

Presented to the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
by

Estate of the late
John B. ^U. Watkins

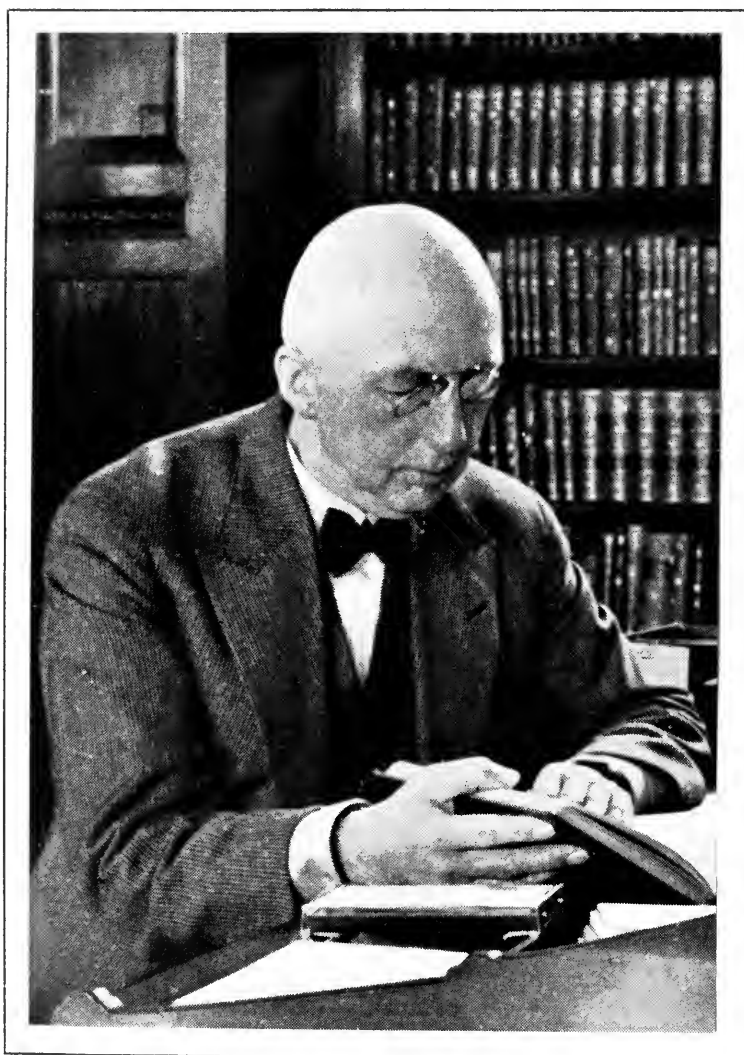

ORDBOG
OVER
DET DANSKE SPROG

DETTE BIND TILGÆNES
MINDET OM
HARALD JUUL-JENSEN

H. Frül-jensen

Ordbogens ledende redaktør, HARALD JUUL-JENSEN, afgik ved døden d. 11. april 1949 i en alder af 66 aar.

Hans liv var — fra det tidspunkt han som student blev Verner Dahlerups medhjælper ved det forberedende ordbogsarbejde — eet med Den danske Ordbog. Han redigerede praktisk talt hele bogstavet A og skabte herved det mønster, som er blevet fulgt ved redaktionen. Han tilrettelagde og ledede det daglige arbejde med indsamling, supplering og ordning af materialet, og han forestod det redaktionelle arbejde, idet han selv navnlig paatog sig den kritiske gennemgang af manuskriptet; hvert eneste ark af ordbogen gennemsaa han desuden i korrektur. Intet problem syntes ham for ringe, og ingen vanskelighed lod han ligge, og han helmede ikke, før han havde fundet en forsvarlig løsning paa de talrige tvivlsspørgsmaal, som redaktionen af en ordbog naturligt fører med sig.

Det skyldes Juul-Jensens fremragende lederevner og den ildhu, hvormed han gik ind for opgaven, at arbejdet ved ordbogen har kunnet foregaa under sjældnen ideelle former; med utrættelig paapasselighed overvaagede han alt og sikrede derved værkets ensartethed og planmæssige gennemførelse.

Ogsaa sin fritid helligede han ordbogen, idet hans omfattende læsning — fra lærde tidsskriftartikler til den daglige avis — stadig var rettet mod, hvad der kunde faa betydning for ordbogen; utallige citater og henvisninger fra hans haand bærer vidne herom.

Juul-Jensen var ikke et bogmenneske, der stod fremmed overfor det praktiske liv; netop hans praktiske syn i forbindelse med udpræget kritisk sans og en sund følelse for sproglige foreteelser skabte den fremragende leksikograf. Hans faste, maalbevidste stræben, hans uegennytte og hjælpsomhed, hans ligevægtige sind og varme hjerte gjorde ham til den udmærkede leder og gode kammerat; han vil blive lige haardt savnet af sine medarbejdere ved ordbogen og af selskabets administration og styrelse. Det er vemodigt at tænke paa, at hans højeste ønske: at maatte opleve afslutningen paa det arbejde, som var blevet hans livs værk, ikke skulde gaa i opfyldelse. Maatte det lykkes at fuldføre ordbogen i hans aand.

ORDBOG

OVER

DET DANSKE SPROG

GRUNDLAGT AF

VERNER DAHLERUP

MED UNDERSTØTTELSE AF
UNDERVISNINGSMINISTERIET OG CARLSBERGFONDET

UDGIVET AF

DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURELSKAB

FEMOGTYVENDE BIND

TØ — URØRT

KØBENHAVN 1950

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG
TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI

Redaktionen af nærværende bind er udført af KAJ BOM, JOHS. BRØNDUM-NIELSEN, JØRGEN GLÅHDER, AAGE HANSEN og HOLGER M. NIELSEN. Om fordelingen se oversigten bag i bindet.

Gennemlæsningen (se forordet til bind XVIII) er udført af H. JUUL-JENSEN samt JØRGEN GLÅHDER og AAGE HANSEN.

Ordbogens udgivelse forestaas efter H. JUUL-JENSENS død af JØRGEN GLÅHDER som ledende redaktør.

DD
5625
D28
Pd 25

996826

I. Tø, en ell. (sj. i rigsspr.) et (*Elkjær. HA.113. jf. Smaaafhandlingerne til P.Thorsen. (1942).99.* [tø²] alm. uden (art. og) flt.; flt. d. s.: 3 Tøe, en Toe i hver Maaned. *Cit. 1784. (smst.93).* (*ænyd. d. s., gl'da. thøø, sv. tō, no. tō (dial. tøy), oldn. þeyr, tøjeyr, holl. dooi, jf. eng. thaw; til II. tø*) **1**) (jf. Dag-, Regn-, Sjap-, Soltø ofl.; mods. Frost) det, at is og sne i naturen begynder at smelte som følge af temperaturstigning op over frysepunktet; den tilstand i vejret, som fremkaldes ved, at temperaturen stiger op over frysepunktet, hvorved is og sne begynder at smelte. der indfaldt . . ved de aarsens tider en stoer tõe. *JJuel. 123.* Isen blev siddende paa Vinduet; indtil at Kulden den 20. Januarii formindskedes i Luften, og Figureerne paa Vinduet forsvandt ved Tøen. *Gram. (K.SelskSkr.III.312).* Sneppen (kommer) ikke førend Tøen har bortsmeltet en stor Deel af Sneen. *Blich. (1920).XVII.186.* Dette Punkt er ligesaa vanskeligt at fastholde som Punktet mellem Tø og Frost. *Kierk.XIII.170.* *Der (o: paa min gaard) rinder de Dage i Sommer og Tø | med alt, som den Bonde maa gjøre. *Aakj. RS.85.* Det øde, døde Fjæld! Frosten og Tøen har gennem Aartusinder kappedes om at fure det. *Fleuron.STH.88.* slaa ind med, om i (ell. alm. til) tø olgn., se u. III. slaa 34.3, 52.9, 54.7. slaa sig til tø, se u. III. slaa 26.3. || i talem., ordspr. olgn. Gregorii Tø, (d. 12te Marts) er saa god som fire og tyve (ell. hundrede. *SjællBond.16*) Læs Hø. *Thiele. III.5.* regnende (ell. rindende. *Elkjær.HA.113*) tø og skinnende mø faar hurtig ende olgn. (jf. u. Købstadme). *FynskHjemstavn. 1936.28.* hvad der fjæles ell. skjules i sne (snø), kommer op i tø, se I. fjæle 1.1, I. Sne 1.3. **2**) $\text{\textcircled{W}}$ overf. Han (o: en ældgammel mand) var som Senvinteren selv, med Tø (o: en vanddraabe) under Næsen. *Jac.Paludan.L.46.* || især (jf. II. tø 3) anv. om aandelige forhold. Forholdet mellem dem blev ikke varmere for det. De fornam vel begge som en mild Tø i Hjertet, naar de saaledes mødtes i fælles Glæde over Tonernes Velklang . . men (osv.). *EChristians.Hj.58.* *De vakte, de hvide og blaa Hyacinter, | en Graad af Tø i mit Hjertes Vinter. *ChrStub-Jørgensen. De fjærne Skove.(1919).13.*

II. tø, v. [tø²] præf. -ede [tø²(ø)ðə] part. -et [tø²(ø)ð] vbs. -ning (s. d.), jf. I. Tø. (*ænyd. d. s., sv. tōa, no. tō (dial. tōya), oldn. þeyja, ty. tauen, holl. dooien, jf. eng. thaw; besl. m. (ell. sa. ord som) 2. led i for-døje; jf. Tøjs*)

1) i egl. bet. **1.1**) intr., om is, sne: over-gaa til flydende tilstand, blive til vand, som følge af temperaturstigning op over frysepunktet; smelte (III.3.1). der ere visse Aar udi Grønland, som Isen aldrig tøer udi. *Holb.DH.II.604.* *Her ligger Sne, som ey af Solen eller Vandet | Kan tõe.

Falst.Ovid.71. Grundtv.SS.V.199. al Frosten tøer af Ruderne paa Solsiden. *Stuck.I.247.* Sneklatterne paa Genboejendommens Stukfigurer tøde i lange, vaade Striber ned over de nøgne Kvindeskuldre. *LeckFischer.KM.77. jf.:* Synet af Stenen, der tøer (o: i drypstenshulen). *Vilh.And.Litt.III.100.* || i forb. tø bort, hen ell. vnen (jf. bort-, hentø). *Moth.T257. VSO.* Sneen . . var tøet væk. *EBertels.D.43.* Isdækket er tøet bort. *Pol.1/4. 1940.6.sp.6.* tø op (jf. optø 1), dels om is ell. sne, dels om hvad der indeholder ell. er dækket af is ell. sne (fx. jord(masse), land-ell. havområde). isen tøer op. *Moth.T257.* Ruderne vilde ikke tøe op. *HCAnd.(1919). IV.162.* Lokaliteter, der meget sent fryser til og tidligst tør op. *WesenbL.Ins.108.* Østersøen vil (snart) tø op. *Pol.1/4.1940.1.sp.2.* Gad vidst, hvor længe det varer inden Bunden tøer op, saa Vandet kan synke. *smst.11/2. 1941.9.sp.3.* (jf. bet. 1.3; l. br.:) I Hjørnet ved Arnen laa Træstubbene friske og vaade fra Skoven . . det skære Ved udsøndrede Harpiks, naar Frossenheden var tøet ud. *JVJens.SS.98.* || (jf. bet. 1.3; l. br.) part. tøet anv. som adj. *Moth.T257.* *som den tøde Bierg-Flod bruser, | Om Vaaren fra et Nordisk Field. *Ev.(1914).III.130.* *den tøde Dam. *Bagges.IV.142. 1.2*) upers., om vejrets tilstand: det tør, temperaturen er gaaet op over frysepunktet, saa at sne og is smelter. *Moth.T257. Brors.318.* *Det tør nu, og Isen er smeltet! *Bagges.Ros.115.* *Hør, hør hvor det tøer! *Rich.I.67.* En skarp Frost havde længe knuget Egnen. Der sad endnu Tjel i Jorden, men det sidste Døgn's Tid havde det tøet. *Aakj.VF.14. 1.3*) trans.: bringe (is ell. sne) til at gaa over i flydende tilstandsform, blive til vand, ved varme-paavirkning; faa til at tø (II.1.1). *som Sneen, der hastelig tøes (∞ slaar løes). *Sort. HS.H37.* en Regn havde tøet en Mængde Sne. *Sibb.II.115. m. resultats-obj.:* Hun tøed Hul etsteds paa Isen med sin Haand. *JPJac. II.229.* || især i forb. tø op (jf. u. optø 1 og sml. u. bet. 1.1; navnlig m. h. t. ting, der er frosne). *Moth.T257.* Vindnerne maatte tøes op med en Ildpotte. *HCAnd.SS.IV.72.* tøe et Æble op. *VSO. tø Vandrer op. Pol.1/4.1940.9. sp.3.*

2) overf., m. h. t. et levende væsen, især: person, der bliver gennemvarmet efter at have været udsat for stærk kulde. **2.1**) intr. Lægen . . gik tilbage til Kakkellovnen for at tø lidt op, før han nærmede sig den syge. *OThyreg.MS.58. 2.2) trans. *Rask.FynskeBS. 65.* *et godt Glas Vin kan tø en frossen Krop. *Schand.UD.62.* ofte i forb. tø op (jf. optø 2.1). *Her bli'er saa koldt om Foden . . | Et Øieblik jeg blot vil ud paa Engen, | Og tøe i Solskin op de stive Lemmer. *PalM.II. 256.* tøe Fingrene op. *VSO.* den forkomne gæst bliver tøet op ved ilden. *AOltrE.NG. 188.* (vi gav mejsen) Vand at drikke og*

Tælle at hakke i og tøde den op. *HeeAnd. AH.151.*

3) *overf., m. h. t. aandelige forhold. 3.1)* intr. || (jf. bet. 3.2) om person: (lidt efter lidt) aflægge det formelle, reserverede, stive ell. modvillige, uinteresserede ell. gnavne, træge olgn. i væsen ell. optræden (ved samvær med andre, samtale, som følge af overtalelse osv.) og blive livlig, talende, i godt humør, interesseret olgn. ell. stemmes mild(ere); ogs. om formel, reserveret, stiv, modvillig olgn. sindsstemning, optræden: (lidt ell. lidt) forsvinde og afløses af livlighed, godt humør, interesse olgn. det haarde Hjerte tøde (o: mildnedes) omsider. *D&H.* se, hvor det tør i vore Ansigter, Aarenes Skal løsnes, Ungdommen begynder at pible frem i et Smil, i et Øjes Blink. *AaseHans.DG.8.* især i forb. tø op: Selv Grossereren var ligesom ganske tøet op. *Rowel.Høgholt.(1868).283.* Da Arien var forbi, lød der nogle magre Haandtjat i Huset . . . Publikum tør op, raabte han. *Bang.S.336.* „Ti Pommery extra, hurtigt!“ Stemningen tør op. *Esm.III.52.* Han var i daarligt Humør . . . Lidt efter tøde han dog op og blev sød. *HelenaNyblom.Livsminder.(1923).177.* jf.: Det tør op for Øinene, naar man hører Sligt. *HCAnd.(1919).V336.* Hans Tværhed tøde væk. *Elkjær.RK.49.* (l. br.:) hun kunde have indrømmet hvad som helst for det Smil der tøde frem i Venindens Øjne. *Branner.OL.52.* || (l. br.) om andre forhold: (lidt efter lidt) forsvinde; svinde bort; blive til intet; vist kun i forb. tø bort ell. op. Hvad der især i vejen for udbredelsen af disse undersøgelser (o: af moderne sprog) er den latinske grammatik, men den vil vel også en gang tø op, ligesom mine frosne vinduer. *NMPet.(Hjort.B.II.426).* Dermed tør da alle distinktioner bort mellem en uegenlyttig gavetrang og en egoistisk attrå. *Grønbl.Hellighed og helligdom.(1912).112.* **3.2)** *trans.:* fjerne det formelle, reserverede, stive ell. modvillige, uinteresserede osv. i en persons sind(s-stemming) og gøre vedk. livlig, interesseret, mild(ere) stemt osv.; faa til at tø (II.3.1) op; i forb. tø op (jf. optø 2.2). den Kjendsgjerning, at en Mand, der skal ud med Penge, er som Is og lempelig maa tões op. *Goldschm.VIII.40.* De var mismodige naar de kom, og skulde først tões op. *AndNz.PE.III.285.* Ikke engang det dækkede Bord . . . formaaede at tø Flensby seniors Reserverthed op. *OThyreg.PS.194.* uden obj.: Først og fremmest er det vel Hjemmet og Børnene, som tører op i En. *VVed.M.76.*

Tø-, i ssg. [tø-] af I. Tø 1 (ell. II. tø 1.1-2); foruden de paa alfabetisk plads medtagne ssg. kan nævnes en del mere tilfældige ell. let forstaaelige ssg. (betegnende klimatiske forhold ell. foreteelser, der er forbundet med tø) som Tø-blæst, -luft, -regn, -storm. **-agtig**, adj. (dial.) om vinter(vejr): med

fremherskende tø (I.1); mild. *JPPrahl.AC.48.* bedre hen i Maanedene bliv det ligesom lidet tøeagtigt. *Cit.1798.(Smaaafhandlingertil PThorsen.(1942).95).* *BornhOS.-brud*, et ell. † en (*Moith.T257. MO.*). (dial. **-brud** (-braad). *Høysg.2Pr.6. Feilb.* (u. tøbåde); jf. II. Brud). (ænyd. d. s. og tøbyrd; jf. -brøde og -løb; sml. Isbrud, Snebrud 2 samt IV. Brud 1) det, at is og sne begynder at smelte ved tøjværs indtræden; tøjværets indtræden, spec. efter frostens ophør ved slutningen af vinteren. *EPont.Atlas.III.173.* en lille Forhøjning, som end ikke det voldsomste Tøebrud nogensinde satte under Vand. *Blich.(1920).X.80.* stærkt Snefald med paafølgende Frost og brat Tøbrud med Storm. *Schand.AE.188.* *Hvert Aars Tøbrud | fortæller om Istiden. *JVJens.Di.*127.* || (jf. II. tø 3) billedl. Der maatte noget Usædvanligt til for at faa ham saaledes ud af sine Fuger . . . et Tøbrud af halvt fortvivlet Begjær. *Schand.AE.189.* indenfor den tyske Kirke er (der) ved at indtræde et haardt tiltrængt Tøbrud af det Sind, der har villet kalde sig kristent. *AarhusAmtstidende.* 29/10.1925.4.sp.2. || hertil ssg. som jz. **Tøbruds-dag** (*Frem.DN.750*), **-tid** (*Ved Tøbrudstid fløjter Støren sin Sang. *Kaalund.247.* Det var i Tøbrudstiden, med de første kuldkære Blomster brudt frem. *JVJens.Intr.*1929).293*); se ogs. *HarryAnd.JL.194.281.* *StudierDahlerup.104.* **-brøde**, subst. (et: *Rietz.771*). (jf. II. Brøde; dial.) d. s. s. -brud. *Cit.1765.(CKlitgaard.VendssysselskeVeje.(1936).99).* naar Tøebrøde indfalder, (er) Kjerkegulvet . . . overflødt med Vand. *Cit.1779.(RibeAmt.1919.125).* *Feilb.*

tød, præf. af III. tude.

Tøddel, en. [tød(ə)] ell. (nu sj.) [tød(ə)] ell. (nu kun gldgs. ell. dial.) [tød(ə)] (jf. *D&H.* *Brenderup.§20. Lollo.* samt *skrivemaaden Tyddel. Moith.T238. Falst.Ovid.38. SophClauss.R.134. FrGrundtv.LK.195*). best. j. **tød(d)elen**; flt. **tødler** ell. (nu sjældnere) **tøddeler** (tøddeler (d. v. s. tøddeler). *Høysg.AG.57* (jf. *Bertels.H.225*). *SvAakj.(DSt.1915.113).* jf. *MO.*). (ænyd. tød(d)el, tyd(d)el, tittel, tytel (*Kalk.IV398*), no. tøddel (dial. tytel); vistnok fra ty.: mnt. tuttel, tøddel (mht. tütel, nht. tüttel, punkt), sa. ord som mht. tüt(t)el, brystvorte, afl. af mht. tut(t)e, oht. tut(t)a i sa. bet. (se I. Tut; jf. Tøjte); sml. nht. tit(t)el, punkt, tøddel, mnt. holl. tit(t)el, eng. tittle, der enten er best. m. mnt. titte, brystvorte (se I. Titte), ell. (i hvert fald delvis) er laan fra lat. titulus, tittel (se Titel), i sen. lat. ogs. m. bet. „punkt“, sml. oldn. titull, punkt, forkortelsestegn, og jf. *Seip.L.II.76*)

1) punkt, prik ell. lille streg af forsk. form som del af skriftegn (bogstav), tilføjet over, under ell. ved siden af selve bogstavet; jz. om prik over bogstavet i accenttegn, forkortelsestegn. *(han) Blev vreed, da han et (i) foruden Tødel saae. *Holb.Paars.*

310. *Høysg. AG. 57.* a med en rund Tøddel over. *Rask. Retsskr. 165. Grundtv. PS. III. 113.* han tilføjede et Komma hist og en Prik eller en Tøddel her (o: i et brev). *Schand. SF. 299. nu især (bibl.) m. overgang til bet. 2:* indtil Himmelen og Jorden forgaae, skal end ikke det mindste Bogstav eller en Tøddel forgaae af Loven. *Matth. 5. 18.* det er lettere, at Himmelen og Jorden forgaae, end at een Tøddel af Loven bortfalder. *Luc. 16. 17.*

2) (efter *Matth. 5. 18* og *Luc. 16. 17.* se u. bet. 1; sml. u. Jota) den mindste ell. en meget lille (ligegyldig, betydningsløs) del af noget; ganske lille smule; det allermindeste; ofte i forb. som hver en tøddel, den mindste tøddel; i nægtende forb. som ikke en tøddel, ikke et bogstav, ord; ikke spor; ikke det mindste. || egl. m. h. t. noget skrevet ell. trykt ell. overhovedet hvad der er udtrykt ell. kan udtrykkes i ord. om Feltslag og Seiervinding bragte (posten) ikke en Tøddel med. *Gram. Breve. 56.* de Lærde have oplyst hver en Tøddel (af haandskrevet) med lange Anmærkninger. *JSneed. V. 118.* *navn dog ei en Tøddel om min Lampe. *Oehl. I. 149.* holder du disse tvende Bud efter hver deres Tøddel . . da behøves der intet Mere. *Mynst. Betr. II. 153.* Jeg har altid anseet hende for elskværdig, jeg har ikke forandret en Tøddel i min Dom. *Kierk. VI. 296.* hun har aldrig givet mindste Tøddel i Trykken. *Brandes. I. 199.* Hvad hjælper det mig at jeg ikke tror, naar hver Celle i min Krop tror til den sidste Tøddel og det mindste Bogstav, tror paa Himmel og Helvede og Skærsild! *Branner. DK. 133.* || (l. br.) m. h. t. ting ell. forhold. jeg har undersøgt hver Tøddel af det Tov . . noie. *Gjel. W. 221.* dér havde han levet . . uden at han bestilte en Tøddel. *Ehrencr. Kilde. S. 211.*

Tødder, en. se Tjur.

tøde, v. [tøðø] (ogs. **tøe.** *ThitJens. D.I. 125. Moth. T6* samt *MDL. Feilb.*). -ede. (glæda. totte, tømme (DGL. II. 276 var.), jf. *ænyd. tød(e), thøø, tøy, ophold, tidsspilde; sideform til dial. taade, sinke (MDL. Feilb. UfF.), ænyd. t(h)aade (Moth. T5. Kalk. IV. 509), glæda. taade (DGL. II. 276 var.), øda. tothæ (smst.), hvortil dial. taad(e), forsinkelse m. m. (MDL. Feilb.), ænyd. taad, tod (Moth. T5. Kalk. IV. 509); vistnok besl. m. tøy samt (maaske) m. ty. zaudern; se DSt. 1931. 164f.; jf. tødsom; dial. (jy.) 1) trans., om person, begivenhed, hindring olgn.: ophold; sinke. *Moth. T6.* Du maa ikke tøde mig! *MDL. tøde* En med *Snak. VSO.* de (brækkede) en Bro op, for at han ikke skulde komme over; men det tødede ham jo kun til den blev gjort i Stand igen. *JVJens. NH. 75.* en Ko, som Tyren ikke helt kunde lade være at snuse til i Forbifarten, hvad der tødede den lidt. *Aakj. FJ. 201. Feilb.* || tøde tiden, undlade at bruge tiden ell. bruge tiden til noget uvæsentligt, unødvendigt; spilde*

tiden. Bøger (var) ikke noget at sidde og tøde Tiden efter. *Aakj. PA. 35. ThitJens. D.I. 125. 2) intr.:* (midlertidig) ophøre med, standse en virksomhed; ogs.: optæde (handle, bevæge sig) med (for stor) langsomhed; nøle; tøve. I Forgaars maatte vi tøde en hel Dag med Pløjningen, fordi æ Trears laa med Klemmel i Baasen. *Aakj. PA. 7.* *Saa vaagned man af Døsen op, | mens Pigen uden Tøden | fra Frammerset med lette Hop | kom ind med Mælkegrøden. *Ringsholt. Nordentfjords fra. (1921). 13.* || om (besværligt) arbejde: kræve (lang) tid. Det vil tøde længe. *MDL. tød-som,* adj. (ogs. skrevet **tødesom.** *Feilb. to-som, se ndf. og jf. Feilb.*). (glæda. thøtssom, besværlig; til tøde; sml. tøvssom; dial.) 1) om person: som sinke, opholder en. Det er et tødssomt Barn. *MDL. 2) om arbejde, virksomhed: som volder besvær, foregaar langsomt, tager tid.* *MDL. Feilb.* tødssomme forsøg på at finde udtryk, der kunde godtages af alle (læsere). *Skautrup. Spr. H. I. IX.* (han) stavrer ved Helle hendes Side bort det handerste han kan. Men det gaar ikkun tødssomt. *ThitJens. AB. 34.*

I. Tøf, en. [tøf, töf] fl. -fer (*NatTid. 1919. 1902. M. 2. sp. 5.*) (ofte gentaget: **Tøf-tøf.** [(0)tøf-tøf, (0)tøftöt] hertil fl. -fer: *smst. 1919. 1902. M. 2. sp. 4. Soya. FH. 202.*) (jf. ty. töff-töff, holl. tuuft, eng. fr. teuf-teuf i sa. bet.; substantivisk anv. af III. tøf; nu sj.) *automobil. Pol. 1919. 1902. 2. sp. 3.* Ka' Du ikke skaffe os en Æske eller en Tøf. *FrSkousbo. ES. 131.* *Søren har aldrig kørt paa Tøf Tøf. *VillHans. NT. 34.* En Betegnelse (o: for automobil), som anvendtes ikke saa lidt i de første Aar, var Udtrykket „Tøff-Tøff“. *VoreHerrer. 1920. 29.*

II. Tøf, et. [tøf, töf] fl. d. s. (ogs. gentaget: **Tøf-tøf.** [(0)tøftøf, (0)tøftöt]). (jf. fr. eng. teuf-teuf; substantivisk anv. af III. tøf; dagl.) betegnelse for den lyd, der fremkommer, hver gang forbrændingsprodukterne fra en eksplosionsmotor føres bort; ogs. (mindre br.) som betegnelse for lyden fra et automobilhorn. (han) kender sine Biler paa Tøffet. *JacPaludan. FJ. 51.* *Hvorhen den (o: en slagteko) skal mellem Bilers Tøf, | det véd du, naar du spiser din Bøf. *JVJens. JB. 87.* *Hvad andre føler ved Fords Tøftøf, | det følte jeg ved min Vens (o: en gris's) Øtøf. *Sigfr. Ped. SS. 82.* **III. tøf,** interj. [tøf, töf] (ofte gentaget: **tøf-tøf.** [(0)tøftøf, (0)tøftöt]). (lydord; jf. ty. töff(-töff), fr. teuf(-teuf); dagl.) gengivelse af den lyd, der fremkommer, hver gang forbrændingsprodukterne fra en eksplosionsmotor (fx i automobil, motorbaad) føres bort (gennem udblesningsrør); ogs. (mindre br.) som gengivelse af lyden fra, det enkelte trut af et automobilhorn (især: af den type, der bestaar af en gummibold med en (slange og) tragt); ofte gentaget tøf tøf (tof), for at angive en række af saadanne lyde. den 5stemmige teuf-teuf Koncert (fra de franske biler) samlede en Mængde Tilskuere. *NatTid. 1919. 1902.*

M.3.sp.1. D&H. jf: *tøf-tøf-tøf kom Löwen i Chaluppen (o: en dampbaad) | stampende løs på Jens. Rørd. JH. I. 250. **tøffe**, v. [tøfa, tōfo] (ogs. **tøftøffe**. [tøftøfa, tōftōfo]) Knud Pouls. BD. 36. DagNyh. ¹⁹¹⁵. 1924.2. sp. 6). -ede. (lydord, sml. ty. töffen, holl. tuffen, fr. teuffer, eng. teuf-teuf; jf. I-II. Tøf, III. tøf; især dagl.) **1**) om en eksplosionsmotor ell. (mindre br.) et automobilhorn: frembringe lyden „tøf“ (III). de (forsvandt) medens Bilen, stadig tøffende, ventede. FrSkousbo. ES. 133. Fiskerbaadene laa og „tøffede“ med deres moderne Motorer. AlbaSchwartz. Skagen. II. (1913). 101. langt ude tøffer og tøffer en Motorbaad, taktfast som et Ur. JVJens. G. 214. || billedl. ell. i sammenligning. Pindsvinet . . var pirreligt. Da jeg standsede, rejste det Pigge, tøffede som en Motor i Fart, og hvædede. IRaunkier. ID. 220. Wesenb L. Ins. 42. **2**) om køretøj (automobil, motorcykel) ell. motorbaad med eksplosionsmotor: køre, henh. sejle under stadige (og taktfaste) lyde fra motorens udblæsninger; i videre anv., uden tanke paa lyd: køre, henh. sejle. **2.1**) intr.; især i forb. m. adv. ell. præp.-led. da Avtomobilen . . ingen Skade havde taget, tøffede den atter af Sted. Socialdem. ¹⁹¹⁵. 1904. B. 2. sp. 6. Smaa Kuttere tøffer udad til Nattens Fiskefangst. KMunk. HJ. 24. **2.2**) (sj.) trans.: føre, transportere i et automobil, en motorbaad olgn. jf.: (skibsmaskinen) 5600 Hestekræfter . . tøffede os op mod Hull. Socialdem. ¹⁹¹⁵. 1946.6. sp. 2. **3**) (jf. bet. 2.1) om person: køre i automobil, paa motorcykel ell. sejle i motorbaad; især i forb. m. adv. ell. præp.-led. Vi kan tøffe Jordan rundt (o: i automobil). Pol. ¹⁹⁰¹. 1905.2. sp. 6. inden et Kvarters Forløb tøffede Cyklemændene ud af Skilde By paa Motoreykle. smst. ¹⁹¹². 1906.4. EChristians. O. II. 127. vi tøffede ud af Kastrup Havn. Duelund. N. 36. **4**) (vel videre anv. af bet. 3 efter tøfle 1; l. br.) om person: sjokke; traskke; tøfle. (en japanerinde) tøffede rundt i en sort Kimono. Tom Krist. Vi. 67. den tykke Ud-smider . . gaar lige hen til ham og siger: Heraus! Det forstaaer H., han tøffer ud paa Gaden. LindskovHans. NH. 234.

Tøffel, en. [tøf(ø)] Høysg. Anh. 23. best. j. **tøf(ø)len**; fl. **tøffer** ell. (nu kun dial.) **tøfle** (Holb. DH. II. 101. Høysg. S. 291. best. j. 50 tøffene: Es. 3. 18 (Chr. VI). RasmWinth. S. 57. jf. Feilb.). (ænyd. tøffel, tøffel, sv. tøffel (ældre sv. ogs. töffel), no. tøffel, jf. ældre isl. tuffla; fra mnt. tuffel(e), nt. tüffel, holl. tuffel, tøffel, der er en forkortelse af mnt. pantuffel (se Pantoffel); jf. tøfle)

1) (jf. Pampusse 1, Pantoffel, III. Slipper) let fodbeklædning (i Danmark kun til indendørsbrug) uden bagkappe (ell. m. blød bagkappe. jf. VSO.), med ell. uden hæl, fremstillet af bløde materialer som læder, skind, stof olgn. (jf. Liste-, Sivtøffel); ogs. (jf. Klods-, Trøstøffel samt Tøffelbund; især dial.) om lign. fodbeklædning bestaaende af en træbund

(uden forhov og hælekappe og undertiden ogs. uden hov under hælen) og af en kort overdel af læder olgn., som kun dækker forfoden (Fort Nut. XII. 192. Lollo. jf. Feilb.); ofte i forb. et par tøfler (jf. I. Par 1.1). **1.1**) i al alm. hun tog tøfler paa (1871: lagde Sandaler under) sine fødder. Jud. 10.4 (Chr. VI). et Par broderede Tøfler. Holb. Abrac. I. 4. Wadsk. 76. saa trak han sine Tøfler op bag i, for det var Skoe, som han havde traadt ned. HC And. (1919). II. 22. hos Tyrkerne gik jo alle . . i Slaabrok og Tøfler. smst. I. 260. *to spæde Tøfler af sort Saffian. Winth. VI. 264. *De guldbrodeerte Tøfler | Stak hun Fødderne i. smst. X. 163. Leck Fischer. HM. 22. jf. næste gruppe (og sml. u. I. Støvle 2.2): Præsten var tidligt paa (Pont. K. 144: i) Tøflerne den næste Morgen. Pont. SV. 199. || m. særlig tanke paa, at tøfler bruges som hjemmesko, under helt private forhold, som bekvemt morgen- og aftenfodtøj olgn. Den gamle Regel: Tøfler paa hjemme, Sko ude, slog ikke længer til. TroelsL. ¹⁹¹⁵. IV. 97. højhælede hjemmetøfler. MKlitgaard. GM. 19. billedl.: Nu er Dagligtalen som Stilprincip jo et Fantom. Det er Sproget i Tøfler. Roos. (Schack. Phantasterne. (1925). XVII). jf. Graah. PT. II. 159. ofte i forb. i slaabrok og tøfler olgn. (sml. Slaabrok sp. 257^{1.100}). Paltz-Greven i Slaabrok og Tøfler. Holb. Pants. III. 5. Det er Privatmennesket Georg Brandes, som er (forf.s) Genstand, saa at sige Georg Brandes i Tøfler, i alt Fald i Slaabrok. Kehler. (BerlTid. ¹⁹¹⁵. 1929. Aft. 11. sp. 1). || (jf. Tøffelkys) m. h. t. den skik, at de troende kysser (korsset paa) pavens tøffel (sandal) ved audiens, ell. (i videre anv.) i udtr. for at vise en ydmyg ærbødighed. Lad mig allerunderdanigst kysse Enden af dine allernaadigste Tøfler. Holb. USynl. III. 6. Grundtv. SS. II. 362 (se kysse sp. 1047¹⁰). || om tøffelen, anv. til at prygle med (jf. u. bet. 1.2). AndNz. PE. I. 38. i tale. (nu næppe br.): slide sine Tøfle om eens Øren. Høysg. S. 291. || i forsk. leveregler, i overtro olgn. (jf. Feilb.). Jeg kand dog icke erindre, om jeg glemte een Ting, som er det fornemste, nemlig, om jeg satte mine Tøfler bagvendte for Sengen (o: for at undgaa mareridt). Holb. UHH. I. 4. Cit. 1734. (Jac Bircherod. FF. 44). Nye-Aars Aften lægger enhver Gaards Tyende deres Skoe og Tøfler sammen, kaste dem alle paa engang mod Stuedøren og af Skoe-Næsernes Vending seer man da, hvilke af Eierne skal i det Aar vende Næsen ud af Huset (o: skifte plads). Junge. 343. Nytaarsaften kaster man Tøffelen til Døren, for saa kan man se, hvem der skal dø inden næste Nytaarsaften. Sv Grundtv. GLM. II. 242. hun (tog) en gammel Tøffel frem . . og kastede efter (voqnen) for at de unge Folk (o: brudeparret) kunde faa Lykke. JVJens. HF. 18. lade tøf(ø)len gaa (ell. vandre. Feilb.), tøf(ø)len gaar (Mohr. L.) ell. (dial.) skifte tøffel (Lollo.). (jf. Tøffelleg og lade

skoen gaa u. I. Sko 2.2) leg, hvor en tøffel, der gaar fra haand til haand, skal findes af den, som er inde. Legeb.I.a.8. D&H. jf.: *Og Tøflen var på Vandring med drilagtige Slag, | og Munken gik i Enge den lange Sommerdag. Rørd.DT.³84. || (sj.) talem. (tign. i ty.): det er ikke saa stor en Kunst at skære et Par Tøfler ud af et Par Støvler. Hauch.VI. 127. 1.2) i udr., der symboliserer kvindens magt over manden, især: den gifte kones magt over ægtemanden. (anvendelsen staa vistnok i forbindelse med, at skoen i visse germanske lande betragtedes som symbol paa magten inden for ægteskabet, hvorom forsk. bryllups-sikkele minder; se fx. TroelsL.XI.195. Arlaud. 550. Vogel-Jørg.BO.625. jf. ogs. Studiertillegn. ETEgnér.(1918).37 ff.; nu dog vist alm. m. tanke paa tøflen anv. til at prygle med, jf. u. bet. 1.1). *Bie kun, nu faaer jeg dig snart! Du skal faae Tøflen at smage (s: naar vi bliver gift). Riber.II.19. det (var) ikke . . Herkules allene, der skialv for sin Kones Tøffel. Bagges.NK.184. Anseer De mig for en Mand, der regjeres af sin Kones Tøffel? PAHeib.Sk.II.163. især i forb. under tøj-(fe)len (sj. tøflerne. Hrz.XVIII.85), i udr. som komme, staa, være under tøj(fe)len, (maaske, ligesom sv. stå under tøfeln, efter ty. under dem pantoffel stehen; jf. u. Kvindetøffel samt Pantoffel sluin.) om (ægte)-mand: (komme til at) lade sig kommandere, regere af en kvinde, især: sin kone. det var dog alt for galt, at staae saaledes under Tøffelen, at man for sin Kones Skyld ikke turde være sin Konge troe. Grundtv. Snorre.II.219. Med Deres Forstand kan De vende og dreie ham som De vil; De faaer ham ganske under Tøflen. Heib.Poet.VII.45. (en jydsk stuepige:) min Moder var elleve Aar ældre end min Fader, men saa var han da rigtignok svært under Tøflen, som de Fornemme sige. EtMageskifte.(1874).92. (vil) Du saa risikere at gaa hen og komme under Tøflen? CMøll.PF.124. Man sagde for Resten, at Løjtnant Fischer allerede var under Tøflen og helt rettede sig efter sin Kone. JakKnu.S.142. (sj.) i anden anv.: Republikken er jo Pokker ivold . . nu staae de jo under Keiserens Tøffel. Ing.LB.III.90.

2) overf., om hvad der ved form (ell. anvendelse) minder om en tøffel (1). 2.1) (rid., foræld.) tøffel-formet indretning som (del af) stigbøjle. PWBalle.R.114.218. Dengl.By.1946. 31. 2.2) om de tøffelformede blomster af tøffelblomst, *Calceolaria L. DagNyh.*¹⁴1935.Sønd. 15.sp.2. || ogs. som del af navn paa forsk. planter; i forb. Mariæ tøffel ell. tøfler, se Marie 2; jf. Dronningtøfler og u. Guldtøffel.

Tøffel-, i ssgr. af Tøffel 1(1); saaledes (foruden de paa alfabetisk plads medtagne) 60 fx. tøffel-formet, -formig, -læder, -saa, -snude, -spark. **-blad**, et. (jf. Skobladd; nu næppe br.) den forreste del af overdelen paa en tøffel. VSO.I.388. **-blomst**, en. (jf.

Tøffel 2.2) **S** om forsk. planter, hvis blomster i formen kan minde om en tøffel (sml. Skoblomst); dels (dial.) om stormhat, venusvogn, *Aconitum Napellus L.* (der har skoformede blomster). JTusch.3. dels (og især) om *Calceolaria L.*, hvis krone har to tøffelformede læber (jf. dronningens morgensko (u. Dronning 1), Kartoffelrose 2, Pantoffelblomst, Taskeblomst, -urt 2, Træskoblomst). Schal-dem.HB.I.126. *Tøffelblomst du sødel | Jeg havde ventet mig en streng Behandling, | Men dine Slag er smigrende og bløde. Aavestr. SS.II.209. Warm.Frøpl.383. hun havde . . mange Urtepotter i Vinduerne . . : Den gule, sortprikkede Tøffelblomst, røde Pelargonier. Skjoldb.MM.I.15. **-bund**, en. spec. (fagl.) om træstykket i ell. til en tøffel (sp.7²2x). Frem.DN.337. **-bækken**, et. (med.) stikbækken af aflang form, mindende om en tøffel. SechLeth.BP.21. **-dyr**, et. (jf. Langdyr; zool.) injusionsdyret *Paramæcium* (af aflang form, mindende om en tøffel). KSimonsen. Biologi.(1914).13. LSal.VI.145. **-helt**, en. (jf. -ridder, -træl og II. Helt 2; nedsvet. ell. spot.) ægtemand, der lader sig regere af sin kone, er under tøflen (se u. Tøffel 1.2). Sv La.HjG.123. AnkerLars.LivetsUbønhorlighed. (1905).181. **-hæl**, en. 1) i egl. bet. Amberg. Winth.VI.266. Schand.IF.296. 2) (nu næppe br.) i udr. for, at kongen i et hus hersker over manden. (den) gamle Huusholderske . . tvang Pebersvenden til at lystre Tøffelhælen. Oehl. Øen.(1824).III.404. han var ærlig . . naar han torde være det for sin Kone, under hvis haarde Tøffelhæl han . . var vant til at bøje sig. Blich.(1920).XXVIII.19. PalM. AdamH.I.250. jf. staa under tøflen (u. Tøffel 1.2): *Jeg staaer aldeles under Tøffelhælen, | Min Hustru er en arrig Rappenskræde. Oehl. XVI.126. VSO. (u. Tøffel). jf. Bredahl.III. 115. **-kys**, et. (jf. u. Tøffel 1.1; især hist.). Grundtv.(1940).I.12. Sal.²XV104. **-leg**, en. legen „lade tøffelen gaa“ (se u. Tøffel 1.1). Tops.III.166. Brandes.I.514. **-mager**, en. (ænyd. tøffelmager; sml. -mand og Pantoffelmager) person, der laver tøfler; ogs. (nu især dial.): person, der laver klodstøfler, klodser (II) og (ell.) andre slags træsko ell. gør træskobunde færdige til brug; klodsemager; træskomager, -mand. vAph.(1759). Skomageren.(1832).130. AndNz.PE.III.355. AarbThisted.1920.109 (se Klods sp.633¹). Feilb. Lollo. **-mageri**, et. (fagl.) en tøffelmagers haandværk. (blinde) uddannes i . . Tøffelmageri. Alt om Børn.(1942).384.sp.2. **-mand**, en. (sj.) d. s. s. -mager. *Min Fader var Tøffel- og Træskomand, | min Moder var Vaskerkone. ZakNiels.EM.3. **-regimente**, et. (jf. Tøffel 1.2 og -helt, -ridder, -træl; nu l. br.) det, at en kvinde regerer, har magten i sit hjem, over sin mand; kvinde-, skørteregimente (i et hus). hvert Ægteskab, selv det bedst ordnede Tøffel-Regimente, har . . i det mindste een Gang om Aaret sin Herredag, paa

hvilken Manden sidder i Ægteskabets Høisteret. *Hz. ST. 173.* der er Intet i Verden, som jeg hader mere end et Tøffelregiment; jeg er Mand i mit Huus. *PN Jørg. S. 56. JFibiger. Liv. 157.* -**ridder**, en. (sj.) d. s. s. -helt. *PalM. I. 315.* -**sko**, en. (vet., foræld.) d. s. s. Pantoffelsko. *Westring. Beslaglære. (1869). 100.* -**stigbøjle**, en. (rid., foræld.) stigbøjle (paa damesadel) med tøffel (2.1). *Dengl. By. 1946. 30.* -**træ**, et. (jagl.) ved, som (kan) anvendes til klodstøfler, træstøfler. *Bl&T. -træl*, en. (sj.) d. s. s. -helt. *MO.*

tøfle, v. [tøflə] -ede. || i bet. 1 alm. m. hjælpverbet være, ogs. (i forb. tøfle om) m. have; i forb. tøfle af nu sj. m. have: *Amberg. StDreusen. K. 19.* (jf. sv. toffla, gaa i tøfler, nt. tüffeln, töffeln, ostfris. tuffeln, samt ty. pantoffeln (i bet. 3), holl. pantoffeln (i bet. 1); til Tøffel)

1) (jf. I. skorte 2, II. støvle 2 samt tøffe 4; 20 dagl.) egl.: gaa med tøfler og derfor med sagte, listende trin ell. med slæbende trin, svag klappren, stubren af fodtøjet olgn.; nu især (uden hensyn til det anv. fodtøj): gaa stille, listende; liste (af sted); spec.: gaa (sin vej) slukøret, skuffet, med ulyst olgn.; ogs. i al alm., som spøg. ell. nedsæt. udr. for at gaa, bevæge sig til fods; sjokke; traske; kun i forb. m. adv. ell. præp.-led, der i reglen angiver retningen. Omsider tofledede jeg ogsaa ned. *Rosenk. ES. I. 100.* (han hørte) oftere den Gamle komme ned fra sin Kvist, standse udenfor hans Dør . . Saa var det et Øjeblik stille, og saa tofledede han atter ovenpaa. *Tops. III. 373.* en Morlille i . . Slæbere . . tofledede geskæftig om. *Ragna Sparre. (1913).* 6. Nedslaaet tofledede (han) ind i det lille Paaklædningsværelse. *Tidens Kvinder. 2/4 1929. 24.* Portøren tofledede over Sporet og forsvandt. *Waugh. Godt Stof. (overs. 1944). 195. billedl.:* *Tydsk og Fransk fik Reisepas | Og maatte tøfle hjemad. *Holst. D. II. 39.* || især i forb. tøfle af ell. af sted (*Cit. 1822. (Aarb Vends. 1945. 93).* *AndNz. LK. 193.*), undertiden m. (overgang til) bet.: forføje sig bort; pakke sig; skrubbet af. *Amberg. vi vil ha' det (o: betaling for ophold), og det i denne Aften, eller ogsaa skal hun tøfle af med hele hendes Pikipak. Blich. (1920). IX. 153.* „lad os nu tøfle af“. *Derpaa gik han sagte bort. Gylb. XII. 295.* (han slog) Porten i lige for Næsen af mig. Jeg maatte da tøfle af. *Dauids. KK. 202.* nu er det nok bedst, jeg tøfler af igjen paa mine bare Ben. *Dannebrog. 30/6 1898. 2. sp. 7.* han (samlende) sig sammen og tofledede af, saa slukøret som en vaad Hund. *Skovroy. Fort. 108. billedl.:* Sneen tøfler ganske godt af (o: smelter) idag. *BalthBang. (Scholten. Dengang. (1921). 43).* || (sj.) i forb. m. præp.-led, der angiver underlaget, hvorpaa man gaar. 60 Stakkel, der tøfler paa Stenbro og aldrig skyder Julehæder. *HBriv. x. Hurtigscandt den lyse Sommer. (1946). 107.* jf.: *Min gode, gamle Rustvogn (o: cykel) — den kan endnu, den

tøfler | lidt plat paa sine Lapper. *Børup. LN. 67.*

2) \ trans.: faa til at gaa bort, forføje sig et sted hen, der sidder . . to forræderiske (landstingsmænd) blandt de kongevalgte! De sidder jo kun paa Opsigelse! Hvorfor da ikke tøfle de Forrædere hjem med Aftens Varsel? *EMøller. Landstingsopløsning. (1902). 30.*

3) (jf. Tøffel 1.2; sj.) om (gift) kvinde: herske over, kommandere med (en mand, især: sin ægtemand), hustruer . . der tøfler deres mænd. *V Ved. Molière. (1929). 285.*

tøfte-løs, adj. se tøftløs.

Tøf-tøf, -tøffe, se I-II. Tøf, III. tøf, tøffe. **Tøf-vogn**, en. (sj.) automobil. *Pol. 12/2 1902. 2. sp. 3. D&H.*

I. Tøge, en. fl. -r. (ænyd. d. s. (i forb. tage tøge, om en slags boldspil); besl. m. II. tage; jf. ogs. I. Tage; om ordet se Brøndum-Nielsen. (*APhS. XIX. 201. 207 ff.*)) 1) † saa meget, som man ad gangen kan gribe (tage) med haanden; haandfuld. *Moth. T23. Rostgaard. Lex. T44b.* || hertil maaske som videre anv. (jf. dog fsv. tōgh, slurk, drag, mnt. toch, toge, nt. tog (fl. tōg), svarende til nht. zug): saa meget som man drikker ad gangen; drag; slurk; ogs.: rus. *Moth. T23.* *Loth sig tog en Tøge. *Hell. Poet. 203.* 2) (vel udviklet af bet. 1; jf. I. Tage 2) † slag i haanden; i videre anv. om slag, spark. „En hånd-dask.“ *Moth. T23. Rostgaard. Lex. T44b.* *He-sten . . | Strax Rakkeren en Tøge gav | Saa beenet fløy i Stykker. *Cit. 1721. (Kall 399 a. 96^v).* 3) (jf. I. Tage 1; foræld., om forhold i Kibe) ved langbold: slag med bold-træet til bolden. om A., der kastede bolden til B., som slog til den, sagdes: „at give en tøge op“, den anden: „slog en tøge“. *Feilb.*

II. Tøge, en. se I. Tøje.

III. tøge, v. se II. tøj.

IV. tøge, v. se tøve.

I. Tøger, propr. [tøqər] mandnavn; spec. brugt (jf. I. Tøge 2 og Thomas 5; skol., foræld., som navn paa riset, „mester Erik“. *WHøyberg. O. 30. VilhBang. LS. 95.*

II. Tøger, et. se Tøjr.

tøgge, v. se tygge.

Tøgr, tøgre, se Tøjr, tøjre.

Tø-grød, en. (sj.) sne, som delvis er tøet; tøjsp. Forsøgt en Udflugt. Men umulig. Overalt Tøgrød. *de Meza. Krigs-Dagbøger 1849-51. (1928). 39.*

I. Tøj, et. [tøj] tøj. *Hoysg. AG. 37.* (ogs. Ty. i bet. 1.1: *Jens Sør. II. 28.* i bet. 1.5: *Rejsety. smst. II. 59.* jf. u. Tøjhus; nu vist kun (jf. dog *Feilb.*; *sdjy.*) bjergv., i bet. 2.3. † **Tyg**, se u. Tøjhus). *best. f. -et* [tøjæt] fl. (især i bet. 3.2; *jagl.*) -er [tøjær] (*Funke. (1801). I. 614. Væver B. 54. Hage. 924*) ell. (nu ikke i rigsspr.) d. s. (i bet. 5.1: de Elle- og Vidietøj, som vokser paa Rye Eng. *Cit. 1704. (AarbFrborg. 1911. 49).* jf. *Smaatoj 3(2-3): de smaa solle tøj. Feilb.*). (ænyd. ty(g), tøj,

glda. tyg, tøy, tyw (*Brandt.RD.I.55. Brøndum-Nielsen.GG.II.158*), æda. toy (*i ssg. toymager. smst.*), sv. tyg († og dial. ty), no. tøy (ty), sen. oldn. tygi, redskab; fra mnt. tuch, redskab, udrustning, klædningsstykke, ty. zeug (*oht. ga-, geziung*), jf. holl. tuig, oeng. geteog, redskab; til ty. ziehen, drage, trække (*jf. Hertug, II. Tog, II. Tøje, III. tøje, I. Tøjle ofl.*), muligvis m. bet.: fremdrage (*jf. fremdrage 3*), frembringe, fremstille; *sml. III. ty*)

1) om ting (*genstand, redskab*), der bruges som middel ved en ell. anden virksomhed; i alm. (koll.) om samling af saadanne (ved en vis virksomhed tjenlige) ting. 1.1) (*især faql.*, nu (*uden for ssgr.*) *især dial.*, foræld.) i al alm., om sammensat redskab ell. mekanisme ell. samling af (*samvirkende*) redskaber; navnlig om en haandværkers redskab(er), værktøj; saaledes i talrige (*især faql.*) ssgr. som Dreje-, Fyr-, Haandværks-, Maler-, Mede-, Meje-, Skære- (1), Slag-, Smede- (2), Snit-, Værktøj ofl. Tøj (*er*) Værktøj.vAph.(1759). Smeden havde ikke sit Tøj med sig.VSO. En god mester kan hjælpe sig med ringe tøj.Krist.Ordspr.212. Feilb. Uff. jf. I. bide 3, IV. skære 15.1: bidende, skærende tøj. FrGrundtv.LK.209. AarbLollF.1922.48. ikke have tøj(et) til noget, se u. bet. 6.1. || (*jf. Bremse-, Laase-, Styretøj ofl.*) om (*del af*) en mekanisme, et sammensat apparat. At istandbringe . . forbindelse mellem (*en kværns*) knage og stokke kaldes at lægge kværnen (eller drevet) i tøj (*jf. Forlagstøj. Dengl.By.1930-31.99. et af Motoren trukket Afbyrdertøj.SkibsMask.152. || om et (til lands ell. til vands anvendt) befordringsmiddel, i ssgr. som Age-, Enspænder-, Køre-, Slådetøj, Far- (1), Rotøj ofl. || (*især dagl.*, spøg., nedset.) om en som redskab ved en vis virksomhed tjenende legemsdel olgn., saaledes dels om benene (*som gangredskaber*), i ssgr. som Ben-, Gaa-, Gangetøj (2), dels om munden (*især som tale-redskab*), ogs. tænderne, øjnene olgn., i ssgr. som Kige-, Kysse-, Kæbe-, Le-, Mund- (2), Nyse-, Se-, Sludre-, Smile-, Snakke-, Tyggetøj (1) ofl.; (*sj.*) jf. Sansetøj og IV. skør 2.3: Du maa jo være . . skør i Tanketøjet. Pol.¹⁴.1921.6.sp.5. 1.2) spec. (x, foræld.) om (*dele af*) en hærs udrustning (*vaaben, skyts olgn.*); tidligere ogs. (*jf. bet. 1.1*) særlig om det paa vogne medførte krigsmateriel; tros; træn; jf. ssgr. som Betjenings-, Krigs-, Lade-, Rust-, Skyde-, Stikketøj ofl. da laae hele Veien fuld af Klæder og Tøj (1931: Vaaben), som Syrerne havde kastet fra sig. 2Kg.7.15. han er skjult ved Tøiet (1931: Trosset). 1Sam.10.22. *Rust dig til Kampen, nu Fienden du seer . . | Drik saa for Konge og drik saa for Land, | For Stånder og Tøj i vore Riger. Winth.SS.25. VSO. Sal.²XXIV 119. 1.3) spec. (*især faql.*) om dele af et ride-*

ell. trækdyrs udstyr: seletøj (*jf. ssgr. som Bag-, Bringe-, For- (1), Grime-, Ride- (1), Sadel-, Stav- (1), Stiktøj ofl.*); spec. m. h. t. trækdyr (*især hest*), der spændes for et befordringsmiddel, et arbejdsredskab (*tromle, høst-maskine osv.*), om alle de til forspændingen og trækket tjenende dele af seletøj, befordring osv. (*hestene har*) borde-rede Sadel og tøj.Pflug.DP.839. Tøiet paa (*Chr.VI: redskabet, som var paa*) Øxnene (1931: Stavtøjet). 1Kg.19.21. et ungt Dyr, der utaalmodigt pruster i Tøjet. Bang.S.143. Det ringler og rasler fra Tøjet, der hænger løst paa de ledige Dyr (o: heste, der rides ud til markarbejde). Skjoldb.G.2. || i udtryk for for- ell. fraspænding olgn. (*han*) befalede, at Sancho skulde lægge Tøiet paa Rozinante, der gik og græssede. Biehl.DQ.II.157. Da han hentede de Sorte for at spænde for, udtalte han sin Beklagelse over, at de nu skulde i Tøiet igjen. AniNiels.FL.III.130. Vi havde redet den hele Dag . . og da hverken Dyrene eller vi kunde mere, saa tog vi Tøjet af Hestene og smed os selv ned ved en rindende Aa. Drachm.VD.34. JakKnu.F.88. fem, tunge, halvville stude, der ikke har været i tøj i seks måneder. Dederove.(1912).118. Faa den Fjærmer ind til Tøjet, Ludvig! PLevin.LM.69. Feilb. uegl.: Au! det for-dømte Ben! Det Læs maa der hele Ben til at drage! — Men nu maa Føllet (o: en dreng) i Tøiet. Ing.L.I.86. || i udtryk for dyrets (*hestens*) adfærd: rolig, støt gang (og arbejdsform), ivrighed, balstyrighed osv., i præp.-forb. (*se videre u. bet. 6.2*) som gaa (godt) i tøj(et) (MO. MHans.H.48. Berl Tid.¹⁴.1919.M.14.sp.3), lægge sig i tøj et (*jf. lægge sig (irem) i selen u. I. Sele 1.2*) ell. ud i tøj et (Aakj. Blicher.(1926).10), (være) reel (SorøAmtstid.²⁹.1944.9.sp.3. jf. tøjvant), hidsig (Elkjær.HF.59) i tøj(et), kaste sig frem (MartinAHans.NO.9) ell. springe i tøj et (Ing.L.III.167. Hesten sprang i Tøjet uden at komme af Stedet. Madelung.EH.314) ell. til tøj et (LandmB. II.221), ogs. (*jf. slaa til skaglerne u. Skagle 1.2*) slaa til tøj et (P&VMargueritte.Forjængelighed.(overs.1924).16) ofl. (*hesten*) stod urolig og rykkede sig tilbage i Tøjet. Gjæl. GL.48. || i tilsvarende udtryk anv. i sammenligning ell. overf. troer I, at jeg, som er saadan en gammel Kleppert, kunde trække i Tøj med den unge Føle (o: vil forlove mig med en ung pige)? Winth.TF.64. hvad enten Du nu har Kald dertil eller ikke, saa vil jeg dog raade Dig til at gaae frem i Tøiet og see, hvor langt Du kan trække Lasset. CBernh. NF.VI88. (*det*) maatte blive ham . . der lagde sig i Tøjet for den nynorske Digtning. HPloug.CP.274. *Gaa ej med Suk tilbage | i Tøjet som en Plag, | men træk som gammel Hest, | læg Bringen ud i Selen. Aakj.SD.I.17. jf. bet. 6.2: Direktøren er jo ung, forstaar De nok, han slaar lidt i Tøjet endnu og

laver en Streg en Gang imellem. *Korch. Lykkens Hjul. (1926). 191. jf. Skagle sp. 167⁶⁴*: Han slår til Tøjet (ell.) til Søren. *Kok. Da. Ordsprog. (1870). nr. 584 (sjæll.)*. slaa sig i tøj, (*jf. u. Tøjr; især dial.*) blive urolig, oprørsk olgn., ogs.: upaalidelig, uordholden. *HusogHjem. 1939. 874. sp. 2. UjF. spec. (tale-spr.) i udtr. gaa i tøj, (lade sig bringe til at) føje sig efter en andens vilje ell. ønske; især: lade sig narre. Folkets Nisse. ^{22/12} 1860. 5. Gadeordb.¹* „I gik uden Vrov ind paa Betingelserne“ . . . „H. og M. gik formodentlig strax i Tøiet, den Første paa Grund af sin grønne Ungdom, den Anden formedelst sin store Lærdom, thi begge Dele hindre undertiden den menneskelige Skarpsindighed i at komme til sin Ret.“ *HFEw. JF. I. 365. Bøgh. D. II. 329.* „Hans Sange (var) saa smukke“ . . . — „Aa, ja. Jeg er selv gaaet i Tøjet for dem, især naar han sang dem.“ *Schand. U. M. 287.* 20 „Nu har den ene (o: af os to nyforlovede pebersvende) ikke noget at lade den anden høre“ . . . „Næ! — Ja, det skulde da være det, at De gik først i Tøjet.“ *Wied. Erotik. (1896). 159. JakKnu. GP. 69.* || i udtryk for ridt ell. især kørsel med stor (størst mulig) fart, i forb. som (ride, køre, fare af sted olgn.) alt hvad tøj (Biehl. PT. 61. Bagges. L. I. 16. Oehl. XXV. 131. Madelung. Forjorelse. (1943). 28) ell. (jf. I. Rem 1.) remme og tøj (VKorfitsen. TO. I. 53) ell. (nu alm.) remmer og tøj (Grundtv. Snorre. I. 86. III. III. Holstein. T. 103) kan holde olgn. (sv. allt vad tygen hålla, ty, was das zeug hålt) *Kiør bort, hvad Tøiet trække kan, i Skiul. *Bagges. Danf. II. 251.* Brødrene red alt hvad Tøiet kunde holde. *HCAnd. (1919). III. 133.* bær (den saarede) ind i hans Kammer. Og Du, Hans, jager afsted hvad Remmer og Tøj kan holde efter Doktoren! *Drachm. UB. 307. uegl., m. h. t.* 40 *hurtig, voldsom bevægelse, virksomhed olgn.*: Derpaa blev der dandset . . . alt hvad Tøiet kunde holde. *Oehl. Øen. (1824). II. 266.* *Opvart dem (o: damerne) med Hexe og Nisser og Trolde. | Saa græder de alt hvad Tøjet kan holde. *Blich. (1920). VI. 14.* Vi satte nu i Løb ned til Stranden, alt hvad Remmer og Tøj kunde holde. *Drachm. STL. 297. GyrLemche. DT. 62.* (udføre noget) saa det knager i tøj, se II. knage 1. 1.4) (især fisk., dial.) 50 om del(e) af et fartøjs udstyr (jf. Bund-, Seiltøj); spec. (jf. bet. 4) om sejl. de havde for meget tøj oppe. *Feilb. 1.5)* (med overgang til bet. 4 og 5.1) om (samling, sammenhørende mængde, sæt af) mindre brugs-genstande, ejendele, varer; sager (5.2); tilbehør; saaledes i ssgr. som Alter-, Barber-, Messe-, Penne-, Pibe-, Skrivetøj, (jf. bet. 4.) Fod-, Hoved- (1), Skotøj oft.; jf.: Der var Bødkere med stort Udvalg af Bødkertøj, 60 Kar til Saltning, Vaske- og Bryggekar. *Halleby. 141.* || (jf. Flytte-, Rejsetøj (1)) om en persons daglige brugs-genstande, (mindre) ejendele, især rejsebagage olgn. (jf.

bet 5.1: (der) gjøres en Ild . . . af Paradiis-Træ Benzoin, Bisam og andet vel-lugtende Tøj. *Pflug. DP. 629*). Om Nogen flyer sin Næste Penge eller Tøi (1931: Sager) at forvare, og det bliver stjaalet . . . skal Tyven . . . betale dobbelt. *2 Mos. 22.7.* løber strax hen til Post-Hused, og henter Herrens Tøj og Koffert. *Holl. Pants. II. 1.* Dit Tøi som Du ikke tager med (paa rejsen), saasom Seng, Pult og deslige. *Cil. 1817. (Hjort. B. I. 47). Hrz. III. 46. PalM. IV. 320* (se u. Litsenbroder). han var saa elskværdig at gaa med mig til Banegaarden og bære noget af mit Tøi, thi der var ingen Vogn. *HC And. BC. III. 248. Drachm. EO. 351.* *Billetten var besorget, og Tøjet skrevet ind. *LCNiels. Va. 5.* hertil (jf. Kluns 3.2) ell. til bet. 4 (især dagl.) talem. tage sit gode tøj og gaa, som udtryk for pludselig, fast besluttet, især af utilfredshed, vrede fremkaldt afbrydelse af samvær ell. samvirken: gaa sin vej; ikke ville være med længere. *(musikdirigenten) blev ved at dirigere, | Skøndt Musikken tog sit gode Tøj. *Blækspr. 1899. 37.* *så tog jeg | mit gode Tøj og gik. *Rørd. GD. 414. (en)* Minister . . . kan, naar han ikke kan faa de øvrige Magtfaktorer med sig, tage sit gode Tøj og gaa. *MRubin. MB. 73.* Naa, Din Kone vilde ikke mer' — hun tog sit go'e Tøj og gik. *Bønmelycke. L. 321.* || spec. om legetøj olgn. *hans Moder . . . | Alt tidlig gav . . . ham et eget Sted, | For alt sit Tøi i Orden op at stille. *PalM. Adam. H. I. 49. jf.:* *Da Faer og Moer i Kirke gik, | Alt Jule-tøiet (o: smaa ting, pynt til juletræet olgn.) frem vi fik. [*JKrohn. Peters Jul. [1866]. vi.* || (jf. Bord-, Kaffe- (1), Koge-, Køkken-, Tøjtøj oft.; nu især dial.) om husgeraad, service olgn.; ogs. (med overgang til bet. 1.1) om disse ting som brugsredskaber ell. (med overgang til bet. 3) med forestilling om ting af et vist materiale (jf. Blik-, Jærn-, Kobber-, Ler-, Messing-, Sten-, Sølv-tøj (1) oft.). alt det tøj af guld (1871: Guldtøj) . . . i Herrens tempel. *2 Kg. 24. 13 (Chr. VI).* „uden Skee . . . kan man ikke godt spise Suppe“ — „Vi har intet meer end det Tøi, vi selv bruger.“ *Rahb. (Skuesp. IX. 144).* Madamen . . . tog Messingkjeden, holdt den op mod Solen og sagde: . . . vi har aldrig havt nogen Pige, der kunde faa Tøjet saa blankt. *Schand. Fort. 210. CReimer. NB. 307.* Dagen for Brylluppet (gik) unge Mænd og Piger . . . ud til alle de Huse, hvis Beboere skulde med til Gildet „for at laane Tøj“; de . . . udtog alt det Husgeraad, der kunde finde Anvendelse ved Festen. *Ribe Amt. 1919. 133. AarbPræst. 1944. 218. LøllO.* || (til dels ogs. til bet. 1.1) om (redskaber og forsk. tilbehør til) et haandarbejde (som er under udførelse), i ssgr. som Binde-, Hækle-, Kniple-, Stoppe-, Strikke- (1), Sytøj. || (jf. bet. 3.1 og 5; især dagl.) om hvad der er af særlig fin kvalitet: sager (5.3); kram. (hos greven havde) Meublerne . . . Tridser under Benene,

de løb af sig selv ved et lille Puf! det er noget andet Tøj . . end Deres (∴ en *marshandisers*) gamle Commodor. *HCAnd.OL.2.* Jeg gjorde . . en Sølvstob til Junkeren paa Tirsbæk, i den nye Stil . . Det var Tøi, man kunde være bekendt at stemple med sit Navn. *Etlar.X.163.* Herren ager med Hans Rasmussens Heste . . Det er Pinedød Tøj! *Rist.J.251. Wied.Silh.139.*

2) (raa)stof, materiale, hvoraf noget fremstilles. 2.1) om metal. || (især bogtr.) skriftmetal (bl. a. af udslidt og kasseret skrift), hvoraf (ny) skrift støbes; skrifttøj. *Hallager.327. VSO. Tøj . .* Egentlig Skriftmetallet, men ofte anvendt som Betegnelse for kasseret og udslidt Skrift. *TypogrOrd.115.* kaste (skriften) i tøj, (efter ty. ins zeug werfen) henlægge (den afbrugte skrift) i en kasse til omstøbning. *PHans.KK.71. Sal.III.268.* || (kold)smeltet tøj, (efter ty. geschmolzen, geschmelzter zeug; ∞, foræld.) jængsats (til raketter olgn.), hvis bestanddele blandedes (kolde) sammen til en dejg. *MilTeknO.265. jf. bet. 3; udglødt Tøi . .* en Laasedeel, som endnu ei er udfilet. *smst.304. 2.2)* (jf. Halv-, Heltøj; jagl.) pap-ell. papirmasse (i ud-blødt, stampet form); stof (2.1). *VareL.(1807). III.70. VSO. Hannover&Smith.Papir.41. 2.3)* (no., bjergv.) i den no. form Ty, om blandingsgods, fremkommet ved foreløbig sortering af malm (mods. ren malm og uholdigt bjerg (3.1)). *Brünnich.KongsbergSølvbergverk.(1826).268. Sal.XIII.900. jf. Skydety.*

3) stof, materiale (tøj (2)) i forarbejdet form. jf. bet. 1.5: Et Arbejd af Guld er Tøj, som er gjort af Guld. *Høysg.S.326. jf. Sukker-, Syltetøj; syltet tøj, se II. sylte 1.1. jf. ogs. Tyggetøj 2. nu spec. m. flg. anv.: 3.1)* (jagl.) Tøj er i Porcelænsfagsprog Navnet paa Genstande, som kommer ud af Ovnene. *NatTid.^{23/4}1939.Sønd.7.sp.2. 3.2)* (del af) det ved vævning (af silke-, uld-, bomulds- traade osv.) dannede, i form af en aflang flade (en bane) foreliggende, til fremstilling af beklædningsgenstande olgn. (jf. bet. 4) tjenlige produkt; vævet stof (1); væv(ning); dels (især jagl.; ofte i flt.) med særlig forestilling om den ved vævemaaden ell. materialet bestemte art (jf. Bleg-, Bygkorns-, Glas-, Nælde-, Plet-, Silke-, Uldtøj ofl.), dels som en mindre jagl. præget betegnelse, spec. (mods. Stof) anv. om de tyndere (til syning i haanden ell. paa maskine egnede) kvaliteter (jf.: Tøi . . i Mod-sætning af Klæde. *JBaden.DaL.*), med særlig forestilling om tjenlighed til fremstilling af visse brugsting, beklædningsgenstande olgn. (jf. Dyne-, Dækken-, Forklæde-, Møbel-, Skørte-, Sække-, Tæppetøj ofl.), ofte i forb. som (købe) tøj til en kjole, til gardiner (*Heib.April.24*), et (smukt) stykke tøj (*HC And.(1919).I.145. EBertels.D.174*) olgn. ell. (især jagl.) flammert (s. d.), skotsk (II.3), uldent, vævet tøj (vævede Tøier. *Manufact.(1872).148. Hage.⁵914*) ofl. Min Søster Frøik-

ken Fikke har en (*adrienne*) af samme Tøj. Ja det er ma foi af samme Tøj. *Holb.HP.I.6.* Tøyet skal farves blaat. *Høysg.S.47.* *Klæde jeg vil mig i brogede Tøier, | Smykke mit Haar med mangen Blomst. *Bagger.D.36. (de)* to Bedragere . . sagde, at de forstod at væve det deiligste Tøj, man kunde tænke sig . . men de Klæder, som bleve syede af Tøiet . . bleve usynlige for (*enhver*) som var util-ladelig dum. *HCAnd.(1919).I.143.* en Prind-sesse, der af de kostbareste Tøier lader sye hos den bedst lærte Syerske. *Kierk.XII.452.* Naalen (paa symaskinen) svirrede gen-nem Tøjet. *OlesenLøkk.KB.261.* Hun skulde . . væve Tøj paa den opretstående Væv. *Steensberg.DB.42.* Alle Arbejder vedrørende det hjemmegjorte Tøj hed med et Fælles-udtryk: at gøre Tøj. *CREimer.NB.144. Lollo. spec. om det væsentlige (synlige) stof, hvoraf en ting fremstilles: Tøiet til Kaaben har hun; men hun mangler Foder.VSO.*

4) om tildannede (tilpassede), syede brugsgenstande af tøj (3) ell. lign. stof (jf. skind; jf. Skind-, Sælkskindstøj); spec. (uden for bet. 4.2) m. koll. anv., dels om hvad der hører til et hjem (for de forsk. personer fælles) udstyr (af duge, sengeklæder osv.), dels (spec. i bet. 4.2) om hvad der er afpasset til og bruges af den enkelte person. Der skal intet Mands-Tøi være paa en Kvinde (1931: En Kvinde maa ikke bære Mandsdragt). *5Mos.22.5.* Mandskabets Tøj. *Scheller.MarO. tage sit gode tøj og gaa, se u. bet. 1.5. spec. m. flg. anv.: 4.1)* som fællesbetegnelse for (et hjems, en persons) brugsgenstande af linned stof, lærred, bomuld olgn. (især: beregnet til at vaskes, rulles, stryges); jf. ssgr. som Blege-, Dække-, Jorde-, Kristen- (1), Lig- (1), Lin-, Rulle-, Senge-, Skiden-, Smuds-, Snavse-, Stive-, Strýge-, Under-, Vasketøj, (jf. bet. 1.5:) Flip-, Kravetøj ofl. *Erindrer du en Tiid . . Da to Latinske Emmer | Du syede paa mit Tøi. *Wess.55.* Her er saa meget reent Tøj baade af dit og Ludvigs. *Gylb.(Heib.Fam.120).* Jeg skulde . . spørge, om Madamen har taget Deres Tøj ned fra (tørre-)Loftet. *PNJørg.S.95.* *De smukke Søstre . . vaskede Tøi ved Stranden. *Kaalund.VG.36. HCAnd.(1919).III.87.* hans Mor stod og lagde Tøj sammen (∴ efter vask). *Bers.G.143. (hun)* hængte tøj op (∴ til tørring). *Gronb.SV.166. jf.:* Han hører . . ikke til dem, det er let at bilde noget ind, og den, der forsøger det, maa næsten altid gaa hjem og hænge sit Tøj til Tørring. *GFog-Pet.RR.329.* det grove tøj, se II. grov 1.2. tøj at skifte med, se III. skifte 3.1. skyllt tøj, se II. skylle 3.3. se ogs. bet. 4.2. 4.2) (tidligere mindre br.; ikke anført i VSO. ell. MO.) om en persons (yder-)klæder; uden for koll. anv. spec. (jf. Tøjhus 2 og Tøj-herre, -jon, -laps; mods. Dragt 3.2) om drenge- ell. mandsklædedragt, habit (2) (jf. ssgr. som Arbejds- (3), Matros-

Pinse-, Regn(vejr)-, Selskabs-, Sommer-, Stads-, Vintertøj *ofl.*); *bl. a.* (til dels ogs. omfattende bet. 4.1) i forb. som aflagt (se aflægge 2 slutn.), civilt (JernbaneT.^{15/12} 1937.5.sp.3), dagligt (LBruun.SF.28. Elkjær.MH.96), nyt (AndNz.PE.I.277. se ogs. ny sp.³), pænt tøj, være fiks (CHans. BK.37), fin (Elkjær.MH.42), net (Jørgen Niels.D.95), ny (*jf. u. bet.* 6.2), pæn (II.2), sløj (VillHans.NT.40. *jf. I. sløj* 4.1 slutn.) i tøj (om andre delvis hertil hørende udtryk se *u. bet.* 6), knap have tøj paa kroppen (ErlKrist.DH.153. *jf. Krop* 1.2 og I. Klæde 3.1) *ell. raden* (se III. Rad 2.2) *ofl., spec. i udtryk for paa- ell. afklædning*, som komme (II.5.1), skulle (KMunk.E.23), springe, stikke (II.11.2), trække (1.5), være (AndNz.PE.I.56. KMunk.E.24) i tøj, komme (II.5.1), skulle (Hans Povls.HF.17), trække (1.5) af tøj, ikke 20 være af tøj (i flere døgn) (Woel.DG.202), tage tøj paa *ofl.* Jeg har ligget med det halve af Tøjet paa de sidste tre Nætter. ErlKrist.DH.147. *jf. Feilb.* („sjældnere“). om et enkelt (bestemt) sæt (yder)klæder (for mænd) navnlig i udtryk som et sæt tøj (se I. Sæt 2.1), det blaa, gamle, nye, pæne tøj, sikke(n) pænt tøj du har faaet *olgn.* *jf. bet.* 3.2: dem, som være klædte med blaat tøj (1871: Purpur, fyrster og forstandere. Ez. 23.6(Chr.VI). lufte sit tøj, se lufte 2.3. Blaat Tøj er altid pænt. Vogel-Jørg.BO. 41. Pol.^{23/7} 1942.2.sp.I. *jf. flg. bet.-grupper:* Stationsforstanderen (*gik*) op og ned, stram i Tøjet, og Hænderne i begge Jakkelommerne. Bang.SE.169. || (*jf. bet.* 6.2; *især talespr., jarg.*) *spec. om arbejdstøj, soldatertøj (uniform) olgn.* være i Tøjet = være i Arbejde. D&H. *jf. Soldatertøj* 2: maatte trække i Tøjet (= gaa i militær Tjeneste). smst. kongens tøj, se I. Konge 2.2. || (*i tilsvarende udtryk spec. m. h. t. overtøj.* ved det Lag Syv omtrent tog jeg Tøjet paa og gik ud. PHans.KK.172. tag I nu Tøjet af og lad os faa noget at spise; vi har ventet med Frokosten. Stuck.I.99. Efter at de andre Damer havde faaet Tøjet af, gik de ind i Havesalen. Pont.DR.²I.264. de (var) ved Teatret. De kom af med Tøjet, fandt deres Pladser. AaseHans.Vr.42. *jf. II. lægge* 5.1: lægge 50 Tøjet, *o:* tage Overtøjet af (for at blive). D&H.I.617. Buchh.UH.38. Lollo.

5) (*jf. bet.* 1.5) med mere ell. mindre ubestemt (afsvækket), *spec. nedsettende bet., især m. koll. anv.* 5.1) (*i rigsspr. lidt gldgs.*) i al alm., om ting, forhold *olgn. af en vis* (*i alm. nærmere bestemt, især utilfredsstilende, ubehagelig*) art, ofte med ubestemt ell. omskrivende anvendelse, om noget, som man ikke kan finde ell. vil bruge den egentlige (rette) betegnelse for: sager; kram; raggelse; stads (4). Tøi . . kaldes alle slags, som mand ei så lige huser (*o:* husker) 60 nåun til. Moth.T258. *at Lykken fant paa

dette rare Tøj | At gjøre Store Folk af Gade-Skit og Møy. Cit.ca.1725. (NKS4°820. 98). Ja, ja, Monfrere, Kiarlighed er noget andet Tøj, som vi icke begriber. Holb.UHH. I.5. skal jeg spille, maae det være Hasard-spil; det er reent Tøj, aabenbar Krig, ærlig Kamp. Bluch.(1920).XX.23. *Drik er noget bandsat Tøj — | Gemeenligviis det hænder, | At, faaer man først begyndt, saa veed | Man aldrig, hvor det ender! Holst.LHbl.63. en Postvogns-Passager (erklærer) det hele Aristokrati for unyttigt Tøj, der bør afskaffes. Brandes.IX.311. sammenskrabet tøj, se sammenskrabe 2. || (*tidligere*) *spec. om vildtvoksende planter, buskvækst olgn.* Mose, som med Stærretuer, Ror og saadant Tøj er bevoxet. Fleischer.AK.106. *jf. Cit.* 1704. (AarbFrborg.1911.49; se *ovf. sp.* 12^{31E}). || om (daarlige, skadelige) fødemidler, gift *olgn.* *Af slette Mennesker | Ham noget giftigt Tøi vist nok indgivet er. Wess.181. Reier er noget ufordieligt Tøi. FritzJürg.(NBøgh. FJ.81). Esp.86. *jf. Djævelstøj:* at smøre saadan noget Dævels Tøj paa (pilene) som Øglegalde! Rosenk.ES.I.48. || (*jf. Hede-tøj; nu næppe i rigsspr.*) *spec. om (hvad der skyldes) sygdom, sygelig tilstand; saaledes om (udflaad af) betændelse, bullenskab (Esp.354), opkastning* (det sorte Tøi, som de Syge kaste op ved Brækning. Tode.SJ.I.469. CEMangor.RS.71), efterbyrd (Krist.GamleRaad.(1922).282), mensuration (Moth.T258). || (*jf. Hunde-, Rov-, Skarns-, Snotetøj; nu især dial.*) om (skadelige) (smaa)dyr, *spec. utøj.* (hos de syge faar) fantes . . besynderlig i Leveren og i Galden mangfoldig leverendes Tøi, som saae ud som smaa Flyndere. Thurah.B.8. Feilb. *jf.:* Avisskrivere . . Recensentere, og alt det Tøi, som bider sig fast i Huden af de arme Forfattere. Skuesp.III.1.13. || (*jf. Djævels-, Kvind-, Rakker-* (3), Skarns-, Tyvetøj *ofl.*; *nu især dial.*) som (nedsettende, foragtelig) betegnelse for (en gruppe) personer; (*dial.*) som venlig betegnelse for børn (Feilb. UfF.). dette forgiftige Tøj (*o:* røvere og tyve). Schousbølle.Saxo.126. *Faaer man en Brud af Æt for Høj (*o:* for høj æt), | Saa faaer man noget opløst Tøj . . | Som brovter af sin Byrd og Slægt. Wadsk.58. To af Sofies Søstre bleve nu sendte afsted, for at overtale hende . . men det Pokkers Tøi gik saamænd over til Fjenden. AntNiels.FL. II.178. Lollo. UfF. *jf.:* det Hedningevøi. TBruun.V94. nu kan I Pi'etøj bare vente, te I har vaaren givt en 20—30 Aar . . saa er I knap saa kaade! Lunde.HG. 62. *spec. (jf. Trolدتøj)* om overnaturlige væsener: Flyverennen var godt for underjordisk Tøj. Cit.1756. (AarbSorø.1926.108). Halleby.193. 5.2) (*jf. Gække-, Kællinge-, Skoletøj;* „Talespr.“ Levin.; *nu mindre br. i alm. rigsspr.*) *spec. om (udtryk for) tanker, udtalelser, litterære produkter osv., især: af*

ringe værdi, uden (forstandig) mening: (daarligt) stads; juks; (litterært) makværk; tøjeri; snak; vaas; vrøv; ofte med (bestemmende, forstærkende) attrib. adj. ell. part. i forb. som (noget) barnagtigt (Grundtv. Sazo.III.237. HCAnd.Breve.I.70), daarligt (NMPet.Br.54), dumt (Skuesp.III.1.15. Heib.Poet.V.303. CEw.Æ.I.30), elendigt (HCAnd.Breve.I.284), forbandet (Holb. Kandst.V.3. HCAnd.ML.550), forskruet (Recke.KM.141), forstyrret (Holb.Br.III.2), forvirret (Ew.(1914).II.351. JPJac. DU.8), kedsommeligt (Langebek.Breve.153. Rahb.Tilsk.1796.10), opdigtet (Falst. Ovid.41. Stampe.VI.228), opspundet (se opspinde 2), sammenflikket (se sammenflikke), taabeligt (Hrz.I.39), tosset (Skuesp.III.1.94. se ogs. u. tosset 2), underligt (Oluvs.GD.103), urimeligt (Suhm.V.47. Fru Heib. Et Liv. IV.102), vanvittigt (FDreier.FrF.8) tøj olgn. Hvad er det for Tøj, du væver sammen, jeg forstaaer ikke et Ord deraf. Holb.Hex.III.2. Jeg veed ei, hvi jeg ville befatte mig med dette Tøj. Wiwet. EL.71. den Modbydelighed, hvormed jeg har læst det Tøj. Brachner. (Brandes.Br.I.227). Hvad snakker du for Tøj? AndNx.DM.I.19. || (muligvis egl. om ornament, prydelse paa en forarbejdet ting (jf. bet. 3(1)); nu næppe br.) uden nedset. bet., om (pyntelig, for- 30 sirende) udtryksform, stilistiske sirater olgn. homiletiske Artigheder, som man forud kaldte Koncepter item smukt Tøj, og deri var jeg meget forelsket. EPont.L.20.

6) m. uegl. anv., i forsk. talem., der ikke (tydeligt) føles knyttede til en enkelt af ordets bet. (om andre (lignende) talem., som gaa i tøjet, komme i tøjet ofl., se navnlig u. bet. 1.3 og 4.2). 6.1) (jf. ty. da zeug dazu haben, være dygtig, egnet, i stand til en vis virksomhed; væstnok egl. til bet. 1.1, om redskaber, værktøj (med overgang til bet.: arbejdsuelighed); ikke i alm. rigsspr.) i udtr. ikke have tøj(et) dertil, ikke være egnet, skikket, i stand til (at foretage sig, udføre) noget. En politisk Fører (maatte) kunne fascinere, for- 40 trolde sine Folk, saa de troede paa ham og villigt fulgte ham. Til alt dette vidste jeg, at jeg ikke havde Tøjet. MRubin.Er.196. 6.2) (rimeligvis især til bet. 1.3 ell. 4.2; talespr., navnlig jarg. ell. dial.) i særlige udtryk med præp., i alm. i forb. i tøjet. || tage et rask tag i tøjet, (rimeligvis til bet. 1.3 og egl. om hestens træk i seletøjet) om fremskyndende, tilskyndende paavirkning. Fra Bjørnson har jeg modtaget et meget vakkert og opmuntrende Brev . . . Jeg trængte ogsaa til saadan et norsk Tag i Tøjet. Drachm.BF. 161. || (der er, kommer olgn.) humør ell. liv i tøjet, (muligvis til bet. 1.3 (om rask 60 kørsel olgn.) ell. (jf. humør ell. liv i kludene, u. Klud 2.3) til bet. 1.4) som udtryk for livlig, munter virksomhed ell. tilstand. Pigebørnene derhjemme vil s'gu blive glade, naar jeg

bringer en ung Fyr hjem med, der kan sætte lidt Liv i Tøiet. Vilhelm. Lidt fra min Reise i Jylland. (1865).13. „Aa, det kunde være saa yndigt at faae en Sang i det Grønne.“ — „Det er rigtigt, Lovise! Saa kommer der Humeur i Tøiet. Op med en Vise, Urtekræmmer?“ Schand. US.55. FrHolst. Den lykkeligste Dag. (1880).19. nu kom der Liv i Tøjet, som man siger. Fra hver en Port . . . myldrede pyntede Piger ud . . . Efter dem strejfedes de unge Mænd (osv.). Bergs. Under Palmer og Pinier. (1905).145. || klare op i tøjet, (jf. klare op (paa dækket, i maskinen osv.) u. II. klare 6; rimeligvis egl. til bet. 1.5, om brugsgenstande, (skibs)grejer olgn.; nu næppe br.) bringe ens forhold (sager) i orden. Vil Du betro Dig til mig, saa vil jeg see til, at klare op i Tøiet for Dig. JH[Smidth.] Knud Svertens Dagbog. (1835).44. || være gammel (Gadeordb.^{1,2} S&B.) i tøjet, (muligvis egl. til bet. 1.3 (om kørestof olgn.; jf. flg. bet.-grupper); dog snarere til bet. 4.2, jf. de der ansjorte udtryk være, trække i tøjet o: i arbejdstøj, uniform) anv. som udtryk for længe at have været i en vis (embeds)virksomhed, med særlig forestilling om deraf bestemt øvelse, sikkerhed, dygtighed, til dels ogs. træghed, magelighed, slendrian; mods. være ny, ung (Gadeordb.²) i tøjet olgn. *See, hvor forsigtig han (o: hornblæser-drengen) sniger sig frem, | Ja man kan see, han er gammel i Tøiet. JHelms.NV.42. (teaterdirektøren) er ny i Tøjet og ærgerrig. EBrand.Br.II.401. han var besat af Arbejdet. „Han er saa ung i Tøjet endnu,“ sagde de andre. AndNx.PE. II.250. Saa ny han var i Tøjet som Politiker, rykkede han dog frem til at være Ordfører. EHennrichs. Mændene fra 48. (1911).59. med særlig tilknytning til bet. 4.2: Naar man er bleven gammel i Tøjet, i Kristentøjet, naar man i mange Aar har gaaet i Kirke og hørt Guds Ord . . . saa kommer Fristelsen paa det høje Bjerg. VBeck.LK.I.308. || (jf. hidsig i tøjet u. bet. 1.3) i lign. udtryk for arbejdsiver, ogs. fremfusenhed, utaalmodighed; i forb. som (være) ivrig, rask i tøjet olgn. ZakNels.To Landsbyhistorier. (1878).124. paa Stationen havde han Orden i Tingene, om han just ikke selv var saa grumme ivrig i Tøjet. Bang.SE.193. (Jesu) Lignelser (lører), at hans Disciple . . . skal ikke blive alt for iltre og urolige og hidsige i Tøjet og ville absolut have store Resultater at se i en Fart. MPont.SK.86. hun var rask i Tøjet og rap i Kjæften, og han var tvær i Træet og sindig indtil Stædighed. Aakj.B. 186. sa.BT.33 (se III. skrap 3.). || (være) let ell. løs paa tøjet, (rimeligvis ved tilslutning til let, løs paa traaden ell. tøjlen (se I. Traad 8.1, I. Tøjle 2.3); dial.) (være) uden (tilborlig) fasthed i karakter ell. adfærd; karakterløs; letsindig; letfærdig. man var langsom til Arbejdet, lidt løs paa Tøjet eller rap i Kæften. Aarb.Sorø.1944.98. UfF.

II. Tøj, et. (fra holl. tui, for^otøjning, tøjanker, tøjkaede; til holl. (ver)tuien, for^otøje (jf. for^otøje); rimeligvis besl. m. I. Tøj osv.; †, nu næppe br.) tøjanker (og tøjkaede, -tov). Tøianker . . benævnes ogsaa Tøiet. MO. (u. Tøianker).

Tøj-, i ssg. [tøi-] (i bet. 1 † **Ty(g)-**, se u. Tøjhus). **1)** af I. Tøj; saaledes (foruden de n^of. anførte) talrige let forstaaelige ell. mindre br. ssg., spec. til I. Tøj 3.2 og 4, som Tøj-fabrik, -fabrikant, -farvning, -handel, -handler, -pakke, -presning, -renseri, -rensning, -reparation, -rest, -strimmel, -stump, -stykke, -trævl, -tørring, -vask, -væver (jf. -mager), -vævning, -ædende (møl) ofl.; om ting, der er fremstillet af (til dels (mods. Klæde-, Stof-) forholdsvis tyndt) tøj: Tøj-abe, -bjørn, -bold, -dyr, -krans, -strop, -taske ofl. **2)** † af II. Tøj ell. fra holl. (ver)tui- i tilsvarende ssg.; se Tøj-anker, -kaede, -tov. **-anker**, et. (sv. tøjankare, ty. teuancker; fra holl. (ver)tuianker; jf. II. Tøj) styrbords krananker, der benyttes, naar skibet skal for^otøje for to ankre. vAph. (1764). Se Lex. (1808). 165. Scheller. MarO. **-blaat**, et. [I.4.1] (l. br.) kugle-, poseblaat; blaa-nelse, et lille Hus, der ser ud, som om det var smurt over med Tøjblaat. Pol. 2°/, 1944. 12. sp. 4. en Pose Tøjblaat. Socialdem. 1°/, 1946. Send. 6. sp. 1. **-blomst**, en. [I.3.2] (jf. -rose og Papirblomst 1), en gammel Kone med en almindelig Mandfolkehat . . pyntet med gamle Tøiblomster. HCAnd. KS. II. 69. Wied. Fæd. 189. || overf., om noget uægte, godtikobs, spec. (jf. Papirblomst 1 slutn.) om forloren ordpynt olgn. en Lyrik, der har virkelig Saft og Liv, og ei er nogen Tøi- eller Fjærblomst. PLMøll. KS. II. 237. hvor jeg hader denne aandfulde Kærlighed. Det er ikke andet end Tøiblomster, der vokser op af saadan en Kærligheds Jordbund. JPJac. II. 88. **-bom**, en. [I.3.2] (væv., dial.) d. s. s. Klædebom. Amberg. Manufact. (1872). 158. Sal. 2 XXV 500. UfF. **-bylt**, en. [I.3.2, 4] (jf. Klædebylt), en ung Mand . . slæbte af med en stor Tøjbylt. Riget. 3°/, 1912. 7. sp. 3. Flyverne var pakket ind, saa de lignede to Tøjbylter. FlyvningHær. 272. **-bøjle**, en. [I.4.2] (klæde)bøjle; galge (2.3); skulder (I.4.1). Tøjbojler . . overtrukne. 50 PolitiE. Kosterbl. 1°/, 1925. 3. sp. 2. ErlKrist. DH. 30. **-dukke**, en. [I.3.2] en ældre Dame, der lignede en a' disse hersens Tøjdukker med Hø i. StormP. Det er ikke mig! (1920). 38. (I) tror, I kan dirigere Masserne som Manden paa Markedet dirigerer sine Tøjdukker (o: marionetter). KSech. MV 82.

I. Tøje, en. [tøia] (ogs. skrevet Tøge. HCGetzsche. Anders Johansens Levnet. (1819). 253. SvendbAmt. 1920. 42. jf. Rostgaard. Lex. T44b. MDL. 621. VSO. VII. 167. — især dial. **Tøje**. [tøia] Ocean Journ. 1758. 199. Oldemors Erindringer. (1908). 25. 94. AchtenFris. JL. II. 126. Haandarbf. 1940. 335. jf. Feilb.). flt. -r.

(sv. dial. tøjje, jf. no. dial. tøyg; til II. tøjje; især jagl. ell. dial.) om noget langagtigt udstrakt (spec. sammensnoet olgn.): tot (vAph. (1759). Feilb.); spec. om (en tot) uld, som ved kartning formes til en (pølseformet) trille; trimling. Rostgaard. Lex. T44b. ForSandhed. II. 162. Manufact. (1872). 21. ZakNiels. K. 122 (se II. Hæk 1. s.). Hannover. Tekstil. II. 217. 353. Georg og jeg (blandede) Ulden og kartede den op i „Tøjer“. AndNx. AH. 27. Feilb. BL. 94. CReimer. NB. 71. SjællBond. 64. || hertil ssg. m. **Tøje**. (dial. ogs. **Tøjer**-, **Tøje**-, se n^of. u. Tøje-kasse, -kurv), spec. betegnelser for den beholder, hvori de fremstillede tøj lægges, som **Tøje-hæk** (VSO. VII. 167. AarbHolbæk. 1934. 207. jf. II. Hæk 1. s.), **-kasse** (Tøjer-kasse. RibeAmt. 1942. 420), **-kurv** (Thorsen. 185. Feilb. AarbSorø. 1928. 91. Tøjer-: UfF. Tøje-: Aakj. BT. 35. Feilb.).

II. tøjje, v. [tøia] (ogs. skrevet tøge. MDL. 622. jf. VSO. VII. 168). **-ede**. (sv. tøjja, no. tøyje, oldn. tøygia, oeng. getiegan; sideform til ty. ziehen, drage, trække (se I. Tøj); jf. I. Tøje; nu kun dial.) strække (ud); række (III. 1). Moth. T. 259. VSO. VII. 168. UfF. overf.: *Hun tøjede saa længe Talen ud, | Til Hammerslaget gav om Paters Hiemkomst Bud. Wess. 182. || spec.: forme uld til tøj (ved kartning). Thorsen. 185. || refl. tøjje sig, række, strække sig; spec. om menneske ell. dyr (efter søvn, hvile olgn.). MDL. 622. FrGrundtv. LK. 73. UfF. ogs. om stang olgn.: bøjje sig; give sig. JHSmidth. Ords. 166. MDL. 622. FrGrundtv. LK. 119.

Tøjel, en. se I. Tøjle.

Tøjer, et. se Tøj.

Tøjer-, i ssg. se u. I. Tøje og u. Tøjre- i ssg.

Tøjleri, et. [tøia'ri] (nt. tügerie, kram; af I. Tøj (5); især dagl.; nu navnlig anv. i bet. 2) om sammenfattendene betegnelse for noget (næsten) værdiløst, daarligt, taabeligt, meningsløst: (daarligt, taabeligt) tøj (1.5). **1)** til I. Tøj 5.1. Naar Brylluppet er giort, saa vil vi see det Tøierie efter (o: brudgommens ubetalte regninger). Skuesp. II. 112. Tøieri, (er) Ubrugbart Skramleri . . slet fuskeragtigt Arbeide. JHSmidth. Ords. 166. *Lidt hvidt og sammenrullet Tøi? | Og dette Tøieri har faaet Navn | Af indisk Luft? Palm. TreD. 121. rygende Tjære og dampende Vand pøsede ned fra Skydehullerne. Det Tøieri . . skoldede den bare Krop. Elkjær. RK. 196. || om (daarlige) fødemidler, lægemidler, gift. Maria meente ogsaa, at man kunde blive syg af dette Tøieri, (lægerne) skrevo op. HCAnd. KS. I. 65. (de) besmøre deres Pile med Øgle-Galde . . Saadant noget forgiftigt Tøieri. Rosenk. ES. I. 48. „Usundt Tøjleri“ tilføjede Niels overlegent og saa' ned paa de fremrakte Bær . . „smid det Pøjt“. JPJac. II. 62. De kan da for Pokker nok behære, at jeg ikke vil drikke det Tøieri, De har staaet og brygget sammen. Kandarius. LP. 229. ||

om overnaturlige væsener, trolldøj, ogs. trolderi olgn. Creaturet er forgiort . . af underjordisk Tøerie. *Junge.243.* Der er Tøieri i det Huus. *JHSmidh.Ords.167.* (vi) kom ned til Feerne. Jeg har aldrig troet paa det Tøerie. *Oversk.Com.III.164.* jf. bet. 2: hvad Frugter har I nu seet udi de mange Aar I har plavet jer med det forbandede Tøerie (o: guldmageri). *Holb.Arab.5sc. 2)* til I. Tøj 5.2, nu især om litterært makværk, meningsløs, taabelig snak olgn. Men (hvad nu) naar vor Herre faar saadant Tøerie (o: narreri, søre paafund) at vide. *Holb.HP. I.2. Robinson.I.110.* Det er da noget forunderligt Tøieri (o: den evige jødes beretning)! *Hostr.G.60.* Tag nu til Takke med dette Tøieri! De veed sagtens, at jeg slet ikke duer til at skrive Breve. *Cit.1851.(Grundtv.B.II. 516).* hun er ikke altid ved Samling og taler saadant forkeort Tøieri. *Kofoed-Hansen.DI. 20 141. Bergstrøm.PD.91.* Sikke noget Tøieri vi laa og spandt sammen i Nat. *KMunk.OS.107.*

Tøj-etat, en. [I.1.2] ✕ (foræld.) artilleriafdeling (ophævet 1867), der varetog hærens forsyning med vaaben og ammunition (forfærdigelsen, opbevaringen af de hertil hørende genstande) (jf. Tøjhusafdeling). *MR. 1843.70. NordConvLex.V634. -flytter*, en. [I.3.2(-4)] (faql., l. br.) transportør i symaskine. *NordConvLex.V.599. -frakke*, 30 en. [I.3.2] (nu sj.) (over)frakke af (tyndt, let) tøj. Ejbæk (i Tøjfrakke med Straahat og Rejsetaske). *Hostr.EF.I.3. -hat*, en. [I.3.2] (mindre br.) mands- ell. kvindehat af tøj (mods. Filthat olgn.). *ZakNiels.GV130. Breum.HH.158. -herre*, en. [II.4(2)] (l. br.) (tøj)lapp. *AnkerLars.KL.30. -hus*, et. († **Tyg-**. *Pflug.DP.171. Borrebye.TF.668. Ty-JensSør.II.59.*) (ænyd. tøj-, ty(g)hus, sv. tyghus, ty. zeughaus) 1) til I. Tøj 1. 1.1) hus 40 til opbevaring af redskaber olgn. denne Kielder (gjorde jeg) større, paa det jeg kunde have Plads nok til et Tøj-Huus eller Magazin. *Robinson.I.117.* Tøjhuset, Bygning ved Jægersborg, hvori det kongelige Jagtvæsens Jagttøj, Jagtduge, Garn o. s. v. opbevaredes. *DJagtleks.1325.* || nu i alm. spr. kun (til I. Tøj 1.2) om bygning, hvor krigsmateriel (skyts olgn.) opbevares; arsenal (2); rustkammer (1); navnlig om den af Chr. IV opførte, nu som museum indrettede bygning paa Slotsholmen i Kbh. (Chr. IV begyndte) med at bygge sig et nyt Tøjhuus i Kiøbenhafn. *Stange.ChrIV. 204. EPont.Atlas.II.162.* De Vaaben, som de danske Konger havde brugt, vare gjemte paa Tøjhuset. *Ørst.VIII.15.* Kjøbenhavns Arsenal benævnes fremtidig „Kjøbenhavns Tøjhuus“, Arsenalerne i Provindserne i Lighed hermed. *KundgHær.1867.370.* *De danske Kanoner paa Tøjhuset stod, | Jeg fatter 60 saa godt deres Længsel. *PFaber.VVII.* Chefen for Tøjhusafdelingen . . er ansvarlig for, at Tøjhusenes Beholdninger af Tøjhusgenstande opbevares og vedligeholdes paa for-

svarlig Maade. *Tjenestereg.274.* (jf. Arsenal 2 slutn., Rustkammer 2; nu sj.) overf.: En Christens Fornuft og en Christens Troe skal være mig de tvende Tøjhuus, hvorfra jeg vil laane Vaaben. *OGuldb.Br.206. Heib.Prog. X.474.* Friedrich Schlegels „Alarcos“, dette Tøjhuus (*Brandes.RT.140:* Arsenal) af Klanglighed og Bogstavir. *Brandes.IV.298.* || hertil dels (især foræld.) ssgr. som **Tøjhusafdeling** (fra 1867 til 1909 betegnelse for en institution under direktorens for artilleriets tekniske tjeneste, der varetog de samme forretninger som tidligere tøjetaten (jf. ogs. u. bet. 1.2). *LovNr.69²⁸.1880.§21. Sal.²XXIV.120), -forvalter* (*MR.1776.655. VSO.*), **-kompagni** (foræld.: underafdeling under tøjhusafdelingen. *Sal.²XXIII.120.*), **-løjtnant** (artilleriunderofficer, der med officers rang gjorde tjeneste under saartilleriet ved arsenalet olgn.; saartilleriløjtnant (jf. Skipper 2). *MR.1816. 37. LovNr.69²⁸.1880.§21. Sal.²XXIV.120), -vagt (*MilTeknO.311*) ofl., dels (med overgang til propr.) betegnelser for lokaliteter olgn., knyttede til Chr. IV's tøjhuus paa Slotsholmen, som Tøjhus-gaard(en), -havn(en), -museum, -port(en) ofl. *Trap.¹577ff. Sal.² XXIV.119. 1.2)* i forb. hærens tøjhuus, fra 1909 til 1932 betegnelse for en institution under hærens tekniske korps med samme opgave som tidligere tøjhusafdelingen (se u. bet. 1.1) og tøjetaten. *Sal.²XXIV.120. 2)* til I. Tøj 4(2), især som forretningsnavn for en manufaktur- ell. herreekviperingsforretning. *Krak.1902.758. TelefB.1946.sp.6355. -jolle*, en. [II.4(1)] ⚓ jolle (tov) til brug ved vask af mandskabets (linnede) tøj; vaskejolle. *Scheller.MarO. -jon*, en. [I.4(2)] se u. Jon 2. **-jøde**, en. [I.4(2)] (nu næppe br.) (jødisk) kræmmer, der handler med brugt tøj; marskandiser. (silkehatten) lod sig sælge hos en af de dengang (ca. 1870) stærkt florerende Tøjjøder. *Reumert.LT.I.100. -kar*, et. [I. 2.2] (faql.) en med røreapparat forsynet beholder til opbevaring af helkøjet, som det kommer fra hollænderen. *PapirL.397. -kasse*, en. spec. [I.2.1]; (bogtr.) beholder (kasse), hvori man samler det kasserede skriftmateriel. *Selmar.³87. TypogrOrd.115. -klemme*, en. [I.4(1)] klemme (I.4) til fastholdelse af ophængt vasketøj olgn. *DagNyh.¹⁴.1911.4.sp.3. Buchh.FD.243. -krave*, en. [I.3.2] spec. (især dial., foræld.) om løs krave (I.3.2) af tøj som dække for brystaabningen (under vesten). *HBegtr.JK.84. UJF. -kurv*, en. [I.4.1] (klæde)kurv til vasketøj olgn. *Tolderl.H.151. VortHj.IV.3.239. -kæde*, en. [II] (jf. -tov) ⚓ tøjankerets ankerkæde. *Funch.MarO.II. 143. -lap*, en. [I.3.2] spec. (jf. Fjederlap-per); jæg.) om smaa tøjstykker, der paa snore anbringes om et terren for at skræmme vildtet fra at bryde igennem. *Weismann.Jagt. 55. -laps*, en. [I.4(2)] (jf. -herre, -jon) elegant, moderne klædt herre, der lægger megen vægt paa sin paaklædning. *Brandes.IX.358.**

I. Tøjle, en ell. † et (*Wing.Curt.31*). [tøilø] (nu ikke i rigsspr. *Tøjel* (ell. *Tøjl*). *Moth.T6. Rose.Ovid.I.34. Holb.Staat.153. RasmWinth.S.139. jf. Lech.Skånemälensböjningslära.(1925).20. Flemlose.21. Feilb.). flt. tøjler.* (ænyd. tøyel, tøffuel, sv. tygel, no. tøyel, oldn. tygill, ty. zügel, holl. teugel, oeng. tygel; besl. m. III. tøjle osv.)

1) (*især jagl., spec. rid.*) i al alm., om snor, line, (læder)rem, ogs. jærnkæde (jf. Grimetøjle), anvendt til omvikling, (fast)surring olgn. (om reb paa hestvogn: *FrGrundtv. LK.250*), ell. (nu i alm.) om rem (reb osv.), der fæstes til bidslets ender (ell. til en grime; jf. Grimetøjle), og hvormed dyret (*især ridehesten*) styres; line (*i hestetømme*); tømme(streng), spec. paa ridehest; ofte i flt. om de to ell. flere parallelt ell. paa skraa forløbende dele af en tømme. Een af Hestene (*for vognen*) blev uregierlig og udsprang i Havet . . Færge-Manden . . holdt (*den*) i En tøyel. *RasmWinth.S.139. Mil TeknO.128. S&B. D&H. || spec. til ridehest. Moth.T6. Tøilerne . . kunne enten være forenede med hinanden, eller hver for sig. PW Balle.R.97. Sportsleks.II.627.*

2) (*i egl. bet. især jagl., spec. rid.*) bet. 1 i særlige forb., ofte m. overf. anv. (jf. forsk. tilsvarende udtryk u. I. Line 3, Tømme). 2) i mere ell. mindre faste forb. m. verbum, især som obj.; dels om rytteren, i forb. som bruge, føre (jf. Tøjle-fører, -føring), skyde (4.1), slappe, slippe (*VSO.*), stramme (1.1) tøjlen ell. tøjlerne olgn., dels om (ride)hesten, i forb. som lystre tøjlen ell. tøjlerne olgn. holde tøilen an. *Moth.T6. Ingenlunde maa (rytteren) af Skræk kaste Tøilerne. PW Balle.R.220. Henrique (fik) sin smukke Cousine op i Sadlen, hvorpaa han samlede Tøilerne. LMoltke.OT.255. (hestenes) Trav (blev) saa skarpt, at Astrid et Par Gange maatte korte Tøilerne. — „Skal jeg tage dem?“ spurgte Hjalmar. *Gjel.T.156. jf.: Rozinante blev skyet . . tog . . Tøilen (Lieb.DQ.II.75: Bidslet) imellem Tænderne og tog Veien af Marken til. Biehl.DQ.III.90. jf. I. Tøj 1.3 slutn.: begge Vognene kom, alt hvad Tøjlerne kunde holde. Bang.L.47. billedl.: „Hvo, der attraaer en gylden Hest, har altid dens Tøile i Haanden“ — sagde Saxo til sin kjække Lærling. *Ing.VS.¹I.(1826).41. spec. i udtr. give hesten tøjlen, (slappe tøjlen og) lade (ride)hesten gaa ell. løbe (saa stærkt), som den selv vil; lade den strække ud. Moth.T6. Alvorlig steeg Valdemar tilhest . . Derpaa gav han sin Ganger Tøjlen og overlod den til sig selv. Ing.VS.¹I.(1826).197. Han gav Dyret atter Tøilen og fløi forbi. CBernh.NF.V.176. Winth.SS.²(1858).205 (se u. I. Spore 1.2). Staaende tæt bag sin Fjendes Hustru gav han Hestene Tøjlen, svang Svøben, — og afsted gik det over Stok og Sten! *Mariager.F.I.55. jf. lade hesten tøjlen, se IV. lade 5.2. || overf., som udtryk for at have ell.****

at opgive herredømmet over, ledelsen af noget, at være under ens herredømme, ledelse, at frigøre sig derfor olgn. Det er en ypperlig Bog (*der lærer*) det ufornuftige Menneske at legge Tøyle paa sine Begierligheder. *KomGrønneq. III.106. (denne beløring) kunde maaskee være Dig nyttig i din Kjerestestand, da Følelse og Imagination saa let tage Tøilen fra Fornuften. Blich.(1920).VIII.7. *Mildhed . . har sluppet Magtens Tøiler. Bredahl.VI.72. *denne Frihedslyst, som ingen Tøile taaler. *PalM.Dryad.39. Hermed gled Tøjlerne for en Stund ud af Dirigentens ellers saa kraftigt styrende Haand. PHans.KK.131. for-gæves søger man at sprænge Tøjlerne og slaa til Skaglerne. Bergs.FD.184. Tag De nu Tøjlerne (o: ledelsen af børnehjemmet). *Bech Nygaard.GØ.150. Vil Regeringen smide Tøjlerne (o: demissionere)? Socialdem.¹.1946.I. sp.6. i sideordnings-forb. m. Kapsun (2): skrøbelige . . Mennesker, hvilke . . kand (ikke) leve udi fuldkommen Friehed, og fuldkommen Fred tillige, men behøve Capsun og Tøyel. *Holb.Ep.V².45. sa.Heltind.I.b3^r. i modsætn.-forb. m. Spore (1.2): Danske og Norske . . skrivne nu saameget, at de behøve heller Tøyel, end Sporer. sa.Ep.III.403. smst.409. spec. i udtr. give (en, noget) tøjlen, opgive herredømmet over; give fri raadighed, fri udfølelsesmulighed, frit spil; nu især m. h. t. en trang, en (stærk, farlig) tilbøjelighed olgn. (nu oftere: give frie tøjler, se u. bet. 2.2). Det gaar ikke anderledes til, naar man giver Projectmagere Tøylen. sa. *Rpb.II.4. (hun) giver sin uforkammede Mund Tøilen (o: hun snakker løs). *Luad.FS. 17. *Hver Higen i sit Hierte gav han Tøilen, | Og hver en Lidensak fik frit sit Spil. *Oehl. ND.283. derpaa gave begge Gjæsterne deres Sult Tøjlen. *Schand.TF.I.129. Goya (giver) sin Fantasi Tøjlen og malar Uhyrer og Vanskabninger. *HarNiels.Goya.(1928).6. jf. IV. lade 5.2 (sp.165²): det (er) mueligt at (brevet) bliver værre, ifald jeg lader Geisten Tøilen. *Biehl.DQ.IV.38. give tøjlen løs, se III. løs 2.1. 2.2) i forb. m. (især attrib.) adj. ell. part.; i udtryk som glidende (se II. glide 1.1), kort(e) (*Moth.T6. VSO.*), stram(me) ell. (jf. give hesten tøjlen u. bet. 2.1) lang(e) (*Elkjær.RK.40*), løs(e) (II.2.a), slap(pe) tøjle(r) ofl. Tzaren fører Patriarchens Hest ved en lang Tøyel. *Pflug. DP.366. de omvankende Riddere lode deres Hest gaae for slap Tøile, og bringe dem hvorhen den lystede. *Heib.Pros.X.526. *Med Tøilen løs om Halsen | Stred Hesten som bedst | Igjennem Sne og Sandflugt. *Holst. D.I.120. En Rytter kom sprængende med slappe Tøjler og standsede ved Vognen. *Drachm.T.259. || overf. „Du kan for mig gjøre hvad du vil . . “ „Ei onsonst skal han have ladet mig gaae for slap Tøile.“ *Heib. JN.III. især i forb. holde ell. køre (en) i stramme tøjler (se II. køre 2.1, II. stram***************

1.1) *ell.* (jf. give tøjlen u. bet. 2.1) give (sin fantasi osv.) frie tøjler *olgn.* *Wadsk.29* (se u. Kapsun 2). Herrerne trak sig ind i Kontoret for at kunne ryge Tobak og give Snakken Læsere Tøjler. *Pont.LP.VIII.181.* *HeeAnd.Chesterton.(1922).8.* her har Forfatteren ofte givet sin Fantasi for slappe tøjler. *BiogrL.VI.310. 2.3) m. præp., især i forb. i ell. paa tøjlen ell. tøjlerne. (om udtr. i stramme tøjler olgn. se bet. 2.2). jo mere man holder (kaade heste) tilbage, jo stærkere rykke de paa Tøjlen og ville frem. Schousbølle.Sazo.477. give luft i tøjlerne, se Luft 5.2. spec. dels om rytter (ell. kusk), i forb. holde i tøjle ell. (især tidligere) tøjlen, styre (en hest), kunne faa (den) til at lystre tøjlen. Jeg veed at holde en Hest i Tøyelen saa vel som nogen Kudsk. Holb.KR.III.5. holde Hesten kort i Tøilen. VSO. MO. S&B. dels om (ride)hest, i forb. ligge haardt paa tøjlen ell. tøjlerne (ved hovedets holdning ell. bevægelse stramme tøjlerne (for) stærkt; jf. ligge tungt paa haanden u. Haand 2.1), mods. være let paa tøjlen *olgn.* *PWBalle.R.146. jf. skutle: Skøtlen med Tøilen . . tjener til at . . gøre (hesten) let paa Tøilen. smst.144. || overf. han, som følte en uimodstaaelig Trang til at røre sig uden Tøjle og nyde Livet i fulde Drag. H.Schwannensfl.CarlBagger.(1907).37. spec. dels (□) i forb. have (PalM.II.III.263) ell. (især) holde i tøjle ell. (nu mindre br.) tøjlen (Moth.T6. KomGrønæg.III.60. VSO.), (kunne) styre, beherske (en person ell. (nu især) en stærk, farlig tilbøjelighed *olgn.*); tøjle (II.2.1); holde i tømme. Jeg er Mand for at holde baade dig og Hans Frandsen i Tøyelen. Holb.Jean.II.6. jeg burde holde saadanne Tanker i Tøyle. Robinson.I.99. Min Indbyder, som ofte havde forsøgt at afbyrde mig, kunde nu ikke længere holde sin Utaalmodighed i Tøjle. Blich.(1920).IX.126. Hvo som holder Tungen i Tøile (Chr.VI: holder tøjel paa tunge), skal leve uden Strid. Sir.19.6. Han havde truffet mig en svag Dag, jeg havde ikke mig selv i Tøjlerne som ellers. Aadons.MV.253. dels (jf. tilsvarende udtryk u. I. Traad 8.1, I. Tøj 6.2 slutn.; nu især dial.) i udtr. let (Moth.LI28) ell. løs paa tøjlen, letsindig; letjærdig. (Kalk.IV.520). Levin. UjfF.**

3) (jf. I. Tømme 3.2; *faql.*) *især i ft., om de ved særlig farve ell. ved fjerløshed markerede striber, der gaar fra en fugls næbrod til dens øje (og saaledes kan minde om en hests tøjler); Lora; ogs. (i ent.) om partiet mellem næbrod og øje. Kjørbøll.XI.* Er Panden ved Næbroden, eller Tøjlen, hvid paa en Grejsrunge inden Fældningen, bliver den aldrig god. CGram.Husduen.(1910).40. DJagtleks.1325.

II. tøjle, v. [tøilə] -ede. (sv. tygla, no. tøyle (dial. tygla), ty. zügel, holl. teugelen; til I. Tøjle; i rigsspr. især □ og først

alm. i 19. aarh. (endnu ikke i MO.); jf. ogs. utøjlet)

1) i *egl. bet., til I. Tøjle 1(-2). 1.1) give (en hest) tøjle paa. VSO. MO. tøjle op, d. s. s. optøjle (II). D&H. UjfF. 1.2) bruge tøjlen paa en vis maade for at styre (kørell. ride)hestens bevægelse, især saaledes, at den bevæger sig paa den ønskede regelrette maade, ikke tager magten fra kusken ell. rytteren; styre; have magt over; (kunne) tømme. *Graaskimlen han tøiled (□: sagt-nede, standsede dens gang) Broen nær: | „Den smukke Terne mig stevned her.“ Bagger.D.95. MO. Hestene (blev) sky, (saa at) baade han og Esther fik nok at gjøre med at tøile dem og holde sig i Sadlen. Gjæl.R.134. *Med det yderste Led af sin Finger | han Gangeren tøjler. SMich.LivetsFest.(1900).11. UjfF. spec. (jf. Tøjle-fører, -føring; sport.) m. h. t. travhest: styre, køre (i væddeløb). det er lykkedes ham (□: en travkusk) at tøjle 9 Vindere. Pol.1942.4.sp.1. tøjle (en hest) op, stramme tøjlen for at sætte hesten i gang ell. standse den. (rytteren) tøjlede sin Hest op . . og alle satte sig i Trav videre hen. Blich.(1920). XXVIII.62. Tule Ebbesen kom ridende . . paa Vejen gik der en Kvinde . . Han tøjlede Hesten op. Elkjær.HA.93. || (l. br.) refl., med overgang til bet. 2. (hesten) tøjler sig ikke (1871: bliver ikke staaende stille), naar Hornet lyder. Job.39.27(1931). uegl.: *jeg tøjler mig til Pasgang | i Alexandrinen. Kaalund.EE.135.*

2) overf. 2.1) (jf. II. optømme 2, III. tømme 2 slutn.) m. h. t. en person, en naturkraft *olgn. ell. (nu især) en stærk, voldsom følelse, tilbøjelighed olgn.: beherske; ave; holde i ave, i tøjle, i tømme; tømme; (be)tvinge.* I vore Dage ere Menneskenes Lidenskaber mere tøilede ved Fornuften. Ørst.II.144. *Ak, hvem tøiler disse Vinde | Og de herreløse Bolger? Aarestr.ED.246. *Du var ei blot hans (□: skoledisciplens) Lærd, men hans Ven . . | Du tøilede hans kaare Overmod. Ploug.VVI.143. den ulydige og trodsige Datter var tøilet og tømnet. PalM.II.III.157. Han var . . en Knag til at tøjle en Baad. MylErich.NS.139. Far han er fejj . . han lusker af, naar Mor endelig en Gang bliver vred og siger han Besked. Hun kunde sagtens tøjle ham, hvis hun bare vilde! Wied.Fæd.78. Lollo. || refl. Naar Kapellan Langballe er til Stede, kan Du være forvisset om, at Hans vil tøjle sig — Langballe har en særegen Magt over Sjelene. Wied.BSt.109. Schubart . . kom (aldrig) ud over den vilde Ungdomsbrusen . . medens Schiller mere og mere tøjlede sig selv. Roos.HK.183. (jf. II. optøjle slutn.) nu næppe br.: Tøjle Sig op, styre sine Drivter. Tømme Sig. Leth.(1800). 2.2) (tilsvarende i ty. ädal.; dial.) m. h. t. dyr, ogs. børn: opføde; opdrætte; især i forb. tøjle op. Hübertz.Æra.(1834).252. At tøile sit Kreatur vel. Hun har tøilet mange

Børn op. MDL. (Fyn of.). Fabricius. Drejø. (1882). 104. Man tøjlede aarlig et eller to Svin. Sydlynske S. 109. Uff. (Fyn, Æro, Lange-land). at tøjle paa en Griis o: opføde den. MDL.

Tøjle-, i ssgr. (Tøjle-, se u. tøjleløs(hed)). af I. Tøjle 1(-2); saaledes (foruden de næf. anførte) i forsk. mindre br. ell. det forstaaelige (især fagl.) ssgr. som Tøjle-brug (jf. -føring), -ende, -kant, -stykke ofl. **-fri**, adj. (jf. -løs; nu sj.) om hest: som er uden tøjle. MO.¹ VSO. jf.: Gav han (o: rytteren) hende (o: hoppen) bare Tøjlefrihed. Fleuron. STH. 92. || (jf. -løs 2, tøjleløs) overf. *seer man Frihed til Selvraadighed vansklægt, | Saa ønsker ingen sund fornuftig Moralist | Den længer Tøjlefri. Chr. Flensb. DM. I. 63. MO.¹ VSO. **-fører**, en. (jf. -føring; især sport.) den (rytter, kusk), der fører tøjlen, styrer en (ride-, køre)hest (ved tøjlen). der er (ved travløb) næsten altid enkelte Tøjleførere, som søger at tilvende sig uberettiget Fordel ved at „snyde i Starten“. DagNyh. 29. 1926. 8. sp. 1. **-føring**, en. (jf. -fører, Tømmeføring og II. tøjle 1.2; fagl.) det at føre tøjlen (styre, ride, køre en hest ved (særlig) brug af tøjlen). skæv Tøjleføring. Grunth. Best. 173. (ridehesten) lystrede hverken „Schenkel“ eller Tøjleføring. H. Kaarsb. M. I. 162. (travtræneren) overlader Tøjleføringen af Sandy Mac (o: en traver) til R. Berl Tid. 4. 1935. Aft. 5. sp. 2. Sportsleks. II. 627. **-haand**, en. (fagl., spec. rid.) den haand, hvormed (ell. den maade, hvorpaa) man fører (holder) tøjlen; spec. (jf. Haand 2.1; mods. Hjælpehaand) om den venstre haand. PWBalle. R. 145. Wrangel. Haandb. f. Hestevenner. I. (overs. 1888). 270. Den gode Tøjlehaand beror paa det gode Sæde. LandbO. 3. 1. 304. **-læder**, et. (ænyd. tøjll leer (DGL. VI. 123 f.); rimeligvis ved tilknytning til I. Tøjle omdannet af æda. tygh-, tyugh(æ)læthær (smst. V. 202 f.), glða. tygh(æ)-, tøjhæ-, tugh(æ)læthær (smst.), tøjhæ ledher ofl., hvis første led kan svare til got. tuihan, trække, drage, oldn. (part.) togin, dragen, ell. til oht. zugi (ty. zug), oeng. tyge, træk(ken), drag(en) (jf. II. Tøj); se AphS. XIX. 225; jf. II. tøjle osv.; nu næppe br.) (en hests) tøjle (tømme, line). *(hesten) med et Nyk oppaa læs-huldet Tøjle-lær (o: tøjlen, som holdes løst, slapt) | Slær op i Væred bag. Sort. Poet. 66. **-løs**, adj. (nu næppe br. tøjll. J. Baden. OrtO.). (sv. tygellös, ty. zügellos, holl. teugelloos; jf. -fri og tøjlesløs; i bet. 2) nu ikke i alm. spr., jf.: „Hypigere: tøjlesløs.“ Holst. R.) 1) $\square$ i egl. bet., om hest: som er uden (en fast holdt, styrende) tøjle. vAph. (1764). J. Baden. DaL. Hesten . . kan (ikke) styrte tøjleløs frem. PWBalle. RD. 138. VSO. MO. den bortsusende, tøjleløse Rytter. Kandarius. LP. 112. billedl., med overgang til bet. 2: Moses saae Folket, at det var tøjleløst (Chr. VI: blottet; 1931: tøjlesløst), thi Aaron havde givet det Tøjlen til en Spot for

deres Modstandere. 2 Mos. 32. 25. 2) overf., om en person(s) sind, lidenskaber, fantasi, adfærd (olgn.): som ikke tøjles (paa tilbørlig maade); ubunden; ustyrlig; ubændig; vild. (ofte m. bibet. af kaadhed, overgiveness ell. frækhed, raahed olgn.). Friheden var en tøjleløs Frækhed. Schytte. IR. I. 31. tøjleløse Lidenskaber. Basth. GT. 267. *Eders vilde tøjleløse Sind. Blich. (1920). VI. 187. hvad er al Verdens raffinerede Skoler og Opdragelsesanstalter mod en saadan velsignet, tøjleløs Drengfristat. Ing. EF. II. 257. (de var) vittige Hoveder, men tøjleløse Pudsemagere og Svirebrødre. Gylb. IV. 63. *denne vilde Trods, | Der fandt sin Næring i et hidsigt Blod | Og i en tøjleløs og misledt Ungdom. Hauch. MS. 38. VSO. MO. **-løs-hed**, en. (Tøjll. J. Baden. DaL. sa. OrtO. jf. Tøjleshed, Ustyrlighed. Leth. (1800)). (nu næppe br.) den egenskab ell. det forhold at være tøjleløs (2); tøjlesløshed. denne Frihed (vil) som oftest udarte til Tøjlesløshed. Blich. (1920). V. 190. Hauch. DVIII. 117. **-ret**, adj. (især dial.) som lystret (rytterens brug af) tøjlen. En Hest, tilreden, som vore Rideheste, fandt jeg ikke i Steppen. Jeg var glad, naar Dyrene vare „tøjlerette“. H. Kaarsb. SK. 475. Feilb. **-ring**, en. (fagl.) dels om den ring paa en hests hovedtøj (bidse), hvortil tøjlen fæstes. Mil TeknO. 129. dels om den ring paa en hests seletøj (kumte), som tøjlen føres igennem. Feltart. VII. A. 48. **tøjles-løs**, adj. (no. tøjlesløs; omdannet af det ældre tøjleløs (jf. II. løs 5.2); først alm. fra midten af 19. aarh. (endnu ikke i VSO. ell. MO.); se nærmere u. tøjleløs; især $\square$ d. s. s. tøjlesløs 2. de parisiske Skoledisciple og Studentur udgjøre en tøjlesløs Yngel, der burde holdes strengt i Ave. P. Moll. (FCols. PM. 101). den (anskuelse) var en Yttring af det tøjlesløse Subject i dets ligesaa tøjlesløse Indholdsløshed. Kierk. EE. I. 40. hør Lidenskabens tøjlesløse Begjæring (o: i Mozarts opera „Don Juan“). smst. 93. Naar der ikke er prophetiske Syner, bliver et Folk tøjlesløst (Chr. VI: blottet; 1931: forvildet et Folk). Ords. 29. 18. P. Hans. KK. 275. han (førte) et Par Aar et lystigt og tøjlesløst Liv. Koføed-Hansen. DL. 124. $\square$ **-løs-hed**, en. (jf. Tøjleshed). Kierk. EE. II. 272. han havde bragt Tøjlesløshed (Chr. VI afvig.) i Juda. 2 Krøn. 28. 19. vandet samler sig i sin vælde, lader kværnen løbe løbsk (og) raser i sin gamle tøjlesløshed. A. Olr. DH. I. 284.

Tøj-mager, en. (jf. æda. toymagær (om person, der laver seletøj ell. harmisker og anden krigsudrustning?); til I. Tøj 3.2; jf. Dug-, Stofmager; foræld.) (bomulds-, klæde-)væver. Chr. VI's Laugs-Articler. (1748). 92. De uldene Tøjer . . væves af Tøjmagerne. Funke. (1801). I. 614. Hist. MKbh. 3R. II. 700. Min Far var Tøjmager . . Nu kalder man det for Væver. Han vævede hjemme. DagNyh. 4. 11. 1935. 7. sp. 6. || hertil Tøjmager-arbejde (Forordn. 4. 1797. § 361), **-fabrik** (Aarb. Præsto.

1943.68), -lav (Chr.VI's Laugs-Acticler.(1748). 92), -mester (Resol.²³/₁₆1846) ofl. samt Tøj-
mageri (Gude.O.194). -mester, en. (ænyd.
ty(g)-, tøjmaster; til I. Tøj 1.2; jf. Felt-, Ge-
neral-, Sø-tøjmaster; ✕, spec. ⚔, nu foræld.)
chef for et tøjhus (1) ell. for tøjstøtten ell. (tid-
ligere) artilleriet; spec. om den officer, under
hvem (en del af) fæstnings- ell. kystartilleriets
materiel ell. marinens artilleri sorterede. Søe-
Etatens Tøjhuus . . har nu . . sin egen
Tøjmaster. Holb.Staat.504. Tøjmasteren i en
Flaade, eller Escadre. SøkrigsA.(1752). §59.
B.Münter.E.I.40. Scheller.MarO. -penge,
pl. [I.4(2)] penge til anskaffelse af en persons
tøj, spec. (faql.) det ved en vis virksomhed an-
vendte arbejdstøj. Droskechaufføren.²⁰/_{1934.4.}
sp.1. Socialdem.²¹/_{1947.3.sp.1.} -pind, en.
[I.4.2] (l. br.) tøjboje (af træ). Polit.E.Kosterbl.
¹¹/_{1925.1.sp.2.} Erl.Krist.NS.147.

Tøj, et ell. (nu ikke i rigsspr.) en
(Moth.T6. jf. Feilb.). [tøi'r] (sj. (skrevet)
Tøjer. Moth.T6. Grundtv. (se u. bet. 2).
— sj. skrevet Tøg(e)r. Nysted.Rhetor.41.
NvHaven.Orth.176. Estrup.Saml.Skrifter.II.
(1851).315. — nu kun dial. Ty(de)r. Moth.
T5. D.Grammat.VI.111. F.Dyrlund.Uds.43.
Thorsen.25. Dania.IX.29. Feilb. Kort.87.
112j. m. fl. ty(d)re, tydere: Cii.1744.(P)en-
sen.Sneserer.(1883).122). MR.1805.116). fl.
d. s. ell. (nu ikke i alm. rigsspr.) -e (Fleu-
ron.KO.9.118. jf. Feilb. og tyd(e)re ovf.) ell.
(sj.) -er (Refsbøll.Erindringer.(1856).37. jf.
Feilb.). (ænyd. gl. da. tyr, tøy ofl., sv. tju-
der, no. tjor, oldn. tjōdr, ty. tüder, eng. teth-
er; muligvis besl. m. II. Tog, I-II. Tøj osv.;
jf. tøjre)

1) reb, jærnkæde olgn., der (ofte forsynet
med et legende) fastgøres ved et dyrs (navnlig
hornkæwgs ell. hestes) hoved (grime olgn.) ell.
ben (fx. m. h. t. gaas, hane olgn.) og (navnlig
ved hjælp af en nedrammet (tøj)re) tjener
til at fastholde dyret til et bestemt
(græsnings)sted ell. bruges som (træk)lov,
naar dyret føres til ell. fra marken olgn.; i
forb. som rinke et tøj (op ell. sammen) (se
III. rinke 1, jf. Rinkning); spec. som udtryk
for, at dyr paa denne maade gaar ell. sættes
paa græs; i forb. som staa i tøj (VSO.
D&H.); sætte i tøj (Moth.S138. Cit.1776.
Stutteri.311). MO. D&H.), ogs. flytte tøjret
(VSO. MO.; alm.: flytte hesten osv.) ofl.
Moth.T6. Faarene (gaa) løse i Marken, men
Væderne holdes i Tyre ved en Afside hvor
Faarene ikke kommer. Magazin f. Nærings-
standen.III.(1798).87. Begtr.Sjæll.II.428 (se
u. II. Legende). *Du eier ingen Gaard; | En
stakkels Ko paa Vængen | For dig i Tøiret
staaer. Oehl.XXIV.277. naar Høet var hø-
stet af Engene, toges atter noget af det
bedste Kreatur i Tøjret. Cit.1841.(AarbFrbrg.
1922.51). Jak.Knu.S.124 (se u. Tøjreslag).
Ved Tøjring af Faar sætter man ofte 2
Faar i samme Tøjret. LandbO.²993. en skræp-
pende Gaas med Tøjret om Benet.Brøndum-

Nielsen.PM.210. om fortojningstov til en bal-
lon: Tom.Krist.YR.49. || i særlige udtryk
(med overgang til bet. 2). have (et) svin i
tøjret, se Svin 1.3. jf. bet. 2 og III. slaa 25.1
(samt I. Tøj 1.3): en Plag, der slaar sig
i Tøjret. Kirk.NT.136.

2) bet. 1 i billedl. anv., som udtryk for en
begrænset (ringe) ell. (forholdsvis) stor (be-
vægelses)frihed, en vis heraf bestemt adfærd
olgn. *Oehlenschlägers Fantasi | Er nylig
blevet sat i Toier, | Og finder sig ret godt
deri. Grundtv.(KbhSkild.1809.516). Men jeg,
som er ung! Forstaaer Du da ikke, at jeg ikke
kan finde mig i at gaa med Tøjret om Benene?
Nans.FR.126. Det blev da faders første ind-
tryk af tilværelsen: tarvelighed og nøjsom-
hed må der til . . Det slægted, han tilhørte,
sled i et kort tøj; fra vuggen til graven bar
det mærker deraf. GSaxild.25. Husk, at en
Mand kan røre sig i et længere Tøjret, end en
Pige kan. KMunk.H.23. jf. Feilb. jf. bet. 1
slutn.: Nu gik det mod Foraar, og Ungdom-
men slog sig i Tøjret. Kirk.F.202. StormP.
LK.10.

Tøj, i ssg. se Tøjre.

Tøj-ramme, en. 1) [I.1.1] (faql.)
hylde(indretning) ell. skab til værktøj. LandmB.
III.369. FagOSnedk. 2) (farv.) d. s. s. Klæde-
ramme. Den gl.By.1927.51.

tøjre, v. [tøi'rə] (tidligere ogs. skrevet
tøgre. DL6—14—16. NvHaven.Orth.176. —
nu kun dial. ty(de)re. Moth.T6. Cit.1705.
(Vider.V.222). Kom Grønneg.V.141. Dodt.R.
101.(2.udg.(1869): toire). Thorsen.114. LollGr.
20. jf. Feilb.). -ede. vbs. -ing (s. d.). (ænyd.
tøyre, tyre ofl., gl. da. ty(th)ræ, tyuthræ ofl.
(DGL.I.140.II.458.V.216), æda. tiuthra, sv.
tjudra, no. tjore, oldn. tjōdra, ty. tüdern,
holl. tuieren, eng. tether; til Tøj)

1) i egl. bet., som udtryk for, at et dyr
anbringes ell. staaer i tøjret. 1.) ved et tøjret
anbringe (et dyr) paa et græsningssted
(paa en mark olgn.), saaledes at dyret kan
søge sig føde (græsse), saa langt tøjret naar;
alm. i forb. tøjre en ko (osv.), om dyr: staa,
være tøjret (paa en mark) olgn. Hvo som . .
tøgrer sit Fæ i anden Mands Ager, eller Eng.
DL6—14—16. Viborg & Neerg.HB.81. *en
Corporal | Sin Hest . . tøired' i vort Vænge.
Winth.D.(1832).143. *Saa springer han til
sine Heste to — | De stode just tøired' paa
Brinken. Blich.(1920).XXI.185. LandbO.²993.
hvor koen er tøjret, maa hun græsse, se
græsse 2.2. 1.2) (især landbr.) m. h. t. (græs
paa) en mark olgn.: tøjre (Cit.1779.(Vider.
III.91). Lollo. Uff.) ell. (i alm. spr.) i forb.
m. adv.: tøjre af (jf. at tøjre) ell. (sj.) op
(MO.II.279), lade kreaturer, der staaer i tøjret,
æde det paa et græsningssted voksende græs
olgn.; afgræsse; aftøjre. VSO. Andet Aars
Græs blev tøjret af og fortåret af Kreatur-
erne. SjællBond.103. Feilb. Uff.

2) (især dagl. ell. spøg.) med videre (uegl.)
anv. 2.1) m. h. t. ting olgn.: (fast)binde til

et sted, en nedrammet pæl olgn. (en) Mand i . . høj, sort Hat, som han havde tøjret fast med et hvidt Bændel oppe over Pullen og ned under Hagen. *Drachm.STL.137.* Bølgene slog over Dækket og gjorde Arbejdet med at tøjre Dækslastens Tønder og Tømmer til en farlig Sag. *JMJensen.FridtjofNansen.(1926).84. m. h. t. dyr:* Hunden var tøjret inde i Laden. *ErlKrist.NS.102.* || *spec.* (jf. fortøje) *m. h. t. baad olgn.* "Alle de tøjrede Skuder. *Hoffmann.UnderSolen.(1907).5.* hans Baad laa ved Broen . . tøjret til en Pæl. *Elkjær.HF.5. m. h. t. flyvemaskine:* Flyvning *Hær.160.239. 2.2)* over!, som udtryk for, at en person af visse forhold (pligtfølelse, tvang osv.) berøves sin bevægelsesfrihed, fastholdes til et sted, til en vis virksomhed, i et afhængighedsforhold: binde; lænke. „Gaaer De med?“ . . „Gigten i mit Knæ har tøret mig lidt, jeg bliver.“ *HCAnd.SS.1XXXI.181.* Du har godt ved at snakke . . du er ikke tøjret til en rødskægget Gedebuk (: ægtefælle) saadan som jeg. *Elkjær.RK.92.* (jeg) havde faaet Hjertet tøjret et helt andet Sted. *Pont.AG.6.* || (sj.) (kunne) holde i ave, magte, tøje, tumle (en). Nu har I vel sagtens kigget (i kortene) men jeg skal tøjre jer. Spil ud! *ErlKrist.S.9.* Du snakkede ellers Donner til ham, Niels, men det var alligevel alt det, du kunde tøjre ham. *smst.104.*

Tøjre-, i ssgr. [tøira-] (ogs. Tøjre- [tøir-] ell. (tidligere) Tøjer-. — nu kun dial. **Tyr(e)-**, se ndf.). (især landbr.) af Tøj (1) (især i ssgr., der betegner dele af, tilhører til et tøj olgn.) ell. tøjre (1.1); saaledes ogs. (foruden de ndf. anførte) mere tilfældige ell. til forstaaelige ssgr., bl. a. betegnelser for dyr, der staar i tøj (paa græs), som Tøj(e)-ko, -kræ, -kvæg ofl. **-bed**, et ell. (sj.) en (*Moth.T6.*) (ænyd. tyr(e)bed ofl.; jf. Græsbed; nu ikke i alm. rigsspr.) jordstykke med græs olgn., egnet til aftøjring. *VSO. MO. Tøj(e)r-: Moth.T6. Tyr-: Cit. 1707.(Vider.III.243).* jf. *UjF. -græs*, et. græs, egnet til aftøjring; (tidligere) ogs. d. s. s. -bed. *Olufs.Landoecon.433.* disse (vange) anvendes almindelig til Tøjregræs for . . Heste og Koer. *Cit.1841.(AarbFrborg.1922.51).* *VSO. MO. UjF. Tøj(e)r-: Cit.1717.(Vider.I.450).* *Hoegh.AJ.143.* *Tyre-: [EJ Torm.]Ager-Dyrkning.(1757).77.* **-hilde**, en. (nu sj.) et om et dyrs (kreaturs) fod fæstet tøjre. *VSO. Tøierhelde. Moth.T6.* **-hæl**, en. (ænyd. tøjrehæl; jf. II. Hæl 2; nu dial.) d. s. s. -pæl. *Hoegh.AJ.460. VSO.* („fornemmelig i Jylland“). *Aakj.VB.49.85. Tøj(e)r-: Moth.T6. Grundtv.Snorre.III.115. HansPovls.HF.99. Tyr-: Cit.ca.1700.(Vider.I.103).* *Blich.EB.2. Thorsen.186. jf. Feilb. Rietz.282.* **-kølle**, en. (langskaftet træ)kølle, hvormed tøjrepælen drives i jorden. *Molb.HO. store Claus . . tog Tøjrekøllen og slog lille Claus's eneste Hest for Panden. HCAnd.(1919).I.20.* Slagene af Tøjrekøllen lød mig

saa velbekjendte. *Schack.452. LandbO.IV649. Tøj(e)r-: Moth.T6. AlbDam.B.344. Tyr-: Cit.1705.(Hübertz.Aarb.III.21).* jf. *Feilb. Lollo. -maall*, et. (især dial.) d. s. s. -slag. *UjF. Tøjre-: Refsbøll.Erindringer.(1856).38.* *Tyr-: Feilb. billedl.:(vi) Hjemlændere*, som blot kigger ud af vor Rede og lader vort Syn sulte indenfor det samme Tøjremaal af Horizont, som det fødtes med. *ThøgLars.(EKornerup.ThøgerLarsen.(1928).73).* **-pæl**, en. (jf. -hæl, -stage) en til neddriving i jorden tilpasset træ- ell. jærnpæl, til hvis øverste del (hoved med indsnit, ring olgn.) tøjret fastgøres. *Molb.HO.* *Saa hug han sit Hors med sin Træskøhæl, | Og lod hende springe i Vandet. | Den anden han dasked med Tøjrepæl: | Saa maatte de begge fra Landet. *Blich.(1920).XXI.185.* Malkepigen . . trækker Tøjrepælen op og gaer med *Koen.Hrz.XIII.185.* Tyren (kunde) ikke noises med ringere end to Tøjrepæle. *Schack.453. LandbO.IV650. Tøj(e)r-: Moth.T7. Holstein.SB.57. AlbDam.B.72. Tyr(e)-: Feilb. Lollo. jf. Esp.366.* † Det tyder-pælede (: ved tøjrepæle tøjrede) Qvæg slaaer sig løs. *OecMag.I.18.* **-reb**, et. reb, som bruges (udskaeres) til tøjre; ogs. om et som tøjre anvendt reb (stykke) (*Amberg.*) *VSO. Hannover. Tekstil.II.503.* Tøjre-: *Olufs.NyOec.I.91.* **-ring**, en. ring i et tøjre; *spec.* om en tyrs næsring. *Tøjre-: Brodersen.F.60.* **-slag**, et. (jf. -maal, -sæt, -vold 2) det cirkelformede omraade, som et tøjre rækker over, og som et tøjret dyr har til afgræsning; ogs. *spec.* om det stykke af en saadan cirkel, som, hver gang et dyr (s tøjrepæl) flyttes, gives det som nyt græsningsomraade; undertiden om græsset paa et saadant omraade (*AarbSorø.1924.70.* den tosedede Tyrekalv! . . Han render da nok og pisker omkring i Tøjreslaget, til han faar rykket sig løs. *ZakNiels.Maagen.(1889).155.* det (var) bedre . . ligefrem at tøjre Unghevederne i Byggen . . snart havde han dem . . anbragt i Kornet . . omtrent et halvt Tøjreslag inde deri. *JakKnu.S.124.* Ved Aftøjring bør man (ikke give) Kreaturerne . . for store Tøjreslag. *LandmB.II.146. m. h. t. (tøjret) jvgl:* uforvarende kom (hunden) ind i Tøjreslaget til en Ørn, der . . var fængslet . . til en Gronplet i Haugen. *Blich.(1920).* *XXIV.45. Tøj(e)r-: Cit.1758.(JySaml.V.330).* Kærne vare ikke blevne flyttede den hele Dag, havde afnavet Tøjreslaget lige til Bunden. *Thyreg.BB.IV.220. MøllH.VI.91. Sal.2XXIV.121. Halleby.222. jf. VSO. MO. Tyr(e)-: Cit.1719 og 1757.(Vider.IV.286.V.147).* *Thorsen.186. Feilb. || billedl.* især som udtryk for (et vist maal af) bevægelsesfrihed, et vist spillerum. Jeg vilde . . nødigt komme i Tøjreslag til det Kvindfolk. *FrPoulsen.R.104.* (kvindernes) Tøjreslag var saa kort til dagligt, at en godt kunde forstaa, de maatte slaa sig løs en og anden Gang. *Elkjær.RK.93.* Et saa langt Tøjreslag vil Regeringen

og Rigsdagen næppe indrømme nogen Minister. *Pol.*¹⁰/_{1945.9.sp.2.} -**stage**, en. (*især dial.*) d. s. s. -pæl. *LandbO.IV.650. CReimer.NB.225. UjF. Tøj-r.: FBagger.Bye-Lov. (1773).II. MDL. Elkjær.HF.63. Tyr(e)-: Feilb. -sæt, et. (-sætte, en, et). *UjF. (Sjæll.)*. (ænyd. tøger-, tørset (Vider.I. 305.321); *jj. I. Sæt 1.1, I. Sætte 1; nu dial.*) d. s. s. -slag. *Cit.1718.(Vider.III.466). HjelpeO.(Fyn). Kværnd. Tøj-r.: Cit.1779. (Vider.III.91).* -**vold**, en, ell. (sj.) et (*Cit. 1705.(Vider.V.222)*). (ænyd. tøj-r., tyrvold; *jj. Tøjring 1*) (nu næppe br.) omraade (mark), hvor tøjring (græsning) finder sted; græsgang; græsmark. Hvem som haver nogen Gies skal . . icke lade dem komme enten paa Tyervold, Eng eller Korn.*Cit.1705. (Vider.V.222)*. hvo som tyrer ind på andres tyrvold eller heignet jord.*Cit.1769.(smst.IV.270).* **2**) om (et vist omraades afgræsning ved) tøjring (1) ell. (nu vist kun; *dial.*) et vist (afstøret) omraade: tøjrestag, dersom nogen findes i marchen under prædikken til skade på andres jord med deris creaturer, de bøder for tyrvold 2 sk. af hver.*Cit.1769.(Vider.IV.268).* *MDL.(jy.). Feilb.**

Tøjring, en. (*dial.* ogs. **Ty(d)ring**. *Cit.1747.(Ribe.Amt.1944.114. jj. Stedn.III. LXII.IV.39)*). (ænyd. tøjring, tyring (*J. Aarb Thisted.1939.245*); *obs. til tøjr (1); jj. Tøjrevold 1*) (*især landbr.*) det at tøjre kreaturer for at lade dem græsse; *især tidligere (jj. bet. 2)* ogs. om ret til at lade dyr græsse et ell. andet sted (*jj. Græsning 1 slutn.*) ell. om foder (græs) paa en græsgang (*jj. Græsning 3*). I Vaangevogterløsn skal han nyde . . Tøjring til sin Ridehest paa Sylten.*Cit.1796.(LfaCour.Korsør. (1926).283)*. Til Toiring for 8 Køer og 4 Heste haves . . kun 9 Tønder Land.*Olufs. NyOec.I.57. Tøjring paa Græsmark. LandbO. IV.650.* **2**) omraade, hvor tøjring (1) kan finde sted; tøjrevold; græsning (2), en liden Dreng . . kan bringe 10. à 12. Stykker Horn-Qvæg . . ud og ind i Byerne til og fra Toiringen.*EPont.Atlas.IV.167. nu især som stednavn (marknavn): Stedn.IV.39. jj. smst. III.LXII.*

Tøj-rose, en. [I.3.2] (*jj. -blomst*). Paa Hovedet bar (bruden) en Krandts af Myrter og af røde Roser . . de (var) ikke naturlige, men Tøiroser.*Hauch.SR.II.310. (den) brune Straahat, paa hvilken en enlig, falmet Tøj-rose sad og dinglede. Schand.SF.54. OldemorsErindringer.(1908).120.* -**rulle**, en. **1**) [I.4.1] indretning til rulning af vasketøj. *S&B. TeknLeks.I.566. en lille Tøjrule paa Bord (sølges). Sorø.Amtstid.²⁴/_{1947.9.sp.2.} **2**) [I.3.2] tøj, der er rullet sammen, danner en cylinderformet pakke (rulle). han tog Tøjrullen, lagde den over sine Knaer, glattede den med Haanden.*Tolderl.F.II.43. ErlKrist. NS.163.**

Tøjs, et. [tøi's] (*fra no. tøys, til no. dial.*

tøysa, røre vand og hakkelse til kreaturer, rode, søle (egl.: udbløde; *besl. m. II. tø*); ikke i alm. rigsspr.) vrøvl; (dumt) tøjeri. *saa staar han der ved Ruden | og snakker tøjs om Vaarens Duft. *Waaqner.Skøjeren synger. (1927).35.* blandt meget Tøjs findes flere ædle etiske Bud (*i den ægyptiske dødebog*). *EKaper. Læsigen i det gl. Testamente.II.(1935).81.*

tøjs(e), adv. se tysser.

Tøj-seddel, en. [I.4.1] seddel, hvorpaa (antallet af) de til vask leverede forsk. stykker tøj noteres. *Nans.FR.127.* -**skjold**, et. [I.3.2] (l. br.) skjoldformet navnemærke af tøj (fatsyt i en overfrakke olgn.). *PolitiE. Kosterbl.¹²/_{1924.1.sp.2.} -sko, en. [I.3.2] (*jj. -sut 2*) sko af tøj (med tøj-ell. (*jj. VSO.*) lædersaal); kludsko; listesko. (hun) havde Tøisko paa for sine Liigtorne. *UngdGl.I.9.* Ungerne tog Tøjsko paa (*i skolestuen*). *Hulda Lütch.DegnensHus.(1929).33.* han var i Tøjsko, derfor havde hun ikke hørt ham komme. *Buchh.Su.I.16. Feilb. -smed, en. (glde. tyge smedh, ty. zeugschmied; til I. Tøj 1(1); *jaql.*) smed, der fremstiller værktøj og lign. mindre metalgenstande. Tøismenden . . forfærdiger ikke allene alt Slags Jern- og forstaaet Verktøi . . men endog Kjøkkentøi. *Hallager.233. Resol.²⁴/_{1846.} TelefB.1946. sp.8824. jj. I. Tøj 1.3: Hvad er en Tøjsmed?***

— Svar : En der laver Beslag til Seletøjer. *Pol.¹⁸/_{1946.5.sp.4.} -snor, en. **1**) [I.4.1] (udspændt) snor, hvorpaa vasketøj olgn. op-hænges til tørring; tørrsnor. *VortHj.IV.3. 265.* Tøjsnore havde man sjældent (paa landet) for Halvtreds-Tres Aar siden. *Strange. MS.84. i sammenligning: (hans) Dobbelt-hage hvilede blødt over Flippen, som en Dyne over en Tøjsnor. JacPaludan.TS.35. TomKrist.EA.5. 2) [I.3.2] (mods. Guld- (2), Sølvsnor (2); *jarg. (spøg.), l. br.*) i flt., om alders- og invaliderentydere. *Socialdem.¹⁷/_{1945.4.sp.3.} -stiver, en. [I.4.1] stiver til understøttelse af tøjsnor. *VortHj.IV.3.239.* -**sut**, en. [I.3.2] **1**) (*jj. Patteklud; l. br.*) barnesut af tøj. en Tøjsut, fyldt med tygget Brød og Sukker, blev stukket i Barnets Mund. *Larsen-Ledet.LK.I.112. 2) (*dagl., jarg.*) tøjsko; suttesko. *Brodersen.F.17.*****

Tøjte, en. [tøide] flt. -r. (ænyd. d. s., no. tøyte (*dial. tøta, kjøyta*); rimeligvis fra nt. toit, teut (töt, töte), uordentlig, letfærdig kvinde (mnl. tote, töte), ell. fra flamsk tuite, d. s., og sideform til sv. *dial.* tytta, gammel kone, foragteligt kvindfolk, no. *dial.* tytta, kvindemenneske, stort, kraftigt kvindfolk (*jj.: Toite . . kaldes et høit kvindfolk. Molth.T259*); muligvis *besl. m. mht. tüt(t)el, brystvorte, oht. tnt(t)a, d. s.; se videre u. II. Tot, I. Tut, Tøddel ofl.; i rigsspr. især ☉*) foragtelig, især: letsindig, løsaagtig, letfærdig (yngre) kvinde; tøs; *spec.: utugtig kvinde; skøge.* Jeg troer Fanden rider disse Tøser (o: tjene-estepigerne) . . I Tøiter . . I skal strax faa meer at vide. *Holb.Bars.V.3.* den Toite var alt

forhastig med at give mig sin Troe. *sa. Usynl. I.3.* *Lad andre . . | En Tøite for et Kald sig lade binde paa. *Tychon. Vers. 169.* Pernille: „Gemeene Karl“. Henrich: „Tøytel“. *Jacobi. (Skuesp. IV.97).* *Saa føre man Tøiten bort | Fra Dronningens Buur | Og evigt hende gjemme | Bag Laas og bag Muur. *Winth. HF. 74.* *Lad Tøjterne ved Elben være Tysken parat: | Enker er de sønderjyske Piger! *Drachm. DG. 130.* Tænk at Klara, som var saadan en sød Pige, skulde ende som en ren Tøjte. *Rode. Dg. 122.* den letfærdige Tøjte, som han render efter. *JakKnu. LF. 116.* Kirk. *D. 232.* Lollo. *jf. Feilb.*

Tøj-tov, et. [11] ⚔ (jf. -kæde) tøj-ankerets ankertov. *SøLex. (1808). 164.* Funch. *MarO. II. 143.* -**tryk**, et. [I.3.2] (fagl.) mønster, fremstillet ved tøjtrykning. *BibliotH. I. 115.* HaandarbF. 1943.496. -**trykker**, en. [I.3.2] (jf. -trykning og Trykker 1.2; fagl.). *Bl&T. -trykkeri*, et. [I.3.2] (fagl.) tøjtrykning ell. industriel virksomhed (trykkeri), hvor tøjtrykning udføres. *Manufact. (1872). 290.* *Manufakt. (1942). 114.* -**trykning**, en. [I.3.2] (fagl.) paatrykning af en ell. flere farver (i mønstre) paa tøj. *OpjB. VI. 526.* *Manufakt. (1942). 114.* -**vant**, adj. [I.1.3] (fagl.) om hest (plag): vant til at gaa i tøjet, for vogn olgn.; reel i tøjet. En stor 2½ Aars Plag, godt tilsvant, sælges. *KalundborgFolkeblad. 1942. 8. sp. 6.* *Husdyr-Voldgift. (1942). 277.* † -**varter**, en. (efter ty. zeugwart, -wärter; til I. Tøj 1.2; især ⚔) tilsynsførende officer ved (søetatens) artillerimagasiner. *SøkrigsA. (1752). §370.* *MilTeknO. -vogn*, en. (efter ty. zeugwagen; til I. Tøj 1.1(-2); nu næppe br.) vogn til transport af redskaber (fx. ved jagt, i bjergværk). *Amberg. VSO.*

Tølle-kniv, en. se Tøllekniv.

Tølper, en. [tølp'ør, ogs. tøl'bør] († Tølpel. *Holb. Kandst. IV.3. sa. DH. I. 171.* *TBruun. Pr. 184.* — *sj. Tølp.* *Bondetølp (∞ Skølp). *HMikkels. D. 36).* *fl. -e.* (ænyd. tølper, tøl-pel, sv. tölper(er), no. tølper; fra ty. tölpel († tölpl), af mht. törpel, törpere, laant fra gldoll. (flamsk) dorperere, egl.: indbygger i en landsby (jf. Torp, Torper), og dannet efter (old)fr. vilain, bonde, ubehøvet person (til mlat. villa, landgaard; jf. Villa)) *plump, grov, ubehøvet, uforskammet (mands)-person.* *min Pen | Har længe lagt i Dvale. | Ja lagt saa længe, saa jeg kand, | Med billig Skæl og Rede, | En ubeleven Bonde-*mand, Ja værre, Tølper, hede. Reenb. I. 43.* saa længe som du est en Bonde-Dræng, maa du lade dig nøye med at heede slet og ret Jacob Berg . . Du maa ey heller dutte mig, din Tølpe! *Holb. Er. II. 2.* Naar vi see en Bonde snyde sig med Fingrene, og at kaste U-reenligheden paa Gulvet, kalde vi ham en Tølpe. *sa. Ep. IV. 357.* *Den grove Tølper har fornæret mig, | Sagt mig Uartigheder. *Oehl. (1841). VIII. 48.* Denne plumpe, uhøviske Tølper. *Winth. Morsk. 29.* Godsforvalter-

sønnen gav ham i en sagtere Tone Prædikant af en uopdragen Tølper. *Schand. AE. 197.* Den Tølper! — Smid ham ud! *Pont. Nattevagt. (1894). 113.* „jeg synes, I opfører jer som en flok tølperere.“ — Det var første gang, jeg hørte det ord brugt af en dreng. Alene for det sprog han talte, vilde han ha været umulig. *Hjortø. GU. 4. Feilb. Lollo. jf. Esp. 355.* **tølper-agtig**, adj. († tølpe-*Holb. Usynl. I. 1).* (ænyd. d. s.; jf. -mæssig og tølper-skab *plump; grov; ubehøvet; uforskammet.* man agter ikke, hvad en tølperagtig Philosoph siger. *Holb. Phut. I. 3.* han var saa tølperagtig og vilde gaae forbi uden at hilse. *Ev. (1914). IV. 200.* (han) overvældede hende med de tølperagtigste Grovheder. *Kofoed-Hansen. KA. I. 176.* *Markman. Fort. 230.* -**agtig-hed**, en. (ænyd. d. s.) den ejenskab at være tølperagtig; tølperagtig adfærd, ytring olgn. *Eilsch. Term. 20.* 22 Sider gedigne Grovheder og Tølperagtigheder (i en anmeldelse). *DenFrisindede. 1842. 191. sp. 2.* den Gamle er uagtet al sin Tølperagtighed godt lidt. *Hostr. T. 83.* *Brandes. B. 141.* † -**hed**, en. d. s. *Reenb. II. 349.* *Naar han maae ey faae rett, da giorer han sig vred, | Og lader see en studs, Bondagtig Tølperhed. *FrHorn. PM. 149.* -**mæssig**, adj. (sj.) d. s. s. -agtig. *Bagger. BrL. 71.* **tølpersk**, adj. [tøl'ør] (ænyd. tølper-sk (og tøl-pisk; jf. ty. töl-pisch); af Tølper; nu sj.) tølperagtig. *I hvad Anledning du end faaer | At skrive, lad ey slippe | Fra dig et fuult og tølper-sk Ord. *Reenb. II. 28.* (degnens) almindelige og daglige Levnet og Opførsel (er) saa tølper-sk, i Ord og Tale besynderlig, at hand læsterlig har forarget Meenigheden. *Ct. 1752. (Kirkehist. Saml. 6R. II. 400).* Naturligvis er Flertallet i vor Tid saa slet eller ialfald saa tølper-sk, at det aldeles ikke forstaar, hvorfor Billedet males. *Zahrtmann. M. 389.*

Tø-løb, et. (nu dial.) strøm(men) af vand i tøvejr (ved tøbrud); ogs.: tøbrud. *sneen samme Dag gik bort | Og tõe-løb var i hende (o: i hænde, forestaaende). *Sort. (Saml. Danske Vers. II. 101).* *Junge. Volsen. Have-Tabel. (1823). 4. sp. 2.* Det voldsomme Tølob vedvarede endnu et Par Dage, men sagtnede derefter hen. *ZakNiels. NT. 1 [1881]. 186.* *UjF.*

I. Tømme, en ell. (sj.) et (Biehl. *DQ. III. 252.* *ff. I. Optømme*). [tømme] (nu kun dial. *Jm. Jernskæg. D. 77.* *AndNx. PE. II. 15.* *Esp. 366.* *UjF. (sjæll.).* — nu kun dial. **Tømme**. *Mossin. Term. 441.* *ff. Feilb. Kort. 62. 142.* *Lollo.). fl. -r.* (ænyd. tøm(me), tøm(me), glda. (fl.?) tømæ (Brandt. *RD. I. 124. 151. II. 251.*), æda. tømæ (*DGL. V. 202f.*; ent. og fl.), sv. tøm, no. tømme (og tom; no. dial. taum), oldn. taumr, ty. zaum, holl. toom; besl. m. I. Tøjle)

1) snor(e) (reb) ell. rem(me) (af læder, (fast) vævet stof olgn.), line(r) (I.3), hvormed et ride-dyr (jf. Ridetømme og I. Tøjle 1) ell. (især) et træk-dyr (spec. en hest, et

forspand) styres, og som, bestaaende af to frie parter ell. (i alm.) af en enkelt i en bugt forløbende snor ell. rem, enten fastgøres direkte paa hver side af dyrets hovedtøj (i bidslets ringe) ell. (ved forspand bestaaende af to (ell. flere) dyr) forgrener sig (med krydsliner), saaledes at den højre (resp. venstre) del forbindes med den højre (resp. venstre) side af begge (alle) dyrenes hovedtøj (jf. bet. 2.3 beg.); ogs. (faagl.) om hver (højre ell. venstre) halvdel ell. part ell. (jf. Kryds-, Mellemtømme) om en enkelt del (line, streng) af et saadant styremiddel; især tidligere (jf. VSO. MO.) tillige om tilhørende dele af dyrets hovedtøj (bidsel olgn.; jf.: vi legge tømmer (1819: Bidsler) i hestens munde. *Jac.3.3* (Chr.VI). En Svøbe er for Hesten, og en Tømme (1931: Bidsel) for Asenet. *Ords.26.3. sml. udtryk* som lægge tømme paa u. bet. 2.1). Hest og Mule . . hvis Prydelse er Tømme og Bidsel til at tvinge dem. *Ps.32.9. **(soldaten) holdt ved Tømmen sin Hovedsmands Hest. | Gud veed, de var' begge trætte. *Hzr.Lyr.1.117*. Seletøj bestaar af Hovedtøjet, Selen, Tømmerne og Bringekoblerne. *Sal.*XXI.199*. Tømmerne bør holdes af den venstre Haand alene (jf. Tøjlehaand) . . Ved Tospand lægges venstre Tømme (jf. Tømmestreg) ind mellem den venstre Haands Tommel- og Pegefinger, højre Tømme mellem Lang- og Ringfinger. *smst.XV.185*.

2) (jf. I. Tøjle 2, I. Line 3) bet. 1 i særlige forb., ofte m. billedl. anv., som udtryk for (sikker, fast) raadighed, beherskelse, tvang olgn. 2.1) i forb. m. verbum, især som obj.; dels om dyr (hest), i udtryk som (ikke ville) lystre tømnen (se I. lyste 2.1), (ville) tage tømnen (tage magten fra kusken, spec. om hvinsk (rumpegal) hoppe: ved at slaa halen over linen. *Husdyr-Voldgift*.(1942).277), dels om en person, spec. kusk: slippe tømnen. *Moth.T48*. *Bonden ta'er Tømnen og kører fra Stalden. *Hzr.FN.95*. Faderen . . gav hende Tømmerne i Haanden. *Drachm.ÜB.210*. Her vilde Hr. J. tage Tømmerne (o: gribe fat i dem), men hun havde allerede begyndt Svinget. *smst.211*. Paa Halvvejen mødes den Vogn, der kommer fra Marken med den fra Gaarden, og Tømmerne skiftes nu (o: de kørende udveksler køretøj). *Bornh HaandvEr.208*. spec. i udtryk som stramme tømnen ell. tømmerne (se stramme 1.1), mods.: skyde (se skyde 4.1) ell. (nu) slappe tømnen, tømmerne (se II. slappe 1.1) ell. (jf. flg. bet.-gruppe og tilsvarende udtryk u. I. Tøjle 2.1) give hesten tømnen olgn. *Moth.T48*. Derefter hjalp han begge Damer op i deres Vogn, og Kudskan gav de utaalmodig stampende Heste Tømnen. *PMöll.ES.III.104*. *Drachm.ÜB.211*. Jægermesteren gav stadig mere Tømme (*Pont.DR.II.154*: ferede stadig paa Tømnen), og Hestene strakte ud. *Pont.DR.*I.261*. || m. billedl. anv. enten han hører til dem, som behøve Sporer,

eller til dem, som trænge til Tømme. *Sporon. Mod.246*. *Staten trænger til en kraftig Fyrste, | Som fører Tømnen med en mandig Haand. *Heib.Poet.IV.246*. Regjeringens Tømmer . . vare gledne ud af Ludvig den Sextendes Hænder. *Hauch.CB.I*. saa længe han ikke selv gav Tømnen fra sig og bad hende styre, følte hun sig uden Ret til at gribe ind. *EBertels.KvindervedStranden*.(1940).31. spec. (nu □) dels i forb. holde (*Moth.H243*) ell. især lægge tømme paa en(s munde) olgn. Saadant Endeligt fik Torben Oxen . . fordi han vidste ikke at lægge Tømme paa sin Mund. *Holb.DH.II.28*. i Engelland, hvor man tør sige alt hvad man tænker, og hvor Tømnen ikke lægges paa Geisten. *Overs.afHolb Levned.238*. (gud har) lagt Tømme og Bidsel paa Paverne og deris Tilhængere. *Borrebye.TF.213*. *Biehl*.(Skuesp.VI.210). *Ps.39.2* (*EBrand.S.72*). dels (jf. foreg. bet.-gruppe) i udtr. give tømme(n) i forb. m. hensobj. ell. (nu næppe br.) præp. til. at regiære var det samme, som at give Tømme til alle Begierligheder. *Holb.Hh.1.391*. tør jeg give min Liden-skab Tømnen, den skaffer mig Plads alle-vegne. *Kierk.VI.215*. hans Taalmodighed for-gaar, og han . . giver sin Vrede Tømnen, slukker den i Hævn. *OMöll.GK.17. 2.2*) i forb. m. (attrib.) adj. || enkelt (*Kværnd.*) ell. (dial.) slet (III.2.2) tømme, tømme uden krydsliner. *FrGrundtv.LK.121*. || især i udtryk for tømmeføring olgn.: løs (II.2.3), slap (IV.1), stram (II.1.1) tømme olgn. || m. billedl. anv. *Aristophanes (har) med Comædier . . større Tømme lagt | Paa Folkets Daarlighed, end Sverdet Riis og Magt. *Holb.NP.A4v*. En reen og oprigtig Kierlighed (er) en stor Tømme paa Laster. *Lurd.FS.14*. nu især i udtryk som holde en(s lyster olgn.) i stramme tømmer, se II. stram 1.1. 2.3) i præp.-forb. At kiære fire Heste under een Tømme. *VSO. Politivedtægtf.Kbh.1913. §48*. || m. billedl. anv. naar man . . ikke ved en Tings Examen gaar som med Tømnen i Haanden . . styrtes (man) af et Extremo i et andet. *Holb.Ep.II.69*. Grethe (til sin kæreste): „Saa sagte, saa sagte Skjelmstester! hold paa Tømnen! Du maae give lidt Tid.“ *PAHeib.Sk.II.17*. Hvor Fantasien forhen kunde tumle sig lystigt, maa den nu gaa i Tømme. *JohsSteenstr.HN.104*. især (jf. holde i stramme tømmer u. bet. 2.2) i forb. holde i tømme, styre; beherske; holde i ave (i tøjle). Dersom Nogen iblandt Eder synes, at han er en Gudsdyrker, men holder ikke sin Tunge i Tømme . . hans Gudsdyrkelse er forfængelig. *Jac.I.26*. *Hold Kiv og Had i Tømme. *Kingo.SS.IV.15*. I maa holde jere Affecter udi Tømme. *Holb.Vgs*.(1731).II.10. I skal bruge de Midler, og den Myndighed en Far har at holde sit Huus i Tømme. *sa.LSk.I.4*. Tugt, at holde i Ave og i Temme, indskrænke Friheden, at den ikke skal gaae for vidt. *Mossin.Term.441*. *Kierk.VII.422*.

Forholdet mellem Per og hans Svigerfader havde . . udviklet sig til et skjult Fjendskab, som paa begge Sider kun holdtes i Tømme af Hensynet til Inger. *Pont.LP.VIII.233.* || være løs paa tømme, (*dial.*) være løs paa traaden (I.8.1), tøjlen (I.2.3). *UfF.*

3) (*især faql.*) med videre (*uegl.*) anv., om hvad der minder om en tømme (I.1). 3.1) (*jf.*) Løbetømme om (kortere stykke) snor, tov olgn. (med særlig anv.). dengang jeg var (skomagerdreng), da var der Begprøve — vi maatte slaa to Gange Tøm om Halsen, før vi fik Lov at trække til (*jf.* Begprøve). *AndNz.PE.II.15.* om sengebaand: Til Fodstykets to Knopper er fastgjort en hvid hækket Tømme; med et Haandgreb om Tømmen hisser (*farmor*) sig i Seng om Aftningen og ud igen om Morningsen. *Soya.FH.35.* *jf.:* (i) Aabningen mellem For- og Hjertekamret (*siddet en*) Klap, som ved Senetømmer er forbunden med Hjertekammerets Muskler. *Lütken.Dyr.XXI.* || (*fisk.*) om del af fiskeredskab (*jf.* I. Fortømme); *spec.* om tov i en trawl (af ældre konstruktion): Affringen (af traulen) foregaa ved Hjælp af Hanefoden, hvis to lige lange Grene benævnes Tømmerne, og desuden benyttes en Extra-Tømme. *Drechsel.Saltfisk.17. Sal.² XXIII.708.* || *†* den del af ankerkæden, som er mellem ankeret og skibet. *IdrætsB.I.380.* at ligge for et enkelt Anker med lang Tømme. *Bardenfl.Som.II.15.* Man kan (ligge) med enten een eller begge Ankerkæder ihæksede . . Dette kaldes at ligge for enkelt eller dobbelt Tømme. *smst.81.* 3.2) (*zool.*, nu næppe br.) d. s. s. I. Tøjle 3. *VSO.*

II. tømme, v. [tōmā] præf. -te ell. (nu ikke i alm. spr.) -ede (*Nah.2.II(Chr.VI).* *Moth.T138.* *Suhm.(SkVid.X.17).* *Hauch.PF.I.202.* *MO. Holst.R. jf. vAph.(1764);* part. -t [tōm'd] ell. (nu ikke i alm. spr.) -et (*Holb. Kandst.IV.8.* *Hauch.DVI.125.* *MO. Holst.R.).* vbs. -ning (s. d.) ell. (sj.) -else (*PalM.D. II.3.*) (*ænyd. glæda. d. s., æda. tømæ (se u. I. aftømme), sv. tōmma, no. tømme, oldn. tœma, osac. tomjan, jf. eng. teem (fra nordisk);* afl. af II. tom)

1) m. obj., der betegner den ting (beholder olgn.), hvorfra noget tages (bort): gøre tom. (ogs. (med forstærkende bet.) i forb. tømme ud, til bunds olgn. (se spec. bet. 2) ell. (*især* ⊕) m. præp. for ved angivelse af det bortfjernede indhold; om refl. anv. se bet. 5). 1.1) i al alm., m. h. t. beholder, rum olgn., hvori noget opbevares, har sin naturlige (til dels spec.: midlertidige) plads: fjerne (tage, bort-, op-, udtage), hvad der findes deri; ogs. (*især* ⊕) m. præp. for ved angivelse af det bortfjernede indhold. der de tømte deres (*korn-*)Sække, see, da var hvers Pengeknude i hans Sæk. *IMos.42.35.* alt Folket . . lagde (skattepengene) i Kisten . . Kongens Skriver og den Ypperstestyrstes Befalingsmand . . tømte Kisten . . og samlede

Penge i Mangfoldighed. *2Kron.24.11.* Tømme sine Lommer. *vAph.(1759).* „Har De tømte heri Chatollet?“ — „Ja, der er ikke mere deri end bag paa min Haand.“ *Hz.IV.180.* *Skrinet (med kostbarheder) er ei tømt. | Du langt til Bunden har. *PalM.TreD.122.* tømme Kedlen. *TeknMarO.* Tømme en Ballon (*jf.* Tømmeaabning). *Scheller.MarO.* hun tømmer Skraldespand med Pels paa. *TDillevsen.BF.8.* tømme en Brønd (*spec.: pumpe den tom, opbruge dens vandbeholdning*). *Bl&T.* (*jf.* I. Tømmer og Tømning) som trykt meddelelse paa postbrevkasse: Brevkassen tømmes . . Kl. 7⁴⁵ (osv.). || Naar Huderne ere afhaarede, saa skal man lægge dem igien i Karrene, som man i Forveien skal have baaret Omsorg for at tømme ud. *JFBergs. G.608.* Vi . . tømte vore Lommer for Papir. *Goldschm.Fort.I.149.* I en Fart tømte (han) Kassen for de fine Cigarer og fyldte den istedet med de omtalte Radekopper. *CMöll. PF.278.* Dampledninger . . holdes tømte for Vand. *SkibsMask.121.* || m. h. t. en tilfældig, ved uheld olgn. (delvis) fyldt ting, et naturligt dannet rum olgn. I Fiskere . . klager over, at Havet tømmes og Fiskene tar af: Hvorfor lar I dem ikke være i Roe? *Holb.Mel.IV.7.* naar Moesen er tømmet (o: al tørv opgravet), kommer der seent eller aldrig Tørv igien. *JPPrahl.AC.100.* hendes smaa Hænder tømte lynsnaert (*køernes*) spændte Yvere. *HKaarsb. F.86.* *jf. bet. 1.2:* *Du (o: et spædbarn) tømmer din Mors fuldspændte Bryst. *OlafHans. SL.11.* han vilde tømme sin Sko for noget Sand. *Duelund.N.102.* || billedl. *Naadens Kilde aldrig tømmes, | Naaden er og bliver stoer. *Brors.9.* *Godheds Brønd der aldrig tømmes (o: om guds moder) *JVJens.C.114. 1.2) spec. m. h. t. beholder for fødemedler: fjerne, spec. fortære, hvad der findes deri. han tømte Fadet. Lollo. || især (jf. bet. 2.2) m. h. t. beholder med drikkevarer olgn.: drikke (ud); alm. i forb. som tømme et bæger (1), en flaske, et glas (2.1), en kalk (II.1.1 og 3), en kande (Holb.Kandst. IV.8. Elkjær.RK.31), et krus (II.1), en pokal, en skaal (3.2 og 4.2) olgn., ogs. tømme et glas osv. ud (Oehl.NG.(1819).75. LeckFischer.Ka.112) ell. (i alm.) til bunds (Rahb.PoetF.I.82. til bunden: Wied.LO.45), i et (enkelt) drag (I.3.3), tømme et glas paa ens sundhed (1.2, *jf.* 1.3) ofl., se videre u. Bund (I.4.1), Bæger osv. *Lad os tømme en Flaske midlertid; | Den Fornøielse er mere solid. *Oehl.Digte.(1803).235.* *sidde hjemme | Og tømme Horn i Hallen gad jeg ikke. *sa.HS.(1815).20.* *Jeg gik mig i Lundden en sildig Sommerqvæl, | Og tømte mig et Bæger af sprudlende Væld. *Heib. Elv.3.* *(han) Tømte saa Flasken til Hælvten ud. | Og rakte Svenskeren Resten. *Hz.Lyr.I.49.* *End tømtes denne Aften mangt et Glas, | Som Fremtids Held . . berorte. *PalM. AdamH.I.291.* han kunde Mere end jage en*

Hjort og tømme et Kruus. *HCAnd.(1919). III.348.* jeg kom . . ned i en Kælder . . for at tømme et Godnatbæger. *Wied.CM.161.* tømme malurtbægeret, se Malurtbæger. **1.3) spec. m. h. t. pengekasse olgn., som udtryk for tyveri, udplyndring olgn.** Sølvskabet tømmedes; Pengene i Skatolskuffen formindskedes. *PAHeib.R.I.43.* Bie, du Skurkl dig har jeg længe søgt om. Du har engang tømnet min Pung. *Skuesp.IX.328. Winth.HF. 10* 177. de charlataner der . . opbyggede småfolk . . for bagefter at tømme de andagtiges lommer. *Grøn.H.II.241. jf. bet. 1.5:* Jorden tømtes og plyndres i Bund og Grund (1871: Landet skal blive heelt udtomt og heelt udplyndret). *Es.24.3(1931).* Kirketyveri. 2 Kirkebæsser oprubte og tømte for Indholdet, ialt 5 à 10 Kr. *Politie.⁹⁰1924.5. 1.4) (jf. II. tom 2) m. h. t. opholdsrum; i pass., som udtryk for, at rummet forlades, bliver tomt.* Det var ved den Tid, Kontorerne tømtes og hele Forretningskvarteret saa at sige flyttede ud fra den indre By. *JVJens.H.5.* Missionshuset tømtes langsomt. *EBertels.MH.178. (vi) stod paa Perronen, da Toget tømtes. Pol.⁹¹1940.7.sp.2. 1.5) m. h. t. andre ting, hvorfra tilhørende dele fjernes (til brug, til bortkastelse olgn.).* || *jf. II. tom 3.1:* Det ene (frugt-)Træ tømtes i Haven efter det andet. *M.Lorentzen.AL.46.* Blomsterne her (3: afplukningen af dem) har tømt mindst eet Blomsterbed. *BechNygaard.GØ.195.* || *spec. m. h. t. et skydevaaben(s magasin), som udtryk for affyring af samtlige skud. JVJens.RF. 141.* I Desperation tømte (de sammensvorne) deres Revolvere i den tomme Himmelseng. *Pol.⁹³1940.12.sp.2.* || (jæg, kog.) m. h. t. fældet vildt, fisk, der tilberedes, olgn.: udtage indvoldene af en Raabuk eller en Daahjort var blevet skåret op og „tømt“. *KnudPouls. Va.180.* Aalen tømtes (og) vaskes i flere Hold rindende Vand. *ERode.JM.48.* (maa) tømmer Fuglen for al Indmad. *MadogKvadrater.(1939).132.* || (¥, nu l. br.) m. h. t. regnskabsbog (kassebog, journal): overføre alle (bogens) posteringer til de resp. konth i hovedbog olgn. *HandelsTekn.501.* || *overf.; jf. II. tom 4.3:* Vi kender de efterhaanden for Fyldte og Kraft tømte Adjektiver som vanvittig, uendelig. *M.Neiendam. KajMunk. (1945).44.*

2) m. obj., der betegner det bortfjernede. 2.1) i al alm.: borttage (til brug), (bort)fjerne (som overflødig) olgn. *Din Kurv tag med . . | Lad Blomsterhandlersken sit Forraad tømme. *PalM.TreD.14.* især (svarende til bet. 1; med overgang til bet. 3) i forb. m. adv. ell. præp. af: At tømme det af, som er i Sækken. *VSO.* tømme Vandet af Kedlerne. *SkibsMask.104. jf. bet. 3:* Birkene blomstrer, saa man næsten ikke mærker . . Grusgraven, hvor Skraldemændene tømmer af. *KMich. LL.113.* || *med tings-subj.: udtømme olgn.* som om dette Udbrud havde tømt hans

Kræfter, sank han tilbage. *S.Heegaard.UT. 449. jf. bet. 5:* *Skyen vilde tømt (3: udladet sig ved at udsende) sit Lyn. *Boye.PS.IV.114. 2.2) (især ☐) til bet. 1.2, m. h. t. drikkevarer olgn.: drikke (ud).* 7 à 8 Bouteller Rinsk Viin er tømnet. *Holb.GW.II.2.* *Bonden tømmer paa hans (3: kongens) Vel | Sin bedste Mjød. *Bødt. D.(1856).122.* tilsammen havde de tømt en Helflaske Scotch, med samt et Batteri Apollinaris. *JVJens.RF.128. billedl.: *O Jesus! mine Synders Maal | Du tømte af den bitre Skaal.SalmHj.205.11.* nu har jeg jo tømt Giften, som Vennerne række mig! *HCAnd.Breve.I.176.* *Jeg rækker dig Glemsels Honning, — | Tøm ud den søde Drik! *Winth.ND.117. jf.: *mens (I har) Jordens Nød bortdrømt, | Har Livets Bitterhed tilbunds jeg tømt.PalM.TreD.364.*

3) som udtryk for, at en beholders hele indhold overføres til (hældes ud paa) et andet sted; i forb. tømme over i, ud i, over paa olgn. || (jf. bet. 2.1) m. obj., der betegner indholdet, tingen, der flyttes. tømme noget af eet Kar i et andet. *Høysg. S.138. (jf. Jer.48.11).* Nu vil jeg tømme Trætojet sammen i den ene Pose og komme Sulet i den tomme, saa kan der bedre blive Ligevægt (3: i tværsækken). *Lunde.F.28.* Man tømte . . Fiskene over i et Hyttefad. *EBertels. MH.39.* Hele vort Vandforraad blev da tømt i Havet, og nu fyldte vi atter Vandfadene med frisk Vand. *BornhHaandvEr.58. (jf. bet. 5 slutn.) billedl.: (man) tømmer sit forraad af skældsord ud mod de smaa huse. HNorlev.L.121. (jf. bet. 5) med tings-subj.: Ud gennem (deltaet) baner Nilen sig møjsommeligt Vej og tømmer sit Vand gennem flere Arme i Middelhavet. VilhRasm.ÆM.30. || (især talespr.) m. obj., der betegner beholderen, som tømtes (1.1). Derpaa tømmer han Pungen ud paa (papiret). *MartinAHans.NO. 206.* (jeg tog) min rygsæk . . og tømte lommerne over i den. *MKlitgaard.GM.114.* S. tømte Askebægrene ned i Papirkurven. *LindskovHans.G.187. jf. bet. 2.1:* Han tømte en af sine Poser af paa Bordet. *Lunde.F.28.**

4) som udtryk for aftagen, svind m. h. t. antal, mængde, masse, idet en bortfjernelse (af et indhold) er paabegyndt (og truer med at tømme (1) vedk. beholder, rum osv.); især upers., navnlig i forb. det tømmer i (i massen ell. beholderen). Det begyndte at tømme i Salen. *EMartens.HvaderLivet?(1855).30.* En halv Snes Stykker af den Slags (ordrer) paa en Dag kunde tømme i Lagrene. *Galsch.H.45.* Døren til Lokalet stod nu aabent, og han saa stadig længselsfuldt derind, om det ikke tømte ud. *Rønberg.GK.174.* Da han naaede tilbage til Bordet, var der tømt godt i Cognacsflasken. *LeckFischer.Ka.14.*

5) (især ☐) refl. tømme sig, om beholder olgn.: afgive sit indhold; navnlig m. h. t. vand olgn.: udgyde; lade strømme (flyde) ud; ofte med nærmere (steds)bestemmelse ved adv.

ell. præp. (jf. MO.). *igjennem bleggult Rav sig Lyset tømmer. *Rich. VH.140.* en Kilde brød frem af Skrænten og tømte sig ud i en lille Sø. *GyrLemche.S.II.74.* vent til Asien og Afrika tømmer sig ud over (o: lader sin befolkning oversvømme) Europa! *JVJens.RF.122.* jf. bet. 1.a: Salen tømmer sig. *KMunk.E.62.* || (jf. bet. 3) billedl., som udtryk for vredesudbrud: La' hinde bare tømme sig! Hva' vil Du bry'e Dig om det! *Wied.TK.195.*

III. tømme, v. [tømə] -ede. vbs. (l. br.) -ning (*Bl&T.*; jf. Optømning). (ænyd. d. s., ty. zäumen, holl. toomen; til I. Tømme (1))
 1) (især fa gl.) som udtryk for en hests udstyrelse m. h. t. tømme. 1.) (jf. bet. 1.3 og II. tøjle 1.1; l. br.) sætte (spænde) tømme (og hovedtøj) paa (et dyr, spec. en hest). *Moth.T49.* *tøm din Hest med gylden Mile | og drag bort til Østerlede. *ThorLa.S.12.* (if.) Tacitus' Germania . . giver Manden Hustruen (som brudegave) en tømmed Hest (lat. orig.: frenatum equum) og et Skjold (osv.). *Stig Iuul.FælligogHovedlod.(1940).156.* jf. bet. 2: han snor en Vidje til at tømme sin Falk med. *SvGrundtv.(DgF.IV.14).* 1.2) tømme af, tage tømnen af (en hest); aftømme. *Moth.T49.* Feltart.VII.A.80. 1.3) (jf. bet. 1.1 og II. optømme) i forb. tømme op. 1. sætte (spænde) tømme (og hovedtøj) paa (en hest). *Moth.T49.* *Der paa jeg tømmed op min Hest, | Jeg agtede at ride. *Sort.(SamlDanskeVers.¹VI.171).* *Junge.* *Ved første Hanegal . . | De tømmede op deres Heste, | Den Frue vilde de gjæste. *Winth.X.152.* (hoppen) blev sadlet og tømmed op. *Fleuron.STH.132.* Feltart.VII.A.79. *Esp.366.* 2. lægge optømme(r) (og hovedtøj) paa (en hest). *LandmB.II.191.* 2) (fa gl. ell. (overf.) $\varnothing$) som udtryk for særlig brug af tømnen: (ved særlig tømmeføring) styre (til rolig gang ell. til en vis gangart); tøjle (II.1.2). *Jeg tømmed min Hests dansende Fjed. *Røse.Bygevejr.(1892).191.* (proprietæren) tømmede paany Hesten i Trav. *Aakj.GK.10.* spec. i forb. tømme op, holde (en hest) (mere) stramt i tømnen; stramme tømnen (for at holde hesten an). paa Landevejen lader man gerne Hestene gaa, som de vil; men naar man kommer gennem en By, tømmer man dem op og giver dem et Smæk. *Cit.1859.* (MPont. *Endansk Præst.(1898).14.*) Feilb. || overf.: tøjle (II.2.1). Til . . Tider maa der ikke komme saamange Negerer i Citadellet paa een Gang, men . . kun saamange, som man er i Stand til at tømme, i Tilfælde de skulde gjøre Opstand. *Cit.1837.* (WJWulff. *Da Guinea var dansk.(1917).143.*) *kækt jeg hided frem | med Længsler — der blev altfor tidlig tømmed. *OMads.VV85.* *Kan han tøjle og tømme | de stærkeste Mænd? *Blaum.Saul.(1899).49.* refl.: Menneker, som ikke har Forstand paa at tømme sig selv, (bør) gøres umyndige. *ThitJens.M.45.* jf.: en utømmed Begierlig-

hed, som styrter Menneskene i Laster og Ulyksaligheder. *JSneed.I.263.* *Tode.IX.351.*

Tømme-, i ssg. (nu ikke i rigsspr. **Tøm-**, se u. Tømmestreg). især (navnlig fa gl.) af I. Tømme (1). -aabning, en. [II.1.1] (fa gl.) aabning, gennem hvilken en (stand)ballon tømtes. *Luftfart.68.* FlyveO. -føring, en. (jf. Tøjleføring). Hun havde (som kusk) en glimrende Holdning og smuk Tømmeføring. *Buchh.FD.204.* -holder, en. en paa seletojet over en hests kryds anbragt metalgaffel, som holder tømnen oppe. *Sal.XVII.940.* -krog, en. (l. br.) en paa vognens side anbragt krog, hvorpaa tømnen kan hænges fast, naar kusken forlader køretojet. *ZakNiels.GV169.*

Tømmel, en. se I. Tømmel.

tømme-løs, adj. (oldn. taumalauss; l. br.) som er uden tømme; billedl.: min tømmeløse Indbildnings Kraft drømmer sig Forestillinger (o: under sønnen). *BiblNyttSkr.767.* -maskine, en. [II.1.1] (fa gl.) (trække)maskine, hvorved de afdestillerede kul (koks) trækkes ud af et gasværks retorter. *Bl&T.*

I. Tømmer, en. ft. -e. person, der tømmer noget (en beholder); især (post.) til II. tømme 1.1, om postfunktionær, der sørger for postbrevkassernes tømning. *Pol.¹⁹/1942.6.* sp.6. jf. Kassetømmer. smst.¹⁹/1941.13. sp.4. || (l. br.) til II. tømme 1.3: *Landeveis-Helt, en sulten Punge-Tømmer. *Gjel.KH.151.*

II. Tømmer, et. [tøm'ør] (Høysg. *Anh.23.* *SBroberg.Manuel de la langue danoise.(1882).41.* *TjF.4R.IX.110.* jf. *SvGrundtv.Saaby.¹⁻⁶* ell. [tøm'ør] (nu ikke i rigsspr. **Timmer**. *Pflug.DP.15.805.* *Slange.ChriV.230.* *LTid.1760.260.* *Rask.FynskeBS.80.* *CRæimer.NB.629.* *Feilb.timer.Høysg.AG.37.* jf. *Fruentimmer*). ft. (fa gl.; i bet. 2) d. s. (*HB Dhlp.III.86*) ell. -ø (*FCols.PM.43.* *IdrætsB.1.367.* jf. u. Stræktømmer); best. f. ft. **tømmerne** (*Funch.MarO.I.107.* *JHolm.Korvetten HeimdalsTogt.(1863).112.* *KuskJens.Søm.69*) ell. **tømrene** (*HB Dhlp.II.63.* *Drachm.DG.63.* *Scheller.MarO.361.*) (ænyd. tømmer, tømmer, gl'da. timbir, tymber (*Sjt.54.*), æda. timbær, tymbær (og timbri. *DGL.I.169.*; jf. *APHs.XIX.228.*), sv. timmer, no. tømmer, oldn. timbr, ohl. zimbar (mnd. timber, timmer), tømmer, bygning, værelse, ty. zimmer, værelse (jf. *Fruentimmer*), holl. timmer, d.s., eng. timber, tømmer; jf. got. timrja, tømmermand; best. m. lat. domus, hus (se II. Dom); jf. III. Simmer og tømre)

1) (især fa gl.) koll., som fællesbetegnelse for større, sværere stykker af (gavn)træ til huse, skibe o lgn.; spec. om saadant træ i form af runde, afgrenede stammer (ell. stager) ell. firkantede (tilhuggede ell. tilsavede, ogs. paa langs gennemskaarne) træstykker (bjælker, spær osv.), hvorfra mindst to sider udgøres af træets (tilhuggede) ydersider. jeg vil raade ham intet andet Tømmer (o: end egetømmer)

at bruge til sit Huus. *Holb. Abrac. II. 6.* *velfredede . . Skove | Eftertiden Træ til Bygning og til Skibsbrug Tømmer love. *Lous. Pope. 100.* Onkel var den eneste Kjøbmand i Byen, der handlede med Tømmer. *Goldschm. F. 33.* flaaede Tømmer (jf. Tømmerflaadning). *VSO. MO.* Gaær op paa Bjerget og henter Tømmer (*Chr. VI.*: træ) og bygger Huset. *Hagg. I. 8.* Tømmer kaldes de sværere Træstykker, som udgøre en større Del af Stammen eller af dennes nedre, tykkere Del. *Grundtm. Husb. 114.* Dimensioner over 3" kaldes Tømmer. *Tømmerarb. 30.* Der var stærkt Tømmer i Møllen, mest Eg. *Elkjær. MH. 5.* krumt, skaaret, slinget tømmer, se krum (II. 1. 1), skære (IV. 16. 2), slinge (II). et kobbel tømmer, se I. Kobbel 2. 2.

2) (*især* ⚓, tøm.) et til et vist formaal tildannet (og anvendt) stykke tømmer (1) (jf. *ssgr.* som Hæk-, Ind-, Knæ-, Krum-, Spante-, Stræbe-, Stræk-, Syldtømmer ofl.); *spec.* (⚓) om spant (jf. *Kuskjens. Søm. 69. Sportsleks. II. 627.* samt Tømmer-længde, -stød); ogs. (uden skarp adskillelse fra bet. 1) som fællesbetegnelse for flere (ell. alle) saadanne dele (i et hus, et skib osv.); tømmerværk. *Blæsten ryster dens (o: Korsørs) inderste Tømmer. *Oehl. PSkr. I. 308. Funch. Mar. O. I. 107.* der var opdaget Tegn paa Fyr i Bougtømmerne (paa et dampskib); jeg (gav) Ordre til at . . indsætte friske Tømmer. *HBDhtp. III. 86.* I (linieskibets) Side var der, ved at borthugge Tømrene imellem to Kanonporte, blevet udhugget Porte. *van Dockum. Gl. Minder. (1888). 193.* i Jærnbane- og Sporvogne bruges (eg) baade som bærende Tømmer . . og som Snedkertræ. *Suenson. B. II. 120.*

3) (bet. 1) m. uegl. (billedl.) anv. *Bamsen . . lod staae til: om Gaardens Port, | Hvad eller og hans Bjørnehoved | Var af det bedste Tømmer gjort. *Kaalund. EF. 129.* i (Søren Kierkegaards) Værk har . . Vilh. Beck (hendet) Tømmeret til sine Helvedstilladser. *Aakj. M. 22.* *Hug Ideens Tømmer op | i Splinter! *Vilh. And. SF. 53.* || *især* om det stof (3), de egenskaber, aandelige ejendommeligheder, hvoraf et menneske (psykisk) bestaar, de (gode) evner, kræfter olgn., som præger det; i udtryk som der er godt tømmer i ham (Davids. *KK. 248. JacPaludan. TS. 169*) ell. (i sa. bet.) 50 der er tømmer i ham (*R. Schmidt. MD. 314. And. N. z. AH. 127*), han er gjort af et godt, et andet tømmer olgn. Skulde . . den Degn, som har holdt der i saa mange Aar ud, ikke . . være af samme Tømmer som vor, for kort siden, afdøde Søfren Mathiesen. *Gram. Breve. 202.* *I dig, Jarle-Skud! han saae | Tømmer til en Greve. *Grundtv. Snorre. II. 301.* Thor (lever længst af guderne), thi ham er det Tømmer i, som kan holde. 60 sa. (*Kbh. Skild. 1824. sp. 115*). *Tømret i den Knægt (er) | Større og seigere, end jeg har vidst. *Recke. KM. 211.* Sikke Tømmer der er i ham! *Egeberg. P. 68.* Grundtvig var ingen

Werther-Natur; han var gjort af et mere robust Tømmer. *Hal Koch! (Grundtv. (1940). I. XXI).* om dyr (kreatur): *Skjoldb. KH. 32.* om ting: *Boccaccios Bog (o: Decamerone)* har haft Tømmer i sig til at holde sig ovenover Forældelsens Vande gennem halvsjette Aarhundrede. *GBang. EK. I. 364.*

Tømmer-, i *ssgr.* [tømær-, tømær-] (jf. *AaHans. S. 79*). (nu ikke i rigsspr. **Tim-**mer-, se u. Tømmer-last, -mand, -plads, -værft, -værk; jf. *Feilb.*). (*især* *faql.*, *spec. tøm.*) af II. Tømmer (1) ell. til dels af tømre (1). || i flere tilfælde (til dels ved lydligt sammenfald) vekslende med (yngre *ssgr.* m.) Tømrer-, se fx u. Tømmer- og Tømmerarbejde, -bi, -blyant, -bænk ofl. || foruden de ndf. anførte findes forsk. mere tilfældige ell. let forstaaelige *ssgr.* som Tømmer-affald, -afstivning, -beslag, -grosserer, -konstruktion, -ladning, -lager, -læs, -maaling, -mærke, -mærkning, -oplag, -opretter (se u. Opretter 2), -skur, (en) -slæde, -slødning, -transport, -vare (jf. -last 2), -væg; *spec.* vekslende med (yngre *ssgr.* m.) Tømrer-: Tømmer-entreprenør, -forbundter (Tømmer-, Tømrer-: *FagOSnedk.*), -haandværk (Tømmer-: *Amberg. Hrz. XVIII. 256. FagOSnedk.* Tømrer-: *smst.*), -kro (Tømmer-: se I. Kro 2; Tømrer-: *TelefB. 1946. sp. 2887*), -lav (Tømmer-: *Cit. 1770. (CNyrop. Kbh.s Tømmerlav. (1887). 306*). *TelefB. 1946. sp. 2887.* Tømrer-: *Saaby. 1-8*), -lære (Tømmer-: være i Tømmerlære. *VSO. MO. ADJørg. IV. 167.* Tømrer-: *Saaby. 4-8* *EBerliels. D. 187*), -lærling (Tømmer-: *HCAnd. (1919). III. 242. MO. jf. FagOSnedk.* Tømrer-: *Saaby. 4-8*), -profession (Tømmer-: *LovLPet. V. 792*), -værksted (Tømmer-: *Moth. T. 248. VSO.*), -værktøj ofl. **-afbinding**, en. (jf. -binding og afbinde 3) (tømmerkonstruktion, bindingsværk, der er dannet ved) afbinding af tømmer. *LandmB. III. 360.* **-arbejde**, et. (ænyd. timmer arbeid; jf. Tømmerarbejde) 1) arbejde med (tilhugning, tildannelse, sammenføjning af) tømmer (*spec.* til en bygning). *vAph. (1759).* en Privatskole, til hvis Bygning han selv havde besørgt Tømmerarbejdet. *Schand. VV. 134. FagOSnedk.* 2) det herved frembragte produkt (arbejde (I. 4. 3)). *Holb. Ep. I. 304* (se u. Murarbejde). *FagOSnedk.* **-arbejder**, en. (l. br.) person, der arbejder med (fælder, tilhugger, tildanner) tømmer. han (havde) været i Skoven hos sine Tømmerarbejdere. *Hauch. FH. 219.* **-bi**, en. (jf. Tømmerbi; zool.) træborehulmen *Xylocopa* (violacea). *Brehm. Krybd. 540. Bergs. MS. 211. 376.* **-bil**, en. (ænyd. d. s.) d. s. s. -okse. *JVJens. M. I. 105.* **-bille**, en. (jf. -buk 1; zool., nu næppe br.) træbuk af afdelingen *Lepturinae* ell. *spec.* slægten *Leptura*. *Brünnich. Entomologia. (1764). 53. vAph. Nath. VIII. 151. Amberg. jf. KLHenriksen. Da. Insektnavne. (1944). 41.* **-binding**, en. (jf. -afbinding og Binding 3. 2) (tømmerkonstruktion, der er dannet ved) sammenføjning af tømmer; *spec.*

(jf. -fag 1; konkr.) om (et fag) bindingsværk. JBaden.DaL. VSO. FagOSnedk. **-blok**, en. (ænyd. d. s.) et tilhugget (FagOSnedk.) ell. (især tidligere; jf. Bloktømmer) utilhugget stykke (svært) tømmer. Moth.T248. VSO. MO. Feilb. **-blyant**, en. (jf. Tømmerblyant) en (i alm. med sort stift forsynet) bred, flad blyant, hvormed der kan sættes mærker (skrives, tegnes) paa tømmer olgn. Thaulow.Træ.(1912).182. FagOSnedk. **-buk**, 10 en. 1) (jf. -bille; zool., nu næppe br.) træbukken *Leptura*. Brünnich. Zoologie Fundamenta.(1771).191. 2) (tom.) svær buk (I.3.2) til understøttelse af træ, der skal behugges. TeknLeks.I.567. **-bygget**, part. adj. (jf. -huggen) bygget af tømmer. tømmerbyggede Huse. VSO. MO. jf.: Stuehuset fra Halland er helt igennem en Tømmerbygning, opført af svære, vandretliggende Stokke af Naaetræ. KaiUldall. Den gamle Landsby.(1944). 20 46. jf. Kalk.V1054. **-bænk**, en. (jf. Tømmerbænk) en tømmerers hævlebænk (i alm. kun forsynet med forfang). FagOSnedk. **-drift**, en. (jf. Drift 1.7; no.) alt arbejde med tømmeret fra dets hugst til dets flodning og aflevering. LTid.1754.362. Sal.²XXIV121.

tømmerere, v. [tømr̥r̥r̥, ogs. tøm-] **-ede**. (dannet til (Tømmer og) tømre ell. Tømrer; jf. snedkerere; især dagl.) udføre tømmerarbejde, især: efter tid og lejlighed, 30 paa mindre fuldkommen ell. fagmæssig maade. BeriTid.¹⁹1893. Aft.1.sp.5. Fang.Sct.Jørgensbjerg.(1937).89.

Tømmer-fag, et. 1) et af tømmer dannet fag (1.1 ell. 1.3), fx. i bindingsværk (jf. -binding), i skib (d. s. s. Spantefag. Tekn MarO.), i sneskærm (DSB.Banebygn.50). 2) (jf. Tømmerfag) til Fag 2.2: Drengen lærer Tømmerfaget. FagOSnedk. **-fang**, et. (ænyd. d. s.; jf. Fang 2.3; nu sj.) fællesbetegnelse for 40 alt paa et sted samlet (i en bygning olgn. anvendt) tømmer (jf. -værk). vAph.(1764). VSO. **-flaad**, et. (jf. Flaad 4.1; sj.) d. s. s. -flaade (1); billedl.: Et lille velbygget skib vil nå længere ned ad tidens vande end et stort tømmerflåd. NMøll.N.195. **-flaade**, en. (ænyd. d. s.) 1) en som (transport) fartøj anvendt flaaede (I.1) af forbundne (sammen-tømrede, sammenbundne) planker olgn. Dronning Philippa . . lod da tillave en Tømmer-Flode, som hun lod sammenbinde, og derpaa fore det Danske Skytt. Holb.DH.I.563. Opf B.¹II.18. Sal.²XXIV122. 2) (jf. -flaadning) samling (sammensurret stabel) af tømmer, der flaaedes (driver med strømmen ned ad en flod, bugseres af en damper olgn.). Harboe.MarO. 448. VSO. MO. OpfB.¹III.240f. Saa skal jeg lade (de fældede træer) samle til Tømmerflaader (1871: Flaader) paa Havet.1Kg.5.9 (1931). **-flaadning**, en. (jf. -flaade 2 og 60 -flødning) flaadning af tømmer. Luxd.Dagb. I.374. VSO. OpfB.¹II.203. **-floder**, en. **-floter**. Jac.Paludan.IH.41. MKlilgaard. GM.163). (jf. -flødning; især om no. ell. sv.

forhold) person, der er beskæftiget med tømmerflaadning. vAph.(1764). Bøgh.DD.1870.10. JVJens.Ma.102. **-flødning**, en. (jf. V fløde; især om no. ell. sv. forhold) d. s. s. -flaadning. vAph.(1764). Tømmerflødning i Glommen. OpfB.³III.154. **-folk**, pl. (ænyd. d. s.; nu sj.) tømmerarbejdere. Mob.HO. Paa Pladsen foran Skibet, der er under Bygning, ere endeel Tømmerfolk ifærd med at hugge Bjælker til.Hrz.XVIII.231. jf. Folk 4: et Par Tømmerfolk (o: Josef og Maria) . . træder ind i Tømpet med deres nyfødte paa Armen. KMunk.OS.101. **-forbandt**, et. (konstruktion med) særlig indbyrdes orden af bjælker (i et loft), lægter (i et fag) olgn. FagO Snedk. **-forbindelse**, en. (jf. -samling og Tømmerforbindelse) forbindelse (med not, tap osv.) af to ell. flere stykker tømmer. Thaulow.Træ.(1912).188. FagOSnedk. **-gaard**, en. (l. br.) en tømmerhandlers gaard. Pont. Mi.124.153. LKragballe.Minder.(1904).18.21. 22. **-grav**, en. 1) en med vand fyldt grav, hvori tømmer (til vandbygningarbejder) lagres. Wagn.Tekn.477. Scheller.MarO. 2) (jf. -havn og Grav 2.1 slutn.; nu l. br.) kanal ell. havnebassin ved en tømmerplads (hvor tømmer losses og lades). Sal.VIII.610. som navn paa et saadant (nu opfyldt) havnebassin i Kbh.: Den gamle Tømmergrav med Tømmerpladserne. For og nu.1919.188. Sportsleks.II. 627. **-hage**, en. metalhage, der sæstes i tømmer, spec. for under tilhugningen af fastholde det til underlaget. vAph.(1759). FagOSnedk. **-hammer**, en. (jf. Tømmerhammer) en til tømmerarbejde afpasset kraftig hammer (med lang pæ; ogs. d. s. s. Lægtehammer). PolitiE.¹⁴1924.3. **-handel**, en. (ænyd. d. s.; jf. Træhandel) 1) (jf. Handel 4.1) i al alm. Moth.T248. (han) har opgivet Tømmerhandelen og er vendt tilbage til Landbruget. JPJac.II.344. 2) til II. Handel 4.3, om forretning (5) med tømmerlager. FagOSnedk. Træ- & Tømmerhandel. TelefB.1946.sp.8741. **-handler**, en. (ænyd. d. s.; jf. Træhandler 2) EPont. Atlas.II.211. Drachm.EO.340. FagO Snedk. **-harpun**, en. redskab (af form som en baadshage ell. harpun), hvormed flydende tømmer (stokke) trækkes op af vandet. Rønberg. GK.17.46. **-havn**, en. (jf. -grav 2) havn, hvor tømmer losses og lades. Sal.VIII.610. **-huggen**, part. adj. (jf. -bygget; sj.) bygget af (hugget) tømmer. *Field-bonden . . sin Tømmer-hugne Hytte | Forlader. LTid.1733.575. **-hugger**, en. (jf. -hugning, -hugst) arbejder, der fælder (hugger) ell. tilhugget tømmer. Amberg. VSO. MO. JMJensen.AlbertSchweitzer.(1929).105. **-hugning**, en. spec. (mods. -hugst) om tilhugning (slingning) af (bygningstømmer (især fyr og gran). Sal.XVII. 941. FagOSnedk. **-hugst**, en. (jf. ænyd. tømmerhug i sa. bet., oldn. timbrhøgg) fældning (hugst) af træer (til tømmer). Oecon Journ.1758.284. VSO. MO. Pol.²⁷11.1941.13. sp.4. **-hus**, et. (ænyd. d. s.) spec. om et af

tømmer bygget hus (mod. Stenus); ogs. (dial.) om bindingsværkshus (UfF.). *CBernh. NF.I.233. -jærn*, et. (jf. Tømmerjærn) kraftigt (bredt) stømmejærn (brugt til afbinding af tømmer oln.). *FagOSnedk. -kiste*, en. (jf. -ramme) (en af tømmer bygget) sænkekiste. *NordConvLex.³VI.820. Pont.LP. IV.13. -klo*, en. klo (I.2.1) til at slæbe tømmer med, især bestaaende af et jærnstykke med en spids (gribende) hage i den ene ende og en ring (til et tov oln.) i den anden (jf. *Sal.X.621*). *Larsen. -knippel*, en. d. s. s. Knippel 2.1. *FagOSnedk. -knode*, en. [II.2] (dial.) et af pine sammensat legetøj, som det gælder om at skulle ad og sætte sammen igen; drillepind (1). *JKamp.Da.Folkeminder. (1877).323. Kvernnd. uegl.:* Skal dette Tag . . nedrives, hvis det en skønne Dag viser sig, at den dejlige gamle „Tømmerknode“, der danner Tagværket, er angrebet? *PVJensenKlint.Bygmesterskolen.(1911).49. -kran*, en. spec. d. s. s. I. Kran 4. *Wagn.Tekn.475. -last*, en. (ænyd. d. s.) 1) last (II.3) bestaaende af tømmer. *Slange.Chr.IV.1102. PEdv Friis.S.109. VSO. MO. 2)* (nu næppe br.) (bygningstømmer som handelsvare; trælast. *Moth.T248. *jeg . . |* Handled kun med Tømmer-Last, | Og med grove Vahre. *Grundtv.Kron.105. Timmer:- Pflug.DP.30. -lus*, en. (jf. Trælus; dial.) d. s. s. Bænkebider 1. *HFB.1940.872. Lollo. -længde*, en. spec. [2] (†) om spantetræs længde. *Funch.MarO.II.143. -løb*, et. (faql.) gennemløb (ved dømnninger), der giver fri passage for drivtømmer og tømmerflaader. *TeknLeks. II.573.*

Tømmermand, en. [tømərˈmanˀ, tømərˈmanˀ] (nu ikke i rigsspr. **Timmermand**. *Pflug.DP.1122. JensSør.II.2. Holb. Paars.57.252. jf. Flemløse.100. CREimer.NB. 629. Feilb.). flt. tømmermænd*. (ænyd. tømmer-, tømmermand ofl., glde. tymmerman, œda. (flt.) tymbærmæn, sv. timmerman, no. tømmermann; muligvis efter mt. timmermann, jf. ty. zimmermann, holl. timmerman samt got. timrja i sa. bet.)

1) haandværker, der tildanner og sammenføjer tømmer til (dele af) bygværker, huse, skibe oln.; tømrer. 1.1) (i rigsspr. nu især $\mathfrak{C}$ og glågs. ell. arkais.) i al alm. *DL.3—13—23. Tømmermændene (1931: Tømmerne)* og . . Bygningsmændene, som arbejdede paa Herrens Huus. *2Kg.12.11*. Er denne (o: Jesus) ikke den Tømmermands (o: Josefs) Son? *Matth.13.55. Holb.Hh.I.537*. Tømmermanden bygger hele Huse af Træe, som kaldes Bindingsværk. *Hallager.114*. En Møllebygger er ogsaa en Tømmermand. *VSO. Tømmerarb.444. talem.* (nu l. br.): Ordsproget siger . . at for en Tømmermand er der intet $\mathfrak{O}$ for dyrt om Sommeren (o: naar han har rigeligt at bestille), og ingen Skorpe for haard om Vinteren (o: naar der er lidet arbejde). *Hzr.JJ.I.52*. skarpt imod skarpt,

sagde tømmermanden, han vendte øksebladet mod hundens tænder, se III. skarp 7.2. 1.2) (især $\mathfrak{C}$) om haandværker, der følger med et skib for at udføre forefaldende tømmerarbejde om bord (og tidligere desuden var regnskabsfører paa et krigsskib); skibstømmermand. *JensSør.II.2. SøLex.(1808). Tuxen.Søfart.471*. Tømmermanden . . maa kunne lave Rundholterne til et Skib, reparere en Baad, lægge Planker i Dækket, sætte en Planke i udenbords, kalfatre og i det hele kunne udføre almindelige Reparationer paa alt Træarbejde om Bord i et Skib. *KuskJens.Søm.364*.

2) med videre (uegl.) bet. 2.1) (især spøg. ell. poet.) om jugl, der med sit næb banker (hamrer) paa træernes bark, især spætte ell. træpikker. *Træpikkeren, den brogede, | Den lille Tømmermand, | Paa Birken hvide Bark slog | Sin snelle Trille an. *Winth.HF. 15. *Den Tømmermand, Herr Spætte*, | Han skulde bygge Huus. *Boisens Viser.324*. Stor Flagspætte (kaldes ogsaa) „Skovens Tømmermand“. *Seier.BornholmsFugle.(1932).87. 2.2)* (især zool.) bille af træbukkenes familie (Cerambycidae), spec. *Acanthocinus* (ell. *Asty-nomus*) *œdilis*. *EPont.Atlas.I.673. vAph.Nath. VIII.197. Brehm.Krybd.515. DanmFauna. XVI.9. 2.3)* (jf. tilsvarende brug af sv. kopparslagare, kobbersmed, blikkenslager, fr. maçon(s), murer(e), holl. timmerlieden, samt utr. have en smed i panden u. II. Pande 3.1; sml. Tømmersvend 2; talespr.) især i flt., som udtryk for (smertefuld) eftervirkning af en rus (dunken i hovedet oln.); i forb. som have, vaagne med tømmermænd, have en tømmermand (*Mau.I.435*) ell. (i alm.) tømmermænd i hovedet (*Blich.(1920). XIII.165. FolketsNisse.^{15/12}1860.10*), i (ell. paa) kvistetagen (*CMøll.PF.486*) oln. *berus dig! Om Du vaagner da | med Tømmermænd, saa si'er jeg blot — naa ja. *Drachm. DJ.I.170*. Nu laa jeg med Tømmermændene efter min romantiske Fuldska! *Hvilken Smag at have paa Tungen!* *JVJens.Sk.159*. Var han søvrig? En underlig Fjernhedsfor-nemmelse. Men det var fra i Gaar, de sidste Tømmermænd, den sidste Tømmermand. *Tom Krist.H.103*. || om anden ubehagelig (sinds)tilstand med lignende præg af eftervirkning, tilbageslag; i forb. moralske tømmermænd (*Bergstrøm.Ve.13. Muusm.Mata-dora.(1914).51*) oln. Efter en festlig, løftet Sjælestemning følger gerne en Reaktion; det er Mulkten, det er Tømmermændene. *KGBrondst.B.31*. naar Sejersrusen er for-dunstet, indfinder Tømmermændene sig. *Brandes.TD.33*.

Tømmermands-, i ssgr. (faql. (spec. $\mathfrak{C}$) ell. foræld., $\mathfrak{C}$) af Tømmermand 1.1-2; fx. Tømmermands-kiste, -kunst, -lav, -mat, -svend, -værktøj ofl. **-arbejde**, et. (jf. Tømmer-, Tømmerarbejde). *Moth.T248. PA Heib.R.I.299. -bog*, en. [1.2] $\mathfrak{C}$ optegnelses-

bog vedrørende en skibstømmermands arbejde om bord. *Bardenfl. Som. II. 120. 263.* **-lim**, en. en af løsket kalk og ostestof dannet lim, som pastryges i kold tilstand, og som taaler at udsættes for vand. *Haandgern. 56. Svenson. B. II. 60.* **-sele**, en. [1.2] ⚓ se u. I. Sele 2.2. *Harboe. MarO. 448. Scheller. MarO.* **-snor**, en. en tømmermands maale- ell. lodsnor. *vAph. (1759). Grundtv. SS. V. 42.* **-stik**, et. (især ⚓) d. s. s. Tømmerstik. *SoLex. (1808). Fædders. FF. 22.* **-talje**, en. (især ⚓) firskaaen talje (med beslagne blokke, af hvilke den ene er forsynet med kovs og hvirvelhage), der særlig bruges af skibsbyggere. *Funch. MarO. I. 124.* **-økse**, en. (jf. Tømmer-, Tømmerøkse samt Tælle-bil, -økse) om bind-, smaløkse (Amberg.) ell. bred-, stetøkse (Wagn. *Tekn. 499*).

Tømmer-mester, en. (ænyd. d. s. (i ssg. skibstømmermester); jf. Tømmermester) 20 haandværker, der som mester driver virksomhed inden for tømmerfaget; tidligere ogs. d. s. s. -mand l. i. tømmer og muur-mestere, og deres svenne. *Holb. DNB. 530.* Kongen af Tyrus (sendte) til David Muurmestere og Tømmermestere (*Chr. VI.*: mestere til at hugge træ; 1931: Tømmermænd), for at bygge ham et Huus. *1Kron. 14. 1. Drachm. EO. 21. 145. TeknMarO. CHans. BK. 76.* jf.: Tømmermesterforeningen af 1873. *Tømmerarb. 456.* **-myre**, en. (jf. Tømmermyre; zool., l. br.) myre af den i træ byggende slægt *Camponotus* (spec. *C. liperda*). *BovP. III. 628. Bl&T.* **-olie**, en. d. s. s. Træolie 4. *HFB. 1945. LIX.* **-plads**, en. (ænyd. d. s.) (en tømmerhandels) oplagsplads for tømmer; ogs. om det sted, hvorfra tømmer forhandles, ell. hvor tømmermænd arbejder med tilværelse af bygningstømmer (jf. *VSO. FagOSnedk.*). *Schousbølle. Saxo. 440.* Tømmerhandlernes . . 40 Tømmerplads paa Havnens Østerside (i *Kbh.*). *EPont. Atlas. II. 116. Goldschm. F. 26. Schand. TF. II. 216. Tømmerarb. 30.* **Tømmer-**: *Cit. 1766. (AarbVends. 1924. 321).* **-polerer**, en. (-poler, se u. II. Polerer). (efter ty. zimmerpolierer; se nærmere u. II. Polerer; jf. Tømmerpolerer; foræld.) ældste ell. øverste tømmer-svend, der prøvede de udenlandske svende, var mægler mellem mester og svende olgn. *Cit. 1776. (CNYrop. Haandv. 170).* *Hjort. B. I. 75.* Kransen var . . hejst . . og „Tømmerpoleren“ tog Ordet. *FynsTidende. 4. 1927. 2. sp. 6.* **-ramme**, en. spec. d. s. s. -kiste. *AndNæ. PE. II. 213.* **-rende**, en. spec. (navnlig om no. og sv. forhold) om en af glatte, afbarkede stammer bygget rende til transport af tømmer fra skoven til elven; ogs. om kunstigt anlæg vandløb til flaadning af tømmer. *FagO Snedk. NatTid. 19. 1944. 7. sp. 4. TeknLeks. II. 573.* **-rundsav**, en. særlig rundsav til skæring af (stort) tømmer. *TeknLeks. I. 567.* **-samling**, en. spec. d. s. s. -forbindelse. *FagOSnedk.* jf.: Tømmeramlejern lægges mellem Tømmerstykker, der skal sammen-

boltes. *TeknLeks. I. 567.* Tømmer-samlingsplade (se u. Samlingsplade). **-sav**, en. 1) (jf. Tømmer-sav samt Afkorter-, Kap-, Skør-sav) grov, stærkt udlagt sav til savning (spec. afkortning) af tykke bjælker olgn. *FagOSnedk. FrGrundtv. LK. 270.* 2) (jf. I. Sav 2; nu næppe br.) savbrug, savværk til udsavning af tømmer (stokke). *MO. 1* **-skammel**, en. (jærnb., foræld.) bjælke af træ ell. jærn tværs over bunden af en aaben godsvogn, brugt ved transport af langt tømmer, der anbringes hvilende paa to saadanne skamler, en i hver vogn; (nu:) vrideskammel. *DSB. Matr. II. 10.* **-skov**, en. (ænyd. d. s.; nu l. br.) skov med store træer (til tømmerhugst). *vAph. Nath. VII. 297. PoulSør. BS. 500.* **-slæber**, en. sværtbygget lastskib til transport af tømmer. *Levin.* **-stabel**, en. 1) klokkestabel af tømmer; se u. Stabel 1.4. 2) en stabel (2.1) tømmer. *Gylb. XII. 73.* Havnepladsens . . Tømmerstabler. *Hjemmet. 1912. 746. sp. 1.* **-stik**, et. (holl. timmersteek; jf. Tømmermandsstik) særlig slynget stik (II. 6), bl. a. anvendt ved tov, der fastgøres om (vaadt, glat) tømmer. *MilTeknO. KuskJens. Som. 15.* **-stok**, en. (oldn. timbrstokkr. et (svært) stykke tømmer (utilhugget ell. (groft) tilhugget); spec. (jagl.) om fædet (afkortet) træstamme, der egner sig til (bygningstømmer. *Moth. T248. EPont. Atlas. II. 200.* Man finder . . enkelte større Huse . . byggede af hele Tømmerstokke af Grantræ. *Molb. DH. I. 124.* en meget smal Bro, der var sammensat af to Tømmerstokke. *Hauch. MfB. 116. Svenson. B. II. 18.* **-stød**, et. [2] (jf. II. Stød 5.4) om de paa et spanterids trukne linier, der viser spantertræernes længde. *Funch. MarO. II. 143.* **-svamp**, en. ♀ svamp, der angriber tømmer, træværk (i bygninger), træstubbe olgn.; spec. dels om gul tømmer-svamp, barksvampen *Coniophora puteana* Fr. *Rostr. Flora. II. 63. TeknLeks. I. 567.* dels om hvid tømmer-svamp, poresvampen *Polyporus (vaporarius Pers.)*. *Sal. XIV. 529. TeknLeks. I. 567.* **-svend**, en. (ænyd. tømmer-svend, glida. temerswend (*FortNyt. XVI. 138*); jf. Tømmer-svend) svend i tømmerfaget (-haandværket). *Moth. T248. Prahl. ST. I. 42. Drachm. EO. 407. JVJens. D. 157. (spøg.)* jf. Tømmermand 2.3: 50 Undertegnede aflægge (vor) dybtfølte Tak til Arbejderforeningens Festscomitee (som har) forskaffet os godt og solidt Arbejde den 6te Juni. Ærbødigtst 10,000 Tømmer-svende. *FolketsNisse. 9. 1861. 12.* **-sætte**, v. (l. br.) forsyne med (afstivning af) tømmerværk. *Bredderne (af aen) maatte . . tømmer-sættes. Blich. (1920). XXII. 78.* en tømmer-sat brønd. *HDahl. (NKS 42964. II. 9. 232).* **-træ**, et. (ænyd. d. s.; nu mindre br.) gavntre til (bygningstømmer ell. (især i flt.) om (store) træ(er), der egner sig til (bygningstømmer. de have ved Rio Grande . . godt Tømmertræ. *Reiser. IV. 158.* (landmanden maa) overveie hvilke Arter Tømmertræer hans Jord bedst

kan frembringe. *Olufs.Landoecon.387. BornholmsTidende.^{29/1}1945.4.sp.5.^{27/1}1945.4.sp.6.*
-vinkel, en. (jf. Tømmervinkel) stor vinkel (retvinklet redskab) af staal (ell. jærn), med hoved og tunge i samme plan. Vinkler afsættes med Vinkelmaal. Til større Stykker anvendes en Tømmervinkel . . der er af Jærn for ogsaa at kunne benyttes i det fri, uden at den kaster sig. *Thaulow.Træ.(1912).183. FagO Snedk.* **-værft**, et. skibsværft, hvor træskibe bygges. *Scheller.MarO. † Timmer-Verv. Adr.^{1/1}1762.sp.5.* **-værk**, et. (ænyd. d. s.; jf. -fang og Tømmer 2 samt Murværk) det materiale ell. de dele, hvoraf en af tømmer dannet konstruktion består, især: (træværk) i en bygning; spec.: bindingsværk (og tagværk). (vandrenderne) lægges . . paa et godt fast Tømmerværk, ikke paa Bunden af Graven. *MR.1702.106.* Lange Gader, hvori Tømmerværket til nye Bygninger allerede var reist. *Hauch.MfB.15.* alle Døre og Dørstolper vare . . af Tømmerværk (*Chr.VI og 1931 afvig.*). *1Kg.7.5.* det Sommerslot . . som Majestæterne lod opføre af Tømmerværk. *GyrLemche.S.II.179.* Timmer-: *EPont. Atlas.II.120.* || (jf. Tømmer 3) billedl. Benene udgjøre Tømmerværket i det menneskelige Legeme. *Cuvier.Dyrhist.I.37.* (sagnets) faste episke tømmerværk. *AOlr.DH.I.232.* **-økse**, en. (jf. -bil og Tømmermands-, Tømmerøkse) økse til at hugge tømmer med; spec. om bind-, smalekse. *Moth.T248. Thaulow.Træ.(1912).174. FagOSnedk.*

Tømme-skaft, et. (ænyd. d. s.; jf. Grimeskaft; nu dial.) d. s. s. -streng. *Moth.T49. Feilb. Lollo.* **-streng**, en. (Tøm-*JPPrahl.AC.25. Aakj.VB.225. jf. Feilb. BornhOS. Ujf.(Lolland).* (ænyd. d. s.; jf. -skaft) en enkelt som tømme tjenende line (om jageline: *Moth.T49*); nu i alm. kun om den ene halvdel ell. part af tømnen ell. (især i flt.) om (enkelt) tømme. *Olufs.NyOec.I.91.* Jeg tog en Tømmestreng i hver Haand, og havde begge Arme omkring hende (o: frøken Sophie, der sad foran, i kanen). *Blich.(1920).VII.10.* Han stod op paa Vognen, hans Haand rystede, saa Tømmestrængene dirrede. *Zak Niels.Maagen.(1889).306. Aakj.PA.III. Feilb. Ujf. billedl.:* Hvem af Jer har Hold i Tømmestrången, Du eller Din Mand, hvad? *Blich.(1920).IV.9.*

I. Tømning, en. flt. -er. (især o ell. jagl.) vbs. til II. tømme (1). *Amberg.MO.* Tømning og ny Iskjenkning (o: af glassene). *PHans.KK.115.* Tømning af en Ballon. *Scheller.MarO.* Breve fra disse Tømninger (o: af postkasserne). *Pol.^{22/2}1941.10.sp.4.* || hertil bl. a. **Tønnings-tid** (m. h. t. postbrevkasse), **-tud** (paa kartoffelkoger: Hvad hedder det? (1947).207), **-ventil** (Bl&T.), **-vogn** (fx. til koks (jf. Tømmemaskine). *IngBygn.1940.194.sp.1.*)

II. Tømning, en. vbs. til III. tømme (s. d.).

tømre, v. [tømra] (jf. *Jesp.Fon.511*) ell. [tömræ] (nu ikke i rigsspr. timre. *Cit. ca.1703.(GlS2407.79).* jf. *Flemløse.77. Brenderup.§41. Feilb.*). **-ede**. vbs. **-ing** (s. d.). (ænyd. tømre, tem(b)re, æda. timbræ, sv. timra, no. tømre, oldn. timbra, ty. zimmern, holl. timmeren, oeng. timbran, jf. got. timrjan; af II. Tømmer; sml. tømmerere)

1) udføre tømmerarbejde (spec.: paa jaglig vis, som haandværker); arbejde som (bygning)tømmer; ogs. (uden for jagl. spr.) med mere ubest. bet., som udtryk for tildannelse (savnig, høvling) og sammenføining (spec. v. hj. af som, hammer olgn.) af træværk (til brugsgenstande). **I.1**) i al alm. *Moth.T248.* *Hvi lærte man mig ikke | At spande over Læst? | At tømre eller flikke? *Winth.ED.30.* *Med Flint har Oldbonden tømret. *JVJens.AII.61. FagOSnedk. (poet.) m. subj., der betegner redskab:* *der dunder den tømrende Hammer; | Snart sig hæver igjen paa Klippen trofaste Borg. *Ing.Reiselyren.I.(1820).82. I.2*) med angivelse af genstand for ell. resultat af virksomheden. || m. præp. paa (II.14). *Der stod jeg hen mod Aften, og tømred paa en Bro. *Winth.D.(1828).151.* *Foragter i de ringe Dage! | Saa klang det over Tempel-Gruus, | Fra Herrens Mund, da Hænder svage | De tømred (*SalmHus.697.1:* Arbejded) paa det andet Hus (o: tempel). *Grundtv.SS.I.290.* || m. obj., der betegner den fremstillede ting (bygning, brugs-genstand): danne ved tildannelse og sammenføining af tømmer; bygge af tømmer. *Til hendes Grav | Var denne Hal bestemt. Den sorte Kiste | Hun tømre lod i Løn. *Oehl.ND.405.* *Mit Stuebord staaer tømret, og det er langt og bredt. *Winth.D.(1828).153.* tømre et Hus o: tilhugge det Tømmer, som hører til Huset. *VSO. (de)* byggede Fiskeporten; de tømrede den (*Chr.VI:* fydde den; *1931:* forsynede den med Bjælkeværk). *Neh.3.3.* jeg tror de allerede er ved at tømre et nyt Hus. *JVJens.Sk.159. jf. Tømmerhus:* Den lille tømrede Bygning med Gavlskjul og Græstørstæg. *Kai.Uddall.Den gamle Landsby.(1944).50. billedl.:* *Huset med de høie Sale | Tømres kun af Skaber-Haand. *Grundtv.SS.I.51.* som udtryk for tilhugning olgn.: *Bliv her en Maanedes Tid, brug Eders Kræfter! | Hiælp Werner med at bygge Laden op, | At tømre Bjælker (*Oehl.LH.(1818).27:* at tømre ham hans Lade, | At hugge Bjælker) i den nære Skov. *Oehl.(1841).VII.227.* *Da saae du mig . . i Skoven hugge Aarer, | Og tømre Flikker i (o: indsætte træstykker til bødning af) den sprukne Baad. *Oehl.VII.11.* || m. obj. og adv.; dels (jf. optømre 1) i forb. tømre op. For Enden af Laden blev der tømret et Vognskur op. *Lauesen.RV.43. dels* (jf. sammen-tømre) i forb. tømre sammen. *JBaden. DaL. (min fader)* havde selv tømret sammen sit Skomagerværksted og sin Brudeseng. *HCAnd.ML.I.* Vi tre Søstre laa . . i den

Kasse, som Far selv havde tømret sammen til os. *Anna Larssen Bjørner. Teater og Tempel. (1935).6.*

2) med videre (uegl.) anv. 2.1) (talespr., især dial.) banke, hamre, slaa, prygle (løs paa en ell. noget). Jeg skal nævne Dem nogle af de Dansksindede, som hiin Aften hos Nehlsons tømrede løs paa de Tydskes Drabantere. *Cit. 1845. (PLaurids. S.VIII.44). Feilb. 2.2) (jf. II. Tømmer 3; især ♂) som billedl. anv. af bet. 1.2. *Eder, som jeg elsker, — mine kjære, unge Venner . . | vilde jeg tømre til Fremtidens Mænd. Kaalund. Efterladte Dagle. (1885).35. *Din gamle Elsker her i Lon | en Vise til dig tømret har. Schand. SD.44. det kunde ikke blive ved at fængsle (Jack London) at tømre Prosa op, naar Ungdommens Taarn dog var brudt ned. J.V.Jens. A.II.278.*

Tømrer, en. [tømrer, tøm(r)r; tøm- 20 rær, tøm(r)r] fl. -e. (no. tømrer, ty. zimmerer, holl. timmeraar; jf. glda. tymbre (Kbh Dipl. I.99), tymbere (Fort Nut. XIV.138); af tømre (1); i rigsspr. først alm. omkr. midten af 19. aarh. (ikke i VSO. MO. Holst. R. Feilb.); jf.: Vedtægter for Foreningen af Huustømrere (i Kbh.). T. Algreen-Ussing. Rescripter for 1861.383; nu især faagl. ell. dial. (jf. UnivBl. I.373f. Dania. IX.28.30. Lollo. jf. Hugger 1.2; Tømmerin kaldtes for det meste Huggerin. Sjæll. Bond. 19)) haandværker, der udfører tømmerarbejde (tømrer); tømmermand (-mester, -svend). Onkel (havde) Leverancen . . til alle Snedkere og Tømrere i Byen. *Goldschm. F.33. Murer og Tømrer gjorde Overslag (m. h. l. bygningen af et hus). HCAnd. (1919).III.91. min Søn H. er hos (o: i lære hos) en Tømmer i Helsingør. Hrz. JJ. I.52. Salomo havde (til bygningen af templet) 70000 Lastdragere og 80000 Tømrere (Chr. VI: som huggede træer; 1931: Stenhuggere) paa Bjerget. IKg. 5.15. bedst kan man vel endnu karakterisere Tømmeren ved Øxen, Snedkeren ved Høvlen, Hjulmanden og de andre Arbejdere i mindre Træ ved Baandkniven. Wagn. Tekn. 501. Han laa evigt og altid og pjaskede paa Vandet med nye forbedrede Fartøjer . . Han udviklede sig til en stor Tømmer. J.V.Jens. Br. 201. 2Kg. 12.11 (1931; se u. Tømmermand 1.1). TelefB. 1946. 50 sp. 1214. hertil **Tømrer**, i ssg. (især som nyere sideformer til ssg. m. Tømmer-; jf. SvGrundtv. Saaby. 1-3; se videre ovf. sp. 50^{14E}; navnlig faagl., spec. tøm.) foruden de ndf. medtagne ogs. ssg. som Tømmer-erhverv, -familie, -formand, -forretning, -strejke, -virksomhed samt de ovf. sp. 50^{24E} nævnte Tømmer-entreprenør, -forbundter, -haandværk, -kro, -lav, -lære, -lærling, -profession, -værksted, -værktøj. **-arbejde**, et. d. s. s. Tømmerarbejde 60 (1-2). Schand. VV237. Tømmerarb. 143. uegl.: Du er mit Kjød og Blod, min raske Tøs! Det er Tømmerarbejde af første Sort. Schand. VV306. jf. Tømmermand 2.1: Flagspættten*

. . vilde holde Ferie fra Tømmerarbejdet til Ære for Solen. *HeeAnd. AH.23. -bi*, en. (zool.) d. s. s. Tømmerbi. *Bergs. MS. II.692. -blyant*, en. d. s. s. Tømmerblyant. *Politi E. Kosterbl. 19/1. 1922. 2.sp.2. TeknLeks. I.567. -bænk*, en. d. s. s. Tømmerbænk. *FagO Snedk. -fag*, et. d. s. s. Tømmerfag 2. *Tømmerarb. 444. -forbindelse*, en. (l. br.) d. s. s. Tømmerforbindelse. *FagO Snedk. 10 -hammer*, en. d. s. s. Tømmerhammer. *DaEngTeknO. -jærn*, et. d. s. s. Tømmerjærn. *TeknLeks. I.567. -mester*, en. d. s. s. Tømmermester. *Schand. VV38. TeknLeks. I.567. -myre*, en. (zool.) d. s. s. Tømmermyre. *Bøv. III.325. -polerer*, en. (foræld., l. br.) d. s. s. Tømmerpolerer. *Cit. 1865. (HistMKbh. 4R. I.26). -sav*, en. d. s. s. Tømmersav 1. *Politi E. Kosterbl. 19/2. 1924. 3.sp.1. File.55. -svend*, en. d. s. s. Tømmer- 20 svend 1. *Saaby. 1 MKlitgaard. GM. 114. Tømmerarb. 458. -vinkel*, en. d. s. s. Tømmervinkel. *TeknLeks. I.567. -økse*, en. d. s. s. Tømmerøkse. *FagOSnedk.*

Tømring, en. (ænyd. d. s.; ♂ ell. faagl.) vbs. til tømre; ogs. (konkr.) om resultat af virksomheden: tømmerværk. *vAph. (1759). J.Baden. DaL. OpfB. 1.V.96. FagOSnedk.*

Tøm-streng, en. se Tømmestreng.

Tønde, en. [tønə] *Høysg. Anh. 23. fl. -r.* 30 (glda. tønne, tynne, tunne, æda. tynnæ, sv. tunna, no. tønne, sen. oldn. tunna; muligvis fra oeng. tunne (eng. ton, se u. I. Ton) ell. fra oldfris. tunne, mnt. tunne, tonne, jf. ty. tonne, holl. ton, fr. tonne (sml. Tonnage), mlat. tunna, vinfad; besl. m. Tunnel og muligvis m. I. Dunk; oprindelse omstridt)

1) en cylindrisk ell. mod den ene ende (se fx. Flødetønde; jf. Kar 1) ell. i alm. mod begge ender afsmalnende, med en 40 flad bund ell. især to flade endestykker forsynet beholder, i alm. dannet af sammensøjede, ved (tønde)baand sammenholdte staver og beregnet til opbevaring, transport, bearbejdelse af et (delvis) flydende ell. af løse (smaa)dele bestaaende indhold (jf. ssg. som Aile-, Byge-, Kerne-, Krudt-, Mel-, Pak-, Salte-, Silde- (1), Svine- (1), Tjære- (1), Trantønde oft.); ofte (som beholder til vand, øl osv.) forsynet med spuns- ell. taphul. 1.1) (jf. I. Fad 2) i al alm. *Gunnild . . midt i Gaarden fik den gode Doctor fat | (og) denne tappe Mand . . | Paa nogle Tønder falt, der Bulder gaf som Tromme. *Holb. Paars. 182. sa. II. J. V. 9. VSO. MO. Ludv. Kød- og Flæskeprovianten (blev efter 1730) medgivet Skibene i Tønder. Orlogsværft. 37. styrte (smør i) en tønde, se u. II. styrte 1.1. || om beholder til øl, vin olgn. (jf. Øltønde). *Moth. T260. *Paa Gulvet sættes med Øl en Tønde. Oehl. Helge. (1814). 20. *Du . . i din Kjelder sætte | Tønderne med Most. Winth. HF. 324. Fra Vestindien hjemførte (købmanden) Fade med Sukker og Tønder med Rom. Pont. D. 44. Nu var de endt i Tivolis**

Bodega, „ved Tønderne“ (o: *vintønder brugt som serveringsborde*), hvor man havde Overblik over den brede Folkestrøm. *Jac.Paludan. UR.43.* øllet smager af tøndens, se u. Øl. || om beholder til affald *olgn.* *naar nu Strømmen engang bliver vraget, | Kastet i Tøndens (o: *skarnbøtten*) til Sand og til Skaar. *PMøll. (Brøndum-Nielsen.PM.54). spec. (jf. Latrin-, Potte-, Retiradetønde) om renovationstønde (til en ejendoms klosetter): „Tønder“ . . fabrikeredes i ældre Tid altid af Træ; nu anvendes sædvanlig galvaniserede Jærntønder, der kunne lukkes med tætsluttende Laag. *Sal.XIV.1039. Polktivædæg.f.Kbh.1913.§102. Gersov.KL.69. 1.2) med mere spec. anv. || d. s. s. Tobakstønde. SHEegaard.UV.393. || om fastelavnstønde, i udtryk som støde (Jernskæg.D.67) ell. (jf. Tøndeslagning) nu alm. slaa katten af tøndens (Cil.1739. (AarbFrborg.1909.105). se videre u. Kat 2.2, 20 jf. Kat sp.195⁶⁶), slaa til tøndens (PMøll. ES.III.328. Dragør.(1931).34) *olgn.*; uegl., m. h. t. Isted-lovens bortfjernelse fra Flensborg (1864): *I (o: *preusserne*) red Faste-lavn ad Kirkegaards-Port | og slog en Løve af Tøndens — hvor stort! *Ploug.NS.179. || om (tom øl)tønde, hvorpaa en deltager i et fastelavnsoptog sidder, forestillende guden Bacchus; i udtr. Bacchus paa tøndens (ogs. anv. med mere ubest. bet.). PJensen. 30 Snesere.(1883).458. Skattegraveren.1886.I.225. || om den tønde, som den græske filosof Diogenes fra Sinope (af den kyniske skole) if. antik tradition førte med sig som sit opholdsrum. *Holb.Paars.258. Stub.122. Grønbl.H.I. 257. || løbe paa tøndens(r), (l. br.) leg bestaaende i, at børn springer op paa liggende (tomme) tønder og staaende paa dem sætter dem i rullende bevægelse. *Drachm.(Ude og Hjemme.1877/78.249. jf. smst.264). P.Christians.CT.53. 1.3) i sammenligninger. nu sidder jeg her . . som en tom Tønde, og har hverken faaet Vaadt eller Tørt. *Ing.EM.II. 81. || (jf. bet. 3.4) om meget tyk(mavet) person: være saa tyk som en tønde *olgn.* Hand er så tyk . . som en bræmer tønde. *Moth.T244. S&B.II.517. || (l. br.:) Han er saa tæt som en Tønde. (siges om den, der kan bevare en Hemmelighed). *Mau.II.482. || (jf. Tønde-røst, -stemme) i udtryk som 50 lyde, tale som ud af en tønde *olgn.*, om kraftig, dyb, hul stemme(klang). Før var det, som om han talte ud af en Tønde . . Men nu talte han saa sagte, saa mat. *Blich.(1920). VII.31. Ing.PO.I.37. hans Stemme lød hult og fjærnt, som om han talte paa Bunden af en Tønde. *Wied.Silh.214. JVJens.RF.161. || jf. bet. 2: staa som sild i en tønde, se Sild 2.1. 1.4) i (andre) talem.: tomme tønder buldre ell. (sjældnere) rumle 60 (Kierke.V19) mest, (jf. tilsvarende talem. u. I. Lyd 2.1, II. skrummel 1, Vogn) som udtryk for, at de dumme, ubetydelige, tanke-tomme personer ofte raaber højest op, gør sig**********

mest gældende. *Moth.T260.* De tomme Tønder, siger Ordsproget, have meest Klang; og alle Nationers Erfarenhed er eenig deri, at det ikke ere de største Siele, som gøre meest Bulder. *JSneed.V57.* en Ridder slaaer høit og taler sagte . . men tomme Tønder buldre meest. *Ing.VS.1I.(1826).42. PalM.II.I.489. sml.: den slags tøndebuldrende vers, som ogsaa Kaj Munk havde saa nemt til, med ivrig paaberaabelse af gud, konge og fædreland. *BogensVerden.1947.167. jf. PRMøll. MadsHansen.(1881).14.**

2) (jf. bet. 4) *spec. om en tønde (1(i)) med (et vist) indhold (navnlig: af drikkevarer). 2.1) i al alm. (hamborgerne) vænnte . . Skipperne til . . at betale af Pakker og Tønder, som de inden deres Skibs-Bord haide. *Slange.ChrIV.443. jf. Smag 1.1: „Du kan ogsaa sætte Smag paa den anden Tønde“, sagde hun og gav ham en ny Øsefuld (o: øl). *Elkjær.NT.17. || slaa, stikke, tage ell. sætte (se II. sætte 8.2) hul paa en tønde, egl.: bore hul paa, sætte tap i den for at kunne (begynde at) bruge dens indhold; ogs. (jf. I. Hul 4.5): begynde at bruge (tage noget af) dens indhold; tage fat paa den. *VSO. (nu næppe i rigsspr.) med videre, uegl. anv.: Men (o: naar) der er kommen hul på tøndens, rekker det vel til almuen med. Siges om en pige, der lader sig besove, og siden bruger håndverket. *Moth.T260. jf. slaa hul paa tøndens, gøre barsel. *Feilb. jf. I. Hul 4.4 (og tilsvarende anv. af udtr. tage tappen af tøndens u. I. Tap 1): (svenskerne) motte nu for saavidt slaae Bunden ud af Tøndens (o: sige rent ud), at Hendes Majestæt Dronningen af Sverrige slikt (o: kongens højhed over Øresund) hverken kunde eller vilde holde for got længere. *Slange.ChrIV.1324. slaa spundet (ud) af en tønde, se Spuns 3. sprætte en tønde, se sprætte 3.1. || (jf. bet. 4.1) som udtryk for (folkelig) kraftprøve: løfte en tønde og drikke af spunshullet (jf. indløfte slutn.). *Feilb. AarbFrborg.1918.8. || drik, mens I lyster; tøndens har en søster; se Søster 4.1. 2.2) i forb. m. Tap, se spec. u. I. Tap 1. naar det fryser fra sønden ell. naar vinden er sønden, fryser tappen af tøndens, se fryse 1.2, I. Sønden 1, II. sønden 1, I. Tap 1 slutn. tip tap tønde (osv.), se IV. snip 1. 2.3) m. præp. af, i udtryk for en tønde, der indeholder drikkevarer af en vis (god, ringe) art. alskens Drikke-Vahre udaf den bedste Tønde. *Grundtv. Snorre.II.134. || (dagl.) især overf., om ytring, beretning, underholdning *olgn. af en vis art; dels (oftest nedset.) om noget af en for omalt, velkendt, daarlign art, i forb. som (mere) af den ell. samme tønde, dels (især spøg.) om noget af en afvigende, ny (anden) art, i forb. som (noget) af en anden tønde (Blich.(1920).XXXI.117. PHans.KK.115). Mozart? . . lad os faae mere af den Tøndel! *Blich.(1920).XX.20. En Dag havde Anton***********

læst høit for ham i Ariost . . „Det kan være nok af den Tønde!“ — sagde den Gamle — „nu kan du tage fat paa Tasso og Dante.“ *Ing.L.II.140.* Frøken Lene anmodede Fortælleren om at glæde Selskabet med Mere af samme Tønde. *PalM.II.344.* Bogen (*kommer*) til at bestaae af to Partier, hvoraf den første skal hedde: „Ulykkelig Kjærlighed i Roeskilde“ og den anden „Lykkelig Kjærlighed i Nøddebo“ — saa faaer Publicum noget af begge Tønder. *Scharling.N.270.* „Vil Du ikke læse den (*bog*)?“ — „Nej; jeg har sgu faaet tilstrækkelig af den Tønde.“ *Wied.Kna.107. (l. br.) om ting olgn.* *See, denne Luft er af en anden Tøndel | Udbrod | (*luftskipperen*). *PalM.Luftsk.53.* det er dog mærkeligt, som det gaar Folk af den Tønde. *KMunk.OS.49. jf.:* „Giv mig en sund . . Roman, helst om en Proletardreng, der stiger tilvejs. Der er stadig godt Salg i den Tønde,“

(*sagde*) en Forlægger. *JacPaludan.Markerne modnes.(1927).80. nu næppe br. (jf. I. Støvle 2.3 slutn.):* Ja, du snakker af en god Tønde (*o: vaaser, vrøvler*). *KbhAftenp.1784. Nr.27.3.sp.1.*

3) om hvad der (*uden at bruges som beholdere*) i form minder om en tønde (1). (*visse vaarfluellarer*) følger de enkelte Blade spiralformet sammen . . derved opstaar tykke, pølleformede Ruller eller Tønder, gennemboede af det Rør, hvori Dyrene sidder. *WesenL.Ins.144. spec. m. flg. (jagl.) anv.: 3.1)* ⚔ *flydende tøndeformet sømærke (jf. sgr. som Baake-, Fløjte-, Fyr- (2), Klokke-, Kugle-, Lys-, Mærke-, Pipe-, Spids-, Spir-, Stump-, Sotønde (1) ofl.). JensSør.II.17.92. SøkrigsA.(1752).§807. Tønder og Vaertegn til at vogte de Søfarendes for . . Grunde og Skiær. Rahb.Tilsk.1797.632. SøLex.(1808) man var kommen klar af Tønden i Havne-*

løbet. Drachm.VT.158. lægge Tønder ud til Afmærkning. Scheller.MarO. 3.2) ⚔ *tøndeformet udkigspost i et skibs takkelage. (hvalfangeren) stod klar ved Kanonen, en Mand i Tønden. Pol.^{23/4}1939. Sønd.2.sp.4. BMikkels. Jeg vil gøre alt for dig.(1945).30. 3.3) (zool.) tøndeformet dyr (tøndesnegl), se Hav-, Sotønde (2). 3.4) (jf. tyk som en tønde u. bet. 1.3; dagl.) menneske med tøndeformet krop; tyk person; tyksak. *Kroens*

relse (3½, 4½, 5½ kubikfod olgn.), i alm. = 8 skæpper à 4 fjerdingkar osv. (se nærmere Harboe.MarO.105. Hage.°1042. NordiskKultur.XXX.(1936).180.192.197f.201. 208ff. jf. Korn-, Kul- (2), Salt- (1), Smør-, Tjæretønde (2) ofl.). Her er Manden ude, Mutter, som skal have Penge for de 8 Tønder Kull, vi fick i gaar. Holb.Kandst. I.6. En Tønde af det nyelig hjemkomne Lammekjød. Høysg.S.32. *(ved efteraarstid) da styrter ned | Vel tusind Tønder Vand paa Mark og Skove. Kaalund.FD.82. 3 Tønder salt Oksekød. Scheller.MarO. En tønde æbler. Dederovre.(1912).109. jf. IV. rulle 2.2: en Pris (for sild) af 11 Kr. minus 2% (22 Øre) pr. rullende Tønde. Ugeskr.f.Retsv.1915.A.621. hvor man lægger en tønde malt, behøver man ikke at lægge en skæppe rug, se Malt. || (foræld.) d. s. s. Lastønde. de store Fartøier paa 1000 til 1600 Tønder. Cit.1735. (Hübertz.Aarh.III.204). PEdvFrüs.S.II. et Skib af 240 Tønder. FrSneed.I.484. || især som kornmaal. en Tønde Bygg vil icke komme højere i Aar end til 5 Mark. Holb. Jep.I.8. det er knapt, at man vil give os en Rdrl. for Tønden paa Torvet.sa.Stu.I.6. PMøll.I.275 (se u. Himmelbyg). Tienden var fra gammel Tid bestemt at skulle ydes i Tønde og Skæppe (Natural-Ydelse) af Kornvarer. PhRDam.FI.60. Gravl.EP.179 (se u. I. Sød 2). spec. (jf. Tøndetærsker og u. Tøndetal; især foræld.) i forb. tærsker for, i ell. paa tøndem, tærsker paa akkord (med en vis løn, i penge ell. korn, pr. tønde af tærsket sæd). CReimer.NB.413. AarbVejle.1937. 238. Feilb.III.927. || med overgang til bet. 4.2, dels i forb. m. Hartkorn (se u. Hartkorn 1), som udtryk for (jordejendom med) en vis skatteydelse, i naturalier (egl.: 1 tønde (hart)korn) ell. penge, dels (nu ikke i rigsspr.) som udtryk for jordstykke, hvori der saas en tønde sæd; spec. i forb. m. I. Saad 3 (s. d.) ell. Sød (Feilb.III.935) ell. Udsød (s. d.). jf.: et nyt Stykke Ager paa nesten en Tøndens Sød. Mall.SgH.532. 4.2) egl. (jf. bet. 4.1 slutn.) om jordstykke, hvori der saas en tønde korn (jf. Moth.T260. Feilb.; se videre u. Land 1.1); nu som fast arealmaal: 14000 kvadratalen; i forb. tønde land (ft. tønder land); ogs. (dial.) som ssg. i inlk.: et Tøndeland, ft. d. s. (om man end udsaaede een eller flere Fierdingkar Sød mindre paa et Tøndeland. Agerdyrkingen efter de nyeste Erfaringer. (overs. 1772). 35. 24 Tønde-Land Bygdjord. JPPrahl.AC.6. saaledes paa Bornholm og Lolland-Falster. jf. Lollo. samt sv. tunn(e)land). KancSkr.^{24/11}1818. *Vi havde et Hus med et Par Tønder Land. ZakNiels.EM.3. en halv Tønde Engjord. Wied.MB.II.90. paa ti Tønder Vinland skal høstes en Bat. Es.5.10(1931). ti tønder sandjord. Gersov.KL.6. se videre u. Land 1.1. jf.: *Dovne sugede Jordens Marv . . | Tusind Tønder (o: tønder land) til Taabers Tarv.

Aakj. SVI. 263. han er ikke til at styre paa en tønde land *olgn.*, se IV styre 3.1. 4.3) en tønde guld, (*ænyd. d. s.*) ældre betegnelse for 100000 rigsdaler (200000 kr.); nu ogs. som ubestemt udtryk for en (overmaade) stor pengesum, stor rigdom (jf. Feilb.). hand er en Mand paa nogle Tønder Guld; og gaar dog ej anderledes Klød, end en gemeen Skipper. *Holb. 11 J. 1. 1.* *Den, som beklager sin og selv sin Naboes Daler, | Udøser Tønder Guld, naar Staten kun betaler. *Ew. (1914). II. 214.* Byens Kroesus, Kjøbmand og Agent Frandsen, Manden paa de tre Tønder, som han kaldtes. *Ing. L. I. 44.* Da han døde, var han . . . Ejer af halvanden Tønde Guld. *JP. Jac. II. 79.* Mourier . . . tjente sine Par Tønder Guld om Aaret. *Bang. L. 324.* *Forro.*

5) (*muligvis med underforstaaet* djævle, eder *olgn.*; jf. sv. för tunnor tusan (eder) *olgn.*, ty. mehr als 20 tonnen voll teufel, viel tonnen mit sacramenten (?: eder) *olgn.*; sj.) *anv. som ed:* Kongen: *, Saa har Du ramt? — Tordenskiold: *, Ja, tag mig nitten Tønder, | Det har jeg, min Monarch! *Oehl. XV. 27.*

Tønde-, i *srgs.* (jf. Tønder- 2) især af Tønde 1(1) (ell. 3); saaledes ogs. (*forduden de ndf. anførte*) forsk. mere tilfældige ell. let forstaaelige *srgs.* som Tønde-gjord (jf. -baand), -hul, -spuns, -svik (jf. I. Svik 2) ofl. **-baand**, et. (*ænyd. d. s.*) 1) baand ell. gjord af flækkede pilegrene ell. af baandjern, hvormed en tøndes staver) sammenholdes. *Moth. T. 260.* Bødkeren . . . stod med sine Svende og slyngede Tøndebaand og skar Staver. *HC. And. KS. III. 30. Jac. Paludan. S. 180.* 2) et tøndebaand (1) ell. et ringformet baand af lign. art (form, størrelse), med særlig *anv.* Man har ogsaa et Garn (til at fiske med), uden Stænger, som er . . . bundet til et Tøndebaand. *Werfel. Fiskerb. 4.* Fra Børsen gaae vi forbi Skibene hist, hvor Tøndebaand med Æbler hænge i det blege Maanelys. *HC. And. F. 7.* de granbeklædte Tøndebaand . . . forestillede Lysekroner. *Tolderf. F. III. 136.* || især i forsk. lege, behændighedsøvelser *olgn.* springe gennem et tøndebaand, især om *kunstsberider (ske).* *Klevenf. R. J. 126.* Konstberideren skulde springe gennem Tøndebaandene paa (: staaende op i) Sadlen. *Ing. Noveller. (1827). 228.* Madame Rivière . . . red Amazoneridt, sprang gennem Tøndebaand, hvori der var spændt Silkepapir. *Schand. Fr. Prov. 35.* trille med tøndebaand *olgn.*, (som leg) drive et tøndebaand fremad ved smaa slag med en pind (jf. -hjul og Trillebaand). *Falst. Ovid. 77. Gymn. (1828). 84. Bastian. nr. 1. 1.* Der havde de trillet med Tøndebaand, Niels og Præstens Frithiof. *JP. Jac. II. 18. Hj. Legeb. 96.* trille gennem tøndebaand, lade et mindre tøndebaand trille gennem et større. *smst. 97.* || hertil bl. a. **Tøndebaands-kjole** (kjole, hvis nederdel er puffed

op og inddelt i etager med vandrette indsnøringer. Tøndebaandskjolerne florerede 1912-13. *Ellen Andersen. Som man klædte sig. (1939). 42.* *H. Severinsen. D. 32).* **-skørt** (skørt, der udspiles ved en af fiskeben, staaltraad *olgn.* dannet ring (jf. Fiskebensskørt); krinolineskørt. *Fru Heib. Et Liv. IV. 127.* Kasinos . . . smukke, unge Damer førte sig med megen Gratie i disse let bevægelige Tøndebaandsskörter. *Nat. Tid. 1/4 1913. 2. sp. 6).* **-ørenring** (sj., om stor ørenring. *Oversk. L. 91).* **-binder**, en. (*ænyd. d. s.*; jf. -mager og Fad-, Fashinder; især foræld.) person, der udfører tøndebinding (spec.: som haandarbejde); bødker. *VSO. MO. Troels. L. 3 V. 30.* som tilnavn: Claus Mortensen Tønde binder. *Biogr. L. 2 XXIV. 434.* uegl.: *Drachm. F. Æ. 159.* **-binding**, en. (jf. -binder; jagl.) fremstilling af tønder (ved haandarbejde ell. maskinelt). *Sal. 2 XXIV. 123.* **-bro**, en. (sj.) en paa flydende tønder hvilende (ponton)bro. *LTid. 1744. 44.* **-bryst**, et. (jf. -mave; især med.) tøndeformet bryst (spec. fremkaldt ved lungeudvidelse). hin mærkelige gnomagtige Mand med Pukkelryggen (og) Tøndebrystet. *Stavnstrup. DS. 60.* jf. -formet: han er „tøndebrystet“ og liden af Lungeudvidning. *Retslægeraadets Aarsberetning for 1941. (1943). 235.* **-buet**, part. adj. (jf. -hvalvet; især jagl.) tøndeformet buet (spec.: som en halvcylinder). en tønde buet Kæmpehal. *Pol. 1/4 1934. 11. sp. 2.* *Fort. Nut. XV. 46.* **-bug**, en. (nu l. br.) en tøndes bug (2.2). *vAph. (1764).* *VSO. MO. -bund*, en. (jf. Bund sp. 115⁴) fladt, rundt endestykke, der (indføj et i stavernes not) danner lukke for hver af en tøndes ender ell. spec. (mods. -dæksel) for dens nederste ende. *Moth. T. 260.* *VSO. MO.* Holger Danske har samlet de fuldtroe Mænd, om ikke flere end der kan spise ved en Tønde bund. *NP. Wiwel. JL. 151.* *Fag. OS. Sneek.* **-bøje**, en. ⚔ tøndeformet bøje, tønde (3.1) (fx. *anv. til at holde ankertovet oppe.* *Søkrigs A. (1752). 159.* *Harboe. Mar. O. 72.* *Scheller. Mar. O. -dronning*, en. ved tøndeslagning (især paa Amager): tøndekongens dronning (2.1). *Dag. Nyh. 24/2 1925. 7. sp. 2.* **-dæksel**, et. (jf. -bund) dæksel til en (staaende) tønde (som kun har een bund). *Amberg. VSO. MO. -form*, en. spec. (jf. -bug og tenformet) om en midt paa udbuet (mod begge ender afsmalnende) cylindrisk form. (ved den) indvendige Udtørring (af en endnu uferdig tønde) krummer Staverne sig udefter, saa at Tøndeformen bliver dem naturlig. *Sal. 2 XXIV. 123.* **-formet**, adj. (jf. -form og -formig samt tøndet 1). tøndeformede *Fonte. Mackeprang. D. 23.* (med.) jf. -brystet (u. -bryst) (ved) Lungeudvidning (bliver) Brystkassen . . . „tøndeformet“. *Panum. 442.* **-formig**, adj. (nu ⚔, mindre br.) d. s. et Tøndeformigt Kar. *Ph. R. Dam. FI. 108.* de tøndeformige Nederdele . . . Tid (ca. 1600). *V. Ved. (Edda. II. (1914). 32).* **-gang**, en. [3] (l. br.) tøndeformet (tunnelagtig) (gennem)-

gang. henne fra Tøndegangen (fra baggaarden) ud til Gyden kom varme Pust og Duft af blomstrende Trær — helt omme fra Volden. *AndNæ.PE.III.1. -gods*, et. (ænyd. d. s.; ♀, ⚓) varer (der sørendes) i tønder. *DL.4—3—21. Harboe.MarO.448. jf. VSO. MO. -hjul*, et. (l. br.) tøndebaand (2), der trilles som et hjul. *JohsWulff.MG.117. -hjælm*, en. (jf. Hjælmsfad, Top-hjælm; foræld. ell. herald.) en (over jærnhuen baaren, paa skuldrene hvilende) tøndeformet hjælm (uden halsindsnævring). *OpfB.VII.47. HFEw.VT.II.160. DanmRigHist.I.774. PB Grandjean.Heraldik.(1919).166. -honning*, en. spec. (nu næppe br.) om honning, der, siddende i de af kuberne udtagne vokskager, stampedes ned i tønder. *VareL.(1807).I.500. -hov*, en. (ænyd. d. s.; jf. II. Hov 1.1; nu næppe br.) et under en øltønde anbragt trug til opsamling af den udflødenæ gær; gærhov. *Moth.T260. VSO. -hvalt*, part. adj. se -hvælvet. *-hvalv* (V Ved.BK.79) ell. (of-tere) *-hvælv*, et. (⊗ ell. bygn.) om (konstruktion med) tøndehvælvning. Tøndehvælv . . spiller en ikke ringe Rolle i Renæssancens Bygningskunst. *Mackeprang.L.121. HV Claus. H.329. -hvælv*, part. adj. (poet. *-hvalt*. *Schand.SD.120*). (jf. -hvælvning og -buet; især bygn.). I Kælderen sydlig Ende er bevaret et tøndehvælvat Rum fra ældre Tid. *Nystrøm.S.169. NationalmusA.1943.81. -hvælvning*, en. (jf. -hvælv, -hvælv; især bygn.) hvælvning af form som en halvcyllinder. *Schøning.Reise gennem Norge.II.(1782).51. ForklMurere.41. Toget holdt under Københavns Stations brede Tøndehvælvning. Schand.SB.61. TeknLeks.I.568. jf. -tag: en Dag (kom) en Espændervogn med Tøndehvælvning af Lærred. Thyreg. UdøFort. I.230. -kaktus*, en. ♀ (melon)kaktus af slægten *Melocactus*. *NaturTidsskr.5R.V.122. -kerne*, en. (jagl.) tøndeformet (med begge ender afsmaltnende) smørkerne. *LandmB.II.461. AarbHølbæk.1933.27. -konge*, en. (jf. -dronning; især paa Amager) konge (I.3.2) ved tøndeslagning; kattedkonge. *Chr Nicolaisen.Amagers Historie.III.(1915).85. AarbKbh Amt.1925.50. -kød*, et. ♀ kød, der (pilles fra benene, saltet og) forsendes i tønder. *Pol. 8/1902.2.sp.4. -lad*, et. lad (III.4.1), hvor- paa en ell. flere tønder (med øl) ligger (til af- tapning). *Molb.HO. Haandgern.120. Scheller. MarO. -land*, et. se u. Tønde 4.2. *-last*, en. (jf. Tønde 4.1) se u. II. Last 5.1. *-lægger*, en. [3.1] person, der (under vagervæsenet) sørger for udlæggelse af tønder (som sømærker). *JyllP.18/12.1919.4.sp.6. SokortStedn. 45. -længe*, en. (især ⚓) hejsetov til tønder olgn.; (mindre) fadelænge. *Funch.MarO.I.9. Cit.1936.(OrdbS.). -maal*, et. (ænyd. d. s.) 1) som udtryk for maal: 1 tønde (4); ogs.: ud- maaling i tønder; især til Tønde 4.1, i forb. efter ell. i tøndemaal olgn. (jf. -tal, -vis). *Styrtogods*, som ved Tøndemaal sælgs. *DL.*

4—2—11. *En Ottings Rom | Saa vit mand aldrig tvinger, | At den kand holde Tønde- Maal. *Sort.PSKan.92. (ingen) Afgift af Jordens Grøde (blev) beregnet efter Tøndemaal. Slange.ChrIV.179. Grundtv.PS.VI.542 (se Trave sp.403²⁹). Bønderne . . skændtes om Tøndemaal et eller pruttede om et Stykke Sirts. *Bang.F.33. Hage.1060. || til Tønde 4.2. Glentegaarden med Areal af ubestemtligt Tøndemaal. Nathans.P.211. 2) (l. br.) maale- redskab, der rummer en tønde (4.1). *Moth. T260. jeg kunde tage bad i et tøndemål. FBajer.Livserindringer.(1909).13. -mager*, en. (glda. d. s. (FortNut.XV.138); nu næppe br.) tøndeblinder; bødker. *VSO. -mave*, en. (jf. -bryst; især ⊗) meget trind mave. *Frederik den Syvendes pansrede Tøndemave. Vilh And.PMü.II.116. -penge*, pl. (ænyd. d. s.; til Tønde 3.1; jf. Mærke-, Prikkepenge) ⚓ afgift til vedligeholdelse af sømærker (tønder). *Slange.ChrIV.443. StBille.Gal.I.23. Scheller. MarO. -plade*, en. ⚙ især i flt., om de (navnlig tidligere anvendte) som tøndehvæl- vinger formede (med grus ell. beton dækkede) staalplader i brodæk. *Suenson.B.I.169. Sal.2 XXIV.124. -puppe*, en. (zool.) hos visse tovingede insekter: en puppe, hvis larvehud ikke afkastes ved forpupningen, men bliver siddende som et tørt hylster uden om puppen (Pupa coarctata). *Lütken.Dyr.422. Boas.Zool.4 364.***

Tønder, et ell. (nu næppe br.) en (*Holb.DH.II.12. sa.MTKr.104. (men: et Tønder.sa.Hh.II.453). LTid.1749.284. Schyt- te.IR.V.77*). [tøn'ør] tynder. *Høysg.AG.37. (ænyd. tynder, æda. tundær (Brøndum-Niel- sen.GG.I.186), sv. tunder, no. tønder, oldn. tundur, ty. zunder, holl. tonder, eng. tinder; besl. m. I. Tande, I. tindre, tænde; i rigsspr. nu især ⊗)*

1) let fængeligt, til dels ogs. længe bræn- dende (ulmende; jf. Tøndersvamp) stof, som fintsmuldret (trasket) træ, fyrsvamp (jf. bet. 2 og Fyrsvamp 1.2), utupillede, forkullede klude olgn., anvendt til at tønde (ell. vedligeholde) ild med (spec. (tidligere) til antænding ved en med et fyrtojs flintestaa og flintesten frem- bragt gnist). 1.1) i al alm. *Moth.T71. (en voksafstøbning af kejserens) dode Legeme (hensattes i) et Telt . . den heele Machine, som er opfyldt med tørre Kryder og Tøn- der . . kommer i lys Lue. *Holb.Herod.263. tag en Linnet Klud, brønd Tynder deraf . . og leg det paa Skaden. En meget nyttig Lægebog. (1807).33. forhen (har man) brugt denne Svamp (⊘: *Polyporus ignarius*) til at kaste paa Arnen, hvor den længe kan brænde med en ulmende Ild (Tønder) og saaledes holde denne vedlige. *Rostr. Plante- patologi.(1902).377. FrGrundtv.LK.270. Feilb. UjF. || i fyrtojs. han (gav) sig til at slaae Ild; men Tønderet vilde ikke fænge. *Blich. (1920).X.59. med Kridtpiben i Munden . . stod (han) og slog Ild og . . pustede til****

Tønderet. *Bergs. BR. 39.* Fyrtøiet med Tønder, bestaaende af brændte Klude, Fyrsten, Staal og Svovlstikker. *Davids. KK. 61. FrGrundtv. LK. 27. BornhHaandv. Er. 185. 1.2) m. billedl. anv., især som udtryk for (opvækelse af) stærke følelser, lidenskaber, kærlighed, vrede osv. || i forb. m. ord, der betegner antændelse, ild olgn. *Ach! kiødelig Lyst . . | Dit fængende Tynder, Din flyvende Gnist, | Hår mængen i ævige Luer henhvist. *Kingo. SS. III. 216.* Jeg har ikke seet hende, men hendes Nærværelses Tønder har anstukket mit Hiertens Svovelstikker, og sat mit hele Legeme udi saadan Ildebrand, som hele Pebling Søes iis-kiødelende Vande ikke kand udsukke. *Hob. Usynl. II. 1. Ew. (1914). IV. 296.* de kolde Hierte, hvis fugtige Tønder ingen Gnist af Jordens og Himmelens Fyrtøi formaar at antænde. *Bagges. L. II. 83. Blich. (1920). XV. 173.* *Min Fader var som Tønder, | Og Pigen var som Ild. *Winth. HF. 181.* den, der for hele sit liv har svoret Jomfruelighed, kan ikke noksom vogte Øje og Øre for, hvad der kan give Tønder til den ulmende Glød. *V. Ved. BK. 265.* smukke øjne er fængendes tønder, se II. fænge 1.1. || med videre anv., som udtryk for (hvad der fremkalder) en stærk (følelses)paavirkning, tilskyndelse olgn. just denne Conduite som vilde forarge en anden, er Tønder til min *30* *Elskov. Hob. Usynl. I. 1. *I dig (ø: mennesket) var intet got, men alle Lysters Tynder. Brors. 217.* *Hisset jeg seer dig, du blomstrende Skønne! . . | Kinden oplives af Ungdommens Tønder. *Oehl. Fr. 17.* *aldrig vil . . | Jeg lægge Tønder til Din Smerte. *Winth. Lyr. 16.* I Pedermadssengang var der tønder til en hærjende farsot. *Hjælpe O.* Adskillige Adelsmænd krøb med fejg Smiger for . . de svenske Feltherrer og gav derved nyt Tønder til Forbitrelsen mod Standen. *VlaCour. DII. II. 96.**

2) (nu ikke i rigsspr.) ☞ om fyrsvamp (1.1), tøndersvamp olgn. *VareL. (1807). III. 269. Ujf.*

Tønder-, i ssgr. 1) af Tønder 1.1. 2) (sj.) som sideform til Tønde-, se u. Tøndetal, -tidsel.

Tønder-rakke, en. ⚔ en tøndeformet (med indvendig træbeklædning forsynet) rakke *50* (II), der omslutter raen. *Scheller. MarO. Kusk Jens. Søm. 206.* -rav, et. (nu næppe br.) d. s. s. -sten. *VareL. (1807). II. 364.* -ridning, en. (I. br.) tøndeslagning til hest. *AarbKbhAmt. 1925. 46.*

Tønder-poresvamp, en. (jf. Ildporesvamp) ☞ d. s. s. -svamp 2. *Hornemann. OP. II. 808.* -rørhat (*Viborg. Pl. (1793). 264. Funke. (1801). II. 101*) ell. -rørsvamp, en. ☞ d. s. s. -svamp 1. *Hornemann. OP. 60* *VareL. (1807). III. 108. 269.* -svamp, en. (jf. -poresvamp, -rørhat, -rørsvamp og Fyrsvamp 1.1) ☞ 1) fyrsvampen *Polyporus fomentarius. PharmDan. 1805. 9.* Nytteplanter.

338. jf. *Meddelelser fra Foreningen til Svampeskundskabens Fremme. 1930. 81 ff.* 2) fyrsvampen *Polyporus igniarius. Rostr. Planteatologi. (1902). 376. Sal. XIV. 529.* -tal, et. se Tøndetal. -tidsel, en. se Tøndetidsel.

☞ **Tønde-røst**, en. (jf. -stemme og Tønde 1.3) dyb, hul, rungende røst. *Aakj. FDD. 89.* -sav, en. (jagl.) maskinsav til udskæring af tøndestaver. *Sal. XVII. 943.* ☞ -slagning, en. (jf. -ridning) det at slaa til tønden (1.2), slaa katten af tønden. *Ekstrabl. 1/2 1905. 2. sp. 5.* Ellekilde. *DH. 30.* -snegl, en. (jf. Sætønde 2; zool.) tøndeformet forgellessnegl af slægten *Dolium* (spec. arten *D. galea*). *Lütken. Dyr. (1881-82). 554. Sal. XXIV. 128.* -snekke, en. (zool., nu næppe br.) d. s. *Lütken. Dyr. 312. BevP. III. 450.* -spræder, en. (især gart.) d. s. s. -sprøjte. *Maskinbog Landm. 495.* -springer, en. (jagl.) artist (springer), som arbejder med tønder, udfører spring fra betydelig højde ned i en (med fjedrende bund forsynet) tønde med paafølgende saltomortale olgn. *Pol. 2 1/2 1940. 9. sp. 2.* -sprøjte, en. (jf. -spræder; især gart.) (have)vandingsredskab med tøndeformet beholder. *HavebrL. II. 806.* -stav(e), en. (nu ikke i rigsspr. -stage, -stavre. *Amberg.*) (ænyd. d. s. (og tønd(e)staver; jf. I. Staver); især jagl.) stav(e) (I.3.1) til ell. i en tønde. (især i flt.). *vAph. (1759). VSO. MO. Suen- son. B. II. 30.* ☞ -stemme, en. (jf. -røst). Saaledes lød den hule Tøndestemme inde fra Femtelectien. *Blich. (1920). XXIV. 124.* Palle *Bister. EnJuleferie. (1888). 154.* -sten, en. (jf. -rav og Sæsten 2; især ☞) rav af en vis efter størrelse og renhed bestemt sortering (noget mindre end sortimentsrav og opr. solgt efter tøndemaal). *Hinnerup. Juv. 371. VareL. 711.* -system, et. spec. (jagl.) om renovationssystem med (renovations)tønder (i gaardene). Spørgsmaalet Vandklosetter kontra Tøndesystem. *VortHj. II. 1. 46. OpfB. IV. 271.* -sæk, en. [4.1] sæk, der rummer en tønde korn. *Høysg. S. 342.* *to Tøndesække med Byg. *PMøll. (1848). I. 68. JVJens. HH. 74.* Han bar Tøndesække op paa Kværnloftet. *Elkjær. HF. 108.* i sammenligning: Bagdelen hang endnu mere sygelig melankolsk end før. Den lignede en tom Tøndesæk over et Par Gærdestave. *Wied. Silh. 61.* skifergraa Elefanter med Øren som Tøndesække. *JVJens. NH. 10.*

tøndet, adj. [tønø] (af Tønde; l. br.) 1) til Tønde 1(-3): tøndeformet; spec. om person: tyk (stor, trind) som en tønde (med tøndemave olgn.). (skuespillerens) tøndede *Figur. DagNyh. 1/2 1934. II. sp. 3.* 2) til Tønde 4, som sidste led i ssgr.: som har (bestaar af) et vist (ved første led angivet) antal tønder; til Tønde 4.2: de store Gaarde, hvis hundredtøndede Agre fjerner Hegnene og giver fri Horisont. *NatTid. 31/2 1925. Aft. I. sp. 2.*

Tønde-tag, et. (især jagl.) tønde-

formet (tøndehvælvet) tag. Taget (paa en sporvogn) bygges som et Tøndetag. *DagNyh.* 7/1.1929.15.sp.6. *Kbh.s Sporveje.*(1936).94. jf. -hvælvning slutn.: *En Rejsevogn med Bomulds-Tøndetag. *SMich.B.64.* -**tal**, et. (*ænyd.* tøndertal; jf. -maal, -vis; nu mindre br.) som udtryk for et vist (spec.: et stort antal tønder (4); især til Tønde 4.1, i forb. i tøndetal. Nøye ved Jeg ikke, vad Rug ieg aulede i dette Aar, men omtrent 60 Td. . . men mæget til Kiør og svin, ellers havde det givet mer til Tøndetal. *FarumEr.69.* De drak Øl i Tøndetal. *VSO.* tærse i Tøndetal (d. s. s. for tøndem). *DF.IX.20.* || til Tønde 4.3: *Ret som han (o: en pengepuger) havde faaet fuld | Værdi for sin Umage, | Naar han kan komme hjem med Guld | I Tøndertal tilbage. *Falst.209.* -**tap**, en. (*ænyd.* d. s.) *Moth.T261.* *VSO.* MO. *FrGrundtv.LK.* 174. (sj.) om tap i krudthorn: *PMøll.ES.* 20 *III.50.* || i skæmleviser, rimser olgn. *Af (krage-)Næbet det gjorde han Tøndetap, | Af Hovedet gjorde han Kirkeknep. *Nyerup PRasm.DVII.124.* *Saa klare vi alle Guders Byrd | Og jævne den Børnetrætte | Om Kejserens Skjæg og Hip som Hap | Om Gudernes Tal og Tøndetap! *Grundtv.PS.* VIII.326. *Feilb.* † -**tidsel**, en. Sg kugletidsel (hvis blomster omsluttes af et af talrige dækblade sammenvokset, tenformet (tøndeformet) hylster). Tøndertidsel. *vAph.Nath.* VIII.30. -**triller**, en. (sj.) om Diogenes (jf. Tønde 1.2): Diogenes (i *Holb.s „Plutus“* er) i det Ydre beskrevet som Tøndetriller og Træskomand. *HBrix.HK.376.* rimeligvis som omdannelse af Tørvetriller: Gertrude . . var (ogsaa) saadan en rigtig Tøndetriller som de voksne. *OTHyreg.MS.95.* -**tærsker**, en. (jf. Pundtærsker; især foreld.) (akkord-)arbejder, der tærsker for tøndem (4.1). (han) 40 var Tøndetærsker hos Peder Jepsen. *Thyreg. UdFort.I.1.* Om Vinteren havde han været Tøndetærsker, om Foraaret gravede han Tørv. *Bregend.HS.38.* Jens havde ædt for mindst fire Tøndetærskere. *Larsen-Ledet.LK.* I.174. *Feilb.* -**vager**, en. † tøndem (3.1) med (en kurvestetning og) en kegle med spidsen nedad. *OpfB.11.416.* *Scheller.MarO.* -**vis**, adv. (og subst.). (jf. -maal, -tal). 1) taget (maall, regnet) efter tøndem (4(1)); 50 i portioner bestaaende af en ell. flere (enkeltvis regnede) tøndem; i videre anv.: i meget stor mængde. (han) giver tilkiende, hvad hans Korn-Indkomst aarlig tøndemvis nu er. *Cit. 1739.* (*LHøyer.G.75.*) *VSO.* MO. Maglekilden, der tøndemvis i Minuttet spyr Vandet ud. *Rist.FT.136.* || (l. br.) anv. som adj. det tøndemvise Salg (af kartofler). *Pol.* 15/2.1945.2. sp.5. 2) (bet. 1) anv. som subst. der blev sendt Tøndemvis af Dynd ind til Brug for 60 Gytjebade. *Fleuron.SK.168.* || især i forb. i tøndemvis: regnet i tøndemvis. *Cit.1739.* (*LHøyer.G.75.*) *HCAnd.*(1919).IV.129. (æbletræerne) ydede velmagende Frugter i Tøn-

deviis. *NPWiwel.JL.75.* *AJeppesen.Fradetgl. Kbh.*(1935).43. -**vogn**, en. (fagl.) særlig vogn til transport af en ell. flere tøndem ell. af form som en tøndem (med undervogn). (bønderne) hentede (bærmen) i store Tøndemvogne. *HistMKbh.3R.V153.* *DaEngTeknO.* -**vægt**, en. [4.1] (fagl.) en dansk tøndem vægt (i danske pund). *NordConvLex.* VI.820. *LandbO.* III.201. -**øje**, et. ☉ paa et stangtor olgn.: cylindrisk øje, hvori omrøjringsstangen indsættes. *TeknLeks.I.495.*

Tøning, en. [tø'nen] (især fagl.) vns. til II. tø. Grønlænderinder . . hængte Renkøller op til Tøning. *KnudRasm.GS.I.381.* jf.: Afstanden mellem Isens Tøningspunkt og Vandets Kogepunkt. *Ørst.VIII.29.*

I. Tør, en. (jf. jy. tør(re) i s. anw.; af II. tørre 3, muligvis som forkortelse af Tøraf, ell. af II. tør (i udr. tørre hug olgn.; se bet. 4.4); nu ikke i alm. spr.) (afstraffelse med) slag; tøraf. *Da mine Slag lidt Ry de Trulle give, | Hver Stakkel ønsker sig en lille Tør. *Bagges.V.244.*

II. tør, adj. [tø'r] *Høysg.AG.5.* intk. -t ell. (nu ikke i rigsspr.) d. s. (på tør land. *Moth.T261.* *Blich.*(1920).VII.19. Tør Selsskab. *Leth.*(1800). jf. *Kort.161*). best. f. og fl. -re [tø're] ell. (i rigsspr. især blqds. ell. prov.) [tø'ra] (jf. skrivemaaden tøre: *Høysg. S.48.* *FGuldb.DS.74.* *Oehl.XIX.135* (∞ gøre). *HKAarsb. Mutterlillen.*(1889).28. *Jesp.Levned.* 52.61. se ogs. *Thorsen.78.* *UnivBl.I.374.* *Lollo.* jf. *Feilb.*). (æda. thur (thor), thyr (thor), thiu(r)t) (*Bronðum-Nielsen.GG.I.119.* 198.298.339.343), sv. torr, no. tørr, oldn. þurr, ty. dürr, holl. dor, oeng. þyrre, got. þaur̥sus; jf. I. Tørre, III. tørre, Tørst)

1) i al alm.: som (spec.: paa normal, naturbestemt, ønskelig vis) er uden fugtighed ell. væde (vædske); ikke fugtig ell. vaad.

1.) (jf. knag-, knas-, piltør oft.) i al alm.: som helt igennem er uden (væsentlig) fugtighed. *Moth.T261.* som trykt anvisning paa kemikalier olgn.: opbevares paa et tørt Sted. *Bl&T.Till. talem.:* holde sit krudt tørt, se I. Krudt 1.2. hæng sammen som tør(t) sand, se I. Sand 1.3. saa tør som et tværlaag for en bagerovn, se Tværlaag. (nu næppe br.:) snarere brænder vaade spaaner end tørre stene. *Mau.1017.* *NvHaven.Orth.176.* 1.2) om (masse, rum, beholder osv. med en) overflade: som ikke er dækket af, fugtig (fedtet, tilsmudset) af vand olgn. Sodavandet (flød) ud over Bordet, saa der ikke blev en tør Plet til en *Albu.Stuck.I.41.* Den Jordflade, hvorpaa Sporet hviler, skal . . holdes tør. *DSB.Banebygn.7.* || om færdselsvej olgn. Det er tørt paa Gaden. *vAph.*(1764). *PNJørg.S.* 92. tørt Føre. *S&B.* *VilhRasm.BU.113.* || om landstrækning: som ikke er dækket af, beskyttet af vand (havet olgn.); spec. om landjorden, mods. havet. Formedelst Tro gik de igiennem det røde Hav, som igiennem tørt Land. *Hebr.11.29.* (man) opkjører (tørve-

jorden) paa et høit og tørt Sted. *SM Beyer. E.73.* *Strømmen . . forbi Dig rinder, | Ved tørre Bredder vandrer Du. *PalM.D.135.* En tør Grav, Grøft (hvori Vand ikke er synligt). *VSO. (til Marseille)* førte ogsaa de tørre Handelsveje (∴ til lands) baade fra Bretland og Tyskland. *GSchütte.B.22.* Gud kaldte det tørre (1931: det faste Land) Jord, og Vandenes Samling kaldte han Hav. *IMos.I.10.* Dyrene . . som gaae paa det Tørre, ere mange Slags. *Suhm.II.69.* De (vaskede faar) svinglede paa deres tynde Ben og kunde næppe slæbe sig op paa det tørre. *Wied.BS.162.* (vusse insekter) lægger deres Æg om end i Nærheden af Vand, saa dog paa det tørre. *WesembL.Ins.56. jf. Heib.ND.59.* (sætte foden) paa tør grund, se u. I. Grund 1.1 og landsyg. || ⚓ om fartøj: ligge tør(t), ligge paa (tørt) land (som strandet skib); ogs.: ligge uden at (drive for søerne og) blive overskyttet. *Fisker.SøO.75.* Skibet vil . . svaje op for Kæderne og . . ligge tørt og godt uden at drive synderlig meget. *Bardenft.Som.II.17.* || overf., i forb.: være (Moth.T261. Skuesp.II,5.23. Ploug.NS.88. JacPaludan. (Profilr.(1944).84)) ell. faa sit ell. det (FolketsNisse.¹⁴1860.12. TDillevsen.BG.200) ell. (især) have sit paa det tørre olgn., som udtryk for sikkerhed, god (tryk) tilstand, spec.: økonomisk sikkerhed, gode kaar. Aal 30 Herre Gud, hvor got har dog den i Verden, som har sit paa det Tørre. Ingen Stand er saa slet, som en fattig Fiskers. *Hölb.Mel.IV.7.* Det vil jeg nok troe . . at de vandrende Vaabendragere ikke har deres paa det tørre. *Biehl.DQ.III.38. Bagges.ComF.(1807).II.196.* det var en snild Streg; nu er eders Sager paa det Tørre. *Ing.VS.II.182.* *du har det paa det Tørre, | Og leve kan som Blommen i et Æg. *Heib.Poet.I.155.* *som forlovet han kom paa det Tørre. *PalM.AdamH.III.59.* de Mennesker, der mene at have Deres paa det Tørre. *Kierk.II.189.* han selv føler sig paa det tørre og som ved et Naadeunder sluppen for Ladegaarden. *Esm.I.152. AndNx.PE.II.226.* sidde tørt, se II. sidde 3.4. 1.3) om en person(s beklædningsgenstand): ikke vaad, gennemblødt, fugtig, klam (af regn, vaadt føre olgn.). Man sidder tørt her i Regnveir og køligt i Soelskin. *Bagges.50 L.II.17.* *Saa gik vi over uden Bro | Paa Havets Bund med tørre Sko (jf. tørskoet). *Grundtv.SS.III.273.* Hvorfor Fanden lod De da ikke Malle faae Deres Paraplue? saa havde jo dog hun idetmindste gaaet tørt. *Heib.Uadsk.66.* *maa jeg laane Dem Paraplyen, | saa kan De dog komme tør til Byen. *Bogh.Digte.(1855).101.* || der er ikke ell. han har ikke en tør klud (*FrHorn.PM.141*) ell. traad (*Pamela.I.369. Ing.EM.60 I.172. Ujf.*) ell. (i rigsspr. nu alm.) travl paa kroppen olgn., som udtryk for at være gennemblødt af regnvand, sved olgn. det blev et Regnveir, som om hele Himlen var een

eneste Sluse . . der blev ikke en tør Traad paa den stakkels Prinds. *HCAnd.(1919).I.238.* vi dansede man væk uafdeligt, saadan saa der inte var tør Trevel hverken paa mig eller Stine. *Storenordiske Almanak.1876.3^{er}. Tandr.K.89.* længere hen paa Dagen . . vil Temperaturen stige endnu højere. Der vil ikke være en tør Trevel paa hans Krop. *EMortens.H.167.* || tørt *amw.* som subst., spec. dels i udtr. faa ell. tage (*Dick.SØ.87*) tørt paa, om person, der skifter tøj (gangklæder, sjældnere spec. fodtøj) efter at være bleven vaad (gennemblødt i regnvejr olgn.). hvorfor Djævelen har De ikke brugt (paraplyen)? gaae ind og faa Tørt paa. *Heib.Uadsk.66.* jeg var i mit Værelse at tage tørt paa Foderne. *Cit.1828.(Brøndum-Nielsen.PM.259).* Lientenant H. . . styrkede (fra baaden) hovedkuld i Vandet . . Lientenanten sad (nu i kahytten) og fik Tørt paa. *Goldschm.R.30. ErlKrist.BT.89.* jf.: et skift tørt, se I. Skift 2. skifte tørt (paa), se III. skifte 3.1. sml. (*dial.*) talem.: Gud ske lov for tørre folks huse (siges i regnvejr). *Krist.Ordspr.99. smst.127. EBertels.MH.175. Ujf. dels m.h.t. et spædbarn, der har gjort sig vaad, har en vaad ble olgn.: give tørt paa (jf. give rent paa u. III. ren 2.1), skulle have tørt paa olgn. *Bang. Eccentriske Noveller.(1885).113.* Det tykke Barn laa paa Ryggen og sprællede velbehageligt med de nøgne Ben, mens det fik tørt paa. *Pont.KG.13.* hendes eneste Glæde (bestod) i, at hun nu og da fik Lov at gie vor den Lille tørt paa. *AndNx.TPP.36.* (dagl.) overf., som udtryk for paa en uforbeholden maade at dadle, kritisere en, sige en sandheden, give en en omgang. han har sandelig faaet tørt paa af en fra Vennekredsen. *DagNyh.³1921.5.sp.1.* med en hidtil ukendt Ligefermhed gav (digeren) det korrumperede engelske Samfund tørt paa. *Pol.¹⁶1930.8.sp.1. MartinAHans.NO.113. 1.4)* om vejrforhold, aarstid olgn.: som (næsten) er uden nedbør (regn); ogs. (jf. bet. 3): præget af mangel paa nedbør (regn). et tørt Aar (1931: Tørkens Aar) kommer. *Jer.17.8.* Birke-Moesen (er) tør i tørre Aaringer. *PEdvFriis.S.243.* *Saa forbittrer, naar Vaaren er tør, det Bonden at skue | Skyen, tung og sort, komme og gaae uden Regn. *FGuldb.S.210.* den tørre Aarstid (∴ eftersommeren). *NPWiwel.R.289.* Foraaret (Marts-Maj) er her i Landet den tørreste Tid. *Frem.DN.190.* tør sommer, tør torden, tørt vejr (jf. Tørvejr) ofl., se Sommer 1.2, Torden 1.1 osv. tørt lyn, (l.br.) lyn uden ledsagende regn. maaske kommer der først tørre Lyn. *HilmarWulff.VL.35.* det holder tørt, se II. holde 24. 1.5) om levende væsen, især en person(s legemsdel): som ikke afgiver (udsondrer) væde; ikke fugtig, vaad. (om udtryk som tørre hænder, tør mund se bet. 2.5 og 3.6).*

|| (især $\ominus$) om en persons øjne: som ikke udgyder taarer (som udtryk for sorg olgn.); dels i nægtende forb.: der var ikke et øje tørt olgn., alle fældede taarer (af sorg). Fader prædikede til Afsked . . der var ikke et Øje tørt. *OldemorsErindringer.* (1908). 23. *JVJens.RF.* 202. Virkningen af denne smukke Legende ($\circ$: en arrestants forklaring) var den samme, som naar Miss Florentz danser Sva-nens Død. Intet Øje i Salen var tørt ($\circ$: af latter). *Duelund.N.* 45. dels som udtryk for hyklet sorg, forstilt graad, i forb. græde med tørre øjne (se u. græde 1.1), fælde ell. græde tørre taarer (over noget), begræde (noget) med tørre taarer (se I. Taare 1.2), (nu næppe br.:) græde tør graad (*Høysg.S.* 51) olgn. || især om (spæd)-barn: (ikke kunne) ligge tør (i sengen), (talespr.) (ikke kunne) holde urinen tilbage, undgaa vandladning i sengen, under søvnen. *en Liden, | Som ei er vant fra Vuggen, før | For fem å sex Aar siden: | Som neppe ligger tør endnu. *Falst.* 129. *VorUngdom.* 1942/43. 108. *Feilb.II.* 418. *UjF.* jf.: Det gamle (retsvidne) kunde ikke holde sig tør, altid stod der en Sø under hans Rørstol. *ORung.PS.* 14.

2) (bet. 1) med særlig forestilling om en naturlig, gunstig, tilstræbt forandring af beskaffenheden: som (paa naturlig maade ell. ved særlig behandling) har afgivet (det meste af) sin fugtighed (væde); som er bleven (tilpas) tør (1); (tilpas) tørret. 2.1) i al alm., om brugsgenstande olgn. *Med flittig Haand . . | Det tørre Qvas han sanker. *Winth.ND.* 90. Det er ette uden en Bitte Plurre ($\circ$: pludder) . . det gaar av, naar det bliver tørt. *Korch.LL.* 88. jf. luft-, ovn-, skibnings-, skov-, stueter: Til Snedkerarbejde bør man bruge tørt Træ. (mods. grønt træ). *VSO.* *ForstO.* søtte dækket tørt, se II. søtte 9.4. || om vasketøj. Har I faaet alt Tejet tørt? *AAndreasen.DN.* 65. || om blæk, farve olgn.; spec. i nægtende forb., som udtryk for den endnu ganske friske farve, tryksvæerte osv. *her . . læser (man aviserne) en Tidlang før | Manuscriptet er færdigt og Skriften tør. *Heib.ND.* 99. Farven er endnu ikke tør. *MO.* Inden Blækket var tørt, var man dog klar over, at Projektet . . var uigennemfærligt. *HMatthiess.KG.* 9. se videre u. Skrift (I.2.2). 2.2) om visse til opbevaring særlig behandlede (tørrede) fødemidler. (om tør kost olgn. se bet. 4.2). han skal hverken æde friske eller tørre (1931: tørrede) Druer. *4Mos.6.3.* tørre pærer, se I. Pære 1.1 (og 4.5). spec. (jf. Tørfisk og stoktør) om (tørrede) fisk: tørre flyndere, jyder, se Flynder (1), Jyde (I.2.1). i sammenligninger og (andre) talem.: min Mand er ikke hiemme . . ellers skulde dend Person . . blive pryglet saa mør, som mand prygler en tør Fisk. *Holb.Bars.III.* 5. tør som en sild (jf. *Ing. D.I.* 68. *PHans.H.* 22), en stokfisk (se Stokfisk 1 (og 3.1)); (saa let) som en tør

sild (se Sild 2.1); smøre ell. viske en om haanden ell. munden med en tør sild (se III. smøre 4.2 og viske). 2.3) om afgrøde, hør, korn osv. (jf. lade-, loft(s)-, stikkel-, sækketør). Høet bliver tørt (1931: tørres). *Es.* 40. 7. *Brors.* 13 (se Græs 1.1). || tørt foder, (landbr.) d. s. s. Tørfoder. For at spare det tørre Foer, lader man Faa-rene gaae meget tidlig paa disse Marker. *Agerdyrknningen efter den yeste Erfaringer.* (overs. 1772). 7. *Rawert & Garlike.* *Bornholm.* (1819). 40. *Fleuron.S.S.* jf.: At fouragere Grønt og Tørt. *Exerc.Artil.* (1804). 199. || i sammenligning. Et „mægtigt Djævelsrygte“ løb som Ild i tørt Hø. *Vla Cour.DH.I.* 323. || spøg. gaade: Kan du stave til tørt Græs med to Bogstaver? ($\circ$:) Hø. *Krist.DF.* 202. talem.: mange raad kan være gode nok, naar de kommer tørre i hus, se I. Raad 8.2. jf.: alle Raad kommer ikke tørre til Huse. *PEdvFris.S.* 67. Deres Idee om Bladets ($\circ$: „Dannevirke“s) Udvidelse er jo meget god, hvis den kan komme tør i Huus, som man siger. *Cit.* 1842. (*PLaurids.S.* IV 219). *Krist. OrdSpr.* 72. 2.4) om areal, grund i havet, sump olgn., hvorfra vandet svinder bort, fjernes ved utørring olgn. paa den syv og tyvende Dag i Maaneden blev Jorden tør. *IMos.8.14.* de Enge, som hidtil har staaet under Vand, (vil) igen, ved Vandets Udladelse af Søen, blive tørre og brugelige til at høste Græs paa. *Cit.* 1704. (*AarbFrborg.* 1911. 52). at være tør med Ebben (om en Grund o. s. v.). *SøLex.* (1808). (man) lader i disse Dage (søen) pumpe tør for Vand. *SorøAmtstid.* 10/1 1946. 2. sp. 2. || (agl.) i forb. lægge tør (jf. tørlægge). Tørvesøen paa høire Side af Markveien, som jeg sidste Sommer lod reent tømme eller „lægge tør“ („trocken legen“) *Molb.* (*CKMolb.Breve.* 131). Herren . . lagde Hav og Floder tørre for sit Folks ($\circ$: jødernes) Fødder. *NPWiwel.NS.* 88. 1869 var omtrent Halvdelen af Arealet lagt tørt. *PVGrove.* *Den sjæll. Øgruppe.* (1870). 187. *Es.* 42. 15 (1931). 2.5) om levende væsen, legemsdel olgn. (vaade heste bør) gnides tørre. *PWBalle.K.* 77. hun rubbede Haandbagen tør mod sin grove Kjole. *Buchh.S.* 223. jf. bet. 3.6: Haaret tørt og tyndt som af Studier ved Lampens Lys. *Nathans.P.* 27. højt, tørt sommerhaar, se Sommerhaar 2. || spec. som udtryk for, at den fugtighed, der hidrører fra fostertilstanden (ell. en fugleunges tilstand før udrugningen), (lidt efter lidt) svinder. Saa snart en Unge er blevet tør, kan den forlade Reden og svømme omkring. *OrnitholFT.* XXXII. 48. overf., i forb. tør mellem skuldrene (*Galsch.* (*Tilsk.* 1927. II. 180)) ell. (i alm.) bag ørene, (talespr., ofte spøg., iron.) om en person, der (først nu) er lige ved at være voksen, endnu er lidt udviklet ell. erfaren, endnu er temmelig grøn (3.1). Hand er ei tør båg ørene endnu. *Moth.T.* 261. Du vil faae Meget at see, inden Du bliver tør bag Ørene.

Goldschm.RE.64. Rask Unge det, han er ikke tør bag Ørerne endnu og vil allerede slaas. *AndNz.PE.I.94.* Dine Søstre er kun Kalve, som ikke er tørre bag Ørerne. *AHeningsen.LGJ.162.*

3) (bet. 1) med særlig forestilling om en mangelfuld, ugunstig, uønsket (forandring af) beskaffenhed: som paa uønsket maade har afgivet (det meste ell. for meget af) sin fugtighed, er bleven tør (1); som mangler (ogs. spec.: trænger til) fugtighed, væde, vædske. 3.1) i al alm. Er Møllestenen brugt i nogle Aar, bliver den for tør, og man maa igjen lade den ligge et Par Aar i Luften. *Rawert&Garleb.Bornholm.(1819).40.* (gammel og) tør maling, lak(farve), smørelse, en tør (og stiv) malerpensel osv. | 3.2) om (tilberedte) fødemidler. alt Brødet til deres Tæring var tørt og mullent. *Jos.9.5.* et Stykke Kød er tørt, fordi det har mistet sin Saft, enten formedelst Behandlingen eller Kreaturets Ælde (jf. u. I. Steg 1.2). *PEMüll. 220.* Om Vinteren var største Delen af Smørret haardt, tørt eller bittert. *Sal.XVI. 280.* Franskbrød (skal) spises ret hurtigt, da det ellers bliver „tørt“. *SonckeKnudsen. Næringsmiddellære.(1924).124. 3.3)* om (fortørret, udgaaet, vissen) plante(del), gren oln. syd Ax . . voxte op . . fulde og gode . . efter dem skøde syv tørre (1931: ud-tørrede) Ax frem, som vare tynde og svedne af Østevind. *IMos.41.23.* Vil du . . forfølge det tørre (1931: et vissent) Straa? *Job.13.25.* *Man kaster ey en Druer | Blant tørre Grene ned. *Brøns.8. Oehl.A.101* (se II. marve 3). (musvitten) sidder paa en tør Pind. *NP Wivel.JL.54.* se videre u. grøn 1.1 (sp.266). 3.4) om landstrækning, jord(stykke) (med forestilling om ufrugtbarhed oln.; jf. bet. 5.1). han skjød frem . . som et Rodskud af tør (1931: udtørret) Jord. *Es.53.2.* *O I Blomster . . | I Lyksalig stund I runde | Op ud aff dend tørre Jord. *Kingo.SS.IV.283.* Jorden er meget tør (af Mangel paa Regn). *VSO.* Han gjorde . . Kildegrund til tørre Steder (Chr.VI: en tørstig sted; 1931: ode Land). *Ps.107.33.* de tørreste Ørkener. *Pol. 20/1941.I.sp.5.* || (dagl.) overf., om forhold, vilkaar, hvor (økonomisk) hjælp er (i høj grad) tiltænkt; især i udtr. pengene (hjælpen) kom ell. faldt paa et tørt sted oln. da (lotteri-)Gevinsten faldt, saa kom Pengene paa et tørt Sted . . De skulde have Et og Andet — ganske nødvendigt — og nu havde de faaet det. *Drachm.SF.15.* Så stak manden ham fem dollars i hånden. De kom på et tørt sted. *Hjemkv på prærien.(1917).23.* Netop nu var de paa et tørt Sted, hvor det var forbi baade med Arbejde og Understøttelse. *JørgenNiels.FL.41.* saa forklarede han Smeden, hvordan han burde staa og gaa og sige inde hos Kongen. „Tak“, sagde J., „det kom paa et tørt Sted“. *Martin AHans.JR.239. 3.5)* om en (normalt med

vand ell. anden vædske forsynet) beholder (kedel, brønd, aa oln.), som er bleven tom, tømt, udtørret; især som præd., i forb. være, blive, gaa (11.2), løbe (II.11.1) tør, spec. om automobil(s benzintank), maskine oln.: køre tør (Strange.NS.83. ErlKrist.OM.22), om kedel: koge tør (sa.MM.18.142), om (petroleums)lampe: brænde tør (Raage.Dag Hrude.(1906).251) ofl. da blev Bækken tør (1931: tørrede Bækken ud). *IKg.17.7.* Høje Bye har 2 prægtige Kilder, som aldrig blive tørre. *SMBeyer.E.84.* Kedronbækken . . er den største Deel af Aaret tør. *Ørst.VI.184.* de paagældende Ejeres Brønde gaar tørre for Vand. *NæstvedTidende. 9/1940.4.sp.4.* jf.: Flaskerne . . var tørrere end Bast (o: de var tomme). *Biehl.DQ.IV.195.* billed.: *Er da Naadens Kilder tørre? *Kingo.SS.III.176.* || (jf. bet. 5.4; især dagl., jarg., spøg.) med videre (uegl.) anv., som udtryk for (indtrædende) tilstand af tomhed (mangel paa penge, talelyst osv.). Muligvis kunde man ha en Skønnert til at tage Fangsten sydover, maaske kom der en, som var delvis „tør“ og altsaa havde god Plads. *KnudAnd.HH.86.* (han) sørgede for, naar han mærkede, at Lommerne var ved at blive tørre, at (søfolkene) igen fik en Hyre. *BMikkels.TF.74.* Frøken Jensen løb snart tør (o: blev tavs), da jeg ikke svarede noget. *Hjortø.SJ.52.* han havde brugt for mange penge (den dag) og var løbet tør. *MKlitgaard.MS.170.* jf. (med spøg. tilknytning til udtr. tørre mavesmerter oln.; se bet. 4.3) tørre lommesmarter, se Lommesmarter. 3.6) om levende væsen, legemsdel oln. I tørre Been (o: døde menneskers knogler) . . I skulle blive levende. *Ez.37.4.* (den gamle dames) tørre, hvidgule Haand. *EChristians.Hj.279.* tørre, sprukne Læber. *Aa Dons.MV.125.* || (jf. mælketør; dial.) om ko: som ikke (længer) giver mælk; sen (3). *Feilb. D&H.* || (jf. flg. bet.-gruppe) om tunge, gane oln., som mangler den naturlige (sunde) fugtighed, spec.: trænger til at læskes, tørster (efter drikke). en tør og skorpet Tunge. *OeconH.(1784).III.49.* *bliver Ganen tør og heed, | Pouncen qvæger da og fryder. *Storm.SD.168.* *Seer hans (o: Jesu) tørre Læbe vædet | Ynkelig med Galde-Drik! *Grundtv.SS.I.479.* Hans Strube blev saa tør, at Ordene bleve siddende i den. *Schand.TF.II.153.* mit Hjerte stod stille, min Tunge var tør og lammet. *KMunk.EI. 29.* Han var blevet tør i Munden af at tale. *LeckFischer.KM.159.* spec. (navnlig som udtryk for tørst) i forb. som halsen er tør ell. være tør i halsen, ogs. (især dagl., spøg.) have en tør plet ell. tørre pletter i halsen (RobLHans.EP.32. ErlKrist.DH. 222) oln. *(en) Student . . | Saa læser, at han tit maae tage sig en Taar, | Fordi hans Hals blir tør. *FrHorn.PM.99.* Vinden var mig liige imod, at ieg blef omsider jammerligen tør i min Hals (o: daarligt i stand

til at prædike). *RasmWinth.S.131.* *Ei lyder Sangen lifligt, naar Halsen er for tør, | Og dygtigt maa den skyldes, det har jeg mærket før! *Winth.D.(1828).110.* Salen støvede, saa man blev tør i Halsen. *AaDons.MV158.* se videre u. I. Hals 3.2. || (sidde olgn.) med tør mund (*Skuesp.III,2.86.* *Branner.OL.51.* om flere: *JVJens.RF.124*) ell. (nu næppe br.) med tørre mund (*Oehl.Er.IV72*) ell. med tørre munde (dels om flere: *Hørn.10 Moral.II.39.* *Biehl.DQ.I.81.* *VlaCour.DH.I.359.* dels (tidligere) om en enkelt person: *Biehl.DQ.I.139.*), (sidde) uden at faa noget at spise ell. drikke (jf. tørt mundet). (han) gjorde sin Bestilling som Udskjenker Ære; men sad ej heller selv med tør Mund. *Blich.(1920).XIX.62.* Det er Synd, at hun skal gaae med tør Mund og see paa, at (balgøsterne) more sig. *SHeegaard.UT.168.* med videre (uegl.) anv.: uden at faa (opnaa) 20 noget af et attraaet gode. naar han ikke var fattig, saa kunde han nok tænkt paa at faae Quiteria, men siden han er det, saa maae han slaae den Tand ud og gaae hjem med tørre Munde. *Biehl.DQ.III.176.* Af Frygt for et Afslag vilde han (ikke) bede hende om et Kys, og han maatte drage af Gaarde med tør Mund. *Pont.LP.VIII.89.* *JVJens.RF.124.*

4) (bet. 1(-2)) med mere ell. mindre afsvækket bet. ell. særlig bibet., med forestilling om en for vedk. ting, forhold osv. særegen (normal, karakteristisk) beskaffenhed, der er præget af (fuldstændig ell. delvis) fraværelse af en vis (under andre forhold forekommende) fugtighed, vædske- ell. fedtholdighed olgn. 4.1) (især jagl.) i al alm., om ting, redskaber, varer olgn. de som handler med rene og tørre Vahre. *Adr.14,1762.sp.9.* Tørre (scariosa) (kaldes blade) naar de ere ligesom fortorrede og ved Børrelsen ligesom rasler. *Tychsen.A.I.107.* Tørre Farver, som ikke rives med Vand eller Olie (jf. Tørfarve). *VSO.* tørre Elementer (jf. Tørelement). *Sal.VII.461.* tørt Batteri (galvanisk) (jf. Tørbatteri). *Scheller.MarO.* tørre Maalere (o: gasmaalere uden vand). *Sal.*XIV.851.* Tørt Termometer (o: uden kviksølv, sprit olgn.). *BerlKonv.XXIV.485.* Mandlerne . . ristes paa en tør Pande (o: uden fedtstof olgn.). *Bagning.72.* tør Gas . . 50 frembringres af Kilder, der faktisk ingen Olie indeholder. *IngBygn.1940.189.sp.1.* jf. bet. 4.4: Under Efterbehandlingen er tør Forbinding bedre end vaad. *Chr.(1845).II.348.* || om luft. *JSneed.VII.* Ventilatorer . . afører den fugtige Luft og tilfører den tørre. *Manufact.(1872).303.* Luften i Værelserne var tør. *Bang.SG.37.* Tør Luft, i Fysikken og Kemien Betegnelse for Luft, der er fuldstændig fri for Indhold af Vanddamp, i 60 Meteorologien Betegn. for Luft med en relativ Fugtighed mindre end 60 %. *BerlKonv.XXIV.485.* || om damp, som (næsten) er uden vædskeindhold (vandpartikler). *vAph.*

(1759). Man sikrer sig tør Damp til Dampfløjten ved paa Dampprøret til den at indskyde en Separator. *SkibsMask.28.* tør taage, se I. Taage 1.3. || tør dok, (nu næppe br.) d. s. s. Tørdok. *Tuxen.Sofart.471.* || tør mur, (jf. Tørmur; især arkæol.) uden bindemiddel sammenstillede sten(fløser), som danner en slags murværk (spec. som udfyldning af mellemrum ml. en dysses bæresten). *Johs Brøndst.DO.I.200.4.2*) om fødemidler; dels om spisevarer (mad) i alm. (mods. drikkevarer). jf.: S. har kun en tør Madpakke (o: uden drikkevarer til). *Buchh.UH.168.* spec. i forb. (hverken) vaadt eller tørt, se vaad. dels om spisevarer (brød, kager olgn.) uden (præg af) smør, fedt olgn. ell. (især i faste forb.; se ndf.) uden sul, paalæg, tilmad. Bedre er en tør Bid (1931: tør Bid Brød), og Ro derhos, end et Huus fult af slagtet Kvæg, med Trætte. *Ords.17.1.* Tørre Boller. *OeconH.(1784).I.251.* et stort Stykke Smørrebrød med dejligt, saltet Kjød paa . . var faldet paa Gulvet, (men) paa den tørre Side. *PalleBister.EnJuleferie.(1888).167.* „Var det Crème-Kager?“ . . „Nej, det var tørre Kager“ (jf. Tørkage). *EBrand.HH.14.* (han) æder sin Skorpe tør (o: uden ost til). *CHans.F.137.* Skraa (fremstilles i) sovsede eller tørre Sorter. *Sal.*XXII.540.* || tørt brød, spec. om et stykke brød uden smør (fedt) og paalæg. sommetider (maatte jeg) i hele 14 Dage . . lade mig nøie med et Stykke tørt Brød. *Prahl.AH.I.11.* *VSO.* *FritzJürg.nr.78.* (faa) pragl som tørt brød, se Pragl 3. (nu) især i talem. næppe have (til) det tørre brød olgn., som udtryk for yderlig fattigdom, mangel paa det nødtørftigste til livets ophold. *FrSneed.I.102.* Dengang jeg som en fattig *Examinatus juris* neppe havde det tørre Brød, saa følte jeg den meest brændende Lyst til at være Cavaleer og paa Moden. *Heib.Syvs.16.* *SvGrundtv.FÆ.I.37.* *Han har nu knap nok til det tørre Brød. *KMunk.C.48.* || med særlig bet.-udvikling, om (smørre)brød med paalæg, tilmad (mods. varm mad), i forb. tørre fødevarer (*Grundtv.Udv.I.21*) ell. (jf. Tormad) tør mad (*LTid.1759.380.* *Cit.1761.(FStuckenberg.F.II.227).* *VSO.* *MO.* *CREimer.NB.52.333*) ell. (jf. Tørkost; i rigsspr. nu spec.) tør kost, navnlig i udtryk som holde sig selv med tør kost (*FBrandt.SK.305*) olgn. endnu vare (fiskerne) ikke ude, hun skulde først bringe dem „tør Mad“. *HAnd.OT.I.139.* (han) averterede straks om et smukt Værelse med tør Kost for 45 Kroner. *JakSchmidt.SP.14.* (værtinden) sørgede for min tørre Kost. *Casse.IE.135.* *UnivBl.I.350.* jf.: Spise tørt, spise uden Suul, uden Tilmad. Item Spise uden Drik. Item Ingen Søbmad spise. *Leth.(1800).4.3*) om fysisk tilstand. Tør Forraadnelse (jf. Tørforraadnelse). *TfP.1909.130.* || især (vet., med., dial.) om sygelig tilstand uden udskillelse af vædske,

materie, blod (jf. bet. 4.4) olgn. Børn som have den tørre Tøring. *Tode.NH.97.* (bestaar) Steengalle . . blot i røde Prikker, kaldes den tør. *MilTeknO.277.* et tørt . . Saar. *UHansen. Tyvebanden.(1920).35.* Begge Ben var angrebet af tør Koldbrand. *LeckFischer.A.147.* tør inat, skurv (I), spat (II), værk, se Fnæt osv.; spec. (nu især dagl., dial.) i forb. tørre mavesmerter, om mavekneb, kolik olgn. (uden diarrhé; jf. tørre lommesmarter u. bet. 3.5). *Aaskow.A.33. Ugeskr.f.Læger.1931. 608.2. UfF. i alm. rigsspr. nu især i udtr. tør hoste, hoste uden opspyt, ogs. (jf. bet. 5.3): med en hæs hostelyd (jf. Tørhoste). Moth. H270. Patienten . . bliver hæs, faaer en tør Hoste. *LTid.1738.190. Bang.P.64. Præsten . . fik i det samme et af sine tørre Hosteanfald. JakKnu.LS.23. Panum.313. Hun tog et Lommetørklæde frem og hostede tørt i det. Eljelt.NB.30. jf.: (han) rømmede sig tørt. Buchh.Su.I.241. 4.4) (jf. bet. 4.5; især jagl.) om virksomhed olgn., der foregaar uden (anvendelse af) vædske, m. h. t. ting, der ikke er fugtige (vaade) olgn. den saakaldte tørre Forgylndning . . skeer med tørrede Æggehvider. *Paparbeideren.(1835).197. tør Bleg (jf. Tørbleg). Manufact.(1872).232. den „tørre“ Befrugtning (o: kunstig befrugtning af fiskeæg i en st. ell. et (tørt) fad). Sal.VIII. 144. Man kan (ved dybdeboring) bore tørt (jf. Tørboring). *Tilsk.1930.II.254. I Systuer skal Gulvene daglig befries for Affald — hvorved tør Fejning bør undgaas. Regulativ Nr.234¹1934.§15. tør destillation, destillering (Opf.B.^{III}.488), saltning (I), slibning (1.1), se Destillation 1 osv. (jf. Tørdestillation, -sætning, -slibning) (malmudvinding olgn.) ad (sj. ved. vAph.Chym.III.525) den tørre vej ell. (nu næppe br.) i tørre veje (Hallager.211), (jagl.) uden anvendelse af (opløsende ell. andre) vædske (men navnlig ved opvarmning). Svovlingen skeer enten ad tør Vei . . eller ad vaad Vei. *Manufact.(1872).243. Christ.Kemi.174. Kobber kan udvindes af Malmene saavel ad den „tørre“ Vej ved Udsmeltning som ad den „vaade“ Vej ved Opløsning og Udfældning. Sal.X. 695. jf.: Naar saadanne Legemer virke chymisk paa hinanden, hvis sædvanlige Form er den faste (solide), da siges de at virke paa den tørre Vei (via sicca). *OHMynst. Pharm.I.76. jf. bet. 5.4: Man maa (ved smedning) sørge for, at der altid er Kul mellem Stykket og Blæsten, ellers faar man „tør Varme“, som virker „forbrændende“, o: afkullende, paa Jærnet. *Wagn.Tekn.117. || (jf. bet. 4.3) spec. i forb. tørre hug (Holb. Tyb.V8. Herb.RD.75. Goos.I.30. Feilb.) ell. prygl (JBaden.DaL. Ing.L.I.149. Schand. TF.I.39. Bergs.KK.207) ell. (dagl.) tær(r)sk*******

ubest. bet., om slag, prygl, der forslaar noget: ordentlige, læsterlige prygl; alvorlig (legemlig) afstraffelse. jeg (vnl) til Overflod bevise jer over, enten I vil i Kaarde eller tørre Hug. *Holb.Er.IV2. Nørreg.Privatr.IV202* (se u. I. Slag 1.2). „Vi fik braadne Pander . . men (vore modstanderes) Flænger var nok saa drøie.“ — „Saadan gaaer det . . man maa nøies med vaade og tørre Prygl paa begge Sider.“ *Ing.L.III.13. Birgitte skulde have Prygl, tørre Prygl, naar hun kom. Schand. BS.155. det tørre Lag Tærsk, han . . vilde faa. Raage.Erk.Gudrun.(1919).98. om (alvorlig) afstraffelse i ord: (de) fik . . deres tørre Skænd. BedstemodersManuskript.Udg.afWied. (1897).20. med videre anv., om haand (næve), hvormed kraftige slag (tørre hug) uddeles: Vil du her ud for et par tørre Næver, Fanden kom i mig, skal du icke finde Karl for dig. *KomGrønneq.III.206. (boksere) fik . . Js tørre Højrehaand at føle. Pol.¹¹1938.8. sp.2. 4.5) (især talespr.) som udtryk for mangel paa drikkevarer (jf. tørlegge 2), til dels ogs. spisevarer, nu især i udtr. en tør visit (se Visit; jf.: Tør Selskab . . Selskab, hvori man ikke spiser eller drikker. *Leth.(1800). sml. JBaden.DaL.; navnlig om sted ell. forhold, hvor (mere ell. mindre fuldstændig) mangel paa drikkevarer raader. „kommer I fra (student-)Foreningen?“ — „Nej Du, den er for tør! vi kommer fra seksten halve Bajere.“ *Reinhard.FC.97. dette her gaar virkelig altfor tørt til . . Maa jeg ikke byde Selskabet et Glas af et eller andet? CMøll.PF.50. Staten Indiana er den af Nordamerikas Fristater, der er det største af det tørre (o: har det strengeste spiritusforbud). Og alligevel drikkes der. *BerlTid. 1¹1925.Aft.1.sp.4. || (i rigsspr. især spøg., l. br.) om person: som kun faar ell. har faaet lidt ad drikke; ogs. spec.: ædru; nøgtern (2). Tilforn gik jeg flittig i Vertshuse, dog altid lige tør derfra. *Overs.afHolb.Levned.203. *Paa Vagten vi sidder saa tørre her, | Og Nytaars-Aften det dog er. *Cit.1864.(AarbLollF.1946. 159). Min Husbond er tør for Tiden og har Arbejde. *ChrEngelst.EH.109. han (lod) dem . . ikke gaa tørre Dagene igjennem; han bevaertede den kongeligt. *Bornh.Samlinger.IX. (1915).140. Feilb.*********

5) uegl., om fysisk forhold ell. tilstand, som minder om tørhed (1). 5.1) (især jagl.) om stof, masse olgn.; navnlig (uden skarp adskillelse fra bet. 1.1-2, 2.4, 3.4) om (et areals) jordart: mildløs; spec.: sandet. Schweiz . . har gjort skarpe og tørre Bierge . . til frugtbare Jorder. *OeconT.VI.93. Tør og skarp Jord (sandig, grusblandet.) VSO. LandmB.I.97. || om malm: tungtsmeltelig. Jernmalme . . ere i llden strengflydende, og kaldes tørre Malme. *Brünnich.M.249. || (jf. bet. 5.4; jagl.) om klid: uden iblandet malm; fri for mel. Efter 4—6 Skraaninger . . ere Kliddene „tørre“ o: frie for Mel.**

Sal. XIII. 102. 5.2) (i rigsspr. især $\varnothing$ ell. jagl.) om levende væsen: som har liden muskelfylde, lidet huld, lidet (ell. intet overflødig) fedt (paa knoglerne); mager; ofte (jf. knokkel-, skindtør) med forestilling om mangel paa frodighed, ungdomfriskhed olgn.: vissen; indtørret. *Moth.* T261. *I tynde, magre, tørre Giække | Med The-Vand for og Hvidløg bag! *Stub.* 84. en gammel, tør Kjøbmand. *BalthBang.* S. 31. *Foran det glade Selskab, alvorlig paa en Sokkel, | Throner Apostlen Paulus, saa tør som en Knokkel. *Drachm.* D. 42. et sydlandsk let, tørt og fint bygget Legeme, vel noget ligagtigt indfaldent, men egentlig ikke magert. *JLange.* MF. 404. Hun kunde ikke døje Mænd med tørre, kantede Fingerled. *LeckFischer.* KM. 116. Han var gammel og tør som en Pind. *Elkjær.* NT. 165. jf. bet. 3.6 og 6.1: hed og tør kompleksion, (foræld.) legemsbeskaffenhed, (i henhold til det af den græske læge Galenos i 2. aarh. e. Kr. grundlagte system) er præget af stærk hede og tørhed (og som modvirkes ved kolde og vaade midler; jf. *Harp.* Kr. VI f.). *Ew.* (1914). IV. 272 (se Kompleksion). *HMikkels.* D. 30. jf. bet. 6.1: *Troer I ei, hans (o: Tartuffes) Andagt lædsker | Sig, naar den blir tør og heed? *Skuesp.* X. 15. || (især jagl.) om dyr (hest, hund ofl.): (alt for) mager; ogs. spec.: uden overflødig fedt. Hovedet fint, tørt og tilspidset. *Cit.* 1832. (*Stutteri.* 91). *LandmB.* II. 97. Hvordan kunde de gamle tørre Kør fode lige saa unge Kalve som Kvierne? *AndNx.* PE. I. 74. den batakiske Pony er spinkele og „tør“ som „Araberens“. *HelgeKaarsb.* HM. 56. *Feilb.* Tør (bruges om) en Hunds Hoved for at betegne, at der ikke findes overflødig Fedt. *DJagtleks.* 1325. 5.3) om (hvad der fremkalder) et vist sanseindtryk. naar jeg (o: en patient) svælgede smagte det tørt som af Støv. *Branner.* DK. 126. || (efter eng. dry; sml. II. Sekt; jagl.) om vin: ikke sød (mods. II. sød 1.2). Før troede jeg, at Champagne var Champagne og dermed basta. Nu véd jeg, at der baade er sød og tør og ekstra tør Champagne. *Nans.* JD. 162. han drak lovlig tæt af den tørre Sherry. *CEw.* DV. 125. *Juleroser.* 1935. 31. 34. || især om lyd: uden fyldig, tonende klang (som af (tørre) trædele olgn.); klangløs. (i talespr. navnlig om stemme, latter olgn.). Hans (o: oplæserens) Stemme var tør, prækende og monoton. *Gylb.* (1849). V. 133. „Her kan Du sidde for det Første!“ . . vedblev han med en tør (o: haanlig, ondsksfuld) Latter. *Etlar.* *Hedemanden.* (1840). 104. (kastagnetternes) vedholdende, tørre Klappen. *Reinhard.* FC. 101. Den lille Thereses „franske“ Træsko klappede tørt og spidst. *Schand.* BS. 331. Han maatte le kort og tørt ved at se dem med alle deres Pakker. *Branner.* DK. 137. Det knækkede tørt i Koksilden. *ErlKrist.* DH. 20. 5.4) (jf. spec. bet. 3(5) og 4(2)); til dels efter lign. anv. af ty. trocken, fr. sec, ital. secco; ogs. i videre

(overf.) anv., uden tanke paa fysisk tilstand, jf. bet. 6) som i beskaffenhed har præg af (stærk) begrænsning ell. isolation, er uden det ventede ell. sædvanlige tilbehør, opdræder alene (isoleret); (blot og) bar. vi (maa) virkelig holde den (frier) for den beste, der har meest Penge. Kand Leonard føde Lucilia og mig med sine tørre Meriter? *Holb.* Tyb. III. 1. tør Sang (o:) uden Instrumenter. *JBaden.* DaL. Charlottes spirende Utroskab (i „Et Eventyr i Rosenborg Have“) er . . et reparabelt Koketteri, den andens (o: Leonoras eventyr i „Julestuen“) en tør Synd. *Hjort.* B. I. 373. et tørt Haud. *smst.* II. 286. En interessant Skik kom op i det XIV Aarh.: at læse „tør Messe“, o: at bruge Messtexten uden Offertoriet og Cånon som Bøn — til Taksigelse, eller i Mangel af en Messe. *Schindler.* Liturgi. (1928). 242. tør kløft, se I. Kløft 2.4. || nu især (jf. bet. 4.2; talespr.) om drikkevarer; dels: som indtages (drikkes) uden brød (ell. andre spisevarer) til. en tør Kop Kaffe uden Kager. *Lauesen.* S. 59. især i forb. en tør snaps ell. dram (*Feilb.*), taar (*FynskHjemstavn.* 1933. 159) olgn. vor Vært . . skjænkede en „Omgang“, og jeg maatte atter drikke en tør Snaps. *ThomLa.* Romantiske Skildringer. (1872). 49. *JHelms.* S. 176. Saa lod vi „den hvide Dame svæve“, hvilket udlagt betyder at drikke tørre Snapse. *Storstaden.* 19/1926. 3. sp. 1. dels (om uhisky olgn.): som drikkes uden (soda)vand. Da der ikke var mere Vand i Kanden, drak man Cognaken tør. *JVJens.* D. 201. (han) gik ind for at faa sig en tør Whisky eller to. *Norman-Hans.* SB. 156. jf. bet. 5.3: Begivenheden . . skal fejres i dry Canadian Whisky . . Han tager sin tør. Meget tør. *GadsMag.* 1934. 238. || ∇ tør vekslel, egen vekslel; solavekslel. *HandelsO.* (1870). 140. *Bank-Aarbogen.* 1941. 304.

6) overf., uden (tydelig) forestilling om fysisk beskaffenhed. 6.1) (jf. bet. 6.2 og gld. tyst oc tør, tavs, mut (*Rimkr.* M. 73); om berøring m. overf. anv. af Tørv se Tør 4.3 og Tørvetriller 2) om en person(s sind, væsen): uden livlighed (i sind, væsen, tale), munterhed, humor, varm, frisk følelse olgn.: kølig; (meget) nøgtern (3.1); gold (3); prosaisk; humorforladt; kedelig; mut; tavs (og tvør). *Han staaer saa qvær, saa taus og tør. *Tychon.* Vers. 293. Naar hand var udi eenrum med mig, var hand vel ærbødig og sindig imod mig, dog derhos tør og but. *Dumetius.* III. 35. jo mere jeg taler, jo høiere stiger jeg . . Dog det er kun et eneste Øieblik, i næste Moment er jeg kold og tør. *Kærk.* I. 333. det er hende (o: moderen) saa tung, naar du er tør og uvenlig imod hende. *Hostr.* SL. 188. Han sagde Intet, kyssede sin Moder tørt paa Kinden, nægtede at besøge Tanterne og gik hen i en Krog af Stuen. *Schand.* AE. 38. *en sand Professor (o: Holberg), tør og lukket til. *TomKrist.* YR. 70.

Feilb. (jf. bet. 6.2) spec. om en forfatter(s væsen, fremstillingsform): de Herrer Sædelærere, som man i Almindelighed kalder de tørre. *Ew. (1914). IV. 94.* *Bliver (forfatteren) undertiden lidt tør, | humant I overbære bør. *Oehl. Digte. (1803). 221.* 6.2) om (en tør (6.1) persons) virksomhed, udtryksform (jf. bet. 6.3), forhold olgn.: uden livlighed, frisk, varm følelse osv.; (meget) nøgtiern (3.2); prosaisk; kedelig. || om virksomhed, tilværelsesform olgn. (jeg) kiender . . . intet koldere, tørrere Slidarbejde end det (at gøre vers). *Bagges. L.I. 172.* Tør Selskab, Selskab som ikke fornøier, moerer, gavner. *Leth. (1800).* (bibliotekaren) gjorde et Studium, der af Mange betragtedes som det tørreste og ufugtbarste, tillokkende og underholdende. *Molb. F. 11.* *det er ei Kjærlighed | Som . . . gaaer betænksom til et Stævnemøde, | Liig Pligtens Slave til en tør Forretning. *PalM. KH. 46.* Han kunde see det uhyre Offer, der var bragt en tør Pligt. *Goldschm. Hjl. II. 283.* det tørre Pligtarbejde. *Bergström. Ve. 187.* || om tankevirksomhed, udtryksmaade, ytring, stil olgn. tørre og abstrakte Speculationer. *EPont. L. 20.* et got, tørt, kraftigt og bidende Brev. *PAHeib. Sk. III. 262.* med tørre Ord erklærede (han), at han havde ikke Lyst til at age videre. *Oehl. Prom. IV. 9.* Det er i Hast jeg maa skrive og det falder lidt tørt. *Grundtv. B. I. 453.* da min Pen ikke egner sig saa godt for det rørende, saa modtag en tør Tak! *JLange. Breve. 84.* *Med Q man ikke stave maa. | Nu staves Kvinde tørt med K. *JVJens. VI. 61.* || om læse- ell. lærestof, litterært produkt olgn. *udi Skue-Spil er Sjælen Pastorale, | Ej andet høres her end mavert tørt Morale. *Holb. N. 437.* *JSneed. IV. 93.* Geographien synes de Fleste saa tør. *Ørst. VI. 163.* *da lukked vi bogen, | den blev os for tør. *Hostr. SD. I. 63.* tørre annalistiske Optegnelser. *Brandt. CP. 137.* noget saa knasende Tørt som en Paragraf i Balles Lærebog. *Schand. Fort. 74.* jf. bet. 4.2: (Kbh.s regnskab) er tør Kost, godt 1100 store Sider med Tal. *VorByKøbenhavn. 1944. 3.sp. 2.* jf. bet. 5.4 og flg. bet.-grupper: At side den tørre Sandhed (reent ud, uden Omsvøb). *VSO.* || spec. med forestilling om (matematisk) objektivitet, om tal (i et regnskab) olgn. uden Oehlensklæger og Grundtvig ingen Bjørnson — det er noget, Literaturhistorien med tørre Tegn kan bevise. *Vilh. And. K. I. 244.* At Handelen ikke er stor i Sammenligning med Folkemængden fremgaar af de tørre Tal. *Vilh. Rasm. ÆM. 94.* hun (kunde) paavise med tørre Tal, at Renter og Vedligeholdelse oversteg Lejeindtægten. *Soya. FH. 38.* || (især æstet.) m. h. t. bildende kunst olgn., navnlig om lidet følelsesfuld ell. nuanceret, (noget) haard (5.3) kunstnerisk tegne- ell. spec. malemaade; ogs. om dertil svarende produkt ell. motiv. (Vermehren) tegner fortræffelig, men hans Pensel er noget tør. *Hauch. Br. 89.* den

tørre Colorit. *MO. II. 638.* smaa, fine, i Farven lidt tørre Aquareller. *Brandes. DD. 140.* den ærværdige, men tørre og kedelige Frue Kirke. *ESchjødte. Gl.kbh. Huse. (1894). 52.* At dømme efter hans tørre og lyse Kolorit og stærkt detaillerede Malemaade har han maaske arbejdet i Sverige. *Elling. RP. 16.* 6.3) spec. om en person(s væsen) ell. især (jf. bet. 6.2) ytringer, udtryksform olgn.: med præget af stille lune, (forholdsvis uskyldigt) drilleri, stilfærdigt, ordknap vid, (mildere form for) spot olgn. Hand er en tør broder. *Moth. T. 261.* Ha ha ha. I er sammend naturlig Monsieur Sparenborg, I kand skiemte saa tørt. *Holb. Vgs. II. 2.* en i det moderne Theatersprog saa kaldet tør Hund, en Raisonneur i en holbergsk Comedie. *Rahb. HL. III. 32.* *Smiler ikke skielmsk og tørt | Moliere, Plautus giennem Holbergs Maske frem? *Oehl. Bidr. II. 16.* „Det (: maleri) er netop bestilt,“ bemærkede jeg tørt. *Koføed-Hansen. L. 303.* et tørt Lune. *Drachm. (Brandes. Br. II. 196).* tørre, bidende Sarkasmer. *Bergs. KK. 206.* (i) rosende betydning taler vi om tør humor, navnlig den, hvor der ikke er for mange ord eller for megen latter fra fortællers side, hvorved det morsomme let fordærves. *Hjortø. OS. 117.* Feilb. UjF.

III. tør, præes. af turde.

Tør-, i ssg. [tø'r-] (jf. dog Tøraf, Tørklæde, Tørvejr) især af II. tør 1(-4); saaledes (foruden de ndf. anførte) i forsk. mere tilfældige ell. let forstaaelige ssg., spec. ssg., hvis sidste led er et af et subst. afl. adj., som tør-fingret, -fje(d)ret (om fugl), -hindet (om plante olgn.), -hudet; (afgl.) til II. tør 4.4: Tør-barbering, -formaling (jf. -maling), -fremkaldelse (fot.), -galvanisering, -hugning (af sandsten), -klæbning, -kæmning (af uld; jf. kæmme 1.2), -opklæbning, -presning (af ler), -spinding, -stereotypi, -sterilisation, -sterilisere, -sterilisering, -ætsning ofl. || (jf. Tørre-) af III. tørre, se Tøraf og Tør-cylinder, -filt; jf. Tørklæde.

Tøraf, en ell. (især dial.) et (Bregend. *SmaaKommentarer. (1936). 9.* se videre u. bet. 1). [tør'a?] flt. (mindre br.) d. s. (Tode. *SJ. I. 326.* *Rahb. Fjlsk. 1796. 321.* *Bregend. FT. 28*) ell. -er (JH Smidth. *Ords. 167*). (af II. tørre (af) 3, dannet paa lgn. maade som Hugaf, Rivaf ofl.)

1) (især dial.) til II. tørre 3.1: bevægelse (hurtigt strog, med en klud, med haanden olgn.), hvorved fugtighed, smuds olgn. aftørres; (let, hurtigt) aftørring, de (skulde ogsaa) have det vaade Haar givet et Tøraf (i haandklædet). *Bregend. HB. 101.* Kaptajnen (trak) sit Lommetørklæde frem og pudsede Næsen. Ogsaa Panden, der var bleven fugtig fik et Tøraf sa. *FT. 92.* hun giver (stolen) et rask Tør-af med sit Forklæde. *Skjoldb. Per Holt. (1912). 76.* jf. (om stovklud olgn.; sml. Tørreklud): Tørafklud. *Schand. Fort. 216.* sa. *SB. 15. 108.* UjF.

2) (daql., nu lidt gløds., spøg. ell. dial.) til II. tørre 3.4. 2.1) om haard behandling (medfart, omgang). || (skarp, uforbeholden) irettesættelse, skose, „visker“; riv af. *Leih. (1800). Tode.IX.265.* De Mennesker kunne have godt af en Tøraf. En lille Visker er her paa sit rette Sted. *Hrz.X.43. smst.V342.* Han er nu saa lystig og lidt satirisk . . vi fik Allesammen en lille Tøraf, — dog . . i al Godmodighed. *Winth.NDigtN.173. PalM.II. I.358. Davids.KK.379.* hun (gav) ham ligeud en Tøraf, fordi han havde haft Lars Trunte hos sig til en Dram. *ThEw.FD.I.38. Feilb.* || (især tidligere) korporlig tugtelse; revselse; prygl; slag. *(hans) stærke Haand med Glæde gav | . . den Kaade en Tøraf. *Tode.I.301.* Borgemeesteren skulde bare have følt den Droiert, han lagde mig over Lænden med sin Kortteknep . . den Tøraf, jeg fik over Bagredet. *Ing.EF.VII.182.* Jeg hørte . . Du havde været oppe og slaaes, og faaet en Tøraf. *Chievitz.J.I.36. Rask.FynskeBS.65. 2.2)* (nu vist kun dial.) om ublid skæbnetilskikkelse: uheld; tab; smæk (II.5). Ventelig har jeg paadraget mig den Tøraf (o: gigt) ved at arbejde — udsat for den barske Vaarvind — i Haven. *Cit.1824.(NDalhoff. JBDalhoff.(1915-16).48).* Han fik en slem Tøraf ved denne Kiøbmands Fallit. *VSO. Rask.FynskeBS.65. Feilb.*

Tør-afsvampning, en. (jf. -bejdsning; landbr.) afsvampning (af korn olgn.) med et tørt (pulverformet) afsvampningsmiddel (tørbejdse). *LandbO.³I.21. jf. Tør-afsvampningsmiddel. TjP.1933.357. -agtig*, adj. (l. br.) i nogen grad (lidt, noget) tør. (sæden) bliver . . toragtig ved Roden. *JPPrahl.AC.55. UfF. -batteri*, et. (fagl.) batteri (2) med tørelementer; tørt batteri. *TeknO. -bejdsning*, en. spec. (jf. II. bejds slutn.; landbr.) d. s. s. afsvampning. *LandbO.³I.23. jf.: Tørbejdse (o: til roefrø). TjP.1926.392. Tørbejdsmaskine. Maskinbog Landm.579. -benet*, adj. 1) (jf. -fodet, -skoet; l. br.) tør (II.1.3) om benene (fødderne). Seen (er her saa lavvandet, at) man næsten (kan) gaae tørbenet derover. *Ellar.GH.I.163. Pol.²1944.12.sp.4. 2)* (jf. II. tør 4.3; vet.) uden sygelig vædkesamling i benene. *StambogoverHesteafletterRace.VI. (1906).120. -bleg*, en. [II.4.4] (fagl.) blegning af tørt tøj (modsv. blegning af nyvasket (vaadt) tøj). *Manufact.(1872).240. -bleven*, part. adj. (nu ikke i alm. rigsspr.) tørret; tør (II.2-3; spec. II.2.2:) de (af saften) optagne og tørblevne Qvæder koges nu i Saften. *Syltebog.(1795).34. -bløde*, v. (ænyd. tørbløde, banke, prygle, haare; vistnok egl. (til III. bløde 1): gøre blod (bøjelig) uden anvendelse af vand olgn., fx. m. h. t. (skomager)læder, der bankes blødt; jf. dog ogs. tørre hug olgn. (u. II. tør 4.3) og II. tørre 3.2; nu næppe br.) holde for nar; gække; narre. *Moth.T261.* han hår isinde at gecke dig

og tørbløde dig. *Nysted.Rhetor.17. -boring*, en. ☼ tør (II.4.4) (dybde)boring (modsv. Skylleboring). *IngBygn.1940.249.sp.2. -bundet*, adj. (☉ ell. fagl.). 1) om ting (beholder, fartøj): hvis bund er tør. Til Linefiskeriet anvendes tørbundede Fartøjer (modsv. fartøjer med dam) med Lastrummet indrettet til at optage den slagtede og isede Fangst. *IngBygn.1940.51.sp.2. 2)* (nu sj.) til I. Bund 7 (og II. tør 1.3, 2.4, 3.4), om jordstykke olgn.: som har tør jordbund. *JPPrahl.AC.90. -cylinder*, en. ☼ d. s. s. Tørrecylinder. *PapirL.299. -destillation*, en. (fagl.) tør (II.4.4) destillation. *BerlKonv.VI.319. IngBygn.1940.213.sp.2. -diæt*, en. [II.4.2] (med.) diæt med blid ell. ingen drikke og vædskefattig kost. *Bl&T. NatTid.⁹1947.5.sp.4. -dok*, en. (jf. tør dok u. II. tør 4.1; især ⚓) dok bestaaende af et udgravet bassin, som kan fyldes med og tømmes for vand (modsv. Flydedok ofl.). *OpfB.¹II.455. Pont.H.113. billedl. ** at faa Statens Skib i Tørdok bragt. *Drachm.DJ.I.413.*

I. Tøre, en. se I. Tørre.

II. tøre, v. se II. tørre.

III. tøre, v. se turde.

Tørelement, et. (jf. -batteri og II. tør 4.1; fagl.) element (4), hvis (delvis stivnede) vædske (fx. ved fyldning med gips) er forhindret i at løbe ud. *HHolst.Elekt.I.86. EHolstein-Rathlou.S.I.171. -farve*, en. (fagl.) tør (II.4.1) farve (fx. i pulverform). 8 Træbøsser til Tørfarver. *Dengl.By.1938.94. Kemisk-tekniskHaandbog.(1938).840. -ferskning*, en. [II.4.4] ☼ ferskning, hvorved raa-jærnet kun bringes til at gløde (modsv. Smelteferskning). *Sal.VII.170. -filt*, en, et. [II.4.1] (fagl.) d. s. s. Tørrefilt. *PapirL.299.397. -fisk*, en. (ænyd. d. s. (KancBrevb.1584.21. PClausson.NorrigesBeskriftelse.(1632).78.130;) til II. tør 2.2) tørret fisk (jf. Berg-, Klip-, Plat-, Rund-, Stokfisk; nu spec. (☉) om torsk, der er tørret uden saltning (modsv. klippfisk). *Holb.DNB.587. VareL.(1807).II.5. Krøyer.II.152. JJPac.II.158. VareL.⁴250.* (jf. Stokfisk 3.1 og II. tør 6.1) overf.: en Asket, en Kvindhader eller en Tørfisk. *JacPaludan.FJ.93. jf.: Hr. Liebmann var Holberg selv, altsaa Philemon, og saa værdig ud. Men Rollen er en Tørfisk. DagNyh.²1921.5.sp.5. -foder*, et. (landbr.) tørt (II.2.3) foder (hø, halm, hakkelse olgn.; modsv. græs(foder), grønfoder olgn.). Dyrene sættes paa Stald, fodres med Tørfoder. *MåsskrDyrl. LVI.173. -fodet*, adj. (jf. glåd. tørfot og ænyd. tørfod (Aroboe. *DavidsPsalter.²(1627). Ll6*), (adv.) tørfødis, oldn. purrføtis; jf. -benet 1, -skoet; l. br.) Agerdyrkeningen efter de nyesteErfaringer.(overs.1772).56. Stenene ragede netop saa meget op over Vandet, at man kunde komme tørfodet igjennem. *Bornh HaandvEr.105. ErlKrist.OM.160. -forraadnelse*, en. [II.4.3] (fagl.) forraadnelse (destruktion), der giver de paagældende plante-

væv en tør, smuldrende konsistens (fx. fremkaldt af skimmelsvamp paa kaal, kraftofser o.fl.). *TjP.1917.240. HavebrL. II.3.81.*

tørfdig, adj. [tørfdi] (ænyd. d. s., oldn. purftugr; til æda. thyrft, thurft, tarv, behov (Brandum-Nielsen.GG.I.117); jf. Nødtørf og tørfilos; nu næppe br.) d. s. s. nødtørfdig 1. *Moth. T57.* De Troendes aandelige Skat-Kammer . . oversat paa Dansk til alle tørf-tige og trængende Sieles Nytte. *Prætorius. (overs. bogtitel.1750).* **tørfit-løs**, adj. (med sideformer som: **tørfite-**. *Moth. T57.* **tøfte-**. *Schandrup. XI^v.* **tøvt(e)-**. *MDL.624.* **Aakj. VB.65. *Bregend.HB.30.* *Feilb.III.943.* **tøvtes-**. *MDL.624.* *HaandbogtilBibelsensForklaring. II. (overs. 1860-62).* 216. *Frijelt. Lyng. (1918).* 84. *Feilb.III.943.* jf. *Rahb.Min.1795. I.140.* (ænyd. gl'da. tør(f)te-, tyr(f)telos; om 1. led se u. tørfdig; især dial.) ufornoden; unyttig; overflødig; forgæves. Et tøvt-løst Arbeide. *MDL.624.* han havde været paa Højskole to Vintre itræk . . hvordan skulde saadanne Folk . . faa noget at købe Hjem for, naar de brugte Lønnen til saadanne tørf-tløse Ting. *Bregend.GP.16.* (vi) ansaa det for tørf-tløst at prøve paa at staa som Fredsforkyndere paa Valpladsen midt imellem de kæmpende Lejre. *Grænsevagten.1926. 78. jf. Stedn.V106.140.174.219.***

Tør-fylding, en. se Tværfylding. **-gær**, en. [II.2.2] (faql.) den tørrede affalds-gær fra bryggerierne. Som Erstatning for Skummet Mælk (s: som svineføder) benyttes alm. en Blanding af 1/4 Tørgær, 1/4 Sildemel og 1/4 Kød og Benmel. *Bornholms Landbrug. 1929. 511.* *Kemisk-teknisk Haand-bog. (1938).* 806. **-halset**, adj. (jf. -mundet; mindre br.) som er tør (II.3.e) i halsen, har en tør hals (er tørstig olgn.). *Holst.R. faa en Drik Gammeld. Du skal ikke gaa 40 tørhalset fra vor Dør. Elkjær.HA.121.*

Tørhed, en. [tø'r,he'd] fl. (sj.) -er (Ps.32.4 (Chr.VI)). (ænyd. gl'da. d. s. (Suso. 116. *Dom.6.37* (GldBib.)); især ω ell. faql.) den egenskab ell. det forhold at være (i høj grad, fuldstændig) tør.

i) til II. tør 1-4; spec. m. fg. anv.: 1.1) til II. tør 1 (og 4.1)). || i al alm. *Moth. T262. VSO. MO.* || (jf. I. Tørre 1.2; l. br.) til II. tør 1.4: (periode med) tørt vejr (mangel 50 paa regn); tørke. Der havde været En stor Tørhed i det aar, fra mand først begynde at ploye Jorden. *Rasm.Winth. S.117.* 1.2) til II. tør 2.1, om en ved særlig behandling fremkaldt tør beskaffenhed. Den erholdte Kobberopløsning indkoger man til Tørhed. *Hinnerup.Juv.244.* Koncentratet kan ind-dampes til Tørhed i Vacuum. *Sal.T.1945-46. sp.780.* 1.3) til II. tør 3. || jf. II. tør 3.5 (og 5.1): (den) forfærdelige Ørk, hvor der vare giftige Slangere . . og Tørhed, hvor der ikke var Vand (1931: med dens s. vandløse Ødemarker). *5Mos.8.15.* || til II. tør 3.e. at fordrive Tungens Tørhed. *OeconH. (1784).*

III.404. Slimhosten er næsten borte, men jeg har en ubehagelig Tørhed i Halsen. *HCAnd.BC.IV.240.* hun og Søsteren led af Tørhed i Huden. *Bang.L.157. jf.:* Kan du ikke slukke denne Tørhed i min Sjæl? *Kofoed-Hansen.KA.II.150.*

2) (nu mindre br.) til II. tør 5; spec. (til II. tør 5.2) om magerhed olgn. (hans krops) Tørhed og Stivhed. *Tode.IX.74. jf. Hrz. ST. 275.*

3) (overf.) til II. tør 6. 3.1) til II. tør 6.1-2. Folk af Smag klage over Skolens Tørhed og Grovhed, naar dem paa hver anden Linie i et Skrift forekommer et Følgelig. *Eilsch. PhilBrev.VI.* Undskyld . . disse Liniers Tørhed. *Cit.1841. (HCAnd.BCÆ. I.181).* han danner ved sin Tørhed en Vold mellem sig og de Unge. *HWulf. DR.284. jf. bet. 3.2:* Er det et Faar eller en Ko? . . Drengen . . sagde med den alvorsfulde Tørhed, hvormed man beretter et . . Faktum: Det er en fest. *Schand.TF.I.110. m. h. t. tegning, kunstform olgn.:* Hans mange Studie-tegninger . . har ofte en vis Tørhed og Stivhed. *KMads.SkagensMalere. (1929).* 3. Haaret (s: paa en figur) . . er af en Liniestrengthed, der nærmer sig Tørhed. *FrPoulsen.KGK.96.* 3.2) til II. tør 6.3. en ualmindelig Humor, der . . altid kom uden Pretention og med stor Tørhed. *FruHeib.EtLiv.II.202. Brandes. B.67.*

Tørheds-, i sgr. (ω ell. faql.) saaledes bl. a. til Tørhed 1.1 (jf. II. tør 4.1): **Tørheds-grad** (Tørhedsgraden faar Indflydelse paa Kornvægten. *LandbO.III.200.* Dampens Tørhedsgrad. *PSchröder.Maskinlære. II. (1920).* 9), **-maaler** („Tørhedsmaaler“, er et Apparat, som skal tjene til at maale Luftens „udtørrende“ Evne. *Sal. XXI.350*), **-prøve** (Suen-son.B.II.239), **-punkt** (det punkt paa en fugtighedsmaaler, der angiver den højeste grad af tørhed. *VSO.*) || til Tørhed 1.1 og 1.3: **Tørheds-plante** (d. s. s. Tørkeplante. *Warm. Bot.100. MentzO.Bill.20*). || til Tørhed 1.3 (II. tør 3.e): **Tørheds-fornemmelse** (en Tørhedsfornemmelse i Ganen. *LandbO.IV.652*), **-følelse** (Appetitangel . . med Tørhedsfølelse og lidt Brænden paa Tungen. *Caspari.Huus-ogReiseLæge. (overs.1828).* 55).

tør-hjertet, adj. (jf. II. tør 6.1; l. br.) uden frisk, levende følelse. den tørhjertede Filistrositet. *V Ved.BB.436. EHenrichs. (Tilsk. 1902.131).* **-holdelse**, en. spec. (faql.) til II. tør 2.4: det at holde et (afvandet) areal frit for vand. *NordConvLex. VI.823.* Tørholdelsen af Kolindisund og Tastum Sø (foregaar) ved Motorkraft. *LandbO.IV.536.* **-hoste**, en. (med., nu næppe br.) tør (II.4.3) hoste; spec.: kighoste. *Agerbech.FL. 208.* **-is**, en. [II.4.1] (faql.) en af kulsyre ved fordampning i fri luft dannet islignende masse (jf. Kulsyresne). *IngBygn. 1945.246. sp.2.* Tør-Is Fabrik. *TelefB.1946.I.823.*

Tørk, en. se Tyrk.

Tør-kage, en. (fagl.) tør (II.4.2) kage (uden flødeskum olgn.). Gersov.KL.211. Berl Tid.²³/₁₃1945.M.1.sp.1. **-kammer**, et. ☼ rum (beholder), hvori dampen fra en dampkedel gøres tør (II.4.1) (idet vandpartiklerne fraskilles). GadsMag.1927.359.

I. Tørke, en. [tørgg] flt. (l. br.) -r (langvarige Tørker. Buchh.SP.232. BerlTid.²⁴/₁₃1947.M.6.sp.4). (ænyd. d. s., gllda. t(h)yrkæ (GldaKron. 59.133. Rimkr.M.180), tørk(æ), 10 øda. thiurkæ (Harp.Kr.50), sv. torka, no. tork(e), oldn. purka; af II. tørke ell. II. tør) den egenskab ell. det forhold at være (overmaade, alt for) tør; (overdreven, skadelig) tørhed (I). **1)** (nu l. br.) i al alm. Moth.T263. (aske hængte sig til) Hals og Bryst . . som ellers formedelst deres Kulde og Tørke neppe skulde taget imod andet end Tjære. Tode.IX.358. *Ingen Bæk i Sandets Tørke rinder. Bagges.DV²VI.168. (ved- 20 det) maa have Tid til at antage (en vis) Grad af Tørke. AfhandlingomKulttilvirkning. (1799).8. jf. bet. 2: Luftens Tørke og Væde. Tode.VI.76. et gammelt Muldvarpeskud, der var blevet ganske lysegraat af Tørke. JPJac. II.274. (vognenes) Kasser og Hjul var ved at falde fra hinanden af Tørke. Rørd.S.223. **2)** (jf. Tørhed 1.1, I. Tørre 1.2; i rigsspr. nu især **⊖** ell. fagl.) (periode med) en gennem længere tid varende tilstand af 30 **tørt vejr**(lig), især: (varme og) regnmangel; i alm. med forestilling om dermed forbunden skadelighed for afgrøden. Herren skal slaae dig med . . tørke og brændt korn (1871: Brand og Rust i Kornet; 1931: Tørke). 5Mos.28.22(Chr.VI). Anno 1630 er i dette Land saadan Heede og Tyrke paa 12. Maaneders Tid indfalden, at det udsaadde Korn fortørredis. Pflug.DP.777. *de 40 Søer og Sumper, hvilke . . midt om Sommeren i Tørken ere tørre. Chitau.IR.21. *Gilboas Bjergel | Tørke jer hæрге, | Saa at ei Regn eller Dug eder bløde. Grundtv.SS.II. 168. (man) vander i Tørke rigelig. Bredsted. Pom.II.165. *en Tordenbløde efter Tørke | er som Guds Musik at lytte til. Holstein.Æ.31. Feilb. Lollo. || overf. *I Trætte og Svage af Trængselens Tørke! Brors.223. en tid, hvor der er åndelig tørke i sjælen. Tilsk.1921.II.5.

II. tørke, v. [tørgg] -ede. vbs. -ning 50 (s. d.). (ænyd. d. s., gllda. t(h)yrkæ, t(h)orkæ, øda. thyrkæ (AM.), sv. torka, no. tørke, oldn. purka; af II. tør (ell. af II. tørre; til dels med tilknytning til I. Tørke); jf. tørkne) **1)** (**⊖**, nu l. br. (jf. VSO. MO.)) lade blive tør; gøre tør; tørre (II.1); til dels (med tilknytning til I. Tørke) med forestilling om skadelig (udtørrende, fortørrende) udvikling. **1.1)** i al alm. Moth.T263. *Vi taler ey for dem (∴ de tobaksrygere) der deris Munde 60 tyrcke, | At de kand Bacchum med dis meere vedske dyrcke. Lucopp.TB.B29. *Den Gud, som tørker Land, | Han det og væder. JLLund. (SkVid. IX.196). jf. bet. 1.2: ved

Vinters-Tider, hvor det er besværligt at faae Klæderne (∴ vasketøjet) tørkede. CCPflug. ChristiansPleye-Huus.(1773).31. billedl.: Nu maatte den vige, den Smaasyns og Smaasinds Aand, og dens fortørrende Pust skulde ikke mere tørke Kragehusets Luft, som heretter skulde blive et gunstigt Forplantningssted for Tidens nye Tanker. Skjoldb.KH.110. **1.2)** pass. tørkes, gøres tør ell. (især) blive tør; tørres; ogs.: udtørres (fortørres). Moth.T 263. Til at ophenge Tobakket for at tyrkes, bruger mand Kieppe. LTid.1727.283. Bregend.A.9 (se u. I. sunde). **1.3)** (uden skarp adskillelse fra bet. 2) part. tørket brugt som adj.: tøret; ogs.: udtørret (fortørret). Poul Ped.DP.(1937).30 (se u. II. støbe 1.2). de gamles (murværk er) fuldkommen tørket, og i Følge deraf fast og haardt. OecMag.I.186. Rug . . tørket eller utørket. MR.1810.511. der var næppe Kerne i Halvdelen af de smaa, tørkede Aks. Søberg.HK.87. **2)** (**⊖** ell. fagl.) blive tør; tørre (hen, bort, ud); især (jf. fortørke; med tilknytning til I. Tørke) med forestilling om skadelig (udtørrende, fortørrende) udvikling. Dammen tørker. EMøller. Oldmesteroghans Bog.(1909).83. (planterne) vandes saa meget, at de ikke tørker. TidensKvinder.¹⁵/₁₀1925.28.sp.2. overf.: *Sjæl og Sanser, som omsider tørke. Soph Clauss.AP.83. || (jf. II. tørre 2) i forb. m. adv. (hen, ind, ud). man (sætter) Roserne i en kold Kælder og vander dem saa meget, at de ikke tørker ud. TidensKvinder.¹⁵/₁₀1925. 28.sp.2. i regnløse Sommere tørker (prærien) hen. Reumeri.LT.II.138. jf.: Grød du kun frit ud min Søn, det letter Sindet! I mig er Taaren tøret ind (∴: evnen til at græde tabt) for længe siden. AndNz.PE.II.266.

Tørke-, i ssgr. (**⊖** ell. fagl.) især af I. Tørke 2. -aar, et. AStrom.LV¹⁰. I Tørkeaar er Storkenes Føde . . Firben, Græshopper o. l. Naturens V1945.100. **-aaring**, en. (jf. -aar; l. br.). Cit.1723.(Vider.III.213). **-fuld**, adj. (ænyd. d. s.; nu næppe br.) om aarstid olgn.: som bringer tørke, er præget af (stærk) tørke. Borrebye.TF.458. **-periede**, en. Kandarius.LP.290. AaDons.S. 24. **-plante**, en. (bot.) plante, der vokser, hvor bunden er vandfattig og luften tør; tørhedsplante; ærofyt. Sal.XVII.947. LandbO. IV.651. **-ramt**, part. adj. Lov om Laan til tørkeramte Landmænd. LovNr.111¹³/₁₃1943. **-stue**, en. [II.1] (jf. Tørrestue; nu næppe br.). LTid.1759.433.1762.420. **-tid**, en. i Tørketider. WesenbL.Ins.197. Østrup.AH.27.

tørkisk, adj. se tyrkisk.

Tørklister, et. [II.4.1] (fagl.) klister i pulverform (til opløsning i vand). Smaasløjd.131. **-kloset**, et. [II.4.1] (fagl.) kloset uden vandudskylning. LokomotivT.1944.161.sp.1.

Tørklæde, et. [tørk]kæ(ː)ðə ell. (gldgs. ell. dial.) [tørk]læ (KNyrop.OL.I.161. jf. Esp.494. UjF. samt (flt.)) *Silketørkle'r.

PAHeib.Sk.II.319. Tørklær.MLorentzen.Jule-træet.(1947).11). (nu næppe br. i rigsspr. **Tørreklæde.** Pflug.DP.856. NvHaven.Orth. 176. EPont.Atlas.II.438.III.54. Krist.JyA.III.38. — nu sj. **Tørklæde.** Bagges.Ep.371. Heib.Poet.IV.156). fl. -r. (ænyd. tør(re)-klæde(e), no. tørklæ, tørkle; af II. tørre 3.1 (ell. II. tørke 1), jf. Tørreklud og sv. torklåde) (tildannet) stykke stof (lærred, silke olgn.) til særlig brug, egl.: til af-tørring.

1) (nu l. br.) svarende til (men nu uden tydelig forestilling om) den opr. bet.; især (jf. Haand-, Snus-, Snydetørklæde) om lommetørklæde. Moth.T261. *Jeg Tørreklædet tog og viskede (hundens) Been, | Som vare skidne.FrHorn.Somn.Poet.37. „jeg faaer Næseblod, mærker jeg — undskyld mig!“ Derpaa holdt han Tørklædet for Ansigtet og gik ud. Ing.EF.II.78. (vi er) færdig at briste af 20 Latter; men vi maae holde Tørklædet for Munden og lade som vi har Hoste.sa.L.III. 158. Her er Dit Lommetørklæde, min Pige . . Du maa ikke saaledes lade Dine Tørklæder ligge omkring. Tops.S.196. spec. med forestilling om aftørring af taarer: Ach, Madame, det er jo slet intet at væde Tørklæder (o: græde) for.Holb.Bars.II.12. sa. LSk.IV.4. Serafine tørrede Øinene og viftede med Tørklædet.Pal.M.II.II.194. || kaste 30 tørklædet (til en), egl. om den tyrkiske sultan, der i sit harem kastede sit lommetørklæde til den kvinde, han udvalgte; (l. br.) med videre anv.: faaer en Konge Lyst til en af sine Undersaatters Koner eller Døttre, siger Man smilende: „han kaster Tørklædet“. Blich.(1920).XIV.203. smst.XXVI.138. jf. Tops.J.221. Feilb. || (bibl.) om svededug; se u. Svededug 1-2.

2) væved ell. strikket (hækket) stykke 40 stof, tøj, klæde, der bindes om hovedet, halsen olgn. (jf. Amager-, Hals-, Hoved-, Malke-, Over-, Skuldertørklæde ofl.). hun kand ikke tale om sit Tørklæde eller Skiørt, uden hun siger med Permission. Holb.Bars.II.3 (jf. sa.Comedierne vedRoos.I. (1922).572). Adr.¹.1762.sp.9. Min Søster . . tog et Tørklæde af sin Hals og bandt det om hans Hoved.Bagges.L.I.36. det smukke Haar . . krøllede frem under et lille Tørklæde.CBernh.NF.IV.72. Hrz.V.186. et fransk 50 Tørklæde eller Frakketørklæde, som det ogsaa kaldtes, til at binde om Halsen.Aarb Frborg.1918.163. jf. Madtørklæde: i Æbeltoft . . er ogsaa endnu brugeligt at tage Steeg og Terte hiem med sig i Tørklæder. Holb.HAmb.I.5.

☉ **tørkne**, v. [tørgnə] -ede. vbs. -ing (s. d.). (ænyd. d. s., glda. thyrknæ (Kalk.IV. 407. Bønneb.I.228); af II. tørke ell. I. Torke) 60 1) (l. br.) blive tør; tørre (hen, bort, ud); tørke (II.2). Holst.R. *Flodens Sædemarker tørkner.EBrand.J.48. Saften tørkner paa vore Læber.AntonNielsen.EtAar.(1919).

23. Alle Nilstrømme tørkner (1871: skulle udtørres).Sach.10.11(1931). || (uden skarp adskillelse fra bet. 2) part. tørknet brugt som adj.: (ud)tørret. *Jeg som dend tørkned Mark maae efter Naaden tørste.Schandrup. H3r. *Ved . . af tørkned Oliestammer.Apolonios.Argonavtertoget.(overs.1897).15. Forsigtigt lagde han de smaa Isstykker mellem Sarahs tørknedede Læber.ORung.LO.215. 2) (sj.) gøre tør; (ud)tørre; tørke (II.1); billedl.: *Frankrig . . | hvor nu der kun raader en tørknedende Vind.Drachm.Sk.293. **Tørkning**, en. (især jagl., nu l. br.) vbs. til II. tørke (ell. tørkne): tørring. jeg (blandede) reen Gotlands Kalk med . . reent Vand . . men dette blev efter Tørkningen løes og moer.OecMag.I.286. Tobakkets Tørkning.OeconJourn.1757.796. den fuldkomne skarpe Tørkning de (o: hvalbarder) bør have, forinden Vægten bør være gyldig.CPont.HR. 95. jf. Lufttørkning.HFB.1936.xxxviii.

Tørkompas, et. [II.4.1] (især ⚓) (skibs)kompas uden vædske (mods. Spiritus-, Sprit-, Vædskekompas). Sal.X.812. -**kost**, en. tør (II.4.2). kost; især i forb. leve af (HPJacobsen.MysterietAnderson.(1940).101) ell. paa (AndNz.FL.150) tørkost, holde sig selv med tørkost (KSech.MV.15) olgn. Forslag til Kbh.s Budget 1920-21.(1919). 308. Børnene spiser saa meget de vil af Tørkosten og først derefter drikkes Mælken. VorUngdom.1937/38.247. UjfF. -**køle**, v. [II.4.4] ☼ afkøle (koks olgn.) uden brug af kølevædske. IngBygn.1940.207.sp.2. -**lagt**, part. se u. -lægge. -**land**, et. (ikke i alm. rigsspr.) tørt (II.1.2) land; landjord. Moth.T 261. UjfF. billedl.: De gaar og stikker Hoderne sammen paa deres Tørland og lukker ham ude i et gyngende Morads.KBecker. TK.I.19. -**lægge**, v. vbs. -ning. 1) (< MO.; „nyt Ord (fra Chr. IXs Tid)“. Levin.; især jagl.) lægge (en landstrækning, en sø, sump, fjord olgn.) tør (II.2.4) (ved afvanding); ud-tørre. (navnlig i pass. (spec. perf. part.) ell. som vbs.) det sumpige Mosedrag Velabrum tørlægdes og blev til Forum.Bille.Italien.II. 210. et Par Aktieselskaber til Tørlægning af jydsk Fjorde.Bang.S.200. *Mosen er tørlagt, og Hede dyrket op.Rich.BD.16. Land, der indvindes ved Tørlægning eller Opfyldning af et Vandareal.LovNr.64¹/₄1899.§5. Hvis Muren staar under et udvendigt Vandtryk, saa der siver Vand igennem, lader en holdbar Puds sig ikke fremstille, med mindre man tørlægger Muren under Udførelsen. Suenson.B.III.430. (spog.:) saa tørlaa vi hele Havskildpadden (o: ved at drikke spritten, den opbevarede i).StormP.P.12. 2) (efter eng. dry, egl.: tørre, udtørre; især i avis-spr., jarg., til dels spog.) i videre anv., med tilknytning til II. tør 4.5, i udtryk for manglende forekomst af drikkevarer, spiritus. (især i perf. part.). 2.1) m. h. t. sted, land olgn., dels: (næsten) tomme for drikkevarer

(spiritus). *Ud i Provinsen ruller | den tunge Bryggervogn | fra Landsby og til Landsby | indtil et tørlagt Sogn. *Bergstedt.IV.46.* for nogen anden Nordmand kendte dette Ord, „tør lagde“ (*Arne Garborg*) mit Hus fuldstandig. *AHenriques.GA.161. jf.:* Vi har tørlagt en Del (o: drukkit meget) hernelde (*i bevertningen*). *TomKrist.LA.88.* dels om paalæggelse af spiritusforbud (totalforbud). I hele Kjøbenhavn bringes der ikke daglig saa mange berusede Personer til Detentionslokalerne som i det officielt tørlagte Helsingfors. *Pol.^{22/4}.1917.7.sp.6.* Nu er alle Staterne (o: de nordamerikanske fristater) tørlagte, al Udskænkning af Spiritus og Øl strafbar. *Tilsk.1920.I.252.* det Stridsspørgsmaal, der i en Aarrække ophidsede hele Landsdelen: Forsamlingsbygningens Tørlægning. *Larsen-Ledet.LK.I.137. 2.2) om person: tørlagt, som er (bleven) afholdende m. h. t. spirituose drikke, ikke (længer) er drikfærdig (drikker).* Ægteparret fik et nyt og pænt Hus . . og Manden drak sig langt sjældnere fuld. For Tiden er han tørlagt, og de har det udmærket. *Sundhedstid.1918.162.* Herpaa stander . . ethvert Forsøg paa at faa den kroniske Alkoholist tørlagt. *AWim.(Pol.^{9/6}.1928.11.sp.4).* **-læske**, v. vbs. **-ning**. [II.4.4] (*faql.* læske (kalk) med tilsetning af den kun for den kemiske proces (læskningen) nødvendige vandmængde. Graakalken . . knuses og tørlæses. *HFB.1936.55.* tørlæsket Kalk (*ell.*) Melkalk. *TeknLeks.I.568.* **-løber**, en. [II.4.1] vandmaaler, hvis øvre rum er uden vand. *TeknLeks.I.581.* **-mad**, en. (*især dial.*) tør (II.4.2) mad (smørrebrød olgn.; ogs. (mods. Sobemad) om eftermad (1), sulemad). *SjællBond.52.53.143. Gravl.Bysens Bedste.(1929).73. UjF.* **-maling**, en. spec. [II.4.4] om findeling af raastoffer (til cement) uden brug af vand (mods. slæmning). *Suenson.B.III.361.* **-malt**, en, et. [II.2.2] (*især bryg.*) d. s. s. Køllemalt. *Hage.⁹⁰⁴* **-mask**, en. [II.2.2] (*faql.*) torret mask (fra bryggerier, brugt som foder). *Kemisk-teknisk Haandbog.(1938).806.* **-mid-del**, et. [II.4.1] (*især mal.*) d. s. s. Tørrmiddel. *D&H.* **-mundet**, adj. (ænyd. d. s.; jf. -halset; talespr.) (som sidder, staar, gaar osv.) med tør (II.3.6) mund. I skal . . ikke gaae tørmundet og uvederkvæget herfra. *HFEw.Fort.189. Drachm.M.60.* Gribende var det at se disse to gamle Kombattanter . . sidde tørmundede . . ved hint . . Klappbord, hvorover forudm Vinen havde flydt. *Wied.Fæd.415. jf.:* han kunde føle sig højt hævet over en medbejler, der stod tørmundet (o: forsmaet) tilbage. *NMøll.H.80.* **-mur**, en. (jf. tørsat og tørtbygget mur u. tørsætte 2, tørtbygget; *faql.*, spec. arkæol.) tør (II.4.1) mur. *HavebrL.¹.II.837. NationalmusA.1939.20.* **-mælk**, en. [II.2.2] (*faql.*) mælkepulver. *OpfB.¹.I.677. OlesenLøkk.NH.III.268. jf. Tørmælkspulver. Regl.Nr.142^{11/6}.1936.55.*

Tørn, en ell. (*i rigsspr. nu især faql.*) et (*VSO. MO. S&B. jf. Saaby.⁷ i bet. 2: Winth.XI.181. Gjæl.M.475. AndNz.PE.III.184. Bregend.FT.127.* jf.: det er min eller mit Tørn, c'est mon tour. *Scheller.MarO. nu spec. (†) i bet. 1.1: Bardenfl.Som.II.80. Scheller.MarO. jf. Rund-, Slagtørn). [tør'n, ogs. tōrn] ft. d. s. (i bet. 1(1): Scheller.MarO. KuskJens.Som.9. i bet. 2: AndNz.BN.138. Aakj.HÆ.53) ell. (l. br.) -e (i bet. 2: JVibe. Rullesten.(1918).29. KMunk.OS.158) ell. (sj.) -er (i bet. 1(1): rundtørner. *HilsentilMK Zahrtmann.(1931).105.109.*) (sv. törn, no. tørn; (gennem somandssprog) fra eng. turn, jf. nt. törn, holl. torn, stød (imod noget); af eng. turn, vende, se torne)*

1) (*især †*) som udtryk for (en fra den lige retning afvigende, drejende) bevægelse olgn. 1.1) (jf. torne 1; l. br.) (hurtigt) omdrejende bevægelse; rotation; ogs. med mere ubest. bet., m. h. t. ting, der er i hurtig bevægelse: sving; fremdrift; fart. (cyklen) vejede halvandet Hundrede Pund, men saa var der ogsaa Tørn i den, og paa den korte Jens Skårverne smaa paa Landevejen. *JVJens.NH.204.* havde de kort langsommere var de vältet, men med den Tørn Vognen var i kunde den ikke faa Overbalance. *sa.CT.100.* De hvistede med Byrden et Par Gange for at faa Tørn i den. *sa.RF.140.* 1.2) om sno-ning, omvikling, vinding olgn. || (anbringelse af) en bugt (vinding, løkke) af en snor olgn., lagt (en enkelt gang) om en (fast) ting; især m. h. t. tov, vire, der lægges om en pæl, en pullert osv., til fastholdelse af tovet, standsnng af dets glidende bevægelse: slag (I.7.2); spec.: rundslag; rundtørn. *Harboe. MarO. (de) stak . . mig (o: et lille barn) en lille Stump Flesk i Munden, til at suge paa, og bandt den fast med et Tørn om begge mine Øren. Ellar.SB.403.* tage Tørn med en Ende om en Klampe. *Scheller.MarO.* tage dobbelt Tørn med Trossen om Pullerten. smst. tage et Tørn af. smst. fire med Tørn. smst. der tages derefter Tørn med Kablet om en Pløk. *Medd.Rytt.73.* || ikke til-sigtet (sammen) slyngning af tov, ankerkæde, sejl olgn., der kommer i urede ved at slynge sig om andre dele (af samme ell. andre tove osv.). Løberen . . skal klares „regulært“ op, ellers kommer der Tørn i Tallieren. *Fr Opffer.BV.27.* Skibet (hang) dér (o: i kirken) saa støt og roligt, som om der aldrig havde været Tørn i dets Kæde. *Drachm.SF.224.* Peter var beskjæftiget med at klare Flaglinen, som der var kommen Tørn i. *Baud. JS.134.* Kæden har Tørn om Stokken paa Ankeret. *Scheller.MarO.* klare Tørn, dreje Tørn ud. smst. jf.: (han) dreier saadan paa Øinene, at man skulde troe, der maatte komme Tørn i dem. *WCarrstensen.Dengamle Skole.(1882).272. 1.3)* (jf. torne 3) om (vold-somt) (sammen) stød. *Farten stansedes af et voldsomt Tørn. AndNz.D.41.* || spec. (jf.

II. Stod 4.s) i udtr. tage tørn (af), afværge et (haardt) sammenstød (af fartøj imod bølverk, andet fartøj olgn.); tage stødet af. VSO. MO. jf. S&B.

2) om virksomhed, udvikling olgn. 2.1) (jf. tørne 4; især ⚓) som udtryk for, at noget tilfalder en efter tur, paa skift; især om (de ml. forsk. hold vekslende tidsrum med) tidsbegrænset arbejdsydelse, tjeneste (om bord); tur; jf. ssg. som Allemands-, Baks-, Ror-, Skildvagstørn. det var min Tørn idag. V Korffitsen. TO. I. 15. vi (delt) Vagten ind i tre lige Hold, saaledes at de to havde tre Timers Frivagt, medens den ene gik med Sablen. Jeg havde den første Tørn. Drachm. STL. 322. hvem skal have Tørn ved Roret. Scheller. MarO. Buchh. FD. 66. jf. I. Skift 3: (fire mand) arbejdede nede i (lasten). Det var en Tur, som gik paa Tørn. LC Niels. Historier. (1907). 168. Sportsleks. II. 628. || (jf. Lade-, Laste-, Lossetørn) om adgang (for et skib) til ladning ell. losning. Dampskibet har Tørn (til Kulfyldning) førend os. Scheller. MarO. over hundredre store Skibe . . . ligger og venter paa Tørn til at losse eller laste. Krarup Niels. GØ. 32. 2.2) (jf. bet. 1.3 og 2.1 samt Tørning 2; især talespr.) anstrengende, besværlig virksomhed, opgave, skæbnetilskikkelse (der tildeles ell. tilfalder en); anstrengelse; besvær; strabads; prøvelse; spec.: kamp, dyst (med fjendtlige angribere olgn.); (krigerisk) angreb. MDL. *Fader jeg blev til de store, stærke Børn, | De skal staae mig bi mod Alderdommens Tørn. Bagger. II. 445. *Det gjælder Folk at være! | Frisk frem igjen! hold ud en Tørn (o: i krigen 1864)! Rich. ND. 138. *Jeg veed, Du er just ingen Kjærring, | Du taale kan et Tørn (o: nattevandring i ondt vejr). Winth. XI. 144. Gaa med i Baaden, John! Du har vel ikke Noget mod den Tørn? Bergs. BR. 1 (1872). 231. han (kunde) høre hende hulke sagte (o: efter en ægteskabelig strid) . . . De havde taget saadanne Tørn før. And Nz. PE. III. 85. Esp. 356. Feib. Lollo. 2.3) (sj.) som gradsbestemmelse: (en) grad; (en) smule. deres Guds frygt var en Tørn for stram efter hans Smag. EBertels. Kvinder ved Stranden. (1940). 14.

Tørn-, i ssg. [tørn-, ogs. t'örn-] især (⚓) af Tørn 2.1 (se dog ogs. u. Tørne- i ssg.); saaledes bl. a. om liste over mandskabet efter dets fordeling i hold (til Tørn): **Tørn-liste** (Bardenfl. Som. II. 164), **-rulle** (Scheller. MarO.).

Tør-naals-radering, en. [II.4.1] (jagl.) radering med kold (II.1.3) naal. Tilsk. 1937. II. 70.

tørne, v. [t'ørna, ogs. t'örnæ] -ede. vbs. -ing (s. d.) ell. † -else (Moth. T265. VSO.), jf. **Tørn**. (ænyd. d. s., sv. törna, no. tørne; fra eng. turn, vende osv. (meng. turnen, oeng. turnian, tyrnan), holl. tornen, mnt. tornen (törnen), standse (fx. en hest), tøjle, fr. tour-

ner, vende (oldfr. torner), af lat. tornare; jf. sen. oldn. turna, vende (rangturna, vende (noget) forkert, umturna, vende om); besl. m. Tournure, Tur, Turné, I. turnere)

1) (jagl., især ⚓) som udtryk for vending, drejning (af en ting, et hjul olgn.): vende ell. dreje (om ell. rundt); spec. (⚓) m. h. t. motor olgn.: dreje og derved gøre klar til at starte. tørne Maskinen. Tekn. MarO. de (havde) et Slid med at faa Baadene paa Land, tørnet rundt med Kølen opad og sikret mod Stormene. Knud. And. HH. 99. M. mærkede Trætheden i sine Arme ved ustandselig at skulle tørne Rattet. BMikkels. TF. 120. katten tørnede (o: væltede) spanden. UfF.

2) (jf. bet. 3) som udtryk for standsning af en bevægelse (i en vis retning). at tørne hesten (o: holde den an). Moth. T265. jf.: *Du maa din Vandre-Stav omsider lade tørne. LThura. Poet. 331. || nu kun (⚓) som udtryk for, at et tov, en kætting olgn. løber ud og stoppes (i sin bevægelse), spec. (med tilknytning til Tørn 1.2) ved at der tages torn (om en klampe, en spiltromle olgn.); i forb. tørne (et tov osv.) ell. (jf. optørne) tørne op. SøLex. (1808). Harboe. MarO. torn Braserne! Scheller. MarO. Baghaandsknob (bør) anvendes ved Forhaling, hvor der skal sættes fast eller tørnes i Bøjer og Ringe. Kusk Jens. Søm. 14. spec. ved forankring: tørne op (for ankeret, i kæden), (lade et skib) blive stoppet af anker og varp (og svaje op). (vi) drev ind paa Flakket . . . lod det daglig Anker falde og tørnet op. Jens. Sør. II. 27. Ved Indseilingen (er) der ikke . . . Rum nok, at et Skib kan svaie for sit Anker og tørne op, uden at støde. Isl. Kyst. 36. *den stadse-lige Seiler . . . | Den tørner op for Ankeret, ret ud for Fiskerleiet. ARecke. P. 11. Scheller. MarO.

3) ((uden for bet. 3.3-4) nu spec. ⚓) som udtryk for (haardt, voldsomt) (sammen)-stød, ofte tillige med forestilling om deraf følgende standsning (jf. bet. 2), (følelig) skade olgn.; m. subj., spældnere (tillige) obj. (se bet. 3.3 slutn.), der betegner de saaledes bevægede ting: støde(s), slaa(s) (haardt) imod noget. 3.1) i al alm. *Skal min Fod end tørne | Midt paa Steen og Tiørne. Stud. 51. naar et Skib, en Baad, etc. støder nogensteds paa eller imod, saa siger man, at det tørner. Robinson. I. 217. Noget efter tørnede Vraget. Drachm. STL. 238. Naar Baaden tørner i Grunden, springer alle Mand ud, lige mange til hver Side. Kusk. Jens. Søm. 263. der . . . tørnedes (under rangeringen) saa haardt, at en Vogn blev helt knust. Lokomotiv. T. 1943. 49. sp. 2. ⚓ om (hug)vaaben olgn.: Øxen tørnede i min venstre Ankel ind til Beens. Æreboe. 44. *De (o: pile) tørner kuns, og ej | Kan aabne Blodet Vey. Tychon. (Kbh. Saml. II. 150). *om det (o: spydet) tørner kun lidt, paastand dog fælder det Manden. Wilst. II.

XI.v.392. || om fartøj ogs.: berøre landingsstedet, *bolværket* (idet der lægges til). hva' er det for en Kammerat, I har faaet om Bord hos Jer? Vi svarede slet ikke noget, førend Baaden havde tørneth. *Drachm.STL. 318. smst.29. 3.2) m. obj., der betegner den ting, som rammes (som man støder imod)*. Det var et stort Skib, der tørnede os. *Drachm.SS.100.* straks Baadene tørnede Grundten og Mændene sprang ud i den hvide Braad for at hale den paa Land, blev der Liv og Røre. *Søiberg.L.163.* ved Gennemsejling af Oddesundbroen (*havde skibet*) ved Masten . . tørneth Broklappen. *Ugeskr.f.Retsv. 1946.A.220. 3.3) i særlige forb. m. præp. ell. adv. (om tørne tilbage olgn. se bet. 3.4). jf. bet. 3.1 slutn.:* Mændene blev siddende ved Aarnerne, indtil Baaden var tørneth til. *Søiberg.SK.41.* || i forb. m. (i) mod ell. (især tidligere) paa. *Moth.T265.* *den Søbevandte Mand | Mod Bredden tørneth og af Jollen sprang i Land. *Tychon.Vers.207.* *huul og sørgelig, som Bølgens Lyd, | Der tørneth mod en ensom Klippes Fod. *Ev.(1914).V.151. (fi-sken)* losreves af Snoren, og tørneth mod min Ledsagerindes ene Fod. *Blich.(1920). XXVIII.106.* saa voldsomt tørneth (baaden) mod Bolværket, at en Planke sprang løs i dette. *Kofoed-Hansen.KA.I.307. Scheller. MarO. Den 13. Januar . . tørneth et Godstog og et Persontog mod hinanden. LokomotivT. 1942.17.sp.2. om en person(s) legemsdel) under (hurtig) gang, ved snublen, fald olgn.: ieg (faldt) ned . . og havde paa en Ligsten, som ieg tørneth imod, nær knuset Næsen. Langebek.Breve.194. hans opsvulmede Fødder tørneth haardt mod Steenbroen. Ing. KE.I.110. (han) tørneth med Ryggen mod den ormstukne Dør . . Fyldningen gik ud. HCAnd.OT.II.168. Folk tørneth mod hverandre. Jørg.VF.167. jf.: *Da tørneth Skien mod en Kampsteen, | og Palmatoke faldt. Oehl.P.(1809).17. jf. bet. 3.4 og 5: I det Samme kom Hans tumlende ned . . Han tørneth forover mod Bordet, saa lang han var. Bergs.BR.218. om vaaben olgn.: denne Mængde Skud, som tørneth paa ham (o: en elefant) . . formaaede (ikke) at kaste ham ned. Reiser.IV.200. (spydeth) tørneth saa stærkt imod Balders Bryst, at han næsten segner i Knæ derved. *Ev.(1914).III. 50. Hauch.TVI.62. uegl.:* *mindste Hvirvel-Vind, der os maa tørneth paa, | Kand i et Øjeblik vort Haab til Jorden slaa. *LThura. SA.155.* *En Bane (o: aaben strækning) viser sig . . | Imellem tætte . . Hekke. | Den tørneth paa en Bygning og maa vende. *Steners.Ode.49.* Hun vilde gjerne se at faa Orden i de Tanker og Fornemmelser, der . . tørneth mod hverandre. *Schand.BS.386.* Inden for Nationen tørneth de forskellige Interesser imod hinanden. *BerlTid.7/11 1932.M.6. sp.3. om tilfældigt møde:* *Han traf paa Jensen ved et Gadehjørne . . | „Det heldigt er,*

at jeg paa dig skal tørneth.“ *PalM.AdamH.II. 312.* || i forb. m. sammen. Tordenslagene gjenleed saa voldsomt, at det var, som om Bjergene tørneth sammen. *Goldschm.Hjl.II. 1154. (pludselig)* røg Glasdøren klirrende op . . og efter Døren fulgte en Herre . . Lotte tørneth sammen med ham. *Schand.SB.66. Scheller.MarO. billedl., m. h. t. modstridende parter(s) meninger) olgn.:* ideligt tørneth (vi) sammen i al Venskabelighed. *Kofoed-Hansen. L.365.* Goldschmidt . . tørneth sammen med det officielle Samfund. *Borchsen.FF.II.267. jf.:* *Vi snakke smukt hinanden efter Munden, | Og tørneth sammen kun med vore Glas. *Bødt.D.(1856).69.* || (l. br.) m. obj., der betegner den ting, som føres (stødes) imod noget. (de) drejed sig (under slagsmaalet) i sejge . . Vendinger og tørneth hinanden opad Døre og Vægge. *JPJac.I.233. jf.:* *Skipperen . . greb den vægtige Stang . . og stødte den voldsomt, | Tørneth fast, blandt de spragledede Steen. *Oehl.PSKr.I.407. især (talespr.) i udtryk som tørne hovedet, panden imod (noget). Schand.SB.141. 3.4) (jf. bet. 4 og 5) i forb. tørne af ell. (nu; især uegl.) tilbage, om hvad der (støder imod noget) haardt, urokkeligt og derefter) kastes, slænges tilbage. *Odd og Egg paa Fjendens Vaaben . . | Tørne af paa Helgen-Kaaben. *Grundtv.DVIII.335. Oehl.ØS.(1841).120.* *Ulykkens . . Flyvende Pile . . | Tørne tilbage . . fra jordiske | Guders Skjolde. *PalM.AP.37.* Slagene af et Dusin Trommer tørneth tilbage fra den taarnhoie Triumphbue. *Goldschm.(Fra nord. Digtere.(1869).94. (jf. bet. 5) om person: Bonden greb nu fat i Hanken paa Kisten; men da han trak til . . brast den — og . . han tørneth tilbage med Grebet i Haanden. NPWivrel.R.300.**

4) (især $\ddot{\text{t}}$) som udtryk for, at en vis (for et hold reglementsmæssigt tidsbestemt) virksomhed, en torn (2.1), skal finde sted (tage sin begyndelse). 4.1) m. abs. anv.: (begynde at) tage sin torn (jf. tørne til u. bet. 4.2); ogs.: skjifte (med et andet hold) m. h. t. torn. Kontrolkommissionen, der bestaar af en Officer . . en Underofficer og en menig . . der tørneth hver Uge. *Bardenfl.Som.II.243.* jeg (vilde) have lagt mig paa Bænken . . for at „slange“ til Kl. 2, naar Vagten igen tørneth. *Kbh.7.1909.I.sp.6. 4.2) i særlige forb. m. adv. (ell. præp.); spec. ($\ddot{\text{t}}$) som kommando.* || tørneth ind, (efter tur) begive sig til sin køje; gaa til køjs (ogs.: i seng); spec.: falde i søvn. saa tørneth jeg da ind i Kokkens Køje. *Drachm.KK.9. Scheller.MarO.* han, der skulde have været paa Dækket ved Vagtskiftet . . havde sovet hele Eftermiddagen, under Diskussionen havde (han) lagt Tøjet og var tørneth ind igen. *ASandemose. Klubavtermanden.(1927).47.* || tørneth til, 1. (jf. bet. 4.1 og Tiltørning) begynde (at tage) sin torn; begynde at arbejde; træde til. Styrmanden tramper . . hen over

Dækket. „Saa tørner vi til!“ varsgoer han. *Skjoldb.S.191.* Klokkeren fire om Morgenen, naar Aflosningen skal tørne til, saa serveres der Kaffe. *CarlSør.S.II.16.* Da jeg tredie Dags Morgen tørnede til Arbejdet . . kunde jeg ikke udholde det længer. *Buchh.FD.144.* uegl.: Saa tørner vi til, Landsmænd (o: begynder at drikke). *LCNiels.Historier.(1907).* 176. Hele Bopladsen var i denne Nat tørnet til Fæst. *KnudRasm.SnehyttensSange.(1930).* 141. 2. trans.: kalde til arbejde (tørn). tørne Folkene til Arbejde. *Scheller.MarO.* I det samme blev der slaaet Glas. Regnar (o: baadsmanden) tørnede Folkene til. *Knud And.H.131.* || tørne ud, (jf. II. rejse 1.2) staa op af køjen (ogs.: af sengen); uegl.: komme i gang, i virksomhed, paa benene; tage fat. „giv mig en Kop Caffe . . .“ „Jo, Godmorgen! — Ikke førend De tørner ut!“ *Dick.SØ.62.* De fleste af Passagererne tørnede ud, jeg forblev rolig nede i Køien. *RudBay.EP.III.173.* *CMøll.PF.134.* Tørn ut. *Dania.III.110.* Hun havde ikke været hjemme siden hun tørnede ud om Morgenen. *Pont.MH.154.* (vi) haaber, at (fodboldspilleren) kan tørne ud paa Tirsdag igen. *Pol.1941.6.sp.1.*

5) med særlig, især mere tilfældig anv., ved videreudvikling af bet. (1 og) 3(4) ell. 4.2, som udtryk for (tumlende) bevægelse i en vis retning, (pludselig) fremdukket olgn. Veyen ned ad Bakkene (er) saadan at Heste og Slæde meget lettelligen kan tørne ned af Veyen . . og ned i Aaen. *PNSkovgaard.B.179.* da Kreaturet i kolde Efteraarsnætter idelig driver omkring, er det ikke sjældent at Samme tørner i . . et andet Sogns Sød. *JPhHage.Kbh.s.Amt.(1839).* 187. Storraaen brast tvært over . . og de nedhængende Tømmere af den svære Raa tørnede voldsomt omkring ved Skibets Overhalinger. *FCOls.PM.43.* han hev Bogen og tørnede ud over Gulvet. „Saa skal da den lede annamme jer!“ *AndNx.PE.II.232.* jf.: *de Schyther selv i Verdens Vinter-Hjørne, | Hos hvilke sjelden sees et Soole-Glimt at tørne. *LThura.SA.7.* jf. III. tone 3.2: nu er vi vores egen Herre . . at sige, hvis ingen af Familien tørner op. *KMsch.H.181.* *ASølling.Sømandsliv.(1925).* 16. over Middag tørnede han . . frem af sig selv. *JVJens.J.71.* om mulighed, chance olgn. (efter eng. turn up; jf. *Vogel-Jorg.BO.418*): jeg besluttede . . at gøre et sidste Forsøg paa at sælge (skibet). Jeg laa nu i nogen Tid og ventede paa at noget skulde tørne op. *ASølling.Sømandsliv.(1925).* 84. || jf. bet. 3.3: Den største Ulykke tørnede paa (o: ramte) Øen da Gabriel Marselius ankom. *JPaludan.Moen.I.(1822).* 379.

Tørne-, i ssg. (til dels vekslende med 60 **Tørn-**, se u. Tørne-ende, -talje). især (fagl., spec. ⚓) af tørne 1-3; saaledes spec. (⚓) til tørne 1 (til dels med tilsvarende ssg. m. Dreje-), i betegnelser for ting (redskaber, ma-

skiner), som man drejer, ell. hvormed man drejer (igang sætter) en maskine olgn.; saaledes Tørne-apparat, -kontakt, -motor, -skralde (jf. I. Skralde 1.2), -stang ofl. **-bed(d)ing**, en. [2] bedding, hvormed tørtøvet kastes (naar et skib løber af stabelen). *Harboe.MarO.Funch.MarO.I.135.II.143.* **-ende**, en. (**Tørn-**. *Scheller.MarO.*). [2] (jf. -talje, -tov) d. s. s. Stoptov. *Tuxen.Søfart.472.* *Bardenfl.Som.II.44.* **-jolle**, en. [2-3] (jf. -tov) tov (jolle (I.2)), hvormed den ting, der hejses op ell. ned, holdes fri for stød. *Funch.MarO.II.65.* **-talje**, en. (**Tørn-**. *Scheller.MarO.*). [2] (jf. -ende, -tov). *SøLez.(1808).* *Bardenfl.Som.II.141.* **-tov**, et. [2] (jf. -ende, -talje) stoptov, spec. (jf. -bedding) anvendt ved et skibs stabelfløbning til at stoppe det med (faa det til at tørne op). *Harboe.MarO.Sal.2XXIV133.* || [2-3] d. s. s. -jolle. *VSO.*

Tørning, en. [tørnen] flt. **-er** (*AlbThura.Betænkn.Cdr.JMunksLevned.19.* *Grundtv.Krøn.47.* *Holst.R.*) ell. (sj.) d. s. (*Grundtv.BrS.276.*) (ænyd. d. s.) vbs. til tørne, spec. til tørne 3, om (haardt) (sammen) stød olgn.; spec. m. flg. anv.: 1) (nu l. br.) som udtryk for, at et fartøj tørner (mod grunden, landingsstedet olgn.). (skibet) stødte . . med den ene Bov imod en . . Klippe, saa alle Mand paa Dekket faldt ved Tørningen. *Prahl.AH.IV.39.* *, „Ak du est saaret?“ | . . „Jeg faldt ved Baadens Tørning, | Og det er alt.“ *Ew.(1914).III.159.* *ei eet Skib undgik den rædsomme Tørning | Paa Skjær. *Rahb.Kjøbm.68.* *Fris-Møll.Ind.108.* 2) (nu ⚓, l. br.) (haard) kamp, dyst (med en modstander); haardt (krigerisk) angreb; tørtørn (2.2), det var en svar tørtørning. *Moth.T265.* Danmark (kom) til at udstaae dend første Tørning, saasom dend nærmest liggende, og skulde afværge Faren fra de Svenske. *Slange.ChrIV395.* (jeg) maa udholde den ene Tørning efter den anden, med Vægttere, Kræmmere, Secretairer. *Falsen.I.260.* Som et Lyn vare Begge (o: en jæger og en bjørn) igjen paa Benene. Nok en Tørning, som den første. *Blich.(1920).XVII.104.* *Hald-Slot taaler mangen en Tørning, | Før den aabner Porten for Dannerkongen. *Hz.XI.22.* vi har troelig deelt mangen Tørning med hinanden. *JHugo.HM.V.65.* hvad der ikke kan udholde denne Tørning, hvad der ikke kan taale at blive gjort latterligt, maa falde. *NMPet.IV.22.* spec. m. h. t. Dannevirke: *Efter ønske voxte volden, | Dannevirke kaldt, | Som har mangen tørtørning holden, | Før dend slet forfaldt. *LKok.(PSyv.Viser.(1695).586).* *Holst.LHbl.89.* *Aarestr.SS.IV.158.*

Tørp, en, et. se Torp.

Tørplade, en. [II.4.1] (jf. Tørreplade 2; fot.) fotografisk plade med en lysfølsom (gelatine)hinde olgn. (i modsætn. til de tidligere anvendte vaade plader). *OpfB.3III.3.41.* *BerlKonv.XXII.165.*

I. Tørre, en *ell.* (*l. br.*) et (*Fleuron.VS.* 73 (*se u. bet. 1.1*). *Pol.*²², 1945.7. sp. 2 (*bet. 1.2*)). [*tørø*] *ell.* (*nu især gløgs., prov., dial.*) [*törø*] (*jf. skrivemaaden Tørr. FarumEr.* 18.31. *Tidsskr.f. Fiskeri.* 1873.142f. *se ogs. FDyrlund.Uds.51. UnivBl.I.360.374. LolloO.* *jf. Feilb. u. 2. tørre og tørr.* *ftt. (l. br.) -r.* (*gløda. thørræ (Rimkr.347), æda. thyræ (Harp.Kr.58.143), no. dial. tørre (og terre), jf. oldn. þerrir, tørke, tørring; af II. tør (1-3)* *10 ell. III. tørre (1-2)*)

1) (*især fagl. ell. dial.*) den egenskab *ell. det forhold at være (i høj grad, fuldstændig) tør; tørhed (1); ogs. m. overgang til konkr. bet., om hvad der er tørt, præget af tørhed. 1.1)* (*mindre br.*) *i al alm. || til II. tør 1.2, om jordbund oln.; jf. Neden-tørre. (konkr.) om landstrækning, der er (ell. ligger) tør. De ængstede Sild flyer . . mod Land . . og ligger . . helt oppe i Tørreret paa Forstranden. Fleuron.VS.73. Ø lejret ved Ø, omgivne igen af . . Tørrer og Bløder, Polde og Kalve, Rimmer og Knolde. HVClavus.DL.36. || til II. tør 3.3; jf. Orme-, I. Tøptørre. Grentørre optræder i Toppen (af rødellen), hvor den forårsager, at mange Grene gaar ud. BMøll. Træer og Buske. (1916). 81. 1.2)* (*jf. II. tør 1.4)* om tilstand *ell. forhold uden (væsentlig) fugtighed i luften, uden nedbør, regn. || tørhed i luf- 30 ten; (periode med) tørt vejr (lig); tørke (2) (jf. Oven-, Sommertørre).* selv efter en lang Tørre og Hede (*er*) Sandet paa en (*klitbakke ikke*) tørt mere end til 4" Dybde. *Anders. Klitf. 107. RasmHans. M. II. 187. en Kratskov (havde) skærmet Jorden godt mod Blæst og Tørre. Frem.DN.325. Stenkøbings flove lugt . . var ens altid, både i regn og tørre. Hjorta.GU.180. Hvis Tørrer varrede ved ret længe, saa blev der da ingen Græs i Aar. Skjoldb.NM.37. Rietz.775. Esp.356. Flemløse.15. Brenderup. §59. Lollo. Feilb. jf. bet. 2: nu stod hun der med alt det Vasketøj, og det paa en Aarstid, hvor der ikke var Tørre i Luften. CMøll. M. III. 13. der var god Tørre i den Blæst. Rørd. Va. 79. || (nu *l. br.*) *i forb. i tørre, om tilstand ell. sted med værn mod regn oln.: i ly (mod regn); i tørvejr. Graah. PT. I. 324. hver Gang (spaden) er brugt, maade den strax gøres reen og blank, og sættes ind i Tørre. Fleischer. HB.26. Skuur, i hvilke de Rejsende . . kunde staae i Tørre. Politvænnen. 1799/1800. 1257. Vi er snart i Tørre. GBehrend. Hedvig Holcks Vandreaar. (1903). 115.**

2) (*jf. II. tør 2 og III. tørre 1-2)* *tørring (af vaade, fugtige ting, som skal tørres i luften ell. ved kunstig varme); især m. h. t. vasketøj, vaade klæder, fiskegarn oln., i forb. hænge (sætte osv.) til tørre. Naar Sæden har faaet sin ordentlige Tørre paa Skaar. JPPrahl. AC. 73. Han hang sin vaade Klædning til Tørre i Lufttrækket ved en stor Kamin. Ing. EF. XIII. 102. det vaade (tryk-)Ark . . hænges*

til Tørre. *PLMøll. B. 143. Thyreg. BB. III. 230. den Snor, hvori (flynderen) hænges til Tørrer. Tidsskr.f. Fiskeri. 1873. 143. her hængte Ter-nerne Tøj til Tørre. Drachm. VD. 65. Værelset var ganske lille . . Tværsover hang Bleer til Tørre paa en Snor. JVJens. IM. 126. Feilb. Lollo.*

3) (*mal.*) *tørremiddel (i maling); tørrelse (3). D&H.*

II. Tørre, en. *se Tørv.*

III. tørre, *v.* [*tørø*] *v.* (*nu især gløgs., prov. ell. dial.*) [*törø*] (*jf.*: Ligelædes siges og skrives ù-rigtig . . at tørre for tørrer. *Høysg. AG. 120. sml. UnivBl. I. 360. Dania. IX. 39. Thorsen. 105. Lollo. Feilb. jf. Kort. 50. Jesp. Fon. 510. til dels spec. i bet. 3: Levin. Gr. II. 47. især tidligere ogs. skrevet tørrer. Høysg. S. 112. spec. i bet. 3: Helt. Poet. 9. Holb. Bars. II. 8. FGuldb. I. 198. Oehl. Røverborgen. (1814). 95 (Oehl. (1844). VIII. 237: tørrer). *PMøll. (1848). I. 74. HCand. BCÆ. I. 14. Drachm. (Brandes. Br. III. 16). BechNygaard. GØ. 10. 16 oft. jf.: at tørre (eller skal der kun et r?) et Stoleben af Wied. (Brøndum-Nielsen. GW. 35)). præf. -er ell. (nu især dial.) tørr (Naar Herren . . tør Sveeden af sig, tørrer jeg (o: Pernille) med. Holb. Stu. I. 8. Flemløse. 175. LollGr. 61); præf. -ede, part. -et ell. (nu mindre br. i rigsspr.). -te, -t [*tørd ell. tōrd*] (*Pflug. DP. 800. Oehl. NG. (1819). 196. jf. Moth. T262. Rask. Fynske BS. 85. Flemløse. 58. 169. samt Thorsen. 105. Feilb. — spec. i bet. 3 (og til Thormen tørrer; se Levin. Gr. II. 47): Oehl. PSkr. II. 359. Heib. Poet. I. 40. V. 183. Schand. TF. I. 89. Pont. L. 11. 15. Stuck. I. 26. 41. 116. 190 (men tørrede. smst. 21). ORung. PS. 19. tidligere ogs. skrevet tørrer. Oehl. Eventyr. II. (1816). 9. Winth. D. (1828). 150). vbs. -else (s. d.), -ing (s. d.), jf. Tørreri, I. Tørre. (ænyd. gløda. t(h)ørre ofl., æda. thørræ, thyræ ofl. (Lund. Ordb. Harp. M. 197. AM.), no. tørrer; jf. oldn. þerra, gøre tør, ty. dörren, d. s., dorren, blive tør, holl. dorren, lat. tor-rere, gøre tør, bage oln.; til II. tør)***

1) som udtryk for, at en ting bliver tør ved (naturlig) jorddampning (i luften, ved (kunstig) varme oln.; jf. luft-, ovn-, røg-, soltørre ofl.). **1.1)** *trans.:* gøre tør; lade blive tør. (*om part. tørreret brugt som adj. se bet. 1.4*). || (*især til II. tør 2)* *m. h. t. ting (brugsgenstand oln.), der indeholder naturlig fugtighed (vædske, vand).* I skal skiære en Green af et Træ . . hvilken I skal tørre ved en sagte Ild, naar den saa er vel tørreret, skal I besmøre den med Gaasefit, og dermed give jer Kone 12 dygtige slag om Morgen. *Holb. Hex. III. 3. jf. tørrede Svedskeblommer. Cit. 1790. (Lyngby-Bogen. 1937. 265).* Af Mangel paa Ild, tørrede jeg Kiødet i Solen. *LSmith. DN. 457. tørre Korn . . paa Tørrerovnen. VSO. rigtig tørreret er Lerstenen et meget holdbart Materiale. FrPoulsen. KM. 19. talem.:* holde af at tørre sit krudt, se I. Krudt 1.2. || *spec. m. h. t.*

brugsgenstand, som er bleven vaad (af regn olgn.). Tørre Seil. Efter Regnveir at giøre Seilene los, for at tørre dem. *Harboc. MarO. Scheller. MarO. navnlig m. h. t. klæder, vasketøj olgn.*: Er Barnet blevet vaadt, maa det tørre Klæderne paa Kroppen. *Goldschm. BlS. II.61.* tørre Klæder (?: ophænge dem til at tørres efter Vask). *VSO. (han)* tørrer sin Kappe over Gløderne. *Gjel. KH. 168.* Det er naturligtvis at foretrække at tørre Tøj i fri Luft. *Gyldendals Sparebog. (1941). 226. talem.*: der er altid en kælling, der skal have en særk tørret, se Særk 2. *jf. Gaar sp. 554°.* Man er vel ikke født i Nat, Hr. Toldkontrollor, og tørret paa Kakkelovnen! *Wied. Thum. 132. Krist. Ordspr. 148. Feilb.* || om sol, varme olgn. Veyrliget (kan være) meer eller mindre tørende. *Borreby. PA. 51.* Solen tørrer, har tørret Jorden. *MO. Et Par Graders Frost* havde tørret Vejene og gjort dem haarde. *Stuck. I. 117. spec. dels med obj., der betegner vædske (dug olgn.), ofte (jf. borttørre 1) i forb. tørre bort.* Solen stod op og tørrede Stenenes Dugg. *Stuck. III. 429. LandmB. III. 250.* Morgensolen tørrede Duggen bort. *WesenbL. Ins. 45. jf.*: *Solen tørrer, skal man se, hver Taare. *Drachm. UD. 329. dels (til II. tør 3) med forestilling om skadelig virkning (af tørke olgn.), ofte i forb. m. adv. (tørre ud olgn.): fortørre (1); hentørre (1.1); indtørre; udtørre.* Østvenveir tørrede (træets) Frugter. *Ez. 19. 12.* en Lue skal tørre (1931: udtørre) hans Kvist. *Job. 15. 30.* Naar Flodvandet synker, tørrer den stærke Sommerhede Landet ud paa kort Tid. *FrPoulsen. GO. 6. jf. II. tør 3. a:* „Vil I ikke drikke mere?“ . . . „Tak! Den megen Tale tørrer Halsen.“ *EBrand. A. 113. 1.2) intr.: blive tør. Moth. T262.* Det tørrer godt i dette Veir. *VSO.* Farven vil ikke tørre i den fugtige Luft. *smst.* Høstakkene, efterhaanden som de tørrede, duftede landlig krydret. *DagNyh. 1/1911. 2. sp. 1. (søfolkene)* tårner ind i det vaade Tøj og lader det tørre paa Kroppen. *BMikkels. TF. 73. talem.*: have sat sin ske op at tørre, se I. Ske 2.2. || tørende olie(r), (jagl.) olie(r), der stivner til en fernisagtig masse. *OpjB. III. 328. Christ. Kemi. 175.* || med nærmere bestemmelse (af den fremkomne tilstand), især (jf. hentørre (1.2), udtørre ofl.) i forb. tørre hen, ind, ud olgn., (til II. tør 3) om vædske, der svinder bort, ell. (vædskeholdig) ting, der bliver (for) tør, skrumpet ind olgn. *Moth. T262. (elletræet)* driver . . ei nye Blade eller Greene, men tørrer bort oven fra. *Fleischer. S. 151.* *Taarer tørrer for at rinde, | Og de tørre atter hen. *Mynst. BlS. III. 377.* Jeg frygter, at Handskerne vil tørre for meget ind ved at hænge over Kakkelovnen. *VSO.* Kilden var tørret ud, en For- dybning i Siden af Bakken viste hvor den havde været. *JVJens. C. 55.* alt tørrede hen paa Marken. *Casse. IE. 160. billedl.*: hans Sind (vilde) tørre ind i Harm og Bitterhed. *Zak*

Niels. TF. 293. den episke skaberævne tørrede hen. *AOLr. DH. I. 319.* Med Alderen tørrede hans lyriske Aare helt ud. *VilhAnd. Litt. III. 83.* || tørre op, (jagl.) om farve olgn.: blive tør (med en vis normal, ønsket udvikling m. h. t. farvetone, konsistens, overflade olgn.; jf. stentørre). At en farve (oftest limfarve) tørrer dårligt op, vil sige, at farven forandrer sig fra påstrykningsøjeblikket, da den er våd, til den er tørtret. *Elevbladet. (Aarh. Malerskole). 1930. 14.* Paa Grund af sin Renhed tørrer Hammer-Kalken . . op med en stenhaard Skal. *HFB. 1936. 56. 1.3) refl. ell. dep.* || tørre sig, om den, der er (bleven) vaad i regn olgn.: lade væden fordampe; lade klæderne tørre (III. 1.2) olgn. *Ha, hvad kan de (?: fiskerne, der har gjort et forgæves redningsforsøg) dog syle med! De soer dog | At komme snart. De kunde være bagte | I halv den Tid, de tørre sig. *Ev. (1914). III. 179.* fuglen sidder og tørrer sig (i solen) | || tørrer, (nu mindre br.) blive tør; tørre (III. 1.2); ofte i forb. m. adv. (bort, hen, ud olgn.), især (til II. tør 3) som udtryk for uønsket udvikling (hvorved noget tørrer hen, ind, ud, visner olgn.). Jordens Overflade tørredes (1931: var tør). *1Mos. 8. 13.* en Flod tørrer bort og bliver tør (1871: svinder og bliver tør; 1931: svinder og tørrer). *Job. 14. 11 (Chr. VI).* strax tørredes hendes Blods Kilde, og hun (?: en blodsottig kvinde) . . var bleven helbredet. *Marc. 5. 29.* Sæben tørrer ind i Ansigtet, hav Taalmodighed lidt, medens jeg rages. *Holb. Stu. I. 6.* endeel af disse Aar . . tørrer gemeenlig ganske ud i hede Sommers Tider. *Thurah. B. 32.* *hastig Taaren tørrer hen. *Rahb. Poet. F. II. 101.* Blækket tørrer bestandig op (?: i varmen), Pennen også. *Rask. Br. II. 19.* Man lader . . Tøiet ligge at tørrer Natten over. *Manufact. (1872). 53.* Græsset tørrer (1871: bliver tørt), Blomster visner. *Es. 40. 7 (1931). 1.4) part.* tørrer brugt som adj. || til bet. 1.1, om (konserverede) fødemidler olgn. Lindser og tørrede Bælgfrugter (1931 afvig.). *2Sam. 17. 28.* tørrede Pærer. *Fleischer. HB. 416 (jf. Torræpære samt I. Pære 4.5).* en Skaal tørrede Druer. *Bergström. KD. 33.* tørrer Fisk (jf. Tørfisk). *Bornh Haandv. Er. 52.* || (jf. bet. 1.2-3 og II. tør 3; nu mindre br.) som er bleven (for) tør, har mistet sin (naturlige) saft, friskhed olgn. *(de skal) samle os tørrede Qviste. *Riber. II. 48.* *Nedover tøret Rod sig Axet bukker (?: i tørke). *F. Guldb. II. 172.* man troer at fornemme den store Pan langt borte, naar et Daadyr gjør sit Spring i det tørrede Løv. *Sibb. II. 121.*

2) som udtryk for at lade vædske (især vand) strømme (flyde) bort fra et sted (ved afledning): udtørre. (hun) lukker det muntre Qvæg ind i de flettede Horder og tørrer (?: tommer, ved malkning) de spændte Yver. *J. Baden. Horatius. I. 437.* || især som udtryk for tørlægning ved afledning af vand

fra et areal, nu i alm. i forb. tørre ud. *Czar Peter tørrer Moser, bygger Stæder. *Oehl.XV.22.* tørre en Sø, en Eng ud, ved at afledede Vandet. *VSO. MO. Møllesøen* skulde tørrer og de gamle Træer fældes. *Schand.BS.116.* *jf.:* Gud tørrede det røde Hav for dem. *Jud.5.14.*

3) *ved en strygende, gnidende bevægelse (med en klud, en haand olgn.) fjerne fugtighed ell. smuds, støv olgn. fra en ting(s overflade); viske (af, bort, ud).* (om videre, uegl. anv. se bet. 3.4). 3.1) *m. obj., som betegner den (vaade, fugtige, tilsmudsede) ting, der aftørres.* *Den Gamle tørde Brillerne, og satte dem paa. *Winth.D.(1828).150. HCAnd.(1919).II.200.* min gamle Husholderske . . holder (bladet „Den Frisindede“) for at . . tørre Vinduer med (det). *Ploug.Sylv.32.* *Pernille tørrer Glas. *Olaf Hans.DB.46.* Moderen . . tørrede Gulvet rent. *LeckFischer.Tedora.(1928).20.* || *m. h. t. legemsdel olgn., der aftørres med et lomme-tørklæde, haandklæde, med haanden, m. h. t. fødder (fodbeklædning) ogs. paa en maatte olgn.; i forb. som tørre ens ell. sine hænder, fingre osv., tørre en om hænderne, fingrene osv. ell. (refl.) tørre sig (om hænderne, fingrene osv.). (Jesus) begyndte at toe Disciplenes Fødder, og at tørre dem med Lin-klædet. *Joh.13.5.* *naar Du da er tvøttet . . . Skal blødt med Duge tørrer | Du (*Oehl.PSKr. II.225:* Skal dine Lemmer rives | Sødt) af en Jomfruflok. *Oehl.Skrifter.I.(1820).149.* *Synderinden . . | Lod og sine Taare-Strømme | Hærens Fødder oversvømme, | Tørred med sit Hoved-Haar! *Grundtv.SS.I.431(jf. ndf. sp.108^e).* (*han*) holder et Been i Haanden og gnaver paa det . . „Bie lidt, lad mig bare faae tort mig om Munden.“ *Heib.KS.12.* *Da tørrer han sig om Skjæget brat, | Mens Taaren paa Kinden brænder. *Winth.D.(1832).140.* (*han*) tørrede sin Pande . . med et stort . . Lommeklæde. *sa.NDigtN.147.* F. stampede, tørrede sig paa Gulvmaatten. *LBruun.SF.4.* (*han*) tørrede sine Hænder i en Klud. *KSech.MV131.* om aftørring efter forrettelse af nødtørrt: man pådrager sig sygdom ved at . . besørge sin nødtørrt ved en hyld . . med mindre man tørrer sig på et hyldblad. *AOLrE.NG.239.* Drengen havde Maveknæb . . og skulde jævnlig tørrer. *Elkjær.RK.60.* tørre næsen, tørre sig ell. en (*JHelms.G.226. VilhRasm.BU.121*) om næsen, se Næse 4.3. tørre øjnene, sine øjne olgn., især for at fjerne taarer. Hun tørrer (*1731:* tørrer) sine Øjne og græder bitterlig. *Holb.Jep.VI.* Gaee dog hen og tør Øinene paa den stakkels Enke! *Skuesp.VI.129.* (*hun*) tørrede Øinene og søgte at opmande sig. *Goldschm.Hjl.II.112.* tør saa Deres Øjne og lad os . . være Venner. *ErlKristDH.81.* Det sitrede ved hendes Mundvige. Hun . . tørrede sig over Øjnene. *smst.71.* tørre sine øjne med ell. paa en graasten, mur-*

sten, teglsten, se Graasten osv. || *i forb. m. adv., især (jf. aftørre 2) i udtr. tørre af. hun . . tørrede (Jesus fødder) af (1819: aftørrede dem) med sit hoved-haar. Luc.7.38 (Chr.VI.) (billedet) er saa støvet jeg vilde tørre det lit af. Jacobi.(Skuesp.IV.168).* „Mester! ak, Mester! Mutter ligger i Rende-stenen.“ — „Ei hvad, din Koter! saa hjælp hende op og lad hende tørre sig af.“ *Hzr.III.8.* (*han*) spurgte den gamle Frue, om han maatte tørre hendes Skoe af. *HCAnd.(1919).II.179.* Brodersen . . tørrede Fødderne af paa Maaten og ringede. *KLars.GV.6.* de havde tørrer Talerkener af (o: efter opvask). *Gravl.EP.202.* *jf. bet. 3.3 og efter 19:* Jeg kan selv tørre Bordet efter med en vaad Klud. *LeckFischer.Tedora.(1928).101.* *jf. overtørre: (en) Opvarter kom ind og . . tørte et Bord over med en snavset Serviet. Stuck.I.190. ErlKrist.MM.74. 3.2) m. obj., der betegner fugtighed ell. smuds, støv olgn., som fjernes (viskes af, bort, ud) ved aftørring; i forb. m. præp. ell. (især) adv., navnlig i udtr. tørre af (jf. aftørre 1), ogs. bort (KSech.MV129) ell. væk (Bergström.KD.1); saaledes *fx. tørre blod(et) af (Moth.T262) ell. af sin haand, et saar, tørre støv af (se Støv 1.1; jf. bet. 3.3 og støvtørre), tørre sveden af (panden) (Oehl.ND.397. Pont.LP.IV.62), tørre søvnen af øjnene (se Søvn 1.4), tørre sine taarer (af (bort, væk), af kinden, øjnene) (se I. Taare 1.4), ☉ tørre graaden af (øjnene) (Kingo.SS.V78. Riber.II.151. VSO.I.472) ofl. Hun tørrede Sveden af sig ti gange, og bad os have Taalmodighed en halv Times Tid. *Holb.Stu.I.1.* *Han (o: Niels Ebbesen) drak lidt Vand af Kulsvierkanden, | Han tørred Sveden af Heltependen. *Oehl.Digte.III.(1823).264.* *Kaptajnen . . tørrer bestandig Glassenes Dug (o: tørrer duggen af kikkertens glas). *Drachm.SH.54.* Fjere-ne fløj . . saa Elevene tørrede sig Dunene af Kinderne. *Bang.SG.71.* Vi tørrer Savsmuldet godt af Slåberne. *ErlKrist.DH.105.* Kom, skynd jer, vi maa ha' det sorte (o: soden) tørrer af. *smst.189.* uegl.: Saa hamrede Døren; Frøkenen tørrede et Smil af Ansigtet og gik ned for at ekspedere. *JacPaludan.EV.52. ErlKrist.St.109.* || tørre op, (jf. optørre 1) især *m. h. t. vædske (vand osv.), der er spildt (paa et bord, et gulv olgn.). Moth.T262.* *De drukne Karle spillede Viin paa Bordet, | Saa tør det op. *Hauch.DVII.59.* *jf.:* jeg husker, hvorledes Fader . . lagde den blaa luft paa, og medens den var vaad, tørrede de lette Skyer op, d. v. s. fjærnede farven med en næsten tør pensel. *JoakSkovgaard.(Tilsk.1908.312).* || tørre ud, (mindre br. i alm. rigsspr.) (delvis) fjerne (slette ud) ved aftørring (med en klud olgn.); ogs.: (ved en gnidende bevægelse) smøre ell. tvære ud (til et tyndere lag, over en større flade). (Kunstmaleren) sukgede, og tørrede en lille Klat Smaragdgrønt ud til en stor Plet paa sit Buksekne. *StormP.LK.***

58. (saa) tørrede han med ærmet resten af kridtstregene ud. *MKlitgaard.MS.73. UfF. 3.2* (især talespr.) uden obj., navnlig (jf. bet. 3.1) m. h. t. støv, spildt vand olgn. ell. (jf. bet. 3.1) m. h. t. (opvasket) service. Moderen . . puslede, tørte og pillede, saadan som hun havde puslet og tørt og pillet Morgen efter Morgen snart i tyve Aar. *Stuck.I.116.* „Bordet er nu støvet!“ sagde jeg og tørrede henad det med Fingerspidserne. *Soya.HF.20.* jeg gaar og tørrer af Vinduerne i Styrehuset. *BMikkels.PP.112.* || (jf. bet. 3.1 og 2 og Tøraf 1) i forb. tørre af. der er feiet og tørt af (o: i en stue). *NieHolm.GA.28.* Kvinderne er . . i Færd med at vaske op . . de staar og tørrer af i hver sin Ende af samme Viskestykke. *Soya.HF.31.* || (jf. bet. 3.1 og efter 19) i forb. tørre efter. Det gode Fedt drev ham ned over Hagen. Britta stod og tørrede efter med en Karklud. *Elkjær.MH.163. TDit- 20* *levsen.BF.8.* || (jf. bet. 3.2) i forb. tørre op. Efter Vandfyldningen slaas eller tørrer op i Lasten. *Bardenfl.Som.II.139.* Kom, skynd dig! — Ja, men Blodet paa Gulvet. — Jeg tørrer op, skynd dig! *Erkrist.DH.197. 3.4* (dagl., jarg.) overf., som udtryk for at give en person en ubehagelig, tugtende, ydmygende behandling, en omgang olgn., dels (især dial.) med slag, prygl (*Esp.356f.*), dels ved overlegen, snedig ell. affejende adfærd ell. 30 *ytringsform: irettesætte, afvise (haanligt), feje af, give en dukkert, aale, skære ned ell. narre, snyde, tage ved næsen; i udtr. tørre en ell. tørre en af (Drachm.KK.16. Wied.Silh.49. AndNz.TPP. 37. UfF.) ell. (l. br.) til (TrefraLandsholdt. (1933).45) ell. (jarg., dial.) tørre en om trompeten (se Trompet 2.2), om tuden (UfF.), faa tørrer trynen (se I. Tryne 2) olgn. Sikken en Vittighed, sikken en Satire 40 . . Ja, som han (o: en fransk politiker i parlamentet) kunde tørre (*Oversk.Com.III.196:* tore) de Karle . . Han siger ganske ligefrem: „Jeg blæser Jer Allesammen et Stykke.“ *Oversk.&Arnesen.Capriciosa.(1842).18.* Generalen . . havde Lyst til i Dag at tørre ham (o: fjenden) rigtig. *Oversk.Com.V.195.* i Grunden er det en stor Lømmel. Men jeg tørte ham da ogsaa lidt ved Bordet. Du har nok aldrig før bemærket mit Talent for den krakilske Vittighed? *Hostr.EF.III.6. VSO.* at tørre de dumme Københavnerne grundig ved Handelen (morede) den unge Kullsvier. *ZakNiels.K.¹(1893).29.* „Tørre en Spiller . . Slangudtryk, d. v. s. at narre en Spiller (o: i fodbold). *Sportsleks.II.628. Lollo. UfF.**

IV. tørre, v. se turde.

V. tørre, v. se II. tørve.

Tørre-, i ssgr. 1) (jf. Tørrings-; navnlig *faagl.*) især af III. tørre 1(1) ell. (til dels) 60 af II. tør (se Tørre-brænde, -kød, -pind; jf. dobbeltformer som Tør(re)-cylinder, -filt, -plade samt Tørrevejr u. Tørvejr); saaledes (foruden de ndf. anførte) forsk. let forstaaelige

ell. mindre br. (især faagl.) ssgr. som Tørre-anlæg, -apparat, -bræt, -bænk, -evne, -gods (jf. Gods 2.4), -grav (jæ. til tørring af hør), -gulv, -hus (jf. -kammer), -indretning, -lampe, -rist, -stillads, -tid oft. 2) som sideform til Tørve-, s. d. **-bakke**, en bakke, hvorpaa frugt, krudt (jf. Drøgbrædder) olgn. tørrer. *HavebrL.⁴II.986.* **-basse**, en. se Tørbist (sp.221⁸). **-brænde**, et. (jf. -pind; især dial.) tørt brænde. *Amberg.* *(Abraham) selv bar Ild og Offerkniv, | Og Isak Tørre-brænde. *Grundtv.SS.II.47. AntNiels.FL.II. 37.59. UfF.* **-centrifuge**, en. en (elektrisk dreven) centrifuge med gennemhullet sideflade, hvorigennem vandet fra det stof, som skal tørrer, slynges bort. *HFB.1936. XLVII. TeknLeks.I.568.* **-cylinder**, en. spec. (jf. Tørcylinder) om cylinder i en papirmaskines tørrerparti. *OpfB.¹I.340. Hannover&Smith.Papir.239.* **-filt**, en, et. (jf. Tørfilt) filt, der holder papiret ind mod tørrer-cylinderen. *OpfB.²II.514. Hannover&Smith. Papir.239.* **-hjælm**, en. et hovedet (haaret) omsluttende elektrisk apparat, der paa damefrisersalon bruges til haartørring. *TDitlevsen. BF.118.* **-kammer**, et. rum til tørring af træ, uld, tobak olgn. *VSO. Wagn.Tekn.480. Hannover.Tekstil.II.383.* **-kanal**, en. en (med varm luft opvarmet) kanal, hvorigennem det stof, der skal tørrer, føres (paa vogne ell. paa et baand uden ende). *LandbO.IV.401. Sal.²XXIV.134.* **-kasse**, en. spec. om en ved luftbad (2) anvendt metalkasse til tørring af kemiske stoffer. *PharmDan.(1933).7.* || om kasse til tørring af frugt: *HavebrL.⁴II.987.* **-klud**, en. (ænyd. d. s.); til III. tørre 3(1); jf. Tørafklud (u. Tøraf 1) og Tørrestykke; nu l. br. i rigsspr.) klud, haandklæde olgn. til at tørre (af) med. *vAph.(1759). VSO. MO. Feilb.* **-klæde**, et. se Tørklæde. **-kælder**, en. kælder til tørring af vasketøj (jf. -loft). *Ugeskr.fRetsv.1947.A.448.* **-kød**, et. (l. br.) tørrer kød. *KnudRasm.MS.III.238.* **-lade**, en. bygning (længe) til tørring af mursten, tobak olgn. *SKoch.UE.16. Suenson. B.III.329.* Særlig værdifulde Frosafroder (Blomkaal) ophænges straks i Tørrelader. *HavebrL.⁴II.987.* **-loft**, en. loft (I.2.2) til tørring af vasketøj (jf. -kælder). *Amberg.* Et stort, rummeligt Tørrerloft; noget Tøi hænger i Baggrunden paa Snorer (jf. Tørrer-snor). *Hz.XVIII.140. Pont.Mi.113.* Arkene blev . . tørrede enkeltvis paa Snore paa Tørrerloftet. *Hannover&Smith.Papir.284.*

Tørrelse, en. (ænyd. d. s. (bet. 1); vbs. til III. tørre (1)) 1) (nu ikke i alm. spr.) det at tørre(s); tørring. (vor vært) pleyede os med Varme, Tørrelse, Mad og Dricke. *Æreboe.42.* om Humlens Plantning . . Plukning, Tørrelse og Gjemmelse. *OeconJourn. 1757.34.* jf. I. Tørre 2: *De stakkels Torsk, der før blev hængt til Tørrelse | paa Islands Klipper, skal ved Himlens Førelse | nu altsaa fredes. *DagNyh.⁸¹/s1926.2.sp.1.* om det

stadium af koppesygdom, i hvilket udslettet tørrer ind (*Stadium exsiccationis*): Tørrelsens Termin. *Aaskow.MH.205. 2)* (nu l. br.) den egenskab ell. det forhold at være tør; tørhed. *Han . . sukker, som et Hængsel | Sukker af altfor megen Tørrelse (∞ Smørelse). *Winth. ED.16.* Horren var udbredt (over et baal) for at faa en passende Tørrelse. *AarbSora. 1924.54. jf. I. Tørre 1.2, Tørke 2:* Nu ($\circ$: om foraaet) er der ved at komme Tørrelse i Luften, Solskin og Foraarsbrise. *DagNyh. 30/1.1931.8.sp.1. NatTid. 19/1.1938.8.sp.1. 3)* konkr. **3.1)** (jf. I. Tørre 3; især mal.) tørremiddel, -stof (i maling). *Levin. Goethe . . gjorde Forsøg paa at pynte Familien Brions Stadskarosse med ny Maling, men havde glemt at komme Tørrelse i, saa at Vognen aldrig vilde blive tør. Jørg.VI.362. Malerjaget.[1935].84. 3.2) (ved omtvendinge omdannelse af Teriak (Treagelse oft.)) folkelig betegnelse for et lægemiddel: latvæрге (til kreaturer) ell. teriak. *FolkLægem.I.66.III. 113.**

Tørre-maaned, en. (nu næppe br.) d. s. s. Tormaaned. *Landbo-Vennen.1798. 65. -maskine*, en. (jf. -centrifuge) maskine til tørring af uld, tøj, papir olgn. *JBeckmann.Technologie.(overs.1798).255. Manufact.(1872).210. Hannover&Smith.Papir. 132. -middel*, et. (jf. Tør-, Tørrings-middel, I. Tørre 3, Tørrelse 3.1 og Tørrestof) tørrende middel, især i maling (sikkativ). *Malerjaget.[1935].131.*

Tør-reenser, en. [II.4] maskine til rensning af gas, roer olgn. uden anvendelse af vand (jf. -vasker). *PSchroder.Maskinklere. III.(1918).161. Maskinbog Landm. 599. jf. Tørrensning. LandbO. 11.330.*

Tørre-ovn, en. ovn til tørring af ler-varer, korn, frugt, cement (jf. Roterovn), møbeltræ olgn. *Cit.1775.(J.C.Jessen.Stagelse Herredes Skolehist.(1942).81). Amberg. OpfB. 1 VII.482. HavebrL. 11.987. -parti, et. (jf. -cylinder, -filt) en af cylindre olgn. bestaaende del af en papirmaskine. *Hannover&Smith. Papir.239. -patron*, en. et i forb. m. et køleanlæg anvendt filter (til absorption af fugtighed i anlægget). *TeknLeks.I.568. -pind*, en. (jf. -brænde; ikke i alm. rigsspr.). (han) tændte ild i Kakkellovnen med et Par Tørrepinde. *NPWivel.JL.201. -plade*, en. 1) plade til tørring af frugt (i tørreovn) olgn. *Frk.J.Sylt.53. jf.: der er Tørreplade over Radiatoren. Pol. 1/1.1948.12.sp.3. 2)* (jf. II. tør 4.1; fot., nu næppe br.) d. s. s. Tørplade. *Stochholm.Foto.14. -plads*, en. plads (2), hvor tørring foregaar. *Amberg. en Tørreplads, hvor paa Snore hænger den yndede Fisk Haar. Goldschm.VT.113. (tørvene) duf-tede hedt af sidste Sommers Sol paa Tørre-pladsen. ErikKrist.MM.155. spec. til vasketøj: MO. Schand.Fort.69. BerlHaveL.III.209. -potte, en. potte (I.2) til tørring af støbe-gods (i større forme). *IngBygn.1941.113.sp.2.***

-pære, en. (gart.) pære(sort), der egner sig til tørring; tørrer pære. *CMatthies.DF.II.248.*

Tørrer, en. flt. -e. til III. tørre 1.1: person ell. ting, der tørrer noget. 1) (l. br.) om person. jf.: (beboere af) Nybygninger . . de saakaldte „Lejlighedstørrere“ ($\circ$: som bebor lejligheden, mens den tørrer). *Soro Amtstid. 19/1.1947.8.sp.6. 2)* (jf. Pennetørrer; jagl.) redskab, apparat, hvormed noget tørres; om apparat til tørring af korn: *Berl Tid. 3/1.1903.M.3.sp.2. jf.: Valsetørreapparaterne, der ogsaa kaldes Tyndtlagstørrere. IngBygn.1945.3.sp.1. Tryktørreren Practikon ($\circ$: til tørring af vasketøj). Pol. 1/1.1948. 3.sp.3.*

Tørre-ramme, en. ramme, hvorpaa noget anbringes til tørring. De tilberedte Grønsager udbredes i et jævnt Lag paa Tørrerammerne. *HavebrL. 11.989. især om ramme til udspænding af (vaske)tøj: MR. 1833.403. SyStrikkeB.207.*

Tørreri, et. flt. -er. vbs. til III. tørre (1.1); især om (sted, bygning, hvor tørring foregaar som) jaglig virksomhed; i ssg. Korn-tørreri.

Tørre-rum, et. (jf. -kammer, -stue). *Scheller.MarO. TeknLeks.I.568. Vaskerum, to Tørrerum paa Loftet og Rullestue. Ugeskr. fRetsv.1946.A.808. -sal, en. (jf. -loft, -stue; sj.). jeg løb da op paa tørre Saalen, samlede mit (vaske-)Tøj ud og lagde det paa Sneen at blege. *Cit.1828.(Brandum-Nielsen.PM.261). -salve, en. (nu næppe br.) (saar)tørrende salve. *HesteL.(1703).C4r. -skab*, et. skab til tørring af grønsager, lakarbejder, kemikalier olgn. *HavebrL. 11.989. Kemisk-teknisk Haandbog.(1938).836.867. -skakt, en. (jf. -taarn) lodret kanal, hvorigennem det stof (vasketøj olgn.), der skal tørres, føres op og ned (ved en kæde uden ende). *Sal.XVII.949. -skur*, et. skur til tørring af porcelænsvarer, urter, vasketøj olgn. *Bergs.FD.47. LovL.VI. 243. -snor, en. snor til ophængning af fisk (jf. -plads), vasketøj (jf. -loft og Tøjsnor 1) olgn., der skal tørres. *Bergs.GF.I.152. *Fra Tørresnorene smeldede Moders | Vasketøj. Pla Cour.A.38. i sammenligning: Skyerne (hang) bag hinanden i Rækker, ligesom Tøj paa Tørre-Snore. JakKnu.G.73. -stativ, et. stativ, hvorpaa fiskeruser, (frø)sekkke, (friske) tryksager, service, fotografiske plader olgn. anbringes til tørring. *ErikKrist.MM.177. HavebrL. 11.986. || i alm. spr. især om stænger ell. standere (med vandret planke) til understøttelse ell. udspænding af tørresnore til tøj-tørring. JVJens.HF.147. TeknLeks.I.568. -stof, et. (jf. Tørringsstof) tørrende stof; tørremiddel. *MalTeknik.24. -stue, en. (jf. -kammer samt Tørringsstue). *Adr. 19/1.1762. sp.9. Funke.(1801).II.681. I Fløjen til venstre havde „Glassererne“ deres Tørrestue. Bergs.FD.46. Tørrestuer for Træ. Möbel-snedkeri.[1937].78. TeknLeks.I.568. jf. Drogstue: Drachm.SF.116. -stykke, et. [III.********

3(1)] (jf. -klud; især dial.) om haandklæde, viskestykke olgn. *Gravl.EB.9. Feilb. UjF. -taarn*, en. taarnformet bygning (med tørreskakt olgn.) til tørring af pap, uld osv. *Luis Bramsen. O.24. Hannover & Smith. Papir. 98. -tromle*, en. (opvarmet, tørrende) tromle til tørring af forsk. stoffer (uld, sukker osv.). *Hannover.Tekstil.II.382. OpfB.4.I.653. -tøj*, et. (vaske)tøj, som tørres (er ell. har været til tørring). *LivetsLygtemænd.(1902).161. Om* 10 *Aftenen, da Marie hentede Tørretøj ind. MartinAHans.NO.146. -valse*, en. den fugtige Gjenstand bringes i Berøring med ophedet tør Luft, eller . . Tørrevalser. *Nord ConvLex.V636. || spec. om valse til tørring af tøjtryk. Manufact.(1872).237.296. -vej*, et. se Tørvej.

Tørring, en. vbs. til III. tørre. 1) til III. tørre 1(-2). 1.) (uden for særlige udtryk (som hænge til tørring) især jagl.) det at tørre 20 (III.1.1) noget ell. (at udsætte noget for) at tørre (III.1.2). *Math.T263. Wilkens.Runkelroer.Nr.1(1836).242. Anviisning til Urters og Rødders Tørring.VSO. Træ . . udkræver en fleraarig Tørring.OpfB.1.VII.338. Tørring af Frugt.HavebrL.4.II.987. † Tørring (er) det Slags Calcinerings, hvorved man borttager de flygtige metalliserende Substantser, saadanne som Svovlet og Arseniken, der er i de metalliske Mineralier.vAph.Chym.III.547. spec. til III. tørre 1.2: Xerotin . . fremskynder 30 Linoliens og andre Oliers Tørring ved at afgive eller overføre Ilt til dem.Malerfaget.[1935].131. || (jf. I. Tørre 2) i forb. (hænge) til tørring. Den 5te Juli fik vi endelig godt Veir . . da (bliver der) om bord i en Orlogsmænd en almindelig Vasken, Spulen og Tørring . . Porte og Luger lukkes op, Seil og Klæder hænges til Tørring.StBille.Gal.I.69. Konsulens tjærede Port, der altid staa vidt 40 aaben . . med udspilede Skind til Tørring paa Fløjene.JPJac.II.158. I Køkkenet havde (pigen) Bleer til Tørring.Bang.UA.44. Vasken var hængt til Tørring paa lange Snore mellem Træerne.Wied.BS.103. have Sejl los til Tørring.Scheller.MarO. 1.2) (jf. I. Tørre 1; uden skarp adskillelse fra bet. 1.1; mindre br. i alm. rigsspr.) med overgang til at betegne tør tilstand ell. beskaffenhed, tørhed, hele Nordeuropa . . befinder sig under et 50 temmelig ensartet højt Lufttryk, da vi i Almindelighed have stadig Tørring (o: tørt vejr).LandMB.I.136. Feilb. der er ingen Tørring i Luften i Dag.Scheller.MarO. ErlKrist.K.132. || (jf. II. tør 3) om (fremkaldelse af) overdreven, skadelig tørhed; hentørring. Naar Humleplanten er afskaaren, lægges den i Sand . . herved bevares den for Tørring.Høyelsen.EnHumblehauges Anlæg.(1837).14. Ellen voxer (i) sumpig Jordbund, som ikke er udsat for Tørring.CVaupell.S.72. 60 jf.: Den glattrampede Muld-Sti langs Markvejen var lysebrun af Tørring.JakKnu.R.81. 2) (l. br.) som vbs. til III. tørre 3(1); jf. Støv-*

tørring (u. støvtørre). **Tørrings-**, i ssgr. (jf. Tørre-) især (navnlig jagl.) af Tørring 1.1; saaledes (foruden de ndf. behandlede) bl. a. Tørrings-anlæg, -apparat, -evne, -metode, -proces, -præparat, -temperatur, -tid. **-middel**, et. d. s. s. Tørremiddel. *Suenson. B.I.211. Malerfaget.[1935].49. -station*, en. (jærmb.) jærmbanestation, der er forsynet med særlige indretninger til tørring af vaade presenninger. *DSB.Matr.II.24. -stof*, et. d. s. s. Tørrestof. *MalTeknik.24. -stue*, en. (l. br.) d. s. s. Tørrestue. *LovL.VI.243.*

Tør-salt, et. [II.2(2)] (jagl.) salt, der anvendes til tørsaltning; ogs.: salt, der ikke suger fugtighed til sig (som følge af en særlig behandling med kemikalier). *Pol.12.1940. 19.sp.6. -salte*, v. [II.4.4] vbs. **-ning** (*Const. Kogeb.294.*) (jf. tør saltning u. I. Saltning; især kog.) salte (kød, flæsk olgn.) ved at indgvide det med salt m. m. (uden anv. af vædske (lage)). *Skotøjs O.40. DagNyh.4.1928.Sønd. 16.sp.2. -sand*, et. [II.4.1] (jagl.) groft, lerholdigt sand, der anvendes til metalstøbeforme; masse (se Masse sp.1078¹). *Støberibogen.(1938).188. -sav*, en. (jagl.) stensav, der arbejder uden tilførsel af vand. *RegulativNr.14727.1919.§13. -serum*, et. [II.2] (med.) blodvædske, der er tørret og konserveret til et pulver (til brug ved blodoverføring). *Nat Tid.12.1947.10.sp.5. -skindet*, adj. som ikke er (blevet) vaad (gennemblødt). *HCAnd. SS.V4. der var et Uvej*r i Frembrud . . saa han vilde blive nødt til at tage Benene paa Nakken, dersom han skulde komme tørskindet hjem.*Pont.LP.VII.175. -skoet*, adj. (ænyd. d. s., fsv. thörskodher; jf. skoet 1) som ikke er (blevet) vaad paa skoene (fodtojet) ell. om fødderne (mods. vaadskoet). (Moses skulde) udstrække sin Kiep (over havet), da skulde Vandene adskille sig indtil Israels Børn tørskoede vare komne der igiennem.*Holl.JH.I.125. Grundtv.SS.II.137. (hun smed) Brødet i Solen, for at træde paa det og komme tørskoet over.HCAnd. (1919).III.367. Es.37.25(1931). billedl.: Du er kommen tørskoet igiennem det Mistvivls Hav, Du vovede Dig ud paa om Fruentimernes Troeskab.Biehl.DQ.II.192. en umiddelbar Glæde (o: ved møtvet), der fører ham til en vis Grad tørskoet over Vanskelighedernes Hængedynd.RMagnussen.Janusla Cour.(1928).22. || (l. br.) overf.; dels (jarg.): ædru. Han var aldrig helt tørskoet.*Rud Lange.Dromme.(1910).27. dels: uskad*t. slippe tørskoet fra noget.*D&H. -skorpe*, en. [II.3.4] (jagl.) den allerøverste del af jordskorpen, der er udtørret p. gr. af solens og vindens paavirkning. *TeknLeks.II.574. -slibning*, en. [II.4.4] (jf. tør slibning u. Slibning 1.1; jagl.) slibning v. hj. af en tør slibesten olgn. *Værkt.Mask.147. -slukke*, v. [II.4.4] (jagl.) slukke (ild, gløder olgn.) uden anvendelse af vædske (vand). tørslukkede Koks.*IngBygn.1940.194.sp.2. jf.: Tørsluk-**

ker . . Brandslukningsapparat, der indeholder tvekulsurat Natron i Pulverform. *Tekn. Leks. I. 569.* Tørslukningsapparat. *HFB. 1945. LIX. -sot*, en. [II.3.6] (jf. Øjentørst; med., foræld.) sygelig tilstand forbundet med hentæring og udtørring af legemet (organer ell. vævsele); atrofi. *Agerbech. FL. 45. 181. Wendt. LM. 102. -spat*, en. [II.4.3] (jf. tør spat u. II. Spat; nu næppe br.) alm. spat (benspat), i modsætn. til Blodspat og Vandspat. *Underretning om Hestes Anatom. (overs. 1784). 311. Boers. VetF. 92. -sprit*, en. [II.2] (jagl.) alkohol, der (fx. ved tilsætning af sæbe) har faaet fast (ikke-flydende) form. *VareL. I. 35.*

I. Tørst, en. [tørst] (nu kun dial. **Tøst**. *Krist. Ordsp. 39. jf. UnivBl. I. 373. Thorsen. 15. Feilb. Brenderup. §33. samt bornh. to(r)st. Esp. 353.*) (ænyd. d. s., glåa. t(h)ørst (Brandt. *RD. I. 149. GlåaKron. 68.*), t(h)yrst (Brandt. *RD. II. 66. HellKv. 65.*), tyst (Brøndum-Nielsen. *GG. II. 222.*), thorst (smst. *I. 198.*), æda. thørst (*Harp. Kr. 177.*), thyrst (smst. *8. 128.*), sv. törst, no. tørst, ty. holl. durst, eng. thirst, jf. no. dial. torste, oldn. þorsti, mnt. dorste samt got. þaurstei; besl. m. II. tør; jf. III. tørst, tørste, tørtig)

1) (følelse af) mangel paa ell. stærk trang til, begær efter drikke (vædske); ogs. om den herved fremkaldte (ubehagelige) fysiske tilstand. **1.1)** i al alm. du skal tjene dine Fjender . . i Hunger og i Tørst. *5Mos. 28. 48.* De havde hver sin Vadsæk, som alle lode til at være vel forsynede, i det mindste med indsaltede Sager, der kunde hente Tørsten to Miil Veis borte. *Biehl. DQ. IV. 195.* *Da foer hun vild paa spæde Fod | og Tørsten hende played. *Oehl. Digte. (1803). 257.* *forsmædelig Tørst ham drev mod den hellige Kilde. *Hauch. Lyr. 176.* (han) drikker saa længe han har Tørst. *AndNæ. PE. II. 159. jf. u. bet. 1.3:* Kongen (bad) sin Syster give ham en Taar for Tørsten. *Grundtv. Saxo. I. 248.* *faa sig for Tørsten en Taar at drikke. *Kaalund. 232.* i sammenligning: Ventetimer, der brændte som Tørst. *EChristians. Hj. 393. 1.2)* i mer ell. mindre faste forb. || i forb. m. præp. efter: *Høysg. S. 193.* *Har Han Tørst efter Vin, | jeg skal række Ham Vin. *Drachm. RR. 101.* || ☉ brænde af tørst. *TBaden. Suppl. (1833). 8.* || dø, forgaa olgn. af tørst. døe af Hunger og Tørst. *2Kron. 32. 11.* forkomme af tyrst. *Moth. T263.* hvad nytter mig ald den Herlighed for Øynene og Ørene, naar jeg skal døe paa nye igjen af Tørst. *Holb. Jep. II. 1.* jeg er ved at forgaa af Tørst. *KMunk. EI. 47.* || ☉ lide tørst. Indtil denne Time lide vi baade Hunger og Tørst. *ICor. 4. 11. VSO. S&B. I. 583.* || læske (se II. læske 2.1) ell. (ud)slukke (se I. slukke 3.1, udslukke), stille sin (ens) tørst ell. tørsten. han drak saa længe (af teen), indtil Tørsten var stilled. *Holb. Ep. V. 2. 154.* *Hvor er en Kilde, at min Tørst jeg stiller? *PalM. Venus. 21. Wied. BS. 134. 1.3)* i talem. og ordsp. (se

ogs. *Mau. II. 484f.*) han (hun) er god at kysse for tørst, se kysse 1. || i udtr. for at drikke mere end nødvendigt for at stille tørsten, at drikke saa meget, at man bliver (lettere) beruset. drikke (lidt ell. en taar olgn.) over tørsten (jf. ænyd. dricke en dryck øl offuer eders tørst) hand har drukken lit over sin tyrst. *Moth. T263.* Gud naade dig, ifald du drikker en Taar over Tørsten. *PAHeib. Sk. III. 147.* han havde drukket over Tørsten. *Holst. III. 30.* en Skelmsmester, der bestandig drikker en Taar over Tørsten. *Brandes. VIII. 271.* faa (sig) ell. tage sig lidt ell. en taar over tørsten (jf. ænyd. ieg itt stob offuer minn tørst faar; sml. u. Nødtort 2.1) Hand har faædt en tår over sin tørst. *Moth. T55.* Vor Kudsk havde faaet lidt over Tørsten. *Riber. (Egeria. I. 1. (1804). 200.* min gode Klokke (havde) taget sig en Taar over Tørsten. *PalM. IL. II. 709.* (det kan ikke) være saa slemt at tage sig lidt over Tørsten, siden en saadan Mand kan gøre det. *Pont. K. 72. jf.:* drikke Dig fuld, fy! det var da grimt . . men saadan en lille gemytlig En over Tørsten, det kan jo da ikke gjøre Noget. *VBeck. LK. II. 53. (dial.:*) drikke mere end for tørsten. *CKeimer. NB. 359.*

2) (især ☉) m. h. t. planter ell. jord olgn.: stærk mangel paa ell. behov for vædske (vand). Potteplanterne . . trængte til Vand efter tre Dages Tørst. *Buchh. FD. 192.* Bedstefar velsignede Regnen, naar Markerne . . om Sommeren var røde af Tørst. *KBirk Gronb. SF. 184.*

3) (jf. Hunger 3, Sult 2; især ☉) (tilstand, der er præget af) stærk trang til, begær efter, lyst til noget; især om aandelig trang. (ofte som 2. led i ssg. som fx. Blod-, Guld-, Hævn-, Krigs-, Kundsks-, Livs-, Penge-, Sandhedstørst; sml.: Cromwels Herskettørst. *Bull. (SkVid. IX. 148).* Marmor-tørst (☉: begær efter marmor som byggemateriale olgn.). *Sal. XVI. 651.*) de Lysstraaler, som hans store Øjne med en ulæskelig Tørst drak i sig. *Tode. IX. 6.* *I dit Frelser-Navn her nede | Er et Fristed underfuldt . . | Fra al Sjælens Ørst og Sult (jf. Sjæletørst). *Grundtv. SS. III. 93.* den Mystik, som for mange er den egentlige religiøse Tørst. *Holstein. GM. 72. jf. u. bet. 1.2:* Jeg har opholdt mig 8 Dage i Dresden og har . . faaet min Tørst efter at see Malerier . . noget stillet. *Brandes. Br. I. 64.* Faust . . vender sig til Magien for der at faa sin Tørst stillet. *CKoch. GF. 39.* Mon han ikke ogsaa fortrinnsvis dyrkede afstandsførelskelsen, tørsten, der ikke slukkes? *AlfHenriques. KajMunk. (1945). 21.* || i forb. m. obj. gen. (*Til en skielig Udaad dig bragte Guldets Tørst. *Oehl. XXXIX. 193.* ell. (nu kun) præp. efter. Tørst efter Rigdom. *vAph. (1772). III.* *Ei Helten er et Rovdyr, med Tørst efter Blod. *Oehl. HK. (1828). 205.* Han havde Tørst efter at opdae dette Dyb af Sjæl . . denne anede, skjulte

Rigdom af Kvindefølelse. *Goldschm. IV. 127.* Tørst efter Ære. *VSO. (deres)* umættelige Tørst efter Forbrydelsers kvalte enhver bedre Følelse hos dem. *Balth. Bang. S. 96.* Forskertrangen, Menneskets uslukkkelige Tørst efter at vide. *Johs Brøndst. VK. 11.*

II. Tørst, en. [tør̥sd̥] (*dial. ell. i rigsspr. nu sj.*) m. former som **Tøst**. *UjF. Tyst. C Vaupell. S. 93. 191. BMoll. Træer og Buske. (1916). 277. Sal. XXIV. 99. JTusch. 198. UjF. Tyste. Moth. T. 254. VSO. VII. 321. Trøst. Hornemann. OP. I. 270. HMatthiess. L. 13. Feilb. (u. 2. trøst 2). Trøstel. fl. trøstler: Drejer. BotTerm. 271. jf. hægetrøstel. JTusch. 198. Trøskel. Thyreg. UdvFort. II. 294. Trøsel. JTusch. 198. AxLange. FP. 53. Trøske, Tryske. Rostgaard. Lex. T. 70b). fl. d. s. (jf. ænyd. trøst (i stednavnet Trøstmose Holm. Stedn. VII. 390), sv. toste, trøste (*dial. ogs. törste, torste, tröste, to(r)ske ofl.*); m. h. t. 1. led se Tørstetræ) & törstetræ, Rhamnus frangula L.; ogs. (*dial.*) om hæg, Prunus padus L. (*UjF.*). Havebr. I. 614. Nytteplanter. 323. || om törstetræets bær. *UjF.**

III. tørst, adj. [tør̥sd̥] (*ogs. tørt. jf. Kort. 58*). (ænyd. tørst(e), gl̥da. tørste, no. torst, sv. *dial.* törst, torst (sv. thörster), oldn. pyrstr (og pystr), jf. got. paursips; til I. Tørst; ordet kan være sammenfaldet med en *dial.* form for tørstig, sml. *Kort. 130; dial.*) tørstig (1.1). *Een anden raabte: Drik og tie. Jeg er og tørst! *ChrBorup. PM. 12. ThJens. D. I. 206. FDyrlund. Uds. 52. UnivBl. I. 359. jf. ildtørst (u. Ildtørst).*

Tørst-, i ssg. af I. Tørst 1; jx. (*især*) *fa. ell. ☐* Tørst-fornemmelse, -følelse, -slukkende (drik), -stillende (drik), -symptom.

Tør-stampning, en. [II. 4.4] (*fa. ell. ☐*) tørstøbing. *Sal. XX. 907. XXIV. 136.*

tørste, v. [tør̥sd̥a] (*nu kun dial. tøste. Hostr. G. 125. jf. Feilb. Lollo. samt bornh. to(r)sta. Esp. 358*). -ede. vbs. jf. I. Tørst. (ænyd. tørste, tyrste, torste, gl̥da. prunstæ (2Mos. 17. 3 (GldaBib.)), t(h)yrstæ (Dom. 4. 19 og Ruth. 2. 9 (GldaBib.)), tyste (Suso. 59), æda. thyrstæ (Harp. Kr. 124), sv. törsta, no. törste, oldn. pyrsta (og bysta), gore törstig, ty. dürsten, dursten, holl. dorsten, eng. thirst; afl. af I. Tørst; jf. fortørstet)

1) til I. Tørst 1. 1.) *intr.*: føle tørst; være tørstig. Folket tørstede . . efter Vand. 2Mos. 17. 3. da Jesus vidste, at Alting var nu fuldbragt . . sagde han: jeg tørster. *Joh. 19. 28.* hand (☉: en krovært) kommer Salt i sit Øll, at de skal tørste, jo meere de drikker. *Holb. Jep. I. 8.* *Mærk derpaa! | For det første | Skal du tørste, | Drikke saa. *Wess. 251.* *Du kvæger i Ørken den tørstende Sjæl. *Ing. RSE. VII. 167.* Han skal sgu først have et Glas Punsch . . Han skulde dog aldrig være tørtet ihjel for os. *Hostr. G. 125.* *Skænk Øl for den tørstende, trøtte Plebejer. *Drachm. VI. 136.* tørste efter *ell.* (jf. II.

paa 5.2; *nu især dial.*) paa (*S&B. se ogs. ndf.*) (en ret, et maaltid), *tørste efter at have indtaget en ret, et maaltid. Phonixb. FM. 1727. Nr. 5. 3 (se paa sp. 255).* tørste efter salt Mad. *VSO.* et Par Snapse Brændevin indtoges, da man ellers „vil tørste på Fisker“. *UjF.* || † *upers.*: mig tørster (*gl̥da.* mik thyrstær (Dom. 4. 19 (GldaBib.)), oldn. mik pyrstr, ty. mich durstet (dürstet)) jeg tørster, er tørstig. *torster dig (1871: torster du; 1931: bliver du tørstig), da gak til de kar, og drik. Ruth. 2. 9 (Chr. VI).* *Mig tørster, sagde hand, og fik | Aff Edike saa suur en Drik. *Kingo. SS. IV. 477. Reenb. Æ. 42.* Jeg drikker naar mig tørster. *Biehl. DQ. IV. 14.* || i *ordspr.* (se ogs. *Mau. II. 484f.*). Jo mér man drikker, des mér tørster man. *Mau. 1335. 1. 2) (nu især landbr., vet.) trans.* (gennem længere tid) ikke lade (en) faa noget at drikke; bringe (en) til at, lade (en) tørste (1.1). vi tørstede (hesten) et Par Dage. *Madelung. F. 52.* Hunden blev tørstet et Dogn, hvilket generede den meget stærkt. *MdsskrDyrl. LVIII. 199.* || *refl.* I sultne Hunde, som lader en ærlig Mand ligge og tørste sig ihjel. *Holb. Abzac. II. 2.* *Gid Skam maae svede her (☉: ved arbejdet), og — tørste sig. *ChrBorup. PM. 284.*

2) (*især ☐*) til I. Tørst 2, om plante *ell. jord:* mangle (tilstrækkelig) vædske (vand); have behov for vædske. jorden tyrster. *Moth. T. 263.* *Ammons tørstende Slette | Henvisnede. *Evripides. Skuespil. II. (overs. 1875).* 205. da her ikke saa sjældent en Vandmangel . . maa de stakkels Blomster . . tørste. *Vollquartz. P. 129.* den tørstende Jord. *VilhAnd. Litt. II. 648.*

3) (jf. hunge 2) ☐ til I. Tørst 3: føle stærkt savn af, begær efter, heftig lyst til noget. Eders Sjæle tørste dog saa saare! *Sir. 51. 33.* *Enhver af Hevn mon tørste | Ved hvad der nys var hændt. *Oehl. XXIX. 8.* *du er den levende Kilde, | Og drikke saa gjerne jeg vilde | For aldrig at tørste igjen. *Grundtv. SS. III. 283.* *Længe skal mit Had ei tørste. *Aarestr. SS. V. 184.* Den tørstende Menneskehed skulde i (bibelen) finde den Guds Aand, der ikke er bundet af noget Bogstav. *PBille Brahe. Flojtespil og Klagesang. (1921). 31.* || *især i forb. m. præp.* efter: *Matth. 5. 6 (se u. hunge 2).* (*konj.*) tørstede . . strax efter Tempel-Herrerns Guds. *Pflug. DP. 938.* *(de) som brændende tørste | efter Livets Liv. *Oehl. Digte. (1803). 30.* *deres Sjæle tørster efter Hevn, | Som Tigren efter Blod. *Hauch. EØ. 48.* Han gik dér stedse og tørstede efter Menneskers Godhed. *Drachm. VT. 307.* *den kødfulde Bokser, der . . tørster efter at møde sin Modstander. *JVJens. Di. 85.* *(de) *upers.*; *dels (sj.)* det tørster i mig, jeg tørster. Det tørster ligefrem i En efter Toner, sagde hun. *Bang. SG. 144. dels (jf. u. bet. 1.1) †* mig tørster. *Mig tørster, at hevne | Hvad de har lidt. *Bagges. Danf. II. 22.* i forb. m. efter: *Efter Blodets Kalk mig tørster. *Brors. 150.*

Tørste-bær, et ell. (som plantenavn) en. (ogs. **Troske-**. Hornemann.OP.522. CG *Rajm.Flora.II.372*. Funke.(1801).II.137). (jf. sv. dial. tröske-, törstebär (om bær ell. om plante) og tröste-, torskebärsträ ofl., om törstetræ; og 1. led se u. Tørstetræ; nu næppe br.) bær af ulvsron, *Viburnum opulus L.*; ogs. ♀ om selve planten; endvidere om (bær af) törstetræ. Amberg. **-bær-træ**, et. (nu næppe br.) ♀ kælderhals, *Daphne L.* (hvis højrede bær kan minde om törstetræets bær). *VareL.*(1807).III.269. **-dyr**, et. (til tørste 1.1-2; sj.) dyr, som kan taale at tørste gennem længere tid. Kamelen . . er et Tørstedyr. *JVJens.VO.244*. **-korsved**, en. (om 1. led se Tørstetræ; nu næppe br.) ♀ törstetræ, *Rhamnus frangula L.* Funke.(1801).II.133. *Tychsen.A.I.294*. **-kur**, en. (til tørste 1.1; med.) kur (diæt), ved hvilken drikke er udelukket ell. indskrænket til et minimum. Pa-20 num.608. **-land**, et. (til tørste 1.1 ell. 2; jf. *Ez.19.13* (se u. tørstig 2); sj.) land(strækning) med et meget tørt klima. Australierne . . lever i et Tørsteland. *JVJens.VO.119*. smst. 238. **-træ**, et. (ogs. (til dets dial.) m. former som **Tøste-**. *JTusch.198*. jf. *FrGrundtv.LK.164*. *UfF.* **Tyste-**. *JTusch.198*. Funke.(1801).II.133. *VSO.VII.321*. jf. *Dystetræ*. **Trost(e)-**. *JTusch.198*. Hornemann.OP.*I.270). (ænyd. törste-, tryste-, tystetræ, sv. dial. törste-, tröste-, tröske-, trosketräd; af *uvis op-rindelse*; 1. led er maaske egl. sa. ord som I. Troske (saaledes at navnet hentyder til plantens mugne lugt), sml. ty. faulbaum, oeng. fule-treow om sa. plante; men 1. led kunde maaske ogs. henføres til sa. stamme som I. Drossel og Trost (jf. II. Drossel) og hentyde til, at drosselen gerne æder bærrerne) ♀ tvekønnet vrietorn, *Rhamnus frangula L.* (*Frangula alnus Mill.*) (jf. I. Hæg slutn., Spregne, II. 40 Tørst, Tørste-bær, -korsved); ogs. om plantens ved (*VareL.**896); (dial. om andre planter, fæ. hæg (I), *Prunus padus L.* (*AzLange.FP.53.132*. *UfF.*), ell. (jf. Tørstebær) ulvsron, *Viburnum opulus L.* (smst.). *JTusch.198*. *Lange.Flora.710*. *Rostr.Flora.I.** (1925).230. Klerken . . mærkede sig et Par Tørstetræer, hvis Bark han vilde hoste længere hen paa Vaaren. *MartinAHans.LK.14*. || hertil **Tørstetræ-bark** (om bark af *Rhamnus frangula L.* ell. (i forb. amerikansk törstetræbark) 50 af det amerikanske træ *Rhamnus purshiana DC.* (der anvendes i medicinen som afførende middel). *BilleGram.Farmakognosi.*(1927).168. *VareL.**150.269). **-ved**, et. spec. (nu næppe br.) om törstetræbark. *Apol.*(1791).18. **-vej**r, et. (til tørste 1.1; især dial.) varmt vejr, i hvilket man let kommer til at tørste. *Elkjær.HA.122*. jf. törstvejr. Feilb.

tørstig, adj. [tørsdi] (nu kun dial. 60 **tøstig**. *MylErich.T.33*. jf. Feilb. Lollo. samt bornh. to(r)stuer. *Esp.358*). (ænyd. törstig, t(h)ørstugh, törste (*Brandum-Nielsen.GG.II.349*), gl'da. törstu, tirstu, sv. törstig, ty. dur-

stig, holl. dorstig, eng. thirsty; til I. Tørst; jf. III. törst)

1) (jf. I. Tørst 1) om menneske ell. dyr: som føler (stærk) trang til drikke; som føler törst. jeg var törstig, og I gave mig at drikke. *Math.25.35*. jeg er saa törstig, at mine Læber henge sammen. *Holb.Jep.II.1*. *Hist paa den grønne Jord, | Hvor törstigt Faaret tripper | Ned mod den lille Fiord. *Oehl.XIX.149*. De er vist törstig? Maa jeg ikke nok byde Dem et Glas? *Heib.Poet.VII.186*. Velkommen, Broder! Er du træt, ja det maa du være — er du ikke törstig? *JVJens.V.2*. en törstig sjæl, se Sjæl 5.2. (jf. u. bet. 3) i forb. m. præp. efter: jeg kan sagne tante, at I ere törstige efter det danske Øl. *PAHeib.Sk.II.310*. || (m. overgang til bet. 3; l. br.) om organ. *den Tiger, | Som efter skyldløst Blod med törstig Strube higer. *NordBrun.ET.21*. || i sammenligninger. saa törstig som en hund (*Holb.Tyb.IV6*), en krage (se *Krage sp.258^a*), en skærslipper (s. d.).

2) (jf. I. Tørst 2; især ☐) om plante ell. jord (landomraade): som lider af mangel paa, har behov for vædske (vand); ogs. (nu næppe br.): tør (II.3.4). Hand gjorde . . vandløb til en törstig sted (1871: tørre Steder). *Ps.107.33* (Chr.VI.) i Ørken, udi et tørt og törstigt Land. *Ez.19.13*. *(han) vander törstig Blomst saa gjerne. *FGuldb.I.108*. (luften) havde vugget sig frem over den brune Hede og de törstige Marker. *JPJac.I.I*. (dregens) knugede Sind aabnede sig mod Legen som den törstige Jord mod Tordenregnen. *Hans Povls.HF.35*.

3) (uden for (visse) ssg. især ☐) til I. Tørst 3: som føler stærkt savn af, stor begærlighed efter ell. lyst til noget. (de) ventede törstigt, naar den ene Dns endte, for at styrte sig i den anden. *JVJens.J.62*. i forb. m. præp. efter ell. (sj.) for: den Part af mit Sind, der er törstig for Daad. *JPJac.I.217*. *Törstig jeg var efter Tavshed, | de ensomme Stier jeg foer. *Rørd.DT.*1*. han trængte til Mennesker, var lige saa törstig efter dem, som Ørken efter Vand. *EKorne-rup.ThøgerLarsen.*(1928).20. || om handling ell. sindstilstand olgn., som vidner om stærk(t) begær, lyst osv. hun (tog) imod ham . . med et törstigt Kys. *EChristians.Hj.304*. med törstig begærlighed vilde (de) have forhørt sig om hjemlige forhold. *Hørlyk.UT.115*. en törstig Lyst efter at nyde Livet. *Hage.*743*. || ofte som 2. led i ssg. som blod-, guld-, kaffe-, livstörstig (s. d.); jf. mere tilfældige dannelser som: (han) talte sig ind i en Rus af Oprør og frihedstörstig Voldsomhed. *JPJac.II.56*. sit handlingstörstige (hjer-te). *OGeismar.KajMunk.*(1945).39. Frøkenen er thetörstig. *AaDons.K.27*. jeg (er) saa forbandet tobakstörstig. *KBokkenh.U.41*.

4) (videre anv. af bet. 1; sj.) som fremkalder törst, gør törstig (1.1). Man havde

haft et tørstigt Arbejde og havde ærlig fortjent en fugtig Aften. *VilhAnd.K.II.172.*

Tørstighed, en. (*l. br.*; *jf. Blodtørstighed*) *tørst. Larsen. den Vise* . . hvori Jeppe giver en filosofisk Begrundelse af sin bestandige Tørstighed. *VilhAnd.BT.86.*

Tørstof, et. [II.2] (*faql.*) *den substans (i et stof, en masse), som er tilbage, naar al den indeholdte (fysisk bundne) vædske er fjernet. Landm.B.I.17. Plantens Tørstof.* *Warm.Bot.159. Tørv med over 25 pCt. Aske beregnet paa Tørstof. Bek.Nr.75²⁷.1946. §1,7. || hertil fx. Tørstof-bestemmelse, -indhold, -svind, -tab, -udbytte, -støbe, v. [II.4.4] vbs. -ning (Sal.²XXIV.136. *jf. Tørstampning*). (*faql.*) *forme, stobe (noget) af mærl med saa lidt vand, at dette ikke kan stemples frem. tørstøbt Klinkerbeton. IngBygn.1940. 210.sp.2. -svømning, en. [II.4.4] (gym.) svømmevævelse (indvævelse af svømmetag), der foregaar paa land (anv. som træning forud for den egl. svømning). DagNyh.²1929.II.sp.3. Indtil for nylig . . underviste (man) i Svømning i Gymnastiksalen, „Tørsvømning“ hed det. SteenEilerRasmussen. EnBogomnoget andet. (1940).103. -sætte, v. I) [II.1.2] (*faql.*) *m. h. t. fartøj: anbringe i tørdok ell. paa ophaltingsbedding. NatTid.¹1922.M.2.sp.6. 2) [II.4.1] i forb. tørstat mur, (mur.) tørt mur. Urnehaven . . er forsænket og omgivet af tørsatte klinkemure. VoreKirkegaarde.1941/42.91.sp.1.***

tørt-bygget, part. adj. i forb. tørt-bygget mur, (til II. tør 4.1; mur.) tørt mur. *Havestr.L.⁴II.837.*

Tør-tid, en. [II.1.4] (*jf. Soltid 2; geogr., meteorol.*) *periode, i hvilken vejret er tørt; spec.: periode ell. aarstid i tropeegne, i hvilken det næsten uafbrudt er tørvejrr (mods. Regntid). Løjfler.Geographien. (1876).120. man havde næsten glemt, at der kunde komme tørtid (paa St. Croix). Hørluk.GP.15. -top, en. [II.3.3] (forst., foræld.) toptørt træ. VSO. -tryk, et. [II.4.4] (*faql.*) (*metode til fremstilling af mærke, stempel osv. ved at trykke, præge det ind (i en flade osv.) uden anvendelse af tryksvæerte. Biletterne . . skal være forsynede med Statsbanernes Stempel i Tørtryk. DS.B.Ordre.M.91. -trøske, en. [II.4.3] (faql.) *trøske (i træ), ved hvilken veddet er tørt og smuldrende (mods. Vaadtroske). Suen-son.B.II.73. *jf.*: Tørtrosket kaldes Træ, i hvilket Svampeangrebet som Følge af Ud-tørring er standst paa et saa tidligt Tidspunkt eller i en saadan Afstand fra Overfladen, at denne er fri for Mycelium og Revner. smst.***

Tørv, en. [tør'v] (Ø læses som ô i . . *Tørv.Høysg.Anh.23*) ell. (*daql. alm.*) [tør'] (*jf. Møb.HO.Indl.55. AaHans.S.37. samt UnivBl.I.350.359. Dania.IX.29. Brenderp. §59. om ordspil med præs.tør se turde 1.3) ell. (gldgs. ell. dial.) [tør'ø olgn.] („i Tale-spr. altid Tør-re“. Levin. „i det almindelige*

*Talesprog“. VSO.VIII.3. sml. AaHans.S.114 samt Thorsen.12. Feilb. Flemlose.21. Lollo. og skrivemaaden Torre. Tørf (ell.) tørre. Moth.T264. Rask.FynskeBS.80. hertil (ell. til ft.-formen torve ndf.): *(at) sælge Torre. ARecke.P.10. (raabe) med Torre. Rappee. 1857.278.sp.1. Tørvbønderne . . raabte: „Torre! Torre! Torre!“ AJeppesen.Fra det gl. Kbh.(1935).104. sjældnere skrevet Tørv. se u. Jordtørv; hertil (ell. til ft.-formen torve ndf.): Tørv som man skærer eller graver. Ordet udsiges som tørre f. ex. tørv-røg (osv.). Nu Haven.Orth.176). († Tørv, Tørf. Pflug.DP.36. Holb.DNB.33. Brünlich. M.188. — dial. Torre. PNJerg.ER.9. *jf. FDyrlund.Uds.24. EHHagerup.132. Esp.357. Feilb. samt Thorsen.12. sj. skrevet Tørv. Pflug.DP.1155. FarumEr.49). ft. d. s. ell. (nu kun dial.) -e (Cit.1736.(JySaml.AR.III.247). JBaden.Gram.70. HCGotzsche.Anders JohansensLevnet.(1819).220. Aakj.HS.328. *jf. u. Flad-, Græstørv og ovf. l. 5,10) ell. † -er (Falst.Ovid.120. Schousbølle.Saxo.28. vAph. Nath.VII.431. P.NSkovgaard.B.20). (glda. tørf, tørfiue, tørf, æda. tørf (DGL.II.501. V246), sv. no. tørv, oldn. tørf, tørv (i koll. anv.), ty. tørf, eng. turf; sml. no. dial., sv. torfia, oldn. torfa, stykke tørv; *jf. II. tørve, tørvet, tørvig*)***

1) (*i rigsspr. især i ssg. Græstørv*) *sammenhængende lag, skorpe af græs og anden tæt plantevækst tillige med det af rødderne gennemvævede øverste jordlag; grønsvær (1) (jf. ssg. som Flad-, Græs-, Hede-, Jord-, Lyng-, Splittørv) da lod Henrik Tott . . først omringe det (o: Bergenhus) med Volde og Skandser, med Jord og Torv. Holb. Berg.76. *Af Græs-bevoxen Tørv han (al-trene) tillave lod. NKBred.Metam.290. *Hun sætter sig . . | Ved Elverhøien . . | Da skiller Tørv sig hurtig ad . . | Ved Høien skuer hun Piger tre. Oehl.XXXI.110. *Let han finder begge Vaaben | Under Græssets Tørv forvaret. smst.XXIV.324. Ved at gien-nem-grave Tørven stødte man paa Sandgrund. VSO. || om (mindre, fruktant) fraskilt stykke af en saadan jordskorpe; græstørv (2). jeg gjorde ligesom en Muur . . af Tørv. Robin-son.I.106. *Jagtluren er Drottens Glæde: | Fiskørn flyver langt fra Søens Glar, | Knap Hjørt tør paa Tørv træde. Bagger.II.282. i forb. grøn tørv, græstørv. Moth.T264. han (lod) Gravene tildække med grønne Tørv. Schousbølle.Saxo.28. GHMüll.Wb.II.483. i talem., se nok sp.1301²³.*

2) (*jf. fx. Fyrre-, Kær-, Mor-, Skov-, Star-, Sumpstørv*) *jordart (organisk mineral), som er opstaaet ved en ufuldkommen for-muldning (en saakaldt fortørring) af døde, celluloserige planter, hvorved en stor mængde af planternes kulstof bliver tilbage; ogs. om lag af denne jordart. der er strax Tørv i Overfladen (af mosen). JPPrahl.AC.100. Tørv i denne Mose er ikke meget dyb.*

VSO. *Uss.AlmGeol.75.* en lille stenet Knold . . hævede sig op i ret dyb Tørv. *SøllerødB. 1944.44.* i sammenligning: hans Hud er brun som Tørv. *KrJens.DF.150.* || død ell. levende tørv, (nu næppe br.) lag af denne jordart, som ikke mere, henh. stadig tillægger i vækst. *Olufs.DB.185.* || (m. overgang til bet. 3) pludre, trine, træde tørv, se II. pludre 1.2, trine 2.2, III. træde 9.3.

3) en nu i reglen firkantet (rektangulær og ret flad) klump af tørv (2), der er skaaret ud af tørvejorden (jf. ssg. som Skud-, Skære-, Stiktørv) ell. er fremstillet af ællet og formet tørvejord (jf. ssg. som Form-, Pludder-, Presse-, Sprøjte-, Stryge-, Træde-, Æltetørv) og anvendes som brændsel. (ofte i ent. m. koll. bet.). Indbyggerne brænde der i landet (o: paa Fyn) meget tørv. *Hob.DNB.34.* et Fag (af skolehuset) til der at henlægge den Tørv, som over Vinteren . . kan behøves. 20 *Cit.1740.* (*RNielsen.Sejro.(1923).285.*) *han Tørvene opbar. *ChrBorup.PM.68.* Naar . . Pluddren er bleven tør og fast, saa at man kan skille hver Tørv for sig, da reises hver Tørv op, og sættes paa sin Kant. *JPPrahl.AC.103.* *Et langt Farvel man sige maa | Til Kakkellov, til Tørv og Brænde. *Winth.II.75.* *Mosen, hvor Tørvene groe. *smst.IV.96.* Det kneb stærkt med at faa bjerget Tørv. *Gelsted.Tibirke.(1941).38.* i sammenligning: svømme som en tørv, se I. svømme 1.2. || gaa, være i tørvene, (dagl.) arbejde ved tørvegravning. han vil ikke tjene fast mere. Han bliver hjemme og gaar i Tørvene til Sommer. *ErlKrist.St.53.* hvorfor er han ikke selv i tørvene? — saadan en stor, stærk prygl. *NisPet.Styede popler.(1943).15.* || en spade tørv, se I. Spade 3. || i (faste) udtr. for at fremstille ell. behandle tørv. lave ell. (nu næppe br.) gøre (*Cit.1816.*) (*CChrist.H.40 LXXIII*) tørv. *Den gl.KlokkeriFarum.(1928).110.* *DF.XIV.45.* grave tørv, dels: skære tørv; dels (egl. til bet. 2): afgrave tørvemasse til fremstilling af ælletørv olgn. *Pflug.DP.482.* *Krist.Ordspr.181.* (han) var ude at grave Tørv. *OldemorsErindringer.(1908).11.* *Feilb.DF.XIV.45.* skære tørv, fremstille tørv ved at afskære tørvemassen i passende (firkantede) stykker. *Moth.S422.* *JPPrahl.AC.102.* *see paa Bonden hist, der staaer | Og skærer Tørv i Mosen. *Oehl.XXIV.294.* *SjællBond.121.* rejse, ringe, røgle, stable, stikke, stryge, trappe tørv, se II. rejse 4.1 (og 4.3), IV. ringe 2.1, II. røgle 1, I. stable 2.1, II. stikke 2.3, III. stryge 3.1, III. trappe 2. skrue tørv op, se IV. skrue. stikke tørv af, se II. stikke 23.2. sætte tørv op, se II. sætte 49.7. jf. trisse tørv af u. V. trisse 1. rejse tørv i stak, en stak tørv, se II. rejse 4.3. sætte tørv i skruer, se I. Skru 3. skære (op) 60 til tørv, se IV. skære 3.2 slutn., 26.2. || (nu næppe br.) i talem. som: lægge ell. sætte (en) tørv til ens ild olgn., søge at faa en lidenskab, fjendskab, had til at blive stærkere;

ogs.: hjælpe en til hans skade. *Mau.I.433.* Jeg skal sette en tørre til din ild, den skal ryge ad dig. o: Jeg skal sette dig en støl, som du skal lit takke mig for. *Moth.¹T237.* Kong Erich (havde) hemmelige Fiender, som altid lagde Tørver til denne Vredes Ild. *Borrebye.TF.852.* jf.: i skal vel lægge god ild til min tørre. siges paa høflig måde til den, som ikke taler vel for en, eller forklarer ens ord vrangeligen. *Moth.¹T239.*

4) (jf. Klodstørv slutn.) overf. anv. af bet. 3. 4.1) (især jarg.) hvad der i form, udseende osv. ligner en tørv. en Virksomhed, hvor Folk (indbetaler) Penge i saa stort et Omfang, at Sedlerne maa bundtes i Tørv. Saadan hedder det i Fagsproget. Det vil sige, at (sedlerne) tælles op i Bundter a 5000 Kroner. *Socialdem.²⁷1947.6.sp.4.* || mursten af mindre god kvalitet. *Spectator.1943/44.189.4.2)* (nu kun dial.) nedstet., om gammel, slidt ell. tarvelig, daarlig hat; bør (III.2.3). Hvad Pokker er det for en forbandet Tørv Du der har anlagt Dig? *FlinchsAlmanak.1866.76.* Jeg fik ham . . med mig til en Hattemager og bad ham . . endelig ikke at tage den gamle „Tørv“ paa. *TjF.X.8.* *UJF.4.3)* om person. en gammel Indfødt, en Tørv af de afrikanske Højlandes egen Muld. *KBlixen.AF.154.* han (o: en olding) var en runken Tørv. *Elkjær.HA.64.* || især (vel ved tilknytning til II. tør 6.1) d. s. s. Torvetriller 2. *AniNiels.FL.I.101.* Jeg troede først, Du var en Tørv . . men det er Du slet ikke. *Budde.Smaaistorier.I.(1872).71.* Ja faer er jo en tørv, men han er ganske god at snakke med, når man er blevet voksen. *Hjortø.Æ.19.* Er du ikke nysgerrig efter at høre noget om din Brud? Sikken en Tørv! *JVJens.Darduse.(1937).50.* *Feilb.UJF.* i forb. m. karakteriserende adj.: Etatsraaden . . var en sær Tørv. *Bang.HS.163.* han er dog ikke saadan en ynkelig Tørv som de andre. *EBrand.LB.85.*

Tørv-, i ssg. se Tørve.

Tørv-vasker, en. [II.4] spec. ☼ d. s. s. Tørrenser. *LandbO.²II.330.*

I. Tørv, en. se Tørv.

II. tørv, v. (ogs. tørre. se ndf.; jf. *Moth.T264* samt *Feilb.*). -ede. (jf. glde. tørfuæ, kaste jord olgn. paa, æda. (præt.) tyrda i sa. bet. (*Da.Sprogtekster.I.(1925).* 15), fsv. tyrva, tōrva (sv. torva till, slaa til en), no. dial. tyrva, oldn. tyrfa, dække med tørv, kaste jord olgn. paa; afl. af Tørv) 1) (nu dial., foræld.) dække med tørv (1(-2)). „belegge bonderhuse med grøntorf“. *Moth.T264.* Samme Længde at tørre. *Cit.1707.* (*PJensen.Snesere.(1883).90.*) *Feilb.(m. h. t. kulmile).* 2) † skære tørv (3). *Moth.T264.*

III. tørv, v. se turde.

Tørve-, i ssg. [tørve-] ell. (dagl.) [tørø-] (ogs. Tørv-; ofte veksler Tørve- og Tørv-, saaledes at Tørv- nu er sj. (i rigsspr.), delvis ubrugelig, se u. de enkelte ssg. ndf. og

fx. Amberg. Jap Steenstr. Skovmoserne. (1841). 3 ff. — som gengivelse af dagl., dial. udtale undertiden skrevet **Torre-**, se u. Tørve-grav, -mose, -triller. — sj. (skrevet) **Torve-**, **Torre-**, se u. Tørve-asker, -mose, -triller. — † **Torf-**, se u. Tørvegrøft). især af Tørv 2-3; saaledes (foruden de ndf. paa alfabetsk placans anførte) fx. Tørve-arbejde, -arbejder, -art, -bane, -bil, -brændsel, -bør, -dannelse, -egn, -fabrik, -fabrikant, -fabrikation, -forkulling (jf. -kul), -fyre, -grosserer, -gumling (se u. Gumling 2), -handler, -hæk(ke) (se u. II. Hæk 1.3), -industri, -jernbane, -knald (se u. I. Knald 2), -knuser, -kusk, -kælder, -lag, -loft, -lude (se u. I. Lude), -lugt, -læs, -pris, -producent, -produktion, -raadne (se u. I. Raadne), -rig, -rum, -slæbe (se u. I. Slæbe 1.4), -smag, (en) -sort, -stump, -tilvirkning, -udsalg, -varer. **-agtig**, adj. (især $\mathfrak{W}$) som minder om, ligner tørv. den sure tørveagtige Jord. CVaupell. S. 72. tørv-: tykke Rødder udbrede sig . . i Jorden, og gjør den tæt og tørveagtig. L. Smith. DN. 283. Thyreg. BB. II. 318. **-aske**, en. (sj. **Torve-**. Cit. 1711. (Vider. III. 99)). (ænyd. d. s. (Kingo. SS. I. 66)) aske, der opstaaer ved forbrænding af tørv. Bjergene . . saae ud som rød Tørve-Aske. HCAnd. BCÆ. II. 238. LandbO. I. 169. Tørv-: vAph. (1764). JPPrahl. AC. 88. jf. VSO. **-bad**, et. (med.) sundhedsbad i tørvegytje. Sal. II. 418. **-barron**, en. (dagl.) spøg. ell. nedset. betegnelse for person, der fremstiller og forhandler tørv. BerlTid. 24/2 1945. Aft. 4. sp. 2. **-basse**, en. 1) se u. Torbist. 2) (jf. I. Basse 2.2; jarg.) (stor, svær, tyk) tørvearbejder. ErlKrist. St. III. **-bed**, et. (sj.) større stykke af selve tørvemassen i en mose, hvoraf der graves ell. skæres tørv. (han) jog den skarpe Spade dybt ind i Tørvebedet. JVJens. HF. 27. **-bille**, en. (jf. -basse 1; dial.) betegnelse for forsk. større insekter af skarnbassernes og løbebillerens familie. PLütken. Præstens Datter. (1934). 13. **-bjørn**, en. 1) (dial.) grov person ell. snavset barn. Feilb. 2) (jf. Udlæggerbjørn; jagl.) d. s. s. -former. Sorø Amtstid. 9/7 1947. 7. sp. 1. **-bonde**, en. (jf. -gnider; nu især foræld.) bonde, der driver erhvervs mæssig fremstilling af og handel med tørv; spec. om bonde, der (fremstillede) selv transporterede tørv til byen og forhandlede dem der. det ynkelige Raab af Tørvebønder, der ikke havde faaet udsolgt. CBernh. X. 20. Brandes. VIII. 106. De smaa Tørvebønders Type har jeg genfundet i Kina. JVJens. VO. 316. **-brikket**, en. briket, fremstillet af pulveriseret og tørret tørvemasse. OpfB. 2 III. 104. Nytteplanter. 425. **-brink**, en. (især $\mathfrak{W}$) høj og stejlt (lodret) side i tørvemose. Tørvebrinkernes gamle Sprækker. WesenbL. Ins. 190. ErlKrist. (Pol. 29/3 1947. 9. sp. 3). **-brøkke**, en. (ogs. **-brok**). (især dial.) lille stykke, stump, som er brøkket ell. slaaet af en tørv; ogs.: lille klump tørvejord. Feilb. -brok: UfF. koll. (brugt billedl.): *Hvis den (o: skypumpen)

sluger mig og Hjorden, | maler os til Tørvebrok, | ser vi aldrig mere Jorden. Noe-Nygård. S. 40. **-brug**, et. (jagl. ell. $\mathfrak{W}$) virksomhed, der gaar ud paa at udnytte tørvemoser til fremstilling af tørv. Paa Farumegn er helt fra gammel Tid ved Siden af Agerbruget drevet et ret betydeligt Tørvebrug. LP Petersen. Minder fra Farum. (1920). 7. BerlKonv. XV. 268. **-brun**, adj. (især $\mathfrak{W}$) af samme mørkebrune farve som tørv; ogs.: (mørke)brun p. gr. af stadig paavirkning af tørverøg, den gamle . . Tjenestepiges tørvebrun Ansigt. Pont. FL. 18. (giraffen) er tørvebrun. M. Lorentzen. G. 63. tørv-: KrJens. DF. 65. **-bræt**, et. (jagl.) bræt, hvorpaa tørvemassen presses ud af pressemaskinen. Sorø Amtstid. 20/3 1944. 8. sp. 4. **-bund**, en. (jf. -grund) jordbund, bestaaende af tørv ell. af en tørveagtig substans; ogs. om bund i mose, hvor tørv dannes. VSO. MO. LandbO. I. 519. Kærets Tørvebund. Steensberg. DB. 67. Tørv-: Amberg. **-bænk**, en. 1) (til Tørv 1) † græstorvækket jordvold (ell. -afsats). Tørv-: vAph. (1764). 2) (jagl.) skillerum mellem de enkelte tørvegrave, bestaaende af tørvemasse. Skattegraveren. 1888. 1.54. UfF. **-danner**, en. (jagl.) plante, hvoraf tørv (kan) dannes; tørveplante (1). NordConvLex. V. 636. VareL. 896. **-dans**, en. (dial.) en slags dans mellem paa gulvet lagte tørv, som de dansende ikke maa berøre. Grüner-Nielsen. ÆF. 3. UfF. jf.: Sammenkomsten endte altid med en Tørve-Reel. Fang. Sct. Jørgensbjerg. (1937). 97. **-dige**, et. (jf. -gærde; l. br.) dige af tørv (1). Fund. 14/11 1743. IV. § 2. **-dræn**, et. (jagl.) drænledning i (bunden af) en tørvegrav. LandbO. IV. 658. **-dybde**, en. (jagl.) dybden af tørvemassen i en tørvemose. VSO. OpfB. 2 II. 2.49. **-dynd**, et. (jagl.) dyndlignende tørvejord; ogs. om færdigøillet tørvemasse (jf. DF. XIV. 51). LandbO. III. 590. Svaleparret gled kvidrende ud og ind af Spærhuset med Hestehaar og Tørvedynd til Reden. ErlKrist. MM. 174. Ugeskr. jRetsv. 1943. A. 675. **-dyrkning**, en. (foræld.) frembringelse af tørv ved at overføre tørvedannere til en vandsamling. Tørv-: Olufs. DB. 207. **-eng**, en. (jagl.) eng, hvis bund bestaar af tørvejord. Cit. 1726. (Hofman. Fundationer. VII. (1761). 200). LandbO. I. 686. III. 590. Tørv-: jf. Sal. V. 1016. **-faar**, et. (zool.) uddød form af tamjaaret (Ovis aries palustris), af hvilken rester kan findes i tørvemoser. Aarb. 1940. 17. **-fakkel**, en. (sj.) fakkel af græstørv olgn. (grønlanderinderne) iførte sig hastig deres varme Sælkskindspelse og tændte Tørvfakler ved Lampen. Ing. EF. IV. 8. **-farvet**, part. adj. (jf. -brun, -graa, -sort; især $\mathfrak{W}$) af samme mørkebrune farve som tørv (ell. farvet af tørvejord). (han) har mørkt Haar og mørkt tørvefarvet Fuldskæg. Skjoldb. PerHolt. (1912). 43. *tørvefarvede Änder. Holstein. MM. 9. tørv-: Jap Steenstr. Skovmoserne. (1841). 70. **-fiber**, en. (jagl.) især i flt., om plantefibre, -trævler i

tørvemasse. Hannover. Tekstil. I. 138. *jf.* Tørvfeiber-maatte, -plade. HFB. 1945. LIX. **-folk**, pl. (dagl.) tørvearbejdere. Erl. Krist. S. 113. Feilb. **-form**, en. (*jf.* -ramme) indretning (især: ramme med rektangulære rum), hvori den æltede tørvemasse formes til tørv. VSO. MO. Kværnd. *jf.* DF. XIV. 53. **-former**, en. (*jf.* -bjørn 2, -tromle; *faql.*) tromlelignende redskab, der trækkes hen over tørvemassen paa læggepladsen og udkærer tørv. CH. Andersen & Woel. Om Tørv. (1940). 17. **-fræs**, et. (*faql.*) tørvemasse, som er afskaaret ved fræsning. IngBygn. 1942. 25. sp. 2. **-fræsning**, en. (*faql.*) afskæring af tørvjord i lag v. hj. af en særlig maskine. IngBygn. 1942. 25. sp. 1. **-gas**, en. (*jf.* -kraitgas; *faql.*) gas (2), fremstillet af tørv. Sal. XXIV. 136. *jf.* Tørvegasværk. P. Schröder. Maskinklære. III. (1918). 153. **-glød**, en. stykke glødende tørv. GH. Müll. Wb. II. 483. *der ligger mangan Stakkel og venter paa sin Død, | mens Øjet angestet følger den matte Tørveglød. Aakj. RS. 76. En Tørveglød trillede ud paa Kakkellovnspladen. Erl. Krist. NS. 162. Tørv-: Amberg. **-gnider**, en. (*jf.* II. gnide 2; *dial.*, *foræld.*) nedsæt. betegnelse for langsomt kørende tørvbønde; *spec.* om de til Kbh. kørende tørvbønder (*jf.*: Tørvegnierne . . Tørvbønder, der paa Grund af deres Læs maatte køre langsomt, hvilket udtryktes ved, at de gned. Uhrskov. Nordsjæll. Folkeliv. V (1924). 206). en kongelig Kudsk i Stue sammen med Tørvegnider. Kærk. VII. 437. Kulsvier B. 164. **-graa**, adj. (*jf.* -farvet; l. br.) af (mærke)graa farve som visse tørv. (gaardens) tørvegraa . . Ege-vægge. Elkjær. HA. 163. **-grav**, en. (skrevet **Torre**-. *jf.* Moth. T. 264. *sml.* Feilb. UfF.). (ænyd. tørre-, thorffuegrav, *oldn.* torfgrøf; *jf.* -grøft 2, -hul, -pyt og Grav 1.1, Klynegrav) (vandfyldt) fordybning i en tørvemose, hvor der er gravet tørv. Cit. 1718. (Vider. III. 469). (en) Mose, som . . var næsten opskaaren i særskilte Tørvegrave. Blich. (1920). XXIX. 176. en Tørvegrav eller et andet stilkfærdigt lille Vand. Frem. DN. 508. *jf.*: Missionærerne, der som oftest er trukne lige op af Tørvegraven og sat til at præke. Aakj. M. 48. om bunden i en saadan grav, i forb. tørvegraven slaar op *olgn.*, se u. III. slaa 55. s. Tørv-: JapSteenstr. Skovmoserne. (1841). 27. **-graver**, en. (ænyd. torregraver (Helsingør Sundt. I. 220); *især dial.*) person, der graver tørv; tørvearbejder. Rawert & Garlieb. Bornholm. (1819). 206. Feilb. Pol. 10 1943. 9. sp. 1. Tørv-: Amberg. JapSteenstr. Skovmoserne. (1841). 19. 22. **-gravning**, en. (*især* ☐) det at grave tørv (se u. Tørv 3). VSO. Skjoldb. SM. 58. Tørv-: OecMag. VI. 320. Olufs. DB. 185. **-greb**, en. (*faql.*) greb, som anvendes til at læsse tørv (af) med. Feilb. Sorø Amistid. 1942. 12. sp. 1. **-grund**, en. (nu l. br.) d. s. s. -bund. Præsterne (havde) bortskaaret alle den Tørvgrund, der fandtes i Moser dertil (o: tilhørende en fæstegaard). LHøyer. G. 91. VSO. Tørv-: Amberg. **-grøft**,

en. (glde. tørre-, tørrif-, torrægryfft *olgn.*) 1) (*jf.* I. Grøft 1; nu *dial.*) *egl.*: (ret til) tørvegravning; tørveskær; nu kun: saa meget (saa mange tørv), som man kan grave i et vist tidsrum. Cit. 1704. (DMag. 6R. V. 368). Idelig Tørvegrøft og Lyngslet. Cit. 1759. (H. Matthiess. SJ. 55). MDL. 183. Feilb. 2) † d. s. s. -grav. byens torfgrøft. Cit. 1709. (Vider. II. 468). **-gytje**, en. (*faql.*, *især geol. og med.*) tørvjord, som udrørt i mineralvand fra badekilder *olgn.* anvendes til sundhedsbad *olgn.* Beretning om Silkeborg Vandkuranstalt 1903. 6. Hedeselskabets Tidsskr. 1908. 81. **-gærde**, et. (*jf.* -dige; l. br.) gærde af tørv (1). VSO. Tørv-: JPPrahl. AC. 96. **-gører**, en. (*jf.* -gøring; nu næppe br.) person, der graver ell. former tørv. Tidsskr. f. Landoekonomie. 1831. 136. † **-gøring**, en. (*jf.* gøre tørv u. Tørv 3) det at grave ell. forme tørv. VSO. MO. **-hakke**, en. (*faql.*) redskab, hvormed tørvjorden hugges løs og smuldrer inden æltingen. LandbO. III. 592. UfF. **-hede**, en. (*sj.*) hedestrækning med tørvemose ell. med tørvjord. Thyreg. Udø Fort. II. 238. **-holdig**, adj. (*faql.*) som indeholder tørvjord. tørveholdige Enge. LandbO. IV. 377. tørv-: *smst.* 684. Aarb. 1943. 181. **-hul**, et. (*især dial.*) (mindre) tørvegrav; *spec.* om tidligere anvendt tørvegrav. Bogan. I. 97. JakKnu. S. 95. Halleby. 56. **-hus**, et. (*oldn.* torfhús; *jf.* Hus 1) hus (skur, rum) til opbevaring af tørv. MR. 1786. 69. HC. And. (1919). IV. 151. Jeg kom over i vort Tørvehus, og saa' dér de brune Skotørv stablede op fra Gulv til Tag, Række paa Række. JakKnu. LF. 99. Feilb. Tørv-: Amberg. MR. 1832. 256. **-hængt**, part. adj. (til Tørv 1; *især* ☐) om tag: dækket (helt ell. paa rygningen) med græstørv. torvhængte Tag. K. Maas. L. 69. **-ild**, en. ild (i kakkellov, komfur *olgn.*) af tørv. CBernh. NF. XIII. 320. (hun) kogte (suppen) over en ganske svag Tørveld. Halleby. 21. Tørv-: vAph. (1764). **-jord**, en. (ænyd. tørfve- (Vider. III. 581), torff- (*smst.* V. 231), thørrejord; *jf.* -mor og Mosejord) jordart (organisk mineral), dannet ved ufuldstændig formuldning af døde, cellulose-rige planter; tørv (2); ogs. om lag af denne jordart, ell. om areal, som bestaar af ell. indeholder denne jordart. Cit. 1700. (Vider. II. 398). (gaarden) fik over 1/2 Mil baade til Eng og Tørv Jord. Cit. 1788. (Aarb. Frborg. 1912. 126). Beberrod groer godt i Tørvjord. VSO. nogle Mænd (gik) nøgne til Bæltstedet og æltede den sorte Tørvjord. And. Næ. DB. 57. LandbO. III. 593. Det kunde hænde, at Smaafolk . . ikke selv havde Tørvjord. Halleby. 77. Tørv-: OecMag. VI. 319. JapSteenstr. Skovmoserne. (1841). 28.

Tørvejr, et. [t'ør- ell. (dagl.) t'ør(æ)-] Ø læses som ø i . . Tørvejr (rettere Tørv-vejr). Høysg. Anh. 23. (ogs., *spec.* til den sp. 129^a anførte bet., skrevet **Torre**-. JJuel. 431. Baggens. III. 109. CBernh. NF. III. 6. Suenson. B. III. 312. Soya. LJ. 53. *jf.* Univ Bl. I. 359.

Esp.494. Feilb. CReimer.NB.406). (ænyd. tør-, tør(re)vejr olgn.) *tørt vejr (uden regn) (mods. Regnvejr);* ogs. (til III. tørre 1) *om vejr, egnet til at tørre (vaske)tøj i; ofte i forb. det er tørvejr. Cit.1703.(JensSor.II.42).* *Oven paa Regnen og oven paa Sorgen, | Tør-Veyr og Soelskin og Glæde vi fik. *Wadsk.134. Heib. Poet.VI.427.* hos os var det endnu Tørvejr; og Regnskyen trak op ad Elvslugten. *Bogan.II.120.* Solen var fremme. Der var en Chance for Tørvejr. *Hoffmann.S.18.* || det holder tørvejr, (l. br.) *det undlader at regne. naar man endelig kommer paa en udflygt, kan det ikke engang holde tørvejr. MKlitgaard.MS.121. SorøAmtstid.¹⁹.1944.4. sp.5. jf.: Iste Pense dag holdt med tøre verlig til mod aften. FarumEr.91.* || i udtr. *for at komme i læ (i et hus) for regnvejr. „Lad os tye til . . den blinde Harpespiller.“ — „Kommer du i sikkert Tørvejr der, 20 mener du?“ Bredahl.II.151.* Kan vi faa Lov til at komme i Tørvejr | Josef Petersen. *Vitus Bering.(1941).54.* Han var . . gaaet i Tørvejr hos en Daglejer. *MartinAHans.JR.222.* || overf., i udtr. bede om tørvejr, (jf. u. Godtvejr; dagl.) *bede om unøskylndning, forladelse; bede om godt vejr (se u. Vejr).* *Chr Borup.PM.361.* han har Mænd ved sin Side, der, naar jeg bad om Tørvejr, nok kunde skaffe mig hørt. *Grundtv.Snorre.II.335. UFF. 30 || hertil bl. a. Tørvejr-dag (Blích.(1920). XXIV.154. JakKnu.S.205).*

Tørve-jumbe, en. (jf. -kasse 2; fagl.) *lille tohjulet køreløj (køerre), anv. til transport af (den æltede) tørvemasse. Pol.¹⁹.1941. 13.sp.5. -jærn*, et. (jf. -kniv; især dial.) *om forsk. redskaber, helt ell. delvis fremstillet af jærn, som anvendes ved gravning af tørv, tilberedning af afgravede tørvemasse olgn. „det jærn mand danner tørre med.“ Moth.T264. 40 MO. FrGrundtv.LK.156.273. jf. DF.XIV.46. 48. Tørv-: JPPrahl.AC.103. -kakkellovn*, en. d. s. s. -ovn. *Sal.T.1941-42.1274. -kammer*, et. (nu sj.) *rum til opbevaring af tørv. MO.¹ VSO. -kasse*, en. 1) *kasse til opbevaring af tørv i stuer, køkken osv. Lunde. Midsommerbarnet.(1898).20. Gravl.EP.203. 2) (dial.) tørvejumbe. UFF. -kloset*, et. (især foræld.) *tørvesmuldskloset (se u. Tørvesmuld). VortHj.II.1.47. BerlKonv.XV.269. 50 -klyne*, en. (l. br.) *mosetørv; klyne (2). Vor Stand.1941.281.sp.2. -kniv*, en. (jf. -jærn; dial.) *knivlignende redskab med et langt skaft, hvormed tørvene skæres ud af tørvejorden ell. af den æltede og i et bælte udbredte tørvemasse. SjøellBond.122. ErlKrist.S.114. Feilb. jf. DF. XIV.48.53. -koks*, pl. (jf. -kul; fagl.) *forædlet tørveprodukt, der fremstilles ved forkokning. LandbO.IV.661. IngBygn.1940.214. sp.2. -kove*, en. (sj. -kube. *BogenseAvis. 60 ²¹/₁₁1885.2.sp.3).* (dial.) *kove (I.2) (udhus ell. skur) til opbevaring af tørv. Rask.FynskeBS.94. MDL. HZangenberg.Da. Bøndergaard.(1925).77. Flemløse.103. -kraftgas*,

en. (jf. -gas; fagl.) *kraftgas, fremstillet af tørv. BerlKonv.XXII.167. -kube*, en. se -kove. **-kul**, et. (jf. Klynkul; fagl.) *især i ft.: d. s. s. -koks. GHMüll.Wb.II.483. Wagn. Tekn.323.* Bonden gav Jern og Tørvekul (til smeden). *Skovrøy.EF.148.* Tørv-: *Amberg. -kurv*, en. *større kurv til opbevaring ell. transport af tørv (i hjemmene). VSO. JLange.I.276.* store Tørvekurve af Enebær-ris. *Skjoldb.SM.49.* Tørvekurven i Køkkenet. *Lauesen.RV.63. Feilb. jf.: Bruden havde Tørvekurv paa (o: var frugtsommelig), som vittige Hoveder siden sagde. JVJens.J.91. Tørv-: vAph.(1764). -lade*, en. (ænyd) *torvelade; fagl., især landbr.) bygning til opbevaring af tørv. Trap.⁴IX.500. Feilb. jf. DF.XIV.57. -land*, et. (nu sj.) *omraade med tørvemose (som del af en landsbys jord). Cit.1841.(AarbFrbrøg.1922.46). -lod*, en. (jf. -maal, -part, -skitte, -stykke; landbr.) *del af, part i tørvemose; jordlod bestaaende af tørvemose(r). Forordn.².11819.55. DF.XIV. 45. -lyng*, en. (i bet. 2) *ogs. et. 1) (nu sj.) lyngplante, der vokser paa tørveholdig jord-bund. Moth.T264. 2) (dial.) strækning, som er bevokset med lyng (og hvoraf man skærer hedetørv). Han har omtrent 10 Tønder Land Tørvelyng. VSO. || tørvemose (egl.: bevokset med lyng). -lung: Iris.1800.II.180. De skulde . . ud til Fars Fætter paa Tørvelun-get. Rosling. LilleNønne.[1922].57. DF.XIV. 45. Uff. -lægger*, en. (sj.). *„Arbejder, som former og udlægger Tørvten til at tørres paa Marken.“ MO. -lægning*, en. (sj.) *det at lægge (behandlet) tørvemasse ud paa en mark og deraf fremstille tørv. NordsjøellF.III. 134. -maal*, et. (dial.) *tørvelod. Rask. FynskeBS.94. VSO. Til min fødegård henlæ to „tørvemål“. Svendb.Amt.1920.10. UFF. -maatte*, en. (fagl.) *d. s. s. -plade. HFB. 1945.XXI. -maskine*, en. (fagl.) *maskine til behandling af afgravede tørvejord. OpfB.² III.LVI. -masse*, en. (jf. -stof) *masse, bestaaende af tørvejord; spec. om masse af af-gravet (og mer ell. mindre behandlet) tørve-jord. Rawert & Garlieb. Bornholm.(1819).11. Bunden var en svampet, lysbrun Tørvemasse. Baud.H.178. Hage.⁹21. -mel*, et. (jf. -pul-ver, -stov; fagl.) *fint pulveriseret og sigtet tør tørvemasse. OJünger.OmTørvsAnvendelse som Staldstrøelse.(1890).86. LandbO.IV.663. -mels-kloset*, et. (foræld.) *tørvesmuldskloset. LandbO.III.372. -mor*, en. (sj.) *tørvejord; mor (I.2). *uforsigtig Haand hver Sø omskabte | Til nogen Tørvemoer. JH Smidth.Haver.241. VSO.IV.M204. jf. DF. XIV.51. -mos*, et. en. (jf. Hætteløs) *☿ mos af slægten Sphagnum (Dill.) Ehrh., der især vokser i (høj)moser, dannede tætte tæp-per, og som i ufuldstændig formuldet form udgør den overvejende del af tørvejorden; hvidmos (1). Hornemann.OP.²II.379 ff. Frem. DN.67.212. Rostr.Flora.II.²(1925).446. -mo-se*, en. (sj. skrevet Tørre- jf. Moth.T264.

samt Feilb. — nu næppe br. **Tørv-**. JP Prahl.AC.11. HCAnd.BCÆ.II.191. Lange. Flora.121. — sj. **Torve-**. Suhm.I.105. jf. Esp.225. Feilb.). (ænyd. tørfv(-e), thørre- (Stedn.II.107), torff(ue), torremose oln.) mose, hvis grund består af tørvejord. EPont. Atlas.III.533. Bonden kalder Tørvemosen sin Guldgrube. Junge.101. ForstO. billedl.: Fra Tørvemosen, titel paa en staaende artikel i Dagbl., med efterretninger om almuen og dens politiske ledere. Dagbl.⁹1867.3.sp.1. Collo. jf. D&H. (jf. I. moset; sj.:) (han) løb med Kalosker og Paraply gjennem de tørvemosede Gader.HCAnd.SS.V55. **-mudder**, et. (fagl.) stærkt vandholdig, dynd- ell. slamliggende tørvejord. SophMüll. VO.550. **-muld**, en. (l. br.) jordart, bestaaende af muld og halvforraadnede plantester. sort Tørvemuld (o: i en skov). Gjel. T.261. **-møg**, et. (dial.) (stærkt) vandholdig tørvemasse; ogs. nedst., om tørvemuld. Hjortø.IU.55. Nordsjøet.F.I.141. Ujf. jf. DF.XIV.51.58. **-mønnet**, part. adj. (fagl.) som har tørvemønning. Danm.Kirker.XII.948. **-mønning**, en. (fagl.) mønning (tagrygning) af tørv (1). Tørvmøninger i Kjøbstæderne ere utilladelige. Skr.²⁹1834. **-olie**, en. (fagl.) en slags let tjæreolie, udvundet af tørv. OptB.²III.503. BerlTid.³1947.Sønd.16.sp.2. **-os**, en. (jf. -rog). Pont.F.I.134. en svag Tørveos fra Køkkenet.sa.LP.VII.18. **-ovn**, en. (jf. -kakkellovn) ovn til fyring med tørv. Sigfr.Ped.SS.81. syrligt stinkende Tørveovne. BechNygaard.GØ.298. **-part**, en. (landbr.) tørvelod. Aarb.1881.380. FrGrundtv. LK.163.273. jf. DF.XIV.44. **-plade**, en. (jf. -maatte; fagl.) isoleringsplade, fremstillet af tørvefibre. TeknLeks.I.570. **-plante**, en. (nu l. br.) 1) plante, hvoraf tørv (kan) dannes; tørvdanner. Rawert&Garlieb.Bornholm. (1819).II. VSO. 2) plante, som især vokser paa tørvejord. Tørv-: Schouw.Plantageographie.(1822).138. **-presse**, en. ☉ maskine, hvormed vandet presses ud af den afgravede og æltede tørvemasse. Ugeskr.fRetsv.1944.A.770. **-presser**, en. ☉ d. s. BerlTid.³1942. M.13.sp.2. SorøAmtstid.²⁹1944.8.sp.4. **-pulver**, et. (fagl.) tørvemel (anv. til fyring). LandbO.IV.662. Nytteplanter.425. **-pyt**, en. (jf. I. Pyt 2; især dial.) mindre tørvegrav ell. i al alm. som nedst., betegnelse for tørvgrav. Blich.(1920).XIV.161. Aakj.RS.112. **-ramme**, en. (fagl.) ramme med rektangulære rum, hvori den æltede tørvemasse formes til tørv; tørvform. ErlKrist.St.127. Tørv-: Forordn.¹⁹1799.§24(se u. Barktørv). **-reel**, en. se u. -dans. **-ridser**, en. (dial.) redskab, hvormed tørvene skæres ud af den æltede og udbredte tørvemasse. FrGrundtv.LK.273. DF.XIV.48.53. **-rog**, en. (jf. -os) rog fra 60 brændende tørv. Bagges.II.249. Ploug.Sylv.50. det lille Hus . . . med den lyse Tørvørp op af Skorstenen.Pont.LP.VII.46. Himlen var mørk som Tørvørp. IsakDin.FF.293. Tørv-:

Huusholdn.(1799).I.22. **-skib**, et. (l. br.) fartøj, der sejler med tørv som last. HMathiess.SJ.54. Tørv-: Amberg. **-skifte**, et. (fagl., især landbr.) tørvelod. de Præstegaarden tilliggende Tørv-Skifter.SM.Beyer.E.32. Blich.(1920).XIV.158. ErlKrist.St.130. Feilb. **-skrue**, en. (ænyd. tørre skrue; fagl., især dial.) kegleformet opstabling, stak af tørv, der er sat til tørring i mose; (klyne)skrue. Blich.(1920).XX.47. Tørvskruernes utallige, sorte Smaaegler.Skjoldb.SM.59. *Tørvskruen saa sort og stiv.Aakj.RS.114. MDL.694. Feilb. Ujf. Tørv-: Amberg. MDL.462. jf. VSO. || i sammenhængning. *Hun sad saa støt som en Tørvskrue | og spandt, og spandt, i en Lergulvis Stue.JVJens.JB.84. Hun er tyk som en Tørvskrue.OlesenLøkk.UG.II.74. **-skur**, et. skur (ell. rum) til opbevaring af tørv. VSO.(u. Tørvehuus). Linnemann.NF.61. **-skær**, et ell. (sj.) en (Forordn.²⁹1733.§42. JHLars.HA.I.50.77). (nu sj. **Tørv-**. Amberg. Gelsted.Tibirke.(1941).30). (ænyd. tørfve- (Vider.II.21), tørfvueskier; jf. -groft, -skør og II. Skør 1.1) 1) (jf. Klyneskør) det at skære tørv; tørveskæring. Cit. 1707.(Vider.III.396). *Fader er ude paa Tørveskær, | og Moder er taget til Barselsfærd.ThorLa.D.156. Arbejdsgivere . . . der driver . . . Tørveskær.Bek.Nr.395²⁹1920.§68. 2) konkr. 2.1) sted (tørvemose), hvor tørv udvindes ved skæring, ell. jord(lag), der (kan) udkæres til tørv. DL.3—13—12. Landet . . . fattes Skov og Tørveskær.OeconJourn.1758. 108. Aærnes grønne Bredder og de sorte Tørveskær.Rist.FT.165. de, der arbejdede i Tørveskæret . . . havde en Taar med til de tørre Mellemmader.Skjoldb.MM.I.38. Sjæll Bond.121. 2.2) (dial., l. br.) tørv (fremstillet ved tørveskæring). min Løn, nemlig 300 Rd. aarlig samt 6 Favne Brænde og noget Tørveskær.PRasmussen.BladeafmitLiv.(1862).52. KulsvierB.98. **-skærer**, en. (ænyd. d. s. (HelsingørSundt.I.135f.)) 1) (jf. -stikker) arbejder, der er beskæftiget med tørveskæring. Ew.(1914).III.287. Drachm.F.II.283. Aarb KbhAmt.1911.85. Tørv-: vAph.(1764). 2) (dial.) redskab til at skære tørv med. Ujf. **-skæreri**, et. (l. br.) det at skære tørv (se u. Tørv 3) ell. konkr.: sted, hvor tørv skæres. (vi besøgte ved Silkeborg) et overordentlig storartet og interessant Tørvskæreri. Wors.OB.110. **-skæring**, en. (ænyd. d. s.; især ☉) det at skære tørv (se u. Tørv 3); tørveskær (1). Forordn.²⁹1733.§42. Om Foræret tog Lars fat paa Tørveskæringen. JVJens.HF.27. ForstO. Tørv-: JapSteenstr. Skovmoserne.(1841).4. **-skør**, en, et. (ænyd. d. s. (Vider.I.59); jf. II. Skør 2.3; nu næppe br.) d. s. s. -skær. Cit.1731.(smst.357). **-sluffe**, en. (fagl.) sluffe (I.1) til transport af den færdigæltede tørvemasse (hen til læggepladsen) ell. af skæretørvene. Ujf. jf. DF.XIV.51f. jf.: (tørvealten) blev kort op med Tørvesluppen.Odsherred.1932.30.sp.2.

-slæde, en. (fa-gl.) slædelignende tørvesluffe. Cit.1743. (P Jensen. Snesere. (1883). 50). UjF. jf. DF.XIV.52. **-smuld(d)**, et. smaastrykker af tørv ell. smuldret tørvemasse. Moth.S545. EPont. Atlas.I.411. OpfB.²II.376. (han har) jo Penge som Tørvesmuld. Bregend.HH.I.51. || (jf. Tørv 1; sj.) om smuldret grøstørv. Tørv-: JPPrahl.AC.89. || hertil **Tørvesmuld(s)-kloset**, (jf. Tørve(mels)kloset) kloset, hvor en vis mængde særlig behandlet 10 tørvesmuld efter hver benyttelse falder ned over udtømmelserne. NordConuLex.²VI.823. Sal.²XXIV.138. **-sort**, adj. (jf. -farvet; især $\varnothing$) om jord(masse) olgn.: mørk p. gr. af indhold af tørvejord; ogs.: af mørk farve som tørv(e-masse). tørvsort Dynd. BøvP.(Lande og Folk.I.(1910).596). **-spade**, en. (ænyd. d. s. og (fl.) torre spaar) spadeligende redskab, som anvendes ved tørveskæring. Moth. T264. NLund.Tørvemoser.(1809).22. JVJens. 20 NH.89. LandbO.IV.323. DF.XIV.46f.50. jf. (arkæol.) HimmerlKjær.1947.139. **-stabel**, en. (især dial.) tørvestak. VSO.(u. -stak). Sneedorff-Birch.350 skjæmstomme Ordsprog.(1858). 72. UjF. jf. DF.XIV.55. **-stak**, en. (ænyd. tørre stak, oldn. torfstakkr; jf. -stabel) stak af tørv; dels om tørveskrue; dels om større (kegledannet og) tæt pakket stak af tørv. Ved Gaardene seer Man istedetfor Hæsse sorte Tørvestakke. Blich.(1920).X.53. Mosen 30 med dens . . Masser af Tørvestakke. AndNz.M.50. MDL.623.694. Feilb. Tørv-: JPPrahl.AC.103. PhRDam.FI.188. **-star**, en. $\varnothing$ alm. star, Carex stolonifera Hoppe (Carex turfosa) (der vokser i tørvemoser). Tørv-: Lange.Flora.²(1856-59).613. **-stikker**, en. 1) (l. br.) person, der (ud)skærer tørv; tørveskærer (1). Bl&T. || til Tørv 1; Tørv-: vAph.(1764). 2) (dial.) redskab, hvormed tørvene skæres ud af den æltede og 40 udbredte tørvemasse. jf. DF.XIV.53. **-stof**, et. (sj.) tørvemasse. Tørv-: PhRDam.FI.52. **-strøelse**, en. tørvemasse (især fra hømosers øvre lag), som tørres og sønderdeles og bl. a. anvendes som strømiddel. VortHj.II.1.47. Suenson.B.II.188. **-stykke**, et. spec. (især dial.) tørvelod, -skifte. ErlKrist.St.131. UjF. **-støv**, et. (især fa-gl.) tørvemel. Sal.XVII. 951. HansPovls.HF.38.

tørvet, adj. [tørvet] (no. dial. tørvut; 50 jf. tørvig; nu især dial.) om jordbund: bestaaende af tørvejord; tørveholdig. Fleischer.AK.17. (en) sandet, tildeels tørvet og sumpet Overflade. JHLars.HA.I.A. 1 & 2 Fod under Sandet ligger en tørvet Jord. Goldschm. VT.226. Partier (af mosen), der ikke ere tørvede, men dyndede. Trap.²II.188. Hans Henriksen. Danmarks-Sange.(1911).55. UjF.

Tørve-tag, et. (jf. -hængt; l. br.) tag beklædt med grøstørv. NordBrun.Hellige Taler.II.(1798).86. TroelsL.²II.168. Bulhusse 60 med Tørvetag. Elkjær.RK.81. **-tjære**, en. (fa-gl.) tjære, udvundet af tørv. S&B. Ing Bygn.1942.153.sp.1. **-traadse**, en. (fa-gl.)

traadse (I.2) til æltning af tørv. Ugeskr.jRetsv. 1920.A.503. UjF. **-triller**, en. (skrevet 10 **Tørre-**, i bet. 2: Scharling.Livsminder.(1919). 383. KAbell. Dage paa en sky.(1947).47. jf. Feilb.Lollo.— dial. **Tørre-**, i bet. 2: PN Jørg.ER.10). 1) (jf. u. I. Triller 1.2; dial.) arbejder, der paa trillebør transporterer de skaarne tørv ell. den æltede tørvemasse fra tørvemosen til læggepladsen. VSO. MO. Om Foraaret gravede han Tørv for Folk, han drev det til et uhørt Antal om Dagen og kunde endda med sit lyse Sind holde Humør i tre-fire Tørvetrillere. JVJens.HF.25. Ekstrabl.²1906.3.sp.3. UjF. jf. DF.XIV.49. || hertil: Ogsaa Tørvetrillerarbejde kræver Snille i Hoved og Hænder. JørgenNiels. VU.85. 2) (opstaaet ved tilknytning af ud-taleformen [tørv-] til tør (II.6.1); sml. KNYrop.OL.III.50; jf. Tøndetriller) kedelig, tvær, 20 tør person; sløv og ligegyldigt menneske; dødbider (3); tværdriver; tørv (4.3); ogs. (dial.) om dum, kloset person (MO. Feilb.). Hostr. DT.30. At det Menneske ikke forstod at gjøre mere ud af, at han havde været med ved saadan en Lejlighed! Han var og blev dog en Tørvetriller! RSchmidt.HT.232. jeg er født Tørvetriller. Schand.PR.154. (jeg) undgik at blive den fuldkomne Dødbider og Tørvetriller. OGeismar.E.22. Det er en 30 værre Tørvetriller — hende. Soya.HF.26. || hertil: Han er blevet saa tørvetrilleragtig efterhaanden. Norlev.Denlysemorgen. (1940).46 samt (sj.): Tørvetrilleri. Thor La.(DagNyh.²1912.Till.2.sp.2). (de var) som skabte for Livets Glæde og Munterhed, ikke for Forsagelse og Tørvetrilleri. Vejrup. KM.30. **-tromle**, en. (fa-gl.) d. s. s. -former. CHAnderson & Woel. Om Tørv.(1940).42. **-træder**, en. 1) (nu næppe br.) person, der 40 ælter tørvemassen ved at trampe rundt i den. VSO. jf. Tørvetræderske. KMads.NM. 104. 2) (dial.) klodset person. Feilb. **-uld**, en. (fa-gl.) en slags uld, fremstillet af trævlet tørvemasse. Bl&T. **-vende**, v. (til Tørv 1; nu næppe br.) m. h. t. grønsvær: vende ved pløjning. Tørv-: OecMag.II.324. **-vinding**, en. (fa-gl.) det at udvinde (grave, skære) tørv. ForstO. Trap.²II.152. **-vogn**, en. vogn til at transportere tørv paa; vogn, læsset med tørv. Cit.1779.(Vider.III.93). Cit. 1830.(Tilsk.1938.II.228). Der ere syv Tørvevogne paa Tørvet.VSO. PoulHansen.Kampen om Amalienborg.(1945).35. Esp.357. jf. DF.XIV.52.57. Tørv-: PhRDam.FI.198. BornhHaandvEr.14. **-vold**, en. (l. br.) 1) (til Tørv 1) vold (dige olgn.) af grøstørv. GHMüll.Wb.II.483. VSO. Tørv-: vAph. (1764). 2) bælte af fast tørvejord i en mose, 50 hvoraf der skæres tørv. MO. **-vækst**, en. (sj.) tørvemassens (dannelse og) tiltagen i tørvemosen. at frembringe Tørvvæxt. Olufs. DB.185. **-værk**, et. (fa-gl.) anlæg, hvor tørv udvindes. OpfB.²II.250. HimmerlKjær. 1944.198. † **-væsen**, et. det stof, hvoraf

tørve består; tørvejord, -masse. Tørv-: *Oec Mag.VI.317.* Træ kand . . formuldnes til et fedt . . Tørv-Væsen. *smst. 321. -ælte*, en. et. æltet tørvemasse. *Pol.^{29/10}1939.II.sp.3.* jf. *DF.XIV.51. -ælte*, i ssgr. (fagl.) til udtr. (at) ælte tørv, *fx. Tørveælte-maskine, -vogn* (en Tørveæltevogn, d. v. s. en 2-hjulet Kærre med en roterende Ælteaksel. *LandbO.IV.659*), -værk (*Pol.^{29/1}1940.3.sp.1. Ugeskr. fRetsv.1944.A.158*). -æltet, en. (l. br.) person (arbejder), som ælter tørvemassen. *Erl Krist.St.131.* jf. *Feilb. -æltning*, en. det at ælte tørvemassen; ogs. konkr., om æltet tørvemasse. Tørv-: *JPPrahl.AC.102.*

† **tørvig**, adj. (aft. af Tørv; jf. tørvet) som indeholder tørvejord; ogs.: tørveagtig. (muldebær) voxer . . paa tørvige Steder. *Abildg.B.264.*

Tør-vægt, en. (fagl.) vægten af et vist stof i tørvet tilstand. *LandbO.II.317.* || især 20 m. h. t. træ: vægten af et stykke træ, bestemt efter luft- ell. oventørring af træet. *Sal.XVII.952. TeknLeks.I.569.* † **-værk**, en. [II.4.3] (jf. dial. tør værk om gift (Feilb.)) samt sv. torrværk; med.) gift(lignende sygdom, spec. en saadan, der ikke er forbundet med hævelse ell. ledsulst). (en mand) hvis Onde havde begyndt med Tørværk i Armene og det ene Knæ. *JBang.S.174. Metzger. Medicina ruralis.²(overs.1797).69. -æg*, et. (fagl.) [II.2.2] 30 pulverformet produkt af torrede æg (blommer ell. hvider). *Bek.Nr.192^{9/1}1934. -æltet*, en. maskine til æltning af pressetørv; presse-maskine. *Sal.²XVII.327. -æltet*, part. adj. (jf. Pressetørv; fagl.) om tørv: fremstillet ved æltning uden tilsætning af vand. *Sal.²XVII.327. -æltning*, en. (fagl.) æltning af tørvemasse uden tilsætning af vand. *LandbO.IV.661. -øjet*, adj. som ikke græder (ell. nyelig har grædt); ogs. (nu næppe br.): som har svært ved at græde (*MoTh.T262*). *FGuldb. (Rahb.Tilsk.1803.194).* *Tørøjet kun for Balder | Han græd med megen Flid (jf. tørre taarer u. 1. Taare 1.2). *Grundtv.PS.VII.103.* Sad hun ikke tørøjet og stiv uden at vise Sorg? *LeckFischer.KM.55.* jf.: han følte . . en Slags stoisk, tørøjet Sorg. *Bønnelycke.Lt.328.*

1. Tøs, en. [tø:s] ft. -e ell. (nu dial. ell. glågs.) -er [tø:sør] (*MoTh.T265. Holb.Bars. 50 V.3. Ew.(1914).II.308. Blich.(1920).XIII.149. Heib.Poet.VI.109. Drachm.STL.84. And Nz.PE.II.20. ErlKrist.DH.205. AarbFrborg.1918.167. jf. Feilb. LøllO.*). (ænyd. tø(e)s (maaske ogs. anv. som skældsord til en mand), ft.: tøsser, sv. tös (*dial. ogs. tōsa*), no. (*dial.*), isl. taus; af uvis oprindelse, maaske besl. m. no. dial. tysja, fjanter pige, kvindeligt vætte; sml. ogs. *Arkiv.XLI.132* || maaske egl. m. nedscæt. bet. (se bet. 4), saaledes at bet. 1-3 60 er sekundære (vel egl. spøg.) anv. af denne || jf. I. tōse, tōselig, Tøseri, tōset, Tøsling)

1) (i rigsspr. nu især jarg., spøg. ell. i fortrolig til- ell. omtale; sml. *Hjorta.OS.59*)

ung ugift kvinde; ung pige; ogs. (nu mindre br., jf. dog bet. 1.2) om kvinde i al alm. (uden hensyn til alder ell. (og) ægteskabelig stilling. 1.) (jf. Bondetos) i al alm. *Holb.Skiemt.F5r. (brevene)* er skrevne af en stakkels Tøs, som er bleven haardt medhandlet. *Pamela.II.24.* Jeg kommer for at begiere Jeres Dotter til Ægte; man har sagt mig, at det er en lille levende Tøs. *Skuesp.V.454.* God Middag, lille Cicilia (o: tjenestepigen), nu kom du som du var kaldet, min søde Tøs! *Wiwet.D.10.* *, Wilhelm, bliv hos os! hører du! | . . „Han er alt floiten! Det er Fanden til Knos; | han løber efter hver deilig Tøs.“ *Oehl.Digte.(1803).235. Blich.(1920).XIV.148.* *Jeg er hendes Kjæreste, og Tøsen er min Brud. *Winth.D.234. Bregend. BU.157.* et net stykke tøs, (jf. bet. 4) din stykke tøs, se I. Stykke 4.5. || i udtrykkelig modsætning til person af hankøn: Pjalte-Ane . . raabte: „Jeg er vel en Tøs, men jeg gaar, Fanden gale mig, med som en Karl.“ *Buntzen. MB.120. 1.2) spec. om en mands elskede, kæreste ell. ægtefælle.* Til hans Tøs (o: en udenlandsk eventyrsers kvindelige rejsefælle) var aldeles ingen Anstalt giort (o: der var ikke sørget for, taget hensyn til hende). *Gram.Breve. 211.* *da han (o: en grenader) fandt sig ene med sin Tøs, | Saa gav han hende et ret grenaderisk Kys. *ChrBorup.PM.28.* *Mutter hun sa'e, det var en Skam | At gi' til Grisen og ta' fra ham; | Men Ole svared sin gamle Tøs, | At Grisen frøs! *Drachm.SH.66.* en lille Vandring . . med sin Hjertenskjær („Tøsen“, som det hedder her ombord i daglig Tale). *FrOpffer.BV.69.* (delvis til bet. 3) *talem.*: skidt (med) hvad det koster, naar bare tøs'en morer sig, se II. koste 1.2. || nu især (efter poss. pron.) i tiltale. *Ak! suk dog ei, min søde Tøes (o: brud!) *Tychon. Vers.296.* Klokken halv tolv kom Manden hjem . . „Aah! Aah! Har du siddet oppe og ventet, min Tøs?“ *TomKrist.SE.11.*

2) (jf. Barne-, Tjenestetos (1); nu dial., næsten foræld.) ung pige i tjenende stilling, der hjælper husmoderen med husligt arbejde; tjenestepige; pige (I.3); spec. om halvoksen tjenestepige (paa en gaard): lille pige (1), ell. om tjenestepige, der er endnu yngre (og staar lavere) end lillepigen. *KomGrønneg. II.199.* siden lavede jeg en god Oxesuppe . . da vor Tøs ei er paalidelig. *Cit.1827. (Brøndum-Nielsen.PM.232).* Hun havde taget „en Tøs“ til at passe sin lille Pige og til at gjøre forskellige grove Arbejder. *Schand. BS.203.* *Der (o: ved min gaard) vader de Kvier i blankeste Strand . . | og Tøsen hun lokker og kalder fra Land. *Aakj.RS.85. FrGrundtv.LK.56. Halleby.58* (se u. Lillepige 1). *Feilb. UjF.*

3) (jf. fx. Skole-, Tulletøs; nu især dial., i rigsspr. navnlig jarg. ell. spøg., men nu ret sj. (p. gr. af ordets nedscæt. klang, se bet. 4); sml. *Hjorta.OS.68*) barn af kvindekøn; pige

(I.5); pigebarn; spec. dels om ung pige i overgangsalderen: *backfisch*; dels om pigebarn betragtet i forhold til forældrene: datter (1); ogs. som kælede, fortrolig, uformel betegnelse for (tilltale til) en voksen datter. *Een Tøs blev fød. *Schandrup.OI.v*. *Da Fikkens Moder var endnu en lille Tøs, | Da var Jeronimus alt en fuldvoxen Knøs. *Prahl.BJ.36*. Tøs, saaledes kaldte alle Bondens Døtre sig, saalænge de ere smaae. Jeg er N. N.s Tøs. *Junge. 10* „Hvad? atten Børn? og alle Drengene?“ — „Nei, det halve Dosin var Tøse.“ *Oehl.XV.34*. Tag en ung Pige, lad hende være fjantet, forskruet, ret en pjattet Tøs. *Kierk.II.240*. Lad ham kun komme mellem Drengbarn; han har saa ikke Godt af at løbe bestandig om med Tøse. *Goldschm.III.49*. *Hostr.G.80*. vi kan . . navnlig i Hovedstadsbefolkningen træffe Tøse, der ikke blot ere helt legemlig udviklede, men, ogsaa i Væsen og Lader optræde som fuldtmodne Piger. *KPont.Retsmed.I.100*. Hilde, De ved, min ældste Tøs, var nede i Kælderen. *LeckFischer.K.136*. *Feilb.UfF*. || i tilltale (til datter). Vil din lange Tøs see, du kan gjenne dine Ællinger i Huus, eller jeg skal snakke med din Ryg. *PMøll.(1855).II.71*. *Hvor bli'er du af, min Tøs? han raabte glad. *PalM.V.106*. Naa, min Tøs, kan du saa godt lide den lille Pariserkorrespondent? *JMagnus.HF.108*.

4) anv. m. nedset. bet. 4.1) (især dagl., spec. anv. af drenge om pigebørn) i al alm., som nedset. betegnelse for en ung ugift kvinde ell. et pigebarn, en tøs (1-3). (Ofte som 2. led i ssgr., jx. Kokke-, Køkken-, Opvartnings-, Skure-, Snerpe-, Trappe-, Tyvetøs). Udaf Døren, du uforskammede Tøos; herud siger ieg. *Reerb.E.28*. der seer jeg Franztes Søster Abalone komme . . jeg kand icke lide den Tøs for min bitter Død. *Holb.Vgs.II.3*. Ei, Du forbistrede Tøs! vil Du holde Munden. *Skuesp.III,2.48*. Hun er den impertinenteste Tøs i hele Institutet. *Heib.Poet.VI.9*. De Telefondamer er . . nogle uopdragne Tøse, der kunde have godt af at faa deres lange Øren varmede. *Nans.Kurrer paa Traaden.(1909).11*. Jeg har . . aldrig kunnet udstaa den frække Tøs. *Kirk.D.166*. delvis til bet. 4.2: en gal tøs, skarns tøs, snavs tøs, se II. gal 2.2, I. Skarn 3.1, II. snavs 2.1. 4.2) (jf. Gade-, Halløj-, Kippe-, Slagtøs oft.) letfærdig, lellelevende yngre kvinde; tøjte; skøge; pige (I.4). „et gememt kvindfolk.“ *Moth.T265*. *Maa skee i Ungdoms Aar een Tøs I lejt har. *Holb.Paars.270*. Jeg er ikke af dem som lever af Qvindfolk. At lade sig underholde af Tøser og Kierlinger, det er mestendeels det samme som at stiale. *Tode.S.22*. *Paa Trappen der en Tøs, en Skønhed | fra Gaderne, i Skørt og Slæber. *Sødb.GD.13*. Kvarterets løse Træk, — Tælleprins og Tøse. *ORUNG.VS.71*. Jenny er ingen Tøs. Hun er en ordentlig Pige. *EBertels.MH.148*. 4.3) (drenge-spr.) tøsedreng. Kæft,

Tøs! Branner. (Pol.¹⁷/1938. Sønd.5.sp.1). jf.: (skole) Kammeraterne havde opdaget, at (moderen) hver Dag gik ham i Møde, de havde stiklet til ham og kaldt ham en Tøs. *EChristians.Hj.61*.

5) overf. 5.1) (især jarg.) om forsk. hund-
dyr. *Tæt ved er et Egern-Boe, | Tøsen
siddet der i Roe, | Naar hun knækker sine
Nøder. *Clitau.PT.157*. *Korch.LL.65* (anv. som
skældsord til hør). (han) fik aabnet: —
Værsgod, min Tøs (o: en kat). *LeckFischer.
HM.154*. || om hoppe. *Goldschm.II.102*.
(han) gav sig til at klappe (hesten) . . —
Saa, saa, saa, gamle Tøs! *Wied.MB.I.75*.
Buchh.DE.10. || om hunhund. Så, så —
gamle Diana — hvad er der i vejen gamle
tøs? *Raage.DagHrude.(1906).111*. *NatTid.1/2*
1944.7.sp.2. 5.2) (jarg.) om jarto, skib.
Det bliver sikkert den gamle Tøs' sidste
Rejse. *BMikkels.TF.118*. Pol.⁴/1945. Sønd.2.
sp.1.

II. tøs, adj. se II. tys.

III. tøs, adv. se tysser.

IV. tøs, interj. se III. tys.

Tø-salt, et. [II.1.3] (faql.) salt(blanding) til optøning af sne og is. Pol.¹⁷/1942.16.sp.4.

I. tøsse, v. [tøse] -ede. (afl. af I. Tøs; sj.) 1) optræde (opføre sig, handle osv.) saaledes, som en (lille ell. halvvoxsen) pige plejer; være tøset, tøseagtig. *Ham tog hun saa og tøsed for med Sukkerord: | Naar du bir dor, sta du dyre dolt din Vogn til Bys. *VilhAnd.Kransen.(1934).22*. (pigerne) var lige præcis saa gamle, at de allerede tøsede lidt med Stemmen. *DagNyh.1/2.1934.7.sp.5*. || hun frygtede for at følge Moden . . Hvad vilde Folk sige, om hun tøsede sig ud som . . de purunge. *HansPovls.JP.8*. 2) gaa paa pigesjov, tøsesjov. en Aften ved Fronten løb jeg paa et Par Kammerater, der var ude for at tøse den lidt; saa plumper vi ind i et Dansetelt. *KMunk.DU.66*.

II. tøsse, adv. se tysser.

Tøse-, i ssgr. [tøse-] navnlig (især dagl., ofte spøg. ell. nedset.) til I. Tøs 1 og (ell.) 3; spec. om hvad der legemligt ell. aandeligt er ejendommeligt for den unge pige ell. (i rigsspr. især) for det halvvoxsne pigebarn; som eksempler herpaa kan (foruden de i særlige artikler medtagne ord) nævnes: Jettes Tøsefnis skiftede med Gines tørre Latter. *FrSkousbo.ES.15*. Konerne grinede og var tøsekaade, da de stod nøgne. *Gravl.EP.127*. (skolepigerne) Frisen blev til en ren Tøselatter. *Schand.UrsulasUheld.(1901).23*. desuden ssgr. som jx. Tøse-alder, -ben, -bryst, -fjant (se u. I. Fjant), -hat, -kjole, -krop, -lok, -pjanck, -sind, -stads, -stemme, -strømpe. || til I. Tøs 4.2 jx. (foruden de paa alfabetisk plads anførte): De holdt Tøsekommers paa Værelset. *KMunk.E.73*. han turede om med det værste Tøseslæng. *Gyr Lemche.FS.6*. -agtig, adj. som er ejendommeligt for ell. minder om en (ung ell. halvvoxsen)

pige. al den tøseagtige Kaadhed, der kan findes hos femtenaarige Væsener. *Recke.ST. 126.* hun kunde le saa tøseagtigt lyst. *KAabye.KA.152.* || (jf. I. Tøs 4) *nedset.* sige ham . . hvor jordisk lille, hvor tøseagtig hun var, saa langt fra opøjet, ak, saa uselig lav. *JPJac.II.170.* ofte m. h. t. en dreng ell. mand, om optræden, adfærd, udseende osv.: Der var . . i hans ubeherskede Kælenskab overfor Moderen noget tøseagtigt. *Pont.HK. 92.* (han var) fuldstændig paa det rene med, hvor taabeligt han opførte sig — tøseagtigt, kaldte han det selv. *JørgenNiels.D. 103.* **-barn**, et. 1) barn af kvindekon; pige-(barn); ogs. (m. overgang til bet. 2) som fortrolig ell. spøg. beegnelse for en ung pige ell. voksen datter. *Holstein.T.149.* nu skulde han naturligvis Rosten af Dagen lege med det Tøsebarn (?: en lille pige). *GyrLemche.S.IV. 26.* Han brød sig ikke om Tøseborn i Konfirmationsalderen. *LeckFischer.KM.63.* Ujf. 2) (nu l. br.) som fortrolig, spøg. ell. (jf. I. Tøs 4) *nedset.* betegnelse for en ung kvinde. hun fandt det besynderligt, at de fleste Tøseborn var saa opsat paa at blive gift. *PoulSør.BS. 388.* || (jf. I. Tøs 1.2) om ens kæreste, elskede. *CFrim.AS.115.* *KMunk.S.35.* || (jf. I. Tøs 4.2) tøjte; skøge. „Mon han drikker endnu?“ — „Jeg tror, det er mere Tøseborn.“ *Emil Rasm.F.82.* 3) (jf. I. Tøs 4.3; sj.) *tøsedreng.* Et Tøseborn havde han været! *Bønnelycke. Lt.112.* 4) (jf. I. Tøs 5.2; sj.) *overf.*, om fartøj. *Drachm. Bonifacius-Skæret. (1893). 18.* **-dreng**, en. (jf. I. Tøs 4.3 og Kvinde-, Pige-dreng) *dreng, der er svag, fej, pyltret, forkælet (modersyng) osv.*, ell. som ofte holder til hos, leger med pigerne ell. leger med pigelegetøj; ogs. om kvindagtig ung mand. Paa Skolen fik jeg vel en Del Prygl af Kammeraterne, thi jeg var . . lidt af en Tøsedreng. *Schand.O.I.56.* *Wied.LH.63* (se u. Skørteprins). *AHenningens.BM.132.* **-historie**, en. *spec.* (til I. Tøs 4.2) d. s. s. Pige-historie. *FrSkousbo.ES.21.* jeg har været saa dum engang at lade ham mærke min Forargelse over en Tøsehistorie, han gav til bedste. *GyrLemche.NB.158.* **-jæger**, en. (til I. Tøs 1.1 ell. 4.2) d. s. s. Pigejæger. *Junge.(UjF.). Brodersen.S.133.*

tøselig, adj. [tø'søli] (jf. *tøset*; *sj.*) adj. til I. Tøs; *spec.* (nu næppe br.) til I. Tøs 1 ell. 3: som er af hunken og ugift; pigelig (2). Landmanden (tilbeder) Guldkalven. Opspores derfor et tøseligt Subject, over hvis Ufuldkommenhed eller Fuldkommenhed Guldet udbreder sin tillokkende Glimmer, da bliver snart denne vandrende Capital en Gienstand for . . umættelige Ønsker. *Junge.162.*

Tøseri, et. [tø'søri?] flt. -er. (til I. Tøs (1 og 3); l. br.) tøseagtig adfærd ell. optræden; pjank; ogs.: tale, der er uden mening ell. alvor. De vare hemmeligt forlovede, det var hvad Majoren kaldte Tøseri og Børnestreger, som ikke havde meget at be-

tyde. *CBernh.NF.XIII.66.* Jeg synes, det er et godt Blad. — Nej, der er for meget Tøseri og den Slags Væv i. *Stuck.I.226.* tjen mig nu i at holde op med alle disse Narrestreger. Nu driver Du alligevel dit Tøseri for vidt . . Du (?: en ung ugift kvinde) er jo dog ikke noget Pattebarn længere. *EErichs. Kærlighed og Spekulation. (1914). 151.* Det var Tøseri med det Slikken (?: at en broder kysede ham). *BerlTid.^{8/}1925.Sønd.1.sp.4.*

Tøse-sjov, et. (til I. Tøs 4.2) *solderi* og *omgang* med lellevende, lelfærdige kvinder; *pigesjov*. Nu skal vi ud paa Livet (men) vi vil ikke paa Tøsesjov. *OMads.Inga.191.* hendes Mand var en Bølle, der drak og holdt Tøsesjov. *Wied.CM.110.* *KMunk.OS. 117.* **-sjover**, en. (dannet til -sjov; *sj.*) *person, der deltager i tøsesjov.* *Herdal.Løg. (1935).364.* **-streg**, en. *især i flt.*, om *paa-fund, handlinger, som er karakteristiske for unge (halvvoksne) piger.* „Hvorfor løb De ud i Vandet?“ . . „Børnestreger var det, Tøsestreger, om De vil.“ *Schand.F.497.* Pige-flokkens mange Tøsestreger. *AlbDam.TS.145.*

tøset, adj. [tø'søl] (af I. Tøs; jf. *tøselig* og *dreng*et, I. piget; *især talespr.*) *ejendommelig for ell. mindende om en pige, en tøs* (1, 3). naar Moder er med, skal jeg (?: en pige) altid ugles saa tøset ud, som det bare er muligt. *CBernh.NF.III.147.* *Juliettes tøsed, forfloine, | Forkeerte Væsen. *CWarburg.Romeo & Giulietta. (1843). 7.* Jeg følte mig i dette Øjeblik saa tosset og tøset som en fjortenars Pige. *Schand.VV.282.* Hun gør et pjanket, tøset, karakterløst Indtryk, som om hun var et stort Barn. *Sundheds KollForh.1900.85.* (cirkuspigens) yngre halv-voksne Søster, der med en tøset Figur producerede sig som Slangedame. *JVJens.(Berl Tid.^{17/}1943.Sønd.2.sp.4).* jf. I. Tøs 4.1: Det spillede ingen Rolle, at Ida kun var en Pige . . Hun var ikke Spor tøset. *AaDons.MV.89.* jf. I. Tøs 4.2: hele Ansigtet plebejisk . . halv uskyldigt, halvt raffineret tøset. *VVed.BB. 259.* i forb. en tøset latter, le tøset: (hun) lo med en tøset latter, som for tredive Aar siden paa Danseskolen. *Bang.UA.124.* samtidig lo hun saa drillende kaad og tøset. *EErichs.N.48.* || (jf. *Tøsedreng*) om *dreng.* Højt og højbaarent stod alle de andre for Sakse — og selv var han en tøset Dreng, blot grimmere end nogen Tøs. *Gravl.DD.30.* Han var saa kantet og lidt affekteret, tøset syntes Drengene. *SonjaHaugberg.SyvAarfor Lea. (1944). 207.* **-hed**, en. *SophClauss.AP. 20.* Hun havde aldrig haft „Veninder“, derfor havde hun lykkelig undgaat det Tøsethedens Skør, som saa mange ung Københavnerinder strander paa. *Blich.Cl. Frabrør Frans. (1902). 24.* *KNordent.JL.I.188.*

Tøse-unge, en. (l. br.) *tøs* (1, 3). jeg (?: en kvinde) illuderede meget godt som Tøseunge (i en film). *DagNyh.^{19/}1921.10. sp.2.* *Gravl.EP.62.* *AndNz.MR.169.*

Tøsing, en. [t'ørsen] *fl.* -er. (*glda.* Tøsingh (KrErsl.Rep.2R.II.319.IV.683), *jf.* (?) Tosingh. (*afskrift af*) Cit.1249.(SRD.I.289); *afst. af* Taasing(e); *jf.* NoB.XIV.139; *især dial.*) *person, der er født og (ell.) hjemme-hørende paa øen Taasing(e).* FCLund. Thorseng.(1823).III. Trap.*IV.701. Sydlynske S.5.22.

Tø-sjap, et. (*jf.* -sjask og Snesjap; *dagl.*) (sølet føre af) *tøende sne.* FOAndersen. EtBrud.(1891).10. Om Middagen tøede det, og om Aftenen fros Tøsjappet til Is. *Madelung.SH.24. billedl.:* holdt de (o: to ægtefæller) af hinanden, eller var det beet til Tøsjap mellem dem? *AndNx.MR.214.* -**sjask**, et. (*jf.* -sjap og Snesjask; *l. br.*). Nu er vi naaet til Marts og foretrækker Tøsjasket. *Pol.4/5 1941.7.sp.2.*

Tøske, et. se I. Tyske.

Tøsling, en. (*dannet til* I. Tøs (*m. endelsen -ling, jf.* AphS.XVII.99 ff.); *vist kun hos TBruun*) lille pige; lille tøs. *TBruun. III.155.157.* *Pogen, itald han er ikke en Trøring, | Toslingen gjør alt sin lille For-æring. *smst. VI.195.*

I. Tø-sne, en. *sne, som falder ved en temperatur af 0° eller derover (fra en koldere luft ned i en varmere) og (i faldet) danner sammenhængende, vaade klumper, der hurtigt smelter (mods. Frostsne).* *Moth.T257.* Rask. *FynskeBS.65.* Efteråret kom med Slud og Tøsnee. *HCAnd.(1919).IV.92.* et Sprøjt af Tøsne og Snavs. *JVJens.NH.84.* **II. -sne**, v. (*l. br.*) om nedbør: falde i form af tøsne (I); *upers. det tøsner: Esm.II.260.* Afvekslende regnede og tøsneede det. *Pol.4/1907.3.*

tøsom, *adj.* se tødsum.

tøsse, v. se tysse.

tøsser, *adv.* se tysser.

Tøst, tøste, Tøste-træ, tørtig 40 *oft.*, se I. Tørst osv.

Tø-taage, en. (*især dial.*) taage i forbindelse med løvejr. en tyk sortgraae Tø-taage skjulte Himlen og indhyllede Jorden. *Blich.(1920).XIX.114.* Feilb.

I. Tøv, et. [tøu'] (*fra no. tøv, valkning, vrøvl, snak, til no. tøve (dial. tøva), valke, vrøvle, snakke, oldn. pøfa, trykke, presse; besl. m. (afst. af) sv. tov, filt, no. (dial.) tov, valkning m. m., oldn. þófi, tryk, og sv. tova, tot sammenfiltret haar (jfv. thove, filt, uld-tot), no. dial. tove, visk olgn., oldn. þófi, filt; m. h. t. bet.-udviklingen sml. vrøvle; især ☐; l. br. (og følt som norvagisme) 1) tale, der er tom, meningsløs, uden sund mening ell. alvor; snak; vrøvl; vaas; ogs. om taabelige, meningsløse ell. ubetydelige foreteelser, forhold. *sværtede Trær, hvor Spurveene kløv | forsultne omkring i Flokke, | drøftende Døgnets Tøv. *Blaum.AH.243.* det (o: et litterært arbej- 60 de) er noget Tøv. *Wied.(Brøndum-Nielsen. GW.76).* *Dine Ord er vissent Løv, | og du narrer med dit Tøv | ikkun Fæ og Fukser. *Rode.Moderen.(1920).21.* Hvad er det nu for*

noget Tøv, De der staar og river af Dem? *KMich.F.17.* || *i forb. m. ord af lign. bet.* slikt noget regnede han aldrig uden for Tøv og Arnesnak. *LBruun.A.II.266.* *vorværts og fremad vi synger | og føler det selv, det er Pral og Tøv. *KBecker.S.III.20.* *især i forb. tøv og tant: *Tant og Tøv.EChristians. BroderRus.(1888).192.* *VVed.(DagNyh.2/1 1935.10.sp.4).* **2) person, der fører tom, meningsløs ell. taabelig tale; "vrøvl"; vrøvl-hoved.** de har vel gaaet og betragtet mig som saadan et gammelt Tøv. *LeckFischer. M.174.*

II. Tøv, et. [tø'v, tøv'] (*ænyd. d. s. (i forb. give tøve, give tøv); til tøve; nu især dial.) det at tøve (med noget); tøven.* Slaa nu lidt Tøv i Jeres Tanker og gaa lidt. *Leck Fischer.Tedora.(1928).172.* giv tøve en bitte korn (o: vent lidt). *Feilb.*

Tø-vand, et. *smeltetvand fra is ell. sne, der tør.* De grønnende Marker var endnu fugtige af Tøvandet. *Jørg.HV.25.* *OlesenLøkk. NH.II.5.*

tøve, v. [tø'vø] († *tøge.* *Moth.S551.* *Rostgaard.Lex.S189c.* -ede. *vbs. -en (se ndf.).* *jf. II. Tøv.* (*ænyd. glda.* tøffue, tøva (og toge), *sv. tōva; vel fra mnt. toven (nt. töven, holl. toeven), jf. glda. tøffre, opholde, tøve, ænyd. glda. tøffring, tøwring, opsættelse, jfv., no. dial. tovrå, glnø. tøffring, som delvis kan være laant fra mnt. togeren (nt. tögeren, nht. zögern); besl. er oldn. tefja, forholde, hindre; sml. fortøve, tøvsom samt tøde; i rigsspr. især ☐)*

1) (*p. gr. af overvejelser, af forsigtighed olgn.*) *betænke sig paa ell. være langsom til at gøre noget (begynde ell. fortsætte en virksomhed); nøle; ogs.: for en tid vente med, opsætte, foreløbig undlade noget.* **1.1)** (*jf. bet. 2.2*) *i egl. bet. *Hr. Rabe ophidzer sit Ancker saa kort, | Hand lod ikke tøves, ey læntes. Sort.HS.E3^v.* „Vi vil strax slagte Øxen og Faar . . . — „Vi maa tøve først, til Chilian kommer tilbage, saasom intet . . . maa foretages uden hans Raad.“ *Holb.Ul.III.3.* Det er kun i yderst sjældne Tilfælde, at man ser (*Brandes*) tøve for at syle med *Smaasord.* *HBrix.(Tilsk.1912.I.145).* (*ægtfolkene*) drøftede . . . den Mulighed, at adoptere et Barn. Nu havde de en god Indtægt . . . saa det var ikke økonomiske Betæneligheder, der fik dem til at tøve. *Soya.GAM.89.* ude i entreen . . . tøver han et sekund. *MKlitgaard. MS.47.* || uden tøven, *uden nølen; ufor-tøvet.* Jag ham uden videre Tøven paa Porten. *Skuesp.V.59.* her maa handles uden Tøven. *Pont.HK.89.* || *især i forb. tøve med, styrende inf. ell. vbs.* Jeg hastede, og tøvde (1931: tøved) ikke med at holde dine Bud. *Ps.119.60.* Han tøver med Hjelpen. *Høysg.S.60.* Da Forestillingen var forbi, tøvde han sam med at forlade Huset. *Gylb. Novel.II.174.* O. tøvde med Svaret. *EBertels. MH.50.* || (*nu næppe br.*) *m. inf. direkte til-*

knyttet. den unge karl tøvede ikke (1871: tøvede ikke med) at gøre denne gierning. *1Mos.34.19* (Chr.VI). *Hvi dvæler jeg? — Hvi tøver jeg at holde | . . min Eed? *Ew. (1914).III.60*. Herre . . hvor længe tøver du at dømme og hevne (Chr.VI: dømmer og hevner du ikke; 1907: undlader du at dømme og hevne) vort Blod paa dem, som boe paa Jorden? *Aab.6.10*. || (jf. bet. 1.2 og 2) *m. tings-subj.*; *dels ved personifikation, dels om handling: udsættes; staa hen; vente*. min Frelse tøver ikke (Chr.VI: skal ikke tøve). *Es.46.13*. lade alting tøve til sin tilbørlige og bekvemmelige tid at monis (∴ modnes). *Cit.1729*. (Vider.III.301). Forglem engang din Møje; lad din Gierning tøve til i Morgen. *Mynst.Præd.(1810).296*. Et Spørgsmaal tøvede i ham. Han saa vist paa Pibeslangen, der stak op af den anden Karls Brystlomme. — Hvormeget skal Piben koste? spurgte han tilsidst. *JVJens.HF.50*. (mine) Forventninger (syntes) at tøve med at gaa i Opfyldelse. *Bergstrøm.KD.124*. || *part. tøvende brugt som adj.* han saae hende tøvende lede efter et Ord for at bryde den overraskende Situation. *Kofoed-Hansen.KA.I.281*. jf.: Den korte Novemberdag gik allerede ved Midt- dagstid tøvende og trøstesløs ind i Tusmørket. *Madelung.EH.122*. *spec.: som vidner om tøven, usikkerhed oln.*; *famlende*. *Tø- vende Omrids | af tunge Former | stiger i Drømme | fra Stenens Sind. *PerLange.For- vandlinger.(1929).10*. de første tøvende Før- søg, hvor den unge Mand blot tænker paa at redegøre for sit Motiv. *SSchultz.CAJensen. I.(1932).113*. || (nu næppe br. i rigsspr.) *ordspr.* Stakket Tøven giver lang Loben. *Mau.5000b*. *Feilb. 1.2* (jf. bet. 2) blive (lønge) borte; lade vente paa sig; fore- løbig undlade at komme. der Brudgom- men tøvede, slumrede de alle, og sov ind. *Math.25.5*. *kom, du milde | Jesus lille, | Tøv ej længe (Grundtv.SS.I.264 *afvig.*). *SalmHj.132.4*. *Hvor længe tøver han, den ædle Kæmper! *Ew.(1914).III.36*. *PalM.Poes. II.342* (se u. nøle). „Hvor han dog tøver længe!“ — „Skulde der være tilstødt ham en Ulykke.“ *EBrand.M.7. 1.3* (foræld.) *i videre anv., om lyset: bruge en vis tid til sin bevægelse ell. udbredelse; i udtr. lysets tø- ven, om (Ole Rømers opdagelse af) lysets ha- stighed (efter Rømers udtr. le retardement de la lumiere, se JournaldesScavans.1676.269. jf. AxelVNielsen.OleRømer.(1944).61.172. Fy- siskTidsskrift.1945.19)*. Om Ole Rømers Op- dagelse af Lysets Tøven. *KMeyer.(bogtitel. 1915)*.

2) forblive (kortere ell. længere tid) paa samme sted (og (jf. bet. 1) forholde sig virksom). 2.) *i al alm.* de have nu tøvet hos mig tre Dage. *Math.15.32*. Om Hr. Jeronimus vil tøve et Øyeblik, saa skal jeg kalde paa mine Forældre. *Holb.Pern.I.4*. Dog havde vi ikke tøvet her saa længe, men efterhaan-

den listet os op ad med Floden, dersom ikke Vinden havde blæst saa stærk. *Robinson.I.13*. vilt du ikke tøve, min elskte? Bliv, og see mine Taarer. *Blich.(1920).I.54*. Der var kom- men fire-fem Karle tilstede, og da de nu var sammen, blev det til, at de tøvede lidt for at snakke. *JVJens.HF.104*. jf.: *O! hulde Ungdom! kan du ikke | Hos dine Venner tøve lidt? *Tode.II.233*. jf. bet. 1: *Føraars- natten tøver | paa Tærsklen til vor Dør. *UlHoffmann.Sejle,seogsyngte.(1941).18*. den faldende Skumrings Tøven paa Tærskelen til den lyse Nat. *Steenberg.H.I.44*. || (nu dial.) *m. h. t. langvarigt ophold: forblive; bo*. *Hvi ei du tøver hjemme nu | I Ro, derom jeg vilde spørge. *Grundtv. Opr.II.126*. denne Mand (skal) føre Eder ned til Præsten i Sønder Mehrn, hvor I kunne tøve, til Sven- skerne drage bort fra Høfdingsgaard. *Ellar. GH.II.244*. *Korch.Godtfolk.(1920).106. 2.2* (delsvis til bet. 1.1) *imp. tøv!* *dels: undlad at gaa; bliv; dels: (stands og) vent med at gaa videre i talen, virksomheden osv. tøv!* lad see nok eengang. *Holb.Bars.I.4*. *Tøv saa længe til jeg sender Nogen. *Hzr. Lyr. I.24*. *dvæl et Øieblik og tøv endnu. *PalM.II.26*. tøv lidt! bi lidt; stop lidt. Kiære Per! tøv lidt her, jeg vil springe ind til Nille, hun skal give os en Drik Øll her ud. *Holb.Er.I.2*. Tøv lidt! Jeg har et Par Ord at sige dig. *Hauch. SK.19*. „Tøv lidt! tøv lidt!“ sagde Spurvene. Men den (∴ en graaspurv) vilde ikke tøve lidt; i Angst og Forfærdelse fløi hun hjemad. *HCAnd.(1919).II.233*. Tøv lidt og giv mig Tid. *JacPaludan.TS.10*. *talem.:* tøv lidt og lad os se osv., se Ole 2. tøv et (lille) korn, se Korn 7.2. jf. Feilb.

3) (forblive paa samme sted og) forholde sig afventende over for en vis ventet begiven- hed ell. situation. || (nu især dial.) *m. h. t. person: vente, til en kommer; vente paa* (han) bad En af Tjenerne, om at melde ham hos Hertugen. „Hans Naade spiser Frokost!“ „Ah, og taaler formodentlig ingen Forstyr- relse i sin Andagt . . saa kan jeg tøve.“ *Bagger.I.230*. Jeg tøvede hele Dagen; men han kom ikke. *MO. Bergs.PS.V265*. *især i forb. tøve efter: Cornelius tøvede efter (1819: ventede paa) dem. ApG.10.24* (Chr. VI). *VSO. Korch.Godtfolk.(1920).121*. *overf.:* du (∴ gud) udfrier dem, som tøve (1871: bie) efter dig. *Siv.51.13* (Chr.VI). † tøve en efter *m. sa. bet.* Den Person, som forlat er, skal tøve den anden efter i tre Aar. *DL. 3—16—15—2*. — (nu kun dial.) *m. obj.:* *oppebie*. *Hand tøver os hist ude, | Kom lad os gaa og faa Beskeed. *Schandrup.R2v*. tøv mig! *UF.(sdjy.)*. || (nu l. br.) *m. h. t. ting ell. forhold: afvente; i forb. m. præp.* efter. Flaaden . . tøvede efter Medbør. *Mob.DII.418*. Ikke saa længe som du maatte blive efter mit Brev tøvede jeg efter Dit. *Kierk.(Tilsk.1900.504)*. || tøv (du bare) *olgn., (jf. ænyd. toff kun, nt. tøv man i sa.*

anv.; nu vist kun dial.) anv. som trusel: vent blot (saa skal jeg nok ramme dig, hævne mig). *Men tøvl Men tøvl Bredahl. V220. „Tøv du bare,“ tænkte jeg . . Nu skulde Stine lige godt en Gang for alle have at vide, hvem der havde Kommandoen. Korch.LL.104. jf.: Jamen hvad skal vi stille op med de Fruentimmer . . tøv nu bare til du selv faar en, saa faar du det nok at vide. smst.70.

4) (nu kun dial.) sinke; forsinke. MDL. Feilb. a skal ikke tøve dig . . du længes efter at komme hjem. Kirk.NT.6. || talem.: at bede og smøre tøver ikke (sml. u. VIII. sinke 2.1). Moth.S551. Rostgaard.Lex.S189c. jf.: Det tøver ikke hverken at bede eller slibe. Krist.Ordspr.368.

5) i forb. tøve tiden, (jf. sinke tiden u. VIII. sinke 2.2; sj.) bruge tiden til noget uvæsentligt, unødvendigt; spilde tiden. staa ikke der og tøv Tiden med at spørge. Steenberg.H.II.249.

Tø-vejr, et. (ænyd. tøvær, -ueder) vejr med tøv (mods. Frostvejr). paa samme Tid indfaldt Tøveyr. Holb.DH.III.414. Efter stærkt Tøveir følger snart igien Frost. Thiele.

III.21. det blev Tøvejr. Gravl.DD.19. bil-
ledl.: dette dunkle, lunkne Tøveir, hvori vort
Liv henslæber sig, dette danske Phlegma.
Gylb.VI25. || hertil bl. a. Tøvejr-aften (en
stille Tøvejr-aften i April. Goldschm. VIII.
346), -dag, -nat, -periode of.

Tøven, en. se u. tøve (1.1, 1.3 og 2.1).

Tø-vind, en. (Ϟ, l. br.) vind, blæst, som fører mildere luft med sig og derved fremkalder tøvejr. Oehl.Bidr.I.324. Blich.(1920). XV88. En råkold Tøvind kom strygende vestfra. Rørd.KK.142.

Tøvse, en. se I. Tavse.

tøvsom, adj. [tøu(s)sm(ø)] (til tøve (1); sml. tødsom) 1) † tilbøjelig til at tøve (1); sendrægtig. VSO. 2) (især dial.) om handling, virksomhed: som udføres ell. foregaar tøvende, med langsomhed ell. tager lang tid; langsom(melig); i videre anv.: kedsommelig (Feilb.). Høstarbeidet var meget tøvsomt i Aar.MDL. *Forventningsfyldt jeg Haanden tøvsomt førte | mod Klinken for at aabne Dødens Dør.LCNiels.SmS.84. jf. Tøvsomhed. BerlTid.^{10/4}1935.Aft.2.Udg.9. sp.2.

tøvte(s)-, tøvt-løs, adj. se tørtfløs.

U

I. U, et ell. (no. ell. dial.) en (Holb. Orthogr. 120. Feilb.). [u¹] Høysg. AG. 2. ft. -er ell. (nu sj.) d. s. (sa. 2Pr. 4. ACHøjberg Christensen. LybøksKancellisprog. (1918). 193). **1)** navn paa sproglyd. Høysg. AG. 4. de Svenske sige frusen med langt u. Rask. Retskr. 193. Jesp. MFon. 104. || (delvis til bet. 2) m. h. t. associationer, især farvevisioner, der hos visse mennesker er knyttet til lyden (bogstavet). *Det gule I, der skinner som Guld, for ham er dødt; | han føler ikke U'ets dybe Blaahed. Brandes. XII. 307. u er mystisk, udgrundeligt, religiøst. Moltesen. M. 107. Hoffd. Psyk. 213. FBrandt. Psykologi. 2II. (1943). 143. **2)** navn paa bogstav. Moth. UI. Høysg. 2Pr. 4. y og v adskiltes ikke fra i og u af de gamle selv, men Formen I, i, V, u var den sædvanlige både som Selvlyd og Medlyd. Rask. Retskr. 87. (underbevidsthed) er den vedtagne psykologiske Terminus, hvad Dr. N. kan forvise sig om ved at slaa op paa U i Salmonsens Leksikon. Friis-Møll. EtNarreskib. (1935). 27. || skrive, sætte et x for et u olgn., se X. **3)** forkortelse for ord, der begynder med U (u); fx. s. u., se Svar sp. 1120²²ff || u. g., se u. udmærket. **4)** (hvad der har) form som et (stort, antikvatrykt) U. ff.: (vi) bøjer en Blytraad i Form af et stort U. HHolst. Elektr. I. 54. især i ssgr., se u. U-4.

II. u, interj. se uh.

U-, i ssgr. **1)** (sprogv.) til I. U J, fx. u-agtig (lyd) (Sal. 2XXIV139), U-Brydning (Brøndum-Nielsen. GG. I. 141. ff. Brydning 1.5), U-Lyd (Jesp. Fon. 468), U-Omlyd (Wim. OF. 11. Brøndum-Nielsen. GG. I. 129), U-Stamme (Wim. NB. 73. Brøndum-Nielsen. GG. III. 125. ff. I. Stamme 6.1). **2)** til I. U 2, fx. U-Rune (Wim. 23). **3)** til I. U 3 || (efter tilsvarende ty. udtr.) som forkortelse for ty. ssgr. med unter-: U-Baad, (ty. U-boot, o: untersee-boot) undervandsbaad. BeriTid. 191. 1919. M. 7. sp. 4. CHeitmann. Den kommende Forsvarsordning. (1922). 13. Linne-mann. NF. 135. hertil U-Baads-chef, -jager, -kaptajn, -krig (Pol. 19/11 1920. I. sp. 6. den uindskrænkede U-Baadskrig. Verden GD. IV. 2.220), -mandskab, -net, -spærring ofl. U-Bane, (ty. untergrundbahn; l. br.) den underjordiske bane i Berlin. Ringsted. Omkring Tysklands Fald. (1945). 134. ff.: de nærmere Detailprojekter til U-Banerne i Storkøbenhavn. Socialdem. 29/2 1948. 7. sp. 4. **4)** til I. U 2 og 4 || U-Bjælke, ⚙ bjælke af form som et meget fladt U, brugt i visse typer af svæveplaner. Sportsleks. II. 629. || U-bøjet, (fagl.) om glastrør, jernplader olgn.: bøjet i form af et U. Christians. Fys. 323. DampLok. 141. || U-Form, (især fagl.) form som et stort U. et i U-form .. bøjet Rør. SkibsMask.

62. Tre lange Borde er stillet op i U-Form. Soya. HF. 50. ff. ndf. l. 9: Gletscherdalen har U-Form. Steensby. Geogr. 139. || U-formet ell. (l. br.) -formig (Bl&T. 1546), (især fagl.) som har U-form. Kromosomer (der) oftest ere uregelmæssigt sløjfe- eller U-formet bøjede. Warm. Bot. 147. (døgnfluellarver) graver sig u-formede Gange .. ind i lodrette Flodbrinker. WesenL. Ins. 27. spec. (geogr.) om dal (jf. Trugdalen): Sal. 2V443. || U-Jærn, ⚙ jærn, hvis tværsnit (profil) har form som et U. TeknMarO. 225. Hannover. Tekn. 106. || U-Lask(e), ⚙ U-formet lask (II.2). AutomobilO. 100. || U-Rør, ⚙ U-bøjet rør. Christians. Fys. 323. SkibsMask. 62. || U-Spant, ⚙ spant af form som et U. Sportsleks. II. 643. || U-Staal, ⚙ staal(stang, -bjælke) med U-formet tværsnit. TeknO. 359. || U-Søm, ⚙ (en) stumpøm, ved hvilken svejsefladerne begge er skaalformet afskærpet til den ene side ell. til begge sider (dobbelst U-Søm). Dansk Standard. nr. 315. (1941). 4.

u-, præfiks. [(⁰)u-] NB. ved de enkelte artikler ndf. angives udtale normalt ikke, hvis hovedtrykket hviler paa u- og efterleddets udtale er uforandret; udtale angives derimod som regel: 1. naar efterledet (i nu brugelige ord) ikke forekommer (usammensat) i DO. 2. naar efterledet faar stod; hvis der baade findes udtale med og uden stod (se ndf. bet. 5.1-3), angives udtalen som regel ikke. 3. naar efterledet har hovedtryk (undt. ved adj. paa -(e)lig og -(d)ig, hvis efterledet begynder med tryksvagt præfiks, adv. ell. præp.; det betragtes her som normalt, at efterledet har hovedtryk og stod (hvis der er stødbasis) paa den efter den tryk-svage forstavelse flg. stavelse, fx uaf¹sættelig, uanf¹stændig, ubel¹gribelig osv.). Om de mange tilfælde, hvor der er vaklen, henvises til bet. 4-5 ndf. || (undertiden (vel egl. ved sammenblanding i dial., hvor [-ð] er faldet bort) udtalt (jarg., vulg.) ell. skrevet ud-. ff. former som Udmage, Udtur for Umage, Utur (s. d.); se endvidere u. ubekendt, uforskammet, Uføre, Uform, uforme (eksempler fra ænyd. og gllda. findes bl. a. u. ubrådelig, utreven); ff. at ud-paa tilsvarende maade kan udtales og skrives u-, se ud-). || den ty. (ell. eng.) form un- findes i un-befangen (se ubefangen), -ens (se uens), -fair (s. d.), -gemen (se ugemem). (æda. u- (fx. i ubundæn, udygd, ufrith, ufærls, uvin) og o- (i oræt (Da. Sprogtekster. I. (1925). 14)), run. ú- (i úhémskr, klog, úníþingr, ikke-nidding; se ogs. DRun. sp. 731ff.), sv. o-, no. u-, oldn. ó-, ú-, urnord. ú- (i (?) úþarba, fordærv), un- (i ungandir, som ikke kan rammes af hekseri (se Seip. Norsk språkhistorie. (1931). 15)), eng., nht., got. un-, svarende til gr. an-, a- (se Analfabet, Anarkist,

amoralisk, Ateist), sanskr. an-, a-, og lat. in- (se præfiks in- 2); best. m. den indoeuropæiske partikel ne, se u. III. ne)

A. orddannelse.

1) alm. bemærkninger om præfiksens brugelighed: u- har en meget vidtstrakt anvendelse og er det af alle præfikser, der er mest „levende“, idet det stadig er alm. brugt til dannelse af nye ord; præfiksens almindelige brug (forskellig ved de forskellige ordklasser, se bet. 3) er dog indskrænket af flg. forhold: 1. hvis sproget har særlige ord til betegnelsen af den modsætning, som angives ved u-, bruges afledninger med u- enten slet ikke (gammel: ung; tyk: tynd; stor: lille; bred: smal; rig: fattig osv.) ell. bruges til at betegne en anden nuance, i reglen en mindre stærk modsætning, et mellemtrin ml. de to hovedmodsatninger (fx. skøn: uskøn: grim; klog: uklog: dum; jf. u. bet. 6.2 slutn.). 2. undertiden findes afledninger med andre præfikser af lignende betydning (mis-, van-, in-), der helt ell. delvis erstatter og overflodiggør tilsvarende afledninger m. u- (jf. fx. Misforståelse, Mistillid, vanhellig, Vanry, Vanrøgt, Vanvid, Vanære, illegal, insolvent uden tilsvarende (alm. brugte) dannelser med u-; jf. ogs. Afmagt, afmægtig, der egl. indeholder en nægtende forstavelse og overflodiggør tilsvarende afledninger med u-); i visse tilfælde findes dog afledninger af denne art side om side, men i reglen med større ell. mindre betydnings- ell. brugsforskelle, hvorom henvises til de enkelte ord (fx. Uheld: Vanheld; Ugerning: Misgerning; ufarvet: misfarvet); i øvrigt udfylder de nævnte præfikser hinandens derved, at mis-, van- har været alm. brugt i forb. m. verber, i hvilket tilfælde u- er sjældent (se bet. 3.5), medens in- har sit særfelt ved (uforkelge, lærde) fremmedord (undertiden findes baade ord med in- og u-, oftest saaledes at de sidste er de sjældnere; som eksempler kan nævnes inaktiv: uaktiv (Georg Christensen. Litteraturhist. II. (1916). 85); inacceptabel: uacceptabel (Pol.¹⁹/, 1942. 10. sp. 1); inappellabel: uappellabel (Birckner. Tr. 18); se ogs. in- sp. 185⁴⁴ff.); i modsætning til u- er de nævnte præfikser ikke ell. kun i ringe udstrækning anvendelige til nydannelser, og adskillige afledninger med dem er blevet fortrængt af afledninger med u- (fx. Mis-aar, -daad, -held, -heldig, -lykke, -orden; se ogs. u. van-); og saa ssgr. ell. forb. m. ikke bruges alm. i st. f. afledninger med u-, især i en bestemt bet. (se bet. 6.1), men er ofte af en temmelig tilfældig karakter (øjeblikdannelser) (se Ikke- i ssgr.). 3. visse ord har en saadan bet., at der i alm. ikke er nogen brug for afledninger m. u-; det gælder især ord, der i sig selv betegner noget negativt (fx. bar, nøgen, ond, skaldet; til ordene med u- kan der ikke dannes nye modsætninger ved tilføjelse af et yderligere u-), ell. som ikke har nogen enkelt modsætning (fx. firkan- tet, aflang, blaa, rød osv., nordlig, sydlig osv.).

2) bemærkninger om efterleddet: præfiks u- tæler som regel ikke andre præfikser foran sig; kun præfiks for- staar i nogle efter ty. forbillede dannede verber foran: forulejlige, forulempe (jf. ænyd. uforlempe. Da Viser.), forulykke, foruren, forurense, forurette (jf. uforrette), foruro(e), forurolige; derimod kan det forstærkende forled allersættes foran, fx. allerudueligst(e), allerumuligst(e); hvor efterleddet (som selvstændigt ord) er smsat. m. gen-, gennem-, mod-, faar dette ofte i afledninger med u- formerne igen-, igennem-, imod-, jf. u. gen-, gennem-, mod-; hvor efterleddet er et smsat. adj. med -dygtig som 2. led, kan man dels danne afledninger af helheden v. hj. af foransat u-, dels (sjældnere) danne sammensætninger med -udygtig som 2. led, fx. uarbejdsdygtig: arbejdsudygtig; ukampdygtig: kampudygtig; usødygtig: søudygtig; utjenstdygtig: tjenstudygtig. || undertiden findes efterleddet (nu i alm. rigsspr.) ikke som selvstændigt ord (se fx. uhumsk, Uhyre, uhyre, Utsyke), hyppigst ved adj.-afledninger (se fx. uadskillelig, uafbedelig, uafsladelig, uaftvættelig, uafvendelig, uanstastelig, ubodelig, ubrødelig, ubændig, ubønhørlig, udadelig, uforskammet, ufravigelig, ugidelig, umindelig, umistelig, unægtelig, uophørlig, uregerlig; sml. ogs. uformelig) || i et enkelt tilfælde er efterleddet ved lydudviklingen blevet ukendeligt og hele ordets karakter af afledning gaaet tabt, se ussel. || undertiden foreligger der mulighed for dobbelt dannelsesmaade, se fx. u. uens-; endvidere kan ved subst. paa -hed dels foreligge en afl. v. hj. af u- til et subst. paa -hed, dels en afledning v. hj. af -hed til et tilsvarende adj. med u-, fx. U-anstændighed ell. Uanstændig-hed, i de fleste tilfælde foreligger dog sikkert sidstnævnte dannelsesmaade; ligeledes er det undertiden vanskeligt at afgøre, om et adj. paa -elig er afledt af et tilsvarende adj. v. hj. af præfiks u- ell. afledt af et tilsvarende subst. m. u-, fx. u-behagelig ell. ubehag-elig, jf. u. uartig; der er ogs. mulighed for to forsk. dannelser m. to forsk. bet., fx. u-menneskelig (o: ikke menneskelig); u'menneske-lig (o: skrækkelig, uhyre), men i reglen er bevidstheden om saadan forsk. orddannelsesmaade ved, hvad der tilsyneladende er eet og samme ord, ikke levende.

3) præfiksordenes fordeling paa ordklasser og nu.; præfiks u- bruges ved flg. ordklasser og ordgrupper: 3.1) ved subst.; foruden ved afledninger (især paa -hed, der ofte har større tilbøjelighed til mere konkr. anv. (og flt.-bøjning) end tilsvarende subst. uden u-) af adj. med u- findes u- brugt ved et ikke særlig stort antal abstrakte subst., for største delen alm. gængse ord (bl. a. Ufred, Uheld, Ulykke, Umage, Unode(r), Uorden, Urede, Uret, Uro, Uskyld, Utak, Utal, Utugt, Uvej(r)); til nye og af øjeblikket skabte dannelser af denne art er præfiks u- nu kun li-

det brugt, og nydannelserne har et mere kunst-
 let præg end tilsvarende ssgr. m. Ikke-, der
 i reglen foretrakkes, medmindre man vil ud-
 trykke den ndf. u. bet. 7.1-2 angivne særlige
 betydningsnuance; som eksempler paa tilfæl-
 dige dannelser kan nævnes: skulde ikke Pro-
 fessoren atter her blive os et Bevis skyld-
 dig; dog vi vil forlade disse Forfatterens
 Ubeviser, og vende os til det alvorligere.
 Riegels.Svar paa Callisens Svar. (1785). II. Det
 kgl. Teaters Historie som en frem og tilbage
 bølgende Strid mellem Kunst og U-Kunst
 .. er ikke (skrevet). EBrand. (Pol.¹⁸ 11921.7.
 sp.3). (remser) venner til aflinen uden tanke
 og .. står som en rest af den gammeldags
 upædagogik. Jesp. S. 104. Endnu hviler jo
 Kritiken .. hos os paa de mere Levninger
 af den Rahbek-Sanderske Skoles Theorier,
 eller rettere U-Theorier. Molb. (Hjort. B. I. 39).
 ved rent konkrete subst. er u- lidet brugt (se
 fx. Ugræs, Ukrudt, Utøj og personbetegnelser
 som Umenneske, Uven); som eksempler paa
 tilfældige nydannelser kan nævnes: Den nor-
 ske Udigter Wergeland. Hauch. (Hjort. B. I.
 237). Kampen har været kuperet, saadan
 at forstaa at man har gjort ham til Umand
 men ladet ham beholde Kirtlerne. JV Jens.
 AS. 271. *selv denne store Løgn-dæmon |
 Var mig kun til, som Uperson, | Som Selv-
 modsigelsen i Tankens Rige. Ing. RSE. X. 64.
 *Jeg Ūpoet Apollos Søn? Bagges. DVVI. 233.
 Rytteren blev utaalmodig, og jeg blev alene
 tilbage: en Urider eller Søndagsrytter, hvem
 Alle ride fra. Kierk. VI. 451. Romanen „Vor
 Frue af Danmark“ (1900) er ingen Roman
 .. Om den nævnte U-Roman „Vor Frue af
 Danmark“ dømte Stuckenberg med Rette,
 at (osv.). Vilh. And. Litt. IV. 570. 3.2) ved (egen-
 lige) adj.; m. ikke-afledt adj. som efterled
 findes u- (med de u. bet. 1 givne indskræn-
 kninger) i et ikke ringe antal tilfælde (fx.
 ublid, ublu, ud-røj, ueffen, uens osv.), som
 regel alm. brugte ord, sjældnere tilfældige dan-
 nelser; som eksempler paa udelatte dannelser
 nævnes: u-akkurat, -aktiv, -aktuel, -antik.
 || m. afledt adj. som efterled er u- brugt i
 meget vid udstrækning, saavel i gængse ord
 som til mere ell. helt tilfældige dannelser;
 paa alfabetisk plads ndf. er der kun medtaget
 herhenhørende ord i begrænset omfang, saa-
 ledes at kun de mest gængse ord og ord, der
 fordrede en forklaring, er medtaget; i stor ud-
 strækning er afledninger paa -sk af folke-
 navne, geografiske navne og (især) person-
 navne udeladt, fx.: en Opmåttelse, der har
 al Chance for at være ugræsk. StSprO. Nr. 183.
 15. Hjarlske Hædersdrømme i Strid med
 u-Hjarlsk Selvstændighedstrang. EChristians.
 Hj. 126. (Baggesens) u-holbergske Afsky for
 Katte. Vilh. And. Litt. II. 728. de mange Ord-
 sprog og den lige saa u-islandske Bred-
 mundthed (i Grundtvigs oversættelser). sa.
 (Isl Sagaer. III. 19). Jeg er kommen hid for
 at studere typiske svenske Træk, og saa

vælger jeg den mest usvenske af de unge
 Piger, den, der i ungdommelig Uforskammet-
 hed minder mest om mit eget Lands Døtre.
 FrPoulsen. F. 42. særlig alig er u- i forb. med
 et af et verbum v. hj. af -elig (hvor verbets
 stamme ender paa -r (og i visse tilfælde -n)
 i reglen -lig) afledt adj.; ved afl. af trans.
 verber er bet. alm. passivisk: som ikke kan
 gøres, behandles osv., ikke lader sig gøre osv.
 (paa den ved det tilgrundliggende verbum
 nærmere angivne maade; fx. uadskillelig,
 uberegnelig, uadelig, uforsonlig, ugorlig,
 ulæselig), undertiden aktivisk: som ikke kan
 gøre det ved verbet angivne (se fx. udragelig
 2, ubegribelig 1); ved afl. af intr. verber er
 bet.: som ikke udfører, undergaar (kan udføre
 osv.) den ved verbet angivne handling, ud-
 vikling osv. (fx. ugidelig, uophørlig, uvisne-
 lig); som eksempler paa udelatte ord kan fra
 afsnittets første del nævnes: u-afbetaelig, -af-
 bodelig, -afgrænselig, -afkastelig, -afskyllelig,
 -afsluttelig, -afstaaelig, -aftagelig, -aftviste-
 lig, -aftrædelig, -afvæltelig, -anskuelig, -an-
 slaelig, -ansættelig, -antændelig, -bearbej-
 delig, -begrundelig, -beklikkelig. || (spøg.) i
 dannelser til ordforbindelser: se uladssigelig.
 3.3) ved part. og part. adj. || ved part. adj.,
 fx. ubeslægtet, uerfaren; undertiden er efter-
 leddet sjældent ell. forekommer (nu i rigs-
 spr.) overhovedet ikke, saaledes fx. (u)for-
 skammet, (u)fortrøden || m. perf. part. som
 efterled; dels (kun i et mindretal af tilfælde)
 med bevareelse af den verbale egenskab at
 kunne tilknytte et (forangaende ell. efter-
 følgende) led v. hj. af (den ved verbet brugte)
 præp. (fx. ubeboet af mennesker, ubekymret
 om noget) ell. som obj. (fx.: *Naar
 man slibrige Flugt stiaeler sig uformærkt | Bort
 de deilige Aar, varer bestandig ved | Venskab
 grundet paa Dyden, | Ueberøvet sin Yndig-
 hed. Steners. Poes. 9); part. staaer i dette til-
 fælde paa lign. maade som en præp. (ell.
 postposition) ell., naar obj. er en bisætn. uden
 at, som en konj. (tidligere rettede part. sig
 undertiden i tal efter det tilknyttede foran-
 staaende led), se fx. u. u-adspurgt, -advaret,
 -agtet, -anset, -fornærmet, -fortalt, -for-
 tænkt, -skadt; dels i adjektivisk anv.; i dette
 tilfælde er anvendelsen af u-, dog kun ved
 trans. verber, saare meget anvendt, baade hvor
 efterleddet er alm. brugt i adjektivisk anv., og
 hvor dette ikke er tilfældet; af disse ord er kun
 medtaget de almindeligst brugte, de, der bruges
 i særlige forb. og udtr., samt ord, hvor særlige
 forhold gør sig gældende; som eksempler paa
 udelatte ord kan fra afsnittets første del
 nævnes: u-aabenbaret, -accentueret, -adskilt,
 -afbladet, -afbrændt, -afdelte, -afliceret, -af-
 fyret, -afgrænset, -afgæret, -afhjemlet, -af-
 holden, -afholdt, -afklaret, -afklædt, -af-
 kræftet, -afkolet, -affaaset, -afpudset, -af-
 raget, -afsat, -afsluttet, -afsløret, -afsprængt,
 -afstumpet, -aftalt, -aftvungen, -afvejet,
 -anerkendt, -angreben, -angret, -ansat, -an-

skuet, -anstrengt, -ansøgt, -anvendt, -anvist, -approberet, -armeret, -assorteret, -attraet, -autoriseret, -bagt, -bagtalt, -balanceret, -ballastet, -bearbejdet, -bebudet, -bedaaeret, -bedret, -bedugget, -bedærvet, -befalet, -befriet, -befolket, -befordret, -befragtet, -befriet, -befrugtet, -behandlet, -behugget, -beklaffet, -beklaget, -beklappet, -beklikket, -beklippet, -bekranset. || *m. præs. part. som efterled*; *dels m. (delvis) bevarelse af verbale egenskaber (kun i faa tilfælde), tilknyttende et led v. hj. af præp. ell. som obj. (o: som styret af en slags præp.) ell. knyttet til et umiddelbart foregaaende ord, der er logisk subj. for participiet (i forb. som mig uafvidende, mig uvidende); dels i adjektivisk anv., men næsten kun i tilfælde, hvor efterledet er alm. i selvstændig anv. som adj. (fx. udeltagende, uformuende, uforstaaende, ufyldstgørende, upassende, usammenhængende, uitalende, uvedkommende, uventende, uvidende), kun i ganske enkelte tilfælde, hvor efterledet ikke (alm.) bruges som adj. (fx. umælende) ell. slet ikke findes som selvstændigt ord (fx. uforvarende); som eksempler paa sjældne (nåf. udeladte) dannelser kan nævnes: Hvor kan man . . kræve en uantastende Ærbødhighed for en Smule Vise. Hjort. Krit. Lit. II. 333. *(piben) glider udampende ned. FGuldb. II. 294. De talte, men en underlig, ulevende Stumhed bestemte Samværet. Bønnelykke. MM. 20. 3.4) ved (egentlige) adv.; kun i faa tilfælde, se uerne, uvel; (sj., jarg., spøg.) i tilfældige dannelser: I sidste Akt har jeg tilladt mig at sætte ud over alle dramatiske Krav for at lade Poesien alene bære. — Her forstaaer jeg altsaa, at Skuespillerne har slaet util. KMunk. (Drewsen Christensen. Kaj Munk paa Tomands-haand. (1947). 98). 3.5) ved verber; kun i enkelte dannelser (især til adj. og subst. med u- ell. til tilsvarende verber uden u-), se uforme, ulejlige, umage, uro, urolige; jf. umuliggøre; (sj.) i tilfældige dannelser, fx.: at føre Kornet i Straaet bort fra Bonden der skulde bruge samme, for at Præsten kan sælge Kornet og uafbenytte Foret. PNSkovgaard. B. 147. *Lad os dog ei, i en saa vigtig Stund | Uenes om et Ord. Meisling. (Rahb. Sandsig. 753). uforliges. vAph. (1764). (en) Pine at gaa her og unytte det (o: livet). KMunk. (Nøjgaard. Ordets Dyst og Daad. (1946). 198).*

B. forhold m. h. t. tryk og stød.

4) trykforhold (jf. DGrammat. II. 73. Kort. 136. Bertels. H. 254 samt CFBruun. Om Akeenten. (1885). 23 f. AaHans. S. 128); præfikset u- har sædvanligvis hovedtryk, i en del tilfælde dog svagtryk; om alle disse sidste tilfælde gælder, at det trykssvage u- kan faa stærktryk, hvor der i en given situation lægges vægt paa modsætningen til efterledet brugt som selvstændigt ord (modsatningstryk); i øvrigt gælder flg. hovedregler for de forsk. ordtyper: **4.1)** hvor efterledet er et alm. (ikke-

sammensat ell. ikke-afledt) ord (ell. har form som et saadant), har u- hovedtryk (og hele ordet behandles trykmæssigt som ssg.), fx. ¹U₁aar, ¹U₁fred, ¹U₁lempe, ¹U₁mage, ¹U₁meneske; ¹u₁blu, ¹u₁ens, ¹u₁mage, ¹u₁ren, ¹u₁ædel, ¹u₁ægte; ¹u₁gerne; ogs. hvor efterledet nu ikke bruges som selvstændigt ord: ¹U₁hyre, ¹U₁tyske, ¹u₁vorn. **4.2)** hvor efterledet er en ssg. (ell. afledning hertil) ell. er (har form som) et part., har u- i reglen hovedtryk (og hele ordet behandles trykmæssigt som en ssg.), fx. ¹u₁(₁)arbejdsdygtig, ¹u₁(₁)fyldstgørende, ¹u₁(₁)gæstfri, ¹u₁(₁)kampdygtig, ¹u₁(₁)maadeholden, ¹u₁(₁)navngiven; ¹u₁aabnet, ¹u₁sagt, ¹u₁solgt; ¹u₁affekteret, ¹u₁bestemt, ¹u₁erfare, ¹u₁formodet, ¹u₁forvarende; i disse tilfælde sker dog undertiden (ved visse ord temmelig alm.), især naar efterledet er paa 3 ell. flere stavelser (ell. ved tilføjelse af suffikset -hed), en trykændring, hvorved bitrykket (det første bitryk) bliver til hovedtryk og u- faar svagtryk: ¹u₁maadeholden osv. || hvor efterledet er et part. (en participialdannelse) til et med trykstærkt adv., præp. ell. adj. smst. verbum, sker i reglen en undertrykkelse af det tryk, som efterledets første stavelse normalt har, fx. ¹u₁afbrudt (men ¹afbrudt), ¹u₁anset, ¹u₁indskrænket, ¹u₁paagtet, ¹u₁sammenhængende, ¹u₁tilsløret, ¹u₁udgivet, ¹u₁vedkommende. || hvor efterledet er (har form som) et part., der ikke (alm.) bruges som selvstændigt adj. i tilsvarende (modsat) bet., er u- alm. trykssvagt, se fx. u₁agtet, u₁vidende; undertiden findes baade udtale med trykssvagt og trykstærkt u-, fx. ¹u₁afvidende: u₁afvidende, ligeledes: u₁for-skammet, u₁mælende. **4.3)** hvor efterledet er et adj. aft. paa -(e)lig, -(d)ig, gælder flg. hovedregler. || i ord med u-, der er mindre brugte end efterledene anvendt som selvstændige ord, ell. (og) som danner tydelige modsætninger til disse, har u- i reglen stærktryk, fx. ¹u₁aandelig, ¹u₁adelig, ¹u₁broderlig, ¹u₁folkelig, ¹u₁kvindelig, ¹u₁magelig, ¹u₁perersonlig; ¹u₁billig, ¹u₁kyndig, ¹u₁kærlig, ¹u₁naadig, ¹u₁stadig, ¹u₁tidig; en trykændring, hvorved bitrykket bliver til hovedtryk og u- faar svagtryk, finder dog undertiden sted, især hvor et herhenhørende ord er meget brugt i en særlig anv. ell. forbindelse, fx. ved ord som umyndig, unødvendig (se fx. Mohr. L. u. disse og flere ord) || hvor afledningerne paa -(e)lig, -(d)ig er mer ell. mindre uafhængige (m. h. t. brug, betydning) af tilsvarende adj. uden u-, ell. hvor efterledet ikke er (alm.) brugt som selvstændigt ord, er u- normalt trykssvagt, fx. ¹u₁brydelig, ¹u₁dødelig, ¹u₁hjælpelig, ¹u₁rimelig, ¹u₁sigelig, ¹u₁sædelig, ¹u₁sømmelig, ¹u₁tydelig; ¹u₁bønhørlig, ¹u₁endelig, ¹u₁forbederlig, ¹u₁gørlig, ¹u₁hyrlig, ¹u₁lovlig, ¹u₁mulig, ¹u₁ordentlig, ¹u₁rolig, ¹u₁saarlig, ¹u₁salig, ¹u₁styrkelig, ¹u₁synlig, ¹u₁tallig, ¹u₁terlig, ¹u₁trolig, ¹u₁vægerlig; ¹u₁artig, ¹u₁barmhjertig, ¹u₁besindig, ¹u₁bændig, ¹u₁enig, ¹u₁gyldig, ¹u₁heldig, ¹u₁lydig, ¹u₁skyldig; hvor efterledet begynder med en trykssvag stavelse,

kan u- faa et bitryk, der undertiden nærmer sig til stærktryk, fx. (1) uan'tagelig (ell. uan'tagelig); paa lignende maade bl. a. ubeboelig, ufordøjelig, uførelig, uopholdelig, uudgrundelig (jf. fx. Mohr.L. u. disse og flere ord); ved mange ord forekommer baade en udtale med tryksvagt u- og (sæer hvor der lægges vægt paa modsætningen til efterleddet som selvstændigt ord) trykstærkt u-, fx. uaf'hængig; uaf'hængig; paa lignende maade bl. a. ubejelig, ufornuftig, uførsælig, ufrivillig, ufuldstændig; ved tilføjelse af suffikset -hed er der ofte tilbøjelighed til at foretrække u-talen med tryksvagt u- || undertiden kan sa. ord have to forsk. slags trykfordeling svarende til to forsk. betydninger, fx. u₁kristelig som direkte modsætn. til kristelig, men u₁kristelig i videre anv.; paa lignende maade umenneskelig (se sp. 150^{98f}); ved trykket (og stødet) kan ogs. adskilles to ellers enslydende afledninger af henh. et subst. og et verb., fx. u₁lægelig (∴ ikke hørende til, passende for en læge olgn.); u₁lægelig (∴ som ikke kan læges). 4.4) hvor efterleddet er et adj. afl. med andre suffikser end de u. bet. 4.3 nævnte, gælder flg.: i adj. paa -som er u- i reglen tryksvagt, fx. u₁agtsom, u₁(be)hjælpsom, u₁betænksom, u₁tvivlsom, u₁vejsom; undertiden vaklen: u₁følsom; u₁følsom, paa lignende maade bl. a. unojsom, uopmærksom, uskaansom, uskønsom, uvarsom. || i adj. paa -bar har u- normalt hovedtryk, fx. u₁brugbar, u₁farbar, u₁holdbar, u₁middelbar, u₁saarbar, u₁sejlb₁bar ell. (undertiden) u₁hold₁bar, u₁middel₁bar osv.; her kan dog u- miste hovedtrykket: u₁brugbar osv., og dette synes tidligere at have været alm. (SvGrundtv. angiver: u₁brugbar, u₁farbar, u₁holdbar, u₁sejlb₁bar; CFBruun. OmAkcenten.1885).24: u₁brugbar, u₁middel₁bar, u₁sejlb₁bar; jf. ogs. CAThorsten. Metrik.I. (1833).78). || i adj. med andre afledningsendelser har u- hovedtryk: u₁dansk, u₁moralisk, u₁partisk, u₁høvisk; i ord med tostavelses suffiks kan tryksvagt u- forekomme ved siden af det normale trykstærke: u₁fordel₁agtig; u₁fordel₁agtig; u₁blu₁færdig; u₁blu₁færdig; trykforskydning (som ovf. u. bet. 4.2) kan ogs. forekomme, fx. u₁forholds₁mæssig (ved siden af u₁forholds₁mæssig). 4.5) tryksvagt u- findes endvidere i verberne u₁lejlige, u₁rolige samt i adj. u₁hyre.

5) stødforhold (jf. AaHans.S.71.120.128): præfikset u- er altid kort og stødløst; efterleddet er i reglen uforandret (som naar det bruges selvstændigt) m. h. t. forekomsten af stød; i flg. tilfælde faar et stødløst efterled dog stød, naar det forbindes med u-: 5.1) hvor efterleddet er (ell. har form som) et part. (se u. bet. 4.2), der i selvstændig anv. er uden stød, faar det ofte stød ved at forbindes med u-, fx. u₁aa₁b₁net, u₁aa₁net, u₁ma₁lende, u₁skre₁vet, u₁aan₁set ved siden af u₁aa₁b₁net osv.; dette sker altid, hvor u- er tryksvagt, men i de øvrige tilfælde er der stor vaklen ml. stød og ikke-stød (fx. har

CFBruun. Om Akcenten. (1885).23 uhindret, umalet uden stød, Mohr.L. angiver som stødløse fx. ufalmet, ugrundet, ukaldet, usaaret, usleben, usminket; se ogs. AaHans.S.71.128), men i kbh.-præget rigsspr. er der tilbøjelighed til stød i alle tilfælde. 5.2) hvor efterleddet er en afledning paa -(e)lig, -(d)ig (se bet. 4.3), gælder flg. hovedregler: i alle tilfælde, hvor u- er tryksvagt, faar efterleddet stød, for saa vidt der er fonetisk basis for stødet, fx. u₁bøj₁elig, u₁gu₁delig, u₁li₁delig, u₁læg₁elig, u₁næv₁nelig, u₁ska₁delig, u₁sæ₁delig, u₁tæm₁melig, u₁tæn₁kelig, u₁øgr₁lig, u₁mu₁lig, u₁sy₁nlig, u₁trol₁lig, u₁væg₁gerlig, u₁ar₁tig, u₁bæn₁dig, u₁e₁nig, u₁ly₁dig, u₁tal₁lig; i nogle ord har vi stød i adj. som i det subst. med u-, det hører sammen med, men i modsætning til forholdene ved efterleddet brugt som selvstændigt ord: u₁hel₁dig (U₁hel₁d, h₁eldig), u₁ro₁lig (U₁ro₁, ro₁lig), u₁skyl₁dig (U₁skyl₁d, sky₁ldig) || hvor u- har hovedtryk, er stødløst efterled som regel uændret i ord, der er sjældnere end ell. danner tydelige modsætninger til efterleddene som selvstændige ord, fx. u₁broder₁lig, u₁kongelig, u₁kvindel₁lig, u₁legem₁lig, u₁mandig; i andre tilfælde, hvor ordene har en alm. og (m. h. t. brug og bet.) mere selvstændig anv., ell. efterleddet ikke er alm. som selvstændigt ord (og hvor der event. er vekslen ml. trykstærkt og tryksvagt u-), er stødtilkomst alm., fx. i ord (af hvilke flere ogs. kan have tryksvagt u-) som ugyl₁dig, ukyn₁dig, umyn₁dig, uti₁dig, uvil₁dig, uvil₁lig, uvær₁dig, uærl₁ig (ell. uærl₁ig); i mange tilfælde er der vaklen ml. stød og ikke-stød, fx. ved ublodig, ufarlig, ufredelig, ukærlig, uvenlig. 5.3) hvor efterleddet er et adj. afl. m. andre suffikser (end de u. 5.2 nævnte), sker der i reglen ingen ændring af dette m. h. t. stødforhold, kun ordene paa -som (i reglen med tryksvagt u-) faar i reglen stød paa efterleddet (naar dette ikke har stød som selvstændigt ord): u₁fø₁lsom ell. u₁fø₁lsom (ell. u₁fø₁lsom), u₁tviv₁lsom, u₁vej₁lsom osv.; i ordene paa -bar er stød nu sj. (SvGrundtv. (Filologmødet.1876.117) har u₁hol₁d₁bar; CFBruun. OmAkcenten. (1885).24 angiver u₁bru₁g₁bar, u₁sej₁l₁bar). 5.4) verber, hvis efterled er stødløst som selvstændigt ord ell. slet ikke bruges selvstændigt, har stød: u₁lej₁lige, u₁ma₁ge, u₁ro₁lige; endelig findes stød i adj. u₁hy₁re (ell. u₁hy₁re).

C. præfiksets funktion og betydning (jf. Rosell. Præfæxet o- i nord.språk.I. (1942)).

6) u- angiver i reglen en negativ modsætning til det ved efterleddet betegnedes begreb; denne modsætning kan være af dobbelt art, nemlig: 6.1) en kontradiktorisk modsætning, idet ordet med u- betegner, hvad der ikke hører ind under, ligger uden for det ved efterleddet betegnedes begreb, og saaledes sammenfatter alt (event. flere modsætninger af anden art) inden for det paagældende omraade med undtagelse af det ved efterleddet angivne, fx. Uadel, der omfatter alle stænder minus adelen

(*o*: gejstlighed, borger-, bondestand, der hver for sig (paa en anden maade) danner modsætninger til adelen); som eksempler paa denne funktion af u- kan nævnes: u-aabenbar, -aabnet, -adelig, -adspurgt, -advaret, -affekteret, -afgjort, -arbejdsdygtig; det er især i adj. (spec. adj., hvis efterled er et part.), at u- bruges i denne anvendelse (se ogs. u. bet. 3.3); ofte bruges et ord med u- i forb. med tilsvarende ord uden u- til at betegne alt (alle) inden for det paagældende omraade, fx. adel og uadel, fødte og ufødte, lærde og ulærde; denne art modsætning kan altid udtrykkes v. hj. af forb. ell. sgr. med ikke, baade i de tilfælde, hvor dannelsen med u- (der for størstedelens vedkommende tilhører bogsprog ell. fa. sprog) er gængse, og (især) i de tilfælde (navnlig ved subst. og ikke-afledte adj.), hvor ord med u- ikke bruges ell. har anden anvendelse (se bet. 7), fx. ikke-accentueret (uaccentueret), (sprog og) ikke-sprog, (rødt og) ikke-rødt, ligesom ikke (ej) er eneste middel til negering af et med u- præfigeret ord: ikke udækket (jf. u. bet. 6.2). **6.2** en kontrær modsætning, idet et ordpar med og uden u- betegner to bestemte modsætninger inden for et omraade, der omfatter mere end de to betegnede forhold og rummer mulighed for flere andre lignende modsætninger, fx. Ro: Uro (fjorsk. fra: Ikke-Ro), Skyld: Uskyld (fjorsk. fra: Ikke-Skyld); modsætninger af denne art har ikke den absolutte, fast afgrænsede karakter som de kontradiktoriske, de faar mere kvalificerende ell. følelsesbetonet betydningsindhold og taaler modificerende bestemmelser, fx. temmelig, meget, lidt, i nogen grad udannet, udansk, uordentlig; som eksempler paa denne funktion af u- kan nævnes: u-almindelig, -anselig, -anständig, -appetitlig, -artig (2); forbindelsen med ikke har her anden bet., end hvor der foreligger kontradiktorisk modsætning, idet ikke her finder udstrakt anv. i (litotiske) omskrivninger, hvorved man (paa en forsigtig, diplomatisk maade) er i stand til at udtrykke en lille nuance i forhold til det tilsvarende ord uden u-, nemlig at noget nærmer sig til ell. muligvis, eventuelt er det ved efterledet betegnede, fx. ikke ueffen, ikke utænkelig, ikke uvittig osv.; vi kan ved inddragelse af de litotiske forb. m. ikke faa fig. fire grader (fra positiv til negativ): sandsynlig — ikke usandsynlig — ikke sandsynlig — usandsynlig. || ogs. i tilfælde, hvor et ords normale kontrære modsætning udtrykkes ved et (etymologisk) forskelligt ord, findes undertiden en afledning med u-, som udtryk for en mindre stærk (outreret) modsætning end den, der betegnes ved de to fjorsk. ord, fx. klog — uklog — dum; Ven — Uven — Fjende; Sandhed — Usandhed — Løgn; ren — uren — snavset; skøn — uskøn — grim. **6.3** i mange tilfælde har u- i samme ord baade kontradiktorisk og kontrær funktion, svarende til to noget forskellige betydninger,

der dog ofte er vanskelige at holde ude fra hinanden (som regel er den kontradiktoriske bet. den oprindelige, primære og den kontrære udviklet heraf), fx. udansk, dels (ved kontradiktorisk modsætning): ikke-dansk (*o*: omfattende alle andre nationaliteter i modsætning til dansk), dels (ved kontrær modsætning): ikke i overensstemmelse med dansk skik og brug, tankegang osv.; ved mange ord er en opr. kontradiktorisk anvendelse ved bet.-udviklingen blevet afløst af en kontrær, fx. betegner Ufred egl. „det, at der ikke hersker fred“, men det har faaet indskrænket sit betydningsomraade til kun at omfatte „tilstand præget af krig, stridigheder, kiv, uroligheder olgn.“ (danner altsaa en lignende kontrær modsætning til Fred som (mere specielt) ordet Krig).

7) mere specielle og videre anv. af bet. 6. **7.1**) hvor efterledet betegner noget paakrævet, nødvendigt ell. værdifuldt, kan u- (for en moderne sprogbevidsthed) faa den specielle funktion at betegne en uheldig, beklagelig mangel paa, et savn, en fraværelse af dette, fx. Uorden, Utak, Utugt, Uvære. **7.2**) i visse tilfælde, hvor efterledet (især et subst.) er indifferent m. h. t. det positive: negative, det gode: daarlige, det rette: urette osv., kommer u- til at negere ikke tilstedeværelsen af selve det, efterledet betegner, men des gode, rette, fordelagtige ell. sædvanlige, normale art, side, saaledes at ordene med u- betegner en daarlig, ond, ugunstig, uheldig, ufordelagtig ell. unormal art, et daarligt osv. tilfælde af det, efterledet betegner, fx. Uaar, Udaad, Udyr, Ugerning, Ugræs, Uraad, Uskik, Utide, Uting, Uvane, Uvejrs, Uvæsen (saa at modsætningen til ordene med u- kan blive sgr. med velolgn. ell. attrib. forb., fx. uopdragen: velopdragen; Uvilje: Velvilje; Uaar: godt aar osv.); heraf kan (bl. a. hvor efterledet ikke eksisterer som selvstændigt ord) udvikle sig en nedsettende (pejorativ) anv. af u-, fx. i Uhyre, uhumsk, Utyske, og i tilfælde, hvor efterledet ogs. har nedset. bet., en forstærkelse af denne bet. (jf. bet. 7.3), fx. i Ubæst. **7.3**) fra tilfælde, hvor u- egl. negerer muligheden af at tælle, maale noget (jf. ty. unmasse, unmenge, unzahl ofl.), kan præfikset nærme sig til forstærkende bet., jf. Udyb (2), Umasse, Umængde, Utal (og utallig); heraf kan udvikle sig til et forstærkende præfikset ved adj., angivende en høj grad (jf. ty. dial. ungross, unlang, unreich, untief, meget stor, lang osv., nt. unfuul, uren, unrusig, urolig (til rusig, urolig) ofl.); denne anv. af u- er i rigsspr. sj. og kan næppe udnyttes til nydannelser, se ubeklagelig 2, unødig (i bet.: meget nødvendig), ustolt, jf. ustyrtelig; som eksempler paa dial. ord kan nævnes uforfærdelig (*o*: ganske forfærdelig. Hübertz. *Éro.* (1834). 253), ulæsterlig (*o*: læsterlig. Feilb.).

8) (da. gl.) præfikset bruges undertiden selvstændigt (løsebet), især i forb. som rimelig osv. med u foran, som (især spøg.) omskri-

ning for tilsvarende ord med u- (være) første Aarsag til, at (en) kan kaldes ulykkelig. Med saadant er U har den gode Mag. W— stemplet min Lykke. [*Lyche.*] *Mine Hændelser.* (1786). 92. christelig Kirke-Tidende med u foran. *Grundtv. E. 53.* Lykken er en Gudinde, man ikke skal stole paa; hun tilkommer ofte, at man sætter et „U“ foran hendes Navn. *Blich. (1920). XXVII. 76.* Du er rimelig med u forved. *Krist. Ordsp. 257. jf. bet. 7.1:* Han var ugift og meget andet med u. *Hjortø. S. J. 47.*

u-aabenbar, adj. spec. (især jur., nu næppe br.) om misgerning: som ikke er sikker, „oplagt“, fordi forbryderen ikke er grebet paa fersk gerning (jf. u. aabenbar 1.1). *Nørreg. Privatr. IV. 24. 235. ASØrsted. (Jur. Arkiv. XXIX. 183).* ☐ **u-aabnet**, part. adj. *Moth. A15.* Boet henstaaer uaabnet. *VSO. jf.: Principium er, som Ordet siger, det Første ☉: det Substantielle, Ideen i Følelsens, Begeistringens uaabnede Form. Kierk. VIII. 94. især om brev: et Par Breve, som han sendte uaabnede tilbage. smst. I. 283. Erl. Krist. MM. 95. || (jf. aabne sp. 18°; fon.:) uaabnet Vokal i Ord som sidst. Brøndum-Nielsen. GG. I. 261. ☐ **u-aand**, en. (jf. ty. ungeist) 1) mangel paa aandeligt liv, aandelige interesser, højere stræben olgn.; aandelshed; indstilling, aandspæg, tendens, strømning af daarlig, lav, uædel, ofte spec. jordbunden, materialistisk art. trods Tidens Uaand (har hun) ikke . . anset det fornødent at tilsidesætte sit Hoveds Dannelse for sine Fødders. *Rahb. Tilsk. 1807. 250. *Frihed for Uaand, saa vel som for Aand. Grundtv. PS. V. 521. Aandens Krig imod Uaand. K. Munk. Fugl Fønix. (1939). 26. 2) ond aand (5), dæmon olgn. alle de store Vidner i Oldtidskirken, som overvandt det romerske Rige og lærte alle de vilde Uaander til lystre deres Bud. O. Møll. Gudstjeneste i Skolen. (1873). 21. Naturfolkenes Frygt for Uaander og Hekse. *Zak. Niels. Ki. 160.* Historien om Jesus, der drev to Uaander ind i 2000 Svin. *Fr Poulsen. RK. 234.* **-aandbar**, adj. (sj.) om luft: ikke egnet til at indaandes. Gjæringen frembringer en uaaandbar Luft, som ved sin Vægtfylde samler sig paa lave Steder. *Ørst. I. 112. uaaandbare Gasarter. Viborg. (Vid. Selsk. Skr. III. 233).* ☐ **u-aandelig**, adj. som ikke er af aandelig art, men aandløs, verdslig, materiel olgn. *Jak. Knu. G. 166.* Bos Far var yderst illitterær, i betænkelig Grad uaaandelig indstillet. *Poul. Sor. BS. 205. hertil: en grov Uaaandelighed fik Herredømmet. Sibb. Aa. I. 724.* ☐ **u-aar**, et. (oldn. úár, mnt. unjar) ulykkelig aar; aar, der er præget af krigsulykker, epidemier ell. (især) misvækst, dyrtid, hungersnød olgn. *Moth. A156.* lad end nogle Aar være mindre frugtbare, lad dem end synes Uaar. *Rahb. Tilsk. 1798. 149. Grundtv. PS. VIII. 180.* De (☉: fattige) vejrer Uaaret og oversvømmer den velstaaende Bydel. *And. N. z. PE. III. 224.* Byen begyndte efter de**

mange Uaar og efter den Stilstand, som Kriegen havde foranlediget, paany at komme til Kræfter. *Jac. And. Er. II. 265.* **-adel**, en. (ænyd. d. s., ty., mnt. unadel; hist., nu l. br.) indbegrebet af de personer, stænder, der ikke tilhører adelsklassen; ogs.: enkelt ikke-adelig person; især i forb. adel og uadel. udi Romuli Tiid . . var det Romerske Folk ikkun deelt udi 2 Classer, nemlig Adel og U-adel. *Holb. Herod. 23. Molb. DH. I. 186.* Alle bør aflægge (eden), adel og uadel, særlig stændernes råd og gejstligheden. *ADJørg. III. 33.* || (jf. u. I. Adel 3 og III. adel; nu næppe br.) brugt som præd., m. (overgang til) adjektivisk bet. *Holb. DH. II. 99.* Var dend døde af adelen, saa ringes der for ham om midt-dagen efter klokken 12; men var hand u-adel, saa klokken 9: om morgenen. *Jac Bircherod. R. 95.* ☐ **-adelig**, adj. (ænyd. d. s.) Det høieste . . en Uadelig kunde blive, var. u. Borgermester. *Engelst. Nat. 266.* Hver uadelig Mand maa gaee over Pladsen med blottet Hoved. *HCand. (1919). V. 106. D&H.* **-adskillelig**, adj. [uad'sgel'æli] (nu sj. (i omhyggeligt spr.) **-adskillig**. *Moth. S304. Mossin. Term. 628. Steensby. Geogr. 90. Aa Dons. MV. 102.* adv. d. s. ell. **-t** ell. (†) **-en** (*Moth. S304. E. Jessen. RI. 107.*) (ænyd. uadskil(le)lig, glda. uatskilliælik (het) (*Fragm. 137. 148.*), uadskilleligh, -skillelægh, -skillig (*Bønneb. I. 88. 209*)) som ikke lader sig (adskille i mindre dele, rive fra hinanden; som danner en uop-løselig sammenhæng, enhed; om del, element osv.: som er uløseligt forbundet med, ikke kan fjernes fra noget andet. I den Hellige og u-adskillige Trefoldigheds Navn. *Cii. 1731. (Søkrigs. A. 2. Mmm2r.)* (jeg ved ikke) hvorledes at det Principium om de uadskillige Ting kand bestaae efter det almindelige Begreb som man gir sig om Rummet. *Kraft. (KSelsk. Skr. III. 257).* Slesvig er en uadskillelig Del af det danske Rige. *Lehm. III. 202.* navnerækker og slagskildring danner et uadskilleligt hele. *AOl. DH. II. 126.* Leddene er som Regel uadskillige. *PDiderichsen. DG. 232.* || uegl., om personer: som altid er sammen, i hindandens selskab; (l. br.) om ting: som altid findes sammen med, er forbundet med noget andet. Hvorfor skye (de) hinanden ligesaa ivrig, som de før være uadskillige? *Rahb. Tilsk. 1791. 255.* De Uadskillige. *Heib. (vaudevilletitel. 1827).* I vil . faae mig til eders uadskillige Ven og Ledsager. *Hrz. F. 85.* Man tror at se ham i den uadskillige slidte Præstekjole. *Bobé. HE. 83.* || i forb. m. fra ell. (l. br.) med. Gierninger, der ere uadskillige fra en god Avlsmand. *JPPrahl. AC. 91.* et med alle voldsomme Revolutioner uadskiltigt Anarchie. *FrSneed. I. 390.* de adspredelser og ud-skejelser, som var uadskillige fra et stort og glimrende hof. *ADJørg. JE. 61.* Uadskillelig med Torpedo er Udskydningsapparater. *Sal. 2. XXIII. 625.* || i forb. som uadskillelig(t) forbunden med ell. knyttet til

(noget). Uadskilleligt er Absalons Navn . . knyttet til Rigets . . Gienreisning. *Molb.DH. II.469.* Dette tungsind er . . uadskillelig knyttet til letsindet. *ADJørg.JE.59.* Personlig religiøs Oplevelse er hos Luther uadskillelig forbunden med en stadig Kamp for begrebsmæssig Erkendelse af Skriftens Mening. *OFriis.Litt.236.* || *hertil: Uadskillelighed. vAph.(1759).* disse Forlovede med deres evige Vrøvelier og Uadskillelighed. *Heib.Poet.VI.476. SHEegaard.O.4.167. -adspurgt, part. adj. (ænyd. watspord, -spurt, fsv. oatspordher; især foræld.) som ikke er blevet spurgt (om tilladelse, raad, oplysninger); ogs.: som ikke er blevet opfordret til at gøre noget, men gør det af egen drift. Man kand sige Sandhed, enten man er adspurdet eller u-adspurdet derom. Holb.Ep.IV.192. som appos. (tilstandsbetegnelse): Hun var uadspurgt bleven forlovet med (ham). Engelst.Qvindekj. 113. *da vilde jeg forbaade | De tvende, som i en vellystig Time | Gav mig Tilværelse, og uadspurgte | Mig kasted ind i denne vilde Strid, | Hvor Dyden altid taber. Blich. (1920).VI.284. svare uadspurgt. D&H. || i forb. som ham uadspurgt (jf. u. u- 3.3), uden at han er blevet spurgt. saasom han Kongen u-adspurt var bleven Erke-Bisp, saa meenede han ogsaa Kongen u-adspurt at kunde gjøre og lade hvad han vilde. Holb. 30 *DH.I.329.* Alt dette gjorde Rigsraadet baade Folket og den menige Adel uadspurgt. *Allen. I.29. ogs. m. flt.-bøjning: (øgteskabet) skulde staae fast, om hun endogsaa ægtede nogen, hendes Forældre u-adspurgte. Schousbølle.Sazo.126. -advaret, part. adj. (ænyd. uadvaret, -uarit, -uaaret; nu næppe br.) uden at have faaet ell. (sjældnere) givet underretning ell. (ad)varsel; uden forudgaaende varsel; ogs.: ganske uventet, uanmeldt olgn. Jeg var uadvaret om Faren. VSO. især som appos. (tilstandsbetegnelse) ell. m. overgang til adverbial brug: det Øvrige (skal) uformodentligen og uadvaret overfaldes og med Hostilitet til Lands og Vands søges at bemægtiges. Holb.DH.III.300. Torstensson faldt . . u-advaret ind i Holsten. Slange.ChrIV.1322. det hele . . maatte dratte ned i Hovedet paa den, der uadvaret traadte ind af Døren. Reiserer.KG.102. Man lod mig gaae, uadvaret om det, som forestod mig. MO. || i forb. som mig uadvaret, uden at jeg havde faaet underretning ell. varsel. (ærkebiskoppen) understod . . sig, dog Kongen u-advaret, til Keyseren at udsende sit Klagemaal. Slange. ChrIV.681. † -afbedelig, adj. (ænyd. d. s., ty. unabittlich, holl. onafbiddelijk; til afbede) som ikke lader sig afværge, sone, formilde ved bøn; ogs.: ubønhørlig, oprette en fast uafbedelig Forsømmelse. Langebek.Breve. 60 *14. *om strengelig | Kritiken . . uafbedelig | Den friske Krands fra glade Isse river. Zetlit.NH.66.* en fast uafbedelig Nemesis, som uden Persons Anseelse, uomgiængelig gjør**

sin Ret giældende. *Birckner.Tr.31. † -afbevislig, adj. som ikke lader sig modbevise, gendrive. det uafbevislige Faktum, at (osv.). Schiern.HS.I.77. -afbrudt, part. adj. 1) om bygning ell. (nu kun, l. br.) bro olgn.: ikke ned-, sonderbrudt. Moth.B416. 2) (l. br.) som ikke afbrydes i sin tale; som tilstandsbetegelse ell. adv.: den Fremmede fik Tid til uafbrudt at fortsætte sin Tiltale. Heib.Poet.X.83. hvorpaa jeg, uafbrudt af Dig . . begynder med mine Ord. PVJac. Breve.5. 3) som er uden mellemrum, huller, lakuner, gaar ud i eet; som sker, foregaar uden afbrydelser, standsninger; stadig. vAph. (1764). Landet (havde) i lang Tid . . havt en uafbrudt Række af indfødte Konger. Engelst.Nat.56. O hvor længe har dette Øieblik været mit Hjertes uafbrudte Ønskel Heib.Poet.V.238. Ingen Mennesker bor her, et uafbrudt Øde hersker til alle Sider. Myl Erich.S.166. den hittidige Verdensrekord . . for uafbrudt Flyvning. Pol.^{1/4}1927.10.sp.3. disse uafbrudte irettesættelser. Gersov.KL.7. se ogs. u. I. Følge 3 slutn., Rækkefølge 1. || som tilstandsbetegnelse ell. adv. Han taalede uafbrudt i to Timer. VSO. Uafbrudt maatte vi rebe og stikke Reb ud. Buchh. FD.65. || *hertil: Enhed og Uafbrudthed i Liv og Udvikling (o: i naturen). Brandes. II.152. ♣ -affekteret, part. adj. Hun er en Dame af icke megen stor Anstalt, men desto mere yndig, douce og uaffekteret. Klevenf.RJ.41. man skal ikke skrive flere bøgstæve, énd som man u-affectéred og uden tvång kan údsige. Høysg.AG.126. Mørch er af Forfatteren ment som en ganske uaffekteret Personlighed, uhøjtidelig, ærlig. Brandes.XIII.505. || † uaffekterede Templer og Ruiner (jeg mener hermed: ægte og ei eftergjorte Ruiner). RudBay.EP.II.119. -affordret, part. adj. (emb., jur., især foræld.) som ikke er krævet afleveret ell. (især) udbetalt. Moth.F272. Saadan uaffordret Arv . . skal gøres frugtbringende af Fonden ad usus publicos. Forordn.^{3/4}1817. §7. Pengene staae endnu hos mig uaffordrede. VSO. Uaffordrede Arvemidler. Hylling. HJ.449. uaffordrede (o: uhævede) renter (i Overformynderiet). Ordbs. -afgjort, part. adj. spec. i flg. anv.: 1) om indbyrdes mellemværende som kamp, konkurrence: som ikke er resulteret i sejr for nogen af parterne. En uafgjort Kamp. Wolfh.MarO. E. var faldet i Sovn, træt og fortumlet af Dagens uafgjorte Kamp med Sindets Dæmoner. HansPovls.HF.31. || spec. (sport.) om sportskamp. uafgjort Kamp i . . Cricket, Fodbold, Boksning. Sportsleks.I. 293. ogs. i substantivisk anv.: Uafgjort havde været retfærdigst (o: som resultat af en fodboldkamp). Pol.^{1/10}1937.10.sp.2. (Danmark) skal nu kun spille uafgjort mod Finland . . for at erobre Aarets ubestridte Førsteplads i Norden (o: i fodbold). smst.8.sp.1. 2) om tvist olgn.: som ikke er bragt ud af verden ved**

dom, mægling olgn. (det) var (ikke) tjenligt, at samme Irringer længere skulle u-afgiorde henstaae. *Slange. Chr. IV. 157*. Høieste-Rets uafgiorte Sager. *VSO. jf. Moth. G363. 3*) om sag: som har flere muligheder, løsninger, m. h. t. hvilke man ikke har truffet sit valg; om usikkert forhold: som man ikke er naaet til klarhed over, ikke har dannet sig nogen sikker mening om, og er det endnu hos mig en u-afgiort Sag, om den borgerlige eller velbaarne Smag er meest naturlig. *Hob. Ep. IV. 266*. Det er . . uafgiort om Høsten ikke er nok saa behagelig som Foraaret. *Bagges. L. II. 88*. Dette Forslags Skæbne er uafgiort. *Socialdem. 9/4 1948. 2. sp. 3. ofte i forb. som henstille som uafgiort (se henstille 4.2)*, lade henstaa (se u. henstaa 2.2), staa, være uafgiort ell. lade uafgiort: (man) lader det være uafgiort, hvilken af Delene det er. *Høysg. S. 145*. Hvorvidt det vilde blive en passende Indledning skal jeg lade uafgiort. *Kierk. I. 42*. Det er ikke et ligegyldigt Spørgsmaal . . som vi kunde lade staae uafgiort. *Mynst. Betr. I. 313*. || hertil: Sagens absolute Uafgiorthed. *Jak. Knu. A. 146. (sj.) i ft.*: en lille usikker Student, der famlede om paa maa og faa og saa smaat begyndte at slaa sig til Ro med Uafgiortheder. *Aase Hans. Vr. 72. 4*) i videre anv.: ubestemt; vaklende; usikker. 4.1) ¶ om børs, kurser. usikker el. uafgiort Tendens; afvekslende højere og lavere Kurser. *Forr. O. 576. jf.*: Londons børs viste i dag en hel del uafgiorthed. *Cit. 1946. (OrdbS.). 4.2*) (Ω; l. br.) om person: som ikke er naaet frem til et fast standpunkt, en bestemt indstilling. Det gjelder om at blive saa apathisk og uafgiort som muligt. *Kierk. VI. 188*. Ogsaa Ungdommen spørger efter Livets og Tilværelsens Mening . . Men Ungdommen er uafgiort og uafklaret. *Vor Ungdom. 1937/38. 97*. Det er ikke de store Syndere, men de pjattede og uafgjorte, der giver Grobund for det onde paa Jorden. *KMunk. OS. 47*. den uafgjorthed, hvormed (Adam af Bremen) står overfor spørgsmalet om den nordiske kirkes fremtid. *AD Jørg. I. 207*. -afgørende, part. adj. (nu sj.) mod Baggessen har han (o: P. Hjort) talt mangt et vigtigt, værdigt og dyrebart Ord, som . . staaer urokket og seirende, uagtet Modpartens tilsyneladende Triumph paa den juridiske, i deslige Forhandlinger uafgjørende Kampplads. *Cit. 1818. (Hjort. B. I. 50)*. Krigen bestod mest i enkelte, som oftest uafgjørende Slag. *Molb. DH. II. 235*. Ω -afgørlig, adj. [ʰuau̯gøːrli, nau̯gøːrli] som ikke kan afgøres. *vAph. (1759)*. hvorvidt det Wælske Rige . . engang kan have strakt sig . . er uafgørligt og kan være os det Samme. *Grundtv. HV. I. 200*. Om Ranch selv har givet Skuespillet . . dets Form, eller om han blot har forsynet det med denne Sangtekst . . det maa siges at være helt uafgørligt. *HBrix. AP. V. 284*. Ω -af-

hentet, part. adj. *Moth. H166*. Uafhentede Breve paa Posthuset. *VSO*. Uafhentede Billetter sælges fra i Dag. *Pol. 1938. 10. sp. 5*. Ω -afhjælpelig, adj. *vAph. (1764)*. var da det, han havde at melde, saa sørgeligt, saa uafhjælpelig sørgeligt? *Rahb. Fort. II. 263*. det Savn, han nu maatte bære paa, var uafhjælpeligt. *Pont. LP. VIII. 5*. -afhændelig, adj. (især jur.). en uafhændelig Rettighed at efterforske . . Sandheden. *Birckner. II. 236*. Repertoiret er et Theaters Tilværelse, dets uafhændelige Eiendom. *Hrz. XIII. 284*. En stor Del af Frankrigs Jord . . havde ligget hen som uafhændelig og gennemgaaende slet dyrket. *Fridericia. NH. I. 53*. || hertil Uafhændelighed. *Amberg. VSO*. jordens uafhændelighed. *Grønb. Hellas. I. (1942)*. 125. † -afhængelig, adj. d. s. s. -afhængig. *Eilsch. Term. 21. sa. Phil. Brev. 154. 157*. 180. † -afhængende, part. adj. d. s. s. -afhængig. Kronen Portugal (blev erklæret) frie og uafhængende fra den Castiliske. *LTid. 1760. 189. Mall. SqH. 385*. Grækenland bestod paa denne Tid af adskillige smaae uafhængende Stater, som regieredes af Konger. *J. Baden. Horatius. I. 61*. -afhængig, adj. [ʰuau̯hæŋˈi, ogs. nau̯hæŋˈi] (jf. -afhængelig, -afhængende). *vAph. (1764)*. (de tre kedler) kunne anvendes uafhængigt af hverandre. *Ursin. D. 78*. Efter deres Oprindelse udgør de saaledes tre af hinanden uafhængige Skuespil. *OFris. Litt. 195*. || i abs. anv.: selvstændig; frit stillet; ubunden; om person: ikke bundet af (hensyn til) familie ell. andre forpligtelser, bestemte (fastlagte, ortodokse) synspunkter, ell. som i økonomisk henseende er sin egen herre; om forhold, især plads, stilling: hvori en person er frit stillet m. h. t. arbejdsforhold ell. økonomi. een af disse uafhængige og dybsindige Engelmænd, der . . indsee Feilene i sit og andre Landes Forfatning. *FrSneed. I. 437*. Jeg stakkels, forældreløse Barn, hvorledes er jeg værdig til med Eet at sættes i Overflod og i en uafhængig Stilling! *Hrz. IV. 166*. en uafhængig og en velhavende Mand, der selv holder Hest og Vogn. *Kierk. VII. 430*. Der dannedes 1918 „Socialistisk Arbejderparti“ og „Det uafhængige Socialdemokrati“, der 1919 sammensluttedes til „Danmarks venstresocialistiske Parti“. *Sal. XXI. 858*. hun var økonomisk uafhængig. *AaDons. S. 28. jf.*: (han vil) overraske sin Søn med at sætte ham i Besiddelse af en uafhængig Formue. *Gyld. XI. 260*. || (gram.) selvstændig i syntaktisk henseende; især: ikke underordnet et led, en sætning ell. ikke styret af et ord. *Lund. OO. 477. Lefolii. SG. 9*. -afhængig-hed, en. [ʰuau̯hæŋˈi, heːð ell. (især) nau̯hæŋˈi, heːð] *vAph. (1764)*. *I havde solgt | Det danske Riges Uafhængighed | Til Tydsklands Keiser. *Boye. PS. II. 40*. Tanken (har) aldrig udfundet et skjønnere Sindbillede paa Uafhængighed end Himmelens — fattige. *Fugl. Kierk. VIII. 268*. Rektor blev

ved at tale. Han hævdede sin Uafhængighed af alle Avtoriteter. *Schand.AE.95.* økonomisk Uafhængighed. *JesperEw.PF.93.* || *hertil* Uafhængigheds-følelse, -lyst, -lysten, -trang og (*m. h. t. en stats uafhængighed af en anden*) Uafhængigheds-bevægelse, -dag, -erklæring, -kamp, -krig (*i best. f. spec. om krigen, der førte til U. S. A.'s uafhængighed 1783*), -parti, -politisk ofl. **-afkortet**, *part. adj.* **1)** (*faql.*) svarende til afkorte **1.** uafkortet Brænde. *MCBruun. GL.8.* et Miniature-Klaver (*med*) Uafkortet Klaviatur. *Pol.^{1/2}1938.7.sp.5.* Uafkortet Tømmers. *Bek.Nr.665^{20/12}1940.A.I.* **2)** $\varnothing$ svarende til afkorte **2.** *vAph.(1764).* Renterne af den store Kapital tilflood hende uafkortet. *Bung. F.94.* Det er den Frihed, det kommer an paa, Friheden til uafkortet at være Menneske. *VorUngdom.1945/46.21.* **-afladelig**, *adj.* [uaul'a'dali, ogs. 'laul'a'dali] *adv. d. s.* **20** ell. **-t** ell. ($\ddagger$) **-en.** (*ænyd., glda. d. s., jf. oldn. úaflátlig, úaflátanlig, ty. unablässig, ældre ty. unablässlich, og mnt. unafatlik, uudryd- delig; 2. led afl. af I. aflade* **2)** om virksomhed *olgn.:* som stadig fortsættes, drives, holdes gaende; som foregaar, virker uophørligt ell. uden standsminger, afbrydelser; (*nu l. br.*) om kraft, følelse, tilstand: som stadig vedvarer, holder sig; ogs. som et (*egl. overdrevent*) *udtr. for stor hyppighed, hurtig rækkefølge olgn.* **1)** $\varnothing$ som *adj.* jeg haver . . . en uafdelig Smerte i mit Inderste. *Rom.9.2.* De hæftige og uafdelige Forfølgelser, som Telemach lider paa sine Reyser, opvækker af Venus. *Holb.Ep.II.44.* Nu var hans poetiske Aare, formedelst uafdelig Brug, noget fortrøret. *Ew.(1914).I.68.* de galonerede Tjenerne og den uafdelige Skiften Tallerkener. *Pont.I.P.VI.30.* Dens ($\circ$: *totems*) Forbindelse med Ægteskabsforhold . . . er saa uafdelig, at man ikke kommer ud over denne Sammenhæng. *Sal.²XXIII.649.* (*nu næppe br.*) *i slutningsformler i breve:* Sluttes med tjenstl. Hilsen til Hans Kiære Fættene, og lever med en uafdelig Høiagtning Velædte . . . Hr. Secrétaire Hans . . . ydmygste tiener. *Langebek. Breve.54.* Jeg . . . forbliver med uafdelig Troskab og Zele . . . Deres Excellences underdanigste Tiener. *Gram.Breve.173.* || (*nu sj.*) *i forb. m. personbetegnelse:* som stadig er ell. virker som. Forbliver stedse Republikens skyldigste Tiener og uafdelige Forbedere. *Holb. Rpb.II.2.* han var i Stue med en uafdelig Bladmand, hvis Passion er og bliver den karakteristiske Anekdoter. *OGEismar.MM.127.* det var Ghetto-Mærket, der brændte denne uafdelige Jøde ($\circ$: *Brandes*). *sa.E.34.* **2)** som *adv.* De sloges uafdelig i 5 Timer. *Mall.SgII. 318.* han kom til at stikke Piben ind . . . og det vilde . . . falde ham lidt trykket; thi han ryger uafdeligt. *Blich.(1920).XXIV.90.* de tiene Gud uafdeligen (*1907:* uafdeligt; *Chr.VI:* stedse) Nat og Dag. *ApG.26.7.* *jf.:* *jeg (*hørte*) Søen rulle langsom, uafdelig

ind paa Strandbredden. *JVJens.Di.82.* **-af- ladende**, *part. adj.* (*glda.* uafsladende; *nu næppe br.*) *d. s.* *de svovlede Luer | Flamme ei længer, som da, med uafsladende Straaler | Atmosfæren igiennem. *Stoud.T.124. jf.:* *Ser Du de haarde Følger ej, som uafsladent | indgravet røver Dine bedste Aar? *Wanscher.R.18.* $\ddagger$ **-afmaalelig**, *adj.* som ikke kan (*op-, ud*)maales; *umaadelig stor.* *Tør vel den digtende Kunst i en mørk uafmaalelig Viide, | Nærme sig til dig? *Ew. (1914).V.66.* **-afkrystelig**, *adj.* (*især* $\varnothing$, *jf. dog:* „Figurligt i Almuens Tale.“ *VSO.*) som man ikke kan ryste af sig; næsten kun billedl., om noget ubehageligt: som man ikke kan befri sig for. en uafkrystelig Skam. *VSO.* en uafkrystelig Tungsindighedstilstand. *Brandes.V509.* Uafkrystelig Søvnighed. *Buchh.SP. 265.* (*du er*) blevet uafkrysteligt forelsket i en Kvinde. *KMunk.DU.60.* || om *person:* hvis ledsagelse, omgang, overhæng man ikke kan befri sig for. *jeg har ($\circ$: *ved bortrejse*) befriet mig for en Byrde | af nogle Skokke uafkrystelige Danskere, | der uden Nødvendighed laa mig paa Hjærte. *JVJens.Di.61. jf.:* Togo's tolv pansrede Kolosser, der fulgtes uafkrysteligt Side om Side med os. *ÅKohl.MP.III. 366.* (*en forsikringsmands*) Uafkrystelighed. *Pol.^{1/2}1937.9.sp.4.* **-afselig**, *adj.* (*efter ty. unabsehlich, unabsehbar; til afse 3; nu næppe br.*) som man ikke kan se ende paa ell. danne sig et overblik ell. fuldstændigt skøn over; *uoverskuelig.* *evig uforandret er din ($\circ$: *Uranias*) Glæde . . . | En skjøn, en lang, en uafseelig Kjæde, | Af lige store Leed. *Ew.(1914).V.158.* alt omkring mig laae udstrakt i en uafseelig sortegraae nogen Flade. *Bagges.L.I.247.* at have reddet en Uskyldig fra en uafseelig Ulykke. *Gylb.IX.182.* den uafseelige Allee af de nikkende Træer. *Cit.1836.* (*Høyen.Breve.100.*) **-afskygget**, *part. adj.* (*l. br.*) uden afskygninger, *nuancer; unuanceret.* Man lever midt i en holdbar, uafskygget, drøj Livsglæde. *Rode.It.47.* en kraftig Baryton, varm og vellydende, dog klanglig set endnu noget uafskygget. *Pol.^{1/2} 1925.14.sp.6.* $\ddagger$ **-afstridelig**, *adj.* (*jf. uafstrættelig*) som ikke kan bestrides ell. frakendes en; *ubestridelig.* Hvad jeg og Du have tilovers tilhører med uafstridelig Ret Den, der ei har Det, hvormed han skal møtte og klæde sig og Sine. *Rahb.Tl'sk.1803.219.* **-afstrygelig**, *adj. spec.* (*nu næppe br.*) *d. s. s.* -aftvættelig. *Vorde det vil forsand en uafstrygelig Skamplet, | Hvis ei nogen Danaer har Mod til Hektor at møde. *Wilst.II. VII.v.97. jf. VSO.* $\varnothing$ **-afsættelig**, *adj.* ($\ddagger$ (*i bet. 2.*) **-afsættelig**, *vAph.(1764).*) **1)** som ikke kan afsættes fra sit embede *olgn.* *VSO.* i Fremtiden tilfaldt Valget et uafsætteligt Statsraad. *Fridericia.17&18Aarh.135.* en uafsættelig rigsforstander. *Ugeskr.fRetstv.1944.B. 265.* **2)** om *vare:* som ikke kan sælges, afsættes. *KiøbmSyst.I.11. JySaml.5R.VII.15.* || *uegl.:*

som ikke kan afsættes ved giftemaal. (der) gives en stor Deel brave Mænd, der har . . uafsættelige Døtre. *Rahb. Tilsk. 1794. 275.*

† **-afttrættelig**, *adj.* d. s. s. -afstridelig. den tydske Digtning med alle sine uaftrættelige Skønheder. *Grundtv. (APhS. XIX. 152).* ☐

-aftvættelig, *adj.* (jf. -afstrykelig, -afva(d)skelig, -afviskelig) som ikke kan vaskes af; især billedl., om skam(plet), skændsel: som ikke kan afvaskes, udslættes. *du, som jeg dræbte, | Hvis brændende Blod uafvættelig klæbte, | . . paa min Haand. *Pram. Stærk. 165.* det brunrøde Støv (trængte) ind og lagde sig i uafvættelige Lag. *Buntzen. MB. 68.* en uafvættelig Skændsel for den tyske Nation. *Pol. 18/1945. 6. sp. 3.* ☐ **-afva(d)skelig**, *adj.* d. s. s. -aftvættelig. Gulvet er sort af uafvaskeligt, aargammelt Snavs. *Socialdem. 18/1912. 3. sp. 5.* man genkender . . den uafvaskelige Bondenatur. *Vilh. And. HP. 58.* uafvaskelig Skam. *KMunk. DU. 51.* ☐ **-afvendelig**, *adj.* (*ænyd.* d. s. i bet.: urokkelig i sin tro, mening) 1) som ikke kan vendes bort, i en anden retning. Paa Fædrelandets . . Billede vare Eders Blink uafvendelig fæstet. *Engelst. Nat. 309.* nu kun m. overgang til bet. 2: Det var som . . et Suk fra hans egen Livsstræng, der skjald under Nornens uafvendelige Kniv: Nu skal du dø. *SMich. Æb. 5.* den 17aarige Dreng, der foran de uafvendelige Bøssepiber i uvilkaarlig Gru raaber: „Nej, nej, jeg vil ikke dø.“ *Jørg. KR. 122.* 2) som ikke kan afværges ell. forhindres. *Moth. VI. 23.* Et uafvendeligt Tab. *VSO.* den stoltteste og skønneste Resignation overfor det uafvendelige. *Pont. LP. V. 42.* den uafvendelige Ulykke. *Hans Povls. HF. 36.* || om skæbne; dels til Skæbne 1.2: den uafvendelige Skæbne . . har fra Evighed bestemt ham for Elskov og for at dø. *JVJens. Sk. 13.* dels til Skæbne 2.2: Venindens uafvendelige Skæbne. *PEBenzon. P. 26.* || hertil: man forstaar (bibelkritikkens) Nødvendighed eller Uafvendelighed. *Dannebrog. 9/1910. 3. sp. 5.* Alle smaa Eventualiteter voksede for hende til store Uafvendeligheder. *Aase Hans. Tordenluft. (1945). 110.*

-afvidende, *part. adj.* [uauvi?ðəna] (nu næppe br. -afvidendes. *JJuel. 424.* *Slange. ChrIV. 118.* *Borrebye. TF. 870.*) (*ænyd.* uafvidende(s); til afvide; jf. uvidende; nu gløds., l. br.) 1) m. aktiv bet.: som ikke ved af, er vidende om, har kendskab til noget; kun som præd. ell. tilstandsbetegnelse (m. overgang til adverbial brug). (han) erklærede . . intet at have havt i Rapport om noget saadant Skib og var derom aldeles uafvidende. *Cit. 1809. (MemBr. XII. 145).* En Brøde, som begaaes uafvidende . . er ingen. *Oehl. XXXI. 17.* Halvt uafvidende var han naaet frem til Kajen. *Bregend. HH. II. 76.* Hønnikeæggets Kraft ogedes, hvis man havde et saadant Æg hos sig uafvidende, altsaa hvis en Fremmed lagde det i Ens Lomme. *Ellekilde. DH. 42.* jf.: Giovanna havde

ikke selv strakt blot en Finger ud mod den farlige Flamme (o: elskov). Den var udefra trængt ind i hendes kyske Uafvidenhed. *SMich. Gio. 67. 2)* m. passivisk bet. (jf. Mikkels. Ordj. 376. *FalkT. Synt. 216f.*): som ikke vides, kendes; ubekendt || som præd. (i forb. være en uafvidende). jeg kand gjøre min Eed paa, at det er mig uafvidende. *Holb. Stu. III. 5.* Hvad for Øvrigt denne Kasse indeholder, er mig uafvidende. *CBernh. VII. 282.* det er mig ganske uafvidende. *MO.* || knyttet til et (i reglen umiddelbart) foregaaende subst. (substantivisk ord), der er logisk subj. for det, jf. mig uafvidende, uden at jeg ved (vidste) af det. hand løber endnu om, og leeder efter dem; thi de flygtede ham uafvidende bort med en Bonde-Vogn. *Holb. KR. III. 4.* hans Oncle har formaet Araminte, at give ham det, mig uafvidende. *Ew. (1914). II. 358.* *Sin Fader uafvidende . . | bar hun den tunge Livsfrugt, men da Tiden kom, | et Drengbarn hun fødte. *Thor La. (StSprO. Nr. 85. 7).* Der undslap ham, ham selv uafvidende, et Suk. *JVJens. RF. 60.*

☐ **-afvikkelig**, *adj.* (til afvikle 2.2) uafvikkelige Retstræer. *Drachm. VD. 215.* for denne, den klassisk-hellenske Blomstringsperiodes Skyld, staaer Verden . . i uafvikkelig Gæld til Grækenland. *Christmas. Kong Georg I. (1913). 18.* **-afviselig**, *adj.* (til afvise 1; især ☐). *Thi fra Hjertets Dybder stiger | Uafviselig en Røst, | Der i tause Timer higer | Hen til et beslægtet Bryst. *Hz. D. I. 214.* denne Fordring (var) uafviselig. *Allen. 1. 8.* Det er ikke alene Præstens Ret men hans hellige og ubrydelige Pligt . . jeg siger, det er Præstens uafviselige Pligt. *Pont. FL. 7.*

-afviskelig, *adj.* (til afviske 1; l. br.) d. s. s. -aftvættelig. Hver Svaghed, hver uamandig Tvivl hos Sti følte hun som en uafviskelig Skamplet paa sig selv. *JPJac. I. 246.* † **-afvundet**, *part. adj.* (*ænyd.* d. s.; til I. afvinde) ikke frataget, fradømt ved dom, rettergang. Hvis Gods og Ejendom nogen haver haft i Haand og Hævd i tyve Aar Ulast og Ukært til Tinge, det beholder hand, uden anden Adkomst at fremvise, angerløst og Uafvundet. *DL. 5—5—1.* ☐ **-afværge-**

lig, *adj.* som ikke kan afværges. naar uafværkelige Hændelser giøre dem uduelige til længere Tieneste. *PAHeib. R. II. 83.* tilsidt drev de . . uafværgelet ind mod Kystens Skær. *Myl. Erich. S. 103.* den naive Bevidsthed forklarede Elskovs Pludselighed og Uafværgelighed udaf Galder og Runer. *V Ved. R. 322.*

uagtet, *part. adj.* [u'agdət; i bet. 1 (og 3) u'agdət] (nu kun dial. **uagt.** *Moth. A. 78.* *Feilb.*) (*ænyd.* naect(et), ty. ungeachtet, mht. ungeacht(et), mnt. ungcachtet (i bet. 1); til agte)

1) (til agte 1-2; nu sj.) brugt i al alm. i adjektivisk anv. (som præd. ell. attrib.); dels (til agte 1): som ikke ønses ell. bemærkes;

2) (til agte 1-2; nu sj.) brugt i al alm. i adjektivisk anv. (som præd. ell. attrib.); dels (til agte 1): som ikke ønses ell. bemærkes;

upaaagtet; ogs.: uformodet; uventet; dels (til agte 2.4): som ikke værdsattes, agtes højt; af ringe anseelse (Moth.A78). en uagtet ulykke.smst. de Hamborer (jandt) sig nogenlunde besværede, men det blef baade u-agtet og foragtet. *Slange.ChrIV.609.* alt dette gjør en sammenmængt og uagtet (eng. orig.: neglected) Dyng. *Lodde.NT.188.* han havde hele Tiden staaet uagtet bagerst i Flokken. *GGregersen.KS.146.*

2) (til agte 1; jf. uanset 1) knyttet til et foregaaende ell. flg. led (ell. sætn.), som er logisk obj. for (verbalhandlingen i) uagtet; egl.: uden at ønske ell. agte paa, tage hensyn til; i videre anv.: paa trods af; til trods for. 2.1) (nu næppe br.) knyttet til et (umiddelbart) foregaaende substantivisk ord (led) (ofte en attrib. forb. m. al). (de) skulle forpligte sig altid, ald Fare u-agtet, at være færdige imod Christi Korsis Fiender at stride. *Pflug.DP.909.* disse Protestationer uagtet, vedblev Kammeraten . . med de Ord: er du fra din Forstand? *Rahb.LB.I.482.* (han) blev, alle gæstfri Tilbud uagtet, boende i Kroen. *JPJac.II.315.* adskillige andre Ting, som (faderen) sin Hensynfuldhed mod Gæster uagtet, kunde anse for sin Pligt at paa-tale. *StJørgen.(1904).147. m. flt.-form knyt-tet til et flt.-ord:* hvis hand, alle Advarsler Uagtede, bliver i saadan Fraholdelse fremtu-rendis. *DL.2—5—27. Mall.SgH.727.* alle Ma-nelser uagtede. *PKKierk.(Mikkels.Ordf.105).* || dette uagtet (jf. desuagtet). Han vilde, sagde han, dette uagtet rejse med ham. *Schousbølle.Saxo.427.* Dette uagtet vil jeg dog ind til Mines Confirmation i Morgen. *KMRahb.42. Kierk.I.182. 2.2)* (Ω, jf. dog Lollo.) knyttet til et umiddelbart flg. substan-tivisk led (styrende dette som en slags præp.). *DL.5—2—53.* (vi var) uagtet vore Kaarder og vore academiske Vidnesbyrd, kun . . to Dreng. *Ew.(1914).IV.235.* *Signelil trives uagtet sin Sorg, | Har, hvad hun ønsker, en Mand og en Borg. *Oehl.HF.80.* Uagtet den betydelige Hurtighed, hvormed Togene nu føres frem, er Antallet af de Ulykkestilfælde, der finde Sted ved Kjørslen paa Jernbanerne, dog forholdsvis meget ringe. *OpJB.II.81.* nu oftest styrende attrib. forb. m. al: Uagtet al den Flid og fornuftige Iver, han havde viist, var han dog bange, at noget skulde være forsømt paa hans Side. *Mall.SgH.7.* Baronen er endnu ganske naadig, uagtet alle de Dumheder, som I have begaaet i hans Paasyn. *Heib.Poet.V.246. Fabricius.D.II.237.* Uagtet al Sorg og legemlig Skrøbelighed op-naaede V. Simonsen en høj Alderdom. *Johs Steenstr.HD.93.* || † styrende en inf. en Qua-drille, som var mig den favorableste, som jeg mine Dage har prøberet, da jeg uagtet al at tage i sidste Spil 40 Fisk, dog vandt 107. *Klevenf.RJ.110. 2.3)* (i rigsspr. Ω, jf. Lollo.) m. flg. sætn.: til trods for (at); trods det (at); skønt (2.2); dels (nu l. br.) styrende en at-sætn.:

Æbler og Pærer (kan), uagtet at Kiernerne ere tagne af de allerbedste Slags, slaae til-bage til deres gamle og vilde Art. *Fleischer.HB.290.* Herman . . var hver Søndag en stadig Gjæst, og det uagtet at hans Gaard laae tre Mile borte. *HCanD.TB.III.110.* Uag-tet at selve Sundet kun er knap 500 m bredt, er Færgeruten ca. 2½ km. *LokomotivT.1938. 113.sp.1. dels brugt som konj.:* det gjorde jeg, uagtet det var forbøden. *Moth.A78. Mall.SgH.159.* Uagtet (Chr.VI: alligevel) jeg har Ret (1931: min Ret til Trods), skal jeg staae som en Løgner. *Job.34.6.* Kortet voldte mig ingen Glæde, uagtet det kom uventet. *EChristians.Mødre.(1935).26. 2.4)* (nu næppe br.) i ufuldstændig sætn. knyttet (adverbelt) til et enkelt led: om end; skønt (2.3). at hun — uagtet maaskee ingen Skønhed — var i høieste Grad indtagende. *Rahb.ProsF.III.73.* uagtet . . haard mod sin Fiende, var han dog . . kærlig mod sin Ven. *Oehl.XXXI.30.* Bang — uagtet neppe fyrgetyve Aar — havde en mere end hundredaarig Erfaring. *Blich.(1920).XXVII.79.* Imidlertid gik han dog hjem, uagtet med Besværlighed. *Hauch.II.93.*

3) (jf. agte 3; dial.) brugt som et slags adv.: uden at have det i sinde ell. tænke over det; uforsættelig; uforvarende. Man vil snart spørge Lig. . . naar flere „uagt“ kommer til at se paa deres Hænder. *Krist.JyF.VI.284.*

u-agtsom, adj. [u'agd(ø)ssom^(c)] (ænyd. uagt(e)som) som ikke er (tilstrækkelig) opmærksom, agtpaaagivende ell. (især) paapasse-lig, omhyggelig ell. forsigtig; som vidner om, skyldes mangel paa paapasselighed osv.; skø-desløs; ubetænksom; uforsigtig; ogs.: som ikke sker med vilje, forsæt, men uforvarende; nu især (jur.) om handling; som ikke er udført med forsæt, men skyldes tilsidesættelse af den agtpaaagivenhed, som retsordenen kræver af borgerne. De havde Forhaabning at finde een eller anden Leilighed at overrumple Staden, hvilken de meente formedelst dens Fremgang . . skulde blive u-agtsom og for-sømmelig. *Holb.DH.III.358.* deres uforsig-tige og u-agtsomme Tale. *Schousbølle.Saxo. 111.* En uagtsom Gierning. *Nørreg.Naturr.24.* Blandt de Svingninger, som foregaae i vort Legeme, undgaae Aandedrøttet og Puls-slaget end ikke den mest Uagtsomes Op-mærksomhed. *Ørst.III.166.* Uagtsom grov Legemsbeskadigelse straffes med Fængsel eller Bøde. *Goos.I.92.* et Vinkelstykke . . for-hindrer, at Hanen uagtsomt aabnes. *HFB. 1936.458.* uagtsomt manddrab, se Manddrab. **-agtsom-hed**, en. flt.-er. (ænyd. d. s. (ogs. i bet.: mangel paa ærbødighed)) det at være uopmærksom ell. (nu især) upaapasse-lig; nu navnlig (jur.): tilsidesættelse af den agtpaaagivenhed, som retsordenen kræver af borgerne. Præsterne skulle flittelig . . for-mane Forældrene . . at de med deris Børn have god Varetægt, at de ej for deris For-

sømmelsis, eller Uagtsomheds, Skyld komme til Ulykke. *DL. 2—8—10. Holb. DH. II. 299.* *Den ufortroede Flid, Uagtsomheden | Imod sig selv, hvegang det Andre gialdt, | Har voldet hendes alt for bratte Død. *Oehl. XVIII. 217.* At vise Uagtsomhed i Læretimen; mod sine Foresatte; mod sine Giæster. *VSO.* Er det (o: at en embedsmand lader en fange undslippe) skeet af Uagtsomhed eller Forsømmelse, straffes han med Bøder. *Lov. 19°. 1866. §132.* grov Uagtsomhed. *Lassen. SO. 15.* Har den forsikrede ved grov Uagtsomhed . . væsentlig bidraget til Ulykkestilfældet, skal Erstatningen nedsættes eller bortfalde. *Lov Nr. 183¹⁰. 1933. §3.* simpel Uagtsomhed. *Torben Lund. Loven om Forfatterret. (1933). 150.* || om uagtsom handling, en fejl ell. (nu sj.) en uopmærksom optræden olgn. Man finder derudi (o: en levnedsskrivelse) mange Huller og endnu flere uagtsomheder. *LTid. 1725. 491.* een og anden ringe Feyl eller U-agtsomhed. *Høysg. S. a8^o.* baade Bourgeois og Embedsstand lever af gjensidige smaa Agtelsestegn, hæves ved smaa Opmærksomheder, krænkes ved smaa Uagtsomheder. *Goldschm. IV. 141.* || hertil: Uagtsomheds-fejl (*HCAnd. BC. Æ. I. 31. Dahlerup. (T)F. 3R. XVII. 38*)), -forbrudelse, -handling. **-almindelig**, adj. [u'almen'æli, ual'men'æli] adv. d. s. ell. -t ell. (†) **-en** (*PNNyegaard. S. 158.*) til I. almindelig 4. *vAph. (1759).* Elisabeth var i Alt forunderlig letnem . . og forraadede ualmindelige Evner. *HCAnd. TB. II. 65.* Zerline er en ualmindelig Pige. *Kierk. I. 77.* ad denne ikke længer ualmindelige Vej (o: gennem ægteskabs)annonce i dagspressen). *S.&B.* Professor N. N. har et . . intelligent Ydre; man ser straks, at han er noget ualmindeligt. *Nans. FR. 10.* || som adv. en Deel Aar efter hverandre, der ere ualmindeligt kolde eller ualmindeligt varme. *Ørst. II. 136.* Jeg er just i godt Lune idag, i ualmindeligt godt Lune. *Hrz. XVIII. 91. (Lundbye)* led af en typisk, ualmindelig ren manio-depressiv Psykose. *IbOstenfeld. Lundbye. (1937). 9.* || hertil: Ualmindelighed. *VSO.* tvende modsatte Former af kvindelig Ualmindelighed, den hengivelsesfulde og den dumdristige. *Brandes. RS. 337.* der (var) ikke en eneste Ualmindelighed at se (o: ved huset). *ErlKrist. NS. 163.* **-anbringelig**, adj. spec. (til anbringelse 3; post.) om postforsendelse: som ikke (af postvæsenet) har kunnet afleveres til adressaten (fordi denne ikke har kunnet findes olgn.). *Anordn. Nr. 151¹⁹. 1902. §22. d.* **-anet**, part. adj. som man ikke har anet, haft anelse om; som man ikke kan gøre sig nogen forestilling om. Det har ikke været ubekjendt . . men det var hidtil uanet, at (osv.). *Schiern. HS. I. 126. (meddelelsen)* faldt saa uanet over Enevold, at han rykkede tilbage og blev bleg. *LCNiels. OA. 164.* især i attrib. stilling: Jeg har kjendt engang en

ung og uskyldig Pige, hos hvem Sjælens Bund saaledes brast, og hun sank ned i det skjulte, uanede Dyb. *Kofoed-Hansen. KA. II. 24.* et uanet økonomisk Opsving. *Pol. 19°. 1907. 4. sp. 5.* Radioen har uanede Muligheder. *Tidsk. 1932. II. 377.* **-anfægtelig**, adj. (sj. **-anfægtlig**, se u. bet. 2.) 1) til anfægte 2: uanfægtelig; ubestridelig. Han staaer i uanfægtelig Sikkerhed. *VSO.* Hendes Livs Program . . bidrog til at gjøre hendes Stilling fast og uanfægtelig. *RSchmidt. HT. 121.* hans sikre tiltro til, at andres meddelelser om en indskrifts udseende var uanfægtelig. *Bæksted. Islands runeindskrifter. (1942). 64.* Hvad det her gælder om at bevise, er den juridiske Uanfægtelighed af Ægteskabet. *Brandes. NG. 159.* 2) til anfægte 3 og (især) 4: som ikke lader sig paavirke, forstyrre, anfægte af noget; uforstyrrelig; urokkelig. (en) tryk og uanfægtelig Overbeviisning. *Sibb. (Iris. 1819. 192).* den miskjendte . . Kjærlighed i dens . . indre Storhed og uanfægtelige Reenhed og Hoihed. *Mart. Leilighedstaler. (1884). 463.* de (vilde) skride gennem Livet . . kyske, uanfægtelige, hævede over al jordisk Lidenskab. *AGmudtzm. (Riget. 2°. 1912. 4. sp. 5).* en vis Uanfægtelighed og Koldblodighed (o: hos den flegmatiske). *Sibb. Psychologie. (1843). 373.* (politiofficerernes) embedsmandsmæssige Uanfægtelighed. *Pont. LP. 1. 225.* **-anfægtet**, part. adj. (enyd. d. s.; oftest brugt i stilling som præd. ell. appos.) 1) † til anfægte 1: ikke udsat for (krigeriske, militære) angreb. Samme Seyer-Herre haabede ved de Christnes Bortgang at være ydermeere uanfægtet af Fjender. *Holb. Hh. I. 179. (svensken)* skulde lade Danmark en Tiidlang være uanfægtet. *Slange. Chr. IV. 1172.* 2) (nu l. br.) til anfægte 2: hvis ret, berettigelse, rigtighed, værdi osv. ikke angribes ell. bestrides; ogs.: som ikke bekæmpes, forulempes. Den anden Søn . . lod man være uanfægtet, efterdi han var vanfør. *Holb. Hh. I. 473.* Jeg lader Enhver uanfægtet beholde sin Tro. *Ing. EF. VIII. 69.* Ved sin Flid . . vandt hun (o: en skuespillerinde) sig en . . uanfægtet Stilling. *AGmudtzm. (DagNyh. 2°. 1907. 2. sp. 3).* 3) til anfægte (3 og 4); især om person(s) optræden, fæjning): som ikke bliver paavirket, bevæget af noget; hvis ro, sindsligevægt ikke forstyrres af noget. *(hun) Kand iræk og uanfægtet see | En Cyclops at fortvile. *Holb. Melam. 54.* *Natur, af Roes og Dadel | Uanfægtet, sikker gaær. *Heib. Poet. VIII. 167.* den rent umiddelbare, uanfægtede Sikkerhed paa sig selv. *JLange. II. 27.* Hun bed Tænderne sammen og lod uanfægtet, naar det isnede Plask ramte hende. *Raae. TT. 40. (en generals)* stoiske Ro — en ophøiet Uanfægtethed, der er parret med Mildhed. *Brandes. DD. 213.* Du bevarer din Sjæls Uanfægtethed. *JVJens. D. 210.* **-angenem**, adj. (enyd. d. s.; nu kun (sj.) arkais.) ubehagelig. *Holb. Hex. IV. 2. Fleischer. HB. 405.* giftige Tanker og uangeneme Følelser. *Leop.*

EB.104. smst.74. **-angribelig**, adj. (jf. -anfægtelig) som ikke kan angribes. **1)** Ψ til angribe 3. Levin. Paa denne Maade sikrede Udstillingen sig en Grundkapital, der var uangribelig. *Pol.*³⁰/1938.3.sp.3. **2)** Ψ til angribe 5.1. vAph.(1759). En uangribelig Stilling. *VSO.* (hvælvingerne) være forsynede med svære Jerndøre, og uangribelige udefra. *SHeegaard.UT.116.* En almindelig Stormagtsgaranti for det øvrige Tjekoslovakis Uangribelighed. *Pol.*³⁰/1938.1.sp.4. **3)** til angribe 5.2: som ikke med rette kan kritiseres, dades ell. bestrides; især: hvis korrekthed i optræden, handling, livsførelse, moral olgn. er ubestridelig, en uangribelig Sandhed. Levin. Intet kunde være mere uangribelig korrekt end hendes Optræden. *JPJac.II.27.* den Politiker, der er moralsk uangribelig. *Steincke. Svoalstikker.(1941).102.* $\parallel$ om ting: absolut korrekt (ren, proper, smagfuld olgn.); ofte i (vitotisk) forb. m. nægtelse. hans Linned er ikke ganske uangribeligt. *Hjemmet.1912.803.* sp.2. Han stod der i Flonelsbenklæder, der ikke var helt uangribelige. *Pol.*¹⁰/1934.Sønd. 3.sp.2. $\parallel$ (forsikr.) om forsikring(s-police): m. h. t. hvilken selskabet ikke, efter at den har været i kraft i nogle aar, kan rejse indsigelse mod at udbetale forsikringssummen fuldt ud (selv om dette ellers kunde være sket p. gr. af urigtige oplysninger i forsikringsbegæringen). *ForsikrO. 4) Ψ til angribe 6. (isoleringspladen er) Uangribelig af Svampe og Bakterier. *HFB.1936.231.* Renset Tøj i Mølpose er næsten uangribeligt for Møl. *BerlIII Tid.*¹⁰/1937.8. **-anket**, part. adj. (ænyd. d. s.; nu næppe br.) ikke paataalt, paaanket. *Moth. A144.* saadan Ret (o: tiller) grunder sig alleene paa en lang Tids u-anked Possession. *Holb. Ep. II. 165. VSO.* **-anmeldt**, part. adj. († -anmeldet. *Moth. M34.* se ogs. ndf.). især til anmelde 1: skulde det oftere skee, at han Noget lod uanmeldt, da skal han . . straxen bortjages. *Cit.1722.(CChrist. H.71).* Uanmeldte Papirer maa . . ikke sælges ved Tvangsauktion. *Pol.*²¹/1945.5.sp.6. uanmeldt kasseeftersyn $\parallel$ $\parallel$ ofte om besøg(ende). Valdemar sad . . i sit Lønkammer, da hans . . Søster, imod Sædvane og uanmeldet, traadte ind til ham. *Ing. VS.I.123.* Schwitt, der, foruden Mikael, var den eneste, som turde komme uanmeldt. *Bang.Mi. 87.* et uanmeldt Besøg. *D&H. Bek.Nr.390*¹¹/1942.§8.stk.1. Ψ **-anmodet**, part. adj. *Moth.U3.* Kongerne (blandede sig) endog uanmodede . . i deres Undersaatters Ægteskabssager. *Engelst.Quindekj.240.* (hun) spiste uanmodet den sjette Snegl. *SophClausss.R. 214.* uanmodet forretningsførelse, (jur.) besørgelse af en andens anliggender uden dennes bemyndigelse. *Lassen.AO.85. ForrO.* † **-anmærket**, part. adj. ubemærket; uomtalt; uævnnt. Det bør ikke blive her uanmærket, at (osv.). *Mall.SgH.590. MR.1799. 946.* **-anselig**, adj. (ænyd. d. s. og uan-*

sen(t)lig) især: **1)** til anselig 1(-2): som (aldeles) ikke virker imponerende, iøjnefaldende, betydelig ved udseende, ydre fremtræden, størrelse olgn. og derfor ikke lægger beslag paa opmærksomhed ell. efterlader indtryk; som ikke tager sig ud; som man er tilbøjelig til at overse olgn.; lidet fremtrædende; tidligere ogs.: utiltalende af udseende; uskon (*Moth. S84*). *Du u-anseelige . . | Indhægnat lumpen Torp (o: Valby). *BDiderichson.Friderichs-Berg.(1705).A2v. Holb.DH.III.541.* (en) lille Blomst, uanseelig af Farve og ydmyg af Skikkelse. *Winth.Krum.9.* Lærerfruen var en lille uanselig lysblond Kvinde. *Skjoldb.L.146.* (insektets) uanselige Farve og plumbe, lidet tiltalende Skikkelse. *WesentL.Ins.215.* $\parallel$ † bly; beskeden. *Moth.S84. 2)* (nu sj.) til anselig 3: ikke ansat ell. fornem. *VSO.*

uanset, part. adj. [u'ansese'd] Høysg.AG. 60.101 (jf. Bertels.H.254). (ænyd. d. s. (i bet. 1), ty. unangesehen (i bet. 1-2), mnt. unangesehen (i bet. 1); til anse 2 og 4)

1) (jf. uaget 2, ubetraget; Ψ ; jf. om bet. 1.1-2: „nu sjeldnere.“ Levin.) knyttet til et (umiddelbart) foregaaende ell. flg. substantivisk led (ell. bisætn.), som er logisk obj. for (det verbale indhold i) uanset: uden at tage hensyn til, ænse; uden at tage (noget) i betragtning; uden hensyn til; ogs.: til trods for; uaget (2). **1.1)** knyttet til et foregaaende led (som en slags postposition). *Hver Satyrer vil af dig lee, | Hver Skræder er din Dommer. | Men, vilt du dog, slågt uanset, | Dig hen paa Reisen give; | Da gak! *Reenb.II. 175.* Med Møie holdt de, alle givne Forbud uanset, deres Forbittrelse i Tømme. *Rahb. Fort.I.342.* Ethvert nogenlunde velforsynet Bibliotek, Ejerens Livsstilling uanset, havde . . Fortættelse som Bacon, Hobbes, Descartes. *CSPet.Litt.466.* Kaninskind . . købes . . Race uanset. *Pol.*²¹/1940.20.sp.1. $\parallel$ † det(te) uanset. *Men dette uanset, jeg tager hans Partie. *Holb.Paars.279.* Arvingerne har . . den Trøst der af, at endskint de følger i alting deres kiære Forældres Fodspor, saa kand de dog, det u-anset ved en liden Anstalt førend de døer, ogsaa komme til at staa med Palmer i Hænderne. *sa.LSk.II.2. 1.2) knyttet til et flg. subst. (substantivisk led) (som en slags præp.). vi lader ikke af at elske hinanden u-anset alle de Trudser som os ere giordte. *sa.HAmb.III.7.* Uanset hans høie Byrd. *MO.* nu maatte man, uanset Bernstorff, finde en Mand. *Arup.(TilEHolm. (1913).12).* $\parallel$ † m. flt.-form knyttet til et flt.-ord. u-ansede alle de miraculeuse Midler, Gud brugte for at holde dem udi Lydighed, forfaldt (de) dog . . til Afguderie. *Holb.Kh.3. 1.3) m. flg. bisætn. $\parallel$ styrende en bisætn., der indledes m. at ell. om. han gav ham sin Dotter til ægte, u-anset at en anden Kan . . havde anholdet om samme Princesse. *sa.Hh.I.8.* Den, som faaer et Embede, der ernærer ham, er lykkelig, uanset om hans**

Stilling tilfredsstillende hans indre høiere Fornødenheder, eller ikke. *Gylb. XI. 12.* *Uanset om disse Penge nu var stjaalne, | Blev de brugte. *Sganarel. III. 8.* Rousseau har sin (plads) i Frankrigs (litteratur), uanset at hans Fødeland er Schweiz. *CSPet. Litt. 417.* || (nu sj.) brugt som konj. u-anseet de have Vin-Bierge, dricke de dog ingen Viin. *Pflug. DP. 1032.* U-anseet Forlig . . . forgieves var forsøgt, vedholdt dog Processen. *Slange. Chr. IV. 221.* Vi skriver f. Eks. g i Pige, sige, lige, Stige, uanset (*Byskov. M. 49:* uagtet) Tale-sproget slet ikke har nogen Lyd imellem de to Selvlyd. *Byskov. M. 3 (1929). 53.*

2) (l. br.) af ringe anseelse ell. stand. (de) der kaldes de Ringe, de Uanseete i Folket. *Mart. Prædikener. II. (1849). 73.* han skal stille sig frem for Konger, han skal ikke stille sig frem for uansete Mænd (*Chr. VI:* de uædle; 1931: Folk af ringe Stand). *Ords. 22. 29.* det var de i Verden Uansete, de Fat-tige, som i Reglen havde Rum for Jesus. *VBeck. LK. I. 85.*

† **u-anstaaelig**, adj. upassende; usømmelig. *LTid. 1726. 691.* *Hob. Hh. I. 316.* **-anstændig**, adj. adv. -t ell. (især i bet. 3) d. s. ell. (†) **-en** (*LTid. 1753. 218.*) 1) (nu kun m. overgang til bet. 2) ikke svarende til ell. passende for en persons værdighed, stilling, væsen. hvad er meer u-anstændigt end at være udi høy Stand, og tilligemed udi nød-liden? *Hob. Ep. V. 68.* *Det u-anstændigt er, og kand jer ikke somme, | At I godvillig ham vil rekke eders Haand. *Kom Grønne. III. 295.* et ungt Fruentimmer . . . kan ved et slet og uanstændigt Giftermaal forspilde sin Lykke, og forarsage sine Venner og Familie megen Fortred og Fornærmelse. *Stampe. I. 368.* || *især i forb. m.* for ell. i forb. m. et (af adjektivt styret) foranstaaende subst. (substantivisk ord, led). det er uanstændigt (1907 afvig.) for hans Jomfrue, dersom hun sidder for længe hen. *ICor. 7. 36.* jeg har gjort min Eed ikke at giøre noget, som er Philosophien u-anstændigt. *Hob. Tyb. I. 6.* Yderligheder, som er baade Dem og mig uanstændige. *Biehle. (Skuesp. IV. 414).* det gamle Liv! Hun er Kjæreste med den gamle tyske Bager . . . Det kalder jeg nu uanstændigt for saadant et Par gamle Snørestøvler at lege paa den Manér. *Schand. SB. 110.* 2) ikke i overensstem-melse med sømmelighed, god tone, korrekt op-træden. 2.1) (nu l. br.) i al alm.: ukorrekt; upassende; usømmelig. Det er u-anstændigt at tale saadant paa Raadhuset. *Hob. Kandst. (1731). III. 5.* Det er mig, som i Overilelse fornærmede dig med en uanstændig Mis-tanke. *PAHeib. Sk. II. 77.* *det er uanstændigt, at I taaler, | En Slange næres dybt i Landets Barm. *Oehl. VI. 21.* 2.2) (m. overgang til bet. 2.1; l. br.) uhæderlig; ikke respektabel. nu greb han til List, og uanstændige Midler. *Suhm. Hist. I. 185.* Det var ikke mere uanstændigt at være fattig end at have rigeligt

udkomme, om end det var mindre behage-ligt. *Grøn. SV. 124. 2.3)* som støder an mod morallovene: umoralsk; usædelig; ell. (nu især): som ikke overholder den sømmelighed, høviskhed, der (i paaklødning, opførsel, tale) almindeligt iagttages m. h. t. visse legemsdele og -funktioner, spec. m. h. t. det kønslige. Solens Broder . . . havde en uanstændig Begierlighed til . . . sin deilige Søster. *Kraft. VF. 366.* jeg . . . kunde (ikke) andet, end tage hendes Gunstbeviisninger i den uskyldigste Meening, og faldt ikke paa ringeste Mis-tanke om, at Kilden til denne Artighed skulde være en uanstændig Tilbøielighed (*lat. orig.: impurus amor*). *Bagges. NK. 251.* En uanstændig Dands. *VSO.* Det er en . . . paa sine Steder saare uanstændig Bog. *Brandes. VI. 260.* *Gadens Hunde ter sig | yderst uanstændigt. *LCNiels. VLM. 41.* || om kvinde: letlevende. der er Grader i Folks Omdømme. Med et uanstændigt Fruentimmer menes der alene et mere eller mindre offentligt Fruentimmer. *Jak Knu. In. 289.* 3) som ikke findes antagelig, rimelig, nogenlunde god; util-børlig. de stakkels Adjunker, der maatte bøde paa deres uanstændige lille Gage ved at have Elever i Kost. *Schand. Fr. Prov. 8.* vor Literaturs ypperste Værker, der hidtil kun har været repræsenteret i tarvelige, ikke sjældent uanstændige Exemplarer. *Aarbogf. Bogenner. 1922. 182.* || *især som adv.* Prædi-kenen var uanstændigt kort. *Mynst. Vis. II. 24.* (billedet) hænger uanstændigt elendigt. *Bier-freund. Rembrandt. (1900). 177.* **-anstæn-dig-hed**, en. fl. -er. det at være uanstæn-dig; uanstændig handling, ytring osv.; især i flg. anv.: 1) (nu næppe br.) til uanstæn-dig 1. holdende det for en Uanstændighed at en Konge over 3 Riger skulde nego-tiere med nogle smaa Førster. *Hob. D.H. I. 535.* *Stampe. IV. 187.* 2) til uanstændig 2. 2.1) (nu l. br.) til uanstændig 2.1. de spare paa den venstre (haand) til Arbejde, hvorudover de holde det for en U-anstændighed at æde dermed. *Reiser. IV. 38. jf. Leth. (1800). 2.2)* til uanstændig 2.3. (et skuespil) hvis Uanstæn-digheder endnu . . . saare blufærdige Ører. *Bagges. DVXI. 331.* (Holbergs) gamle Uan-stændighed om meritum — meretrix. *Bille-skov. J.H. I. 230.* 3) til uanstændig 3. den interesserede akademiske Problemdrøftelse er blevet en Uanstændighed. *Hal Koch. Lidt afhvært. (1940). 13.* **-anstødelig**, adj. († **-anstødelig**. *vAph. (1759).*) 1) † som ikke kan rammes af ulykke ell. genvordighed (jf. An-stød 1.3). den, som er mægtig tal, at bevare eder u-anstødelige (1819: fra Fald) . . . være ære og majestæt. *Judas. 24 (Chr. VI).* 2) (w, l. br.) til anstødelig 2: passende. (brevet skal) ei . . . indeholde andet, end det som kan være . . . Dem, som Biskop, uanstødeligt at tilskrives. *Balle. P. 50.* *VSO.* **-ansvarlig**, adj. Uansvarlige Ministre. *VSO.* Forbrydelser mod uansvarlige Personers Sædelighed. *Goos.*

I.311. det var uansvarlige Nedskrivere og Afskrivere . . der sammenfattede og ordnede Love og Kroniker. *EBrand.J.XIV.* Uansvarligt Selskab, et Selskab, hvori Medlemmerne ikke hæfter personligt for Selskabsgælden, saaledes at Kreditorerne alene maa holde sig til Selskabsformuen. *ForrO. ogs. undertiden: som ikke er sig sit ansvar bevidst, ikke tænker paa følgerne af sine handlinger.* uansvarlige elementer lavede optøjer ! || *hertil:* i Pengesager har (*Christiern I*) været Uansvarligheden selv. *DanmKonger.154.* **-antagelig, adj. 1)** ω til antagelig 1. saasom alle Speners Disciple ikke have havt Speners Skionsomhed, ere adskillige u-antagelige og selksomme Meeninger deraf avlede. *Hollb.Staat. 154.* den af Boysen . . givne Forklaring er uantagelig. *Brøndum-Nielsen.GG.I.322. 2)* (*nu l. br.*) til antagelig 2. Hesten fandtes uantagelig. *VSO. 3)* (*sj.*) til antagelig 3. det er ikke uantageligt . . at de Tab . . fremskyndede den Katastrophe, som indtraf. *PalM.I.L.I. 108.* **-antastelig, adj.** (*gj. holl.* on-aantastelig, *ty.* unantastbar; til antaste (2.2 og 3) *uagribelig; urorlig; uanfægtelig; sakrosankt olgn.* Retfærdighedens Krav . . haves for Öie, uantastelige af en toilesløs Vilkaarligheds . . Indgreb. *Sibb.Prov.43.* (*slægtsbegrebet*) var nu ikke længer en uantastelig Helligdom, men et Fænomen, hvis Værdi var Tvivl og Kritik underkastet. *FrLa.S.6.* Staden syntes uantastelig, omgivet med et Skær af ældgammel, ærværdig Selvstændighed. *Brandes.VI.377.* saa liden-skabelig var den Livsvilje, som gemte sig i ham, at den i vore Öjne gjorde ham uantastelig. *OGeismar.KajMunk.(1945).7.* De anerkjende Statens Uantastelighed. *Gold-schm.NSM.II.168.* **-antastet, part. adj.** (*til antaste* (2.2 og 3). (*de*) rede saa . . ad Rendsborg til. Derigjennem rede de uantastede. *Blich.(1920).XXVIII.119.* Bølgerne bare Danmarks Flag agtet og uantastet over alle Have. *Molb.BIS.2Saml.II.176.* (*politike-rens*) Magt og Anseelse forblev . . ikke uantastet. *Soya.HF.49.* **-anvendelig, adj.** For i det mindste at gøre denne falske Maxime aldeles uanvendelig paa mine Pebersvende. *Ew.(1914).II.55.* som Brændsel er Træet ganske uanvendeligt. *HusogHjem.1912. 439.sp.2.* **-appetitlig, adj.** [*uabøtidli, ogs. uabøtidli*] 1) *egl. om mad, servering, maade at spise paa olgn.: som modvirker appetitten, især ved at se vindbydende ud.* det er dog for uappetitligt at spise de Nodder, som har været i en Andens Mund. *Schand.VV291.* Landmaaleren spiste med en Graadighed og paa en uappetitlig Maade som et Dyr. *sa.AE.114.* || *i videre anv.: som virker uiltalende, vindbydende, især ved mangel paa renhed, properhed, orden ell. takt, hoviskhed, tugthighed.* Fruentimrene, hvis Bryste hængede ned paa en meget u-appetitlig Maade. *Reiser.V304.* her (*er*) en Justitsraad T. og hans

Frue . . Det er to meget uappetitlige Folk, men meget artige og godmodige. *FruHeib.Hjem.258.* dette uappetitlige Arbejde (*: at sortere gamle klude*). *GyrLemche.S.III.66.* en uappetitlig Perversitet. *Soya.HF.27. 2)* (*sj.*) om person: som føler væmmelse (*ved*). Alt dette gjorde mig mørk og uappetitlig ved Livet. *JohsWulff.OU.18.* † **-arbejdet, part. adj.** (*ænyd. d. s.*) til II. arbejde 3: ikke tildannet, forarbejdet ell. bearbejdet. Udi andre (*celler*) igjen legger man det raa og u-arbejdede Vox for de Bier, som arbejdede uden at gaae ud af deres Boeliger. *Holb.Ep.I.366.* at Jorden uarbejdet ikke kan . . ernære. *Kraft.VF. 54.* || *om levende væsen: ufuldbaaeren.* Dine öyne saae mig, der jeg var endnu u-arbejdet (1871: Foster). *Ps.139.16 (Chr.VI).* **-arbejdsdygtig, adj.** (*især ω ell. faql.*) især til arbejdsdygtig 1 (*jf. arbejdsdygtig*). en Understøttelsesfond til Hjælp for . . svagelige og uarbejdsdygtige Lærere. *LandbO.IV702. D&H.* Manden . . havde været uarbejdsdygtig i 7 a 8 Aar. *Da.Missions-Blad.1919. 455.* om haand, maskine olgn.: Den rethaa-dede er ilde stedt, naar hans højre Haand bliver uarbejdsdygtig. *VilhRasm.BU.93.* Benzinvognen blev uarbejdsdygtig. *LokomotivT. 1938.250.sp.2.* || *hertil:* Ved Personskade er det navnlig vanskeligt at fastsætte Erstatning for Uarbejdsdygtigheden. *HenryUs-sing.Erstatningsret.(1937).171.* † **-art, en.** (*ænyd. d. s. (i bet.: usundhed i legemet); fra ty. unart, mnt. unart; jf. uartig; mineral.*) de metaller og andet uvedkommende, uholdigt materiale, der i en malm (erts) forekommer sammen med det metal, der skal udvindes, ved Afdrivningen . . befrier Blyet Kobberet for Svovel, Jern og andre Uarter. *Brünnich.M.215. PhysBibl.XIX.166.*

uartig, adj. [*u'ar'di; u'er'di*] barnespr. (*og vulg. ell. spøg.*); [*u'va'r'di; u've'r'di olgn.*] (*Jesp.Fon.538.* *jf. skrivemaaden uartig, uvardig: Blækspr.1891.20. Wied.(Brøndum-Nielsen.GW.176).* StormP.P.53. Noura, noura, Nate, nu er du vartig. *TomKrist.Over.s.af Farrell: Unge Lonigan.(1942).167.*) (**uartet.** *dels † i bet. 1.2 (s. d.), dels (dial.); jf. Kort. 130.f.) i bet. 2(3):* Ditte havde nok faaet et Tjat nu og da, naar hun var uartet, men dette var første Gang hun rigtig fik Prygl. *AndNx.DM.I.142.* *adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en (Moth.A206. vAph.(1772).III. Amberg).* (*ænyd. uartig (i bet.: ondskafuld, usomme- lig) og uartet (i bet.: vanartet, mistlykket); efter ty. unartig, mnt. unardieh; dels ogs. af ty. unart (se Uart), dels af artig; jf. ogs. ty. ungeartet, uciviliseret, udannet*)

1) † *daarlig, utilfredsstillende af art, natur, væsen. 1.1) om sygdom: vanskeligt at helbrede; ondartet. Uartig syge. Moth.Conv.U1. 1.2)* (*jf. Uart*) om malm: *daarlig m. h. t. indholdet af det metal, der skal udvindes; om metal: som findes i uren tilstand, sammen med andet materiale i malmen. Til*

uarted Jern (Ferrum morbosum,) kan ogsaa henføres Raaejern og Brændtjern. *Brünnich. M.256. 1.3*) om person: *vanartet, degenereret, ell. ond, tølperagtig, raa;* ogs.: *uvidende, uduelig, døven olgn. gød fader åuler ofte uartig son. Moth.A205.* Hand er uartig til sin gerning *smst.* De Svenske vare saa uartige, at de sadte ild paa Raadhuuset (o: i en erobret by). *JJuel.437. Gram.Nucleus.48. 1.4*) meget primitiv; uudviklet; uuddannet. Grønlændernes Sprog (er) ikke u-artig, men har heel naturlige og beqvemme Expressioner. *Egede.Grønl.(1729).42.* i den Musicaliske Harmonie ere de (o: *malabarerne*) særdeles ukyndige, og kand neppe angive en Tone i deres uartige Sprog. *LTid.1740.567.* || (m. overgang til bet. 2) som mangler (vidner om mangel paa) skoling, øvelse, uddannelse; grov; upoleret; klodset. (jeg) glæder mig at see min stakkels uartige, og paa ubeleylig sted og tid, og ey med tilhørende apparatu udkastede Præfation saa vel accommoderet. *Cit.1716.(Falsteriana.94).* Hr. Johan Stabel . . afskildret . . med en uartig og rystende Haand. *Tychon.Vers.195. Gram.Nucleus.150. 2017.*

2) m. h. t. optræden, opførsel olgn. 2.1) (nu næppe br.) i al alm.: upassende; usømmelig; utilbørlig. Det er, saa min Troe, uartigt af mig, at jeg fører hende baade i Umage og Omkostning. *Holb.Vgs.I.4.* det var en grov, en uartig Kierlighed, for den sigtede kun til mine Penge. *Luzd.FS.26.* En uartig Behandling. *VSO. 2.2*) som røber mangel paa levemaade, takt, belevenhed; uhøflig; taktløs; uopdragen; uelskverdilig olgn. *Moth. A205.* saa vist føler jeg selv alt det dristige og næsten uartige i mit Paahæng. *Ew.(1914).IV.372.* Det var uartigt, at jeg ikke fik sagt Farvel til din Moder. *HCAnd.(1919). I.247.* Matrosen er uhøflig, Lapsen uartig. *VSO.* Hun kunde ikke godt sige nej uden at være uartig. *Pont.LP.VII.142. 2.3*) om barn: som (til stadighed ell. i et enkelt tilfælde) ikke opfører sig ordentligt, som det ventes og kræves af det; som forser sig i handling ell. tale; ofte spec.: som ikke vil lystre, er genstridig ell. balstyg, vild, gør tossestrøger, bruger mund olgn. ell. (jf. bet. 2.5) opfører sig uhøvisk; ogs. om et barns opførsel, handlinger. *Fy.* den slemme Amor! Men nu kjender Du ham! veed, hvad han er for en uartig Dreng! *HCAnd.(1919).I.75.* *Er Fritz uartig (FritzJürg.(Juleroser.1931.8). Naar Fritz har nisset) i sin Seng, | saa prygler Fa'er sin lille Dreng. *Vogel-Jørg.BO.645.* Selv mente han vel, han stod med et Forbilledes Glans, men naar Lily hørte det, lavede hun uartig Mund som en lille Skolepige. *Jac.Paludan. UR.255. 2.4*) om dyr: som ikke vil adlyde ell. gøre, som det er afrettet, dresseret til; ogs. (jf. bet. 2.5): som opfører sig uhøvisk. Hunden teede sig uartig (o: slap en vind). *Kielsen.A.119. spec. (tagl.) om hest:* at kjøre

og øve uartige Heste. *PWBalle.K.65. 2.5*) som strider mod god tone ell. moral, velanstændighed; uhøvisk; ofte brugt som et mildt, til dels eufem. udtr. for: utugtigt, usædelig, frivol, obskøn olgn. de illustrerede Blade . . : alle disse halvnøgne Kvinder i de mest raffinerede Situationer og Texter underneeden saa uartige, som den slibrigste Phantasi kan frembringe dem. *IstedMøller.Table Tøiler.(1896).163.* *Fy, Villads!* Ved du hvad? Jeg tror, at du kun holder af mig saadan uartigt. *BBudtzMüller.Livsspil.(1917).19.* det er et uartigt Hotel! *Brodersen.T.122.* uartige Epigrammer. *Billeskov.J.H.I.25.* || uartig dame (se u. Dame 3) ell. pige olgn., leflevende kvinde; skøge. *ret en snavs, uartig Pige, | som har Lyst at gaa paa Bimbel. *Sødb.GD.11.* med et Par Dages Varsel rydede (man) tre hele Gader for ialt ca. 4000 uartige Pigebørn. *KrarupNiels.EnHvalfangerfærd.(1921).58.* jf.: en, lidt uartig udseende Dame. *AHenriques.TG.6.* || et uartigt ord (jf. ndf. l. 45), et ord, som for sømmelighedens skyld ikke kan nævnes i pænt selskab. Vi Dreng gjorde os til af at foragte „Tøsene“ i høj Grad. Alle de uartige Ord, vi vidste, serveredes for dem, naar Lejlighed gaves. *Schand.O.I.12.* mellem Bøndergaardenes muntre Unge var der ikke noget, der hed uartige Ord. Alt blev nævnt ved det rigtige Navn. *FrPoulsen.VN.36.* i videre anv. (fiser i forb. være et uartigt ord) som udtr. for, hvad der ikke er velanskrevet, ikke tør bringes paa bane, ringeagtet. Der herskede intet Fællesskab indenfor Kontorets Verden. Fællesskab var et uartigt Ord. *LeckFischer.KM.103.* Nu, hvor dannelse vel er et uartigt ord. *Tilsk. 1937.I.323.* || som udtr. for noget, man ikke vil nævne ved det rette navn (fordi dette er uhøvisk). det sted, hvor ryggen begynder at blive uartig, se *Ryg 2.1.* om ekskrementer: pludselig lod (kanariefluglen) noget uartigt falde ned paa Dugen. *AndNz.PE.III.163.* især i forb. træde i noget uartigt (Falk Rønne. *PT.123*) ell. (oftest) et uartigt ord: *D&H.* når den stjernekeiggende Digter kommer til at træde i et uartigt Ord. *Rørd.M.19.* *vi risiker' at træde i | et stygt uartigt Ord. *VillabyernesBlad. 1947.3.sp.3.*

Uartig-hed, en. flt. -er. det at være uartig; spec. i flg. anv.: 1) † til uartig 1. 1.1) til uartig 1.1. *Moth.A206. 1.2*) til uartig 1.2. Oudahls verk (har) nu paa nogle aar med skade . . været i drift formedelst malmens u-artighed. *Holb.DNB.44. 1.3*) til uartig 1.3. vores Boghandlere, hvis uartighed, uformuenhed og derhos fortrædelighed jeg med min store skade ofte erfarer. *Cit.1715.(Falsteriana.84).* 1.4) til uartig 1.4. ved vore (o: russernes) Forfædres U-artighed have de (o: videnskaberne) ikke kundet trænge sig længere end til Polen. *Holb.Hh.I.313. 2*) til uartig 2. 2.1) til uartig 2.2. du maa have tient hos en Skoefficker tilforn; det kand

mand let see af din U-artighed. *sa. Vgs. I. 3.* jeg giengieldte hans Høflighed med fornærmende Uartighed. *Bagges. L. I. 218.* Hun vil holde mig skadesløs for de andre Dammers Uartighed. *Heib. Poet. VII. 353.* || *uhøflig, uelsk-værdig handling ell. udtalelse.* jeg maae frabede mig alle forblommede Uartigheder. *Rahb. Fort. I. 21.* Det var en Uartighed ikke at hilse hende. *VSO.* „Hvor kan du . . . bruge saadan en banal vending! Naa, det er sandt, du er jo præst.“ Provsten lod uartigheden passere. *Anker Lars. Olsens Daarskab. (1941). 8. 2.2)* til uartig 2.3; *ogs.: uartig handling, uartig udtryk olgn. formedelst overdreven Uartighed var (jæg) nødt til at give ham (o: et barn) Strambux. Rud Bay. EP. I. 153.* Moderen taaler alle Barnets Uartigheder. *Kierk. IX. 212. 2.3)* til uartig 2.4; *spec. (faql.) om hest: efter nogle faa Forsøg (paa at stejle) opgiver Hesten sin Uartighed igjen. PW Balle. RD. 132. 2.4)* til uartig 2.5; *ogs.: uartig handling, fremstilling, hentydning ell. uhovisk, slibrigt udtryk olgn. de slemme U-artigheder; for hvis skyld Bogen af det Parisiske Fruentimmer saa begierlig bliver opsøgt. LTid. 1735.48.* hvis de (o: franske lystspil) ikke vare krydrede med Uartigheder og Uanstændigheder i Dialogen, der holdt det franske Publikum i Aande. *Berl Tid. 11, 1904. Aft. 1. sp. 5.* Holbergs Uartigheder. *Billeskov. J. H. I. 30.*

u-artikuleret, part. adj. 1) uden led-deling. 1.1) (zool., foræld.) ikke delt ved ell. forsynet med led; uledet; i forb. som de uarterulerede dyr, om de lavere dyr i modsætn. til led-dyr og hvirveldyr. *Heib. Pros. II. 99. 1.2)* (bygn., æstet.) om bygningsdel, statue (del) olgn.: som danner et uinddelt hele, er uden tydelig adskillede enkeltled ell. -dele. Søjlekapitælerne, der allerede hos Byzantinerne vare blevne uarterulerede Klodser . . . bleve her . . . endnu simplere. *JLUss. (Ved Viborg Domkirkes Indvielse. (1877). 4).* Med sin uarterulerede Hals, de mægtige Skuldre . . . minder Statuen nærmest om et Stykke Arkitektur. *Fr Poulsen. TGK. 147. 2)* (sprog-, sj.) om ordform: uden artikel (3). *MKrist. (DSt. 1923. 36). 3)* (især w ell. faql.) om lyd-frembringelse: som ikke bestaar af (tydeligt udtalte) sproglyd. Nogle taug af Undseelse; Andre kunde, for Harmen, ikkun fremføre uarterulerede Toner. *Blich. (1920). XV. 59. (patienten)* klager sig, skrigger af og til højt op . . . frembringer kun uarterulerede Lyd, af og til i en syngende Tone. *KPont. Psykiatr. I. 104.* denne uarterulerede . . . Rallen. *Bønne-lykke. Sp. 57.* || (sj.) i videre anv., om foreteelse som leen, gang: som foregaar paa en uhemmet, ureguleret maade. Hun grinte uarteruleret. *Erl Krist. DH. 118.* Hun gik. Gangen var uarteruleret og stødende. *smst. 128. -avet, part. adj. (ænyd. d. s.) 1)* w ikke læmmed ell. disciplineret; *ogs.: fri for snærende baand; uhemmet. Uavede Børn. VSO. *(en)*

bredpandet Okse, | Uavet (*Wilst. II.:* aldrig Avet), aldrig endnu af et Menneske fort under Aaget. *Gertz. (Wilst. II. (1909). X. v. 293).* Forud for Soldaten har Studenten det ubundne, uavede Liv. *Brandes. II. 232.* || om lidenskab, følelse: ikke under kontrol; ubehersket. Licentiatens fine æstetiske Natur undgik alt, hvad der var uavet. *Ant. And. L. 83. 2)* (nu næppe br.) ikke straffet, tugtet; i forb. som: Skal den Gierning gaae uavet hen? *VSO.*

U-Baad, en. se u. U-3.

u-baaset, part. adj. (nu næppe i rigsspr.) i talem. ubaaset stud har godt ved at slikke sig. (jæg ønsked) jeg havde hørt det, som Deres Velbyrdighed nu sagde, forend jeg gittede mig, saa maaskee jeg kunde sagt nu: ubaaset Stud har godt ved at slikke sig. *Biehl. DQ. III. 197. Krist. Ord spr. 623. Sjæll Bond. 188. -balance, en. (eng. unbalance) w mangel paa balance (2), ligevægt; m. h. t. roterende maskindele, naar centrifugalkræfterne ikke afbalancerer hinanden. Da Eng TeknO.*

U-Banc, en. se u. U-3.

u-banet, part. adj. (ænyd. d. s.) ikke gjort ryddelig, farbar; ikke gjort amvendelig som færdselsvej. en u-banet vey giennem en skov. *Holb. DNB. 467.* de (for en skiløber) ubanede Stener og dybe Huller i Klippen. *Schousbølle. Saxo. 286.* de brave norske Heste (vidste) at sætte Benene saaledes, at de kunde passere den ubanede smalle Sti. *Schand. O. II. 152. billedt.: (Tycho Brahe)* fandt denne Videnskab (o: astronomi) for (o: før) hans Tid kun lidet dyrket, og Veien dertil for en stor Deel ubanet. *Mall. SgH. 603.* Vejen er endnu lang og ubanet (o: for den gode kunst). *JLUss. H. 312. -barberet, part. adj. (vulg. ell. dial. -balberet. Moth. B32).* (jf. -raget) ikke barberet; især: usoineret p. gr. af for langt skæg; som trænger til at barberes; langskægget. Haaret sad filtret og pjusket om hans . . . ubarberede Ansigt. *Schand. TF. II. 92.* Doktoren var mødt til Stuegang paa Sygehuset — ubarberet. *Hjemmet. 1912. 566. sp. 2. † -barmelig, adv. (ænyd. d. s., fsv. obarmelika; fra mnt. unbarmliken, til barmelik, ynkelig) ubarmhertigt.* *hand og ald hans Hob med fulde Hals tillige, | Tog til ubarmelig at raabe og at skrige, | Og huje Manden ud. *Helt. Poet. 127. -barmhertigt, adj. [ubærm'jærdi] († (især som adv.) -barmhertelig (en). Moth. B61. Slange. Chr IV. 532. Fru Heib. Hjem. 209). adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (Moth. B61. Nyerup Rahb. VI. 11). (ænyd. ubarmhiertelig, adj., ubarmh(i)ertelige(n), adv., ubarmh(i)ertig, adj., fsv. obarmhærtelika, adv., obarmhærtogher, adj., mnt. unbarm(e)hertic, adj., unbarmhertliken, adv.) uden medlidenshed, overbærenhed; meget haard, streng, ubønhørlig i sin fremgangsmaade over for, behandling af et væsen, man har i sin magt, ell. paa hvis*

forhold man har indflydelse; som ikke giver pardon; naadeløs; skaanselsløs; m. afsvækket bet.: streng, uøstergivende i kritik, bedømmelse; ogs.: som vidner om, er udtryk for saadan strenghed. den Mægtige skal ikke være langmodig imod de Ubarmhjertige. *Str.* 35.19. der skal gaae en ubarmhjertig Dom over den, som ikke gjør Barmhjertighed. *Jac.* 2.13. at falde i ubarmhjertige Creditorers Hænder. *Holb.Pants.* 1.5. Han var ej allene følesløs, men ubarmhjertig i den Grad, at han glædede sig over enhver fremmed Ulykke. *Blich.* (1920).XXVII.50. Hans overlegne Logik og ubarmhjertige Tunge vare ikke blevne midnede ved Modgangen. *Lehm.* 1.73. Parodien havde været for ubarmhjertig. *AaDons.* *DU.* 16. en ubarmhjertig Skæbnes Tryk. *LBruun.BS.Dedik.* || uegl. *Naar Sneen falder, og det stærkt af Norden fryser, | Da haver Luften her en u-barmhjertig Magt. *Falst.Ovid.* 71. Det var bleven ubarmhjertig koldt. *Pont.HK.* 187. *Dagen blotter ubarmhjertigt | de kolde Skinner og al den sorte Søle. *JVJens.Dt.* 67. || hertil: Kongens Befalnings-Mænd . . plagede Bønderne med alt for stor U-barmhjertighed. *Holb.DH.* 1.569. *Foersom.Dt.* 58. ☐ **-beboelig**, adj. *Moth.U3.* en øde og aldeles ubeboelig Klippe. *Bagges.DVIX.* 365. Egnen er, formedelst mange Sumpe, usund og næsten ubeboelig. *VSO.* Præstegaarden . . var ganske ubeboelig. *AGarboe.Agersø.* (1938).151. **-beboet**, part. adj. *Moth.U3.* seyle til Ostindien, i det fromme Haab, at kunde strande undervejs paa en eller anden ubeboet Øe. *Ew.* (1914).IV.250. Dalen var ubeboet af Mennesker. *Hauch.III.* 216. Præstegaarden stod ubeboet en Tid. *Lauesen.RV.* 77. || (l. br.) uden dyreverden, dyreliv. Fisk fandtes slet ikke (i søen), den syntes ganske ubeboet. *Rosenkrantz.SG.* 19. || (sj.) overf., om øje: tom; udtryksløs; intetsigende. et Par umaadelige, kuglerunde, vandblaa og ganske ubeboede Øjne. *CEw.F.* 41. **-bebygget**, part. adj. (nu sj. **-bebyggt**). (ænyd. ubebygget, ubebyggt, ubebygget; jf. ubygget) 1) ☐ *hvorpaa der ikke er opført bygninger*. den halve Deel (af gaden) er ubebygget. *PEdvFriis.S.* 120. (et) Ubebygget . . Areal. *AGatzsche.Bygningsret.* 3 (1937).80. || om landejendom: uden (beboelses)bygninger. Dette Navn: Stål gives en Bondegaard eller Gaardspart, som er ubebyggt, og dyrkes enten under andre Gaarde, eller af Kjøbstænderborgere. *FThaarup.BornholmsAmt.* (1810).41. 2) (nu sj.) ikke koloniseret ell. opdyrket. mange Provintzer og Landskaber der i Riget (ligger) ganske øde, ubebygget og ubeboede. *Borrebye.TF.* 470. **-beden**, **-bedet**, part. adj. se ubedt. **-bedragelig**, adj. adv. d. s. ell. -t ell. (†) **-en** (*Eilsch.F.* 185. *Reiser.II.* 454). (ænyd. d. s. (om arbejde: forsvarlig) 1) (nu næppe br.) som ikke lader sig bedrage, føre bag lyset. *Moth.B115.* Andres skulde Tanker

er det best at overlade hans Dom allene, som ubdragelig kiender Hierterne. *Eilsch. PhilBrev.* 108. en Mand, som jeg aldrig har set med Legemets skuffende Syn — men nys stod han klart for mit indre, ubdragelige Øie. *Ing.VS.* 1.48. 2) ☐ som ikke bedrager, fører en bag lyset ell. skuffer en; om person: *Moth.B115.* nu kun om forhold (især: tegn, kendemærke): som ikke slaar fejl; ufejlsbarlig; helt sikker. Historier, som ere Dyders og Lasters ubdragelige Speyl. *Holb.Hellind.I.* b7r. Min Medreisende . . tilkommer et ubdrageligt Signalement. *Blich.* (1920).XXIX.104. han veed ubdragelig Besked om, hvorledes Latteren sniger sig ind . . i et Menneske. *Kierk.III.* 154. (dette er) Halvdannelsens ubdragelige Særkende. *VorUngdom.* 1946/47. 54. || † ægte; uforfalsket. *Moth.B115.* || hertil: Ubdragelighed. *smst.U3.* (kæret) ser op paa det kolige Himmeldyb som en lille Kreds af sammenstrømmet Ro og mild Ubdragelighed. *Stuck.* (*Jørg.Liv.* III. 88). **-bedragende**, part. adj. (sj.) d. s. s. ubdragelig 2. *Mall.HG.* 38. † **-bedragsom**, adj. d. s. *(bønderne) med Veir og Vind begyndte, | Om den Vaadhed og den Regn, | Som et Solehjul forkyndte — | Ubdragsomt er det Tegn. *HMikkels.D.* 152. **-bedrelig**, adj. (til II. bedre; sj.) som ikke kan forbedres; uforbederlig. *Levin.Larsen.* **-bedt**, part. adj. (nu ikke i rigsspr. **-beden**, **-bedet**). (ænyd. ubeden, oldn. óbedinn; til V. bede; jf. (i sa. bet.) dial. ubedendes (UjF.), ænyd. d. s. (PTidemand.Overs.afLuthersHusspostille.II. (1564).120v); nu l. br.) især brugt adverblielt ell. som appos.: uden at være bedt, anmodet om (at gøre) noget; uanmodet; af egen drift; ogs.: uden at være indbudt. *Rødm ved din Gave og tag, hvad der ubedt blev givet. *Tilsk.* 1919.317. *Han sprangte Døren og gik ubedt ind. *Rørd.JH.* II.55. En liden Gave, som een gjør ubeden, forbinder ogsaa meere end de, som ved Bøn erhverves. *Holb.MTKr.* 584. han (gav) ofte alleene sin Trang underhaanden tilkiende, saa at Parlamentet ubedt gav ham meere end han behøvede. *sa.Ep.IV.* 86. *Ew.* (1914).IV.225. ubedt vilde Ingen hjelpe, og bede vilde Manden ej. *PNNyegaard.S.* 5. Feilb. ☐ **-bedækket**, part. adj. (nu sj. **-bedækt**). spec. (jf. -dækket 1; til bedække 1.3) om legemsdel: *Moth.D55.* (hun har ikke) turt lade sig see med ubedekt Ansigt. *Holb.Usynl.II.* 4. *jeg nu bærer Pels og Hue, | (jeg vandrer) ikke, som i Sommer . . ubedækt, | Med Haaret flagrende for Vestenvinden. *Heib.Poet.I.* 315. hver Qvinde, som beder eller propheterer med ubedækket (*Chr.VI.* uskiult; 1907: utildækket) Hoved, beskæmmer sit Hoved. *ICor.II.* 5. Giv mig din Haand ubedækket. *DagNyh.* 27/10.1912. *Till.I.* sp.4. **-befangen**, part. adj. (efter ty. ubefangen; jf. befangen 1) ufordervet, uskyldig og (ell.) frejdig, frimodig, naturlig. *Kierk.XIII.* 305. hertil:

Ubefangenhed. *Rahb. Fort. IV. 125. LFrolich. Optegnelser og Breve. (udg. 1920-21). 98. || nu vist kun (især spøg., gldgs.) m. ty. form: ubefangen. enten maatte jeg være et sjeldent ubefangen Menneske eller ogsaa den største Skjælm og Politicus. HCAnd. Breve. I. 249. i naiv Ynde, eller i ubefangen Ro. Kierk. I. 392. saare elskeligt er disse unge Piger opfattede i deres Jomfruelighed og Ukyld, — den ene aldeles „ubefangen“ seende ud mod Beskueren. EHannover. E. 196. Tænk, der var en filosof som . . bragte varer paa torvet . . og det sådan ganske ubefangen. Grønbl. H. I. 275. **-befaren**, part. adj. (l. br.) som ikke er berejst, vant til at rejse; især om sømand: ikke (hel)befaren; ogs.: uerfaren (Leth. 1800)). *Moth. F74.* Skibets Besætning bestod meest af ubefarne Folk. *VSO. Tuxen. Søfart. 472.* han havde lovet at vise (verden) i videst mulige Panorama for disse ubefarne Turister. *ORung. LO. 12. -befaret*, part. adj. best. f. og flt. **-befarne** ell. **-befarede** (Thiele. *Breve. 129.*) **1** (nu sj.) om vej olgn.: ubefærdet. Stien selv var næsten ubefaret og derfor ganske begroet med Græs og Ukrud. *Gylb. XII. 109.* *ubefarne Veje. *Ploug. II. 117. 2* (bjergv.) om grube: som ikke er undersøgt, inspiceret. billedl.: naar et norsk Maal drager Malm dertil frem af sine dybe, næsten hidtil ubefarne Gruber. *NMPet. Br. 9. † -befar(e)lig*, adj. ufarbar ell. usejlb. Sæbye er en lille Kiøbstæd ved en Aae af samme Navn, der er ubefarlig. *Thaar. KS. 274. VSO. Wors. OE. 296. -befæstet*, part. adj. (ænyd. d. s. i bet. 1; især **⊕**) **1** til befæste 2. ubefæstede (1931: aabne) Byer. *5Mos. 3.5. Holb. Hh. I. 99.* Alandsørerne er for Øjeblikket ganske ubefæstede. *B.T. 9/10. 1939. 3. sp. 4. 2 til befæste 3: som endnu ikke er blevet fast, sikker i tro, overbevisning, principper, visførelse olgn. ell. (sjældnere) i udførelsen af et arbejde, i kundskaber olgn. de Ukyndige og Ubefæstede (*Chr. VI.: ubekræftede*). *2Pet. 3. 16.* Saa beklemt som en ubefæstet Student ved Examen. *Gylb. XII. 98.* Kongen . . var ny og ubefæstet i Regjeringen. *Allen. I. 156.* den pirrende Duft, der . . gjør usædelige Bøger saa farlige for ubefæstede Lesere. *Avisen. 25/2. 1889. 2. sp. 5. (vegetaren) H.* indrømmer, at han i et ubefæstet Øjeblik har spist Andesteg engang. *Pol. 13/2. 1942. 3. sp. 4.* de lokke de ubefæstede (*Chr. VI.: ubekræftede*) Sieler. *2Pet. 2. 14. Branner. TMS. 98. -beføjelse*, en. (sj.) mangel paa beføjelse, adkomst, berettigelse. Beskyldninger for Ubeføjelse mod anderledes tænkende. *Cit. 1840. (Falst. x.) ⊕ -beføjet*, part. adj. **1** uden berettigelse ell. grund; uberettiget. *Moth. F437.* Retten (skal have) Magt . . den Stenvende for sin ubeføjede Trette vedbørligen at ansee. *Forordn. 29/2. 1750. §3.* hvis man blot giftede sig i Haab om et Sølvbryllup . . saa var man, naar det 25de Aar kom, ubeføjet til at holde Sølvbryllup. *Kierk. II. 129. EGad. TT. 137. 2)***

(l. br.) inkompetent. Beskyldninger imod den i hans Øine ubeføjede Critieus. *Heib. Pros. X. 150.* Anmelderens Ubeføjethed til at fælde Dom over det Skrift, han ned sætter. *Brandes. XIII. 391. -begavet*, part. adj. **1** (ænyd. d. s.; til begave 1; nu næppe br.) som ikke har faaet gave(r). *Moth. G166.* Aldrig gik nogen Fattig ubegavet fra ham. *VSO. 2* til begavet 2: som er uden begavelse; især som et mildt udtr. for dum ell. som spøg. udtr. for at være uforstaaende, langsomt opfattende i en vis situation. *JBaden. DaL. Ubegavede Born. VSO. „Tillykke!“* sagde han . . Skytte så ubegavet ud. — „Hm! Velkommen! mener jeg!“ *Svedstrup. EG. II. 125.* han . . nød Ry for sin Ubegavethed og sine utrolige Løgnhistorier. *Pont. LP. VII. 10. || † som mangler talegaver. Moth. G166. ⊕ -begravet*, part. adj. (nu næppe br. -begraven. *Moth. U4. VSO. se ogs. ndf.). (ænyd. d. s.) *Ørnen hugge vil | Dit ubegravne blege Liig paa Saxens Strand. Oehl. H.Y. 156. ofte i forb. som ligge ubegravet: han, som havde henkastet Mange ubegravede (Chr. VI: ubegravne), blev ikke selv begrædt. 2Makk. 5.10. de myrdede hen ved 12000, og lode de døde Kroppe ligge u-begravne. *Holb. Kh. 80.* Engländerne lod længe hans Lig ligge ubegravet til Straf. *Rønberg. DE. 58. ⊕ -begræbet*, part. adj. (gldgs. -begræben. *Moth. U4. se ogs. ndf.). (ænyd. ubegræben i bet.: ubegrænset (jf. begræben 1)) som man ikke har begræbet ell. forstaaet. *(Alfadens) ubegræbne Værk. Staffeldt. 183. Viden og Væren falde aldeles sammen, uden at nogen ubegræben Rest bliver tilbage. PMoll. (1855). V72. *Meget begreb vi af Strindberg, aldrig begreb vi det hele . . | Ene og ubegræben han rykked sin Vej gennem Verden. Soph. Clauss. (Pol. 14/4. 1926. 7. sp. 5). -begribelig, adj. (glda. d. s. (Fragm. 143) og ubegrifuelich (Mand. 63) i bet. 2, mnt. ubegrifelig) **1** (dial.) som ikke kan begribe noget; uforstaaende. Ole rystede ubegribeligt paa Hovedet. *Bregend. HH. I. 73. Feilb. 2* som ikke er til at begribe, fatte; m. afsvækket bet.: som man ikke kan forklare sig, finde grunden til; meget mærkelig; ogs. (især som adv.) som udtr. for en meget høj grad: umaadelig. Er det icke ubegribelig, at saadan Slyngel, som Jørgen Handskemager, tør foragte, og kaste paa Naeken af min Tale. *Holb. GW. IV. 3.* de ubegribelige, dog langt fra ikke ufattelige Hemmeligheder, som vores Aabenbaring indeholder. *Ew. (1914). I. 9.* Gud er ubegribelig . . fordi hans Kjærlighed overgaaer al Forstand. *Kierk. II. 15.* da han havde spist, slog han i Bordet med en hos ham næsten ubegribelig Livlighed. *Schand. TF. I. 136. *Han er født i Hellebæk, | sund og frisk og triv'lig, | men at han er født to Aar i Træk, — | det er ubegrivligt! Cit. 1897. (Danm. Viseb. I. 91).* et af disse forunderlige Tilpasningsfænomener, hvorpaa Vandinsekternes Biologi er saa ubegribelig**

rig. *Wesenb.L. Ins. 209.* ☉ **-begribelighed**, en. *ftt. -er.* (glda. ubegripelighet) til -begribelig 2; ogs.: *hvad der er ubegribeligt*, det guddommelige Væsens . . U-ændelighed, Allmagt og Ubegribelighed. *Holb. Ep. IV. 503.* i hver Vise næsten ere Uoverensstemmelser, Modsigelser eller Ubegribeligheder. *Hjort. Krit. Lit. II. 312.* de ny Mænd forekom os at være rene Ubegribeligheder. *Studenterbogen. (1896). 140.* Rom . . er Aastedet for al Ubegribelighed. *NHoffmeyer. Det Meningsløse. (1912). 124.* **-begrivelse**, en. (l. br.) *det ikke at kunne begribe noget; mangel paa forstaaelse.* en planarisk og totalformøret Ubegrivelse af Grundpunkterne i hans nye Verdensbillede. *Carl Gandrup. Efter sikkert Forlydende. (1935). 83.* *H. Brix. (Berl. Tid. 1945. M. 6. sp. 6).* **-begribende**, part. adj. (jf. -begribelig 1; l. br.) *ude af stand til at begribe noget; uforstaaende; undertiden (jarg.): dum; enfoldig.* (Hertz) skrev en stor politisk Roman: Stemninger og Tilstande, et underligt hjælpeløst Værk i digterisk Henseende, besynderlig naivt og ubegribende politisk set. *Munch. G. 52.* Han stod ganske ubegribende overfor en saa koldblodig Vurdering af et Menneskelivs uhyggelige Undergang. *Bers. G. 146.* **-begrundet**, part. adj. (ænyd. d. s.; især ☉) til begrunde 3: *uden (fornu)tgrund ell. begrundelse; ugrundet; umotiveret.* *Larsen. 2 (1888).* Den fremsatte Formodning (er) sikkert ubegrundet. *Wansch. R. 62.* ubegrundet Frygt. *Bl&T. (der)* herskede . . en Slags Forvisning om at Faren var dreven over. Den var sandelig ubegrundet. *Rubow. Napoleon III. (1948). 89.* det er ganske ubegrundet, naar du beskylder ham for at være partisk | ☉ **-begrænselig**, adj. (l. br.) Først tale vi da om: at ville gøre Alt for det Gode. Alt — dog bliver denne Tale ikke let af ubegrændseligt Omfang, naar Alt skal nævnes? *Kierk. VIII. 179.* en ubegrændselig Udvikling. *FDreier. FrF. 19.* **-begrænset**, part. adj. 1) (nu l. br.) om rum: *uden afgrænsning, grænser.* *(fuglen) skal sin gyldne Frihed smage, | Glad ved den ubegrændsede Natur. *Rahb. PoetF. II. 75.* Et ubegrændset Rum. *VSO.* Synskredsen er ubegrænset (ude paa fjorden). *Erl. Krist. OM. 101.* 2) som ikke er indskrænket; *indskrænket; dels (l. br.) i forb. m. af: (det evige) ubegrændset af de Former, hvori vi . . til egne os Tilværelsen, opfylder Livet. Molb. F. 61.* *dels rent adjektivisk: ikke indskrænket til et vist maal, en vis størrelse; uden grænser m. h. t. maal, mængde osv.* Dersom du . . overgav dig til Gud i . . ubegrændset Hengivenhed . . var det ikke et nyt Liv? *Mynst. Betr. I. 142.* en Engländer, hvis Rigdom var ubegrændset. *Bogan. I. 29.* Salt i ubegrænset Mængde (1871: uden foreskrevet Maal). *Esr. 7. 22 (1931).* ubegrænset Kaution. *Hage. II. 507.* De ubegrændsede Muligheders Land — kaldte en fra Tyskland udsendt

Journalist (i 1902) De Forenede Stater. *Vogel-Jørg. BO. 579.* som adv.: Karminfarvningen er ubegrænset holdbar. *Univ. Progr. 1947. I. 25.* ☉ **-behag**, et. *ftt. (sj.) d. s.* (endnu ikke i *Holst. R.* og *Sv. Grundtv.*, jf.: Man siger . . ikke Ubehag . . men Mishag. *VSO. VII. 327;* dannet til Behag efter ubehagelig; jf. sv. obehag, mnt. unbehach) 1) (jf. Mishag) *det, at noget ikke behager en, ikke falder i ens smag, ell. den hermed forbundne følelse.* Ubehaget — saaledes ville vi kalde det Modsatte af Behaget og Velbehaget. *Sibb. Psychologie. (1843). 351.* for hvert Sekund steg Ubehaget hos Generalinden. *Bang. S. 297.* Paa Emanuel . . gjorde hans Person og Væsen et saare utiltalende Indtryk. Og denne Følelse af Ubehag blev ikke mindre levende. *Pont. FL. 73.* han finder noget ved hende, der vækker Ubehag hos ham. *5 Mos. 24. 1 (1931).* 2) forhold, tilstand, der generer, irriterer en, føles ubehagelig(t); *ubehagelighed* (2). De har meget mere Slid og Ubehag, alle de lastefulde, af deres Taabeligheder end de fromme af deres Faste. *V Ved. BB. 389.* det lille forbigaaende Ubehag, som en Skandale kan forårsage dig. *E Brand. Under L. 185.* De (svenske tropper) vilde dog forsøge at mindske Ubehaget ved deres Tilstedeværelse ved at være behjælpelige med Gaardens Arbejde. *KLindemann. Den kan vel Frihed bære. (1943). 101.* (sj.) i *ftt.:* En ubehagelig fornemmelse kan trække erindringen om andre ubehag med sig. *V Ved. (Festskr. Vilh. And. 9).* **-ubehagelig**, adj. *adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (PN Nyegaard. S. 65).* (ænyd. d. s. og ubehaguelig, jf. ty. unbehaglich; sml. uangenem) 1) (sj.) som ikke føler velvære; som føler sig uvel, ilde tilpaa ved forholdene. endnu næppe rigtig vaagen, forfrossen og ubehagelig i det hele taget, kom (jeg) op paa Dækket. *Drachm. I. 14.* 2) (jf. mishagelig 1) som ikke falder i ens smag, ikke gør et behageligt indtryk paa en; ogs.: lidt frastødende, utiltalende ell. (nu næppe br.) uskon af ydre. saasom (Gert Westfaler) havde kun tree Materier at tale om, saa syntes de fleeste, at de ofte Repetitioner gjorde Comoedien ubehagelig. *Holb. JJBet. a 8r.* Jeg takker Gud for en god Skabning. Jeg har ellers ikke været en ubehagelig Mand i min Ungdom. *sa. Pern. II. 3.* Dette slags Periode er ofte ubehagelige. *Hoysg. AG. 172.* Carl Elds berømte, men efter min Smag egentlig ubehagelige, nøgne Strindbergkolos. *Pol. 29/4. 1945. II. sp. 6.* 3) som volder en sjælelig ell. legemlig kvaler, bryderier, uro; som berører en ilde ell. generer en (meget). Hvad vil den gode Hr. Leonard sige, naar jeg bringer ham saadan ubehagelig Tidende. *Holb. Mass. III. 4.* Bryllupper (kan) lade sig opsætte . . Sagen kan have sit ubehagelige for Dem (d: brudgommen). *Biehl. (Skuesp. III. 3. 55).* det er grumme ubehagelige Tider, vi leve i; man er nær ved at sulte ihjel. *Hzr. III. 5.* En Daare vil gjøre

Bebredelser paa en ubehagelig Maade (*Chr. VI: fortrydeligen*). *Str. 18.20.* en ubehagelig Overtaskelse. *D&H.* vilde det være Dem meget ubehageligt at flytte? *smst. 4)* om person: som ved sin ubeherskede ell. uelskverdige optræden støder ell. generer andre; *spec.: som er spydig, skælder ud, kritiserer en haardt.* jeg vil troe hun ikke har Begreb om hvor ubehagelig hun kan være. *HCAnd.BCÆ.I. 265.* den Berusede mister Herredømmet over sig selv. Og nu begynder han at blive ubehagelig. *KPont.Psychiatr.III.89.* han er en kedelig Fisk og naar han aabner Munden er det for at være ubehageligt. *Rode.EM.47.*

-behagelig-hed, en. fl. -er. (*ænyd. d. s. (i bet.: mishag, aversion) det at være ubehagelig; især i flg. anv.: 1) (nu l. br.) til ubehagelig 2; ogs.: (følelse af) ubehag (1). (de jordanskede kunstord) kan ved Bruggen lige saa hastig aflægge deres Ubehagelighed som de laante. Hoysg.S.a8r. Behagelighed og Ubehagelighed i Eet føler den Forfængelige, naar han føler Medlidenhed . . . og i det Samme føler Glæde over sin Blødhjertighed. PMøll.(1855).III.62. 2) til ubehagelig 3-4: ubehagelig(t) forhold, oplevelse, behandling. (især i fl.). Huusbekymringer, Giældqual og andre Ubehageligheder. Bagges.L.I.177. Det paaførte ham en Ubehagelighed. VSO. Her indlod han sig i Ubehageligheder med to svenske Orlogsmænd, 18 Kanoner optog i 8 Timer Kampen mod 94. Ellar.SB.364. Italien . . . planlagde alle mulige Ubehageligheder mod sine saakaldte Forbundsfæller. Krigen 1939-1945. I.(1947).74. have ubehageligheder: hverken Butler . . . eller Boileau have havt Ubehageligheder af deres comiske Heltedigte. Heib.Pros.VI.94. vi gaar. Du skal ikke have Ubehageligheder for vor Skyld. ErtKrist.DH.101. sige (en) ubehageligheder, sige uelskverdige, krænkende, spydige bemærkninger (til en). (jeg) ønskede (ikke) at sige ham flere Ubehageligheder end nødvendigt. Heib.Pros.VII.380. det eneste Menneske, jeg havde at underholde mig med . . . sagde mig kun Ubehageligheder. Gyr Lemche.SJ.115. **-beherskelig**, adj. (l. br.) som man ikke kan beherske (1.2). En aldeles ubeherskelig Trang til Luksus. KBramson. Pengene—.(1908).49. det (giver) et stort og ubeherskeligt Sæt i mig. Johs.Wulff.F.A.104. **-behersket**, part. adj. især til beherske 1.2, dels om lidenskab, følelse, livsyttring: som ikke holdes i tømme, styres; som man giver frit løb, spillerum (spec. saaledes at det støder an mod takt og tone, vækker opsigt olgn.); dels om person: som ikke har herredømme over sig selv; som er helt ude af sig selv (og lader sin oprevne sindsstemning gaa ud over andre). Der var i denne ungdommelige Leg . . . en stor, ganske ubehersket Lystighed. Hostr. Er.98. han (for) ganske ubehersket op og sagde, at han — Svigerfaderen — savnede al Berettigelse til at forekaste andre deres*

Madstræv. *Pont.LP.VIII.234.* *det gi'r et ubehersket Kip i Søren, | da Kirsten træder ind med raske Skridt. *Aakj.RS.132.* Den gamle Hestesporvogn . . . vakte ubehersket Munterhed. *Pol.2/s 1936.3.sp.1.* || hertil: en Pirrelighed . . . der i sin Ubehersketthed gør et vist Indtryk af Svaghed og Syggen. *Brandes.VI.416.* Onkelen, der . . . med sædvanlig Ubehersketthed (havde) givet sin Forbitrelse Luft. *Pont.LP.III.55.* † **-behindret**, part. adj. (*glida. d. s., ty.* unbehindert, *gholl.* onbehindert; *til ty.* behindern, (*for-*hindre) som ikke møder hindringer ell. modstand; som man ikke lægger (søger at lægge) hindringer i vejen for; som ikke (for)hindres ell. hemmes i noget, generes olgn.; ubhindret. der er i den (o: visdommen) en aand . . . skarp, ubehindret (1871: fritvirkende), velgjørendes. *Visd.7.22(Chr.VI).* Kongen saavel som bemeldte Arvinger (*skulde*) være ubehindrede udi deres forrige Ræt. *Holb.DH.I.581.* frit Lejde, at de sikkert og ubehindret igjen maae afsejle. *Blich.(1920).XII.98.* Byen ligger hoit og har ubehindret Udsigt. *JHLars.HA.I.88.* de to Vandrende gik ubehindrede med raske Skridt. *Gylb.I.301. Kierk.VI.406.*

-behjælpelig, adj. (*ty.* unbehilflich (-behilflich, -behelflich), *holl.* unbehulpelijk i bet. 1, *jf. mnt.* unbehulpelig, unbehulpik, *unyttig, forgæves*) 1) (*nu l. br.*) d. s. s. -behjælpssom. *Moth.H189.* Det tidlige Klosterliv og min idelige System med . . . Bøger maa . . . have givet min Adfærd og udvortes Omgængelse i Verden noget Ubehjælpeligt og Stuelærdt. *Ing.VS.I.16.* Jeg er nu engang ubehjælpelig med at fløtte. *HCAnd.BC.IV.294.* min Fader, som før havde havt en smal Figur, var bleven meget svær og ubehjælpelig i sine Bevægelser. *JFrbiger.Liv.53.* hvor . . . Kaadheden raader (i gamle skuespil) kan vi vel tidt finde Vittighederne tarvelige, men selve den gammeldags og ubehjælpeelige Form følger noget vist snurrit til, der forøger det pudsige. *TroelsL.VII.118. 2) (sj.) som ikke kan afhjælpes ell. afværges; uhjælpe-*lig. han (*kunde*) overfaldes af den ubehjælpeiligste Hjemvé. *Pont.M.102. -behjælpe-*lig-hed, en. fl. -er. (*nu l. br.*) d. s. s. -behjælpssom-hed. Hun smilede . . . over den kjære Brudgoms Ubehjælplighed i alle verdslige Sager. *Ing.LB.II.17. TroelsL.VII.110.* om hvad der er ubehjælpsomt udført: Endog Anders Arrebos Vers frembod . . . mange Ubehjælpligheder. *RichPet.Kingo.* (1887). 123. **-behjælpssom**, adj. [*alm.* ube'jæl'b-søm] (*ænyd. d. s. (maaske i bet.: som man ikke kan afhjælpe ell. værges sig imod), ty.* unbehilfsam, *mnt.* unbehulpsem; *jf.* ubehjælpe-*lig 1* samt uhjælpssom 2) som er daarlig til at hjælpe sig selv, klare alm. praktiske ting; som mangler praktisk evne, færdighed, haandelag; upraktisk; lidt klodset, kluntet; ogs.: som vinder om manglende praktisk evne ell. haandelag. *JBaden.DaL.* Hans Gebærder og hans Tro-

fasthed ere saa storslaaede, saa upraktiske og ubehjælpssomme, at man kunde fristes til at spørge . . om han blev gal. *Kierk.VI. 373.* Tilsyneladende var han noget kejtet, et lidt ubehjælpssomt Menneske, men i Virkeligheden var han en meget snild Fyr. *Tops. III.124.* skæve, ubehjælpssomme Barnebøgstaver. *Bregend. Birgitte Borg. (1911). 332.* **-behjælpssom-hed**, en. flt. **-er.** Amberg. (*Rübezähl*) har med naiv Ubehjælpssomhed oftere spillet et Menneskes Rolle. *VThist. (Gaa.1847.203).* Brøndum-Nielsen. *SF.135.* om hvad der er ubehjælpssomt udført: et Værk, som trods alle Ubehjælpssomheder i Formgivningen hist og her, fængsler Læseren og river ham med. *Brandes.I.402.* † **-behov**, et. i forb. til ubehov, til ingen nytte; overflodigt. *VSO.* („Nu sieldent“). **-behænde**, adv. (sj.) *ubehændigt.* *De sprunge paa Folen ubehænde; | De monne hinanden Ryggen vende. *Oehl. XXX.73.* **-behændig**, adj. adv. d. s. ell. **-t** ell. (†) **-en** (*Biehl.DQ. III.269.*) (*ænyd. d. s. (i bet. 2);* jf. *-hændig*) **1)** som mangler legemlig smidighed, fingerfærdighed; som udfører noget paa en ufiks, lidt klodset, ubehjælpssom maade; ogs.: *usmidigt, lidt klodset udført.* visse ubehændige Skildrere have maadt sætte Navne over de Figurer, de have gjort. *Hob.Hh.II.448.* de ubehændige Undskyldninger, hvormed (*husbonden*) søgte at besmykke sin Adfærd (*mod kammerpigen*). *Gylb.(1849).IX.205.* paa saadanne Omraader er jeg det ubehændigste, dummeste og mest upraktiske Mandfolk, man kan tænke sig. *Schand.O.II.346.* Slipset (*var*) ubehændigt bundet. *AlbDam.B.36.* **2)** om ting: *ubekvem; upraktisk; nu kun (dial.) om redskab: som falder daarligt i haanden ell. er ubekvem til brugen; upraktisk; uhaandterlig.* man saae ikke uden ubehændige og vanskabte Bygninger. *Hob.MTkr. 481.* Arbejdet, der skulde udføres med Mejerred og Slaaskraft, var i Forvejen strengt nok for en Bvgynder; var de desuden saa uheldige at faa ubehændige Redskaber, var det jo dobbelt strengt. *Halleby.141.* **-behændighed**, en. flt. **-er.** det at være ubehændig (1); ogs.: *hvad der er ubehændigt udført.* *Moth.H71.* nogle faa Ubehændigheder (*i en salme*). *PSeverinsen.Da.Salmedigtning.(1904).* 33. hans Udtalelser . . blev opfattet som en slem Ubehændighed. *JacAnd.Er. II.104.* † **-behør**, et. at gøre noget til Ubehør: til Unytte, eller mod Ret og Billighed. *VSO.* **-behørig**, adj. (*nu kun jur.*) vores gamle Digtere have . . foragtet al Orden og Konst i deres Fortællelser . . anbragt paa ubehørige Steder opvolmede, utydelige og uproportionerede Lignelser. *JSneed.I.72.* den af de Sagsøgte paaberaabte i April meddelte Opsigelse har været ubehørig som Følge af manglende Angivelse af Ikrafttrædelsestidspunktet. *Ugeskr.fRetstv.1940.A.680.* **-behøvel**, part. adj. **1)** (*foræld.*) som ikke er blevet

(*snedker-, tømrer*)svend ved at gennemgaa lavsskikken „behøvling“ (jf. u. behøve, Behøvling, høvle 2.2). de fleste (*snedkere i byen*) ere U-behøffede. *Cit.1723.(Hübertz.Aarh.III.128).* de danske ubehøvede Svende bleve overalt foragtede. *CNyrop.Haandv.5. 2)* (*nu kun m. overgang til bet. 3; jf. uhøvet*) som mangler kultur, civilisation ell. dannelse, opdragelse, politur; grov; plump; udannet; simpel; usleben. *Sligt (v: at tale med to tunger) vidste ingen af i hin u-slebne Alder, | Da Verden alt for buursk og u-behøvet var, | At kunde fatte det, man Politesse kalder. *Wadsk.94.* disse Mennesker . . vare ham alt for ubehøvede med deres dumme Penge- og Bonde-Stolthed. *Oehl.XXVII.60.* hvor kluntet og ubehøvet han havde opført sig. *Blich.(1920).XXVIII. 20.* *han (v: et murmeldyr) en Pastorale net | I Græsset tripped, fri og let. | Man kunde kalde det en puur, | Men ubehøvet, raa Natur. *Winth.II.128.* || om ting, forhold. Folcket . . ere grumme, Blodgierige og af grove og ubehøffede Sæder. *Pflug.DP.385.* *Eet u-behøvet Sted, Naturens vanskabt Føster (v: Valby). *BDiderichsen.Friderichs-Berg.(1705).A4v.* min raa og ubehøvede poesie. *Langebek.Breve.2.* Den klassiske Aand . . opfatter hvad der ligger umiddelbart bag den som Barbariets, det Ubehøvedes Tidsalder (v: *renæssancen*). *Brandes.Holberg.(1884).137.* **3)** meget taktil, uhøflig, tølperagtig, uforkammet i optræden (over for andre). *Moth. H367.* Religionen bespottes paa en ubehøffet Maade. *LTid.1726.559.* (Man hører Støtten banke paa Døren). Hvad kan det være for en ubehøvet Gæst, som banker saa haardt. *Heib.Poet.I.109.* Angrebene (*var*) meget personlige og yderst ubehøvede. *MNeiendamm.RS.40.* „Bare vi kunde faa den Søn . . Folk griner af mig, fordi der ingen kommer.“ . . Baronessen . . kunde ha' slaaet ham i Ansigtet paa Grund af hans Ubehøvelthed. *Wied.S.263.*

ubekendt, adj. [ʉbeˈkændˀ] († **ubekand(d)t**). *Hob.Intr.I.29.* *LTid.1736.595.* ubekant. *Høysg.AG.26.* — sj. skrevet **udbekendt**. *Schousbølle.Saco.345.* (*ænyd.* ubekiend, ubekien(d)t, ubekand(t), *glda.* vbekent (*Da. Folkebøger.I.(1915).55*), obekend (*smst.63*), (flt.:) vbekennæ (*Mand.119*), *mnt.* unbekant; jf. *ukendt*)

1) i passivisk bet.: som man ikke i forvejen er fortrolig med, har kundskaber om, hvis nærmere forhold, egenskaber ikke staar en klart, ell. som man er helt uden kendskab til, helt uvidende om; ogs.: hvis tilstedeværelse ell. identitet ikke er kendt, ell. som ikke er opdaget, udforsket olgn. **1.1)** i al alm. du (*gav*) disse en gloende Ildstøtte, som ledede dem paa den ubekjendte Vej. *Visd.18.3.* ubekjendte (*1871: ukjendte*) dyr, fulde med en nyskabt forgift. *smst.11.19* (*Chr.VI*). naar en Musicant eller Sanger, synger eller spiller med Færdighed et ube-

kiendt Stykke, tvivler jeg ikke om, at han jo er Musicus. *Holb. Ep. II. 331.* *Lær mig, o lille Trækfugl, Du! | At svinge mig med freidig Hu | Til ubekjendte Strande. *Oehl. Digt. II. 241.* Og Døden gik med hendes Barn ind i det ubekjendte Land. *HCAnd. (1919). II. 301.* Et ubekjendt Ansigt. *VSO.* Det var et tungt Syn for Moderen saaledes at se en ubekjendt Kummer tynge paa hendes Søn . . Hun maatte kjende den. *Tops. I. 66.* Raceforholdene i ældre Tider er ubekjendte. *Martin P. n. Nilsson. Primitiv Kultur. (overs. 1925). 15.* i forkortede sætninger: Ford Sedan-Motorvogn med Indregistreringsbogstav Z (Nr. ubekendt). *Politik. E. 20, 1923. 4.* Skipperen (*han*) gøre Anmærkning paa Konnossementet (. . f. Eks. „Indhold ubekendt“, eller „Vægt ubekendt“). *Hage. 311.* styrende et (umiddelbart) foregaaende led: *hvad navn du helst vil bære, | Det er mig ubekjendt. *Hell. Poet. 10.* (brevets) Indhold var mig . . ganske ubekjendt. *Heib. Poet. VII. 107.* i (litotisk) forb. m. nægtelse: hans Anslag ere os ikke ubekjendte. *2Cor. 2. 11.* (*man*) anfører bl. a., at det ikke vilde være Kommissionen ubekjendt, at der mange Steder i Statens Virksomheder bydes Personalet usunde Lokaler. *Vor Stand. 1933. 2. sp. 1.* || om person: *hvis (virkelige) navn, data osv. ikke kendes, ell. som man endnu ikke har truffet, lært at kende, som er en fremmed for en; tidligere ogs.: som endnu ikke er udpeget, udfundet som gerningsmand til noget.* Ingen Ubekjente Personer skulle tilstædis at vidne, med mindre de giøre Rigtighed for sig, hvo de ere (osv.). *DL. 1—13—5.* dersom nogen Synd . . af Ubekjent Menniske bedravis. *smst. 2—9—23.* der seer jeg en ubekjendt Mand kommer. *Holb. GW. V. 5.* den ubekjendte, men ikke desto mindre berømte Forfatter (o: fru Gyllembourg). *PMøll. (1855). VI. 46.* (*han*) henvender sig til den ham personligt ubekjendte Petrus Parvus. *OFriis. Litt. 223.* paa ubesørget postsag: ubekjendt efter Adressen. *Hvad hedder det? (1947). 181.* ubekjendt størrelse, (jf. u. bet. 1.2-3) person, hvis navn, identitet osv. man ikke kender. (*anonyme*) Breve, i hvilke ubekjendte Størrelser forhaanede og spottede mig. *HCAnd. ML. 101.* || i substantivisk anv. hvorfor vil du . . omfavne en ubekjendtes (1871: en anden Kvinde)s barm? *Ords. 5. 20 (Chr. VI).* hvor kunde jeg drømme om, at min Ubekjendte fra Frederiksberghave var en Datter af Capitain Sommer! *Hzr. V. 209.* Til syvende og sidst bygger al vor Kundskab paa Analogier. Vi forstaa det ubekjendte ved at henføre det til det bekendte. *Martin P. n. Nilsson. Primitiv Kultur. (overs. 1925). 23.* den skønne ubekjendte olgn.: Min dejlige Ubekjendte! deres Skjønhed har noget Vist, som . . maa gjøre en Tilbeder frygtssom. *Blich. (1920). XXIV. 40. Hzr. III. 64. X. 282.* Forsigtighed, min skønne Ubekjendte! Forsigtighed; at træde ud af en Karreet er ikke

saa let en Sag. *Kierk. I. 286.* Engang var de to Familier blevet enige om at holde Faste-lavnstfest sammen. Skönt de kun var fire Mennesker, og galante Eventyr med skønne Ubekjendte altsaa udelukket, blev de enige om at møde maskerede. *J. Andersen. Stucken-berg. II. (1944). 145. (l. br.) i forb. den store ubekjendte, egl. (vist efter Job. 36. 26. jf. ogs. ApG. 17. 23) om gud. *Du (o: helligaanden) blev hos os i Jesu Navn, | I hans, som dig udsendte, | Er tit dog i hans Fødestavn | Den store ubekjendte! Grundtv. SS. III. 315.* brugt (ligesom ty. der grosse unbekannte og eng. the great unknown) om berømt anonym forfatter: dog — har den store danske Ubekjendte (o: Kierkegaard) i disse Dage løftet Vesiret. *PLMøll. KS. II. 253. 1.2) spec. anv. af bet. 1.1, om matematisk størrelse: hvis (numeriske) værdi man ikke kender. Cramer. (1762). 23 (se u. II. bekendt 1.1). overf.: *Fredrik! du udregned ei | Danebroegs og Hvitfelds Vei . . | Havde Nogen vel udregnet | Jer, I ubekjendte Tal: | Karls Fald og Fredrikshald? Grundtv. RR. 159.* Matematikerne søge at fremstille den ubekjendte Størrelse i en Ligning. *Hauch. III. 104. JPBuch. Mathematikken. (1849). 83.* finde den ubekjendte Størrelse, X. *D&H. II. 369.* || i substantivisk anv. saa lidet . . som man i en Ligning kan finde en Ubekjendt, om hvilken intet Forhold er opgivet. *Brandes. VII. 59.* overf.: Vil man nu søge at opstille en Berregning over (kronologien) maa man i det mindste regne med 3 ubekjendte; thi vi ved ikke bestemt, naar det italiiske Kar . . blev gjort, ikke heller hvor længe det har været om at komme herop, og endnu mindre hvor mange Aar det har været i Brug, førend det kom i Jorden. *Aarb. 1933. 250. 1.3) som ikke kendes af andre (udenforstaaende, uvedkommende) ell. i videre kredse; især: som ikke har gjort sig kendt, har faaet ry, berømmelse.* de enkelte Hædrede (krigere) der gaae iblandt os, agte sig ikke for større, end de begravede og ubekjendteste. *Ing. LB. IV. 105.* *om den Krænkelse . . | Var ubekjendt, om ingen vidste den. *Hauch. Æ. 87.* En ubekjendt (ikke berømt) Forfatter. *VSO. i (litotisk) forb. m. nægtelse:* en Borger af en ikke ubekjendt Stad i Cilicia. *ApG. 21. 39.* en almindelig bekendt Lignelse af den ikke ubekjendte Græker Aristoteles. *Brandes. XIII. 410.* (jf. u. bet. 1.1-2) i forb. en ubekjendt størrelse, person, der ikke er kendt i videre kredse. *Lehm. (Hist. Tidsskr. 10R. IV. 301).* I den lille Sæstad, hvor denne Historie blev fortalt, var Fortælleren en ikke ganske ubekjendt Størrelse. *Drachm. STL. 245.*

2) (nu l. br.) i aktivisk bet.: som ikke har kundskab til, er inde i, fortollet med noget; ikke kendt (se III. kende 9.2). (vejene er) meget farlige særdeles for fræmede og ubekjendte reisende. *Cit. 1732. (Vider. II. 150).* Herren er ubekjendt her i Byen,

jeg derimod kjender Alle . . vil Herren derfor nævne mig sine Slægtinges Navn, da skal jeg føre ham til dem. *Hauch. III. 6. især i forb. m. med: (Frederik VI's) Ungdom . . var ubekjendt med Vellyst. Mall. KF. 33. lidt efter lidt blev han ubekjendt med Verden og Menneskene. Cit. 1867. (Balth. Bang. S. 131). At der var blevet indsat et nyt Blad i Kassebogen, erklærede H. at være ubekendt med. Pol.^{12/10} 1941. 3. sp. 5.*

Ubekendt-hed, en. (*sj.*) det at være ubekendt (1); især m. h. t. personer (jf. ubekendt 1.1 og 1.3). *vAph. (1759)*. Lad Dig dobe . . Men gjør det i al Stilhed og Ubekjendthed, ei fordi Du skal skye Verden og dens Dom, men fordi Du desto vissere maa gjøre det i al Beskedenhed og Ydmyghed. *Sibb. II. 262*. Magt og Ry er visselig ikke alle Mænds Maal . . Det er ikke Tørst efter dem, der har ført Mænd som Spinoza og Newton fra Ubekendthed til Hæder. *Brandes. IX. 300. -skab*, et. († **Ubekendskab** (jf. Bekendskab, Kendskab). *PEMüll. Isl. 19. AD Jørg. J.E. 9.*) (*nu sj.*) til ubekendt 2: mangler paa kendskab til noget; ukendskab; vist kun i forb. m. med ell. til. formedelst Ubekjendtskab med Naturen faldt (*man*) paa at give Gud en heel Hofstat af Engle. *Horreb. II. 166*. hans eget Ubekjendtskab til den barnlige Natur og Fatteevne. *Hauch. IV. 250*. holde os i Ubekjendtskab med dem (∴ tidsalderens ideer). *Brandes. Forklaring og Forsvar. (1872). 75.*

u-beklagelig, adj. 1) (*nu sj.*) som man ikke har grund til at beklage sig over; upaaklagelig. *Moth. K123*. jeg ha'de det ubeklageligt. *KLars. KV. 9*. 2) (jf. præfikset u-7.3; *sj.*) meget beklagelig, daarlig. Det torde dog gjælde for Skuespillerens første Pligt at gjengive Digterens Ord, alle uden Forandring, og ikke flere; Hver som gjør Vane af det Modsatte, maa enten være meget skodesløs eller have en ubeklagelig Hukommelse. *Theatret det Lille og det Store. 1806. Nr. 3. 1.*

-bekostelig, adj. (*nu næppe br.*) billig. Hvor ubekostelig den (∴: toldboden) er, kan sees deraf, at et Dosin trykte Eeder koster kuns fire Skilling. *PAHeib. R. I. 368*. Det er ikke saameget ved høi Betaling, som ved en ubekostelig Opmuntring, at Digtere og andre Kunstnere skulle lokkes. *Heib. Pros. VI. 238. -bekræftet*, part. adj. (*ænyd. d. s.*) 1) (*nu næppe br.*) ikke bestyrket; ubefæstet (2). (de) lokke til sig de ubekræftede (1819: ubefæstede) siele. *2Pet. 2. 14 (Chr. VI)*. *Ubekræftet ved Dyd vakler let Kierlighed. *Steners. Poes. 10*. 2) ikke stadfæstet. Den Efterretning blev ubekræftet. *VSO*. Rembursbanken sender Sælgeren et Advise om, at Rembursen er aabnet; denne Meddelelse tjener ved den ubekræftede ell. genkaldelige Remburs kun til almindelig Underretning. *ForrO. 501*. et ubekræftet rygte vil vide at (*osv.*) | **-bekvem**, adj. (*glada. d. s.*) (*om ord, tale: usømmelig, uhøvisk*), *mnt.* ube-

queme, *nht.* inbequem; jf. ukvem) 1) † om person: uegnet; udygtig; især i forb. m. til. Impotentia, naar nogen er Ubeqvem til Egteskab. *DL. 3—16—15—3*. hun bliver udi 6 Uger om Aaret ubeqvem til Forretninger, da derimod mangen Mand, som intet Hoved har, er ubeqvem det heele Aar igiennem. *Holb. Hh. II. 116*. ved Dandsevelse fik de et rigtigt musikalsk Gehør, hvortil de forhen syntes at være aldeles ubeqvemme. *Dandsek. (1801). 7*. || som eksamenskarakter (jf. u. bekvem 1 slutn.). Ei Ubeqvem, en Charakter ved dansk juridisk Examen. *VSO*. 2) om ting, forhold: utjenlig; uegnet; ikke passende til et formaal. 2.1) (*nu l. br.*) i al alm. *Min hvide Kjøl . . | Paatager jeg, skjønt hvidt til sort er ubeqvemt. *Falst. Ovid. 120*. endnu pudsigere kan hans (∴: Brorsons) Tekster komme til at se ud, naar de har været underlagt en ubekvem Tone. *Ludwigs. SS. I. 37. 2.2)* (*landbr.*) om jord: ikke egnet til dyrkning, bearbejdning olgn. der er . . et Qvarteer eller dybere ubeqvem Tørv-Jord, førend man kommer til Tørv-Arten. *JPPrahl. AC. 100*. det gælder da at vælge det Tidspunkt, hvor (jorden) er mindst ubeqvem. *LandmB. I. 443. 2.3)* om tid, lejlighed: ubelejl. *Moth. K401*. En ubeqvem Tid. *VSO*. det er mig ubeqvemt. *D&H. 3)* som volder (en) besvær, ubehag olgn. 3.1) især om person: som er (en) til besvær, plage; som generer en; ildeset; uvelkommen. (tyske tropper) bleve meget ubeqvemme Giæster. *Molb. DH. I. 174*. De for-gode den slappe Villie, fordi deres egen Afmagt i den ikke finder nogen ubeqvem Modstand. *PMoll. (1855). II. 62*. Nazisterne, som har myrdet saa mange ubeqvemme Modstandere. *Pol.^{14/11} 1939. 2. sp. 5. 3.2)* om ting ell. forhold: besværlig ell. ubehagelig; især: besværlig at arbejde med, haandiere, ell. (om klæder) som snæver en, hemmer ens bevægelser olgn.; nu oftest om bolig, ligge-, siddeplads: hvor man ikke finder sig godt til rette ell. tilpas; hvor man ikke bor, ligger, sidder godt. Ord, der . . falde noget ubeqvemme at prononcere. *Høysg. S. 171*. Ubeqvem Forfatning. *Leth. (1800)*. Ubeqvemme Klæder. *VSO*. ubeqvemt store Tal (i en beregning). *SkibsMask. 201*. en ubeqvem Lænestol. *D&H. 4)* (i rigsspr. gldgs.) om person: som har besvær med at bevæge sig, er hemmet i sin bevægelighed, arbejdsfærdighed og (event.) føler sig utilpas (fx. p. gr. af fedme, forspisthed, generende paa-kleedning); ogs.: magelig anlagt ell. klodset. hand var en gammel, ubeqvem, tyck mand. *JJuel. 223*. *Han valtrede' som en Gaas afsted; | Thi han var riig og ubeqvem og feed. *Wess. 182*. Du kan ro for mig. Den fordømte Pote gør mig ubeqvem i Baaden. *Drachm. IV. 63*. jeg (∴: en svanger) blev mere og mere ubeqvem og kunde ikke være saa meget paa Færde. *Oldemors Erindringer. (1908). 103*. Christian var i Eksamenstøjet, træet og ubeqvem. *PLevin. Familien i Danmark.*

(1911).258. *Feilb.* **-bekvem-hed**, en. *ft.* **-er.** (*ænyd. d. s.*) *især i flg. anv.:* 1) † til ubekvem 1. Acteurernes Ubequemhed til at forestille Sørgespill. *Holb.Ep.V.45.* en naturlig Sladdervurrenhed, en Ubequemhed hos ham til at kunde tie. *Ew.(1914).IV.179.* (*ty-skernes*) Ubequemhed at lære et Sprog. *Abrah.A.8. VSO. 2)* (*l. br.*) til -bekvem 2. Rødderne . . . gik op oven over Jorden, hvilket Uheld ikke saa meget tilskrives Jordens og Luftens Ubequemhed, som alt for sildig Saaning. *LTid.1753.370. 3)* (*l. br.*) til -bekvem 3; *ogs.:* *besværligt, ubekvemt forhold.* *Du vil befries fra mindste Ubequemhed. *Bredahl.SM.65.* En Boligs Ubequemhed. *VSO. Rejselivets Ubequemheder. Rubow. T.124. 4)* (*ikke i rigsspr.*) til -bekvem 4: *klodsethed; kejthed.* (*jeg*) tog min Hat af med en Hurtighed, Forvirring og Ubequemhed, som om jeg virkelig havde stodd paa Rousseau og Julie selv. *Bagges.DVX.223. -bekvemmelig, adj.* (*ænyd.* ubequem(melig), *glda.* ubequemlig, *upassende, usømmelig, mt.* (*adv.*) ubekvemelig(en); *nu l. br., jf. dog Ubequemmelighed) ubekvem; d. s. s.* ubekvem 2: de hedenske Comoedier paaminde ikke ubequemmeligen, at vi bør see os i Speyl udi andres Liv. *LTid.1750.376.* Det er et højt ubekvemmeligt Øjeblik, du har valgt dertil. *Pont.LP.II.139. d. s. s.* ubekvem 3: disse gammeldags Bygninger . . . ere stygge, ubequemmelige. *Weinwich.Stevns.² (1798).VIII. -bekvemmelig-hed, en. († -bekvemlig-hed. Pflug.DP.1052. VThist. RM.394). ft. -er.* (*ænyd. d. s., ty.* ubequem(lighed) *ubekvemhed.* 1) † *svarende til ubekvem 2.* denne Armee (*er*) af Luftens Ubequemmelighed døde. *Pflug.DP.1052. 2)* *svarende til ubekvem 3; ogs.:* *hvad der gør et forhold, livet ubekvemt; besvær; ubehagelighed; spec. uheldig side af noget; ulempe.* Af de høye og tæt ved hinanden beliggende Bygninger kand den ene forarsage den anden en dobbelt Ubequemmelighed. *LTid.1738.544. (kælderne)* have den store Ubequemmelighed, at de trække Vand. *Huusholdn.(1799).I.4.* han havde . . . tænkt paa at lade et Par Manchetter dingle om sine Haanded men dog opgivet denne Ubequemmelighed. *Gjel.M.153.* jeg forstod, at ingen af de Mennesker, der var født til dette Vejr, kunde tage lidt Ubequemmelighed højtideligt. *KnudRasm. GS.I.151.* Metoden har sine Ubequemmeligheder. *Rubow.MitBibliotek.(1943).96. † -bekvems-ord, et.* (*ænyd. d. s.;* *vistnok omdannelse af glda. ubeqemme ordh (i sa. bet.) efter glda. uquathens ord, jf. Ukvemsord || undertiden brugtes ubekvems som selvstændigt adj.:* *Jeg seer den Snak dig siunes ubekvems (≈ Brems). *Worm.Sat.95) egl. utilborligt, usømmeligt ord, udtryk; især: fornærmende ell. ærerørigt udtryk; skældsord; injurie; ukvemsord.* Kalder mand anden Tyv, Horesen, Forræder, eller andre Ube-

qvems Ord. *DL.6—21—6.* Underofficererne (*maa*) vogte sig for at bande, og bruge Ubeqvemsord til skadelig Exempel for Eleverne. *MR.1810.272.* Skjelds- og Ubeqvemsord. *Collegial-Tidende.1837.930. † -bekvems-tale, en.* (*jf. ænyd. ubeqvem tale*) (*til*)tale, som indeholder ukvemsord. *Cit. 1747.(Vider.II.154). -bekymret, part. adj.* (*ænyd. ubekumrit, fsv. obekymbradher, obekumbradher oft., mt. ubekummert*) *fri for bekymringer, sorger; som ikke bekymrer sig om noget, er ligegyldig over for, ikke tager hensyn til det, er ganske upaavirket af det.* Venlig imod folk, fast, tryg, ubekymret (1871: sorgfri). *Visd.7.23(Chr.VI).* De vende strax Baaden om igjen . . . og ere derved ligesaa ubekymrede, som om intet var skeet. *Reiser.IV.55. *Saa snart jeg har en ubekymret Time, | har I (o: en statsmand) en Sag. KMunk.C.17.* Fremtiden, som en Gang var vor, men som vi nu ubekymret lader andre haste mod. *Howalt.DB.118. i forb. m. for ell. om: de Kæyserlige . . . vare u-bekymrede om Freden. Slange.ChrIV.881. *Reent ubekymret for din Manddomsære. Oehl.I.181.* som Præst kan jeg jo ikke være ubekymret om, at min Menigheds Medlemmer forlader deres Barne-tro. *HilmarWulff.VL.161. || hertil: ☉ Ube-kymrethed.* *Sande Filosof, | Hvis Ube-kymrethed og Mod kun voxer, | Jo meer sig mørke Fremtidsskyer optaarne. *PaM.VIII.146.* der var en Ube-kymrethed i denne hurtige Gang, en sorgløs Lethed. *Leop.HT.23. -bekymring, en. (sj.) frihed for bekymringer; ubekymrethed. skammelig Sorgløshed og Ube-kymring. Sporon.Mod.227.* Han opfatter vel ikke sit Ministerembede som en Ube-kymringspost (o: *sinecurepost*), men dog næppe som mere end et Bi-Erhverv. *Pol.¹⁹.1921.8.sp.5. -belejlig, adj.* (*ænyd. d. s., ogs. i bet. „daarligt beliggende“ og „util-bøjelig til“*) som er forbundet med, volder en gene, besvær; generende; ubekvem; *nu især: som sker, indtræffer paa et tidspunkt, der ikke er bekvemt for, ikke passer en.* Da lod denne Konge see en Gierning, som han maaskee øvede noget ubeleiligt (*orig.:* mal à propos) paa de Tider, men som er en særdeles Prøve paa hans Gudsfrugt. *Holb.DH.².I.139.* den Svenske Flode (*blev*) frie for denne saa u-belejlige Canonering fra Land-Siden. *Slange.ChrIV.1245.* Løndoren lukte sig efter ham. Fru Elisabeth . . . befalede . . . sine Tjenere at tilspærre den ubelejlige Løndor, som Ingen for havde kjendt. *Ing.PO.I.167.* En ubeleiligt Giæst. *VSO.* et ubelejligt Besøg. *D&H. || oftest i forb. som det er (mig osv.) ubelejligt, komme ubelejligt ell. en ubelejlig tid.* det var for at nyde hendes Omgien-gelse, at han midt om Vinteren udi den ubelejligste Tiid marcherede tilbage. *Holb.Helt-ind.I.215. Høysg.S.155.* Det var blevet Mod-vind, hvilket kom Bispem meget ubelejligt. *CSPet. Litt.499. -belejlig-hed, en. ft.*

-er. (ænyd. d. s.; nu l. br.) det at være ubelæst; tidligere ogs.: uheldig side ved noget; ulempe. ethvert Steds Fordele, saavel som Ubelæigheder. *Gram. Breve. 107.* Mange ville sige, at den Grundsætning, at Pressen skal bruges ærligt, berøver Magtens Modstandere en Fordeel, som de haardt kunde trænge til . . . denne Ubelæighed . . . afgjør (intet) om en Grundsætnings moralske Værd. *Ørst. VII. 38.* -**belæst**, part. adj. (nu l. br.). *Moth. L279.* et raat og ubelæst Folkefærd. *Goldschm. IV76.* den ubelæste, uforstyrrelige Soldat. *Billeskov J. H. II. 128.* en Triumph over min Ubelæsthed, det var jo næsten som en Spot over den Triumpherende. *Kierk. V70.* Brandes. *VII. 489.* -**hemidlet**, part. adj. *vAph. (1764).* *en ubemidlet, ung Student. *PalM. IV80.* Som ubemidlet efter denne Lov kan en Lønarbejder ikke anses, naar hans Formue overstiger 5000 Kr., hvis han er ugift, 10000 Kr., hvis han er gift. *LovNr. 529¹¹, 1921. §12.* || (sport.) i videre anv., om deltager i en tennisturnering: som ikke tidligere har vundet præmie i en (aaen) turnering. *Sportsleks. II. 629.* || hertil **Ubemidlethed**. *R. Schmidt. MD. 167.* Ubemidlethed i Sygekasseloovens Forstand. *Bek. Nr. 253⁴, 1932.* -**bemærkelse**, en. (sj.) ubemærkethed. (hans) Tilværelse vilde sikkert være forløbet i graa Ubemærkelse — hvis ikke . . . A. var flyttet ind i Pensionatet. *Soya. GAM. 106.* -**bemærket**, part. adj. (nu næppe br. -bemærkt. *Bagges. Ungd. I. 162.* *Heib. Poet. VI. 11.*) som man ikke bemærker, lægger mærke til; dels (nu sj.) i forb. m. af: Ulf er imidlertid kommen, ubemærket af Walter. *Heib. Poet. I. 208.* dels brugt som adj. (i stilling som appos. ell. adv. ell. (sjældnere) som præd. ell. attrib.). *I Aftenskumringen | Vi, ubemærkte, gaae hvorhen vi ville. *Bredahl. VI. 166.* en næsten ubemærket Haandbevægelse. *BalthBang. S. 36.* Da stod David op og skar ubemærket (1871: hemmelig) Fligen af Sauls Kappe. *ISam. 24.7 (1931).* Zahrtmann var på ingen måde ubemærket i løbet af disse år. *EKonstantin-Hansen. Samliv med dansk kunst. (1937).* 14. || lade noget være ubemærket, (l. br.) ikke ønske ell. fremdrage, fremhæve noget; ogs. (til bemærke 4): ikke omtale, nævne. (noget) som jeg ikke førend jeg slutter denne liden Piece, bør lade være ubemærket. *SMBeyer. E. 72.* de fastsatte . . . at de ikke maatte lade denne Dag (o: en sejrsmiddag) være ubemærket (*Chr. VI: u-navnkundig*). *2Makk. 15. 36.* || hertil **Ubemærkethed**, især om det forhold, at en person ikke gør sig bemærket ved sin optræden, sine handlinger, ikke er kendt i videre kredse, lever forholdsvist stille og ukendt. (ofte i forb. som drage, træde frem af ubemærketheden). *60* Hans Liv gik hen i hæderlig Ubemærkethed, ikke Mange vare vidende om hans Tilværelse. *Kierk. V226.* Georg Brandes drager (*Nietzsche*) frem af Ubemærketheden. *Roos.*

TL. 22. denne unge begavede Idealist, som det frisindede Parti havde formaet til at træde ud af Ubemærketheden. *Hans Povls. LB. 110.* -**benyttet**, part. adj. (især $\mathfrak{U}$). Han opdykkede meget (o: jord); som hidtil havde henligget næsten ubenyttet. *CFWege-ner. A. II. 293.* Tiden maa ei hengaae ubenyttet. *VSO.* det allerbedste Samtaleemne, det eneste jeg egentlig regner for noget, det ligger ubenyttet hen. *Buchh. UH. 45.* Ubenyttet Tagrumsareal. *HFB. 1936. XIX.* Dagligstuen, som i sin pyntelige Ubenyttethed virkede koldere end hele den øvrige Lejlighed. *V Bergström. Gode Danskere. (1946). 137.* -**benævnelig**, adj. (nu næppe br.) som ikke kan nævnes, udtrykkes i ord; uævnelig. *VSO.* -**benævnt**, part. adj. (sj. -benævnet. *Krist. Ordsp. 626.*) (ænyd. wbeneffnd *olgn.*) 1) (regn., mat.) i forb. ubenævnte størrelser (*D&H. II. 369*) ell. tal, tal- (størrelser) uden tilføjet angivelse af arten af det talte (mods. benævnte tal u. benævne 1.2). *JAWilhelm. Mathematik. (1826). 30.* av sig selv regner (barnet) med ubenævnte tal. *Jesp. Sproget. (1941). 73.* 2) som ikke er nævnt ell. omtalt. 2.1) (især $\mathfrak{U}$) hvis navn ikke er nævnt ell. opgivet, angivet; især: hvis navn holdes tilbage, hemmeligholdes; anonym. Imidlertid har en anden ubenævnt Lausitzer for- søgt at opliuse Sagen. *Gram. (KSelsk. Skr. IV. 61).* en af Ubenævnte udsat Ppris — de samme, der udsatte en Præmie for en Tragedie. *Nyerup Rahb. VI. 310.* et navnløst Brev til en Ubenævnt. *Ing. VS. II. 37.* I Anledning af en Artikel mod I., som Hjort efter Natur og Sædvane havde skrevet anonymt, blev han pludselig bange for, at vedkommende Redaktør af Uforsigtighed kunde komme til at afsløre hans Ubenævntethed. *HSchwannfl. In. 395.* || velbekendt, men ubenævnt, (nu især dial.) som udr. for, at man siger til en af tilhøreren (tilhørerne) kendt person, hvis navn man ikke ønsker at nævne. *Moth. N17. VSO. Krist. Ordsp. 626. Feilb. 2.2)* (nu l. br.) som ikke er omtalt ell. (udtrykkelig) nævnt; uomtalt; uævn. i en Hast . . . bør helst bruges, naar man skal forestille Subjectet i en ubenævnt Omstændighed, som udfodrer at haste. *Høysg. S. 128.* For Premier- og Second-Lieutenanter . . . samt Fændrikker . . . har enhver Under-Officers Vagt at lade skuldre; andre ubenævnte tillægges ingen Honneur. *Cit. 1794. (SøkrigsA. 3 Iiii^r).* Ubenaævnte Varer (Toldtarif). *Hage. 1309. 2.3)* som mangler navn; navnløs; vist kun (anat.) i betegnelser for aarer: ubenævnte blodaaer, to tykke venestammer bag nøgleben- brystbens-ledet (Venæ anonymæ), ubenævnt pulsaaer, arterie, der afgaar fra aorta-buens konvekse side og deler sig i to grene (Arteria anonyma). *Panum. 608. jf. Anat. (1840). I. 546.* -**beraad(t)**, part. adj. (ænyd. wberaad(t), -berod, mnt. unberaden; nu kun dial.) uoverlagt; uovervejet; ubetænsom. *Moth. U5.* Et

ubetydeligt, eeneste, og uberaadt Oiekast har ofte bragt hjem, i det slaende Hierte, en pludselig Feber, af Avind, Fiendskab, eller ureen Begierlighed. *Lodde.NT.125.* Gaa til noget med „uberaadt Mod“ (o: *usikker, uforberedt*). *Uff.* Han gjorde det med uberaad Hu. *VSO.* **-beredt**, (*part.*) *adj.* (*nu næppe br.* **-bered.** *DL.2—5—13.*) (*ænyd.* uberedit), *-berid*, *jf. glde.* vbereth, *ubetalt* (*Molb. & NMPet. Dipl. 77.*), *mnt.* ubereit; *dels til adj.* beredt, *dels til berede*) **1)** som ikke er gjort tjenlig, færdig (til brug); *spec.: 1.1)* (*jf. berede 1.1; jagl.*) om huder, skind. u-beredte Huuder. *Holb. Anh. 128.* Kalveskind, tørre uberedte. *Bek. Nr. 193°/1894. tabel.* se ogs. Skind *sp. 535°.* **1.2)** (*jf. berede 1.4; nu næppe br.*) om vej. Veien er endnu uberedt. *VSO. 2)* (*jf. berede 2)* † ikke fremstillet, skabt. mine fatalia (*har*) alle . . været skrevne i Guds Bog, der endnu ieg var ubereedt. *Rasm 20 Winth. S. 55. 3)* (*jf. berede 4.2-3 og beredt; W, nu l. br.*) ikke forberedt paa ell. rede, parat til noget; *uforberedt; ofte i forb.* være uberedt, finde en uberedt. *Macedonierne . . fandt Eder uberedte (1907: uforberedte). 2Cor. 9.4.* Mueligheden eller Umueligheden for Landet og Hovedstaden saa uberedt at kunne forsvare sig. *Agre. RK. 7.* det blev vedtaget at begynde Krig mod Sverige, nagtet Landet var aldeles uberedt. *RichPet. Kingo. (1887). 39. 30*

-beregnelig, *adj. 1)* *W* hvis størrelse ikke kan beregnes, udregnes. en Digter af uberegnelig Fortienester. *Bagges. L. 1. 137.* i Dionysosdyrkelsen er Musik et meget væsentligt Element, hvad der faar en uberegnelig stor Betydning for Eftertiden. *StSprO. Nr. 183. 18.* et uberegneligt Tal af Gemmesteder. *Hans Povls. HF. 7. 2)* som ikke kan bestemmes, udregnes i forvejen; *især: hvis optræden, handlinger, reaktioner osv. ikke kan forudbestemmes, ell. som er foranderlig, varierende, ustadi, uden at der kan gives regler, love for foranderligheden olgn.* *uberegnelig er Hændelsen. *PalM. V. 20.* *Uberegnelige Maj — | skal vi atter i Kavaj? *Rich. HD. 48.* Vejret er noget uberegneligt i denne Tid. *Lollo.* || ofte om person. Faderen . . var uberegnelig og . . vanskelig at omgaaes. *ThomLa. AH. 134.* man vidste aldrig, hvordan (*læreren*) Hr. C. vilde tage en aabenlys Latter, han var uberegnelig. *AaDons. MV. 121.* **-beregnelig-hed**, *en. ft. -er.* *især til -beregnelig 2; undertiden om hvad der er uberegneligt (2), hvad man ikke har kunnet forudse.* (*en forvredet fod*) hører til de Uberegneligheder i Livet hvoraf der findes . . Flere. *Cit. 1862. (HCAnd. BC. III. 77).* at sætte hans Stemningers Uberegnelighed i Forbindelse med hans legemlige Sygelighed. *Pont. LP. VIII. 167. (bilen)* var et Unikum af Uberegnelighed og Lunefuldhed. *JacAnd. Er. 60 III. 21.* **-beregnet**, *part. adj.* (*ænyd. d. s. (i bet. 2); nu sj.*) **1)** (til I. beregne 1) ikke udregnet. Hans Arvepart er endnu uberegnet. *VSO. 2)* (til I. beregne 2; *jf. -regnet*) ikke

medregnet, iberegnet; *foruden; eksklusive. 2.1)* knyttet til et foregaaende led (undertiden talbøjet i overensstemmelse med dette). Ingen Sædegaard, som ikke i det mindste haver to hundrede Tønder hart Korn, Hovedgaardens Tæxt Uberegnet, i Bøndergods. *DL. 5—3—21.* Summen af alt det, han testamenterede bort, beløb sig, de Kostbarheder uberegne, som han skienkede Klosteret . . til 893000 Mark Selv. *Engelst. Phil. 273.* det var 200 Kr., Renter uberegnet. *VilhAnd. HP. 72. jf.: *Da Skræping havde fældet fire Jarler, | Og nogle Kongesønner, uberegnet. Oehl. VI. 171. 2.2)* knyttet til et flg. led (som en slags præp.). voris Pacquet-Baad havde 4 Jern-Canoner ombord, uberegnet Falconetter. *Klevenf. RJ. 187.* Uden at regne en Hær af Eftertryk . . og uberegnet de plattyske Udgifter: saa besørgede Luther selv . . allene 15 Udgifter. *Molb. B. 6. 2.3)* † i videre anv. (knyttet til flg. sætn.): uden hensyn til; uanset. en Dragon . . skal tjene . . 10 a 12 Aar, uberegnet hvorlænge En som Reserve kunde have staaet. *MR. 1742. 821. 3)* (til I. beregne 3) uforudset; *wentet.* *fortryllet | Ved hvert et Eventyr, som uberegnet | Mig overrasker. *Heib. Poet. I. 179.* **-berettigelse**, *en. (sj.) det at være uberettiget; mangel paa berettigelse.* *S&B. (en)* levende Debat angaaende bemeldte Angrebs Berettigelse eller Uberettigelse. *Kandarius. BK. 43.* **-berettiget**, *part. adj. 1)* om person: som ingen ret, adkomst har til noget. *vAph. (1764).* Saa sagte min Broder. De er uberettiget at (nu: til at) bruge Magten imod mig. *Jacobi. (Skuesp. IV. 204).* || (*nu sj.*) i substantivisk anv. Uberettigede (*maa*) ikke . . passere igjennem Pallisade-Portene ved Amager Port. *MR. 1790. 376.* (*hvis*) nogen Uberettiget er optaget eller Berettiget udeladt af Fortegnelsen (over valgberettigede). *Adr. ^o/1849. 2. sp. 1. 2)* om forhold: som ikke grunder sig paa en retlighed, lov ell. retfærdighed, rimelighed. denne uberettigede Handel (*bidrager*) til at forminske de egentlige Handlendes. *Rawert & Garlieb. Bornholm. (1819). 35.* Er en let Repri mande her uberettiget? *Brandes. Br. I. 56.* Indvendingerne var ikke uberettigede. *Femlange Aar. 125.* **-beroende**, *part. adj. (efter sv. oberoende; l. br.) uafhængig; dels i forb. m. af: Betraget som et Selv, er dette Tænkende uberoende af noget Andet, selvstændigt. Ørst. III. 204.* Lovene adskiller Individerne, gør dem uberoende af hinanden. *Starcke. VK. 101.* gennem en konsekvent Neutralitetspolitik at vare Landets Uafhængighed og Uberoendehed af alle Lande. *BerlTid. ^o/1921. Aft. 5. sp. 2.* *dels i selvstændig anv.: nu var han endnu mere fri og uberoende, endnu mer ene. JacPaludan. UR. 366.* **-berygnet**, *part. adj. (ænyd. uberectit, glde. vberuchtet, mnt. unberuchtet; jf. berygtet u. berygte 2.; især jur.) paa hvis rygge der intet er at udsætte; især: som ikke har gjort sig*

skyldig i nogen i den offentlige mening værdige handling; spec. om kvinde: som ikke er løslagt, ell. som har sin kønsere i behold. Dommere skulle være vederhæftige og Uberygtede Dannemænd. *DL.1—5—1.* en fornemme u-berygtet Jomfrue. *Hob. Masc. II.4.* Valgret til Folkethinget har enhver uberygtet Mand, som har Indfødsret, naar han har fyldt sit 30te Aar. *Grundl.(1849).§35.* Den, som ved Vold . . . tiltvinger sig Samleie med en uberygtet Kvinde. *Lov^{19/2}1866. §168. Goos. I.400.* **-berømmelig**, adj. (ænyd. d. s.; nu sj.) som ikke fortjener berømmelse ell. ros, ell. som ikke tjener en til berømmelse. *Moth. U5.* Denne for Hr. Palle saa uberømmelige Begivenhed. *Ing. KE. I.73.* Et uberømmeligt Navn, Levnet. *MO.* **-berømt**, part. adj. (nu l. br.). *Lund. ED.20* (se u. Kistetræ). at prøve mit uberømte Mod imod Eders vistnok langt berømt. *CBernh. V.212.* Den nu afdøde, dengang endnu uberømte Billedhugger Takanen. *Brandes. II.518.* i (litotisk) forb. m. nægtelse: *Vi har et gammelt Fædreland | Ej uberømt paa Jorden. *Grundtv. PS. VI.597.* **-berørt**, part. adj. (især ♂) 1) (til berøre 1.1) egl.: som der ikke er rørt ved; som ikke er kommet i berøring med (andre) mennesker; ikke betraadt, befingret osv. (og derved beskadiget, forurenset osv.). *vAph.(1759).* Man bør lade Andres Penge uberørte (heller: rørt). *VSO.* Snart var Vejens Overflade regn-nubret, saa man kunde see, den var uberørt efter sidste Byge. *JakKnu. In.27.* de endnu uberørte og tildels hedenske Polar-skimoers Jagtomraader. *KnudRasm. DØ.8.* Smukt uberørt Exemplar. *Bibliotheca Einar Christiansen. I.(1939).30.* et broget Tæppe, der triumferende viste sin Uberørthed af Verden ved endnu ikke at have . . . Folder. *PHans. KK.14.* || om kvinde: som (endnu) ikke har haft legemlig omgang med en mand; som har sin uskyld, modom i behold. Hun er endnu uberørt. *VSO.* Skyldte hun ham ikke at oplyse ham om, at hun ikke var den uberørte Pige, som han maaske bildte sig ind. *Nans. M.36.* en af disse . . . interessante Enker, der ved at have ladet sig vie til en gammel Mand paa Dødsleiet kunne forene Fruenavnets Frihed og en kjøn Formue med Jomfruens Uberørthed. *Fædrel.²10. 1849.2. sp.1. V Ved. R.26.* 2) (til berøre 1.2) ikke paavirket af noget; upaavirket. *her uberørt og rolig | din Sjæl sig har oplædt. *Hostr.(1865).I.334.* hans Interesse for Børnene (var) blevet mindre, de tre sidste Børns Ankomst havde ladet ham underlig uberørt. *Soiberg. KK. I.49.* || i forb. m. af. *Uberørt af Ros og Dadel, | Virked Du kun for dit Værk. *Hauch. S.D.I.183.* Hovedmængden af de gammeldanske Sprogkilder er uberørte af Udviklingen. *Brøndum-Nielsen. GG. II.380.* 3) (til berøre 3) ikke omtalt (flygtigt, i forbigaaende). Endelig kunne vi ikke lade uberørt en Natur-Egenskab, som Hunden ene har tilfældes med Mennesket.

Blich.(1920).XVI.143. Karaktertegningen hos Dostojevskij . . . lader . . . paa Dickensk Vis næsten det hele Kønsliv om end ikke uberørt saa dog uskildret. *Brandes. X.529.* **-besat**, part. adj. spec. i flg. anv.: 1) (til besætte 1.2-3) † om klædningsstykke: ikke forsynet med prydelser ell. besætning (1.3). Fisketorvet (ved Gammelstrand), er ingen klosterlig Stiftelse, endskjönt en smækfærd Kone med en ubesat Straahaat paa, kaldes Priorinden. *JBehrend. Kbh.'s satirisk-komiske Veiviser.(1839).14.* 2) til besætte 2(3): ikke besat af tropper. *VSO. (tyskerne)* erobrede det ubesatte Fort. *Femlange Aar. 81.* den ubesatte Zone af Frankrig. *Socialdem.^{29/11}1947.4.sp.6.* 3) (til besætte 3) om rum, siddeplads: ikke optaget; om stilling, embede, rolle: ledig; uden indehaver. *Moth.S154.* Julie er Elskerinden, hendes Veninde og Kammerpigen ere endnu ubesatte Roller. *CBernh. VII.23.* Pladsen (i et auditorium) ved hans Side var ubesat. *Schand.VV.32.* Stillingen som Viceadmiral har staaet ubesat siden Admiral R.s Afgang. *Pol.^{30/5}1941.5.sp.3. jf.: Han (v: en time-lærer) har mange Timer ubesatte. VSO.* **-besejr(e)lig**, adj. (l. br.) som ikke kan besejres; uovervindelig. en uimodståelig og ubesejrlig Glæde. *Kidde. H.129.* en Kvinde som De . . . hører blandt de lykkelige og ubesejrlige. *Soiberg. KK. I.34.* Begivenheden gav hende ubesejrlige Kræfter. *sa. FLP.203.* **-beset**, part. adj. (ænyd. wbeseedt, uforudset) som ikke er beset (og undersøgt); især brugt adverbielt ell. knyttet til et obj. (i reglen uden bøjning): uden forudgaaende besigtigelse; ofte i forb. købe noget ubeset. jeg købte u-beseed en halv Fierding Smør, men da jeg slog Fierdingen op, fandt jeg den fyldt med Fæt. *Hob. Usynl. I.1.* *Den første tog da frem et brunt formænged Plaster, | Men hans Collega det strax ubeseet forkaster. *FrHorn. PM.142.* Saa snart jeg havde præsenteret (forlæggeren) den flotte Anbefaling fra Dr. Vedel, tog han ubeset „Bondens Søn“. *Aakj. EE.11.* || (l. br.) i videre anv.: uden forudgaaende undersøgelse, overvejelse oln.; uden videre. *Troer ubeseet Guds Ord! | Lykkelig er hvo det mægter! *Grundtv. Udv. V36.* Treenighedslæren og Guds Menneskevorden antog man ubeseet, paa Kirkens Ord. *Troels L. XIII.135.* **-besindig**, adj. († -besindet. *Hummer. JS. II.43.* *Hob. Jean. II.1.* *Reiser. II.449.* † -besindelig. *JJuel. 324.* adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en (*Hob. Fern. II.1.* *Bredahl. I.151.*) (ænyd. wbesindet, -besindig, -besindelig) som mangler (præg af) rolig, kølig eftertanke, overvejelse m. h. t. en handling og dens rækkevidde, forsvarlighed. Jeg troer ikke Vatter har været saa ubesindig, at hand har slaget sin Syster? *Hob. Jul. 85c.* den lille overtroiske Pige har gjort et ubesindigt Løfte. *Suhm.(Sk Vid. XII.116).* Jeg bringer Dem her den ene af Deres Hundredaler-Sedler tilbage. Den anden har jeg

været ubesindig nok til at bruge. *Heib. Poet. V.260.* de Ubesindiges Hjerte (*Chr. VI.*: deres hierte, som hastede formeget; *1931.*: letsindiges Hjerte) skal forstaae Kundskab. *Es. 32.4.* **-besindig-hed**, en. (*ænyd. d. s.*) det at være ubesindig ell. ubesindig handling. *I Leander, som for min skyld Sværd har draget, | Som saa ophidset har min Ubesindighed. *Holb. Mel. V.10.* Moralen . . afhandlede Ubesindigheder hos unge Piger af Stand. *CBernh. NF. II.195.* Han plejer at sige sine . . Ubesindigheder, ikke at gøre dem. *Brandes. XI.103.* **-beskaaret**, part. adj. (*ogs.*, i rigsspr. vist kun som jk. **-beskaaren**. — sj. (*i vers*) **-beskaart**. *Holb. Paars. 32 f.*) *inlk.* og adv. d. s. ell. (*til formen -beskaaren*; sj.) **ubeskaarent** (at faae Alt, at faae Ønsket, heelt, ubeskaarent. *Kierk. III.97.*) *ft.* **ubeskaarne** ell. (*l. br.*) **ubeskaarede** (*Slange. Chr. IV.976.*) (*ænyd. d. s.* (*ogs. i bet.:* u(til)-danned, plump), *glda.* vbeskoren (*i bet. 2.*), *mnt.* unbeschoren, *hvis haar ell. skeg er uklippet*) **1)** (*til I. beskære 1.1*) *i eql. bet.* tyve blanke Løvdalere. Alle randede, alle ubeskaarne! *Oehl. XIII.300.* || (*gart.*) om træ, busk. I skal . . ikke indsamle Druerne af den ubeskaarne Viinstok. *3 Mos. 25.11 (Lindberg).* de gamle, i mange, mange Aar ubeskaarne Frugttræers Kroner var voxede sammen til et dækkende Tag over den lille Have. *Schand. BS.172.* || om bog. Dette opbyggelige Skriftt sælges heffted og beskaared, eller og uheffted, for fire Skilling til de Formuende; men ubeskaared for en Skilling til de Fattige. *LTid. 1727.195.* bogen er indbundet ubeskaaret og med det originale omslag! **2)** (*til I. beskære 1.2*) *uden beskaadigelse, forringelse ell. afskorting*; *uskadt*; *i god behold*; *nu især om økonomisk værdi (fx. indkomst, løn), retlighed: ikke afsknapet, nedsat ved fradrag olgn., henh. indskrænket.* i visse Maader kand jeg kaldes Jomfrue, efterdi jeg har min Jomfrudom ubeskaaren endnu. *Holb. Pern. III.2.* en gandske nomskrænket u-beskaaren, kraftig og i Gierningen sig bevisende Amnestie. *Slange. Chr. IV.1181.* Junker Erik nød til Gengæld den hele Beretning ubeskaaren. *Drachm. VD. 52.* Tjenestemændene oppebar Lønning ubeskaaret under Sygdom. *VorStand. 1938.341.sp.2.* || (*nu sj.*) *i udr., der har form som en forkortet sætning: uden at det gaar ud over noget. (faarene) skal til Vederlag unde os deres Uld og Melk, dog de smaa Lam ubeskaaret, for hvilke vi ogsaa ville drage Omsorg. Eilsch. Philhist. 21.* naar-smøhelst De vil komme — Hr. Holms Krav paa Dem ubeskaaret — er De velkommen. *Goldschm. Fort. I.220.* *jf.:* *(vi) Elskovs Viiser siunger frit | Ingen ubeskaaret. *Landsbye P. v.21.* **-beskadiget**, part. adj. († **-beskadet**. *Schousbølle. Saxo. 155.* *Hauch. DV. III. 4.* † **-beskad(t).** *Moth. S220.* *Brors. 33.*) (*ænyd.* wbescadigit, wbeskad(t), *mnt.* unbeschadiget, -beschadiget) **1)** som ikke har lidt ydre, fysisk

skade. **1.1)** (*nu l. br.*) om legemsdel ell. (*nu næppe br.*) levende væsen: *uskadt.* Man kand . . prise ham lykosalig, og ansee ham, som den . . der ubeskadiget med Seyer er kommen af et Feltslag. *Holb. MTKr. 167.* (*hans*) Legeme var friskt og ubeskadiget. *Schousbølle. Saxo. 211.* *den meener dig ei ilde, | Som saa vil leede dig, at Ubeskadet frem | I Verden du kan gaac fra faderlige Hiem. *CFrim. AS. 31.* *jf.:* *Kierlighed, som i sin milde | Faders Venskabs trygge Havn | Mig har vildet overgive . . | I hans Naade at forblive | For al Fare ubeskad. *Brors. 33.* **1.2)** om ting. et hvert Frugt trives lige godt, endskiont alle blive ubeskadigede (*o: af larver, insekter*). *Holb. Ep. III.7.* 5000 Huse, hvilke saaledis bleve tilreede, at der af dem-nem bleve ikkun 130 ubeskadigede. *Borrebye. TF. 427.* **D&H. 2)** (*nu næppe br.*) styrende et foregaaende substantivisk led: *uden tab, forringelse, skade (for).* dem (*o: Dem*) ubeskadet kan De tillade ham at elske Dem. *Tode. IX.257.* de kunne Begge, hinanden ubeskadiget, have Ret, eller Begge, hinanden ligesaa ubeskadiget, have Uret. *Heib. Pros. I.32.* **-beskedelig**, adj. se ubeskedened(t)lig. **-beskeden**, adj. (*ænyd. d. s.*, *mnt.* unbescheden (*i bet. 1.1*)) **1)** om person(s handlinger, optreden). **1.1)** (*nu kun m. overgang til bet. 1.2*) *uforstandig; udannet; tølperagtig; plump; ogs.: vanskelig at komme til rette med; ustyrlig; uregerlig; uartig.* *Moth. S262.* ingen Mandsperson er . . saa ubeskedened, at han drikker sig fuld i sin Kierestes Nærværelse. *Suhm. II.125.* Piecens Indhold er . . saa plump og ubeskedened, at jeg end ikke ville indlade mig i at besvare den. *PAHeib. II.19.* **1.2)** som mangler (den jor-nødne, passende) tilbageholdenhed i optreden, *o: nøjsomhed i fordringer olgn.* Hvis det ikke var ubeskedened, turde jeg maaskee spørge Dem om Maalet for Deres Vandring. *Heib. Poet. X.95.* *Det er en ubeskedened Gjest, | Som fordrer Glasset altfor tidt. *Aarestr. SS. V.287.* Ogsaa Napoleon var til Tider ubeskedened. *BerlTid. 17/1.1927. M.2.sp.4.* *Elskverdige Beskedened | I Ubeskedenedens Dage! *Oehl. XXII.157.* Jeg troer uden Ubeskedenedhed at turde ræse mig til de nogen-lunde forberedte Læsere af Deres Bog. *Schand. (Brandes. Br. III.165).* **2)** om ting ell. forhold: alt for fremtrædende ell. flot; i (li-totisk) forb. m. nægtelse: et aarligt Udbytte af en ikke ubeskedened . . Størrelse. *PHans. KK. 211.* **-beskeden(t)lig**, adj. (*ogs. -besked(c)lig*). (*ænyd.* wbeskedelig, -beskeden(t)lig, *sv.* obeskedlig, *uartig, fsv.* obeskedhelika, *adv., dumt, mnt.* unbeschede(n)-lik) **1)** (*nu ikke i rigsspr.*) d. s. s. -beskeden **1.1.** Forfatteren . . gaer (*ikke*) sine Vederparter alt for haardt og ubeskedentligen paa Klingen. *LTid. 1748.716.* du er it ubeskedeligt Menneske, narenstid du er blisset. *PNJørg. ER. 11.* Hun er saa ubeskedelig og

hidsig, at ingen kan holde ud i hendes Tieneste. *VSO. 2*) (vel udviklet af bet. 1; dial.) om ting ell. forhold: som volder en bryderier, besvær; især om arbejde, vej, jord. *Junge*. Exercitsen falder ham saa ubeskeelig. *JHSmidth. Ord. 168*. Det er en ubeskedlig Sag at rede sig ud af. *VSO. Uff. -beskrevet*, part. adj. 1) ikke forsynet med, opfyldt af noget skrevet; tidligere ogs.: uden indskrift. *vAph. (1759)*. *En ubeskrevet Steen | Skal skjule dig — og Born opkradse dine Been. *Ew. (1914). V.24*. Sidste, i øvrigt ubeskrevne, side (af et haandskrift). *Palæografisk atlas. Da. afd. (1903). xxxvii*. || (jf. bet. 2) i sammenligninger. *som et ubeskrevet Ark | er Slettens hvide Flade. *Rich. B. 49*. Den unge Konge (Chr. V) var et ubeskrevet Blad. *Rosenkrantz. G.I. 55*. se ogs. u. I. Blad 3.1 og *Vogel-Jørg. BO. 579*. en ubeskreven tavle, se I. Tavle 1.1. 2) (udviklet af bet. 1 slutn.; ω , l. br.) ikke opfyldt af indtryk, viden, erfaring. Pigebørnene er friske i Kødet og ganske ubeskrevne. *Leop. B. 204*. Barnets Hjerne er ubeskrevet og følsom. *Soya. FH. 53*. 3) ikke skildret (i en beskrivelse). nye, hidtil ubeskrevne Dyrarter. *Naturens V. 1915. 32. -beskrivelig*, adj. (sj. skrevet -beskrikelig. *Holb. Ep. I. 365*. *Borrebye. TF. 685*). adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en. (ænyd. wbescriffuelig, -beskriflig, mnt. unbeschriplik; 30 til beskrive (3)) som ikke lader sig beskrive, skildre i ord. et vist ubeskriveligt jeg veed ei hvad giennemaandede det hele (ρ : hans tale og væsen). *Bagges. L.I. 179*. *for mit Øre lod | Ubeskriveligt din Stemme. *Winth. III. 4*. Farveindtrykket (ρ : af et maleri) . . er temmelig ubeskriveligt, — dekadente Farver, betændte, det grønne med et Skær af Raadd. *Elling. RP. 31*. || især som udtr. for en meget høj grad: umaadelig; usigelig; over al beskrivelse (se u. Beskrivelse 2). Det samme har opfyldt Staden med en ubeskrivelig Glæde. *Holb. Plut. II. 1*. En ubeskrivelig Smerte. *MO. som adv.*: Fødderne er u-beskrivelig nætte. *Holb. Mel. I. 2*. Jeg lider idag ubeskriveligen af en rædsom Ørepine. *Cit. ca. 1825. (Hjort. B. I. 90)*. *maa vi danse med Jerre Piger, vil det glæde os ubeskriveligt. *Bagh. I. 41*. De to Søkende elskede hinanden ubeskrivelig højt. *Bang. P. 128. -beskyttet*, part. adj. (ænyd. d. s.) *du er her . . | I denne lette Dragt og ubeskyttet | Mod Aftenluften. *Hrz. Sv. 134*. ingen Engel vaaged ved hans Side, ene og ubeskyttet dreves han om paa Mørkets sælsomt mumlende Vande. *JPJac. II. 53*. Landet laa ubeskyttet hen. *D&H*. || ikke forsynet med et skærmende lag. gaa i Kamp med ubeskyttet Hoved. *D&H. LeckFischer. KM. 171. spec.* $\mathcal{A}$ om skib(s-skrog): Skib med ubeskyttede Ender. *Wolfh. MarO. 150*. de Sagsøgte (har) anført, at „Sine“, som er et ubeskyttet Træskib . . paa Grund af de ommeldte Isvanske- 50 ligheder ikke var dækket af Skibets For-

sikringspolice. *Ugeskr. f. Retsv. 1941. A. 249. -beskæftiget*, part. adj. som ikke (for øjeblikket) er optaget af arbejde, sysselsat med noget; ogs. undertiden: arbejdslos. *Amberg*. hvis De f. Ex. kunde komme imorgen . . saa traf De mig sikkert ubeskæftiget. *Brøchner. (Brandes. Br. I. 5)*. Aldrig mindes jeg . . at han en Vinteraften sad ubeskæftiget. *Halleby. 19*. det først fornødne er at faa saa mange Ubeskæftigede som muligt i Arbejde. *Pol. 1/4 1941. 12. sp. 6*. || hertil Ubeskæftigethed. *Schand. FrProv. 282. JacPaludan. TS. 17. -beslutsom*, adj. (især ω) som har vanskeligt ved at tage en beslutning; tvivlraadig; vankelmødig. Han stod stille, paa sin halvt udfordrende, halvt ubeslutsomme Maade. *Drachm. F. I. 58*. jeg er bange for, at han gaar omkring og veed ikke rigtig Besked med sig selv. Der er noget ubeslutsomt over ham. *Jeg troer*, han gaar her og fanger Grillen. *Pont. FL. 46*. Han vendte sig for at gaa, men blev staaende ubeslutsom. *ErlKrist. DH. 120*. || hertil Ubeslutsomhed. *Fridericia. NH. I. 212. Linne-mann. NF. 50. ω -besluttet*, part. adj. som ikke har taget nogen beslutning; ogs.: ikke resolut; ubeslutsom. *vAph. (1759)*. Muhamed (viser) sig her gennemgaaende uværdig og ubesluttet. *Brandes. III. 138*. A. blev staaende ubesluttet paa Tærskelen. *Rosenkrantz. SG. 193*. hans Ubesluttethed blev sniddeligt benyttet af Barbara. *HFew. VT. I. 225*. hun . . valgte efter nogen Ubesluttethed et Stykke rosa Brevpapir. *Bers. G. 234. -besmiddelig*, adj. (ænyd. d. s.; nu sj.) som ikke lader sig (be)smilte; til besmitte 1.2: en uforkrænkelig og ubesmiddelig og uforvisnelig Arv. *1Pet. I. 4*. til besmitte 2: *Tre Gange Sygen (ρ : kvægsygen) kom; Tre Gange holdt den (ρ : en ko) sig! | Som den udi sin Baas var ubesmiddelig. *ChrFlensb. DM. II. 183. -besmittet*, part. adj. (ænyd. og glåa. (Bønneb. I. 299) d. s., mnt. unbesmittet; jf. usmittet; især ω ell. bibl.) ikke forurenset, tilsmudset, plettet, besudlet; især: ikke tilsmudset, plettet af laster, synd, brøde olgn. || i forb. m. af. du Lyksalige . . hvis Liv er ubesmittet af Misgierning! *Mynst. Betr. I. 358*. Selve Kirken (i Lier) staaer . . ganske frit og er ubesmittet af disse afskyelige op til Kirkens Mure klinede Huse, der som Snylteplanter klynges sig op ad og skamskjænde de fleste belgiske Kirker. *JF Sick. Chr. II under Landflygtigheden. (1860). 10*. en advarsel om de ulykker som rammer en, hvis man ikke holder sine følelser rene og ubesmittede af verden. *Grønbl. H. I. 239*. || i selvstændig anv. (som adj.). Ægteskabet være hæderligt hos Alle, og Ægtesengen ubesmittet. *Hebr. 13. 4*. han handler allene om et ubesmittet Democratie. *Holb. Ep. V. 45*. *For Pigen er et ubesmittet Rygte | . . umistelig. *Oehl. XXIV. 183*. *jeg stammer ikke ned, | Liig Gengis, fra en ubesmittet Jomfru. *Hauch. DVI. 99*. De var altfor . . ubesmittede

til at kunne lyve for hinanden. *Hjemmet*. 1912.306.sp.2. (katolsk-kirk.) om Jomfru Marias undfangelse: kun et Øjeblik dvalde hun ved Mindet om den eneste af alle Jordens Kvinder, der havde undfanget ubestmittet. *SMich.Æb.205.* (den) Ubestmittede Undfangelse, det Dogme, at Jomfru Maria paa Grund af den store Værdighed, der skulde blive hende til Del, af Gud fra sit Livs første Øjeblik blev beskærmet mod Arvesyndens Smitte. *Kath.Ordb.41.* **-bestand**, en. (ænyd. d. s., gl. d. s. i bet.: uenighed, strid; nu sj.) d. s. s. -bestandig-hed. *Frygt ei min Ubestand! *Aaestr.SS.V.26.* Gennem Verdens seks store Tidsrum drager han . . det ene store Eksempel frem efter det andet paa Alts Ubestand. *V.Ved.BK.362.* **-bestandig**, adj. (ænyd. d. s. og wbestandig, fsv. obestandogher, skadelig, mnt. ubestendich) 1) † om ting: uden holdbarhed, soliditet; uholdbar; usikker. Mange holdt (broen mellem København og Amager) for et u-mueligt og u-bestandigt Værk formedelst det dybe Svælg og dend stridende Strøm, som der igiennem løber. *Slange.Chr.IV.403.* 2) (nu l. br.) om person: som ikke holder fast ved sine løfter, meninger, følelser, men gaar fra dem, skifter dem; ustadig. De allerprægtigste Kiærligheds Erklæringer koster ham intet; men jeg veed ikke, om jeg kand fæste mindste Troe dertil, saa u-bestandig er hand. *Holb. Vgs.(1731).I.1.* *han er god, men svag og ubestandig; | Han husker ikke meer sit givne Løfte. *Heib.Poet.III.237.* være ubestandig i Kiærlighed. *VSO.* Ingenting er saa ubestandigt som Hoben. *Vogel-Jørg.BO.417.* † † m. hensobj., i forb. som være ell. blive en ubestandig. *KomGrønneg.II.7.* den, du saa høit har elsket, har været dig ubestandig. *Sulm.I.77.* 3) (nu l. br.) om ting ell. forhold: som ikke er af varig art, men forandrer sig, skifter (nu og da). (han) har maat tage Navnene paa adskillige Slags (jungle) af deres Farver, der dog som oftest ere meget ubestandige. *LTid.1747.597.* den ubestandige Lykke selv syntes at være lænket til hans Triumphvogn. *Jacobi.Skr.22.* hans Følelser havde været ubestandige. *EBertels.MH.156.* || (nu næppe br.) om veirig: ustadig. våd og ubestandig veirilig. *Cit.1712.* (*Vider.II.107.*) **-bestandig-hed**, en. (ænyd. d. s. og wbestandighed) 1) (nu l. br.) til -bestandig 2. *For Ubestandighed hveranden man beskylder. *Holb.Mel.II.5.* Her klager Poëten over een af sine Venners Ubestandighed. *Falst.Ovid.122.* jf. u. bet. 2: *Hun kun bestandig var i U-bestandighed. *Holb.Skiemt.B6r.* 2) til -bestandig 3. Hun var eet af de store Exempler i Verden paa Lykkens Ubestandighed. *Slange.Chr.IV.1143.* Den sidste Tilflugt midt i alle de menneskelige Forholds Ubestandighed blev for ham Videnskaben. *VidSelsk.Oversigt.1946.80.* || intet er bestandigt uden ubestandigheden (efter

fr. rien n'est constant que l'inconstance) alt paa jorden er ubestandigt. *Basth.Tale.(1782).* 63. *PEMüll.137.* **-bestemmelig**, adj. 1) (nu kun m. overgang til bet. 2) som ikke lader sig beregne, fastsætte, afgrænse olgn.; ogs. m. (overgang til) bet.: usikker; svævende; udflydende; uafgjort; vag. *Eilsch.Term.29.* Villien, der pludseligen ikke mere vil, men derimod vil gjøre det Ubestemmelige til en lidenskabelig Afgjørelse. *Kierk.IV.103.* Udfaldet af Valget er ubestemmeligt. *VSO.* en Reise, der fortsattes i det Ubestemmelige. *PEMüll.(Rask.Br.II.55).* Ulykke følger paa Ulykke i det Ubestemmelige. *Rowel.Br.157.* indenfor Tvesindetheden er (han ikke) i Overensstemmelse med sig selv i noget Bestemt, men i Ubestemmelighed omtumlet af enhver Luftning. *Kierk.VIII.167.* 2) som ikke lader sig angive, definere, fastslaa, karakterisere nøjere, med bestemthed, et Skørt af mørk Farve og ubestemmeligt Stof. *Drachm.UB.81.* (hendes øjne) havde noget Ubestemt og Ubestemmeligt i deres Udtryk. *JPJac.II.27.* en blond Dame, ubestemmelig mellem 30 og 60. *ThitJens.EL.10.* **-bestemmet**, part. adj. (nu næppe br.) som ikke er nøjere angivet, karakteriseret olgn.; ogs. d. s. s. -bestemt. *vAph.(1759).* de (tids-)Punkter, som imellem begge høre til Gjærningen, blive forresten ubestemmede. *Høysg.S.144.* Livet i Nutiden er ikke uroliget i energisk Lidenskab . . Tvertimod det Hele er aabenbart Ubestemmet derved Trivialitet, Formløshed, Halvstudeerthed, Leferie. *Kierk.VIII.26.*

ubestemt, part. adj. [hube,sdæm'd] (jf. ænyd. vbestæmpt, vbestinnig; sml. ubestemmet)

1) som ikke er fastsat, afgjort, nøjagtig olgn.; især i flg. anv.: 1.) som ikke er fastsat, fastlagt (især m. h. t. tid, varighed olgn.); ogs.: som ikke finder sted, indtræffer olgn. til bestemte tider. ubestemt Hoveri (maa) aldrig herefter . . igjen indføres eller forrettes. *Forordn.1799.§2.* Ubestemt opsat Livrente . . hvor man ikke straks behøver at fastsætte Tidspunktet for Hævningsens Begyndelse, men kan opsætte Bestemmelse herom til senere. *Forsikr.L.141.* ubestemte straffedomme, (jur.) domme, der ikke fastsætter en bestemt straffetid, men efter hvilke forbryderen kan løslades, naar han er tilstrækkelig paavirket af straffen. *Høfd.E.505.* Ugeskr. *fRetsv.1947.B.145.* || uden for fagl. spr. især i tids-udtr. efter præp. til ell. (navnlig) paa (jf. u. II. paa 6.2). Til ubestemte Tider. *MO.* Det skeer paa ubestemte Dage. *VSO.* paa ubestemt Tid. *S&B. J.V.Jens.M.I.10.* Konsulerne benyttede et af de sædvanlige Midler at suspendere alt politisk Liv paa ubestemt Tid. *VerdenGD.1.466.* 1.2) som ikke rummer nogen afgørelse, naar til et (bestemt) resultat, men lader flere muligheder aabne. *Leth.(1800).* Jeg tør ikke strax med rene

Ord sige Nei; jeg maa give et ubestemt Svar, for at vinde Tid. *Heib. Poet. VII. 276.* Det er endnu ubestemt, hvo der skal sendes. *VSO.*

|| (mat.:) *Cramer. (1765). 66* (se bestemt sp. 454⁶²). Et ubestemt Problem (problema indeterminatum) er et saadant Problem, hvis Betingelser ikkun leder til saamange Grundæqvationer, hvilke ere en mindre end de ubekjendtes Antal. *Bugge. Mathematisk Forelæsninger. II. (1795). 163.* i forb. som ubestemte ligninger, størrelser, se smst. 186. *Sal. 2 XXIV. 142f. 1.3*) ikke præget af skarpe træk, tydelige linier, konturer, karakteristiske egenskaber; udflydende; vag. „Nu skal jeg tænde Lys“ . . . „Aa nej. Her er saa yndigt i Deres Stue i denne ubestemte Dæmring.“ *Schand. FrProv. 285.* Mundens ubestemte, noget træge Linjer. *LBruun. SF. 4. 1.4*) præget af utydelighed ell. usikkerhed; som ikke er nøjere præciseret, ikke rummer nogen nøjagtig, utvetydig karakteristik; uklar; svævende. disse tvende, ofte saa vaklende og ubestemte Udtryk. *Birekner. Tr. 161.* Riber (røbede), hvad den daglige Tale temmelig ubestemt kalder et godt Hoved. *Rahb. & Sander. (Riber. I. VI).* Maleren G., hvem Thomas havde en ubestemt Erindring om at have set. *Schand. TF. II. 129.* bruge ubestemte Talemaader. *S & B. (1. br.)* lede efter noget paa det ubestemte (∴ paa maa og faa). *D & H.* dette Billede dateres i det ubestemte til c. 1516. *Wanscher. R. 21.*

2) om person. 2.1) som udtaler sig ubestemt (1), uklart. *Oehl. EwS. I. 34. 2.2*) (nu l. br.) som ikke har taget nogen beslutning ell. er ubeslutsom, vaklende. || i abs. anv. *Leth. (1800).* Dersom det var min Husholderske, der var Tale om at gifte mig med, saa vilde jeg maaske ikke være saa ubestemt, men dette . . . er noget Andet. *Tops. II. 402.* || m. fig. præp.-led, spørgebisætn. *olgn.* Hun syntes dog ubestemt, om hun vilde gaae eller blive. *Ing. LB. IV. 61.* (han) gik igjennem de mennesketomme Gader, ubestemt hvilken Retning han vilde give sine Skridt. *CBernh. V. 282.* han selv . . . var ubestemt paa, hvorhen (∴ til hvilket studium) han skulde vende sig. *JFibiger. Liv. 133.*

3) (sj.) i forb. m. til: ikke beregnet paa, bestemt til. Nærværende Samling af lette, spøgende, for det meste til Trykken ubestemte Riimbreve. *Bagges. SkR. Fort. [1].*

4) (gram.) om det grammatiske forhold, at et udtryk, en ordform, et grammatisk element, en konstruktion ikke angiver, udpeger en vis ell. visse (afgrænsede) størrelse(r) ell. ikke angiver noget som i forvejen bekendt, allerede nævnt ell. nærværende i bevidstheden; ogs. om form, element osv.: som udtrykker dette forhold. Alle ubestemte Adjektiver tage t til sig i Hverkenkionnet. *JBaden. Gram. 99.* Et ubestemt Navneord staar undertiden uden ubestemt Kendeord. *Mikkels. Sprogl.*

304. Ubestemte sætninger med „det“. *sa. Ordj. 12.* ubestemt artikel ell. kendeord (*Rask. Da. Sproglære. (overs. 1837). 9.* *Mikkels. SproglS. 44*): *Høysg. S. Y 6^v.* *JBaden. Gram. 78.* *VBrondal. Ordklasserne. (1928). 171.* (tillægsordene har) en bestemt og en ubestemt Form. *Rask. Da. Sproglære. (overs. 1837). 18.* *Aa Hans. BUS. 23.* ubestemt henvisningsord (*Mikkels. SproglS. 56*) ell. (især) pronomener (*FGuldb. Grammatiskale Forelæsninger. (1814). 137.* *PDiderichsen. DG. 50*) ell. stedord: *Molb. HO. 76.* *Rask. FS. 31.* *Byskov. Da. Sproglære. (1910). 82.* den ubestemte maade, (sj.) navnamaade; infinitiv. *SBloch. Sprogl. 182.* ubestemt relativt ell. tilbagevisende pronomener ell. stedord, relativt pronomener, der ikke genoptager, viser tilbage til et bestemt ord i hovedsætningen; ubestemt relativt ell. tilbagevisende bisætning, relativsætning med et saadant pron. *Madv. LatSprogl. 90.* *MMatzen. Modersmaalets Sproglære. (1893). 80. 82.* ubestemt subjekt, se II. Subjekt 3.

Ubestemt-hed, en. især i fig. anv.:

1) (især ☉) til ubestemt 1, fx. til ubestemt 1.1: denne Hoveriets Ubestemthed og den dermed forbundne Byrde. *Nyerup. Tilstanden i Danmark. I. (1803). 371.* Han maatte jævnlig vente paa den udenlandske Posts Ankomst, der var højst uregelmæssig, hvad der formodentlig hang sammen med Sejskibes Ubestemthed. *Halleby. 45.* til ubestemt 1.2: *Leth. (1800).* den tragiske Skyld maa have denne Ubestemthed. *Kierk. I. 131.* til ubestemt 1.3: Man drømmer om, at man kan sætte sig og Menigheden tilbage til det oldkatholske Standpunct i Irenæi Dage, hvor saa Meget endnu kun rørte sig som i en Morgendæmrings Ubestemthed. *Mart. Forsv. 80.* Grændsens Ubestemthed. *EJessen. (Norsk hist. Tidsskr. III. (1875). 4).* til ubestemt 1.4: *Leth. (1800).* ligeoverfor Gud taler jeg altid med Ubestemthed om mig selv, da han jo er den Eneste, der med Bestemthed veed om mit Forhold til ham. *Kierk. VII. 147.* Uden at klare sig Tingen nærmere, havde hun i al Ubestemthed glædet sig dertil (∴ en tur paa landet) som til en Udenlandsrejse. *Schand. VV. 202.* 2) (nu l. br.) til ubestemt 2. (han) viste megen Ubestemthed og Vaklen i sine Beslutninger. *Molb. DH. II. 319.* (hun) saae ned for sig med et Udtryk af Ubestemthed og Forlegenhed. *Thom. La. NL. 93.* (sj.) om periode, præget af ubeslutsomhed: (*Molb.*) kom dog endelig saavidt, at han i Mellemtiden mellem to Ubestemtheder fandt Tid til at lade sig bestemme til at tage til Paris. *Brochner. (Brandes. Br. I. 103).* 3) (gram.) til ubestemt 4. *AaHans. BUS. 12.*

☉ **u-bestigelig**, adj. *Moth. S809.* Han lod daglig Isen bryde rundt omkring sig, lod Skibene overslaae med Vand, for at giøre dem glatte og ubestigelige. *Mall. SqH. 220.* „Mallemukfjældets“ c. 400 Meter høje, lod-

rette og ubestigelige Mur. *Naturens V. 1914. 269. i billedl. udtr.: (digtningsens)* for os andre ubestigelige Tinder. *Hjort. Krit. Lit. II. 285. ☉ -bestikkelig, adj. som ikke lader sig bestikke ell. lokke, drage bort fra, hvad der er retfærdigt, rigtigt, redeligt.* den for sin ubestikkelige Retfærdighed uforglemmelige Dr. H. Rahb. & Sander. (*Riber. I. IX*). Danske Embedsmænd er hæderlige og ubestikkelige. *Schand. VV. 140.* Alt, hvad han sagde, var et fuldstændig korrekt . . . Referat af Et eller Andet, hvortil han havde været et ubestikkeligt og paalideligt Øjenvidne. *sa. Fort. 265.* Manden standse og snakkede godt til den lille (*hund*), bøjede sig for at klappe den; men Hunden var ubestikkelig, den fulgte ham i Hælene helt ind i Dagligstuen. *Lunde. F. 21. -bestridelig, adj. 1)* (*nu næppe br.*) som ikke lader sig bekæmpe ell. betvinge. (*fæstningen*) var ubestridelig. *Schousbølle. Saxo. 505.* hendes standhaftige og ubestridelige Haardhed. *smst. 191. 2)* (*jf. uafstridelig, uimodstridelig og udspisertilig, uimodsigelig*) som ikke lader sig gendrive, underkende ell. benægte. **2.1)** (*l. br.*) om person. (*Bayle var*) dialektisk, uigendrivelig, ja ubestridelig i sine Angreb. *Brandes. I. 22.* || *ogs.: hvis dygtighed ikke lader sig bestride.* en ubestridelig kender og utvivlsom bogelsker som Wise. *Plesner. B. 113. 2.2)* om forhold. ubestridelige Fornufts slutninger. *Ørst. I. 18. *Stedets Skjønhed | Er ubestridelig. Hrz. IX. 298.* det ubestridelige Faktum, at han sad her . . . i sin egen Vogn, paa Vej til sin Kæreste. *Pont. LP. VIII. 131. (den)* ubestridelige Dygtighed hvormed (*billedet*) er malt. *P. Johansen. Eckersberg. (1925). 17.* || som adv. et saadant Arbejde (*o: at spise*) . . . er ubestridelig det vigtigste af alle. *Blich. (1920). XXIV. 137.* det var min Pligt at følge (*ham*) hjem, eftersom han ubestridelig har, hvad man kalder en lille Snitser. *Homo. S. F. 60. 2.3)* (*l. br.*) om ejendom: som ejes med uomtvistelig ret. min ubestridelige Ejendom. *J. Lange. Breve. 113. -bestridt, part. adj. († -bestridet. vAph. (1764)). (sv. obestridder i bet. 1) 1)* (*nu næppe br.*) som ikke er blevet bekæmpet, angrebet. (*i Venedig*) herskede . . . det østerrigske Voldsherredømme endnu aldeles ubestridt. *Lehm. I. 189. 2)* ☉ som ikke er blevet omtvistet, gendrevet, underkendt, benægtet. *vAph. (1764).* Det er da ogsaa ubestridt, at f havde denne dobbelte Betydning. *L. Jac. RH. 80.* Man diskuterede det for ubestridte Dogma, at Poesien skulde tilfredsstille Fornuften. *Rubow. LK. 11.* som adv.: da han ubestridt var Sognets rigeste Bonde. *Pont. FL. 231.* det er jo ubestridt sandt, det, som Manden siger. *Howalt. S. 55. -bestrøget, part. adj. spec. ✕ til bestrøge 1.2:* Ubestrøgne Punkter. *MilTeknO.* det ubestrøgne rum, se I. Rum 2.1. **-bestukken, part. adj. (jf. ty. unbestochen; nu l. br.)** til II. bestikke; *undertiden i videre anv.: ubestikke-*

lig; ufordærvet; umiddelbar olgn. Moth. S. 820. *Dybsindig veier han (o: en spiller) et Pro og Contra; | Hans Siel nu svæver mellem Pique og Tref, | Man ubestukket ei saa hastig vælger. Riber. I. 208. den sædelige Følelse er saa ubestukket hos det danske Folk. *HN Claus. FV. 205. -besvarelig, adj. se -besvarlig. -besvaret, part. adj. (ænyd. d. s. og wbesuoret; især ☉ 1)* til besvare 1. ingen Materie er forbegaet, intet Spørgsmaal ubesvaret. *JSneed. IV. 24.* Efter tre til fire ubesvarede Breve begav han sig til Ole Klausens Hus. *Schand. Fr. Prov. 310.* Hans Mikselsens Brev vakte stor Opstandelse i Danmark, men det stod ubesvaret, indtil Poul Helgesen brugte det som Anledning til et Opgør med Lutheriet. *OFris. Litt. 240.* || (*nu næppe br.*) om kritik, indvending osv.: som ikke er imødegaet. *Holb. Ep. IV. 394.* || (*nu næppe br.*) om person: som ikke har faaet svar (*paa sit spørgsmaal*), den sure Mand gned sine frosne Hænder saa ofte, at jeg maatte tilsidst gaee bort lige saa misfornøiet, som en Ubesvaret fra Delphos. *ACHviid. Dagbog. I. (1787). 286. 2)* til besvare 2. Deres Hilsen blev ikke ubesvaret. *Schand. LF. 9.* et Sværmeri for Datteren af en adelig Gods-ejer blev ubesvaret. *Vilh. And. Litt. III. 467. -besvarlig, adj. (sj. -besvarellig. E. Jesen. RI. 16. 52).* (☉, l. br.) som ikke lader sig besvare 1). han blev bragt i Kniebe ved det eene ubesvarlige Spørgsmaal efter det andet. *Rahb. Fort. II. 58. Brandes. VIII. 427. Gjæl. Ve. 434.* || (*nu næppe br.*) om indvending olgn.: som ikke kan imødegaas; i (litotisk) forb. m. nægtelse: B.s Indvendinger ere heller ikke ubesvarlige. *J. Baden. Horatius. I. 470. -besværet, part. adj. (tidligere ofte skrevet -besværgtet, se u. bet. 2-3).* (ænyd. ubesværet, -besværgtet, ty. unbeschwert, mnt. ubesvaret) 1) (*fa gl.*) som ikke er gjort tungere, fyldigere; vist kun om papir, natursilke olgn.: ikke gjort vægtigere ell. tykkere ved tilsætning af visse stoffer. *Papir L. 397.* Ubesværet Natursilke. *Sterm. Textil. (1937). 57. 2)* fri for plage, besvær, gene. (*svenskerne vilde*) have den (*o: sejladen gennem Sundet*) . . . u-forhindret, u-omskrænket, u-besværet, u-opholdet. *Slange. Chr. V. 1223.* En Patient maae spise og drikke saaledes og saadanne Ting, at han altid finder sig munter, vel og ubesværgtet derefter. *Garboe. LH. Fort. Br.* Ubesværet af Røgen gik Lukas om i den uhyre Grotte efter Lysets lunefulde Kast. *SMich. Dø. 142.* || *nu især: ikke hemmet i sine bevægelser, sit arbejde, sin (livs)udfoldelse olgn.; fri for snærende baand, bekymringer olgn. *naar didop da ganger, | Hvor hver en Længsel faaer hvad den begiered, | Til sidste Hvalv, skeer dig som du forlanger, | I det er fuldendt, moden, ubesværet | Al Sjælens Attraa. CK Molb. Dante. III. 182.* den Tilstand, der . . . er den aandelige Velmagtsfølelses ubesværede Stemning. *Brandes. XII. 99.* hun gik

ved siden af (*ham*), sval og ubesværet. *Hjortø.DK.9.* Det var den Tid i mit Liv, hvor mit Franske flød mest ubesværet. *FrPoulsen.(Pol.⁸⁵1940.12.sp.3).* 3) (*efter ty. unbeschwert; nu næppe br.*) i spec. anv. som adv. ell. appos.; dels: (jf. lat. *haud granviter* (gravate, gravatim)) uden fortrydelse; uden at gøre ophævelser, vægre sig; med fornøjelse; gerne; dels: hvis det ikke generer, er til ulejlighed; venligst. Bagoas . . gik ind til hende (o: *Judith*), og sagde: den skønne pige (o: du) vilde ubesværet (1871: maa ikke tage i Betænkning at) komme til min herre. *Jud. 12.13(Chr.VI).* Nu nu Svoger! ikke saa hidsig, lader os gaa Middel-Vejen og hør u-besværet min ringe Betænkning om Mascarader. *Holb.Masc.II.3.* *I gode Læsere, mig u-besværet giver | Anviisning her, hos hvem jeg herbergere kand. *Falst.Ovid.50.* *Siig ubesværet, er det Sandhed. *Oehl.ND. 216.* **-besøgt**, part. adj. (ænyd. d. s.; nu l. br.) som ikke besøges ell. jaar besøg. kand (*de falske venner*) ikkun først faa fra dig, hvad du har, siden lader de dig . . være u-besøgt. *Horn.Moral.I.48.* Alle superintendenter ere forbundne . . at besøge deres stikts kirker aarligen saaledes, at ingen kirke inden 3 aar bliver u-besøgt. *Holb.DNB. 524.* det er intet ubesøgt Hotel, der er hver Dag 40 Gæster til Bords. *Brandes.XI.166.* **-besørgelig**, adj. (jf. -anbringelig; post.) om brev olgn.: som (p. gr. af ufuldkommen adresse ell. af andre grunde) ikke lader sig besøge. Postvæsenet (*kan*) nægte at modtage (*forsendelsen*) til Postbesørgelse eller . . behandle den som ubesørgelig. *LovNr. 288⁹1919. §3c. SorøAmstid.⁹1947. 3. sp.4.* **-besørget**, part. adj. spec.: som ikke er blevet besøget (2.2), ekspederet. en anden, ham vedkommende, Ting bliver af Subjeetet besøget ell. ubesørget. *Høysg.S.150.* nu (post.) om brev: ubesørgede Breve. *Jac And.Er.II.91.* **-betalelig**, adj. 1) saa dyr, kostbar, at den ikke kan betales med penge; nu især i videre anv.: som ikke kan værdsættes for højt; umaadelig værdifuld, nyttig, dygtig, interessant, herlig; meget kostelig (2.1); spec.: fuld af de herligste kunster, løjer, den herligste humor, morskab; meget kostelig (2.2-3). *Moth.¹U29.* *Dig vinker ubetalelige Dage. *Haste.BD.7.* en ubetalelig Diamant. *Ing.EF. XIII.140.* Morskaben er . . ubetalelig. *Kierk. Stad.34.* Løbebillen . . ilede . . gennem Græsset for at bringe den ubetalelige Historie videre. *JVJens.M.I.31.* Fra Starten har jeg haft den ubetalelige Lykke at være født i en barsk og fattig Egn. *Larsen.Ledet.LK. I.10.* *Ægteskab er ei usaligt, | Naar man med en Degn forenes . . | Sligt et Held er ubetaligt. *Oehl.XV.49.* || om person. 60 *Hr. Euphron, De er en ubetalelig Mand. Jacobi.(Skuesp.IV.193).* Når han med sit opsatte Ansigt spillede den Alvorlige, den Vantro . . o. lign., var han ganske ubetalelig.

Hjort.KritLit.II.XXXIX. Viktor var en Ven, som var ubetalelig som fortrolig. *Borregaard. VL.I.296.* || som adv.; ogs. brugt i al alm. til betegnelsen af en meget høj grad. han skulde se, hvor ubetalelig drukken Præsten var. *JPJac. I.18.* den Ide af den fjøllede Skomagerdreng at fri til hendes Datter forekom hende ubetalelig komisk. *AndNz.M.107.* 2) (u, l. br.) som ikke kan udlignes ell. gengældes ved betaling; som man ikke er i stand til at betale (*tilbage*). Han døde, og efterlod til sine Eftermænd en ubetalelig Gield. *Sporon.Mod. 214.* Han har viist mig en ubetalelig Tieneste. *VSO.* en ganske ubetalelig Efterregning paa Varme. *Pol.⁸⁹1943. 3. sp.1.* **-betalt**, part. adj. (ænyd. d. s.; fsv. *obetaladher, mnt.* unbetalt) om pengesum, beløb, gæld ell. (i alm. spr. oftest) regning. Saa meget kommer mig . . til gode, o: saa meget er mig u-betalt. *Høysg.S.209.* at opgive alle Fordringer paa de ubetalte Løsepenge for Kong Valdemar. *Ing.VS.III.195.* Hun havde . . nogle ubetalte Regninger, som pinte hende. *Pont.LP. VIII.220.* (*han*) var flyttet . . fra to Maaneders ubetalt Husleje. *Soya.GAM.79.* || (l. br.) om købt ting. *Paa mig, som meer ei Kiøle har, | Og har den ubetalt, jeg bar. *Wess. 255.* *En Digter . . | gribeinde fro i en ubetalt Lyre. *JVJens.Paaskebadet.(1937).58.* || (l. br.) om noget, hvorfor man staar i taknemmelighedsgæld til en. Den Tieneste skal ikke blive ubetalt. *VSO.* **-betids**, adv. (*nu næppe br.*) i utide; især: for tidligt. *Nu raaber hun et Es er ubetids udført (o: spillet ud). *Worm.Sat.103.* *Man vel med den (o: ilden) fik bugt, og den betids fik slukt; | Dog ubetids derved blev Trendes Øyne lukket. *ChrFlensb.DM.II.32.* **MO.** jf. *VSO.* **-betimelig**, adj. (jf. utimelig) som indtræder 40 finder sted i utide ell. paa et upassende, ubejligt tidspunkt; ogs.: som ikke er nyttig, formaalstjenlig, „paa sin plads“ paa nærværende tidspunkt. *Moth.T116.* *Holb.DH.I.397.* Den samme Tørke, den samme ubetimelige Regn, den samme strænge Vinter, træffer alle Beboere af en stor Landstrækning. *Ørst.II.48.* den Sag, hvis Fuldbyrkelse De (o: kongen) ikke har afvist, men kun erklæret for „ubetimelig“. *Lehm.III.144.* Spørgsmaalet om rigtigt og urigtigt i Sprogets Verden er i det hele et ubetimeligt Spørgsmaal. *Byskov.M.69.* Det Spørgsmaal stiller du ofte og især ved ubetimelige Lejligheder. *Howalt.S.48.* Man forestillede ham denne Fordrings Ubetimelighed. *VSO.* Ubetimeligheden af al Arbejde i frisindet Retning herhjemme. *Drachm. (Brandes.Br.II.195).* **-betinget**, part. adj. som der ikke er knyttet visse betingelser, indskrænkninger, forbehold til; uden for jagt. spr. især m. afsvækket bet.: som gælder fuldt ud, helt og holdent, uden afkortelse, modifikation, indvendinger olgn.; absolut. 1) som adj. *Eilsch.Term.15.* En Sags Indladelse til Dom deeles i den ubetingede . . hvortil ingen

Vilkaar er lagt, og den betingede. *Nørreg. Privatr. VI.193.* *lov mig først . . | En ubetinget Taushed mod Enhver. *Hzr. AG.6.* Ubetinget, nøiagtig og villig Lydighed. *Lærebogf. Hærens Menige. For Constabler. (1863).13.* at pine en Hund, som man selv har dresseret, som man véd ikke tør bide — det har just ikke min ubetingede Beundring. *Schand. A.E. 227.* Dersom en Person, der har Førerbevis, idømmes ubetinget Fængselsstraf. *Bek. Nr.6 1/4.1944. §55. stk.2.* den ubetingede maade, (*gram., nu l. br.*) *indikativ. J.Baden. Gram. 118.* || *hertil (sj.)* Ubetingethed. *Kierk. VIII.276.* Hun var jomfru med en ubetingethed, som vilde have taget modet fra den mest magtfulde og blodrige og altædende. *NisPet. Dagtyve. (1941).19. 2)* som *adv.* hun (*var*) Forældrenes jernfaste Villie . . ubetinget undergiven. *Blich. (1920).X.74.* Hvor høit Kyng . . skattede sin lærde Sviger søn 20 og hvor ubetinget han elskede sin Datter. *Ing. LB. II.31.* Kvinderne er ubetinget det bedste, man har af den Slags! *Wied. SK. titelblad.* „Ja,“ sagde jeg, „ubetinget!“ Hun lo haanligt. „Mænd siger altid: Ubetinget. Mænd har ikke Sans for andet end det, der er ubetinget.“ *ORung. Y.37.* **-betonet, part. adj. 1)** (*især fon., metr.*) som *har ringe eftertryk; især: som udtales med ringe tryk, dynamisk accent; uaccentueret; tryksvag; tonløs* 30 (2). ubetonet e (a). *VilhThoms. Afh. II.9.* De har vist rejst meget? . . Jeg har været alle Vegne, — sagde Hr. B. luftigt og ubetonet. Det lød selvfølgelig. *AaDons. S.13.* betonede og ubetonede Stavelser. *Wilst. Hexametret. (1833).57.* *Arkiv. XII.330. 2)* (*l. br.*) som *ikke er fremhævet, understreget.* Han (o: en figur) staar ikke, han gaar ikke heller. Ubetonet er Overgangen fra Underliv til Bryst. *Fr Poulsen. TGG.169.* **-betoning, en. (faql.)** 40 *ubetonet del af en rytme.* Betoninger og Ubetoning (*i en rytme*). *EAbrah. T.66.* **⊖ -betraad, part. adj. (ænyd. ubetraad)** *vAph. (1764).* *ubetraadt af daadløs Niddings Fod, | hver Ædlings Grav skal meer end Templet helligt være. *F Guldb. II.61.* *Ubetraadte Lande, | Som dog mit Haab bebygger! *PalM. U.208.* Solen laa over de brede og ubetraadte Gulve. *Bang. SG.16. i billedl. udr.:* Han har banet sig en ubetraadt Vei (har gjort, udført et nyt, uforsøgt Foretagende). 50 *VSO. -betragt, part. adj. (ænyd. wbetraet, ty. unbetracht(et); nu næppe br.) spec.: uanset (1).* al den Respect, som jeg var en uafhængig, souverain Konge skyldig, ubetraget om han var sort eller hvid. *StBille. Gal. III.27.* **-betroet, part. adj. (nu næppe br.) om person: som ikke nyder tillid; som man ikke kan betro noget (som laan, paa kredit olgn.).** *vAph. (1764).* Han var ubetroet i Huset. *VSO. JJPJac. I.128.199.* **⊖ -betvangelig, adj. (ænyd. wbetuingelig, ty. unbezwinglich; afl. af betvinge) som ikke lader sig undertvinge, nedkæmpe, overmande.**

*naar Overmagten styrter frem | Og ubetvangelig omkaster alting. *Meising. (Rahb. Sandsig.712).* Et ubetvangeligt Folk. *VSO.* en ubetvangelig . . Kriger. *Drachm. D. Fort.* || *især i videre anv., om fysiske ell. aandelige kræfter: som ikke kan hemmes, holdes i ave, beherskes.* *Hun aabned sine Arme, | Han brød da tidt sin Pagt, | Henreven af en lønlig, | Ubetvangelig Magt. *Winth. HF.46.* Thomas brast ud i en ubetvangelig Latter. *Schand. TF. II.302.* en ubetvangelig Trang. *SMich. Dommeren. (1921).60. jf.:* tungen kand intet menneske tæmme; den ubetvangelige (1819: ustyrlige) onde ting. *Jac. 3.8 (Chr. VI).* **⊖ -betvivelig, adj. (jf. ty. unzweifelich; til betvile; l. br.) som ikke kan drages i tvivl; sikker; utvivlsom.** I et herværende . . Huus er der begaaet et ligesaa ubetviveligt, som uforklarligt Mord. *Kruse. Fortællinger. I. (1822).122.* Else gik fra Doktoren dybt knugget af den ubetvivelige Vished (o: at hun var frugtommelig). *Rosenkrantz. E.41.* Livsbevidstheden er det eneste sikre, givne og ubetvivelige. *Rode. P.57.* **-betydelig, adj. 1)** (*nu kun m. overgang til bet. 2-3*) uden betydning; uvæsentlig; betydningsløs; ligegyldig. Det er . . ikke ubetydeligt, at vi i Christi Aabenbaring undervises om de tre guddommelige Personer (o: *reenigheden*). *FL Bang. Fornuftens Begreb om Gud. (1782).24.* Grækerne og Romerne brugte (*ikke pergament*) til egentlige Bøger, rimeligvis fordi Lugten, som forekommer os ubetydelig, faldt dem ubehagelig. *StSprO. Nr.119.5. 2)* som helt mangler fremragende egenskaber (*evner, dygtighed, indfyldelse, indre værd olgn.*); af meget jæv, temmelig ringe kvalitet ell. vigtighed. *vil du ei med Haan foragte . . | Den ubetydelige Sang. *Bagges. Ungd. II.5.* To temmelig ubetydelige Havfrue-Viser. *OFriis. Litt.115.* || *om person. (den)* ubetydelige Person, der spiller Hovedrollen i denne labyrntiske Historie. *Bagges. L.I.1. (en)* som vi Mennesker grusomt sigte det, ubetydelig Pige. *Kierk. P. XI.2.155.* Piero (*Medici*) var . . om end ikke ubegavet dog ubetydelig. *Brandes. MB. 38. 3)* af temmelig ringe omfang, størrelse, antal ell. grad. Det er ikke for den ubetydelige Værdies Skyld, at jeg forlanger mit Armbaad af Dem. *Heib. Poet. VI.283.* Hun er klædt med megen Elegance og god Smag, dog med den ubetydelige Overdrivelse, der vækker Opmærksomhed. *JMagnus. B.17. i (litolisk) forb. m. nægtelse:* Jeg vil her just ikke tale om deres Heshighed, som jeg da kjendte; endskjønt denne virkelige ikke var ubetydelig. *Ev. (1914).IV.304.* et ikke ubetydeligt Antal . . Studerende. *OFriis. Litt. 207.* || (*l. br.*) som *adv.: en smule.* Fejlen kan findes og rettes, hvis Toget opholdes ubetydeligt længere. *DSB. Vokbr.13.* **-betydelig-gøre, v. [-gø'rə] (sj.) til -betydelig** 2: Menneskene ubetydeliggøres ved Ægte-skabet. *Kierk. XIV.256.* **-betydelig-hed,**

en. *fl. -er. 1)* (nu kun m. overgang til bet. 2-3) til -betydelig 1. 1.1) *betydningsløshed*. almindelig Oplysnings erkendte Ubetydelighed (*vises*) meest af den øiensynlige Mangel paa Læselyst. *Pram. (Rahb. Min. 1785. I. 6)*. Sagens Ubetydelighed. *D&H. 1.2)* *noget betydningsløst, væsentligt, ligegyldigt*. beskæftiges med Ubetydeligheder og Smaating. *Bagges. NK. 123*. Her forsamles de Morgen og Aften, sætte sig ned i en Kreds, og nyde deres største Fornøielse, som bestaaer i, at sladdre Ubetydeligheder. *HCLund. Samler. II. (1804)*. 244. „Niels Ebbesen“ er den sidste store historiske Folkevisedigtning . . . Hvad der følger efter, er Ubetydeligheder. *OFris. Litt. 109. 2)* til -betydelig 2. 2.1) *i al alm.* man føler . . . sin Ubetydelighed desto større, jo mere Ens Kone vinder i Betydning. [*Thornam. jForspildt. (1853)*. 78. Penge plejer ellers at rette paa sin mand, og naar det ikke var tilfældet med Johnsen, maatte det ligge i en medfødt uheldredelig ubetydelighed, der med aarene blev mere fremtrædende. *Hjortø. Kærligheds spind. (1920)*. 36. 2.2) *hvad der er uden fremragende egenskaber, af temmelig ringe kvalitet*. Det fornøiede mig . . . at hun skjøttede om at høre mine Ubetydeligheder. *Bagges. (ABagges. JB. I. 89)*. en ikke ringe Del af dette (o: nogle malerier og andre kunstværker) er rene Ubetydeligheder. *K Mads. Skagens Malere. (1929)*. 110. 2.3) *ubetydelig person. (hun)* var en lille Pjattegaas og en stor Ubetydelighed. *V Korfitsen. KF. 20*. lapsede, kække ubetydeligheder som konspiratorerne Chalois og Cinq-Mars. *V Ved. C. 17*. Tredjelæreren . . . var en skikkelig Ubetydelighed. *N Jeppesen. R. 10*. || *min ubetydelighed, (nu l. br.) spøg, omskrivning for: jeg; min ringhed*. send mig de Blade, hvori min Ubetydelighed siden jeg forlod Danmark er bleven omtalt. *Bagges. (Oehl. Br. I. 40)*. Det vilde jo ogsaa være besynderligt, om det skulde lykkes min Ubetydelighed, hvad der end ikke lykkedes Christendommen. *Kierk. VII. 193*. S&B. 3) *til -betydelig 3*. paa grund af beløbets ubetydelighed slap tyven | || *især konkr.; dels: ubetydelig ting; ting af ringe værdi; bagatel*. Hils Deres Kone og Born . . . Jeg bringer dem hver en Ubetydelighed fra Italien. *HCAnd. BCÆ. I. 112*. *D&H. 50* *dels: ringe del, mængde, sum, størrelse; smule; bagatel*. „Vil De have Fløde?“ „Tak, kun en ren Ubetydelighed.“ *D&H.* en Ubetydelighed af 5000 Kr. . . vilde gøre Underværker. *Elkjær. MH. 15*. Kom en Ubetydelighed Salt paa samt Peber. *ERode. JM. 20*. *i forb. m. ubest. art. brugt adverbialt*: Else rynkede brynet en ubetydelighed. *Hjortø. TS. 64*. **-betydende, part. adj. 1)** (nu næppe br.) som ikke er tegn, symbol for et indhold; som ikke giver udtryk for en tanke, følelse osv.; betydningsløs; ogs.: som ikke vidner om et rigt tanke-, følelsesliv; udtryksløs. Papegoyen . . . giver . . . ingen ubetydende Lyd fra sig;

men meget mere een, der skal betyde noget, det er, den taler. *Eilsch. Phil. Brev. 40*. mærkeblaae smaae, men ikke ubetydende Øine. *Bagges. L. II. 52*. 2) (nu l. br.) *uden indflydelse ell. vigtighed; ogs. d. s. s. -betydelig 1-3*. Noget, som han . . . anseer for Ubetydende eller Ubetydeligt. *Mynst. (Skand. Litt. Skr. 1814. 136)*. Begyndende fra de ubetydende Hindringer vilde man naae et Punkt, hvor . . . Alt blev anderledes. *Kierk. VI. 378*. Hun var utvivlsomt dygtig . . . Hun var ikke nogen ubetydende Person. *Bjarnhof. LE. 58*. **-betydende-hed**, en. *fl. -er.* (nu næppe br.) til -betydende 2: *ubetydelighed; ogs.: hvad der er ubetydeligt (3); bagatel*. nu indtraf en Omstændighed, der — trods sin Ubetydendeh i sig selv — havde maaskee en stærkere Indflydelse paa min Overgang fra det Alvorlige til det Spogende, end noget Andet. *Bagges. DV² IX. 11*. man (vil) see, hvad Betydendeh da tillagdes deslige Ubetydendeheder (o: løb paa gader). *Rahb. E. IV. 222*. **-betænkelig, adj.** (*glæd. d. s. (i bet.: ufatteligt), mnt. unbedenklich*) 1) † *ubesindig; ubetænksom*. *Moth. T. 75*. 2) (nu l. br.) *som man ikke har betænkeligheder ved; som man gør med sindsro, god samvittighed, ubekymret*. Uagtet jeg ubetænkeligt tør give mig selv det Vidnesbyrd, at jeg har studeret de Videnskaber, som jeg skulde lære til Examen, med sand Kjærlighed (*osv.*). *Ørst. VI. 134*. Paa ikke ubetænkelig Maade kan denne Rolighedstilstand ansees forstyrret. *HN Claus. Om Kirketvang. (1845)*. 16. naar Toldkontrol-len finder det ubetænkeligt, kan den tillade, at . . . Gods henlægges paa Pladsen, eventuelt under Toldvagt. *Samling af Cirkulærer vedk. Toldbeskatningen. 1917. Nr. 13. 2*. **Ubetænksom, adj.** [*ubetænksom*] (*ænyd. d. s.*) 1) *om person: som handler uden omtanke, overlæg, lidt tankeløst; rask (II. 2); lidt ubesindig*. den mægtige Hovedstad . . . blev undertvunget af et ringe foragted Folk, under en ung ubetænksom Mands Anførsel. *Holb. Hh. II. 161*. (*han*) besad saa stor en Snakke Lyst, at han derved ofte blev ubetænksom, og tog sine Materier uden et overlæg Valg. *Ew. (1914)*. *IV. 180*. *VSO. D&H. 2)* *om forhold: som ikke er (vel)overvejet; uoverlagt*. et ubetænksomt (1931: uoverlagt) Ord, der er undsluppet hendes Læber. *4 Mos. 30. 7*. *En ubetænksom Eed man ofte maa fortryde. *Wess. 6*. *giv ham (o: tigeren) ei en ubetænksom Ret. | At sønderrive brat de bedste Hierter. *Oehl. I. 214*. hvor ofte har et ubetænksomt, et letsindigt henkastet Ord været nok for at give Synden Anledning. *Kierk. IX. 284*. **Ubetænksomhed**, en. (*ænyd. d. s.*) *det at være ubetænksom (1); mangel paa omtanke; ogs.: ubetænksom handling*. Jeg har altid tænkt, at det var Ungdoms Ubetænksomhed, som vilde forgaae med Alderen, men jeg merker at det tar heller meer til. *Holb. UHH. I. 1*. dette

var ikke en U-betænksohmhed af Eleazar, men et overlagt Raad af den heele Pharisæiske Sect. *sa. JH. II. 37.* de foran hende smækkede i Angst og Ubetænksohmhed Doren i. *HCAnd. (1919). V. 55.* Udmærkelsen bliver . . at opfatte som en forunderlig Ubetænksohmhed. *DagNyh. 7/1 1912. A. I. sp. 5.* **-betænk**, *part. adj. (gl. da. wbetenkh (Kempis. 118), mnt. unbedacht) 1) (nu l. br.) d. s. s. -betænksohm (2).* *Tag aldrig i din Mund saa ubetænkte Ord. *Helt. Poet. 112.* ubetænkte Anslag vare mestendeels skadelige. *Schousbølle. Sazo. 110.* Og Sabroe talte. De snublede, steg og sank Ordene, tidt forvildede, tidt ubetænkte. *Riget. 1/2 1913. 2. sp. 5.* **2) (nu kun dial.) især som præd., appos. ell. adv.: som ikke tænker over ell. paa noget, ell. som ikke lægger mærke til noget, skænker det opmærksomhed; ogs.: uforudset; uformodet; uforvarende. *I denne Verdens Sorger sænkt | Du mærker ej, hvor ubetænk | Din Dag til Ende skrider. *SalmHj. 538. 1.* *fik hun ubetænk et veldigt Næse-puf. *PoulPed. DP. (1937). 68.* Indbydelsen er høytidelig, men Stedet . . er man ubetænk paa. *NordBrun. TT. 18. Feilb. -bevaagen, adj. (nu næppe br.) ugunstig stemt over for; ogs., i forb. m. til: uvillig; ofte i (litotisk) forb. m. nægtelse. Moth. 1 U29.* han merkede, at Raadet var ham ikke u-bevaagen. *Hob. DH. I. 778.* Dronningen (*var*) ikke u-bevaagen til et Grændse-Mode. *Slange. Chr IV. 1223.* **-bevaant, -bevan, adj. se -bevant. -bevandret, part. adj. 1) (nu sj.) om strækning: som ingen har vandret gennem; ubetraadt. vAph. (1764).** *uhyre Skove, ubevandrede | Lyngheder. *Lundbye. R. 127. VSO. 2) 3) som ikke har set sig om i verden, ell. (især) som mangler erfaring, indsigt paa et (kundskabs-, erfarings) felt; især i forb. m. i til nærmere angivelse af feltet.*** *Som ubevandret Muus, jeg vilde | Først see mig for, om Alt var stille. *Winth. II. 246.* Kritikerne (*viser*) hvor ubevandret han er i sin egen Teori. *Hjort. Krit. Lit. II. 52. Davids. B. I. 91.* den i Hebraisk og Bibelliteratur ubevandrede Læser. *EBrand. J. xvii. -bevant, adj. (-bevan. Moth. V. 128. UfF. (sdjy.). † -bevaant. Gram. (K. Selsk. Skr. IV. 276)). (ænyd. wbevan(t), wbe-wondh, mnt. unbewane, -bewone(t), -bewonen; nu kun dial.) want. 1) om levende væsen: som ikke er vant til noget. *Tømmen følgis ej af ubevandede Hest. *Rose. Ovid. I. 32.* *kielen Frygt, som alt for lange martrer | Vort ubevandede Bryst. *Ew. (1914). III. 54.* Beboerne ere ubevandede ved Fiskerie. *Handels- og Industri-Tid. 1802. 373. (den)* med ældre dansk Skrivemaade ubevandede Læser. *Molb. B. 66.* Deres Ubevandthed med Verden; tak De Gud for den! *KMRab. (Tilsk. 1918. II. 348).* Ubevandthed i Krig. *Grundtv. Helligtrekongerlyset. (1814). 17. 2) om ting, forhold: som man ikke er vant til. det var ham et ubevandedt Arbejde. Schousbølle. Sazo. 263.* *De ræddes*

ved den ubevandede Leeg. *Blich. (1920). IV. 217. talem.: ubevandedt arbejde trykker bønder. Lollo. jf. Krist. Ordspr. nr. 136.*

ubevidst, part. adj. [ubev, vesd] (ænyd. d. s., mnt. unbewist, jf. ty. unbewusst, mnt. unbewusst)

1) (nu næppe br.; jf.: „endnu i Talespr.“ Levin.) især i forb. m. hensobj., om forhold i omverdenen: som man ikke har kendskab til, er uvidende om; ubekendt. Strax derpaa spurdte jeg, at hun var løben bort, og domte deraf, at een anden mig ubevidst Kærlighed maa have været Aarsag til denne Flugt. *JRPauill. N. 24.* man lærte mig at nevne ord, hvis betydning var mig ubevidst. *Rothe. KF. 143.* *Hvo hidintil behersked disse Egne | Det er mig ubevidst. *Ing. P. 324. VSO.*

2) m. h. t. selviagttagelse ell. selvbevidsthed. 2.1) om egne sjælelige tilstande, følelser olgn. (og udtryk for disse), egenskaber ell. handlinger: som man ikke har nogen klar bevidsthed om, ikke er vidende om; ogs. (om handling): som man ikke tænker dybere over; som foretages i tankeløshed, uden forud-gaaende klar bevidsthed om handlingen og dens resultat. *(*saa var*) mit første Ord i Veien | For dette sidste, ubevidste Tilsagn. *Oehl. I. 158.* *Den hulde Qvinde (*3: Ydun*) | Med ubevidste Ynders Magt | Mon overvinde | Selv Freias stærke Prag. *smst. XXIV. 153.* *Paa Kinden ubevidste Taarer trille. *Bødt. 6.* *Kun engang svulmer i ubevidst Lyst | Jomfruelig fuldt et qvindeligt Bryst. *Hrz. D. IV. 144.* det (*var*) en stor Nydelse, rig paa ubevidst Komik, at læse den mest overlegne Kritik af os (*3: to oplæsere*), især i Aviserne i de mindste Byer. *Schand. O. II. 94.* I daglig Tale (og mere end tilberøgt ogsaa i den videnskabelige Sprogbrug) bruge vi Udtryk som ubevidste Fornemmelser, ubevidste Forestillinger, ubevidste Følelser. Men da Fornemmelser, Forestillinger, Følelser og Villen er Bevidsthedselementer, er Udtrykket meningsløst. *Høff. Psyk. 97.* Naar han havde spist gjorde hans Haand et ubevidst Greb ned i Lommen efter Pipe og Tobak . . mens han hele Tiden saa ud ad Vinduet. *Branner. DK. 93.* || som appos. ell. adv.: uden (selv) at vide af det. *Hun spilled lystig op for den, som hende bad, | Og der med u-bevidst sin Pedro gjorde glad. *Poul Ped. DP. (1937). 47.* *da du laae i Løn | Bleg, og droges ubevidst med Døden. *Oehl. XXIII. 14.* *Alt under Hjertet ubevidst du bærer | Et Barn. *PalM. II. 28. jf.: (jeg) lob . . ubevidst hvorhen, gennem de snevret, bugtede Gader. HCAnd. SS. II. 36.* || i forb. m. hensobj.: mig ubevidst, uden mit vidende; mig uafvidende. Taarerne trillede ned ad hans Kinder, ham selv . . ubevidst. *Gylb. EA. 203.* dette Forhold, som mulig os ubevidst kunde influere paa vor Bedømmelse. *StBille. (Dagbl. 19/1 1861. 3. sp. 2).* || (sj.) substantivisk:

ubevidsthed. I Ottos Ubevidste rørte sig en lille Ærgrelse over den seje Fasthængen ved Livet, som . . . udmerkede de allerbedste Arveobjekter. *JacPaludan. UR.45. 2.2)* (l. br.) om person: som ikke tænker, reflekterer over sig selv (sine følelser, handlinger osv.); ureflekteret. *PalM. VI.282* (se u. bevidst 2.2). 2.3) (nu næppe br.) om person: som midlertidig har mistet evnen til at erkende sin (sjælelige) tilstand ell. (i al alm.) til at sanse, føle, tænke; dels i forb. som være sig selv ubevidst. *Stum, følesløs jeg laae, mig ubevidst (o: under en sygdom). *Rein. ND.103*. Olines Afsked fra sine Slægtninge (var) saa bitter, at den grændsede til Fortvivelse, at hun blev sig aldeles ubevidst. *RUSS. U.177*. dels brugt som adv. ell. appos.: bevidstløs. *hun atter, udtømt ved sin Klage, | Sank paa sit Leie ubevidst tilbage. *PalM. VII.22*. Hun laae en Tid ubevidst, men kom efterhaanden til sig selv igjen. *VSO*.

U-bevidst-hed, en. det at være ubevidst (2). 1) (iscer filos.) til ubevidst 2.1; ogs. om tilstand, i hvilken man ikke har opmærksomheden rettet mod sine fornemmelser, følelser, følelser, ell. om indbegrebet af de sjælelige følelser, der ligger under bevidsthedens tærskel. naar Opiat-Rusen efter faa Timers Forløb er ophørt, indfinder sig Slaphed i alle faste Dele, Mathed, Sløvhed, Sandsesløshed og stundom aldeles Ubevidsthed om det Foretagne. *Neerg. B.I.10. Høfd. Psyk. 97*. „Men det er jo muligt, at man blev for vigtig deraf, og ikke kunde tage det saa ubevidst som hun.“ „Hendes Ubevidsthed er unægtelig noget af det aller-skjønneste hos hende.“ *JakKnu. G.253*. Enhver stor videnskabelig Opdagelse er vel betinget af en . . . Fornemmelse, hvis Ubevidsthed hviler paa aarelang intens Tilægnelse. *LJac. 12Epi. (1928)*. 23. den vederkvægende Ubevidsthed om alle Ting, som er Barnets Naadegave. *Bers. G.229*. jf.: (naturen) taler til Ubevidsthedslivet i os. *Vilh. And. AO. III.26*. 2) (nu næppe br.) til ubevidst 2.3: bevidstløs. naar Moderen pludselig har født, og strax derpaa er falden i Tilstand af Ubevidsthed. *Roose. Lommebogf. Læger. (overs. 1801)*. 76. Hun laae hen i Ubevidsthed. *VSO*. **-bevislig**, adj. (l. br. -beviselig. *PalM. I. L. I.124. FortNut. XI.43*. jf. *Saaby*.) (ænyd. ubevislig) som ikke lader sig bevise. Arcesilaus statuerede, at visse Ting vare ganske ubeviselige. *Holb. Ep. I. 163*. af disse ubevislige Meeninger (Hypothéses) slutter man . . . saa got som man kand. *Eilsch. F.150*. Det, Octavianus her har sagt, er ubevisligt, allerede af den Grund, at han ingen Vidner har. *JakKnu. F.256*. forhastede og ubevislige Paastande. *VindingKrus. E. I.5*. hertil Ubevislighed. *Moth. 1 U29. EJessen. RI.48*. **-bevogtet**, part. adj. 1) i egl. bet.: som der ikke holdes vagt ved ell. over; som

ikke bevogtes (1-2), overvaages. *Moth. U7*. *Troskyldig, ubevogtet der | Hun sidder i sin Hytte. *Oehl. XX.12*. Ubevogtede Overkorser og Overgange. *DSB. Banebygn. (1937)*. 74. en københavnsk Smedelærling i Færd med . . . at bemægtige sig et ubevogtet tysk Maskingevær. *Femlange Aar. 113. 2)* i videre anv. 2.1) (l. br.) som man ikke viser tilstrækkelig agtpaagivenhed; som man ikke er paapasselig med. *Vanvid hos Store bør ei ubevogtet gaae. *Foersom. Hamlet. 104*. *Mangt et flygtigt Ord | Undslipper let en ubevogtet Læbe. *Heib. PI.19*. en af de andre lod et ubevogtet Ord falde. *Bergström. Ve.64. 2.2)* i forb. som et ubevogtet øjeblik, øjeblik, hvor man ikke er under opsigt; ogs. undertiden: øjeblik, hvor man ikke vogter paa sig selv (sine ord, handlinger). Er der Nogen tilstede, hvor det saa end er, jeg er aldrig ganske som jeg er. Bli-ver jeg overrumplet i et ubevogtet Øjeblik, da kan jeg ved at tale . . . fravriste Enhver . . . dette Indtryk. *Kierk. VI.186*. i ubevogtede Øjeblikke bryder altid det sande Indre frem. *Goldschm. Hjl. II.323*. (skovfogeden) følte sig som en Mand udenfor Bondestanden. I ubevogtede Øjeblikke omtalte han de sjællandske Bønder i meget foragtelige . . . Udtryk. *Schand. SB.2*. Kvinde . . . Har i et ubevogtet Øjeblik tilegnet sig Lysedugen, der hang frit fremme i Forretningen. *Politi E. 1922.3. jf.:* *(skøtmeriet skal) i en fornøjet | Men ubevogtet Stund | Skue dig dybt i Øiet. *Winth. ND.114*. **-bevæbnet**, part. adj. 1) som ikke har vaaben i hænde, ikke er udrustet med vaaben. Flyer I saaledes for et eensomt ubevæbnet Fruentimmer? *Holb. Usynl. II.4*. Rafn holdt et Hugspyd i Haanden, forøvrigt var han ubevæbnet. *Hauch. V. 374*. Borgerne have Ret til at samles ubevæbnede. *Grundl. (1849)*. §93. || ✕ om skib, flyvemaskine olgn.: ikke armeret. *Flyvning Hær. 28*. 2) ikke udrustet med (dækkende) indretning(er), der yder beskyttelse ell. hjælp. 2.1) (l. br.) i al alm. *Naar hand om Fæstet holdt, da kunde Sværdet bide | Paa Harnisk, som paa blot og u-bevæbnet Side. *LThura. Poet. 303*. Fiendernes Pile dandsede paa hans ubevæbnede og bare Bryst. *Schousbølle. Saxo. 212. 2.2)* w i forb. som det ubevæbnede øje, øje, som ikke tager briller, kikkert, mikroskop olgn. til hjælp; det blotte øje (se u. II. blot 1.4). *Freja . . . ofte saae | Med ubevæbnet Øie meer | End alle Guderne med deres Kikkert. *Bagges. Ungd. I.72*. *Blich. (1920)*. XVII.21. fine gule Punkter . . . ere meget talrige, men for det ubevæbnede Øje næppe synlige. *Bredsted. Pom. III.298*. **-bevægelig**, adj. (ænyd. wbeueg(e)lig, mnt. ubewegelik, -bewechlik) 1) (jf. bevægelig 1) som ikke kan flyttes ell. bevæges. 1.1) om ting: som ikke lader sig flytte fra stedet ell. (nu især) ikke er indrettet til at drejes, forskydes olgn. At trække eller rykke paa en (ubevægelig) Steen. *Høysg. S.58*. Skruer-presse med ubevægelig Skruemoder. *OpfB. 1*

III.44. || (jur., foræld.) om gods: som be-
staar af fast ejendom; uorrlig. *Holb.NF.I. 172* (se bevægelig sp.601^a). *HandelsO.(1807). 140. 1.2* (jf. bevægelig 1.2 slutn.; nu l. br.)
om visse af aarets højider, højtidsdage: som
ligger fast fra aar til aar. saadanne Dage
(o: mærkedage i aaret) ere ligesom Høi-
tiderne, enten bevægelige eller ubevægelige.
JSneed.VI.2. 2) (jf. bevægelig 2) som ikke
bevæger sig ell. rører paa sig; om levende
væsen især: som ikke foretager den mindste
bevægelse med sine lemmer. de afskaarne
Stykker (o: af et dyr) blive ubevægelige og
raadne. *Holb.Ep.I.400*. Spiiret slinger for
ham, og det staaer dog gandske ubevæge-
ligt for mig. *Høysg.S.156*. *ubevægelig han
staaer ved Pillen, | . . med korsviislagte
Hænder. *PalM.TreD.29*. en lille Rorhane
(sad) saa ubevægelig, at jeg først troede,
den . . var frosset fast til Isen. *NatTid.³⁰1*
1924.Aft.2.sp.2. ofte i sammenligninger med
visse livløse ting: Krigerne stode ubevæge-
lige, som Billedstøtter. *Blich.(1920). XI.74*.
*som en Blok (han) | Ubevægelig stod.
Winth.HF.²270. ubevægelig som en støtte,
se I. Støtte 2.4. Solens Gang og Jordens
Ubevægelighed. *Holb.Ep.II.4*. *(den ind-
spærrede løves) daglange Hvilen | I stum
Ubevægelighed. *KaiHob.ZH.II* || (nu sj.)
om person: som har svært ved at bevæge sig
(p. gr. af svaghed, fedme, dovenskab olgn.);
ikke rørig, mobil. jf.: I sammenligning med
Svend Tjageskæg . . viser han en mærke-
lig ubevægelighed (o: militær passivitet).
AOR.DH.II.48. 3) (jf. bevægelig 3.1) ☐ som
ikke lader sig paavirke, røre af noget ell. ikke
lader sig rokke i sin mening, formaa, overtale
til noget; uimodtagelig; upaavirkelig; fast;
urokkelig. (især som præd.) bliver faste,
ubevægelige (1907: urokkelige), frugtbare
altid i Herrens Gierning. *ICor.15.58*. Paven
blev u-bevægelig som han var til at giøre et
Trin for at udbede sig en Naade, saa villig
var han til at opføre alting, for at fornoie
dem. *JSneed.II.5*. ved sin Hjemkomst fandt
Essex hende ubevægelig imod alle Forestil-
linger. *Hjort.KritLit.III.96*. Holst forestillede
jeg det inhumane ved at berøve Husaren
sin Hest . . Men nej! Holst var ubevægelig;
han vilde have den, og fik den. *SCBarth.*
Livserindringer.(1900). II.51. jf.: I alleene
er derudi (o: m. h. t. kærlighed) som en
u-bevægelig død Støtte. *Hob.Tyb.III.2*. ||
(nu næppe br.) om forhold: præget af et
fast, urokkeligt standpunkt. Lader os blive
ved haabets ubevægelige (1819: urokkelige)
bekiendelse. *Hebr.10.23* (Chr.VI). Ubevæge-
lig Beslutning. *Leth.(1800)*. || Ubevægelig-
hed (o: apati). *Eilsch.Term.13*. Ubevægelig-
hed i sin Paastand, skjønt den ey er grund-
det paa Rett og Billighed, eller er ugørlig
. . kaldes Paastaaelighed. *Mossin.Term.325*.
☐ **-bevæget**, part. adj. 1) (jf. bevæge

1-2) som ikke sættes i bevægelse ell. bevæ-
ger sig. *vAph.(1764)*. Begge hans Hænder,
der endnu holdt fast paa Fløiten, hvilte
aldeles ubevægede paa hans Skjød. *PMoll.*
(1855).II.90. Den ubevægede Jord i Univer-
sets Midte. *OFriis.Litt.400. 2*) (jf. bevæge
3-4, bevæget 1) som ikke røres, paavirkes af
noget ell. (sjældnere) ikke er blevet omstemt,
overtalt. *Altid eens og altid ubevæget |
Saae du Modgangs Vink. *Lund.ED.109*. ikke
er mit Hjerter ubevæget, naar jeg læser
Digternes Sange. *Kierk.Stad.30*. jeg havde
ikke kunnet forandre min Beslutning. Min
Ubevægethed hjalp hende. *Kierk.VI.368*.
-billig, adj. [-bil'i] ell. (sjældnere) [-bili]
(*Høysg.AG.126*. jf. *AaHans.S.71*). adv. -t
ell. d. s. ell. (+) -en (se bet. 3). (ænyd. d. s.,
mnt. unbillik) 1) (jf. billig 1) som strider
mod sund og naturlig retsopfattelse ell. følelsen
for, hvad der maa anses for moralsk forsvar-
ligt, sammeligt, rimeligt (under hensyntagen
til de foreliggende omstændigheder); utilbor-
lig; uforsvarlig; urimelig; uretfærdig; tidligere
ogs.: skændig. 1.1) om forhold || (nu l. br.)
i attrib. anv. giøre I da ikke ubillig (1907
afvig.) Forskiel hos Eder selv, og blive Dom-
mere efter end Tanker? *Jac.2.4*. En ubillig
Gierning. *Nørreg.Natur.66*. (Cicero) har stad-
digt anset endog den ubilligste Fred for bedre
end den retfærdigste Krig. *Brandes.Cæs.II.*
428. i (litotisk) forb. m. nægtelse: Det er
ikke nogen ubillig Anmodning. *Blich.(1920).*
XXVIII.79. (m. overgang til bet. 2) om af-
gift olgn.: det Folk samler Penge, som skjæl
ved Aager og ubillig Rente. *Hob.III.1.5*.
Nørreg.Natur.243. || som præd. (ell. appos.),
nu især knyttet til pron. i inlk. (de har) ingen
skreven Lov, dog er dem af Naturen ind-
plantet hvad billigt og u-billigt er. *Pflug.*
DP.1091. det er jo ubilligt, at begiere saad-
dant. *Hob.Kandst.V2*. *Ubillig var dog ei
din Dom. *Aarestr.SS.V82*. Er det saa ubil-
ligt, at Hvermand saavidt muligt selv nyder
Frugterne af sit Arbejde? *Lehm.III.125*. *Lov*
Nr.150⁹⁹.1946.§1. 1.2 (nu sj.) om person. et
ubilligt (1871: uretfærdigt) vidne. *2Mos.23.1*
(Chr.VI). Der er dog en Hob ubillige Folk
i denne Bye. *Hob.Pants.I.1*. Det paagiældte
Fædernelandets Forsvar imod en u-billig og
ofvervoldsk Fiende. *Slange.Chr.IV.1259*. Han
var ubillig mod sine Sæskende ved Skiftet.
VSO.1.3) som adv. *Hvo Vingerne paa Fug-
len skiær, | U-billig Fuglen laster, | Og, hvi
han icke flyver meer, | Forgiæves forekaster.
Hob.Skæmt.F8^o. den Uret og Forhaanelse,
der saa ubilligen var tilføiet hende. *Biehl.*
DQ.IV.205. denne Dom (virker) ubillig haard.
PChristians.CT.12. i (litotisk) forb. m. næg-
telse: af Kirkerø bliver (drenge) ey ubil-
ligen kaldet Diabolicus Puer, fordi hand
haver den Frihed, at hand uden Forskiel
maa ihielskyde hvem ham møder. *Pflug.DP.*
426. *Borrebye.TF.377. 2*) (jf. billig 2; l. br.)
om pris, betaling olgn.; egl. (til bet. 1.):

utilbørlig; ublu; dyr. En ubillig Priis. *VSO.* i (litotisk) forb. m. nægtelse: Vi boe „im bairischen Hof“ meget godt, spise godt, ere vel opvartede og ikke ubilligt. *Oehl. Er. IV. 212.* **u-billig-hed**, en. fl. -er. (ænyd. d. s.) det at være ubillig (1); ogs.: ubillig handling. (de har) altid søgt Aarsag til Krig mod Polen, og forøvet mange U-billigheder. *Pflug. DP. 921.* mange store Skribentere . . have viset en voldsom Omvendelses U-billighed og U-muelighed. *Holb. MTKr. 76.* Det er en grusom Ubillighed, at det som er Ret for andre ikke er Ret for ham. *Rode. EM. 89.* **-billig(-)vis**, adv. (sj.) ubilligt (1.3.) skiondt han i tidlige Værker, ubilligvis, spotter denne Digtart. *Oehl. Tieck. I. Fort. XI.* **-bindelig**, adj. [u'ben'æli] spec. † om sproglyd: som ikke (kan) forbindes, o: udtales sammen ell. som en enhed. Hvor der er Tvende Ubindelige Vocaler, der er og Tvende Stavelsler. *PSchulz. DS. 131.* u-bindelige Consonānter. *Hoysg. AG. 124.*

U-Bjælke, en. se U-4.

u-blandet, part. adj. (glda. wblandet (Mand. 25), vblænnet) uden iblanding, til sætning af andre ting, stoffer olgn.; som foreligger i ren, gedigen tilstand, ikke indeholder fremmede elementer, især noget forurenende; spec. om følelse olgn.: som er uden skaar, indskrænkninger, forbehold. **1)** (nu sj.) m. delvis bevarelse af verbale egenskaber, i forb. m. med. (ballet) var ublandet med Kummer og Tvang! *Bagges. DVX. 130.* jeg hørte ham nu . . tale Modersmaalet reent og ublandet med danske Ord. *Blich. (1920). XV. 139.* **2)** som adj. (og adv.). **2.1)** i egl. bet., om ting (varer). *Det er endnu den samme Røst, | Kun Sproget er et andet; — | Forandret Præg kun Monten fik, | Metallet er ublandet. *Holst. IV. 144.* *ren og ublandet skjænker jeg min (vin). *Rose. MD. 140.* følgende faste Priser, gældende for gode, sunde, velrensede, ublandede og tilstrækkeligt tørre Varer (o: korn). *Bek. Nr. 301°, 1942. §7.* **2.2)** om forhold, især følelser. *Hvad? — eller haaber han ublandet Glæde | Paa Jorden? *Ew. (1914). II. 42.* Til Moderens ublandede Forskrækkelse ilede hun hen og smækkede et Vindue op og lod kold Vinterluft strømme ind. *Tops. US. II. 342.* den ublandede Lutherdom (havde) besejret alle afvigende Meninger. *AD Jørg. NH. II. 104.* En ublandet Fornøjelse var det at se (den smukke roning). *Pol.^{2o}, 1944.4. sp. 3.* **2.3)** som adv. (knyttet til et adj.). (han) saae ublandet lykkelig ud. *Markman. MF. 81.* Ryggens ublandet skifergraa . . Farve. *Natures. V. 1914. 263.* han var ikke ublandet tilfreds med disse Hjælpere. *EBertels. MH. 49.* **-bleget**, part. adj. (nu næppe i rigsspr. -blegt). (ænyd. ublegt) **1)** (især jagt.) i egl. bet., om lærred, papir olgn. ublegt lærret. *Moth. B214.* En Bivej snoede sig som et smalt Stykke ubleget Lærred gennem Agrene. *Schand. AE. 306.* *Papir L. 397.* **2)**

u billedl. *Blandt hans (o: malerens) Billeder, staaer smukt hans eget | For vor Tanke, ynderigt, ubleget. *Krossing. D. 189.* (*Poul Møller*) synes . . paa Espe at være optraadt som et ganske ubleget Kraftgeni. *Vilh. And. P.M. I. 69.* **-blid**, adj. (glda. d. s. (*Rimkr. Brandt. RD. I. 35. 39*), æda. (som personnavn) Ublith (*DGP. I. 1511*), oldn. ubliðr; især **u**) **1)** om person(s) handlinger, optræden over for andre): som savner lemfoldighed, varsomhed, overbærenhed olgn.; temmelig haard. **1.1)** om fysisk behandling. Lauzun havde tænkt paa en ublid Maade at jage Fære bort paa det nederste Trin af Saint-Germains Slotstrasse. *Schand. I. F. 226.* Lidt ublidt frigjorde Per sig tilsidst for de mange ivrige Barnearme. *Pont. LP. VIII. 171.* Erindringer . . om da han blev vasket som Dreng, af en Overmagt, ublidt. *JV Jens. RF. 6.* *ff. bet. 2.2:* *De sendte hid | En Æl af Kugler heel ublid. *Blich. (1920). XXIV. 10.* **1.2)** om væsen, karakter ell. indstilling over for andre og udtryk herfor. *ei min Broders Sindelag | Jeg ublid skal bedømme. *Salm. Hus. 529. 2.* hvor let udsætter . . ikke ofte een eneste ryggesløs . . Adelsmand sin hele Stand for de ublideste Dømme. *Sams. (Rahb. Min. 1790. IV. 275).* en ublid Kvindarøst. *Elkjær. HA. 42.* den tidligere Elev paa Skolen havde maattet høre visse ublide Ord. *PReumert. Masker og Mennesker. (1940). 41.* Ublidhed i Charakteren. *VSO.* **2)** om livsomsstændigheder ell. ydre forhold: som giver temmelig strenge, barske, umilde kaar, leveforhold olgn. **2.1)** i al alm., om tilstand, levevilkaar olgn. *derfor Du ved Bankens Fod | paa en ublid Forpost stod (o: i kampen for de fortrykte). *Rich. I. 325.* *I blide og ublide Kaar | Jeg altid dog fandt Glæde. *Salm. Hus. 32. 2.* hvad denne fortræffelige Kvinde . . under blide og ublide Kaar maa have været for sin Mand. *Blaum. Sk. 55.* || om skæbne: ugunstig; temmelig haard, kontrær; ogs. (*ff. bet. 1)* om skæbne som en overjordisk magt (se u. Skæbne 1.2). (jeg) maatte have ønsket, at den ublide Himmel . . havde gjort mig til en Tørveskærer. *Ew. (1914). III. 287.* han tabte . . aldrig Modet, hvor ublid Lykken end var ham. *Molb. DH. II. 15.* disse tyve Individuer, hvis ublide Skæbne har ført dem indenfor Sindssygdømmenes Grænser. *FrLa. S. 38.* (byens) Skæbne har været ublid. *Aarb. Turist. 1931. 15.* Skjebnens Ublidhed. *Kierk. XI. 233.* **2.2)** om vejrlig. Ublid Luft. *MO.* *for ublidt Veir | „Slesvig“ (o: et skib) gled ud ved Fakkelskjær. *Recke. BD. 8.* Vejret var ublidt, og i rum Sø i Middelhavet kan Passagen være haard. *JV Jens. RF. 61.* **2.3)** om tid (m. barskt, umildt vejr). *Det er den Efter-Vinters Tid, | Som Bonden for maa grue, | Da Blidemaaned er ublid, | Og ham med Knug mon true. *Tychon. Vers. 325.* den lange Sorejse paa en ublid Aarstid. *JHelms. G. 104.* **-blive-**
lig, adj. [u'bli'væli] (til blive (1)) om sted:

hvor man ikke har lyst til at blive. Saa kunde han ikke længere taale at være hjemme. Der var saa tomt omkring ham i Stuen, saa tomt og ubliveligt. *Esm. GammelGæld. (1885).149.* -**blodig**, adj. som ikke er forbundet med blodsgdyddelse. den seir var ublodig. *Moth.B245.* ved smaa Fornærmelser øve (grønlænderne) en gandske ublodig Hævn. *Basth. Kundskab om Mennesket. I. (1803).280.* En ublodig Revolution. *VSO.* en ublodig 10 Duel. *Pol.^{27/2}.1941.15.sp.6.* et ublodigt offer, se I. Offer 1. -**blokket**, part. adj. (ænyd. d. s.; jur., foræld.) som ikke er sat i fangeblik; især i forb. ustokket og ublokket, ikke sat i stok (3.6) og (ell.) fangeblok; i videre anv.: fri for tvang af nogen art. Optinger Mand for nogen Sag Ustokket, Ublokket og Unødt, da er hand pligtig til det at efterkomme, som hand udlovet haver. *DL.5—1—5.* (forlæggeren) har ladet (*Palnatoke*) trykke . . Conditionerne ere: 12 Rd for Arket . . Han har ustokket og ublokket (som Juristerne sige det) betalt mig 100 Rd derpaa, uaftet han har Penge tilgode hos Dig (o: *Oehl.*). Ørst. (*Oehl.Br.III.233*). hvem der, ublokket og unødt, gjør saa forførdelig store Loffer . . har gierne Skielmen bag Øret. *Grundtv.Sazo.I.292.* At du har kunnet læse min Historie ustokket, ublokket og unødt, glæder mig særdeles. *sa. Breve.160.*

ublu, adj. [u^hblu^h] intk. og adv. d. s. ell. (sj. i rigsspr.) -t (*Holb.Ep.III.124. BerlTid.^{24/1}.1921. Aft.5.sp.1. MartinAHans.JR.113. LollGr.56*). gradbøjn. (sj.): superl. -est (*Fr Sneed.I.293. BirketSmith. Leonora Christina på Maribo Kloster.(1872).26.* (ænyd. wblu(g) og wbly(g)), fsv. oblygher, no. ublu, no. dial. ubljug; jf. II. blu samt Brøndum-Nielsen. *GG.I.334.II.166*) som mangler (ell. vidner om mangler paa) skamfølelse, takt, sømmelighed 40 olgn.

1) i al alm.: usømmelig; skamløs; utilbørlig; uforsømmet; fræk. 1.) (nu næppe br.) om person. en ublue konge (1871: en Konge, fræk af Ansigt). *Dan.8.23(Chr.VI).* adskillige Undersaatter ere ublue i deres Ansøgninger. *Holb.Herod.a7r.* og blev jeg tilsidst saa ublue og overmodig, at jeg saae min kiere Næste . . reent over Skuldrene. *Ew.(1914).III.304. Rahb.E.II.267.* 1.2) (nu kun m. overgang til bet. 2-3) om handling, opræden, ytring, karakteregenskaber olgn.; ogs. undertiden (ved ord m. nedsæt. bet.) m. (overgang til) rent forstærkende bet. (jf. bet. 4): grov. Hvad vil I vinde med jer ublue Raaben? *Holb.Abrac.II.4.* *Hand meget ublue tog paa Philosophen fat. *Graah.PT.1.273.* Det er den meest ublue Løgn, Faer! *Skuesp. II.5.30.* en ublu Fordrejelse (af et udsagn). *Hjørt.KritLit.II.74.* jeg (var) under hele den 60 raa Behandling . . udsat for hans ublu og frække Gloen. *PalM.I.L.II.663.* jf. bet. 3: de nysgerrige Bønderkoners ublu Nyfgenhed overfor den unge Kvinde, der mødte

til Bryllup med Barn. *LeckFischer.A.105. 1.3*) (sj.) om ting: føj; nederdrægtig. *med et Bulder den ublue (*Gertz.(1909)*: skamløse) Steen nedrullet til Sletten. *Wilst.Od. XI.v.598.*

2) skamløs, fræk, utilbørlig m. h. t. økonomiske krav olgn. 2.) om person. Den katolske Kirke var mindre ublu i sine Betalingskrav end et Begravelsesvæsen i Nutiden. *TroelsL.XIV.9.* Næ, ved De hvad . . men saa halvanden (krøne) da, naar De vil være saa ublu (o: med prisen). *Søndergaard. H.90. 2.2*) om betaling, økonomisk krav. Har jeg ikke forud givet dig en ublu Betaling? *P.Moll.(1855).II.74.* en ældre Plan om at faa Løvendal til at træde i dansk Tjeneste . . strandede paa Marskallens ublu store Fordringer. *AFrüs.BD.I.197.* Hvis Prisen er altfor uforholdsmæssig høj i Forhold til det præsterede, er Prisen ublu. *Pol.⁴.1921. 7.sp.1.*

3) (nu sj.) skamløs, fræk, utilbørlig m. h. t. moralske, spec. kønslige forhold; ubluferdig; uanstændig; letferdig; utugtig. 3.1) om person. ublu hore. *Moth.B254.* Var det ikke Viggo, som sneg sig bort med Hialtes Signe? — og hende, den ublue? *Ew. (1914).I.349.* (hun er) hjerneløst sandselig og ublu. *Brandes.Br.II.71. 3.2*) om ting ell. forhold. hvilken ublue Kiærlighed, ikke at undsee sig, endog paa saadan tid, som nu er at have fremmede unge Karle hos sig. *Holb.Bars.IV.2.* *Jeg skulde sindig taale, | At han med ublue Blik | Begjærligt skulde maale | Hver Yndighed, du fik? *Winth.ND. 116.* din Leir skal være hellig, saa at han ikke skal see nogen ublu (*Chr.VI*: ubluelig) Ting (1931: noget . . der vækker Væmmelse) hos dig og vende sig bort fra dig. *5.Mos.23.14.* den ublu Omtale af Brudenattens Hændelser. *BilleskovJ.DD.I.200.*

4) (især dial.) som adv., om en overraskende, upassende høj grad: vældigt; gevaldigt. Jeg har . . i længere Tid lagt Mærke til, at det svandt saa ublu i Kartoflerne og i Kuldyngen . . og jeg kunde ikke forstaa, at vi virkelig brugte saa meget. Der maatte være noget galt fat. *Thuborg.A.261.* (han) krævede . . ublut ind (o: af mad- og drikkevarer). *MartinAHans.JR.113.*

u-bluelig, adj. [u^hblu^hæli] adv. d. s. ell. -t ell. -en (*DL.6—13—8*). (ænyd. wbluelig, -blulig, -blugelig og wbljelig, -bløyelig, -bløwlig, fsv. oblygheliker; til ænyd. bluelig, glda. blyælig osv., afl. af blues; nu især dial. (sjæll.)) 1) d. s. s. ublu 1. Bander nogen sine Forældre, eller endnem Ubluelig taltaler, eller paataler paa Ære og Lempe, miste Arv. *DL.6—5—2.* Det skarnagtige Menneskel skulde hand og saa ubluelig indvælte sig paa mig! *KomGrønæg.II.35.* 2) d. s. s. ublu 2. en temmelig Deel Mennesker . . havde ladet sig ubluelig betale. *Abrah.(Rahb. Tilsk.1795.514).* 3) d. s. s. ublu 3. Dersom

nogen befindis Ublueligen at have skændt den ene Ubrøgtede Møe, eller Enke, efter den anden. *DL.6—13—8.* (*David*) blottede sig idag for sine Tjeneres Tjenestepigers Øjne, ligesom En af løse Folk ubluelig (*1931 afvig.*) blotter sig. *2Sam.6.20.* Lindgren . . hviskede her de ubluelige Replikker for ikke at støde høviske Øren. *VilhAnd.(Tilsk.1903.481).* || *hertil:* Hvad de ublueligheder angaar, som nogle støde sig over . . da ere de samme meget ringe. *Holb.Paars.)(5v.4)* som betegnelse for en høj grad: umaadelig; uhyre. en ubluelig Masse *Aal.Uff.* ubluelig mange penge. *OrdbS.* **u-blufærdig**, adj. (*ænyd. d. s. og wbyferdig*) som mangler skamfølelse, undseelse, blufærdighed, spec. m. h. t. det kønslige og hvad der har forbindelse hermed. hengiv ikke mig, din Tjener, til ublufærdig Attraa. *Sir.23.8.* du skal blive straffet for din ublufærdige Mund. *Holb. DR.VI.* de Kvinder, Kammeraterne . . førte ham sammen med . . frastødte ham med deres . . ublufærdige Nøgenhed. *MMøller. Der er Runer—.(1904).61.* *Jeg husker endnu denne Gæst, | som sad med ublufærdigt Smil | ved min beskedne Fest. *TomKrist.P.70.* || *hertil:* for hans ublufærdigheds (*1819:* Ubluheds; *1907:* Paatrængenheds) skyld. *Luc.11.8(Chr.VI).* Folk . . efterskrev andre Folks Navne med den mest haarrejsende Ublufærdighed. *E.Erichs.IKniibe.(1908).44.* **u-blu-hed**, en. *det at være ublu. 1)* (*nu sj.*) til ublu 1. Ingen . . haver angrebet Religionen med større Ubluehed og Dristighed. *Holb.Ep. 11.290. 2)* til ublu 2. 20,000 Rigsdaler! og iforveien 12,000 — det er jo en Ubluehed, der er uden Mage. *Hzr.IV172.* i ubegrænset begær efter rigdom piner han naturen til det yderste; denne ubluhed bliver skæbnsvanger. *A.Ohr.DH.I.286. 3)* til ublu 3. Epicurus er . . anset som en Patron for Ubluehed. *LTid.1737.302. MO.* Hun viser her en Formløshed eller Ubluehed i Opførsel. *Brandes.III.177.* **u-bodelig**, adj. [u'bo'døli] (*ænyd. d. s., glæda. vbodhelligh (Rimkr.), sv. obotlig, fsv. oboteliker; jf. ubødelig*) **1)** om skade, ulykke, mangel olgn.: som der ikke kan raades bod paa; som ikke lader sig afhjælpe, udbedre, genoprette ell. erstatte. ubodelige Ulykker. *St.tEsth.16.4.* Begges Død er en ubodelig Forliis for Landet. *Holb.Ep.IV403.* de skulle lide deres Samvittigheds Straf, som er en ubodelig Syge. *CBernh.V359.* Kold-sindig saa' han Floddet rykke og rykke . . Engang havde han nær ubodelig forhatet sig. Nu maatte der være sikkert Bid, for han halede op. *SMich.S.45.* som Kunstværk har denne Roman ubodelige Brist. *BilleskovJ.(Holberg-Blandinger.III.(1946).30).* || *især i forb.* ubodelig skade (*ofte i forb.*) til ubodelig skade). got Folk . . kommer i saadan Vane, at faae nu meere vil give 10 à 20 Rdlr. for en Hat, vores Handverk til ubodelig Skade paa Reputation og Indkomme. *Holb.Kandst.*

V3. Følgerne af denne Opførsel var ham til en ubodelig Skade. *Ev.(1914).IV217.* Litteratur af denne Beskaffenhed har gjort ubodelig Skade. *Wesenb.L.Ins.168. 2)* (*sj.*) i videre anv., om trang olgn.: uimodstaelig; uafhjælplig; ustyrlic. andre længes ubodeligt efter at pleje og røre ved Dyr. *LeckFischer.(Profler.(1944).60).* jf.: til ubodelig Latter for Conciernen og os Andre. *NAbrahams.Meddelelser.(1876).III.* **-borger**, en. (*ty. unbürger; sj.) person, der ikke er (stats)borger i et samfund ell. ikke opfører sig som god borger. Rahb. E.V221. VilhAnd.SF.218.* **u-borgerlig**, adj. **1)** svarende til borgerlig 1. **1.1)** (*l. br.*) svarende til borgerlig 1.1-2. *VSO. 1.2)* svarende til borgerlig 1.3. føre en uborgerlig Leve-maade. *VSO.* Venner . . som med Hengivenhed og Beundring søgte Deres Selskab — selv paa den „uborgerlige“ Tid af Dagen eller Døgnat. *Drachm.F.II.148.* det eneste uborgerlige, jeg elsker, er dig. *AHenningesen.LG. 165. 2)* (*l. br.*) svarende til borgerlig 2: som ikke hører til ell. sommer sig for en statsborger. Et uborgerligt Sindelag. *VSO. -bort-*, i adj. paa -(e)lig, som er dannet til trans. verber, der er smsat. m. bort- ell. bruges i faste forb. m. bort; som eks. paa disse (*og mere tilfældige*) dannelser kan anføres: der (*er*) Et, som er vist og ubortdisputerligt, det er Smerten. *Brandes.IV394.* hans Tanker . . havde lejret sig næsten ubortdriveligt om Marie. *RGandrup.Mørket.(1917). 181.* saasart ikke aldeles ubortrydelige Hindringer holdt dem i Paris. *Rahb.Fort.I. 273.* en ubortrydelig Politiker. *EBrand.(Det nyAarh.II,2.88).* **-bristelig**, adj. [u'brødli] (*u, l. br.*) som ikke kan briste; fx. til briste 2.2: *Havde jeg end . . et Bryst af Malm og en stærk ubristelig Stemme. *Wilst. II.II.v.490.* det store, ubristelige Haab. *CIWilkens.Liv—Nydelse—Arbejde.II.(1876). 103.* til briste 5: af en ubristelig ægte Sundhed i Væsen. *EBrand.(JPJac.Br.Fort.xiv).* **u-broderlig**, adj. *Rahb.(Levin).* En ubroderlig Handling. *VSO. D&H.*

ubruds, part. adj. [u'brud] *Høysg.AG. 117.* (*nu sj. ubruden; ft. ubrudne: Eilsch. Philhist.47. Kort.92).* (*ænyd. w-brudt, -brø(dt), -brødet, -brøden, glæda. vbrotten, fsv. obrotin, oldn. úbrotinn; jf. III. bryde 1-2, 6; især u*) **1)** som ikke er brudt, brækket op, itu. hvis saadan Udskrift er icke paa Brevet, skieker jeg det ubrudt (*nu: uaabnet*) tilbage. *Holb.Jean.V6.* Muren (*i fængslet*) var ubrudt. *Bredahl.II.152.* (*oste*) i ubrudt Originalpakning. *Bek.Nr.315¹⁸, 1942. §1.* || om isdekkende. vi maatte følge Kysten helt ind i Bunden af (*fjorden*) for at komme til ubrudt Is. *EMikkels.(Riget.1/2.1912.4.sp.1).* (*isbryderen*) returnerede . . til Kattogat . . mens Isen i Limfjorden stadig ligger ubrudt. *Pol.1/2.1937.1.sp.2.* || om jord: ikke taget under ploven. de ubrudte Overdreve forsvunde. *Rahb.Min. 1795.I.224.* Af denne ubrudte Jord havde

han købt mangfoldige Tønder Land. *Skjoldb. ISkyggen.*(1893).40.

2) som ikke er ødelagt, forstyrret ell. afbrudt. 2.1) i al alm. *venlig Aftenrødens Krands, | ubrudt af taaget Dampf, om Himlen hvile! *FGuldb.*II.60. Naar man driver langs saadan en Strand, hvor Naturen ligger aldeles ubrudt, som den har ligget i Tusinder af Aar. *JLange.Breve.*II.68. *en Gud, som ser — ser evigt | i ubrudt Tavshed, ubrudt Ro | paa dig og dit. *Stuck.S.*123. 2.2) (jf. III. bryde 2.5 slutn., 6.3; mal.) om farve. Maleriet er her . . en Omridstegning udfyldt med ubrudte Farver. *JLange.BM.*I.246. 2.3) om (hvad der danner) en sammenhæng, rækkefølge: som er uden afbrydelser, standsninger ell. lakuner. alle Tings ubrudne Sammenhæng. *Eilsch.Philhist.*47. udi Læsning eller tale høres ingen døbelst Consonant, og det er plåt ù-mueligt i et ù-brudt ørd at læse den døbelt. *Høysg.AG.*117. Paven (staar) paa en Balkon, med store Fjervitter holdt over sig (ubrudt Tradition rimeligvis lige fra Romerkejsernes Tid). *JVJens.RF.*55. det herafter næsten ubrudt | fortsatte Misregimente. *NisPet.SG.*434.

3) hvis kraft, styrke, gyldighed ikke er brudt. 3.1) om (fysisk ell. aandelig) styrke. utrættelig Iver og ubrudt Kraft. *ACLHeiberg.Kingo.*(1852).160. den polske Agitation . . bestaar i den ubrudte Vilje til at hævde Nationalitet og Sprog. *Brandes.X.*61. 3.2) om pligt, løfte, forbund olgn. man bør have en god Samvitighed, og en ubrudt Pagt med Ideen. *Kierke.VI.*102. det gamle Venskab (var) ubrudt. *Hans Povls.IIF.*24. (sj.) i superl.: gode Pige! min første, min ubrudtteste og ubrødeligste Pligt mod Dig er Redelighed. *Rahb.E.V.*179.

4) (sprogv.) som er ell. indeholder en vokal, der ikke er undergaaet brydning (1.5). Ordet Mælk er ubrudt. *LJac.RH.*215. brudte og ubrudte Former. *Brøndum-Nielsen.GG.*II.314.

u-ubrugar, adj. (om udtalen se u. præfiks u- 4.4 og 5.3). som ikke er egnet til at bruges, benyttes; uegnet, utjentlig til anvendelse; ogs. undertiden d. s. s. ubrugelig. *Cit.*1732. (*Vider.*II.150). *kast mig | Frit over Bord, som reent ubrugbar Ballast. *Ew.*(1914). 50 III.166. G.s Udgave . . er aldeles ubrugbar. *Rask.Br.*I.9. Jo mere Lagene (af sandsten) strække sig imod Syd . . jo haardere blive de, altsaa og ubrugbarere. *Rawert&Garlieb. Bornholm.*(1819).47. Om straf for hvem der gør offentlig vej ubrugbar. *JOltr.*(DGL.I.503). (damp)Generatorens Ubrugbarhed. *Ursin.*D.202. || (l. br.) om person: uanvendelig, utjentlig (til et arbejde). W. havde skildret mig B. (o: en officer) som en gammel, pukkel- 60 rygget, ubrugbar Mand, der burde sættes paa Pension. *HBDhp.*III.85. i Kandestøberen omtales den opkommende Magthavers Ubrugbarhed. *HBrix.DD.*72. -brugbar-

gøre, v. [-ɹgø̂rə] (sj.). den almindelige Ud- bredelse af naturvidenskabelige Kundskaber ubrugbargjør en Mængde Forestillinger, som Digterne tidligere anvendte. *Brandes.MenneskerogVærker.*(1883).45. det Dilemma, enten at fornegte det, han bør sige — og denne Fornegtelse sløver og ubrugbargjør ham — eller at vove den aabne Udtalelse. *sa.RS.*563. -brugelig, adj. [u'bru'qəlɪ] ù-brugelig. *Høysg.AG.*23 (jf. *Feilb.*). (ænyd. d. s.) 1) (jf. -brugbar) som (slet) ikke kan bruges, anvendes (efter sit formaal ell. til et vist formaal); uanvendelig, som den (o: synaalen) ingen Hovet har, saa er den u-brugelig. *Holb. UHH.*I.3. (kniven var) næsten ubrugelig at skiære med. *Schousbølle.Saxo.*320. deres Frugt vil være ubrugelig (*Chr.VI.*: unyttig), umoden til at spises og ikke bekvem til Noget. *Visd.*4.5. (hestene) ¶var ubrugelige af . . spat. *NisPet.Dagtyve.*(1941).73. || om person; ogs. i videre anv.: unyttig; udelig. Han følte sig som det ubrugeligste Menneske paa Jorden, en ulykkelig Halvmand, der elskede Livet uden at kunne hengive sig til det. *Pont.LP.*VIII.232. jf. *Feilb.* (til bruge 1.3) om skøge: hun har langt fra icke den Næring nu, som hun havde de første Aar efter hendes Mands Chilians Bortreyse; thi nu er hun fast gandske ubrugelig. *Holb.Ul.*V.2. 2) som ikke er i (almindelig) brug, gængs; som ikke tilhører alm. sædvane, skik og brug. ihvorvel det var ubruueligt . . føjedis dog . . hans svaghed. *JJuel.*44. Den Skik er her i Egnen ubrugelig. *VSO.* || især (undertiden delvis til bet. 1) om sprogligt udtryk: de mange ubrugelige ord, der gjør deres (o: italienernes) Vers dunkle og vanskelige at forstaae. *PoulPed.DP.*(1937).10. at sige: jeg skriver: er det samme som at sige paa u-brugelig Dansk: jeg er skrivende. *Høysg.AG.*150. Bom.S.8. -brugelig-gøre, v. [-ɹgø̂rə] (sj.). Ifald en Stemmeseddel eller Konvolut . . findes ubrugelig eller bliver af Uagtsomhed ubrugeliggjort. *LovNr.*79°/₄ 1908.§12. -brugt, part. adj. (ænyd. d. s.) 1) som ikke er i (almindelig ell. jævnlig) brug. nu, begyndte Kongen, er jeg gammel: Sværdet ligger ubrugt i min Borg. *Blich.*(1920). I.45. de (gotiske bogstaver) ere (i Rusland) næsten ukjendte og ubrugte. *Rask.Br.*I.330. den overmøblerede Stadsstue . . staar ubrugt Resten af Aarets Dage. *CHans.BK.*75. 2) som aldrig har været i brug, ikke ell. aldrig er blevet benyttet, anvendt ell. udnyttet; undertiden m. bibet. af ikke at være forringet ell. svækket (ved brug), men helt frisk, ny. Jeg havde for mange Aar siden sat mig for at gjøre et Udtog af mine løse og ubrugte Blade. *Høysg.Arh.*3. *imellem alle dine Dage, | Ei een svandt ubrugt . . hen. *Rahb.PoetF.*II. 128. Ubrugte Klæder. *VSO.* den umættelige Appetit paa Kundskaber, som ofte de ubrugte Bondehjærner har. *EHenrichs.MF.*II.177. et ubrugt Frimærke. *D&H.* Med ét følte hun

sig stærk, hendes ubrugte Styrke svulmede. *AaDons.S.147. jf. bruge 1.s: Mand vil have u-brugte piger men ei u-brugte (∅: ikke-tilrøgede) piber. Moth.¹U34. -brydelig, adj. [u'br̥yðəli] (glda. wbr̥ydelich (Kalk.II.132a²), som adv.: wbr̥ydelighæ (Fragm.152), wbr̥ydelekæ (Molb&NMPet.Dipl.35); jf. -brødelig; især ∅) 1) (l. br.) i egl. bet.: som ikke kan (gennem-, op-, itu)brydes. *Taarnfængslet . . er ubrydeligt. *Bredahl. II.46. *hendes stængede Dør sikrer ubrydelig Slaa. AæJuel.KF.34. den vældige Hest Grane og det ubrydelig skarpe Sværd Gram.NMøll. VLitt.II.198. jf.: *ubrydelig Taage.FGuldb. II.5. || ofte om baand, lænke olgn. (og hyppigt (m. overgang til bet. 2) i billedl. udtr.). tre Kiæder — men lige saa ubrydelige, som skønne — bandt mit Væsen tættere og fastere til Danmark. *Bagges. L.I.384. man (har) vidst at smede hende ubrydelige Lænker i Ægteskabet. PalM.II.111.108. KNyrop. (Opuscula philologica. (1887). 204). 2) („hos Ældre for: ubrødelig.“ MO. „forældet. ubrydelig kan kun bruges i egtl. Betydn.“ *Levin. nu er ubrydelig (i denne bet.) (mindst) lige saa alm. som ubrødelig) overf.; dels: som det ikke er muligt at gøre brud paa; som aldrig lader sig nedbryde, ophæve. at lade Tankerne hvile ud i store Vidders ubrydelige Stihled. Pont.F.II.292. en Kærlighed til Livet og en ubrydelig Vilje til at skrive sig ind i dets Udvikling. VilhAnd.L.II.167. (drenge)s Alvor var ubrydelig. *AaDons.MV.90. dels (og især) om noget vedtaget, foreskrevet ell. om forhold, der beror paa tillid, fortrolighed olgn.: som ikke maa ell. kan brydes; som der aldrig (maa) gøres brud paa; saa fast, absolut, urokkelig, at krænkelser, overtrædelser ikke forekommer ell. maa forekomme. *jeg eder minder | Til det, som Eders Lofte dog | Ubrydelig forbinder. *Reenb.I.19. det er . . en ubrydelig Lov hos os. *Biehl.Cerv.LF.I.81. vi svor os . . evig ubrydeligt Venskab. *Bagges.L.II.335. Det er ikke alene Præstens Ret men hans hellige og ubrydelige Pligt . . jeg siger, det er Præstens uafviselige Pligt. *Pont.FL.7. naar alt kom til alt, holdt de jo ubrydeligt sammen. *HansPovls.HF.32. ubrydelig tavshed: *Bagges.NK.44. Stuck.(Tilsk.1894.877). en stiltiende Overeenskomst, paa hvis Ubrydelighed begge troede. *Hrz.(UgentligBlade. 1858/59.92). *JakKnu.LF.27. -brødelig, adj. [u'br̥ønðəli] (især faql.) som ikke kan brænde. *Amberg. Den ubrændelige Traad. *Legeb.II.4. Cirkus i Jernbanegade (gik) op i Flamme, skønt den . . var blevet erklæret for praktisk talt ubrændelig. *Muusm.S.128. -brændt, part. adj. (ænyd. ubren(dt), ubrend, oldn. ubrenndr; jf. II. brænde 11) 1) ikke forterret ell. ødelagt, beskadiget af ild. 60 VSO. Kulilten (gaar) ubrændt bort. *SkibsMask.35. en egekiste med ubrændt lig. *AOlwE.NG.85. jf. *Feilb. || (nu ikke i rigsspr.) billedl., om person: uskadt. Han slap ubrændt*******************

derfra. *VSO. 2) som ikke har været underkastet ell. er blevet fremstillet ved brænding. ubrent Kalck. *HesteL.(1703).A7^v. Væggene vare af ubrændt Leer. *Reiser.III.464. Kaffe, ca. 200 kg. ubrændt. *PolitiE.Kosterbl.^{2v}/119.23. 3.sp.1. ubrændt Sten. Det samme som „Raa Lersten“, men Betegnelsen „Ubrændt Sten“ anvendes mere om det ufærdige Produkt, man agter at brænde senere. *TeknLeks.I.570. en Hytte af ubrændte Sten. *ErlKrist.OM. 148. || (jf. bet. 1; nu næppe br.) talem. smøre en med ubrændt aske, prygle med en stok olgn. *VSO. 3) (foræld.) ikke mærket ved brænding med brændeværn. ubrændte Svin i Skovene. *Cit.1782.(AarbHolbæc.1947.133). -brødelig, adj. [u'br̥øðəli] adv. -t ell. d. s. ell. † -en (*Holb.DH.III.214. Slange. ChrIV.462. Biehl.DQ.II.206*). (ænyd. d. s. og udbrødelig (*Vider.I.278*), glða. (adv.) ubrødelige (*KbhDipl.IV.183*), jsv. obröt(e)liker; enten svarende til oldn. úbr̥eytiligr, uforanderlig (til breyta, opbryde, forandre, (kausativ) til brjóta, se III. bryde), ell. omdannet af ubrydelig ved indflydelse fra ænyd., glða. ubrødelig, uskyldig (ell. maaske egl. s. ord som dette m. bet.-paavirkning fra ubrydelig og mnt. (adv.) ubrokelik(en), -brekelik(en)), der ligesom glða. wbrødelich, jsv. obrutliker, ubrydelig, uskyldig, er afl. af IV. Brud, I. Brøde, jf. glða. brotælik, bruthæligh, brodelic, skyldig, oldn. brotliqr; kun ∅, delvis lidt glðgs., jf. ubrydelig, uforbrødelig) 1) (jf. -brydelig 1) som ikke lader sig bryde (itu). Den Almægtige stiller Menneskets Hierte til det Tilkommende, ved hemmelige og ubrødelige Spring-Fiære (*eng. orig. inviolable springs*); og gør hans Haab til hans jordiske Glæde. *Lodde.NT.208. || nu vist kun (l. br.) om værn, forsvær: som ikke lader sig gennembryde, nedkæmpe. den moralske Værdighed, der . . omgav Danmark, og burde gjort det ubrødeligt for Voldsfærd og Overfald. *Rahb.E.V.49. *Muren . . paa hvilken saa trygt vi forlod os, | At den for Snekker og Folk et ubrødeligt (*Gertz.(1909): ubrydeligt*) Værn skulde vorde. *Wilst.II.XIV v.56. 2) (nu l. br.) om sammenhæng, helhed: ubruddt (2.2); (noje) sammenhængende; uadskillelig. at forme den enkelte Strofe til et ubrødeligt Hele. *Brandes.II.82. Selv i det mest nøgterne Dagslys er (*Stockholms slots*) ligelinjede Silhuet en ubrødelig Enhed. *EHannover.SvK.14. første Mosebog (danner) en ubrødelig Helhed fra første til sidste Vers. *Rubow.T.206. 3) (nu lidt glðgs.) d. s. s. -brydelig 2. Det ringeste Tegn, som du giver, er for mig en hellig og ubrødeig Ordre. *Holb.Ep.II.217. (han) havde længe været Nero forhadet for sin ubrødelige Retskaffenhed. *Rahb.Tilsk.1791.306. „Tante! jeg lover det!“ — Og hun holdt det; thi Thereses Ord er ubrødeligt. *Schack.III. en ubrødelig grundsætning. *ADJorg.III.131. den ubrødeligste Ed. *Sal.XVII.1028. en ubrødelig og*******************

evig Tavshed. *Prahl.AH.IV.47.* han vedligeholdte en ubrødelig Tavshed ligeoverfor sin Dame (o: *brøddame*). *Tops.I.219.* *De svore hinanden ubrødelig Tro. *Thaar.PB.45.* || (sj.) om personer (venner). de skulde siden blive ubrødelige Venner. *JVJens.(Isl.Sagaer.I.77).* || ofte som adv.; ogs. undertiden i videre anv.: absolut sikkert; usvigeligt. begge Kongerne (svørgere) at holde Freden ubrødelig. *Reiser.V.383.* Forinden Kongen tiltræder Regeringen, afgiver han skriftlig i Statsraadet den edelige Forsikring, ubrødelig at holde Rigets Grundlov. *Grundl.(1866).§7.* Vil du da tie — ubrødeligt tie — overfor alle — hvad der saa sker. *EBrand.M.106.* (han) faar Surringen lagt paa . . naar Beviklingen nu bliver tør vil den ligge ubrødelig fast. *JVJens.NG.61.* || hertil Ubrødelighed. *Amberg.Tractaternes Ubrødelighed.Blich.(1920).XXI.143.* Min Fader lærte mig Agtelse for Kongedømmet, for Religionen, for Ægteskabets Ubrødelighed. *Schand.UM.180.* **-buden**, part. adj. [u^hbuð(ə)n], ogs. [u^hbuð(ə)n] (ikke i rigsspr. -bøden. *Moth.L.242.* *Slange.ChrIV.90.* *Prahl.ST.III.33.* jf. *Feilb.*). (ænyd. ubuden, -bøden, glæd. wbydhen, oldn. úboðinn; til II. byde) som ikke er indbudt; som har indfundet sig uden at være inviteret; ogs. undertiden: uanmodet, uopfordret (til at gøre noget). 1) (nu l. br.) som appos. Min Herre maa . . ikke fortænke mig, om jeg ikke kommer til hans Huus ubuden. *Holb.Ep.I.311.* (der) indstillede sig . . u-bødne tvende Sende-Budde fra Staden Rostok. *Slange.ChrIV.90.* Jeg opkastede mig ubuden til den unge Enkes Talsmand. *Gylb.(1849).IX.33.* D&H. til sin ven skal man komme buden i medgang, ubuden i modgang, se Medgang 1. 2) a) trib. den hæderlige ubudne Skare ved hans (o: P. C. *Abildgaards*) Jordefærd. *Jacobi.Skr.139.* Et ubudet Følge. *MO.* især i forb. ubuden gæst, ogs. brugt i videre anv. (egl. spøg.), om væsen, der er trængt ind paa ens enemærker (fx. for at plyndre, stjæle). *Saa kommer en ubuden Gæst, | Den, som vi Døden kalde. *Salm.Hj.538.2.* da jeg kom tilbage, fand jeg intet Tegn til, at der havde været nogen ubuden Gæst. *Robinson.I.87.* *Ubuden Gæst foragtes. *Oehl.NG.(1819).334.* *I Øst og i Vest | Tidt kom jeg med min Skude | Som ubuden Gjæst. *Winth.HF.129.* Blomsterne (paa stinkende storke-nøb) indeholder Honning og er paa forskellige Maader godt beskyttede mod ubudne Gæster. *B.Møll.VildePlanter.(1900).173.* i talem., se *Mau.3052.* *Feilb.I.451.* || (l. br.) i videre anv., om forestilling olgn.: som trænger sig ind paa en, fremkommer uønsket, fremsættes paa egen foranledning (og ikke efter opfordring). (Høyens reformforslag var) blevne afviste paa den Maade, hvorpaa saa ofte slige ubudne Forestillinger mødes. *JL.Uss.H.188.* Han havde altid haft sin Nød med at frigjøre sig for disse ubudne Tanker.

KPont.Psychiatr.II.59. **-bunden**, part. adj. (æda. unbundæn, oldn. úbundinn) 1) i egl. bet.: ikke bundet fast, sammen osv. Omgangen med den ubundne Sæds Aftærskning. *JP Prahl.AC.80.* Hoidamer, med ubundne, flagrende Lokker. *CJMøller.KongSvend.(1808).51.* En ikke altfor velholdt Gaard . . rigeligt med ubundne Dyr af mange Slags. *Johs Brøndst.RU.56.* || ubundne hænder, ogs. (jf. bet. 2; nu næppe br.) i videre anv., som udtr. for fuld handlefrihed, frie hænder (se u. I. fri 2; jf. u. binde 2.2 slutn.). han formeente sig at have frie og ubundne Hænder til at gøre og lade i hans Embede hvad han vilde. *Holb.DH.III.537.* Aghvanerne . . finge ubundne Hænder, streiffede overalt og indjog Skræk udi omliggende Lande. *sa.Hh.II.187.* || (nu næppe br.) om bog: som er ubundunden ell. ligger i materie (I.4). *Leth.(1800).* 2) billed. 2.1) ikke hemmet ell. indskrænket i sine handlinger, sin livsudfoldelse olgn.; fri- (gjort) for forpligtelser, afhængighed; tvangløs; uafhængig; undertiden: lovlig fri; tvangløs. om det Romerske Rige blev angrebet, vilde han være u-bunden. *Holb.DNB.436.* den ubundene Frihed, som Mennesket i Naturstanden nyder. *Birckner.Tr.45.* Ubunden som „Moses“ var af Ægyptens Fortid, kunde han fuldt tilegne sig denne Tanke (o: om den usynlige gud). *Troelts.L.XIII.57.* Satiren fremtræder med det mest ubundne Lune. *PHans.H.62.* || spec.: $\emptyset$ ikke knyttet til en anden ved forlovelse ell. ægteskab; fri. (han) var saa lykkelig . . at finde (den elskede) ubunden. *Rahb.&Sander.(Riber.I.xx).* || hertil **Ubunden-** ell. **Ubundet-hed.** en Ubundenhed, som . . tog tiltakke med de laveste Nydelser. *Mynst.Bispepr.(1850).37.* Ungkarlelivets Ubundenhed. *Oversk.L.14.* Manden . . førte sig . . i alt legemligt med en vis Ubundenhed. *Markman.MF.50.* en Verden, hvor alt var Ubundenhed og tyngdeløs Svæven. *Bers.G.30.* 2.2) (jf. II. løs 3.1; æstet.) som ikke er bundet af visse kunstneriske ell. stilistiske, metriske regler; især: affattet paa prosa; prosaisk; solut. *paa Riim, at skrive | Det, som ubundet var. *Sort.PSKan.60.* Cæsar's Feldtslage . . skal du, Mæcenas, bedre kunne beskrive i en ubunden Historie. *JBaden.Horatius.I.171.* En ubunden fortælling. *AOLr.DH.II.88.* især i forb. ubunden stil: *Reenb.II.66.* Høysg. *AG.3°.* Vers forblive og i Erindringen ganske anderledes end Tale i ubunden Stil. *Sibb.II.162.* ubunden tale, se I. Tale 3. **-bygd**, en. (optaget fra no. ubygd, sv. obygd ell. oldn. úbygd; især hist. og hos sprognersere, l. br.) ubebygget, ubeboet egn. Hejdrek . . gik til Ubygd og var længe i Skov. *Grundtv.PS.I.475.* *ADJørg.NH.I.33.* ubygdens fjælde, hvor ondsindede og skadevoldende væsener . . har hjemme. *AOLr.E.NG.443.* **-byg(ge)t**, part. adj. spec.: (æda. ubygd, oldn. úbygd; foræld.) udrykket hans Ubygte Jord paa Marken. *DL.5—10—*

16. *Vildsom var Ørken, ubygt og gold. *Grundtv. SS. IV. 86.* ubygte og øde Jorder. *Johs Steenstr. BF. 61.*

ubændig, adj. [u'bæn'di, l. br. lu'bæn'di] (ænyd. ubendig, sv. obändig; fra ty. unbändig, til mht. bendec, fastbundet, mnt. bendich, tam, til ty. band (se Baand); egl. om jagthund: bejret for sit baand og sluppet løs; ved tilknytning til ty. bändiggen, tæmme: som ikke lader sig tæmme, betvinge ell. ikke er tæmmet; især Ⓜ) som ikke lader sig ave, styre, kue, betvinge; især om (væsen med) stærke fysiske ell. aandelige kræfter, voldsomt naturel: som ikke kan holdes nede, tilbage, ikke kan indordne sig under disciplin, tvang ell. viljens herredømme; utæmmelig; ustyrlig; ukuelig; balstyrig; ogs.: fuld af stærke kræfter, der maa skaffe sig udbrud, afløb; af et voldsomt temperament.

1) om dyr og dyrs handlinger. *En arrig Oxe eller Tyr | Er et ubændigt, voldsomt Dyr. *Abc. 12.* *Ubændig som Høstens | Den kaadeste Vind, | Gik Hjortens Flugt. *Winth. HF. 13.* *Ej Røgteren kan holde Styr: | Ubændig stanges Tyr med Tyr. *Kaalund. 223.* Jord slæbte han (: hundehvalpen) ind over Tæpper og Møbler, og leddeløs og ubændig var han og ikke til at have i en Stue. *Branner. OL. 54.*

2) om personer ell. personers handlinger, optræden, livsudfoldelse: uregerlig; ustyrlig; tidligere ogs.: præget af løssluppenhed, tøylesløshed i livsførelse ell. af voldsomhed, hensynsløshed i fremfærd. enhver (maa) besætte sit Huus med Vagt, at han ikke skal røves og omkommes af u-bændige Mennesker. *Holb. NF. (1728). II. 54.* *Ubændige Voldsmænd hver Egn overskylte. *Pram. Stærk. 134.* *Hun sparer ei paa Fad og Krus, | Men holder lidt ubændig Hus. *Ing. DM. 96.* *Jeg tjente en Herre, som nok holdt af Sjov, | han var næsten lidt for ubændig. *Hostr. GE. 14.* Under-tiden drillede Drengene hende, saa hun blev helt ubændig og Fraaden stod hende om Munden. *AKochSchiøler. LF. 64.* jf.: den for-dærvelige Uafhængighed og Ubændighed, som de gamle Tydske ikke nøde, uden fordi de manglede Love. *LTid. 1761. 280.*

3) om en persons sind ell. natur ell. aandelige kræfter (videnskaber, følelser og deraf bestemte livsyttringer). ubændige Passioner. *LTid. 1741. 348.* *hun, som lokket blev | Af en ubændig Higen efter Rigdom | I Fjeldet ind. *Hauch. SK. 63.* saa blev han grebet af en ubændig Glæde. *Bang. UF. 106.* (madame d'Ora) stod fuld af ubændig Kraft i sin svære højtreste Skikkelse. *JVJens. MD. 24.* en ubændig Idealist. *PReumert. Masker og Mennesker. (1940). 38.* || Ved denne Ubændighed, denne dæmoniske Henrykkelse, hvori man seer hendes (: Lady Macbeths) sjælelige Ufrihed, holdes hun endnu indenfor Menneskelighedens Grændser. *FruHeib. EtLiv. IV. 160.* han var i sin Trods og Ubændig-

hed et Slag i Ansigtet paa alle. *AndNz. PE. II. 216.*

4) præget af ell. vidnende om uhemmet udfoldelse, voldsomhed, tøylesløshed, delvis i videre anv., m. overgang til betegnelse af en meget høj grad. Enhver holder sig berettiget til at tale sit eget Sprog, at dømme efter sin egen Fornuft, og at følge sin egen Smag. Folk, der ere vante til saa ubændig en Frihed, skulde de lade sig foreskrive, til hvad Tid de skulde spise? *JSneed. III. 436.* Nu viste al denne ubændige Frodighed (i Forindien) en ny og forfærdende Side. Luften var Ild, Livet fortærende Flamme. *Troelts. L. XIII. 40.* jf.: *disse Grunde, | . . som tilsammen tvinge med Ubændighed. *PalM. V. 54.* || som adv. *at ville hige | Saa ubændig stærkt efter Himmerige. *Heib. Poet. X. 237.* kjede sig . . ubændigt. *BalthBang. S. 27.* (han) klappede hende vildt og ubændigt. *JPJac. I. 148.* en for Venstremænd saa ubændig beskeden Tanke. *Hørup. III. 223.* Hun rejste sig under hede Taarer, hun kom ubændigt til at græde. *JVJens. SS. 151.*

u-bærelig, adj. [u'bæ'røli] (ogs. -bærlig. *Nis Pet. SG. 478.* *Soya. Smilmaal (1944). 16.*) (ænyd. vbærelig, oldn. úbæriligr, utaalelig, usømmelig) som ikke kan bæres ell. udholdes. Da (stykket) er skrevet . . alene for at tjene Penge, vilde det deraf opstaaede Tab blive højst ubæreligt. *EBrand. Br. V. 176.* Krig er en ubærelig Gru. *AKohl. MP. III. 234.* en Tungsindsstemning, ikke haabløs og ubærelig, men mild af Ve. *KMunk. LGD. 85.*

-bæst, et. (dannet efter Udyr; jf. eng. † unbeast; sml. u- 7-2 slutn.; l. br.) følt, skadeligt dyr ell. (billedl.) person med umenneskelige egenskaber, ondt ell. forbryderisk menneske (nu dog ofte spøg. og med mildere bet.); udyr. min Svend har han slaaet ihjel . . det Ubæst. *Gjel. HS. 227.* *dette vilde Ubæst (: en bersærk). *sa. KH. 198.* I de æventyrligste Skikkelser kom det (: skæret fra et fyr) og forsvandt, kæmpestore gloende Ubæster med flade flammatakede Vinger i uophørlig rasende Jagt efter hinanden, lydlost. *Rør. KK. 119.* Ventede du, at jeg vilde give min Bonde i dine Hænder, dit Ubæst! *Vilh And. (Isl Sagaer. III. 254).*

-bødelig, adj. [u'bø'døli] (ænyd. d. s., oldn. úbøtiligr; nu l. br.) d. s. s. ubodelig. Ved at opoffre saadanne Ting af liden Værdi, forekommer man ofte et ubodeligt Tab. *Tode. ST. II. 50.* (det krigeriske overfald vilde have) tilføyet Franckerige en u-bødelig Skade. *Holb. Intr. I. 498.* *Tode. ST. I. 215.* *NPWivel. JL. 36.*

-bøden, part. adj. se -buden. **-bøjelig**, adj. [u'boi'øli] (ænyd. wboj(e)lig, -bøgelig, -bøugelig, oldn. wboghelig (Kempis. 9), oldn. úbeygiligr) 1) (især fagl.) i egl. bet.: som ikke lader sig bøje. *Moth. B. 450.* rette de stive Lemmer, der ved Ugens Arbejde vare blevne ubøielige. *Weinwich. Stevns. (1798). 20.* Ofte vare disse Støvler saa haarde og ubøielige,

som om de vare af Træ.Kloppenborg.Er. 214. en hvidskaffet ubøielig Kniv.PolitiE. 1/1922.3. 2) ☉ som ikke lader sig bevæge, ombestemme ell. kue. 2.1) som ikke lader sig bevæge til noget, formilde; ubønhørlig. Moth. B450. *Kun dem, som tyede til min (c: Jesu) Barm, | Dem, Dommer, dem skal ei din Harm, | Ubøielig fordømme.Ew.(1914). III.222. hun kunde hverken med det Gode eller det Onde formaae noget hos sin ubøielige Fader. Engelst.Quindekj.114. Du er streng, Astrid! streng som den ubøielige Skjæbne, der spotter vore Ønsker.Koføed-Hansen.KA. I.440. Der var et Udtryk i hendes Øjne saa ubøielig besluttet, at Skaaningen opgav al Modstand.GyrLemche.S.I.195. denne fornedrede . . Tilværelse, hvortil hans Ubøielighed havde fordømt hende.RSchmidt.IIT. 395. || † i forb. m. til: som ikke lader sig bevæge, overtale til noget; vistnok ogs.: utilbøielig til. *(dil) Hjerte . . ubøieligt til Svig.FGuldb.II.80. Bondens Ubøielighed til at antage nye Forslag.Junge.70. 2.2) som ikke lader sig svække ell. kue, ikke gaar paa akkord; ukuelig; ufravigelig, med hvor ubøieligt et Heltemod de alle gik i Døden.Molb. DH.I.341. Konsekvenser. De fulgte med ubøielig Logik efter hverandre.Schand.TF. II.362. Hjem for en Ungdom, der vilde være gaaet nedenunder og hjem, hvis ikke en ubøielig Energi . . havde skabt disse Hjem. BerlTid.^{29/}1919.Ajt.5.sp.3. jeg har lært ikke at stole altfor meget paa min Viljes Ubøielighed.HomoS.GL.344. 3) (jf. uforanderlig 2; gram.) om ord: som ikke kan bøjes (III.4). Rask.FS.61. Bindeord og Udraabsord (er) ubøielige.Mikkels.SproglS.38. || Ubøielighed. Wiwel.177.

U-bøjet, part. adj. se U-4.

u-bønhørlig, adj. [ubøn'hø'rli, -hør'li; l. br. 'ubøn'hør'li, -hør'li] (ænyd. d. s.; jf. ænyd. wbnhørlig, d. s., til ænyd. bønhörig, hvis bøn bliver hørt; jf. ogs. ubønlig 1) om person, guddom, skæbne olgn.: som ikke lader sig bevæge, ombestemme ell. formilde ved bønner. *I rædsfulde Jubel, | Fra Portens skarpe Rand | De ubønhørligt styrted | Mig i det sorte Vand.Winth.HF.90. Dommeren var ubønhørlig.D&H. Gaar vi rundt med en ubønhørlig Skæbne i os? Ikke med de tusinde Muligheder, men med de tusinde Ubønhørligheder?AaseHans.DG.7. 2) om forhold: som ikke lader sig svække, kue ell. (til)lempe; som ikke taaler afvigelser, lempelser ell. er præget af absolut strenghed ell. konsekvens; ukuelig ell. ufravigelig. der er strenge ubønhørlige Love, mod dem ere selv de høieste Comitéer magtesløse.Hauch. VII.330. en vis indre ubønhørlig Tvang. Rowel.Br.407. den ubønhørlige sygdom, som ødelagde hans legemskræfter.ADJørg.JE.60. Matematikken, en ubønhørlig logisk Viden-skab.MNeiendam.RS.70. jf.: Du skriver ubønhørligt „Tartar“! Det hedder Tatar.

EBrand.Br.II.146. **-bønhørlig-hed**, en. ft. (sj.) **-er. 1)** til -bønhørlig 1. (en) elsket Kvindes Ubønhørlighed.S&B. halvt ynkelige, halvt komiske Figurer, der er tegnet (c: af Huxley) med en næsten sadistisk Ubønhørlighed.Friis-Moll.SB.188. 2) til -bønhørlig 2; ogs.: ubønhørligt forhold. (de) drøftede . . Livets Ubønhørlighed. AGnudtzm.(Riget.^{1/}1912.4.sp.5). AaseHans. DG.7 (se u.-bønhørlig 1). **-bønlig**, adj. (jf. fsv. obønliker; sj.) d. s. s. -bønhørlig (1). *(han) Selv alt var kaaret til Rov af den ubønlige Død.Holst.D.II.33. **-bør**, en. (nu næppe br.) modvind; modbør. VSO. („Lidet brugeligt“). **-børilig**, adj. [u'bø'rli, -bør'li] (ænyd. d. s., mnt. unborlik; sj.) usommelig; utilbørlig. *Finder af mig du i Tiden talt ubørligt Ord.Erripides.Skuespil.II. (overs. 1875).35. **-civiliseret**, part. adj. dels: som er uberørt af civilisationen, lever i, er præget af vild, raa naturtilstand; dels: som mangler (højere) dannelse ell. kultur; plump; ukultiveret. (seminaristerne skal) forblive aldeles uciviliserede i alt det Ydre.RasmSør. ML.123. Du er forbandet uciviliseret.VKorfitsen.ES.40. uciviliserede Vaner (c: hos Grundtvig).Vodskov.SS.83. et raat og uciviliseret Folk.D&H.

ud, adv. [u'd] (Høysg.AG.25.72) ell. (dagl.) [u'd] (især ☒ og ☙, i kommandoer: ut [u'd] Rejs ut! Cit.1864.(CFWandel.Livs-erindringer.(1923).16) (jf. u. II. rejse 1.2). Tørn ut! Dania.III.110. (soldaterne) bad for sig, men ut maatte di.Wied.Silh.231. *Ut af mit Hus.Bergstedt.III.77. jf. herut (u. herud) samt: soldaterne med deres lige-ut øjne.Grøn.SV.225). (glda. udh, ut ofl., øda. ut (AM. Harp.Kr.II.16.23. Fragm.2.26. DGL.I.109.II.44.49.53), sv., no. ut, oldn. út, eng. out (jf. Lockout), ty. aus, got. ut, jf. sanskr. (præfix) ud-; besl. m. gr. (h)ýsteros, senere; sml. ude, uden og ydre, yderst || formen ut stammer maaske til dels fra ældre (tysk-, holstenskpræget) kommando-spr., jf. ogs. APHS.IX.231 || om udi se II. i sp.7^{ff}, om forb. som ind og ud se ind 7)

1) om bevægelse fra nuværende ell. hidtidige plads ell. opholdssted ell. fra det sted, hvor den talende ell. den, det omtalte befinder sig (for øjeblikket), hvorfra omverdenen betragtes, til et sted, der ligger hinsides, uden for det første steds grænser; navnlig (jf. bet. 2) m. særlig tanke paa det sted, hvorimod bevægelsen er rettet (ofte angivet ved præp.-led m. i, paa, til ell. adv. som der, her, hvor, jf. bet. 1.3). 1.1) i al alm.; uden nærmere angivelse ofte om bevægelse indefra (fra et hus) til en anden (ydre) stue, et andet hus, et sted uden for huset (jf. følge, kalde ud, se III. følge 1.7, kalde 4.12). Maa jeg springe ud i Kiøkkenet selv, og kalde paa Kielder-Svenden?Holb. DR.III.6. (han) kom . . ud i Døren.Riber. (Egeria.I,1.(1804).217). *Jeg er vadet ud i Fjorden | Til Bæltstedet.Oehl.VI.191. vi

gik ombord paa et (skib) og vi fore ud (1907: sejlede af Sted). *ApG.27.2.* Jeg kunde ikke finde ud i Haven. *VSO.* Om Sommeren havde (skole-)Drengene det bedst. Man slap dem da holdvis ud i Gaarden . . et Par Gange om Dagen. *Markman.PB.23.* (vejskærven) fik et spark, saa den raslede ud i rabatten. *Gersov.KL.7.* || (*teat.*) i sceneangivelser (ofte ellipt., se bet. 8.3), der angiver, at en person forlader scenen. Officeren skrigger og løber ud. *Holb.Didr.21sc.* Hun iler ud tilhøire. Regisse følger . . efter hende. *Hrz.VI.75.* S. gaar ud til venstre. *Hostr.KG.III.3.* De gaar langsomt ud. *Drachm.1001N.69.* (jf. sp. 252³²; spøg.) Han var gaaet ud til højre (o: var forsvundet, død) og havde ikke efterladt os noget som helst at gaa efter. *Cheyney.Mor-kets Gerninger.* (overs. 1946). 32. 1.2) i udtr., der betegner, at en person for kortere ell. længere tid forlader sit hjem, sit faste opholds-
sted (ofte i forb. m. paa i udtr., der (jf. paa 2.s) betegner hensigt, formaal); som udtr. for at gaa en tur, foretage en kortere udflygt, udføre et udendørs arbejde olgn.: *Til vor lille Gjærning ud | Gik vi Smaa fuldgode. *Ing. RSE.VII.244.* *Du, som har Sorg i Sinde, | Gak ud i Mark og Lund. *Winth.HF.210.* jeg trænger til at komme lidt ud i det fri (o: i frisk luft, i naturen; jf. II. fri 7.2 slutn.) | ud i ell. paa landet, se Land 6.2. jf. ud i det blaa, ud i luften (u. III. blaa 3.3, Luft 6.1). || som udtr. for besøg hos andre, deltagelse i selskabelighed, besøg paa forlystelsessteder olgn. Han rider ud paa Frieri. *VSO.* Hans Onkel skulde mod Sædvane ud til Aften . . Han skulde været med ud, men undskyldte sig. *EJuelHans.TK.312.* først Kl. 9—10 slukker vi paa Kontoret henne i Kompagni-stræde, og saa driver jeg gerne sig ud sammen med *P.SvLa.FruG.38.* love sig ud (til middag olgn.), se III. love 1.4. ud paa livet, paa sjov, se Liv 5, I. Sjøv 4.1. || i udtr. for bortrejse; dels om udenlandsrejse, dels om rejse til et sted, der opfattes som afsidesliggende (sprogbrugen er ofte vaklende, jf. *Hjorta.(BerlTid.1915.Ajt.5.sp.1)* samt *Feilb.*) de fleeste her i Landet reise ud (o: til udlandet) i den Alder. *Holb.Jean.I.1.* (Christian IV) paatog . . sig en Rejse ud til Tydskland. *Slange.ChrIV121.* I frygtede for at jeg ikke skulde skrive naar jeg kom ud. *Oehl.Br.I.157.* Da sendte Kongen Tangbrand ud (o: fra Norge til Island). *Grundtv. PS.I.548.* De seilede ud paa Vikingetog. *VSO.* Paany begiver han sig ud paa Studierejse. *OFriis.Litt.209.* Iøvrigt hed det (i Vejby): ud til Helsingør, hen til Frederiksborg, hen til Fredensborg, ind til København, ned til Esrom og til Frederikssund. *AarbFrborg.1918.9.* jf.: Min Familie hjemme i Danmark, som havde Penge i Farmen, skrev ud (o: til Afrika), at jeg maatte sælge den. *KBlixen.AF.318.* ud i verden, se Verden. || uegl., i udtr., der angiver for-

andring af tilværelsesform; ofte i udtr. for, at man kommer ind i noget farligt ell. uheldigt. Børnene ere komne ud, igaar gik En af dem til Søes. *HCAnd.Breve.I.90.* hvorfor gik dou Niels yd i Krigen? *PNJørg.ER.4.* Man træder ud i Livet . . men man gaar ind i Døden. *Hjorta.(BerlTid.1915.Ajt.5.sp.3).* Hun vilde jo nok vide, hvad de havde for, men selv var hun sky for at komme ud i noget. *ThEw.FD.I.82.* komme ud i den kolde sne, se I. Sne 1.3. styrte, vove sig ud i noget, se II. styrte 5.2 osv. 1.3) i stilling umiddelbart efter et steds-adv. (jf. agter ud (u. agter 2.4), bag ud (u. III. bag 5.16), der-, didud, for ud (u. IV. for 19), hen-, her-, hid-, nedens-, nord(en)-, oven-, syd-, sønderud) ell. (især ⚡) en farvandsbetegnelse (jf. *Mikkels.Ordf.101*): den hele Flaade, som havde benyttet den længe ønskede gode Leilighed til at komme Sundet ud. *StBille.Gal.I.66.* Flaaden sejlede fra Kronborg den 1ste September; men næppe var den kommen Kattedattet ud, førend den fik uafbrudt Modvind. *TroelsL.VI.25.*

2) (jf. bet. 1) m. særlig tanke paa, at man fjerner sig fra, ell. at noget fjernes fra et sted; især m. tanke paa, at noget bevæger sig ell. bringes fra et mindre, snævrere omraade (undertiden: hvor det hører til, har været skjult) til et større, videre, mindre afgrænset omraade (undertiden: hvor det forsvinder, ell. hvorfra det ikke kommer tilbage); ofte i forb. m. bestemmelse, navnlig fra, der angiver udgangspunktet. 2.1) om bortfjernelse; ofte m. tanke paa, at en forbindelse, et forhold ophæves. Derfor gaar ud fra dem, og afsondrer Eder. *2Cor.6.17.* *Ud stormer Vinden fra Himmelens Porte. *Oehl.Digte.(1803).16.* hunden blev jaget ud | flytte (en gaard) ud, se II. flytte 1. lukke ud, se IV. lukke 17. kaste, smide, støde ud, se II. kaste 33 osv. (især ⚡) i udtr., der angiver, at man staar (twinges til) at staa op (af køjen, sengen): purre, rejse ud, se III. purre 3, II. rejse 1.2 og 4.2. (jf. bet. 3.2) i udtr. for afskedning som klæde, trække ud, se II. klæde 2.9, trække 55.1. (jf. bet. 6.2) m. bibet. af tab, odelæggelse: bide en tand ud, se I. bide 1.2. bære julen ud, se Jul 1. || i udtr., der angiver, at noget løsnes fra et sted, hvor det har været fastgjort; ofte om befrielse fra baand, fængsel. Øverst . . befoel Krigsfolkene at . . rive ham (o: Paulus) ud fra dem. *ApG.23.10.* binde (kvæg) ud, se binde 2.2. koble (maskine, maskindel olgn.) ud, se I. koble 1.3. løse ud, se løse 5.3. støde døren, (dør)fyldingen, ruden ud, se II. støde 3.1. || (jf. sp. 253³²) om ophævelse af deltagelse i foreningsliv, leg, spil; i videre anv. (især sport.) om (midlertidigt) ophør af, udgang af spil. ved den endelige afstemning om nye medlemmer af bestyrelsen gled N. N. ud | fodboldspilleren blev sparket over benet og maatte gaa ud (o: uden for banen ell. ud af spillet) | gribe ud (i kricket),

se gribe 7.10. melde (sig) ud, se II. melde 5.7. træde ud, se III. træde 31.2. om bold i forsk. spil: bolden gik ud til indkast; tennis-spilleren slog bolden ud; sparke (bolden) ud, se sparke 1. 2.2) i udtr. for, at noget fjernes fra et rum (en beholder olgn.) (gennem en aabning) ved en anstrenghed, ved at et lukke, en spærring fjernes. hælde (vand), klemme, kryste, presse, slaa, tappe (øl) ud, se II. hælde 3 osv. luften, vandet slipper ud, se II. slippe 18.1. || i udtr. for *udaanding* ell. *spytning*, *udspyning*. Hunnerne (hos hestelungeormen) lægger de embryonerede Æg i Bronkierne, hvorfra de ophostes og . . . kommer ud i det fri. *Mdsskr Dyrk. LIX.151.* aande, hoste, puste, spy, spytte ud, se II. aande 5 osv. (jf. bet. 2.5; nu sj.) om frembringelse af sproglyd, tale: en hidsig og vreed Mand toner og aander sine Ord anderledes ud, end en koldsindig og sagtmødig. *Høysg. 20 Anh.13.* endda er Vocal og Tone ikke et; thi en Vocal kan hviskes ud, og da være Tonen foruden. *smst. II.* jf. sige, tale noget ud u. II. sige 28.1, II. tale 26.2. 2.3) i udtr. for, at noget kommer ell. bringes frem fra et skjul, dukker op, viser sig; ofte om vandeløbs frembrud. Amerikansk U-baad dykket ud (o: op; jf. uddykke). *Tilsk. 1934. II. 183.* naar man har Sidesejlet borte, saa man kan faa Hovedet ud. *Lokomotiv T. 1943. 61. sp. 2.* grave (en skat) ud, se grave 4. springe, sprude, vælde ud, se springe 5 osv. || om *udfoldelse*, *tilsynkomst* ved *udvikling*, *vækst*. gro ud, se II. gro 3.1. træerne springer ud, se springe 4. sygdommen bryder ud, se Sygdom 1.3. 2.4) i udtr. for *deling* ell. (og) *udlevering*; *dels* om *inddeling* ell. (og) *uddeling*, *udstykning* i *smaa-partier*: dele ud, se III. dele 5.4. skive, skære ud, se II. skive 1 osv. sælge ud, se sælge 2.4. || *dels* i udtr. for at give, skille sig af med noget. efterat han (o: en røver) har klappet ham paa Buxelommen, siger han: Kammerat, jeg troer, Du har Guld, kom ud med det! *FrSneed. I. 499.* betale (penge) ud, se betale 1.1. forpagte, laane, leje ud, se forpagte 1 osv. rykke ud med, se I. rykke 3.4. || *dels* i udtr. for *ombytning*, *udveksling*. bytte, skifte ud, se III. bytte 5.5, III. skifte 6.6. || i udtr. for, at man *udvælger* (og fjerner) noget af en større helhed. det er det Almindelige, han abstraherer ud. *ClPet. Dramaturgisk Kritik. (1860). 166.* jf. bet. 5.3: Lad os nu analysere ud, hvad der er i Vejen. *BørgeMadsen. Komponisten. (1945). 122.* lede, pege ud, se V. lede 3.1, II. pege 1.1. vise skov ud, se vise. i videre anv.: skrive ud, se skrive 1.3 og 3.6. 2.5) som udtr. for, at noget *indre* (følelser, tanker) skaffer sig *afløb*, kommer til udtryk, ell. som udtr. for, at noget bliver (gjort) kendt, tilgængeligt for publikum. *Skam da faa den 50 Tærne, | hun gav ud det Raad: | „I faar ikke Havbor bunden i Dag | uden med stolt Signilds Haar.“ *DFU. nr. 144.* love en Belønning ud. *VSO. 1779* tog (*Crabbe*) til Lon-

don med nogle Digte, han forgæves søgte at faa ud. *NMøll. V. Litt. III. 342.* briste, bryde ud (i latter, graad), sprutte ud i latter u. briste 2.4, III. bryde 7.13 *slutn.*, II. sprutte 3.2. buse ud med, se II. buse 3.2. kaste ud (o: gøre udkast), se II. kaste 33.7. raabe ud, se raabe 5.5. tale (frit, rent) ud, *smf. II.* tale 26.1. || i udtr. for at tildele en noget, navnlig et slag, en straf. knalde (en lussing) ud, lange, stikke ud, se knalde 3 osv. 2.6) i udtr. m. obj.-skifte, der angiver, at noget fjernes fra et sted; steds (jf. bet. 5.1) i forb., hvor obj. betegner sted, genstand, hvorfra noget fjernes; ofte i udtr. for *rensning*, *tømnung*: Børste Kiolen ud. *VSO.* banke (sin pibe, en kedel) ud, bore (et rør) ud, drikke (et glas) ud, muge, stene ud, se II. banke 1.1 osv. || *dels* i udtr. for, at der ved *udhuling*, *-klipning* olgn. dannes en figur, et billede olgn. grave (bogstaver, linier) ud, klippe, skære, snitte, stanse ud, se grave 2 osv.

3) om *afvigelse* fra tidligere fulgt *retning*, om *forandring* af *stilling* ell. *omfang*. 3.1) om *ændring* af *retning* ell. *stilling*; ofte som udtr. for *tilfældig* ell. *vilkaarlig* *afvigelse*. glide, skride, svinge, vige ud, se II. glide 2.1 osv. || i billedl. udtr.; *dels* som *betegnelse* for, at man kommer paa *afveje*, *udvikler sig*, *opfører sig* *uheldigt*. arte, skeje ud, se arte 1, skeje 2.3 og 3.1. *dels* i udtr. for *uenighed*: lægge sig ud med en, se II. lægge 46.4. rage, skeje ud med (en), se III. rage 2.2, skeje 3.1. rive ud (med en), se IV. rive 7.1. 3.2) i udtr. for, at noget (*sammenfoldet*, *-presset*, *-snoret*) *løses* ell. (og) *strækkes*, *saaledes* at det *tilsyneladende* *udvides*, *bliver lige*, *jævnt*, *glat*. brede, folde, glatte, krænge, pakke, rette, spile, sprede, spænde ud, se II. brede 5 osv. || m. h. t. (*dele* af) *legemet*. strække armene, lemmerne, alle fire ud fra sig, se II. strække 4.1. jf. bet. 4: Hun har altid foretrukket at ligge fladt ud. *KAabye. KA. 7.* spec. om *bevægelse*, *hvorved* (et af) *benene* føres stærkt frem ell. til siden; ofte i udtr. for *rask gang*. skrabe, skridte, skræve, slaa, spjætte, sparke ud, se IV. skrabe 5.3 osv. 3.3) i udtr. for, at noget *antager* ell. *bringes til* at antage større *omfang*, *strækker sig*, *svulmer op*. banke (guld) ud, bulne, puste, røre ud, vide (sig) ud, se II. banke 1.1 osv. koge ud (o: koge til mos olgn.), se I. koge 1.3 og 2.2. som udtr. for, at en *aabning*, *revne* i tøj bliver større, at en (*del* af) en *klæde-dragt* gøres *rigeligere*. Hans Skjorte . . . har et lille Hul, der blir flaaet ud til en Flænge. *CHans. BK. 43.* ringe, sy ud, se IV. ringe 2.3, sy 5.10. || i udtr. for *tillagende* *fedme*. lægge, æde sig ud, se II. lægge 46.5, æde. || i udtr. for, at et rum, en *hulhed* *fyldes*. *den (o: *maanen*) fylder | Sin hele Runddeel ud. *Heib. Poet. IX. 61.* fylde en Sø, en Dam ud. *D. & H. overf.:* han fylder sin Plads godt ud (o: *gør god fyldest i sin plads*). *smst.* spække, stoppe ud, se spække 2.3, I. stoppe 2.2.

4) til bet. 1-2, uden (udtrykkelig) forestilling om bevægelse, angivende retning ell. stilling. 4.1) om retning for (en egentlig ell. tænkt) bevægelse. Der gik i gamle Dage et Vandløb inde fra Landet og ud til Isefjord. *Grundtv. Udv. II. 628. (der) lød . . . Lat-ter ud paa Gangen. PHans. KK. 171. (læreren) spør . . . ud i Klassen. CHans. BK. 109. *Ud under Taget hvirvler | Røgen af deres Tobak. KaiHolb. ZH. 28. || i særlige forb. m. præp. ud fra, (jf. bet. 2.1) til angivelse af udgangspunkt. Ud fra alle Vinduer skinnede Lysene. HCAnd. (1919). II. 207. (det er forfærdeligt, som der lugter ud fra (værelset). ErlKrist. DH. 144. Der er Is et Stykke ud fra Stranden. JacPaludan. (Pol. 3/4 1944. 10. sp. 6). jf. bet. 4.2: Festsalen, hvor Dannebrog hang ud fra Væggene. smst. 14/1 1942. 3. sp. 4. overf., om udgangspunkt for virksomhed, tanke, ell. om op-hav, hvorfra noget stammer: (tyskerne) gjorde 20 ikke ringe skade i hele Nordslesvig fra dette faste punkt (∴ Aabenraa) ud. ADJørg. IV. 278. Grønland . . . var blevet koloniseret ud fra Norge. OFriis. Litt. 517. høre efter, hvad vi læger siger ud fra mange aars erfaringer. HNorlev. L. 182. stamme ud fra, se II. stamme 1.2 og 3. ud (i) mod, i forb. som gaa ud (i) mod, række ud (i) mod, se VI. mod 2.1. ud paa, (jf. u. bet. 1.2) om virksomhed, stræben, der er rettet mod et vist maal. gaa, 30 løbe ud paa, se gaa 37.9, II. løbe 41.3. sætte ud paa, se II. sætte 55.1 og 12. || (jf. bet. 4.3 og 5.1) om udstrækning i retning bort fra noget. en Udbygning fra den store Bro løber langt ud i Søen. Hauch. VZ. 54. en dyb Rødmø (skød) sig op over hendes Hals og Ansigt — helt ud i det lille . . . Øre. Pont. GA. 52. det dirrer helt ud i Fingerspidserne af elektrisk Spænding. JohsWulff. T. 46. *det var det samme | ud til den allermindste Enkelt- 40 hed. [KMunk.] Pilatus. (1937). 55. i forb. som fra . . . og ud, fra et punkt til yderspidsen, yderpunktet af noget: fra Albuén og ud havde han ingen Følelse mere. MartinAHans. NO. 190. jf. u. bet. 7.2: fra linie 20 og (stykket) ud | m. særlig forestilling om afslutningen paa, resultatet af noget. falde ud (∴: faa et vist udfald), se II. falde 9.22. løbe ud i sandet, se II. Sand 1.3. munde ud (i), se II. munde. || om retning for synet. med glad Forhaabning skue vi ud i de kommende Aar. Mynst. BIS. III. 60. *Ud fra mit lille Huus | Har jeg . . . set det. Winth. II. 241. stirre ud i natten, se Nat 4.1. || (jf. bet. 1.3) efterstillet en retningsangivelse. Der (∴: paa taarnet) kan man vist se vidt ud. Gjel. HS. 17. man kommer til (stedet), naar man følger Strandstien en 3 Kilometer videre ud. ChrNBrodtersen. ThøgerLarsen. I. (1942). 20. lige ud, se VIII. lige 6.5 (og ligeud 1.2). styrbord ud, se 60 Styrbord 2. (paa) vejen ud, der er ingen vej ud olgn., se Vej. 4.2) om stilling; dels i udtr. for, at noget rager, springer frem fra noget andet. (han) sad skrævs i det aabne*

Vindue, saaledes at det ene Been hang ud i den frie Luft, det andet i Stuen. PMøll. (1855). II. 80. krage ud, se IV. krage. pose, strutte ud, se II. pose 2.1, II. strutte 2. || dels (især ⚓) i udtr. for, at noget bringes paa plads (inden anvendelsen). lægge Aarerne ud. Scheller. MarO. 179. føre (anker), hale (sejl), hænge (flag), stikke (reb) ud, se II. føre 6.14 osv. || om stilling, hvorved noget ligger (er anbragt, beliggende) saaledes, at det er synligt udefra ell. støder op (med façaden, breidsiden vendt) mod noget. (især i forb. m. vende). den gamle Æske, her ligger, kan være Bagtæppe; vi vende Bunden ud. HCAnd. (1919). IV. 345. PalM. (1909). II. 121 (se u. ind 1.2). En Paryk af Faareskind, hvorpaa Ulden vender ud. VSO. VI. 361. vende det hvide ud af øjnene, det laadne ud, se hvid sp. 850^{oe}. laadden 1.1. ud (i) mod: I en aaben Dør ud imod Veien sad en Tienestepige. Molb. Reise. III. 53. (villaen) laa paa et Højdedrag ud mod Kattedgat. AaDons. MV. 30. de Steenporte, der staae ved Sidealleen og Alleegaden ud til den saakaldte Ridebane. Oehl. Èr. I. 13. (han) tog ganske flot . . . hele tre (værelser), alle ud til Søen. HCAnd. BC. IV. 234. Døren ud til Bryggerstod stod paa Klem. Elkjær. NT. 20. stode ud til, se II. stode 9.1. den prægtigste Have, som jeg boer lige ud til. PHans. KK. 169. gaa ud til bens, se Ben sp. 296^{ss}. — i videre anv., om udsæende. se ud, se 12. tage sig (godt, daarligt) ud, se II. tage 46.10. 4.3) (jf. bet. 7.2) om tilstand (gennem en vis tid). ligge, lægge ud til græsning olgn., se I. ligge 36.3, II. lægge 46.6. især om varighed gennem længere tid og ofte i udtr. for, at noget forsinkes, forhales: fyldte Tiden ud (∴: faa has paa, fordrive tiden). D&H. holde ud, se II. holde 46.2-4. hale (arbejdet, tiden) ud, se II. hale 5. drage, strække, trække ud, se u. III. drage 14.13, II. strække 14.4, trække 55.4. || m. flg. præp. i udtr., der betegner varig tilstand ell. beskaffenhed. (lige) ud i eet, se II. en 4.1. ud i een ell. eet køre, eet stræk, eet træk, se I. køre 2 osv. komme ud paa eet († paa eet ud), paa det samme, se II. en 3.2, I. samme 1.3. † ud paa rad (∴: i træk). Moth. U29. 5) (jf. bet. 2.3 og 6) i udtr. for, at man (under overvindelse af visse vanskeligheder) udfører et vist arbejde med et ønsket resultat for øje; især i udtr. for, at noget underkastes en vis bearbejdelse ell. behandling, hvorved det bringes i behørig stand ell. færdiggøres. 5.1) i al alm. Dette Brød er ikke bagt rigtig ud. VSO. Marouquin . . . taaler at arbejdes tyndt ud. Vort Hj. IV. 2. 143. ferske, gløde, lufte, mure, rense, skolde ud, se ferske 2 osv. rede (et skib) ud, se VI. rede 1.1. ruge (æg) ud, se II. ruge 1.1. sætte ud paa noder (∴: sætte i musik), se Node 1. || i udtr. for ikklædning, udpyntning, udstaffering. fly (et lig) ud, klæde ud, maje ud, pynte ud, sy ud, se

II. fly 1.1 osv. **5.2**) om behandling af person; dels om udspørgning, forhør: fritte, spørge (en) ud, se III. fritte, II. spørge 3.4. || *dels i udtr. for irrettesættelse, haan, latterliggørelse (især ved intr. verber, der ved denne forb. m. ud bliver trans.)*. grine, hysse, le, skamme, skælde (en) ud, se grine 1.3 osv. **5.3**) m. særlig tanke paa resultatet. arbejde et Skrift ud. VSO. bringe ud, se II. bringe 5.14. føre, rette (noget) ud (∴ udføre, udrette), se føre sp.453^{af}, V. rette 10.7. ruge (unger) ud, se II. ruge 1.1. *jf. bet. 6: pine ud, se II. pine 4. (nu næppe br.) i udtr. m. nedset. bet., om sjuksket arbejde*: jakke, jaske ud, se II. jakke 1, jaske 2.2. || *om resultat af udspørgen, tankearbejde olgn.* faa ud, finde (noget) ud (nu alm.: finde ud af noget). *Livets Navn — hvor har jeg søgt det, | men jeg fandt det aldrig ud. *KMunk.Tempelvers.(1939).7.*), grunde ud, regne ud, spekulere ud, se faa sp.595^{af} osv.

6) (*jf. bet. 5*) om ophør, tilendebringelse af en vis virksomhed ell. et vist forhold. **6.1**) i udtr. for, at en virksomhed tilendebringes, at noget gøres helt færdigt. jeg har smøget Piben ud. *Holb.Ul.IV.2*. I Aften fortæller du os dog Eventyret ud? *Ing.EF.II.57*. Om sider have de fegtet Striden ud. VSO. (kaffe)Møllen malede ud (∴ malede de sidste bønner). *Pol.^{12/11}1941.9.sp.3. jf. bet. 6.2: Som Digter* havde han paa dette Tidspunkt næsten skrevet sig ud. *NatTid.^{12/11}1948.4.sp.3.* || *betale ud, (jf. udbetale) betale en gæld helt, fuldt ud, navnlig m. h. t. prioriteter.* *CFMortens.RW.129.* han har betalt prioriteterne i sin ejendom ud | høre (nogen ell. noget) ud, se høre 2.5. læse (en bog olgn.) ud, blive færdig med læsningen af. VSO. han maatte hellere læse sin Bog ud i Dag. *Isak Din.FF.493.* (hun) tigger og ber ham om at blie og læse ud. *CHans.BK.143.* skrive en bog ud, se skrive 1.3. strikke ud, se V. strikke 1.1. *jf. bet. 6.2: have stridt ud (∴ være død), se stride 4.* || *m. forstærkende bet.; dels i forb. m. verber, især til angivelse af, at der efter en anspændelse, anstrengelse kommer en lettelse, hvile:* Men skulde Angeren frem, saa maatte der først fortvivles tilgavns, fortvivles ud. *Kierk.XI.171.* Man ligesom aandede friere, nu Jordefælden var overstaaet, man sukkede ud. *JørgenNiels.KB.122.* (hun) hulkede ud ved Tantens Bryst. *HSeverinsen.D.32.* (vinderen i kapsvømmingen) svømmede sig ikke engang ud (∴ anstrengte sig ikke til det yderste). *Socialdem.^{20/11}1948.4.sp.4.* græde (sig), hvile (sig), le, puste, rase, sove, spille (sig), tale (faa talt) ud, se græde 1.1 osv. *dels i forb. m. adv., der angiver fuldendelse af handling, spec. (jf. bet. 2.5) at man siger sin mening ligefrem:* bart, fuldt, glat, helt, plat, rent, rundt ud, se III. bar 3.1 osv. **6.2**) i udtr., der angiver, at noget bringes til at forsvinde, ophøre, ell. at noget

udslettes, ødelægges; dels i betegnelser for, at ild, lys slukkes: brænde, gaa ud; blæse, slukke ud; se II. brænde 26.3 osv. *dels i udtr. for, at virksomhed ell. tilstand (liv) ophører:* dø, ebbe, klinge, tone ud, se dø 3.4 osv. *jf.:* naar de enkelte (kognac-)Mærker efterhaanden gaar ud (∴ bliver udsolgt), saa kommer der ingen ny Forsyning hjem. *Pol.^{20/11}1934.7.sp.2.* sove noget ud, se sove 3.2. || *i udtr. for ødelæggelse, udslettelse.* kradse, radere, slette, strage, vaske, viske ud, se II. kradse 1.1 osv. || *m. forstærkende bet.; dels i udtr., der angiver, at man piner, plager en:* hungre, magre, marve, plyndre, sulte en ud, se hungre 1.2 osv. *dels (jf. u. bet. 2.1) i udtr. for at fortrænge en:* konkurrere, købe, stemme en ud, se konkurrere 3.2 osv.

7) om tidsforhold. **7.1**) (*jf. bet. 4.3*) angivende et fremrykket tidspunkt inden for et længere ell. kortere tidsrum: efter at nogen, en betydelig del af tidsrummet er forløbet; især i forb. m. paa, i udtr. som ud paa aaret, dagen, natten. Lugten er sterkere om Morgenend end ud paa Dagen. *LTid.1725.253.* Slaget vedvarede indtil ud paa Natten. *Schousbølle.Saxo.321.* De Andre kom først noget ud paa Eftermiddagen. *Molb.Dagb.225.* Isflager mere af Teen udpaa Foraaret. *Rosenb.III.535.* Ud paa Vinteren blev det . . . galt med at faa Smør. *ErlKrist.NS.100.* langt (længere), midt, sent, silde, sildig ud paa dagen, natten osv., se lang 4.1 osv. || *foran andre præp., navnlig i, især i udtr., der angiver vedværen, bestaaen (et stykke) ind i fremtiden, fremover.* Ætlingerne (af storkøbmanden skulde) naadigt skænke de Husarme deres Sjølegaver ud gennem Aarhusreder. *ORung.SM.21.* han vilde have Lov til ogsaa ud i al Fremtid at være hendes Beskytter. *Steenberg.H.II.95.* Det var ud (alm.: hen) i September og smældhed. *MLorentzen.(Pol.^{9/11}1942.Sønd.2.sp.1).* hans værk vil blive staaende langt ud i fremtiden | **7.2**) (*jf. bet. 6*) efterstillet en betegnelse for et tidsrum, i tilfælde, hvor der særlig tænkes paa et tidsrumms afslutning, om varighed gennem et vist tidsrum til dets ophør; dels i mer ell. mindre faste forb. m. verbet (og tidsbetegnelsen): jeg vil gerne holde den Tid ud. *Holb.Jean.IV.6.* Vi havde ikke Ro til at være Tiden ud i det lille Fiskerleje (i vor sommerferie). *AnnaLarssenBjørner.TeaterogTempel.(1935).104.* Nærmere sig den Alder, da de kan faa Kørekort, kan de tit ikke vente Tiden ud. *Duelund.N.149.* gaa, ligge, sidde sin tid ud, se gaa 1.4 osv. staa sine læreaar ud, se Læreaar. tjene (tiden, tjenesten) ud, se tjene 10.5. || *dels knyttet til en absolut brugt tidsbestemmelse.*

*Slottet Fridriksberg . . . | Hvor denne Maaned ud, Han agtet at forblive! *ChrFlensb.DM.I.4.* Aftenen og Natten ud bliver de hos Vonnerne. *Jørg.YD.48.* saa blev der danset

Natten ud. *Bregend. Birgitte Borg. (1941). 184.* aar (dag) ud, aar (dag) ind, se I. Aar 5, Dag 7.11 (og ind 7.4.) ved uegl. tidsbestemmelser: Afhandlingen ud eksemplificeres Tanken om Smagens Forskellighed. *Billeskov J.H.II. 150.* hele festmiddagen ud kedede jeg mig ! || (*især foræld.*) i *udtr.*, der angiver højtidelig ell. ferslig afslutning paa begivenhed. drikke, skyde (det gamle aar) ud, se II. drikke 4.9, skyde 33.2.

8) bet. 1-2 i særlig syntaktisk anv. 8.1) i tilfælde, hvor et bevægelsesverbum kan tænkes udeladt, *især efter maadesverberne* maatte, skulle, ville (jf. *Mikkels. Ordf. 722 j. samt Damia. III. 176 f. 256 j.*) || til bet. 1.1 og (navnlig) til bet. 1.2, i *udtr.* for foretagelse af udflugt: Den lystige Siæl faar overhaand, saa skal jeg ud i Byen . . for at skaffe hende Compagnie. *Holb. Vgs. (1731). I. 5.* *Ud maa han, ud i Frihed, ud af Staden! *PalM. U. 283.* 20 *talem.*: den maa du længere ud paa landet (l. br. Amager. *Majkatten. 1945-46. 47*) med, se Land 6 slutn. || (*dagl.*) i *udtr.* for, at man maa forlade stuen for at forrette sin nødtørf. Ud paa Natten vaagnede jeg . . badet i Sved . . I næste Nu maatte jeg op og ud. Jeg fik et Anfald af voldsomme Brækninger. *Bjarnhof. LE. 134.* Naar en Mand ser fraværende ud, kniber Øjnene sammen og mimrer med Munden, skal han altid enten „ud“ eller ogsaa holde Tale. *Pol. 291. 1945.* 30 *Sønd. 4. sp. 4.* || *angivende, at man skal paa besøg, paa restauration, forlystelsesetablisement, paa rejse olgn.* en Vogn (holdt) uden for. Jeg bildte mig derfor ind, at der enten maatte være Fremmede, eller Jomfruen vilde ud. *Prahl. AH. I. 22.* Vi skal ud i Tivoli. *Gylb. TT. 205.* det vilde være rart med et enkelt Stykke Smørrebød bagefter. Hun vilde med andre Ord „ud“, men i al Beskedenhed. *Jac Paludan. KK. 417.* || (jf. bet. 1.2 slutn.) om ændring af levevilkaar, forhold. De to første Døtre maatte en Tid ud i almindelige Tjenestepigepladser. *KM Koføed. Bornholmske Særtinge. (1934). 36.* Vi vil ikke ud i noget, vi ikke kender. *Sv Claus. ER. 9.* || til bet. 2.1. Du (o: en vagt ved porten) skal ingen Modstand giøre, men alleene vare mig ad, naar du fornemmer, at nogen vil ud. *Holb. Masc. I. 8.* Da hun ikke har . . nogen 50 Nydelse af Selskabet (o: Musikforeningen) . . vil hun ud (o: melde sig ud). *HCAnd. BC. I. 270.* Huset nedrives. Vi skal ud. Cykler og Cykledele til Spotpriser. *Pol. 291. 1933. 22. sp. 3.* *Ud vil jeg! ud! (o: om udlængsel fra snævre, trykkende forhold), brugt som bevinget ord, efter Bjørnson. *Arne. (1858). 132.* || (jf. bet. 2.5) om hemmelighed ell. skjult følelse. Just derfor, fordi det er Magt paaliggende at tie . . just derfor maa det ud. *Holb. Mel. I. 6.* 60 Det skulde ud, nu er det sagt. *Gronb. H. I. 25.* Det er Vitaliteten i Trolle og mig, der presser paa og vil ud. *Johs Wulff. T. 49.* det skal frem, om det saa skal ud (i) gennem ell. af ens

side(r), sideben, se I. Side 1.1, Sideben. || (jf. bet. 2.4-5) i forb. m. med, i *udtr.*, der angiver, at man fremkommer med en meddelelse ell. udleverer noget. *visse Folk har store Koren-Banker, | Og vil ey ud dermed. *ChrFlensb. DM. II. 47.* om mit Liv beroede paa Bekiendelsen, saa maatte jeg ud med Sandheden. *Biehl. Cerv. LF. I. 36.* Jeg skal skrive mit Navn i (hotelværtens) Bog, jeg skal ud med mit Pas. *Hz. VII. 302.* (han) bød ham Mad, men Brændevin vilde han ikke ud med. *AndNz. PE. II. 235.* hun kan se paa ham at der er noget han vil ud med, men hun maa sætte ham igang. *Hilmar Wulff. VL. 80.* maatte, ikke turde, ikke ville ud med sproget, se I. Sprog 2. 8.2) i forb. m. et verbum (sideordnet ell. underordnet, indledet m. at eller og [og]), som angiver hensigten med bevægelsen (jf. II. at 10.1, II. og 11.3.) en Sædemand gik ud at saae. *Matih. 13. 3.* Nu gaar jeg ud og hjælper Tante. *Wied. TK. 87.* Det saae ud, som om Haver og Hegn og Huse og Træer, altsammen, var kommet ud og flyve. *Rørd. Va. 79.* komme ud at rejse, se III. rejse 1.1. gaa (køre, ride) ud at spadser, se spadser 1.1-2. || i tilfælde svarende til bet. 8.1. hun maatte ud og tage Luft. *Holb. Masc. III. 3.* Jeg skal i Gallop ud til C. og spise tilaften. *Hz. V. 317.* Jeg tror jeg vil ud og røre Lufferne lidt. *AndNz. DL. 70.* || i tilfælde svarende til bet. 8.3. ud og fej gaden! | i reklame-slagord som: *Ud og se | med D. S. B., se *Vogel-Jørg. BO. 99. 8.3* uden verbum (*ellipt.*). Drengen ud, og han paa Hesten og afsted. *Blich. (1920). XXVI. 12.* Saa ringer det paa Hoveddøren . . Manden ud. Det var et Par Naboer. *MLorentzen. AL. 43.* || *især i kommandoer, trusler.* *I Polske Mærre ud! Herud Vestphalske Sviin. *Holb. Paars. 209.* *Hver Snekke ud! | Hver Mand ombord! *Boye. PS. II. 109.* Politiasistenten pegede paa Døren og raabte: „Ud!“ *Pol. 291. 1940. 4. sp. 3.* Aarerne ud! *Scheller. MarO. 169.* ud paa Rærne! *smst. 321.* reb ud! se II. Reb. ruder ud! sagde glarmesteren, se I. Rude 2. sabel ud! se I. Sabel 1. || (jf. u. bet. 1.1; *teat.*) i sceneanvisninger. Frem, Ibn Aja! (ud). *Drachm. VIII. 448.* „Til Kongen!“ De tre hurtigt ud. *smst. XII. 12.* Det ringer. Pigen ud for at lukke op. *Bergström. PD. 48.* ud til højre ell. venstre: *Drachm. 100IN. 52.* jf. (*jarg.*): Ud til højre (o: gaa)! *Majkatten. 1945-46. 85.* || i forb. m. med; *dels i opfordring til, befaling om forsvinden:* Ud med sig! „Hørups Valgkreds“ 1902. (1892). 62. Ud — med — ham — ud — med — ham. *Hebo. MD. 15.* *dels i opfordringer til at fremkomme med, udlevere noget:* *Ingen af os her sig skamme, | Hvis hans Siæl er Dydens Ven, | Ved en reen og ædel Flamme, | Og den Møe, som tændte den. | Ud med Navnet! ingen sveig! *Bagges. IV. 41.* ud med tre Mark. *Schand. TF. I. 89.* ud med sproget, se I. Sprog 2.

9) i særlige, faste forb. m. præp. og adv., jf. ud-ad, -efter, -omkring, -over, -til.

9.1) ud ad. 1. (nu sj.) til bet. 1 og 4 samt ad A.1, om (egl. ell. forestillet) bevægelse hen imod. Fra Dom-Kirke-Risten ud ad Marken strækker sig en Gade. *Holb.Berg.40.* mod Østen ud ad Haugen er en Stue . . paa 3 Fag. *LHøyer.G.81.* især (jf. udadtil) m. flg. adv. til: Indtil 1753 . . har den vestre Længde været Stuelængde, som vendte ud ad Gaden til. *SMBeyer.E.30.* (borgen) kunde 10 derfra sees mange Mile ud ad Havet til smst.139. Han gik ud ad Marken til. *VSO.* 2. til bet. 2 og ad A.4, om vej, der følges uden bevægelse (i tilfælde, hvor der særlig tænkes paa bortfjernelse, er der stærk vaklen ml. ud ad og ud af), kaste Penge ud ad Vinduet. *VSO.* Saa sætter (hunden) af i Spring ud ad Døren. *Sv Grundtv.FÆ.I.102.* (vi tager) en Vogn og kører lidt ud . . Ud ad Strandvejen. 20 *PLEvin.Hjem.(1919).135.* lige ud ad landevejen, se Landevej 2.4. gaa ind ad det ene øre og ud ad (af) det andet, se Øre. (jf. ad A.5; nu dial.) om tidsforhold; (alm.:) ud paa (se u. bet. 7.1). Det var imidlertid blevet noget ud ad Eftermiddagen. *NPWiwel.JL.79.* Ud ad Natten blev han mat. smst. 200. *Statsradiofonien.Dansk.IV.27* (nordsjøell.). 3. (sj.) ved sammenblanding med ud af (1); bort fra. Det var noget ud ad vores Vej 30 (o: en omvej). *AHenningsen.LGJ.216.* 4. som adv., se udad.

9.2) ud af; navnlig i anv. svarende til af A.1.2 og ud 2: 1. om bevægelse fra et sted, som noget har været i ell. paa; ofte om bortfjernelse (med magt), løsrivelse. de grebe Paulus, og drog ham ud af Templet (1907: uden for Helligdommen). *ApG.21.30.* Dronningen (gjorde) sig færdig til at reise udaf Sverrig. *Holb.DH.III.164.* *Fuglene flagre af 40 Rederne ud. *Ing.RSE.VII.236.* jeg har faaet hende paa et godt Sted og vel ud af Huset. *Heib.Poet.VI.46.* i faste forb. (ofte m. overf. bet.), fx. hjælpe ud af (forlegenhed), komme ud af (en knibe, ud af det), redde ud af (en knibe, en brand), rive ud af (haanden paa), rømme ud af (landet), se hjælpe 2.4 osv. (sætte) ud af indgreb, ud af kraft, ud af mode(n), (falde) ud af rollen, ud af sengen, ud af stedet, se Indgreb 1 osv. || i udtr. for 50 at tage noget af syne. sejle et skib ud af sigte, se II. sejle 2.1. komme (en) ud af syne, se Syn 2.2. || om ophævelse af deltagelse i virksomhed, foreningsliv, leg, spil. Han var med at agitere os to ud af Sogneraadet. *HKaarsb.DT.37.* Han vil ud af sit Ægteskab. *Leck Fischer.EnKvindepaa fyrrer.(1940).180.* skrivne ud af skolen, se skrive 3.6. ud af spillet, se I. Spil 6.4. jf. gaa ud af sagen u. Saga 3.2. 2. (jf. bet. 2.2) som udtr. for, at noget kommer, 60 bringes frem fra et mindre rum, fra et sted, hvor det hører til, har været fastgjort, at noget viser sig, kommer til syne. *Erling! bløder du? | . . Der triller Purpurdaaber | Ud

af dit Bryst imellem Roserne. *Oehl.III.152.* (han) tog en lille Brændevinflaske ud af sin Lomme. *Ing.LB.I.41.* *gjennem Døren ind med Protocollen | Saa let han sprang, som ud af Flasken Tollen. *PalM.V.257.* Han . . halede en Vinflaske ud af et Støvleskaff. *ErikKrist.BT.74.* i faste forb. (ofte m. overf. bet.): være grebet ud af luften, som snydt ud af hans næse, se Luft 6.1, I. Næse 4.3. stirre øjnene ud af hovedet paa sig, se II. stirre 1.3. slaa noget ud af hovedet, faa noget ud af tankerne, se Hoved 5.1, I. Tanke 2.4. || (jf. bet. 2.5) i udtr. for meddelelse, navnlig af aabenhjertig, frimodig art; ofte i opfordringer til at tale tydeligt, uden omsvøb. Tal ud af Munden (o: hør lig for Andre, tydelig, forstaaelig). *VSO.* (som) talt ud af mit hjerte, min sjæl, se I. Hjerte 3.1, Sjæl 2.2. ryge ud af en, ryge en ud af munden, se ryge 4.2. tale lige ell. rent ud af posen, af skægget, se I. Pose 3.1, I. Skæg 1.3. 3. til bet. 3, om afvigelse fra tidligere fulgt retning, forandring af stilling ell. tilstand. (ofte i forb. m. komme, jf. II. komme 53.4 og 11). *Hjælp nu, Gud-Fader i Himmerig! | Jeg er udaf min Led (o: faret vild). *DFU.nr.28.58.* *Det og paa samme Tid begynte sterck at blæse, | Saa Skibet i en hast kom udaf rette Laab. *Holb.Paars.261.* Vi tjene dog Kongen saa godt vi kan, hvorvel vi kom lidt ud af Veien, han sendte os. *Ing.KE.II.149.* jf.: Det vilde ikke være ud af hendes Vej at gaa hjem ad Stien. *Roberts.PilgrimsHyttten.(overs.1940).74.* ud af balance, kurs, slag, spor, stil, takt, se Balance 2 osv. || i udtr. for at 80 tage sindsligevegt. Et lille Ord . . vil, naar jeg hører det fra Deres Excellences Læber, bringe mig ud af mig selv, af lutter Glæde. *Heib.Poet.VII.339.* *Nøjgaard.Kaj Munk.(1945).32.* ud af koncepterne, sit gode skind, se Koncept 3.1, Skind 2.3. 4. (jf. bet. 4) uden tydelig forestilling om bevægelse; om 90 retning: Vinden blæser ofte meget haardt ud af Hval-Fiorden, saa man ikke kan seile den ind. *IslKyst.33.* Der er kun en eneste Vej ud af dette. *OlfRicard.K.129.* || om sted, hvorfra et sansindtryk modtages, hvorfra en kraft, virkning udgaar. (hun) læste mine Ønsker ud af mit Blik. *Schand.O.II.369.* Ud af de nu følgende Linier i Grundtvigs Svar taler en . . alvorlig Harme. *PHans.H.88.* lyse ud af (ens øjne), se lyse 3.4-5. jf. regne ud af hovedet u. Hoved 5.1. || om retning for synet. *Tidt ligevel til en Smule Trøst | Jeg ud af Fængselet titter. *Blich.(1920).XX.222.* (hun) albuede . . sig ud mod Garderoben, mens hun ud af Øjenkrogene holdt Øje med ham. *ErikKrist.DH.8.* jf.: Han lægger an og skyder ud af Scenen. *Oehl.III.60.* || om stilling. hand stak ham ind i halsen, at karden (o: kaarden) sad ud af nakken. *Moth.S165.* tæn sidder ud af skoen. smst. jf. u. II. sidde 28.1, II. stikke 38.10. 5. (jf. bet. 6.1) m. tanke paa resultat. faa (ell. have) noget

ud af noget *olgn.*, se II. faa 7.2, IV. have 9.5. hitte ud af noget, se hitte 4.2. komme ud af noget, se II. komme 53.6. 6. (jf. af A.18.2) ved sammenblanding m. ud af (2). ind ad den ene Side og udaf den anden. *Høysg.S. 133.* Han springer op paa Reelingen af Baaden, og seer ud af (rettet fra: ud ad. *Ew. (1914).VI.249*) Havet. *Ew. (1914).III. 190. Blich. (1846).VI.129* (se u. ad A.4). Bogen faldt ud af Vinduet. *VSO.* Drengene piler ud af Broen . . og forsvinder i Taagen. *BerlTid. 1/1926.M.7.sp.4. 7.* (forb. ud af udtales i denne anv. ofte tryktsvagt; især foræld., poet. ell. dial.) i tilfælde, hvor ud nu i alm. spr. jøles forstærkende (jf. bet. 6) ell. overflødig (pleonastisk); fx. svarende til af A.3.1: *Barken sprak udaf Egetræ. *DFU.nr.8.22.* udrydde Trolddom udaf Staden. *Holb.Hex.VI. || til af A.4.2, om det, hvorfra noget hidrører, spec. om kilde til viden olgn.* *Det svared Dronning Sofii udaf ret Harm: | „Det var og nok for et Bondebarn!“ *DFU.nr.18.15.* man kand icke dømme om nogens Skjønhed udaf Ansigtighed alleene. *Holb.Ul.Prol.* *Han lærer dem ej alene | Udaf den prentede Bog. *Blich. (1920).XIV.152.* see den hele Begivenhed forklaret udaf naturlige Aarsager. *Recke. ST.75. || til af A.5, om sted ell. (især) sløgt, samfund, hvorfra man stammer, ell. hvortil man hører; ogs. om oprindelse i al alm.* *Jesus udaff Nazareth. *Kingo.SS.IV.470.* *Jeg er en Skærslibermand . . | kommen udaf fremmed Land. *Børnerim.III.10.* *Jeg synger mine Sange | Udaf mit fulde Bryst. *Drachm.D.128.* han var udaf ringe Slægt. *Gravl.AB.54.* Faderen Johan Grundtvig . . var ud af en gammel Præsteslægt. *HalKoch. (Grundtv. (1940).I. VIII). || til af A.6, om stof ell. materiale.* *I tage denne Ring udaf Guld hiin rød. *Oehl.XXIV.52.* *min vælske Rok udaf Filsben smaa. *Gjel.HS.214.* Sin Fløjte havde han selv lavet udaf en Hyldepind. *Gravl.EB.47.* om forb. gøre ud af, se gøre 6. || til af 7, om grund, årsag, anledning. *(de var) stive udaf Frost. *Holb.Paars.21.* jeg elsker dig udaf min inderste Sjæl. *JPJac. (1924).I.291.* „Naa!“ sagde Thomas ud af sin store Velopdragenhed. *JørgenNiels.D.43.* || til af A.8, om person, hvorfra en virkning udgaar. (især ved verber i pass.). alle klæder forarbejdes udaf qvindfolk. *Holb.DNB.31.* Han kand komme i Fattigdom og Sygdom . . blive forladt ud af andre Mennesker. *Mossin.Term. 557. Blich. (1920).VI.297.* || til af A.9, om middel ell. redskab. Jeg ved slet ikke, hvordan jeg skal klare det altsammen ud af min Løn. *BechNygaard.T.136.* jf. ud af den karske bælg u. Bælg 5.2. || til af A.10-11, om mængde ell. antal, hvoraf noget udgør en del, ell. om art, hvortil noget hører. *Strømme ud af Blood. *Holb.Paars.103.* *Den tredie William af Cumberland — | Den bedste udaf dem Alle. *Blich. (1920).X.15.* Ud af alle de Lande, jeg har været i, synes jeg absolut

bedst om Forholdene i U.S.A. *Strange.NS.39.* || jf. af A.12 og 14, som udr. for henseende. en Ven og Patron udaf studerende Folk. *Gram.Breve.2. (Chr.I)* var udaf Vext en stærk, høi . . Herre. *Grundtv.Udv.II.646.*

9.3) ud efter. 1. (jf. efter 1.3 og 2; l. br.) til bet. 1.1, om retning for bevægelse: ud imod. Veien løber derfra ud efter Nord. *VSO.* L. sagde farvel og gav sig til at traske udefter Sundby. *MKlitgaard.MS.174. 2. som adv., se udefter.*

9.4) ud for. 1. om bevægelse til stilling ved forsiden af ell. i nærheden af: ud foran. *Sankt Oluf lader en Snekke bygge, | han skød den ud for Strand. *DFU.nr.9.2.* *De slæbte som en Køter | Ham ud for Borgeled. *Winth.HF.9. jf. †: (jeg) faldt . . need ud for (2: need ad) Brincken. Æreboe.12. smst. 144. især (jf. bet. 3-4) om uegentlig bevægelse: stirre ud for sig, se II. stirre 1.1. strække benene ud for sig, se II. strække 4.1. ofte i udr. for, at man udsættes for noget ubehageligt, kommer i vanskeligheder: komme, rage ud for, se II. komme 53.13, III. rage 2.2. gaa ud for fuglestangen, ud for haanden, se Fuglestang 2, Haand 12.3. jf. bet. 8.1: Uldtøjet (maatte ikke) krympe eller blive haardt . . det vilde . . dermed være som ødelagt, og det gav . . et føleligt Tab, man ikke gerne vilde ud for. *Strange.MS.85. 2. (jf. bet. 4 og IV. for 1.2) om stilling; dels (dial.): foran; uden for.* Der var . . et bredt brolagt Fortov udfor Husene. *BørnhHaandvEr.102. dels (og især): tværs over for: lige for; paa højde, linie med. Moth.U29.* Københavnerdamperen . . stoppede op udfor Helsingør. *Pont.D.121.* Pladsen ud for (1871: over for) Davids Grave. *Neh.3.16 (1931).* Jeg boer i Neapel ved Havet ligeud for Vesuv. *HCAnd.BCÆ. I.305. Buchh.UH.14. 3. (jf. bet. 4.3 slutn. og 7.1; l. br.) om uforandret tilstand, varighed; i forb. ud for eet, uafslædig; ud i eet; i eet væk. TroelsL.III.30 (se u. IV. for 3.5). D&H.* Det var som Kæmpehagel jomede mod Glasset. Det smækkede og knaldede og trommede. Det var for eet. *AnnaBloch.Fraenanden Tid. (1930).30. 4. (jf. bet. 4.3 og IV. for 15.2) i forb. give (sig) ud for, se I. give 14.2 og 15.19.**

9.5) ud med, (nu dial.) om bevægelse ell. beliggenhed langs med. *Det var Jomfru Sølvlerad, hun fløj ud med den Strand. *DFU.nr.6.33. Moth.U29. Cit.1715. (Vider. I.4). Esp.367. jf. lige ud med u. VIII. lige 6.5.*

9.6) ud over; ofte omtr. m. sa. bet. som III. over A og nærmest forstærkende dette; fx. i flg. anv.: 1. (jf. III. over 1.2-3) om bevægelse op over ell. (især) stilling oppe over noget andet. *Dog hænger Fjeldet mørkt udover Livets Vei. *Thaar.ES.457.* *Stundom skal vi Jordens Tant forglemme, | Froe os høve over Støvet ud. *Rein.123.* Processions-skjorterne (blev) trukket af ud over Hodet. *Galsch.SR.22.* hælde, lude ud over

noget, se II. hælde 6.1, III. lude 1.3. 2. (jf. III. over 2) som udtr. for, at noget dækker, breder sig over en flade. Skummet for op (af flasken) og ud over ham. *Hjort.Krit.Lit. II.XII*. Et Stykke tæt Lærred, afpasset til Saaret saaledes at det gaar 1 . . Tomme ud over det Rand. *PWBalle.R.91*. brede et tæppe ud over hele sengen | 3. (jf. III. over 3) *betegnende bevægelse, hvorved noget gennemkrydses ell. passerer.* *Ud over Havets Mark, den øde, | Svæver en Fugl i vildsom Flugt. *Winth.III.21*. *En Virak Sommervinden | Ud over Dalen bar. *smst.V.56*. om uegl. ell. tænkt bevægelse: *Nu runded festligt vidt ud over Bjerg og Skov | . . Kirkeklokkens Hoididsklang. *Boye.PS.I.161*. Fra Bierget skuer man ud over Dalen. *VSO*. i det 11.-12. Aarh. byggedes over 2000 (kirker) ud over Landet. *Brøndum-Nielsen. DD.49. 4.* (jf. III. over 3.4-5) m. særlig forestilling om, at et vist punkt, en vis grænse passeres. (indførelse af første vognklasse) vil ske i . . Kystbanetogene udover Rungsted. *JernbaneT. 1934.10.sp.4*. se ogs. III. over 3.4. (jf. gruppe 7 ndf.) i billedl. anv.: *Saa vist som Kirkens Arm med Vælde strækker | Ud over Kongernes. *Oehl.IV181*. en høvdingeslægt med magt, indflydelse, anseelse ud over herredet. *Gronb. Hellas.I.(1942).13*. ikke kunne se ud over sin egen næse, se Næse 2.3. komme ud over (et standpunkt), sætte sig ud over (noget), se II. komme 53.10, II. sætte 55.13; være ud over, (jf. bet. 10) være naaet over. Han var for længe siden ud over slige Anfægtelser. *HFEw.JF.II.174*. Fraser af den Slags, som Fagfolk forlængst er ud over. *PDrachm.K.212*. sml. bet. 8.1: Selv i Aandens . . Verden følger ham den aandelige Blodagtighed . . som han maa udover. Men han forfeiler ikke Veien. *Ing.EF.VI.162*. 5. (jf. III. over 9) som udtr. for, at noget ubehageligt rammer ell. truer en, at man udsettes for angreb olgn. gaa ud over en, se gaa 37.10. (jf. bet. 8.1) i forb. som skulle, ville ud over en, altid (søge at) angribe, kritisere. Johanne . . : „Svigerpapa er nok arriveret.“ — Fruen: „Ja.“ — Johanne (snøfter): „Jeg kan mærke det, Luften er fyldt med Bankaktier og Pengeposer.“ — Fruen: „Snak, Johanne, du vil altid ud over Grosserer Roban.“ *PRMøll.ES.41*. Ligner det noget for en rask Dreng at ville ud over En, der er kommen i Ulykke? *Korch.Niels.Dros.(1924).88*. 6. (jf. III. over 12.2 og ud 7) om overskridelse af grænse i tid, en fjærn Tid, der går ud over Historien. *Cit.1853.(JyLov.Fort.1)*. man kan kun elske én, og evig, udover Døden. *NMøll.VLitt.II.304*. han var blevet borte langt ud over sin Orlov. *OFriis.Litt.448*. 7. (jf. III. over 12.3-4) om overskridelse af en størrelse, en norm, et maal; ofte betegnende noget som overflødigt, unaturligt, upassende. Vandet i en Thekjedel (har) sit Kogepunkt, ud over hvilket Varmegraden

ikke kan komme, hvor meget Ilden end forøges. *Goldschm.II.21*. (denne digter) besidder andre Herligheder, som han vel vilde tabe, om han stræbte at gå ud over sig selv i denne Retning. *Hjort.Krit.Lit.III.215*. Min Fader gav mig en lille Sum til at købe Bøger for ud over de af Skolen forrede. *Schand.O.I.65*. (hun) var henrivende ud over enhver Beskrivelse. *ESkram.HV35*. eders Tale skal være ja, ja, nej, nej; hvad der er ud over (1819: over) dette, er af det onde. *Math.5.37(1907)*. m. flg. inf. ell. bisætn.: der . . blev drukket 4880 Potter Rhinskvin udover, hvad den kongelige Forsyning selv var beregnet paa. *TroelsL.X.42*. han synes at have været en Mand, som havde Interessen udover at fange Hval. *EMikkels.ØE.28*. hvad Gavn har Ejeren da deraf (o: af sit gods), ud over at (1871: uden det, at) hans Øjne ser det? *Præd.5.10(1931)*. (l. br.) m. flg. præp.-led: Kongen talte aldrig mere med ham udover i rent tjenstlige Anliggender. *DannKonger.454*. i faste forb. ud over evne olgn.: de Opvoxendes Kundskabskreds skal udvides ud over deres Alder og Evne. *Mynst.Tale.(1843).7*. talem. (efter lat. ultra posse nemo obligatur): ingen er forpligtet ell. pligtig ud over evne. *Meyer.925*. *Vogel-Jørg.BO.533*. ud over maal og maade, se I. Maade 3.3. være (lidt) ud over det sædvanlige, se sædvanlig 2. jf.: Da hun . . havde gjort blot et Par Trin og udsendt en lille Række Toner, forstod C., at dette var meget udover det hverdags. *SophClauss.R.141*. man var noget ud over det ordinære, naar ens Uhr var stillet efter Raadhushuret i Aalborg. *JørgenNiels.KB.14*.

9.7) ud ved, (nu næppe br.) d. s. s. bet. 9.5. *Moth.U29*. jf. bet. 10: *det Hus det laae . . tæt ud ved Flodens Bred. *Helt.Poet.131*. (kvæget) gik og aad ud ved Strand-Siden. *Schousbølle.Saxo.245*.

10) i enkelte tilfælde, hvor alm. spr. nu foretrækker ude. (hos Holb. vist norskhed, jf. *FalkT.Synt.109f*. *Mikkels.Ordf.466*; om for ud (i bet. for ude) se IV. for 19). 10.1) til bet. 1, om ophold ell. stilling paa et forholdsvis fjært liggende sted, under aaben himmel, borte fra huset. *Ørnen han bygger i Fjældet ud. *DFU.nr.31.1*. ståe ud med sine vare. *Moth.S728*. Ulysses med sine Staldbrødre ere alt flygtede . . jeg har selv seet Skibet langt ud i Soen. *Holb.Ul.IV14* (jf. u. lang sp. 341^{10 og 17}). *Der de mødtes paa Heden ud | det gjaldt som Tordenens Gny. *Gjel.HS.66*. *Esp.368*. 10.2) til bet. 2, i udtr. for udelukkelse, lukke ud, se IV. lukke 17. smække sig ud, se III. smække 4.1. 10.3) til bet. 4, om stilling ell. udstrækning i retning bort fra noget, der laae nu ud foran os det store Vand (o: Storebælt). *HCAnd.(1919).IV16*. man top-per en Bakke (o: paa en biltur), og ud til Højre aabner Landet sig op. *JVJens.Møllen.(1944).89*. Han hae en rød Næse med en

stor Knast ud i Spidsen. *Korch.LL.49. 10.4)* til bet. 9.2. det, som er fraværende og ud af Aasyn. *Holb.Ep.I.278.* || billedl. (*hun var*) ganske udaf sin Fatning. *Tode.IX.308.* Halv udaf mig selv, greb jeg fat paa N. *smst.88.* være ud af stand til, se *Stand 4.4. 10.5)* til bet. 9.4. Jacob har . . allerede været ud for en Del i sit unge Liv. *CChristensen-Ordstrup. Trækfugle.(1905).27. smst.102.*

ud-, i ssgr. af ud, især i bet. 1-2 og 5-6. || i alm. udtalt [u'd-] m. bitryk paa 2. led og i verber (og afl. heraf) stød, hvor dette lydligt er muligt (jf. *AaHans.S.86; om Høysg.'s sprogbrug se Bertels.H.229*); i tilfælde, hvor der kun foreligger sammenrykning ell. sammenskrivning af ud og en præp. ell. et adv., udtales ud- som det selvstændige ord, se ud-ad, -efter, -omkring, -over, -til || ud-er dialektisk sammenfaldet med u-, hvorfor ud- undertiden (især tidligere) findes skrevet ud- (fx. *hans u-tæred (o: udtærede) Krop. *PoulPed.DP.54.* unevnelse. *Cit.1717.* (Vider. *I.437; fynsk*). en Lærge Unge, som vaar uliget (o: udligget) dette foraaer og allerede flyefærdig. *FarumEr.9.* jf. u. udbøde, Udstand samt Udmark), ligesom omvendt ud- kan forekomme for u- (se u-, præfiks). || af ssgr. er de fleste verber ell. subst. og adj. afl. af verber (jf. ogs. Ud-art, -arv, -avl, -bo, -ejer); i en del tilfælde er andet led et subst., der ikke er afl. af verber (fx. Ud-ve, -vej), ogs. et subst. m. konkr. bet. (som Ude-egn, -ørken; se *nåf. u. bet. 3*); ssgr. m. adj. som 2. led findes især til ud 6 (se *nåf. u. bet. 2.2*); jf. ogs. II. udvortes || i enkelte tilfælde vekslede m. ude-, jf. udlade: udelade (2) samt Ud-arbejde, -pige u. Ude-arbejde, -pige. ell. de verbale ssgr. bruges ofte i overf. bet. ell. tilhører især skriftspr. (og anvendes ofte kun som vbs. ell. i part.), medens usammenf. mere tilhører talespr. || flg. anv. fremhæves:

1) til ud 1 og 2, især til ud 2.1, i ssgr., som egl. betegner, at noget bevæger sig ud af, bort fra, fjernes fra noget andet; af mere tilfældige ssgr. kan anføres: (kaptajnen) blev udbefalet med 3. Galeyer og 2 Pramme at legge sig i Lister-Dyb. *Slange.ChrIV.1231.* Papirerne (var) bragt i Orden, og Skibet udbuxeret. *Rawert & Garlieb. Bornholm.(1819).I.* Af Mangel paa Dybde i Havnen udbaades Lasten. *JHSmidth.(VSO.).* faae Sandheden udlirket af En. *VSO.VII.365.* en lys, mild Eftermiddag . . med udtittende Syrener paa Havens Buske. *Schand.SB.268.* en gammel (fra ildebranden) udbjergtet Skærekiste. *JP Jac.I.254.* endvidere: udliste (sig; vAph. (1764)), -vrimle (om orme: *LTid.1734.335*). || til ud 2.5 fx.: ud-blamere (*Strange.(Aarb LøllF.1946.38)*), -bombaste (*Brandes.VIII. 24*), -deklamere (*Tode.IX.362*), -dundre (*LTid.1733.575*), -hykle (*(*han*) udhykled' sode, vel veiede Ord. *Haste.BD.52*), -klynke (*Bagger.I.182*), -kurre (*Weyer.40*), -lispe

(*TBruun.VII.184*), -sværge (*Han udsvor i sit Raserie | En mægtig Eed. *Bagges.DV. 1.63*).

2) til ud 5-6. 2.1) om bearbejdelse, færdiggørelse, tilendbringelse ell. forsvinden, ophør; fx.: *Indtil hans Lykke tilsidst fik udblundet. *Wadsk.FrV.26.* Fortvivlelsen havde udstor-met. *Oehl.XXV.62.* Præsten har ikke udmesset (afmesset). *Collecten* blev ikke udmesset. *VSO.VII.368.* Naar (*fotografpladen*) er udfikséret, skal den skyllés c. 1 Time. *Haandv.38.* i ssgr., der angiver ublid, af-fejende, haanlig ell. odeløggende behandling; fx.: Den Maade at udstøje (sit venia verbo) et Stykke, er noget af det vildeste og nædelste man kan tænke sig. *Tode.Mus.170.* B. vandt (*ved*) at udbokse M. L. *BerlTid.17.* 1933. M. 2. sp. 6. endvidere: ud-aagre (*Amb-berg.*), -ballotere (*Larsen.*), -votere (*smst.*). 2.2) til ud 6, m. (rent) forstærkende bet., jf. fx. ud-arme, -ase, -bombe; navnlig (jf. *lign. anv. i sv. og no.*) i adj. (part. adj.), se fx. ud-aldret, -arm, -blottet, -fattig, -gammel, -langende, -mager, -ældet.

3) (jf. ude-) til ud 10 (2. led er oftest et subst., jf. dog II. udvortes); dels i (sj.) ssgr., der angiver, at noget findes udvendig, hører til det ydre, vender uden, ligger uden paa noget andet, fx. Ud-bark, -bo, jf. Udlyd; sml. ogs.: et af de Udbjerge, der vende brat-test ud imod Havet. *Hauch.V.352.* dels i ssgr., der betegner, at noget ligger yderst i ell. uden for et omraade, ligger fjernt, langt borte; fx. Ud-by, -bygd, -egn, -land, I. -næs, -sted, -ørken, jf. Ud-ary, -arving, -bygger, -ejer; i stednavne om bebyggelse i en yderkant, nærmere havet (sml. *Udbølling. Stedn.V.7.* Ud-Lejre. *Trap.4.II.351*), jf.: det barske Ud-Salling. *VilhAnd.(Pol.14.)1941.10.sp.1*).

U-daad, en. fl. (sj.) -er ell. d. s. (*Rahb. Tilsk.1796.37.39.* sa. *Fort.I.363.* sa. *E.III.369.* *AarbLøllF.1943.12*). (sv. *odåd*, no. *udåd*, oldn. *udåd*; jf. *udådig*, *udådisk*; sml. *præfiks u- 7.2*; især *højtid.* ell. *poet.*) ond, skammelig virksomhed ell. (navnlig) handling; slet handling; misgerning; ugerning. (ofte i forb. øve udaad, spældnere forøve (*Blich.(1920). XXVIII.147*), udføre (*PEMüll.*166*) ell. udøve udaad). *JBaden.DaL.* *de, som med Udaad | Guds-Barnet stod efter Livet. *Grundtv.SS.III.99.* *Bring for Dagen, bær til Dommen | Daad og Udaad, sandt og Løgn. *smst.V.158.* de store Forvorpenheds Forbrydelser, som Sproget særligt mærker med Navnet Udaad. *Hørup.II.243.* || (nu sj.) i (pleonastisk) forb. m. *nedset.* adj. en ond og skjændig Udaad. *Horreb.II.258.* *en grum og unaturlig Udaad. *Ing.DD.V.8.* **Udaads-mand**, en. (jf. oldn. *udádamadr*; især *poet.* ell. *højtid.*) person, som har øvet udaad; ugerningsmand; forbryder. *Reim. 202.* en fredløs Udaadsmand (o: *Niels Ebbesen*). *Ing.PO.II.174.* Tag dig vare for en Udaads-Mand (*Chr.VI.*: et uadådiskt men-

niske). *Sir. 11.40.* Sønder Vinge Stenen . . . indeholder en Forbandelse over den Udaandsmand, der ved Vold og Svig dræbte to til Brodre, over hvem Stenen er rejst. *LJac. Dansk Sprog. (1927). 26.*

ud-aande, v. [-ɔn'ə] uðaandes. *Høysg. AG. 7. vbs. -else (s. d.) ell. -ing (s. d.)* (ænyd. d. s., sv. utandas, no. utånde; jf. aande (II.5) ud) **1)** (nu l. br.) *puste luft ud af lungerne; aande ud. 1.1)* i egl. bet. *Moth. U29. Sorø Saml. I. 142.* under strengt arbejde . . . føler mennesket det som en lettelse at udstøde råb og udånde stærkt. *Jesp. SprU. 39. jf.:* han udaander, det er, han vedbliver maaskee at leve, men aandløst. *Kierk. XIII. 509.* || *især m. obj.* udaande en stinkende Lugt. *VSO. I. 11.* Strubehovedet er . . . et gennemgangsrum for den udåandede luft. *Jesp. Fon. 279. uegl.:* give udtryk for, meddele noget gennem tale, sang olgn.; ogs. om **20** kunstnerisk frembringen. *jeg ikke formaer | I Sang at udaande min Længsel. *Heib. JN. 248. (hun)* stirrer hen for sig og udaander derpaa et let Skrig. *HCAnd. SS. X. 81.* falske Vidner, der udaander Vold (1871: aande Uretfærdighed). *Ps. 27. 12 (1931).* (fon., foræld.) om dannelse af sproglyd: Disse Aandelave, eller maader at ud-aande Vocåler paa. *Høysg. AG. 12.* || (jf. bet. 2) i *utdr. for at dø.* 42 Ulykkelige udaandede deres Liv i Bølgerne. *Hauch. VI. 216.* *Hans blegnede Mund det sidste Kys | Udaander paa Gubbens Hænder. *Holst. D. II. 185.* de udaande deres Sjæl (*Chr. VI:* udgave deres aand). *Begr. 2. 12.* udaande det ell. sit sidste suk, sit døende suk, se I. Suk 1. **1.2)** (*især poet.*) *overf., om luftning, uddunstning, spec. m. h. t. plante-duft.* Stanken, som udaandes af de forsmægtede Legemer (paa et hospital). *Basth. GT. 251.* *Her brogede Blomsterrader | Udaandede deres Duft. *Holst. D. I. 159.* de store Sumpe udaandede Feber. *Pont. LR. 162.* || *give udtryk for (egenskab ell. følelse); lægge for dagen.* et langt og kedsommeligt Ansigt . . . som helt igennem udaandede Bedrøvelighed. *Rimest. Overs. af France: Pierres Barndom. (1942). 93.* **2)** (endnu ikke i *MO.*¹(1833); dadelst som *germanisme* i *MO.*; jf. bet. 1.1 slutn.; *især højtid.*) *intr.:* aande (ud) for sidste gang; opgive aanden; dø. Det Bryst, som nu har udaandet, hævdede sig ofte i stærke Længsler. *Mynst. Wilh. 8.* Jesus raabte med høj Røst og udaandede (1819: udgav Aanden). *Marc. 15. 37 (1907).* † **-aandelse**, en. *ft. -r. d. s. s. -aanding.* *Amberg.* || *m. h. t. sproglyd.* høre . . . aleneste efter Vocålens udsigelse, eller røtter, efter dens ud-aandelse uden at betragte lyden. *Høysg. AG. 15.* || til -aande 1.2. (den falske ærens vej) beruser ham med sine giftige Blomsters Udaandelser. **60** *Thaar. (Rahb. Min. 1788. I. 68).* **-aanding**, en. [-ɔn'en] *ft. -er.* (*især faql.*) *vbs. til -aande 1 (ell. aande ud), om udstøtning af luft fra lungerne; ogs. om den udstømmende*

luft. Moth. Conv. U1. lungevirksomheden (foregaar) således, at der efter en indånding strax følger en udånding og derpå en pause. *Jesp. Fon. 351.* Luften i Lejligheden tilføres Fugtighed fra mange Kilder, f. Eks. fra Vandfordampere, Potteplanter, Menneskers Udaandinger. *Pol.*^{19/10} 1941. 6. sp. 4. || (l. br.) til -aande 1.2. de omliggende Naaleskoves ozonholdige Udaandinger. *KGandrup. (Danm. HVC. 508).* || *hertil bl. a. Udaandings-luft (Vore Sygd. II. 269), -lugt (om daarlig aande: Ugeskr. f. Retsv. 1941. A. 29), -muskul (Viborg & Neerg. HB. 34. Sal. III. 847).*

udad, præp. og adv. {som præp. lu'd-, lu'd'a(ð); som adv. lu'd-, lu'd'(1)ad ell. (dagl.) lu'd'(1)a, lu'd'i'a²} (*sj. (skrevet) udaf. i bet. 2.2:* en Jakke med Foret vendt udaf. *BMikkels. Jegvilgørealt for dig. (1945). 11.*) (ænyd. vd adt som adv. (*PJ Colding. Etymologieum. (1622). 465*), *glda. ud ath, fremefter (Mand. 183), sv. utåt; til ud og ad A. 4; jf. udenad*) **1)** som præp., se ud 9.1. **2)** som adv., om bevægelse ell. retning mod det ydre ell. den udvendige side af noget ell. bort fra noget (mods. indad 2). *Moth. U28. 2.1)* til ud 1.1 og 2.1. Boje sig ud ad. *vAph. (1772). III.* muren blev trykket udad ved eksplosionen | (*gym.*) Armstrækning udad. 1. Arme — bøj! 2. Udad — stræk! *PaulPet. Den da. Kvindegymnastik. (1901-10). 117. 2.2)* (jf. ud 4.1) uden (udpræget) forestilling om bevægelse (ofte i forb. vende udad). *Moth. S165.* Paa Vaabenhuus-Døren ud ad staar (en indskrift) indhugget. *LHøyer. G. 47.* Hænderne vendes saaledes, at Tømmelfingeren er udad. *PWBalle. R. 134.* I Fodtøj fabrikeret af Fahlæder er Kødsiden vendt udad. *Skomagerbogen. (1923). 59.* sveje udad, se III. sveje 1.3. døren (porten, vinduet) gaar (*JBaden. DaL. 690.* *VSO. Bjarnhof. LE. 170*) ell. aabner (*TeknLeks. I. 570*) udad olgn., døren aabnes ud mod gaden, gangen osv. — (jf. bet. 2.3) i *utdr., der angiver optræden:* vende klørne, det piggede udad, se I. Klo 1.4, pigget 3. jf.: Hvilken Storm i Dag! Søen vender sit Hvide (*jf. hvid sp. 850²⁴) ud ad. *HCAnd. (Anderseniana. V. 1. (1937). 111).* Energisk var hun, hun vendte helt nye Sider udad. *AndNx. MR. 201.* || om vej, der følger under bevægelse, ell. om beliggenhed i forhold til et udgangspunkt. Dybet (i bugten) er 1½ Fv. og 2 Fv. udad. *JensSar. II. 100.* (byens) Beliggenhed er udad mod Klinten. *Weinw. Stevns. 2 (1798). 102.* Byen var paa rask Vandring udad; for hver Dag steg Grundene herude (o: i periferien) i Pris. *AndNx. MR. 77.* staa udad, se II. staa 50.2. (*sj.:*) der (opstod) Tvivl hos ham, om P. var gaaet lige udad (o: fra Esrom; alm.: lige ud) til Helsingør. *JHelms. G. 180.* || om benenes (føddernes) stilling. Sette Foden ud ad. *vAph. (1772). III.* (hun) havde smukke Hænder og Fødder, — som hun gik lidt udad paa. *Kyrrer. (IslSagaer. I. 298). 2.3)* *overf., om forhold til omverden; dels om en kreds's,**

et samfunds, et lands forhold til omgivelserne (udlandet); dels i udtr. for, at man har et vist forhold til, er optaget af den ydre verden; ogs. i udtr. for en vis overfladiskhed. Apostelens Liv er vendt udad, beskæftiget med at udbrede Christendommen. *Kierk.VII. 527.* Udad, paa Havet, havde Danmark Herredømmet (i 1848). *Oversk.L.89.* Der er i Menneskets Sjel en dobbelt Strømning. Den ene er en Stræben efter at udvide sin Synskreds, arbejde udad. *CKoch.GF.196.* stærk Forbindelse udad, Folkeblending, Gifttermaal uden for Sprogsmundet. *Brøndum-Nielsen.DD.57. talem.:* hvad udad tabes, det maa indad vindes, se tabe 2.3 (og indad 2.2 slutn.). **udad-**, i ssg. til udad 2; 2. led er som oftest et vbs. ell. part. (jf. dog udadtil); fx., foruden de ndf. nævnte, til udad 2.1-2: udadbøiede Knæer. *Gymn.(1828).15.* Bøjning og Strækning i venstre Hoftedel er fri; men Rotation og Udadføring er stærkt indskrænket. *Ugeskr.f.Retsv.1947.A.651 (jf. Udadfører).* Udadgaende (o: som aabner udad) Vinduer. *Tomrerarb.316.* B.'s udadskelende Blik. *Bøgh.JT.541.* Udadstaaende Forben. *Cit.ca.1804. (Stutteri.174).* endvidere: udad-buet, -drejet, -hvelvet, -krummet, -stillet. || *overf., til udad 2.3:* Det Allerbedste, det Inderste i os er ikke skabt for det udadgaende Liv, for den store Vrimmel. *Hauch.Br.63.* den udadrettede Nutid. *VilhAnd.Litt.IV770.* **-drejer**, en. (anat., l. br.) muskel, der drejer et lem udad. Underarmens Udadrejer (musculus supinator). *OHamburger.SpecielMuskellære.(1923).29.*

u-dadelig, adj. se udadkelig.

Udad-fører, en. (anat., l. br.) muskel, der fører et lem udad (Abductor). *la Cour. Menneskelegemet.(1889).37. Menneskelegemet.(1943).60.*

☉ **u-daddeilig**, adj. [-'dað'løli] (l. br. -dadelig [-'dað'øli] *Cit.1859.(HCAnd.BCÆ. II.201).* *Rubow.LS.207.*) (ty. untadelich; efterleddet afl. af dadle; if. *Levin:* „daarligt Ord“; jf. uklanderlig) som ikke fortjener dadel; ulastelig; pletfri. hans . . uegennyttige Arbejdsomhed, og udadlelige Forhold. *Rahb. Fort.I.390.* Tætsiddende graa Hoser — udadlelige Ben. *Drachm.KW.32.* (de) vandrede udadlelige (1819: ustraffelige) i alle Herrens Bud. *Luc.1.6 (1907).*

udad-til, adv. (endnu ikke i MO.; sv. utåtill, no. udadtil; jf. ud ad — til (u. ud 9.1) samt uden til) 1) hen imod ell. paa den uvendige side af noget; mod ell. i det uvendige af noget. *Paa sit Hængsel den (o: døren) sig rorte | Og sig aabned udadtil. *PalM.VIII.29.* Sophie Magdalene lod . . bygge et „Norsk Hus“ i Hirschholms Have . . Udadtil optraadte det rigtig nok som et normalt Barokhus . . kun indadtil . . var Bjalkeværket synligt. *Elling.RH.112.* || angivende forhold til et udgangspunkt. Saavel Flaadenes som Stenenes Antal er størst midt paa Vaadet og aftage jævnt udadtil mod

Enderne. *Tidsskr.f.Fiskeri.1873.141.* Ordbs. (sjæll.). 2) *overf., om hvad der vedrører en persons, en kreds's, et riges ydre forhold (i modsætn. til det indre liv).* (han) havde været livlig baade indvendig og udadtil og var blevet saagodtsom trolovet med Degnens Datter. *Goldschm.VIII.318.* udadtil (1819: udvortes) Kampe, indadtil Angester. *2 Cor.7.5 (1907).* det er ikke blot indenfor Hjemmets fire Vægge, at en Kvinde (o: i Indien) kan besidde denne myndige Stilling; hun kunde ogsaa udadtil være den, der styrede Familien. *UvivProgr.1944.II.61.* sikkerhed udadtil, se Sikkerhed 2.1. **-vendt**, part. adj. 1) til udad 2.2. S&B. Overlagen førte sig med megen Anstand (under dansen) med Tærne flittigt udadvendt. *JVJens.RF. 133.* det skyggefulde, luftige udadvendte Portrum. *FrPoulsen.(Pol.º12.1940.14.sp.2).* 2) *overf., til udad 2.3: som beskæftiger sig med det ydre; som er rettet mod omgivelserne; ofte noget nedsv.: som ikke fordyber sig i sig selv; overfladisk.* *Kierk.XIII.440.* Nordboen udfolder sit Væsen i den store udadvendte Tid, Vikingetiden. *AOL.NA.12.* Barnet er udadvendt, opdager Naturen meget før det opdager sin egen Sjel. *NBang.OU.15.* || *hertil:* Barnet er ganske ud ad vendt, dets Inderlighed Udadvendthed, og forsaauidt lysvaagen. *Kierk.X.113. Pont.FL.452.*

ud-af, præp. og adv. 1) som præp.: se ud 9.2. 2) som adv.: se udad. **-age**, v. [-'a'qø] -ede ell. † -te. vbs. -ning (*Cit.1777. (Lyngby-Bogen.1937.238).* VSO.). (ænyd. d. s.; nu næppe br.) fjerne ell. udbringe ved kørsel; køre ud. *Moth.U29.* (herregarden) har maattet opføres paa udagt Gruusfyldning fra de nærliggende Bakker, midt ude i Sumpene. *Blich.(1920).XXVIII.142.* Om Efteraaret rispes Jorden, Gjødningen udages og tilharves. *Rawert & Garlieb. Bornholm.(1819). 158.* † **-agere**, v. (sv. utagera; jf. lat. exigere, undersøge helt ud (sml. eksakt); til agere 2) m. h. t. (procedure i) retssag; føre til ende; afslutte. Efterat Processen var udageret, lod han indkalde Parterne. *Holb. MFbl.36.* || i videre anv.: uddebattere. *EPont. Men.III.418.* Jeg havde ikke ventet mere fra Dem i den længe omtvistede Sag; den var fra min Side udageret, og kunde ansees som optaget til Doms. *Blich.(1920).XV. 204.* **-akkordere**, v. (jf. udfæste; foræld.) faa til at opgve noget ell. til at flytte ved overenskomst. Rentekammeret . . udacorde-rede (mølleren) mod en Erstatning. *CFWegener.A.II.263. CChrist.H.188.* † **-aldret**, adj. (sv. utåldrig; jf. -gammel, -ældet; til ud- 2.2) uldvet; ældgammel. *een ualdret Mand i Gifte-Griller gik. *Seehuus.24.*

☉ **u-danisk**, adj. (vel omdannelse af † udanniss (*Moth.ºU37*) efter III. dansk) som ikke følger vedtagne regler; usømmelig; uridderlig. (han huggede) hedningagtig og udanisk (med kollen). *Gjel.HS.229.* † **-danlig**, adj.

(ænyd. d. s. i bet. 2; jf. -dannelig; „usædvanlig.“ *MO.*) **1)** som ikke svarer, passer til noget andet; som ikke har de rette forhold; upassende; uoverensstemmende. *Moth.* D30. jf.: *Velskabte Qvinder tidt Udyd vanskaber, | Sindet er knortet, hvor Skindet er glat. | Dyden ved Karrets Udanelighed taber | Ofte den halve Deel af sin Ecilat; | Ligesom Diur-Steeg gjør mindre Parade | Paa u-anselige Duge og Fade. *Wadsk.* 128. **2)** som mangler form; formløs; uformelig. Uden (bevægelse, motion) bliver det menneskelige Legeme til en lige saa usund som uadnelig Klump eller Kiød-Sæk. *EPont. Men.* III. 131. den udanelige Chaos, hvoraf (alle ting) ere skabte. *Schousbølle. Saxo.* 221. **-danne-**
lig, adj. [ˈdanˀəli] **1)** (nu næppe br., jf. dog *Feilb.*) d. s. s. -danlig 1. *Mesnard. Jorde-*
moder-Skole. (overs. 1749). 84. **2)** (nu dial.) som ikke har ell. lader sig tildanne til den 20
rette form; uformelig; ogs.: klodset; uegnet til brug. Næglen voxer alletider kun ufuldkommen og udanelig igjen, og ligner en hornagtig Knude. *Æskulap.* (overs. 1799). 30. *MO. Feilb.* **3)** (nu næppe br.) om person: som ikke er modtagelig for dannelse (3); som ikke lader sig paavirke af opdragelse, udanelig. mit sære, ubehændige, udanelige Væsen. *Moll. Breve.* 2. jf.: *man bandt hendes (3: danskhedens) Tunge, | Sværger i 30
Danemarks Skoler end paa, | Hun er udanelig raa. *Grundtv. PS.* VI. 635. **-danned, part. adj.** [ˈdanˀət] **1)** (jf. dannet 1; nu næppe br.) som endnu ikke er (til)dannet, formet; som mangler form ell. skikkelse. *Moth.* U8. endnu (i fjerde svangerskabsuge) er Embryon (3: 30
fosteret) stedse et udannet Væsen der har intet tilfælles med en menneskelig Skabning. *Gynæol.* II. 97. en fremspirende Lysverden, omgivet af den udannede Materie som af en 40
dunkel Taage. *Hauch.* III. 236. || om sted: ikke gjort anvendeligt til bebyggelse, beboelse oln. mange Stæder vare øde, tomme og udannede, og nu er cultiverede, folkerige og beboelige. *SM Beyer. E.* IV. **2)** som mangler dannelse (3); uciviliseret; ukultiveret; navnlig: som mangler dannelse (3,2), almindelig kultur; simpel; uopdragen; ubehøvet. Hvor saare besværlig er den (3: undervisning) dog for de 50
Udannede (*Chr.* VI. ulærde)! *Sir.* 6. 22. „Udannede“ Menneskers Ordforraad er ofte lige saa stort som dannedes. *Sal.* XXII. 79. **-dansk, adj.** (ænyd. d. s. i bet. „fremmedartet, barbarisk“) dels: tilhørende en anden nationalitet end den danske; dels: ikke i overensstemmelse med dansk skik og brug, tankegang, indstilling; tidligere ogs.: som man ikke kan stole paa; lumsk, værlig ell. fejg; ogs. om sproglig udtryksmaade: som er fremmedartet, støder an 60
mod det danske sprogs regler. *Vraget synker, | . . . Er ingen da . . . | Som føler Ynk? — Udanske, kolde Hierter! | Har Frygt . . forstenet alle? *Ew.* (1914). III. 192. det er ikke Dansk at finde Lyst i Noget . . den hele

Vending er stiv og udansk. *Grundtv. LSk.* 14. *Jeg er de danske Musers Præst | I Eidoras udanske Have (3: i Holsten). *Heib. Poet.* IX. 469. Den bare, højtidelige Alvor er udansk. Patos er udansk. *Brandes.* XV. 65. han (lod sig) gribe af Begejstring for fremmede, udanske Metoder. *Hist. Tidsskr.* 10R. IV. 269. || (jf. II. Dansk) som subst.; dels (sj.) om sprogligt udtryk, som er fremmed for dansk, er uoverensstemmende med det danske sprogs regler: et Værk i adskillige Dele, paa europæisk, eller, om man vil, paa tydsk og udansk. *Bagges. L. I.* XXXI. dette skrækkelige Udansk . . disse hinkende og halsende Rytmer (3: i Lütichauss digt mod P. A. Heiberg). *H. Schwanenfl.* H. 255. dels (nu næppe br.) om handling ell. tale, der er uverdlig for danske: *Leth.* (1800). || (nu næppe br.) i forb. som den udanske, om fremmed ell. person, der ikke er dansksindet. *Ew.* (1914). V. 185. disse Udanske (3: herværende tyskere). *Abrah.* A. 6. *Nyerup Rahb.* VI. 241.

I. Ud-arbejde, et. se Udearbejde.

II. udarbejde, v. [ˈudər, ˈbaɪˀde, -ˈbaɪˀdø] úd-arb.je. *Høysg. AG.* 124. **-ede. vbs. -else** (s. d.) ell. **-ning** (s. d.). (ænyd. d. s. (i bet. 3 og 4.3), *ant.* utarbeiden)

1) † bringe ell. faa noget frem ell. ud ved et vist arbejde. den stakkels Glut maa udarbejde sit slette Brødvand af en Patteflasker. *Frank. SM.* 1807. 202. || udvinde (malm, mineral) ved bjergværksdrift. *K. Selsk. Skr.* XI. 101. 3 tynde Kullag . . hvoraf der udarbejdedes saa meget som man kunde faae. *Rawert & Garlieb. Bornholm.* (1819). 148.

2) frembringe, tilvejebringe ved arbejde; forfærdige; lave; tilvirke. **2.1)** (fa. gl.) om manuel (haandværksmæssig, industriel) virksomhed; nu især: forarbejde ved udskeering, udhugning oln. et Slag-Uhrverk, som var meget konstigen udarbejdet. *Holb. DH.* II. 380. (altertavlers) Figurer ere støbte og udarbejdede i Malm. *Moll. Dagb.* 211. min Fætters Tjener . . udarbejdede Flitsbuer og Geværer af Træ til mig. *Hauch.* I. 286. I bløde Sten udarbejder man . . Render. *Suenson. B.* III. 314. **2.2)** m. h. t. mundlig ell. (navnlig) skriftlig fremstilling. jeg finder Skriftet vel udarbejdet. *Holb. Ep.* II. 87. det blev mig overdraget alene at udarbejde det første Udkast. *Mynst. Levnet.* 280. udarbejde (en) prædiken, se Prædiken 1.2. || † i præspart. m. pass. bet. mine herefter udarbejdende Skriver. [*Luche.*] *Mine Hændelser.* (1786). 77. **2.3)** † om naturlig dannelse. jeg er udarbejdet (1871: blev dannet) til kiød i moders liv. *Visd.* 7.2 (*Chr.* VI). Naturen . . udarbejder og afskaller i Moderens Bryste en Melk. *Oec. Mag.* VII. 333.

3) (nu sj.) bearbejde; forarbejde; til-danne. Dette ælter man til en fast Dei, udarbejder det godt, og danner smaa Krands deraf. *Kogek.* (1829). 80. Trinenes Antal inddeles, for derefter at udarbejde det til

Trappen fornødne Træ. *Forkl. Tømrere. 77.* || *overf.:* uddanne; forvædle; udvikle. intet er lettere for Mennesket at udarbejde end Talen; siden adskillige vilde Folks Sprog give i ingen Henseende de meest udarbejdede af vore noget efter. *Kraft. VF. 90.* han følte dunkelt, at vi vel bedst vægede vor Nationalitet ved at udarbejde vor Kultur. *Schand. TF. II. 31. m. h. t. levende væsen:* en rigtig udarbejdet (v: afrettet) Hest. *PWBalle. R. 163. refl.:* et enkelt Individis Bestræbelse for at udarbejde sig selv til et Dydsmonster. *Kierk. II. 215. Mart. Levnet. II. 77.*

4) (jf. ud 6.2) i *udtr. for ophør, forringelse ell. adelæggelse. 4.1* (jf. II. arbejde 1.3) † om ophør af gøring *olgn. processer.* Naar Kalk har udarbejdet, bliver den til Mørtel. *VSO. I. 193. 4.2* (jf. bet. 1 slutn.; sj.) *m. h. t. mine:* bearbejde og tømme. (de stykker jord, hvor vi havde ret til at søge guld) vare alle udarbejdede, saa at vi ikke kunde tjene Mere end 3 à 4 Doll. om Dagen. *P. Justesen. Enda. Mands Hændelser. (1863). 44. 4.3* (især i *perf. part.*; nu *dial.*) *udmatte, adelægge ved arbejde; opslide; udslide.* Hesten . . . havde løbet sig træt, og var udarbejdet. *Wing. Curt. 31. (hesten)* maatte jo en lille Trip til Byen engang imellem, men det ku' jo datte udarbejde hinne. *Wied. Silh. 115.* Han ser noget udarbejdet ud. *sa. Da. 197.*

Udarbejdelse, en. *fl. -r.* (jf. Udarbejdning) *vbs. til II. udarbejde. vAph. (1759). VSO. især i flg. anv.: 1)* til II. udarbejde 2: *forfærdigelse; fremstilling. Holb. Ep. V. 219.* To barokke Ideer havde dog (maleren) haft under sit Stykkes Udarbejdelse. *Bagges. L. II. 112.* || *navnlig om affattelse af skriftlig fremstilling.* Prædikerens Udarbejdelse. *Holb. Ep. V. 150.* til Udarbejdelsen af den skriftlige 10-Timers Opgave anvises et Lokale, hvor de paakrævede Hjælpe midler er tilgængelige. *Anordn. Nr. 179²⁴; 1936. §4. (nu sj.) konkr.:* skriftligt arbejde. Jeg har meget travlt med Examen Artium, da jeg paa faa Dage maa gennemlæse . . . 365 Udarbejdelser. *Cit. 1830. (Hjort. B. I. 273).* mine i et Tidsrum af 25 Aar offentliggjorte mindre Udarbejdelser af kultur-, litteratur- eller personhistorisk Indhold. *Bobé. R. 7. 2* (nu næppe br.) til II. udarbejde 3: *bearbejdelse; især: uddannelse; udvikling.* deres eget Sprog Udarbejdelse. *LTid. 1756. 294.* Personlighedens Udarbejdelse. *Kierk. II. 141. 3* (jf. II. udarbejde 1 og 4.2) † om *bjergværksdrift.* Om Bergverkers Udarbejdelse og Nytte. *LTid. 1724. 599.* **Udarbejdning**, en. *fl. -er. vbs. til II. udarbejde. Amberg. især i flg. anv.: 1)* (nu l. br.) d. s. s. Udarbejdelse 1. *Marib. Billedets Tegning og Udarbejdning. Slange. Chr. IV. 927. TeknO.* || (nu næppe br.) om *skriftlig fremstilling; ogs. konkr. i hans Udarbejdning, saavel som i alle andre Bøger af dette Slags. LTid. 1746. 477.* give Underviisning i Forstvidenskaben . . . skriftlige Udarbejdninger og

deslige. *MR. 1785. 53. 2* (nu sj.) d. s. s. Udarbejdelse 2. Merians Omarbejdning eller rettere Udarbejdning af Lamberts lettres cosmologiques. *Bagges. (A. Bagges. JB. I. 136).* (der er ikke) tale om en udarbejdning af ideen, men om en fuldstændig omdefinering. *ABlinkenberg. Renan. (1923). 79. 3* (jf. Udarbejdelse 3) † om *bjergværksdrift.* en slags Guld-Aare . . . af saa liden Betydning, at Udarbejdningen ikke fantes at være Bekostningen værd. *Thurah. B. 83.*

ud-arm, *adj. (ænyd. d. s., sv., no. ut-arm; til ud- 2.2 ell. dannet til -arme; jf. -fattig; sj.) meget fattig; ludfattig. (jeg er) saa fattig, at jeg maa lade min Moder leve i en Fattigstiftelse . . . saa udarm er jeg. JPJac. (1924). II. 47. -arme, v. [-'r'mæ, -'a'r'mæ] -ede. vbs. -ning (Grønb. Hellas. I. (1942). 123).* (ænyd. d. s., sv. utarma, no. (part.) utarmet, isl. útarmast, blive forarmet; 2. led til II. arm; nu sj., jf.: „sjeld.“ *Levin. samt:* „Udarmet . . . sielden.“ *MO.)* bringe i armod; gøre meget fattig; forarme i bund og grund; ogs.: *udpine; udsuge.* Krigen udarmet et Rige. *Dumetius. III. 60.* vi slæber os træt, og udarmer os, ved at oprette Daarligheds Monumenter, som dog snart vil forgaae. *Mossin. Term. 495.* Jylland skulde . . . grundigt udarmes ved fire fjendtlige Hærgninger. *Troels. L. I. 55.* || (jf. -arm) i *perf. part. som*

adj. ved store Skatte og Paalægg vare (de) blevne udarmede. Holb. DH. III. 195. de fattige . . . Adelsmænd paa deres udarmede Borge. *V. Ved. BB. 273. jf.:* Jorden forbedres ved den Sød (v: *graaværter*), naar den ikke saaes paa tilforn udarmet *Jord. Oec. Mag. IV. 249. -art, en. (ty. ausart; nu næppe br., jf.:* „Bruges undertiden for Afart.“ *VSO.) afart (af ringere værdi).* Maane-Rude; Denne Art vises her med 2 Udarter. *LTid. 1761. 378.*

Vil man dyrke Vaarhvede bør man ikke betjene sig af de meget fordærvede Udarter, som findes her i Landet. *Olufs. Landoecon. 192. billedl.: Rahb. Sandsig. I. 28. -arte, v. [-'a'r'dæ, -'r'dæ] vbs. -ning (s. d.) ell. (nu næppe br.) -else (Mynst. Betr. I. 175. CPalM. O. 393).* (ænyd. d. s. i bet. „frembringe, ordne“ (sml. arte 2.2); efter ty. ausarten (og entarten); jf. arte (1.3) ud) *udvikle sig paa en fra arten (slægten) forskellig maade; navnlig: udvikle sig afvigende paa uheldig maade; degenerere; vanslægte, -arte. Moth. A204.* Den menneskelige Slegt udarter Dag for Dag. *Tullin. II. 193.* Da det tamme Faar, som Huusdyr, fører et unaturligt Liv . . . saa er det en almindelig Erfaring, at de udarte. *Abildg. & Viborg. F. 35.* Merovingerslægten var udartet mere og mere. *GBang. EK. I. 150.* Gamle Frugtelskere tale ofte om, at Reine-Claude er udartet og ikke mere har sin tidligere Velsmag. *Bredsted. Pom. III. 267.* || *uegl. Frieheden . . . skal kunne virke uden at udarte. Mall. KF. 38. (i det byzantinske rige fortsattes) i det Hele Oldtidskulturen . . . om end i en for-*

finet og delvis udartet Skikkelse. *JohsSteenstr. H.64. ofte i forb. m. til ell. (nu sj.) i (PA Heib.R.I.158. Jombou.CM.18. Bobé.HE.142).* Mismodigheden udartede . . til Misfornøielse. *Mall.SgH.402.* Da blev Byen kaldt „Odinsee“, hvilket Navn siden ved daglig Tale er udartet til Odense. *HCAnd.SS.III.261.* Begejstringen (for Omar Khajjam) er særlig i Amerika ved at udarte til Hysteri. *Arth.Christ.DT.157. || (l. br.) refl. ell. (nu næppe br.) i pass. (JPPrahl.AC.51).* det langt fra i et Land, indførte Korn, Udarter sig det 2 eller 3 Aar. *LTid.1728.629.* Dette her skulde jo ikke gerne udarte sig til en fæl Rejsebeskrivelse. *CHans.F.217.*

-artning, en. [-aʁdn̩g, -ɐʁdn̩g] fl. **-er**. vbs. til -arte (ell. arte ud). **1)** i egl. anv. Græsgang og stærk Høefodring forarsage Udartning ved at gøre Hesten mere blodfuld. *Viborg.HY.5.* Blot Far nu ikke paany opgiver Stamtavlen af Skam over min Udartning. *JacPaludan.UR.195. Havebr L.4II.989. 2)* (nu l. br.) om resultatet af udartning (1); især: væsen, som er udartet. Paa denne Strækning (af Marokko) finde vi den sletteste Udartning af Mennesker, der leve . . af Handel og Søerøveri. *Schytle.Polit.480.* Parforcejagt, Hærehedsning, Myndejagt . . ere Udartninger af Jagt. *Blich.(1920).XVI. 41.* (kvindelige studenter) var Udartninger fra sand Kvindelighed. *GyrLemche.T.I.156.*

-arv, en. (ænyd. d. s. i bet.: arv til udskiftede børn, udarvinger (1), no. utarv, jf. gln. úterid; sml. ud-3; jur., foræld. ell. om no. forhold) arv, som tilfalder en ikke fra arveladeren nedstammende person; arv, der tilfalder en udarving (2); arv efter en fjernere slægtning, .arf, som falder til side linene.“ *Moth.A175.* Med Tiden engang arver Gyllenb. nok noget, men naar? Desuden er det Udav. De nærmeste ere — nærmest. *Pram. (VorFortid.I.(1917).408).* **MO. -arving**, en. (ænyd. d. s. i bet. 2, æda. wt aruing (DGL.II.42; var.: vtæ aruing) i bet. 1, no. utarving; sml. ud-3; jur.) **1)** (foræld.) arving, som ikke var i fællig med arveladeren ved dennes død; især om børn, der var udskiftet af boet, gifte og hjemfarne børn. *DL.5—2—54 (efter JyLov.1.10).* *DGL.Overs.I.209. 2)* arveberettiget slægtsarving, som ikke er livsarving; arv, der er i slægt med, men ikke nedstammer fra arveladeren. *DL.5—4—7. KomGrønneq. III.142. Ugeskr.jReisv.1945.A.1. -ase, v. [-aʁsə] vbs. (l. br.) **-else** (*MylErich.S.101. Sønderby. DeKoldeFlammer.(1940).129).* (sv. dial. (part.) utasad, no. (part.) utast; jf. nt. utasen, skælde dygtig ud, samt ase sig ud (u. ase 3.1); sml. -asne; næsten kun i perf. part. anv. som adj.; talespr.) **udmatte**, trætte ved besværligt arbejde. man (kunde ikke) forsvare yderligere at udase vort alt haardt medtagne Mandskab i Dannevirke-Stillingen. *Dagbl.¹⁵21864.3.sp.3. refl.: (saa) stærk en Strøm, at selv Dyr, som ellers godt kan**

svømme, dog . . udase sig og forgaae. *Grundtv.Saxo.II.2. || part. udaset anv. som adj.: dødtret; udmattet; ogs.: forslidt; foraset. (hestene havde) gaet to Dage i Plougen, og vare saa udasede, at de knap kunde slæbe dem selv. Rahb.Tilsk.1805.670.* han (kom) en Aften aldeles udaset . . fra nogle Musæer og Slotte. *HCAnd.ML.121.* det forfrosne og udasede Mandskab. *Fædrel.²⁴21864.2.sp.1.* Alting hang og daskede paa hende som paa et udaset Dyr. *Lauesen.MF.68. Esp.10. Feilb. -asne, v. vbs. **-else** (*Amberg.*). (jf. asne samt jy. udæslat, forslidt af arbejde (*Feilb.*), nt. uteseln, skælde ud (for en æsel), hty. auseseln; nu næppe br.) d. s. s. -ase. Er Jorden for tør, kand man ikke beholde Ploven i den, og bliver den for vaad, gaer den kun op i Kløser og Klumper . . og i begge Fald udasner man sine Heste. *Borreby.PA.30.**

Amberg. **|| part. udaset anv. som adj.** Indbydes (*bonden*) af en . . skyggefuld Bænk til Hvile, sætter han sig, uden just at være udasnet (et desværre alt for passende Udtryk!). *Bagges.L.II.15. sa.Danf.II.317. Amberg.* **-avl**, en. (dannet til Indavl; jf. ud-3; især biol.) avling af planter ell. opdræt af (hus)dyr ved krydsning ell. parring med andre varieteter ell. racer; krydningssavl. Indavlens og Udavlens Virkning hos Majsen. *Gartner-Tidende.1934.572.sp.2. DJagtleks.968. -baande, v. [-bøun'ə] (jf. -binde 2.2; bød., nu næppe br.) m. h. t. tønde: forsynge med baand; baande (1.1). Trantønderne (bør) udbaandes med de saa kaldede hollandske Pilebaand. *CPont.HR.92. -bage, v. [-ba'gə] vbs. **-ning** (*NutidsMad.²(1936).319.* **1)** (især bag.) bage (dej til brød), navnlig saaledes at dejen er hævet og brødet gennembagt. Af hver Tønde Rug leveres 37 Brød, vel og forsvarlig udbagte. *MR.1794.669.* i Felten skal Brødet udbages i flad og rund Form. *smst.1824.88.* kom Dejgen i en smurt, flad Form og udbag den i Ovn, til Kagen er brun og bagt. *TidensKvinder.²⁰101928.34. 2)* (kog., nu næppe br.) indbage (1). Dei til at udbage alle Slags Frugter . . man (maa) have Frugter ved Haanden, hvilke man dypper i Dejen og bager i flydende Smør. *CMüller.Koge-Bog.(1785).30.* Udbagte Kalvefødder. *smst.145.***

3) † intr.; om bagværk: blive ujevnt, bulne ud under bagningen. *Moth.B19. -banke, v. [-ban'gə] vbs. **-ning** (*vAph.(1759). PW Balle.R.57. DSB. OrdreK.49.* **1)** (nu sj.) fjerne ved bank, gentagne slag; (alm.:) banke ud. *vAph.(1759).* udbanke Støvet af en Kiøle. *MO.¹* udbanke (en) Sukkertop af Formen. *S&B. || (jf. II. banke 2; sj.) overf.: fordrive. som Adelsmand ser (han) sig udbanket af det offentlige Liv. VilhAnd.VT.116 (efter Tops.II.260: vi, mine Standsfæller, er eller var bankede ud af det offentlige Liv). 2)* bearbejde ved gentagne slag; banke ud; fx.: banke noget for at rense det. Sengekælderne . . bringes i frisk Luft og udbankes. *MR.**

1793.567. (*vatmaskinens slagel*) udbanker Bomulden. *Manufact.* (1872).113. (*han*) udbankede sin lange Pibe paa Rækværket. *Pol.*³⁰ 1944.11.sp.2. || *m. h. t. fisk, kød: gøre mør ved bankning.* udbanket Mørbrad. *Ellen Carlsen. Raasyltning.* (1934).75. den tørrede Torsk, „Stokfisk“, udbankes og udblødes i Kalkvand. *AJeppesen. Fra det gl. Kbh.* (1935).96. || Et udbanket Blad er et nydeligt Bogmærke . . . Man lægger Bladet paa en Avis med lidt 10 Underlag og banker derpaa med en . . . Klædebørste . . . alle „Køddelene“ forsvinde, og kun det fri Spindelvæv af Aarer og Ribber bliver tilbage. *Legeb.* II.101. || *m. h. t. metal: banke for at gøre flad, tynd, for at fjerne buler olgn.; m. h. t. ujevnhed: fjerne ved bankning.* man udbanker Kaabber, Blik . . . gjør hule Kugler deraf. *Ruge.* FT.14. en Buble (o: bule) . . . som kunde udbankes. *Argus.* 1771. Nr. 46. 3. Guldring . . . gl. Forlovelsesring, der er udbanket, med en blaa 20 Sten. *Politi.* E. *Kosterbl.* ²¹ 1925.1.sp.1. || (jf. II. banke 2; sj.) *spøg.: gennemprygge.* i Berlin . . . godtede (*man*) sig over, at . . . Østerrigerne . . . var blevet „dygtig udbankede“. *MPont.* A13.28. **-bark**, en. (*no.* utbark; jf. ud- 3 og Indbark; *bot., foræld.*) den yderste bark paa et træ; *yderbark.* v. *Aph. Nath.* I.188. **MO.** **-basune**, v. **-ede** ell. (*sj.*) **-te** (*Bagges.* (*Personalhist* T. 1938.86). 30 *PalM.* AdamH. II.70). *vbs.* **-ing** (*Høyen.* R. 286.sp.1. *VSO.*). (*holl.* uitbazuinen, *hty.* ausposanen, *jf. lat.* ebuccinare; *sml.* basune ud (*u.* basune); *nu l. br., alm.* bruges udbasunere) *forkynde, meddele ved basun-toner.* * (*balsalun.*) Hvor Fløiten fulgte Fiolinens Luner, | Og Glæden udbasuntes af Basuner. *PalM.* AdamH. II.70. *PJohans.* DB. 89. *jf.:* *Alting toner ret, din Almagt ud; | Alt, i evig andre Harmonier, | Sammen udbasuner Gud. *Bagges.* IV.155. || *især overf.: udraabe med høj rost; navnlig: fremhæve som udmærket; rose stærkt (og overdrevent); udbasunere.* *LTid.* 1750.88. Mange gjøre Almisse, og selv udbasuner det, for at indlegge sig et stort Navn. *Argus.* 1771. Nr.30.3. Meget ringere Bedrifter blive udbasunede rundt i alle Tidender. *Hauch.* I. 190. De særlig mærkelige Værker lod de udbasune ved Udraabere. *Rønberg. Giordano Bruno.* (1915).199. **-basunere**, v. *vbs.* **-ing** (*D&H.* HarryJacobsen. *Digteren og Fantasten.* (1945).147). (*jf.* basunere ud *u.* basunere) *d. s. s.* udbasune *i overf. anv.* (*lægen*) havde udbasuneret (*Brandes.* UT.451: udbasunet) et Lønmiddel mod (*kolera*). *Brandes.* VI.611. Morsing . . . udbasunerer . . . Gabler som den ny Græker. *OFriis.* Litt.225. || (*sj.*) *i anden anv.:* gøre tyk og rund (*som en basunkind*) hans timelige Lykke havde udbasuneret hans Mave. *Johs Wulff. Det gode Land.* (1931).22. **-bede**, v. [-be'də, dagl. -be'] (*ænyd. d. s. i bet.:* „bede en fri af fængsel“, *ty.* ausbeten, *bede færdig, og ausbitten, mnt.*

utbe(i)den) 1) *fremstætte en bøn ell. anmodning om; bede om.* (*om tidligere sprogbrug se PEMüll.* ³130f.). 1.1) *i al alm.* *Moith.* B104. saa skulle vi ikke undlade at communicere Sligt, og tillige udbede, dette at bekendtgjøres Commandanten i Citadellet. *MR.* 1788. 161. jeg udbeder den Ære af Deres behagelige Selskab i Aften. *Cit.* 1836. (*Studenterkom.* 39). *nu kun i pass. i forb. som:* kvittering udbedes! | svar udbedes, *se I.* Svar 1.1. || (*jf.* V. bede 2.4) † *om bøn til gud.* vi (bør) udbede af Gud, at han vil bevare det Gode, som han har givet. *Ruge.* FT.339. *jf.:* (*de*) sang Hymner . . . for at udbede Staten de Guders Beskyttelse, hvilke man ved de beskrevne Ceremonier havde hædret. *JBaden.* *Horatius.* I.501. || (*emb., foræld.*) *i præv. part. m. pass. bet.* 535 Rd. 87¹⁰ Sk. som herved indbetales til Skifteretten i N. Kjøbstad, mod udbedende Tilstaaelse. *Hylling.* HJ.238. *smst.* 354 (*jf.* *DSt.* 1922.135.139). 1.2) (*især i mere formelt spr.*) *m. refl. hensobj.* *Høysg.* S. 89. Her er en Regning, som min Hosbond vil udbede sig betalt. *Wiuet.* D.5. *Da udbad Frederik sig af Keiser Henrik | At maatte stride for sin . . . Fader. *Oehl.* VII.330. den gamle brøstfældige Hesthaarssofa, den han har udbedt sig som Arv efter Ulf. *Drachm.* F.II.289. *Etatsraad* N. N. og *Hustru* udbede sig Æren af Hr. Kaptajn X. og *Frues* Nærværelse til Middag. *VortHj.* IV.1.115. || (*nu sj.*) *i forb. som have sig noget udbedet.* *Skuesp.* IX.220. naar Doctoren kommer til Middag, saa vil jeg kun have mig udbedet, at du behandler ham høfligt og artig. *Hz.* V.97. 2) † *bede* (V.2) *til ende.* v. *Aph.* (1764).II.68. 3) (*glæds.*) *indbyde som gæst; invitere; (nu.) bede* (V.4) *ud; oftest i pass.: være udbedt. Atter og atter hænder det mig i Selskabslivet — og jeg er hver Dag udbedt — at Folk (rosen Dem). Brandes.* Br.I.360. jeg tror nok hun er i Selskab i Aften — hun er jo saa frýgtelig udbedt! *Soya.* *FritValg.* (1948).46. **-bedre**, v. [-bæd'rə, ogs. -bæ'drə] *vbs.* **-ing** (*Moith.* U29. *Goldschm.* Hjl.I.29. *LandbO.* IV.50). (*jf.* bedre ud (*u.* II. bedre 1.1) *samt ty.* ausbessern; *ø.* *især i forb. som udbedre skaden*) *bringe i bedre tilstand; navnlig: afhjælpe mangler ell. skader; istandsætte; reparere; tidligere ogs.:* forbedre (*Leth.* (1800). *VSO.*). *Moith.* U29. *Cit.* 1746. (*Vider.* II.313). (*han*) lod . . . alt hvad der var . . . brøstfældigt omhyggeligen udbedre og styrke. *Engelst.* *Forsv.* 292. Veien skulde udbedres, det gamle Træ maatte bort. *HCAnd.* SS.IV.49. Joab udbedrede (*Chr.* VI: forbedrede; 1931: genopførte) det Øvrige af Byen. *IKrøn.* 11.8. Naar man saaledes straks passer at udbedre alle de smaa Skader øjeblikkelig, undgaar man tit de store. *Vort Hj.* III.1.120. Skaden kan udbedres med Penge. *LindskovHans.* NH.15. **-bekendt**, *part. adj.* *se* ubekendt. **-bene**, v. [-be'ne] **-ede.** *vbs.* **-ing** (*Bl&T.*). (*no.*

utbe(i)na, ty. ausbeinen; til I. Ben 1.2; kog.) fjerne benene (fra fisk); rense for ben; m. h. t. fjerkræ ogs.: fjerne dele af skroget. Fasanen udbenes som Kalkun . . spækkes og fyldes med en god Kalvekødfars. *Frk J. Kogeb. 250.* Udbenede Sild. *Pol.^{22/6} 1938. Sønd. 24. sp. 3.*

-betale, v. vbs. **-ning** (se **-betaling**) ell. (nu næppe br.) **(-ning)** (*Rask. Br. I. 453*). (jf. betale ud (u. betale 1.1 og ud 6.1)) m. h. t. pengesum: erlægge; udrede; betale (1.1); ogs. m. h. t. gæld, nu især prioritet: betale helt og holdent; afvikle ved betaling. *Moth. U29.* *Thi dommer jeg dig til at udbetale | To Trediedele strax at din Formue | Til dine Brødre. *Oehl. XVI. 218.* de udbetalte (1871: gave) dem (o: pengene) til Tømrerne. *2Kg. 12. 11 (1931).* jf. (spøg.): (eders) fromme Mellemandler hos Kongen har jeg ladet Sold og Løn udbetale med Hundepidsken. *Ing. VS. II. 90.* || † m. person-obj.: betale (1.4) (man forespørger) om bemeldte Tømmersvende (o: som har assisteret ingeniørkorpset) . . kan vorde udbetalt af Stadens Kasse. *Cit. 1807. (Hist. MKbh. I. 113).*

-betaling, en. († **-betaling**. *vAph. (1764)*). flt. **-er**. vbs. til **-betale** (ell. betale ud); ogs. om den sum, som erlægges; spec. om (betaling af) en større ell. mindre del af en købesum umiddelbart efter købet. *Amberg.* det omtalte Handelshuus (havde) standset sine Udbetalinger. *30 Hauch. IV. 401.* jeg havde taget (pengene) med, fordi jeg havde en Udbetaling at besørge. *Heib. Poet. S. (1848). VI. 161.* Udmærket Hus . . sælges billigt. Udbetaling 800 Kr. *Ber. Tid. 29/1927. M. 16. sp. 4.* livsforsikring med udbetaling, se Livsforsikring. || hertil bl. a.

Udbetalings-bevis, **-dag**, **-frist**, **-kasse** (i sparekasse: *Jesper Ew. PF. 45*), **-kort** (post.; ved udbetaling fra girokonto. *Posthaandbøger. 1923. I. 64*), **-liste**, **-maade**, **-ordre**, **-posthus** (*Bl&T.*), **-sted**, **-storm** (foræld.; run paa bank olgn. *S&B.*), **-tid**, **-betinge**, v. (efter ty. ausbedingen; nu næppe br.) m. refl. hensobj.: betinge sig (i forvejen); forbeholde sig. *Ew. (1914). IV. 81.* Det var (lærerens) frie Dag i Dag, thi saaledes havde han udbetinget sig det, hans ugentlige lille Ferie. *Sibb. I. 14.* biskop Sven, som udbetingede sig og sine efterfølgere det nævnte gæsteri. *AD Jørg. II. 133.* † **-bete**, v. (ty. ausbetteln) tilligge, 50 tiltrykke sig (noget). *Sort. PSkan. 97.* faae en Gave, et Privilegium, udbetlet. *VSO. I. 350.*

I. -bide, v. [-biːðə] vbs. **-ning** (*Amberg.*). **1)** (jf. bide (I.1.2) ud samt ty. ausbeissen; nu sj.) fjerne ved et bid; spec. m. h. t. tand: miste ved at bide. *Moth. U29. VSO. I. 362.* udbide en Tand paa noget. *MO. DJacobson. DP. 266.* **2)** (sj.) faa, skaffe sig ved at bide i, spise af noget. *Idunna . . gemmer nogle Æbler hvoraf Guder udbide en evig Ungdom.* 60 *Grundtv. Mytologi. (1808). 28.* **II.** † **-bide**, v. (efter ty. ausbeizen; jf. II. bide og VIII. bede) behandle noget med lud, ætsende stoffer for at rense det. det uldne Garn, som man

vil farve, udbides i Allun-Vand. *JPauilli. Urte-Bog. (1761). 233.* || om ætsende stof: bortfjerne, -æde noget. kom Spansgrøn eller Mercurium der udi (o: en byld hos hesten), og naar det haver vel udbiddet, tag saa Linsen-Pulver og kom i Skaden. *Hestel. (1703). Bir. † -bilde*, v. vbs. **-ing** (*Baden. VA. 137*). (ty. ausbilden; jf. bilde ud. *VSO. I. 369*) **1)** udføre et billede af; afbilde. udbilde Schweiz en relief paa en Ring eller Snuustobaksdaase. *Bagges. DVX. 67.* **2)** udforme. den Groupe af Billeder, som . . enhver af mit Inderstes Evner . . har sysselsatt sig med at forme, at udbilde. *Ew. (1914). V. 164.* Denne Knop . . bestaaer af vandagtige, endnu ikke udbildede smaa Trædeele. *Fleischer. HB. 325. VSO. I. 369.* || overf.: uddanne. Som Skolelærer, arbejder han med Flid . . til sine Disciples Nytte, hvis Tænkemaade han tillige bestræber sig for at danne og udbilde ved sunde Formaninger. *Balle. (In memoriam Petri Estrup. (1919). 9).* sa. *Bib. I. 158.*

-binde, v. [-benːə] vbs. **-ing** (i bet. 2.1: *Selmar.¹ 407. Typogr. Ord. 116.* i bet. 2.2: *vAph. (1764).* se ogs. bet. 1.2) ell. † **-ning** (i bet. 2.2: *vAph. (1759). Amberg.*). (ænyd. d. s. i bet. 2.2, ty. ausbinden; jf. binde (2.3) ud) **1)** løse af baand; binde løs; fx. i flg. anv.: **1.1)** (jf. -bånde) † † m. h. t. ankertov: losne fra ankerringen. *VSO. I. 376.* **1.2)** (landbr.) m. h. t. kreatur: sætte paa græs om foraaet; binde (2.3) ud. *S&B. D&H.* || især som vbs. Udbinding. *CollO.* lade Kreaturerne straks om Foraaet efter Udbindingen . . i Løsdrift gaa over Græsmarkerne. *Landm. B. II. 416. Måsskr. Dyrl. LVII. 356.* jf. Udbindings-tid. *Riget.²⁴ 1911.6. sp. 1. Måsskr. Dyrl. LVII. 10.* **2)** samle ell. sammenholde v. hj. af baand; fx. i flg. anv.: **2.1)** (bogtr.) sammensnøre sats (kolonne i skib) med snor. *Opf. B. I. 438. Typogr. Ord. 116. 2.2) (bødk.) † d. s. s. -baande. *vAph. (1759). I. 611. sp. 1. 880. sp. 2.* Ollet anammes i justerede og brændte Fæde, som bør være vel udbundne og til Spundset opfyldte. *Cit. 1794. (Søkrigs. A.² Zzzz 37).* *Amberg.* † **-blabre**, v. meddele ell. robe ubetænksomt; sladre, studre om; udplapre. *Moth. U29. VSO. I. 387. Leth. (1800).* † **-bladre**, v. (ænyd. udblad(de)re; 2. led er jy. bladre, snakke, ænyd. bladre, sv. dial., no. dial. blad(d)ra, oldn. blādra, lalle, som kan være sa. ord som bladre, sideform til pladre ell. lydord; jf. udpladre) d. s. *Moth. U29. Høysg. S. 75.* † **-blafre**, v. (jf. blafre og blavre) d. s. Aabenmundet er den, som udblaffer alting. *Sporon. EO. II. 57. Amberg.* **-blande**, v. [-blanːə] (jf. sv. utblandade; sj.) gøre en blanding tyndere; fortynde; opspæde. *Larsen.* || ogs.: skabe virvar i noget ved at blande det paa en uordenlig maade. Han har udblandt i et uhyre Kaos hvad H. havde samlet i sine bestemte Fag og Dele. *Rask. Br. I. 66.* **-blege**, v. [-blaiːə], ogs. -bleːqə] vbs. **-ning**. (ty. ausbleichen; l. br.) gøre helt bleg ell. farveløs;*

blege (III.1). Billedet udbleges (*idet det kommer i en kemisk opløsning*), saa at der intet Spor er tilbage. *Cit.1947. (Ordbs.S.)*. *jf.*: Er der noget om, at vor demokratiske Tid udbleger dem, der skulde staa hævet over alt Folket . . og gør Typerne mere ferske og flove? *CHClemmensens. Mit København. (1939). 72.* || *fjerne (urenhed olgn.) ved blegning. VSO. -blik*, et. (*efter ty. ausblick; jf. -blikke; nu l. br.*) *det at kaste et blik ud over noget; udkik; udsyn; ogs.: mulighed for at se ud over noget; udsigt. denne Gaardsplads . . med Udblikket til Havens tilsneede Træer. J.Lange. I. 216.* den prægtige gamle Bygning og de eneste Udblik fra dens Vinduer. *NatTid. 12/12.1917. Aft. 4. sp. 6. (den nyankomnes) første Udblik over det fattige, flade Land. EBertels. MH. 141.* || *overf., om opfattelsesmaade. Han kritiserede . . sine yngre (litterære) Venner og opfordrede dem . . til ikke at syssel-sætte Publikum med hvad dette i Forvejen kendte til . . men at aabne det nye Udblik (Pol. 24/1.1894. I. sp. 7: give det nye Interessere). Brandes. II. 223.* Dette Udblik fremad i Tiden . . var en sand Profeti. *SophMüll. N. 88. (hans) Afhandling (gav) et Udblik over Tyskernes Indsats. PARosenb. Erindringer. I. [1934]. 155.* † **-blikke**, v. vbs. *jf. -blik. (efter ty. ausblicken) se ud over noget; skue ud. *saa vidt udblikkende, som Øiet | Fra Toppen af et eensomt Field. Bagges. V. 101. -blokke, v. vbs. **-ning**. (sv. utblocka, *jf. no. ut-blokkning*) 1) *udvide ved hjælp af blokke ell. andet materiale; især (sko., hat.) m. h. t. fodtøj ell. hovedbeklædning: blokke* (2) *ud. Stølværne skulle udblokket. VSO. At „leve paa en stor Fod“ og gaa med . . „Sko Nr. 48, godt udblokket“. BertTid. 3/12.1934. Sønd. 26. sp. 4.* || (med.) *m. h. t. gang, kanal i legemet: udvide (kunstigt). Udblokkning. Panum. 163.* 2) (l. br.) *presse ell. narre for noget, især penge; blokke* (3). En Enke . . var værgeløs falden i de store Juristers Kløer og var bleven udblokket af dem. *V Ved. BB. 365.* Afladskrømmerens frække Udblokken Folk for Penge. *sa. B. 266.* 3) (gart.) *m. h. t. planter: udhugge (en blok (6.3) planter) af en række som en første, grov udtjynding. LandbO. IV. 622.* 4) (fagl.) *give materialet (jf. Blok sp. 849²²) den første, grove tilfaldelse ved billedskæring. Udblokkning. Haandgern. 292. -blomstre, v. [-bløm'sdrø] vbs. **-ing** (s. d.). (ænyd. d. s. i bet. 1.1 og 2; *jf. blomstre* (3.4) *ud*) 1) *udfolde sig i blomst; springe ud; fremblomstre. 1.1) (nu sj.) i egl. bet. Blomsterne . . ligne den vilde Rose, naar samme nepper haver udbloomstret. Reiser. IV. 167. MO. 1.2) (jf. Blomst 4 samt udvitre 2; kem.) om pulverlignende masse: afsondre sig og af-sætte sig paa en flade. Brännich. M. 125. man finder (salpeter) at udbloomstre paa gamle Mure. Tyachsen. A. II. 281. Suenson. B. III. 322. 1.3) (sj.) billedl.: udfolde sig (frit). Den mørke Stue genlød af . . den rigtige menings-***

løse Hjærtenslyst, der er som en Udblomstren af Helbred efter Hvile. *JV Jens. NH. 110.* 2) (nu næppe br.) *holde op at blomstre; afblomstre. Rostgaard. Lex. U32b.* Vaarens Skønhed er den unge Rose, som vi i Dag maa glæde os ved, fordi den i Morgen er udbloomstret. *Molb. Dagb. 9.* Rosenhækkerne vare til Aars og ganske udbloomstred. *HC And. SS. VI. 6. -blomstring*, en. [-bløm'sdren] *flt. -er. vbs. til -blomstre (ell. blomstre ud). VSO. || især (kem.) til -blomstre 1.2, om afsondring af salte (mursalpeter) paa murværk, beton olgn.; ogs. konkr. Suenson. B. III. 322. Sal. XXIV. 147. † -blottet, part. *adj. (ænyd. d. s., sv. utblottad; jf. fsv. utblotter samt ud- 2.2) i forb. m. for ell. fra (LTid. 1734. 472): fuldstændig manglende; helt blottet for. Staden . . findes meget udblottet for Indbyggere. LTid. 1734. 284. -blusse, v. (ænyd. (part.) *vdblusit; jf. blusse* (1) *ud; nu næppe br.) brænde hastigt ud; slukkes hurtigt. Moth. U30. || (jf. blusse 3.2) overf., om begejstring, lidenskab. Manddoms Ilden er . . udblusset (s: hos en 80aarig). Mall. SA. 3. Skuesp. X. 296.***

udblæse, v. [ud,blæ'sø] *præt. -te; part. -t ell. † -et (Hob. Hh. I. 120).* vbs. **-ning** (s. d.). (ænyd. d. s., fsv. utblasa, *mt. utblasen* (ty. ausblasen); *jf. blæse* (2.4-5 og 4) *ud*)

1) (nu sj.) *udstøde (luft, røg) gennem munden; (alm.:) blæse ud. han vendte Hovedet til den anden Side for at udblæse Røgen. Kierk. VI. 81. jf.: (solen) udblæser gloende damp. Sir. 43.5 (Chr. VI). || (sml. bet. 3.2) † m. h. t. meddelelse. et falsk Vidne udblæser (1931: farer med) Løgne. Ords. 14.5. *Hvert Aandedræt de Ord hand syntes at udblæse: | Jeg er fornøyet, jeg min Frokost faaet har. Holb. Paars. 259.*

2) (sj.) *tildanne ell. fremstille ved at blæse; m. h. t. glas: Lysekroner fra Venedig i kunstfærdigt udblæst Glas. NHoffmeyer. Romerske Dage. (1927). 28. || (jf. blæse 2.3) gøre større ved at blæse; puste op. en stor udblæst Svineblære. Heib. (Brevevedr. JL Heiberg. I. (1946). 5). S & B.*

3) *forkynde v. hj. af blæseinstrumenter. 3.1) (foræld.) i egl. bet. Kongen (lod) ved Trompeter udblæse at ingen maatte gaa ud af sit Huus. Holb. DH. II. 73.* Efterfølgende Dag blev Freden offentligen udraaben til Lybek, og af alle Kirkerne udblæst. *smst. 735.* || *forkynde ophør af ved blæseinstrumenter; afblæse. siden lode de ved offentlig trompet-skrald . . udblæse Landdagen, og den til en anden tid opsætte. sa. DNB. 439. 3.2) (jf. bet. 1 slutn.; „Talespr.“ Levin; nu næppe br.) m. h. t. meddelelse: udsprede offentligt; proklamere; udbasunere. det (kan) maa-skee være et falskt Rygte, udspreddet af Sultan Suyahs Tilhængere, for at udblæse hans Dyder. Holb. Hh. II. 260. Sallustius . . forestillede . . Livia, at man ikke burde ud-*

blæse Familiens Hemmeligheder. *JBaden.Tacit.I.14.* da Almuens Yndlingsblad „Basunisten“ i Dag, just i det afgjørende Øieblik, har udblæst hans Roes i de allermeestbasunistiske Toner. *Oversk.EV.9.*

4) (især ☉) fjerne noget fra et sted ved at blæse (med munden ell. ved mekanisk blæst); blæse ud; ogs. m. obj.-skifte: rense ell. tomme ved blæsen. det indvendige Damptryk vil . . udjage eller udblæse Vandet. *Ursin.D.80.* udblæse en Kedel. *TeknMarO.* (jeg) lukkede Varmetrækkene og udblæste Ledningen i de (for rejsende) tømte Vogne. *JernbaneT.¹⁷1942.7.sp.2.* jf. udtr. som blæst (u. blæse 3.2): Som om han var udblæst for Forfængelighed . . levede han et flittigt, nøjsomt, stillfærdigt Liv. *TroelsL.BS.II.303.* || m. h. t. æg: puste indholdet ud af skallen. *Reiser.III.50.* 3 udblæste Æg af (en maageart). *AchtonFriis.DO.III.304.* jf.: hans Hjerne (var) tom som et udblæst Æg. *Emil Rasm.DødensAarhundrede.(1930).25.* || ✕ dels om affyring af skydevaaben, især for at rense det (jf. blæse (4) ud). Kanonerne paa Skanderne vare blevne „udblæste“ med løst Krudt. *PVGrove.Fra Dannevirke til Dybbøl.(1864).21.* naar (kuglen) var affyret, tændtes den næste o. s. v. indtil hele Ladningen var udblæst. *Svendb.Amt.1921.65.* dels (foræld.) m. h. t. mine: sprengte. Udblæse en fiendtlig Mine. *MilTeknO.* || (jf. blæse aanden ud u. blæse 2.4; bibl.) † i forb. udblæse sjælen, (lade) dø. jeg haver . . udblæst Sjælen fra dens Eiermænd (1931: udslukt dens Ejeres Liv). *Job.31.39.* hun haver udblæst hendes siel (1871: udaander sin Sjæl). *Jer.15.9.(Chr.VI).*

5) (nu sj.) m. h. t. lys olyn.: slukke ved at blæse; blæse (2.4) ud; puste ud. saa megen Vind . . som et dobbelt Vox-Lys kand udblæse. *LTid.1733.768.* Vinden havde udblæst Lyset, Ilden. *Levin. billedl.:* *Hvis Døden havde udblæst Murmolls Livslys. *Bredahl.VI.52.* Gid Verden aldrig med sin kolde Aande maa udblæse denne Ild! *Gylb.(1849).III.165.*

Ud-blæsning, en. [-blæʂnen] flt. -er. vbs. til udblæse (ell. blæse ud). *MO. D.&H.* især i flg. anv.: 1) (foræld.) til udblæse 3.1, om forkyndelse, meddelelse v. hj. af blæseinstrumenter. *ChrVs KrigsArt.189.* de ved offentlige Udblæsning og Omslag kundgjordte Bud. *ChrVs KrigsInstr.33. Amberg. 2)* (især ☉) til udblæse 4: rensning ell. udtømmelse af noget; især om udstødelse af vand, damp fra kedel, af gas fra motor; ogs. om den udstødte damp, gas osv. *Ursin.D.80.* Lokomotivføreren skal . . foretage en Udblæsning af hele Vakuumlodningen. *DSB.Vakbr.4.* den hede Lyd fra Vognens Udblæsning kom tilbage som en Halsen i Genlyden fra Husemurene i Gaderne. *JVJens.G.132.* Der var en utrolig Larmen, Klimten, Ringen, Udblæsning af Motorcykler. *JohsWulff.OU.24.* fri udblæsning, om det forhold, at forbrændingsprodukterne

fra en motor gaar direkte ud i luften, uden at den derved opstaaede støj dæmpes. *Motorværk.³(1927).30.* (motorcyklisten) raser paa Vejene. Æder dem med fri Udblæsning. *MartinA.Hans.NO.172.* (spøg.) billedl.: Negeren . . skubber og skubber, medens . . den sødlige Sveds fri Udblæsning hænger som en stram Duftstribestribe i Ozon-Luften. *Pol.¹⁹1934.11.sp.1.* de svulmende Heste . . løftede Halerne til fri og taktfast Udblæsning. *Johs Brøndst.(Pol.¹⁹1940.9.sp.6).* || (bogtr.) rensning af sættekasser for støv med en puster ell. støvsuger. *Sal.²XXIV.148.* || ✕ rensning af skydevaabens løb ved affyring af en løb ell. skarp patron. smst. || hertil bl. a. betegnelser ang. udblæsningen fra kedler, motorer som Udblæsnings-aabning (AutomobilO.), -damp, -gas (Motorværk.34), -hane (Ursin.D.80. *Buchh.UH.184.*), -ledning, -luft, -pumpe (Larsen.), -rør (Ursin.D.83. *AutomobilO.*), -vand, -ventil (Scheller.MarO. *IngBygn.1943.185.sp.2.*) I. -bløde, v. [-bløʂðə] vbs. -ning (vAph.(1759). *Bødkeri.18.* *HavebrL.II.989.* (ænyd. d. s.; især i perf. part. ell. som vbs.) fjerne stivhed ell. haardhed ved at lægge i blød; blødgøre; bløde (III.1.1) ud. *Moth.U30.* derpaa kom Verten frem med denne ilde udblødte og endnu værre afkogte Stokfisk. *Biehl.DQ.I.16.* Bygget skal . . staae i Støb indtil det er tilstrækkelig udblødt. *Olufs.NyOec.I.140.* Disse Ballastemner (o: grus og skærver) udblødes ikke i Regn. *DSB.Banebygn.9.* udblødte Abrikoser. *Bagning.20.* jf.: (den) gamle Vaskerkone slog de udblødte Hænder sammen. *Rist.J.204.* || (garv.) m. h. t. hud. *JFBergs.G.124.* || (jagl.) m. h. t. beholder (flaske): blødgøre ell. løsne deri siddende urenheder. *Bødkeri.19.* i Midthallen (i bryggeriet) bliver (flaskerne) udblødte og rensede. *JohsSteenstr.JLG.76.* || overf.; ofte nedset.: berøve kraft, styrke; udvande; blødgiggere. Æventyret „Goekel, Hinkel og Gackeleia“, hvilket (Brentano) først nedskrev i fast, kortfattet Form, men i sine sidste Leveaar udblødte med Vievand. *Brandes.IV.413.* Kroppens Former er i Kopien svampede og udblødte. *KMad.(KunstmusA.1926.68).* *Hvem gaar i Rette med ham, der skildrer Achilles blødgøet. | Og i elegiske Vers udbløder Helten Bedrift? *Rubow.Overs.afOvid:Vers.(1944).37.* jf.: den Salmeudblødning, som i to hundrede Aar har fundet Sted. *TomKrist.(Pol.²⁰1944.9.sp.5)* samt: Hvi forekaster Selskabet ikke alt hvad denne Autor . . denne Psalmeudbløder har bidraget? *Tode.(Iris.1793.III.328).* II. -bløde, v. [-bløʂðə] (jf. ty. ausbluten; med.) miste alt sit blod; forbløde helt. Hjærtet (standser) atter og trods . . kunstig Respiration dør den udblødte Patient. *Ugeskr.f.Læger.1928.741.sp.2. smst.1940.624.sp.2.* || (jf. IV. bløde 2; sj.) om plantesaft; sml.: traadte man end paa mig, da udblødte vel Saften, men ikke derfor

Kraften med den. *Søtoft. (Journal f. Literatur og Kunst. I. (1843). 201.* -**blødning**, en. vbs. til I. -bløde (s. d.) || hertil bl. a. (faql.) Ud-blødnings-hjul (o: blødehjul. *Bødkeri. 19.*) -**vand** (vand, hvori noget ligger i blød. *Pol. 1/10 1939. Sønd. 24. sp. 4.*) -**bo**, et ell. (nu næppe br. i rigsspr.) en (*Moth. 1 U38. Blich. (1920). XVI. 27. jf. VSO.).* (jf. ud- 3 og I. Bo 2; oftest uden art.; især jur.) de rørige ejendele, der findes paa en (land)ejendom uden for huset (jf. *Indbo*); især om vogne, redskaber, maskiner. *Moth. 1 U38. Catalogus over v. Scheels Ind- og Udboe. (1814). titelblad. Avl, Udbo og Besætning . . medfølger. Bornholms Tidende. 22/1922. 2. sp. 7.* -**bolle**, -**bolne**, v. se udbulne. -**bombe**, v. [-bom'bø] vbs. -ning. (jf. ty. ausbomben; især avis-spr.) gøre en person hjemløs, ødelægge hans bolig ved bombeangreb (under krig); ogs.: gøre bygning ubeboelig, uanvendelig ved bombing. *Bespisning (paa restauranter) af en Del af Stor-Aalborgs Boere, i Tilfælde af, at de udbombes fra deres Hjem. Pol. 1/12 1943. 2. sp. 1.* den udbombede Rheinmetall-Fabrik. *smst. 8/1945. 2. sp. 1.* -**bore**, v. [-bo'rø] vbs. -ing (*Amberg. Hannover. Tekn. 245*) ell. † -ning (VSO.). (ænyd. d. s. i bet. 2; jf. bore (II. 4.6) ud; især faql., navnlig i part. og som vbs.) 1) fjerne, udtage ved boring. *Helt. Poet. 211.* Underboret Hasperne i et Vindue med et 10 mm Centrumsbor . . udboret Laasen i en Skrivebordsskuffe med samme Bor. *Politi E. 10/1923. 4. 2*) ved boring danne en hulhed i noget; navnlig: udvide (et allr. boret hul) ved boring; ogs.: udhule ved boring. samtlige i Arsenalerne værende Metal-Kanoner af gammel Vægt, maae Tid efter anden udbøres til nye Vægt. *MR. 1805. 27.* udbore de lokkede Huller. *Scheller. Mar. O.* || billedl. Bjørge . . som under Aartusinders Forløb . . udbøres og fosses. *MCohn. V.H. 18.* De gamle „Helte“-romaner . . med tilhørende psykologiske Udboringer. *Bomholt. MS. 7. jf.: (en hernhuter sagde) „Ordet er endnu ikke udboret i mig.“ J. Lundbye. Herrnhutismen. (1903). 109.* -**bore**-, i ssgr. ⚙ til -bore 2; fx. **Udboremaskine** (*Hannover. Tekn. 245*), -**staa**l (borende del i udboremaskine. *TeknO.*), -**værk**-**to**j (*Thaulow. M.I. 347*). -**borge**, v. [-bør'qø] (ænyd. d. s., mnt. uborgen (ty. ausborgen) 1) (nu sj., jf. *MO.*) lade faa (vare) paa kredit; levere paa kredit. Hvilken Kiøbmand, Krømmer, Vinhandler . . som handler i Gros med Vin, Humle, Salt, Fisk . . og deslige Vare, og dem udborger til nogen. *DL. 5—14—49. Stampe. VI. 84. Troels L. V. 113. 2*) † udløse (af fængsel) mod kaution; m. h. t. (indtaget) kvæg. *Cit. 1707. (Vider. III. 258).* -**bralle**, v. [-brul'ø] (ænyd. d. s.; sj.) bralle (1), plapre ud med (noget, der burde hemmeligholdes). *VSO. I. 486.* hvad (herren) muligen tænker . . det forstørker og udbraller hiin (o: tjeneren) paa alle Torve. *Hegerm L. D. Fort. 169.* -**bramme**, v. se u. III. bræmme 2.

udbrede, v. [uð'bre'dø] præet. -te ell. (tidligere (skrevet)) -de (*Ps. 105. 39 og Sir. 51. 27 (Chr. VI.); 1871: udbredte*). *LTid. 1734. 315. Schousballe. Saxo. 103. VSO. I. 494* ell. (nu sj.) -ede (*Holb. Kh. 310. LTid. 1729. 8. Argus. 1771. Nr. 34. 2. jf. Molb. HO. (MO. 1 og MO. kun -te)*); part. -t ell. † (jf. dog *Feilb.*) -bred (*LTid. 1743. 720 (udbrød)*) ell. (nu sj.) -et (*2 Cor. 6. 11 (Chr. VI). Borrebye. TF. 691. 710. Gylb. IV. 223. V. 14*). vbs. -else (s. d.) ell. -ning (s. d.). (ænyd. d. s., sv. utbreda (fsv. utbredha), no. utbre; til II. brede; talespr. foretrækker i reglen brede ud (i egl. bet.) || ofte i forb. som udbrede vidt (og bredt), videre, ell. (nu navnlig; se især u. bet. 6(a)) vidt(-)udbredt)

1) (jf. II. brede 5.1) give udstrækning til alle sider; udsprede; brede ud. 1.1) i al alm. Cherubim skulle udbrede Vinger ovenover (o: over naadestolen; 1931: brede deres Vinger i Vejret). *2 Mos. 25. 20.* træet udbreder sine grene. *Moth. B338.* *forgiæves jeg udbreder | De længselsfulde Arme efter Eder. *Rahb. Poet. F. II. 169.* Jeg havde kjøbt en nydelig Kurv og paa det Smagfuldeste udbredt Blomsterne i den. *Gylb. V. 14.* Ca. 10 g af Melproven udbredes paa en Glasplade, gattes ud (osv.). *Anordn. Nr. 184 9/1936. § 2. 1. 2*) (jf. II. brede 1.2) lægge, anbringe noget (et dække, tæppe olgn.) helt udfoldet, aabent (ofte: for at tildække, beskytte noget). (fiskeren maa) ingenlunde drage sit Garn op paa anden Mands Jord . . eller sit Garn udbrede, eller ophænge. *DL. 5—10—42.* Jeg havde udbredt Lommeterklædet for ikke at smudske mine Beenklæder ved Knæfaldet. *Kierk. VII. 86.* || m. h. t. noget (be)skrevet, trykt, fx. dokument, (land)kort ell. (nu næppe br.) bog: udfolde; opslaa. de udbredte (*Chr. VI: opsløge*) Lovens Bog. *1 Makk. 3. 48.* Henne paa Skrivebordet laa en Del (spille) Kort udbredt. *Socialdem. 22/1948. Sønd. 2. sp. 1.* han udbredte et stort landkort foran sig! || (især bibl.) billedl. (gud) udbreder (1931: spænder . . ud) Himmelen som et Telt (*Chr. VI: gardin*). *Ps. 104. 2.* (gud) udbreder sit Lys (1931: breder sin Taage) om sig. *Job. 36. 30.* jf. bet. 1.3: *den høitidsfulde Nat udbreder | Al sin Pragt over Skabningen. *Lund. ED. 33.* en Klarhed, liig den, Middagssolens Straaler udbredte over Naturen, giennemlyste mit Indre. *Molb. UV. 130.* se ogs. u. I. Skygge 1.2. 1.3) med tanke paa, at noget (uhaandgribeligt), der udsendes, udsprede til alle sider, opfattes, opfanges, fornemmes af nogen (spec. m. h. t. hvad der paavirker sanserne). Lurerne udbredte deres Toner over Field og Dal. *Oehl. XXXII. 79.* den knitrende Ild . . udbredte en behagelig Varme. *Winth. Nov. 95.* Skarnkasserne udbreder en bedøvende stank. *MkLitgaard. MS. 98.* Ved Soldaterne . . kan Smitten ogsaa udbredes. *Cit. 1797. (EEhlers. Folkesyphilis i Danmark. (1919). 75).*

2) overf. 2.1) (især bibl.) lade faa frem-

gang; gøre større; udvide. hvad de (ugude-
lige) have erhvervet, skal ikke udbredes
(1931 afvig.) i Landet. *Job.15.29.* af Hun-
ger og ald slags Mangel tiltvungen, udbre-
dede (generalen) sine Qvartere i Meklen-
borg. *Slange. Chr. IV. 889.* for at udbrede sit
Rige, paaførte (kongen) Österlandene Krig.
Schousbølle. Saxo. 40. (krigerne) vare vante
til at udbrede Rigets Grændser. *smst. 187.*
Bagges. NK. 303. VSO. I. 494. || m. h. t. 10
magtudfoldelse, -udøvelse. udbrede sit herre-
dømme (*Argus. 1771. Nr. 34.2. j. Moth. B. 338*),
sin magt (over nogen, noget) | || m. h. t. per-
soner (s afkom), folkeslag, gruppe af personer:
give øget plads, (magt)omraade. (gud) ud-
breder Folkene (1931: udvider Folkeslags
Grænser). *Job. 12. 23.* Gud udbrede Japhet
(*Chr. VI afvig.*; 1931: skaffe Jafet Plads).
1 Mos. 9. 27. 2.2) (især $\text{\textcircled{W}}$) udsprede i, for-
plante til videre kredse, over større 20
omraader; bringe til fleres kundskab
ell. i fleres øje; (ud)sprede; navnlig m. h. t.
ry, lovprisning (i forb. som udbrede (ens,
nogets) ros, ry, ære) ell. rygte olgn. (*Zoro-
aster*) begav . . sig mod de Persiske Grænd-
ser, hvor han . . udbreedede sin Lærdom.
Hölb. Hh. II. 15. (kongen) lod . . mere for at
udbrede Religionen, end for sin egen Be-
giærligheds Skyld . . fornye (krigen). *Schous-
bølle. Saxo. 334.* *Før . . | Udbredte (vi) 30
Nordens Roes og Ære, Sprog og Sæder overalt.
Oehl. XII. 17. Folk . . udbredte over hele
Byen, at vi vare forlovede. *P. Möll. (Brøndum-
Nielsen. P. M. 159).* Bogtrykkerkunsten . .
gjorde det muligt at udbrede den Enkeltes
Viden mellem Utallige. *Goldschm. NSM. I. 19.*
de gik ud og udbredte (1819: udsprede.)
Rygtet om ham i hele den Egn. *Math. 9. 31*
(1907). (han) gik og udbredte Hanses Ry,
hvor der var til at faa et Ord indført. *Gravl. 40*
VF. 134. jf.: „Hvad siger De?“ — „Intet
uden hvad Rygtet udbreder.“ *Biehl. (Skuesp.*
III. 3. 123). || (nu l. br.) i forb. som ud-
brede ($\text{\textcircled{c}}$: forvalde, sprede) forfærdelse,
(skræk og) rædsel, død og ødelæggelse.
Dette Budskab udbreder Skræk og Forfær-
delse alle vegne. *Kampm. Chr. III. 166.* en For-
brydelse havde fundet Sted . . som udbredte
Rædsel over hele Landsbyen. *Ing. Levnet. I.*
155. hine flydende Fæstninger ($\text{\textcircled{c}}$: krigs-
skibe) beredte til rundt omkring at udbrede
Død og Ødelæggelse. *Rawert & Garlieb. Born-
holm. (1819). I.* || m. overgang til bet. 1.3. at
udbrede sin Lærdom ideligen udi Sælskab,
er det samme, som at rose sig selv. *Hölb.*
Ep. IV. 94. ved at udbrede sine Hensigts
Redelighed, ved at opregne de Vanskelig-
heder, han havde maattet overvinde (imøde-
gik han kritik). *Ev. (1914). III. 232.*

3) (jf. II. brede 5.2; l. br.) give (større) 60
udstrækning til siderne, i bredden, udefter;
brede ud; vide ud; uden obj.: tyndere Val-
ser (strækker) stærkere og udbrede mindre
til Siden end tykker. *Sal. XVIII. 26.* || spec.

($\text{\textcircled{x}}$, foræld.): opstille tropper i en bred(ere)
formation; udvikle (2.2). udbrede en Slagt-
væn. *VSO. I. 494.* (høren steg) i tætsluttede
Colonner ned af Bakkerne og udbredte mere
og mere sin Front. *Engelst. Wien. 392. OKjær.*
Da.-lat. Ordbog. (1870).

4) (jf. II. brede 3.) refl. 4.1) (især $\text{\textcircled{W}}$)
svarende til bet. 1: udstrække sig til alle sider;
brede, (ud)sprede sig. Af det høyre Næse-
Hul skal . . en hvid Materie have frembrødt,
hvilken dog ikke videre udbredde sig. *LTid.*
1734. 315. (der) maae bruges Agtsomhed, at
ikke Ilden formeget udbreder sig. *Borrebj.*
P. A. 18. et Træ udbreder sig af sig selv, og
lader den ene Gren fremskyde af den anden.
Heib. Pros. VIII. 399. Et veltillfreds Smil ud-
breder sig over (ansigtet). *V. Korffitsen. TO. I.*
13. Skabet haver udbredt (*Chr. VI:* udgivet)
sig videre i Huden (1931: Udslættet har
bredt sig paa Huden). *3 Mos. 13. 8.* Lyden ud-
breder sig med en Hastighed af $\frac{1}{2}$ km pr.
Sekund. *Cit. 1947. (OrdbS.). (sj.) udvide sig:*
*Snart snerped han ($\text{\textcircled{c}}$: en dværg) sig ind, |
Snart vidt han sig udbredte. *Oehl. ND. 81.*
|| (jf. bet. 4.2) uden forestilling om forøgelse
af omraade: strække sig (vidt og bredt); have
(vid) udstrækning. (især om flade). Over os
udbreder sig Himmels høie . . Hvælving.
Mynst. Betr. I. 227. den store vestlige Hede
udbredte sig nu, som et Hav, foran dem.
Blich. (1920). X. 97. jf.: de taledem om den
lykkelige Fremtid, der udbredte sig for dem.
CBernh. VI. 294. 4.2) overf.; dels (jf. bet. 2.1):
vokse i tal ell. omfang; vinde udbredelse;
forøges. det (kvæg), som du havde, for jeg
kom, var lidet; men nu har det udbredt
sig mangfoldigt (*Chr. VI:* er det mangfoldi-
gen udbredt; 1931 afvig.). *1 Mos. 30. 30.* især
om folk(e-stamme), sammenhørende gruppe af
personer: sprede sig over et større omraade
end forhen (især: ved folkevandring, erobring
olgn.). en Adelig og Friherlig Familie i Schle-
sien og Lausnitz, som ellers har udbredt
sig i Polen, Preussen, og i andre Lande. *Thu-
rah. B. 118.* du ($\text{\textcircled{c}}$: menigheden) skal udbrede
dig (*Chr. VI:* udbyrde; 1931: brede dig) til
Høire og til Venstre. *Es. 54. 3.* de Erobrere,
som . . satte sig fast paa de danske Øer og
succesivt udbredte sig over hele (riget).
APhS. XX. 219. jf.: (aalekragerne) flyve . .
afsted, og udbrede sig over Søen. *Kielsen. A.*
151. (nu næppe br.) om enkelt person: *da
skal Manden, som den ($\text{\textcircled{c}}$: gaarden) faaer |
Til Eye, sig udbrede | Paa Vester-Kanten,
blive stor. *Reenb. I. 416. jf.:* Jeg ($\text{\textcircled{c}}$: en person,
der føler stærk, sværmerisk udlængsel) maa
udbrede mig over den hele vide Verden,
for at skaffe mit beklemte Hjerte Luft. *Heib.*
Poet. I. 163. || dels svarende til bet. 2.2. Berøm-
melsen af hans besynderlige Lærdom ud-
breedede sig inden kort Tid. *LTid. 1750. 89.*
*Alt mere den christne Tro sig udbreder.
Oehl. Digte. (1803). 17. den Guldbergske Psal-
mebog . . udbredte sig i Kjøbstæderne. *Cit.*

1827. (*Kingo.XIII*). Efterretningen om Kongens Underskrift, som med en utrolig Hurtighed udbredte sig over hele Staden. *Lehm. (HistTidsskr.10R.IV.284)*. Humanismen . . udbreder sig til de forskellige europæiske Lande. *OFriis.Litt.202. 4.3* (jf. II. brede 3.3; til bet. 3; nu sj.) opnaa (større) *udstrækning i bredden, til siderne; blive bredere; vide sig ud*. andre mener denne Udbredelse (o: Nilens) ogsaa at skee i Martio, og saaledis 2. gange om Aaret sig udbreder. *Pflug.DP.987*. || ✕ om troppe-, fladaafdeling: sprede sig; *udstrække sin front*. Haabet, at kunne udbrede sig, og da, tryggere mod Ilden, nærme sig Skandens, slog feil (for hæren). *Molb.DK.120*. Da der allerede oinedes femten Skibe, lod han sine egne udbrede sig mere for at spærre Havnen. *Schiern.HS. I.154. 4.4* (lidt nedset.) *overf.:* udtrykke sig vidtløftigt, (trættende) bredt; omtale vidt og bredt; ogs.: gøre opmærksom over; beklage sig over. (især i forb. udbrede sig om (MO.¹ osv.) ell. over noget). Her maatte en Elsker af Vidtløftighed finde Anledning nok til at udbrede sig. *LTid.1759.102*. I en anden Skrivelse udbredte hun sig vidtløftigt over Emilies store Religiositet. *Hauch.IV.434*. Ida udbredte sig i Lovtaler over hende. *Tops.II. 109*. Goethe, der ellers udbredte sig om sin Faust, har været meget tilbageholdende på dette punkt. *Grønberg.Goethe.II.(1939).281*.

5) (jf. II. brede 4; højtid., nu sj.) i pass. m. sa. bet. som bet. 4, især 4.2. siden udbrededis Sygen ogsaa hos de andre. *RasmWinth. S.146*. *Himle forsamles omkring ham (o: digteren); og Lyst | Udbredes i Menniskets Bryst. *Ew.(1914).III.89*. *En Taushed udbredes. *Rein.345*.

6) part. udbredt brugt som adj. 6.1) (især til bet. 1 og 4.1) i al alm. udbredte Vinger. *Es.8.8*. *Mød ham (o: Thorvaldsen) med udbredte Arme! | Favn ham med moderlig Varme. *Grundtv.PS.VI.195*. (hun) sidder og læser bedægtigen i sin udbredte Bog. *Sibb. II.280*. disse Sommerfugle . . sidder (altid) med Vingerne lodret sammenlukkede, aldrig fladt udbredte. *NaturensV.1918.314*. jf. bet. 3: vi (saa) ret forud et Lys saa udbredt, at det maatte komme fra flere end eet eller to Vinduer. *Blich.(1920).XXIX.3*. || (jf. u. bet. 4.1) om flade. fra den høje Bakke overseer (jeg) den vidt udbredte Egn. *Birch.II. 19*. En stor, aaben Slette laae udbredt for os. *MO. JohsBrøndst.(Pol.1948.9.sp.1)*. uegl.: en høiere Magt, som vel selv ikke er tilsyne, men hvis Gjerninger dog ligge synlige udbredte. *Mynst.Præd.(1815).195*. I (udgaven) „Danmarks gamle Folkeviser“ finder vi den hele Visebestand overskueligt udbredt for os. *OFriis.Litt.88. 6.2* (jf. udsparre) i nogle naturv. (anat., bot.; til dels nu l. br. ell. foreld.) forb. Overarmknoklen (hos hesten) inddeles i: . . Den øverste Ende forsynet med . . den udbredte Knude. *Viborg&Neerg.*

HB.20 (jf. I. Knude 3.3). (grenene er) Udbredte . . naar de danne en ret Vinkel med Stammen eller hænge horisontal ud fra Stammen eller Stængelen. *Tychsen.A.I.90*. Almindelig Ask . . Roden udbredt. *Hornemann.OP.10*. Underlæben (hos tandbøger) er udbredt. *Sal.XVII.159. 6.3* (jf. bet. 2 og 4.2) som har forgreninger, repræsentanter vidt om; som forekommer, er alm. over et stort omraade; gængs; ogs.: af betydelig størrelse; anselig; omfattende. i forrige Tider har (biavlens) været drevet med . . udbredt Nytte. *Fleischer.B.38*. Dr. Johnson, bekendt for sin udbredte Lærdom. *Blich.(1920).I.II*. Ildens udbredte Ødelæggelse. *RudBay.EP. III.13*. (*Holbergs*) Mor tilhørte en udbredt Præsteslægt. *HBrix.HK.9*. Det er en udbredt Tro, at man ved at øve sig kan forbedre sin Hukommelse. *EdgRubin.H.7*. (meteorol.): sydøstlig Vind med mere udbredt Regn. *SorøAmstid.29/1.1948.1.sp.1*. || vidt-udbredte Kundskaber. *Schiern.HS.I.12*. to vidt-udbredte æventyrmotiver. *A.Olr.DH.I. 302*. || hertil (⊗) Udbredthed. den alm. menneskelige Sværtedrifts store Udbredthed. *Hjort.B.I.275*. *Kierk.XIV.48*. *Bom.S.33*.

Udbredelse, en. [-bre'ðælsə] ft. (især jagl.) -r. (ænyd. d. s. (i bet. 2: *Kingo.SS.IV. 7.VII*); jf. -bredning) vbs. til udbrede ell. brede (II.5) ud; navnlig i flg. anv.: 1) (især ⊗) til udbrede 1 og 4.1. (af) de Keyserlige Troppers Udbredelse udi Pomer . . rejste sig een nye Krig. *Slange.ChrIV.628*. hindre Flammens videre Udbredelse. *Sporon.Mod. 222*. Lydens Udbredelse. *Ørst.III.113*. Udbredelse af epidemiske Sygdomme. *LovNr. 321⁷/1945.§1*. i ft.: (radiumvirkningen) er magtesløs overfor de fjernere Udbredelser af Kræften i Bækkenet. *JensNielsen.Hvorfor Millionvotrøntgenrør?(1940).17*. 2) (især ⊗) til udbrede 2 og 4.2. (ofte i forb. som i a.a. finde, skaffe, vinde udbredelse). *Moth. B339*. Seiladens Udbredelse ved Hielp af Compasset. *JSneed.IV.108*. Eginus var Bisp i Lund i Begyndelsen af Christendommens Udbredelse i Norden. *Mall.SgH.441*. Hvis Skriftet finder Udbredelse, er det (forfatterens) Hensigt, paany at udgive det. *BerlTid. 1/1846.2.sp.4*. Den, der udbreder Rygter, som er egnede til at skade Landets Interesser i Forhold til Udlandet, straffes, selv om Udbredelsen ikke sker offentlig. *LovNr.14¹⁸/1941.§1*. (bladet) har international Udbredelse. *Socialdem.29/1.1948.5.sp.1*. || hertil bl. a. (⊗ ell. jagl.) Udbredelses-centrum, -evne, -mulighed, -omraade, -tid, -vej (Runeskriften, hvis Udbredelsesvej (kan) kaste Lys over Folkebevægelserne. *APhS. XX.220*). 3) (nu sj.) til udbrede 3 og 4.3. *Pflug.DP.987* (se u. udbrede 4.3). *konkr.:* Synsnervens Udbredelse. *Panum.642*. ⊗ -breder, en. [-bre'ðær] ft. -e. især til udbrede 2: person, der virker for en meddelelses-tros, idé osv. udbredelse. Lutheranismens

første Udbredere i Danmark. *Nyerup. Litt.M. 493.* Politiet var paa Spor efter Udbrederne af falske Meddelelser. *Brandes.VII.15.*
-bredning, en. [-brɛd'nɛn] flt. (især i konkr. anv.) **-er.** (jf. -bredelse; især $\mathfrak{W}$ ell. (nu) fagl. (naturv.)) vbs. til udbrede ell. brede (II.5) ud. *ThBricka.AP.9.* Hørrens Udbredning. *Manufact.(1872).32.* || m. h. t. *udstrækning, udbredthed, forekomst over et vist omraade.* De vildtvoksende Træers Udbredning i Danmark. *CVaupell.S.28.* (rørhøgen) er nær ved i Danmark at have Nord- og Vest-Grændse for sin Udbredning. *Frem. DN.404.* de danske Blade (hvis) Udbredning i Nordslesvig overgaar de tyskes. *Sønderjylland.1908.18.sp.2.* || (især til bet. 3 (og 4.3)) konkr., om noget udbredt, udfladet, plant. den tynde, sparsomme Hud paa Siderne (af panden) vilde neppe være tilstrækkelig til blot at dække Halvdelen (af næsen), endogsaa med en ganske flad Udbredning. *Chir. (1845).I.383.* Senehinde . . den tynde, flade, seneud Udbredning, hvormed nogle Muskler ender. *Sal.I.874.*

udbringe, v. [uð,brɛn'ɔ] præf. **-bragte;** part. **-bragt.** vbs. **-else** (især i bet. 1: *vAph. (1764).* *RegulativNr.184^{30/12}1891.§1.* *TjP. 1926.159.* † til bet. 2: Consumptionens høiere Udbringelse (o: udbytte) vilde i en kort Tid erstatte (udgjften til belønning). *Suhm.VI. 387.* (nu sj.) til bet. 3: Metallernes Udbringelse af deres Ertser. *JFBergs.HK.IV.* *Hinnerup.Juw.II. (l. br.)* til bet. 4: Udbringelse af en Skaal. *D&H.* ell. (nu næppe br.) **-ende** (til bet. 2-3: *Brünnich.M.249. sa. Kongsberg Sølvbergverk.(1826).184* ell. **-ning** (især i bet. 1: *FrOls.Postv.IV.375.* Udbringning af Varer. *Socialdem.^{14/1}1947.8.sp.2;* til bet. 4: Udbringning af Æresskaale. *Kulturminder.1945-47.78).* (ænyd. d. s. i bet.: udspredde (et rygte), bevirke, sv. utbringa, no. utbringe; jf. II. bringe 5.14)

1) (især $\mathfrak{W}$) bringe, føre ud; bevirke, at noget kommer ud, bort. der være Bomme uden for . . saa at Skibet ey kunde udbringes. *JMunksLevned.12.* hvordan at udbringe deri (o: i svelget) siddende Ting. *Lægen.reg. Cc4.* Bohavet fra en Suite Værelser blev udbragt (under branden). *Reisere.KG.6.* (kunstgødnigen) Bør udbringes (o: udkøres og udstrøs paa jorden) i det tidlige Foraar. *Pol.^{7/4} 1934.4.sp.2.* uegl.: en Overdaadighed, som, ved at forbruge fremmede Sager . . udbringer til Fremmede Landets Formue. *Forordn.^{20/1} 1783. jf. bet. 3:* Det var en dannet Samtale . . O. var dragen ind i den; han følte en dyb Glæde . . for dette Selskab, han var det taknemlig for de Ord, det udbragte af ham, for den Følelse, det fremkaldte. *Goldschm.III. 167.* || m. særlig tanke paa en modtager: tilbringe; ogs.: fordele; distribuere. *Kaper. den lokale Avis . . blev udbragt om Aftenen. Pont.D.152.* en Forhøjelse af Sødmalksprisen . . fra 45 til 47 Øre pr. Helliter-Flaske

udbragt. *Socialdem.^{9/11}1947.5.sp.3.* || (nu sj.) m. h. t. meddelelse, efterretning (især: rygte): fremføre; bringe til torvs; udsprede: er det Rygter, som krænke min . . Ære, saa er det Løgnere og Æreskjændere, som udbringe dem. *Ing.EM.I.68.* (jeg vil) udbringe det erfarede (i mit liv) til den store Offentlighed (o: gennem bogen). *VillHans.NT.2.* || m. h. t. person. Ladegaardslemmer, som befindes at betle (bliver) igjen til Ladegaarden . . udbragte. *MR.1735.610.* Raadet maatte udbringe (*Hans Tausen*) til Folket. *Wand. Mindesm.I.312.* uegl.: paa det at Faderen kunde udbringes af denne Forlegenhed. *MR. 1799.932.* nu næsten kun (emb.) m. h. t. person (udlænding), som udvises af riget: efter udstaaet Straf bliver (en udlænding) at udbringe af Riget. *LovNr.126^{14/1}1930.§76.*

2) (jf. II. bringe 3) bevirke, at noget kommer i en vis tilstand; behandle noget saaledes, indvirke saaledes paa noget, at der (jf. bet. 3) opnaas et vist resultat. 2.1) i al alm. (værket) bestaaer udi 4 store Folianter, som udi andre ordinære Characterer (o: alm. bogstaver, typer) kunde udbringes udi 8. *Hob. Ep.I.191.* Skoveierne handle . . feil, naar de, i den Tanke at udbringe deres Træer til større Dimensioner, lade disse staae over Tiden for deres Modenhed. *Archiv Søvæsen.II.374.* et Fragment, som det har kostet megen Møje at udbringe i den rette Form af en usædvanlig vildsom Opskrift. *VilhAnd.PM.II.238.* jf. bet. 2.2: Naar Eege-Træer fældes . . da bør de hugges i . . saa store Stykker, at de kunne udbringes til saa stor Nytte som mueligt. *Forordn.^{18/4}1781.§7.* || navnlig (nu l. br.) m. h. t. kapital, rettlighed olgn.: jaa et vist udbytte af andre Handelssteder, hvor enhver seer, hvor hoit (o: til hvilken kurs) han kan udbringe sine Penge. *Schyttel.IR.II.253.* At faae en Tiende vel udbragt. *VSO.I.502.* en Capitalforbrydelse . . er den Forbrydelse, en Capitalist begaaer, naar han ikke kan udbringe sin Capital til mindst 20 pCt. *Dauids.B.I.148.* Han er en ypperlig Administrator, under hvis Haand de ofte smaat tilmaalte Pengemidler synes at kunne udbringes i det usandsynlige. *DagNyh.^{29/4}1933. 3.sp.1.* || (jf. bringe sin alder højt u. II. bringe 3) † m. h. t. levetid. det (var ved brug af teriak) og et ordentligt Levnet han udbragte sin Alder til 60 Aar. *Hob.Herod.114.* *RasmWinth.S.28.* || (sj.) m. h. t. person. Han har faaet sine Sonner og Døtre hoit udbragte (o: godt anbragte, vel forsørgede). *VSO.I.502.* 2.2) (i rigsspr. nu især $\mathfrak{V}$) m. h. t. hvad der afhændes, gøres til genstand for handel, salg: afsætte; realisere. de militaire Heste, som udbringes døde til Veterinairkolen (skal) udbringes til Fordeel for sammes Kasse. *MR. 1811.204.* || især i forb. udbringe i en vis sum, i penge (et Huus eller Gaard (har undertiden) neppe paa offentlig Auction . . været at udbringe i Halvdelen af den Summa,

det var vurderet for. *Stampe.I.227. (koen)* var ikke meget værd i denne Tid, hvis den skulde paa Markedet og udbringes i Penge. *AndNx.DM.I.181* ell. (*navnlig*) udbringe til en vis pris, sum, værdi. Indkomsterne forøges ved at udbringe Landets overflødige Producter til den hoist muelige Værdie. *Tullin.III.135.* han havde kjøbt (*huset*) til en Priis, der var mange Gange høiere, end det under de heldigste Omstændigheder kunde udbringes til. *CBernh.XII.13.* den fulde Værdi, som Arbejdsproduktet til sin Tid kan udbringes til. *Hage.42.*

3) (*jf. bet. 2*) *m. h. t. resultat, produkt af virksomhed, bestræbelse: tilvejebringe; præstere; skabe; opnaa; ofte i forb. m. af: faa et vist udbytte af; ogs.: udvinde. (de)* forsømt intet til en vel udmonderet Flode at udbringe. *Slange.ChrIV700.* Midt af Uorden at udbringe den mueligste Fuldkommenhed. *OGuldb.AT.232. (jabrikken)* er bestemt til at udbringe Olie af Oxefodder. *Ørst.Br.I.151. Brandes.XII.71.* || *nu især m. h. t. økonomisk udbytte. PAHeib.(Rahb.E.IV301).* At udbringe meget af en Eiendom o: skaffe sig megen Indtægt af. *MO.* for hver Kommune (*opgøres*), hvilket Nettoudbytte de kommunale Ejendomsskatter . . vilde udbringe. *LovNr.84²⁴,1937.§1.* || (*nu sj.*) *m. h. t. resultat af undersøgelse, granskning, beregning: udfinde; konstatere. LTid.1726.28.* Jeg har (*ved benyttelsen af haandskriftet*) havt den Fordeel at kunne udbringe den rette Læsemaade paa et Par Steder. *Cit.1827. (GDLove.VXXXIII).* Indskriften, af hvilken han i 10 Maaneder forgæves havde søgt at udbringe et eneste forstaaeligt Ord. *OSPet. Stenalder, Bronzealder, Jernalder. (1938). 93.*

4) (*sv. (fra da.)*) udbringe en skål; *fra ty. udtr. som* einen becher, toast ausbringen, *egl.: tømme (jf.: i faa vel valgte Ord udbringer jeg et Glas for vort elskede gamle Danmark. Schand.BS.141),* ogs.: ein hoch (o: et leve) ausbringen) i *udtr. for at yde nogen sin hyldest ved at (rette hædrende ord til vedk. ved en festlighed, højtidelighed olgn. og) opfordre de tilstedeværende til at istemme hurra-, leveraab for vedk. der blev udbragt et ironisk Hurra for „Slagtermo“.* *Schand.BS.171. Bl&T. de mange Talere . . udbringer de mange Lever. Jørg. (DagNyh. 1²,1911.2.sp.3). D&H. se ogs. u. II. Leve. || især (jf. frembringe 2.2 slutn.) i forb. som udbringe en skaal ell. (nu sj.) toast (Hostr.SpT.II.3. Brandes.Br.IV70), holde skaaltale, proponere en skaal (med paafølgende tømning af glassene, event. klínkning, skaalsang olgn.). *tillader I, at jeg | Udbringer næste Skaal i Laget? *Rahb.FrII.41.* Hovedmanden for Oppositionen udbragte . . Danmarks Skaal med ni Hurraer. *Goldschm.IV.367.* *For Frihed | er denne Skaal udbragt! *Hostr.SpT.I.I.**

ud-briste, v. († (jf. brøste) -bryste.

*se ndf. jf.: „Ud-bryster rectius (o: rettere) ud-brister.“ Rostgaard.Lex.U32c). vbs. -ning (VSO. jf.: dybe Latter-Udbristninger. Soph.Clauss.AP.55). (enyd. d. s., glda. vt-bryste; nu sj.; i alm. spr. nu briste (ud)) 1) (jf. briste 1) (pludselig) briste, gaa itu, skilles ad (og derved (delvis) styrte ud (efter)). VSO.I.503. || næsten kun billedl.; upers. (jf. briste 2.2 slutn.): det vilde udbriste til Krig og Feyde. *Slange.ChrIV.304. især (jf. briste 2.4 slutn.) om person: pludselig give en sindstemning udtryk i tale, latter, graad olgn. *Dronningen . . | Udbrast i Sukke. NKBred. Metam.353. *Blaamand, der paa Blaamand seer, | Udbryster udi Latter. Holb.Skiemt. F7^v. 2) (jf. briste 4) især om vædske: pludselig bryde frem, komme i bevægelse, bane sig vej. hvo bedækkede havet med døre; der det udbrast (1871: brød frem). *Job. 38.8 (Chr.VI).* *Sveden udbrast saa kold. *Rein.359. overf.: deres Latter (smærter) mig, naar den udbrister ved slige Anmærkninger. PAHeib.R.II.84. -brodere, v. (jf. -sy; l. br.) (udsmykke ved at) frembringe figurer olgn. i broderi. en rød Reiseskøj, hvorpaa var kunstigen udbroderet en Mand paa en Hest i Gallop. *RudBay.EP.III.1.* || *nu især (jf. brodere 2) overf.: udsmykke, „pynte paa“ en fremstilling; ogs.: skildre, udføre vidtløftigt, vidt og bredt; udpensle. Det positive i den hele Agitation (er) lige saa spinkelt som det negative er omfattende og udbroderet. Stangerup.K.I.108.****

Udbrud, et. [u'dbruð] († Udbrud. [Sintemis.] Hallo den Anden. I. (overs.1798). 95). flt. d. s. ell. † -de (AWHauch.Naturlæren.(1794). 637). vbs. til udbrøde og bryde (III.7.13) ud (jf. Ud-brydelse, -brydende, -brydning).

1) (*nu næppe br.*) til udbrøde 1. (*Højstrup kirke*) trues med Undergang formedelst de aarlige Udbrud og Udstyrninger af Klinton. *SAbildgaard.StevensKlint.(1759).10.* Der maa gøres et Udbrud paa Muren, for at indsætte et Vindue. *VSO.*

2) til udbrøde 2 (*m. h. t. ting ell. forhold ofte i forb. som komme, staa, være i udbrud ell. bringe, komme til udbrud*). 2.1) til udbrøde 2.1. (*han var*) ved Nattens Udbrud (*nu: Frembrud*) redet til Kjøbenhavn. *Gylb.V241.* || (*nu l. br.*) om organisk (*frem*)vækst. Ofte skeer Tardernes Udbrud uden at volde den mindste Forstyrrelse i Børnenes Velbefindende. *Diæt.Lex.II.244 (jf. Tandudbrud). ranke (bøge)Stammer . . lydefri i Barken, som om de er løbet op i et eneste Udbrud af Vækst. JVJens.G.193. || (især geol.) om det forhold, at en vulkan (et krater) træder i virksomhed, udsender aske, lava olgn.; eruption (ofte i forb. vulkansk (s. d.) udbrud). AWHauch.Naturlæren. (1794).637. Jorden skjælver ved Vulkanens Udbrud. *Kierk.VII.467.* Vesuv i Udbrud. *Uss.Vulkaner og Jordskælv.(1904).6. (jf. næste gruppe og bet. 3) i sammenligning og billedl.,**

navnlig om voldsomme stemningsudslag: *Brandes. IV. 135 (sa. E. 199: Eruption)*. *Som ved Udbrud af et Krater | fyldtes vore sjunkne Grave (o: ved Dybbøl) | med de præjsiske Soldater. *Rør. GK. 23*. || (jf. bet. 3) om (hvad der er udtryk for) aandelige forhold (lidenskaber, følelser, sindsstemninger), der (heftigt, spontant) lægger sig for dagen, finder udløsning, hvor Lidenskaberne . . gære og ideligen søge Udbrud. *Mynst. Tale. (1853). 4*. (da) kom Smerten til Udbrud. *HCAnd. (1919). IV. 205*. O. døjede med at styre sin Morskab, saa den ikke kom til Udbrud. *EBertels. MH. 46. 2.2*) til udbrøde 2.2. || om det forhold, at personer (janger, en indesluttet militærafdeling oln.) søger at skaffe sig adgang til friheden, bryde indespærringen. Udbrud af Fængsel. *Baden. JurO.* et Udbrud fra Slaveriet ved Nattetider. *MR. 1837. 190. S & B.* nu vist især i sgr. som: fangens, den omkringede hærgruppes udbrudsforsøg blev forpurret | uegl.: Sveriges Udbrud af Kalmarmunionen. *Vilh. And. N. 110*. || (sport.) om det forhold, at en ell. flere cykelryttere uventet kører fra løbets øvrige deltagere („fjeldet“), „bryder ud“: (cykelrytteren) hentede S. ind i et langt Udbrud. *Berl. Tid. 1/2 1940. M. 4. sp. 2. Sportsleks. II. 629. 2.3*) til udbrøde 2.3. Sygdommens Udbrud. *OLBang. Tale. (1840). 8*. der stod en Upasselighed i Udbrud i det lille Legeme. *Iva Fibiger. Magdalene. (1862). 28*. Tordenvejrets pludselige Udbrud. *Pol. 12/2 1935. 2. sp. 3*. Ildens Udbrud. *LPPoulsen. Balle-Lars. (1939). 59*. billedl.: denne Taushed var et Symptom af en Hykleriefeber, der maatte staae i Udbrud hos mig. *PAHeib. R. II. 290*. || Herodes (kunde) ved denne Efterretning frygte et Udbrud af Uroligheder. *Mynst. Bispepr. (1852). 10*. *Et Oprør er i Udbrud, om ei udbrudt. *Bredahl. V. 10*. Krigens Udbrud. *Fem lange Aar. 111*.

3) til udbrøde 3: (pludselig, overraskende) ytring af et vist stemnings-, følelsesindehold. visse bittere Udbrud i mine . . fortrolige Breve. *Bagges. L. I. xxxv*. I de vildeste Udbrud forbandede han Tilværelsen. *Kierk. III. 180*. Vi hørte et Udbrud af Skræk. *Jer. 30. 5 (1931)*.

Ud-brug, en, et. spec. (jf. -brug; landbr., foræld.): det at udnytte den tiloversblevne kraft i jorden ved slutningen af et sædskifte ved dyrkning af visse (nøjsommere) afgrøder; vist ogs. om selve disse afgrøder. Paa Græsfuld Jord . . gior Jordmarven (o: mergelen) allene . . herlig Virkning, og det til Udbrug. *Bibl. Nytt. Skr. 12*. Andet Aar (saaedes) Rug; derefter Byg; i det fjerde Aar Havre til Udbrug, undertiden Blandkorn til Udbrug. *Begtr. Sjæll. II. 177*. **-brug**, v. [-bru'qə] vbs. jf. -brug. (i rigsspr. nu især $\square$ ell. fagl.) udnytte fuldt ud; især: berøve enhver værdi, ødelægge ved brug; udpine; udmarve. *Moth. B395*. det gælder om at udbruge Jordens Herligheder. *HRasmussen. Dragende Egne. (1900).*

54. *D & H*. || især i part. udbrugt anv. som adj. *Moth. B397*. (de har) nedslaget deres udbrugte Mejerie-Køer. *Kjøbm. Syst. III. 2*. Udbrugt Myremalm. Parti brugt Rensemase til Salg (fra gasværk). *Berl. Tid. 1/2 1944. M. 9. sp. 4*. *Feilb. jf.*: Den sædvanlige Formel: „Hjertelig Lykønskning“ maa siges at være saa banal og udbrugt, at man ikke kan være bekendt at benytte den. *EGad. TT. 131*. **-brumme**, v. [-brom'ə] (ænyd. udbromme, om bi: komme frem af kuben under brummen, jf. ænyd. udbrumle, udsige brummende; sj., jf.: „Talespr.“ *Levin.*) fremføre (sang, vurnen, ytring) med brummende tonefald. Præsten (sang) med sin dybe Basstemme; men inden han endnu havde udbrummet den sidste Stavelse, begyndte hun paa Ouverturen til Don Juan. *Blich. (1920). XX. 19*. „Forstaae mig?“ udbrummede han, „tænker Du jeg selv forstaaer mig?“ *smst. XXIX. 83*. *D & H*. **-brunstet**, part. adj. [-bron'sdət] (jæg). om (hjorte)vildt: som ikke længere er brunstigt. *DJagtleks. 1326*. **-bruse**, v. [-bru'sə] vbs. **-ning** (VSO.). (til II. bruse; nu sj.). 1) strømme, vælde frem (med brusen). *mit Blod af tusind Saar udbruser. *MCBruun. PF. I. 181*. *D & H*. 2) trans.: give følelse oln. udtryk med lidenskab, varme. Han blev ved at tale med denne bølgede Henriven, hvormed (han) udbruser sit ædle Hjerte. *Bagges. (ABagges. JB. I. 144)*. *hun (o: kvinden) | Udbruser ikke med sin Følelse, | Den tier, og slaaer dybe Hierterødder. *Oehl. VI. 212*. jf. *Ing. RSE. VIII. 195*. **-bryd**, et. se -brud.

udbryde, v. [u'd̥bry'də] præet. **-brød**; part. **-brudt** ell. (nu ikke i rigsspr.) **-brødt** (*Holb. Heltind. I. 4*. *Brors. 230*. *Overs. af Holb Levned. 158*). vbs. **-else** (s. d.) ell. **-ning** (s. d.), jf. **Udbrud, Udbrydende**. (glda. udh-brydhe, sv. utbryta, no. utbryte; sml. udbrække og III. bryde 7.13)

1) (nu især fagl.) fjerne noget ell. frembringe hul oln. ved at bryde. 1.1) løsne, løsrive, fjerne ved at bryde, brække noget ud af et hele. runde Stene, (som) udbrødtes af Marmoren. *Thurah. B. 95*. Hesteprangerne . . udbrøde . . de Føltænder, som først staae for Tour at skiites. *PWBalle. R. 8*. Indbrudstyveri (med) Centrumsbør boret 21 Huller . . i Butiksdør og udbrudt Miderstykke. *Politi. E. 19/2 1924. 4*. 1.2) frembringe aabning, hul, hulning i noget ved at bearbejde det, bryde dele deraf løs; ogs. m. h. t. aabning: frembringe ved at bryde noget løs, itu. (klipperne) blive (af bolgerne) saaledes udbrudte, at de ofte . . nedstyre i Søen. *LTid. 1733*. 781. Vester-Søen (voksede) saa høyt, at den udbrød næsten alle Digerne. *Slange. Chr. IV 788*. at foretage Forandringer . . som f. Eks. at udbrøde en Doraabning. *Gnudtem. Husb. 29*. || (jf. III. bryde sp. 1243^{11ff}; dial. (sdjy.)) m. h. t. (uopdyrket) jord: tage ind til (op)dyrkning (ved at bearbejde den med spade, plov); opbrøde (2.2 slutn.). (især i part.).

EH Hagerup. 11. jf.: *O søde Naade-Stand! . . | Guds nye og udbrødt Land. Brors. 230.

2) (med kraft, pludseligt) trænge sig, bane sig vej frem, ud (og derved komme for dagen, blive synlig, aabenbar, fri (gjort)). 2.1) (nu kun i enkelte anv., se spec. l. 37 ff.) i al alm.: bryde frem; komme frem; vise sig. en Stank, ligesom den, der udbryder af lukte Begravelser. JSneed. 11. 289. *1 Østen af Bjergskovens sortnende Graner | Udbryde Danens ildskin-
nende Faner. C.J. Møller. KongSvend. (1808). 90. *den gyldne Soel udbryder (Kingo. SS. IV. 513: frembryder) | Giennem den kulsorte Sky. Grundtv. SS. I. 28. || om vædske (navn-
lig: i naturen; spec. † om vandløb: ud-
springe). Stemmer mand Møllemand, eller andet Vand, højere end lovligt er, og det siden udbryder og gjør Skade. DL. 5—11—9. Der udbryder en bæk hos dem, som der boe. Job. 28. 4 (Chr. VI). (han) kastede sig
med udbrydende Taarer paa Sophaen. Winth. VIII. 170. || om noget fremvoksende, frem-
spirende, udspringende. *af den grønne Jomfru-Vang, | Ny Lilier udbrode. Holb. Metam. 43. *hver Knop, der i Blomster udbryder. FGuldb. II. 83. Efter . . 10 Maaneder, udbryde
de 4 sidste Skæretænder. PW Balle. R. 6. Paa Gæsts Ansigt var der udbrudt Skæg, han var bleven Mand. JV Jens. NG. 193. jf. bet. 2.3: (udsløttet) udbryder sædvanlig hver 4de
Dag. SEngelsted. Klin. Meddelelser. (1864). 17. † refl.: *Hvor Viinen voxer, der sig Knoppen
alt udbryder. Falst. Ovid. 77. || (m. subj.-skifte) om vulkan: udsende udbrudsprodukter; være
virksom, i udbrud. Ildsprudende Bierge tude, førend de udbryde. Lodde. NT. 69. Hauch. IV. 402. || om følelse, sindsstemning ell. (nu
især; ☉) ytring, tilkendegivelse deraf. *Saa falte hendes Ord, saa udbrød hendes Klage. Holb. Paars. 246. den Andagt, som udbryder
i en brændende Bøn. JSneed. VI. 443. den længe skjulte Følelse, som nu med gjensidig
Styrke var udbrudt imellem dem. Ing. EF. II. 244. der udbrød jubel i forsamlingen |
2.2) om levende væsen. de Æg . . hvoraf Hand- og Hun-Slaget (☉-kønnet) skal ud-
bryde. LTid. 1738. 488. nu især (navnlig om person, i perf. part.): med magt trænge ud
fra et sted, hvor man holdes indespærret, fan-
gen; sætte sig i frihed, om fæed indkommer (i folden) eller udbryder. Cit. 1715. (Vider. II. 146). Næste Dag vare de . . udbrudte af
Fængselet og sporløst forsvundne. Ing. EF. VII. 179. to udbrudte Slaver. Hostr. EF. II. 17. en udbrudt Fange. JHelms. G. 182. menage-
riets folk jagede den udbrudte løve | || (jf. u. Udbryder) uegl.: (p. gr. af et modsætnings-
forhold, uenighed) udskille sig fra et fælles-
skab, en gruppe (kolleger), en institution
olgn.; „udvandre“. (skuespilleren) er én af
de mange udbrudte fra Théâtre française.
Pol. 2°/12 1927. Till. 5. sp. 2. 2.3) (især ☉; talespr. foretrækker i reglen bryde ud) om noget
skadeligt, forstyrrende, ødelæggende;

dels om (natur)foreteelser som uvejr, sygdom, ildløs: Ilden udbrød med stor Heftighed. GHMüll. Wb. Fødre. 1844. sp. 13942 (se u. Intensitet). Christiern Pedersens Sygdom . . udbryder i 1544. OFris. Litt. 299. jf.: Med Heftighed udbrød nu den Ild (☉: et oprør), som længe havde ulmet under Asken. Wand. Mindesm. I. 186. || dels om ufred, fjendtlighed, krig olgn. (i ældre spr. ofte m. angivelse af den indtraadte tilstand udtrykt v. hj. af præp.-led m. i ell. til). Tycho Brahe, hvis Forfølgelser, som udbrøde dette Aar, han (☉: kongen) ikke kunde hindre. Holb. DH. II. 572. Tvistighederne udbrøde omsider til aabenbare Krig. Wand. Mindesm. I. 378. det fjendtlige Sindelag mod Jøderne . . var (nu) udbrudt i aabenbare Voldsgjeringer. Ing. EF. II. 194. der er udbrudt strejke i malerfaget | † upers.: Det vil udbryde . . til en Krig. Høysq. S. 127.

3) ☉ pludseligt, spontant give udtryk for tanke, følelse, sindsstemning i ord, latter, graad osv. (ofte m. præp.-led styret af i ell. (nu l. br.) med til angivelse af ytringens, tilkendegivelsens form, art). udbrudy (1907: bryd ud) og raab du, som ikke havde Fødsels-Smerter! Gal. 4. 27. *Al Verden nu burde sig fryde, | Med Psalmer mangfoldigt udbryde. Brors. 11. udbryde i Lovtaler. Fr Sneed. I. 471. han maatte gjøre Vold paa sig selv for ikke . . at udbryde i Taarer. Thom La. AH. 69. Tusinder af Tilskuere . . udbrøde i Jubel ved at se Ballonen hæve sig. OpfB. 2 III. 399. || som ytringsverbum. *O hør mig, Drot, du kjære! | Udbrød da Peder glad. Grundtv. SS. IV. 405. PalM. LL. I. 308. Mikkels. Ord. 558. jf. (sj.): Digteren . . udbrød et hjærteligt: „Ah!“ SvLa. HjG. 26.

Udbrydelse, en. flt. -r. (anv. d. s.; nu næppe br., jf. MO. u. Udbrud) vbs. til udbryde (ell. bryde (III. 7. 13) ud) (sml. -brydende, -brydning samt Udbrud); især til udbryde 2: LTid. 1724. 447. (det) ildspyende Bierg . . er siden Ildens Udbrydelse voxet. Reiser. II. 540. Børne-Koppernes Udbrydelse. LTid. 1753. 286. Udbrydelse af Ild, Krig. CF Ingerstev. Da.-Lat. Ordbog. (1850). || konkr. en kritisk Udbrydelse, kaldet de røde Hunde, lader sig see paa Huden. Lodde. SH. 70. † -brydende, et. (jf. -brydelse, -brydning samt Udbrud) vbs. til udbryde (ell. bryde (III. 7. 13) ud); til udbryde 2: Koppernes Udbrydelse. LTid. 1737. 630. smst. 1738. 685. -bryder, en. [-brydør] flt. -e. vist kun til udbryde 2.2: levende væsen (person), der bryder ud, gør sig fri. Udbryderne fra Slagelse Arrest. Sorø Amtstid. 2°/1 1948. 2. sp. 3. jf. Udbryderkongen, (i cirkus-spr.) artist, der er dygtig til at bryde ud af en kasse, tønde, hvori han har ladet sig indespærre, befri sig for lænker olgn.; ogs. (jarg.) om ell. som tilnavn til forbryder, der ofte har vist evne til at bryde ud af arrest, fængsel. Martinson. Kap Farvel. (overs. 1936). 112. || især sport.;

dels om cykelrytter, der pludselig bryder ud fra „fjeldet“: Idrætsbladet.^{19/1935.3.sp.4.} dels om væddeløbshest, der har tilbøjelighed til under et løb at dreje bort fra, bryde ud af banen; i ssg. som: (et punkt paa banen) hvor (travhesten) tidligere har vist Udbryder-nykker. *Socialdem.*^{7/1947.3.sp.1.} || (l. br.) person, der bryder med sine tidligere kammerater ell. meningsfæller, sine hidtidige anskuelse og tilg.; rebel. han (o: en mand, der hidtil har tilhørt missionen) er blevet fuld af Humør . . Men denne Forandring forarger enkelte af de missionske. De begynder at betragte ham som Udbryder. *MartinAHans. NO.99.* jf.: hjemme blev han straks stilfærdig og velopdraget . . Naa, Udbrydernatur havde han vel alligevel ikke været. *Aase Hans.S.101.* **-brydning**, en. [-bry³ðneŋ] ft. -er. (jf. -brydelse, -brydende samt Udbrud; nu navnlig i enkelte fagl. anv. (jf. *VSO.*) vbs. til udbrøde (ell. bryde (III.7.13) ud). *vAph.*(1764). **1)** til udbrøde **1.** Høgerups Kirke (paa Stevns klint staar) Fare for at falde ned formedelst de Udbrydninger, som skeer ved Sne og Iisløsnigen om Foraaret. *LTid.*1759.228. || *konkr.* Adgangen (til taarnet er) udvendigfra gjen- nem en senere Udbrydning (i taarnmuren). *HJHolm.BK.3.sp.2.* **2)** til udbrøde **2;** *spec.* (rid.): jorm for uheldighed hos hesten, hvorved den løber uden om en forhindring ell. paarider, vælter dennes afgrænsningsmateriale olgn., se *Sportsleks.*II.636. **-bryste**, v. se -briste. **-bræge**, v. [-bræ³qə] (sj.) fremføre med brægen. *Din Rigdoms Ros udbræge tusind' Faar. *Sagen.D.III.* || (jf. bræge ud u. bræge **2;** *nedset.*) billedl. *(prædikanten, som præker efter en postil) udbræger det, som han af andres tar. *FrHorn.SomnPoet.29.* En forbridragende Lirekasse udbræger den sidste Revymelodi. *Soya.LJ.23.* **-brække**, v. vbs. **-ning** (*VSO.*; se ogs. u. bet. 1.1). (sml. ty. ausbrechen; jf. brække (5.14) ud og udbrøde **1)** trans. **1.1)** (især i perf. part. brugt som adj.) udtage, fjerne ved at brække; (alm.:) brække ud. han udbrækkede Bredderne (o: brædderne) af Siderne paa Skibene. *Schousbølle.Saxo.116.* (de) tilmurede Vinduer . . udbrækkes. *MR.1812.313.* *MO.* nu især m. h. t. tænder: *JBaden.DaL.* udbrække Tænderne af en Kam.S&B. Hvalroskranier . . med udbrækkede Stødtænder. *PNørlund.N.94.* || (gart.:) Udbrækning er Fjernelse af overflødig eller uheldigt siddende Skud eller Knopper. *HavebrL.*^{1681.} *Gartner-Tidende.1930.* 38. || † m. obj.-skifte, m. h. t. slagtet dyr (fjerkræ): udtage indvoldene af; brække op (3); udtage. En udbrækket Kalkun bestrøes indvendig med lidet Salt. *CMüller.Koge-Bog.* (1785) 93. *Huusm.*(1793).224. **1.2)** (nu næppe br.) giv fra sig ved opkastning; brække op. *JBaden.DaL.* **2)** intr.: (med kraft) bane sig vej ud; bryde ud. **2.1)** † om ting; fx. om vand-samlng, dam: udtømme sig, udtørres ved at

bryde ud gennem sin begrænsning (dæmning olgn.). Dammenes Udbrækning. *vAph.*(1764). II.69. (dammen er) udbrækket og tør. *Farum Er.95.* || om blomsterknop: springe ud. Blomsterne paa (træerne) vare udbrækkede. *Suhm. VI.368.* || om sygdom: bryde frem, ud. *Rottbøll.S.41* (se u. II. Pynt 3.2). **2.2)** om levende væsen; *spec.* (jf. Brækker 2, Skruebrækker; nu næppe br.): bryde ud af et fællesskab, sammenhold olgn. Det var aldeles enestaaende, at en „udbrækket“ Svend kunde „nære sig“, og gennemføre sit Arbejde. *KGBrøndst. B.180.* jf.: Skruebrækkere, Udbrækkere og ikke-socialistiske Arbejdere. *smst.181.*

udbrænde, v. [ud³brŋnə] præf. -te; part. -t ell. (nu ikke i rigsspr.) **-brunden** (*Cit.ca.1763.* (*Danm Kirker. XII.417*)). vbs. **-ing** (s. d.). (ænyd. d. s., sv. (og fsv.) utbrinna og utbränna (jf. u. II. brænde), no. (part.) utbrent; sml. brænde (II.26) ud og udløde)

1) (nu især i perf. part. brugt som adj.) intr.: brænde til ende; ødelægges, fortæres ell. omdannes under paa-virkning af ild, hede. **1.1)** i egl. bet. Træet var udbrændt til Gled. *l. Holb.Berg.237.* (hæn) kastede sin udbrændte Cigar paa Gulvet. *Hauch.VII.423.* en udbrændt Vulkan. *HCAnd.SS.IV.277.* han (sød) ved det udbrændte Baal. *JVJens. Br.48.* m. subj.-skifte: *et udbrændt lldsted. *Soya. Min høje Hat.*(1939).35. udbrændte kul, se u. III. Kul 1.2, jf.: (disse kul) udbrænde . . med en klar Lue. *Rauwert&Garlieb. Bornholm.*(1819).148 samt: (ved stegning) behøves en vel udbrændt (o: klar) lld. *CMüller. Koge-Bog.*(1785).208. || (landbr.) om gødning: sammenbrænde. Gjødsken (føres ikke) ud (paa marken) inden den er godt udbrændt. *Olufs.NyOec.1.184.* *DanmHavebr.519.* || som udt. for, at noget ved et uheld, mod ens ønske ødelægges, gaar til grunde ved paa-virkning af ild, hede olgn. en udbrændt Prop (o: overbrændt elektrisk sikring). *Pol.*^{19/2}1945. *Sønd.9.sp.2.* (jf. u. bet. 2.1; X, nu næppe br.:) enkelte Fænghuller, som . . udbrænde førend de øvrige. *MR.1834.256.* — navnlig om (del af) bygning olgn. (alm.: nedbrænd; nu især avis-spr. ell. fagl., efter ty. ausbrennen): (bodens) ene Væg var udbrændt. *CBernh.V.286.* ca. 200 m³ Tagrum udbrændte. *Kbh.s Brandvæsen.1946*[47.47]. **1.2)** i billedl. udt., som betegnelse for udsukkelse, hendoen, visnen. han (skal) have ført et meget vildt Liv i sin Ungdom, og han seer da ogsaa ud som en udbrændt Vulkan. *Hauch.VI.152.* *Haabet slukkes, liig en udbrændt Kjerte. *CKMolb.SD.69.* *Nu knejser i Hækker og Haver | Skarntydernes udbrændte Taver (jf. II. Tave 3). *NJeppesen.Sange og Salmer.* (1927).20. || om følelse, lidenskab olgn. Den flygtigste Kierlighed maae dog . . have nogen Tid til at udbrænde. *JSneed.V151.* *Mindeden (o: kampen) maa, til den danske lld | Rent er udslukket, udbrændt til Aske.

Grundtv.PS.VII.285. efter Jakob Knudsens Død (1917) har Grundtvigianismen været saa at sige udbrændt. *Bomholt.MS.212.* i videre anv., om person(s væsen, udtryk): den hule, udbrændte Natur (hos en leve-mand), fra hvem alt Skjönt og Helligt bortvender sig. *Ing.LB.III.68.* *Udbrændt var Oiets Morgenlue (hos en ældet, skuffet). *Winth.X.185.* (provençalerne) ere stødiende i deres Tone og Adfærd — en Ild, som let udbrænder. *Estrup.Saml.Skrifter.III.(1851).192.* man (?: en midaldrende kvinde) var vel ikke helt udbrændt endnu (?: i erotisk henseende). *LeckFischer.HM.116.*

2) (især jagl.) trans.: behandle med ild. 2.1) ødelægge, beskadige ell. fjerne v. hj. af ild, hede. Paa (sønnerne) lod hand Øynene udbrænde. *Pflug.DP.854.* Bankboxens Dør forsøgt aabnet ved Hjælp af Autogensvejse-apparat, hvormed Laasen er udbrændt. Derefter forsøgt at udbrænde Døren. *PolitiE.214.1924.4.* (automobil) Dæk . . udbrændt Nr. *Pol.1947.16.sp.5.* (foræld.:) udbrænde Bikube (?: dræbe bierne med brændende svovl for at kunne tage honningen). *S&B.* || (jf. u. Udbrænding 2 samt u. bet. 1.) ✕ om krudt-(gas): beskadige (dele af) en kanon ved at frembringe ell. udvide huller. Iidelig skyden, hvorved fenghullet var udbrændt. *JJuel.73.* at formindske Udbrændingen ved fortrinsvis at benytte Skydebomuldskrudt, der udbrænder mindre end Nitroglycerinkrudt. *Sal.2XXIV.149.* || (vist kun i perf. part.; især ☐) om naturgenstand, -omraade: udtørret, afsvedet, gjort ufrugtbar af solhede. Bjergene . . vare udbrændte og saae ud som rød Tørve-Aske. *HCAnd.BCÆ.II.238.* Middelalderens Tro, at Egnen mellem Vendekresene var en Ørken, udbrændt af Solen. *GBang.EK.II.84.* || billedl. *Grundtv.SS.IV.140.* han (havde) grundig udbrændt af sin Hjerne alle Forestillinger om Kærlighed og Lykke. *ZakNiels.GV132.* 2.2) (l. br.) forme, tilstande ved at brænde visse dele bort. (kanoen) er udbrændt af en Træstamme. *WMariboe.Skizzer.(1860).26.* 2.3) (nu næppe br.) tilberede, jærddig behandle v. hj. af ild. || m. h. t. teglsten olgn.: gennembrænde. *VSO.I.482.* De i saadan Ovn brændte Teglsten ere . . lettere, da de ere udbrændte ved en jævn Hede og have tabt al deres Fugtighed. *PhysBibl.XIII.99.* || (jf. bet. 2.4) m. h. t. (rød)vin: d. s. s. afbrænde 4.2. *Pamela.I.258.* *VSO.II.408.* || (jf. bet. 2.5) behandle noget med ild for at udvinde noget deraf. Den 7de var Spækket udbrændt; Productet af disse tre smaa Hvaler var omtrent 20 Tønder fin Tran. *ThomasSødring.AndenVerdensom-seiling.(1847).6.* i forb. m. til: Spæk, udbrændt til Tran. *Bobé.HE.58.* 2.4) rense v. hj. af ild; især: fjerne sod fra en skorsten, et kakkelovnsrør olgn. ved at tænde en (stærk) ild. *Skal Piben blive reen, den maa i Ild udbrændes. *Helt.Poet.229.* vAph.(1764).

II.69. Jeg lod . . de paa Reisen tømte Ølfade udbrænde og fyldte med Vand. *StBille.Gal.I.81.* Skorstenene . . maa (ikke) udbrændes, men skal renses . . hyppigt. *DSB.OrdræK.52.* || m. h. t. saar. *S&B.* jf.: dersom det har været Østerrigs Hensigt (at) give Italienerne et Dødssaar . . maa man vente, at de itide ville udbrænde Saaret, inden det har grebet om sig. *Dagbl.13/1.1866.* 1.sp.1. || hertil vel (billedl.): *naar man er . . | — Død, borte, glemt — i Graven vel forvaret — | I Skiærtsild udbrændt (?: luttret?) reent til Aand — | Og frie for alle Kiødets Baand. *Bagges.III.103* (jf. *Kierk.P.XI,2.45*). 2.5) udvinde v. hj. af ild. Tiære, (som udbrændes af Træ). vAph.Nath.I.308. Udbrændt Sølv kaldes det Sølv, som udbringes af brændte Guld- og Sølvtraade. *VSO.I.482.* udbrænde det (i myremalmen) indeholdte Jern. *JohsBrøndst.DO.III.84.*

Ud-brænding, en. [-bræn'en] fl. -er. (ænyd. d. s., m. h. t. pestbyld) vbs. til udbrænde (ell. brænde (II.26) ud). 1) til udbrænde 1; vist kun † konkr.: brand-, pestbyld. Pest-Bylder, Udbrændinger, Helsepetter. *UnderretningomPræservativmodPesten.(1709).15.* 2) (jagl.) til udbrænde 2. || ✕ beskadigelse af visse dele af en kanon/s mekanisme) forvoldt af krudtgassen, idet denne under passagen gennem fine huller udvider disse; ogs. konkr., om saaledes opstaaet skade. hastig udbrænding af fængehullet (paa kanoner). *JJuel.74.* *MilTeknO.Sal.2XXIV.148.* hertil: **Udbrændings-plade**, d. s. s. Rekyplade. *OrdbS.* || om rensning v. hj. af ild. *S&B.* (m. h. t. saar). en Udbrænding (?: af skorsten for sod) med Papir. *Pol.214.1941.16.sp.3.* Behandling af Træværk med svampeforebyggende Midler samt Udbrænding af mulige Svampedannelser. *Ugeskr.fRetsv.1948.A.313.* || om udvinding (af olie, metaller). *LTid.1759.85.* vort Brænderie (viste sig) ved denne Udbrænding . . at være i god Orden og at trække godt. Den lille Fisk gav os 3 à 4 Tønder god Olie. *ThomasSødringsDagbog.(1841).19.* Selvets Udbrænding. *VSO.* mange af de kostbare (guld)Broderier gjordes i Penge ved „Udbrænding“. *VortHj.III.1.38.* **-brød, -brødt**, se udbyde. **-brøle**, v. [-brøle] (ænyd. d. s.; nu sj.) om dyr ell. mennesker: fremføre, fremsige med brølen, rungende røst; udraabe brølen; (alm.:) brøle ud. *LTid.1752.131.* *I Dybet selv udbrøletes Lammets Roes. *Ew.(1914).I.132.* *(skal) det, vi burde hviske sagtelig | Udbrøles . . i Luftens Øre (ved kanonsalut)? *Bredahl.V79.* **-bud**, et. (glada. wthbuth i bet. 1, no. utbud, oldn. útboð i bet. 1) vbs. til udbyde (og II. byde 8.9). 1) (hist.) til udbyde 1: ordre til de ledingspligtige om at møde ell. stille mand-skab til krigstog (i udlandet); udskrivning af ledingssher; opbud (2). *Moth.B477.* næsten aldrig undslog (nordboerne) sig for at følge Kongens Udbud til Krigstog. *Molb.DH.I.*

464. VSO. Der udgik . . almindeligt Udbud af hele Ledingen. *KvBl.*¹² 1912.1.sp.3. (der) kom Krigsuddbud til Kveldulf. *JVJens.* (Isl *Sagaer*. I.26). || *konkr.*, om ledingsstyrke, -hær. Befaling til at opbyde Landsets Udbud . . afgik til Gottorp. *TABecker. Claus Limbek.* (1855).255. Embedsmanden . . førte Udbudet i Krig. *JohsSteinstr.* SU.42. || hertil bl. a. **Udbuds-brev** (o: brev med paabud om at stille til krigstjeneste; ogs.: fejdebrev), **-folk** (o: udskevne soldater), **-løsen** (o: skat, pengeafgift, som svaredes af dem, der fritoges for at møde ved udbud; jf. I. Løsen 2), **-mand** (jf. -folk), **-penge** (d. s. s. -løsen), se fz. *Moth.* B477. **MO.** VSO. *Sal.*² XXIV.149. 2) (jf. Opbud 4; især emb., ♣) til udbyde 3: tilkendegivelse af, at man agter ell. er villig til at afhænde noget; (salgs)tilbud; især (i national-økonomisk spr.) m. videre anv., m. h. t. den mængde af en vis ting (en vare, arbejdskraft o. lign.), der paa et givet tidspunkt staar til raadighed for omsætningen, markedet. (ofte i forb. udbud og efterspørgsel). *Cit.* 1853. (MO.). Der har intet Udbud været af Aktier. *Pol.*¹⁰ 1907.3.sp.6. Den frie Prisdannelse . . forudsætter, at Udbud og Efterspørgsel regulerer hinanden. *GadsMag.* 1942.464. || (jf. Opbud 4.2; især hos sprogtrensere) om licitation o. lign. *ADJørg.* IV.284. For Tiden er Nedbrydningsarbejdet til Udbud. Det er et ord, som vi benytter i Stedet for Licitation, jeg tror ikke, at det har været brugt før. *Pol.*¹⁰ 1907.3.sp.7. *NatTid.*⁴ 1912.M.Till.1.sp.1. **-bue**, v. [-bu²ə] vbs. **-ning** (s. d.). danne en udadvendende, udadtvælvende bue; bue (II.3) ud. Rødvinsglas . . udbuende Mundkant. *PolitiE.* *Kosterbl.*¹⁰ 1923.1.sp.2. || næsten kun som vbs. (se -buning) ell. i perf. part. brugt som adj.: konveks. hvorvidt udbuede Vinduer, eller saakaldte Karnapper, maae anbringes i Huse og Gaarde i København. *Pl.*²¹ 1811. Paa hans udbuede Kjølebryst hang . . Medaljen. *RSchmidt.* HT.406. *CHans.* F.212. 16 (flækkeskrabere har) indbuet, 23 udbuet, 8 lige og 2 skraa. *Æg. HistMKbh.* 4R. I. 150. **-buge**, v. [-bu²qə] vbs. **-ning** (s. d.). give ell. have en udadtvælvende form. *Amberg.* Tommeljernet, der i hver Arms Ender har en ophøiet Kuglerunding, der tjener til at udbuge optrukne Arbejder, som Kaffeander. *Himmerup.* Juv.477. *Bl&T.* || næsten kun som vbs. (se -buning) ell. (navnlige; især ☐) i perf. part. brugt som adj. (jf. -bue). *Amberg.* udbugede (orig. I.78: svairyggede) Skabe. *Bergs.* GF.⁵ I. (1895).63. Ladbyskibet (har ikke været) saa bredt udbuet som de norske Vikingskibe. *Pol.*¹⁰ 1935.9.sp.2. **-bugning**, en. [-bu²qnen] flt. **-er.** (vbs. til udbuge, jf. ogs. bugne (3.1) ud; l. br.) det at være udbuet. *Amberg.* især (fagl.) om hvad der danner, bestaar af noget buget, hvælvet; udbuget parti. *MilTeknO.* den . . umærkelige Udbugning, som enhver Colonne (o: søjle) efter Regelen bør have. *Molb.* Arch.73. Kindernes

. . Udbugninger. *JohsWulff.* OU.71. **-bugt**, en. (jf. -bugtet; sj.) udbugning. Brienzer-Søen er omringet . . af otte Alper, der . . afgive ligesaa mange fortryllede Prospecter, som Udbugter. *Bagges.* DVX.41. **-bugtet**, part. adj. (l. br.) som har, danner en ell. flere bugter udefter (jf. -bugt, -bugtning); især om lime(s forløb). En udbugtet Kyst. *MO.* *JLlange.* I.396 (se u. indbugtet). Paa bægge (ben) findes uregelmæssig udbugtede (saardannelser). *DJacobson.* DP.232. spec. (bot., foræld.): rundbugtet. *Hornemann.* OP.15. *Drejer.* Bot Term.35. **-bugtning**, en. flt. **-er.** (jf. -bugt, -bugtet; især fagl.) det at være udbugtet; ofte konkr.: hvad der danner en udadvendende bugt; udadbugtet parti. *Prosch.* *Dyrrigetets Naturhist.* (1851).XII. Meget sjældent hjælper det . . at lave særlige Udbugninger udfor Ligtornene. *Skomagerbogen.* (1923).14. *JSMøll.* MB.154. **-buldre**, v. [-bul²rə] (højtd., nu sj., jf.: „høj Stil“. *Levin.*) fremsette, fremføre med buldrer; udtørnde. *Man hør Vesuvius udbuldrer her sin Vrede. *Chr Flensb.* DM. I.120. *Tordner udbuldrer hans (o: guds) Domme. *FGuldb.* P.123. Stamherren . . udbuldrede endeel drøie danske Kraftord om det skammelige Folkefærd, de vare komne til. *Ing.* LB. III.95. **-bule**, v. [-bu²lə] vbs. **-(n)ing** (se -buling) hvælte sig udad; *bule* (III) ud. *Bl&T.* navnlige som vbs. (se -buling) ell. i perf. part. brugt som adj. *EChristians.* Hj.326. *LokomotivT.* 1948.64.sp.1. **-buling**, en. [-bu²len] (især dial. **-buling**, der er en stor udbuling paa laaget af daasen. *Cit.* 1947. (OrdBS.). *BornhOS.*) flt. **-er.** (især fagl.) vbs. til -bule (ell. *bule* (III) ud); ogs. konkr.: udbulet sted; *bule.* *LSal.* XII.103. *Tekno.* **-bulne**, v. [-bul²nə] (tidligere ogs. skrevet **-bolne**, se ndf. — nu næppe br. **-bolle.** *Hock.* *VeneriskeTilfælde.* (overs.1792).77). vbs. **-ning** (se II. -buling). (jf. *bulne* (1) ud; m. h. t. formen **-bolle** sml. lign. *yy.* former (Feilb. I.141), *bulle* (*Moth.* B228), *nt.* (slesvigske) *bollen* samt *glda.* *forbulle* (*Kalk.* I.601)) *bulne* ud. *TeknMarO.* -bolne: *Moth.* U30. *VSO.* I.441. || især i præf. part. (de udbulnende svære Læber. *Schand.* BS.24. Marvlagets i Vand stærkt udbulnende Celler. *PharmDan.* (1933).141. (vaabenhusets) lave og udbulnende Mure. *DannKirker.* XII.926) ell. (navnlige) perf. part. (anv. som adj.). *VSO.* Pigen med de . . runde Øjne og det udbulnede Pandebjerg. *JPJac.* II.227. Hveden (laa) i store Dynger, vaad og udbulnet af Saltvandet. *AndNz.* PE. I.287. **I. -bulning**, en. se -buling. **II. -bulning**, en. [-bul²nen] flt. **-er.** (i skrift undertiden ikke til at skelne fra I. -buling; især fagl.) vbs. til -bulne (og *bulne* (1) ud); ogs.: sted, hvor noget er opsvulmet, udbulnet. *Warm.* Bot.² (1886).322. Udbulning. Udvidelse af et Træmateriale som Følge af, at Materialet optager (opsuger) Fugtighed. *TeknLeks.* I. 570. **-buning**, en. [-bu²nen] flt. **-er.** vbs. til

-bue (og bue (III) ud); især konkr.: noget udadbuuet, konvekst; udadbhøvelvet parti. (hans) underlige Udbuninger over Brynene op imod Tindingen. *Gjel.R.49.* Vaser . . . med Udbuninger paa Halsen. *Fortegnelse over Frohnes Antikviteter. (1910).21.* † **-butre**, v. (fra hty. ausbuttern (ell. nt. utbottern) (egl.: udvinde (smør) ved at kerne, til ty. butter, smør (jf. Butterdej)), i forb. som er hat ausgebuttert, han er kaput, det er ude med ham) (gøre det af med en ved at) berøve en hans penge, „plukke“, „plyndre“ en; udplyndre. „Jeg (o: fru en, der beder om penge til husførelsen) tager det saa knapt og napt som muligt; jeg forlanger ikke mere end 20 Rdlr.“ . . . „Men naar jeg (o: øgtemanden) nu ikke har dem? Du har udbuttet mig, saa at —.“ *Oversk.Com.IV.6.* **-by**, en. (fsv. utbyr; jf. glda. udby man, udenbys mand, samt æda. stednavn Uby (OrdS.); jf. -bygd; hos sprogrensere (jf. D&H.)) by, som ligger fjernt, af-sides i forhold til en anden (ældre, større) by; ogs. om udflytterby (torp) ell. forstad olgn. „en bonde by, som ligger langt fra kirken.“ *Moth.B467.* De ny Udbyer fik Navne paa rød eller -ryd. *Ottosen.VH.I.324.* en af Londons vestlige Forstæder eller Udbyer, som man maaske snarere kunde sige. *FraBethesda. 1896.650.*

udbyde, v. [ʉd̥byʉd̥ə] præst. -bød; part. **-budt** ell. (især som fk.; gldgs.) **-buden** (se bet. 4). vbs. (nu især i bet. 3) **-else** (*Moth. B474* (i bet. 2). *VSO.* (i bet. 1). Tilbud, der indkommer ved Udbydelsen af Arbejdet. *LovNr.294%/1942.§2* ell. **-ning** (*Hjort.Krit Lit.II.XIV.* (den) forargelige Handel mellem (fyrsten) og Paven om Udbydning af Plenar-aflad. *VerdenGD.III.87*), jf. **Udbud**. (ænyd. udbyde, -biude i bet. 1-4, glda. part. wth bothin i bet. 1, æda. part. ut bupit, vt bothet (*DGL.I.138*) i bet. 3, sv. utbjuda, no. utby; jf. byde (II.8.a) ud)

1) (hist.) om krigsherre: indkalde, opfordre til deltagelse i krigstog; kalde under vaaben; opbyde (1.3). Kommer der Fejde paa Riget . . . og Kongen udbyder al Almue til Landhielp, eller til Skibs. *DL.6—4—5.* *Fjenden sig til Strid bereder | Og udbyder (*Brors.206 afvig.*) al sin Magt. *SalmHj.570.1.* udbyde til Krigstieneste. *VSO.* Endog Bønderne udbød (kongen) trods Ledingsaføsningen. *VlaCour. DH.I.218.* udbyde leding, se I. Leding 1. || m. obj.-skifte. Aaret efter udbød Kongen det sidste vendiske Tog, som han oplevede. *Molb.DH.II.403.*

2) (jf. opbyde 1.2; arkais., sj.) udfordre, æske til (tve)kamp. udbyde for Haanden (jf. Haand 12.3 beg.). *vAph.(1764).II.70.* han udbyder alle Phæakerne til Tvekamp. *Joh Petersen. Livet i Oldtiden.(1874).270.*

3) (jf. opbyde 3.1; især emb., ♀) stille (nogen) et forslag om at modtage noget; tilkendergive om noget, at man agter ell. er vilkig til at afhænde det; tilbyde; spec.: falbyde.

udbyde sine Varer. *MO.1* Kongen indbød da sin Datter og det halve Rige til hvem, der kunde fri ham for at holde sit Løfte til Havmanden. *KlBermtsen.Æ.I.60.* Blev Foderkorn udbudt i fri Handel. *FemlangeAar.153.* || ofte i forb. som udbyde (noget) til salg (s) (Mægleren . . . udbød til Salg Sukkeret . . . og nævndte Prisen. *Goldschm.NSU.VII.177.* *Socialdem.1911.1947.14.sp.2*), udbyde aktier til en vis kurs (*JurFormularbog.639*), udbyde et laan (*PNyboeAndersen.Laanerenten.(1947).280.* *Socialdem.1916.1947.1.sp.6*), udbyde (et arbejde, en leverance) i akkord (*S&B.*), til (*D&H.*) ell. ved (*Tjenestereg. 275.* *AarbHolbæk.1937.31*) ell. (navnlig) i licitation (jf.: Naar et Bygningsarbejde . . . agtes udbudt i Konkurrence. *LovNr.294%/1942.§2*). || uegl. det næste Konversationsæmne blev udbudt. *CMøll.PF.459.* den Tro, som I Teologer udbyder. *Wied.MH.II.34.* Hvad er det . . . som købes dyrt, derefter udbydes gratis, og da som oftest bliver vraget? Det er . . . de Gamles Erfaring. *IsakDin.FF. 118.* (*Harlekin*) udbydes (alm.: udleveres) . . . ikke direkte til Latteren. *TKrogh.(St SprO.Nr.171.26).* sa. *Da.Teaterbilleder.(1932).200.*

4) opfordre, invitere til at indfinde sig (som gæst) paa et fremmed sted; bede ud. vil (sognefolkene) høre en præst i nabolaget, så skulde man indbyde ham til sig og ikke udbyde dem til ham. *Edv Lehmann. Præstevalg og præstedannelse.(1906).53.* || næsten kun (gldgs., jf.: „Talespr.?“ (*Levin.*) i part. -buden (-budet): indbudt; inviteret. *ACHvid. Dagbog.I.(1787).220.* Igaar var jeg udbudt til et mig ganske fremmed Huus. *Grundtv.E.150.* jeg er mere udbuden, end jeg kan overkomme. *HCAnd.BC.I.234.* vi (er) stadigt udbedte, have i 2 Uger været udbudne hos 4 Familier. *Brandes.Br.III.210.* D&H.

Ud-byg, et. (vel sa. ord som bornh. udbygginge (*Esp.369*), sv. utbygge; jf. I. Bygge 1; sj., nu næppe br.) uddygning. Det vestre Hus (paa Silkeborg slot havde) et lidt Udbyg ved den vestre Side. *Cit.1726.* (*Aarb.1885.339*). **-bygd**, en. (efter no. utbygd, jf. fsv. vtbygd; især jagl. (i folkloristisk, etnografisk spr.) ell. hos sprogrensere; jf. -by, -sted samt -bygger) fjernt, afsides liggende bygd, egn. *IdeVirkl.1870.II.499.* den fjærne Udbygd Island. *GSchütte.Oldsagn om Godtjod.(1907).51.* Agnsø (o: en lokalitet i en tyndbefolket skovegn) danner en lille „Udbygd“. *VlaCour.SjællandsældsteBygder.(1927).63.* **-bygge**, v. vbs. **-ning** (s. d.). (ænyd. d. s., sv. utbygga (fsv. utbygginga), no. utbygge; især ☉ ell. jagl.) 1) m. h. t. byggværk olgn. (især: hus, (menneske)bolig). 1.1) (næsten kun i perf. part.) bygge, opføre saaledes, at det byggede faar udstrækning udefter, rager frem ell. ud; m. h. t. bro, dæmning olgn.: fra begge Sider (af fjorden er) udbygte lange

Broer eller Dæmninger af store Steene. *EPont. Atlas. II. 319. VSO. I. 545.* || navnlig m. h. t. bygning ell. (nu vist kun) udragende del deraf (fx. kvist, karnap, balkon), der springer frem fra murfladen, ikke gaar i flugt med den øvrige husrækkes façader olgn. Udbygged . . kaldes det hûb som enten gandske, eller til en del, er bygt uden for linien (o: linien). *Moth. B. 489.* I de Kiøbstæder, hvorigennem Hoved-Landeveien gaar, maa ingen herefter lade bygge Karnapper eller sætte udbyggede Vinduer til Gaden. *Forordn. 1793. § 83.* det Mørke, som den stærkt udbyggede Qvist . . forarsagede. *Winth. IX. 139.* Højt oppe paa væggen . . spillede orkestret paa en udbygget balkon. *KDahlerup. Mandfolk. (1934). 13.* || (skræd.) m. h. t. skulderparti paa klædningsstykke. Sports-Kostume . . med Bælte og udbyggede Skuldre. *Ekstrabl. 1934. 3. sp. 5.* Udbyggede Kionoærmer (paa en damekjole). *Sorø Amtstid. 1947. 4. sp. 5. 1. 2)* fuldføre et bygværk ell. (nu især) udvide et allerede bestaaende bygværk ved tilbygning; ogs.: udføre et (solidt, forsvarligt) byggearbejde. (trappen) er anlagt, men ikke udbygget. *EPont. Atlas. II. 102.* det (vil) antagesesvis være nødvendigt . . at udbygge Hospitalet i fuld Størrelse. *BertTid. 1907. M. 2. sp. 4.* Fortiden . . har kendt fast udbyggede Veje. *HMatthiess. H. 39.* || (Gamleborg) var i den tidligste Middelalder blevet udbygget til et Fæstningsværk. *Bornh. Samlinger. X. (1916). 127.* Flankestillingen paa Dybbøl var langt fra færdig udbygget ved Krigens Udbrud. *Stavnstrup. DT. 103.* || (jf. bet. 2) m. h. t. vandkraftanlæg. talrige store Fosser venter paa at blive udbyggede til Kraftanlæg. *And Nr. MD. 67.* *DaEngTeknO. 2)* w billedl. anv. af bet. 1.2: udvide; forbedre; konsolidere; give fast grund under fædderne. en Voldgiftsordning er dog skabt. Bestræbelserne maa saa . . rettes paa at søge den udbygget i fuld Overensstemmelse med Retstanken og Retskravet. *Pol. 1909. 3. sp. 2.* Ofte undfanger de, som i Ungdoms Leg, deres Systemer. Bagefter bliver de Videnskabsmand for at udbygge og bevise Systemerne. *SophClaus. L. 177.* Maaske havde der i 1926 været en Mulighed for at udbygge det radikale Venstres Politik paa en bredere Grund. *GFog-Pet. RR. 28.* udbygge Kontakten mellem Skolerne, Skolemyndighederne og Forældrene. *Vor Ungdom. 1944/45. 120.* **3)** (faql.) m. h. t. (bys, kommunes) areal: bebygge fuldt ud. Frederiksberg snart udbygget. Kommunen selv har kun 15 ha ledig Grund tilbage. *Pol. 1942. 8. sp. 2. Socialdem. 1947. Till. 31. sp. 3.* **-bygger**, en. ft. -e. (ænyd. d. s. i bet. 2 slutn. (*Vider. I. 226*); af ud og bygge i bet.: „bo“ (se II. bygge 1)) **1)** (i rigs-spr. især faql., l. br.) person, der bor paa et afsides, fjernt sted olgn. (jf.: „den, som bôer uden herred, sogn, eller by.“ *Moth. B. 490*). *Baden. JurO.* Flaader (styrede) mod vest for

at kue de nordiske Udbyggere. *TroelsL. Detre nord. Brødre folk. (1906). 5. jf. ndf. l. 12 f. 2)* person, som bor, har sin bedrift (som fæster, lejer) paa et areal, der (opr.) tilhører en anden. *Rostgaard. Lex. U32 c.* || nu vist kun (bornh.): huusmand. *Thurah. B. 122.* Udbyggerne ere Huusmænd paa Kongens eller paa Privates Jord. *Rawert & Garlieb. Bornholm. (1819). 250.* Udmarksjord, der bortfæstedes til Udbyggerne. *Bornh. Samlinger. XIII. (1920). 87. Esp. 369.* || hertil bl. a. **Udbygger-gaard** (*Rawert & Garlieb. Bornholm. (1819). 250. VSO.*; om ud-flyttergaard: *UfF. (Langeland), -lod (VSO.)*). **-bygning**, en. flt. -er. (ænyd. d. s. og -biugning) vbs. til -bygge (og bygge ud, se ndf.). **1)** som egl. vbs.; fx. til -bygge 1.1: Bygger ud . . forlænger ved Udbygning. *VSO. I. 545.* || især i videre anv., til -bygge 1.2 slutn. (de større Vandkræfter, der enten er under Udbygning for Tiden, eller som det har været paatænk at udbygge. *Naturrens V. 1920. 195. DaEngTeknO.*) og 2. man (har) kunnet fortsætte med Inkunabelsamlingens systematiske Udbygning. *Aarboj. Bogvenner. 1921. 138.* en videre Udbygning af Fyrvæsenet. *Linvald. KF. 280. 2)* konkr. **2.1)** (jf. -byg; til bet. 1) fremspringende, udragende bygning (sdel) ell. (navnlig; jf. bet. 2.2) (senere) tilbygning (især: paa hus). „kaldes den bygning, som er uden for den rette linie (o: linie).“ *Moth. B. 490.* Bieslage, Staketer, Kielderhalse og dislige Udbygninger. *Holb. DH. III. 603.* (broen) er af Steen . . med Udbygninger, hvorpaa der ligger Kanoner. *Bagges. L. II. 111.* en Udbygning fra den store Bro løber langt ud i Søen. *Hauch. II. 58.* Faxe Kirke har en Udbygning mod Nord. *Both. D. I. 232.* *Hvad hedder det? (1947). 199. spøg.:* paa denne meest pralende Deel af Legemet (o: næsen) (havde han) mange Udbygninger . . den lignede fuldkommen en lille Høi, fuld af Muldvarpeskud. *Bagges. (A) Bagges. JB. I. 79.* || i videre anv.; dels om lille tilbygning paa fartøj: *Fisker. SøO. 139.* Udbygninger paa Siderne ud for Masterne kaldes Røst. *KuskJens. Som. 73. spec. (jf. I. Patte 4.2)* f til anbringelse af skyts: *KLars. Soldatspr. 31. Scheller. MarO. dels om fremspringende del paa et gear: DaEngTeknO. 2.2) (til dels til ud (4) og Bygning; især faql. (bygn.)) den del af et bygningskompleks (fx. slot, bondegård), der ligger uden for hovedbygningen (men undertiden er sammenbygget med denne; jf. Ud-længe); ogs. om udhus olgn. *Hauch. I. 412* (se u. Hovedbygning). alle Udbygninger, Folkeboliger, Stalde osv. vare anbragte et langt Stykke fra Slottet. *CBernh. NF. XIII. 167.* Gissfeldt Hovedgaard . . laa i Nærheden af Møllebækken . . tæt herved dens Udbygninger. *OFCRasmussen. Gissfeldt. (1868). 48. TeknO. Lollo.* **-bytning**, en. vbs. til II. -bytte (jf. I. -bytte). især i flg. anv.: **1)** (nu sj.) til II. -bytte 2. ingen Udbygning af Folk maa skeep, undtagen for Gaardfæste*

eller Udygtighed. *MR.1777.689.* Beboerne i Grandselskaberne . . vedligeholdt levende Samqvem . . med Udbytning af hverandres Varer. *Allen.I.251. 2)* (især $\mathfrak{W}$ ell. *fa*gl.) til II. -bytte 4.1 (*slutn.*). den Udbytning, den arbejdende Klasse er prisgivet. *GBang.S.12.* Slægtens Udbytning af den store Mand er et fristende Emne (*for digtere*). *V Ved.(Dag Nyh.^{19/11}1913.1.sp.4).* den skamløse Udbytning af de dengang værgeløse Arbejdersker. *HomoS.VD.16.* || hertil bl. a. **Udbytningsobjekt** (om turist: *JLHeib.It.14*), **-politik**, **-teori** (den socialistiske „Udbytningsteori“. *Hage.⁴²*). **I. -bytte**, et ell. † en (*Moth.B 500.U30*). *ft.* (i *konkr. bet.*; *if. MO. uden ft.*) **-r** (*WSchwanenfl.TF.127. HistTidsskr.10R. VI.422*). (*ænyd. d. s. i bet. 2.*; *til dels efter ty. ausbeute*; *if. II. -bytte, -bytning*) **1)** (*if. II. -bytte 1*) † *fordeling*; *uddeling*. *Moth.B500. 2)* (næsten kun $\mathfrak{W}$ ell. $\mathfrak{Y}$) *fordel*, *nytte*, *gavn*, *20 som man har af noget*; *spec. $\mathfrak{Y}$ om afkastning, gevinst i produkter ell. penge*, som et *formuegode* (et *handels- ell. industriforetagende*, en *forretning*, *afgrøde*, *aktie osv.*) *yder*; *provenu*; *m. h. t. (aktie)selskaber olgn. ogs. om den samlede nettofortjeneste* (*if. Netto-, Rendbytte*) *ell. om den fordringshaverne tilkommende part heraf* (angivet i procent af *aktiekapitalen*; *if. Dividende 2*); *endvidere om bonus, tantième olgn. (ofte i forb. som 30 have udbytte (af noget) ell. (nu næppe br.) gøre* (*Winth.VIII.84.* det *antiquariske Udbytte*, jeg har gjort i *Jylland*. *HCAnd.Breve. I.41*) *ell. (l. br.) vinde* (*LovNr.102^{9/4}1906. §18*) *udbytte*; *om (formue)godet: afkaste*, *give ell. yde udbytte*, *kaste udbytte af sig*, *ell. i præp.-forb. som (læse en bog) med (stort, fuldt) udbytte*). *Der ey til dette Aars Termin Udbytte bliver (*i et handelskompagni*). *Prahl.ST.III.91.* Et Udbytte af *40 Striden*, *overlevende denne selv*. *Heib.Pros. III.194. Harboe.MarO.* (om *prispenge*). en *Art af historisk Udbytte*, som vore Viser ere *istand til at yde*. *SvGrundtv.(DgF.I.IX).* naar Udbyttet . . er *deklareret*. *Bjarne.Bogholderi. (1921).71.* *lettere aandsvage*, som med Udbytte kan *modtage Undervisning og Uddannelse*. *AltomBørn.(1942).378.sp.1.* || hertil (*især $\mathfrak{Y}$*) *bl. a. Udbytte-andel*, **-begrænsning**, **-beregning**, **-bestemmelse**, **-betaling**, **-bevis**, **-deklaration**, **-fond**, **-fordeling**, **-forsøg** (*med afgrøde*), **-forøgelse**, **-garanti**, **-givende**, **-konto**, **-kvotient**, **-løs**, **-ordning**, **-oversigt**, **-papir**, **-procent**, **-rate**, **-regulering(s-fond)**, **-restance**, (en) **-ret**, **-selskab**, **-skat**, **-tabel**, **-tal**, **-udbetaling**, **-uddlgning(s-fond)**.

II. udbytte, v. [udbydø] *præt. -ede*; *part. -et ell. (nu ikke i rigsspr.) udbyt* (*Cit. 1760.(Vider.II.576)*). *vbs. (l. br.) -else* (*D&H. Da.Postblad.1924.56*) *ell. -ning* (*s. d.*). (*ænyd. d. s. i bet. 1, sv. utbyta; til III. bytte (5.5); if. I. -bytte og -skifte, -veksle*)

1) (*if. III. bytte 1*) † *fordele*, *uddele* (*blandt*

flere). *Moth.B499.* *Naar *Prisen* (*o: belønningen*) *bliver saa gemeen* | *Ved Blindebuk* (*o: i blinde*) *udbyttet*. *Falst.107.* (*Kongen lod*) *Penge udbytte* *iblant Berg-Gesellerne*. *Slange. ChrIV 812.* **Tiden endes med en Hast*, | *Kronerne* (*if. I. Krone 6.1 slutn.*) *skal snart udbyttes*. *Brors.208.*

2) (*if. III. bytte 2; nu l. br.*) *give fra sig*, *skille sig af med mod at faa noget andet* (*af tilsvarende værdi*) *i stedet*; *ombytte* (*II.1*). *vAph.(1764).* *udbytte* *varer med hinanden*. *HjælpeO.* *Sognene* *blev hvert Aar „udbyttet“*, som det *hed*, *mellem de ældste Elever* (*der fungerede som løbedegne*); *de gik paa Omgang* *for at alle kunde faa Del i Indtægterne* *derfra*. *Lollesgaard. Nykøbing Katedral-skole.(1932).33.* *man udbytter (udfører) Varer*, som *man har specielle Betingelser for at producere*, *imod Varer*, som *man har mindre gode* . . *Betingelser for at producere*. *ØkonO.132.* *if. †: (Byens markdirektion) skal . . bestræbe sig at få alle pågrændsende lods-eyere af (nabobyerne) udbyttet fra byens mark . . (de bør give) dem ligeså beqvem, god og beilelig jord igjen*, som *de have ind mellem byens agre*. *Cit.1769.(Vider.IV264).*

3) (*if. III. bytte 3; nu især $\mathfrak{W}$ ell. fa*gl.) *erstatte med noget andet*; *kassere*, *vrage til fordel for noget andet*; *ombytte* (*II.2*); *udskjtte* (*2.1*). *karakteristiske Ord og Vendinger . . udbyttes med almindelige og traditionelle* (*i folkevisernes mundtlige overlevering*). *OFris. Litt.85.* *derved (kan man) lettere . . udbytte knækkede Stigrør*. *Ugeskr. f. Læger. 1937.307. sp.1.*

4) (*if. III. bytte 4*) *m. h. t. (især: økonomisk) gevinst*, *udbytte* (*I.2*). **4.1)** (*efter ty. ausbeuten*; „nyere Udtryk for: „exploitere“.“ *Collo. if. S&B. samt: „udbytte er umuligt Avisdansk for udnytte.“ Brandes.XV 305; især $\mathfrak{W}$*) *drage fordel*, *nytte af noget*; *skaffe sig udbytte* (*I.2*) *af; udnytte*. *det gamle Skovfogedhus . . blev revet ned*. *Dets Plads blev udbyttet paa en mere indbringende Maade af den nye Skovfoged*. *Schand.SB.268.* *dengang*, *da Agerbruget gav mindre Næring*, *vidste man at udbytte Søen bedre*. *Rist.FT. 214.* *hvad (Goethes elskede) Charlotte Buff angaar*, *da var hin Sommers stormfulde Oplevelser udbyttede i (hans roman) Werthers Leiden*. *JBorup.Litterære Udkast.(1910).12.* *if. næste gruppe: denne Sag . . udbyttes (i polemikken) paa en Maade*, som *maa være os begge lige ubehagelig*. *Cit.1868.(PersonalhIST. 1937.79).* || *nu især: udnytte paa en haardhændet, hensynsløs maade, med anvendelse af ufine ell. brutale midler olgn. (næsten kun m. h. t. den økonomisk svage part i et tjeneste-, arbejdsforhold olgn.). (de holstenske riddere) udbyttede . . deres Stilling hensynsløst og brutalt*. *KrErsl.(DanmRigHist.II.270).* *jeg vil ikke risikere*, *at hun lader sig udbytte (af sine nye bekendte)*. *GyrLemche.FS.364.* *Det skarpe Skel er Modsætningen mellem Bour-*

geosi og Proletariat, mellem dem, der udbytter ved Hjælp af Kapitalen, og dem, der udbyttes af den. *GBang.S.8.* Da han kom ud (af fængslet), havde Husejeren udbyttaget hans Kone og sat hende . . . op i Leje. *Pol.²⁹.1930. 6.sp.5. 4.2* (sj.) give som udbytte (1.2); kaste af sig. Saa længe en Gaard paa 30 Tønder Land . . . ikke udbytter lige saa meget som Lønneskov (o: en herregaard) nu . . . er der ingen Grund til at spaa Tilbagegang. *Ingv Bond.UR.I.97.* **-bytter**, en. flt. **-e**. (Ϸ, især nedset.) til II. -bytte 4.1: person, der udnytter noget (paa haardhændet, hensynsløs maade). Han syntes, at dette spæde, ubekyrmrede Væsen, der laa der og sugede til sig (o: diede moderen), var en Udbytter, en Fjende. *AGrudtzm.SK.14.* Som saa mange amerikanske Millionærer er han en besynderlig Blanding af en Udbytter og en Filantrop. *Cavling.A.I.278. AndNx.PE.III.42.* Middelalderens Embedsjøgere og andre Udbyttere. *PSeverinsen.FolketkirkensEjendomshistorie.(1920).9.* jf.: Penge, som en Arbejdsudbytter har pint ud af os Arbejdere. „*HørupsValgkreds*“ 1902.(1892).13. **Ϸ -bytte-rig**, adj. (til I. -bytte 2) som giver (stort) udbytte; givende (1.8.1). Reiser . . . ville bestandig blive udbytterigere, altsom et bedre og almindeligere Overblik over Livet udbredes. *FDreier.FFr.32.* Saaledes maa man . . . læse, om Læsningen skal blive udbytterig. *Rubow.KS.32.* et udbytterigt Fiskeri. *Pol.¹⁹.1941.4.sp.4.* † **-bænde**, v. (jf. bænde 1). *Ϸ m. h. i. ankertov: løse fra ankerringen; udbinde* (1.1). *VSO.I.376.* **-bære**, v. [-bæ:re] vbs. **-ing** (se ndf.). (ænyd. d. s., sv. fsv. utbåra, jf. æda. (præt.) wt baar (DGL.II.502); nu især Ϸ) bære, transporterer ud (ofte: for at tømme noget, skille sig af med noget). *DL. 6—19—6.* Møget udbæres (af stalden). *Cit. 1720.(Stutteri.306).* Indbrudstyveri . . . Kasseapparat udbaaret fra Butikken. *Politi.E.³. 1925.4. smt.:* *Ingen kunde sige | Mig af det svundne Par, | Fra hver en Port mit Øre | Jeg lige tomt udbar. *Winth.HF.77.* (jf. Jul sp.897^{28E}; sj.:) *Udbære vor Jul ei næmmer I . . . | O, ganger dug ei vor Dør forbi. *Grundtv.SS.I.401.* || som vbs. *VSO.* (brevet) var blevet bragt ved den sidste Udbæring af Breve om Aftenen. *Tops.II. 168.* udbæring af vandfæde (paa et hospital). *HNorlev.L.32.* jf. Rosudbæring. || spec. m. h. t. lig. da blev en Død udbaaren (1907: baaren ud). *Luc.7.12.* Døde, hvilke han selv . . . maatte udbære. *JJLund.HansEgedesLevnet.(1778).55.* *TroelsL.XIV.149.* **-bøde**, v. [-bø:ðø] (sj. (sml. art. ud- sp.259^{18E})) skrevet u- (en) ubødte Soe. *EPont.Atlas.IV.37.* vbs. **-ning** (i bet. 2: Buchw.(K Selsk.Skr.II.450). *LandbO.IV.665.*) (ænyd. d. s. i bet.: yde som bøde, fsv. utbota, udrede (som) bøde; til II. bøde) 1) (nu l. br.) reparere; istandsætte; bøde ud (se II. bøde sp.249^{8E}); udbedre. *(man) Udbøder Taget og kliner Vægge.

Schallem.Sk.B.72. Nogle gamle, revne og udbødte Læderflasker. *Jos.9.4* (Lindberg). (krytstallen kan) bevare . . . sin Evne til at vokse og udbøde de Tab, den har lidt. *Brandes. (Pol.²⁹.1904.1.sp.3).* Svend (lod) nogle Skibe udbøde. *LBruum.A.I.282. 2* (jf. II. bøde 4; vet., landbr.) kastrere et hundyr (ko, lam ell. (navnlig) so(gris)) ved at udkæere, fjerne æggestokkene; snitte (III.4.2). *Moth.U30(jf. smst.B279).* *Abildg.&Viborg.F.76.* *Mansa.D. 117.* *Sal.².II.938.* *Uff. Feilb.* **-bødling**, en. (til -bøde 2; nu næppe br.) kastreret hundyr (so); snitte (1.1). *Viborg.S.58.* **-bøje**, v. [-bøi'ø] vbs. **-ning** (s. d.). (næsten kun i perf. part., jf.: „sjeld.“ *Levin.*) give ell. have en bøjning udefter, udad. *Moth.B450.* (jugglenes vinger er) oven til noget udbøiede, for destomindre at imodstaae Luften. *Suhm.II. 73.* et Kvadrat, som paa Midten af hver Side er udbøiet i en Halvmaane-Form. *Heib. Pros.IX.210.* (et kar) med udbojet kort og tyk Mundingsrand. *Nationalmus.A.1944.101.* **-bøjning**, en. [-bøi'nen] flt. **-er**. (nu l. br., jf.: „usædv.“ *Levin.*) vbs. til -bøje (og bøje (III) ud). *VSO.* (skinnen yder) stor Modstand mod Udbøjning til Siden. *TeknLeks.II.321.* || især konkr., om noget ud(ad)bøjet, -buet; krumning udefter. Endnu hersker (i arkitekturen) det lige og slette (o: glatte), og Konstnerens Haand frygter for Krumheder og Udbøjninger. *OGuldb.VH.I.1003.* paa hver af sine Sider havde (volden) i Midten en halvirkelformig Udbøjning eller en Halvmaane. *Heib. Pros.IX.199.* de romerske Basilika'er, aflange Bygninger . . . med en Udbøjning (Apsis) i den (ene) Ende. *GBang.EK.I.221.* **-børste**, v. (jf. ty. ausbürsten; nu næppe br.) fjerne ved at børste; børste ud. man udbørster Vandet, og lader (klædet) tørres langsomt. *CVarg.Farve-Bog.(1773).34.* *Amberg.* **-bøsse**, v. (jf. III. bøsse 1) ⚙ forsynet med (ny) bøsning. *TeknMarO.* **-dampe**, v. [-dam'bø] vbs. (nu næppe br.) **-else** (*Eilsch.Term.23*) ell. **-ning** (s. d.). (jf. -dunste) 1) (nu sj.) intr. 1.1) udsende damp (II.1.1) (spec.: saaledes at al tilstedeværende fugtighed forsvinder); om sveddamp (1): man (lader) den Syge ligge i Sengen og læmfældig uddampe. *Schlüter.Mavekrampe.(overs.1797).34.* jf. Sveddamp 2: lægge (sæden) løselig i Laden, (saa) den paa nogle Dage uddampe. *JPPrahl.AC. 74. 1.2* (jf. dampe 3) om vædske: forsvinde (helt ell. delvis) ved fordampning; fordampe. *JCLange.NV.33.* || billedl. han raadte mig: at skule os i et Par Aar, til hans Herres Vrede var uddampet. *Skuesp.VII.351.* enhver Ruus, selv den aandigste, uddamper i Støvet. *Grundtv.DVII.211. 2*) trans. 2.1) udskille, udsende i dampform. *LTid.1725.298.* Vinen har uddampet sine Dunster i min Hierne. *Eilsch.PhilBrev.253.* Naar (havvandet) i disse (bassiner i saltværket) har uddampet de vandagtige Dele indtil en mineralsk Styrke af 30—40 Grader, bringes det i det sidste

Bassin, (hvor der) bliver tilbage en Salt-skorpe af 1—2 Tommers Tykkelse. *Estrup. Saml. Skrifter. III. (1851). 174. billedl.*: lad mig være i Ro, at jeg kan faae uddampet min Galde. *Meislung. MK. 271. *Det (o: et suk)* er en Taage kun, uddampet af | Det unge Blod, ved Elskov bragt i Gjæring. *Bredahl. V. 197. Forelskelse (var)* en blot tom Grille (og burde) uddampes og retledes ved behørig Brug af Fornuft. *Troels. L. IX. 38.* || *nu især* (jf. u. II. Damp 1.2) *m. h. t. (tobaks)røg.* Atter uddampedes nogle vældige Røgskyer. *Bergs. BR. 91. 2.2) (nu næppe br.) m. h. t. (flydende) stof, masse: befri (helt ell. delvis) for fugtighed, vædske; inddampe.* man uddamper Gummi-Extrakt til den fornødne Tykkelse. *CG Rafn. (Phys. Bibl. XXI. 93). 2.3) (jf. dampe 6; jagl.) rense, desinficere med damp.* Arrestlocalerne (blev) uddampede med Edike og Gangene med Tiære. *IC Magnus. Kbh. under Choleraepidemien. (1853). 26. Sengetøj, Madrasser m. m. uddampes og desinficeres. Sadelmager og Tapetsererlaugets Fest-Avis. 19/2 1936. 5. -dampning, en. [-dam'bnen] ft. (se bet. 1 slutn.) -er. vbs. til -dampe (ell. dampe ud). 1) (nu sj.) til -dampe 1.1. *Prahl. ST. III. 46. Sæden (bør have) Luft til sin Uddampning. JPPrahl. AC. 73.* || *især konkr.: uddunstning.* „kaldes det umerkelige udskud af overflødige vedsker i kroppen, som skæer igennem alle lægemets svædhuller.“ *Moth. Conv. UI. Uddampningerne af en forgiftet Handske eller Brev. LTid. 1752. 10. (nodde-træets) Blades Uddampninger. vAph. Nath. V. 601. 2) (til -dampe 2.3; jagl.) desinfektion v. hj. af damp; damprensning. Uddampning af Sengetøjet foregaar ved Dampvarme i en . . Ovn. *Riget. 12/1 1911. 8. sp. 3.***

uddanne, v. [u'd'dan'ə] -ede. vbs. -else (s. d.).

1) (ofte m. overgang til bet. 2; nu især jagl. (naturv.)) fremstille (i færdig, fuldt udformet skikkelse) med en vis form; danne (2). Naar vi . . kunne udtænke og uddanne hvad vi ville foredrage. *Mynst. Taler. (1840). II. 28.* en kvinde, der havde uddannet sig en specialitet. *Aarb. Kbh. Amt. 1920. 28.* || (jf. næste gruppe) *perf. part. anv. som adj.* Man har ofte seet den (o: en taagestribe) vedligeholde sig i den uddannede Skypompe. *Ørst. VIII. 45.* uddannede Kvartskrystaller. *Rawert & Garlieb. Bornholm. (1819). 49.* || *nu især refl. ell. i pass.* (Ikke en Gang Kimrod uddannes hos disse Planter. *Naturens V. 1915. 137.) fremkomme; opstaa; udvikle sig.* Hjertet og Hjernen uddanne sig . . allerførst (i fosteret). *Hallager. 16. Jap. Steenstr. F. 9.* Stødtonen . . havde næppe endnu uddannet sig. *Danm. Rig. Hist. I. 716.* hos tre (patienter) har der uddannet sig en epileptisk Lidelse. *Fr. La. S. 37.*

2) (jf. danne 4) give (noget allerede eksisterende) en færdig, endelig form; udforme, tildanne i en fuldenendt, færdig ell. bearbejdet, højtudviklet skikkelse. (navnlige i

perf. part. brugt som adj. og ofte i forb. m. (grads-)adv. som fuld(t), mere). Den franske Grammatik er særdeles uddannet, men mere som en ny Samling af Vedtægter end som en Videnskab. *Ørst. Br. I. 135.* „Marsti“ er den i Folkemunde uddannede Form for, hvad paa Samtidens Latin hed „Stigotus mareschalcus“. *Sv. Grundtv. (DgF. III. 386). m. obj.-præd.: (hun havde) saa ugunstige Forestillinger om denne Herre, at hun havde uddannet sig Billedet af hans Udseende saa afskyeligt som muligt. Ing. EM. I. 205.* || (i *perf. part.*) *m. h. t. (del af) legemet: (fuldt) udviklet, udvokset.* Børn sove længere end fuld uddannede Mennesker. *Tode. SS. 26. (en ung pige) med fuldvoxen og uddannet Figur. Herb. Poet. I. 478.* Hendes Træk vare endnu ikke uddannede. *VSO.* || *nu især (W ell. jagl.; jf. bet. 3) om bibringelse af menneskelige færdigheder, udvikling af evner olgn.* Enhver, der har en noget uddannet poetisk Sands. *Ørst. Br. I. 276.* Hendes Stemme havde et stort Omfang og var usædvanlig uddannet. *Hauch. I. 45 (jf. u. I. Stemme 1.2 beg.).* uddanne sit Legeme; uddanne ens Talent, Aand. *D. & H.*

3) (spec. anv. af bet. 2; jf. danne 5) *m. h. t. person: (søge at) udvikle vedk.s aand ell. evner i en vis retning; give (en vis) uddannelse (2). 3.1) om jaglig uddannelse: oplære (navnlige m. tanke paa, at oplæringen foregaar inden for faste undervisningsrammer og afsluttes med en prøve, eksamen olgn., og ofte i forb. som være uddannet som ell. uddanne(s) som ell. til smed, læge osv., i et vist fag). Drengene (kan) uddannes til Kokke. *Altom. Born. (1942). 373. sp. 2.* de unge (blinde) uddanner man til et eller andet Erhverv. *smst. 382. sp. 2.* dette haandværksfag har i flere aar uddannet alt for faa svende (ell. lærlinge) | i *perf. part. som adj.:* uddannede Talelærere. *Altom. Born. (1942). 382. sp. 2.* || *refl.* hun skulde uddanne sig til Sypige eller Modehandlerinde. *Goldschm. II. 296.* uddanne sig i en Kunst . . til en Prøve . . til Taler. *S. & B.* Han uddannede sig først som Mejerist. *Sorø. Amtstid. 19/1 1947. I. sp. 6. 3.2) (svarende til danne 5.2; nu sj.) om erhvervelse af kultur, almindennelse olgn.* den levende Omgang med flere Nationer (bidrager) til at uddanne dem (unge Mand. *Abildg. Minde-tale over AP Bernstorff. (1797). 20. Blich. (1920). XXIX. 84 (se u. overdannet).**

Ud-dannelse, en. [-dan'əlsə] *ft. (i bet. 2; især jagl.; jf. MO. uden ft.) -r (Lokomotiv T. 1945. 121. sp. 2). 1) (især jagl.) til -danne 1 og (især) 2.* nu har man ved Matematikens større Uddannelse bragt det derhen, at man forud kan beregne alle hine Ujevnheder (i maanens gang). *Ørst. II. 32.* Skovvæxten har (i denne egn) naaet sin høieste Uddannelse i Hertugdømmet. *JN Schmidt. Slesvigs Land og Folk. (1852). 7.* Viljens Uddannelse i Barnealderen. *Jak. Knu. LF. 122.* den praktiske Uddannelse af en Række auto-

matiske periodiske Afbrydere. *JulHartmann. NyeEnsrettere.* (1918). 5. || † *konkr.* (*hjernebjælken*) ydre Ender udbræder sig i en straaletformet Uddannelse. *BiblLæg.* 1820. 122. 2) til -danne 3.1 og (*nu l. br.*) 3.2. (*ofte i forb. som give* (*AltomBørn.* (1942). 381.sp.2) ell. faa (*smst.* 373.sp.1), ☐ modtage (allerede i sit 15de Aar, forsynet med de fornødne forberedende Kundskaber, kunde (*han*) ved Tydsklans berømteste Høiskoler modtage den fuldkomnere Uddannelse. *Abildg. Mindetale over APBernstorff.* (1797). 14. *AltomBørn.* (1942). 378.sp.1) uddannelse (i et fag, som smed osv.), en højere, videre(gaaende) uddannelse (*Schand.SB.* 232. *AltomBørn.* (1942). 370.sp.1)). hans moralske Uddannelse . . holdt Skridt (*med hans intellektuelle*). *Oluvs.NyOec.* I.35. Foreningen for Lærings Uddannelse i Haandværk og Industri . . stiftet 17. Novbr. 1874. *Krak.* 1876. 22. Selvstændighed viste den unge Kunstner, da han kom til Rom, hvor Uddannelsen ellers bestod i at tegne efter de antike Statuer. *HarNiels. Goya.* (1928). 20. Essayisten Holbers litterære Uddannelse. *BilleskovJ.H.* II.34. faglig, huslig, kommerciel osv. uddannelse; || *hertil bl. a. Uddannelses-anstalt, -lejr* (*især* ✕), -tid. -danske, v. [-dan'sæ] (*ænyd. d. s. i bet.: bevæge sig dansende ud, frem*) 1) (*nu sj.*) danse (*en enkelt dans*) til ende. saa snart hand havde uddantzen en Polsk Dantz . . kom (*han hen*) til Pigen. *Holb.UHH.* I.5. *vAph.* (1764). *VSO.* jf. *Levin.* 2) † *fordrive, bortjage ved dans.* Bliv du kun . . ved at dannde, Troe og Kjerlighed lade sig ikke uddandse. *Tullin.* III.331. 3) (*sj.*) i *perf. part.*: *udmattet ved at danse.* *Larsen.* ☐ -**debat-tere**, v. (*jf.* -diskutere, -drøfte 2) *debatlere, drøfte til ende; især i perf. part., om problem, emne: færdigdiskuteret; udmøt.* den Sag er tilstrækkelig forhandlet imellem dem. Den har længe været uddebatteret. *Hostr.E.* III.9. dette Spørgsmaal var mellem Fagfolk forlængst uddebatteret. *H.Kaarsb.M.* I.171. de søgte at uddebattere dette Spørgsmaal (∴ *kristendom kontra darwinisme*). *GeorgChristensen.* *J.P.Jacobsen.* (1910). 28.

uddele, v. [ud,de:lə] -te ell. (*nu næppe br.*) -ede (*Sir.* 17.6. *Holb.Hh.* I.171. *Thurah.* B.88). vbs. -else (*Holb.Hh.* II.416. *JSneed.* IV.37. *Ing.EM.* III.110) ell. (*nu især*) -ing (*Holb.Plut.* V.1. *Ing.LB.* II.114. 2*Krøn.* 31.15 (1931) ell. (*nu dial.*) -ning (*vAph.* (1759). *Tode.DenDanskeLæge.* (1776). 110. *BornhOS.*). (*ænyd. d. s., jf. glda. æda.* (DGL.V.212) *utdelæ, berøve* (*medlems*)retlighed, *ejendom ad løvens vej* (*jf.* IV.dele, II.opdele 2))

1) *fordele blandt flere (personer, grupper); lade noget blive flere til del; ogs. (mindre br.): tildele en enkelt noget* (formanden uddelte sejrspisen til løbets vinder.); Kongen tog mange forskellige Gaver og uddeelte til dem, som han vilde bevise Naade. 2*Makk.* I. 35. Hans Kone . . uddelede Brødet til fire

fattige Børn. *JSneed.* III.364. Directionen haver i alle den betroede Skoler at indføre passende Skolelove, som i trykte Exemplarer uddeles. *Forordn.* 7/11 1809. §48. Bøsser blev uddeelte til det talrige Mandstyende. *Blich.* (1920). XXIX.77. foreningen uddeler ved juletid gavepakker til værdige trængende; *teat.:* At uddele Rollerne i et Stykke, der skal opføres. *MO.* II.590. *Pol.* 18/1 1948. 6. sp. 4. *jf.* (*m. obj.-skifte*): „Magt og List“ (∴ *et skuespil*) blev nu uddeelt og indstuderet. *Heib. Pros.* IV.318. || (*jf. flg. gruppe; kirk.*) *m. h. t. sakramentet* (*den hellige nadver*). *DL.* 2—4—4. (*guds*)tjenisten (*endtes*) med brødet . . uddelelse. *J.Juel.* 395. Sacramentets Uddelelse. *Ing.PO.* II.296. Præsten uddeler Nadveren. *D&H.* || *om tilskikkelse, gave fra gud, skæb- nen olgn.* Naturen er meget bizarre i at uddeele sine Gaver. *Holb.Pants.* II.6. *Vore Kaar uddeles ei i Blinde. *Rahb.PoetF.* II.106. *Han, som Liv og Lys uddeler. *Grundtv.SS.* III.414. han har ikke staaet bag døren, da næserne blev uddelt, *se* I. Næse 1. || *i videre* (*uegl.*) *anv., jx. m. h. t. gunstbevisning, hverv, ros, adel, kritik, ordre.* Kysse, som en Mand-*Person* uddeler til en anden af samme Køn. *Holb.Ep.* III.71. Ham skulde det tilkomme at uddele Arbeidet imellem Selskabets Lemmer efter sit Gotbefindende. *Ew.* (1914). IV.120. de akademiske Graders Uddelelse. *Ørst.* VII.161. uddele Ordre. *Schand.F.* 151. uddele Advarsler. *Socialdem.* 20/10 1947. I.sp.3. uddele præmier, *se* Præmie 2. — *m. h. t. prygl, korporlig revselse:* *Holb.DH.* II.171. Legemlige Straffe eller Hug . . maae aldrig uddeles af Lærerne. *Egeria.* I.2. (1805). 333. (*læreren*) uddele et Ørefigen til et Par Dreng, som sloges. *Schand.AE.* 85. der uddeltes Stokkeprygl og Øretæver i Mængde. *SvendbAmt.* 1921.14.

2) *bet. 1 i særlige anv. 2.1) † m. h. t. personer: fordele, placere forsk. steder, m. forsk. opgaver.* Resten (*af de i Kbh. paagrebne tiggere fra provinsen*) skulde Sognene letteligen forsørge, naar de iblandt dem blev uddelt. *Cit.* 1705. (*KbhDipl.* V.794). Jeg vil uddele (*de unge mænd*) imellem Retfærdighed, og Landets Forsvar, og Videnskaber. *Ew.* (1914). II.112. *refl.:* *Holb.DH.* II.718 (*se u. Dorp*). 2.2) † *m. h. t. areal, land* (*omraade*): *fordele ml. forsk. ejere, magthavere.* Ægypten . . var uddeelt imellem Kongen, Præsterne og Krigsfolket. *Schytte.* IR. II. 18. || *spec.: udskifte* (1.2). Begaer en Landmaaler (*nogen*) Misregning ved Opmaalinger, Uddeelingen eller udstedende Regning for Arbejdet. *Forordn.* 13/1 1776. §10. *jf.:* faa sine Jorder uddeelt af Fælledskabet. *Cit.* 1777. (*Lyngby-Bogen.* 1937. 236). *refl.:* samtlige Byemænd vedtog at uddele sig af Fælledskabet med hinanden. *Cit.* 1777. (*smst.* 237). 2.3) (*l. br.*) *m. h. t. helhed bestaaende af en række elementer: opdele; udspecialisere.* I alle store lande med stor uddeling af ki-

rurgien (i dens forskellige grene) kunde dette (o: uddannelse af specialister) gøres. Ugeskr. f. Læger. 1940. 49. sp. 2.

Uddeler, en. [-dɛlɐr] fl. -e. (ænyd. uddeeler(e); uden for den l. 17 ff. nævnte anv. nu især ⊗) person (ell. institution, jf. Prisdeler), som uddeler (1), fordeler noget. Moth. D61. Salighedens Uddeler (o: gud). Tullin. II. 317. den høie mægtige Uddeler af det Helligste (o: en biskop). Ing. VS. II. 56. Ideen i alle disse Lege var Uddeling af Prygl med saa liden Risico for Uddeleren som muligt. V. Korfitsen. TO. I. 11. han var Undersøger og Uddeler ved en meget stor Velgørenhedsforening. And. N. DB. 33. jf.: Ridderens „Dame“, Sejrsprisens Uddelerske. Troels L. (KvBl. 9. 1912. 2. sp. 1). || nu spec. ¥ (uden for Kbh.): person, der forestaar vareudleveringen til en forbrugsforenings medlemmer og bestyrer dennes butik. Maanedssblad f. Danmarks Brugsforeninger. Dec. 1884. 7. Jak Knu. GP. 25. Hertel. A. 66. **-destillere**, v. vbs. **-ing**. (ænyd. uddstillere; fa. gl.) udvinde ved destillering; ogs. refl., om produktet: tilvejebringning, fremkomme ved destillering. Da Eng. Tekn. O. ⊗ billedl.: Her er intet falsk Forsøg paa at udestillere den rene Sandhed ved Analyse. Rubow. P. 95. Sandheden om dem, der nu plager ham, (vil) udestillere sig i ætsende Draaber. Jac. Paludan. I. H. 46. **-differentiere**, v. vbs. **-ing**. (fa. gl. (naturv.) ell. ⊗) differentiere, nuancere, svigtende evne til at uddifferentiere de enkelte bogstavlyde i en given ordklang. Vor Ungdom. 1942/43. 239. de levende celler . . elementer for alt højere uddifferentieret liv. Univ. Progr. 1947. I. 10. **I. -dige**, et. (jf. II. -dige; nu næppe br.). **1)** (jf. -gærde) dige, gærde om en bymark. Cit. 1761. (Vider. II. 274). **2)** yderdige. Amberg. **II. -dige**, v. vbs. **-ning**. (ænyd. d. s.; jf. I. -dige; nu næppe br.) lukke, spærre ude med diger. Amberg. ⊗ **-diskutere**, v. (nu l. br.) uddebattere. AS Ørsted. (H. Bech. Gunnvi. Busck. (1869). 132). denne Sag maa betragtes som uddiscuteret. Lehm. (Rigsdagst. L. 1857. sp. 323). **-distancere**, v. (efter eng. outdistance; sport. ell. (i overf. anv.) ⊗) om vædeløbsdeltager: besejre konkurrenterne overlegent. Spectator. 1946. 275. **-dorne**, v. [-dør'nɔ] vbs. **-ing**. ⊗ opdorne. uddorne et Hul. Da Eng. Tekn. O. jf. Uddorningshammer. smst. **-drag**, et ell. † en (Moth. DI 14). (dial. **-drav**. Aakj. VF. 46. Feilb.). fl. d. s. (ænyd. d. s. i bet. 4, sv. no. utdrag; jf. -træk; til -drage og drage (III. 14. 13) ud; i bet. 4 fra mn. utdrach) **1)** (l. br.) til -drage 3: udtræk (4); ekstrakt (1); essens (1). Meyer. 199. et Uddrag af Lægeplanter Kraft. D & H. jf. Kraftuddrag. **2)** til -drage 4. **2.1)** ¥ til -drage 4.1: udtræk (af pengeinstitut). HLBisgaard. Sparekassen f. Kbh. og Omegn. (1920). 206. jf.: Capital-Uddrag. Cit. 1844. (smst. 284). **2.2)** ⊗ til -drage 4.3: udlog, udskrift ell. forkortet

fremstilling, resumé, ekstrakt (2) af en (litterær) fremstilling, et regnskab, et aktstykke olgn. (ofte i forb. give, gøre (MO. DTidsskr. 1898. 697) uddrag (af noget), bringe, meddele i uddrag (Cit. 1929. (PNNyegaard. S. v.) jf. uddragsvis). Rostgaard. Lex. U32 c. en Samling af tilhørende Uddrag (1. udg.: Excerpter). Grundtv. HV. 21. (1867). x. her (er) ikke . . Plads til at give et Uddrag af alle Forfatningerne. Goldschm. NSM. I. 117. Derefter gives der et kort Uddrag af Ansøgningen. Tjenestereg. 110. Ludv. || hertil: Uddrags-bog, se Lando. Bankpraksis. (1926). 40. Hage. 5151. **3)** (dial.) til -drage 5(1); især i forb. i uddraget, i det lange løb. (tjenestefolk) er jo altid saa virne paa Sokkerne den første Tid (de er i tjeneste); blot det nu maa holde i Udgravet! Aakj. VF. 46. Sandhed . . skal nok stå sig i æ uddrag. Krist. Ordsp. 269. Feilb. **4)** † afgørelse; udfald; ophør. (kongen har) forlængst begyndt at bygge et prægtigt slot, som til Krigens uddrag staa saa uforfærdiget. JJuel. 435. || især om afgørelse af retssag, tvistemål, „afføre“ (ofte i forb. (ind-) til sagens uddrag). stille Borgen, at hand til Sagens Uddrag skal blive tilstøde. DL. 1—21—4. (han) bød sit Folk at holde inde med meere Fientlighed, indtil man fik at høre, hvad Uddrag Sagen vilde faae. Holb. DH. I. 210. stille Caution indtil Sagens Uddrag. Stampe. I. 5. Grundtv. Saxo. III. 40.

uddrage, v. [ud'dra'qø] præf. **-drog**; part. **-draget**. vbs. (især ⊗ ell. fa. gl.) **-else** ((kvadrat) Rodens Uddragelse. Cramer. (1762). 46. Hovedkarakterernes Uddragelse. Ørst. VI. 142. Fremmede Legemers Uddragelse af den ydre Høregang. Chir. (1845). I. 21) ell. (nu navnlig) **-ning** (Uddragningen (af en blæresten). JP. Blich. Chir. I. 355. Uddragningen af . . Resultater. Brandes. V. 227. Kapitalens Uddragning. Bek. Nr. 129¹², 1901. jf. Rodudragning), sml. Uddrag. (ænyd. d. s., gl. da. udtrage, -draue (Kalk. IV. 550. Bønneb. I. 95. 287) i bet. 2 og i bet.: udstrække, udspile (jf. bet. 5), sv. utdraga, no. (vbs.) utdra(g)ing; jf. III. drage 14. 13 og udtrække)

1) (jf. III. drage 2; nu især ⊗ , højtid.) rykke, hale frem, ud ved et træk. drag først Bielken ud af dit Øie, og da kan du see til at uddrage Skøven (1907: tage Skøven ud) af din Broders Øie. Matth. 7. 5. (en) Operation, som gjordes nødvendig for at uddrage Kuglen, der var trængt dybt ind i Legemet. Gylb. Novel. II. 139. det hvidlakerede Toiletmøbel med to Sæt Skuffer at uddrage ved snirklede Hanke. Gyr. Lemche. S. IV. 46. — † m. h. t. fjernelse af gifte olgn. fra legemet: Uddragende midler . . kaldes lægedomme, som . . trekker det onde ud af kroppen. Moth. Conv. U29. en Urt, hvilken, naar den strax bliver paalagt . . uddrager Giften. Reiser. III. 492. || † m. h. t. tand. Wadsk. 74. *hvo, som uddrager den hule Tand, | Skal vorde Drot i det halve Land! Oehl. XIV. 31.

Uddragning af Tænder. *S.&B.* || (*haandarb., dial.*) i forb. uddragen syning, om stolpe-syning, dragværk (hvori visse traade trækkes ud: *sml. u. II. stolpe 3. Cit.1921.(OrdbS.). BerlHaandarb.I.193.* || *m. h. t. sværd. DFU. nr.32.20.* *Rask uddrog den Gamle sit blin-kende Sværd. *Bagges.Ungd.II.104.* *Ved Hof-ten bære vi korsfæstet Væрге; | Uddrager det. *Boye.PS.II.57. S.&B. sml.:* (*han*) ud-drog Sværdet mod Stæderne. *Sir.46.4.* || (*jf. bet. 4*) *uegl.* At opreise et aldeles forfaldet Rige, ved at uddrage dets adskilte Dele fra mange Hænder. *Mall.SqH.696.* et Forslag, hvor det sydslesvigske Spørgsmaal uddrages af den øjeblikkelige Debat. *Sora.Amtstid.9, 1947.I.sp.5.* || (*jf. III. drage 2.4*) † *refl., om person:* fjerne sig fra; forlade; *uegl.:* (tømmer-mændene) uddrage sig dog ikke ganske af Bondestanden. I Høstens Tid tage de Deel i Mark-Arbejde. *Aagaard.Thye.(1802).19.*

2) (*jf. III. drage 4*) † i *udtr. for afklæd-ning; afføre sig.* *sin nys-uddragne Skoe (o: skoen, *han just har afført sig*). *PoulPed. DP.(1937).68. jf. klæde (II.2.9)* nøgen ud, udklæde 1: (*de*) haver dem nøgne uddraget. *Pflug.DP.1059.*

3) (*jf. III. drage 6; nu især jagl. (kem.)*) *opnaa som resultat (ved at underkaste noget (et stof) en vis behandling); udvinde.* Ind-byggerne staae i den Tanke, at der var Sølv og Guld derudi (o: i sand og sten), men de vide ikke, hvorledes de skulle uddrage det. *Reiser.II.561.* *(*bien kan*) Af Blomsterstøvet Vox og Honning . . uddrage. *Storm.FF.26.* de fleste af disse Orier uddrages ved Af-dampning af den raa Jordolie. *SkibsMask.14.* || (*jf. bet. 4.3*) *billedl.* *af de gamle Skriv-ter | Uddrager (*Morten Borup*) den søde Saft. *Blich.(1920).XIV.152.* Otto kunde af al denne Mæsk (o: *anekdoter og vittigheder*) ikke uddrage en Draabe af Ironiens Spiritus. *Goldschm.Hjl.II.224.* || † *tiltrække (3).* *der (har)* ladet forskellige unge Træer, jeg var uddragne af Kærner, pode. *Cit.1790.(Lyngby-Bogen.1937.264).*

4) (*jf. III. drage 3*) *særlige (videre, uegl.) anv. af bet. 1 og 3 (jf. u. bet. 1 slutn., bet. 3 slutn.). 4.1) (nu l. br.)* † *m. h. t. indestaaende i pengeinstitut, værdipapir olgn.:* udtrække. Studerende ved Universitetet have ved de-res Ankomst her til Staden gjort Indskud, som de siden Tid efter anden uddrage. *Cit. 1821.(HLBisgaard.Sparekassen f.Kbh.og Om-egn.(1920).41).* Kapitalen kan kun uddrages i Obligationer. *Bek.Nr.129^{12/12}1901.§3. 4.2)* (*jf. III. drage 1; u, nu sj.*) *m. h. t. person:* *udrive (af vildfarelse, en vis (ulykkelig) (sinds)tilstand olgn.).* *af Elendighed (*han*) den arme Mand uddrog. *Helt.Poet.175. Ung. LB.IV.54.* så havde just måske grundet Dadel uddraget ham af (*hans*) grændseløse Naivetet. *Hjort.KritLit.II.162. 4.3)* † *gøre et udtog af ell. give en forkortet frem-stilling af et (større) litterært værk, akt-*

stykke olgn. denne, her paa Rim satt Hi-storie, uddragen af en gammel Pergament Kronnik.Holb.Metam.)(27. Jens Munks Livs og Levnets Beskrivelse, Til største Deels af Hans egenhændige Journaler, og Resten af andre troeværdige Documenter uddragen. *Cit.1723.(J MunksLevned.1).* Dramatiske Scener, uddrage af et ældgamelt Haandskrift. *Bredahl.(bogtitel.1819).* Resten (*af bogen*) er uddraget af forskellige . . Skrifter. *LNielsen. Danmarks middelalderlige Haandskrifter.(1937). 156.* uddrage regie(n) af et skuespil, se Regie 1. 4.4) † *opnaa, udfinde, udlede som re-sultat af en tankevirkosomhed.* ikke saa meget for at uddrage almindelige Begreber og Sæt-ninger . . som for at gøre disse . . klare. *JSneed.III.161. (hvis)* jeg havde skreven saa utydeligt, at man kunde uddrage en saadan Tanke af mine Ord. *Hjort.KritLit.I. 125.* Hun havde altid forsøgt at uddrage det smukke af Tilværelsen. *HSeverinsen.D.169. ofte i forb. som uddrage en lærdom (Holb. Hh.II.12. Goldschm.NSM.I.287. EGad.TT. 131), lære (MO. Sora.Amtstid.9/101948.2.sp.6), moral (CSPet.Litt.440), regel (Høysg.IPr. 22. MO.), slutning (se Slutning 8), teori (JVJens.(Pol.29/1934.13.sp.6)) (af noget). || (mat.) i udr. for at foretage visse udreg-ninger (især: af kvadratur, mellempropor-tional). naar man . . uddrager . . Middel-tallet. *SMBeyer.E.72.* Middelværdierne . . er uddragne af lange Aarrækker. *Frem.DN.175.* en Fælleskarakter, der uddrages af de 2 Ka-rakterer i mundtlig Kemi og i Fysik ved at dividere med 2. *Anordn.Nr.219^{22/10}1936. §2.* uddrage roden af noget, se I. Rod 6.2.*

5) (*jf. III. drage 7*) i *forsk. udr. for ud-strækning (ud over en vis grænse, stør-relse. 5.1) (nu sj.) m. h. t. tidsforhold; dels m. h. t. periode (levetid): forlænge; ogs.: give varighed.* (*han*) blev saa gammel, at han, efter Saxos Ord: „uddrog sin Alder-dom til det menneskelige Livs yderste Grændse.“ *Molb.DH.I.271.* Kan I uddrage Menneskelivet over dets naturlige Grænd-ser? *Ing.KE.II.215.* || *dels m. h. t. tidspunkt: udskyde; forhale.* *en Leilighed, du søgte | Til at uddrage Bryllupstiden (*Ing.DD.IV.28:* faae dit Bryllup udsat). *Ing.LR.39.* han søgte at uddrage sin Hrenrettelse så længe som mueligt. *Hjort.KritLit.III.135.* den endelige Afgjørelse uddroges . . længe. *CFWegener. LK.144. 5.2)* („Nu sjeld.“ *Levin.*) † *m. h. t. fremstilling, fortælling: trække i langdrag; gøre vidtløftig.* *Jeg vil ei alt for langt Histo-rien uddrage. *Wess.II2.* Dette er Slutningen af mine Hændelser. Jeg kunne gjerne ud-draget dem vidtløftigere. [*Lyche.*] *Mine Hæn-delser.(1786).86. 5.3)* † *m. h. t. (tal)størrelse: beløbe sig til; andrage (2); udgøre.* efterdi (*urets*) Afvigning fra Pendul-Uhret . . i 8 Dage ey har uddraget meere end 19 Secun-der. *LTid.1727.175. ChrBorup.PM.²(1785).7. refl.:* Revenuerne af det gandske Japan (*sti-*

ger) aarlig til en Summa af 2328 Mans, og 6200 Koffs, hvilket i alt uddrager sig i Penge til mange Millioner. *LTid.1732.12. 5.4* (jf. III. drage 9) † *m. h. t. linie: trække*. Plovmandene playede paa min ryg; de uddroge (1871: droge) deres furrer langt. *Ps.129.3* (*Chr.VI*).

6) (jf. III. drage 13; især Ω , højtid., nu sj.) bevæge sig, begive sig ud, bort fra et sted. Hæren var uddragen (1931: rykkede ud) i Slag-Ordenen. *ISam.17.20.* med hvilke Gaardmænd vi uddrog i Marken, for at bese Markernes Situation (ved udskiftning). *Cit.1777*. (Lyngby-Bogen.1937.235). de unge Rid-dere (var) uddragne til Lystridderet og de daglige Vaabenøvelser. *Ing.VS.I.113.* *Fra Tyskland uddrog en flok spillemand. *Jørgen Pedersen. Sange for småbørn*. (1867).31. S&B.

ud-drags-vis, adv. ell. adj. (til -drag 2.2; Ω , l. br.) i uddrag; udtogsvis. den hidtil brugte uddragsvise Offentliggørelse (af fredskonferencens forhandlinger). *Dannebrog. 13/6.1899.1.sp.1.* (dagbogen) offentliggjordes uddragsvis . . . af N. N. *Biogr.L. IX.316.*

-drav, et. se -drag. **-dreje**, v. [-drai'ø] vbs. **-ning** (s. d.). (ænyd. d. s. i bet. 2)

1) (især jagt., l. br.) give (ell. have) en drejning udefter; dreje udad. *MO.* uddreie en Skru. *VSO. jf.*: Uddrejehjulet (paa en haspe). *Hannover. Tekstil. II.275.* || † billedl. (jf. dreje sp.927re): uddrage ved en spidsfindig, skæv, fordrejet fortolkning, hvad Pøbelen . . . uddrejer af disse Blade, kommer ikke Forf. ved. *MCBruum. JSR.144. 2* $\odot$ bevirke ell. frembringe ved at dreje (4); dels om tildannelse, formning af genstand: Uddreie et Fad. *vAph. (1764).* *VSO.* Af Perle-mor kan Perler ikke uddrejes. *VareL. II.245.*

|| dels om frembringelse af hulning, hulhed i cylinder (formet legeme) olgn.: S&B. *D&H. jf. u.* -drejning; Indvendig uddreie. *GHMüll. Wb.* dels: uddrage ell. fjerne ved at dreje. S&B. || hertil (jf. Drejestaal, Uddrejnings-staal) **Uddreje-staal**. S&B. *Sal.V.477.*

-drejning, en. [-drai'nen] vbs. til -dreje (og dreje ud); især $\odot$ til -dreje 2: handlingen at frembringe ell. udvide en hulhed (navnlig: i det indre af en cylinder olgn.); ogs.: tildannelse af genstande ved drejning (Uddrejning af Knapbrikker. *OpfB. VII.371*). Kugleformernes Uddreining. *MR.1840.37.* Ved Cylinderdrejningen bevæger Staalet sig parallelt med Værkstykkets Omdrejningsakse . . . sker dette paa en indvendig Flade, kaldes Drejningen Uddrejning. *Wagn. Tekn. 221.* Udbo-ring (,indre Uddrejning“) af store Cylindre. *OpfB. III.76.* || konkr., om en saaledes frem-bragt hulhed. Minuthjulet ligger i en Uddrei-ning i Storpladen. *Ursin. Uhr. (1843).65.* jf. Pandeuddrejning. || hertil: **Uddrejnings-staal**. *Hvad hedder det? (1947).447;* jf. Uddrejestaal.

-drift, en. flt. (i bet. 1 slutn., om arealer) **-er** (smaa Børn bruges til at vogte Krea-turer i Uddrifter. *LBrinck-Seidelin. Hjørring*

Amt. (1828).8. (ænyd. uddrift, -drevet (bet. 1); vbs. til uddrive (og drive (II) ud); jf. -dri-vende, -drivning) 1) (landbr. ell. dial.) til -drive 2.1: det at drive kvæg ud (paa græs-ning); ogs.: lejlighed til at foretage uddriv-ning; adgang (for kvæget) til et græsningsareal. Gaardene, Marken og Engene ligger saadant, at enhver Beboere ingen egne Uddrift kand faae til sit lord. *Cit.1769. (RibeAmt.1942.459).*

Husdyrenes Stemmer lode sig høre ved Ud-driften (ø: fra gaarden). *Blch. (1920).XX.31.* Malkekvæget (er) færdig til Uddrift. *Fleuron. KO.118. Feib.* || i videre anv.; dels om (drifts-form baseret paa) kvægets græsning i løsdrift paa fællede, i udmarker olgn. u(op)dyrkede steder: Oslev og Husby Beboere . . . har haft fri Uddrift i denne Hede . . . med deres Faar. *Cit.1773. (AarbVends.1939.131).* den hidindtil brugelige Markernes Hvile og Brakliggende samt Fæets Uddrift paa Græsmarken (afskaf-fes). *Hielmkrone. Det Danske Landbrug. (1783).*

30. (hedebondens) Brug var . . . fortrinsvis baseret paa Uddrift over Lyngarealer. *HMat-thiess.SJ.64.* dels om areal (fælled, udmark), som (kun) benyttes til græsning i løsdrift: *Moth.D149.* (den blottede skovgrund) laa hen som en plyndret Ruintomt, brugt som Ud-drift for Omegnens Kreaturer. *HMatthiess. Det gamle Land. (1942).75.* Feib. 2) (mods.

Hjemdrift) Ω længsel, higen efter at komme ud, opleve verden; udve; rejselyst; ogs.: eks-pansionstrang. En bestandig Uddrift mod Verdens og Tankens nye Egne. *EdvLehm. (NatTid. 19/6.1898.M.Till.3.sp.2).* Der havde altid været Uddrift i B., og han var nu bo-sat paa Borneo. *EJuelHans.HM.73.*

-drik-ke, v. vbs. (sj.) **-else** (Markman. *Fort.87*) ell. **-ning** (D&H.). (jv. uddrikka; nu især Ω , højtid.) drikke ud; dels m. h. t. vædske, drikkevarer: drikke alt, hvad der forefindes (i bøgeret osv.); ogs. (l. br.): indtage, nyde en del af noget drikkeligt (*O, Bacchus! vær mig naadig, dul! Og lad mig aldrig, til min

Gru, | En Draabe Vand uddrikke! *Winth. ND.13*). *Cit.1725. (Vider.III.156).* Da Vinen var uddrukket, skulle min Herre betale den. *PAHeib.R.I.162.* S&B. || dels (og især) m. h. t. drikkebæger (glas, flaske osv.): (ud-)tømme. (ofte i billedl. udtr. ell. i udtr. for skaal-drikning). *Holb.Skiemt.F3^o (se u. Rej 1).*

Han havde for længe siden uddrukken Vel-lystens Bæger. *Bagges. L.I.349.* jeg uddrak Bægeret tilbunds. *Winth.VIII.224.* min (ø: herrens) Vredes Bæger skal du (ø: folket) ikke fremdeles uddrikke (*Chr.VI* og 1931: drikke). *Es.51.22.* Livet er saa hult og tomt som en uddrukken Flaske. *Roos.TL.15.* se

50 ogs. u. Skaal 3.2. || (nu næppe br.) i forb. som faa, have uddrukket, om person: være færdig med at drikke. Naar de have uddrukket, skilles de fra hver andre. *Pflug. DP.1105.* Torstenson . . . slog de faa Danske, førend (general G., der var kendt som dranker) hafde faaet uddrukket. *Gram.Breve.235.*

60

uddrive, v. [hʊðˈdriːva] præf. -drev; part. -drevet. vbs. -else (LTid.1732.476. VSO. Brandes.XI.457) ell. -ning (s. d.), jf. **Ud-drift**, -drivende. (glæd. (i bet. 2.2) vth driffue (Rimkr. Glæd.Krøn.67.130, jf. vbs. wtdriffueelse. GlædBib.463), sv. utdriva; sml. ty. austreiben)

1) (jf. II. drive 1.2-3; jagl.) om behandling med stød, slag olgn. 1.1) (jf. II. drive 1.2) m. h. t. bestanddel af noget ell. (fastsiddende) redskab (fx. kile): drive, tvinge, støde ud ved behandling (stød, slag) med et stykke værktøj. uddrive en Kile. DaEng TeknO. 1.2) (jf. II. drive 1.3) ved hamring, punsling frembringe ophøjet arbejde i tyndt metal. S&B. næsten kun i perf. part. brugt som adj. (jf. I. drevet); (sølvhuer) med uddrevne billeder paa. JJuel.160. et mægtigt Crucifix . . beklædt med uddrevet Metalblik. Høyen.AD.956.sp.3. Vaser prydede med . . 20 Fuglehoveder, der ere tegnede med indenfra uddrevne Punktlinier. SophMüll.VO.343.

2) (jf. II. drive 3) tvinge (nogen ell. noget) til at bevæge sig bort fra et sted (ved magt, vold, trusler, paabud olgn.). Moth.U31. *Haa-bet (om vaaren) | Uddriver paa Marken den furende Plov. Grundtv.Poet.IV.461. hvem var den Umættelige (o: om kulden) der kom fra Nord og lagde Skoven øde og uddrev Dyrene. JVVens.Br.23. jf. Cit.1742.(Vider.II.48). — 30 især i flg. anv.: 2.1) (jf. II. drive 3.1; nu sj.) m. h. t. husdyr, som føres (i flok) bort fra et sted. *Pan . . begynder at uddrive | Sit Faar og Lam. Clitav.PT.22. Qvæget blev uddreven . . igiennem Hyrde-Porten. PEdv Friis.S.204. S&B. || spec.: drive bort fra en egn, et land som salgsvare. (de solgte svin) uddrives til Førstendommene Slesvig og Holsten. EPont. Atlas.IV.172. alene i Aaret 1556 havde (hun) ladet uddrive af Riget 1325 40 Stude. NRasmSølkilde.B.71. 2.2) (jf. II. drive 3.3; nu især ♂) m. h. t. personer: udjage; spec.: forstøde ell. forjage (fra en magtstilling, fra (jædre)landet). Jesus . . uddrev alle dem, som solgte og købte i Templet. Matth.21.12. Saa uddrev hand (o: gud) dem (o: Adam og Eva) af Paradiis. EEwald.Den Bibelske Concordantz.I.(1748).29. Flere arresteredes og mange uddreves (af teatret). Hjort.KritLit.II.L. Bismarck uddrev . . af 50 Prøjsen en halvhundred Tusind Polakker. Brandes.X.50. || m. h. t. overnaturligt væsen (djevle, ond aand), som tænkes at have sit sæde i et menneske. (Jesus) helbredte mange . . og uddrev mange Dievle. Marc.I.34. Havde Pastor B. virkelig troet, at han kunde uddrive (den afsindiges) onde Aander? Aadons. MV35. talem. (efter Matth.12.24): uddrive djævelen med Belzebub (Belzebul), fordrive ondt med ondt. Vogel-Jørg.BO.580.

3) (jf. II. drive 4) videre, overf. anv. af bet. 2. 3.1) (jf. II. drive 4.1; nu l. br.) m. (abstr.) tings-obj.: udjage; tvinge bort. Holb. IJ.IV.2. Han stræbte . . at uddrive denne

Lidenskab af Siælen. MO. uddrive Fremmedord. HøjskBl.1897.869. 3.2) (jf. II. drive 4.3-4) i udtr. for, at et stof drives ud af, frigøres fra sit sted; dels (nu sj.) m. h. t. hvad der udskilles af legemet: (træets saft) haver og den Kraft, at den purgerer og uddriver Urinen. Pflug.DP.1111. *Arbejdet Sved uddriver. NordBrun.Jon.71. ristede agern synes at være givet modersyge(?) kvinder ind som et uddrivende middel. AOlRE.NG.362. S&B. || dels (jagl. (naturv.)) om udvinding, frigørelse af stoffer (luftarter) ved kemisk ell. fysisk proces. I . . glødende Ovne uddrives Gassen af Steenkul. Theile.Breve.145. NaturensV.1921.116.

4) (jf. II. drive 7.6; nu kun dial.) m. h. t. jord: udpine (ved for intensiv drift). uddrive ageren. Moth.D142. Herligheden med at faa Præstegaardens Jorder nogenlunde nærbeliggende betalt dyrt nok af (provsten) ved at faa uddrevne Jorder. Cit.ca.1780. (Svendb.Amt.1923.189). Feilb.

Ud-drive-maskine, en. (jf. -drive-vogn; reb.) d. s. s. -drivnings-maskine. Hannover. Tekstil.II.516. Uddriver-: UjF. † **-drivende**, et. vbs. til uddrive (og drive ud); til uddrive 2.2: (efter) adskillige Regenters ud-drivende kom China i Roe. Pflug. DP.534. **-driver-maskine**, en. se -drive-maskine. **-driver-tand**, en. (skol.). Her (o: ved udlægning af en metalsav) er der mellem en højre- og en venstrebejget Tand indskudt en lige Tand, den saakaldte Uddrenser- eller Uddrivertand. Dens Opgave er dels at renskære den midterste Del af Savsporet og dels at fjerne Savspaanerne. Dansk Skoleskjold.1943.114. **-drive-vogn**, en. (jf. -drive-maskine; reb.) d. s. s. -drivnings-maskine. Hannover. Tekstil.II.518. **-drivning**, en. [-driːvˈnɔŋ] (ænyd. d. s.; jf. -drift, -drivende; ♂ ell. jagl.) vbs. til uddrive (og drive (II) ud); især i flg. anv.: til uddrive 1.1, m. h. t. kile olgn.: DaEngTeknO. hertil: **Uddrivnings-kile**, -stift (til bor: smst.). || til uddrive 2. D&H.(u. Uddrift). Uddrivningen af Paradiset. FrPoulsen.MD.306. Studeeksporten . . kunde løbe op til 50,000 Stykker (o: i 1591), og mod Uddrivningens sidste Dage i 1860erne regnedes man endnu med et tilsvarende Antal. HMatthiess.H.25. || til uddrive 3.2. Gasarternes Uddrivning (o: under kuls forbrænding). SkibsMask.2. DaEng TeknO. || (reb.) slaamng af dugter v. hj. af en uddrivningsmaskine. OpJB.VII.500. Esbjerg Tovværk.(1930).9. UjF. hertil: **-drivnings-maskine**, en. (jf. -drive-maskine, -drive-vogn samt Slaamaskine 1; reb.) maskine, hvormed et antal garn slaas til dugter; dugtlægningmaskine. Rebslagertidende. 25/3 1917.8.sp.2. UjF. **-dræne**, v. [-driːvˈnɔ] (jagl.) tømme, tarlægge ved dræning. Sumpe kan uddrænes. NaturensV.1913.316. nogle Kilder kan være uddræned. AugFSchmidt.Danmarks Helligkilder.(1926).111! **-drøfte**, v.

(jf. drøfte 2). 1) (sj.) udfinde ved undersøgelse. enhver Erfaring, som kan bidrage til at udrøvre Sandheden. *Blich.* (1920). *IV* 113. 2) (l. br.) uddebattere; uddiskutere. Der er . . blevet talt saa meget om Optantspørgsmaalet, saa Emnet næsten kunde synes udrøftet. *Sønderjyden*. 1904. Nr. 9. 3. sp. 2. -**dufte**, v. vbs. -**ning** (MO.). (jf. dufte (1) ud; højtid., nu sj.) udsende (som) duft. *(en) Have . . | Udduftende Ambra. *Pram. Størk.* 308. efter sit eget Udsagn var (den tyske teolog Hamann) sat til at være, „en Lilie i Dalen, bestemt til i Stihed at uddufte Erkjendelsens Duft“. *Mart. Mynst.* II. 10. *Bl&T.* jf.: *her skal jeg (o: en rose) ende min Bane, | Her skal udduftes mit Liv. *Bødt.* 170. -**dunste**, v. [-don'sda, sj. -dun'sda] vbs. -(n)ing (se Uddunstning) ell. † -else (*LTid.* 1748. 668). (jf. dunste (1-2) ud samt ty. ausdunsten, ausdünsten; nu l. br. i alm. 20 spr.) 1) om genstand (fast legeme, vædske): udsende (som) dunster (damp, røg, duft osv.); om (flygtige bestanddele af) vædske, fast genstand ogs.: delvis ell. helt (jf. bet. 2) gaa over i dunst-, luftform; bortdunste. Karret . . maa være overalt tilsluttet, at intet af Vandet kand uddunste. *LTid.* 1725. 10. in- 30 tet Menneske . . kunde forblive sund, dersom det ikke stedse og ubehindret uddun- stede. *Ruge. FT.* 277. Det graa Salt . . an- sees ikke tjenlig til Udsalg, førend det i det mindste i to Aar har lagt paa Salt- loftet, og derved er uddunstat. *Steph Jørg.* L. 70. Ved den tørre Lufts Indvirkning ud- dunste (kiltplanterne) stærkt. *Andres. Klitf.* 360. *Bl&T.* || m. obj. Brunkullene (bruges) til Brændsel, hvortil det dog ikke er meget skikket, da det under Brændingen uddun- ster Svovl. *Rawert & Garlieb. Bornholm.* (1819). 136. 2) om dunst (damp, røg, duft osv.): ud- 40 sendes, udskilles, strømme ud (fra et legeme). (de) af Havet uddunstende saltagtige og kolde Taager. *Thurah.* B. 28. Hvad der ud- dunster af Træerne om Natten. *MO.* *Bl&T.* 3) fordampe; bortdunste; billedl.: Naar den første Kierlighed er uddunstat. *Skuesp.* VII. 332. 4) („usædv.“ *Levin.*) om ydre paavirk- ning (paa noget fugtigt, vædskefyldt): faa vædske til at fordampe; (ud)tørre. (man) plantede Træer (om møddingerne), for at 50 hindre, at Solen og Luften ikke for meget skulde tørre og uddunste dem. *Schytt.* *IR.* II. 102. || nu vist kun (dial.): udlufte (senge- tøj). at faa sengeklæderne uddunstede. *Feilb.* -**dunstning**, en. [-don'sdnen, sj. -dun'sd- nen] († -dunsting. *LTid.* 1725. 636). ft. -er. vbs. til -dunste (og dunste ud); nu især (fagl.): det at udsende dunster (spec.: ved for- 60 dampning); ofte konkr.: dunst. *LTid.* 1750. 371. den beperlede, den skummende *Christal* (o: vinglasset), hvis balsamiske Uddunst- ninger, forvandlede sig til lutter høye og salige Tanker. *Ev.* (1914). *IV* 270. Planternes Uddunstninger kunne med fralands Vind

bemærkes i flere Miles Afstand. *PMøll.* (1855). II. 233. Luften (paa markedet) var tyk og qvalm af Uddunstninger. *HAnd.* *SS.* III. 241. (bil) Motorens almindelige Olieuddunst- ninger. *Pol.* 17/1 1935. 2. sp. 5. || † om inddamp- ning (jf. -dampe 2.2). ved Saltværker bruger (man) Blyepander til Uddunstning. *Olufs. Ny Oec.* I. 118. smst. 132. -**dybe**, v. [-dy'be] vbs. -else (i bet. 2: *OFriss. Litt.* 202. *Kühle. Pa- ludan-Müller.* I. (1941). 104) ell. -ning (s. d.). 1) (især fagl.) gøre dybere (især m. h. t. sejl- løb, havnebassin olgn.). *Amberg.* (Horsens) Havn er udvidet og uddybet til samme Dybde som (fjordrenden). *Both.* D. II. 377. *Trap.* 4. V. 73. 418. 530. || i pass. ell. (nu næppe br.) refl., om noget hullt, dybt: blive dybere. (Thyborøn- kanalen) har uddybet sig til 27 Fod. *Falk- man. Fra Danmarks Far-West.* (1879). 27. Efter Haanden som Hjulsporene uddybedes, frem- kom der en Kam i Midten af Vejen. *PhR Dam.* FI. 151. 2) uegl.; fx. i flg. anv.: 2.1) (meteorol.) refl. ell. i pass., om lavtryk. Cen- tret uddyber sig, d. v. s. Lufttrykket bliver lavere og lavere. *Cit.* 1947. (*OrdbS.*) lavtryk- ket uddybes | 2.2) ☉ gøre til genstand for en nøjere, (mere) dybtgående, indtrængende be- handling, undersøgelse; ogs.: udvide, forage, skærpe ell. forbedre noget (allerede eksiste- rende). (jeg har) sygelig svælget i Sorgen, uddybet den. *Schand.* O. I. 77. Modsætningerne skulde dog snart uddybes yderligere. *Fride- ricia. NH.* II. 53. uddybe Kløfterne (mellem partierne). *Femlange Aar.* 86. || refl. Rivningerne imellem dem vokser i Tal, Konflikterne uddyber sig. *CHans.* BK. 71. -**dybning**, en. [-dy'bnen] ft. -er. vbs. til -dybe. 1) (fagl.) til -dybe 1. *Amberg.* Uddybningen af nogle Grøfter. *Pont.* LP. VIII. 134. Sundets Uddyb- ning ved Drogdens Gennemgravning. *ORung.* VS. 204. || (l. br.) konkr. En flad Uddybning . . i Jordsmonnet . . danner Reden. *Naturens V.* 1914. 261. || hertil bl. a. Uddybnings-arbejde, -damper, -fartøj, -maskine (o: mudder- maskine). 2) (jf. -dybe 2) uegl.; fx. i flg. anv.: 2.1) (meteorol.) om lavtryk. et Lavtryk . . bevæger sig mod Sydøst under Uddybning. *Berl Tid.* 19/1 1932. M. 12. sp. 5. Udviklingen — Uddybningen — af Lavtrykket. *Lysgaard.* *Lufthav. Vejro & Klima.* (1943). 121. 2.2) ☉ til -dybe 2.2. (en) uddybning af heltens karakter. *AOLr.* DH. I. 175. Hendes Kræfter (øgedes) til stadig fortsat Udvikling og Uddybning af den skønne (musikalske) Gave, hun ejede. *KvBl.* 2/1 1913. I. sp. 3. -**dykke**, v. vbs. -ning (*Sal.* XXIV. 260). (jf. dykke ud u. ud 2.3; især i perf. part.) † om undervandsbaad: dykke op. *Hag.* IX. 279. en uddykket Under- vandsbaad. *Pol.* 17/1 1943. *Sond.* II. sp. 4. -**dyr- ke**, v. vbs. -else (i bet. 2: *Langebek.* (DMag. I. 5). *Nyerup Rahb.* IV. 363) ell. -ning (s. d.). (ænyd. d. s. i bet. 2) 1) (sj., jf. *Levin.*) m. h. t. jord: (op)dyrke en vel uddykket iord. *Rost- gaard.* *Lex.* U33b. *Med Mod han jaged' bort de onde Dyr, | Uddykket Marken. *Meisling.*

(*Rahb.Sandsig.718*). **2** (nu sj.) *overf., m. h. t. evne, forstand, sprog m. m.: udvikle; opdyrke (2.2); forædle; kultivere.* *Jeg seer ham Dag fra Dag sin Hierte at uddyrke. *Anti-Spectator.113.* dersom deres Sprog var ikke uddyret og poleret, men grov eller u-regelræt. *Høysg.1Pr.4.* den lærte Usædelighed (*maa*) ikke ved Lokkelser og Selskaber videre uddyretes. *Johs.Boye.Ind.30. Rich.Pet. Kingo. (1887).10.* || (jf. u. opdyrke 2.2; nu næppe br.) i *perf. part. som adj.: civiliseret; kultiveret.* et talrigt og uddyret Selskab (o: *samfund*). *Junge.14.* **-dyrkning**, en. *spec. (som gengivelse af ty. aabau; bot.) om det forhold, at en bestemt kulturplante degenererer, ikke længere trives, lykkes paa et vist areal; udartning.* Kartofflens Bladrullesyge er i mange Lande Hovedårsagen til „Uddykning“. *Tidsskr.f. Landøkonomi.1935.70. L.Sal. XII.103.* **-dø**, v. *part. (nu l. br.) -doet (Hob. GW.I.3. Mall. Sg.H.258. Mynst. Præd. II.350. Linvald.KF.64; i adjektivisk anv. (nu bruges alm. (former af) -død): Naturen syntes saa got som uddøet. Mall.Sg.H.252. Alt (var) som uddøet omkring (ham). Ethar. GH.I.70) ell. (jf. DO.III.sp.1262^{2e}) -død (efter flk.-subj.: *Hob. Heltind.II.376. Molb. DH.I.443. Schand.BS.219; efter inlk.-subj.: Jos.5.6 (1931 afvig.). Boye.KS.139. MKrist. GN.15) ell. (undertiden paa grænsen til sammenfald m. inlk. af -død) -dødt (efter inlk.-subj.: *Molb.F.164. Rask.Hermød.1825-26.100 („urigtigt.“ Levin.). G.Schütte. (Aarb Hard.1928.157); (nu næppe br.) efter flk.-subj.: den halve by er uddødt af pest. Moth. D210); som hjælpverbum bruges nu altid være, tidligere ogs. have: *Suhm.II.64 (se u. bet. 2).* (*glæda. wtda, sv. utdö, no. utdö; jf. -død og dö (3.4) ud*) **1** (navnlig $\text{\textcircled{W}}$ ell. *fa. (naturv.) om gruppe af individer (især: familie, folkestamme, -samfund, dyreart olgn.): ophøre at være til derved, at de(n) sidste repræsentant(er) dør; dö ud. Israels Born vandrede fyrretyve Aar i Ørken, indtil alt det Folk . . som udgik af Ægypten, var uddød (1931: var döde). Jos.5.6. den albertinske Mandslinie (vil) uddøe med de nu levende. FrSneed. I.130. Finantskassen paatager sig at udrede 50000 Rd. aarlig til en Deel . . Pensionister, indtil de successive uddøe. MR.1790.365. *Uddøet af Jorden | Er altsaa nu den hele gilske (o: *Harald Gilles*) Slægt. Oehl.IV.247. paa Døre og Porte vare skrevne Kors, derinde var Soten, eller Folk vare uddøde. HCAnd.(1919).V.176. Kun to Familier . . er nu tilbage af Søværnets gamle Orden; en tredje uddøde nær op til vore Dage. Brehm. DL.*III.3.41. Slægten Marsviin uddøde 1768. Cit.1930.(Blich.(1920).XXVI.276). || om beboelsessted, omraade (m. tanke paa samtlige indbyggere). det Hus er uddøet ved Pest. vAph.(1764).II.80. *Er Klosteret uddød? Boye.KS.139. Petrograd uddør. Pol.^{1/4}1920. I.sp.4. jf. *ovf. l. 35.* **2** om plante; *dels (jf.*****

bet. 1; naturv.) om planteart, -slægt: De fleste . . Planter ere Hermaphroditer, thi havde den alvise Skaber ei indrettet det saaledes, saa vilde disse Planter . . ei have formeret sig tilstrækkelig, ja tilsidst have maaskee reent uddøet. *Suhm.II.64.* den sjældne Najade (*Najas marina*) . . som nu er saa godt som uddød. *Naturens V.1916.46.* || *dels om enkelt(e) plante(r) (plantesamfund): visne bort; gaa ud; dö bort. (ukrudtet kan) efter en jevn og god Forharving ordentlig falde under Furen ved den anden Ployning, og derved, om ey gandske uddøe, saa dog tildeels standes kiendelig i sin Vext. JPPrahl.AC.35.* Uddøende Skov. *Naturens V.1916.46. 3*) $\text{\textcircled{W}}$ *overf.: op-høre helt; forsvinde; dö ud. (ofte om noget abstr. som følelse, egenskab, ry, sprog).* fra den Tid uddøde all Fortroelighed mellem Danmark og de Holstenske Hertuger. *Hob.DH.III.166.* Er . . al Længsel efter Gud uddøet hos dig? *Suhm.II.162.* Tillægget for de Ældste (*permilterede*) uddøet med Tiden. *MR.1789.290.* *Mens Nordens Harpe klinger, | Din (o: *Dannebrogs*) Roes skal ei uddøe. *Ing.RSE.II.188.* På Åbo lens vestkyst er svensk nu uddød. *M.Krist.N.2.* jf.: christelig gives der to Arter Uorden. Den ene er Tumulsten, Udvotheshedens Spektakel. Den anden Uorden er Dødsstilheden, Uddøetheden. *Kierk.XII.311 (jf. DSt.1938.73 ff.). -død, adj. inlk. -t ell. (nu sj.) d. s. (et uddød Sprog. Høysg.1Pr.19. Huset laa . . som uddød., Hørusps Valgkreds' 1902. (1892). 146. (et) uddød Vandløb. Trelow-Loof. Paa Jagti Rumænien (1904).121.) (sv. utdöd, no. utdödd; egl. omdannelse ell. særlig anv. (efter II. dö) af part. af -dø (hvorfra det ikke altid skarpt kan skilles); især $\text{\textcircled{W}}$ ell. *fa. (gl.) som har ophørt at leve, være til. 1) svarende til -dø 1-2. Uddød Slægt. vAph.(1764). Munsene (havde) afnavnet Barken, saa at Stammerne nu stode uddøde. Rawert & Garlieb. Bornholm.(1819).53. den nu uddøde Gejrfugl. Brehm.DL.*II.3.144. || (spog.) billedl.; jf.: (de to turister var) som lammede af den pansrede Uddødhed (o: *ubevægelighed*) hos disse Krybdyr (o: *krolodillerne*). Soph.Clauss. R.55. || om omraade, der tjener som bosted, opholdssted for levende væsener. *en uddød Klode. *Drachm.GG.61.* Det er Middagstimen . . Byen som uddød. *sa.BK.51.* Haven syntes uddød baade paa Dyr og Mennesker. *Gyr Lemche.T.I.35. 2*) (svarende til -dø 3) *overf. oprippe en forældet og uddød Sag. Hob.Ep.III.176.* hun underholdt en ikke just levende, men dog ikke heller uddød Brevvexling (*med hende*). *Gybb.XII.128.* alle Endelighedens Lidenskaber (*maa*) være uddøde, al Selvishhed udryddet. *Kierk.VII.410.* || uddøde sprog. *Slange.ChrIV.438. Dahlerup.SprH.I. -dør*, en. (no. utdyr, oldn. út(i)dyrr; nu især *dial.*) *der, som sidder udvendigt i et hus ell. fører ud til andre dele af en ejendom; yderdør (jf. dog: „forskr. fra***

Yderdør“ *Levin.*) *Moth.D231.* udhugge Huler til de nye Uddøre. *Cit.1731.(NRasm Sø-kilde.B.166).* Man . . slæbte ham (o: *Darnley*) gennem endeel Værelser til en Uddør, hvor man (*dræbte ham*). *IllTid.1864/65.184. sp.1.* hun skød Klinken fra Uddøren og tændte Lys i Forstuen. *Drachm.UB.29.* hun aabnede Uddøren til Stalden. *smst.270. And N.x.PE.I.252. BornhOS.*

ude, adv. [ʰrðə] *Høysg.AG.170.* (æda. 10 utæ (*DGL.II.49 var. 53 var. II.199. V.108. VI. 208. Harp.Kr.50.69. AM.*), run. uti (*DRun. sp.733*), sv., no. ute, oldn. úti, jf. oeng. ute, oht. uze, got. uta; afl. af ud; om vaklen ml. ud og ude jf. ud 10)

1) svarende til ud 1, om sted, der ligger hinsides grænserne for ell. borte fra nuværende ell. hidtidige plads, opholdssted ell. fra det sted, hvor den talende befinder sig (for øjeblikket), hvorfra om- 20 verdenen betragtes; ogs. om sted, der ligger (forholdsvis) fjernt i forhold til centrum, om sted i yderkanten af et omraade. (ofte i modsætnings-forb. m. inde, se II. inde 5).

1.) i al alm., oftest i forb. m. præp.-led ell. adv., som betegner stedet. Henrich klammer ude i Gangen og kommer ind paa sit Hoved, efterfuld af en Kielling. *Holb.Kandst.V.2. (hun)* kom ind i et tredje Værelse . . i det samme hørte (*hun*) Larm og Mennesketrin ude i de andre Værelser. *MWinther.Da.Folke-eventyr.(1823).55.* Ude i Skoven stod der saadant et nydeligt Grantræ. *HCAnd.(1919). II.70.* Skjærtfolket har nok taget Flugten. Der staaer de ude i Kjøkkenet. *Bøgh.DA.I. 45.* Der rullede en Vogn forbi ude paa Vejen. *EChristians.Hj.420.* Det var rigtig nok hurtigt, De er blevet ked af at danse . . ! Endnu har jeg ikke set Dem ude paa Gulvet. *Soya. LJ.38. (overfarten til Amerika)* var en forfærdelig Sejlads, flere Emigranter døde ude paa Havet. *Pol.1942.3.sp.5.* Ude i Øst trak sorte, truende Skyer op. *HSeverinsen.SM. 195.* ude omkring (ogs. til bet. 1.2-3), se II. omkring 9.2. || om sted, der ligger noget borte i sideretningen ell. i yderkanten af et omraade. Ændringer og Rettelser skreves med Blyant ude i Marginen. *CSPet.(PalM. (1909).II.529).* Munden var kommet til at sidde lidt ude paa den ene Kind. *JohsWulff. 50 T.7.* bilerne . . tvang mig til at gaa helt ude i vejkannten. *MKlitgaard.GM.116.* Styrmand H. stod igen ude i Luvsiden. *BMikkels.TF. 49.* || i forb. m. en afstandsangivelse. *langvejs ude hvide Sejl | mod grønne Øer bovner. *Aakj.FriFell.(1905).4.* fjært ude stryger . . en vildsoms Snebyge af Sted. *Norman-Hans. DegladeSmilsBoplads.(1909).5. (skibet)* sejlede langs med Kysten en Sømil ude. *Isak Din.FF.337. jf. bet. 1.3:* De tvivlede aldrig på en underretning om Ny Zealand, men når det gjaldt Nørreherred en mil ude, trak de gerne på det. *Gronb.SV268.* langt ude (i ell. paa), se lang 3.2. midt ude (paa), se

midt 1.1. jf.: ude midt paa Fjorden, hvor Sommerbrisen blæste frisk. *Rosenkrantz.E.21.* Isbryderne . . laa og kæmpede ude midt i Bæltet. *Pol.1942.6.sp.5.* || efterstillet et steds-adv.: bag- (se III. bag 5.17), der-, did-, for- (se IV. for 19), her-, hist-, nord-, syd-, sonder-, vester-, østerude. 1.2) til ud 1.2, uden særlig angivelse af sted. (ofte i modsætnings-forb. m. hjemme, se III. hjemme 1.1-2). || om ophold, virksomhed uden for en stue, et hus, borte fra ens hjem, i det fri. Her er Manden ude . . som skal have Penge. *Holb.Kandst.I.6.* hvad er det koldt ude. *Nysted.Rhetor.56. MDL.248.* *Her er koldt og ude Stormen truer. *HCAnd.SS.XII.6.* Der havde . . været Snekastere ude hele Natten. *PalleBister.EnJuleferie.(1888).71.* en Samling gamle Frøkener, der vare ude i Blæst. *EChristians.Hj.390.* *Ingen Fugl var ude, | og de stod og sov de gamle Træer. *Rørd.F.88.* være ude i (tjeneste), ude paa (jagt) olgn., se bet. 1.4. i udtr. for, at kreaturer gaar paa marken (i det fri) for at græsse og ikke er i stald: qvæget gaaer ude. *NvHaven.Orth.180.* Herved maa dog iagttages, at Hesten ei gaaer for længe ude om Efteraaret. *PWBalle. R.42. (køerne)* er ude. *CREimer.NB.225. i udtr. for, at ting henligger i det fri, ikke er bragt i hus: Mange (bønder)* havde endnu Byggen eller Havren ude. *ThøgLars.FB.118.* vasketøjet hang ude i tordenskyllen | ligge, staa ude, se I. ligge 37.1, II. staa 51.2. || i udtr. for, at en person for en kortere tid er borte fra sit hjem, ikke træffes hjemme; ofte i betegnelser for at forrette (by)erinder, være bedt ud, opholde sig paa restaurant olgn. Fra Klokken 2 til 5 om Eftermiddagen er jeg ude i Forretninger. *Holb.Bars.V.6.* om Aftenen modtager jeg Ingen uden mine nærmeste Venner, for enhver Anden er jeg ude. *Hauch.VI.317.* *Fast hver en Middag ude spiste jeg. *PalM.(1909).II.55.* sove ude (o: tilbringe natten uden for hjemmet; jf. ligge (I.37.1) ude). *S&B.* „Var Du ude i Aftes?“ — „Tivoli.“ *Esm.I.115.* han arbejdede ude som Tømmer. *Halleby.73.* Pengene havde hun forbrugt sammen med en Veninde, som holdt af at leve ude. *Pol.1940.4.sp.3. jf.:* Onsdagen d/23 var Betty og Rikke ude i Bou-tik at købe smaaft. *Cit.1828.(Brøndum-Niel-sen.PM.245).* en Mand, der har to Hus-holdninger ude i Byen foruden sin rigtige. *Goldschm.IV326. talem.:* naar katten er ude, spiller musen(e) paa bordet, se I. Mus 2.3. || i udtr. for bortrejse for længere tid, længere ophold paa et fremmed sted, især i udlandet; ogs. i udtr. for ændrede levevilkår. Han havde . . lagt sig efter Boglige Kunster, medens han var ude (o: udenlands). *Schousbølle.Sazo. 325.* *Jeg sang den (o: en vise) ude, og da var det for mig, | Som sad jeg hos Dig i mit kjære Danmark. *HCAnd.SS.X.284.* Børnene vare ude (o: borte fra hjemmet, i egne hjem) for længe siden. *PEBenzon.P.42.* „Det

kgl. Teater" var ude (o: paa tourné) med en Forestilling. *Skjoldb. MM. II. 44. jf.*: Alt Arbejdet med (bro-)Pillerne skal være dansk Arbejde, undtagen naturligvis det Jern, som vi nødvendigvis maa købe i Udlandet . . . Muligvis maa der ogsaa købes noget Granit ude. *Pol. 22/12 1928. 8. sp. 3. spec. som udtr. for fart, togt til søs.* Paa denne Reise er han ude som Styrmænd. *VSO. Wied. A. 163. jf.*: Fregatten er ude paa Beseiling (sml. Besejling 1 slutn.), paa Krydstogt. *VSO. (jf. bet. 1.1 og 1.3) i forb. m. stedsbestemmelse:* Goldschmidt følte sig hjemme ude i det store Europa. *Borchsen. HI. 86.* Intetsteds følger man mere end ude i det Fremmede, at den danske Nation . . . i Kraft af sin Natur, sit Sprog og sin Kultur er noget for sig selv. *Wesenbl. Ins. IX.* ude i verden, se Verden. *i udtr. m. overf. bet. som ude i livet:* Herrens Svende (en Variant af Herrens Venner, som O. paastod at have hørt ude i Livet). *KLars. GHF. 138.* opfør jer (o: nybagte studenter) nu ordentligt ude i Livet. *AaDons. MV. 161. 1.3) i angivelser af et steds (geografiske) beliggenhed i forhold til et andet, hvorfra det betragtes, ell. i forhold et lands, en egns midtpunkt; ogs. i angivelse af befolkningsskreds i forhold til midtpunkt for administration, kultur ell. udgangspunkt for bevægelser, strømninger.* Min Morbroer ude i Holsteen er død ugivt. *Blch. (1920). XIV. 50.* Syvspring, vi dansde ude hos os til Høstgilderne. *Chievitz. FG. 126.* ude i Helsenør (sagt af en bonde fra Esbønderup-kanten). *JHelms. G. 40.* jeg var Dreng ude i Provinzen. *Roos. Vi. 7.* ude i, paa landet, se Land 6.2. om beliggenhed i forstad, i en bys udkant: Ude paa Christianshavn, paa Hjørnet af Strandgade og Torvegade, ligger en stor gammel Gaard. *CBernh. NF. XIV.* Det hedder: inde i byen, og: ude på Broerne; lige-sådan: inde på Østergade, men: ude i den anden ende af Bredgade. *Hjortø. ST. 27.* || i særlige forb. m. præp.; i forb. m. ad ell. (ved sammenblanding; sj.) af: helt langt ude ad Frederiksbergkanten. *PHans. KK. 141.* jeg hår allerede set paa en lille Villa ude af Strandvejen. *Soya. 30 Aars Henstand. (1944). 99.* helt ude mod øst lynede det | i forb. m. ved, om stilling tæt op ad noget; ofte om stilling ell. beliggenhed ved udkanten af noget, borte fra et omraades midte. ude ved verdens ende. *Moth. U. 42.* Ude ved Grændsen (modsat inde i Landet). *VSO.* Det er . . . heelt ude ved Skoven. *smst.* || ved uegl. stedsbestemmelser. Parring i Flæng . . . er en gammel kendt Ting ude mellem de danske Bønder. *Pont. (Pol. 22/11 1887. 2. sp. 2).* hvad tror De bliver Følgen derude — ude i Folket? *EGad. GB. 44.* Tuberkulosen er i Tiltagen ude i Befolkningen. *Pol. 14/2 1942. 3. sp. 3. 1.4) overf. anv. af bet. 1.1-3; især i forb. m. være, navnlig i udtr. for at være i virksomhed, være paa færde, have noget for (egl.: uden for hjemmet); ofte noget*

nedsæt., om uheldig, lyssky virksomhed: være paa spil. man er for tidlig ude, naar man allerede nu vil opstille den Teori, at Staten har overtaget Sindssygeforsorgen. *Vort Hj. III. 3. 94.* *Dag og Nat er Rovdyr ude. *Rørd. F. 66.* Han (o: en gadesælger) hænger i, han er allerede ude. *Martin AHans. JR. 205.* i forb. m. tings-subj.: Naar Fjendens Luftflaade var ude, blev Gardinerne rullet ned i de fleste Huse. *Jesper Ew. AP. 241. m. abstr. tings-subj. (i mer ell. mindre faste forb.):* Hvis Ulykken er ude, kan du nemt få en Kugle eller to i Livet. *Rørd. SF. 17.* nu var Uheldet for Alvor ude. *Pol. 4/11 1938. 7. sp. 2.* hvad er et Menneske, naar Synden er ude! *Soya. LJ. 25.* have nogen ude, have nogen i arbejde, virksomhed. Skam faae Hollænderen, Hand haver sine Spioner. ude allevegne. *Holb. Tyb. II. 1.* Det var kun om Natten, vi havde Forposter ude. *Den gl. Klokker i Farum. (1928). 73.* i forsk. udtr. efter præp.: være ude efter, for, se bet. 5.2-3. efter i: være ude i tjeneste (ix. om jærnbanelemand: gøre togtjeneste) | være ude i praksis, se Praksis 2.2. være ude med: Sander foruden flere Anonymymer var ude med Epigrammer. *Vilh. And. Litt. II. 788.* I 1781 var Regeringen ude igen med en Forordning for Snedkersvendene. *GSchütte. FL. 127.* N. N. er idag ude med et angreb paa X. i provinspressen | være ude om, over, se bet. 5.5-6. være ude paa (jf. II. paa 1.6): Være ude paa Jagt. *Høysg. S. 124.* min Fader er ude paa Forretninger. *Rasm Sør. ML. 145.* hun . . . var ude paa noget ulovligt. *Bergstrøm. KD. 73.* Manden er kun ude paa at gøre Grin med Dem. *LindskovHans. G. 42.* ude paa opmaaling, snekastning, spejderi, se Opmaaling osv. || i udtr. for at leve under visse forhold, visse vilkaar; ofte m. nedsæt. bet., om uheldige, mislige forhold. Bro-læggerforbundet i Aarhus er for Tiden ude i en Konflikt. *DagNyh. 12/7 1921. 4. sp. 6.* man (kan) være ude i metafysiske spekulationer. *Hjortø. ST. 31.* Han har aldrig været ude i Ting, man ikke frit kan tale om. *KAabye. PT. 100.* langt ude, se lang 3.2. 1.5) (jf. ud 8.2 samt II. at 10.1, II. og 11.3) i (side-ell. underordnet) forb. m. et verballed, der indledes m. at ell. (sjældnere skrevet) og. *Det er jo norske Kæmper, som er ude | At søge deres Kongel. *Boye. PS. I. 260.* *de var ude at sejle, | og de var ude at ride. *Rørd. GD. 64.* (han) er ude og sælge Smedekram. *Holstein. (Isl. Sagaer. II. 59).* han var ude at lege. *Jørgen Niels. D. 97.* være ude at spadserere, tjene, se spadserer 1.1, tjene 3.2. billedl.: være ude at svømme, se I. svømme 8.2-3. || (l. br.) m. tidsforskydning i det tilknyttede verballed. der var en Mand ude og friede til Emilie. *Goldschm. III. 122. jf. PDiderichsen. DG. 72.*

2) svarende til ud 2, m. særlig tanke paa borte-væren, fjernelse, udelukkelse fra et sted. 2.1) i al alm. blive ude (ofte

m. overgang til bet. 1.2), se blive 7.5. staa ude, se II. staa 51.1. || i udtr. for at holde borte, udelukke, formene adgang til et sted. holde ude, se II. holde 47. lade ude, dels (jf. IV. lade 4.2; poet. ell. arkais.): lade blive udenfor; udelukke. *Kan du lade mig ude, mens Duggen driver vaad? *Gjel.HS.152*. her lades alt haab ude, (som cit. efter Dante, se *Vogel-Jørg.BO.236*) her er intet at haabe paa; det er haabløst. dels: forbigaa; udelade; se IV. lade 2.3. lukke, spærre, stænge ude, se IV. lukke 18 osv. || i udtr. for udelukkelse fra, ophævelse af samvær med andre, deltagelse i virksomhed; spec. (jf. bet. 3.3; især sport.) i udtr. for, at man (midlertidig) er gaaet ud af spillet, legen, at ens parti er i marken, har uleg. *Cit.ca.1700.(NkS4°320b.219)*. (kriketspilleren) gjorde 184 Points ej ude. *Biogr. Haandleks.I.(1920).258*. Medlem af Hovedbestyrelsen blev han i 1902, var ude mellem 1902 og 1907, hvor han atter indvalgte. *JernbaneT.^{1/4}1939.3.sp.1*. Rejsebureauerne . . ligger bogstavelig talt helt døde, og næsten alle de Folk, vi havde beskæftiget her, er ude (o: arbejdsløse). *Socialdem.^{19/12}1940.14.sp.2*. jf. bet. 4.2: *han (o: den døde) var ankrat ned | og ude, i al Evighed. *JVJens.JB.25*. talem., se u. Aaleruse 2. — i videre anv., om kort, bold olgn.: det er vigtigt at vide Trumfernes Antal, hvor mange der er ude (o: faldet), og hvor mange der er tilbage. *Spillebog.(1786).15*. bolden er ude (o: i fodbold, tennis olgn.: ikke i spil) | 2.2) i udtr., for, at en forbindelse er ophævet, at noget er løst, fjernet fra sin plads. Vinduerne var ude, Loftsbjælkerne for en Del nedstyrtede og Taget brudt. *TroelsL.III.52*. Tagene . . er raadne, og Væggene er ude. *KBirkGronb.SF.141*. || spec. (⊗) om elektrisk afbryder: ikke i funktion. *DaEngTeknO. 2.3* (jf. ud 2.2) i udtr. for, at noget (skjult) er kommet frem, til syne. Onde Aander stod sikkert paa Spring med Kløerne ude. *ThøgLars.FB.23*. (jaarene) gik i nogen Tid (efter klipningen), saa den ny Uld var ca. en Tomme ude, før de blev slagtet. *DSt.1941.137*. Lastbilen skulde svinge til venstre og havde Afviservingen ude. *Pol.^{22/12}1947.9.sp.4*. || (især dial.) om himmellegeme: til syne; oppe. Der var ingen Maane ude, men det islagte Tjarn lyste. *JVJens.M.I.113*. *Feilb.(u. stjerne)*. 2.4) overf.; dels til ud 2.4, i udtr. for, at man har udlånt, udsat noget, har noget paa spil. der er saa mange Penge ude paa den Hest. *Trav-TidendesJulenummer.1930.64.sp.3*. Kommunebiblioteket . . har for Tiden ikke én eneste af Dostojefskis Bøger ude. *Pol.^{9/6}1940.Sønd. II.sp.4*. staa ude, om kapital, fordring: se II. staa 51.3. || dels til ud 2.5, som udtr. for, at noget kommer til almindelig kundskab, meddeles, publiceres. Den første Halvpart af mit Forfatterlexicon er ude in Publico. *Nyerup.(Rask.Br.I.338)*. Han . . erfarer med Sindsro, at Skandalen allerede er ude.

Raage.Venusloget i Norden.(1918).125. spec. som udtr. for, at et kort er udsplayt (*GISpil.70*), en lotteriseddel olgn. er udtrykket: den (lotteri)seddels har ikke været ude i flere aar |

3) videre anv. af bet. 1-2. 3.1) i udtr. for, at noget er anbragt paa plads, er i brug. alle Skibene laa med deres Vimpel og fløy ude. *LMFasting.VT.34*. Skuden har Ankeret ude. *MyLErich.S.93*. Maaske burde Aarerne alligevel have været ude. *EBertels.MH.5*. have garn ude olgn.: (fiskerne) har Garn ude. *Pol.^{5/1}1942.9.sp.5*. i overf. anv., se Garn 2.2. der er rød lygte ude, tre plader ude olgn., se I. Lygte 1.6, I. Plade 1.2. 3.2) i udtr. for, at noget henligger, ikke er i brug; om jord, i forb. ligge ude, se II. ligge 37.2. 3.3) (jf. u. bet. 2.1) i visse lege, spil som udtr. for, at et parti spiller i marken (og ikke ved gærålet, maalet). Det andet Parti (i langbold) stod spredt . . og det var „ude“. *Krist.BRL.263*. i tennis om den deltager, der ikke har begyndt serwingen i vedk. parti, i forb. som fordel ude (jf. II. Fordel 2.3). *Sportsleks.I.394*. ♠ der er endnu tre trumfer ude (o: paa modspillernes hænder; alm.: inde) | 3.4) overf.; dels om maal for tanken: Stillingen . . bebuder maaske langt ude den Stilling, en anden Drabsmand, David, vil indtage. *Brandes.MB.120*. Yderst ude har Tanken om Slaveriets Afskaffelse dæmret. *Pol.^{14/1}1942.9.sp.2*. langt ude beslægtet olgn., se lang 3.2. || dels (jf. ud 7) om tidsforhold. langt (længere) ude paa natten, ude paa aaret, sommeren, se lang 4.1. især m. h. t. noget fremtidigt: (gennemførelsen af) Det sidste (gade)Stykke ligger . . ude i en fjern Fremtid. *Pol.^{5/1}1941.1.sp.4*. naar saa Døden en Gang langt ude i Aarene træder ind til hende, møder hun den med de samme klare Øjne. *BerlTid.^{14/12}1946.Aft.8.sp.6*.

4) til ud 6. (næsten kun i forb. m. være). 4.1) (nu sj.) i udtr. for tilendebringelse, færdiggørelse. Bogen er ude (o: fuldført). *JBaden.DaL*. jf. bet. 4.2: ude med (de) fyrre, se fyrre. 4.2) til ud 6.2, i udtr. for ophør, tilintetgørelse: til ende; forbi (5); omme; ovre; dels som udtr. for, at ild, lys er slukket, udbrændt: Lyset var saa nær ude, at det begyndte at brænde hende i Fingrene. *Sehousbølle.Sazo.192*. (hun gik) med Køkkenderen for at se efter, om Ilden var ude. *JPJac.II.174*. *Feilb.(u. ud)*. jf.: Piben stoppes igjen, og naar den er ude, gaar man tilkøis. *RudBay.EP.II.62*. *Palle Bister.ErwJuleferie.(1888).434*. || dels som udtr. for, at et forhold ikke længer eksisterer. Gud bedre mig arme Menneske, nu seer jeg ald Forhaabning er ude. *Hob.Kandst.IV.3*. „Alt kan blive godt endnu.“ — „O hvor kan du sige det? Nu først er Alting ude.“ *Heib.Poet.V.328*. hvor Jesus er, er alt Haab aldrig ude. *KMunk.OS.6*. talem.: naar barnet er død(t), saa er fadderskabet ude, se Fadderskab 1. jf. (sj.): naar Konen er død, er Svo-

gerskabet ude. *D&H. sml. Mau.481. || i udtr., der angiver, at et vist tidsrum er udløbet, at en handling er forbi. Hvilket Huus mand lejer, det beholder . . . hand som sit eget, indtil Lejemaal er ude, og Leje gaar for Eje, til Fardag er ude (jf. u. Fardag). DL.5—8—13. Stykket er (dermed) ude. Nyerup Rahb. VI. 249. Trostesløshedens frygtelige Øieblik, naar der ikke mere er Tale eller Tanke om nogen Eftersætning, men Meningen menneskelig 10 i talt er ude. Kierk. X. 197. naar Verset er ude. Danm Sanglege. 153. (l. br. uden for dial.) i sætn. m. tids-udtr. som subj.: ugen var ude. Matth. 28.1 (Chr. VI). Børs-Tiden er ude. Holb. 11J. III. 6. (skole) Timen var ude og Børnene borte. Ribber. (Egeria. I. 1. (1804). 223). *Brusende Stormkast, plaskende Byger, | Somren er ude. Rørd. GD. 190. Feilb. hans tid er ude, spec.: han skal dø. S&B. Lollo. || (l. br.) om noget konkr.; dels som udtr. 20 for, at noget er ødelagt, ikke mere eksisterer længe efter at Træet er morsk og ude. JP Jac. I. 62. Frisørens Krøller ude, Slipset opløst. Bang. F. 193. dels om beholder, forraad: tømt. *Hans (o: bondens) Ildebrand (o: brændsel) er hart ad brændt, | Hans Lade hart ad ude (o: ved kyndelmisse). Tychon. Vers. 325. Tønden er ude. MO.¹ S&B. (nu næppe br.) om person: være død. Hand er rønt ude. Moth. U42. jf. ovf. sp. 328^a: Hand er ude, som 30 et l'ÿb. smst. U42. I kan . . . betænke jer paa, om I har meere end et Liv at miste . . . dersom I tager denne Forræder til jeres Svigersøn: saa er I ude som et Lys. Skuesp. IV. 466. || i faste forb. saa er den bømte ude, se I. Botte 1.1. (jf. u. Herlighed sp. 1263^a.) *Nu er Herligheden ude — | Knud Vidfadm synker med sin Skudel Baagges. III. 264. Hjort. KvitLit. II. xxviii. nu er hundrede og eet ude, se u. II. hundrede 1.1. potten er ude, 40 se I. Potte 5.2. spillet er ude, se I. Spil 5.1. i afslutning paa fortælling, opremsning olgn.: (snip, snap, snude), nu er eventyret, historien ude, jf. u. Historie 2.2, IV. snip 1. nu er visen ude, se Vise. || i upers. udtr. det er ude, det er forbi, endt. Moth. U42. Ordsprogs-viis siger (man): Conclamatum est; det er: det er ude, eller er given over som en desperat Ting. LTid. 1741. 457. især i forb. m. med, det er forbi med. Jeg heeder N: Studenstrup, 50 men nu burde jeg heede Niels Udenstrup, thi det er ganske ude med mig (o: jeg har mistet alt). Holb. 11J. V. 11. Bliver det . . . ei muligt, med alt dette at holde Ballance . . . saa er det ude med . . . Danmark. Suhm. II. 178. dør en Mand, er det ude med ham (1871: er hans Kraft forbi). Job. 14. 10 (1931). lige indenfor Døren blev hun staaende bomstille, som var det nu ude med hendes Kræfter. Jørgen Niels. FL. 7. jf. flg. gruppe: *Hvis 60 I bar Paryk, | Da var det ude med os (o: var min forelskelse forbi). Oehl. XI. 320. (l. br.) i forb. m. (i) mellem, i udtr. for ophævelse af et venskabsforhold. Mellem min Svoger og*

mig er det ude! Hr. X. 71. Rønborg. GK. 67. || blive ude, se blive 7.5 slutn.

5) i særlige forb. m. præp. og adv. (om ude ad se bet. 1.3; om ude med se bet. 4.2; om ude paa se især bet. 1).

5.1) ude af, især til bet. 2.1: borte fra; uden for. Dorinde gaar bort, og er ude af Theatro, saa længe Orontes taler. JRPavulli. SB. 62. I har . . . kun een Gang i Aar været ude af Huset. Cit. 1841. (HCAnd. BCÆ. I. 166). I næste Øjeblik var han ude af Køjen. EBertels. MII. 46. || i udtr. m. uegl. ell. overf. bet. Jeg smiggrer mig med, at jeg ikke er ganske ude af hans Erindring. Cit. 1843. (HC And. BCÆ. I. 194). (bogen) er . . . for længe siden ude af Boghandelen (o: udsolgt). PV Grove. Den sjæll. Ogruppe. (1870). I. inden Hælløgelsen var (manuskriptet) været ude af Poul Helgesens Eje. OFriis. Litt. 233. i faste forb. ude af betragtning (D&H. jf. u. IV. lade 2.3), brug (Ursin. D. 119. Skautrup. SprH. I. 56), drift (Galsch. H. 200. Socialdem. 4/1945. I. sp. 3), hørevidde, mode (Gjel. T. 226), rækkevidde, sagaen (se Saga 3.2), spil(let) (se I. Spil 4.1, 6.4), syne (se Syn 2.2), øje (s. d.) || i udtr., der angiver, at nogen ikke er i rigtig øvelse, form, har opgivet, er ophørt med noget: en Høne viser Tegn paa, at den er ude af Lægning. Kalundborg Folkeblad. 4/1944. 8. sp. 3. Ude af Haand, kaldes en Hønehund, naar den under sit Søg ikke respekterer Førerens Kommando. DJagtleks. 1326. løberen N. N. er helt ude af form for tiden | ude af kondition, slag, stand (til), stødet, øvelse, se Kondition 3 osv. || i udtr., der angiver, at man bliver forvirret, nedslaaet ell. ophidsset, kommer ud af sig selv: Nu er jeg . . . ude af min Tankegang. VSO. Maa jeg ikke se paa Dig? Han var lidt ude af Ligevægt. Leck. Fischer. HM. 49. (han var) utilpas og ude af Humør. EBertels. Kvinder ved Stranden. (1940). 153. (jarg.) i forb. som ude af flippen (Bønnelycke. Lt. 94. JV Jens. Om Sproget. (1942). 95. jf. Vogel-Jørg. BO. 625), jaketten (Alleningsen. Lekun. (1935). 138. jf. ovf. l. 34: først vil jeg (o: en arbejdsløs) gerne have et Sæt brugt Tøj til at søge i, der er ingen, der ser til En, naar man ser saadan ud, jeg er helt ude af Jaketten. B.T. 22/11930. 12. sp. 2). være (l. br. blive. S&B. Bl&T.) ude af sig selv: jeg er ude af mig selv af Forbittrelse. Jacobi. (Skuesp. IV. 254). han er som ude af sig selv af Vrede. Hr. F. 76. den unge Brud var ude af sig selv af Fornøielse. Gylb. TT. 115. Maaløs og ude af sig selv af Rædsel styrtede Marie ud. JP Jac. I. 89. vi Børn var ude af os selv af Spænding. Buchh. FD. 19. være ude af det ell. (jarg.) den (BMikkels. PP. 57), d. s. Ing. VS. I. 90. mine (nerver) er gode . . . Men bare mine Børn hjemme tumler lidt rigeligt, saa kan jeg blive helt ude af det. Duetund. N. 181. jf. ovf. l. 26 ff.: Naar én er arbejdsløs og hverken har Penge eller Tøj, siger man, at han er ude

af den. *Florian.Br.12.* || til bet. 2.3 (og 3.1), som udtr. for at være fremme, synlig. den dertil udfordrende Kapital (udbetales), naar Bygningerne ere ude af Grunden og Kielderetagen opført. *M.R.1805.96.* Naar Kyllingerne har været 2 Dage ude af Æggene, saa giv dem lidt af de fineste Havregryn. *Huusholdn. (1799).III.6.* hele Knæet var ude af Strampen. *Pol.²⁰.12.1941.14.sp.4.* || (jf. bet. 3.1) i udtr. for urigtig, gal stilling; sml. II. Lod 3.3: Der er Murværk, som er 13-14 cm ude af Lod. *Socialdem.²⁰.1947.3.sp.4.* || (jf. bet. 4) i udtr. for, at man er færdig med, har overstaaet noget, er fri for noget. Endeligen ere vi ude af Faren. *Ørst.Br.I.219.* Jeg er snart ude af Bogen, af den første Deel (o: har udlæst den). *V.S.O.* I ka' være helt ude af al Gæld i Løbet af faa Aar. *Soya.AV.43.* nu er vi ude af Oktober. *Pol.¹.1942.13.sp.2.* || om ude af for ude ad se bet. 1.s.

5.2) ude efter, til bet. 1 og efter 2.1-2; næsten kun i forb. m. være; dels (jf. bet. 1.2) i egl. bet.: i byen, borte fra sit hjem for at hente, købe noget olgn. Jeg var ude efter Friens Søster (o: for at hente hende). *V.S.O.* Pigen er ude efter Fisk. *D&H.* || dels (jf. bet. 1.4) som udtr. for, at man følger nogen ell. noget, efterstræber nogen ell. noget; ofte i udtr. for at angribe med kritik. *Tode.S.83* (se u. Krydser 1.1). Det er din Fremtid, det gælder; man er ude efter den, man vil tage den fra dig! *SvLa.M.160.* Naturligvis var Pressen dengang som nu hyppigt ude efter BANNERNE. Disse Angreb forstod Étatsraad R. at tage ret koldsindigt. *VilhHans.J.5.* det er intet mindre end en ny dansk rekord, løberen N. N. er ude efter | der er ikke noget at gøre, naar uheldet er ude efter en |

5.3) ude for; næsten kun i forb. m. være; dels (talespr., l. br.) til bet. 1.4, som udtr. for hensigt, maal: Hvem sparer du Penge sammen til? . . . Til alle andre du, der er ude for at plyndre og rane, med eller mod Loven. *Hovallt.S.7.* folk, der var ude for at øve storbedrift, nemlig intet mindre end redde hele verden ved at kristne den (o: om Oxfordbevægelsen). *DrewsenChristensen.KajMunk paa Tomandshaand.(1947).93.* || dels svarende til bet. 3 og ud for 1-2 (se u. ud 9.4), som udtr. for at befinde sig i nærheden af noget. De gik ind paa Alleenberg, og, da de vare ude for Karruselbanen, slog Lisbeth et Slag hen mod Trappen. *Schand.SF.249.* især uegl., som udtr. for, at man møder noget ubehageligt, udsættes for vanskeligheder, ubehageligheder; ogs. uden nedsæt. bet., som udtr. for, at noget hændes en, at man træffer paa noget. Han havde været ude for et Par knyttede Næver før og lod ham . . . forstaa, at han aldeles ikke var bange for ham. *Pont.LP.II.23.* Maria græd. Jeg har været ude for Kvindegraad før. Den lader mig oftest kold og ligegyldig. *Nans.M.48.* meget ondt har du været ude for — godt har du egentlig aldrig haft det.

AndNz.DM.V.229. Læreren, et af de vittigste Mennesker, jeg har været ude for. *FrPoulsen.VV81.* det store Opsving, Byen var ude for i de følgende Aar. *JernbaneT.¹.10.1942.6.sp.4.* || (nu sj.) til bet. 4.2, i udtr. som det er ude for ham, det er forbi for ham. nu er alting ude for mig, nu tør jeg intet ved at leve længere i Verden. *KomGrønæg.I.133.* *Men han (o: den døde) der ligger bag blændet Rude, | med brustne Øjne, for ham er det ude. *JVJens.VL.76.*

5.4) ude fra; dels om bevægelse fra et sted, der ligger uden for et andet. Jeg kommer i dette „Øjeste Blik“ ude fra Byen. *JPJac.(Brandes.Br.II.248).* (folk) kom her i Gaarden ikke blot fra Urslev, men ude fra Verup og omme fra Stiby. *Gravl.AB.93.* en frisk Blæst ude fra Havet. *Elkjær.MH.28.* ude fra landet, se Land 6.2. (jf. fra 1.s.) uden (udpræget) forestilling om bevælgelse: *Hyldene dufter i Stuen ind | ude fra Danmarks Haver. *ThogLars.ST.10.* Møllevognene kunde ogsaa ses ude fra Baaden. *Elkjær.MH.8.* || dels om fraværelse fra sted, tilstand olgn.: borte fra. i ald dend Tid mine Høyst-kiere Søenner vare ude fra mig (o: bortrejst). *RasmWinth.S.135.* Vel ude fra Japan sigtede det (o: skibet) mod Sydøst. *JVJens.RF.147.* Manden klappede Bob (o: hunden) og forsøgte samtidigt at holde hunden ude fra sig. *Gersov.KL.118.* † i forb. ude fra sig selv, ude af sig selv. *Argus.1771.Nr.24.1.* *(de) Ham, ude fra sig selv, udfrier af Dødens Favn. *Riber.II.269.* || som adv., se udefra.

5.5) ude om; næsten kun i forb. m. være; til bet. 1.2 og (især) 1.4: være borte ell. (især) paa færde for at faa fat i noget; søge at faa ell. opnaa; være opsat paa; ofte noget nedsæt., som udtr. for stærk iver ell. paagaenhed. *Moth.U42.* Pigen er ude om Fisk (o: for at købe Fisk). *V.S.O.* (han) var ude om at tjene Penge paa enhver Maade. *Bierfreund.Shakespeare.(1898).2.* Æg blev der heller ikke mange af, fordi Hønsene maatte selv være ude om Føden. *Egeberg.(HolgerDanske.1911.Okt.10).* „Na, Gert! Hvad er du saa ude om?“ . . . „Ja, det var jo lidt Arbejde.“ *ErlKrist.S.30.* være ude om en skilling som fanden om en sjæl, se Skilling 3.1. i videre anv., som udtr. for, at man selv er skyld i noget, der rammer ell. vil ramme en (ofte i forb. være (selv) ude om det). jeg vil ikke mere tale med dig. Du gør ondt værre, og det er ondt nok, som det er . . . Gaa nu med dig! — Du har selv været ude om det. *Rode.Moderen.(1920).57.* Folk ved da, at Rasmus ikke uden videre giver sig i Lag med nogen. Naar han staaar stille paa Gaden og vinker efter hende, ved alle, at hun har været ude om det. *Lauesen.MF.65.* Pøh, Vigtigpraas! Han er vist ude om en Ende-fuld. *AndNz.MR.172.* || være ude om sig, (især dial.) d. s. s. være om sig (se IV. om 1.4). *KnudAnd.HH.199.* (han) er ude om sig

efter Penge. *LPPoulsen. Balle-Lars. (1939). 14.* selv være ude om sig, om selvforskyldt skade. *BMikkels. PP. 66.*

5.6) ude over; *dels svarende til III. over 2, betegnende, at noget naar, rager ud over en vis grænse: (hatten) sad ude over det ene Øre. JacPaludan. UR. 265. især (jf. III. over 12) uegl.; navnlig om overskridelse af grænse i tid, som udtr. for, at man har lagt noget bag sig: Sligt gjør ingen Virkning meer, det er Noget, som vor Tid er ude over. Hauch. IV. 16. vi er ude over den Alder, hvor man digter Æventyr om sit Liv. Schand. I. F. 68. den Slags Kællingeri var han ude over. Elkjær. RK. 183. han er nu ude over sin bedste alder; (jf. III. over 12.3) om overskridelse af maal: en menneskeskikkelse (o: Grundtvig) som er ude over det almindelige mål. Rønning. G. IV. 2. 150. || *dels svarende til III. over 1.1 og 3, som betegnelse for, at noget befinder sig, er udbredt over et omraade. Ude over Kattegat blev Stormen saa stærk, at (flyveren) blev tvunget ind mod Jylland. Pol. 15/2 1943. 3. sp. 2. rygret var ude over hele byen kort efter; ||**

ude-, i ssg. [u'də-] m. *bitryk paa 2. led og (ved verber ell. af verber afl. ord) stod, hvor dette er lydligt muligt || af ude, især i bet. 1-2 || af ssg. er de fleste verber ell. subst. og adj. afl. af verber, jf. dog Ude-billede, -fra, -liv, -maal, -mand || ved siden af verbale ssg. m. ude- findes som regel usammensat forb. af verbum m. flg. ude; ssg. tilhører især skriftspr. (og bruges ofte kun i part. ell. som vbs.), medens usammensat forb. mere tilhører talespr.; jf. fx. blive ude: udeblive, lukke ude: udelukke || om vekslen ml. ud- og ude- se u. ud- || ofte i ssg., der angiver væren i det frie ell. fraværelse fra ens hjem ell. sædvanlige opholdssted (mods. Hjemme-, Inde-); fx. af mere tilfældige ssg.: (fodboldklubben) vandt paa Udebane. B.T. 1/2 1936. 12. sp. 3. Udefodtøj. Bl&T. Atelier og Udefotografering. Telef. B. 1946. sp. 5997. Udefrisering. smst. 1934. sp. 3845. Hjemme- og Udefødsler (o: paa klinik, hospital). Socialdem. 19/2 1947. 14. sp. 5. Klima og Naturforhold er lidet lykkelige for Udekunst. Kunstmus. A. 1918. 169. sp. 2. den kolde Udeluft. IngByggn. 1943. 285. sp. 2. Udetemperatur. smst. 1940. 128. sp. 1. Ugeskr. f. Retsv. 1943. A. 1036. Udevadsk (mods. Hjemmevadsk). Vort Hj. III. 1. 119. smst. III. 2. 51. || (jf. u. ud-) som 1. led i stednavne, angivende beliggenhed ude ved hav, fjord, fx. Ude-Sundby (Stedn. II. 116). **-arbejde,** et. (især jy. **Ud-**. MDL. Skjoldb. KH. 36. sa. A. 130. Hede-bogen. (1909). 44. Feilb. jf. Fr Grundtv. LK. 241). (sml. -syssel) arbejde uden for hjemmet, uden for ens sædvanlige arbejdssted (mods. I. Hjemmearbejde); navnlig: udendørs arbejde; arbejde i det fri (i marken); i dial. ogs. om arbejde i udhus (mods. arbejde i stuen. (datteren maatte) deltage i alt Udearbejde, baade i Lo og Lade. Bornh. Haandv. Er. 208). FStu- ckenberg. F. II. 49. Frosten hindrede alt Ude-*

arbejde. Skjoldb. S.M. 60. ofte blev jeg fra Fabrikken sendt paa Udearbejde, der varede Natten over. Cawling. RS. 121. Esp. 497. Creimer. NB. 419.

ud-ebbe, v. [6.2] (sj.) være i aftagende; ophøre; svinde; (alm.) ebbe (II. 2) ud. *Det lyner imod Høst, de lyse Nætter | udeber blegnende i denne Nat. K. Lyhne. Digte. (1925). 38. den udebbende Bogsæson. Socialdem. 4/2 1946. 10. sp. 3.

Ude-billede, et. (mal., fot.) billede malet ell. optaget udendørs, i det fri (og ikke indendørs, i atelier). Af Ude-Billeder malede han nogle Studier fra Byen. AlbaSchwartz. Skagen. I. (1912). 62. Medens Udebillederne i Filmens Barndom var de almindeligste . . har den moderne Filmsinstruktør mere og mere slaet sig paa Indebilleder. Dag. Nyh. 19/10 1921. 12. sp. 3.

-blive, v. [-bli'vø] vbs. **-else** (DL. 1—9—10. Holb. GW. IV. 10. Wess. 22. Kierk. IV. 350. Udeblivelse med Renter. JurFormularbog. 8441) ell. (nu næppe br.) **-ende** (Slange. Chr. IV. 1001). (ænyd. d. s., sv. utebli(va), no. utebli(ve), jf. ty. ausbleiben, mnt. utbliven; sml. blive (7.5) ude; især ☉ blive borte fra et sted; navnlig: ikke indfinde sig (til et aftalt møde, paa et aftalt sted, ved tiltrædelse af en stilling); ikke give møde; spec. (jur.): ikke møde i retten. (ofte i forb. m. af ell. (nu) fra). *Den som hver Bede-Dag af Kirken udebliver. Helt. Poet. 168. Faldsmaals-Bøder . . have Sted som Tvangsmiddel imod dem, der, efterat være indstævnte som Vidner til en Ret, derfra udeblive. Cirk. 9/2 1800. jeg udeblev, skjøndt jeg havde lovet at komme. Kierk. VI. 280. Bedrageri. Mandsperson . . blev af en Fragtmand . . sendt i Byen med 560 Kr. . . men udeblev med Pengene. Polit. E. 9/2 1923. 4. || i videre, uegl. anv.; især m. tings-subj.: ikke komme ell. vise sig; ikke indtræffe. For at fylde Maalet af min Ulyksalighed udeblev endnu bestanding de Breve jeg ventede fra Kiøbenhavn. Bages. L. I. 332. (hun) passede . . sit Huus og sine Børn; de var nær ved Dusinet, hele elleve, den Tolvte udeblev. HCand. (1919). V. 290. (mine forældre) flyttede fra Sted til Sted for at prøve Lykken, som imidlertid udeblev. Fru Heib. Et Liv. 4 I. 13. Himmelen lukkes, saa Regnen udebliver. I Kg. 8. 35 (1931). || part. udebleven anv. som adj. de store udeblefne Summer, som Frankerige og England vare blefven (kong Christian) skyldige. Slange. Chr. IV. 744. udeblevne Storke . . 16 Reder stod tomme i 1943, men havde Storkepar baade lige før og efter. Naturens V. 1945. 103. jf.: Naar Tjenestetyender i Utide og uden lovlig Aarsag forlade deres Tjeneste, da bør de bøde 2 Mark for hver udebleven Dag. Oluvs. NyOec. I. 17. **-blivelses-dom,** en. (jur.) dom, hvorved en udeblivende part (udeblivende støvnet) idømmes bøde ell. erstatning; ogs.: dom, hvorved en sag p. gr. af en parts udebliven afvises. Nørreg. Privatr. V. 371.

Sag, i hvilken der, hvis Citanten ikke giver Møde, vil gaa Udeblivelsesdom (ved højesteret). *BerlTid.* 19/1.1920. M. 2. sp. 4. **-fra**, præp. og adv. (jf. oldn. útifrá, desforuden, samt udenfra, udvendigfra og indefra) **1)** som præp., se ude 5.4. **2)** som adv., om bevægelse ell. retning fra et sted uden for noget. At komme ude fra (fra Marken, fra Gaden, fra Gaarden, eller fra et andet Sted udenfor Huset eller Stuen). *VSO.* (u. ud). Døren (i jærnbanevognen) var aflaaet udefra. *ASTrøm.* O. 257. Chauffør D. har . . . forklaret, at han med Motorvognen, en 3 Tons Lastvogn, kom kørende med en Hastighed af 20-25 km i Timen ude fra ind mod Byen (o: det indre Kbh.). *Ugeskr. f. Retsv.* 1946. A. 521. (jf. ude 1.2 slutn.) fra udlændet. Et lille Land som vort ligger aabent for Indfyldelse udefra. *Hoffd. DF.* 1. det udefra optagne Byggeæmne (o: sten) begyndte at afløse det hjemlige (o: træ). **2)** *Mackeprang.* L. 15. || i videre anv.: fra omverdenen, andre mennesker. længselsfulde, magelige Naturer, der venter Alting udefra (*Brandes. KP.* 56: udenfra, haaber paa Æventyr. *Brandes.* II. 240. Jo ældre han (o: hovedpersonen) bliver, des mere betragter Forfatterinden ham udefra. *Pol.* 1/4. 1934. 10. sp. 1.

ud-efter, præp. og adv. [u'ð-, 'ud' (u)æf-dør] **1)** som præp., se ud 9.3. **2)** (jf. efter 12.3 samt udad 2) som adv. **2.1)** (jf. ud 1-2) om bevægelse mod et udenfor ell. længere fremme liggende punkt; ofte (⚡) om sejlsads (kurs, retning) bort fra land. (vi) arbejdede os ud efter (gennem isen). *Drachm.* I. 293. Da Bøsningen først var fri, fulgte den udefter med Stempelstangen. *Rambusch.* L. 125. Tog 63, det sidste Tog udefter (o: bort fra Kbh.). *Ohlsson.* S. 17. *Esp.* 368. staa udefter, se II. staa 50.2. **2.2)** (jf. ud 4) uden (udpræget) forestilling om bevægelse, om retning ell. beliggenhed. Forgrunden tilvenstre er afdelt ved et Skillerum: en midlertidig Tegnestue, aaben udefter. *Drachm.* DD. 136. Undertiden, naar Krydsbjælken har været taget ud . . . har den været sat ind igjen med den forkerte Side udefter. *Rambusch.* L. 60. Guldarmænke . . . flade Led, svære midtpaa, tyndere udefter. *Politi E. Kosterbl.* 1/1. 1925. 1. sp. 1. (han) vendte Spejlet med Glasset udefter. *Erl. Krist. Ler.* (1930). 144. døren gaar udefter olgn.: *Kierk.* I. 7 (se u. efter 12.3). e. br. || om føddernes stilling. (børnelammelsespatientens) venstre Fod var kommen til at vende helt udefter. *Sorø Amtstid.* 1/1. 1944. 4. sp. 2. **2.3)** overf., om retning for synet ell. tanken; ofte: mod omverdenen, yderverdenen (og ikke mod det indre, sjælelige liv). *Kierk.* II. 101 (se u. efter 12.3). om Driften i ham ikke er, hvad en Drift i Aand aldrig bør være, en udefter reflekteret. *smst.* V. 44. Af Helsingør, Kronborg og alle de mange kommende og afgaaende Skibe modtager den vendende Digter stærke Indtryk, der bringer hans Længsel ud efter til at svulme. *KLars. HCA.* 59.

ude-født, part. adj. (sj., nu næppe br.) som ikke er født (har indfødsret) et sted; fremmed. *af sliq en Udefødt at være, er | Du (o: en dansk pige i Ditmarsken) ganske vakker. *Rahb. Skruesp.* II. 116. jf. Indfødsret: Han var ved sin Ankomst til Leipzig bieven kjænt med en saakaldet Litteratus, der i Følge sin Udefødsret havde . . . været Hovmester i et høifornemme Huus her i Landet. *sa. E. II.* 70. **-glemme**, v. [-g'læm'ə] vbs. **-else** (*VSO.* II. 404. *Davids. B. I.* 266). (ænyd. d. s., sv. uteglömma; jf. glemme (II.1) ude samt udglemme; mest i perf. part.; nu sj.) udelade ell. forbigaa ved en forglemmelse; glemme. *Moth.* U42. min Gage som Doktor ved samme Hospital (er) ikke . . . tagen i Consideration med udeglemt i det nye Reglement. *Cit.* 1772. (*EIngerslev. Mathias Saxtorph.* (1913). 79.) jævnlig (er) udeglemte bogstaver skrevet over linjen. *KKälund. (Lazdæla saga.* (1889-91). XIII). *GSchütte. Altyske Annercions-lærdomme.* (1909). 48.

Ud-egn, en. (jf. ud- 3; sj.) afsidesliggende egn; udkant. det i saadanne Udegne herskende Sladdersystem. *Rahb. Fort.* II. 385. herude i Byens Udeg. *ORung.* L. 60. **-egne**, v. [-j'ai'nə] vbs. **-ing**. (jf. egne 1.1, opegne; foræld.) sætte (en hjord) paa græs paa jælløden. Hver By havde sin Hyrde, der samlede Hjorden om Foraaret til „Udeingning“. *Chr Nicolaisens. Amagers Historie.* III. (1915). 7.

ude-holde, v. [-hø'lə] (ænyd. d. s.; jf. udholde 1; nu næppe br.) hindre i at komme ind; sørge for, at nogen ell. noget holdes i en vis afstand; (alm.:) holde (II.47) ude. det kunde hænde sig, at Vandet (i aalen ell. grøften) ikke staa saa højt, at det andris Qvæg kand værge og af Marken udeholde. *DL.* 3—13—41. *Endnu staaer Kiøbenhavn og kand dem udeholde, | Som har i Tanker at bestiege hendes Volde. *JFris.* 192. Hvor elendige dog de Franske Anstalter ere til at udeholde Kulden af deres Værelser. *Bagges. DV.* X. 287. *Ørst.* III. 194.

Ud-ejer, en. (ænyd. d. s.; sml. ud- 3; nu dial.) person (bonde), som bor uden for en landsby, et sogn, men har jord deri. *Moth.* U31. *Cit.* 1728. (*Vider.* III. 75). *Cit.* 1747. (*Ribe Amt.* 1944. 114). Feilb. **-eksaminere**, v. (sv. utexaminerad, no. uteksaminare; l. br.) udsende (fra skole olgn.) efter afgangseksamen; dimittire. det første Hold Dyrslæger, som udeksamineredes fra Den Kgl. Veterinærskole (1779). *Mdsskr Dyr.* LVII. 111. i perf. part.: *S&B.* II. 537. *Larsen.* **-ekspedere**, v. vbs. **-ing** ell. **-ekspedition** (*Larsen.*) (⚡ ell. ⚡; l. br.) m. h. t. skib: afsende; udklarere. *S&B.* II. 537. i 1815 er de fleste Baade fra Arendal og Nedeneskysten udeeksperederet til Hjørring, Tisted og Løkken. *Hist Tidsskr.* 10 R. V. 634. **-eksperimentere**, v. (jagl.) udfinde ell. fastslaa v. hj. af eksperimenter. man (havde) ved talrige Forsøg og Sammenligninger . . . allerede omkring

Aaret 1800 udeksperimenteret de for de danske Farvande bedst egnede Rokrigsfartøjer. *Orlogsværft. 67. jf.: ny Giftgas, som bliver „udeksperimenteret“ paa Dyr. JacPaldan. UR. 234.*

ude-lade, v. [-'la'ðə] udelådes. *Høysg. AG. 130. vbs. -else (s. d.). (ænyd. d. s. i bet. 1) 1) (jf. lade ude u. IV. lade 2.3) ikke medtage; forbigaa; navnlig: ikke medtage i skriftlig ell. mundtlig fremstilling; oversprings (med forsæt). Cit. 1720. (Bruun. Holbergs Peder Paars. (1862). 82) (se u. Skæmt 1). det kaars, som i gamle dage var lagt til Elephanten (s: elefantordenen), blev da udeladet. *Holb. DNB. 690. *Af samme Aarsag har jeg kaut | Indblandet i mit Brev lidt Flaut, | Og udeladt . . en Mængde Vittigheder. Bagges. Fl. 42. Ved det første Middagsselskab efter Juleferien udelod Rektor Erik Schand. AE. 166. Franskmandene (ynder) i høj Grad forkortede Ord, idet de som Regel udelader Ordenes Slutningsstavelser. K. Nyrop. OL. III. 108. 2) (jf. nd 10; nu sj.) udlade (I). 2.1) (jf. lade ude u. ude 2.1) lukke, slippe ud. mand (lader) mange hun Elephanter blive udeladte til en Skouv. Pflug. DP. 624. 93 vare**

Reconvalescenterne (s: paa hospitalet), 112 blev tilbage; een blev udeladt (s: udskrevet) som ulægelig, og ikkun 5 døde. *Fr. Sneed. I. 534. || især m. h. t. vædske, damp: udtømme. De holde Munden for noget helligt, saasom den stødse udelader opstigende Dampe. Reiser. II. 404. Mængden af Blodet, som udelodes (ved aareladning). Annaler f. Lægevidenskabens Yndere. (1810). 124. den udeladte Damps Buldren og sydende Hvasen. Tops. II. 25. 2.2) (jf. IV. lade 6.2 og ude 2.4) refl.: udtale sig; ytre sig; udlade sig. *Sær udelader sig den Gamle tidt | Paa en utydelig forblommet Maade | Om Olafs Daad. Oehl. III. 110. sa. Sk. 295 (Oehl. VIII. 282: udlader).*

(han) udelod sig med, at det var dog en løjerlig Maade at gaa i Skole paa. *Schand. UM. 65. -ladelse*, en. [-'la'ðəlsə] flt. -r. vbs. til -lade (ell. lade ude). 1) til -lade 1: forbigaaelse; overspringelse; ogs.: hvad der er udeladt. (accenttegnets) udeladelse i visse ord. *Høysg. AG. 18. P. Diderichsen. DG. 153. optrykke noget uden udeladelser og forkortelser | 2) (nu næppe br.) til -lade 2.2: udtalelse; ytring. Bagges. DV. XI. 369. han hørte nogle Udeladelser, der . . angik ham selv. Winth. IX. 113. Hegner L. (Hjort. B. I. 392). -ladelses-tegn*, et. (til -ladelse 1; gram., l. br.) apostrof. *Meyer. '39. Mikkels. Sprog. S. 127. jf. Selmer. FO. II. 51.*

u-delagtig, adj. (ænyd. udelactig, uadskillelig, jf. ty. unteilhaftig; $\mathfrak{U}$, l. br.) som ikke har del ell. andel i noget; uden lod og del i noget. Ingen af os være udelactig i vor Lystighed. *Visd. 2.9. den Ene (stod) for den Anden som Minde om Barndommens lykkelige Tid, hver udelactig i den Vemod eller Smerte, den bidrog til at vække hos*

den Anden. *Goldschm. III. 188. jf.: England var sunket i Vanry blandt Folkene; man haaned dets Udelactighed i Europas Politik. Brandes. IX. 523. || især: uden medskyld ell. ansvar; uansvarlig. Nyerup Rahb. VI. 280. D&H. jf.: det gælder om at bevare Skindet af Udelactighed i al Udaad. Brandes. VIII. 156. -delbar*, adj. [u'del'ba'r] (jf. ty. unteilbar; nu næppe br.) udelelig. om en over al mulig Erfaring fortsat Decling endeligen skal føre til udeelbare Smaalegemes af bestemt Figur, uendelig Haardhed. *Ørst. II. 180. MO. jf.: *Gives der | Et stærkere Beviis paa Siæls og Legems | Udeelbarhed? Oehl. VI. 108. || (vist ved misforstaaelse af: de ere tre, som vidne i himmelen, Faderen, Ordet og den Hellig Aand; og disse tre ere eet. I. Joh. 5.7 (Chr. VI); jf. Hebr. 4.12 samt Joh. 14.24)*

$\mathfrak{N}$ om guds ord: evigt og uforanderligt. *Din Jesus dig kiærligt bespiser | Alt med sit udeelbare Ord. *Oehl. XIX. 211. -delelig*, adj. [u'del'li] (ænyd. d. s., mnt. unde(l)lik; især $\mathfrak{U}$) ikke til at dele; ikke delelig; uadskillelig. At Siælen . . siges at være udeelig, kommer alleene deraf, at den ved intet naturligt Middel kand deeles. *Holb. Ep. II. 188. (hun er) lidt indesluttet, lidt ubehjælpesom, men saa udelelig hel. HBrix. (Gads Mag. 1930. 24). jf.: Rigets Udelelighed. Lehm. III. 188. Sønderjyllands Historie. II. (1940). 169. || udelelig ydelse, (jur.) mods. delelig (s. d.) ydelse. Lassen. AO. '6. -delet*, part. adj. se udel.

-delikat, adj. 1) utiltalende, utilfredsstillende m. h. t. (god) smag. 1.1) om spisevarer: ulækker. Maden er udelikat og usund. *Watt. PF. 28. S&B. 1.2) (l. br.) i videre anv. Fester har forresten for min Følelse noget uhyggeligt, noget udelikat. Fru Heib. B. I. 180. Drachm. KK. 33. 2) $\mathfrak{U}$ uden finfølelse; takløs. ASØrsted. Forsøg. (1801). 10. Din Moder er . . fordømt udelicat i sine Udtryk. Hrz. V. 77. Det forekommer mig næsten udelikat mod Familien at vise Gæsterne, at den har en Jøde til Sviger søn. *Goldschm. I. 255. jf.: et langt og udelikat Epigram. Billeskov J. H. I. 109. Saa-danne udelicate Spørgsmaal gjør man ikke en anstændig Pige. Gylb. (1849). IX. 173. -delikatesse*, en. ($\mathfrak{U}$, l. br.) især til -delikat 2: mangler paa hensynsfuldhed, finfølelse; taktløs. *Rask. Br. I. 13. en Fremmed, som hun med en paafaldende Udelicatesse havde indviet i sine egne Hemmeligheder. Gylb. II. 79. smst. 123.**

Ude-liv, et. dels (l. br.): frituftsliv. Rodme i Kinderne, som Sommerens Udeliv havde lokket frem. *KvBl. '12. 1904. 2. sp. 2. || dels (mods. Hjemliv): liv, ophold uden for ens hjem; især i udtr. for, at man gaar meget ud, gør restaurationsbesøg, deltager i forlystelseliv oln. DagNyh. '20. 1924. 9. sp. 4. Menne-skers . . Udeliv og Forlystelsesjageri. Bjørnhof. LE. 39. Tilbagegangen (i bogudlaan) har mange Aarsager, bl. a. det genopstaaede Udeliv. *NatTid. '20. 1946. 4. sp. 5.**

u-delt, part. adj. (nu næppe br. -delet. *FGuldb.I.197*). (ænyd. d. s. i bet. 1) 1) ikke adskilt i dele; ikke delt; hel. *Moth.U8. 1.1*) i egl. bet., m. h. t. rumlig adskillelse i dele. *Høysg.S.326*. brede, udelte Kæbe-Tandbaand. *Naturforskeren Johs. Schmidt. (1947). 140*. || (bot.) om plantedel; dels om stængel, stamme: uden grene. *Hornemann.OP. 9.* (palmernes) udelte Stamme. *NaturesV.1914.254*. dels om blad: uden (dybere) indskæringer. *Hornemann.OP.16. Drejer.BoiTerm.160. 1.2*) som ikke er adskilt i dele ved skillelinier, grænser, ell. som ikke er fordelt ml. flere; hvori intet mangler; hvorfra intet er frataget; fuldstændig; hel. *dette heele | Udeelte Hierte skal tilhøre dig. *Rahb.PoetF.II.79*. Formuen, som udelte tilfaldt Anna. *AaDons.S.47*. Disse forskrevne lande (o: Slesvig og Holsten) lover vi . . at de bliver evig udelte sammen (. . . dat se blive ewich tosamende ungedelt). *Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Hist. (1901). 95. 1.3*) overf., dels om sindet: ikke splittet; samlet; dels om opfattelse: ublandet; uforstyrret; ogs. om mening: enstemmig. det (er) vigtigt . . at Opmærksomheden strax, udeelt samles heel paa det Væsentlige og det Afgjørende. *Kierk.IX.93*. Hun fik et udeelt Bifald. *VSO*. De der holdt delt med Morten var ikke mange. *AndNz.MR.155*. Stilen er mærkelig og ikke udelte behagelig. *AlfHenriques.KajMunk. (1945). 89. 2* (nu næppe br.) som ikke deles med andre; som kun tilhører en selv. den allerhøieste Magt er udeelt alene i dens Haand, som har Majesteten. *JSneed.VII.67*. *Atter til din Ven du henrykt iler; | Udeelt Fryd er ingen Fryd for dig. *Riber.I.114. FGuldb.I.197. -deltagelse*, en. (jf. deltagen-hed; l. br.) det at være udeltagende; mangel paa deltagelse (2-3), interesse, medfølelse, sympati; ligegyldighed; apati. Hun viste ingen genkendelse og røbede heller ikke nogen ligegyldig hoffighed . . . Var der i denne udeltagelse en mening, hun ønskede at give til kende? *Hjortø.UFS.171*. Nationen (maatit) rives ud af sin Udeltagelse og tage sin Plads i det politiske Liv. *HAPaludan.Sp.195. -deltagende*, part. adj. som ikke viser interesse ell. medfølelse, sympati; ligegyldig; ufølsom; apatisk. *Gyld.Novel.II.227*. Hendes Omgivelse er ikke udeltagende, den følger med hende hendes Smerte. *Kierk.I.158*. Guderne, der udeltagende og med kolde Øjne ser Livets Strøm passere forbi. *Roos. (UnivProgr.1941.II.15). -deltagen-hed*, en. (til u-deltagende, jf. dog deltagen; sj.) udeltagelse. der (var) en Udeltagenhed over ham, som vedrørte Gaardens Liv ikke længer ham. *Seiberg.FLP.201. sa.HK.63*.

I. Ude-lukke, et. (til II. udelukke 1.2; jf. Indelukke) udelukkethed; afsondret-hed; isolation. *Kierk.V.239*.

II. udelukke, v. [u'ðə]logə *Høysg.AG.100. -ede; part. -et ell. (nu l. br.) -t (Moth.L.219. Holb.DH.I.448. JSneed.IV.125. Grundtv.*

SS.III.289. JVJens.JB.46. Gravl.E.13. jf. MO.). vbs. -else (s. d.) ell. (sj.) -ning (i bet. 1.2: Udelukning fra Nadveren. Moltesen.M.110). (ænyd. udelukke, -lykke, gl'da. udeløkkæ; sml. ty. ausschliessen, lat. excludere (se ekskludere); jf. lukke (IV.18) ude samt udelukke)

1) egl.: hindre i at faa adgang til et sted (ved hjælp af afspærringer olgn.); lukke ude. 1.1) (nu l. br.) i al alm. *Moth.L219. Dersom vi ikke skynde os, blive vi udelukke. MO.1* Jeg blev udelukket af mit eget Huus. smst. Som en udelukket Hund staar jeg her, frysende. *Pont.LP.VIII.65. jf. bet. 1.2: Jeg staaer udenfor paa Gangen, jeg læner mig op til det Skillerum, der udelukker mig fra Tilskuernes Pladse. Kierk.I.99. || (l. br.) m. h. t. fysiske paavirkninger som lys, kulde, blæst: hindre i at trænge ind (især i hus).*

*Epheus Væv som Tag | Oven udelukker Dug og Dag. *Staffeldt.D.I.345*. Husenes umaadelige Høide . . udelukker Solen. *Molb. Reise.III.23. jf.: (han) lagde Haanden over (øjnene)*, som for at udelukke det Syn, der bedrøvede ham. *EMartens.HvaderLivet? (1855).209. 1.2*) især i forb. m. fra ell. (sjældnere) af: holde borte fra (et sted); ikke give adgang til et sted, (deltagelse i) forsamlng olgn.; ofte: ekskludere; i videre anv.: nægte adgang til, formene en rettigedd olgn. De skulle udelukke Eder af Synagogerne. *Joh.16.2*. han havde lovet dem at udelukke Hollænderne fra Farten igennem Sundet. *Holb.DH.II.246*. den Vedtægt at udelukke Qvinde-Kiønnet fra Regieringen. *sa.Ep.III.419. *vi indgaa, hvor udelukt | Er Synden med sin beske Frugt. Grundtv. SS. III. 289*. Edmund selv havde udelukket sine Brødre fra Arveret til Riget. *Molb.DH.I.403. (kongen)* boede spedalsk udi et særskilt Huus, thi han var udelukket (*Chr.VI. fraskilt*) fra Herrens Huus. *2Kron.26.21* et Medlem, der har været kaldt til Orden, (*han*) udelukkes fra Tingets Møder. *ForrFolketing. §31. refl.*: Ved at være Bonde eller Haandværker udelukker ingen sig fra at være Menneske. *Mall. (1795).359. Kierk.VII.534. || i videre, spec. anv.; dels (nu næppe br.): (lands)forvise. Blch. (1920).VI.47. dels (nu l. br.): lockoute. Jærnmændene gjorde fælles Sag med Fabrikken Danmark og udelukkede Maskinsmedene. *AndNz.PE.III.267*. de udelukkede Arbejdere . . søger nu Beskæftigelse i Provinserne. *Samfundet. 293. 1900.2.sp.7. 1.3* (nu næppe br.) ikke medtage i opregning, samling, sammenhæng, fremstilling; overspringe; udelade; forbigaa. Hvi skal da vor Faders Navn udelukkes (1931: udslettes) af hans Slægt? *4Mos.27.4. *Vær viß paa, naar mand skal en Kronick derom skrive, | At aldrig Dette da vil udelukket blive. Holb.NP.B2r. enten man vil beholde Præpositionen og Artic. Relativus, eller man vil udelukke dem begge. Høysg.S.161. refl.: den, der siger saa**

(∴ Man fortæler), vil have det forstaaet om sig selv og andre tillige. Thi, naar han udelukker sig selv . . . bør det hede: De fortælle eller der fortæles. *smst. 259. 1.4) ikke tage hensyn til, udelade ved beregning ell. overvejelse; se bort fra; fraregne; undtage; nu navnlig (jf. bet. 1.5) m. h. t. mulighed; afvise. (adverbier) hvorfvæd man udelukker og nægter et, da man tilstaaer et andet, saasom: al-éneste, kün. Høysg. AG. 100. Mit Enten-Eller . . . betegner det Valg, hvorved man vælger Godt og Ondt eller udelukker dem. Kierk. II. 153. Jeg vil selvfølgelig ikke udelukke, at kendskab til Bjarkemåls Hjalte kan have medvirket til at gøre navnet yndet på Island. AOlvr. DH. I. 139. (jf. bet. 1.2; nu l. br.) i forb. m. fra: nogle vil udelukke dette (koncilium) fra de andre 6 store almindelige Concilii Æcumenicis. Borrebye. TF. 758. Det er . . . kun i et Mindretal af (paternitetssager) at Lægerne kan „udelukke“ en Mand fra at være Fader. Berl. Tid. 1930. Aft. 10. sp. 5. || i perf. part. i særlig anv. ingen udelukket (∴ alle uden undtagelse). JBaden. DaL. Udelukkende Ret (jf. bet. 3.1), Ret som man har for sig allene; alle andre udelukket. Leth. (1800). især i forb. som det er udelukket (at), som udr. for afvisning af mulighed: det er umuligt; det kan ikke ske; det maa lades ude af betragtning. det var slet ikke udelukket, at den omtalte Bladartikel skrev sig fra ham. Pont. LP. VII. 60. *Jeg beder Jer, Far. — Benaadning? Udelukket. KMunk. C. 75. Gennemførelsen af en saadan Tanke (maatte) paa Forhaand . . . betragtes som udelukket. VorStand. 1939. 218. sp. 1. Biologien og Juraen arbejder ikke med ensartede Begreber. Naar Biologien siger „udelukket“, betyder dette, at der hverken teoretisk eller praktisk er nogensomhelst Mulighed for, at et Forhold nogensinde kan indtræde, medens Ordets Betydning i almindelig Sprogbrug, og saaledes som Juristerne bruger Ordet, ikke er nær saa absolut. Ugeskr. f. Retsv. 1945. B. 71. 1.5) m. tings-subj.: bringe til ophør; ophæve; hindre, at noget sker ell. indtræffer; umuliggøre fremkomsten ell. tilstedeværelsen af noget; nu især: være uforenelig med. *din Aand er ey tilrede, | Og din Hielp er udelukt. Kingo. SS. III. 17. *Synernes Forladelse | Rosen (SalmHj. 512.1: Selvros) udelukker. Grundtv. SS. I. 685 (efter Rom. 3.27). Hos Kvinderne udelukker i Reglen stærk Sympati skarp Kritik. Brandes. III. 700. (jf. bet. 3.1; log.:) Et saadant Forhold mellem to Begreber kaldes et kontradiktorisk Forhold . . . det vil sige: ikke blot udelukke de to Begreber hinanden, men naar det enes Gyldighed er udelukket, maa det andet gælde. Høffd. Logik. 21. || i forb. 60 m. nægtelse, „elskværdig.“ — „Ærekie!“ — „Det ene udelukker ikke det andet.“ TBruun. (Skuesp. I. 1.7). en saadan Uforanderlighed udelukker jo ikke al Forandring. Kierk. IV.*

240. At de fleste Forbrydere ikke bliver straffet, udelukker ikke . . . at de fleste straffede er Forbrydere. Steincke. Tegnestifter. (1938). 117.

2) (ved sammenblanding m. udlukke; sj.) lukke ud; lade slippe ud; lade gaa ud. Efter Forstanderens Tilsigelse udelukker (sygepasseren daarekistelemmerne) i den uden for værende Gang, for at de kunne spadseres. Cit. 1826. (Ribe Amt. 1924. 145).

3) (vel til dels efter ty. ausschliessend, jf. ty. ausschliesslich samt eksklusiv) part. udelukkende brugt som adv. og adv., i anv. svarende til bet. 1.4-5 (i tilfælde, hvor ord som (alt) andet, (alle) andre kan tænkes underforstaaet som obj.). 3.1) (nu l. br. i alm. spr.) som adv.: som er forbeholdt ell. tilkommer en enkelt ell. enkelte med udelukkelse af alle andre; som forhindrer andre muligheder; som kun omfatter en særlig udvalgt; ene og alene. vAph. (1759). Udelukkende Hyldest (∴ til Seline alene). Bagges. IV. 109. Bøndernes . . . temmelig udelukkende Indflydelse paa Repræsentationens Sammensætning forhindres noget. Bornholms Tidende. 7. 1866. 2. sp. 1. den Skyldige maa have Tingen i sin udelukkende Varetægt. Goos. II. 350. udelukkende ret (rettighed. MO.). (jur.) eneret. JBaden. DaL. Navneretten maa opfattes som en Eneret, en udelukkende Ret for Familiens Medlemmer til at bære dennes Navn. Borum. Familieretten. I. (1936). 167. Forfatterretten, Kunstnerretten og andre „udelukkende Erhvervsrettigheder“ eller Enerettigheder. Henry Ussing. Erstatningsret. (1937). 41. || som kun, ene og alene er, hvad subst. betegner; ogs.: ensidig. Alle de kristelige Religioner lære Sjælens Udødelighed, og . . . tjene til at drage Mennesket fra den udelukkende Nydelsessyge. Gjengangeren. (1844). 361. Det vil da næppe undre Dem, Hr Professor! at jeg ikke kan underskrive Deres udelukkende Lovtale over den tyske Historieskrivning. Troels L. Om Kulturhistorie. (1894). 43. (i skødesløst spr.) i tilfælde, hvor ordet egl. hører til et flg. præp.-led som adverbial bestemmelse til det: I Anledning af H. C. Andersens 100aarige Fødselsdag er der lagt et særligt Fest-Program med udelukkende Kompositioner til den gamle Digtters Værker. Aarhus Amtstidende. 4. 1905. 3. sp. 1. en stærk og udelukkende Fodring med ren Lucerne eller Hvidkløver (hører) ikke . . . hjemme i rational Fodring. Bornholms Landbrug. 1931. 395. sp. 2. || (sj.) om sted: afstukket for andre, wedkommende; reserveret for jaa udvalgte; eksklusiv. Saa afsides, den (∴ en stad i helvede) ligger, og saa udelukkende, den end er, maa der dog vist gives Folk, som vide almindelig Besked derom. Rowel. Br. 552. jf.: (digtet) havde noget af hint udelukkende (Brandes. DD. 204: exclusive) Præg, som den personlige Henvendelse til en enkelt giver. Brandes. II. 38. 3.2) som adv.: med udelukkelse af alle

ell. alt andet; ene og alene; kun. (ofte foranstillet som en art præp.). JBaden.DaL. Det tilkommer udelukkende ham som Husets Beboer. VSO. man frigjør sig ikke altid, fordi man kan det, men udelukkende fordi man vil det. *Kofoed-Hansen.L.223.* jeg har levet i fortrykte Kaar, og véd, at de Mægtige og Rige ikke bør regjere udelukkende. *Schand.F.135.* Der var ikke mange Passagerer ombord, udelukkende Italianere. *EChristians.NT.59.*

Ude-lukkelse, en. *ft.* (l. br.) -r (*Gram. Breve.76. LTid.1738.145. MO.*). (jf. jsv. uelykkelse) vbs. til II. udelukke (ell. lukke ude), især i flg. anv.: 1) til II. udelukke 1.2: forhindring af adgang; især: forhindring af deltagelse; eksklusjon. Prindsen af Vales udelukkelse fra Thronen. *Hob.Anh.177.* Sveriges Udelukkelse af Handelen. *Slange.ChrIV.971.* en Dommers Udelukkelse eller Fritagelse formedelst Inhabilitet. *LovNr.90^{11/4}. 1916.§46.* || (l. br.) lockout. *Hørup.III.309.* I Formen begyndte saaledes denne Arbejdsstrid . . som en Udelukkelse; men i Virkeligheden var den en Strejke. *Samfundet.^{11/4} 1901.2.sp.2.* 2) (nu næppe br.) til II. udelukke 1.3: udeladelse; overspringelse. Udelukkelse af saa mange vigtige Ting, som er Synd og Haanhed at fortie i en Historie. *Gram.Breve.76.* Herforuden skal næppe ligen findes een eneste Elision eller Bogstavs Udelukkelse. *Clitau.PT.Fort.3. Rahb.LB.I.III.* 3) til II. udelukke 1.4: ikke-medtagelse; udelukkelse; især i forb. som med udelukkelse af, eksklusiv. *Ruge.FT.341. Leth.(1800).* e. br. 4) (log.) til II. udelukke 1.5. Ifølge Sætningen Nr. 3 (Contradictions-Principet) bliver Udelukkelsen nu paa det bestemteste udtrykt saaledes: Enhver Ting er enten mulig eller umulig. *Heib.Pros.I.221. hertil* Udelukkelsesprincip (se *Kierk.XV756*). † **-lukkelses-vis**, adv. til -lukkelse 3: med udelukkelse af alt andet; udelukkende. det (o: finere madlavning), som man saa ofte udelukkelsesvis kalder Huusholdning. *Rahb.Fort.II.413.* Han sætter . . Kilden for denne Død udelukkelsesvis i Hjertet, og hidleder de øvrige Organers Død blot fra den Mangel paa Blod, de derved lide. *PhysBibl.XX.377. JFBergs.G.235.*

Ude-maal, et. (l. br.) i langbold: bag-maal (mods. Hovedmaal 1.2). *Gymn.II.34.* **-mand**, en. (l. br.) i boldspil, lege: deltager, spiller, som er ude, har uleg. *Sal.²XXIV.155.* **uden**, adv. præp. og konj. [ʉð(ə)n, dagl. ʉð(ə)n] uden. *Hoysg.AG.24.* (æda. utan, utæn som adv., præp. og konj. (i bet. 7.1 og 8), sv. utan, no. uten (uta), oldn. utan, adv., præp. og konj. (i bet. 8), oeng. utan(e), ty. aussen (jf. daraussen), got. utana, adv.; egl. adv. m. bet. „udefra“; afl. af ud; jf. foruden samt kun || mods. inden)

A. som adv.

1) uden forb. m. præp. 1.1) som udtr. for, at

noget ikke omslutes af noget andet, men findes hinsides en grænse, et omraade ell. paa ydersiden; især: paa ell. ved den udvendige side af noget; udenpaa; udenfor; navnlig i forb. som inden og uden (ogs. overf.), se inden 1.1 samt II. krank 2. || (sj.) i anden anv. vi (bemærkede) en Brig, der . . havde sin Jolle uden (alm.: ude), ligesom han ogsaa havde Communication med Landet (Africa). *Cit.1836.(WJWulff.DaGuinea vardansk.(1917). 78).* 1.2) (glda. widhæ uden, kunne udenad; sml. oldn. utan bókar, bœkr (se nærmere *SNF.XXXI-XXXII.9.1ff.*); jf. foruden (8), udenad (1), udvendig 5 og inden 1.2; nu kun dial.) i forb. som læse uden, fremsige udenad. Feilb.

2) styret af præp. (jf. ogs. foruden); i forb. fra uden anv. som adv., (l. br.) udvendig fra; fra det ydre; udefra; navnlig i overf. anv., om hvad der ikke vedrører, staar i forbindelse med et lands, en nations indre forhold ell. (især) en persons indre, sjælelige liv. *Palm.IV.194* (se u. inden 2). *Hvert et Indtryk han fra Uden fik . . hans Hjerter haardt berørte. *sa.AdamH.I.196. VilhAnd.GD.130.* || (jf. af B.2.2) m. flg. af. Sproget blev . . fordærvet, hvilket . . maa tilskrives Tiden og Paavirkning fra uden af. *Hübertz.Aarh.I.VII.*

3) i faste forb. m. flg. præp. ell. adv. (jf. ogs. uden-ad, -fra). 3.1) uden for som præp. (og adv., se udenfor). 1. som udtr. for, at noget skilles fra et (afgrænset) omraade ved en afgrænsning (dør, mur, væg, skel, grænse) og befinder sig paa den udvendige side af denne; ofte som udtr. for udelukkelse. Fienden var uden for Volden. *Hob.Bars.I.I.* Strax uden for Vester-Port, paa venstre Haand (er) en Grund som bestemmes til Tommerhandlernes Brug. *EPont.Atlas.II.116.* *saa springer jeg uden for Mur og for Væg. *Skjoldb.US.I.I.* danske Ingeniørfirmaers Virke udenfor vort Lands Grænser. *A.T.V.1946/47.6.* uden for døren: Peder stod udenfor Døren. *Joh.18.16.* Da hendes Fader spurgte hende, hvor hun havde faaet (blomsterne), sagde hun, hun havde kjøbt dem udenfor (alm.: ved) Døren. *Tops.I.181.* (ikke) komme uden for en dør olgn., se I. Dør 3.3. sætte uden for døren olgn., egl.: vise (et barn) ud af et værelse (som straf); billedl., som udtr. for, at noget tilsidesættes, forsømmes. I et Hjørne af Tychos Forfatterskab, næsten sat uden for Døren, finder vi hans eneste Forsøg paa at fremstille et naturvidenskabeligt-filosofisk Emne paa Dansk. *OFriis.Litt.387.* uden for porten, se Port 1.1. vekselærer uden for snoren, se I. Snor 1.4. || i udtr., der betegner, at noget springer frem foran, ikke er i række med noget. et Træ, som Grænene ere afhugne paa, noget uden for Bullen. *Schousbølle.Sawo.44.* Udenfor Linien. VSO. jf.: Alle igjennem Øresund seilende Skibe (skal) stryge deres Seil . . Saluten

(skal) skee, imedens den nordligste Kirke i Helsingør gaaer ind . . bag Slottet (o: Kronborg) . . Stryngningen . . er skeet, førend Kirken kommer uden for Slottet igjen. *MR. 1756.161. sml. Feilb. 2. m. styrelse, som betegner en afgrænset plads, et begrænset omraade.* de førte ham ud og lode ham blive udenfor (*Chr. VI og 1931:* uden for) Staden. *IMos. 19.16.* den Hofflighed . . som dette Folk baade i og uden for Landet viser mod Fremmede. *JSneed. VIII. 237.* hun havde aldrig været uden for Fyhn. *HCAnd. BCÆ. I. 21.* en nerveus Tilbøjelighed til at helde det meste af Punshekskens Indhold udenfor Glasset. *PHans. KK. 133.* || (nu l. br.) om menneskets forhold til omverdenen, den ydre verden. En viis Mand . . er den . . som er uden Sorg . . anseende alle Hændelser som uden for sig. *Holb. MTKr. 537.* Synet kaldes den Evne, at fornemme Legemerne som ere uden for os selv, formedelst det Indtryk, disse, ved Hielp af Lyset, gjøre paa vore Øine. *AWHauch. (1799). 333.* Enhver Synd, som Mennesket gjør, er udenfor (*Chr. VI:* uden) Legemet; men hvo som bedriver Skierlevnet, synder mod sit eget Legeme. *ICor. 6.18. 3.* (jf. gruppe 1) som udtr. for, at noget ikke er underkastet begrænsning, at en virksomhed udføres, et forhold vedvarer ud over et vist maal ell. punkt; ogs. som udtr. for at være fri for noget. Dette er udenfor Sagen, o: kommer ikke Sagen ved. *Høysg. S. 301.* uden for Priisopgaven (var) indleveret Balders Død (o: værket var ikke indleveret som prisopgave). *NyerupRahb. VI. 346.* C. var udenfor al Fare. *Hauch. PF. II. 60.* Brunius (er) i sit Skrift om Bornholm ikkun meget sjældent . . gaaet udenfor den jævne, ædru Beskrivelse af Bygningsværkerne. *HJHolm. BK. I. sp. 2.* Det var uden for Reglerne. *Pol. 1945. 6. sp. 6.* uden for dagsordenen drøftede man forskellige mindre spørgsmaal | uden for censur, sammenligning, tvivl olgn., se Censur 3.2 osv. uden for lands lov og ret, se Land 4.3. uden for det sædvanlige (almindelige). *Bl&T. Cit. 1940. (Brandes. Br. III. xxxiv).* normale. *Pol. 1942. 13. sp. 4,* se sædvanlig 2. i forb. som uden for en vis grænse: (hundens) Angst var nu uden for alle Grændser. *Kielsen. A. 44.* uden for mulighedens grænse, se Mulighed 1.1. uden for høre-, række-, skud-, synsvidde, se Hørevidde osv. (falde) uden for rammen ell. rammerne, se III. Ramme 2.2. 4. (jf. gruppe 2) m. styrelse, der betegner et forestillet, afspærret omraade; især i udtr., der angiver mangel paa forbindelse med, ikkedeltagelse i noget. (ofte i udtr. som holde sig, staa, stille sig, være uden for noget). Hand var uden for den stempeling (o: sammensværgelse). *Moth. U43.* lad mig blive uden for den Ting. *Heib. Poet. VI. 256.* Jeg stod ganske udenfor den parvise eller flokkevise Fortrolighed, som mine Kammerater dyrkede.

KLars. AH. 25. Præsten (berettede) K. . . og sang en Altergangssalme . . A. . . sang med. J. var uden for det hele. *Elkjær. NT. 173.* staa uden for Partierne. *Bl&T. (nu næppe br.:)* Frostens, som var utrolig stærk, satte mig uden for den Stand (nu: ud af stand til) at gaae ud i alle hellig Dagene. *Klevenf. RJ. 115.* uden for gevær, nummer, tur, se Gevær 4.1 osv. || m. h. t. tid. („Don Juan“ gør Mozart) til en classisk Componist . . Ved Don Juan træder han ind i hiin Evighed, der ikke ligger udenfor Tiden men midt i denne, der ikke ved noget Forhæng skjules for Menneskenes Øine. *Kiærk. I. 35.* fra den Tid har jeg faa Erindringer om mine Forældre sammen uden for Maaltiderne. *AndNæ. DB. 19.* uden for Kontortid. *Ludv. 5.* (jf. gruppe 4; nu sj.) i forb. som blive, komme, være uden for sig selv, blive ell. være stærkt optaget ell. grebet af noget; blive ell. være ude af sig selv. Folket . . var af Glæde saa aldeles uden for sig selv, at de glemte at indskrenke Kongens Magt. *LTid. 1725. 630.* (han) kyste mig med saadan Heflighed, at jeg kom snart uden for mig selv derover. *Prahl. AH. I. 110.* han (begyndte) at blive som uden for sig selv, og bævede, og zittrede. *Rahb. Tilsk. I. 139.* C. driver for alle Tilfældigheder idag . . Han er udenfor sig selv. *PLevin. LN. 102.* bringe (*PAHeib. Sk. III. 106*) ell. sætte uden for sig selv: Deres Stemme . . henrykker mig og sætter mig uden for mig selv. *NKBred. Zem. 60. Biehl. DQ. II. 113. 6.* (jf. bet. 5) med udelukkelse, fradrag af; foruden (2); dels †; med undtagelse af; undtagen. naar hand (o: Kristus) siger, at alle ting ere ham underlagte, da er det aabenbare, at det er uden for ham (o: gud) (1819: ham undtagen), som haver underlagt ham alle ting. *ICor. 15. 27 (Chr. VI).* || dels som udtr. for, at der yderligere kommer noget til foruden det allerede nævnte ell. almindelige. Om Ranernes Brug til Skrift udenfor det monumentale. *PGThorsen. (bogtitel. 1877).* Forslag om, at der paa den aarlige Generalforsamling skulde vælges — udenfor de stedvalgte Repræsentanter — tre Medlemmer til at tiltræde Repræsentantskabet. *Sorø Amtstid. 1908. 3. sp. 1. 3.2* uden om (sjældnere, især anv. i egl. bet. uden omkring. *Cit. 1772. (Vider. IV. 55).* *KAabye. PT. 147*) som præp. (og adv., se udenom 2); dels om bevægelse langs den udvendige side af noget; navnlig om bevægelse, hvorved man undgaar at komme inden for et omraade, ell. hvorved man undgaar at støde paa, ramme nogen ell. noget; ogs. som udtr. for at ramme ved siden af noget. uden om byen. *Moth. U44.* *De store Torvegik han udenom. *PalM. Adam H. I. 191.* Jeg . . omfavnede den leddelese Oprører bagfra, udenom hans Arme. *Hjort. B. I. 92.* Da Redningsbaaden var naaet ind under den frelsende Ø styrede de den udenom et Næs. *JVJens. RF. 202.* (gærdespilleren) slog uden-

om en af (kasterens) Bolde. *Cricket. 1935. 71. sp. 1.* || *dels som udtr. for, at noget omgiver noget andet. en . . fordærvende Magt, hvis Kraft vi fornemme allevegne udenom os, men ogsaa i vort Indre. Mynst. Betr. I. 280.* Om Luftlaget udenom Dyret er atmosfærisk Luft eller kun forbrugt Respirationsluft, vides ikke. *WesenbL. Ins. 125. (nu l. br.) om klædningsstykke olgn.: uden paa et andet klædningsstykke; over. Han har en Vest uden om, eller over (men ikke udenfor) Trøjen. Høysg. S. 301. VSO. D&H. || i overf. anv., i udtr., der angiver, at man søger at undgaa ell. omgaa noget, ikke har forbindelse med noget. Arbejdsiverne opgav al videre Tanke om at sætte Virksomheder i Gang uden om Organisationen. AndNz. PE. III. 318. Højtidelige Personer . . levede i Grunden saa besynderligt udenom det virkelige Liv. SKoch. Digteren. (1907). 73. Landbrugsministeriet har ganske uden om Rigsdag og Finansudvalg indført en Omsætningsafgift. Pol. 1/4 1942. 5. sp. 2. der er ingen vej uden om det olgn., se Vej. især i forb. som gaa uden om noget. Grundtv. DV. IV. 149. ord der hører til sprogets mest daglige brød . . dem går de gængse ABC'er udenom i en lang bue. Jesp. MFon. 9. Det var ikke noget Spørgsmaal, man kunde gaa udenom. Aa Dons. MV. 192. gaa ell. luske uden om noget som katten om den varme grød, se Grød 1, luske 1.1. komme uden om noget, især i forb. m. nægtelse: ikke kunne undgaa; ikke kunne slippe for. selve Tingen kunde han ikke komme udenom. AndNz. PE. II. 202. Staben (∴ stabssergenten), han var ikke til at komme udenom, hans Øjne var . . paa En Dag og Nat. PLevin. RF. III. se ogs. komme sp. 1086⁴⁰. jf.: vi kommer ikke udenom (∴: maa indrømme), at lang Haar er absolut det smukkeste. Tidens Kvinder. 23/4 1929. 10. || (l. br.) uden for (3); ud over. I Skoletiden læste han ogsaa meget uden om Skolefagene. MKrist. (BiogrL. 2 VI. 161). Gennemsnitstyskeren i den amerikanske Zone fik mindst 250—300 Kalorier om Dagen udenom Rationeringen. Det tredje Standpunkt. 1947. 25. 3.3) uden over som præp. (og adv., se udenover); spec. (nu l. br.) i udtr. for, at et klædningsstykke tages over et andet. Høysg. S. 301 (se u. bet. 3.2). Hans Habit . . trak han uden over sin grønne Kiøle. Ribber. (Egeria. I. 2. (1805). 84). (en mand) med høie Støvleskafter udenover Benklæderne. Ing. EF. VI. 79. hun trækker (arbejdstøjet) paa uden over sit eget Tøj. BMikkels. PP. 97. Feilb. III. 952. 3.4) uden paa som præp. (og adv., se udenpaa), paa den udvendige side af; paa ydersiden af. slaae een . . inden og uden paa Laaret. Høysg. S. 135. Paa Strækningerne København H.—Østerport og Hellerup—Charlottenlund maa Personalet ikke bevæge sig uden paa Togene. DSB. Ordre. M. 147. jf.: 4 af (munkene) vare let lystige Personer, som man kunde*

see Dovenskabens uden paa Ribber. (Egeria. I. 2. (1805). 86). m. h. t. klædedragt olgn.: Gehængtet bæres udenpaa Frakken men indenfor Jakken. Scheller. MarO. Skaftestøvler udenpaa Benklæderne. Politie. 14/1 1922. 3. ofte om udskrift paa brev olgn.: Holb. DH. III. 100. Flaskebrevet . . Uden paa Flasken (staar osv.). Bagges. II. 245. Rosman. Hans Datter. (overs. 1933). 90. 3.5) uden til som præp., (dial.) uden for. De stod her i gamle Dage med Hatten i Haanden, gjorde Gaardmændene, her udentil Butiksdøren. JakKnu. R. 9. Feilb. III. 952. || som adv., se udentil.

B. som udrebords-, -bys, -lands osv. og adverbelle forb. som uden des (u. bet. 5.2) ell. forb. (hvor der foreligger gl. gen. flt.) som uden borde (inden eller uden Skibs Børde. Cit. 1798. (HistMKbh. 2R. I. 139)), uden døre (se u. bet. 4.1), uden gaarde (Mar. 4246), uden huse (se Hus 3).

4) (uden for enkelte faste forb. (m. overgang til bet. 6) nu især bibl., højtid. ell. arkais.) egl. m. h. t. sted: uden for. 4.1) m. styrelse, der betegner afspærring (især ved subst. som Dør, Port, Vold). Der blev mange slagne baade inden og uden Voldene. Høysg. S. 299. Vi spadseerte sammen uden Vesterport for at see den der opreiste Friheds-Støtte. HHans. PD. 87. || m. Dør som styrelse: Moth. U43. hvi staae i Qvinder her paa Gade uden Døren? PVJac. Trold. 21. A maa ett komme uden en Dør. Aakj. PA. 100. Ujf. uden døre: Høysg. AG. 155. Der kunde slet ikke være Tale om Haven eller noget Andet uden Døre. JPJac. II. 167. Feilb. III. 951. uden porten, se Port 1.1. uden vejen, se Vej. 4.2) m. styrelse, der betegner en afgrænset plads, et aflukket rum: uden for (2). (ofte i forb. som uden byen, herredet, landet, riget, jf. uden-bys, -herreds, -lands, -rigs). Fanger mand Saar i Horeseng . . da ligger hand paa sine egne Gierninger . . Men dræbis hand uden Horeseng . . da gaais derom, som om andet Drab. DL. 6—12—5. jeg troer, vi ere de eeneste, som ere kloge baade uden og inden Staden. Holb. UL. II. 9. *(de) som | Vil uden Landet drage. Falst. 48. *Der var Begravelse her uden Byen | Paa Kirkegaarden. Oehl. I. 85. det fastsloges, at de (∴: riddere og væbnere) ikke var pligtige til at tjene uden Riget. Danm. Rig. Hist. II. 244. || uden huset olgn. *Denne Svend skal holde Vagt | Uden Huset, kige Stierner paa den kølige Altan. Oehl. I. 164. ofte som modsætn. til hjemme, i huset: Min beste Profit bestaar derudi, at jeg skiencker for Folk, som kommer i mit Huus. Jeg selger vel en hob Øll uden Huset, men baader icke saa meget derved. Holb. GW. III. 3. uden Huset søgte (hun) at undflye . . de Bekymringer, der hjemme vare hendes eneste Selskab. Rahb. Fort. I. A15. (kongen) lod ham opfostre uden Huset. Grundtv. PS. I. 513. uden huse, se

Hus 3. ligge uden kirken, se Kirke 2.2. || † om menneskers forhold til den ydre verden. 1Cor.6.18 (Chr.VI; se u. bet. 3.1). 4.3) om en virksomheds ell. et forholds begrænsning: uden for (3). *denne Dag og Nat | Mig forekomme som et Eventyr, | Der ligger uden Mulighedens Grændser. *Oehl.XV.16.* uden indskrænkning, maade, maal, se Indskrænkning 1.2 osv. || i udr. m. overgang til bet. 6. uden fare, se I. Fare. 10 uden sammenligning, se Sammenligning 3. uden tvivl, se Tvivl 4.4. 4.4) d. s. s. uden for 4 (se u. bet. 3.1). Andet Forord, til Læserne uden Lauget. *F.Guldb.S.8.* uden ægteskab, uden ægtestand, se Ægteskab, Ægtestand. || i forb. m. overgang til bet. 6. være uden kontakt med, se Kontakt 1.5. være uden redning, se I. Redning. komme, sætte uden stand, se Stand 4.4. || † m. h. t. 20 *hd. (kongen)* gaf hannem (o: hamborgernes udsending) at forstaae, det (o: at) slige nye Forslage og Paastand vare nu uden Tiden. *Slange.Chri.V.1379.*

5) (jf. uden for 6 u. bet. 3.1) med udelukkelse af; med fradrag af; foruden (2). 5.1) (nu navnlig dagl. ell. i folkeligt spr. og især i forb. ikke uden, se ndf.) indskrænkende en angivelse, navnlig en absolut (størrelses-) angivelse (al ell. (se ndf.) ingen, intet): med undtagelse af; naar bortses fra; undtagen. 30 hvo som skiller sig fra sin Hustru, uden for Hoers Sag, gjør, at hun bedriver Hoer. *Math.5.32.* Vindene — Bølgerne — alting er roeligt, uden mit Hjerte. *PAHeib.Sk.I.307.* Alle gaae uden Storveziren. *Oehl.I.152.* Hvem skulde jeg her først møde, uden Annette? *Blich.(1920).X.175.* foran pron., der viser kasus: Da Bluhme og (Hersleb) holdt tysk og dansk Ligtale over Christian den Sjette, gråd ingen uden Bluhme, da Bluhme prædikede, men da Hersleb prædikede, gråd alle uden ham. *Vilh.And.Lit.II.260.* (jf. bet. 7; l. br. i rigsspr.) i forb. uden det, at, indledende en bisætn.: bortset fra, at. *KomGrønneq. I.265.* hvad Fordeel er der da for dem, som eie det, uden det (Chr.VI: uden; 1931: ud over), at deres Øine see derpaa? *Præd. 5.10.* han er Parcellist og ejer sit eget Sted og sidder rigtig godt i det uden det, at han jo nu er bleven syg. *Pont.SM.110.* 50 || efter foreg. ingen (ikke nogen) ell. intet (ikke noget). (ofte, især i forb. som ingen uden mig (dig, ham osv.) vanskeligt at skelne fra bet. 9.1, jf. *Mikkels.Ordf.239 ff.*). Skue-Brodene . . hvoraf det dog ikke er Nogen tilladt (Chr.VI: ingen er tilladt) at æde, uden Præsterne alene. *Luc.6.4.* Herrens heele Legeme er intet uden Fyr og Flamme. *Holb.Tyb.II.2.* Ingen uden en Af-sindig tragter efter Umuligheder. *Engelst.Nat. 60 265.* de saae intet uden Død eller Slaveri for Øine. *Molb.DH.I.175.* Meubler var der . . ingen af, uden en stor, bred Kasse, han brugte til Seng. *HCAnd.SS.II.8.* Om ham,

over ham, ingen Lyd uden Insekternes evige Summen. *Jørg.LT.3.* jf.: Replikken fremkaldet slet ingen Virkning uden comisk. *Kierk.I.92.* talem.: der er ingen tilsammen viet, uden munken og hans kappe, se I. Munk 1. foran pron., der viser kasus: Jeg har ingen ven uden ham. *Moth.U43.* Ingen kan gøre det uden mig (alm.: jeg). *Mikkels.Ordf.239.* || (jf. kun) efter foreg. ikke (ell. ej); ofte sammenrykket: ikke uden. *Jeg har otte Ulivssaar, | de er baade dybe og onde; | havde jeg ikke uden eet af dem, | jeg kunde ikke leve en Stunde. *DFU.nr.2. 17.* han lever af Roer og Jord-Æble, spiser ikke Kiød uden to gange om Ugen. *JSneed.I.49.* Det vilde Menneske (finder) alt hvad det bruger, fordi det ei behøver uden lidet. *Kraft.VF.41.* man kunde kiøre i slede den 13de, dog ikke uden til Nød. *Farum.Er.71.* ikke en Lyd, uden Aarens Pladsken i Vandet, hortes. *HCAnd.SS.II. 290.* et Navn . . som ikke kunde nævnes uden i den højtidelige Stil. *Bergstedt.A.210. Feilb. FrGrundtv.LK.226.* anv. overflødig (pleonastisk): det (kan) i det høieste ikke have været uden en Dragdukke. *Wess.LbF. 83.* (jf. kun 1 slutn. samt bet. 6.3 og 7) bestemmende inf. ell. bisætn. Vi ere . . Kongens Undersaatere, ikke uden saalænge han kand beskytte os. *Holb.DH.III.189.* gjør ikke uden, hvad jeg raader. *Horreb.II.247.* Han . . brød sig ei om Comedie eller om at kjøre i Skoven, uden alene for at vise sine nye Klæder. *HCAnd.(1919).I.142.* De tænker ikke uden paa at hugge sig et Embede med stor Gage. *CEw.F.47.* || efter andre ord m. nægtende ell. indskrænkende bet. I veed jo (jf. jo 10.1) uden (1742: ikke uden) af hans egne Ord, at han er Baron. *Holb.HAmb.II.5.* den høye mayestetiske Glantz, som gjør dem (o: fyrstelige personer) saa . . skinnende, og forbyder de sig Nærmende at see uden med nedbøiede og rædselsfulde Ansigter. *Klevenf.RJ.91.* Vi havde sjælden uden vore Slægtninge. Endog de kom kun sammen visse Tider om Aaret. *OGuldb.(Hist.MKbh.I.32).* navnlig efter aldrig: Hand besøger aldrig gode Venner eller Slægtninge uden paa de Tider, naar hand veed at de har Gæster. *Holb.Vgs.II.3.* foran pron., der viser kasus: jeg har aldrig elsket uden dig. *Gyld.(1849).IX.238.* 5.2) som udr. for, at noget ikke medregnes; ud over; ikke medregnet; dels (i folkeligt spr.): foruden (2.2). vi var 6 i vognen uden chaufføren; || dels i forb. uden des, (jf. desuden; nu næppe br.) ud over det (nævnte); foruden dette; ydermere; ogs.: paa forhaand; i og for sig. *Slange.Chri.V.954.* Ved ethvert Hof gives udendes nok af . . nedrige Sjele. *Tullin.III. 364.* *Brudgommen for sin Brud tre Tommer forud har, | Det endda Lykke er, han ikke mindre var | Thi Konen uden des vil gjerne Høyden tage. *Prahl.ST.III.39.*

6) som udr. for, at noget ell. nogen ikke er

til stede, ikke forefindes, at der er mangel paa noget, at man ikke har noget.

6.1) *m. styrelse, som betegner ting ell. forhold (ofte i forb. som staa (se II. staa 4.4), være uden noget); som udtr. for, at noget ikke er forsynet, udrustet med noget; ofte: manglende noget, som ellers forefindes (og som derfor savnes); ogs. (jf. ndf. l.48) som udtr. for, at noget udføres uden de sædvanlige redskaber, ikke gøres med de sædvanlige hjælpemidler.* om det var paa sin Parisk at gaa lyse Dagen paa Gaden uden Buxer . . saa gjorde hand det og. *Holb. Jean. II. 3.* Koge uden Ild. *Høysg. S. 299.* *du maae | Som Brudgom da i Dag, om uden Strømper staae. *Wess. 18.* *Uden Vaaben og Skiold er fremmed Mand, | Hvad Biørn er uden Klo, og hvad Ulv er uden Tand. *Oehl. XXX. 111.* Disse store Kloder, som have . . Maaner, der ikke sees af os uden Kikkertør. *Ørst. III. 6.* 20 Mon han nogensinde har set en ung Pige uden noget paa? *LBruun. SF. 31.* Herreuldrøjer . . dels med lange Ærmer og dels uden Ærmer. *Politi E. Kosterbl. 18/1. 1924. 2. sp. 1.* uden hoved og hale, se I. Hale 6. *talem.:* ingen rose(r) uden torne, se I. Rose 1.4. i *opremsninger, (vrøble)remser olgn.:* *En Syenaal uden Øie . . | en Daase uden Laag. *Wess. 43.* en bladløs kniv uden skaft | se ogs. *Arlaud. 328f. samt u. Skaft sp. 158^{11E}* || i *udtr. for* 30 *mangel ell. savn; ofte i udtr. for mangel paa visse egenskaber (evner, følelser).* Legemet er dødt uden Aand. *Jac. 2.26.* mine Dage vare uden Fred, mine Nætter uden Hvile. *Rahb. Fort. I. 437.* *Lys uden Varme | Er Helvedes Kval. *Grundtv. NM. 21.* Jeg er ganske uden Efterretninger fra dem. *Brøchner. (Brandes. Br. I. 145).* De uden Fædreland. *Bang. (bog-titel. 1906).* jeg har nu i over to Uger været uden Tændstikker. *ASTrom. O. 214.* en pige uden midler | *jf. bet. 6.2:* Dette Rige var nu uden Konge og uden Forsvar. *Molb. DH. I. 374.* i *faste forb. (hvorum som regel henvises til vedk. subst.):* uden betydning, uden interesse, (en konge) uden land, uden penge, uden smag, uden værd(i); uden lige, mage, sidesykke, tal, udtagelse; uden grundsætninger, karakter, samvittighed. || i *udtr. for manglende virksomhed ell. deltagelse; ogs. i udtr. for, at visse forhold ikke indtræder, at visse betingelser ikke opfyldes.* de Viindrøer, som voxe uden dit Arbejde (1931 *afvig.*). *3Mos. 25.5.* Dersom . . Herren er ingen Liebhaber af Omsvøb, saa kand han holde Bryllup uden disse foregaaende hocus pocus. *Holb. Masc. II. 4.* Forrætte sine Sager uden Orden. *Høysg. S. 300.* Uden Guds Bistand er al Konst og al Møye forgjæves. *smst. 27.* *Den brusende Bølge sprang ud fra grønne Høj; | Med Eet saa blev det stille, 60 den flød uden Stoi. *Heib. Poet. III. 364.* Uden Vederlag maa man ikke give sin Kiæreste Noget. *Thiele. III. 74.* i *hypotetisk sætn.:* en Feber . . som uden Kulsvierens Pleje ufej-

barligen havde lagt ham i Graven. *Blich. (1920). VIII. 136.* Uden denne Indfædtning vilde Karteuden . . blive stikkende i (*maskinerne*). *Manufact. (1872). 136.* i *faste forb. (hvorum som regel henvises til vedk. subst.):* uden aarsag, uden betænkning, uden blinken, uden ende, uden forbehold, uden forbindende, uden frase, uden grund, uden hensyn (til), uden kny, uden lov (og dom), uden naade (og barmhjertighed), uden ophold, uden ophør, uden svar (og rest), uden ens samtykke, uden sværds slag, uden til-ladelse osv. uden videre omstændigheder, uden videre proces *olgn., se Omstændighed 4.2, Proces 3.3. ogs. (ellipt.):* uden videre, se vid. || *styrende en betegnelse for en pligt, ubehagelighed olgn.:* med frihed for; fri for. *Aldrig er jeg uden Vaade. *Kingo. SS. III. 188.* *Tænk, naar engang jeg uden Synd skal leve. *Salm. Hj. 650. 5.* *Vor Død er uden Brod. *Grundtv. SS. IV. 406.* (*saa*) forlod hun . . Jordan, som det syntes, uden Kamp og Smerte. *Gyld. TT. 239.* Hendes Stemme var uden Angst. *Knud. And. HH. 133.* i *faste forb. (hvorum som regel henvises til vedk. subst.):* uden ansvar (*Stampe. I. 27.* Henstilling af Cykler forbudt. Fjernes uden Ansvar. *Politi E. Kosterbl. 2/4. 1925. 3. sp. 1.*) uden besvær, uden lyde, uden mæje, uden pletter, uden skyld, uden tvang. || *forstærket ved foreg. adv. (som* aldeles, ganske, helt, rent, *jf. VSO. D&H.) ell. ved flg. adj. ell. pron. som al (jf. II. al 2.1 slutn.), en, nogen, mindste, ringeste.* hand erbyder sig at tage hende (o: *min datter*) uden nogen Medgift. *Kom. Grønneg. I. 67.* uden mindste Kamp, og altsaa uden mindste Seier, ingen Frihed. *Bagges. L. I. 234.* Derfor er Armeen bleven, som den er — uden al Disciplin. *Schand. AE. 200.* jeg gik uden et Ord mere. *Aase. Hans. DG. 172.* uden al fortjeneste, opdragelse, se Fortjeneste 3.1, Opdragelse 2.2. || (*jf. bet. 5.1*) i *forb. m. nægtelse; dels som udtr. for en absolut betingelse: kun med; kun under visse omstændigheder.* Præsten maa ikke uden sit Kalds Fortabelse aabenbare hvad nogen for hannem i lønlig Skriftemaal bekient haver. *DL. 2—5—20.* Hun kan ikke leve uden Snus-tobak, og han ey heller uden Brendevind. *Høysg. S. 300.* *uden Hjælp jeg arme Mand | Min Nødtørst ei forrette kan. *PalM. TreD. 302.* uden mad og drikke duer helten ikke, se I. Drikke. *dels som (litotisk) udtr. for en vis, ret høj grad: med nogen.* *(han) er en Mand | Ei uden Tapperhed, men uden Ære. *Oehl. XII. 37.* Forbindelsen (*var*) hverken uden Glands eller uden Gavn for Danmark. *Molb. DH. II. 457.* Ikke uden Hjertebanken fulgte han efter hende. *Aa. Hermann. PH. 21.* || *efterstillet ell. (især dagl.) uden styrelse.* *være Livet uden, | Det er langt værre dog, end være sort paa Huden. *Oehl. XIII. 193.* Ingen taler mig noget til uden Ulrik Frederik, det jeg helst var uden (o:

fri for). *JPJac.*(1924).*I.31.* Alle gik ud paa Vejen. Een med Hue paa, en anden uden. *KaiHob.**FC.IV.141.* Er den (o: *maden*) ikke færdig? . . Saa kan jeg gaa uden. *TomKrist.* *SE.7.* Det kan være, bedre Folk endnu har lidt Mel, der er godt gemt. Andre maa klare sig uden. *MartinAHans.A.43. jf. bet. 6.3:* man behøver heller ikke at være rigtig gift for at være gift. Det kan gaa udmærket uden. *KMunk.ÖS.124. || (dagl., især spøg.) m. foreg.* (pleonastisk) med. en lille Mand med uden Hat. *MLorentzen.AL.20. jf. ovf. sp. 352⁹⁰:* et stykke med leverpostej og et med uden |

6.2) *m. styrelse, som betegner person.* Jether døde uden Børn (1931: barnløs). *IKrøn.2.32.* døde uden Arvinger. *MO. || navnlig: ikke fulgt, ledsaget ell. hjulpet af nogen; ikke med følge ell. bistand af.* Arius mødte for Lande-Mode uden Procurator. *Hob.GW. I.3.* Hun faaer Børn uden Mand. *Høysg.S.300.* 20 Jeg er ene i Verden, uden Paarørende, uden Venner. *Heib.TR.nr.34.2.* Hvad er et Hjem uden Fader? (o: *formanende inskription paa broderede stykker, platter olgn., se* Vogel-Jørg. *BO.255.* uden paahæng, se Paahæng 2.2. *talem.:* gøre regning uden vært, se Regning 5.3. (jf. *ndf. l.36*) *m. pron.* som mig, dig som *styrelse (undertiden m. overgang til bet. 9.1):* *Uden dig er alting ode . . | Alting uden dig er Trang . . | Ach! hvad er dog her i Live | Andet, uden dig, end Nød. *Brors.70.* *Men da de Ingen fandt der, | Saa red de uden ham. *Winth.HF.185. || i forb. m. nægtelse. (man maa) erindre . . at Kongen med Folket formaaer Meget og uden det Intet. Monrad.FPB.Nr.1.15. (jf. ovf. l.27) m. pron.* som mig, dig som *styrelse (undertiden m. overgang til bet. 9.1):* uden mig kunne I slet intet gjøre. *Joh.15.5.* *Jeg gaaer ikke uden dig. *Boye.PS.II.84.* Ingen kan gøre det uden mig (= uden min hjælp). *Mikkels.Ordf.* 40 239.

6.3) *m. inf. som styrelse.* Brød er en uskyldig Spise, som styreker Legemet uden at føde Sygdommen. *Hob.Bars.III.6.* de agte sig selv uden at foragte andre. *JSneed.VIII. 237.* den store Mængde, som pleier at sandse uden at tænke, dømme uden at prøve. *HN Claus.React.6.* Uden at sige et eneste Ord, forlod han Selskabet. *MO.¹* *Han kan . . | 50 gaa paa Hænder uden at dejse. *IngvBond. (Myrebogen.Nr.1.(1908).103.) i faste forb. (hvorom som regel henvises til vedk. verbum):* uden at betænke sig (*Mikkels.Ordf.130*), blinke, forhaste sig, kny, nyse, regne, rose (sig selv), tale om, vække opsigt (se Opsigt 2.3.) *m. indskudt bestemmelse (adv., præp.-led) ml. uden og infinitiven:* Han forstod at . . hylde og nævne Fortienester, uden hverken at fremhæve, eller at tilsløre Manglerne. 60 *Molb.NTidsskr.IV.479.* Resterne af det gammelrnordiske Bøjningssystem bliver sjældnere og sjældnere uden dog at forsvinde helt. *Dahlerup.SprH.36.* Han gik bort uden så

meget som at sige farvel (o: *uden endog blot at sige farvel*). *Mikkels.Ordf.142.* *m. urigtig tilknytning til et andet led end subj. (jf. Falk.T.Synt.205. Mikkels.Ordf.756f.):* De tvende Principia, som han meener at kunde være antagelige, uden at gjøre Skaar udi Guds Eenevolds-Magt. *Hob.Ep.III.193.* Forudsætning af et Subject, som ikke eksisterer (*maa regnes for en sprogfjæl*). F. Ex.: „De Mennesker, som Himlen borttog fra Jorden, uden at føle (o: uden at de følte) Dødens Ængstelser“; men her bliver Meningen: uden at Himlen følte etc. *Heib.Pros.VIII. 416.* Uden egentlig at have skæmmet sig, mærkede man dog i hendes Ansigt Sporene af den store Sorg. *Drachm.PV156. || i forb. m. nægtelse (undertiden m. overgang til bet. 5.1).* Man kan ikke leve uden at tænke. *Tullin.II.166.* Man bør ikke dømme herom, uden nøie at undersøge alle Omstændigheder. *MO.¹* Takt — tal ikke derom, De, som ikke kan sidde ved et Tebord uden ved Deres uforsynlige Bevægelser at vælte alle Kopperne paa Gulvet. *Birkedal.O.I.198. jf. ovf. l.2:* Det kan ikke skee, uden først at søge om Tilladelse. *MO.¹* Uden at vove fattes der ingen Beslutning. *Kierk.VI.III.*

C. som konj.

7) *uden alene ell. i forb. m. anden konj., især (navnlig i bet. 7.2; jf. ERehling.Skriftlig Form.(1948).55) at, brugt som indleder af bisætn. 7.1) svarende til bet. 5: bortset fra; undtagen || indledende nægtende betingelsesbisætn.: hvis ikke; medmindre.* jeg dør, uden jeg faaer Hevn, førend Soelen gaar ned. *Hob.Tyb.IV.10.* i *ordspr.* som hittet er halvt stjaalet, uden det er lovligt oplyst (se u. hitte 2.). *især efter nægtende (ell. spørgende) oversætn.:* Værge maa ej Børnepenge føre af det Herret, Birk, eller Bye, som Arven er falden udj, uden hand agtis af Øvrigheden fuldkommen vederhæftig. *DL.3—17— 25.* hvorledes skulle de høre, uden der er Nogen, som prædiker? *Rom.10.14.* Det er vel ikke nok at kiende Sandhed, uden man elsker og følger den tillige. *Eilsch.PhilBrev. 331.* Kjærestefolk . . ere aldrig fornoiede, uden de ere alene. *Heib.Poet.VI.363.* Gaden (*gik*) Folk sjældent . . igennem, uden de skulde ud paa Kirkegaarden. *Søiberg.KK.I. 123. (sj.) i forb. m. overflodig nægtelse:* det kand jeg sige, at faar hand hende, saa faar hand sexten Lykker og U-lykker om Dagen; Ikke uden hand er saa lærd, at hand kand mane nogle af de onde Siæle ud. *Hob.Vgs. (1731).I.6.* Erfaringen skal have lært, at Rugen ikke vil trives paa Bornholm, uden at den ligger i Lø af Meget. *Rawert&Garlieb.Bornholm.(1819).237.* Det var mærkeligt at se den store . . Mand liggende paa den korte Divan, der ikke var lang nok til hans Krop, uden at en Stol blev sat til. *LeckFischer.A.142.* han er saa dum, at han ikke kan skrive et brev, uden (at) jeg

hjælper ham | uden naar *indledende tids-*
bisætn.: Jeg drikker . . ikke Brændeviin, uden
naar jeg har ont i Maven. *Hob. Er. I. 4.* Saa-
ledes bærer man sig . . ikke ad, uden naar
man har alvorlige . . Hensigter. *Hrz. KV. 164.*
JVJens. (Pol. 19/1941. 10. sp. 5). uden saa er
(var), se VI. saa 1.1. uden som at, se som
8.s. || *indledende indskrænkende betingelses-*
bisætn.: *bortset fra*; med den *indskrænkning*,
at. mange af hans Undersaatter, der til-
samen vare nøgne, uden at der hængde
Abehude eller Skiul af Palmeløv ned fra
deres Lænder. *Reiser. I. 30.* især efter *næg-*
tende (ell. spørgende) over-sætn.: „Hvad feil-
ler Dem?“ . . „Intet; intet! . . uden De
rører mig usigelig.“ *Kruse. Esthet. II. 167.* jeg
kunde ikke uden jeg maatte lade dem see
det. *HCAnd. Breve. I. 20.* dette: „han opfoer“,
hvad er det, uden at han og først nedfoer
til Jordens lave Egne. *Ephes. 4. 9.* Jeg for-
langer intet af ham, uden at hand vil have
Indseende med Folkene. *Hob. Kandst. I. 5.*
Hvorfra denne Brusen, uden fordi det koger
i Dybet. *Kierk. VI. 458.* *en Pige, | der er
mig uvedkommende, uden for saa vidt
som jeg elsker hende. *JVJens. Di. 55.* || *ind-*
ledende en sætn., der angiver, at noget altid
finder sted under de i foreg. sætn. (negativt
udtrykte) forhold: der gik ikke et Aar, uden
der indtraf Ulykker derude. *Søiberg. KK. I. 94.*
Der var ikke den Handelsgren, uden at dette
Handelshus til Tider kastede sig over den.
Pol. 19/1942. 7. sp. 1. 7. 2) svarende til bet. 6,
angivende, at en ventet ell. normal følge ikke
indtræder, at en normalt ledsagende omstæn-
dighed ikke findes. hele Byen sagde, han var
forelsket, uden den dog var i Stand til
at oplyde Gienstanden for hans . . Kierlig-
hed. *Kruse. (ForSandhed. VI. 112).* Uden han
vidste det, foldede han Hænderne. *ErlKris. 40*
BT. 73. (hun havde) pyntet et Juletræ, uden
han vidste det. *AbDam. B. 149.* en kand
meget vel være rød i Ansigtet, uden at
mand drikker. *Hob. Bars. II. 4.* en lille . .
Mand (som) nogle Gange havde bukket
ydmygt for Dronningen, uden at hun havde
bemærket ham. *Ing. VS. II. 47.* flere Dage gik
hen uden at man sporede til noget Mistæn-
keligt. *Hrz. JJ. III. 77.* (den kagstrøgne)
joges af By, uden at man . . undede den
mishandlede Frist til at faa Saaret lægt.
HMatthiess. DK. 78. uden at en finger rører
sig, se III. røre 7.2. || *efter foreg. nægtende*
sætn., angivende at det i sætn. m. uden angivne
altid finder sted, hvis det i den overordnede
sætn. angivne sker, foreligger. mig, hvilken
hand aldrig nevner, uden hand kalder mig:
Din liederlige gemeene Slyngel. *Hob. Kandst.*
I. 2. nu kand man ikke gaa 3 Skrit uden
man skal have en Dagdriver bag i Hælene.
60 *sa. Masc. I. 4.* i forb. uden at . . jo ell. (nu
sjældnere) uden . . jo. Jeg taler aldrig med
Bønder, uden jeg jo lærer noget af dem.
Hob. Ep. I. 159. Der er . . ingen Uret, uden at

den jo skal komme for Lyset. *Mynst. Betr. I.*
396. Den lille Mand vilde ikke have . . talt
for eller talt med saa mange forskellige Per-
soner, udenet jo Tidens fælles Brist under-
tiden spejledt sig i hans Tale. *Drachm. LK. 29.*

8) (*æda. utan (se AphS. XVI. 125)*) som *side-*
ordnende konj.; *vist kun (nu især dial., jf.:*
„undertiden i daglig tale.“ Mikkels. Ord. 478)
efter nægtelse, som udtr. for et modsætnings-
forhold: men (V. 2-3). Adelen lader deris Fruer
ey saa gaa, uden i Respect til Hendis Edle
Forældre beholder hende. *Pflug. DP. 588.* naar
der tales om Byer paa Bøygden hertilands,
forstaaes derved ikke slige Bønderbyer, som
i Danmark haves i saa svar Mængde, uden
kuns visse Gaarde der ligge hver for sig
adsprede. *PNSkovgaard. B. 239.* Bogen har
egentlig ingen Fortale uden et temmelig ud-
førligt Indholdsregister. *Rask. I. 289.* Grethe
svarede . . intet, uden hun blot strøg sig
med Bagen af den lille . . Haand under
sin sorte Næsestump. *Pont. L. 96.* Man kendte
ham jo ikke saadan, uden tænkte, at han
nok var frygtelig rig. *KMich. PG. 96. Esp. 368.*
UjF.

9) i *sammenligningsled (uden gentaget ver-*
bum). 9.1) (til bet. 5 og ofte vanskeligt at skelne
herfra og fra bet. 6.2; navnlig i mere korrekt
spr.) i spørgende ell. (især) nægtende sætn.,
tilknyttende et ligestillet sammenligningsled:
bortset fra; naar undtages; undtagen. Her-
ren han er Gud, Ingen uden han alene (1931:
Herren og ingen anden er Gud). *5Mos. 4. 35.*
ingen maa kiøre paa Konge-Veiene, uden
de, som forundes Nøgler til Veiene. *Forbud*
1718. hvem er her vel i Byen der kunde
gjøre saadant noget uden jeg? Jeg er jo den
fornemmeste Mand her. *PAHeib. Sk. III. 348.*
Ingen har kjendt hende uden vi. *Hauch. VI.*
442. Det er mit Rum, og ingen kommer dér
uden Anders Andersen (o: den talende) og
jeg selv. *Drachm. STL. 93.* der er ingen Gud
uden jeg (*Chr. VI:* uden mig er ingen Gud;
1931: uden mig er der ingen Gud). *Es. 45. 5.*
Hvem uden vi mindes vel nu denne gamle
Hædersmand. *Reumert. LT. I. 71.* uden som,
se som 2.3. 9.2) (om oprindelse og brug jf.
DF. XIV. 79; dial.) efter komp. ell. (i næg-
tende sætn.) anden, tilknyttende det under-
ordnede af to ulige sammenligningsled: enå
(II) en Dagdriver . . der aldrig har gidt
bestilt andet uden slaa Plader. *Bergstedt. A.*
201. Esp. 368. UjF.

uden-, i ssg. (ssgr. m. adv. som 2. led
skrives ofte i to ord; om den nuværende offi-
cielle skrivebrug (som adv. i eet ord, som
præp. i to) se *Glahder. Retskr. §35*). 1) til uden
A (bet. 1); dels i ssg. m. adv., se uden-ad-
for (2), -fra || dels (i sjældnere, undertiden
efter ty. aussen-dannede, ssg.) i ssg. m.
subst., hvor uden- nærmer sig adjektivisk anv.,
se fx. Uden-gaard, -gerning, -land, -luft,
-varme, -verden, -værk. 2) til uden B (bet. 4);
2. led er oftest et subst. i gen. ent., se uden-

bords, -bys osv. || om forb. som uden borde, døse se uden 4. **-ad**, adv. [1] (ænyd. udenad(t) i bet. 1, no. utenat; jf. ad Å 4 samt udentil og indenad) 1) (jf. uden 1.2 samt kunne noget foruden (u. foruden 8) og udvendig 5) som udtr. for, at man (efter at have indprentet sig noget læst grundigt) kan huske det og kan gengive det efter hukommelsen uden at se i teksten; i videre anv. dels som udtr. for, at man har lært noget mekanisk, uden at fæste sig videre ved indholdet, dels som udtr. for, at man kender noget ud og ind, at noget ikke har nyhedens interesse for en. (ofte i forb. som kunne, lære ell. (nu sj.) vide noget udenad, (han lærte) at læse (det latinske vielsesritual) færdig, til hand det kunde meest uden ad. *J.Juel.299.* hvor han kan staae og præke, man skulde snart tænke, at han havde lært det uden ad, eller at han stod og læste det op af en Bog. *Lodde.(Skuesp. IV271).* Den Ene kunde udenad hele det latinske Lexicon og Byens Avis for tre Aar, og det baade forfra og bagfra. *HAnd.(1919). III.130.* Naar et Menneske veed Alt, men veed det udenad. *Kierk.VII.224.* Han bad Marie om at spille . . . „Vil du ikke have Lys?“ . . . „Nei, jeg kan godt spille udenad.“ *Gjel.GD.III.* Dermed mener min kone ikke, at hun ikke fatter mig; hun kan mig tvært imod uden ad. *Hjorto.UFS.120.* læse udenad, (nu dial.) fremsige noget uden at se i en bog; opremse noget udenadlært; ogs.: lære en lektie efter en bog. *En Skolefux . . . | Som rigtig uden ad kand læse mangen Bog. *Worm.Sat.33.* *At stave | Vi lærte (i skolen), læse udenad. *Oehl.XX.174.* *Feilb. CREimer.NB.110.* stave udenad, se III. stave 1. jf.: Det er . . . tiennligt at øves uden ad i at stave, snart med Consonanten forved Vocalen, snart med den samme bagved. 40 *PSchulz.DS.131. 2)* (dial.) vel egl.: borte fra ell. uden for et midtpunkt, holdepunkt, den rette vej olgn.; dels i forb. blive, være udenad, (jf. blive, være uden for sig selv u. uden 3.1) blive, være ude af sig selv. *AchtonFriis.DSØ.II.174* (nordsjæll.). || dels i forb. som snakke udenad, føre meningsløs, usammenhængende ell. usandfærdig tale. *JH Smidth.Ords.168.* *VSO. AarbFrborg.1920.98.* **-ad**, i ssg. (vist kun i udenad-lært. uden ad lærte Talemaader. *Hersl.TT.II.110.* de udenadlærte Forklaringer til Katekismen. *VorUngdom.1941/42.118.* jf. (sj.): de kjedsommelige, udenadlærte Personnager. *VKorfitsen.F.27)* ell. **-ads**, i ssg. til udenad 1; fz. **Udenads-lektie** (lære af Lærebogen og udenads Lectier. *Kierk.VI.243.* jeg (havde) det første Bud i Katekismussen til Udenadslektie. *BornhHaandvEr.5. Feilb.*), **-lærdom** (*Molb.EL.7.* gøre den menneskelige Hjerne 60 til et Pulterkammer for Udenadslærdom. *SMich.Dommeren.(1921).43*), **-lære** (l. br.; (børnene) lærte Kristendom at kende som kedsommelig Udenadslære. *SorøAmtstid.19/*

1939.3.sp.6), **-læren** (*MCBruum.JSR.279.* hun . . . skulde konfirmeres. En Præst kom og forberedte hende . . . Det var en kold, skriftklog Mand, som kun forlangte Udenadslæren. *JVJens.EE.120*), **-læring** (*Schand. UM.178.* *EdgRubin.H.83*), **-læsning** (nu dial.; *LTid.1738.344.* i Barne-Underviisningen gjør man jo Forskjel mellem „Udenadslæsning“ og „Forstands-Øvelse“. *Kierk.VII.223.* *AndNz.D.M.II.156.* se ogs. u. II. pjece), **-regning** (skol., foræld.: hovedregning. *Rasm Sør.ML.107*), jf. mere tilfældige ssg. som: at kalde hine Udenadshoveder, der sige frem, hvad de hverken føle eller forstaae, Skuespillere, det er en Pasvill mod Standen. *Rahb.B.130.* Af al den Udenadspjat havde Frederik ei anden Nytte, end at hans Hukommelse blev skjærpet. *Grundtv.(1940).I.3.* Kæmpeviserne, som vor ferske Tid nu . . . ramser op og traller løs paa i alle Skoler . . . Tankeløst Udenadsværk. *Drachm.EO.144.* **-amts**, adv. og (i bet. 2) adj. [4] (især emb.) 1) som adv.: uden for et amts omraade; uden for amtet; i forb. m. fra: slige Requisita skal hentes udenamts fra. *Cit.1751.(CChrist.H.156).* *Cit.1756.(smst.131).* 2) som adj.: boende uden for (ikke hørende til) amtet. en vejledning for udenamts rejsende. *HVClaus.H.I.(N.N.)* Overlæge v. Kbh.'s Amt Sygehus . . . Udenamts Patienter kan indlægges paa Sygehuset. *TelefB.1930.sp.4419.* **-birks**, adv. og adj. [4] (emb.) uden for et vist birk. Auktion . . . Udenbirksstøende Ma medbringe Vederhæftighedsattest. *NatTid.9/1913.M.TiI.1.sp.4.* nogen Udenbyes- Birks- eller Herrets-Mand. *DL.1—21—8.* **-bords**, adv. og (i bet. 2) adj. [4] (fsv. utan bordhs, oldn. útambords; jf. uden borte (u. uden B) samt inden-, ovenbords; især $\ddot{u}$) 1) som adv.: paa den udvendige side af et skib, fartøj; ogs.: bort fra skibet ell. (i forb. som falde, ryge, springe udenbords); over bord. *Harboe.MarO.* Robaad, brun udenbords, lysegrøn indenbords. *Politie.Kosterbl.19/1924.2.sp.2.* (jungmanden) blev skyllet udenbords. *MKlitgaard. GM.50.* || i videre anv.; fz. m. h. t. flyvemaskine: en Kalesche . . . hindrer ham (p.: eleven) i at se udenbords. *FlyvningHær.96.* || uden for, borte fra et fartøj. Paaklædning ved Tjeneste udenbords. *Scheller.MarO. 2)* som adj. (ell. 1. led af ssg.). *Ploug.I. 269.* *Bardenfl.Søm.I.18* (se u. indenbords 2). udenbords Fartøjer. *Scheller.MarO.* jf. ovf. l. 49: udenbords Tjeneste. smst. || hertil bl. a. **Udenbords-klædning** (*Holst.R.*; jf. Klædning 2.1), **-vand** (saltvand; søvand. *Cit.1890.* (*OrdbS.*)). **-bys**, adv. og adj. [4] (ænyd. d. s., glda. (adv.) vdenbyis, no. utenbys; til By (1.2); jf. indenbys) 1) som adv.: uden for en bys omraade; uden for byen. *Høysg.S.205* (se u. indenbys 1). *Spidsborgeren, som udenbys | var trippet efter Luft og Lys. *Ploug.I.83.* *Bl&T.* jf.: Bønder og Udenbyses boende. *Pl.19/1810.* *SorøAmtstid.9/*

1944.6.sp.2. om de ere udenbys fra. *Cit.* 1789. (*Vider.* III. 526). **2)** som *adj.*: boende uden for (ikke hørende til) byen. *DL.* I—21—8 (se u. -birks). ingen udenbys maatte i Kjøbstæderne sælge eller falholde nogen slags Vahre. *Thurah.* B. 48. en udenbys (telefon) Samtale. *Leck Fischer.* Ka. 89. udenbys brev i || (*jf.* uden byen u. By 1.2) *spec.*: som hører til den del af Kbh., der ligger uden for den gamle by, uden for voldene. Stadens udenbys Grunde. *JurFormularbog.* 286. De udenbys Jorder. *VilladsChristensen.* København 1840-57. (1912). 87. se ogs. u. Klædebod 2. **-bysk**, *adj.* (*sj.*) *udenbys* (2). *Dog maa jeg tilføje dette, | som undrer en udenbys, | at Frøkenen trods alt er kysk. *SophClauss.* T. 25.

† **Uden-ende**, en. *yderste ende*; *yderende.* v. *Aph.* (1772). III.

uden-des, *adv.* se uden 5.2. **-digs**, *adv.* [4] [-di(ø)qs] (*ænyd.* *udendigis* (*Hvitfeldt.* 20 *Danmarkis Rigis Kronnickske.* II. (1600). 225); *jf.* *hty.* *aussendeich*, *yderdige*, *samt* *nt.* *butendick*, *yderdige* (*butendieks-gras*, -*hen*), *holl.* *buitendijks*, *adv.*; *sj.*) *uden for et dige* (*diget*, *digerne*). *Sand Fænoje* (*Poa arenaria*) . . voxer i stor Mængde i Marsken *udendigs* paa den opskyllede . . Klæg af Havet. *Viborg.* (*PhysBibl.* III. 370). *MO.* *jf.*: Alle disse Øer . . ere virkelige Marsklande og have deres *Diger* og *Udendigslande.* *Molb.* *Reise.* I. 28.

-dørs, *adv.* (*i bet.* 2) *adj.* [4] (*no.* *uten-dørs*; *jf.* *uden døre* (*u.* *uden* 4.1) *samt* *indendørs*) **1)** som *adv.*: *uden for hjemmets, husets døre*; *udenfor*; *ude*; *uden døre.* *Molb.* *HO.* *Bysvalen* . . holder ogsaa til ved Husene, men *udendørs.* *Bogan.* I. 128. *Familiefædre*, der ere gnavne hjemme og lystige ude og kun tænke paa . . at nyde Livet *udendørs.* *VortHj.* I. 1.50. *Fuldfør din Gerning udendørs* (1871: *derude.*) *Ords.* 24. 27 (1931). **2)** som

adj. (*ell.* 1. *led* af *ssgr.*): som *foregaar*, *hører til uden for huset, hjemmet.* *Molb.* *HO.* (*kvinderne maatte*) *gaa Mændene til Haande* med *forefaldende udendørs Arbejde.* *VortHj.* III, 2.5. *Udendørs Personale* betegner hos *Forsikringselskaberne* hele *Akkvisitions- og Incassopersonalet* i *Modsætning* til *Kontorpersonalet* (*det indendørs*). *Forsikr.* L. 142. (*der bør*) i *Fritiden* gives (*fangerne*) *Adgang* til *udendørs Ophold* under *frriere Former.* *Anordn.* Nr. 139^{9/10} 1936. § 31. || (*sj.*) *overf.*: *udenforstaaende*; *windviet.* *Hvad skal saa en udendørs* *lagttager* *begribe?* *DagNyh.* 23^{9/10} 1922. 2. sp. 1. || *hertil bl. a.* *Udendørs-arbejde* (*MDL.* *Pol.* 30^{9/10} 1941.3.sp.4), **-arbejder** (*Ekstrabl.* 13^{9/10} 1946. 8. sp. 1), **-belysning** (*HFB.* 1936. 294), **-besætning** (*dial.*: *kreatur* og *redskaber.* *MDL.* 92), **-dragt** (*Haandarb.* F. 1939. 312), **-gerning** (*Rostgaard.* *Lex.* U 45 c (.,jydsk Ord⁴). *VSO.*), **-liv** (*Affaldsdynger* fra *Stenaldren.* (1900). 177. *Sneen*, *der om Vinteren* *ligger højt og tæt*, *forhindrede næsten* *alt Udendørsliv.* *DagNyh.* 12 1932. 14. sp. 1), **-pige** (*dial.*; *udepige.* *Rostgaard.* *Lex.* U 45 c

(.,jydsk Ord⁴). *MDL.* 92), **-sport** (*JVJens.* *RF.* 92), **-syssel** (*i flt.*: *Pol.* 3^{9/10} 1946. 7. sp. 6).

-egns, *adj.* [4] (*vel dannet* *efter* *-bys*, *-lands*; *sj.*) *som ikke hører til egnen*; *som kommer udefra*. *det kunde* *have været* *en udenegn*s *Gjerningsmand.* *Rosenkrantz.* *MV.* 23. **-euro-pæisk**, *adj.* [4] (*l. br.*) *som hører til uden for Europa.* *ChrReventlow.* *Krigen* *og* *vi.* (1916).

4. *Produktionsomkostningerne* *i de uden-europæiske Lande* . . *bestemte Kornpriserne.* *VerdenGD.* IV. 1.21. **-fjords**, *adv.* (*og adj.*) [4] (*oldn.* *utanfjardar* (-*maðr*); *jf.* *inden-fjords*; *l. br.*) *uden for fjord.* *Forordn.* 4^{9/10} 1797. § 14. *Sundbo.* *FS.* I. 13. *der maa* . . *sejles paa Fjorden*, *men ikke uden for denne.* *Saa snart* *der bliver sejlet udenfjords*, *vil Tilladelsen* *blive inddraget.* *NæstvedAvis.* 19^{9/10} 1945. 6. sp. 3. **-for**, *præp.* og *adv.* († *i bet.* 2 *-fore.* *Cit.* 1743. (*Vider.* II. 367)). [1] (*ænyd.* *uden faare*, *glda.* (*som præp.*) *vdhen foræ* (*Rimkr.*), *sv.* *utanför*, *præp.*, *utanföre*, *adv.*, *no.* *utenfor*; *jf.* *foruden* *samt* *indenfor*) **1)** *som præp.*, *se* *uden* 3.1. **2)** *som adv.*; *dels om beliggenhed*, *stilling* *paa den udvendige side* *af ell. hinsides en afspærring*; *spec.* *som* *udtr. for*, *at man ikke opholder sig i*, *er lukket ude fra et hus*; *dels om bevægelse ud af noget* (*et hus* *olgn.*). (*ofte i forb.* *som staa*, *sætte*, *være* *udenfor*). **2.1)** *i egl. bet.* *han førte ham udenfor* (1931: *ud i det fri*). *1Mos.* 15.5.

Peder sad udenfor *i Gaarden.* *Matth.* 26. 69. *saalænge Professoren* (*o:* *H. C. Ørsted*) *ikke faaar Bugt* *med Ham* (*o:* *gud*), *kan han skyde en hvid Pind* *efter mig*; *naar det kniber*, *søger jeg* *mit Smuthul* *og lader ham staa* *udenfor* *med en lang Næse.* *Grundtv.* *Imod den lille Anklager.* (1815). 16 (*jf.* *PMøll.* (1855). II. 221). *Jeg vil følges* *med Dig* (*op til herregarden*) *og* *bie* *udenfor*, *mens Du er inde.* *Blich.* (1920). XXVI. 5. *Drengen* *blev sat* *udenfor* (*o:* *uden for døren*). *D&H.* (*skibet*) *lå* *udenfor* (*o:* *uden for havnen*) *i tykkevej* *om morgenen* *og tudede.* *Grøn.* *SV.* 196. (*teat.*) *i sceneangivelse:* *Krigerisk Musik* *udenfor.* *Drachm.* 1001 N. 114. **2.2)** *overf.*; *især* *som* *udtr. for udelukkelse fra et samfund*, *ikke-deltagelse* *i en vis virksomhed.* *Omgaes* *vise-* *ligen* *med dem*, *som* *er* *udenfor* (*o:* *uden for menigheden*). *Col.* 4.5. *Jeg mærker* *at* *alting* *her* *i* *Huset* *bliver verre.* *Gierne* *vilde jeg* *være* *uden for.* *Jacob.* (*Skuesp.* IV 195). *det* *være* *nu*, *at* *han* *som* *Troende* . . *er* *uendeligt interesseret* *i* *Christendommens* *Sand-* *hed* . . *eller* *at* *han*, . . *som* *Ikke-Troende*, *staaer* *udenfor.* *Kierk.* VII. 12. *Andre* *Klostre* *søgte* *Optagelse* *i* (*Maribo klostres*) *Søster-* *skab* . . *og* *flere* *forfemte* *Mænd* *og* *Kvinder* *lod* *sig* *udnævne* *til* „*Brødre* *og* *Søstre* *uden-* *for*“. *Trap.* IV 19. *Skulde* *hun* *være* *i* *Gang* *med* *noget*, *saa* *de* *blev* *sat* *udenfor?* *Erl* *Krist.* *NS.* 121.

-for-staaende, *part. adj.* [1'uð(ø)nfør, sdáðnə] (*sv.* *utanförstående*, *no.* *utenforstående*; *især* *o*) *som staaer uden for noget*; *især* (*jf.* *udenfor* 2.2): *som ikke tager*

del i, er udelukket fra noget; uinteresseret; uvelkommende. naar der ikke . . var Noget, der . . vakte hendes . . Interesse, saa smutede hun straks ned i sin egen lille Verden og saa' derfra ligegyldigt ud paa de Udenforstaaende. *JPJac.I.173*. Hvad er Frimureri? Vejledning for den udenforstaaende Søger. *bogtitel.1926*. **-fra**, adv. [1] (i alm. spr. nu sjældnere end udefra) fra ydersiden; fra uden (se u. uden 2); udefra. *Cit.1705*. (*KbhDipl. V.793*; se u. indenfra). Idet hun nærmede sig til Døren, aabnedes den udenfra. *Hauch. III.31*. Fodspidsen maa indstikkes i Bøilen udenfra og indad. *PWBalle.R.188*. Blottet for enhver architectonisk Skjønhed . . ligner (kirken) udenfra et Pakhuus. *StBille.Gal.III.51*. skære Brasen udenfra og indfejer. *Scheller.MarO*. || i videre anv.; navnlig m. h. t. omverdenen, det ydre, i modsætn. til det indre, sjælelige liv. *Had og Jammer | Tidt os rammer | Udenfra i Støvets Land. *SalmHus. 541.4*. *Digterens Blik . . ei blot gaaer udenfra ind ad, | Men fornemmelig først indenfra straalert ud. *Oehl.XIX.109*. æstetisk Kritik efter udenfra givne Regler. *Brandes. XIII.392*. der skulde en Kraft udenfra, en Oplevelse til for at bringe ham ud derover. *CKoch.GF.III*. **-gaard**, en. [1] (vel dannet efter -værk; sj.) ydre gaard; forgaard. Han sad højt nok til at overse hele Taget paa sin Genbos Palads, til at kunne udspjæde alt, hvad han tog sig for i sin Udengaard. *SMich.Gio.14*. **-gaards**, adv. [4] (ænyd. uden gaards, fsv. utan gards, oldn. utan-garðs (og utan-garða); jf. uden gaarde (u. uden B); nu sj.) uden for, bort(e) fra en gaard. *VSO*. naar han saa var udengaards, blot kørt til Byen en Eftermiddag, havedes Trykket straks. *Wied.Fæd.20*. **-gerning**, en. [1] (nu næppe br.) udendørs arbejde. Slaverne vare sysselsatte . . med Markarbejde, og anden Udengiering. *Engelst.Qvindekj.306*. **-gilds**, adj. [-gil's] [4] (arkais., sj.) som ikke hører til, staar uden for et gilde. *Er udengilds Mand i vort Lav (o: i et st. Knuds-gilde) tilstede? *Ing.VSt.63*. sa. *V.S.I. 90*. **-gærds**, adv. (og adj.) [4] (ænyd. (no.) uden gierdes (Paus.Gl.Forordninger f. Norge.(1751).747), fsv. utangårpis; foræld.) uden for et gærde, hegn; spec.: uden for skellet mellem bondejord og udmarker. *BornholmsAvis¹/41829.4.sp.1*. Den Deel af Kratskoven, som ligger udengierds. *MO¹ VSO. BornhOS*. -gærdes: *Cit.1764*. (*NkS4^o333. 91ff.*). **-hegns**, adv. [4] (jf. -gærds; sj.). *D&H. 4*. **-herreds**, adv. (*D&H.*) ell. (*især*) adj. [4] (æda. utan hærætz (*DGL.V.338*), oldn. utanheraðs(-maðr); jf. -amts, -birks osv.; især emb.) som bor uden for, ikke hører til i et herred. Er hand uden Herrets Mand, da skal hand antvorde det (*fundne*) til een Mand i Herredet boeat. *DL.5—9—4*. Forstrandsauktion . . Udenherreds Købere maa medbringe Soliditetsbevis. *Pol.¹/41940.4.sp.2*.

|| (folk) der kom udenherredsfra. *JHLars. HA.I.111*. **-land**, et. [1] (jf. ty. aussenland, holl. buitenland; sj.) 1) i best. f.: fremmede lande; udlandet (2). *Sibb.Grundlovsforhandlingerne.(1866).3*. 2) afsides liggende land; yderkant af større landomraade. *GSchütte.AltlyskeAnnezionskræddomme.(1909).46*. i Evro-pas Udenlande som Danmark. *KFabricius.G. 50*. **-lands**, adv. og (i bet. 2) adj. [4] (glæda. uden lands, adv. (*Rimkr.*) og adj. (*Kalk. V.1107*), jf. æda. utanlanz, uden for landet (o: provinsen), oldn. utanlands; sml. -landsk, -rigs samt indenlands) 1) (lidt glgds. ell. dial.) som adv.: uden for et lands grænser; i ell. til udlandet. (ofte i forb. som rejse, være udenlands). siden (har jeg) reist 3 gange udenlands, først med en Moscovitisk Edelmand. *Hob.Br.35*. *Langt kjønnere Egne, vil gjerne vi tro, | Kan fremmede udenlands finde. *Grundtv.PS.V64*. *En Bondeknoes, som hedde Hans, | Der havde været udenlands . . | Kom hjem til Faders Fæstegaard. *Wilst.D. III.9*. *Udenlands, paa et fremmed Sprog, | blev jeg spurgt om Navn og Stand. *Soph Clauss.P.3*. || (dial.) uden for vedk. landsdel, egn. vor store Købmand paa Hannæs . . havde to Jagter til at besøge sine Fragter, indenfjords og udenlands. *Skjoldb.MM.I.18*. *Feilb. Ordbs.(bornh., sjæll.)*. || i forb. udenlands fra (ogs. skrevet udenlandsfra). *Hob. KR.III.9*. tilforn vare disse fire Bispe-Sæder forsynede med Lærere udenlands fra. *Schousbølle.Saxo.293*. vi maa have en dansk Videnskab . . vi har jo altid kun bearbejdet Strømninger udenlands fra. *Schand.TF.II.147*. 2) (l. br. i rigsspr.) som adj.: d. s. s. -landsk. Vi vil gjøre en udenlands Rejse. *Tode.IX. 311*. hun (o: en svensker) var af udenlands Folk. *Elkjær.HF.53*. *Feilb. (l. br.) substantivisk: de Udenlands (o: de polske roearbejdere). HilmærWulff.VL.141*. || (dial.) som er fra en anden egn, landsdel. *Elkjær.HF.6*. || hertil bl. a. (jf. Udlands-) sgr. som **Udenlandsarbejder** (spec.: person, der under besættelsestiden 1940-45 arbejdede i udlandet (Tyskland). *FemlangeAar.279*). **-farer** (*Skautrup.SprH. I.187*), **-fart** (*Drachm.(Brandes.Br.III.118)*), **-færd** (*Rahb.NF.II.372*. *TroelsL.VIII.140*), **-rute** (*Statsbanernes Udenlandsruter. JernbaneT.¹/41935.1.sp.3*), **-studium** (*OFriis.Litt. 415*), **-tur** (*Rosenkrantz.SG.84*) og i alm. spr. kun **-rejse** (*Hob.LSk.II.2*. *AndNx.M. 228*). **-landsk**, adj. [-lan'sq] (nu kun arkais. **-lændisk**. *Gjel.KH.178*. **-lændsk**. *JJuel.372*). (ænyd. udenlændisk, no. utenlandsk; dannet til -lands; jf. udlandsk, ud-lænd(i)sk samt indenlandsk) 1) som har hjemme i, hører til, frembringes i udlandet, fremmede lande. udenlandske (1819: fremmede) stæder. *Ap.G.26.11* (*Chr.VI*). Udenlandske Medlemmer (o: af kunstakademiet). *Charlottentb.1794.28*. *du est kun forgabet | I hvad der fremmed er og udenlandsk. *Oehl.IX.68*. 7 udenlandske Monter (engelske,

tyske, 1 italiensk, 1 canadisk). *PolitiE.*²⁴/₁ 1924.3. || (jf. u.-lands 2; dial.) som er fra en anden egn, provins. Det er udenlandske Folk, fra Fyen eller Jylland. *AntNiels.LL.146.* jf.: Svenske-Britta . . Hav-Jenses udenlandske Kone. *Elkjør.HF.29.* || (l. br.) i substantivisk anv.; i ent. intk., dels om fremmed sprog: paa Herregaarden taler han nok enslags Udenlandsk med Frøkenen. *Rørd.H.127.* *Pol.*²⁵/₁ 1933.2.sp.2. *dels (i best. anv.) om udlandet, fremmed skik og brug: de Danske have altid været Narre efter det Udenlandske. PalM.LL.II.471.* han vilde til det udenlandske. *StDrewsen.K.85.* i ft.: udlændinge. Nogle Udenlandske mene, at Unitets-Artiklen er vel et Ord men ingen Artikel i noget Sprog. *Høysg.S.Y6^v.* de Udenlandske. *smst. a4^v.* 2) (nu l. br. uden for forb. som udenlandsk handel) som angaar, staar i forbindelse med udlandet; som er rettet mod udlandet; spec. (polit., foræld.): udenrigsk. et almindeligt udenlandsk (o: til brug i udlandet) Pas paa Latin. *Rask.Br.I.318.* Med Hensyn til den udenlandske Politik kan Ministeriet indskrænke sig til den Udtalelse, at (osv.). *Rigsdagst.F.1854.22.* departementet for udenlandske affærer, det udenlandske departement, se Departement 2.1. udenlandsk handel, † handel (handelssamkvem) ud over et lands grænser. *Holb.Anh.123. Spectator.368* (se u. II. Handel 4.1). *Hage.*⁵ 510. udenlandsk rejse, (nu:) udenlandsrejse. *Holb.LSk.II.2.* *Oehl.ND.237.* udenlandsk told, toldkontor, toldskriver, se I. Told 1.1 osv. || (sj.) om person: som har rejst i udlandet og er paavirket af udenlandsk skik. Jeg har kiendt mange af vore udenlandske unge Herrer, der længe har været uden Fadder og ladet sig age og bære, men siden har gaaet paa to Beene ligesom andre gemeene Borgere. *Holb.Hex.I.8.* **-landskhed**, en. (sj.) udenlandsk, fremmed oprindelse ell. væremaaede, skik. *Bagges.L.I.148.* at Struensee ikke blot var en Udlænding . . men og paa en stødende Maade lod Nationen denne sin Udenlandskhed føle, ved at tildele den . . Kongebud i sit udanske Sprog. *Rahb. E.I.85.* **-lænd(i)sk**, adj. se -landsk. † **-mark-mand**, en. [4] (æda. (ft.) vtæn markæ mæn olgn. (DGL.II.478)) jf. æda. utæn markis (smst.V.231f.) samt † udenmarks (MO.) person, som ikke er medejer af marken (vangen). fange de (der ejer vangen) Skade af Udenmark-Mands Gierder (o: hvis et gærde, der halvt ejes af nogen uden for fællesskabet, ødelægges). *DL.3—13—37.*

udenom, præp. og adv. [urð(ə)n(om)] (nu især dial. **udenomkring**. *Rostgaard.Lex. U46b.* *Goldschm.VI.461.* *Esp.246*). [1] (ænyd. uden om i bet. 2 (*Kingo.SS.IV.337.* *PSy.I.172*), no. utenom, oldn. utan um; jf. udenoms samt indenom)

1) som præp., se uden 3.2.

2) som adv. 2.1) om bevægelse langs den ud-

vendige side af noget; navnlig om bevægelse, hvorved man undgaar (at støde paa, ramme) nogen ell. noget. (ofte i forb. gaa udenom). han førte mig . . omkring udenom hen til den ydre Port. *Ez.47.2.* Vi andre gik igiennem Mosen, men han foretrak at gaae udenom. *MO.*¹ De kan ikke høre ham fra Stuelængen: Han maa uden om, gjennem Haven, til Sovekammervinduet. *HKaarsb.DT.48.* jf. (efter *H.Ibsen.Peer Gynt*. (1867).80): I kommer ikke, I fromme Krystere, for naar alt kommer til alt, hylder I dog den store Bøigens Løsen: „Gaa udenom!“ *ZakNiels.Maagen.64.* jf. *Vogel-Jørg.BO.195.* || som udtr. for at ramme ved siden af. *Det jevne Middel-Spor kan kaldes Dydens eget: | Man træffer uden om forliden og formeget. *Stub.106.* (han) greb en Skammel og kylede den efter ham. Men han ramte udenom. *GSchütte.OK.137.* det første egentlige Skud paa Sveriges Maal kom fra S. . . Det gik imidlertid udenom. *Pol.*⁴/₁₀ 1937.8.sp.5. spec. i cricket, som udtr. for, at en bold er kastet saaledes, at slaaeren ikke kan naa den med boldtræet; ogs. som subst.: en udenom, om en saadan bold, ell. om points, der gives herfor. *Cricket.1930.71.sp.1.* *Sportsleks.II.630.* 2.2) som udtr. for, at noget omgiver noget andet. *Moth.U44.* Stedet selv havde udenom (o: rundt om) saa meget malerisk. *HCAnd.ML.308.* Krejlerne (var) et Forbindelsesmiddel mellem vor lille afsides Halv (o: Hannæs) og Verden udenom. *Skjoldb.MM.I.40.* Pudebetræk . . med Tunger udenom. *PolitiE.Kosterbl.*²⁰/₁₁ 1923.1.sp.1. || spec. om et steds nærmeste omgivelser, et hus's ydre rum, udbygninger. *Tops.III.48.* Der blev aldeles stille i Huset og udenom, det laa afsides. *JVJens.HF.5.* Sikken Masse Plads De har udenom . . Spisekammer, saadan et rigtig et til at gaa ind i — og Brændelsrum og et dejligt Loft. *BerlTid.*²⁹/₁ 1924.Sønd.5.sp.5. jf.: De, Mester (o: Jonas Lie), som . . kun sér Deres Mennesker i Handlen . . faar ikke Tid til at sé alt dette skæbnesvangre Udenom (o: møbler, tapeter osv.). *Bang.UA.17.* 2.3) overf., i udtr., der angiver, at man søger at omgaa ell. undgaa noget. (ofte i forb. gaa udenom). Jeg skal . . ikke holde Jomfruen oftere med Snak, og gaae uden om, men strax lige til. *Holb.GW.* (1724).13 sc. for hver, der søgte et Præste- eller Degnekald, hed det: denne Enke, eller Du faar ikke Kaldet . . Intet Under, at den vendende Gejstlighed søgte at slippe udenom. Man kunde jo i Tide ægte en Præsts Datter. *Troels L.XII.118.* Hver Gang, der var Lejlighed til aaben Strid, veg hun udenom. *AaDons.S.199.* knibe, smutte, smygge udenom, se III. knibe 6 osv. snakke udenom, (jf. Udenomssnak) prove at bortforklare ell. undgaa at drøfte noget; ikke holde sig til sagen. *Grundtv. SS.I.112.* Hidtil havde de snakket udenom, han gik aldrig lige til Sagen. *AaDons.MV.162.*

|| i udtr. for, at noget er uundgaeligt; især i forb. som der er ingen vej udenom, se Vej. jf.: Det gik forbløffende let (at samle kærne); det var, som om Dyrene mærkede, at der ikke var noget udenom længer. *AndNz.AH. 123. J.* forlangte . . Markfred, ubetinget; der var ingen udenom. *Aarb.Thisted. 1925. 47.* || (jf. u. III. ekstra 1; dagl. ell. dial.) i udtr. for ægteskabelig utroskab ell. forbindelse uden for ægteskab. *Recent bandst mod sin Mand var Kierlingen . . | (han) gik saa uden om | Og favnede smukke Piger tidt i Armen. *Chr Borup.PM.63.* *Hun blev ei ved sin Eene, | Men elskede' uden om. *smst.113.* givt havde han aldrig været, men havde dog saa uden om havt en Søn med en Negerinde. *PAHeib. II.67.* jeg skulde tage et Pige barn, som man . . mente, at han saadan havde udenom. *RSchmidt.MD.55.* redaktøren „gik udenom“, holdt sig en kæreste ved siden af den legitime. *Gersov.KL.99.* løbe udenom, se II. løbe 42. 2.4) overf., som udtr. for, at noget overskrider det almindelige ell. reglementerede: ude over; ekstra; ved siden af. Den der faaer Kløver-Knægt (o: i et kortspil), faaer ogsaa Pistolen; og vil De holde noget aparte uden om paa sort eller rødt . . saa er jeg til . . Tjeneste. *PAHeib.Sk.II.212.* Mit Arbeide for P. bringer mig saa godt som Ingenting ind. Jeg maa see at tjene Noget udenom. *Heib.Poet.VI.158.* Hjemmet har næppe været billigt, og han brugte mange Penge udenom. *NMøll.VLitt.III.209.* || (nu sj.) i udtr. for at læse, opgave mere til eksamen, end der forlanges. Blandt Andet fik man da Etatsraad Obelitz's Dietata over Jus naturæ et gentium til mig, at jeg kunde . . give den an udenom. *Rahb.E.I.177.* jeg forekommer mig selv som et Menneske, der vilde underkaste sig examen artium og havde læst udenom for syv Andre, men havde ikke læst det Befalede. *Kierk.Stad.169. MO.*

udenoms, adv. og (i bet. 2) ubøjeligt adj. (til udenom ell. efter ssgr. m. Udenoms-; jf. indenoms) 1) (talespr. (l. br.) ell. dial.) som adv.: udenom (2.s). (min kone tror) fuldt og fast, at jeg gir Sølv udenoms (o: forærer sølvgenstande til andre). *Jesper Ew. (Pol. 191 1941.Sønd.8).* || især i udtr. for ægteskabelig utroskab ell. usædelighed. vi (o: ei ægtepar) havde Ord for begge at gaa udenoms. *Fr Poulsen.R.235.* Anes Datter . . var kommen hjem med (to børn) saadan udenoms som en siger, og hun havde da ingen Mand endnu. *GGregersen.KS.133. 2)* som adj. 2.1) (talespr., nu l. br.) svarende til udenom 2.2: som er, befinder sig rundt om, omgiver noget andet. deres Koner og . . Atkom dannede et taknemligt udenoms Publikum. *BerLvisb.S.101.* det forekom Valdemar, at der slet ikke var andet til end hende og ham. Alt udenoms tystnede. *KarlChristensen.Mand.(1909).136.* || som ikke hører til det indre af et hus; som befinder sig uden for huset. Udenoms (o: uden-

dørs) Arbeide. *JHSmidth.Ords.158.* udenoms Bequemmeligheder ved en Leilighed. *Levin.* de lejer nogle af de udenoms Værelser ud. *Raae.DegoldæDrømmere.(1944).80. jf. bet. 2.2:* Udenoms Folk kaldes i et Huus de Personer, som ei høre til Husets sædvanlige Folk, eller som ei høre til Huusbondens eget Bord. *JHSmidth.Ords.168. 2.2)* (især dagl.) svarende til udenom 2.3-4: som ikke hører til det sædvanlige ell. reglementerede; ekstra; ofte: ligegyldig; uvæsentlig. *udenoms Betragtninger. *TBruun.VI.566.* naar ellers et Menneske blot har en lille udenoms Anstrængelse, forstyrrer den ham, medens han klæder sig paa til Selskab, og han kommer for sildig. *Kierk.VII.413.* han var et udenoms Bekjendtskab, han hørte ikke officielt til Selskabet. *Goldschm.III.26.* udenoms Indtægter. *Levin.* de vigtigste Spørgsmaal (afgjordes) ved udenoms Forhandling mellem Udenrigsministeren og den almagtige Overhofmarskal A. G. Moltke. *AFris.BD.II.7.* Sig ren Besked . . Jeg kan ikke taale mere udenoms Snak. *Elkjær.MH.151.* || om barn: født uden for ægteskab; uægte. Hun er eneste Barn . . Ja, det vil altsaa sige „ægte“; de udenoms spiller jo ingen Rulle. *Wied.PS.266.* han . . var bleven udlagt som Fader til en lille udenoms, der . . maatte fores med sex maanedlige Kroner. *SMuus.Astasminde.(1905).155.* Hvis en Mand skal forsørge sine udenoms Børn, kan det blive dyrt for ham. *Pol. 14, 1935.14. sp.5.*

Udenoms-, i ssgr. (no. utenoms-; til udenom) dels svarende til udenom 2.2, dels (og især) til udenom 2.3, om hvad der er mindre væsentligt ell. ret ligegyldigt: bi-; ekstra-; side-; jf. (foruden de ndf. anførte): Udenoms-anliggende, -arbejde, -bemærkning, -beskæftigelse, -erhverv, -forklaring, -hverv, -indtægt, -kundskab, -oplysning, -sag, -sladder, -sludder, -spørgsmaal, -studium, -syssel, -udgift, -vidtløftighed, -vrøvl. **-barn**, et. [2.3] (jf. -unge; dagl.) uægte barn. *D&H. KNYrop.OL.II.164. GyrLemche.Bedeslag.(1936). 43. -bekvemmelighed, en. [2.2] (jf. -lampe, -lejlighed, -plads, -rum samt Bekvemmelighed 3) næsten kun i flt., om de dele af en ejendom, et hus, en lejlighed, der ikke tjener til beboelse (som køkken, gange, skabsværelser, gaardsrum, udbygninger, have m. m.); ofte (eufem.): retirade; wc. en Mezzaninetaqe, som syntes at være bestemt for Tjenerskabet og for, hvad vi Kjøbenhavnere ville kalde Udenomsbekvemmeligheder. *Bergs.PP.550.* Døren til Udenomsbekvemmeligheden (o: wc'et). *Esm.I.157.* Udenomsbekvemmelighederne i Gaarden havde mistet Døre og Laag. *AndNz.PE.III.226.* en hyggelig fem Værelers Lejlighed . . med ualmindelig gode Udenomsbekvemmeligheder. *NLassen.Erindringer.II.(1919).89. -bygning, en. [2.2] (sj.) udhus (som ladbygning, stald oln.). et Par Udenomsbygninger (af klo-**

strene) i Esrom og Herrevad. *Mackeprang.* (Pol.^{3/10} 1941. 14. sp. 3). -**klæde**, et [2.2] (jf. -tørklæde; dial.) stort halstørklæde (brugt til overfrakke). *Gravl. Æn. 24. UJF.* -**lampe**, en. [2.2] (jf. -bekvemmelighed, -lejlighed; nu næppe br.). Køkken-, Borgestue- og andre Udenomslamper. *VortHj. IV. 4. 20.* -**lejlighed**, en. [2.2] (gldgs.) udenomsbekvemmeligheder. *CChrist. H. 265.* Udenomslejligheden, som Køkken, Spisekammer, Fadebur etc. *Casse. I.E. 40.* -**læsning**, en. [2.4] (nu sj.) ekstralæsning ell. ekstraopgivelser ved en eksamen. *Levin. D&H. -plads, en. [2.2] (jf. -bekvemmelighed). *Const. Kogeb. 332.* Hus . . med god Have og Udenomspads. *Sorø Amtstid.^{29/1} 1944. 9. sp. 4.* -**rum**, et. [2.2] (jf. -bekvemmelighed). *HFB. 1936. 614.* Stald og Lade og andre Udenomsrum. *Sydfynske S. 63.* -**snak**, en. [2.3] (jf. snakke udenom u. udenom 2.3; talespr.) nedsæt., om tale, der ikke vedkommer sagen; uedkommende snak. *Rahb. Fort. II. 318.* Afhandlingen . . er sandt at sige lutter Udenoms-Snak. *Brandes. Goe. II. 331.* han var fri for Udenomssnak, han var klar og præcis i hele sit Væsen. *Aase Hans. Vr. 11.* -**tale**, en. [2.3] (l. br.) d. s. den uforstandige og tåbelige udenomstale om teaterspørgsmål. *ADJørg. JE. 116.* Børsen. ^{16/1} 1942. 4. sp. 1. -**ting**, en. [2.3] (l. br.) lige-gyldig sag; biling. Han var faamælt og spildte ikke mange Ord paa Udenomsting. *PRMøll. Mellemlevende Hegn. (1901). 212.* *Guds Mag. 1933. 586.* -**tørklæde**, et. [2.2] (dial.) udenomsklæde. *Tidens Kvinder.^{29/1} 1928. 4. UJF.* -**unge**, en. [2.3] (daql.) nedsæt. om udenomsbarn. *Leck. Fische. H.M. 202.* *Lis Elkjær. Manden der aldrig traadte paa noget levende. (1944). 22.* -**vand**, et. [2.2] (l. br.) vand fra nedløbs-, udløbsrør olgn. Tagvand og andet Udenomsvand bør . . ledes udenom (v: møddingen). *Havebl.² II. 380.* -**værk**, et. (l. br.) 1) [2.2] udenværk. disse Ting (v: lader olgn.) er Udenomsværker for Boligen. *Steenberg. D.B. 2) [2.3] ligegyldig sag; biling. BerlTid.^{10/10} 1906. Aft. I. sp. 3.* -**væsen**, et. [2.3] (l. br.) d. s. s. -værk 2. Dette udenomsvæsen: former foruden indhold . . er tidens brøst. *Kold. B. 38. JPJac. II. 86.**

uden-over, præp. og adv. [1] 1) som præp., se uden 3.3. 2) (nu sj.) som adv.: 50 *udenpaa; ovenover.* *Til Herrens Tempel skal Du gaae | Med tykke Jydestrømper paa | Og Silkestrømper uden over. *Faye. Lit. Arb. I. 160. MO.* -**paa**, præp. og adv. [1] (ænyd. d. s. (HMogens.), sv. utanpå, no. utenpå) 1) som præp., se uden 3.3. 2) som adv.: paa den udvendige side, paa ydersiden af noget; ofte mods. indeni (2). *Moth. U44.* Idag har jeg . . lidt ondt i Halsen uden paa. *HCAnd. (Anderseniana. V. 1. (1937). 132).* Et Stykke Meteorjernsten . . med en smeltet Kruste udenpaa. *JVJens. RF. 43.* Jeg (v: en togfører) skulde billettere udenpaa og holdt mig i Haandtaget. *Pol.^{10/1} 1934. (DSB-Nr.) 33. sp. 2.*

skrive udenpaa olgn., især: skrive adresse paa en forsendelse olgn. *vAph. (1759). 413.* vil De . . skrive paa engelsk uden paa (v: paa pakken): Til Mistris M. H. *HCAnd. BC. II. 16.* en Bog, beskrevet indeni og udenpaa (1819: uden). *Aab. 5.1 (1907).* || om det advortes i modsætn. til det indre, det sjælelige. da maa eders Prydelse ikke være den uden paa. *1Pet. 3.3 (OGuldb.).* *Smyk Dem med Guld og Perler uden paa, | Og Glæde inden, som en Brud det sømmer! *Ing. D. II. 240.* -**raads**, adj. [4] spec. (hist.) m. h. t. forhold i 16-17. aarh., om adelsmand: som ikke er medlem af rigsraadet. indenraads og udenraads Lensmænd. *KrErsl. KL. xxviii. OskAnd. (Hist Tidsskr. 11.R. 1. 401).* -**retlig**, adj. se udenretslig. -**rets-**, i ssgr. [4] (jur.) i ssgr., der betegner handlinger, som foregaar uden for retten, uden en rets medvirkning; fz. **Udenrets-bekendelse** (nu: udenretstiltaalelse. *Norreg. Privatr. V. 405.* -**forsikring** (bl. a. om toldbodeder. *HSchwaneft. H. 154).* -**stævning** (stævning udjærdiget af sagsøgeren selv. *Norreg. Privatr. V. 332. Sal.² XXII. 516; jf. Kaldseddel).* -**tilstaaelse** (tilstaaelse for andre myndigheder end retten ell. for privatpersoner. *Norreg. Privatr. V. 405. Sal.² XXIV. 155).* -**retslig**, adj. (ogs. -retlig. *Dannebrog.^{4/1} 1910. 3. sp. 1. Ugeskr. f. Retsv. 1941. A. 275).* (jf. -rets-; jur.) som finder sted uden en rets medvirken. *Kierk. VI. 111.* Man arbejder paa en udenretslig Ordning (af fallitboet), og Forretningen fortsættes foreløbig. *Pol.^{5/1} 1907. 4.*

udenrigs, adv. og (i bet. 2) adj. [1' u' d(ə) n-riqs, ogs. (især i ssgr.) - (r)ris] 1) (jf. † uden riges (fremmede og uden Riges Stæder. *Slange. Chr. IV. 206).* nogen uden Rigets Arving. *D.L. 5—2—78, ænyd.* udenrigens, æda. utan rikis, no. utenriks; jf. uden-lands, -rigsk samt indenrigs; nu især som 1. led af ssgr., se Udenrigs-) 1) som adv.: uden for rigets grænser; udenlands (1). (de) havde forhen været udj Verden, enten inden eller inden Rigs. *Æreboe. 78.* Skiondt denne Stat ikke var stor, var den dog udenrigs almindelig agtet. *Rahb. Tilsk. 1798. 435.* saafremt vedkommende ikke er draget udenrigs. *DGL. Overs. I. 248.* || fremmede betlere, som komme uden rigis fra. *Cit. 1708. (KbhDipl. VIII. 40).* 2) som adj.: udenrigsk. Udenrigs Skribentere. *LTid. 1737. 432.* en uforsørgtet Enke, der, efter længe i sit Fædreneland at have forgieves budet Fyrsters og lærdes Nationalstolthed den (v: en haandskriftsamling) fal, endelig i denne udenrigs Mand . . fandt en Lærdoms Skionner. *Rahb. Min. 1798. IV. 209.* „Dagbladet“ er dejligt i denne Tid med sin udenrigs Politik. *JPJac. (Brandes. Br. II. 253).* Som ung Sømand blev min Bror „stoppet til Orlogs“, han maatte ikke gaa i udenrigs Fart, for han havde atjent sin Værnepligt. *Skjoldb. MM. I. 95.* udenrigs handel, (nu sj.) udenrigshandel. *JSneed. V. 24. VSO.* 3) som subst.; dels (sj.) som forkortelse for Udenrigsmini-

ster: vores Udenrigs er en sikkert Hund; han la'er sig inte gaae paa! *Frits Jürg. nr. 64. Socialdem.* ¹⁷/₁, 1947.12.sp.5. || *dels † i forb. fra udenrigs, fra udlandet. ChrFlensb.DM. II.124.* *Han kommen var fra Udenrigs tilbage. *smst.154. Udenrigs-, i ssgr. (især emb. ell. polit.) ja. (foruden de ndf. anførte): Udenrigs-anliggende, -fart, -ledelse, -ophold, -politik, -politisk, -rejse, -sag, -styre, -trafik, -væsen. -departement, et. dels (for-æld.) om departementet for udenlandske af-fører (se Departement 2.1) ell. udenrigsmini-steriet. Linvald. (BiogrL.²II.521). dels om det svenske og norske udenrigsministerium. Sal. XVIII.964. || (jf. Udenomsbekvemmelighed; glåqs.) spøg. betegnelse for retirade, wc. Nathans.MP.47. -folk, pl. (jf. -mand; nu næppe br.) udlændinge; fremmede. Amberg. -handel, en. (jf. udenlandsk (2), udenrigs (2) handel) † handel, vareudveksling med andre lande. S&B. Munch.S.¹⁴(1938).173.*

uden-rigsk, adj. [-ri(q)sg] (no. uten-rigsk; til -rigs; jf. -landsk) som ikke har hjemme i ell. hører til et rige (riget); uden-landsk; nu især: som angaar et lands for-bindelse ell. samkvem med udlandet. Mit andet Øiemeed . . var at smage et vis udenrigsk Øl. *Bagges.L.I.187. (damperen)* kan tage 344 Passagerer i udenrigsk, 900 i indenrigsk *Fart. Pol.*²¹/₆ 1936.3.sp.2. Danmark, hvis uden-rigske Omsætning pr. Indbygger er langt større end de fleste andre Landes. *Hage.*II. 671.* udenrigsk handel, † udenrigshandel. *Ludv.* udenrigsk told, se I. Told 1.1. || om et riges ydre politiske forhold. Historien vil . . vise, i hvilken Forvirring (ministeren) havde bragt Englands udenrigske Forhold. *Mynst.Levnet.170.* den udenrigske Politik. *Brandes.Br.I.305.* Ledelsen af vore uden-rigske Sager kom til at ligge i Kronprinsens (?: den senere *Fr. VI's*) Haand. *VlaCour. DH.II.255.* det udenrigske departe-ment, (jf. Udenrigsdepartement; foræld.) departement for udenlandske affærer (jf. Departement 2.1). *Schand.UM.216. Linvald. (BiogrL.²II.511).*

Udenrigs-mand, en. (jf. -folk; nu næppe br.) udlænding. *Rostgaard.Lex.U46b. Nørreg.Privat.VII.240. Amberg. -mini-ster*, en. (jf. -ministerium). *Departements-tidenden.1848.479. Munch.S.¹⁴(1938).6. -mi-nisteriel*, adj. til -minister(ium) denne udenrigsministerielle Efterretning. *Cit.1879. (Brandes.Br.III.294). Sal.²XXIV.158. -mi-nisterium*, et. (jf. -departement) om da. forhold siden 1848: ministerium, hvorunder udenrigske anliggender henhører. *Departemenstidenden.1848.479. Munch.S.¹⁴(1938).4. -tjeneste*, en. spec. i best. f., om den gren af statsforvaltningen, der varetager statens udenrigske anliggender; dels om udenrigs-ministeriet, dels om gesandter og konsulter i udlandet. *LovNr.257*⁶/₁ 1921.§1.

Uden-skel, et. [1] (dial.) en land-

ejendoms grænse mod en naboejendom. Cit. 1853.(JBKrarup&STuven.LandbrugetsUdvik-ling.VI.(1912).95. UjfF. -skrift, en. [1] (dial.) udskrift paa brev olgn. et Brev med en Damehaands Udenskrift. *Bergstrøm. Ve.150. UjfF. -skæers*, adv. og adj. [4] (efter no. utenskjærs; †, om sv. og no. forhold) 1) som adv.: uden for skærene; uden for skærgaarden. *Slange.ChrIV.959. (han)* løb udenskiærs . . med sine Skibe. *Grundtv.Snorre.I.105.* den planlagte Rute gik meget udenskiærs. *Poul Sør.BS.254. 2)* som adj. (ell. I. led af ssgr.). Udenskiærs Sejlads. *Scheller.MarO. -sogns*, adv. og (i bet. 2) adj. [4] (no. utensokns, jf. oldn. útansókna madr; sml. -birks osv.; l. br.) 1) som adv.: uden for et sogn (sognet). (sogne-boernes) uundgaaeligt forøgede Udgifter paa Grund af deres Forhold udensogns. *Rigsdagst. 1854.sp.869.* Kirsten havde været sendt af By og haft Plads som Pige Udensogns. *Bregend.(Tilsk.1927.I.91).* || i faste forb. ell. som I. led af ssgr. Af Sagens Oplysninger fremgaar det . . at Foreningens Virksom-hedsomraade kun er Sjelle Sogn . . og at der ikke optages udensognsboende som Medlemmer. *Ugeskr.f.Retsv.1945.A.538.* det (skulde) være Pligt for en Præst uopholdelig at døbe et sygt Barn, der blev bragt ham udensogns fra. *FrNiels.KH.II.460. Pol.*²¹/₆ 1934.Sønd.30.sp.4. 2) som adj. (ell. I. led af ssgr.): som ikke bor i, ikke vedkom-mer et sogn. udensogns betlere. *Cit.1707. (Vider.III.258).* udensogns Bønder. *Egeria. I,2.(1805).361.* de Personer, der holde sig til ham som udensogns Præst. *Rigsdagst.L. 1854.sp.640 (smst.sp.653: Udensognspræst).* L. var en udensogns Mand, men han kendte ham godt af Æmtale. *Buchh.DE.100.* en Udensogns-Gaardmand. *Egeberg.M.73. sub-stantivisk:* spredte efterretninger, som en udensogns her uhyre svært ved at finde sig tilrette i. *ForNul.XI.183. -staaende*, part. adj. [1] (jf. ty. aussenstehend samt II. ude-staaende; sj.) som staaer udenfor. Jeg ilede strax ned (gennem kirken til døren) til de udenstaaendes Bistand. *Blich.(1920).XX.5. -stifts*, adj. [4] (jf. -birk osv.; sj.) som ikke hører til et stift. Nikæmødet havde forbudt Bisperne at blande sig i uden-stifts Sager. *FrNiels.KH.I.710. -tagen*, part. adj. se undtagen. -til, prep. og adv. [1] (glda. (adv.) uden til (Mand.37.50), sv. utantill; sml. indentil) 1) som prep., se uden 3.5. 2) (nu l. br. uden for dial.) som adv. 2.1) paa den udvendige side af noget; udad-til; udvendig. (ofte i modsætn.-forb. m. inde, indeni, indentil). beg den (?: arken) inden og uden til (1931: udvendig) med Beg. *IMos.6.14.* Vest og Buxer, som vare lodne uden til. *Robinson.I.209.* Indeni er Kirken ikke mindre skøn end udentil. *Molb.Dagb. 126. Jørg.BrevefraAssisi.(1924).17 (se u. in-dentil 2.1).* || i videre (billedl.) anv.; ofte om optreden. *viise udentil lidt tvungen Munter-

hed. *Wadsk.73.* *Jeg, hvem ny Tørst end trued at fortære, | Taug udentil, men indeni jeg mæled. *CKMolb. Dante.II.125.* **2.2)** *udenfor.* *han reiste sig fra Puden. | Og det regned udentil, | Og han hørte Pladsk paa Ruden. *Bagger.II.421.* Den Tid kommer maaske, at vi nok maa købe vor Spiritus her inde i Butikken, men skal gaa udentil og drikke. *MylErich.S.76.* Det er nu endelig ikke saa mørkt, tror jeg, naar man er kommet rigtig udentil. *HansPovls.HF.5.* *Feilb. jf.:* Han holder her udentil og vil ind. *Søiberg.L.64. 2.3)* (*dial.*) *udenad* (1). læse udentil. *Kold.B. 57.* *Feilb. -tinglig, adj. (sj.) udentings. Pol.²⁶1903.I.sp.7. -tings, adv. og adj. [4] (oldn. útánþings(maðr); jf. indentings; især polit.) (som foregaar) uden for tinget (rigsdagen); ogs.: uden om tinget. Pol.²⁸1912.5. sp.3.* Sagen kan ordnes ved udentings Forhandling, Forhandling mellem Regeringen og Venstre. *BerlTid.⁴1934.M.9.sp.4.* || hertil bl. a. **Udentings-aftale** (*D&H.*), **-beslutning** (*Horup.I.30.*), **-politik** (*BiogrL.²VIII. 395.*) **-vagt**, en. [1] (X, foræld.) *vagt(post)* i en fæstnings udenværker (som ikke besættes i fredstid). *MilTeknO.311.* **-varme**, en. [1] (*sj.*) omgivelsesvarme (den omgivende lufts varme (mods. Legemsvarme). Krybdyrene var her afhængige af Udenvarmen. *JVJens. DF.119.* **-vejs**, adv. [4] (*jf. uden vejen u. 30* *Vej; nu næppe br.*) i forb. gaa udenvejs, gaa uden for det lovlige, rette; spec.: være utro i ægteskabelig henseende. *Moth.V82.* *Du (o: en ung mand) gaar lidt uden vejs, det gjør dit heede Blood. *Helt.Poet.46.* en Mand (*der*) seer sig ikke at kunne hindre sin Hustru fra at gaee Udenvejs. *Holt.NF.(1728).II.5. jf.:* Hand er giørt uden vejs (o: avlet uden for ægteskab). *Moth.V81.* **-verden**, en. [1] (*efter ty. aussenwelt; nu sj.*) *den ydre verden; omverden; yderverden.* *NTreschow.OmGud.II. (1831).32.* Jøderne . . forventede deres Messias, som en mægtig Konge i Udenverdenen. *Hauch.VII.379.* Landposten (*er*) vor eneste Forbindelse med Udenverdenen. *Pol.¹⁰1926. 8.sp.6. -vold, en. [1] (*nu næppe br.*) borg-, fæstningsvold, der ligger foran en anden vold (den egl. vold, hovedvolden); ydervold. *Vedel Sim.B.I.33.* *Molb.Dagb.109.* **-volds**, adv. (*og adj.*). [4] (*ænyd. d. s. (MO.); jf. uden volden u. uden 4.1; sml. indenvolds; nu l. br.) uden for volden(e).* *Bardenfl.Søm.I.54* (se u. indenvolds). || som adj. Nørre Allé anlægges 1744, Jagtvejen 1750, og den tiltagende Trafik i Forbindelse med en udenvolds ukontrolabel Bebyggelse gjorde, at Uvedkommende efterhaanden tog sig den Frihed at benytte de nye Alléer. *DagNyh.³⁰1926.7. sp.5. -vælts, ubøjeligt adj. og (*især i bet. 2.2)* adv. [-væl'ts, nu sjældnere -væl's] [4] († -væltes. *PolitiskeSpille-Regler.(1774).21.* (2. led til Vælt i bet. „trumf“; jf. † u-valt (*Moth.S897*), † u-velt (*Moth.¹S634*), no. dial. uveltes, adj., uvelt, m., styrvolt (3),**

*fus; sml. ogs. † valt (de valte . . konger. Moth.S897), † velt (de velte esser. Moth.¹S 634), bornh. valts (de valts esser. Bornh.OS.) || bet. 2.2 skyldes vel tilknytning til vælsk samt maaske til ty. aussenwelt, se Udenverden) 1) (♠, nu især dial.) om kort i spil som styrvolt, l'homme: som ikke er trumf; som er af lav værdi; ogs. i substantivisk anv.: fus; styrvolt (3). *Rostgaard.Lex.U46b.* De Udenvelts-Kort (*i styrvolt*) gieldte efter deres naturlige Orden, saa at Esset stikker Kongen, Kongen Damen, Damen Knegten, o. s. v. *Spillebog.(1786).164.* to De Gange efter hinanden fik (*jeg*) Hiertersyv; den eene Gang var den Trumf . . den anden Gang var den udenvelts, og maatte altsaa tage til Takke med nederste Sted. *Rahb.Tilsk.1798.131. Dania.III.35.* Spadille, Manille, Ponto fjerde i Rødt og en udenvelts Konge. *Spillebog. (1900).35.* *Feilb. Esp.497. CReimer.NB.356. Lollo. jf. bet. 2.1:* Hendes Høimodighed er en aldeles udenvelts Trumf. *Kierk.VI.296. 2) overf. (jf. -væltsk). 2.1) (nu næppe br.) som ikke er i vælten; som ikke nyder agtelse, anseelse; ogs.: udenoms; ugældig; uvekkommende. naar de ere i Velten, forfølge, og forklaffe (de) hvad de i deres udenvelts Dage selv sagde, og gjorde. Rahb.Tilsk.1799.284. (den franske sprogundervisning) blev givet af en udenvelts Lærer (o: ikke af klasse-læreren). sa.E.I.114. Opdrag Pigebørnene . . til at bære (idealet) i deres egen frie Bevidsthed, i Stedet for i Hensyn til Urtekræmmer, Grosserer, Justitsraad med Tilbehør af Madamer, Fruer og Frøkener — Paa de Fleste af dem udøve jo disse udenvelds Hensyn . . . Magt. *Goldschm.III.242. Herup.II.189. || i substantivisk anv. Han er af de Udenvælts o: han formaar lidet eller intet. VSO. de, der iforvejen vare de Aristokratiske og Eksklusive, kunde maaske se med en let Ringeagt paa adskillige Udenvælts, der ogsaa var med i Selskabet. Tops.US.II.370. 2.2) (ofte lidt nedset.) fremmed; udenlandsk; ogs. (jf. u.-lands 1; især dial.): fra en anden egn. *ADJerg.NK.390.* *Vi elsker vort Land, | og med Sværdet i Haand | skal hver udenvælts Fjende berede os kende. *Drachm.FÆ. 196.* Skal vi nu føre fremmede Folk her ind i Sognet . . Begynde vi gamle Slægter først at lade udenvælts Folk komme ind mellem os, hvordan tror Du saa, at det gaar med de andre? *NHanche.Nord for Lømfjorden. (1873).127.* Det var først og fremmest i by og på borg, det udenvælts sprogstof trængte ind. *Skautrup.SprH.II.102. || som adv. *udenvælts . . | der venter ham ved Kunsten Guld og Hæder. Drachm.M.173. Er vor By Dig ikke god nok? . . Er det saadan noget, man lærer der udenvelts! Wied. BSt.141. Jørg. Danimarca. (1921).117. Handelseexperter udenvælts fra (under merkantilismen). *Tilsk.1939.I.148. Univ Progr. 1944.I.53. UfF -væltsk, adj. (og adv.)*****

[*-væl(d)sg*] (*ogs. skrevet -vælsk*). (*afl. af -vælts; ofte lidt nedsat*). *d. s. s. -vælts 2.1 og (især) 2.2.* hans Comik er udenvælsk, thi den mangler Tilhold i nogen Sphære. *Kierk. VII.453.* Om man blot med et Tov, som droges igjennem Rummet (*ved et vælgermøde*), skilte de Udenvælske fra Kredens Vælgere, vilde der . . opnaaes . . meget. *Hjort. Valg. 30.* den stærkt betonedede Forargelse over egne Landsmænd, der adopterer det udenvælske. *Roos. (HistTidsskr. 10.R. 1.217).* rejste stormænd og udenvælske handelsfolk. *FortNut. IX.25. CReimer. NB.93.* || (*sj.*) *som adv.* *Oh, kun een Elskerinde til en Konge | det regnes udenvælsk for næsten bondsk. *KMunk. C.10. -værk*, et. [1] *fl. -er* ell. † *-e* (*Holl. Ep. III.227. Bagges. III. 194.*) (*efter ty. aussenwerk; jf. Udværk samt Indenværk*) **1** anlæg, værk, som ligger uden for, fremskudt foran et hovedanlæg ell. centralanlæg. Det ved Stadens Vandvæsen . . forefaldende Kjørselsarbejde, saavel ved de saakaldte Udenværker, som ved Indenværkerne. *Adr. 22/1849. I. sp. 3.* || *især (z, foræld.): del af fæstningsværk, der ligger uden for fæstningens hovedvold (men inden for glaciset); fremskudt værk (som halvmaane, horn-, kronværk).* *MR. 1710.191.* Voldene ere tykke, og Graverne brede og dybe, saavel som Udenværkerne faste. *LTid. 1734.342.* *De svære Ravelins, de langt | Fremskudte Udenværker | Og stærke Bastioner. *Holst. IV.108. Troels L. III.21. jf.: *Der staaer en Portner ved dets (o: himmeriges) Udenværker. Heib. Poet. X. 187. 2) billedl. (hun) har en Kammer-Piige, som har saa meget at sige hos Jomfruen. Hun er Uden-Vercket, som skal bestormes, førend man kand komme til Fæstningen. Holl. Tyb. I.6. jeg opholder mig noget længe ved mine Udenværker, førend jeg kommer til Hoved-Sagen. *Ev. (1914). IV.111.* Digteren vil beholde sin Følelse for sig selv, Læseren faar kun Adgang til Sjælens Udenværker. *Brandes. III.627.* det europæiske Sydøst (*indføjes*) i det Udenværk af venligt sindede Lande, som Sovjetten bygger op i sine Grænselande. *Erik Møll. (Gads Mag. 1947. 171).* || (*nu næppe br.*) om del af kvindedragt. (He Halsens og Brystets Bedækning er endnu befæstet med et Udenværk af et stort Silketørklæde (*eller et*) Shawl. *Pram. Forsøg om Dragten. (1791). 299.* om smykker, pynt *olgn.*: Alle Udenværkerne af Commandantens Frue, skikker jeg som et Seyers-Tegn til min Arendse. *Ev. (1914). IV.289. -værts, adv.* [*-værgds*] (*vel omdannelse af ænyd.* udvertes, se II. udvortes; *jf. udværts samt indenværts; arkais.) udenfor. (brænde)* Til Corps de Garder (*o: vagtstuer*) inden og udenværts (*o: i og uden for Kastellet i Kbh.*) *MR. 1713.233.* || *udenlands.* Ingenting har (*svenskerne*) at sætte Tænder i naar de er hjemme og kommer de saa . . udenværts, saa helmer de aldrig med; Bælgen og Svæl-*

gen. *JPJac. (1924). I.43. -øs, adv. og adj.* [4] (*jf. -birks, -bys osv.; l. br.*) *uden for øen.* Det er dog ikke Smaating, vi (*o: bornholmjerne*) har ofret paa Propaganda udenos. *Pol. 4/1935. Send. 4. sp. 1.* || *som adj.:* ikke hørende til, stammende fra øen, der (*blev*) ikke gjort Alimentationskrav gældende mod den Skyldige, hvis han var af udenøes Familie. *JVJens. A. II.148.* Ligesom R. rejste Lund (*o: en samsø*) ofte til udenos Møder. *Aarb Holbæk. 1945.62.*

Udepenge, *pl. (jf. -tillæg; jagl.).* Bl. a. var man enig om . . Afrunding opad af Dagpenge, Timepenge, Udepenge og Tærepenge (*o: for telefonarbejdere*). *Pol. 1/1930. 3. sp. 3. -pige, en. (ogs. Ud-. Moth. U36. Blich. (1920). XIV.176. MDL. Sundheds KollFork. 1881.561. HPHans. T. I.60. Feilb.). (jf. Uden-dørs-, Udhuspige samt Indepige) om (ældre) forhold paa landet; pige, der skal tage del i udenørs arbejde (markarbejde *olgn.*), i vask, brygning *olgn.* *NatTid. 12/1884. Aft. I. sp. 6. Bang. HH.70.* Kokkepigen og Marie Udepige raslede og klirrede allerede med Opvasken ude i Køkkenet. *Rønberg. GK. 58. CReimer. NB.157. Kulturminster. 1940-41.106. -slutte, v. (jf. ty. ausschliessen; nu næppe br.) udelukke (1).* man (*maatte*) været aldeles udesluttet endog fra det allermindste . . Kiendskab til Suhm. *Rahb. Suhm. 8. -spærre, v. [-sber'ø] vbs. -ing (Brandes. IV.170. XII. 53. HBriz. Nis Petersen. (1947). 55).* (*ty. ausperren; jf. spærre (III.15) ude; w, l. br.*) holde udenfor ved afspærringer *olgn.*; lukke ude; navnlig: hindre i deltagelse, samkvem *olgn.*; udelukke. (*en*) Legations-Secretair . . indespærret . . i sin lille Samfundsabrik, udespærret endog af det høiere Selskab. *Brandes. E.56. (folket) var aldeles udespærret fra Delagtighed i Statsstyrelsen. sa. Holberg. (1884). 236. Schand. SD.151.* || (*jf. ty. auspernung*) *som vbs.; spec.: lockout.* Arbejdsnedlæggelser og Udespærringer fra Arbejde. *Brandes. (Pol. 28/1903. I. sp. 4).* *sa. (Tilsk. 1919. I.381). -staa, v. (jf. staa (II.51) ude og ty. ausstehen; sml. I. -staaende og udenstaaende, udstaa) 1) atm.:* staa ude. **1.1)** † opholde sig i det fri; være ude; *spec.:* staa et sted for at sælge varer. (*politiimesteren*) skal ikke tilstøde, at nogen udestaar med feede eller ædende vare . . andenstæds. *Cit. 1701. (Kbh Dipl. VII.649). Amberg. 1.2) (l. br.) om kapital:* være anbragt, indsats hos andre; om fordring *olgn.:* ikke være afviklet, indbetalt. *Amberg. I.266.* Der udestaaer meget af Boets Tilgodehavende. *VSO.* || *overf.:* staa tilbage; restere. Mens den atlantiske Perodes Klima og Vegetation skitseredes (*ovenfor*), udestaar endnu en Omtale af Tidens Fauna. *Johs Brøndst. DO. I.113. 2) part.* udestaaende *anv. som adj. 2.1) (jf. udenstaaende; l. br.) svarende til bet. 1.1.* den Gamle var sprunget til Døren, og ud af den, hvor man hørte ham give en Udestaaende Beskeed.*

Blich. (1920). XXVIII. 29. || (jf. staa ude 2) om afgrøde. en Mand har sildig moden Sæd udestaaende. *FThaarup. Bornholms Amt.* (1810). 33. *LPPetersen. Minder fra Farum.* (1920). 18. 2.2) svarende til bet. 1.2. at incassere eller indrive Sterboens udestaaende Gield. *Stampe. I. 305.* Her ligger Obligationerne. Her nogle udestaaende Regningskrav. *Hrz. IV. 180.* Staten . . maatte overtage mere end halvtredsindstyve Godser for udestaaende Renter og Skatter. *Frem. DN. 301.* denne Forretning med Varelager, Inventar og udestaaende Fordringer. *Jur. Formularbog.* 74. || *billedl.* Mine udestaaende litterære Forpligtelser begynde snart at gøre mig det for broget. *J. Lange. Breve. 73.* den vagthavende Toldbetjent paa Kysten kunde han aldeles ikke forliges med. Han havde en gammel udestaaende Strid med ham. *Drachm. PV. 36.* || (jf. I. -staaende) i forb. m. have: have pengemidler anbragt et sted; ogs.: have noget til gode. han er intet mindre end riig, han har saa meget udestaaende. *Jacobi. (Skuesp. VII. 4).* have Penge udestaaende. *Ludv. i videre anv., især i forb. m. med: have et uopgjort mellemværende med; være vovner med.* Paa Berghorsvold har man Blodhævn udestaaende med en anden Slægt. *Vved. H. 288.* (vanskeltigt at skelne fra I. -staaende) i forb. som have intet, noget udestaaende: *Holb. DH. I. 844.* vi hilste paa hinanden som gamle Bekjendte, der intet Udestaaende havde. *Krøyer. Er. 153.* Forsoning? Med hvem? Jeg véd ikke, at jeg har noget Udestaaende med Nogen. *Schand. F. 181. 2.3)* (til bet. 2.2) i forb. være udestaaende med, være paa kant med; være venner med. hvor de andre saa ha' de travlt med at fortælle og rakke ned . . men der er jo det, at Madam S. er udestaaendes med alle Beboerne. *GBehrend. De Ensomme. S. 286.* (1922). 79. **I. -staaende**, et. [-sdá²æ³n] fl. (l. br.) -r. (til part. udestaaende, se udestaa 2.2) 1) (nu sj.) tilgodehavende; udestaaende fordring. *Amberg. I. 261.* Han vil nu have sit Udestaaende indkrævet. *VSO. D&H. 2)* mellemværende; uenighed; tvist. man har gamle udestaaender med (Gustav Vasa) for skattepålæg og drab af hans fogder. *Vved. FF. 95.* En Mand . . havde et lille Udestaaende med Politiet. *Bornholms Avis.* 1925. I. sp. 3. || om overgangstilfælde ml. adjektivisk og substantivisk anv. se u. -staa 2.2. **II. -staaende**, part. se u. -staa 2. -stæn-ge, v. [-sdæ³n'æ] vbs. -else (*Schand. SB. 143.* *Frit Ordskipte. 1900. 103*) ell. -ning. (sv. utes-tånge; jf. stånge (III. 1.5) ude; *W. især poet. ell. højtid.*) hindre i at komme ind i ell. hen til; lukke ude; især i billedl. anv. Grev Gert . . har sagtens villet udestånge denne (o: junker Otto) fra Jylland. *Barfod. DH. I. 91.* den vidunderlige Kyst . . hvor Naturens Skjønhed udestånger al Uro og al Mislyd. *Tops. II. 324.* H. søger han . . at

udestånge og holde nede, til Tab for Anatomien og Kirurgien. *Jul. Pet. L. 294.* en Skygge saa mørk og mægtig, at den udestångete hver Solstraale af hans Tilværelse. *KMich. (Pol. 2/1. 1935. 16. sp. 1).* refl.: det enkelte Folk . . vil forfeile sin Opgave ved at udestånge sig selv fra den almindelige Kulturstrømning. *Mart. Ethik. S. II. 345.* -**syssel**, en. (sv. utesyssla; sj.) udestænders arbejde; udestænders arbejde. Endnu var det ikke helt Aften. Egnens Folk havde ikke sluttet Udesyslen. *Bregend. Den blinde Rytter. (1927). 25.* -**til-læg**, et. (emb.) opholdstillæg. *LovNr. 126 2/1. 1927. § 105. LovNr. 166 2/1. 1945. § 11.* -**værelse**, en. (nu næppe br., jf.: „usædvanligt“. *MO.*) væren borte fra et sted; ophold uden for hjemmet ell. landet. hand er allarmed over deris Udeværelse (*Holb. KR. III. 3:* Udeblivelse) i *Nat. Holb. KR. III. 2.* ved deres Udeværelse af Landet øvede (*mandskabet*) sig mere til Soldaterlevned end fattede Flid til Bondearbejde. *Cit. 1736. (Jy Saml. 4R. III. 259).*

Udfald, et ell. † en (*LTid. 1724. 71. 1725.* 287. jf.: saadan Udfald. *Holb. HP. III. 13.* [ˈuðfal] fl. d. s. ell. † -e (*Slange. Chr. IV. 1249.*) (ænyd. d. s., oldn. útfall (i bet. 2); vbs. til udfalde (og fald (II. 9.22) ud)) 1) til udfalde 1. 1.1) (nu l. br.) til udfalde 1.1 i egl. bet. Udfald af Tænder. *D&H.* || om fremfald af organ (jf. Moderudfald): *Briand de Crevecoeur. Underretning om Blod-Soot. [ca. 1750]. 21.* Havde ikke denne Bristning lettet Fødselens Besværlighed, og tilendebragt den, kunde man, siden Modermundens ej lod sig udvide, let have befrugtet hele Moderens (o: livmoderens) Udfald. *Phys. Bibl. I. 26. 1.2)* til udfalde 1.3: bortfald; udstødelse. Menneskets Fald (kan umulig) være et totalt Affald fra Gud eller, tydeligere udtrykt, et Udfald ud af Guddommen, en Sønderrielse af vor Sammenhæng med Gud. *Jens Paludan-Müller. Efterladte Papirer. (1868). 122.* || (sprogv.) dels (l. br.): udstødelse, bortfald af lyd: Udfald af n foran ustemt spirant. *St SprO. Nr. 142. 14.* dels (sj.) om brud paa sætningskonstruktionen (anakoluti) ved udeladelse af ord olgn.: et Udfald af Konstruktionen. *D&H.* || (efter ty. ausfall; jagl.) udebliven, bortfald af noget, hvorved der opstaar mangler, lakuner. I Løbet af nogle Maaneder tager Muskelkraften til — der er ingen Udfald af enkelte Grupper. *Ugeskr. f. Læger. 1939. 745. sp. 1.* Et Udfald af 40 pCt. ved Rosentiltrækning vil saaledes betyde, at kun 60 pCt. af Planterne er lykkedes. *Hævebr. L. 11. 990.*

2) (nu kun dial.) til udfalde 2: ebbe. Vandet er i udfald. *Moth. F42. MDL. Feilb. UJF.*

3) (nu l. br.) til udfalde 3: det, at en (vand)strøm løber, springer frem (af jorden) ell. (især) flyder ud fra et sted, ud i et større vand; udspring; afløb; udløb; ogs.: (aa-, flod)munding. grave Canaler, hvorved Van-

det kunde have Udfald. *Holb. JH. I. 94. Reskr.* ²³/₁1789.2 (se u. I. Flet).

4) til udfalde 4. 4.1) (*skræd., haandarb., l. br.*) til udfalde 4.1. Benklæderne med 52 cm Udfald (∴ *vidde forneden*) og opsmøgede forneden. *Politi E. 1922. 2. 4.2* (*fys.*) *det, at lysstraaler olgn. kastes udad fra en flade; i ssg. som Udfalds-linie, -vinkel (s. d.). 4.3* til udfalde 4.3: *det at hælde (ell. være ved at falde) udad; vist kun (dial.) i talem. m.* ¹⁰ *Indfald, se Indfald 7 slutn.*

5) (*jf. udfalde 5*) om *frivillig udadrettet bevægelse; ogs. (jf. Udfalds-arm, -jærn): det, at en del af redskab, apparat osv. kan bevæges udad. 5.1* (*gym.*) *bevægelse, hvorved den ene fod sættes frem, knæet bøjes og kroppen faar en skraat fremadliggende stilling. Gymn. I. 125. || ogs. (sport.) om en art nedfartsstilling i skiløb, hvorved den ene ski skydes en skridtlængde frem foran den anden. Sportsleks. II. 630. 5.2* i *fægtning og hugning: bevægelse, hvorved man søger at ramme modstanderen; især: bevægelse, hvorved den ene fod sættes et skridt frem og bageste knæ hurtigt strækkes, samtidig med at den væbnede arm fører stødet. Baronen, som den Fordrede, har første Udfald. Blich. (1920). XXIV. 160. Som en Fægter, der bliver liggende i Udfaldet, saaledes blev mit Øie uforandret. . . i den engang antagne Retning. Kierk. I. 295. Han trækker sin Kaarde . . . slaar lynsnart Hjul med Klingens og gennem-borer i hastige, præcise Udfald Kortbladet. Drachm. BK. 119. Scheller. MarO. 5.3* (*især ✕*) *en militær styrkes (pludselige) frembrud fra et sted for at angribe; især om pludseligt fremstød af besætningen i belejret fæstning olgn. med angreb paa den belejrende fjende; ofte i forb. gøre udfald. General Holophernes selv, som for 3 Aar siden saa ulykkelig omkom i det store Udfald. Holb. Ul. III. 6. De Beleirede havde gjort hyppige Udfald. Ing. PO. II. 172. Scheller. MarO. || (ty. ausfall i sa. bet.: foræld.) om (skjult, hemmelig) pas-sage, ad hvilken en fæstnings besætning kan gøre udfald. MilTeknO. 305. Rendsborgs Fæstnings Over-Eider-Udfald. MR. 1842. 29. 5.4* *billedl. anv. af bet. 5.2(-3): mundtiligt ell. skriftligt angreb paa nogen ell. noget, især udført pludseligt ell. i forbigaaende, i anden sammenhæng, flygtigt; tidligere ogs. om pludseligt vredesudbrud olgn.; især i forb. m. mod ell. (nu næppe br.) paa. alle de Udfald, som skee paa Pitt, baade i Parlamentet og i Oppositions-Bladene. Fr Sneed. I. 493. (han) brød ud i hæftige Udfald imod det danske Folk. Rask. Br. I. 397. Cordia spandt, under idelige Udfald over Lisettes lange . . . Ude-blivelse. CBernh. II. 100. var der noget, han ikke ønskede, var det Martyriet paa Grund-lag af stumpsindige Udfald mod Regeringen. NisPet. SG. 133.*

6) til udfalde 6: *den maade, hvorpaa en udvikling, et foretagende (fx. kamp,*

*konkurrence, prøve, forhandling, undersøgelse) ell. en overvejelse olgn. ender m. h. t. resultat, afgørelse, afklaring, bedøm-melse som god ell. slet olgn., ell. om selve resultatet osv.; ofte i forb. m. gen. ell. præp-led m. af (tidligere ogs. paa) samt i forb. faa et vist udfald. Krigens Udfald. Holb. Ul. III. 2. Folk dømmer hverken efter det nye og usædvanlige i et Forslag, ikke heller efter Udfaldet, men efter Tingens Natur. JSneed. VII. 70. (Vedels Tragicæ) Indeholder de isolerede Romancer, som faae et sorgeligt Udfald. Heib. Pros. III. 50. Udfaldet (∴ *hel-tens endelige skæbne*) er man nysgjerrig efter, som efter Udfaldet paa en Bog. Kierk. III. 113. paa Ovnens gode „Pakning“ berøer Ud-faldet af den forestaaende Brand. Bergs. FD. 54. jeg havde bestaaet min Embeds-Prøve med godt Udfald. Birkedal. O. I. 172. Kun om een Ting udtaler Brodrøne sig ikke . . . om Rejsens mulige Udfald. JV Jens. C. 126.*

udfalde, v. [uð, fal's] præet. -faldt; part. -faldet. vbs. *jf. Udfald. (gllda. vtfallæ, jf. mnt. utvallen og falde ud (u. II. falde 9.22))*

1) *falde ud fra sin plads, især som følge af uheld, ulykke, ødelæggelse, forskydninger olgn. 1.1* i *egl. bet. Da (vandet) stiger op over Breddene og slaar an mod Biergenes (∴ Møns klints) Fod, saa løsnen denne og udfalder i temmelig store Stykker. EPont. Atlas. III. 157. nu kun i præc. ell. perf. efter: Store og let udfaldende døde Knaester. HFB. 1936. 630. || i videre anv.: blive drevet, kastet ud. de frygtede, at de skulde udfalde i syren (1819: kastes ind paa en Sandbanke). ApG. 27. 17 (Chr. VI). 1.2* (*nu næppe br.*) om ord: *undslippe; falde en ud af mun-den, et ubetænksomt ord udfalder af hendes læber (1871: der er undsluppet hendes Læber). 4Mos. 30. 7 (Chr. VI). (han) lod ud-falde adskillige u-besindige Ord imod Kon-gen. Slange. Chr IV. 266. 1.3* (*nu kun i perf. part.) udgaa ell. udsiødes af en sam-ling, sammenhæng, forbindelse ell. et system. Hvad der gælder om fremmede Ord, gælder og om slige Ord, som enten endnu ikke ere optagne i Sproget, eller ere — saa at sige — udstødte eller udfaldne deraf. Rahb. Stvil. 3. om skrevet bogstav, ord, linie osv.: mangle, være udeladt ved en fejl-tagelse, forglemmelse, overspringelse olgn. Ri-meligvis er baade Linjer og Vers udfaldne. EBrand. J. 33. Holberg . . . har indsat det udfaldne „nec sit“. Billeskov. J. H. I. 269. || (sprog., l. br.) om udvikling, hvorved lyd-(forbindelse) er forsvundet, elimineret i et ord, udtryk: falde bort. StSprO. Nr. 142. 32.*

2) (*nu næppe br.*) i forb. udfaldende vand, ebbe (*jf. Udfaldsvande*). *EPont. Atlas. III. 170.*

3) (*nu l. br.*) om vandløb: *udmundede; løbe ud. I Bugten udfalder en lille Bæk. JHLars. HA. I. 107.*

4) *have retning udad; strække sig ell.*

bøje sig, hælde udad (oftest i part. udfaldende); især i flg. anv.: **4.1)** om del af klædningsstykke, især krave: lægge sig, falde i en linie ell. bue udad. Fra den lange, blottede Hals udfaldt en bred, udtakket Lærredskrave over Bryst og Skulder. *Ing.EF.XIII.4.* en ganske ung Mand i sort Kjøle med hvid udfaldende Krave. *Gyr Lemche.S.III.35.* || ogs. (fagl.) om rand, krave paa vase, krukke olgn. Blomstervase . . buet paa Midten og med udfaldende Aabning. *Politi E.Kosterbl.²⁷.1925. I.sp.2.* Kar med tynd, udfaldende Mundingsrand. *Hatt.(Aarb.1938.145).* **4.2)** (l. br.) rage, stikke frem. inde under de brede udfaldende Tagskæg hænger yndefulde Valsegange. *Pont. F.I.331.* || om øje: være fremstaaende. Øjnene (var) udfaldende og porcellænsblanke. *Reinhard.FC.122.4.3)* især (†) om spant, skibsside, bov, støvn olgn.: danne en linie, der opadtil skræner udad. Udfaldende Skibsside. *Wolffh.MarO.170.* udfaldende Støvn. *Scheller. MarO. Agterenden (paa en yaul)* er flad og temmelig udfaldende, men Forstøvnen er ret. *KuskJens.Sem.121.*

5) † føre et angreb ud fra et sted; især: gøre et udfald (5.3). nogle tropper af Syrien vare udfaldne (1871: havde gjort et Udfald). *2Kg.5.2 (Chr.VI).* Den Danske Besætning i Wardberg udfaldt ofver Grændsen. *Slange.ChrIV.1259. Leth.(1800).*

6) † om fremtræden ell. udvikling med en vis virkning ell. et vist resultat. **6.1)** fremtræde, vise sig, forekomme med en vis farvevirkning. (forsteningernes) Couleur udfalder paa graat, hartad som det Florentinske Marmor. *LTid.1724.271.* (asbest) er dannet som Haar, og udfalder somme Tider hvid, andre Tider Aske-graa. *smst.1729.606.* **6.2)** udvikle sig, føre til, ende med noget; ogs. om plan, resultat: vise sig (at være); blive. saa udfalder dit Raad lykkelig. *Hörn.Moral.I.73.* det kand være dem lige gyldigt, hvorledes en Commissions-Dom udfalder. *Holb.Ep.II.280.* Som Contoires Fuldmægtig havde han aarlig en Udsigt over den hele Status at bringe Rentekammerchefen; Udsigten, som hidtil var stedse udfaldet fyldstgjørende, begyndte med eet at blive paafaldende ufordeelig. *Rahb.E.I.5.* || ofte i forb. m. til. man (kunde) nok see, at det vilde udfalde til krig. *Holb.DNB.503.* Forskreckelsen . . udfaldt til Latter. *Seidelin.42.* Søetatens reglementerede Fond er den, der . . udfalder meest til Fordeel for de Danske Finantser. *PAHeib.(For Sandhed.II.57).*

Udfalde-vande, et. se Udfaldsvande.

Udfalds-, i ssg. [Udfalds-] af Udfald; foruden de ndf. medtagne kan til bet. 4.1 nævnes (skrædt., haandarb.) Udfalds-krave, -ærme, til bet. 5.3 ✕ Udfalds-barriere, -basis, -hær, -kommando. -arm, en. [5] (bygn.) d. s. s. -jærn. *HFB.1936.79.* -dør, en. [5.3] (jf. -port; l. br.). *Er alle Porte | Og Udfaldsdøre lukked? *Hrz. XIII.122.* -groft, en.

[3] (l. br.) groft, der danner afløb for noget. *Aarb.Thisted.1926.192.* -jærn, et. [5] (jf. -arm; fagl.) beslag paa udfaldsvindue, beregnet paa at stoppe vinduet i en bestemt stilling, naar det aabnes. *TeknLeks.I.570.* -linie, en. [4.2] (fys.) linie, der angiver en lysstraales ell. et legemes bevægelse ved tilbagekastning fra en flade. *D&H.* -port, en. [5.3] l) (jf. -dør; ✕, foræld.) port i fæstning, kastel olgn., hvorigenem besætningen kan gøre udfald (5.3). *Åmberg. MilConv.VIII.383. TroelsL.III.34.*

2) ☉ billedl. **2.1)** om sted, der er gunstigt som udgangspunkt for et angreb mod andre lande ell. for ekspansion, handel, rejser olgn. paa fremmede lande, nye omraader ell. for den videre udbredelse af en kultur, lære osv. *Kbh. 1/21913.1.sp.4.* Banegaarden . . var Udfaldsporten til Provinsens nye, ventende Verden. *JacPaludan.IH.61.* Hedeby . . var Nordens Udfaldsport mod Vesteuropa. *OFriis.Litt.33.* En tysk Besættelse af Norge vilde kunne . . give den tyske Flaade Udfaldsporter mod Atlanterhavet. *Krigen1939-1945.I.(1947).275.* **2.2)** forhold, der danner basis, udgangspunkt for en virksomhed, hvorved en person søger forbindelse med ell. retter angreb paa andre. Kønslivet, den anden Udfaldsport overfor Omverdenen. *FrLa.S.9.* i Skolen var Omgivelserne ikke saa velvillige som hjemme.

Skjulthed blev da (Kierkegaards) faste Borg, Sansen for det Pudsige hans Udfaldsport. *TroelsL.BS.III.57. Pont.MH.147.* -prøve, en. [6] † prøve af et vareparti, der sendes til køberen efter købets afslutning; især om prøve af en vare, der er solgt, før den er produceret (hvilken prøve sendes køberen, for at denne kan konstatere, hvorledes partiet er „faldet ud“). *Lassen.SO.88.* Udfaldsprøve . . sendes af vedkommende Papirfabrik til Kundens Godkendelse, forinden Fabrikationen afsendes. *Typogr.Ord.336.* -rør, et. [3] ☉ rør, der danner afløb for noget. *DSB. Banebygn.96.* -sluse, en. [3] (nu l. br.) sluse ved udløbet af en strøm i hav med vekslende vandstand. *MO.VSO.* -stilling, en. især [5.1-2] (fægt., gym.): stillingen ved udfald skraat fremad ell. til siden. *Gymn.I.121.* Fægter i Udfaldstilling. *Hvad hedder det? (1947).329.* -symptom, et. [1.2] (med.) symptom, der skyldes, at et organ olgn. er (helt ell. delvis) ophørt at fungere ell. er fjernet; bortfaldssymptom. *JLindhard.Denalm. Gymnastiktheori.I.(1915).19.* Vore Sygd. II. 367. -vande, et. (jf. udfaldende vand u. udfalde 2; til Udfald 2; l. br.) ebbe. *Collo. jf.:* Liner som udsættes paa Sandrevlerne naar der er lavt eller udfalde Vande. *Handels-ogIndustrie-Tid.1802.373.sp.2. smst.383.sp.2.* -vindue, et. [5] (jf. -arm, -jærn; bygn.) vindue, der aabner sig udad omkr. hængsel i bundfladen. *FLESmith&Bladt.Den da.Lægestand.*(1872).251.* -vinkel, en. [4.2] (fys.) ti bagekastningsvinkel. *Paulsen.I.523.*

Ud-fang, et. 1) (jf. Fang 2.4; ikke i rigsspr.) et i forhold til ejerens øvrige jorder afsides liggende overdrev. VSO. 2) (dial.) kanten af tøj. UfF. † **-fange**, v. (glda. d. s., jf. æda. utfa (DGL.V.308)) faa, tage (noget) ud, bort. DL.5—13—5. **-fare**, v. [-faʔro] (glda. d. s.) 1) (især glåds.) rejse, drage (vandre, køre, sejle) ud fra et sted. du skal udfare med al din Hær. Jud.11.18. (ligtoget) standsede ved Fjorden, hvor strax efter et Skib udfoer for fulde Seil. Ing.EM.III.213. de udfarende (o: korstogsdeltagere, der rejser hjemmefra). Danm.RigHist.I.695. jf.: *Jeg nogen kom til Verden ind, | Jeg nogen skal udfare. Grundtv. SS.V.374. 2) bevæge sig hurtigt (styrte, flyve osv.) ud. 2.1) (glåds.) i al alm. der udfoer Ild (1931: Ild slog op) af Klippen. Dom.6.21. *da udi Noå Ark | En Løve engang nøes, strax af dens Næseboere | To spæde Katte og vel dannede udføre: | Saaledes 20 Katternes Stamfader Løven er. Holb. MpsS. 274. *Naar Røsten sig hæved, | Som Stormen udfør. Grundtv. PS.VI.185. 2.2) i forb. den udfarende kraft, (jf. den fremfarende kraft u. fremfare 2.2) kraft, hvormed noget færer, slynges ud; slyngkraft olgn.; især billedl.: kraft til at handle, virke, værksætte noget; initiativ. D&H. Kvindeligheden (har) en afgørende Betydning for mange af de Mænd, (Jakob Knudsen) skildrer . . Kvindelighed . . som det Hinterland, der ligger bag ved Mandens udfarende Kraft. Roos. Jakob Knudsen. (1918). 31. Initiativet og den udfarende Kraft tillægges Broderen. HBritx. AP.IV.137. have den udfarende kraft, (dagl.) som udtr. for, at det er ens ret ell. tur at begynde ell. (♣) spille ud. Det er dig der har den udfarende Kraft, siger han til Medspilleren, naar det er ham der skal spille ud. JV Jens. G. 208. **-fare-kraft**, en. (sj.) den udfarende 40 kraft (se -fare 2.2). D&H. **-fart**, en. ft. **-er** ell. † **-e** (Jud.1.5 (Chr.VI)). gen. **-s** ell. † **-es** (Reiser.II.388). (ænyd. d. s.) 1) (nu l. br. i rigsspr.) bevægelse til fods ell. (oftest) med et trafikmiddel ud fra et sted, især fra hjemstedet ell. hjemlandet; tur ell. rejse ud fra et sted; udjærd; udrejse; udtur; ogs.: udflugt, trip, bortrejse olgn. hans anslag, og udfart (1871: Tog) var forgieves. IMakk. 9.68 (Chr.VI). Jeg havde rent tilfældig gjort 50 denne Dames Bekendtskab kort efter Hjemkomsten fra min lange Udfart. Schand. O.II. 368. Paa Udfarten havde hun villet købe enhver Villa. Drachm. F.I. 251. ofte om sejlads: Skibene betale her Ti af Hundrede saa vel ved deres Indfart som Udfart (af havnen). Reiser. III. 185. hans første Rejse var en Udfart med en lille Slup. Drachm. VI. 463. || (dial.) i videre anv.: begravelse. Esp. 369. || (sj.) om sted, hvor der er passage ud. skulde flåden overhoved samles, da måtte det vel være her (o: i Limfjorden), hvad enten der så var en udfart mod vest eller ej. ADJørg. I. 185. 2) (sj.) hurtigt, skynd-

som bevægelse ud fra et sted; det at styrte, ile ud. Blich. (1920). XXIX. 132. 3) (især faql.) tings, masses glidende, flydende, strømmende bevægelse i uadgaende retning ell. ud gennem en aabning. (aabne bylden) at Materien kand faa sin rette Udfart. Underretning om Præservation imod Pesten. (1709). 33. *han (gav) en Sæk mig af Hud . . | Hvori de susende Vinde han tvang, og spærred dem Udfart. Wilst. Od. X. v. 20. Retningen (for raketten bringes) til at vise godt til Luvart af Skibet, da Linen under Udfarten stadig bringes ad Læ til. Bardenfl. Som. I. 283. Gasarter i Maven og deres brøledne Udfart gennem Bagparten. Aurelius. Præster. (1934). 10. **-farve**, v. [-fer'va, -faʔrva] vbs. **-ning** (i bet. 1: Bølsen. Farvebog. (1858). 60. Manufact. (1872). 270. i bet. 2: Bergs. MS. II. 204.) 1) (farv.) v. hj. af en farvestofopløsning give et stof (tøj olgn.) en ny farve efter event. bejdsning og inden efterbehandlingen. hvidt Klæde (maa) udfarves med Spaand (jf. Spaan 1.1 slutn.). MK. 1838. 32. Man beitsar Silken . . og udfarver med Blaatræ. Manufact. (1872). 275. jf.: I denne Tid . . bliver Varmkpyerne udfarvede Dag og Nat. Den gl. By. 1927. 41. 2) (zool.) refl. ell. i pass., om dyr: antage en ny farve; især om unge fugle: antage det udvoksede, kønsmodne individs fjerdragt og farver; ogs. om hjortevildt: gaa over fra vinterdragt til sommerdragt (ogs. undertiden om det omvendte, jf. affarve 2). De nyfodte Gambusia-Unger (o: akvariefisk) er ensfarvede gullige og først efter 2—3 Maaneders Forløb begynder Hannerne at udfarve sig. Hjemmet. 1907. 678. sp. 1. I Løbet af faa Timer sker Udfarvningen (hos guldsmede). Naturens V. 1915. 46. || oftest i part. udfarvet brugt som adj. De gamle, udfarvede Hanner (o: tornskadehanner) vise sig gerne først. Kjørbøll. 211. Vig. Møll. HJ. 189. (havørnen) er ligesom Kongeørnen først helt udfarvet omkring 6-Aars Alderen. Seier. Bornholms Fugle. (1932). 63. **-faste**, v. [-faʔsda] vbs. **-ning**. 1) (sj. uden for dial.) faste længe (et tidsrum til ende, til udmattelse olgn.); vist kun i part. udfasted og som vbs. *Maven huul, | Som hos udfasted' Jøde. Wess. Gr. 19. Feilb. 2) (sj.) tvinge en til noget, fremtvinge noget ved at nægte at tage føde til sig ell. hindre en anden i at faa føde. Johs Steenstr. FN. 69. (i Indien) var . . den mærkelige Skik i Gjøldssager at „ufaste“ en Skyldner. G. Bang. Marco Polo. (1895). 145. † **-fattig**, adj. (sv. utfattig; jf. -arm samt ud- 2.2) meget fattig; ludfattig, en ikke just udfattig men heller ikke riig Selvejerbondes Søn. MCBruun. F. 37. **-feje**, v. [-faʔe] vbs. **-else** (s. d.) ell. **-ning** (s. d.), jf. Udfejsel. (ænyd. d. s., mnt. utvegen) 1) (især faql.) i egl. bet.: feje ud. 1.1) fjerne ved fejning. Naar Ilden er udtagen (af bagerovnen), maae det Menneske, som kand taale Heede, krybe derind og udfeye hver Gnist. Borreby. PA. 61. 1.2) rense (et rum) ved fejning. Spiltougen

maae . . renses og udfeies. *PWBalle. R. 48.* Afsendelsesstationerne skal grundigt udfeje og aftorre Bremsekupéer i Godsvogne. *DSB. OrdreM.24. 2) billed. 2.1) (nu næppe br.) udrense maven (ved afføringsmidler).* ikke det heftigste Vomitiv, ikke det stærkeste Laxativ kunde virke saa udfeierende. *Kierk. VI.55. (især foræld.) fjerne; bortrydde (hvad der er unyttigt, skadeligt, overflødig, uvedkommende).* jeg vil . . udfeje den (o: **Babel**) (1871: feie den bort) med fordervelsens kost. *Es.14.23 (Chr.VI).* Jeg holder . . for, at man bør udfeje (af historien) u-nyttige og vidtloftige Ting. *Hob. Ep. II. 349. *Satan er saa glad, | Han haaber mig at eje, | Men, sode Jesu! lad | Mig Ondskaben udfeje. Grundtv. SS. V.374.* hans Madonna (o: samleverske) bør udfeies (o: **jages ud af sognet**) og han tilpligtes at tage Tjeneste som Rygter. *Cit. 1823. (Aarb 20 Præst. 1924.105).* udfeje Fremmedord. *Bille-skovJ. (Hob. MTKr. (1943). 545).* i forb. m. Surdej, se Surdej(g) 2.2. **2.3)** (jf. feje ud u. II. feje 2.4; nu næppe br.) *skille sig af med noget, især ejendel, for enhver pris; gøre i penge; ogs. m. h. t. penge: give daarligt ud; bortodsle.* Han udfeyede Penge for alt det udenlandske, han kunde opfinde. *Argus. 1771. Nr.29.2. *Som om jeg ikke . . med Lyst udfeied | Hver Trevl, jeg eier, eller eied, | Fra Støvlehæl til Hattepuld. Bagges. V.256. 2.4) (foræld.) m. h. t. brik i gnavspil: ombytte (med en anden). jf. Udfejer. -fejelse, en. (ænyd. d. s. i bet.: fejeskarn; nu næppe br.) vbs. til -feje; især til -feje 2. den gamle Surdejs Udfejlse. *Nyerup. LittM.466. || hertil Udfejlse-fest* (Han holder en Udfejlse-fest: Talemaade om En, der rydder op hos sig. *VSO.*), **-karl** (o: person, der lever et lystigt liv og skaffer sig midler dertil ved at sælge, pantsætte sine ting. *KbhAftenp. 1784. Nr.17.4.sp.1).* **-skilling** (betaling for pantsatte ell. solgte ejendele. [*Lycbe.]MineHændelser. (1786).39).* **-system** (o: det at skulle sig af med sine ejendele for at rejse penge, især til fornejelser. *Rahb. E.I.197).* † **-fejjer**, en. (til -feje 2.2) person, der i gnavspil ombytter en brik med en af modspillerens. En Gnavsspiller, der er gaaet frem med sin Tidsalder feier ud. Feier han sin Brikke ud, og faaer 50 ringere for den af sin Naboe, da bekiendtgjør, denne, at Udfeieren er ikke rigtig, eller feier for høit ud. *Rahb. Tidsk. 1797.747. -fejning, en. [-fai'nen] (ænyd. d. s. i bet.: fejeskarn) **1)** til -feje 1. **1.1)** (især jagl.) som vbs. *VSO.* Udfejning af Vogngulvene. *Kbh.s Sporveje. (1936).101. 1.2) (nu l. br.) fejeskarn. *Moth. F121. VSO. 2) til -feje 2. **2.1)** (især foræld.) til -feje 2.2. (den lutherske reformation) betød . . Byoplysningens Udfejning af 60 alle de meningsløse . . Tilvækster, som . . havde overgroet den oprindelige Kristendom. *Vved. BB. 285.* Spoils-Systemet, Udfejnings-Systemet, hvorved en Række****

Embedsmænd erstattes af andre, naar et nyt Parti kommer til Magten ved Præsidentvalg i De Forenede Stater. *BerlKovv. XXII. 174. 2.2) (nu næppe br.) til -feje 2.3. ved Laan paa Aager eller endog ved Udfeining af Ting søge (de) de Skillinger tilveiebragde, der skulle offers paa det grønne Teppe. *CH Holden. O.201. † -fejse!*, subst. (ænyd. d. s.; egl. vbs. til -feje) fejeskarn. Gulv-Udfeisel og Sammenskyvling i Gaardene. *OecMag. I.46. -ferske*, v. vbs. **-ning** (*LandmB. I.351. FortNvt. XIII.87).* (jagl. ell. dial.) gøre noget mindre salt. *Moth. U31. || m. h. t. ting, især fødemidler: udvande; udbløde. Levin. (,hos Landalmuen“). de skoldede og udferskede denne lange Uld (af faar, der var drevet i land ved havoversømmelser). KThuborg. Det gl. Harboere. (1928).32. || m. h. t. vand ell. landstrækning, der har staaet under vand fra havet: gøre mindre saltholdig. Løflter. Geographien. (1876).11 (se u. Efterlever 1). en gammel Havbugt, der efterhaanden er bleven udfersket og nu kun ved et Afløb, en Aa, staar i Forbindelse med Havet. *JJessen. ØV.139. -file*, v. [-fi'ljə] vbs. **-ing** (s. d.). (ænyd. d. s.) **1)** fjerne, udjævne ved filing. *Moth. U46.* Rustpletten er saa godt udfilet, at den ikke kiendes. *VSO. (cykelsmeden) har udfilet Numrene. Pol. 17/1942.11.sp.6. || ogs.: udhule ved filing. MO. 2) ☼ tildanne ell. fremstille ved filing (især paa lignende maade som ved udskjæring). Mil TeknO. 304 (se u. I. Tøj 2.1). en Uhrmager eller Kleinsmed . . opfandt en lille Maskine, som Tandhjulene kunde skjæres ud i. Før skulde hver enkelt Tand (Tjægg) udfiles med Haandfilen. *BornhHaandEr. 122. 3) (nu sj.) give et arbejde en sidste ell. i enkeltheder gaaende gennemgang, afpudsning; polere; affile (2). *Leth. (1800).* de have Vane til at gjøre deres Arbeide flygtigt uden at udfile det . . i det Enkelte. *PMøll. (1855). III.92. 4) (maaske udviklet af bet. 1 slutn.; ikke i rigsspr.) m. h. t. agerjord: udmarve; udpine. Udfile Jorden. *Junge. -filing*, en. [-fi'len] flt. **-er**. (jagl.) vbs. til -file, især i bet. 1-2; ogs. om sted, hvor noget er fjernet ved filing, ell. om en ved filing dannet fordybning, udskjæring. *Amberg. Tin-Cigarkasse . . i Laagets Kant 16 smaa 3-kantede Udfilinger. PolitikE. Kosterbl. 21/1925. I. sp.1. Selmar. 109.******

☽ **udfinde**, v. [u'dfen'ə] vbs. **-else** (*LTid. 1741.357. Heib. Pros. II.409. PolitikE. 19/1925.4.*) ell. † **-ing** (*Hob. Ep. IV.389. Heitm. Physik.16).* (jf. ty. (her)ausfinden)

1) ved søgen, gennem-, eftersyn ell. (sjældnere ved et tilfælde naa frem til at udpege, fremdrage noget (især det eftersøgte) af en samling, sammenhæng. **1.1)** m. h. t. levende væsen ell. ting. *Da kom den gode Christian (o: Chr.VII, indfødsrettens gver) . . | Hans Øye søgte . . | Sit Folk — og blant et fremmed Vrimmel | Udfandt hans Hierte Cimbrerne. *Ev. (1914). III.134.* De to

femfødde Hexametre, som jeg til min Ærgrelse har udfundet, vil jeg rette i Kbhavns-posten. *Hauch. (Hjort. B. I. 218)*. hvis Ejermanden (∴ af uafhængt rejsegods) ikke kan udfindes (∴ ved at sagerne aabnes), er Jernbanen berettiget til at sælge Sagerne offentlig. *LovNr. 149²⁹/1934. §16*. || † m. h. t. hidtil ukendt omraade: opdage. dend store Øe uden for Herculis Columnas . . . henhører til dend nye siden udfundne Verden. *LTid. 1724. 70. 1.2* (m. overgang til bet. 2) m. h. t. forhold: naa frem til at konstatere, fastslaa (identiteten af) noget (ved at undersøge, bedømme de forsk. muligheder). Ligesaa liden stod det . . . til at udfinde . . . Skibets Navn og Hjemstavn. *Blich. (1920). XIX. 191*. Det, at man ei kunde udfinde, hvem Forfatteren var, gjorde det endnu mere piquant. *HCAnd. ML. 104*. den oprindelige Kystlinie (ved søen) er blevet forandret en Del i Tidens Løb. Det vilde ved en Udfindelse af Søomraadet have været rigtigere at gaa ud fra den oprindelige Kystlinie, men denne er upaaviselig. *Ugeskr. f. Retstv. 1947. A. 151*.

2) ved beregning, forskning, tænkning, undersøgelser naa frem til at konstatere en (hidtil ukendt) kendsgerning, sandhed, naturlov, sammenhæng osv. ell. naa frem til en afgørelse af et spørgsmål; udgranske; faa rede paa; finde ud af. adskillige Folk udi Roskild spender alle deres Hoveds Seener an, paa at udfinde saadan Siuns (∴ en gloende drages) Bemærkelse. *Holb. Bars. II. 8*. Naturens Love grundede paa Erfarenhed og udregnede ved Mathematique, udfandt den store Newton. *Suhm. V. 60*. Videnskabens Magt til at udfinde *Alt. Schand. BS. 352*. Det herved (∴ ved en foretagen beregning) udfundne Beløb benævnes Kommunernes Udgiftstal. *LovNr. 84²¹/1937. §2*.

3) komme i tanker om ell. ved forsøg, spekulatation naa frem til (at opstille, konstruere, bestemme) noget nyt ell. (i vedk. situation) nyttigt, formaalstjenligt; optænke; finde, hitte paa. Det Middel, som jeg har udfundet at befodre en almindelig Fred . . . er dette (osv.). *Holb. Rpb. II. 2*. Ingen Nation i Verden har . . . været saa opfindsom i at udfinde de mest pinefulde Legemsstraffe. *Mob. F. 70*. de skulde hjælpe med til at udfinde og optænke alle mulige Festligheder og Optog, som . . . skulde gaa for sig, naar Churfyrsten af Sachsen kom. *JP Jac. I. 157*. Udklædningen (var) saa styg, som den kunde udfindes. *Bornh. Haandv. Er. 97*. || (nu næppe br.) m. h. t. teknisk opfindelse: opfinde. en Machine, som hand har udfunden for at afmaale Vinden. *LTid. 1722. Nr. 13. 5*.

ud-findelig, adj. [ud'fɛn'øli] (nu sj.) som kan udfindes; til -finde 2: En udfindelig Størrelse. *VSO*. til -finde 3: Vilde derfor allerunderdanigst ønske et saadant Middel at blive udfindeligt (∴ til gratis uddeling af de nye salmebøger). *Cit. 1787. (Univ Progr.*

1895. II. 28). **-fine**, v. [-fi'na] (sj.) udarbejde ell. udvikle til større finhed. En saadan Frihed (i sproget) giver naturligvis ofte Midler i Hænde til at udfine Tanken. *Jesp. (Tilsk. 1905. 26)*. I de to andre Digte . . . træffer man samme (psykologiske fortolkningsevne), men yderligere udfinet næsten til Subtilitet. *HarNiels. TT. I. 165*. **-fiske**, v. vbs. **-ning** (*VSO*). *Frem. DN. 538*). (glda. d. s. i usikker bet.) 1) (fisk.) i egl. bet. 1.1) m. h. t. fiskevand: tomme for fisk (ved fiskeri). *Cit. 1728. (CChrist. H. 81)*. April- og October-Maaneder ere de beste at udfiske Damme udi. *Oecon Journ. 1757. 339*. at man ved en fortsat skaansellos Fangst af den opgaende Lax i forholdsvs meget kort Tid kan udfiske en Flod. *BMoll. DyL. III. 153. 1.2* m. h. t. fisk: udrydde ved fiskeri. Alle Kutterfiskerne er nu enige om, at de store Rødspætter praktisk talt er udfisket. *DagNyh. 9/1924. 5. sp. 1. 2* (nu næppe br.) ved udfritten, list olgn. fravriste (en) oplysninger; faa noget listet ud af en. *Ruge. FT. 271*. Han er nok i Stand til at faae det udfisket af dem. *VSO. II. 87*.

-flaad, et. (ofte skrevet -flod). (ænyd. udflod, fk. (i bet.: udlob, udspring), jsv. utflott, jf. mnt. utvlotte) 1) udflyden, udlob af vædske. 1.1) (med., vet.) om udflyden af vædske (især: materie) fra legemet; ogs.: afløb for vædske. Maden, som var udi Maven . . . fuldte strax efter Materiens Udflod. *LTid. 1738. 684*. Man maa . . . stedse sørge for, at der er et tilbørligt Udflod for Pus nedad. *ThBricka. AP. 50*. Udflaad af materieblandet Slim. *LandbO. 2. II. 627*. || uegl., om afløb for videnskab. Fruens Raseri . . . fik Udflod i følgende Harangue. *Schand. SF. 64. 1.2* (jf. -flod; nu næppe br.) om vandløbs udflyden ell. udspring fra et sted ell. udlob i hav, i andet vandløb. denne Flods første Udspring, dens Løb, Vandfald og Udflod. *LTid. 1736. 457*. Alle andre Vande have deres Udflod derfra (fra Verdens-Havet) og Tilflod dertil. *Eilsch. F. 110*. Efter Schwenntinen (∴ en flods) Udflod fra Eutins Sø driver den en Mølle. *Thaar. KS. 484. 2* udflydende strøm ell. hvad der flyder ud. 2.1) (især med., vet.) om (strøm af) vædske, slim olgn., der afsøndres fra legems- ell. plantedel; flaad (3). hustruer; hvilkes kiød var som asenes kiød, og deres udflod som hestes udflod. *Ez. 23. 20 (Chr. VI)*. det Udflod, som mange svangre lider af. *Vore Sygd. IV. 158. 2.2* (nu næppe br.) hvad der straal'er ud fra noget; udraaling; i egl. bet.: (dette) Lys har sin Grund i de elektriske Udflod af Glasset. *KSelsk. Skr. VI. 169*. || billedl.: hvad der er udslag af, affødt af, har sin kilde i noget. Hellige Fred, Udflod af Guddommen! *Haste. (Iris. 1793. I. 162)*. Som den udøvende Magt saaledes var ogsaa den højeste dømmende Magt blevet et Udflod af Konventet (∴ det nationalkonventet 1792-95), et Organ for dets Vilje. *Fridericia. (Verdenskult. VI. 468)*. **-flaade**, v. [-flå'ðə] (ænyd. udflaade, -flo(e)de; l. br.)

flaade (tømmer) ud. *Stampe.IV.192. VSO. D.&H. I. -flade*, en. (sj.) uadavdende flade; yderflade. (for snævre) Skoe . . vansker Foden, formindsker Udfladen, og Foddernes Hvilepunct. *Aph. BO.154.* Den (∴ en hjerneblødhed) indtog næsten alene den graa Substans, som beklædte Udfladen af de herværende Gyri. *D.Jacobson.DP.266. II. -flade*, v. [-fla³dø] (l. br. -fladige. *Brandes.Br.IV.134. Lieberkind.DVXII.177.*) vbs. -ning (s. d.). (især jagl.) udbrede noget, saa det jaar større (grund)flade; rette noget krumt, buet ud til noget helt fladt. Rør, som er udfladede i Enderne, maa kun benyttes, naar den udfladede Del forstærkes. *Lovtid. 1920.A.1619.* De radiært sribede Sugesaale (paa han-vandkalvens forben) kan udflades ved Tryk uden at gaa i Stykker. *WesenbL. Ins.230.* || billedl.: forfladige. hin Overbevisning om den gode Poesis . . Ensartethed . . førte (Wordsworth) til . . snart stærkt at selvbegrænse, snart rent at udflade (*Brandes. NE.107:* trivialisere) sin i saa mange Maader mønsterværdige . . Stil. *Brandes.V331.* Vi havde længe med en vis Ringeagt betragtet de rigtige Sangforeningsmennesker, der havde udfladet de Hostrupske Idealer. *Studenterbogen.(1896).159. -fladning*, en. [-fla³d-nen] 1) (især jagl.) vbs. til -flade; ogs.: udfladet parti, del af noget. de lettere Grader (af platfø), hvor det endnu ikke er kommet til Udfladning. *Ugeskr.f.Læger.1930.713.sp.2.* (slaggeblokken) maalte 50 cm i Bunden og havde en 76 cm bred Udfladning foroven (flydt ud). *JySaml.5R.IV.2.121.* || billedl. For Tiden er det her i Norden . . Udbredelsen (∴ af kultur) og Udfladningen, hvorpaa der fremfor Alt lægges an. *Brandes.XII.17.* Fordeling, Omlægning og Udfladning af en begrænset Arbejdsmaenge vil intet have at sige overfor saa store Vanskeligheder som Danmarks i Øjeblikket. *EKaper.Dejremmede i Landet.³(1940).Till.8. 2)* (flyv.) flyvemaskinens glidning umiddelbart før landing, indtil den er nede i svævehøjde. *HCJacobsen.Saa flyver vi.(1934).64.76. -flakning*, en. (l. br.) d. s. s. I. Flakning. *CollO. -flamme*, v. [-flam³ø] (højtid.) 1) slaa, straaled ud (som) i flammer. *gennem Portene sees udflamme den tærende Lue. *Bagges.NblD.182.* *Naar Vreden udflammer fra Tordnerens Blink. *Ing.P.213. 2)* (sj.) udbrede v. hj. af flammer, straaled. *Udflam hans (∴ guds) Roes! Utalte Solehær! *Trojel.II.35. -flette*, v. vbs. -ning (*JernbaneT.^{1/2}1937.7.sp.1.* ff. Udfletningsanlæg. *TeknLeks.II.575.*) (ænyd. d. s. i bet.: fremstille ved fletning; jagl., især jærnb.) udrede noget sammenflettet ell. hvad der er indviklet i hinanden; især: (om)lægge to jærnbanespor ell. veje saaledes, at de skærer hinanden ud af niveau. Stationen (∴ Fredericia) kan afvikle en meget intensiv Trafik, da alle Persontogvejene er indbyrdes „udflettede“ . . ved fire store Broanlæg. *JernbaneT.*

^{15/6}1935.7.sp.1. Udfletning af Færdselskategorierne. *NatTid.^{28/}1937.8.sp.3. -fli*, se II. fly. -flikke, v. vbs. -ning (s. d.). (ænyd. d. s., ty. ausflicken; nu sj.) udbedre, reparere (ved flikning). Naar det gamle Huus bliver ret udflikket, faaer det dog nogen Anseelse. *VSO.II.100. -flikning*, en. (nu sj.) vbs. til -flikke; ogs.: det reparerede sted, ell. hvad der er indsat ved reparation. *Amberg. Brændte Sten findes ikkun ved langt senere Tilbygninger, Udflikninger og Reparationer. HJ Holm.BK.2.sp.2. -flining*, en. se -flyning. -flise, v. [-fli³sø] vbs. -ning (s. d.). (jagl.) hugge, sonderdele i fliser ell. (især) spalte sig, skalle af i fliser; især i perf. part. ell. som vbs. man kan forstaa, at en Runolog kan fantasere Runer ind i en ujævn udfisset Overflade. *LJac.Svenskeveidets Fald.(1929).155. -flisning*, en. [-fli³snen] flt. -er. (jagl.) vbs. til -flise ell. (konkr.) afskallet parti. det var Udflisninger (∴ paa en runesten), det drejede sig om. *LJac.Svenskeveidets Fald.(1929).103. ff.: En . . Udflisning af Følelseslivet gennem den fortsatte Analyse er let at iagttagte som ejendommelig for Realismen herhjemme. Har Niels.ML.253. -flod*, et. se -flaad.

Udflugt, en. [ʉd³flod] flt. -er. (ænyd. udflug(h)t, mnt. utvluht, ff. ty. ausflugt (og ausflug))

1) om bevægelse i al alm. bort fra et sted. 1.) (nu kun jagl.) flyvning, flyvetur ud fra et sted. Naar Storkens Unger begynde deres Udflugt. *VSO. om bier: Tidsskr.f.Biavl.1949.10.sp.2. ff. Renselsesudflugt. smst. 1.2)* (nu ikke i rigsspr.) et flydende ell. luftformigt stofs bevægelse ud fra et sted; af-, udløb. Luften i Stuen er saa forðervet, at vi kvaltes, hvis den ikke fik Udflugt. *Bagges.DVX.3. ff. bet. 2.1:* Lavaen forekom mig ej endnu at have en tilstrækkelig Udflugt. *Abildg.(Phys Bibl.VII.23). || billedl.* „Det er ligegyldigt underligt at tænke . . om vi saadan ligefrem skulde ud i Felten!“ . . en Gang imellem skal der saadan en Oprensning til, ellers kan Sagerne ingen Udflugt faa.“ *Skjoldb.KH.163. 1.3) tur*, rejse bort fra et sted (hjemstedet, et fast udgangspunkt) til et andet; nu om kortere tur (for at besøge et sted) med tilbagevenden til udgangspunktet samme dag ell. i løbet af faa dage; ofte i forb. foretage, gøre en udflugt ell. tage paa udflugt. At jeg forresten ikke har gjort mange Udflugter, jeg mener Excursioner, kan De let forestille Dem. *Ørst. Br.I.304.* han har glædet sig til denne store Udflugt (∴ en rejse til Japan). *HCAnd.BC. III.272.* Vi rejste . . ikke til Byen, men gjorde en Udflugt og tog saa ind paa Hotellet hernede. *Rode.EM.103. ff. Ferieudflugt. Brandes.Br.I.69. || billedl.* De Udflugter, som Oehlenschläger foretog paa Operaens Omraade, har saavist ikke øget hans Lavrbærkrans med et eneste Grant Blad. *Skuepl.106. spec. (nu sj.) om afstikker (4) i talen, di-*

gression, ekskurs: Efter denne Udflugt om Opdragelse og Levned . . vender Digteren til Slutning tilbage til Tyrens Skjæbne. *Rich Pet. Kingo.* (1887). 79. det jeg har søgt at godtgøre ved den udflugt jeg har tilladt mig. *DSt.* 1906.130. 1.4) (jf. bet. 1.1; nu næppe br.) det at komme bort fra hjemmet, ud i livet, verden; ofte i forb. den første udflugt. dette (o: den unge Knud d. stores tog mod venderne) var hans første Udflugt. *Schousbølle.Saxo.* 298. Naar et Pige-Barn haver været til Confirmation, opsøger hun sig en Tjeneste hos skikkelige Borgere . . i dette Tilfælde sees Directionen til, at hun ved sin første Udflugt ikke kommer ind i et slet, liderlig eller berygtet Huus. *CCPflueg. ChristiansPleye-Huus.* (1773). 45. Det var hendes første Udflugt i Verden. *VSO.* || *billedl., om udsendelse, udgivelse af et skrift; ogs. om det udsendte skrift.* som det er min første Udflugt, og jeg ikke tilforn har ladet noget komme for Lyset. *Hørn.Moral.* I. 11. *Hvor mangt et skrift er dyrt i første udflugt holt (o: er holdt højt i pris ved udsendelsen), | Hvoraf dog siden Vers i Punde-Tal er solt (o: som senere sælges i pundevis som makulatur). *Worm.Sat.* 83.

2) (nu ikke i rigsspr.) videre anv. af bet. 1 m. konkr. bet.: passage, ad hvilken noget kan komme ud. 2.1) (jf. bet. 1.2) om passage ell. aabning, gennem hvilken luft ell. vædske kan strømme ud. Vandet maa have rummelig Udflugt. *VSO.* 2.2) passage for levende væsener ud fra et sted; spec. om udkørselsvej fra gaard. Mads Mogensen har paa Jørgen Arristsens Udflugt . . 1 (vejrmølle). *Cit.ca.* 1755. (NkS 4° 726b. Till. 87). der gaar Kirke- og Byevej og Udflugt og Drift fra Nabogaarden over samme Stykke . . (Amtsregnskab 1800). *Bornh.Samlinger.* XV (1924). 63.

3) (nu næppe br.) flugt ud af (bort fra) et sted (et rum, omraade); undertiden m. (overgang til) bet.: vej, ad hvilken man kan flygte bort, ell. mulighed for flugt. Hans Udflugt af Frankrig. *Gram.Breve.* 210. *Her er ingen, ingen Udflugt. | Hvorhen jeg gaaer, er Veien alt besat | Af disse føle Troldre rundt omkring. *Heib.Poet.* I. 282.

4) videre anv. af bet. 3. 4.1) (nu næppe br.) mulighed for at undgaa, slippe ud af en vanskelighed, knibe; udvej. der (var) ingen anden Udflugt for Indbyggerne udi Auxerre, for at frelse deres Helgens Reputation. *Holb. Kh.* 359. Hvoraf kommer det vel . . at Sømanden har mere Gudsrygt end Indvaaneren i Kjøbstaden, hvoraf vel uden deraf at hine opleve Noget, og opleve det saaledes, at der ingen Udflugter er. *Kierk.* VI. 353. En Udflugt, som man i sin Uvilje mod Europas frie Videnskab i den senere Tid har grebet til herhjemme. *Brandes.* XIII. 439. 4.2) paa-fund, paaskud, hvorved man søger at slippe ud af en vanskelighed; nu kun:

forklaring, undskyldning uden vægt ell. reelt grundlag, hvorved man søger at bortforklare, komme uden om noget, slippe fri for (at sige, robe) noget (ubehageligt). Den, som antager Vexelen, er skyldig uden nogen Udflugt, eller Indvending, til den af hannem satte Tid at betale. *DL.* 5—14—15. (han) fortrode, at han ikke modig havde sagt Nej til Touren, var misfornøjet med sig selv, fordi han end ikke i sidste Time havde „Fantasi“ nok til at finde paa en Udflugt. *Schand.BS.* 478. Han havde ikke svaret noget direkte, (men) var kommet med en utydelig Udflugt. *Nisser.Hunger.* (overs. 1943). 168. || nu næsten kun i st. *Holb.HP.* III. 11. Efter nogle Udflugter fortalte hun mig endelig, at hun efter hver forløben Dag nedskrev Betragtninger over sit Levnet. *PMoll.* (1855). III. 11. komme med Udflugter. *D&H.* de sagde: „Udflugter! Sig os det nu!“ *2Kg.* 9.12 (1931). || tom(me) udflugt(er), se II. tom 4.3. || (delvis til bet. 4.1; nu næppe br.) i forb. søge udflugt(er). paa den Maade kunde hverken Hoer eller Mord blive straf-fet, enhver skulde søge saadane Udflugter, og sige, at det var giordt i Druckenskab. *Holb.Jep.* IV. 6. *Skuesp.* II. 3. 46. *, mine Vaaben vige maae for Deres — | Om ogsaa jeg har Retten paa min Side.“ | — „De søger Udflugt.“ *Hz.* XII. 16.

udflugte, v. [ʊdˌflɔd̥ə] (afsl. af Udflugt 1.3; især avis-spr.) foretage en udflugt; tage paa udflugt. Hele Familien udflugter til Skovene med Madkassen fra Morgenstunden af. *Frit Ordskifte.* 1901. 151. sp. 2. de udflugtende Københavnerne. *Pol.* 1935. 10. sp. 5. de Fremmede „udflugter“ til Montmartre, medens de bor paa venstre Seinebred. *Rubow.* (smst. 15/10 1943. 9. sp. 5). † **udflugtisk**, adj. (efter ty. ausflüchtig, mnt. utvluchtich) adj. til Udflugt 4.2: undvigende. (han) spurte ham, i hvor lang en Tid Saturnus absolverede sin Cirkle, som med udflugtisk „nescio“ blef besvaret. *Klevenf.RJ.* 194. **Udflugts-**, i ssg. især af Udflugt 1.3, bl. a. Udflugts-bane, -damper, -gæst (o: person, der tager paa udflugt til et sted. *Pol.* 1935. 2. sp. 4), -rejse, -rejsende, -restaurant, -sted, -tog, -trafik.

I. † **ud-fly**, v. (ænyd. d. s.; jf. Udflugt 3) flygte ud (bort). medens de Pavelige Legater vare paa Veyen til Danmark, udflydede Erke-Bispen af Søborg Taarn. *Holb.DH.* I. 366. vAph. (1764). II. -fly, v. (-fli. *Moth.* F222). vbs. -ning (s. d.). (ænyd. d. s., gl. d. uthflie, udstille varer (til salg), mnt. utvli-gjen; jf. fly (II) ud; nu ikke i rigsspr.) I) give et udstyr; udstyre ell. pynte (med noget). Efter . . Rigens Raad gik . . en Pukken-Slager . . og 15 Trompetere alle klæde og udflyede, ligesom de 9 (o: trompetere) tilforne. *Slange.* Chr. IV. 94. Brudepigerne (var) saaledes udflyede . . at den ene bestandig var styggere end den anden. *Rahb.* Tilsk. 1805.

436. spec.: give brudeudstyr, medgift. *Moth. F222. 2) overrække; udlevere.* Visse bestemte Huusholdere vare denne Casses Forstandere, som udflydede til enhver hvad han behøvede. *Eilsch. Philhist. 102. -flyde, v. [-flyʔðə] vbs. -else (s. d.) ell. -ning (s. d.). (glåa. vdhflydæ (Bønneb.I.237), vflyde (Suso.19)) 1) om bevægelse af ell. paa overfladen af en vædske. 1.1) ☐ i al alm., om vædske: komme, glide ud i en strøm; ogs. om blod: blive udgydt. (han) 10 som lod Vand udflyde (1931: vælde frem) til dig af en haard Steenklippe. 5Mos.8.15. *Det Ungdoms Blod, som her udflod, | De Skotske Piger Begræde. *Storm. SD. 145. nu vist kun i part.: et Personotg korte ind i et Olietog . . Tankvognene eksploderede . . Den udflydende Olie ødelagde alle Telegrafledningerne. Vor Stand. 1939. 327. sp. 2. 1.2) (nu sj.) om (vand i) vandløb: strømme ud, frem af noget ell. løbe ud i et større vand. denne 20 lille Søe kommer af den Flod Mincio, efter at den af den Søe Lacus Benacus er udfloeden. *Pflug. DP. 163. Mølle-Søens Vand . . udflyder i (en) liden Viig. Repholtz. Stampenborg. (1820). 12. 1.3) (nu næppe br.) drive, seje ud (paa overfladen af vand). (byens) Havn er meget slet, saa at neppe en Fiskerbaad kan udflyde. *Oecon Journ. 1758. 123. 2) (nu sj.) komme ud, frem som i en strøm. 2.1) m. h. t. fysiske forhold. Der var en ilds-strøm, som udflod (1871: brød frem). Don. 7. 10 (Chr. VI). Straaler, som ideligen udflyde af Solen. *Suhm. II. 91. 2.2) om tænkt bevægelse ell. udspring fra noget (en kilde). *Bugtet, fra dybe Strøm, udflod den levende Vellyd (: vdioktoner). *Riber. II. 193. om pengestrøm: Author (søger) at viise igiennem hvad Canal de Engelsk Penge . . ere udfloede. *LTid. 1725. 553. Han lod sin Rigdoms Kilder udflyde til Andre. *ACLHeiber. Kingo. (1852). 221. || 40 i forb. m. af ell. fra: stamme, hidrøre fra ell. være et resultat af. Alle Misgriinger udflyde af een Kilde, nemlig af Last. *Hob. MTkr. 154. Forøgelsen af Universitetets Midler er . . ikke udflydt af selve Statskassen. *Fædrel. 1844. sp. 13973. Indbegrebet af alle disse Forhold, som direkte eller indirekte udflyder fra den forhaandenværende Arbejdsmaade. *GBang. Den materialhistoriske Historieopfattelse. (1915). 14. 3) fortone sig; forflygtiges; 50 blive udvasket, uklar. *jeg lod hvert Billed | fra Jordens Hjem, | som skarpt sig stilled | for Øjet frem . . | atter udflyde | i Lystaaagedisen. *Schand. SD. 168. man kan vel tænke sig Ida Brun har haft saadanne slørede, for ikke at sige udflydte, interessante Øjne. *JVJens. TB. 49. || især i part. udflydende brugt som adj.: som mangler skarpe, klare omrids, linier, træk. Alt, hvad hun optog, fik taagede og udflydende Omrids i hendes 60 Opfattelse. *Schand. F. 144. HAhlmann. DP. 24. Grænsen mellem de forskellige Arter af Ejendomme er stærkt udflydende. *Nystrøm. S. 7. 4) † trans.: afsondre, afgive, udsende en***************

vædske (i en strøm). man (finder) Svampe, som udflyde en Saft. *OFMüll. Svampe. 18. -flydelse, en. [-flyʔðəlsə] flt. -r. (glåa. vtflydhels (Suso.49), -fflidelse (Bønneb.I. 206); nu næppe br.) vbs. til -flyde; især i flg. anv.: 1) til -flyde 1.2; ogs.: udløb ell. udmundning (af vandløb). en Sandbanke . . tvinger (floden) Sanaga at løbe sex Mile ved Landkanten, førend den kan aabne en Udgang i Søen. Dette skeer endelig ved to Udflydelsler, som ere to Sømile fra hinanden. *Reiser. III. 520. 2) til -flyde 2: det at udgaa som en strøm fra noget; udstraaing (emana-tion) fra en fysisk kilde, et højere væsen; ogs.: virkning, resultat, der udgaar fra, er en følge af noget. Alle Tings Udflydelse af Gud. *LTid. 1724. 489. Soelstraalerne ere Udflydelsler af Solen. *PSøeborg. SC. 25. en Udflydelse af den evige Godheds Kilde. *NTreschow. Denphilos. Sædelære. (1824). 235. I. -flydning, en. [-flyʔðnen] flt. -er. vbs. til -flyde; især i flg. anv.: 1) (nu næppe br.) til -flyde 1.1; ogs. d. s. s. -flaad 2.1. Udflydningen kommer af Sliimkirtlerne, er blot Sliim. *Hoock. Veneriske Tilfælde. (overs. 1792). 17. en almindelig Regel, til at bevare sig for hvad Smitte, den end er, vil da følgelig være denne, saa meget som mueligt at vogte sig for Berørelsen af saadanne Udflydninger. *Harpers diætet. Lomme-Bog. (overs. 1795). 45. 2) (l. br.) til -flyde 3. *EChristians. NT. 423. (tæpper er) ødelagt ved Farvernes Udflydning og Forgængelighed. *PWestermann. ÆgteTæpper. (1945). 27. II. -flydning, en. se -flyning. -flyning, en. (sj. skrevet -flydning. *LTid. 1720. Nr. 23. 6. se ogs. ndf. — -fluing. *Moth. F222. Cit. 1746. (Svendb. Amt. 1918. 32)). (ænyd. udfly(e)ning; foræld.) vbs. til II. -fly 1 (ell. fly (II) ud); især konkr.: udrustning; udstyr. alle Nationer (har) observeret . . deres Kongers og Printzers Kroning og Udvalgelse med Ceremonier, og Udflydninger, som sigte alle til det samme Øyemed. *LTid. 1727. 746. spec.: brudeudstyr (jf. Bryllupsudflyning). *Moth. F222. Slange. *ChrIV373. Penge til Datterens „Udflyning“. *Troels L. X. 27. -flytte, v. vbs. -ning. (ænyd. d. s.) trans. At udflytte sit Tøi, siger kun, at Eyermanen fører det bort, men ikke just, at han selv tillige flytter med. *Høysg. S. 323. flere Folkeslag . . blive deelagtige i vor Cultur, hvis Grændser bestandig udflyttes videre. *Hauch. I. 223. || spec. (landbr., hist.) m. h. t. gaard: flytte fra sin oprindelige plads i landsbyen ud paa en til landsbyen hørende jordlod (ved udskiftningen). *Trolleborgs udflyttede Gaarde. *Bagges. DVIX. 206. Udflytningen gik sin raske Gang . . i Aaret 1801 (var) i Sjælland . . udflyttet ikke mindre end 5000 Bøndergaarde. *EHolm. (DanmRig Hist. V. 507). 2) ☐ intr. Udflytning paa Landet. *VSO. Boligen bliver først ledig, naar den nuværende Beboer udflytter. *Vingehjulet. 1943/44. 12. sp. 1. || (l. br., jf. u. bet. 1) om gaard. om det absolutte er fornøden at 5**********************

Gaarde skal udflotte. *Cit. 1777. (Lyngby-Bogen. 1937. 238).* **-flytter**, en. ft. **-e.** person, der er flyttet ud, bort fra sit (oprindelige) hjemsted (en by, et land osv.); især (landbr., hist.) om bonde, der er flyttet ud fra landsbyen og har bosat sig ude paa marken; ogs. (l. br.) om udflyttet gaard ell. bebyggelse. *Cit. 1800. (Vider. III. 223).* En Udflytter, der selv har bygget sin ensomme Gaard og selv kan raade for Driften af sin Jord. *HBegtr. DF. I. 35.* Man kunde gisne, at Slangerup (Byen eller Sognet) . . . muligvis er en Udflytter fra Jørlunde. *Sundbo. FS. I. 61. (de)* to nye S-Tog . . . er beregnet paa de mange Udflyttere, som holder Week-end og skal hjem om Eftermiddagen. *Pol. 1944. 3. sp. 4.* || *hertil: Udflytter-bonde, -(lands)by* (jf. Torp 1), **-folk, -gaard, -gaardmand, -hus, -jord, -lod, -mark, -sted, -flyve**, v. [-fly²vø] vbs. **-ning**, jf. **Udflygt** (1.1). (ænyd. vdflyfue, 20 **-fliufve, -fly**(g)e, fsv. utflygha) **flyve ud**. 1) om fugle, insekter. 1.1) (nu især i perf. part. ell. som vbs.) i al alm. *Moth. F247.* *Fuglen glad i Skov og Vang | Udflyver med sin Morgensang. *Grundtv. SS. IV. 364.* gamle Fugle ledsagede af deres nylig udflyjende Unger. *Naturens V. 1914. 204.* smst. 272. jf.: Bernhard saae i sin Barndom . . . op til ham og ud til ham (o: den ældste brøder) som til den udfloine, store Broderfugl i den fremmede 30 *Verden. Ing. Levnet. I. 31. 1.2)* (l. br.) i udtr. for at flyve sig træet, være udmattet af at flyve. I Almindelighed sætter saadanne forkomne Stakler (o: trætte trækfugle) sig til Rette, hvor de nu tilfældigvis havner . . . De sover, siger Sømanden; de kan ikke mere, de er udflyede. *Kbh. 1910. 3. sp. 2. D&H. 2)* (flyv.) om (fører af) flyvemaskine; spec.: tilbagelægge (en distance) ved flyvning. Ved Aktionsradius i militær Betydning forstaas en Distance, som rundt regnet er 1/2 af den Distance, Luftfartøjet kan udflyve paa Marchfart ved Hjælp af den medførte Benzinbeholdning. *Pol. 1944. 10. sp. 1.* || *udtjene* (en tid) som flyver. Jeg blev sendt (til Canada) fra Skotland i Juni 1944 efter at have udflyet min „Tid“ i Europa. *smst. 1945. 13. sp. 1. 3)* (l. br.) bevæge sig hurtigt (fare, ile osv.) ud. *Knap Ordet var udflyet | Af Heltenes Mund, | Før Hyldingsraabet toned'. 50 *Kaalund. HS. 127.* **-flække**, v. (især arkæol.) danne ved at flække noget; hugge ud (af noget) ved flækning. *Rostgaard. Lex. U33c.* 9 stk grønd udflykt Aassketræ (o: asketræ). *Farum. Er. 86.* udflykte Dæksteen af Kamp. *JHLars. HA. I. 165.* de fleste Pilespidser ere tildannede af Flintstykker, som de forstode at udflykke af større Stene. *Wors. DO. 19.* † **-flød**, en. (glda. udflyødt, udflyaad, jf. ænyd. flod, udflyden, udflyaad, æda. flod, flode (se u. I. Fløde), flot, fedt (AM.); jf. -flaad 60 1.2) **udløb; udmunding**. Rosetta . . . er liggende ved Nili udflyd i Havet. *Pflug. DP. 989.* **-fløj**, en. (jf. -lønge; sj.) en fra hoved-

fløjen udgaaende fløj af større bygning. *Blich. (1920). XIV. 63.* **-fnugge**, v. vbs. **-ning** (*Ugeskr. f. Læger. 1930. 53. sp. 2.*) (kem.) udskille(s), udfælde(s) i form af fnug. Udfnugges eller fældes Kolloiderne, bortfalder naturligvis deres beskyttende Egenskaber. *Måsskr Dyrl. LVIII. 408.* **-foder**, et. (l. br.) foder, som kreaturer skaffer sig ved græsning ude (paa marken). *Blich. (1920). XXII. 84. I.* **-fodre**, v. [-fo²rø, ogs. -fo²drø, -fo²drø] vbs. **-ing** (VSO.). (ænyd. udfore; landbr. ell. dial.) 1) gøre velnæret ved foder; bringe i god foderstand. *Moth. F270. Neerg. LT. I. 26.* En udfodret, stærk toaars Kvie . . . blev ført frem. *VThist. TVI. 150. 2)* opbruge sit foder. I Marts Maaned havde han alt udforet. *VSO. Uf. II.* **-fodre** ell. **-fore**, v. [-fo²rø] vbs. **-ing** (s. d.). (især jagl.) beklæde noget paa hele inderfladen med et foder (II). *Amberg.* Han lod Pelsen udfore med Svanebai. *VSO.* en blødt udforet Rede af Mos, Fjer. *Frem. DN. 457.* Indvendig er Røret udforet med ildfaste Sten eller Cement. *Suenson. B. III. 363.* **III. -fodre**, v. se -fordre. **-fodring** ell. **-foring**, en. [-fo²ren] (især jagl.) vbs. til II. -fodre (-fore); ogs. konkr. om selve beklædningen. *Amberg.* „Glæcepapir“ . . . tager sig fortrinligt ud som Forsatspapir i Bøger samt til Udfodring af fine Æsker. *Haandgern. 366.* Bronde forsynes sædvanlig med en Udfodring. *Sal. 2. IV. 180.* Udforing . . . kaldes i Bogtryktaget Skriftkassernes Belægning i Bunden med et Lag Papir. *smst. XXIV. 159.* **udfolde**, v. [ud²fol²] vbs. **-ede**. vbs. **-else** (s. d.) ell. **-ning** (s. d.). (glda. vtfolle; jf. folde ud u. II. folde 2 || ordet (og de tilhørende vbs.) synes ikke at have været i brug i 18. aarh. (fx. ikke i v. Aph.s ordbøger) og bliver først almindeligt i I. halvdel af 19. aarh., 40 muligvis under indflydelse fra ty. entfalten) 1) m. h. t. hvad der er lagt, viklet, bøjet sammen ell. danner folder olgn.: strække, brede ud i dets fulde omfang (især: saa at det danner en jævn flade); m. h. t. ting, hvis dele er bøjet tæt mod hinanden ell. danner lukke: aabne. 1.1) i al alm., især m. h. t. sejl, flag, vijfe, fuglevinge ell. (især tidligere) avis, bog (jf. aabne 1.3). *Viisdoms udfoldede Bog. *Rein. ND. 49.* en Mængde Skibe udfolde Seilene. *Rawert & Garlieb. Bornholm. (1819). 210.* Bøjaren greb (vijfen) hurtig, udfoldede den halvt. *CBernh. I. 48.* Fuglen udfolder sine Vinger. *VSO.* rundt om paa Stolene oplagne Bøger og udfoldede Aviser. *Schand. F. 187.* Hver Plante (der skal tørres) udfoldes pænt og lægges imellem to Stykker Plantepapir. *Legeb. II. 110.* refl.: Orlogsflaget . . . udfoldede og . . . sænkede sig for den lette Nordenvind. *Goldschm. VII. 255.* || i billedl. udtr. *Natten udfolder sit Klædebon. *Staffeldt. D. II. 190.* *du, som Nattens Slør udfolder | Og Lysets Herlighed. *PalM. U. 199. 1.2)* m. h. t. plantes blade ell. blomster: udfolde, aabne fra sammenlukket tilstand ell. ved

udvikling fra knopstadiet. (træet) udfolder Blade og Blomster. *Mynst.Betr. I.89. især refl. ell. i perf. part.:* *Sig Blomster vel udfolde (*Kingo.SS.IV.220 afgang.*) | Men Axene er gøde. *SalmHus.185.5.* enkelte Træer havde udfoldede Blade og de fleste var i Knopbrud. *Naturens V.1918.233. i sammenligning ell. billedl. udtr.:* hun lignede en ung Rose, der nylig har sprængt sin Knop i Foraarsolen og ikke ganske har udfoldet sig. *Hauch.VII.442.* Arene var en pige på halvsextende år, men næsten helt udfoldet blomstrende skønhed. *ADJorg.JE.26. 1.3 m. bibel. af at noget lægges (her og der) udbredt over en flade.* *Palmer vi for ham udfolde! *C Pram Gad. Skolen, Kirken og Kirkegaarden.(1837).19.* „Han bad mig levere Dem Pengene“ . . den nye Skovrider udfoldede en anseelig Mængde Sedler af sin Tegnebog. *Schand.F.152. 1.4) uegl.; dels (æstet.) refl. ell. i perf. part., som udtr. for at et legeme ell. en legemsdel er gengivet (paa billede, i et billedhuggerarbejde) i fuld udstrækning (set forfra).* (den) til Berlin indkøbte Statuette af Apollo (er) Frontfigur og alle Former udfoldede reliefagtigt. *Brandes.XI.140.* selve den Maade, paa hvilken Overkroppen udfolder og forskyder sig, er i vort Billede grundigt rettet og forbedret. *K Mads.BR.28.* en kvindelig Profilfigur mod en udfoldet Mandsfigur (o: paa et maleri). *Beckett.Kræsten Iversen.(1931).8.* || *dels (jagl.) m. h. t. (længden, arealet af) krum, bøjet genstand ell. genstand, som er sammensat af flere længder, flader: udbrede i een længde, een samlet flade; især (jf. udfoldelig) m. h. t. flade: brede ud paa en plan, uden at nogen paa fladen tegnet bue forandrer sin længde.* Skruens udfoldede Areal. *SkibsMask.101.* de krumme Overflader af en ret cirkulær Cylinder eller en ret cirkulær Kegel vil . . udfoldes som henholdsvis et Rektangel og et Cirkeludsnit. *Sal.*XXIV.159.* udfoldet Længde. *DaEngTeknO.* || *dels (X) m. h. t. formation: sprede. Gruppe (udfoldet Deling). Hvad hedder det? (1947).46.*

2) (især ω) overf. 2.1) i udtr. for, at noget viser sig, fremtræder for ens øje, aabenbarer sig som et tæppe, billede, panorama, der rulles, bredes ud. Endt er Asadramet, udfoldet ligger Gudelivet for vort Øje. *Grundtv.Mytologi.(1808).140.* *Jorden, greben af Solens Magt, | Udfolder nu sin ypperste Prag. *Hzr.D.IV.147.* || *især refl. *ved Arnos . . Bred, | En yndig og blomstrende Dal sig udfolder. Reim.325.* det Syn, der udfoldede sig for dem, var . . storartet. *CBernh.V.263.* Den lunefulde Julihimmel udfoldede sig . . saa festlig blaa. *Pont.FL.427.* 2.2) lægge noget for dagen, vise noget i dets fulde glans, i hele dets rækkevidde, i al dets dygtighed, i stort omfang ell. paa virksom maade; ogs.: udøve en aktivitet ell. lade en lyst, trang, stemning faa frit løb. en Dands, hvori hun udfoldede sit Le-

geme i de mangfoldigste Stillinger. *Hauch. III.356.* hun udfolder en Elskværdighed, jeg veemodigt beundrer. *Kierk.VI.293. (de) Former,* under hvilke Væsener kæmpe den store Kamp med Verdensforholdene og i denne Kamp udfolde deres Natur. *Hoffd.Psyk.29.* Han udfolder en flittig litterær Virksomhed. *OFriis.Litt.209.* || *refl. (sjælens) Kræfter* skulle udfolde sig i fri Virksomhed. *Mynst. Præd.II.10.* Driften, der ikke fik Lov at udfolde sig i Realiteten, har hævnnet sig ved at besætte Fantasiens. *Roos.Nietzsche. (1937).80. om person: lægge sin sande natur, sine evner for dagen; vise (i gerning, optræden), hvad man formaar ell. indeholder; optræde helt frit, naturligt og uhæmmet; vise initiativ, være virksom (paa et vist omraade, i en vis egenskab).* *Schand.TF.II.295.* Denne mand, der er juridisk professor, men mest udfolder sig som populær moralist. *EdvLehm. Ombibelen.(1906).5. i abs. anv.:* T. nød Livets Glæder i stærke Drag og udfoldede sig det mest mulige. Han . . blev tyk og rød, brutal og larmende. *EBrand.UB.50.* Grækerne fik saa dejligt Lov til at udfolde sig, skøndt det kun var et lille Folk. *Zahrtmann. M.489.* Det kunde jo ikke nægtes, at Fru Jensen ikke rigtig turde udfolde sig i den fine Lægefrues Nærværelse. *Fr Poulsen.MD. 42. 2.3) (nu især m. overgang til bel. 2.2) bringe til større fuldkommenhed; lade vokse; udvikle.* Tiden udfoldede mine Evner. *HC And.ML.23.* Patristikens Tid udfolder Dogmet i væsentlig Fuldstændighed til en sammenhængende, christelig Lærebygning. *Brøchner.TV.17. 2.4) (nu l. br.) aabenbare ell. fremlægge noget i skrift ell. tale; især: give en bred, fyldig, grundig beskrivelse, redegørelse, udrædning af noget.* *En Trang hel dyb jeg i mit Indre fandt | Til at udfolde Tiderne, som svandt, | For Samtids og den fjærne Fremtids Øje. *Grundtv. PS.I.163.* udfolde sit Hiertes Inderste. *VSO.* Stykket udfolder, hvorfor og hvorledes deres Forsæt strander. *Brandes.XI.314.*

ud-foldelig, adj. [ud'fø'li] som kan udfoldes. 1) (jagl.) til udfolde 1. Fotografiapparat (med) udfoldelig Søger foroven paa Apparatet. *Politi E. Kosterbl. 1/4 1925.3. sp.1. spec. til udfolde 1.4: Nord Cow Lez. V.834.* udfoldelige Flader. *Sal.*XXIV.159. 2) (sj.) til udfolde 2(2). jf.: (Chr. Molbech havde) ikke ret . . Sans for Poesiens Udfoldelighed i hidtil ukjendte Former. Johs Steenstr. HD.205. ω -foldelse, en. [-'fø'ølsə] flt. -r. (jf. -foldning) vbs. til udfolde (ell. folde (II.2) ud); især i flg. anv.: 1) (l. br.) til udfolde 1 || til udfolde 1.2. billedl.: Hun maa den Gang have været 16 Aar og stod saaledes i Udfoldelsens første Skønhed. *HSchwannentl.CarlBagger.(1907).26. 2) til udfolde 2 || til udfolde 2.2-3.* Nydelens søges i dette Talents Udfoldelse. *Kierk.II.165.* det højformomme Selskab, som snart vilde opfylde den*

stille Vig med sine brogede og larmede Udfoldelser. *Gyr Lemche. S. II. 180.* det er i disse aar (o: omkring 1800), at vor moderne verden kommer til udfoldelse. *NKrarup. Danmark 1801-1814. (1940). II. jf. flg. gruppe:* Chancen for skriftlig Udfoldelse paa Tysk i det praktiske Liv vil for den almindelige nysproglige Student sikkert blive en Del mindre end før. *Gymnasieskolen. 1945. 221.* han bestræbte sig for at skjule dette (o: sin deprimerede tilstand) under Udfoldelsen af en eksalteret Munterhed. *Riget. 29. 1913. 5. sp. 7.* Solen gaar i denne Tid ned under Udfoldelse af den mest æventyrlige Pragt (jf. Pragtudfoldelse). *Buech. UH. 20. (l. br.)* til udfolde 2.4. (bogen) giver en . . . nøjagtig Udfoldelse af Tildragelserne i Paris fra Republikens Indstiftelse . . . til Kommunens Fald. *Brandes. III. 204. -foldning*, en. [-fɔl'nen] († -folding. MO.) flt. -er. (jf. -foldelse) vbs. til udfolde (ell. folde (II.2) ud); især i flg. anv.: 1) (især faagl.) til udfolde 1. || til udfolde 1.1. (han) kunde (ikke) finde, hvor i Brevet det stod, før efter en Mængde Udfoldninger og Sammenlægninger og Vendinger af Papiret. *Tops. III. 238.* || til udfolde 1.4. I Indledningskunsten havde Foden altid været tegnet i dens største Udfoldning, fra en af Profilsiderne. *JLange. B.M. I. 251.* || (faagl.) til udfolde 1.4 slutn. *Nord Conw Lex. 834.* Udfoldninger af cirkulære Kegler bliver Cirkeludsnit. *Bildsøe. Smedebogen. (1928). 274. 2) W (nu l. br.)* til udfolde 2 || til udfolde 2.2-3. paa et vist Punkt af Evnernes Udfoldning gjør han (o: en ung mand) andre Fordringer til sig selv. *Ørst. II. 119.* gamle Forestillinger og Traditioner, der hidtil havde ligget som en . . . beherskende Magt over Livet i dets forskellige Udfoldninger. *FrLa. S. 6.* hans Energi var hæmmet i sin Udfoldning. *HSchwänenfl. HW. 21.* || til udfolde 2.4. (forfatteren af en mindetale) maa give et falsk Billede, istedetfor en sand historisk Udfoldning. *Ørst. VIII. 168.* Ingen maa i (den hebræiske poesi) søge rolig Formkunst eller gradvis Udfoldning en Grundtanke. *Brandes. XI. 405. -for*, præp. se ud 9.4. † **-forderlig**, adj. adv. -en (*MR. 1783. 892.*) (til udfordre efter ty. erforderlich) som (maa) forðres, kræves; nødvendig; paakrævet. de der til udforderlige Kræfter. *LTid. 1732. 804.* de for en Stodderkonge udforderlige Egenskaber, Armød, Nøjsomhed og Iver i sine Bestillinger. *Blich. (1920). XXVII. 155. JF Bergs. G. 564.*

udfordre, v. [ʉd'fɔr'drø] († -fodre. *Holb. Bars. V. 7. Gram. (K Selsk Skr. III. 304). Høysg. S. 15.*) vbs. -ing (s. d.). (ænyd. vdfordre, -fod(de)re, -fodre, mnt. utvorderen, jf. ty. ausfordern (-fodern, -fördern))

1) † (m. overgang til bet. 2) kræve noget 60

udleveret, udbetalt ell. fremlagt, fremstillet. Bevislighederne, som udfodres for Retten ere alt for sterke. *Holb. Bars. V. 7.* ||

♠ De 3 første Matadorer kan ikke udfor-

dres (o: trækkes) af nogen ringere Trumf; men Ponto maa falde. *Spillebog. (1786). 46.*

2) om en (et) i tingenes, forholdenes natur liggende trang ell. behov, der tilfredsstilles ved tilstedeværelse ell. opnaelse, besiddelse af noget; kræve; forðre; ogs.: have som en nødvendig forudsætning ell. følge; nødvendigt, uomgængeligt være forbundet med; nødvendiggøre; gøre paakrævet. 2.1) (gldgs., nu l. br.) i al alm. der udfodres af en Comoedie-Skriver, først at hand er Philosophus. *Holb. JJ Bet. a. 4v.* *Det er ey nogen Konst at prædike mod andre, | Fordi de ikke just paa samme Vey vil vandre, | Som vi, naar vor Natur udforder ikke det, | Som vi hos andre ey vil agte Regel-ret. *Anti-Spectator. 143.* Det Enkelte viiser (lader se) udfodrer altid Dativum. F. E. Han viiste mig en Bog. *Høysg. S. 68.* Konsten er ikke løbet til . . . Den udforder Studering. *Blich. (1920). IV. 25.* At fremstille alle . . . Extremere og Contraster . . . i Göthes lyriske Production, kunde udfordre en heel Bog. *Heib. Pros. IV. 472. Hostr. (1865). II. 162.* || især (i pass.) i forb. m. til. *Af en politisk Bog mand kand | Vel lære raisonere | Men til at forrestaa et Land | Udfodres andet meere. *Holb. Kandst. V. 8.* Til at faae Laasen fra, udfordredes Brækjern og Hammer. *Blich. (1920). X. 84.* Kongens Samtykke udfodres til at give en Rigsdagsbeslutning Lovkraft. *Grundl. (1849). § 29.* Anvendelse af Maskiner, af Fabrikker og af dertil udfordrede Kapitaler. *Fridericia. 17 & 18 Aarh. 561. 2.2) † i part. udfordrende m. pass. bet. (jf. Falk T. Synt. 216. Mikkels. Ordj. 375): paakrævet; nødvendig.* Stænderne maatte tilstaae de til sig Forhandling udfodrende Omkostninger. *Slange. Chr IV. 894.* de til slige Qvarterer udfordrende Værelser. *MR. 1788. 159. Cit. 1816. (Aarb. 1895. 159).*

3) (jf. bet. 4) † opfordre til at give møde; stævne; indkalde. Nu begyndte Amtmanden tillige at udfordre og organisere sin Kystmilice . . . der udfordredes (paa samme tid) en Mængde ridende Mennesker til som Sognebud at befordre alle (de) utallige Ordres. *Agre. RK. 8.*

4) (jf. fodre ud u. fodre 3.2 samt udbyde 2) opfordre en til at møde sig i tvekamp, duel, især for at faa et mellemværende afgjort, for at en forurettet kan skaffe sig oprejsning, satisfaktion; ogs. (sport.): opfordre til at konkurrere, udkæmpe en sportskamp med sig. Den, som udfordris og ikke møder, skal adeldis være frj for al ond Eftertale. *DL. 6—8—5.* een af Giesterne . . . udfodrede Verten til Duell. *Holb. Hh. II. 498.* Greven havde, som den Udfodrede, det første Skud. *Gylb. Novel. II. 138.* Ønsker en Spiller (i en badmintonklub) at avancere, udforder han Spilleren placeret over ham (o: paa en fortegnelse over spillerne, ordnet efter dygtighed) til en Udfordringskamp. *Sportsleks. II. 630.* udfordre en paa kaarde (se u. I. Kaarde),

pistoler (*MO. jf. paa sp.262¹*), for spidsen (se I. Spids 1.10).

5) videre anv. af bet. 4: ved sit væsen, sin optræden, sine handlinger virke æggende ell. irriterende (*paa*). 5.1) (l. br.) ægge en til at kappes, prøve kræfter med en, reagere olgn. *Naturens Underværk udfordrer mig til Sang. *Bull. Dovrefield. (1784).5.* lader os . . lytte til Stormens Musik . . dens dristige Udfordren, og Havets trodsige Brøl. *Kierk. I.146.* 5.2) vise ringeagt ell. trods over for en magt og event. nedkalde dens hævn over sig; i videre anv., som udtr. for at optræde meget uforsigtigt, dumdristigt. Hvorfor vil du udfordre (1871: hvi søger du) Ulykken og udsætte baade dig selv og Juda for Fald? *2Kg.14.10 (1931).* en brav Jæger bør ikke udfordre Skæbnen. *Bogan.II.145.* det er at udfordre Skæbnen at give sig ubetinget hen til sin Glæde. *T.Dilleven.BF.22.* || i videre anv. m. h. t. latter, smil: fremkalde ved sit væsen, sin optræden. Det paatagne martialske Væsen hos adskillige Officerer hidrog ogsaa til at udfordre Latteren. *Davids.KK. 239.* de (havde) med deres Vildmandsvæsen udfordret Smilet i den københavnske Kres. *Vilh.And.Litt.III.6.* 5.3) ved sit væsen, sin optræden osv. fremkalde kritik ell. irritation; ogs.: vise sin ringeagt for andre ell. andres meninger, smag ell. gængse sammelighedsbegreber. Jødernes Bøj blev omtalte, og som Exempel blev nævnet En, der etsteds udfordrede de Kristne med sin Rigdom, altid vilde trænge sig frem. *Goldschm.VIII.29.* Ogsaa medens Manden levede, havde Enkefru B. udfordret til Folkesnak. *Søiberg.KK.I.29.* 5.4) part. udfordrende brugt som adj. (til bet. 5.2-3). der (var) i (Studenteforeningens) Fremtræden ikke Spor af . . det udfordrende Standshovmod. *Lehm.I.42.* det morsomme lille Hus (er) en malerisk Levning fra det gamle Kjøbenhavn, som med udfordrende Holdning har trodset Tidernes Ødelæggelseslyst. *E.Schiødt.Gl.kbh.Huse. (1894).72.* Hun følte sig ilde stødt af hans struttende Huld . . en udfordrende Velskabthed. *HansPovls.HF.57.* || om klædedragt. (en kvinde) klædt i overdaadig, udfordrende Dragt. *Drachm.DD.21.* (den) snævvertsluttende . . Ridedragt, som lidt for udfordrende fremhævede hans kraftige Muskelbygning. *Pont.LP.VIII.230.*

Ud-fordrer, en. [uðf'ør'drør] flt. -e. (til udfordre 4) person, der udfordrer en anden til tvekamp, duel ell. (sport.) til sportskamp, -konkurrence (jf. Lokaludfordrer). *vAph. (1764).* Naar et Træe (o: en potuaner) udfordrer et andet, mister Udfordrer en for bestandig sin Ret til at bruge Vaaben. *Bagges.NK.118.* den italienske Fjervægtsbokser Q. . . er anerkendt som Knud Larsens Udfordrer. *Pol.²¹§1929.6.sp.2.* **-fording**, en. [-f'ør'dren] († -fodring. *Moth.F273.* *Skuesp.VI.164.*) flt. -er. (ænyd. udfording,

-fording) vbs. til udfordre; især i flg. anv.: 1) † til udfordre 2: behov; krav. Man ployer, harver (osv.), alt efter Sædarternes, og Jordens Udfordring. *JPPrahl.AC.26.* 2) til udfordre 4; ogs. mere konkr., om den mundtlige ell. skriftlige opfordring til duel. Hvo som lader sig bruge til at ankynde Udfordringen, enten muntligen eller ved aaben Cartel, bøde tre hundrede Lod Sølv. *DL. 6—8—3.* Hos os . . ansees Udfordringer som Beviser paa Heltemod. *Bagges.NK.118. Sal.² VI.487.* uegl.: Istedenfor at flye, som Hundene vel havde ventet, blev Tyren staaende og modtog Udfordringen. *Hauch.I.293.* hertil (jf. Kartel 1) **Udfordrings-brev** (*vAph. (1759).* *Biehl.DQ.I.4.*), **-skrivelse** (*Kaper.*). || (sport.) m. h. t. sportskampe. *Sportsleks. II.630.* hertil **Udfordrings-ansøgning** (o: ansøgning om at maatte faa en kamp om en mesterskabstitel), **-kamp**, **-præmie** (o: vandrepræmie, som skal vindes et vist antal gange, før den bliver ejendom), **-tavle** (o: en paa en tavle opført fortegnelse over en klubs spillere, ordnet efter spilleddygtighed), se især *Sportsleks. II.630.* **-fore**, **-foring**, se II. -fodre, -fodring. **I-forme**, v. [-f'ør'mø] vbs. -(n)ing (se -forming). (ænyd. d. s. (i bet.: skæbne) ved formning af en masse, et stof), jf. ty. ausformen, mlat. efformare || ordet bliver først alm. i 2. halvdel af 19. aarh. (ikke i *MO. VSO.*); især **⊙**) forme ved udvikling ell. udarbejdelse; give (et materiale, stof ell. noget tænkt, plantagt, skitseret) fast, afsluttet form ved udarbejdelse, bearbejdelse; give noget en mere bestemt, nøjagtig, udpræget ell. mere grundig, detaljeret form ved (yderligere) bearbejdning, gennemarbejdning, uddybning ell. udvikling. Ordet (er) den udformede, hørlige Tanke. *HN Claus.Leil.87.* at tyde, udforme og anvende Aabenbarings-Indholdets . . Rigdomsdyb. *sa.SO.7. smst.50.* udforme sin Personlighed. *Brandes.II.440.* at Hans Tavsen . . saa langt fra at afskaffe den gamle Djævelbesværgelse, endogsaa skærpede og udformede den til en trefoldig Bortmaning og Ud drivelse af „den ledige Djævel“. *TroelsL. VIII.120.* Forligsnævnets Opgave skal være at lette Stridens Løsning ved . . at udforme Forslag til Stridens Løsning. *Bek.Nr.103¹/1934.§6.* (en) senromansk Bygning med lige afsluttet Kor med en overordentlig fin og smukt udformet Gavl. *Mackeprang.L.101. refl.:* Jo mere dette Billede (o: erindringsbilledet af Oehlenschläger) udfolder og udformer sig, desto betydningsfuldere bliver Mindet os. *HN Claus.(Oehl.Minde.4).* || part. udformet brugt med prægnant bet.: udpræget; markant. hun havde deres (o: Bliedernes) stærkt udformede Næse. *JP Jac.II.1.* det stærke, udformede Landskab. *NHedin.HH.171.* **II. -forme**, v. se uforme. **-former**, en. [-f'ør'mør] flt. -e. (⊙, l. br.) person, der udformer noget. Sin blivende . . Betydning har (*Goldschmidt*) dog som

den første Udformer af en moderne dansk Kunstprosa. *Brandes. II. 468. CSPet. Litt. 52.*

U-formning, en. [-f'ør'mnen] (sj. **-forming**. *Høff. DF. 72*). *ft. -er. vbs. til -forme; ogs. om den ved udarbejdning skabte form.* den Kraft . . han anvendte paa Udformningen af sine Vers. *Brandes. II. 440.* de enkelte Digte (*i middelalderen*) var Udformninger og Sammenarbejdelser af de af navnløse Skjalde digtede Viser. *GBang. EK. I. 171.* Blomster gengives i utallige Udformninger: stiliserede, naturalistiske. *PWestermann. Ægte Tepper. (1945). 28. -forskammet, adj. se uforkammet. -forske, v. vbs. -ning (Pflug. DP. 1139. Brandes. V. 120) ell. (nu næppe br.) -else (EPont. Atlas. II. 197). (ænyd. d. s., ty. ausforschen (og erforschen); jf. forske ud u. forske) 1) m. obj., der angiver genstand for undersøgelse: skaffe sig (grundige) oplysninger om noget ved at anstille undersøgelser, ved videnskabelig forskning ell. (tidligere) ved udfritten, udspjdnning, udspørgen olgn. Himlene heroventil kunne maales, og Jordens Grundvold hernedentil kan udforskes (1931: udgranskes). *Jer. 31. 37.* alle saadanne Sager (?: angaaende kirke og skole) . . skulle af enhver Herreds Proust udforskes og udgranskes. *Slange. Chr IV. 402.* enhver fordomsfri Udforskning af Menneskesjælen trænges tilbage. *Brandes. V. 120.* || m. h. t. sted: udspjde; nu især m. h. t. ukendt landomraade: undersøge dets naturforhold m. m. paa forskningsrejser, i Nat ere der komne Mænd hid af Israels Born for at udforske (1931: udspjde) Landet. *Jos. 2. 2.* Jeg saae en viß Næbviis i Gaar snage omkring, og som mig siuantes, nøye udforske dette Sted. *Kom Grønæg. III. 136.* at udforske de inden for Polarkredsen . . liggende Lande og Have. *Sal. XVIII. 6. 2) (nu sj.) m. person-obj.; dets (jf. bet. 1): skaffe sig klarhed over en persons planer, indstilling til noget olgn.; skaffe sig viden om en person (ad indirekte vej, ved udspjden olgn.); dets: faa (listet) oplysninger ud af en ved samtale, spørgsmaal; udfritte. jeg udforsker min Fader ved den Tid i Morgen (1931: vil . . udforske min Faders Sindelag). *ISam. 20. 12.* Min Avlskarl har tjent der i tre Aar: jeg skal dog saa listelig udforske ham, hvorledes hun er imod Folkene. *Blich. (1920). XIV. 158.* Endnu i Formiddag har hun udforsket Herman. Hun har frittet gamle Marie. *Esm. III. 115. 3) m. obj., der betegner resultat af undersøgelse: finde ud af, finde frem til noget ved undersøgelse, udspjden ell. (nu især) videnskabelig forskning (undertiden m. overgang til bet. 1). du skal agere en Spion og udforske, hvad Leanders Folck forretter. *Hobb. Mel. III. 3.* alle Passagerer gik omkring paa Dækket og talte sammen. Den Ene søgte nu at udforske, hvem den Anden var. *Heib. Poet. VII. 348.* Han gjorde sig Umage for at udforske det af Folkene i Huset. *VSO. *Saa vil vi udforske****

Skæbnen ved Terningekast. *Az. Juel. KF. 78.*

-forskellig, adj. [udf'ørs'gøli] (jf. ty. ausforschlich; især i ssg. udforskellig) som kan udforskes. *Moth. F332.* Den Sag vil være let udforskellig. *VSO. D&H. -forsker*, en. *ft. -e. (l. br.) person, der udforsker noget.* man . . har udsendt lærde og agtsomme Udforskere . . til Hottentotterne paa Cap. *Eilsch. Phil. Brev. 259.* tre hver paa sin Vis højt fortjente Udforskere af vor Folkekultur. *Nationalmus. A. 1946. 12. -fragt*, en. **†** *fragt med et udgaaende skib (bestaaende af varer, der udføres fra vedk. havn); udgaaende fragt. VSO. III. 84. Scheller. MarO. -fragte*, v. (**†**, l. br.) udleje et skib til fragtfart paa fjerneliggende steder; bortfragte. *MO. Briggen er udfragtet til Middelhavet. VSO. -fragter*, en. **†** *bortfragter. Scheller. MarO. -frelse*, v. [-f'rj'el'sø] (*glda. vth-frelsa; nu sj.*) frelse ud af en vanskelig situation, af nød olgn. *Moth. F351.* De to gamle Damer saa' hen til himanden og nikkede, som om de skjulte over en mærkelig og hemmelighedsfuld Kriminalhistorie, af hvilken Ministeren havde udfrelst dem. *EBrand. UB. 56. -fri*, v. vbs. **-else (s. d.)** (ænyd. d. s.; jf. fri en ud u. III. fri 1; især højt.) hjælpe ud af fangenskab ell. befri for et aag, en tvang, afhængighed ell. nød, trængsel; (nu næppe br.) befri en for en truende fare. Daniel blev . . udfriet fra Lovernes Gab. *IMakk. 2. 60. *Udfri min Sjæl fra evig Død. Salm. Hj. 588. 4. *han havde . . | Udfriet af Fiendens Vold indtagne Stæder. Bagges. Nblid. 239.* det København, som (*Brandes*) aandeligt vilde udfri fra de Nationalliberales Formynderskab. *Drachm. D. XIII. jætten fældes i sin hule og kongedatteren udfries. AOLr. DH. II. 292. -frielse*, en. (ænyd. d. s.; især højt.) det at udfri en anden ell. (især) det at blive udfriet. jeg . . bad om Udfrielse fra Døden. *Sir. 51. 14. MO.* det var en liet Dod, en Udfrielse. *Elkjær. MH. 104. -frier*, en. (*gym.*) den, der i langbold er den sidste paa partiet, og som, hvis han er ene tilbage paa hovedmaalet, har ret til eet ell. to ekstra slag; indfrier. *Sal. XXIV. 159. -fritte*, v. vbs. **-ning** (*vAph. (1764). VThist. RM. 121. Vilh. And. Litt. IV. 54*) ell. (*l. br.*) **-else (Slange. Chr IV. 189. Ing. EF. VII. 142).** (ænyd. udfrit(t)e); jf. fritte ud u. III. fritte) **1) U** m. h. t. person: ved udspørgen søge at faa oplysninger ud af en, især m. h. t. hvad man er nysgerrig efter at faa at vide, hvad den udspurgte gemmer paa, holder hemmeligt olgn. Ved Ankomsten vel udfrittet, efterdi mand ey vidste enten jeg var en Kramsfugl (?: ringe, ubetydelig person) eller en Englænder. *Klevenf. RJ. 157. *(hun) skiemtende udfritter mig, | . . til hvem den Sang kan være? Rahh. Poet. F. II. 79.* Efter Maaltidet gik vi Born i Kokkenet eller Rejsestalden og lod os udfritte af Piger og Karle. *Buchh. FD. 16. uegl., om blik (jf. II.*

spørge 3.1 slutn.): „hvis der nu alligevel skulde eksistere en saadan Bog (o: *Cyprianus*) —?“ Her holdt Anders Andersen inde, og saa' atter meget udfrittende paa mig. *Drachm.STL.106.* udfrittende Blikke. *Søiberg.KK.I.20.* 2) (nu l. br.) m. h. t. forhold: skaffe sig viden om, faa noget oplyst ved at udfritte (1) en. man (fik) Lyst til at udfritte Sandheden af hende. *Holb.Ep.III.155.* Den Hemmelighed fik han dog udfrittet af hende. *VSO.II.287.* Manden . . søger at udfritte, hvad der saa noie angaaer hans egen Velfærd. *PMøll. (1855). II. 211.* **-frynse**, v. [-fɹøn'sø] vbs. **-ning** (s. d.). (haandarb.) danne frynser paa noget ved udrækning af traade. Dugen sommes pænt, Servietterne udfrynnes. *Legeb.II.45.* **-frynsning**, en. [-fɹøn'snen] flt. **-er.** (haandarb.) vbs. til **-frynse**; ogs. *konkr.*, om frynsel ell. flosset parti. billedl.: Det af (dialekt-)områderne, som bedst falder sammen med de politiske Grænser, er næsten det sydsandinaviske . . Dog er også her små udfrynsninger. *MKrist. N.31.* **-fryse**, v. [-fɹy'sø] vbs. **-ning** (*Sal.*² *XVII.708.*) (ænyd. d. s., jf. *ty.* *ausrifren*) uddrive ved frynsning, frost. *vAph. (1764).* *ætherisnende Træk, der udfros al | unglodig Varme i de spekulative | Ordfilosofers luftige Sojlehal. *Gjel.Aander og Tider. (1882).* 73. || især (jagl.): udvinde, uddrage noget af et stof ved at udsætte det for frynsning. *Sal.*² *XVII.708.* **-frænde**, en. (sj.) frænde i udlandet, ude i verden, ell. (maaske) fjernt beslægtet person. *Grundtv. (Kbh.Skild.*²⁰*1810.1. sp.2).* **-fræse**, v. [-fɹæ'sø] vbs. **-ning** (s. d.). * danne noget ved ind-, udsækning med en fræsemaskine. Udrækkeren (paa haandskyldevaaben) er forsynet med en Hage . . der er udråset efter Patronens Krave. *Sal.XVII. 975.* to Skaale med udråsede Kløer, der griber afvekslende ind mellem hverandre. *IngBygn.1942.251. sp.1.* **-fræsning**, en. [-fɹæ'snen] flt. **-er.** * vbs. til **-fræse**; ogs. *konkr.*, om udsækning, rille olgn., dannet ved fræsning, ell. om genstand, fremstillet af et stykke metal ved fræsning. Udræsning af ovale Rammer. *OpfB.*III.1.63.* Bagtil har (pistol)Piben . . Udræsninger for Patronens Krave og Udrækkerens Knast. *MeddRytt. 108.* Her skal blot nævnes Arbejder som Udræsninger i Metal (f. Eks. Sænkeværktojs, Sprojtgedsforme). *IngBygn.1942.255.sp.2.* **-fuge**, v. [-fɹu'(q)ø] vbs. **-ning** (s. d.). (mur.) udfylde fugerne ml. mursten ell. (sjældnere) revner olgn. i en mur ved fugning. en Sum til at lade Hullerne og Fugerne (i bygningerne) rense og udfuge med Cement. *Monrad. (Rigsdagst.F.1862. sp.2166).* han havde opført sit Hus af røde Mursten, udfuget med graa Cement. *HPHanss.T.II.266.* **-fugning**, en. [-fɹu'(q)nen] (mur.) vbs. til **-fuge**; ogs. om det i fugerne paasmurte materiale (mørtel, cement olgn.). Distriktslægens, af pæne, gule Flensborgersten opførte, med

hvid Udfugning . . forsynede Façade. *Schand. TFI.156.* gule og røde Mursten, som med den friske Udfugning staa . . smukt til hinanden. *Dannebrog.*¹¹*1905.1.sp.4.* **-fure**, v. [-fɹu'rø] vbs. **-ing. 1)** †, m. h. t. løsejlsspir: skyde (fra deres plads langs røerne) et stykke længere udad, saa de danner en fortsættelse af røerne. *Harboe.MarO. Sal.*XXIV.159. 2)* (sj.) jage ud fra et sted, en stilling; jure (III.2). en Udfuring af Embedsstandens gode og frisindede Elementer vilde være meget skadelig saavel for denne som for Fædrelandet. *Monrad. (EFibiger.Tidsbilleder. (1904). 289).* **-fuse**, v. [-fɹu'sa] (l. br.) strømme, vælde hurtigt, voldsomt (og sydende, brusende) ud. *Moth.U32.* *Jeg troer . . | At man paa Himlen kan sætte Sluser, | Af hvilke Vandet som Fos udfuser. *TBruun.Skr.12.* Som en udfusende Blodstrøm randt en uafbrudt Minderække forbi ham. *Schand.BS.154.*

udfylde, v. [ud'fɹyl'ø] præf. **-fyldte**; part. **-fyldt.** vbs. **-(n)ing** (se Udfyldning) ell. (l. br.) **-else** (*Ing.EF.XIII.198.* *Brøchner. (Brandes. Br.1.180).* *Scherfig.Fu.116.*) (glda. vtfylle)

1) om handling, hvis resultat er fyldning, udligning af et tomt rum, afhjælpning af en mangel ell. en fuldstændiggørelse. 1.1) fylde (en hulhed, et tomt rum) helt, fuldstændig med noget (og saaledes udligne den (det), gøre den (det) til et fast parti). Rummet under Stenen var udfyldt med Jord. *Rawert&Garlieb.Bornholm. (1819).15.* udfylde et Hul, en Grøft, en Fuge. *D&H.* || (*meteorol.*) m. h. t. lavtryk: ophæve. lavtrykket udfyldes nu hurtigt | 1.2) (l. br.) m. h. t. tom(t), ledig(t) sted, plads (jf. bet. 2.1): dække, besætte med noget. De tomme Pladser paa Væggene vare udfyldte med Skilderier. *Winth.Nov.87.* 1.3) m. h. t. lakune, jz. i tekst, overlevering, ell. m. h. t. hvad der rummer lakuner: skaffe erstatning for det manglende og indsætte det; restituere. det Manglende (i aktstykkerne) maa vi da see at udfylde ved Hielp af Slutninger. *Engelst. Phil.31.* hvor der fandtes Huller i Beretningen, der . . udfyldte (han) det Manglende ved egen Betragtning. *Molb.F.242.* jf.: de sædvanlige Haandskriift-Forkortninger ere udfyldte (o: i en udgave). *Cit.1846. (DPs.I. VII). 1.4)* m. h. t. skema, blanket olgn.: indføre de krævede oplysninger, nødvendige bemærkninger i rubrikker. udfylde et Skema. *D&H.* Checkbogen (taa) foldet aaben for den Check, han lige havde udfyldt, og paa Foden stod hans eget Navn. *ØRung.Nov.I.207.* blanke eller urigtigt eller ufuldstændigt udfyldte Stemmesedler. *Forretningsorden f. Landstinget. (1926). §39. 1.5)* uegl., m. h. t. savn, mangel olgn.: erstatte; raade bod paa. *Hvert Ord, som af din Mund udgaaer, | Udfylder Savn, jeg ei forstaaer. *Ing.RSE.VII.66.* hvad der fattes i Kristi Trængsler, udfylder (1819: opfylder) jeg i mit Kød for hans Legeme, som er Menig-

heden. *Col. 1.24 (1907)*. disse have udfyldt (1819: erstattet; *Chr. VI*: opfyldt) Savnet af eder. *1 Cor. 16.17 (1907)*. **1.6** uegl.: gøre noget fuldstændigere, mere komplet, fyldstgørende ved at tilføje noget, udbygge det forhaandenværende; komplettere; supplere. Det er . . et Bidrag mere til at . . udfylde Trækkene af hans Billede. *Molb. E.L. XVI*. Hvis min Fremstilling i noget Mon kan bidrage til at udfylde eller ændre den tidligere Opfattelse. *JLange. ST. 74*. Rødt og grønblaat kaldes . . komplementære, fordi de udfylder hinanden til hvidt. *Sal. VII. 775*. || i part. udfyldende brugt som adj. der bliver . . Leilighed til rettende, bødende, udfyldende Efterhjælp. *HN Claus. React. 2*. en sand, udfyldende (*Brandes. E. 12*: supplerende) og irettesættende Reaktion er Fremskridt. *Brandes. IV. 4*. Dyrene deres Liv og Arbejde. Iagttagelsesopgaver og udfyldende Læsning for Mellemkoleundervisningen. *ADitlevsen. (bogtitel. 1926)*. (*gram.*:) Udfyldende Navnmaade efter Genstandsord (o: objekt) sættes ved . . se, høre, føle, lade og bede. *Mikkels. Sprogl. 282*. **1.7** (nu næppe br.) kunstigt foregne antallet af kronblade paa blomster; gøre dobbelt (3.2). *LT id. 1745.603*. **1.8** uegl., m. h. t. pause, ledig tid oln.: faa til at gaa; lade blive optaget af noget, at fremstille, hvad et almindeligt Menneske udfylder en Dag med i Dagligstuen. *Kierk. VII. 404*. Nu kom der en Pavse (o: i gudstjenesten), som Degnen skulde udfylde ved at synge en Psalme. *Schand. TF. I. 57*. udfylde Tiden med Snak. *D&H*.

2) om tilstand, hvori noget helt optager et rum, en plads, et tidsrum oln.: helt lægge beslag paa; helt optage; fylde, besætte (paa tilfredsstillende maade). **2.1** m. h. t. rum, plads. Ved Retningen af Pistolen til denne Indskydning, maa nøie iagttages . . at Retningen . . skeer saaledes, at Kjerven . . i Viseret netop udfyldes af Kornet. *MR. 1824.96*. (hvis) Plantens Rødder have udfyldt Potten, er det nødvendigt at omplante den. *Bentz. Stg. 19*. Visens anden Halvdel udfyldes helt af Skildringen af det pragtfulde Bryllup. *OFriis. Litt. 94*. udfylde en plads, et embe de oln., (jf. bet. 1.2) være indehaver af ell. bestride en vis stilling, især paa fyldstgørende maade; være stillingen voksen. Mænd . . som med Ære udfyldte deres Plads i Samfundet. *Mynst. Bl. S. III. 61*. *Hans sidste Suk gjaldt Fædrelandets Ret . . | See her er Nok, der vil udfylde Pladsen! | See her er Nok, der kæmpe vil som han. *Holst. IV. 130*. Han udfylder sit Embede med Ære. *D&H*. **2.2** (nu l. br.) optage al ens interesse, alle ens tanker oln. Dette Arbejde havde han kastet sig ind i med Kjærlighed . . Det syntes ogsaa . . at have udfyldt ham. *Ing. LB. III. 56*. Hun har stundom følt sig lykkelig, sjældent følt sig udfyldt. *Brandes. I. 190*.

Udfyldning, en. ['uð, fyl'nen] (nu

næppe br. **Udfyldning**. *Moth. F406. MO.*). *ft. -er. vbs. til udfylde, især i bet. 1; spec. i flg. anv.: 1* (jagl.) til udfylde 1.1 (og 2.1); *spec. (meteorol.)*: Det lave Lufttryk . . synes nu at være under langsom Udfyldning, hvorved Chancen for mere Regn her i Landet svinder. *Berl Tid. 22/10. 1933. M. 26. sp. 2*. || *konkr., om hvad der er fyldt i en hulhed, ell. hvad der optager hele rummet i en hulhed. Moth. F406*. Crypten var opfyldt med Mudder, Jord og Stene . . Denne hele Udfyldning lod jeg da ligeledes kaste ud. *Heib. Pros. IX. 215*. Dette pragtfulde Stykke er støbt af meget lidet Metal over en Kjærne eller Udfyldning af Leer. *Wors. DO. 32*. Vejen gik . . gennem et Par Smaaskove, over Udfyldninger med Sideblik ind i sumpede Dalstrøg. *Drachm. VT. 281*. *hertil bl. a. Udfyldningsbeton, -masse (GForehh. DG. 25. Tekn. Leks. II. 575)*, -mur (værk), -sten, -stykke, -væg. || (*med.*) om hvad der unormalt, sygeligt fylder et rum, en betændelsesagtig Udfyldning i Underlivet. *Cit. 1920. (OrdbS.)*. **2** (l. br.) til udfylde 1.2 og 2.1. Indtræder flere Vakancer (o: i konsistorium), kan Udfyldning af de ledige Pladser . . højst udsættes i 3 Maaneder efter den anden Vakances Indtræden. *Anordn. Nr. 223 1/10. 1936. § 10. stk. 2*. *hertil (forst.)*: Beskæring af Lætræer gaar ud paa at bevare de bedste og i Tide fjerne Udfyldningsstræerne, inden de generer Blivetræerne. *Hjemmet. 1/2. 1929. 38*. **3**) til udfylde 1.3; *ogs. konkr., om det i en lakune indsatte*. teksten er stærkt medtaget; med en del foreløbige udfyldninger . . lyder den: (*osv.*) *AOl. DH. I. 218*. **4**) til udfylde 1.4; *ogs. om det paaskrevne. Schand. VV. 216*. I de fleste Tilfælde udstedes trykte Indbydelseskort, som . . kan købes færdige til Udfyldning. *EGad. TT. 98*. **5**) til udfylde 1.5. (*der*) staaer en Vei aaben, ad hvilken der . . maatte kunne søges Udfyldning for den Tomhed, der er ladet tilbage. *HN Claus. (Da. Folkeblad. 1/10. 1846. 119. sp. 2)*. **6**) til udfylde 1.6: komplettering; supplerer; *ogs. mere konkr.: supplement*. er ei det hele Skoleliv . . en Fortsættelse og Udfyldning af Barnets Opragelse? *Molb. Tale. (1837). 15*. En Udfyldning af den positive Lovgivning ved subsidier Retsdannelse, Analogi og Forholdets Natur, kan . . være udelukket ved positive Bestemmelser herom i selve Loven. *JurO. (1934). 153*. || *hertil bl. a. (især hos sprogsnere som erstatning for ssgr. m. Supplerings- ell. Supplements-)* **Udfyldningsbiind (D&H)**, -dag (om hver af de dage i den franske revolutionskalender, der maatte tilføjes for at bringe det borgerlige aar i overensstemmelse med sol-aaret. *S&B.*), -mand (o: suppleant. *Pol. 20/1908.4. Flensb. A. 20/10. 1920. 1. sp. 5*), -valg (*Levin. E. Henrichs. MF. II. 19*. *Anordn. Nr. 223 1/10. 1936. § 9. stk. 6*. nu næppe br.: Udfyldnings- *Kjøge Avis. 1/2. 1876. 2. sp. 1*); *endvidere (fys.) Udfyldningsfarve (o: farve, der ved blan-*

ding med en (bestemt) anden farve giver hvidt; komplementærfarve. Ørst.III.187. Paulsen.I.723).

ud-fægte, v. (l. br.) kæmpe (en kamp) til ende; udkæmpe. *skal en Strid udfægtes | Imellem To og To, | Forsvar Dig uforfærdet. *Winth.HF.127.* de mange Ord-kampe som udfægtedes mellem Shakespeare og den lærde Ben (*Jonson*). *Brandes.Shakespeare.I.(1895).353.*

-fælde, v. [-fæl'ə] vbs. **-ning** (s. d.) ell. (l. br.) **-else** (*Hatt.(Aarb.1938.122)*). **1)** (dial.) skifte alle sine lænder. *Feilb. 2)* (kem.) udvinde ell. fraskille et stof ved fældning (I.1.2); spec.: faa et stof til i selve udskilningsøjeblikket at afsætte sig (*fx. paa karrets vægge, en neddyppet elektrode*) som en fast, sammenhængende masse. idet nemlig Kulsyren ved den høiere Temperatur fuldkomment udjages (af vandet), maa ogsaa al Kalken udfældes, og den afsætter sig da som et fast Overtræk (*Steen*). *Brændevinsbr. 54.* Man foretrækker derfor Udfældning (*paa metaller*) ved den elektriske Strøm . . ved dynamiske Maskiner, ved Grammes kan man saaledes udfælde over 1 $\frac{1}{2}$ Sølv i Timen. *Wagn.Tekn.282.* Ved Hjælp af Berørings-elektriciteten („Galvanismen“) kan man af det i Vand opløste Blaasten . . atter udskille Kobberet i en fast, sammenhængende Metallflade, og man kan faa dette til at

„udfælde“ sig, paa hvilken Form man vil. *Haandgern.490.* || (*faagl.*) overtrække en i en opløsning nedsaenket negativ form med et metal-lag ved galvanoplastisk fremstilling af tryk-plader, kopier olgn. denne negative Plade blev . . udfældet til Afgivelsen af en positiv Plade. *Thiele.LA.²II.119.* **3)** v billedl. anv. af bet. 2: faa til at udskille sig, afsætte sig, danne sig, koncentrere sig; især i pass. ell. refl. Duggen begynder at udfældes paa det mørke Græs. *JVJens.HF.27.* Aartusind-ers udfældede Erfaringer. *NaturensV.1916.209.* (*hans*) Bortgang . . har . . i mangfoldige Sind udfældet Billedet af en Mand, der var som et Kraftcenter for utrættelig, ideel Stræben. *CSomme.MinLivsmelodi.(1938).157.* **4)** (*sko.*) groft, rigeligt udskere det til fremstilling af en sko, stovle nødvendige af et stykke læder, skind v. hj. af en skomager-ell. stansekniv efter modellen. (*man*) skal udfælde et Par Støvler af . . *Chevreau.Skomager-bogen.(1923).28.* † **-fældig**, adj. (*ænyd. d. s.*; til -fald) som er ved at ell. tilbøjelig til at falde, styrte udad; brøstfældig. *Moth.F47.*

-fældning, en. [-fæl'nen] flt. -er. spec.: **1)** (kem.) vbs. til -fælde 2; ogs. om det udfældede stof, lag. *Brændevinsbr.54.* Iagttagelser af de i Daniell's Elementet fore-gaaende Kobberudfældnings Egenskab nøj-agtigt at gengive Overfladen af den Metal-elektrode, de er udfældet paa. *Sal.²IX.339.* || hertil: **Udfældnings-tank**, (*faagl.*) tank (1) i et dieselmotoranlæg, hvori vand og andre urenheder fra daarlige brændselsolier kan ud-

fældes. *SkibsMask.68. 2)* (*sko.*) til -fælde 4. Om Udfældning af Skind og Læder. *Sko-magerbogen.(1923).28.* **-fælded**, en. (*for-cæld.*) fælded, der ligger langt fra byen. *VSO.*

-færd, en. flt. (l. br.) -er (*AntAnd.L.60*). (*ænyd. d. s.*, *gllda.* vdfærdh (*Fragm.182*) og vdfærdh, utfærdh, ogs. i bet.: begravelse, oldn. útferð; *jj.* -fart 1; især arkais. ell. hos spro-grensere) færd, tur ell. rejse ud fra et sted (hjemstedet); udtur; udrejse; ogs.: rejse ud fra hjemlandet til fremmede egne, (krigs)togt til fremmed land olgn. *Rahb.NF.I.153* (oldn. orig.: útanferð). De kjørte da med hende ud af Staden og gjennem en stor Skov . . Den unge Ridder saa' fra sit Herberge Prinsessens Udfærd. *SoGrundtv.DF.I.87.* Samtidig med den krigeriske Udfærd i Vest og Syd gjorde Nordmændene en fredelig Landvinding. *RJ Holm.Danmarks Hist.I.(1884).23.* Jeg havde . . altid min Botaniskerkasse med mig . . Ved Udfærden pakket fuld med Smørrebrød, ved Hjemturen fyldt af . . grønne Planter. *Aakj.DK.107.*

-færdige, v. [-fær'di(q)ə] vbs. **-else** (s. d.). (*ænyd. d. s.*, *mnt.* utverdigen) **1)** † udlevere ell. udsende (i færdig stand). Herforuden er der i Aar udfærdiget fra Pressen (*osv.*) *LTid.1723.371.* Den, som . . udfærdiger Lægemedler af Apotheket, bør paa en vedhæftet Seddel antegne sit Navn, for i paakommende Tilfælde at være ansvarlig. *OHMynst.Pharm.I.133.* **2)** (*især emb.*) affatte, udarbejde noget (*især skrivelse, fortegnelse, kortere fremstilling*) skriftligt (i færdig stand); spec. om embedsmæssig affattelse af et dokument og event. udsendelse, ekspedition deraf ell. om udsedelse af dokument ved udfyldelse af en særlig, dertil anvendt blanket olgn.; ogs.: affatte ordlyden af en trykt blanket, skrivelse osv. *Geleyds-Brevvene og Passerne, som . . skulde udfærdiges. Slange. ChrIV.906.* Disse Forklaringer forøgede vel Regjeringens Mistanke; men alligevel blev der i Rom ikke udfærdiget nogen Befaling til at fængsle den Afdødes Paarørende. *Holst.V.255.* at der . . maatte blive udfærdiget en kort, skriftlig Fremstilling af de Ændringer, der ønskedes foretagne. *Pont.LP.VIII.134.* Under 12. August er der gennem Ministeriet for Industri, Handel og Søfart ad mandatum udfærdiget en Bevilling for N. N. som Trans-lator og Tolk i Engelsk. *BerlTid.¹⁵1927.Aft.5.sp.1.* Anmeldelsen sker paa Blanketter, der udfærdiges af Ministeriet for Landbrug og Fiskeri. *Bek.Nr.163²²1936.§4.*

-færdigelse, en. [-fær'di(q)əlsə] flt. -r. vbs. til -færdige. **1)** † til -færdige 1. *LTid.1727.663.* **2)** (*især emb.*) til -færdige 2. (*han*) haver u-mag med Værensens udfærdigelse. *Cit.1722.(Falsteriana.80).* Documentets Udfærdigelse. *Kærk.VI.251.* de paagældende Institutioner fore-tager det forordning med Hensyn til Udfærdigelse og Fordeling af Registreringsmærker. *LovNr.352²²1945.§55.* || *konkr.*, om det udfærdigede dokument, skrivelsen osv. Udskrifter

10
20
30
40
50
60

og lignende Udfærdigelser af Politiprotocol-
len. *Hylling. H.J. 182.* Formanden modtager
alle Meddelelser til Folketinget og forestaar
dets Udfærdigelser. *Forr. Folketing. §45.* || her-
til: **Udfærdigelses-dag, -gebyr, -ordre,**
-sted ofl. † **-fæste**, v. vbs. **-ning** (VSO.).
(ænyd. ud(t)fæste, wfæste, sætte en fæster ud
af gaarden, jf. fsv. utfästa, forpligte sig til
at udbetale; jf. -akkordere) faa en til mod
betaling at flytte ud af en (lejet) bolig. det
(maa) ei . . . tilstædes Stabs-Officererne, at
tilegne sig flere Værelser ved at udfæste
Officererne, og benytte sig af de dem til-
deelte Kammere. *MR. 1791. 406. VSO. II. 20.*
-føle, v. [-fø^llæ] 1) (fağl.) undersøge (et
dyr) ved at beføle det overalt. Jeg fangede
nogle enkelte Høns, saa dem godt efter, og
udfødte dem. De var alle i god Foderstand.
AStrom. O. 49. 2 (sj.) uddrage, faa kendskab
til noget gennem sine følelser, fornemmelser.
2) Alt dette udfødte jeg af min sachsiske Maler,
og jeg gjorde ham til Gjenstand for mit
Studium. *AVLæssøe. Erindr. fra en Reise. (1843).*
16. 3 (sj.) i forb. være udfølt, være af-
stumpet paa sine følelser. Der er nok af tørre,
udbrændte, udfødte og udlevede Siele i vor
Tid. *Cit. 1842. (Breve fra og til Hostr. (1897). 25).*
-følge, v. [-fø^ll'qə] vbs. **-ning**. (jf. ty. aus-
folgen) følge (III. 1.7) ud; spec. (emb.): følge
en tiltalt ud til gerningsstedet for at lade ham
30 paavise, hvorledes en forbrudelse er sket; som
vbs.: *Pol. 14. 1913. 2.* † **-før**, et. (jf. ty. aus-
fuhr, eksport) vbs. til II. udføre; udførelse (5).
MR. 1810. 520. Tjenestens Udfør ved Regi-
mentet bliver dog . . . den første Pligt. *Cit.*
1812. (Rist. OR. 7). **-førbar**, adj. [uðf'ø^r-
ba^r] (ty. ausfuhrbar; l. br.) udførlig (1).
CNDavid. Arbejde og Capital. (1848). 19. Et For-
søg paa at tilveiebringe et udførbart Finants-
forslag . . . førte ikke til Maalet. *CPalM.*
Grevens Feide. I. (1853). 8. gode og letudfør-
bare Metoder til Bedømmelse af Skim-
melvækst og Vandfordeling i Smør. *A.T.V.*
1946/47. 11.

I. Udføre, et. se Uføre.

II. udføre, v. [uðf'ø^rə] udføre. Høysg.
AG. 63 (jf. Feilb.). pret. **-te** (tidligere ogs.
skrevet **-de**. 2 *Mos. 32. 11* (Chr. VI). *Grundtv.*
SS. I. 303); part. **-t**. vbs. **-else** (s. d.) ell. **-ing**
(s. d.), jf. **Udfør**, **Udførsel**. (ænyd. d. s., glæd.
vt(h)føre, eksportere, ogs.: afklæde, oldn. üt-
føra, udvide, mnt. utvoren; jf. føre ud u. II.
føre 6.14; sml. indføre)

1) om bevægelse, flytning ud, bort fra et
sted. 1.1) (bibl., foræld.) lede et levende væsen
ud fra et sted. Herre, hvorfor skal din Vrede
optændes imod dit Folk, som du udførte
(Chr. VI: udførde; 1931: førte ud) af Ægyptens
Land. 2 *Mos. 32. 11.* *Saa blev af Staden
Paars udført med Pragt og Ære. *Holb. Paars.*
318. *Grundtv. SS. II. 82.* jf.: *Din Engel vel
udføre | Dig af denne Farlighed | Storm. *FF.*
130. 1.2) † bevirke, at noget flyder, strøm-
mer ud ell. udskilles (fra legemet). hand

udførde flydende vande (1871: lod Bække
strømme frem) af en klippe. *Ps. 78. 16* (Chr.
VI). Ved enhver Feber har Naturen den
Hensigt, at den vil udføre noget, som er
Legemet skadeligt og besværligt. *Weisbachs*
Cuur. (overs. 1755). 439. Udførende (nu: af-
førende) Midler. *Tode. ST. II. 92. 1.3* bringe
med sig ell. v. hj. af et transportmiddel
føre ud fra et sted til et andet. || (nu
sj.) i al alm. Du skal udføre (1931: bringe
ud) megen Sød paa Marken. 5 *Mos. 28. 38.*
Gjødningen blev udført om Sommeren, og
nedfældet. *Begtr. Sjøell. II. 77.* det er en af
Montens mandlige Arbejdere, der har fore-
taget Tyveriet, og . . . Pengeposen er udført
af en kvindelig Arbejder, der har narret
Kontrollen. *Berl. Tid. 24. 1917. M. 3. sp. 4.* || †
m. h. t. anker, varp: i en baad bringe det ud
fra skibet til et sted og der lade det falde; i
forb. som udføre et anker, varp(anker), se
I. Anker 1.1 osv. || transportere ud af et land,
et omraade; nu kun: sende, transportere varer
ud, der er solgt til et fremmed land, omraade;
eksportere. hvert Land har sine visse Pro-
ducter . . . som udføres til fremmede Steder.
Holb. Ep. V. 298. Alene i Ribe blev Antallet
af udførte Heste paa Valdemar Sejrs Tid
anslaaet til 8400 Stykker pr. Aar. *Vla Cour.*
DH. I. 168. † part. udførende brugt m. pass.
bet.: som udføres. dog maatte noie . . . paasees
. . . at Indførselen heraf (o: af silkevarer) ei
steeg, i det mindste ei kom ud af Proportion,
med de udførende og andre indførende Vare.
Suhm. VI. 406. || m. h. t. person. Ingen Skip-
per . . . maa Kongens Baadsmand . . . af Riget
og Landene udføre. *DL. 3—11—9.* Vi bleve
een efter den anden af Kammerraaden selv
udført i Baaden, og afsatte hver paa sit
respective Stillads. *Blich. (1920). XIII. 144.*
spec. dels † om transport af dødsdømt til
retterstedet: skulle de (o: barnemordersker) til
Retterstedet udføres paa Natmandens Sluffe.
Stampe. VI. 271. jf. flg. gruppe: Livsfangens
døde Legemer skal af Natmanden til Retter-
stedet udføres. *Reskr. (MR.) 90. 1778. dels (for-
æld.): føre en afdød ud af hjemmet (til begrav-
elsesstedet).* Hand fik en Tienner til ogsaa
at udgive sig for Død, og lade sig med Statz
udføre til samme Sted, hvor den Syge laae.
Holb. Jep. II. 3. Mad. Bartholin blev udført til
Soderup Kirke. *Luxd. Dagb. II. 167.* (en dør)
som aldrig aabnes uden . . . naar et Liig ud-
føres. *PNNyegaard. S. 127. 1.4* † udførende
muskel, muskel, der bevæger et lem udad;
abduktor. Viborg & Neerg. IIB. 33.

2) om mundtlig ell. skriftlig virksom-
hed. 2.1) (jf. føre ud 3; mods. indføre 3;
l. br.) slette af en fortegnelse o. lign. Bli-
ver den Fremstillede kasseret som „for stede
udygtig til al Krigstjeneste“, hjemsendes
han og udføres af Stambogen. *Tjenestereg.*
54. 2.2) † bringe til videre kredses kundskab;
udbrede, udsprede (nyhed, rygte osv.); ogs.:
robe ell. sladre om noget; m. h. t. person: om-

tale; spec.: gøre berygtet; bringe i vanry. om (de) noget, som hemmeligt er, udføre. *DL. 2—9—26.* Naar en mand tager en hustru . . . og udfører et ont rygte (1871: fører ondt Rygte ud) om hende. *5Mos.22.14 (Chr. VI).* Hand er vidt udført for fylderi. *Moth. F449.* *Jeg haaber . . . I ikke vil udføre | Vort Huuses Mangel. *Wadsk.Skuepl.172.* at (skibsfolkene) desto tydeligere kunde udføre hende (o: *Sigrid Storraade*) for et gemeent og losagtigt Gemyt, saa hvinede de efter hende. *Schousbølle.Saxo.295. jf. bet. 2.3:* *en Sang, hvis Toner | Udføre værdig hendes Lov. *Bagges.IV.87. 2.3* † *udtale; udsige; give sprogligt udtryk.* *Tit paa mit Moders Maal jeg nogle Ord udfører. *Falst.Ovid. 82.* de Uksionsomme, som fra deres stolte og ugudelige Hierte udføre saa mange ugrundede og fordærvelige Tvivl imod saa stort et Saligheds Haab. *FLBang.FornuftensBegreb omGud.(1782).24. jf.: Nogle Adjectiva kan ikke udføre Gråderne, uden ved at tage mere, mest eller allermest førved. Høysg.AG. 56. || anføre; citere.* det er modbydeligt at høre daglig Snak udført i Vers. *Holb.Ep. III.122.* en Vexel-Obligation, i hvilken enten Debitors Navn, eller Datum, ved dens Modtagelse ikke tilfulde har været udført. *Stampe.I.220.* jeg forudsætter, at De har et Exemplar af Deres Bog at disponere over, saa at jeg kan nøies med at henvise til den istedenfor at udføre Citaterne. *Brachner. (Brandes.Br. I.99). 2.4* (gldgs.) beskrive, behandle (skriftligt ell. mundtligt); oplyse, gøre rede for noget (især: grundigt, detalileret, udførligt); ogs.: give en videregaaende, udførligere behandling, udredning af noget; udvikle (nærmere). den første (anklager) skulde udføre de Forseelser han (o: *Sokrates*) havde begaaet imod det heele Folk. *Holb. Hh.II.509.* det vilde blive en lang og trættende Tale, om den Tanke skulde heelt udføres. *Grundtv.BrS.338.* Det Comiske ligger altid i Modsigelsens Kategori, hvad jeg ikke her kan udføre. *Kierk.VI.36.* nu især i forb. som udføre noget nærmere, nøjere, videre: (hollænderne) leverede dennem (o: *danskerne*) et skriftligt Forslag, hvilket de ogsaa mundtligten videre udførte. *Slange.ChriV. 1343.* Jeg fortalte ham endnu kortere min Historie end han havde fortalt mig sin — han udførte derpaa noiere hvad han alt havde sagt mig. *Bagges.LI.254.* Nærmere at udføre det, er ikke min Sag; men er en Opgave for Physiologen. *Kierk.IV.334.* Det er ikke nødvendigt nærmere at udføre, hvorledes . . . de tre Hovedlove for etisk Udvikling lægge sig for Dagen. *Hoffd.E.342.*

3) (O, især æstet.) videre anv. af bet. 2.4: give noget en fuldstændig ell. videregaaende, (mere) detalileret ell. udførlig udformning. 3.1) om mundtlig ell. (nu kun) skriftlig, litterær udformning: udarbejde (fuldt); fuldføre; udforme. jeg havde ud-

ført og sluttet min Afhandling, ja oplæst den samme i vores Forsamling. *Gram.(KSelsk Skr.II.100).* „hvis jeg ikke fejler . . . har jeg engang tilforn —“ med et dybt Buk udførte og bekræftede han Spørgsmaalet. *Blich.(1920). XIX.115.* jeg . . . har nu til min store Forundring opdaget et Brudstykke af mit Brev trykket . . . havde det kundet falde mig ind, skulde det være blevet mere ordnet og udført. *HCAnd.Breve.I.14.* „Ulykkelig Kærlighed“ udførte Kierkegaard umiddelbart efter, at „Enten-Eller“ var udkommen. *FBrandt. SK.411.* udføre (en indgaaende osv.) skildring af, se Skildring 2. 3.2) (m. overgang til bet. 5.4) m. h. t. bildende kunst. *Skuespilleren forstaa at blande | de Farver, der behøves, for at danne | af Tegningen et udført Maleri. *Ploug.II.240.* Krøyer forærede mig Skizzen, som han siden udførte i stor Maalestok, det dejlige Billede fra Skagens Strand. *Schand. O.II.360.* (det ufuldendte hoved) har en egen smilende Ynde over sig. Mest udført er Næse og Mund, men begge staa endnu med skarpe Kanter. *Glypt.I.23.*

4) tage sig af, varetage en sag. 4.1) (jur.) om varetagelse af (en persons) sag for en domstol: føre (II.3.2); ogs.: procedere. Døer Sagsøgeren, imens Sagen er i Procees, da maa hans Arvinger blive ved at udføre den. *DL. I—24—37.* Saansart Sagen fra begge Sider er bleven lovligen udført, skal Dommen . . . afsiges. *Forordn.1796. §33.* Jeg maatte i mindre end 3 Aar udføre 300 Processer imod Grevskabets Beboere og Andre. *PRasmussen. BladeafmitLiv.(1862).50.* Højesteretsagfører H. B., der har udført Sagen for Sagsøgeren. *Ugeskr.fRetsv.1948.A.910. 4.2* (nu sj.) m. h. t. retlighed, fordring olgn.: forfægte; gøre gældende; ogs.: skaffe opfyldt; sætte igennem. Da vilde du høre af himmelen deres bøn, og deres ydmyge begiering; og udføre (1871: skaffe dem) deres ret. *IKg.8.45.* Kongen vilde . . . med Sværdet udføre sin Ret til dette Rige. *Molv.DH.II.29.*

5) omsætte i handling, arbejde, realiteter; foretage det for gennemførelsen, fuldførelsen af noget nødvendige arbejde. 5.1) m. h. t. noget planlagt, besluttet, befalet ell. (tidligere) ønsket olgn.: gøre til virkelighed; realisere; føre ud i livet; m. h. t. hver, pligt, tjeneste: forrette; † (m. overgang til bet. 5.4) m. h. t. ordre, bestilling: effektuere. Gud give (at mennesket) ikke kunde udføre sit Had ved fremmede Kræfter! *Eilsch.P.33.* *Du est snild | Til at udføre, hvad du har i Sinde. *Oehl.ND.247.* Hun udførte nu med stor Undseelse en Tjeners Pligter. *Gylb.Novel.II.221.* Da fik P. pludselig den Idé, som vi såa, at han udførte. *Schand.F.204.* jeg udførte (Chr.VI: gjorde efter; 1931: har holdt) dine Bud. *Ps.119.166.* Bestillingerne bliver udført efter Tur. *Ludv. se ogs. v. Hverv 2.1, I. Plan 3. || (nu l. br.) m. h. t. straf(jedom): fuldbyrde; eksekvere.*

de udførte (1931: fuldbyrdede) Straffedommene over Joas. *2Kron.24.24.* *Sværd og skarpen Øxe | Bør bruges nu, flux at udføre Dommen. *Blich.(1920).VI.277.* jf. bet. 5.2: et svensk Straffespark, udført af N. N. *Pol. 4.1937.8.sp.2. 5.2) m. h. t. numre, der fremføres for et publikum, ell. præstationer, hvortil kræves særlige færdigheder, særlig øvelse.* Ikke desmindre syntes de Udførende, mellem hvilke var en usædvanlig brilliant Sopran . . . at lægge stor Præcision og Sikkerhed for Dagen. *Heib.Prov.VII.446.* Udføre en Evolution, en Manøvre. *Scheller.MarO.* Mozarts Musik er overordentlig vanskelig at forstaa fuldtud og derfor endnu vanskeligere at udføre. *CarlNiels.LM.17.* operationen er vanskelig at udføre | *m. h. t. rolle ell. (l. br.) figur i et skuespil:* en ung smuk Mand udførte Jesus, med en saadan Tro og Fromhed, at der ikke var noget Forargeligt deri. *HCAnd. BH.23.* han vil udføre Doktorens Rolle. *Larsen. 5.3) m. h. t. arbejde, gerning i al alm., især dog m. h. t. fysisk arbejdsydelse ell. (jf. bet. 5.1) gerning, bag hvilken ligger en plan, beslutning, befaling osv., ell. som er usædvanlig (en bedrift, daad): gennemføre; faa fra haanden; udøve.* han (vil) danne sig selv til en Arbejder, som kan udføre sit Arbejde med Berrømmelse. *Mynst.Tale.(1843).9.* heller ikke denne Morder havde fundet Leilighed til at udføre den blodige Gierning. *Molb.DH.II. 382.* Løfter man en Vægt eller spænder en Fjer, udfører man et Arbejde. *AKrogh.Fysiol.I.* udføre udaad, se Udaad. *5.4) m. obj., der betegner resultatet, produktet af et arbejde: fremstille, især ved manuelt arbejde, haandværksmæssigt, fabriksmæssigt, kunstnerisk osv.* paa begge (trætavler) er en Optegnelse med forgyldte Bogstaver udført. *Thurah.B.104.* udføre en Statue i Marmor. *Bl&T.* alle Sammenføjninger . . . udføres fuldstændig tætte. *Bek.Nr.263¹/₂1936.* se ogs. u. I. Snor 1.5, Støbning 3.

udførelig, adj. se udførlig.

Udførelse, en. [udfø'førelse] ft. -r. (ænyd. d. s.; jf. Ud-føring, -førsel; bet. 5 er nu hovedbet.) vbs. til II. udføre; især i flg. anv.:

1) til II. udføre 1. 1.1) (bibl., foræld.) til II. udføre 1.1. Apostelen sammenligner Udførelsen af Ægypten ved Moses med vor Udførelse af Mørkets Magt ved Jesus Kristus. *HBegtr.GrundtvigsSynpaaGudsOrd.(1933).39. 1.2) † til II. udføre 1.2; ogs. konkr., om hvad der udtømmes, udskilles af legemet.* *Lægen.I. 65.VIII.250.* Dette bliver i den Hensigt tilraadt . . . for at fremme og vedligeholde Blodets Omløb i de faste Deele, og alle Af-sætninger og Udførelser. *Tode.Overs.afCado-gan:Gigt.(1796).96. 1.3) (nu sj.) til II. udføre 1.a.* Forbryderens Udførelse til Retterstedet. *MO.* Ligenes Udførelse. *VSO.* || eksport; udførsel. vore Produkters Udførelse

. . . til det store Verdens-Marked. *Grundtv. Dansk.II.25.*

2) til II. udføre 2. 2.1) (l. br.) til II. udføre 2.1. De i Pkt. 1 nævnte Myndigheder . . . træffe Afgørelse med Hensyn til kassabelt Skydemateriels Udførelse af Inventarriet. *Skyderegl.98. 2.2) † til II. udføre 2.2, om udspreddelse af rygter, bagtalelse olgn. vAph. (1759). 2.3) † til II. udføre 2.3.* de Modificationer, som en Vocal, eller Luften ved en Vocals Udførelse, kan tage imod. *Høysg.Anh. 12. 2.4) (jf. bet. 3; gldgs.) til II. udføre 2.4, om behandling af, redogørelse for et emne.* det maa tilstedes den, som gjør et Udtog deraf . . . at tilsidesætte den fuldkomne Udførelse af Historien. *2Makk.2.32. Heib.Prov.II.280.* (bogen) er en detailleret Udførelse af den Opfattelse, Brøchner har givet. *Siesbye.(Brandes.Br.I.245).*

3) ☐ til II. udføre 3 || til II. udføre 3.1-2, om litterær ell. kunstnerisk udformning, en skæmtsom Udførelse (i et digt af Wadskiær) af Typen Backfischen. *VilhAnd.Litt.II.200.* Rafael . . . havde Raad til at trække Udførelsen af et Billede i Langdrag. *Wanscher. R.2.* || i videre anv. Med alle Uligheder har dog (den forhistoriske tids) Dyr- og Væxtrige en saadan Grundlighed med den nærværende, at de vise sig som forskellige Udførelser af een stor Tanke. *Ørst.I.15.*

4) (nu sj.) til II. udføre 4, om varetagelse, gennemførelse af (rets)sag. (de) skulde overlade Hevnen og deres Sags udførelse til Gud. *Eilsch.Philhist.53.* bringe en Rettighed til Udførelse. *S&B.*

5) til II. udføre 5. 5.1) til II. udføre 5.1. Jeg har ofte havt i Sinde, at udgive dette Værk i Trykken; men adskillige vigtige Aarsager have hindret mig fra denne Beslutnings Udførelse. *Bagges.NK.394.* Da du saaledes har taget din Beslutning, saa lad os ikke opsætte Udførelsen af den. *Heib.Poet. V.332.* overtage Udførelsen af en Bestilling. *Ludv. jf.:* Det verdslige Regimente i aandelige Sager vil i Udførelsen ikke kunne taales. *Mart.Levnet.III.57.* || (l. br.) administration, haandhævelse ell. iværksættelse af lov olgn. En streng Udførelse af Krigslovene. *Cit.1855.(MO.).* Artikel V's Tilblivelse og Forhandlingerne om dens Udførelse. *AFriis. DR.I.3. 5.2) til II. udføre 5.2.* Erik spurgte ligefuldt sig selv, om Mozart havde villet kalde denne Udførelse af sin Komposition for ulastelig. *Schand.AE.92.* *TorbenLund.LovenomForfatterret.(1933).140. 5.3) til II. udføre 5.3.* MO. at give sig i Lag med Udførelsen af Arbejdet. *2Mos.36.2(1931). 5.4) i særlige forb. m. præp. (til bet. 5.1-3).* || bringe til ell. (nu næppe br.) i (S&B.) udførelse. smst. Den store Beskæftigelsesplan, som Regeringen er i Færd med at bringe til Udførelse. *Pol. 9/1941.13.sp.4.* || komme til ell. (nu næppe br.) i (Heib.Prov.VI.70) udførelse. dump Gøring . . . kom til Udførelse i

nogle Gade-Optøier. *Mynst. Levnet. 262.* Denne Plan kan jo aldrig til Udførelse. *ChrNBrodgersen. Thager Larsen. I. (1942). 153. 5.5)* (jf. II. udføre (3.2 og 5.4) den skikkelse, form, hvori noget er fremstillet. 1 Prøveklud med Navn i 5 forskellige Udførelser. *Haandarbf. 1937. 143.*

Udførelses-, i ssg. især (fagl.) til Udførelse 5, fx. Udførelses-eksempel, -fejl, -form, -plan, -ret (til komposition olgn.); spec. (x. gym.) til Udførelse 5.2, bl. a. Udførelses-flag, -kommando, -ord (i gymnastik); -signal. **Udfører**, en. fl. -e. (ænyd. udfører(e), eksportør, person, der udspreder sladder) person, sjældnere ting, der udfører noget; især i flg. anv.: 1) til II. udføre 1.3. || (dial.) om person, der fører et lig ud. *Esp. 369.* || om apparat(del), der transporterer, flytter noget ud. jf.: Ved Stopcylindermaskiner . . bliver Arkene, efter at de er trykte, ledet til Udførervalsen og Bændlerne. *Bogtrykkeren. 1934. Juli. 4. sp. 2.* 2) (l. br.) til II. udføre 5; til II. udføre 5.1: *vAph. (1759).* Disse . . behøve Udførere af de Forretninger, som de selv fattes Kundskab til at udføre. *Mynst. (MO.).* Sultanen fremstillede sig selv som den lydige Udfører af Kalifens Befalinger. *Østrup. AH. 84.* || til II. udføre 5.2. Udtryk er Sjælen i Musikken . . saavel Komponisten som Udføreren maa studere det paa det omhyggeligste. *MusikL. (1801). 274.* jf.: et Par . . Historier fra Hverdagslivet, hvori Udførerrinderne af Hovedrollerne have viist . . Talent. *Watt. PF. 259.* || til II. udføre 5.3. de, der levede af Arbejde, enten som Givere eller Udførere, maatte sørge for at finde hinanden. *EBrand. (Pol. 20/11 1927. II. sp. 3).* **Udføring**, en. fl. -er. (ænyd. d. s.; jf. Ud-førelse, -førsel; bet. 1(3) er nu hovedbet.) vbs. til II. udføre (og føre ud). 1) til II. udføre 1. 1.1) (med.) til II. udføre 1.2: udtømmelse, afsondring fra legemet. Udføring, Legemets, at befordre. *Lægen. reg.* || nu især i ssg. **Udførings-gang** († -gænge. *smst. VII. 282).* *Anat. (1840). II. 226.* Taarekirtelens Udføringsgange. *Sal. XVII. 117. 1.2)* (fagl.) til II. udføre 1.3. hyppig Udføring (fra stalden) af selve Gødningen. *PWBalle. R. 24.* || især bogtr. Udførervalsen ligger særlig tæt ved Trykcyklinderen for at give Arkene en bedre Udføring. *Bogtrykkeren. 1934. Juli. 5. sp. 1.* hertil **Udførings-bændel** oft. 1.3) (fagl.) det at føre ledning, vej, bane osv. ud fra et sted eller længere ud; ogs. om det sted, hvor ledning osv. føres ud. spørgsmaalet om sporvejenes udføring til Lyngby og Hareskoven. *Pol. 28/1 1934. 9. sp. 4.* *smst. 12/1 1937. 6. sp. 4.* hertil **Udførings-daase**, daase (1.2), der danner overgang fra indvendig rørinstitution til en udvendig lampet. 2) † til II. udføre 2.4: (udførlig) fremstilling; udredning. Mand finder derudi ey alleene en reen og artig Stiiil, men endog fornemmelig en grundig Udføring af mange udvalgte Materier. *LTid.*

1724.128. denne Sags Udføring kunde behøve et heelt Volumen. *smst. 1754. 294. 3)* † til II. udføre 5(3); om udførelse, fremstilling af arbejder: det, som fortæner den største Berømmelse, bestaaer ingenlunde . . saa meget i de Ting, som ere maalede, som . . i Udføringens Artighed og Sandhed. *LTid. 1746. 396.* || i forb. krigs udføring, (jf. u. Udførelse 5) krigsførelse. *Slange. ChrIV. 755. udførlig*, adj. [ud'fø:rl̥i, ud'fø:rl̥i] udførlig. *Høysg. AG. 130* (jf. *Bertels. H. 255).* (sj., i bet. 1 udførelig. *VSO.*) adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en (*Kyhn. PE. 6. Baggens. NK. b1v.* jf. *Moth. U32).* (ænyd. d. s. (i bet. 2); fra ty., ænh. ausführlich) 1) (nu især i afl. udførlig; jf. udførbar) som lader sig udføre; gennemførlig; realisabel. *Estrups Forslag* er ikke udførligt. *Cit. 1835. (Hjort. B. II. 208).* det er fuldstændigt udførligt, da den eneste vanskelige Del deraf . . allerede er iværksat. *Brandes. IX. 456.* Pensling af enkelte Kolonier (af udlus) med Kogesprit er et let udførligt Husraad. *Ernst Gram. Haveplanternes Sygdomme. (1927).* 26. || (han) havde stærke Tvivl med Hensyn til Udførligheden af *Fultons Plan. Hauch. RF. II. 123. 2)* (til II. udføre 2.4) om fremstilling: som behandler emnet paa en fyldig maade, uden at forbigaa noget (væsentligt), undertiden m. bibet. af bredde og omstændighed i fremstillingen. jeg skal ogsaa give ham en udførlig Beretning, hvordan du har skicket dig i din Ambassade. *Holb. Mel. III. 6.* jeg faaer Leylighed nok . . at snakke udførlig om Caspar. *Ev. (1914). IV. 269.* Hvad (*Poul Møllers*) Filosoferen angaar, er der især én Kreds af Tanker, der . . betegner hans vigtigste Indsats i dansk Tænkning. Ved den maa vi dvæle lidt udførligere. *Hoffd. DF. 122.* Mine Læsere faar undskyldte denne noget udførlige Forklaring af dette tilsyneladende yderst specielle Bygningsforhold. *WesenbL. Ins. 275.* se ogs. u. Skildring 2. || i videre anv., om person: som fremstiller noget udførligt. Da jeg i den foregaaende § har været saa udførlig, kan jeg her fatte mig desto kortere. *Kierk. VII. 470.* Ofte maa Skribenten være mere udførlig (end den talende). *ERehling. Skriftlig Form. (1948). 3.* jf.: Hun var en i den lille By meget frygtet Dame paa Grund af . . den skarpe og udførlige Tunge, hvormed hun forvaltede sit Livs Hovedinteresser (o: sladder). *BerLTid. 9/11 1925. Sønd. I. sp. 1.* || hertil: Udførlighed. *LTid. 171. 47.* *Bille-skovJ. H. I. 78.*

Udførm, udførme, se Uförm, uførme. **Udførsel**, en. [ud'fø:rs(ə)l] fl. -førsler ell. (nu næppe br.) -førseler (se u. bet. 1.2). (ænyd. d. s., jf. oldn. útfoersla; sml. Udførelse, -føring; hovedbet. er nu bet. 1.3) vbs. til II. udføre; især i flg. anv.:

1) til II. udføre 1. 1.1) † til II. udføre 1.1. *Israeliternes Udførsel af Ægypten. LTid. 1720. Nr. 48. 7. 1.2)* til II. udføre 1.2: det, at noget (især: legemsvædske, sekret) flyder, strøm-

mer ud af, udskilles af legemet ell. et organ; ogs. konkr., om hvad der udtømmes, udskilles. Alle Slags Løg beforderer . . Urineus Udførsel. *SundhedsMagazin.* (1763). 57. alle Afskillelser og Udførseler . . udi Legemet gaar slet for sig. *smst.* II. || nu vist kun (*anal.*) i sgr. **Udførsels-aabning** (*Bl.&T.*), **-gang** (Kjertlens Udførselsgang. *Gosch.* B. 9. de hutilige Udførselsgange for Æggene (*hos gedehamse*). *Wesenbl.* (*Pol.* 21/1941. 13. sp. 2)), 10 **-kanal** (de mindre Galdegange . . forener sig til en større Kanal; denne optager Udførselskanalen fra Galdeblæren. *Vore Sygd.* I. 115.) 1.3) til II. udføre 1.3 (*nu l. br.*) i al alm., om transport ud, bort fra et sted. Hun havde derved et dobbelt Sigte . . At bringe egen Handel ud Flor, og hindre Penges Udførsel. *Holb. Ep.* V. 62. ingen Skipper var at formaae til at imodtage Slaverne H. og Z. til Udførsel af Landet. *Skr.* (MR.) 20 11/1771. Udførselen (*Chr.* VI og 1931 afvig.) af Heste skete for Salomo fra Ægypten. *1Kg.* 10. 28. (*han blev*) dømt til at hensættes paa Vridsløse, og ved Udførslen hertil var det, at han løb bort., *Hørups Valgkreds* 1902. (1892). 88. Udførselstid for Kaligødning. *TjP. reg.* I. 217. || det at eksportere varer ell. indbegrebet af hvad der eksporteres i et vist tidsrum. *Moth.* F. 454. en frie Udførsel af Landets Produkter. *JSneed.* IV. 151. Landbrugsproduktionen . . dominerer i Udførselen. 30 *Hage.* 438. toldfri udførsel, se toldfri 2. købe paa udførsel *olgn.*, (*told.*) om søfolk, skibsfører (*reder*): købe varer, der skal bruges paa et skibs udenrigsfart, toldfrit ell. med nedsettelse i tolden. (*tolderen* til skibskaptajnen:) Har De en Liste over, hvad De ønsker paa Udførsel? *Woldiderich.* T. 85. hertil bl. a. **Udførsels-afgift**, **-agent**, **-angivelse**, **-artikel**, **-attest**, **-forbud**, **-forbudt** (vare. 40 *BerlTid.* 1/1918. M. 13. sp. 5. *Pol.* 2/1919. 10. sp. 3), **-godtgørelse** (*jf.* *Toldgodtgørelse*), **-handel**, **-kontrol**, **-konvention**, **-overskud**, **-præmie**, **-regulering**, **-sted**, **-tilladelse**, **-told** (*jf.* *Udgangs-*, *Udtold*), **-vare**, **-værdi**. || † det at føre et lig ud af hjemmet til begravelse. *Esp.* 369. 1.4) (*jagl.*) det at føre en ledning, vej osv. ud fra et sted; ogs. om sted, passage, der danner udgang, udløb. Det kan tillades at forene flere Faldrer til en fælles Udførsel gennem Taget. *Afløb.* 12. 50

2) † til II. udføre 2.4: *behandling af et emne; udredning*. samme Sujets gode Udførsel. *LTid.* 1723. 98. Hand inlader sig derhos i en omstændelig Udførsel af adskillige vigtige Bedrifter, saa at dette virkelig er et af de curieuseste Stykker udaf hans Bog. *smst.* 1728. 174.

3) † til udføre 3. Planen til denne Tale . . er beqvem, og Udførselen smuk og levende. 60 *LTid.* 1760. 131.

4) † til II. udføre 4.1. General-Fiscalen var tillagt 2000 Rdl. for denne Processes Udførsel. *CP. Rothe.* M. Q. II. 700. Loven har søgt

. . at formindske . . Bekostningerne ved en Sags Drift og Udførsel for Underretterne paa Landet. *Stampe.* I. 262.

5) † til II. udføre 5. „Det, jeg taledes om (o: et overfald), sættes i Værk.“ — . . „Men Anstalterne ere dog vel saaledes —“ — „Som de nogensinde kan være. — Udførselen er betroet til Folk, jeg kan forlade mig paa.“ *Biehl.* (*Skuesp.* III, 3. 63). hver Stads Politimester . . skulle vaage over (*instruktions*) promte Udførsel. *Politivennen.* 1801. 2615. *Molb. BfS.* I. 72. || krigs udførsel, (*jf.* u. Udføring 3) *krigens førelse* (*og afslutning*). Ved denne Krigs lykkelige Udførsel bleve Romerne Mestere over heele Spanien. *Holb. Herod.* 78. *Slange.* *Chr.* IV. 619.

udgaa, v. [ˈuðgáˀ] (*arkais. udgange*. *Blich.* (1920). XIV. 153). *præt.* **-gik**, *fl.* (*arkais.*) **-ginge** (*Hauch.* II. 293); *part.* **-gaaet** (*hvortil* *best. f.* og *fl.* (*nu især som attrib.*) **-gaaede** ell. (*nu kun dial.*) **-gaaen** (*som fl.*: *Jon.* 4.5 (*Chr.* VI). *KomGrønneq.* I. 272. *Hoysg.* S. 248. *Bagges.* DV. X. 28. *Esp.* 369. *Kort.* 175 (*sdjy.*) *som inlk.*: et udgaaen Træ. *PEdV Friis.* S. 197; *hvortil* (*best. f.* og *fl.* **-gaaene**. *Cit.* 1734. (*DMag.* 6R. V. 231). *Clitau.* PT. 135. *PEdV Friis.* S. 197) ell. (*især som fl.*; *nu kun bibl.*) **-gangen** (*Ps.* 19. 5. *Æreboe.* 36. *Ing.* EM. II. 171. *best. f.* og *fl.* **-gange**. 2Mos. 19. 1 (1931 afvig.). 4Mos. 11. 20 (1931 afvig.)). *vbs.* (*sj.*) **-else** (*jf.* *Hersl.* TT. II. 201), *jf.* I. **Udgaaende, Udgang**. (*gl.* *wtga*, *utgang* (*Kalk.* IV. 557. *GldaKron.* 86. *Fragm.* 132); *jf.* *gaa* ud u. *gaa* 37)

1) om levende væsen: *gaa*, *vandre* ell. *rejse* bort, ud fra et sted (*især*: *hjemstedet*, *det faste opholds-*, *tilholdssted*) ell. ud til et (*andet*) sted. 1.1) (*nu i rigsspr. kun højtid.*, *især bibl.*) i al alm. et Folk er udgaaet af (1931: udvandet fra) Ægypten. 4Mos. 22. 5. De maa have været udgaaet Eftermidnat. *Holb. Masc.* II. 1. *Agnete mon atter til Stranden udgaae (o: efter at have været i kirken). *Oehl.* XXIV. 163. *Fattig Kone maa | Til sin Dont udgaae. *Ing. RSE.* VII. 238. der udmeldtes et Antal Mænd, som udgik af Tinget og raadslog og derefter kom ind igen og afgav deres Erklæring. *PJ. Jørg.* R. 21. *Esp.* 369. *Kort.* 175 (*sdjy.*) || (*jf.* bet. 2.3) *m. bibel.* af at være udsendt som sendebud *olgn.* jeg er udgangen (*Chr.* VI: *udkommen*; 1907: *udgaaet*) fra Gud. *Joh.* 16. 27. han kan . . paatage sig at udgaae til andre Verdensdele paa Handels-Vegne. *Bornholms Avis.* 29/1844. 4. sp. 2. || *m. bibel.* af befrielse, løsrivelse fra en tvang, et fangenskab *olgn.* Naar du køber en hebraisk Tjener, da skal han tjene sex Aar, og i det syvende skal han udgaae fri (1931: frigives) for Intet. 2Mos. 21. 2. den betydelige Løsningssum, der maatte udredes inden . . den unge Kong Valdemar, kunde udgaae af sit Fængsel. *Ing.* VS. III. 190. 1.2) i *uegl. anv.* || *W* forlade en skole (efter bestaaet eksamen), en stilling *olgn.* *Den Skole kom-

mer i Rye, | . . deden udganger | Saa mangan en dygtig Student. *Blich. (1920). XIV.153.* Seksualundervisningen paa Seminariet, som skulde sætte de unge Mennesker i Stand til at overtage saadan Undervisning i Børneskolen, naar de udgaar fra Seminariet. *Vor Ungdom. 1937/38.163. jf. bet. 3.1:* Fra den Skole var Biskop Balle og Jens Baggensen udgaaet. *Ing.Levnet.I.205. || † i udtr. for at jodes ell. dø. indtil han ved Døden udgik. LHøyer.G.100. jf. bet. 3.1:* blandt saadanne Mennesker udgik Ossian til Lyset (o: *fødtes O.*). *Blich. (1920). I.7. 1.3) i part. udgaaende || i adjektivisk anv.; især (jf. bet. 2.1; jagl.) om arbejde, virksomhed, der bestaar i ell. er forbundet med ture ud til folk (fx. kunder olgn.).* Til det udgaaende Arbejde var Kaj (o: *en herredsfuldmegetig*) flink. Han holdt Auktioner, der satte Liv i det hele Herred. *Rosenkrantz.RH.25. (løgen)* havde haft en betydelig udgaaende Praksis. *Pol.^{29/10}1920.6. sp.4.* En betydelig „udgaaende“ Forretningsbranche omfatter udelukkende Smørrebrød. *Pol.^{1/10}1934.Sønd.9.sp.2. jf.:* han kan ha' været til Prokurator. Han er udgaaendes hele Dagen. *Sv.Claus. Forenisk Skuespil. (1920). 145. || ⊞ i substantivisk anv.* Da nu de . . ankomende Rejsendes Passer ikke forevises . . saaledes som det . . skeer med alle Udgaaendes Passer. *Skr.(MR.)^{25/10}1780. 30* de nærmeste mandlige Slægtninge staar opstillet ved Kirkedøren (*under en begravelse*) og bringer alle de Udgaaende en Tak for Tilstedeværelsen ved et Haandtryk. *EGad. TT.227.*

2) om ting (ell. forhold): bevæge sig, komme ud, frem. 2.1) (*især jagl.*) om trafik (mid- del): afgaa, starte og køre, sejle osv. ud fra et sted; ogs. (m. overgang til bet. 5.2): have et sted som startpunkt, udgangs- punkt for en rute; om vare olgn.: beforders, sendes ud af havn, land (med et trafik- middel). et Skib . . som da igien skulde gøres færdigt at udgaae. *Gram.Breve.267.* Vinduesgardinerne (*maa*) ikke trækkes for Vinduerne . . før Toget er udgaaet fra Udgangsstationen. *DSB. Ordre M.165.* Havnen. Udgaaet: M/S „Frem“ til Masned Sund. *Sorø Amtstid.^{21/10}1947.5.sp.4.* Strandvejsbilen . . udgaar i Helsingør og Hornbæk fra Stationerne. *Rejseliste^{10/10}1947.16. || part. ud- 50* gaaende brugt som adj. alle fra Rysland til vands ved Archangel udgaaende skiibe. *JJuel.365.* Paa Lyngbyvejen var der en meget stærk udgaaende Trafik. *Pol.^{29/11} 1939.3.sp.3.* udgaaende fragt, (†, ell. ♯) *udfragt. Fisker.Fr.-Da.Sø-Ordbog.(1843). 113. Scheller.MarO.83.* udgaaende hyre, ladning, se II. Hyre 2.2, II. Ladning 2.1. udgaaende told, (*emb.*) told paa varer, der udføres fra et land. *Cit.1712.(Hübertz. Aarh.III.65). LVBirck.ToldogAccise.(1920). 143.* udgaaende toldbog, se Toldbog 1. udgaaende toldseddel, (*emb.*) toldsed-

del for udgaaende varer. *Instr.^{14/10}1797.§43. Samling af Bestemmelser vedr. Toldbehandling. (1925).23.* udgaaende varer, (*nu l. br.*) varer, som udføres. *JJuel.365.* se ogs. indgaa sp.313^{28ff} 2.2) ⊞ komme frem (fra et lukket, utilgængeligt sted) og blive synlig; glide, vælde, strømme ud (som) i en strøm, straalet, og pust olgn. der skal udgaae (1931: vælde frem) en Kilde fra Herrens Hus. *Joel.3.23. *der udgik (o: af Æolus's søk) slike Vinde . . | Saa hver Mand troede fast, det var den sidste Dag. Holb.Paars. 113. *med Guds Sol udgaaer fra Øst | En himmelsk Glands paa Jord. Ing.RSE.VII. 237. Himlen . . aabnede sine Porte og lod en Storm udgaae, der knækkede Egnens Stolthed (o: et gammelt egetræ). Schack.1. den Charme, der udgaar fra ham. Bl&T. udgaaende strøm, se Strøm 1.2. || om frem- 60 komst af lyde. en stærk Røst udgik fra Templet i Himmelen. *Aab.16.17.* naar han blev ivrig, udgik der Lyde fra den store Næse, som var den en Skarntydeføjte. *Buchh.FD.66. især i forb. m. Læbe, Mund i udtr. for at udtale ord:* Mennesker lever ikke alene af Brød, men ved hvert Ord, som udgaaer igiennem Guds Mund. *Matth.4.4.* hvad der er udgaaet (1931: udgik) af mine Læber, det er for dit Ansigt. *Jer.17.16. *Ordret udgik af Kongens Mund, | Som haver Alt at raade. Grundtv.SS.II.46. 2.3) ⊞ blive udbragt til en (ved sendebud olgn.).* Posten udgaar i Helligdagene med Morgenombæringen. *Berl Tid.^{19/10}1927.Aft.2.sp.1. || (undertiden m. over- gang til bet. 1 og 3.3) om bud, indbydelse, for- ordning olgn.: blive udsendt (mundtligt ell. skriftligt); blive bekendtgjort, udstedt; ofte i forb. lade udgaa. en Befaling udgik fra Keiser Augustus. Luc.2.1. *Dankonning lader Bud udgaae | Til Hexen hist i Hyttens Vraa. Oehl.XXX.61. Indbydelsen (til at spille kort med dronningen) plejede at udgaa fra den tjenstgjørende Kammerjunker. Schand.IF. 137. den Ordre, som udgik om, at enhver Borger Fredag den 15. Januar om Morgen skulde møde paa Torvet med sine Heste. *RibeAmt.1913.551. || om straf(fe-dom): blive (afsagt, bekendtgjort og) iværksat, eksekveret.* Om nogen Tyv bliver greben . . skal ingen Bloddom udgaae (*Chr.VI:* gaae; 1931 *afvig.*) for hans Skyld. *2Mos.22.2.* Da vil Israels Folk indtage den Plads der tilkommer det, som alle Folks Ypperste, medens en frygtelig Straffedom udgaaer over dets Fjender. *AB Drachm.Christendommens Oprindelse.(1919).24. Christoffer . . er her faldet over Bønderne, har erobret deres Vognborg og ladet en haard Straf udgaae over dem. Danm.Konger.149. 2.4) (især ♯) spec. anv. af bet. 2.3, om ud- sendelse af et færdigt produkt (arbejde, vare) fra produktionsstedet (især: fabrik, værksted). disse Uhre . . ere udgaaede i Mængde til stedse lavere og lavere Priser fra Fabrikerne i Paris. *Ursin.Uhre.(1843).****

179. „Det er ikke saa let at leje ud i disse Tider.“ — „Sludder, Mutter! Med de Møbler, som er udgaaet fra Thorvald Holsts Etablisement, lejes Værelset ud til bedre Folk i en Svup.“ *EBrand.HH.91.* || om bog olgn. (nu især avis, tidsskrift): blive udsendt fra pressen, trykkeriet; udkomme; blive udgivet; ofte i forb. lade udgaa. en gammel Bisp i Jylland, som heeder Arius, hvilken blev forfuldt for en Bog, han lod udgaa. *Holb.GW. (1724).Isc.* Ingen Bøger kunne udgaae, uden at være prøvede (o: censurerede). *Molb.F.101.* Kingo (har) selv ikke ladet det (o: digtet) udgaa for Offentligheden. *RichPet.Kingo.(1887).52.* (de) tre Smaabøger . . er udgaaet fra Povl Ræffs Presse. *OFriis.Litt.170.* Bladet udgaaer hver Søgnedag. *SorøAmtstid.^{31/7}1947.1.*

3) (især $\square$) i udtr. for, at noget har sin oprindelse, kilde, sit ophav ell. grundlag i noget andet; især i forb. m. af ell. (oftest) 20
 fra. 3.1) i udtr. for, at noget oprindelig hører hjemme et sted, i en samling, en kreds af personer, hvorfra det har udskilt, fjernet sig, er blevet udtaget, løsrevet, udviklet. Den Wesselske Familie er . . udgaaet fra Bergen. *Cit. 1832.(Wess.Saml.Digte.(udg.1832).xix).* hans Hustru . . var udgaaet fra et velhavende Hjem i den høje Embedskreds i København. *ESkram.GC.72.* Maskinmestrene udgaaer fra Maskinunderofficererne. *Scheller.MarO.* Der vil aldrig mer . . udgaa en Konge af dette Folk. *KMunk.EI.117.* 3.2) afstamme, nedstamme fra. Pathruser og Casluher, fra hvilke Philisterne udgik (Chr.VI: hvoraf komme de Philister). *IMos.10.14.* i de fleste tilfælde udgår Awe, Awo sikkert fra Aghi. *MKrist.GN.32.* jf.: to forskellige Folk skulle udgaae (Chr.VI: skille sig; 1931: gaa ud) af dit (o: Rebekkas) Liv. *IMos.25.23.* 3.3) fremkomme af, fra noget, som er kilde, ophav til det; have sin første begyndelse, sit udspring ell. sin årsag ad sted; spec.: være skabt, frembragt, fremkaldt ell. foranlediget og paabegyndt, sat i værk. Bevar dit Hjerter . . thi fra det udgaaer (1931: udspringer) Livet. *Ords.4.23.* *Glæde skal af Sorg udgaae. *Ing.RSE.VII.91.* Det var (umuligt) at sige fra hvem Ideen egentlig var udgaaet. *Gjel.T.6.* I det hele er alle intrakranielle Lidelser udgaaende fra Næ- 50
 sens Bihuler langt alvorligere end dem, der udgaaer fra Øret. *UGeskr.f.Læger.1940.86.sp.1.* m. overgang til bet. 2.2: en vidunderlig Musik, der snarere syntes at udgaae fra overjordiske Aander end fra levende Mennesker. *Hauch.V.247.* m. overgang til bet. 2.3: Han mente, at den Art Forslag skulde udgaae fra Ministeriet og ikke fra Tinget. *Schand.O.II.165.* alt, hvad der er udgaaet fra en Avtors Haand. *ChKjerulff.FE.13.* 3.4) (l. br.) fremgaa som følge, resultat af givne forudsætninger. Vel kunde det synes heraf at maatte udgaae: at Bindetøjernes Priis skulde bestemmes fornemmeligen ved Ul-

dens. *Blich.(1920).XXII.147.* Jeg fremhæver . . udtrykkelig . . at den Sætning, jeg opstiller, aldeles er udgaaet af Erfaring og prøvet gennem den. *JLange.II.157.*

4) $\square$ om person: begynde ell. opbygge et ræsonnement, en tankeudvikling, en undersøgelse olgn. med noget som grundlag, basis, forudsætning. Fra dette falske Synspunkt er han udgaaet i sit sidste umotiverede Angreb. *Heib.Pros.X.570.* han udgaaer fra et Princip, den højere Fornuft. *Goldschm.VI.410.* det (var) ved at udgaa fra Koppeindpodningen (at) Forsøg paa Forebyggelse af . . Sygdomme, ved Indpodninger . . af svækkede Bakteriekulturer . . bleve gennemførte. *VortHj.II.1.10.*

5) som udtryk for retning, linieføring. 5.1) rage, stikke ud (frem); have retning udaad; være udadrettet. Landflakket, som . . fra Landet udgaaer 1 god Mil. *JensSør. II.102.* || nu kun i part. udgaaende. Arnager, hvorved er en god Rhed, beskyttet ved udgaaende Rif. *FThaarup.BornholmsAmt. (1810).38.* (en lille pige) havde det Uheld, ved at falde mod en Busk i Frederiksberg Hauge, at støde en udgaaende Hasselgreen . . igjennem det høire underste Øienlaag. *Bibl Læg.IV.130.* En skovrand . . med ud- og indgående tunger. *HVClaus.H.204.* i jagl. udtr.: den flade udgaaende Gilling (se Gilling 2) agter under Skibet. *Wigandt.D.188.* udgaaende Aksel. *DaEngTeknO.* udgaaende vinkel, (geom., nu l. br.) vinkel (i en retliniet figur), der er mindre end 180°. *NordCovLex. V.640.* 5.2) (jf. bet. 2.1) især i forb. m. fra: begynde sit løb, sin linie, udstrækning et sted (især: ved et befæstelsespunkt, en hovedlinie, hoveddel); begynde; udspringe. de sex grene, som udgaae af (1871: gaae ud fra; 1931: udgaaer fra) lystestagen. *2Mos.25.35(Chr.VI).* foruden denne Linie udgaaer fra hver Vinkelspids to andre. *JuliusPetersen.ElementærPlan-geometri.(1870).17.* sidestillet (lateralis) (kaldes) ethvert Organ, der udgaaer fra Siderne af Axedele. *Lange.Flora.xxxv.* Spiserøret . . udgaaer i omtrent en ret Vinkel fra Svælget. *NaturensV.1915.333.* jf. bet. 2.1: (kontoret) er forsynet med fem indgaaende Telefonledninger og en udgaaende. *Pol.^{30/11}1941.6.sp.6.*

6) (nu sj.) som udtr. for udstrækning, rækkevidde: naa, udstrække sig (til). Deres (o: himlenes) Maale-Snor er udgangen over al Jorden (1931 afvig.). *Ps.19.5.* jeg forklarede ham den Ærefrygt, vi havde for vores Professorer, som endog udgik til slavisk Frygt. *HHans.PD.34.* jeg anser det dog for ønskeligt, om Forfatteren (af en bog om Japans kunst) efter denne langt udgaaende Expedition vilde vende tilbage til Opgaver, som i et europæisk Land ligge mere for Haanden. *JLange.III.188.* jf.: Højres mest udgaaende (o: yderliggaaende) Blad „Avisen“. *Muusm.Firsernes glødeKbh.(1920).143.*

7) forsvinde, bortfalde fra en sammen-

hæng, et milieu, en samling (fx. ved at udelades, kasseres, gaa i glemme, gaa af brug); ofte i forb. m. af. *Cit.* 1734. (*DMag.* 6R. V. 231). det forrige Grevskab Delmenhorst . . er udgaaet af Hs. Maj. Titul. *MR.* 1777. 701. Foderheste, der ere anskaffede istedetfor saadanne, som under deres Tjeneste ved Regimentet ere udgaaede af Nummer. *smst.* 1853. 133. Dog er denne Art af Udtryk heller ikke udgaaet af den bedre Kunst i vor Tid — der vilde være en Mængde at nævne. *JLange.* II. 135. Udgaa af Flaadens Tal. *Scheller.* *MarO.* en bestemt Sag skal udgaa af Dagsordenen. *ForrFolketing.* § 34. *jf.* bet. 1.1-2: Udgaa af Løbet . . Bortset fra Forfølgelsesløb paa Bane, hvor den eller de passerede Ryttere skal udgaa, er det frivilligt, om en Rytter vil fuldføre eller udgaa. *Sportsleks.* II. 630. || (*jf.* bet. 10.3) i *udtr. for, at en vare ikke fremstilles mere ell. er udsolgt.* den Artikel er udgaaet for mig. *Ludv.*

8) $\square$ *misie livs-, virkekraft; gaa ud.* 8.1) *især om plante (ell. plantedel): miste grokraft og visne, dø. mand (maa) sette andre Planter i deres sted som dagligen udgaae.* *LTid.* 1727. 281. er Skaden saadan, at Træet udgaaer deraf. *Forordn.* 1814. 1781. § 33. || *nu kun i perf. part. (en) gammel, udgaaen* *Eg. Cit.* 1710. (*Aarb Frborg.* 1911. 60). *Skyde hvert udgaaet Træ! | Glatte sig hver Rynkel *Grundtv. SS.* I. 293. en udgaaet Gren. *Wied. MB.* II. 102. (*sj.*) i *anden anv.:* de tidligere ved Jægerspris anlagte Østersbanker . . vare aldeles udgaaede. *CFWegener.* A. II. 148. 8.2) *om (beholder med) ild, lys: ophøre med at brænde.* Han skal lade nøje eftersee, at intet befaled Fyr udgaaer og slukkes. *SøkrigsA.* (1752). § 706. dets (o: *lysets*) Udgaen var . . en skrækkelig Begivenhed for den lille Dreng, der nu laa alene i Market. *KG Brøndst.* F. 3. i *billedl. udtr.:* *Hvad vi har lovet med Hjerte og Stemme, | Ærlige Brødre! det aldrig vi glemme, | Selv udi Graven ei Flammen udgaae! *Winth.* I. 3. || *nu næsten kun i perf. part.* den udgaaede Ild. *HAnd.* F. 80. (*han*) sad tavs . . med Cigaren udgaaet og forglemt imellem Fingrene. *Stuck.* FO. 20. en udgaaet Pibe. *Baud.* JS. 3.

9) *afsluttes; end.* 9.1) (*jf.* gaa sp. 549^{18ff} og Udgang 4.1; *metr.*) *om verselinie.* 3 × 4 trisyllabler (kvindeligt udgaaende). *StSprO.* Nr. 199. 48. 9.2) (*nu sj.*) *om tid: forløbe; gaa til ende.* Kongen (*fik*) lørende Aaret udgik . . Svar fra Hertugen. *Slang.* *ChrIV.* 147. Nættørne længedes med sporløse Fjed, men fattet i Uger føltes det, at Midsommer var udgangen. *Madelung.* *Forførelse.* (1943). 23. Aaret udgik med et Underskud. *Bobé.* HE. 190. || *især i præs. part.* den Iudsigt, Menneskeheden erhvervede sig i den udgaaende Middelalder. *GBang.* *Den materialistiske Historieopfattelse.* (1915). 34. Den nyklassiske Retning var den dominerende i det udgaaende attende Aarhundredes Aandsliv. *Rubow.* BB. 8. ud-

gaaende balance, Υ *om statusopgørelse, der dannes den sidste konto i aarsregnskabet.* *LandBO.* 2II. 479.

10) *særlige anv. af part. udgaaet brugt som adj. (især som præd.).* 10.1) (*jf.* bet. 9; *ur.*) *om ur: som er gaaet i staa (fordi det ikke er blevet trukket op); som er løbet ud. Feilb.* III. 954. 10.2) (*dial.*) *som er blevet træt, udmattet, afkræftet (vel egl. af at gaa); slemt medtaget af sult, tørst, lidelser olgn.* det er en rejsende Haandværkssvend, der er udgaaet og syg. *JVJens.* FD. 119. Puh, lad os faa noget at drikke! Men i en Fart, for jeg er morderlig udgaaet. *AndNx.* D. 135. Desværre var (*den gl. daglejer*) nu næsten udgaaet. *KrJens.* DF. 43. *UfF.* *jj.:* Maaltiderne var Lyspunkterne i vor Tilværelse; vi saa hen til dem fra Gang til Gang, for den Hvile de bød paa, og den Fryd de beredte et udgaaet Sind. *AndNx.* FL. 29. 10.3) *som mangler, er blottet for noget; især i forb. m. for, med, paa (U ogs. i).* Pelle var godt forslaaet (*efter et slagsmaal*) og helt udgaaet for Vejr. *AndNx.* PE. I. 281. Hans tandløse Ord formaade ikke at bide sig fast . . og efter et Sekund var han aldeles udgaaet paa *Lyd.* *Buchh.* CV. H. 9. Nu har jeg vaaget i 2 Nætter, saa jeg er helt udgaaet for Søvn. *UfF.* *jj.:* Aviser ser vi sjælden; naar vi føler os altfor udgaaede, laaner vi af Naboen, der har en hel Aargang liggende. *AndNx.* (*Pol.* 17, 1911. 11). || *især (dagl.) m. h. t. fornødenheder, forraad ell. (jf. bet. 7; U) varer, som er sluppet op, udsolgt olgn.* Efter en Marsch gennem et frygteligt Uføre . . sled de sig, næsten udgaaede for Proviant, frem til et . . Depot. *ActhonFris.* 369. Noget Tøj maatte hun . . have, hun var næsten udgaaet for Kjoler. *AdDons.* S. 29. man har ikke hamstret nær nok . . for du skal se, det bliver meget værre, vi bliver nok udgaaede med en Masse. *AaseHans.* RB. 25. i *videre anv.:* (*teatret var*) udgaaet . . paa Direktøremner. *Muusm.* S. 130. Naar (*han*) kom tilbage fra en af sine lange Jagtekspeditioner, var han . . udgaaet paa Samtale og Diskussion. *KBlixen.* AF. 161. 10.4) (*l. br.*) *om ting: som er blevet slidt ell. forældet, antikveret ved (lang) brug.* Hans egen lyse Paletot var jo nok lidt udgaaet. *ORung.* PS. 31. *jf.* bet. 7: forfaldne Fabrikker, forfaldne Tømmerpladser, Brandtomter og udgaaede og rustne fritstaaende Maskiner. *ERode.* MM. 25.

I. **Ud-gaaende**, et. [-gð̥æ̃nə] (*ænyd. d. s.; jf.* I. Indgaaende; *især* $\frac{1}{2}$) 1) i *forb. som for udgaaende, som udtr. for udsejling af havn, fjord, hjemligt farvand; især i forb. som være for udgaaende, om skib (sømand): paa vej ud af havn osv.; ogs. om tog, flyvemaskine olgn.* Hvor mange ligner ikke den Søemand, som ligger for udgaaende og nøler i Land. *NordBrun.* (*Theol. Maanedsskr.* 1804. I. 702). Skyerne trak ud efter som

Sejlere, der havde Ordre for Udgaaende. *Drachm. PV.37.* han er for Udgaaende. *Scheller. MarO.* || i udtr., der angaar varer paa udgaaende skibe. saavel ved Udgaaende, som ved Indgaaende (o: af toldpligtige varer), (var der) beregnet et lidet Tillæg. *Sponneek. T.II.47.* især i forb. som fragt (*Scheller. MarO.*), havneafgift, told (*Slange. ChrIV. 59* (se Indgaaende sp.314^{4ff})), toldklare-
 ring for udgaaende, o: af (for) udgaaende 10
 varer, henh. skibe. *OrdbS.* || (dagl.) i videre anv. m. h. t. person: i færd med at gaa ud til et sted; paa vej ud. om Foraaret, naar han (o: en vagabond) var for Udgaaende paa sin første Vandring, og om Efteraaret, naar han var for Hjemgaaende til sit Vinterhi. *LC Niels. VLM.6.* (han) iførte sig . . Pels og Skindhue for Udgaaende. *Nathans. MP.127.*
 2) (forkortelse af udgaaende hyre (se u. II. Hyre 2.2)) forskud paa hyre. Letmatrosen 20
 havde endda faaet en Halvmaaneds Udgaaende. *Skjoldb. S.74. Osc.Jens. SL.103. II. -gaaende, part. adj. se u. udgaa* (især bet. 1.3, 2.1, 5.1, 9). **-gaard**, en. (i bet. 3 ogs. **Udgard, Utga(ar)rd.**) (oldn. útgarðr) 1) (dial.) indhegning til svin uden for huset. *UF. 2)* (dial.) gaard, der ligger langt fra landsbyen; spec.: udflyttergaard. *VSO. Heliodoros. Pigen fra Æthiopien. (overs.1893).19. Feilb. 3)* (efter oldn. útgarðr, flt. útgarðar) i nord. 30
 mytologi navn paa den fjernt fra Midgaard liggende egne og den dervørende borg, hvor jættene Loke (Udgaardsloke) bor. *Lokes Gift af Udgaard, | Er paa din Tunge. *Ev.(1914). III.29.* Eventyret om Thors Besøg i Udgaard. *Grundtv. Udv.V.627. NMPet. Myth.306.* Udgard: *Ev.(1914).III.84.* Utgard: *Oehl. XXIX.50.* Utgaard. *Ev.(1914).I.280.* || hertil navnet paa Loke (ænyd. V(r)gatiloch (Kalk.IV.686), glde. Wgartiloch (smst.V.1142), 40
 mlat. Ugarthilocus) (*Saxo. Gesta Danorum. I. (1931).245*), oldn. Útgarðaloki): Udgaards- (Grundtv. Udv.V.702. NMPet. Myth.361) ell. (nu sjældnere) Udgaarde- (smst.307), Utgarde- (*Oehl. III.178. Grundtv. Mytologi. (1808).33. Fabricius. D.I.121*), Utgaarde- (*Ev.(1914).I.296*) Loke. **-gade**, en. (sj.) gade i udkanten af en by ell. en gade, der fører ud af en by. *Bagges. L.II.280. -gam- mel, adj. (ænyd. d. s., sv. utgammal, fsv. 50
 utgamal, no. utgammal, -gammel; jf. udaldret; ikke i rigsspr.) egl.: saa gammel at man er udlevet, udslidt olgn.; meget gammel; ældgammel. Moth. G77.* „Bruges kun om Mennesker og Creaturer.“ *JHSmidth. Ords.168.*
Udgang, en. [udˈgɑŋ] flt. -e. (æda. wt gang (*DGL.II.124*), oldn. útgaŋgr; vbs. til udgaa (og gaa ud))

1) til udgaa 1 (og gaa ud): det at gaa ud; gang ud fra et sted (især: hjem-, tilholdssted); i ssqr. ogs.: det at opholde sig uden for huset, ude i det fri (se Udgangs- 1.2 samt Udgangs-mand, -pige). 1.1) til udgaa 1.1. || (foræld.) om udvandring fra et sted

(land). Jødernes Udgang af Ægypten. *Nyerup Rahb. I.90. OMøll. GK.65.* || det at gaa ud af et hus, tilholdssted; ogs. (jf. bet. 5.1): lejlighed til at forlade et hus; (nu sj.) tur ud til et sted (mods. hjemturen). *Høysg. S.244.* Det er ikke godt for Dig, at trine anden Gang ind ad min Port, (jeg kunde sigte bedre, saa) at Benene ikke vilde staae Dig bi til Udgang. *PMøll. (1855). II.20.* Bygningen staaer i Lue paa alle Kanter. Flose, Mordbrændernes Anfører, træder hen til Døren og tilbyder Njal Udgang. *Goldschm. I.352.* (hun) kom . . jævnlig over til dem på sin Udgang eller Hjemgang. *Hjort. Krit. Lit. II. xvi. jf. bet. 1.2:* Tanken om Lig og deres Udgang af Grave. *Ing. Levnet. I.210.* især i forb. din indgang og din udgang, (bibl., kirk.) hele din færden; alle dine veje. han er kommen for at bedrage dig, og for at vide din Udgang (1931 afvig.) og din Indgang, og at vide alt det, du gjør. *2Sam. 3.25.* Herren skal bevare din Udgang og din Indgang fra nu af og indtil evig Tid. *Ps. 121.8* (jf. *Alterbog. 437* samt *Troels L. VIII.67*). || (videre anv. af foreg. gruppe) det at forlade sit hjem, tilholds-, opholdssted for at gaa tur, aflægge besøg, besøge ærinder, gaa ud at more sig olgn. ell. (især i forb. have, tage udgang) det at forlade et arbejdssted, fængsel olgn. med tilladelse og være fri for tjeneste osv. en vis tid. Der løber Victor derover, hver anden Aften han har Udgang fra Apotheket. *SMich. S.159.* Der var intet, der interesserede hende som detailleret Beretning fra den (sygeplejerske), som havde haft „Udgang“. *Bang. L.192.* Georg holdt sig godt; fraregnet et enkelt lille Tilfælde var der aldrig noget i Vejen med ham. Han tog Udgang en Dag; Ditte opdagede det ved at hendes pæne Dug var forsvundet. *AndNz. DM. IV.183.* || (teat., l. br.) det, at en skuespiller forlader scenen efter at have fuldført en scene; sortie; afgang (1.1); ogs. billedl. ved Teppets Fald eller ved en Skuespillers Udgang fra en Scene. *Heib. Pros. VI.310.* naar (en fransk taler) kan afslutte en Frase med en flot Runding og ligesom paa et Theater „tage en god Udgang“, førend han gjør en Pause, klappes der atter. *Watt. PF.148. Pol. 25/4.1908.4* (se Indgang sp.315³). || (m. overgang til bet. 5.3; jf. Udløb 1.1; jæq.) det, at vildtet kommer frem fra sit tilholdssted (om aftenen). *vAph. (1772). III.* være paa udgang: *DJaglleks. 1326.* sidde, skyde, staa, stille sig paa udgang, om jagtform, hvorved jægeren anbringer sig paa de steder, hvor vildtet gaar ud af tykningen, rævegrave osv. *VigMøll. H.J.25. Frem. 13/4.1927. omslag. 2. 1.2)* til udgaa 1.2 || (undertiden m. overgang til bet. 4.3) det at forlade en skole (især: efter endt undervisning, eksamen) ell. en klasse (for at oprykkes i den næste). De enkelte Prover afholdes ved Udgangen af de Klasser, hvor Undervisningen i det paagældende Fag afsluttes. *Bek. Nr. 45 3/4. 1941. §7.* || (undertiden m. overgang til bet. 4; l. br.) om udløsning,

befrielse ell. udvej af nød, tvang, vanskeligheder; (bibl., kirk.) om opstandelse fra de døde ell. bortgang fra verden, død, to Mænd taledede med ham (3: Jesus), hvilke vare Moses og Elias . . og taledede om hans Udgang, som han skulde fuldende i Jerusalem. *Luc. 9.31. Visd. 7.5* (se u. Indgang 1.2). *Een Udgang af al Trængsel | Eet Liv i Jesu Christ! *Ing. RSE. VII. 141.* *End kan en Udgang paa min Nød jeg see. *PalM. Adam. H. I. 205.* Han gik i denne Tid i en Slags stille Henrykkelse . . En Stemning, der maaskee ikke var saa meget forskjellig fra den Tilstand, hvori religiøse Martyrer forventer Udgangen af dette Liv. *Jak. Knu. S. 180.* || (nu næppe br.) om udtræden i livet (som voksen). (min søns) nærforestaaende Udgang i Verden. *P. N. Nye-gaard. S. 161.* || (jf. bet. 2; relig.) i forb. som Aandens udgang fra faderen, om hellig-aanden som stammende fra ell. udsendt af *god. Moth. G55. Mart. Dogm. 395.* man brugte . . ogsaa (femiksbilledet) om Aandens Udgang fra Faderen. *CKoch. FF. 46.*

2) (nu l. br.) til udgaa 2 (og gaa ud). 2.1) til udgaa 2.1. Udgang af en Havn. *Fisker. SøO. 2.2)* til udgaa 2.2: det, at noget træder frem fra et (især: lukket, skjult) sted (og bliver synligt); det, at noget (ligesom) glider, vælder, strømmer ud; udtræden; udstømning; udløb. Giv ikke vand udgang (1871: Tilsted ikke Vand Gjennembrud). *Sr. 25.27 (Chr. VI).* *O hvilke slemme Flatus! . . Hvis de ey Udgang faar, | Da gjør de meget ont. *Holb. Paars. 121.* Ende-Tarmens Udgang (nu: fremfald). *Mesnard. Jordemoder-Skole. (overs. 1749). Fort. B2r.* Jeg søgte at . . befordre Materiens Udgang af Saaret ved at forbinde samme saa let som muligt. *Bibl. Læg. XVI. 13.* jf. udgaa 2.3: (vi vil) være betænkt paa at forekomme Penges Udgang af Landet. *MR. 1776. 673.* sjælen faar en snavset udgang af kroppen, se Sjæl 2.1. || om udløsning (af en indre trang) i lyd, tale, hendes Hoved bøjede sig tilbage, som om hun kun i denne Stilling kunde skaffe Udgang for det lange, dybt-hentede Suk. *Blich. (1920). VIII. 78.* Den gamle Smed brummede igjen noget uforstaaeligt Tøjeri, der dog fik en artikuleret Udgang i Ordene: — Det er Fruentimmer, der volder det Altsammen. *Schand. TF. II. 375.*

3) om sted, punkt ell. basis, grundlag, hvorfra noget udgaa ell. udspringer. 3.1) (nu kun i ssg., se Udgangs-) punkt, sted, hvorfra noget begynder en bevægelse, gang olgn., ell. hvor noget egentlig hører hjemme, selvst. haver sin udgang (1871: sit Sted, hvorfra det kommer; 1931: sit Leje). *Job. 28.1 (Chr. VI).* jf.: Dens (3: solens) Udgang er fra Himmels ene Ende (1931 afvig.). *Ps. 19.7. 3.2)* (til udgaa 3.2; nu næppe br.) afstamning; udspring; oprindelse. Bethlehem Ephrata . . af dig skal udgaae mig En til at være Hersker over Israel, og hans Udgang (1931: Udspring)

ere fra fordum, fra Evigheds Dage. *Mich. 5.1. 3.3)* (til udgaa 3.3-4 og 4; l. br.) grundlag, hvorfra noget udvikles, tager sin begyndelse; basis, hvorpaa der arbejdes videre, den Udvikling, der saaledes foregaar, tager ikke sin Udgang fra et enkelt Punkt i Sjælen for derfra at brede sig til det øvrige Sjæleliv. *Hoffd. DF. 100.* Komitéen bestemmer at lave et kunstigt sprog, hvis udtale nogenlunde bogstavret er som den skrives. Komitéen sidder i København, hvor alle mennesker taler gammelkøbenhavnsk, men det sprog kan der ikke være tale om til udgang for det ny. *Hjortø. SL. 24.*

4) afslutning, ende olgn. 4.1) i al alm., om afslutning paa en handling ell. et forhold; nu især (m. overgang til bet. 1.1) i forb. som spille til udgang, (3 ell. kirk.) spille postludium, medens menigheden forlader kirken. *Amberg. 349. OrdB. S. 4.2)* (jf. gaa ud u. gaa sp. 549^{13E}) slutning ell. sidste del af ord ell. (især) af skriftlig ell. mundtlig fremstilling ell. (metr.) verselinie. Udgangens svage Lyd i eet af Virgils (vers). *Carst. (Sk Vid. V. 221).* Han berørte det først i Talens Udgang. *MO. Dronningens Skikkelse behersker Digtets Udgang. Brandes. XV. 51.* Versets Udgang. *Billeskov. H. I. 45.* kvindeligt, mandligt udgang, se kvindeligt 4.3, mandligt 3.3. || (bogtr.) et afsnits slutlinie, der ikke udfylder hele formatbredden. *Amberg. I. 230.* (bogens indhold) er fordelt med et lille Hundrede Ord paa hver Side, med Masser af Udgame og Tankestreger. *Egeberg. P. 102.* enhver „Udgang“ i Satsen ærgrede ham, og derfor fyldte han den ud med runde, graa Klatter. *Bogtrykkerbladet. 1934. 116. sp. 2. 4.3)* (til udgaa 9) det, at et tidsrum er ved at afsluttes, gaa til ende; det tidspunkt, da et tidsrum udløber, ell. sidste del, slutningen af et tidsrum. en Beleyring, hvileken havde sin Anfang udi Udgangen af Augusto. *Holb. Intr. I. 495.* en ordentlig Casse-Beregning . . skal indsendes ved hvert Aars Udgang. *Ordre. (MR.) 1916. 1767.* (disse) Creditbeviser . . due jo ikke længer end til Udgangen af 1866. *HC. And. BC. IV. I.* Lov . . om Regulering af Svineproduktionen forlænges til Udgangen af August Maaned 1937. *Lov Nr. 86 7/4. 1936. § 1. stk. 1. 4.4)* (videre udvikling af bet. 4.2, jf. ogs. ty. ausgang) & afslutning paa en foreteelse, der udvikler sig ell. forløber gennem nogen tid, især betragtet m. h. t. arten ell. resultatet, afgørelsen. Dræber mand anden af Nødværge, og dog af frygt for Sagens Udgang undviger. *DL. 6—12—8.* mine Folck staaer og venter paa Udgangen af Slaget. *Holb. UL. II. 9.* *Hvilken Udgang | Fik min Moders Kjærlighed? *PalM. Poes. I. 70.* en herlig Udgang paa den majsommelige Vandring. *Kierk. V. 120.* I Gaar sluttede den smukke Udstilling af Biler . . Den fik en værdig Udgang. *Pol. 1926. 1. sp. 6.* en Ulykke, som fik døde-

lig Udgang. *JernbaneT.*¹⁴, 1942. 4. sp. 4. 4.5) (til gaa ud u. gaa 37.4 slutn.) ♠ det at vinde en af de regnskabsmæssige afdelinger (å et bestemt antal points) i bridge („game“), hvoraf der skal to til en rubbert; ogs. spec. om erobringen af det andet „game“ (og dermed rubbert); ofte i forb. som faa (l. br. gøre. *HKoppel.Auktionsbridge.* (1923). 72) udgang, spille til udgang (o: spille, indtil en af parterne faar udgang), melde til udgang (o: afgive en melding, der, hvis spillet vindes, er tilstrækkelig til at sikre udgangen). den ægte, uforfalskede Auktions-Bridge uden alle Dikedarer, uden de 100 for første Udgang. *HKoppel.Auktionsbridge.* (1923). 9. Da jeg (o: Johs. Warburg) i sin Tid oversatte de første Love om Auktions-Bridge, valgte jeg at oversætte Game ved: Udgang. *BerlTid.*¹⁴, 1929. Sønd. 2. sp. 3. han gik lige til Udgang med tre Sans. *Branner.* 20 *DK.* 20.

5) (sted, hvor igennem der er) lejlighed til, mulighed for at gaa, komme ud. 5.1) (jf. bet. 1.1) lejlighed, adgang til at gaa ud fra, forlade et sted ad en vis (dertil beregnet) passage, dør osv. Imellem Soilerne er Udgang til Haven. *Heib.* *Poet.VII.* 201. Den unge Mand . . vilde slaa ind paa en Sti, der førte til en Laage med Udgang til Marken. *Schand.F.* 117. Breden af (portene) var fyrretyve Alen, til Udgang (*Chr.VI.*: udfarte) for hans mægtige Hære. *Jud.1.5.* 5.2) vej, gang olgn., der er anlagt, bygget, beregnet til passage ud fra et sted; port, dør olgn., gennem hvilken man kan passere ud. Ingen maa have enten Port, Dør, eller Udgang, eller Vinduer, eller Udsigt der, som hand ingen Fortog haver. *DL.5—10—56.* Huuset havde en hemmelig Udgang til en Gade, som var langt fra den rette Port og Ordentlige Indgang. *Paus.CU.II.* 204. (Løse) skulde sig paa et Fjeld, og havde fire Udgange paa sit Hus. *Grundtv.Mytologi.* (1808). 127. et Værelse med kun een Udgang. *ErlKrist.DH.* 213. en klog ræv har flere udgange olgn., se I. Ræv 2.2. (x, foræld.) Udgang eller Udfald . . Communication fra den indadgaende Vaabenplads med Værkerne; den lukkes ved Udgangsbarrieren. *MilTeknO.* 5.3) (l. br.) m. h. t. naturforhold: en af de giivne forhold bestemt, muligjort passage, vej ud fra et sted; ogs. (undertiden m. overgang til bet. 4) om det sted, hvor man forlader et vist omraade (især en skov), hvor omraadet holder op. Dalen har Udgange mod Syden og Norden. *Bagges.L.I.* 359. *I Skovens Udgang paa en gammel Sten | Jeg satte mig. *Grundtv.PS.I.* 327. hun reiste sig og . . nærmede sig Udgangen af Stien. *Ing.LB.II.* 98. Man er saa (o: ved Vællekilde) naet til Udgangen af Odsherred. *AarbTurist.* 1931. 29.

6) (jf. bet. 4 og 5.3; bibl., foræld.) sted, der danner den yderste grænse for en

linie ell. et omraade. Manasse' Landemærke er Norden for Bækken, og dets Udgang (*Chr.VI.*: udgange) er (1931: Grænsen ender) ved Havet. *Jos.17.9.* fordi det er en Skov, skal du hugge den af, og dens Udgange skulle høre dig til (1931: det (skal) tilfalde dig med Udløberne derfra). *smst.17.18.*

udgange, v. se udgaa.

Udgangs-, i ssgr. [Udgangs-] foruden de ndf. særligt behandlede ssgr. kan nævnes flg.: 1) af Udgang 1. 1.1) i betegnelser for hvad der angaar ture ud fra hjemmet, opholdsstedet for at spadserere, more sig, aftenbesøg olgn., fx. Udgangs-kammerat, -vej og betegnelser for paaklædning, der bruges ved saadanne lejligheder (mods. hjemme-, daglig-, arbejdstøjet), som Udgangs-dragt, -jakke, -kluns, -klædt, -paaklædning, -puds, -tøj; spec. i betegnelser for hvad der angaar saadanne ture, foretaget af personer, der (ellers) er forpligtet til at opholde sig i et hus, fx. Udgangs-fange og Udgangs-aiten, -søndag. 1.2) (landbr., især foræld.) i betegnelser for husdyr, der til stadighed opholder sig ude i det fri, fx. (foruden Udgangs-og, se ndf.) Udgangs-bæst, -dyr, -faar, -hest, -krikke. 2) til Udgang 2 i jagt. betegnelser for hvad der angaar udstrømning, udstraaing olgn., fx. Udgangs-aabning, -løb, -retning, -tap, -ventil. 3) til Udgang 3. 3.1) i betegnelser for hvad der angaar startpunktet for en bevægelse, rute, ledning olgn., fx. Udgangs-havn, -lejr, -sted og Udgangshastighed, -spænding oft. 3.2) (især jagt.) til Udgang 3.2, om hvad der danner grundlag for ell. begyndelsen til en udvikling, proces, et arbejde, en fabrikation olgn., fx. Udgangs-farve, -form, -legering, -materiale, -meridian, -stof, -størrelse, -substans, -tilstand. 4) (l. br.) til Udgang 4, om hvad der danner afslutningen paa noget, fx. Udgangs-aar, -aarhundredede, -stavelse. -billet, en. [1] billet, der tillader en udgang ell. bortrejse fra et sted; billet, der giver en ret til at gaa ud og komme ind igen uden at løse ny billet. *Amberg.* Udgangsbilletter uddeles ikke. *Adr.*¹⁴, 1843. I. sp. 2. || nu kun (spøg.) i forb. som tage udgangsbillet, fjerne sig, stikke af, løbe bort fra et sted, især et sted, hvor man har forpligtelse (til at være, arbejde); ogs. (især tidligere): forlade verden; dø; tage billetten. *Bøgh.DD.* 1866. 186. *Gedalia . . | Har endelig taget en Udgangsbillet. | . . han er stukket a'. *VKorfitsen.PE.* 75. han mistede . . saadan en Bunke Blod, at han . . nær havde taget Udgangsbilletten med det Samme. *CMoll.Turistikompagniet.* (1889). 185. nogle Plage havde taget Udgangsbillet, men blev indfanget. *Pol.*¹⁴, 1934. Sønd. 20. sp. 2. -bøn, en. [4.1] (kirk.) bøn, som afslutter gudstjenesten. *MartinA Hans.JR.* 12. -dag, en. [1] dag, hvor en person har udgangstilladelse; ogs.: fridag. *Pigen* . . havde havt Udgangsdag. *Tops.III.* 398. (et) Lem fra Arbejdsanstalten . . besøgte

hende paa sine Udgangsdage. *Pont.F.I.34.*
-dør, en. [1, 5] (jf. -port). *Her var hun inde. Alle Udgangsdøre | Var lukket af. *Hz.II.281.* *En daarlig Svend, som søger Udgangsdøren | i muntert Lag og under lystig Skæmt. *Drachm.DD.83.* **-forbud**, et. [1] *forbud* (under undtagelsestilstand olgn.) mod, at indbyggerne i en by forlader deres huse (især: i en vis del af dognet). *Linne-mann.NF.108.* **-hul**, et. 1) [1, 5] (l. br.) *hul*, der danner udgang fra et dyrs hule. (billedl.:) Der er ikke Tvivl om at (*Rasmus*) Nielsen aldeles har tabt Slaget, alle hans Udgangshuller ere blevne forsigtigt stoppede. *Brandes.Br.I.265.* 2) [2] (jf. Udskud 1.2, Udslag 2.1; jæg.) *det hul paa et skudt dyr, hvorigennem projektilet er passeret ud.* *DJagtleks.1328.* 3) [2] (jagl.) *hul, hvorigen-nem vædske, damp olgn. kan strømme ud.* *Ursin.D.139.* **-hætte**, en. [2] (jærnb.) *ud-gangsrørets (-rørenes) øverste, i skorstenen udmundende parti paa lokomotiv; udgangs-potte.* *Sal.XV.990.* **-kolumne**, en. [4.2] (bogtr.) *spidskolumne.* *Selmar.²137.* **-linie**, en. [4.2] (bogtr.) *Udgangslinjerne udfyldes med Kvadrater.* *Selmar.⁵55.* *Bogvernen.1928.* 28. **-lov**, en. [1] *d. s. s. -tilladelse. de ær-værdige Fædre (fra klosteret), der havde Udgangsløv, sværmede . . ned ad Bjerget.* *Bille.Italien.II.164.* en. *Strejfer oppe fra Fattiggaarden har faaet Udgangsløv.* *KrJens.DF.44.* **-mand**, en. (jf. Udgangs- 1.2 samt Skovgangsmand; sj.) *person, der er hjemløs, lever som omstrejfer, vagabond, røver.* *To Mænd kom der imod mig; de saae ud | Som hungrige, forkomne Udgangsmænd. *Recke.DE.76.* *Vi foer til Bys, vi Udgangsmænd, | og Sol saa Blod paa vore Økser. *Madelung.I Dyreham.(1921).65.* **-ord**, et. (l. br.) 1) [3] *udtalelse, citat olgn., der danner grund-lag, udgangspunkt for en udredning, frem-stilling.* *Horup.I.212.* 2) [4.2] *det sidste ord i en passus, verselinie olgn.* *BilleskovJ.H.I.46.* **-pige**, en. [1] (nu kun dial.) (tjeneste) *pige, der er beskæftiget ved arbejdet i marken, stalden osv.* *Bagges.DVXI.336.* *Feilb. UfF.* **-pille**, en. [4.2] (jf. I. Pille 2.2; bogtr., nu sj.). *S&B.* **-port**, en. [1, 5] (jf. -dør). Udgangsporten mod Nytorv blev lukket med en forsvarlig Slaa. *Riget.¹¹12.1912.4.sp.2.* **-pot-te**, en. [2] (jærnb.) *d. s. s. -hætte.* *Sal.XI.956.* **-protokol**, en. se u. Protokol 4. **-punkt**, et. [3] *det punkt, hvor en bevægelse (fx. vandring, rejse) begynder, starter, ell. det sted, hvorfra en linie, ledning, forgrening, redskabsdel osv. udgaar.* *Som tvende Strømme har vi hidtil søgt, | Hver fra sit eget Udgangspunkt, at mødes. *Hz.D.III.209.* *Drejer.BotTerm.139.* istedenfor at komme op i Vognen, dumpede (*hun*) ned til sit Udgangspunkt, nemlig Jorden. *VKorfitsen.EV.6.* en Forsinkelse i Storkerejserne helt ned til Udgangspunktet i Natal. *NaturensVI.1945.100.* || *i videre anv., om sted, hvorfra noget stam-*

mer, har sin oprindelse, udspringer, ell. om punkt, hvor et arbejde, en udvikling, tanke-række, undersøgelse, fremstilling osv. begynder, sættes i gang, ell. om hvad arbejdet osv. har som basis, grundlag; ofte i forb. m. for. *Endt er Kredsløbet. Aaret, der hviled', | Til Udgangspunktet igjen er ilet. | — Naturen fødes igjen hvert Aar. *Hz.D.IV.155.* ved at gjøre sig til det egentlige Udgangspunkt for Verdenshistorien, ved, hvis det lod sig gjøre, med sig at begynde den positive Tidsregning. *Kierk.XIII.53.* Frankrig . . er Udgangspunktet for alt Raadsliv i Middelalderen siden Aar 1000. *Rubov.(Tilsk.1928.I.355).* Plan Fugeflade, der . . anvendes som Udgangspunkt for Stenens Hugning. *Priskurant f.Stenhuggerfaget.(1938).12.* Bogen tager sit Udgangspunkt i den klassiske Teori om . . Tankelivet. *Pol.¹⁰1941.9.sp.4.* **-replik**, en. [1] (teat.). Saa forlangte Helten, at hele hans Rolle skulde kun være Udgangsreplikker, for dem klappede man af. *HCAnd.(1919).IV.110.* *Schand.F.336.* **-rør**, et. [2] (jagl.) *rør, hvorigennem en vædske, damp olgn. kan strømme ud; spec. (jærnb.): det rør, der fører spildedampen fra cylindrene ud i skorstenen paa et lokomotiv.* *DampLok.58.* **-salme**, en. [4.1] (kirk.) *salme, der afslutter gudstjenesten.* *PSeverinsen.Da.Salmedigtning.(1904).77.* **-spil**, et. [4.1] (æmjd. d. s.) *spec. ♪: efterspil (3); postludium.* *EAbrah.(Biogr.L.²IV.382).* **-station**, en. [3] (jagl.) *station, hvorfra tog (forbindelse) ell. anden trafikerte ell. telefon-, telegrafforbindelse udgaar.* *DSB.Tog-regl.32.* *Medd.Rygt.72.* **-stilling**, en. [3] *spec. om den legemsstilling, en person indtager ved paaegyndelsen af visse sportsøvelser, signa-lering olgn.* *Idrætsbladet.⁷1935.3.sp.1.* *Medd.Rygt.118.* **-tal**, et. [2.2] *spec. (fys.): det antal kilogrammer, der pr. time og pr. kvadratmeter ved stråling og luftberøring fraføres overfladen ved 1° temperaturforskul ml. denne og luften.* *Suenson.B.II.203.* **-tilladelse**, en. [1] (jf. -lov) *tilladelse til at forlade et hus (hvor man har pligt til at opholde sig).* *Drachm.F.II.214.* Lemmerne i en Stiftelse kan have . . Udgangstilladelse en Gang om Ugen. *Sv Claus.ER.24.* **-told**, en. [1] (foræld.) *told af udgaende varer; udførselstold.* *vAph.(1759).* *MO.* **-tur**, en. [1] (frihed til at gaa) *en tur ud fra et sted, hvor man har pligt til at opholde sig; ofte i forb. have udgangstur. de to (bager)Jomfruer . . besøgte ham, hver Gang de havde Udgangstour.* *VKorfitsen.GM.127.* *jeg gik paa Livet med Amanda, | hver engang hun havde Udgangstur. *Harper i Luf-ten.Vinterrevyen.1893.17.* tage (sig en) ud-gangstur, stikke af; tage udgangsbillet. *KG Brøndst.F.129.* *Bavianerne . . havde taget Udgangstur til Skoven (: fra en zoologisk have).* *Pol.⁷1941.3.sp.2.* *jf.: med d'Herrers derinde til at kriges og regere, ha'de Hu-møret snart ta'et sig en Udgangstur.* *Kirk.B.106.* **-vinkel**, en. [2] *spec. ∞: den vin-*

kel, som projektillets retning ved udgangen af løbets munding danner med et vandret plan gennem mundingen. *MilTeknO. Skydeinstr.7. -øg*, et. [1] (glda. vdgangs øk; jf. no. dial. utganger, gammel hest, og Rakker-, Skovog samt Helmissøg og Helmissø 2; dagl.) gammel hest, som maatte gaa ude i mark og skov hele aaret (da man ikke vilde ofre foder paa den); derefter i al alm., om gammel, udstidt, elendig hest, krikke. *Junge.75. *Paa Bakken græsser et Udgangssøg. Kaalund.179. Halleby.179.222. i sammenligninger: Jeg seer ud som et gammelt Udgangssøg, der har havt fri Kost Vinteren over i Skoven. Winth.VIII.80. ThorLa.MF.34. || billedl., om gammel, alderdomssvækket person ell. om udueligt, nyttelest menneske. JHSmidth.Ords.168. Det var interessant nok, hvis man kunde faae et eller andet litterairt Udgangssøg til at tælle op i Eventyr, Sagn, Folkeviser, Mythologier, om det oftere er en Pige der er troløs eller en Mand. *Kierk.I.348. Gyr Lemche.S.IV.264. (sjældnere) om ting ell. forhold: mine Udtryk (i Saxo-oversættelsen er) bedre . . . end (recensentens) høitravende, stibenede, angbrystige Udgangssøg, som gaae paa Næsen, saasart de støde paa en Smule Brink (?: vanskeligt, knudret sted). Grundtv.LSk.26 (jf. PMøll.II.80). (han) havde siddet . . . ude paa en frederiksbergsk Sangerindeknejspe og hamret paa et gammelt Udgangssøg af et Instrument. Pont.HK.10.**

Ud-gave, en. (efter ty. ausgabe; vbs. til udgive) 1) (nu kun m. overgang til bet. 2) det at udgive et skrift oln.; udgivelse. (hans) høie Alder . . . maae (man) ønske ikke skal standse Udgaven af de betydelige Arbejder, han har for. *FrSneed.I.142. Grundtv.Breve.94. min Fader var mest i Kiøbenhavn, hvor han sørgede for vores Ophold ved nogle Skrivters Udgave. PNNyegaard.S.6. 2) (jf. Edition) trykning og udsendelse af et værk (i eet ell. flere bind) i en bestemt tilrettelægning, typografisk opsætning, bestemt format, udstyr osv. i et vist antal eksemplarer (ad een ell. flere gange, jf. Oplag 4); konkr.: indbegrebet af alle de saaledes trykte eksemplarer ell. et enkelt eksemplar heraf; ofte spec. om saadan publikation, der besørges af en anden end forfatteren, ell. som (op)trykker en ældre tekst i bearbejdet, kommenteret form. Teksten i denne Udgave er Uptons, men kritisk behandlet efter Varianter. *FrSneed.I.513. Deres versificerede Udgave af mine Eventyr. HCAnd. Breve.II.593. Der er . . . planlagt en samlet Udgave af alt, hvad Nietzsches Haand har nedskrevet: Værker, Udkast, Breve. Roos. Nietzsche. (1937).18. Dansk Retskrivningsordbog . . . Tredje Udgave, femte Optryk. Glahder.(bogtitel.1946). han ejer en sjælden udgave af „Peder Paars“ || om huert af de indholdsmæssigt forskellige tryk af en avis, et tidsskrift, der udgives paa forskellige tidspunkter af dagen, ell. enkelt eksemplar heraf.**

nyheden er ikke kommet med i avisens første udgave i morges! *Hvad hedder det? (1947). 400. alle er fordybet i Bladenes Aftenudgave. JVJens.OM.104. 3) (jf. Lommeudgave 2) overf. anv. af bet. 2, især om eksemplar, form, skikkelse, variation oln.; ofte efter præp. i: Stativer til at anbringe Cycler i findes i forskellige Udgaver. *Cyclehb. 94. (Senecas ord) der i hans (?: Holbergs) Udgave lyder: (osv.). Billeskov.J.H.I.202. Fars Bryllupskjole gaar ikke mere igen i grønlig Udgave ved Sølvbryllupet. Socialdem.19/2.1946. 12.sp.6. i forb. m. flg. af: Den sneebedækte Vold syntes mig en stereotyp Udgave af Alperne. HCAnd.F.38. den deiligste og meest fortryllende Udgave af menneskelig Fornemhed. Kierk.P.XI.2.287. Niels lignede . . . en ganske lille Udgave af en Gaardmand. JVJens.NH.17. -gift, en. fl. -er ell. (ikke i rigsspr.) -e (jf. Høysg.AG.47 og Feib.). (glda. d. s., fsv. utgift; efter mnt. utgift; vbs. til udgive; jf. -gave) 1) † udgivelse af skrift oln.; ogs. udgave (2). nærværende Skriftes Udgift. *LTid.1738.285. Af denne Bog har mand siden seet 3 Udgifter. smst. 414. 2) (mods. Indtægt 2; om forb. m. Indtægt se u. Indtægt 2) egl.: det at udrede, præstere en ydelse (af økonomisk værdi); udredelse; udbetaling; ogs.: penge til betaling af noget. Andre krympe sig ved alle slags Udgifter, som de selv maa se eller udtælle. *Holb.Ep.V².103. *(Juppiter, der) uden at det kosted ham | En Skillings Udgift, gjorde tam | Den hele Vildpark af Gudinder. Bagges.II.241. *Begeistret Udgift af den sidste Hvid, | For hvilken expansivt man fast har pantsat Skjorten. Heib.Poet.IX.386. De Udgifter, som vare nødvendige ved denne Leilighed, kunde nu requirere paa hans Contor. Gylb.XII.80. || nu næsten kun: det at have en bekostning, give penge ud ell. (især) (det regnskabsmæssige indbegreb af) de summer, der i et vist tidsrum udredes til bestridelse af (ved hjælpelse, en virksomheds drift osv.) paaløbende omkostninger; ogs. om hver enkelt af disse summer, regnskabsposter; (dial.) spec. om skatter og afgifter (Feib.). Har du reenskrevet Copien af forrige Uges Udgifter? *Holb.Stu.I.4. det nye Bind (?: til en salmebog) var en aldeles overflødig Udgift. Kierk.VII. 416. Videre fortalte han om sin store Udgift med den sorte Silkehat. Schand.BS.307. afholde, bestride en udgift, se afholde 2 slutn., bestride 2.2; faste (Bl&T.), løbende (se løbe sp.515¹), staaende (PEdvFrüs.S.277), uforudset (Wolffh.MarO.554) udgifter; have udgiit(er) af ell. (l.br.) med en, have bekostninger for ens skyld. Det manglede blot, at De skulde have Udgifter med mig. *Knud And.III.159. sidde (se II. sidde 5.1), sætte sig for (?: forpligte sig, binde sig) for store udgifter: Republiken selv har sat sig for en betydelig Række uproduktive Udgifter. Østrup.T.245. sætte en ell. sig i udgift(er),******

bevirke, foranledige at en anden, henh. en selv maa bekoste noget, give penge ud. *Schand.BS. 315.* Jensen vilde godt ofte lidt paa at ligge og sidde godt, de to eneste Fornædenheder han satte sig i Udgift for. *FrPoulsen.MD.31.* han (*vilde*) ikke . . sætte Familien i Udgift. *OThyreg.B.252.* føre til udgift, **Y** bogføre som udgift, paa udgiftssiden. *Moth.F448. Høysg. S.42. Bl&T.* || *billedl.*, især m. h. t. hvad der forbruges i og udskilles af legemet. Legemets Indtægt og Udgift. *Panum.195.* Hvilken Udgift . . er det ikke for Hjortens Organisme hvert Aar at ansætte saadan et Par kæmpe-mæssige Opsatser. *NaturensV.1914.91.* se ogs. Indtægt sp. 534st. **-gift**, i ssg. se Udgifts-. **I. -gifte**, et. (*mods. I. Indgifte; sj.*) det at gifte sig med en person uden for ens slægt, kaste osv. *EdvLehm.(GadsMag.1927.302).* **II. -gifte**, v. (*ænyd. d. s., fsv. utgipta; jf. gifte ud u. II. gifte 1.1; nu sj.*) bortgifte; i 20 *pass. ogs.: udtrede af et fællesskab ved gifter-maal. Math.22.30(Chr.VI; se u. bortgifte).* nu havde Kong Olav udgiftet (*orig.I.304: giftet*) alle sine Søstre. *Grundtv.Snorre.242.* Om Børn, der er udgiftet af Fælliget. *DGL. Overs.I.8.*

Udgifts- i ssg. (**Udgift-**, se u. Udgifts-side). (*især Y, emb.*) af Udgift 2, foruden de ndf. medtagne bl. a. Udgifts-afholdelse, -beregning, -besparelse, -bilag, -budget, -dag, -fordeling, -journal, -konto, -liste, -ordre, -overslag, -post, -restance, -stigning. **-bog**, en. (*ænyd. d. s.; nu l. br.*) regnskabsbog for udgifter. *Moth.G161. Holb.DH.II.25. Skuesp. XII.12. MO.* se ogs. u. Indtægtsbog. † **-seddel**, en. (*ænyd. d. s., om udleveringsseddel*) seddel med angivelse af udgifter, der er betalt ell. skal betales. *Graah.PT.II.162.* at tage (*husbestyrerindens*) Vifte, eller hendes Ud-GiftsSedler op, naar . . hun tabte dem. *Ew.(1914).IV.306.* **-side**, en. (*ogs. Ud-gift-*. *KFabricius.(Tilsk.1938.I.315).*) side i en kassebog olgn., hvorpaa udgifterne opføres; ogs. (*især i best. f.*) som fællesbetegnelse for alle udgifterne i en regnskabsmæssig opstilling, opgørelse. *VVed.BB.154(se u. Indtægtsside).* Forrentningen af Statsgælden c. 130.000.000 Rdlr. slugte c. 5.750.000 af Budgettets c. 14.250.000 Rdlr., og Følgen var naturligvis, at der ivrigt spejdedes efter Reduktions-muligheder paa Udgiftssiden. *VlaCour.DH. II.305.* || *billedl.* Enten et Menneske sulter eller indtager Føde, ere Udgiftssidens Hovedposter de samme. *Panum.195.* **-tal**, et. (*især emb.*) tal, der angiver størrelsen af en række udgifter; spec. (*jf. Pristal*) om et aarligt beregnet tal for udgifter til føde, klæder, bolig osv. paa et normalbudget (*hvorefter bl. a. reguleringsstilleg for tjenestemænd fastsættes*). det nu konstaterede Udgiftstal (*indeholdt*) en . . Stigning paa 77 Kr. *JernbaneT.N.1934. I.sp.2. LovNr.84st.1937.§2.*

ud-gille, v. (*efter ty. ausgillen, til holl. gillen (se u. I. Gilling); j, sj.*) skære (et

sejl) skraat af, saa det bliver bredere forneden end foroven. Kryssejlet udgilledes, da det forhen ej kunde staa kant. *MKZahrtmann.CCZahrtmann.(1927).30.* Da Sejlfaderne fandtes for smaa, overdroges det Zahrtmann at udregne og tegne højere og bredere, mere udgillede Bramsejl for Briggen. *smst.26.*

udgive, v. [*hødgivvæ, talespr. høggi, høggi*] præt. **udgav**; part. **udgivet** ell. (*især glæds. ell. jy.*) **udgaven** (*Moth.G159. Langebek.SA.31. Feilb.*); *best. f. og flt. udgivne* ell. (*sj.*) **udgivede** (*ViborgStiftsFolkeblad.1906. 1919.I.sp.3. Bogvennen.1942.111.*) *vbs. -else (s. d.) ell. (sj.) -ning* (*jf. Avisudgivning. Stolpe.D.III.23*), *sml. Udgave. (glæds. ud-giwe (Bønneb.I.91), vt gewa (DGL.VII.36); jf. give ud u. I. give 15.19)*

1) Ø udsende ell. (*især*) *give, levere fra sig og i andres hænder. 1.) m. h. t. økonomiske værdier; især: udrede ell. forbruge (et beløb) som betaling for noget ell. (m. h. t. pengestykke, -seddel olgn.) bruge som betaling ell. betalingsmiddel. alt det som ud-gaves (1871: gik med; 1931: alle Udgifter) til huset, til at færdige det. 2.Kg.12.12(Chr. VI). hvad, som udgives med een Haand, tabes (fejlt for: tages) igien med en anden Haand. Holb.Ep.IV.143.* Man bør ikke ud-give mere, end man har i Indtægt. *VSO.II. 397.* Storreklamen (*er*) i Virkeligheden en overordentlig rentebærende Udgiven af Pen-gen. *GBang.EK.II.422.* en Hundredkroneseddel, som det er lykkedes en Falskmøntner at udgive. *Pol.¹⁹.1941.5.sp.1.* se ogs. u. ind-tage 3.2. || *m. overgang til bet. 3; dels (nu næppe br.) om seddelbank olgn.: sætte (møn-ter, sedler) i omløb.* det blev tilladt Banken at udgive flere Sedler. *Goldschm.NSM.I.50.* *dels (jur.) m. h. t. veksel olgn.: udstede.* Naar Vexelbrev er antaget, da er baade den, som det antaget haver, saa og den, som det ud-givet haver, begge forbundne at svare den, som Vexelen skal betalís til, til al Skade. *DL.5—14—17.* Staaende Obligationer . . i Modsætning til de for kort Tid udgivne Gjældsbreve. *Lassen.SO.265. 1.2)* (*nu sj.*) *m. h. t. afgift, ydelse: udrede; erlægge; betale.* Have de ej Formue at udgive Bøderne, da straffís, som Formuen er til. *DL. 6—6—13.* paa det han skulde være desto villigere til at udgive den aarlige Skat. *Ew. (1914).I.273.* Hvad denne Skat indbragte, vides ikke; mange skubbede sig ved at ud-give den. *KrErsl.KL.66. Hist.Tidsskr.10R.VI. 101. 1.3)* (*nu næppe br.*) *give til, fordele blandt et antal personer; uddele; udlevere. *Et Kort hand monne gribe, | Og lærer strax . . | At blande og udgive (o: give kort). Sort.Poet. 39.* alle Billetterne vare udgivne. *FrSneed.I. 329.* Udgive Extrabrandevin. *Harboe.MarO. uegl., m. h. t. slag olgn.: Hverken Skiolde eller Hieme kunde staae imod de drøye Slag, han udgav. Schousbelle.Sazo.59. 1.4) †*

bortgifte. Udgiv (1871: Bortgift) din daatter . . og giv en forstandig mand hende. *Sir. 7.26* (Chr.VI). *Gid du med første og din Datter maa udgive, | At du ved hende snart en Sviger-Søn kand faa. *Falst.Ovid.97*.

2) (nu kun arkais., sj.) om hvad der rummer, indeslutter ell. frembringer noget: lade slippe ud, komme frem; give fra sig. 2.1) m. h. t. afgrøde, frugt, udstømmende vædske, lugt oln.: give fra sig. Gud sagde: Jorden udgave (1871: lade fremvoxte) Græs, Urter, som give Sæd. *1Mos. 1.11* (Chr.VI). som mine øyne stode aabne, udgave (1871: kastede) de spurrr varmt skarn i mine øyne. *Tob.2.11* (Chr.VI). (Kirsten Pils kilde) udgiver sit Vand saa tykt som en Arm igiennem et kort Rør. *JC.Lange. NV.63*. det første Æbletræ blomstrede og udgav Duft . . i det første Menneskepars første Have. *JV.Jens.A.1.112*. 2.2) m. h. t. lyd, ord: lade høre; udstøde, udtale oln.; ogs. (m. h. t. følelse, mening): give udtryk (i ord). vilde nu enhvér udgive sin mening om Dansk orthographie, da skulde vi see langt flere orthografiske secter, end der forud fandtes filosofiske. *Høysg.2Pr.3*. Udgav den (o: digtersjælen) sine Følelser med samme lynede „Pludselighed“, som den modtager dem. *Bagges. (ABagges. JB.1.163)*. *med sin forreste Mund udgav han (o: Janus) følgende Ord. *Høeg&Rubow.Overs.af Ovids Fasti. (1945).9*. udgive (et) suk, se I. Suk 1. udgive sin røst oln., (bibl., foræld.) lade sin røst høre; oplade sin røst. Herren tordnede fra Himmelen, og den Høieste udgav (1931: lod høre) sin Røst. *2Sam.22.14*. Hand (o: en nyfødt) . . mægtede (ikke) at udgive sin første Røst grædende. *RasmWinth.S.132* (jf. *Visd.7.3*). 2.3) i forb. udgive aanden, opgive aanden; udaande; dø. Jakob (tog) sine fødder til sig op paa sengen; og udgav (1871: opgav) sin aand, og blev samlet til sine folk. *1Mos.49.33* (Chr.VI). *i hendes Arm sank du og udgav din Aand. *Oehl.PSKr. I.240*. *ingen Anden som Hustru | Vilde jeg favne naar hun udgivet havde sin Aand. *Høeg&Rubow.Overs.af Ovids Fasti. (1945).135*. se ogs. u. Aand 1.

3) udsende noget til efterretning ell. læsning for en gruppe personer ell. et større publikum. 3.1) (især emb.) udsende et mundtiligt ell. skriftligt budskab; især om autoritet, myndighed: lade en befaling, ordre, forordning oln. udgaa; udstede. (paa) Ulovlig maade, enten at have udgivet Kaldsbrev, eller Kaldsbrev annammet. *DL. 2-3-8*. Kongl. Told-Ordonancer, som for rum Tid siden ere udgivne. *Hob.Samt.31*. den Adresse, dette Selskab har udgivet til det engelske Folk. *FrSneed.I.492*. Ved Regimentet udgives den daglige Befaling ordentligvis . . til Bataillonsskriverne. *Tjenesteregl. 122*. se ogs. u. Parole 1.1, I. Patent 1, II. Revers 1. 3.2) lade udgaa paa tryk, ud-

komme; spec.: foranstalte en publikation ell. (og) tilrettelægge, bearbejde ell. kommentere den og overvaage dens trykning. Edda, som han af en gammel Codex der i Biblioteket agter at udgive. *Langebek.Breve.234*. (han) har besluttet at udgive et Ugeblad, for at hjælpe sine Financer paa Fode. *Heib.Poet.VI.153*. (bogen) som først udgaves helt i vort Aarhundrede. *Rubow.BB.79*. udgive for lyset, som ell. i manuskript, paa (i) subskription, se I. Lys 1.4, Manuskript, Subskription 2. || (nu næppe br.) part. udgivende brugt m. pass. bet.: som udgives. det udgivende Værk. *Hjort.KriLit.II.337*. || ogs. (fagl.) m. h. t. træsnit, kobberstik, platter oln., der fremstilles og sælges i et vist antal eksemplarer. Platten udgives kun i et Antal af 500 Eksemplarer, paa hvilke der nu modtages Subskription. *BerlTid.23/1922.Aft.5.sp.3*. det lykkedes kun (kunstneren) at faa udgivet ganske faa Kobberstik. *Pol.19/1940.12.sp.5*.

4) i forb. m. for ell. (l. br.) som: angive, erklære, lade gaa for at være noget; nu især: uden ret ell. sandhed ell. som et falskneri foregive noget at være (noget angivet); give skøn af at være. *Endeel opdigtet Toy for Sandhed de (o: mine vers) udgiver. *Falst. Ovid.14*. Een og anden vil udgive den Skadelighed jeg tilskriver Seltser Vand for overdreven. *Tode.ST.II.8*. en fransk Professor . . udgaves for kyndig i Sanskrit. *Rask.Br.I.317*. Mirjam udgives . . som et onestaende godt Medium. *SvLa.Litteratur.(1929).28*. Sigtede . . var i Følge med en Dame, som han udgav for sin Hustru. *PolitiE.19/1924.2*. || refl. Hand fik en Tienser til . . at udgive sig for Død. *Hob.Jep.II.3*. „han er jo en Spanier.“ — „Nei, Madame, undskyld, at jeg har udgivet mig derfor. Jeg er Dansk.“ *Heib.Poet. VII.244*. ingen af dem er den ufeilbare Førerske, som hun udgiver sig for. *Høyen.S. 1110.sp.3*.

5) † refl.: udvide, udbrede sig. plagen haver ikke videre udgivet sig (1871: udbredt sig) paa huden. *3Mos.13.5* (Chr.VI).

Udgivelse, en. [-gi²vælsø] fl. -r. (ænyd. d. s.) vbs. til udgive (og give (I.15.19) ud); især i flg. anv.: 1) til udgive 1(i); dels (nu næppe br.): udsendelse. ved Patrollerens Udgivelse. *MR.1702.101*. dels (l. br.): det at give penge ud, sætte penge i omløb. Udgivelse af eftergjorte eller forfalskede Penge. *Goos. II.180.2* (emb., jur.) til udgive 1.1 slutn. og 3.1. Befalinger, der indløbe efter Regiments- eller Bataillonsbefalingens Udgivelse . . omsendes ved Løbesedler. *Tjenesteregl.123*. manglende Udgivelse af . . Kvittering. *Henry Ussing.Da.Obligationsret.(1935-37).421*. 3) ∅ til udgive 3.2: det at udsende et trykt skrift, det at et skrift udkommer, ell. (nu næsten kun) det at lade noget trykke ell. besørge en udgave af noget. at (haandskrift)udgiverne ikke af Frygt for at begaae smaa Feil i Udgivelsen eller Oversættelsen, lode vigtige Verker ligge.

JSneed.VI30. Forlæggeren blev utaalmodig, fordi Udgivelsen af den allerede for længe siden trykte Bog forsinkedes. *Heib.(Gylb.Sk. III).* Han kunde neppe oppebie Statstidendens Udgivelse samme Aften. *Brandes.VI.362.* || *konkr.:* hvad der udgives; publikation ell. udgave. (*Wielandts*) Bestræbelser for at skaffe Alt, hvad der henhører til periodiske Udgivelser, Indgang mellem sine Landsmænd. *Stolpe.D.III.23.* den Udgivelse, som vi har bevaret (o: af en farce) . . har beregnet Farcen til Folkebog. *HBrix.AP.I.101.* || *hertil:* **Udgivelses-aar, -dag, -dato, -maade, -pligt, -princip, -sted, -tid oft. **-giver**, en. [-gi²var] ft. -e. person, der udgiver noget. **1)** (sj.) til udgive 1.1; dels om person, der udgiver penge. Iforgaars Aftes fandtes . . en falsk Tokrone i en Manufakturforretning . . Udgiveren er ukendt. *Pol.^{27/2}1904.2.sp.6.* dels om hver af det parti, der er „inde“ i 20 *langbold. DSt.1940.48.* **2)** (jf. ty. (her)ausgeber, holl. uitgever, mlät. editor) person, der foranstalter offentliggørelsen af et trykt skrift; især om person, der tilrettelægger og udgiver et skrift, som er forfattet af en anden (andre), er oprtryk af en ældre tekst olgn. (bogen er) formeeret med nogle Noter af Udgiveren. *LTid.1739.501.* Udgivere af privilegerede Avertissementstidender. *Resol.^{28/10}1846.* Forfatteren, Udgiveren, Forlæggeren eller Kommissionshandleren. *Goos.III.103.* Kort derefter er ifølge Udgiverindens Forord ogsaa Brevskriverinden død. *Brandes.X.407. HFRord. (Kirkehist.Saml.3R.III.43).* || *hertil:* **Udgiver-ansvar, -arbejde, -honorar, -korsbaand** (se Korsbaand 3), **-navn, -princip, -virksomhed** oft. **-gjort**, part. adj. se udgøre 9. **U -glatning**, en. ft. -er. vbs. til glatte (ell. glatte (III.2) ud). *Amberg. MO.* || (faql.) m. h. t. spænding i elektrisk strøm: det at borttage spidserne i spændingskurven, saa at spændingen bliver fuldstændig konstant. *DaEngTeknO.* || *billedl., især om (forsøg paa) udjævning af modsætninger; ogs. om handling, tale, hvorved dette sker. (man) ønsker en Udglatning af Modsætningerne. DagNyh.^{21/2}1912.1.sp.1.* Han havde den vanskelige Opgave at være det fælles Talerør for et splidagtigt Parti og løste den saaledes, at det blev tilfredsstillende for os alle, uden at Talen blev 50 til Almindeligheder og Udglatninger. *Neergaard.Er.185.* **U -glatte**, v. vbs. **-ning** (s. d.). (ænyd. d. s.; jf. glatte ud v. III. glatte 2) gøre (noget) glat ved at fjerne folder, rynker olgn. (dækkenet) udglattes . . efter Paalægningen. *PWBalle.R.125.* (man) udglatter de ved Rulningen (af servietten) fremkomne Ujævnheder. *BordetsDækning.(1890).9.* || m. h. t. hav, bølgegang. den ene Bølge efter den anden sank og udglattedes. *PalM.¹VIII.259.* ved Trolddom at fremkalde en Storm og udglatte Havet efter den. *Brandes.IX.227.* || *billedl., især som udtr. for at bringe noget i en korrekt, reglementeret form,***

fjerne noget skæmmende, mildne (indtrykket af) en stødende optræden, bemærkning, søge at udjævne (3) et modsætningsforhold olgn. Han er jo bleven opdraget . . formeget som en rig Mand's Søn . . Sporene ville kunne udviskes, udglattes idetmindste. *Drachm.EO.296.* „Nu — jeg mener ikke saadan bogstaveligt!“ sagde han, idet han med et udglattende Smil og en Haandbevægelse fortsatte sin Gang. *Pont.FL.47.* Med smilende Smidighed og et Skuldertræk . . udglattede han Modsætningerne. *DagNyh.^{19/1}1912.1.sp.2.* I Almindelighed synges den djærve, jublende Salme desværre i en pæn og udglattet Gengivelse. *Ludwigs.SS.II.18.* † **-glemme**, v. (jf. udeglemme) glemme at gøre, nævne, medtage noget. *Moth.G184.* (Fr. III's femte barn var) Frideric, fød 1651, og døde strax derefter, hvorudover han i Historien gemeenlig bliver udglemt. *Holb.DH.III.700.* som noget nødvendigt maatte her ikke udglemmes, at Hunde har maat holde Vagt over Faar. *LTid.1740.602.* **U -glide**, v. [-gli²ðə] vbs. **-ning** (vAph.(1764). *Gymn.I.161.*) (jf. glide ud (u. II. glide 2.1) samt ty. ausgleiten) glide ud fra et sted ell. miste fodfæste p. gr. af underlagets glathed og falde omkuld. Vi maae i saa Fald ansee Fiskeriet, som et Stykke Land, der vil udglide i Søen. *LTid.1761.79.* Udgliden paa det . . glatte Gulv. *Ugeskr. fJrsv.1945.A.730.* jf. (sj.): I Bøgeskoven er Vejen glat og udglidende. *Jørg.OF.135.* || *billedl.* Med Brynjölfur Sveinssons Udgliden (o: da han standsede sit virke) døde Tanken om Oldlitteraturens Udgivelse paa Island selv hen foreløbigt. *CSPet.Litt.603.* især (i præss. part. og som vbs.) som udtr. for, at noget forflygtiges, bliver uklart, vagt, ubestemt. (ordens-)Dekorationer skal . . bøde paa de med Alderen udglidende teologiske Kundskaber. (CKnuksen.) *Fastrupbogen „Klaps“.* (1911).26. den for saa faste og stærke Haandskrift (bliver) udglidende. *EllenJørg.HH.80.* Han var et sammenrodet Paradoks, udglidende, ikke til at gøre Ansvar gældende overfor. *HansPovls.HF.171.* **-gløde**, v. [-glø²ðə] vbs. **-ning** (vAph.Chym.II.470. *OpfB. III.141.*) (ænyd. d. s.; jf. gløde ud (u. gløde 2.1) samt -brænde) **1)** (sj.) intr.: ophøre med at gløde. *den korte Middags Mai | Hastigt vil udgløde. *Staffeldt.98.* jf.: Han var henne at se paa Tomten (o: efter ildebrand) . . Den store Modding af sammensunkne Feltsevk dannede ligesom et Forvirringens Fletværk af Udglødethed og nedslaaet Mod. *JVJens.EE.79.* **2)** (jf. -varme; faql.) trans.: underkaste, udsætte for ell. fremstille, rense ved glødning; nu især: opvarme og derefter langsomt afkøle metal for at udligne egenspændinger, ophæve virkningen af koldstrækning. Umbraen kan udbrændes ved stykkevis at gløde den i Ilden, men den taber derved det Halve i Vægt; det er derfor bedre at udgløde den i en . . Jernkasse med Laag.

MR.1837.165. Af og til mellem Træknin-
gerne maa den udtrukne Traad udglødes.
Hannover.Tekn.117. || (nu kun dial.) m. h. t.
vin: afbrænde (4.2). Udgløst Brændevine, og
Krydervine ere i Begyndelsen meget skade-
lige, og skulle heller slet ikke bruges. *J.Bang.*
S.143. VSO.II.408. jf. Feilb. -gnave, v.
[-gna¹və] vbs. -ning (Amberg. *EdErslev.Jyl-*
land.(1886).214. (l. br.) borttage, fjerne ved
gnavning; ogs. billedl. *Moth.U32.* mange rus-
siske Floder skulle skifte Leje saaledes, at
de udgnave mere i deres højre end i deres
venstre Bred. *EdErslev.Jylland.(1886).214.*
-gnide, v. [-gni²ðə] vbs. -ning, (v ell. jagl.)
udbrede over en flade ell. sønderdele ell. fjerne
ved *gnidning*. *Moth.U32.* (naar) Maltet har
nogenledes jævn tørret og sammenbundet
sig maae man . . agtsom udgnie de sam-
mengroede Korn fra hverandre. *OecMag.VI.*
12. Pletternes Udgnidning af Tøiet. *VSO.* 20
Et vandigt Præparat, fremstillet ved Pul-
verets Udgnidning under let Tryk paa Dæk-
glasset, skal vise et ret rigeligt Antal
. . Santoninkrystaller. *Pharm.Dan.(1933).238.*
-goldet, part. adj. (nu næppe br.). „Sige
om Koen, naar den har holdt op at
give Melk.“ *VSO.* † **-grane**, v. vbs. -ing,
(maaske no., jf.: „At udgrane . . bruges i
Norge paa sine Stæder for at udgranske.“
SorøSaml.I.138; sml. no. dial. granna, tage
det nøje, og sv. granna, betragte nøje) ud-
granske ell. udfinde, udrede, man . . søger
at udgrane de Fortræffigheds Mængde,
som alle Deres Handlinger fremviise. *Biehl.*
Haarkl.55. til særdeles Følelser behøves sær-
deles Talemaader, og de fine Udgraninger
udfordres kun af Kunst-Dommere. *smst.41.*
Ø-granske, v. [-græn¹sgə] vbs. -ning
(s. d.). (ænyd. d. s.; jf. granske ud u. granske)
undersøge ell. (nu især) finde ud af,
frem til noget ved *granskninger*. *Høysg.S.115.*
man bør ei alene idelig forfremme Viden-
skaber, men endog ei forsømme nogen af de
allerede udgrandskede. *Suhm.V86.* hvad jeg
har udfunden . . om disse Sprog har jeg . .
maattet udgranske af nogle gamle Skruller
paa Finsk. *Rask.Br.I.117.* lad os udgranske
(1871: vælge), hvad der er Ret. *Job.34.4*
(1931). **Ø-granskning**, en. [-græn¹sg-
nen] ft. -er. vbs. til -granske (ell. granske
ud). Jeg kunde . . anføre u-tallige abstracte
Tiug, paa hvis Udgrandskning man i nogle
tusinde Aar haver anvendt alle Kræfter.
Holb.MTkr.143. Hveen, engang Stedet for
dybsindige Udgrandskninger. *Rawert&Garlieb.*
Bornholm.(1819).2. andre Menneskesjæle, der
kræver Opdagelse og Udgranskning. *VorUng-*
dom.1897.537. **-grave**, v. [-gra²və] vbs.
-ning (s. d.) ell. **-else** (s. d.). (ænyd. d. s.;
jf. glda. (part.) vt grauen (Bønneb.I.87)) 60
1) (jf. grave ud u. grave 1.3) m. h. t. hule,
grav, jorddybning i jorden: frembring, danne
ved fjernelse af jord. Fitgæssene (o: pingvi-
nerne) bygge deres Reder i Huler, som de

udgrave paa Stranden. *Cuvier.Dyrhist.I.306.*
Naar man vil plante nye Frugttræer, plejer
man jo at udgrave større eller mindre Plante-
huller. *NaturensV.1913.316. smst.1914.44. m.*
tings-subj.: *Naturen udgrov . . disse Huler.
Bredahl.I.37. Studier over det nedstyrtende
Vands udgravende Kraft i fast Fjæld. *Nat-*
urensV.1922.245. || ogs.: *uddybe* (et til-
sandet løb). lade udgrave et gammelt Løb,
som nu var sat til med Sand. *Grundtv.Saxo.*
III.354. Scheller.MarO. 2) (jf. grave ud u.
grave 2 samt udgravere; nu kun dial.) danne
(bogstaver, linier, billeder, figurer) ved ud-
skæring ell. gravering. Med Steenskjærer-Ar-
bejde, saaledes som man udgraver (1931:
som ved Graving af) et Signet. *2Mos.28.11.*
I Sverrig veed Bønderne at udgrave de net-
teste Skeer af Rødderne (af ahorn). *JPavill.*
Urte-Bog.(1761).5. en bred Guldring, hvor-
paa hans Navnetræk stod udgravet. *Winth.*
VIII.56. Sølv-Skaaler af udgravet Arbejde
(*Chr.VI:* udgravne sølv skaaler; 1931 afvig.).
Ords.25.11. Feilb. 3) (jf. grave ud u. grave
4) optage ell. frigøre (noget i jord olgn. lig-
gende) ved gravning, alt det Guld og Sølv,
som kand skræbes sammen i Europa, ud-
graves af Biergene i America. *Hob.Samt.20.*
Snart var hele Liget udgravet. *Blich.(1920).*
XIV.174. udgraven en boplads fra oldtiden !
|| billedl. Endnu den Dag idag udgraves der
. . Citater af Kriegers Taler. *HWulf.DR.422.*
4) (jf. grave ud u. grave 4; nu l. br.) tømme
for indhold ved gravning. 4.1) m. h. t. grube,
tørvegrav olgn.: udtømme ved opgravning. En
. . Mose, ligger ikke langt fra Allinge . .
Den er nu næsten udgravet. *Rawert&Garlieb.*
Bornholm.(1819).188. (billedl.) „Kan Du
ikke trække paa Din Søster? det er jo
en reen Guldrube.“ — „Som er udgravet.
Hun er aldeles blank!“ *Oversk.Com.III.173.*
4.2) tørlægge (sø, mose) ved bortledning af
vandet gennem gravede grøfter; ogs. m. h. t.
vand: bortlede gennem grøfter. Kiærne eller
Moserne (maa) udgraves. *OeconJourn.1758.*
92. udgrave og udlede Vandet (fra mar-
kerne). *SMBeyer.E.65.* udgrave en Sø. *VSO.*
-gravelse, en. (nu næppe br.) vbs. til
-grave; spec. i flg. anv.: 1) til -grave 2; ogs.
konkr. om det graverede, de fire rader stenes
udgravelse (1871: de fire Rader udskaarne
Stene). *Visd.18.24 (Chr.VI).* 2) til -grave 4.
det ferske Vands Udgravelse eller Afledelse.
SMBeyer.E.74. **-graver**, en. [-gra²vər]
(ænyd. udgraffuere) person, der udgraver; især
i flg. anv.: 1) (nu næppe br.) til -grave 2.
udgraveres gierning i steen (1871: Steen-
skjærer-Arbejde). *2Mos.28.11 (Chr.VI).* vAph.
(1759). 2) til -grave 3; især (jagl.) om
person, der udfører udgravning af fortids-
levninger. (pengekisterne) var . . tømte af
Udgravere fra Oldtiden. *HMygind.Pompeji.*
(1923).107. *JohsBrøndst.VK.13.* **-gravere**,
v. vbs. -ing (LTid.1744.33. VSO.). (jf. -grave
2; jagl.) gravere (II); undertiden spec. om

gravering, hvorved der dannes ophøjet arbejde. Et Par udgraverede Guld Erme-knapper. *Adr.*^{20/4}1762.sp.15. Bordspejl . . i Foden udgraveret en lille Skaal. *PolitiE. Kosterbl.*^{1/2}1922.2.sp.2. *billedl.*: *Om noget-tid en Tour jeg (o: en aand) har spoleret, | Og en Coqvettes Ansigt udgraveret. *Blich.* (1920).V161. **-graverer**, en. (l. br.) d. s. s. -graver 1. v*Aph.*(1759). **-gravning**, en. [-gra'vnen] *ftt.* -er. (ænyd. d. s.) vbs. til -grave; især i flg. anv.: 1) til -grave 1; ogs. om den gravede fordybning. *MilTehnO.* Havnen . . er ved Udgravning ført nærmere ind til Byen. *Trap.*¹II.435. en lille Pumpemølle, som kunde holde en Udgravning tør. *Pont.* LP.VIII.138. *jf.*: Arbejdet for Grundudgravningen vil blive paabegyndt. *DagNyh.*^{20/2}1913. *Till.*1.sp.3. || (*jf.* -grave sp.442^{4ff}) om naturkræfters virksomhed. Ved denne Udgravning, som med et fremmed Ord kaldes Erosion, er det ikke nødvendigt, at den sker ved det fra Indlandsisen eller Gletsjeren faldende Vand. *Frem.*DN.480. 2) (nu næppe br.) til -grave 2: udgravning, den, som skærer Udgravninger i Signeter. *Sir.*38.30. alle de derudi indbefattede Inscriptioner og Udgravninger. *LTid.*1734.237. 3) til -grave 3. Karlene vare blevne udgravne af Rugen og Loftets Ruiner . . Fader havde under Udgravningen stødt sit Skinneben mod en Bjælke. *Goldschm.*VI.80. han beskrev disse Udgravninger (af oldsager) med stor Skarp-sindighed og Lærdom. *Holst.*III.235. Man kan sige, at Udgravning snarere er en Teknik end en Videnskab. *Tilsk.*1937.II.356. 4) (nu l. br.) til -grave 4.1. ell. 4.2. Underviisning om et almindeligt Hjælpe-Middel (til) Engens Forbedring, nemlig Udgravninger. *Anledning til Agerdyrkingens Forbedring.*(1757). 163. (afvandingen) har, ved Søens Udgravning, forskaffet Kongens Kasse en betydelig aarlig Indtægt, ved Salget af det Hø-slet, som den udtørrede Søbund yder. *Ra-wert&Garlieb.*Bornholm.(1819).27. **-grene**, v. [-gre'nə] vbs. -ing (s. d.). (ænyd. d. s.; $\varnothing$ ell. fa-gl.) især refl. ell. i perf. part. ell. (sj.) intr. ([Luche.]*MineHændelser.*(1786).96): danne grene; forgrene sig. *Hiorten med sine udgreneede Takker. *Wadsk.*133. Halvøer, der geologisk og terrænmæssigt danner en umiddelbar Fortsættelse af Kontinentet, har man kaldt udgreneede Halvøer. *Steenby.*Geogr.123. *billedl.*: det tabte . . indoeuropæiske Ursprog, hvorfra Nordindisk, Iranisk (osv.) have ud-grenet sig. *EJessen.*EtymO.6. *JVJens.*(Pol.^{25/11}1946.8.sp.4). **-grening**, en. [-gre'nə] (sj.) vbs. til -grene; ogs. konkr.: forgrening (2.2). hans Kundskab . . maa omfatte ikke blot Hovedsætningerne, men ogsaa alle deres Udgreninger. *Ørst.*V157. **-grine**, v. [-gri'nə] (jf. -le 1; „plat.“ *Levin.*) gøre nar af, haane ell. faa en til at trække sig tilbage, ved at man griner ad vedk. *Moth.*G260. *hvad man præker, hvad man taler herudi, | Udgrines dog

kun den som laster Fegterie. *FrHorn.Somn Poet.*103. man udgrinede Djævelen i de gamle Komedier. *VilhAnd.*AD.156. (l. br.) m. h. t. ting, forhold; (den gl. kunstners) store Billede . . blev udgrint af de Unge. *Rimest.*(Pol.^{20/7}1936.10.sp.5). || (sj.) udtale, sige grinende. *Blich.*(1920).XXIX.47. **-gro**, v. (jf. -vokse 1; især fa-gl. ell. dial.) gro, vokse ud, frem; naa sin fulde vækst, udvikling; især i perf. part. Isopen, der udgroer i Væggen. *Horn.* *Moral.*II.47. Tre eller fire Dage efter at Frøet er udsaaet, maae mand se til . . om Frøet er udgroet. *LTid.*1727.279. *UfF.* || *spec.* om skind. Skindene af det voksne Faar . . benævnes „skallede“, „udgroede“ og „Studsinger“ efter Uldresterens Længde. *VareL.*²319. *Bek.Nr.*237^{6/1}1942. *Bilag*II. *jf.*: Studinger eller Klippinger, saaledes kaldet fordi de en Gang er klippede, og der igen er udgroet nogle Studser af Uld. *Cit.*1734.(Aarb *Præst.*1931.85). **-gruble**, v. (jf. gruble ud (u. gruble slutn.) samt ty. ausgrubeln; nu l. br.) finde ud af, udfinde ved grublen; udspekulere; udtænke; udgrunde. *jeg . . | Udgrubled i mit pande-sted, | Hvad dette skulde være. *Sort.*(*Saml Danske Vers.*¹VI.162). Vi ville . . med vores liden Forstand udgruble Guds store Gierningers Sammenhæng. *Eilsch.* *PhilBrev.*175. vor Ukuelighed i Retning af at udgruble Vid paa hinhdens Bekostning. *JVJens.*NV.130. **-grund**, en ell. (bornh.) et (BornhOS.). (oldn. útgrunn, *ftt.*; især dial.) grund, der ligger ude i havet, uden forbindelse med land (sml. -ø); fiskegrund, der ligger langt ude fra land (BornhOS.); vistnok ogs.: yderste parti af en i havet udgaende grund (Levin.). *Thaar.*KS.315. *LH Bing.*Lesøe.(1802).80. (paa Læsø) indtræffer Strandingerne . . ofte paa de flere Mil fra Fastlandet liggende Udgrunde. *Aftenp.*^{14/7}1910.4.sp.4. **I. -grunde**, v. [-gron'ə] (i bet. 1 ogs. -grundte. [-gron'də] *FagOSnedk.* se ogs. ndf.). vbs. -ing (TeknLeks.I.570), i bet. 1 ogs. Udgrundtning (FagOSnedk.). 1) (jf. grunde ud u. I. grunde 1 samt nedgrunde; *snek.*) d. s. s. I. grunde 1; ogs.: lave udstømning i vanerne til trappetrinene; især i perf. part. og som vbs. Bliver sammensat eller udgrundtet Fodpanel samlet med Indfatningen. *Arbejdsbl.*33. *TeknLeks.*I.570. 2) (jf. I. grunde 2.1; sj.) finde bund med lod olgn.; *jf.* II. -grunde: en uendelig Mængde Mudder, hvis Dybde, uagtet anstillede Forsøg, dog ikke har været at udgrunde. *JHLars.*HA.I. 18. **II. -grunde**, v. [-gron'ə] vbs. -else (*Sibb.*PK.I.33. *Kierk.*V.46) ell. -ing (*LTid.* 1727.4.1735.176). (ænyd. udgrunde, -grunde; *jf.* grunde ud u. II. grunde slutn.; især $\varnothing$) udfinde, finde frem til noget ell. naa til klarhed over noget ved at grunde, tænke derover; tidligere ogs.: undersøge, studere (et emne) til bunds. Hånd vil udgrunde hvad folk der boer i månen, siges om den som har dårlige og umuelige tanker. *Moth.*G280. de naturlige

Aarsage (til vægelsind), som jeg efter lang Speculatz har udgrundet. *Holb. Vgs. (1731). I.6.* *Retfærds Gaade | Blev udgrundet: | Frelsens Vei er seet — er fundet. *Ing. RSE. VII.95.* *Hvo kan udgrunde | Det kvinde- lige Hjerte? *Bredahl. II. 161.* L.s Mine var ikke til at udgrunde. *Soiberg. KK. I. 99.* || (sj.) blive færdig med at grunde over noget. hvor meget endog Mennesket grunder, han faaer dog aldrig udgrundet. *Mynst. Frb. 6.* **-grundte**, v. se I. -grunde. **⊕ -græde**, v. [-græ:ðə] (ænyd. d. s. i bet. 2 (*Hegelund. Susanna og Calumnia. (udg. 1888-90). 254*); *jj. græde (1.1) ud*) **1)** give udtryk for noget, give noget afløb i graad; ogs. (l. br.): fremsige, fremsætte grø- dende; skaffe hndring for, overvinde (en sorg) ved at græde. *Derpaa begynte een . . at qvæde, | Og drikke-Viiser heel harmhiærtig at udgræde. *Worm. Sat. 26.* *Lad snart mig i din Favn | Udgræde al min Veemods søde Smerte. *Winth. I. 144.* jeg har elsket Lieuten- ant H. . . men jeg troer, at jeg . . har ud- grædt denne Kjærlighed. *Gylb. (1849). VIII. 263.* Fo svajede som en fuld Mand op ad Gaden og udgrædt sit skoldede Hjerte. *JVJens. SN. 17.* **2)** (l. br.) udgyde under graad; dels m. indholds-obj.: (drengen) havde udgrædt de første, hede Taarer. *FJHans. Novel. II. 23.* || dels m. h. t. øje (*jj. græde sine øjne ud u. græde 1.1*): *Dog vil jeg ved min Elsktes Bryst, | Udgræde Øiets Lys. *Bredahl. II. 124.* **3)** refl. ell. intr.: ophøre med at græde; falde til ro efter graad; ogs.: blive medtaget, forgræmmet af graad. Mand får snart ud- grædt for en fremmed. *Moth. G287.* Lad Pauline kun udgræde sig i Ro. *Ing. EF. VIII. 239.* Da han havde udgrædt og faaet Øinene tørrede. *Goldschm. Hjl. I. 30.* || part. udgrædt brugt som adj. *Imorges vore Kvinder gik | Til Jesu Grav at græde, | Og kom, som det er Kvindeskik, | Udgrædte hjem med Glæde. *Grundtv. SS. II. 263.* Mona sidder ved et af Vinduerne . . Ansigtet er blegt og stramt, ligesom udgrædt. *EChristians. F. 17.* **-grænse**, en. (*jj. -kant; l. br.*) grænse udadtil; ydergrænse. (*Viborg kan*) betragtes som et Centralpunkt, mod hvilket det tilhørende Land fra Udgrænserne hæver sig. *Blich. (1920). XXI. 201.* * (skuespillet foregaar) Ved Udgrænsen af en stor By. *OMads. Grænsfolk. (1897).* *A. billedl.:* det paa Livets Udgrænser omvankende Spøgelse (∴ om en dødsmerket mand). *Blich. (1920). XI. 123.* **-græsning**, en. **1)** (landbr.) vbs. til -græsse (ell. græsse ud): det, at kvæg er paa græs, græsser ude; ogs.: det at flytte kvæg ud paa græs. Halthed af Spat kan undertiden hæves . . ved Hvile eller Udgræsning. *Stockfleth. S. 39.* I Søndags fandt Udgræsningen Sted paa Sundby Fæl- led. *Amagerbladet. 2°/1940. 6. sp. 5.* Dyrene maa ikke — bortset fra Tilbageførsel efter Ud- græsningens Ophør — fjernes fra Græs- gangen uden Kredsyrlægens Tilladelse. *Bek. Nr. 77°/1946. §4. 3.* **2)** (nu næppe br.) græs-

land, græsning (2), der ligger langt fra gaar- den. *VSO. Fleuron. STH. 188.* **-græsse**, v. vbs. **-ning** (se -græsning 1). **1)** (landbr.) lade (dyr) græsse ude. Haltheden tager til, efter at Hesten er bleven udgræsset. *Stockfleth. S. 39.* *FLunn. CDLunn. (1884). 96.* **2)** (ikke i rigsspr.) m. h. t. hø: d. s. s. græsse ud (se græsse 3). Alt Høet er blevet udgræsset i Morges. *VSO. -grøfte*, v. vbs. **-ning** (s. d.). (*jj. grøfte ud u. II. grøfte 1; landbr.*) af- vande og udtørre (mose olgn.) ved gravning af grøfter. (et) Hængedynd . . kunde ud- grøftes. *CDalga. Ribe. Amt. (1830). 54.* Bogen kan ikke taale denne Jordbund (∴ leret), saalænge den ikke er udgrøftet. *CVaupell. S. 69.* **-grøftning**, en. fl. **-er**. (landbr.) vbs. til -grøfte; ogs. konkr. om afvandingsgrøfter. *Levni.* der er ikke Noget i Veien for ved Udgrøftning at kunne sænke Grundvandet Overflade. *Baud. H. 354.* Vandstanden (i) alle Søer er bleven noget lavere paa Grund af Agerbrugets Udgrøftninger og Vandregule- ringer. *Frem. DN. 485.* **-grønne**, v. [-grøn'ə] vbs. **-ing** (*Dengl. By. 1927. 47.*) (farv.) hænge garn, der har været i indigobåd med grøn farve, op i luften, for at det (ved iltning) kan faa den blaa farve. *Lundb. -gurgle*, v. (nu næppe br.) rense mund og svelg ved gurgling. *Gid! Anionerne (∴ aoniderne, muserne) i deres Skialdre-Kilde | Mig min forrustet Hals udgurgle lade vilde. *Wadsk. II. vAph. (1764).*

udgyde, v. [hʉd,gy:ðə] præet. **-gød** ell. † **-gydede** (se ndf.); part. **-gydt** ell. † **-gydet** (*Job. 10. 10* (*Chr. VI*). *Nyerup Rahb. VI. 271.* *Gylb. IV. 203*). vbs. **-else** (s. d.) ell. (nu især jagl.) **-ning** (*Amberg. VSO.*; se ogs. u. bet. 1.1). (*glida. vtgydhæ, -giindhæ (-giyda. SjT. 41)* olgn.; høftid. ell. (i visse bet.) spøg. ell. jagl.)

1) lade strømme ud. **1.1)** i al alm. han . . imodtog hornet, men udgydede vinen, som var deri paa jorden. *Holb. DNB. 198.* hun udgød (*Chr. VI:* udslog) denne Salve paa mit Legeme. *Matth. 26. 12.* *Vand til Hændernes Tvæt udgyder en Terne fra Kanden. *PMøll. (1855). I. 142.* man (*kan*) udgyde et tyndt Lag Cement-Mørtel. *HFB. 1936. 61.* || (jagl.) som vbs. (i formen Udgydning) om udfyld- ning af mellemrum i et komprimeret skerve- lag, en gulbeblægning af fliser, mursten olgn. v. hj. af et stof, som gydes ud derover. *Tekn. Leks. I. 570.* *Vejkomiteens Skrift Nr. 2. 3* (1945). 58. || refl.; oftest om vandlob, -mængde: falde, løbe ud i. Doesen og Fadet smal i et Øye- blik i sønder, og Vandet udgydede sig over- alt. *LT id. 1726. 434.* de andre Vener fra Liv- moderhalsen og Sidedelene udgyde sig i V. hypogastrica paa begge Sider. *Schleisner. Barseljeberens Pathologie. (1846).* 3. De to Elve . . udgyder sig i Markarfjót. *Sal. 2 XI. 162.* **1.2)** m. h. t. blod. Moses, efterat Slagtofferet var frembaaret, udgydede den halve Deel af Blodet over Alteret. *Holb. JII. I. 191.* *alle

Slægters Blod | er udgydt i dets (o: det danske sprogs) Skål: | Vort Sprog, vort Modersmål *Rord.GK.219. spec. i videre anv.: begaa drab; slaa ihjel*; udgyde sit blod, blive dræbt, ofre livet (især: i kamp). Ach I gode Herrer! haster icke med at udgyde Christen Blod. *Holb.Ul.III.2. (kongen)* udgav derpaa sin Aand . . og tilsidst udgydede sit Blod. *Schousbølle.Saxo.344. se ogs. Blod sp.833^{10ff} 1.3) m. h. t. taarer: græde; føiede* 10 de gamle udgydede Taare, da Grundvold blev lagt til det andet Tempel. *Holb.JH. I.524. Kongen udgjød hede Taare.HCAnd. BCÆ.I.231. *Miau! Miau! tuder Mis, | Miau! Miau! hylér Kis. | De Taarer udgyde. Bastian.Nr.6.8. || † part. udgydende brugt m. pass. bet. Da Liget var nedsat i Graven, afsang Bornene, saa godt Følelsen af deres lichte Tab og deres med Føje udgydende Taarer kunde tillade det, følgende* 20 *Sang. Cit.1813. (Bärens.Biografie.(1813).50). 1.4) (zool.) om fisk: udtømme rognen; gyde (3). Ruge.FT.57. || part. udgydt brugt som adj., om fisk: som har udtømt sin rogn. D&H. Brehm.DL.²II.1.72. 1.5) m. h. t. (strøm af) partikler, lys, ild, luft, duft olgn. Det i Gjæring værende Klever og Græs udgydede . . en næsten udtaalelig stærk Lugt. *Olufs.Ny Oec.I.5. duftende Røgele-Kar udgjød deres krydrede Damp.Grundtv.Saxo.I.293. gyl-* 30 *dent, rundelig udgydt Sollys.Gjel.T.113. || refl. *Igiennem Mark og Eng og Skov | Sig Balsamlugt udgjød. Riber.I.9. (hun) vendte Bunden ivejret paa (spanden) og lod en Hagl af Smaasten og Grus udgyde sig. PHans.KK.272.**

2) billedl. 2.1) lade noget udbrede sig (over noget). (jeg vil) udgyde (1931: jeg . . udøser) Velsignelse over Eder. *Mal.3.10. Ynde er udgydt (Chr.VI: udest) paa dine* 40 *Læber.Ps.45.3. jf. (spøg.): Bakchos ligger blødt udgydt paa sin Pantherhud, hensunken i et saligt Drømmesmil.Schand.TF.I.218. || refl. *Hil dig, o Fred, som taus udgyder dig.FGuldb.I.268. jf. bet. 2.2: Glæden udgød sig over hans Aasyn.VSO. 2.2) lade strømme ud fra sit indre. *At min Siæl din Kys maa nyde, | Naar Jeg skal min Aand udgyde. Kingo.SS.IV.474. || især: lade en følelse, stemning olgn. faa luft, udslag; give ud-* 50 *tryk for noget i ord, tale; lade ord, tale vælde frem; ogs.: udsige; fremsætte; tale; synge; ofte i forb. som udgyde sin galde (se I. Galde 1.2), harm (Ørst.Br.I.46), sit hjerte, sin sorg, vrede, sin vredes skaaler (se Skaal 3.2). Mine Læber skulle udgyde Lovsang (1931: syngte din Pris).Ps.119.171. (han) tog (ikke) i Betænkning at udgyde haanlige og haarde Ord imod Kongen.Schousbølle. Saxo.424. i disse Træk (o: et brev) har den* 60 *bortdragne Sjæl udgydet sit elskelige Hjerte. Gylb.XI.74. Individet (inddysses) i en vis behagelig Mathed, i hvilken det finder en Vellyst i at udgyde sin Sorg.Kierk.I.152.*

al den Vrede, De i Lidenskab deri (o: i brevet) havde udgydet. *Cit.1834.(HCAnd.BCÆ. I.109).* en Mængde Livsvisdom vilde hun udgyde over ham. *LindskovHans.G.61. || refl. (jf. gyde sig ud u. II. gyde 4); dels (nu især spøg.) om person: Du kan let forestille Dig min Uformuenhed i en saadan Forfatning (o: en glædesrus) at udgyde mig for Dig og at skrive Noget, som der var nogen Mening i. Cit.1806.(Oehl.Br.I.264). *Det hele Huus var i Tumult og Røre (o: i anledning af en fødselsdag), | Høit i Lykonskninger man sig udgød. *PalM.IV.100. K. blev ved med at gaa og skumle . . og at udgyde sig til alle, der gad høre paa ham.GSchütte.OK.128. dels m. tings-subj.: *i Strøm af hede Taarer | Udgyder Hiertets bittere Kummer sig.Zellitz. Poes.7. For første Gang udgjød mit sammenkrympede Hjerte sig i Henrykkelse.Gylb. KV.5.**

Ud-gydelse, en. [-i-gy²dølsø] fl. -r. (glda. vtgiwdhels) vbs. til udgyde (og gyde (II) ud). 1) (især højtid.) til udgyde 1. 1.) til udgyde 1.1. *Op Muse! . . | Og syng om . . Blæks Udgydelse (o: i en litterær polemik)! *Storm.(Rahb.Min.1797.III.211).* Vandets Udgydelse.MO. det er . . nødvendigt, at Udgydelsen af Olien (o: for at dæmpe søgning) vedblivende holdes i Gang. *Bardenft. Søm.II.22. || konkr., om hvad der udgydes, fx. om udtømmelser af legemet. Hos de fleeste paakomme disse Udgydelser (o: pollutioner) i Søvne, steds naar de ligge paa Ryggen.Gymæol.III.132. Fra en Bordskuffe dækket af en gammel Avis og oversaaet med Insektudgydelser, Orme og Spindelvæv, tager hver sin Ske.Pol.¹⁷1934.17.sp.3. 1.2) til udgyde 1.2; m. overgang til ssg. (se Blodsudgydelse): uden Blods Udgydelse skeer ikke Forladelse. *Hebr.9.22. Marius og Sylla* 40 *fangte an een stoer Trætte, som kostede meget Blods Udgydelse.Holb.Intr.I.86. 1.3) til udgyde 1.3. mine Veninder og Lege-Søstre (kan ikke) ansee mig uden Taares Strømmevii Udgydelse.sa.Ul.I.8. 2) til udgyde 2. 2.1) (højtid.) til udgyde 2.1. Den Hellig-Aands Udgydelse over Apostlene.VSO. 2.2) til udgyde 2.2. min Vrede stilles ikke ved mange unyttige Ords Udgydelse.Lodde.(Skuesp.IV 280). den ligefremme Udgydelse af Følelse er slet ikke Beviis for at man har den. *Kierk.VII.219. || især (nu i reglen spøg. ell. nedsæt.) om skriftligt ell. mundtligt udtryk for hvad der bevæger en (jf. Hjertendydelse) ell. i al alm. om (følelsespræget, omstændelig) udtalelse, tale. Timerne henfløde som Minuter* 50 *under disse indbyrdes Udgydelser (o: beretninger om to venners modgang og sygdomme). Baggés.L.I.337. (Kamma Rahbek) gav sig hen i sine brevlige Udgydelser. Johs.Steenstr. HD.199. Han sank sammen under et apoplektisk Slag paa en vestjydsk Talerstol, da han for 100. Gang var oppe i nogle hvasse Udgydelser mod mig.Aakj.EE.53. -gæld,***

en. (*ænyd. d. s., oldn. útgjald; jf. gllda. ut-gielde, udbetale; jur.*) et bos økonomiske forpligtelser (gæld, passiver). *DL. 5—4—20 (se u. II. Gæld 2.1).* *Stampe. I. 302. LovNr. 155* ^{*/1874} §60. **-gærde**, et ell. (sj.) en (*Cit. 1704. (Aarsber Geheim. VI. Till. 34).*) (*æda. ut-gærthæ, jf. oldn. útgerði, indgærdet, afsidesliggende jordstykke, samt oldn. útgarðr, gærde mod udmark; jf. I. -dige, -hegn; hist.*) gærde langs yderkanten af jordlod, mark, mod udmar-
ken. *Cit. 1775. (Bornh. Samlinger. XVI. (1925). 216).* *smst. XV. (1924). 32.* **-gære**, v. [-gær̥r̥] vbs. **-ing** (HN Claus. Præstefr. 39. VSO.). (*fagl.*) gære færdig, tilstrækkelig længe ell. ophøre med at gære (jf. afgære). Øllet (bør) fades, eller fyldes paa Tønder, hvor det maae ligge med aabent Spunds i 24 Timer . . for at udgære. *Obufs. NyOec. I. 159.* de udvalgte og dejligt udgærede „Grundvine“, der benyttes (til fremstilling af sherry). *Juleroser. 1935. 33.*

udgøre, v. [ud̥gø̥r̥] præf. **-gjorde** (sj. skrevet -gjorte. *Suhm. VI. 416*); part. **-gjort**. (*gllda. wd-, wtgøræ; jf. gøre ud u. gøre 13.18*)

1) (nu dial., se Feilb. u. udgjort 2) naa frem til en opgørelse, afgørelse, afslutning, et resultat i en (omtvistet, usikker, indviklet) sag; opgøre; afgøre; klare; finde ud af. S. Bernhardus, som da var tilstæde, (blev) udset til at foreskrive dem en vis Regul, og udgjøre (∴ bestemme, fastlægge) deres
Dragt og Klæder. *LTid. 1727. 602.* (skifteforvalterne skal) ved deres Decision udgjøre, om Fordringen skal betales eller ei. *Stampe. I. 7.* „Nægter De mig, at omfavne Dem, og at tilkiendegive Dem min Glæde?“ — „Ja. Vi have først noget at udgjøre med hinanden.“ *Lodde. (Skuesp. XI. 172).* Ved endelig Afregning blev det saaledes udgjort, at den anden, som fordrede ham, blev ham Penge skyldig. *VSO. II. 387.* || part. udgjort, i
forb. som en udgjort sag, en afgjort sag, det er en gandske udgjort Sag, at saadant (∴ tiltrækning mellem de to køn) ikke skeer per attractionem men per impulsionem. *Holb. Tyb. III. 4. sa. Ep. IV. 211.*

2) (nu kun dial., jf.: „obs. men endnu hos den Udannede.“ *Levin.*) arrangere, ordne ell. (jf. bet. 3) udvirke, sætte igennem. det fik Bispens udgjort i Rigens Raad, at (*Hans Tausen*) skulde Sjælland forvises.
Grundtv. Udv. II. 650. Om Eftermiddagen fik hun det udgjort, at man tog over til hendes Fader, to Mile borte. *Sibb. II. 157.* en ældre Karl (skulde) betale en saadan Ægteskabs-mægler en Tønde Rug, for at han skulde udgøre, at han fik en Enke, der havde en Jordlod. *Halleby. 47.* || udrette; udføre. der (∴ i bogen, *Holbergs Jac. v. Tyboe*) stod da, at de vare over sex Hundrede imod ham. — Det var nok ovre i Holland, at det skete;
men det var da ellers en dansk Mand, som udgjorde det. *Schack. 22.*

3) (nu næppe br.) bevirke fremkomsten af noget; skabe; frembringe; danne; lave.

Jeg har tilladt vore gode Venner at forklæde sig og udgjøre et lidet Ball. *Skuesp. V. 407.* Spatten kommer deraf, at man lader en Hest trække og slæbe for stærkt . . Denne Feil kan siden forplantes og udgjøre et forder-
vet Hesteslags. *Oecon. H. (1784). III. 146.* den ulærde Bademand paa Friderichs Hospital, som udgjør sig en Indkomst af 800 Rdlr. om Aaret, tilegnede sig disse Iglers Sæt-
telse, som et Privilegium. *GHLund. KA. 145.*

4) repræsentere, ækvivalere, være lig, ensbetydende med noget andet. 4.1) (*dial.*) i forb. m. for: gøre det ud for; erstatte. Den paagældende Dag skulde Forkarlen møde meget tidligt i Smedien med rigelig Mad, Øl og Brændevin, der skulde udgøre for baade „Davre“ og „Halvgaaenmiddav“. *Aarb. Sorø. 1925. 22.* 4.2) (jf. gøre 5.3) som udtryk for, at noget for en bestemt betragtning, under en vis synsvinkel kan bestemmes som, regnes for at være noget (ofte om hvad der be-
tragtes samlet, i en sum, som en helhed); være; danne; m. h. t. sum olgn.: beløbe sig til. *Omsonst den kiere Mand, som havde Panden deelt (∴ kløvet hundens hoved), | Ham vilde forestille: | To halve Hoveder udgjør et heelt. *Wess. 81.* (*Bolingbrookes værker*) udgjorde fem store Quartanter. *Suhm. V. 23.* (*apokalypsen*) udgjør det Ny Testa-
mentes Grundvold. *Brandes. J. 87.* Faktura-
beløbet udgjør Mark . . *Ludv. (han kunde) skelne Stenene, der udgjorde Gangens Loft og Sider. Da. Folkesagn. (1933). 49.* se ogs. u. Modsætning 2. ¶ ogs. i pass. i forb. m. af (tidligere usædvanlig, jf.: „Den passiviske Form bruges ikke.“ *MO.* „kan ikke siges.“ *Levin.*); Derimod udgjøres det hele juridi-
ske Facultet af to Professorer. *Molb. BfS. I. 244.* (et) Rum, hvis Møbement hoved-
sagelig udgjøres af en Sofa . . et Bord . . og et Par smaa Skabe. *MMLund. En fremmed Fugl. (1899). 55.* || (l. br.) bestaa af 2 „Par“ Kaniner, hvilket . . har vist sig at ud-
gjøre 4 Hunner. *Rüttel. TA. 33.* den uhyre Bylt Tørklæder og Skorter, som (*kagekonen*) udgjorde baade Sommer og Vinter. *Galsch. H. 146.*

5) † udrede; udbetale. den hecle Boes visse og beholden Formue, naar al Gielden er udgjort. *DL. I—25—24. smst. 5—14—37.*

6) (nu næppe br.) især i forb. m. i: faa en vis indtægt af noget ved udnyttelse ell. salg deraf; gøre i penge; udbringe (2.2). de nye Eier som med Skaansomhed agte at bruge Skoven, udgjøre ved at holde Træ-
skoe-Karle, en Bøg i 60 til 70 Rdr. *HMHoff. Min Virkekreds. (1810). 80.* en gammel og feed Bjørn kan stundom udgjøres i 40 til 50 Rbdlr. *Blich. (1920). XVII. 110.*

7) † (ud)pynte, forsiere (især ved sy-
ning, brodering olgn.); udsy. 4 karle i røde klæder, med hviidt udgjort. *JJuel. 446.* *Her gaar det løs paa Hug og Stik, | Her er Skri-
benter-Faner | Udgjort med Vaaben udaf

Pik, | Af Prygl, og Partisaner. *Falst.185. NuHaven.Orth.180.*

8) † *udstøde, udelukke ell. tilintetgøre, bringe ud af verden.* Hand er udgiørt i (o: *udelukket fra*) det huß. *Moth.G358.* Betienterne . . kand gaa ind i Kammeret, og med vaade Visker . . fuldkommen udgiøre de tilbage bleve Gnister. *LTid.1725.75. jf. bet. 9:* det er ûdgiørt (o: *ude, forbi*) med ham. *Moth.G358.* || *spec.: slette i en fortegnelse.* det er udgiørt i bogen. *smst. Holb. Brv.111.*

9) (kun i part. udgjort; nu kun dial.) *udtømme for kræfter, midler. 9.1) i forb. have ell. (jf. bet. 9.2) være udgjort, fx. om hane: have ophørt med at lægge æg. MDL. 625. FrGrundtv.LK.102. Feilb. om person: være udtømt, lens for midler olgn. smst. UjF. 9.2) part. udgjort brugt i mere selvstændig anv. (som adj.): udtømt for ressourcer, kraft; udmærket (legemligt ell. aandeligt); udmattet; udaset. Naar Manden er udgjort, gjør Konen Nar ad ham. (Siges blandt gemeen Mand.). VSO.II.388. de mærkede, at det hoftede med den Jernregn, og at Fienden var udgjort. Grundtv.Saxo.I.85. disse usigeligt udgjorte Mandfolk (i Venezia), hvis Konversation er værre og dummere end Skogernes. Drachm. (Rubow. Holger Drachmanns Ungdom. (1940).93). Han laver saadan et Halloj, at Forsamlingen glemmer alt andet for denne springende, svedende og aldrig udgjorte Gummimand. Holger Rasmussen. „Lille Vorherre“. (1907).62. Feilb. u. udgjort 1. jf.: „København er aldeles udgjort.“ — „Udgjort?“ — „Ja. Litterært udgjort. Der er bogstavelig ingen Emner mere i København.“ KG Brøndst.Fu.67.*

ud-hage, v. [-ha'qə] (jf. *ty. aushaken*; mods. indhage 1; *faql. gøre fri af en forbindelse med hage(r)*; *hage* (IV.1) *lös.* Ved Aftømningen udhages først Kindkjæden. *PW Balle.K.20. -hak*, et. (sj.) *udskæring, indsnit af form som et hak* (2). *EBertels.Kvinder ved Stranden. (1940).19. w -hakke*, v. vbs. **-ning** (*vAph. (1759). Ornithol.FT. XXXI. 42).* (*glæda. vth hackæ*) *udtage, fjerne noget ved at hakke det løs.* Duens Hierte, som Uglen udhækker tverts igiennem Ryggen. *vAph.Nath.VIII.272.* Den som haaner sin Fader . . hans Øje udhækker (1871: *udhugge*) Bækkens Ravne. *Ords.30.17 (1931).* || (sj.) *uddytte ved hakning.* Vigen (blev) udgravet eller rettere sagt udhakket en Del. *BornhHaandv.Er.91.*

udhale, v. [uð'ha'lə] **-ede**; part. **-et** ell. (♣) **-t** (*StBille. Gal. I. 66. Drachm. VT. 154. Scheller. MarO.). vbs. -(n)ing (se Udhaling). (ænyd. d. s. i bet. 5 (*Lyschander. Slectebog. (1622).279.*), *nt. uthalen, höll. uthalen (gllöhl. utehale)*), *jf. ty. ausholen; sml. Udhaler*)*

1) (jf. hale ud u. II. hale 1.3; *især ♣*, og i perf. part. brugt som adj.) *hale længere ud ell. hale frem (fra et skjul); ogs.: hale*

ud paa plads ell. (m. h. t. tov olgn.) hale stramt. Amberg. Kanonerne paa 2det Dæk staae stæde udhalede (med Mundingerne udenfor Portene). *Funch. MarO. I. 95.* Nu faldt Underseilene, Læseilene bugnede fra de udhalede Spire, og rask gled Galathea frem. *StBille. Gal. I. 66.* udhale et Reb. *VSO. || m. h. t. fartøj (jf. bet. 4.1).* I Dag bliver Skibet udhalet af Bommen. *MO.*

2) (jf. hale ud u. II. hale 1.3; *vel udviklet af bet. 1, snarest ud fra det forhold, at et skib, der er halet ud af havnen, ogs. er udrustet, klar til rejsen (sml.: I det aabne Vand laa begge Skibe udhalede og rede til at gaa under Seil. Etlar. SB.358); om en anden mulighed se hale sp.721^{19E}*) *udstyre; udruste; ekvipere (især i perf. part. brugt som adj.). 2.1) ♣ m. h. t. fartøj: udstyre med staaende og løbende redskaber m. m.* Udhale et Skib godt. *Scheller. MarO. || især i part. udhalet.* Skibet er kun faa Aar gammelt . . er complet og godt udhalet. *Bornholms Avis. 29/4.1844. 4.sp.2.* et daarligh udhalt Skib. *Scheller. MarO. veludhalede, velbemandede og velseilende Fartøier. Bornholms Avis. 22/4.1844. 4.sp.1. Myl Erich. S.115. 2.2) (dagl., ofte spøg.) m. h. t. person (egl.: sømand): udstyre m. h. t. paa-kledning; næsten kun i part. udhalet: paa-klædt, udstyret, ekviperet (især paa en paa-faldende, prangende, flot maade).* Hele Mandskabet var „udhalt“, som det hed, paa det Allerleganteste. *VKorfitsen. TO.II.28.* det gamle Ægtepar . . som udhalede i komiske gammeldags Dragter vandrer sammen hjem efter Gudstjenesten. *KMads. Skagens Malere. (1929).45.* Rentieren . . passede sit vel udhalede Legeme med den største Omhu. *Markman. S.208. *disse Damer . . | så veludhalet mondæne. Rørd. K.48. 2.3) (l. br.) m. h. t. udstyr af anden art: især i part. udhalet.* Paa intet Tidspunkt i dette Aarhundrede, siger (*krigsministeren*), har vi været saaledes krigsmæssigt udhalede som i dette hellige Øjeblik. *Hørup. III.123.* Det indre Rum . . gjorde aabenbart Fordring paa at være udhalet som Værelse. *Markman. Fort.221.*

3) (jf. hale ud u. II. hale 5; *nu sj.*) *trække (en sag) i langdrag; trække (tiden) ud; udsætte; forhale.* Informationen skal skee alle Søgnedage, uden at der maae ferieres paa nogen Tid af Aaret . . paa det Skolarernes Tid ikke skal udhales. *Reskr. (MR.) 19/12. 1750. §4.* man (var) enig om at udhale Afgjørelsens Stund. *PalM. IL. II. 704.*

4) *intr. 4.1) (jf. hale ud u. II. hale 2.1) † ♣ intr., om skib: bevæge sig ud fra et sted ved varpning.* *Toe Skibe, blir den (o: *avisen „Den Danske Mercurius“*) vaer, fra Graven at udhale, | — Fra Compagniets Grav. *ChrFlensb. DM. II. 180. 4.2) (jf. ty. ausholen samt hale sp.721^{19E}; l. br.) foretage store bevægelser med arme ell. ben; lange ud; strække ud. de langt udhalende Be-*

vægelse ere ganske særlig mykeniske Træk. *JLange.BM.I.186. 4.3* (vel dannet til Udhaler 3, jf. dog holl. uithaler, sætte sig i store udgifter, være overdaadig; sj.) føre et meget frit, udsvævende liv. Han havde tilbragt en Deel af sit udhalende Ungdomsliv i Selskab med Varianter af sig selv. *Thiele.LA. 263.*

5) (maaske egl.: som har udtømt sine kræfter ved at hale; nu næppe br.) part. udhalet brugt som adj. m. bet.: meget udmattet, anstrengt. Naar han (o: en lille dreng) kommer derfra (o: fra gymnastik), seer han bleg og udhalet ud som han var hængt og gaer saa strax i sin seng. *Cit. 1804. (Personalthist.1940.181).*

Udhaler, en. [ˈudˌhaːlər] flt. -e. 1) (holl. uithaler, ty. ausholer, eng. outhauler; til udhale) ⚔. tov, hvormed noget (fx. et sejl) hales ud paa plads. *Rostgaard.Lex.U35b. vAph. 20 (1759).* Klyverhøilen har paa flere mindre Fartøjer et enkelt Toug, som tjener den til Udhaler. *Funch.MarO.II.143.* Naar Klyveren skal ned, kastes Udhaleren los, Ringen rovsor ind til Stævnen, og Sejlet hales ned paa Fordækket. *KuskJens.Søm.122.* || hertil: **Udhaler-bøjle, -jolle** (jf. I. Jolle 2), **-ring, -skinne, -strop, -talje, -tov** oft. 2) (holl. uithaler, person, der er rask til sit arbejde; jf. udhale 4.2 og hale ud u. II. hale 2.3; sml. 30 ogs. skaansk halare, stærk mand (*Rietz.236*); nu kun dial., jf.: „i daglig Tale.“ *VSO.II.504.* „Talespr.“ *Levin.*) person ell. dyr, der qaar ell. løber hurtigt; person, der er dygtig til sport, idræt, leg, spil oln., ell. som kan udføre haardt arbejde; ogs. om hurtigtsejlende skib. *VSO.II. 504.* de unge Karles og Drenges Leeg og Underholdning gik for sig udenfor Gaarden: med Keglespil, Klinkspil, Springen over Snor o. s. v.; thi her i Huset vare de mange og skrappe Udhalere til alt Sligt. *RasmSør. ML.28.* „jeg havde . . . ikke ventet, at Aurora var saadan en „Udhaler“ (eng. orig.: clipper).“ „Smith siger, hun er en af de hurtigste Baade paa hele Floden.“ *ConanDoyle. DeFiresTegn.(overs.1894).144. JohnsOlsen.Fra Sydsjælland.(1913).52. Feilb. 3* (vist udviklet af bet. 2, jf. *VSO.II.504*; sml. udhale 4.3; især dagl.) egl.: person, der er brutal i sin optræden, en slagsbroder, ell. fører et vildt liv, er en svirebroder; vistnok ogs.: slubbet, be- 50 drager (*Tode.IX.62*); nu kun: person, der fører et erotisk løssluppet liv, en libertiner oln. Jeg skal for leie tvende af Byens bedste Udhalere til at slaae Arm og Been i tu paa ham, naar han vil nærme sig til Huset i Aften. *Wiwet.D.105.* han er raget ind i det med nogle af sine Kammerater, Udhalere, der har faaet deres Hyre, og ikke kan gaae til Køis saa længe de har Knapper. *Oversk. Com.III.244. Kærk.I.91.* han var en Eventyrer og Udhaler, som en ærbar Pige slet intet kunde have med at gjøre. *Rowel.Br. 299.* Den gamle Udhaler (*orig.II.156*: Denne

lystne Kavalier) forsømte sjældnen nogen Lejlighed, hvor han kunde komme til at beskue sine Niecer i stort Toilette. *Pont.LP. 2 I.241. TomKrist.LA.12. 4* (dagl.) til udhale 2.2: flot klædt, lappet person. *OråbS. 5* (jf. udhale 3; nu næppe br.) person, der trækker en sag i langdrag. At være god Sagfører var efter den offentlige Meening eensbetydende med at være en Udhaler og Rænkemager. *MCBruun.JSR.166. Udhaling*, en. (nu dial. **Udhalning**. *VSO. MO. BornhOS.*) vbs. til udhale (ell. hale ud). 1) (l. br.) til udhale 1. Udklemning, Udhaling, Punktering af (oksebremse)Larverne. *MdsskrDyrl.LVII.11. m. h. t. skib: Røding.* Under Udhalningen sprang det ene Toug. *VSO. 2* til udhale 2. 2.1) ⚔. til udhale 2.1; ogs. konkr.: udstyr; udrustning. Udhaling. Vulgaart Udtryk for et Skibs Eqvipering. *Harboe.MarO. Sal. XXIV.161. 2.2* (dagl., ofte spøg.) til udhale 2.2; især konkr.: dragt; paaklædning, (han) snoede sig kavallerflot i sin sportsmæssige Udhaling. *EChristians.O. II.139.* Kammerherre K. . . i højtidelig Aften-Udhaling. *Pol. 19/11.1904.1.sp.8. 2.3* (l. br.) til udhale 2.3: udstyr. Hvorfor . . . stadig ved (socialdemokratiske) Partimøder denne Udhaling (o: brug af røde flag) som renlivede røde Internationalister? *Berlin.(Dag Nyh. 3/1935.15.sp.6). 3* (nu sj.) til udhale 3. en farlig Udhaling af Tidens store Spørgsmaal. *Cit.1846. (PLaurids.S.VIII.124).* med Hensyn til Konfliktens Ophor var den længste Udhaling ham det bedste. *EHenrichs. MF.I.168.*

ud-hamre, v. [-ˈhamˌrø] vbs. -ing (*JPPrahl.AC.59. SkotøjsO.48*). (ænyd. d. s.; jf. hamre ud u. hamre 1) 1) fjerne ujevnheder, buler oln. i en genstand ved hamring. *Leerne . . . slibes ikke, men udhamres og stryges med en Spaan.* *Rawert&Garlieb. Bornholm.(1819).239.* Herrecykle . . . Mærke efter et gl. Nr. der er udhamret. *PolitikE. Kosterbl. 9/1922.1.sp.2. 2* gøre (tyndere og) fladere, bredere ved hamring. udhamredt tin. *Moth.H46.* De skal udhamre (1871: slaae) dem (o: røgelsepander) til Plader til Overtræk paa Alteret. *4Mos.16.38(1931).* *Sterm. Textil.(1937).76. 3* udlose af noget ved hamring ell. (især) fremstille af metal ved hamring ell. danne hamrede forsiringer paa (en metalgenstand). *En Krone, som ey er udhamret af Metal. *Helt.Poct.90.* *Paa haarde Ambolt snart | Af Jernet jeg skal rode Guld udhamre. *Grundtv. Optr. I. 56.* *Hvor vittige Dværge | Udhamre af Bjerge | De Gothiske Sværd. *sa.Krøn.97.* Solvblomstervase . . . udhamret med glatte Udhamninger paa langs. *PolitikE. Kosterbl. 29/1923.1.sp.1. 4* (sj.) spille en melodi højt (og ukunstnerisk) paa klaver oln. hendes Rosenfinger begyndte at udhamre en Bondedans. *Blich.(1920). XX. 21. 5* ⚔ billedl. anv. af bet. 3-4: udarbejde, udforme kunstnerisk, litterært (paa en aku-

rat, detailleret maade) ell. udtale med vægt, eftertryk, paa en inderpende maade. Er det dog ikke trist at se denne fuldentde Dialektiker nøjes med at udhamre den Trivialitet, at den bestaaende Kristendom ikke er den oprindelige. *Vodskov.SS.27.* Hans (o: en malers) mest fremragende Evne var den at se rigtigt, men i Kraft heraf opnaaede han ogsaa . . en udhamret Personfremstilling. *LTuzen. En Malers Arbejde. (1928). 191.* (politikere) Stemme er kraftig, Sætningerne udhamrede, han har sikkert ofte fra Tribunen gentaget de samme Argumenter. *Pol. 29/1, 1934. 13. sp. 4.* Sætningerne udhamres som Vers, Perioderne som Sonetter. *Rubow.P.106.*

-handle, v. [-han'la] vbs. -ing. (jf. ty. aushandeln) † sælge varer paa Grønland til indbyggerne gennem „Grønlandske Handel“s forretninger. Alt, hvad der af hver af Kompagniets Folk blev ind- og udhandlet, skulde komme Interessentskabet tilgode. *Bobé.HE. 160.* || som vbs. Ved (udstederne) er ansat „Udliggere“, „Underbetjente“, som besørger den daglige Ind- og Udhandling paa Stedet. *Sal.*X.303.* jf. Udhandlingsvarer. *Statsregnskab for 1918/19. 380.*

-harke, v. vbs. -ning (s. d.). (ænyd. d. s.; nu næppe br.) opharke; udspy. *Rostgaard.Lex.U35b.* *Surtur opstiger | Udharkende Ild af den brændende Barm. *Pram.Stærk.155.* VSO.

-harkning, en. (nu næppe br.) vbs. til -harke; ogs. konkr., om det opharkede. Især maa de vogte sig for at berøre hans Spyt og Udharkning med de blotte Hænder. *DietLex.II.282.* VSO.

-hav, et. (oldn. úthaf; l. br.) stort, aabent hav (mods. Indhav); især: verdenshav; ocean. *JVJens.NG. 215.* jf.: en Udhavs Ø ved Grønlands øde Kyster. *EBlukme.Fra et Ophold i Grønland. (1865). 29.*

-havn, en. (ænyd. udehaffn, sv. uthamn, no. uthavn; især ☉ ell. jagl.) mindre havn direkte ved havet (mods. havn inde i fjord, vig osv.) ell. fjernt fra (større) købstad, toldsted oln.; ogs.: havn for en inde i landet liggende by ell. udførsels-, udskibningshavn for et omraade, ei heller (maa) nogen Udenbyesmand købe nogen Vare af Skiberumme paa Fjorde eller Udhavne. *MR.1702.103.* *Holb.Berg.214.* Udhavnen ved Karrebæksmunde. *VilhAnd.(DanmHVC.192).*

Alexandria (blev) Nildalens Udhavn. Vilh Rasm.ÆM.104. billedl.: Danmark . . var en Udhavn for tysk Kultur. VilhAnd.Litt. IV.818. || †, *nødhavn; tilflugtshavn. Fisker. SøO. Scheller.MarO.*

-hede, en. (nu næppe br.) afsides, fjernt liggende hede. *Cit.1717.* (Hübertz.Aarb.III.85).

-hegle, v. (ænyd. udhægle; nu næppe br.) 1) bearbejde, fælde ved hegling. den Fiinhed hvortil Hørrer er udhæglet. *Pl. 10/1, 1793.* 2) (jf. hegle ud u. II. hegle 2.2) dadle, kritisere grundigt, ubarmhertigt (offentligt, for et publikum, i samtale med andre mennesker). her (findes folk) i Byen, der saa snart et Menniske

er falden udi en Skrøbelighed, gjør sig en Fornøjelse at udhegle det samme. *Holb.LSk. III.5.* saadanne Medici . . blive jammerlig udheglede og som rette Menniske-Mordere beskrevne. *LTid.1734.47.* *Leth.(1800).*

-hegn, et. (jf. -gårde; l. br.) hegn langs yderkanten af et omraade (en gaards marker oln.; især mods. hegn ml. to marker). *Forordn. 29/10.1794. §13.* *Blich.(1920).XXII.89. billedl.: Fyen er en stor Have, hvis Udhegn er Bølger. smst.XXVII.36.*

-hekse, v. †, udløse ell. skille en kæde ad ved at aabne en heks (II). *VHansen.Sømandskab.I.(1875).128.* *Bardenfl. Søm.I.150.*

-hele, v. [-he'la] vbs. -ing. (med.) især om saar, beskadigelse, sygt sted: heles; læges. Smaa, overfladiske Abscesser kan man ofte uden Fare overlade til deres Skæbne; de bryder da som Regel gennem Huden og udheler. *Sal.*I.111.* Hvis der ikke kommer Udheling efter 10-12 Udskylninger, foretages der som Regel en . . Operation. *Ugeskr.f.Læger.1940.91.sp.2.*

-herred, et. (ænyd. d. s., jf. ænyd. wdherriztjord, jord, liggende i et andet herred, oldn. útheraðsmaðr, mand fra et andet herred; foræld.) især i fl., om de herreder i Koldingegnen, som i Fr. IT's tid laa uden for det kgl. jagtdistrikt (indherrerderne). *JySaml.VI.2.* *Trap.*VII.517.*

-hive, v. [-hi'va] vbs. -ning. (især †) hale ud; ogs.: kaste, kyle ud. *Larsen. Tretow-Loof.Paa Jagti Rumænien.(1904).83.* Ved den Pæl eller Bøje, hvori man har gjort Udhivningsvarpet fast, maa man have et Fartøj liggende for at kaste Varpet los. *Bardenfl.Søm.I. 247.*

-hjælp, en. (jf. -hjælpe samt ty. aushilfe (-hülfe); sj.) hjælp ud af en vanskelighed; udvej; nødhjælp; redning; ogs.: (midlertidig) assistance. den piemontesiske Konge vilde da maaske være kaldet ganske anderledes som Udhjælp . . end det nu var skeet. *Sibb. Aa.I.552.* Denne Tanke . . var den eneste Udhjælp. *RSchmidt.DH.68.* Paa Grund af Sygdom søger Biblioteket en midlertidig Udhjælp. *FlensbA. 11/12.1942.5.sp.2.*

-hjælpe, v. [-jæl'ba] vbs. jf. -hjælp. (ænyd. d. s., ty. aushelfen; nu næppe br.) hjælpe (at komme) ud af noget. *LTid.1732.360.* er der Bund i Slæben (o: et redskab, hvorved dammen tømmes for dynd), da er Gavlen indrettet til at trække op, og da maae Dyn-den udhjælpes med en Skuffe. *JPPrahl.AC. 93.* || refl.: klare sig; hjælpe sig. Hvo som ikke allerede er en indsigtfuld og øvet Læge, han vil ingenlunde kunne udhjelpe sig formedelst Browns dunkle og vasklende Angivelser. *PhysBibl.VII.308.*

-hjørne, et. (nu kun dial.) afsides, fjernt liggende hjørne, kant; udkant; afkrog. *Cit.1765.(Vider.II.249).* VSO. Det var i et Udhjørne af Landet, at Th. M. henlevede sin Manddomstid. *Aarb.Vends.1937. 30.* *Feilb.-hold, et. 1)* (landbr.) det at en hest, et kreatur grasser, faar sit foder ude hos en anden mand end ejeren. jf. Udholds-penge, afgift, en mand betaler en anden for

at have kvæg, heste græssende paa hans jord. *Sorø Amtstid.*¹⁴ 1947.7.sp.1. 2) (sj.) vbs. til udholde 3. Jeg forblev da, i Mangel af bedre Emploi, i min havende Post, opmuntret til Udhold af min oftnævnte Velynder Moe. *TMørch. Mit Levnet. I. (1831). 76.* 3) (jf. udholde 4.2; nu næppe br.); „i daglig Tale.“ *MO.) det at komme godt ud af det, leve i god forstaaelse med en anden; udkomme.* Der er intet Udhold med ham. *MO.* 4) ♂ vbs. til udholde 5: forlængelse af en tones ell. pauses varighed. *Amberg.* Paa den Node maa der gøres et Udhold. *VSO. Meyer.*369.* || hertil **Udholds-tegn, tegn, der anbringes over en node ell. pause for at angive, at denne skal holdes en vis (ikke nærmere bestemt) tid ud over dens egl. værdi og varighed; jermat. MusikL. (1801). 119. MusikL.I.223.**

udholde, v. [‘uð,hol’æ] præet. -holdt ell. (nu næppe br.) -holdte (*VSO.II.627*); part. 20 -holdt. vbs. (sj.) -else (*Bagges.DV.IX.81*), jf. Udhold. (ænyd. d. s.; jf. holde ud u. II. holde 46 og udholdende)

1) (jf. udeholde) † holde ude, udenfor. Man afskrækkes ogsaa fra at spilde Jord til et dobbelt Dige, efterdi det dog uden Gilder ikke kan udholde Faarene. *Aagaard. Thye. (1802). 131.* jf.: Man stod . . i den Tanke, at Fæstningen Cronborg kunde udholde en Orlogs-Flaade fra at gaae igjennem Øresund. 30 *CVHertel.C.95.*

2) (nu næppe br.) intr., m. tings-subj.: bestaa, holde sig i god, brugbar ell. usvækket stand; holde (II.25). Sielens umiddelbare Organer i Legemet kan ikke udholde indtil Alderdommen. *JohsBoye.I.75.* for bemeldte Handsker (*fastsættes terminen*) saaledes: . . at Kraverne udholde i 4 Aar, men efter de første 2 Aars Forløb, erholde nye Hænder. *MR.1819.69.* den ovenmeldte Overkiole har udholdt 2/3 Deel af den for dette 40 Munderingsstykke reglementerede Termin. *smst.1834.28.*

3) (nu næsten kun i part. udholdende (se udholdende 1)) intr., om levende væsen: forblive paa et sted, i en stilling ell. (have kraft til at) fortsætte med et arbejde, en virksomhed trods de dermed forbundne anstrengelser, genvordigheder olgn.; holde stand; holde ud. (flyvefisk) flyve undertiden 150. Trin over Vandet, mens kunde i Lengden ikke udholde. *Pflug.DP.494.* Læreren . . er nu temmelig aflægs . . Hielpælver menes ikke at kunne udholde her formedelst Konens Arrigskab. *Mynst. Vis.I.21.* Kjerlighed giver Kraft baade til at virke og til at udholde. *Sibb.Om Elskov.(1819).45.*

4) m. h. t. noget ubehageligt, anstrengende olgn. 4.1) (nu især m. overgang til bet. 4.2) være underkastet, gennemgaa, lide, 50 være udsat for noget ubehageligt. (æen) var af Naturen stærk befæstet, og derhos havde en stor Overflodighed paa de Ting, som udkræves til at udholde en Belejring. *Schous-*

bølle. *Saxo.475.* Han udholdt Pinebænken uden at angive sine Medforbundne. *CFWegener.A.II.226.* udholde Fængsel paa Vand og Brod. *MR.1825.151.* *Meget i Livet jeg led og meget jeg alt haver udholdt | . . i Krig. *PMøll.ES.I.318.* Vi maatte udholde megen Nød, Kulde, Mangel paa denne Reise. *MO. 4.2)* (ofte i forb. m. kunde) have tilstrækkelig styrke, modstandskraft til ikke at skades, odelægges, bryde sammen under anstrengelser, belastning, indvirkning af fysisk ell. aandelig art; taale; udstaa; m. afsvækket bet.: finde sig i, forsones sig med (noget ubehageligt) || om levende væsen. *Holb. Ep.IV.284.* De kunde ei udholde Søen længere: de maatte søge til Land. *Mall. SgH. 252.* Edle Heste . . udholde svært Arbeide. *Viborg. HY.II.* Skuespil, som Ingen kunde udholde enten at see, eller læse. *Molb. NTidsskr.I.171.* jeg kan ikke udholde den Tanke, at (osv.) *D&H.* se ogs. u. I. Pust 2, I. Skud 2.2, Strabads 1. paa dette elendige Loftkammer kan jeg ikke længer udholde det (alm.: holde det ud). *Ing.EF.II.138.* *HKaaarsb.F.72.* m. h. t. (en anden persons) blik ell. synet af noget: *Skal ei Abel see | Sin Broders Liig? Troer Du maaskee, at jeg | Udholder ei (*Oehl.VII.341*: ei | Udholde kan) hans Aasyn? *Oehl.(1831).V.203.* Drenngen udholdt det (o: *jaderens ujravendte blik*) en Tid, saa gav han pludselig helt Slip paa Skeeen, det trak i Ansigtet paa ham. *Branner.OL.182.* || (nu sj.) om modstandsdygtighed hos ting. De Javaner . . bruger dem (o: nogle rør) til Anker-Tov, hvilke de tungeste Anckere kunde udholde. *Pflug.DP.484.* Skibene var saa lidt i Stand til at udholde Bølgerne i aaben Sø. *Molb.DH.II.320.* || (nu næppe br.) i forb. udholde en prøve (*Ørst. I.6. Rask.Br.I.384. MO.*), en sammenligning (*Rawert&Garlieb. Bornholm.(1819). 38. Hjort. Krit.Lit.II.57*).

5) (især ♂) m. h. t. lyd, tone: lade lyde, klinge (forholdsvis) længe; spec. m. h. t. tone ell. pause: holde forholdsvis længe (ud over det sædvanlige); maaske ogs. (jf. udholdende 2) intr., om lyd, tone: lyde længe. Udholdte, giennem alle Tonearter henrullede, Vocaler, og Stavelsen li udgiore det meste af disse Hyrdesange. *Bagges.DV.X.22.* den melancholske, tidt gentagne, længe udholdte Lyd af Ordet *Coração. Blich.(1920). XI.190.* Af den akkompagnerende Cembalist forlanger Quantz, at han i en Adagio aldrig maa . . spille melodiest. Kun naar Solisten havde lange udholdte Toner eller Pauser kunde det tillades. *Aarbofj. Musik.1923.102.*

udholdelig, adj. [‘uð’hol’æli] (til udholde 4.2; oftest i ssg. uudholdelig (s. d.)) som man kan udholde (4.2). *Tantalsk Smerte | Mig vilde være der udholdelig. *Bagges.III. 233.* der kunde jo blive ganske udholdeligt, naar der blev bygget om. *Bang.L.221.* Erfaringen viser, at (*verden er*) meningsløs og

kaotisk og kun gøres udholdelig ved den (*mening*), som Mennesket selv lægger ind i den. *Roos. Nietzsche. (1937). 75. udholdende, part. adj.* [uð'hø'l'ə'nə] **1)** (til udholde **3**) som et stadig, bestandig (og taalmodig) i sit arbejde, sin stilling, sit forhold til andre; som har styrke, energi til at kæmpe mod vanskeligheder, trængsler ell. til at udføre et arbejde, vedblive med en virksomhed gennem længere tid, uden at trættes ell. blive ked af det; ogs.: som vidner om saadan styrke, energi. Min første Politik var . . at trække Sagen i Langdrag, i det Haab at hun imidlertid skulde døe af Alderdom; men det lader til, at hendes Politik er at leve, og at den er ligesaa udholdende som min. *Heib. Poet. VII. 23.* Klogskab byder nemlig, ikke at arbeide altfor ivrigt og altfor udholdende: saa troer dumme Mennesker, at det er Jadskværk. *Kierk. VII. 242.* værer . . udholdende (1819: taalmodige) i Trængselen. *Rom. 12. 12 (1907).* **2)** (til udholde **5**; l. br.) om tone: som lyder ell. holdes længe. alle Instrumenter med udholdende Toner, f. Ex. Orgelet og Blæse-Instrumenterne. *Heib. Pros. IX. 523.* der lød en Tone, saa udholdende, som den klinger fra Dampf-Locomotivet. *HCand. (1919). III. 30. Udholdenhed, en. ogs. udtalt:* [uð'hø'l'(ə)n'he'ð] det at være udholdende (**1**). han har kunnet glemme sin første Kone. Der er ikke Udholdenhed hos Mandfolk! *HCand. (1919). IV. 50.* Hun kniplede og syede den ganske Dag med en usædvanlig Udholdenhed. *JP Jac. I. 71.* det (o: sødekornet) i den gode Jord, det er dem, som, naar de have hørt Ordet, beholde det i et smukt og godt Hjerte og bære Frugt i Udholdenhed (1819: Taalmodighed). *Luc. 8. 15 (1907).* || hertil **Udholdenheds-** i ssgr., bl. a. (spec. sport.) **Udholdenheds-konkurrence, -løb, -march, -præmie, -prøve** (jf. *ndf. l. 47*), **-rekord, -ridt, -svømning; endvidere** ⚔ **Udholdenheds-evne** (o: den vejlængde, et skib ved forsk. hastigheder kan tilbagelægge ved normalt kulforbrug), **-fart, -hastighed** (o: den største fart, et skib kan opnå og vedligeholde i et længere tidsrum), **-prøve** (o: prøve til undersøgelse af maskinmateriellets holdbarhed), jf. *AHM Rasmussen. Vejledning for Afholdelse af Dampprøver. (1892). 17.*

Ud-holm, en. (ænyd. d. s.; jf. I. -klippe, -ø; især ⚔) holm, der ligger langt fra land. *E Pont. Atlas. II. 430. Hauch. II. 377. Søkort Stedn. 73. -hore, v.* [-hø'rə] (ænyd. d. s. (Judas. 7 (1550)), jf. ty. aushuren; nu kun vulg.) intr. ell. refl.: faa sin kønsdrift helt tilfredsstillet ell. blive træt af at hore: *vAph. (1764).* nu kun i perf. part.: Sodoma og Gomorra, og de stæder omkring dem, der de havde udhoret (1819: vare henfaldne til Utugt). *Judas. 7 (Chr. VI). MO. D&H. -høste, v.* [-hø'stə] vbs. **-ning** (*Buchhave. Nelikerodens Kræfter. (1784). 139.*) (ænyd. d. s.; nu næppe br.) bringe (slynge) ud ell. op

ved heste; især: ophoste. *Du (o: den tandløse) aldrig efterdags udhooster nogen Tand. *LThura. Poet. 151. VSO. -hudle, v. se -hutte. -hug, et. vbs. til I. udhugge (og hugge (I) ud). 1) (l. br.) til I. udhugge **2**: fordybning (fodfæste), dannet ved hugning. sæt saa Fødderne paa disse Udhug her i Træet. *Scharling. N. 53. 2) (forst.) til I. udhugge **4. 2. 1)** det at udhugge skov, træer; næsten kun (konkr.) om de omhuggede træer, især de ved udtynning fremkomne skoveffekter; udhugst. mindre Skoveffekter, saasom af Fagotter, Udhug, Bark. *JHLars. H.A.I. 147. ForstO. 2.2)* en ved borthugning af træer dannet lysning i, aabning gennem skov. ude i Skoven, ved et Udhug ned til Søen. *Nans. JD. 243.* Højen, hvor Udhug gennem Træerne skar Synet Vej over Vang og Vænge mod det blaaende Bælt. *OGeismar. E. 139. jf. MO.***

I. udhugge, v. [uð'hogə] præf. **-ede** ell. (nu ikke i rigsspr.) **-hug** (*Oehl. PSkr. II. 28*); part. **-et** ell. (især som fk.; nu l. br. i rigsspr.) **-en** (*Thurah. B. 131. Blich. (1920). XIV. 155*), hvortil best. f. og flt. **-hugne** (*Hölb. Berg. 56. Hauch. MfB. 352. Gyr Lemche. T. I. 25. Isak Din. FF. 171*). vbs. **-ning** (s. d.), jf. **Ud-hug, -hugst.** (glde. (præf.) vthug) (*Glada Bib. 316*) samt (som vbs.) vthuggelsæ)

1) (jf. hugge ud u. I. hugge **2. 2**; l. br.) udtage, fjerne (fra sin plads) ved hugning, hakning; ogs.: udslette noget indhugget. da ofte strax efter Træet er fældet, Stedet udhugges, hvorpaa Stempleet er slaget. *Forordn. 24. 1733. §14.* Vaulundur udhuggede nu en stor Guldklump (af klippen). *Oehl. PSkr. II. 30.* at udhugge (udrense) en bedærvet Knast eller en anden Feil i et Træ. *Funch. MarO. II. 144. Ords. 30. 17* (se u. udhakke), overalt, hvor der fandtes Billeder af Thebens gamle Gud, blev de tilintetgjort, og hans Navn udhugget, hvor det stod at læse. *OKoefoed-Petersen. Ægyptens Kætterkonger. (1943). 20.*

2) m. h. t. hul, fordybning olgn.: danne ved at borthugge noget. Han byggede og Taarne i Ørken og udhuggede mange Brønde. *2Kron. 26. 10.* Er Pillerne mellem Vinduerne brede nok . . udhugges Skydehuller. *Feltarb. 19.*

3) tildanne ell. forme, fremstille ved hugning med økse, mejsel olgn.: danne marmor, træ olgn.; især om sten-, billedhuggerarbejde ell. (især tidligere) træskærerarbejde (ofte i forb. m. at ell. i til angivelse af materialet). Herren sagde til Mose: udhug (1931: Tilhug) dig to Steentavler. *2Mos. 34. 1.* udvortes (paa raadhuset) Forgyltning, Marmor, udhugget Arbejde og andre Zirather. *Hölb. Ep. I. 120.* Johannes den Døbere af Træ udhuggen. *Thurah. B. 131.* *De lagde en Steen paa Graven (o: rektorens grav), | Paa den var udhuggen at see . . | En Ferle, et Riis og en Lee. *Blich. (1920). XIV. 155.* *en Engel, | Ud-hugget i Steen. *Winth. HF. 321.* I den store

Stue staar et Egebord med udhugne Fødder. *SvendbAmt.1918.29. billedl.*: En Granskovs fjerne, skarpt udhugne Silhuet. *Raae.TT.180.*

4) ved (bort)hugning danne aabning, passage olgn. gennem noget. 4.1) (nu næppe br.) i al alm. Hand lod udhugge (1871: gjennembyrde) en rag klippe med jern. *Sir. 48.23(Chr.VI).* 4.2) (jf. hugge ud u. I. hugge 1.3; forst.) fælde, hugge en del af træerne i en skov og saaledes formindske, udtynde træbestanden; danne lysning ell. gennemhugning i skov ved fældning af en gruppe, henh. række træer; ogs. (jf. bet. 1) m. h. t. træer i en bevoksning: omhugge og fjerne. Almindingerne . . ere blevne udhugne og ødelagte. *Stampe.IV.99.* Den tilhørende Skov blev paa adskillige Steder udhugget, hvorved man vandt nogle . . smukke Udsigter til det omliggende Land. *Hzr.JJ.III. 193. ForstO.* de udhuggede Træer skal opskoves i Salgsvarer. *Sal.²XXIV.161.* || (l. br.; jf. bet. 2) m. obj., der betegner lysning i, frit bælte gennem bevoksning: danne ved fældning af træer, en udhugget Lysplet i Skoven. *Schand.IF.132.*

5) udskære i en vis form ell. (jf. bet. 2) danne udskæringer, huller olgn. i et materiale v. hj. af særlige redskaber; især i flg. anv.: 5.1) udskære i en vis form ved stansning ell. danne huller i metal, læder olgn. ved lokning, v. hj. af huggepibe olgn.; især som vbs. (se Udhugning 5.1). *CollO. 5.2* (oftest i part. udhugget brugt som adj.) danne (forsirende) udskæringer, tunger olgn. ell. en række smaa-huller i et stof; ogs. m. obj., der betegner udskæringerne osv.; dels (nu ikke i rigsspr.) m. h. t. sko: *Der gaar Dantz paa Riber Bro: | Der dante Riddere med vdhuggen Sko. *DgF.III.407. Vadum.Første.Station.(1892).* 198. (han) så hendes Fod . . lille og højvristet i den brune, udhugne Sko. *Kidde.AE. II.197.* dels (jf. hugge sp.586²¹; haandarb., delvis foreld.) m. h. t. tøj, klædningsstykke: udhuggen trøje. *Moth.H298.* Piquere-Jern til Taft og Sørges-Tøj at udhugge. *Adr.²1/2.1762. sp.11.* (da den syge var død) klædte de ham i hvid, udhugget Linskjorte. *JV.Jens.HF.22.* Gardiner . . graat Lærred med udhuggede Tunger. *PolitiE.Kosterbl.¹⁰n.1924.2.sp.1.*

6) (faql.) sønderdele ved hugning; partere; ophugge. Brænde, udhugget, ca. 75 kg. *PolitiE.Kosterbl.⁴n.1925.3.sp.2.* m. h. t. kød, steg: udhugge Kødets af en Ox. *VSO. Gaasekraaser, Gaaseskrog, udhugget Gaas. BerlTid.¹⁹n.1928.Aft.9.sp.6.*

7) (faql.) gøre et udfald under hugning; hugge ud (se u. I. hugge 1.1). *D&H.*

8) (sj.) bet. 5-7 i forsk. billedl. anv. Herrens rost udhugget (1871: slaaet ned med) ildsluer. *Ps.29.7(Chr.VI).* Soldaterne nærmede sig, de sang, — det var en Melodi med udhugget Rytme, god at marchere efter. *AaDons.S.190.*

II. ud-hugge, v. løsne en (taljes) hage fra den kous ell. ring, hvori den hænges; hugge ud (se II. hugge). Fartøjer fires i Vandet med Slæber forfra; den agterste Talje udhugges først. *Bardenfl.Som.I.242.*

Ud-hugge-, i ssgr. til I. udhugge 5.1, i betegnelser for redskaber til udhugning af huller i metalplader, som Ud-hugge-jærn (Værkt.48; jf. Udhugsjærn), -maskine (Sal. XV.514). -hugger, en. (glda. wthwger(e), stenhugger, gravør) spec. : redskab til hugning af huller i tynde metalplader; nu især om blikkenslagerværktøj. *Amberg. TeknLeks.I. 570.* -hugning, en. flt. -er. vbs. til I. udhugge (og hugge (I) ud); især i flg. anv.: 1) (l. br.) til I. udhugge 1. *D&H.* 2) (faql.) til I. udhugge 2; ogs. konkr., om den ved hugning dannede hulhed. Udhugning . . Udgravningen af Minebrøndene og Gangene. *MilTeknO.* Udhugning for Jernbjælker. *Priskurantf.Stenhuggerfaget.(1898).8.* 3) (faql.) til I. udhugge 3; ogs. konkr., om de udhuggede tegn, billeder, forsiringer osv. *Moth.H298.* Nu lidt Jord i Udhugningen at det (o: det indhuggede navn) kan se brav gammelt ud. *Oehl.PSKr.I.5.* Modellen . . støbt i Gips, gav den . . sikreste Veiledning til Udhugningen i Marmor. *Høyen.Thorv.12.* Kanter og Udhugninger (paa kors). *Priskurantf.Stenhuggerfaget.(1938).36.* 4) (forst.) til I. udhugge 4.2. 4.1) som vbs. *Forordn.²⁰1/1733.§7.* Udhugning foretages dels for at udtynde Plantebestanden, dels for at tilvejebringe Udsigter gennem eller Indblik i Plantningerne. *HævebrL.⁴ II.990.* || hertil: Udhugnings-drift, -grad, -maade, -masse, -periode, -plan, -træ, -udbytte ofl. 4.2) (l. br.) om de udhuggede træeffekter; udhug (2.1); udhugst. der forundtes en Enke fri Værelse og Udhugning af Skoven. *Both.D.I.137. UJf. 4.3)* en ved udhugning (4.1) dannet lysning i ell. aabning gennem skov. det Perspectiv, der dannedes af en Udhugning igjennem Lunden. *CBernh.X. 255.* Parken med dens lange Udsigter gennem de gamle Alléer og Udhugninger. *Dann Hævebr.137.* 5) til I. udhugge 5. 5.1) (faql.) til I. udhugge 5.1: udskæring ved stansning ell. dannelse af huller ved lokning. Den gamle Maade at slaa Øje i Naalen indbefatter to Arbejder, Mærkningen eller Granuleringen og Udhugningen. *OpfB.¹VII.222.* Stanseri (Udhugning af Læderet). *Pol.⁴1935.Sønd.10. sp.2.* Udhugning af Plader. *SmedeMaskinarb. 486.* 5.3) (l. br.) til I. udhugge 5.2; ogs. om de dannede udskæringer, huller osv. Udhugning paa Klæder, Piquering, Fryndser. *Gram. Nucleus.1592.* jf.: Dameremmesko . . 7 Udhugningshuller i Overlæderet. *PolitiE.Kosterbl.³1/2.1925.1.sp.2.* 6) (faql.) til I. udhugge 6. det var en ærlig Mand, men han havde ikke været forsigtig med Kødets Udhugning. *OldemorsErindringer.(1908).150.* -hugsjærn, et. (l. br.) d. s. s. -hugge-jærn. *Larsen.* -hugs-kvas, et. (forst.) kvas, frem-

kommet ved de første udhugster i et ungt træsamfund (bestaaende af stammer, hvis tærmål er under 10 cm.). *NatTid.* 1911.2 Till. 1.sp.2. *Sal.* XXIV.162. **-hugst**, en ell. (sj.) et (*Rigsdagst.L.1898.sp.211*). *fl.* **-er**. (vbs. til I. udhugge 4.2; *forst.*) d. s. s. -hugning 4.1. VSO. (*der blev foretaget Udhugst i Træplantningerne. DanmHavebr.278*. || *konkr.*, d. s. s. -hugning 4.2. en afstævnet Poppel giver . . gode Humlerafter, endnu bedre er det dersom man kan faae Udhugst af Fyr eller Gran. *Jens Chr Jensen. Et velindrettet Landbrug. (1842).* 331. || *hertil*: **Udhugst-drift**, **-kontrakt** (o: kontrakt, der giver en ret til træer, som skovejeren har mærket til hugst), **-kvas**, **-periode**, **-træ ofl.** **-huje**, v. [-hui'ə] 1) (sj.) udraabe; udtale hujende. *jf.*: *Paa Avinds Slot hortes | Seiers Skrig, og denne Røst udhujedes af hendes Terner: | Mandslist behænde vel er, men Qvindelist er uden Ende. *Storm.Br.35. 2*) (nu l. br.) **huje ud** (se huje 1 slutn.); udhysse. den Mand, der lader see sit Hierte, bliver udhuyet for sine Nøgenheder, og haanliggen foragtet. *Lodde.NT.276*. han blev udhujet og udhysset (i studenteforeningen). *AHenriques.SD.199*. **-huk**, en. (ænyd. d. s.; nu kun dial.) odde; pyn. *Jens Sør.II.35*. P.N.Skovgaard. B. 228. BornhOS. **-hule**, v. [-hu'lə] vbs. **-(n)ing** (se -huling). (ænyd. d. s., glde. wt holæ, fjerne, udstikke (øjne) fra øjenhulerne (GildaKron.109); *jf.* hule ud u. II. hule 1-2) 1) frembringe en hulhed inden i; gøre hul (indvendig); grave hule(r) i; frembringe fordybning(er) i. De spille for (kongen) paa et udhulet stykke Træ. *Pflug.DP.1185*. *Hans (o: Tommelidens) Hielm var hvælvet og hvid og reen, | Det var en udhulet Kirsebærsteen. *Oehl.XIV.30*. det var ikke lidt, der blev fortæret. Antallet af udhulede Grødfade var legio. *AWilde.Erindringer.(1885).* 17. udhule (= rifle) en Søjle. *D&H*. tagdryp udhuler sten, se Tagdryp 1. *jf.*: Vandet udhuler Stene (*Chr.VI*: hensemuler stenene). *Job.14.19*. || m. h. t. legemsdel (*jf. bet. 3.2*). Jeg (o: en tuberkulosepatient) indrettede mig uden Spræl paa at fylde mine udhulede Lunger med evig Salighed. *And.Nz.TPP.8*. gamle Folk, som kendes paa deres hvide Haar og udhulede Ansigtstræk. *Romainen.Den 6. Oktober.(overs.1941).* 122. || m. h. t. flade legemer: gøre tyndere (paa visse steder) ell. lave en bule, indbugtning i. *Tychsen.AI.106*. en udhulet Kobberskilling, som deres Klinkspil havde sendt hen paa hendes hvide Strømpe. *Schand.SF.139*. (sko.) skærfe (II.1). *SkotøjsO.53. 2*) danne (et hulrum, en fordybning) ved udgravning i jord, klippe oln.; (til)danne (en genstand) af et materiale ved at lave indskæringer, fordybninger i det. deres Senge ere udhulede i Jorden. *LTid.1743.375*. Man kan . . tænke sig saadanne Fartøier udhulede af en enkelt, heel Træstamme. *Molb.DH.I.164*. Vigen er et Tungebækken, som de fremadskridende Is-

masser har udhulet. *HVClaus.DL.27. 3*) **⊗ billedl. anv. af bet. 1. 3.1**) i billedl. forb. *Din Grav, Erinding! . . | Udhules først, naar Tankens Grav udhules. *Bredahl.V.222*. Grunden var udhulet under Griffenfelds Fødder. *RichPet.Kingo.(1887).* 180. **3.2**) *overf.*: nedbryde (den indre) styrke, værdi, livskraft, modstandsdygtighed i noget (og gøre det usolidt, upaalideligt); svække; undergrave. *Sort.(DSt.1909.37)*. Intet udhuler Sjelen saameget som Forstillelse. *Wilst.(NyeHugvæ.I.(1823).* 121). er en Mønts Købekraft først udhulet, er det meget svært . . at give den dens Værdi tilbage. *Pol.* 1941.13.sp.6. || m. h. t. person. *Udhulet, jeg kun leged med Ideer, | Som med et aandeligt Fyrværkeri. *Ing.RSE.X.64*. Forhold, der vilde udhule og nedbryde ringere Aander. *Brandes.X.460*. ogs. (*jf. bet. 1*): gøre legemlig svækket (og afmagret, indfalden). *Kirsten* kom tilbage . . stum og udhulet af Sorger. *JVJens.HF.30*. (hun var) udhulet af Overanstrengelse. *MLorentzen.FG.52*. **-huling**, en. [-hu'len] (ogs. **-hulning**. *S&B.Mackeprang.D.39. jf. VSO.*) vbs. til -hule (ell. hule (II) ud). 1) vbs. til -hule 1-2; ogs. om den dannede hulhed ell. fordybning; endvidere om konkavt parti, indbugtning. Naar de (o: forsteninger, der ligner meloner) slaaes i stykker, finder mand de samme Udhulinger derudi, som i dend rette Frugt. *LTid.1724.270*. Disse (blomster) bestaae af fem Blade, som i Enderne ere runde, og gjøre en vid Udhuling. *Reiser.III.320*. Bagved var der en Slags Ålkove, en Udhuling i Muren, der engang havde tjent til Bagerovn. *Pont.SM.15*. Raaliget og de staaende Lig ere nærlig retlinede, men Underliget har en Udhuling opfeet, Gillingen. *Bardenfl.Søm.I.95. 2*) (l. br.) til -hule 3(2). Forbindelsen mellem Kristendommen og Skolen har været stærk, men en vis Udhuling har efterhaanden fundet Sted. Den tog sin Begyndelse med Rationalismen. *Vor Ungdom.1946/47.144*. **-hulke**, v. [-hul'gə] **-ede** ell. † **-te**. (nu sj.) udstøde, udtale hulkeende. *Sort.Poet.66*. *,Hevnl! Hevnl! udhulkte den Fromme. *Bagges.DV.VII.434*. *jf.*: paa én Gang hulkede han — som skulde han udhulke alt sit Liv. *Bang.DuF.130*. **-hulle**, v. [-hol'ə] vbs. **-ning**. (faql.) slaas, bore huller i noget (v. hj. af hullemaskine oln.). *Sal.* XXIV.105. **-hungre**, v. [-hon'rə] vbs. **-ing** (*Brandes.VII.404. D&H.*) (ænyd. d. s.; *jf.* udsulte; især **⊗**) udmatte, afkræfte en, nedbryde ens modstandskraft ved at lade vedk. lide sult (oftest i part. udhungret; smk. forhungret); spec. (*jf.* hungre ud u. hungre 1.2) m. h. t. belejret fjende, fæstning: tvinge til overgivelse ved at hindre tilførsler af fødemidler og saaledes fremkalde hungersnød. de (satte) sig fore at udhungre Besætningen. *Holb.DH.I.567*. hvorledes ville Eders ubedækte Hoveder, Eders udhungrede Legeme . . beskytte Eder mod saadant et Veirl

Bagges.L.I.164. udhungret som en Fisk, der har levet i et Hyttefad. *Kierk.III.216.* Som de kom fra en udhungret By ser de ud, Kinderne er hule paa dem . . . der er ingen Blod i deres Læber. *JPJac.II.379.* || *billedl.* En af Tvivlen udhungret Bevidsthed har aldrig kunnet frembringe en Dogmatik. *Mart. Dogm.6.* Selv det almindeligste antager et Skær af eventyrlig Kostelighed, hvis man er udhungret netop paa det Punkt. *Jørgen Niels.D.31.* **-hus**, et. (ænyd. d. s., oldn. úthús) et til en beboelsesbygning hørende (i nærheden liggende ell. dermed sammenbygget) hus, der som regel ikke er beregnet til beboelse, men jv. til opholdssted for dyr, opbevaringssted, værksted osv.; især (mods. Ind-, Stuehus) om de til en landejendom (gaard osv.) hørende bygninger, der rummer stald, lo, lade, brændselsoplæg osv. *Rostgaard.Lex.U35c.* alle Ud-huse, ja endogsaa mange Gade-Huse vare 20 tækkede med Halm-Tag. *EPont. Atlas.II.xiv.* der var et Udhus med Rum til en Ko og et Par Faar. *Ing.LB.I.29.* Kusk og Ridesvende var gaaet til Hvile i Udhusene (i kroen). *JPJac.(1924).I.252.* overalt om Stuehuse og Lønge som om fattigste Udhus forkyn-der Døvnælder og Mælkebøtter den livsalige Vaar. *Fleuron.KO.54.* || *hertil Udhus-gavl*, -længe, -pige (*LTid.1748.788.* jf. Udepige), -rum oft. **-huslig**, adj. (sj.) som hører til, 30 angaar udhusene. I det samme kom begge Søstrene ind fra deres udhuuslige Sysler. *Blich.(1920).XXIX.50.* † **-hutle**, v. (ogs. **-hudle**. *Rahb.Tilsk.1798.656.* sml. *Rostgaard.Lex.U35c.*) (jf. *hutle* ud u. *hutle 2.2.*) *udskælde*; skamme ud; gennemhægle. Hvor kand du udhutle mig for en Ringe Ting! Er Ulykken da saa stor, at den ey kand oprettes igjen? *Kom Grønneq.I.250.* *TBruun.I.421.* Aldrig er han saaledes bleven udhutlet, 40 som af denne giitige Qvinde. *VSO.II.666.* **I. -hvile**, en. (sj.) det at hvile ud; trå, i hvilken man hviler ud. Hovedsagen maa være at unde Sind og Constitution Ro, indtil man, efter fornøden Udhvile, igjen kan naae til (osv.). *Sibb.P.II.229.* (hun) længtes kun efter Ro og Udhvile, inden hun atter bragte sit Liv ind i nye Baner. *Nathans.MP.270.* jf. *VSO. II. -hvile*, v. [-vi'lə] vbs. (sj.) **-else** (*VSO.*), jf. *I. -hvile*. (ænyd. d. s.; især **⊗**) 50 **l)** intr. ell. refl.: hvile, indtil man har faaet sine kræfter igen, ikke trænger til mere hvile; hvile ud (se u. II. hvile 1.1). *Rostgaard.Lex.U35c.* *Paa tørrer Løv min Krop udhvilte sig. *Bagges.NblD.46.* *Der sad i fordums Tid | De harniskklædte Kæmper, | Udhvilte (vistnok: og hvilede sig ud) fra Strid. *Oehl.XX.245.* Kongen har lagt sig til at sove, for at udhvile efter Reisen. *Heib.Poet.III.393.* Søfolkene laa og udhvilede sig i Solen. *Myl 60 Erich.S.152.* Naar (*Drachmann*) udhvilede fra Arbejdet paa sine Digterværker, genoptraa han undertiden Malerkunsten. *KMads. Skagans.Malere.(1929).173.* || nu oftest i part.

udhvilet brugt som adj. Gaa hjem og sov og mød i Morgen, udhvilet og frisk. *KMunk.S.33.* om jord (jf. II. hvile 2.2): De rige Bønder vidste ogsaa herlig at opbyrde store Stykker gammel udhvilet Jord, paa et stort Overdrev. *PAHeib.R.I.351.* *VSO. 2)* (l. br.) *trans.* (jf. ogs. bet. 1.): lade noget hvile tilstrækkelig længe, indtil det har samlet nye kræfter, ved bestandigen at trænge paa tillod (hærjørerene ikke fjenderne) at udhvile deres trætte Legemer. *Schousbølle.Saxo.414.* vi holdt omtrent midt imellem Freja og Slesvig for at skaffe og udhvile de udmattede Folk. *Cit.1848.* (*RigmorBendix.CarloDalgas.(1901).76.*) **-hvirvle**, v. [-vir'vls] (l. br.) udsende (som) i hvirvler. Han udhvirvlede en hæftig Forbandelse. *Blich.(1920).XXIV.29.* Fabriker . . . udhvirvle deres sorte Røgmasser fra taarnhøje Skorsteenspiber. *Thiele.Breve.135.* **-hviske**, v. (ænyd. d. s.; nu sj.) *udsige* (noget) *hviskende*; *hviske* (1.2) *ud.* *Rostgaard.Lex.U35c.* man begynder at udhviske Meninger, Formodninger. *Thyreg.BB.IV.338.* *D&H. -hvisle*, v. (ænyd. udhvisle, -huitzle; nu sj.) *udsige* (noget) *hvislende*. En Araber . . . udpiber og udvisler sine Ord med andre af de til Talen bestemte Redskaber, end Europæerne. *Eilsch.PhilBrev.35.* *Blich.(1920).XIII.141.* *D&H. -hviste*, v. se hviste sp.913^{59f}. **-hvipte**, v. se -vifte. **⊗ -hvælve**, v. [-væl'va] vbs. **-ning** (s. d.). (faa til at) *hvælve* sig, *bue* *udad*; især i part. udhvælvet brugt som adj.: som danner et hvælv, en bue, runding *udad*; spec. (især hos sprogtensere): *konveks*. *Ørst.Naturensalm.Lovc.(1809).243.* hans røde, knoklede Hænder, med . . . brede, udhvælvede Negle. *Schand.F.217.* *Brandes.XI.171* (se u. indhvælve 2.1). oftest om øje(åbte) som træder stærkt frem; *hvis* runding *fortil* er *synlig*. (et) Fruentimmer med . . . store, lyse, udhvælvede Øine. *Pont.Muld.40.* Frøerne vil stirre rædselsslagne frem for sig med deres udhvælvede ligesom basedowsksyge Øjne. *Knud Pouls.BD.151.* jf.: hendes Øjenlaag var udhvælvede og tunge. *AHenningensn.LGJ.186.* **-hvælvning**, en. [-væl'vnen] (l. br.) vbs. til -hvælve; ogs.: *hvad* der *hvælver* sig *udad*. Ved Brystundersøgelsen fandtes der (en) Udhvælvning af Brystkassen, der strakte sig ud i Sideegnen. *F'Trier.DentyphoideFebers Udbredning.(1860).167.* **-hyle**, v. [-hy'lə] (nu sj.) *udtale* ell. *give udtryk* for noget *under* ell. *ved* *hyl*. *Rostgaard.Lex.U35c.* *Alt myrdet Bespottelser han end udhyler. *Pram.Stærk.70.* *I Skoven hun laae og udhyled' sin Harm. *Reim.343.* *D&H. -hyre*, v. [-hy'rə] vbs. **-ing** (*Amberg. MO.*) (nu l. br., jf. dog *Feib.*) *leje* *ud*. Enkelte (*har*) brændemærket sig . . . ved at udhyre deres Haandrækning . . . til overdrevne Priser. *Rahb.Tilsk.1795.397.* en Vognmand, der udhyrede eller udlejede Kareter. *AJeppsen.Fra det gl. Kbh.(1935).152.* || m. h. t. somand: hyre til tje-

neste (paa oversøisk rejse). Han har ladet sig udhyre til Vestindien. *VSO.* ☐ **-hyssse**, v. vbs. **-ning** (*MCBruun. (Svada. (1796). 155. Vilh. And. Litt. III. 529. (jf. -hujø 2) om publikum: tilkendegive sit mishag over for en (noget) ved hyssen. Man opførte . . Operaen Armida . . og gik der det Sagn, at den var bestemt at udpipes, eller i det mindste udhysses og udtrampes. Rahb. E. I. 364. Heib. Intell. I. 200. Studenterne . . havde udhyssset ham paa Grund af hans Tilslutning til Kejserdømmet. Brandes. VI. 284. † **-hække**, v. (efter ty. aushecken, jf. V hække) udruge; udklække; billedl.: Nu udhækkede dette foragtelige Rakkerkram den ondsksfuldeste og skiændigste Behandling mod mig. Frank. S.M. 1806. 167. Det Utoj, der udhækkes i alt for lang Fred: Egennytte, Misundelse, Bagtale, List, Vellyst . . og den grumme Feighed. Oehl. XXXII. 82. ☐ **-hælde**, v. 20 [-hæl'ə] vbs. **-ning** (*Amberg. VSO.*). 1) hælde ud (se II. hælde 3). *VSO.* udhælde . . Asfalt-emulsion over Skærverne. *LSal. XI. 656. (spøg.) om udskenkning: (der blev) drukket alt det Øl og den Punsch, som der (o: paa traktorstederne) kunde udhældes. Cit. 1853. (HCAnd. BCÆ. II. 76. 2) intr.: hælde (II. 6) udad; især i præz. part. *Til Hvile sig Morderen lagde | nær udhældende Muur. FGuldb. S. 147. **-hæng**, et. (ænyd. d. s.; vbs. til udhænge og hænge ud) 1) (l. br.) som vbs.: det at hænge noget ud (fx. for at stille det til skue). *(en plakat) byder Slagterne at giøre Ret og Skiel, | I Udhæng, Salg og Vegt. Prahl. ST. II. 33 (jf. Pl. (Kvartuug.)^{1/2} 1764). 2) hvad der hænger uden for noget, ud over en linie; især i flg. anv.: 2.1) (l. br.) om del af legemet ell. brink, kant paa jordybning olgn., der hænger frem. de tørre Jordbrønde med Udhæng langs Overkanten, hvori et stormvæltet Stortræ har staaet. *Fleuron. HFR. 125. Det Udhæng (o: de store bryster) var hendes Svaghed, gav hende en Overbalance. JVVjens. G. II. 2.2) om del af bygning, der hænger ud over muren ell. er bygget ud oppe paa muren, fx. halvtag, karnap, altan, murtag olgn. Moth. H162. Leth. (1800). I Kirketaarnet indrettedes saa (til vægteren) et lille Kammer, og et Udhæng med Gelænder anbragtes i det østre Lydhul. *AarbThisted. 1924. 111. Relieffet paa Husene . . er meterdybt, Forsiringer, Karnapper, Udhæng, af en ganske særlig . . anmassende Virkning. JVVjens. (Pol.^{1/2} 1934. 9. sp. 4). || især (jf. Tagudhæng; bygn.): det, at taget gaar et stykke ud over murene (ved siderne og gavlene), ell. selve det fremspringende stykke af taget. *PVJensen Klvn. Bygmestertskolen. (1911). 50. 2.3) (nu næppe br.) det, at siderne af et stengærde har hældning udefter, ell. det stykke, overkanten rager ud over foden. LMWedel. Samlinger om Agerdyrking. I. (1792). 103. 2.4) (fagl.) om frem-, udstaende del af andre ting. Forenden (af færgeklappen) er afhængt i Tove eller Kæ-*****

der, men bæres under Vognenes Ind- og Udsætning af et Udhæng paa Færgeenden. *DSB. Banebygn. 116. ||* ☉ om den lige, udstaaende ende af ambolt (i modsat side af ambolthornet). *OpfB. III. 116. UfF. 3) hvad der er anbragt hængende uden paa ell. uden for noget. 3.1) (foræld.) dække, tag og forhæng, omkæng paa „hængende karm“ (se hænge 14); ogs. om vognkassen ell. karmen. *Brasch. Gamle Eiere af Bregentved. (1873). 64ff. Troels L. I. 87. jf. Moth. H162. 3.2) (bogtr.) d. s. s. Udhængsark. Ludv. **-hænge**, v. [-hæŋ'ə] vbs. **-ning** (*Amberg. Manuifact. (1872). 285. Ekstrabl. 1/1, 1934. 4. sp. 4) ell. (nu næppe br.) -else (JJuel. 294. Bøgh. DD. 1871. 52). (ænyd. d. s., fsv. uthængia) 1) (jf. hænge ud u. hænge 8.s) intr.: hængende rage, stikke frem, udenfor, ell. (fx. om gren, klippe, bygningsdel) springe frem ell. hælde, ude frem. (landet) haver et udhængende Bierg i Søen. *Pflug. DP. 1005. (han) indstoppede hans (o: den haardt-saaedes) udhængende Indvolde. Schousballe. Saxo. 168. den over Giærdet udhængende Green. Oehl. Tjeck. I. 309. de udhængende Tagflader. *Ugeskr. f. Retsv. 1935. A. 819. 2) (jf. hænge ud u. hænge 15.2) trans.: bringe noget hængende uden for noget ell. ude i det fri; især: afhænge noget uden for et hus, en butik, fx. som tegn, skilt, til alm. beskuelse. Stadens Skarpretter . . lod udhænge hans (o: ærkebispen) Billede for sine Vinduer. *Holl. MTkr. 215. Alt er bedækket med Skildte og udhængte Varer. Thiele. Breve. 266. Tørresnøre . . paa hvilke Gjenbohusene udhængte deres renvaskede Klædningsstykker. *PHans. KK. 74. Overfrakten var udhængt som Skilt udenfor en Herreekviperingsforretning. *Politi E. 1/4 1923. 3. ordspr.: god vin behøver ingen udhængt krans, se Krans 2.s. || (sport.) ved trav-, galop: hænge en hests nummer ud i dommertaarnet som tegn paa, at hesten er diskvalificeret (jf. u. Taarn 1.4). den toaarige (travhest) „Styrmand“ . . blev hængt ud . . Paa samme Maade udhængte man . . en Hest som „Rozetta“. *Ekstrabl. 1/1, 1934. 4. sp. 4. (jarg.) i videre anv.: gøre til genstand for (offentlig) færdømmelse, dadel, spot. (bladet) udhænger Statsministerens Parti for en skadelig og sovjetfjendtlig Kurs. *Dannevirke. 10/1, 1945. 2. sp. 1. 3) (fagl.) trans., m. h. t. læde: løse, gøre fri fra et forbindelsesled, hvori det er fastgjort. *Kindkjæder udhænges. *PWBalle. R. 111. **-hænge-ark**, et. se Udhængsark.************

Udhængs-, i ssgr. [udhængs-] af Udhæng, især i bet. 2-3. **-ark**, et. (ogs. **Udhænge-**. *SvDahl. Ordbogf. Bogsamlere. (1919). 114. Topsøe-Jensen. Mit eget Eventyr. (1940). 11). (jf. Udhæng 3.2 samt ty. aushängebogen; bogtr.) om hvert af de første retryk af et ark, som sendes til forfatteren, udgiveren og event. flere (betegnelsen skal hentyde til, at disse ark hængtes ud til tørring for hurtigt at kunne afleveres). *Amberg. HCAnd. BC. V. 421. Typogr**

Ord.336. **-eksemplar**, et. (bogtr.) bogeksemplar, bestaaende af udhængsarkene. (forfatteren) forskaanes for at give Udhængs-Exemplaria til Folkene (o: trykkeriets personale). *LTid.1754.204. Bl&T. -skab*, et. et paa muren uden for en forretning ophængt (glas)skab, hvori varer udstilles; ogs. om lignende skab med fotografier, avertissementer, avisser olgn. *MO. „Jeg saa' Dem i Deres fulde Skonhed, elegant retoucheeret . . sidde midt i Skabet.“ — „I Skabet?“ — „Ja, i mit (o: en fotografs) Udhængsskab.“ Bogh.II. 131. Butikerne med . . deres Flitter af Skilte og Udhængsskabe. *JVJens.D.141. (vulg.):* er der noget ell. dukker i udhængsskabet (o: venter hun sig)? | *Borries.P.123. -skilt*, et. et uden for en (haandværks-, forretnings-) virksomhed (i reglen paa muren) ophængt skilt (I.2.2). et nyt Fjælebod-Theater med et uhyre stort Udhængsskilt. *Ing.LB.III. 20 195.* Han var kommen ind i Store Kongensgade, uden at tænke derved, og pludselig saae han sin Skrædders Udhængsskilt. *Jak Km.A.36. billedl.: (et lovforslag)* udgav sig for at handle om almindelig Værnepligt, men . . havde (kun) Retfærdighed til Udhængsskilt, men ikke til Indhold. *Lehm.III. 225. -taarn*, et. [2.2] (l. br.) taarnlignende karnap. *Troels L.III.25. -tag*, et. [2.2] (bygn.) tag med udhæng; ogs.: et fra en bygning udgaaende halvtag. De børstede, buskede Øjenbryn skyggede over de smaa, vandblaa Øjne, som et Udhængstag over et Par Vinduer. *HKaarsb.Me.51. Bek.Nr.11²³,1935. §3.b. -tavle*, en. (jf. -skab; l. br.) udhængt tavle, hvorpaa er opsat avisser, avertissementer olgn. *AndNaz.PE.III.145.**

ud-hærde, v. [-hær'də] 1) (l. br.) gøre tilstrækkelig modstandsdygtig, haardfør. *Amberg.MO. || jf. III. hærde 2.1:* de fleste Guldsmede vil vistnok falde som Bytte, saalænge de ikke er fuldt udhærdede. *WesenB.Lns.91. 2)* (nu næppe br.) taale; udstaa; udholde. Altsaa haver vi udi Egens Ringe . . en Optegnelse . . paa de haardeste Vintre den har udhærdet. *JPaulli. Urte-Bog. (1761). 348. *at udhærde* Skræk din Feighed ei formaer. *NordBrun.Jon.163. -hæve*, v. [-hæ'və] vbs. -else (s. d.) ell. -ning (s. d.). (efter ty. ausheben; jf.: „moderne Germanisme“. *Levin.*) 1) løfte, tage ud (af noget). *VSO. nu kun (jf. Udhævespaan; bogtr.):* udtage af vinkelhagen. *TypogrOrd.116. 2)* (nu sj.) fremdrage af ubemærkethed ell. af en samling for at lade det komme til sin ret ell. til ære; især: fremdrage, udpege noget (et punkt, moment), som ikke har været (tilstrækkelig) paaagtet, ell. (og) som man selv tillægger stor betydning, vægt; gøre opmærksom paa; fremhæve. at udhæve den gamle næsten forglemt Nordiske Poesie, til Ære for Fædrelandet. *Oehl.Br.I.99.* jo strengere Religiositet, jo mere giver man Afkald paa Musik og udhæver Ordet. *Kierk.I. 54.* Han har udhævet hende frem for alle

andre Kvinder, og en skønne Dag vil han hos hende høste Lønnen derfor. *ESkram.UB. III. || refl. netop den . . Maade, hvorpaa (æren om solaaet) udhæver sig* af denne Beretning, antyder, at den har hørt til den oprindelige Tradition. *Heib.Pros.II.392.* Overfor den populære og traditionelle Poesi udhæver Trubadursangen sig . . som aristokratisk og individuel Kunst. *V Ved.R.102. 3) ☐* bevirke, at noget træder tydeligere frem for sanserne; gøre mere iøre- ell. (især) iøjnefaldende; fremhæve; understrege. Øjnene, lysgraa, store og klare, udhævedes ikke af Brynene. *JPJac. II.26.* Hermes har Halvstøvler paa Benene, oprindelig udhævede ved Bemaling. *FrPoulsen.KGK.212. jf.:* den fjerde (klasse) havde en stærkt udhævet Carriatur til Lærer. *Ing.Levnet.II.9. || nu især: udtale ell. skrive noget paa en saadan maade, at det kommer til at virke stærkere, mere emfatisk, falder mere i ørene (jæ. ved stærkere eftertryk, særlig ordstilling, tone), henh. i øjnene (ved anvendelse af større typer, spærret skrift, kursivering olgn.).* Forf. vil have Ordet „jeg“ udhævet med stærkere Accent. *Heib.Pros.IV. 205.* I den knappe Tekst er . . de allervigtigste Ord udhævet med fede Typer. *Vor Ungdom.1944/45.183.* udhævet skrift. *Vilh And.Litt.II.283. -hævelse*, en. [-hæ'vəlsə] flt. -r. 1) (efter ty. aushebung) † udvælgelse, udtagelse af personer (til et arbejde olgn.). Dr. K. paastaaer, at Cholera saa hastigen forplantedes i Indien fremdelst de engelske Troppe-Udhævelser, Troppemarscher og Krigge. *BiblLæg.XV.328. 2)* (l. br.) vbs. til -hæve 2. Fyren troer, at der er een jydsk Dialekt! og hans Udhævelser hvori han paastaaer at det hedder det og ikke det er fejlagtige i enhver jydsk Dialekt. *JPJac.(Brandes.Br.II. 277).* der er lagt vægt paa udhævelsen af visse forhold, som har den største interesse for den praktiserende læge. *Maanedsskr.for praktisk Lægegerning.1940.13. 3) ☐* vbs. til -hæve 3; ogs. om den maade, hvorpaa, de midler, hvormed ord fremhæves. Udhævelsen er af os. Det samme gælder om de følgende Udhævelser, særlig i det, som anføres af Jammersmindet. *JLange.I.367.* Tidsbesparende er Udhævelsen af de Gloser, der bør læres. *Vor Ungdom.1940/41.123. jf.:* bekendtgjøre noget med Udhævelser, paa en larmende Maade. *MO.II.1370. -hæve-spaan*, en. (til -hæve 1 og hæve ud (u. I. hæve 1.2); *bogtr. d. s. s. Hævespaan, Sættelinie. TypogrOrd. 116. -hævning*, en. [-hæ'v'nɛŋ] flt. -er. 1) (til -hæve 1 og hæve ud (u. I. hæve 1.1); *bogtr. satsens flytning fra vinkelhagen til satskibet; ogs. om satsformens udtagning af maskinen efter endt trykning. Selmar.*80. 2)* (jægl.) forsirende ophøjning paa smedet arbejde olgn. Hængsler paa Døre og Vinduer . . var udarbejdet med Snirkler og Udhævninger. *BornhHaandEr.87. 3) ☐* til -hæve 3. saaledes modsatte hinanden og med disse

Udhævninger og Afskygninger fremtræder
Literaturens Personligheder . . kun for en
personlig Betragtningmaade. *Brandes.VI.682.*
jf.: De liturgiske Trykskrifter, Kanon og
Missal, som i det 16. Aarhundredes Begyn-
delse blev meget hyppigt anvendt i dan-
ske Tryk baade som Brød- og Udhæv-
ningssskrift. *LNielsen. Boghistoriske Studier.*
(1923).25. **-høj**, en. (sj.) høj, der er ud-
løber af en anden. *Rahb.Sandsig.450.* **-hø-**
ker, en. (jf. -høkrer; sj.) person, der ud-
høkrer varer. *Argus.1771.Nr.36.3.* **-høkre**,
v. [-hø'grø] vbs. **-ing** (v*Aph.*(1759). *VSO.*
S&B.). (ænyd. d. s., mnt. uthokaler; nu sj.)
selge i mindre partier, i detailsalg; høkre
ud. alle Slags ædendes og drikkes Vare,
som udhøkres. *Forordn. (Kvartudg.)²¹.10.1701.*
IX.§2. fremmede Kjøbmænd, som kom til
de norske Søstæder . . maatte tage Ud-
førselsvarerne hos Hansekjøbmændene . .
20 og overlade dem den medbragte Ladning,
hvilken Hansekjøbmændene saa igjen ud-
høkrede. *Allen.I.37.* m. h. t. teaterbilletter:
Der var . . nogen Risiko forbunden med at
købe en Loge i den Hensigt at udhøkre
Pladserne. *Dauids.KK.I.162.* || billedl. han
(skrev) i fuld Henrykkelse et meget vidt-
løftigt seraphisk Brev, hvor i han udhøkrede
alt sit Vid. *LTid.1762.149.* *Bredahl.VI.73.*
-høkrer, en. (sj.) d. s. s. -høker. *S&B.* 30
-høre, v. [-hø'rø] (ænyd. d. s.) 1) (nu sj.,
jf.: „Talespr.“ *Levin.*) høre (nogen, noget) til
end; høre ud (se u. høre 2.5). de Danske
hafde med Taalmodighed udhørt denne Tale.
Slange.ChrI.V.1341. *Bagges.NblD.141.* 2) (jf.
høre en ud u. høre 9.1; nu næppe br.) ud-
frite; udsperge. *KomGrønneq.V.175.* Han for-
staaer saaledes at udhøre Vidner, at han
altid faaer Sandheden frem. *VSO.II.613.*
-høvle, v. [-hø'u'le] vbs. **-ing**. (ænyd. ud-
høfle, -hefle; især faql.) tildanne ell. frem-
40 stille (som) ved høvling; ogs.: udglatte ell.
dele i smaa partikler (som) ved høvling. *Rost-*
gaard.Lex.U35c. *Snedkren den Bane ud-
høvler dig net, | Hvor sidst du henglider saa
stille og let. *Blich.(1920).XII.18.* (han) sam-
menrørte (jævningen) med en Blanding af
Klid, Skraa og udhøvlede Gulerødder. *Pont.*
FL.174. alle (spor)Tunger (er) udhøvlede
af særlige Tungeskinner. *DSB. Banebygn.25.* 50
-høvler, en. [-hø'u'lør] (bødk.) høvl, brugt
til (ud)høvling indvendig i kar. *Hvad hedder
det?(1947).448.*

udi, præp. se III. i.

ud-ile, v. [-i'le] (poet.). *En Fader ud-
iler fra grædende Smaa. *FGuldb.I.46.* *Jørg.*
St.162. || billedl. *Lyksalighed udiler fra
hans Haand. *FGuldb.II.155.* *jf.*: *dette (o:
et velkomstvers) . . | Som min Poete-Pen
udtiller i en Hast. *Tychon.Vers.53.*

u-disciplineret, part. adj. (jf. disci-
plinere 2 slutn.; x ell. 0) et raat og u-disci-
plineret Folk. *Holb.JH.I.697.* Skolen var i en
yderst udisciplineret Tilstand. *NMPet.IV.273.*

ud-ise, v. [-i'sø] vbs. **-ning** (*Amberg.*
MO.). (jf. ise (et skib) ud u. ise 3.2) $\frac{1}{2}$
Amberg. nogle af de der (o: i Göteborg) inde-
frosne engelske Skibe (var) blevne udisede
af Havnen. *Schiern.HS.I.6.*

u-disputerlig, adj. (ænyd. d. s.; nu
næppe br.) hvis rigtighed, sandhed osv. ikke
kan bestrides, omvistes; uomtvistelig; ube-
stridelig; ogs.: som man besidder med fuld og
uansgribelig ret, ell. som maa overholdes fuldt
ud, i alle tilfælde, uvægerligt. jeg (kender)
min troe mange Doctere uden Hoved, som
dog u-disputerlig ere Mennesker. *Holb.Hex.*
I.8. Dyrkerkernes mangfoldige Røvierer udi
Kongelig Majestæts u-disputeerlige Hafne
og Strømme . . blevne exemplarisk straffede.
Slange.ChrI.V.1033. denne Ytring . . har den
sjeldne Fordeel at være udisputeerlig sand.
Heib.Pros.X.465. *Kierk.XIII.146.*

udi-sær, adv. se især.

ud-jage, v. [-ja'qø] vbs. **-else** (*Cit.*
1705. (*KbhDipl.V.802.*) *Brandt.GP.247.* *CS*
Pet.Litt.232) ell. **-ning** (*Ugeskr.fRetstv.1947.A.*
640.) (ænyd. udiage, -iege) 1) (l. br.) m. h. t.
omraade: jage saa længe paa det, at jagten
ikke giver udbytte; tomme for vildt. Befolk-
ningen . . bliver sjældent ved en Boplads
længere end en Maanedstid. Saa er Isen i
nærmeste Omegn udjaget, og man . . flyt-
ter Lejren. *KnudRasm.GS.II.137.* 2) $\frac{1}{2}$ **u** jage,
drive ud (fra et sted). jeg vil sende Gede-
hamser for dit Ansigt, som skulle udjage
Heviterne (1931: drive . . bort). *2Mos.23.28.*
Det lykkedes ham at smutte ind i den mørke
Port . . medens Drengene blevne udjagne. *Ing.*
EF.VII.147. den udjagende Engel. *PJohans.*
DB.55. 3) (l. br.) udmatte (dyr) helt ved at
jage, drive paa det. Endelig standser den ud-
jagende Hest og synker død til Jorden. *Bloch*
Suhr.ÆS.III.296. 4) $\frac{1}{2}$ stikke (noget) hurtigt
ud, frem. (uhyret) havde . . udjaget Brodden
af Halsen. *Schousbølle.Sazo.27.* 5) (sj.) eks-
pedere, udføre noget i hurtig og hast. Idag har
jeg, saa haaber jeg, et behageligt Budskab,
og derfor seer De disse Par udjagne Linier.
Cit.1816. (*Grundtv.B.I.418.*) **-jamre**, v.
[-jam'rø] (l. br.) fremsætte (noget) jamrende
ell. (intr. ell. refl.) udtømme sig i klage, be-
klagelser olgn. *Hun hopper . . paa Grenen
hen | Udjamrende sin Klage. *TBruun.S.182.*
den gamle Herre . . havde udjamret sig over
sin Podagra. *Winth.IX.52.* Udjamret og ud-
aset — ogsaa af Sult — tog han, henimod
Aften, ind paa et lille Hotel. *EChristians.O.*
II.238. **-jord**, en. (æda. ut iorp, oldn.
útjorð; hist. ell. dial.) jord, der ligger afsides
ell. forholdsvist langt borte i forhold til gaarden,
landsbyen (jf. -lod, -mark). Hver Mand skal
. . aarlig sætte een Favn Steengierder for
sine Ud-Jorder. *Olufs.NyOec.I.103.* (de) nye
Avlsgaarde . . ere oprettede . . af Udjord
fra Lydingaarde. *NRasm.Søkilde.B.171.* (der
fandtes) Udjord i Lyng, som kun toges i
Brug for en enkelt Grøde og derpaa laa

hen et halvt Hundredaar. *HM. Matthiess. S.J. 60.*
-juble, v. [-ju^(u)blø] (*nu sj.*) jublende ud-
 tale ell. give udtryk for noget. selv omgav han
 sig med en talrig Skare . . som kunde . . ud-
 juble hans Priis. *Mynst. Bispepr. (1850). 10.*
Kierk. VII. 489. Alle Snobber vil udjuble
 deres Bifald. *Ekstrabl. 12. 1933. 8. sp. 1.* **-jæv-**
ne, v. [-jæu'nø] vbs. **-ing** (*Amberg. Holst.*
FF. 47. Naturens V. 1914. 81.) (*især* O ell. J).
Moth. U33. 1) (*jf. jævne'ud u. II. jævne 1.1, 3*)
 gøre en flade jævn; planere; glatte; ogs. m. h. t.
 forhøjninger ell. jordybninger: fjerne; bringe i
 niveau med omgivelserne; (*l. br.*) m. h. t. byg-
 ninger olgn.: jævne med jorden; nedbryde.
Grundtv. SS. I. 41. (*formindske gnidningsmod-*
standen) ved at udjævne Fladen. *Ursin. D.*
117. Banekolonnerne udjævner, river og ren-
 holder den egentlige Sporplads. *DSB. Ordre K.*
44. **tø** lave, udjævne Gravhøje. *Trap. III.*
398. 2) gøre (*noget*) mere ensartet ved en lige-
 ligere fordeling, ved formindskelse ell. op-
 hævelse af forskelligheder, ved at lade yderlig-
 heder opveje hinanden olgn. (*den*) Udjevning,
 Varmen . . faaer ved de mangfoldige Vind-
 strømme. *Ørst. AN. I. 121.* (*Rousseaus*) tredie
 . . Grundsætning, at „alle Mennesker er
 lige“, kan føre til Udjævning istedenfor til
 Retfærdighed. *Brandes. V. 61.* || (*boctr.*) om ar-
 bejdet med tilretning inden trykningen (*se*
u. I. tilrette 1.1), bl. a. med at bringe de
 forsk. maskindele og skriftsatsen i plan ell.
 gøre mellemrummene ml. versalierne lige store.
Selman. 275. Bibliot. I. 452. || (*mat.*) om en
 paa fejløeren grundet bearbejdelse af en række
 værdier (*tal*). *Sal. VI. 419.* Udjævning kaldes
 i Forsikringsmatematiker og Statistiken en
 . . foretagen Bearbejdelse af en Talrække,
 hvorved man bortfjerner forskellige „Ujæv-
 neder“ i Rækkens Forløb. *Forsikr. L. 142.* ||
 (*sprog.*) om udvikling, hvorved forskellen ml.
 to ell. flere former formindskes ell. forsvinder;
 assimilation olgn. *Vilh. Thoms. Afh. I. 92.* For-
 bindelsen Kop og Pande blev i Tidens Løb
 ved en foregribende Assimilation udjævnet
 til Pot(te) og Pande. *KNyrop. OL. III. 13. 3*)
 m. h. t. skillelinier, forskelle olgn.: fjerne; ud-
 ligne; m. h. t. uenighed, stridsspørgsmaal olgn.:
 bringe ud af verden; bilægge (*ved mægling,*
forsonende optræden olgn.); udglatte. *Hun
 havde gjerne ham tilbage kaldt, | Og ved et
 Ord, et Smil, udjævnet Alt. *PalM. IV. 168.*
 naar vi ikke lader vor Huslærer spise mellem
 Tjenerne og Kammerjomfruerne, saa er det,
 fordi han mindst har samme Dannelse som
 vi andre; og det udjævner den Forskjel, der
 ellers kan være. *Schand. UM. 172.* han (*plejede*)
 at kunne udjævne Modsætningerne. *EBertels.*
MH. 77. 4) (*l. br.*) gøre tyktflydende, jævn
 (*I. 3. 5*). man skal tygge sin Mad til den mest
 fuldkomme — man kunde sige: rismelsgrød-
 agtige — Udjævnedhed. *Vort Hj. II. 1. 76.*
-jævnelig, adj. [ud'jæu'nøli] (*aft. af ud-*
jævne 3; jur.) om fordringer: af en saadan
 art, at de kan bringes i modregning mod hin-

anden (*komputable*). *LovNr. 90¹⁴. 1916. § 280.*
-kaare, v. [-kå'rø] udkaare. *Høysg. A.G.*
140. vbs. **-else** (*s. d.*) ell. **-ing** (*D&H.*
OGeismar. Kaj Munk. (1945). 36.) (*glida.* vdh
 koræ (*Brandt. RD. I. 280.*), wt-, wdkaare (*Glida*
Krøn. 64. 75. 128.); *jf. kaare ud u. IV. kaare*
2.1) 1) (*nu næppe br.*) m. h. t. forhold: frem-
 drage ell. foretrække efter et valg ml. flere
 muligheder. Ogsaa tilbyde nogle Episoder en
 Afvexling . . Saaledes den Vens Historie,
 som fra en anden Bestemmelse pludseligen
 udkaarer Skolelivet. *Mynst. (Sibb. I. VIII).* ||
part. udkaaren brugt som adj.; ogs.: valgt
med ell. præget af særlig omhu; udsøgt; i
videre anv.: udmærket; ypperlig. Moth. K. 46.
(julelegene) vare bleven forestillet paa dend
 dertil udkaarne Maade, udpyntede baade
 med Musique og anden Ziirlighed. *JRPauilli.*
JM. 3. Skrivemaaden er reen levendes og
 udkaaren. *LTid. 1742. 521.* Digter-Krands. En
 Samling af udkaarede ældre og nyere Sel-
 skabssange. *bogtitel. 1826-27. i superl.: Hand*
bestyrker sine Svar med de udkaarenste
Grunde. LTid. 1742. 638. 2) (*især højtid.*) *især*
m. h. t. person: vælge af en samling, gruppe
og give vedk. jortrin, jorranng. 2.1) i al alm.
(oftest i forb. m. til). Naar nogen til no-
 gen Bestilling udkaaris, da maa den Ud-
 vælgelse hverken begyndis, eller endis, med
 Drik, eller Giestebud. *DL. 3—4—12.* Israeli-
 terne . . udkaare Absalon. *Nyerup Rahb. II.*
183. *Derpaa greb begge Damer hver sin
 Aare, | Og højt til Styrmand de vor Helt
 udkaare. *PalM. V. 47.* || (*nu næppe br.*) m. h. t.
 forhold i oldtidens Grækenland og Rom:
 adoptere. Endog Qvinder, som havde mistet
 deres Børn, tilstod Øvrigheden til en Trøst
 i deres Sorg at udkaare et fremmed Barn.
Schytte. IR. VI. 133. 2.2) *part. udkaaret brugt*
som adj.; spec.: valgt til brud(gom); som er
ens kæreste; ogs. (relig.): troende, udvalgt til at
arve det evige liv. „Adieu dydige Jomfrue!
..“ — „Adieu udkaarne Junker!“ Holb. HP.
II. 7. min Sjæls udkaarede Brud. *Blich. (1920).*
XI. 178. *tolv udkaarede Tyre | Offre vi vil
 til Poseidon. *Wilst. Od. XIII. v. 181.* Den ud-
 kaarede Efterfølger (o: til Fyns bispedæde).
Rich. Pet. Kingo. (1887). 200. substantivisk, of-
 test i *best. anv. (og nu som regel i formen*
udkaarne): de Udkaarede (Holb. DH. II. 591:
de Udkaarne) af Borgerskabet. Holb. DH. II.
590. *Saligt vidne de Udkaarne: | Christus
 er den Guds Eenbaarne. *Ing. RSE. VII. 122.*
 Naar en Bonde frier, saa tager han to andre
 Bønder med sig; og saa gaee de ind, hvor
 den Udkaarede boer. *Blich. (1920). XXV. 17.*
 Nationens Udkaarne . . i Rigsdagen. *Pont.*
MII. 37. (*han maa*) sikkert have felt sig som
 en af Lykken særlig Udkaaret. *Jae. And. Er.*
I. 18. (*drengene*) holdt Stævner med
 deres Hjærtens Udkaarede. *Reisener. KG. I.*
 Uffe og Thyre Danebod (*er Svend Aagesens*)
 Hjærtens udkaarne. *CSPet. Litt. 72.* **-kaarel-**
se, en. [-kå'rølsø] *ft. -r* (*LTid. 1734. 501*).

(ænyd. d. s.; højtid.) vbs. til -kaare 2 (ell. kaare (IV) ud); ogs. om guds forudbestemmelse (prædestination) ell. (nu næppe br.; m. h. t. forhold i oldtidens Grækenland og Rom) om adoption. I annammede en sønlig Udkaarelses (1907: en Sønneudkaarelses) Aand. Rom. 8.15. Efter Solons Love om Udkaarelsen kunde enhver frie Mand vælge sig en Søn og Arving. Schytte. IR. V.132. min Skiebne, eller rettere sagt, min Udkaarelse . . bragte mig til at forelske mig i Casildea af Vandalien. Biehl. DQ. III.110. (Olafs) Udkårelse (o: til konge). Hjort. Krit. Lit. II.49. D & H. **U-kal-de**. v. [-kal'ø] vbs. -else (vAph. (1759). DS. Ordre K. 67). (ænyd. d. s.; jf. kalde ud u. kalde 4.13; l. br.; ordet kritiseres Høysg. S. 311) fortryd icke paa, at vi har udkaldet dig af din Boelig. Holb. UL. III.2. *Vi vil . . Dronningen udkalde | Til Fuglesang paa Qvist. Oehl. XXX.124. i denne ventosal udkaldes ikke til togene | || (sj.) frem-, tilkalde. Den 25de Octobr. holdtes Retten igjen; da bleve nogle udkaldede, for med Eed at bekræfte, hvad de tilforn havde vidnet. Holb. Heltind. II.167. || (jf. III. tytte 2; nu næppe br.) om bier i kube: frembringe en særlig lyd, der varsler sværming. Dette Stade har endnu ikke udkaldet. VSO. **-kant**, en. (jf. I. Kant 5(2) samt Ud-grænse, -hjørne) egl. (nu l. br.): hver af de kanter ell. linier, 30 der begrænser noget udadtil; fremstaaende kant paa ydersiden af noget; yderkant. Amberg. Han har kun indhegnet Udkanten af sin Lod. VSO. jf.: kun halv synlig paa Skue-Pladsen, sees en forhøyet Udkant, et lille Forbjerg. Ev. (1914). VI.142. billedl.: afslebne ere . . alle Egoisms Udkanter og Ujævnheder af den raae Steen. Rahb. Metis. 21. || nu næsten kun: omraade, parti langs ydergrænserne af noget; de fra centrum fjernest liggende dele 40 af noget; nu især om del af (land)omraade; ogs. mere ubestemt: afsides liggende sted. *Ved Skovens lyse Udkant | Paa en vidtaaben Plot. Winth. XI.164. Det er et Flyt fra en af Europas Udkanter . . midt ind i et larmende og pulserende Verdenscentrum (o: fra København til Berlin). Ipsen. Br. II.7. billedl.: den geologiske Videnskabs Sidegrene eller Udkanter. Naturens V. 1915. 229. || ofte i forb. som i ell. (tidligere) paa udkanten (af 50 noget). (ufortoldede) Vahre kommer gemeenlig i Land paa Udkanter. Argus. 1771. Nr. 20.2. han (koble) en lille Gaard paa en Udkant af Sælland. Blich. (1920). XXX.200. Skuepladsen forestiller en Gade i Udkanten af Byen. Heib. Poet. VII.7. Studier i saa godt som alle Europas store Kunstsamlinger, endog dem, som ligge mere paa Udkanten, som St. Petersborg, Madrid og Athen. J. Lange. B.M. I.8. en serie fine rynker i øjnenes udkant. Gersov. KL. 46. billedl.: En Strid med Roverstaten Alger laa . . i Udkanten af (JHEBernstorffs) Politik. AFriis. BD. II.176. (han) bevægede sig i Udkanten af Problemerne. KSech. MV

120. † **-kape**, v. | kapre et skib, som sejler sammen med andre. En Nat i December, da vore danske Kapere udkappede flere Priser af en fiendtlig Flaade. Born. Mine Hændelser. (1834). 76. **I. -kappe**, v. vbs. -ning (Larsen. se ogs. ndf.). (jagl., især ⚔.) udtage, fjerne ved overskæring, -sæning olgn. han udkappede Nagler af Dækket paa et . . Skib. Arb. forsikr. 1907. Bilag I. 18. Sideplanke for en Opbygning . . med Udkapning for udragende Bjælkehoved. Arb. Kronb. 1944. 128. **II. -kappe**, v. se -kape. **-karve**, v. [-kær'vø; -kær'rvø] (l. br.) udskære; udgrave. vAph. (1759). Tiden opæder Mennekets Værker, med mindre han . . udkarver dem i Klipperne. Rider. Haggard. Hun. (overs. 1888). 277.

Udkast, et ell. † en (LTid. 1723. 403. PSøborg. SC. x). [ʉd'kast] flt. d. s. (ænyd. d. s. (i bet. 4), fsv. utkast (i bet. 3)) vbs. til udkaste (og kaste ud); især i flg. anv.:

1) til udkaste 1; især om det enkelte kast. 1.1) til udkaste 1.1. mange forgæves Udkast af Makrel og Sild (o: ved tunfiskeri). Pol. 9. 1938. 12. sp. 6. Udkast (fra flyvemaskine) af en Torpedo. LS. XI. 665. (sport.) kast, hvormed maalmænd i haandboldspil sætter spillet i gang ved maalkast olgn.: Sportsleks. II. 631. om kast af fiskeredskab: *han drager i Hast sine Garn til et Udkast. Meising. Overs. af Theocrit. (1825). 9. om kast ved saaming: skal derimod saaes tyndere, tages længere Skridt og stærkere Udkast i bredere Sædekast. JPPrahl. AC. 55. || (nu næppe br.) om opkastning af slim olgn. Hoste med Udkast. Agerbech. FL. 208. 1.2) (jagl.) til udkaste 1.2; jz. ✕ om mekanisk udstødning af patronhulle efter affyringen (jf. Udkaster). Min Pistol har svigtende Udkast, og inden jeg faar gjort den i Orden, vælter seks Mand over mig. Sorø Amtstid. 9. 1945. 4. sp. 4. om opslængning af jord ved eksplosion, skud olgn. ell. om selve den opslængede jord (jf. Mineudkast): Springer Projektilet som Ricochet, er Sprængkysten kun skjult blandet med Jord udkastet. Skydeinstr. 41.

2) (l. br.) til udkaste 3.1; ogs. om hul olgn. efter udgravning. der laa ti Pund Guld i Storhøj, hvorfor den var blevet gennemskaaret af Udkast og Løbegrave. Aakj. BT. 132.

3) (jf. II. kaste 8; haandarb.) syning, bestaaende af tre over seks traade gaaende sting. Tidsskr. f. Kunstindustri. 1898. 94. De retvinklede bøjede Baand paa Korsklædet . . er udført i tæ, efter Traad talt, Syning, som kaldes Udkast. Amagerdragter. 180.

4) (jf. ty. entwurf samt (m. h. t. bet.-udvikling) Projekt) til udkaste 6; ofte i forb. m. til ell. † af samt i forb. gøre et udkast. 4.1) (nu kun m. overgang til bet. 4.2-3) til udkaste 6.1: planlægning af noget; plan, projekt til et foretagende. Mahomed . . begyndte at gøre et Udkast til en nye Religion. Holb. Hh. II. 30. Da han noie havde over-

seet alting, gik han til Valdemar, bad ham angribe jo før jo hellere, og gjorde Udkastet til Angrebet. *Mall.SgH.402*. Saa var det Udkast, Kongen gjorde. Vi ville nu see, hvorledes han satte sin Plan i Værk. *Engelst.Phil. 161. 4.2* til udkaste 6.2: *løseligt henkastet tegning ell. maleri, især tænkt som forstudie, skitse ell. forslag til det endelige arbejde; ogs. undertiden om tegning, der tjener som mønster, model for et arbejde.* Christian 4. (*havde*) med egen Haand . . . gjort Udkast til de største Skibe. *Holb.Ep.III.186*. Silke-Tapeter, til hvilke Udkastet siges at være gjort af Carl von Mander. *EPont.Atlas. II.310*. „Det (o: et maleri) er ikke mere end lige lagt an.“ — „De har ikke noget færdigt Billede?“ — „Nej, det er mest saadan Skitser og Udkast.“ — *Bergstrom.DT.11. i billedl. udtr. (m. omgang til bet. 4.3):* det er dog kunns et Udkast (o: en flygtig karakteristik) af hans Person: Penselen skulde meere bruges, om hans Portrait skulde bringes til Fuldkommenhed. *Lodde.(Skuesp.IV.266)*. *PalM.IV.195. hertil muligvis ogs.:* En usynlig Haand, som styrer alle Ting; af hvis Glands du kun er et svagt Billede af hans Herlighed et usselt Udkast! *Suhm.II.221. 4.3* til udkaste 6.3: *korrfattet ell. foreløbig fremstilling; oversigt; rids; skitse; ogs.: (mindre) afhand- ling.* kort Bibelsk Projekt eller Summarisk Udkast af dend heele Bibel. *LTid.1725.6*. Et kort Udkast af de betydeligste Afvexlinger, Staten og dens forskiellige Dele har havt, kan bedst vise os dens Stiftere, Forsvarere og Velgiørere. *Mall.SgH.665*. i følgende Time giver (*jeg*) et Udkast over Dampmaskinens Historie. *Ursin.D.203*. || nu især (*jf. II. Kast 6*): *foreløbig (i reglen skriftlig) udformning af tale, akistykke, litterært arbejde olgn., der er et forslag til, en arbejdsplan for ell. en forstudie til (brug ved) den endelige, i enkeltheder gaaende udarbejdelse; koncept (2)*. Leyde-Brevene (*skulde*) blifve det Kæyserlige Partie tilsendte til Udfærdigelse, efter det hannem (o: kong Christian) tilsendte Udkast. *Slange.ChrIV.802*. han behøvede fiorten Dage til et Udkast af den allermindeste Forordning. *Bagges.NK.63*. Udkast til Vilkaar for Tvangsauktion over københavnske Ejendomme. *JurFormularbog. 5 268*. Manuskriftet . . . rummer endnu tre Slutningsstrofer i Udkast. *ChrNBrodgersen. ThøgerLarsen.I.(1942).194*.

udkaste, v. [udˈkastə] -ede, vbs. -else (s. d.) ell. -ning (s. d.), *jf. Udkast*. (glda. vtkastæ; *jf. kaste* ud u. II. *kaste 33; især* ☉) 1) i al alm.: *slynge ud fra et sted, bort fra sig. 1.1) om levende væsen, (de) udkastede (1871: udkøde) stakkede spyde paa folket. 1Makk.10.80 (Chr.VI)*. *Den rige Købmand . . . vil i Dag igien udkaste | Tre Pomerantser her i Gramsetag. *Oehl.I.86. uegl. (jf. Handske sp.849¹⁴ff)*: Fra dansk Side optog man den Handske, der var udkastet. *KrErstl.AA.155*.

|| *m. h. t. fiskeredskaber.* paa dit Ord vil jeg udkaste Garnet (1907: kaste Garnene ud). *Luc.5.5*. Han lod . . . udkaste en Fiskekrog med Mading paa. *Goldschm.BlS.IV.52*. || *m. h. t. sædekorn.* den, som langsom udkaster (1871: udsaaer) Sæden. *Am.9.13 (Chr.VI)*. Jo finere Kornet er, jo videre udkaster Sædemanden hver Haandfuld. *Schytte.IR.II.109. billedl.:* ved sin hele kraftige Virksomhed . . . udkastede (*Kingo*) mangt et Sædekorn, der . . . grønnedes og bar Frugt. *ACL Heiberg.Kingo.(1852).226*. || (*delvis til bet. 2; nu sj.*) *m. h. t. opkastning ell. afføring.* (lægemidlet) driver undertiden Urinen, undertiden laxerer det: saa at den Materie, som forvolder Sygdommen, paa een eller anden Maade udkastes af Legemet. *Tode.ST.II.81*. jeg (*kunde næppe*) tale formedelst det meget Blod, som jeg udkastede gjennem Munden og Næsen. *Schand.RP.469. 1.2) om ting.* et Bierg, som Ild og Steen udkaster. *Pflug.DP.1149. om tilbagekastning af lys, straalr, billeder osv.:* Nu udkaster imidlertid hvert Objektiv (*i et fotografiapparat*) et Billede, som med Hensyn til oven og under, højre og venstre er omvendt. *Stochholm.Foto.62*. udkaste straalr, se I. Straale 1.1. *uegl.:* det er de Billeder, med hvilke (*fantasien*) er bleven opfyldt, som den udkaster. *Brandes.X.244*.

2) *skille sig af med noget (overflødig, unyttigt, generende) ved at kaste det bort.* 2.1) *m. h. t. ting. (højen)* sluger hvad hand kand faa, og hvad fra Landet eller af Skibe udkastis. *Pflug.DP.1117*. der er Tid (*for blomsten*) til at blive pleiet med Omhu og Tid til at blive udkastet med Foragt. *Kierk.VIII.122*. Før du ganske rolig til Bog: „Udkastet af Vinduet (o: givet unyttigt ud) — — — 100 Rgdrl.“ *StSprO.Nr.60.13. 2.2)* *m. h. t. person.* io meere vi græd, io stivere raabte de, at icke alleene Kufferten, men ogsaa vi selv maatte udkastis i Havet. *Rasm Winth.S.65. uegl.:* bortjage; udstøde; forstøde. Rigets Børn skulde udkastes (1907: kastes ud) i det yderste Mørke. *Matth.8.12*. hvis nogen da klippede med Øinene, eller trak paa Øienbrynene, blev han strax udkastet fra Hoffet. *Suhm.Hist.I.484*. hans omflakkende Liv synes at antyde, at hans eget Folk allerede tidligere med Foragt har udkastet ham af sit Skjød. *Hauch.DVII.7. (jur., foreæld.) udsætte af bolig olgn. ved fogedforretning: Regl.¹⁰ 1830. § 23. Regl.²⁰ 1836. § 22*.

3) *tomme for indhold ved skovling, gravning olgn. 3.1) (l. br.) m. h. t. hvad der er tildekket ell. fyldt med jord, sne olgn.:* udgrave. *Cit.1765.(Vider.II.493)*. (*gravhøjen*) var let at udkaste, men Ejerinden . . . vil ikke tillade, at man kommer til Kundskaab om dens Indhold. *SvGrundtv.DF.I.170. 3.2)* (*faql.*) *m. h. t. fyrsted, esse: udrense. DSB. Banebygn.(1937).161*.

4) (*jf. udværfe 1; mur.*) *egl. (til bet. 1):*

med murske kaste mørtel olgn. paa en flade (væg olgn.). Ved Fremstilling af Mellemvægge udspændes Maatten mellem Træstolper, og Mørtelen udkastes ikke, men trækkes paa med et Trækkebrædt. *Svenson. B.II.165. i videre anv. m. h. t. fladen: beklæde, (be)rappe med et lag mørtel olgn., der kastes paa.* Den asfalterede Væg udkastes med Cement og pudses derpaa paa sædvanlig Maade. *Gnudztn.Husb.93.* at tjære Murene og saa udkaste dem med Cementmørtel (o: mod fugt). *Jernbane T. 1915. 2. sp.1.*

5) *udtale ell. fremsætte noget. 5.1) (nu næppe br.) m. h. t. skældord olgn.: udslyngede (de) udkastede (1871: udslyngede) usammenlige ord. 2 Makk.10.34 (Chr.VI).* give sig af med at udkaste Grovherd mod Heiberg. *PVJac.Breve.151. 5.2) (m. h. t. spørgsmaal (se Spørgsmaal 4) ell. (jf. bet. 6.1) idé, tanke: fremsætte til besvarelse, henh. drøftelse, overvejelse, eftertanke. (jæg skal) ikke kunde undslaae mig for her at udkaste mine aller-ringeste Tanker, til hans nærmere Betænkning og andres høie Kiendelse. Oecon.T.VII. 40.* Man kan ikke vise (*socialismens*) udkastede Problemer fra sig som noget, der ikke kommer En ved. *Schand.O.II.70.* Faderen . . havde udkastet den Tanke, at (*sønnen havde*) en Dobbeltgænger. *Pol. 1914. 4. sp.4.*

6) (jf. bet. 5.2, II. kaste 33.7, henkaste 3.2 samt ty. entwerfen) om foreløbig ell. skitse-mæssig udarbejdelse af noget. 6.1) m. h. t. plan: skabe, udarbejde i sine hovedtræk, i omrids ell. som foreløbigt arbejdsgrundlag (i en tegning ell. en mundtlig ell. skriftlig fremstilling); ogs. (delvis til bet. 5.2): fremsætte, fremstille en saadan plan (til overvejelse, drøftelse). han (var hverken) i Stand til at udkaste eller udføre nogen . . Plan. *Mall.SgH. 700.* den i det nye Reglement . . ansatte Summa overstiger hvad i det forrige Reglement . . har været udkastet. *MR.1790.315.* Grev Leo . . udkastede ganske andre Planer for min Fremtid. *Gyllb.(1849).IX.67.* den Plan, som det . . maa overlades vedkommende Bygmester . . at udkaste og fuldføre. *Høyen. Thorv.26. 6.2) tegne (noget) som et løseligt ell. foreløbigt rids; tegne ell. male en skitse af noget; fremstille skitse-mæssigt; ogs.: tegne som model, mønster, hvorefter noget skal udarbejdes.* Han udkaster den Tegning, som skal broderes. *Hallager.104.* De Salige . . har han (o: en maler) kun udkastet løseligt med Kul. *Oehl.XXV.132.* En Tegning til den dejlige Sibylle Lybica i Sistina viser, at endog denne unge Kvinde fra første Færd har været udkastet efter mandlig Model. *Brandes.MB.112. (maleriet var) blevet udkastet allerede i 1827. EHannover.E.256. billedl.: dette høist ufuldkomne Skilderie, (forfatteren) har prøvet at udkaste. Rahb.Tilsk. 1795.437. 6.3) m. h. t. (hoved)træk af noget:*

fremstille mundtlig ell. skriftligt til foreløbig orientering ell. som foreløbig karakteristisk; nu især m. h. t. skriftligt ell. litterært arbejde: forfatte, nedskrive i sine hovedtræk, løseligt, i ubearbejdet, uferdig skikkelse ell. lave en kladde, koncept til noget; koncipere; skitsere; ogs. (jf. bet. 6.1): plantlægge udformningen af. Stævninger til Under- eller Over-Retter at udkaste. *DL.I—9—12.* Vi ville kun først udkaste et almindeligt Begreb om Handelens Almeenhed. *Kjøbm.Syst.I.286.* naar han med kiække . . Træk udkastede sine livsfriske Scener. *Molb.(Holb.Com.(1843).XII).* jeg greb Pennen for at udkaste de Træk, som . . ere voxede op til et Omfang, der forundrer mig selv. *HF Rørd.Arbejd Levet og Skrifter.I. (1857).8.* Han har udkastet nye Bøger, men er ude af Stand til at fuldføre dem. *Brandes.(Pol. 1920.5.sp.5). (eventyret) Bedstemoder, som først udkom 1845, men maa være udkastet længe forinden. Rubow.HCA. 89.* udkaste en skildring (se Skildring 2) ell. (jf. bet. 6.2) et billede af noget: udkaste et . . sanddru Billede af jordbundet Liv. *Blaum.Sk.136.* Paa sit Livs Middagshøjde udkastede Grundtvig et storladent Billede af det jævne og muntre og virksomme Liv. *OGeismar.(DagNyh. 1934.2.sp.3).*

Ud-kaste-hjul, et. (til udkaste 1.2) *fx. (landbr.): hjul i saakassen (paa saamaskine), der kaster saasæden ud. Sal. XX.731. || paa kartoffeloptager. Hvad hedder det? (1947).206.*
-kastelse, en. *ft. -r. (ænyd., glæde. (Postil.118) d. s.) vbs. til udkaste (og kaste ud); især i flg. anv.: 1) (nu sj.) til udkaste 1. Spytens Udkastelse. LTid.1741.573. (seltservand) kan ogsaa tiene til at betage en suur Viin endeel af sin Skadelighed og befordre dens hastige Udkastelse. Tode.ST.II.8. 2) til udkaste 2. 2.1) (nu sj.) i al alm. naar . . nogen blev befunden i Udkastelse (af affald) paa Gaden, skulde de tilstrækkelig bøde. Argus.1771.Nr.19.2. 2.2) (jur., foreld.) det, at en person af fageden sættes ud af bolig olgn.; udsættelse (1). Regl. 1814. §55. S&B. i ssg. Udkastelsesforretning, udsættelsesforretning. Jacobi.(Skuesp.IV.127). Prom. 1796. 3) † til udkaste 6: udkast (4). adskillige Udkastelser, som til en fuldkommen Lovbog vare giorte. DL.Fort. -kaster, en. (fa-gl.) del af redskab, maskine, der udkaster, udstøder noget, bl. a. om den mekanisme i skydevaaben, kanon, der udstøder patron-, ladningshylstret efter affyringen. MilTidsskr.1891.34. Sal. XIX.188. XXIV.163. -kastning, en. *ft. -er. (ænyd. d. s.) vbs. til udkaste (og kaste ud); især i flg. anv.: 1) til udkaste 1; ogs. konkr., om det udkastede. Moth.K69.* Løisen maa alleene tilskrives Rodens Udkastning af Saaret. *LTid.1738.224.* Sødens Udkastning for Vinden, som kaldes Sædebør. *JPPrahl.AC.54.* hensigtsmæssige Indretninger for at forhindre Udkastning af Gløder gennem Skorstenen (paa lokomotivet).*

Bek.Nr.64²⁴/1896.§11. 2) til udkaste 2(1). Udkastning i (sejl-)Løbet af Last, Ballast, Aske eller lignende . . er forbudt. Bek.Nr.222²⁴/1927.§12. 3) (l. br.) til udkaste 3.1; ogs. om den dannede aabning, passage. (han) kom ind bag Snedriver og gennem en stor Udkastning foran Huset. Olesen Løkk. KB.179. 4) (mur.) til udkaste 4. Ved Udkastning skal Mørtelen stænkes paa Fladen tyndt og jævnt. MurJernbeton.275. 5) † til udkaste 6: 10 det at udkaste (6) ell. d. s. s. Udkast 4. 5.1) til udkaste 6.1 (jf. Udkast 4.1). Hvilken en skammelig Udkastning havde han her gjort over min øvrige elendige Levetid! Pamela. I.204. (de nyforlovede) gjorde allerede Udkastning til deres tilkommende Leve-Maades-Plan. Prael.AH.III.87. 5.2) til udkaste 6.2 (jf. Udkast 4.2). Moth.K69. En rigtig Afbildning, Afrisning, Aftegning, Udkastning, af ell. paa et Slot. Høysg.S.201. Spec- 20 tator.312. 5.3) til udkaste 6.3 (jf. Udkast 4.3). denne ufuldkomne og blotte Udkastning om Ordenes Opholds-Tone. PSchulz.DS.102. Author . . skulde forfatte en kort Udkastning paa disse dyre Bekienderes Liv og Levnet. LTid.1730.470. Udkastninger til Skrifter, Excerpta og deslige. Langebek.Breve.113. Udkastningen af Brevet. Høysg.S.192. **-kejsje**, v. (ænyd. udke(i)se, glde. udhkeese, vdkieese, mnt. utkesen; ikke i rigsspr.) udvælge; ud- 30 kaare. Cit.1720.(Vider.I.228; bornh.). Læseren kan . . selv udkejsje hvilken (hypotese) der maatte finde meest Bifald. PNSkovgaard. B.1. Bornh.Samlinger.XIV(1922).8. **-kele**, v. [-kæ'le] († -kæle). vbs. -ing (s. d.). (ty. auskahlen; tøm., snedk.) forsyne med (hul)- kel; især i part. udkelet brugt som adj. Een stærk sammenstemt og udkelet Frie- staaende (skabs-)Foed.Cit.1781.(Kulturmin- 40 der.1939.123). et Monument . . i Form af en Liigkiste, udkelet paa Siderne. JPaludan. Møen.I.(1822).321. udkehlede Plankestyk- ker. TeknLeks.I.552. **-keling**, v. [-kæ'len] (nu næppe br. -kæling). (tøm., snedk.) vbs. til -kele; ogs. konkr. (jf. Kel 2). Keling). brystlehn med dukker (s: paa trappe), detz udsveif og udkæling. Cit.1723.(KbhDipl.VIII. 50 563). Amberg. jf. (2): Kisten . . var gjort af Fyrre Bræder i en 6-Kantet Figur uden Udkævling. Cit.1732.(DSaml.2.R.II.184). **-kende**, v. [-kæn'ə] vbs. -else (se bet. 2). 1) † (gen)kende en blandt flere (v. hj. af kendetegn). Sandhed bør være en Biskops rette Caracteer, hvormed han meere skal prydes og bedre udkieendes, end paa hans Biske- Kaabe. Herst.TT.II.110. 2) (foræld.) tilkende (en gaard) som arv. BornhSEft.167. Udkendelsesforretninger, betræffende bornholmske Selvejergaarde. Lov L. VI. 256. **I. -kerne**, v. [-kær'nə] vbs. -ing. (faul.) 60 1) udtage kernerne af frugt. Skrael Melonen . . udkærn og udkær den i passende . . Stykker. Ellen Carlsen.Raasyltning.(1933).31. 2) udtage det indre af noget (og gøre det

hult, tomt). Fosfor-Bronze Stænger — kokil- stobte og med udkærnet Hul. IngBygn.1946. 288a. jf.: Oprindeligt var det Hensigten at foretage en Udkærning (ved en sanering af boligkarreer), det vil sige fjerne Bagbyg- ninger, Skure o.l. og i Stedet for indrettede aabne Arealer til Legepladser. NatTid.²⁴ 1946.5.sp.5. **II. -kerne**, v. [-kær'nə] (l. br.) fjerne, uddrage ell. fremstille ved kærning. Der udkieernes ikke meget Smør af den tynde Fløde. VSO. Alle Smordelene ere udkieernde af Fløden. MO.

Udkig ell. **Udkik**, et ell. en (ofte i bet. 5 (s. d.) samt undertiden jærbn. i bet. 1: Pol.²⁴/1931.Sønd.10.sp.1. se ogs. ndf. l.31). [uð'kig] flt. d. s. (holl. uitkijk; egl. vbs. til udkige og kige ud)

1) det at kige ud (fra et (højt) sted, hvor- fra man har overblik) for at holde øje med noget ell. (især) for i tide at blive opmærk- som paa noget kommende ell. mødende; ogs.: vagttjeneste (fx. om bord paa skib, paa lokomotiv, i vagttaarn), bestaaende i saadan spejden. Moth.U34. Til Udkik efter ankom- mende Skibe, have nogle Huse smaa Taarne og Pavillons paa Taget. EPont.Atlas.II.283. I Mørket og Taagen og under skjødesløst Udkig vare de løbne i et andet, temmelig stort Skib. Tops.II.25. naar Billetteringen er tilendebragt (kan togbetjenten) faa Sæde ved Siden af Føreren og deltage i Udkiggen. JernbaneT.¹⁴1936.3.sp.3. || have (Blich. (1920). XV.222. MylErich.S.37. Buchh.FD. 65) ell. holde udkig (med noget); ogs. i videre anv.: holde opsyn, øje med; passe paa (noget); at holde godt Udkik. SøLex.(1808). De Svenske toge Kjende af ham og holdt Udkig med hans Reiser. Allen.I.369. den unge Mand, som holdt Udkig (1871: stod paa Vagt), saa ud. 2Sam.13.34(1931). Fru A. holdt Udkik med, hvad Martin spiste. Aadons.S.197. || paa udkig (oftest i forb. staa, være paa udkig). *Du (s: sømanden) skal ey nu som før (s: under krigen) paa Udkik mere trine. JFriis.124. (en) Abekat (kom) løbende imod mig, fra et høit Sted, hvor den . . havde staaet paa Udkik, som man siger. Ew.(1914).III.297. Astronomen er en Mand, der sidder paa Udkig med stærke optiske Apparater. Heib.Prox.IX.28. Jeg kan hvert Øieblik vente Bud fra Daniel, der er paa Udkig efter Proprietairen. Hrz.III.99. sende en Topsgast paa Udkig paa Stænge- salingen. Scheller.MAR0.

2) (især □, jf. dog Feilb.) mulighed for at kige ud og se et (forholdsvis smalt) udsnit af omgivelserne; udsigt gennem aabning, pas- sage olgn.; ogs. om det saaledes beskuede ell. (jf. bet. 3) om sted, hvorfra man har udsigt til et (smalt) omraade. *intet Udkig Øiet fik (s: fra huset i skoven), | Saa Tanken ei paa Vandring gik. Winth.V.199. Kom da Huuset til at ligge omtrent midt paa Marken, da havde De det store Udkig til Stranden, som

Veien danner. *FruHeib.B.I.187.* Til højre i Baggrunden et Udkig til Foraarsenge. *Soph Clauss.A.59.*

3) (især jagl.) plads, sted, hvorfra ell. aabning, hvorigennem der kan holdes udkig ell. haves (god) udsigt. Den ved Fæstningens Udkik nuværende Opsynsmand. *MR.1813.257.* Kappen paa — Stok i Haand — op til mit Udkig, det nøgne Fjæld ovenover Fiskerens Hus. *Drachm.HI.213.* Saa kravlede man . . op paa „Udkiggen“ — det øverste Loft, hvorfra der blev spejdet ud, om der var Skibe . . med Lodsflag oppe. *Jørg.Liv.I.94.* Man kender aldrig et Lokomotiv, før man har staaet ved Udkigget. *Kaabye.PT.153.*

4) (sj.) udkæring paa klædningsstykke, der lader et legemsparti til syne. ikkun nu forst tør nogle Enkelte af vort Kion begynde at bruge Udkik paa Kiolerne. *Junge.365.*

5) (især ⚔) person, der holder udkig; udkigsmand. Udkikket paa store Taarn observerede en Seiler. *MCBech.U.134.* *De (o: soldaterne i skansen) spiller og ler, | Mens Udkig'et over Traversen ser: | Dæk, Kammerater. *Drachm.DG.87.* Søndag Morgen . . paa Dagvagten varskoede Udkigget fra Forremers, at Jylland var i Sigte. *FrOpffer.BV.104.* som jk. (maaske ved indfyldelse fra Udkigsmand): *Fisker.SøO.* Udkiggen paa Bakken . . Udkiggen paa Hytten. *Scheller.MarO.* henne paa Bakken sang Udkiggen Tiden ihjel. *OscJens.SL.61.* || som præd., i forb. som gaa (se gaa sp.483²²), staa udkig. Han ladede og lossede, stod Udkig og fik Landlov. *Elkjer.HF.118.*

ud-kige ell. **-kikke**, v. vbs. jf. **Udkig**. (ænyd. udkige i bet.: komme til syne, vise sig, holl. uitkijken; sml. kige (I.2) ud) 1) (nu sj.) kige ud fra et sted. v *Aph.(1764).* **Amberg.** 2) (sj.) skaffe sig viden, oplysning om noget ved at kige. *Ret som mand af en Horse-Mund | Udkige kand dens Alder. *Schandrup.K4^o.* 3) (l. br.) udvælge efter gennem-, eftersyn; udse sig. (folk) fik hurtig udkikket deres Yndlinge, Favoriterne. *Pol.^{1/2} 1943.10.sp.1.* **-kiger** ell. **-kikker**, en. (holl. uitkijker; l. br.) d. s. s. -kigs-mand. I Daggyr bemærkede . . Udkigerne en Trop . . nærne sig. *Blich.(1920).XXX.155. Eitlar. SB.302.*

Udkigs- ell. **Udkiks-**, i sgr. (jagl., især ⚔) af Udkig 1, jx. (foruden de ndf. medtagne) Udkigs-tjeneste, -torn, -vagt, -væsen og betegnelser for steder, hvorfra, ell. aabninger, hvorigennem, ell. indretninger, v. hj. af hvilke der kan holdes udkig, som Udkigs-aabning, -altan, -bro, -gren, -hul, -hus, -mast, -rude, -rum, -skærm, -spejl, -station, -vindue. || (l. br.) af Udkig 2, jx. Udkigs-bænk, -høj. **-kasse**, en. (jærnb.) en paa en pakvogn anbragt udbygning med spejle, v. hj. af hvilke pakmesteren kan se langs togstammen. *Ohlsson.*

S.98. **-mand**, en. (jf. Udkig 5) person, vagt, der holder udkig, spec. paa et skib. *Harboe.MarO.* man synes (paa Dybbøl) at høre den danske Udkigsmands monotone Raab: Broager, dæk! *Drachm.DG.49.* Der var (ved snepløjningen) en særlig Udkigsmand, som stod paa Tenderen. *Rambusch.JE.193. Scheller.MarO.* **-post**, en. I Krigstid forekomme Lytteposter og Udkigsposter, hvilke Poster altid bestaa af flere Mand, og som have de til Benævnelsen svarende Opgaver. *Sal. XIV.566. Scheller.MarO.* **-skib**, et. ⚔ forpostskib. *Scheller.MarO.* **-taarn**, et. taarn, hvorfra der holdes udkig; ogs.: taarn, hvorfra der er god udsigt; udsigtstaarn. fra et Udkigstaarn havde man et godt Syn ud over hele det ryddede Stykke Land. *AÆrslev.Destjaalne Børn.(1902).4. JVJens.RF.111.* **-tønde**, en. en i masten af visse skibe (fx. polarfarere, hvalfangerskibe) anbragt tønde, hvori udkigsmanden har plads. *BornhHaandvEr.38. Scheller.MarO.*

ud-kile, v. [-ki'lə] vbs. **-ing** (*Amberg.*) (jagl.) indsætte, indføje kiler i noget. *Amberg.* Ærmet skal udkiles. *VSO.* Indisk Aske-trasramme (paa en ketcher), udkilet til omtrent midt paa Skaffet. *Varehus.1935.75.sp.1.* || spec.: udfylde mellemrummene ml. stenene i stensætning, brolægning olgn. med mindre (kileformede) sten; kile ud (se u. II. kile 1.1). *Forordn.^{13/12}1793. §53.3. Sal.² XV.342.* **-kippet**, part. adj. (jf. X. kippe samt ty. auskippen, veje (paa møntvægt); foræld.) om mønt: forringet ved beklipning. *Wilcke.S.71.* **-klafning**, en. [-k'lafnɛn] flt. **-er.** (2. led af ty. dial. klaffen, skære, hugge ind i; stenhugger-spr.) indhug i en (sand)stens hjørne ell. flade, jx. for at gøre plads til anbringelse af jærnbjelke, en anden sten olgn. *Priskurantf.Stenhuggerfaget.(1938).*

50 **50. w-klang**, en. (jf. ty. ausklang samt -klinge) den klang, hvormed en tone, ell. de toner, hvormed musik dør hen, klinger ud (se II. klinge 2.1); billedl., om hvad der er de sidste udtryk for en døende (aands-, kunst-)retning, ell. om afslutning paa festlighed, digterisk arbejde olgn. ikke en Tone bar i sit Anslag eller i sin Udklang Bud fra andre eller Bud om andre Toner. *Nathans.HD.IV.61.* Af den livsduelige bliver en Livsbekræfter. I hvert Fald maa Bogens lidt uklare Udklang vist forstaaes saadan. *Pol.^{13/11}1937.6.sp.3.* en Tid, der oplevede Senromantikens Udklange (i musikken). *Biogr.L.²XII.488.* **-klappe**, v. 1) (ænyd. d. s.; jf. klappe en ud u. III. klappe 2.4 samt ty. ausklatschen; nu næppe br.) vise sit mishag over for en person ved at klappe ad ham (og jaa ham til at fortrække). Hand bléf udklappedt. *Moth.K131.* Hvilken Urimelighed at ove sin Daarlighed paa et Sted, hvor man just kommer sammen for at udlee og udklappe Daarer? *Eilsch.PhilAnm.10.* jf.: Saadant et Beviis bliver udklappet i alle Verds-

lige Viises Skoler. *sa. PhilBrev.116. 2)* (l. br.) slaa noget sammenklappet ud. en udklappet (klap)stol | *jf.*: to fra hinanden udklappelige Lavetben. *LSal.XI.92. -klare*, v. [-kja'ra] vbs. **-ing**. (jf. ty. ausklären, holl. uitklaren) **1)** (især fagl.) klare (en vædske) ved at afsi, tilbageholde urenheder, grums olgn.; gøre (en passage) klar ved udrensning olgn. *Bryg.(1941).20. jf.*: Med Snak odslede Anders . . ikke, og han skulde ligesom 10 trækkes op først, inden han sagde noget; med megen Rømmen sig, Hiven og Udklaring af Halsen. *JVJens.J.42. 2) **⊕** udrede af en (forvirrende, uklar) sammenhæng; jaa til at fremtræde klarere, renere, lutret; især i pass., refl. ell. i perf. part. samt som vbs. Forholdet er langt fra fuldkommen udklaret. *VThist.TVII.149.* I sin korte Blomstrings-tid . . udklarer Ridderromantiken sig paa sine Højdepunkter til . . en Art ideal 20 Humanisme. *VVed.R.442.* M. blev — ved den endelige udklaring af sine tanker — påvirket af *T.AOlRE.NG.21. -klarere*, v. vbs. **-ing** (i bet. 2: *VSO. Scheller.MarO.*). **1)** (dial.) m. h. t. økonomisk mellemværende: ordne; udligne; betale. Hvor meget har du tænkt, at du vil have til Barnet! jeg vil helst udklarere strax. *Lunde.(Paa det jævne.(1884). 211. 2)* (⊕, ell. ♀) klarere (4) udgaaende skibe ell. varer; klarere ud. *Harboe.MarO.* vi kom 30 i Havn, indklarerede, lossede og udklarerede i største Hast. *Drachm.KK.66.* Dampren er i Dag udklareret til Havre. *Scheller.MarO.* || *hertil: Udklarerings-bevis, -papir(er). -klatte*, v. (l. br.) udydeliggøre ell. dække, tilse ved udtværing, udflydning af blæk. (ham) brugte den sidste Dagslyst til at skælne de udklattede Typer fra de gule, tilsvedte Blade (i romanen). *Vadum.Første Station.(1892).57.* o'et er udklattet og skal muligvis læses o. *Cit.1939.(DGL.VIII.117).* **⊕** **-klemme**, v. [-kjaem'ø] vbs. **-ning** (*EPontoppidan.Hudsygdommene.(1885).33.* *Ugeskr.fRetsv.1946.A.959.*) *klemme ud* (se II. klemme 3.s). *Med eet glubende Bid den (o: *katten*) Musen Livet udklemmer. *TBruun.V228.* I (maler-)Kassen ved hendes Fødder laa tæt med udklemte, tomme Tuber. *ORung.VS.99.* Dyr med udklemte, knuste, afrevne eller bortskaarne Testikler. *3Mos.22.24* 50 (1931). *billedl.*: Jeg skal nok faae en Tilstaaelse udklemt af ham. *VSO. -kline*, v. [-kji'na] vbs. **-ing**. (faagl.) udfylde, overdække ved klining. Udklining med Beton (o: *fornyelse af betonen med stærkere og tykkere beton*). *Kbh.s Sporveje.(1936).69.* **⊕ -klinge**, v. [-kjen'ø] vbs. *jf. -klang*, om musik, toner: ende; dø hen; *billedl.*: munde ud; *klinge ud* (se II. klinge 2.1). *Røsten, som i Julesang | . . udklang. *Grundtv.DVII.53.* 60 Med „Fortsættelse“ . . udklinger saa Baggesens Maanedsskrift i bløde Toner. *Arentzen.BO.VI.230. -klynke*, v. [-kjen'gø] vbs. **-ning** (s. d.). (tøm., snedk.) *klynke ud* (se*

VII. klynke 1). *ForklTømrere.7. FagOSnedk. -klynkning*, en. [-kjen'gøen] *ft. -er. 1)* (tøm., snedk.) vbs. til *-klynke*; især konkr.: udskæring i træmateriale, hvorved der skaffes plads for andre ting, f. ror, fremspring i væggen, liste. *ForklTømrere.17. FagOSnedk. 2)* (mod. Indklynkning 2) **⊕** standsring af en klynkebevægelse ved at bringe klynkhagen ud af forbindelse med klynkhjulet. *jf. Udklynkningsknast, -punkt. TeknO. -klip*, et. vbs. til II. *-klippe*; næsten kun konkr.: hak, indsnit, dannet ved bortklipping af noget, ell. parti, stykke af noget, udtaget, fjernet ved klipping; spec. om udklippet stykke af avis, tidskrift osv., indeholdende billede, artikel, avertissement osv.; ogs.: figur, silhouet olgn., klippet ud af papir olgn. *S&B.* et Udklip af en . . Avis. *Brandes.X.123.* Forbind Punkterne med Linjer og klip den indvendige Firkant ud, Udklippet kan bruges til Lomme (o: *paa et forklæde*). *Haandv.107.* tyve mærkedes med et udklip i øret. *Kalk.IV407b^o.* Morsomme Figurer til Udklip. *Pol.^{21/2}1943.2.sp.4.* (sj.) *billedl.*, om hvad der minder om et udklippet skaar: en Slugt . . mundede ud i Strandvejen . . fra Altanen kunde man se Cyklisten . . smutte forbi i Udklippet dernede. *AndNz.MR.208.* || *hertil bl. a. Udklips-hedebo*, (jf. Udklipningssyning og udklippet syning u. II. udklippe 2; *haandarb.*) *hedebo*syning, ved hvilken figurer er tegnet paa stoffet, klippet ud langs konturerne, kantede og udfyldt med knipplingssyede grunde. *BerlHaandarb.III.314.* til bet.: *avisudklip olgn. findes (fagl.) ssg. som Udklip- ell. (nu især) Udklips-arkiv, -bog* (jf. *Scrapbog*), **-bureau, -roman** (l. br., *feuilletonroman. S&B.*), **-samling. -klynkning**, en. vbs. til II. *-klippe* (ell. klippe (III.15) ud). **1)** til II. *-klippe* 1. ved Vindyrkning i Hus benyttes (*udlynding*) systematisk ved Udklipning (med Saks) af $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$ eller flere af Bærrene i hver enkelt Klasse. *LandbO.IV673.* || (nu sj.) *konkr.*, om *avisudklip olgn.* Send mig . . en Udklipning af hvad der fortælles i et . . af Bladene om Festen for mig. *HCAnd.BC.IV.18.* Udklipninger af Vossische Zeitung om Olympia og Efesos. *Cit.1878.(Brandes.Br.III.286).* *hertil* (jf. Udklip-) **Udklipnings-feuilleton** (*Sehand.AE.83*), **-roman** (*S&B.*). **2)** til II. *-klippe* 2; ogs. *konkr.*, om udklippet figur, silhouet, pynt olgn. (*juletræet*) med tændte Lys, forgyldte Æbler og Udklipning. *HCAnd.(1919).IV.131.* Staalblikkets Udklipning (o: ved fremstilling af penne). *OpjB.VII.249.* Udklipning af H. C. Andersen. *Andereseniana.V.1.(1937).27.* || *hertil (haandarb.) Udklipnings-syning* (o: udklippet syning, *udklips-hedebo. Sal.XI.149.*) **3)** (l. br.) til II. *-klippe* 3; ogs. om den ved beklipping dannede form. *Buxbom-Hækker* med hele deres Udklipning. *HCAnd.(1919).V.278.* **1. -klippe**, en. (*ænyd. d. s.*; *jf. -holm; nu sj.*) *klippe*, der danner en udløber af landet ell. ligger ude

i havet. Udklipperne (ved Marstrand). *Cit.* 1703. (*Jens Sør.* II. 43). *Sandvig. Edda.* I. 139. *CPalM.* (IUTid. 1864/65. 79. sp. 1). **II. -klippe**, v. vbs. -ning (s. d.), *jf.* Udklip. (*jf.* klippe ud u. III. klippe 1.5). *Moth.* U34. 1) *fjerne, udtage ved klipning.* *MO.*¹ udklippe et Blad, et Købber af en Bog. *VSO.* fragmentarisk p. gr. af udklippet initial. *Cit.* 1945. (*Bønneb.* I. 133). **2)** klippe (et materiale) i stykker af en vis form; fremstille noget (især: figurer, silhouetter, pynt) af et materiale ved klipning. (damerne) sminke sig og sette adskillige Skionpletter i Ansigtet udklippede, som Heste, Træer, Carosser og deslige. *LTid.* 1725. 688. Fra sin Barndom af, da man . . af et Stykke Papir udklippede en Mand og en Kone. *Kierk.* III. 197. Hun tog den kunstig udklippede Skærm fra Lampens Kuppel. *Schand.* VV. 2. uegl.: *Figurerne (paa materiet er) flade og udklippede.* *Elling.* RP. 24. udklippet syning, (haandarb.) d. s. s. Udklips-hedebo, Udklipnings-syning. *BerlHaandarb.* III. 314. **3)** (l. br.) *tildanne, forme ved beklipning.* De pyramideformig udklippede Taxtræer. *Schand.* IF. 4. Sølvmont . . udklippet, fra omkr. Aar 1670. *PolitiE.* *Kosterbl.* 16¹. 1922. 2. sp. 2. **-kllit**, en. (l. br.) *kllit, der ligger yderst ude mod havet.* *Skjoldb.* KH. 107. **-klodsning**, en. (*jf.* II. klodse 1.3; *møl.*) *udhugning i møllesten.* fin *Bildning (af møllestenen)* (tynde Straaler) f. Ex. 1 Tomme med $\frac{1}{8}$ Tm. Straalekam og $\frac{1}{8}$ Tm. Udklosning. *Da. Mølleri-Tidende.* 24¹. 1886. 2. sp. 3. **U-klæde**, v. [-k]æ²ðå] vbs. -ning (s. d.). (ænyd. d. s.; *jf.* klæde ud u. II. klæde 2.9) 1) † *klæde af.* Disse udklædede Bønderne nøgne. *Schousbølle.* Saxo. 421. *JBaden.* DaL. **2)** *paaklæde paa en usædvanlig ell. iøjnefaldende maade; især: iføre en forklædning, et teater-, maskerade-kostume olgn.* *Hun sad her paa en Vogn, udklædt i Gylden-Stykke. *Hell.* *Poet.* 55. (han) udklædede sig i Bonde-Klæder. *Schousbølle.* Saxo. 215. En gammelagtig Kone, hoi og stærk, som var hun et udklædt Mandfolk, sad ved Ilden. *HCAnd.* (1919). I. 239. Hun fjærned i Hast de Garderobestykker, som hun . . havde samlet til at udklæde T. med. *Schand.* TF. II. 354. || † m. h. t. rum: *beklæde; især (anat.) om hinde olgn.* Indsiden af hele den benede Labyrinth er udklædt med en tynd Benhinde. *Panum.* 663. Epithelet, der udklæder Tarmkanalen. *Boas.* Zool. 434. **U-klædning**, en. [-k]æ²ðnen, [-k]æ²ðnen] *fl.* -er. vbs. til -klæde; *især i flg. anv.*: 1) til -klæde 2; *ogs. konkr., om usædvanlig paaklædning ell. (især) paaklædning, der tjener som forklædning, teater-, maskaradedragt olgn.* Amberg. altid smukt det var hun igaar som Amagerpige, det var hun som Marketenderske . . som Maritana! det er for hendes Skyld dog

alle disse Feste, disse Udklædninger. *HCAnd.* SS. XI. 56. Kongens udklædning som tigger. *AOlr.* DH. II. 136. Jeg har altid syntes, at du har været vældig smagfuldt klædt paa. Og nogen ekstra Udklædning behøves absolut ikke paa Grand. *PoulSør.* BS. 425. **2)** (*faql.*) til -klæde 3; *ogs. konkr., om det beklædende lag.* I Stedet for Papir kan ogsaa (i kasser til fyrværkerisager) anvendes Udklædning med tynd Zinkplade. *Lovtid.* 1928. A. 1193. Udklædningen af Agterstavnen (paa *Ladby-skibet*) med Jernpigge. *Pol.* 24¹. 1935. 9. sp. 3. **-klække**, v. vbs. -ning (vAph. (1764). *Huusholdn.* (1799). III. 3. *LandbO.* IV. 668. *se ogs. u. kunstig 5).* (ænyd. d. s.; *jf.* klække ud u. I. klække 2) 1) m. h. t. unge, yngel: *faa til at fremkomme af æg (ell. faa til at udvikle sig fra tilsvarende stadium) ved rugning, varme, kunstig behandling olgn.* hvor lang Tid den imprægnerede og udgydede Rogn behøver, førend Ungen deraf udklækkes, vide vi aldeles intet. *Ruge.* FT. 57. Man kan nok ved hurtigt at bringe Æggene hjem og lægge dem under en Rugehøne faa udklækket nogle Kyllinger. *Bogan.* II. 95. Man kan ogsaa, foruden at fange de udviklede Insekter, samle paa Larver og Pupper, som man opfodrer og udklækker. *Legeb.* II. 108. i *billedl. udtr.*: *du Gæsling i Athenes Æg (v: P. Hjort), som til en Gase hun nok vil udklække. *Grundtv.* PS. IV. 278. en Snog, som han, uden at kjende den, havde udklækket i sin Barm. *Harich.* III. 155. **2)** (poet.) *faa blomst, frugt olgn. til at vokse frem, udfolde sig, udvikle sig. (ogs. i billedl. udtr.).* *giftig Sump udklækker ofte herligt Frugt | Af Jordens rene Moderskiød. *Oehl.* XXX. 189. *Solens Blink udklække | Blomster i broget Rad. *Winth.* ND. 112. de første Foraarsblomster, som det barske Klima havde udklækket. *Brandes.* III. 46. **3)** (*jf.* udruge 3; *nu oftest spøg. ell. nedset.*) *om foretæelse, hvorved noget (ved gunstige omstændigheder, kunst, opøvelse, uddannelse, tænkning) udvikles, skabes, frembringes; ofte m. h. t. tanke, plan olgn.: udtænke; udspekulere.* Dette falske og in Praxi meget ilde applicerte Begreb af Nødvendighed har udklækket det Fatum, som jeg kalder Mahumedansk. *Ruge.* FT. 347. Vindskibelighed har (i *fredsperioder*) Roe til at virke indvortes Styrke: Videnskaber til at udklækkes, og Borgervel til at stige. *Mall.* SgH. 733. de Planer, dit kløgtige Hoved har udklækket. *Herb.* *Poet.* VI. 81. Se til vor nye Amtmand! Frisk udklækket fra Ministerialbygningen! *Howalt.* DB. 9. **-klæknings-**, i *ssgr. af Udklækning (se u. -klække), især (faql.) i bet. 1, i betegnelser for hvad der angaar kunstig udklækning af unger af fjerkræ ell. (fisk.) af fiskeyngel, fx.* Udklæknings-apparat, -bord, -hus, -kar, -kasse, -ovn, -rende, -rum, -tid, -trug. **-klæknings-anstalt**, en. (fisk.) *anstalt, etablissement, hvor fiskeyngel udklækkes.* *LovNr.* 56¹/4 1888. § 56. *Frem.*

DN.541. billedl.: de store Kollegier, som nu ikke være andet end en Udklækningsanstalt for Kameraderi. *Gigas.Spanienomkring1789.* (1904).184. de store Badepladser blev Udklækningsanstalter for Døgenigte og Drivverter. *Fr Poulsen.RK.148.* **-klænge**, v. [-k'læng'ə] se u. klænge. **-kløve**, v. [-k'løv'ə] vbs. **-ning** (*Gnuddtzm.Husb.7. Aarb.1934.197.*) (*faql.*) m. h. t. brønde ell. sten: dele i mindre stykker ved kløvning; ogs.: udtage, udhugge ell. fremstille ved kløvning. VSO. to Dækstene eller to Bærestene, som ere udklævede af een stor Rullesten. *SophMüll.VO.76.* Industriklov . . maa ikke udkløves i mindre Stykker end 1 cm. *Pol.4/11.1942.13.sp.5.* || billedl. de to Viser . . er opstaaede ved Udkløvning af en ældre Viseform. *Johs Steenstr.(HistTidsskr.9R.I.358).* Hunden som Art er udkløvet i . . mange Variationer. *JVJens.(Pol.19/11.1943.13.sp.5).* **-knibe**, v. 20 [-k'nib'ə] vbs. **-ning**. spec. (*faql.*): *tildanne fliserne omkr. bolt, rør olgn., der skal gaa gennem fisevæg, -gulv.* *TeknLeks.I.571.* **-knoppe**, v. (*især gart.*) dep.: sætte knop. *vel kan Aarons Kiep . . | Udknoppes, blomstres. *Wadsk.Brudev.IVBlr.* Skuddene udknoppes som Regel. *HavebrL.4I.331.* **-knækning**, en. (*byggn.*) det, at en søjle olgn. knækker, saaledes at der dannes et brud i retningen udad. *Sal.2XXII.992.* **-koble**, v. vbs. **-ing**. 1) 30 (*landbr.*) m. h. t. kreatur: løse, udtage af et kobbel. Udkoblingen af Køerne gik forbløftende let fra Haanden. For hver ny Kø, Per trak frem, saa han . . hen mod Vinduerne. *Aakj.VB.78.* 2) m. h. t. maskine, maskindel ell. elektrisk svingningskreds: løse ud af forbindelsen med noget, hvortil det er koblet; koble ud; frakoble. det (er) muligt i Løbet af faa Sekunder at udkoble Turbinen og igen indkoble den. *Pol.23/11.1927.14.sp.2.* *IngBygn.1942.80.sp.2.* **-kog**, et. (l. br.) vædske, hvori noget er kogt ud, ell. afkog (2), dekokt af noget. *MO. D&H.* **-koge**, v. [-kå'gə] vbs. **-ning** (*vAph.(1759).* *TeknO.*), *jf. Udkog.* (*jf. koge ud u. I. koge 1.3 og 2.2; især faql.*) 1) uddrage, uddrive, udvinde ved kogning. udkoge Fedtet. *MO.1* Herved udkoges den kostbare Olie af Tørvene. *Pol.18/11.1942.14.sp.1.* || billedl. *Holb.LSt.I.6* (se u. I. Galde 1.2) 2) rense, desinficere ved kogning. udkoge nye Leerkar. *MO.1* udkoge Sølvtoi. smst. Emaillerede Dørslag . . kunne let udkoges i Sodavand. *FrkJ.Sylleb.95.* 3) koge noget saa længe, at kraften er uddraget deraf, ell. det er blevet opløst, udflydende; ogs. koge noget for længe og gøre det kraft-, smagløst, for blødt olgn. udkoge Væxterne til Læge-Midler. *LTid.1760.* 183. En anden Maade at behandle (*abrikosen*) paa er at flække den, udtage Stenene og fuldstændig udkoge Frugten. *FrkJ.Sylleb.46.* 4) intr. 4.1) (*faql.*) være i kog tilstrækkelig længe. Kjeden bestilles med reent Vand, udkoger 1½ Time. *Bolsen.Farvebog.(1858).125.* *jf.:* I saa lang Tid

synes mig at eders hidsige Blod burde have udkaaget. *Holb.Pants.II.2.4.2)* (*kog.*) om madvarer: koge for længe og miste kraft, smag, rette konsistens. VSO. 5) part. udkogt anv. som adj.; især i anv. svarende til bet. 1, 3 og 4. (*man*) lader det kaage, indtil Risen er vel udkaaged. *Kyhn.PE.56.* 2,000 g Mælkesyre opløst i 20 cm³ udkogt, afkølet Vand. *PharmDan.(1933).30.* som al Mad i Østen smagte den udkogt og kraftløs. *VCavling.Jeggik mig over Sø og Land.(1942).79.* *jf.:* en langvarig Sygdom, hvorved de onde og usunde Vædsker ere udkaagede. *Holb.Ep.V.18.* || billedl. Naar . . en national Vækker som Wergeland behandlede de danske Digteres Lavrbærkrans som en udkogt Suppevisk og sparkede den hen i Skarnkassen, var det berettiget Nødværge. *Pont.EV.31.* Huden (o: paa et portretmaleri) er porøs, næsten udkogt. *Elling.RP.29.* **-kolke**, v. [-k'ol'gə, -k'ol'gə] vbs. **-ning**. (vel til (m)nt. kolk, vandhul, hvirvel (se I. Kulk); *faql.*) om strøm: danne huller i et vandløbs bund; udhule. *NordConvLex.V.392.* *TeknLeks.II.576.* † **-kom**, et. (*ænyd. d. s.*) d. s. s. I. Udkomme 2. *Naar den forladte Dyd omsonst om Udkom græder. *Zellitz.Poes.157.* **-kommandere**, v. (*ænyd. d. s.* og udecommendere) om militær myndighed: beordre til at drage ud for at udføre et militært hverv. *KomGrønneq.III.90.* Der er sluttet Fred . . de Udkommanderede har faaet Hjemlov. *Hauch.SK.54.* han er udkommanderet med Fregatten. *Scheller.MarO. Rockstroh.Hær.III.56.* billedl.: Han udkommanderede sit sædvanlige Høfligheds-Smil. *Gjel.Mi.454.* **-kommando**, en. en af en militær myndighed udstedt befaling til en militærperson om at drage ud og forrette tjeneste et sted; (*jærnb.*) om befaling til person inden for jærnbane-etaten om at forrette tjeneste paa et andet sted end det sædvanlige; ogs. om saaledes beordret tjeneste ell. ophold ude. Jeg var telegrafisk bleven beordret til Afløsning paa en lille Station ved Grænsen . . Jeg . . rejste derned, meget fornøjet over denne lille Udkommando. *Ohlsson.S.66.* Enhver, der oppebærer Lønning m. m. om Bord, kan under Udkommando afstaa Penge til Familien (Trækkepenge). *Bardenfl.Søm.II.230.* han har faaet sin Udkommando. *Scheller.MarO. Rockstroh.Hær.III.57.*

I. Udkomme, et ell. (*nu kun dial., jf. dog ingen udkomme u. bet. 3)* en (*vAph.(1759).* *Skuesp.V.272.* *Tode.S.20.* *Esp.497.*) [*u'd'kømm'ə*, ogs. *u'd'kømmə*] uden flt. (*no. d. s.*; vel efter ty. *auskommen*); til II. udkomme ell. komme ud (se II. komme 53.7,10,12); *jf. oldn. útcoma, -kváma, det at komme ud fra et sted ell. ud til Island astrá; sml. I. Indkomme)*

1) (*sj.*) det, at et skrift udkommer i trykken; udgivelse. give sin Tilladelse til Bogens Udkomme. *NatTid.16/11.1878.2.sp.4.*

2) det at klare sig m. h. t. livsfornødenheder, ell. hvad der maa anvendes til (opnaaelse af) livsfornødenhederne, sikrer livets ophold; især om en persons (sædvanlige, normale) indkomster, løn, levebrød, betragtet m. h. t. tilstrækkeligheden over for de til livets ophold og andre fornødenheder udkravede udgifter; ofte i forb. som et godt, knapt, rigeligt, sikkert, sorgfrit, sorgløs (se sorgfri 2, sorgløs 2), tarveligt udkomme. *vAph.*(1759). med et Tusende Rigsdaler er der . . aldrig at tænke paa et skikkeligt Udkomme. *Skuesp.*VII.301. Renterne heraf . . ere meer end nok til et rigeligt Udkomme for mig og Mine. *Gyld.*Novel.II.5. jo sværere vi har det med Udkommet, des lettere har vi ved at finde Vej til Naaden. *Kirk.*D.9. *jf.*: (katten var) trods sit gode Udkomme alligevel . . slem til at stjæle. *Søiberg.*KK.I.115. det daglige udkomme, (nu l. br.) det daglige brød (se l. Brød 2.1). skulde hans daglige Udkomme endog være nok saa knap. *Mall.*HG.94. *Horreb.*II.169. || i forb. som erhverve (se erhverve 1), finde (*Rahb.*Fort.I.261. *Goldschm.*VI.239), have, (*dial.*): se (*NSvend.*H.32. *Uff.* *jf.* *Feilb.*), søge sit udkomme. Har jeg ikke mit Udkomme paa meer, end et Aar? *Ew.*(1914).IV.293. jeg har . . Lidt tilbedste, og dertil mit gode aarlige Udkomme. *Heib.*Poet.VII.281. den solide Arbejder, der hade sit faste om end knappe Udkomme. *AndNz.*MR.155. || slid for udkommet, se l. Slid 3. angst (*AndNz.*MR.166), bekymringer (*Kierk.*VIII.262. *Soya.*HF.25), sorg (*HCAnd.*(1919).V.294) for udkommet, nærings-sorger.

3) (dagl.) i forb. som der er intet (ingen) udkomme med en, det er umuligt at faa en til at forstaa, indse, indrømme noget, handle paa rette maade, foretage sig noget fornuftigt ell. nyttigt; det er umuligt at komme til forstaaelse, evighed med ell. samarbejde med en; der er ikke noget at stille op med en. „Kunde Du . . ikke bestikke een af Tienernerne?“ — „Jeg har gjort alt, hvad der var mig muligt, Herrel! men der var ingen Udkomme med de Slyngler.“ *Skuesp.*XI.84. der var ingen Udkomme med de Raadgivere, thi naar den Ene vilde frem, vilde den Anden tilbage. *Grundtv.*Snorre.II.258. der er intet Udkomme med S. Han har ikke Begreb om en Embedsmands Pligter! *Buchh.*UH.100. Kristian var der ingen Udkomme med. Han lovede hverken Bod eller Bedring. *Gravl.*T.42. || (l. br.) som udr. for, at der ingen mulighed er for at slippe ud af en vanskelighed, at der ingen udvej er. jeg fortroed snart den Tid, jeg spildte paa ham (o: en jæger); men der var intet Udkomme, jeg maatte følge ham fra den ene Mose til den anden. *CBernh.*XII.131. *Verdenshist.*VI.151.

II. udkomme, v. [hʉd,kømmʊ] præf. -kom; part. -kommet ell. (især som adj. i

fk.) -kommen. vbs. *jf.* Udkom, I. Udkomme, Udkomst. (glda. vthkommæ; *jf.* komme ud u. II. komme 53)

1) (højtid. (gldgs.) ell. dial.) om levende væsen: forlade, komme ud af et opholdssted ell. komme ud til et andet sted. da udkom (1871: kom . . ud) to børn af skoven. *2Kg.*2.24(*Chr.*VI). han fornam, at . . Raadherrerne nyeligen vare udkomne af Dronningens Cabinet. *Holb.*DH.III.124. Bejlede . . nogen „god Mand“ til hende og erholdt hendes Værges, Slægts og Venners Samtykke, skulde hun have Lov at udkomme af Klosteret og ægte ham. *TroelsL.*XII.183. || part. udkommen brugt som substantiveret adj.: fremmed person (fra en anden egn). *MDL.* Feilb.

2) (nu næppe br.) flyde, strømme ud (fra); ogs. om strøm: udgaa, udspringe (fra). tvende skønne Kilde-Væld, hvis Vande endnu overgaaer de andre som begge udkommer fra høie Bierge. *PEdv.*Friis.S.251. Sæben og Smudsigheden gaaer derud af, og Vandet udkommer klart. *CVarg.*Farve-Bog.(1773).26. *jf.*: der udkomme (1931 afvig.) og lid fra Mændene i Sichem . . og fortære Abimelech! *Dom.*9.20.

3) (nu næppe br.) komme til syne; vise sig; komme frem; udvikle sig. før du udkom (1931: kom ud) af Moders Skjød, helligede jeg dig. *Jer.*1.5. hvor Loddet udkommer (1931: falder) for ham, der skal det høre ham til. *4Mos.*33.54. Blomstrene udkomme om Sommeren paa Toppene og i Bladstilkens Huller. *vAph.*Nath.V.183. (sygdommen) fik Navn af Sprinkel efter nogle udkomne røde og blaae Pletter. *Cit.*1784. (*Aarb.*Vejle.1925.111).

4) (nu næppe br.) om herkomst fra et op-hav, en kilde: udgaa, stamme fra. han udkom (1907: var udgaaet) fra Gud. *Joh.*13.3. Gideon havde halvfjerdsindstyve Søner, som vare udkomne af hans Lænd (1931: var avlede af ham). *Dom.*8.30. af Hjertet udkomme (1907: ud fra Hjertet kommer) onde Tanker. *Matth.*15.19. *Basth.*Phil.170.

5) (nu næppe br.) brede sig (fra en person, kreds) til større kredse; udbredes; udspreddes; ogs.: blive bekendt, dersom Kokken det fortier, og ikke vil aabenbare, og det siden udkommer. *DL.*4—1—17. Hvad en Prophet siger om Jerusalem, nemlig, at derfra udkom Hyklerie over det gandske Land, det kand man sige om Paris. *EPont.*Men. II.70. der kunde udkomme onde Rygter derom (o: om spektakler). *Cit.*1832. (*HPloug.*CP.24).

6) om mundtlig ell. skriftlig udsendelse, offentliggørelse. 6.1) (nu næppe br.) om mundtlig ell. skriftlig bekendtgørelse: udstedes; fremkomme; offentliggøres. Da man . . kunde befrygte Mangel paa Levnetsmidler i Staden, udkom en Opfordring til Indbyggerne fra en agtet Militair, der formanede

dem til Nøisomhed. *Gylb.IV.137. 6.2* fremkomme som trykt skrift. (bogen) er (aldrig) udkommen. *Cit.1717. (Falsteriana.100)*. der udkommer til Julen af Hr. H. C. Andersen en ny Bog. *HCAnd.Breve.I.96. (man)* konstaterer en overdreven Surhed i Argumentationen. Men den (o: den forfatter(s arbejder)), der bestandig maa nøjes med at udkomme i de obligate 1200 Eksemplarer, skal vel have Udlob. *J.Andersen. Stuckenborg. II. (1944). 40.* 10 udkomme paa (i) subscription, i trykken, se Subscription 2, Tryk 5.1.

7) $\boxtimes$ fremkomme, opstaa som resultat, følge af noget (nu næsten kun: som resultat af udregning). Paa denne Maade er jeg vis paa, at der kunde udkomme en . . stor Capital. *LTid.1757.53*. Naar man altsaa adderer vore modsatte Bestræbelser, saa udkommer en Sum, der ikke er mindre end den hele væsenlige menneskelige Stræben her paa Jorden. *Heib.Poet.II.147*. Man dividerer med en Brøk ved at multiplicere med Nævneren og dividere det udkomme med Tælleren. *Regneb.Mell.I.25*. de Indkomstskattebeløb, der udkommer ved Paaligningen i Henhold til Lov (osv.). *LovNr.86 7/4 1936. §2.*

8) † i forb. m. med: klare sig; komme over visse vanskeligheder; især: klare sig m. h. t. livsvanskeligheder, indtægter. (soldaterne kan) ei . . udkomme med de Forspand, som er dem tildeelt; thi deres Rustvogne ere saa opfyldte med Viin, Øl og sligt, saa derfor skaane de deres Heste. *Cit.1709. (CChrist.H.58)*. saa lod hand forfærdige ved sine Mathematicis tvende Cyclos ud i dend Tanke, at hand dermed rigtig kunne udkomme (o: bestemme naar paaskesfuldmaane indtraf). *LTid.1723.117*. unge Recruter, som ved deres stærke Væxt ej formaae at udkomme med det sædvanlige Brød, kan . . 40 godtgjøres noget mere Brød. *MR.1733.882*.

Udkomst, en. [ud'kòm'sd] fl. (sj.). -er (i bet. 3.1: *LTid.1728.415*). (jf. ty. aukunft, mnt. utkumpst; vbs. til II. udkomme ell. komme ud) 1) (nu næppe br.) til II. udkomme 1. 1.1) i egl. bet.: udgang; udrejse. *Moth.K278*. skulde Storm og Uvejrh forhindre Udkomsten, saa at Skibet . . maa sættes paa Stranden, da skal Indbyggerne . . anvisse Skipperen Plads, hvor beste Grund er til Skibet at strande. *Forordn. 21/2 1705. §4.* 50 Medens Hoffet laa paa Fredensborg og vi var mindre, bestod vor hele Udkomst om Sommeren i en Rejse dertil paa 8 Dage. *Gude.O.25. 1.2*) det at slippe ud fra et sted, undslippe; ogs.: udveje; redning. *Fra dend (o: evigheden) ej nogen Udkomst er. *LThura. Poet.174*. *her er ingen Udkomst meer (af værelset). *Molb.DC.32. 2*) (nu l. br.) til II. udkomme 6. 2.1) til II. udkomme 6.1: udstedelse; offentliggørelse. Efter Udkomsten af forordn. 31 jan. 1794. *FDyrlund.TN.228. CEF Reinhardt. Orla Lehmann. (1871). 64. 2.2*) til II. udkomme 6.2: det at udkomme paa tryk,

som trykt skrift. den første Tomes udkomst. *Langebek. Breve.414*. Subscriptionen staaer aaben, til næste Deels Udkomst. *Bagges.L. I.419*. der var gaaet to Aar efter Bogens Udkomst. *Aakj.EE.II. 3*) † til II. udkomme 8. 3.1) d. s. s. I. Udkomme 2. *Moth.K278*. en Sum, som kunde være tilstrækkelig til de Efterlevendes skikkelige Udkomst. *Hob. MTrk.28*. vi kand tæncke at have vor rigelig Udkomst og leve fornøyet. *JRPaulli. N.66*. *Gid Leve-Midlers Priis ey trykke Borger-Mand | Som knap med daglig Sløb, sin Udkomst vinde kand! *Prahl.ST.III.12*. Gud give mig min daglig Udkomst! *Hob. MTrk.31. Oecon.T.IV.75. 3.2*) d. s. s. I. Udkomme 3. der er ingen Udkomst med en Fanatico. *Hob. MTrk.80. Eitsch.PhilBrev.132*.

$\boxtimes$ ud-konkurrere, v. konkurrere ud (se konkurrere 3.2). *BerlTid.18/4 1920.Sønd.5. sp.4*. Ordene er grove nok, men ikke udelukkende Udtryk for en udkonkurrerets Raseri. *Stangerup.R.44*. det „Solhvervs“-Pjank, der har været udfoldet herhjemme i visse Kredse for at udkonkurrere kristne Traditioner. *E.Frederiksen.Fra Saxo til Gullberg. (1944). 131. -kopiere*, v. († -kopie. *PoulPed.DP. (1937).86*). vbs. -ing (se bet. 2). (ænyd. udkopiere, -kopie) 1) (jf. kopiere ud u. kopiere 1) † afskrive noget ell. foretage en udskrift af noget, uddrage noget af et skrift. Jeg lod udcopiere det (o: et vers), gav hende Copien, og beholt Originalen, som er skreven med hans egen Haand. *Hob.LSk.III.11. (lægerne)* udcopierede Recepter, og lærte dem uden ad, og brugte dem uden Skønsomhed. *Argus. 1771.Nr.50.3*. Hans hele Afhandling er udcopieret, saa at intet deraf tilhører ham selv. *VSO.I.571. 2*) gengive, kopiere en tegning, et billede olgn. Hans og min Aftegning med Bogstavene komme ikke overens, saa jeg ei kan vide, enten paa hans eller paa min Side i Udcopieringen er skeet Forseelse. *Thurah.B.56*. nu kun i ssg. **Udkopieringspapir** (efter ty. auskopierpapier; fot.) lysjøl-somt papir, der ikke behøver at fremkaldes, men kun tones og fikseres i tonfiksersbad. *Foto Leks.56. 3*) (nu næppe br.) efterligne; kopiere (4). Jeg saae . . en Junker, som nyelig var kommen fra Frankrig, ham ud-copierede jeg meget nøye, undtagen at jeg ikke vil snakke igiennem Næsen. *Hob.HP.I.1. LTid. 1753.366. -krabbe*, v. (holl. uitkrabben; jf. II. krabbe 2) $\uparrow$ udkradse. paa større Dybder anvendes et tungere Dybdel af samme Form som Haandloddet, i dets Underende er udkrabben en Hulning, der fyldes med Talg. *Sal.XI.935. -krads*, et. (til -kradse og kradse ud) hvad der er kradsset ud, især af en pibe; pibeudkrads. *SvGrundtv. Retskrivnings-Ordbog. (1870). Skjoldb.I.M.28.* jf.: Et Rogefad med Udkradsnaal. *Kunst-udstill.(1879).270. -kradse*, v. vbs. -ning (s. d.), jf. Udkrads. (ænyd. d. s.; jf. kradse ud u. II. kradse 1.1) 1) $\boxtimes$ rive ell. skrabe ud

(af noget); især m. h. t. (indholdet af) udraget pibe. Udkradse Øjnene. *vAph.*(1772).III. den korte Pibe, som han . . gav sig til at udkradse, stoppe og tænde. *Drachm.* SS. 102. Ved Opførelsen af en Mur, som er bestemt til at fuges, blive Fugerne udkradsede, saa at de ligge noget tilbage for Stenenes Yderflade. *Gnudzsm.Husb.*89. 2) W radere ud; udslette (ved kradning, radering). den Tids vankundige Græker udkratzede de gamle Manuskrifters Skrift af Pergamentet. *LTid.* 1730.478. de vare Breve givne Skomagerne i Trundhiem, og . . disse havde udkradset Trundhiem, og i Steden derfor skrevet Bergen. *CPRothe.* MQ.II.20. det udkradsede Tal menes at være 4. *Rubow.HL.*86. 3) (nu næppe br.) i videre anv.: fjerne, udtage (en sætning, et ord) af et skrift(stykke); stryge. hun skulde giøre Ansøgning om at faae Fredagen udkradset af alle Almanakker. *Holb.MTkr.*519. 20 *Med Ulvekloer udkradse (falske præster) Herrens Ord | Af Confessionen. *Bredahl.VI.* 108. -kradser, en. (l. br.) pibekradser. *VSO.* Feilb. -kradsning, en. vbs. til -kradse (og kradsede ud). 1) til -kradse l. Naar Talen drejer sig om Arbejdsheste, indskrænker man sig gerne til en flere Gange om Ugen foretagen Udkradsning af Hovens Underflade. *Grunth.Besl.*115. Ved Blank-Murs Flader foretages en Udkradsning af Fugerne til ca. 1 cm Dybde. *TeknLeks.I.*174. || uden for jagl. spr. især konkr., om pibeudkradsning (bl. a. brugt som skraatobak). *PMøll.*(Hjort. *KritLit.II.LXXVIII*). Skraa-Stine . . der efter Morgenkaffen begynder Dagen med at tage sig en Haandfuld Udkradsning. *Fleuron.KO.* 110. || hertil bl. a. Udkradsnings-skraa og betegnelser for beholder, hvori pibeudkradset udtømmes, som Udkradsnings-kasse, -kumme, -skuffe. 2) W til -kradse 2; ogs. (konkr.) om udraderet bogstav, ord osv. *vAph.*(1759). et Brev, fuldt af Udkradsninger og Rettelser. *Brandes.X.*487. Paa de ophængte (opslags)-Tavler . . er alle Paabud forvandlede til det stik modsatte ved Udkradsning eller Oversmøring. „*HørupsValgkreds*“ 1902.(1892). 67. -krage, v. [-krå²qø] vbs. -ning (s. d.). (jf. krage ud u. IV. krage; bygn.) om murskifte, stokværk olgn.: rage, springe frem over det underliggende parti; ogs.: bygge, mure noget, saa at det danner et saadant fremspring (ved at lade det ene skifte rage frem over det underliggende). Skorstenen (skal) udkrages fra Brandmuren. *Forordn.* 1917. §6. man bruger . . ofte at danne en Modvægt mod Gesimsen ved ogsaa at udkrage Muren paa Indersiden. *Gnudzsm.Husb.*76. || oftest i præses. ell. part. brugt som adj. *NordConvLex.V.* 640. giordbuepillerne med deres udkragende profiler. *Aarb.*1918.20. det øverste Stokværk er forsynet med en udkraget Svalegang. *FriLandsmus.*32. -kragnig, en. [-krå²q-nen] flt. -er. (bygn.) vbs. til -krage; ogs. konkr., om det fremspringende parti. de flade

Halvpiller . . ende sig i en lille Udkragning ovenfor Lavkirkens Buerad. *Høyen.*(*Hist Tidsskr.*2R.I.259). Fremspringet (af hovedgesimsen) eller „Udladningen“, der ofte kan være anselig, tilvejebringes ved Udkragning. *Gnudzsm.Husb.*75. Renæssancetiden har haft Blik for Udkragningernes og Knægtenes dekorative Værdi. *Stilart.*218. -kramme, v. [-krøm²æ] vbs. -ning (Amberg. *S&B.*). (udpakke og) lægge frem (som) paa en butiksdisk. 1) (nu l. br.) i egl. bet. *JBaden.DaL.* (han) havde paa et stort Bord . . udkrammet en Mængde Efteraars-Planter. *Winth.NDign.* 206. I en Chan — Kro — hvilede vi om Midt-dagen og udkrammede vort Mundforraad. *CLüth.FA.*122. 2) (især W) billedl.; især m. h. t. kundskaber, nyheder olgn. to Timers Samtale, hvori han efterhaanden udkrammede sin Theologie, sin Philosophie, sin Moral. *Bagges.DVIX.*158. et anseeligt Forraad af Anekdoter, der blev udkrammet, baade hvor det passede og ikke passede. *Davids.KK.*423. Det hellige i Livet er kasereret, det gaadefulde ligger udkrammet og illustreret paa enhver Boghandlerdisk. *KMunk.OS.*124. udkramme sin lærdom (*Ew.*(1914).IV.130. *NMøll.B.*10), visdom (*Winth.*IX.43. *Davids.B.I.*258). -kreper(e)t, part. adj. (jf. kreper 1.3; dial.) stærkt udmattet, afkrejftet; ødelagt. den Vagabonder, der . . saa' saa udkreperet ud. *Pont.* K.89. *UjF.* -kreppet, part. adj. (l. br.) om haar: kreppet (2), saa det staar ud i krøller. en middelhøj Herre med . . udkræppede graalige Haar under en sort Kalot. *Schand.IF.*82. -kriget, part. adj. [-krj²qø] (nu næppe br.) om kjole olgn.: udringet. *MO.* VSO. -krog, en. (nu sj.) afsides liggende, fjern krog; ogs.: sted, der ligger afsides, ucentralt; afkrog. denne (fra Landeveien) Udkrog (o: Mariager). *Cit.*1738. (*Hübertz.Aarh.*III.259). en Udkrog af Haven. *Gjel.GL.*72. *RiisCarst.* OVS.141. *D&H.*(u. Udjhjørne). -kroge, v. [-krå²qø] vbs. -ning. (jøeg.) udtage indvoldene af julevildt (straks efter at det er skudt) v. hj. af en krog. *DJagtleks.*1326. -krud, et. se Ukrudt. -krumme, v. [-krøm²æ] (nu sj.) krumme udad; ogs. refl.: krumme sig udad; især i part. udkrummet som adj. (elefantens) udkrummede Ryg. *Reiser.IV.* 197. VSO. -krybe, v. [-krj²bø] vbs. -ning (Wilken's.Tr.98. *WesenbL.*Ins.30). (ænyd. d. s., fsv. utkrypa) der bliver nat; i den udkrybe (1871): krybe . . frem) alle vilde dyr i skoven. *Ps.*104.20 (*Chr.VI*). *Boeion, som laae imellem Frygt og Længsel, | Omsider fatter Mod, udkryber af sit Fængsel. *Holb.* *Metam.*64. nu næsten kun (især zool.) i præses. og perf. part. samt som vbs.: Sommerfuglen, engang udkrøben af sin Puppe, har Intet meer at gjøre med denne. *Heib.Pros.* VIII.404. de (af æggene) udkrybende Orme. *Manufact.*(1872).85. *Naturens.V.*1915.34. -krydsning, en. W udkrydning med en

kyrdsmejsel. *Smede Maskinarb.* 263. **-kry-**
stallisere, v. vbs. -ing (*Verdenshist.* VI.
235) ell. **Udkrystallisation** (*Sal.* XIV 301).
1) (fagl.) intr. ell. refl.: udskille sig i krystal-
form; ogs. trans.: faa til at danne krystal-
ler. en skjøn hvid, i mangfoldig Dannelse
udkrystalliseret, Kalkspath. *Rawert&Garlieb.*
Bornholm. (1819). 85. Menthol . . udkrystal-
liserer af Pebermynteolie. *Christ.Kemi.* 163.
2) (jf. krystallisere 2) $\varnothing$ overf.; intr., refl. ell.
i pass.: udvikle sig, udskille sig og antage en
fast, klar, koncentreret form; trans.: bringe i,
udvikle til en saadan form. Vreden søgte alle
Paaskud . . og arbejdede sig op til sammen-
bidt Had. En eller anden Tilfældighed kunde
saa udkrystallisere Ondskaben. *JV Jens.EE.*
86. Af det Kaos, der efter den russiske Re-
volution opstod i Kaukasuslandene, ud-
krystalliserede sig efterhaanden to Repu-
bliker, Georgien . . og Azerbeidjan. *BerlTid.* 20
10/10 1921. *Aft. I. sp. I.* Det Tilfælde kunde let
indtræffe, at der i visse Spørgsmaal ud-
krystalliseredes en Folkemening, som Rege-
ringen fandt det klogest at tage Hensyn til.
VlaCour.DH.II.302. **-kryste**, v. vbs. -ning
(*S&B.*). (ænyd. d. s., fsv. utkrysta, -krista;
jf. kryste ud u. II. kryste 3) trykke, presse
(en vædske) ud (ved haandkraft), da trykkede
han Uldskindet ud og udkrystede (1931:
pressede) Dug af Uldskindet. *Dom.6.38.* 30
Æb-
let selv er meget rigt paa en astringerende
og behagelig Saft; naar man udkryster
denne, bliver kun et svampagtigt Legeme
tilbage. *HC Monrad. Guinea-Kysten.* (1822). 196.
MO. || nu næsten kun ($\varnothing$) billedl. (*Hei-*
bergs) Figurer er udkrystede af Datidens
levende København. *Vilh. And.* (*Skuepl.* 96). fø-
lelserne udkrystes til sidste dråbe. *Grøn.*
Goethe.II. (1939). 241. † **-kræfte**, v. (jf.
mnt. utkrefelligen) nedbryde ens kræfter; af-
kræfte (1); svække stærkt, om han end und-
gaaer den (?: en kønssygdom), udkræfter han
dog sit eget Legeme. *Ruge.FT.231.* *Slange.*
ChrIV.846. $\varnothing$ **-krænge**, v. [-kræŋə] vbs.
-ning (*Bl&T.*). (jf. krænge ud u. II. krænge
3). Hovedet understøttes af en bagved
staaende Medhjælper, som ved et Tryk
udvendigtfra udkrænger det Øielaag, hvor
Svulsten findes. *Chr.* (1845). II. 122. Lomme-
mene . . hang halvt eller helt udkrængede.
DagNyh. 11/11 1912. 2. sp. 2. Billedet . . fore-
stillede en ung . . Mand . . med udkrængede
Flipper. *ORung. Den lange Nat.* (1913). 25. || bil-
ledl. (jf. II. krænge 3.s). han oplyser om
hvad der tiltrænges, uden at udkrænge sin
Bedreviden, og afstemmer sine Noter efter
Texten. *Rubow. Smaa kritiske Breve.* (1936). 92.
 $\varnothing$ **-kræve**, v. [-kræʋə] vbs. (nu sj.) -else
(*Amberg. VSO.*). (glda. wtkræwæ) 1) (nu
l. br.) kræve udredet, udleveret, hvi fik du ikke
mine penninge til vexe-bordet? og naar jeg
var kommet, havde jeg udkrævet (1819:
krævet) dem med aager. *Luc.19.23* (*Chr.VI.*)
*hvor længe skal Dommen forhales, | Inden

vort Blod udkræves af dem, som bygge paa
Jorden. *Grundtv. SS. V.590.* udkræve . . skat.
AOLr.DH.II.241. 2) stille krav om; opstille
som en fordring; kræve; forlange; i videre
anv.: have som nødvendig forudsætning; nød-
vendiggøre tilstedeværelsen af; behøve; nu of-
test i pass.: behøves; forlanges. I Øvrigt
udkræves (1907: kræves) af Huusholdere,
at de maae findes troe. *ICor.4.2.* at trekke
en Jøde op, udkræver meere end menneske-
lig Hierne. *Hob.Didr.I.I.* Mit Embede, min
Pligt udkræver det. *MO.* Han var en ærlig
Personlighed, der besad dét Mod . . der ud-
kræves her i Landet for at være sig selv
— uden al Krigsmaling og Opforgyldning.
HKAarsb. M.I.171. Baandlæggelse af Arv,
som ikke er Tvangsarv, kan ske ved Testa-
ment, uden at kgl. Konfirmation udkræves.
JurFormularbog. 121. || † part. udkrævede
brugt som adj., især m. pass. bet. Derefter
tilharves og ruldes, efter udkrævede Nød-
vendighed. *JPPrahl.AC.32.* substantivisk: en
smuk durabel Chaise . . med fin grøn Be-
klædning og Mahling, samt videre udkræ-
vende. *Adr.* 11/1 1762. sp. 9. † **-kundskabe**,
v. vbs. -ning (*LTid.1747.80.*) (ænyd. d. s.,
jf. ty. auskundschaften) udforske; udspejde.
Slange. ChrIV.285. Foretog man Reiser,
for at udkundskabe Landet, da var han
gerne Anfører. *Mall.SqH.267.* *Leth.* (1800).
-kunstle, v. [-kon'sdlə] (efter ty. aus-
künsteln; nu sj.) udforme, fremstille, skabe
paa en (overdreven) kunstig ell. unaturlig,
søgt, konstrueret, raffineret maade. hver Peri-
odus eller Sententz er saaledes udkonstlet, at
den kand passere for et Epigramma. *Hob.*
Ep.IV.366. Det er i Menneskets naturlige
Drift, og ikke i den udkunstlede Fornuft, vi
skal søge Staternes Oprindelse. *Schytte.IR.*
I.I. Jeg indseer ikke, hvi man skal udkonste
slemme Aarsager, naar man paa en natur-
lig Maade kan finde gode. *Bagges.DVIX.*
390. den Lære, man bagefter udkunstlede,
om Trosbekendelsen som „Ordet af Her-
rens egen Mund“. *MPont.DK.39.* **-kvilde**,
v. se -kvælde. **-kvulne**, v. se kvulne.
-kvæde, v. [-kvæʋə] (ænyd. d. s.) 1)
(højtid.) (ud)synge; udtrykke i sang. *Ingen
Tunge kand dend Glæde | Med tilbørlig Lov
udqvæde. *Kingo.SS.IV.513.* *Oehl.XIX.210.*
*Engle hist i Kæde | Om Himmeltronens
Glans | Gud Herrens Pris udkvæde. *Brandt.*
(*SalmHj.12.4.*) 2) (nu næppe br.) kvæde til
ende. *Mand paa Regierings Regler maa |
Og Rigers Interesse | Vel mereke, om mand
skal forstaa | En half udqvædet Messe.
Sort.Poet.29. *VSO.VII.372.* **-kvælde**, v.
[-kvælə] († -kvældne. *Diæt Lex.II.228.*
† -kvilde. *Leth.* (1800)). vbs. -ning (*Ugeskr.*
f.Læger.1941.218. *TeknLeks.II.303.*) (ænyd.
udquelle, have sit udspring (*Aroboe.Davids*
Psalter. (1623). a9^v), ty. ausquellen, -quillen,
mnt. utquellen; jf. kvælde ud u. IV. kvælde
1-2) 1) (nu næppe br.) flyde, strømme, vælde

ud; ogs. (om kilde olgn.): udspringe. jeg (maatte) om Aftenen Kl. 10 . . give Saaret et frisk Anstrøg af Pulveret, og da Vandet udqvællede af samme, blev jeg ved at pudde det, indtil det holdt Vandet tilbage. *GHLund. KA.136.* *Fuglen . . skal . . ham fortælle, | Hvor Træet staaer, hvor Kilden mon udkvædde. *Ing.RSE.I.81. MO.II.1355. billedl.:* Manglerne udqvælde af selve Forfremmelsernes Fied. *TBruun.Pr.569.* || *trans.:* lade 10 *udstrømme.* Som Kilden udkvælder sit Vand, saaledes udkvælder hun sin Ondskab. *Jer. 6.7 (Lindberg).* **2)** (fagl., især apot.) *svulme op, bulne ud (ved at ligge i en vædske).* (kærnerne maa) have ligget i Blød for at udqvælle. *Fleischer.HB.285. Green.UR.117. Ugeskr.f. Læger.1941.218.* **-kæbe**, v. [-kæ'be] vbs. **-ning** (s. d.). (holl. uitkepen; *jf. I. Kæbe 4.5* og kæbet; ⚔, foræld.) *udskære, udhule paa midten; forsyne med kæbe.* Sadel . . Et udkjæbet Stykke Træ, der er fastgiort ovenpaa Bugsprydet, og hvori Blinde-Hængereeb hviler. *VSO.VI.15.* **-kæbning**, en. [-kæ'bnen] *ft.* **-er.** (holl. uitkeping; ⚔, foræld.) vbs. til -kæbe; ogs. *konkr.:* kæbe (I.4.5). *VSO.I.614.* **-kæle, -kæling**, se -kele, -keling. **-kæmme**, v. [-kæm'mə] vbs. **-ning** (Amberg. *VSO.*). (ænyd. udkiemme; *jf. kæmme ud u. kæmme 1.1; især fagl.*) Rompen og Mahnen (skal) udkiemmes. *Cit. 1720. (Stuiteri.305).* de udkæmmede lange Trevler. *Manufact.(1872).116. Haararb.38. billedl.:* den skal være Mæster (i sproget), der kan udkæmme os alle Marelokker, som usus har gjort. *Høysg.S.128.* ⚔ **-kæmpe**, v. [-kæm'pə] vbs. (l. br.) **-else** (Larsen.). (*jf. ty. auskämpfen* og kæmpe ud u. II. kæmpe 2.1) **1)** *kæmpe (en kamp) til ende.* Paa Kirkens Enemærker udkæmpedes først den svære Kamp. *HNClavus.Leil.88.* Heftigste blev dog den Bladfejde, han . . maatte udkæmpe med „det litterære Venstre“. *BiogrLex.XIII. 177.* se ogs. u. I. Strid 3.1-2. **2)** *intr.:* ophøre med at kæmpe (mod fjender, for livets ophold olgn.). *Jeg har udkæmpet . . seel der ligger | Mit knuste Sværd. *Ing.DD.V72.* Hine Mennesker have udkæmpet for Aarhundreder, for Aartusinder siden; endnu raaber deres Smerte til Himlen. *VThist.RM.399.* **-kævling**, en. se -keling. **-køb**, et. **1)** (l. br.) vbs. til -købe **1:** *køb, hvorved jord frikøbes og udskilles af et gods; ogs. ekspropriation.* HjælpeO. *Fridericia.A.482.* **2)** † *bortsalg; udsalg.* *Slange.ChrIV.183 (se u. Indkøb 1).* **-købe**, v. [-kø'be] vbs. (l. br.) **-ing** (Bert Tid. 1/2.1908. M.1. sp.1) ell. **-ning** (Amberg. HjælpeO.), *jf. -køb. 1)* (l. br.) m. h. t. ejendom: *ved køb udløse af et gods, af godsejerens besiddelse; ogs. ekspropriere.* HjælpeO. *Fridericia.Polit.Hist.fra1848.I.(1905).57.* **2)** (*jf. 60* løse 3.3) m. h. t. person: *afkøbe (ham) en ejendom ell. rettighed (saa han udtræder som ejer, parthaver); købe en ud (se u. købe 2.3); tidligere ogs.:* løskøbe af fangenskab olgn.

Falder Sædegaard i Arv imellem andre Arvinger, og de ej ville blive i Fællig, og dog ej kunde om Kjæbet sig imellem foreene, at den eene den anden udkjøber. *DL.5—2—64. Holb.DH.I.754.* Kongen (maatte) udkjøbe sine 2de Gisler med nogle 1000de Dalere. *Schytt.UR.I.26.* (han) fik Stadfastelse paa Landets Besiddelse ved at udkjøbe Grev Johan af Holsten, hvis Pant det var. *KrErst.DM.21. 3)* (*sj.*) *tilkøbe sig; skaffe sig (ved køb).* (en prædikkant) ville gerne udkjøbe hver Leylighed til at sige denne Herre det, der tiende til hans Fred. *EPont.Men. III.292.* **-køre**, v. [-kø'ra] vbs. (l. br.) **-ing** (*VSO.*) *AJeppesen.Fra det gl.Kbh.(1935).39).* *jf. -kørsel.* (glda. vtköræ, uddrive; *jf. køre ud u. II. køre 26 samt udkørt) 1)* (nu næppe br.) *drive, jage ud.* *Moth.K457.* *Nykkerne af Lise-Moer | Kand ey saa let udkjøres. *Wadsk.39. VSO.* *jf.:* *Mange kjøre (o: paa livets bane) som i Veddeløb, | Og overkjøre ofte da paa Vejen | Fodgængerer; indtil de selv omsider | Udkjøres eller væltes midt paa Banen. *Blich.(1920).XV.233.* **2)** (uden for dial. (BornhOS.) især ⚔ ell. fagl.) *bejordre, transportere ud i et køretøj.* det (er) best til Jordens Sammenblanding med Gjød-selen, strax efter Indhøstningen at udkjøre og udbrede den. *Anledning til Agerdyrknin-gens Forbedring.(1757).123. Goldschm.VI.441.* For Brændet udkørt af Skoven og opstillet i Skovrummeter ved fast Vej aftales en Pris pr. rm af 31 Kr. *Ugeskr.fRetstv.1946.A. 770. 3)* (fagl.) m. h. t. vejlægde: *tillægget i køretøj, slæde olgn.* Distancen blev kun paa 3 km, men som bekendt maa man ikke blot maale et Arbejde efter den udkørte Længde. *Knud Rasm.G.427. Bangsted.EV.110.* **4)** ⚔ *intr.:* *køre ud (fra et sted).* *Rostgaard.Lex. U36b.* *da maae man tit udkjøre | For Porten. *Graah.PT.II.132.* Baade . . hvortil udkjøres med Vogne. *JHLars.HA.I.46.* nu især i præes. part.: *Ind-, ud-, gennem- og forbikørende Tog.* *DSB.Sign.III.161.* LokomotivT. 1942.184. sp.1. **-kørsel**, en. (ænyd. d. s.) vbs. til -køre ell. køre ud. **1)** ⚔ til -køre **2.** Gjødningens Udkørsel. *JPPrahl.AC.8.* Udkørslen af Mergel. *Jydske Tidende. 1/2.1936. 6. sp.4.* **2)** (fagl., spec. jærnb.) til -køre **4.** (de) Haver, vi ved Udkørselen af Manheim kom igiennem. *Bagges.LII.289.* Tog 927 var for Udkørsel fra Fredericia Station. *JernbaneT. 1/2.1915.4.sp.2.* *jf. bet. 1:* Igaar kjørte vi til Dyrehaven . . Jeg takker dig . . for den store Godhed I have viist mig med disse Udkjørsler. *Gybl.(Heib.Fam.130).* || *vej, passage, ad hvilken der køres ud fra et sted.* Neden for Huset, paa begge Sider af Udkørselen, ere nye Bygninger. *EPont.Atlas.II.228.* Remisen fik Udkørsel baade til Nørrebrogade og Rosa-gade. *Kbh.s Sporveje.(1936).55.* || (jærnb.) *til-ladelse for et tog til at køre ud fra en station; udkørselstilladelse.* der var givet Udkørsel for dette Tog. *JernbaneT. 1/2.1935.7.sp.1.*

„Skriftlig Udkørsel“ maa kun anvendes, naar alle Sporskifter i Udkørselstogvejen kan betjenes . . fra Centralapparatet. *Vingehulet. 1943/44. 48. sp. 2.* || *hertil bl. a. Udkørselsport* og (jærnb.) *betegnelser for hvad der angaar et togs udkørsel fra en station, som Udkørsels-signal, -(signal)mast, -spor, -tilladelse. -kørt, part. adj. perf. part. af -køre brugt i spec. og videre anv. (sml. op-, tilkørt). 1)* (nu næppe br.) om vej, hjulspor *olgn.: udhulet, opkørt af vognhjul. saa sank jeg sammen og sov øjeblikkeligen, hvad enten jeg var falden i en Tjørnehække eller i et udkjørt Hjulspor paa Vejen. JPLaurent. Livet i Felten. (1849). 48. jf.: der er da ogsaa enkelte Borgere, som indser, at de Handelsveje, paa hvilke deres Fædre indsamlede deres Rigdom, nu er ligesom udkørte. Cit. 1838. (Galsch. H. 47). 2)* (talespr.) *egl. om trækdyr ell. kørende person: udmattet, afkræftet af kørsel. Hestene de vare smaa og udkjørte, og midt for Porten gik de reent istaae. Blich. (1920). XXVI. 5. (en træner) har sin Force i at kunne puste nyt Liv i tilsyneladende udkørte Heste. Trav-Tidendes Udennummer. 1930. 33. sp. 3. (han) havde kørt en Times Tid for en af (cykle-)Rytterne, der havde været udkørt efter Natens vilde Jagter (o: i et 6dagesløb). Pol.¹⁵ i 1935. 5. sp. 2. i videre anv.: udmattet, stærkt medtaget af anstrengelser, strabadser. Man ventede, at (bokseren) efter den 12. Omgang vilde være udkørt. DagNyh.¹⁰ i 1921. 4. sp. 2. Man er helt udkørt. Man kan nok trænge til noget nervestyrkende. Jørgen Niels. VU. 91. || (l. br.) om maskine: saa medtaget, at den ikke kan virke, anvendes mere. Er Diegelen udkørt . . kan der alligevel ikke skaffes en ny. Bogtrykkerbladet. 1934. 112. sp. 1. 3)* (l. br.) manglende, blottet for noget (nødvendigt); udgaaet (for). Folk, der efterhaanden er ganske udkørt for Fød-tøj. Socialdem.³⁰ i 1945. 14. sp. 1. jf. køre en film u. II. køre 4.1 slutn.: Af (elefantens) lange Næse . . havde jeg al den Film, jeg turde tillade mig, for ikke at staa udkørt, naar Hjorden brød op. Rørd. AM. 193. -laan, et. 1) (jf. Laan 2) det at udlaane noget (at noget udlaanes), navnlig (mods. Fremlaan) m. h. t. ting, som tilhører den person (ell. institution), der udlaaner den. Mth. U34. MO. VSO. spec. dels (¥, jur.) m. h. t. pengemidler (mods. Indlaan). Udlaan i Konto-Kurant. Hage.⁵⁷⁰² Udlaan mod Haandpant. Lando. Bankpraksis. (1926). 125. dels (bibliot.); jf. bet. 2.1) m. h. t. (et biblioteks) bøger. Jeg har selv haft piecen meget smukt conditioneret, men den er ved et Udlaan aldeles bortkommet. Langebek. Breve. 503. (en) Udlaansbog er opslidt . . efter ca. 75 Udlaan. BibliotH.³ II. 470. || (ogs. i politi-spr.) m. h. t. arrestant, der midlertidig overføres til en anden politiafdeling. Oluf Pedersen. Den politiske Modstand. (1946). 125. 209. 2) med overgang til konkr. bet. 2.1) (bibliot.) den afdeling (ell. det

lokale) i et bibliotek, hvorfra udlaan (1) fore-gaar. BibliotH.³ II. 308 f. jf. Vilh. And. Litt. IV. 12. 2.2) (jf. Laan 1; l. br.) udlaant ting (pengebeløb). Dette Udlaan staar ikke sikkert. VSO. -laane, v. [-lâ:ne] vbs. (l. br.) -ing (Kalk. VII. 112. S&B. jf. Udlaanssal: Rundetårns Udlåningssal. Hjort. Krit. Lit. II. xxxiv), jf. -laan. (ænyd. d. s. (ogs. i bet.: modtage som laan); jf. ænyd. gl. udlæ(ne); især $\mathbb{W}$ ell. jagl.) laane noget (især: som tilhører en selv) (ud) til en anden. Udlaaner nogen sine Vaaben (osv.) til anden Mand . . da bøder den, som dem udlaante, half saa meget som den, der Skaden gjorde. DL. 6—10—1. spec. dels m. h. t. pengemidler: en Creditor, som udlaanede Penge. Holb. Kh. 416. en Mand, som udlaante Penge (Chr. VI: havde laant sine penninge ud), havde to Skyldnere. Luc. 7. 41. udlaane Penge mod Renter. Ludv. dels m. h. t. bøger: PAHeib. E. 53. i vore Biblioteker faar (man ofte) Svaret: „Udlaant“, naar man spørger efter en Bog. Gaads Mag. 1932. 626. laane-gods, et. (jf. Udlaansgods) $\mathfrak{A}$ gods (tovværk olgn.), som fra magasinerne udlaanes til et krigsskibs ekvipering. Harboe. MarO. -laaner, en. [-lâ:nær] (jf. Laaner 1; især $\mathbb{W}$, jur.; nu mindre br.) person, der udlaaner noget (mods. Laaner 2); spec. (jf. Laangiver) om pengeudlaaner (kreditor). (renten) hvormed baade Udlaaneren og Laaneren vare tiende. Schytte. IR. II. 57. Es. 24. 2 (Lindberg). jf.: Der levede for en Del Aar siden en Enkefrue . . der var berygtet som Udlaanerske (o: pengeudlaaner). DagNyh.¹⁰ i 1921. 3. sp. 5. || (sj.) om den (bibliotekar), der i et bibliotek besørger (bog)udlaan. Hjort. B. I. 74. -laans-, i sgr. (især jagl.) saaledes bl. a. Udlaans-gods ($\mathfrak{A}$ d. s. s. Udlaanegods. Sal. VI. 832); spec. dels $\mathfrak{W}$ ell. jur.: Udlaans-konto, -kurs, -tilladelse, -virksomhed (LovNr. 156^{3/4} i 1934) ofl.; dels bibliot. (emb., jur.): Udlaans-afdeling, -forbud, -kartotek, -kvittering, -lokale, -protokol, -sal (BibliotH.³ II. 398. jf. Udlaaningssal osv. u. udlaane), -skranke, -station (sted ell. institution, hvorfra udlaan fra et (fjernereliggende) (central) bibliotek ekspederes. BibliotH.³ II. 282. 308) ofl.

1. udlade, v. [uðlâ:ðæ] præf. udlod; part. udladt ell. (nu kun i tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til II. udlade) udladet (Jac. 2. 25 (Chr. VI). Slange. Chr. IV. 1052. ITid. 1737. 503). vbs. -else (s. d.), -ning (se I. Udladning). (ænyd. d. s.; jf. æda. ut læta; til dels efter mnt. utlaten, hty. auslassen; jf. udelade 2; til IV. lade)

1) i al alm., især til IV. lade 4. 1.1) (nu (l. br.) især højtid., bibl. ell. i tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til II. udlade) lade (noget) komme, slippe ud (af en beholder, et indelukke olgn.); lade (noget) ud. || (jf. IV. lade 4.1) m. h. t. vædske olgn. (gud) holder Vandene tilbage . . og han udlader dem (1931: slipper . . løs), og de omvælte

Landet. *Job. 12. 15.* 2de Haner, hvoraf dend Badende udlader koldt og varmt Vand. *Seidelin. 91.* Jeg aabnede strax en Aare paa Foden og udlod nogle og tyve Unzer Blod. *Nye Hygva. III. (1824). 91.* (sikkerhedsventilen vil) betimelig udlade den overflødig Damp. *Ursin. D. 24. jf. IV. lade 3. 1:* En 60-aarig Mand . . . udlod med Urinen en Mængde rodt Gruus. *Bibl. Læg. 1814. 101.* || (jf. IV. lade 4. 2) *m. h. t. en (indelukket, fængslet) person,* 10 *der føres, lukkes, slippes ud.* den, som saaledis vorder indsat (o: i gabestokken), bør at give Byesvennen fire Skilling, for end hand ingen udladis. *DL. 6—2—2.* At udlade (1907: sætte) de Plagede i Frihed. *Luc. 4. 18.* Patientent blev derfor omsider udladt af Sygehuset. *Barclay. De i Vestindien herskende Sygdomme. (1830). 168.* De indlodes en efter en (o: i kontoret) . . . udlodes en anden Vej. *Hjort. B. I. 97.* || (jf. IV. lade 4. 3) *m. h. t. dyr,* 20 *der føres, lukkes, slippes ud (spec.: fra stalden olgn.).* Qvæg, som gaar paa Græs (*maa*) udladis og indladis igiennem Portene. *DL. 6—3—5.* Noah . . . udlod (o: fra arken) en Ravn (1931: sendte den Ravn ud). *1 Mos. 8. 7.* Qvæget kan man udlade paa Græs . . . midt i Mai. *Begtr. Sjæll. II. 269.* || (jf. IV. lade 4. 5; uden skarp adskillelse fra II. udlade) *m. alm. tings-obj.* Kan du (o: Job) udlade Lynene (1931: Sender du Lynene ud)? *Job. 38. 35.* En 30 *Daare udlader (1931: slipper . . . løs) al sin Hidsighed, men en Viis skal omsider stille den.* *Ords. 29. 11.* alle Baade og Joller ved Dragøe . . . skal ligge inden for bemeldte Bom, og derigjennem udlades. *MR. 1750. 75. 1. 2)* (jf. ty. anlassen; sj.) *udelade; undlade at nævne.* Præsten . . . begynte . . . at udlade mig af den sædvanlige Kirke-bøn. *Holb. (Museum. 1891. II. 186).* den, som havde faaet (efterretningerne) fra saadant et Men- 40 neske, kunde ikke udlade de mange Omstændigheder, som den anden har. *Horreb. II. 358.*

2) (ænyd. d. s., ty. sich (über etwas) auslassen; jf. bet. 1. 1 slutn. og IV. lade 6. 2 samt Udladelse 2, I. udladende; til dels uden skarp adskillelse fra II. udlade (2); ω , nu især i mere formelt spr. ell. (lidt) gløds., ogs. spøg.) refl. udlade sig, lade en viden, mening, følelse komme til udtryk i ord, ofte med fore- 50 stilling om en vis udførlighed (i forb. m. nærmere, videre olgn.), en vis (efter nogen tilbageholden følgende) aabenhjertighed olgn.; *udtale sig, ytre sig om ell. med noget; ofte i forb. udlade sig (for en) om (Balle. Bib. I. xiv. Gylb. (1849). IX. 14. S&B.) ell. (nu næppe br.) over noget (Ruge. FT. 129. Gylb. (1849). XII. 181) ell. (nu især) med angivelse af ytringens indhold (ofte i form af en at-sætn.): udlade sig (for en) med (noget).* 60 nu skal jeg faa Leylighed uden hinder at udlade mig for Hænde med ald det jeg har Lidt for hændes Skyld. *KomGrønneq. I. 308.* Videre vilde Oxenstjerne ey udlade sig.

Slange. Chr. IV. 856. „Nu! hvorledes udlod han sig.“ — „Hvad vil De sige dermed?“ — „Jeg meener: hvad Deres Formynder sagde.“ *Skuesp. VII. 350.* vi tør ikke udlade os mere med, hvad vi mene. *Blich. (1920). XV. 28.* Hun førte ham ind til sin Søster, der, som hun udlod sig, i flere Dage havde ventet, at Hr. Doctoren skulde erindret sig hendes Tilværelse. *Gylb. XI. 39.* spøgende udlod (*faderen*) sig med at nu kom de knageme til at have Tolke, naar hun var paa Besøg. *JV. Jens. G. 150.* en skønne Aften udlod (*han*) sig med Injurier for flere Hundrede Kroner mod Mænd, som jeg højagtede. *OGeismar. KajMunk. (1945). 33.* || som *ytrings-verbum m. obj. (især i form af en at-sætn. ell. (nu navnlig) en direkte anførelse).* Nu, da jeg vil elske ham, saa mishager jer mit Forsæt, og I udlader Jer at være derimod. *KomGrønneq. II. 33.* *Den Tiener sig udloed, | At Herren færdig stod | Til Bords at gaae. *Wess. 163.* „Man har“ — udloed han sig tilfældigvis — „ikke villet antage mig som Tømmermand“. *Blich. (1920). XV. 153.* Folket morer sig, udloed Kommunekassereren sig aandfuldt. *Brodersen. L. 65.*

II. **ud-lade**, v. [-laːd̥ə] præet. **-ladede** ell. (sj.) **-lod** (Brodersen. T. 5); part. **-ladet**. vbs. **-ning** (se II. Udladning). (til V. lade, til dels efter ty. ausladen; især jagl. ell. ω) især som udtryk for, at en beholder olgn. (*delvis*) tømmes for sit (opsamlende) indhold. 1) (jf. V. lade 1-2) i al alm., m. h. t. (indhold i) en beholder, et transportmiddel olgn.; især (⚓ ell. jærnb.) m. h. t. fartøj (jf. udlosse) ell. jærnbanevogn; m. obj., der betegner transportmidlet ell. (nu især) indholdet. *vAph. (1764). Tuzen. Søfart. 472.* ud- og indlade Rejsegods. *DSB. Banebygn. 75.* (*mandskabet*) havde alle Hænder beskæftigede med at udlade Kasser, Baljer og Fade. *Soph. Clauss. RB. 39.* udlade et Skib. *Ludv. 2)* (især fys.) til V. lade 4(1), som udtryk for, at et legeme (*delvis*) tømmes for elektricitet (*elektrisk spænding*); m. obj., der betegner vedk. legeme ell. den deri værende elektricitet (*elektriske spænding*); ofte i pass. ell. refl. m. tings-subj. *AW. Hauch. (1799). 584.* en Tordensky udlader sig ved Lynild. *MO. (det)* er vanskeligt ved Synet alene at afgøre, fra hvilken af Kuglerne den positive eller negative Elektricitet udlades. *Paulsen. II. 346.* (*naar*) Leidnerflasken . . . skal „udlades“. *HHolst. Elektr. I. 30. jf.:* Trykket udlades af Cylindrene. *Skibs Mask. 132. billedl.:* de mange . . . Factorer . . . der have maattet støde sammen for at Uveiret kunde udlade sig i hele sin Magt over vore Hoveder. *HN. Claus. React. 6.* to Millioner Menneskers udladene Energi. *Pont. LP. IV. 5.* som om al hendes Fortvivlelse udladede sig i Raseri mod den fremmede og kronragede Mand — skreg hun en Strøm af vildsomme Forbandelser . . . frem imod Præsten. *Bang. DuF. 24.* Passér Gaden! Bundtvis drev

Betjente . . ad de befærkede Strøg, hvor den elektriske Spænding hvert Øjeblik udlod Gnister. *Brodersen.T.5. 3)* (efter ty. uds-laden; jf. Udladning 3; især bygn.) (lade en bygningsdel) springe frem, rage frem (i forhold til en flade); se II. udladende. **-ladelse**, en. [-la²ðælsə] flt. **-r.** (ænyd. d. s. (bet. 1); vbs. til I. udlade 1) (nu l. br.) til I. udlade 1(1). Vandets Udladelse af Søen. *Cit.1704.(AarbFrborg.1911.52)*. Faarenes Udladelse om Vinteren. *LTid.1757.378. jf. VSO. 2)* (jf. Udeladelse 2; **U**, nu især i mere formell spr. ell. (lidt) glæds-, ogs. spøg.) til I. udlade 2: hvad man udlader sig med (ofte spec.: i vrede, ophidselse oln.); ytring; udtalelse. (især i flt.). Dronningen var ustadig i sine Udladelser om Ulfeld. Snart talede hun vel, snart ilde om ham. *Mall.SgH.490*. de i Brevet brugte . . haarde og hadske Udladelser. *Rahb.Fort.I.363. Ing.VS.II.164*. han (krunde) 20 være streng, især naar Nogen havde tilladt sig en fornærmelig Udladelse over dem, han høiest elskede. *Hauch.MjB.28. Hylling.HJ.75*. Bluhme sank sammen og blev askegraa i Ansigtet over denne Udladelse af Sandhedsvidnet Siegfred Poulsen. *FrPoulsen.VN.49. I. -ladende*, part. adj. [-la²ðænə] (sj.) til I. udlade 2: være udladende oln., være rede til at udtale (udlade) sig, vise sig aabenhjertig, fri, uforbeholden i ytrings- 30 form, væsen, adfærd. Siden Marie havde meddeelt mig sin Historie, var hun i sin Opførsel langt mere fri og udladende end før. *Tyrolerfamilien.(1840).89*. Franz var under denne Samtale livligere og mere udladende, end han pleiede at være. *smst.27. II. -ladende*, part. adj. [-la²ðænə] (især bygn.) til II. udlade 3: ragende (stærkt) frem; fremspringende, naar Gesimsen er svær og stærkt udladende i Forhold til Murtykkelsen. *Gnudzem.Husb. 40 76*. det bredt udladende Sadeltag. *Elling.RH.114. DanmKirker.III.399. I. -lader*, en. [-la²ðær] flt. **-e.** (til I. udlade 1.1 (muligvis med tilknytning til II. Udlader); jagl.) redskab, indretning, hvorved noget lades (føres, ledes) ud; især i sgr. som Vandudlader (s. d.). Luftudlader. *IngBygn.1940.Nr.10. omslag.I. II. -lader*, en. [-la²ðær] flt. **-e.** (til II. udlade 2; fys.) indretning, hvormed en elektrisermaskine (s elektricitet) udlades. 50 *AWHauch.(1799).583. Bergs.PP.59. jf. Udladertang. Bl&T. || billedl. for alle sine . . Fadæser søger han en Udlader i moraliserende Foredrag for hende. FOAndersen.EnsommeFyre.(1888).173. I. -ladning*, en. [-la²ðæn, -la²ðnen] (jagl.) vbs. til I. udlade (1.1). Udladning (af Luft). *DaEngTeknO. Canal-Op-syns-Commissionen . . afbenytter (denne sluse) som Udladnings-Sluse fra Overreideren. MR.1831.35. II. -ladning*, 60 en. [-la²ðæn, -la²ðnen] flt. **-er.** vbs. til II. udlade 1) (jagl., især **†** ell. jærnb.) til II. udlade 1. *JBaden.DaL. Scheller.MarO. Udladning af . . Gods. Jærnb&T. 1/1.1935.5.sp.4.*

Tørvenes Udladning (Aflæsning) paa Modtagelsesstedet. *Bek.Nr.75 2/1.1946. §3.2. 2)* (især fys.) til II. udlade 2, om det forhold at udlade (en elektrisermaskines) elektricitet, at (en elektrisermaskines) elektricitet, en elektrisk spænding udlader sig. Udladningen (kaldes) det elektriske Slag. *AWHauch.(1799).583. Paulsen.II.346. hertil (jagl.) sgr. som Udladnings-kolbe (IngBygn.1939.135.sp.2), -nogle (Gulstad&Albertus.Maaling-Teknik. (1915).54. jf. Ladningsnøgle, -rør (Klinisk Ordbog.²(1937).506. IngBygn.1939.136.sp.1), -spole (EHolstein-Rathlou.S.II.402). || bil-*

ledl., især om pludseligt, spontant, voldsomt udbrud af en følelse, lidenskab oln. (hun) kaldte ham „ein Schafskopf und ein prosaischer Holzklotz“; efter en saadan Udladning gav hun sig til at græde. *Schand.TF.I. 24. der var noget Ondt og Fjendtligt i ham, som trængte til Udladning. RSchmidt.FO.206.* I Løverne (o: i den assyriske kunst) imponeres vi af den mægtige Udladning af Lidenskab. *JLange.BM.I.143*. en Mand, hos hvem Tankerne med abnorm Lethed fremkalder Affekt, og hos hvem Affekten med lige saa stor Lethed fremkalder en kraftig Udladning. *HHelweg.GrundtvigsSindssygdom.(1918).39. 3)* konkr., til II. udlade 3. **3.1)** (især bygn.) m. h. t. (del af) bygning, søjle, møbel oln.: fremspring (1-2). et Brædt . . med to Tommers Udladning over Bjelkehoovedet. *PhysBibl.XIV.142. Hayen.Thorr.30*. Den Ulykkelige omklamrede Snirklerne i Rækværket . . støttende sine Knæ paa Udladningen af Gesimsen. *Etlar.DV.229. Gnudzem.Husb.75. FagOSnedk. 3.2)* **✶** afstand mellem en buesavs klinge og ryg (stellets bageste side) ell. mellem en maskines midte og dens arbejdende del (det sted, hvor der arbejdes). *Wagn.Tekn.216. Sal.²XXIV.164. DaEngTeknO. † -lag*, et. (ænyd. d. s., oldn. útlag) udlæg (2.1); udgift. *LTid.1737.287. -lagt*, part. (adj.), se udlægge (spec. bet. 2.5 slutn.). **-lalle**, v. [-la²lə] (nu næppe br.) (ud)sige (noget) lallende; lalle (V.1.2). *du snart skal . . udlalle Faders Navn. *Thaar.ES.51. Blich.(1920).XII.57.*

Udland, et. [ˈudˌlan] flt. **-c.** (ænyd. d. s. (bet. 1: Huitfeldt. *CanutiVI.Hist.(1600).222*), **æda.** utland (bet. 2), sv. no. utland, jf. isl. útlönd (flt.) samt (til bet. 1) **æda.** utlænde, et en gaard tilhørende jordstykke uden for toften, fsv. utland, d. s.; i bet. 2 (først alm. i 19. aarh.; jf. „nyt Ord“. *MO.*¹) dels efter ty. ausland, dels efter ud-lands-, landsk-, lænding ofl.; jf.: Vi brugte Ordet Udlandning, hvorfors da ikke Udlandet? *PolPhysMag.IX.550*)

1) („sjæld. ell. foræld.“ *Levin.*; nu **U**, især hist. ell. hos sproglærere; jf. *Indland 1*) ydre ell. fjernere liggende del af et land (rige) ell. en landsdel. (ved Stege) har man . . en Udsigt, hvis Lige jeg ikke havde fundet, siden jeg forrige Sommer var

paa den modsatte Kant af dette Siællands sydligste Udland (o: ved Vordingborg). *Molb. UV.110. Skjoldb.A.28.* || *især om land, der ligger uden for hovedlandet; spec.: biland; koloni.* kong Sven . . gav (*Adam af Bremen*) oplysninger fra Danmark, Sverige og Vendland . . Vanskeligere var det at få pålidelige efterretninger fra Norge og udlandene. *ADJørg.NK.715.* Ude i det vidtstrakte Riges (o: *romerrigets*) ijerne Udlande havde der . . ofte været Uro. *GBang. EK.I.130.* De britiske Udlande har i det hele ikke ydet meget til den moderne engelske Litteratur. *NMøll.VLitt.III.660.* det tredje af Monarkiets Ud-Lande Island. *VilhAnd. Litt.II.670.*

2) (*mods.* Indland 2; *jf.* Udenland 1) *om fremmed(e) land(e).* vi (*kan*) ingenlunde . . beundre det samtidige Udlands . . Skik. *Molb.F.318.* hvis (*Danmark*) var nedsjunket til en Provinds af et for Øieblikket mægtigere Udland. *Bagger.I.289.* *Hvis I for os (o: *Valdemar Atterdag*) vil kæmpe og være Landets Skjold, | Da skal vi det vel frelse fra Udlandets Vold. *Hauch.LDR.174.* Det var Amsterdam. Og her spiste man Frokost . . midt i et Udland, hvor alt var fremmed. *JVJens.G.74. sj. i flt.:* Kort forinden Gaarden blev stillet til Auction, var jeg afrejst til Udlandene. *HKaarsb.Me.241.* || *i alm. spr.* 30 *nu kun (især i best. anv.) uden (tydelig) forestilling om et enkelt (bestemt) fremmed land, om hvad der ligger uden for hjemlandets grænser, i forb. som være i, rejse til udlandet, skrive (brev) fra udlandet (se skrive 4.2) ell. (især ☐) det ijerne (Buchh.UH.75), store (CHans.F.331), sydlige (se sydlig 1.1) udland olgn. foranførte Anordning bruger Udtrykket „Udlandet“, der alene synes at indbefatte de Hans Majestæt Kongen 40 ikke undergivne Lande (og ikke) Hertugdømmene Slesvig og Holsten. KancSkr.²/1821. At gøre en Reise i Udlandet. MO.¹ Dokumenter oprettede i Udlandet. Skr.¹⁰/1849. jeg (spurgte) om vi ikke kunde ordne det saaledes, siden jeg nu engang var i Udlandet, at de ogsaa gjorde en Udenlandsreise. Goldschm.Fort.III.248. Efter et Par Aars Ophold i Udlandet rejste han tilbage til Danmark. Wied.CM.99. forskrive Varer direkte fra Udlandet. Ludv. (man) var stærkt inde paa Tanken i toldpolitisk Henseende at gøre Bornholm til Udland o: give Øen fuldstændig Frihandel. Livvald. KF.455 (jf. Toldudland). || (jf. Udlands-leder, -rubrik) i dagblads-spr.: *journalistik ell. (dagblads-)artikel med udenlandske (politiske) forhold som emne. VilhAnd.VT.34.* „Flensborg Avis“ med sit gode Udland var efterspurgt. *Muusm.S.56. OGeismar.E.45.**

ud-landisk, adj. se -landsk. **-lands, adj.** (*jf. gl'da. utlandæs (GldKron.29), utlændæs (smst.28.30.31), utlendis (Kalk.IV.569), oldn. ütlandis, udenlands, samt ud-*

lands-, -landsk; *nu næppe br.*) *udenlandsk; udenlands-.* *den udlands Mand. *Poul Ped. DP.68.* een udlands reyse. *Cit.1718.(Falsteriana.III).* **-lands-, i ssgr. (især ☐) af (-lands ell.) Udland 2; saaledes bl. a. (i de fleste tilfælde nu alm. Udenlands-) Udlands-danser (danser, som bor i udlandet. Pol.¹/1942.16.sp.6. Sal.T.1947.405), -færd (Hölv.KP.I.34), -handel (JohsBrøndst.DO. II.132), -rejse (Alle kan faa Valuta til Englands-Rejser. Men kun een Udlands-Rejse om Aaret. *BerlTid.²⁰/1948.Aft.2. jf. udlands), -tur (OlesenLökk.(Pol.¹/1934.C.7.sp.1); spec. (jf. Udland 2 slutn.) i dagblads-spr.: Udlands-leder (Stangerup.K.II.144. jf. I. Leder 3), -rubrik (Jørg.Liv.II.55) ofl. -landsk, adj. [-lan'sg] (nu næppe br. -landisk. *LTid.1725.88).* (*stedsform til udlænd(i)sk; jf. Ud-land (2), -lands; nu sj.) udenlandsk.* de Ud-landske Nationer. *LTid.1723.211.* ind- (og) udlandske Træer. *smst.1730.684.* udlandske Værker. *EllenJørg.HH.41.* **-langende, adj.** (*jf. sv. dial. utlång (i tilsvarende udtryk) og for langen tid (u. lang 2.1) samt adv. langen (jy. langende); med tilknytning til III. lange 1; jf. ud- 2.2 og udlængende; nu kun dial.) i forb. den hele udlængende dag (nat.) olgn., hele dagen (natten) igenmem; hele den udslagne dag. NKBred.Skov.20. Biehl.DQ.III.101. MDL. UfF. jf. Feilb. -lappe, v. (jagtl.) udbedre (bøde) ved lapning (med papir, træ olgn.). Reparationer, saasom Udlapning og Efterhjælpning. *Arbejdsøn.72.* Udlapning . . med større og mindre Papirlapper. *Sal.²III.565.* **-last, en. (sj.) (et fartøjs) last paa udrejsen (mods. Hjemlast). JHSmidth.(VSO.). MO. -le, v. (ænyd. d. s. (bet. 1)) 1) (jf. -grine samt bele; især ☐) le (III.1.4) (en) ud. Hvor ofte og af hvor Mange vil han dog blive udleet (*Chr.VI:* hvor mange skal udlee ham!) *Sir.20.17.* de, som komme efter, blive fixerede og udleede. *Pflug.DP.629.* vandt Helge . . udloø han den Overvundne. *Sams.I.6.* *tit hovmodigen han mig udleer. *Ing.D.I.108.* Enkelte, som førte et mere maadeholdent Sprog . . bleve udlete. *Lehm. II.170. MO. S&B.* || (*sj.) m. tings-obj. (nogle) begyndte . . at udlee hans Spørsmål og Trusler. Schousballe. Saxo.477. Ing.Levnet.I.19. 2) (jf. aße; nu mindre br.) le (III.1.2) ud; især i perf. part. Da han havde udleet, sagde han til Don Quixote. *Biehl.DQ. III.289. Ing.D.II.33. Nans.M.81.* (*hun*) finder (*oplevelsen*) saa morsom, at hun aldrig kan faa udleet. *CHans.BK.24. I. -lede, v. [-le'dø] udleder. Høysg.AG.106. vbs. -else ell. (nu alm.) -ning (se spec. bet. 2). (ænyd. gl'da. d. s.; til IV. lede) 1) i egl. bet.: lede ell. 60 føre (en ell. noget) ud. 1.) ☐ (nu l. br.), især højtid.) til IV. lede 1, m. h. t. levende væsen, især en person. det Fængsel, hvor af St. Peder af Engelen blev udleedet. *Pflug.DP.888.* Allehelgens Aften iførte Værten sig sine bedste********

Klæder, oplukkede Gaardsdøren og stod med blottet Hoved, medens Aanderne drog ind. I Stuen var Bordet dækket for dem . . . Efter passende Tids Forløb udledede Værten dem igen med megen Ærbødighed. *Troels L. VII. 198. overf.:* Hvad kand da være alle Mennesker tienligere, end . . . at udledes af disse Vildfarelser. *Eilsch. PhilBrev. 342.* *Fra Satans Magt og List | Du naadig mig udlede. *Grundtv. SS. V. 373.* || *m. h. t. dyr (i stald).* *EPont. Atlas. III. 122. 1.2) W til IV. lede 2, m. h. t. vædske (vand) olgn.; spec. (især tidligere) om afledning af vand fra sumpe olgn. Forordn. SS. V. 179. §5. at udgrave og udlede Vandet (fra agrene). SMBeyer. E. 65. fra Fabrikker er det forbudt . . . at udkaste eller udlede Stoffer af saadan Beskaffenhed . . . at Fiskeriet derved kan tilintetgjøres. LovNr. 56 1/4 1888. §52. Vand maa ikke udledes og udskylles over offentlig Gade. *Politivedtægt f. Kbh. 1913. §101.* || (*sj.*) *m. h. t. sump: tomme for vand; lørlægge. unyttige Moser (bør) udledes og tørres. Argus. 1771. Nr. 41. 2. 2) (især W ell. faql.) til IV. lede 6: henføre (noget) til en vis oprindelse, et udspring, en aarsag; bestemme som udgaaende fra noget; aflede (2); derivere; i pass. ogs.: udgaa ell. stamme fra noget. JSneed. VII. 20. (hans) Farmoder var en Gantzel, der udledte sin Herkomst fra Reformatoren Morten Luther. *Blich. (1920). XXV. 83. Forf. . . har udledet store Virkninger af smaa Aarsager. Heib. Intel. I. 233. Han finder Udledningen af Forstandens rene Former utilfredsstillende hos Kant. Hoffd. DF. 37. Mønsterretten indtræder ikke . . . naar Anmelderen ikke . . . lovligt udleder sin Ret fra den, der har frembragt det. LovNr. 193 1/4 1936. §1. || spec. sprogv. Ordet Hustru (vil jeg) saameget mindre forbigaa . . . her, som den neppe rigtige Udledelse af Hus og tro . . . 40 er optagen i den danske Ordbog. *Rask. Udv. I. 36. en falsk Udledning. smst. 35. at udlede Agerup af Ager. JohsSteenstr. DS. 14. jf. aflede 2.2: (nægtelsen) ni med de deraf udledte (o: afledte) Former. Bredsdorff. Ajh. 49. (l. br.) refl. udlede sig fra, om sprogforn: være at udlede fra; udgaa ell. stamme fra. JohsSteenstr. DS. 79. II. -lede. v. [-le:ðə] (ænyd., gl. d. s.; til V. lede (3); W, nu l. br.) bestræbe sig for at finde (en ell. noget, som er skjult, blandet med andre ting olgn.); lede (en ell. noget) frem; fremlede (II); finde frem. du haver udledt (1871: udsøgt) en god lod jord. *Sir. 26. 22 (Chr. VI).* *O! er der ingen Præst . . . der for min Siæl kand bede; | Strax Peder Paars beføel man skulle en udlede | Som Bog-lærd var, og som ham trøste kunde best. *Holb. Paars. 67.* man maa conferere et Skriftens Sted med et andet, for at udlede dens rette Meening. *sa. MTKr. 60 366.* Tryllekunstneren udleder først af et Spil Kort Klør Konge og Klør Dame. *Legeb. II. 40.* udlede hveden blandt klinten, se u. I. Hvede 1. -leg, en. se Uleg. -lege, v.****

[-le:qə, -lai'ə] (ænyd. d. s.; til III. lege 3) om fisk: afkaste (og befrugte) æggene; nu vist kun (faql., dial.) i part. udleget anv. som adj.: som har afkastet æggene (rognen; jf. Nedfalds-fisk, -laks). *Sal. XI. 359. Brehm. DL. 3 II. 1.69. UfF. I. -leje, en. (især faql., jur., avis-spr.) det forhold, at noget udlejes; udlejning. VSO. Udleje af Films. LovNr. 117 13/4 1938. §18. I. Ved første Udleje af (ejendommen) skal Lejesummen godkendes af Indenrigsministeren. LovNr. 153 13/4 1938. §35. især i forb. staa ell. være til udleje olgn. talrige af Byens Huse . . . var indrettet til Udleje om Sommeren. *Nystrøm. Lyngby Sogn. (1934). 100. Sorø Amtstid. 9/1945. 8. sp. I. II. -leje, v. [-lai'ə] vbs. -ning (s. d.), jf. I. Udleje. (gl. d. s. i bet.: trænge en lejer ud ved at leje hans bolig til en anden (Kbh Dipl. I. 277); især W, emb., jur., avis-spr.) leje (V. 1) (noget) ud. *Moth. 1 U58. (svejtserne) udleide deres Arm (o: som lejetropper) til den høistbydende Magt. HN Claus. Ref. 85. hun udlejede et lille Værelse. Schand. O. II. 323. Biler udlejes uden Fører. Telef. B. 1946. II. 4884. jf. (sj.): Jeg skulde have 6 Mand i Indkvartering, men har faaet dem udlejet i Byen, da her ikke er Lejlighed til dem. *GGraae. 48 og 64. (1886). 42. -lejer, en. [-lai'ər] flt. -e. (især W, emb., jur.) person, der (spec. i erhvervsøjemed) udlejer noget (der tilhører ham). *Norreg. Privatr. III. 219. „Lad os faae to Mulaesler,“ sagde Hr. Albert . . . til Udleieren. Goldschm. E. F. 349. den gamle Udlejer af Baade . . . havde sit Stade paa Kjøbenhavns-Siden af Langebor. *Markman. S. 276. Lassen. SO. 137. jf.: Værelsets Udlejerske. Ugeskr. f. Retsv. 1901. 820. -lejning, en. [-lai'nen] (især W, faql.) vbs. til II. -leje. *Arbol. Næringsloven. (1940). 21. Udlejning af Automobileer uden Fører. Telef. B. 1946. II. 4882. || hertil ssgr. som Udlejnings- (automo)bil, -forretning (forretning, der udlejer møbler, service, klæder olgn., spec. til selskabsbrug. *Krak. 1942. II. 3960).* -kontor (kontor, der anviser ledige lejligheder, værelser olgn. *Telef. B. 1946. II. 8861).* -mægler (mægler (2), der anviser ledige boliger olgn. *Krak. 1942. II. 3960).* -værelse (TDitlevsen. BG. 173) ofl. † -lem, et. (ænyd. d. s.) ydre legemsdel (arm, ben olgn.); ekstremitet (2); yderlem. *Rottboll. S. 64. Funke. (1798). 2.********

udleve, v. [u'dle:və] -ede. vbs. -else (s. d.). (ænyd. d. s.)

1) (nu sj.) som verbum. 1.1) (jf. III. leve 8.6) *m. h. t. tidsrum, levetid: leve (et tidsrum) til ende (især med forestilling om dermed udebbende, ophørende livskraft); leve (sin tid) ud. *Min Fader havde nu sin Levetid udlevet. *Falst. Ovid. 107. *nu har du Skifting udlevet din Alder. Grundtv. Sazo. I. 237. Allerede har (digtet) udlevet sit første Aarhundrede. *Cit. 1823. (Holb. Paars. (1823). Fort. [8]). Kierk. IX. 201. jf.: vel er jeg (o: Luther) ikke meget gammel, men dog har jeg***

snart paa det nærmeste tre Gange udlevet og overlevet . . fire Stifter, hvor baade Biskop, Domherre og Vikarer alle ere døde. *Troels L. XII. 78. 1.2)* refl.: *leve sin tid ud*. Vegetationerne udleve sig selv og give Plads for andre. *Dagbl. 12/1. 1869. 2. sp. 1.* (jf. Udlevelse) med forestilling om opnaaelse af en vis modenhed, livsudfoldelse: Virkeligheden (faar) sin Gyldighed, ikke som en Skjærsild; thi Sjælen skal ikke saaledes luttres, at den ligesom nogen . . skulde lobe ud af Livet, men som Historie, hvori Bevidstheden successivt udlever sig. *Kierk. XIII. 392.*

2) part. udlevet brugt som adj., (jf. aflevet) som (næsten) har levet sin tid ud (til ende), især med forestilling om udebbene, ophørende livskraft; som (næsten) har opbrugt sin livskraft; svækket af alder (dom); affældig; især (i egl. bet.) om levende væsen, en person. 20 (ofte i (forstærkende) forb. m. gammel olgn.). I ere udlevede (1871: bedagede) mænd. *Job. 32.6 (Chr. VI).* min Gamle udlevede og udmattede Fader. *Dumetius. III. 77.* *Her boer en arm udlevet Bager. *Wess. 137.* Karl d. 2den af Spanien . . der ved Fødselen var saa svag, at han maatte lægges i Bomuld for at trives, gik nu — næppe 40 Aar gammel — paa Gravens Rand som en udlevet Olding. *V. Bloch. Læreb. i Historien. II. (1874). 48. Schand. SB. 44. F. Brandt. SK. 286. Feilb. Lollo. om et folk olgn.:* Er da nu det danske Folk udlevet, da har det, som Folk, levet for intet. *Grundtv. DVI. 24.* paa Grund af Ulydighed i Barndommen (bliver) Slægten . . gammel og udlevet. *Jak. Knu. R. 287.* || om dyr. *en udslidt udlevet Plougstud. *Rahb. Skuesp. II. 115. Erl. Krist. Ler. (1930). 35* (se III. Reve 1). || om træ, brugsgenstand olgn. Man leiede en gammel, udlevet Karreet. *HC. And. KS. II. 72.* et Par gamle, udlevede Pare- og Æbletræer. *Winth. NDign. 216.* Lundberg, nu iført en udlevet Kjole. *Esm. I. 132. C. Matthies. DF. I. 211.* || hertil (jf. Udlevelse) Udlevethed ell. (sj.) Udlevenhed (*Zak. Niels. GV. (1883). 252.* den bestaaende Forfatnings Udlevethed kunde (rigsraadet) ikke . . raade Bod paa. *Fridericia. (Biogr. Lex. V. 297).* Alderdomstilstanden vil svare godt til den Tilstand af Svaghed og Udlevethed, han synes at befinde sig i. *Ib. Ostenfeld. Lundbye. (1937). 205.*

Ud-levelse, en. [-le'vælsa] (sj.) vbs. til -leve: tilstanden at være udlevet; (jf. -leve 1.2) med forestilling om vunden modenhed, livsudfoldelse: (dette) viser . . hvilken Udlevelse der er Betingelse for ret at antage Christendommen. *Kierk. VII. 250.* **-leven-hed**, en. se udleve 2 slutn.

udlevere, v. [ud'le've'ræ] -ede ell. (nu især gldgs.) -te (LT id. 1726. 64. KLars. UR. 129). vbs. -else (Nørreg. Privat. V. 416. MR. 1810. 467) ell. (i alm.) -ing (LT id. 1722. Nr. 14. 2. Poul. And. F. 487). (ænyd. d. s.)

1) til levere 1. 1.1) (jf. levere 1.4; især ☉

ell. faql.) som udtryk for, at man (især: efter anmodning af en anden person, paa vedtægts-ell. kontraktmæssig maade, ogs.: paa et dertil indrettet sted) lader en ell. noget, som man raader over (har i sin besiddelse ell. varetægt, m. h. t. varer spec.: har paa lager, til salg) blive overladt (bragt, overrakt) til vedk. anden part || m. h. t. en person (spec. om overgivelse til en anden stat af en person, som er dømt ell. anklaget for en forbrydelse, der er begaaet uden for det lands territorium, i hvilket vedk. opholder sig): *J. Baden. DaL. staa ei paa Veiskjellet for at ødelægge dem, som ere undkomne . . og udleverer ei (Chr. VI. Du skulde ikke overantvordet; 1931: At . . prisgive) de Overblevne. Ob. 14. Ploug. NS. 174. Udlevering (af) almindelige Forbrydere. LovL. VI. 260. Du maa ikke udlevere (1871: overantvorde) en Træl til hans Herre, naar han . . søger Tilflugt hos dig. 5 Mos. 23. 15 (1931). jf. Udleverings-ret, -traktat ofl. (Sal. XXIV. 164). || m. h. t. ting (som vedk. anden part har krav paa, ønsker at købe olgn., som postsager, fragtgods, handelsvarer osv.): *Slange. Chr. V. 1290.* ingen Apotheker (maatte) understaae sig at udlevere noget Brændeviin uden efter Medicinernes . . skriftlige Recepter. *Suhm. VI. 379.* jeg var paa et Lager; men det var bare (at sætte) mit Navn paa de Sedler, vi udleverte efter (jf. Udleveringsseddel). *KLars. UR. 129.* (bogen) er helt (o: med samtlige eksemplarer) udleveret fra (forlaget), og et nyt Oplag er sat i Arbejde. *Pol. 22/10. 1925. 5. sp. 1.* (en kunde bestiller paa et apotek) Opodeldokfrø — Der udleveres Semen Sabadilla. *Folk. Lægemed. III. 80. Hage. 51009.* (spøg.) uegl.: Engang udleveredes der mig 17 — sytten — Lussinger i eet Stræk. *OGEismar. E. 17.* jf. ofre 3.3 slutn.: nogle, som havde spist Frokost, maatte øieblikkelig udlevere den igjen (o: paa grund af søsyge). *Rud Bay. EP. I. 10.* || hertil (spec. ¶) ssgr. som Udleverings-bevis, -blanket, -dag, -kontor, -liste, -ordre, -provision (provision ved kommissionshandel. *Lassen. SO. 761. Hage. 548).* -seddel (dokument, der giver en køber ret til at faa udleveret visse (solgte, oplagte) varer. *Baden. Jur. O. Bergs. GF. I. 188. Bank. Aarbogen. 1941. 279).* -sted, -tid ofl. 1.2) (især ☉) overf., som udtryk for at give en ell. noget i andres vold. Hunden kaster sig ned foran sin Herre for dermed at udlevere sig selv. *Østrup. (Univ. Progr. 1927. I. 39).* i stadig stigende Grad udleverer Kongemagten sig til den storgodsbesiddende Adel. *Johs. Brandst. RU. 73.* || især: ved uforbeholdenhed udsætte for andres beskuelse ell. især vurdering, kritik, spec. som genstand for munterhed, latter, spot olgn.; prisgive; stille blot; ofte refl., som udtryk for (afslørende) abenmundethed olgn. medens Digteren altid udleverede Maleren, forsvarede denne ham til det Yderste. *Tops. N. 140.* Han havde i hende det Væsen, han kunde*

.. betro Alt uden Fare for nogensinde at misforstaas, endsiges forraades eller udleveres. *Brandes. UT.113. JVJens.NH.13.* naar hun ler, synes jeg, hun udleverer sig til mig. *Buchh.UH.129. sa. Sv. I. 225 (se Skjorte sp. 607).* alle Reaktionenens førende Mænd .. blev ironisk beskrevet og udleveret til det frisindede Publikums Latter. *Schyberg. DT. 305. m. tings-subj.:* Den orangegule Silkekjole, der kun udleverer Hals og Skuldre, slutter stramt om og strængt om Kroppens modne Former. *EmilRasm. MallorcaParadis. (1936).15.*

2) † d. s. s. levere 2.2. 100 pd. Ertz, som hand opdagede paa 25 Faune, udleveerte 3 Untzer sølv. *LTid.1726.64.*

ud-levet, part. adj. se udleve 2. **-licitere**, en. vbs. **-licitation** (*HistTidsskr. 10R.VI.721.*) (*faql.*) overdrage ved licitation; *bortlicitere.* Arbejdet (*vil*) blive udliciteret. *Pol. 1944.1.sp.2.* der skal udliciteres to Hovedledninger. *Socialdem. 1948.12.sp.4.* **u-lide**, v. [-liðə] (*l. br.*) lide (IV1) til ende. (*især i perf. part.*). Forbyrderen har udlidt (: *udstaaet*) sin Straf. *MO. || især abs.:* lide sine smerter, sit livs lidelser til ende; *udstride.* Vor gamle Ven .. har udlidit. *OHMyst. (A)Wentzel. OHMyster. (1928).67.*

*Saa udlid Renen under hans Næver. *Gjel. Ra.222.* *Udlidt, udstridt, Paul Verlaine! Død i Gud og død med Fred! *Jørg.D.46.* **-lige**, v. [-lið(qə)] vbs. **-ning ell. (sj.) -else.** (*ænyd. d. s.;* til VII. lige (1); *jf. -ligne; faql., især bygn.*) gøre lige; *afrette* (2). (*grundsten-*) Lagets ujævne Overflade bliver nu udliget med mindre Sten eller Murstensbrokker, som lægges i Mørtel. *Gnudzsm. Husb.67. smst. 105.* i de allerfleste Tilfælde udliges disse Vækstfejl (: *skævhed i ryggraden olgn.*) ved Naturens Hjælp alene, under den videre Vækst. *VortHj.II.1.186.* (*uden sikker adskillelse fra III. Udligning; jf. ligne 8.4.*) som vbs.: *Gnudzsm. Husb.61.* Udligning (*er*) Afretning af en ujævn Gulv- eller Loftflade ved Paaføring af et Mørtellag. *TeknLeks.I. 571. jf. Sal.IX.963.* hertil **Udlignings-beton** (*IngBygn.1940.200.sp.1.*), **-lag** (*TeknLeks.I. 571*) ofl. || (*sj.*) overf., om *uvællering.* Der maa .. foregaa store Udligelser i Folkets .. indre Væren, førend den rette .. Egnethed til Fristatsforfatningen kan komme. *Sibb.Aa. I.650.* **-lige**, v. part. **-ligget ell. (nu ikke i rigsspr.) -ligger ell. (ved sammenblanding med (-)lægge) -lagt** (*Blich.(1920).XVI.153.*) vbs. **-ning** (*se u. bet. 1.1.*) (*ænyd. d. s. (i bet. 2.)*) **1)** (*ell. faql.*) til I. lige A; *vist kun i part.* udliggende (*anv. som adj.*) ell. som vbs. (*se u. bet. 1.1.*) **1.1)** *indtage en liggende stilling (udstrakt) ud fra noget (understøttende);* ligg (*gaa*) vandret ell. skraat ud fra noget. en fra Skibet i skraa Retning udliggende Raa ell. Stang. *MO.¹ (gym.):* Udliggende Stilling. Legemet vandret udstrakt i Luften med Siden nedad (*og*) Hæn-

derne (*fattende*) Ribbevæg eller Pindstolpe. *Gymn.I.125.* Udligning (: *øvelse med indtagelse af*) udliggende stilling. *smst.129. Sportsleks.II.631. 1.2)* (*til I. lige 9.1; l. br.*) om lokalitet: ligg i den ydre, fjerneste del af et stedligt omraade. Londons udliggende Distrikter. *DTidsskr.1904.283.* Jyllands afhængige Stilling i Kongeriget, som udliggende Provins. *JVJens.Hamlet.(1924).21. 2)* (**u ell. faql., nu mindre br.**) til I. lige 14 og 36.1, m. h. t. æg ell. (*fugleunger:* ligg ud; *udruge.*) (*især i perf. part.*) (*krokodillerne*) gjør 60. Eg .. som Hunnen i 60. Dage udligger. *Pflug. DP.495.* (*skuldpaddinger*) begrave deris Eg i Sanden, som af Solens Virkning blive udligne. *smst.1065.* Kanskee der havde aldrig bleven Kyllinger af Æggene, var de bleven udliggede i hans egen Gaard. *KbhAftenp. 1784.Nr.65&66.1.sp.2. UfF. uden obj.:* Blich. (1920).XVI.153. (*hønspejgen maa*) naar Hønen har udliget, sørge for de smaa Kyllinger. *VortHj.IV.4.32.* || (*jf. lægge (æg, unger) ud u. I. lige 36.1*) *ved sammenblanding med (ud)lægge (og) udklække.* (*slangen*) skal gjøre rede der, og legge æg og udlegge (1871: udklække) unger. *Es.34.15 (Chr.VI.)* den Fugl Phønix .. opbreder sig selv saa snart hun udlegger en Unge. *Holb.Jul.12sc.* De efterfølgende Kejsrerinder anvendte stor Flid paa at udlegge Silke-Orme. *sa. Ep.III.246.* Om Ægenes Udlægelse. *LTid.1759.351. Ev.(1914).II.85 (se I. Snog 1). CVHertel.C.44.*

Udligger, en. [uð'legər] flt. **-e.** (*ænyd.*) udligger(e), sv. utliggare, no. utligger; *til dels fra mnl. utligger (hty. ausligger); i bet. 1 og 2.1 vekslede med Udlægger (2)*

1) (*jf. udligge 1.1; især faql.*) ting (*redskabsdel olgn.*), der ligger (*gaar*) vandret ell. skraat ud fra noget (*redskabets hoveddel olgn.*); udliggende stang olgn. paa (*taget*) ere 3de Qvister, og findes en Udligger i hver, og een i Gavlen med sine behørige Vinde-Toug og Kroge. *Cit.1780.(Herm Andersen. Kbh.s Toldbod.(1915).73).* Udligger (*er*) en fra Skibet i skraa Retning udliggende Raa ell. Stang, hvortil Seil (f. E. Fok og Klyver) gøres fast (*jf. Udliggerbom*). *MO.¹* Udligger paa Salingen. *TeknMarO.* Udligger (*er*) den Tap paa Springstøtterne, hvor Overliggerne anbringes. *Sportsleks.II.631.* Udligger for Koreledningen paa elektriske Banner. Er en fra en Mast mod Spormidten fremspringende Bærekonstruktion for Koreledningen. *TeknLeks.II.576.* d. s. s. Kranudligger: *TeknMarO. jf. Flyder 2: (flyve-) Maskinens ene Ponton-Udligger. Pol.^{27/4}1938. 6.sp.3.* || paa en (*udligger)baad (kano olgn.):* let bjælke, som anbragt udenbords parallelt med baadens længdeakse og hvilende paa vandet tjener til at hindre kæntring. *HKjør.VO. 26. (i)* det indiske Hav kommer et Fartøj ud imod os .. det er hulet ud af en Træstamme, med en Udligger pløjende Bølgen

i Læ. *JVJens.A.I.24. jf.:* (vandløberens) 4 bageste Ben . . virker som lange Udliggere. *Wesenb.L.Ins.99.*

2) (jf. udligge 1.2) egl. om hvad der ligger (befinder sig) (forholdsvis langt) ude ell. borte fra et vist udgangspunkt, centralsted olgn. **2.1)** (især hist.) udsendt person, der gør tjeneste som vagtpost, spejder olgn. (navnlig ude paa havet), ell. (i alm.) ude (orlogs)skib, der ligger (krydser om) ude paa havet og gør vagttjeneste, ogs.: øver søroveri olgn.; sørover; fribytter (jf. Amberg.). Spanske Udliggere fra Dyrkirken . . havde anfaldet Hollandske Skibe og Gods. *Slange. Chr.IV.735.* de Svenske Udliggere lode sig . . ikke nøje med at opbringe de Skibe, som fore paa samme Steder, men foruroeliggede de Danske Skibe ogsaa paa deres egne Strømme. *Holb.DH.II.622.* (han) forespurgde sig hos Udliggerne, om der var Vikinger i Farvandet. *Grundtv.Saxo.III.319. Arup.H.34.*

2.2) erhvervsdrivende, der øver sin virksomhed borte fra hoved- ell. centralstedet; jz. om udflytter: *JHSmidth.(VSO.).* || især (jf. I. Ligger 1; navnlig foræld.) om handelsmand, der i længere tid driver virksomhed paa en fjernt liggende plads, som kommissionær (for en udenlandsk forretningsvirksomhed), som faktor (1.1), bestyrer af en filialforretning (jf. Pebersvend 2), nu spec. (m. h. t. grønlandske forhold) som leder af et udsted. *EPont.OH.33. Pl. 181, 1786. §13.* Lybekkerne holdt deres Udliggere i alle Kjøbstæder, hvilke besveg Indbyggerne paa Landet med falsk Maal og Vægt. *PNSkovgaard.BS.15.* Disse fremmede Handelsbetjenter eller saakaldte Udliggere vare gjernede aldrende ugifte Karle. *Ing.KE. II.112.* de tyske Handelssvende eller Udliggere . . havde deres Udsalg af Peber og andre Krydrier. *CBernh.NF.XII.53. Rink. G.I.20.24. AaIbs.F.56. Sal. XXIV.172. 2.3)* (⊞, nu l. br.) med videre (uegl.) anv. (af bet. 2.1-2), især om en person, der (paa et fjernere sted) virker for en vis sag, som udsending, forpost, forkæmper, ell. som staar uden for en vis central kreds. det københavnske Oligarki med dets Udliggere af Embedsmænd havde regeret Landet. *Schand.TF.II.391.* I vort Folkeliv blev Købstæderne kun Forposter og Udliggere for København. *Hørup.II.357.* Mynster lod sig . . ikke imponere af . . Trompetstødene fra Tübingernes danske Udliggere. *HSchwänenst.M.I.95. (Bermuda-ørne)* er . . en tropisk Udligger i det nordlige, tempererede Bælte. *Naturens V.1915.345. jf. Outsider 1:* Grundtvigs Tilhængere var (bl. a.) enlige ældre Udliggere, der . . forstod at skatte en knortet Særmening. *TroelsL.BS.I.164.*

Udligger-, i ssgr. **1)** (især faql.) til Udligger 1; jz. **Udligger-baad** (baad, der er forsynet med afbalancerende udliggere. *Naturens V.1918.106.*) -**hom** („Bom, der bruges

paa Smaaskibe til at udspile en Bredfok med, naar der seiles rundt eller plat.“ *Harboe.MarO.*), -**kano** (KrarupNiels.GØ.98) ofl.

2) (især foræld. ell. faql.) til Udligger 2, om hvad der ligger borte fra central- ell. hovedstedet, det centrale omraade; jz. **Udliggergaard** (MO.), -**hus**, -**jord** (VSO.), -**værelse** (jærnb., om værelse for togtjenestemænd, der opholder sig borte fra deres bopæl. *JernbaneT. 181, 1946.9.sp.3.*), spec. til Udligger 2.2: **Udligger-havn** (MO.), -**sted** (om underordnet handelsplads, filial, udsted. *Pl. 22/1807. Pl. 28/1836. §1. RiisCarst.OVS.271*) ofl.

ud-ligne. v. [-li²(q)nə, -liq²nə] vbs. **-ing** (se III. Udligning). **1)** (jf. ligne 6.1) † fremstille i billedgengivelse (der ligner); afbilde. *I Allebasten Steen, du (o: dronning Margrethe) Ligger her (o: paa kisten i Roskilde domkirke) ud lignet. *Jernskæg.D.38. 2)* (jf. ligne 8 og udjævne; især ♂ ell. faql.) bringe et (tilstedeværende) ulige forhold (en forskel, en modsætning olgn.) til ophør; bringe et lige forhold, balance, ligevægt til veje; ophøve en (tilstedeværende) forskel; m. obj. (der betegner forskel olgn.) ell. (især faql.) m. abs. anv. Staten kan . . øve en udlignende Indfyldelse paa de sociale Modsætninger gennem Ordningen af . . Skattevæsenet. *Høff.D.E.369.* (den tidligere) Mangel paa Majs i Forhold til (olie-)Kager . . er fuldt udlignet ved efterfølgende Indførsel. *ORode.KVI54.* Forskellen mellem privilegeret og upriviligeret Hartkorn udlignedes. *VlaCour.DH.II.348.* Kirkegaarden, hvis bratte Fald nær Kirken er udlignet med høje Terrasser, er udvidet til flere Sider. *DanmKirker.III.825.* || (jf. udjævne; bogtr.) m. h. t. (ord)mellemrum i en linie. *Selmar. 64.* || (især ♀) m. h. t. regnskab, forholdet mellem debet og kredit; ogs. (m. h. t. regning, gæld): betale. Hvis Debet og Creditsiden ere lige store . . siges Kontoen at være salderet (udlignet). *Hage. 1151.* udligne (betale) en Regning. *Ludv.320. ForrO.* || (sport.) (ved maalscoring) bringe to partier til at staa lige. med et ypperligt fladt Skud udligner han (o: en fodboldspiller). *Pol. 22/10.1939.4.sp.6.* || ☼ ophøve en forskel m. h. t. tekniske kræfter, tryk (og modtryk), elektrisk spænding olgn. *DSB.Matr.I.30.* derefter udlignes Vacuum ved at aabne for Udligningsventilen. *LokomotivT.1933.85.sp.2. TeknO. I. -ligning*, en. vbs. til -lige (s. d.). **II. -ligning**, en. vbs. til -ligge (se udligge 1.1). **III. -ligning**, en. [-li²(q)nen, -liq²nen] (især ♂ ell. faql.) vbs. til -ligne (2). den sociale Udligning (er vidt) fremskredt i Danmark. *DTidsskr.1902.325.* Lov om økonomisk Udligning m. v. mellem Københavns Kommune og Frederiksberg og Gentofte Kommuner. *LovNr.84. 1937.* || (fot.:) Udligningsfremkalder (er en) Fremkalder, der er i Stand til under Processen at mildne Overbelysninger, fremkalde sart.

FotoLeks.56. || (jf. Udjævning; bogtr.) Selmar.*68.306. || ¶ til Udligning af min Konto sender jeg Dem (osv.) Ludv. Fonds . . . til Udligning af Tab. *HandelsTekn.* 421. jf.: man (bruger) hyppig at angive, hvor langt Salderingen rækker, ved at trække Udligningsstrøger i Kontoens to Sider. *Hage.**1126. || (sport.) (haandboldholdet) fik Chance for Udligning ved et Frikast. *Pol.* 19/11.1936.12.sp.5. || (jf. Spændingsudligning) 10
 Ligesom ved Vakuumbremser findes en Ventil til Udligning af Bremsen. *DSB.Matr.* I.34. jf. Udligningsventil. *DaEngTeknO.* om forsk. andre (s) sgr. se navnlig *TeknO.* *EHolstein-Rathlow.S.I.195.II.51.219.247.* -**li-**
nie, en. (jf. eng. outline; nu l. br.) ydre linie. 1) i al alm.: (en tings, en figurs) ydre linie; grænsefløje; kontur. Bøndergaardene have i Almindelighed det største Areal liggende omkring sig, dog saaledes at Ud- 20
 linierne gaar i nendelige Bugter. *FThaarup.* *BornholmsAmt.*(1810).32. De fjerne Skove . . . traadte frem med Udlinjer, der gjorde, at hver Trætøp kunde skælnes for sig. *RSchmidt.SS.21.* De dobbelte Udlinier i Dyrets Krop. *SophMüll.VO.680.* Havet blomstrer. Det antager brude Udlinier: Tinder, minaretagtige Taarne, Kupler. *AndNz.SD.19.* || overf. *Ew.*(1914).V.165. *Rahb.HL.I.200.* Jeg slutter nu (: i et brev) disse 30
 Udlinier af vore Begivenheder. At udfylde dem, naar vi . . . sees, vil forskaffe os alle mangen herlig Nydelse. *PNNyegaard.S.148.* (han var) aabenmundet og ligetil, tydelig i alle Udlinjer. *AndNz.MR.v.2*) (sj.) til I. Linie 4.1: Perserne (har) neppe troet, at slige Udlinier kunde arve. *OGuldb.VH.II.183.* -**lob**, et. se -løb. -**lod**, en. (landbr., dial.) en i større afstand fra gaarden ell. byen liggende jordlod (mods. Indlod; jf. Oplod 2); 40
 (lod af) udjord, udmærk. *Cit.1790.*(CChrist.H.207). *CFWegener.LK.33.* Endelig lykkedes det . . . at faa solgt en Udlod paa 30 Tdr. Land. *ZakNiels.Maaen.143.* *Pont.EV.35.* *Feilb.UjF.* jf.: Belgien, denne Østerriges fede Ud-
 lod. *Blich.*(1920).XXVI.177. **I. -lodde**, v. [-lødðə] vbs. -ning (*MO. VSO. Lassen.SO.443.* *HandelsTekn.477*). 1) (sj.) til II. lodde 1.1: uddele (tildele) ved lodkastning ell. lod-
 trækning; bortlodde. *VSO.* jf. bet. 2: naar I 50
 udlodde Landet til Arv (*Chr.VI.*: lade Landet falde til arv; 1931: udskifter Landet ved Lodkastning), skulle I forlods udtage en Gave til Herren. *Ez.45.1.2*) (ϖ ell. emb., jur.) til II. lodde 2: uddele ell. tildele (noget) i lodder ell. parter; lodde ud. || m. h. t. jord, der udstykkes. *Cit.1763.*(AarbVends.1926.322). Gaardene (blev) udflyttede, Markerne blev udloddede. *LandmB.I.206.* Herregaardene . . . udloddes i Smaabrug. *NordiskKultur.V*(1939). 60
 77. || m. h. t. pengemidler, et bos midler (der udbetales til arvinger ell. kreditorer), aktionær-udbytte (dividende), bonus oln. *Lassen.AO.*707.* *JurO.*(1934).153. m. subj., der betegner

pengemidler oln.: Petersens Konkursbo kan forventes at udlodde en Dividende af ca. 80 pCt. til de simple Kreditorer. *Ugeskr.f Retsv.1942.A.283.* **II. -lodde**, v. [-lødðə] vbs. -ning (*VSO.*). (ϖ, nu l. br.) til III. lodde 2(1): (ud)maale (havets dybde) med lod; lodde. *Havets Dyb udloddes. *FGuldb.S.191.* *VSO. overf.:* *FGuldb.P.221.* -**lokke**, v. vbs. -ning (*Amberg. VSO.*). (ænyd. d. s.; ϖ, nu l. br.) lokke (IV) ud (ell. frem). 1) i al alm., m. h. t. levende væsen, især person. Ertz-Biskopen var udi Mening, at de . . . skulde søge Vrangl, og hvis hand ey lod sig udlokke, da at anfaale hans Leyr. *Slange.ChrIV.1294.* *Engens Ambra, Fuglens Sang . . . | Udlok-
 ked Skialden . . . fra qualme Stæder. *Rein.43.* Hunden blev udlokke (lokke) ud af Huset ved et Stykke Brød. *VSO. billedl.:* *Vil os Verdens Aand udlokke | Paa den rosen-
 strø'de Vei. *Grundtv.SS.I.495.* *hvi skulde hendes Brudgom | Udlokkes af den stille
 Lykkes Havn? *Blich.*(1920).VI.164. 2) wegl., m. h. t. ting. *den Almægtige ved Solens Ild | Af Jordens Skiid udlokke spøde Planter. *Weyer.32.* *Udlokke af Flinten | Er levende
 Gnist. *Grundtv.NM.118.3*) overf., m. h. t. ud-
 tryk for tanker ell. følelser. *Andres Taare* ud-
 lokke mine. *Suhm.I.156.* *Vennens Sang . . . |
 udlokke Bifald af de Ædles Bryst. *Haste.*
BD.108. *Rahb.Poet.F.I.23.* || især (jf. IV. 30
 lokke 2.4 slutn.) m. h. t. en (ubetænksomt, modstræbende) fremført ytring (bekendelse, hemmelighed): lokke (noget) ud (af en). de lurede paa ham, og søgte, om de kunde
 udlokke (1819: søgte at opfange) noget af hans mund. *Luc.11.54* (*Chr.VI.*). hans fornemmeste Ærende var, at udlokke af Ge-
 santerne hvad deres Forebringende kunde
 være. *Hob.DH.III.294.* Jeg vil see, om jeg
 ikke kan faae udlokke noget af Tøsen. *Skucsp.XI.107.* *Bagges.*(*ABagges.JB.I.165.*)
MO. VSO. -**losse**, v. vbs. -ning (*Shilling.*
ChrIV.973. *Ing.KE.II.96.* *Hage.*300*). || som
 hjælpeverbum bruges i alm. have: Da vi
 havde udlosset, kom strax en stor Mængde
 Skader tilflyvende. *Bagges.NK.266.* *Buchh.*
FD.62. undertiden (uden skarp adskillelse fra
 pass. konstruktion; især ⚔) ogs. være, med
 forestilling om et (begivenheds)forløb ell. en
 derved fremkommen tilstand: Saa har jeg
 slettet dig af Bemandingslisten . . . Jeg sender
 din Afregning . . . naar vi er udlosset. *Knud*
And.HH.180. *BMikkels.PP.69.* (ænyd. d. s.;
 jf. losse ud (u. III. losse 3.2) og aflosse;
 især ⚔, jærnb., ¶) udtage (hele) ladningen
 af et skib ell. en jærnbanevogn ell. (især uden
 for fagl. spr.) et andet transportmiddel; losse
 (færdig); m. obj., der betegner ladning ell.
 transportmiddel. de af Skibene udloddede
 Krigs-Hær og Rustning. *Slange.ChrIV.563.*
 Betalingen skulde skee . . . førend endnu noget
 af Varene blev udloddet. *Reiser.II.441.* Skibs-
 Folkene . . . udloddede Skibene. *Schousbølle.*
Saxo.245. En lille Jagt af Kjøbmandens laae

just udlosset ved Skibsbroyen. *HCAnd.OT.I. 166.* være under Udlosning. *Ludv.* Erstatning for Manko paa det udlossedede Antal Sække. *Ugeskr. f. Retsv. 1947.A.349. jf. Blich. (1920). XXIV.173. || (jf. III. losse 1; til dels spøg.) m. subj., der betegner transportmidlet.* Man ankom til Kirkegaard, og Kareten udlossedede sin Byrde. *Goldschm.EJ.478.* danske Skibe . . anløb franske Havne uden at udlosse deres Ladninger. *Linvald.KF.193.* en Sporvogn . . holdt for at ind- og udlosse Passagerer. *Soya.FH.200. -love,* v. [-lv] vbs. ** -ning** (*Larsen. Bl&T.*) ell. (l. br.) **-else** (*Ludv.*). (*nyd. glda. d. s.;* til III. love (1) **1**) som udtryk for ved et løfte at stille en noget i udsigt, give en forventning om noget: love en noget. **1.1**) i egl. bet., især m. h. t. ejendel (penge), der overlades en anden, spec. til eye; næsten kun m. h. t. (penge)ydelse, der loves som ln (belønning) for en vis (fremtidig) hjælp, tjeneste olgn.; især i udtr. udlove en dusr (*PolitiE.¹⁰s1922.3*), findeløn (*VSO. Lassen.SO.866*) olgn. Penge, som i Havs-Nød og i andre Maader udloves. *Lavsartikler²⁵s1707.§23.* Han udlovede en anseelig Belønning til den, som kunde opdage det. *MO.¹* At udlove en Præmie. *VSO. jf. Feilb. 1.2* (sj.) refl. udlove sig, love at (ville) komme (som gæst); love (III.1.4) sig ud. *du tør, mig uadspurgt, | Udlove dig? *Jacobi.Skr.246. 1.3* (nu sj.) med videre (uegl.) anv.; jf. belove: for des mere at stadfæste (den fremforte paastnd) vil jeg . . anføre 400 ord (som eksempler) . . Hold nul her er allerede god tilgivet, for at have nogle ord at slaae vrage paa, det udlovede tal u-formindsket. *Hysg.2Pr.18. 2*) (jf. love sig selv noget u. III. love 1.3 samt III. love 3.2; nu vist kun dial.) m. inf., at-sætn. olgn. som obj.; som udtryk for en (højtidelig) erklæring, forsikring, beslutning vedrørende fremtidig adfærd olgn. **2.1**) i forb. m. en nægtende inf. ell. bisætn.: afgive det løfte, det tilsagn, den forsikring (ikke at osv.); love (ikke at osv.). Hun udlovede, end og under Eed, aldrig at lade sig ægte-binde til Hr. H. *RasmWinth.S.128. Rask.Br.I.5.* Han har udlovet, ikke at drikke Brændeviin mere. *MDL. (jeg) har udlovet, at jeg ikke vil derhen (: til gudelig forsamling) tiere.* *AntNiels. FL.III.147. 2.2*) i forb. m. inf. ell. bisætn. uden nægtelse: forsværge (2). Jeg har udlovet, at gaae i Borgen for nogen. *MDL. Levin.(G.). Ujf. I. -lude,* v. [-lu²d] vbs. **-ning.** (jagl.) ved behandling med en vædske (især vand) skille visse opløselige bestanddele (soda, salt, salpeter, alun, garvestof (i bark) olgn.) ud af et stof (en blanding); ogs.: udbløde (fisk) i lud; lude (II) ud; m. obj., der betegner det sammensatte stof (blandingen) ell. de udskilte bestanddele. *vAph. (1759).* Ved Oplesningen kan af denne Kalk udludes en Vitriol. *Brnich. M. 301.* Udludning (Elixivatio) foretages med Legemer der indeholder salt-

agtige Dele, naar man vil udlude dem, som f. Ex. naar man luder Asken ud, for at udtrække Ludsaltet deraf. *Tychsn.A.II.48.* En Udludning . . gr man Brug af, hvor man fr Opfodring af Lupinfr vil fjerne de i disse værende bitre og skadelige Alkaloider. *LandbO.²224.* Man kan udlude Træ ved at lægge det i rindende Vand. *TeknLeks.I.571. overf.:* nu er (*Swift*) Børnenes Forfatter, saadan har Tiden udludet ham der va barnløs og ikke kendte Forsoning. *JVJens.MindetsTavle.(1941).140. II. -lude,* v. [-lu²d] vbs. **-ning** (*D&H.*) (****, især hjtd., poet.) til III. lude 1: hænge, rage (hældende) ud. *Hist høit paa Fieldet brat | En gammel Borg udluder. *Oehl.PSk.r.I.170.* Skure med langt udludende Tage til Modtagelse af Stykgods. *Goldschm. NSU.VII.173. MO. VSO. -luŧte, v. vbs. **-ning** (*vAph. (1759).* *VSO. Scheller.MarO.*) **1**) (især **** ell. jagl.) udsætte for paavirkning af (en frisk) luŧt(strom), for saaledes at bringe (frisk) luŧt til veje (i et rum), udsætte for luŧtens fordampende, trende paavirkning olgn. *vAph. (1759).* (ved) Udluftning . . fjerner (man) de sidste Rester af den indtørrede Cellesaft i Træ. *FagOSnedk. m. h. t. (nymalket) mælk:* *LandbO.IV.669. m. h. t. tr, fast jord (grsprne olgn.), der gennemstkkes med en greb for at skaffe luŧt til (træ)rødderne:* *BerlHaveL. I.286. || m. h. t. (hengemt, støvet, vaadt) tøj, sengklder olgn.* Alle Stole og Borde vare tilligemed Sengen fulde af . . Shawler (og) Peltsvrk . . Sagerne trængte til at udluftes. *Rowel.Br.114.* udluŧte Sejlene. *Scheller. MarO.* Naboerne fulgte de to aarlige Udluftninger (: af sengetøj) med megen Interesse. *AJeppesen.Fra det gl.Kh. (1935).24. || især som udtryk for (fornøden) luŧtfornylse: luŧte (1.2) ud; ventilere.* Udluftning (af) Faldrr. *TeknLeks.I.571.* Udluftning . . under Stuegulv. *HFB.1945.XXI. navnlig m. h. t. opholdsrum:* en Leerkrugke med Glder . . udbreds en bedøvende Kuldamp . . Da Soveværelset tilstrækkelig var udluŧtet, var han fuldkommen vel. *Ing.L.III.145. (han) havde . . udluŧtet Stuen for Tobaksrøg.* *HKaarsb. DT.91.* renholde og udluŧte Skibet. *Bardenfl. Søm.II.114. || overf. en Regent (griber) undertiden brutalt til Krig med en anden Stormagt, der muligvis trænger til samme Udluftning.* *EBrand.Fra 85 til 91. (1891).3. (i malerkunsten) som udtryk for anvendelse af lyse(re), lette(re) farver:* Overalt i Europa har Impressionismen . . tjent til at udluŧte Farven. *Beckett.VK.287. Glypt.I.116. (jf. luŧte ud u. luŧte 1.2; spec. forst.) m. h. t. beplantning: skaffe (mere) lys, plads ved fældning, rydning.* Prstegaardshaven er gammel og meget tilgroet og trænger til betydelig Udluftning. *Svendb.Amt.1926.176.* der (bør) udluŧtes noget mere omkring Grndalssletten. *B.T.%e1934.7.sp.3. 2*) (sj.) bortfjerne ved en luŧtstrm (ved aandedrttet). Organismen kan*

oplagre en Del af Kulsyren i Blodet og Vævene, og ved en senere Lejlighed kan større eller mindre Mængder af dette Lager „udluftes“. *Alfr. Lehm. SU. I. 70.* **-luge**, v. [-lu²(q)ə] vbs. **-ning** (*Amberg. MO. VSO.*). (ænyd. d. s.; nu l. br.) *luge op ell. bort; bortluge*. Man maa . . . udluge alt Ukrud, der opvoxer. *Oecon Journ. 1757. 56. Rawert & Garlieb. Bornholm. (1819). 14. MO. VSO. jf.: Paulus, Læreren, den virksomme og nidkære Udluger af den onde Sæd. Beckett. (Aarb. 1908. 125).* **-lukke**, v. vbs. **-ning** (*VSO.*). (glåda. d. s.) **1)** (nu ikke i alm. spr.) *lukke* (IV. 17.1) ud. *VSO. 2)* (jf. IV. lukke (ud) 17.2; nu næppe br.) *lukke* (IV. 18(2)) *ude; udelukke*. hun var udlukket fra Regieringen. *Holb. DH. II. 529. sa. Ep. V. 46.* **-lutre**, v. vbs. **-ing** (*VSO.*). (ænyd. d. s.; nu sj., højtid.) *lutre noget ved fraskillelse af visse (urene, uædle) bestanddele; (ud)rense; især m. obj., der betegner det (ved lutring vundne) rene (rensede) stof. LTid. 1734. 765. *Sølvet og Guldets, | Udluttret fra Muldet | I Smelterens gloende Ovn. Grundtv. NM. 32. (et) med anatomisk Konst udluttret Skelet. NPWiuel. NS. 151. Reent, udluttret Sølvs. VSO. || (jf. lutre 2) overf. den Samaritanske Religion . . . blev siden meere og meere udlutret og rensat fra al Afguderie. Holb. Kh. 104. *Udluttret dit Tilsagn er: din Tjener højt det elsker. EBrand. S. 229. m. h. t. noget urent: der vare . . . endnu nogle Pletter tilbage i Hendes Siel . . . de skulde ogsaa udluttres. Basth. Tale. (1782). 35. **-lyd**, en. (, forsoegt af Nogle.“ *VSO.; sprogv., fon.) et ords (i ssg. som Stammeudlyd olgn. ogs. en ordstammes, en stavelses) sidste lyd; ogs. om en sætningss slutning (sidste lyd ell. ord; jf. Sal. IX. 422) ell. (i forb. i udlyd) om en saadan stilling i ell. del af et ord (en lydgruppe, en sætning): udlydsstilling. Madv. KS. 132. Vilh Thoms. GS. 26. Jesp. MFon. 21. || hertil ssg. som Udlyds-konsonant (Brøndum-Nielsen. GG. II. 357. III. 143), -stilling, -vokal ofst. **-lyde**. v. [-ly²ðə] part. udlydende brugt som adj., (sprogv., fon.) *især om (enkelt) sproglyd (udlydskonsonant, -vokal): som danner udlyd, staar i udlyd. bortkastelsen af den udlydende selvlyd er betinget af, at rodstavelsen er lang. Vilh Thoms. GS. 25. Brøndum-Nielsen. GG. I. 306. || ogs. om (del af) en ordform: som har udlyd af en vis (angiven) art. en vokalsk udlydende Afledningsendelse. smst. III. 143. **-lyne**, v. [-ly²na] (sj., højtid.) *udsende (ligesom) i form af lyn.* *Friderich og Carl (c: Fr. IV og Karl XII) udlynet deres vrede | Udi en torden strid. *Saml Danske Vers. III. 186.* selv fra Videnskaberne og Kunsternes Templer udludnes Banstraal mod alle (tilhængere af læren om) Magnetismen. *Kluge. Den dyriske Magnetisme. 60 (overs. 1817). 10. **-lyse**, v. [-ly²sa] vbs. **-ning** (*VSO.*). (ænyd. glåda. udlyse, -liuse, kundgøre, forbyde ved kundgørelse olgn.) **1)** (sj.) til lyse (1-2(a)): *lyse ud*. Han blev udlyst af Stuen.****

VSO. 2) (Ω, nu sj.) til lyse 3(4-5): *fremlyse* (1); i forb. m. præp. af. **2.1)** (jf. fremlyse 1.1; med overgang til bet. 2.2) om indre egenskab, følelse olgn.: *lyse* (3.4) *ud (af)*. *Uskyld og Oprigtighed | Udlyser her af Øiets Blaa. *Oehl. Helge. (1814). 158.* Hvad betyder den Vildhed, som udlyser af Deres Ord og Adfærd. *Gylb. IV. 320.* **2.2)** (jf. fremlyse 1.2) om mening, sandhed, faktiske forhold: *lyse* (3.5) *frem ell. ud (af)*. Udlyser ikke denne Mening af alle hans Ord og Sange? *Gylb. IV. 242.* At jeg ikke skriver til Dem . . . af tør Pligt, dette udlyser dog vist af mine Breve og trænger ikke til at forsikres. *Fru Heib. B. I. 50. AHude. Danehoffet. (1893). 21. **3)** til lyse 8-9, som udtryk for (offentlig) bekendtgørelse. en almindelig Fred udlystes over hele Riget. *Allen. I. 192. || især* (jf. lyse ud u. lyse 9; nu navnlig dial.) *i udtr. der er udlyst olgn., der er lyst (til ægteskab) for sidste gang. der var udlyst for dennem til Egteskab. Cit. 1738. (Aarb. Kbh. Amt. 1922. 100).* der skulde være udlyst for de unge Folk inden November, for at de kunde blive gifte, saasnart hun havde udtjent. *Ant. Niels. FL. II. 62. Rasm Hans. M. II. 6. Gravl. S. 44. Uff. jf. Feilb.* **Ω -lyst**, en. *lyst (trang) til at komme ud (bort fra hjemmet olgn.); udlængsel. Tidens Krav. 1912. 1897. 1. sp. 6.* Hans Udlyst næredes af hans Trang til at spille Komedie. *EChristians. NT. 291.* **-lytte**, v. (Ω, l. br.) *opfatte, komme til erkendelse af, udforske ved at lytte* (2.4); *lytte sig til*. *Min Speider skal | Udlytte Mængdens Hu. *Boye. PS. II. 70.* jeg (vil) bestandig opspore det Musikalske udfad Ideen, Situationen (c: i Mozarts „Don Juan“) . . . udlytte det. *Kierk. I. 68.**

Udlæg, et ell. (*dial.*) en (jf. Feilb.; spec. i bet. 2.2: *Bejtr. Fyen. 690. Loll O.*). [udlæ:g] (*dial.*) **Udlægge** (en), i bet. 2.2: *Cit. 1760. (Vider. III. 456; fra Lolland). Loll Gr. 43. 108. Uff.* ft. d. s. ell. (nu ikke i rigsspr.) **-ger** (*DL. 5-7-7. Nørreg. Privatr. III. 327.*) (ænyd. d. s.; vbs. til II. udlægge ell. lægge ud) *det at udlægge (noget) ell. (konkr.) noget, som udlægges (jf. Udlægning).*

1) (Ω ell. faql.) til II. udlægge 1. 1.1) til II. udlægge 1.1; *saaledes (konkr.) om udlagt (portion af) rottegift olgn.* Udlægene blive jævnlige eftersees, og naar de ikke længere fortæres, fjernes Kasser eller Rør med den tilbageværende Gift. *Sundheds Koll Forh. 1895. 246. || (jf. Udlægning 1.1; l. br.) om det at lægge* (II. 46.9) *ud fra en havn olgn.* Alt (maa være) kant og klart, inden jeg lader blæse til Ud-Læg. *Grundtv. Snorre. II. 49. 1.2)* (*landbr., dial.*) til II. udlægge 1.2. *|| (lag af) korn, der til tærskning lægges ud over logulvet. Moth. L99. Hübertz. Frø. (1834). 254. MDL. saa tarsk han løs . . . Han smed det ene Udlæg ud efter det andet. SvGrundtv. FÆ. II. 56. Bregend. HB. 19. Halleby. 115. Feilb. Uff. || (til dels til bet. 2.2,*

II. udlægge 2.3) om et jordstykkets tilsaaning med (udlægs)frø (græsfrø, klover, lucerne olgn.); ogs. (konkr.; til dels som forkortelse af ssgr. Udlægs-frø, -klover olgn.) om det saaledes anvendte (udlægs)frø ell. den heraf udviklede afgrøde. 6radet Byg, hvis korte Væksttid bedst tillader Udlæg med passende Græsarter. *Landm.B.I.348.* At have Udlæg af Klover eller Lucerne i Hveden gaar ikke an. *NaturesV.1920.87. UjF. 1.3)* til II. udlægge 1.1 og 1.3; med overgang til at betegne en afstand, et maal olgn. || (fa gl.) det at føre et dige efter et digebrud i en bue udad (mod havet), uden om brudstedet og den der dannede fordybning. *Tekn.Leks.II.243.* || (jf. Udlægning 1.4 slutn.) ☉ en kran(udlægger)s bevægelse ell. spændvidde (radius). *Scheller.MarO.* || (jf. II. udlægge 1.3; jæg.) den største vandret maalte afstand mellem stængerne paa et gevir. *DJagtleks. 20*

2) til II. udlægge 2. 2.1) (jf. Udlæg; især ♂ ell. ♀) til II. udlægge 2.1: udbetaling (udredning) af et vist beløb; især: forelobig, midlertidig, navnlig: paa en andens vegne udbetalt beløb; i forb. som udlæg til porto, diverse ell. kontante udlæg, faa sit udlæg dækket of. (*Ludv.*) især tidligere: gøre udlæg (*Holb.DH.II.35. Oversk.Com.III.174. Arup.H.30.*), ogs.: gøre (et) udlæg for (*Holb.UHH.Prol.1sc*) ell. af (*Oversk.Com. I.222*) et beløb ell. (mindre br.) staa i udlæg for (o: p. gr. af udlæg staa i forskud for) et beløb (*ORung.PS.134. Moth. L99.* En halv Louisdor til hver i Drikkepenge. Dersom du ikke har nok, saa gjør Udlægget saa længe (o: forelobig). *Skuesp. XI.339.* af min Løn (vil jeg) efterhaanden tilbagebetale Dem Deres store Udlæg. *Hrz. III.265.* Hvor hjælpsom De end er, vær alligevel ikke for ivrig efter at tilbyde at lægge ud . . lad de Andre om Udlægget. *EGad.TT.60.* || (tidligere) spec. (med overgang til bet. 2.3) om fyldestgørende betaling, fyldestgørelse af en (kreditors) gældsfordring. (kirkepatronerne skal) udgive saadanne Penge, efter som Kirkerne af Alders Tid udgivet have, med mindre de kunde bevide, at derfor tilforn er skeet fyldist og Udlæg. *DL.2—22—51.* Arvingerne (maa) giøre een hver Creditori . . Udlæg af Boen for hvis (o: hvad) hand bevisligen og billigen fordrer. *smst.5—2—14.* naar alle Creditorerne have faaet fuldkommen Udlæg for deris Fordringer. *smst.5—14—44.* 2.2) til II. udlægge 2.3. en Formindskelse af (bondergaardenes) Hartkorn (er) fremkaldt ved Udstykning og Udlæg af „Huse“. *Landm.B.I.244.* || især (jf. bet. 1.2 slutn.; landbr., dial.) om (et jordstykkets henliggen som) græs- ell. brak- 60 mark, udlægsmark. Romerne lode nogle af deres Jorder, især hvor Jorden var leret, vexelviis ligge i Udlæg . . Brak var til den Tid meget almindelig. *Begtr.(PhysBibl.XXIV*

151). Man sørger . . under Korndyrkningen for at Græsrodderne ikke ganske udryddes, paa det at Marken ved Udlægget dessnarere kan faae Græsskiold. *Ohufs.NyDec.I.49.* Ungqvæget gaaer paa Udlægget. *JHSmidh.Ords. 168.* Et forhen knollet Hedejær . . er ved Opdyrkning og Udlæg blevet til god Eng. *JHLars.HA.I.79. Feilb. Lollo. UjF. 2.3)* (jf. bet. 2.1 og Indførsel 4; jur.) til II. udlægge 2.4: lovmæssig fyldestgørelse af en kreditors (en domhavers) krav (ved eksekution i domfældtes formue); eksekution; især i udtryk for, at (en kreditor gennem) rettens repræsentant (kongens foged) foretager en saadan eksekution, i forb. som gøre, foretage udlæg hos (en), i (et b o) olgn. (*Stuck.III.475. Ludv. LovNr.90¹⁴/4. 1916. §509*); ogs. om debitor (den domfældte), der yder denne fyldestgørelse: gøre udlæg (*DL.5—6—9. Lassen.SO.831*). da skal (o: skal der til) Fogden . . ske Udlæg efter Dommen. *DL.1—24—17.* *Saa fremt Hans . . ey skal derfor Udleg tage | Og gjøre sig betalt i deris Boe og Gods. *Schandrup.TIV.* Lov om Udpantning og Udlæg uden Grundlag af Dom eller Forlig. *LovNr.36⁹/4.1873.* Fogeden . . giver Domhaveren Udlæg til Forauktionering i Domfældtes rørlige eller urørlige Gods. *LovNr.90¹⁴/4.1916. §503. JurO. (1934).39.* || ogs. d. s. s. Arve-, Skifteudlæg. *LovNr.155⁹/11.1874. §47.*

3) se Uleg.

Udlæg-, i ssgr. se Udlægs-.

I. Udlægge, en. se Udlæg.

II. udlægge, v. [udlæggø] præet. udlægte; part. udlagt. vbs. -else (s. d.), -ning (s. d.), jf. Udlæg. (ænyd. gl. d. s., jf. æda. ut læggæ, udlevere, udrede; til dels efter mnt. utleggen, hty. auslegen; jf. lægge ud u. II. lægge 46)

1) (♂ ell. fa gl.) som udtryk for at bringe noget til at ligge paa et (andet) særligt sted, paa en særlig maade. (om sammenblanding med (ud)ligge se u. udligge 2; jf. ndf. bet. 1.4). 1.1) i et alm.: lægge (II.46.1) ud. her (o: i et kroværelse) gjorde jeg mig ret tilgode . . med at udpakke min Vadsæk, udlægge Skidentøi etc. *Høyen.Breve.93.* Lærredet (bliver) banket . . vredet, udlagt (o: paa bleg), tørret. *Manufact.(1872).239.* over det endnu aabne Stykke (af en ufuldført bro) er udlagt en Træbro, over hvilken Adgangen til Broen sker. *JernbaneT.¹⁴/4.1934.8.sp.4.* || spec. (⚓, fisk.) som udtryk for, at fartøjer, sømærker, kabler, miner, fiskeredskaber olgn. anbringes (paa deres sted) ude paa ell. i vandet (havet, strømmen); ogs. (mods. indlægge 1.2) med fartøjet som subj.: sejle ud. Galioten Jægeren udlagde igennem Bommen paa København Red. *JensSør.II.18. SøkrigsA.(1752).§232* (se u. indlægge 1.2). sine Gjeddekroge . . havde (han) udlagt i Voldgraven. *ThomLa.DelyseNætter.(1875).102.* at udlægge et Skib, er at sejle, varpe eller bug-

sere det ud af Havnen. *Tuxen. Søfart. 472.* Sædvanlig modtager Chefen gennem „Kundgørelse for Søværnet“ Ordre til efter Kommandoen's Hejsning at udlægge Skibet. *Bar-denfl. Som. II. 207.* Udlægge Torpedoer, Tønder . . et Fyrskib . . et Telegrafkabel. *Scheller. MarO. Valentin (havde)* altid sin Ruse udlagt foran Dæmningen. *Gyr Lemche. S. II. 12. 1.2* lægge noget udbredt over en flade; brede noget ud, saa at det dækker ell. ligger spredt over en flade. Kortene udlægges paa Bordet i en lang Række. *Legeb. I. c. 40.* en Blanding, der udlagt giver en udmærket Gulvbelægning for Varerum. *HFB. 1936. 225.* Asfaltbeton . . udlægges i varm Tilstand. *Gyldend. Leks. 94.* || (fagl.) m. obj., der betegner den dækkede flade. For at hindre Hesten i at bide og gnave i Trækrybberne, udlægges Bunden med Muursteen. *PWBalle. R. 26.* de elegante Caminer, udlagte med blankt, poleret Messing. *Playen. E. 22. 1.3* gøre videre, rummeligere; give større omfang, større afstand mellem de forsk. dele; lægge (II. 46.5) ud. udlægge Klæder. *vAph. (1759).* *jf. bet. 2.3:* Kongen (tænkte) paa Kjøbenhavn baade viidere at udlegge, saa og Hafnen at forbedre. *Slange. ChrIV. 392.* *jf. bet. 1.2:* en Mythe, der . . udlægges Cirkelen i en lige Linie. *Kierk. IV. 304.* || nu spec. (☉) m. h. t. en sav's tænder). *Haandgern. 30. Tømmerarb. 364.* || (jf. lægge sig ud u. II. lægge 46.5; nu dial.) part. udlagt brugt som adj., om levende væsen: svær(ere); velnæret; ved godt huld. *Moth. LI. 102. UfF. I. 4.* (sj.) til II. lægge 5.2: have udlagt, have tilendebragt æglegningen. *PolPhysMag. II. 379.*

2) med videre (uegl.) anv., som udtryk for, at noget overføres til et andet sted, en anden tilstand, et andet ejendomsforhold olgn. 2.1) (jf. II. lægge (ud) 46.7) m. h. t. pengebeløb: betale, udrede, nu spec.: paa en andens vegne, til senere refundering; lægge ud. Bøder skulle paa det Stød, som dømt er, udleggis og betalís. *DL. I—24—3.* han (tog) to Penge . . gav Verten dem, og sagde til ham: røgte ham (o: den syge), og hvad du udlegger (1907: lægger ud) mere, vil jeg betale dig. *Luc. 10. 35.* Item skyldig til Richert for fem Aars Løn, Kostpenge, Husleje, udlagte Penge, & cætera. 374 Rdlr. 3 7/8 9 β. *KomGrønneg. III. 64.* (han) spurgte . . hvad han havde udlagt for ham. *Hauch. GM. 90.* Paa Lørdag skulde hun faa sine udlagte Skillinger igen. *AndNæ. PE. II. 249.* Billetsælgeren . . skal udlægge Beløbet af egen Lomme. *VorStand. 1938. 331. sp. 1. 2.3* (jf. II. lægge (ud) 46.8; sj.) m. h. t. slag, tugtelse: lange ud; give. det (var) Sædvane i Toulouse offentlig at give en Jøde en Ørefigen paa Paaskedag . . Hugues . . udlagde Jøden Ørefigenen med en saadan Kraft, at han knuste hans Hoved. *Schand. RP. 590.* et eftertrykkelig udlagt Ørefigen. *sa. BS. 6. jf.:* Han fik sine udlagte Prygl. *Collo. 2.3* (jf. II.

lægge (ud) 46.8; især ☐, jur., emb.) m. h. t. areal: lægge ud til en vis brug. (ofte i forb. m. præp. til). Ved enhver Gaard er . . to Tønder Land udlagt til Køkkenhave. *Molb. BfS. I. 173. MøllH. I. 244.* De talte om alle Martens' Foretagender, om Køb og Salg og udlagte Byggegrunde. *Bang. S. 47. JurFormularbog. 343.* Følgende Vejstrækninger udlægges som Hovedfærdselsaaere og betegnes „Hovedveje“. *Bek. Nr. 74^{20/2}. 1937. §1, 1. spec.* (jf. Udlæg 2.2) i forb. udlægge til græs olgn.: Jorden udlægges til Hvile. *Olufs. NyOec. I. 184.* Tidslerne . . bedækkede den efter Rug udlagte Græsmark. *Rauwert & Garlieb. Bornholm. (1819). 100.* den største Deel af Haven (var) udlagt til Græs. *Blich. (1920). VIII. 44.* at udlægge med Græs. *LandmB. I. 339.* || (med overgang til bet. 2.4) som udtryk for (retmæssig) tildeling (spec.: af et vist udmaalt areal). fornævnte Provincier vare ham udlagde af hans Broder Kong Friderik til Vederlag for sin Fædrene Arv udi Holsten. *Holb. DH. II. 425.* Grevskabet paatog sig . . at opføre en ny Præstegaard, og til samme at udlægge en Bondegaards Jorder. *Mynst. Vis. I. 133.* Iaar faaer nu hvert gift Par (o: fabriksarbejdere) udlagt sin lille Havelod. *Goldschm. Hjl. III. 170. Danm Rigt. Hist. II. 93. 2.4* (jf. bet. 2.3 slutn.; især jur.) m. h. t. ejendele, spec. et bo(s midler): tillægge, tildele (som ejendom); især (nu navnlig i pass.) som udtryk for at gøre udlæg (2.3), dels om debitor (den domfældte), der under eksekutionsforretningen fyldestgør kreditor (domhaveren) ved at overdrage ham visse ejendele, dels (nu kun) om rettens repræsentant (kongens foged), der (ved eksekution) skaffer kreditor lovmæssig fyldestgørelse (idet der gives ham panteret i godset med ret til at lade det bortselge ved tvangsauktion). *Stampe. II. 357. (vil De) anvise mig noget, hvori jeg kan udlægge Fordringen, siden der ikke er Penge ved Haanden? Falsen. D. 85.* hvis det endelige Bud ikke oversteg 28,000, da var det sandsynligt, at Auktionsrekvirenten frafaldt Hammerslag, og begjærede sig Ejendommen udlagt som ufyldestgjort Panthaver. *Jak Knu. S. 90.* Bortsalg af udlagt Løsøre. *Instr. Nr. 98^{20/2}. 1937. III. §1.* || m. h. t. arve-, skifteudlæg. enhver af de andre Arvinger have Ret til at faa sin Arvelod udlagt i Boets Løsoregenstande. *VortHj. III. 3. 151. JurFormularbog. 140. 2.5* (jf. II. lægge (ud) 46.4; nu ☐, l. br.) m. h. t. en person: lægge ud. En, som til Rytter er udlagt. *MR. 1742. 828. spec.* (jf. II. sætte 55.1) med forestilling om, at vedk. overlades til en uvis skæbne (som hittebarn olgn.). der hand (o: Moses) var udlagt (1819: udsat), tog Pharaos daatter ham op. *ApG. 7. 21 (Chr. VI).* Alle Byens kloge Madanmer slog sig sammen for at udfinde, hvem der kunde have udlagt (hitte-)Barnet. *Bergs. Hvh. 41.* || som udtryk for, at en person bringes i et fjendtligt forhold til andre,

idet disse bryder (forbindelsen) med ham, forviser ham af deres kreds olgn. *Hin rige Markgreve vil jeg gæste, | enddog jeg er udlagt baade af Venner og Frænder. *DFU. II. nr. 18. I.* fra det Øieblik af (o: saa snart) Skiebnen udlagde ham med det nu herskende (parti). *Bagges. L. I. xxv.*

3) (til dels efter lat. exponere (egl.: stille, sætte, lægge ud ell. frem), explicare (egl.: folde, lægge ud ell. frem); jf. II. lægge (ud) 46. a) overf., som udtryk for en i ord udtrykt bestemmelse ell. forklaring. 3.1) udpege, angive en som havende en vis egenskab, som værende noget (den rette vedkommende, spec.: den skyldige); ofte med nærmere bestemmelse ved som olgn. da skal Herretsfogden dem alle tiltale . . til saa længe da dem udlegge, som det gjort have. *DL. 5—10—47.* Dronningen foyede da strax Anstalt til at arrestere de udlagde Personer. *Holb. 20 Heltind. II. 199. Mall. SgH. 370.* (man) vil udlægge mig som Forfatter (o: af en række artikler). *Kierk. XIII. 399.* Da en Bopladsfælle bliver syg, udlægger han en anden Aandemaner som Sjælener. *Knud Rasm. MS. I. 366.* || nu især (navnl. jur., emb.) i udr. udlægge (en) som (ell. for, til) (barne-)fader, se Barnefader og Fader 1. ogs. i sa. bet. abs.: udlægge (en). Fruens Pige har bekommet sig en liden Søn. Hun har udlagt 30 en Kniplingskræmmer. *Blich. (1920). VII. 26. Erl. Krist. K. 27. 3.2)* (især $\mathfrak{U}$) m. h. t. en persons adjærd, handlemaade olgn.: (opfatte og) forklare, (ud)tyde paa en vis maade; lægge en vis mening, betydning i noget; i forb. som udlægge noget ilde (*Prahl. AH. IV. 111. Rask. Br. I. 4.*), i en ond, en god mening (1.3), i (den) bedste mening (*Katek. (1909). §38.*), til det bedste (*MO.¹*), det værste (*smst. Schand. SB. 136.*), udlægge 40 noget som hovmod, kejtethed osv., (tidligere) ogs. udlægge en noget til hovmod osv. (*Holb. DH. I. 415. Oehl. F. (1816). 201. sa. ØS. (1841). 37.*). (kræmmeren) gav mig et Ørefigen . . som jeg kunde udtolke at det skulde hede: Hils dit bedragerske Herskab! Siden tog han min Hat fra mig, hvilket jeg udlagde saaledes: Betal først hvad du er skyldig. *Holb. DR. III. 2. (hun)* afslog . . i lang Tid alle (ægteskabs-)Tilbud (for ikke) at skilles fra sin Frue. Denne Handlemaade blev imidlertid udlagt som Stolthed af hende. *Hauch. SR. II. 227.* Lieutenanten udlagte (*2. udg. (1852). 326:* udlagde) denne Nuance i Tonen til sin Fordel og svarede: „Jeg (kunde) ikke nægte mig den Glæde at spørge til Deres Befindende.“ *Goldschm. EJ. 329. (dit)* Spørgsmaal (i et brev) kræver et Svar . . for at du ikke skal udlægge min Tavshed som en stiltiende Indrømmelse. *Pont. LP. VII. 127.* 60 spurgte man Ilden om man maatte tage en Bid sagde den Ingenting, hvilket man udlagde for Ja. *JV Jens. TL. 165. 3.3)* (især højtid., relig.) m. h. t. ord, beretning, tekst-

(stykke), ogs. drøm, varsel olgn.: forklare (spec. med redegørelse for de enkelte leds betydning (i helheden), paa en detailleret, grundig maade); fortolke; (ud)tyde. de (skal) forfare, hvorledis Præsten prædiker, udlegger Bornelærdommen. *DL. 2—16—3.* i Eenrum udlagde han sine Disciple det altsammen. *Marc. 4. 34.* *hendis Liège ej var at udlægge Drømme. *Holb. Paars. 236.* Hvorledes dette Varsel skal udlægges, maa Tiden lære. *Molb. Dagb. 157.* Disse Gaader ere vanskelige . . og kunne vel udlægges paa flere Maader. *Hauch. TVI. 78.* *Skriitens Ord . . skal udlægges, | Skal af Præsterne forklares. *PalM. ND. 198. CKoch. JL. 308. (spøg.)* Hvor man var begyndt, maatte man fortsætte — „har man sagt Kaffe, maa man ogsaa sige Cognac,“ udlagde L. det. *Jac Paludan. UR. 239.* || spec. m. h. t. (et enkelt) ords betydning (i henhold til en vis (gældende, fastslaaet) tolkning). I at udlegge de Tydske Navne, er Author ey saa aldeis lykkelig. *LTid. 1725. 412.* Rabbi udlægges (o: betyder) Mæster. *Høysg. S. 40.* Fæt . . udlægges her (o: i det u. I. Fæt anførte ordsp.) af Peder Syv som et „laadent Skarn“. *HøyskBl. 1898. 495.* navnlig (efter *Matth. 27. 33* ofl.; ogs. anv. spøg.) i forb. det er udlagt, det betyder (jf. gældende tolkning). de kom til et Sted, kaldet Golgatha, det er udlagt: Hovedpande-Sted. *Matth. 27. 33. smst. I. 23.* Se nu er Brandes en Mand, det er udlagt: han elsker Sandhed. *JV Jens. D. 115.* „Ejder“ er udlagt „Havdr“. *Johs Brøndst. VK. 124.*

Udlægge, i ssg. (jf. Udlægger-, Udlægnings-, Udlægs-, faql.) af II. udlægge 1(1). **-apparat**, et. (bogtr.; jf. Udlæggerbord, -pind). *Typogr. Ord. 116.*

Udlæggelse, en. fl. -r. (ænyd. d. s.; jf. Udlægning) vbs. til II. udlægge; spec. m. flg. anv.: 1) (l. br.) til II. udlægge 2(3-4). Stadens Udlæggelse som Patrimonium for Kong Abel. *P. E. do Friis. S. 36.* Udlæggelse af et Stykke af Fællesjorden til Missionshuset. *Erl. Krist. K. 131. 2)* til bet. 3. 2.1) (især jur., emb.) til II. udlægge 3.1 (slutn.). falsk Udlæggelse af Barnefader. *Sal. VII. 720.* Disse udlæggelser kan (ikke) altid anses for paa-lidelige. *Hist. Tidsskr. 11R. I. 302. 2.2)* ($\mathfrak{U}$, især højtid., relig.) til II. udlægge 3.2-3, spec. om forklaring, fortolkning, udtydning af en (bibelsk) tekst; udlægning; ofte i forb. m. af ell. (nu næppe br.) paa (*LTid. 1737. 379. Høysg. S. 201*) ell. (objektiv) gen. Gideon hørte Fortællingen og Udlæggelsen (1931: Tydning) af Drømmen. *Dom. 7. 15. 1 Cor. 14. 26 (1907: Udlægning).* Skriftens grundige Udlæggelse. *LTid. 1755. 101. Mynst. Betr. II. 80. Kierk. X. 234.* pludselig tænkte hun paa en af Konfessionarius' Prædikener. Udlæggelsen havde været om Troskaben og Dagværket. *Bang. L. 378.* jf. II. udlægge 3.2: en mere åventyrlig udlæggelse af dette forhold. *Aolr. DH. I. 154.*

Udlægge-maskine, en. Fra Kabel-tankene i Skibet føres Kablet . . op til en Udlæggemaskine og derfra over en udenbords befæstet Rulle ned i Vandet. *OpfB.*³ III, 2.91.

Udlægger, en. [h^ud^læg^{er}] *ft.* -e. (ænyd. udlægger(e), sv. utläggare, no. utlegger; til dels fra mnt. utlegger; *jf.* Udligger)

1) (*jf.* bet. 2; især *faql.*) til II. udlægge 1(1-3). 1.) til II. udlægge 1.1-2, om person ell. ting (redskab), der lægger noget ud; *jf.* Mineudlægger. || (*jf.* Udlægger-bord, -pind *ofl.*; *bogtr.*) om redskab (indretning), der lægger de trykte ark ud (paa udlæggerbordet). *TypogrOrd.*116. || (♣ *ell.* i leg) deltager, der (i rambus, kabaler, klinkspil, boccia *olgn.*) først lægger et kort, en (klink)skilling *ell.* kugle ud; *ogs.* om vedk. kort *ell.* (klink)skilling, kugle. *Spillebog.*(1900).91. *Legeb.* I.a.38. || d. s. s. Udlæggerbjørn. *SorøAmstid.* 20 2°/1944.II.sp.5. 1.2) til II. udlægge 1.3, *spec.* (♣) d. s. s. Savudlægger (*jf.* Udlæggetang). Patentudlægger, til *Save.* *PolitiE.* *Kosterbl.*^{21/10} 1924.2.sp.2.

2) (til II. udlægge 1, som sideform til Udligger 1 og 2.1) om hvad der lægges ud *ell.* ligger ud (*ell.* ude) fra noget *olgn.* 2.1) (*jf.* Udligger 1; *faql.*) en ud fra *ell.* ud(e) til siden for en ting liggende (skraa *ell.* vandret) stang, bjælke, bom. || (især *foræld.*) en fra den øvre del af en bygning udgaaende bjælke med hejseværk. Udlæggere af Træ tillades, naar . . Udlæggeren er i Brug til Varers Op- eller Nedhinsning. *Pl.*^{19/3} 1796.§3. *Politiven-* 30 *nen.* 1801.2368. *MO.* *VSO.* *HMatthiess.* *KG.* 62. || (♣) (lost) *bovspryd* (paa ro-*ell.* mindre sejl/fartøj). *Robinson.*I.16. *Funch.* *MarO.*II. 144. *IdrætsB.*I.380. *Esp.*369. *ogs.* om en bom til udspilning af et sejl ved rumskods sejlsads. *Sal.* XVII.970. *Sportsleks.* II.632. || d. s. s. Kranudlægger (-udligger). *DSB.* *Banebygn.* 96. *SkibsMask.*272. || *udligger* paa *udligger-* 40 *baad.* *StBille.* *Gal.*I.446. || (væv., *dial.*) træstang (i hver side af en væv), hvorpaa væverbommen lægges ud (ved slætning). *Rask.* *FynskeBS.*66. *UjF.* 2.2) (nu næppe br.) d. s. s. Udligger 2.1. de Svenske Capitainer og Udlæggere havde tilføyet (den danske konges) Undersaatter . . Vold og Overlast. *Slange.* *ChrIV.*212. nogle faa Skibe og Udlæggere 50 (blev) befaleet at holde sig . . omkring Øeland og Calmar. *smst.*323. *Reiser.*III.331.

3) (skol.-jarg.) til II. udlægge 2.1: lærer (paa kostskole), der lægger penge ud for eleverne, udbetaler deres lomme penge osv. *HKaarsb.*M.I.87. *Rosenkrantz.*II.14. *ENeergård.* *Skolesproget* på *Herlufsholm.*(1922).62.

4) (tsær $\mathfrak{W}$, *relig.*) til II. udlægge 3.s: person, der udlægger en tekst, en drøm *olgn.* (*jf.* Tegnsudlægger); *fortolker*; *tyder* (I.1). *ICor.*14.28. *Alcorans* Udlæggere. *Kyhm.* *PE.* 25. dette Guldhorns Udlæggere. *Gram.* *Breve.* 53. som allegorisk Udlægger har han gaaet i Skole . . hos Stoikere. *FrNiels.* *KII.*I.69.

Udlægger-, i *ssgr.* (*jf.* Udlægge-, Udlægnings-, Udlægs-; *faql.*) *saaledes* til Udlægger 1.1, *fx.* i betegnelser for (dele af) redskaber til udlægning af de færdigtrykte ark (i en bogtrykkerpresse), som **Udlægger-bord** (*OpfB.*⁴III.533), **-bænk** (*Dengl.* *By.*1928-29. 54. *jf.* Udlæggsbænk), **-pind** (træpind, der svinger arket ud af pressen. *TypogrOrd.*116), **-stav** (d. s. *Bogtrykkeren.*1934. *Juli.* 4. sp.2).

|| til Udlægger 1.1 *slutm.*: **Udlægger-bjorn** (d. s. s. *Tørvebjorn* 2. *BerlTid.*^{5/4}1942. *M.*13. sp.1). || til Udlægger 1.2: **Udlæggetang** (Udlæggetang eller Savudlægger. *TeknLeks.* I.571. *jf.* Udlægge- og Udlægningstang). || til Udlægger 2.1: **Udlægger-arm** (paa vandkran. *DSB.* *Banebygn.* 97. *TeknLeks.* II.590).

Udlægge-tang, en. (*faql.*) d. s. s. Udlæggetang. *Møbelsnedkeri.*[1937].135.

Udlægning, en. [h^ud^læg^{ning}] *ft.* -er (se *spec.* bet. 3). (ænyd. d. s.; *jf.* Udlæg, Udlæggelse) *vbs.* til II. udlægge; *spec.* m. *flg.* *anv.*: 1) (især *faql.*) til II. udlægge 1. 1.1) til II. udlægge 1.1. Udlægning af Rottegift. *PolitiE.*^{2/4}1925.3. || (*sport.*) om en fodbolds placering fra den indre til den ydre del af banen. (fodboldspilleren) havde . . mange . . gode Udlægninger. *B.T.*^{9/6}1934.18.sp.2. (maalet blev scoret) af Wing efter Udlægning fra Centreforward. *Idrætsbladet.*^{18/7}1935.9.sp.4. ||

♣ m. h. t. sømærke, kabel, fartøj osv., der lægges ud paa *ell.* i vandet; m. h. t. fartøj *ogs.* (*jf.* II. lægge 46.9) om udsejling fra havn *olgn.* (det at lægge ud). Flaadens Udlægning. *Efterretninger* om den *Da.* *Søe-Etat.* (1790).295. Udlægning og Bjærgning af Torpedonet. *Bardenfl.* *Søm.* II.72. være klar til Udlægning inden for 4 Gange 24 Timers Forløb efter Ordrens Udstedelse. *smst.*107. Udlægning af Flaadens Leje. *smst.*207. Udlægning fra Orlogsværftet. *Scheller.* *MarO.* Udlægning af en Tønde. *Woljh.* *MarO.*434. || (*jf.* Udlæg 1.3) om en (kran)udlæggers bevægelse (drejning) *ell.* spændvidde (radius). *Bardenfl.* *Søm.*I.121. *Sal.*²XIV.605. 1.2) (l. br.) til II. udlægge 1.2. Udlægningen (af kabalekortene) foregaar i Vifter. *Pol.*^{21/3}1941. *Till.*13.sp.4. || (*konkr.*) om noget (over en flade) udlagt, udbredt. Gelee, som næsten er kold . . dryppes sagte over Udlægningen (o: ansjoser, persille, æggeblommer, som er lagt i mønster paa et stykke kød), til den bliver nogenledes bedækket. *Kogek.*(1829).19. *spec.* (landbr., *dial.*) om udlæg (1.2) ved tærskning. *UjF.* 1.3) til II. udlægge 1.3; *spec.* m. h. t. en sav (s tønder). *Wagn.* *Tekn.*216. *FagO.* *Snedk.* 2) til II. udlægge 2, *spec.* (jur., *emb.*) til II. udlægge 2.3. Udlægning af Jorder til øget Faareavl. *VerdenGD.*III.76. et Omraades Udlægning som Vildtreservat. *Lov Nr.*94^{1/4}1936. §9. 3) (især $\mathfrak{W}$, *nærlig relig.*) til II. udlægge 3(a): *forklaring*; *fortolkning*; *udtydning*; *udlæggelse*. *Moth.*L100. Udlægningen af disse Indskrifter (*syntes*) at udfordre . . Lærdom. *Ing.* *EM.*II. 14. dine Sange og Ordsprog og Lignelser og

Udlægninger (*Chr. VI.*: udleggelse). *Sir. 47. 23.* Slige Udlægninger snart af Æventyr, snart af Viser, snart af Ordsprog hører jo til Grundtvigianismens faste Foredragsømmere. *Hørup. I. 195. 1 Cor. 14. 26 (1907; se u. Udlægelse 2.2).* med største Grundighed fordybede han sig i tykke Bind (*teologiske*) Kommentarer og Udlægninger. *Tilsk. 1930. II. 350. jf. II.* udlægge 3.2: Selv vilde han have protesteret mod den Udlægning; han vilde helst have tilskrevet sin Tøven en mere dømonisk-overlegen Grund. *Schand. SB. 165.*

Udlægnings-, i *ssgr. spec. (faql.)* til Udlægning 1 (*jf. Udlægge-, Udlægger-, Udlægs-*); *dels* til Udlægning 1.1: **Udlægnings-grejer** (*se I. Greje 3.2*), **-plads** (*fx. til tørv (jf. Udlægspads): Skjoldb. SM. 59; spec. bogtr.: Udlægnings-bord (d. s. s. Udlægger-, Udlæggsbord. Typogr. Ord. 116. 336)*), **-ramme** (*smst. 117*); *dels* til Udlægning 1.2: **Udlægnings-tang** (*d. s. s. Udlægge(r)tang. Forst. O.*) ofl.

Udlægs-, i *ssgr. [ʉd(ʉ)læ(ʉ)gs-]* især af Udlæg 1.1. **-aar**, et. (*landbr.*) det *aar, da udlæg* (1.2 (og 2.3)) af et jordstykke finder sted (*da en mark lægges ud (til græs)*). *Landm. B. III. 153. TjP. 1912. 395.* **-banke**, en. (*faql.*) (*østers*)banke, hvor unge østers udlægges (til avl). *Aarb. Thisted. 1927. 245. Spærk. (Aarb. Turist. 1944. 151).* **-bord**, et. (*bogtr.*) udlægger-, udlægningsbord. *Sal. XXIV. 166.* **-brev**, et. (*jf. -skøde; jur.*) dokument, hvorved der gives (en kreditor) udlæg (2.3) i noget (et bos midler). *Kanc. Skr. 1827. MO. VSO.* **-byg**, en, et. (*landbr.*) byg anvendt som udlægskorn (-sød). **-bænk**, en. (*bogtr.*) udlæggebænk. *Cit. 1792. (Den gl. By. 1928-29. 46).* **-forretning**, en. (*jur.*) forretning (II. 3.1), hvorved der foretages udlæg (2.3); *eksekution. Forordn. 1793. II. § 5, l. Lov Nr. 90¹¹⁴. 1916. § 541.* **-frugt**, en. (*landbr.*) udlægskorn (som dækfrugt). *Landm. B. III. 300.* **-frø**, et. (*jf. -kløver; landbr.*) frø (græsfrø ell. (blanding af græsfrø og) bælgfrø), der saas (ofte sammen med dæksød) ved udlæg (1.2 og 2.2) af et jordstykke (til græs). *Landb. O. IV. 151. Sal. XXIV. 167.* **-haver**, en. (*jf. -tager; jur.*) den person (kreditor, rekvirent), hvem der er anvist fyldestgørelse ved udlæg (2.3) (i et bos midler). *Kanc. Skr. 1830. Lov Nr. 90¹¹⁴. 1916. § 560.* **-have**, en. (*landbr.*) have anvendt som udlægskorn (-sød). **UjF.** **-kløver**, en. (*landbr.*) (første aars) kløver af det (i det foregaaende aar) saaeede udlæggsfrø. den kolde og klamme Sommer . . fremmede Ukrudtet og Udlægskløveren, der er gaaet i Hoved. *Bogan. I. 121. TjP. X. 215.* **-korn**, et. (*jf. -byg, -frugt, -have, -sød; landbr.*) korn, der anvendes (som dæksød) i udlægsmark. *Landm. B. I. 494.* **-mark**, en. (*landbr.*) jordstykke (mark), der (i udlægssaaret) ligger i udlæg (2.2), besaaet med udlæggsfrø (og dæksød). *Cit. 1721. (Vider. IV. 143). Landm. B. III. 151. 173. UjF.* **-plads**, en. (*jf. Udlægnings-*

plads). Mændene hiver Tørvene op af Graven, Knøsene og Kvinderne triller dem til Udlægspadsen. *Skjoldb. Per. Holt. (1912). 96.* **-skøde**, et. (*jf. -brev; jur.*) Udfærdigelsen af et Udlægsskøde paa en fast Ejendom. *Skr. Nr. 155¹¹⁶. 1895. Nystrom. S. 180.* **-sød**, en. (*landbr.*) d. s. s. -korn. *Landm. B. I. 388.* **-tager**, en. (*jur.*) den kreditor (udlægshaver), der lader foretage udlæg (2.3) (i et bos midler). *MO. VSO.*

ud-lække, v. *vbs. -ning* (*Amberg. Sponeck. T. II. 263. Sindballe. Soret. (1936-38). 515.*) (*ænyd. d. s.; faql.*) lække (II. 2) ud. *Søkrigs. A. (1752). § 319. VSO. (der)* var udlækket 17 Potter Brændevin af Fadet. *Pol. 1/2 1927. 7. sp. I.* **-lænder**, en. [-læn'ør] *fl.* **-e**. (*ænyd. d. s.; jf. ty. ausländer; nu ikke i alm. rigsspr.*) (*mods. Indlænder 1*) d. s. s. Udlænding 1. paa sine Reysar var (*han*) blevet bekendt med nogle Udlændere, som for nærværende Tid opholdt sig i Kjøbenhavn. *Ev. (1914). IV. 119. Rask. Retskr. 301.* uvante nationale Ting, der forekomme Udlænderen phantastiske. *Oehl. U. I. 62. Vogel-Jørg. Mare-ridt. (1916). 61.* Flere af de gamle mestre havde jo også engang været fremmede udlændere. *Svedstrup. EG. II. 8. jf. Udlænding 1 slutn. (og Sønderlænder): (den, som) har nedsat sig iblandt (nordsjællænderne), kaldes (hvis han er) kommen fra de andre Provindser . . ligesom alle Fremmede, en Udlænder. Junge. 110.* **-lændig**, *adj.* [-læn'di] (*ænyd. d. s., glåa. utlænnig; fra mnt. utlendich, udenlandsk; jf. elendig og udlænd(i)sk; nu i alm. rigsspr. l. br., især højt. id.*) 1) som har hjemme i, stammer fra, hører til udlændet; *udenlandsk. MO. 1* „Hille den slemme Jøde,“ hviskede den før saa fornærmede Landsbytemær til en Nabo, „saadan Handelslærer man kun i de udlændige Lande.“ *Schand. UM. 263. (han)* var Søn af en svensk Arbejdsmand, den udlændige Herkomst kunde forklare hans Ukyskhed, mente Folk. *JVJens. EE. 5.* En Arving til Embedet . . vrages for en ukendt og udlændig Mand. *KMunk. EI. 9.* || tidligere især som *subst.*: udlænding (1). baade Udlændige og hans egne Landsmand. *Holb. Staat. 2. (de danske er) et Folk, der endog hos Udlændige have erhvervet sig velfortjent . . Hæder. Blich. (1920). XIV. 102. 2*) (*jf. elendig 1*) som lever (langt) borte fra sit land (og derfor føler sig som fremmed, i en ulykkelig tilstand *olgn.*); *spec.: landsflygtig; landsforvist (Moth. 1 U 58); ogs. om hertil svarende (sinde)tilstand *olgn.** *Med Æsger og Ødbert . . | I Norden indvandrede den Christine Tro, | Udlændig i Hedninge-Vrimlen. *Grundtv. SS. II. 332.* En dyb Hjemvee betog ham . . Han følte sig saa udlændig og fremmed. *Jørg. HV. 22.* den hellige Familie . . havde en streng Tid, medens den maatte flygte for Herodes's Sværd og være udlændig i Ægypten. *MPont. SK. 50.* *Vor blideste Vind | hjemfavner inat mit

udlændige Sind. *Rørd. IH. 145.* de udlændige Jøder (o: jøderne i Babylon). *Verden GD. I. 123.* **-lændig-hed**, en. [uð'læn'di'he:ð ell. uð'læn'di'he:ð] (ænyd. d. s.; især højtid., bibl., poet.) den tilstand, det forhold at være udlændig (1 ell. (især) 2). (ofte i forb. i udlændighed). ved den Babyloniske udlændighed (1819: Udlændigheds Tid; 1907 afvig.). *Matth. I. 11 (Chr. VI).* (*Corfitz Ulfeldt*) var død i Udlændighed. *Birket Smith. Leonora Christina på Maribo Kloster. (1872).* 1. Jøderne derne i Udlændigheden. *Fr Niels. KH. I. 87.* Det var Baggesen, der engang efter en af sine mange Udlændigheder nær havde kysset Matroserne paa Skibet i Kiel, fordi de talte Dansk. *Byskov. M. 8.* En gammel Sømand . . der er vendt hjem til sit Land efter mange Aars Udlændighed. *Buchh. FD. 7.* || (relig.) uegl., om det jordiske liv (s forhold), der lader den troende føle sig som en fremmed, en udlændig (3). min Udlændigheds Aars Dage ere 130 Aar. *1 Mos. 47. 9.* *Saa skal jeg hjem til Herrens Bolig vende, | Naar min Udlændighed engang faaer Ende. *Salm Hus. 27. 3.* *Udlændigheds Dage | Til Suk og til Klage | Kun røre vort Sind. *Grundtv. SS. I. 40.* || her-til ssgr. som **Udlændigheds-aar** (*JP Jac. II. 5.*), **-stand** (det Mythiske . . er Ideens Udlændighedsstand, dens Udvortshed, o: dens Timelighed. *Kierk. XIII. 189.*), **-tid** (den evige Jøde repræsenterer sit Folks Aand . . i dets Udlændighedstid. *Ing. RSE. VI. VII.* Steder, hvor Schou i sin Udlændighedstid levede. *Jens Pedersen. P. A. Schou. (1929).* 7), **-tilstand** ofl. **-lænding**, en. [-læn'ən] udlænding. *Høysg. AG. 16.* († -lænding). *Cit. 1785. (Aarb Skive. 1923. 63).* † **-lændinger**. *LTid. 1731. 605.* ft. -ø (*Holb. Inbr. (1728).* I. 495. *Mall. SgH. 295.* *Grundtv. Udv. III. 291.* *Molb. HO. Gylb. IV. 101.* *Saaby. 1-3*) ell. (nu l. br.) **-er** (*Høysg. I Pr. 4.* *Mall. SgH. 649.* *Grundtv. MM. 412.* *Gylb. IV. 68.* *VSO. Drachm. F. I. 162.* *Holp Ped. SN. 65.*) (glda. utlænding, -lænning (*Skraaer. II. 59.* *Glda Krøn. 206. 213.* *Rimkr. M. 53.* *Kalk. IV. 569.*), æda. utlænding(æ), -lænningæ (*DGL. V. 346.*), sv. utlänning, no. utlending, oldn. ütlendinger; jf. -lænder og Indlænding) 1) person, der er hjemmehørende i et andet (fremmed) land (i udlændet). Vær en Udlænding (1931: bo som fremmed) i dette Land. *1 Mos. 26. 3.* *Langt større Bedrifter for Ære og Sold, | Maa-ske saa' man Udlænding øve. *Grundtv. PS. V. 64.* Hendes Tale røbede Udlændingen. *Blich. (1920).* XXIV. 134. Ingen Udlænding kan her-efter erholde Indfødsret uden ved Lov. *Grundl. (1849).* § 54. Vore Damer interesserer sig altid for Udlændinger, især for Svenskere, tænker jeg. *Bøgh. DA. I. 277.* Mandsperson, Udlænding, form. Polak eller Russer. *Politi E. 1925. 4.* heller stryge sine landsmænds sko end udlændingers fod, se III. stryge 1.4. || (jf. Udlænder; nu ikke i alm. rigsspr.) til Land 3, om person fra en anden provins.

her (o: paa Lolland) ere adskillige . . Udlændinge, i sær af mine Landsmænd, Jyder. *Dyssel. (Oec Mag. II. 6).* 2) (l. br.) om ting olgn. af udenlandsk oprindelse. Nogle enkelte Ordsprog har jeg optaget af det tyske Sprog; dog har jeg betegnet disse som Udlændinge. *Bresemann. Da. Ordsprog. (1843).* IV. 3) (jf. Udlændighed; relig.) uegl., om den troende, der her i jordelivet er ell. føler sig som en fremmed. de vare Gjester og Udlændinge paa Jorden. *Hebr. II. 13.* Du er en Fremmed og Udlænding i Verden. *Kierk. II. 76.* Sjælen maa aldrig glemme, at den her (paa jorden) er som en fremmed og Udlænding, en rejsende Pilgrim for en stakket Stund. *Graver-sen. Kingo. (1911).* 42. jf. Udlændighedsstand ofl.: *Du (o: gud) er mig nær i min Udlændingsstand. *Ing. RSE. VII. 49.* **-lændisk**, adj. [-læn'disg] (glda. d. s.; jf. -lændsk og -landsk samt mnt. utlendisch; nu mindre br. (jf. *MO. VSO.*), især højtid., arkais.) udenlandsk. *Holb. MTKr. 95* (se u. indlændisk). Vin og anden udlændisk Drik. *Grundtv. Kvæd. II. 3.* *Alt er det engang hændet, og det kan skee igjen, | At Danmarks Konge fanges af udlændiske Mænd. *Hauch. LDR. 178.* En udlændisk Delegation. *Berl Tid. 1925. Aft. Till. 6. sp. 4.* fremmede og udlændiske Vækster. *Hee And. AH. 90.* jf. udlændig 2: (natmæ-dene) ere Fremmede i deres Fædreland; og de ere mere udlændiske end selve Jøderne. *Blich. (1920).* XX. 116. udlændisk told, se I. Told 1.1. || anv. som subst.: udlænding (1). *DL. Fort. (se u. indlændisk).* *Holb. DH. II. 19.* *Gravl. DD. 106.* **-lændsk**, adj. [-læn'sg] (ænyd. glda. d. s., sv. utländsk, oldn. üt-lenzkr; jf. -land(i)sk, -lændig, -lændisk og indlænd(i)sk; nu sj.) udenlandsk. *Moth. U 35.* *LTid. 1724. 510* (se u. indlændsk). intet Slags Staal . . fra fremmede og udlændske Stæder . . maae herefter indføres i Norge. *Adr. 15 1/2 1762. sp. 6.* Karmeliterhuset (i Helsingør var) Hospital for udlændske Skibsfolk. *Vilh. And. (Danm HVC. 226).* **-længe**, en. (nu sj. **-længde**. *Mynst. Vis. II. 51.* *Hyl-ling. HJ. 121.*) længe (af flerlænget (bonde-gaard), der ikke er indrettet til beboelse (lade-, staldlænge olgn.; mods. Stuelænge; jf. Ud-bygning 2, -fløj). *JHS midth. (VSO).* Han førte (kapellanen) rundt gennem alle Udlænger og Udhuse. *Pont. Muld. 262.* *Rørd. KK. 9.* *Aarb Frborg. 1918. 31.* **-længende**, adj. (jf. IV. længe 2.1; nu næppe br.) d. s. s. -længende. den gandske udlængende Nat staaer han i dybe Tanker, og ubevegelig. *Lodde. NT. 126.* Hun har ikke seet mig den hele udlængende Nat. *Skuesp. II. 1. 23.* **U-længsel**, en. (jf. -lyst, -trang, -ve) længsel efter at komme ud (bort fra hjemmet olgn., spec.: til fjerne, fremmede egne). Alt i en ung Alder røbede han Udlængsler. *Vort Land. 1917. 1898. I. sp. 3.* i hendes Sind fæstede den bitre, stærke Udlængsel Bo. *Breum. III. 129.* Folkets gamle Udlængsel . . havde alle-

rede 1096 ført mange Daner til at følge den første store Korshær. *Ottosen.VII.1.176. And Næ.PE.II.270.*

udlære, v. [u'dlæ'ræ] præf. -te; part. -t ell. (i bet. 2; jf. lærd; nu næppe br. i rigsspr.) -d (*Moth.L273; men smst.276: -t*), især i ft. -de: *Højs.3.8 (Chr.VI). Holb.DNB.570. Schousbølle.Saxo.222. (ænyd. d. s.) som udtryk for fuldførelse (tilendbringelse) af en vis grundlæggende, til en gældende norm svarende uddannelse ell. dygtiggørelse (af skole- ell. fagmæssig art, spec. inden for erhvervslivet, et haandværk olgn., jf. Udlærling).*

1) (især faql.) som verbum. 1.1) (jf. lære en ud u. III. lære 2.5) om den (mester), der forestaar uddannelsen. Enhver Principal, der udlærer Trykkere. *Bogtrykkerbladet.1937.154.* Skræderlærling som har staaet 1—2 Aar i Lære, kan udlæres hos dygtig Mester. *Socialdem.9/1945.II.sp.4. 1.2).* (jf. lære ud u. III. lære 5.5) om den (lærling), der gennemgaar en uddannelse; næsten kun i forb. have udlært. Vel skulle vi alle lære, saalænge vi leve, Ingen har udlært. *Mynst.Tale v. Præstevielse.13/1835.8. (han)* synes at have udlært som Bogtrykker i Hjemmet. *Thiele.LA.1.* de er jo Svende, og jeg har ikke udlært endnu. *AndNæ.MR.244. Feib. II (nu næppe br.) m. obj. svend (er den) handverks dreng, som har udlært sit handverk. Moth.S954.* Et Menneske kand i sin Livs Tid neppe udlære een Videnskab ret til gavns. *LTid.1752.157. MO.II.1072.*

2) (af bet. 1.1-2) part. udlært brugt som adj. 2.1) i egl. bet.: som er færdiguddannet (i et fag), har staaet sin læretid ud; ofte med nærmere bestemmelse i forb. som udlært som mekaniker (Lollo.), til et haandværk, i snedkerfaget osv. De . . ere udlærde (1871: oplærte) til krig. *Højs.3.8 (Chr.VI).* *(han) lærte . . | Den hele hoiere Theologie, | Historie, Geographie, | Latin især . . før et Aar var omme | Han fandtes udlært . . | Men udlært i Corsøer ei vilde sige meget. *Bagges.Ungd.I.35.* jeg har været i Helsingør i syv Aar for at lære Skræderprofessionen . . nu er jeg udlært. *Hostr.SpT.1.7.* Jeg er Ven af en Rabbi, der paa tre Maaneder vil erklære Eder før udlært (o: som rabbi). *Goldschm.K.91.* Mad. Montaigu, den eneste udlærte Skuespillerinde mellem Grønnegadeteatrets Dilettanter. *Vilh.And.HB.42.* jf.: denne tyske Gesell med sit Scheni for Udlærthed i Papirmageriet. *GyrLemche.S.III.34. 2.2)* („Talespr.“ *Levin.; nu næppe br.*) uegl., som udtryk for en paa ovelse, erfaring, klogt, snildhed hvilende dygtighed, spec. til noget dadelværdigt: erfaren (og snild, snedig); (dunk)dreven; forfaren; ofte i forb. m. paa (med et subst. ell. en inf. som styrelse). (negrene) vare saa udlærde, at ingen kunde sælge dem Hollandske stoffe for Engelske. *Holb.DNB.570.* At være ud-

lært paa Skjelmstykker. *Høysg.S.151. (sælhundene)* ere saa udlærte paa, at æde Laxene paa Krogene, at de ikkuns lade det Stykke af Hovedet tilbage, hvor Krogene sidde udi. *Thurah.B.24.* ikke den udlærtteste Aagerkarl, som har udregnet, at hans lille Arving skal blive den Rigeste i sin FødeBye . . kan anlegge (saa god) en Plan. *Ew.(1914). IV.7.* Denne Mand har selv ført en udlært Forfører ind i sin Kones Hjem. *Haruch.CB.144.* *man har kun Plage | Af Tyendet, naar det er klogt og udlært. *Hzr.XV.127.* jf.: de meest spidsfindige og meest udlærte Forsigtighedsmidler. *Kierk.VII.403.* udlært paa tiktak, se I. Tiktak 2.

Ud-lærling, en. (faql.) udlært svend, der (i det første aar) endnu ikke har fast arbejde som udlært og endnu ikke faar fuld svendeløn. *CNyrop.Haandv.99.* Arbejdsgiveren kan lade . . de saakaldte Udlærtinge arbejde for en lavere Løn end Minimallønnen. *Pol.22/1902.I.sp.6. Socialdem.26/1945.14.sp.6.* **-læse**, v. [-læ'sə] præf. -læste; part. -læst ell. † -læs(s)et (-lesset; se bet. 1.1). vbs. **-ning**. (ænyd. d. s.) 1) (jf. I. læse 1., fsv. utläsa, mnt. utlesen, hty. auslesen) † udsøge, udvælge (som det bedste). Author (har muligvis) meere . . andført alt det hand vidste, end at hand vel og fornuftig skulle have udsøgt og udlesset Sagerne. *LTid.1728.287.* || især part. udlæst brugt som adj.: udsøgt, udvalgt (som det bedste); ogs.: ypperlig; udmærket. hosføjede af fornemme Scribentere udlæste Oplysninger. *Cit.1700. (Kyh. N. PE. a 6r). LTid.1722.Nr.11.2.* som adv.: Udlæst (o: i høj grad) got. *Moth.L279. 2)* (faql.) til II. læse 2.1 og 5: opfatte, tyde noget skrevet, med fremhævelse af, at man tager (fortolker) teksten(s) ord ell. skrifttegn) som udtryk for en vis mening ell. en vis sprogform (lydværdi). Noget saadant kunde man vel ogsaa udlæse af Ordene. *Kr Ersl.AA.14. (runerne)* sati kan jo udlæses på forskellige måder. *Germ.namnstudiertillagnade Lidén.(1932).283.* Af hans Dom om Doktor-disputatsen i 1870 kan man udlæse en vis Skuffelse. *Cit.1939. (Brandes.Br.I.xv).* (former som) „søde“ . . „baade“ . . med lukket d . . er Overforbedringer . . navnlig Skoleundervisningen har fremkaldt adskillige (saadanne) falske „Udlæsningsformer“. *Brøndum-Nielsen.DD.56. 3)* **læse** (en tekst) til ende; læse ud. (især i forb. som have udlæst ell. være udlæst). *Holb.Ep.IV.328.* Udlæst heele Xenophon. *Luzd.Dagb.II.184.* Da Brevet var udlæst, lagde Cancellieraaden det sammen. *Gyld.XI.225. Cit.1848. (HCAnd.BCÆ.II.18). **-læske**, v. (ænyd. d. s.) 1) (nu kun dial.) til II. læske 1.1, m. h. t. ild olgn.: udsukke. Røgen udaf et udlæst Lyys. *LTid.1729.150. jf. PoulPed.DP.(1937).54.* || uegl.: udslette; tilintetgøre. dend anholdne (præst) skal vende givet det første Biskopsdømme . . for at udleske dend*

Spot ham ved saa uskyldig Fængsel er tilføjet. *ExtrRel.*^{21/2}. 1722.3. *Feilb. jf. Hübertz. Aarh.III.407. 2)* (nu l. br.) til II. læske 1.2, m. h. t. kalk: læske (fuldstændig). vel-udlæsket Kalk. *LTid.* 1737.286. *Heimt. Physik.* 49. **-læsse**, v. (jf. læse 2; jagl.) bringe (fragtgods olgn.) ud af et transportmiddel (jærnbanevogn olgn.). Beholdere, som maatte blive beskadigede under Transporten (med godstog), skal straks udlæsses. *Lovtid.* 1928.A. 1207. || vbs. Udlæsning. *JernbaneT.*^{1/4} 1935. 2.sp.1. jf.: Ilgodsvogne med Udlæsningsgods til Mellemstationerne. *smst.*^{13/6} 1935.2. sp.1.

Udløb, et. († **Udlob**. *Moth.* L292. *Hob. DH.* I.557). *ft. d. s.* (ænyd. d. s.; vbs. til udløbe ell. løbe ud; især W ell. jagl.)

1) til udløbe 1: det at løbe ud; ogs.: mulighed for, lejlighed til at løbe ud; med overgang til konkr. bet., dels om det, som løber ud (se fx. u. bet. 1.2), dels om stedet for bevægelsen (se spec. bet. 1.3). 1.1) til udløbe 1.1. Fuglehandleren (∴ i en leg) sidder . . med sine Fugle et eller andet Sted, hvorfra der er frit Udløb. *Gymn.* II.12. her (∴ i et glasdækket rum) kunne . . Kyllinger fra en kunstig Moder have Udløb. *Vorthj.* III.4.40. || (mods. Indløb 1.2; jæg.) med overgang til konkr. bet.: sidde, staa paa udløb olgn., d. s. s. paa udgang (1.1 slutn.). skyde Harer paa Udløb. *Blich.* (1920). XVII. 42. *VigMøll.HJ.* 185. || (jf. II. Løb 2.1; nu næppe br.) om en lille vandring, tur, afstikker. Vi gjorde et Udløb fra Vejen til (en) Landsbypræst et Sted i Østergøthland. *JKHøst.Erindringer.* (1835). 55. Der kan være Tid nok til et lille Udløb i Byen. *VSO.* overf., om digression olgn.: Betragtningerne (over) Videnskaberne kunde ikke skrives uden at gøre nogle Udløb i deres Historie. *Sporon.Breve.* II.251. 1.2) til udløbe 1.2. || om skib. (han havde) ført Skibene ud i den aabne Søe, paa det at ikke Fienderne skulde komme i Førvejen og forbyde dem Udløbet. *Schousbølle.Saxo.* 458. (jeg har) haft adskillige Taler at holde ved Orlog-Skibes Udløb af Stabelen. *Cit.* 1788. (*Kirkehistsaml.* 6R. I.81). *Møb.* DII. II.347. jf. bet. 1.3: i Liim-Fiorden, hvor man dengang havde et nemt Udløb til Vester-Havet. *Grundtv.Saxo.* III.36. || om (strømmende) vædske, damp olgn. *Det Kilde Veld (∴ Kirsten Pils Kilde), som her sit Udløb (∴ udspring) haver taget. *Cit.* 1750. (*Trap.* ⁴II.296). (ved behandling med) Kjelderhalsbark (maa) Patienter . . finde sig i den Ulejlighed af det idelige Udløb (∴ fra et saar). *Tode.* NH.211. han (aabnede) en Ventil, hvorved flere af Dampene fik Udløb i Luften. *Hauch.* RF. II.187. med overgang til konkr. bet., om udløbende vædske: naar (gadekeret) har for meget, giver (det) Udløb fra sig tvert over Gaden. *LHøyer.* G.17. Forkjølelsefeber med . . vandagtigt Udløb af Næsen. *HMRandrup.Strube-*

hosten. (1819).8. jf. Udløbsmængde. || om andre ting i bevægelse. en forsvarlig Opsejning, der kan stoppe Kædens Udløb. *Bardenfl.Søm.* I.151. || uegl., om hvad der udgaar fra, strækker sig (løber) ud (til siden) fra noget; se Rodudløb. || (jf. Afløb 1.2) overf. Trangen til Kamp (maatte) skaffe sig Udløb i lapset Sport. *Schand.* AE.303. et Overflod af Kraft, som dog skulde have Udløb. *Gjel.* R.114. Utilfredsheden havde . . ikke faaet Udløb endnu. *JySaml.* 5R. VII.132. 1.3) (jf. Afløb 2.2) konkr., om sted (aabning, rende olgn.), hvor noget løber ud. || (jf. III. Os 1 samt Udspring 2.1) sted, hvor et vandløb strømmer ud (i et gennem sand, jord olgn. dannet leje), især ud i havet, en sø, et andet vandløb; munding. (et) Kongerige . . ved udløbet af den Flod Ganges. *Pflug.* DP. 753. den Flod Niger i Afrika, Ingen veed dens Udspring, Ingen veed dens Udløb, kun dens Strækning er bekendt. *Kierk.* VII.199. Landemærket Øster paa er Salthavet indtil Jordanens Udløb (Chr.VI: ende). *Jos.* 15.5. En Bæk . . har boret sig et Udløb gennem Klitten. *Bogan.* I.44. || (jf. III. Os 2) om mundingen af en fjord, en havn (jf. Udsejling 2) ell. en gade, vej olgn. Limfjordens Udløb. *Suhm.Hist.* I.328. *Harboe.* Mar.O. i begge Strogets Gadesider Udløb af bælgmørke Gyder, dybt ind til Byens Bagland. *ORung.* (DanmHVC.44). || særlig indrettet aabning ell. rende, hvorigennem vand, ogs. korn, mel olgn., løber ud (af en beholder, en maskine osv.). Udløbet fra (vasken) maae ind ad være forsynet med en Jernrist. *Huusholdn.* (1799).17. Vandkloset . . med Udløb. *Vorthj.* II.1.47. Tærskværker . . Udløb til venstre. *SorøAmtstid.*^{3/12} 1943.11.sp.3-4.

2) (W ell. jagl.) til udløbe 3. || jf. udløbe 3.3: Vognstyreren . . var 100 Meter fra Støppestedet og kørte paa „Udløb“, d. v. s. uden Strøm. *Pol.*^{7/10} 1941.12.sp.6. || især til udløbe 3.4, i forb. m. gen. ell. prep. af; dels som udtryk for det tidspunkt, da en vis tidsperiode udløber (er afsluttet, til ende); især i forb. som inden, ved, efter periodens udløb osv. *vAph.* (1764). (dette) kunde skee, hvis I med Taalmod vilde oppebie de ni Aars Udløb. *Oehl.PSKr.* II.15. De vil saa kunne komme til at disputere inden Maanedens Udløb. *Brøchner.* (Brandes. Br. I.83). efter Udløbet af de ti Aar (Chr.VI. og 1931 afvig.). *IMos.* 16.3. ved Udløbet af et Nævnsmedlems Funktionsperiode. *Bek.* Nr.104^{3/2} 1934. §5. dels som udtryk for, at et (kontrakt)forhold olgn. udløber (ophører at gælde). Vexelens Udløb. (Forfald.) MO. Udløb af Forsikring. *ForskrO.*

3) (snek.) uadgaaende (konveks) krumning i en profileret liste, en keling olgn. Glatte Indfatninger og Knagbrædder . . med indtil 5 Kehliger eller Udløb. *Arbejdslovn.* 70. *Prististe og Overenskomstf.* Bygningssnedkerarbejde. K. (1936). 50.

udløbe, v. [ud₁lø₂ba] præf. -løb; part.

-løbet ell. **-løben** (især som *fk.*; efter være *m. subj. i intk.*: *Moth.L288. Hallager.261.*) *vbs. -ning* (se bet. 2.1), *jf. Udløb.* (*ænyd. d. s.*; *jf. løbe ud u. II. løbe 41; især* U *ell. faql.*)

1) bevæge sig (i løb) ud ell. bort fra et sted; løbe ud. 1.1) (nu *l. br.*) om levende væsen. Naar nogen af disse døer, lade de af den Dødis Huus en Hane udløbe. *Pflug. DP.843.* at gribe og fængsle det udløbne Daarekistelem. *Ing.EF.VII.148.* || (*jf. Udløb 1.1 slutn.*) *overf.* Digteren . . tager fat paa sin Gienstand, og . . lader den fare igien for at udløbe i Betragtninger som kun ved en svag Traad henge sammen med hans Hovedæmne. *Adr.MaanedligeTill.1767.1.sp.2. 1.2)* (nu *især i part.*) om ting (i bevægelse). || om skib: løbe (sejle) ud (fra en havn); ogs. *spec.*: løbe af stabelen. *Slange.ChrIV.223.* Orlogs-Skibet Carolina Mathilda udløb af Stabelen. *Cit.1766.(KirkehistSaml.6R.I.110).* det bedste Skib, der nogensinde er udløbet fra vort Skibsværft. *Gyld.X.75. m. personsubj.*: dersom Skipperen udløber udj Søen, og . . nødis til at løbe tilbage udj Havn igien. *DL.4—32.* || om (strømmende) vædske. den vand-brønd, som udløber (1871: springer frem) nedan af bierget. *Jud.7.10 (Chr.VI).* inderst i Bugten udføre som (ρ : ud for det sted, hvor) Aaen udløber (ρ : udmunder). *Cit.1703.(JensSør.II.57).* hver af (englene) holder et Beger i Haanden, hvorudi, fra begge Christi Hænder udløber en Strøm Blod. *Thurah.B.151.* det (igennem en kanyle) udløbende Blod. *Ugeskr.f.Læger.1940. 1147.sp.2.* || (med overgang til bet. 2.) *uegl.*, som udtryk for, at noget (udgaaer fra et vist punkt og) har et vist forløb, strækker sig i en vis retning. fra (urinblærens) Hals udløb Urinrøret. *PhysBibl.VII.2. især part. udløbende brugt som adj.*: udløbende Dørtrapper. *FThaarup.Journalf.Kjøbenhavnere.I.(1797).373.* Haarnet med udløbende Snore til at fastbinde det. *SophMüll.VO.244.* en i Søen spidst udløbende Odde. *KMadS.Skagens Malere.(1929).1.* || (*jf. Udløber 3.a; l. br.*) *overf.*, i forb. *m. af*: udgaa fra; være fremkaldt af. Ofte udløber disse uhyggelige (svulster) af rene Bagateller. *Pol.¹⁹.1925.8.sp.3.*

2) (*jf. II. løbe* (ud) 41.2) som udtryk for, at noget bevæger sig (løber, føres, udbreder sig) ud til siden, ud over en flade olgn. 2.1) om noget flydende (der løber, flyder ud). *jf.*: Hun saa paa ham med Øjne, der var udløbne blaa som Forglemmigejer. *KLindemann. Alt levende lyser.(1938).95.* || *især* (bygn.) *trans.*: fylde (et mellemrum, en fuge) med en lind cementmørtel (som flyder ud og fylder rummet). Naar (gulv-)Fliserne lægges i Sand, udløber man ofte Fugerne med Cement for at tætte. *Mudtem.Husb.103.* Fugerne i Brolægningen (er) gjort tætte ved Udløbning med Cementmørtel. *DSB.Banebygn.(1937).137. 2.2)* (*l. br.*) om noget sam-

menrullet olgn., der folder sig ud, ell. (*jf. løbe sp.527²⁸*; *trans.*, om person) som man folder (løber) ud. Trawlerne med deres svære Redskaber slæber ofte hen over de fra de danske Kuttere udløbne Snurrevod og ødelægger dem derved. *Berl.Tid.²⁹.1934.Sønd.17.sp.2. 2.3)* (*jf. II. løbe* (ud) 41.2 *slutn.*; nu næppe *br.*) Udløben . . kaldes den, som er lit fnattedt med små bleiner . . Hun er udløben i munden. *Moth.L292.*

3) (*jf. II. løbe* (ud) 41.4) som udtryk for fuldendelse, tilendebringelse, afslutning, ophør. 3.1) (*jf. udsejle 3; især* U) om skib: gennemløbe en distance (i dens fulde udstrækning). *Tuzen.Sofart.472. Bardenfl.Som.I.231.* udløben Distance i et Etmaal. *Scheller.MarO.* Naar Skibet . . har udløbet 30 Sømil, skal Kaptajnen varskos. *SkibsMask.109. 3.2)* (nu *l. br.*) om noget flydende, der udtømmes helt (til sidste draabe). Naar Blakket er udløbet af Pennen, kan den ikke skrive Mere. *Goldschm.EJ.204.* (*jf. bet. 3.3)* om (sand i et) timeglas, se Timeglas 1. 3.3) om en mekanisme, *spec.* (fjeder i urværk, som udtryk for, at drivkraften er opbrugt. *Biehl.(Skuesp.III.4.4). Hallager.261* (se II. Lod 2.2). naar Uhret er udløbet, gaaer det istaa. *Ing.EF.III.40. Bergs.GF.II.278.* en næsten udløben Fjeder. *JacPaludan.L.21. 3.4)* *m. h. t. tid* (*især i perf. part.*: være udløben, -løbet). || om tidsrum (periode): gaa til ende; være forbi (omme, ude). *JBaden. DaL. uimodstaaeligen drives (jeg) til at see tilbage paa den udløbne Tid. Molb.Breve.36.* det første Aar efter hans Afreise var udløbet. *Ing.EF.VI.112.* Beleirings Dage ere udløbne (*Chr.VI*: fulde; 1931: omme). *Ez.5.2.* Før de vidste af det, var Tiden (ρ : for et sygebesøg) udløben, og Lægen stod i Døren. *Pont.HK.125.* Terminen udløber. *Ludv.* || om tidsbestemt (kontrakt)forhold. naar hans Konstitution (som adjunkt) er udløben. *Schand.AE.201. jf.*: der stod . . skrevet paa deres Ansigter, at Gæstfriheden var udløbet. *Buchh.FD.182. spec. om væksel, forsikringspolice* olgn.: forfalde (til betaling, til fornyelse); ophøre af gælde (have gylldighed). Naar Vexel-Obligationen efter 3 Maaneders Forløb . . er udløben. *Stampe.I.140. VSO.* (se II. løbe 41.4). *ForsikrO.* Hvornaar udløber dit (jærnbane-)Kort? *LindskovHans.G. 56. 3.5)* (*l. br.*) om andre forhold. || om verslime: ende, slutte (paa en vis maade). *leoniske Vers . . er et Heksameter, hvis to Halvdele udløber i kvindelige Rim. BilleskovJ.DD.I. 19.* || (*jf. II. udløbe 4.3 slutn.*) om en udvikling(s forløb), *m. præp.* til: falde ud (til); ende (med). nogle Værdverdigheder, som dog til det beste Udløb. *Pflug.DP.137.*

Udløber, en. [udlø'ber] 1) (*jf. Løber 1.2; nu sj.*) person, der sendes ud i et ell. andet ærinde, som bud olgn. *JHSmidth. (VSO).* Han var en stærk Person og meget godmodig; han brugtes mest som Ud-

løber fra Fattighuset, hvor han opholdt sig. *HR Magnus. Engammel Læges Liv. (1920). 31. 2)* (tidligere) om (orlogs)skib, der løber ud i rum sø, ud fra hovedflaaden. nogle faa Skibe og Udlæggere (blev) befalet at holde sig . . omkring Øeland og Calmar, for at opvasse de Svenske Udløbere. *Slange. Chr IV. 323. 3)* til udløbe 1.2 slutn. (og 2), om hvad der udgaar fra, løber ud fra et centralt parti. **3.1)** (jf. Løber 3; især brat.) en fra en plante udgaaende sidegren, dels om overjordiske, udløbende skud, der ved leddene er rodslaaende (jf. Jordudløber og II. Ranke 1.2), dels (jf. Rodudløber) om underjordiske sidegrene fra stængelens nedre del ell. rodstokken (Stolones). (jordbærplanter kan tages) af de saa kaldte Udløbere. *Fleischer. HB. 494.* Planten (o: havtorn) udskyder Udløbere omtrent $\frac{1}{4}$ Alen under Overfladen, hvorfra der i Mellemrum af 2 à 3 Fod opskydes Rodskud, og saaledes udbreder Planten sig bestandigt videre. *Andres. Klif. 172. Lange. Flora. LV. Warm. Bot. 85. 510. 3.2)* om hvad der ved lignende forgrening udgaar fra et centralt parti. Initialer . . med snørklede Udløbere, som undertiden udstrækkes til næsten at danne Randlister. *LNielsen. Danmarks middelalderlige Haandskrifter. (1937). 124.* (en) Udløber fra Nørrebrogade. *AaHermann. PH. 15.* jf. Nerveudløber: Nervevæv bestaar af Nerveceller med deres Udløbere. *LandbO. III. 686.* || især (⊗ ell. jagl.) om de fra et bjerg- ell. bakkeparti, ogs. et skovland olgn., udgaaende (mindre fremtrædende) forgreninger. *5Mos. 3. 17 (Wolff).* en Bugt, som er indrammet af lave Klipper, hvis Udløbere brat rejser sig af Søen. *ÆChristians. F. 149.* Vore sogn er en udpræget skovegn, en udløber fra de store Silkeborg-skove. *MKrist. (NoB. XVI. 108).* en lyngklædt Udløber af Møllebjerg. *Stedn. VIII. 96. 3.3)* (især ⊗) med videre uegl. anv., navnlig om kulturfsenomen, kunstform, aandsretning olgn., der er udgaaet fra og (især i omdannet, afsvækket form) har lighed med noget andet (i ældre tid). Henrik Wergelands Forhold til de dansk-norske Poeter fra det 18de Aarhundrede, som man undertiden vil gjøre ham til en Udløber af. *HSchwaneff. IIW. 78.* Palmyras Kunst tør vel betegnes som en sen Udløber af den . . klassiske Kunst. *DSimonsen. Skulpturer fra Palmyra. (1889). 2.* I den sidste Del af det 19de Aarhundrede, da Empirestilens sidste Udløbere døde bort (hos os den saakaldte Chr. VIII Stil). *Vort Hj. IV, 2. 135.* Arbejdernes Majdag er ogsaa en Udløber af den gamle folkelige Majfest „til Aar og Fred“. *Ellekilde. DH. 54.*

Udløbs-, i ssg. [ʉdłøbs-] (jf. Afłøbs-) især (navnlig jagl.) af Udłøb 1.2-3; saaledes (foruden de ndf. anførte) i forsk. let forstaaelige ell. mindre br. ssg. som Udløbs-aabning, -groft, -hane, -hastighed, -højde, -hul, -kanal, -kant (jf. -flade), -munding, -rende,

-rist, -rør, -skod(de), -studs, -tap, -tud, -ventil oft. **-bur**, et. til Udłøb 1.1, om (fri-lufts)bur til kyllinger. *Falk Rønne. I Sol og Blæst. (1936). 130.* **-flade**, en. spec. m. h. t. en turbines løbehjul: den omdrejningsflade, som dannes af de roterende løbeskovs (udløbs)kant. *PSchröder. Maskinlære. III. (1924). 506.* **-kasse**, en. spec. om den kasse, hvori den flydende papirmasse løber ud. *Hannover & Smith. Papir. 221.* **-line**, en. (jf. udløbe 1.2 slutn.) om de nederste (løse) ender af et ballon-net. *Luftfart. 64.* **-mængde**, en. mængden af udløbende vand olgn. *PSchröder. Maskinlære. III. (1924). 449.* **-roset**, en. roset olgn., hvori de faste installationsledninger udmunder og de bevægelige elektriske ledninger tilsluttes. *TeknLeks. I. 571.* **-tid**, en. fx. til Udłøb 1.2: Uhrets Udłøbstd. *MO.* til Udłøb 2: En Vexels Udłøbstd. (Forfaldstd.) 20 smst.

udløse, v. [ʉdłø'sø] **-te** ell. (nu næppe br.) **-ede** (*Cit. 1740. (Vider. III. 127)*). vbs. **-ing** ell. (alm.) **-ning** (s. d.). (enyd. d. s., jf. øda. ut løsa, løskøbe, indløse (DGL. I. 137. 245), samt løse ud. v. løse 5.s)

1) til II. løs 1: gøre løs ell. fri af (en sammenføjning, omvikling med ell. af) baand olgn.; løse ud. **1.1)** (⊗, især højtud., poet.) m. h. t. levende væsen, navnlig (med overgang til bet. 3.1) en fangen, lænket person, med forestilling om befrielse olgn. *(gud) laaner Huus til hver Forladt, | Af Lænker Han udløser brat. *Grundtv. SS. I. 428.* udløse En af Snaren. *VSO.* udløse en Mand af Bøjen. *Scheller. MarO. m. h. t. dyr, der slippes ud af stalden:* *Naar gode Qvæg udløses skal | Af mørke Vinter-Stue. *CFrim. AS. 146.* || billedl. *Udløs vor Tro af Frygtens Baand. *Boye. AD. V. 53.* Er det ikke ligesom salige Sjøele, der, udløste af Støvets Lænker, drage over til Evighedens Land. *Rowel. Br. 530. 1.2)* (især jagl.) gøre (et baand olgn.) fri af sammenføjning, fastsurring; løse (1.2). udløse en Kobling. *TeknMarO.* udløse Sløbewiren. *FlyveO.*

2) til II. løs 2: gøre løs ell. fri af en (mekanisk, stoflig) forbindelse mellem fast ell. tæt sammenhørende dele. **2.1)** (jagl.) m. h. t. (del af) et redskab, der (af en anden del) fastholdes i en vis stilling (ell. bringes i en vis (afhængig) bevægelse): gøre fri; spec. (jf. bet. 4.): ved ophævelse af en hemmende paa-virkning give (mulighed for) fri bevægelse. ved hvert andet Sving (af pendulet) gaer altsaa en Tand forbi Hagen eller udløses. *Ursin. Uhre. (1843). 12.* ved at udtage Stempelstangens Kile i Muffen har (man) udløst Dampstemplet af Forbindelsen med Pumpen. *SkibsMask. 104.* I Sejlskibe med Hjælpemotor til Fremdrivning kan Skruen udløses fra Maskinen, naar Skibet gaar for Sejl alene. *Kusk. Jens. Som. 75.* Jævnlig var (muldvarpene) gaaet igennem Saksen, uden at den var udløst, i andre Tilfælde var Saksen udløst, uden at Dyret var fanget. *Haven.*

$\frac{1}{2}$ 1927.152.sp.2. en Fjeder udløses og sætter Grammofofonen i Gang. *AlfrChristensen. Vor Tid.* (1934).41. han havde anbragt et Kamera, der udløstes, idet Tyven trængte ind. *Pol.*² 1935.10.sp.3. *jf. bet. 1.2:* udløse Faldskærmen. *FlyveO.* 2.2) $\square$ *udtage, fraskille (af en helhed) som noget selvstændigt.* det Bind i Anders-Biblioteket, hvoraf Saxofragmentet er udløst. *VMadsen. Et Saxoproblem.* (1930).23. Uterus er fast kontraheret omkring Fosteret, men det lykkes dog uden større Besvær at udløse det. *Ugeskr.f.Læger.* 1947.888.sp.1. *uegl.:* den kun halvvejs af Marmorblokken udløste Bozza ($\circ$: blok, figur) til Evangelisten Matthæus. *Brandes.MB.* 166. Fra Peder Paars' fjerde Bog udløser Holberg Figuren Gert Westphaler. *HBrix.DD.* 72.

3) til II. l0s 3, som udtryk for ophevelse af (ell. frigørelse fra) et forpligtende, bindende forhold. 3.1) (*især* $\square$ ell. *jur.*) navnlig m. h. t. 20 *en person:* løse (3.4) ud af en ufri, bunden tilstand; frigøre; udfri; *spec.:* løskøbe. $\parallel$ m. h. t. fange, slave, (hærvet) soldat olgn. Efter adskillige . . Klagemaal tilstedede Græv Hans Erke-Bispen af Lund at udløse bemeldte Eggert Brockdorp for 6000 Mark. *Holb.DH.I.* 419. Bliver nogen fangen . . han-nem ville Vi efter Sædvane fra Fienden lade udløse, eller udvekle. *Søkrigs.A.* (1752).§936. den Udløsende ($\circ$: soldat) skal (ikke) tjene 30 længere end den Udløste havde at tjene. *MR.1786.71.* *Af Kirkens Band er du udløst. *Grundtv.RR.* 44. (*hun*) udløser sin Fader af Fangenskab, ved selv at indtage hans Plads. *Heib.Intel.II.* 254. $\parallel$ som udtryk for udfrielse af et af tvang, sorg, ulykke olgn. præget forhold, *spec. (relig.)* udfrielse ell. forløsning af syndens vold ell. jordelivet (s lenker). *Udløs mig af al Vaade | Til Himmeriges Sall. *FrHamm.* (SalmHj.461). Han folte 40 sig som udløst af sit Livs Mørke. *Kofoed-Hansen.DL.* 111. Spørgsmaalet om det skal lykkes Staten . . at udløse Almueskolen helt af Geistlighedens Haand. *Brandes.Br.I.* 203. den Engel, som udløste mig (*Chr.VI:* mig haver igenløst) fra alt Ondt. *1Mos.48.16.* *spec. i forb. m. Aand, som udtryk for døden:* *Døren ($\circ$: til dødens hjem) aabnes stille | For en udløst Aand. *PalM.Poes.II.* 390. *En Digter og en Drømmer . . | udløste nu sin 50 Aand. *Pont.(IUTid.1913/14.332).* *jf.:* give kun Gud, han var udløst! *KMunk.O.* 69. $\parallel$ (*jf. bet. 4* og Udløsning 3.1, Udløsetøjle; *rid.*) som udtryk for, at en ridehest bringes til at bevæge sig fremad uden unaturlig spænding i muskulaturen. faa Hesten til at udløse sig. *Sportsleks.II.* 632. 3.2) ($\square$, *jur.*) m. h. t. beslaglagt, pantsat gods olgn.: løse (3.4) ud; indløse (*jf.:* udløse (bruges) med nærmest Hensyn til den Person, fra hvem man udløser, indløse med Hensyn til den, som gjør sin Løsningret geldende. *MO.*). (*man*) skal . . udløse (sit jordegods) med saa mange reede Penge, som det er udlagt for. *DL.*

5—3—22. hvis de (optagne svin) ikke inden tre Dage . . udløsis, da beholder hand dem angerløs. *smst.5—10—22.* (oppebørselsbetjenten) havde ikke kundet faae sin Bestalling udløst ($\circ$: overdraget som gyldig), førend han maatte stille Borgen for sin redelige Forvaltning. *PAHeib.R.I.* 44. P. foreslog ham at tage vort endnu ikke udløste Tøj i Pant. *Madelung.Jagt paa Dyr og Mennesker.* (1908).10. 3.3) (*jur.*) m. h. t. pant- ell. (økonomisk) parthaver: løse ud; udkøbe. Haver den afsatte Skipper nogen Part i Skibet, da skulde Reederne ham . . udløse. *DLA—1—34.* (*han*) samlede Godset ved at udløse sine Medarvinger. *Trap.* 1.859. ved at udløse en holstensk Panthaver fik han selve Kjøbenhavn tilligemed det omliggende Land i sine Hænder. *KrErst.DM.* 21. *JurO.* (1934).153.

4) (*jf. bet. 2.1*) som udtryk for frigørelse af en (ikke mekanisk) kraft ell. virksomhed. 4.1) ($\square$ ell. *faagl.*) m. h. t. fysiske forhold. svære Skyer trak op . . og udløste sig med Torden. *KnudAnd.HH.* 74. $\parallel$ *spec. (fysiol.):* ved sansepaavirkning ell. parring (irritation) fremkalde en bevægelse ell. en livsvirksomhed (i en organisme). *Hoffd.Psyc.* 180. Sandseindtrykket kan direkte . . udløse en Bevægelse. *AKrogh.Fysiol.* 86. Med Navnet Parring (Irritation) kan man betegne alle udløsende Virkninger paa Plantens Livsvirksomhed. *Warm.Bot.* 436. 4.2) (*jf. forløse* 3; *især* $\square$) m. h. t. (udslag af) en sindstilstand, følelse, stemning olgn. Sangen ejer Magt til . . at udløse den Stemning, der under . . Modgang kan gribe et Folk. *Højrebladet.* 24. 1908.3.sp.4. *hun (var)* en Personlighed, hos hvem Kærligheden til Mand og Børn udløste store Egenskaber. *Pont.HK.* 18. Teatret var Tribunen, hvor han i sin Ungdom havde drømt om at udløse sit hemmede og hemmelighedsfyldte Sind. *Nathans.GB.* 81. Det, hun saa, udløste Graaden i hendes eget Sind. *ErlKrist.DH.* 159. Fascismens Sejr i Italien udløste hurtig en Række reaktionære Bevægelser i Landene omkring Middelhavet. *Frisch.PE.* 225. $\parallel$ *pass. ell. refl.* Latteren udløser sig ved Scenens Slutning . . i et Bifald . . som en Styrtregn. *BerlTid.* 24. 1905.M.2. sp.4. naar først Jesus havde faaet Hjerterne gjort levende og varme, ja saa vilde med det samme alle gode Kræfter udløses. *MPont.SK.* 3.

Udløse-, i ssg. (*jf. Udløser-, Udløsnings-*) *spec. (faagl., ☉)* til udløse 2.1, i ssg. som **Udløse-kontakt, -spole, -strøm** (*Ing Bygn.1943.333.sp.1.1946.8.sp.2.1942.80.sp.1*) ofl. $\parallel$ (*rid.*) til udløse 3.1 slutn.: **Udløsetøjle, hjælpetøjle**, som anvendes under tilridning. *Sportsleks.II.* 632.

udløselig, *adj.* [udlø'səli, udlø'səli] som kan udløses. *vAph.* (1764). $\parallel$ *især* (☉) til udløse 2(1). Plandrejningen, der udgaar fra Ledskruen og sker gennem koniske og cylindriske Hjul, er momentant udlø-

selig. *VærktMask. 15. PSchröder. Maskinlære. I. (1914). 121. -løser*, en. [-lø'sør] *ftl. -o. person ell. ting, der udløser; til udløse 3.1: *Saa siger jer Udløser, Israels Helgen. EBrand. J. 119. til udløse 4.2: (elskovens) Drivkraft som Udløser af en Handling. OFriis. Litt. 29. || nu især (fagl., spec. ⚙) til udløse 2.1, om indretning, der udløser en mekanisme, lader den træde i funktion. OpfB.¹ III. 496. (han) trykker paa Udløseren, Uret spiller en Vals. OlesenLøkk. UG. I. 70. trække i Udløseren (paa en røgbombe). Pol.⁴ 1940. 5. sp. I. (jf. Selvudløser) paa et fotografiapparat objektiv: FotoLeks. 57. || hertil (jf. Udløse-, Udløsnings-) ssg. som Udløserline (FlyveO.), -pal (AutomobilO.), -ring (Faldskærms-Udløsering. FlyveO.), -tast (Da EngTeknO.) ofl. -løsning, en. [-lø'snen] († -løsning. Reiser. IV. 278). *ftl. -er. vbs. til udløse. 1) (⊕, l. br.) til udløse 1(1); saaledes m. h. t. kreaturer (i stald): LandbO.² I. 804. jf.: Kreaturudløsningsapparat tjener til med et enkelt Haandgreb at udløse en hel Række Køer af Bindslerne. smst. 2) (fagl., spec. ⚙) til udløse 2(1); ogs. m. overgang til konkr. bet., om indretning, der tjener til udløsning af virksomheden (jf. Udløser). Ursin. Uhre. (1843). 213. Den Løfteindretning, ved hvilken Uhrets Gangværk hæver Ifalderen i Vejret, kaldes Udløsningen. Urmageri. 81. automatiske Udløsninger (f. Eks. Indkørselsignaler, der først viser „fri Bane“ ved en vis Stilling af Sporet). Hage.⁹ 46. Udløsning . . kaldes i Pianofortemekanik den Indretning, der bevirker, at Hammeren, naar den har ramt Strengen, øjeblikkelig falder tilbage i sit Leje. HPanumB. ML.² 688. 3) (især ⊕ ell. fagl.) til udløse 3. 3.1) til udløse 3.1. samle Almisser til de Christelige Slavers Udløsning. LTid. 1736. 595. Udløsning af Landsoldater. Livvald. KP. 444. 4Mos. 3. 46 (1931). || om udfrielse fra sorg, ulykke olgn., spec. (relig.) fra syndens vold ell. fra jordelivet (s. lænker). (den dødsyge Kingo) laa . . endnu en Uge hen, stadig ventende sin Udløsning. RichPet. Kingo. (1887). 406 (jf. Feib.). Drenge (græd) under Følelsen af Udløsning fra disse Tanker, som havde pint ham saa frygteligt, og som han nu fik udtalt. JakKnu. G. 100. Han sendte sit Folk Udløsning (1871: Forløsning). Ps. 111. 9 (1931). || (rid.:) Udløsning er en Forudsætning for al videre Tilridning. Sportsleks. II. 632. 3.2) (jur.) til udløse 3.2. Holb. DH. II. 427. Hist Tidsskr. 10R. VI. 6. 3.3) (jur.) til udløse 3.3. Hvor flere have Pant i samme Ejendom, hjemler vor Ret Adgang til Udløsning. Torp. 678. 4) til udløse 4. 4.1) (fysiol.) til udløse 4.1. Warm. Bot. 437. Ugeskr. f. Læger. 1938. 1000. sp. I. 4.2) (især ⊕) til udløse 4.2. en Stræben . . efter forøget Udløsning af Energi. Hoffd. Psyk. 180. Gennem Kunstværket faar Mennesket Udløsning for det dunkelt rugende i Sjælen. Roos. TL. 68. Den stadige Spænding**

mellem Fyrsterne af Theben og deres Lensherrer fandt omsider Udløsning i Krig. OKoefoed-Petersen. Ægyptens Kætterkonger. (1943). 8. -løsning, i ssg. især (jf. Udløse-, Udløser-; fagl., spec. ⚙) af Udløsning 2, i ssg. som Udløsnings-anordning, -apparat (se ogs. u. Udløsning 1), -arm (Ursin. Uhre. (1843). 35. 213), -tje(de)r (smst. 93), -greb, -haandtag, -hjul, -kobling, -krog, -mekanisme ofl. || (jur.) til Udløsning 3.3: Udløsnings-ret, (en panthavers) ret til at udløse (andre) panthavere. Baden. JurO. JurO. (1934). 153. -maal, et. (ænyd. d. s.) 1) (nu sj.) udmaaling (af noget). MO. VSO. 2) konkr. 2.1) (bjergv.) om udmaalt rum: d. s. s. Grubefelt. Sal. VII. 1071. 2.2) (jf. Opmaal; nu ikke i rigsspr.) overmaal; topmaal. Moth. M38. Feib. -maale, v. [-mål] vbs. -(n)ing (s. d.), jf. -maal (1). (ænyd. d. s. (og udmæle) 1) (⊕ ell. fagl.) maale (den fulde størrelse, udstrækning af) noget. Moth. U35. *herlige Soel! . . | Høieste Aand ei din Bane (kan) udmaale. Rein. ND. 89. Jeg vil . . udmaale (1871: opmaale) Sukkots Dal. Ps. 60. 8 (1931). udmaalt mil, †, d. s. s. maalt mil (se I. maale 1.2). Wolph. MarO. 224. || m. subj., der betegner maaleredskab olgn. Centrum Oscillationen i Perpendicularen udmaalede en større Deel i Zirklen. LTid. 1735. 428. hin Hud, der udmaalte Carthagos Omfang. Kierk. VI. 110. jf. bet. 2: Tagdryppet udmaalte ham Evigheden. JVJens. OM. 99. || uegl., m. h. t. grad, værdi olgn. *(du) udi Alne-Tal paa Maale-Konstens Viis | Udmaaler din Fornuft for en civile Priis. Anti-Spectator. 98. Heib. Poet. IX. 107 (se tankefast). Hvo haver udmaalt (Chr. VI: haver styret; 1931: leder) Herrens Aand. Es. 40. 13. Vi kan ikke udmaale, hvor langt en Præsts Forkyndelse rækker. AzRosendal. SP. 180. (jf. Udmaaling 1.1; jur.) med overgang til bet. 2: udmaale straf, fastsætte en straf (af en vis strenghed). Pol.²⁵, 1941. 7. sp. 4. 2) (især ⊕) bet. 1 med særlig forestilling om maaling af og deling i ensartede portioner (der uddeles til ell. tildeles vedk.); maale (I.1.s) ud. *Lad Krømmeren sin Kram ved Vegt og Maal udmaale. Helt. Poet. 224. Naar Sygekosten udvejes og udmaales, maae en Officier beordres at være tilstæde. Cit. 1794. (SøkrigsA.² Mmmm4v). „Bol“, Navnet paa den jævnstore, udmaalte Lod. JohsBrondst. RU. 22. || uegl.: uddele, tildele (portionsvis). *Solen som med et og samme Blik udmaaler | Liv til den stolte Eeg og til den ringe Rod. Storm. SD. 63. (han) udmaaler sit Veltalenheds Forraad snart med Stryg- snart med Top-Maal. Kierk. VI. 17. *Karrigt ei Kongen udmaalte sin Gave. Ploug. VVII. 32. -maaling, en. [-mål] (nu næppe br. -maaling. vAph. (1764). Kielsen. A. VIII. jf. VSO.). *ftl. -er. vbs. til -maale. 1) (især ⊕ ell. fagl.) i al alm. 1.1) til -maale 1. Land-Maalerie og andre Geometriske Udmaalingen. LTid. 1733. 23. Ud-*

maalingen af Lysets Hastighed skyldes Ole Rømer. *VSO. (taagen)* umuliggjorde enhver Udmaaling i Marken. *Pont.LP.VIII.223. jf. Strafuldmaaling: Straffens Udmaaling. Lov 19/2.1866. §57. Goos.II.381. 1.2) til -maale 2. en Officier (maa) være tilstede ved Proviantens Udvejning og Udmaaling. Cit.1794. (SøkrigsA. Mmm). „Rebning“, Udmaaling af Lodderne med Reb. *JohsBrøndst.RU. 22. Laanefonden yder Laan inden for de Grænses, som gælder for Udmaalingen af Laan hos Kredit- og Hypotekforeninger. LovNr.151 19/2.1946. §6,1. 2) † udstrækning; dimension. (kirtlen) syntes at være indskrympet i alle sine Udmaalinger. *Viborg. (PhysBibl.VI.124). Mansa.QS.324. -mage, en. se I. Umage. -mager, adj. (jf. ud-2.2) samt indmager; sj.) i høj grad mager; rådmager; udmagret. D&H. -magre, v. [-maˈqʁə, -maˈqʁə] (nu dial. -mavre. *Moth. 20 U35. LTid.1757.54. Olufs.NyOec.I.55. UfF.). vbs. -else (Mansa.D.40) ell. (i alm.) -ing (Amberg. MO. VSO. HBriz.HK.98). (ænyd. d. s.; især ω ell. jagl., spec. landbr.) gøre i høj grad (i overdreven, skadelig grad) mager; udtære; især i pass., spec. (jf. -mager) perf. part. || m. h. t. levende væsen. Vildtet . . begyndte at udmavres af Mangel. *Pram.VI.22. Skuldrene hængte som paa en udmagret Olding. Blich. (1920). XVIII.207. udmagres (Chr. VI. fortæres) af Hunger. 5Mos.32.24. Schand. TF.II.37. KMunk.ND.20. UfF.) || m. h. t. jordbund olgn. Sommerbygget . . udmagrer meget Jorden. *Schyttel.IR.II.113. Blich. (1920). XXII.37. naar Skoven mishandles saaledes, at Jordbunden udmagres, griber Espen om sig. CVAupell.S.50. || (jf. magre 2 slutn.) overf. Det er uheldigt, naar en toneangivende litterær Stil . . uniformerer Litteraturen . . Litteraturen udmagres. *KLars. (Rimest. DF. 87). Briz.HK.98. -maje, v. [-maiˈə] vbs. -else (Amberg. MO.), -ing (SorøSaml.II. 49.74) ell. (nu) -ning (Schand.IF.280). 1) pynte, smykke med maj (I.2.1); mæje (II.1); især (jf. II. mæje 1.1-2, bemæje; navnlig foræld.) m. h. t. kirke. *SorøSaml.II.74. NBlich. VP.79. jf. TroelsL.VI.40. || (poet., sj.) refl., d. s. s. II. mæje 1.3. *De frydefulde Egne | Sig nu med dobbelt Lyst udmajer alle-vegne. ChrFlensb.DM.II.130. 2) uegl., især m. h. t. en person: pynte, smykke, udklæde, navnlig paa en iøjnefaldende ell. (nu) overdreven, smagløs, latterlig maade; mæje ud. det (hjælp) ikke, at Kåjen havde udmajet sig med Paafuglens Fjedre. *PNSkovgaard. BS.103. *Der sidder en iisgraa Qvinde . . | Den rynke Hals udmæier hun smukt, | Og nikker, naar Kjæder klingre. Ing.DM. 147. Kierk.VI.70. de Wilde . . synger og musicerer og udmæier sig med Masker og Fjær. 60 VVed.H.58. (jf. -pynte 2, -smykke) overf.: de yndede Historier om Rakke og Snio, der yderligere udmæies. *EllenJørg. Middelalderlig hist. Litteratur. (1930). 13. || især part. ud-**********

mæjet brugt som adj. (da) Sancho . . saae disse to saaledes udmæyet, kunde han umuelig bare sig for Latter. *Biehl.DQ.II.78. Seilene . . var meget stadselig udmæiede med Silke-Tøj. Grundtv. Snorre.III.199. Damerne ere udmæiede paa den latterligste Maade, som om de skulde til Bal, og ikke til Skoven. Heib.Pros.VIII.476. Jeg traf (ved et karneval) en udmæiet Moerilil. *HCAnd.Imp.I.131. Pont.HK.94. || som vbs., med overgang til konkr. bet.: Husets Herre gik piberygende . . i sin Fløjels Ridedragt . . han (lo) højt, hver Gang han (i) et Spejl . . saå sin trivelige Skikkelse i den „Udmæjning“. *Schand.IF. 280. I. -mæle, v. [-maˈlɛ] vbs. -ing (Sal. XVIII.26). (til I. mæle; især jagl.) 1) mæle noget ud ell. bort (fra et sted); spec. til I. mæle 2.1: Han lod . . inddige et temmeligt Stykke af Stranden, og Vandet deraf udmæle ved en . . Veyermølle. *EPont.Atlas.III.114. At udmæle en Tørvemose. MO. SundhedsKoll Forh.1894.550. en Vindmølle . . til Udmaling af Vandet fra Vejlen. *AarbHobæk.1937.33. 2) ved knusning (med en kværn), valsning olgn. udskille mindre dele, fremstille gryn osv. Kornet mæles først mellem de riflede Valser (i en valsestol), og den frasigtede Kerne udmæles derefter paa Glatvalsestolene. *Sal. XXIV.473. jf.: (hvædemæle) havde gennemgaaende en Udmalingsprocent paa ca. 70, d. v. s. at af 100 kg renset Hvæde fik man 70 kg Mel. *Pol. 19/2.1942.4.sp.6. Melets Udmalingsgrad. *Sal.T.1943-44.72. uegl.: I Danmark har Kvartærtidens Ismasser „udmælet“ Flinten af Kridtlagene. *AFang.IK.28. II. -mæle, v. [-maˈlɛ] vbs. -ing. (til II. mæle) 1) (især mal., bygn.) mæle en flade olgn., saaledes at den fremtræder med sit fulde (og færdige) maleriske, dekorative udstyr; dels med særlig forestilling om fuldførelse (af alle enkeltheder): de livagtige Farver (bliver) strax paa Kaaber-Pladen paa stærk og fint Papiir . . aftrykkede, og siden med Flid udmælede. *LTid.1734.745. alle Enkeltheder er udmælede paa Helhedens Bekostning. *EHannover.E.161. (jf. bet. 2) billedl.: *(sagnet) forvandles for mit Øie til | Et Skuespil . . Jeg maa udmæle hvert | Henkastet Omrids, til det Hele staaer | Med stærke Farver. *Boye.PS.II.162. dels som udtryk for (gennemført, fuldstændig) dekoration af en murflade olgn.: et Palads (som) han indvendig (vilde) lade udmæle efter Tegninger af Carstens. *Høyen.Thoru.8. Udkastene viser . . at Abildgård har tænkt sig loftet helt udmælet. *Kunstmus.A.1916.100. I Tuse kirke ved Holbæk har den saakaldte Vallensbækmalers udmælt hvælvene. *Tilsk.1933.I.396. jf. illuminere 3: haandskrevne Bøger, paa det skønneste udmælede i Middelalderen. *SophMüll. N.99. || vbs. Udmaling, ogs. med overgang til konkr. bet. Udmalingen af det Sixtinske Kapels Hvælving. *JLange.III.42. Puvis de Chavannes' mange og store Udmalinger*****************

(Olje paa Lærred). *Tilsk. 1928. I. 398. 2*) $\text{\textcircled{W}}$ overf., som udtryk for at udforme en forestilling, en følelse olgn. til en fyldig, levende, i lyd (ord) ell. tanker forment helhed. *2.1*) i al alm., især som udtryk for udførlig, levende skildring. (han) vedblev at tale, og udmalte Omstændighederne ved denne . . . Tildragelse. *Gyld. (1849). IX. 197.* Jesu Kval skildres mere udmalende (hos Kingo end hos Pjeturson). *Rosenb. III. 544.* skalden har udmalt Hjort-hallens bygning og det herlige kongeliv. *AObr. DH. I. 16.* Digteren udmaler sin Sorg. *OFriis. Litt. 169.* jf. Tonemaleri (1): Slagets Tummel og Trængsel udmales i en Symphonie af Beethoven. *VSO.* || vbs. Udmaling, ogs. med overgang til konkr. bet. det Store (bør) ikke . . . forbigaaes over vidtløftig Udmaling af det Smaa. *Molb. Indl. 80. (Oehl.s)* Rigdom på Billeder og Udmalinger. *Hjort. Krit. Lit. I. 36.* I Vognen havde de overbudt hinanden i Udmaling af glimrende Fremtidsudsigter. *Schand. IF. 226.* den gyselige Udmaling af Judas' Endeligt. *JLHeib. CG. 44. 2.2*) m. refl. hensobj., som udtryk for tanke-, fantasivirksomhed. jeg kan ikke tidnok udmale mig den hele romantiske Begivenhed. *Heib. Poet. VII. 348.* Han vilde virkelig opleve . . . hvad Fætterer i Præstegaarden kun fandt Morskab i at udmale sig som luftige Eventyr. *Ing. Levnet. I. 149. JPJac. I. 262.* i de første Dage udmalede hun sig alt det, hun kunde faa for Pengene. *KBirk. Granb. KD. 192. 3*) (jf. -skrive 3.2; l. br.) i forb. som være udmaleet, om måler: have udtømt sit stof, sin kunstneriske opfindsomhed ell. evne ved at male (for meget). De fleste Kunstnere vilde være udmalede, naar de havde udført et Værk som Dekorationen af Viborg Domkirke. *Bogvennen. 1927. 40. -malke, v. [-mal'gø]* vbs. -ning (Amberg. *Stockfeth. S. 104. Mdsskr Dyr. LVI. 575.*) ($\text{\textcircled{W}}$ ell. jagl.) malke mælk(en) ud. *Moth. U35. 1*) m. obj., der betegner mælken. den Melk, som udsues eller udmalkes af et Legeme. *Ruge. FT. 288. Oehl. (1831). VIII. 2.70.* Udmalkning af Mælk. *Mdsskr Dyr. LVIII. 219. 2*) m. obj., der betegner bryst ell. yver ell. (især) mælkgeivende dyr (ko): malke tom ell. gold (2.1); afmalke (1); spec. perf. part. udmalket brugt som adj. (om en ko). de hovne og betændte Brysters Udmalkning. *Tode. ST. II. 72.* Kalven opdrættes ved at patte Moderen . . . Men Koen maae reent udmalkes efter hver Gang. *Olufs. Landoecon. 429.* naar en Ko er udmalket, leverer Gaardens Ejer os en anden. *Cit. 1849. (Aarb Sorø. 1928. 75).* MO. U[F. billedl.: *Grundtv. Dansk. I. 46.* || overf. de (blev) stedse mere og mere uvillige til at lade sig saa ubarmhjertigen udmalke af Svenskerne (o: ved skattepaalæg). *PN Skovgaard. BS. 52.* i de gode Aar . . . har (Venstre-partiet) udmalket Landets materielle Hjælpkilder. *Berl Tid. 27. 1903. Aft. I. sp. 5. \text{\textcircled{W}} -mane, v. [-ma'nə]* vbs. -ing (*VSO.*). (ænyd. ud-

ma(a)ne, ogs. i bet.: kræve udbetalt (*DMag. 3R. V. 256*)) mane ud; især til III. mane 3. *Moth. U35.* Kunde jeg udmane disse ureene Aander af plagede Brødre. *Nord Brun. Hel-lige Taler. I. (1797). 9. MO. VSO.* || (l. br.) til III. mane 1, om tilsigelse, skævning (til møde) olgn. (de) bleve udmandede, først til Flensborg, og siden til Kiel. *LTid. 1726. 354. -march, en. († -mars. Moth. U35. jf. VSO. -marsk, se ndf.). (især \text{\texttimes}) det at udmarchere. Slange. Chr. IV. 1387. VSO.* || billedl. Kolikhen har . . . overbeviist mig om, at mit Legeme allerede er noget indvalide, og at min Siel snart skal tiltræde sin Udmarsk. *Skuesp. XI. 444. -marchere, v. († -marsere. Moth. U35).* vbs. -ing (Amberg. *VSO.*), jf. Udmarch. (ænyd. d. s.; især \text{\texttimes}, l. br.) om hær (afdeling): marchere ud (af en fæstning, imod fjenden olgn.). (de) overgave Fæstningen, under de Vilkor, at de med fuld Gevehr og Bagage derfra skulde ud-marschere. *LTid. 1734. 283.* Corps, som . . . allerede vare udmarscherede eller maatte udmarschere fra deres Garnisoner. *MR. 1844. 265.* om Aftenen, naar vore udmarcheerde Tropper kom tilbage (o: til den belejrede hovedstad). *Gyld. IV. 136. VSO.* || billedl. et Hul, hvorigennem Sygdommen med det onde Blod kand udmarschere. *LTid. 1737. 627. -mark, en. (ænyd. d. s. (jf. glda. wdemarek (Duelholms Diplomatarium. (1872). 75)), sv. (fsv.), no. utmark (jf. ogs. no. u-, omark, vildmark; sml. Esp. 374); (om danske forhold) især landbr., dial. ell. foræld.) jordstykke (mark; jf. Ud-jord, -lod), der ligger (langt) borte fra vedk. gaard ell. by (mods. Hjemme-, Indmark); spec. (navnlig i fællesskabets tid) om udyrket, med krat, lyng osv. ell. til græsning henliggende jord, overdrev olgn. Heder findes hisset og her endeel, som kaldes Ud-Marker, hvorpaa voxer smaat Lyng og Ene-Riis. *Thurah. B. 38.* Jeg seer den Tid imøde, i hvilken Udmarkerne ville ligne de vel gødede Tofter. *Rahb. Min. 1788. IV. 2.* Her handles om Grændseskiellet i det Overdrev, som stoder til dine og Baronessens Udmarker. *Skuesp. IX. 368.* i Sommerens Begyndelse blev (i Norge kvæget) sluppet ud af Staden for at græsse i Udmarken. *Hauch. MjB. 123.* Hagelse og Strolille Udmarker. *NPWWel. R. 257.* en Sti . . . gik over en Række øde Udmarker ud imod Fjorden. *Pont. Muld. 107.* *den kommende Slægt, | der fostres i Udmarkens Hytter. *Skjoldb. SM. II. Esp. 374. Feilb. billedl.:* Anvendelsen af Modersmaalet stemplede (reformationen) som en folkelig Bevægelse, der inddrog nye, store Udmarker under Kultur. *Troelts. VI. 52. HMatthiess. N. 93.* || hertil ssgr. som Udmarks-folk (Udmarksfolkene. *Skjoldb. (bogtitel. 1912).* *Martin Allans. JR. 218.* -hus (Der var . . . en ligefrem Rædsel for at flytte fra Byen og bo i et saakaldt Udmarkshus. *Aarb Sorø. 1924. 104).* -jord (Norreg. *Privatr. II. 26. MR. 1843.**

265. *Esp.374*) ofl. **-martre**, v. (ænyd. udmart(e)re; nu næppe br.) martre (næsten) til den yderste grænse, paa en ødelæggende maade; udpine. *Med Sult (han) sin visne Krop | Udmartre. *Reenb.II.168*. Siden blev Offeret enten brændt . . eller pidsket til døede, eller og paa anden græsselig Maade udmartred og tagen af Dage. *LTid.1744.295. VSO.* ☐ **-marve**, v. [-mer'və, -ma'rvə] vbs. **-else** (*MO. VSO.*), **-ning** (*JHSmidth.Haver.269. HBrix.DD.233*). (jf. ty. ausmergeln i sa. bet.; sml. -mergle; især ☐) lidt efter lidt berøve noget den for dets sunde, normale tilstand ell. funktion nødvendige egenskab ell. beskaffenhed, dets (væsentlige) kraft, frodighed, virkeevne; marve (II.3) ud; især i pass., spec. perf. part. (brugt som adj.). || (jf. -matte (1.2), -pine (2), -pirke (2), -piske) m. h. t. jord(bund): gøre lidet ydedygtig, ufrugtbar. ved at udmarve og udpidske Grunden, qvæler (vedbenden) enhver anden Væxt. *Rahb.Sandsig.29*. *Hvad har vel udmarvet Jorden, | Saa den er ufrugtbar vorden. *Grundtv.Saga.84*. Andre Jorder var bleven udmarvet som Følge af slet Sædskifte. *Livvald.KF.252*. || m. h. t. (økonomiske forhold i) et land, en befolkning, de Danske (hævede), at de umueligen kunde underholde de Skaanske Besætninger . . efterdi Landet var gandske udmarved. *Holb.DH.III.267*. I Tiden efter Christoffer I's Død udmarvedes Landet i Striden mellem Kirken og den verdslige Magt. *Aarb Frborg.1944.171*. || m. h. t. et levende væsens fysiske tilstand (huld, fysisk kraft). den, som af Sygdom eller Alder er udmarved, kand heller siges død end levende. *Holb.MTrk.113*. *Af Døden Hr. Baronen er udmarvet, | Og Mille nu har Baroniet arvet. *PalM. Adam.H.II.216*. Synet af den gamle udmarvede Kone pinte ham. *JohsWulff.EM.102*. 40 jf. II. marve 1: *Fienderne dine faae Døden i Sold, | Deres Been dine Pile udmarvel *Grundtv.SS.II.121*. || m. h. t. sjælelige kræfter, aandsevner, karakter, personlighed olgn. saaledes fortærer Vellysten ikke blot Legemets Kræfter, men den udmarver ogsaa Sielen. *Mynst.Betr.II.328*. Hvorledes skulde aandeligt udmarvede . . Modedamer kunne leve i Ro en halv Dag? *SHeegaard.FG.405*. I En Sjæl efter Døden har Heiberg (givet) en vittig Satire over den indre Udmartning, som Rolleslidet (for en skuespiller) kan medføre for Personligheden. *HBrix.DD.233*. jf.: i Skikkelse af hjertelig Deeltagelse (opnaar den kirkelige retning kun) at udmarve den egentlige Alvor af Sagen. *Kierk.XIV.234*. **-mase**, v. [-ma'sə] (mindre br.) mase (III.1) ud. *VSO.* (man) laver en Jævning af Smør, Mel og Fiskesuppe samt tre udmasede Sardeller. *ERode.JM.26*. || (jf. -tvære) bil- 60 ledl. Naar man taler frit, udmaser man uvilkaarlig sine Tanker for at gøre dem indlysende. *JLange.Breve.294*. **-matte**, v. vbs. -else (s. d.). (ænyd. d. s.; jf. afmatte) 1)

(især ☐) lidt efter lidt gøre i høj grad ell. helt mat (IV.2); matte (II.1.5) ud. 1.) (til IV. mat 2.1(-2)) m. h. t. et levende væsen, navnlig et menneskes (s)jælelige ell. især (tillige) legemlige kræfter, evner olgn.). (de) holde 50 Dages faste, hvilket dem saaledis udmatter, at de derefter i lang tid ey faar krafter dem at røre. *Pflug.DP.1030*. de Svenske . . lode sig alleene nøje med at gøre blind Allarm for at udmatte Besætningen (o: i *Kbh.1660*). *Holb.DH.III.417*. *O! styrk min Siel, naar den vil tænke dig (o: Jesus), | Omsonst den ellers kun udmatter sig. *Storm.SD.180*. (hun) blev et Bytte for en mørk og udmattende Grublen. *Hrz.JJ.I.308*. Naar Phantasiens saaledes ene kommer til at raade, udmatter og bedøver den Sjælen. *Kierk.XIII.362*. en udmattende Hoste. *EBertels.MH.111.1.2* (jf. bet. 2.2 og -marve; l. br.) til IV. mat 2.3 slutn., m. h. t. jord(bund). Deels udmatter Hvede-Sæden Jorden, deels er Halmen ey saa behagelig for Kreaturene. *JPPrahl.AC.44.2* part. udmatteth († udmatteth. *FrHorn.SonnPoet.19*) brugt som adj.: som er (bleven) i høj grad ell. helt mat (IV.2). 2.) til bet. 1.1. (bøndernes) afkjørte og udmattede Heste. *Cit.1709.(CChrist.H.58)*. Jeg er udmatteth af Alder. *Holb.Ul.III.2*. naar hand kommer fra en liden Reyse, er hand saa udmatteth, at hand maae have 3 Dages Roelighed igien. *sa.KR.I.2*. Esau (kom) udmatteth (1871: træt) . . hjem fra Marken. *IMos.25.29(1931)*. *Feilb.* jf. Udmattelse: Udmattethed. *D&H.* || jf. IV. mat 2.2: Det lo de af, men det var en udmatteth Latter. Egentlig en dækkende og lidt mistroisk Smule Latter. *MartinAHans.T.96*. jf. bet. 2.2: man ser det i Forvejen fattige Land fuldstandig udmatteth som Følge af Shahens haardhændede Teknificeringsmetoder. *VidSelskOversigt.1946.75*. || (jf. IV. mat 3.1) uegl. alt var syet i Guld og prægtige Farver, hvoraf flere havde bevaret deres fulde Styrke, skønt . . Kjolen var meget gammel, slidt og udmatteth af mange Aars Vask og Renlighed. *Haandarbf.1945.1.2.2* (mindre br.) til bet. 1.2. en Jord saa gandske udmatteth, at den ikke uden tilstrækkelig Gjødning kan faae Kræfter igjen. *Fleischer.ÅK.97. JPPrahl.AC.39*. **-mattelse**, en. (især ☐ ell. fagl.) det at udmatte en ell. at udmattes (blive udmatteth) ell. (nu især) om den derved fremkomne tilstand af (fuldstændig) mathed. 1) til -matte 1(1). (de svenske vaaben var) til intet andet . . bleven brugte, end til de Evangeliskes Undertrykkelse, Ødelæggelse og Udmattelse. *Slange.ChrIV.934*. Halv død af en i fem Aar bestandig tiltagende Udmattelse. *Bagges.LI.4*. Træthed og Udmattelse havde han hele Dagen Intet mærket til. *Ivg.EF.VI.86*. den, som lider af Sygdom, der længe har tæret paa hans Kræfter, dør stundom af Udmattelse. *OBloch.D.²I.189.2* (jf. IV. mat 2.3-5) ☉ en ved

overbelastning fremkaldt svækkelse af et materiale, en maskindel olgn.; træthed (3.3). ved stadig at blive udsat for Rystelser og Stød . . lider (jærn og staal) en kendelig Svækkelse, almindelig kaldet Udmattelse. *Bildsøe. Smedebogen.* (1928). 25. *Maskinbog Landm.* 21. jf.: Udmattelsesbrud. *Suenson. B.I.* 135. *Sal.* XXIII. 861. Udmattelsesforsøg med svejste Prøvestænger og Bjælker. *A.T.V.* 1945. Nr. 1. 68. **-mavre**, v. se -magre. **-mejsle**, 10 v. [-mai'slə] vbs. **-ing** (Larsen.). 1) (∅ ell. jagl.) udhugge med en mejsel; som udtryk for fraskillelse: necrotiske Beenstykker Ud-saugning eller Udmeisling. *Chir.* (1845). I. 44. som udr. for uddybning, udhuling: Efterat Revnerne var blevet udmejslet, opvarmedes Hjulet ved Hjælp af Blæselampe. *IngBygn.* 1939. 188. sp. 2. || (jf. bet. 2) som udtryk for (formende, afsluttende) tildannelse. han tilhuggede og udmeislede smaa Baade. *Hauch.* 20 *MfB.* 118. jf. bet. 2: Jeg mündes et mørkt, ædeltformet Ansigt med Træk, som Sorgen syntes at have udmeislet af Bronze. *Dick. SÖ.* 225. 2) ∅ overf., som udtryk for (omhyggelig, kunstnerisk, korrekt) tildannelse ell. udformning, især (jf. udpensle) af stil, vers olgn. (Hertz) udmejsler Ordene . . han pøler dem. *Brandes. I.* 514. de kjønne, originale Rim og de sirlig udmejslede Skjønheder. *Schand. TF. II.* 390. korte, knappe, udmejslede Vers. *Vodskov. SS.* 144. **-melde**, v. [-mæl'ə] vbs. **-else** (Holb. *D.N.B.* 737. *MO. VSO.* *HandelsTekn.* 461). **-ing** (*Moth.* U35. *KvBl.* 1913. I. sp. 2). (ænyd. d. s. (bet. 1)) 1) (især jur., emb.) udvælge, udtage, udnævne, beskikke til et vist hverv (besigtigelse, vurdering, syn og skøn olgn.). Landsdommerne (skal) udmælde . . af Landstinget Ridemænd, som skulle gøre Sagsøgeren Udlæg i den Skyldigis Mittel. *DL. I*—24—42. Under Jurisdictionen henhøre . . udmældelse til Stadsens bestillinger. *Holb. D.N.B.* 737. Skadens af kyndige ved Retten paa lovlig Maade udmeldte Mænd befundne Størrelse. *Forordn.* 27/1805. §19. *MO. VSO.* Enhver, der er pligtig at vidne, er ogsaa pligtig at modtage Udmeldelse som Syns- eller Skønsmand. *LovNr.* 90 1/4. 1916. §198. *Sjæll. Bond.* 154. de ledende Banker havde ønsket udmeldt en Konsulent med Fuldmagt til at gennemgaa en Række 50 Foretagender. *ORung. VS.* 19. 2) som udtryk for udtræden, fratræden olgn.: melde ud (se II. melde 5.7); især (mods. indmelde 2): (paa vedtægtsmæssig maade) anmode om ell. anmelde (en persons) udtræden ell. afgang (som medlem af en forening, elev i en skole olgn.); ofte refl. (jf. I. udsige 4 slutn.). Han har udmeldt sig af Foreningen. *MO.* Faderen udmeldte ham af Skolen. *Levin.* *Disciplenes Forældre* . . truer mig (∅: en skolebestyrer) med Udmeldelse af deres Børn, hvis der ikke 60 statueres et Exempel til Advarsel for de Lærere, der giver Forargelse. *Schand. AE.* 22. Sagsøgeren (afhændede) Hesten d. 1/2 1945

og udmeldte den af Forsikringen d. 13. s. M. *Ugeskr. f. Retsv.* 1947. A. 387. jf.: det (var) virkeligt min alvorlige Beslutning at opgive Theatret (∅: medvirken ved et dramatisk selskab) . . en Udmeldelses-Billet til Directionen var alt skrevet. *Hz. Lsp.* 73. || (jf. II. melde 3.2 og 5.7; ♠, foræld.) refl., i franskus: erklære, at man har det fornødne antal points. Under Spillet har man Lov til at udmelde sig . . For Udmelding faaes i Honneur 4 Points. *Spillebog.* (1900). 109. **-mergle**, v. [-mør'qlə] (efter ty. ausmergeln, udmarve, udpine (se udmarve), afl. af mark (se Marv), men med senere tilknytning til ty. mergel, mergeln, da. Mergel, mergle; især landbr., nu sj.) udmarve, udpine (jf. *VSO.*), spec. m. h. t. jord, hvis ydeevne forringes ved overdreven mergling (uden fornøden tilførsel af gødningsmidler). (merglingens) alt for ofte Igientagelse udmærgler eller udmagrer Ageren. *ÉPont. Atlas. I.* 456. *SMBeyer. E.* 76. *Drewsen. Landoecon. Betragtninger.* (1834). 71. **-midle**, v. [-mid'lə] (efter ty. ausmitteln; jf. udmidtlø og midle; sj., nu næppe br.) udfinde (en forklaring af). *HVClaus. Catholicismen og Protestantismen.* (1825). 212. 349. 815. Hvad der har foranlediget dette Besøg, kan alene udmidles ved Gisninger. *VThist.* (Gæa. 1847. 203). **-midtle**, v. [-mid'lə] **-ede**. (efter ty. ausmitteln, udfinde, bestemme (midten), se udmidle; tom.) bestemme (og ved projektion indtegne) skæringelinien (-linierne) mellem en bygnings tagflader; som vbs.: Udmidtlø. *Tekn. Leks. I.* 571. jf. Udmidtløslinje. *Tømrearb.* 218. Udmidtløslære. *AH Marcher.* (bogtitel. 1882-83). **-mudre**, v. [-mud'ra] vbs. **-ing** (Amberg. *D&H.*) rense (vandløb olgn.) ved fjernelse af mudder; (alm.) opmudre. *vAph.* (1764). *Both. D. II.* 545. *Larsen.* **-mumle**, v. [-mum'lə] (ænyd. d. s.; nu sj.) fremmumle. (trollmanden) udmumler visse Ord. *Reiser. IV.* 395. under nogle Ords Udmumlen. *smst. V.* 323. **-munde**, v. [-mun'ə] vbs. **-ing** (s. d.). (jf. II. munde (ud) og indmunde samt ty. ausmünden; „hos Nyere“. *Levin.* (< *MO.*); især ∅) munde ud. 1) om vandløb, fjord, ogs. vej, gade olgn. Paa et Sted, hvor den smalle Sti, som han havde fulgt, udmundede i en mere betraadt Fodsti, stod en halvvoxen, kjøbstadklædt Pige. *Goldschm. Hjl. II.* 262. (en) Park, der til den ene Side umærkelig gik over i Have, til den anden Side gjænnem et Led udmundede i en Allee. *smst. III.* 8. Grøften udmunder endelig i en stor Vandsamling. *MO.* Hovedgaden . . udmundede i en . . aaben Plads. *Thom. La. NL.* 13. Et kort Stykke mod Øst udmundede der en lille Flod. *Riis Carst. OVS.* 175. billedl.: det aabne Hav (∅: evighedens rige), hvor alle Jordlivets Floder udmunde. *PalM. IL.* III. 593. || (nu næppe br.) refl. Christiansborgs Latriner udmunde sig i Gammelstrand. *IC Magnus. Kbh. under Cholera-*

epidemien. (1853). 34. Denne Bugt . . udmundede sig i Hjørunde-Sø. *E. Carstensen. Hjørunde. (1878). I. 2) overf.* De „Opbyggelige Taler“ . . udmunde i en Skildring af den Forhaandelse og Forfølgelse, for hvilken Sandhedens Vidne er udsat. *Brandes. Kierkegaard. (1877). 244.* Det dejlige Digt begynder med Aftenstemningen i Bøgeskoven, hæver sig i stede højere Flugt . . og udmunder . . i (*Brandes. DD. 156:* culminerer . . med) en Bøn til Gud. *Brandes. II. 8.* den Konklusion, hvori hans Referat . . udmunder. *Rubow. BB. 249.* **-mundere**, v. vbs. **-ing**. (ænyd. d. s.; jf. mundere (ud); nu ikke i alm. rigsspr.) udruste, udstyre, forsyne, spec. med krigs-udstyr, udrustning, ogs. („i dagl. Tale.“ *VSO.*) med rejseudstyr, klæder, pynt olgn. Den til Krig veludmunderede Jyde. *titel paa skillings-tryk 1729, se GlågsSkæmt. 49.* (de) forsømte intet til en vel udmunderet Flode at udbringe. *Slange. ChrIV. 700.* (han maatte) vige for et grovt, ringe og meget slet udmunderet Folk. *Schousbølle. Sazo. 265.* (bjergbestigerne) udmunderede sig med en Overkiortel, en Cannifas Trøye, Stiveletter, en god Hirschfenger ved Siden. *Seidelin. 95.* vor Orsine har — i det mindste saa tit jeg har seet Stykket — været udmunderet med den gyldne Kiøle, hvormed man ligesaa upasselig skaber Celiante ud. *Rahb. E. II. 44. Blich. (1920). XV. 202. HCand. F. 71.* || (jf. sjæll. udmandere i sa. anv. (Ordbs.)) med mere ubest. bet.: skaffe til veje. *Jomfrue Charlotte* er saa forbandet kræsen i sit Valg . . man (kunde) dog vel sagte have faaet udmunderet en eller anden Nar, der kunde have stukket hende i Øjnene. *PAHeib. Sk. II. 243.* || vbs. Udmundering, med overgang til konkr. bet.: udrustning; udstyr. jeg forklæder mig . . og gaar ham i i Forvejen . . i et Øyeblik skal jeg have ald min Udmundering færdig. *KomGrønneq. I. 299. Slange. ChrIV. 176. VSO.* **-munding**, en. [-mon'ən] (Ω ell. faql.) vbs. til -munde; især konkr., om det sted (parti), hvor noget udmunder (jf. Indmunding). Udmunding af et Skruerul, Stifthul, Taphul eller Øie . . den Mundingen eller Indgangen modsatte Udgang. *MilTeknO.* I Byomraader anbringes Tavlen . . ved Sidegadens Udmunding i Hovedvejen. *Bek. Nr. 74²⁰/1937. §2.B.* Banens Udmundingspunkt. *JySaml. 5R. VII. 416.* **-munstre**, v. se -mønstre. **-mur**, en. (l. br.) udvendig (side af en) mur; ydermur. *Fører saa Ternerne . . | Ind mellem Huusgeraadsskuret og Gaardens forsvarlige Udmuur. *Wilst. Od. XXII. v. 442.* Den smalle italienske Gyde, som gaar bag ved Udmure og Baghuse. *Høyen. Moltke. 32.* **-mure**, v. [-mu'rə] vbs. **-ing** (s. d.). (ænyd. d. s.; jf. mure (ud) 3.6; faql.) spec. m. h. t. mellemrum i bindingsværk, en brønds, en kakkellovns indvendige flade: forsyne med udfylgende murværk. et Vaabenhuus af Bindingsværk med udmurede Fag. *MR. 1825. 40.* Brønden bør

altid udmures med Cement. *Struer. Bedømmelsen af Drikkevand. (1881). 30.* *Gnudztm. Husb. 145.* Kakkellovne, Komfurer renses, pudses, udmures. *Pol. 1/4 1926. 16. sp. 3. Bek. Nr. 26¹⁴/1944. §2. stk. 3.* **-muring**, en. [-mu'rən] ft. **-er**. (faql.) vbs. til -mure; ogs. konkr. om det saaledes anvendte murværk. 1/2 Stens Murtyk-kelse forekommer som Udmuring i Bindingsværksvægge. *Gnudztm. Husb. 71.* *Tekn. Leks. I. 572.* || ogs. om murværk, der springer frem uden for den plane murflade. Ofte forekommer der, især paa Fasadere, Udmuringer. *Gnudztm. Husb. 44.* **-mæle**, et ell. (dial.) en (Feilb.). (jf. ænyd. udmæle, (at) udtale; nu ikke i rigsspr.) den maade, hvorpaa en person taler (udtaler ordene, bruger stemmen); udtale; ogs.: stemme; røst; mæle. *Moth. U35.* (prædikenerne udgives) at Guds Børn nu her ved har det klarere . . for deris Øyen, end de da ved mit svage udmæle kunde høre det med deris Øren. *HTrojæl. Vor Frelzers Kirches Jubel-Aar. (1718). Fort. B3r. Luxd. Daq. I. 422. MDL. Feilb. I. märke, et. (fisk., dial.) sømærke, hvorefter man kan bestemme kursen fra kysten ud til en fiskeplads (jf. Lang-, Tværmærke). *Stibolt. SF. 38. DF. VI. 24.**

II. udmærke, v. [u'dmærgə] **-ede**. vbs. **-else** (s. d.) ell. (l. br.) **-ning** (v. *Aph. (1764). VSO. ForstO.* (se u. bet. 1.1)). (ænyd. d. s.; jf. III. mærke og udmærket samt ty. auszeichnen)

1) som udtryk for, at noget faar ell. har (faaet) et vist (synligt) mærke, et særligt præg. 1.1) (nu Ω ell. især faql. (forst.)) gøre kendelig ell. tydelig ved et (anbragt) mærke; (af) mærke; markere. de Bøger, som ieg selv gierne vilde have, hvilke ieg var saa forsigtig at udmerke, førend ieg gav Catalogum til Greven. *Langebek. Breve. 472.* Det aller-vigtigste (er paa krokier) at udmærke tydeligt, om Terrainet er tilgængeligt eller ikke. *MR. 1823. 141.* Til at udmærke Inddelinger og Afsnit i Haandskrifter brugte Romerne at lade det nye Stykkes Begyndelse mærke med rød Farve. *Johs. Steenstr. SD. 39.* jf. bet. 2.2: (han) slængte over i en Busk . . den øverst liggende løse Pakke (hvorved han havde) udmærket sig Stedet, hvor vi forlode Vognen. *Agre. RK. 64.* || spec. (forst.) om udvisning af træer (til fældning); udvise (2.3). Alle Egetræer i denne Deel af Skoven ere blevne udmærkede (mærkede ud) til forestaaende Auction. *VSO.* Udmærkning (ell.) Udvisning. *ForstO. 1.2)* (jf. udpræge 2; nu næsten kun (Ω) med overgang til bet. 3.2) som udtryk for, at noget faar ell. (af naturen) har faaet et særligt præg, en særlig markerende beskaffenhed: præge paa en særlig (især heldig, tiltalende) maade; kendetegne; sørmærke; især tidligere ofte i forb. m. fra ell. fremfor. *At vandre mod Syden . . | Med stærke Bedrifter | Udmærke sin Vandring . . | Det havde Normanner for Skik. *Oehl. Regn. (1849). 117.* jf. fig. bet.-gruppe: en

større Pengestraf (*vil*) være et tilstrækkeligt Middel til at udmærke dem (o: *pebersvendene*) fra alle andre. *Ew.(1914).II.88.* || *især om (særmærkende) egenskab olgn. (dronningen) var aldrig udmærkede prægtig klædt, og mindst til daglig. Riegels.HS.III.47.* den Hiertets Varme, som udmærker den Viise fra den Lærde. *Bagges.L.II.138.* kun Askedynger og rygende Gruusehobe udmærker den øde. . . Egn. *Blich.(1920).XXVII.* 6. den uformelige Figur, som ofte udmærker de Aar, der skille Barnet fra den voxne Jomfru. *Gylb.(1849).I.63. (den) Hovedforskljed, der udmærker Nutidens Demokrati fra Fortidens. Johs.Steenstr.BF.6.* den iøjnefaldende Livslyst, det Lærkesind, der udmærker Amerikaneren. *JVJens.NV35.* || *refl.* „den indbildte Hæder trænger jeg ikke til.“ — „Sætter De da en Ære i at udmærke Dem fra alle andre Mennesker?“ *PAHeib.Sk.II.259.* en Guldklump, som udmærkede sig, fremfor de Øvrige, i Finhed og Ypperlighed. *Oehl.PSKr.II.5. Hauch.PF.I.72.* Oversættelserne i Troens rare Klenodie udmærker sig ikke fra Gennemsnittet af den pietistiske Masseproduktion. *VilhAnd.Litt.II.234. 1.3)* (*nu næppe br.*) *m. obj., der betegner det særmærkende, der kommer til udtryk: vise (tydeligt); udvise; lægge for dagen; ogs.: røbe.* *Verker, | Hvor Fadens (o: *landsfaderens*) Sindelav sin Omhu ret udmærker. *Bull.(SkVid.VII.19).* Repetenterne skulle ved alle Leiligheder udmærke en god Conduite og et sat Væsen. *MR.1798.903.* Ikke alene udmærker Agnetes hele Forhold saa umiskiaendelig Elskerrinden. *Rahb.EwaldsHarlequinPatriot.(1806).24.*

2) som udtryk for, at der ved vurderende iagttagelse (skøn), karakteriserende omtale ell. behandling (adfærd) gives noget en vis (fremhævede) særstilling. 2.1) ved særlig adfærd (behandling) ell. omtale give en ell. noget en (især fordelagtig) særstilling; spec. m. h. t. genstand for omtale: fremhæve (som noget særligt); gøre (i særlig grad) opmærksom paa. (nu *ell. med overgang til bet. 3).* *CProthe.JN.70.* Iblant denne Sværm (o: *af tidsskrifter*) fortjener et Maanedskrift . . at udmærkes. *FrSneed.I.7.* Du skal faae at see, at vores Fætter altid har udmærket mig fra Resten af sin Familie. *PAHeib.Sk.III.295.* Han udmærker (o: *udpeger*) M. de skumleste Steder i Lundens Skygger, hvor Bjergskotterne bør lægge sig i Baghold. *CJMøller.KongSvend.(1808).36.* Jesum af Nazareth, en Mand, af Gud udmærket (1907: *gødtgjort; Chr.VI: beviist*) for Eder ved kraftige Gierninger. *ApG.2.22.* jeg (*behøver*) ikke at udmærke disse Fragmenters Værd. *Mob.EL.135.* Det var nu bare saadan et Par Ord, men de gjorde et godt Indtryk ved at udmærke hver enkelt (o: *af selskabet*). *Branner.OL.50. 2.2)* (*jf. III. mærke 2.2; nu sj.) m. refl. hensobj.: efter et skøn*

fremhæve (noget) i sin bevidsthed; mærke sig (noget). Jeg udmærkede mig . . fortrinligen følgende Stykker. *Mob.Reise.III.98.* de Vilde (*bragte*) adskillige brogede Fugle. Blandt disse udmærkede jeg mig een, paa Størrelse med en Skade. *PMøll.ES.III.154.*

3) med prægnant (*kvalitetsbestemmende*) bet.: ved ord ell. handling bringe (en) til at indtage en fortrinssstilling, til at staa som særlig hædret, begunstiget, anerkendt. „han gjorde Cour til dig.“ — „Saaledes vil jeg ikke kalde det, men han udmærkede mig fremfor alle Andre, — kort sagt: han elskede mig.“ *Heib.Poet.V87. (barnet)* kunde lære, hvor Gang det blev udmærket, ikke at blive stolt, hver Gang det blev irettesat, at ydmyge sig under Formaningen. *Kierk.III.28. Brandes.U.14.* han havde udmærket (1871: *ophøiet*) ham frem for Fyrsterne. *Esth.5.11(1931).* || *spec. (jf. udmærket 3, Udmærkelse 2 og indkalde 3) i ældre skole- og universitets-spr.: blive udmærket, blive indkaldt; faa udmærkelse. Nyerup.Levnet.8.* Ved Examen Artium blev jeg udmærket, og den anden Examen bestod jeg ogsaa med Ære. *Gylb.IV.62. Hauch.MjB.221.* || *nu især refl.: udmærke sig, ved dygtighed olgn. gøre sig i særlig grad bemærket, vinde særlig anerkendelse, beundring, berømmelse.* uagtet han baade ved sine Kundskaber og sin Opførsel har udmærket sig, ere dog en Officers Udsigter kun maadelige. *Gylb.(1849).IX.193. (vi)* stræbe med besindig Ærgjerrighed at udmærke os blandt vore Medborgere. *Goldschm.Hjl.II.781.* Daniel udmærkede sig fremfor (1871: *overgik*) de andre Rigsraader. *Dan.6.4(1931).*

Udmærkelse, en. *fl. -r. vbs. til II. udmærke. 1)* til II. udmærke 1(-2); *ogs. om det (tegn olgn.), hvorved noget udmærkes (nu især (U) med overgang til bet. 2).* *Amberg.* Ordenes Udmærkelse (o: *fremhævelse ved spatiering olgn.*) i Skriften finder Sted, tilbedste for Accentuationen i det mundtlige Foredrag. *Heib.Pros.VI.321.* saaledes vises os . . en Udmærkelse (1871: *vi . . udmærkes*) fremfor alle andre Folkeslag. *2Mos.33.16(1931).* || (*med overgang til bet. 2) om stands-, ordenstegn olgn.* den gamle Mand . . tog sig godt ud imellem alle de bestjernerne . . Diplomat, i den ziirlige sorte Dragt, uden den ringeste Udmærkelse. *CBernh.NF.V148. (en lille dreng)* havde en Appelsinkrallom om Halsen, det var hans Udmærkelse. *HCAnd.SS.1XXIV.71. VSO. 2)* til II. udmærke 3; *især om udtryk for, vidnesbyrd om, at en person udmærkes. (min fader)* var den incarnerede Fornemhed . . det betragtedes som en stor Lykke og Udmærkelse, naar han engang imellem henvendte et Par Ord til os. *Holst.III.284.* Inspektør . . gik (*rektor*) med under Armen og talte fortrolig hviskende til . . Hans Udmærkelse af Inspektør havde sin (*særlige*) Grund. *Schand.Fort.242.* det livsbekræftende

jødiske Folk, for hvem Børn var og er en Guds Udmærkelse. *KMunk. OS. 55.* || *spec.* (jf. Præ 2; *univ., skol.*) om særlig (højeste) anerkendelse (ved eksamen), karakteren udmærket (godt), ug; *især* (mods. ug, se udmærket 3) som angivelse af samlet eksamensresultat. en Styrmand (hævde) med Udmærkelse . . bestaaet alle Lære-Prøver. *Kierk.V. 199.* „hvad vil det Ord indkaldt sige?“ „Det betyder . . at Bendixen er bleven Student med Udmærkelse, at han endog har faaet mere end første Character.“ *Goldschm.EJ. 165.* I Religion, Bibelhistorie og dansk Stiil fik jeg (o: i latinskolen) altid Udmærkelse. *HCAnd.ML.64.* en glimrende Sejrr for Examinanden og hans gamle Lærer. I alle Grabovs Fag faldt det ud til ren Udmærkelse. *Jak Knu.G.249. VorUngdom.1941/42.236.* **Udmærkelsestegn**, et. til Udmærkelse 1-2, *spec. om stands-, ordenstegn. MR.1827.83. Drachm.LK.127.* Smykker vare Udmærkelsestegn alene for Krigeren. *SophMüll.VO.230.*

udmærket, part. adj. [luð'mærgət] *olgn.* (*Heib. Pros.VIII.412.* jf. *Jesp.Sproget.(1941).194.*) (*perf. part. af II. udmærke; jf. ty. ausgezeichnet*)

1) til II. udmærke (1)-2. 1.) (nu sj.) i al alm.: som er (gjort) paa særlig maade kendelig; tydeligt (og paa særlig maade) fremtrædende; ogs.: særegen; karakteristisk. Især vare deres Dandse udmærkede ved de geileste Legemsbevægelser. *JBaden. Horatius.I.248.* et Par Ord maa jeg lægge til om Geistlighedens udmærkede Dragt. *Birckner.IV.108.* saadanne udmærkede Familietræk, at de endogsaa hos et lidet Barn vare kjendelige. *Gylb.I.154.* Hoved- eller Adelgaden, der i Grunden ikke behøver noget udmærket Navn, eftersom den egenlig er Byens eneste Gade. *Goldschm.Hjl.I.22.* || (*fagl.*) om bladribbe, knoglekam *olgn.*: fremspringende, fremtrædende fra den plane flade; ophøjet. *Buchhave.GP.51. Træarter. (1799).336. Viborg.HY.30.* || om skrift: fremhævet ved spætering, kursivering *olgn.*; i forb. som udmærket skrift (*Rahb.E.V.401. Heib. Pros.VI.320.*), stil (*PVJac.Breve.2. Hjort.KritPol.291.*), tryk (*Heib. Pros.IV.205.*) et Avertissement, aftrykt med udmærkede, hæsige ildespaaende Bogstaver. *Gylb.I.52.* 1.2) (nu **U**, i mere formelt spr.) med overgang til bet. 2, om hvad der ved grad, kvalitet, styrke *olgn.* gaar (langt) ud over det almindelige; fortrinlig; *især* i forb. som i udmærket grad (*Gylb.XI.221.*), i udmærket betydning (*HF.Rord. Univ.H.I. 343*) ell. forstand (*Kierk.IV.107. ADJørg. IV.210.*), vise en, behandle en med udmærket ringeagt (*Grundtv.Udv.VIII.212*) ell. (*især*) forekommenhed (*Ørst.Br.I. 281.*), opmærksomhed (*Gylb.I.191.*), tilid (*Allen.DS.II.89*) *olgn.* snart foledede han en udmærket Svækkelse, og Mathed i Knæet.

Frank.SM.1805.747. ingen af disse (*nyheder*) har gjort nogen udmærket Lykke. *Heib. Pros.VII.236.* Modtag Hr. Minister, Forsikringen om min udmærkede Højagtelse. *Bek.Nr.294^{27/10}.1934.* || *som grads-adv.:* i høj(este) grad; *overmaade.* en udmærket hoi Skovbakke. *Bagges.L.I.57.* Parterret var denne Aften udmærket slet besat. *sa.DVXI. 297.* Det skal have været en udmærket deilig og god og forstandig Kone. *Winth.Fort.183.* Frøkenen har vel tilbragt en udmærket fornøjelig Vinter i Kjøbenhavn? *Hostr.T.20.* en udmærket smuk, blomstrende ung Pige. *Brandes.XIII.472.* nu *især* i forb. udmærket god ell. (*i talespr. navnlig*) udmærket godt (om særlig *anv.* som (eksamens)karakter se bet. 3). Maden var udmærket god. *Isak Din.FF.147.* den sang kender jeg (jo) udmærket godt!

2) (jf. II. udmærke 3) med prægnant bet.: som har fremragende, usædvanlig gode (ønskelige) egenskaber; ypperlig; fortrinlig; fremragende. (om udmærket som (eksamens)karakter se bet. 3). et Par . . Yndlingsord, som nu (o: 1834) anvendes paa Alt hvad man har isinde at rose, nemlig udmærket og fortrinlig. *Heib.Pros.VIII.412.* Det er . . priseligt, at De . . gjerne i en udmærket Mand ogsaa vil forudsætte et udmærket Menneske. *Winth.Nov.73.* det er tilfældigt, at Homer i den trojanske Krigs Historie fik det meest udmærkede episke Stof, der lader sig tænke. *Kierk.I.32.* Det Skjønne, det Udmærkede, Mandens Daad skyldes Qvinden. *smst.VI.59.* Min Elskede er hvid og rød, udmærket fremfor (*Chr.VI:* som bær bannere fremfor; 1931: herlig blandt) ti Tusinde. *Højs.5.10.* Du skal drikke Fløde, Henrik! Her kan du faa saadan en udmærket Fløde endnu. *Rode.EM.25.* en udmærket Hest. *Lollo.* (han er) et udmærket hoved, se Hoved 6.1. || *som adv.:* paa udmærket maade; ypperligt; stortet; brillant. med Beundring mindes (jeg det) udmærket Præstere . . de med sjelden Lærdom og Grundighed udstyrede Skrifter. *Kierk.VII.34.* kjere Thomas, kom med et Ordsprog; Du kan saa udmærket *FritzJürg.nr.53.* jeg sidder udmærket. *Korch.LL.55.* det gaar udmærket. *Lollo. spec. (talespr.) som udtrykke for, at der ikke er noget (ikke er det mindste) til hinder for, i vejen for noget; meget ell. særdeles vel.* Han forstod udmærket at gøre sit Blik isende koldt. *PEBenzon.H.119.* en Læge kan saa udmærket være i Ledtog med Patientten. *ErlKrist.DH.152.*

3) bet. 1.2 (og 2) med særlig *anv.* som (højeste) (eksamens)karakter (jf. god 3.1.): udmærket godt ell. (som subst.) et Udmærket godt, *ft. -er (D&H.)* (nu næppe br. udmærket god: Naar en Examinat har 2 udmærket gode. *MR.1810.262*); *ogs. forkortet udmærket (BlochSuhr.ÆS.I.19) ell. især ug (et Ug), undertiden u. g., udtalt [lu'ge², lu'lg²]*

hvertil fl. -'er (KBecker.VVI.243. Holger . . mødte hver Sommerferie med blanke ug'er fra Latinskolen. AHenningsen.LGJ.75); især i forb. som faa, give (en) u(dmærket) g(odt), staa til u(dmærket) g(odt) olgn. (mods. Udmærkelse 2 til dels spec. m. h. t. det enkelte fag), ell. med nærmere bestemmelse ved forhøjelses- ell. (m. egl. anv. nu kun) formindskelsestegn: ug× (ug+), ug? ell. nu (jf. Bek.Nr.128 1/1871. Anordn.Nr.91 1/1904. §5) ug÷ (udmærket godt ell. ug (med) kryds (plus), spørgs, minus; se Kryds (I.1.3) osv.) ell. et blankt (VorUngdom. 1938/39.78. AaDons.MV.149. jf. blank 2.2 slutn.) ell. rent (JacPaludan.F.51. VorUngdom.1938/39.4) ug, især spøg.: udmærket (godt) ell. ug med kryds og slange (og spadesrestok) (se I. Kryds 1.3, I. Slange 2.7, Spadesrestok). udm. godt. Engelst.UmvA. 1806.I.108.tvl. som Pog havde (jeg) min Leetie . . i Campes Ledetraad, og fik . . mit Ug+ derfor. PMøll.ES.III.178. Oehl.Er.III. 83(se mgen 3.2). For min „Opførsel“ var det en staaende Character, at jeg hver Maaned fik hos alle Lærerne „Udmærket Godt“. HCAnd.ML.64. Kierk.XIV.41 (se god 3.1). Kunde han i Virkeligheden Græsk til ug÷? han, som havde glemt at repetere de uregelmæssige Verber.Stuck.I.47. uegl.: de borrebyske (julebrød) ere . . ganske ypperlige — ug+ med Slange.CBernh.(HSSchwannft.Be.129). Heib.Poet.X.378 (se I. Plus 2). Brandes.Br.III.121. jf.: Hun skriver et nydeligt, velovervejet Ug-Dansk.Schyberg. (Pol.1/1943.10.sp.3). Han var den typiske Ug-Dreng.DagNyh.1/1924.4.sp.5. selv om jeg en Dag var et rent ug-Menneske, hvad saa mere? ERode.JP.130. || † om en meget lav karakter: udmærket slet (jf. III. slet 3.1), yderst slet ell. daarlig. Karakterbog f.ThonboesInstitut.(1801).6.

Udmærket-hed, en. flt. (l. br.) -er. (især ω) det forhold at være udmærket ((1)-2); udmærket egenskab, ogsaa Lidelser kan . . tages forfængeligt som en Udmærkethed, der drager Andres Opmærksomhed paa sig. Kierk.VIII.235. Drikkevarernes Udmærkethed opvejede Madvarernes Mangler.Schand. IF.323. jeg blæser paa al Deres Dygtighed og alle Deres Dyder og Udmærketheder. 50 FalkRønne.K.128.

ud-mæske, v. (nu sj.). 1) m. h. t. svin olgn.: gøre meget fed (ved fodring med mæsk); mæske (II.1). Et vel udmasket Sviin.MO. VSO. 2) til II. mæske 2: blande (malt) med vand (til urt, mæsk); (ind)mæske. Haainger. 73. **-møblere**, v. (nu næppe br.) forsyne (et værelse) med udstyr (møbler, tilbehør); møblere (fuldstændigt). LTid.1733.297.1754. 277. || vbs. Udmøblering, ogs. konkr., om udstyr, møbler. Pamela.III.4. **-mønstre**, v. [1møn'sdrø] († -munstre. Pflug.DP.943. Gram.(K Selsk.Skr.I.213)). vbs. -ing (Moth. U35. Gram.(Werl. Bibl.137). se ogs. ndf.).

(ænyd. udmønstre, -munstre, sv. (og fsv.) utmönstra; jf. ty. ausmustern, holl. uitmonsteren) 1) som udtryk for, at en del af et hele udskilles, udskydes, vrages. 1.1) $\times$ udskyde, slette (ikke egnede værnepligtige) af rullen. MilTeknO. jf. afmønstre 2: Mandskabet kalder udmønstre, naar man møder den sidste Gang til Specialrevüen.smst. || nu spec. om mønstringskommission, der udskiller de heste, man ikke har brug for hele aaret rundt, og anbringer dem hos foderværter: udstationere; udsætte (2.3). smst. Sal.² XXIV.168. 1.2) (jf. mønstre (3.3) ud; nu ω , mindre br.) med videre anv.: (efter kritisk prøvelse) udskille, udskyde, fjerne (som uegnet, uønsket). *(Chr. III) fynstred Kirken Folk, og lod den Munke-Lære | Udmynstre af sit Land til Meenighedens Gavn. JFriis.73. Naar (hønen) har ligget sin halve Tid, begynder den at udmynstre og opæde de mistænkelige Eg.LSmith.DN.234. det (var) Saxo umueligt at . . udmønstre det Falske, og oprede det Forvirrede.Grundtv. Saxo.I.XXVI. Balle havde . . været med til at udmønstre Brorsons „Den yndigste Rose er funden“ af Evangelisk-kristelig Salmebog. VilhAnd.Litt.III.43. der sker en stærk Udmønstring af Eleverne til den højere Skole ved en virkelig effektiv Optagelsesprøve. Vor Ungdom.1943/44.236. 2) (jf. mønstre 3.1-2) som udtryk for udvælgelse og godkendelse. de (skulde) af de der værende Regiment udmunstre saa mange . . som til et Regiment . . at oprette kunde være tilstrækkelig. Slange.ChrIV.682. || nu spec. ($\ddot{\alpha}$): (efter prøvelse) optage i et skids rulle; paamønstre (1); forhyre (2). VSO. Scheller.MarO. Tiltalte blev udmønstreret med D/S „Lifland“ . . til en maanedlig Hyre af 130 Kr.Ugeskr.f Retsv.1940.A.213. || (jf. mønstre 4.2) $\ddot{\alpha}$, om matros, der lader sig forhyre. jeg fik Hyre som Matros i Skonnerbriggen „Line“ . . og udmønstrede med den til Stettin.ASolling. Sømandsliv.(1925).29. 3) (l. br.) til mønstre 7: forsyne, udstyre, udsmykke med mønster. (tæpperne) er udmønstreret som Sennés Luv-tæpper. PWestermann. Ægte Tæpper. (1945). 115. || vbs. Udmønstring, m. (overgang til) konkr. bet., om (udsmykning med) mønster. Tæppernes høje Luv og relativt grove Knytning . . forhindrer den klare og præcise Udmønstring.smst.126. Bidjar-Kurderne bruger (o: i deres tæpper) alle gængse Felt-Udmønstringer.smst.113. **-mønte**, v. [1møn'dø] vbs. -ning (vAph.(1764). Sal.²XVII. 589). (jf. -præge 1; faql. ell. ω) give (ædelt) metal præget som mønt; fremstille, staa (mont) af (metal); mønte (ud). Moth.M202. (kongen nedsatte) dend Myndt, som udi forrige Krigs-Tiid var udmynet.Slange.ChrIV.685. En Mark fint Sølv udmynet til 18^{1/2} danske Rigsdalere.VSO. af et kg fint Guld udmøntes 124 Tyvekronestykker.Sal.²XVII.589. || (jf. mønte 2) billedl. hun har for megen Agtelse

for de Skatte, der ere nedlagte i hendes Sjal, til at ville udmynte dem i Penge. *Holst.UH.191.* dagbogsmæssigt at udmønte hver enkelt Aftens Indtryk i særskilte Ord. *Drachm.DG.110.* de Slagord, der af (*Georg Brandes*) og hans Tilhængere var udmøntede i 70'erne. *VlaCour.DH.II.455.* || (*nu næppe br.*) *m. præp.* paa: *d. s. s.* mønte 3. Det (*anslag*) var alene udmyntet . . paa Bedrageri. *VSO. -nerve, v.* [-nær'vø] (*dannet efter ty. entnerven samt udmarve og enervere; sj.*) *afkræfte; udmarve.* *Det (*skoleherredømme*) var i Bund og Grund fordærvet, | Og (*Sancho Panzas forventede kongerige*) Sobradise selv er ikke meer udnervet | Af Politikens Utugt, end det var. *Bagges.Ungd. I.50. -nivellere, v. 1*) ☉ *bringe i (samme) niveau ell. vandret plan.* Stobeskabelonerne (o: til højspændingsmaster) blev først udnivelleret og forankret paa den nejjagtige Plads. *IngBygn.1943.273.sp.2. 2*) ☉ *overf.: udhævne; nivellere (2).* I Italien, hvor Intet forandres, Intet udnivelleres, bliver Alt et Mindesmærke om en Tid. *Drachm.KK.148. JPJac. (Brandes. Br.III.135).* **-nygne, v.** [-nøn'ə] († **-nyne.** *Clitau.PT.130. Prahl.ST. I.171.*) (☉, *nu l. br.*) *fremsigte nynnende; nynne. PoulPed.DP.(1937).39.* *Selv med et Suk vist over Barnets Vugge | Udnynner Engelen et ømt Farvel. *Grundtv.DVIV.155. Ing.EF.IV.156. -nytte, v. vbs. -ning (Friedericia.17&18Aarh.312. VilhAnd.S.41) ell. (især) -else (Brandes.RF.229. Hage.4150).* (jf. *ty. ausnützen* og *II. nytte 1; især ☉ ell. fagl.*) (*til fulde, i fuld udstrækning*) benytte, bruge noget (saaledes at man har fordel, (fuld) nytte deraf); drage (fuld) nytte af; *nu især m. h. t. (arbejds)materiale, (aandelige) gæver, mulighed, tid olgn., med forestilling om klog, (forstandigt) beregnende, energisk adfærd.* Tøiet er udnyttet (o: opslidt) til sidste Trævl. *JHSmidh. (VSO.). (Balzac)* kom paa den Idee, at Romerne i Oldtiden langt fra ikke havde udnyttet deres Solvminer paa Sardinien. *Brandes.RF.229.* Saa begyndte Fru Merite at udnytte sine Kundskaber. Først førte hun . . Proces mod Hoch-Kitzwalde — og vandt (*nogle*) omstridte Jordlodder. *Drachm.KW.93.* udnytte den gunstige Konjunktur. *Ludv.* Jo mere af Næringsstoffet, der findes i Ekskrementerne, desto daarligere siges den paagældende Føde at være udnyttet. *AKrogh.Fysiol.22.* Goethe var altid jernflittig og udnyttede altid Tiden til det yderste. *Roos.Goethe.(1932).124.* udnytte sit pund, se *Pund 3.2.* || (jf. *nytte ud u. II. nytte 1.3*) *især (nedsæt.) m. h. t. en (underlegen) person(s vilkaar olgn.), med forestilling om smedig, hensynsløs adfærd.* en gammel, af alle udnyttet og af alle forladt Pige. *Brandes.Mennesker og Værker.(1883).467. (en) koldblodig Udnyttten af en døendes Svaghed. Pont.LR.63.* Udnyttelse af andres Nød. *Lassen.AO.*95.* Havde Nerup ladet sig ud-

nytte? *LeckFischer.Sidste Sommer.(1943).126.* **-nyttelig, adj.** [ud'nødøli] (*l. br.*) *som kan udnyttles.* Amerikanerne vil forstaa at gøre de nyopdagede Rigdomme udnyttelige, og . . de vil blive udnyttede i stor Stil. *Naturens V.1915.302.* en væsentlig Del af Fosforer i Kornprodukter forekommer i en ikke udnyttelig Form. *A.T.V. Beretning Nr.6. (1946).9.* ☉ **-nytter, en. person, der udnytter noget.** Det var (*kun*) min Mening at optræde . . som Historiefortæller — som Udnytter af den Evne, jeg i sin Tid . . som Højskolemand havde faaet opøvet. *MPont. MO.214.* || *især nedsæt.* Udnytttere, som ere komne for at drage Fordel af (*Tolstojs*) Menneskekjærlighed. *Brandes.IR.471. (han)* var en hensynsløs Egoist og en brutal Udnyttter af sine Bønder. *Biogr.L.*VIII.603* **-næs, et. (sv. utnäs, no. utnes, oldn. útnes; jf. -pynt; ☉, l. br.) et (i havet langt) ud-løbende næs (som ligger fjernt fra et centralt omraade).** sorrigfuld ganger med Hjalmar Konningens Datter . . standser paa Udnæs og stirrer, saalænge hun Masten kan øine. *Grundtv.Idunna.(1811).16.* de Tider, da vi (o: islænderne) var Herrer over alle Udnæs (paa Gronland). *Norman-Hans.IJøklens Favn.(1912).19.* Teglstenskirker (*findes*) i Udkanterne af Landet, paa Udnæs og Smaasøer. *Mackeprang.L.35. -nævne, v. [-næu'nø] -ede (Holb.Mel.V.4. Stampe.I.226. Grundtv. Snorre.II.163. jf. MO.) ell. (nu) -te (Moth. U36. Stampe.I.227. VSO. S&B.). vbs. -else. (ænyd. d. s.; jf. nævne 4) bestemme, udpege, udvælge til en vis virksomhed ell. stilling. 1) (jf. nævne 4.1 og udmelde 1) *m. h. t. en person; især (emb.) om overordnet instans (et raad, staten, kongen) (jf. kongelig udnævnelse u. II. kongelig 2) olgn.): (efter gældende regler) udpege ell. beskrikke til at udføre et (embeds)hverv, et kald (som embeds-, tjenestemand olgn.); især i forb. som udnævne en præst, en efterfølger (i kaldet) osv. ell. m. (person-obj. og) præp. til (Paus.CU.II.173. MO. VSO. Scheller.MarO.).* da bør Dommeren derudi uden Sandemænds udnævnelse at dømme. *DL.1—16—7.* Menighedens Fyrster, Udnævnte (1931: udvalgte) blandt Forsamlingen. *4Mos.16.2.* herskabet . . skal udnævne, hvo oldermænd skal være. *Cit.1719. (Vider.III.280).* Kongen udnævner og afskediger sine Ministre. *Grundl.(1849).§19.* Naar . . Gjenstridighed omsider har ført til Afskedigelse og Udnævnelse af en Efterfølger. *HN Claus.Da Spr.33.* Niels Bryde var allerede udnævnt som Underlæge. *HCAnd. AV.191.* han har modtaget sin Udnævnelse. *Scheller.MarO. jf.: Du skal af egen fri Villie udnævne mig til din Fætter, til din Valgfætter. CBernh.Noveller.II.(1836).93.* || ogs. som udtryk for tildeling af en æresgrad, en orden. Lars Kruse (blev) uden Indstilling udnævnt til Dannebrogsmænd. Udnævnelsen . . stod nogen Tid efter at læse i „Regerin-*

gens Blad⁴. *Drachm.LK.127*. Under 24. November er (N.N.) udnævnt til Kommandør af Dannebrog af 2. Grad. *Berl.Tid.²⁷ 1947*. *Aft.2.sp.5. 2* (jf. nævne 4.2; nu ikke i alm. spr.) m. obj., der betegner ting, tid, sted. *Strax Tiid og Sted blev til en Eene-Kamp udnævnt. *Holb.Mel.V.4*. Skibene, som skal udrustes, ere nu udnævne. *Langebek.Breve. 27. Vogelius.Lovt.56*. udnævne trumf (se I. Trumf 2.2) ell. til trumf: Er det den, der sidder i Forhaanden, som spiller sans prendre, saa udnævner han Farven til Trumf. *Spillebog.(1786).11*.

Udom, en. (jf. u- 7.2, Misdom samt ty. unurtell; sj.) wrightig, wretfærdig dom ell. bedømmelse. det (var) ikke ganske at undres, om (Rosing) i nysanførte Udom over den danske Skueplads, troede i Særdeleshed at finde Staven brudt over sig. *Rahb.E.III.312* (smst. ovf.: Misdom).

ud-omkring, adv. [u²ðomkɾɛŋ, 'uð²] (sv. utomkring; l. br. i rigsspr.) som betegnelse for en bevægelse ud ell. bort fra et sted til forsk. steder i omraadet udenfor. vi gik ud-omkring paa Klipperne Arm i Arm. *Drachm.KK.113. Esp.368. † -operere*, v. til operere 3, om lægemiddel olgn.: fuldbyrde, afslutte sin virkning; holde op med at virke ell. være i virksomhed. Imidlertid har Dvale-Dricken ud-opereret, og Jeppe vaagner op igjen. *Holb.Jep.VI*. Hans Velgjøerer . . hvis Ædelmodighed . . forlænge siden havde udopereret. *PAHeib.R.I.49. -ordne*, v. [-'ør'dnə] vbs. **-ing**. (sj.) mods. indordne 1: udskille (en del af et (ordnet) hele). Danmark (havde) kun Valget imellem en Op-givelse af Fællesforfatningen . . og en Ud-ordning af Holsteen. *Krieger.D.I.240. -ose*, v. [-'o:sə] udsende os (VSO.); især (til I. Os; faql.) om træ, hø olgn.: (ved jordampning) afgive (hele) sin fugtighed. (rafteloftet) skal være baret og udoset. *Sorø.Amtstid.¹⁰. 1944.7.sp.6. -over*, præp., adv. [u²ð'ou'ər, 'uð²] (ænyd. d. s. (HMogens.)) 1) som præp., se u. ud 9.s. 2) (l. br. i alm. spr.) som adv., for at udtrykke en bevægelse ell. retning bort ell. hen (ud) over en flade, en (grænse)linie olgn. lange dejlige Sommernætter, hvor alt var stille, vide Enge udover. *E.Brand.UB.167*. Vandet er endnu mere blankt end før, er som grønt Glas nærved, som blaa Lapislazuli udover. *Jørg.JF.II.90*. staa udover (til Søs). *Bl&T. jf. krænge over u.¹¹I. krænge 2.2: (havaristen) krængede langsomt udover. KnudAnd.HII. 228. jf. udlude(nde); revnede Stenmasser og udoverhængende Lunde. Baggés.DV.X. 267. † -pakke*, v. vbs. **-ning** (*Moth.U36. Baggés.DV.VI.281. Ludv.*). pakke ud (se II. pakke 7.10); især m. obj., der betegner det indpakkede. *Moth.U36*. Her udpakkede de deres Vare. *Reiser.III.375*. *Nu skulde vi snart vel udpakke vor Mad. *Oehl.Digte. (1803).273. Ludv.* Udpakning af det lejede

Service. *Erl.Krist.NS.127*. || m. obj., der betegner beholder olgn. *Høyen.Breve.93*. Den lille Kuffert, . . er ikke udpakket. *Rode.EM. 125. -pakker*, en. (især Y; l. br.) person (handelsbetjent), der foretager udpakning. *Amberg.S&B. -pante*, v. [-'pan'də] vbs. **-ning** (s. d.). (ænyd. d. s.; spec. jur.) paa retsdyldig maade (med ell. uden foregaaende dom) skaffe fyldestgørelse af et pengekrav ved at gøre udlæg i skyldnerens formuegoder; pante (2). *Moth.U36*. udpante hos Een, for Skatter. *MO. VSO*. || (jf. pante 2.2) m. person-obj. en udtrællet, udsuet, udpantet Almue. *Rahb.Fort.II.63. MO. Don Bosco* skulde udpantes for Skat. Det var ikke en stor Sum — 300 Lire. *Jørg.DB.179*. || (jf. pante 2.3) m. tings-obj. *SokriksA.(1752).§348*. De (har) i Dag . . ladet Herr Blunt udpante hos mig de 1000 Pund, som jeg skylder Dem. *PAHeib.Sk.III.109*. Bøder (der) blev udpantede i din Søndagskaabe. *Falsen.D.14*. Bortsalg af udpantet Løsore. *Instr.Nr.98^{1/4}. 1937.III.§1. -pantning*, en. [-'pan'dnɛŋ] flt. **-er**. (spec. jur.) vbs. til **-pante**. Udpantning hos den Fattige. *Argus.1771.Nr.39.3*. En Mængde Processer blev begyndte imod hende og en Mængde Udpantninger . . fandt Sted. *Goldschm.Hjl.I.40. LovNr.36²⁹. 1873.I. §1. Pont.DR.II.103*. Det offentlige, der har Fordring paa Skatter, vil søge Dækning hos Sælgeren ved Udpantning i Ejendommen. *JurFormularbog.⁴199*. || hertil bl. a. **Udpantnings-dag**, **-dom**, **-forretning** (*Lassen.AO.⁸⁶²*), **-kendelse**, **-ordre**, **-ret** oft. **-parcellere**, v. vbs. **-ing** (*LovLPet.V807. Forr.O.*) (emb., landbr.) udstykke (i parceller); parcellere (ud). et Par (selvejere) har udparcelleret deres Marker i mindre Lodder. *LMWedel.WordingborgAmt.(1818).5*. Retten til at udparcellere Frederiksberghave. *Drachm.VT.51*. || uegl. (hun var) ikke en trind, buttet, struttende Malkepige . . der uden Kniberie lader sig udparcellere i to Frøkenler *Blich.(1920).XIII.130*. vær Piat, gjør Dig selv til Flere, eller udparceller Dit Selv, hav een Anskuelse anonymt en anden med Navn. *Kierk.XIV.331*. den store Mængde af Kunstnere (vedblev) at udparcellere Livet, at tage hver sit Stykke deraf i Besiddelse. *E.Hannover.NA.329. -parre*, v. [-'pɾə] vbs. **-ing**. (faql.) refl. ell. i pass. (perf. part.) som udtryk for, at fugle slutter sig parvis sammen (han og hun), søger mage. Flokken (af knortegæs) holdt sig samlet uden næneværdig Udparring lige til Afrejsen. *Ormithol FT.XXX.49*. vore ynglende Skalleslugere . . udparrer sig i det sene Efteraar og i Vintermaanederne. *smst.XXXII.125*. udparrede Fugle. *smst.140. D.Jagileks.1328. -parte*, v. [-'pa'rðə; -'pɾ'ðə] (nu sj. i rigsspr.) d. s. s. -partere. *Kostgaard.Lex.U38c*. Stammen i hvis Lod Slagtingen (o: af en mammut) var falden fik mest, medens Resten blev udpartet efter Slægtskabsforholdene indtil

hver eneste Familie paa Øen havde faaet en Del af Byttet. *JV Jens.Br.156. overf.:* Hvi ville vi udparte vor Siels Evne, og saaledes faae mange adskillige Evner? *Rothe.Ph.I.185. -partere, v. vbs. -ing. (især jagl.) dele (og fordele) i parter ved gennemskæring (jf. partere ud u. partere). ☐ -passage, en. vbs. til -passere. et Hjemsendelsespas, der tillige tjener som Passerseddel ved Udpasagen fra Værftet. Bardenfl.Som.II.260. Krak. 1940.II.2693. om udreise af landet; Rigsdagst. A.1948/49.3119. -passere, v. vbs. jf. -passage. (ænyd. d. s.; især ☐) passere (1) ud (mods. indpassere 1), spec. forbi et vist kontrolsted. (sallet skulde) fri for ald Told og Kongelig Rettighed udpassere af Spanien. *Slange.ChrIV.1085. de Rejsende, som vare udpasserede gennem Svinesund. Bogh.DA. III.339. Antallet af ind- og udpasserende Skipperer. Hist.MKbh.3R.I.204. || om ting, der passerer gennem en snævring olgn. Tarmehullet . . hvorigenennem Gødningen udpasseres. PW Balle.R.15. -patte, v. (nu landbr., dial.) udsuge diende, pattende; især m. obj., der betegner den diegivende(s bryst, yser; jf. II. patte (ud) 1.2): tømme for mælk. Føllene fra Hopperne bør optages ved October-Maaneds Udgang, paa det de ikke skal udpatte Hopperne. *Oecon.Journ.1757.178. Feilb. billedl.:* *skal jeg udpatte dit (: vellystiens) giftige Bryst? *Sort.PSkan.71. -pege, v. [-pe:qə; ogs. -'pai'ə] vbs. -ning (Oehl.Svar. 57. BilleskovJ.H.I.183). (især ☐) pege (II. 1.1) ud (som den ell. det, man (i det foreliggende tilfælde) særlig ell. netop tænker paa, søger, ønsker olgn.). VSO. Levin. Han satte sig paa den Stol, Assessor Først udpegede ham. *Gyr Lemche.S.II.221. billedl.:* *lad Forbittrelsen med blodig Finger | Udpege blandt de Skyldige sit Offer. *Bredahl.VI24. || i alm. overf.:* (ved ord) betegne, bestemme, fremhæve som indtagende en særstilling, som den ell. det paagældende; spec.: anvise; udnævne. *Leth.(1800). Hvis vi har drevet Strengheden med Udpegen af slige (sproglike) Pletter i vore Bedømmelser af Hugo von Rheinberg og Roverborgen til pedantisk ladende Purisme, er det, fordi de her . . beskyggedes af endnu større. *Bagges.DVXI.420. *Udpeg blandt Jordens Millioner . . | Een Støvetes Son, med Brøde ei behæftet. *Bredahl.III. 169. Som Lovenes Hovedforfatter udpegede Samtiden Borgemester Hans Mikkelsen i Malmø. *PJJ Jørg.R.81. Voldgiftsretten bestaar af tre Medlemmer. To Medlemmer . . udpeges af Den faste Voldgiftsret. *LovNr.121 11,1934. §2. || (jf. pege (ud) sp.623⁵³; mindre br.) som udtryk for foragt, spot olgn.: pege fingre ad; spotte (offentlig). De sættes til Skue, som underlige, som gensindige Hoveder, udpeges, forhaanes. *NordBrun.Hel-ligeTaler.I.(1797). 175. i Halvfjerdsernes Begyndelse kunde en Præst ikke vedligeholde Forbindelsen med en saa udpeget Person-*********

lighed som mig. *Brandes.II.489. -penne, v. [-pæn'ə] vbs. -ing. (jagl.) penne (ud). Larsen. Leen . . kunde skærpes ved Hamring — Udpenning af Æggen. *LandbO.III. 374. -pensle, v. [-pæn'slə] († -pensele). vbs. -ing. 1) (☐ ell. jagl.) til pensle 1: ved pensling bortfjerne (smaadele fra et hulrum olgn.) ell. (m. h. t. rum) befri, rense for (saadanne smaadele); pensle ud. (man) udpenseler Næsen med denne Vædske. *Frank. KL.186. Ved forsigtig Udpenning kan Retning og Stilling (af den dødelige) tydelig ses. *JohsBrøndst.DO.I.219. 2) (især ☐ ell. æstet.) d. s. s. pensle 2.1 (jf. Moth.U36) ell. (nu kun) 2.2 (jf. I. -pirke 2). vore Theatertopper . . ere saa nydeligt udpenslede, at man ser dem ikke, hvis man ikke gaaer . . nær ind paa dem. *Bagges.L.I.291. Nærsynet udpensles hvert Haarstraa i et Skæg eller en Pelsbræmme eller hver Fold i Huden. *VVed. BB.171. jf. Drachm.EO.66. || overf., som udtryk for (overdrevent) detailleret, minutios (skriftlig) udformning af en tanke, en betæning olgn. Hverken Lazarus's Elendighed eller den Riges Overdaadighed er (i evangeliet) videre udpenslet og skildret. *Kierk. IX.308. Rektor . . oversatte fra Latin med Lethed, endog med en vis sirlig Udpenning. *Schand.Fort.241. Replikkerne udpensledes og udtværedes. *SvLa.(Skuepl.82). -perke, v. se -pirke. -perse, v. vbs. -ning (Moth. U36. VSO.). (ænyd. d. s.; nu ☐, l. br.) perse (III.1) (ud); udpresse; især m. obj., der betegner (den udpressede) vædske. De udperse (1931: presse) Olie . . de træde Viinperserne. *Job.24.II. Slangerne . . snoe sig om Menneskets Liv . . og ved at klemme det udperse Sveden. *Th Bartholin. Sygdommes Overplantning.(overs.1794).48. De udpersede Druer komme i Giæring. *VSO. billedl.:* under Fatigdommens Perse udperses (hjetet) for alle sine sorteste og bitreste Safter. *Jørg.Liv.V. 137. || overf. *Sommerdagen . . | udperser stræbsom Hyrdes Sved. *Pram.(Ivers.1785. 27). *Det røre maatte selv Staal og Steen, | Af Øiet udperse Taaren. *Grundtv.SS.II.67. (sj.) med videre anv.: udpine, udmarve (jorden). Hesbons Marker er udpersede (1871: henvisnede). *Es.16.8 (Chr.VI). I. -pibe, v. [-pi'pə] vbs. -ning (Amberg. Hrz.XIII.297. Davids.KK.147.170). (ænyd. d. s.; til II. pibe) 1) (sj.) frembringe, udtale (lyd, ord) paa en pibende maade. en Lyd . . hvilke de udpibe. *Eilsch.PhilBrev.36. 2) (jf. II. pibe 2.2) som udtryk for mishag, spot olgn.; m. obj., der betegner en person (spec. en skuespilforfatter, en skuespiller), et teaterstykke olgn.: pibe ud. (især i pass. ell. som vbs.). (medansøgeren, der) var en fremmed hidfløyen Tysk . . blev paa Auditoria udpeben og beleet. *LHøyer.G.64. alle brave Adelsmænd burde give Parti om at udpibe dette Stykke. *Gylb.Novel.II.179. HCAnd.BUB.45. „Digteren sætter han (: Plato) i Klasse med Ty-******************

rannerne.“ — „Ja, men var det ikke, fordi Plato selv havde faaet et Stykke udpebet?“ *Goldschm.Hjl.II.209. Af Henriques.KajMunk. (1945).119. II. -pibe, v. [-pi³bø] (faql., l. br.) til III. pibe 1: forsyne med pibelæg; gøre pibet (I.3); især i perf. part. brugt som adj. En fiint udpibet Krave.VSO. Manufaktur. (1872).384. -pige, en. se Udepige. -pikke, hække (smaadele olgn.) ud (af et (hul)rum) ell. bort; ogs. m. h. t. rum, flade: behandle, rense paa denne maade; ell. m. h. t. en les øg: skærpe ved pikning, hamring (VSO. jf. -penne). *Moth.U36.* en ældre . . Kalkgrund, der er bleven udpikket for . . at holde paa den nye Puds.*Hoyen.(DMdskr.IV.174).* den underliggende flade er udpigget. *P.Norlund & ELind.Kalkmalerier.(1944).28. 2) (jf. holl. uitpikken i lign. anv.) † overf.: opsamle (jf. III. pikke 1.2 og 5), udsøge, udfinde (blandt flere); ogs.: udpege, fremhæve (som mangelfuld, urigtig olgn.). *Han dog Mistanke til ham (o: ræven) faaer, | Og sagde, jeg skal nok udpikke, | Det fremmede ukjendte Faar, | Han gav sig derpaa til at klippe | Et Mærke paa de andres Ryg.*Bie.Fabler.(1765).56.* Hermannus Conringius . . fortienet at udpikke (Academie loqvor) naar han (*skriver*) mod Qvercetanum.*Ruge.FT.35. -pille, v. [-pel³ø] vbs. -ing (VSO.) ell. (oftere) -ning (Amberg. VSO. PolitiE.22/1923.3). (ænyd. d. s.; jf. IV. pille 2.2; især w) pille ud. 1) i egl. bet. faae Græs-Rødderne udpillede (af jorden). *Borreby.PA.22.* Ved Landet modtager Qvindfolket Garnet, og udpiller Sildene. *Rawert & Garlieb.Bornholm.(1819).264.* to Faar udpiller Græsstraa mellem Lyngen.*KMads. SkagensMalere.(1929).74. 2) overf.: udtage, udvælge (enkeltvis) af en helhed, en samlet mængde (til brug ell. til bortfjernelse). *Hver fik et Ord, hvortil et Smil der spilled, | Men kun med nogle Faa, som han udpilled, | Gik dybt han ind paa Konst og paa Natur. *PalM.AdamII.III.55.* (denne) Udpillen og Dræben af et Antal Størke umiddelbart for den store Sydrejse tilstræbes. *NaturensV. 1915.126.* || *spec. m. h. t. fejl olgn.: fremdrage; udpege.* alle disse Mangler ville blive udpillede og fremtrukne for Dagen. *PAHeib. I.3.* Altid samme smaalige Lyst til at udpille mine Feil og Svagheder (o: som forfatter), kun dvæle ved disse. *HCAnd.ML. 96. Brandes.DD.73. -pinde, v. [-pen³ø] vbs. -ing (D&H.). (w ell. faql.) udhugge, op hugge til pinde(brænde); pinde (I.5.4) ud. *VSO. VareL.2128.* udpindet Brænde. *Bek.Nr. 58^v.1910.tabel. jf. Udpindingsbrænde (o: optændingsbrænde). D&H.* || *overf. en Græker, der disputerede og udpindede en Sag i skarptkskaarne Smaastryk. TroelsL.XIII. 98.* tygge Drøv paa Aristoteles's Tanker og med stadig snævrere og ringere Forstaaelse . . udpinde dem i tekniske Regler og Raad. *Paludan.(Edda.X.(1919).188).******

-pine, v. [-pi³nø] vbs. -ing (vAph.(1759). LandmB.I.469). (ænyd. d. s.; jf. -piske og pine ud u. II. pine 4) 1) (w, nu l. br.) fremtvinge ved pinsler; pine ud ell. frem. (ofte i forb. m. præp. af). jeg skal nok faae (pengene) udpiint, naar det Ostindiske Skib skal bort. *Holtb.III.2.* Det er . . umueligt, at udpine mindste Mening af denne . . Drikkeviser. *Bagges.Danf.I.453.* *Ei udlokke, ei udpine | Lader sig af søde Vine | Slig en Kraft med nogen Konst. *Grundtv. SS.I.75.* *Udpin hvert Ord, man skjuler, | Med Saug af splintret Træ (o: ved tortur). *Ing.DM.141.* Endelig fik han udpiint det Løtte af ham. *VSO. 2) (jf. -marte) pine ell. (mis)bruge, udnytte (næsten) til den yderste grænse, paa en fordervende, ødelæggende maade; udmarve. (især part. udpint brugt som adj.). || m. h. t. et levende væsen, dets legemlige ell. aandelige kræfter og evner, huld, sundhed osv., en persons, en befolknings økonomiske tilstand olgn. Landet var udpiint med Skatter. *Schytte.UR.I.224.* han (befandt) sig af Hunger og Arbeide saa udpinet, at han neppe kiendte sig selv. *Reiser.III.53.* angrebet ved det overanstrengende Selskabsliv (var jeg) saa lidende og udpiint, at jeg aldeles ikke folte mig istand til at gjøre Reisen derhen. *HCAnd.ML.448.* han, der udpiinte (*Chr.VI.* fortærer; 1931: var ond mod) den Ufrugtbare . . og ikke vilde gjøre en Enke Godt. *Job.24.21.* han saa . . sit Mod vissent og udpint. *Stuck.III.156.* Hængemaven slyngede ud (koens) udpinte Krop. *AlbDam.B.52.* || *m. h. t. jord(bund): udmarve.* den Jord, som Præsterne havde udpiint og udslæbt. *LHoyer.G.91.* *Kirken sank i Kirkegaarden . . | Tidsler blomstre paa de magre, | Rent udpinte Kirke-Agre. *Grundtv. SS.V. 646.* magre udpiinte Sandjorder. *Tidsskr.f. Landoekonomie.1833.367.* „Udpining“ af Jorden. *LandmB.I.469.* || *m. h. t. fødemidler, der udnytttes med (overdreven) sparsomhed.* Ingeb Møll. *KH.47.* Pensionatsmaden blev . . mere og mere udpint. *AaseHans.Vr.21. jf.: (husbonderne) udpiner alting i knappeste Maader til (tjenestefolkene). *Hørn.Moral.II.51.* || med videre (uegl.) anv. saa snart I (o: slette komponister) kand . . paa en Flauto Traverso . . marte og udpine en Concert. *Thiemo.M. 10.* hele Aandslivet (var) udpint. *EHenrichs. MF.II.5. jf. I.* udpirke 2: Jeg nener ikke at myrde dette indvortes levende vellystige Billede, ved voldsomt at udpine det stykkeviis paa Papiret. *Bagges.DVX.69. -pippe, v. (ænyd. d. s.; nu næppe br.) spec. d. s. s. frempippe.* *Nu Skægget først udpipper. *Reenb.II.57. vAph.(1764). I. -pirke, v. (til I. pirke). 1) (sj.) pirke (I.1) ud ell. bort. med Skeen . . udpirker hun det lille svært-bevæbnede Insekt (o: en ørentvist, der er faldet i smørret). *Soya. En Gæst.(1941). 5. 2) (jf. I. pirke 2 og udpensle; faql.) tegne, udarbejde (overdrevent) pillent, detailleret, mi-****

nutiøst. *OrdbS. II. -pirke, v. (-perke. Junge.398. MDL. Pont.N.218).* (til II. pirke (1); især dial.) udpirne (2); udmarve. || *m. h. t. jord(bund). Junge.398. Pont.N.218. Feilb. || m. h. t. levende væsen, spec. hest. MDL. Et Par udpirkede Heste halede i de stivfrosne Reb. Rist.FT.6. UjF. -piske, v. vbs. -ning (Borreby.PA.10. Amberg.VSO. se ogs. u. bet. 1.2). (ænyd. d. s.) 1) til II. piske 1-2. 1.1) (ϖ, l. br.) piske ud ell. bort (fra et sted). *en som burde været strøgn | Til Kagen og Udpidsket.Schandrup.P3^o. Han blev udpidsket af Byen.MO. m. obj., der betegner resultat af piskning; de Moscovitiske Koner . . elske ikke deres Mænd, uden de af dem brav blive pryglede. Men . . saadan udpisket Kierlighed er ikkun en simuleret Kierlighed. *Holb.MTKr.490. (hvad har de gamle) Borge (ikke) kostet af . . udpisket Sved? Pol.¹⁰.1934.Sønd.15.sp.1. 1.2) gennem-piske. Rostgaard.Lex.U38c. || nu næsten kun (især kog.) som udtryk for at slaa, omrøre olgn., saa at delene af et hele adskilles ell. blandes olgn. (især i pass. ell. som vbs.). Siden opløses Baandene som udpidskes, og hver Neeg vel adskilles. *JPPrahl.AC.79. Æggeblommerne maae udpidskes.VSO. Asfaltemulsion fremstilles ved Udpiskning af den smeltede Asfaltbitumen i en varm vandig Opløsning af Emulgatoren.GyldendLeks. 94. 2) (nu næsten kun dial.) gøre til genstand for haard, ødelæggende behandling (spec. udnyttelse); udpine (2); piske (II.4.4) ud. (bønderne) ere brav udpiskede ved strængt Hovveri. *Argus.1771.Nr.28.1. jeg (var) giennevmaad og udpidsket af tree Nætters og Dages Reise. Rahb.E.III.262. jf. bet. 1.2: tohjulede Kabrioletter, trukne af . . et udpidsket Muulæsel.VThist.Neap.Aquareller. (1855).26. || især m. h. t. jord(bund). Jorderne udpidskes.Schytt.IR.II.132. (havre-afgrøder) udpiske Byg-Jorden formeget. *Borreby.PA.51. Jorderne bleve aldele udpiskede. CChrist.H.206. Feilb. || m. h. t. jodemidler. (man) gav den ene Hund blot Suppen, den anden derimod det i Suppen udpidskede Kiød.Frank.SM.1805.688. || med videre (uegl.) anv., om (fortærsket) emne. Jeg vil intet videre skrive herom, saasom ingen Materie er meere udpisket. *Holb.Ep.III.130. De (vil) vist ikke glemme, hvor udpidsket det opgivne Æmne er. Blich.(1920).XXXI.64. CEF Reinhardt.Det.kbh.KommunitetsHistorie.(1869). 63. -placere, v. (sport.) placere en bold (i tennis) saaledes, at modparten ikke kan naa (og især: returnere) den. Sportsleks.II. 632. || m. h. t. fodboldspiller (maalmand), der under spillet kommer til at indtage en saadan position, at han ikke kan vogte sit maal. Maalmanden udplaceret. *Socialdem.¹⁰.1933. Sønd.8.sp.6. -pladre, v. [-plab'ra] (ænyd. d. s.; jf. -bladre; nu sj.) sige, fortælle paa en snaksom ell. ubetænksom maade (i utide); pladre ud med. *Moth.U36. en Sag, der . .********

ikke maae siges eller udpladres til enhver. *Eilsch.Philhist.77. -planere, v. (fa-gl., l. br.) gøre (grund, vejbane) plan; planere. ChrFlensb.DM.III.6. Da . . Amager-Flyvepladsen skulde anlægges, maatte en Del Oldtidshøje udplaneres. *JohsBrøndst.VK.32. || overf. snellere, udplanere Forskellene gennem en Slags sproglig Tilpasning. *NatTid.¹⁰.1943.13.sp.3. -plante, v. [-pland'ø] vbs. -ning (s. d.). plante (ud) paa et til vækst (og formering) beregnet sted. 1) (især gart., forst.) til II. plante 1.1, navnlig m. h. t. de i drivbænk ell. planteskole (saaede og opkomne vækster. *Cit.1791.(Lyngby-Bogen.1937. 266). Af de store Planteskoler (er) mange hundrede tusinde Træer udplantede. *Molb. Dagb.25. det Træ . . fra hvilket vi have udplantet Stiklinger og Fro i vor egen lille Have. *HCAnd.OT.I.112. Efterat (gyldenlak-planterne) have rodfæstet sig, udplantes hver i sin lille Potte. *Bentz.Stg.36. ForstO. udplantede Sommerblomster. *HeeAnd.AH.77. billedl.: *Lærde Blomster at udplante | Af mit Tempels Over-Præster. *Grundtv.Krøn.78. 2) (fa-gl.) til II. plante 2, m. h. t. fiskeyngel olgn. udplante Østers. *Frem.DN.139. For at øge Fiskebestanden i Vandløb og Søer udsættes (eller udplantes) ofte kunstig klækket Fiskeyngel. *Sal.².XXIV.174. -plantning, en. [-pland'nen] ft. -er. vbs. til -plante. 1) (især gart., forst.) til -plante 1; ogs. konkr., om (jordstykke med) udplantede vækster. *Amberg. buksbomindfattede Udplantninger. *DannHavebr.127. Udplantning af Roer. *LandbO.II.317. || hertil bl. a. Udplantnings-plante (MøllH.VI.117. Udplantningsplanter (er) fleraarige Væksthusplanter, som efter en passende Forkultur egner sig til i dekorativt Øjemed at plantes frit ud i Haven om Sommeren. *Havebr.L.II.991). -sag(er) (d. s. FJCJensen. *Den lille Gartner. (1873).65). -tid (LandbO.IV.121). 2) (fa-gl.) til -plante 2. Udplantning af Rødspætter. *KorsorAvis.⁷.1905.2.sp.2. ϖ -plapre, v. vbs. -ing. (snaksomt, i utide) plapre ud (med) (jf. -blabre). *Amberg. snaksom Udplapren. *Kierk.VI.329. Med en mærkværdig Indiskretion udplaprer de deres Smule Indhold allerede i de første Samtaler. *EJuel Hans.UD.165. *dersom I udplaprer mine Planer for Farao, | saa nægter jeg hver Stavelse, | og sigter Jer for Løgn. *Soya.Min højéHal.(1939).92. -platte, v. vbs. -ning (NordConvLex.V641. *DSB.Banebygn.(1937). 23). platte (II) (ud). (især i pass., spec. perf. part. brugt som adj.). 1) (navnlig fa-gl.) til II. platte 1.1. Han havde et Slags udplattet Franklins-Hoved. *Markman.PB.35. || især m. h. t. metalgenstand. Kobber . . udplattes til Huustækning, Kar og adskillig mere Brug. *Brünnich.M.235. *Haandv.220. Skinneenderne (blev ved kørsel) let udplattede. *DSB.Banebygn.(1937).20. 2) (sj.) d. s. s. II. platte 2. Udtrykket for det Høje, det Frygtelige og Vilde**************************

udplattes (o: i en oversættelse). Brandes. B. 58. Reginas Indflydelse gaaer just i Retning af at udplatte Kurts Geni. *BerlTid.* 1888. Aft. 1. sp. 5. **-pluk**, et. flt. d. s. (< S&B.; især talespr.) noget (tilfældigt) udplukket ell. sammenplukket (spec.: af ringe værd); især uegl. et ganske tilfældigt udpluk af folket. *NKrvarup. Danmark 1801-1814.* (1940). 35. || navnlig om udplukket del (citat, uddrag olgn.) af en (litterær) fremstilling: pluk (1.2); sammenpluk. Af det omfattende Foredrag skal her meddeles nogle Udpluk. *FlensbA.* 1905. 1. sp. 5. Rørd. *SL.* 7. „Klassekampen“ (udkom) med hele Forsiden fuld af Udpluk af det Materiale, som Professor B. har skaffet til Veje. *DagNyh.* 1923. 1. sp. 2. **-plukke**, v. vbs. **-ning** (vAph. (1764). MO. VSO.), jf. **Udpluk.** (ænyd. d. s.; især ω) plukke ud; udvilde. De smukke Blomster ere allerede udplukkede af den hele Flor. VSO. (redematerialiets) Udplukning fra Planternes Uldepoter. *Naturens V.* 1916. 358. || (jf. Udpluk) uegl. (recensenten) udplukker enkelte Vers (af Snorres tekst og) giver en vilkaarlig Oversættelse. *Grundtv. LSk.* 78. Fra de andre Digte kan udplukkes lignende Partier. *Brøndum-Nielsen. PM.* 147. **-plyndre**, v. [-pløn'drə], l. br. [-pløn'drə] vbs. **-ing** (Moth. U36. G. Bang. S. 47). (ænyd. udplyndre, -plundre; jf. plyndre ud v. plyndre 2.3; især ω) **plyndre** (2.1) (helt, fuldstændigt); m. h. t. en person, en by, et skib, et land olgn., ofte i forb. m. for (Levin.) ell. (tidligere) fra (*Basth. AaT.* 114). mit Huus blev udplyndret af Tyrkerne, og mit Folk bortført i Slave-rie. *Holb. Didr.* 18 sc. Roms Erobring og Udplyndring. sa. *Kh.* 341. Landet (blev) tilgavns hæret, og fra Grunden af udplyndret. *Molb. DH.* II. 434. du har udplyndret (*Chr.* IV: røvet; 1931: plyndret) mange Folketærd. *Hab.* 2. 8. Udplyndring af Lig. *Goos.* II. 333. udplyndre (ind)til skjorten, se Skjorte 1.2. (spøg.) uegl.: Jeg blev ret udplyndret i Aftes (i Kort-Spil). VSO. || (nu sj.) |d. s. s. plyndre 2.2. Fienden (bragte) det udplyndrede Gods til deres Skibe. *Thurah. B.* 230. ω **-plynder**, en. († -plyndere. *Bieh.* DQ. I. 15). person, der udplynder. vAph. (1764). ω **-ploje**, v. [-pløje] vbs. **-ning** (Amberg. VSO.). (ænyd. d. s.) 1) (jf. afploje 1; sj.) fraskille ved plojning. *Gefion (sagde): | Jeg har fra Fastland . . . udplojet disse Øer | I gamle Dage. *Oehl. Er.* IV. 123. 2) (l. br.) indtage til plojning; opploje (1); ogs.: udjævne ved plojning. *LHøyer. G.* 83. Udplojningen af Søborg Mose. *DagNyh.* 1912. A. I. sp. 6. Der er flere Højgrupper i Sognet . . . af hvilke Størsteparten dog nu er udplojede eller afgravede. *Nationalmus.* A. 1933. 9. **-polere**, v. vbs. **-ing** (Moth. U36). (ænyd. d. s.; nu sj.) **gøre** (helt) glat, blank ved polering; spec. (jf. polere 2.2) m. h. t. sprog, stil: *en Poët, som Sproget udpolerer. *Graah. PT.* I. 246. Udarbejdelsens og Udpoleringens Trængsler. *Heib.*

Pros. VI. 133. ω **-polstre**, v. [-pølst'rə] udstoppe med (fast, indsyet) polstring ell. (uegl.) med (løse) puder ell. andet (blødt) materiale; polstre (ud). en mægtig Lænestol, som han . . . udpolstrer med Puder og Nakkepøller. *Nans. JD.* 101. || part. udpolstret (brugt som adj.). (hun) sank . . . med det ene Knæ ned paa en udpolstret Stol. *JPJac.* II. 213. (han kom) kørende i sin udpolstrede Wienervogn. *ThGraae. Gamle Minder.* (1917). 66. uegl.: forsynet med et fyldigt fedtlag. (det bredhalede faars) Hale, der i Enden er udpolstret med et Fedtlag. *Manufact.* (1872). 66. jf. *Pont. SV.* 95. || vbs. Udpolstring, ogs. konkr. S&B. Til den indre Udpolstring (af rederne) bruges Græs. *Alwin Pedersen. Myggenæs.* (1935). 65. Dronning Margerita af Italien . . . gav Tegnet til Tournurens Afkaffelse. Hun mødte nemlig til sin Udfordring med alle sine Damer helt uden Udpolstring. *Ellen Andersen. Som man klædte sig.* (1939). 36. **-pose**, v. [-po'sə] vbs. **-ning** (s. d.). (især ω) til III. pose 2.1(-2): pose ud. Benklædernes udposene Knæstykker. *Schand. AE.* 53. || (jf. poset) part. udposet brugt som adj. (en) hofte-vid Nederdel, ophæftet, udposet, knudeslynget bagtil. *Drachm.* VI. 254. udposet Skjortebryst. *Nathans. MP.* 292. Celle med papilløst udposet Væg. *PharmDan.* (1933). 239. **-posning**, en. [-po'sneŋ] flt. **-er.** (især fagl.) vbs. til -pose ell. pose ud; især konkr., om parti, der poser ud, er udposet (mods. Indposning). Stortarmen er . . . forsynet med flere Udposninger. *LandmB.* II. 35. *Boas. Zool.* 658. **-post**, en. (jf. -vagt; $\times$ ell. (nu) ω) fremskudt post (II. 1-2). *Kom Grønne.* V. 119. belave sig paa et Angreb, ved at inddrage sine Udposter. *Rahb. Fort.* I. 317. VSO. || uegl. (en) fremragende Forretningsmand, særlig benyttet paa alle Udposter. *HFRørd. UnwH.* III. 690. *O Geismar. MM.* 82. **-praktisere**, v. (ænyd. d. s.; nu sj.) praktisere (2.2) ud ell. bort (mods. indpraktisere). hvid Caneel, som de Hollænder og Brandenburger ud practicerer. *Pflug. DP.* 1173. det Gods og Prætiosa, som den unge Baron har udpractiseret af sin Faders Sterbboed. *Wiwet.* D. 82. ω **-pramme**, v. [-præm'ə] føre ud paa pram(me); pramme (II. 1) ud (mods. indpramme). *Both. DI.* 299. **-prange**, v. [-præŋ'ə] (ænyd. d. s.; nu næppe br.) (ud)sælge (i smaa partier). udhøkre og udprange sine Vahre. *Forordn.* 1910. 1722. §7. *Holb. DH.* III. 594. **-pres**, et. (især fagl.) udpresset stof (vædske). med Udpres fra deres (o: abers) syge Spyt-kirtler kan man overføre Sygdommen til andre. *Aber. NatTid.* 1910. 1941. 9. sp. 1.

udpresse, v. [u'd'præsə] -ede. vbs. **-ning** (Moth. U36. *Flischer. B.* 155. MO. VSO.), jf. **Udpres.** (ænyd. d. s.; jf. udperse og afpresse; ω ell. fagl.)

1) som udtryk for udøvelse af et (pressende) tryk. Papirets skarpe Folder kunne ei ud-

presses (∴ udglattes, fjernes ved presning). *VSO. S&B. || især: presse et (flydende) stof ud af noget; dels (jf. II. presse 3) m. obj., der betegner det, som presses ud af en ting, de have udpresset Saften (af frugten). Reiser. IV.388. Kraftoliens Udpressning gennem fine Huller. SkibsMask.149. (offerduens) Blod skal udpresses (1871: udkrystes) mod Alterets Side. 3Mos.1.15 (1931). jf. bet. 2.2: *trykte Luft udpresser sorgfri Graad (∴ kulden faar 10 øjnene til at løbe i vand). Zellitz.Poes.11. dels (jf. II. presse 2) m. obj., der betegner den ting, hvorfra noget presses ud (som tommes for vædske olgn.). (især part. udpresset brugt som adj.). Druerne udpressedes ved Føddernes Hjælp. Hauch.MjU.100. (jeg) spiste . . til tørt Brød Skallen af en Citron, der var bleven udpresset til Fader. Goldschm.Fort. III.83. *friske Saar, | som ingen udpresser, ingen forbinder. EBrand.J.2. i sammenligning (se videre u. Citron 1, Pomerans 1): HAMall. E.47. de forekomme mig Alle som udpressede Citroner. R Goldschmidt. En Kvindehistorie. (1875).56.*

2) (jf. III. presse 4) overf.: frembringe, tilvebringe ved haard behandling, stærk følelsespaavirkning olgn. de Svenske . . udpressede den for dem fordelagtige, men Danmark meget fornermelige Roskildske Fred. CPRothe.MQ.II.461. Medarbejderne ved den store franske Encyclopædi bestræbte sig ogsaa for at udpresse af Historien allehaande Regler til praktisk Brug i Tiden. JohsSteenstr.H.114. især m. flg. anv.: 2.1) som udtryk for, at pengeydelse olgn. fremtvinges; dels (jf. Pengeudpressing) m. obj., der betegner pengemidler. Agathe har . . med en synderlig Snedighed vist at faa disse 100 contante Luvidorer af Albert udpresset. KomGrønæg.III.183. Med koldt Blod udpresser han den sidste Skilling, han finder hos den fattige Arbejder. Schytte.IR.II.34. Hauch.TVI.36. *VSO. dels m. person-obj.: Slange.ChrIV.568.* Udpressningen af Folket . . var godt begyndt af de indfødte Aristokrater. KrErsl.DM.9. jf.: (Poul Helgesen) skildrer (Chr. II) som Almuens store Udpresser og Skattetyran. OFriis.Litt.229. 2.2) m. obj., der betegner følelsesudtryk, ytring (tilstaaelse, bekendelse, løfte). Jeg formaner eder, at I bekiender frivillig eders Ondskab, og nøder os ikke til . . at udpresse Sanheden ved pijnlijk Forhør. Holb.IIex.V.2. En foragtelig Smil . . var det eneste, som jeg kunde udpresse af ham. JSneed.III.217. *aldrig skal hun mere | Udpresse Suk og Graad. Winth. HF.95. en Undersøgelsesdommer, der i en Strafferetssag anvender ulovlige Tvangsmaader for at udpresse Tilstaaelse eller Forklaring. Goos.III.192. || m. (obj. og) hensobj.: 60 affresse (2). Et høit Skrigen, som den heftige Smerte udpressede den (∴ hundens). Kielsen. A.20.

ud-prikke, v. vbs. -ning (Amberg. Vort

Hj.III.1.54). 1) (jf. -punktere 1; $\mathbb{W}$ ell. fagl.) til II. prikke 1.1: fjerne (noget) ved at prikke; prikke ud ell. bort. Udprising. Fjernelse af Urenhed eller Prikker i Negativ eller Billede. FotoLeks.57. 2) (jf. -punktere 2) til II. prikke 5. 2.1) $\mathbb{W}$ afmærke ved en ell. flere prikker; prikke (II.5.2) af. det lykkedes ham at sammensætte de udprykkede Bogstaver til det Ord: Midnat. CBernh.NF.V.225. (en knappe-naal) havde Rahbek altid hos sig, endogsaa paa Komedien, for at udprikke de Steder, han vilde „anmærke“. VilhAnd.S.114. 2.2) (især fagl.) d. s. s. II. prikke (ud) 5.3; m. obj., der betegner den frembragte figur ell. den flade, hvorpaa prikkerne anbringes. Rostgaard.Lex.U38c. VortHj.III.1.54. det udprykkede Stykke Papir. Legeb.II.16. Efter disse Skitser blev der saa udført Arbejds-tegninger, som enten blev udprykkede eller omdannede til Skabeloner. JMøller Jensen. Minder og Maal. (1928).44. jf. Ud prikke-maskine. NordCovLex.V641. 2.3) $\mathbb{J}$ d. s. s. II. prikke (af) 5.4. Cit.1864. (OCHammer. Vesterhavssørnes Forsvar. (1865).26). 3) (jf. II. prikke 6; gart.) d. s. s. -prikke. NFrLas-sen.Blomster-Gartneren.(1828).15. Landoccon. Optegnelser.I.(overs.1861).159. -prikke, v. vbs. -ing (ForstO. Sal.³III.107). (jf. -prikke 3; gart.) (ud)plante ved at prikke (3). De bedste og kraftigste Udlobere (af jordbær) optages i August og udprykkes paa et Bed. Landm.B.III.186. Frem.DN.340. A.T.V.1946/47. 195. jf. Udprykkingsbed. Landm.B.III.224. -proppe, v. (l. br.) proppe ell. stoppe helt fuld. Moth.U36. (disse vægge) staae sig godt for Regnslag, naar de tilbrørligen udproppes med Kalk og Gruus. LMWedel.Wordingborg Amt.(1818).47. *VSO. -proviante, v. vbs. -ing.* (ænyd. d. s. (vbs.); l. br.) udstyre (et skib) med proviant; proviantere. Kompagniskibets heldige Hjemfart og . . Udproviante-ning til et nyt Togt. Etlar.SB.242. S&B. -pryde, v. [-pɾyːðə] vbs. -else (Reiser.II.262). (ænyd. d. s.; nu næppe br.) udstyre med noget prydende; udsmykke; pryde. Verket . . bliver med snart 100 vel tegnede Kaaberstykker udprydet. LTid.1735. 524. sex rigeligen udprydede Sadelheste. Reiser.II.254. -prædike, v. [-pɾæːː(ði)gə] (ænyd. udpredicke, udbrede ved prædiken; sj.) i forb. faa udprædikedet (VSO.VII.348), være ell. blive udprædikedet. Det er en falsk Forestilling, at man med tiltagende Alder bliver uskikket til at prædike, at man bliver udtømt eller, som det hedder, udprædikedet. Mart.Levnet.III.157. -præge, v. [-pɾæːːqə] vbs. -ning (Amberg. MO. VSO. VVed.C.9.30). 1) (jf. -monte 1.1; fagl.) til II. præge 1(1): (ud)forme (metal, mønstykke) med et vist præg (1); præge. vAph.(1764). Lov⁴.1856. MO. jf. bet. 2 og II. præge 1.2: herved udprægede Bogstaverne sig særdeles skjønt. PLMøll.B.150. billedl.: Det forekom (Börne) som om Livets Værdier i Tyskland

bleve udprægede under Jorden . . saadan som Falskmontnere præge. *Brandes. UT. 33. 2)* (jf. -præget) $\boxtimes$ overf.: (ud)forme med et vist præg (2); lade fremtræde med sit særlige præg; give sig ell. faa udtryk i (karakteren af); m. obj., der betegner noget, som faar ell. (af naturen) har faaet et vist præg (jf. II. præge 2), ell. (især i pass. ell. refl.) et (sær)præg, en egenskab olgn., der faar udtryk i ell. præger (II.2) noget, det Øieblik en skjøn, betriet Sjø vil gaa over i en højere Tilværelse og ligesom først vil udpræge Billedet af sit sande inderste Væsen i en Skikkelse, fuld af . . himmelsk Fred. *Ing. EF. VIII. 155.* Kvinden paa tredivte Aar . . en Type, som . . George Sand udprægede . . i en hel Række af sine Romaner. *Brandes. IV. 88.* Wolfram er ret en Germaner, der bærer sin Hat, som han vil, og trodsig udpræger sin Egenart. *V Ved. R. 428.* jf. udmærke 1.2: det er nemlig dét, der udpræger Amerikanerne — naar de har sat sig en Ting for, saa skal den gennemføres. *Storm P. P. 19.* || i pass. ell. refl. *en Idee, | Næst Gudernes den største, | Udpræges i et Folkeliv | Med Billedskrift af Aanden. *Grundtv. Udv. X. 409.* den Dobbeltthed, som er i os Mennesker, og som vistnok ogsaa udpræger sig i vore Ansigtstræk. *Gylb. IX. 37.* den nationale Aands Eiendommelighed udpræger sig (i litteraturen). *FDreier. FFr. 10.* Nederlandene var . . bleven spaltet i to Brodrøfolk, hvis Fysiognomi under forskellige Skæbner udprægedes . . mærkeligt ulige. *KMads. NM. 46.* || vbs. Udprægning, ogs. med overgang til at betegne det fremkomne resultat (præg). Tilskuerne, der naturligvis søgte deres Tids Mennesker . . fandt (i skuespillet) ikke disse i nogen bestemt Udprægning. *Oversk. L. 449.* den (kristendom) som fra e. 1640 fik sin udprægning i „Port Royal“. *V Ved. C. 30.* **-præget**, part. adj. [-præ:qət] især til -præge 2: som i fremtrædende grad har et vist (særegent, spec. typisk) præg; (med visse egenskaber) stærkt fremtrædende; ogs.: særpræget; markeret. *Amberg.* *Her (s: i *Friederike Bruns hus*) saae man Mænd og Qvinder, Unge, Gamle . . | Udpræget Aand med dem, som endnu famle. *Heib. Poet. VIII. 395.* en ung Mand med udprægede jødiske Ansigtstræk. *Schand. TF. I. 244.* Birkner (fremtræder) som udpræget Kantianer. *Høffd. DF. 29.* (*Ibsen*) skildrede i Peer Gynt og Brand Nationen gennem udprægede Typer. *Nathans. P. 13.* (en) storlemmet Skikkelse med et skæglost, kødfuldt, lidet udpræget Ansigt. *Skjoldb. A. 44.* (æblets) Ribber (er) store, til Bugen udprægede, siden flade, spores dog helt ind til Stilkhulen. *CMatthies. DF. I. 79.* || som adv.: paa udpræget maade; i udpræget, fremtrædende grad. udpræget borgerlige Elementer smelter ind i de gejstlige. *V Ved. BB. 29.* Kl. 7½ Ankomst til Sanatorium. Oluf magrere, mere udpræget sygdomsmærket. *Jørg. Liv. VII. 31.* saa udpræget gejst-

lige Slægter som den Rørdam'ske. *Friis-Moll. SB. 36.* **-præparere**, v. vbs. -ing (Nationalmus A. 1935. 45). (fagl.) præparere (1.2) (ud). fysiologiske Forsøg med udpræparerede Dyremuskler. *Stimulanser. (1945). 135.* **-pudse**, v. vbs. -ning. (ænyd. d. s.) 1) (især fagl.) pudse (I.1.1) (helt); bringe i (fuldstændig) orden, i god, pæn stand; ogs.: fjerne (hvad der skæmmer ell. skader noget). (kanonen) har og ikke nødig at udpudses. *LTid. 1724. 124. Skotøjs O. 46.* Borttagning af overflødige Kronkviste bliver til en, først aarlig senere med Aars Melleumrum foretagen lempelig „Udpudsning“ af for talrige Kviste i Kronens Indre. *ABruun. Frugthaven. (1921). 63.* jf. II. pudse: Rosenborg Slot var før 1860 blevet spoleret ved Udhugning af alle Fuger . . og ved en derefter foretagen Udpudsning. *Berl. Tid. 1/2. 1899. Aft. 1. sp. 4.* 2) (nu næppe br.) til I. pudse 2: (ud)pynte. *her axler hand sit skind og sig | paa karle-viis ud-pudszer. *Cit. 1708. (Spr. Kult. II. 18).* (der) kom 60 Drabanter stadseligen udpudsede. *Slange. Chr. IV. 782.* Ved Stikningen gaaer Broderingen igjennem begge Sider af Tøiet, og udpudses . . i Guld og Sølv med Pletter og Cantiller. *Hallager. 105. m. h. t. beretning:* de Lærde . . udpudtzede deres Skrifter med afgesmagt Skiemt. *LTid. 1724. 871.* Den heele Tildragelse blev bekendt, udbredt, udpudset. *Tode. ST. II. 68.* **-pukle**, v. (ænyd. d. s. (Danm. Kirker. III. 1016); fagl.) d. s. s. pukle 1.1. *JJuel. 260. vAph. (1759).* jf. VSO. || især (jf. puklet 1.1) part. udpuklet brugt som adj. *En Kande mon ieg skue, | Udpukled, drevn, stærk forgyldt. *Tychon. Vers. 362. Høyen. (Molb. NTidsskr. I. 597).* Danm. Kirker. XII. 791. **-pumpe**, v. [-pʊm'bə] vbs. -ning (Mall. HG. 67. VSO.). (især $\boxtimes$ ell. fagl.) 1) til II. pumpe 1, som udtryk for, at vand, luft olgn. pumpes ud af en beholder. *Moth. U36.* || m. obj., der betegner vædske olgn. hule Kugler (hvoraf man) udpumper Luften. *Ruge. FT. 14.* En Dampmaskine . . tiener til Udpumpning af Vandet, naar Skibe lægges op. *Thiele. Breve. 40.* en Pompe, af hvilken man kan udpompe Viin. *Hauch. GM. 357.* det udpumpede Vand. *SkibsMask. 49.* || m. obj., der betegner beholder olgn. (maskinen) var anvendt til at udpumpe Bjergværker. *Ursin. D. 227.* Udpumpning af Kjældersumpe maa . . kun finde Sted mellem Kl. 11 Aften og Kl. 6 Formiddag . . dog skal det være Vandvæsenets Folk tilladt ogsaa til andre Tider at udpompe Kjældersumpe. *Politivedtægt for Kbh. 1869. 39. 2)* til II. pumpe 2. 2.1) til II. pumpe 2.1, spec. (s, jæq.) m. h. t. gevær (løb): pumpe ren (med en pumpestok (2)). *MR. 1792. 524.* Flere end . . sexten Skud bør ikke gjøres, inden Udpumpning foretages. *Blich. (1920). XVI. 188.* *V Korftisen. KP. 83.* 2.2) (især spøg.) overf. anv. af bet. 1, især m. h. t. person: pumpe (II.2.2) for meddelelser, pengemidler olgn. *Meisting.*

MK.169. Han faar Lyst til at standse en eller anden Person og udpumpe ham med snedige Spørgsmaal. *Martin AHans. NO. 173. m. obj., der betegner viden olgn.: den fornøjelige Udpumpning af Ungernes Viden (o: ved eksamen). Egeberg. M. 83. || spec. (jarg., sport.) part. udpumpet brugt som adj., om person, (væddeløbs)hest: som (under heftig anstrengelse, voldsomt løb) helt har tabt vejret (og kræfterne); udmattet (af anstrengelse). Udpumpet, siger man, at en Hest er, naar den er saa anstrengt, at den ikke længere er i Stand til at præstere sin bedste Fart. Væddeløb. 74. Gabende efter Luft, fuldstændig udpumpet, lagde jeg mig tilbage i Vognen. *JV Jens. LB. 31.* Det vældige Ansigt . . er nu udpumpet af Anstrængelse og Græmmelse. *Nathans. P. 167.* **-punktere**, v. vbs. **-ing** (*Amberg. Sal. XXIV. 168.*) 1) (jf. -prikke 1; *faql.*) til punktere 1-2.1: fjerne ved at punktere; spec.: ved underprikning angive, at et bogstav, en rettelse olgn. skal udgaa (slettes). *Cit. 1852. (Er Lov. 4.5.7 oft.).* 2) (jf. -prikke 2; *især faql.*) til punktere 2.2; dels om punktering af en figur paa et kobberstik, skulptur olgn. *VSO. jf. punktere 3.3: (stenhuggermesteren) har arbejdet for en Mængde Billedhuggere og udpunkteret et stort Antal Skulpturer. Pol. 18/10 1944. 5. sp. 2. dels (bogtr.) om udfyldning af en linie (i regnskab, register olgn.) med en række punkter. Typogr. Ord. 117. 3) (nu næppe br.) til punktere 2.3: udfinde, bestemme ved punktering; forudsige; ogs.: (ud)tyde. *Kom! tegn mig Ederes Navn, jeg skriver til Cojet, | Om han mig den Destin (o: eders skæbne) kan udpunktere net. *Tychon. Vers. 254.* Blade (o: aviser), hvis Indhold den allermeest øvede Læsere ofte ikke er i Stand til at udpunktere, da de ere trykkede med det allerlumpneste Udskud af Skrifter og Papiir. *PA Heib. R. II. 41. T Mørch. Mit Levnet. I. (1831). 42. VSO.* **-puns (De)**, v. [-pon's(l)ø] (*faql.*) puns (l)ø (ud ell. bort). || vbs. Udpunsling ell. Udpunsning, spec. (bogtr.) konkr., paa en støbt skrifttype: hulrum (tomrum) inden for skriftbilledets indre konturer. *Selman. 339.* **-purre**, v. [-por'ø] spec. (*især f.*) til III. *purre 3: purre ud. Harboe. MarO. 320.* || *især som vbs. Udpurring. Scheller. MarO.* Det var lige før Udpurring Kl. fire. *Knud And. H. 64.* **-puste**, v. [-pu'ø] vbs. **-ning** (*Amberg. VSO.*) (ænyd. d. s.) 1) (*især* **⊗**) trans.: puste ud (se II. puste 2.1, 3-4); spec. m. flg. anv.: 1.1) m. obj., der betegner luftstrøm olgn. *Clitau. PT. 86.* (i lokomotivet) udpustes Dampen hver Tolvtedeel Secund. *Ursin. D. 144.* (han) udpustede en enorm Røgsky. *Martin AHans. JR. 179.* uegl., m. h. t. ytring: Kongen smilede med sammenbidte Læber, men ud fra den ene Mundvig udpustede han: — „Godset Fargeau — megen Kapital.“ *Schand. IF. 225.* 1.2) fylde, udspile, udspende (faa til at svulme) ved at puste. (en) Skov af**

Master . . med Seilene udpustede af en rask Sydostvind. *Ing. VS. III. 39.* en udpustet Urinblære af en Remmesæl. *Knud Rasm. GS. II. 337. 1.3) (ud)rense, tømme ved blæsning. Sal. XXIV. 168.* udpustede Strudseæg. *Socialdem. 9/1947. 3. sp. 5.* Et almindeligt . . Udtryk for en Luftdouche er Udpustning af Øret. *Borries. P. 51.* udpustning af et klaver | billedl.: Figurerne (i skuespillet) er helt udpustede til Symbol og Allegori. *Brandes. I. 512. 1.4) m. h. t. lys, flamme olgn.: blæse, puste ud; slukke. Ing. P. 46.* billedl.: *Hvad var mit Liv? — en let udpustet Flamme. *CFrim. SE. 18.* fra hendes Kinder og . . Læber havde Smerten forlængst udpustet det friske Livsskjær. *Winth. NDign. 161. 2) (⊗, nu l. br.) intr.: puste ud (se II. puste 1.3 slutn.).* vi bedde ikke (længer) end til Hestene kunde faae ret udpustet. *Prahl. AH. I. 97.* (i kroen) lod han Hesten udpuste lidt i Laden. *Ing. L. II. 38.* **-pynt**, en. (jf. -næs og Pynt 2.2; **⊗, l. br.**) Stolt svømmer Kronborg paa Udpynnten af Siælland. *Molb. BfS. I. 5.* *Brandes. E. 49.* **-pynte**, v. [-pøn'dø] vbs. **-else** (*LTid. 1745. 666.* *Reiser. III. 64*) ell. (nu) **-ning** (s. d.). (ænyd. d. s.; *især* **⊗**) 1) pynte (paa en iøjnefaldende, *især overdreven, smagløs maade*); udmaje (2); spec. (jf. II. pynte 1.2) m. h. t. en person(s klædedragt olgn.); *især i pass. (spec. perf. part. brugt som adj.).* *(hun) paa stand udpyntet som en Dukke | I Salen træder ind. *Helt. Poet. 68.* *Biehl. DQ. IV. 353* (se Majgreve). Baldamerne vare . . yderst let klædte . . Paa nogle af dem saae man tydeligt, at de vare udpyntede Tjenestepiger. *Ing. L. II. 55.* ved Morgengry blev vor Vogn udpyntet med Grønt. *HC And. Breve. I. 80.* Med disse Marengs udpyntes Kagen. *Fuldstændig Koge- og Syltebog. (1861). 380. 2) (jf. -pudse 2 og II. pynte 1.3) m. h. t. udtryksform: pryde, smykke, forsire med kunstfærdige, sirlige udtryk ell. vendinger; ogs.: besmykke. adskillige nye Skribentere . . konstle saa meget paa Stilen, og udpynete deres Portraits og Definitioner. *Hob. Ep. IV. 366.* jeg (havde) her den ønskeligste Lejlighed til at udpynete min Fortælling med de kraftigste Eder. *Blich. (1920). X. 61.* (han) betragtede G.s Fortællinger som opdigtede eller udpynete. *Bogh. UF. II. 188.* *Bobé. HE. 204. jf.: Man har for nogle Aar siden udgivet Carl Baggers samlede Skrifter og i en Biographi meget udpynnet ham. HAMall. E. 37.* **-pyntning**, en. [-pøn'dnen] ft. **-er.** (*især* **⊗**) vbs. til -pynte; ogs. med overgang til konkr. bet., om hvad der tjener til at udpynete noget. *vAph. (1759).* Den hele Udpyntning var smagløs. *VSO. || til -pynte 2. LTid. 1725. 516.* Maaden, hvorpaa denne Begivenhed fortæles . . er vel ikke fri for fabelagtig Udpyntning. *Engelst. Phil. 195.* retorisk Udpyntning. *OFriis. Litt. 73.* **-pønse**, v. [-pøn'sø] vbs. (l. br.) **-ning** ell. (sj.) **-else** (jf. *Sibb. Aa. II. 254.*) (ænyd. d. s.; jf. -pønse; *især**

⊙ *udfinde ved overvejelse, spekulation; udgrunde; udspekulere. vAph.(1759). MO. udpønse en harmløs Spas. JPJac.D.37. Russiske Digtere finder hun kedsommelige; de . . forstaa ikke at udpønse noget Interessant. Brandes. X. 610. udpønse Forfatningsregler. DagNyh.²4.1919.1.sp.2. jf.: *Med en Tilskuers hele Ild | Jeg hendes Blikke tidt udpønser (⊃: *udforsker*). Winth.D.(1828).58. || *part.* udpønset brugt som *adj.* det frastødende Tvungne og Udpønsete (Brandes. Kierkegaard.(1877).157: Raffinerete som Johannes' mange Breve og Billetter (*i Kierk.s „Enten—Eller“*). Brandes. II.340. (jf. beregnet (s. beregne 3.2), udspekuleret) om person (u. adfærd): han var saa beregnet og udpønset i sine Bevægelser, som kun potenseret Dumhed kan gøre en. JVJens.D.103. **-pøn-ske**, v. [-pøn'sgø] *vbs. (sj.) -ning ell. -else* (se *adj.*). (jf. pønse samt Museum.1894.I.192. NatTid.²⁰11.1937.13.sp.4; nu især spøg., efter Holb. (Usynl. II.6)) *d. s. Cit.ca.1730. (NMPet.IV.603).* *Det Harlequin han onsker, | Af Hiertens Grund udpønsker. Holb. Usynl.II.6. TBruun.I.373.II.166. onde Odinge, der var kommet sammen i Smug for at udpønse (orig.(1872).135: aftale) en eller anden hæslig Bedrift. VilhMoll.Overs.af Turgénjev: Rudin.²(1886).145. Aakj.VB.171. din rare Fader Vorherre (*har*) nok . . . udpønset en eller anden ny lille cadeau til mig! Wied.Kna.293. jf.: naturligvis maatte hele Armadaen kunne høste enorm Nytte af hans dybe Udpønkelser. AKohl.MP. III.336.*

Udraab, et. [ʰud̥r̥áːb] *ft. d. s. (ænyd. d. s. (i bet. 3); jf. ty. ausruf) vbs. til udraabe ell. raabe ud; især i flg. anv.:*

1) (jf. udraabe 1) *højlydt raab; især om raab (en uartikuleret lyd, et ord (jf. Udraabs-lyd, -ord), en simplere ordforbindelse ell. en sætning (jf. Udraabssætning)), der fremsættes (pludseligt) for at paakalde andres opmærksomhed, som advarsel ell. som udtryk for en vis følelse ell. stemning (jf. Forundringsudraab). vAph.(1764). Midt i en Mening i den Bog, hvori vi læste . . . bleve vi afbrudte ved hendes Udraab. Gylb.(1849).IX.18. || *Naar I med et Udraab en Seiler bebude. Hz.D.I. 197. Rigsdagens høje højre Side . . . gave ved Udraab og Støj tilkjende, at Liebknechts Anke mødte deres . . . Misbilligelse. Brandes. B.320. Den knappe Sætning kan formes som et Udraab, der kalder til samlet Beslutning. MNeiendam.KajMunk.(1945).34. || (gram.) om udraabsord ell. -sætning. Ak, Ha, Haha, O, Uh er Udraab. VSO. Mikkels.Sprogl.S.97.*

2) (jf. udraabe 3) *højlydt mundtlig bekendtgørelse, meddelelse, hvorved noget bringes til almindelig kundskab, især: paa en formel ell. højtidelig maade. Kongens Død blev forkyndt ved offentlig Udraab. VSO. || nu især (emb.): det at opdraabe, udraabe varer ved auktion olgn.; opdraab (2). (der*

skal) om (tvangs-)Auktionen foregaa offentlig Udraab, forsaavidt saadant paa Auktionsstedet er sædvanligt ved frivillige Auktioner. Instr.Nr.98²4.1937.III.§1. holde udraab, (*nu næppe br.*) holde auktion. Moth. H234. jf. vAph.(1759).

3) (jf. udraabe 4; nu kun arkais.) *omtale; omdømme; ry; især m. prægnant bet.: daarligh omdømme; vanry. den Spot og Udraab, som de (ved deres klage) har . . . forvoldt over mig. Cit.ca.1700. (CChrist. H.56). Slange.ChrIV.161. især i faste forb. som komme, staa, være i udraab (for): jeg skulde komme i udraab for et af de ufor-skammeste Menniker, om jeg gjorde mig saa Næseviis. Holb.Bars.III.2. Som han var lykkelig i alle sine nye Krigs-foretagender, saa var han i Udraab for at være en Hexemester. Suhm.Hist.I.216. Det Udraab, hvori de Schweitzerseke Landfogder stode selv i forrige Seculo for deres misbrugte Magt. FrSneed.I.212. m. vedføjet (karakteriserende) adj.: (byen) var . . . udi slett Udraab, i Henseende til Indbyggernes Ondskab. Holb. JH.II.401. de kom i slem Udraab derfor (⊃: for deres modstand mod parykken), og bleve overalt lastede, som ukundige, smagløse og uduelige. Bagges.NK.244. bringe, føre, sætte (en ell. noget) i udraab (for): føre hende i Lande-Ry og Udraab. Cit.1705. (ACLHeiberg.Kingo.(1852).240). De stræbte at bringe den experimentale Naturvidenskab i Udraab for at være død og uden sand Kraft til at opfatte Naturen. Ørst.II.70. VilhAnd. Litt.II.1035. jf. *ovf. l.22:* kan du underhaanden skille ham ved sin Kredit, sætte hans Vahre i slet Udraab, og berøve ham sin Næring. PAHeib.R.I.118. || *under-tiden spec. m. rosende bet.: godt omdømme ell. ry; berømmelse.* Haugen er det meeste, som kand have sat dette Slot (⊃: Versailles) i Udraab, thi den har (ej) sin Lige. EPont. Men.II.98. den der værende Sundheds-Kilde som frem for mange, haver været og deels endnu er i Udraab. sa. Atlas.III.368. En god Opvartning bringer altid et Huus (⊃: værts-hus) i Udraab. Skuesp.XI.115. jf. *ovf. l.22:* *Elias var i stort Udraab, | En Seer af de sjeldne. Grundtv.SS.II.171.*

udraabe, v. [ʰud̥r̥áːb] *præt. -te (tidligere ogs. skrevet -de: Mall.SgII.445. Grundtv. SS.II.354) ell. † -ede (Holb.JII.1.288); part. -t ell. (nu næppe br.) -et ell. † (som jk.) -en* (Efterfølgende Dag blev Freden offentlig udraaben til Lybek. Holb.DH.II.735). *vbs. -ning (s. d.) ell. (nu sj.) -else* (Moth.U36. ChrFlensb.DM.I.18. Cit.1863.(GadsMag.1934.56)), jf. Udraab. (ænyd. d. s. og wdhrobbæ, (j)sv. utropa, ty. ausrufen; jf. raabe ud u. raabe 5.5)

1) (jf. udskrige 1; sml. bet. 3; nu især højtid.) *raabe højt; meddele, forkynde ved raab.* Baruch sagde til dem: hand udraabte (1871: foresagde) alle disse ord af

sin mund til mig; og jeg skrev med blekket i bogen. *Jer. 36.18* (*Chr. VI*). *paa den Elsktes Læber døde | Det neppe heelt udraabte Navn. *Bagges. Ungd. II.45*. *Gid . . | Vi med Halleluja | Lovprise kan den Magt | Og med vor Gud i Pagt | Udraabe: Herren lever! *Ing. RSE. VII.40*. Alle udraabte med een Røst, at han var en Førræder. *MO. Ved Togs Ankomst til Endestationer . . skal der foruden Stationens Navn udraabes, at alle rejsende skal stige ud. DSB. Ordre M. 11. jf. bet. 3; gode Gud . . Din Kierlighed . . var det, som udraabte det første almægtige Bliv. JSneed. VI.446*. || udraabende sætning, (*gram., sj.*) udraabssætning. *Lollesgaard. Syntaktiske studier. (1920). 31*.

2) kalde ud (af et lokale) med raab ell. høj røst; (*alm.*) raabe ud (se raabe sp. 251^{1ff}). jf. Udraabning 2.

3) (*sml. bet. 1*) egl.: meddele med høj røst, offentlig, for en forsamling, offentligheden; lade komme til almindelig kundskab; bekendtgøre; forkynde. 3.1) (*især* ☉) m. h. t. nyheder olgn.; *især om formel ell. højtidelig kundgørelse (fra myndighederne)*; ogs.: udsprede, udbrede noget ved at fortælle det til folk. I skulle udraabe Frihed i Landet. *3Mos. 25.10. (du skal) udraabe denne Lov (1931: læse denne Lov højt) for al Israel, for deres Øren. 5Mos. 31.11. D. 8 Martij blev Krigen i samme Kierke imod Tyrken højtidelig udraabt. Æreboe. 141. Landets Fader lod da ud-raabe . . En Aldvorlig Faste for alt Landet. RasmWinth. S. 106. *Udraab fra Taget, Rygte tusindmundet: | Død tabde Slaget. Grundtv. SS. I. 457. det faldt næsten aldrig en Skovbonde ind at lade sin „Aflysning“ (o: forbud mod nøddeplukning) udraabe paa Kirkestævne. PhRDam. FI. 61. det blev udraabt fra Skænken, at nu blev den sidste Fjerding anstukket. Galsch. H. 206. (jeg) Har 12 Karle . . til at gaa rundt til alle Israels Stammer og udraabe Davids . . Brode. KMunk. DU. 78. || ☉ m. tings-subj.: vidne om. *Hver en Draabe | Herrens Herlighed udraabe. Brors. 67. *Fast hele Jordens Kreds udraaber Vaarens Prag. Wess. 244. 3.2) (*emb.*) m. h. t. varer: raabende ell. med høj røst udbyde til salg. Udraabe paa Auction. vAph. (1759). *Kierk. V. 44* (se u. Udraaber 3). som vbs.: al Udraaben og Synngen paa Gaden med Viser, Bøger . . skal aldeles være forbuden. Pl. 1805. LovL. VI. 286. 3.3) m. h. t. person: erklære offentlig (for at være noget); proklamere; i forb. udraabe til ell. † for. Cromwel blev udraabt for Protector af England. *Holl. GW. (1724). 25sc. (de) udraabede ham for Konge. sa. JH. I. 288. (han) blev udraabt til Baccalaureus af den da værende Decano. JSneed. IV. 54. 1504 blev Svante Nielson Sture udraabt til Rigsforstander paa Stokholm Slot. Fabricius. D. II. 74. en korsikansk Artilleri-Løjtnant udraabte (Brandes. E. 57: procla-**

merede) sig selv til Revolutionens Arving. *Brandes. IV. 40*. || ogs. m. h. t. statsform: Republiken blev udraabt. *Verden GD. IV. 1. 168*. || (*m. overgang til bet. 4*) uegl. den, der tager sig for at pege paa de Fejl og Mangler, Sovjetstaten utvivlsomt lider under, (*bli- ver*) uvægerlig . . udraabte til Antibolchevik. *Holstein. Ts. 9*. Forfatteren af „Røverne“ og „Kabale og Kærlighed“, der af Samtidens Kritik udraabtes til Tysklands Shakespeare. *Roos. Goethe. (1932). 83*.

4) (*jf. Udraab 3; nu l. br. i rigsspr.*) ved almindelig omtale ell. med stærke, opsigtsvækkende ord betegne (*karakterisere*) en ell. noget paa en vis maade; lade faa ord for at være; nu især: bringe i daarlighd ved almindelig omtale; nedsætte i folks omdømme; ogs.: lade faa et vist ry med urette, du skal blive udraabt for folk. *Sir. 42.17* (*Chr. VI*). det er best, at Hosbond slaaer sig smukt til Roelighed, thi hand vinder intet andet dermed, end blir udraabt i Byen. *Holl. Bars. V. 2*. han er slem til at udraabe folk. *UfF. ofte i forb. udraabe* (en ell. noget) for ell. som, bringe i ry ell. vænry for ell. som. *Pflug. DP. 264*. *Per Iversen jeg har hørt kalde ham en Taabe, | Og for en usel Giek ham ofte at udraabe. *Holl. Paars. 225*. Deres Gudsfrøgt var udraabt for den reeneste og ivrigste. *Eilsch. Philhist. 11*. Schiel-schior Kald er udraabt for et stort Kald. *PEdvFris. S. 292*. Paven udraabde ham . . som Kietter. *Mall. Sq. H. 15*. Aly (*blev*) udraabt af Alle, som kiendte ham, for et Mønster paa et ungt Menneske. *Oehl. XXV. 4*. De udraabte Kongen som en Førræder, der havde kjøbt Ruslands Venskab. *Allen. I. 200*. Hver Uge udraabes jeg i (*kommunisternes*) Sprøjte som Proletarforræder. *Hovall. DB. 23*. || part. udraabt anv. som adj. en riig men uretfærdig og ilde udraabt Mand. *EPont. Men. III. 362*. den saa overordentlig udraabte og forroeste Komedie, de Vonner og Vanner. *PAHeib. E. VII. VSO*.

5) (*nu væppe br.*) ophøre med at raabe. Nu har Vægteren udraabt. *VSO*.

Udraaber, en. flt. -e. (*ønyd. udraaber(e)*) person, der udraaber; *især i flg. anv.*: 1) (*sml. bet. 2; l. br.*) til udraabe 1. *Aa, Hvalfangerens Fryd! Aa, jeg gør mit gamle Kryds om igen! . . | Jeg hører igen Udraaberen synge fra Mastetoppen: Dér — dér blæser han (o: hvalen). *JV Jens. Di. 91*. 2) (*jf. Opraaber; sml. bet. 1; nu især foræld.*) til udraabe 3.1: person, der ved raab bekendtgør noget, spec.: en meddelelse fra en øvrighed. Statholderen . . udsendte en Udraaber i Staden, som meldede hans Ankomst. *Reiser. II. 533*. den offentlige Udraaber, hvis Trommehvirvler han hørte. *Pont. LP. IV. 48*. Engang havde han været Øvrighedens Udraaber og gaaet med Trommen, naar noget skulde forkyndes for Borgerskabet. *Søberg. KK. I. 117*. 3) til udraabe 3.2 (*jf. Torveudraaber*): per-

son, der raabende ell. med høj røst udbyder varer til salg, ell. (jf. Rekommandør) paa markeder olgn. anbefaler en forestilling ell. en forevisning. Chor af Udraaberne (mens de . . søge at drage dem hen til Boutiquerne). *„Kommer og kjøber! Her kan I faae | Alt hvad Hjertet begjærer.“ *Hrz. XVII.125.* lige-gyldig som en Udraaber, der blot er bekymret for at udraabe, bekymret for at blive af med sin Vare. *Kierk. V.44.* G. snøvlede som en Udraaber paa et Marked. *Bang. S.17.* „Værst-artig! Kun ti Øre. Værst-artig!“ brølede . . en Udraaber. *Høm. HT.72.* || person, som paa en auktion raaber de varer op, der skal sælges. *Wied. Fæd.410.* jf.: Udraaberne er ikke eksisterende Tænkere, de vare det maaskee engang, indtil de fandt Resultatet; fra det Øieblik eksistere de ikke længer som Tænkere, men som Udraabere og Auctionsholdere. *Kierk. VII.66.* || (sj.) uegl.: person, der optræder som forkynnder af, talsmand for noget under anvendelse af store, opsigtsvækkende ord. mange af disse Dyds og Gudsfrygts Udraabere føre selv et Levned, som aldeles ingen Overensstemmelse haver med deres Lærdom. *Hölb. Hh. II.461.* **Udraabning**, en. fl. -er. vbs. til udraabe ell. raabe ud. *vAph. (1764).* spec. i flg. anv.: 1) (l. br.) til udraabe 1; ogs. konkr.: hvad der raabes ud, meddeles. hver Time skal (vægteren) raabe den sædvanlige Udraabning. *Cit. 1862. (Vægter-Versene. 1862). 13.* 2) (jærnb.) til udraabe 2. Udringning eller Udraabning i Ventesalene. *Sjæll. Jærnb. Signalreglement. (1876). 7.*

Udraabs-, i ssg. [i'ud(r)åbs-] især (gram.) til Udraab 1. -fald, et. (sj.) kasus, der bruges ved tiltale; vokativ. *D.&H. -form*, en. 1) (sj.) d. s. *Rask. NSO. 214.* *Holst. R. 2)* stilform, karakteriseret ved (hyppig) anvendelse af udraab. *Ulla Albeck. Da. Stilistik. (1939). 141.* -lyd, en. (sj.) (uar-tikuleret) lyd, der anvendes som udraab. *MO. VSO. -ord*, et. (jf. Melleford 3) ord ell. ordlignende lyd, hvormed man giver sin mening ell. stemning udtryk i st. f. at betjene sig af sammenhængende tale; interjektion. *Amberg. Rask. FS. 33.* *Mikkels. SproglS. 37.* *PDiderichsen. DG. 75.* jf.: (han) gav mig under nogle Udraabsord . . et dygtigt Stød. *Tode. IX. 62.* -sætning, en. (jf. udraabende sætning v. udraabe 1) sætning, der anvendes som udraab. Hvor du er doven! . . En saadan Sætning kaldes en Udraabs-sætning. *Lefolix. SG. 46.* *Mikkels. SproglS. 113.* -tegn, et. 1) (jf. Forundings-punkt, -tegn 2, Interjektions-, Raabstegn) tegnet !, der anbringes efter et udraab (et udraabsord ell. en udraabs-sætning). jeg er mig bevidst, at have udtømt den sidste Draabe af Bitterhed i det Udraabs-tegn ved Enden af den foregaaende Periode. *60 Bagges. L.I. 221.* *Mikkels. SproglS. 127.* i sit Eksemplar af Bogen havde han . . sat saa mange Streger og Udraabstegn og Spørgsmaalstegn . . at dens Sider blev en Række

stille Bekendelser. *KLars. (Tilsk. 1920. I. 56).* 2) billedl. ell. i sammenligning. *Julen er et Udraabstegn, | En Rosin i Pølsens Ende. *Winth. I. 24.* Drachmann blev ofte, ved Drikkelagene og under Disputerne, saa kaad og balstyrig, at han maatte bruge Skyts. Engang røg f. Ex. Osteklokken ud ad Vinduet for at give det rette Udraabstegn og „Fanden lyne mig“ efter en Sætning. *10 Alba Schwartz. Skagen. I. (1912). 109.* || om over-rasket ansigtsudtryk olgn. jeg ser et stort Udraabstegn i dit Ansigt. Hvorfor fortæller hun mig alt dette? spørger du. *Pont. LP. VIII. 111.* || figur (ting ell. levende væsen), der minder om et udraabstegn. *Korset er et Himmeltegn . . | Udraabs-Tegn for den Guds Fred, | Som i Kristi Menighed | Sjæl og Hjærte frydes ved. *Grundtv. SS. IV. 167.* lidt fjernere stode som Udraabstegn de slanke Cypresser. *HCand. SS. VIII. 259.* et langt, smalt Udraabstegn af et Karlfolk. *Bregend. HH. I. 158.* -tegn-sugle, en. (zool.) natsværmeren *Agrotis exclamationis* (med en om et udraabs-tegn mindende plet paa forvingerne). *LSal. VII. 14.* -vis, adv. (sml. spørgsmaalvis; $\mathfrak{O}$, sj.) i form af udraab. *Kierk. XIII. 172.*

ud-raadne, v. [-røð'no] vbs. -ing (*IngBygn. 1943. 59. sp. 1*) ell. (nu næppe br.) -else (*vAph. (1764)*). (ænyd. vdraadne (*Kalk. IV. 578*), perf. part. wtrødneth (*smst. VII. 14*); *fagl.*) gaa (helt) i forraadnelse; raadne (helt) op. *vAph. (1764)*. Den udraadnede faste Slam . . har Godningsværdi som Hestegødning. *IngBygn. 1942. 270. sp. 1.* -radere, v. vbs. -ing (s. d.). (især $\mathfrak{O}$) m. h. t. skrift, skrevet med blæk, olgn.: fjerne, udslette v. hj. af radergummi, -kniv olgn.; radere ud. *vAph. (1759).* *Leth. (1800)*, den udraadnede skrift. *KKålund. (Gull-Þóris saga. (1898). VII).* *Skole-progr. Aalborg. 1926. 8.* || billedl. Det Spørgsmål var en Ubetænksomhed. En tyk Streg slog hun over det. Det stod der alligevel, lod sig ikke udradere. *Rørd. KK. 182.* Coventry — den første engelske By, det tyske Luft-waffe prøvede paa at udradere. *Socialdem. 69. 1948. 6. sp. 4.* -radering, en. fl. -er ($\mathfrak{O}$ ell. *fagl.*) vbs. til -radere; ogs.: sted i, mærke paa papir, hvor radering er foretaget. *vAph. (1764)*. I tidens løb har udseendet lidt ved marginal-tilføjelser og udraderinger. *Palæografisk atlas. Da. ajd. (1903). Nr. III. Papir L. 375.* jf. *Leth. (1800).* I. -raffle, v. vbs. -ing (s. d.). (bogtr.) udtage typer af sættekassens rum (hvis disse bliver for fulde); raffle (II) ud. *TypogrOrd. 117.* II. -raffle, v. se II. rable sp. 303⁶⁵. -raffling, en. fl. -er. (bogtr.) vbs. til I. -raffle; ogs. konkr. (i flt.), om de typer, der tages ud. *Selmar. 86.* *TypogrOrd. 117.* I. -rage, v. [-ra²qø] vbs. -ning (*Amberg. Rambusch. L. 70*). (ænyd. d. s.; *fagl.*) rage (II.1) ud (af beholder olgn.); (jf. rage sp. 336¹⁹) m. h. t. glæder, aske osv.: *vAph. (1764)*. (hun fik) af Asken udraget en Torvegled. *FMLangø. Criminelsager. V. (1839).*

184. Brændende eller glødende Brændsel, som udrages af Fyret . . skal straks slukkes med Vand. *Bek.Nr.280²⁰/s1946.§4.* || m. h. t. rum, beholder olgn.: tomme, rensed ved at rage indholdet ud. Askerummet kan . . ikke udrages fra Siderne, men maa tømme inde fra Sporet. *DSB.Banebygn.102.* **II. -rage**, v. [-ra²gə] vbs. -ning (s. d.). (⊗ ell. jagl.) rage (IV.1), stikke frem. *Kaper.⁵ især i præs. part. anv. som adj.:* en udragende Klippe. *D&H.* 10 udragende Gesimser. *JVJens.(Pol.¹⁴/1934.9.sp.4).* det langtudragende Baghoved. *sa.JL.35.* **I. -ragning**, en. se I. -rage. **II. -ragning**, en. [-ra²gən] flt. -er. (⊗ ell. jagl.) vbs. til II. -rage (ell. rage ud); ogs. konkr.: hvad der rager, stikker frem. Last med 5 Meters Udragning. *Bl&T.* **-ralle**, v. [-rəl^ə] (sj.) **1)** om døende: opgive aanden rallende. det eneste levende Bryst, der paa Marken . . udrallede sin udødelige Aand. *Oehl.Øen.* 20 (1824).III.73. **2)** udtale med rallende stemme. *Der var det du blev myrdet af din Søn | Og over ham Forbandelsen udralled. *Ing.LR.128.* **-rande**, v. [-rən^ə] vbs. -ing (s. d.). frembringe, forsyne med indsnit i randen. *VSO.* en fint udhugget, udrandet, udtakket, broget Træpavillon til Czaren. *KLars.LF.109.* || især i part. udrandet, (jf. u. udskære 2.1 slutn.; bot.) brugt om plantedel (blad): som har en afrundet spids med et lille indsnit (emarginatus). *Hornemann.OP.221X.* *Lange.Flora.IV.* *Rostr.Flora.II.²(1925).* 239. **-randing**, en. [-rən^əŋ] flt. -er. vbs. til -rande; især (bot.): indsnit i en udrandet plantedel. *Drejer.BotTerm.161.* **-rangere**, v. vbs. -ing (*Riget.¹⁴/1913.5.sp.6.* *JernbaneT.¹⁴/1935.4.sp.1.*) **1)** (især jagl.) udtage, udskyde af en samling, en ordnet række, et system olgn.; især: fjerne p. gr. af ringe(re) værdi; kassere. || m. h. t. ting. *Ipsen.LP.29.* 40 udrangere et Skib. *Scheller.MarO.53.* værdiløse . . Portrætter burde udrangeres (o: paa Frederiksborgmuseet). *SSchultz.CAJensen.1.(1932).54.* || m. h. t. levende væsener: udrænse; udskyde. jeg var en stemplet, mærket, udrangeret, min Kvinde havde erklæret mig for ugyldig, ubrugelig. *Kidde.B.368.* Det var hendes stolte Plan at udrangere de daarlige Elementer. *AndNz.PE.IV.79.* (i byen) udrangeres de svagere ubarmhjertigst. *AzRosen-dal.SP.26.* **2)** (jf. bet. 3; jærnb.) m. h. t. vogn(e) i togstamme: udtage; frakoble; afhænge. *JernbaneL.58.* *DSB.Matr.I.34.* **3)** (jf. bet. 2; jærnb.) rangere (en jærnbanevogn ell. en togstamme) hen paa et sidespor ell. ud fra en jærbanestations sporomraade. Toget skal udrangeres eller have skriftlig Udkørselstilla-delse. *DSB.Sign.III.166.* Sidespor med udrangerede Togstammer. *Brammer.DK.268.* **-ranke**, v. [-rən^əgə] (jf. V. ranke 1.2; 60 *gart.*) m. h. t. jordbærplanter: bortskære ud-løberne. *Ilusmandsbladet.III.(1886).* 253. † **-ransage**, v. (ænyd. d. s., fsv. utransaka) underkaste en grundig undersøgelse; udgran-

ske; udgrunde. deres gierninger kand ikke udrandsages (1871: er ikke til at finde). *Bar.3.18(Chr.VI).* *1Pet.1.10(Chr.VI).* (pa-ven havde) ham tilladet denne Sag ved ræt og ordentlig Inquisition videre at udrand-sage. *Pflug.DP.942.* *LTid.1736.647.* **-rappe**, v. vbs. -ning (*Larsen.LandO.IV.670.*) (jf. rappe ud u. VII. rappe; mur.) d. s. s. be- rappe. *S&B.* *Bygningsvedtægt for Frederiks-havn.(1925).16.* **-rase**, v. [-ra²sə] (ænyd. d. s.) **1)** (uden for ⊗ især i forb. have (ell. faa) udraset; jf. *VSO.*) blive jærdig med, ophøre at rase (1-2); rase ud. **1.1)** om levende væsen, især person; navnlig svarende til rase sp.443^{off}. Det er unge Mennsker, som kand blive til noget, naar de har udraset. *Holb. Tyb.V8.* *Biehl.Brev.I.44.* Han blev siden, da han havde udraset, en taalelig brav Mand. *Blich.(1920).XX.53.* *VSO.* || (l. br.) til rase 2.1. *JSneed.II.117.* *MO.* da han har faaet udraset ovenpaa, skynder han sig ned igen. *CHans.BK.158.* **1.2)** om ting (virksomhed, tilstand). Ved Midnat havde . . Ildebranden . . udraset. *Levin.* || om naturforhold, især uejvr, storm. (undertiden i billedl. udtr.). Giv dig tilfreds, Henrik, det bliver nok got, naar Stormen har udraset (o: vreden har lagt sig). *Holb.LSk.II.3.* et frygteligt Tordenveir, der imidlertid snart udrasede. *Bagges.DVIX.23.* Stormene have udraset, og jeg er i Havnen. *Blich.(1920).XIX.147.* *Etlar.GH.II.181.* *UjF.* || om sygdom, videnskab olgn. nu har Sygdommen (o: en følelse) udraset hos mig. *Holb.Masc.II.4.* Jo stærkere det er, jo snarere vil det udrase, lad os føle Herrens Puls. *sa.Jep.II.3.* Nu haaber jeg Feberen har udraset. *Oehl.Øen.(1824).III.88.* *JySaml.4R.III.442.* || † i pass. m. sa. bet. *Saa snart den elskovs Ild, som først i dig optændes, | Udrases, man skal see hvor Bladet strax omvendes. *Holb.Skiemt.D5r.* **2)** † m. obj.: udtale, udsige ell. give udtryk for (en følelse olgn.) under stærkt sindsooprør, ophidselse, med anvendelse af ophidsede, vrede, vold-somme ord; udøse. *De Ord, Han sidst udrasede forbitret. *SkVid.I.43.* Græde kan jeg ikke. Lad mig udrase min Harm. *Sander.(Skand.Museum.1798.I.250).* jf.: Det var Sophocles's Philoctetes . . der blev spillet, eller rettere udraset af en Kongelig Skue-spiller fra Paris. *Bagges.DVX.284.* **-redde**, v. (ænyd. d. s.; jf. III. udrede 3.1; nu næppe br.) udfri af (livs)fare, nød, trængsler olgn.; især i forb. m. af ell. fra. der ieg nu var Fem Aar, udræddede Herrens Høylovede Haand min arme Siæl af ilden. *RasmWinth.S.58.* Ingen kan udredde, hvo ei vil redde sig selv. *JHSmidth.(VSO.).* || refl. *Hørn.Moral.II.110.* Den Forstand, had besad, til at udrædde sig af stoor Fare, gjorde, det hand af sine egne Staldbrødre blev udvalt til deres Anfører. *LTid.1736.666.* *Hvo kan udredde sig af disse Bitterheder? *NordBrun.Zar.28.* **I. -rede**, en. (til III. -rede; jf.

II. -rede; sj.) forklaring, udredning af et forhold; redegørelse; i forb. gøre udrede for, forklare, hvorledes det forholder sig med noget; gøre rede for (hun) kand slet ingen udrede gjøre mig for nogen ting (o: i et regnskab). *Cit. 1776.* (AarbFrbrorg. 1908. 51). **II. -rede**, et. (til III. -rede; jf. I. -rede; l. br.) udrustning; tilbehør; udstyr. Der skulde frisks godt, for Udredet var dyrt. *Gravi. Oen. 82.*

III. udrede, v. [ʰudˀreˀðə] præf. -te ell. -ede; part. -t (hidligere og dial. ogs. udrød. se u. bet. 1.1. jf. *Feilb. og Esp. 497*) ell. -et. vbs. -else (s. d.) ell. -ning (s. d.), jf. I-II. **Udrede, Udrederi, Udredsel.** (ænyd. d. s., glæde wt rethæ (DGL. II. 363 var.), (part.) vtred (smst. V. 357 var.), fsv. utredha, mnt. utreden; til VI. rede og (i bet. 1.1) delvis til VII. rede)

1) gøre færdig, parat, klar til at træde i virksomhed olgn. 1.1) (jf. rede ud u. VI. rede 1.1; uden for den l. 24 anførte spec. (faql.) anv. især foræld.) m. h. t. ting, især et fartøj; bringe i orden til sejlads; udruste; spec. (jf. VII. rede); udruste et koffardiskib og afholde rejsens udgifter mod at faa (del i) udbyttet. *En Jagt med takkel-tov i Havnen at udrede. *Holb. Paars. 233.* 1548 . . blev udredet en stættelig Flode, hvilken førtes af Peder Skram som Amir. *E. Pont. (K. Selsk. Skr. II. 126).* en udreed og besat 30 sine Skibe udrede (orig. II. 189: tilrede), seilede saa . . sønderpaa. *Grundtv. Snorre. 406.* En Ostindiefarer, som . . Handelsmænd havde udredet, var i October afgaaet fra Kjøbenhavn. *Gylb. VI. 80.* Ved Reder forstaa den, som til sin Fordel udruster (udreder) et Skib. *Hage. 285.* jf.: (nogle bønder) haver udredet Fiskerredskab og tvende Havbaade. *Cit. 1736.* (Jy Saml. 4R. III. 250). || i videre 40 anv.: forsyne (et koffardiskib) med (udrustning og) ladning. *DL. 4—1—26* (se u. ballaste 1). 1.2) (nu næppe br.) m. h. t. person: forsyne med det til et vist formaal nødvendige. *Hand (o: Augustus) dig med Vinger kand og Flye-Vogn udrede; | Og siiger hand: Kom hieml' strax har du Vinger paa. *Falst. Ovid. 68.* At udrede En med Alt til en Reise. *VSO.* || især m. h. t. soldater: udruste. *Moth. R43.* Hele Hæren var vel udredet. *VSO.*

2) (jf. rede ud u. VI. rede 2.2; især faql.) m. h. t. noget indfillret olgn.: faa de enkelte dele (traade, haar osv.) til at ligge frit ell. lige, glat. Silke . . i Bundter, som Man skulde tro det umuligt at udrede i enkelte Traade. *Thiele. Brev. 164.* m. h. t. (hoved-)haar: Man udreder først Damens tynde, naturlige Haar. *Haararb. 61.* || i billedl. udtr. (m. overgang til bet. 3). (det) moisomme Arbejde, at udrede det Forvirrede i den danske Historie. *Molb. Bls. I. 256.* Et forsøg på at udrede en sådan kurre er stykket om Aagegruppen (o: om personnavnet Aage og beslæg-

tede navne). *M. Krist. GN. 9.* udrede et spind, se Spind 4.1.

3) videre anv. af bet. 2. 3.1) (jf. rede ud u. VI. rede 4.1; maaske sammenblandet m. udredde; nu sj.) i forb. udrede sig (af), bringe sig ud af en ubehagelig tilstand, en vanskelighed, en klemme, knibe olgn. Spot ikke Madame, see kun vel til, at I kand udrede eder af denne Hexe-Sag. *Holb. Hex. IV. 4.* de hafde ald deres Fornuft fornøden til at udrede sig af den Fortræd, de bleve indviklede udi. *Slange. Chr. IV. 361.* (det har) været dem umueligt, naar de eengang vare geraadede i nogen Gield, sig deraf igjen at udrede. *Stampe. I. 219.* Greven var kommen . . ind i Trængslen, og arbejdede . . for at udrede sig. *Blich. (1920). XIX. 22.* 3.2) (jf. rede ud u. VI. rede 4.2; især ☉) m. h. t. indviklet sag, forhold: finde ud af; løse og gøre forstaaelig for andre; klarlægge; forklare. (han) forvirrer meer end han udreder. *Mall. Sg. H. 479.* Hvad hans Aand havde giennemskuet . . det stræbte han at udrede og fremstille. *Molb. NTidskr. IV. 480.* at udrede Aarsagen til sin Forstemthed. *Pont. LP. VII. 9.* Da vilde jeg udrede Sagen (1871: lægge Sagen frem) for ham og fylde min Mund med Beviser. *Job. 23. 4 (1931).* 3.3) (sj. i rigsspr.) m. h. t. arbejde: overkomme; passe ordentligt; klare; udrette. jeg havde paataget mig mere (o: arbejde), end jeg kunde udrede. *P. N. Nygaard. S. 45.* *Feilb.*

4) (☉ ell. emb.) skaffe til veje, hvad der er nødvendigt til et vist formaal, hvad man har pligt til at yde, og stille det til disposition for, overlade det til andre; nu især (jf. rede ud u. VI. rede 5) m. h. t. pengebeløb, spec. afgift (skat, bøde osv.): (ud)betale; erlægge; præstere. Enhver Bonde . . motte gjøre Leding, eller udrede af Eyedommen sin ansatte Deel til Ledingen. *Gram. (K. Selsk. Skr. II. 275).* Embedsmænd . . maae lønnes og dertil udfordres Omkostninger, hvilke maae udredes af Undersaatterne. *Hallager. 45.* (han) eiede (ikke) Penge til at udrede Udgifterne for at blive (mester). *Gylb. EA. 90.* Landet maatte udrede Alt, hvad Hæren behøvede. *MO.* den Sum af ti Millioner Pund, som aarlig krævedes til „stedlige Formaal“ . . udrededes af Landbesiddelsen. *Brandes. IX. 462.* Fyrsten skal det paahvile at udrede (1871: bringe) Brændofrene, Afgrødefrene og Drikofrene paa Højtiderne. *Æz. 45. 17 (1931).* udrede sagens (processens) omkostninger, udrede skat, tyvetønden, se Omkostning 2, II. Skat 2, Tyvetønde. || (foræld.) m. overgang til bet. 1.2 slutn., m. h. t. soldater, krigsfolk: (ud)ruste og) stille (IV. 3.3). (han formanede) alle Adelsmændene selv at stige til Hest, og tage med sig saa mange bevæbnede, som de vare i Stand til at udrede. *Mall. Sg. H. 103.* || i videre anv., m. h. t. ydelse, præstation. Bogen, som hans kongelige Højhed krævede (o: ønskede skrevet)

af mig, og jeg heller end gjerne udredte. *Grundtv. Breve. 209. m. tings-subj.: skænke.* *Fædrelands ringe, foragtede Jord | Kun sparsomste Nødtort for Trællen udreder. *Pram.Stærk. 48.*

Udredelse, en. *ft. -r. (ænyd. d. s.)* vbs. til III. udrede; *især i flg. anv.: 1) † til III. udrede 1. (de) declarerede hverandre Krig, til hvis Udredelse og Foranstaltning de accorderede hverandre syv Aar. Schousballe. Sazo. 217. 2) ☉ til III. udrede 3(2). en nærmere Udredelse af Digtets Indhold. Ludwigs. SS. II. 106. Jac Paludan. UR. 75. 3) (☉ ell. emb.) til III. udrede 4; ogs. *konkr., om hvad der udredes, erlægges (jf. Udredsel). Lægdsudrednings-Penge og andre smaa Udredelser, der maatte blive paabudne. MR. 1750. 58. Henning Jensen. Ord og Daad. (1893). 68. FlensbA. 5/11 1926. 5. sp. 5. Udreder*, en. *ft. -e. (ænyd. d. s. (i bet. 2))* person, der udreder noget; *spec. i flg. anv.: 1) (faql., nu sj.) til III. udrede 1.1: person, der lader fartøjer udruste (for egen regning). andre Stadbøger . . er medtagne af . . at vandre fra den ene Udreders eller Fiskers Hænder til den andens. HimmerlKjær. 1925. 289. jf.: Fiske-Udredere og Fiskerne holde ikke . . nogen ordentlig Journal over Indtægt og Udgift. Begr. Jyll. II. 292. Udrederselskabet i Reykjavik. Berl Tid. 19/1 1921. M. 1. sp. 3. 2) (nu sj.) til III. udrede 4. Det hedder (s: siges), at Skatten oprindelig betaltes med 3 Mark, men at dens Udredere senere have faaet den forhøjet. Sv Grundtv. (DgF. III. 554). jf. Udrederi: de Udredere, som ej præsentere tjenstdygtige Heste i Stedet for de caserte. Resol. (MR.) 5/7 1775. Udrederi*, et. *ft. -er. spec. (x, foræld.): det at (ell. pligt til at) stille heste til hærens disposition; ogs. konkr., om gaard, paa hvilken en saadan pligt hvilede. de i Kongeriget Danmark . . værende Udrederier af Districtsheste til Brug for Hæren. MR. 1851. 198. Udredning*, en. *ft. -er. (ænyd. d. s.)* vbs. til III. udrede; *fx. i flg. anv.: 1) til III. udrede 1. 1.1) (uden for den l. 53 anførte faql. anv. især foræld.) til III. udrede 1.1; især om udrustning af fartøjer; ogs. konkr., om det til et skibs anvendelse nødvendige udstyr. Skibet, der med Udredning havde kostet 2000 Rixdaler . . undergik JMunksLevned. 8. Fribytter-Skibes Ud-redning. Holb. DH. I. 116. Harboe. MarO. Udrustning (ogsaa kaldet Udredning) omfatter alt, som er bestemt til Brug paa en enkelt Rejse. ForsikrL. 143. 1.2) (nu sj. uden for den l. 62 anførte anv.) til III. udrede 1.2; ogs. *konkr., om det, hvormed en person udstyres til et vist formaal. JSneed. II. 307. Udredning. En Mands Eqpivering med Klæder og Fornødenheder til en Søreise. Harboe. MarO. Den hele Udredning til Brylluppet. MO. || spec. (jf. III. udrede 4; i marinen): beløb, som forskudsvis udbetales et skibs besætning til udrustning ved et togets***

begyndelse. Harboe. MarO. 451. Scheller. MarO. hertil ssgr. som Udrednings-gage (Harboe. MarO.), -penge (Resol. 27/1 1735). 2) (faql.) til III. udrede 2. (igenmem heglen) trækkes Hørrer, hvorved . . Udredning opnaas. LandmB. III. 105. 3) (især ☉) til III. udrede 3.2: det at finde ud af og forklare, gøre rede for en indviklet sag; forklaring; redogørelse; ogs. om tale, skrift olgn., hvori en indviklet sag klarlægges. Brandes. VII. 198. Udredningen af hele dette Forhold, af hvad der er modtaget fra Udlandet, og hvorledes de . . hjemlige Former . . ere fremkomne, lader sig endnu ikke foretage. SophMüll. VO. 140. hans Udredning af Spørgsmaalene. EBertels. MH. 79. lange Udredninger. Bl&T. 4) (foræld.) til III. udrede 4: d. s. s. Udredelse 3. Dragoun-Hestes Udredning i Danmark. Luzd. Dagb. I. 375. jf. Hist Tidsskr. 10R. VI. 612. Udredsel, en. *(ænyd. d. s. i bet.: afgift, udrustning, glda. vdresel, afgift (Kalk. IV. 342); til III. udrede; nu sj.)* hvad der udredes (III. 4); *afgift; ydelse. Frihed for Skat og Udredsel, frem for andre Bønder og Landboer. Gram. (KSelsk. Skr. II. 275). Korsog Stjerne. 1903. 51.*

I. ud-regne, v. [-rai'nə] (sj.) **1)** om jordmasse olgn.: skylls, føres væk af regn. *JPPrahl. AC. 96. 2) ophøre at regne (I. 1). VSO. II. -regne*, v. [-rai'nə] vbs. **-ing** (s. d.). *(ænyd. d. s., fsv. uträkna; jf. regne ud u. II. regne 3.2, 5.3; især ☉, jf. dog bet. 2 slutn.) 1) udfinde størrelse, værdi (ell. beskaffenhed) af noget ved regning; fastsætte ell. bestemme ved regning; beregne (I. 1.2). (han) kand udregne baade med Griffel og Blianspen hvor mange Draaber der er i Pebling Seen. Holb. Stu. I. 11. Mr. Euler . . har og udregnet denne Cometes Paraboliske Bevægelse, saa man ey meere bær derpaa Tvivl. Kraft. (KSelsk. Skr. III. 269). At udregne Bestikket. Woljh. MarO. 414. et stort Folk, som ikke kan tælles eller udregnes (1871: beregnes). 1Kg. 3.8 (1931). 2) ved overvejelser, slutninger ud fra visse kendsgerninger olgn. blive klar over, finde ud af noget. man (kunde) lett udregne, at Levntes-Midler inden kort Tid vilde mangle. Holb. DH. III. 328. *Betlehem, Kong Davids Stad, | Af Skriften blev udregnet (s: som Jesu fødested). Grundtv. SS. III. 109 (jf. Kingo. SS. IV. 152). *Fredrik! du udregned (s: forudsaa) ei | Danebraags og Hvitfeldts Vei. Grundtv. RR. 158. Klogtig er Du . . derfor vil Du selv kunne udregne, hvad der er meest værd, dit Liv eller din Taushed. Ethar. GH. II. 207. || (dial.) part. anv. som adj.: udregnende, beregnende. Uff. udregnet, udspikuleret; fiffig. jeg er udregnet . . det er ikke for ingenting man har tjent paa en Herregaard. AntNiels. Bondeliv. III. (1869). 21. -regning*, en. [-rai'nə] *ft. -er. (ænyd. d. s.)* vbs. til II. -regne (ell. regne ud); *ogs. konkr.: skreven ell. trykt beregning. 1) til II. -regne 1. LTid. 1729. 95. Udregning*

paa Jordens Omkreds og cubiske Indhold. *Høysg.S.198.* „Der ligger Fejlen,“ sagde han og stødte Kridtet ind et Sted midt i Udregningen (v: paa tavlen). *ArthChrist.ST.20. 2)* til II.-regne 2. (man kunde ikke) giette sig til hvad udgang Krigen vilde have, uden at man vilde gjøre sig en Udregning af forrige Lykke og U-lykke. *Holb.DH.I.169.* et ret forelsket Hierte gjør sig Udregning over hundrede smaae Ting og uroliger sig overmaade, paa hvilken det er lykkelig. *KomGrønneq.I.181.* (hans sorgløshed) var ikke en Frugt af Udregning (orig.I.281: Beregning). *HFEw.VT. (1912).190.* Træk af Beregning, Udregning og Taktik farver Fysiognomiet. *Nathans.GB.137.* **-regningsvægt**, en. **Υ** d. s. s. Prisudregningsvægt. *Ugeskr. f. Retsv.1946.A.1092. I. rejse*, en. (ænyd. d. s.; jf. -tur 1; **U** ell. **U**.) rejse bort fra et sted, især hjemmet (hjemlandet), hen til et andet sted; hen- (I), tilrejse (I) (mods. I. Hjem-, I. Tilbagerejse). nogle smaa udreyser paa Landet. *Cit.1718. (Falsteriana.112).* Skibet (havde) paa sin Udreise . . saa got som ingen Sygdom inden Borde. *Mall.HG.73.* Der skulde for (Poul Møller) — som senere for Johs. V. Jensen — en Udrejse til, før han opdagede Skønheden i Danmark. *OFriis. (Biogr.Haandleks.II.(1923).715).* returbilletten er klippet paa udrejsen | || i forb. m. Hjemrejse ell. Tilbagerejse. Hjemrejsen gik for sig i samme Orden som Udrejsen. *Blich.(1920).XVIII.204.* om det var paa Udreisen eller Hjemreisen, vidste Flasken ikke saa nøie. *HCAnd.(1919).III.158. Hørup. III.290* (se u. I. Tilbagerejse). *Scheller.MarO. II. -rejse*, v. [-rai'sə] (ænyd. d. s., sml. ænyd. udreisning, udrejse (I); jf. I. -rejse; **U** ell. **emb.**) begive sig, rejse fra et sted, især: hjemmet (hjemlandet), hen til et andet sted. *Vil Dronningen for Lyst udreyse nogen Sted. *Helt.Poet.28.* Han var neppe udreist af Byen, førend en uventet Begivenhed kaldte ham tilbage. *VSO. Personer . . som udrejser af Landet uden om Paskontrollen, straffes med Bøde. LovNr.158⁹⁰.1946. §3.* || ofte i part. udrejst, dels i forb. være udrejst, dels anv. som adj. (ell. subst.). naar hand er hjemme, og ikke er udreist at besøge Kirkerne. *DL.2—17—25.* *(jeg) Kommer dog med Kvad tilbage, | Som en udrejst Unger-svend. *Grundtv.PS.VII.507.* Politiet . . afstempler Passet „Indrejst“ eller „Udrejst“. *Hvad hedder det? (1947).264.* ofte m. bet.: fraværende paa en rejse; bortrejst. *Oehl.I.276.* Jeg var alene hjemme, min Broder . . var udrejst. *DanmHVC.604.* **-rejse-**, i ssg. (især **emb.**) til I. (ell. II.) -rejse; jz. **Udrejse-afgift**, -dag, -forbud, -paategning (paa pas olgn.), -station (jærnb.: den jærnbahestation, hvor en rejse paabegyndes. *Bek. Nr.131⁹⁰.1936. §19,6*), -tilladelse (Bernadotte. *SidsteAkt.(overs.1945).44*). **-rende**, v. [-ræn'ə] 1) (sj.) løbe ud (fra et sted), bort

olgn. *Moth.U37. VSO. jf.:* Munkene udren-der (v: forlader klostrene) og gifter sig. *Thit Jens.SK.II.9.* || m. obj.: naa ved at løbe. „Han fik udrendt sit Maal“ (ved Fastelavns-løben). *JHSmidth.(VSO.). 2)* (l. br. i rigsspr.) part. udrendt anv. som adj., om (træk-)dyr: udaset af at løbe, det giver et Ryk i en Vogn, naar den udrendte Hest faaer et Smæk af Pisken. *Bogan.II.160.* Hun blev ved at kæle for det udrendte Dyr. *Elkjær. RK.143.*

udrense, v. [t'ud'ræn'sə] -ede. vbs. -else (Amberg. *VSO.*) ell. (nu alm.) -ning (s. d.). (ænyd. d. s., jsv. utrensa; jf. rense ud u. II. rense 3.3 samt udlutre)

1) (især **U** ell. **U**.) rense (grundigt, helt) ved bortfjernelse, udskillelse af noget urent, skadeligt olgn. (ogs. i billedl. udtr.). *Pflug.DP.212.* Sukkeret, som vøxer efter disse nye Ompløyninger, (er) meere let at udrense. *LTid.1732.430.* Jordsmønnet maa udrenses og tilberedes, førend Tiden er der til Udsæd. *HN Claus. (Fædrel.1852.405. sp.2).* (kedlen) udrenses og eftersers. *Ursin.D. 78.* udrensende Autotypier. *Bogvennen.1926. 34. jf. bet. 3:* udrense den gamle surdej(g), se Surdej(g) 2.2 || (l. br.) rense, udtømme (mave og tarmkanal) v. hj. af afførende midler. *MO. udrensende (= afførende) Midler. D&H.*

2) bortfjerne, udskille noget urent, skadeligt olgn. Tobaks-Bladene udrense . . mange skarpe og usunde Vædsker i de skidne Legemer. *LTid.1745.48.* man (maa) ofte . . kiøre i sterk Trav og Galop med Harven, paa det at Rødderne desto bedre kan udrenses fra Jordmulden. *JPPrah.AC.38.* || (forst.) tynde ud i ungskov (jz. for at skaffe lys). *ForstO.* || (tom.) m. h. t. knast ell. anden fejl i tommer: udhugge. *ArchivSøvesen.II.379. Funch.MarO.II.144.* || (nu næppe br.) m. h. t. (skade)dyr: udrydde (fuldstændigt) fra et omraade. jo før vi kan faae de skadelige Dyr udrenset af Landet, jo bedre er det. *Argus.1771.Nr.39.1.*

3) bet. 1-2 i videre anv., især m. h. t. aandelige, moralske, æstetiske forhold. 3.1) (især relig.) m. h. t. følelse, sind, tanke olgn.: lutre; forædle; spec. (relig.): befri for synd, ondskab olgn. *Fra Synd udrends vort Sind. *HCCChristensen.Rimel.Evangeliabog. (1841).57.* (han var) revset, men dog udrenset i Sjælen. *JesperEw.PF.88. 3.2)* **U** m. h. t. sprogs ordforraad): befri for uheldige, lave, fremmedartede elementer; spec.: fjjerne (udprægede) fremmedord. Christen Pedersen . . gjorde sig Umage for at udrense de tyske Blandinger af Sproget. *Mall. SgII.610.* (Brandes) udrensende sine Skrifter for Fremmedord. *Rubow.BB.89. 3.3)* (æstet.) m. h. t. skriftlig (ell. mundtlig) fremstilling, stilpræg, videnskabeligt system olgn.: befri for indblandede fremmedartede ell. uheldige elementer. det (har) ikke været (Grundt-

vigs) Maal at fremstille en udrenset Form af Salmen. *HBrix. TH. 52*. Ornamentiken (er) mere behersket og udrenset. *Elling. (Univ Progr. 1944. I. 75)*. Den sidste (udgave) er udrenset for de voldsomste Digte. *Rubow. HL. 58*. || ogs.: *fjerne indblandede fremmedartede ell. uheldige elementer*. den videnskabelige Astronomi (har) i sin Tid maattet udrense uvidenskabelige Elementer. *Steenby. Geogr. 19*. Tendens er udrenset af Engelstofts Produktion. *JV. Jens. (Chr. Engelstoft fortæller. (1936). 10)*. **3.4**) i udtr. for fjernelse af uønskede, uheldige ting ell. personer. || m. h. t. ting. Frilandsmuseet, hvor Interiørerne i den lollandske Ørslevgaard og en anden Bygning blev gennemgaaede og udrensede. *FortNul. XVII. 133*. || (bibl.) i al alm. m. h. t. personer. jeg vil udrense (1931: fraskille) de Gjenstridige fra Eder. *Ez. 20. 38*. || (især polit.) om forholdsregler, hvorved man berøver personer embede, hverv olgn. ell. visse økonomiske ell. sociale rettigheder p. gr. af uheldige egen-skaber ell. handlinger; spec. m. h. t. tyskenlige ell. -orienterede elementer efter tyskernes kapitulation 1945. De mest fremragende Mænd blandt Malmøs evangeliske Lærere fik man Brug for i det udrensede Ærkesæde. *Brandt. CP. 313*. Amtmand L. N. Scheele stilledes i Spidsen for den udrensede Provs-regering. *PLaurids. S. VII. 95*. Er der noget at udrense indenfor Socialdemokratiet, vil vort Parti selv vide at besøge det. *Socialdem. 12/1945. 6. sp. 3*.

Udrenser, en. flt. -e. **1**) (l. br.) person, der foretager udrensning; fx. til udrense **3.1**: (*Alberti*) forte Bønderne til Korstog mod Intelligensens Nihilisme, mod Hovedstadens Fordærvelse og Urenhed. Han var den store Udrenser! *Madelung. Opbrud. (1909). 78*. til udrense **3.3**: Laub var . . ikke purist i den negative betydning av gold udrenser, men i den positive: elsker en av det pure. *VorUngdom. 1942/43. 184*. **2**) (fagl.) redskab, hvormed udrensning udføres. en 5-lobet Revolver (og) en Udrenser til Revolveren. *Riget. 20/1912. 4. sp. 6*. || (skol.) i ssg. **Udrenser-tand**, særligt tand paa sun, hvormed savpaanerne fjernes; uddrivertand. *Dansk Skolesløj. 1943. 114*. **Udrensning**, en. flt. -er. (især $\text{\textcircled{O}}$ ell. fagl.) vbs. til udrense (ell. rense ud); fx. i flg. anv.: **1**) til udrense **1**. *vAph. (1759)*. den egentlige Udrensning hos Svinene. *AlbDam. B. 158*. **2**) til udrense **2**; ogs. konkr., om hvad der bortfjernes, udrenses. Branden (paa Lillebæltsbroen) maa skyldes Udrensning fra et af de Lokomotiver, der . . havde passeret. *Berl Tid. 4/1944. Aft. 1. sp. 3*. || (forst.) til udrense sp. 594²⁸. Udrensning kaldes i Skovbruget de allerførste Hugster i de unge Bevøxninger. *MøllH. VI. 118*. *ForstO. m. konkr. bet.*: Ladefogden (lovede) paa Fruens Vegne, de skulde faa en stor Udrensning i Skoven af Eg og Bog. *RasmHans. M. II. 123*. hertil fx. **Udrensning-hugst**, -kniv, -saks (se *ForstO.*). ||

(tøm.) til udrense sp. 594²⁸. „Herved forstaaer Skibsbyggeren et Hul, som er fremkommet i et Skibstømmer, ved at udhugge (udrense) en bedærvet Knast eller en anden Feil i et Træ.“ *Funch. MarO. II. 144*. **3**) til udrense **3**. der kunde hentes . . værdifuld Hjælp til Opbyggelse fra katolsk Fromhedsliv, i alt Fald naar visse „Udrensninger“ foretoges. *OskAnd. (Kingo. Siunge-Koor. (1931). XXVIII)*. Ideen om en Udrensning af Religionen, om en Tilbagevenden til dens oprindelige, simple Form kom flere Gange frem ogsaa i Islam. *Østrup. AH. 93*. || spec. (især polit.) til udrense **3.4**. Robespierre (holdt) en stor Tale, der endte med at forlange en Udrensning af selve Velfærdsudvalget. *Fridericia. NH. I. 107*. Udrensning, Koncentration i Forvaltningen og Besparelser var de første paa-trængende Opgaver. *ArthChrist. FF. 66*. Udrensningen, der omfattede 70000 Personer, som ved Landets (p: Belgiens) Befrielse var blevet interneret, og 180000 Værnemagersager, var endnu ikke tilendebragt ved Aarets Udgang. *Sal. T. 1945-46. 551*. Vi er Tilhængere af Udrensning . . til Tops og til Bunds. *Blækspr. 1945. 2*.

Ud-retning, en. († -retting. *LTid. 1728. 389*). flt. -er. (ænyd. d. s.) vbs. til -rette (og rette ud). **1**) (fagl.) til -rette **1**. Bearbejdning af Skildpadde bestaar i en Udretning ved Presning af de opvarmede Plader. *Sal. XVI. 65*. Udretningen af et Vej-sving. *Pol. 12/1934. 7. sp. 1*. jf.: Frontudretninger: tysk Kliché for Tilbagetrækning af militære Styrker eller Opgivelse af frem-skudte Støttepunkter. *1000 Ørd fra Hitler-Krigen. (1945). 29*. || (med.:) Denne Udretning finder navnlig Anvendelse ved Brud af Laarbenet eller Skinnebenet. *Vort Hj. II. 2. 224*. *Sal. VII. 368*. **2**) (nu næppe br.) til -rette **2. 1**) til -rette **2.1**; ogs. om resultatet af arbejdet. Udretning . . det som er gjort og bestilt. *Moth. 1866*. Denne Indianer . . gav tilkiende ved Udrettingen af sin sidste Villie, at havde hand kundet komme 40 Faune dybt, var Ertzen der meget rigere. *LTid. 1728. 389*. jf.: man ønsker at gjenvinde den Hastighed i Modstandens Bevægelse, som tabtes under den større Kraft-Udretning. *Archiv Sø-væsen. II. 161*. **2.2**) (jf. -rette **2.2**) virkning; følge; resultat. Undersøge vi nu hvad Overdaadigheds Udretning er i Verden. *OeconT. II. 14*. De Engelske, som længe have indseet disse Skatters og Taxters skadelige Følger og Udretninger. *smst. IV. 23*. **-rette**, v. vbs. -ning (s. d.) ell. (sj.) -else (jf. *MO.*). (ænyd. d. s., glida. vdh., vthrætt(h)æ, sv. uträtta; efter ty. ausrichten (mmt. utrichten); jf. rette ud u. V. rette **10.7**) **1**) (fagl.) fjerne krumninger, bøjninger, buler, ujævnheder fra; gøre lige; rette ud; ofte: gengive den oprindelige ell. naturlige lige form. alle Sømmene bleve udrettede. *Levin*. man saae Enkelte med udrettede Leer paa Skafte, Andre

havde Ryttersabler. *Etlar.GH.I.95.* (uldgarn skal efter limning) ophænges udstrakt og udrettet i vandret Linie. *VæverB.65.* en udrettet Hårnål. *St Dreuvsn.K.150.* Landeveje udrettes. *JacPaludan.(NatTid.¹⁹⁴,1947.4.sp.4).* || (med.) m. h. t. dele af legemet (organ, lem, brækket knogle). *VortHj.II.2.225.* *VoreSygd.II.450.* Ligets Lemmer maa (ved obduktionen) ikke udrettes med Magt. *Instr.Nr.446* ^{1/11}1942. **2)** (jf. III. udrede 3.) bringe (en virksomhed ell. (især) en opgave, et hverv olgn.) i orden ell. til afslutning paa tilborlig maade; udføre; forrette; besørge; gøre; præstere. **2.1)** i al alm. Salomo saae den unge Karl, at han udrettede (1931: udførte) Gjerningen vel. *IKg.II.28.* ved Vindskibelig- heds kands mand udrette Alting. *Holb.Intr.I.10.* de Evangeliske Gesandtere protesterede hæftig nok der imod, men udrettede ikke noget dermed. *Borrebye.TF.749.* *Kan du udrette Alt, hvad jeg befaler? *Oehl.I.231.* Det at udrette er . . . identisk med at gøre sin Gjerning. *Kierk.II.266.* (der var) meget at udrette for en energisk Styrer. *KrErsI.DM.10.* jf. u. Fædreland slutn. || udrette ens bud (*Befal, og vi dit Bud udrette skal. *Hauch.SK.63.* *Kaahund.VG.6*) ell. et ærinde. Jeg vil sætte stor Priis derpaa, om du udretter dette Ærinde fornuftigt. *Heib.Poet.VII.82.* *CBernh.II.177.* *Lollo.2.2)* m. tings- subj.: bevirke; udvirke; sætte igennem. *Jeg skulde vise dig, hvad Bønner kan udrette | Naar man er heed som jeg, og ikke kold som Mette. *Wess.27.* jeg seer, at mine Ord intet kan udrette hos Dig. *Lodde.(Skuesp.IV.338).* Derfor var hans Magt . . . saa svag, at den intet kunde udrette mod Almuens Mængde. *Molb.DH.II.126.* Dampen udretter Arbejde ved Hjælp af Maskinens Mekanisme. *SkibsMask.33.* **2.3)** i nægtende forb. som der er intet at udrette med (en), (nu næppe br.) der er intet at stille (IV.23.5) op med (en). Dersom det nu virkelig var Din Alvor, saa var der Intet med Dig at udrette, man maatte lade Dig gaae for hvad Du var. *Kierk.II.145.* MO.

u-dreven, part. adj. (ænyd. d. s.; nu næppe br.) som er uden øvelse ell. erfaring i noget; uøvet; uerfaren. *Moth.D150.* udi Skrifning og detz Consepering er (jeg) en udreven Mand. *Cit.ca.1731.(Bobé.HE.177).*

Ud-rid, et. (nu næppe br.) vbs. til -ride: d. s. s. -ridt. *VSO.* -ride, v. [-riːðə] vbs. -ning (vAph.(1764)), jf. Udrid, Udridt. (ænyd. d. s., glæd. (præt.) wdredh; jf. ride ud u. II. ride 6.11) **1)** (nu sj.) ride ud, bort fra et sted. Posten . . . var udreden hen fra Byen. *Gram.Breve.157.* (kilden) blev først . . . funden af Keyser Carl IV. som var udridt paa Jagt. *Borrebye.TF.47.* han var udreden at jage Dyr. *Grundtv.PS.I.447.* *Jeg vilde mig udride | Alt for min Kjærestes Dør. *Aarestr.SS.V.197.* **2)** (rid., nu næppe br.) under ridning naa helt hen til en grænse (af

ridebanen) olgn. Den Dresserende bør (ikke) fordre en for nøiagtig Udriden af Hjørnerne. *PWBalle.RD.27.* -ridet, en. (ogs. skrevet -ridder. *Hjorta.OS.169.*) (ænyd. vdrider(e) (Kalk.V.1114. ChrPed.V.232), jsv. utridbare) **1)** (jf. I. Rider 1.1; især foræld.) bereden person, der var ansat paa et gods (en herregaard) og red ud for at tilgive bønderne til hoveritjeneste olgn., ell. som var ansat hos en øvrighedsperson og red rundt med breve, besked, paabud olgn. fra denne ell. (undertiden) uøvede en slags polititjeneste (jf. Feilb.); ogs. (dial., nu delvis foræld.) om bereden person, der tilsiger folk til at møde i tilfælde af ildbrand. en Karl, der tjente mig for Udrider. *Cit.1704.(Bobé.RoskildeJomfrukloster.(1899).10).* Naar en Sort købte noget . . . og blev derover greben af de portugisiske Fiskaler eller Udridere, saa blev Varene . . . borttagne. *Reiser.V104.* *Junge.212.* Tilsigelse med Udridere eller Ombud . . . til Sognefogderne. *MR.1804.507.* de to „Udridere“ . . . vare nærmest knyttede til Amtstuen . . . men gjorde iøvrigt ogsaa Tjeneste som ridende Bud for Administrationen i det Hele. *JHelms.G.94.* Herregaardens „Udrider“. *FrGrundtv.LK.279.* UJF. || (foræld.) om strandridet. *JKinch.Ribe.II.(1884).857.* || (foræld.) om bereden soldat, der rekonoscerer, er spejder. (da) kom hans Udrider farende ind i Gaarden, og meldte, at der kom . . . Krigsfolk. *Grundtv.Snorre.I.64.* Speidere tilhæst eller saakaldte Udridere, som skulle udforske Egnen. *Ing.PO.I.150.* || **Udriderpenge**, (foræld.) pengebeløb, som tilstodes visse øvrighedspersoner til at dække udgjterne ved at holde udridere. *VSO.* **2)** (foræld.) arbejdsmand, som gjorde tjeneste ved et hestesporvejsselskabs stalde og red hestene ud til udskiftning paa visse steder af ruten. *Pol.²²,1944.5.sp.1.* -ridse, v. vbs. -ning (i bet. 2: *SyStrikkeB.398.*) (jf. ænyd. vdritzet, udskaaet (?); sml. ride ud u. II. ride 1.1; l. br.) **1)** m. h. t. skrift olgn.: fjerne, udslætte v. h. af raderkniv olgn.; udradere. en ny Haand har udridret Oversregningen. *OlufNiels.(CodexEsromensis.(1880-81).111).* **2)** men en spids genstand, en pen olgn. tegne figurer, indskrive (bogstav)tegn olgn. paa noget. jeg maatte . . . med Staven udridse mine Kjærlighedsord i det flygtige Sand. *Ing.P.194.* Et Par udridsede Figurer (v: paa en gravsten). *Oehl.Er.III.139.* **U-ridt**, et. (jf. -rid, -ride) ridt ud, bort fra et sted. *munter han blev, og sieldnere bleve hans Udridt. *Bagges.Skudd.58.* polske Rytterskarers Udridt. *Brandes.X.214.* *NMøll.Fireballader.(1934).24.* -rigge, v. vbs. -ning (s. d.). **1)** $\ddot{r}$ m. h. t. fartøj, del af takkelage olgn.: rigge (1) (ud). *D&H.* || udrigget baad, udrigger (1). *Larsen.2)* (jf. rigge ud u. rigge 2) billedl. **2.1)** (uden for faql. spr. især nedset.) m. h. t. ting: udstyre, forsyne med noget; ogs.: bringe i orden, i stand; fremstille. (Heises sangcyklus) udrigget med

en Mængde Flitterstads i Form af Temporangivelser og Foredragsbetegnelser. *Pol.*¹⁹¹¹ 1928.2.sp.5. Bomhuller (*i taarnet*), ved Hjælp af hvilke man i urolige Tider kunde udrigge et hængende Skyttegalleri af Træ. *Danm Kirker.III.176. 2.2)* m. h. t. person: udstyre, forsyne med. Selv en arktisk Ødemark bliver næppe et „frostigt“ og „ideløst“ Landskab for den . . der møder udrigget med aandelige Afsender- og Modtagerapparater. *Knud Pouls. 10 Va.132.* || især: udsmykke; udpynte; ofte nedset.: pynte; mæje ud; i part. udrigget anv. som adj.: halvnøgne, kostbart udriggede Kvinder. *PDrachm.D.90.* de mest malede og udriggede unge Piger. *Marie Lange. En Pilgrim skriver paa Maskine.(1941).37. -rigger*, en. (l. br. -rækker. *Kusk Jens.Som.121.182.*) (efter eng. outrigger) 1) ⚓ (kapronings)baad, hvis arer under roningen hviler paa et stativ udenbords. *D&H. 2)* ⚓ kort, lille rundholt, 20 der tidligere anvendtes ved skodning af spiler ell. (en slags) fok. *Sportsleks.II.632. jf. S&B.* || ogs. d. s. s. Butteler. *Kusk Jens.Som.182. 3)* (faql.) bom ell. udligger oven over en luge i et pakhus med trisseværk til ophejsning af varer. *D&H.* || ogs. ⚓ om (hver af) de to bomme, som rager ud over hækken paa smaa-skibe og bruges til ophejsning af skibsjollen. *Kusk Jens.Som.121. -rigger-skrue*, en. ⚓ fremdrivningsskrue, anbragt under en paa-hængsmotor, der er fastgjort over en baads agterende. *IngBygn.1940.50.sp.2. -rigle*, v. [-ri²(q)l⁰, -ri¹q⁰l⁰] (faql.) udskære et hulrum (i en staalkarm olgn.), som passer til rigel og fælle i en laas. *HFB.1936.67. -rigning*, en. vbs. til -rigge; ogs. konkr., om det, hvormed nogen ell. noget udrigges; fx. (især spog. ell. nedset.) til -rigge 2.2 slutn.: Damens Korpus og megen Udrigning af Tøj bredte sig ind over (ham). *Thuborg.Mads Sivkjær.(1940).68. 40* Børnene morer sig dejligt i deres fantastiske og primitive Karnevals-Udrigning. *Pol.*¹⁹⁴² 7.sp.3.

u-drikkelig, adj. [u⁰dregøli] 1) (sj.) som findes i saa store mængder, at det ikke kan drikkes. der maatte kunne laanes en udrikkelig Mængde Brændevin paa dette Pelsværks-Oplag. *Bøgh.UF.I.117. 2)* (mods. drikkelig) som er uegnet til at drikkes (p. gr. af daarlig smag, urenhed olgn.). *Moth.D134. 50* Vandet var udrikkeligt. *Hauch.I.131.* den sidste Sjat (kaffe) er udrikkelig. *Lindskov Hans.NH.234.*

ud-rinde, v. [-ren⁰ə] jf. part. ùdrunden. *Høysg.AG.88.* vbs. (l. br.) -else (i bet. 3: *Naturens.V.1914.374*) ell. (sj.) -ing (*D&H.*). (ænyd. d. s., glæd. (præt.) wdrand, (part.) vtrunnen, jf. vbs. vtrinnels; jf. rinde ud u. III. rinde 5.3; ω, især højtid.) 1) om løst sammenhængende masse ell. vædske: flyde, 60 strømme ud (af beholder olgn.), især: langsomt og stille. *Jesu Blod for dig udrandt (Brors. 79 afvig.). *SalmHj.594.5.* (de) piskede sig selv, at Blodet udrand. *Pflug.DP.912. *Van-*

dene klare | Udrinde saa snare | Fra hellige Væld. *Grundtv.Kvædl.93.* hver Draabe var udrunden (o: af karret). *Tidsskr.f.Landøkonomie.1833.364. VSO.* || om sand olgn. i timeglas ell. især (m. subj.-skifte) om selve timeglasset; ofte i forb. som timeglasset er udrundet, se u. Timeglas 1. jf.: Glasset er ùdrunden. *Høysg.AG.88. 2)* om tidsbestemt handling, proces, tilstand ell. (især) om tid (tidsrum, tidsafsnit olgn.): forløbe; gaa til ende; henrinde; rinde ud. *for en Time kand udrinde, | Skal jeg mig her igien med tvende Vogne finde. *Hobb.Paars.42. *Udrundne* er de gamle Dage, | Som Floder i det store Hav. *Grundtv.SS.IV.362. *De Glæder*, som udrunde, | Alt finder du igjen! *FrHamm.TB.53.* dette Ur, der samvittighedsfuldt ringede over hver udrunden Time. *Pont.LP.VIII.30.* Istden naaede dog ogsaa sin Afslutning, da dens Maal var udrundet. *Prem.DN.62.* det da udrindende Aarhundrede. *KMads.Skagens Malere.(1929).64. 3)* have sin kilde i; være opstaaet af; stamme, hidrøre fra; udspringe af; i forb. m. præp. af ell. fra. Tydske og nordiske Folkefærd ere . . udrundne af een Rod og Stamme. *Molb.DH.I.13.* Deraf udrinder ofte Misforstaaelse og Uenighed. *VSO.* sagnene om Vigge (er) udrundne af det virkelige livs hirdforhold. *A.Olr.DH.I.134. 30* *Johs Steenstr.SU.82. I. -ringe*, v. [-ren⁰ə] vbs. -ning (Amberg; i bet. 1: s. d.; i bet. 2: *MO. Levin.*) (jf. ringe ud u. III. ringe 1.2, 2.1; mods. indringe) 1) (nu især som vbs.) kalde ud ved klokkeringning. Ved Brand i Byen udringes almindeligvis hele Linien . . og kun ved Storbrand e. l. udringes Reserven (o: af brandkorpset). *Frederikshavns Avis.*¹⁹¹⁸ 1928.2.sp.6. Udringning eller Udraabning i Ventesalone. *Sjæll.Jernb.Signalreglement.(1876).7. JacPaludan.UR.334. 2)* (især foræld.) ved klokkeringning give tegn til, at en fest, et marked olgn. afsluttes, ell. (jf. bet. 1) at en offentlig park olgn. lukkes (saaledes at folk maa forlade denne). *Viborg Snapsting . . indringes aarlig den 13de Juni, og udringes den 30te s. M. StephJørg.L.177. MO.* Markedet var udringet. *Levin.* Efter at der var udringet, gik Vagten ind i Haven. *smst. billedl.:* *naar Gravklokken gaar, | Da først udringes mine Skoleaar. *Grundtv.PS.IV.235. 50*

II. -ringe, v. [-ren⁰ə] vbs. -ning (s. d.) 1) (sj.) udskære ell. udklippe noget saaledes, at det faar en rund form, forsynes med tunger i randen olgn. *S&B.* Spyttebakkerne med Sandet i udringet Papir. *KLars.GHF. I.49. 2)* (jf. nedringe, udkriget, udskære 2.1; faql.) ved bortskæring ell. ombejning af en (ringformet) strimmel (kant) gøre en aabning større, videre; ringe (IV.2.3) ud. Jeg kommer til at udringe Ærmegabet lidt mere. *Levin.* Du har udringet Særken alt for meget. *smst. VorthHj.III.1.101.* || især i part. udringet anv. som adj.; dels om klædningsstykke (især damekjole): som har en (ringformet ell. (foran)

spidst nedløbende) halsudskæring (saa at en del af bryst (ryg og skuldre) blottes); ogs. om person, som bærer et saaledes udskaaet klædningsstykke. *MO.* Kjolen er altfor meget udringet i Halsen. *Levin.* Der kom en Stuepige imod dem . . Hun var udringet og bar Koraller. *Bang. DuF. 203.* Damer med udringet Kjoleliv. *Baud. H. 202.* *Slank stod hun, bleg, i blødt udringet Kjole. *Rørdr. JH. I. 305.* dels om sko: som ikke gaar op over ell. 10 til vristen. *Ing. Levnet. II. 46.* stærkt udringede couleurete Skoe. *Winth. IX. 209.* et Par udringede, revnede Laksko. *TDillevsen. BG. 33.* || (sj.) i videre anv.: det (er) godt at Moden endnu ikke har bragt os til de udringede Skinnebeen, og saa kommer det jo Ingen ved, hvad Farve Deres har (: efter et slag). *Cit. 1868. (HCAnd. BC. IV. 64).* **I. -ringning**, en. se I. -ringe. **II. -ringning**, en. [-rɛŋ'nen] flt. -er. vbs. til II. -ringe (jf. 20 II. Ringning 2.2); ogs. (jf. Hals(ud)ringning) konkr., om selve udskeeringen. Kjølens spidse Udringning. *JPJac. II. 69.* en mørkerød Slæbkjole med Udringning. *Bang. SG. 52.* *Jac. Paldan. KK. 159.* **-risle**, v. (ænyd. vdritzle; jf. ty. ausriseln; sj.) om vand: risle (1) ud, frem. *VSO.* *En Kilde, skjult i Strømmens dybe Skjød | Udrisle lod de grumset mørke Vande. *Drachm. DM. 8.* i billedl. udtr.: *det 30 ømmeste Farvel, | Som kan udrisle af en Hjerte-Kilde. *Grundtv. DVI. 156.*

udrive, v. [uð'ri'və] præf. -rev; part. -revet. vbs. -ning (s. d.) ell. (sjældnere) -else (Larsen. i bet. 2.1: *AaseHans. Vr. 45.* *Rigsdagst. F. 1945/46. sp. 2775.*) (ænyd. d. s., sv. utriva)

1) (jf. rive ud u. IV. rive 1.2; ☐ ell. faql.) adskille noget sammenhængende ved at rive; rive løs fra, ud af; ogs. (jf. IV. rive 2.): fremkalde rifter, revner i (overfladen af) noget; 40 flænge. 1.1) i al alm. naar et Menneske forandrer denne Ting (: denne bestemmelse), saa skal der af hans Hus udrides en Bjelke (1931: skal en Bjelke rives ud). *Esr. 6. 11.* *Lyd, som Stormens, | Naar den udriver Klippens Eg. *ew. (1914). III. 63.* jeg (havde) nedskrevet nogle Vers paa et udrevet Blad af en Stilebog. *Schand. F. 409.* Af Kahyttdøren udrevet den Krampe, hvori Hængelaasen var anbragt. *Politi E. 124. 1922. 3.* 1.2) m. h. t. 50 (del af) klædningsstykke olgn.; især i part. udreven anv. som adj., spec. om aabning i tøj, hvis rand er flænget. (hun) følte paa hans Ærme, og . . hun saa', at det var udrevet og Mansketten flænget. *JPJac. I. 155.* at bade en Flips udrevne Knaphuller. *Schand. SB. 208.* (hundens ejerinde) havde ikke megen trøst til overs for drengen med den udrevne buksesag. *Gersov. KL. 193.* *Feilb. 1.3)* m. h. t. 60 legemsdel, organ olgn. om det havde været muligt, havde I udrevet Eders Øine. *Gal. 4. 15.* han udriver en Oldings Skjæg. *Bredahl. II. 100.* (han) lod hendes Tunge udrive. *Cit. 1851. (Chr. Ped. II. 508).* || ofte i part. ud-

reven anv. som adj.; spec. om naturlig aabning, spalte i legemet, hvis rand er flænget, revet itu. Børsprekken . . udreven (: om fejl hos en hest). *Viborg & Neerg. HB. 73.* (han) lagde de udrevne indvolde atter i lege. *AOlv. DH. II. 61.* *Vald. Madsen. Hysterosalpingografi. (1942). 14. 1.4)* m. h. t. citat, tekststykke: fjerne, udskille, tage ud af sammenhængen (ofte: paa en uheldig, meningsforstyrrende maade). vi gjøre disse Linier Uret, ved saaledes at anføre dem udrevne af deres Sammenhæng. *Nyerup Rahb. VI. 223.* *Cit. 1842. (Lehm. III. 141).* dette litterære Førsteaas, som her er udrevet af Epist. tertia. *Billeskov. J. H. II. 102.*

2) (jf. rive ud u. IV. rive 3.a; ☐, især højtid.) i udtryk for (pludselig, voldsom) forandring af tilstand, forhold olgn. 2.1) udfri af nød, trængsler olgn.; befri. || m. h. t. person ell. (befolkning i) landomraade: befri af fangenskab; udfri af tvang olgn. hun (bad mig) med væbnet Haand at ud-rive hende af de Trojaners Hænder igien. *Holb. Ul. I. 5.* Vestdanmark og Øerne paa lidt af Fyn nær var udrevet af Holstenernes Hænder. *Kr. Ersl. DM. 7.* || (relig.) om gud; især: udfri af syndens vold; frelse (fra fortabelse). hans Miskundhed . . udrev (1931: friede) os fra vore Fjender. *Ps. 136. 24.* *Han vil udrive | Min Sjæl af Syndens Baand. *Salm. Hus. 44. 2.* *hans Haand udrev dig af hver Fare. *Lund. ED. 46.* || drage ud af ell. (især) frelse fra, udfri af en truende (livsfarlig) situation ell. en ulykkelig, uheldig tilstand, gen-vordigheder, vanskeligheder olgn. *Prahl. BJ. 2.* man (bør) ikke pludselig . . udrive Almuen af dens velgjørende Overtro. *Heib. Poet. III. 419.* (hun) gjorde . . Intet, som kunde ud-rive mig af mine lykkelige Drømme. *Schack. 140.* jeg er Dem taknemmelig fordi De udrev mig af en utaalelig Spænding. *Brandes. Br. III. 298.* m. tings-subj.: (en) blussende Lidenskab . . udrev den femtenaarige Yngling fra Livets jævne Hverdagsgang. *Mobb. EL. 21.* *din Kjærlighed | Fra Undergang mig har udrevet. *Winth. III. 86.* *refl.:* en Kritik, hvor Skarpsindighed og Vittighed forgjæves søge at udrive sig af de Lænker, som Bornerted har pålagt dem. *Hjort. Krit. Lit. II. 136.* 2.2) drage, føre bort fra et sted, en beskæftigelse olgn., ud af et forhold til, fællesskab med andre. Carl var ikke til at udrive fra sine Papirer. *Ing. EF. VIII. 61.* *Jeg har elsket dig; nu est du | Udreven af mit Hjerte! *Boye. PS. I. 249.* naar alle disse (: tilskuerne) om nogle Minuter vende tilbage (: gennem Amagerport), da er man (: forbryderen) død, er udreven af det hele Samfund. *HCAnd. F. 64.* Ved utrættelig trofast Leden har hun endelig fundet Valfreds Op-holdssted; — hun udriver ham nu derfra. *Schack. 65.*

3) (faql.) findele et stof ved at rive (1V. 3). de torrede, til Pulver udrevne Blade.

Manufact. (1872). 259. Farvestoffer, som er udrevet i Linolje. *OpfB.* ^{IV}. 1. 110.

4) *udvide* (et hul) v. *hj.* af et særligt værktøj, en rival; oprive (I.4); oprømme (2); især som vbs. (se Udrivning).

Ud-rivning, en. [-ri¹vnen, -riu¹nen] flt. -er. vbs. til udrive (ell. rive (IV) ud). v*Aph.* (1759). *fx.* i *flg. anv.*: 1) til udrive 1. || (især *faql.*) til udrive 1.1. Udrivning af hele Fibre. *HFB.* 1936.627. *jf.*: I maadelige 10 Høraar hegles den ringere Hør slet ikke; men spindes ligesom den kommer fra Skagehaanden. Dette kaldes „Udrivning“. *Blich.* (1920). XXII.168. || (vet.) til udrive 1.3. *MdsskrDyrl.* LVI.540. 2) (*faql.*) til udrive 3; ogs. *konkr.*, om det findelte stof. *Sal.* ^{XXIV}. 168. *PharmDan.* (1933). 230.285. 3) til udrive 4. *Wagn.Tekn.* 253. -**rogn**, en. (*faql.*) rogn, som krebsdyr bærer udvendig (under bugen ell. paa halen). *Holst.R. Fiskeriudv.* 20 (1874). *Bilag.* VI.51. † -**rotte**, v. (ænyd. d. s., sv. utrota; *fra ty.* ausrotten; *jf.* IV. rotte) udrydde; nedbryde. *ChrBorup.PM.* 485.

u-dru, adj. (ænyd. udru(g), wdrow, *glda.* wdru; *sideform* til udroj, *sml.* III. dru; *dial.*) udroj; som ikke varer længe ell. er uden kraft, soliditet. *Moth.* U8. *Timeligt Gods, det er Rigdom udru, | Kaldes Urettens Mammon af Aanden. *Grundtv.* SS. III. 394. *Denne Verdens Vold er meget udru. *sa.PS.* VIII.263. *AarbFrborg.* 1920.98. Nyt brød er „udrut“. *StevensBjev.* 18. UFF.

ud-ruge, v. [-ru¹(q)ø] vbs. -ning (*Amberg.* MO. *MøllH.* III. 232. *Lieberkind.* DV VII.39) ell. † -else (*LTid.* 1755.86). 1) (*jf.* ruge ud u. II. ruge 1.1 samt udklække 1) m. h. t. unge, *nygel:* faa til at fremkomme af æg (ell. udvikle sig fra tilsvarende stadium) ved rugning; ogs. m. h. t. æg (*jf.* udligge 2): 40 (ligge paa og) varme, indtil ungerne kommer ud. (*skildpadderne gaar*) i Land, for at legge deres Eg i Sandet, og at lade dem udrues af Solen. *Reiser.* II. 492. Høns maa finde sig i, at de Ællinger, de have udruget, svømme fra dem. *Gylb.* KV.224. udruge Kyllinger i Ovne. *VSO.* De udruge (*Chr.* VI: udlegge) *Basilisk-Æg* (1931: Slangæg ruger de ud). *Es.* 59.5. *jf.*: Reden med de 2 udbrugede Æg blev forladt. *Naturens V.* 1945. 102. (*jf.* bet. 3) *billedl.*: den Fryd, der kunde udruget i den varm tindrende Foraarssol. *Schand.* AE.28.0. || *hertil* (*sml.* tilsvarende *ssgr.* m. II. ruge; *faql.*) *ssgr.* som Udrugningsanstalt, -apparat, -gaard (Udrugningsgaard for Strudser. *NCRom.Læsebog.* ^{II}. (1888). 236). -**maskine** (d. s. s. Rugemaskine. *Hjørt. KritLit.* II. 75. *MøllH.* VI. 118), -**ovn** (S&B.). 2) (*med.*) m. h. t. for tidligt født barn: behandle med varme (i et særligt varmeapparat). *KPont.Retsmed.* I. 122. 3) (*jf.* ruge ud u. II. ruge 4 samt udklække 3; især) frembringe, udvikle i bevidstheden (ved tankarbejde); især: udspekulere; udtænke. han (har) udruget en ny Religion.

LTid. 1750.70. Aldrig har . . Menneske-Slægtens Fiende udruget en Løgn, saa for-dærvelig som den, at Klarhed skulde være Lysets . . Fødsels-Mærke. *Grundtv. Udv.* V. 394. Det er . . til ingen Nytte at udruge et saadant Had. *Riget.* ^{1/11} 1913. 2. sp. 4. || *især* m. h. t. (ond, slet) plan. *Blich.* (1920). VI. 212 (se u. I. Plan 3). I udruge en eller anden Plan, som jeg ikke maa vide. *Heib.Poet.* III. 414. *Stavnstrup.* (*DanmKonger.* 496). -**rulle**, v. [-ru¹l'ø] vbs. -ning. (*jf.* rulle ud u. IV. rulle 4.11) 1) (*sj.*) flygte, transportere ud, bort fra et sted paa en vogn. *En Vogn udruer os af Østerport | Til Helsingør. *Oehl.* XI. 373. 2) (*sj.*) m. h. t. noget sammenrullet: rulle op, ud; udfolde; udbrede. *Naar Natten udruer sit sorte Slør, | Naar Dagen dør. *Oehl.* XIX. 34. udrulle et Landkort. MO. Saltsyren er kommet paa Tæppet, medens det har ligget i udrullet Tilstand. *Ugeskr.JRetsv.* 1948.A.775. || i videre anv., m. h. t. menneskemængde: udbrede (over et område). man saa en Hær udrullet, hvis Mage . . aldrig havde været kendt. *JLange.BM.* I. 135. 3) (*især* bag.) m. h. t. dejg *olgn.*: v. *hj.* af en (kage)rulle presse, glatte ud til en tynd plade; rulle ud. Naar Deigen har været udrullet 3 Gange, er den færdig. *Bugning.* 55. vbs. Udrulning: *Const. Kogeb.* 235. 4) *forme*, fremstille ved at rulle ell. trille (V.1.4); *især* (*apot.*) m. h. t. pille: Udrulning af Piller. *PharmDan.* (1933). 404. *jf.*: det Vandindhold, Jordarten er i Besiddelse af, naar den netop lader sig udrulle til ca. 3—4 mm tykke Traade uden at briste. *TeknLeks.* II. 36. 5) (*sj.*) udtale med rungende stemme. (*derpaa*) udrullede min Tordenstemme Følgende. *Bredahl.* I. 214. -**rum**, et. (l. br. i rigsspr.) rum i udhus *olgn.*; rum i boligens ydre dele, som ikke er beregnet til beboelse. En Gaard med . . Udrum. *Adr.* ^{1/11} 1815. Till. 2. sp. 1. Gaardens Udrum. *Eriks-holm.* S. 59. Der er både koldt og mørkt i dette udrum til dyrene. *NAJensen.Ventetider.* (1926). 197. -**runde**, v. [-ron¹ø] vbs. -ing. (*sj.*) frembringe en rund(agtig) udhuling i noget; udhule; ogs.: give en rund(agtig) form ved tildannelse. v*Aph.* (1764). et dybt, til Siderne udrundet Hul. *Archiv Søvesen.* II. 379. MO. VSO. *jf.* Udrunding, (*fon.*) om runding af læberne, der samtidig skydes stærkt frem, saa at de næsten danner et rør. *Jesp.Fon.* 632. -**runge**, v. [-ru¹ŋø] (ænyd. d. s.; *sj.*) m. indholds-obj.: lade klinge, runge (II.1.). *Tusind Kirkeklokkers Tunger | Hult kun Sorgens Vægt udrunger. *Ing.* RSE. IX. 65.

udruste, v. [ud¹rosdø] († udryste. *Kyhn.PE.* 87. *Holb.Intr.* I. 61. † udrøste. *Cli-tau.* PT. 87. *CPRothe.MQ.* I. 463). -ede. vbs. -ning (s. d.) ell. † -else (*Langebek.Breve.* 24). (ænyd. d. s. og udryste, sv. utrusta, ty. austrüsten; *jf.* ruste ud u. IV. ruste 1 og 3) 1) (*jf.* III. udrede 1) forsyne, udstyre med noget, især: med de til et vist formaal

nødvendige ell. ønskelige ting olgn.; ruste (IV.1). 1.1) (især faql.) m. h. t. ting. de med Slamudskiller udrustede Lokomotiver. *Damp Lok.80. jf. bet. 1.2:* Turø er et eget Sogn med Kirke, Skoler, Kro . . kort sagt alt, hvad der hører til et fuldt udrustet Landsogn. *SydjynskeS.14. || m. h. t. skib: forsyne med det til sejlads nødvendige udstyr; især m. h. t. krigsskib: sætte i krigsberedskab.* disse Penge (blev) anvendte til at udruste Krigsskibe. 2*Makk.4.20.* Folk og Materialier skulde føres did; Skibe skulde udrustes og Cargo anskaffes. *OeconT.III.68. Harboe.MarO.* Den, der udruster Skib til Negerhandel, straffes med Strafarbejde. *Goos.I.364.* Torpedobaaden „Sværdfisken“ . . har været udrustet siden Oktober ifjor. *BerlTid. 1922.M.5.sp.4. 1.2) m. h. t. levende væsener, især personer.* Hun udrustede Sønnen rigeligt ved hans Bortrejse. *VSO. jf.: der er ikke Dialektik skabt i hans med 2 uhyre Bakkenbarter udrustede Hoved. Brandes.Br.I.35. || især m. h. t. soldater: forsyne, udstyre med uniformsgenstande, vaaben olgn.; gøre rede til krigsførelse.* Kongen saae de Svenske vel udrustede komme paa Hisingen. *Holb.DH.II.254. *Al Verden til Feide nu udruster sig, | Blandt Konger og Fyrster og Lærde er Krig.Rahb.PoetF.I. 112. *udrust dig mod din Fiende.Oehl.IV. 172.* Den danske Hær var daarligt udrustet. 30 *Bregend.BirgitteBorg.(1941).8. jf.: Græshoppernes Skikkelser lignede Heste, udrustede (Chr.VI: beredte; 1907: rustede) til Krig. Aab.9.7. (jf. bet. 2.2) billedl.: *Udrust dig, Helt fra Golgatha! Ew.(1914).III.316.*

2) (∅ ell. højtid.) overf. 2.1) tildele, udstyre med en vis myndighed, magt olgn. *(du) Udruster dem (∅: disciplene) med Myndighed (Kingo.SS.IV.533 afvig.). *SalmHj.429.2.* en mægtig med arvelige Særrettigheder udrustet Adel. *Allen.I.22. 2.2) forsyne, udstyre med aandelig kraft, med de til en aandelig kamp, til udførelsen af et aandeligt arbejde nødvendige evner, kundskaber osv.; især m. h. t. hvad der tildeles af skæbnen, naturen osv.: give; skænke.* andre, som med dyb lærdom og stor forfarenhed har udrustet sig imod prejudicer og falske begreb. *Høysg.2Pr.24. (digteren) var . . af Moder Natur bleven udrustet med ikke ringe Talenter. Nyerup Rahb.VI.5. *Udrust dem med din Sandheds-Aand.Grundtv.SS.IV.332.* Derpaa udrustede han sig med den nødvendige Taalmodighed, for at oppebie Nivsterens Svar. *Heib.Poet. X.92.* det Maal, den saakaldte formelle Opdragelse sigter mod, nemlig at udruste Indvidet til at løse Opgaver, som ikke direkte er indøvede. *Az Dam.FO.81. || part. udrustet anv. som adj. tænkende og med tilstrækkelige Kundskaber udrustede Mænd. Horreb.II.411. Byron (var) i mange Maader netop . . udrustet til at fremstille en Don Juan. Kierk.I.86. (drengen) var udrustet med en god Appetit. AaDons.MV.91.*

Udrustning, en. († Udrystning. *Holb. Mel.IV.8. Borrebye.TF.318. † Udrustning. JensSor.I.11. sj. Udrusting. Holb.Anh.131. flt. -er. (enyd. d. s. og udrystning, -røstning; vbs. til udruste; jf. II. Rustning) 1) det at udruste (1); ogs. konkr., om samling af de ting, hvormed nogen ell. noget udrustes. 1.1) svarende til udruste 1.1. Ballonens Udrustning maa udføres med stor Omhyggelighed. *OpfB.III.149.* Vognenes mekaniske og elektriske Udrustning. *Kbh.sSporveje.(1936).86. || (jf. Udredning Kbh.sSporveje.(1936).86. || (jf. Udredning 1.1) især m. h. t. (Krigs)skib. Holb.Heltind.I.87. Scheller.MarO.* Udrustning . . omfatter alt, som er bestemt til Brug paa en enkelt Rejse. *ForsikrL.143. 1.2) svarende til udruste 1.2; især m. h. t. soldater; ogs. (nu næppe br.) om udrustede soldater, tropper. Holb.Mel.IV.8.* Ald Resten af dend heele Neder-Saxiske Udrustning . . bestod kun i 3366 Mand til Hest og Fods. *Slange.ChrIV.759.* Carl, som ei havde ventet at finde Modstand ved Eideren . . maatte nu gjøre store Udrustninger. *Mall.SgH.242. MilConv.VIII.384.* hans Udrustning . . var splinterny, lige fra den blanksorte Tornyster til den lange Officerssabel. *Rist.ER.3.* Soldat i feltmæssig Udrustning. *Hvad hedder det? (1947).44. 2) svarende til udruste 2; ogs.: det at være udrustet med noget ell. de egenskaber, evner, kundskaber osv., hvormed en er udrustet. 2.1) (l. br.) til udruste 2.1. Kvindens Udrustning med almindelig Stemmeret. Brandes.XII.54. 2.2) (faql. ell. ∅) til udruste 2.2. de til Islam overtraadte Kristne, der følte sig kaldede til at forsvare deres nye Religion mod deres tidligere Trosfæller og nu overførte deres aandelige Udrustning paa den. *Buhl.Muhammedansmen.(1914).31.* Baade i Henseende til Karakteregenskaber og intellektuel Udrustning ragede Prins Vilhelm op blandt hin Tids danske Statsmænd. *Stavnstrup.(DannKonger.485).* aands svage, der paa Grund af deres mangelfulde aandelige Udrustning ikke formaar at skaffe sig Indhold i Tilværelsen. *Stimulanser.(1945). 32. Udrustnings-, i ssgr. (især faql.) til Udrustning 1, jz. Udrustnings-genstand, -havn, -omkostning(er), -udgift(er). -aar, et. (i marinen). Udrustningsaaret regnes fra den Dag i Juni Maaned, paa hvilken Kommandoen hejses i de store Skibe . . og indtil den tilsvarende Dag for det paafølgende Aars Udrustning. *Bardenfl.Som.II.105. -hjælp, en. (emb.) pengebeløb, som i særlige tilfælde tilstaas en embedsmand til anskaffelse af forskelligt udstyr. LovL.VI.1.287. LovNr.286 1922.§9. -kaj, en. paa et skibsværft: den kaj, ved hvilken nylig sosatte skibe ligger, mens udstyret, udrustningen installeres. Pol. 1940.11.sp.4. Hvad hedder det?(1947).285.****

Udryd, et. (til udrydde; jf. I. Ryd, Uryd; sj. i rigsspr.) hvad der er fjernet (ell. fjernes) ved oprydning. En Dyng af Udryd. *JHSmidth.(VSO.). (stærdroslen) var . . sys-*

selsat med at skrabe i en Dynge Udryd fra Haven. *Jyll P.*²⁵/1875. 2. sp. I. jf. Udrydskammer. *Amberg.* (kirken) bruges nu til Archiv og Udrydskammer, den er fuld af gamle Borde, gamle Bænke gamle Senge og Stole og andet Skramlerie. *Bugge.Reise.* (1800).267.

udrydde, v. [u'dryð'a] (tidligere ogs. **udrødde**. *Pflug.DP.586. Holb.DR.IV5. Oehl.VIII.11. NRasm.Sokilde.B.37. jf. Holb.Orthogr.111.* -**ede**. **vbs.** -**else** (s. d.) ell. -**ning** (s. d.), jf. **Udryd**. (ænyd. d. s., sv. utrödja; jf. rydde ud u. I. rydde 3.2 samt udrotte) 1) (sj.) rydde (I.1-2). 1.1) (jf. I. rydde 1.1 slutn. og 2.1) m. h. t. rum: rømme, tømme (for noget) og derved frembringe orden, tilbørlig tilstand, han lovede . . at lade Kammeret udrydde (o: tømme for brænde). *Ing. EF.II.144. 1.2) m. h. t. det, der ønskes fjernet: (opbryde og) bortfjerne: skaffe af vejen; (jf. bet. 2.3) i billedl. udtr.: her er saa mange Steene i Vejen, som ikke uden med stor Møje kand udryddes. Holb.Masc.III.2.*

2) overf. anv. af bet. 1(2), som udtryk for fuldstændig bortfjernelse ell. tilintetgørelse af nogen ell. noget (inden for et vist omraade olgn.): gøre det af med noget, saa at intet bliver tilbage deraf; skaffe sig af med; tilintetgøre; bringe ud af verden. 2.1) m. h. t. (gruppe, samling af) levende væsener (mennesker ell. dyr). Jeg (o: gud) vil slaae dem med Pestilente og udrydde dem. *4Mos.14.12.* slige Atheister skulde udryddes af Landet. *Holb.Bars.V2.* Større Flid burde anvendes paa at udrødde Skade-Dyr, Ræve, Biørne, Ulve. *Suhm.VI.419.* *det er skiulte Hedninger, | Der vel fortiente, man udrødde dem. *Oehl.VIII.11.* han udryddede (1819: udslettede) syv Folk i Kanaans Land. *ApG.13.19 (1907).* || (jf. bet. 1; nu næppe br.) forskyde; støde fra sig olgn. jeg er udryddet (1931: bortstødt) fra dine Øine. *Ps.31.23.* har du end udryddet mig af dit Hierte, skal jeg dog ikke lade af, at sveve dig for Øynene. *Kom Grønneg.III.335. 2.2) m. h. t. planter (ukrudt olgn.).* Sorgen har hæftet for faste Rødder, di lar sig icke saa let udrydde. *smst.I.267.* Græsset og Ukrudtet . . bliver udryddet. *MR.1828.253.* ved flittig Lugning og Efterlugning maa . . Ukrudsarter . . udryddes. *Landoekonomiske Tidende.1840.Till.37. LøUO. 2.3) m. h. t. ting ell. forhold.* at udrydde Troldom udaf Staden, som maa-skee har grebet videre om sig, end vi tænker. *Holb.Hez.VI.* (den) smitsomme Syge var . . ikke gandske udryddet. *Stange.ChrIV162.* Det Onde kan ikke overskylle alle Ting, og aldeles udrydde det Gode. *OGuldb.Br.304.* en Feil (o: hiat), som deres Førgængere have udrødret. *Heib.Pros.V35.* ofte i mer ell. mindre spøg. ell. jarg. udtr.: Theresa havde købt meget rigeligt ind, syntes hun, men sad dog med Hjertet i Halsen, mens Russeren udryddede alt spiseligt. *FrPoulsen.MD.129.* min

Moder sagde, at nu skulde vi gerne have udryddet det ÷ (o: ÷ i ug÷). *ERode.JP.11.* Vers 13 udrydder han . . en Trykfejl. *Bille-skovJ.H.I.37.* || (nu næppe br.) m. h. t. bygning: nedbryde, ødelægge fuldstændigt. Klosteret har i krigstider tvende gange været udryddet og er siden atter opbyggt paa nye. *JJuel.447.*

Udrydde-krog, en. (til Udryd (jf. Udrydskammer u. Udryd) ell. udrydde 1; sj.) krog, hjørne, hvor noget, som er ryddet bort, henlægges. paa Sognets Kirkegaard . . fandt han henne i Udryddekrogen en lille frisk Grav. *Drachm.VT.297. Drachm.VI.6.*

udryddelig, adj. [u'dryð'æli] (nu næppe br. uden for ssg. udryddelig) som kan udryddes (2). *Moth.U37.* en almindelig, og som jeg troer, aldrig udryddelig Fordom. *Ew. (1914).II.53. Udryddelse*, en. **vbs.** til udrydde. 1) (l. br.) til udrydde 1(2). jf.: Stolen . . forsvandt ved den haardhændede Inventaromflytning og -udryddelse 1939. *DanmKirker.III.833. 2) (især ♂) til udrydde 2. 2.1) til udrydde 2.1.* du skal see paa de Ugudeliges Udryddelse (1931: Undergang). *Ps.37.34. LTid.1747.636.* De vilde Stammers Udryddelse i Amerika. *VSO. Jer.51.62 (1931).* m. h. t. skadedyr: *LTid.1737.288.* Udryddelse af Rotter. *LovNr.116²⁴.1938. 2.2) til udrydde 2.2.* *LTid.1759.110. e. br. 2.3) til udrydde 2.3.* Petrarcha . . banede Vey til det forrige Barbaries Udrøddelse. *Holb.Kh.II.850. Oehl.U.I.85.* Andersen var . . imod Udryddelse af gode gamle Tyskheder i det danske Sprog. *Rubow.HCA.214. Udryddelses-*, i ssg. (især ♂) til Udryddelse 2, fx Udryddelses-felttog, -forsøg, -lyst ofl. -**kamp**, en. I 1830-erne førte Øvrigheden Udryddelseskamp mod Skikken. *Aarb.Turist.1933.160.* Udryddelseskampen med Gedehamse. *WesenbL.(Pol.²⁴.1941.13.sp.4).* -**krig**, en. de Udryddelseskrigte, Mennesket fører mod de stakkels Dyr. *Hauch.VII.473.* det tyrkiske Politi foranstaltede . . en formelig Udryddelseskrig mod den armeniske Befolkningsdel. *Østrup.T.58. Udrydder*, en. **ft.** -**e**. 1) (♂, nu l. br.) person, der udrydder (2) nogen ell. noget. *vAph.(1764). Ew.(1914).I.253.* *Vel har han taget Deel i Krigten mod | Vor arme, undertrykte Folk, men ikke | Af Had og som Udrydderen. *Hrz.XIII.67.* den skaanske Biskop Knud Hahn, den bekendte Udrydder af det danske Sprog. *BiogrLex.XIII.544. 2) (til udrydde 1) om ting. 2.1) (dial.)* pibekrædser. *Feilb. 2.2) (nu næppe br.)* en slags harve, hvormed (ukrudts-)planter rives op; ekstirpator. *vAph.(1759). Olufs.NyOec.I.197. Udrydning*, en. **ft.** -**er**. 1) (l. br.) **vbs.** til udrydde. 1.1) til udrydde 1. paa Loftet . . laa (der) en stor Dynge Bøger og Papirer. Præsten havde holdt Udrydning fra sit Studereværelse. *Drachm.VT.308. 1.2) til udrydde 2. vAph.(1764).* Udrydning af Rotter i et Skib.

Scheller.MarO. 2) *konkr.*; *især* (til udrydde 1; *jf.* Udrygning 2; *dial.*) om pibeudkradsning. (han) tiggede Udrydning af Tobakspiber, det brugte han til at skraa. *Etlar. Skrifter.II.(1888).47. Feilb. Ujf. jf.*: (han) tyggede . . paa Udrydningsskraaen, saa ny Proviant stadig maatte hentes op af den dybe Vestelomme. *Aakj.VF.21. Feilb.(u. Udrydning). Udrydskammer, et. se u. Udryd.*

ud-ryge, v. [-ry²(q)ə] vbs. **-ning** (s. d.) (*jf.* -roge; *part.* udroget kan ikke skilles fra *part.* af -roge). *Moth.U37. 1)* (*jf.* ryge 2.1) † om vædske: ophøre med at afgive dampe, at ryge. Vandet er . . ret Spiritueus, men sætter, naar det har udryget, en tyk Gier paa (bunden). *LTid.1735.187. smst.362. 2)* (*fa. l.* m. h. t. rum olgn.: rens for smitstof, desinficere, ved antændelse af røgfrembringende materiale, ved hjælp af dampe olgn. Kjøres (en kopperpatient) ind i Hospitalet, udryges Vognen, førend Kudsken faaer Lov at kjøre tilbage. *Penia.1808.348.* at udryge Værelser. *OHMynst.Pharm.II.274. S&B. 3)* (*især* jæg.) (søge at) fordrive ell. dræbe (levende væsener) ved frembringelse af kraftig røg; ryge (3.2) ud. *(indvaanerne) Forlader Staden, ret som de udroget blev. *ChrFlensb.DM.II.138. Weismann.Jagt. 4)* ryge (3.8) færdig; *især* i *part.* udroget anv. som *adj.* (*jf.* -smøge). Cigaren var udroget. *Kierk.VII.155.* den udrøgne Pibe. *ZakNiels.Fort.7. KLindemann. Alt levende lyser.(1938).9. -rykning, en. [-ry²(q)nen, -ryq¹nen] 1) vbs. til -ryge; *fx.* (*fa. l.*) til -ryge 2. Udrygning af Damperen. *BerlTid.²⁹.1928.M.1.sp.3. || (jæg.) til -ryge 3. DJagleks.449. 2)* (*jf.* -ryge 4; *dial.*) *konkr.*: pibeudkradsning; *udrydning* (2). Jeg folte til Posen med Udrygningen. *ErlKrist.NS.13. -ryk, et. (ænyd. d. s. i bet.: udjald olgn.; nu næppe br.) som vbs. til -rykke 3 ell. rykke (I.3.2) ud: rykud. her i Wertshuset . . er et Ud- og Indryk af fremmede købmænd og andre. Cit.1780. (Aarb Aarh. 1938. 116). -rykke, v. vbs. -ning (s. d.), *jf.* Udryk. (ænyd. d. s., *fsv.* utrykkia) 1) ved et ell. flere ryk rive noget løs fra det sted, ell. føre, flytte noget ud af den stilling, hvor(i) det befinder sig, hænger sammen ell. staar i forbindelse med noget andet. 1.) (l. br.) i al alm. Udrykke Ukrud. *vAph.(1764).* || m. h. t. (skæg)haar, kender olgn. (da løven) med de Vilkor havde faaet Tilsagn paa Jomfruen, lod han sine Tænder udrykke. *Holb.MFbl.99. *Oldingen* sit hvide Skjæg udrykker. *Staf-feldt.D.II.287.* Egentlig burde hvert enkelt Haar udrykkes for ikke at komme igen. *TroelsL.IV.146. || (sj.) billedl. (vi) stræbe . . at udrykke den (2: ærgerrigheden) af vore Hierte, hvor Naturen har plantet den til de ædelste Hensigter. Lodde.NT.218. 1.2)* (*fa. l.*) m. h. t. maskindel; *spec.*: bevæge en maskindel ud af en vis stilling og derved ophæve forbindelsen ml. andre maskindele. udrykke (en**

Kobling). *TeknMarO.70. TeknO. || hertil Ud-rykke-stang, d. s. s. Udrykkerstang (u. Udrykker-). FærJensen.Mølleindustrien.(1893). 195. 1.3)* (l. br.) m. h. t. vindue olgn.: aabne udad ved at rykke. *PolitiE.⁴1922.3. 2)* (*sj.*) opsætte, udsætte til et senere tidspunkt. i Vinterens Løb udrykkede han . . Terminen . . fra Maaned til Maaned. *HN Claus.Ejt.64. 3)* (*især* ✕) *intr.*, om person ell. (navnlig) om gruppe af personer, *især*: afdeling af en hær ell. af et militært ordnet korps (*fx.* politi-, brandkorps): rykke ud fra, forlade sit opholdssted. *vAph.(1764).* Troppernes Udrykken. *MO.* Han lod hele Hæren udrykke . . paa engang. *VSO.* Styrken, hvormed der udrykkes til Skarpskydning, (bør være) saa fuldtallig som muligt. *Skyderegl.65. -rykker, en. flt. -e. (til -rykke 1.2)* ⚙ maskindel, som ved at rykkes ud af en vis stilling bringer andre maskindele ud af forbindelse med hinanden; *især* om maskindel, som ofte har gaffelform og falter om en del af en kobling ell. (*jf.* Remudrykker) en drivrem, og ved hvis flytning, bevægelse i en vis retning en aksel ell. maskine sættes i staa ell. (ved bevægelse i andre retninger) sættes i gang ell. omstyres (se *Sal.²XXIV.168).* *Wagn.Tekn. 184. TeknMarO.* Tærskvæarker, Kværne og Hakkelsemaskine med Udrykker. *KBecker. TK.II.116. || hertil ssgr. som Udrykker-aksel, -anordning, -apparat (VærktMask.7. PSchröder.Maskinlære.I.(1914).reg.v). -arm (stang, hvormed selve den gaffelformede indretning bevæges. Scheller.MarO. DaEngTekn O.). -bevægelse (spec. d. s. s. -arm. Skibs Mask.271). -bøjle, -gaffe (Scheller.MarO. AutomobilO.). -haandtag, -indretning (Opf B.⁴I.168). -kobling (TeknO.). -muffe (Skibs Mask.271). -stang (d. s. s. -arm. Tekn MarO. OpfB.⁴I.168; *sml.* Udrykkestang u. udrykke 1.2), -tøj (om hele indretningen, hvorved udrykning foretages. *VærktMask.7.* en Hovedkobling, som er en udløselig Kobling (Udrykkertøj). *SkibsMask.155). -rykning, en. vbs. til -rykke (ell. rykke ud); *fx.* i *flg.* anv.: 1) til -rykke 1. 1.) (især ⚙ ell. *fa. l.*) til -rykke 1.1; ogs.: det at (rive noget ud ell. løs ved ryk og) flytte det hen til en ny plads, længere bort fra udgangspunktet, den oprindelige stilling. *vAph.(1759).* i denne Udvidelse af Filologiens Arbejdsomraade (ligger) en mægtig Udrykning af alle Grænsepæle. *Norvín.Fra Hellas til Frue Plads.(1941).199. jf.*: Bolværket . . rykkes noget ud i Kanalen, den største Udrykning er 4 m. *Pol.³⁰1941.3.sp.5. 1.2)* ⚙ til -rykke 1.2. *TeknMarO.* Udrykning af en Tandkobling. *PSchröder.Maskinlære.I.(1914).124. Thaulow.M.II.475.516. 2)* til -rykke 3. || (*gym.*) om gymnaster, opstillet i række; det, at visse (forud nævnte) paa kommando træder et ell. flere skridt til siden, ud af rækken. *Gymn.I.81. Sportsleks.II.632. || (jf.* rykke ud u. I. rykke 3.2) om det forhold, at en person**

ell. (navnlig) en gruppe af personer (samtidig) rykker ud og begiver sig til stedet for en vis (fjelles) virksomhed; spec. (og især) som udr. for, at tropper ell. (dele af) militært ordnede korps forlader kvarteret i tjenstligt øjemed. *MO.* han sad beredt til Udrykning mod den formodede Fjende der nede, tæt indpakket og med en Hue paa Hovedet. *Schand.BS.261.* paa en . . . Klapjagtsdag, da alle Gæsterne var samlede i Borggaard- 10 den til Udrykning. *Bogan.II.155.* Fuldmægtig (hos Falck) J. K. J., der førte Ambulancen . . . var under Udrykning til Kommunehospitalet. *Ugeskr.fRetsv.1946.A.200. jf.:* Det var Lørdag Aften, og man hastede derfor ikke med at komme i Seng som ellers, naar der var tidlig Udrykning næste Morgen. *AndNz. M.53.* hurtig udrykning. *NatTid.22/6.1948. 10.sp.1.* (især spøg.) i uegl. anv. En cache-désordre (uorden-skjuler) var en slags æske 20 e. l., som hang på væggen eller stod på ben, og hvori man puttede alle overflø-dige småting ved hurtig udrykning. *Cit.1912. (CStampe.Thorv.343).* Bankerne var nødt til at holde sig likvide til hurtig Udrykning med Pengene, saa snart der bliver Brug for dem. *Pol.18/6.1942.8.sp.5.* ogs. om udrykningsflag (og brug af udrykningssignal), i forb. som ambulancen korte med udryk- 30 ning ! || (talespr.) konkr., om de udrykkende personer. lidt efter kom Udrykningen fra Politistationen farende. *Duelund.N.53.* || her-til ssg., der navnlig bruges om forhold m. h. t. politi-, brandkorps olgn., som fx. **Udryknings-bil, -flag** (særligt flag (paa ambulance olgn.) til advarsel for den øvrige trafik. *Socialdem.5/1.1938.3.sp.1.* *Ugeskr.fRetsv.1946.A.200*), **-horn** (særligt signalhorn til advarsel for den øvrige trafik. *DagNyh.9/4.1936.2.sp.4*), **-ko-** 40 **-lonne, -koretøj, -ordre, -signal** (Brandbilernes stakaandede Udrykningssignal lod. *Bers.G.104*), **-vogn** (*Motorkor.37.* Betjentene steg op i udrykningsvognene. *Linnemann. NF.51*). **-rymme, v.** -rømme. **I. -ryste, v. vbs. -ning** (s. d.). (ænyd. d. s. og vdriste) 1) (jf. ryste ud u. IV. ryste 4; nu l. br.) ryste (noget) for at tømme, befri det for indholdet, urenheder olgn. Jeg udrystede (1931: rystede) ogsaa min Kjørtelfig. *Neh.5.13.* Nogle Sække med Brønde stode i en Krog; 50 dem udrystede han. *Ing.EF.II.154.* Køjerne skulle udrystes og børstes hver 8de Dag. *MR.1832.85.* || (jf. bet. 2) m. h. t. halm, korn olgn. de aftærskede Straaer optages, Sæden . . . udrystes. *JPPrahl.AC.79. 2)* (nu næppe br.) jaa frem, ud af en beholder (en sæk osv.) ved at ryste denne. (de) udryste guld (1871: ryste Guld ud) af pungen. *Es.46.6* (*Chr.VI. vAph.1764*). udryste Melet af Posen. *MO.* || overf.: udøse. udryste sin vrede på en. 60 *Moth.R161. 3)* (fagl.) m. h. t. uensartet (sammensat) masse: blande bestanddelene ved at ryste dem. Tjærevand . . . fremstilles ved, at man udryster Trætvænder med varmt Vand.

VareL.1059. Der udrystes . . . 5 Gange, hver Gang med 25 cm³ Kloroform. *Pharm.Dan. (1933).541. 4)* (sj.) overf. anv. af bet. 2: paa voldsom maade ell. pludselig bringe ud af en vis tilstand. du faaer taget fat paa jordens vinger; at de ugudelige skulle udrystes (1871: rystes bort) af den. *Job.38.13* (*Chr.VI*). Da blev jeg . . . udrystet af min Dvale ved et tordnende Bulder. *Kofoed-Hansen.LD.186. II. -ryste, v.* se udruste. **I. -rystning**, en. flt. -er. vbs. til I. -ryste. *Moth.U37. VSO.* || især (fagl.) til I. -ryste 3; ogs. m. (overgang til) konkr. bet., om den ved rustning fremkomne blanding. Blandingen rystes kraftigt i 1 Minut . . . Udrystningen gentages endnu tre Gange. *Pharm.Dan.(1933). 165.* Der udrystes . . . 5 Gange . . . De samlede Kloroformudrustninger (omtrent 125 cm³) rystes 2 Gange. *smst.541. II. -rustning, en. se Udrustning.*

u-dræbelig, adj. [ud'dræ'bæli] (sj.) som ikke kan dræbes; uddødelig. (han) bærer . . . et gammelt rustet Søm fra Golgatha paa sit Bryst, der . . . gjør udræbelig. *Bagges.DV XI.436.* vort Folks udræbelige Frihedskærlighed. *Stavnstrup.DS.96.*

ud-række, v. vbs. (nu næppe br.) -else (*Høysg.S.55. Amberg.*) ell. -ning (*vAph. (1759).* *VSO.* se ogs. u. bet. 1.2.) (ænyd. d. s., glda. vth recke (*Bønneb.I.171*), præf. wt-ræktæ, vdracthæ, (vbs.) utrækkels(e) olgn. (*Kalk.V.1115. Suso.107.177*), fsv. utrækka; jf. række ud u. III. række 5.6) 1) give (større) udstrækning i længden; strække. 1.1) (sj.) m. h. t. legemsdel; refst.: *Han (o: jætten) var vel stærk og stor, | Hans Krop sig vidt udrakte | Langs ad den nøgne Jord. *Oehl. ND.26. 1.2)* (fagl., nu næppe br.) m. h. t. metal: behandle, saa at der dannes stænger ell. plader. *PhysBibl.XIX.200.205*; som vbs.: Jernets Udrækning til Stænger er aldeles mekanisk. *smst.206. 2)* (især ω og oftest i perf. part.) bevæge, føre hen, ud imod ell. til noget; udstrække. 2.1) m. h. t. legemsdel. imod hvem udvide I munden, udrekke tun- 50 gen langt (1871: række Tungen langt ud)? *Es.57.4* (*Chr.VI*). *(*Tantalus*) udrækker ofte Munden | Efter Vand, men faar kun Vind. *Chitau.PT.101.* han (saa) Peer Jæger sidde ved Bordenden med Armene udrakte over Bordet og det sorte, krusede Hoved halvt skjult i dem. *Goldschm.VIII.334.* Tungen udrækkes lige. *SEngelsted.Klin.Meddelelser. (1864).172.* || udrække haanden (hænderne), ofte som tegn paa forsoning, imødekommenhed ell. bønfulden, tryglen; ogs. (især bibl.) som tegn paa befaling, paabud ell. indgriben. jeg (o: gud) skal udrekke (1871: udstrække) min Haand og ramme Ægypten. *2Mos.3.20* (*Chr.VI*). *Føl stolt dit Kald, og udræk kierlig | En hielpsom . . . Haand. *Storm.SD.149.* Tyven udrækker sin Haand efter fremmed Gods. *Mynst.Betr.II.73.* jeg udrækker min Haand for . . . at byde ham

Farvel. *CKMolb.Span.127.* han udrakte sin Haand mod (*Chr.VI.*: lagde sin haand paa) Jøderne (1931: stod Jøderne efter Livet). *Esth.8.7.* Er det saadan, du modtager mit kongelige Tilbud, behandler min udrakte Haand? *KMunk.El.105. 2.2)* (sj.) m. h. t. ting. *Holb.Herod.385.* *Da skal evig Viisdom . . . udrække | Trøstens rige Bøger til sin Ven. *Lund.ED.105.* Pakken blev ham udrakt giennem Vinduet. *VSO. jf.*: Vilde da vor svage Formue (o: evne) udrække sig til enhver uden Forskiel; tabdes den i en Hast. *Mall.SgH.29. -rækker*, en. se -rigger. **-rødde**, v. se -rydde. **-røge**, v. [-rø'qə] vbs. **-ning** (*Amberg. i bet. 1: SkibsMask.304.*) **1)** (fagl., nu især som vbs.) d. s. s. -ryge 2. *SøkrigsA.(1752).§280.* I samme Tidsrum ere 51 Værelser blevne vidtede og mange flere udrøgede paa Institutets Bekostning. *BiblLæg.I.48. 2)* (især jæg., nu næppe br.) d. s. s. -ryge 3. *vAph.(1764). MO. 3)* (jf. -smøge; nu sj. undt. i part. udrøget, se u. -ryge) d. s. s. -ryge 4. *Moth.R174. vAph.(1764).*

u-droj, adj. (jf. udru) om produkter, især levedsmidler: som der ikke er forslag i (mods. droj 1). *Moth.U8.* Halmen er . . . udroyt. *JPPrahl.AC.92.* *Det Stiaalne er udroyt, det svinder. *Zellitz.BS.21.* Nyt Brød er udroyt. *MO. Tørvebriketterne er udroye.* *VorStand.1938.252.sp.2. Esp.489. Feilb. jf. Udroyhed. Amberg. en lækker Gang lollandske Duer af stor Udroyhed. Pol.¹/₂1941. 4.sp.2.*

ud-rømme, v. [-røm'mə] († -rymme. *Bøssel.Jordemoderkunsten.(1754).153.*) vbs. **-ning** (s. d.) ell. (nu næppe br.) **-else** (*Amberg. VSO.*). (ænyd. d. s. og udrymme; jf. rømme ud u. rømme 1.1) **1)** rydde (I.1(-2)). **1.1)** m. h. t. (hul)rum olgn.; dels (nu sj.) m. h. t. (beboelses- ell. oplags-)rum (lokale): rømme, tømme (for noget). Butiken, som var udrømmet og mennesketom. *RUss.U.121.* den lille, blaae Stue maa jeg udrømme til ham. *Ing.EF.II.195.* Han udrømmede hele Huset. *MO. ogs. om evakuering af bygning ell. bydel. Vort nord. modersmål.IV(1948).129.* || dels (med.) m. h. t. hulhed i legemet: rydde; tømme. *OrdbS.* || dels (×) m. h. t. fængsul: rømme. *S&B.* || † gøre mere rummelig; udvide. *Bøssel.Jordemoderkunsten.(1754).153. 1.2)* (især arkæol.) m. h. t. ting (i et rum) olgn.: (bort-)fjerne; rydde af vejen. *S&B.* Desværre var alt udrømmet (af gaven) for Museets Undersøgelse. *Aarb.1936.156. JohsBrøndst.DO.I.206.* || ogs. om evakuering af personer fra en bygning ell. bydel. man udrømmede de syge fra sygehuset. *Vort nord.modersmål.IV(1948).129. 2)* (nu næppe br.) som udtr. for at forlade et sted. **2.1)** om tropper: forlade, trække ud af kvarteret, et besat omraade olgn. *Slange.ChrIV 607. 2.2)* flygte; rømme (bort). Han var udrømt . . . af Landet. *MO. -rømning*, en. [-røm'nən] flt. **-er.** vbs. til -rømme (1). *MO.*

VSO. JohsBrøndst.DO.I.206. om evakuering: Ordre til Udrømning bliver givet, naar truende Sammenstyrtning, Forsagere m. v. medfører Fare for Personer, der opholder sig inden for et nærmere afgrænset Omraade. *Sal.T.1943-44.1156.* || (l. br.) m. konkr. bet., til -rømme 1.2: hvad der er ryddet ud (af et rum olgn.). Lejligheden lignede mest af alt en fikst sammenstillet Udrømning fra en stor Del første Klasses Udstyrs- og Galanteri-magasiner. *KLars.AH.53. -røre*, v. [-rø'rə] vbs. **-else** (*Amberg. VSO.*) ell. (nu især) **-ing** (*Saaby.*) ell. † **-ning** (s. d.) **1)** (fagl., især kog.) faa noget til at opløse sig og optages i noget andet ved omrøring; røre ud (se III. røre 17). en simpel Sauce af koldt udrørt Smør til (artiskokkerne). *Gyllb.(Heib.Fam.119).* Man anvender (ved oliemaling) Farvestoffer, som er udrevet i Linolie, og udrører dem . . . med Fernis. *OpfB.³IV.1.110.* man udrørte Honning i Brændevin i en Kop eller Tinskaal og drak deraf. *Bornh.Haandv.Er.117.* Mel og Mælk udrøres til en Jævning. *Bagning.70. 2)* (nu sj.) røre, rage om i. dersom Byg-Sæden endnu for første Kastning ikke er bleven af med Avnen, saa maae man igjen kiørne, udrøre og omkaste den. *JPPrahl.AC.82. hertil (?):* hans Øl, og især den Fjerding, han selv drak af, var udrørt, hvilket han mente, var foraarsaget af Trolde. *So Grundtv.DF.I.172. † -rørning*, en. vbs. til -røre (2); ogs. konkr., om (sød)masse, som omrøres. *JPPrahl.AC.81.* de korte Straaer og halv tærskede Ax (lægger) sig gandske øverst paa Udrørningen. smst.82. **-røste**, v. se -ruste. **-saa**, v. vbs. **-ning** (*vAph.(1764).*) *FThaarup.Bornholms Amt.(1810).17. LovNr.53²³1937.§1,* jf. **Udsaaed, Udsæd.** (ænyd. d. s.) **1)** (jf. saa ud u. IV. saa 1.4; landbr.) saa (frø). den Sæd I udsaaer, løber snarere op i Straa end i Ax. *Holb.Samt.12.* derpaa berør Sædens . . . ordentlige Vext, saa at Sæden ey bliver udsaaet for tykt eller alt for tyndt. *JPPrahl.AC.53.* I Aar havde han udsaaet 7 Skjeeper Høfrø. *Ravert&Garlieb.Bornholm.(1819). 156.* udsaaede Kirsebærstene. *Andres.Klitf. 249.* Nytteplanter.33. m. obj., som betegner selve den plante, afgrøde, der dyrkes: Udsaaening af slige fremmede . . . Træer og Buske. *Olufs.Landoccon.373.* || i videre anv., m. h. t. kunstgødning olgn. Udsaaeningen af Kainit og andre Salte. *LandmB.I.530.* || (jf. bet. 2; ☉, især højtid.) i billedl. udtryk. *din (o: guds) Lære | Din Sæd, Dit reene Ord, | . . . udsaaes til din Ære | I Folke-Hierters Jord. *Kingo.SS.IV.264.* Du vil kunne udsaae mangel god Sæd i de Unges Hiert. *Mynst.Taler.(1840).II.84.* udsaa dragesæd, se Dragesæd. **2)** (jf. bet. 1 slutn. og IV. saa 2; ☉, især højtid.) overf., om den handling at lægge grunden til, skabe betingelser for udviklingen af noget, ell. i al alm. som udtr. for at skabe, frembringe ell. foraarsage, fremkalde noget.

*en Fe, som . . . Lykken med Smil udsaaede. *Grundtv. PS. VIII. 366.* jeg udsaar Fred. *Sach. 8.12 (1931).* || *især m. h. t. uenighed, ufred olgn.* Der blev . . . for sidste Valg udsaaet megen Mistænksomhed imod mig. *HPhans. T. III. 110.* udsaa Splid. *CSPet. Litt. 316.* udsaa tvødragt, se Tvødragt. **-saad**, en. (ogs. -saat. *UjF.*) (nu *dial.*) *udsæd. Cit. 1728. (Vider. IV. 49).* Kan saaes til Præstegaarden udi et Vænge . . . halvtredie Pund . . . dog differer noget i Udsaaeden. *PEdu Friis. S. 289. UjF.*

Udsagn, et. *fl. d. s. ell. † -ø (LTid. 1732.74).* (ænyd. *d. s. (i bet. svarende til I. udsige 3); jf. I. udsige 1) (jf. Sagn 1.1; w ell. fa gl.) obs. til I. udsige 1: udsigelse (Udsagnet af dette Ønske. Grundtv. PS. IV. 232); nu kun: hvad der fremsættes i tal form; udtalelse; ytring; bemærkning; især om kortere ytring; ogs. om hvad der fremsættes i skriftlig form (jf.: skriftlige Udsagn. Elling. H.7); spec. om udtalelse, som fremsættes over for en domstol olgn. (af vidne). *Moth. SI90.* hun (kunde) ikke taale, at hendes Udsagn skulde drages i Tvivl. *Rahb. Fort. II. 326. (hun)* skal være smuk — ifald hendes Moders Udsagn staaer til at troe. *Heib. Poet. VII. 182.* efter to eller tre Vidners Udsagn (*Chr. VI. 1. afvig.*). *Hebr. 10. 28 (jf. Vidneudsagn).* et Udsagn, som ved sin Korthed og Skjønhed er blevet et Ordsprog. *Kierk. IV. 9.* Det vrimler i hans Bøger . . . af almindelige Udsagn om Nationer, hvis Sprag han ikke var hjemme i. *Brandes. VI. 227.* || om bibelord, skriftsted. Ingen af dem aner, hvad det Nye Testamente er eller indeholder; de kender ikke dets mest berømte Udsagn eller Legender. *smst. XI. 43.* || om lovbestemmelse, retskendelse olgn. *Vidunderlig . . . | Er denne Dom, hvis Udsagn Livet true, | Hvis Straf som Frelse dog udlægges bør. *PalM. VII. 225.* tag hende til dig fra denne Tid af efter Lovens Udsagn (*Chr. VI: efter Retten*); du er hendes Broder, og hun er din. *Tob. 7. 12. 2) (nu l. br.) den del af en sætning, der udgøres af et (finit) verbum og dets (eventuelle) udvidelser; prædikat (2.1); omsagn (2). PDiderichsen. DG. 296. jf. Madv. GB. I. 17. Udsagns-, i ssg. især (gram.) til Udsagn 1. -bindeord, et. konjunktion (som at), der indleder en udsagnsætning. *Mikkels. Sprogl. 243. -bisætning*, en. substantivisk bisætning af rent fremsættende, fortællende indhold (ofte indledt med at). *Mikkels. Sprogl. 390. -led*, et. det sætningsled (finit verbum), der udsiger noget om subjektet; verballed. *FrIngerslev. Da. Sproglære. (1902). 8. Sal. XVIII. 175. -ord*, et. (efter ty. aussagewort (jf. *Levin. Gr. II. 53*); *sml. Gernings-, Hoved- (2.3), Livs- (1), Sige-, Tidsord (2) samt u. Ord 1.2) ord af en ordklasse, der betegner forhold (saavel det at have et vist forhold til noget andet som det at fremtræde, vise sig paa en vis maade), og som inden for sætningen udsiger noget om***

subjektet; verbum. *Madv. LatSprogl. 1 (1841). 105. MO. Folelii. SG. 3.* De kan alle de græske, uregelmæssige Udsagnsord. *Schand. SB. 238. PDiderichsen. DG. 59.* ægte, uægte sammensatte udsagnsord, se sammensatte 5.1. tilbagevirkende, ufuldstændigt, uselvstændigt udsagnsord, se tilbagevirke, ufuldstændigt, uselvstændigt. **-psykologi**, en. (*fa gl.*) *den side af psykologien, der beskæftiger sig med menneskers evne til at fastholde sanseindtryk og senere reproducere dem og fremstille dem i mundtlig form. OHans. Pædagogik. II. (1920). 180. Arth Christ. ST. 17.*

Udsalg, et. *egl. vbs. til -sælge. 1) (mods. Indkøb 1) det at (ud)sælge noget, især: i mindre partier, en detail. saafremt (kømanden) ej er i Stand til strax at skaffe sig andre Varer i de stjaalnes Sted, og hans Udsalg følgende lider ved Tyveriet (saa osv.). ASørsted. T. 93.* De holstenske kjøbe vel de fleste (heste), men til videre Udsalg ad Tydskland. *Blich. (1920). XXII. 105.* Forretninger, der har Udsalg for større Foretagender. *Hage. 519.* Nordsørejser til 9—10 Kr. pr. kg i Udsalg. *Pol. 1/4 1944. 2. sp. 6.* || *spec. (jf. ssg. som, Ophørs-, Opørningsudsalg): det at (bort)sælge, realisere (en ell. flere dele af) et forhaandenværende varelager til nedsatte priser (om ordets omstridte bet. afgrænsning se Ugeskr. f Retsv. 1912. B. 137 ff., spec. 145).* der var Udsalg af Dækketøj. *Bang. L. 313.* Udsalg . . . til Realisation af beskadede Varer. *LouNr. 98 1/4 1924. § 5.* Aarligt Udsalg. *Pol. 1/4 1925. 3.* || i forb. som holde udsalg (af) (jf. II. holde 9.1). *D&H. (det var) Slagterne forment at holde Udsalg fra deres Bolig. HMatthiess. KG. 82. Lollo.* købe (noget) paa ell. under (jf. u. købe 2.1) udsalg (*l. 26).* (kaffestellet) har vi jo Gudskelov købt paa Udsalg. *KAbell. M. 24.* || (*sj.*) om det forhold, at en vare er udsolgt, ikke mere findes paa lager. Ved Udsalg af det eller de Oplag, som Kontrakten omfatter, ophører Kontrakten . . . Udsolgt er Oplaget, naar Forlaget ikke længere har disponible Eksemplarer i Behold. *JHartvig Jacobsen. Ophavsretten. (1941). 242. 2) (jf. Fedevare-, Kød-, Røgeri-, Skotojsudsalg oft.) virksomhed, hvor varer sælges, især: i smaa partier, en detail; ell. om de hertil benyttede lokaler: butik (1); spec. om forretning, der er oprettet af en (større) virksomhed og udelukkende sælger dennes produkter en detail. VSO. *Jeg saa' i et Udsalg forleden | et rørende gammelt Billed. *Drachm. SB. 93. Blauw. AH. 175.* først og fremmest forsyner (*vi*) vore egne udsalg (med søbe). *MKlitgaard. Denguddommelige Hverdag. (1942). 15. jf.:* Og saa faar De et af de fineste Udsalg ved Bazaren, godeste Fru. *Schand. SF. 45. Udsalgs-, i ssg. til Udsalg 1; spec. til Udsalg 1 l. 26 ssg. som Udsalgs-dag, -tid og (især nedset.) betegnelser for varer, købt under udsalg, som fx. Udsalgs-kjole (AaDons. S. 115), -skjorte**

(HSeverinsen. SM. 240), -vare (Sikken en Nederdel og sikken en Sweater! Udsalgsvarer fra Vesterbrogade! Soya. GAM. 66. Det er nu slet ikke noget fint, men bare en Udsalgsvare. Poul Sor. BS. 36). -**bod**, en. (nu sj.) (mindre, primitiv) butik. Chr. Flensb. DM. II. 52. en lang, lav Havemur, i hvilken, med regelmæssige Mellemrum, fandtes smaa, grundmurede Udsalgsboder. Jak. Knu. A. 5. -**pris**, en. den pris, en vare koster i udsalg; især (mod. Indkøbspris): den pris, som forhandleren tager for en vare ved salg en detail; ogs. (til sp. 616^{2a}): nedst pris. ASØrsted. T. 93. S. & B. Sv. La. SD. 8. -**sted**, et. sted, hvorfra noget udsælges (en detail). F. Thaarup. Bornholms Amt. (1810). 85. Udsalgsstederne i Nyboder. Resol. ^{2a}/₁₀ 1846. Lov ^{2a}/₁₂ 1857. § 34. kommunens udsalgssteder. MKlitgaard. MS. 73.

ud-salte, v. [-sal'də] vbs. -**ning**. (jagl.) udskille (et stof) af en opløsning ved tilsætning af salte. Ing. Bygn. 1944. 132. sp. 1. som vbs. Udsaltning: Opj. B. VI. 255. Kemisk-teknisk Haandbog. (1938). 592. -**sande**, subst. i flt. (l. br.) sandstrækninger ude i havet langs med en kyst. Strandskaller, som opgravedes ved Udsandene paa Lavvande. Cit. 1771. (NMKromann. Fønø. Hist. III. (1934). 8). -**sauke**, v. [-sɑŋ'ø] vbs. -**ning** (Moth. S. 55. VSO.). (nu kun dial.) samle sammen ved at udvælge, udtage af en mængde. Moth. U. 37. VSO. MO. UjF. -**sat**, perf. part. til -sætte (s. d.). -**save**, v. [-sɑ'və] vbs. -**ning** (Amberg. Chir. (1845). I. 44. Univ. Progr. 1947. I. 16). (især jagl.) 1) skille (en del af noget fra helheden) ved at save; save ud. Amberg. (jeg) udsavede den største Deel af Overkjæben. Chr. (1845). I. 866. Altertavlen . . solgtes til Pave Pius VI, der lod de bedst bevarede Dele udsave. Wansch. R. 89. Den meget lette, gulgraa Sten (o: rinsk tuf) . . udsavedes i Blokke af noget forskellig Størrelse. Mackeprang. L. 33. || ogs.: frembringe ved at save noget ud af noget andet. udsave en Fiirkant i Isen. Levin. S. & B. 2) fremstille ell. tildanne ved at save. Udsavede Ornater. MO. et Langbord med udsavede Fødder. Fort. Nut. VII. 220. -**schenkle**, v. se u. schenkle 2.

udse, v. [lud'se] præf. udsaa; part. udset. vbs. jf. I. Udseende. (ænyd. d. s., jf. ty. aussehen)

1) † vende blikket udad, ud mod omverdenen; se (2) ud. Siserø Moder udsaae (1871: saae ud) af vinduet. Dom. 5. 28 (Chr. VI). vAph. (1772). III. billedl.: *Han aner ikke den Kamp, saa svar, | Og Seiren, som straalr i Øiet klar, | Mens rolig Sjælen udsæer af Tiden | Og øiner Palmen for Verdensstriden. Ing. V. St. 41.

2) † gaa ud paa; tage sigte paa. Aldt det, som ieg her antegner, bør, udsee paa at prisre . . Herrens Miskundhed. Rasm. Winth. S. 119.

3) (jf. se ud u. se 11.18 samt ty. auserschen; især ☉) (efter kritisk betragtning, vurdering)

(ud)vælge nogen ell. noget til en vis virksomhed, anvendelse olgn.; ogs.: bestemme en vis anvendelse ell. virksomhed, et vist maal for (en person ell. ting) olgn.; ofte i forb. udse til. 3.1) m. h. t. levende væsener. lad hende da være den, som du haver udseet (o: som hustru) til din Tjener Isaak. 1 Mos. 24. 14. *Og var jeg lykkelig, om skæbnen til Poët | Til min Fordervelse ei havde mig udseet. Worm. Sat. 15. (han) var den, som Kongen selv havde udseet og bestemt til den høieste geistlige Værdighed. Molb. DH. II. 153. Fris var fra Barn udset til Præst. And. N. PE. I. 143. || (bibl., nu sj.) udvælge, bestemme til en vis skæbne. han er udseet (1931: opsparet) til at omkomme ved Sværdet. Job. 15. 22. || m. refl. hensobj. Salm Hus. 394. 1. (kongen) skulde udse sig et Sendebud til Danmark for at bejle. JLange. I. 319. Kongen (vilde) give ham en Ridehest og bad (ham) selv udse sig en. Kl. Berntsen. Æ. I. 12. || part. udset anv. som adj.: udvalgt. Italienerne, disse Naturens fødte og udseete Musici. Rud. Bay. EP. I. 173. at give hende de syv udsete (Chr. VI: skionne; 1931: dertil udsete) unge Piger af Kongens Huus. Esth. 2. 9. Lidelsen kan være en Udmærkelse, ved Hjælp af hvilken Gud vil naa et særligt Maal med den Udsete. KMunk. OS. 25. 3.2) m. h. t. ting. Kongen beskikkede (nogle) til at udsee og udsøge visse Pladser udi Jydland, som skulde befæstes til at være Riget til Værn og Forsvar. Slange. Chr. IV. 685. Vær ikke alt for overflødig i at anføre Bibelske Sprog, men udsee de allerkræftigste, der kand passe sig paa Sagen. Spectorator. 402. Dette Sted havde han forlængst . . udseet til sit sidste Hvilested. Ing. EF. I. 18. Gud havde udseet (Chr. VI: foreset) noget Bedre for os. Hebr. 11. 40. JLange. II. 206. || m. refl. hensobj. han udsaae sig den første Lod. 5 Mos. 33. 21. de Ord, hvileke Hand hafde udseet Sig til Liig-text. Rasm. Winth. S. 38. Hjortø. Kv. 122. || † fastslaa, afgøre efter besigtigelse, undersøgelse. Naar Sandemænd have udseet Markeskillet, da skulde de det stable med Stok, eller Steen. DL. I—16—13.

4) † rumme udsigter (af en vis art); give grund til at vente; se (12.3) ud. *Da for den store Helt det udsaa meget galt. Holb. Paars. 307. (der) reysde sig . . en Trette og Proces, som til en stor Langdrag og Vitløftighed udsaae. Slange. Chr. IV. 221.

I. Udseende, et. ell. (nu næppe br.; jf. dog Feilb.) en (Slange. Chr. IV. 150. Biëhl. DQ. IV. 34. Suhm. II. 96. Nyerup. Rahb. II. 81). [lud'se:əna] flt. (sj.; jf. „Uden Plur.“ VSO.) -r (i bet. 4: Berl. Tid. ¹⁷/₁ 1945. Aft. 4. sp. 6). (ænyd. d. s., jf. sv. utseende, ty. (das) aussehen; til se ud (se især se 12); jf. II. udseende)

1) † det (fra et højliggende sted) at se ell. (navnlig) at have mulighed for at se frit ud over noget; udsigt (1.1); udsyn. Moth. S. 33.

Paa Land-Siden ligger ikkun 2. Casteller, som have frit udseende. *Pflug.DP.552*. || *sted, hvorfra man har fri udsigt. Moth.S83.*

2) † (omstændigheder, der giver) forventning om, mulighed for, at noget finder sted; udsigt (3). Regentianerne (blev) vrede, saa der blev stor Uenighed og Udseende til en akademisk borgerlig Krig. *PVJac.Breve.42*. || have (et) langt, vidtløftigt udseende (med) *olgn., have lange udsigter (med).* (det) hafver saa langt et Udseende med Freds-Handelen. *Slange.ChrIV.1004*. i Begyndelsen havde (det) noget vidtløftigt Udseende med Smagens . . . Gienfødelse. *NyerupRahb.V.209*. for at det ikke skulde have for langt Udseende med min Embeds-examen, lod jeg mig privat indskribere. *Oehl.Br.I.36*. || vidt udseende, langtræk-kende, uoverskuelig følge. den såg hår et vidt udséende. *Moth.S83. vAph.(1772).III.* 20

3) † *hensigt; formaal. Moth.S83.* Hertugens Ærinder (havde) ingen anden Udseende, end at udspejde . . . hvad Sigismundi Udskikkede . . . bestillede. *Slange.ChrIV.150*. || *m. overgang til bet. 2 ell. 4-5: have udseende til, (muligvis) sigte til; se ud til at betyde, tilsigte ell. medføre; muligvis ell. sandsynligvis ville føre til. nogle Bøger . . . som kunde have Udseende til noget Oprør, eller imod Kongens Højhed, eller anden Ulempe for-* 30 *aarsage. DL.2—21—4.* Hvis saadan Tale ogsaa haver Udseende til Opsettelse imod Kongen. *smst.6—4—9.*

4) (jf. se (12) ud, Skikkelse 1, Syn 6, Udsigt 5) *ydre fremtrædelsesform, ydre beskaffenhed ved nogen ell. noget (som bestemende for iagttagerens (syns)indtryk); ydre. 4.1) om levende væsens, især persons, ydre; nu ofte (til dels mods. Skikkelse 1.2) m. særlig tanke paa vedk.s ansigt og ansigts-* 40 *udtryk (jf. Leth.(1800). MO.), til dels ogs. holdning og paaklædning, samt hele det præg, vedk. herved faar, det indtryk, vedk. gør paa iagttageren. (de vil let) slutte sig til vore Omstændigheders svindsottige Forfatning af mit afpillede Udseende. Skuesp.X.240.* Børnen haver et plumpt Udseende. *LSmith.DN.136.* Hans lange Skiæg, tilligemed et marqueret Physiognomie, giver ham et ærværdigt Udseende. *FrSneed.I.452.* (hun) var rund og fyldig og havde et meget blidt, godmodigt Udseende. *Goldschm.Hjl.III.58.* Joseph var smuk af Skikkelse og smuk af Udseende (*Chr.VI: anseelse; 1931: saa godt ud.*) *IMos.39.6.* Han er mere omhyggelig med sit udseende end han plejer at være. *MKlitgaard.MS.163.* Jeg har mit Udseende imod mig. *LeckFischer.Ka.III.* kasseret (o: ved session) paa Grund af komisk Udseende. *Larsen-Ledet.LK.III.243.* || (sj.) *m.* 60 *prægnant bet.: godt, tiltalende ydre. naar en Pige er saa blank for Medgift og Udstyr . . . saa gør hun bedst i at nytte Tiden, mens hun er ved Ungdom og Udseende. Mary*

Skotte.LilleInger.(1925).19. || kende (en) af udseende, (jf. u. Anseelse 2.1) *kende (en) ud fra vedk.s ydre uden at være personlig bekendt med vedk. S&B.* næsten Alle kjendte de ham af Udseende. *Gjel.T.8.* efter udseendet (at dømme) *olgn.* Efter Udseende er han sund og frisk. *VSO. S&B. 4.2) (nu l. br.) om tings ell. forholds fremtrædelsesform, ydre beskaffenhed.* Himlen var klar; Luften reen; hver Ting for sig havde en glad Udseende. *Biehl.DQ.IV.34.* kun deres Distance giver (stjernetaagerne) saadan en mørk Udseende. *Suhm.II.96.* Danmarks Øer have et saa yndigt, venligt, fredsølt Udseende. *Blich.(1920).X.52.* Sagen vil nu faae et andet Udseende. *MO.* Som Udseendet (*Chr.VI og 1931 afvig.*) af Regnbuen, naar den er i Skyen paa Regnens Dag, saaledes var Udseendet af Glandsen trindt omkring. *Ez.1.28.* Den fuldstændige indførelse af kristendommen havde givet det sociale liv i Norden et helt nyt udseende. *VilhThoms.Afh.I.381.* jf. *bet. 2: Her ere vi ikke lidet bange for Vinterens Udseende (o: hvorledes vinteren vil forløbe).* *Gram.Breve.182.* jf. *bet. 4.1: Andre stode paa begge Sider fra een Ende af Galleriet til den anden, hvilket gjorde en god Udseende. Reiser.II.63.* omsider var (øjeblikket) kommet, da Verden skulde skifte Udseende. *SHeegaard.UT.378.* Viser det sig da, at Ondet ikke har skiftet Udseende (1871: er uforandret) eller bredt sig paa Huden, skal Præsten igen lukke ham (o: en spedalsk) inde i syv Dage. *3Mos.13.5(1931).* (nu næppe br.): de Lokker, som . . . nu havde mere Udseende efter den Riim, der falder paa Marken. *PMøll.(1855).II.4.* † Cement-Stenen er til Udseende en ganske mørkeblaae tæt Kalksteen. *FThaarup.Da.MonarkiesStatistik.²(1794).33.* || (bot., nu næppe br.): Udseende (Habitus) kaldes Planternes udvortes Dannelse, i Henseende til Størrelsen, Bladenes Figur og Stilling, Maaden at blomstre paa m. m. *CGRajfr.Flora.I.69.* || (jf. bet. 4.1; l. br.) om en persons optræden *olgn.* min Opførsel fik et forhadt Udseende. *Gylb.Novel.II.200.*

5) *videre anv. af bet. 4, om et levende væsens, en tings, et forholds ydre, udseende* (4) *som noget blot tilsyneladende i modsætning til den virkelige beskaffenhed, den sande natur, virkeligheden; ogs. som udtr. for en vis grad af mulighed, sandsynlighed olgn.; skin (I.3-4).* Struensees Indretninger . . . ere blevne fulgte og vedligeholdte af dem, som Egennytte og Fordeele forbandt til at give af hans Foretagende den afskyeligste Udseende. *Biehl.Interiørerfra Chr.VII'sHof.(udg. 1919).78.* (ved) figurlige Udtryk (kan) en Nedrigheid . . . let faae et uskyldigt Udseende. *Rahb.Fort.I.22.* at give Sagen et andet Udseende (1871: vende Sagen). *2Sam.14.20(1931).* || *især i forb. som give udseende af: Jeg mener, at De . . . i sin Tid*

vovede at give det Udseende af, at De kæmpede vor fælles allernaadigste Konge. *Schand.IF.88.* han vilde give sig udseende af at forstå landvæsenet. *Krist.Ordspr.455.* han handlede i Overensstemmelse med Kongen, skønt denne gav det Udseendet af, at han intet vidste. *Frisch.PE.227.* have udseende af: det maa have Udseende af at Personerne tale, medens Musikken overdøver deres Ord. *Heib.Poet.VII.211.* denne pludselige Afreise, der har alt Udseende af en Flugt. *sa.TR.nr.96.10.* han (vilde) dog ikke have Udseende af at holde med Ole. *Schand.TF.I.252.* || (l. br.): paalidelige Oplysninger (om dommerens politiske anskuelse) har deres Interesse, særlig om Dommeren er aktiv Politiker . . Dette Forhold . . anses i Nutiden ikke for heldigt i politisk betoned Sager — for Udseendets Skyld. Reelt behøver det ikke at betyde noget. *HistTidsskr. IIR.I.502.*

II. udseende, part. adj. [ʉd̥sɛːnə] **1)** (jf. udse 1 slutn.) † om person: som ser frem i tiden og tager hensyn til fremtiden; forsynlig. han var meget udseende i Tiden. *OGuldb.OF.169.* **2)** (ænyd. d. s. (i forb. m. ell. sammenskrævet m. vidt); vel efter ty. (weit) aussehend; jf. I. Udseende 2) † i forb. langt ell. vidt udseende, som (endnu) ligger langt ude i fremtiden, er langt fra virkeliggørelsen; tvivlsom; usikker; ogs.: som har vidtrækkende, langvarige følger, deres alt for vidt udseende Anslag. *Slange.ChrIV.951.* det ene (er ikke) som jeg ønsker det, og det andet er langt udseende og uvist. *Ev.(1914).II.110.* jeg frygter, at dette haver nogen anden og længere udseende Hensigt. *Stampe.IV.95.* et saa langt, saa vidt udseende Forehavende. *Mob.F.18. Kierk.I.146.* **3)** (til se (12) ud; jf. I. Udseende 4; især **ω**) som har et vist (nærmere bestemt) udseende (I.4). **3.1)** om person. *JBaden.OrtO.* Jonas fandt Dem overordentlig flink og vel udseende. *Cit.1874. (HCAnd.BC.IV.319).* en høj, lidt fint udseende Alvorsmand. *Schand.AE.69.* (hun var) altid ledsaget af en striks udseende Tante. *Pont.D.189.* to magre, ynkeligt udseende Skimler. *Søiberg.HK.150.* **3.2)** om ting. naturligt udseende Afforing. *Ugeskr.f.Læger.1939. 750.sp.1.*

Ud-sejlads, en. (l. br.) sejltur bort fra et sted; udtur til søs. Samtalen gaar ikke saa trægt som paa Udsejladsen. *Pol.²⁷.1907.7.* **-sejle, v.** [ˌsaiˈlə] vbs. -ing (s. d.), jf. **-sejlads.** (ænyd. udsegle, -seyle, jf. *æda.* vt sighthænd, udsejling) **1)** (nu l. br.) sejle ud (paa vandet, ud af en havn); stikke til søs. vi udseylede (1819: seilede . . ud) . . fra Philippen. *ApG.20.6 (Chr.VI).* Vi letted med Skibet, udsejlede af Fjorden ud. *JensSør.II. 35.* Baaden, vi havde seet udsejle fra hiint Land. *Blich.(1920).XVIII.163.* det rige Billede af Havnen og af udseilende og indseilende Skibe. *Hauch.Br.67.* **2)** (især **ω**)

trans.: føre, transportere ud paa vandet. Idag udsejledes og anbragtes det næstsidste Brofag paa Pillerne til Oddesund-Broen. *Jernbane T. 1/2 1938.6.sp.1.* **3)** †, tilbagelægge til søs; udløbe (3.1). *Tuxen.Søfart.472.* Til Søs er Distance Udtryk for det Antal Kvartmil, der er udsejlet enten fra et vist Klokkeslet til et andet eller fra et bestemt Punkt i Sokortet; den kaldes derfor ogsaa „den udsejlede Distance“. *Sal.V307.* det Antal Knob, som løber af Logrullen i 28 Sekunder, svarer til det Antal Somil, som Skibet udsejler i en Time. *Hage.⁴956.* **-sejler, en. flt. -e.** (jf. Udligger 2.1; foræld., sj.) (fører af en kaper; fribytter (skib); sørover (skib)). Orlogsskibe (til) at forsvare og ledsage (Bergens) Skibsfart paa Nordlandene og Findmarken, for de Spanske og Dynkerkeske Capere og Udseylere. *Slange.ChrIV.686.* **-sejling, en.** [ˌsaiˈlɛŋ] flt. -er. (glda. vtseyling (Fyenske Aktstykker.I.(1841).89), oldn. útseyling) **1)** (især †) som vbs. til -sejle (1) ell. sejle ud. *Ved Flodens (v: flaadens) Udsejling fuld mangen stolt Møe, | . . randt Taaerer paa Kinde. *Sort.HS.GI^r.* (engang) kæntræde Redningsbaaden . . lige i Udsejlingen. *ThomLa.EL.105.* *Scheller.MarO.* (skibet) gled . . ud fra Kajen og begyndte Udsejlingen gennem det lange . . Indløb. *Pol.¹⁴.1934. Sønd.15.sp.1.* **2)** konkr.: sted, hvor man sejler (kan sejle) ud (fra land, en havn osv.); især: udløb fra en havn. Marbo, fast midt i Landet beliggende, haver sin Udsejling 1/2. Miil derfra. *Pflug.DP.69.* Sovjet (kunde) ikke med nogen Tiltredsstillelse . . se Udsejlingen fra Østersøen paa tyske Hænder. *FemlangeAar.102.* *SorøAmtstid.².1947.7.sp.2.* billedl.: „jeg forstaaer Dem ikke rigtig“, sagde endelig Olsen, efter paany at have forvissat sig om, at Udsejlingen til Døren var fuldstændig blokeret. *Bergs.GF.I.182.*

udsende, v. [ʉd̥sɛːnə] -te. vbs. -else (s. d.) ell. -ing ell. -ning (*Slange.ChrIV.1308.*) (ænyd. d. s., glda. wtsænde, oldn. út-senda; jf. udskikke)

1) lade (en) gaa, rejse osv. et sted hen for at udføre et ærinde, hvorell. med et andet bestemt formaal; sende (1) ud. **1.1)** i egl. bet. Josva udsendte (1931: sendte) Mænd fra Jericho. *Jos.7.2.* *Mol.E.(1723).* *BI0^r.* en Commando . . udsendes fra Garnisonen, for at recognoscere. *MR.1790.343.* *Imidlertid skal jeg . . udsende Folk til alle Sider. *Hauch.Æ.70.* Ekspeditionen udsendes . . i 1845. *NaturensV.1945.129.* || part. udsendt anv. som adj. udsendt konsul, se Konsul 2. til Korrespondent 3: fra vor udsendte Korrespondent. *Bl&T.I.720.* *Hvad hedder det?* (1947).398. (l. br.) i substantivisk anv.: **2)** udsending. (kongen havde) lovet Stændernes Udsendte Alt, hvad de fordrere. *Ing.PO.II.171.* *NPWiwel.NS.37.* **1.2)** (især bibl.) om gud, skæbnen ell. andre overjordiske magter: lade udgaa, sende til menneskene, verden. der

Tidens Fylde kom, udsendte Gud sin Søn. *Gal.4.4.* *Du blev hos os i Jesu Navn, | I hans, som dig udsendte. *Grundtv.SS.III.315.* *Jf. sende 1.3:* du skal tjene dine Fjender, som Herren skal udsende (*Chr.VI:* udkikke; 1931: sende) imod dig. *5Mos.28.48.* || (*l. br.*) *part. udsendt i substantivisk anv.* Sorgens Fee og Lykkens Udsendte. *HCAnd.(1919).* *I.194. 1.3* (*Jf. sende 1.4*) *m. h. t. (bemandet) fartøj, vogn olgn. (disse) Chaloupper . .* 10 kunne ikke bruges som Kapere, og følgende ei heller udsendes paa Kaperie. *M.R.1810.485.* *Hvert Aar udsender (*folket*) Handelskibe | I Hundredviis til Kimbullama's Kyster. *Bredahl.III.84.* || (*jærnb.*) *m. h. t. (vogn i) jærnbanelogn.: lade udgaa (fra en station).* Sovevognen udsendes fra Helsingør. *Jærnbane T.¹.1935.6.sp.4.* de rejsende blev viderebefordret til Aarhus i et Motortog udsendt fra Aalborg. *VorStand.1938.44.sp.1.* 20

2) (*især* $\text{\textcircled{U}}$ *ell. jagl.*) sørge for, at noget bliver bragt, ført, transporteret et sted hen; sende (2). 2.1) i al alm., *m. h. t. levende væsener ell. ting.* Tvende eksemplarer af Hr. B.s Psalmebog . . skal med første udsendes. *Langebek. Breve.63.* Overflødigheden som fanges (*o: af torsk*), er saa stor, at Indbyggerne . . Aarlig udsender omtrent 100. Tønder saltede, til Forhandling andensteds bort. *Thurah.B.26.* Den, der ikke er i Besid- 30 delse af Indfødsret, kan . . udsendes eller udvises, naar hans Forhold dertil maatte give Anledning. *LovNr.158⁹⁰.1946. §2.* 2.2) *m. h. t. (hvad der indeholder) meddelelser ell. brevskeber olgn.: lade overbringe, tilstille ved bud ell. pr. post osv.; sende (2.2) ud.* *CPalM. O.451* (se u. Opraab 1). udsende Cirkulærer *Ludv.* udsende indbydelser til middag | 2.3) i videre anv., *m. h. t. bog, værk: publicere; udgive (bøgerne) udsendtes i Aaret 1514.* 40 *OFriis.Litt.170.*

3) (*især* $\text{\textcircled{U}}$ *ell. jagl.*) om handling, hvorved noget kastes, slynges ud i en vis retning. 3.1) i egl. bet.: kaste, slynge, skyde ud. *Naar Skytten udsender den hvasse Piiil, | Maa Fuglen i Luiten dale. *Hauch.SD. I.54.* Udsend (1819: udstræk) din Segl og høst. *Aab.14.15(1907).* 3.2) uegl.: lade udgaa, fremkomme (i en vis retning). Fra den nederste Del af Mellemstokken . . udsender (*skælrod*) lange, hvide Rødder. *Naturens V.1913.45.* udsende en føler, se Føler 2. || *m. h. t. lyd(bølger), lys(straal)er olgn. (om forb. udsende straal)er se I. Straale 1.1).* *Jeg vilde gjerne fra høien Sky | Udsendt de glader Sange. *Blich.(1920).XX.221.* *Jf. bet. 2:* Han udsendte Forhandelser over sine Fiender. *VSO.* || om andre fysiske udstraalinger; *især m. h. t. elektriske gnister, strømme; spec. (jf. radioudsende) om frembringelse af elektromagnetiske bølger til overførelse af signaler ell. tale ved radiotelegrafi og radiofoni; ogs. m. h. t. meddelelser, tale, musik osv.: radiotelegrafere; radiofonere; rund-* 60

kaste (2). Talerne ved det højst interessante 3 Statsministermode i Hamar blev udsendt i Radio i Sverrig og Norge, hvor hundrede Tusinder lyttede. *Blækspr.1931.40.* *Pol.¹.1937.12.sp.4.* || *m. h. t. lugt.* plumpe Reoler langs den ene Væg udsendte en muggen, fedtet Lugt. *Schand.TF.I.139.* Som bekendt udsender Tagerne, naar de gribes, en stærk, ofte modbydelig Lugt. *Wesenbl. Ins.128.*

Udsendelse, en. *fl. -r.* (*ænyd. d. s.; vbs. til udsende*) 1) (*især* $\text{\textcircled{U}}$) til udsende 1. *vAph.(1759).* *fx. til udsende 1.1:* *MO. VSO.* udsendelse af gesandter | 2) (*især* $\text{\textcircled{U}}$ *ell. jagl.*) til udsende 2; *fx. (emb.) til udsende 2.1:* Udsendelse af Udlændinge. *LovL.VI.287.* *LovNr.85¹.1938. §10.* || til udsende 2.2; *ogs. (l. br.) konkr., om den udsendte meddelelse osv. en Udsendelse af 2. Sept. 1943* fra Socialdemokratisk Forbund til Socialdemokratiets Hovedbestyrelse. *OlufPedersen. DenpolitiskeModstand.(1946).176.* || til udsende 2.3. Sandsynligvis er han død kort efter Udsendelsen af sit sidste Skrift. *OFriis. Litt.229.* 3) til udsende 3; *fx. (jf. Presse-, Prøve-, Radiofoni-, Radioudsendelse) til udsende 3.2 (sp.623⁶⁰); ogs. konkr., om de(n) gennem radio udsendte meddelelser, tale, musik osv. AarbRadio.1926.24. (der er) Udsendelse for Børnene. Blækspr.1931.24. Stemmen (meldte) sig som en fremmed Station, der bryder ind i en Udsendelse. *Tandr.ProfetenJonas.(1937).173.* || hertil ssgr. som *fx.**

Udsendelses-station, -tid. Udsending, en. [*u'dsən'en*] ($\text{\textcircled{U}}$ *Udsendinge.* *Kierk.V.119).* *fl. -e ell. (nu sjældnere) -er (Nyerup Rahb.I.146. Aakj.M.12).* (*Jf. Sendebud 2, Sendemand; især* $\text{\textcircled{U}}$) *person, der udsendes for at overbringe et budskab, en besked, ell. person, der er udsendt i en vis mission, for at forhandle paa ens vegne olgn.; spec. om person, der er udsendt i en officiel mission, som repræsentant for en stat olgn.; gesandt; ambassadør; ell. person, der er (valgt som) repræsentant ell. delegeret for en kreds af personer. Kierk.VI.80. Sekterervæsenet blomstrede omkring Hospitalets Senge, de forskellige „Udsendinger“ reves om Patienterne. Drachm.VI.469. det daværende Ministeriums . . Udsendinger i London. Tidens Krav.¹. 1897.2.sp.5. ser hen til vor Bekendelses Udsending (1819: Apostel) og Ypperstepræst, Jesus. Hebr.3.1(1907). Valgbestyrelsen (bestaar) af Udsendinge fra de til Opstillingskredsen hørende Kommuner. *LovNr.139¹. 1920. §18.* Udsendinge fra Folket beder om at faa jer i Tale. *KMunk.EI.10.**

Ud-side, en. (*ænyd. d. s. i bet. 2*) 1) den side af en genstand, som vender udad; udsvendig side; yderside. 1.1) (*l. br.*) i egl. bet. Hovet-Bygningen selv haver paa Udsiderne tvende Taarne . . og ind til Slots-Gaarden endnu tvende noget mindre Taarne. *EPont. Atlas.II.306.* visse Legemers Udside eller

Overflade. *vAph. Nath. VI. 521.* give Husene en mod Gaden pyntet Udside. *Molb. Arch. 75.* Kar, med raa, uglattet Udside. *Soph. Müll. VO. 144.* *(*fjældets*) nogne Udsider. *Blaum. AH. 187.* || om udaadværende side paa legemsdel, organ olgn. *CMüller. Koge-Bog. (1785).* 87. venstre Underarins Udside. *SundhedsKoll Forh. 1902. 119.* Hjærneskallens Udside. *Aarb. 1935. 114. 1.2* (nu *sj.*) overf.: *udvortes; overflade* (2). Der gives . . Tilfælde, hvor man fra Menneskets Udside kan, og tør slutte til hans Indvortes. *Rahb. Tilsk. 1795. 741.* Meget af det, han anførte mod Tieck . . berørte kun den yderste Udside af hans Digte. *Hauch. MfB. 282.* Foretagendet har en meget lovende Udside. *VSO. 2* (*m. overgang til bet. 1; nu dial.*) den yderste del af et lokalt begrænset omraade (*fx. en by, mark, skov*); *udkant.* paa Grænserne eller Udsiderne af Regimenternes Rytter-Districter. *Forordn. 1721.* Førend . . Avret i Nyemarcken opgives om Efteraaret . . skal alle Udsiderne af Underskoven besigtiges. *F. Bagger. Bye-Lov. (1773). 14.* *Blich. (1920). XXI. 237.* Henne ved en Udside, der gaær en Knægt med de to daarligste Heste. *Ant. Niels. Bondeliv. III. (1869). 58.* Til en Seng var der slaæet en Fjæl op i den ene Udside paa Stuen. *KGraves. EnAlmuekvindes Liv. (1927). 239.* *Feilb. UjF. billedl.:* sette (*de folkeslag*) ved Udsiderne, som mindst have formaaet i Verden. *OGuldb. VII. I. *8r. 3* (*sj.*) den (*halb*)del af noget (*langstrakt*), som ligger længst fra et (*for tanken nærværende*) udgangspunkt. ligesom han (*o: der kom inde fra borgen*) naaede Vindebroen, betraaede Broder J. den fra Udsiden. *HF. Ew. Liden. Kørsten. (1896). 187.*

I. udsige, v. [*u'dsiː(q)ə*] *údsiges.* *Høysg. AG. 9* (*jj. smst. 126* og *AaHans. S. 126*). *prat. udsagde; part. udsagt. vbs. -else (s. d.), jj. Udsagn, Udsigende.* (*ænyd. d. s., sv. utsäga, ty. aussagen; jj. sige ud u. II. sige 28*)

1) (*især højtld.*) *m. h. t. følelse, tankeindhold olgn.:* give udtryk (*for*) i ord; *udtrykke, meddele i ord, tale; berette; forklare; nævne; m. h. t. ytring:* fremsætte i tale, i talt form; *udtale; især: meddele, fremsjøre paa en højtidelig, formel maade. 1.1)* om person. *Før hun fik udsagt sin Sorrig og Kvide, | da laa hun død ved Dronningens Side. *DFU. nr. 15.33.* *Holb. Ep. IV. 192.* Præstinden i Delphis . . udsagde Oracula. *Schousbølle. Saxo. 9.* *Grundtv. SS. I. 675* (*se u. Talsmand 2.1*). jeg vil forsøge . . at udsige, hvad der rører sig dybest i mit Inderste. *Mynst. Betr. I. 64.* Med Frygt og Bæven udsagde Pigen, at hendes Frøken . . havde med stort Hastværk ladet sig klæde om. *Gylb. VII. 325.* Sætningen er først ude, naar de (*o: 4 verber*) er udsagte alle fire. *Lefolii. SG. II. Jeg vil udsige en Spaadom, Deres Naade. IsakDin. FF. 245.* || i *udtr. for, at noget er saa stort osv., at man ikke kan finde (de rette) ord derfor.* Hvo kan udsige (1931:

opregne) Herrens vældige Gjæringer? *Ps. 106.2.* (*han*) trykkede ham til sit Bryst, og kunde ikke udsige sin Henrykkelse. *Birch. I. 17.* Sagføreren (*forsikrede*) mig, at den Glæde, det var ham at gøre mit nærmere Bekendtskab, slet ikke lod sig udsige. *RGandrup. JD. 91.* || *fremsætte en udtalelse, afgive forklaring til en overordnet, en myndighed ell. (nu især) over for en domstol.* nogle Chaldæiske mænd (*gik*) frem; og udsagde (1871: reiste) beskyldinger imod Jøderne. *Dan. 3.8 (Chr. VI).* hvorlænge Standsingerne (*af vandtilførsel*) varede, har Sagsøgeren ikke kunnet udsige, da han ikke har ført Bog derover. *Ugeskr. f. Retsv. 1940. A. 728.* *jj. VSO.* || (*jj. II. udtale 3.1; l. br.*) *refl.:* give fuldt udtryk for, hvad der rører sig i ens indre. Han er ene opfyldt af sin iver efter at få sig selv helt og fuldt udsagt. *Grøn. KM. 15.* *jj.:* Der er Mennesker der har ligesom udsagt deres Sjæl i et Citat. *Billeskov. J. H. I. 71. 1.2* *m. tings-subj.* || om *taleorgan.* *noget, som ej Tunge kand udsige. *Holb. Sat. I. A2r.* *Jeg saae, hvad Læber ei nævne kan | Og Tunger ret aldrig udsige. *Ing. RSE. VI. 270.* (*vore læber*) skulle udsige, hvad vort Inderste føler. *Mynst. Præd. I. 415.* Min Mund skal udsige (1871: udtale) Herrens Pris. *Ps. 145. 21 (1931).* || om *ytring, meddelelse olgn.:* give udtryk for; *aflægge vidnesbyrd om.* Tvende Gange har jeg modtaget Brev fra Dem, som udsagde Troe paa den Lærdom, jeg efter de hellige Skrifter forkynder. *Grundtv. B. I. 396.* en gammel Talemaade udsiger, at en Mand's egenlige . . Kald her i Livet er at blive Fader. *Pont. AG. 116.* en Frase, der lød flot . . men ikke rigtig udsagde noget præcist. *Raae. TT. 100.*

2) (*jj. prononcere 2; sprogv., nu sj.*) *m. h. t. lyd, ord olgn.:* frembringe (*paa en vis maade*) *v. hj. af taleorganerne; udtale* (II. 2.3). de kunde ey udsige den Bogstav R. *Pflug. DP. 500.* man skal ikke skrive flere bogstæve, end som man *ú*-affectêred og *úden tvång* kan *údsige.* *Høysg. AG. 126.* Nogle (*kan*) ikke udsige det bløde d. *Bredsdorff. Afh. 10.* At udsige et Ord urigtigt. *VSO. jj.:* den forskjellige Betoning, med hvilken vi vilde udsige . . det Svar: det maa vor Herre vide. *Kierk. II. 57.*

3) (*nu dial.*) *erklære, at man ønsker, at nogen (især: en lejer) skal flytte fra et sted; opsigte; sige ud* (*se II. sige 28.2*). Vil nogen ej flytte af Lejehuus, naar hand lovlig udsagt er, til rette Fardag. *DL. 6—14—7.* *vAph. (1764). II. 68.* *Penia. 1812. 160.* det synes at give Bestyrelsen Mod til at udsige Jomfruerne af deres Bolig. *Fædrel. 1857. 908. sp. 1.* *Feilb.* || *refl.:* *udmelde sig (af forening osv.).* Min tiltagende Alder . . gjør mig uskikkert til længere at deltage i de ærede Herrers (*o: staden Kbh.'s 32 mænds*) Deliberationer og derfor tillader jeg herved at udsige mig af dette Collegium. *Friborg. EU. 102.*

II. ud-sige, v. [*-siːqə*] (*ænyd. d. s. og*

vdsi; jf. III. sige og udsive; nu næppe br.) om vedske: sive ud. ud af Tandkiødet voxte Bylder . . hvoraf en stinkende Fugtighed udsigede. *Garboe. LH.46.*

udsigelig, adj. [uð'si'qəli] (ænyd. d. s.; nu næsten kun i udsigelig) som kan udsiges (I.1), udtrykkes i ord. *Moth.S188.* Erindringen vil . . sikkert ham, at hans jordiske Tilværelse bliver uno tenore, eet Aandedrag, og udsigeligt i Eet. *Kierk.VI.16.* **Udsigelse**, en. (ænyd. d. s. (i bet.: udtale), glåa. wdsigels (i bet.: udsagn); vbs. til I. udsige) 1) (nu sj.) det at udsige (I.1) noget, fremføre noget i talt form; ogs. (jf. Udsigende) konkr.: hvad der siges, fremføres; udsagn (1). *Moth.S188.* efter Bøndernis udsigelse . . schulle (fjenden) være i *March.Cit.1710.* (*DSaml.2R.I.265.*) Tiden paa hvilken dette tildrog sig (bliver her) med de ældste Skribenters Udsigelse stadfæstet. *LTid.1759.130.* Udsigelsen af en Sandhed. *PMøll.(1855).III.59.* saaledes bliver der . . i Fortrolighed et Udsigeligt, istedenfor at man skulde troe, at Fortrolighed var Udsigelsen. *Kierk.IX.145.* *POPedersen.Barndomsminder.(1937).33.2)* (sprog., nu l. br.) til I. udsige 2. vi haver 4 Aandelave eller Ord-toner, hvoraf de tu gjør Vocalernes udsigelse kort, og de tu gjør den lang. *Høysg.AG.186.* læbemusklerne . . skal bruges ved udsigelsen af b og m. *Jesp. Barnesprog.(1923).17.3)* (nu sj. (i rigsspr.)) til I. udsige 3. *DanmRigHist.IV.335.* **Udsigende**, et. [uð'si'qəna] fl. (nu næppe br., jf. MO.) -r (*LTid.1747.460.* *Junge.241.*) (sv. utsägande; egl. vbs. til I. udsige; jf. Udsigelse; nu kun arkais. (sj.)) hvad man siger, fremfører i mundtlig form; udsagn; beretning; fortælling; spec. om udsagn, forklaring afgivet for en domstol olgn. *Moth.S188.* Greven (blev) den 4 Decemb. 1722 confronteret med Berneck, og den 5. med Frahm, hvis Udsigende hand benegtede. *LTid.1727.568.* vi (kan) sige, og gotgiøre vores Udsigende med mange Exempler af Historien, at (osv.). *Eilsch.Philhist.7.* Jeg besvår derfor Deres Velbyrdighed . . at giøre et Udsigende for dette Steds Notarius: at Deres Velbyrdighed aldrig i Deres Levetiid har seet mig førend i Dag. *Biehl.DQ.IV.348.* man kan ikke ret sætte Lid til hans Udsigende. *Hjort.KritLit.II.306.* af ell. (især) eiter ens udsigende: efter deris udsigende (skulde) over 160 mennesker være henrettet. *JJuel.22.* Herr Panthakak, som jeg . . kun kjendte af min Contubernals og andre loggerendes Udsigende. *Ew.(1914).IV.105.* (han) havde efter sit Udsigende været i den polske Kong Sigismund III's Tjeneste. *Nyström.KO.15.*

Udsigt, en ell. † et (*JJuel.26.* [uð'segd] fl. -er ell. † -e (*LTid.1745.554.*) (ænyd. d. s. (*Helsingør Sundt.I.117.*); til se ud; vel efter ty. aussicht; jf. I. Udseende, Udsyn samt I. Sigt)

1) i egl. bet., m. h. t. synsforhold. 1.1) det

at (kunne) se ell. mulighed, lejlighed til at se ud fra et sted og betragte (en del af) omgivelserne; især: mulighed for, lejlighed til (fra et højliggende punkt) at se ud over ell. ud til noget i det fri (landskab, parti af by osv.), uden at blikket møder hindringer. han gjorde paa Huset Vinduer, med snever Udsigt (*1931 afvig.*). *1Kg.6.4.* (fra taarnet) havde en meget vitløftig og lang Udsigt til Soen. *Thurah.B.108.* Paa et af de beste Steder i Henseende til Udsigt, er i anden Etage tre Værelser . . til Leye at bekomme. *Adr.⁹.1762.sp.12.* den yderste Pynt af Byen, hvorfra man har en Udsigt langt over Havet. *Hauch.II.53.* Dørene stode aabne, en lille Have foran Huset begrændede Udsigten. *Kierk.I.357.* Min Ven boede med Udsigt over Søerne. *SMich.S.119.* Vandet fra Pumpen straaled ud og dækkede ganske Udsigten fra Lokomotivet. *Pol.¹⁴.1942.5.sp.2.* (jeg gik) op paa runde Taarn, for en Gang at faae frie Udsigt til Himmelen. *Argus.1770.Nr.4.2.* *Jeg maa bestige Taarnet for at have | Fri Udsigt. *Oehl.VI.81.* *Bl&T.* || (jf. bet. 1.2) i forb. m. adj. der er en treffig og angemem udsigt. *Pflug.DP.180.* hvilken viid og vexelfuld Udsigt over . . Enge, Skove og Landsbyer. *Bagges.L.II.39.* Udsigten er skøn til Kahlenberg. *Oehl.Er.III.176.* Himlen hvælver sig mere blaa, Udsigterne ere blevne videre (o: ved bjergbestigning). *Hauch.IV.286.* smukke Udsigter over Søen fra og til Slottet skabtes ved forskellige Udhugninger. *Danm Havebr.193.* † i forb. m. præp. a: Cöslin, hvor der er det deiligste udsigt af skov, eng, kornland, mangfoldige kircker og landsbyer. *JJuel.26.1.2)* (jf. bet. 1.1) hvad der viser sig for ens blik, naar man (især: fra et højliggende punkt) ser ud over det, der er inden for ens synsvidde; især: afgrænset omraade, landskab, som man (fra et højliggende punkt) kan se ud over, har overblik over; prospekt (2.1); vve; skue (III.1.3). da vi besteg Fjeldet, var det igjen det herligste Solskin, saa at alle Udsigter laae for os i en Klarhed, der overgik vor dristigste Forventning. *Hauch.Br.118.* italienske Landskaber, blandt hvilke især flere Udsigter fra Omegnen af Florents. *Winth.VIII.175.* fare rundt i en Automobil for at se paa Udsigter og sluge Landevejstov. *Leop.GH.5.1.3)* om sted, hvorfra man ser ud over noget; dels (nu især som navn paa lokalitet; jf. *Trap.^{II}.299)* om sted, punkt, hvorfra man har udsigt (1.1) over ell. til noget. at reise hele Norge igiennem paa langs og paa tverts, og i alle Kroge og Udsigter, at giøre Observationer. *Gram.Breve.45.* Paa de mærkelige Udsigter ser man (turisterne) med Øjnene fastede paa (rejsehaandbogen), idet de indprente sig Beskrivelsen. *Schand.RP.497.* (hun) faldt . . ned af en Udsigt i Schweiz . . og brækkede Halsen. *Wied.Fæd.105.* dels (nu l. br.): aabning olgn., hvorigennem man kan se frit ud

over (en del af) omgivelserne. Ingen maa have enten Port, Dør, eller Udgang, eller Vinduer, eller Udsigt der, som hand ingen Fortog haver. *DL. 5—10—56*. der vare tre rader udsigter. *IKg. 7.4 (Chr. VI)*. hand (lod) hugge en Udsigt igiennem et Krat . . til en Høy. *Pamela. III. 102. Kierk. XII. 402*.

2) *overf. anv. af bet. 1.1. 2.1*) ☐ i al alm. han var . . den, som aabnede os Udsigten i en hidtil ukjendt Verden. *Hauch. MfB. 223*. Vide Udsigter havde aabnet sig for (Goethe) ved Indlevelsen i den antike Verden og ved Naturforskningen. *CKoch. GF. 139. jf. bet. 3: *O*, hvilken Udsigt aabner du mig, Herrel | Din Naadesstrøm med sine høie Bølger | Mig overskyller som et Hav. *PalM. VI. 44*. 2.2) (nu næppe br.) om (grænsen for ell. omfanget af) en persons aandelige syn, forstaaelse osv.; *synskreds; horisont (1.2)*. Disse (mennesker) have kun smaa Siele og meget korte Udsigter. *Ev. (1914). II. 86*. de forstaae mig neppe — Thi lille er Kredsen af deres Udsigter. *smst. 80. (verdens riger)* hvor de fremragende Hoveders Udsigter neppe kan være saa indskrænkede . . som her paa Heden og Skov-Sletten, hvor baade Hoi og Lav i Regelen vil være fornøjet med Frihed til at dyrke sin Gud, fortjene sit Brød (osv.). *Grundtv. Udv. V. 68. 2.3*) ☐ det at have et helhedsindtryk af, klarhed over noget sammensat, indviklet, vidtloftigt; *overblik (2); oversigt (2); især i forb. m. over. (han)* maatte nu . . gjenneemgaae forskellige Papirer og faae en Udsigt over Godsernes Bestyrelse. For end mere at oplære sine Begreber med Hensyn hertil, red han ofte . . om i Egnen. *Hauch. I. 41. (Zoega)* dannede sig en udsigt over den hele viden-skab. *ADJerg. GZ. 71*. || *mundtlig ell. skriftlig fremstilling, der giver et overblik, en plan over en sag; kortfattet sammenfattende (mundtlig ell. (især) skriftlig) fremstilling af hovedindholdet af noget*. Eiter Bogens Titel venter man en Udsigt over Catholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus. *Grundtv. Udv. IV. 402*. Dette Blad . . gav en sammentrængt Udsigt over de Uroligheder, der alt i længere Tid havde fundet Sted i Provindserne. *Hauch. VII. 94*. Han ønskede . . at give en læselig udsigt over landets historie. *Plesner. B. 72. i bogtitel*: Udsigter over Menneskets Bestemmelse. *Rothe. (bogtitel. 1779-81)*. Udsigt over Verdens-Kroniken. *Grundtv. (bogtitel. 1817)*. Udsigt over den politiske Historie fra 1848 til Nutiden. *Fridericia. (bogtitel. 1905)*.

3) (jf. I. Udseende 2) om (forhold, omstændigheder, der giver) anledning til, *begrundet forventning om, at noget (godt ell. daarligt, gunstigt ell. ugunstigt) vil ske, blive til virkelighed, lade sig gøre; hvad man kan vente sig i fremtiden; i forholdene begrundet (ret sikker) mulighed. (uden for faste forb. især i flt.)*. skionsomme Erindringer

i det Forbigangne, og en haabefuld Udsigt i det Tilkommende. *JSneed. III. 4*. tilintetgjort af Græmmelser af Frygt, af de skumleste, skrækkeligste Udsigter, i min ventelig korte Fremtid. *Ev. (1914). IV. 378*. *Den Udsigt er just ikke rosenrød. *Ochl. XV. 43*. alle tre (o: forlovelser) kunde give Anledning nok til Bekymring . . for de uendelige Udsigter, der vare deres sikkreste Udsigt. *CBernh. XII. 68*. Skulde hun da dø? Hvordan var Udsigterne for hende? *JørgenNiels. D. 8*. || *om de(n) af en persons evner, uddannelse osv. og af de ydre forhold betingede mulighed(er) for at opnaa en livsstilling, et embede osv. det (synes) Mig splittergalt at forlove sig med en fattig Pige i min Alder og med mine Udsigter. Grundtv. Udv. I. 71*. Da der ikke aabnede sig Udsigter for ham i det daværende Prøjsen, gik han . . til Wien. *Brandes. IV. 386*. Husk, hvor ung jeg var den Gang, uden Stilling, uden Udsigter. *Drachm. T. 101*. || *om vejrudsigt*. Udsigt gældende for hele Landet. *BerlTid. 17/1. 1948. M. 14. sp. 1. jf. ndf.*: Udsigt til bedre Vejr. *Scheller. MarO*. || *i forb. udsigt til. den klare og behagelige Udsigt til at kunne undgaae (faren)*. *Prahl. AH. IV. 47*. skal jeg efter et strabasjost Liv give Slip paa alle Udsigter til en sorgfri Alderdom? *Hostr. G. 147*. alle var oplivede over Udsigten til den store Vinding, som laa her. *Søberg. SK. 18*. || *have udsigt (sjældnere udsigter) til ell. † af ((jag) har bedre Udsigter af Lykke, end jeg nogen Tid for har havt. Ev. (1914). IV. 350*). det nydannede Kongerige . . vilde kunne have Udsigt til at bestaa. *Fridericia. NH. II. 144*. Frøkenen havde Udsigt til at arve Doktoren. *Bergstrøm. KD. 101*. alle var da glade for at laane, naar de da mente at have Udsigter til at betale tilbage. *Anesen. JG. 188*. have lange udsigter (med ell. (sj.) til) *olgn., (kunne) vare længe, inden noget gaar i opfyldelse, lader sig ordne ell. udføre*. En theologisk Student har . . vidtloftige Udsigter til et taaleligt Levebrød. *Gylb. VII. 7*. Jeg havde lange Udsigter til at gifte mig. *Kierk. I. 214*. *især upers.*: det kan have lange Udsigter med min Tilbagereise. *Hz. ST. 10*. det havde lange Udsigter med en ny Universitetsbygning. *Dauids. KK. 14*. han var tyve Aar . . Det kunde have lange Udsigter med, at han kunde forsørge nogen. *JørgenNiels. FL. 54*. || *have i udsigt, kunne vente at faa; have i vente*. han havde følt en virkelig brændende Kjærlighed til hende, der havde 250 Tønder Land i Udsigt. *Schand. BS. 308*. have et godt Job i Udsigt. *KnudAnd. Tordnende Rog. (1946). 201*. || *stille i udsigt, (jf. IV. stille 4.3) vække begrundede forhåbninger (hos en); skabe mulighed for; spec. (m. person-subj.): ud-tale sig paa en saadan maade, at der opstaar berettiget forventning om noget (godt); give (en) haab om. jeg husker ikke, hvad man stillede mig i Udsigt hos H. Luis Bramsen. O.*

54. Stormen . . stillede Damerne nogle Timers Søsyge i Udsigt. *Brøndum-Nielsen.PM. 213.* Hvad mener De om den Mand, der stiller Dem saadan en Fremtid i Udsigt. *ErlKrist.DH.81.*

4) † *opfattelse, anskuelse, plan olgn., der beskæftiger sig med, sigter til noget fremtidigt, et (for)maal olgn.* Snart (o: under læsningen af en skriftlig ordre) mærkede han Ordrens Hensigt — især da samme skal tillige have yttret fjendtlige Udsigter paa Bornholm i Fremtiden, naar man først havde taget Ertholmene i Besiddelse. *CVHeriel.C.7.* Min Udsigt er denne: enten maatte blive en staaende Underofficerskole, der kunde afgive et ligesaa stort Antal som Højskolen; eller og kunde de nærværende Underofficerer . . danne de tilkommende. *Blich.(1920). XXIII.189.* † have udsigt til, *have for øje, til hensigt.* *Til Landets Opkomst de (o: tre forordninger) har Udsigt alle Tre. *ChrFlensb.DM.III.4.*

5) (dial.) *udseende (I.4(1)). (hun) er temmelig blufærdig af Udsigt. Cit.1740.(Aarb Kbh.Amt.1922.104). Feilb.*

Udsigts-, i ssg. (sj. Udsigt- se Udsigtssted). *især til Udsigt 1.1 (jf. Udkigs-); saaledes (foruden de ndf. anførte) fx. Udsigts-hus, -rampe (se u. I. Rampe 1.2), -terrasse.* **-altan**, en. (bygn.) *altan (1), hvorfra man har fri udsigt. Galsch.H.74.* Hovedbygningen var i to Etager med en Udsigtsaltan paa Taget. *Nystrom.(SøllerødB.1942.13).* **-bakke**, en. (jf. -høj; l. br.). *Schand.TF.II.68.* I min Barndom var Udsigtsbakken øst for Hulvejen (o: ved Ørholm) tilgængelig for alle. *HolteJule-Blad.1922.2.sp.3.* **-bænk**, en. *bænk (ofte anbragt paa et udsigtspunkt), hvorfra der er fri (og smuk) udsigt. VKorfitsen.TO.II.19.* Naturen, saadan som man ser den fra Udsigtsbænke og Bakker med Trapper opad. *JPJac.II.317.* det fordringsfulde og opstillede — Udsigtsbænke og Promenader. *VilhAnd.AD.106.* **-fri**, adj. (l. br.) *om sted: hvorfra der er fri udsigt. et udsigtsfrit Punkt. Pol.^{22/1}1902.2.sp.7.* *Høiden bar og udsigtsfri. *Blauw.StS.38.* **-høj**, en. (jf. -bakke) *naturlig forhøjning i terrænet ell. kunstig dannet høj, hvorfra der er fri (og smuk) udsigt. Han næsten løb op imod Udsigtshøjen (o: i en have). Leop.HT.17. (han sidder) paa en Udsigtshøj ved Kysten. VilhAnd.Litt.II.419.* Udsigtsmanien i det 18. Aarhundredes Slutning (bevirket at) Udsigtshøjenes Glansperiode oprinder. *Elling.RH.38.* **-kikkert**, en. (fagl.) *kikkert, som paa udsigtssteder olgn. stilles til raadighed mod en mindre godtgørelse. Pol.^{22/1}1942.15.sp.3.* Prisme-Udsigtskikkert paa Jernsøjle selges. *smst.^{22/1}1944. 13.sp.1.* **Ø-løs**, adj. [3] 1) *om forhold: som ikke har udsigt til (at føre ell. udvikles til) et gunstigt resultat. den unge Prinses uviste og udsigtsløse Kærlighed. Brandes.IX.23.* fra denne Side viser det sig, hvor udsigtsløse

metafysiske og teologiske Spekulationer ere. *Høffd.DF.13.* At forsøge at skovle Sne fra Vejene var ligesaa udsigtsløst som at laane Penge til en Skuespiller. *JacPaludan.UR.357.* han trøster sig over Virkelighedens Haabløshed og Udsigtsløshed ved at bygge Luftkasteller. *Brandes.II.33.* 2) (l. br.) *om person: som ikke har udsigt til at skaffe sig ell. forbedre sine eksistensmuligheder. et besiddelsesløst og udsigtsløst Proletariat. Steinccke.Kulturbetragtninger.(1912).19.* *Rubow.HL. 54.* **-plads**, en. (jf. -bakke, -høj, -punkt). en højtliggende Udsigtsplads i Marienlyst Have. *Elling.RH.74.* **-punkt**, et. (jf. -plads ofl.) *højtliggende punkt (1.4), hvorfra der er fri (og smuk) udsigt. Winth.IX.162.* Selskabet . . fordelte sig paa Bænke, i Lysthuse og ved Udsigtspunkter over Søen. *Schand.UM.246.* De tog Plads paa et Udsigtspunkt, hvor man havde et frit Blik vest ind over Landet. *Gjel.GD.49.* *JacPaludan.L.45. billedl.:* Vi søger nu ikke mere en Definition af Genren som saadan, men et Udsigtspunkt, hvorfra vi kan overskue Holbergs Epigrammer . . Til dette Udsigtspunkt fører Herder os. *BilleskovJ.H.I.20.* **-ret**, en. (jur.) *ret, der haves af (ejeren af) en fast ejendom over en anden ejendom, og som gaar ud paa, at der fra den førstnævnte ejendom skal være fri udsigt over den sidstnævnte. LovL.VI.287.* At (naboen) ikke har opført høj Bebyggelse, kan ikke skabe nogen Udsigtsret. *Illum.Servitutter.(1943).94.* **-rig**, adj. (l. br.) 1) *om landskab olgn.: rig paa udsigter (1.1 ell. 1.2).* den deilige, bakkede, udsigtsrige Landsbye. *Bagges.DVVIII.412.* 2) [3] (mods. -løs) *om forhold: som har udsigt til at føre til et gunstigt resultat. en ihærdig, men ikke meget udsigtsrig Kamp for politisk Frihed. Brandes.(Pol.^{22/1}1903.1.sp.5).* **-rude**, en. (jærnb.) *særlig stor vinduesrude, hvorigennem der er fri udsigt til omgivelserne; ogs.: rude, hvorigennem der kan holdes udkig; udkigsrude. de svære Jernstænger (o: paa lokomotivet) (var) bøjede, Udsigtsruderne knuste. Ohlsson.S.144. Pol.^{22/1}1941.13.sp.1.* **-sted**, et. *sted, hvorfra der er fri og vid udsigt. Fra Udsigtssteder ses i Danmark altid et Mangel af Kirker. HV Claus.DL.91.* Udsigt-: (tsjuglen) sidder rolig spejvende paa et godt Udsigtssted, som en Gren, der hænger ud over Vandet. *Frem.DN.403.* **-taarn**, et. *taarn (fx. paa en udsigtshøj), hvorfra der er fri og vid udsigt. Kaper. Hvad hedder det?(1947). 218.* **-tønde**, en. (sj.) *udkigtstønde. Paa forreste Mast af (skibet) fandtes en Udsigtstønde. JV Jens.RF.70.* **-voغن**, en. (jærnb.) *jærnbanevoغن udstyret med særlig store vinduesruder. Sal. IX.1087. Hjemmet. 1913. 823. sp.2.*

ud-sire, v. [-si're] *vbs. -else (s. d.) ell. -ing (s. d.). (efter ty. auszieren; nu kun arkais. (sj.)) 1) forsnye med prydelse(r), udsmykning; ofte i forb. m. præp. med. 1.)*

i egl. bet.: *udsmykke* (1). || *m. h. t. ting, især lokalitet*. een Marmor Tavle, med forgylte Bogstaver udsiret. *Æreboe.161*. de Vilde . . forstaae . . at udsire deres Læder-Klæder. *Kraft.VF.197*. en med Lys og Blomster udsiret Løvhytte. *Gylb.XII.242*. et Værelse til Oldsagerne ganske i gammel Stil med udsirede Gibslofter og Egetræspaneler. *Wors.OB.95*. || *m. h. t. person*. man havde begyndt at udsire sin Person. *Kraft.VF.197*. Qvinden var . . udsiret (*Chr.VI*: forgyldt; 1907: straaledet) med Guld. *Aab.17.A.1.2*) i uegl. anv., om kunstfærdig stilistisk udformning *olgn.*: *udsmykke* (2); *smykke* (II.1.3) (*hans*) paa Latin, Fransk og Tysk udsirede Jydenavn Tycho de Hofman. *Vilh.And.Litt.II.346*. 2) *virke forskønnende paa; være en prydelse for; pryde* (2); *smykke* (II.2). *Siunger I Sorøe udsirende Møer! *Wadsk.133*. -**sirelse**, en. [-siˈrɛlsə] *ft.* -**r.** (*nu næppe br.*) *vbs.* til -sire; *ogs. konkr.*, om hvad der pryder ell. smykker noget; *forsiring; udsmykning. LTid.1758.143*. -**siring**, en. [-siˈriŋ] *ft.* -**er.** *vbs.* til -sire (*jf.* -sirelse). 1) (*nu næppe br.*) til -sire 1.1; *ogs. konkr.*, om hvad der pryder ell. smykker noget; *forsiring; udsmykning. LTid.1726.397*. gjøres Forsøget i en stor Sal, eller udi et vidtløftig Bibliothec, kand mand blive alle Udsiringerne, og de paa begge Sider omkring-staaende Bøger . . var. *smst.1727.480*. 2) (*nu sj.*) til -sire 1.2; *ogs. m. konkr. bet.*: *udsmykning (af beretning olgn.)*. Folk (*hører*) evindeligen det samme, som bibringes dem fra alle Sider, i alle muelige Gestalter, Indklædninger og Udsiringer. *Balle.Bib.I.XIII*. med mange Tillæg og Udsiringer i sin Beretning, beklagede hun sin Bettys Ulykke. *Gylb.II.60*. || *♯ d. s. s.* Figur 6.2, Forsiring (*slutn.*). *Cit.1925.(Holb. PederPaars og Skemtedigtene.(udg.1925).425)*. -**sive**, v. [-siˈvə] *vbs.* -**ning** (*Mansa.QS.79*. *Ugeskr.f.Læger.1940.339.sp.1*). (*jf.* II. -sige; *især faql.*) *sive ud.* (*især i part.* udsivende *anv. som adj.*). *Math.1938*. Den udsivende Vædske. *MO*. den gennem Utætheden udsivende Damp. *SkibsMask.137*. || *billedl.* fra de hemmelige Synder udsivende svage Lys. *Schand.IF.302*. -**sjunge**, v. se udsynge. -**skaar**, et. (*jf.* Indskaar; *nu ikke i alm. spr.*) 1) *udskeering; udsnit; skaar*. Kjerven eller Udskaaret i Viseret. *MR.1824.96. JH Smidth.(VSO.)*. *jf.*: Christiansand Stift er ikke uliig et Cirkel Udskaar. *Thaar.KS.62*. 2) (*haandarb.*) *en slags amagersyning (jf. u. udskaar 2.1); i ssg.* Enkelt-, Dobbelt-udskaar. *Amagerdragter.175.178.180.238*. -**skaaren**, *perf. part. af -skare*. -**skabe**, v. 1) † *egl.*: *danne, skabe (til en vis form ell. skikkelse); udforme (jf. I. skabe 2.1); udkrystallisere*. Svovllugt kom En overalt imøde, naar man kom ned i Kjelderrum-

mene, og af udskabt Svovl fandt og samlede man en Mængde. *Sibb.Aa.I.95*. *vbs.* Udskabning *m. (overgang til) konkr. bet.*: (*udkrystallisation*). Alt . . var bedækket med Svovludskabninger. *smst.73*. 2) (*nu dial.*) til I. skabe 4.3 ell. 5.1: *udpynte (paa en isøjnefaldende, latterlig maade); udmaje. (i pass. ell. refl.)*. Hun havde udskabt sig paa en latterlig Maade. *MO. VSO. Uff. 3*) (*sj.*) i *forb. som have udskabt, være færdig med at skabe; have udtømt sine muligheder ell. evner for kunstnerisk skaben (jf. -male 3, -skrive 3.2)*. S&B. -**skal**, en. (*faql.*) *yderste del (kant, skal) af tommer; spec. (jf. Udskallingsbræt (u. -skalle), -skinke, -skør (II), -skor) d. s. s. I. Skal 2.c. Harboe.MarO. Wagn.Tekn.470*. Udskallerne skæres op til Forskalningsbræder, Lægter. *LandmB.III.347*. -**skalle**, v. [-sgalə] *vbs.* -**ing** (*Amberg.*) (*nu sj.*) *bringte (pille) ud af skallen (jf. afskalle 1)*. Udskallede Ærter. *VSO. jf. I. Skal 2.1*: Svulsten udskalles lidt efter lidt af den Cellevævsskede, hvori den indeholdtes. *Mansa.QS.325*. || *jf.* Udskal: Udskallingsbræt. S&B. -**skamme**, v. [-sgamə] *vbs.* -**ning** (*Amberg.*) (*jf. ænyd*. udskammet, *skamløs*, udskæmme, *spotte; især ☉ skamme* (2) *ud. vAph.(1764)*. (*han*) bliver udskammet, naar han sidder . . og hænger over en Bog. *Kahb.Tilsk.1801.71*. Lad Disciplen fortjent blive udskammet, eller fortjent blive udmærket. *Kierk.IX.236*. Elektras harmfulde Udskammen af Klytemnestra. *Brandes.XVIII.58*. *OMøll.GK.85. jf.*: i „Morgenbladet“ . . savner jeg Dig (☉: *Georg Brandes*) daglig som Leder, Opflammer, Udskammer *E.Brand.Br.II.117*. -**skatte**, v. *vbs.* -**ning**. (*ænyd. d. s., fsv. utskatta; nu ikke i rigsspr.*) 1) *udpine ved skattepaalæg (Tilly) forurørlig og udpresser de . . Lutherske Qvarteerer med Udskatninger, Indqvartereering og deslige. Slange. ChrIV.568. smst.365. BornhOS. 2) udrede som skat. (Babylon) har udskattet 1/2 deel til den Persiske Konges Staats og Armees Underholdning. LTid.1734.275. (greven) hafde vel ventet sig feede Qvarteerer, og Penges godvillig Udskatning til hans Troppers Besolding. Slange. ChrIV.483. -skave, v. [-sgaˈvə] *vbs.* -**ning** (*Amberg. VSO.*) (*sj.*) *skrave ell. skære mærker paa noget; m. obj., der betegner saadanne mærker (jf. skave sp.317²¹) ell. vedk. ting. Jakob tog sig Kjeppene . . og udskavede hvide Streger paa dem (1931: afskrællede Barken) . . Og han lagde Kjeppene, som han havde udskavet (1931: de afskrællede Grene) . . i Vandtrugene. IMos.30.37 f. -skeje, v. [-sgaiə] *vbs.* -**else** (*s. d.*), -**(n)ing** (*s. d.*) (*jf.* -skejte) *skeje ud. (især m. person-subj.)* 1) ☉ til skeje 2. 1.1) (*nu l. br.*) til skeje 2.1-2), *m. h. t. beretning olgn.* *Skumle-Lyst . . | Gjør, at jeg alt for vidt udskejer. *Wess.90*. Jeg vender nu tilbage til den rigtige Orden (*i fortællingen*) for dog,**

maaskee endnu een eller to Gange at udskeje. *PAHeib.E.271.* man vil maaskee . . frygte for, at af mange følgende Reiser maa disse Blade udskeje i Beskrivelser. *HCAnd. ML.140.* Der er imidlertid Intet, for hvilket selv den meest udskeiende Phantasi viger hurtigere end den kolde Virkelighed. *Bergs. PP.685. 1.2) til skeje 2(3), især som udtryk for moralsk forkastelig, letsindig, udsvævende levevis.* *Hvor lit til Siderne den (3: *dyden*) end udskeje vil, | Den taber strax sit Navn. *ChrFlensb.DM.I.151.* Udskeje maae han ikke, det forstaaer sig! *Skuesp.VIII.18.* et specielt Politiofsyn, der vaagede over, at (*teatret*) ikke udskejede for meget. *Heib.Pros.VI.181.* (*præsten sørgede for*) at afværge, at de øvrige læsende Børn udskejede i Læsning, der ikke vedkom Eksamen. *Egeberg.M.99.* den ubegavede, plumpe og udskejende Adelsmand. *BiogrL.²VI.297.* (*jf. udarte*) *m. præp.* til: de kaade Drengestreger udskejede ikke sielden til Nederdrægtigheder og Skarnagtighed. *Ochl.Er.I.70. 2) til skeje 3. 2.1) (dial.) til skeje 3.1, som udtryk for, at en deltager i en leg ikke er med (leger) længere.* udskej, helle (VII.2) for mig. *Feilb. 2.2) (jf. skejning 2; især ⚡) til skeje 3.2, m. h. t. arbejde.* udskeje med Arbejdet. *Tekn.MarO. -skejelse*, en. [-sgai'alsə] *fl. -r.* (*jf. Udskejelse u. udskejte*) *vbs. til -skeje. 1) (⊙, nu l. br.) til skeje 1.1, især om digression.* *NTreschow.GudsTilværelse.(1794).98.* jeg beer om Forladelse for denne Udskeielse. *Blich.(1920).XXVIII.68.* Ingen Overvejelser eller Udskejelser (*Brandes.RS.359:* Reflexioner eller Digressioner), streng Nøjagtighed og Fasthed i Fremstillingen af det Faktiske. *Brandes.VI.217.* *jf. skeje 2.2:* hvor vi tilfældigt kan kontrollere Severus som Genfortæller . . viser det sig, at hans Fantasi . . fører ham til Udskejelser. *JPJacobs.Manes. III.109. 2) til -skeje 1.2, om det at skeje ud i adfærd, levevis; spec.: udsvævelse(r).* (*især i fl.*). *Nu kom da hendes Mand og Fader | Og alle Slægtninge. | De nedrev Konen fælt for sin Uskeielse. *ChrBorup.PM.318.* Vor Søn er bleven forlovet . . Han er saa elskelig barnlig og Forlovelse holder ham fra Udskeielser. *HCAnd.(1919).IV.138.* Efter i nogen Tid at have bekæmpet det foregaaende Tidsrumms Udskejelser (*Brandes.E.12:* Excesser) . . optager en følgende Periode den foregaaendes værdifulde Elementer. *Brandes.IV.4.* Hans Helbred, der længe havde været svækket af Udskejelser i alle mulige Retninger. *JPJac.I.74. Pont.LP.VIII.132* (se u. kongsig 1). **-skejning**, en. [-sgai'neŋ] († **-skejning**, *vAph.(1772).III.*) *fl. -er.* *vbs. til -skeje. 1) (l. br.) til -skeje 1(2).* *SorøSaml.I.82.97. Prahl.ST.I.154. 2) (især ⚡) til -skeje 2, om det at holde op med et arbejde (tilladelse til hvile, landgang olgn.).* Vi fik Udskejning med hele Besætningen for Eftermiddagsarbejde, da det var Kaptajnens Geburtsdag. *Drachm.*

PV115. saa snart der var Udskejning, gik Peter i Land. *BerLisb.S.108.* det er Tid til Udskejning. *Scheller.MarO. UjF. † -skejte*, *v. d. s. s. -skeje (1.2); vbs. (jf. -skejelse 2):* unge Mennesker kan der (3: *paa maskerade*) lettelig vennes til Udskeytelser, og faae Kierrester. *FruentTid.1770.nr.3.3.sp.2. OeconH.(1784).III.29. ⊙ -skelne*, *v. [-sgæl'nə]* (*jf. II. skelne 2; vist kun hos Brandes*) *skelne, skille (fra); abstrahere (fra).* Hos Winther er de Elskende ikke afsondrede eller udskelkede (*Brandes.DD.180:* abstraherede) af Sammenhængen med den øvrige Natur. *Brandes.II.23.* den udskelkende (*sa.RF.17:* abstracte) og ræsonnerende Aandsretning. *Brandes.VI.12. -skenkle*, *v. vbs. -ing.* se u. schenkle (2). **-skibe**, *v. [-sgi'ba]* *vbs. -ning (s. d.). (ænyd. d. s.; jf. skibe ud u. skibe 2 og 3; især ♣ og ⚡) 1) bringe, føre (passagerer (især tropper) ell. navnlig varer) fra borde, i land (mods. indskibe); spec.: losse. DL.4—2—4. (tropperne) blefve . . udskibede paa den Pommerske Küst. Slange. ChrIV.871. Harboe.MarO. en lille By, hvor vi skulde udskibes for at overnatte. Balth. Bang.S.78. Ludv. billedl.: Kierk. XIV.226. 2) udføre, afsende pr. skib.* En Kjøbmand beviiser sig at have udskiibet udj dette aar for 1000 Rubler. *JJuel.366. *(dælens) Skatte trygt udskibes kan | Til fjerne Strande. Holst.BU.20. Scheller.MarO. jf.: en andalusisk Udskiber (har) sendt et Parti Vin til en Kjøbmand Nord paa. AndNx.SD.152. -skibning*, en. [-sgi'bneŋ] *fl. -er.* (*ænyd. d. s.; især ♣ og ⚡*) *vbs. til -skibe. 1) til -skibe 1. Varers Udskibning. EPont. Atlas.II. 356. VKorfitsen.TO.I.73. Scheller.MarO. 2) til -skibe 2. LTid.1729.103.* alle Udskibninger til America, Australien o. s. v. *Kierk. XIV.226.* For længere Tid tilbage foregik her ud for Risegaard en ret stor Udskibning af Cementsten. *PThorsen.FraSydbornholm.(1934).32. -skibnings-*, *i ssg.* (*især ♣ og ⚡*) *til -skibning 1 ell. (især) 2, fx. Udskibningsbro (Levin. Scheller.MarO.), -havn (HandelsTekn.313), -plads (JHLars. HA.I.115. KrarupNiels.GØ.98), -sted (JH Lars.HA.I.77. Pont.LP.VII. Scheller.MarO.) ofl. -skide*, *v. [-sgi'ðə, -sgid'ə]* (*vulg.*) *udskille (tarmindhold) gennem endetarmen (især i perj. part.). vAph.(1764).* (*svanen*) var både ædt og udskidt. *Krist.Jy.A.II.64.* *især i talem.* ligne udskidt æblegrød, se Æblegrød. || *part. udskidt i videre (overf.) anv. 1. (jf. -gjort og sv. dial. utsketen, nt. verscheten; nu l. br.) mat (spec.: efter svir). Kalk.IV.581. 2. (nu næppe br.) udvist, forvist (fra et hus). Moth.S.293. jf. (?) glæds. talem.: udskidt af skrædderlavet. Ordb.S. -skifte*, *v. vbs. -else (Moth.S.296) ell. (alm.) -ning (s. d.). (ænyd. d. s.; jf. skifte ud u. III. skifte 6.6) 1) (især ♂ ell. fagl.) som udtryk for deling, fordeling, uddeling: skifte (III.1(2)) noget ved fordeling mellem*

flere. 1.) i al alm. (alt) Krigsbytte . . skulde bæres sammen (og) udskiftes. *Moltb. DH.I.327. Hauch.T.VI.169. m. h. t. arv: Vort Hj.III.3.80. jf.: At udskifte de efterladte Kvindeskikkelser . . imellem de to (kunstneriske) Hovedskoler . . falder langt vanskeligere end Udskiftningen af de mandlige. J.Lange.BM.II.113. || (jf. III. skifte 1.3) overf., om tildeling af en vis lod, part, gave olgn. *Den Naade, Gud udskifted (*Kingo.SS. IV.271: sal skiftet*) . . | Med mig udi min Daab. *Salm.Hj.172.1.* med Sandheds Kiærlighed skal Roes og Daddel Udskiftes. *Grundtv. DVI.76. 1.2) m. h. t. landomraade, jord, spec. (jf. -skiftning 1; landbr., hist.)* som udtryk for jordfællesskabets ophævelse i tiden fra slutn. af 18. aarh. (jf. -dele 2.2). *Cit.1701.(Vider.II. 398).* det (skal) være enhver Lods-Eier tilladt, paa Forlangende at faae sine i Fællig liggende Jorder udskiftede og for sig selv . . samlede. *Forordn.^{23/4}1781.§2.* Han lod . . Jorderne udskifte og indhegne, Gaardene udflytte. *Ploug.(Folkekal.1841.114).* om Engene er udskiftet eller fælles. *Jak.Knu.S.184.* din Jord skal udskiftes (1871: deles) med Snor. *Am.7.17(1931).* || m. obj., der betegner en enkelt saadan part. hvorledes en udskiftet Bondelod bør inddeles. *Olufs.NyOec. I.179. LandbO.IV.670. billedl.: *Gud! Danmark, lukt med Bølgene blaa . . | Udskifted du fra Oldtid graa | Til os og vore Fædre. Grundtv.SS.IV.358. 1.3) (jur.) udskille (en person, en arving) af et fællesskab (ved tildeling af den ham tilkommende part). Udarvinger . . som ere udskifte af Fællig. *DL. 5—2—54. smst.57. 2) til III. skifte 3-4. 2.1) (jf. II. -bytte 3, -veksle 3; især jagl., spec. ☉) lade (noget) blive erstattet med noget andet.* Understellets forskellige Dele maa let kunne demonteres og udskiftes. *Lovtid.1920. A.1622.* Blot for et Par Aar siden udskiftede man sin Vogn (o: automobil) hvert andet Aar. *Berl.Tid.^{4/4}1933.M.8.sp.3.* Man udskifter i stigende Grad Assisterer paa Landstationer med Overportører. *JernbaneT.^{4/4}1936.4.sp.3.* Rullefilmens store Fordel bestaar i, at den uden nogensomhelst Risiko kan udskiftes i Dagslys. *FotoLeks.47. 2.2) (sj.) med forestilling om gensidighed: (ud)veksle.* et politisk Ungdomsblad, hvor den vaagne Ungdom . . kan mødes og udskifte Meninger. *FritOrdsKifte.1900.4. -skiftelig, adj. [uð'sgiððali] spec. (jagl., især ☉) til -skifte 2.1: som kan udskiftes.* Ringbøger (med) udskiftelige Blade. *Papir Haandbog. (1934).115.* Udskiftelig Optik. I visse Kameratyper kan Standard-Objektivet udskiftes med et andet Objektiv med kortere eller længere Brændvidde. *FotoLeks.57. -skiftning, en. vbs. til -skifte. 1) til -skifte 1, især til -skifte 1.2, m. h. t. landomraade, jord, spec. (landbr., hist.) om den i tiden fra slutn. af 18. aarh. foretagne ophævelse af jordfællesskabet (se Sal.^{23/4}1781.169).***

forinden nogen speciel Udskiftning foretages (bør) Byens Marker ved Skiel og lovlig Mærke adskilles fra de tilstødende Byers Marker. *Forordn.^{23/4}1781.§2.* Siden Udskiftningen har . . Kornavlent tiltaget. *Olufs.NyOec.1.56.* efter at Udskiftning har fundet Sted (for 40 Aar siden), ere Husene adspredte over hele Øen. *Heib.Pros.IX.171.* nogle Bønder . . mente sig forurettede ved Udskiftning af Klitlodder. *Goldschm.VT.134. LandbO.IV.670. || hertil ssgr. som Udskiftnings-forretning (Forordn.^{23/4}1781.§25. MinSkr.^{3/4}1861. §4), -kommission (Lov^{4/3}1857.§1), -kort (Andres.Klitf.75. Cirk.Nr.13^{15/2}1900), -plan, -sag ofl. 2) (jagl., spec. ☉) til -skifte 2(1). Udskiftning af Motoranlæg i Fiskerfartøjer. *LovNr.113^{13/3}1943.§1.* Udskiftning af Løb kan ske paa Bosser . . til hvilke flere Løb (med forskellig Boring eller Kaliber) er sammenpasset til samme Laas. *DJagtleks.1328. || (sport.) afløsning af en spiller med en anden (som holdes i reserve). SportsLeks.II.632. hertil Udskiftnings-spiller (smst.). 3) (jf. I. Skifte 6, I. Skiftning 4; tom.) afskiftning (2) af skiftespar. *TeknLeks.I.17. -skikke, v. -else (Holb.Bars.II.7) ell. (sj.) -ning (Amberg.) (ænyd. d. s.; nu ☉, l. br.) 1) skikke ud (især m. h. t. person, sendebud olgn.: med et vist hverv, i et vist ærinde); udsende.* du skal tiene dine fiender, som Herren skal udskikke (1871: udsende; 1931: sende) imod dig. *5Mos.28.48(Chr.VI).* *Han det kun nødig holt Spioner at udskikke, | Som kunde Fiendens Magt udforske. *Holb.Paars.99.* Deucalion . . udskikke en Due. *Chitau.PT.156.* (han) blev ligesom Einar Tambeskielfver fristet af Haralds Udskikkede (o: sendebud); men han var ligesaa kiek, og svarede dem i samme Tone. *Mall.SgH.62.* *som al Verdens Frelsermand | Bud han udskikker trindt om Land | Med alle Hedningers Tunger. *Grundtv.Festps.172.* den af Kongen udskikkede Tilsynsmand. *OFris.Litt.280. jf. skikke 3.4: *Solen aabner sine lyse Blikke | . . Og de gyldne Strømme trindt udskikke | Over Jorden Liv og Kjærlighed. CKMoltb. SD.22. 2) sende (en ell. noget) bort (fra et sted). Befindis og Penge og Gods tilforn af Riget at være udskikket. *DL.5—2—77.* Begge (sønnerne) udskikkede ieg fra mig Ao 1741. *RasmWinth.S.135.* hans Eksellence Gyldenleu . . havde udskikket sin Hustru, Marie Grubbe af Aggershus og givet hende til Pris for Vejr og Vind. *J.PJac.I.220. -skille, v. [-sgelø] vbs. -else (s. d.), -ning (s. d.). (ænyd. d. s., glde. d. s. (Fragm.178)) 1) (især ☉) i al alm., som udtryk for, at noget skilles (ell. skiller sig) ud fra noget andet (en helhed), kommer til at indtage en særstilling, spec. som noget bedre (noget udvalgt) ell. noget ringere (noget udskuet, vraget). 1.1) m. alm. tings-obj. Naar Herren din Gud haver udryddet Hedningerne, hvis Land Herren din Gud giver dig . . da skal du udskille (*Chr.VI: fraskille;*****

1931: udtage) dig tre Stæder midt udi dit Land. 5Mos.19.2. Er der sendt for meget (af en vare), har Kjøberens Beføjelse til at udskille og beholde det, der tilkommer ham. Lassen.SO.74. Jeg vil i Dag gaa hele din Hjord igennem og udskille (1871: skille derfra) alle spættede og blakkede Dyr. 1Mos.30.32(1931). billedl.: En Præst, der er gennemdannet og forstaar at udskille Religionens Kjerne fra dens Skal. Schand. 10 VV.292. || som udtryk for stedlig udskillelse, afvigelse m. h. t. retning olgn. Hvor der fra et Spor skal udskille sig et andet, indlægges i Forgreningspunktet et bevægeligt Sporskifte. OpfB. 11.69. de 2 Trafikaarer . . bliver udskilt fra hinanden ved Viadukter. JernbaneT. 11/1937.1.sp.2. 1.2) m. h. t. person, især som udtryk for afbrydelse af samkvem, af (folt) fællesskab olgn. du skal udskille (Chr.VI: adskille) Leviterne midt ud af (1931: udskille 20 . . fra) Israels Børn. 4Mos.8.14. Folkets velvillige Holdning . . mod de sig ved Dragt og Sprog . . udskillende Jøder løste Spørgsmaalet om de sidste Ligestilling. Brandes. X.43. Herren vil udskille (1871: fraskille) ham af alle Israels Stammer og bringe Ulykke over ham. 5Mos.29.21(1931). 1.3) uegl., som udtryk for fremhævelse af en vis dels afvigende karakter. Jeg har udskilt nogle Træk (o: i en digtsamling), der synes mig mere eiendommelige end de andre. Brandes. Br.III.107. (sj.) m. obj., der betegner helheden, som udtryk for inddeling, opdeling: Wolf har udskilt Homér i Rhapsodier. HSchwabenfl.M.I.94. 2) (især jagl.) med særlig forestilling om en organisme, spec. kemisk udvikling, hvorved en del skilles ud fra noget (en helhed). || m. subj., der betegner den person, som fremkalder udviklingen (processen), ell. den ting, hos hvilken udviklingen 40 foregaar (jf. udsondre). JC Lange. Haandbog i Modersmaalet.(1832).146. At udskille Sølv fra Blyet. MO. Planten . . optager og udskiller Stof, voxer og forplanter sig. Høffd. Psyk.42. (jeg) renser ud dine Slagger i Ovnen og udskiller alt dit Bly (1871: jeg vil . . borttage alt dit Tin). Es.I.25(1931). billedl.: *Malm har han (o: Madvig) hakket i Hellas og Rom | og udskilt (o: rensed) og smeltet den nøje. Rich.BD.160. || i pass. ell. 50 refl., om det stof, der skilles ud (skiller sig ud). Salt og Gips udskilles i Laguner. Uss. AlmGeol. 57. Lavendelkamfer . . udskiller sig af Lavendelolie. Christ.Kemi.163. -skillelse, en. [-sgel'ølsə] flt. -r. vbs. til -skille. 1) (især ω) til -skille 1. Lassen.SO.74. || især til -skille 1.3. Udskillelsen af Holsten var det modsatte af Indlemmelsen af Slesvig. Hørup.I. 185. en Udskillelse og Selvstændiggørelse af visse Funktioner, som forhen faldt indenfor 60 Handelens eget Virkefelt. Hage. 575. 2) (især jagl.) til -skille 2, om det forhold, at et stof udskilles (udsondring); ogs. konkr., om udskilt stof. Er der Mangel paa Kogsalt i Føden,

indskrænkes ogsaa dets Udskillelse. Panum. 194. Over hundrede (kolerasyge) laa i Krampekrænkninger, tilsoede af deres Udskillelser. Madelung.SII.168. -skiller, en. [-sgel'ər] flt. -e. (jagl.) den (ting), der udskiller, tjener til at udskille noget; især i sgr. 1) om levende væsen. Bacilbærer og Baciludskiller. MøsskrDyrl.LVIII.340. 2) om ting. SkotøjsO.59. jf. Slam-, Tjære-, Vandudskiller samt: Olieudskiller. DampLok.133. -skilning, en. [-sgel'nen] flt. -er. vbs. til -skille. 1) (især ω) til -skille 1. Udskilning af Avls-gaarden Hillerødsholm fra Stutterigaarden. Stutteri.137. jf. -skille 1.2: Udskilningsløb, (sport.) løb (II.2.2), hvorved i hver omgang en deltager (cyklist) udskilles og udgaar af konkurrencen. Sportsleks.II.632. 2) (især jagl.) til -skille 2: udskillelse (2). Udskilning af Vævenes Afaldsstoffer. Panum.196. ved svag Opvarmning (af citronsyre, tilsat forsk. stoffer, fremkommer) en hvid, skyet Udskilning. PharmDan.1933.25. -skinke, en. (jf. Skinke 2.3; dial.) d. s. s. -skal. MDL. Collo. -skive, v. [-sgil'və] (jagl.) skive (II.1) ud. et udskivet Løg. Cit.1928.(OrdbS.). Fisken . . udskives i fingertykke Skiver. Hjemmet. 14/1933.34.sp.1. -skolde, v. [-sgol'ə] vbs. -ning (Amberg. Bl&T.). (jagl.) skolde (1.2) ud. Amberg. Morteren var . . udskoldet i kogende Vand. Levetzow.SH.17. AarbPræsto.1927.119. -skole, v. [-sgol'ə] (gart.) udplante; skole (II.2). Tidsskr.f.HavebrugsFremme.1929-30.141. -skov, en. (1. br.) skov, der ligger adskilt (i større ell. mindre afstand) fra en større skovstrækning. MO. VSO. Fleuron.DTN.111. -skrab, et. (især med.) til -skrabe 1: udskrabt masse, stof. Udskrab fra Uterus. SundhedsKollForh. 1903.240. Ugeskr.f.Læger.1937.3. -skrabe, v. [-sgra'bə] vbs. -ning, jf. Udskrab. (æmyd. d. s.; jf. skrabe ud u. IV. skrabe 3.5) 1) skrabe noget ud af et rum, en beholder; m. obj., der betegner rummet (som skrabes, renses) ell. det, som bringes ud ved skrabning. Gryden maa vel udskraves. VSO. Lerkærnen i Dølen var ikke ganske udskrabt. JohsBrøndst. DO.II.94. || spec. (jf. -skrab; med.) om skrabbende behandling (rensning) af livmoderen (s slimhinde). (især som vbs.). Sal.VI008. Vore Sygd.IV143. hun (har) faaet en Udskrabning. ErlKirst.DH.145. 2) (især ω ell. jagl.) spec. m. h. t. skrift paa pergament, papir olgn.: fjerne, udslætte ved skrabning; radere ud (bort). vAph.(1759). nogle Skjelmere . . fik af hans Messebog udskrabt Stavelsen Fa af Famulus. Nyerup. LittM.233. Den statistik, der lader sig uddrage af Liber daticus . . er på grund af udskrabning usikker. HOLr.KP.I.155. Guldring . . indvendig gra-veret N. N., der muligt er udskrabt. PolitIE. Kosterbl. 30/1923.1.sp.1. -skramme, v. [-sgrum'ə] gøre et (dybt) indhug (i) ved at skramme (III). 1) (bjergv.) til III. skramme 1, s. d. 2) (tom.) til III. skramme 2; vbs.

Udskramning, med overgang til konkr. bet.: HFB.1936.263. **-skrammerere**, v. (**-skrammere**. Bøgh.JT.637. Bergstedt.Sange fra Babel.(1929).114). (l. br.) udmaje (2); udpynte. VSO. **-skred**, et. (l. br.) vbs. til -skride (2), med overgang til konkr. bet., om udskredene masse. VSO. JernbaneT.^{1/4}1940.6. sp.4. **-skride**, v. [-sgr̥iːðə] vbs. -ning, jf. Udskred. (ænyd. gl̥da. d. s.) især til skride 2. (navnlig som vbs. ell. i part.). 1) (især ☐) til skride 2.1, især om befordringsmiddel, der skrider (ud) paa en glat, fedtet bane. (riflede cykeldæk skal) forhindre Udskridning. Cyclehb.39. Udskridning (af Bil etc.). DaEngTeknO. 2) (især ☐) til skride 2.2-3: forskyde sig (glide, styrte) fra sin (rette) plads. VSO. Graner, der med nøgne knudrede Rodder famle efter den udskredne Grund.Tolderl.F.I.125. Bolværkets Udskriden. VorStand.1938.340.sp.1. Fare for Udskridning (ved udgravninger). TeknLeks.I.204. billedl.: Vi maae . . ansee Fiskeriet, som et Stykke Land, der vil udglide i Søen, men hvis Udskriidning der staaer i vor Magt at forhindre. LTid.1761.79. 3) (landbr.) skride (2.4) (fuldstændigt). paa et . . Tidspunkt, naar Planterne nærme sig Udskridningen. Landm B.I.464. Ujf. **-skrift**, en ell. (i bet. 1; l. br.) et (Holb.Usynl.III.1. Langebek.Brève.A. VorStand.1937.305.sp.2. jf.: et Domsudskrift. Skovroy.EF.102). fl. **-er**. (ænyd. d. s. (bet. 1), gl̥da. wtsereff (Sydrak.24)) 1) vbs. til -skrive (1). || (teat.) jf. Rolle(af)skriver: Stykket er antaget (og) gaar . . til „Udskrift“. Alle Rollerne skrives ud med Stikord og Parenteser. Pol.^{21/4}1908.5. || især konkr., om hvad der er udskrevet i (spredte) uddrag (citerer) ell. (nu især) som en helhed, et sammenhængende, fuldstændigt afsnit, udskrevet af en større helhed, spec. (emb., jur.) 4) af en protokol (retsprotokol, kirkebog olgn.); tidligere ogs.: (fuldstændigt) afskrift (af en helhed). Han lovede mig et Udskrift af sit poetiske Vers. Holb.Usynl.III.1. Udskrifter af Auctions-Protocollen. Forordn.^{19/12}1800. §195. Man tilgive denne lange Udskrift af mig selv, da den . . indeholder min uforandrede . . Troesbekiændelse. Rahb.E.IV.57. (man) kunde faae Udskrifter tillelle af de Forelæsninger, Professorerne holdt. CLStrøm. U.29. En Udskrift af Forhørene gik til Amtet. Goldschm.SP.361. Ansøgningen skal bilægges med en Udskrift af den paagældende Dom. JurFormularbog.42. 2) hvad der (som en kort angivelse) er skrevet uden paa noget; paaskrift. Leth.(1800). (testamentets) Indhold var mig . . ganske ubekjendt, thi . . Udskriften lyder: „At aabnes efter min Død.“ Heib.KH. 72. (han) havde en Svaghed for „Brystdraaber“, o: Smaaflasker med denne Udskrift paa Etiketten. KBokkenh.U.103. || i alm. spr. (jf. Udenskrift, Opskrift 2.2) spec. om paaskrift paa brev olgn.: (navn og) adresse. Udskriften paa Brevet maa være saadan:

A Monsr. Monsieur Jean de Franco. Holb. Jean.V.6. D. tager Brevet, lægger det sammen, skriver Udskriften og forsegler det. Heib.TR.nr.45.3. Her fremtog han en lille Pakke Papirer med Udskrift til Dig. Winth. Nov.60. Udskriften (Addresseringen) paa Brevforsendelserne (skal være) tydelig. Anordn.Nr. 59^{28/5}1871.III.§4.11. Hage.⁵1191. **-skrifte**, v. (landbr., nu næppe br.) skaffe sig, udvinde (sædekorn) ved at skrifte (II.3) korn- (neg). (han) udskriftede sæderugen af det hjemkørte korn. Barfod.LUlaCour.(1877).168. **-skrige**, v. [-sgr̥iː(q)ə] part. **-skreget** ell. (som flc.) **-skregen**, i best. f. ell. fl. **-skregne** ell. (l. br.) **-skregede** (Den udskregede (Egoisme.SMich.Va.39). vbs. (l. br.) **-ning** Amberg.). (ænyd. d. s.) 1) skrige (II.2) (noget) ud. l.1) (☐, l. br.) i egl. bet.: udraabe skrigende; skrige ud. en stor, grøn Poppegøje, som . . vedblev at udskrige Forfatterens fulde Navn. Heib. (Gylb. Sk. Fort. XXVIII). Hun havde Lyst til at udskrige et forhaanende Ord. Schand.AE.147. (den tungføre dame) levede sine sidste tredive Aar imellem vildt udskregne Trivialiteter. IsakDin.FF.289. 1.2) (jf. omskrige og skrige ud for u. II. skrige 2; især ☐) med stærke, opsigtvækkende udtryk betegne (karakterisere) en ell. noget paa en vis (overdrevent berømmende ell. nu især dadlende) maade; udraabe (for ell. som); ofte med nærmere bestemmelse ved for ell. (nu især) som. Underhuset udskreeg denne Opførsel, som en Fornærmelse mod den heele Nation. Schytte.UR. I.153. *Han eiede en Morian, | Som han udskreog for Verdens største Svømmer. Wess. 192. *Meget | Er Daarskab og Tant, | Som Verden har udskreget | For Stort og for Sandt. Kaalund.SD.106. George Sand (var) vant til at see sine Romaner udskregne af Journalisterne som lige saa mange skamløse Forsvarsindlæg for Usædeligheden. Brandes. RS.190. af sine Modstandere blev (Omar Khajjam) udskreget som en Fritænker og Materialist. Arth Christ. DT.161. || perf. pari. m. abs. anv. (som adj.); dels om noget, som berømmes: den bekjendte og mere end noksom udskregne Jordart, Mergel. PNSkovgaard.B. 21. hvad Fortjeneste har denne vildt udskregne Dolk indbragt Dig? Faye.LitArb.II. 231. dels om noget, som omtales nedsettende, dadlende: Den Lyneborgske Hede (hvis) ganske nye Natur her — saa udskregten den for Resten er — fristede mig til noiere Bekiendskab. Bagges.L.I.246. De husker sikkert, at han netop i det Efteraar var særlig udskreget, paa Grund af en atheistisk Roman. Gjøl. R. 160. Forfængelighedens højt udskregne Last. Pont. LP. VII.63. 2) (l. br.) som udtryk for (langvarig, højlydt) skrigen, der udtømmer ens trang ell. evne (til at skrige); spec.: skrige (sig ell. sin stemme) hæst. At have udskreget. MO. de udskregne Røster. RSchmidt. For.127. en udskregen Tenorsan-

ger. *D&H. jf.*: de enkelte Personer udtale deres Følelse . . . med saa stor Uforbeholdenhed, at de derved ligesom udskrive sig, og i figurlig Forstand blive hæse. *Heib. Pros. III. 271.*

udskrive, v. [uðsgríˀvø] præf. **udskrev**; *part. udskrevet. vbs. -else (s. d.), -ning (s. d.), jf. Udskrift. (ænyd. d. s. (glæd. d. s., i bet.: beskrive, udmale))*

1) skrive noget ud af ell. efter noget skrevet ell. trykt; *afskrive (fuldstændigt ell. delvis); citere (i skriftlig form); især med forestilling om særligt formaal, dels: skrive (stykker) ud af (en forfatters) bog (spec.: uden kildeangivelse, som plagiat, litterært tyveri; jf. MO. VSO.), dels (jf. Udskrift 1; især faagl.) spec.: (af)skrive et sammenhængende, fuldstændigt afsnit ell. forsk. sammenhørende partier (regnskabsposter, replikker i en rolle olgn.) som (nøjagtig, spec. retsgyldig) kopi af (dele af) en bog, en (rets)protokol olgn. „Læs kun dette Brev“ . . . „Det er jo Begyndelsen af en Roman, Madame! . . . Hand har, min Troe, udskrevet et Blad af Astrea eller Amadis, hal hal hal“ *Holb. Vgs. (1731). II. 11.* De (tilsendte) Manuscripter . . . mener ieg, at min Tiener med det første faaer udskrevet. *Langebek. Breve. 55.* At udpege alle dette Mesterværks Skjønheder (o: et daarligt skuespils taabeligheder), var at udskrive det. *Blich. (1920). XII. 21.* en Forfatter, som kompilerer og udskriver efter andre. *JLange. BM. I. 255.* udskrive en Regning. *Ludv. Enhver (skuespiller) er ansvarlig for Bøger, udskrevne Roller (osv.) som han modtager til sit Arbejde. Regl. Nr. 463¹⁰/1942. § 42.* Fra Aarhundrede til Aarhundrede . . . udskriver den ene Forfatter (af lægebøger) den anden. *OFriis. Litt. 394.* || (faagl., sj.) m. h. t. (væve)mønstre: aftegne (efter en samling af mønstre). *VæverB. 50.**

2) (jf. skrive 3(e); især faagl. ell. ☐) udfærdige ell. udstede en skriftlig meddelelse, (der har karakter af) en befaling, en ordre, en attest olgn. 2.1) som udtryk for, at en vis pligt (paa ordinær, lovmæssig maade) paalægges en. || (jf. sammenskrive 3.1) som udtryk for indkaldelse til militærtjeneste (hvervning, indkaldelse af værnepligtige); i forb. udskrive soldater (*Slange. Chr IV. 275. MO. VSO.*), udskrive (en) til soldat (*Moth. S599. Høysg. S. 42. MO.*), til krigstjeneste (*Cirk. Nr. 28²⁸/1925. § 1.* jf.: udskrive Folk til Kongens Tieneste. *Nørreg. Privatr. I. 302*), til hæren (*Anordn. 22/1848. § 9*), marinen (*Scheller. MarO.*) olgn. der skal udskrives af Jøderne til Kongens Hære henvend trede tusinde Mænd. *IMakk. 10. 36. Harboe. MarO.* de vare udskrevne og tjente hver i sin Fødestavn Hær. *Goldschm. Hjl. II. 1159.* jf. flg. bet.-gruppe: udskrive leding, 60 se I. Leding 1. || (paa ordinær, lovmæssig maade) foreskrive (en bys, et lands befolkning) en vis (pligtmæssig, borgerlig) ydelse, spec. skat; kræve (ydelse af); paalægge.

(jf.: Udskrive (og) paalægge . . . have omtrent lige Betydning; undertiden bruges udskrive for at undgaae det mere følelige i Ordene paabyde, paalægge. *MO.*) Udskrive Skatter. *vAph. (1759).* han havde . . . udskrevet Levnetsmidler og Heste til sin Hær. *Molb. DH. I. 384.* Han skulde udskrive en Krigsskat paa 5 Millioner. *Brandes. RS. 302.* det Kvantum Korn, der udskrives til Industrien og til Heste udenfor Landbruget. *FemlangeAar. 226.* (tidligere) ogs.: udskrive (en) til skat. (*Augustus*) udskrev ald Verden til Skat. *Holb. GW. III. 2.* *vi udskrive Bønderne til Skat | Og Tiende. *Oehl. XI. 36.* || m. h. t. (lovmæssig, officiel) borgerlig handling, spec. deltagelse i en (raad-ell. lovgivende) sammekomst: indkalde (til). det Polske Rigens Raad forlanger at en Rigsdag skal udskrives. *ExtrRel. 4/1722.5. Molb. DH. II. 380.* I April 1563 udskrev Kongen sammen med sine to Farbrødre en Landdag. *KrErsl. AA. 4. (polit.) jf. bet. 2.3:* udskrive valg (til rigsdagen osv.). *Lov¹⁴/1867. § 23. Hørup. III. 258. 2.2)* som udtryk for, at en person udgaaer (slettes) i et register, en liste ell. en dertil svarende afdeling olgn. For al Af- og Tilgang af Mandskab skal (proviantsforvalteren) af Chefen gives skriftlige Ordres, i Følge hvilke han udskriver eller indskriver dem i sit Regnskab til Skibskost. *Cit. 1794. (SøkrigsA. 3 Ccccc 3r).* Saafremt Dele af Besætningen paa Grund af Landlov eller af andre Aarsager ikke kunne nyde de reglementerede Maaltider, skulle de saa vidt muligt udskrives af Skibskost saa betimeligt, at denne kan bespares. *Bardensfl. Sem. II. 223.* jf. optere 2: lade sig „udskrive“, som man kaldte det at optere for Danmark efter Wienerfredens Artikel 19. *Skovrøy. Fort. 126.* || især (jf. skrive (ud) 3.6) m. h. t. skolelev ell. hospitalspatient. *Med Ære Du tilvisse . . . af Skolen (o: livets skole) skal udskrives. *Blich. (1920). XV. 229.* (vægteren) kom paa Hospitalet . . . Samme Dag blev han udskrevet (*HCAnd. EventyrogHistorier. I. (1862). 159:* udskreven) igjen, men Kaloskerne bleve paa Hospitalet. *HCAnd. Tre Digtninger. (1838). 23.* Drengene gik i Skole herinde, og Else som var udskrevet gik til Præsten. *AndNz. DM. IV. 172.* Er en (sindssyge-)Patient helbredet, skal den behandlende Læge udskrive ham. *Lov Nr. 118¹⁸/1938. § 7.* || (foræld.) m. h. t. udlært (haandværks)læring. *Cit. 1737. (CNyrop. Haandv. 16).* Skrivelse fra (felberederlavet i Kolding) at man ikke havde noget imod, at de brugelige Ceremonier saasom Kroning o. desl. bleve afskaffede, og at Drengen blot blev udskreven, naar han havde udstaaet sin Lære. *Hübertz. Aarh. II. 302. 2.3)* som udtryk for udformning af en vis (officiel) meddelelse ell. beslutning (bestemmelse), hvorved noget udsydes, overdrages til en olgn. Bestyrelsen (i travelskabet) turde (ikke) udskrive særlige Løbsbestemmelser for disse

unge Heste. *Trav-Tidendes* Julenummer. 1930. 4. sp. 1. Klublederne betænker sig . . paa at udskrive (∴) 1934. 7. sp. 1. (*pantet*) er udskrevet til Auktion. *Bek. Nr. 186* 1936. § 1. *jf. bet. 2.2*: mange af (*de lettere aandssvage*) kan (*senere*) udskrives i den saakaldte kontrollerede Familiepleje. *Alt om Børn.* (1942). 378. sp. 1.

3) med bet. af fuldcndelse, tilendebringelse. 10
 3.1) (*jf. skrive* (ud) 1.3) *skrive* (*en bog, et blad, en linie*) helt (*fuldt*) ud, til ende. (*især i pass., spec. perf. part. brugt som adj.*). „Nu skal jeg strax være hos jer Børnlille. Jeg har kun nogle faae Liiner tilbage“ . . „Hillement! jeg seer, at han alt har udskrevet.“ *Holb. Stu. II. 8. T. Baden. Suppl. 80.* navnlig trængte jeg haardt til Papir, da mine Lommebøger var udskrevne. *Knud Rasm. GS. I. 450.* Bogen skal opbevares mindst 20 i Aar, efter at den er udskrevet. *Bek. Nr. 469* 1943. § 5, 2. || *spec. (især faagl.): skrive* (et ord *olgn.*) uforkortet (*med opløsning af forkortelsestegn*) *olgn.*; *skrive* fuldt ud. *Cit. 1882. (Mand. XLVIII). KKålund. (Gull-Døris saga. (1898). IV). 3.2* ⊕ *refl. ell. pass. (perf. part.), som udtryk for, at en forfatter opbruger sit stof, sin opfindsomhed, sin skrivelyst, udtømmer sig ved at skrive (for meget). (han) staaer Fare for at udtømme, og snar-* 30 *ligen udskrive sig ved tidligt og hyppigt Forfatterskab. Rahb. Tilsk. 1796. 36. især i perf. part. brugt som adj.: (bladmænden er) maaske ogsaa udskreven. Watt. PF. 110. Skriver (en digter) om sine gamle Stovler nu, siger Folk: Han er udskreven. Bonneløkke. (Pol.)* 1926. 14. sp. 1. (*Holberg*) er udskrevet i Historien. *Vilh. And. Litt. II. 121.*

Udskrivelse, en. [-sgri³vølsø] (*ænyd. d. s.*) *vbs.* til udskrive (2). Faren (*for et fjendt-* 40 *ligt indfald*) var ikke saa stor at der behøvedes saadan u-gemeen Udskrivelse. *Holb. DH. II. 183.* Land-Folkenes Udskrivelse og Udrustning (*blev*) forordnet. *Slange. Chr. IV. 752.* *vAph. (1764).* nu *især (faagl.)* til udskrive 2.2: (*patienten*) døde kort efter Udskrivelsen. *Ugeskr. f. Læger. 1940. 968. sp. 2.* **-skrivning**, en. [-sgri³vnen] *flt.* **-er.** (*ænyd. d. s.*) *vbs.* til udskrive; ofte med overgang til *konkr. bet.* 1) (*især* ⊕) til udskrive 1. *vAph. (1759).* det nye Stykke . . er idag sendt til Udskrivning (∴) *af rollerne.* *Heib. II. jem. 248. m. bibet. af plagiat olgn.:* de Forsøg, Forfatteren har gjort paa at tilegne sig Kjømpevisens Tone (*bestaar*) blot i en Udskrivning af de meest iøjnefaldende Phraser, som: „at sidde ved bredden Bord“ (*osv.*). *PMøll. ES. II. 24. 2*) til udskrive 2. 2.1) til udskrive 2.1; *især (spec. x, ⚡) m. h. t. soldater, værnepligtige.* udskrifning (*er*) det, at mand tager bønderkarle til soldater. *Moth. S. 362.* Udskrivningen af de Reserver, som i Lægderne opdages. *Prom.* 1917. 95. *Cirk. Nr. 28* 1925. § 4. *m. konkr. bet., om udskrevet mandskab: Olaf*

Ryes Bataillon . . bestod af Udskrivning fra Kjøbenhavn og Nordsjælland. *Rist. OR. 94.* || (*jf. bet. 3*) *m. h. t. skat, se* Skatteudskrivning. 2.2) til udskrive 2.2. (*gøre*) Udskrivningen af Skolen til Vilkaar enten for Værnepligten eller for Valgretten, eller for Valgbarheden. *Grundtv. (Kirketid. 1849/50. 2).* Overlægen . . bestemmer det for Udskrivningen betimelige Tidspunkt. *KPont. Retsmed. I. 43. 2.3* (1. br.) til udskrive 2.3. Den projsiske Stat har forhandlet med Bankhuse i Ny York om et Laan paa 30 Millioner Dollars . . Imidlertid er Udskrivningen foreløbig bleven opsat. *Flensb. A. 1927. I. sp. 1. 3*) (*som uegl. anv. af bet. 2.1; især talespr.*) *større (samlet) pengebeløb, som skal udredes; større (samlet) udgift.* „nu kan han holde hele Indsatsen mod os Andre“ . . „Otte Daler!“ udbrod Boldt. „Det er en svar Udskrivning.“ *Bergs. PP. 384.* jeg vilde have været (*villig*) til at frikøbe mig for hans Selskab med en langt større Udskrivning end de faa Dalere, et Loftskammer kunde køste i Leje. *Bogh. JT. 236. Troels L. VIII. 93.* **-skrivnings-**, i ssgr. *især (spec. x, emb.)* til -skrivning 2.1, *m. h. t. udskrivning af værnepligtige (se dog -pas 2); saaledes bl. a. Udskrivningsaar, -alder, -chef (chef for en udskrivningskreds. Lov* 1851. § 4. *Cirk. Nr. 176* 1925. § 4), **-distrikt, -fri** (*Kanc. Skr. 17. 1819*), **-kommission, -kontor, -kreds, -myndighed, -omraade, -pas** (1. en til en værnepligtig af en udskrivningsmyndighed udferdiget meddelelse om (*forhold vedrørende*) hans indkaldelse. *Min. Skr. 11. 1852. Cirk. Nr. 24* 1901. § 2. 2. [2.2] (*sj.*) *skrivelse (bevis) fra et hospital, hvorved en patient udskrives (som hebrædet).* *Udskrivningspas han fik af sine Læger, | og fra den Stund | paany han søger Alt hvad Hjærtet kvæger. *Drachm. UD. 326*), **-pligtig, -tid, -væsen** (*virksomhed, institutioner olgn. vedrørende udskrivning (af soldater, værnepligtige). Pl. 19. 1813. Lov Nr. 96* 1924. § 22). **-skruer**, v. [-sgru³æ] († **-skruer**. *vAph. (1764).*) *vbs.* **-ning** (*Amberg. IngBygn. 1941. 145. sp. 2).* (*især faagl.*) *skruer ud (fra sin stilling); skruer løs og udtage. (navnlig i pass.). MO. Udtrækkeren (paa et gevær) kan udtages ved at udskruer den Skruer, som fastholder den. Gymn. II. 148. (tændpropperne) kan udskrues. Skibs. Mask. 152. **-skrælle**, v. [-sgre³æ] *vbs.* **-ning.** (*især med.; jf. -skrab*) *skrælle ell. (lagvis) skære, skrab* noget ud af et rum; *m. obj., der betegner rummet (som skrubes, renses) ell. det, som skilles fra ved skrælning.* Ved det første Snit med Saxen aabnes (*taare-*) Sækken og falder sammen, hvorved man vinder Plads til at udskrælle den. *Chir. (1845). II. 134.* Efterbyrdens Udskrælning. *Stockf. leth. S. 93.* Behandlingen bestaar i (*indsnit i*) Huden og Udskrælning af den uaabnede Cyste. *Rasch. Hudens Sygdomme. (1905). 472.**

Udskud, et. [uð,sguð] *flt. d. s.* (*ænyd.*

d. s., sv. utskott, no. utskott og (i bet. 3) utskudd, oldn. útskot, udbygning, jf. ty. ausschuss; vbs. til udskyde)

1) til udskyde 1.1. 1.) som vbs.: udskydning. Torpedoenes Drivmaskine sættes i Gang under Udskuddet. *Sat.* XXIII.627. Torpedo i Udskud. *Hvad hedder det?* (1947).49. 1.2) (jf. Udskudsside; jæg.) udgangshul paa et med kugle skudt stykke vildt. *Weismann.Jagtleks.* jf. Udskudsaa bning. *Ugeskr.f.Retsv.*1948. A.1103.

2) til udskyde 1.(2)-3, om udskydende ting, del, parti (af noget). 2.1) (nu næppe br.) fra en stamme, en rod udgaaende skud (1.6.2); sideskud; rods kud. (paa de) nedrige Palme-Træ, som haver mange udskud, som sig udbreder bliver udskudet altid afhugget, at de andre des bedre kend voxe. *Pflanz.DP.*1110. *IDJust.Havevæsenet.*II.(1774).119. Stiklingen har alt et Udskud. *VSO. billedl.:* *Er Danmark ei din (o: britens) Moder? . . . Hvad est du med dit Sværd, dit Skaff? | Et Udskud af den danske Kraft! *Oehl.*XX.11. 2.2) (jf. Ud-skur, -sæt 2; bygn., dial.) en fra en bygnings væg udskydende (lavere) bygning; udbygning; spec. (jf. I. Lude) om en fra (en del af) væggen udskydende udbygning, hvorover bygningens tag forlænger sig ned; rummet mellem (de stolper, der bærer) højremmen og ydervæggens stolper. *Moth.*S400. Vaaningshuset . . . med Udskud ved 2de Fag paa Søndre Side. *Cit.*1796. (*Himmerl Kjør.* 1918.54). *MDL.* det Udskud (i herberget), som tjente til Sygerum. *Elkjær.RK.*104. *FortNul.*V35. *HZangenberg.Da.Bøndergaard.* (1925).26. *DF.*XI.43. *Feilb. UfF.* 2.3) (fa gl.) udløb stud. *TeknLeks.*I.572.

3) til udskyde 2.1; som vbs.: Varenes Besigtigelse, og ved visse Vare, Udskud eller Vragning. *KjøbmSyst.*II.168. jf. *MDL.*503. || 4) i alm. spr. nu kun m. konkr. anv.: 3.1) (nu næppe br.) om personer der udtages ell. udvælges til et vist formaal. || gruppe af personer, der optræder som (raadgivende, beslutende) repræsentanter; udvalg; kommission; komité. (ordet dædlet i *Rahb.Tilsk.*1794.260 og i *Hist. Calendr.*1814.272 (se Udvalg 2.4); „Tilforn brugtes det hvor vi nu bruge Udvalg.“ *Moltb.HO.* i rigsdagen foreslaet 1848 som afløser af Komité, se *BeretningomForhandlingerne paa Rigsdagen* 1848-49. sp.82, men forkastet til fordel for Udvalg, se smst.sp.194 f. og *Grundl.*(1849).§57). det særdeles Udskud af Stæderne (o: de svenske). *Slange.ChrIV* 1196. *JBaden.DaL. Leth.*(1800). Ethvert enkelt Samfund kunde da vælge et Medlem i sin Kreds til Deputeret . . . og disse igjen et mindre Udskud. *Blich.*(1920).XXIII.172. smst.XX.91. *CPalm.M.GrevensFeide.I.*(1853).4. Forfatningsudvalgets Udskud (biv.) igaar imod al Forventning . . . enig om at anbefale Nævningens Indførelse. *Krieger.D.I.*94. jf.: med Svalen seer (borden) et Slags Vel-færds-Udskud (o: tiggere) krybe ud af

Stæderne. *Junge.*90. || (foræld.) om tropper; spec. om Mandskab udskrevet blandt landbefolkningen (i Slesvig-Holsten); landmilitis. (et) med behørig Rustning vel forsunet Udskud af Landfolket. *Slange.ChrIV.*894. smst. 555.1448. *Rockstroh.Hær.*I.269. jf.: de Indroullerede som i 6 Aar have staaet i Nummer skulle udslettes af Udskuds-Tienesten. *MR.*1769.335. 3.2) hvad der (ligesom) udskydes som ringere, mindre værdifuldt ell. vrages som værdiløst, daarligt. || (især o) som jællesbetegnelse for personer, der ikke agtes for ell. dner til noget; ros (VI.2.2); pak; ogs. (især m. ubest. art.) om en enkelt person af denne art (*Moth.*S400. *Oehl.*XIV.232. *Kierk.*XII.114. *Drachm.STL.*178), ogs. i fl. (slige Udskud. *Stub.*105); spec. i forb. som (et) udskud i verden (*1Cor.*4.13 (*Chr.* VI og 1907 afvig.)), af menneskeheden (*Kierk.*VI.171. *PHans.KK.*19), af menneskeslægten (*Ing.EM.*II.121), (et) menneskeheden udskud (*Blich.*(1920).III. 67. *Kierk.*XIV.49) olgn. Jeg veed ikke hvorfor vi skal være meere Udskud end andre Folk i Byen. *Holb.Jul.*11 se. Afskummet og Udskudet af Nationen, denne foragtelige Hob, som i Samling med andre Nationers Skrab og Krimskrams, udgjør en egen Nation for sig selv. *Bagges.LI.*380. det er Deres Udskud af Broder, der igjen er paa Spill Han har frastjaalet Dem Alt, Navn, Fremtid og Fædrearv. *Holst.*III.302. Troer Du Dine Forældre koste saa meget paa Dig for at Du evigt skal volde dem Kummer og blive et Udskud af det menneskelige Samfund? *Fritz.Jürg.*nr.75. Moderen er et rigtigt Udskud, af Taterslægt, vistnok baade tyvagtig og fordrucken. *Pont.*SM.138. Til Udskudet i Menneskeheden var Kristendommen dumdristig nok til at sige: I skal være som Gud. *KMunk.OS.*156. || (især fa gl.) om ting af ringe værdi ell. kvalitet, spec. (udskudte, frasorterede) varer, der ikke har den normale beskaffenhed; ragelse; skrab (sammen); sekundavare. *Moth.*S400. (bladene) ere trykkede med det allerlumpneste Udskud af Skrifter og Papiir. *PAHeib.R.*II.41. Udskud, ubrugeligt Papiir, som efter Sorteringen gaar i Æltemaskinen for at benyttes som Tilsætning til ny lignende Papirmasse. *PapirL.*397. Udskud (af træ) maa have ubegrænset Vankant, dog skal Saven have berørt Veddet i Brættets fulde Længde paa alle fire Sider. *Tømmerarb.*43. alle Cigarer med uklar Farve sælges under Navn af „Udskud“. *OpfB.**III.295. jf. (billedl.): Havanna-Udskud. *Wied.*CM.129.

Udskuds-, i ssgr. især (navnlig fa gl.) af Udskud 3.2; saaledes (foruden de ndf. anførte) forsk. let forstaaelige ell. mindre br. ssgr., fx. til Udskud 2.2: Udskuds-bygning, -fag, -hus, -sparre, -væg; til Udskud 3.2, spec. om frasorteret vare, der kasseres ell. sælges til billigere pris: Udskuds-brædder,

-cigar (jf. Udskud 3.2 slutn.), -glas, -gods, -hamp, -kop, -papir (jf. -bog 2), -silke, -ting ofl. **-bog**, en. 1) til I. Bog 2.1. Antikvarernes Udskudsbøger. Brøndum-Nielsen. GW. 9. 2) den yderste bog (I.5) papir, der frasorteres som smudsig, ikke brugelig. CollO. D&H. **-eksemplar**, et. (jf. -bog 1). spec. (w, l. br.) om person: udskud (3.2). Tops. N. 334. **-folk**, pl. (jf. Udskud 3.2). det er Herregaards-Ross og Udskudsfolk de fleste af dem. Skjoldb. ML. 16. AndNz. DM. I. 116. **-side**, en. (jæg.) til Udskud 1, om den side (paa vildt), hvor skuddet er gaet ud (mods. Indskudside). VigMøll. HJ. 110 (se u. Indskud 4). **-tjeneste**, en. se u. Udskud 3.1. **-uld**, en. spec. om (smaatotter af) uld fra den nederste del af dyrets ben. Manufact. (1872). 80. Hage. 923. **-vare**, en. (især ♀). En begyndende Detailhandler (maa) see sig for, at han ikke lader sig Udskuds-Vare 20 paabyrde. KiøbmSyst. II. 132. MO. V Ved. BB. 186. Forro.

Udskue, et. udblik; udsyn. Grønb. LN. 73. fra Møllebakken . . tog (han) Udskue over Aalborg. HV Claus. (Lande og Folk. I. (1910). 441). overf.: litteraturhistorikeren og religionshistorikeren (faar) samlingssynet fra et stort fælles udske. Grønb. KM. 29. jf.: *den Aand | Indviklet saa i Mørkets Baand, | At ei engang paa lyse Bue | Sin Skabers 30 Navn den kan udske (v: øjne, se). Grundtv. RR. 255. **-skumme**, v. [-sgom'ø] vbs. **-ning** (SkibsMask. 123). (ænyd. d. s.; jagl. ell. (l. br.) w) fjerne skum olgn. fra en vædske; spec.: fjerne, aftappe (kedelwand) gennem skummehanen. SkibsMask. 123. || (efter Judas. 13) billedl.: frembringe (skam, løgn) ligesom skum ell. fraade. onde Tunger ophidBede du at udskumme Løgn om ham. Cit. 1756. (NkS 4*2070 d. [6.]). den haandgribelige Taabelighed, der udskummer sin egen Skam, ved at kalde sig Viisdom! Grundtv. ChristelPræd. I. 358. sa. Udv. IV 695. jf.: Havets vilde Bølger, som udskumme deres egen Skam. Judas. 13. **-skur**, et. (ænyd. d. s.; ikke i alm. rigsspr.) udbygning; spec.: udskud (lude). hyggelige Vaaninger . . sirede med Udskur, der ligne — og stundom ere virkelige Skibsrufter og Dækskaytter. Blich. (1920). XIX. 135. PChristensen. Smaatræk. (1896). 12. et lille Hus med kun to Fag til Behoelse. Køkken og Bryggers i Udskuret. Skjoldb. MM. I. 95. jf. Feilb. (u. udskud). om bislag: Moth. S385.

udskyde, v. [ʰuðsgyʰðə] præf. -skod; part. -skudt ell. (nu kun dial.) -skodt (LTid. 1737. 381. Feilb.). vbs. -else (i bet. 1.1: Holb. Ep. V 49. i bet. 2.1-2: S&B. Brøndum-Nielsen. (VidSelskOversigt. 1935. 85)) ell. **-ning** (s. d.), jf. Udskud. (ænyd. d. s., glda. uth-skiudhæ, -skydhæ (Mand. 63. Kempis. 155. 60 Fragm. 136); jf. skyde ud u. skyde 33)

1) (især w ell. jagl.) som udtryk for bevægelse ell. retning: skyde ud; spec. m. fg. anv.: 1.1) trans. *(han) sin Baad udskyder, | Og

byder Trods til Strøm og Vind. Blich. (1920). XII. 25. billedl.: Naar Haabet . . | Udskyder i Havet den dristige Snekke. Grundtv. DVIII 88. jf. bet. 2.1: Træng dig ikke ind, at du skal ikke udskydes (1871: stødes tilbage). Sir. 13. 13 (Chr. VI). || til skyde 4.2. Hun (kom) stram og fornem med kalkunagtig udskudt Bryst. Schand. IF. 230. *En Fremgangs-Type. Munden mut, | med selvsk udskudt Underløbe. Blaum. SIS. 11. || til skyde 5.4, om plante olgn. Aarons kiep . . havde udskudt (1871: skudt) knopper. 4 Mos. 17. 8 (Chr. VI). Figentræet haver udskudt sine smaa Figen (1931 afvig.). Hejs. 2. 13. billedl.: Jydske Aas . . udskyder . . Grene. Goldschm. VT. 217. || til skyde 5.5. ubekjendte dyr . . udskyde (1871: lynede med) forferdelige gnister af øynene. Visd. II. 19 (Chr. VI). *dend Gyldne Sool . . sin straaale-Glands udskyder. Kingo. SS. IV 513. || til skyde 7, m. h. t. projektil olgn. *Cupido sin beste Piiil udskjød. Holb. Paars. 104. PalM. IL. III. 152 (se I. Kugle 2 slutn.). Udskyde et Projektil . . en Torpedo. Scheller. MarO. (dronning Bengerd) falder for den første Pil, der udskydes. OFriis. Litt. 103. || (bogtr.) ordne kolumnerne paa maskinens fundament (som forberedelse til trykning); skyde ud. Selmar. 140. 1.2) ref. || til skyde 11.1. (dyret) kunde . . udskyde sig saa langt, at det var vanskeligt at tage sig i Agt. Argus. 1771. Nr. 26. 3. || til skyde 11.2; uegl.: *(jeg) satte mig i Mag, | Hvor Klippen over Søen | Udskjød sig som et Tag. Winth. HF. 91. || til skyde 11.3, om plante olgn. af disse (grene) udskyder sig andre smaa, hvorpaa Bladene sidder. Pflug. DP. 486. en Urte-Potte, hvoraf et Blomster udskyder sig. Holb. DH. III. 47. jf.: *Man saae hvor Vinger sig udskjød af Fingrene. NKBrød. Metam. 367. 1.3) intr. || til skyde 15.1, som udtryk for udstrækning, retning. mod NV udskyder den smalle Landtunge. Trap. 11. 564. især i part. udskydende brugt som adj.: Dendanske Lods. (1843). 131. Korsør . . er anbragt paa et i Store Belt udskydende Øre. Both. D. I. 156. en smuk gammel Bindingsværksbygning med udskydende Tag og udsvejfede Spær. Nathans. MP. 205. || til skyde 16, som udtryk for vækst ell. blomstring. et viit udskydende (1871: sig udbredende) viin-træ. Ez. 17. 6 (Chr. VI). Udskudt, udsprungen. vAph. (1764). Bakkerne faae et violet Skjær af den nu (v: om efteraaret) først udskydende Lyng. Blich. (1920). VII. 74. Smaaknuder . . der snart forlænge og fortynde sig, og tilsidst udskyde . . i fire lange Tentakler eller Arme. JapSteenstr. F. 3. billedl.: Siden opkom flere Stænder, som udskjød ligesom Greene af de to forrige. JSneed. V. 102. *en Knop udskjød | Af Hjertets golde Stengel. Krossing. D. 120.

2) (jf. skyde ud u. skyde 33.1) bet. 1.1 m. uegl. anv., uden (tydelig) forestilling om bevægelse olgn. 2.1) udtage, lade udgaa af

en vis gruppe, fra en vis stilling ell. funktion, spec.: som ikke (længer) brugelig, anerkendt; især: ikke (længer) godkende; vrage; jorskyde. Han følte, hvor han løj, da han tænkte dette — løj, som naar man udskyder, nedsvælger et afgørende Ord i en Sætning. *Drachm.F.I.279.* Pave Gregor den 13de (besluttede) sig til . . at fastslaa den 1ste Januar som Aarets Begyndelsesdag . . at udskyde de ti Dage, som man efterhaanden var saktet agterud for Virkeligheden. *TroelsL.VII.10.* Efter endt Telegrafering udskydes Telegrafapparaterne af Ledningen. *DSB.Ordr.K.159.* || (jf. Udskud 2.2) med særlig forestilling om vragen, forkastelse; dels m. h. t. person: Har vi ikke, enhver i sit Parti, været med til at udskyde en eller anden fremragende Dygtighed, fordi hans Selvstændighed var os iverjen? *Rørd.DL.19.* Samfundets Udskudte. *CHans.F.323. Feilb. 20* jf.: Udskydelsesret: en Ret for Anklagemyndigheden og Tiltalte til under Udtrækningen af Nævninger at forkaste et vist Antal af disse. *JurO.(1934).154. dels m. h. t. ting (ell. dyr): vAph.(1764).* (faareejerer bør ind sætte noget om ikke bedre, saa dog ligesaa got som det, der udskydes. *Abildg.& Viborg.F.80.* En Del Sager, der var udskudt af Domkirken, kom til offentlig Auktion. *Soph.Müll.N.88. 2.2)* (< VSO.1863) (beslutte at) lade (tidspunktet for) en vis virksomhed (et foretagende, en afgørelse olgn.) forskydes til et senere (ubestemt) tidspunkt (ved ell. for midlertidig at skyde sagen (afgørelsen) fra sig); skyde ud. *S&B.* Hvordan skulde han altsaa under saadanne Forhold kunne trække sig tilbage? Men ogsaa at udskyde Sagen (: et giftermaal) var vanskeligt. *Gjel.M.424.* Saa lod han foreløbig Spørgsmaalet (: anmodningen om et laan) hvile indtil Afrejsen, og denne udskød han fra Dag til Dag. *Pont.LP.VII.56.* han udskød kun det store Slutspørgsmaal til bedre Tider — han glemte det ikke. *VlaCour.DH.I.99.*

3) (især x, jæg.) m. h. t. skydevaaben (s løb olgn.): ved gentagen skydning gøre uegnet til videre brug (op-, udslide); især i part. udskudt brugt som adj. Fængullet er udskudt og Dækkelstedet forslidt. *MR.1823.191.* en Jernkanon . . udholder langt flere Skud end en Broncekanon uden at blive udskudt. *DMdskr.1856.II.192.* Udskudt Løb. *DJaglleks.1328.*

udskydelig, adj. [især ud'sgy'ðøli] (⊙ ell. jagl.) som kan udskydes (skydes ud); især til udskyde 1.1: Insectlarver, som (vendehalsen) fanger ved Hjælp af sin udskydelige, klæbrige Tunge. *NordConvLex.V701. Larsen.* **Udskyder**, en. person ell. ting (redskab), der udskyder noget; spec. (til udskyde 1.1; jagl.) i ssg. **Udskyder-jævn** (beslag til aabning og fastholdelse af et vippevindue. *TeknLeks.I.572*), -stang (stang, hvormed et vippevindue aabnes og lukkes. *Tømrerarb.*

319). **Udskydning**, en. flt. -er. vbs. til udskyde ell. skyde ud. 1) (især jagl.) til udskyde 1. *vAph.(1764).* VSO. jf. skyde 11.1 og 33.1: **Udskydnings-stige**, stige, der kan skydes ud fra brandkøretøj. *NatTid.24.1.1936. 6.sp.2.* || til skyde (ud) 33.4. (solstraalernes) Udskydning eller Ejakulation fra Solen. *PSøeborg.SC.vii.* jf. skyde sp.1257⁹³: ved sværere Skorstene (maa man) undersøge, om den fornødne Modstand mod en . . Udskydning (af de to skorstene, som danner en spidsbue) er tilstede. *Gnudsztm.Husb.85.* || især dels m. h. t. projektill olgn.: Udskydning af Torpedoer. *Scheller.MarO.* Udskydning med komprimeret Luft (med Krudt). *smst. jf. Udskydnings-afstand, -apparat, -hastighed, -kedel, -kraft, -ramme, -rør, -station, -tryk, -øvelse ofl. smst. — dels (bogtr.) til udskyde 1.1 slutn.: Selmar.103. PapirL.397. 2) (især ⊙) til udskyde 2. || til udskyde 2.1. *Høffd.E.68.* Som modvægt mod tilgangen til den danske afdeling (i kunstmuseet) er der bestandsigt blevet foretaget udskydninger. *Tilsk.1933.I.89.* || til udskyde 2.2. Arbejdedemonstrationer . . foranledigede . . Udskydning af det lovede Tidspunkt for Arbejdernes Optagelse af Arbejdet. *CSonne.Min Livsmelodi.(1938).210.**

ud-skylle, v. [-sgø'l'ø] vbs. -(n)ing (s. d.). (ænyd. d. s.) 1) (sj.) til II. skylle 1, om vand olgn.: skylle, strømme ud. udskylende Vædske. *LTid.1735.360. 2) (især ⊙) til II. skylle 2, om (strømmende) vandmasse: føre (skylle) ud (med sig).* adskillige Banker af Sand, som Floden haver udskyllet. *Reiser.III.520.* et halvt udskyllet Vrag i Strandkanten. *Pont.L.71.* disse Oldsager er Kulturrester fra Bopladser paa Kysten, som er blevne udskyllede og . . bortførte af Havet. *LFlaCour.Korsør.(1926).14. 3) (især ⊙ ell. jagl.) til II. skylle 3. || jf. II. skylle 3.1: Vand maa ikke uddedes og udskylles over offentlig Gade. *Politivedtægtf.Kbh.1913.§101.* || især (jf. II. skylle 3.3) som udtryk for rensning: skylle (ud). hand har beredt et Maaltid af adskillige Retter, og udskylt sine Kruse. *Kyhn.PE.56.* Naar nu Garnet . . er blevet udskylt i Luden, saa hænger man det op igjen at tørres. *CVarg.Farve-Bog.(1773).95.* (man giver hesten) en liden Slurk til at udskylle Munden med. *PWBalle.R.47.* Stationer med Vognvaskningsanstalt skal altid udskylle Bremskupperne . . med varmt Vand. *DSB.Ordr.M.24.* -**skylling** (MO.¹ *Scheller.MarO.* jf. S&B.) ell. (nu alm.) -**skylning**, en. [-sgø'l'n(ə)n] flt. -er. vbs. til -skylle, især (jagl., spec. med.) til -skylle 3. *Amberg.VSO. VoreSygd.IV.146.* || hertil ssg. som **Udskyllings-** (*KirurgInstr.67*) ell. (alm.) **Udskyllings-apparat** (Til Vandlavement benyttes en Irrigator (Udskyllingsapparat). *VortHj.II.2.247.* jf. *Wied.Fæd.70*), -dal (Udskyllingsdale (Erosionsdale), der er frembragte af de ved Istidens Slutning*

under Isens Afsmeltning opstaaede Floder. *Frem. DN. 64*), -ventil (*IngBygn. 1942. 282. sp. 2*). -**skæld**, subst. (jf. IV. Skæld; l. br. i rigsspr.) *udskældning; skældud; skældord*. (hans tale) spækkedes . . med mærkelige Kraftord og . . Udskæld. *Rützeb. VedHoksar Fjord. (1902). 67*. (han) skældte som en Fono-graf med en hel Valse Udskæld. *ThitJens. Ørkenvandring. (1907). 252*. Her gaar jeg og slider som et Bæst evig og altid, og faar ikke andet end Udskæld for det. *Rørd. Va. 173. Brodersen. T. 37. UjF. (Lolland). jf. Udskældord. UjF. (Sjæll.). -skælde*, v. [-sgæl'ə] vbs. -ning (s. d.), jf. Udskæld. (ænyd. d. s.; især ⊗) skælde (en) ud (se VII. skælde 4(2)). *Græsk Trojanske Helte, | Der, før de sloge til, hinanden stærkt udskælte. *Holb. Paars. 185*. han maatte heller have . . udskieldt mig saameget, han lystede; thi Enhver har Lov at skielde mig ud. *Hauch. PF. I. 130*. *For Niding han udskieldte dig i Frænders Kred. *Oehl. KG. (1848). 142*. han laver sig til at udskjelde mig i Aviserne. *EBrand. Br. II. 302*. Udskælder (1819: skielder) du Guds Ypperstepræst? *ApG. 23. 4 (1907)*. den meget udskældte, med tusinde Advarsler bagtalte, som ren Bømand personificerede Aa . . som ingen Magt fik lært En at holde sig fra. *JVJens. LB. 17*. -**skældning**, en. [-sgæl'nen] fl. -er. (især ⊗) vbs. til -skælde ell. skælde ud; ogs. (jf. -skæld) om de anvendte udtryk: *udskældende ytring; skældord*. *Amberg. liden-skabelig Udskældning i Aviser. Brandes. VII. 478*. Da Betjenten opfordrede ham til at feje Gaden, svarede han med grove Ord og Udskældninger mod Politiet. *Howall. S. 18*. -**skæmmelse**, v. [-sgæm'mə] vbs. -else. (ænyd. d. s. (bet. 1), sv. utskåmma, no. utskjemt, for-dærvet, ødelagt) 1) (⊗ , nu l. br.) til skæmme (1-2): gøre til genstand for dadlende, nedset-tende ytringer (p. gr. af noget upassende, utilberigt); skæmme ud; dadle, spotte (paa vanværende maade). *vAph. (1759)*. (han) vilde snart udpeges til at vende Gjenstand for almindelig Udskjæmmelse. *Sibb. Aa. I. 676*. I Satiren udskæmmer denne gode Mand Mid-dagsherrerne. *VilhAnd. Horats. I. 81. 2* (nu sj.) til skæmme 3(2-3): (paa en ødelæggende maade) forringe, skade (især m. h. t. ydre, udsende olgn.); vansire; (i høj grad) skæmme, virke skæmmende paa. *Et deyligt Ansigt af en lumpen Fusker tit | Udskæmmes, naar hans Haand og Pensel duer lidt. *Graah. PT. I. 136*. hvor manges Helsen er ikke ved (mæslingerne) bleven udskæmmet! *JCLange. B. 135*. et Skrift, hvor udanske Udtryk ud-skæmme det meget Sunde og Gode. *Rahb. Stil. 4*. at hindre den Udskjæmmelse og Besudling, for hvilken det, der maa henregnes til det Skønne . . i vor Stad, dagligdags er udsat. *HN Claus. (Da. Folkeblad. 1842/43. 213. sp. 2)*. han kunde faa saa smukt et Udtryk over sine magre, udskæmmede Træk. *Otto*

Larssen. Eventyr paa Stillehavskysten. (1908). 73. -**skænk**, en. (især emb., nu mindre br.) det at udskænke drikkevarer. Han staaer for Udskienken, rettere vel: Udskienkningen. *VSO*. || især i forb. holde udskænk, om krovært olgn.: (have ret til at) udskænke (servere) drikkevarer (spirituosa olgn.). *MO*. Ingen maa holde Udskienk uden Magistratens Til-ladelse. *VSO*. Smedene paa Landet holdt dengang Udskjænk. *RichPet. Kingo. (1887). 79. PhRDam. FI. 177*. -**skænke**, v. [-sgæn'gə] vbs. -ning (s. d.), jf. Udskænk. (ænyd. d. s. i bet.: uddele (jf. skænke 3.1) og i bet. 2 (*Kbh Dipl. III. 82*)) 1) (jf. skænke 1.1-2 og 1.4; især ⊗ ell. emb.) skænke (drikkevarer) ud; (lade) servere (drikkevarer). *vAph. (1764)*. en ualmindelig fin Bourgogne, som min Onkel havde udskænket til Middagen. *DJacobson. KK. 149*. || (jf. skænke 1.2) spec. om bevrerter. Restauration „Kienl“, en lille Bondegaard, hvor der udskænkedes en duftende, hvid Muskateller af egen Avl. *Schand. O. II. 304*. at udskænke alle Slags Drikkevarer. *Sal. III. 158. 2* (efter ty. ausschenken; jf. indskænke 2; *haandv., foræld.*) give (en svend) en (cero-moniell) afskedsdrik ved hans bortrejse fra arbejdsstedet; tage afsked med (en svend) ved drikkeceremonier. I Aaret 1831 fik Hr. Luno Privilegium; han blev den 4. Juni s. A. ud-skjænket fra det Qvist'ske Bogtrykkeri og reiste Ugen efter til Tydskland for at bestille Presse og Skrifter til Anlæggelse af et Bog-trykkeri. *JCLund. Er. 20*. jf. *CNyrop. Haandv. 72. 215*. -**skænker**, en. [-sgæn'gər] fl. -e. (især ⊗ ell. emb.) person, der udskænker drikkevarer; spec. om bevrerter olgn. (han) gjorde sin Bestilling som Udskjænker Ære; men sad ej heller selv med tør Mund. *Blich. (1920). XIX. 62. Kbh. 27/1. 1904. 4. sp. 5*. uegl.: *Kierk. XIV. 122*. -**skænkning**, en. [-sgæn'gnen] fl. -er. (især ⊗ ell. emb.) vbs. til -skænke. *vAph. (1764)*. jf. staa for (ud-)skænken (u. II. Skænk 1.1 og Udskænk 1): (han tog) Brændevinsflasken frem og fore-stod Udskænkingen i de to Blikstøbe; der var en svingende Snaps til hvert Mandfolk. *JakKnu. LS. 13*. || spec. om bevrertervirksom-hed. Udskænking af stærke Drikke. *Sal. III. 158*. jf.: Han fik nu en Øludskjæn-ning i Alhambra's Have. *VKorfitsen. GM. 28*. || hertil ssgr. som Udskænknings-bevilling, -lokale, -sted, -tilladelse (*GyrLemche. S. II. 146*), -vært (*Dannebrog. 7/1. 1910. 2. sp. 1*). I. -**skær**, et. (ænyd. d. s., oldn. útsker; især ⊗) skær, som ligger langt ude i havet (fjernt fra et vist centralomraade). *POWalløe. Dagb. 115*. de sidste (gejrfugle) der er fundne le-vende, opholdt sig paa Klipper af Islands Ud-skjær. *Prosch. Dyrrerigets Naturhist. (1851). 195*. Jeg er en ringe Mand, født paa et Udskær fjernt ude i Havet. *Scharling. Sverre Præst. (1888). 293. Drachm. III. 213*. II. -**skær**, et. (jagl., dial.) til -skære 1: *udskaaren (udsavet) del af tømmer*. Planke kaldes Udskær af Tøm-

mer. *LandbO. III. 807.* || *spec. d. s. s. -skal.* *Gyldendals Sparebog. (1941). 31. Lollo. UjF. jf.: 100 Rummeter Granudskær. Pol. ^{26/11} 1941. 20. sp. 2. samt: Udskærbrædder kaldes de 4 halvrunde Affaldsbrædder, som Ramsaven afskærer. *Suenson. B. II. 148.**

udskære, v. [ʉd̥sgæʀə] præf. -skar; part. -skaaret ell. (især som jk.) -skaaren (attrib. ved ord i intk. ell. ft.: *Nyerup. LittM. 452. Feilb.*) ell. (sj.) -skjaaren (*Skomageren. 1832. 82.*) vbs. -else (*Moth. S428. LTid. 1725. 297*) ell. (nu) -ing (s. d.) ell. (nu næppe br.) -ning (se Udskæring), jf. Ud-skaar, -skær (II), -skør. (ænyd. gl. d. s.; jf. skære ud u. IV. skære 31)

1) (jf. IV. skære 31.1; især ω ell. jagl.) skære en del ud af en helhed. 1.1) i al alm., m. obj., der betegner den del, som udtages. *DL6—1—7* (se I. Tunge 3.1). (han) udskar 6 (læg) for i Bogen. *Brandt. CP. 124.* Indbrudstyveri . . Med en Diamant er udskåret et Hjørne af Ruden i Verandadør. *Politi E. ^{25/} 1925. 3.* jf. bet. 1.2: Kalve-Filet (kan) købes udskaaen hos Slagterne. *Frk J. Kogeb. 204.* udskære struben, se Strube 1.1. || udskaaen skrift, (ænyd. gl. d. s.; efter lat. charta excisa; foræld.) (halvdelen af et) dokument med to enslydende udfærdigelser, delt ved afskæring efter en bølgelinie (til kontrol af delenes opr. sammenhæng). *Holt. NF. (1728). I. 216. Sal. ² IV. 790.* || (efter eng. cut out; $\mathfrak{A}$, især foræld.) uegl., m. h. t. del af en flade, en konvoj; fraskille og opbringe (ved entring; jf. *Sal. V. 1141*). I Storebelt laa en Nat en Klynge engelske Handelsskibe i Stille og Taage, og man gled ud for at „udskjære“ et eller flere Skibe. *Goldschm. L. I. 117. Drachm. STL. 247.* Fra en Konvoj udskar (kaperen) den britiske Brig „The William“. *Isak Din. FF. 283. 1.2* skære ud i mindre stykker, til fordeling, salg; ogs. m. h. t. de enkelte dele: afskære til fordeling, salg. de hamrede guldet i plader, og udskare det (*1871*: skare det ud) til traader, at virke iblant det blaa ulden. *2 Mos. 39. 3 (Chr. VI).* især m. h. t. kød oln.: Der serveres kold, udskaaen Flæskkesteg. *AarbKbh Amt. 1938-39. 374.* Bekendtgørelse om Mærkning af udskaaet Kød. *Bek. Nr. 390 ^{26/11} 1944.*

2) som udtryk for særlig (skærende) behandling, tildannelse, (ud)formning. 2.1) m. h. t. ting, der (ved indsnit) faar en særlig form, tildannes paa en vis maade (jf. udsnitte); skære (IV. 31.2) ud; ogs. m. obj., der betegner det fremkomne resultat (indsnit, mønster oln.); især i part. udskaaen brugt som adj. Bakken (neden for Frederiksberg slot) . . er udskaaen i Terrasser eller Afsætninger. *FThaarup. Da. Havekulturs Hist (1843) 44.* m. tings-subj., om strøm: udgrave. en Rende, som Vandet . . havde udskaaet. *Naturens V. 1913. 4.* || (haandv.) m. h. t. en ting, især af træ, som er tildannet (skaaeren) paa en særlig (dekorativ) maade, især

(paa sin flade) er forsynet med (et system, et mønster af) indsnit (udskæringer). Du skal ikke gjøre dig udskaaet Billede eller nogen Lignelse efter det, som er i Himmelen oven til. *2 Mos. 20. 4.* de gamle udskaaene Ædelstene. *Suhm. V. 78.* *Der havde tvende unge Syndefulde | Udskaaet deres Navne. *Oehl. AV (1810). 115.* *et stort Maleri | i udskaaen Egetræsramme. *ZakNiels. EM. 7. Baud. JB. 98* (se u. Stolpeskab). || (især jagl.) m. h. t. beklædningsgenstand, der (til pynt) er forsynet med et ell. flere indsnit (udskæringer), især i kanten. (kvinderne) bruge guule viit-udskaaene Klæder, at mand deris Legeme desbedre kand see. *Pflug. DP. 618.* (en) Jakke, som var udskaaen nedenfor Knæerne. *Ing. EM. III. 203.* Overstykke . . 2 udskaaene Stiklommer (o: dannede ved gennemskæring af stoffet). *Politi E. Kosterbl. ¹⁰ 1923. 2. sp. 1.* part. udskaaen, *spec. (jf. II. udringe 2) brugt dels om sko oln. (nu spec.: hvis overlæder ikke gaar op over ell. til vristen).* De kongelige Pagers Støvler ere . . ikke meget udskjaarne (o: paa skafterne). *Skomageren. (1832). 82.* de udskaaene Sko paa den højvristede lille Fod. *KLars. AH. 35. Feilb. dens (jf. nedringe 2, nedskære 2.1) om damekjole, vest oln.: som har stor (joran spidst nedløbende) halsudringning (udskæring).* Hun havde . . helt bare Arme, og den gule Kjole var udskaaen i Halsen. *JakKnu. G. 147.* har (du) lagt Mærke til de udskaaene Bluser, hun gaar med. Tror du, jeg har kunnet faa hende til at lægge blot saa meget som en Smule Tyll over? *Pont. A. 56. AaseHans. Vr. 8.* om person (kvinde), der bærer en saadan (udskaaen) kjole: en mørk Kvinde, atlasklædt, i gult, stærkt udskaaen. *Bang. Excentriske Noveller. (1885). 5. sa. S. 124.* || (haandarb.) om syning (hvidsøm), hvorved der ved overklipping og udrækning af traade dannes aabninger, som fyldes med et traadmønster. udskaaen syning, en slags hedebo-syning. *BerlHaandarb. III. 315.* perf. part. anv. som subst.: udskaaen, d. s. s. Udskaar 2. *Kunstudstill. (1879). 216.* enkelt (Vort Hj. III. 1. 22), dobbelt udskaaet (*Tidsskr. f. Kunstindustri. 1898. 94.*) || (bot., nu næppe br.) i forb. udskaaet blad oln., d. s. s. udrandet blad osv. (se u. udrande). *CGRafn. Flora. I. 69. Drejer. Bot. Term. 350. 2.2* (jf. IV. skære (ud) 31.4 slutn.; nu næppe br.) m. h. t. sø, sump oln.: skaffe afløb, afvande (ved en gravet rende). *Cit. 1720. AarbErborg. 1911. 82.* han (lod) Floden udskiære i adskillige Render. *Schousbølle. Saxo. 28.* For en tredive Aar siden blev en Mose her til Byen udskaaen til Torveskiær. *Oecon Journ. 1758. 343. HC Monrad. Guinea-Kysten. (1822). 138. 2.9* (jf. IV. skære (ud) 31.3; nu næppe br.) m. h. t. (menneske ell.) (hus)dyr: gilde; kastrere. (*Nursias*) Indvaanere lade sig meest bruge til at udskiære Menniske og Føe. *Pflug. DP. 209.* ingen Hengster maatte gaae løse paa Marken . . efter Paaske, undtagen de vare ud-

skaarne. *Viborg. (Phys. Bibl. XVIII. 267). jf.: Ingen maa lade Udskaaeren Hest løbe løs paa Fæledet efter Paaske. DL. 5—12—3.*

3) (jf. IV. skære (ud) 31.4; mods. indskære 3; især ⚔) *m. h. t. tov(ende): tage (hale) ud af en blok. Udskjære en Ende eller en Løber. Funch. Mar. O. II. 144. Wolfh. Mar. O. 346. at udskære Taljen. Fæstningsart Mat. (1914). 5.*

Udskærekniv, en. [1.1] (*bogtr.*) Uregelmæssigheder i Trykket . . maa afhjælpes; med Udskærek- eller Tilretningskniven udskæres det, som træder for skarpt frem. *Dengl. By. 1928-29. 52. -presse*, en.

[2.1] ⚙ Udskjærepresen er . . en Myntmaskine, der bruges til mindre Presninger og alle Slags Udskjæringer . . i Metalblik. *Himmerup. Juv. 440. Udskærere*, en. *ft. -e.*

(ænyd. udskærere; l. br.) *person, der udskærere; spec. til udskære 2.1, om billedskærere* olgn. *Høyen. S. 2. sp. 3. Udskær-finne*,

en. (til udskære 1.2; slag.) *finne (IV) (fedtansamling) paa et kreaturs bov. Slagterbogen. (1942). 40. Udskæring*, en. (*nu næppe i rigsspr. Udskærning. Phys. Bibl. III. 27). ft. -er.* (især ⚔ ell. ⚔) *1) handlingen at udskære (paa en vis maade). Amberg. Under . . Tilpasningen foretages . . den til Leje for Skoens Optog nødvendige Udskæring i Hovranden. Grunth. Besl. 77. Svinehovedet skilles fra Kroppen ved et Snit bag ved . . den bageste Kæberand . . Alle andre Udskæringer af Svinehovedet . . er forbudt. Pol. 14/11. 1941. 15. sp. 5. || til udskære 2.1, især (jf. bet. 2.1) om billedskærerearbejde olgn. (jf. Udsnitning). VSO. han var en Mester i Udskæring (Chr. VI: til at udhugge; 1931: som udførte Udskæringsarbejdet). 2 Mos. 38. 23. Øvelse i Udskæring. Haandgern. 304. || (jf. udskære 2.2; med., vet.) om operativ behandling af byld, svulst olgn. Phys. Bibl. III. 27. Chr. (1845). I. 282. Skaffes der ikke . . ved Udskæring . . Afløb for Materien (v. i hestens hov), baner denne sig selv Vej udad. Sal. XVI. 682. || uegl., om bølgeslagets nedbrydende, udhulende angreb paa en kyststrækning. Sal. XI. 223. 2) konkr., om det ved udskæring (1) frembragte resultat. 2.1) ved udskæring (1) (i træ olgn.) dannet (dekorativ) figur, mønster, billede; udskaaet arbejde; udskaaeren ting. Otto udskar . . af den grønne Melonskal en Mand . . Hele Selskabet fandt Udskæringen meget net. HC. And. OT. II. 88. Indfatningen (v. af altertaflen) er prydet med smukke Udskæringer af Træ. Trap. II. 404. ESchjødte. Gl. kbh. Huse. (1894). 28. 2.2) et ved udskæring (1) dannet aabent (mellem) rum (hul, aabning); spec. i kanten af en ting: indsnit; hak. (de gik) forbi en Udskæring i Budskadset. Bøgh. Theatermissen. (1864). 146. Eselhovedet — et svært Stykke Træ, der er forsynet med et rundt, gennemgaaende Hul og en firkantet Udskæring, der passer over Mastetoppen. Bardenfl. Sem. I. 81. gennem Maskens Udskæring ses*

et Par menneskelige og varme Øjne. *Hahmann. DP. 70. Nogle med kløverformet Udskæring i Nøglegrebet. Politie. 29/1925. 4. || spec. m. h. t. beklædningsgenstand, som damekjole (jf. Brystudskæring), (herre) vest, en sko's overlæder) olgn. Foden . . tegnede sig tydelig . . i den fine Sko med de store Udskæringer i Overlæderet. Schand. UM. 137. Henriette løftede utaalmodig paa den ene Skulder, saa hendes ene Bryst højnede sig stærkt op over Kjølens Udskæring. sa. TF. II. 183. Sigrids Kjole . . havde Udskæringer paa Halsen og ved Albuene, Silken tittede ud. JV. Jens. SS. 37. den bløde, hvide Skjorte posede ud over Vestens Udskæring. P. Levin. RF. 17. ærlig talt, hun har nu ikke Ryg til den Udskæring. Bert. Tid. 9/1936. Sønd. 22. sp. 3.*

Udskærings-, i ssg. af Udskæring 1-2; saaledes (især jagt.) bl. a. **Udskæringsarbejde** (se u. Udskæring 1), **-blad** (bogh., især i ft., om blade (med titel, register olgn.), der skal udskæres af vedk. (sidste) ark og indsættes paa deres plads. *Collo. D&H.*), **-jærn**, **-kniv** (til billedskærerearbejde olgn. *FagOS. nedk.*), **-læbe** (paa et urs cylinder (jf. Læbe 3.3). *Sal. XVII. 1069.*), **-torsk** (fisk., kog., om (stor) torsk, der sælges udskaaeren (parteret). *B. T. 9/1937. 2. sp. 1).*

ud-skolpe, v. [-ʃsgø'pə] (⚔ ell. dial.) *udhule (med skolp); skolpe (1). || som v. Udskolpning, m. konkr. bet. en svar Bom med Udskolpning i Enderne. Bardenfl. Sem. I. 149. Udskolpninger i Sneen. Dag. Nyh. 29/10. 1920. 7. sp. 3. I. † -skønne*, v. til II. skønne (2): (efter et skøn) udpege og mærke (træer) til fældning (uden egl. stempling; jf. stemple 1.3 slutn.); udvise (2.3). de i bemeldte Skov til Pallisader . . deels stemplede og deels udskjønnede. *Begetræer. MR. 1817. 76. II. † -skønne*, v. vbs. **-ing** (*JF. Bergs. HK. 974).*

(jf. ud-pynte, -smykke oft.) til III. skønne: gøre skøn(nere), smuk(kere); give (skind) en smuk(kere) farve. Derpaa blive Varene udskjønnede, som bestaaer deri, at man lader dem koge en tilstrækkelig Tid i Vand, hvori der hænger en Pose med Klie og sætter noget Sæbe og Potaske til Vandet, for at give det Røde en rosenrod eller carmoisinrød Skat-tering. smst. **-skør**, en (*Moth. S. 430*) ell. et (*JHS. midth. Ords. 168. MDL. VSO.*). (**-skøre**. *Tekn. Leks. I. 572. (jf. UjF.). ft. d. s. (Fr. Grundtv. LK. 249).* *ænyd. udskør(d), udskæring, noget udskaaet, udskaaeren syning; jf. II. Skør 2.2; jagt., dial.) udskør (II); udskal.* Sognefogden ravede sig over Loftet, traadte i Halm og Emter over Stængetræer og knastede Udskør. *Nordkild. SF. 95. Feilb. jf. Halleby. 79.*

udslaa, v. [ʉdʃslá:] *præt. -slog; part. -slaaet ell. (nu ikke i rigsspr.) -slaaen (som adj. (i fk.). Moth. S. 462. jf. Esp. 466) ell. (i rigsspr. nu ⚔, spec. højtid., poet.) -slaget (Kom. Grønneq. III. 285. Slange. Chr. IV. 1148. Schousbølle. Saxo. 509; især (navnlig*

som inlk.) i forb. m. være, spec. som adj.: Gude. O. 20. Schand. Fr Prov. 270. ved subst. af fk.: Bagh. Versog Prosa. (1861). 29 (se ndf. l. 32); se videre ndf., spec. bet. 2.2) ell. **-slagen** (især som adj. (i fk.): Moth. S469. vAph. (1759). jf. Feilb.; se videre ndf., spec. bet. 2.2, 2.4 og 3), hvortil best. f. og flt. **-slagne** ell. (nu næppe br.) **-slagne** (i bet. 2.4: *To smaa Billeder . . | Som han betragtede siden med Lyst udslagene Timer. Bagges. Danf. II. 34. den hele udslagene Dag. Blich. (1920). X. 164. (formen) Den udslagene Dag kan benyttes som Lydsymbolik. EJessen. Gram. 117). vbs. **-slaaning** (Larsen. IngBygn. 1944. 81. sp. 1), † **-slagelse** (LTid. 1730. 710) ell. (nu oftest) **-slagning** (s. d.), jf. **Udslag, Udslæt**. (ænyd. glda. d. s. (part. udslaget. Da. Folkeboer. I. (1915). 59. flt. vdh slagne. Bønneb. I. 173); jf. slaa ud u. III. slaa 61; især i perf. part. anv. som adj.)

1) (især ω) som udtryk for, at noget (ved slag) fjernes fra sin plads (i et rum, en beholder, en indfatning oln.). 1.) i egl. bet., med forestilling om virkning af et slag, et stød oln.: slaa (noget) ud. || jf. III. slaa (ud) 61.3: Vindeverne (v: ruderne) være udslagene. Slange. Chr IV. 123. (en) saakaldet Zinkstool, hvorfra Zinken ved enhver Smeltnings Slutning udslaaes. Brännich. M. 274. (hans) høre Øye . . blev udslaaet. Cit. 1784. (Kirkehist. Saml. 6R. II. 107). den niende (rude) havde i Mandsminde været udslaget. Bagh. Versog Prosa. (1861). 29. de var begge af dem der gik med en lomme fuld af deres egne udslaaede tænder. Nis Pet. Spildtmælk. (1934). 145. udslaa smørtanden, se Smørtand. jf. lækker 1.2 (og Hæld(n)ing 3): *Naar Gæsterne er borte, kan | I drikke Øl af Hæding, | Udslaa den dyre lækre Tand | Og æde Æble-Skrælling. Falst. 34. || (jf. III. slaa (ud) 61.4; med overgang til bet. 2) m. h. t. en beholder (s indhold) oln. (offerdyret) skal opbrændes der, hvor Asken udslaaes (1931: oven paa Askedyngen). 3Mos. 4. 12. (præsten) havde taget den gamle Viin og udslaget den som et Drik-Offet for Afgudens Fødder. Schousballe. Saxo. 509. Sygevogterne . . udslaae og udvaske Pøsen, saa ingen Ureenlighed bliver staaende. Cit. 1789. (Søkrigs A. 2 Cccc3r). spec. (jf. III. slaa (ud) 61.4 slutn.) i forb. udslaaede æg. Maaltidet bestod af udslaaede Æg og Skinke. Hrz. J. II. 194. Et Æg med Skal er et temmelig holdbart Fødemiddel, medens et udslaaet Æg hurtigt bliver fordøret. Mdsskr Dyr. LXIII. 52. || (jf. bet. 1.3 og III. slaa (ud) 61.5) som udtryk for (ved slag) at besejre en modstander. Tyrken blev . . med største Forliis udslagen. LM Fasting. VT. 52. de enlige, (i parringskamp) udslaaede (moskus-)Tyre. Alwin Pedersen. Polarøyr. (1934). 19. 1.2) (jf. III. slaa (ud) 61.3) † m. h. t. kreaturer: løse og føre ud af stalden til græsning oln.; slaa ud (paa græs) den Tiid, at han sine egne Kjøer udslaaer

og igjen indtager. Cit. 1712. (Svendb. Amt. 1918. 73). Cit. 1734. (Jac Bircherod. FF. 44). 1.3) † overf., m. h. t. mulighed, tilbud oln.: vægre sig ved ell. undlade at benytte; afslaa (4). *Foragter hand sin Bruud, der saa bestandig var, | At hun en Throne for hans Skyld udslaget har? Kom Grønneq. III. 235. han udsløg . . dette fordelagtige Tilbud. Eilsch. Phil. Brev. 137. (han) raadte mig ikke at udslaae Leyligheden. Seidelin. 261. m. person-obj.: (studenten) vilde udslaae en Kone med Penge, men vel imodtage den Pige han troede at giøre lykkelig. Tode. (Iris. 1792. IV. 333). jf. undslaa (sig for): Du anfører saa mange Beviser . . at man ikke kan udslaae sig for at sande med Dig. Biehl. DQ. III. 233.

2) (jf. III. slaa (ud) 61.2) som udtryk for bevægelse ud til siden, udbredelse, udstrækning, udfoldelse oln. 2.1) (jagl.) i egl. bet., som udtryk for slag med et redskab, en hammer oln. || (jf. III. slaa (ud) 61.2 slutn.) m. h. t. metal oln.: udhamre, udbanke (til en større flade). (en kalk) af meget tyndt udslaaet Sølv. H Bruun. Gl. da. Minder. I. (1869). 254. || som udtryk for udstykning, (for)deling: udhugge (i smaa dele). Udslaaet Granitsten til Salg. Frederikshavns Avis. 1946. 7. sp. 6. || (foræld.) som udtryk for (ved slag) at forsyne (noget) med et dækkende lag. Gulvet er sjalden belagt med Bræder, men udslaaet med en faststempel Leermasse. LBelmann. Erindringer. (1833). 129. spec. (jf. bet. 2.2) som udtryk for at betække, beklæde (et værelses vægge, en vogns sæde oln.): JBaden. DaL. Denne sal . . var udslået med gyldenlæder og udstyret med 16 gyldenlæders stole. AD Jørg. IV. 307. 2.2) uden (tydelig) forestilling om slag, som udtryk for (udfoldende, udbredende) bevægelse. (David) beredte et Sted til Guds Ark og udsløg et Paulun til den (1931: rejste den et Telt). 1Kron. 15. 1. udslagene Faner. Holb. DH. II. 289. udslaae en Rul Klæde. vAph. (1759). den hvide Fugl udsløg sine Vinger og fløi . . bort. Ing. EF. I. 172. „det drypper endnu fra Træerne.“ — „Vi maae holde Parapluierne udslagene.“ Heib. Uaask. 67. hans mørke Haar faldt ned over den udslaaede Halskrave. Ellar. DV. 33. et udslaaet Bord. Levin. Den udslaaede Vifte. Pol. 2/1940. 13. sp. 1. udslaa et telt, se Telt 2.1. m. h. t. et dyrs (udstrakte) ben: (dyret) rager stiv som en Pind med udslaaede Forben ud i Vandet. Wesenb. L. Ins. 111. jf. Feilb. jf. III. slaa (ud) 61.8: Overkrigskommissæren gjorde en lille, udslaaende Haandgestus, som om han vilde holde et intimerende Foredrag. Schand. SF. 55. Jak Knu. A. 297. || spec. m. h. t. (en kvindes) hovedhaar: løse (fletningerne) og lade (det) falde frit ned (ad ryggen, over skuldrene oln.). derpaa udslaaer hun sit Haar over Ansigtet. LTid. 1729. 232. Pigerne (klædte) sig af, og udsløge deres Haar. JL Rasm. 1001 N. at. 7. især i forb. (med) udslaget (Reenb. I. 216. JLange. MF. 142. AxJuel. KF.

25) *ell. udslaaet (Heib. Elv. v. Bierfreund. FN. 118) ell. (i best. f. ell. flt.) (det) udslagne (JSneed. V. 132. Kaaund. F. 116) ell. udslaaede haar (Brandes. RF. 51. Gersov. KL. 19), tidligere ogs. udslagen (Moth. S. 469. Holb. Mel. V. 5) ell. udslaaen haar (Moth. S. 462).* *Der gaar Dands i Borgegaard, | Der danser Dronning Helvig med udslagne (P. Syv. Viser. (1695). 610: udslagen) Haar. *Abrah. Nyer. Rahb. II. 248.* *Vildt udslaget flaggrer Haaret. *Rahb. Poet. F. II. 140.* hendes brune Haar . . hang . . meget zirlig kæmmet og udslaget til begge Sider af hendes Leie. *Hauch. PF. II. 107.* Det dunkle Haar var udslaaet og laa over Skuldren. *Drachm. F. I. 277.*

2.3) (nu sj.) om plante: udfolde (sine blade, blomster osv.); ogs. intr.: udfolde sig; springe ud. et Træ . . udslaaer sine Blomster og bær Frugter efter Aarets Tider. LTid. 1740. 295. Saasnart de unge forplantede Træer, som endnu ingen Krone have, ere udslagne, maae man ey lade dem beholde meere end de øverste Greene. *Oecon Journ. 1757. 104.* Træerne og Planterne . . faaer nyt Liv, Knoppes, udslaaer, grønnes og blomstrer. *J. Paulli. Urte-Bog. (1761). Fort. 7.* den fuldtudslagne Skov, de grønne Enge. *Pram. VI. 128.* en bredt udslagen Blomsterkalk. *Rord. SG. 47.*

2.4) overf., i udtryk for, at noget ligger (lagesom) udfoldet, aabent, udstrakt. kort sagt, den hele brede Landevei, som fører til Fordærvelsen, laae udslagen for mig. *Gylb. IV. 63.* i Alt hvad han siger . . synes hans hele Sjæl at ligge udslagen og læselig. *Hz. ST. 201.* *Deres Indre laae for mig som udslaaet. *sa. Nin. 60.* Pelle . . ejede Fattigmands udslagne Sind. *And. N. x. PE. II. 79.* *jf. bet. 3:* *Naar Sorgen qvæles, kand et Hierte let formastes, | Og Sorgen nødes da sig meere at udslaa. *Falst. Ovid. III.*

|| *især i part. udslagen anv. (attrib.) som udtryk for et stedligt omraades ell. (nu kun) et tidsrumms fulde udstrækning* („fra ende til anden“). der (var) hverken . . Skræder eller Mode paa den hele udslagne Øe. *Ew. (1914). III. 295.* jeg (*fik*) ikke . . Blund paa mine Øine den hele udslagne Prædiken igiennem. *Wess. Anno. 69.* nu næsten kun i forb. (hele) den udslagne (*ell. (tidligere) udslagene, se ovf. sp. 659*) dag, ogs. nat (*Heib. Poet. VIII. 58. Stuck. III. 450*), aften (*Larsen-Ledet. LK. I. 67*), eftermiddag (*Jak Knw. LU. 67*), sommer (*Tode. R. 13*) *olgn.*, nu l. br. en hel udslagen dag *olgn. (Olufs. GD. 170. Gylb. II. 256)*, (*jf. III. slaa 38.4 slutn. og udlangende*) i udtryk for uafbrudt virksomhed *ell. tilstand et vist (langt) tidsrum igennem. (i alm. anv. som adverbial tidsbestemmelse).* *Odin . . sad i en udslagen Time der, | Han sad i to, han sad i tre. *Bagges. Com. F. 6.* Jeg har et Par Gange fulgt en saadan (*sjalcker-*) Jøde en udslagen halv Dag paa sin Jagt. *sa. L. II. 126.* Men siig mig nu, hvad du har taget dig for her i et udslaget Aar? *P. Møll. ES. III. 56.* *(i Amerika)

Man gynger den hele udslagne Dag | I deilige Vuggestole. *Winth. ND. 78.* Vi sidde lange, udslagne Timer hos hinanden som et uadskilleligt Par. *Rowel. Br. 606. Schand. Fr. Prov. 247.* En skøn udslagen Søndag var optaget af det store, aarlige Friluftsskolemøde i Vemb. *Aakj. DK. 41. Lollo. U. F.*

3) (jf. III. slaa (ud) 61.10; i rigsspr. nu mindre br.) intr., om hvad der træder frem indefra, kommer til syne: slaa ud (om fugtighed, indre sygdom *olgn.*). den udslaaende Fugtighed op ad Murene. *Drachm. VT. 3.* || *især i part. udslaaet ell. (nu ikke i alm. rigsspr.) udslagen (Moth. S. 469. Gude. O. 20. jf. Esp. 466. Feilb. U. F.),* om en person (s legemsdel): som har synligt fremtrædende mærker af en (indre) sygdom, spec. udslæt (p. gr. af forkoelse *olgn.*), udslag (2.3). udslåen (*er*) den som har fnat. *Moth. S. 462.* Naar Børn have udslaaede eller flydende Hoveder. *Oecon. H. (1784). III. 7.* Han er udslaaet om Munden. *VSO.* Se hvor det (ø: et barn) er udslaget i Ansigtet! *Schand. Fr. Prov. 270.* hun oplyser at have været udslaaet med Pletter paa Kroppen. *D. Jacobson. DP. 234.*

Udslag, et. [ʉdʂlaʂq, -slaʂ] *flt. d. s. ell. † -e (i bet. 2.3: Hududslage. Tychsen. A. II. 531). (ænyd. d. s.; vbs. til udslaa og slaa ud)*

1) (især $\square$ ell. fag .) som udtryk for en (personlig) virksomhed, hvorved noget slaas ud; ogs. m. overgang til konkr. bet. 1.1) (jf. udslaa 1) som udtryk for fjernelse fra plads i et rum *olgn.*; bl. a. m. *flg. anv.*: || (*jf. III. slaa (ud) 61.1; l. br.*) m. h. t. bold *olgn.* Udslaget kendes . . i alle Slagboldspil. Men i de fleste . . giver Slaaeren ikke selv Bolden op. *Dst. 1940. 33.* || (*jf. Mineudslag; x, foræld.*) om udskydning af projektil *olgn.*; *jf.*: Udslag eller Udslagsladning . . en lille Krudtladning (i en Pose) til at udkaste Brandrøret af hule Projectiler. *Mil. Tekn. O.* || (*bjergv.*) om udtømmning af (en smelteovns) masse af smeltet malm; ogs. konkr., om massen, naar den tilvejede Beskikning var smeltet, skede Udslag og Forhærden ved Udstikningen, da den smeltede Masse nedrandt i Stikhærdens. *Top. Norge. 25 H. 62. VSO. IV. M. 92.* Udslagetes Farve viste, at det forholdt sig med Grafit- og Svoivgehalt som det burde. *Kidde. J. 28.* || (*dial.*) til udslaa 1.2, konkr., om den flok kreaturer, der slaas ud (til vanding *olgn.*). *MDL. Feilb.* ogs. om (større) græsmark til udslaaede kreaturer. *Feilb.* || (*jf. III. slaa (ud) 61.3 slutn.*; nu *dial., foræld.*) om udrvisning af træ (til fældning, fordeling). Skov-Førsterne ere knappe og sparsomme i deres Udslag. *PEdv. Friis. S. 293.* spec. konkr., om træ, som (aarlig) anvistes bonderne. *Junge. Nordsjæll. F. V. 45. 1.2) $\square$ til udslaa 2(2); (jf. III. slaa (ud) 61.8) om udslaaende haandbevægelse.* Auktionarius svarede med et afvisende Udslag med Haanden og en rystende Hovedbevægelse. *Schand. TF. I. 244. D. Jacobson. DP. 200. jf.*: Rektor . . gjorde et Haand-

udslag hen mod Erik Holmberg og sagde: — Maa jeg præsentere . . Hr. Cand. theol. Holmberg. *Schand.AE.60.*

2) (til III. slaa (ud) 61.9-10) som udtryk for en tings (pludselige) bevægelse, en udvikling olgn.; ogs. med overgang til konkr. bet. 2.1) (jæg.) udgangsfuld paa et med kugle skudt stykke vildt (jf. Udskud 1.2). *DJagtleks.1329. 2.2)* et (svingende) legemes (spec. en maalervisers, en vægttungs) bevægelse (udsving) ud fra den normale (hvilende) stilling, især med forestilling om denne bevægelse som udtryk (maal) for paavirkningens styrke. Vægten maae være saa fin og accurat, at endog et eneste Sandskorn maae kunde give den Udslag. *Kiøbm.Syst.II.66. Berl.Tid.¹².1886.M.2.sp.1.* Penduls . . Udslag. *Sal.V.959.* Udslag af en Magnetnaal. *Scheller.MarO. jf. Rulningsudslag: Vognenes Udslag (i kurver). DSB. Banebygn.(1937).72. (jf. bet. 3.1) i sammen ligning ell. billedl., nu især i forb. gøre udslag(et):* Det er jo dog Dig (o: handelen), som skal holde os i Ligevægt med andre Nationer? Hvor staaer det til med Balancen? Gjør vore egne eller fremmede Vahre Udslaget? *Argus.1770.Nr.7.1.* Dyvekes Tunge . . er jo dog den, der nu gjør Udslaget paa Vægtskaalen i dette Land. *Hauch.VZ.95. (han talte)* som En, der ikke kan rive sig ud af en Tankegang, men stadig maa tilbage som Pendulet efter sit Udslag. *Drachm. T.193. *du kunde muligt kaste | Det Lod i Skaalen, som tilsidst gjør Udslag. Recke. KL.173. || ¶ d. s. s. Godvægt, Overvægt (1.2). Møth.S467. Tillæg i Vægten, som Godtgjørelse for den under Vægningen muelig indløbne Forseelse . . kaldes Udslag, Overvægt. Kiøbm.Syst.II.121. Hage.⁵1109. 2.3) til udslaa 3. || (jf. Nælde-, Skarlagensudslag; med. ell. nu især dial.) ydre spor, mærke(r) (paa huden) af indre sygdomstilstand; udslet. JGERichsen.MedicinskUnderviisning. (1749).49. hidsige Udslag, saasom mange Finner i Ansigtet. *SundhedsMagazin.(1763). 61.* Man gjør Forskiel imellem Udslag og Udslet. Det sidste er det samme, som Fnat eller Skab; men Udslag er det som kommer ud paa Huden med Feber, og derfor ellers kaldes Udslagsfebre. *Apot.(1791).463. Feib. Ujf.(søjy.). || (tagl.) d. s. s. Salpeterudslag. Suenson.B.III.462. TeknLeks.I.572.**

3) overf. anv. af bet. 2.2-3. 3.1) udviklingsforløb (m. h. t. tankegang, stemning, skæbneudvikling olgn.), der betegner en (væsentlig) ændring (svingning, omslag), især af afsluttende, afgørende art; (en overvejelses, en sags) udgang ell. udfald; afgørelse; beslutning; resultat. Udslag . . kaldes udgang på noget. *Møth.S 467. *for et Udslags Skyld jeg tæller mine Knapper. Jacobi.Skr.244.* Jeg blev altsaa eiter Loven ført op paa Torvet, med en Strikke om Halsen, for at vente paa Raadets

Udslag. *Bagges.NK.211.* den afvexlende Lykke . . fik endelig sit Udslag ved et forrædersk Drab. *Mølb.DH.I.319.* Tværtimod foregik der et bestemt gunstigt Udslag i Damernes Stemning mod Huslæreren. *Schand.UM.112.* Jeg tænkte over det og kom til det Udslag, at han nok vilde afstaa sin Gaard. *Thyreg. UdvFort.I.264. Zak.Niels.Maagen.50.* det, der førte Kronjuristerne til deres endelige Udslag, var Tildragelser fra Tiden efter 1848. *KrErsl.AA.175. || i alm. spr. nu næsten kun (især m. h. t. skæbneudvikling) i forb. gøre udslaget (JSneed.VII.46. Birckner.Tr.46), især tidligere ogs. (jf. udslaggivende) give udslag(et) (Adr.UT.1767.nr.13.1. Stampe. I.422. MO. VSO.) ell. bringe udslag (Bagges.L.II.394).* Themistocles synes . . at have faaet Folkets Øre, og givet Udslaget i dets Forsamlinger. *OGuldb.VH.II.451.* I vor Tid troer man, at Viden gjør Udslaget, og naar man blot faaer det Sande at vide . . saa er man hjulpen. *Kierk.VII.255.* Norge (forøgede) kun Unionstidens Forvirring, uden at gjøre noget Udslag. *Allen.I.50.* hvad kommer det an paa en Visel Det er Næverne, som gør Udslaget. *Drachm.DG.78.* Hvis to eller flere Grupper er lige store, gør Lodtrækning Udslaget mellem dem. *ForrFolktænk. §3. 3.2) (< VSO.1863. jf. Festskr. Söderw.357.) forhold (især virksomhed, adfærd), der fremtræder som (aarsagsbestemt) udtryk for ell. (naturlig) ytring ell. resultat af noget (indre), en beskaffenhed, evne, kraft olgn.; især i forb. m. præp. af ell. (O) gen. ell. i udr. give sig udslag (i) (AndNz. PE.III.56. Johs.Wulff. T.10), faa udslag (i) (PJohans.DB.92).* Thiers har skildret (Napoleon) som Udslaget af det franske Folks ved Revolutionen frigjorte Kræfter. *UdVirkl.1872.I.523.* Thomas bukkede med et Forsøg paa Ironi, men hvis rette Udslag stoppedes af Forlegenheden, saa hans Buk blev klodset og forceret. *Schand.TF.II.64.* „Er der noget Ondt i at skrive Vers?“ — „Jal Naar de er forbandet daarlige som de, der var Udslaget af min Børnesygdom.“ *sa.IF.270.* i Familien er Magten ikke kaaret ved Valg, men et Udslag af (Brandes.RF. 106: resulterer af) Tingenes Natur. *Brandes. V.62. (hun) arrangerede . . rideture (og) soiréer — ikke som udslag af ungdommelig livsglæde — men som en selvfølgelig maade at leve livet paa. Horlyk.GP.94.*

Ud-slag-, i ssgr. (jf. Udslags-) spec. (O) til Udslag 3.1: udslag-givende, som giver ell. gør udslag(et); (absolut) afgørende. der (er) al Chance for, at det radikale Parti bliver det udslaggivende Parti (o: ved valget). *Pol. ²⁴.11926.7.sp.4.* udslaggivende ved den endelige Dom er i alle Tilfælde egne Fordomme . . om, hvad Historieskrivning . . skal være. *Kehler. Overmennesker.(1929).31. VerdenGD. IV.1.21. -slagge, v. rense (en ovr) for slagter. Bille-Top.23. -slagning, en.*

[-'sla'qnen, -'sllaq'nen] (Ϟ ell. faql.) vbs. til udslaa ell. slaa ud; spec. m. flg. anv.: **1)** til udslaa 1(1). Ved Udslagningen (extractio ferri) . . støbes det flydende Jern til de saakaldte Ganse. *Brünnich. M. 251.* Udslagning . . Tyndt Gods bør slaas ud kort Tid efter Støbningen. Herved faar man lettest Godset ud af Formen. *Støberibogen. (1938). 365.* || om tømming af beholder med (skylle)vand, urin olgn. Du maa slaa ud (o: tomme klosetter) hos Inspektørens i Aften . . Mon du ikke skulde . . besørg Udslagningen nu med det samme? *AndNz. PE. II. 108.* hertil **Udslagningsskumme** (*TeknLeks. I. 572.* jf. Udslagskumme), **-va(d)sk** („til Udslagning af snavset Vand efter Gulvvaske.“ *smst.*). **2)** til udslaa 2, (tidligere) spec. (især konkr.) om beklædning, betrækk. Puder og Udslagning (paa en vogn skal være) i proper Tilstand. *PW Balle. K. 81. smst. 9.* **3)** (l. br.) til slaa (ud) 61.9. 20 det (vil) være tilstrækkelig at lade Ventilatorerne fungere . . hver Gang en Udslagning (af røg i kedelrummet) finder Sted. *Pol. 28. 1942. 6. sp. 6.* **-slags-**, i ssgr. (jf. -slag-; især faql.). **1)** til Udslag 1.1; jf. **Udslags-dorn** (*MR. 1832. 178.*), **-hul** (i støbeovn: fra Udslagshullet (fylder) Metallet . . ned i Støberenden eller i Skeen. *Wagn. Tekn. 101.*), **-ladning** (se u. Udslag 1.1), **-stift** (Til en Bøssemager-Karre henhører følgende Værktøi: . . 1 Udslag Stift. *MR. 1795. 692.*) || jf. Udslagningsskumme: **Udslags-kumme** (*Bl&T. LokomotivT. 1947. 103. sp. 1.*) **2)** til Udslag 2.2: **Udslags-vinkel** (*TeknO. 3)* (*med., foræld.*) til Udslag 2.3: **Udslags-feber** (*Apoi. (1791). 464. Stockfeth. S. 69.*), **-sygdom** (*CF Simonsen. Anstikende Stoffe. (1820). 10.* Udslag-Sygdomme (morbi exanthematici). *Rollbøll. S. Fort. 5.*) **-slamme**, v. [-'slla'mə] vbs. **-ning**. (jf. -slømme; faql.) d. s. s. slamme 2. *Lokomotiv T. 1934. 207. sp. 2.* **-slemme**, **-slet**, se -slømme, -slæt.

udslette, v. [u'd̥s̥læd̥ə] **-ede**. vbs. **-else** (s. d.) ell. (l. br.) **-ning** (Udsletning af Stamrullen. *Scheller. MarO.*) (ænyd. d. s.; jf. slette ud (u. II. slette) samt udslettelig; især Ϟ ell. faql.) slette ud; næsten kun til II. slette 3:

1) d. s. s. II. slette (ud) 3.1. *End sees paa Rosenberg Klædet, | Som kongeligt (o: 50 *Chr. IVs*) Blod haver vædet; | To Hundrede Aar ej udsletter | De kostbare purpurne Pletter. *Blich. (1920). XXIII. 32.* jf. bet. 2 og II. slette 1(2): *Udsletter, udjevner, | Saa lød det (o: ved babylonernes indtagelse af Jerusalem), og levner | Ei Steen over Støv! *Grundtv. SS. I. 41.* (ved en fødsel) udvides den udvendige Modermund mere og mere, (indtil) den er fuldstændig udvidet („udslettet“). *Sal. VII. 365.* *et udslettet Spor. *JV Jens. Di. 26.* || især m. h. t. skrifttegn, indførsel i en (regnskabs)bog, en (rets)protokol, og register olgn.; bl. a. i forb. m. præp. af: udslette af pantebogen (*Jur Formularbog. *123*), rullen

(*Lov 12. 1849. §17.* jf. I. Rulle 4.2) ofl. (over) Ciceronis Bade . . er et Skrift, hvor af nogle Bogstaver ere udsleltede. *Pflug. DP. 228.* Tab og Gevinst bestaaer alleene derudi, at en Streg udslettet eller sættes paa Spillebordet. *Holb. MTkr. 223.* Jeg har Haab om at blive udslettet af Emigrantlisten. *PA Heib. Sk. I. 106.* den Udslettelsesmaade, som bestaaer i, at Skrивer i Margen af Protokollen tegner „udslettet“. *KancSkr. 12. 1834. LovNr. 520. 12. 1942. §6.* || (jf. bet. 2) billedl. kom mine Bud ihu, og lad dem ikke udslettet af dit Hjerte. *Tob. 4. 28.* *Oehl. XXIV. 133* (se u. Regnebræt). han var . . hæjrene og odelæggeren, den der udslettet sporene af den gamle kongetid. *AOLr. DH. II. 45.*

2) d. s. s. II. slette (ud) 3.2. Kand saadan Undskyldning ikke frikende mig, saa skal mit Lif, mit Blod, udslette ald Mistanke. *Holb. Usynl. III. 3.* disse Bedrifter (*kan*) aldrig blive udsleltede af Folkes Minde. *Suhm. Hist. I. 95.* *Gale Hundes Bid | Udsletter man med hede Jern i Tide, | Og uforsigtig Aabenhed — med kolde. *Oehl. F. (1816). 194.* Tiden jævner Meget . . den udsletter Meget, kun ikke Venskab. *Kofoed-Hansen. K. A. I. 129.* en Glæde, som ingen Skuffelse formaar at udslette. *Johs Wulff. T. 33.* spec. (reliq.) m. h. t. synd: udslet mine Overtrædelser efter din store Barmhertighed. *Ps. 51. 3.* *Ing. RSE. VII. 90.* *O Herre, udslet min (o: Davids) Synd saa svar! *CF Balslev. Bibelhist. (1844). 30.* || m. h. t. levende væsen, især person; dels: til-intetgøre (totalt); udrydde. Herren sagde: jeg vil udslette Mennesket, som jeg haver skabt, af Jorden. *1 Mos. 6. 7.* (Muhammed) siger: slaaer dem (o: de kristne) ihjel, udsletter dem. *Holb. Hh. II. 48.* Tyskerne (havde) udslettet den polske Hær. *Pol. 2. 1945. 9. sp. 1.* dels (især refl.; jf. selvudslettende) som udtryk for, at en person mister sin legemlige ell. aandelige kraft (og sundhed), undlader at hævde sig, gøre sig gældende (paa naturlig maade). Ansigtsfarven var mat. Og man kunde se, at de satte Pris paa et træ, enerveret Udseende . . Instinktmaassig hadede Buris disse udsleltede Mænd. *JV Jens. D. 38.* han vilde gøre sig nyttig, gøre sig lille, udslette sig, være tjenstvillig. *Lech Fischer. HM. 62.* jf.: Danmark udsletter sig (efter fr. le Danemark s'efface). *Vogel-Jørg. BO. 354.*

Ud-slettelse, en. (ænyd. d. s.; især Ϟ ell. faql.) vbs. til udslette. **1)** til udslette 1; især emb., jur.: Skrивerens (skal) bevidne hver sliq Udslettelse (i panteprotokollen) med sin Haands Underskrift. *Forordn. 2. 1738. §5.* Udslettelse af Rullen. *MR. 1798. 896.* Aflysning og Udslettelse af et tinglæst Dokument. *LovNr. 112. 1/4 1922. §16.* hertil bl. a. **Udslettelses-gebyr** (*Forordn. 2. 1738. §5.* *MinSkr. 1/2 1866*), **-kvittering** (*KancSkr. 12. 1834*), **-paategning** (*LovL. VI. 303*), **-vedtegning** (*MinCirk. 12. 1858*). **2)** til udslette 2. *Stig op af Graven, du Slægt, som døde! . . |

Advar os for Udslættelsens Dom, | Og viis os hvorfra din Frelse kom! *Ing.VSt.(1824).3.* i (*sin*) Eneboer-Hytte (*vil han*) belære Menneskene om Livets Intetthed . . fuldkommen-gøre sig til den store endelige Udslættelse — den absolute Fred. *Drachm.HI.283.* denne Myte . . burde reddes fra Udslættelsen. *Gel-sied.JVJensen.(1938).43.* *jf.* udslætte 2 *slutn.* og Selvudslettelse: ilsomt og lidt duknakket (*gled han*) langs Hismurene, præget af tidligere Tidens Hang til Udslættelse gennem Ubemærkedhed. *Nathans.GB.68.* **-slibe**, v. [-sli?bø] vbs. **-ning**. (*ænyd. d. s.*; *især fagl. ell. ☐*) **1)** ved *slibning* frembringe *fordybninger*, *figurer olgn. i en ting(s flade)*; *m. obj.*, der *betegner fordybningerne olgn. ell. den saaledes tilslæbne ting*; *ogs.*: ved *slibning* *tildanne (noget) af et (raa)materiale (ved afrunding olgn.)*. I Begyndelsen knustes Kornet mellem to Sten . . Den underste laa fast og blev ved Bruget dybt udslæben. *SophMüll.N.19.* Tællekamre . . bestaaende af 1 Stk. udslæbet Glas med 2 Inddelinger. *Glasteknik.11.* Spindelen kan ogsaa udslibes i (*o*: *dannes som en del af*) Spindeldokken. *IngBygn.1944.127.sp.2.* i *sammenligning*: det glasklare Prisme, til hvilket Leibniz havde udslæbet sin Livsanskuelse. *Høffd.DF.3.* || vbs. at *slibe* Glasene, er endnu det allervanskeligste, Udslibningen er meget tung. *LTid.1729.357. m. konkr. bet.*, om *fordybning olgn.*: i det faste Bjerg (*kan man*) finde Udslibninger af større eller mindre Dybde, hvor da det styrtende Vand har slidt Klippen. *Frem.DN.479.2* (*jf.* *slibe (ud) 1.2*) ved *slibning* *ferne fremspring, fordybninger olgn. paa en tings overflade (m. obj.*, der *betegner ujævnhederne ell. selve tingen*); *afslibe*. Jeg ønsker, at der blev satt en straff over dem, som . . lader andres lig-steene udslibe. *JacBircherod.FF.70.* de sidste Linier af Kobberpladen ere blevne udslæbne af den nye Forlægger. *Cit.1867.(Brors.337).* Den derved fremkomne lille, ujævne og matte Plet paa Glasset, Glasnavlen, maa senere udslibes i Sliberiet. *Bille-Top.31.* **-slid**, et. (*fagl.*) det at *udslide(s)*; *udslidning*; (*indvendigt*) *slid (I.2)*; *m. h. t. gevær*: Udslidet paa Grund af Skydningen vil fordele sig ujevnt i Piben. *ESætter-Lassen.Skyt-ternesHaandbog.(1928).60.*

udslide, v. [ʉd,slid?bø] præet. **-sled**; *part. -slidt*. vbs. **-ning** (*vAph.(1764).* *Amberg. Vingehjulet.1944/45.42.sp.1*), *jf.* **Udslid**. (*ænyd. d. s.*; *uden for perf. part. brugt som adj. (spec. i bet. 3) nu fagl. ell. ☐*) **1)** (*jf.* *slide 1.2 og 8.5*; *nu sj.*) *slide (rive, bryde) ud (af et rum, en masse)*. *Af Fiel-det udslide | De Marmoret hvide. *Grundtv. Kvædl.44.*

2) (*jf.* *slide 2 og 8.5*) *m. h. t. ting, der paa-50* *virkes af slid. (især i perf. part. (brugt som adj.))*. **2.1)** som *udtryk for, at et synligt mærke (en fure olgn.) helt ell. delvis forsvinder ved slid: slide bort ell. ud. Pinde-*

tangen . . maa aldrig benyttes som Knib-tang, da Rillerne derved let udslides. Sko-magb.18. || *spec. m. h. t. (indkuggede) figurer, skrifttegn olgn., der (i aarenes løb) bliver (del-vis) ukendelige, ulæselige. (paa en sten i) Sielløe Kirke . . stood i forrige Tider med Rune Bogstaver et Skrift, der er saa aldeles udslidt, at ingen har i nogle Aar kunnet læse den. LTid.1732.56. Wim.VR.68.* Relief-ferne er forvitrede og udslidte. *GBang.EK.I.47.2.2)* som *udtryk for, at noget (fuldkommen) opslides ved brug, spec. (især ☒) udhules, opslides indvendig i et hulrum*. Udslidt . . som Skoe og Støvler. *vAph.(1764)*. Udslidt . . siges om et Taphul, som ved megen Brug er bleven for stort. *MilTeknO.* Kjærnens Udslidning (*i hestetænder*). *PWBalle.R.8.* gamle, udslidte Mobler. *EBrand.EF.7.* udslidte Lejer. *Bek.Nr.233¹¹.1936.§6.* || (*jf.* *udslåbe 2.1; nu næppe br.*) *m. h. t. jord: udmarve; ud-pine.* en Agermand merker at hans Jord er bleven saa maver og udslidt, at den ikke vil bære Korn meer. *Holb.Ep.V.68. OecMag. VII.40 (se u. I. Dæng).* || (*nu mindre br.*) *overf., især m. h. t. (forstidt, til trivialitet mis-brugt) emne olgn., der efterhaanden taber sin interesse, betydning, værdi.* denne Materie er meget forslidt, men den bør . . endnu ikke være udslidt. *PAHeib.R.II.268.* vi leve i Tider, hvori Verden skifter Afguder . . og hvori et berømt Navn kan udslides ligesaa hurtig som en halvgammel Kjole. *Hauch.Æ.76.* Sandheder, som forlængst ere blevne til udslidte Trivialiteter. *Lehm.III.2.* egennavnne som Jens eller Jensen, hvor det specielle er så udslidt at navnene er fælles for mange. *Jesp.SprU.155.*

3) (*jf.* *udslåbe 2.2*) *m. h. t. levende væsen: opslide; betage kraft, arbejdsevne olgn. (din opførsel) pinte mig forførdeligt — ud-sled mig.* *IngebThorup.Hvo som bliver i Kærlig-hed—.(1924).138.* || *især (jf. slide 4) refl. ell. pass.: slide sig op ell. opslides ved (alt for) langvarig, anstrengende virksom-hed; (for normal tid) miste sin duelighed, kraft, arbejdsevne ved overdrevent slid. (han) har udslidt sig i sin . . Slavefogeds Tjeneste. Bredahl.E.29.* Man har udslidt sig paa Børsen eller i Fabriken. *JVJens.(Pol. 10/2.1939.13.sp.6).* (*med personifikation*) *intr.*: Da i Bjerglande alle de gamle Kjøretøjer, der have udslidt paa den almindelige Jord, maa begynde en Tilværelse forfra, var det ogsaa et aldeles udlevet, udslidt, fortrykket, sprængt og sammenlappet Stykke gammel Kalesshevogn. *Tops.S.278.* || *part. udslidt brugt som adj. Rahb.Skuesp.II.115 (se ud-lev 2). Jørg.D.46.* en Droskekusk (*piller*) ved Hovedtøjet paa en af de udslidte Heste. *VilhAnd.AD.25.* jeg ligesom følger mig helt udslidt — ikke legemligt . . men sjælelig udslidt, udslidt i mit Hjerte. *SvLa.Fru G.51.* (*han*) døde udslidt før sit tresindstyvende Aar. *PChristians.CT.35. jf.*: der fandtes man-

ge yderligt radikale mellem de ældre . . der maa en vis Grad af Udslidthed til for at blive rigtig inderlig forbitret. *Markman. HD.128.* Svækkelse og Udslidthed. *Tidsskr.f. Tunghore.1920.57.sp.1.*

ud-slidse, v. (*faql.*) *slidse* (*ud*). (*jf.* II. slide 2) som vbs. m. *konkr. bet.:* i Bunden af Udslidningen (*ved et vindue*). *Tømrer-arb.316. I. Ø-slippe*, v. vbs. **-ning** (*vAph. (1764).* om Vaaren ved Kvægets Udslipning. *AOLr.NA.27.*) (*ænyd. d. s. (bet. 1) og udslippe (bet. 2); jf. II. slippe (ud) 18) slippe ud. 1)* *intr.*, *især til II. slippe 2 (og 18.2).* (*spec. i perf. part. uden skarp adskillelse fra pass. af, bet. 2, se bet. 3).* han (*blev*) paa-greben og i Fængsel indsat, og maatte, førend hand kunde derfra igien udslippe . . frasige sig fra sin Geistlige Stands Dignitet. *LTid.1726.573.* Skal Loven da være . . en Snare, hvoraf man lader udslippe mange hundrede, som man ynder. *Birckner.I.37. 2) trans.*, til II. slippe 4-5 (*og 18.4-5*). disse Duer . . bebindes med Breve under Vingerne, og siden udslippes. *Kyhn.PE.73. vAph.(1764).* VSO. Disse Ventilur udslippe meget hurtigt al Damp over Normaltrykket. *Rambusch.L. 16. 3) i perf. part. (brugt som adj.)*, til bet. 1 (*ell. 2*). Naphthali er en udsluppen (*1871:* frit løbende; *1931:* løssluppen) hind. *IMos. 49.21 (Chr.VI).* *Som Fuglen | Udsluppen af det snevre Buur, jeg lod | Mig lokke, fange alt for taabeligt. *Oehl.EA.(1820).163.* Lungur (*mangled*) hos de lige udslupne (*frø-*) Larver. *Naturens V.1922.79. II.-slippe*, v. (*jf. -slæbe 2 og III. slippe 2-3; dial.*) **1)** om (*malke*)ko: udslippet, udmalket; *sen. Feilb. 2) m. h. t. jord: udpine; udmagre.* Jorden udslippes ved idelig Brug. *OecMag.VII.39. MDL514.626.*

udslukke, v. [*uðslogø*] (*nu ikke i rigsspr. udslukke. JRPauulli.JM.19. Brors. 275. Feilb.*). **-ede** *ell. (især poet. ell. i bet. 2.3, spec. i part. udslukt) -te. vbs. -else (Reiser.II.300. vAph.(1759). UnivProgr.1942. II.34) ell. -ning (LTid.1725.254. vAph. (1759). MO. VSO. Drachm.F.II.287. AOLr. DH.I.286) (ænyd. udslukke, -slukke, glåda. utslykk(i)ø, -slukkø (SjT.98. Fragm.178. Bønneb.I.288); jf. udslukkelig; især Ø (jf. dog Feilb.)) slukke (ud).*

1) til slukke 1. **1.)** til slukke 1.1; *især m. h. t. lys.* De have . . udslukt (*1931:* de . . slukkede) Lamperne. *2Kron.29.7.* Waldemar . . undkom udi Faveur af Natten, eftersom han udslukkede alle Lys i Stuen (o: i Roskilde 1156). *Holb.DH.I.227.* *En Trækvind Lyset i hans Haand udslukkede. *PalM.AdamH. II.83.* || *m. h. t. glans: bringe til at svinde, aftage.* Taarerne have ikke udslukket Oiets Glands. *Kierk.I.172.* || (*sj.*) *m. h. t. skrift: udslætte.* Hand kand ikke være i Geld for Hands Død, om det er kuns 2 skilling for een Pott Øll, saa siger Hand strax, see der Maren der er Penge, see nu

til at det bliver udslukket paa Tavlen. *JR Pauulli.JM.19.* *intet Ord undslap hans kydske Pen, | Han kunde døende attraae udslukt igien. *Rabb.PoetF.II.155. 1.2) til slukke 1.2, m. h. t. ild, brand, glød olgn. (syndernes) Orm skal ikke døe, og deres Ild skal ikke udslukkes (1931: slukkes).* *Es.66.24.* Han skal ikke sønderbryde det knusede Rør, og ei udslukke (*1931:* slukker ej) den rygende Taande. *Es.42.3.* *Den grueligste Ild udslukkes kan med Vand. *Biehl.(PoetSaml.I. 116).* Dampen . . vil udslukke Ilden. *Ursin. D.136. Feilb. 1.3) (jf. slukke 1.3) pass.* udslukkes, *gaa ud (af sig selv).* Naar der intet Ved er mere, udslukkes Ilden (*1931:* gaar Ilden ud). *Ords.26.20.* giver os af Eders Olie, thi vore Lamper udslukkes (*1907:* slukkes). *Matth.25.8.* *Jeg er med blandt deres Tal, | Som engang Vidner være skal, | Naar Stjernerens Lys udslukkes. *SalmHus.567.1.* *Lampen udsluktes. *Rein.ND.139. jf.: en Flammes stille Udslukning. Wanscher.R.108. jf. bet. 1.2:* udslukke kul, *se III. Kul 1.2 slutn. 1.4) (jf. bet. 2.3) billedl.* hendes Nærværelses Tønder har anstukket mit Hiertens Svovelstikker, og sat mit hele Legeme udi saadan Idebrand, som hele Pebling Søes iis-kiolende Vande ikke kand udslukke. *Holb.Usynl.II.1.* *Den Gnist, som fænger altfor let, | Udslukkes let. *Oehl.Helge.(1814).161.* *Idag (o: langfredag) er Verdens Lys udslukt (o: Jesus død paa korset). *Ing.RSE.VII.79.*

2) til slukke 2 (og 3); *med videre (uegl.) anv. 2.1)* til slukke 2.1, *m. h. t. dagslys olgn.* *Nu er Dagens Lys udslukt; | Lukt er snart vort Øie. *Ing.H.199. 2.2) til slukke 2.2, m. h. t. øje, blik, synsevne, ogs. (jf. bet. 2.3) øjets livfuldhed olgn.* Qvinder . . med dødblege Ansigter og næsten udslukke Øine. *Hauch.CB.364. HCAnd.Kjendte og glemte Digte. (1867).23 (se slukke 2.2). 2.3) til slukke 2.3 (og 3).* || *m. h. t. kraftig livsvirksomhed, (levende) følelse, forestilling (erindring) olgn.* min Vrede (*skal*) optændes imod dette Sted og ikke udslukkes (*1931:* slukkes). *2Kg.22. 17.* *Naar Farer vil udslukke | Hvert Haab i Sorgens Stand. *SalmHus.437.4.* *Da Folket var frelst, og udslukt det bitter Had, | Hans Tausen i Ribe paa Bispestolen sad. *Ing. (Folkekal.1843.100).* slige Følelser (*for et barn*) kan muligvis erstatte Elskoven, naar Alderen udslukker den. *Schand.IF.175.* Hjernten er Sædet for Bevidstheden; naar Hjernten dør, da udslukkes Bevidstheden. *OBloch. D.3I.47.* Mange Vande kan ikke udslukke Kærligheden. *IsakDin.FF.237 (jf. II.øjs.8.7, se u. slukke 2.3).* (*jf. slukke 3.1; l. br.*) *m. h. t. tørst; overf.:* *Kalken, som Tørsten udslukker! *Grundtv.SS.IV.332.* || *spec. som udtryk for død (ens indtræden), i forb. udslukke ens liv olgn.* Min Aand er brudt, mine Dage ere udslukkede (*Chr.VI:* udslukke; *1931:* slukt), Gravene vente mig. *Job.17.1.* *Takt for Aanden, Du os gav, | Som ei Nat, ei

Død udslukker! *Ing.RSE.VII.31.* et Under, at ikke en af os eller vi begge i den Stund udslukte vore Liv i Elven. *Ehrencr.Kidde.S. 88.* Buddhismen . . opfatter Livets fuldstændige Udslukning som Livets Maal. *Nationalmus.A.1941.91.* hans lys udslukkes, se I. Lys 8. || (*især i mere højt. spr.*) i tilsvarende anv. m. *person-obj. olgn., spec. som udtryk for en slægts uddøen. (hedningerne)* ere udslukte (*1931 afvig.*) som Ild i Torne. *Ps. 118.12.* naar den Kongelige Familie gandske er udslukt. *Holb.DH.III.4.* *Ei bør med Jer udslukkes | Den adelige Æt! | Jeg har Jer valgt en Hustru, | Som vil passe Jer ret. *Winth.HF.135.* hans vædde brydes og hans slægt udslukkes. *AOlr.DH.I.150.* || (*mindre br.*) m. h. t. (*organ for*) virksomhed (*ydre handling*), en (*ydre*) tilstand *olgn. (kongens)* store Fliid, Attraae og Bevaagenhed . . baade til Krigen at forekomme, og siden den at udslukke og afhielpe. *Slange.Chr.IV. 553.* *Fra Dronningen et Øiekast, | Vel sindigt, men saa kold og hvast, | Udslukket hendes Tale brat, | Som Faklens Blus en regnfuld Nat. *Winth.ND.161.* Kongen har villet lade Raadet udslukkes af sig selv ved blot at unnlade Besættelse af de ledige Pladser. *CPal.M.O.472. KrErsL.KL.78.* || (*jf. slukke 2.3 slutn.*) *part. udslukt, om en persons ansigtsudtryk, sindstilstand, væsen): som er præget af mathed, dyb nedslaaethed, fuldstændig mangel paa liv(fuldhed).* *dig kunde jeg nu uden Spor af Ruelse, | høflig og udslukt bede: | Gaa væk, Flab. *JVJens. Di.60.* Frantz, der sad stor og fed og udslukt paa en Stol inde paa Kontoret . . nikkede sløvt til alt. *Wied.Fed.93.* „Min Mor er død.“ „Død?“ Det graa Ansigt blev fuldkommen udslukt. *Brammer.TMS.173. jf.: hvis der endnu var nogen Gnist af Godhed for hende i hans forresten udslukte Hjerter. Hauch.RF. II.203.*

ud-sluse, v. [-sluːsə] vbs. -ning. (*faql.*) *sluse* (II.1.2) *ud, spec. m. h. t. en under-vandsbaads mandskab (jf. II. sluse 1.2 slutn.). BerlTid. 29/6.1939. M. 8. sp. 6. billedl.: (fangeleiren)* karakteriseres som en Gennemgangslejr, hvorigennem de Mistænkte, mod hvem Sigtelse ikke kan rejses, efterhaanden udsluses paa fri Pod. *Pol. 29/2.1946. I. sp. 3.* || *her til Udslusnings-kammer (d. s. s. Slusekammer 2. BerlTid. 29/6.1939. M. 8. sp. 5), -taarn (taarn m. udslusningskammer. Hvad hedder det? (1947). 50).* **-slutning**, en. *flt. -er.* vbs. til -slutte og slutte *ud, spec. (bogtr.) til -slutte 2: 1) som vbs.: justering (af satsens linier). NordConvLex.V. 641.* for stram ligesom ogsaa for løs Udslutning giver Anledning til at danne Spieser. *Bogtrykkeren. 1934. Juni. 6. sp. 2. 2) typelegeme, hvormed udslutning (1) iærksettes; udslutningstype.* Et Brædt med Mittel brudne Cifre og Udslutninger, i Tutter. *Bogtr. (1781). 14. Selmar. 24.* **-slutnings-**, i *sgr. (bogtr.) til -slutning*

1 og *især 2, jx.* Udslutnings-højde, -kasse, -kile, -materiale, -materiel, -steg, -tast (*paa sættemaskine*), -type *ofl., se Selmar. 15.* *Papir Haandbog. (1934). 26. Typogr Ord. 117 j.* **-slutte**, v. vbs. -ning (*s. d.*) 1) † *ude-lukke. (ofte i forb. m. af ell. fra). Moth.S507.* en Fred mellem Polen og Moscovien, hvoraf Sverrig blev udsluttet. *Holb.DH.II.615.* mange . . vare for (o: før) Tiden udsluttede af de Levendes Tal. *Spectator. 326.* de vare derved ligesom udsluttede fra det menneskelige Selskab. *NArbo.Radesyggen. (1792). 80. 2) (jf. II. slutte 2.1 og 10.s samt udspile 1 slutn.; bogtr.) justere (satsens linier); slutte ud. (liniern) udsluttes, d. v. s. udlignes i Mellemrummene mellem Ordene indtil Liniens Længde er udfyldt. *PapirL. 386. Bogtrykkerbladet. 1934. 100. sp. 2. -slykke, v. se -slukke. -slynge, v. [-slɔŋˀ] vbs. -ning. (især faql. ell. (spec. i bet. 2) 1) slynge (II.2) ud. 1) i egl. bet. Amberg. *Stridsaxen først udslynger han rask. Ing.DM. 144. Vulkanen udslyngede Stene. MO. Bolden (blev) under Udslyngningen grebet i Luften. VKorfitsen. GM. 43. Gifts-langer kunde udslynge deres Gift paa flere Meters Afstand. Naturens V. 1915. 340. 1) spec. (biavl.) m. h. t. (vokskager med) honning: slynge (II.2.1 slutn.). Honning bør ikke udslynges, før Bierne have lukket Cellerne. MøllH. VI. 121. Udslyng altid to Tavler paa een Gang. Biavl. 72. jf. Udslynger 2: Ud-slyngne - (Larsen.) ell. Udslyngnings-maskine (MøllH. VI. 121). 2) (jf. II. slynge (ud) 2.4) overf., m. h. t. (kraftig, hidsig) meningsytring *olgn. uaget han (o: Oehl.) vel kunde udslynge poetiske Funke af og til, saa var han ligesom aandelig døv. Hauch.Br. 85. (de) udslyngede (Chr.VI: udkastede) usømmelige Ord. 2Makk. 10.34. Korneliusen sluttede sin højt udslyngede Frase med en soner Ed. Schand. BS. 23. Man kunde ogsaa paatale, at han udslynger sine Domme paa et Felt, hvor han bestemte ikke er hjemme. BerlTid. 24/6.1947. Aft. 4. sp. 2. udslynge frusler; vbs. m. konkr. bet., om (udslyngel) ytring: hvad er Poesi? Disse klingende Udslyngninger af Følelser og Tanker, den er kun Nervernes Svingninger og Bevægelser. HC And. (1919). IV. 174. -slynger, en. [-slɔŋˀr] *flt. -e. 1) (1, l. br.) person, der udslynger noget. (en) guddom som udslynger af tordenstenen. AOlrE. NG. 58. 2) ting, redskab, der udslynger noget; spec. (jf. Udslyngne, Udslyngningsmaskine u. udslynge 1; biavl.) om honningudslynger. Biavl. 65. -slæbe, v. [-slæbø] vbs. -ning (Amberg. ForstO.). (ænyd. d. s.) 1) (1 ell. faql.) slæbe (II.1) ud. den beskienkede Mand, hvilken I udslebde. Holb. Plut. III. 9. hand lod de Hedenske Afguder . . udslebde af staden. Borrebye. TF. 706. Gylb. X. 282. || (forst.) om (slæbende) transport af tommer (ad særlige veje ell. spor). ForstO. 55 Spand Heste med Kuske, vant til Udslebning af Stammer fra Skov. Sorø Amtstid. 24/****

1948.8.sp.4. *jf.* Udslæbningsspor. *ForstO.* 2) (*jf.* II. slæbe 3) som udtryk for overdreven udnyttelse, overanstrengelse *olgn.* (*især i perf. part. brugt som adj.*). 2.1) (*jf.* -slide (2.2), -slippe (11); nu *dial.*) *m. h. t. jord: udpine; udmagre.* *Jordens Kraft den snart forgaaer, | Naar den udslebnes Aar fra Aar. *Helt.Poet.* 124. *LHøyer.G.91* (se u. -pine 2). *jf.* Udslæb, den sidste afgrøde, som tages af marken (ud over hvad den egentlig kan yde). 10 *Feilb. m. lign. anv.:* Udslæbningshavre. *Andelsbladet.* 1928. 1124. sp. 1. *jf.* Udslæbjord. *Blich.* (1920). XXI. 253. 2.2) (nu *især dial.*) *m. h. t. levende væsen: (over)anstrengte ved langvarigt, haardt arbejde (stid og slæb); udslide.* Udslæbe sine bêster. *Moth.* S 510. Bonden kan ikke opdrage anden Slags Bæster end til Udslæbning. *Cit.* 1736. (*JySaml.* 4R. III. 254). (han) udslebner maaske sine Heste, lader Kvægbesætningen forfalde o. s. v. *Blich.* (1920). XXII. 190. At udslebe sig i Eens Tieneste. *MO. jf.* Udslæbshest, (gamme)l udslidt hest. *Molb.HO. Neerg.Hestens Exterieur.* (1837). 1. || *perf. part. brugt som adj.* Jeg (korte) herfra byen med udslebte heste. *JJuel.* 381. de arme Enker, de udslebte Gamle . . Almisser til disse har Jesus behov. *NordBrun.TT.* 62. (slaverne) ere saa gamle og udslebte, at de ikke kunde tiene meere. *Biehl.DQ.* III. 224. *PNJørg.* Bonden i det russiske Dampbad. (1840). 13. *Feilb.* -slæmme, v. [-slæm'ə] *vbs.* -ning. 1) (*faql.*) udskille (fraskille) ved slæmning; slæmme ud. *D&H. SophMüll.* (Aarb. 1919. 37). || (*jf.* I. Slam 1.2 slutn.; *sj.*) *vbs. m. konkr. bet., i overf. anv. som nedsæt. betegnelse.* *O du Helvedes Udslæmning (∞ Dæmning; *ty. orig.:* Ausgeburt der Hölle) | *VilhAnd.GD.* 92. 2) (*jf.* II. slæmme 1 (og 2); *mur.*) udfylde fuger (mellem vægfliser) med mørtel; fuge. *TeknLeks.* I. 572. -slænge, v. [-slæn'ə] (nu *sj.*) slænge (kæste) ud. de døde Aadsler, som laae udslengte paa Gaderne. *LTid.* 1727. 168. den brogede Pøbelmasse . . griber efter det (i lotteriet) udslengte Nummer. *Bagges.* (A Bagges. *JB.* I. 33). -slæt, et ell. (nu ikke i rigsspr.) en (*LTid.* 1737. 767. *Agerbeck.FL.* 88. *HCAnd.F.* 77). (ofte skrevet -slet). *fl.* (l. br.; *jf.* *MO. VSO.*) d. s. (Achten) *Früis.* *DO.* III. 420) ell. † -ter (NArbo. *Radesygen.* (1792). 122). (*vbs. til udslaa (og slaa ud); jf.* Slæt og Uds slag (2.3); *især med. (og vet.) egl. om ydre spor af indre sygelig tilstand; i alm. om sygelige (spec. mindre alvorlige, mere forbigaaende) dannelser paa huden (blegner, finner, (mindre) saar *olgn.*), fremkaldte af en indre sygelig tilstand (jf. Koppe-, Nælde-, Skarlagen-udslet, hos dyr: Boghvede-, Bærmeudslet oft.) ell. som en hudsygdoms symptomer (jf. Bager-, Lys-, Pelsværksudslet oft.); ogs. 60 som betegnelse for den saaledes fremtraedende sygdom. Udslet . . Er fnat. *Moth.* S 471. I Skab og Skurv er den (o: dekokt af rosmarin) god at toe Udsletten dermed. *Apot.* (1791).*

96. hans Hænder sad i en Kage af den fæleste Udslet. *Tauber.Dagb.* 27. Herren skal slaee dig med ægyptiske Bylder . . og med Skurv og med Udslet (*Chr.* VI: klaae; 1931: med Bylder, Skab og Skurv), for hvilke du ikke skal kunne læges. *5 Mos.* 28. 27. da (barnet) var vasket og hæget . . saa man ikke synderlig til Kirtelsygens Udslet. *Schand.FrProv.* 273. *LandbO.* IV. 670. *Vore Sygd.* II. 89. || (nu l. br.) om (sygelige) dannelser (barkknuder, bevoksning med lav *olgn.*) paa træers bark. (kvædestammer) begroes af Moos og Udslet. *Fleischer.HB.* 295. Der stod nu en gammel Bøg med et mægtigt, knudret Udslet. *OGeismar.E.* 139. || (*især* ∅) i sammenligninger ell. med videre (billedl.) *anv.* Alt, hvad der hedder jordisk Forfængelighed, Selviskhed, fuselagtigt Mandsmod, kritisk Udslet. *Kierk.VI.* 156. man (øjner) Grupper af . . røde Huse . . Pletter der ser ud som et begyndende Udslet i Landskabet. *JVJens.* *HH.* 114. i dybe Grøfter slumrer de sidste Rester af Foraarets store Vande, dækkede af stygt, slimet Udslet. *FrPoulsen.OD.* 271. *jf.:* en af de Retskrivningsfejder, der er et Udslag eller Udslet af Kærligheden til Modersmaalet. *VilhAnd.S.* 21. || *hertil sgr. som Udslets-feber (feber, der er ledsaget af udslet. Metzger.Medicinaruralis.* 2 (overs. 1797). 112. *MøllH.VI.* 121), -sygdom (Tode. *HM.* 145), -tyfus (plettyfus. *Panum.* 607). -smede, v. [-smæ'də ell. (l. br.) -smed'ə] *vbs.* -ning (*LTid.* 1762. 63. *OpfB.* VII. 57). (*vnyd.* udsmede, -smidde; *faql.*) forarbejde, tilदानne (metal) ved smedning (udbankning, strækning). berede og udsmede adskillige Slags . . Staal. *Forordn.* (Kvartudg.) 4 1702. udsmede Sabelklingen. *MilTeknO.* Bronzen lader sig med Lethed udsmede. *SophMüll.* *VO.* 406. *Hannover.Metalbearbejdning.* *AutograferedeForelesningstegninger.* (1894-1911). *Plan* 40 f. (*jf.* IV. smede 4) *overf.:* Han har udsmedet (offere: smedet) dette Anslag. *VSO.* || *hertil sgr. som Udsmednings-evne (Sal.* XXI. 790), -grad (Thaulow. *MO.* A12), -prøve (VareL. 565). -smelte, v. [-smæl'də] *vbs.* -ning (Amberg. *Christ.Kemi.* 51). (*jf.* smelte ud u. III. smelte 15). 1) *trans.* 1.1) (*faql.*) udskille ved smeltning; *især m. obj., der betegner det (fra en masse) udskilte stof, navnlig det ønskede, værdifulde stof, som bringes til veje i ren form.* *vAph.* (1764). Den reene Spidsglas . . bliver allene til fornøden Brug i Chymiske Værksteder . . udsmellet af den raee Spidsglas. *Brünnich.M.* 284. Skovene forsvandt, fordi Træet brugtes til Udsmelting af Myremalm. *Baud.* II. 172. et Trankogeri . . hvor det hjemførte Sælhundespæk blev udsmellet i en meget stor Kjedel. *Bornh.Haandv.* Er. 138. || *billedl.* jeg (o: gud) vil atter vende min Haand imod dig (o: Israels folk), og udsmelte (1931: renser ud) dine Slagger (*Chr.* VI: lutre dig fra dit skum). *Es.* I. 25. det personlige stof, der kan udsmeltes af A. D. Jørgen-

sens skrifter. *AFriis. (Letterstidskr. 1900. 314).*
1.2) (l. br.) forme, tildanne ved smeltning.
 (m. præp. til). udsmetlet til tykke Barrer og
 Betalingsringe opgraves (guldet) i vore Dage
 som Danefæ. *SophMüll. N. 8.* **2)** (l. br.) intr.:
 blive flydende (og udskille sig) ved smeltning.
 *Naar Ertsen i Strom udsmelter, | Han (o:
 mesteren ved smeltediglen, d. v. s. gud) stirrer
 dybt i dens Grund. *Ing. H. 154.* **-smid**, et.
 [-smi²ð, -smið] (især talespr. (mindre br.)
 ell. arkæol.) egl. vbs. til -smide; konkr.: no-
 get udsmidt, udkastet (kasseret); udkastet af-
 fald. Der blev ogsaa ved denne Jættestue
 gravet efter „Udsmid“ uden for Gangen.
Nationalmus. A. 1939. 27. han havde fundet
 (et brev) i udsmidet bagved huggehuset.
NisPet. Stynede popler. (1943). 97. Naar vi in-
 tet Udsmid fandt i det afsøgte Bækstykke,
 synes det mig . . sandsynligt, at . . man slet
 ikke (har) brugt at kaste Potter m. m. i
 Bækken. *Jy Saml. 5 R. VI. 118.* **-smide**, v.
 [-smi²ðæ, ogs. -smið²] (især spøg., nu l. br.)
-smitte. *Oehl. Er. I. 49. Cit. 1873. (Brandes. Br. I. 289).* jf. Udsmitter u. Udsmider. vbs.
-else (Oversk. L. 61. LindskovHans. NH. 227)
 ell. (nu især) **-ning** (Amberg. H. Kaarsb. M. I. 151.
Jesper Ew. PF. 63), jf. **Udsmid**. (jf. V. smide
 (ud) 2.6; mindre br.) m. h. t. (daarl-
 ligt anvendte) penge, (ud)taget, (ud)visl) person
 olgn.: smide ud. Amberg. under mange Suk
 over de sandsynligvis udsmidte Penge havde
 (kunstneren) betalt ham 100 Mark. *DagNyh. 7. 1913. Till. 2. sp. 3.* **-smider**, en. [-smi²ðær,
 -smið²ær] (især spøg., glds. **-smitter**. i bet.
 1.1: *PLMøll. (Spøgog Alvor. II. (1855). 50.* *Da-
 vids. B. I. 267*). **1)** den, der smider (kaster) ud;
 især i flg. anv.: **1.1)** (jf. Dansemester 3) per-
 son, der (i et offentligt danselokale, en bevert-
 ning olgn.) har det hverv at fjerne (udsmide)
 besværrelse, opsætsige, berusede gæster. *Dodd. R. 99.*
 han har i sin grønne Ungdom været Ud-
 smider i Fønixs. *OMads. En Vaage. (1890). 181.*
 han var Ansøger om en Plads som Udsmider
 paa en Sømandsknejspe. *Pol. 1913. 1908. 9.* om
 natligt ordenspoliti paa Regensen: *PLMøll. (Spøgog Alvor. II. (1855). 50).* **1.2)** (jæg.) grav-
 hund, der er god til at drive vildt (ræv olgn.)
 ud af hulen. *DJagtleks. 1329.* Gravhundehvalpe
 til Salg. Moderen god Udsmider. *Soro Amstid. 22. 1948. 7. sp. 4.* **2)** (fisk., sport.) un-
 dervægtig fisk, som (bør) kastes ud i vandet
 igen. *Lystfiskeri-Tidende. 1928. 2058.* **3)** ✕
 anordning (paa visse geværer), der ved aab-
 ning af vaabnet automatisk kaster et afskudt
 patronhylster ud; ejektor. *DJagtleks. 1329.*
-sminke, v. [-smen²gø] (ænyd. d. s. (Kingo. SS. IV. 220); nu l. br.) (paa en over-
 dreven, daarligh maade) forskønne ved smink-
 ning; opsminke. (især overf.). Afguderiet
 blev ikke ophævet, men udsminket. *OGuldb. V. H. I. 429. Rahb. E. I. 300. EChristians. LH. 52.*
-smitte, **-smitter**, se -smide, -smider.
-smugle, v. [-smu²(q)læ, -smuq²læ] vbs.
-ing (*BerlTid. 7. 1919. M. 12. sp. 5*). (jf. smugle

2; især **⊗**) smugle ud. *VSO. (grossererens blev)* idomt en Bøde paa 15,000 Kr. for at have uds muglet klavulbehæftede Medicinalvarer. *Pol. 22. 1919. 4. sp. 6.* uegl.: denne elskværdige Beriderske, som har uds muglet af Kjøbenhavns Fæstning saa mangt et Hjerte. *Heib. Poet. VI. 149.* **-smuldre**, v. [-smul²ra] (jf. -smule; især **⊗**) smuldre (1); part. uds muldret brugt som adj.: *BornhHaandvEr. 122.* Parkens . . Fugle lod til at være mætte, de lod det uds muldrede Brød ligge. *Socialdem. 4. 1935. 8. sp. 6.* **-smule**, v. [-smu²læ] (jf. II. smule 1; nu næppe br.) d. s. *VSO.* **-smykke**, v. vbs. **-else** (s. d.), **-ning** (s. d.). (ænyd. udsmykke (og uds mukke); jf. udsire; især **⊗**) **1)** (jf. II. smykke 1.1-2) udstyre med noget smykkende, forskønnende; smykke (ud). (især m. h. t. ting). *vAph. (1759).* *Farvel, I Piger smaa! som huldt hver Morgen . . Udsmykke mig. *Oehl. Helge. (1814). 111.* *Mit Skib . . jeg vil med festlig Pragt udsmykke. *Mynst. Bl. S. III. 386.* Den saakaldte Majolika . . udsmykkes med farvede Glasurer. *OpfB. II. 390.* **2)** (jf. II. smykke 1.2) uegl., m. h. t. beretning olgn.: udforme paa en forskønnende maade (med stilistiske forsininger ell. (spec.) tilslorende, falske udvidelser ell. omdannelser); forsire; forskønne; udpynte; besmykke. paa alle muelige Maader udsmykker (han) sin Meening. *Balle. Bib. I. XIII.* Dette (er) den nøgne Sandhed, og jeg veed ikke, hvorfor jeg skulde have tilhyllet eller udsmykket denne. *Heib. Pros. X. 71.* Nestors i det hele vist meget udsmykkede beretning. *VilhThoms. Afh. I. 256.* jeg maa tage virkeligheden, som den er, uden at prøve paa at udsmykke den ved løgnagtig poesi. *Anker Lars. KL. 87.* jf. Udsmykningsfigur (u. Udsmykning 2): Tidligere var det overladt den Syngende eller Spillende at udsmykke den simple Melodi efter eget Forgodtbefindende. *MusikL. II. 414.* **-smykkelse**, en. flt. **-r.** (især **⊗**; nu l. br.) vbs. til -smykke; ogs. (spec. i bet. 2) m. overgang til konkr. bet., om det, hvormed noget udsmykkes. **1)** til -smykke 1. *Brudekam-
 rets kjærlige Udsmykkelse (CBernh. TV. 131: Udsmykning).* *CBernh. NF. XI. 89.* *Høyen. (Molb. NTidsskr. I. 370).* **2)** til -smykke 2. *Grundtvig, Ingemann og andre . . optog ad-
 skillige ældre Ord til deres Digtes Udsmyk-
 kelse. Hjort. Krit. Lit. II. 111.* || spec. m. ned-
 sæt. bet., om overdreven ell. falsk udformning
 ell. tildigtning. Afklad dine Forestillinger om
 Tingenes Væsen . . at den . . Udsmykkelse,
 som du kalder Poesie. *Ing. KE. II. 90.* smag-
 løse Udsmykkelser. *PLMøll. B. 7. VilhBang. LS. 288.* **-smykning**, en. flt. **-er.** (især **⊗**)
 d. s. **1)** til -smykke 1. endeel Udsmykning
 kan forhøje (kvindernes) Skionhed. *LTid. 1759. 210.* Værelsets . . Udsmykning, navnlig
 med Malerier. *Høyen. R. 278. sp. 1.* russiske Ud-
 smykninger fra Oldtiden, der forestiller
 Dyr- og Planteformer. *Brandes. X. 410.* hertil
 Udsmyknings-kunst, -sten ofl. **2)** til -smyk-

ke 2. *Tvekampen . . kunde vorden en Udsmykning høit | For min Bedrift (o: drabet), ei nogen Hielp for ham (o: den dræbte); | og jeg forsmaaede denne Pyntekaabe. *Oehl.P.(1809).174.* Foredragets Udsmykning med de retoristiske Figurer. *OFriis.Litt.446.* hertil Udsmyknings-figur, ♂ musikalsk for-siring. *NordConvLex.²V.835.* MusikL.II.414. **-smøge**, v. [-smøʔə, -smøʔqə] vbs. **-ning** (*Holb.Ep.III.372.* Amberg.). (jf. III. smøge 2 samt -ryge 4, -røge 3; nu sj.) smøge (en pibe) til ende; ryge ud. Naar jeg har udsmøget min Pibe, spadserer jeg. *Holb.Philos.IV.4.* MFLieb. (*Rahb.Tilsk.1803.260.*) VSO. **-smøre**, v. [-smøʔrə] vbs. **-ing. 1)** (især jagl.) til III. smøre 1: smøre (en tyktflydende masse) ud (over en flade). *vAph.(1759).* udsmøring af (tandlag)gips olgn. | **2)** (nu næppe br.) til III. smøre 6.2. m. nedset. bet.: udskrive dele af et skrift (og udgive det for sit eget). *JBaden.DaL. jf.: (en) Udsmører. smst. Udsmører, Een som udsfører, compilerer. En Skrivtvy. Leth.(1800).* **-snakke**, v. (ænyd. d. s.; nu l. br.) snakke færdig; snakke ud. (især i udtr. faa udsnakket olgn.). *Kom Grønneg.I.183. ThitJens.SK.II.110.* || m. obj.: snakke færdig om; gennemdrøfte (paa en vidtløftig, overfladisk maade). Der kan neppe fremføres noget egentlig Nyt om et saa udsnakket Emne som Dobbelt-scenen. *Rode.(BerlTid.².1922.Aft.1.sp.1).* Begivenhederne naaede knapt nok at blive kolde og udsnakket, saa stærkt som de kom væltende. *Hilmar Wulff.VL.7.* **-snarre**, v. [-snerʔə] (jf. IV. snarre; jagl., nu næppe br.) udsælere med et snarjærn. Naar man har udsnarret alle de Dele, man ønsker, glødes Arbeidet. *Hinnerup.Juw.516.* **-snige**, v. [-sniʔqə] vbs. **-else** (Varers Indsnigelse eller Udsnigelse. *Forordn.¹.1797.§107.* *Sponneck.T.II.111*) ell. **-ning** (Amberg.). (ænyd. d. s.; nu sj.) **1)** til snige 1(1): hemmeligt, ved list bringe (varer olgn.) ud. *DL.3—11—11.* dend Danske Mynt, som var af dygtigere og vigtigere Gehalt (o: end den tyske), blev for ringere Priis udsnige og udtrokne. *Slinge. ChrIV.475. MO. VSO. 2)* (jf. snige 2) refl.: snige sig ud. (om løsgængere) her af Riget sig ville udsnige. *DL.3—19—16.* *Slinge. ChrIV.584. jf. MO. -sniit*, et. (jf. -snitte). **1)** snit, hvorved der (fra en yderside, en kant) skæres et stykke ud af noget; især konkr., om saaledes frembragt udsnkering (indsnit) ell. (uegl.) om fordybning, der ser ud, som om den er fremkommen ved saadan udsnkering; ogs. om saaledes udskaaret stykke, del af noget (jf. VSO.). *vAph.(1764).* Indsnit, Udsnit, Udklinkning . . en Udsnkering i Trae, hvori et Jernbeslag eller deslige skal anbringes. *MilTeknO.* For tilborligen og hurtigt at kunne gennemskjære Korsbaandene, bringer man Knivens Spids nedenfra opad ind i det dybe Udsnit. *Chir.(1845).II.810.* hendes nye blegrøde Sommerkjole med det fixe,

trekantede Udsnit foroven, hvor den hvide . . Nakke tittede skinnende frem. *Bergström. Ve.177.* Udsnit for Rorhagen. *Tekn.MarO.* || (mat.) om kugle- eller (især) cirkeludsnit. *Geom.67.* *FagOSnaedk.* || (jf. bet. 2; spec. bogh.) del af et skrift, foreliggende som et selvstændigt hele (paa lign. maade som et særtryk). **2)** uegl., om en (for et vist formaal, som genstand for iagttagelse ell. beskrivelse olgn.) afgrænset del af et hele. de rige Kornmarker, de mangfoldige Frugthaver dannede et stort Udsnit af et Rundmaleri, hvis Ende tabte sig i den omgivende Horizont. *Hauch.SR.I.47.* et løsevet Kapitel, et tilfældigt Udsnit af en underforstaaet Historie. *Vodskov. SS.169.* det (var) den kvindelige Sværmer-skes Syn paa Virkeligheden, som (*George Sand*) gengav. Det Udsnit (*Brandes.RS.185.* Segment), hun saa, var et Stykke Jord med Himmel over sig. *Brandes.VI.119.* Til-ligemed Bordet . . og en hvid Porcellæns-ovn . . udgjorde han et skarpt begrænset Udsnit af det store, højloftede Rum. *Pont. LR.24.* Sin virkelige debut havde *Johs. V. (Jensen)* med *Danske* 1896. Det er et udsnit af datidens studentertilv i København. *Gelsted.Johs VJensen.(1913).7.* (vagtparadens tilskuere er) et fyldigt og fornøjet lille Udsnit af *Byens Folk. JesperEw.K.24.* **-sniit-ning**, en. (især ♂ ell. jagl., nu mindre br. end Udsnkering) vbs. til -snitte; ogs. konkr., om udskaaret (udsnittet) arbejde, udsnkering. *vAph.(1764).* Fodstykket (paa sengen) var ægte Mahognitræ med Udsnidning (*HC And.SS.IV.96:* Udsnitning). *HC And.TB.II.9.* VSO. **-snitte**, v. vbs. **-ning** (s. d.). **jf. Udsnit.** (især ♂ ell. jagl., nu mindre br. end udsnkere) snitte ud; udsnkere (spec.: dekorativt). *vAph.(1759).* *Saa vil jeg lætte Kurve . . | Udsnitte Æsker, Skeer, Legetøi. *Oehl. Robins.III.* en Egetræsdør . . med konstruktive Plankekryds, der ere udsnittede i Kan-ten. *HJHolm.BK.3.sp.1.* En Traepibe med stærkt udsnittet Hoved. *Gjel.M.202.* **-sogn**, et. (især hos sprognere; l. br.) fjernere liggende sogn; anneks(sogn). *HjælpeO.* (præsten) kom træt hjem fra Udsognet. *PEBenzon.S.16.* *ZakNiels.Minder.82.* **-sondre**, v. [-søndʔrə] vbs. **-ing** (*Kierk.VI.301.VII.489.* 507. *GBang.EK.II.388.*) (.,Nyt Ord. (MO.). **1)** (især ♂) fraskille, udskeile en del af en helhed (som udgørende en selvstændig del, noget fra det øvrige afvigende, spec. noget uds-kudt ell. ikke medhørende); sondre ud ell. fra. (de betydelige forfattere) bleve . . i den offentlige Mening udsondrede fra den Mængde af Forfattere, der kun gentage, hvad Andre have sagt. *Mynst.BIS.III.39.* (kunstværker) udsondre sig i store Classer eller Afdelinger. *Høyen.S.II.109.sp.3.* Det er smukt . . at Ar-stoteles fra det Latterlige vil udsondre Det, der vækker Medlidenhed. *Kierk.VII.447.* Müllenhoffs udsondring af kildernes forskel-lige bestanddele. *Aotr.DH.II.28.* **jf. Udsøn-**

drings-ret, (*jur.*) sælgerens aktive standsningsret (1). *Lassen.SO.113.* || (*jf. afsondre 1; l. br.*) som udtryk for ydre, rumlig adskillelse. saa legede de med Skarnbasser (*som de fangede*). De fik udsondret to store, tykke Skarnbasser, som de dømte til at være meget gamle, ud fra de øvrige (*og fik dem til*) at spadsere den ene Basse op over den andens Ryg. *Drachm.PV.78.* Ved en lav Skranke er der fra det egentlige Ekspeditionskontor udsondret et særligt „Venteværelse“ for de ministerielle Embedsmænd. *Ministeriernes Maanedstidning.1938.66.sp.2.* **2)** (*faql., især fysiol.*) udskille vædske olgn.; afsondre (3). en tør og harsk Lugt som den, Padder og andre Krybdyr udsondrer. *JVJens.SS.117.* (*blådlus*) udsondrer sukkerholdige Excrementer. *ErnstGram.HaveplanternesSygdomme.1927.8.* **-sone**, v. [-so'nə] vbs. **-else** (*Ing.VS.II.55*) ell. (*øjfere*) **-ing** (*vAph.20* (1764). *Ing.VS.III.236. MO. VSO.*) **1)** (Ϟ, *især højtid., relig.*) m. h. t. synd olgn.: sone (II.1) helt, fuldt ud. *Jeg vil min Skyld med Lidelser udsonne. *TBruun.S.17.* *Christ . . . Udsoned Alles Brøde. *Grundtv.Krøn.122.* Ved Miskundhed og Sandhed udsones (*Chr.VI: forsones; 1931: sones*) Misgjerning. *Ords.16.6.* den tornefulde Bodsgang, hvormed Fortidens Forsyndelser skulde udsones. *Pont.LP.VII.172.* || (*sj.*) d. s. s. afsonne 2. Kan jeg ikke strax komme til at udsonne min Straf. *Schand.BS.405.* **2)** Ϟ med særlig forestilling om et forhold mellem to parter, af hvilke den krænkede bringes til at lade sig formilde: helt, fuldt ud forsonne (i forhold til en anden); helt, fuldt ud forsonne (en ell. sig) med en anden. (*især i forb. m. præp. med*). Han (*ønskede*) at tale med Voltaire og udsonne sig med ham, før han forlod denne Verden. *Bagges.Skudd.19.sp.2.* *Jeg vil udsonne dig | Med mig og Verden. *Ing.TB.69.* Han tænkte paa en Udsoning med den Gamle, hvis Tillid han saa ubesindig havde skuffet. *sa.EF.II.245.* Han græd tilsidst om hendes Hals, og de vare fuldkomment udsonede, da han Dagen efter døde med hendes Haand i sin. *Sibb.II.138.* 1566 blev . . . Peder Oxe udsonet med kongen. *HVClaus.H.70.* || (*jf. II. sone 4; l. br.*) m. h. t. strid, tvist: (*fuldt ud, helt*) bløeage, udjævne. Margrethe udsonede . . . **50** Faderens lange Strid med Roskilde Bispestol ved at skjænke Bispem Næbbe Slot. *Kr.Ersl.DM.55.* **3)** (*jf. forsonne 1.3, II. sone 3; bibl.*) m. h. t. noget (*ved synd*) besmittet: tilvejebringelse søvning for; rense (*ved sønevand olgn.*). I syv Dage skulde de udsonne (*Chr.VI: forsonne; 1931: fuldbyrde Soningen for*) Alteret og rense det. *Æz.43.26.* **-sortere**, v. vbs. **-ing** (*JacAnd.Er.I.216.*) (Ϟ ell. *faql.*) udskille, fraskille ved sortering; sortere ud. **60** Vor Udvikling hviler for Tiden paa Angsten for det sorte Faar, som skal udsorteres. *DagNyh.1912.1.sp.6.* (*rangerryggene*) hvorfra Godsvognene udsorteres til de forskellige

Opstillingsspor. *LSal.XI.94.* m. h. t. postager: *JacAnd.Er.I.216.* **-sot(t)else**, en. (*jf. -sotet; dial.*) (*voldsom*) diarrhé. *Dieterichs.Dyrlægebog.(overs.1837).110. PDFaber.Dyrlægebog.(1839).162.204. MDL.Uff.* **-sotet**, (*Moth.S623. jf. VSO.*) ell. **-sottet**, part. adj. (*ænyd. d. s.; til sot(t)e*) (ud); *jf. -sotelse og æda. ut sot, diarrhé, blodgang (Harp. Kr.186), sv. utsot, oldn. útsött; nu ikke i rigsspr.) plaget, udtæret af sygdom; sot(t)et ud. *hun med Væmod saae, | I hans ud-sottet Bryst det matte Hierte slaae. *PoulPed.DP.(1937).49.* (*byen*) var afbrændt og ud-sottet. *PEdVFriss.S.51. MDL.544. BernhOS.* **-sove**, v. [-søu'ə, højtid. -jså'və] (*ænyd. d. s.; jf. sove*) (ud) 2.3 og 3.2; *uden for perf. part. nu* Ϟ, l. br.) *vAph.(1759). Høysg.S.219.23.* || *især* (*til sove*) (ud) 2.3) i forb. som have, faa udsovet, være udsovet. Hvad Pocker er det for Snak, Torben? du maa icke have vel udsovet i Nat. *Holb.Vgs.I.2.* har du intet kundet faae udsovet endnu, dit Bagbeest. *KomGrønæg.III.14. SvGrundtv.FÆ.II.136. CMøll.PF.441.* Henrik var . . . godt udsovet og i muntert Lune. *KLars.MH.142. Feilb.* || (*især* Ϟ) m. obj. *Hvad er sliq Kiærlighed vel andet end en Ruus? | Som glæder Hierte, Sind, men naar den er udsovet, | Man raaber: Væ min Ryg. *Holb.Skiemt.D57* (*se videre u. I. Rus 1.2*). *Lad mig udsove denne Skræk, | Og pille mig i Morgen væk! *Bagges.Ungd.I.186.* (*han*) havde udsovet Sviren. *CBernh.NF.X.282.* Ynglingen, der . . . rigtig grundigt udsover Sørejsens Moje og Besvær. *JLange.MF.120.* udsove rusen, se I. Rus 1.2. **-spalte**, v. [-sbal'da] vbs. **-ning** (*s. d.*) (*især* Ϟ) spalte i to ell. flere dele. (*m. obj., der betegner helheden ell. den fraskilte del*). Spaan, tyndt udspaltede og bøjede Træplader. *JVJens.(Pol.1919.1941.11.sp.4).* billedt.: et græsk fællessprog . . . hvorav de moderne dialekter er udspaltede. *Jesp.M.54.* der er Tale om sygelige Anlæg, der udspaltes stærkt, idet to Søkende . . . faar lutter raske Børn. *IbOstenfeld.Livndbye.(1937).193.* **-spaltning**, en. [-sbal'dnen] flt. **-er.** (*især* Ϟ) vbs. til -spalte. Flækkeudspaltningen var det vanskeligste af alt Flintarbejde. *SophMüll.VO.168.* || *konkr., om udspaltet del; billedt.:* den græske og romerske (*havgud*) sees at være Udspaltning af Overguden. *EJessen.RI.27. jf.:* Tobaksfrø . . . der var saa stærkt hybridiseret, at de Tobaksmarker, til hvis Beplantning dette Frø var benyttet, viste en broget Blanding af Udspaltninger, hvoraf de fleste var værdiløse. *A.T.V1946/47.195.* **-spande**, v. [-sban'ə] vbs. **-ing.** (*efter ty. ausspannen, holl. uitspannen; jf. VI. spande og udspænde 2; sj.*) d. s. s. spande ud, se u. VI. spande. **-spare**, v. [-sba'ərə] (*ogs. -sparre. Suenson.B.III.330. HMatthiess.(AarbKbhAmt.1931.172).*) vbs. **-ing** (*s. d.*) (*efter ty. aussparen, opspare, reservere; se II.**

spare (ud) 4.4; *fagl.*) spare, reservere en vis del (af et rum, en flade olgn.), saaledes at denne del ikke gøres til genstand for samme behandling ell. brug som det øvrige; især dels (ved skulpturarbejde, billedskæring olgn.) m. h. t. et vist parti, der ikke fjernes (ikke hugges af ell. skræres bort), dels m. h. t. en vis del af en flade, et rum (murværk olgn.), der ikke udfyldes (med farve, murværk olgn.). Mærker (sættes) ved hvad man vil have udsparet; det øvrige bruges bort. *MHamm. Thorvaldsen.*(1870).28. paa den mærkelige lille Trækirkedør fra Valthiofstad paa Island . . er der udskraet (eller „udsparet“) en Ormknaude, bestaaende af fire Drager. *JLange.*1.285. Hule Mure ere saadanne, i hvilke der ved Muringen udspares Hulheder. *Grundtzn.Husb.*41. Den gotiske Blænding er et i Murfladen udsparet Felt. *Mackeprang.* L.(1920).116. Et forgyldt Bæger af Sølv med punslat Grund, hvori er udsparet tre Medaljoner. *EHannover.Kunstindustrimuseets Virksomhed.*1920-21.35. **-sparing**, en. [-sba'ʀen] *ft.* -er. (*fagl.*) vbs. til -spare; ogs. *konkr.*, om den udsparede del af en flade, et rum. en muret Hærd eller Arne, som . . forneden har en Udsparing . . til Kulrum. *Wagn.Tekn.*116. flere Detailbilleder, bl. a. nogle store Epitafier, (er) gengivet i Udsparing, d. v. s. alle Omgivelserne er fjernet. *Aarboeg.Bogvenner.*1924.162. Hvidt mangler (o: i en farvceske). Hvidt faas ved Udsparing af Papiret. *Folkeskolen.*1925.307. sp.2. Forinden Udstøbningen (af betonstøbe huse) maa alle Udsparinger for Luftrør, Saniteter og Varmerør være paa Plads. *MurJernbeton.* 417. **-spartle**, v. vbs. -ing. (*mal.*) udfylde, udjævne ved spartling. *MalPrisl.*27. Fugerne maa udspartles med Gibsgrød. *HFB.*1936. 179. **-specialisere**, v. (*jf.* særdele, uddele 2.3; især $\square$) specialisere (ud); se specialisere 1 slutn. || ogs. *refl.*: Ordet har . . ud-specialiseret sig. *Spectator.*1945.293. **-spej-
de**, v. [-sba'i'dø] vbs. -ning (*vAph.*(1759). *VSO.* S&B.). (*ænyd.* d. s.; *jf.* -spionere; især $\square$ ell. $\times$, ogs. *spøg.*) 1) (spejdende, hemmeligt) (søge at) udforske (en persons adfærd, et (fjendtligt) landomraade olgn.); *spec.* som udtryk for en spejders (hemmelige) virksomhed under (tidligere tiders) krigsførelse. *Moth.* S643. Endel Udridere . . vare fulgte med Svend Trøst, for at udspeide og bringe Iilbud om Fjendens . . Bevægelser. *Ing.PO.* II.43. Nu kommer det især an paa at udspeide Localiteterne, thi det bliver ikke let at komme ind i Huset. *Heib.Poet.*V.332. Iiun udspejder og udsponierer mig, som at jeg var en Forbryder. *Wied.S.*253. *jf.* bet. 2: *Snart havde hun udspejdet | De Tvendes Løndom alt. | Hun havde seet dem mødes. *Winth.HF.*72. 2) (nu mindre br.) ved (ivrig, hemmelig) spejden ell. efterforsken (søge at) finde ell. opdage (noget), blive klar over (noget). Der er nogle onde Mennisker, som har ud-

spejdet, at jeg var 40 Aar gammel. *Holb.Stu.* II.8. *Alt som en tørstig Vandringsmand | Et Kildevæld | Udspeide vil i gule Sand. *Grundtv.Kvædl.*326. Iiig Høgen, naar han har udspejdet et Bytte. *Blich.*(1920).XX.63. m. h. t. gunstig lejlighed: *Jeg (tænkte) først . . | At I (o: Noureddin) nok var en Tyv, en Kieltringknægt, | Som kom for at udspeide (*Oehl.PSKr.*II.103: see paa; *sa.Skrifter.*I.(1820).27: speide) Leiligheden. *Oehl.*(1844).VI.29. *Hauch.TVI.*243. da udspejdet han et gunstigt Øjeblik til at liste sig ind i Edeles Værelse og kyssed . . det lille Tæppe foran hendes Seng. *JPJac.*II.35. **-spekule-
lere**, v. vbs. (l. br.) -ing (*Amberg.*) (*ænyd.* d. s.) 1) udfinde, udtænke, udpønsse, udregne ved at spekulere (vedholdende, indtrængende, opfindsomt, snildt); *spekulere* (1.5) ud. Author forsikrer at disse Tolv af ham udspeculerede Inventioners Rigtighed er beviist. *LTid.*1724. 11. i ånlédning af (enslydende ord) kan (man) úd-speculere en tvé-tydig tale. *Hoysg.AG.*107. med sveden sjællandsk Fiffighed havde (de) udspekuleret, at . . Kjøleskjøder kun var et Forhæng, man havde øget bag i Trøjen for at dække en eller anden Defekt i Beenklæderne. *Bogh.DD.*1862.113. inden han faar udspekuleret et bidende Svar, er Budet i Roskilde. *Soya.Smilsaa!*(1944).22. 2) (især *talespr.*) part. udspekuleret ell. (*spec.* i bet. 2.2) udspekuleret brugt som *adj.* 2.1) (*jf.* optænkt u. optænke 2.1, studer(et) u. studere 5.2) om tanke, (særlig konstrueret) ting olgn.: som er udtænkt, udspekuleret (1) paa en (lidt for) beregnende, opfindsom, kunstferdig maade. Alting var saa udspekuleret i Keiserens Have. *HCAnd.*(1919).II.34. *smst.*III.132. Brevene (fra Kierkegaard) har meget smukke Partier; men de er oftest ligefrem udspekulerede — ikke et naturligt Udtryk for en ung Mand overfor sin Brud. *DagNyh.*4/1913.Till. 1. sp.4. hertil Udspekuler(e)thed, om egenskaben ell. (konkr.) om noget, der er udspekuler(e)t. De Træk, der er opbevaret fra hans Tragediestil, er afskyelige i deres affekterte Udspekulerethed. *Mantzus.SH.*V.199. (han brugte) ikke blot smaa decente sgu'er, nej, som Regel lange og tungt rullende Eder som „den Onde nivellere mig“ eller „Fanden brække og brodere mig“ og lignende Udspekuleretheder. *Borge.Madsen.Komponisten.*(1945).75. 2.2) (*jf.* optænkt (u. optænke 2.2), indspekuleret, spekuleret (u. spekulere 3), udpøns(k)et (u. udpøns(k)e)), om person: som er i stand til, dygtig til at udspekulere (snilde, snedige) paafund; beregnende; snild; snu; durkdreven; forslagen. den slemme Amor . . narrede dem alligevel, for han er saa udspekuleret! *HCAnd.*(1919).I.74. en livfuld, behagelysten, smuk, i Ordets egenligste Forstand udspeculeert, af Verden feteret Dame. *Goldschm.Hjl.*II.696. Svend Gjønge veed Raad for Alt, han er saa klog og saa udspekuleret. *Ellar.GH.*II.129. en udspeku-

leret Gavtyv. *Schand. Fort. 36. Wied. MB. II. 132. Lollo. Ujf. jf.*: Du har fortjent to og en halv (o: snaps) for Din Listighed og Udspekulerthed. *Schand. Fort. 158. Ve Eder . . I som ikke er belastet med Beregningen, Udspekuleretheden. Bønnelycke. Lt. 252. -spidse, v. 1) (nu sj.) gøre spids(ere); lade løbe ud i en spids ell. i spidser. Moth. S656. Vi stege i Baaden, og roede . . til Forbierget Næsen, som man kalder disse udsidsede Klippe-tunger. *Bagges. DVXI. 71. || (jf. II. spidse 2.3) overf.: skærpe; anspænde. *(de) Udspidse Hiernen, tvinge Ord, | Udgrunde dybe Klygter, | Saa høyt, at ingen det forstaaer, | Ey den som Verset digter. Reenb. II. 31. 2) (ænyd. d. s.; efter ty. ausspitzen, egl.: bruge en spids (skarp, bagtalerisk) tunge imod en; ikke i alm. spr.) røbe (en). En Gang var hele Flokken (af smuglere) bleven „udspidset“ af en eller anden Forræder, og ligesom Solen var kommen op, mødte Herredsfoged og Toldbetjente mandstærke i Kroen. *Feilb. BL. 217. -spil, et. vbs. til udspille (1.1) og spille ud (se III. spille 11.11), om det at spille (et kort) ud ell. (efter spille-reglerne) at have ret til (først) at spille ud (ved spilleets begyndelse); saaledes i forb. som sidde for (MO. VSO.) ell. i udspillet (Spillebog. (1786). 31), være i udspil(let) (vAph. (1764). Spillebog. (1786). 147) ell. (nu alm.) have udspillet (MO. VSO. Lollo.); ogs. om det udspillede kort (jx. i forb. m. gen.). SAJørgensen. Cassino. (1802). 29. Hvis er dette Udspil? MO. Præstens Makker . . gjorde sig skyldig i et Udspil, som ingenlunde kunde bestaa med den grundige jydskes Skoles Forskrifter. *Markman. Fort. 167. VortHj. IV. 1.44. 49.61. en af Spillerne anstrængte sin taagede Hjørne for at finde den bedste Løsning under et vanskeligt Udspil. Aakj. VB. 248. || (jf. spille ud u. III. spille 11.11) overf., i udtryk for (at være den første til) at fremkomme med noget, have ell. tage initiativet olgn. (han) Passer paa, forstaaer sig paa Udspillet o: er opmærksom paa sin Fordeel, har Forstand dertil. *JHSmidth. Ords. 169. Sverig sidder i Forhaanden. Vi (o: Norge) afventer Udspillet. Pol. 10. 1907.4. især i udtryk som passe paa (LTid. 1749. 237. Bichl. DQ. II. 20) ell. passe udspillet (Lunde. F. 84. Ujf.) ell. (i rigsspr. nu alm.) have udspillet, have initiativet; være den første, den bestemende olgn. den Franske Gesandt . . passede paa Udspillet, han tog Tiden i agt, da Kongen trængte til Penge, og inden et Aar forgik, var Kiøbet sluttet. *LTid. 1749. 237. Paa den ene af (Marstrands Holberg-)Skitsen . . har Montanus . . Udspillet, han er med spillende Øjne . . ved Enden af sit Bevis for at Degnen er en Hane. Vilh. And. HB. 88.******

udspile, v. [ʰudˌsbiːlə] -ede ell. (nu sj.) -te (*Reiser. IV 219. Kaalund. FD. 76*). vbs. -else (*Brodersen. T. 149*) ell. (i alm.) -ing (*Amberg. MO. Da Eng TeknO.*) ell. (l. br.)

-ning (vAph. (1759). Myol. (1791). 69). (ænyd. d. s.; (uden for perf. part.) især **o**) spile (III. 2-3) ud.

1) (jf. ud-spænde 1, -spærre, -stramme) i egl. bet., m. h. t. ting, der strækkes, spændes, rækkes, bredes ud. udspile (en metaltraad) paa et egal Bret. *LTid. 1757. 63. denne Damp bliver . . ikke mættet; men kun stærkt udspilet. Ursin. D. 200. Andre bleve udspilede (Chr. VI. udstrakte) til Pinsel (1907: lagte paa Pinebæk). *Hebr. II. 35. jf.: *giennemføle | Det grumme Slag i hver udspilet Nerve. *Ev. (1914). III. 189. || m. h. t. (flade af) skind, klæde olgn. Skindet (bliver) udspilet og paa en lang Stage opsat. *Pflug. DP. 398. *begge (skibene) Seylene for gunstig Vind udspiler. *Prahl. ST. I. 188. billedl.: *Et Bjerg, hvor hele Verdens Herlighed skulde | Ligge udspilt som et Landkort for vore Øjne. *Blich. (1920). IV. 156. spec. m. h. t. en fugls vinger (ved (krajtig) flugt): *Oehl. Digte. II. (1823). 186. *I mægtige Kredse (ørnen) svinger | Udspilte Vinger. *Kaalund. FD. 76. || m. h. t. beholder, et en hulhed omsluttende organ olgn. du ædle True-Saft . . skal fordæres i en Vom, der ligesaagod kunde udspilles ved Moose-Vand. *Ev. (1914). IV. 264. Mellemgulvet (kan) tranges i Vejret af udspilede Tarme. *KPont. Retsmed. I. 177. spec. m. h. t. kinder ell. (jf. II. spile 3) næsebor, navnlig i udtryk for kraftigt aandedræt (pusten), stærk affekt olgn.: *Du skulde staaet . . | I Maleriet med udspilte Kæber, | Og pusted ad den syge Alterlue. *Bredahl. I. 127. lig den ædle arabiske Hest begynde (de) at stønne og puste, medens deres udspilede Næseborer vidne om den Aandens Fnyesen, der er i dem. *Kierke. III. 200. „det kan jeg aldrig tro,“ sagde Jens Knudsen med et Grin. Birgitte kunde paa Stemmen mærke den stærke Udspilning af Kinderne. *Schand. BS. 64. den Vrede trækker Vejret hastigt, og hans udspilede Næseboer „spille“. *OBloch. D. 147. (mindre br.) jf. opspile 2 og (spile op u.) II. spile 3: Morgenrøden blev sendt foran at man nu smukt skulle udspile Øynene. *LTid. 1756. 134. en gruelig Løve (kom) springende hende imøde med udspilet Gab. *Oehl. Digtn. I. 304. Charlotte gav et lille Skrig og flygtede paa Stedet med virrende Hænder og udspilede Øjenbryn. *Branmer. DK. 55. jf.: den Møie, (forf.) gjør sig for at udspile vore Øren (o: faa os til at lytte opmærksomt). *Carst. (SkVid. V. 216). || m. h. t. legemsdel(e), der strækkes frem, ud til siden (bort fra hinanden). han stillede sig med vidt udspilede Ben tæt op mod Agenten. *Ing. L. I. 47. Karl sad, med udspilede Ben og bed i sit Overskæg. *Bang. L. 185. jf.: Hun satte sig i Stolen . . bredt udspilet, med sit store, nøgne Bryst skudt højt op. *Schand. IF. 27. spec. m. h. t. en persons fingre ell. et dyrs (fremstrakte) kloer: *Ved Pynnten af en Skov, den (o: en ulv) kryber, gaar, og hviler, | Og, rovbegiarligen, de*********************

hvasse Kløer udspiler. *Rein.15. Blich.(1920). XI.167.* Karens Hænder faldt udspilede ned i hendes Skød. *Bang.Udv.54.* (jeg) stak begge Hænder med udspilede Fingre ivejret. *Buchh.UH.17.* || udspilet, (bot.) om en blomsts bæger ell. blade: med stift udstaaende, til dels (i spidsen) ombøjede flige. *CGRafn.Flora.I.70. Rostr.Flora.I.14(1925).75.* i navne paa planter med bæger ell. blade af denne art: Udspilet Star (*Carex extensa* Geod.). *Lange. Flora.145.* Udspilet Svovlrød (*Peucedanum oreoselinum* (L.) Moench). smst.¹(1851).179. || d. s. s. II. spile 2.4; spec. (jf. udslutte 2; bogtr.) m. h. t. sats(linie): (ved udslutning, justering) gøre mellemrummene større for at tilvejebringe den rette formatbredde. *Selmar.3 67. Sal.2XXIV.172.*

2) overf. af Kierlighed til hans Kiereste . . udspilede han al sin Forstand for at hevne sig. *Reiser.II.387.* en bred, udpyntet Kone af Middelalder og et ganske udspilet, velvilligt Væsen. *Soph.Clauss.RB.68.* spec. (jf. bet. 1 slutn.) m. h. t. (bred, vidtloftig, udtværende) fremstillingsform: et af Dagens Flyveblade . . havde udspilet paa tre Ark, hvad der . . kunde have faaet Rum paa halvandet. *Rahb.Tilsk.1796.233. Heib.Pros.III.288.* han (fik) sig en længere Passiar med Værten og nød (sin) overlegne Beherskelse af Ord og Associationer . . Juraen havde lært ham den Udspilling af det foreliggende, der kaldes Fortolkningkunst. *Jac.Paludan.UR.284.*

ud-spille, v. [-sbel'ø] vbs. (til bet. 1.1) jf. **Udspil**. (ænyd. d. s.; jf. spille ud u. III. spille 11.11) 1) til III. spille 6. 1.1) ♣ spille (et kort) ud. *Fr.Horn.Somn.Poet.77.vAph.(1764).* udspille trumf, se I. Trumf 2.2. især i perf. part. (brugt som adj.): naar man ingen Kort har af den udspilte Farve, er man ikke forbunden at sette Trumf derpaa. *Spillebog.(1786).14.* Hjærter udspilet! *Lunde.F.97.1.2)* (sport.) til III. spille 6.1-2: i (bold)spil berøve (modstanderen) muligheden for at gøre sig gældende, være (ham) absolut overlegen, (næsten sætte (modstanderen) ud af spillet. (det tyske fodboldhold) udspilede det danske Landshold fra først til sidst og lavede . . fire Maal i hver Halvleg. *Pol.14/1937.6.sp.2.* 2) (især U, æstet., teat.) til III. spille 7. 2.1) (jf. III. spille 7.3) som udtryk for, at en handling (i et teaterstykke) foregaar paa en vis maade (paa et vist sted, en vis tid olgn.); ofte m. uegl. anv. Blichers Noveller . . uds spiller deres Begivenheder i den jyske Hjemegn. *Stangerup.L.55.* især i pass. ell. refl.: Handlingen uds pilles mellem disse tre. *StellanRye.Løgnens Ansigter.(1906).6.* Et frygteligt Skinsyge-Drama har Natten til i Gaar udspilet sig i — — —. Han kom ikke længere (i læsningen af avisen). *JørgenNiels.D.114.2.2)* med særlig forestilling om tilendebringelse, afslutning. || spille (et teaterstykke, en scene olgn.) til ende. man (maa) have seet Stykket uds pile til Enden. *Bages.L.I.374.* Dekorationer

blev baaret ud før Scenen var udspilet. *UnivProgr.1942.I.32.* || om teaterstykke: være udspilet, være spillet saa mange gange, at det ikke (med fordel) lader sig opføre mere. Inden en Nyhed er udspilet, maa Directionen, for de graadige Abonnenters Skyld, see at fremdrage en anden. *Heib.Pros.VI.207. EChristians.NT.137.* || have udspilet sin rolle, se I. Rolle 3.2. 3) (nu næppe br.) til III. spille 9: spille (III.9.1); lade lyde; uegl.: *Horatii hans Vers, hvor hand uds spiller dennem, | Og siunger saa derhos, tiit mig i Øret klang. *Falst.Ovid.106.* -**spiller**, en. [-sbel'ør] ft. -e. ♣ til -spille 1.1. 1) person, der spiller ud (spec. ved spillets begyndelse). *VSO. VortHj.IV.1.61.* 2) kort, der uds pilles; især i styrvolt om kort af anden (laveste) trumfklasse (mods. Stikker 2.2). *Spillebog.(1786).163. CHøegh-Guldberg.NyesteSpillebog.(1868).154.* -**spinde**, v. [-sben'ø] vbs. -ing (*Molb.NTidsskr.I.181. Larsen. jf. Uds pinding. Amberg.*). (ænyd. d. s.; især U) 1) ved spinding udtrække, forme til en traad; spinde ud (jf. II. spinde 1.3); ogs.: spinde (en vis mængde uld, hør) færdig (VSO.). (de) skal lære at kiende . . hvor groft eller fiint enhver (hør-)Sort taaler at uds pindes. *Pl.4.1780. §3,4.* Den Hør kan uds pindes til 10 Alen paa Pundet. *VSO.* Den uds pundne Traad. *HaandarbF.1945.24.* til II. spinde 2(2): Ederkoppen (kan) uds pinde alle disse prægtige Figurer. *JSneed.II.110.* jf.: *Livets Skaber, der lig Ederkoppen | Uds pinding Alting af sit eget Væsen. *PalM.TreD.190.* jf. II. spinde 2.3 slutn.: Her var der nok af strittende Skud og Kviste, hvorimellem et Næt kunde uds pindes. Og Ederkoppen gav sig til Arbejdet. *Jørg.L.13.* || (jf. II. spinde 1.2; mytol., poet.) m. h. t. livstraad, skæbnetraad. *Chitau.PT.127.* Parcerne have uds pundet min ulyksalige Livstraad til en for Mennesker . . usædvanlig Længde. *Gylb.I.294.2)* (jf. II. spinde 4) overf., som udtryk for aandelig ell. legemlig virksomhed, udvikling olgn. 2.1) m. h. t. tanke (forestilling, plan olgn.) ell. ytring (jf. bet. 2.2 slutn.): udtenke ell. forme i ord, især m. bibet. af vidtloftighed, (overdreven) snildhed, opfindsomhed, fri fantasiudfoldelse (uden reelt grundlag). *De (vantrø) lære idel Tant og Svig, | Af egen Klogt uds pundet. *Cit. SalmHj.340.2.* *(min) Hiærne har et klygtig Værk uds pundet. *Hob.NP.B1v.* mig forekommer det (o: Bagesens „Thora fra Havs gaard“) smaglost . . og langt uds pundet. *Cit. 1817.(Hjort.B.I.44).* det (er) snurrigt, at slikt (o: løse rygter) kan uds pindes. *PVJac. Breve.162.* paa samme Tid uds pandt (jeg) en Passiar med Theeselskabet. *Kierk.I.304.* (man) nøjes med langt uds punden, træt Ræsonneren. *Roos.TL.31.* 2.2) m. h. t. livsforhold, udvikling, hændelse olgn.: tilvejebringe; iværksætte; (ud)forme (paa en vis maade). Alt det, der ellers pleier lidt efter lidt at uds pinde og væve et fortroligt Sam-

liv, var fjernet mellem dem. *Winth. Nov. 27. jf. bet. 2.1*: *lad os . . ei denne Stund | Udspinde til vor Qval (∴ tale længe om noget smerteligt)! *Bredahl. V. 232. † især refl. udspinde sig, (jf. udspænde (sig) 1 slutn.) om gensidig aktivitet (kamp, strid, ordveksling o.lgn.): udvikle sig (fremkaldt af omstændighederne); opstaa; finde sted. En ganske fortrolig Samtale udspandt sig mellem ham og Frederikke. *Gyld. KV74. Dodt. R. 235 (se u. Skændsmaal)*. Her udspandt sig nu et rask Replikskifte mellem hende og Kold. *Schand. FrProv. 39*. Derved udspandt der sig en meget blodig Kamp. *NP Jensen. Napoleon. (1904). 136. -spionere, v. vbs. -ing (Skuesp. IX. 286. Amberg.)*. (jf. spionere (ud) 2; især $\mathbb{Q}$). **1**) (som spion) (søge at) udforske noget (en persons adfærd, et (fjendligt) landomraade o.lgn.); udspejle (1), spec. paa en meget ivrig, hensynsløs, nærgaaende maade. Nu har jeg udspioneret Byens Tilstand. *Holb. Ul. II. 2*. Min Herrer har . . sendt mig forud, at jeg skal udspionere dette Land. *Kom Grønneq. III. 145*. Jeg vil udspionere dem saa nøie, at end ikke det mindste Skridt, de gør, skal undgaae mig. *Skuesp. V. 26. Kierk. VI. 196. Wied. S. 253 (se udspejle 1)*. et opmærksomt, lurende Blik, der udspionerede den, han talte med. *Isak Din. FF. 367. 2*) (nu mindre br.) (som spion) (søge at) finde, opdage, blive klar over (noget); udspejle (2). jeg har udspioneret, at den skønne Helene just ved denne Tid skal komme spatzere med sin Terne. *Holb. Ul. I. 1*. jeg haver udspioneret hvem I elsker. *sa. Ustyl. I. 1. Schousbolle. Saxo. 129. -spire, v. [-sbi'rə] vbs. -else (Langebek. (Bruun. FR. I. 441)) ell. -ing (vAph. (1764). VSO.)*. (ænyd. d. s.; nu sj.) **1**) om plante(del) o.lgn. **1.1**) (jf. spire ud u. II. spire 1) spire frem ell. ud (af et frø, en stamme o.lgn.); fremspire; skyde, vokse frem (ud, op). *Mit Hierte, der var før som Marmor, Flintesteen, | Bevæges, bøyes nu som nye udspiret Green. *Holb. Mel. IV. 3*. Derpaa udspirer Stængelen . . og skyder i Veiret. *Suhm. II. 66. jf.*: en Knude, fra hvilken de Nervi udspire, som komme til de nederste Parter af Sneglens Krop. *KSelsk. Skr. VI. 246. 1.2*) om frø, plante: udvikle spirer; (begynde at) skyde nye skud. De slags Frøe, som ikke uden med Vanskelighed kand udspire, maa sættes lidt i Støb. *Oecon Journ. 1757. 82*. Det Korn, som er udspiret førend det saaes. *Schytte. IR. II. 108*. Daglig gik min Moder ud, for at grøde under de nys udspirende Cypresser. *Birch. I. 158. jf.*: Noget (sølv) malm er udspirende, (germinans). *Brünnich. M. 198. 2*) billedl. anv. af bet. 1(1): opstaa (af); udvikle sig (af); udspringe (fra); have sin oprindelse (af ell. fra); fremspire. *Vort Huus udspirer af en stolt fornemne Roed. *Holb. Paars. 173*. „Maaskee det er een af de nye Prinzer?“ — „Ney, det er een af de ældste i Verden, der udspirer fra Dronningen af Saba.“ *sa. DR. IV. 6*.*

Af saadan en Attraae udspirede aldrig nogen ædel Gierning. *JSneed. V. 268. Suhm. I. 347. -spise, v. [-sbi'sə] vbs. -ning (se u. bet. 1)*. (ænyd. d. s. (bet. 1), sv. utspisa; jf. spise ud u. II. spise 3.5) **1**) (foræld.) udele, udlevere levnedsmidler, mad (fx. i en større husholdning). *Moth. U77. vbs. Udspisning. MR. 1739. 665. Troels L. V. 26. 2*) („usædv.“ *Levin; nu især $\mathbb{Q}$*) m. h. t. forraadskammer, landomraade o.lgn.: ved spising (forbrug) tømme for madvarer; spise tom, lens. Nykjøbing Slot, der var en Hovedstation for dem, som kom fra . . Tydskland, blev, skjøndt forud rigelig forsynet, næsten udspist. *Allen. II. 206*. Den betydelige fjendtlige Styrke, som var rykket ind i Nørrejylland . . havde saa at sige udspist de Egne, hvor den kantonerede. *FHolst & ALarsen. Felttogene 1848-50. II. (1888). 132*. Byen er udspist! Hun løber fra Købmand til Bager . . Intet Smør, ingen Mælk! *Buchh. Kornmod. (1930). 138. jf. opspise 1*: da de har udspist (grønlænderens) fattige Forraad, fører (han) dem til en større Boplads. *Rørd. DL. 48. -splitte, v. vbs. -else*. (ænyd. d. s.; jf. splitte ud u. II. splitte 2.3; $\mathbb{Q}$, l. br.) splitte, rive i stykker; (sønder)flænge. Mellemkjødet bliver og undertiden udspiltet (∴ ved en fødsel). *Bøssel. Jorde-moderkunsten. (1754). 107*. til II. splitte 2.3: udviklingen bærer i retning af universitetets udspiltelse i en lægeskole . . en præsteskoole (osv.). *Studentenbladet. 1/1935. 4. sp. 1. -spore, v. [-sbo'rə] 1) (jf. ty. ausspüren; nu sj.) finde ved at følge et spor; opspore; udforske. hvø kand udsøre (1871: udforske) hans (∴ guds) mægtige ting. *Sir. 18.5 (Chr. VI). Tullin. II. 283*. *Der er . . en skarp, en mægtigt Sands, | Som kand udsøre hvert et lønligt Skjul. *Blich. (1920). VI. 202*. **Figureerne (∴ paa græske vaser) udsperedes i det sorte Overtræk. DagNyh. 3/1922. 10. sp. 5. 2**) (jf. spore ud (ell. af) u. II. spore 2.2; sj.) (bringe til at) løbe af sporet; afsøre; part. udsporet (brugt som adj.), med videre (uegl.) anv.: som er bragt ud af sin rette (livs)bane, har mistet sin egentlige værdi ell. betydning; afsopret. I Ferietrafikken er (cyklen) nu for længe siden slaaet af Marken af Ford-Automobilen. Den er udsopret. *Vilh. And. S. 69*. Paa Seminariet (fik Erik Bagh) ved Omgang med et Par udsoprede Studenter det højere Sving og den Svaghed for Latinen, som han bevarede. *sa. Litt. IV. 40. -spotte, v. vbs. -ning (Amberg.)*. (nu næppe br.) spotte paa en nedrivende, udslettende maade; forhaane (spottende). *vAph. (1764)*. Religionen blev angreben, dens Lærdomme udsottedede. *Mall. SgH. 8*.*

udspræde, v. [uð'sbrɛ'də] († udspræde. LTid. 1727. 446). præet. **-te** ell. **† -de** (*Jud. 7.3 (Chr. VI)*). *Nyerup Råhh. VI. 292* ell. **† -ede** (*Holb. Kh. 799. Suhm. V. 42*) ell. **† -spridde** (*Pflug. DP. 375*); part. **-t** ell. **† -et** (*Holb. DH. II. 699. Slange. Chr. IV. 394. 1312*) ell. (*i flt.*)

† **-spritte** (*Pflug.DP.594*). *vbs. -else* (*Slange.ChrIV.1147. vAph.(1759). VSO.*) ell. (*nu l. br.*) **-ning** (*Slange.ChrIV.593. Amberg.MO.*) (*ænyd. glda. d. s.; jf. sprede ud u. sprede 1; uden for enkelte forb. som udsprede rygter (bet. 2.2) nu især $\mathbb{W}$ og mindre br.*)

1) *m. h. t. ting, masse olgn.: sprede (ud).* 1.1) til sprede 1.1 (og 2.1-2). naar (*plovmanden*) haver jævnet (*jordens*) Overflade, da udspreder (*1931: saar*) han *Dild.Es.28. 25. de (skal) kaste Judas Kongers Been . . ud af deres Grave, og udsprede (1931: sprede) dem for Solen.Jer.8.2. man udspreder Møget allevegne lige. Agerdyrknungen. (overs.1772).30. *Den lille Jomfru af sin Skaal | Udsprede Korn.Winth.SS.121. Paa et Bord laae udsprede . . mange skjønne Foråringer.Gylb.XII.276. || (jf. Spreder 1 slutn.) m. h. t. penge, gaver olgn.: han udsprede (1907: spredte ud), han gav de Fatige.2Cor.9.9. 1.2) til sprede 1.2-3. det er forgieves, at udsprede (1871: forgieves udsændes) garn for alle slags fugles øyne. *Ords.1.17 (Chr.VI).* Udsprede Grene (*Rami divergentes*) naar de bløt i Toppen staae ud fra hinanden. *CGRafn.Flora.1.70. de saa ham vende Ryggen til det, han malede, udsprede Benene og bøje sit svære Korpus for gennem dem at se sit Motiv.KMads.SkagensMalere. (1929).84. jf. udspile 1: han rakte haanden op med udsprede fingre | m. h. t. en fugls vinger (under flugt): en Hane af puurt Guld med udspridde Vinger.Pflug.DP.594. Ev. (1914).III.259. Buchh.FD.93. udsprede milie(græs), se Milie(græs). 1.3) til sprede 1.4. sammentrykt Luft, hvilken slappes jo meer den udspredes. *Holb.Ep.V².26. *Rosen . . udspreder | Sin søde Duft.Bagges.SV286. 1.4) (jf. sprede 2.2) m. h. t. samlet skare ell. flok, der fordeler sig over et større omraade. (især refl.). de leyrede sig i dalen . . og udsprede sig (1871: strakte sig) i breedheden, over Dothain, indtil Belthem.Jud.7.3 (Chr.VI). (derpaa) udsprede Engellænderne sig . . for at indsamle (byttet).Schousbølle.Sazo.35.***

2) *uegl.: udbrede. 2.1) til sprede 1.6 (og 2.4). *Kun Naade du (o: gud) udspreder. Salm.Hj.31.4. Kejseren . . udsprede sin Magt over heele Tyskland.Holb.DH.II.676. Den store Qvæg-Syge, som har udsprede sig over de fleste Europæiske Lande.sa. Qvægs.385. 2.2) til sprede 1.5. Denne Meening siger Author er særdeles udsprædt og gjemt hos de Nordiske Folk.LTid.1727.446. Man vil samle det Spredte og udsprede den paa altfor faa Hænder opsamlede Cultur.Brandes.RT.28. udsprede det (1871: bringer det ud) lige til Jordens Ende, sig: „Herren har genløst Jakob, sin Tjener.“Es.48.20 (1931). || *spec. m. h. t. rygte. Matth.28.15 (se I. Rygte 1). Rygter . . maatte ingen udsprede i Borgen.Molb.DH.I.327. (han) udspreder**

(1871: fører . . ud) ondt Rygte om hende. *5Mos.22.14 (1931).* || *m. bisætn. som obj. (han) udsprede at hand var den rette Demetrius.Pflug.DP.375. *Hun lod i Fogdens Gaard heel listigen udsprede, | At der ved stranden gick et Spøgels, Nat og Dag. Holb.Paars.235. PAHeib.II.14. Hun forsvinder derfor paa Landet og lader udsprede, at hun er dod. VilhAnd.Litt.II.928.*

Udspring, et ell. (*nu ikke i rigsspr.*) en (*Pflug.DP.754. Chitau.IR.17. Biehl.DQ. II.251.*) [*ud,sbren*] († **Udsprung.** i bet. 4.1: *LTid.1741.364.800.* † **Udsprung.** i bet. (2.1 og) 4.1: *Pflug.DP.1139. Holb.Paars.160. sa. DII.I.40.*) *fl. d. s. (ænyd. ud-spring, -sprung, -sprung, glda. uhy sprung (Bonneb.I.306); jf. ty. aussprung; vbs. til udspringe (og springe ud); især $\mathbb{W}$ ell. fagl.)*

1) til udspringe 1: *et spring ud fra et (højere) sted. || (gym., sport.) spec. ved svømming: spring ud i vandet (fra bro, vippe olgn.). Gymn.II.193. Kølfigur, forestillende en nogen Kvinde, klar til Udsprung. PolitiE.Kosterbl.^{30/}1925.2.sp.2. hertil bl. a. Udspringsbro (Bl&T.), -taarn (JVJens. RF.57), -vippe (PoulSør.BS.241), -øvelse. || (jf. Dyre-, Vildtspring; jæg.) mods. Indspring: Udspring, Anordning i Vildtheget (der) letter Udjagningen af Vildt i Kulturen. DJagtleks.1329.*

2) til udspringe 2, om en bevægelses ell. et retrningsforløbs begyndelse. 2.1) især om en strømmende vædskes fremvælden (af jorden) ell. (*konkr.; mods. Udløb*) om sted (*kilde olgn.*), hvor et vandløb, en strøm vælder frem (*begynder*); *alm. (jf. bet. 4.1) i forb. m. gen. ell. poss. pron., spec. i udtryk som have (Pflug.DP.881. VSO. S&B.) ell. (W) tage (Salm.II.60. S&B.) ell. (poet.) lede (Riber.II.256) sit udspring (ofte i forb. m. præp. fra, (tidligere) ogs. af: Pflug.DP.881). Holb.Paars.197. Kan da Bækken . . glemme Kilden, glemme sit Udspring? Kierk.I.187. Rhonen, der med voldsom Fart jog fra sit Udspring under den grønne Gletscher.HCAnd.(1919).IV.237. han (gik) ud til Vandets Udspring (Chr.VI: vand-springet; 1931: Kildevældet).2Kg.2.21. ordspr.: i udspringet skal aa(en) stømmes, se II. stømme 1.1. 2.2) uden (*egl.*) forestilling om bevægelse, om det forhold, at noget udspringer (*udgaar, forgrener sig*) fra noget, ell. især om sted, parti, hvorfra noget udspringer. Underbladet Biblad . . naar det staaer lidet neden for Bladets Udsprung. *CGRafn.Flora.1.71. Figuren (o: paa et relief) . . ender i en stor Palmette . . omskrevet af et Baand . . hvor der saa dannes Knuder, der ere Udsprung for mindre Palmetter. JLlange.BM.I.124. Det Sted paa Skelettet, der ved Bevægelse synes ubevægelig, kaldes Muskens Udsprung (Origo, Punctum fixum) i Modsætning til Tilheftningspunktet . . der sættes i Bevægelse ved Muskens Sammen-**

dragning. *Panum. 478. jf.: Arteriernes Udspringssteder. MdskrDyrl. LVII. 263.*

3) til udspringe 3, om bladenes ell. blomsternes (knoppernes) udfoldelse (spec.: ved foraarstid); alm. i udr. staa (*Ing. KE. II. (1833). 89. HeeAnd. AH. 56*) ell. være (*Estrup. Hist. Bl. 29*) i udspring ell. udspringet (*Branner. DK. 138*). Alt stod i det første, feireste Udspring. Ahornene hang med de rødliggrønne Blade. *Bergs. GF. II. 178.* Skovene . . var paa Vej mod Udspring, det kendtes paa det levende gyldentgraa Lys. *AaseHans. Vr. 47.* Bøgens gennemsnitlige Udspringstid i Danmark . . er den 10de Maj. *TroelsL. I. 60. billedl.: den Retfærdige Død (er)* kun det andet Udspring til en skønnere Blomstring i et nyt Liv. *Winth. Krum. 22. spec. m. h. t. en ung pige (jomfru):* Adé stod i Udspring. Ida ventede endnu paa det. *EChristians. O. I. 218. || (jf. bet. 5; nu næppe br.) konkr., om frembrydende skud, fremskydende knop, kvist olgn. vAph. (1759).* de fine Grene og Udspringene (Turiones) af Granetræ . . og Fyrretræ. *HZellitz. Huus-ogBonde-Raad. (1789). 86.*

4) til udspringe 4, som udtryk for aarsagsbestemt forhold, udvikling. 4.1) om (første) fremtræden, opstaaen, tilblivelse, oprindelse, begyndelse; ogs. om den hertil hørende (tidlige, oprindelige) tilstandsform ell. om det, hvorfra noget udgaar (udspringer): ophav (4); alm. (jf. bet. 2.1) i forb. m. gen. ell. poss. pron., spec. i udtryk som have sit udspring fra (*Holb. Hh. I. 403. CKoch. GF. 92*) ell. (sjældnere) i (*Østrup. AH. 77*) ell. (især tidligere) af (*Holb. Paars. 140. Hjort. Krit. Lit. I. 110*), sjældnere tage (sit) udspring fra (*EBrand. A. 73*) olgn. *En good Samvittighed . . er en Udspring, ja en uoposlig Kilde | Til al Fornøvelse. 40 *Chitau. IR. 17.* Bjerge af . . vulkanisk Udspring. *KbhSkild. 1829. sp. 1374.* Du min Sjæls Elskede, Du alle mine Lidelsers Udspring. *Sibb. I. 24.* *Torn og Rose begge | Et fælles Udspring tør man vel tillægge. *PalM. Adam. H. I. 258.* en Individualitet (der) strider tilbage for at vinde hiin Oprindelighed, der var hans evige Udspring. *Kærk. VII. 126.* de palæstinenske politiske Institutioners Udspring fra den babyloniske Kulturkreds. 50 *Østrup. (Univ. Progr. 1927. I. 16).* Ved denne Lejlighed var det muligt at følge et Rygte fra dets mørke Udspring. *Martin. AHans. NO. 169. || spec. om en persons ophav (afstamning).* den Skaber, som vi inderligt føle, at være vort sande Udspring. *Ew. (1914). IV. 327. Blich. (1920). I. 64.* *Hun (o: gudens datter) eier fra sit Udspring | Den frygtelige Magt. *Winth. HF. 94. Roos. HS. 83. m. præp. af:* en italiensk Patriotinde, af Udspring en fattig 60 *Gadesangerske. Brandes. IX. 498.* højtstående embedsmænd af borgerligt udspring. *AFriis. (Letterst. tidskr. 1943. 241).* || til (*LTid. 1741. 510*) ell. (nu) i sit (første) udspring, i

sin oprindelse (begyndelse); oprindelig; fra først af. I sit Udspring er (rokokoen) fuldt og helt Hofkunst. *Elling. RP. 5. 4.2* (jf. bet. 5; l. br.) om hvad der er udsprunget af, et resultat af noget. du, under hvis Hierte dette gustne Barn engang hvilede, og du, af hvis Legeme det er et Udspring (o: barnets moder og fader). *Junge. 335.* Selvmordsforsøget maa ses som Udspring af et stadig tiltagende Tungsind. *Riget. 28/6. 1911. 6. sp. 6.*

5) (jf. bet. 3 slutn. og 4.2; fagl.) til udspringe 5, om fremskydende, fremspringende del af noget; fremspring. Klippe-Strandskranter med forskellige særegne Udspring og Indskæringer. *Bornh. Samlinger. IX. (1915). I. især paa en bygning:* Naar man bygger af Mursten, ligger det i Materialets Natur, at Udkragningen maa ske i forholdsvis smaa Udspring for de enkelte Sten eller Lag. *Gnudtz. Husb. 76.* Hovedbygningen . . var paa 22 Fag med et Udspring. *Nystrom. S. 100.* Vinden hujede om Hushjørnerne . . Domskriveren gik i Læ bag et Udspring. *Woel. D. 113.*

udspringe, v. [ʉdˌsbrɛnˈə] (ofte skanderet ud'springe). præf. udspring; part. udsprungen ell. (især som adj. i jk.) -sprungen. vds. (l. br.) -ning (i bet. 3: *Sal. XVI. 1073*), jf. Udspring. (ænyd. gl. d. s. (part. vt sprungen. *Bonneb. I. 305*); uden for perf. part. (brugt som adj.), spec. i bet. 3, nu u; jf. springe ud u. springe)

1) (nu sj.) til springe 1.1-2, om levende væsen: springe ud (fra et højere sted). Dan skal være som en løve-unge, som udspringer af (1871: springer frem fra) *Basan. 5 Mos. 33. 22 (Chr. VI).* Een af Hestene blev uregierlig og ud-sprang (fra færgen) i Havet. *Rasm. Winth. S. 139.* *Med hellig Skrået udspringer han (o: i vandet), | Klenodiet at hente. *Staffeldt. 59.* jf. springe 2: de (kastede) alt hvad de fandt der inde ud paa Gaden, saa at endog Papirer, Documenter og Regenskaber maatte med udspringe. *LTid. 1733. 29.*

2) til springe 2.2, som udtryk for en bevægelses ell. en udstræknings begyndelse; især om (strømmende) vædske: bryde, strømme, vælde ud ell. frem; springe ud ell. frem. *Saa sang hun . . | Til Dødsduggen iiskold paa Panden udsprang. *Bagges. Ungd. II. 101.* *vrid du dine Hænder, til dig Blodet | Udspringer af din Neglerod. *Oehl. VIII. 207. spec. om flod, bæk, kilde olgn.: Denne Flod Vittogda udspringer af (nu: paa ell. fra) det Berg Igoria. Pflug. DP. 347. *I Bjerget . . | Udspringer . . saa klart et Væld. Grundtv. Kvædd. 376. *Saa myrdet de den Herre from, | Det Gud tilstæde vilde, | Til Vidne om hans Helligdom, | Udsprang saa klar en Kilde. smst. 126. Der udsprang en Flod i (1871: gik en Flod ud fra) Eden til at vande Haven. *1 Mos. 2.10 (1931).* || (jf. Udspring 2.2) m. h. t. udstrækning (s begyndelse). Ofte udspringe disse (brede) Muskler med*

en Række Takker, Tænder (Dentationes). *Panum*.¹(1895).447.

3) til springe 4, om en plante(s blomster, blade): udfolde sig; springe ud; ogs. (om skud olgn.): skyde ell. vokse frem ell. ud; bryde frem. naar ny Blade udspringe, da tørres de andre. *Pflug.DP.1112*. *Naar Bøg, som Figen og alle Trær, | De knoppes og udspringe. *Grundtv.Festps.58*. *Giv Tid! og hver en Qvist faaer Blad; | Giv Tid! — hver Blomst udspringer. *Ing.Huldre-Gaverne.(1831).214*. Ud over Vandet ludede en snart udspringende Guldregn- og Syrenbusk. *Schand.AE.77*. Bøgeskoven udsprang . . ikke for det første. *Boeck.L.22*. part. udsprungen (brugt som adj.): *de Rosenknoppe smaae | Om udsprungen Rose staae. *Rahb.Poet.F.I.68*. Skovene vare lige udsprungne. *Schand.U.M.35*. jeg havde plukket min eneste udsprungne Pøon af. *KBlixen.AF.206*. || billedl. *Sjælens Mai saa grønt, paa Englevinger, | I Kirkens Skyggehvelvinger udspringer. *Oehl.XXII.47*. *Hvad udsprang af disse Fjelde (∴: det haarde hjerte), | Navnet værdt, til at giengælde | Frelsermand, din Kiærlighed? *Grundtv.SS.I.455*. hvorfør skal Hustruen da være et Væsen i en Slags . . Barnetilstand, naar Elskerinden kan være den fuldt udsprungne Kvinde? *ESkram.HV.9*. jf.: *den Orm, der svinger | Sig paa nysudsprungne Vinger. *Heib.Poet.IV.8*. Hvad vilde man ikke give for blot et eneste Minut at kunne se det gamle, kendte Slot med (et barns) nysudsprungne Øjne. *FrPoulsen.Rejser og Rids.(1920).165*.

4) til springe 5.1, som udtryk for udviklingsbestemt fremkomst, opstaaen, tilblivelse, oprindelse: udvikle sig ell. have sin oprindelse (af ell. fra noget); fremkomme; opstaa. *Vort Løsen er vor Tro og Daab . . | Deraf udspringer alt vort Haab, | Oprinder al vor Glæde. *Grundtv.SS.IV.152*. *kun af Frygt | Vil Lydighed udspringe. *Blich.(1920).VI.174*. jeg maatte angive mig som Forfatter til alle de Digte, man troede udsprungne fra Gustavs Pen. *Hauch.PF.II.141*. Deres gamle, af saaret Forfængelighed udsprungne, Animositet mod N. Brochner. (*Brandes.Br.I.53*). (bevægelsen) udsprang blandt Handlende og Haandværkere. *LindskovHans.G.82*. || som udtryk for en persons herkomst, afstamning. De første (∴: af to slags adel) . . ere udsprungne af gammel Dansk byrd og blod. *Holb.DNB.511*. disse tre nordiske Rigers Beboere ere udsprungne fra en Folkestamme. *Mob.DH.I.12*. *Hr. Strange var udsprunget | Af den mægtigste Æt. *Winth.HF.59*. Han var folkelig, fordi han selv udsprang fra Folket. *HarNiels.Goya.(1928).28*.

5) (nu l. br.) til springe 5.2: rage ell. springe ud ell. frem; især part. udspringende brugt som adj. en udspringende Steen som danner en Grotte. *Falsen.Idda.60*. hans Blik drages . . til een i Søen udspringende

Halvøe. *Blich.(1920).XIX.125*. et Stakit, der i en Halvirkel forenede begge udspringende Sidefloie (af herregaarden). *Winth.TF.12*. spec. ✕: Udspringende Vinkel . . kalder man ved Befæstninger de Hjørner eller Vinkler, som vende deres Toppunkt mod Angrebs-terrainet, men Benenes Aabning mod Befæstningens Indre. *MilConv.VIII.385*.

Udspringer, en. [-sbrøn'ør] fl. -e. 1) (fa gl.) til udspringe 1 ell. springe (1.1) ud: person, der springer ud (fra et højere sted), udfører udspring. jf. Faldskærmsudspringer. *FlyvningHær.180*. || spec. (sport.) om (sports)svømmer. jf.: Udspringersken N. N. *Blækspr.1935.26*. 2) ✱ til udspringe 2 ell. springe (5.2) ud: rar, som fra tagrenden gaar ud over gesimsen hen til nedløbsrøret. *OrdbS. -sprude*, v. [-sbru'də] († -spryde. *Falst.Ovid.100*). vbs. -else (Udsprydelse. *LTid.1756.118*) ell. -ning (*Amberg.*). (jf. -sprudle, -sprøjte; nu sj.) sprude ud. 1) (jf. II. sprude 2(1)) intr., om strømmende vand olgn. *LTid.1730.77*. Jeg har seet mange Vandspring udsprude med en forholdsviis langt større Kraft, saa at de adsplittes i langt finere Draaber. *Ørst.I.50*. 2) (jf. II. sprude 3(1)) trans., om vulkan, fabeldyr olgn. (dyret) udspruede en græsselig stor Ild af sin Hals. *Schousballe.Saxo.145*. *Vesuv sin forfærdende Regn | Af Dybet udspruder. *Pram.Stærk.286*. Mine Næseborer udsprude Dødens Vind. *Blich.(1920).I.56*. *Hjort.KritLit.II.VII*. billedl.: *Ondskab frit udspruede sin Galde. *TBruun.S.99*. **-sprudle**, v. [-sbru'dlə] (jf. -sprude, -sprøjte; $\mathfrak{W}$, l. br.) sprudle ud. 1) (jf. sprudle 1) intr. Kilden, fra hvilken al det Vand er udsprudet. *Bredahl.IV.146*. *VSO*. billedl.: fra Sprængningen af den Granat (∴: et digt) skal der udsprudle Lynglimt. *Schand.TF.II.188*. 2) (jf. sprudle 2) trans.; billedl.: *Hans Sjæl udsprudler Væld og Straaler. *Holstein.SB.69*. **-sprung**, en, et. se Udspring. **-spryde**, v. se -sprude. **-spryng**, en, et. se Udspring. **-spræde**, v. se udsprede. **-sprænge**, v. [-sbrøn'ə] vbs. -ning (s. d.). (ænyd. d. s.; $\mathfrak{W}$ ell. fa gl.) især til sprænge 4(2), som udtryk for at sprænge (dele bort af) en (klippe)masse; m. obj., der betegner massen (helheden) ell. den bortsprængte del ell. det ved sprængningen frembragte hulrum (minegang, vej olgn.). *Leth.(1800)*. den udsprængte Blok styrtede ud fra sit gamle Leie. *Thiele.Breve.121*. en dyb Vei, der synes at være udsprængt i en Klippegrund. *smsl.272*. *OpfB.³III.79*. (spec. polit.) overf.: den af det forenede Venstre udsprængte Bergske Gruppe. *Galsch.SR.136*. || (jf. ænyd. udsprænge, udsprede (et rygte olgn.), efter ty. aussprengen; jf. sprænge 3 (og 4.3)) † udbrede (over et større område). ingen kunde uden Lits-Pare reyse til Bremsebroe formedelst Fæstene, som sig over ald Bleginde hafde udsprængt. *Slange.ChrIV.186*. **-sprængning**, en. [-sbrøn'nen] fl. -er.

($\text{\O}$ ell. faql.) vbs. til -sprænge; ogs. (konkr.) om det herved fremkomne resultat (bjergparti, hvor saadan sprængning er udført, ell. bortsprængte klippeblokke olgn.). De naturlige Sten vindes . . . i Stenbruddene ved Ud-klovning eller Udsprængning. *Gnudszm.Husb. 7. (terrænet er) en vild Blanding af Bjergkløfter, Udsprængninger, Højdedrag og enlige Klipper.Hornaday.Fra Naturens Vidunderlande.(overs.1926).70. (især polit.) overf.:* Udsprængningen af N. N. *Linvald.KF.80. -sprøjte, v. [-sbrøi'də] vbs. -ning (MO. S&B.). sprøjte ud; især m. flg. anv.: 1) ($\text{\O}$ ell. faql.) til II. sprøjte 1(1-2), m. obj., der betegner vædske. vAph.(1764). Naar Hvalen er saaret . . . udsprøiter (den) Blodstraaer.Kierk.VI. 222. Desserten dækkes med udsprøjet Flødeskum.Pol.²u.1941.Send.16.sp.3. 2) (faql.) til II. sprøjte 2: udskylle, rense ved sprøjtning. (lægen havde) udsprøjet hans Øren.Sundheds KollFork.1901.20. 3) intr., til II. sprøjte; især i part. ell. som vbs.; spec. (faql.) om den proces i fremstillingen af champagne, hvorved det under gæringen dannede bundfald som følge af kulsyretrykket slynkes ud af flasken, naar proppen fjernes. OpjB.I.700. -spy, v. († -spyde. Schousballe.Saxo.259. FrederikVI.(HistMKbh.2R.I.11)). vbs. -ning (vAph.(1764). SvLa.(Pol.²u.1919.11.sp.1)). (ænyd. d. s.; jf. -spytte) spy (noget) ud. 1) ($\text{\O}$, især højtid., bibl.) til IV. spy 1(a), om levende væsen. Herren bød Fisken, og den udspyede Jonas (1931: spyede Jonas ud) paa det tørre Land.Jon.2.II. Ords.23.8. (slangerne) udspyede deres Forgift paa hannem.Schousballe.Saxo.259. (jeg) havde udspyet det meget salte Vand, jeg havde faaet i mig.Robinson.I.109. jf. bet. 2.2, udspytte og spytte (ud) 3.1: efterdi du er lunken, og hverken kold eller varm, vil jeg udspye dig af min Mund.Aab.3.16. 2) (især $\text{\O}$) til IV. spy 2. 2.1) til IV. spy 2.2, om vulkan olgn. Biergene i dette Land ere Chimæra, som udspyer Ild.Pflug.DP.959. Schönheyder.I.37. MO. jf.: han er eet af de skjændigste Uhyrer, som Helvede nogensinde har udspyet.PA Heib.(FruHeib.HG.276. 2.2) til IV. spy 2.3-4, med forestilling om, at noget ligesom udkastes i mængde ell. som noget værdiløst, afskyeligt. Landet er blevet ureent . . . og Landet skal udspye sine Indbyggere.3Mos.18.25. Summen og Susen, Trampen og Rullen fra den fra Toget udspyede Menneskestimmel.Schand.SB.61. (han) udspyede i en Aarrække det ene Skrift efter det andet.Roos.HK.187. 2.3) til IV. spy 2.5, m. h. t. (onde, giftige) ytringer. JBaden.DaL. VSO. Fru Agerlin udspyede et kunstlet Ha-Ha-Ha.Soya.FH.150. -spytning, en. (især $\text{\O}$) vbs. til -spytte; ogs. konkr., om det udspyttede. LTid.1738.224. I Udspytningen var der noget Blod.VSO. (vet., landbr.): LandmB.II.385 (se IV. Skraa slutn.; jf. -spytter). -spytte, v. vbs. -else (Underretning om Præservaation imod Pesten.(1709.7)*

ell. (nu) -ning (s. d.). (ænyd. d. s.; jf. -spy; især $\text{\O}$) (han) udspyttede det Stykke (kød) han havde faaet i Munden.Hob.Hh.II.72. *Den plumpe Hvalfisk der . . . | Sit Blod udspytter i de kolde Bolger.Hauch.DV¹.154. (hun) svælgede i udspyttet Tobak (o: cigaretstumper).StDrewsen.K.151. jf. -spy 1 slutn. og spytte 3.1: *jeg vil ham udspytte af min Mund.Bredahl.V92. jf. -spy 2.2-3: *Du strax Poet og Riimer er, | Og idel Vers udspytter. Reenb.II.110. -spytter, en. (vet., landbr.) hest, der (spec. p. gr. af tandfejl ell. tand-sygdom) udspytter (halv)tygget foder (jf. tygge skraa v. IV. Skraa). Ugeskr.f.Landmænd.4R. II.(1871).581. Mørkeberg.Veterinærkirurgi.I.(1922).181. -spæde, v. [-sβæ'də] (sv. utspåda; nu sj.) (op)spæde; fortynde. en uds-pædet lunken Sause.Tode.KD.238. billedl.: *den kun Naturen bedaarer, | Som maler de store Coulisser med Blod, | Og uds-pæder Blodet med Taarer.Oehl.XX.131. -spække, v. vbs. -ning. (ænyd. d. s.) spække (ud); især m. flg. anv.: 1) (mur.) til spække 2.3. ieg lod heele Huusets Udvegge til Gaden og Torvet uds-pæcke og med Olie-Farve bemale.Seidelin.193. Green.UR.321. en plastisk Masse til Uds-pækning af Revner.HFB.1936. 385. 2) $\text{\O}$ til spække 3. det store Sølvfad, der sendes mig hver Morgen ombord med veludspækkede Kager.Cit.1796.(TOppermann. Thorvaldsen.I.(1924).87). || især (jf. spække 3.2) m. h. t. (litterær) fremstilling olgn., navnlig med forestilling om overdreven, daarlig udfyldning (med uheldige motiver ell. udtryk). Brevet vil jeg skrive paa Danske . . . og til Uds-pækning for Stadtz Skyld blande noget Frandskt og Latin imellem.Cit.1732.(KirkehistSaml.6R.III.587). Andre have pyntet paa Sproget . . . ved at uds-pække det med . . . selvgjorte Ord.JSneed.IX.245. Heib.Proc. III.77.291. Naa, det passer sig ikke for mig at uds-pække denne Samtale . . . med Lyrik. Drachm.F.I.499.

udspænde, v. [ud'sβæn'ə] -te. vbs. -else (Amberg.) ell. (alm.) -ing (Biehl.DQ. II.319. Uds-pænding af Legemet ved Hjælp af Luft, saaledes som det foregaar hos Guld-smedene. Wesenb L. Ins. 254. jf. Uds-pændning. vAph.(1764). Tode.ST.II.39). (ænyd. d. s.)

1) (jf. ud-spile, -spærre 1, -stramme og II. spænde 9.13; især $\text{\O}$) navnlig til II. spænde 1 og 4: spænde, stramme, spile ud. || m. h. t. snor olgn. *Han Harpen i min skielvend' Arm | Selv lagde, og de bange Fingre bøied | Til skarpe Greb paa den udspændte Tarm.Steners.Ode.53. Saa fælder han Træer, udspænder (1871: udstrækker) Maale-snoeren.Es.44.13 (1931). || m. h. t. fiskegarn, net olgn. De udspænde midt i Floden stor Garn.Reiser.IV.57. billedl.: *mod Udskyl-dighed selv udspændtes de farligste Snarer. Storm.Br.43. De Hovmodige . . . have udspændt (Chr.VI: udstrakte) et Garn (1931:

breder et Net for min Fod) ved Siden af Veien. *Ps. 140. 6.* || *m. h. t. (flade af) stof olgn.* de kom med udspændte Seil mod Havnen. *Reiser. II. 439.* jeg vilde . . . forsøge at efter-skabe (*naturens*) skionne Oprtrin paa det udspændte Lærred. *Birch. II. 81.* (*hun*) listede sig med Solskærmen udspændt ned ad den brede Stentrappe. *GyrLemche. BD. 26. billedl.: * (gud)* Hænder udspændte (*1871:* ud-bredte) Himlen. *Es. 45. 12 (1931).* || (*jf. II. spænde 6.2*) *m. h. t. noget omslutende, der strammes ud (udspiles) ved et pres indefra.* Melken som samler sig for stærk, udspænder Brystet. *Tode. VI. 269.* * Fryd udspænder hvert Bryst. *MCBruun. PF. I. 138.* En udspændt Blære. *VSO.* Maven, der stor og rund udspændte Kjolen. *Søiberg. KK. II. 37.* *jf.:* (*mer-gel har*) god Virkning i at løsne ved sin dilaterende og udspændende Kraft, de leer-agtige alt for faste Grunde. *EPont. Atlas. III. 247.* || (*jf. II. spænde 4.1 og 6.1; mindre br.*) *m. h. t. en fugls vinger, en persons arme, fingre: udstærkke; udspile.* en Solf-Ørn med udspente Vinger. *Pflug. DP. 342.* * Kom med vidt udspændte Arme, | At forbarne | Dig dog over mig igen. *Brors. 212.* * sine Hænder | . . . Svømmeren til Svømming udspænder. *EBrand. J. 66.* || (*jf. II. spænde 4.3*) *overf.* Organisa-tionen var da udspændt over alle Sogne nordfor den nuværende Grænse paa Ud-bjerg nær. *HPHanss. T. II. 25.* (*sj.; ved sam-menblanding*) *d. s. s.* udspinde (sig) 2.2: (en) fortrolig Samtale udspændte sig . . . af denne Læsning. *Gylb. TT. 119.*

2) (*jf. udspænde; jagl., mindre br.*) *spænde* (noget, især: en del af et træk- ell. ridedyrs seletøj) *ud (fri) af en forbindelse; ogs.: fraspænde (et trækdyr).* Udspænder . . . Tøi af Rammen. *JBaden. DaL.* Optømmingen efter-sees . . . herved er det rigtigst at udspænde Stangen. *PWBalle. R. 72.* Hestene stode med paalagte Kandarer og udspændte og ud-hagede Stang og Bridonbid. *SCBarth. Livs-erindringer. II. (1900). 95.* *jf.:* Indhegningen om Oksernes Uds-pændingsplads. *KBlixen. AF. 230.*

3) *d. s. s. III. spænde 2. Hinnerup. Juv. 483.*

ud-spærre, *v.* [-sbr̥r̥ə] (*ænyd. d. s.;* **⊗** *ell. jagl.*) til III. spærre 3, som *udtryk for, at de enkelte led ell. dele faar en vis (større) indbyrdes afstand. vAph. (1759).* med udspærret Gab. *JLange. MF. 78.* *jf.:* Fodens Bygning, med de skarpe og udspærrelige Kløve, viser, at Faarene oprindelig er Bjærgdyr. *BMøll. DyL. I. 219.* || (*l. br.*) *m. h. t. skrift-(typer): spatere (2); spærre.* De udspærrede Ord. *VilhAnd. Litt. II. 506.* || udspærret, (*jf. udbrede 6.2, udspænde 1.2; bot.) om gren, smaa-aks olgn.:* som (*fra grunden*) bøjer sig stærkt udad (*fra stammen osv.*). Udsperrede

Grene (*Rami divaricati*). *CGRaftn. Flora. I. 70.* Smaaaksene (*paa skærmaks*) er ved Grunden omgivne af lange, udspærrede Børster. *Rostr. Flora. I. 14 (1925). 32.* hertil forsk. navne paa planter med udspærrede grene, smaa-aks olgn., som udspærret (dværg)bunke (*Aira caryophyllea L. Viborg. Pl. (1793). 24.* Lange. *Flora. 1 (1851). 66.* Mentz O. Bill. 384), sød-græs (*Glyceria distans (L.). Lange. Flora. 1 (1851). 70.* LandmBI. 352) *ofl. -spøle*, *v.* [-sbr̥r̥lə] (*-spylle. Reskr. 22/1789.2 (se I. Flet).* *jf. part. udspylt. DL. 4—3—13.* (*ænyd. d. s.;* *nu næppe br.*) *skylle (spøle) ud (bort, af).* Theeblade, som ellers i Mængde udspøles, kunde . . . naar de bleve tørrede og blandede med Tobakken, give en behagelig Lugt og Smag. *Adr. 22/1762. sp. 7. VSO. -spørge*, *v.* [-sbr̥r̥qə] *ell. (sj.) [-sbr̥r̥ə] (jf. skrivemaaden udspørre. Holb. Didr. I. 8).* *vbs. -else (Sibb. Aa. I. 160. EBrand. (Pol. 22/1922. 7. sp. 4) ell. (oftere) -ning (Amberg. Tilsk. 1934. I. 101).* (*ænyd. d. s.) (søge at) skaffe sig en vis viden (forstaaelse, oplysning) ved (indgaaende) undersøgelse, eftersporning (jf. II. spørge 1) ell. (nu kun) ved at rette (mange og ind-gaaende, detaljerede) spørgsmaal til en an-gaaende en vis sag (jf. spørge ud u. II. spørge 3.4). 1) (⊗, nu mindre br.) *m. obj., der betegner sagen (der efterforskes) ell. (især) den (ved udfritten) erhvervede viden (oplysning, forstaaelse).* de have gjort deris . . . Flid til at udspørge Sandhed. *DL. I—16—10.* lands-herren . . . havde spurt, af hvad land hand var? og havde udspurt (1819: erfaret), at hand var af Cilicia. *ApG. 23. 34 (Chr. VI).* Ach vilde Himmelen være mig saa gunstig, at jeg kunde udspørre, hvor min kiære Datter var i Verden. *Holb. Didr. I. 8.* Albret Skeel (blev udsendt) med 500 Ryttere for at udspørge (o: udforske, udspejde) Fienden. *Slange. ChrIV. 298.* Goldmann udspurgde snart, hvem den smukke Pige var. *Blich. (1920). XXIV. 107.* Han havde faaet udspurgt, at Reisen skulde gaae for sig om Morgen. *MO. m. refl. hensobj.:* Han udspurgte sig en om-stændelig Beskrivelse af Mikael. *AlbDam. B. 77. 2) (især ⊗) m. h. t. en person: spørge (en) ud; udfritte (en); ofte i forb. m. præp. om (bl. a. med en (spørge)bisætn. som sty-relse; sjældnere med spørgebisætn. uden om: man udspurgte hende, hvorledes hun . . . kunde være faldet i Busken. Winth. NDigt. 219).* han har raadfoert sig med mig . . . og udspurd mig om de fornemteste Spanske Familier. *Holb. DR. IV. 7.* (*han*) var bleven anholdt og udspurgt af de eftersættende Ryttere. *Blich. (1920). X. 107.* da min Bedstemoder . . . under fire Øine udspurgte mig, bekendte jeg. *Gylb. Novel. II. 49.* Palle Dyre udspurgte hende . . . om hvorledes det Hele var gaaet til. *JPJac. I. 280.**

udstaa, *v.* [ud̥sd̥aː] *præt. udstod; part. udstaaet (sj. skrevet udstaad. Holb. Paars. 69) ell. (nu dial.) udstaaen (brugt*

som *adj.* i *fk.*: efter nogen udstaaen Møje. *ABagges.JB.I.42.* ogs. efter have: *Moth.P167. Feilb.* ell. (*sj.*) **udstandet** (efter have: *DL. 2—5—18.* brugt som *adj.* (i *inlk.*): efter udstandet Arbeyde. *Holb.Ep.I.177*) ell. (*nu* $\varnothing$, *især højtid.*) **udstanden** (brugt som *adj.* (i *fk.*); se u. bet. 4.1), hvortil *best. f.* og *flt. udstandne* (se u. bet. 4.1; *jf.*: sine udstandene *Besværligheder.PRøn.Tausan.(1757). 2).* *vbs. -else* (*s. d.*), *jf. Udstand.* (*ænyd. glda. nd-staa, -stande; jf. staa ud* (og ude) u. II. staa 50 (og 51) samt udestaa)

1) (*ænyd. glda. d. s., mnt. utstan*) † *staa ude paa gade ell. torv for at falbyde noget.* ingen være tilstædt med nogen Kramvare at omløbe fra een Kiøbstæd til een anden, eller og nogen Stæd dermed at udstaa, og i Alne, Lod, eller Pund, at sælge. *DL.3—8—1.* (*det*) blev hende (*∅*: en kvaksalverske) tilladt i samme Stad offentlig at udstaae, og sin Kundskab til en hver frembyde. *LTid.1733.748. Pl.²⁰1807.*

2) (*især dial. ell. (tidligere) emb., jur.*) som *udtryk for, at en sag, et mellemværende henstaar som uafgjort, er udsat (indtil videre).* Saaledes udstaaer Sagen. *Cit.1817. (Ordbs.).* || *spec. i forb. som have noget udstaaende med en, se udstaaende.*

3) (*være i stand til at*) *gennemgaa, underkaste sig, udholde, gennemføre noget.* 3.1) (*jf. staa ud u. II. staa 50.4; i rigsspr. nu* $\varnothing$ og l. br. uden for enkelte særlige *udtryk, spec. forb. m. perf. part. brugt som adj.*) m. h. t. alvorlig, farlig, anstrengende skæbnetilskikkelse: *gennemgaa, døje* (II.2), *lide* (IV.3.a), *taale* (*uden at gaa til grunde ell. svigte, kues olgn., før enden, afslutningen er naaet*); (*standhaftigt*) *udholde.* *Af een og anden hand maa udstaae mange plager. *Holb. Paars.276.* Værer barmhertigt mod mig, jeg er af en svag helbred, og kan ikke udstaa saadan Medfart. *sa.Er.V4.* Samme Tiid udstoed jeg . . . dend største Fristelse af et vist Fruentimmer. *Æreboe.31.* Somme Tider havde (*Augustus*) Ont i Halsen, saa hand ikke kunde udstaae at tale til Folket. *ThSchmidt. S.273.* *Det er meer end Mænd kan udstaae. *Ew.(1914).III.192.* jeg maatte udstaae meget for Lærdommens Skyld. *Oehl.Er.I.8.* Du kan troe, vi have udstaaet! *PMoll.(Hjort. KritLit.II.LXX).* Folk, der have udstaaet en stærk sjælelig Kamp og seiret. *Goldschm. Hjl.I.124. Feilb. Lollo.* Udstaa et pust, strabader, se I. Pust 2, Strabads 1. *spec. som udtryk for at lide (af)sone straf, i udtryk som udstaa kirkens disciplin (Aakj.SP.35. jf. Disciplin 4.1), sin ret (se I. Ret 3.7) ell. især (spec. emb., jur.) sin straf (jf. Udstaaelse 1).* (*han*) havde udstaaet Straf nok for sin Forseelse. *Schousbølle.Saxo.328.* (*man*) tillod en Synder, før han udstod sin Straf, at faae et uskyldigt Ønske opfyldt. *HCAnd.(1919).I.17. Lov¹⁹1866.§13. JurFormularbog.⁵42.* || *perf. part. brugt som adj. (se*

ogs. *ovf. sp.699^{1ff}*). efter saadan Bestandighed og udstanden Livs-Fare. *Holb.Usynl.I.1.* *(*han*) Glemmer hver Skræk og udstanden Kummer. *Rein.ND.164.* mine mangfoldige udstandne Fataliteter. *Blich.(1920).VII.36.* vore udstandne Lidelser. *Gylb.I.114.* Mindet om udstaaede Genvordigheder. *Brandes.Br.III.460.* de udstandne Kvaler. *VorUngdom. 1943/44.20. 3.2* (*uden for enkelte udtryk nu ikke i alm. rigsspr.*) m. h. t. (*frivilligt*) *hvært, (selvvalgt) opgave, prøve olgn.:* (*være i stand til at*) *gennemføre, føre til ende (paa fyldestgørende maade); (kunne) holde til (noget); (kunne) magte.* om (*kirkeværgerne*) for *Besværigs Skyld* det (*∅*: *embedet*) ikke udstaa kunde, maa de hver tredje, eller fjerde, Aar forandris. *DL.2—9—2.* vi (*vil*) gierne udstaae den *besværing* (1871: *paatage os denne Møje*). *2Makk.2.28(Chr. VI).* nu har vi kvægned os lidt, nu kan vi nok udstaa noget igen. *FrGrundtv.LK.212.* *jf. staa i lære* (u. II. staa 2.3) og *staa ud* (u. II. staa 50.4): *udstaa sin lære, sine læreaar, se I. Lære 1.2, Læreaar.* || (*nu næppe br.*) m. h. t. (*eksamens*) *prøve olgn.:* *bestaa.* Naar du har gaaet saa længe i Skole som jeg, og udstaaet dine Examina, saa kanst du ogsaa give dig et Latinsk Navn. *Holb.Er.II.2.* jeg udstod disse Prøver, og endte det, som man kalder det Academiske Løb . . . i to Aar. *JSneed.II.49.* (*Kingo*) udstod sine Examina med Berømmelse. *ACL Heiberg.Kingo.(1852).II.* || (*nu næppe br.*) m. h. t. *økonomisk ydelse:* (*være forpligtet til at*) *yde, udrede.* (*dersom*) *Geistlige . . . befindis (nogen) borgerlig Næring . . . at bruge, da skulle de al Kongelig og borgerlig Tyngde udstaa.* *DL.3—6—2.* jeg vil udstaae ad bekostningen. *Moth.S722. Slange.ChrIV.1267.*

4) (*af bet. 3; m. h. t. bet.-udviklingen sml.* II. *døje 2 slutn., fordrage 3.3, IV. lide 4; især talespr.*) som *udtryk for at nære visse usympatiske følelser, i nægtende forb.:* (*ikke kunne*) *døje, fordrage.* (*i alm. spr. (i person-obj.).*) De er hende en Torn i Øinene. Hun kan ikke udstaae Dem. *Skuesp.X.155.* *Det, som Mange synes om, | Kan jeg ei udstaae for min bittre Død, | Reen Himmel, for Exempel, Morgenrøde | Og Solskin, hader jeg, som Pestilenz. *Oehl.PSkr.II.390.* Han var besvimet ved det gruelige Syn og kunde i lang Tid derefter ikke udstaae at see Blod eller raat Kjød. *Ing.Levnet.I.157.* Hun kan ikke udstaae, at man roser Andres Skionhed. *MO. HCAnd.(1919).IV.78. Schand.TF. II.184.* *fløjtende Pøbel | og fulde Folks Palaver — | er Støj jeg ikke udstaar. *JVJens. Di.*137. Lollo. UJF.*

Udstaaelse, en. 1) *vbs. til udstaa 3(1), især (emb., jur.) m. h. t. straf (jf. Straf-udstaaelse).* Straffens Udstaaelse er nok for den Ulyksalige. *Biehl.DQ.IV.80.* (*der*) er forløbet 5 Aar efter Udstaaelsen af den sidste Straf. *Lov Nr. 250¹10 1932. §780.* 2) (*jf. ud-*

staa 2, udstaaende 2.2, Udstand; *dial.*) *konfikt*; *uenighed*; *udestaaende*. vi vil ikke ha' nogen Udstaaelse med hinanden. *Lunde.HG.154. UjF. udstaaende, part. adj. (til udstaa ell. staa ud). 1)* til staa (II.50.a) ud: som rager ud, træder (stærkt) frem (i forhold til en flade ell. til den normale stilling; mods. indstaaende). Udstaaende Blade, Grene . . naar de gaae saaledes ud fra Stenglen, at de dermed gjøre en spids Vinkel. *CGRajn.10 Flora.I.70. (han)* satte sig op mod et udstaaende Klippestykke. *Bagges.DV.IX.437.* en stor mørk Træbygning, med Høienlofts-Svale og to udstaaende Stokværk. *Ing.VS.I.42.* sorte, glansløse Ruder . . stirre frem under det udstaaende Spaantags Bryn. *JP Jac.II.353. spec. (jf. fremstaaende u. fremstaa 2.1) om legemparti, især i forb. udstaaende kindben (Schand.AE.241. VVed. BB.416), øjne (Schand.BS.344. GyrLemche.20 BD.II), øren (vAph.Nath.IV.248. Hjemmet. 1913.543.sp.3).* A. paastaaer, at hun har smukke Øine, mig forekomme de hæslige; de ere stærkt udstaaende. *Hauch.SR.I.192. (han bar)* en flagrende Kappe omkring de høie, udstaaende Skuldrer. *NPWiuel.R.41.* kraftige, stærkt udstaaende hvide Bakkenbarter. *HWulfj.DR.158. || (sj.) overf. (han) nedskrev kun saadanne Begivenheder, der (var) alment forekommende. Han holdt sig 30 med Vilje fjernt fra enkelte udstaaende (o: afvigende, isolerede) Tilfælde. KMich. (Pol. 1940 1930.13.sp.4). 2)* til udstaa 2, (nu alm.:) *udestaaende. 2.1) † om kapital, pengebeløb: anbragt, indsat hos en anden; om gældsfordring: ikke betalt ell. afviklet. de havde megen udstaaende Gield. Holb.DH.I. 818.* af hver Tusinde Rixdالر. som paa Rente hafdes udstaaende, skulde udredes i en Penge-Hjelp 4 Rdlr. *Slange. ChrIV.868.* De 40 veed, hvilke anseelige Fordringer min Familie endnu har udstaaende. *Skuesp.VII.83. 2.2)* (nu l. br. i rigsspr.; jf.: „Talespr.“ *Levin.*) i forb. som have noget udstaaende (med en), have et uafgjort mellemværende (med en); være uenig, venner (med en). I har jo intet udstaaende med ham, men hand har haft en Process med dend Barbeer, i ved vel selv. *Holb.Bars.III.5. hand . . haver (ikke) havt noget ondt udstaaende med ham. FrHorn.Proc.B2v.* Jeg spurgte ham, om han havde noget udstaaende med den unge Schliker, og hvorledes de kunde forliges. *Ew.(1914).IV.168.* enhver, hvem jeg personlig agtede, og imod hvem jeg kun havde litterarisk Udstaaende. *Rahb. (Hjort.B.II.433).* (*gud*) er evig uforanderlig, betænk det vel, hvis Du har, som det siges, noget Udstaaende med ham. *Kierk.XIV.290.* saa kommer der med Guds Hjælp nok en lang Krig paa, Kong Karl kan ikke bevare godt Nabo-skab længe . . Dansken har ogsaa lidt Udstaaende, der gjerne skulde klares fra den Tid de tog Skaane. *Eilar.SB.243. i Aaret*

1883, da De og jeg ikke havde det ringeste udstaaende. *Brandes.Br.I.351.* de havde vel aldrig haft noget udstaaende sammen. *Gravl.VF.127.*

ud-staffere, v. vbs. -ing (s. d.). (ænyd. d. s.) **1)** (nu foræld., arkais. ell. i tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til bet. 2) til staffere **1:** bringe, sætte i god, tilbørlig stand, med passende tilbehør ell. udstyr; udstyre (godt, paa rette maade); istandsætte. *Dumetius.III.39. (adelsmændene)* skulde lade sig indfinde til den forestaaende Kroning og Hylding, vel udstafferede med Heste og Folk. *CPRothe.MQ.II.718.* Forhen hed (*slot-tet*) Krogen, men siden . . Kongen har ladet det helt ombygge og herligt udstaffere, saa hedder det Kronborg. *Baud.KK.13. 2) til staffere **2. 2.1)** (især jagt.) til staffere **2.1, m. h. t. ting:** udstyre med prydelser af forskellig art; udsmykke. || **m. h. t. bygning, møbler olgn.** Hendes Værelser ere udstaffered som en Grævindes. *Holb.HP.I.6.* Deres Skioilde vare og vel udstafferede og forgyldte. *Suhm.Hist.I.339.* gamle Bindingsværks Kjøbmandsgaarde, vel udstafferede med udskaarne Zirater paa alle Bjælkerne. *Høyen. Breve.43.* udstaffere en Bygning, et Møbel med Billedskærerarbejde. *FagOSnedk. || m. h. t. klædningsstykker olgn. klæder og hatte udstafferede med ædelsteene og fiære. Holb. DNB.692.* en rigelig udstafferet Sommerpels, kantet med røde Skindlapper og udsyet med farvet Senetraad. *Ing.EF.IV.52. (en) Klædes-hue . . der var udstaferet med Guldgalonere og sorte Plumager. JP Jac.I.271. (foræld.:)* Kancelliet (*kan ikke*) tillægger Udtrykket Udstafferebod den af Supplikanten antagne udstrakte Betydning, saa at derunder skulde forstaaes alle Sorter Silke- og Bomulds-Modevare. *Skr. 89/11816.* under Udstafferehandel kunde kun forstaaes Falholdelse af Sysilke, Traad, Kameelgarn og grovt Foderlærred, som behøves til Foder eller Mellemfoder og Syning, det er Udstaffering af Klædningsstykker. *smst. 2.2)* (i rigsspr. nu især gldgs. ell. (lidt) nedsat. ell. spøg.) til staffere **2.2, m. h. t. levende væsen, især en person: staffere (ud); spec.: mæje ud. (navnlig i perf. part. brugt som adj.).** en Russisk Madame, udstafferet paa det prægtigste i Damask og Galoner. *PvIIaven.RR.102.* Kroekonen udstafferede Præsten paa en Maade, der var værdt at see. Han fik et Klædes Skiørt paa . . og en grøn Floiels Kiøl. *Biehl. DQ.II.77. *Stolt* blev hun (o: en brud) udstafferet | Med røde Silkeskrud. *Winth.HF. 110.* nogle red paa broget udstaferede Æsler. *Drachm.KK.177.* Oppe paa Vejen kom Ane løbende. Hun var udstafferet som til Altergæng i Vejle Kirke. *Bang.DuF.78. Feilb. UjF. 2.3)* (nu især nedsat. ell. spøg.) til staffere **2.3, med videre (uegl.) anv., navnlig m. h. t. (udpyntet, forsvret) fremstilling, stil olgn.** en saa lang udstafferet Forklaring. *Gram.Breve.**

186. Jeg udstafferede . . min Fortælling med mange characteristiske Smaatræk. *Oehl. XXVII.272.* (*Holbros*) straalende humorfyldte Lejlighedsstykker: Den danske Komedies Ligbegængelse, som Aktørerne . . havde udstafferet med overdaadige Paafund. *Nystrøm. (Skuepl. 12).* **-staffering**, en. (ænyd. d. s.; nu især faagl. ell. (lidt) nedset. ell. spøg.) vbs. til -staffere (2); ogs. konkr., om hvad der tjener til udsmykning, udmajning olgn. det skionne Kongelige Slot (med skionne Gemaker og anseelig Udstaffering. *Pflug.DP.70.* i denne Udstaffering saae (*han*) ud som det forunderligste Spøgeles. *Biehl. DQ.IV.128.* de saakaldte Astrakstene . . bruges til Udstafering paa Bygninger. *Rawert & Garlieb. Bornholm. (1819).45.* Udstaferingen og det blanke Messing (o: paa en lampe) stak ham i Øjnene. *Skjoldb. KH.38.* **-stalde**, v. [-sdal'ə] (faagl., nu sj.) d. s. s. stalde ud (u. I. stalde 2.4). forinden Stutteriet om Foraaret bliver udstaldet. *Cit.1776. (Stutteri. 312).* **I. -stamme**, v. [-sdam'ə] (jf. jy. udstam, oprindelse; nu ikke i alm. rigsspr.) til II. stamme: (ned)stamme (fra); ogs.: udgaa, hidrøre (fra). Churet (blev flyttet) fra dend gamle nærmeste og rette udstammede Rudolphinske Chur-Linie, paa dend længere frastammede Ludvigske. *Slange. Chr IV 537.* Numa (var) Hoved for den Røverbande, hvoraf Romerne udstammede. *Tullin. III.344.* En heel Lund udstammer . . stundom fra et eneste Træ. *H C Monrad. Guinea-Kysten. (1822).193.* *Kirken er Moder . . | Fra hendes Lunde er Spiret udstammer, | Værn har Marken kun i hendes Mur. *Grundtv. RS.x.* **II. -stamme**, v. [-sdam'ə] (jf. stamme ud u. IV. stamme 2.2; Ω , især poet.; nu sj.) stamme (noget) ud ell. frem; fremsige stammende, usikkert; fremstamme. *Et simpelt Tak han kunde knap udstamme. *Wess.199.* *Udstammer da ved Himlens Dør | Vor Herres Priis, I Spædel *Grundtv. SS.I.36.* *Han (o: apostelen Peter) atter dyre Ed udstammer, | Og Hanen galer anden Gang. *Ing. RSE. VII.74. sa. Levnet. I.136.* **-stampe**, v. [-sdam'bə] vbs. **-ning** (*Amberg.*) især (faagl.) til III. stampe 1: underkaste noget en behandling ved stampning; saaledes til III. stampe 1.1, m. h. t. rum, der fyldes med en stampet masse (*MilTekn.O.222*); til III. stampe 1.3, om knusning ved stampning (*SkandLittSkr.1806.I.62*); til III. stampe 1.4, om frembringelse af huller ved stampning ell. stansning (*Ribe.Amt.1925.261*). **-stand**, en. (ogs. Ustand. *O Guldb. VII. II.514.* *Rask. Fynske BS.66.* *Krist. Skjæmtesagn. (1900).16.* *Thuborg.A.267.* *HansPovls.RF.201.* jf. MDL. *Feilb.*) (ænyd. d. s. (og udestand); jf. udstaa 2, -staaelse (2), -staaende; nu dial.) konflikt; uenighed; udestaaende. Siellandsfarerne . . havde havt stor Ustand med de Falsterske. *Schousbølle. Sazo.449.* *Engelst. Wien. 314.* *Gammelengland og Unge America . .*

havde faaet Udstand med hverandre. *Blich. (1920).XXVI.159.* *Aakj.PA.66.* *Pastor B. (maatte)* i Lærer N. se en Mand, der havde været i Ustand med Gud og ikke havde søgt at blive forligt med Gud. (*det var*) indlysende, at Lærer N. var i Ustand med Gud! *BerlTid.¹⁹1934.Aft.4.sp.6.* || gen. udstands brugt som adj.: uenig. *Almueskolen.1856.Nr. 18.Till.18* (sjæll.). Jeg er ellers udstands med Olga, som det hedder paa Sjælland. *Aase Hans. Et Par Huse. (1930).31.* *UjF.* **-stansse**, v. [-sdan'sə] vbs. **-ning** (*PapirL.381.* *SmedeMaskinarb.483*). (jf. -stampe) * ved stansning frembringe et vist mønster, særlige (udskaarne) figurer, huller olgn.; m. obj., der betegner figurerne, de udhuggede dele olgn. ell. det saaledes behandlede materiale (metalplade, læder osv.). Skindene (til handsker) lægges sammen i flere Lag og udstanses med skarpe Staalforme i passende Forme. *Sal.VIII.451.* *Perforeringsmaskiner*, hvor de smaa Huller i Filmens Kanter udstanses. *UGad.Filmen. (1919).64.* *Blanketten*, som udstanses af en tyk Plade. *OpfB. III.231.* hertil **Udstanse-jærn**, -maskine ofl. **-stansere**, en. [-sdan'sər] fl. -e. * person ell. maskine, der udfører udstansning. (*hun*) lod Udstanseren hugge med rasende Fart. *Søndergaard.ÆT.199.* **-stationere**, v. vbs. **-ing** (*HKaaersb.F.64.* *Tjenesteregl.134*). (især faagl.) stationere (især: en person, et dyr) paa et sted (til midlertidigt ophold), navnlig med en vis virksomhed for øje. *Selmer. Nyebudrag. (1867). 77.* der indkøbtes og udstationeredes 4 Tyre. *Landb.O.IV.671.* det er nødvendigt, at det Offentlige udstationerer Sundhedsplejersker hele Landet over. *GadsMag.1933.498.* Nogle Bifamilier . . sælges eller evt. udstationeres. *Soro.Amtstid.²²1945.II.sp.6.* tyske U-Baade, som laa udstationeredes omtrent alle Vegne. *Krigen 1939-1945.I. (1947).247. spec. (jf. -mønstre; $\times$) m. h. t. militærheste: Tjenesteregl.14. 134* (se u. indmønstre). *EFoss.Frapassiv til aktiv Modstand. (1946).131.* **-sted**, et. fjernere liggende (mindre) bebyggelse (hus ell. samling af huse). (jeg) gik i Almueskolen sammen med Bønderbørnene . . fra de smaa Gaarde og Udsteder. *JVJens.HH.95.* Jeg søgte absolut alt, lige fra store fede Embeder og ned til Udsteder. *OGeismar.E.104.* || især (jf. Udligger(sted)) om mindre grønländsk handels-plads, der forsynes fra og afleverer produkter til den koloni, hvorunder den sorterer. *Rink.G.I.25.* *AAbs.VE.161.* *Statsregnskabsfor 1918/19.234.* hertil **Udstedsbestyrer**, **-bod** ofl.

udstede, v. [u'dsæ'ðə] (tidligere ogs. skrevet **udstæde**. *Moth.U40.* *CPRothe.MQ.I. 222.II.33.* *Bagges.LI.5.14.* *Oehl. (1831).II. 109.* *udstædde*. *Moth.U39.* *Holb.DH.III.25*) præt. **-te** (*Nyerup. Litt.M.399.* *Goldschm.R. 131.* jf. *MO. Holst.R. tidligere* ogs. (skrevet) **-de**. *Holb.Kh.708.* *Thurah.B.204*) ell. (nu mindre br.) **-ede** (*Holb.DH.II.60.* *Thurah.*

B.209. *jf. MO. Holst.R.*; *part. -t (jf. MO. Holst.R. samt flt. udstæte. DL.1—6—14) ell. (nu næppe br.) udsted (PEdV.Friis.S.28. vAph.Nath.VI.509.610. flt. udstedte: Stampe. IV.241) ell. (nu mindre br.) -et (Holb.Ep. II.66. Thurah.B.259. Gylb.VII.101. jf. MO. Holst.R.). vbs. -else (Holb.NF.(1728).II.80. Slange.Chr.IV.1013. Heib.Pros.III.35. Ludv.). (ænyd. d. s., no. utstede, mnt. utsteden (i bet.: give fra sig); *jf. udstedige og stede ud u. stede 1.4)**

1) (*jf. stede 1.1-2*) † som udtryk for at bringe noget paa et sted, paa en særlig maade. 1.) m. egl. stedsbet.: *anbringe; placere; stille ud. *Jeg speidere i Skov, i Lunde maa udstede. Holb.Metam.25. 1.2) med afsvækket stedsbet., som udtryk for, at noget bliver (anbragt saaledes, at det er) udsat for en vis (især fysisk) paavirkning: udsætte (for). (især i forb. m. præp. for). Armod udsteder (landet) som et Rov for alle. Tullin. III.103. naar denne (blyaske) udstedes for Luften, bliver den guul. vAph.Nath.I.406. Bønner, Erter, Lindser . . ere udstedde for at blive fordærvede af disse smaa Dyr (o: smudebiller). smst. VII.426. Man maae i denne Sygdom aldrig . . udstæde sig for en stærk Kulde. J.Bang.S.144. Olbrygn.(1796).54.*

2) (*jf. stede ud u. stede 1.4 samt udstille 2; v ell. faql., især emb., v*) (*paa vedtagtsmæssig maade*) lade en meddelelse, et gyldighedsbevis olgn. fremtræde (udfærdiges, meddeles, overdrages en) med alment (officielt) gældende kraft ell. med (retslig) gyldighed (til bedste) for den person, hvem det meddeles (udfærdiges til, overdrages); lade udgaa; (lade) udfærdige; i forb. som udstede en anvisning (4), attest, befaling (Slange. Chr.IV.211. Grundl.(1849).§47, billet (HC And. Breve. I.51. Vor Stand. 1939. 224. sp.2), 40 check, dom (DL.1—6—14. Stampe.I.261), forordning, kvittering, lov (Grundl.(1849).§30. Brandes.XII.152), ordre (I.2.1), et pas (Bagges.L.I.5.14. Politie.19/1923. I), patent (I.1), (en) revers (II.1), (et) skøde (III), en veksell (s.d.) ofl.; spec. om statsmyndigheds fremstilling af pengesedler: udstede (penge)sedler olgn. (Goldschm. NSM.I.50. Ludv.). I gamle Dage . . fandt man Forskrivelser, som en og anden havde udstedet til Fanden. Holb.Ep.II.66. *Jeg hørte Kongen høit i Kirkedøren | Udstæde til sin Munk Befalingen. Oehl.(1831).II.109. Jeg har selv seet begge Vielses-Attester, begge udstedede samme Dag. Winth.N.Digtn. 273. Da denne udstedte sin store Indbydelse, blev Oberstlieutenanten som en afskediget Officier forbigaaet. Goldschm.R.131. det er forbudt Stationerne (o: private radiosendestationer) at anvende falske Kaldesignaler samt at udstede Nødkalden og Nød-signaler. Bek.Nr.290^{18/1946}.§6. || (tidligere) med videre anv.: udpege, anordne olgn. at udstedte Fuldmægtige for at raadslaae om

et Konge-Vall. Holb.DH.III.25. || (nu næppe br.) i præv. part. m. pass. bet. og ville Vi det (o: at) Vores udstedende Ordres promptere bliver efterlevet. Cit.1724.(CChrist.H.63). de for Medlemmerne udstedende Valgbreve. Skr. ^{18/1853}. || hertil m. h. t. forordninger, veksler olgn. ssgr. som Udstedelses-aar, -dag, -dato, -kurs, -pris, -sted, -tid ofl. (Ludv. Hage.⁵ 1309).

Udsteder, en. flt. -e. (v ell. faql., især emb., v) person, der udsteder (2) noget, spec. et reitsgyldigt bevis (skøde, veksell olgn.). vAph. (1759). Skjødet Udsteder. Ing.EF.V.73. En paa ubestemt Tid given Befaling er gjældende, indtil den ophæves eller forandres ved en ny Befaling af dens Udsteder. Tjenestereg.60. jeg har været oppe at skjændes med Udstederen af Invitationen. CMøll.F. 242. Udstederen af Vekselen. Ludv.

† **ud-stedige**, v. (af udstede ved tilknytning til udfærdige olgn.) d. s. s. udstede 2. et Befrielses Brev var bleven udstediget. Holb.Heltind.II.19. sa.DH.II.259. **I. -stemme**, v. [-sdæm'ə] (*jf. I. nedstemme 2; „nyt Ord“. Levin.; især polit., l. br.*) til III. stemme 1.3: stemme (en ell. noget) ud; fjerne ell. forkaste ved afstemning. det blev fra et Mindretals Side foreslaaet at udstemme Bevillingen. Danm.Havebr.315. **II. -stemme**, v. se -stømme. **-stemple**, v. [-sdæm'blə] vbs. -ing. (faql.) 1) til stemple 1.1: fjerne ved at støde med et stempel. tidligere . . udstemplede (man) Tænderne (o: hestens) fra Roden ved Hjælp af et Stempel og en Kølle. Ugeskr.f. Landmænd.4R.II.(1871).582. 2) til stemple 1.3: udvise (et træ) ved at stemple et mærke i det. *de tvende Træer . . | Til mig i dette Aar udstemplede. Cit.1728.(JCJessen.Slagelse Herreds Skolehist.(1942).57). **-stene**, v. [-sdæ'ne] vbs. -ing (HBJerg. Hus og Hjem's Syltebog.(1935).15). (faql.) stene (4.2) ud; afstene. 200 Gram udstenet Oliven. Tidens Kvinder.^{18/11}1928.34. Sveskerne udstenes. Bagning.82. **-stige**, v. [-sdæ'qə, ogs. -sdæ'ə] vbs. -ning (vAph.(1764). MO. VSO.). (ænyd. d. s.) en Raket udsteg af Vinduet. Berl.Tid. ^{28/1749}.Till.[9]. de af Vognene udstegne Balgjæster. Schand.BS.76. Kroppen vrd sig af Kulde og Ildebefindende efter Udstigningen af Sengen. sa.TF.II.92. || nu især (faql.) som vbs., om passagerer i sporvogn olgn. Udstigning ad Forperronen. Kbh.s Sporveje.(1936).84. *jf. Udstigningsstation (station, hvor en passager stiger ud, spec.: midlertidig afbryder sin rejse). Jernbane T.^{18/1947.5.sp.1}. -stik, et. 1) (jf. II. Stik 5.3 og udstikke 1.2 samt Udstikning 1.2; landbr.) gravet rende, der skal føre vand bort fra en ager (over forpløjningen, til en grøft). LandmB.I.445. Ujf. 2) (jf. udstikke 2.1; faql., v) hul, hvorigennem noget langes (stikkes) ud (og ind), spec. paa et skib(s side). Overenskomst ml. Havnarbejdernes Fællesforbund og Tømmerhandlerforeningen f. Kbh.1915.3.*

udstikke, v. [ʉd̥sdege] præf. -stak, ft. (nu arkais.) -stukke (Oehl.NG.(1819). 5) ell. (sj.) -stakke (Holb.Intr.(1728).337); part. -stukket († -stukt. EPont. Atlas.II. 308) ell. (især som fk., spec. anv. som adj.) -stukken (sjældnere efter have LTid.1744. 19) ell. i pass. m. subj. af intk.: Pflug.DP. 1088), hvortil best. f. og ft. -stukne ell. (sj.) -stukkede (hans Øyne bleve udstukkede. Holb.Hh.II.191). vbs. -stikning (s. d.), jf. Udstik. (ænyd. glda. d. s.; jf. udstinge og II. stikke (ud) 38)

1) (især $\varnothing$ ell. jagl.) til II. stikke 1-2, om brug af et stikkende redskab. 1.1) i al alm.: ved stik løsne (frigøre) og fjerne (udtage) en del af noget; m. obj., der betegner det bortfjernede (udtagne, udhuggede olgn.). udstikke og undersøge en Prøve paa tværs af Osten.VareL.²587. Madkirsebær, hvøraf Stenene udstikkes og knuses.FrkJ.Kogeb. 286. jf. II. Stik 2.1 og II. stikke 2.1: det (rum i en masovn), hvor det smeltede Metal udstikkes (af ovnen).VSO.IV.M92. || (jf. II. stikke 38.3) spec. m. h. t. øje. hans Øyne bleve af Seyer-Herren udstukne. Holb.Berg. 19. Bredahl.(OThyreg.B.189). JOlvr.(DGL.II. 559). 1.2) (jf. bet. 1.4 samt Udstik 1 og II. stikke (ud) 38.2; nu næppe br.) m. h. t. (vandsamling paa) et jordstykke: afvande (en mark), aflede (vand) ved gravede render olgn. Giersing.Landoeconomien.I.(1825). 542(se u. Lavfald). m. subj.-skifte: Hovedgrøfter giennemskiære Moserne, Landgrøfter udstikke Agre til hine.Blich.(1920).V.186. 1.3) (jf. II. stikke (ud) 38.3) skære (stikke) dele af en vis form ud af en masse; fx. (bag.) udstikke deigen i ell. til (runde) kager olgn. Const.Kogeb.256. Bagning.27. || $\odot$ om fremstilling af en blanket (2) ell. frembringelse af et hul ved drejning i metal. jf. Udstikke-staal.Thaulow.M.II.131. 1.4) (jf. II. stikke (ud) 38.4) ved en række (med et særligt redskab frembragte) fordybninger ell. mærker (stik) danne figurer, linier i en masse(s overflade). || (nu l.br.) som udtryk for gravering, udskæring, udhugning. 3kantede Stykker Kaabber, som paa den ene Side have udstukne Figurer eller Merker.Kyhn. PE.24. mand har ladet hende i Kaabber udstikke.LTid.1736.462. Holb.DH.II.792. Fra Gothikens Tid har man enkelte rigere Gravmæler: udstukne Messingplader (og) støbte Bronzefigurer.JLange.I.15. || ved landmaaling, vejanlæg olgn. udmaale og afmærke, afstikke (4), en linie (en vej, et jordstykkes omlreds) ved visse med mellemrum anbragte mærker. MilTeknO. Naar Linien ($\varnothing$: for et kltanlæg) er afstukket . . bruges i Praxis at udstikke den med Stokke i nogen Afstand fra hverandre.Andres.Kltf. 282. i Jylland, hvor jeg i 1798 udstak en ny Landevej mellem Viborg og Mariager.CHHolten.O.25. at optage Kort, udstikke Afløbslinjer, rette Raamærker.Pont.LP.VIII.115. Maalinger af

Kirker (har) godtgjort, at Planerne ikke er udstukne paa maa og faa.Mackeprang.L.46. || (haandarb.; l.br.) til II. stikke 2.5, om syning (med stikkesting) ell. brodering. udstukne (= udsyede, baldyrede) Tæpper. D&H.II.509. Overfrakker . . udstukne Lømmer.PolitiE.Kosterbl.²/1924.I.sp.1.

2) ($\varnothing$ ell. jagl.; uden for bet. 2.4 nu l.br.) som udtryk for en (hurtig) bevægelse ell. en (dertil svarende) retning ell. anbringelse (plads). 2.1) føre, stikke (II.7.1) (en stang olgn.) ud. et hvidt Casteel med . . Canoner . . udaf Muuren udstukne.LTid.1724.17. Naar noget Skib nærmer sig til Fæstningen for at komme der i Havn, udstikke de Flag.Thurah.B.280. billedl.: *Med Suk jeg op paa Vognen sprang, | Da Solen udstak sin Kjerte. Winth.D.(1828).48. sa.D.(1832).115. 2.2) $\ddagger$ d. s. s. II. stikke (ud) 38.s. SøkrigsA. (1752).§184. Tuxen.Søfart.472. udstikke reb, se II. Reb. 2.3) m. h. t. drikkeglas olgn.: d. s. s. II. stikke (ud) 38.9. *han Glas paa Glas udstikker.Rein.185. *De største Horn udstukke | De understærke Mænd.Oehl.NG. (1819).5. ved Bordet næsten strede (de) om eet og samme Glas, for graadigt at udstikke den ene halve Pot Øl efter den anden.Gylb. I.176. VortHj.I,2.71. 2.4) (jf. II. stikke 13.1 og 38.10) intr., om noget fremstaaende, frem-springende: rage ud; stikke ud; især part. udstikkende brugt som adj. langt udstikkende Odder.Johs.Steenstr.IS.108. han masede sig Vej mellem udstikkende Albuer og skrævende Laar.Brodersen.T.182.

3) (jf. II. stikke (ud) 38.5; nu næppe br.) overf.: overvinde, fortrænge, overgaa (en); stikke (en) ud. Stub.82. Oehl.F.(1816). 138. een og anden prøvede vel paa, at udstikke den taabelige Major; men (deres) Galanterier bleve . . med Kulde afviste. Blich.(1920).XIII.91.

Ud-stikker, en. (ænyd. d. s.) 1) om person. 1.1) (jagl., dial.) ved tækning: den medhjælper, der indefra stikker naalen ud til tækkemanden. Feilb. UfF. 1.2) † til udstikke 1.4: stikker (1.2); gravør; kobberstikker. Moth. S819. jf. Stenudstikker. OGuldb.VH.I. 1032. 2) (jagl.) redskab, hvormed noget udstikkes; saaledes dels (jf. Kerne-, Kirsebær-udstikker) til udstikke 1.1: $\frac{1}{2}$ kg Oliven udstenes med en Udstikker.TidensKvinder.¹²/1929.33. jf.: Stenene (i kirsebær) udtages med et Udstikkerjern. Const.Kogeb.277. dels (jf. Sandwichudstikker) til udstikke 1.3; jf.: Udstikkerforme (til smaa kager) af alle mulige eventyrlige Façons.sa.GH.66. (franskbrød-)Skiver kunne dannes i forskellige Figurer (med) et Udstikkerjern. FrkJ.Kogeb.124. 3) (kurv.) kniv, hvormed fremstikkende spidser i kurvestikning afskæres; pudsekniv. Lundb. -stikning, en. ft. -er. (ænyd. d. s.; $\varnothing$ ell. jagl.) vbs. til udstikke og stikke ud; især m. flg. anv.: 1) til udstikke 1. 1.1) til udstikke 1.1. ved Ud-

stikningen (*løb*) den smeltede Masse (*ned*) i Stikhærd. *Top J Norge. 25 H. 62. 1.2*) til udstikke 1.2; *spec. (landbr., dial.) konkr., d. s. s. Udstik 1. Pr Grundtv. LK. 243. 1.3*) til udstikke 1.3; *fx. m. h. t. metaldrejning. Thaulow. M. II. 131. 1.4*) til udstikke 1.4. || (*tidligere*) om gravering, udskæring olgn.: *m. overgang til konkr. bet.). Moth. S819.* med fine Udstikninger i Træ. *LTid. 1758. 35.* Udstikning i Staal. *MO. VSO.* || (*jf. Linie-* 10 *udstikning*) ved landmaaling, vejanlæg olgn.: *udmaaling og afmærkning; afstikning. Opf B. 1 II. 81.* Udstikning af Bane eller Vej. *Tekn Leks. II. 576. 2*) ⚓ til udstikke 2 (og stikke ud). 2.1) til udstikke 2.2. *Bardenfl. Som. I. 253. 2.2*) til II. stikke (ud) 38.7 slutn.: *fordeling af mandskab til forsk. arbejder. Cit. 1939. (OrdbS.). -stille, v. [-sdel'ə] -ede* ell. (sj.) -e (*part. udstilt. Bredahl. I. 9. Brandes. VI. 144.*) vbs. -ing (s. d.). 1) (*især* ⚓ ell. 20 *fa. g.*) med en vis hensigt stille (IV.1) noget (ud) paa et sted. *vAph. (1764).* *spec. m. flg. anv.: 1.1) m. h. t. en person, et redskab olgn., der skal gøre tjeneste (jungere) paa en vis til-* 30 *sigtet maade; saaledes m. h. t. vagtpost, signal, (vildt) snare olgn. Bevar mig fra Snaren, som de have udstillet (1931: stiller) for mig. Ps. 141. 9. Udstille Forposter. Scheller. Mar. O. Rovvildtet skal finde Sporet og lokkes hen til de udstillede Sakse og Fælder. Frem. 4 1927. omslag. 3. Bliver en Strækning af Banen ufarbar . . skal der . . udstilles Faresignaler. Regl. Nr. 76¹⁷, 1934. § 2. 1.2) stille noget paa et tilgængeligt, synligt sted, for at det kan falde i øjnene; stille til skue. (Knud Lavards) Liig blev . . optaget af Graven, og udstillet paa Alteret. *Mob. DH. I. 239.* || *spec. m. h. t. ting (salgsvarer, spec. en kunstners arbejder), der anbringes i et (udstillings)lokale olgn. med adgang for offentligheden (publikum, købere).* *Et herligt Maleri i Oliefarve | Er udstilt her (o: i hovedstaden) til Skue. *Bredahl. I. 9.* et Magasin, hvor lutter ny Ting er udstillede til Salg. *Schand. V. VI. 168.* Maleren Claude skal udstille for første Gang, vel at mærke paa Udstillingen af de forkastede Billeder. *Brandes. VII. 151.* Far udstillede stadig paa Charlottenborg. *U Dahlerup. GT. 77.* man anmodes om ikke at berøre de udstillede genstande | || *uegl., ofte med forestilling om afslørende, hensynslos tilskuestillen.* det Skjønne . . udstiller sig ikke, men skjuler sig beskedent. *Goldschm. NSM. II. 36. (kongen)* kunde med Rette (*paapege*) at han . . aldrig havde udstillet Landets Ulykker for at bringe deres Styre i Miskredit. *HAPaludan. Sp. 236. 2*) (*efter ty. anstalten*) ⚓ d. s. s. udstede 2. Giorte Vexelbreve, ere saadan, som allerede ere udstillede af en anden, og som ved Forhandlingen ikkun blive endosserede. *HandelsO. 60 (1807). 72.* udstille revers, se II. Revers 1. -stiller, en. [-sdel'ər] fl. -e. (*især* ⚓) til -stille 1.2: *person, der udstiller (varer, malerier olgn.) paa en udstilling. IITid. 1887/88. 411.**

*Alle Udstillerne (o: i *Kbh. 1888*) gjør et Staahei — | De vil ha'e første Medaille. *Rantzau. D. Nr. 24.* nu er han Udstiller. *Jens Pedersen. PASchou. (1929). 74. -stilling,* en. [-sdel'ən] fl. -er. vbs. til -stille. || til -stille 1, ogs. *konkr., spec. x om udstillet for-* 10 *post.* I Lindelse Landsbye, hvor Kystmilitzen var paa Benene . . bemærkede (vi) spanske Udstillinger paa hin Side Landsbyen. *TMørch. Mit Levnet. II. (1831). 79.* || (*i alm. spr.*) især til -stille 1.2, dels om arrangement af (særlig valgte) varer i en forretning (s vinduer olgn.) ell. (*konkr.*) om de saaledes arrangerede varer. en Sæbebutik havde Udstilling paa Fortovet af Spande og Trævarer. *Leck Fischer. KM. 212.* Udstilling i Vindue. *Da Eng TeknO. jf. Jule-, Vinduesudstilling.* dels (og især; delvis som overs. af fr. exposition) om arrangement, hvorved kunstgenstande (malerier osv.), industriprodukter, (race)dyr olgn. udstilles (med adgang for publikum), i et (særligt) lokale, i en bygning ell. en samling af bygninger, ofte med (sagkyndig) bedømmelse (præmiering) af de udstillede genstande; ogs. (*konkr.*) om de saaledes udstillede genstande ell. om bygningen, bygningskomplekset, pladsen, hvor genstandene udstilles. (*jf. ssg. som Fje(de)kræ-, Have(brugs)-, Hunde-, Hus-* 20 *flids-, Industri-, Kunst-, Maleri-, Plante-* 30 *avls-, Verdensudstilling oft.). Amberg.* Jeg var paa Udstillingen den samme Dag, jeg var kommen til Byen, thi jeg er en stor Ven af at see Malerier. *Heib. Poet. VI. 257.* vore Samlinger og Udstillinger ere . . ikke tilgængelige nok. *Høyen. Thorv. 32.* Vi reise til Udstillingen i Paris (o: 1867). *HCAnd. Dryden. (1868). 7.* Denne nye Skole (af kunstnere) dannede . . fra 1891 at regne den saakaldte „frie Udstilling“, der afholdes aarlig. *J Lange. I. 85 (jf. I. fri 1.3).* da (maleren) hængte sin Udstilling op, lod han alle Vægge male om. *Tilsk. 1923. II. 377.* En Udstilling adskiller sig fra en Messe derved, at den ikke som Hovedformaal har direkte at sælge de udstillede Varer, men først og fremmest at lave Propaganda for dem og gøre dem kendte. *Max Kjer Hansen. Salg og Reklame. (1930). 69.* || *med videre (uegl.) anv., ofte nedset., iron. (det) røber . . Mangel paa Blufærdighed . . at gjøre Jagt paa Bifald ved en Udstilling af Iljertets alde Beskaffenhed. PMøll. ES. III. 317.* der skulde være en Udstilling af Moppens Grav og det for Alle fra Strædet. *HCAnd. (1919). III. 16.* han væmmedes ved denne Udstilling af Kjød (o: et balletoptrin i en revu). *EChristians. Hj. 286.* || hertil ssg. som Udstillings-aar (Udstillingsaaet 1888. *Anna Larssen Bjørner. Teater og Tempel. (1935). 24.* -arbejde, -besøg(ende), -bygning (HCAnd. BCÆ. II. 268. *TeknLeks. I. 572.* -forsikring (forsikring af udstillede genstande. *Forsikr. L. 143.* -genstand (en udstoppet Leopard . . havde i mange Aar staaet nede i Butiksvinduet og tjent som Udstil-

lingsgenstand for (*buntmager*-)Forretningen. Søberg. KK. I. 92. *Tekn Leks. I. 572*), **-gæst**, **-hal** (*Dagbl.*^{27/}1885. I. sp. 3. Udstillingshallen Forum (i Kbh.). *Krak. 1943. sp. 4017*), **-komité** (*Watt. PF. 135*), **-lokale** (*Lov*^{12/}1856. §20), **-medaille** (*Tops. SF. 39*), **-montre**, **-præmie** (*Brandes. XI. 52*), **-rum**, **-sal**, **-skab**, **-stand** (*HFB. 1945. LIX. jf. Stand 3.2*), **-vindue** (*Tekn Leks. I. 572*) ofl. **-stinge**, v. [-sden'ə] (*ænyd. d. s., æda. part. ut stungøn, ut stungæt; nu (l. br.) højtid.* arkais.) *udstikke; spec. (jf. udstikke 1.1) m. h. t. øje. hand (blev) greben, og hans Øyen udstungen. Holb. Intr. I. 195. (han) lod ham castrere og hans Øjne udstinge. Schousbølle. Saxo. 393. Hauch. FH. 6. SvGrundtv. (DgF. III. 64).* **-stopning**, en. fl. **-er.** (*især* $\oslash$ ell. *faql.*) vbs. til *-stoppe*; ogs. (*konkr.*) om det, hvormed der *udstoppes* (*fyldt olgn.*) vAph. (1759). $\parallel$ i *pude, sæde olgn.* en beqvem Reisevogn, der blev forsynet med fornødne Puder og Udstopninger. *ABagges. JB. IV. 439.* Græstang til Udstopning (*af madrasser og stolehynder*). *Rawert & Garlieb. Bornholm. (1819). 7. (i provstens kirke stol var) baade Rygpude og Fodskammel, Puder og Udstopning. Leop. HT. 41. $\parallel$ i klædedragt. (en) Brud . . hvis Skønhed var fabriqueret af Puder, Krølhaar, Kork, alle slags Udstopninger. PA Heib. R. II. 13. en let og dog tilstrækkelig skudfab Udstopning. *Magazin. militair Videnskab. IV. (1821). 319.* Fuld af Udstopning under sin store Rejseulster sad Tante Ebba der. *Poul Sør. BS. 264. $\parallel$ m. h. t. dyr(s skind); ogs. (faql.) om udstoppet dyr. en sjelden Fugl, som man vil have til Udstopning. Bogan. II. 88. DJagtleks. 1331. $\parallel$ (med.): Udstopning . . kaldes en Legemshules Tilstopning med Tampons. *Panum. 581. -stoppe*, v. vbs. **-ning** (s. d.). (*ænyd. d. s.; (uden for perf. part., brugt som adj.) især* $\oslash$ ell. *faql.*) til I. *stoppe* 2(-3); *stoppe* (*fyldte*) *ud*; *især* (til I. *stoppe* 2.3) som *udtryk for en særlig behandling, hvorved en ting gøres fyldig og blød, udfyldes, udspændes* (*pa a hensigtsmæssig, ønsket maade*). den sædvanlige *Slentrian* . . at udstoppe alle Mellemmunne i Stroe-karrene med gammel Bark. *JFBergs. G. 149.* Væggen . . er udstoppet med Bomuld under det Klædesbetræk. *Ing. EF. VII. 33. $\parallel$ (jf. polstre) m. h. t. (stole)sæde olgn.* En Pude, et Stolesæde, udstoppet med Krølhaar. *MO. 4 à 6 Stole, dels med Træsæde, dels med udstoppede Sæder, overtrukne med Skind eller Tøj. Bornh Haandv. Er. 125. $\parallel$ m. h. t. klædedragt olgn. Holb. Ep. III. 142. udstoppede Fægtehandsker, uden Kraver, til Brug ved Bajonetfægtning. *MR. 1827. 88.* Mandens spinkle Overkrop stod i stort Misforhold til de fyldige Laar og Lægge, hvilket Velunderrettede ogsaa paastode vare udstoppede. *Blich. (1920). XX. 78.* mellem hver Akt maatte den korpulente Mand, der jo endda i denne Rolle (*som Falstaff*) var vældig udstoppet,***

skifte alt sit Indertøj. *Schand. O. II. 83.* udstoppede Skuldre. *Gyr Lemche. S. IV. 149. $\parallel$ (jf. skindlægge) m. h. t. præparerede dyr (i zoologisk samling olgn.). et udstoppet Rensdyr. *Cit. 1777. (Univ Progr. 1945. I. 30).* DJagtleks. II. 1331. $\parallel$ (med.) om middel til blodstandsning (*tamponade*). I mere haardnakkede Tilfælde (*af næseblod*) kan man udstoppe Næsegangen med sterilt Vat. *DagNyh.*^{21/}1921. 10. sp. 4. **-stopper**, en. *spec. (faql.) om den, der foretager udstopning (skindlægning og opstilling) af dyr. S & B. Univ Progr. 1945. I. 54. -straale, v. [-sdrå'le] vbs. **-(n)ing** (s. d.). (*ænyd. d. s.; jf. straale ud v. II. straale; især* $\oslash$ ell. *faql.*) 1) intr.: *udgaa* (*lige*) *som straaler* (*fra noget*); *straale ud* (*fra*). 1.) til II. *straale* 1; *især* (jf. II. *straale* 1.3) *overf.* En eneste *Straale* af dine (ρ : *guds*) *Egenskaber* ere nok til at giøre (*min aand*) blind, og hvorledes skulde den da tydelig kunde fatte alle dem, som hvert Øieblik udstraale af din godhedsfulde Almagt? *JSneed. IV. 156. *barnlig Fromhed . . | Udstraalede de Elskende af Oiet. Kaalund. SD. 112.* Hver Gang han saa over mod Skolen, syntes han, at der udstraalede noget ondt fra dens hvide Mure. *ZakNiels. NT. 1 [1881]. 102. 1.2*) til II. *straale* 2, om *linie, ting, bevægelse med en vis retning ud fra noget. (især part. udstraalende brugt som adj.).* andre Sporveie (*vil*) fra denne Hovedlinie . . udstraale til alle Byens Dele. *Dagbl.*^{12/}1857. I. sp. 3. udstraalende Smertor i Armen. *Nat Tid.*^{24/}1946. Sønd. 11. sp. 3. $\parallel$ (jf. *Straaleblomst*, *-blomstrende*; *bot.*) i forb. *udstraalende blomsterkurv olgn., blomsterkurv, hvis randblomster (mods. de indre blomster) har tungeformede (straaleformigt udbredte) kroner. Drejer. Bot Term. 59. 143. Lange. Flora. LIII. 1.3*) til II. *straale* 3, om *vædskestraale olgn.* tilledes Stangens Hulhed *Damp*, vil denne udstraale i kraftige *Straaler. Skibs Mask. 69. 2*) *trans.: udsende* (*ligesom*) *straaler; lade udstraale* (1); *især* til II. *straale* 1. *Lampen med de syv Guld-Arme . . | Udstraaler baade Lys og Varme. *Grundtv. SS. V. 406.* raa Støbejerns Plader som hurtig blive opvarmede og have en godt udstraalende Overflade. *Manufact. (1872). 303.* Tropheavenes Overflade . . vil fra hver Kvadrantentimeter udstraale omtrent 0,01 kal. (ρ : *kalo-rier*) i Sekundet. *Sal. XXII. 400. $\parallel$ (jf. II. straale 1.3) overf. *Dets (ρ : et erindringsbilledes) Blik udstraaler en anden Glands | End den som boer i dit Øie. Heib. Poet. S. (1848). VII. 43.* Ethvert Skriftstykke fra Bernstorffs Haand udstraaler Aand og Klogskab. *AFriis. BD. II. 72.* Hans Ansigt udstraalede lutter Velvilje. *Kirk. B. 44. 3*) (*poet.*) *refl.* *udstraale* sig, *udgyde* sig (*ligesom*) i form af *straaler; udsende sine traaler; jf. II. straale 3; *Tonekunstens Væld af rigen Aare | Udstraaler sig den vide Verden om. Winth. D. (1832). 32. -straaler*, en. [-sdrå'-**

lør] *fl.* -**c.** (*fys.*) til -straale 2: *legeme, som udstraaler (energi, varme); straalegiver. en fuldkommen Udstraaler. Sal.XVI.787. -straaing.* en. [-sdræ'len] (*l. br. -straaing. Opf.B. III.8. Skovroy. Hundevagten. (1913). 126.*) *fl.* -**er.** (*især* ☉ *ell. jagl., spec. fys.*) *vbs.* til -straale (1-2), om det forhold, at noget udstraaler ell. udstraales af *ell. fra* noget; ogs. om hvad der udstraaler ell. udstraales (*fra* noget). *MO.* Efter at nu Jorden ved Udstraaing var bleven afkølet noget. *JPJae. (1924). V.335.* Anlæg, der er saaledes afskærmet, at Udstraaing af Radiobølger til Omgivelserne er udelukket. *LovNr.279¹⁴.1946. §1.* || *overf.* dersom vi ikke ere Andet, end Dele eller Udstraainger af Guddommens Aand. *Mynst.Betr.1.71.* Familien er en evig Grundlov i Menneskelivet, en umiddelbar Udstraaing af Menneskets evige Natur. *FDreier.CR.48.* dødssagnet må være det ældste. Bersærksagnet må være den svagere udstråling af dette højest ejendommelige motiv. *AÖlr.DH.II.69.* || *hertil (især fys.) ssg.* som **Udstraalings-ovne** (*Paulsen.II.108.*) -**flade, -kraft, -lov** (*Sal.XVI.786.*) -**punkt** (*D&H.*), -**varme** *ojl. -strabadserere, v.* (*nu næppe i rigsspr.*) *udmatte ved strabadsering; i forb. som udstrabadserere sig, være udstrabadseret. Cit.1848. (RigmorBendix. CarloDalgas. (1901).76.) Cit.1759. (AarbKbhAmt.1922.92).* -**strakt**, *perf. part. af udstrække (se spec. udstrække 1.1-3, 2.2, 3.2).* ☉ -**stramme**, *v.* [-sdræm'ə] *vbs. -ning* (*Amberg. Grunth.Besl.22.*) (*ænyd. d. s.*) *stramme (ud) ved træk, udspænding oln.* et Skind, som er saa langt udstrammet, at det seer ud som et Timeglas. *Reiser.V.295.* Bændlet (*skal være*) udstrammet langs Stangen. *MeddRytt.134.* Gaffelbaandet og den overfladiske Bøjeseu udstrammes stærkere end naturligt. *Grunth.Besl.44.* -**strege**, *v.* [-sdræi'ə] *vbs. -ning* (*s. d.*) (*jf. -stryge 2; især* ☉) (*ud)slette ved overstregning; strege ud; udslette, stryge, lade udgaa (af en fortegnelse, et regnskab oln.). Moth.U40.* efterfølgende Endossementer ere udstregede. *Lassen.SO.298.* Naar et Selskab udslettes af Registeret, udstreges Navnet i Navneregisteret, dog saaledes at Navn og Registreringsnummer fremdeles er læselige. *Bek.Nr.282^{1/10}.1934. §9.* -**stregning**, en. [-sdræi'nen] *fl.* -**er.** *vbs.* til -stregge; ogs. *konkr., om herved anvendt streg oln. (over det skrevne) ell. om udstregt ord(forbindelse). Amberg. paa Side 3 (i kontrakten) er foretaget en Udstregning med Blæk. Ugeskr.f Retsv.1945.A.1157. (den trykte kontrakts) Bestemmelse: „Lejemaaliet vedvarer (osv.)“ (*er*) ved Udstregning paa Maskine ændret til (osv.). *smst. 1946.A.300.* -**stride**, *v.* [-sdræi'də] (*ænyd. d. s.; jf. overstride; i rigsspr. Ud, især højtid.) stride (en strid) til ende. den sidste Kamp, som Rolvs Mænd udstred for deres Drot. HOlr. (AarbFrborg.1912.37). jf.: de Fattige**

(ønskede krigen) for at udstride (∴: *faa udlosning for*) deres fleersidige Harme, Sorg og Savn i denne nye Bravallastrid. *NPWi-wel.R.192.* || *spec. (jf. I. Strid 4 og udlide) i udtryk for dødens indtræden (efter livets møje, sygdom, døds-kamp); især abs. i udtr. han har udstridt oln. Nu har Du udstridt den lange . . Striid. Mynst.Tale. (1830). 10.* udstridt havde Anne Lisbeth. *HCAnd. (1919). III.410. Jørg.D.46. AndNz.PE.II.266.* *UjF. -stryge, v.* [-sdræi'(q)ə] *vbs. -else* (*JBaden.DaL.*), -**ning.** (*ænyd. d. s.*) *stryge ud (se III. stryge 13.13); især m. fig. anv.: 1) (især jagl.) til III. stryge 1. 1.) glatte, jævne ud ved en strygende (glidende) bevægelse. VSO. Oplosningen . . udstryges i tyndt Lag paa . . Porcelænsplader. Pharm.Dan. (1933).145. jf.: Taggavlens Inderside (er) helt af Kamp med Kvaderridser i de bredt udstrognede Fuger. DanmKirker.III.844. || her-til Udstrygnings-præparat, (med.) præparat, som ved mikroskopiske undersøgelser udstryges paa objektglasset. Lovtid.1916.A.173. KliniskOrdbog.² (1937).507. 1.2) (*jf. bet. 2*) *fjerne ved en strygende bevægelse (med et redskab); stryge ud ell. bort; hertil (jagl.) Udstryg- (vAph.(1759)) ell. Udstrygs-fil, lille fil, fx. til efterfilning af et (slidt) tandhjuls tænder. Urmageri.58. 2) (nu mindre br.) til III. stryge (1.4 ell.) 7: udviske ell. udstregte (overstregte) noget tegnet ell. skrevet; ogs.: annullere, (ud)slette, lade udgaa, stryge (af en fortegnelse, en (ansfert) rækkefølge oln.). Papirerne . . ere skyldige udi, at det ikke findes iblandt hans trykte Skrifter, saasom de denne Passage haver udstroget. LTid.1725.202. de andre unge Mandskaber . . ere befriede fra at enrøulles som Soldater, og udstryges af unge Mandskabs-Roullen. MR.1787.109. Direktionen foreslog c. 9—10 Stykker (som medlemmer af en kommission) og deriblandt Engelstoft og David; men disse sidste udstrøg Kongen og valgte de øvrige. PVJae. Breve.196. Acceptanten . . kan (ikke) udstryge sin en Gang tegnede Accept. Hage.⁵ 665. || (*jf. -stregning vbs., ogs. m. konkr. bet. Udstrygning. Moth.U40. Hage.⁶665. † Udstrøgning. Bugges.L.I.175. Udstrygelser, Rettelser og Tilføinger tillades ikke. MR.1810.266. 3) (jf. stryge sp. 469^{9a}ff.) † *udmale, beskrive (paa en rosende maade); berømme; rose. Han udstrøg saa godt han vidste og kunde, Don Quixotes Tapperhed. Biehl.DQ. III.148. smst.229. J Baden.DaL. -stræde, et. (ænyd. d. s.; sj.) stræde i udkanten af en by (førende ud af byen). (strædet) har utvivlsomt oprindelig været Byens Udstræde mod Nord. Helsingør Sundt.I.143.****

udstrække, *v.* [ud'sdrægo] *præf. -strakte ell. (nu næppe br.) -strækkede* (*Blich. (1920). X.60*) *ell. -strækte* (*Clitau. PT.93*); *part. -strakt ell. (nu næppe br.) -strækket* (*Slange. Chr.IV.508*). *vbs. -else* (*LTid.1730.414. Amberg.*) *ell. (nu) -ning*

(s. d.). (ænyd. d. s.; jf. II. strække (ud) 14; uden for perf. part. (brugt som adj.; spec. i bet. 1(2)) nu $\square$ ell. fagl.) strække ud.

1) som udtryk for, at noget (bøjet, krummet olgn.) bringes til at indtage en lige stilling, at have (pege i) en lige retning (bort fra, ud fra et punkt olgn.), ofte spec. en (omtrent) vandret, fremstrakt, (fladt) liggende stilling. 1.1) m. h. t. legemsdel (haand, arm olgn.). Herren skal udstrække 10 (1931: udrækker) sin Haand. Es. 31.3. Hun udstrækker (1931: rækker) sine Hænder til Rokken. Ords. 31.19. *Gak hen, udstræk dit Ben, og lad dig slaae en Aare. Holb. Skiemt. D5v. *kierligt (moderen) | Udstrakte mod ham sine hulde Arme. Oehl. ND. 279. *en Rovfugl, der udstrækker Kloen | Kun efter Liig. Hauch. DV. II. 126. MO. VSO. S & B. || udstrækkende muskel, (jf. Udstræknings-sene u. Udstrækning 1; anat., nu næppe br.) 20 strækkemuskel. Viborg & Neerg. HB. 35. jf.: Bagbenenes Udstrækkemusler. PWBalle. K. 4. || part. udstrakt brugt som adj. (hun) sad . . med Fødderne udstrakt paa en polstret Skammel. IBentzon. GH. 16. Gaderne (er) saa smalle, at man næsten . . kan spænde fra det ene Hus til det andet med udstrakte Arme. Aa Dons. MV. 13. Udstrakt haand, (ofte spec. om haand, der rækkes en som hilsen, (overf.) som udtr. for hjælp, imodkommenhed, venskab olgn. (jf. u. Haand 2.2)). *Nu 30 saae man (i haandgemæng) udstragt Haand, nu saae man knyttet Næve. Holb. Paars. 51. Ing. RSE. VII. 180. „Sonderführer“ S. . . beklagede sig over, at en Ingeniør ved Havnevæsnets havde fornærmet ham ved ikke at ville modtage hans udstrakte Haand, da han blev præsenteret for ham. Ugeskr. Retsv. 1947. A. 19. 1.2) m. h. t. legemet som helhed, spec. med forestilling om liggende stilling. Af Hynder og Puder redtes snart en Søsterseng, paa hvilken vi fem fidele Brødre udstrakte os. Blich. (1920). XVIII. 180. || part. udstrakt, især i forb. ligge udstrakt. *Er jeg udstrakt paa Smertens Leie | . . Raad kun Lægen veed. Jacobi. Skr. 249. *Abel udstrakt laa paa græsblød Seng. Palm. Tre D. 243. den lange smalle Jordgrav med Liget i udstrakt Stilling har været Ertebøllekulturens Gravsik. Johs Brøndst. DO. I. 162. Lollo. 50 jf. (sj.): en blid Opvågningsstid, — en kvægende Udstrakthed i bløde Puder. Kidde. AE. II. 370. 1.3) med videre anv. || (jf. bet. 1.2; især bibl.) m. h. t. en person (under tortur). de andre ere blevne udstrakte (1819: udspilede) ved piinsel. Hebr. 11. 35 (Chr. VI). de havde udstrakt ham (1819: lod ham spænde) for Svoverne. ApG. 22. 25 (1907). || m. h. t. ting, der (holdes i haanden og) rækkes frem. udstræk (Chr. VI: slaa til med; 60 1907: Udsend) din Segel og høst. Aab. 14. 15. i al Mag kan (man) udstrække Medestængerne. Thiele. Breve. 63. || (nu mindre br.) m. h. t. reb olgn., der udspændes. de udstrakte

(1871: have udspændt) et garn ved siden af en vey. Ps. 140. 6 (Chr. VI). den (væver), som ikke har Plads . . til under Tag at udstrække en saadan Kjæde (o: limet uldgarnslæde) for at faa den tørret. Væver B. 65. || part. udstrakt brugt som adj.; spec. (bot.) om stængel, der ligger vandret hen ad jorden (uden at slaa rødder): (frem-, ned-) liggende (procumbens). CGRafn. Flora. I. 70. Drejer. Bot Term. 13. 146. nu især i plante- 10 navne som udstrakt kløver, *Trifolium procumbens* L. (Viborg. Pl. (1793). 150. LandbO. III. 122), skedeknæ (*Viborg. Pl. (1793). 79. Lange. Flora. 3 (1864). 278*) ell. pileurt, *Polygonum aviculare* L. (LandbO. III. 802) ofl.

2) som udtryk for øget (ell. betydelig) længde ell. fladedimension. 2.1) som udtryk for dimensionsforøgelse (især i længde- 20 retningen) ved vækst, (elastisk) udvidelse, tilføjelse af nye dele, udhamring olgn. Aftenens Skygger udstrække sig (1931: længes). Jer. 6. 4. den Herre Gud . . udstrakte (1871: udbredte) jorden, og dens grøde. Es. 42. 5 (Chr. VI). Denne Dæmning (o: ml. Kbh. og Amager) blev udstrækket til Enden . . af Kiøbenhafns Slots-Platz. Slange. Chr IV. 503. han (lod) sætte sin Krigshær i Slagtordning, udstrækkende den saa meget, som mueligt. Paus. CU. II. 175. da (han) havde ladet Huden 30 skære i smale Remmer, udstrakte den sig saa vidt, at han fik . . Land (til en fæstning). Schousbølle. Saxo. 271. Udstrække, strække og gjøre tyndere ved Smedning. MilTeknO. || (jf. II. strække (sig) 5.3) refl., som udtryk for beliggenhed, forløb: strække sig. Dannevirke . . udstrakte sig 8 til 9 Meile udi Lengden. Holb. DH. I. 89. til begge Sider udstrækker sig et Ellekrat. Blich. (1920). XX. 47. || (l. br.) part. udstrækkende brugt som adj. forskellige vidt udstrækkende Grunde. Den danske Lods. (1843). 56. smst. 96. || (jf. bet. 3) som udtryk for stedlig udvidelse af en virksomheds omraade olgn. Saadant Privilegium udstrakte ogsaa denne Pave til det Slesvigske. Holb. DH. I. 761. *Har ikke jeg udstrakt mit Herredomme | Til Christenhedens Ender? Palm. Tre D. 338. *Gid (Rom) maa længe bestaa, udstrække sin Magt over Verden. Hoeg & Rubow. Overs. af Ovids Fasi. (1945). 114. 50 2.2) (til bet. 2.1) part. udstrakt brugt som adj., især uden forestilling om bevægelse ell. forandring: som har en betydelig længde ell. (især) et betydeligt flademaal; vid; vidt (ud-) strakt. (især om landstrækning olgn.). Gud sagde: der vorde en udstrakt Befæstning (1931: en Hvølvning) midt i Vandene. IMos. 1. 6. alt omkring mig laae udstrakt i en uafseelig . . nøgen Flade. Bagges. L. I. 247. *Du (o: Knud d. Store) tvang det stolte Nords udstrakte Lande. | Ustraffet Ingen tør dit Bud modstande. Oehl. PSkr. I. 166. *o Danmark! . . Dit udstrakte Hav | Med ilende, blaalige Vande. Hrz. FN. 163. nu er jeg (o: grantræet) høi og udstrakt, som de Andre,

der førtes afsted sidste Aar. *HCAnd.*(1919). II. 73. Vi kører forbi udstrakte Gartnerhaver — store Drivhuskulturer. *Jørg.OF.14.* jf. Udstrækning: Udstrakthed. *Amberg.*

3) (jf. bet. 2(1) og II. strække 6) uden (bydelig) rumsforestilling, som udtryk for en udvidet ell. meget betydelig virkning, gyldighed, varighed. (nu ofte spec. m. h. t. noget ønskeligt, gunstigt olgn.). 3.1) i al alm.: give udvidet (ell. meget betydelig) virkning, gyldighed, varighed; udvide; forlænge; strække (ud). *Maanen . . sin Kraft udstrekker, | Og med en selsom Magt de store Vande trekker. *Helt.Poet.19.* Undersaatterne bevægedes deraf heller at udstrække end indskrænke de Kongelige Regalier. *Hob.Ep.IV.86.* lader os . . ikke udstrække Fordringerne for vidt. *Mynst.Frb.8.* jeg var mangan Gang nær ved at udstrække min Skinsyge og Heflighed ogsaa til Dig. *Sibb.I.47.* dersom ikke den 20 Gunst, som blev viist mod En ogsaa blev udstrakt til de Andre. *Hauch.CB.372.* jeg nød saa mange Begunstigelser, at jeg kunde udstrække Opholdet langt udover den oprindelige Bestemmelse. *Pont.H.87.* Beskyttelsen (af et mønster) (kan) ikke udstrækkes over et længere Tidsrum end 15 Aar fra Anmeldelsen. *Lov.Nr.193 1/2 1936. §6.* || refl. disse Mænds Embedsvirksomhed udstrækker sig (: varer, strækker sig) gennem et heelt Aar- 30 hundrede. *Mynst.Frb.18.* har da Minutterne udstrakt sig og ere blevne til Timer? *Hauch.PF.II.300.* 3.2) part. udstrakt brugt som adj.: i høj grad omfattende; vidtrækkende; vidtspændende. en saa vidt udstrakt Skrivefrihed. *Birckner.Tr.171.* Nødvendigheden for mig af en Frihed, en Eensomhed i en saaledes udstrakt Betydning af dette Ord. *Gyllb.I.35.* denne udstrakte Kredit. *Cit.1848.* (*Jy Saml.3R.V.91.*) „Havevæxt!“ sagde (gaard- 40 hanen) til Agurken, og i det ene Ord fornam hun hele hans udstrakte Dannelse. *HCAnd.*(1919).IV.38. En ugift Onkel . . som drev en udstrakt Tømmerhandel. *JPJac.II.333.* ved udstrakt Godgørenhed (havde den katolske præst) allerede . . vundet en Del Tilhængere blandt Byens Fattige. *Pont.D.82.* nogen udstrakt anvendelse fik (silke) ikke (: som skrivemateriale). *Johs.Ped.AB.45.* i udstrakt grad ell. maal (*EllenJørg.HH.100*) olgn. || 50 (især tidligere) i superl.: udstraktest(e). de udstrakteste Kundskaber. *PAHeib.R.II.56.* vi ere Protestanter i den udstrakteste Betydning. *Heib.Poet.I.351.* *Hegerm.L.DFort.235.*

ud-strækkelig, adj. [ud^hsdregøli] (l. br.) som kan udstrækkes, lader sig udstrække; især til udstrække 2.1: strækkelig (1). *vAph.*(1759). (løvfrøen fanger) Insekter . . ved at slynge sin i høj Grad klæbrige og udstrækkelige Tunge ud efter dem. *BMøll.DyL.III.87.* jf. Udstrækkelighed. *ConvLex.XVIII.329.* **-strækning**, en. flt. -er. vbs. til udstrække. *Moth.U40.* 1) (især ω , l. br.) til

udstrække 1. || til udstrække 1.1. den Kiærlighedens Fyldte i den matte Haands Udstrækning til et erkendtligt Haandtryk. *Pram.JESch.324.* hertil jø. **Udstræknings-**sene, (jf. udstrækkende muskel olgn. u. udstrække 1.1; anat., nu næppe br.) strækkese. *Funke.*(1798).6. || til udstrække 1.3. (uld-garnskeden kan igen) hænges til Tørring (dersom den) ikke blev fuldt tøret i første Udstrækning. *VæverB.66.* 2) til udstrække 2-3. 2.1) (sj.) som egl. vbs.; til udstrække (sig) 3.1: den almindelige Lærdom om den guddommelige Forudseelses Udstrækning til Hændelser og saadanne Ting, som flyde af Menneskets fri Villie. *Hob.Ep.IV.71.* 2.2) (især ω ell. jagl.) det forhold, at noget udstrækker sig efter en ell. flere dimensioner (spec.: har en vis længde ell. et vist flademaal); ogs. om (en af) disse retninger ell. om den dertil svarende størrelse: dimension; omfang. en Materie . . haver sine 3 Dimensioner eller Udstrækninger. *Hob.Ep.I.417.* Alt, hvad som haver Grændser, maa og have Udstrækning. *smst.II.186.* Udstrækningen (efter dens tre Dimensioner) er at betragte som en Kvalitet, ligesaa vel som de specielt saakaldte Sanskvaliteter. *Høffd.Psyc.⁴261.* Omverdens Ting . . har rumlige Egenskaber: Udstrækning (Længde, Bredde, Højde, Areal, Rumfang) og Form. *Sal.²XX.489.* || i forb. m. præp. i, ogs. af ofl., ofte m. attrib. adj. som fuld (Brøndum-Nielsen. *GG.II.272*), stor (smst.I.347), hel (*JBaden.DaL.*), vid ofl., især (overf.) til udstrække 3: omfang (3); rækkevidde. denne ene Videnskab, hvor viid er den i sin Udstrækning. *Basth.Tale.*(1782). 15. Malm følte Nederlaget i hele sin Udstrækning. *Bergs.PP.133.* Jerusalem (skal) gienoprettes og bygges i vid Udstrækning og efter bestemt Maal (*Chr.VI* og 1931 afvig.). *Dan.9.25.* i ikke ringe Udstrækning (benyttedes tidligere) seje Græstørv til Rygning. *Møllh.V.121.* en Kredit af en saadan Udstrækning kan vi desværre ikke give dem. *Ludv.* Prygl anvendes i de Tider i en Udstrækning, som Nutiden knap kan forestille sig. *Buchh.FD.26.* Cyklestativerne paa Københavns Hovedbanegaard (synes) i vid Udstrækning . . at blive anvendt af Gæster . . i Tivoli. *Pol.⁷1942.5.sp.3.* 2.3) (nu næppe br.) konkr., om ting, der er ell. ligger udstrakt, strækker sig ud ell. hen som en flade olgn. en Odde og Udstrækning i Havet, hvis Navn endnu er et Ness. *EPont.Atlas.II.5.* disse store, solbelyste grønne Enge midt inde i Skoven, disse grønne Udstrækninger hvor Hjort og Raa springe. *HCAnd.BC.II.21.* *Goldschm.VT.53.* (anat.) om den flade (hjelmeformede) isse-sene *Gulea aponeurotica*, senehællen: den seene Udstrækning. *Roose.Lom-mebogf.Læger.(overs.1801).15.* **-stro**, v. vbs. -else (VSO) ell. (i alm.) -ning (*vAph.*(1764). *VSO.Flensb.A.⁷1926.5.sp.3.*) (ænyd. d. s.; især ω) stro (III.1.2) ud. 1) i egl. bet.

(fjenderne) havde . . . udstrodt dette Guld. *Schousbolle. Saxo. 36.* Sædemanden bør . . . udstroe (sæden) langs ad Furerne. *JPPrahl. AC. 54.* *Grønt og Guult og Rødt for Giet svæver, | Det er Blomster Engelen udstroe! *HCAnd. D. 17.* Jorden, hvorefter (guldsmedene) udstør deres Æg. *WcsenB. Lns. 56.* || *billedl.* *Du lod jo her udstroe (Kingo. *SS. IV. 219:* har jo ladet stroe) | Dit Ords det rene Frø. *SalmHus. 185. 2. Ing. RSE. VII. 59.* udstro kritisk ell. satirisk salt, se I. Salt 2.2. 2) *overf., nu især med forestilling om rundhaandet, ødsel, flot (overlegen) uddeling olgn.* De Viser Læber udstroe Kundskab. *Ords. 15. 7.* Ere endnu Fru og Frøken P. derude, da udstroe ogsaa for disse mine Hilsener. *HCAnd. BC. IV. 153.* De udstroede med rund Haand deres Vittigheder til alle Sider. *Schand. TF. I. 110.* hans i private Udtalelser rundhaandet udstroede Glose „fjøllet“. *Rubow. BB. 178. jf. flg.* 20 *bet.-gruppe og IV. saa 2.1 slutn.: (en recensent) gjør sine Landsmænd kun en ringe Tjeneste ved . . . at udstroe en Mistanke, der lige så let vækkes, som den vanskelig igjen neddysses. Hjort. KritLit. II. 105.* || *tidligere alm. m. h. t. hvad der (især paa hemmelig maade, i ond hensigt) bringes ud (udsprede) til vide kredse, til offentligheden.* *Erasmus bider nu og udstroe beedske Skrifter. *Holb. Paars. 284.* hemmelige Skrifter og Breve, som . . . udi Tryk bleve udstroede. *Slange. ChrIV. 436. spec. m. h. t. (falske, ondsindede) meddelelser, rygter, løs snak olgn.: I Fortalen udføres hvor ugrundet det udstroede Rygte har været, at Missions-Verket . . . var gaaet over styre. LTid. 1726. 651.* nogle udstroede falskeligen, at han ikke var Kong Hanses rette Søn. *Holb. DH. II. 129.* **-strøm**, en. (l. br.) *udad-gaaende strøm; ogs.: (et vandløbs, en fjords) udlob (munding).* Nissumfjordens Udstrom ved Thorsminde. *MylErich. NS. 123.* naar (aalene i en sø) kommer i Nærheden af Udlobet, har (de) en Chance for at mærke Udstrommen. *Ugeskr. j. Retsv. 1944. A. 803.* jf. Udstørningsaabning: **Udstørms-aabning** (paa reaktionsdrevne flyvemaskine. *Hvad hedder det? (1947). 53.* **-strømme**, v. [-sdrøm'mə] **-ede** ell. (sj.) **-te** (*Bredahl. VI. 26.* *SMich. Portugisiske Sonetter. (1927). 18.*) *vbs. -ning* (s. d.). (ænyd. d. s.; jf. strømme (ud) 5.7; især Ψ) 50 **1)** flyde, strømme ud. strax udstørmede et Væld af den nuværende Brønd. *Both. Det nordøstlige Sjælland. (1865). 37.* jeg vil væde Landet med hvad der udstørmer af dig, med dit Blod (*Chr. VI og 1931 afvig.*). *Ez. 32. 6.* tre Personer blev syge af udstørrende Gas fra en (gas-) Radiator. *Socialdem. 30/1. 1948. 3. sp. 2.* || (jf. strømme 2.3) *uegl., om toner, tale, følelser olgn.* Af et saadant Hierte udstørmede de Toner, vi nys hørte. *Mynst. 4Præd. 42.* det Instrument (ø: et klaver) hvorfra Tonerne udstørmede. *HCAnd. DB. 19.* *mit Hjerte udstørmer i Digt. *Soph. Clauss. Heroica. (1925). 25. 2)* (nu sj.) lade (noget)

strømme ud; bringe til at strømme ud; udgyde strømmevis. *Graadens klare Vand, | som begges Øjne i een Flod udstørmede. *SMich. Portugisiske Sonetter. (1927). 18.* || *uegl., m. h. t. toner, tale, følelser olgn.* *Solen udstørmede Ild | Til at fortære al Jorden. *JSneed. V. 87.* *Hans Blik udstørmer Munterhed og Trøst. *Oehl. AV. (1810). 36.* *Kun en liflig Nattergal | Udstørmede sin Veemod | I den lyttende Dal. *Winth. Digt. 177.* Henad Aften . . . synes al denne brune Jordsubstans at udstørme rosa og lila Kulorer. *JacPaludan. L. 22.* **-strømning**, en. [-sdrøm'nen] *fl.* **-er.** (især Ψ ell. *faql.*) *vbs. til -strømme* (1); *ogs. konkr., om det udstørrende. 1)* i *egl. bet., m. h. t. fysiske forhold.* kun Kilden er for Alle, den enkelte Udstørming er for Enkelte. *Heib. Pros. VII. 299.* (*Vesuv's*) fortærende Udstørming har tiltintgjort deres Bopæle. *Hjort. KritPol. 9.* Ind- eller Udstørming af Vædsker. *SkibsMask. 13.* jf. strømme 2.2: den electricke Udstørming. *AWHauch. (1799). 562.* || *hertil (især faql., fys., Ψ) ssg. som Udstørnings-aabning* (*FlyveO.* jf. Udstørmsaabning u. Udstør), **-damp**, **-gang** (*SkibsMask. 72.* jf. -kanal), **-hastighed**, **-hul**, **-kanal**, **-kant** (paa en glider (2). *SkibsMask. 77.*), **-port** (*Scheller. MarO.*), **-rør** (*Ursin. D. 195.*), **-tab** (*Dampens Nedslag og paafølgende Fordampning giver Anledning til et betydeligt Varmetab, Udstørmingstabet (exhaust waste). SkibsMask. 50.*), **-ventil** *ofl. 2)* (jf. strømme 2.3) *m. h. t. sjælelige forhold, følelser olgn.* det var en Melodie, hans Hjertes Udstørming den sidste Nat paa dette Sted. *HCAnd. SS. VII. 154.* hvo vilde ikke . . . føle sig gjenemtrængt af en Udstørming fra den Bedendes Andagt. *Kierk. III. 176.* Det synes . . . væsentligt at være tanken, der opfattes som en udstørming eller udstråling. *Hjort. ST. 48.* den menneskelige Personlighed som en transcendent Virkelighed, en Udstørming af Verdenssjælen. *Roos. Jakob Knudsen. (1918). 86.* **-studere**, v. (jf. ty. ausstudieren) **1)** (nu l. br.) gennemforske, -granske; især: studere ell. undersøge noget, *indtil man er blevet klar over dets inderste væsen, sammenhæng, blevet helt fortrolig med det; i alm. ikke om noget egl. (videnskabeligt) (jag) studium, men om granskning, udforskning, grundig undersøgelse ell. (navnlig) eftertænkning af et ell. andet bestemt forhold som led i ell. forberedelse til en foranstaltning, handling, fremgangsmaade, plan olgn.* der udføres af en Comoeidie-Skriver, først at hand er Philosophus, og har nøje udstuderet det som kaldes Riddleum udi det Menneskelige Køn. *Holb. JJBet. a4v.* han . . . havde øvet sig udi mathematiske videnskabe og udstuderet søemands-konsten. *sa. DNB. 442.* Gesandterne, der bestandigen opholdte sig ved fremmede Hoffer, udstuderede hverandres Hensigter. *Schytle. UR. I. 9.* noie havde jeg udstuderet Husets og Familiens Indretning.

Heib.Poet.X.10. Vi maa udstudere hans Natur, se, hvilken Kvindetype der kan faa Magt over ham. *KMunk.ChrII.15. 2)* (nu kun i perf. part., se bet. 4.2) m. obj., der betegner handling, foranstaltning, fremgangsmaade: finde frem til, især ved eftertanke, spekulation; finde paa; spekulere ud. *Hvad kand dog Qvinde List i Hast ej udstudere? *Holb. Paars.238. (jeg)* skal ved Tilfælde udstudere nogen Erkiendtlighed for Min Vens kiære Broder. *Langebek. Breve.462.* *Hvad Kunstgreb maae man da ey vente practicert | Af større Tyve, som har Kunsten udstudert. *ChrFlensb.DM.I.94. 3)* (l. br.) i forb. have ell. faa udstuderet, være ell. blive færdig med at studere; afslutte et studium. man faaer aldrig udstuderet. *JBaden.DaL. jf.:* at udholde en god Tørring hver Tiisdag og Løverdags, naar vi har udstuderet Aviserne. *Gram. Breve.225. 4)* part. udstuderet brugt som adj. 4.1) („i dagl. Tale.“ *MO.;* nu især glgds. ell. dial.) videnskabelig uddannet, lærd ell. (nu især) meget klog, snu; udspekuleret. *Nei vil man bare see, hvor udstudeert hun er. *Heib. Poet. XI.80.* En udstuderet Gavtyv. *MO.* Kunsthaandværkere, som udførte den Slags Ting, vare udstuderede Mythologer og Dogmatikere. *JLange. II.403.* en meget intelligent og udstuderet tysk Officer (o: v. Schlieffen). *Krigen 1939-1945. I. (1947). 141. Feilb. III.621. 4.2)* (u, lidt glgds.) omhyggeligt udtænkt, indstuderet ell. udarbejdet; ofte nedsat.: meget kunstlet; tillært; paataget; affektert; ogs.: spidsfindig; udspekuleret. det feylede ikke de lærde Jøder paa Listigheder og udstuderede Intriguer. *LTid. 1723.315.* Lange udstuderte Taler havde han en vis Gru for. *Ing.LB.IV.27.* Hver Bevægelse og Gebærde, hvert Fald og hver Lussing (o: paa Tivolis pantomimeteater) er . . omhyggelig indstuderet. Indstuderet, ikke udstuderet! — thi alt, hvad der sker, beror paa Tradition. *Roos.Harlekin.(1927).5.* Alle rejser sig (for præsten) i udstuderet Æreirytg. *CHans.BK. 113.* et meget udstuderet Portræt af . . en frigjort Kvinde (o: hos Sallust). *Høeg.Cicero. (1942).132. (sj.)* gradbojet: Midt i Italiens udstudeerteste Konst beholder hun det danske Naturlige. *Tode.V.296. -stykke, v. -ning* (*MoH.S894. se ogs. ndf.*). (œnyd. som vbs. udstykelse; jf. stykke ud u. II. stykke 1) I) i egl. bet.: dele i stykker; især: dele i stykker og uddele, fordele, bortsælge disse, uddele, bortsælge stykkevis. dersom man foretog sig . . at udstykke det store Samfund i flere mindre. *IINClaus.Leil.50. (tyren)* slagtede og udstykkedes blandt Folket. *Hauch.II.131. || m. h. t. samling, kollektion: bortsælge stykkevis (til forskellige kunder).* hele den specielt islandske og oldnordiske Del af Samlingen var . . solgt til en Boghandler i Reykjavik, som har udstykket den paa Island. *AFriis. B.164.* Samlingen udstykkedes ikke. *Bl&T. || især m. h. t. landomraade ell. jordejendom;*

spec. om deling af landbrugsejendom i to ell. flere dele, parceller; (ud)parcellere. Det heele erobrede Land blev udstykket til Armeen. *Schytte.IR.II.452.* Godset (blev) under forskellige Eiere meget forringet og udstykket. *Heib.Poet.V.92.* Lov om Jords Udstykning og Sammenlægning. *LovNr.108³/4.1925.* Af det store Jordegods skal Tusind Tønder Land udstykket til Husmands- og Gaardmandsbrug. *Olesen.Løkk.NH.I.124. ogs. m. h. t. parcel: danne, udskille ved deling af en ejendom.* *man maaler en Vigne med Snor og Stav | for at udstykke Lodder og Skæl at sætte. *Gjel.Br.205. || hertil (især emb.) bl. a. Udstyknings-areal, -forening, -frihed, -kort* (o: kort over de parceller, hvori en ejendom deles ved udstykning), -lov(givning), -plan, -tilladelse. 2) billedl.: dele ell. opløse i partier, afdelinger, enkeltheder; fordele (et arbejde olgn.) ml. flere; behandle (noget) stykkevis, delt i afsnit; ogs. (nu l. br.): udrede, forklare detaljeret. vi kom i Snak . . om min Afskeds-Ode. Hun udstykkede nøiere hendes Ideer om Sproget og Følelsen deri. *Bagges.DVX. 182.* Det er sandt, at Naturvirkningerne i vore Lærebøger have et Skin af Udstykning og Mangel paa Sammenhæng, der foraarsager, at Mange deri ikke finde Eenheden. *Ørst.II. 187.* hvor omfattende end hans Lærdom var, var den dog paa ingen Maade spredt eller udstykket. *JLange.III.213.* Carls egen Kærlighed (er) aldrig . . udstykket i Smaaom. *Borregaard.VL.III.87.* Flyverafdelingschefen udstykker de forskellige Opgaver til Eskadrillerne. *FlyvningHær.127. -stykker,* en. (œnyd. d. s.: (ud)dele; sj.) person, der udstykker jord. *Bl&T. KrarupNiels.GØ.101.*

Udstyr, et ell. (nu næppe br., jf. dog *Feilb.*) en (*Holb.DH.I.630. Kom Grønneq.I. 86. Mall.SgH.645. Cit.1809. (Personalkhist.T. 1943.26).*) [‘uðsdy:r] († **Udstyre.** *Gram. (DMag.6R.I.377).*) (œnyd. vdstyre, udrustning, jf. ty. aussteuer; sml. I. Styr, II. udstyre)

I) (jf. II. udstyre 2.1) klæder, udrustningsgenstande og andre paakrævede ting, hvormed en person forsynes, især til en rejse, en vis virksomhed, optræden olgn.; ofte spec. om (hvad der hører til) klædedragten. med hvad Udstyr han lagdes paa Baal . . stod han op i Valhald. *Grundt.Snorre.I.12. (Pelle)* skaffede . . Karl det nødvendige Udstyr . . og tingede ham i Lære hos en Handlende. *AndNc.PE.III.217.* hun havde travlt med Udstyret (o: til konfirmationen). *Raac. GL.152.* Til Styrkens Udstyr var der 6 Maskinpistoler, 50 Karabiner og 56 Pistoler. *Poulliansen.Kampen om Amalienborg.(1945).9. || spec. om hvad der (i reglen fra hjemmet) gives et barn, der skal giftes, stifte eget hjem; især om de ting (klæder, sengetøj, dækketøj, event. service, møbler, køkkensager olgn.), som gives en datter, der skal giftes; brudeudstyr; ogs. (jf. bet. 2) i al alm. om hvad der er nød-*

vendigt ved indretning af et nyt hjem. „har du hort om hand agter at give nogen Udstyr med sin Datter?“ — „Ja jeg troer nok, at hand styrer hende vel ud.“ *Holb.Er.II.2.* Jeg er en fattig Pige, vor Fader kan kun give mig lidet til Udstyr. *Hauch.SK.7.* Nu skal Du i Sommer sye paa dit Udstyr. *HCAnd. (1919).I.66.* de to Kvinder . . syede Navne paa Udstyret. *AndNæ.M.233.* *jj.*: jeg giver Sorgens Datter i Udstyr Smertens Medgift. *Kierk.I.130.* se ogs. u. sy 2.2. tidligere ogs. om medgift ell. brudeskat. *Holb.DH.II.18.* en Kone . . der er tarvelig og kand samle Penge, det er saa got som . . en Udstyr paa etlige Tusinde. *KomGronneg.I.86.*

2) (*jj.* II. udstyre 2.) *hvad der hører til noget (en indretning, et redskab, apparat, rum, en bygning osv.) som (nødvendigt) tilbehør, udrustning, udsmykning olgn. vort nuværende Theaters hele udvortes Udstyr, nemlig Maleriet, Belysningen, Maskineriet, Costumevæsenet o. s. v.* *Heib.Pros.III. 250.* at henføre Templets plastiske Udstyr til (*Skopas*) eller hans Skole. *JLange.MF.35.* den halvmaaneformige (*vifte*) kunde foldes sammen og frembød øvrigt rigere Lejlighed end nogen af de tidligere til kosteligt Udstyr. *TroelsL.IV155.* de ældre Vognes elektriske Udstyr. *Kbh.s.Sporveje.(1936).89.* *jj.*: Bisperne og Kiøbstederne blev satte for Udstyr, naar en Flode skulde udrustes. *Holb.DH.II. 253.* || *om en bogs, tryksags, et haandskrifts fremtræden m. h. t. papir, tryk (skrift), illustrationer olgn. (og event. indbinding); ogs. om den maade, hvorpaa en artikel er opsat i en avis olgn. Johs.Steenstr.ValdemarsJordebog. (1874).297. (bogen) udgaves . . i et festligt Udstyr. VilhAnd.Litt.III.428. Bladet „Telegraaf“ bringer i stort Udstyr en Meddelelse om, at (osv.). Pol.⁴1940.2.sp.3. || de til en teaterforestilling hørende dragter, dekorationer, rekvisitter osv. S&B. D&H.*

3) (*jj.* II. udstyre 2.) *⊗ hvad noget er forsynet med fra naturens haand; især om et levende væsens legemlige ell. aandelige egenskaber. det danske Folk . . kan behøve et bedre og smidigere legemligt Udstyr. Dagbl.⁹⁴1878.1.sp.2. (rovflugenes) Legemsbygning og Udstyr karakteriserer dem som de Røvere og Dræbere, de er. Bøu.P.I.173.* Den spejdende Musvaage højt over Skovens Toppe med sin sejlende Kredsflugt hører mange Steder til Landskabets faste Udstyr. *HeeAnd.MS.127.*

I. **Udstyre**, subst. se Udstyr. II. **-styre**, v. [-sdy²rø] vbs. -else (s. d.), -ing (s. d.), *jj.* Udstyr. (efter nl. utstüren, mnl. utsturen; *jj.* styre ud u. III. styre 1; *egl.*: udsende, dernæst: udruste til rejse olgn.) 1) † udsende; delegere. Hvert District eller Canton udstyrede visse Deputerede (o: til det fælles raad). *Holb.Hh.I.506.* 2) forsyne med udrustning, tilbehør olgn.; især i forb. m. præp. med. 2.1) m. h. t. person, der skal rejse bort,

forlade hjemmet: forsyne med klæder og andet nødvendigt; spec. m. h. t. barn (især: datter), der skal giftes: give (brude)udstyr; ogs. i al alm.: give, hvad man har brug for; i forb. som være udstyret med noget ogs.: være i besiddelse af, have noget (paa sig, til sin raadighed). (han har) stiftet en Gave, af hvilken Øvrigheden . . maa udstyre fattige Borger-Piger. *LTid.1728.360.* han havde . . udstyret mig med Klæder og de nødvendige Penge. *Blich. (1920).XX.58.* han havde tredive Søner, og tredive Døttre udstyrede han (*Chr.VI:* gav hand ud; 1931: giftede han bort). *Dom. 12.9.* den stakkels Fyr var saa slet udstyret med Penge, at han var halvdød af Sult. *Rode.EM.76.* hun var klædt i almindeligt europæisk Tøj, medens Landsbyens faste Beboere var udstyrede med deres særlige Folke-dragt. *Buchh.Mennesker vil være Guder. (1935). 261.* udstyret med et Monopol. *Bl&T. uegl.*: jeg tænker mig en Listig, en Rånkefuld, en Hykler; jeg gjør mig en Fornøjelse af at udstyre ham . . med alle forfærriske Gaver. *Kierk.IX.229. refl.*: Udstyr dig atter som en Hyrde! *Sach.11.15 (1931).* udstyre sig med Klæder. *Bl&T. 2.2)* m. h. t. ting: forsyne med tilbehør, udsmykning olgn. du skal udstyre det (o: et brystskjold) med en Besætning af Sten. *2Mos.28.17 (1931).* udstyre sit Hjem. *Bl&T.* Det var et stort . . Hus, spartansk udstyret. *JesperEw.DegronneAar. (1945).146. (spøg.)* min Afhandling (er) . . udstyret med over 30 svære Tryktejl. *Hauch.(Hjort.B.I. 244).* uegl.: de med sjelden Lærdom og Grundighed udstyrede Skrifter. *Kierk.VII. 34.* || m. h. t. teaterstykker: iscenesætte m. h. t. dekoration, dragter, rekvisitter osv. S&B. || m. h. t. bog, manuskript olgn.: lade fremtræde i en vis form m. h. t. papir, tryk (skrift), illustrationer m. m. (og event. indbinding). rigt udstyret Udgave. S&B. smukt udstyret Bog. *Bl&T. 2.3)* i udtr. for at have, være forsynet med noget fra naturens haand; især i forb. være udstyret med. de Egne, Naturen udstyrede med alle sine Gaver og Tilløkkelser. *Engelst.Nat.29.* jeg følte hvor begavet, hvor rigt udstyret af vor Herre han var. *HCAnd.BCÆ.II.34.* Gravningen gaar meget let for (logfræn), idet dens Forben er udstyrede med en Graveknude. *Frem.DN.554. (spøg.) (Baudelaire)* var udstyret med en Stedfader, som han engang gjorde et Forsøg paa at kvæle. *Hoffmann.BlaanendeDanmark. (1919).63.* III. **-styre**, v. [-sdy²rø] (sj.) styre (IV.1(s)), sejle ud (fra et sted). *Dane-Snækken, fordem Fjenders Rædsel, | Fra Kyst udstyrede som Fjende-Rov (o: efter vikingetiden). *Grundtv.PS.II.503.* **-styrelse**, en. [-sdy²rølsø] fl. -r. vbs. til II. -styre 2; ogs.: den maade, hvorpaa noget er udstyret, ell. hvad noget er udstyret med, udstyr. 1) til II. -styre 2.1. Det mærkeligste ved denne Dreng var hans stolte Holdning og Bevægelser, der ligesom sejrrikt trængte igennem Udstyrel-

sens Bondeagtighed. *KGBrøndst. B. 22.* mine Skindbukser . . og min Persons øvrige grønlandske Udstyrelse. *AaIbs. T. 72.* || (nu l. br.) om en datters (bortgiftelse med) udstyr. *JBaden. DaL. 2)* til II. -styre 2.2. et stort Toilettepejl, der stod i underlig Modstrid til Værelsets forøvrigt saa lurvede Udstyrelse. *Schand. SF. 178.* Hvorfor var man ikke gaaet et Skridt videre og havde . . sørget for en Dekoration, der stemmede overens med den øvrige Udstyrelse (o: af et teaterstykke)? *EBrand. H. 50.* den Indpakning og Udstyrelse, hvori Varen almindeligvis fremtræder. *Hage. 232.* **-styring**, en. [-jdy'ren] (nu l. br.) d. s. s. -styrrelse. *Mob. HO.* svarende til -styrrelse 1: alt, hvad der hørte til (herrerne)s militære Udstyring. *NPWiuel. JL. 31.* svarende til -styrrelse 2: der var anvendt utrolige Summer paa (biblioteksværelsets) Udstyring. *C Bernh. XI. 353.* Parthenons oprindelige Udstyring med Billedkunst. *JLange. BM. II. 76.* den anden (kirke) er nu temmelig tarvelig i Udstyring. *Scharling. Livsminder. (1919). 203.* **-styrs-**, i sgr. [ud(1)sty'rs-] af Udstyr; fx. til Udstyr 1 (især i den spec. bet.: brudeudstyr) **Udstyrsartikel**, **-forretning**, **-forsikring** (o: forsikring, hvis sum er beregnet til køb af udstyr), **-kiste** (foræld., om dragkiste, hvori udstyr opbevaredes. *Villads Christensen. Vedbygaard. (1939). 99.*), **-legat** (o: legat, der er beregnet til indkøb af udstyr), **-møbel** (møbel, der er del af et brudeudstyr). *Oldemors Erindringer. (1908). 24.*), **-vare(r)**; til Udstyr 2 spec. (teat.) i betegnelser for teaterstykker, der er sat op med stort, flot (teater)udstyr, som **Udstyrsforestilling**, **-revu** og (især) **-stykke** (*Brandes. XI. 283.* *Pont. HK. 26.*) **-styrte**, v. vbs. **-else** (*vAph. (1764)*) ell. **-ning** (se ndf.). (ænyd. udstyrte, -st(i)ørte i bet. 1, mnt. utstorten i bet. 1) **1)** (nu l. br.) trans.: lade styrte ud; styrte (en, noget) ud. hin henrettede Piges Tilstand efter Døden og hendes Væsens mulige Forbindelse med den Verden, hun voldsom var udstyrtet fra. *Ing. LB. II. 45.* (en) Aabning i Rækværket, hvorigennem man udstyrte de til Drukning domfældte. *HMatthiess. DK. 130.* || lade en masse ell. mængde falde ud af en beholder (ved at hælde, vende beholderen olgn.). udstyrte korn af sekkene. *Moth. S900.* *med en Saamands aabnede Haand udstyrtet' han Øer | Langt i Storhav mod Polenens Iis. *JMHertz. Isr. 194.* || (nu næppe br.) m. h. t. vædske: udgyde; udøse; spec. m. h. t. blod, i ddr. for at dræbe. det var meget forgjæves, at raade Kongen til at ligge stille, og intet Blod udstyrte. *Slange. ChrIV. 1273.* En Konge, som udstyrter saa mange Menniskers Blod. *Dumetius. III. 61.* jf. Blodsudstyrting; forsøge at forekomme Vitløftighed og Blods Udstyrting. *Slange. ChrIV. 1273.* || (nu næppe br.) i videre anv., m. h. t. vrede, forbandelser olgn. Herren (vilde) icke udstyrte over mig, dend vrede ieg var værd. *RasmWinth. S. 145.* *Hør en Cracowisk

Bisp udstyrte slige Eeder. *ChrFlensb. DM. I. 95.* **2)** **⊗** intr. **2.1)** falde ell. vælde hurtigt, pludseligt ud. (*Højerup kirke*) trues med Undergang formedelst de aarlige Udbrud og Udstyrtinger af Klinten. *SABildgaard. StevensKlint. (1759). 10.* en Taarestrøm udstyrtede over hans brændende Kinder. *Ing. PO. I. 131.* Hun skottede igen til Kommandobroen, vendte sig derpaa med Ryggen til den og saa pludselig som i en Udstyrting ned paa sin venstre Ringfinger. *Buchh. GT. 136.* Resterne af den udstyrtede Vestvæg. *Steensberg. DB. 61.* || uegl., om ordstrøm. han taler i Underhuset med en saa udstyrtende Hurtighed, at det er vanskeligt for en Indfødt at forstaa ham. *FrSneed. I. 494.* (en) over alle Bredder uden Maal og Maade udstyrtende Ordstrøm. *Rahb. E. IV. 79. 2.2)* (sj.) løbe, fare ud med voldsomhed, hovedkulds. *jeg saae den rædde Skare | Udstyrtede nys af Kirkedøren. *Oehl. IV. 220.* **-stæde**, v. se udstede. **-stæmme**, v. [-sdæm'ə] vbs. **-ning** (s. d.). (snek., tøm.) fjerne noget ell. danne en udskæring med et stæmmejern olgn.; ogs. m. h. t. tømmerstykke olgn.: danne en udskæring i med et stæmmejern. Hvis . . Spidsklammen (ikke) skal ligge udenpaa Træet med Jærnets Tykkelse, udstæmmer man først en Forfyldning, som den kan gaa ned i. *Gnudtzm. Husb. 118.* Gerningsmanden (har) skaffet sig Indgang i Forretningens Lagerkælder ved med et . . Stæmmejern, at udstemme en Dørfylding. *Politi E. 19/1. 1922. 3.* **-stæmning**, en. [-sdæm'nen] fl. **-er**. (snek., tøm.) vbs. til -stæmme; ogs. konkr., om den dannede udskæring. disse Rundstave (er) indføjede i Murens nederste Del ved Udstemming af de tilgrænsende Partier. *JLange. I. 330.* Udstemming for Trin i Trappevanger. *TeknLeks. I. 570.* **-støbe**, v. [-sdø'bə] vbs. **-ning** (*Schytte. IR. II. 219.* *Hannover. Tekn. 32.*) (ænyd. d. s. (i bet. 2)) **1)** (bryg.) opløde, udbløde korn (byg). *Bryg. (1941). 2)* **2)** hælde støbemassen (flydende metal, cement osv.) i en støbeform; ogs.: forme, fremstille ell. overtrække, udfylde (aabninger i) noget ved saadan støbning. Smelterens Forretning er at smelte det . . legerede Guld (og) at udstøbe det i Teene. *Schytte. IR. II. 227.* andre Steder have Overhvalvingerne mere Karakteren af at være udstøbte paa en Buestilling. *HJ Holm. BK. 2. sp. 2.* Beton, der blot udstøbes uden at stampes, maa ogsaa være meget vaad, for at den skal lejre sig tæt uden Hulrum. *Suenson. B. III. 411.* Metallaget udstøbes med et Lag letsmeteligt Metal. *PapirHaandbog. (1934). 45.* uegl.: de saakaldte Cylindre . . skyldes Udstøbning af Nyrakanalerne med den udfældede Æggevide. *Sol. 2. XVIII. 303.* || overf., om formning af en persons karakter, livsførelse olgn. et saadant fuldstændig udstøbt Personliv. *HN Claus. Højsk. 11.* **-stød**, et. fl. d. s. **1)** † udfald i fægning, hvorunder man retter et stød mod modstan-

deren. *Moth.S908. 2)* ☼ den stødvise uddrivning af spildegassen i en motor. *SkibsMask. 146.* || hertil bl. a. Udstøds-aabning, -gas, -kanal, -ledning, -port, -rør, -samler (☉: samlerør for udstødsrørene fra de enkelte cylindre), -samlerør, -slag, -studs (jf. II. Stud), -ventil. 3) (sj.) bortkastning af en lyd i en lydforbindelse. På fransk er sådanne udstød ikke så talrige . . : excuse [æsky:z]. *Jesp.Fon.503.* Udstød af en Kons. i en Konsonantgruppe. *LJac.RH.167.*

udstøde, v. [ʉd̥sɔð̥ə] pass. udstødes. *Høysg.AG.130.* vbs. -else (*vAph.(1759).* *KPont.Retsmed.I.154.* i bet. 3: *Ez.45.9* (Chr. VI). *OFris.Litt.243*) ell. -ning (*vAph.(1764).* *Scheller.MarO.* se ogs. u. bet. 2, 4.1-2, 5), jf. Udstød. (ænyd. d. s., jf. mnt. utstoten)

1) (nu næppe br.) intr., i føjtning: gøre et udfald og støde ud efter modstanderen. *vAph.(1759).*

2) om handling, hvorved der (med en genstand) rettes stød mod noget; bl. a. om handling, hvorved noget fjernes, fraskilles ved stød: Udstøde Bundet (☉: bunden) i en Tønde. *vAph.(1772).III.* udstøde sit Øje. *D&H.* || ☼ m. h. t. kedelrør olgn.: rense det, fjerne noget tilstoppende i det ved stød med et redskab (jf. u. II. støde 3.3). *Scheller.MarO.* || ☼ udstrække ell. udglatte et (tøj)stof, læder olgn. ved at støde det med et redskab. den færdige Filt udstødes over Formene til Hatte, forsynes med Skygger. *Hallager.82.* (en slags stump kniv) bruges til at udstøde (afskave) Overlæderet paa Kiødsiden, det er at sige, til at rense de svagere Steder paa Huden, som den skarpere Skavekniv og Falsen vilde svække for meget. *JFBergs.G.36.* Udstødning (af overlæder) paa Bord i halvtør Tilstand med Sten eller „Slikkert“ . . for at gøre det plant og glat. *Skomagerbogen. (1923).23.*

3) ☉ m. h. t. person: drive ud, bort fra et sted ell. (især) bortvise fra, udelukke af et fællesskab; tidligere ogs.: forstøde fra en stilling. (han) udstøder dem af Menigheden. *3Joh.10.* Saa udstødte (1931: afsatte) Salomo Ab-Jathan fra at være Herrens Præst. *1Kg.2.27.* et Slagsmaal, under hvilket han i en ophidsset Tilstand i en meget kold Vinternat blev udstødt paa Gaden. *Hauch. VII.405.* I maa se Solformørkelsen, sagde jeg gavmildt. — Men Hjalmar og Niels maa ikke. — De to udstødte konferrerede noget. *Buchh.UH.6.* Saa sløjfede hun denne Gud af sin Tilværelse og havde det ikke bedre af den Grund, men følte sig heller ikke som en udstødt. *TDillevsen.BG.207.* Forbrydelser, der medfører . . Udstødelse af Kasten. *UnivProgr.1944.II.95.*

4) stynge, kaste, puffe ud ved en mekanisk ell. naturbestemt bevægelse. 4.1) (især fagl.) i al alm. om udkastning v. hj. af en mekanisme ell. forarsaget af en naturkraft. (det forraadnende blod) udstødte

en stærk Ammoniaklugt. *Schleisner.BarseljeberensPathologie.(1846).107.* Denne Udstødning af Vand fra Plantens Indre (naar den fryser). *Naturens V.1914.190.* Vulkanen udstøder . . Dampmasser. *smst.1915.280.* Udstød 2: Hun hørte en (baad-)Motors hostende Udstødning. *Erl.Krist.Ler.(1930).* 248. jf. Udstøds-rør, -ventil (u. Udstød 2):

Udstødnings-rør (*PSchrøder.Maskinlære.III. (1918).138.* Motorens Udstødningsrør skal være af Jern med tætte Samlinger. *Bek.Nr.II 21/1935.§3.* -ventil ofl. 4.2) (jf. u. II. støde 6.4; bryg.) om opbrusning og udflydning af ol ved (af)gøring. Udstødning (af Øl). *Bryg. (1941). 4.3)* lade udstippe af munden, luftvejene med kraft, i stød. Han tog en Pipe, satte sig ned og udstødte lange Røgskyer. *Goldschm.EJ.239.* || frembringe lyd(e) ell. ord pludselig og med kraft; ogs.: udtale stødvis.

udstøde ørd. *Moth.S906.* *Skal et usaligt Mundsveir, | Udstødt af Raserie, skal det fordømme (mig)? *Ew.(1914).III.204.* „Mit Hjerte og min Haand!“ udstødte han: „Du har lovet at svare mig alvorligt.“ *Blich. (1920).XIV.146.* Nogle Brokflugle . . udstødte deres melankolske Piben. *Kofoed-Hansen.LD. 7.* (han) udstødte ærerørige Beskyldninger mod ham. *Siesbye.(Brandes.Br.I.248).* han udstøder Ordene. *D&H.* (hun) udstødte et Hvin. *Erl.Krist.DH.193.* ofte i forb. udstøde en ed (*Bl&T.*), forhandelser (*Leth.(1800).* *Bredahl.III.106.* *2Sam.16.5* (1931)), klager (*Bl&T.*), skrig, suk (se I. Suk 1), trusler (se Trusel 1). *hielp mig at udstøde Fryde-Skrig. *Wess.II.* Da udstødte hun et eneste knivskarpt Skrig, som trængte ind paa alle Stjerne (paa hospitalet). *Pol.21/1938.I.sp.2.* || (sj.) m. h. t. følelse: give udtryk for i en pludselig, kraftig lyd ell. ytring. *nu forsvarrede de hende, | Og mod den arme Mand udstødte al sin Vrede. *ChrBorup.PM.318.*

5) (sprogv.): lade en lyd bortfalde, udfalde i en lydforbindelse; især om et ved lydudvikling opstaaet bortfald. Når et e udi Danske Vers udstødes, bør dér i stéden fôr staae en Apostrophe. *Høysg.AG.130.* Udstødning af t i Trekonsonantgruppe. *Stedn.II. 153.*

† **Ud-stødende**, et. vbs. til udstøde; til udstøde 4.3: Luftens indtrædende og udstødende (☉: i lungerne). *LTid.1730.414.*

-støder, en. [-sɔð̥d̥ar] (fagl.) mekanisme, der udstøder (4.1) noget; fx. om indretning, der udstøder patronhylsteret paa en omdrejningspistol: *Scheller.MarO.* || maskindel paa sættemaskine, der presser den færdigstøbe linie ind mellem de to knive, som tilskærer linien, og videre til opsamlingsstedet (skåbet). *DaEng TeknO.* hertil Udstøder-plade, -slæde. *Ty-pogrOrd.118.* **-stønne**, v. [-sɔð̥n̥ə] (ænyd. d. s.; jf. stønne ud u. stønne 1.3 samt ty. austöhnen; højtid., nu sj.) 1) udtale (noget), udstøde (lyde) ell. udtale (ord) stønnende; ogs.: give udtryk for følelse i stønnen. udstønne et

dybt Suk. *Pamela. I. 460.* alle Tilstødeværende troede, at Siælen udstønedes ved et hvert Aandedræt. *Biehl. DQ. III. 191.* Dyret sin Glæde udstønner i Larm. *Ing. P. 259.* *søsyg han udstønnes sit Ak. *PalM. Adam. II. 14.* jf.: (*H. Bang*) kan (ikke) beskrive et Meublement, uden at udstønne Gulvtæpperne og fremhulke Spejlene. *Vodskov. SS. 172.* **2)** op-høre med at stønne. Den Syge har nu udstønnet og sover. *MO.* -**støve**, v. [-sɔdø'və] vbs. **10** **-ning**. (jf. støve ud u. II. støve 3.3; jagl.) *Moth. U40. 1)* rense for støv. (slagelen i slagmaskinen) løsner og udstøver (raabomulden). *Manufact. (1872). 113.* **2)** opløse i støv ell. blæse, puste ud i støvform; ogs.: opløses i, smuldre hen i støvform. denne sidste Elektricitet er det, at Hexemeel, som udstøves gennem fiint Flor eller løstvævede Toier erholder. *Ørst. III. 141.* Jernbanen er ikke ansvarlig . . for Gods, som efter sin ejendommelige, naturlige Beskaffenhed er særligt udsat for . . Udtørring eller Udstøvning. *LovNr. 149^{aa}. 1934. §38.* -**sug**, et. spec. (jf. Dragsug; især dial.) om det sug fra stranden udefter, som skyldes de tilbagestrømmende bølger. *Kvotsgaard. Fiskerliv i Vesterhankherred. (1886). 47.* *Feilb.* -**suge**, v. [-su'ʎə] vbs. **-else** (i bet. 1-2: *LTid. 1754. 386.* *Viborg. (PhysBibl. V. 130).* nu især i bet. 3: *EPont. Men. III. 17.* *Allen. I. 38.* *Verden G. D. I. 47*) **30** **-ning** (i bet. 3: *Tode. S. 197.* *Brandes. XI. 227.* *FrPoulsen. RK. 156.* nu især i bet. 1-2: *OpJB. VI. 364.* *Centralvarme. 470.* se ogs. u. bet. 1-2), jf. **Udsug**. (ænyd. udsu(g)e, wdtsuffue) **1)** ud-
drage, udvinde ell. fjerne ved sugning. **1.1)** om levende væsen. (planten er) fuld af sød Saft, som Indvaanerne udsue. *Pflug. DP. 485.* *dit Hjerteblod jeg (o: ellepigen) varmt udsuger | hvis nu du ikke med i Hulen følger. *Oehl. Digte. (1803). 59.* Udsuger Giften af Saaret. **40** *VSO.* i billedl. udtryk: at udsue den sødeste Honning af de store og uendelige Evangeliers salige Blomster. *LTid. 1724. 795.* at længes det udsuger mit Hjerteblod. *Gylb. (1849). V. 43.* udsuge marven af noget, se Marv 4.2. **1.2)** om ting; især om fjernelse af luft, væd-
ske olgn. ved hj. af en mekanisk indretning. I de underste Etager virke disse Ventil-
er (paa skorstenen) udmærket til Udsugning af Værelsernes daarlige Luft. *Vort Hj. II. 1. 50.* **50** Vanddampe og Mados . . udsuges gennem Skorstenen. *Pot. 12^u. 1941. 17. sp. 3.* **2)** tomme for indhold, næring olgn. ved sugning. Danse-
myg . . leve af at udsue andre Insekter. *Cuvier. Dyrhist. II. 295.* udsuge et Saar. *MO.* Lille Georg var en rigtig Ædedolk. Han hang ved Dittes Bryst Natten igennem, saa hun var helt udsuget om Morgenen. *AndNz. DM. V. 73.* i billedl. udtryk: Forskrækkelses og
Ødelæggelses Bæger er din Søsters, Samarias, Bæger. Og du skal drikke og udsuge det (1931 afvig.). *Ez. 23. 34.* || om tomning ad mekanisk vej, ved naturkraft olgn. Vandets vekselvise Synken og Stigen, den fuldstæn-

dige Udsugning af Strømlejet. *Pont. F. I. 287.* efter Operationen foretoges Bronchoscopi med Udsugning af Bronchierne. *Ugeskr. f. Læger. 1936. 515. sp. 2.* **3)** overf. (jf. suge ud u. sug 3.2.) **3.1)** (nu sj.) overf. anv. af bet. 1, m. h. t. værdi, kraft: uddrage, udvinde ell. skaffe sig paa en haardhændet maade, ell. saaledes at indehaveren derved svækkes, forarmes. denne Materie finder en Modstand, som udsuer nesten alle dends Kræfter. *LTid. 1724. 446.* *Giv som Zaehaus hen, hvad I udsuet har. *Wivul. (LTid. 1754. 221).* i Stæden for at (tropperne) skulle nøyes med Tag og Fag, blefve af Landet nogle Millioner Rixdaler udsuede. *Slange. Chr. IV. 607.* **3.2)** overf. anv. af bet. 2, m. h. t. personer; især: berøve, fratage en økonomiske værdier ved haarde udskrivninger, skatter, afgifter olgn. i en saadan grad, at udrederen forarmes. udsuer ingen med overvold. *Luc. 3. 14 (Chr. VI).* den fattige Almue blev udsuet. *Holb. JH. I. 565.* naar Aagerkarlen ey udsugede sin Næste med ulovlige Renter. *Argus. 1770. Nr. 1. 2.* de udelige og egenraadige Lehsmænd, der havde udsuget Landet paa det skammeligste. *Fabricius. D. II. 237.* udsugende Love. *Bl&T.* || om lidenskab olgn.: udtære; udmarve. (misundelsen) udpiner, udsuer eller udtærer . . hannem. *Clitau. PT. 102.* || (talespr., l. br.) i forb. være udsuget for noget, være helt blottet, lens for noget. Tanken om at komme ind til København fuldkommen udsuget for Penge . . stak ham med glødende Naale. *Brodersen. T. 15.* -**suger**, en. [-su'ʎə] ((†) -su(g)ere). (ænyd. udsu(g)er(e)) **1)** (især $\mathbb{W}$) person, der udsuger (3.2) folk. en Haardhierted, en Udsuere, en Tyran. *Ev. (1914). II. 64.* *VSO.* Direktøren var en Slyngel og en Udsuger. *Bers. G. 107.* **2)** † (bot.) d. s. s. Safttrækker. *Olujs. Landoccon. 366.* -**sugnings-**, i ssg. (jagl.) til -suge 1-2, i betegnelser for indretninger til udsugning af luft olgn., som **Udsugnings-anlæg**, -apparat, -hætte (Tekn. *Leks. I. 573*), -maskine (*Sal. 2XIV. 853*), -organ, -skorsten, -ventil. -**sukke**, v. -cede ell. (sj.) -te (*Holb. Metam. 65*). (ænyd. d. s.; højtid., nu sj.) udaande ell. udtale sikkende; ogs.: give udtryk for (følelse) i suk. min Herre er dødelig forlibt i Din Frue Julie, og . . i dette Øieblik udsukker (han) sine forlippede Lidelser for hendes Fodder. *Jacobi. (Skuesp. VII. 380).* jeg vil blive meget søsyg . . men der er nu Intet at snakke om, Intet at udsukke i Breve, jeg maa (rejse til søs)! og saa maa jeg! *HIC. And. BC. III. 330.* || i udtr. for at dø, opgive aanden. *Maa jeg da ey med Fred min matte Siæl udsukke? *PoulPed. DP. 19.* *vil du Vennen see . . | Sin Aand udsukke paa det visne Straa. *Ing. DD. V. 128.* -**sulte**, v. [-sul'də] vbs. -**ning** (*Amberg. VSO.* se ogs. ndf.). (jf. sulte en ud u. sulte 1.2 samt udsvelte.) (jf. sulde) *udbryde ens kraft, udmatte helt ved mangel paa føde; udhungre; ogs.: far (en indesluttet fjende) til at bryde*

sammen, overgive sig p. gr. af sult. *Moith. U40.* Vi kand bedre udsulte end bekrige denne Fiende. *Schousbølle. Saxo. 27.* Udsulte . . en Fæstning. *MilTeknO.* || især i part. udsultet brugt som adj.: svækket, nedbrudt af sult. den udsultede Mand . . havde længtes efter noget at spise. *GKeller. Klæder skåber Folk. (overs. 1919). 12. (knortegaasen)* var saa udsultet og mat, at den ikke kunde flyve. *Seier. Bornholms Fugle. (1932). 48. jf.:* udsultede gamle Plæner (o: som mangler gødning). *JELange. Vilde Planter. (1922). 10.* || uegl.: ikke forsynne (tilstrækkeligt) med noget. 1838 var en dansk Bog en Sjældenhed i Aabenraa. De faa Dansktimer, som Borgerskolen gav, afhaspedes ved Læsning i Bibelen eller i Mallings „Store og gode Handlinger“, og under den danske Gudstjeneste sang Menigheden tyske Salmer. Denne Udsultning maatte først og fremmest hæves. *PLaurids. S. II. 10.* Højre wing . . blev næsten konsekvent udsultet . . men spillede Bolden fornuftigt, naar han kunde komme til det. *Idrætsbladet. 11/11 1934. 4. sp. 3.* || hertil bl. a. **Udsultnings-blokade, -krig, -svede, v.** [-sveðə] vbs. -ning (s. d.). (ænyd. udsvede, -svæde) 1) *intrans. 1.) (faagl.) udskilles, afsondres som (en slags) sved.* Der udsveder en Vædske af Træerne. *VSO.* Vokset udsveder i varmt Vejr af Biens Bagkrop. *Biavl. 9. 1.2)* 30 *(faagl.) om plante(dele):* skille sig af med sin fugtighed; tørre under udskillelse af fugtighed. Siden legger man Frugten i et tørt Værelse, at den faaer udsvedet. *HaveD. (1762). 164.* Før hen i Fasten bruges den (o: en surkaal, som er lagt under pres med krydderier) ikke, at den kan være ret igiennemtrukken og udsvedt. *CMüller. Koge-Bog. (1785). 274.* om korn: Naar Sæden er vel uddampet eller udsvedet i Laden, saa begyndes med at aftærse den. *JPPrahl. AC. 77. (sædekorn)* som ikke . . haver ud svedet. *FarumEr. 41. 1.3)* (l. br.) om person: ophøre med at svede (p. gr. af feber). Hun bør blive i Sengen, indtil hun har udsvedt. *VSO.* den syge har snart udsvedt. *D&H. 2)* *trans. 2.1)* (faagl.) afsondre, udskille i form af ell. som en slags sved. *Moith. S949.* Zephyrs kiølende Aande-Pust blandet med Floræ udsvedede Balsam, skienkede Lugten og Følelsen Vellystfulde Fornemmelser. *JSnæd. II. 135.* *Jeg hellere der (o: i helvede) vil udsvede mit Blod. *Bagges. NblD. 262. jf. bet. 1.1:* Rav er . . forstenet Harpiks, som er udsvedt af Naaetræer for Aartusinder siden. *Haandgern. 511.* || m. h. t. sygdom: fordrive ved svedekur. Han kom i en stærk Damp og fik derved Forkølelsen udsvedt. *VSO.* || *billedt. (jf. bet. 2.2).* at leve poetisk vil ikke sige at blive sig selv dunkel, at udsvede sig selv i en modydelig Lummerhed, men det vil sige, at blive sig selv klar. *Kierk. XIII. 368.* denne (jydens) Evne til ligesom at udsvede Enfold (er) i Virkeligheden . . et Beskyttelses-Middel i Lighed med

Blækspruttens eller Stankdyrets Udsondringer. *Vilh. And. N. 81. 2.2)* (ialespr., nu l. br.) egl.: faa (tanke, følelse olgn.) til at forsvinde (jordufte) ved haardt arbejde, ophold paa varmt sted olgn.; nu især: lade noget gaa i glemme; slet ikke huske; svede ud (se II. svede 5.1). har I da saa reent udsvedt det, at jeris Fader er Skoemager. *Kom Grønne. III. 320.* Hans Allerchristeligste Majestæt vilde saadanne Sværmere didhen (o: til Sibirien) skikke, at lade demmed deres Drømme og Aabenbaringer der udsvede. *LTid. 1734. 14. (han)* har . . dog ikke ganske udsvedt sin Romandannelse. *Kierk. I. 223.* det har han for længe siden udsvedt. *D&H. 2.3)* (faagl.) udbytte (en arbejder) ved udsvedning (3) olgn. De allerede tidligere oprettede Børser til Arbejdsanvisning og Kontrolmyndigheder til at regulere de „udsvedtes“ Lønkaar, optraadte med Virkning. *Verdenshist. V73. Bogtrykkerbladet. 1934. 138. sp. 1.* Hvis Forfatterne sælger Oversættelsesrettighederne til den højstbydende, vil den Forlægger, der udsveder sine Oversættere, rende med Kagen hver Gang. *Pol. 1946. 11. sp. 3.* **-sveder,** en. [-sveðər] flt. -e. (efter eng. sweater; faagl.) person, der som mellemmand ml. fabrikant og arbejder udbyder fremstillingen af visse masseartikler i akkord til udførelse i hjemmet ell. paa mindre værksteder (til lav arbejds løn); ogs. i al alm. om person, der udbytter arbejdere. Folk, der kom til at indtage en lignende Plads som „Udsvederne“ i den moderne Husindustri. *GBang. C. 91. (arbejdsgiveren)* var egenlig en Udsveder . . der havde sat sig paa Toppen af hele Historien og sugede Profitten til sig. *AndNz. PE. III. 47. Droskechaufføren. 1935. 25. sp. 2.* **-svedning,** en. [-sveðən, ogs. -sveð'nen] flt. -er. (faagl.) vbs. til -svede. 1) til -svede 1.1 og 2.1; ogs. konkr., om det, der afsondres, udskilles. *Amberg.* Fra Sliimhinderne skee ogsaa Udsvedninger af Pus. *ThBricka. AP. 3.* artritiske Udsvedninger i Artikulationerne og Aflejringer i Muskelsystemet. *FrLa. S. 66. 2)* til -svede 1.2. Hvor lang Tid behøver Sæden til Udsvedning? — Der til regnes almindelig 3 Uger. *JPPrahl. AC. 78. 3)* (efter eng. sweating) til -svede 2.3: arbejds-system, hvorved et arbejde (bestaaende i fremstillingen af visse (masse)artikler i arbejderens hjem, ofte ved udnyttelse af hele familiens arbejdskraft, ell. paa mindre værksteder) gennem en mellemmand udbydes i akkord til arbejderne; ogs.: udnyttelse af arbejdere ved det nævnte system. *AndNz. PE. III. 41.* Børnearbejde, urimelig lang Arbejdstid, „Udsvedning“ af Hjemmearbejdere m. m. blev afskaffet eller reguleret. *VerdenGD. IV. 1.58.* || hertil Udsvednings-system (ogs. undertiden om andre akkordløn- og arbejds-systemer (som Taylor-systemet)). *Berl Tid. 1904. M. 2. sp. 5.* **-sveje,** v. [-sveiə] vbs. -else (se bet. 1) *ell. -nlng. 1)* (sj.) føretage en svingende bevægelse udad; sveje (III. 1.2) ud; om digression

i talen: Hvor gjerne havde jeg ikke ønsket istedenfor denne lange Udsveielse strax at have takket Dem for Deres Brev og de kjærlighedsfulde Formaninger. *Cit. 1814. (Grundtv. B.I.215).* **2)** (*især faagl.*) give en krumning udad; sveje (III.2) udad. den (opgave) at danne den tyknakkede Økse i Bronzeøksebladet Billedet ved at udsvaje dens Æg. *Johs Brøndst. DO.I.308.* || *især i part.* udsvejet brugt som *adj.* (jf. III. sveje 3). Taget . . . 10 som paa de andre (*kinesiske*) Bygninger, er lysegrønt og rødt og concavt udsveiet i alle Retninger. *StBille. Gal. II.59.* (eng) lav, lidt udsvejet (*fonte-*)Fod. *Mackeprang. D.29.* **-svejf.** et. (*sj.*) *vbs. til -svejte; ogs. konkr.: udsvejfning* (1). brystlehn med dukker, detz udsveif og udkøling samt paneel værk. *Cit. 1723. (KbhDipl. VIII.563).* **-svejfe,** v. [-svai'fø] *vbs. -ning* (s. d.), jf. **-svejf.** (efter ty. ausschweifen; jf. u. udsvæve) **1)** (*faagl.*) 20 give en krumning udad; *især* (*snedk.*): udskeere, tildanne i svungne, buede linier; ofte i part. udsvejftet (l. br. (ved sammenblanding m. I. sveje 2; jf. u. Gesvejsning) udsvejset. *SprKult. IV.10*) brugt som *adj.*; *ogs.: forsynet* (t) med svejfedede dele ell. ornamenter. balustrer eller ducher med deris fod og brystlehn, som bliver ud-carnisset og ud sveiffet, og de udzveifede bræder, hvor paa siden bliver maled billeder, skal snealkerne alleene forfærdige. 30 *Cit. 1723. (KbhDipl. VIII.563).* stor dobbelt, maled Træ-Dør med udsveift Gardin. *Cit. ca. 1790. (TKrogh. Da. Teaterbilleder. (1932). 166).* udsvejfedede chinesiske Tage. *JLUs. H.40.* Balustrerne (paa trappen) er udsvejftet af svære Planker i Barokformer. *HistM Kbh. 3R. VI. 216.* **2)** (*sj.*) se -svejfning 2. **-svejfning,** en. [-svai'fning] *fl. -er. 1)* (*faagl., især snedk.*) *vbs. til -sveje 1; ogs. konkr., om noget udsvejftet.* vAph. (1772). III. FRFrüs. KA. 152 40 (se u. Svejfning 1). Den enkleste Metode til Fremstilling af buede Flader, Udsvejfning efter Skabelonpaategning. *Mobelsnedkeri. [1937]. 204.* **2)** (jf. sveje 2) † det at gaa uden for emnet i sin tale ell. uden for de alm. tankebaner, den normale livsførelse olgn.; digression, udskejelse olgn. (han) følger for meget sin Imagination, gjør ikke sielden Udsveifninger, og foredrager . . . andres Slutninger og Tanker. *LTid. 1746. 285.* Verden vil 50 at man . . . skal rose dens Udsveifninger, og tvinge sig til at bifalde dens Meninger. *smst. 1747. 48.* **-svejset,** part. *adj.* se u. -svejfe 1. † **-svelle,** v. (jf. svelle ud (u. III. svelle 1), ty. ausschwellen samt -svullen) *svulme op. jf.:* Luftens sig udvidende Kraft bliver formeeret ved Varmen, som er at see af en tilshuttet Svine-Blære, eller en Glas-Kugle, hvoraf hun udsveller ved Varme, og begge omsider derved springer. *LTid. 1723. 20.* † **-svelte,** v. (*ænyd. d. s., sv. utsvälta*) d. s. s. -sulte. mine udtrælledede og udsveltede heste. *JJuel. 401.* **-svikke,** v. se u. III. svikke 1. a. **-sving,** et. **1)** (*især*

faagl.) *sving,* hvorved noget føres ell. (*især*) selv bevæger sig udad, til siden. *VSO. Pendulets Udsving. Naturens V. 1915. 322.* Du viste mig Byen, Fæstninger, Anlæg, Porte — jeg ser endnu for mig dine Hænders flotte Udsving. *KMunk. EI. 25.* **2)** (l. br.) bevægelse, hvorved personer, en kolonne olgn. svinger ud(ad). Inde i Studereværelset hemmede de svære Læderstole . . . de Unges Udsving, men Rytmen sad stadig i dem, og de blev staaende, vuggende og smaasyngende, paa Gulvets eneste aabne Plads. *FrPoulsen. VN. 89.* **3)** (l. br.) en linies drejning ell. bøjning bort fra en retning ell. et punkt. Kort herfra støder Skovbogade til, og Vimmelskafet begynder sit Udsving. *ORung. (DanmHVC. 47).* nu sidder Huset Damer i Halvkreds med Udsving fra Divanbordet. *Danmark i Fest og Glæde. V. (1935). 47.* **4)** (egl. m. tanke paa billedet af et penduls ell. en vægttungs svingninger) afvigelse fra en tænkt linie, bane, noget fastlagt ell. sædvanligt, normalt, gennemsnitligt (i en tilstand ell. et forlob). Naar f. Ex. den aarlige Dødelighedskvotient i en Befolkning er 1 1/2 pCt., medens man i en vis Befolkningsklasse i et Aar har iagttaget en Dødelighed af 2 pCt., saa opstaaer det Spørgsmaal, om dette Udsving er „tilfældigt“. *Westergaard. S. 8.* enhver Aktion fører til et Udsving i modsat Retning, altsaa til en Reaktion. *Tilsk. 1918. I. 331.* den belgiske Franc (udsattes) for store Udsving (i kursen) i Aarets første Halvdel. *Handelsberetning for 1924. (1925). 4.* **-svinge,** v. [-sven'ə] *vbs. -ning,* jf. **Udsving. 1)** (*især faagl. og oftest i perf. part.*) *svinge* (noget) udad ell. ud til siden. efter hvert udført, og aldeles udsvinget Hug . . . indtager (han straks) den Stilling, hvorfra det paafølgende Hug bliver at føre. *MR. 1832. II.* i udsvinget Stilling spærrer (vandræns arm) Sporet. *DSB. Banebygn. 97.* Vi havde de to forreste Redningsbaade . . . hængende udsvinget. *Kjølsen. Da Danmarks Flaade blev sænket. (1945). 44.* **2)** foretage en svingende bevægelse udad, til siden. **2.1)** om ting; *især* som *vbs.* Uroen har . . . en fremspringende Stift, som . . . forbyder Udsvingningen. *Ursin. Uhre. (1843). 81.* hertil Udsvingningsstift, (ur.) d. s. s. Udsvingsstift. *smst. 83.* **2.2)** (x, gym.) om række, marchkolonne. Udsvingning . . . en større Linies Brydning, i flere ligestore Afdelinger, hvis Front kommer til at danne en, som oftest ret, Vinkel med den større Linies Front. *MilTehnO. (marchkolonnen)* kaldes henholdsvis højre eller venstre afmarcheret, eftersom den er udsvinget til højre eller venstre. *Gymn. I. 105.* **3)** (l. br.) billedl. anv. af bet. 2: afvige fra en kurs, den normale gænge, det sædvanlige, gennemsnitlige; *især* som *vbs.* Der kan være . . . delte Meninger om, hvorvidt Udsvingningerne i Grev Holsteins Politik fører til det Maal, han har sat sig. *NatTid. 1922. M. 3. sp. 2.* heller ikke Klara havde kunnet

slippe forbi Tanken . . uden at faa Fantasien sat i stærkere Udsvingninger. *MLorenzen. FG.134. 4)* (faagl.) part. udsvungen brugt som adj.: dannende en bue udad. Bronzeøksebladet med den brede udsvungne Æg. *Johs Brondst.DO.I.302.* Drikkekande. Kraftig udsvungen Hank. *Mit bedste Kunstværk. (1941). 78. -svings-stift*, en. (ur.) stift, der begrænser uroens udsvingninger (jf. Udsvingningsstift u. udsvinge 2.1). *Urmageri.147.*

-svings-styrke, en. brudspændingen for et materiale (jærnstænger), der udsættes for svingningspaavirkning til kun een side (jf. Svingningsstyrke). *Suenson.B.I.137. TeknLeks.II.573. † -svulle*, v. vbs. -else (*JGERichsen.Medicinsk Undervisning (1749). 59.*) (vistnok dannet til udsvullen; jf. svulle, opsvulle) *svulme* op (og danne byld, svulst). Naar et Saar ikke ret vil suppure og udsvulle, men er haardt omkring og inflammmeret. *smst. † -svullen*, part. adj. (ænyd. udsulden, fsv. utsullin; egl. perf. part. af udsvulle ell. dannet af ud og svullen; jf. -svulle, -svulning) *opsvulmet*; *ophovnet*. (statuen er) saaledes sammensunken, og de meste Dele derpaa forbrøjed og udsvulne, at den ikke kan istandsættes. *Wiedewelt. (Nystrøm. Kongens Have. (1938). 50.*

-svulme, v. [-svul'mə] (sml. fsv. utsulna; jf. -svulle, -svullen, -svulning; nu sj.) *svulme* op (og bulne ud). *Knoppen . . | Udsulmer til en Ætherfrugt. *Oehl. XIX. 172.* et vældigt udsulmet Ansigt, der ordenlig flyder af Drue. *VilhAnd.BT.40. billedl.:* en saadan Fortale vilde . . udsulme til en vidtloftig Afhandling. *Oehl.PSKr.I.XIII.* den voxende, udsulmende Adelsmagt. *Molb.BIS.2Saml.II. 282.* den store Tobinds-Roman Thomas Friis' Historie . . hvis første Del, der i Kompositionen føles som en udsulmet Episode, er skrevet i 70-Aarene. *VilhAnd.Litt.IV.267.*

† **-svulning**, en. fl. -er. vbs. til -svulle ell. svulne (svulme) ud; *konkr.:* noget opsvulmet; *svulst* olgn.; *billedl.:* Det meest Genialske, V. Hugo har skrevet, er dog uidentivl „Notre Dame de Paris“, uagtet alle de uhyre Vanskabninger og Udsvulninger. *Oehl.Er.IV.248. † -svække*, v. vbs. -else (*LTid.1727.8.*) (ænyd. d. s.) *svække* stærkt; *afkræfte*; *udmatte*. det saa got som udsvækkede Danmark. *Slange. Chr.IV.1329.* Den Sygdom har udsvækket ham. *VSO.* Landet udsvækkes ved alt for høje Udgifter. *smst. -sværme*, v. [-svær'mə] (nu sj.) 1) *flyve* ud i sværm(e). *vAph.(1764). 2)* om samling personer: *spred* sig ved at løbe til siden. Slaget begynder, Infanteriet er forude i udsværmet Skyttekæde. *SdyjSold.56. 3)* *ophøre* med at solde, *svire* ell. *fantasere*. *JBaden.DaL.* I den Alder burde man have udsværmet. *VSO. -svæve*, v. [-svæv'va] vbs. -else (s. d.) ell. -ning (i bet. 1.2, s. d.) ell. † -ing (i bet. 2.3: *Lægen.V.290.*) (hovedsagelig efter ty. ausschweifen, se udsvejfe; jf.

svæve ud u. II. svæve 5.a) 1) om svævende bevægelse. 1.1) (nu sj.) *bevæge* sig (ligesom) *svævende* udad ell. bort fra et sted. *Dens (o: religionens) hellige, dens rene, lyse Lue | Udsvæver ikke pralende til Skue. *Bagges.SV. 236. 1.2)* (flyv.) om en flyvemaskines svævende bevægelse for landingen; som vbs.: *IICJacobsen.Saa-flyvervi.(1934).64.* under Udsvævningen tabte (maskinen) Styrefarten. *Flyvning Hær.41. 2)* (nu kun i præs. part., se bet. 3) overf. 2.1) om ting ell. forhold: *gaa* ud over de givne grænser; *være* meget ell. for vidt-gaaende, *yderliggaaende*. Naturens Følelser . . søgte Hun dog at dæmpe . . at de ikke udsvævede uden for deres Grænser. *Basth. Tale.(1796).15.* Krigen . . hvor Menneskers hoffærdige Gruesomhed kan udsvæve efter Behag over alle Grændser. *Balle.Bib.I.191.* Det var . . i 1815, at Dr. Høst begyndte et Blad, Dagsposten, som udsvævede ind i en Avises Gebiet. *ASØrsted.Arbejder om Trykkefriheden.(udg.1947).221. 2.2)* (nu næppe br.) *gaa* bort fra sit egentlige emne i talen; *gøre* *udflugter*, *digressioner*. *Leth.(1800). 2.3)* *skeje* ud fra rolig hvsførelse, *maadeholdenhed*; *især: være* *umaadeholden* m. h. t. *drik*, *forlystelser* ell. *føre* et *erotisk* *lassluppet* liv. Naar (bonden) om Aftenen kommer hjem, ganske træt og forsløbt af sit Arbejde, saa takker han for alt andet end for sin gode Søvn; han faaer ikke Tid til at udsvæve, som andre. *Tode.FS.28.* I Drikke . . udsvæver de (o: bønderne). *Cit.1822.(AarbAarh.1919.58).* Han har udsvævet meget . . i sin Ungdom. *MO. 3)* part. **udsvævende** brugt som adj. 3.1) (jf. bet. 1; nu sj.) som *svæver* ell. *strejfer* ud, bort. de eccentricke, vidt udsvævende, ofte slet ikke tilbagevendende Cometer. *Heib.Pros.IX. 122. 3.2)* (jf. bet. 2.1; nu næppe br.) *umaadeholden*; *overdreven*; *vidtgaende*. *udsvævende Prag. *Pram.Stærk.185.* Alle mit Hiertes Længsler, mine meest udsvævende Ønsker ere opfyldte. *Bagges.DV.IX.328.* *de mest udsvævende Eventyrligheder. *Molb.BIS.2Saml. IV.377. 3.3)* som *strækker* sig (for) langt ud, bort. Slugterne, hvis Bugter, naar de bliver for udsvævende, vi overskærer over sorte kaotiske Bjergterrains. *Oolufsen.HosØrkenens Sønnen.(1924).81.* || *især* uegl. (om tale, fremstilling): som ikke holder sig til sit emne, *gaar* ud over dettes grænser ell. (om tanke, fantasi) *flyver* vidt ud; er *vidtfavnende* ell. *helt* *uhemmet*; ogs.: som *fortaber* sig, *flyder* ud i *uvished*, *ubestemthed*; *udflydende*. (visse ejendommelige søplanter) lade sig ikke bringe (o: klassificere) uden under et meget vaklende og udsvævende Begreb. *Oeder.PlanteLæren.(overs.1764-66).14.* (man) øvede sin dannende Evne i en udsvævende og halv chaotisk Production af uhyre legemlige Masser. *Molb.NTidsskr.IV.649.* Et udsvævende Foredrag. *VSO.* Levningerne af Noget, som en udsvævende (*Bergs.PP.530:* vidtsvævende) Fantasi vilde kalde for Uniform.

Bergs.PP.³III.(1870).28. 3.4) om person: som fører et vildt, lossluppet liv, især m. h. t. drik ell. erotik; ogs. (dagl.) som spøg. udtr. for at være meget ude til selskaber, møder olyn. Endeligen blev den ældste Grep kiød af denne udsvævende Levemaade, og fæstede sine Tanker til Gunvar, men, uvant til den omme Elskov, fordrede han hendes Person som et Rov. *Suhm.Hist.I.213.* tiltrods for et Hang til et udsvævende Liv, bevarede han dog en varm Interesse for de skønne Kunster. *Gyld.(1849).IX.60.* „Hvad vil det sige „udsvævende“?“ — „Ja hun — hun var vidtloftig.“ — „Hvad vil det sige: vidtloftig?“ — „Hun — overtraadte det sjette Bud.“ *Schand.BS.373.* farlig udsvævende er han (∴ provsten) da ogsaa . . Ja, „udsvævende“ betyder, at han altid farer om paa sine Missionsmøder. *Gjel.M.193. UnivBl.I.383 (sjæll.).* **-svævelse**, en. [-svæv'vælsa] 20 *ftl. -r. vbs. til -svæve 2(-3). 1) (nu næppe br.) til -svæve 2.1 og 3.2-3: uaaadeholdenhed; yderliggaaenhed; urimelighed; overspændthed; fantasteri; ogs. om hvad der er yderliggaaende osv. jeg byggede Kasteller i Luften. Men jeg er vis paa, at disse Udsvævelser tillige vare de første poetiske Arbejder, jeg gjorde Ud-kast til. *Ev.(1914).III.239.* At der i disse Stykker (∴ af de ty. romantikere), uagtet visse Udsvævelser, var meget Genie og Natur, er vist. *Oehl.Er.III.60.* en overspændt Følelse og en Udsvævelse i Indbildningskraften. *Neerg.B.I.31. jf.: Sørgelig er jo enhver Art vildfarende Stræben, sørgeligst dog de gudelige Udsvævelser. *Kierk.V194.2) (nu næppe br.) til -svæve 2.2 og 3.3: digression. (taleren udvælger) ikkun de Omstændigheder, som best tiene til hans Øimeed; Alle nyttige, overflødige Udsvævelser maa omhyggelig udelades. *Basth.GT.258.* 40 De tilgive denne lange Udsvævelse, i et Brev, hvis Hensigt egentlig var, at meddele Dem nogle videnskabelige Nyheder. *Ørst.(PhysBibl.XXI.251).* 3) til -svæve 2.3 og 3.4: handling, optræden, hvorved man overskrider grænserne for det tilladte, sømmelige; udskjelvelse; tøylesløs optræden; nu (især i ftl.) om tøylesløs, vildt liv, navnlig m. h. t. drik ell. erotik. Overalt er det ikke Umagen værd, at man taler saa meget om en Udsvævelse (∴ forelskelse i en pige af lavere stand), som er saa sædvanlig hos et ungt Menneske. *Skuersp.IX.58.* hine Vellystlinge . . bortkaste deres Liv og deres Formue i evigvarende Udsvævelser. *Rahb.Tilsk.1792.51.* *Udsvævelser har jeg i dette Liv | Begaæet ofte: stukket Folk ihiel, | Beskæmmet Koner, Piger, rovet Penge. *Oehl.V130.* uagtet jeg ingenlunde vil forsvere de Udsvævelser, i hvilke den unge Frihed har gjort sig skyldig (∴ under den franske revolution). *Hauch.VI.301.* Arveligheden straffer i Grunden ikke mere end to Laster: Drikkeri og Udsvævelser. *Brandes.(Pol.².1902.1.sp.7).* **-svøm-*****

me, v. [-svøm'ø, ogs. -svøm'ø] vbs. (l. br.) **-ning** (*Hjort.KritLit.III.73*). (ænyd. d. s. (i bet.: lade (dyr) svømme ud)) 1) (l. br.) svømme udad, ud fra et sted. *Klevenf.RJ.174.* *Ei skulde da noget Menneske tænkt, | Han kunde til Vraget udsvømme. *Blich.(1920).XXI.185. billedl.: man betragtede sig (∴ et studenterfamfund) som et Stykke udsvømmet Studenterforening. *Studenterbogen.(1896).201. 2) (sj.) flyde, sejle ud fra et sted. *tyriske Snækker | Udsvømmed i Rækker | Fra Danskernes Havn. *Grundtv.PS.IX.30. 3) (jf. svømme ud u. I. svømme 7) 5) brede sig ell. fremtræde uden skarp afgrænsning ell. skarpe omrids; være uafgrænset, ubestemt, udvisket; flyde ud; vist kun i part. udsvømmede ell. (sj.) udsvømmet brugt som adj. samt (l. br.) som vbs. (Hjort. *KritLit.III.73*). hele Tiden (efter dødsfaldet), ganske vist mindre skærende, mere udsvømmende, som Dagene gled, havde han følt en Tomhed . . i sin Sjæl. *Reinhard.FC.287.* disse i Glæde og Velvære udsvømmende Træk. *Schand.VV.240.* de samledes hos en af Kredsens „trofaste“! Med Mennesker fra dengang, for de snart tyve Aar siden, men Mændene allerede lidt afgnavede eller udsvømmede. *KLars.MH.46. 638* udstedte Heraklios derpaa den saakaldte Ekthesis . . der med sin endnu mere udsvømmende Definition skulde forlige Modsætningerne. *JP Jacobs.(FolkHist.III.190).* Ciceros noget udsvømmende portrætkunst. *Grønbl.H.II.100.* Han havde udsvømmende Geløjne. *AdDons.S.133. -sy, v. vbs. -ning (s. d.). (ænyd. d. s.; jf. sy ud u. sy 5.10; især fagl.) udfylde ell. pryde ved syning, brodering; ogs. undertiden: fremstille ved syning, brodering (jf. udbrodere). Iblant andre deslige rare Stykker udsyede hun i adskillige Figurer en meget nøt og ypperlig Messe-Hagel. *Schousbølle.Saxo.324.* man udsyer (vifterne) med Guld- Sølv- eller Staal-Paailletter. *HCLund.Samler.I.(1803).16.* *De udsyete Støvler | Selv drog han af saa fuus. *Winth.HF.236.* Brynhild morerede sig med at udsy Sigurd Fafnerbanes Heltebedrifter. *Vorthj.III.1.10.* Midtfeleterne var udsyet med Guldtraad i saare kunstfærdigt Sylgestingsmønstre. *Johs.Brøndst.RU.37. -syn, et. ftl. d. s. ell. (l. br.) **-er** (*ZakNiels.K.¹(1893).254. sa.Ki.¹179. Larsen-Ledet.LK.III.84*). (ænyd. vdh sywn, udsium, fsv. utsyn, det at kigge ud, se sig om, ogs.: udsceende, no. utsyn; sml. Ud-blik, -kig, I. -seende 1, -sigt, -skue || sj. (i rigsspr.) for slutn. af 19. aarh. (ordet ikke i vAph.s ordbøger, MO., S&B., Larsen., Kaper., men nævnt (uden oplysninger) i VSO.), da det kommer i brug blandt puristiske forfattere, bl. a. hyppigt hos *ZakNiels. (der selv mente at have indført ordet, se ZakNiels.Minder.II.218 og HøjskBl.1920.1241), til afsløsning af Udsigt; nu alm. 5) (vidt højtid.); ogs. dial. (UfF.) 1) (sj.) m. h. t. maade at se paa: det at (kunne)******

se (langt) ud ell. frem for sig. Det jyske Hedeland . . har skabt den jyske Mand, har givet ham . . hans skarpskaarne Mund, hans lange Udsyn under de buskede Øjenbuer, hans stejle Vilje. *Aakj. (Pol. 1916.8).*

2) mulighed for, lejlighed til at se ud fra et sted og betragte (en del af) omgivelserne; især: lejlighed til at kunne se, nyde synet af noget ude i det fri (landskab, parti af by osv.), uden at blikket møder hindringer, især fra et højtliggende sted; ogs. om selve skuet, det betragtede parti; udsigt; ofte i forb. som faa, have, være udsyn (til, mod noget) samt forb. m. adj. som et dejligt, smukt, (mile)-vidt, vidunderligt udsyn. I disse Egne (er) Sommeren . . et Digt af Sollys og Farver med vide Udsyn. *RSchmidt.FO.73.* det vidunderlige Udsyn, man havde fra Klinten. *Zak Niels.Maagen.(1889).15.* Rom og det milevide Udsyn over Kampagnen. *Pont.LP.VI100.* Naar han saa' ud ad Vinduet, havde han Udsyn til et Ahorntræ. *Høm.Foraarshistorier.(1909).159.* for første Gang siden man sejlede Fjorden ind har man det frie Udsyn. *HVClaus.DL.71.* Træer og levende Hegn paa eller ved Gade, Vej eller Plads skal holdes saaledes tudsede, at de ikke er til Ulempe for Færdsluden eller hindrer Udsynet for vejfarende. *LovNr.129 1/4 1932. §34.* || hertil (l. br., jf. Udsigts-): **Udsyns-bænk, -høj, -punkt, -sted, -taarn *ofl. 3)* *overf. anv. af bet. 2: betragtning, synsmaade ell. fremstilling, der giver indblik i ell. kaster nyt lys over noget, aabenbarer nye omraader, sammenhænge oln.; fremtræden for tanken, bevidstheden af nye ell. større omraader, sammenhænge; perspektiv (3.2); blik, tanke, der gaar ud over de nuværende, foreliggende forhold, omstændigheder; det at være forudseende, fremsynet, vidtskuende; ogs. (l. br.): (fremstilling, der giver) en oversigt, et overblik over noget; (hos sprognere:) sandsynlighed for, at noget vil ske, udsigt til noget (ZakNiels.GK.130. HøjskBl.1897.sp.966); ofte i forb. m. attrib. adj. som vid (jf. u. bet. 2). (et værk) hvori man finder snilde Agtpaagivelser (v: iagttagelser) og nye Udsyn. *OWolff.Hist.Ordbog.II.(1809).383.* fjerde Akt afslutter smukt . . det Hele med sit Udsyn i en bedre Fremtid. *Brandes.III.409.* Et Udsyn over Fund og Oldsager. *SophMüll.VO.356.* en Ytring . . aabnede ham et helt nyt Udsyn over Menneskelivet. *Pont.LP.II.153.* De kom paa den Maade til Salling og Thy og stundom endnu længere bort . . og saaledes kunde det gaa til, at en forvoven Natur som Bitte-Antons Broder fik det store Udsyn og det slugende Mod. *JVJens.HF.36.* Vidnesbyrd om, at dansk Foretagsomhed i de sidste Decennier ikke har savnet Udsyn. *BerlTid. 2/2 1907. Aft. 1.sp.2.* (helligaanden) aabner os vide Udsyn ind i Fremtiden og Evigheden. *OljRicard.(NatTid. 1/2 1919. M.4. sp.5).* Udsyn og Anmeldelser. Litteratur vedrørende Jylland***

1934. *SprKult.IV.16.* **-synet**, adj. (afl. af -syn; l. br.) om person: som har udsyn (3). Bondesamfundets . . mest krigeriske og udsynede Medlemmer. *A Olv. (Verdenskult.III. 346).* **U-synge**, v. [-son'ə] (poet., arkais. -sjunge [-'son'ə]). (ænyd. udsiunge, -syng, fsv. utsiunga; jf. syng ud u. syng 1.5)

1) fremføre, udtale ell. forkynde syngende, i ell. som sang. *dend Dummes Tunge | Skal tale og udsiunge | Guds Lov med Himmel-Art. Kingo.SS.IV.359. i sær meenede hand at Evangelia ikke behøvedes at udsynges for Altaret. *Holb.Ep.V.150.* *Digteren frit maa som Fuglen udsjunge | Alt, hvad han føler. *Ing.RSE.I.153.* et Stykke, der skal udtales og udsynges på Teatret. *Hjort.KvitLit.III.19.* *det store Tedeum min (v: bøgens) Krone udsjunger (∞ Tunger). *Holstein.Æ.46.* jf.: Tanken . . blev levende i ham om at udsyngte den mægtige Vølsunge Saga paa engelske Vers. *UBirkeadal.WilliamMorris.(1908).*

7. 2) (l. br.) syngte til ende. *Messen var moxen udsiunged. Sort.HS.G1v. naar et Vers er udsynged, vender man om, og begynder paa det første af Melodien igjen i et andet. *Høysg.AG.201.* Da Motetten var udsungen, begyndte Bisp Wandal sin Tale. *RMejborg.Livet ved Chr.V's Hof.(1882).7.* **-sying**, en. flt. **-er.** (ænyd. d. s.; især jagl.) vbs. til -sy; ogs. konkr., om det paasyede, broderede. Til Udsyning og Brodering anvender man nu Knudesting. *HC Lund.Samler.II.(1804).207.* Slor og Flor af Silke med stærke Farver og megen Udsyning. *Hoyen.R.279.sp.3.* Hedebo-syning (paa dugte vil) være langt at foretrække for hvilken som helst kulørt Udsyning. *VortHj.IV.277.* Ved Syning forstaa man den Dag i Dag blandt hollandske Amagere Udsyning paa Lærred. *Amagerdragter.169.* **-syre**, v. [-'sy'rə] vbs. **-ing** v. hj. af en vandig syreopløsning rense for kedelsten. Udsyring af Støbejernskedler. *IngBygn.1946.323.sp.2.* **-sæd**, en ell. (nu ikke i rigsspr.) et (tyndt Udsæd. *Fleischer.AK.77.* Kielsen.A.v.). flt. (i bet. 1, s. d.) d. s. (ænyd. d. s. i bet.: sædejord, sv. utsåde, no. utsæd, jf. ty. aussaat samt Indsæd, Udsæd) **1) (især landbr.) som vbs. til udsaa: saaning, især af korn; ogs. (bot.): det, at fro af planter saar sig selv (Warm.Bot.614).** I den anden Bog gives Underretning hvorledes Udsæden skal skee af alle slags Korn. *LTid.1726.513.* Tiden til Udsæden retter sig efter Vejrilet. *Funke.(1801).II.276.* Denne Varietet af Graasteneræblet er fremkommen ved Udsæd af Graastenerkærne. *SvendbAmt.1926.191.* || i flt. Ved tidligst Udsæd lægges Ærterne 1" dybt, ved de senere Udsæd 2" dybt. *VortHj.III.4.89.* || hertil bl. a. **Udsæds-middel**, (bot.) især i flt., om de midler (vinger, haar, hager, kroge osv.), hvorved fro af planter bringes fra moderplanten til det sted, hvor de saar sig. *Warm.Bot.611.* **2) (især landbr.) den sæd (1,2), saa-**

sæd, der anvendes til saaning, udsaaes (paa et areal). en Plov . . hvis Nytte skal bestaae derudi . . at mand ikkuns bruger halv saa megen Udsæd. *LTid.1730.323.* Jorden vil giengive Udsæden i mange Fold. *Winth. Krum.15.* en uafviselig Betingelse for en god Spiring af Udsæden. *Landm.B.I.552.* || (foræld.) i udtr. for angivelse af sædejords størrelse; især: det aarligt besaaede areal ell. det samlede dyrkede areal (se nærmere *HistTidskr.8R.1.102ff. SvAakj.(ValdJord.(1926).I.*84ff.)). Cit.1715.(Vider.I.8).* tvende Eyendoms Vænger paa 9 a 10 Tønder Udsæd. *Adr.²1762.sp.15.* han havde udvidet denne Gaards Udsæd fra 30 til 70 Tønder, og avlede, isteden for 70, nu imellem 4 og 500 Tønder. *Mall.SgH.630. Jy Saml.5R.VIII.57. 3) ♂ billedl. anv. af bet. 1 og (næsten kun) 2 (se ogs. u. Host 4.2).* Alt Liv i Naturen, alle Arter af besjelede Skabninger, hvad ere de andet end Funker af Guddommen, et Udsæd af legemliggjorte Stjerner. *Kielsen.A.v.*Af Helte da voxed en mægtig Trop | Ved Krigens blodige Udsæd op. PalM.VII.46.* Baade Troens Magt til at løfte og styrke Sindene og dens Udsæd af Had og Tvodragt mellem Menneskene. *FrPoulsen.RejserogRids.(1920).138. -sælge, v. [-sæl'qə, daql. ogs. -sæl'ə] vbs. (sj.) -ning (Kiøbm Syst.II.132. Amberg. jf. Udsælgingssted (o: udsalgsssted). Cit.1801.(Exner. Det kgl. Vaisenhuus.(1881).97)), jf. Udsalg (ænyd. udsælge, -selie, fsv. utsälja, mnt. utsellen; jf. sælge ud u. sælge 2.4) 1) (især ♂ ell. ♀) sælge i smaa-partier, en detail; (alm.: sælge; ogs.: realisere (del af) varelager (til nedsatte priser); sælge ved udsalg (1). De begyndte . . at holde Øll-Tap og udsælge Øll og Viin i Potte-Fal. *Holb.Berg.220.* i de 5 sidste Aar (er der) anskaffet 10 a 12 Tdr. fortrinligt sjællandsk Sædehørfør aarlig, og udsolgt til Bønderne i skjæppevis. *Blich.(1920).XXI.92.* Den medlidende Shah tog Plads i Mandens Bod og udsolgte hans Varer til sine Hofmænd. *Arth Christ.P.96.* restparti af tæpper udsælges | 2) m. h. t. vareparti, forraad af salgsgartikler, billetter oln.: sælge helt og holdent (i smaa-partier), saa at den paagældende vare ikke mere kan købes (i en forretning); næsten kun i pass. Er første Oplag (af en bog) udsolgt, trykkes . . et nyt, og saa fremdeles, hvis dette . . ogsaa udsælges. *PLMoll.B.143.* || især i part. udsolgt; dels (om forretning(s-mand)) i forb. som faa, have udsolgt, ikke have flere varer osv. (af en vis art) at sælge; dels (om vare osv.) i forb. være udsolgt, ell. udsolgt brugt som attrib. adj.: ikke være at faa til købs, henh. som ikke kan købes (i en forretning), fordi hele partiet allerede er solgt. (han tillod ikke) de andre Kiøbmænd at sælge deres . . Vahre, førend han selv havde udsolgt sine. *Schytte.IR.II.19.* det ynkelige Raab af Tørvebønder, der ikke havde faaet udsolgt. *CBernh.X.20.* „Bliver*

det en Succés?“ — „Ubetinget, ja! Der er allerede udsolgt!“ *Wied.CM.13.* der var udsolgt hos Bageren. *Soya.HF.22. jf.: Markedet (o: et kreaturmarked) blev udsolgt. Pol.^{29/2}1945.9.sp.3.* udsolgt hus, se Hus 7.3. 3) (nu næppe br.) om handlende: ophøre med at drive forretning; spec.: gaa fallit; ogs. i al alm.: give tabt; komme til kort; vist kun (jf. u. bet. 2) i forb. faa udsolgt. (bønden) forlod sig paa sin Styrke og Formue . . men han fik dog omsider udsolgt og maatte give tabt. *LHøyer.G.123.* Den Krømmer fik snart udsolgt (maatte holde op med sin Handel). *VSO. -sælger, en. [-sæl'qər] (nu l. br.) person, der sælger, forhandler varer (for en anden, især: fabrikanten, fremstilleren) i smaa-partier (i butik (udsalg), fra vogn, ved falbyden paa gaden oln.). Han er Udsælger for Fabriken. VSO. P.Jensen.Snesere.(1883). 513.* Stillingen som Udsælger fra Mejeriets Vogn . . er ledig. *Bornholms Avis.^{29/10}1945. 7.sp.3. jf. Lys-, Klæde-, Rugbrødsudsælger oft. (se Resol.^{29/10}1846) samt Udsælgerske (Schand.TF.I.103). -sæt, et. 1) (jf. sætte ud u. II. sætte 55.e) ♀, rakkespil, hvormed en del af rigningen spændes ud. OrdBS. 2) (jf. mnt. utsetten, udbygge karnap oln.; dial.) fremspring, udbygning paa møbel, redskab, bygning oln.; især om udbygning, (en slags) udskud (2.2) paa bygning. *Fr Grundtv. LK.23.39.220. Steensberg.DB.97. Feilb. Lollo. -sætning, en. fl. -er. (ænyd. d. s. (i bet.: udbygning (?)), oldn. útsetning, udeuk-kelse, jf. mnt. utsettinge) vbs. til udsætte (jf. -sættelse); især i flg. anv.: 1) til udsætte 1. || (jæg., fisk.) til udsætte 1.2. Udsætning af Fiskeyngel, af Fisk. *Scheller.MarO.* Udsætning af Vildt. *DJagtleks.1332.* || (l. br.) til udsætte 1.3. muligvis har Böhmen syntes ham et . . passende Sted til Udsætning af et spædt Barn. *Brandes.IX.202.* || (l. br.) til udsætte 1.4. (han) begærede . . tilsidst Herredsfogdens Hjælp til en formelig Udsætning. *KGBrondst.B.335. 2) til udsætte 2, især (jagl., især landbr. og ♂) til udsætte 2.3. Inspecteuren kan . . bedømme de ham til Udsætning præsenterede Heste, og opdage Aarsagen, hvorfor en Hest før Tiden er bleven tjenstdygtig. MR.1790.335. Abildg. & Viborg.F.80. 3) til udsætte 3. || til udsætte 3.1. Vognenes Ind- og Udsætning (DSB. Banebygn.(1937).174: Hand- og Ombordsætning). *DSB.Banebygn.116.* || til udsætte 3.2. Garnenes Udsætning foregaaer fra Fartøj, hvormed de roes eller sejles ud. *Drechsel. Sultv.fisk.10.* Ud- og Indsætning af Fartøjer. *Bardenfl.Søm.II.64.* || (jagl.) til udsætte 3.3. Fordelingen (o: af jordmasserne) kan ske efter to forskellige Principper: Udligning eller Ud- og Indsætning. *Sal.IX.963. Tekn Leks.II.578. 4) til udsætte 4. || (jagl.) til udsætte 4.1; om udtagelse, udskydelse af et telegrafapparat af en ledning: DSB.Ordr.K. 159. || (nu sj.) til udsætte 4.3. Capitalens Ud-****

setting. *Cit.1732. (Falsteriana.144)*. Udsætning paa Rente . . til Pandt. *vAph.(1759)*. 5) til udsætte 5. 5.1) (*nu næppe br.*) til udsætte 5.1. Fordringerne til en sprog- og tankerigtig Udsætning i Ord. *MHam.FK.2. 5.2) (nu næppe br.) til udsætte 5.2*. Udsætning i Margen af Regnskaber. *vAph.(1759)*. 5.3) (*l. br.*) til udsætte 5.3. en deylig Udsætning af Davids Psalmer paa Danske Riim og Sang-viis. *Slange.ChrIV.474. 5.4) (l. br.)* til udsætte 5.4. billedl.: Alle disse Fald og Styr (∴ *terrænets*) minder om Jens Søndergaards Malerier i sjællandsk Udsætning. *Jac Paludan.L.51. 6) (mal.)* til udsætte 6.2. *Mal Prisl.27. TeknLeks.I.573*.

udsætte, v. [u'ð,sæð] præf. -satte ell. (*dial.*) -sætte (*jf. Lollo.*) ell. † -sat (*Holb. Hh.I.571*); part. -sat ell. (*dial.*) -sæt (*jf. Lollo.*) vbs. -else (s. d.), -ning (s. d.), *jf. Udsæt.* (*glæd. utsættæ, mnt. utsetten*; *jf. 20 sætte ud u. II. sætte 55*)

1) om handling, hvorved et levende væsen (føres til og) anbringes paa et sted, der ligger ude i forhold til bevægelsens udgangspunkt. 1.1) i al alm. Did (∴ paa en ø) blive Kongerne udsatte. *Pflug.DP.582. jf. bet. 1.2*: Man saa dem ro i Kajak, dukke under og vende op igen, kaste med deres Fuglepile efter Ænder, man havde udsat for dem. *Bobé.HE.100. jf. bet. 30 1.3*: hun lader sine Børn udsætte (*sin blinde mand*) paa en Tømmerflaade i Ganges. *Univ Progr.1944.II.61. 1.2) m. h. t. (især: jagtbare) dyr*: anbringe, slippe løs i et omraade for derved at skabe en ny ell. forage en gammel dyrebestand; m. h. t. fisk ell. fiskeynge: anbringe, udplante i et fiskevand, især for at forøge ell. forny fiskebestanden der. Til Frankrig skal Karpen første Gang være kommen under Frants den første og udsattes da i Dam- 40 mene ved Fontainebleau. *BMøll. DyL.III. 138*. de Fisk, der mærkes og udsættes paa Fangststedet. *Naturens V.1912. 214. 1.3) anbringe uden for hjemmet, overladt til sig selv ell. andres omsorg*; m. h. t. kreatur: sætte paa græs, spec.: sætte paa græs, foder hos en anden mand. at lade tøjrene i marken på de udsatte heste og kvæg eftersé. *Cit.1723. (Vider.III. 212)*. det Græs og Høe . . vil komme Besterne til Pas, som de fleeste forhen maatte 50 om Sommeren af Mangel paa Græs udsætte paa Leie-Foer. *Holb. Qvægs.395*. || især m. h. t. barn, dels: sætte i pleje ell. (tidligere) i kost hos fremmede. Barnet havde han udsat (i Kost) hos Fremmede. *MO*. En Dreng ønskes udsat af Ronne Fattigvæsen. *Bornholms Avis. 20/11 1877.4.sp.4*. Tilsyn med udsatte Plejebørn. *Johs Steenstr. KH.II.132*. dels: skulle sig af med (et (spæd)barn) ved at anbringe det et sted og der overlade det til dets skæbne; 60 (*l. br.*; m. h. t. større barn): jage bort fra hjemmet og overlade til dets skæbne. ham, som tilforn var henkastet og udsat (∴ *Moses*) . . maatte de paa det Sidste, da Udfaldet

viste sig, beundre. *Visd.11.15*. Fordum sagdes en Fader at udsætte sit Barn, naar han negtede at erkende det og lade det opføde i sit Huus. *VSO*. Den, som udsætter et spædt Barn. *Lov¹⁰.1866. §197*. han (*begyndte*) at spørge sig selv . . om han ikke var et fremmed, et udsat Barn, som Forældrene havde taget sig af. *Pont.LP.I.22. 1.4) fjerne med magt fra bolig ell. opholdssted; især (jur.) om fagedforretning, hvorved en lejer ell. jæster olgn. (efter dom, kendelse) fjernes fra den lejede bolig, den fæstede gaard; ogs. om lignende retslig berøvelse af andre rettigheder ell. besiddelser*. Dommeren (*maa*), om han ei holder sig første Advarsel efterretlig, udviser ham fra Retten og, om han er gienstridig, lade ham derfra udsætte. *Forordn.¹.1741. §14*. udsætte paa Dør. *vAph.(1772).III*. Husbonden . . lader Fæsteren udsætte fra Gaardens Brug. *Forordn.¹.1787. §14*. Det skal . . staa vedkommende berettigede aabent at 10 fordre Fogedens Hjælp til at indsættes i eller udsætte andre af Besiddelsen af fast Ejendom eller . . rørligt Gods. *LovNr.90¹¹. 1916. §609. 1.5) sende ud til et sted og lade tage opstilling der, især for at holde vagt*. Mig siunes, at det var endnu artigere, om man smurte hans Ansigt over med Blek, og udsætte saa nogen, at eftersee, hvorledes hans Kone tog imod ham, naar hand kom hiem i den Positur. *Holb. Jep.I.8*. Nu frøse Vandene til overalt om Byen . . Vagterne maatte derfor forstærkes, Arbeidere udsættes til at løsne Isen. *Mall. SgH.122*. Kornet . . lod hun 15 snappe op ved Folk, som dertil være udsatte paa Veien. *Mob. EPI.45*. nu især (×) m. h. t. vagtpost: (*han*) raadede dennem at udsætte Vagt. *Schousbølle. Saxo.146*. Udsætte Skildvagner. *MilTeknO*. han udsatte (*Chr.VI*: udskikkede) Forposter trindt omkring Leiren. *1Makk.12.27. (arbejderne)* udsatte Strejkevagter. *Socialdem.²².11.1947.1.sp.3*.

2) videre anv. af bet. 1 uden (tydelig) tanke paa bevægelse. 2.1) (*nu næppe br.*) i al alm.: udsende for at udføre et hverv; betro et hverv, især med at udspionere ell. opsopre, jagne en. Don Diego begyndte strax at overlægge, hvorledes man best kunde tage Atapaliba af dage. Til den Ende udsat man en Indianer, hvilken foregav, at Atapaliba hemmeligen arbejdede paa at omkomme alle Spanier. *Holb. Hh.I.571*. || især i forb. m. paa til angivelse af hvervet, opgaven ell. en person, der skal jages, fanges, plages olgn. den heele Familie er udsat paa at giøre mig Spot og Fortrød. *Holb. Vgs.IV.6*. De (∴ forskellige plageaander) maae endelig være udsat paa mig af onde Mennisker. *sa. Stu.III.1. (hun)* udsatte sine Kiæmper paa dem, at de skulde slaae dem ihiel. *Schousbølle. Saxo.375*. „Den falske Kokl han er udsat paa mig“ — hørte han Fangen hviske med et dybt Suk. *Ing. KE.I.27. 2.2) (nu især †, × og jærbn.) udpege, udnævne til at udføre et hverv ell.*

forrette en tjeneste et sted; spec.: udkommandere. når oldermanden skal udsættes, skal samtlige grander udvelge hannem. *Cit. 1719. (Vider.III.280)*. Den til Pumpemester udsatte Maskinassistent melder sig, saasnart han har modtaget sin Udkommando, til næstkommanderende. *Bardenfl.Som.II.117*. Udsætte en Mand til en Torpedobaad. *Scheller.MarO*. Ved Særtog overtages Togførertjenesten af den ældste togførerprøvede Tjenestemand, medmindre han er udsat til Pakmestertjeneste. *DSB.Ordre.M.2. 2.3) udtage af en samling ell. bestand (især som følge af mangel paa duelighed ell. brugbarhed); udskyde || m. h. t. husdyr; dels (X) m. h. t. militærheste: udmonstre. (de) i Numer staaende Heste, naar de ere af 16 Aars Alder paa-sees udsatte. MR. 1797. 863. MilTeknO. 306. Bl&T. dels (landbr.) m. h. t. kreaturer: af Malkekoerne maa aarligt et vist Antal udsættes som ubrugelige af forskellige Aarsager. LandmB.III.333. en stor, stærkt tuberkulos Besætning, hvorfra der gennem Aarene var udsat flere Dyr paa Grund af fremskreden Tuberkulose. *MdsskrDyrl.LVII.178. † part. udsættende brugt m. pass. bet.:* Til Levekalve fragaaer 2 . . til at complete de udsættende Stude og Tyre og til Slagtning forblive 5 Kalve. *Olufs.NyOec.I.79. || (nu næppe br.) m. h. t. person: afskedige, afmonstre olgn.; især i forb. m. fra. alle fra Tienesten udsatte eller dimitterede Officerer, som ingen Pension nyde. MR.1764.108. naar en Cadet har . . vist sig uvillig til at lære . . da udsættes han fra Compagniet. smst. 1783.934. i videre anv.: udelukke (fra noget). denne Kiøbsted (o: Vejle) og Egnen deromkring er underkastet den ubehagelige Sykiebne, at enhver i paakommende Sygdoms Tilfælde er udsat fra al Hielp og Redning, formedelst at ingen examineret og beskikket Læge der er boende. *Cit.1783. (AarbVejle.1925.I.104).***

3) om handling, hvorved en ting anbringes paa et sted, der ligger ude i forhold til bevægelsens udgangspunkt. 3.1) i al alm. *For Kirkedøren Bækken | Udsatte vakkre Præst. *Oehl.XXIV.282*. Tøiet var udsat (sat ud) paa Gaden. *MO*. Naar Stræberne skulle bruges, udsættes de i horisontal Stilling fra Jollebommen og holdes i denne Stilling ved Hjælp af en Stjært fra Yderenden op til Fartøjet. *Bardenfl.Som.I.113. om anbringelse af fangstredskaber paa jorden.* *Sax udsættes som | Snare for Raven. *Oehl.XXIX. 127*. Den udsatte Snare. *VSO. (nu næppe br.) om flytning af bygningsværk: Fæstningen, som siden blev længere udsat mod Kalleboe Strand. EPont. Atlas.II.107. 3.2) sætte ud i vandet. Skibsfolkene . . udsatte Baaden i Søen. *ApG.27.30(OGuldb.)*. et Drivanker udsættes til Luvart. *Bardenfl.Som.II.21*. Udsætte et Fartøj. *Scheller.MarO. m. h. t. fiske-redskaber som garn, line, ruse: Stederne i**

Havet hvor Krogene, eller de saa kaldede Laxe-Lænker udsættes. *Thurah.B.25*. Det Fiskeri, der drives her (o: under Grønland), er hovedsagelig Langlinefiskeri . . Linerne . . udsættes fra smaa Baade. *BerlTid. 1934. Sond.18.sp.2. 3.3) (jagl.) anbringe jord fra en udgravning ud til siden for denne. udsætte Jord fra Gennemskæringerne (ved anlæg af færdselsveje) paa visse Steder til Sideaflejninger. Sal. 2XIII.167. 3.4) (nu næppe br.) udplante ell. (m. h. t. kartofler olgn.) lægge i jorden. I Aar har jeg kun havt 7 Tønder (kartofler) udsat; der dog er det meste som hidtil paa et Sted har været nedlagt. *FThaarup.Bornholms Amt.(1810).20*. De Planter man udsætter til Frøe. *Olufs.Landoecon.273. VSO. *Han var som en Engel saa yndig i Pragt, | han var som en Rose i Haven udsat. gl.vise(HUss.IH.132).**

4) videre anv. af bet. 3 uden (tydelig) tanke paa bevægelse, flytning. 4.1) stille til side, tage ud af en samling, især: paa grund af mangler; ophøre med at bruge, benytte; kassere; ogs.: udtage, udkoble af en forbindelse. I Aaret 1894 udsatte Provst Aastrup disse gamle smukke Stolestader. *AarbMors. 1930.76*. Hvad har foranlediget Himmerlænderne til . . at afmontere og udsætte deres store hellige Kar? *JohsBrøndst.VK.86. især (jærnb.) m. h. t. jærnbanevogn, lokomotiv: (det er lokomotivførerens) Pligt at udsætte Maskinen, naar den er ubrugelig. LokomotivT. 1933.33.sp.2. Saafremt Køretøjerne i Mellemrummene mellem Eftersynene faar et uroligt Løb, skal de straks udsættes af Drift og underkastes et Eftersyn. Regl.Nr.76^{1/2}. 1934. §24. || † m. h. t. passus, regnskabspost olgn.: stryge; udskyde. Udsette en Post i en Regning. *vAph.(1772).III. 4.2) † udstille; fremvise; især om udstilling af arbejder (inden for kunst, haandværk).* Til Sallon har man her (o: i Wiener-kunstakademiet) ingen Plads. Naar Professorerne skal udsætte deres Stykker, faae de en Sal paa Slottet, hvor det da er Enhver tilladt at see dem. *ACHvid. Dagbog.I.(1787).366*. Kataloget over den Samling af Malerier, som Hofmedailleur J. udsatte til offentlig Skue. *Bärens.Biografie.(1813).30. billedt.* Sielen har sine visse Merker at udsætte for Lægen, paa det han der af kand læse hvad Hielp den forlanger. *Agerbeck.FA.II.13. 4.3) stille til raadighed for andre, give i andres varetægt olgn. || m. h. t. belønning, pris (se I. Pris 3.1-2), præmie: stille til raadighed for den, der gør sig fortjent til den. ved Skive-Skydningen skal udsættes . . Præmier. MR.1785.50. Derfor udsatte hun Belønninger for dem, som bragte det bedste Forværk. *Hauch.II. 383*. Jesse havde udsat to Flasker . . for henholdsvis det bedste og det næstbedste Forslag. *BerlTid. 1913. Sond.10.sp.3. ogs. (nu l. br.) m. h. t. prisopgave: indbyde til konkurrence om; stille. den i Aaret 1855***

udsatte theologiske Priisopgave. *Univ Progr. 1856. I. 60. MO. D&H.* || (nu næppe br. i rigsspr.) yde, stille som betaling ell. (især) pant; spec.: pantsætte hos pantelaaner. I Betaling for Penge eller Vare udsættis Hustruere, Søner og Døttre, hvilke Creditoren til Betaling maa antage. *Pflug. DP. 633.* af Trang maa (*hun*) udsætte, sælge og falholde hendes (o: sine) ringe Sager. *Engelst. Phil. 94.* indløse sit udsatte Solvtøi. *VSO. jf. Esp. 370.* || m. h. t. penge: anbringe paa en vis maade (i bank, værdipapirer osv.), for at de i fremtiden kan være til disposition for en anden person, ell. for at de kan trække rente. du kand faae (*kapitalen*) sikkerst og fordeeltigst udsat. *Holb. Ep. II. 318.* man (*bekvemmede*) sig endelig til at udbetale E. 5000 Gylden, som erholdtes og bleve udsatte for hende. *PNNyegaard. S. 170.* (*arven*) var udsat i forskellige Prioritetslaan. *PalM. IL. II. 448.* Paven befalede den ubarmhjertige Fader at udsætte en bestemt Sum til Sønnernes Underhold. *Holst. V. 247.* udsætte en livrente, se Livrente. (*nu sj.*) i forb. udsætte penge paa pant (se u. Pant 1.2), rente (jf. u. I. Rente 2.1): Pengene (blev) udsat paa Rente. *PEdV Friis. S. 293. jf.:* en besværet Samvittigheds Hukommelse, der udsætter Skylden paa hoiere Renter. *Kierk. VI. 188.* || † leje ud, forpagte bort olgn. Udsætte paa Forpagtning. *vAph. (1759). 511. 4.4* (*nu næppe br.*) afsætte, afstikke (en linie); give et rids af; aftegne; ogs.: beregne en kurs, en linies forløb olgn. saavidt som muligt har man (o: i en flora) tegnet hele Planten, og udsat Blomsterets Del. *PhysBibl. XIII. 86.* Det er Major J., der for Tiden om Dagen udsætter Linierne, hvorefter der skydes om Natten; vidunderligt, at en saadan Beregning virkelig er mulig. *Cit. 1864. (Gamle Breve. 40 udg. 1909). 37.* jf.: Hele Forfatterskabets første Akt (*giver*) et ideelt Kort over Inderlighedens Riger og Lande, hvor Livets Stadier og Personlighedens Former ere klart og anskueligt udsatte. *Vodskov. SS. 22. 4.5* (*emb., kirk.*) om visse synsmyndigheder (*menighedsraad, kirkekiendejer ell. provstesyn*): træffe beslutning om, at visse ved en kirke ell. præstegaard forefundne mangler skal afhjælpes. Da Set. Klemens Kirkes henvend 40 Aars gamle Maling i nogle Aar har været temmelig medtaget, blev den i Aaret 1919 udsat til Om-maling. *Bornholms Tidende. 14. 1922. 2. sp. 4.* Da Pontoppidan overtog Embedet, var Gaarden af Provstesynet udsat til Ombygning. *OGEismar. E. 85. 4.6* † refl.: udskilte sig; afsætte sig. Undertiden ere . . destillerede Vande uklare af . . Olier, naar Vandet indeholder dem i overflødig Mængde opløst, men de udsætte sig naar Vandet staaer noget. *Tychsen. A. II. 543. Viborg. (PhysBibl. XXVII. 76).*

5) om mundtlig ell. skriftlig fremstilling, overførelse i en anden udtryksform olgn. 5.1) † udrede ell. fremstille (skriftligt ell. mund-

ligt); forklare. Philosophien udsætter disse Ting fra hverandre. *N. Treschow. Christendommens Aand. (1828). 76.* nu skal jeg udsætte Sagen for dig. *Hz. XI. 337. 5.2* † (*ned*)-skrive; (*op*)notere. den, som udsætter en extract deraf (1871): gjør et Udtog deraf, o: af historien. *2Makk. 2.32 (Chr. VI).* Listen, hvorpaa Lønningen for hvert Individ af Compagniet er udsat. *MilTeknO. 174. 5.3* overføre (en tekst) i en anden skrift-, sprog-ell. fremstillingsform. en Kvartudgave, som i tre Spalter indeholder den engelske Tekst, samme udsat i en Slags Lydskrift, og endelig en tysk Oversættelse. *Roos. HK. 31.* Jacob Madsen Aarhus . . udsatte første Bog af Saxos Kronik paa Hexametre. *OFriis. Litt. 446.* || † oversætte (fra et sprog til et andet). Theophile . . der iblant andet af Platone har udsat Socratis død. *PoulPed. DP. (1937). 9.* *Den Sang (o: et tysk digt) mig hued, jeg skrev — og brat | Paa danske Tunge den var udsat. *Oehl. XXIV. 383.* *Homers navnkundige Digt . . | Som jeg paa Mødrenemaal har her omhyggelig udsat. *Wilst. Od. Dedic. 5.4* † bearbejde, tilrette-lægge (harmonisere) (en komposition) til ud-førelse af visse instrumenter ell. sang-stemmer. den lille Romance, jeg har skrevet Text til, og som er udsat trestemmig. *Hz. XI. 313.* *bekjendte Sange | Udsatte til en simpel Melodi. *PalM. IV. 49.* Thomas Laubs 2 Samlinger af vore gamle Salmer, som er ypperlig udsatte i den Aand, de kræver. *Carl Niels. LM. 19.* || ofte i forb. m. for (jf. IV for 14.4). Ingemanns Morgen- og Aftensange, med Melodier af Weyse. Udsatte for to Stemmer. *nodetitel. 1845.* udsætte en Ouver-ture for Piano. *Levin. billedl.:* Det er som et troskyldigt Træsnit fra Reformationstiden, udsat for vor Tids rigere Kunstmidler. *JLange. I. 216.* „Levned og Meninger“ ud-sætter det danske Prosasprog for et Register saa vidtspændende som ingensinde før. *Stangerup. L. 34.*

6) om handling, hvorved noget befæstes ell. tættes. 6.1) † forsyne med en (befæstende, tættende) beklædning (af sten, planker olgn.). en Kanal, der var udsat med Stene. *FLSmith. DN. 142.* Udsætte Bord, Ovn med Fliser. *Leth. (1800). 192. 6.2* (fagl.) om ud-fyldning af fuger og huller; dels (mur.): an-bringe (fuge)mørtel i et murværks fuger; dels (mal.): udfylde huller og sprækker i en flade, der skal males, ved kiting, spart-ling. *D&H.* udsætte Fuger. *Bl&T.*

7) (jf. u. II. sætte 55.1 og 13) anbringe, stille, behandle saaledes, at paavirk-ninger, farer olgn. kan ramme det; dels om behandling, hvorved noget underkastes en onsket indvirkning, paavirkning af fysisk art; dels (og især) om anbringelse osv. under for-hold, der er ell. kan blive ubehagelige, skade-lige ell. farlige, forbundet med en risiko. 7.1) i al alm. Allahs Sendebud bør ikke uden

Grund udsætte sit Liv — men for de Troendes Skyld bør han ikke bestandigt holde sig hjemme. *EBrand.M.8.* jeg vilde ikke udsætte Emmelys Rygte mere end nødvendig. *Buchh.FD.184.* i forb. være udsat: Dog maae ingen troe, at han er mere udsat (o: for *dueller*) her, end andensteds. *FrSneed. I.18.* ikke hvis Du seer et Menneske i Vinterstorm iført den letteste Sommerdragt, ikke er han saaledes udsat, som det at ville være eenligt Menneske i en Verden, hvor Alt er Sammenhold. *Kierk.XII.442. 7.2)* i forb. m. præp. for ell. † paa til betegnelse af indvirkningen ell. faren. (menneskene) have syndet, og fortiente at udsættes for (guds) Vrede. *OGuldb.Br.154.* Endnu maae jeg tale om en Feil, som bestaaer deri, at man udsætter det ubedækkede Hoved hos Børn endogsaa paa Yderligheder af Kulde og Hede. *Tode. BO.88.* *veed du ei, | At du udsætter dit og Signes Liv | For Dødens Fare? *Oehl.VI.216.* udsætte for Luften, Kulden. *VSO.* udsætte for Ildens Paavirkning. *Bl&T.* i forb. blive, være udsat for noget; ogs. i videre anv. som udtryk for at blive, være underkastet en behandling ell. være modtagelig for ell. tilbøjelig til at blive paavirket af noget. *var alene jeg udsat | For Mangel og af Gud forladt. *SalmHus.181.1.* *Jeg staaer ene, som en Gran | Udsat for Vinden paa den golde Klippe. *Oehl.VI.192.* Han kan ikke i Virkeligheden blive udsat for at vække Latteren. *Kierk.VI.376.* saadan gruelig Vanrøgt, som den stakkels Bygning har været udsat for! Hele Byen her er . . brun af Ælde. *JLange.Breve.79.* Det var jo en kraftig Reduktion, de 480,000 Aar blev udsat for. *NaturensV1912.323.* være udsat for Tryk. *Bl&T.* || refl. Jeg er meget for undseelig til at udsætte mig for en ung, smuk Herres Øiekast. *Heib.Poet.VI.294.* Jeg vil ikke udsætte mig for at miste Livet for hendes Skyld. *IMos.26.9(1931).* se ogs. u. Sindsbevægelse, I. Smitte 2.1. **7.3)** part. udsat brugt som attrib. adj. Ogsaa udsatte Positioner kan blive hyggelige, naar man faar Tid til at gøre sig fortlroelig med dem. *Hørup. II.7.* Lendum Klit laa paa et af de mest udsatte Punkter i Landet, tæt ved Havet. *Skjoldb.SM.90.* man kunde jo daarligt tænke sig middelalderlige Broderier bevarede til vor Tid, især i en saa udsat Anvendelse som i en Daabskjole. *HaandarbF.1945.1.* jf. (jarg.): en prostitueret . . frygter en Anholdelse for Sædeligheden, maaske endog for Smitte (Strfs. §181) eller udsat Smitte (naar der ikke foreligger Sigtelse for Smitte af bestemte Personer). *DSI.1920.86.* (han) var kommet for . . at advare ham imod at lade sig vælge til Præsident for Landsorganisationen „Landeværnet“. Det var en udsat Post, den der overtog den, maatte være parat til at staa for Skud. *AndNz.MJ.II.35.*

8) henlægge, udskyde, opsætte til et

senere tidspunkt end det fastsatte ell. rette, passende; ogs. (☉): sætte ud af virksomhed, funktion et stykke tid (udsætte Tændingen ved Motor. *Bl&T).* *Molh.S155.* Spisetiden . . maatte udsættes saaledes, at man hver Uge spiste to Timer sildigere end tilforn. *JSneed.III.317.* jeg maatte udsætte at skrive Bladet til følgende Dag. *Rahb.Tilsk. 1797.418.* opløses kun eet af Thingene (af kongen), skal det andet Things Moder udsættes, indtil hele Rigsdagen atter kan samles. *Grundl.(1849).§27.* Han var begyndt at udsætte alle Ting for at vente paa Tusindaarsrigets Saligheder. *Seiberg.HK.121.* || (nu næppe br.) uden obj., i forb. m. med. (jeg) faaer et ridende Bud til Skjelskjør, saa har jeg da ikke udsat med hurtigt Svar. *HCAnd.BC.IV.30.* || part. udsættende brugt (jur., l. br.) som adj.: som bevirker en udskydning, opsættelse. et udsættende (suspensivt) Veto. *AdJensen.Samfundskundskab. 1.(1916).27.* *Bl&T.*

9) (jf. II. sætte 55.12) fremføre (noget) som kritik ell. dadel; dadle; kritisere. **9.1)** m. obj.; oftest i forb. der er (ikke) noget at udsætte, (ikke) have noget at udsætte. Udi Plutarchi Sammenlignelser finder jeg adskilligt at udsætte. *Hob.Ep.III. 328.* Hvormeget Forstanden end kunde have at udsætte, i sit Hjerte var han taknemlig for at finde alt saa ganske uforandret. *Pont. LP.VIII.12.* || især i forb. m. paa (jf. II. paa 13.s). Du haver at udsette dette paa dem (o: nogle vers), at de ere ikke saa skionsomme, som de ere sindrige. *Hob.Ep. IV.469.* Jeg har i Hoved-Sagen ikke det mindste at udsætte paa denne Udtolkning. *Ruge.FT.149.* Hvem Fanen har ikke noget at udsætte paa det, jeg laver. *ErlKrist.DH. 94. 9.2)* (nu l. br.) uden obj., i forb. m. paa. jeg siger det ikke for at udsætte paa Molière, men for at vise Mozarts Fortjeneste. *Kierk. I.108.* *Schand.TF.I.54.* han kunde lige saa godt givet sig til at udsætte paa sin Mor som sige dem (o: markerne) noget paa. *AndNz.DM.I.182.*

10) (jf. sætte sp.230^oe; med.) part. udsættende brugt som adj., om tilstand(sforløb): som afbrydes og efter et mellemrum, en pause fortsætter igen. **10.1)** (foræld.) om sygdom: intermitterende. *Tode.Pathologiens første Grunde.(1781).105. 10.2)* om puls: uregelmæssig. patienterne er medtagne, har ofte . . daarlig og udsættende puls. *Maanedsskr. for praktisk Lægegerning.1940.7.*

11) blive færdig med at sætte noget; spec. i flg. anv.: **11.1)** (jf. bet. 3.a; l. br.) fuldende plantning. Han har udsat de Planter, han fik, og forlanger flere. *MO. 11.2)* (jf. u. II. sætte 55.6; bogtr.) afslutte sætningen (1.4) af; især i pass. Naar Arket saaledes er udsat, trækker Trykkeren Korrektoren af. *Hallager.120.* Ved 2-Tiden begynder Sæteriet at knurre. Faktoren . . bänder fælt.

Vi kan ikke naa at faa udsat, ikke en Linie mere vil han have. *Marott.Tidsbilleder.* (1930).106.

Udsættelse, en. [ʉd̥sæd̥sə] fl. -r. (glda. vthsættelse (i bet.: oversættelse), vt-sættels (Suso.29; som overs. af lat. alienacio, om modvilje, depression olgn.) vbs. til udsætte (jf. Udsætning); især i flg. anv.:

1) til udsætte 1. de Syges Udsættelse paa offentlige Gader. *LTid.1756.411.* Udsættelse af Yngel. *Bl&T.* || især jur.; dels til udsætte 1.3 (jf. Børneudsættelse): *Goos.I.139. JSMøll. MB.417.* dels til udsætte 1.4 (jf. Udkastelse 2.2): Udsættelse . . finder især Sted ved Fæstere og Leiere, der paa en eller anden Maade have forbrudt deres Fæste eller Leie. *Baden.JurO. Lassen.SO.215.* hertil **Udsættelses-forretning.** *VSO. Jur Formularbog.* 779.

2) til udsætte 2; fx. (jærnb.) til udsætte 2.2. Udsættelse af Personale til de nævnte Tog. *LokomotivT.1947.97.sp.2.*

3) til udsætte 3. Udsættelse af Rottegift. *KalundborgDagblad.* 1938.3.sp.2. især til udsætte 3.2: Sætgarms udsættelse. *Stibolt.SF. 12.* Orlogsskonnerten . . blev bjerget paa Land; men . . dens Udsættelse og Reparation vilde koste over 5000 Rdl. *Galsch.H.215.*

4) til udsætte 4. || (jærnb.) til udsætte 4.1. *LovNr.149* 1934. §55. || til udsætte 4.3; fx. om oprettelse af dotation, legat, livrente olgn. ell. udlovning af præmie, belønning olgn. *Bl&T.* jf. Præmieudsættelser. *Nyerup Rahb.VI.81.* (nu næppe br.) om anbringelse af penge (til forrentning): Universitetets Oeconomia bliver meer og meer vanskelig, og det i henseende til de publice Penges Udsættelse. *Holb.Ep.V.8. Luxd.Dagb.I.32.*

5) til udsætte 5, især ♪ til udsætte 5.4. Foruden sine udsættelser (5stemmige) af de almindelige melodier har han skrevet en række herlige kompositioner til festgudstjenester. *Th.Laub.Musik og kirke.* (1920).65. billedl.: Aladdinmyten i ny Udsættelse. *OGeismar.MM.25.*

6) ☉ til udsætte 7. *Handels-og-Industrietidende.* 1803.118. den af Lægen foreskrevne Diæt, der strengt forbød al Udsættelse for Forkjølelse. *Gylb.III.63.* Nervefølsomhed, drevet til Sprængningspunktet paa Grund af Sindets Udsættelse gennem de skiftende Tider. *Nathans.GB.42.* Udsættelse for Solhede. *Bl&T.*

7) til udsætte 8; ofte i forb. som faa, have, søge, tage udsættelse. (de skulde) skrive til deres Konge om længere Tiids Udsættelse. *Slange.ChriV.160.* Sog . . at faae en Udsættelse i denne Betaling. *Gylb.III.211.* Er det et Held eller Uheld for mig, at jeg tog Udsættelse og ikke svarede strax? *Goldschm. NSU.VI.171.* Min gamle Tante har i de sidste 10 År inderligt bedt til, at hun måtte dø. I Går, da hun skulde til det, bad hun inderlig om Udsættelse til i Morgen. *Steinke.*

Tegnestifter. (1938).101. spec. om udskydelse af tidspunktet for afhjening af værnepligt: *Scheller.MarO.* Mand, der har faaet Udsættelse. *Bl&T.* || (jur.) om opsettelse af forhandlingerne i en retssag paa begæring af en af parterne; anstand (1.2). Udsættelse er en Sags Udsættelse fra en Tingdag til en anden. *Baden.JurO.* Proceduren (forkortet) derigenem, at der . . kun gives korte Udsættelser i Sagen. *MunchPet.BR.* (1917).320.

8) (især emb.) til udsætte 9: kritik; dadel; især: kritisk bemærkning, antegnelse; anke; ogs. (jf. udsætte 4.5): paapegning af fejl, mangel olgn. ved et eftersyn. Skulde nu min Skildring ikke være rigtig, tager jeg med Roelighed imod grundige Udsættelser. *Junge.* 3. Maden var tarvelig . . jeg kom med Udsættelser paa den. *Drachm.III.348.* Ved en i Aaret 1880 den 2. Juni aholdt Synsforretning over Kirken staa som Nr. 1 blandt Udsættelserne: Kirkeklokken omstøbes. *Aarb Mors.1927.36.* || ofte i forb. gøre udsættelse(r). jeg (har) hidtil ikke . . gjort en eneste Udsættelse ved Arbeidet. *P.Møll.* (1855).VI.74. Den Omstændighed, at der overfor Hovedrevisor paaberaabes en Ordre af Ministeren, ophæver ikke hans Pligt til at gøre Udsættelse til Regnskabet. *Instr.Nr. 89* 1918. §4.

9) (med., foræld.) til udsætte 10.1: mellemrum ml. anfaldene af en intermitterende sygdom. *Tode. Pathologiens første Grunde.* (1781).105.

Ud-sætter, en. fl. -e. (glda. wtsettære, person, der udsætter fiskegarn, jf. mnt. utsetter, person, der arrangerer, er ophavsmand til noget, ghholl. utsetter, pengeudlaaner) 1) om levende væsen. 1.1) (til udsætte 1.3; især dial.) om udsat barn ell. om person, der er fordrevet hjemmefra, sat uden for samfundet. *Bitte-Niels* var en Udsætter, et Sognebarn uden levende Slægt eller Forældre. *JVJens. NH.17.* Tit følte han sig som Udsætteren, der ensom staa og maaber ind efter det beboede Land. *KrJens.DF.129.* 1.2) (til udsætte 2.1; dial.) person, der er sat ud paa at opspore, udspjæde olgn. udsetter . . kaldes den, som bruges til hemmelige forretninger. *Moth.S154. Feilb. 1.3)* (til udsætte 2.3; ✕ og landbr.) militærhest ell. husdyr, der ud-rangeres af en bestand. *MR.1796.762.* det (er) raadeligst, at lade hine rige Øboere beholde deres kostbare Luxusheste; af hvilke vi desuden neppe faae andre end Udsætterne. *Blich.* (1920).XXII.106. der var forholdsvis faa Udsættere som Følge af daarlig Malkeevne. *LandmB.II.258.* || (undertiden vanskelig at skelne fra bet. 1.1) billedl., om person, der er kasseret ell. tjenlig til at udskiftes. (pisken) have (negrene) smagt lige siden de Røde (o: indianerne) bleve Udsættere. *Blich.* (1920).XXVI.207. *Hørup.III.155.* Jeg hae paa Fornemmelsen, at denne her Møllerdaater var en Udsætter; men hvor sku jeg faa en

anden. *Korch. Godtfolk. II. (1924). 124.* || her-til: **Udsætter-dyr, -faar, -hest** (*MR. 1797. 850. Mil Tekn O. 306. Slutteri. 66.*), **-hoved, -ko** (*Cit. 1739. (C Christ. H. 178). JPaludan. Moen. II. (1824). 218. LandbO. IV. 665.*), **-kvæg**, (*spog.:*) **-pige** (*Blich. (1920). XII. 79.*), **-so. 1.4)** til udsætte 4.3 || (*l. br.*) person, der udsætter belønning olgn. *Jf. Præmieudsætter. Nyerup Rahb. IV. 370.* || † person, der laaner penge ud. *Argus. 1770. Nr. 1. 2.* 2) om ting. 2.1) (til udsætte 3.1; *sj.*) hvad der er flyttet ud; *jf. (vist ved misforstaaelse af no. utseter, fjernere liggende sæter) Udsættergaard, om udflyttergaard olgn. i Norge: Hrz. KV. 172. 2.2)* (til udsætte 4.1; *l. br.*) hvad der er udgaaet, udskill, udranget, kasseret af en samling. (*bøgerne havde*) ringe literær Betydning . . . det var Udsættene fra velforsynede Reoler og Bogskabet. *Markman. Fort. 214.* om udgaaet plante: Rækkerne yderst til højre er nyplan- 20 tet Grønkaal efter tidlig Blomkaal. I hele Kvarteret er saa godt som ikke en eneste Udsætter. *Haven. 1928. 173. sp. 2. 2.3)* (til udsætte 8; *faql.*) reguleringsindretning ved en motor, der bevirker, at der ved en mindre belastning undertiden springes en ell. flere tændinger over; ogs. om overspringning af en tænding, det, at motoren sætter ud (se u. II. sætte 55.14). Motoren tager „Udsættere“, hvilket vil sige, at der en eller flere 30 Gange undlades at føre Ladning til Motoren. *LandbO. III. 793.* Regulering af Motorens (o: *gasmotorens*) Hastighed sker ved Udsættere, d. v. s., naar Omdrejningstallet overskrider en vis Grænse, aabnes Gasventilen ikke. *PSchröder. Maskinlære. III. (1918). 11.* Maskinen gik fortræffelig — ingen „Udsættere“, Motoren hverken spyttede eller spruttede. *DagNyh. 5/11. 1921. 5. sp. 6. -sø, en. (efter oldn. útsjár, -sjór; sj.) verdenshav; ocean. Grundtv. 40 RS. I. -søde, v. [-søʰðə] vbs. -ning (Bl&T.). (efter ty. aussüssen; faql.) 1) udvinde sukkerindholdet af kalkslammet ved roesukkerfabrikation. Otten. *Runkelroevæven. (1871). 65. 2)* udvaske sure ell. saltagtige stoffer af noget; *edulcorere. JF Bergs. II. K. 77. 239.**

udsøge, v. [ʰuðsøʰqə] -te (*sj. skrevet -de. Schytte. IR. I. 99.*) vbs. **-ning** (*vAph. (1772). III. VSO. Linvald. KF. 257.*) (ænyd. d. s., æda. perf. part. ut sot, udkrævet ved 50 retten (se bet. 2), sv. utsöka; *jf. søge* ud u. søge 10.14)

1) især m. h. t. ting: *udvælge, udtage af en samling, et antal muligheder som den bedste ell. bedst egnede; tidligere ogs.: udfinde ved eftersøgning, efterforskning, granskning.* Hand skal udsøge (*1871:* forske efter) alle de gamle visdom. *Sir. 39. 1 (Chr. VI).* den, som tager sig for at udsmykke og male den (o: en bygning), skal udsøge det, som kan tjene til Prydelse. *2Makk. 2. 30. (til gymnasiet) udsøgtens dygtige Lærere. Slange. Chr IV. 438.* at anføre en Deel (*konstruktioner*) til en Prøve, i Haab, at det samme kan op-

muntre andre til at udsøge flere. *Hoysg. S. 313.* Imidlertid sorger han for fra Søe-Qvæsthuset at udsøge en forsvarlig Medicin-Kiste. *Cit. 1789. (SøkrigsA. Aaaa4v).* (*han*) tager en Cigarkasse frem, udsøger en Cigar, tænder. *Howall. DB. 27.* nu ofte m. refl. *hensobj.:* Han har været længe om at udsøge sig en Kone. *VSO. (David)* udsøgte (*1871:* udvalgte) sig fem af de glatteste Sten i Flodlejet. *ISam. 17. 40 (1931).* *jf. Feilb.*

2) † kræve betalt ad rettens vej, ved søgemaal olgn.; søge inddrevet. at udsøge bøder, skatter. *Moth. S1025.* førend Gielden af Rettens Middell efter ermeldte Domme maae udsøges. *MR. 1737. 639.*

3) part. udsøgt brugt som adj., egl. (til bet. 1): *udtaget, udvalgt af en samling, et antal, især som det bedste, mest egnede; valgt med stor kræsenhed, forfinet smag, stor omhu, kritik; ogs.: af fineste art; superb; om levende væsener: Hvilket udsøgt Selskab af Døsmere og Gavyvvel! Bagges. L. I. 327.* udsøgte (*1871:* udvalgte) Folk. *IKg. 12. 21 (1931).* et udsøgt ungarsk Zigeunerorkester (*spiller*) for Gæsterne. *ERode. M. M. 26.* || om ting (oftest: varer, mad og drikke, samleobjekter). Vi begravede ham noget borte fra vor Hytte, tildekkede hans Grav med udsøgte Stene, og opsatte et Kors paa samme. *Prahl. AH. IV. 79.*

*jeg beständig drak de fine, | De mest udsøgte sjældne Vine. *PalM. V. 206.* i hans udsøgte Bibliothek fandtes et hundrede Værker om den store Weimaraner (o: *Goethe*). *Leop. B. 5. jf.: doubletter, som virkeligen svarede til det haab, man kunde gjøre sig derom, nemlig at det var udsøgt Snavs, der ikke (ved auktion) løb i 50 daler. Langebek. Breve. 16.* || om forhold. *Der i min Hierne gaar | Udaf de smukkeste og mest udsøgte Tanker | En utaalmodig Sværm. *Wess. 47.* *At pine mig med den udsøgte Qval. *Oehl. VI. 238.* (*Peter Jerndorffs*) Sprog var saa udsøgt, at det midt i Halvfemserne endnu smagte af Fru Heiberg. *OGeismar. E. 26.* opdrage Børn . . . føler enhver sig i en udsøgt Grad kvalificeret til. *Vor Ungdom. 1946/47. 81.* ofte i forb. m. ord som Foragt (se traktere sp. 345²⁵), Fornøjelse (*Bl&T.*), Haan (*Schyberg. DT. 158.*), Høflighed (*Sk&H. se ogs. ndf. l. 59f.*), Smag (*Wand. (Skusp. IV. 12).* *Bl&T. se ogs. Smag sp. 773¹⁴.*) || som adv. at faae ret udsøgt smukke Folk til sin Opvartning. *Winth. IX. 38.* Hun maatte . . . have et yndigt, et udsøgt skønt Skelet. *Isak Din. FF. 155.* || (*nu l. br.*) i superl. jeg vilde anraabe Him- melen om at udøse sine udsøgteste Velsig- nelser over hende. *Ev. (1914). IV. 321.* da leed han de udsøgteste Pinsler. *Winth. VIII. 116.* han trakterede sin Frue med den udsøgteste Høflighed. *Wied. Fæd. 47.* lade sig beværtet og behandle efter alle Vennekabets udsøgteste Regler. *OGeismar. E. 69.* som adv.: han var en Dandy, en af Byens udsøgttest klædte unge Mænd. *Rimest. (Gads Mag. 1930. 490).* || hertil

(l. br.): **Udsøgt-hed.** Skolens Kunder skulde hidlokkes med prangende Skildringer af . . Lærerpædagoglets Udsøgt-hed. *Markman.PB. 41. JacPaludan.IH.100.*

ud-sørge, v. [ˈʉsørˀqə] (ænyd. d. s.; nu især dial.) ophøre med at sørge ell. have bekymringer. efterat de havde udsørget, gave (de) sig selv hen til utærlighed. *Ephes.4.19 (Chr.VI).* I den Mening faaer vel Ingen udsørget . . at Sorg og Kummer ikke mere skulde besøge ham. *Mynst.Taler.(1840).II. 78.* Søren Jensen har nok udsørget for sin Qvinde. *AntNiels.FL.II.163.* || (sj.) refl. *kunde jeg med Graad og Skreg | Udsørge mig tilfulde! *Reenb.II.485.* || (sj.) m. indholds-obj. der ere Mange, som virkelig faae udsørget den dybere og ædlere Sorg. *Mynst.Taler.(1840).II.79.* || (ikke i rigsspr.) m. obj., der betegner, hvad der volder (en) sorg, bekymringer. den (o: en hund) kan han skyde, og saa er den udsørget. *Gravl.EP.130.* -**tag**, et. (ænyd. d. s. (i bet.: udtagelse, udfrielse); egl. vbs. til udtage) **1)** (jæg.) de udtagne indvolde af haar- og fjervildt. *DJagtleks.1335.* **2)** indretning, hvorved den i højovnen dannede gas uddedes (Gasudtag. *Naturens V1921. 171*); sted, hvor strømmen i en transformator tages ud, ell. steds i en installation, hvor en lampe let indføres i installationen; ogs.: aksel, som kobles paa en gearkasse (fx. i traktor) og er forsynet med en remskive, der gennem en drivrem kan trække en maskine. *IngBygn. 1939.84.sp.2.1948.125.*

udtage, v. [ˈʉdˀtaˀqə, dagl. ˈʉdˀtaˀ] præf. -**tog**; part. -**taget** ell. (især som fk.) -**tagen** (se u. bet. 1.4). vbs. -**else** (s. d.) ell. -**ning** (Amberg. i bet. 1: *OpfB. III.270.* Sy StrikkeB.398. i bet. 2: *TfP.1906.235.* *RegulativNr.271*²², 1934. §1. jf. *Proveudtagning*; se ogs. u. bet. 4.2-3), jf. **Ud-tag**, -**tægt**. (glda. vttaga, -taga (*Bønneb.I.279. Sjt.T.13*); jf. tage ud u. II. tage 46)

1) (især ʉ ell. jagl.) i egl. bet., om fremtagelse ell. fjernelse af noget. **1.1)** i al alm.: fremtage ell. fjerne noget fra et sted, hvor det er skjult ell. anbragt. Svenden udtog (1931: fremtog) Sølvtoi og Guldtoi. *IMos. 24.53.* (han) udtog en Æske af sit Skriin. *Holb.MFbl.135.* et Sæt tørre Klæder blev udtaget af Skabet. *Drachm.EO.264.* om flytning, transport fra skib: Udtage Krudt. *Scheller.MarO.* || (ʉ, l. br.) m. h. t. noget, der er indlagt i ell. vedlagt et brev. af Deres Gaarsbrev udtog vi (osv.). *Ludv. 1.2)* m. bi. bet. af, at noget fratages ell. undrages en. *Dan.5.2 (ChrVI);* se u. II. tage 46.2) udtage Penge af en Sparekasse. *D&H. Gerningsmanden (har)* udtaget Spisevarer fra Spisekammer gennem uhaspet Vindue. *PolitiE. 1/11.1923.5. 1.3)* m. h. t. noget fasisiddende: løse og fjerne fra underlaget, omgivelserne. En Torn stod endnu tilbage i Seyerherrens Fod at udtages, nemlig Sultan Sujah. *Holb.Hh.I.133.* stenen blev udtaget

(af kirkemuren). *Wim.Run.III.217.* Udtage Stormasten, Sprydet. *Scheller.MarO.* || m. h. t. sten, kernehus olgn. i frugter. *FrkJ.Sylleb.46.* || m. h. t. indvolde, indmad. Saa skal han udtage (1871: borttage) Kroen med dens Indhold. *3Mos.1.16 (1931).* ogs. (jf. udbrække 1.1; især kog.) m. h. t. selve det dræbte, stagede dyr: fjerne indvoldene fra. En Mælkekarpe . . skrabes godt, udtages, aftrækkes Skindet (osv.). *Kogek.(1829).34.* Gaasen udtages. *NutidsMad.² (1936).254. 1.4)* (l. br.) m. h. t. person: fjerne fra et sted ell. en virksomhed. Da hun kom for Kirke-Porten, blev hun af Vognen udtagen og udi Kirken indleed. *Slange.ChrIV.137.* han blev udtagen af Skolen. *Hauch.VI.43.* jf. bet. 2: en saadan (medhustru) blev udtagen af det Kongelige Haram eller Fruerstue, og given til Iman Kulikan. *Holb.Hh.I.447.*

2) (især ʉ ell. jagl.) udvælge, udpege og fjerne ell. udskille af en samling, et antal. **2.1)** i egl. bet., m. h. t. ting. Efter 30. Dage bliver (porcelænet) af Kejsereens forordnede Directeurer igiennemseet, som hver femte Stykke, af hvilken Sort de vil, udtager. *Pflug.DP.466.* udtage Tiende. *Amberg.* Udtagtsmændene skulle først udtage de Huse, som følge med Jorden. *Lov(Till.)Nr.1*¹², 1884. §33. jeg havde været derinde for af Dødsboet at udtage det, jeg havde Lyst til. *Soya.FH.52.* udtage forlods, se II. forlods 1. || (nu l. br. i rigsspr.) spec. (m. h. t. tøj): udvælge hos skrædder, klædehandler. udtage sig Tøj hos en Klædehandler. *D&H. 2.2)* m. h. t. person: udvælge; ogs.: udpege, udnævne ell. udskrive (til noget). udtage soldater. *Moth.T16.* De udtog af Gæsterne som Fanger hvem de havde Ordre til. *CPal M.O.354.* Gud, som fra min Moders Liv havde udtaget (1819: udseet) mig. *Gal.1.15 (1907).* Han (o: Erik Mændved) udtog selv det Nævn, der skulde fælde Dommen. *Vla Cour.DH.I.190.* || i forb. m. til; dels styrende en betegnelse for arbejde, embede olgn.: de udtog mig til at commandere dem. *Cit.1765.* (*Personalhst.T.1883.199.*) Udtager (*Chr.VI:* fraskiller) mig Barnabas og Saulus til den Gierning, hvortil jeg haver kaldet dem. *ApG.13.2.* de Pligtarbeidere, som Kong Salomo udtog (*Chr.VI:* lod optegne; 1931: udkrev) til at bygge Herrens Huus. *IKg. 9.15.* dels styrende betegnelse for gruppe af personer: Han er udtaget til Hestgarden. *VSO.* dels styrende en personbetegnelse (som præd.): (han) blev udtagen til Undercorporal. *HKaarsb.DT.8.* Jeg bliver udtaget til „Post for Gevær“, den Feltvagten nærmest staaende Post. *Bønnelycke.Sp.170.* || (l. br.) i forb. m. fra, m. bibet. af udtagelse fra noget. En kiøbmand kand nepellig udtages fra (1871: Neppe vil en Kjøbmand holde sig fri for) forseelse. *Sir.26.35 (Chr.VI).* Skyldnerens Ret . . til at udtage Ting fra Udlæg. *LovL.X.147.*

3) fjerne fra, udskille, udløse af en forbindelse ell. sammenhæng. 3.1) † m. h. t. plet, farve: jjerne; tage af. vAph. (1759). En Maneer og Maade, at udtage allehaande røde og gule Farver. CVarg. Farve-Bog. (1773). 76. 3.2) (nu l. br.) m. h. t. litterært stof, efterretninger, ideer olgn.: udtrage, indsamle, hente (fra en sammenhæng, en kilde olgn.). Udi Chronologien har jeg bestandigen fuldt Fleurys Kirke-Historie . . . Jeg haver ogsaa udtaget meget af samme Historie, hvorvel jeg ikke citerer den. Holb. Kh. 517. Udtage Lærdom af en Bog. vAph. (1759). Eksempler, der udtages fra vidt adskilte Omraader. Billeskov. J. P. 8.

4) gøre videre, bredere; brede, rette ud. 4.1) (nu næppe br.) m. h. t. folder, krøller olgn.: glatte ud. vAph. (1759). 4.2) (faql.) ved blikforarbejdning: udvide arbejdsstykkets tværnsnit ved en formforandring; vist kun som vbs. eller i perf. part. Udtagning. Sal.² XXIV. 174. 4.3) (haandarb.) strikke (masker) til for at gøre et strikket arbejde bredere; vist kun som vbs. ell. i perf. part. I hver Række (o: ved flering) sætter man to Masker i forrige Rækkes sidste Maske (Udtagning). Hjemmet. 1905. 448. sp. 3. en udtagen Maske. D&H.

5) skaffe sig; bringe i stand. 5.1) † m. h. t. billede, skitse osv.: tage (II.8.5). Udtage Tegning. vAph. (1759). 5.2) † m. h. t. kurs, afstand olgn.: bestemme; beregne; se Udtagelse 3. 5.3) (især emb., jur.) erhverve sig, skaffe sig som en ret; m. h. t. bevis, certifikat osv.: tage (II.14.2). Udtage et Skudsmaal. vAph. (1759). Erslev udtag . . . Borgerskab som Boghandler. ABDrachm. (Tilsk. 1923. I. 48). udtage patent paa noget, se I. Patent 3. || m. h. t. stævning: (lade) udfærdige, udtage Klage (Stævning). Ludv. se ogs. u. Kontrastævning, I. Stævning 1, Stævningemaal 1.

6) † refl.: fremkalde et vist indtryk; tage sig ud. Musikken udtager sig got her. J. Baden. DaL. Leth. (1800). *jeg skal | Beskrive Kiærligheden i en Sang. | Hun meente, Kiærlighed udtog sig slet | I blotte Prosa. Oehl. IX. 40.

7) † intr.: rejse, drage ud. (kongen og hertugen) udtog af Hamborg paa samme Maade som deres Indtog vare. Slange. Chr. IV. 195.

ud-tagelig, adj. [ud'ta'qøli] (faql.) som er indrettet, anbragt saaledes, at det kan tages ud. Udtagelig Fangetap. DSB. Banebygn. 118. Handsker med udtageligt Vaskeskindsfoer. Pol.⁵/₁₁ 1943. 20. sp. 6. **-tagelse**, en. [-ta'qølsø] flt. -r. (især $\mathfrak{O}$ ell. faql.) vbs. til udtage ell. tage ud. Amberg. VSO. især i flg. anv.: 1) til udtage 1; til udtage 1.1: de kreaturers udtagelse (af folden). Cit. 1789. (Vider. III. 532). De samme Forsigtighedsregler, som ere paa budte ved Udtagelse af Krudt, ville ogsaa være at følge ved Udtagelse af Sprængstoffer. Krudtflag hejses om Bord samt sættes paa Prammen eller Fartøjet. Bardenfl. Som. II.

151. (brødets) Udtagelse af Ovnen. Bek. Nr. 335 ²¹/₁₂ 1934. til udtage 1.3: stenens udtagelse (af broen). Wim. Run. III. 214. til udtage 1.4: (hun) havde givet en Præst . . . Fuldmagt til at ordne det fornødne med Hensyn til hendes Udtagelse (o: af en karamæne). Strange. IP. II. 6. 2) til udtage 2. S&B. 2.1) til udtage 2.1. Udtagelse af Prøver. Handels Tekn. 137. hertil Udtagelses-ret, (jur.) ret for en sælger til at kræve en ikke betalt vare tilbage fra et konkursbo, ell. ret for en skyldner til ved en udløgsforretning at udtage visse for hjemmet og hans næringsvej nødvendige ting. Lov L. VIII. 846. Hage.⁶ 222. 2.2) til udtage 2.2. Lov Nr. 260 ¹/₁ 1945. § 3. || spec. (sport.) om udvælgelse af sportshold, deltagere i en konkurrence olgn. Sportsleks. II. 633. hertil: Udtagelses-kamp, -komité, -løb, -sejlsads, -udvalg ofl. 3) til udtage 5; † til udtage 5.2: Luftnavigation. Afsættelse og Udtagelse af Kurser, Afstande og Pejlinger. Regl. Nr. 109 ²¹/₁ 1934. § 35. (jur.) til udtage 5.3: S&B. **-tager**, en. [-ta'qø] flt. -e. (faql.) 1) person, der udtager noget. Hjælpekøerne er samtidig Udtagere og hjælper Smelterne med Indlæggelsen af Mængden. Bille-Top. 23. jf. Prøvedtager. 2) redskab, hvormed noget udtages. jf. Stiftudtager. **-takke**, v. (tidligere ogs. skrevet **-tage**. Amberg). vbs. -ning (s. d.). (faql.) udhugge, -skære, -file osv. i takker; ofte i part. udtakket brugt som adj. en bred, udtakket Lærredskrave. Ing. EF. XIII. 4. Saugbladet, Hjulet udtakkes med en Fiil. Levin. en fint udhugget, udrandet, udtakket, broget Træpavillon til Czaren. KLars. LF. 109. Ved at udtakke den ene af Æggene frembragte man Savblade. Verdenshist. I. 40. jf.: *Men som jeg stirred, den (o: en blomst) pludselig udtaktes | Sin Skikkelse maatte forlade: | Til Næb forhærdede Stilken sig, | Til Fjær udtaktes dens Blade. Staffeldt. 112. **-takle**, v. vbs. -ing (Moth. T. 28). (ænyd. udtakle, -tachele, holl. uittakelen; nu næppe br.) udstyre (et skib) med takkelage; tiltakle. Udi Brest udtaktes nogle Orlogs-Skibe. Extr. Rel. ⁵/₁ 1722. 2. (de) udtaklede en Krigs-Flode. Schousballe. Saxo. 58. MO. **-takning**, en. (tidligere skrevet **-tagning**. Amberg.). (faql.) vbs. til -takke; ogs. konkr., om de udhuggede takker. utakning i Læderet (i ridebuksernes skridtflap) deels for Slid deels for Stads. Cit. 1815. (Fynsk Hjemstavn. 1939. 174). **-takserer**, v. (emb.) ansætte til en vis takst. Saafremt Tillægsgebyret ikke er tilsvaret ved danske Frimærker, udtakseres Forsendelsen dog i Porto efter de almindelige Regler. Post- og Telegraf-Haandbogen. 1941. § 167.

I. Udtale, en ell. † et (Rasm Winth. S. 54). [ud'ta'la] Hoysg. AG. 7. 14. flt. (se bet. 2.1-2) **-r**. (sv. uttal, no. uttale; til II. udtale)

1) (nu næppe br.) det at give udtryk for, udtale (II. 2.1) noget i ord; udtalelse; især i forb. m. af. Moth. T. 42. *Som Nattergal-

Slaget i Svale | Ved Paradis-Gærdet fuld- næst | Er Menneskehjertets Udtale | Af Salig- heds Længsel og Haab! *Grundtv. PS. VIII. 66.* I Forelskelsen har meget af det Erotiske en absolut Betydning, i Ægteskabet vexler denne absolute Betydning med den humoris- tiske Opfattelse, der er den poetiske Udtale af det ægteskabelige Livs stille og tilfredse Tryghed. *Kierk. VI. 123.*

2) (jf. Prononciation samt Udmæle) den maade, hvorpaa en sproglyd, et ord, en ytring, et sprog udtales. 2.1) den maade, hvorpaa en taledel (lyd, ord, sætning osv.) frem- træder m. henblik paa artikulation, tryk, tone osv.; en lyds, et ords osv. talte form; ogs. om skriftlig gengivelse heraf (især v. hj. af særlige (fonetiske) tegn). den Latinske C for (o: foran) saadan Vocal (o: e, i) haver nærmest sig udi Udtalen til K. *Holb. Ep. III. 369.* Herland, eller Harland, og nu ved en ældgammel og blødere Udtale Hal- land. *Suhm. Hist. I. 82.* at tilføje Udtalen ved alle Ordene. *Rask. Br. II. 61.* den snøve Udtale af alle L'er. *Egeberg. Dødens Port. (1899). 25.* || i fl. (om talte former, især af ord). en heel Classe urigtige Udtaler. *Levin. Betragtninger over Da. Sprog. (1846). 30.* Udtaler som angel- såksisk, Nygræsk. *F. Dyrh. Uds. 36.* Hjorta. *OS. 41. 2.2)* den maade, hvorpaa talen lyder som udtryk for øjeblikkets stem- ning ell. som følge af talevaner; især: den for en person ell. gruppe af personer ejendommelige maade at tale paa m. h. t. lydenes artikulation, tryk, tone, rytme, tempo, talemelodi osv.; tidligere ogs. om sprog ell. dialekt i talt form; endvidere undertiden om diktation (1) (jf. Tekstudtale). I har en for- bandet gal Ud-Tale i det Latinske Sprog. *Holb. Kandst. V. 2.* Sprog-Dialecten eller Ud- talen er (i *Sydgrønland*) noget forskellig fra den Norden for. *POWallæ. Dagb. 90.* „Her be- høver jeg ikke at skjule mit ærlige Navn“ — svarede Karlen med jydsk Udtale. *Ing. EM. II. 71.* man har . . . Exempler paa, at danske Mænd, der holdt med Wessel, antog en norsk Accent i deres Udtale. *CIPet. O. 111.* (N. N.) daartig Udtale (stammer). *Politi. E. 18/1924. I. (l. br.) i fl.:* kritiske Reflexioner over adskillige Udtaler og Dialecter (o: i Frankrig). *LTid. 1753. 234.* jf. bet. 2.1: dær (o: paa det kgl. Teater) boltrer sig i virkelig- heden mange udtaler. *Jesp. MFon. II. 2.3)* (nu kun dial.) maade, hvorpaa en person taler, betragtet m. h. t. ordvalg, sæt- ningsbygning, stilistisk, retorisk frem- føring, fremstillingsmaade, talefærdig- hed olgn. det lidet Lem Tungen (blotter) et Meenske, og dens Udtale viser hvorledes det staar til med hannem. *Horn. Moral. I. 38.* (han er) maadelig af Høide, sorte Øienbryn- haar, grov i Udtale og lad til Arbeide. *Cit. 1739. AarbKbh. Amt. 1922. 101.* (præstens) Ud- tale er sagtmodig, venlig og indtagende uden Raab, Bulder, Klynken. *JSneed. I. 15.* i alt

sit muntre Væsen og Udtale (har afdøde) dog stede . . anset sit Liv for en Røg og Damp. *Cit. 1790. (JCJessen. Slagelse Herreds Skolehist. (1942). 22).* *HDahl. SM. 123 (jy.).* || ofte i forb. som have en god, daarlig osv. udtale, tale godt, daarligt osv. Eric Lam . . havde en meget slet Udtale. *Schousballe. Saxo. 396. (han)* hafde . . et fortreffelig-flydende udtale. *Rasm Winth. S. 54.* han (o: en præst) har da saadan en farlig skrap Udtale. *AntNiels. FL. III. 133.* vor Præst har en daarlig Udtale o: er en daarlig Taler. *Lollo.*

3) (dial.) en præsts ell. degns tale over et lig, inden det føres ud af hjemmet. *Aa- gaard. TL. 145. EHHagerup. 94. MDL. Feilb.*

II. udtale, v. [u'd,ta'lə] udtåle. *Høysg. AG. II. jf. AaHans. S. 87. 124. -te ell. (nu i rigsspr. kun arkais.) -ede (Str. 13. 27 (Chr. VI). 1 Mos. 24. 45 (1931 afvig.). Holb. Kandst. I. 6. Rist. FT. 41). vbs. -else (s. d.), jf. I. Udtale. (ænyd. d. s., fsv. uttala (i bet. 1.2), no. uttalle; jf. tale ud u. II. tale 26)*

1) intr. 1.1) (nu næppe br.) fremføre, hvad man har paa hjerte, ønsket at meddele; tale (II. 3-4). En ringe mand faldt, og de skiendte paa ham til med, hand ud- talede (1871: taled) forstandeligen, og ham gaves ikke rum dertil. *Sir. 13. 27 (Chr. VI).* Bjørnsen er genial og meget vel udtalende. *HCAnd. BC. III. 17. 1.2)* (l. br.) komme til ende med sin tale; tale færdig; især i forb. faa ell. have udtalt. Herren gik bort, der han havde udtalt med (Chr. VI: udtalt til; 1931: talt ud med) Abraham. *1 Mos. 18. 33.* Jeg fick icke udtalt, Herre. *Holb. Tyb. II. 2.* den Ene kan, for at faae Sit sagt, neppe vente, til den Anden faaer udtalt. *Kierk. X. 129.* Lad ham først udtale! *MO.* „Vil du tie, din Slyngel!“ — „Men efter højere Ordre. Jeg tier, Eders Naade; thi jeg har udtalt.“ *Holstein. T. 167.*

2) m. ikke-refl. obj. 2.1) m. h. t. tankeind- hold, følelse, lidenskab olgn.: udtrykke, med- dele, forkynde i ord, tale; m. h. t. ytring, sprogligt udtryk (jf. bet. 2.3): fremsætte i talt form; (ud)sige; uegl.: udtrykke ell. fremsætte skriftligt ell. paa tryk. *Næppe var de Ord udtalt: | med atten Saar han til Jorden faldt. *DFU. nr. 15. 23.* de Eeder, som udtales paa Skue-Pladsen. *Holb. Ep. III. 376.* *See! han for Døren staar, | Som skal Guds Dom udtale, | Til Jorderig forgaar. *Ing. RSE. VII. 178.* Jeg har ikke Ord til at udtale, hvor høit jeg føler dit Værd. *Gylb. TT. 267.* udtale sin Tak. *Levin.* Igennem Kaptejnens Mund udtaler Forfatteren sine uforgribelige Men- ninger om Litteratur. *Brandes. Goe. II. 207.* Der er af Erasmus udtalt Tanker, som fører frem til Oplysningstiden. *OFriis. Litt. 222.* med dette Smil bandt han . . de mest forskellig- artede Mennesker til sig i et Venskab, som maaske aldrig blev udtalt. *OGeismar. MM. 36.* udtale en formodning, sin glæde over noget, sin medfølelse, et ønske olgn. || (hojtid.)

om tale-organer ell. -evne. Min Mund skal udtale (1931: udsige) Herrens Lov. *Ps.145.21.* *Præstetunger | Sandhed frit udtale maa. *Grundtv.PS.IV.354. 2.2)* (sj.) *gengive ell. opføre (skuespil olgn.) v. hj. af tale (fra scenen).* et Stykke, der skal udtales og udsynges på Teatret, ikke blot langsomt læses i Stilhed. *Hjort.KritLit.III.19. 2.3)* (jf. prononcere 2) *frembringe (en lyd, et ord, tale) v. hj. af taleorganerne, især m. h. t. særlig artikulationsmaade, accentuation, tone, tempo, stemmeføring, stemningspræg olgn.* Da sagde de til ham: Kjære, siig: Schibboleth, og han sagde: Sibboleth, og kunde saaledes ikke udtale det ret (1931: rigtigt). *Dom.12.6.* Engellænder . . udtale (i) som ei. *Holb.Ep. III.371.* ikke noget bekendt Sprog udtales med saa mange Toner, som det Danske. *Høysg.2Pr.5.* Byen Kregume, som Bønderne udtale Kreime. *Engelst.(AarbFrborg.1909.52).* 20 (han) udtalte leve med æ. *JVJens.D.182. 2.4)* (især $\varnothing$) uegl. anv. af bet. 2.1, især om (del af) tale, skrift: give ell. rumme udtryk for; i videre anv.: være et synligt, tydeligt vidnesbyrd om; tyde paa. Fader . . Jeg veed intet Ord der bedre udtaler hvad De egentligt er mig. *HCAnd.BCÆ.I.89.* Panden . . var lys og klar og udtalte Intelligens og Vilje. *Drachm.Sk.261.* J. L. Heibergs Lærdomme om, at Diktionen (i de græske dramer) altid udtaler Karakteren direkte. *Rubow.BB.72.* Slutningslinien . . udtaler hans (o: digterens) dybeste Attraa. *OFriis.Litt.169. 2.5)* (dial.) m. h. t. lig; om præsten ell. degnen: holde tale over det, inden det føres ud af hjemmet. *Feilb. Kort.175.*

3) refl. 3.1) (jf. bet. 1.2 samt I. udsige 1.1 slutn.; l. br.) sige, udtrykke alt, hvad man har paa hjerte; tale færdig; tale ud; især i forb. som faa, have udtalt sig. (hun) lod sig ikke standse, før hun havde faaet sig heelt udtalt. *Scharling.Jøvik.(1901).56.* m. overgang til bet. 3.2: Sagen er jo for saa vidt i Orden, som alle Parter vistnok ere enige (o: m. h. t. en forlovelse). Der mangler kun, at de unge faar udtalt sig for hinanden. *Esm. III.229. 3.2)* fremsætte sin mening, sine tanker mundtligt ell. (uegl.) skriftligt, paa tryk; ogs. (l. br. i rigsspr.): udtrykke sig i ord. „dette gik dog over Skrævet“, som Bjørn udtalte sig. *Drachm.III.180.* han (o: en person med ganespalte) kan ikke udtale sig. *Uff.* er der flere, der ønsker at udtale sig? | i forb. m. om ell. (tidligere) over til angivelse af emnet: jeg (følte) en stærk Tilbøjelighed til at udtale mig over Nationalitetens Væsen. *Chievitz.FG.29.* En, der længe har ønsket Leilighed til at udtale sig over et vigtigt Anliggende. *CBernh.X.47.* Sammenstillingen med syrisk Hrös . . skal jeg ikke udtale mig om. *VilhThoms.Ash.I. 343.* udtale sig vidtløftigt om noget. *Ludu. jf.:* Loven udtaler sig ikke om noget. *Bl&T. i forb. m. (til fordel, gunst) for noget*

ell. mod noget: Grev Reventlow lovede paa det Bedste at udtale sig for mig hos den høie, ædle Dronning. *HCAnd.ML.451.* Frankrig . . havde udtalt sig til Fordel for Kejseren. *Rubow.HL.58.* 1850 udtalte T. sig for, at der . . oprettedes et Universitet i Jylland. *Cit.1940. (Brandes.Br.III.491).* || (jf. I. udlade 2; sj.) i forb. m. med: lade sig forlyde med. M. (havde) udtalt sig med, at nu kunde Ejendommen da sælges. *Jørgen Niels.FL.63. 3.3)* („germaniserende“. *Levin; $\varnothing$, l. br.) m. tings-subj.: lægge sig for dagen; komme til udtryk.* Ustridig udtaler enhver Tid sig i sine Sønner. *Rahb.Sandsig. 534. (hans) broderlige Sind for mig . . udtalte sig i saa mange smaa Træk.HCAnd. BCÆ.I.333.* stræbende Længsel udtalte sig i (domkirkens) stejle Linjer. *CKoch.GF.6.* den Aandsretning, som udtaler sig i hans talløse Noveller. *Roos.TL.7.*

4) part. udtalt brugt som adj. (og adv.) (jf. prononceret u. prononcere 3). 4.1) (jf. bet. 1.2; l. br.) i forb. være udtalt, om to ell. flere: ikke have mere at tale med hinanden om. Nyt, om det saa kun var usande Rygter, vankede ikke hver Dag. Indbyrdes var man selvfølgelig forlængst udtalt. *TroelsL.¹ VI.(1884).14.* Han gik der og talte hele Tiden med sin Kone — hvad i Alverden kunde de to have at tale om altid? At de ikke var udtalt for lang Tid siden. *Bierfreund.FN.27. 4.2)* (jf. bet. 2.1) som er udtrykt i ord, fremsat i tale ell. skrift. Justitsraad G. vilde blive rasende over . . en udtalt Tak for, hvad han lønlig kunde have virket for ham. *Schand.SB.104. (de) fordrister sig til at gøre oprør mod udtalte ordrer. HNorlev.L.103. 4.3)* (jf. bet. 3.3) $\varnothing$ som lægger sig tydeligt for dagen, er let at erkende; tydelig; udpræget. Ansigtets barnlige Udtryk havde vejet Pladsen for en tydelig udtalt Selvsikkerhed. *OMMøll.O.71.* fra Aarhundredets Slutning og indtil Verdenskrigen var Opgangen (o: inden for landbruget) atter udtalt og stærk. *VlaCour.DH.II.444.* en udtalt Nazist. *Socialdem.²⁾ 1946.8.sp.5.* ofte om legemstræk, sygdom(s-billede) olgn.: en udtalt Sindssygdom. *Den ny sensualistiske Lære og Dr. G.Brandes.(1872).10.* I de første Udviklingsmaaneder har Menneskefosteret en udtalt Hale. *Panum.636.* Kvinder med udtalt Tuberkulose. *Sundhedstid.1918.5.* Hvis Rynkerne ikke er alt for udtalte, vil Huden muligvis kunne spændes ud med Paraffin. *Tidens Kvinder.¹⁹⁾ 1930.31.* som adv.: maligne Febre, som rasede i stor Udstrækning, dog endnu uden nogen udtalt pestilentialsk Karakter. *JulPet.L.33.* en udtalt ret Has (hos heste). *Sal.² X.939.* mange udtalt kristelige Digte. *EThoms.(JakKnu. Digle.(1938).VIII).*

Udtale-, i ssg. (især sprogv.) af I. Udtale 2.1-2, bl. a. Udtale-angivelse, -betegnelse, -ejendommelighed, -fejl, -form, -lære (hos sprogtænkere: læren om den rette udtale (or-

toepi) ell. om fonetik. *Selmer.FO.II.491. Larsen. Bl&T.*), -lærer, -maade, -norm, -ordbog, -prove, -vane ofl. **udtalelig**, adj. [uð'ta:ləli] (afsl. af II. udtale) som kan udtales. vanskeligt udtalelige konsonantgrupper. *Jesp. M.131. især i udtalelig (s. d.). Udtalelse*, en. [uð'ta:ləlsə] fl. -r. vbs. til II. udtale. 1) (W, nu l. br.) til II. udtale 2.1. 1.1) m. præp. af ell. objektiv gen.: det at fremsætte noget i ord ell. sige, ytre noget. en Valgcandidats Udtalelse af sine politiske Anskuelser. *JNHøst.2III.(1850).274. Anelsen om en guddommelig Tilværelse (tilkendegiver) Digteren gennem Ordet og Skuespilleren gennem Forstaaelsen og Udtalelsen af dette Ord. FruHeib.EtLiv.IV.274. Her var Lejlighed til mangfoldige dulgte Tankers Udtalelse. Goldschm.IV.177. 1.2) det at fremsætte sin mening (i ord). Han vendte sig om, hilste og opfordrede mig til Udtalelse ved en venlig imødekommende Gestus. *Schand.O.I.157. (forslaget) har . . . været forelagt Lønningsraadet til Udtalelse. Vor Stand.1939.55.sp.1. || især mere konkr., om ytring, ord, hvori man giver udtryk for sin mening om, sit syn paa noget; udsagn (1); ofte spec. om meningstilkendegivelse i form af et budskab til offentligheden ell. en bestemt kreds; hyppigt i forb. m. om. En Udtalelse om Marineforholdene afgivet 28de Sept. 1865. bogtitel.1869. den ved f. Ex. retsstridige Udtalelser forsaarsagede Formueskade. Lassen.AO.1162. Hun frygtede, at hendes Søn holdt for meget af Kvinder paa Grund af den energiske Udtalelse (v: om at han ikke kunde lide mænd). *Schand.VV.30. fremkomme med en interessant Udtalelse om. Bl&T. Jeg har refereret de faldne Udtalelser (v: i rigsdagen). LindskovHans.G.223. se ogs. u. se 5.1. jf.: Venstres Fællesudtalelse med dens indtrængende Raad til Maadehold, Ro og Besindighed. Hørup.I.110. 2) (næsten kun dial.) til II. udtale 2.3: d. s. s. 1) Udtale 2.1-2. Sprogets rette Udtalelse. *LTid.1745.775. deres Navn Catti er ved en blødere Udtalelse gaaet over til Hessi ell. Hesser. Sal.2 XI.380. (beherske) den en Gang for alle anerkendte Udtalelse af Latinen. Kulturminde. 1940-41.74. Else! Hun gentog Navnet. Det lød morsomt. Ligesom det i hendes Udtalelse blev skilt i to Stavelser. *BMikkels.TF.103. UJF. 3) (W, l. br.) til II. udtale 2.4 og 3.3: det, at noget kommer til udtryk, lægger sig for dagen, aabenbarer sig. Om end Skønhed og Styrke nu som altid vare i Pris, var der dog ingen klar og rolig Opmærksomhed for deres Udtalelse i Legemet enkelte Dele og Former. *JLange.MF.170. det Bittre mildnes paa en smuk Maade af den alvorfulde Tone, der jævnlig kommer til Udtalelse. Bruun. Viser fra Reformations-tiden.(1864).13. hans misundelse kommer kun ganske flygtigt til udtalelse i digtets handling. *AOr.DH.I.26.*******

ud-tande, v. [-tan'ə] († -tænde). vbs.

-ing (*Johs Brøndst.DO.III.166.*) udskeere (*kanten af noget*) i tænder, talcker; tande ud (se u. II. tande 2). en skorpagtig Svamp . . med hele og udtændede Rør. *OFMüll. Svampe.40. i den øverste Fals (paa et tagvindue) er fastloddet et Stykke udtandet Zink, hvis Tænder kan bøjes om Glassets Kant frem paa Forsiden. *Haandv.191. -tapse*, v. vbs. -ning (*LTid.1737.638. Molb.UV.230. konkr., om udtappet vand: HCAnd.SS.VIII.306. jf. Udtapningshane. GasK.18.sp.2) ell. (nu næppe br.) -else (*LTid.1763.53) (gl'da. vdhtappe, mnt. utappen; jf. tappe ud u. II. tappe 1.3, 2, 3.1) 1) (W ell. jagl.) lade en masse, der bestaar af smaa partikler, luft ell. (især) vædske, løbe ud af en beholder gennem et taphul ell. en hane olgn.; ogs. m. h. t. beholder: tømme for vædske gennem taphul, hane olgn.; spec. m. h. t. vin, øl olgn.: tappe af tønde ell. fad (i smaa portioner); tidligere ogs.: udskenke, sælge (øl, vin) fra fad. Hvo som nogen Drik fal holder, eller udtapper, paa nogen Søndag, eller Helligdag. *DL.6-3-8. *Det Fad udtappes snart, som ligger alt paa hæld. Helt.Poet.129. Luden udtappedes (v: af karret). Tidsskr.f.Landoekonomie.1833.364. Han lever af at udtappe Øl og Brændeviin. VSO. Gennem Røret . . kan gammel Olie udtappes. *SkibsMask.98. jf.: Hanen . . tjener til at udtappe Kjeden. Ursin.D.21. 2) i videre anv. 2.1) (jagl.) m. h. t. vandet i bassin, sø, fugtig jord: bortlede; udtømme; ogs. m. h. t. bassin osv.: tømme for vand (og tørlægge). Udtappe Vand af Grave, Søer vAph.(1759). det (til søen) stødende Hedekjær (er) noget udtappet. *JHLars.HA.I.49. Afløbet vil udtappe den (v: søen), idet det graver sig dybere og dybere ned. Steensby.Geogr.143. det (ved Frederiksdal) anlagte Kobberværk, hvis Vandkraft forbedredes ved at udtappe fire Fod Vand af Lyngby Sø. *Nystrøm.Lyngby Sogn.(1934).187. 2.2) (nu l. br.) m. h. t. legemsvædske: udtømme af legemet ad kunstig vej (jf. II. tappe 3.1). Udtapning (v: af vand hos vattersøttige) (er) sund og nyttig. *LTid.1737.638. Det Vand, som blev udtappet af Urinblæren, var . . blegt og klart. Herholdt.RH.27. || m. h. t. blod. Skal et Menneske omstøbes, saa maa der bruges Medæx Cuur: det heele Legeme maa omkaages, det gamle Blod udtappes, og nyt Blod indlades. *Holb.MTkr.207. LTid.1737.627. VSO. i videre anv., om blodsudgydelse: *Jeg skal udtappe selv det sidste Hierteblod. NordBrun.Zar.75. *Den var ei værd at have Blod i Kroppen, | Som ei lod det udtappe for sliq Konning. *Ing.DD.I.82. 2.3) (l. br.) m. h. t. plantesaft olgn.: faa til at flyde ud ved at gøre et snit i planten; udvinde ved tapning. Saft, som kan udtappes af Træet. *CGRafn.Flora.I.660. -tegne*, v. [-tai'na] vbs. -else (s. d.), -ing (s. d.). (ænyd. d. s., mnt. uttekenen (hly. ausreichen); jf. tegne ud v. tegne 2.1 slutn.) 1) om tegning. 1.1) (nu sj.) aftegne; tegne (3.1);**********

fremhæve ved tegning; ogs.: afridse, afstikke (grænse, grund olgn.). (han) tog sig . . den Frihed, at forandre den af Her Brue udtegnede Grund (o: til et fort). *Reiser.III.301.* Himmelglobens Bund er lys og blaae, Konstellationernes Figurer ere udtegnede mørkere blaae. *Bugge.Reise.(1800).177. (ejendom)* med tilhørende Areal 4026 m², udtegnet til 6 Byggegrunde, sælges straks samlet eller delt. *SorøAm'stid.¹¹.1948.8.sp.1. 1.2)* (nu næppe br.) tegne færdig. Figuren er ikke fuldkommen udtegnet. *VSO. D&H. 1.3)* (l. br.) refl. ell. i forb. være udtegnet, som udr. for ikke at kunne tegne mere. Alfred Schmidt er — om man saa maa sige — udtegnet for disse Skikkelsers Vedkommende. *JyllP.¹⁵.12.1926.4.sp.3. 2)* sætte tegn, mærke ved; afmærke. Han har udtegnet de Nummere, som han vil købe (f. Ex. paa en Auction). *VSO. jf.: 1* Dreng blev udtegnet til at læse om igjen, som havde glemt alt. *Balle.(Kirkehist Saml.3R.IV.16).* || nu vist kun (bogtr.) om angivelse af rettelser, læderede typer olgn. i korrekturaftrykket ell. afmærkning i manuskriptet af det ord (den linie), hvortil sætteren er naaet. Naar et enkelt Bogstav skal rettes . . udtegnes dette i Marginen med en lodret Streg med eller uden Hager. *Selmar.¹ 63.* alle læderede bogstaver udtegnes (o: i korrekturen). *smst.²157. 3)* (nu næppe br.) notere sig; opnotere; skrive ned; afskrive; ogs.: give en skriftlig fremstilling, skildring af. en Samling af adskillige Læsemaader, som nogle gamle Jøder af liden Forstand haver udtegnet af nogle faa Manuscripter. *LTid.¹1756. 328.* at udtegne nogle faa iblandt de væsentligste og vigtigste Træk af denne Ædles Liv. *Abildg. Mindetale over APBernstorff.(1797). 5.* Han udtegnede sig en Deel af Documentets Indhold. *VSO. -tegnelse*, en. [-tai'nælsa] 40 *ft. -r.* (nu næppe br.) vbs. til -tegne, især i bet. 3; ogs. konkr.: notat, excerpt olgn. *Amberg.* Udgifveren (vil) meddele nogle Udtegnelser af en utrykt . . Regnskabsbog. *Molb.NTids-skr.I.425. -tegning*, en. [-tai'nen] *ft. -er.* vbs. til -tegne. *VSO. spec.: 1)* (bogtr.) til -tegne 2; ogs. konkr., om tegn ell. mærke. Naar et vist Antal Sider, som skulle trykkes samtidigt . . ere satte, gøres der en Udtegning eller et tydeligt Mærke med Blyant efter det sidst satte Ord i Manuskriptet. *Selmar.¹59.* || hertil Udtegnings-blad, det manuskriptblad, hvorpaa sætteren har afmærket, hvor langt han er kommet. *smst.63. 2)* (nu næppe br.) til -tegne 3. især i et Stykke . . hvor saa uendelig lidet skeer, (er) Characterernes Udtegning og Skatting i høi Grad . . Dialogiseringens Værk. *Rahb. E.I.294. -telefonere*, v. vbs. -ing (*DSB.OrdreK. 122.*) (især telegr.) telefonere indholdet af et modtaget telegram (fra modtagerstationen) til adressaten. Dersom Afsenderen ønsker, at Telegrammet skal udtelefoneres til Adressaten. *Telef.B.1946.sp.16. -til*, adv. (jf. II.

til 36 og ud 9; nu næppe br.) paa den udad vendende, udvendige side ell. i retning udad; udadtil. den skarpeste (kant af grunden) er stejl udtill som et Husag. *Cit.1703.(JensSør. II.42).* vAph.(1764). -til-bens, adv. se Ben sp.296^{5ff}. -tinge, v. [-ten'ø] (ænyd. d. s.; jf. tinge ud u. tinge 4.8; nu næppe br.) m. refl. hensobj.: forholde sig at udtage noget ved aftale, overenskomst. Disse Sager har han udtjent sig i Boet. *VSO. -tjene*, v. [-tæw'næ] (ænyd. d. s.; jf. tjene (tiden, tjenesten) ud u. tjene 10.5 samt mnt. udenen) tjene (en tid) til ende; ophøre med at tjene, fordi tjenestetiden er udløbet, udstaaet, ell. p. gr. af tjenstedygtighed, alderdom olgn.; i videre anv. som udr. for, at husdyr ell. (brugsting) er udslidte, afraktede, kassable. 1) i forb. have udtjent. 1.1) (l. br.) m. obj.; dels m. obj., der betegner tidsrum ell. tjeneste(tid): saa forbydes hermed nogen Læredreng, førend den sine Lære-Aar har udtjent, under Garnisonen . . at antages. *MR.1702.104.* ingen (maa) tage en andens tjenestefolk i tjeneste, førend de lovligt deres forrige tjeneste have udtjent. *Cit.1758.(Vider.II.79).* *(jeg) har min Tid udtjent. *Jorg.Liv.VII.158.* dels m. obj., der betegner den, i hvis tjeneste man er: jeg har udtjent Fæderlandet og min Huus-slegt. Det er forbie, at jeg skylder hiint Kraft til bestemte Dont. *Rothe.KB.9. 1.2)* uden obj.; om person: Meedens hand var Svend, fattede hand Kierlighed til Oldermandens ældste Datter, paa hvilken hand af Faderen fik Løfte, naar hand havde udtjent. *Holb.Ep. V.178.* Han havde udtjent som Fæstnings-slave for et Slagsmaalsdrab. *Ing.EF.VIII. 216.* der skulde være udløst for de unge Folk inden November, for at de kunde bliève gifte, saasart hun havde udtjent. *AntNiels. FL.II.62.* om husdyr ell. brugsting: Kiolen har udtjent. *TBaden.Suppl.* når Thorsens udgave har udtjent. *Dahlerup.(TjF.3R.XVII. 45).* 2) i forb. være udtjent; især om (brugs)ting: naar (kapperne) ere udtjente, og nye anlægges. *MR.1800.1015.* nu er Langebro udtjent. Broen skal fornyes. *Socialdem. ²1946.1.sp.1. 3)* part. udtjent brugt som attrib. adj. || om person: som har udstaaet sin lære-, tjenestetid, ell. som er blevet afskediget, afdanket; spec. (foræld.) om embedsmand: som har faaet, taget sin afsked, er emeritus. Jacob Winslov . . døde i Aaret 1760 som . . udtjent Professor i Anatomien og Chirurgien. *Mall.SgII.587.* Uden foregaaende Sygdom . . hensov aldeles smertefrit i Nat min Fader, udtjent Præst Niels Blicher. *Blich.(1920).XXXII.36.* En udtjent Husar, der har lært at kjøre saavel 4 som 2 Heste hos en af de kgl. Kudske. *BerlTid. ²²1868.M.Till.2.sp.2.* I det nittende aarhundrede er mange fremragende mænd op-højede til peer'er. Det er ofte tilfældet med fortjente politikere, men navnlig med udtjente. *PLæssøMüller.DetmoderneEngland.*

(1905).25. || om husdyr ell. (brugs)ting. Udtient . . kaldes det, som er forslidt. *Moth. T103*. udtjent Sengehalm. *HCAnd.*(1919).V.36. adskillige Par ikke helt udtjente Stovler. *Schand.O.I.154*. et Par udtjente Benklæder. *AaDons.S.98*. *jj.*: Christendommen blev ikke ved sin Indtræden i Verden forkyndt for Børn, men for en udtjent jødisk Religionsitet. *Kierk.VII.250*. **-tjeneste**, en. (nu næppe br.) et tyendes tjeneste, arbejde uden for huset. de fleste Piger her ere lidet duelig til Udtjeneste. *Begtr. Jyll.III.116*. **-to**, v. vbs. **-ning** (Amberg. *Holst.R.*). (ænyd. d. s. (jf. ænyd. præf. vdtouffuede); nu ikke i rigsspr.) vaske af ell. ud; af- ell. udvaske. at udtoe (1907: Tvætninger af) Bægere og Kruus. *Marc.7.4*. Jorden udtoes og medtages af sterk Platzregn. *LTid.1724.62*. Disse Pletter kunne nok udtoes. *MO*. **-toft**, en. (nu næppe br.) toft ell. mark, der ligger langt borte i forhold til gaarden. *Cit.1715*. (*Vider.II.145*).

Udtog, et ell. † en (*LTid.1725.479.554*). [ud¹tå²q ell. (især gldgs.) 'ud¹tåq] *ftt. d. s. ell.* (nu næppe br.) **-e** (*Holb.DH.I.I. JSneed. III.111*. *Grundtv.Udv.I.198*. *MR.1836.149*. skrevet -toggе: *LTid.1730.707*. *Agerbech.FA. I.54*) ell. (nu næppe br.) **-er** (*LTid.1736.585*. *Tode.ST.II.72*). (ænyd. d. s., sv. uttåg; fra *mnt.* uttoch, *jf. hly. auszug*)

1) (nu l. br.) det at drage ud fra et sted flere i følge, *fx.* i optog, procession (mod. Indtog), i flok, hærformation, paa krigsfærd, togt, ell. for at udvandre. Udi Thesei Tiid skeede den Argonautiske Expedition, eller Udtog. *Holb.Intr.I.1*. (der) blev forordnet gode Mænd, som med deres (o: de kejserlige troppers) Udtog skulle have Indseende. *Slange.Chr.IV.665*. Ind- og Udtog, samt andre Festiviteter. *MR.1789.244*. *Een og den samme Dag saa samtlige Fabiers Udtog, | Een og den samme Dag faldt de til Hobe i Strid. *Hoeg&Rubow.Overs.af OvidsFasi.*(1945).38. || gøre et udtog: C., efter andre Christine Potentaters Exempel, gjorde et Udtog til det hellige Land. *Holb.Intr.I. 318*. *Biehl.DQ.IV.364*. || holde udtog: *Prahl.ST.III.77*. det (var) dog alt for latterligt, om Raadmandens Søn og Borgemestere-rens Datter, fordi de skulde ægte hinanden, pludseligt holdt Udtog og Indtog i Byen, skønt de boede skraas for hinanden i samme Gade. *TroelsL.X.126*. *billedl.*: Denne straf . . holdt sit udtog af vor lovgivning med (forordningen) ¹⁴ 1794. *FDyrlund.TN.123*. || tage sit udtog: hand og haus Soldater (skulde; med ald Æres-Tegn . . udtrække af Fæstningen (o: Stade), og tage sit Udtog ind i Holland. *Slange.Chr.IV.620*.

2) hvad der er udtaget ell. udvalgt af noget. 2.1) † ekstrakt (1), udtræk af noget. Melk og Honning er et Udtog af alle Vegetabilia. *Agerbech.FL.109*. 2.2) † udvalgt skare, trop. Et udtog af Hæren. *Moth.T22*. 2.3) (især ♂) et ell. flere stykker, partier, udtaget (udskrevet)

ell. udvalgt af et udsagn ell. (især) et skrift, regnskab, en komposition olyn.; *excerpt*; uddrag; ekstrakt (2); ogs.: sammendrag af indholdet af et skrift osv.; tidligere ogs.: kortfattet fremstilling af (hovedtrækkene af) noget; *compendium*; oversigt. Et kort Udtog af Rasmus Æreboes . . Liv og Levnets Løb. *Æreboe.I*. en ny Almanak, hvoraf den almindelige Calendar er et blot summarisk Udtog. *Bagges.DVIX.153*. (jeg) har skrevet en tyk Bog om Middel-Alderens Historie, men ikke engang et tyndt Udtog, som Damerne kunde læse. *Grundtv.BrS.189*. et Udtog af den nye Opera. *Bøgh.III.276*. Søeborg . . underholdt Sinding ved at fortælle et Udtog af de mærkeligste Hændelser, han havde oplevet i Amerika. *CMøll.PF.410*. *Dette er kun et Udtog | af Digtet om Haagens Bedrifter. | Her berettes forsøgsvis | om Heltens rastløse Rovgang. *JVJens.Di.30*. Deres Udtog stemmer ikke overens med vore Bøger. *Ludv. jj.*: Samuels konges, ord; et udtog, som hans moder tugtede ham med. *Ords.31.1* (*Chr.VI*). || gøre ell. (nu næppe br.) tage (*Prahl.AH. I.105*. se ogs. u. II. tage 8.3) (et) udtog (af noget). Jeg havde for mange Aar siden sat mig for at gjøre et Udtog af mine løse og ubrugte Blade. *Hoysg.Anh.3*. Enhver Procurator gjør altid to Udtog af een og samme Sag. *Olufs.GD.120*. det maa tilstedes den, som gjør et Udtog (*Chr.VI*: udsetter en extract) deraf (o: af historien), at befytte sig paa Korthed i Udtrykket. *2Makk.2.32*. || i udtog: Han fortalte lidt vidtløftig, hvad jeg her vil give i Udtog. *Blich.*(1920).*XII. 154*. *Crberns* gjentog sin Bemærkning i Udtog. *CBernh.VI.132*. 2.4) videre (uegl.) anv. af bet. 2.1 og 3; *dels* (nu næppe br.): *del*; *parti*; *ingrediens*. *jj.*: *et Fragment, et Udtog af en Skrader, | Ja, værre, mangengang en reen Kujon. *ChrBorup.PM.306*. *dels* (l. br.): *hvad der rummer meget forskelligt, er et konglomerat, en koncentration af noget.* (han) afmaler os en Chineser som et Udtog af alle Laster. *LTid.1727.502*. London er et Udtog af hele Klodens Indhold. *Østrup.Er.47*.

Udtogs-, i ssg. [ud¹(tå²)qs-] af Udtog, især i bet. 2.3. **-bog**, en. (l. br.) bog med excerpter olyn. Udtogs Bog . . Titelen burde maaske rettere være: Udtog af Bøger. *Grundtv.Udv.I.91*. || † hovedbog (2). *Kløbm Syst.I.62*. **-vis**, adv. (sj. **-vist**. *VorUngdom.1941*.42.122. — nu næppe br. **udtogvis**. *Leth.*(1800). *Heib.Hjem.252*). (jf. ty. auszugweise; nu l. br.) i udtog (2.3); i uddrag. Anordning; ang. Kirke- og Skole-Sagers Indretning . . (Udtogsvis, forsaavidt nemlig den angaar de Militaire). *MR.1738.651*. jeg (vil) her meddele disse Breve udtogsvis. *Oehl.Er.III.25*. *Munch.G.39*.

† **Ud-told**, en. *udførselstold*. *Moth.T135*. † **-tolde**, v. betale *udførselstold* af. *VSO*. † **-tolk**, en. (jf. -tolker l.) *tolk* (1). *Holb.MTKr.141*. **-tolke**, v. [-tølg] vbs. **-else**

(s. d.), **-ning** (s. d.). (ænyd. d. s., mnt. uttolken; jf. tolke ud u. tolke 1 slutn. og 2.1; **Ω**, nu l. br.) **1)** (m. overgang til bet. 2) oversætte (især: mundtlig, som tolk) fra et sprog til et andet. (han talte) paa Finsk, som Claus Gagger . . udtolkede. *Slange*. *ChrIV*.268. „Kan Du maaskee Arabisk?“ „Ja, der er ikke Noget i Veien. Lad kun mig snakke med Landets Børn: jeg skal nok udtolke Alting.“ *Schack*.42. **2)** udfinde ell. forklare betydningen, indholdet af, meningen med noget; udtolke; udlægge; fortolke (2); ogs.: udfinde, fremlægge som resultat af en tydning ell. give udtryk for i ord, foredrage paa en forklarende, udrødende maade. Jeg har viiset Verset til tvende Personer . . som begge udtolkede det saaledes: Din Moder er en Rufferske; Du selv en Coquette, og din Piige en almindelig Skiøge. *Holb.Tyb*.IV.10. At udtolke drømme. *JacBircherod*.FF.41. Kongen lod dem i Begyndelsen frit giætte, hørende dog helst, at det (o: krigsforberedelserne) blev udtolket paa Engelland. *ChrIV*.1150. derfor har Loven sine Talsmænd, Dommere og Advocater, som bør udtolke den rigtige Mening. *Balle*.*Bib*.I.68. *Han Oldtids store Bedrifter | Udtolker med Ild og med Kraft. *Blich*. (1920).XIV.152. *de Indviede er kun istand | Til at udtolke slige Tegn. *Ing*.P.298. || i forb. m. sammenligningsled, om nogen skulde udtolke det som en Karrigskab at jeg ingen Exemplarer forærer bort af mine Bøger (osv.). *Holb.Comoedier*.I.(1723).a1v. Der lød inde fra det andet Værelse en Brummen, der med god Vilje kunde udtolkes som en Bevilling af forlænget Avdiens. *Schand*.BS.364. || (nu næppe br.) i forb. m. til. endeel (skal du) udtolke til det beste. *Hörn*.*Moral*.I.98. det (kan) ikke udtolkes mig til Dristighed, om jeg . . eengang gjør Erindring til unge Mennesker. *Holb.Heltind*.I.b2r. især i forb. udtolke til det værste, udlægge paa værste, ufordelagtigste maade. hendes Uvenner . . have søgt at udtolke hendes Ord og Gebærder til det værste. *Holb.Heltind*.I.243. (de) udtolkede hans Tapperhed til det værste. *Schousbolle*.Saxo.331. Riis.ÆD.G4r. **-tolkelse**, en. [-tø'gålsə] fl. -r. (glida. uttolkelsæ (1Mos.40.18 (GldaBib.). *Kalk*.V.1119); nu næppe br.) vbs. til -tolke, især i bet. 1; ogs. konkr., om skreven, trykt oversættelse. *LTid*.1755.386. 1523 udkom (Luthers) Udtolkelse, og Oversættelse af de 5 Mosis Bøger. *Borrebye*.TF.679. **-tolker**, en. [-tø'gå'ør] (ænyd. udtolkere; jf. -tolk; nu næppe br.) person, der udtolker. **1)** til -tolke 1: tolk ell. oversætter. Prindsens Udtolker er her uden for. *Holb.DR*.IV.6. (Aristoteles's) engelske Udtolker Twining. *NyerupRahb*.III.220. jf.: den Spanske Udtolkerske Donna Marina. *Holb*.*Hh*.I.521. || de 70 udtolkeres version, den ældste græske oversættelse af det gamle testamente (oversat af 72 palæstinensiske jøder); *Septuaginta*. *Holb*.*Kh*.I.132. *Borrebye*.

TF.677. **2)** til -tolke 2. en Mutti fra Amasia . . var en af de 4re fornemste Lovens Udtolkere. *Holb.Hh*.I.477. *MCBruun*.*JSR*.85. jf.: (der) kom . . en Spaa-Qvinde, ligesom et guddommeligt Orakel eller Guds beskikkede Raads Udtolkerske. *Schousbolle*.Saxo.262. **-tolkning**, en. [-tø'gå'nə] fl. -er. (**Ω**, nu l. br.) vbs. til -tolke; ogs. (mere) konkr., om den givne (mundtlige ell. skriftlige) oversættelse ell. udlægning. **1)** (m. overgang til bet. 2) til -tolke 1. Skriften var mørk paa adskillige Steder, saa at det var ikke enhver Mand givet at udfinde dens rette Meening, hvorudover man maatte lade sig nøje med deres Udtolkninger, som havde udstuderet Grundspørgene. *Holb.MTKr*.332. **2)** til -tolke 2. af Fuglekrigs Spaadom og udtolkning var (spaaemanden) forsikkert om den lykkelige Fremgang. *Sort*.*Poet*.55. (han er) blant dem af vore Antiquariis, der ved tvungne Udtolkninger kand finde alting udi Historier, som andre ikke kand see. *Holb*.*Ep*.III.48. Hertugen . . erklærede sig for denne mildere Udtolkning af Loven. *Ing*.EM.III.109. *Schack*.32. || hertil **Udtolknings-regel** (*Holb*.*Ep*.I.140. sa. *DH*.III.278), **-vis** (nu næppe br., som adv.: *LTid*.1756.391). **-tone**, v. [-tø'nə] **-ede** ell. (sj.) **-te** (*Ew*.*Skr*.I.447. *Bagges*.DVXI.223). vbs. **-ing** (se u. bet. 2.a) (jf. tone ud u. II. tone 1.2, 2.2-3). **1)** (højtid., l. br.) intr. **1.1)** lyde tonende; jaa udtryk i toner, sang, digt olgn. *Da skal de Følelser, dit Hjerte gjemmer, | Sig selv til Byrde, gennem mine Læber | Udtone. *Heib*.*JN*.249. jf.: Rygtets udtonende Lyd (har) indskudd mig Ærefrygt for Deres rare Egenskaber. *Biehl*.*Haarki*.38 (sml. *Sorø* *Saml*.I.143). **1.2)** ophøre med at tone; om lyd: dø hen. det sidste store harmoniske Amen havde udtonet. *Ing*.*LB*.IV.137. **2)** trans. **2.1)** (højtid.) lade lyde i ell. udtrykke v. hj. af toner (musik, sang olgn. ell. (uegl.) digt); ogs.: udsige; forkynde. *Fuglen quidrende udtooner af sin Glæde. *LTid*.1733.585. *Ey nogen veed endnu, hvad Slutning denne Krone (o: Portugal) | I Kriegen tage vil. Sligt Tiden maae udtone. *Prahl*.*ST*.I.47. *Frelsermand . . | Løft mig did, hvor det udtones: | Jordens Haab i Himlen krones. *Grundtv*.*PS*.VIII.499. Orgelet udtonede en ganske kort Strophe af en yndet Psalme. *Bagger*.I.294. Med et melodisk Raseri uden Lige udtonede min Hustru (o: en kat) sine hemmeligste Rørelser. *Leop*.*GK*.127. (sj.) refl.: det er Naturen selv, der udtaler sig eller, for at udtrykke det ganske nøjagtigt, udtoner sig, gør sig færdig (o: i Goethes digt: Über allen Gipfeln ist Ruh). *Vilh*.*And*.AD.50. **2.2)** (mal.) give (en hvid flade) en særlig (mærkere) farvetone. Ønsker man at fremhæve et Rums Form, kan det gøres ved en Udtoning af Fladerne. *Ing*.*Bygn*.1946.164. **-tordne**, v. [-tø'rdnə] (jf. tordne ud u. tordne 2.2) *Moth*.¹U81. **1)** (sj.) intr.: ophøre med at

tordne. VSO. 2) $\square$ udtale, forkynde som under torden; især: udtale ell. udtrykke paa en larmende, højlydende maade (som ved kommandoer, irettesættelser, vredesytringer). *Metallet ($\circ$: sværdene) Dødens Røst udtordner. Bull. (SkVid.VII.8). *David saa mod ham udtordnede sin Vrede. Nord Brun. Jon.168. Disse opmuntrende Ord udtordnes i dette Øieblik af en kobberforhudet Sergeant. VKorfitsen. EV174. Imperialismens barske Lære blev til Slut udtordnet af Verdenskrigens Kanoner. Bomholt.DD.260. **-trang**, en. (jf. -længsel; sj.) trang til at komme ud til fremmede steder, lande. Udtrangen parredes . . med uklare Længsler. Der var fra visse Sogne . . en betydelig Udvandring. Aarb Turist. 1931.99. **I. -trille**, v. [-tril'ə, ogs. -trj'ə] (jf. trille ud u. IV. trille 2 slutn.; højtid., nu næppe br.) udsynge ell. udtrykke i triller, trillende toner. *Din ($\circ$: frihedens) Yndling, Fuglen, dig sin freidig Lov udtriller. Bull. (SkVid.IX.144). Det var just paa den Aars-tid, at Ræven „roller“, og af og til udtriller sine skingrende Sørenader. Blich.(1920). XXVII.203. **II. -trille**, v. [-tril'ə, ogs. -trj'ə] vbs. (i. br.) **-ing** (VSO.). Moth.U41. 1) (i. br.) flytte, transportere ud ved at rulle ell. v. hj. af trillebør olgn. VSO. Han havde ladet Halmen udtrille i Baggarden. Levin. 2) (faql.) ved at trille ell. rulle give en mere udbredt ell. langagtig form. Til Bøller udtrilles Dejen som en Pølse. NutidsMad.[1931].265. **-triller**, en. (især dial.) person, der kører tøremassen fra graven til læggepladsen (jf. u. Triller 1.2). Feilb. ErlKrist.S.114. **-trin**, et. (tom.) øverste trin i et trappeløb, i plan med gulvfladen. Gnutztz. Husb.164. Tømrerarb. 276. **-trine**, v. [-trj'ə] (ænyd. d. s.; nu næppe br.) 1) træde ud. (han) udtrinede af sin Stol i Kirken. Cit.1729.(RNielsen.Sejersø. (1923).71). 2) afslutte med dans. *det er . . | Høilig at beklage, | At den Dag ($\circ$: kyndelmisse) ei hellig er, | At vi kunde med Plaseer | Julen ret udtrine | Efter Fioline. LandsbyeP. (1787).v.7. **-tromme**, v. [-trɔm'ə] vbs. **-ning** (Amberg. MR.1849.420. Biavl.44). (jf. tromme ud u. III. tromme 1.2 og 2.1). 1) (nu næppe br.) m. h. t. person: kalde ud ved tromning ell. ledsage ud under tromning; ogs. (jf. bet. 3): efterlyse ved tromning, dersom nogen (løber) to gange bort fra Compagniet, og ikke igjen kan indhentes, da udtrommes de udi 6 Uger ved Exerceer-Pladsen, og naar de sig ikke endnu inden den Tid indfinde, da skal deres Navne opslaaes paa en Galge. MR.1739.715. Formedelst denne Ugierning blev han sat i Arrest, og den 16de i følgende Maaned udtrommet med en Strikke om Halsen, jaget udaf Compagniets Tieneste. Reiser. III.438. 2) (biavl.) m. h. t. bier, kube: tromme ud (se u. III. tromme 2.1). Fleischer.B.782. Biavl.47. 3) (jf. omtromme; nu i. br.) bekendtgøre, udraabe under tromning, fx. gennem en omvandrende trommeslager; ogs. i al alm.:

udbrede (en nyhed), især paa en agiterende maade, af al kraft; udbasunere. MO. Det blev udtrommet i hele Byen. VSO. udtrommes ens Fortjenester. D&H. Aarb Thisted.1948. 151. **-trompete** (Cit.ca.1910. (Ordh.S.)) ell. **-trompetere** (JV Kirk. Johs V Jensen. (1933).22), v. (i. br.) trompete ud (se trompete 3); udbasunere.

Udtryk, et ell. † (jf. dog Feilb.) en (Forklaring over Kunst-Ord.(1771).7. Horreb. II.290). [u'dɪtrɔg] ft. d. s. ell. † **-ke** (LTid. 1758.69. HCLund.Samler.I.(1803).310. AS Ørsted.T.215. JCLange.Haandbogi Modersmaalet.(1832).85). (efter ty. ausdruck (i nkt. først i 18. aarh.; jf. mht. uztruce), der fortænger ældre ausdrückung (jf. Udtrykkelse, Udtrykning) som gengivelse af fr. expression, lat. expressio (se Ekspression); til udtrykke 3)

1) (m. overgang til bet. 2) udløsning, udstraaing, udbrud, aabenbaring af noget indre, uhaandgribeligt paa en ydre, direkte iagttagelig maade; det, at noget indre fremtræder, viser sig, lægger sig for dagen (paa en vis maade, ved visse midler). Fornuften, om den end billiget det rorte Hiertes Følelser, rødmer over deres Udtryk ($\circ$: udslag i handlinger). Bagges.DV. IX.366. Dands . . var Glædens naturlige Udtryk. Engelst.L.12. (han) fulgte hver Rhythme og dens Udtryk i Dansen. Schand. BS.280. (jf. bet. 2) aabenbarelse, tilkendegivelse af tanke, mening: ligesom Tanke og Udtryk giøre dem til Digtere, saa er det Ordernes velklingende Afpasning aleene, der kan forhverve dem Navn af Sangere. Carst.(SkVid. VI.106). I Lyrikken . . gaar Digterne den lige Vej fra Mening til Udtryk. BilleskovJ. DD.I.63. || i forb. m. af ell. (nu næsten kun) for. den himmelske Hærskares Lovsang maa have . . gienlydt fra Hav til Hav, som Udtryk af den store Glæde, der timedes hele Menneske-Folket. Grundtv. Vart.26. hvert Ord i Folqvards Elskovsang blev et Udtryk for hans egen Qval. Ing.PO.II.186. Tode tog hans Brummen for Udtryk af Beskedenhed. Schand.VV.137. Ved (sine historiske og ressonnerende skrifter) var (Holberg) et udtryk for sin tids dannelse. ADJørg.JE.40. || i særlige forb. m. verber. (smuk) Menneskelighed har faaet Udtryk i Scenerne mellem Knud og Hustruen. OFriis.Litt.197. finde udtryk (for): det internationale Samarbejde for Fredens Bevarelse, . . finder sit Udtryk gennem Nationernes Liga. Nat Tid. 4/1923. Aft.2.sp.5. Vokalernes Nasalitet . . finder (ikke) Udtryk i den latinske Skrift. Brøndum-Nielsen.GG. I.59. om person (jf. bet. 2): finde Udtryk for en Tanke. VSO. det maa dog i Sandhed være fattigt ikke at kunne finde rigere Udtryk for sin Glæde ($\circ$: end en vise). JakKnu.A.112. give noget udtryk ell. give udtryk for noget, (jf. bet. 2) tolke, udtrykke noget. Først naar Rigsdagen var inde, vilde Højres Fører . . som sædvanlig kunne give Udtryk for det

Virkningsløse, han vilde gaa ind for. *EBrand. (Pol.¹¹ 1931.14.sp.3)*. Kardinalen gav disse Tanker Udtryk. *IsakDin.FF.191*. give sig udtryk, lægge sig for dagen; komme til udbrud; give sig udslag. En ualmindelig veludviklet Hjerne have (sølerne), og deres gode Forstand giver sig ofte Udtryk. *Frem.DN. 469*. Den pludselig vakte Opmærksomhed . . giver sig Udtryk i Tilraab til Kunstnerne. *UmvProgr. 1942.I.30*. Dialektejendommeligheder, der kommer til Udtryk i middelalderlige Tekster. *Brøndum-Nielsen.GG.I.11*.

2) det middel, hvorved ell. den form, hvori begreber, tanker, meninger symboliseres, anskueliggøres, fremstilles. 2.1) i al alm., om (forbindelse af) tegn, tal ell. andre ikke-sproglige symboler, der bruges som betegnelse for noget. Ved Anvendelsen af dette Slags Maal i Marken, saavelsom ved det deraf følgende Udtryk i Tegningen paa Papiret, kan . . ikke kræves matematisk Strængthed. *MR.1823.143*. Masseformel kaldes det mat. Udtryk, ved hvilket man udregner Vedmassens Rumfang. *Sal.² XVI.739*. jf.: Det givne Parallelograms Indhold være ab, eftersom det er et Flade-Udtryk, det søgte Parallelograms xy. *Ursin.Mathematik.I.(1822).146*. 2.2) (nu kun m. overgang til bet. 2.3) i al alm., om sproglig ytringsform ell. (parti af) tale; ytring; ud-talelse; ord (som del af tale); især i ft. (det) vilde blive føleligt for en Øvrigheds Person, om han skulde taale af en Subordineret at lade sig og sit Embedes Myndighed spotte ved stiklende Udtrykke. *Stampe.I.71*. *Hvor fyndigt er hans Sprog! Hvor stærke hans Udtrykke! *Wess.48*. Vore Udtryk ere altfor fattige til paa eengang at sige Alt, hvad der burde siges under Eet. *Ørst.II.54*. det maa tilstedes den, som gjør et Udtog deraf (o: af historien), at beflicte sig paa Korthed i Udtrykket (*Chr.VI*: kort tale). *2Makk.2.32*. Han var lidt hjælpeløs i sine Udtryk, men Meningen var god nok. *Buchh.UH.48*. 2.3) sproglig betegnelse for noget; ord ell. ordforbindelse, betragtet isoleret, som en sproglig helhed, m. h. t. forholdet ml. betydningsindholdet og den ydre form; ord; glose; vending; ofte om fast sproglig betegnelse for noget (terminus), ell. om fast forbindelse af ord (frase). Disse Udtrykke (o: i en oversættelse) . . naaer vel neppe Originalens Ziirlighed. *LTid.1758.69*. *„Ei sandt, det var en Pligt, | At lade Svend i Stikken for det Hele?“ — | „I Stikken?“ — „Nu, det er et Udtryk kun.“ *Oehl.IV.52*. et Udtryk, man . . forgieves var søgt i Ord-bøger . . det hører man i Forbigaaende. *Kierk.VI.453*. Der er et Udtryk mellem Bønderne — de siger om en, der er bleven underlig, at han har „set for meget.“ *JVJens.HF.13*. Historien er, med et Udtryk af Cicero, „Livets Lærerinde.“ *OFriis.Litt.74*. et mildt udtryk, se mild 2.4. staaende

Udtryk. *Mikkels.Sprogl.170*. || i forb. m. for (jf. u. bet. 1) ell. † paa. Gud tilkjendegiver sin Villie ved Lodkastning eller Tærningekast, hvilke to Ord betyde det samme, kun at det sidste er et nyere Udtryk paa Tingen. *Horreb.II.224*. *Hin stolte Dag, da Dansken stred | Saa fast med Modets Flamme, | At dansk og tapper atter blev | To Udtryk for det Samme. *Holst.IV.146*. „ih“ bruges som udtryk for forundring | || i forb. finde (parlamentariske, passende, rammende) udtryk for (jf. u. bet. 1). Ting, som jeg for at bruge en af Tidens Vendinger ikke finder parlamentariske Udtryk for. *Information.¹¹ 1947.4.sp.5*.

3) sjælelivets, aandelige kræfters af-spejling ell. aabenbaring i en persons livsyttringer ell. udseende. 3.1) (nu l. br.) udførelse (fremførelse) af tale, bevægelser, musik, kunstnerisk gengivelse af noget, hvorved der røbes, gives luft for følelser, indre optagethed, indlevelse olgn., ell. den egenskab ved tale osv., at den er præget heraf og derfor virker bevæget, personlig, livfuld, gør indtryk olgn. *JBaden.DaL*. Udtryk er Sjælen i Musikken. *MusikL.(1801). 274*. (musikeren) har de musikalske Udtrykke i sin Magt. *HCLund.Samler.I.(1803).60*. Hun er kold, og der er intet Udtryk i hendes Tale eller Bevægelser. *MO*. En Tale kan være sand, logisk og moralsk rigtig; men den mangler Udtryk, naar den ikke virker paa Følelsen. Et Maleri kan være lignende og correct, men mangler det Udtryk, virker det ikke æsthetisk Deeltagelse. *VSO*. (skuespilleren) savner ganske lyrisk Udtryk. *Pol.¹¹ 1943.8.sp.1*. 3.2) hvad der i et levende væsens holdning, bevægelser, miner, naturligt, ubevidst røber indre egenskaber ell. tilstande; især om udseende af (del af) ansigtet, der vidner om indre egenskaber ell. tilstande (jf. Ansigtudtryk). Møller (til Mad. Qvist): „Nu, hvordan gaer det?“ — Mad. Qvist (med et krænket Udtryk): „Med mig gaer det meget godt.“ *Hrz.IV.176*. I Skønheden er Regelrethed, i Ynde er Udtryk. *VSO*. *Aa, Gaderne i de store Byer! | Ansigterne, der trækker forbi. — Udtrykkene, Øjnene. *JVJens.Di.86*. *Ansigtet savner Udtryk (o: paa et billede). *KMunk.C.12*. || (jf. u. bet. 1) i forb. m. af; dels styrende betegnelse for indre egenskab, tilstand: hans Ansigt . . erholdt et ganske sørgeligt Udtryk af inderligt Selvbehag. *Winth.NDigt.133*. et Blik, der i Løbet af et halvt Minut fremviste en Skala af de mest modstridende Udtryk og tilsidst ligesom forstenedes i et Udtryk af medynksblandet Forfærdelse. *Pont.FL.132*. dels (nu næppe br.) styrende en betegnelse for legemsdel olgn.: det bløde vemodige Udtryk af hans Ansigt. *Gylb.II.5*. hele Hannes Figur og Udtrykket af hendes Person (var) fint og luftigt. *smst.VII.30*.

udtrykke, v. [ʉd,ʉgø] -to (nu alm.

uden for bet. 1; tidligere ogs. i bet. 1: *Es. I. 6* (Chr. VI). *Birch. Bibelske Historie*.¹⁸ (1820). 21) ell. (nu i rigsspr. næsten kun i bet. 1, jf. *MO.*) -ede (nu sj. i bet. 3.3: *Gylb. IV. 99. refl.*: *HC And. BCÆ. I. 200.* se ogs. u. bet. 4.1). vbs. -else (s. d.), -ning (s. d.), jf. **Udtryk.** (*gl. da.* wttryckæ (i bet. 1), vtthtryckæ, vttryg (i bet. 3: *Rimkr. Suso. 103*), ty. ausdrücken (delvis foræld. ausdrucken), mnt. udrudden, nævne, angive udtrykkeligt, fortælle, til dels efter fr. exprimer, lat. exprimere (se eksprimere); jf. trykke ud u. trykke 7.12)

1) (især fagl.) klemme, presse, trykke ud. 1.1) m. h. t. hvad der tvinges frem, ud, især vædskeindholdet i noget. man udtrykker . . . Saften af disse Frugter. *vAph. Nath. VI. 125.* (der) kan udtrykkes en Draabe slimet Vædske af Urinrøret. *Sundheds KollF. 1905. 169.* et brok kan fremkomme, idet det nævnte overtryk da forudsættes at udtrykke viscera i en i forvejen tilstedeværende broksæk. *Ugeskr. f. Læger. 1942. 1472. sp. 2. 1.2)* m. h. t. noget vædskeholdigt. *Dom. 6. 38* (Chr. VI; se u. trykke 7.12). noget i Vand eller Melk udblødet og vel udtrykket Hvedebrød. *CMüller. Koge-Bog. (1785). 10.* Arket . . anstryges regelmæssigt med den let udtrykkede Svamp. *Selmar. 162.*

2) (egl. om afbildning ved aftryk i en plastisk masse (voks olgn.)) m. h. t. billede: fremstille, skabe som en (noejagtig) gengivelse af noget (i tegning, maleri, billedhuggerarbejde olgn.). udtrykke ens billede. *Moth. T198.* || nu kun i forb. være ens udtrykte billede, være som en nøje gengivelse, kopi af en; ligne en fuldstændigt (i det ydre); tidligere ogs.: være en legemliggørelse af, et sandt billede af noget. Det er jeres udtrykte Billede, det er et deiligt Barn. *Skuesp. II. 1.14.* Der ligger hun nu, Moderen, Ulykens udtrykte Billede, og trykker det døde Barn op til sit Bryst. *smst. IX. 77.* (Jesus) er hans (∴: guds) Herligheds Glands og hans Væsens udtrykte (Chr. VI: rette) Billede. *Hebr. 1.3.* (datteren er) Moderens udtrykte Billede. *Hjort. Krit. Lit. III. 58.*

3) lade noget fremtræde indirekte gennem tegn, symboler, symptomer, udlæsning, udstråling, saaledes at det kan erkendes, opfattes af andre (med sanserne). 3.1) (især mat.) betegne, angive ved ikke-sproglige tegn, symboler. At multiplicere to dekadiskt udtrykte Tal med hinanden. *Ursin. Matematik. I. (1822). 11.* Bakeskraaningernes relative Forhold søger Enhver at udtrykke saa fuldstændigt som mueligt, efter det dertil give Skraaningsmaal og de heri foreskrevne Regler (∴: ved tegning af kortskitse over et terræn). *MR. 1823. 145.* udtrykke en Ligning geometrisk. *Bl&T.* udtrykke et Beløb i Guldfrank. *smst. 3.2)* m. h. t. sjælstilstand, begreb, tanke, mening olgn.: lade komme til udbrud, faa luft ell. blive reproduceret ved et ell. andet ydre (sanseligt) middel;

især: tolke ell. fremstille, give til kende v. hj. af ord, tale. een slags Tanker (kan) udtrykkes udi adskillig Stil. *Holb. Ep. IV 248.* Udføreren (maa) anvende Alt, for at udtrykke det, som Diger og Komponist har villet udtrykke. *MusikL. (1801). 274.* Han paatager sig som Menneske en ringe Tjeners Skikkelse, han udtrykker det at være et ringe Menneske, paa det at intet Menneske skal mene sig udelukket. *Kierk. XI. 237.* Bedømmelsen udtrykkes ved een af følgende Karakterer: ug, ug÷ (osv.). *Anordn. Nr. 289* ^{21/10} 1934. heri ligger hele Digtets lønligste Haab udtrykt. *OFris. Litt. 169.* || m. tingssubj., især om talegaver, sprog, ord, symbol, tegn. *Min Tunge er for svag | Til min Erkiendtlighed og Glæde at udtrykke. *Wess. 10.* en Tone, som . . skulde udtrykke Misforståelse. *Tode. IX. 9.* Nogle . . mene, at Modersmaalet ikke skulde være dygtigt til at udtrykke vanskelige Tanker. *Kierk. VI. 454.* Jeg sagde nogle krøllede Ord, som udtrykte min Mening. *Nathans. (Pol. 12) 1926. 8. sp. 6.* (nu neppe br.) part. udtrykkende brugt som adj.: (helt) dækkende (en mening, et begreb). jeg (har) taget Tilnavnet Gop-rada i en passiv Bemærkelse . . Neppe tror jeg at Oversættelsen uskyldig eller from er saa udtrykkende. *Sandvig. Edda. II. 169.* || i udtr. for ikke at være i stand til at fremstille noget paa fyldestgørende maade. Jeg kand ikke udtrykke det med ord. *Moth. T198.* Han mangler Ord til at udtrykke sin Taknemmelighed. *VSO.* mere end Ord kan udtrykke. *Bl&T.* || med særligt henblik paa den sproglige formning af et tankeindhold (ofte i sammenlignings-bisætn.). naar en geistlig Person tiltales for nogen betydelig misgerning, dømmes han først ved den geistlige Ret fra sin geistlige Stand og Værdighed, eller, som det i visse Tilfælde udtrykkes: fra Kald og Kiol. *Nørreg. Privatr. V. 312.* der (var) kun „oplunket“ derinde (∴: i spisestuen), som Fru Meyer udtrykte det. *Nathans. MP. 52.* Han havde „et mørkt Øjesyn“, som Jyderne udtrykker det. *Jørgen. Niels. D. 19. 3.3)* om ting ell. forhold: ved sin fremtrædelsesmaade, sit udsæende, sine reaktioner bære vidnesbyrd om, vise indre egenskaber. (jeg) bemærkede den Character af Urolighed, som hans (∴: en spillende persons) musikalske Digten udtrykkede. *Gylb. IV. 99.* Hans Aasyn udtrykker Velvillie. *VSO.* Ikke sjældent udtrykte hendes Væsen og Bevægelse dyb Melankoli. *Knud. And. HH. 48. 3.4)* (sj.) være en legemliggørelse af, et udtryk (1) for noget. i det krigerliv, som Starkad udtrykker, er strådøden af det onde. *AOLr. DH. II. 19.*

4) refl. 4.1) om person: give sine følelser, meninger til kende, især i ord, tale; oftest i forb. m. angivelse af maaden, hvorpaa dette sker. (forf.) udtrykker sig kort og fyndig med disse Ord. *Nyerup. Litt. M. 343.* Deres Maade

at udtrykke Dem paa, synes at bekræfte, at De er en Mand af Dannelse og af Ære. *Heib.Poet.VI.283.* Til allersidst udtrykte han sig kun i Citater. *Bergstrom.KD.102.* Mennesker med stærke Følelser . . kan (ofte ikke) udtrykke sig skriftligt. *KnudAnd.HH.37. m. særlig tanke paa det ord ell. den vending, der anvendes;* Han beskrev Drengen . . som meget overgiven og lystig, eller, som han udtrykkede sig, „rigtig vildhovedet“. *Winth.VIII.137.* Et Slag i Bordet er intet Argument . . der skal, om jeg saa maa udtrykke mig, matematiske Udviklinger og filosofiske Bevisligheder til. *Schand.AE.70.* || *m. prægnant bet.: tale frit, flydende og paa passende maade, vælgende de rette ord olgn.* han vidste . . at bevæge sig og udtrykke sig med et Kjendskab, en Kundskaab. *HCAnd.(1919).V24.* han forstaar at udtrykke sig | || (nu sj.) i forb. *m. angivelse af emnet: give bidrag til en konversation, diskussion, drøftelse; udtale sig (om).* (Goethe og Schiller i deres brevveksling) udtrykke . . sig over alle disse Gjenstande med al den Uforbeholdenhed, som man kan ønske sig. *Heib.Pros.V216. 4.2) (l. br.) om indre egenskab: lægge sig for dagen, give sig til kende paa indirekte maade.* En dyb Sorgmodighed udtrykte sig i hans Ord og Miner. *Gyld.(1849).IX.205.*

5) (videre anv. af bet. 3.2; l. br.) *m. h. t. tale(del): forme (ved artikulationer); udtale.* Thi, hvor lang man end vil trække Vocalen i den sidste (o: lukkede stavelse), kan dens Lyd eller Tone dog ikke være længere end til det Øjeblik, da Munden udtrykker Consonanten. *Høysg.Anh.16.* Alle de Lyd, som Taleorganerne kunne udtrykke. *SBloch.Da. Retskrivningslære. (1805).8.* Han hørte til disse rige, man kan godt sige digteriske Naturer, som ikke siger alt, hvad de ved, men udtrykker en Sætning, der giver Rum for Tanker. *Buchh.FD.78.*

6) (bogtr.) fuldende trykningen af (noget). *vAph.(1759).* Bogen bliver rimeligvis udtrykt paa Onsdag. *JPJac.(Brandes.Br. II.271).* udtrykt Sats. *TypogrOrd.118.* ogs. uden obj.: vi skal have udtrykt den 3., hvis bogbinderen skal være færdig med hæftningen til den 6. *Cit.1941.(OrdbS.).*

udtrykkelig, *adj.* [uð'trykəli] udtrækkelig. *Høysg.AG.75 (jf. Bertels.H.255).* *adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (DL.5—14—8. Holb.Er.VI. ASØrsted.Haandb.I.509. ACLHeiberg.Kingo. (1852).61).* (ænyd. udtrykkelig, -trækkelig; efter ty. ausdrücklich, ænhl. austrücklich, -trücklich; til Udtryk og udtrykke) 1) † som er i stand til at give (et godt) udtryk for noget; udtryksfuld. Denne Scene bliver sluttet med en meere veltalende og maaske meere udtrykkelig Dans, end de beste Ord kunde være. *LTid.1753.357.* 2) som udtrykker noget ell. udtrykkes direkte, i ord (ofte mods. II. stiltiende 4); i videre anv.: som tydeligt ell. præcist viser, tilkendegiver noget ell. gives

tydeligt til kende; bestemt; tydelig; klar. 2.1) som *adj.* ingen kan sige, at hans satte Bredde (o: en øs af ham angivne bredde) grunder sig paa en udtrykkelig Iagttagelse. *Reiser.II.566.* Ogsaa Herdis indfant sig der efter Aages udtrykkelige Begjæring. *Hauch.V.292.* Jeg maatte have nøjere Besked; jeg forlangte udtrykkeligt Svar paa mine Spørgsmaal. *Rowel.Br.119.* Materialismen (stilles) i Gabe-stokken, og overfor den opstilles som den gode Magt den mest udtrykkelige (Brandes. DD.28: exclusive) Aandstro. *Brandes.I.384.* Brislingetrawl maa anvendes ud for de aabne Kyster, naar der ikke i Vedtægt findes udtrykkeligt Forbud herimod. *Bek.Nr.287²², 1936.* se ogs. u. II. stiltiende 4. ofte i forb. som udtrykkelig befaling (MO.), bestemmelse, betingelse (MR.1778.713. 1826.44), ordre (ExtrRel.²², 1722.2), vilje, udtrykkeligt forhold, samtykke (Nørreg.Naturr.162), tilsagn (se Tilsagn 2.2), ønske olgn.; (nu l.br.) med udtrykkelige ord: En Meening, som Aristoteles selv har fordømt . . Med utrykkelig Ord. *KomGrønneq.II.425.* Heiberg (har) med udtrykkelige Ord . . erklæret . . at (osv.) Hjort. *KritLit.II.15. 2.2) som adv.* Juno og Pallas har vægret sig for at klæde sig nøgne, og derved udtrykkelig givet tilkiende den Mistillid, de har om deris Skjønhed. *Holb.Ul. Prol.* Venskabet man siden fik udtrykkelig at see. *Grundtv.Snorre.II.261.* saa kom hun ikke mere til Kongen, medmindre . . hun udtrykkelig (1871: ved Navn) blev kaldt til ham. *Esth.2.14(1931).* (N.N.) tillægger mig meninger, som jeg ikke har (men tværtimod udtrykkelig tager afstand fra). *HistTidsskr. 11R.I.531.* || ogs.: specielt; netop. Han gjorde det udtrykkelig i den Hensigt. MO. I store Træk ved jeg bare, at der skulde blive langt mere luftigt og rent overalt. Jeg tænker ikke udtrykkelig paa Vand og Sæbe — jeg tænker overhovedet ikke paa noget bestemt. *Buchh. UH.51.* **-trykkelse**, *en. flt. -r. (ænyd. d. s.; nu næppe br.) vbs. til udtrykke (3).* 1) *d. s. s.* Udtryk 1. *Ved ømmest Kierlighed og dens Udtrykkelser | De paa den hele Vey har seet sig ærede. *Prahl.ST.II.74.* 2) Udtryk 3: Characteren eller Gemyttes Udtrykkelser i Ansigtets Træk og Miner. *LTid.1762.23. 2) d. s. s.* Udtryk 2(2-3). Dyrene . . blive ved . . det Sprog, hvis Udtrykkelser ere saa uforanderlige . . som deres Tanker selv. *Eilsch.PhilBrev.38.* **-trykker**, *en. flt. -e. (vel til trykke (1.2) ud) d. s. s. Remfytter. LandbO.II.196.* **-trykning**, *en. flt. -er. vbs. til udtrykke (og trykke ud). 1) (især jagl.) til udtrykke 1 ell. trykke (7.12) ud. 2) til udtrykke 2: aftryk; kopiering. (den) største Deel af Figurerne ere efter hans Meening alt for reguliere til for ey at være virkelige Udtrykninger af de rette Planter. LTid.1725.278. 3) † til udtrykke 3; især d. s. s. Udtryk 2.2-3. der findes ei en eeneste*

Linie i Horatii Vers, der jo har Liv enten af foreffellige Tanker, eller af rare Udtrykninger. *LTid.1746.381. smst.524.674.780.1747.292. Amberg.*

☉ **Udtryks-**, i ssg. (til dels efter ty. ssg. m. ausdrucks-; især ☉) af Udtryk, især i bet. 1-2. **-evne**, en. evne til at udtrykke sig mundtligt ell. skriftligt; ogs.: et sprogs, et udtryksmiddels egighed til at udtrykke tanker. Sproget . . har vundet i Cultur, Bøielighed og Udtryksevne. *Molb.B.66.* Overlæreren (*mente*) ikke altid, hvad han sagde, var „Hymorist“ (Lenoir nikkede bifaldende til sin egen Menneskekundskab . . og nettede Udtryksevne). *Schand.BS.258. Rubow.KS.21.* **-form**, en. form, hvori noget udtrykker sig, ell. (*især*) den form, en person benytter, naar han udtrykker sig; oftest om sproglig ell. stilistisk form. den grundfalske Tanke, at den Opfatning af Tilværelsens aandige Indhold, som i Digtninger finder en saa talende Udtryksform, skulde udelukkende tilhøre denne Form. *Ørst.I.99.* den virtuose Udtryksform i Penselforedraget hos den store Rokokomester (☉: *Pilo*). *Elling.RP.18.* Holberg har tilegnet sig *Martials* Udtryksform. *BilleskovJ. H.I.147.* **-fuld**, adj. (efter ty. ausdrucksvoll, til dels gengivelse af jr. expressif; jf. Udtryk 3) 1) om udtryk(s-form): tydelig, fyndig, vægtig m. h. t. betydningsindhold, som udtryk for følelser, tanker olgn.; ogs. (jf. bet. 2): præget af stærke følelser, indre optagethed. *JBaden. DaL.* Det tarvelige Instrument . . frembragte dog . . smukke Toner under Vilhelmines udtryksfulde Berøring. *Ing.LB.II.34.* Paa hans Gravsteen blev der sat denne simple, men udtryksfulde Indskrift. *Rouel.Br.101.* Sansen for den udtryksfulde Enkelhed. *CarlNiels. LM.53.* 2) som indirekte, men tydeligt aabenbarer følelser, tanker; som er et tydeligt tegn paa noget; meget talende, sigende. *jeg taber mig | i ham, hvis Lys udtales ei! Thi kom, | o udtryksfulde Taushed! tænk hans Priis! *Foersom.D.I.74.* Jo større denne Overensstemmelse i visse Fortolkninger viser sig imellem hine anonyme Forfatteres Skrivemåde, des udtryksfuldere er det (som) Kjendetegn på deres Identitet, at (de) ikke kontrahere Ordene duer og duelig. *Hjort. KritLit.II.203.* || især om mine, ansigtstræk 50
vedk.s. sjælelige tilstand, karakter; dels: paataget for øjeblikket for tydeligt at udtrykke noget over for andre. et udtryksfuldt Øjekast. *Tode.IX.24.* Det trofaste Dyr betragtede hende imidlertid med bedrovede og udtryksfulde Øine. *Hauch.III.292.* (*Kierkegaards*) fine, udtryksfulde Aasyn. *Birkedal.O.II.84.* **-fuld-hed**, en. 1) til -fuld 1 (jf. -fylde). i min Onkels Hus . . fandtes, hvad særlig er nødvendigt til (*paaske*) Festens Udtryksfuldhed, en talrig Skare Born. *Goldschm.L. I.74.* Ord og Vendinger, der brugt netop saaledes . . har faaet en særlig Virkning, en ny

Udtryksfuldhed. *OFriis.Litt.9. 2)* til -fuld 2. i det platte, direkte Lys mister (*skuespillerne*) deres Relief og dermed deres Udtryksfuldhed. *UnivProgr.1942.I.81.* **-fylde**, en. (jf. Udtryk 3; l. br.) det at være udtryksfuld (1); udtryksfuldhed (1). *Molb.B.23. CSPet. Litt.869.* **-løs**, adj. (jf. Udtryk 3) især om ansigt, blik olgn.: som mangler udtryk (3.2). *hendes Tanke sig forvirrer, | Til næsten udtryksløs hun for sig stirrer. *PalM.VII.20.* hans lyseblaa Øje svømmede glans- og udtryksløst om i Stuen. *Schand.F.315.* Ansigtterne dør . . holder sig saadan, buttede og barnlig-udtryksløse, ofte helt op i Oldingalderen. *AndNx.M.5.* Med Øjne traadt ud af Hulerne . . betragtede Fyrbøderne de Besøgende, en egen haard Udtryksløshed. *JVJens.RF.69.* **-maade**, en. maade, hvorpaa en person udtrykker sine tanker, fremstiller noget. en saa haandgribelig Forstaaelighed er der i hans (☉: *Thorvaldsens*) Udtryksmaade som Kunstner. *Høyen.Thorr.16.* Udtryksmaaden, den Sjæl, der lægger sig i (*Lundbyes*) ejendommelige Kunst, er . . et Udslag af det givne Temperament. *IbOstenfeld.Lundbye.(1937).173.* || især: den maade, hvorpaa en person fremstiller noget, udtrykker sig i skrift ell. tale (jf. Diktion 2); fremstillingsmaade, især m. h. t. valg af ord og udtryk, ytringernes form, stil samt fremføringsmaade. *Kierk.VII.47.* (han) opgav sin stive, afmaalte Udtryksmaade. *VThist.TVII.473.* (*bøndernes*) Sprog og Udtryksmaade løber jævne med Forfatterens eget. *VilhAnd.HP. 24.* **-middel**, et. middel, hvorved man udtrykker ell. fremstiller noget. Mennesker, der have den indre Kunstnarnatur, uden at øje Udtryksmidlerne. *Schand.F.189.* Stregen er (*Carl Thomsens*) naturlige Udtryksmiddel. *PChristians.CT.39.* om sprogligt middel: ikke Dansk, men Latin skulde være hans (☉: *skoledrengens*) Udtryksmiddel. *RichPet. Kingo.(1887).11.* han har skrevet . . højst interessante Studier over Udtryksmidlerne i det franske Sprog. *Rubow.Smaa kritiske Breve.(1936).122.* **-mulighed**, en. (l. br.) især om de i et sprog givne muligheder for at udtrykke tanker, begreber osv. *APhS.XVII. 120.* En hektisk Iver for at hæve de nyere Sprog til de gamles Udtryksmuligheder gik over Landene. *BilleskovJ.DD.I.64.*

☉ **udtræde**, v. [¹ud, træ²dæ] præf. **-traadte**; part. **-traadt** ell. † **-traedt** (*Aaestr.SS. V.357*); i part. fl. og best. f. tidligere ogs. m. former som -traadde (*vAph.Nath.VIII. 333*), -traadne (*Aaskow.MH.166*). vb. **-else** (s. d.) ell. **-ning** (s. d.). (*ænyd. d. s.*; jf. træde ud u. III. træde 31)

1) ☉ om gangbevægelse: træde ud (frem ell. til siden). jeg hørte en Dør inden for aabnes, derpaa standsede den Udtrædende et Øjeblik i Entréen. *Schand.F.458.* udtræde af Geled. *S&B. billedl.*: *Gad Reenhed hvert Hierte besmykke . . | Saa skal vi fra Ond-

skab (*Salm.Hj.246.6*: Morket) udtræde, | Og Paaske-Fest holde med Glæde. *Kingo.SS.IV.500*. *Med Favnen fuld | af Foraarsmuld | en frodig Nat udtræde. *Holstein.L.70*.

2) (*især* ☐) *forlade en virksomhed, stilling, et fællesskab, en tilstand olgn.; nu især i forb. m. præp. af. Regl.(Kvartudg.)* ***1734. §14* (se u. Haandværksbursch). da kan jeg . . ikke engang sidde i Retten, men seer mig forpligtet til, i Tide at udtræde 10 deraf. *Rahb.Tilsk.1792.13*. Den Anden, fiintbygget og slank og næppe udtraadt af Ynglingsalderen. *Winth.VIII.91*. Jeg agter at udtræde af Partiet. *LindskovHans.G.181*.

3) (*fa gl. ell. ☐*) om tings bevægelse ell. stilling. 3.1) *falde, vælde ud fra sit (normale) leje, fra sit (normale) skjul; ogs.: rage for meget frem; være meget udstaaende; især om vædske ell. legemsorgan; oftest i part. udtrædende ell. udtraadt. disse 20 Træers udtraadte Saft. vAph.Nath.VIII.333. det udtraadte Brok er forhædet, heedt og betændt. Aaskow.MH.166. Floden var udtraadt (☉: gaet over sine bredder). Levin. Extravasater kaldes normale Væskers Udtræden af deres Kanaler. Panum.199. hans stærkt udtrædende Adamsæble paa den lange, magre Hals. Rist.FT.157. Murværket er udtraadt. D&H. 3.2) om legeme, strøm, straalet olgn., der er i bevægelse, ell. om legeme, der har sin væsentlige udstrækning i længden: komme ud ell. frem fra et sted. Diametren af det i et optisk Instrument udtrædende Straalebundt. CJ Berg. Leksikon for Optikere.[1944].30.*

4) sammenpresse, mase, ælte, udvære ell. ødelægge ved at træde. 4.1) (*nu sj.*) i al alm. Udtræde en Gnist. *vAph.(1764)*. man kommer (*stivelsesdejen*) i en Sæk og lader den udtræde i et Trædekar. *Hallager.71. 40 udtræde en Spytteklat. S&B. 4.2) m. h. t. fodtøj: udvide, gøre rummeligere ved at gaa med det; især: udvide for meget, slide saa stærkt, at det slubrer, faar daartlig pasjorm, nedtraadt kappe olgn. udtræde sine Sko. VSO. Man anbefaler isærdeleshed for Børn . . en hyppig Ombytten af den højre og venstre Fods Skotøj . . Men man stiller herved egentlig Foden den svære Opgave, at udtræde Fodtøjet til begge Sider. Skomagb.12. 50 || især i part. udtraadt brugt som adj. kan du faae Lyst til en Hex med . . en barbenet Fod med en udtrædt Triumphant's Tofiel? *Aaestr.SS.V.357. (hun)* syvede paa en udtraadt Morgensko. *Pont.F.I.270. se ogs. u. I. Slæbe 2. 4.3) m. h. t. tæppe, gulv, trin olgn.: slide, ødelægge ved at gaa (for meget) paa det; m. h. t. ski olgn.: gøre dybere, bredere, jævner ell. fortrampe, nedtrampe ved megen færdsel af gaaende. udtræde en Trappes Trin. S&B. især i part. udtraadt brugt som adj.: et udtraadt Tæppe i afblegede Farver laa paa Gulvet. *Weltzer.VG.52. || (jf. bet. 4.4) i billedl. udtryk. den mindeværdige Studenter-***

fest, hvor de unge svor til de gamles Fane og lovede at træde i de udtraadte Spor. *Hørup.I.254*. Malere . . som gaar de brede, men derfor ikke udtraadte folkelige Veje. *Kentaur.1934.Dec.26.sp.I. 4.4) videre anv. af bet. 4.2-3: behandle noget paa en saadan maade ell. bruge, udnytte saa hyppigt ell. længe, at det bliver trivielt, banalt, kedeligt, fortærsket, fladt. Oplysningstiden (havde) opspæret og udtraadt de største Problemer. Fridericia. NH.I.190. Da det for (videnskabsmændene) maatte gælde om Almenfattelighed, kom de nødvendigvis til at opspæde og udtræde Stoffet. *Brandes.IV.451. || især i part. udtraadt brugt som adj. (pessimismen)* møder En overalt, hyppigst naturligvis i alle Slags flove og dumme, paatagne eller udtraadte Former. *Brandes.VII.299. „Branderne“ . . blev ganske udholdeligt-ijollede og „udtraadte“. HKaarsb.M.I.156. det 19. Aarhundredes . . udtraadte folkelige Idealer. P Johans.DB.136. ogs. (l. br.) om person(s) (udseende): derangeret; forhullet; hærget. et Ansigt, der var udtraadt af Slid og Underdanighed. *Nathans.F.70. lige før Afrejsen havde hun mødt sin første Mand, rød og udtraadt, en Skamplet. AHenningsen. Den juldendte Kvinde.(1925).126.***

5) *jaa til at falde, vælde ud ved at træde. *Glutten . . | Nedsprang, dandsende lystig omkring paa de blodige Pander, | Og udtraadte dig Øinene vildt. Bagges.DVVII. 429. udtræde Saften af Druer. S&B. || især i part. udtraadt brugt som adj. otte Øksne . . skulde med deres brede Klove træde Sæden ud af Aksene . . Menneskene havde travlt med . . at feje den udtraadte Sæd i Hobe. *Zahrman.(Tilsk.1908.192)*. alle udtraadte Baljebunde og knuste Vinduesruer kunde tilskrives K. CHans.BK.33.*

6) *ophøre med at træde paa noget; vist kun (jf. bet. 4.2) m. h. t. fodtøj: ophøre med at bruge, gaa med; i forb. have udtraadt sine børnesko, se Børnesko.*

Udtrædelse, en. flt. -r. (☐ ell. fa gl.) *vbs. til udtræde og træde ud; især i flg. anv.: 1) til udtræde I. Hrz.II.95. Hun traadte ved Udtrædelsen af Vognen . . til en Side saaledes, at hun traadte i en Vandpos. Sibb. 11.156. || billedl. Ynglingens Udtrædelse i Livet. Hjort.B.I.7. † om digression, afstikker. Jeg kommer da efter denne Udtrædelse fra Hovedsagen til mig selv igen. Tauber.Dagb. 44. 2) til udtræde 2. (han døde) kort efter sin Udtrædelse af Sikkerhedscomiteen. Hauch. VII.345. (til) Udtrædelse af Folkekirken . . kræves kun en Anmeldelse derom til den udtrædendes Sognepræst. VortHj.III.3.24. 3) til udtræde 3. 3.1) til udtræde 3.1. Skrifforfatterne tilskrive . . denne overmaade store Regn Sanagas, Gambra og andre Flodes Udtrædelse over deres Brædde. Reiser.IV155. || især m. h. t. legemsvædske ell. organ (jf. Blodudtrædelse). Mange have Exomphaloses*

eller Navlens Udtrædelse. *smst.* 142. 3.2) til udtræde 3.2. *jf.*: Vandets absolute Udtrædelseshastighed (i en turbine). *PSchröder. Maskinlære.* III. (1924). 490. forsnævring af nervernes udtrædelsessteder. *Ugeskr. f. Læger.* 1942. 1200. sp. 2. || (*astr.*) et himmellegemes vandring ud af en skygge ved formørkelse (*Emersio*). Har det bedækkede Himmellegeme en maalt Diameter . . har man 2 Ind- og 2 Udtrædelse, indre og ydre. *Sal.* II. 744. **Udtrædning**, en. *fl.* -er. *vbs.* til udtræde og træde ud. *vAph.* (1764). *Amberg. især i flg. anv.:* 1) (⊕ ell. *fa.* gl.) til træde (31.1) ud ell. udtræde 1. efter Udtrædningen af den venstre (*fødd*), omdreies (*fødderne*) saameget, at de komme til at staae paralet løbende. *MR.* 1832. 6. (*jæg.*:) Jægeren traadte ud, naar han i Forladerens Tid . . ladede Bøssen . . under Udtrædningen var (*det sidemændene*) tilladt 20 til at skyde ind paa hans Post. *DJagtleks.* 1315. sp. 2. 2) til udtræde 3.1; *især* (*med.*) om udtraadt vædskesamling (*jf.* *Blodudtrædning*). (*tordenskyerne* var) svære, stillestaaende Udtrædninger som af gammelt Blod, blaat og brunsort, over den halve Himmel. *JacPaludan.* L. 17. 3) (*l. br.*) til udtræde 4.2. ved Udtrædning . . bliver (*støveln*) for lav i Galoehen. *Skomagerbogen.* (1923). 43.

Udtræk, et. [*u*dr̥t̥r̥æg] *fl.* d. s. (*vbs.* 30 til udtrække ell. trække ud)

1) (*fa.* gl.) *vbs.* til udtrække 1.1: *udtrækning*; *udhaling*. Rangerhoveder kan anvendes til Udtræk af Vogne. *TeknLeks.* II. 422. || (*haandarb.*) *det at trække traade ud af et stykke stof ved visse haandarbejder.* *Amagerdragter.* 239. || (*fa.* gl.) *konkr.:* *baand*, der dannes af uldhaarene ved kæmning af de lange uldsorter. *Manufact.* (1872). 141. || (*elektriker-spr.*) *konkr.:* *bevegelig ledning*, der føres ud under loftet fra en roset til et ophængningssted for lampe. *TeknLeks.* I. 573.

2) til udtrække 1.2. 2.1) (*især* ♪) *det at trække et registertræk ud ved orgelspil og derved give luften adgang til det samlede register*; *konkr.*, om den *mekanisme*, der herved bruges: *register* (*ud*) *træk*; og: om den forskydelige del af basun olgn. (*OpfB.* III. 517). *Amberg. i sammenligning:* det første Kærlighedsdigt, hvor de nye Følelser bruser som et Orgel med alle Udtræk ude. *Roos. Goethe.* (1932). 54. || i *billedl. anv.* denne levende Trang til at (*hjælpe*) og trøste . . dette nye Udtræk af ubrugte Register i hans Sjæl, det tilskrev han selv sin ændrede Livsanskuelse. *PEBenzon.* H. 90. (*Eugenia* i „*Don Ranudo*“) er en Ungpige-Studie med hele Registeret, fra Jomfrugraad til Tøselatter, i et Udtræk. *VilhAnd.* *Litt.* II. 78. *jf.* fuldt værk u. fuld 5: I Ohlenschlagers De tvende Kirketaarne er (*udtrykkene*) brugt . . for fuldt Udtræk af Orglets Register. *HBriz.* AP. V. 290. *Staffeldt* viser sig her som dansk Patriot for fuldt Udtræk. *Stangerup.*

Staffeldt. (1940). 30. 2.2) (*især snækk.*) *det at udtrække en bevægelig, forskydelig del af et møbel olgn. (fx. skuffe, plade), ell. indretning, mekanisme, hvorved et møbel kan trækkes ud til større længde; ogs. konkr., om den del af møblet, der kan trækkes ud, ell. (l. br.) om haandtag, beslag paa skuffe olgn.* Der maa være rigelig Plads til Udtræk af Skuffer og Aabning af Skabsdøre. *VortHj.* IV. 2.34. Kommoder . . 3 Skuffer med 2 Udtræk paa hver. *PolitiE.* *Kosterbl.* 1922. 2. sp. 1. massivt Egetræs Spisebord med hollandsk Udtræk. *Pol.* 1934. 23. sp. 6. 2.3) (*især fa.* gl.) *det at trække en af flere i hinanden anbragte, forskydelige dele (rør) bestaaende kikkert ud til større længde ell. (især, konkr.) om hver af de forskydelige dele.* Under denne Præken (o: *belærende tale under en teaterforestilling*) trykkede min Tilhører det lille Udtræk af sin Kikkert ind i det store. *Heib.* *Pros.* VII. 416. *Marinekikkert*, 3—4 Udtræk. *PolitiE.* *Kosterbl.* 1925. 3. sp. 2. *jf.*: Disse tvende Kikkert . . ere paa den yderste Ende forsynet med et Udtræk, for at forebygge, at Solen ikke skal komme til at skinne paa Glasset. *MR.* 1810. 534. || *brugt i billedl. anv.* (*af Kierk. ell. m. hentydning til brugen hos Kierk.*) han var en dybere Natur, der havde mere end eet Udtræk. *Kierk.* III. 175. Efter saaledes at have givet vor Kikkert de behørigte Udtræk, maae vi bede de ærede Læsere at lade Øiet følge med, naar vi rette den hen paa vor egentlige Gjenstand. *smst.* XIII. 61. Som det første Sammenstød havde gjort (*Kierkegaard*) til Digter, saaledes gav det andet Sammenstød ham et nyt „Udtræk“ som kristelig Skribent. *Brandes.* II. 412. Naturligvis var denne hensigt ikke entydig men havde som alt hos Kierkegaard flere udtræk. *Hohlenberg.* *Kierkegaard.* (1940). 139.

3) (*især fa.* gl.) til udtrække 1.6: *udtagning af et enkelt nummer, lod osv. ved lodtrækning.* det bør afhænge af Elevens Udtræk af Urnen, om af hans Examensspørgsmaal flere falde i den samme Green af Videnskaben. *MR.* 1832. 115. en Forsøgsrække, som bestod af 10,000 Udtræk af en Pose med lige mange hvide og røde Kugler. *Westergaard.* S. 24. || *spec. (foræld.):* *det, at et enkelt af en spiller besat tal i tallotteriet udtrækkes, ell. selve det udtrukne tal ell. hertil svarende lod i lotteriet (mods. Ambe, Terne osv.).* *JBaden.* DaL. Tallotteriet, hvor Amber betales forholdsvis mindre end Udtræk. *Heib.* *Pros.* VI. 242. Han spiller paa Udtræk. *VSO. uegl.:* kan De fatte, hvorledes en Mand kan sætte Liv og Lykke paa et eneste Udtræk, naar han har hundrede Chancer imod sig? *Bergs.* PP. 436. simpelt (*Tode.* ST. I. 118. *Blich.* (1920). XII. 187) ell. enkelt (*Conv Lex.* VII. 72), *henh.* bestemt (*Hzr.* III. 6. *PalM.* IL. I. 321) *udtræk, som udtr. for, at et af en spiller valgt nummer er blandt de*

fem, der blev udtrukket hver dag, henh. at en spiller har valgt et saadant nummer som det første, andet osv. udtrukne.

4) (især jagl.) til udtrække 2: stof ell. opløsning udmundet af et stof ved kogning, destillering, udblødning oln.; ekstrakt (1); uddrag. *Moth.T165.* i vinaandigt Udtræk anvendes (ingefær) som appetitvækkende Middel. *Panum.361.* Orm i Jorden hos Stueplanter fjernes ved at vande dem med et Udtræk af Insektpulver. *TidensKvinder.12/3 1929.38.* jf.: det galvanoplastiske, tynde Metaludtræk (o: paa et beslag) er udfyldt bag paa med Tin eller Bly. *VortHj.IV.2.36.* || billedl., om hvad der er affødt af, skabt paa grundlag af ell. rummer essensen af noget. De nye, „stilfulde“ Møbler ere sjældent andet end et tyndt Udtræk af de gamle. *VortHj.IV.2.38.* (visse homeriske billeder) er ikke øjeblikksborn, men tværtimod et udtræk af års erfaringer. *Grønbl.MM.27.* (Karl Larsens) „Ære“ er et dramatisk-psykologisk Udtræk af tysk national-militaristisk Kultur. *Pol.1920.9.sp.3.*

5) (især bank-spr.) til udtrække 3.1: udtagning, hjemtagning af værdier fra det sted, hvor de er anbragt; spec.: udtagning af indskudte beløb i bank ell. sparekasse. I de sidste Dage har man i Nationalbanken mærket, hvorledes det stærke Udtræk af Sølv . . er aftaget. *Pol.1914.2.* Sparekasserne maatte staa for store Udtræk. *Vla Cour.DH.II.387.* Man har beskyldt Frankrig for at foretage Guldudtræk fra forskellige Lande for derigennem at lægge politisk Pres paa disse. *Tilsk.1932.I.260.*

6) (l. br.) til udtrække 3.2: uddrag, udtog (af noget skrevet ell. trykt). Vi skal gøre nogle Udtræk (o: af politireglementet for statsbanerne). *JernbaneT.1/2.1934.5.sp.1.* Indianerfortællingerne i smaa billige Udtræk. *Rubow.KS.123.*

7) (l. br.) til udtrække 5.1: *udadgaaende bevægelse, vandrning, strøm* (af levende væsener). de moderne Byer med deres friske Ind- og Udtræk. *VVed.BB.53.* I Kongeaens nederste Løb spiller Fangsten af gule Aal for Indtræk en større Rolle end Fangsten af Blankaal for Udtræk. *Naturens V.1922.367.*

udtrække, v. [ud₁træga] præf. -trak ell. † -trækkede (*Slange.ChrIV.589*); part. -trukket ell. (nu i rigsspr. især som attrib. adj. ved subst. af jk.) -trukken (tidligere ogs. skrevet -trokket, -trokken) ell. † -trækket (*Holb.DH.II.86. LTid.1729.521*; hvortil fit. og best. f. -trækkede. *Høysg.S.327. JFBergs. HK.9*) ell. † -trakt (*LTid.1727.44. Prahl. ST.I.135. CVarg.Farve-Bog.(1773).67*). vbs. -ning (i bet. 1: *Manufact.(1872).4. Lassen. AO.597. i bet. 2: Moth.Conv.U2. Slange.Chr IV.218. Sal.II.39. i bet. 5.1: Slange.ChrIV.680. vAph.(1759).* se ogs. u. bet. 1.1 og 3.1) ell. (sj., nu næppe br.) -else (*Eilsch.Term.*

18), jf. Udtræk. (ænyd. d. s., mnt. uttrecken; jf. trække ud u. trække 55; sml. uddrage)

1) (□ ell. jagl., især i perf. part. ell. som vbs.) om handling, hvorved der udøves et træk.

1.1) i al alm.: flytte, føre, draage ud ved et træk. (han) udtrak derpaa af Indrelommen en Tobakspibe. *Blich.(1920).XIV.38.* Posen til Feltkøgekiedlen (skal) være større, med et almindeligt Bindebaand, da det forhen anbragte Løbebaand, ved at udtrækkes, lettelig kan tabes. *MR.1831.53.* larm af en kørende eller udtrukket vogn. *Feilb.III.1078.*

m. h. t. vaaben: tvende Skibe, med udtrokkne Sværd paa Stevnen. *EPont.Atlas.II.267.* (officeren) tillod mig at udtrække sin Sabel og see paa Klingen. *Oehl.Er.I.11.* || m. h. t. noget festsiddende. han (blev) skudt udi Armen med en Piil, og døde med stor Piine til Stokholm, hvor Piilen blev udtrækket. *Holb.DH.II.86.* udtrække Tænder. *Pl.1/2.1806.* Tyven har skaffet sig Adgang til et Pulverkammer ved . . at udtrække Krampen af en Dør, hvori hænger en Hængelaas. *Politik.E.20/1.1923.3.* ||

m. h. t. person. de bryder samtlige ind, og kommer udtrækkende med Studenstrup. *Holb.IIJ.VI.* en Skorsten (faldt) ned i hans Gemak, og ihjelslog 3 Personer, selv blev hand udtrukken halv død. *Borrebye.TF.844.* den haanlige „Udtrækning“ af Mestermannen til Stadens Porte, som overgik anden Gang paagrebnne Piger. *HMatthiess.DK.69.*

1.2) m. h. t. bevægelig, forskydelig del af møbel, apparat: hale ud. naar Stemmerne (o: i et orgel) udtrækkes kan høres af een deilig Resonans mange Musikalske Melodier. *Borrebye.TF.173.* Som Barn selv jeg i en udtrukken Kommodeskuffe. *JVJens.(Pol.1911.1941.11.sp.2).* udtrække registrene, se Register 2.1. ||

(meton.) m. h. t. hele møblet, apparatet: hale den ell. de bevægelige, forskydelige dele ud (og derved gøre møblet, redskabet mere omfangsrigt). Udtrokken skive (o: bord). *Moth.T166.* med den udtrukne Kikkert i Haanden. *Pont.*

F.I.70. 1.3) m. h. t. noget blødt, elastisk: ved et træk give større udstrækning, især en langagtig form. man siger: Gardiner for Vindver, naar de saaledes ere udtrækkede, at de skyvle Vindverne. *Høysg.S.327.* en geléagtig Masse, der kan udtrækkes i forskellige Tykkelser. *PapirHaandbog.(1934).34.*

et spidst udtrukket Glasfor. *Ugeskr.f.Læger.1939.896.sp.1.* jf.: (han) var bleg og udtrukket i Ansigtet. *AlbDam.TS.268. 1.4)* m. h. t. børseløb: rense ved at trække en visker gennem det ell. (foræld.) polere det indvendig v. hj. af en trækfil. *MilTeknO. Bl&P. 1.5)* (nu næppe br.) m. h. t. klæder: tage af; (meton.) m. h. t. person: afklæde. En af dem blev ført for ham, og i hans Nærværelse udtrakt nøgen og bragt paa Pinebanken. *LTid.1727.44.* Udtrække Klæder af. *vAph.(1759). 1.6)* m. h. t. kort oln.: udtage af en samling, bunke ell. trække et kort fra en malkker, faa et bestemt kort til at falde;

m. h. t. nummer, lod olgn.: udtage ved lodtrækning, lotteritækning; tidligere ogs. m. h. t. lotteri: trække man blandede Sedlerne sammen udi et Kar, og beføel Aben at udtrække dens Navn, som havde prædikat den beste Lærdom. *Hob.IIh.I.226.* *Stats-Lotteriet blev for første Gang udtrukket. *Chr Flensb.DM.II.156.* eet Fædrenehus blev udtrukket (*Chr.VI: ved lod tagen; 1931: udtoges*) for Eleasar. *IKron.24.6.* Naar f. Ex. Kugler med forskellige Farver udtrækkes af en Pose, saa er Antallet af udtrukne Kugler af en bestemt Farve omtrent proportionalt med Antallet af Kugler af denne Farve i Posen. *Westergaard.S.7.* || *m. h. t. obligation: ved lodtrækning udtage til indfrielse. PAHeib. E.127. JurFormularbog.*118.*

2) (*især faagl.*) *udsuge ell. udvinde ved en ell. anden proces; især: udvinde visse bestanddele af et stof ved at behandle det med en (opløsende) vædske.* *En Kunstner nylig her har Ild udtrakt af Iis. *Prahl.ST.I.135.* (*man*) legger Tøiet derudi, som man lader ligge saa længe, indtil al Farven er udtrakt. *CVarg.Farve-Bog.(1773).67.* Rommen, som da har udtrukket den sidste Rest af Bærenes Saft, maales og benyttes næste Aar. *FrkJ. Sylleb.94.* *m. h. t. betændelse, sygdom olgn.: hand (bilde) sig ind, at (fluerne) vare udtrøkte af hans Hoved (o: v. hj. af et plaster),* og blev derover frisk igjen. *Hob.Jep.II.3.* Plinius og Dioscorides tilegne Røret samt Roden deraf . . en udtrækkende og lindrende Kraft. *LTid.1750.199.* || *m. h. t. (især: vegetabilsk) raastof: underkaste en behandling med en vædske, der udloser, uddrager de bestanddele deraf, som ønskes.* Bruges Blære til Overbinding (af sylletojs), maa den først udtrækkes godt i flere Hold koldt Vand for at fjerne den ubehagelige Lugt, som der er ved den. *FrkJ.Sylleb.97.* Jalaperoden udtrækkes gentagne Gange med koldt almindeligt Vand, indtil dette ikke længer farves. *PharmDan. (1933).436.*

3) *videre anv. af bet. 1-2.* 3.1) (*nu især bank-spr.*) *m. h. t. værdier, penge: udtage, hjemtage ell. bortffjerne.* dend Danske Mynt, som var af dygtigere og vigtigere Gehalt (o: end den tyske), blev for ringere Priis udsnegne og udtrøkte. *Slange.ChrIV.475.* Udtrækning (af beløb fra en bankkonto ved checks olgn.). *HandelsTekn.144.* de af banken udtrukne penge ! 3.2) (*nu l. br.*) *udvælge og udtage af en samling; uddrage.* (nogle) toge sig for, ikke at sværge paa nogens Ord meere, men af alle Secter at udtrække det beste. *Hob.MTkr.56.* (*man*) skulde gjøre sig den Umage, af Oeh.s senere Skrifter at udtrække de Blade og Linier, hvori der findes Glimt af den herlige, forbisvævende Aand. *Grundtv.Udv.III.617.* 3.3) † *udfinde ved visse regnemetoder: uddrage.* udtrække Qvadrat-roden af et Tal. *MO. S&B.*

4) *trække i langdrag; give længere*

varighed; ogs.: forhale ell. opsætte. denne Tid paa Trolleborg . . er den lykkeligste . . jeg har nydt i mit Liv . . Hvor gjerne ønsker jeg derfor at udtrække den! *Bagges.(ABagges.JB.I.102).* Arbeidet (*har*) ikke . . været afbrudt eller udtrukket. *Høyen.(HistTidsskr.2R.I.260).* at udtrække Betalingen. *Levin.* || *nu næsten kun (l. br.) i part.* udtrukken brugt som adj. (*teaterstykkernes*) Dialog (*er*) for udtrukken og for lidt poleret. *Molb.(OThyreg.B.196).* det er et spørgsmål om 15—16årige vil have større udbytte av (*denne forfalters*) flimrende stil og lidt udtrukne åndricheder. *VorUngdom. 1946/47.91.* ofte i forb. langt (*tidligere* ogs. vidt. *ChrFlensb.DM.III.12*) udtrukken: adskillige (*digte*) havde været langt smukkere, dersom Tankerne ikke havde været saa langt udtrøkte. *LTid.1758.186.* med en dæmpet og langt udtrukken Røst. *Bang.T.54.* Youngs langtudtrukne Nattetanker. *VilhAnd. Litt.II.1070.*

5) (*nu næppe br.*) *intr. 5.1)* om levende væsen. || *drage, marchere ud.* (*besætningen*) blev tilladt at udtrække (o: af fæstningen) med deres Side-Geværh. *Slange.ChrIV.588.* || *flytte ud (af bolig).* Udtrække af Værelser. *vAph.(1759).* 5.2) om luft, reg olgn.: *strømme, trække ud.* Vinduer og Døre (*bør*) aabnes, at Dunsterne kand udtrække. *Oecon Journ.1757.250.*

6) (*cigarmager-jarg.*) *part.* udtrukken brugt som adj. i bet.: *gnaven; vred.* *Tidsskr. f.Tobak.1/2.1924.9.* Cigarfabrikanten. *1926.Nr. 6.2.*

udtrækkelig, adj. [uð'trægəli] (*l. br.*) *som lader sig udtrække, til udtrække 1.2:* man lod Sædet være fast (*paa en bænk*), men omdannede Siden til en eller flere udtrækkelige Skuffer. *TroelsL.II.146.* Søkikter . . med et udtrækkeligt Led. *PolitiE.Kosterbl.25/2.1924. 2.sp.2.* til udtrække 1.3: (*plantens mælk*) danner en . . klæbrig, i Traade udtrækkelig . . Masse. *NaturensV1916.34.* **Udtrækker**, en. flt. -e. (*faagl.*) *redskab, hvormed noget udtrækkes (1) (jf. ssg. som Skruer-, Splint-, Split-, Søsen-, Tapudtrækker); især (x): den del af laamen i haandskydevaaben, der fjerner patronhylstret fra løbets kammer, naar skud-det er affyret.* *MilTidsskr.1891.34.* Medd Rytt. 108. hertil Udtrækker-hage, -rør. **Udtrækker-seng**, -skive, se u. Udtræks-seng, -bord. **Udtræks-**, i ssg. (*faagl.*) af Udtræk 1-2; *især i betegnelser for (dele af) apparater, møbler olgn., der lader sig trække ud, fx. (foruden de ndf. medtagne) Udtræks-aksel, -apparat (jf. -kamera), -baand (i en silo), -bakke (i skab), -herd (i bageri), -hylde, -kamera, -kikkert, -plade, -sofa, -sæde.* **-bord**, et. (jf. † udtrækkerskive (*Moth.1 U82*), ænyd. udtræk(ker)skive i sa. bet.) *bord, der er saaledes indrettet, at det kan trækkes ud, saa at bordfladen (især ved ind-sættelse af løse plader) bliver større.* *Pol.*

²¹/₁₀₀. 1928. 16. sp. 6. *Møbelsnedkeri.* [1937]. 294.

-seng, en. (*dial.* **Udtrækker.** -Ujf.). *seng*, der bestaar af to forskydelige dele, saa sengen kan gøres længere ell. kortere; ogs. om møbel (fx slagbænk), der v. hj. af udtræk olgn. kan omdannes til seng. VSO. Fig. 217. En fast Seng med Udtræksseng paa Ruller. TroelsL.³II.269. Pol.²⁰/₁₀₀ 1924.3.sp.5. **-spor**, et. (jærnb.) spor, anvendt til udtræk af vogne af en togstamme. JernbaneT.¹⁰/₁₀₀ 1940.7.sp.2. **-stød**, et. (jærnb.) skinnestød, der tillader en forholdsvis stor temperaturbevægelse af de to sammenstødende skinneender. TeknLeks.II. 578. **-syning**, en. (haandarb.) syning, hvorved der udtrækkes traade af stoffet. Vort Hj.III.1.16. **-søm**, en. (haandarb.) broderi, ved hvis fremstilling der bl. a. udtrækkes traade af stoffet. BerlHaandarb.III.72.

I. ud-trælle, v. [-trɛl'ə] -ede ell. † -te (*Ev.* (1914).III.22. *Bagges.*I.101). (ænyd. d. 20 s.; jf. trælle ud u. I. trælle 2; nu næppe br.) udase, udmatte, opslide ved haardt arbejde; næsten kun i pass., oftest i perf. part. mine udtrællede og udsveltede heste. JJuel.401. *den udtrælte Bonde | Skal høre dig, og standse bag sit Plovjern. *Ev.* (1914).III.22. da hiines (o: de kultiverede stænders legemer) mindre udtrælles ved Arbeidet, nedspændes og Siælene mindre. *Rahb.* Min. 1795. II. 219. naar (tjenestepigen) er udtrællet, naar vi ikke mere have Brug for de slappede Arme. *Levin.* (BerlTid.²⁰/₁₀₀ 1845.3.sp.1.). **II. -trælle**, v. [-trɛl'ə] vbs. -ing, † (nu næppe br.) hale, trælle (II) et fartøj ud. VSO. **-trænge**, v. [-trɛŋ'ə] vbs. -ning (Amberg). (ænyd. d. s., jf. mnt. udtrengen; sml. trænge ud u. II. trænge 3.1 og 3.3 slutn.) 1) trans. 1.) † m. h. t. taarer: fremtvinge (udgydelse af). Mon en enkes graad ikke rinde ned paa kind, og hendes raab være imod den, som den ud- 40 trænger (1871: som bringer hende til at udgyde dem)? *Sir.* 35.15 (Chr.VI). 1.2) (nu især hos sprogtrensere) tvinge bort (fra et sted, en stilling, ud af en retlighed, især: for selv at optage stedet, indtage stillingen osv.); fortrænge en Jordstrækning, som en Mand (havde) bemægtiget sig ved at overmande og udtrænge tidligere Besiddere. *Molb.* DH. I.472. Jeg var tilstede (ved urolighederne) og blev egentlig ud-trængt af Parterret. *Hjort.* 50 *KritLit.* II.v. hvis Disponenten virkelig er Ejer og ikke som Følge af den undladte Tinglysning senere udtrænges af en ny Rets erhverver. *EMøller.* Tinglysning. (1897). 69. m. h. t. ord (i ordforraadet): af Syne bruges endnu jævnsides med af Sigte og bør helt udtrænge det. *HøjskBl.* 1897.963. det fremmedord som i let oversat form er i færd med at udtrænge en internordisk glose. *Sv Claus.* NM.76. 2) intr., om vædske, luft(art), 60 blød masse olgn.: skaffe sig vej ud, trænge ud (gennem en aabning, utæthed); vist kun i pres. og perf. part. den udtrængte, udtrængende Vædske. *Levin.* udtrængt blod i smaa

mængder i peritonæum giver jo i al fald i narkose ingen symptomer. *Ugeskr.f.Læger.* 1941.236.sp.1. **-trætt**, adj. (sj.) udmatlet; udtrættet. *Jeg er udtræt af at klage. *EBrand.* S.124. **-trætte**, v. vbs. **-ning** (AWim.DB. 198). (jf. sv. uttrötta, fsv. utthröta samt trætte ud u. III. trætte 3; U, især lidt glads.) trætte (III.1-2), indtil alle ens kræfter er opbrugt, saa at man er helt udmatlet, giver op. de Svenske (arbejdede) paa idelig at allarmere og udtrætte Kiøbenhavns Borgere, til hvilken Ende de brude op med deres Tropsker hver Aften. *Holb.* DH.III.358. det kan udtrette en Mands Taalmodighed, som skal læse Manuscriptet. *Westenholtz.* A.8. Baggesen udtrætter dog sine Beundrere . . men han ligger dem ogsaa svært og hensynslost til Byrde. *EBrand.* (Pol.²⁰/₁₀₀ 1927.10.sp.3). || (nu l. br.) i pass. ell. refl. Æren forleder de største Siele til at udtrette sig forgieves ved saadanne Arbejder, som man kalder store. *JSneed.* III.38. Vi havde udtrættet os . . ved den elendige Veil. *Bagges.* DV.X.259. Stemningen (under operaopførelsen) udtrættedes. *Pol.*¹⁰/₁₀₀ 1941.8.sp.6. || part. udtrættende brugt som adj. Lessing . . søgte Hvile . . efter de møisommelige og udtrættende . . Arbejder, som udfyldte hans Liv. *Molb.* BlS.2Saml.II. 450. en langvarig og udtrættende Debat. *EHenrichs.* MF.II.397. || part. udtrættet brugt som adj. *Moth.* T168. naar (dromedarerne) ere svage eller udtrættede, falder bulcken need enten til dend ene eller anden siide. *JJuel.* 80. *Eller vil maaskee dit udtrættede Legeme hvile? *Ev.* (1914).V70. *Pont.* FL.509. Det er let nok at sige, at den nervose, den aandeligt og legemligt udtrættede skal „tage sig sammen“. *Sundhedstid.* 1918.142. i forb. m. af: (vi) var udtrættede af Rejselivet og længtes hjem. *Pont.* LR.50. *HKaarsb.* M.I.180. **-trævle**, v. [-trɛv'lə] vbs. -ing (Amberg. S&B.). (jf. trævle ud u. II. trævle 2.1; især jagl.) adskille, opløse (et stof) i trævler, især saaledes at trævlerne hænger ned, stikker frem; ogs.: opløse sig i trævler. Amberg. (barken bliver) hakket, stampet eller udtrævlet. *SLangkjer.* Varekundskab.I. (1856).187. man udtrevler (vævet). *Manufact.* (1872).225. || især i part. udtrævlet brugt som adj. Eiter at Suturen (o: efter kejsersmit) er fuldført, lægger man en udtrevlet, med Cerat bestrøgen Linnedlap i den nederste Saarvinkel. *Busch.* Fødselsvidenskaben. (overs. 1838).595. en Kantning af udtrevlet Silketøj. *Pol.*¹⁰/₁₀₀ 1901.2.sp.5. Jordbær . . drysses med friske, udtrævlede Pistacier og Mandler. *BerlTid.*¹⁰/₁₀₀ 1934.Sønd. 27.sp.2. † **-trævsle**, v. (2. led afl. af Trævsel) d. s. *Charpi med egne smaa Fingre udtrævslet. *TBruun.* V70. **-tude**, v. [-tu'də] (jf. tude ud u. III. tude 3.2, 3.4; nu næppe br.) bortdrive, -skramme ved tuden; ogs.: forkynde under tuden. *Moth.*¹U82. *i Hoornet skal du støde, | Og Havets

skællet Flok udtuude af sin Krog. *LTid.1733.620.* *Ja, en Ulvinde har opammet Romulum, | Udtuude en Ulv. *Prahl.ST.I.48.*

-tunge, v. [-*ton'ə*] vbs. **-ning** (s. d.). 1) (især jagl.) til II. tunge: udskære i tunger (I.4-5). *Amberg. (klokken) udtunges fornedden eller kantes med en svær Uldknipling. VortHj.II,3.97. SkotøjsO.95.* || *især i part. udtunget brugt som adj. CVarg. Farve-Bog. (1773).109.* I Krogen stod en Spyttebakke med udtunget Papir i Bunden. *KBirkGrøn. KD.199. (døren) havde to Fyldinger, hvoraf den øverste var barokt udtunget. DanmKirker.III.834. om kyst, se olgn.: (Finlands) vidtstrakte, udtungede Søer. ADJørg.NH.I.142.* Dyrbt indskaaret og udtunget som Helenernes Land var, blev ogsaa dets Befolkning stærkt leddelt. *Østrup. (Verdenshist.I.282).* 2) \ til I. Tunge 3. 2.1) m. h. t. person: (jærdig)uddanne i at tale ell. synge. *Lad sidde ham, den Knøs, i Fred, | Til han er ret udtunget. *Grundtv.PS.IV37. 2.2) udforme, udtrykke i tale ell. sang.* *Ja, du, som har sjunget | Om Guld under Jord, | Og Sagnet udtunget | Som Hjertet i Nord. *sa. NM.73.* **-tungning**, adj. [-*ton'neŋ*] fl. **-er**. (l. br.) vbs. til **-tunge**; ogs. konkr.: udskræning i form af tunge(r). *Amberg.* Den kredsrunde Rand af Medusernes Skive, Klokke o. s. v. er deels heel og altsaa uden alle Indsnit, deels frembyder den Udtungninger, Lapper og Fryndser. *JapSteenstr.F.I. -tur*, en. 1) tur (rejse, udflugt, spadseretur osv.) ud fra et udgangspunkt (især: hjem-, opholdsstedet), hvortil der vendes tilbage (mods. Hjem-, Tilbageur; jf. I. Udrejse, Udvej 1). *Thom La.AH.186.* Ofte havde Vognen Varer med . . baade paa Udturen og Hjemturen. *Ugeskr.f.Retsv.1947.A.157.* || (især dial.) uden (tydelig) modsætning til tilbageturen, ogs. om besøg hos bekendte, i teater, paa restaurant olgn. adspredelser uden for hjemmet. Som saa mange (haandværkere) har han i sin Ungdom foretaget en Udtur til det Fremmede. *Bransager.RegeringOgRigsdag.(1901).355.* Sindet maa forfriskes ved Udture, Selskaber, Avislæsning, Bognyt. *Lambek. Dagligdagen.(1914).7.* naar de lagde deres Løn sammen, kunde der lige blive til at leve godt for og til nogle faa Udture om Maanedene. *Frederik Nielsen.FaraosJedeAar.(1945).85. UJF. 2) se Utur. -tuske*, v. vbs. **-ning**. (jf. ty. austauschen; nu næppe br.) bytte, udveksle (egl. ved tuskhandel). *Moth.U41.* især som vbs.: Ved denne foreslagene Udtuskning (af jordlodder) vilde der . . vise sig adskillige Vanskeligheder. *OecMag.I.32.* Resultaterne kommer jo netop, blandt andet, ved Udtuskning af Meninger ligesom Pengene, en bestemt Møntfod, er kommen ind i Verden som Resultatet paa Udtuskninger af Varer. *Drachm. BF.132.* **-tvinge**, v. [-*tven'ə*] vbs. **-ning** (*Amberg.*). (ænyd. d. s., mnt. udtvingen; nu sj.) 1) presse, trykke udad, fremad. Volden

og Tyngen af Jord havde udaf Linien udtvunget Ring-Muuren. *Slange.ChrIV.552. 2) fremskynde, udvikle ved tvang.* Hvad hjælper det i et Drivehuus (o: en skole) at udtvinge Siælens Blomster for (o: før) Tiden? *Oehl. Tale.(1822).7. 3) udvinde, udtage (noget af) indholdet i noget, egl. ved et pres, tryk ell. anden fysisk behandling.* de Saftigheder som mand formedelst Ild deraf (o: af urinen) vil udtvinge. *LTid.1735.363.* || *især uegl., om tvungen udlægning af noget ell. om afstvingelse af udtalelse olgn. de Persiske Tropper (be-gyndte) at begiære deres Afskeed, og ligesom udtvunge den af Anføreren. Holb.Hh.II.186.* disse Trusler vare alt for svage til at udtvinge et Løfte om Bedring. *Spectator.219.* de, som erklære det nye Testamente for gudommelig Sandhedsbog, maae . . udtvinge Spaadomme om Christus af det gamle Testamente. *Horreb.II.239. -tvære*, v. [-*tvæ'æ*] († **-tværrer**. *vAph.Chym.III.299. MR.1820.14.*) vbs. **-ing** (*VSO. SvGrundtv.(DgF.III.346).* *Bergstrøm.KD.76*) ell. (nu sj.) **-else** (*Amberg. Ing.LB.IV.43*). (jf. **-mase** samt tvære ud u. IV. tvære 2-3) 1) (nu især jagl.) gnide ell. røre ud til en jævn masse, blanding. *Menneske-Skarn udtværes i Vand.vAph.Chym.III.299.* Birken (o: som fandtes i en tørvemose) var saa blød, at den kunde udtværes mellem Fingrene. *Rawert & Garlieb. Bornholm.(1819).59. (de kogte æbler) mases med en Ske, til der i Dørslaget kun er noget af det tykkeste tilbage, som ikke kan udtværes. Legeb.II.53. 2) gnide et blødt ell. flydende stof ud over en større flade og derved udviske, ødelægge dets grænser ell. omrids.* Poststempet var udtværet og ulæseligt. *CFMortens.RW.227. jf.: Snit gennem Hede-buvs Fæstningsvolde har aabenbaret, at de nuværende udtværede Jordvolde har været Fyld inden for længst bortraadnede lodrette Plankemure. Johs Brøndst.RU.47.* || uegl. dér ligger nogle flade Holme i den graa Fjord. I Morgenens udtværede Skabelses-Lys flyder de forude. *Raage.Friluftsferd.(1923).107.* Han sendte A. et udtværet Smil. *ErlKrist.DH.82. (han) havde en noget udtværet Mund. Poul Sø. BS.362. 3) fremstille (mundligt ell. skriftligt) paa en vidtløftig, langstrakt, drøvende ell. for meget i enkeltheder gaende maade; ofte i part. udtværet brugt som adj. der (var) saare meget (o: i nogle udtalelser), der allerede, som det var, kunde særdeles fortrædige Personer, der vare mig usigelig kiære . . og der behørig udtværet og udstafferet, maaskee endog kunde saare (dem). *Rahb.E.I.350. (bogen) er meget god, lidt udtværet. HCAnd.SS.VI.17.* Den formentlig moralske Skønhed i Scenen mellem Aladdin og Gulnare . . har Oehlenschläger nu fundet Behag i at udtvære. *Brandes.I.250.* Hvem jeg tænkte paa, skal jeg ikke udtvære. *Buchh.Fodsporistøvet.(1928).37. -tvætte*, v. vbs. **-ning** (*Amberg. VSO.*). (ænyd. d. s.;*

nu næppe br.) rense ell. fjerne ved vaskning; udvaske ell. afvaske. *Det blev en Plet, som ingen skarp, med Aske blandet Lud | Udtytætte kunde. *Oehl.IV.23*. Det paa deene Maade vundne Bundfald blev paa et Filtrum flere Gange udtytættet med destilleret Vand. *Viborg. (Phys.Bibl.XXVII.72)*. **-tyde**, v. [-ty'ðə] præf. **-ede** ell. † **-de** (*IMos.41.8 (Chr.VI)*) ell. † **-tød** (*Grundtv.PS.III.256. jf. EJessen.Gram.136*). vbs. **-ning** (s. d.) ell. **10** (*nu sj.*) **-else** (*Holb.DH.I.58. Drachm.DJ.I.57*). (ænyd. udty(de), glida. wtydyde, jf. mnt. utduden; især **⊙**) forklare betydningen af, meningen med; gøre forstaaelig (for andre); udlægge; tyde (II.1). **1**) m. h. t. forhold, begivenhed, fænomen. (han vilde høre) hvorledes den Forlehnning burde udtydes, som var confereret Græv Geert af Dronning Margareta. *Holb.DH.I.535*. *Udtyd de heede Suk, som trænge | Mit Bryst!*Ev.(1914).III.134*. jeg **20** kaldte Hunden af, og udtydede hende hans (o: hundens) gode Mening. *Blich.(1920).XIV.36*. K. undgik ikke at se sine Tanker misforstaaet og ensidigt udtydet. *VorUngdom.1941/42.220*. || m. h. t. drøm olgn. han udtydede (*Chr.VI*: udtydde; 1931: tydede . . for) os vore Drømme. *IMos.41.12*. *min gyldne Ring jeg byder | Den, som mit Drømmesyn udtyder!*Winth.NDign.37*. **2**) m. h. t. udtryk, ord, tekst olgn.: tolke; udlægge; tidligere ogs.: oversætte. Elimas, troldkarlen, (thi hans navn udtydes saa (*1819*: thi dette betyder hans Navn)). *ApG.13.8 (Chr.VI)*. hand indbilder alle Folck, at hand forstaaer perfect Fransk, og derfor aldrig flyer Versene til nogen for at udtyde dem. *Holb.Tyb.I.5*. Prækestolen fremviste nogle . . Munkebogstaver, som Præsten udtydede. *Blich.(1920).XX.8*. *naar man falsk udtyder | Guds Ord og agter ringe, hvad **40** der skrives. *CKMolb.Dane.III.239*. Bogens snævre Ramme og Hensigt: at udtyde Alanus paa Dansk. *OFriis.Litt.174*. **3**) bet. 1 i særlige forb. m. præp.-led ell. sammenligningsled. **3.1**) i forb. m. sammenligningsled ell. (nu næppe br.) præp.-led m. til i anv. som (obj.-)præf. *slig Gierning man til Galsskab vil udtyde. *Holb.Paars.223*. I vil maaskee udtyde det som en Koldsindighed. *sa. LSK.I.1. (deres) Forseelse . . kunde (ikke)* **50** udtydes til aabenbare Forrædderie. *Slange. Chr.IV.353*. udtyde Noget som Homvd hos En. *S&B. 3.2*) i forb. m. præp.-led m. paa ell. † til i udtr. for, at noget forklares som hentydende til ell. havende henblik paa noget. en eller anden vil udtyde den (o: komedien) paa sig. *Holb.Comoedier.I.(1723).a1v*. Denne Fritagelse for Krigstienesten bør dog ikke udtydes til dem som henføre under Læggerne af vores Land-Milice. *Skr.(MR.)²⁵⁷*, **60** *1775.84*. Man udtydede . . paa hende (o: Madonna) Verset i Høisangens 1ste Capitel. *Goldschm.BIS.IV.210. 3.3*) (nu næppe br.) i forb. som udtyde (noget) til det bedste

ell. værste. *Lad Niid og Avind da, mit Riim til ondt udtyde. *Hell.Poet.226*. Dronningen tvivler ikke paa, at . . alting til det beste udtydendes vorder. *Slange. Chr.IV.1006*. Udtyde til det Værste. *vAph.(1759)*. **-tydelig**, adj. [ud'ty'ðəli] (ænyd. u(d)tyd(e)lig; nu næppe br.) som (let) lader sig tyde ell. forstaa; tydelig. *hvis jeg skrev udtydelig | Alt det, du mig befaler, | Ald Verden skulde kalde mig | En Skumler og Bagtaler. *Reenb. II.129*. Kongen undskyldte sig . . gifvendes nok udtydeligen at forstaae, at Hoved-Sagen burde tilforne hafve været bedre overlagt. *Slange. Chr.IV.446*. **-tyder**, en. [-ty'ðər] († **-tydere**. *Slange. Chr.IV.1219*). (l. br.) udlægger; fortolker; tyder (I). *vAph.(1764)*. Clermont-Ganneau, Opdageren og Udtyderen af Mesa-Stenen. *Goldschm.(Borchsen.HI.73)*. Luther . . bliver den store „Udtyder“ af Bibelen og Evangelierne. *OFriis.Litt.214*. Spaamænd, Drømmeudtydere. *Bredahl.III.119*. **MO. ⊙ -tydning**, en. [-ty'ðnen, -tyð'nen] ft. **-er**. (glida. wththiwdhnyng) det at udtyde noget ell. resultatet heraf, den fremsatte fortolkning, udlæggelse; ofte i forb. m. af ell. (nu næppe br.) paa hver den, der læser denne Skrift og kundgør mig dens Udtydning (1931: kan . . tyde mig den), skal klædes i Purpur. *Dan.5.7*. *Holb. Bars.II.8*. her have vi Udtydningen paa alle disse Ophævelser, som jeg ikke kunde blive klog paa. *Skuesp.V.346*. om Hamlet fandtes (*der*) saa forskjellige Opfattelser og Udtydninger. *Mart.Levnet.I.221*. Det falder mig ikke ind at se andet . . i denne sindbilledlige Udtydning af den høje Dames Afstamning end en godt fundet . . Artighed. *Brandes.III.536*. **-tygge**, v. (jf. ty. da werg auskauen, fr. cracher, vomir les étoupes; sml. u. tygge **3**) udtygge værk, **⚓** om fartøj, der er i heftige bevægelser: arbejde værket ud af naadderne. *Harboe.MarO. -tynde*, v. [-tøn'ə] vbs. **-ing** (s. d.) ell. (l. br.) **-else** (*Nyerup Rahb.III.60. HV Claus.Sdjyll.^o(1932).156*). (ænyd. vdtyndne; jf. tynde ud u. II. tynde 1.1-2, 1.4 og **2**) **1**) (især faql.) formindske tykkelsen af et lag olgn., gøre det finere, (næsten) gennemsigtigt, udflydende, ogs. (til II. tynde 1.4): gøre (en opløsning) mindre koncentreret; fortynde. Efterhaanden mistede en Skytop efter den anden sit skarpe Omrids, udtyndede og udvidede sig i lettere, lysere Strimer. *Blich.(1920).XIV.207*. Skarpningen (i bogbinderiet) bestaar . . i, at man med Kniven afskærer Kanterne (af læderet) i skraa Retning, saa de bliver ganske fint udtyndede. *Haandv. 16*. Udtyndede de tilstrømmende åløb vandets saltholdighed, trak østersen sig tilbage. *HOLr.(Aarb.Frborg.1906.3)*. udtynde Blod, Vin, Gift, Luft. *D&H. || billedl.: gøre mindre ledig, værdifuld, kraftig*. Ikke vil (*han*) formaste sig til med egne Ord at udtynde og udvande hvad her . . saa kraftig . . er sagt. *Rahb.Sandsig.566*. det sødlige og malerisk

udtyndede Portræt. *EHannover.E.172.* hans stemning er udtyndet i skønhed, i antydningensrigdom. *Grønbl. Goethe. II. (1939). 114. 2)* gøre mindre talrig (ved borttagelse af enheder); egl. m. h. t. bevoksning, træer, haarkvæst olgn.: gøre mindre tæt(voksende) ved at fjerne en del af træerne, planterne, grenene, frugterne, haarene osv., især for at give de tilbageblevne bedre plads og vækstmuligheder. man (*maa*) efterhaanden udtynde Egeskov. *Olufs.Landoecon.390.* (han) rettede ved Grønsværet og udtyndede det, hvis det et enkelt Sted var for busket. *Thyreg.(Aftenlæsning.NyRække.VIII.(1869).37).* Straks efter at de unge Planter ere komne frem, udtyndes de. *Vorthj.III,4.85.* holde Busken passende udtyndet og aaben. *ABruun.Frugthaven.(1921).158.* (*fruens*) udtyndede Øjenbryn. *JesperEw.PF.215.* || i videre anv., m. h. t. samling, mængde, bestand: formindske antallet af enheder. en Pest (*som*) skrækkelig udtyndede Befolkningen. *Rosenb.Livet paa Island.(1871).242.* Folkemasserne udtyndes. Man begynder at lukke Boderne. *HKaarsb.SK.168.* en del gamle herregårdsbiblioteker, som enten helt blev ophævet eller betydelig udtyndet. *Plesner.B.II. ofte i forb.* udtynde rækkerne: Nihilisternes Propaganda var ophørt, deres Rækker var udtyndede. *GBang.EK.II.486.* Pest udtyndede vore Rækker. *Vla Cour.DH.II.36.* **-tynding**, en. [-'tøn'en] flt. **-er.** vbs. til -tynde. **1)** (især jagl.) til -tynde **1.** *DaEngTeknO.* || billedl. (*hun var*) utilfreds med Diskussionens Udtynding. *Jac Paludan.TS.97.* Firsernes øvrige forfattere, Peter Nansen, Gustav Esmann . . m. fl., viser udtyndingen af halvferdernes kraft. *Møll Krist. Digteren og Samfundet. II. (1945). 23.* **2)** til -tynde **2. 2.1)** som vbs. (egeskovens) Udtynding. *Olufs.Landoecon.390.* Jeg trøstede ham med, at disse (v: blomsterne i haven) vare saa mange, at en lille Udtynding neppe vilde kunne mærkes. *Blich.(1920).XV165.* Kronens (v: et æbletræs) Form er . . noget aaben, saa Udtynding er sjælden nødvendig. *CMathies.DF.I.131.* (en) meget stærk Udtynding af de unge Frugter. *ABruun.Frugthaven.(1921).146.* || i videre anv. Den aarlige Udtynding af Andriker (*i Frederiksberg Have*) fandt Sted i Gaar. *Pol.17,1933.3.sp.1.* naar der sker en Udtynding (af de indkvarterede flygtninge), en Fjernelse af nogle Tusinde, kan Resten blive. *smst.19,1945.3.sp.4.* || hertil bl. a. **Udtyndings-apparat** (jf. -maskine), **-arbejde**, **-forsøg**, **-hugst**, **-maskine** (til udtynding af rodfrugter), **-tid** ofl. **2.2)** (l. br.) bevoksning, der er udtyndet. Snart tæt Tømmerskov, snart Udtyndinger. *Poul Sør.BS.500.* **-tægt**, en. (isl. úttekt; egl. vbs. til uthage; sml. Indtægt) **1)** det at uthage noget for at overlevere ell. overdrage det til en; konkr., om den uthagne ydelse. Genmen sportelvæsenet var der fra tidlig tid under lovlige former sikret den danske

æmbedsstand en udtægt af befolkningens velstand. *Edv.Lehm.Lighedensland.(1917).42.* Jahve sagde til Moses: Sig til Israeliterne, at de skal tage mig en Udtægt . . Og Udtægten skal bestaa af Guld, Sølv, Bronze . . Uld, Byssus, Gedehaar (osv.). *2Mos.25.1 (Buhl).* || især (emb.) m. h. t. isl. forhold, om overlevering af kirke til menigheden, af præstegaard til ny præst, af gaard til ny lejer olgn. og den dertil hørende synsforretning. *Forordn.(Kvartudg.)24,1789.§2.* hertil: **Udtægts-forretning** (smst. *Lov(Till.)Nr.112/1, 1884.§32.* **-mand** (v: vurderings)mand, der medvirker ved en udtægtsforretning. *Lov(Till.)Nr.1612/1882.§3.* **-protokol** (v: protokol om en udtægtsforretning. *Lov(Till.)Nr.112/1, 1884.§32.* **2)** † udtagelse, udvælgelse af personer til et arbejde, en tjeneste. Soldaters udtægt v: at mand udskriver soldater. *Moth.1 U81. 3)* † udgift. *vAph.(1772).III. jf.: Udtægts og Indtægts Bog.sa.(1759).* **-tælle**, v. [-'tæl'ə] († skrevet -tælg. *LTid.1720.Nr.28.1. Cit.1744.(Hübertz.Aarh.III.327)).* præf. **-talte** ell. (nu næppe br.) **-tællede** (*Argus.1771.Nr.37.A. Math.26.15 (Chr.VI og 1907.afvig.).* part. **-talt** ell. (nu næppe br.) **-tallet** (*Sir.1.8 (Chr.VI).*) vbs. **-ing** ell. **-ning** (se Udtælling). (ænyd. udtæl(1)te, glda. præf. wtoldhe, vdtolde (*Brandt.RD.I.296.* mnt. uttellen; jf. tælle ud v. VII. tælle 6.14) **1)** (nu vist kun bogtr.) især som vbs., se -tælling **1)** udfinde antallet af noget ved tælling. Hvo kand udtælle (1871: tælle) havets sand. *Sir.1.2 (Chr.VI).* **2)** (nu næppe br.) optælle for udleveringen; især: optælle og udlevere en pengesum; udrede; udbetale. (nogle) krympe sig ved alle slags Udgifter, som de selv maa see eller udtælle. *Holb.Ep.V2.103.* (*han har*) udtalt til mig 20 Rd. Sedler, hvorfor jeg hos ham er debiteret. *Blich.(1920).XXXI.78.* Han udtalte dem Brødene Stykke for Stykke. *MO.* at A. i den Forudsætning, at han skylder til B., til Afgørelse af denne Gæld udtæller Beløbet til C. *EMøller.Forudsætninger.(1894).208. 3)* (l. br.) udpege ved tælling i leg. én (af deltagerne i legen) udtælles til at være „Sutte“. *Krist.BRL.542.* **-tælling**, en. [-'tæl'en] (nu næppe br. **-tælning**. *LTid.1737.414.* *HPPrior.MilLivsBegivenheder.(1861).4.* flt. **-er.** vbs. til -tælle (ell. tælle ud). **1)** til -tælle **1;** vist kun (bogtr.) om optælling af det gennemsnitlige antal bogstaver pr. linie og antal linier pr. side i et manuskript ell. om beregning (paa grundlag heraf) af det antal trykte sider ell. ark, manuskriptet vil fylde. *Sal.2 XXIV.175. 2) (nu næppe br.) til -tælle **2.** Margreven havde 20,000 Rdr. staaende i den Kongl. Kasse, som vare færdige til Udtælling mod hans Anvisning. *Stampe.VI.104.* (naar) alle Vedkommende erklære sig tilfredse med Opgjørelsen, ske Udtællingerne med det samme. *Loc.Nr.15530/11.1874.§50.* Den tilstedeværende *Officer* er ansvarlig for rig-*

tig Udtælling (α: af soldaternes lønning). Tjenestereg. 125. 3) (l. br.) til -tælle 3. Udtælling ved Lege. *Ulen dulen doff, | Fingen Fangen, Foff. Thiele. II, I. 140. **-tænde**, v. se -tande. **-tænke**, v. [-tæn'gə] vbs. **-ning** (Amberg. VSO. D&H.). (jf. ty. ausdenken samt tænke ud u. tænke 10.10; især ◊) udfinde ell. udregne ved tenkning; optænke; udspkulere; udgrunde; ogs.: gennemarbejde i tankerne; gennemtænke; overveje. Moth. U40. Høysg. 2 Pr. 3. At betale ved Afreisen! det er vel udtænkt. Skuesp. IX. 289. *Kundgjøre vil jeg, hvad . . . | I summerlose Nætter jeg har udtænkt. P. Møll. (1855). I. 127. (jæg) udtænker (Chr. VI: betænker) et Anslag imod Eder. Jer. 18. 11. E Christians. Hj. 225. Der er to Indgangsøre til Sygehuset . . . Jeg havde udtænkt at gaa ind ad den ene, hele den lange Bygning igennem og ud ad den anden. Buchh. UH. 35. m. refl. hensobj.: (han) har udtænkt sig den Mening, at (osv.). Hjort. Krit. Lit. II. 44. (hans) Uskikkethed til at udtænke sig en filosofisk Livs- og Verdensanskuelse. H. Kaarsb. DT. 75. || part. udtænkt brugt som (attrib.) adj. ell. som adv. med udtænkt Ondskab. C. J. Møller. Kong. Sverd. (1808). 37. en stille, lurende, stadigt hviskende Tvivl, der aldrig fik Møle i udtænkte Tanker. JP. Jac. I. 230. Han kunde . . . ikke siges at være udtænkt ond. H. E. Flindt. Glimt. (1903). 135. **-tære**, v. [-tæ'rə] **-ede** ell. (nu næppe br.) **-te** (J. Jeppesen. Reisentil Helicon. (1782). 22). vbs. **-ing** (s. d.) ell. † **-else** (Moth. T. 256). (ænyd. d. s., holl. uitteren, mnt. utteren; jf. tære ud u. II. tære 4.6) 1) (nu kun sdjy.) opbruge, forbruge (helt); især m. h. t. fødemidler: opspise. Moth. T. 256. som Mængden tog hver Dag til, saa udtærede de al deres Forraad. Wing. Curt. 117. Thi skal all Giødning i Byen overlades dem, der bruge Avling og boe her, samt føre Avlingen her til Byen at udtæres. Aarhuus Byes Vuide. (1761). 25. Feilb. 2) (nu næppe br.) m. h. t. ting: faa til at svinde hen, forsvinde (fordunste, udskille sig, opløses olgn.), især ved kemisk proces; nedbryde; ødelægge. *Saa denne Elskovs Ild til Aske falded Kull | Udtæred Legems Ler, og brændte udi Smull. Holb. Metam. 82. C. Pont. HR. 90. den Quantitet (α: af brændevin i fad, der første gang aabnes), som befindes at være udtæret. Cit. 1794. (Søkrigs A. Nnnn3^o). 3) berøve al kraft (livskraft, grokraft, modstandskraft); især om sygdom, strengt arbejde, sjælelige byrder: nedbryde ens legemskraft; gøre kraftløs, afkræftet, mager; udmagre; udmarve; ogs. i pass.: udtæres, afmagres; hentæres (Bl&T.). Sygdommen havde saaledes udtæret hende, at hun næsten ikke lignede sig selv da hun kom op igjen. Prahl. AH. III. 7. Kummer har udtæret min blomstrende Arendse. Ew. (1914). IV. 292. vel har hun sørget, men Sorgen har ikke udtæret Ungdommens Frodighed. Kierk. I. 172. m. h. t. jord(s frugbarhed): Slig Dyrkning

udtærer Jorden. VSO. (asters) udtærer Jorden stærkt. Sal. II. 281. i videre (billedl.) anv.: Hans Bestyrelse udtærede Landets Marv. VSO. || i alm. spr. næsten kun i part. udtæret brugt som adj.; om levende væsen (ell. legemsdel): *hans utæred Krop. Poul Ped. DP. 46. (Billedenderne) vare saa udtærede, at inted paa dennem kunde være til nytte uden fiærene. Borrebye. TF. 457. Der var den lille sortsmudsede, udtærede Hypokondrist af en Skomagersvend. Brodersen. F. 63. om landstrækning: anstrængende Marscher gjennem udtærede Egne. Mil. Conv. VIII. 34. || part. udtærende brugt som adj., spec. (nu næppe br.) om sygdom: tærende; ogs. om person: som hentæres, har tæring. de faa øvrige Kræfter (var) ved en udtærende Sygdom consumerede. LT. id. 1750. 322. Men mon ogsaa Melken er de Udtærende nyttig? Tode. NH. 166. **-tæring**, en. [-tæ'ren] vbs. til -tære 3; spec. (nu dial.) om tærende sygdom, især: tuberkulose (tæring). v. Aph. (1759). Udtæring i Ryggen (α: rygmarvstæring). Tode. FS. 43. den frygtede Tuberkulose-Udtæring, som Sygdommen kaldtes. Modersmaalet. 1°/2. 1923. I. sp. 1. UJF. (sdjy.). **-tærskke**, v. vbs. **-ning** (LT. id. 1761. 156. Farum Er. 12. Landb. O. IV. 648). (ænyd. d. s.; jf. tærskke ud u. tærskke 1.2; især landbr. ell. dial.) 1) m. h. t. kernerne af korn olgn.: skille fra straaet ved tærskning; m. h. t. korn: tærskke, saa at kernerne udskilles; aftærskke (1). at indlegge og udtærskke Kirkens Korn derudj (α: i kirkerne). DL. 2—22—72. Af alle Frugter udtærskes . . . ingen lettere end (ærter). Schytte. IR. II. 114. En Daglonner fik for Tærskning hver 25nde Tonde udtærsket Korn, foruden 8 Skilling daglig (og) Kosten. PhR. Dam. FI. 59. || (nu l. br.) billedl. man maatte (samel) Alt, for at bringe det i Laden, hvor disse Sprogkorn skulde udtærskes. Foersom. L. 10. Min udpleilede, min udtærskede Søn! Es. 21. 10 (Lindberg). spec.: udnytte, bruge noget saa ofte, at det bliver kedeligt, trivielt; gøre fortærsket. (især i part. udtærsket brugt som adj.). Variationer over det samme, allerede saa grundigt udtærskede Thema. Nordre Birks Tidende. 5/4. 1905. I. sp. 1. Holsteins Taler tog sig altid ud, hvor udtærsket end Indholdet var. E. Henrichs. MF. I. 304. 2) (især uden obj.) blive færdig med tærskningen; aftærskke (2); optærskke; i forb. som faa, have udtærsket. VSO. Har Du (α: en godsejer) faaet udtærsket? S. Heegaard. UT. 32. UJF.

udtømme, v. [u'd,tøm'ə] præf. **-te** ell. (nu næppe br.) **-ede** (Es. 53. 12 (Chr. VI). Ew. (1914). I. 280. Hauch. I. 411); part. **-t** ell. (nu næppe br.) **-et** (Nah. 2. 11 (Chr. VI). Holb. LSk. II. 2. Mall. Sgh. 29. Hauch. I. 4). vbs. **-else** (s. d.), **-ning** (s. d.). (ænyd. d. s., fsv. uttöma; jf. tømme ud u. II. tømme)

1) m. h. t. hvad der rummer noget: tømme fuldstændig, for hele indholdet. 1) m. h. t. beholder, rum, sted, hvor noget opbevares

ell. rummes; nu vist kun (jf. bet. 2) m. tanke paa indholdet af forraad, hjælpemidler i et opbevaringssted. (han) puttede det i den udtømmede Pengelomme. *Tode.IX.103*. En (o: af røverne) smed ham op i en udtømmet Sæng. *Blich.(1920).XXIX.101*. For at dette (o: elementet) ikke skal udtømmes til ingen Nytte. *MeddRytt.19*. Affaldsspande maa kun udtømmes i de i Gaarden værende Skarnkasser. *JurFormularbog.⁵329*. || (nu l. br.) m. h. t. beholder med fødemidler: fjerne, spec. fortære indholdet. Under vor Samtale udtømmer den sultne (hund) en Tallerken med Mad. *Kielsen.A.30*. især m. h. t. beholder med drikkevarer olgn.: drikke (ud) (jf. udrikke). Kongen udtømmede tre Beggere til hans Erindring. *Ew.(1914).I.280*. da han næsten havde udtømt en hel Flaske Vin. *Ing.EF.I.215*. se ogs. u. Skaal 3.2. || m. h. t. pengekasse olgn. jeg frygter at Kassen hvoraf jeg fik de 200 Kroner, ved idelige Udgifter . . vil udtømmes inden den Tid at Anvisningen kunde sendes. *Rask.Br.I.171*. Denne Krig har udtømt Statskassen. *MO. m. h. t. skatkammer: Holb.Kh.533*. *Schousbølle.Saxo.26*. VSO. se ogs. u. Skatkammer 1. || (nu næppe br.) m. h. t. opholdsrum: rømme. os bliver befalet at udtømme de allernaadigst os anviste Værelser. *Langebek.Breve.247. 1.2* (m. overgang til bet. 2) m. h. t. naturforekomst, der rummer noget; dels m. h. t. sø olgn.; dels m. h. t. forekomst, som rummer stoffer, materiale, der udnyttes. Naar Mosen . . er udtømmet for Vand, saa bør begyndes med at optage til Tørv. *JPPrahl.AC.101*. udtømme en Mine. *DaEngTekn.O*. de mange smaa (tørmoser) er udtømte. *SorøAmstid.^{9/11}1947.2.sp.6*. Moradser og halvudtømmede Indsøer. *Hauch.I.A*. de mange ukjendte Skatte, Naturen gemmer i sit udtømte Skiød. *Rahb.Min.1795.II.217*. || m. h. t. brønd, kilde. (man ser ikke) det mindste Tegn til Vand, naar de (o: kilder) ere udtømmede. *Schousbølle.Saxo.f1v*. Udtømme en Brønd. *vAph.(1764)*. Kildan (o: en dam), der i Midten skal være umaadelig dyb og derfor ikke kan udtømmes. *SvGrundtv.DF.II.88*. nu kun i billedl. anv.: naar Hovedkilden er udtømmet, alle Aarer tilstoppede, og intet Tilløb mere at vente. *PAHeib.R.I.34*. Ingjaldskvadet (er) en udtømt kilde til udrønen over det høje åndelige trin, her er nået. *AOlv.DH.II.42. 1.3* (især ☐) m. h. t. omraade: tomme helt for indbyggere ell. (nu kun) for forraad, hjælpemidler, kræfter. Landet skal blive heelt udtømt og heelt udplyndret (1931: Jorden tømtes og plyndres i Bund og Grund). *Es.24.3*. videre Anstalt blev gjort til de udtømmede Fæstninger og Stæder at forsione. *Slange.ChrIV.680*. Begge Riger trængte til Freden . . Sværrig (var) meest udtømt. *Fabricius.D.II.247*. en ny uheldig Krig havde udtømt og ydmyget Danmark. *HistTidsskr.10R.III.622*. || i forb. m. for ell. (nu næppe

br.) af, fra ell. ved. Fem Krigshære vare ødelagde, Italien var udtømmet af det beste Mandskab. *Holb.DH.I.5*. heele Europa blev udtømmet ved Penge. *smst.653*. disse store Lande-Plager forvoldte at Riget nesten blev udtømmet fra Menneskerne. *Borrebeye.TF.352. 1.4* m. h. t. legeme ell. legemsdel || m. h. t. mave ell. tarm. Maven trænger til at udtømmes. *D&H*. udtømmes (læge)midler, (maaske delvis til bet. 4.1; nu l. br.) afføringsmidler. *Holek.KM.22*. *D&H*. || (jagl.) m. h. t. vildt: udtage indvoldene af. 3 smukke, unge Agerhøns . . udtømmes og fyldes med raa Stykker Gaaselever. *TidensKvinder.^{9/10}1928.34. 1.5* billedl., m. h. t. hvad der forestilles som rummende et indhold, især en kraft, værdier. *Fyld det udtømmede Hjerter med digt *SalmHj.374.5*. (afholdenhed) styrker Nerverne ligesaa meget, som overdreven Nydelse udtømmer dem. *Heib.Poet.I.383*. i forb. m. for: leve sin Hverdag, udtømme den for alle dens smaa Glæder og Fortrædeligheder. *AndNæ.MR.203*. || udtømme sit hjerte, (jf. bet. 6.a; nu næppe br.) give fuldt, uforbeholdent udtryk for sine følelser, hvad der ligger en paa hjerte; udøse sit hjerte. (jeg har) deri (o: i et brev) udtømmet for min, ak evige elskede Kone, mit heele Hjerter. *PA Heib.(FruHeib.HG.202)*. *Leth.(1800)*.

2) lade (et indhold) strømme ud; hælde, gyde, lede ud (især: saa at beholderen bliver tom). 2.1) i egl. bet. Den lette Tørv kan med Fordeel strax opskieres, efter at det overflødige Vand er udtømmet. *JPPrahl.AC.101*. Naar Garnene ere trukne og bragte iland, udtømmes Fangsten paa Strandbredden. *Tidsskr.f.Fiskeri.1873.132*. en Sigtmaskine . . udtømmer Melet automatisk direkte i Æltekarret. *OpjB.³III.269*. (tyktarmens) eneste nyttige Funktion skulde være ligesom Urinblærens, at sætte os i Stand til at vente med at udtømme vore Affaldsprodukter, til det passer os. *Naturens.V.1944.396. 2.2* ☐ m. h. t. kundskaber, færdigheder, (udslag af) følelser, lidenskaber olgn.: give frit (af)løb; lade faa udløsning; udøse. *Jeg som mod Mennesker og Verdens onde Sæder | Udtømmet har min Geist. *Holb.Metam.I*. *Fordømte, | Som bandede den Gud, hvis Hævn de selv udtømte. *Ew.(1914).I.155*. (hun) udtømte forgjæves al sin ømme Veltalenhed. *HKAarsb.F.34*. (hun) udtømte sin Angst i lykkelige Taarer. *Søiberg.KK.I.97*.

3) m. h. t. forraad ell. mængde, samling af noget: bruge, anvende ell. udnytte helt, indtil alt er opbrugt. 3.1) m. h. t. noget konkret. Arbeidet indstilledes 1765, da man næsten havde udtømt Kullaget. *Rawert&Garlieb. Bornholm.(1819).137*. || (nu næppe br.) m. h. t. drik. Da udtømte jeg den bedærende Drik og sank beruset i Jomfruens Arme. *Ing.EF.I.193. 3.2* m. h. t. noget abstrakt; især m. h. t. maal af økonomiske ell. sjælelige kræfter, evner, kundskaber olgn. (undertiden m. over-

gang til bet. 2.2). saadan Tilflugt maa . . ikke tages, uden efterat alle vore Tanker og Meditationer ere udtømmede. *Holb.Ep.IV.261*. *Min Skiøbne al sin Kunst | Udtømmer for mig ret ulykkelig at gjøre. *Wess.44*. Kri-gen havde udtømmet Folkets Formue. *Mall.SgH.29*. al hans Moie var spildt, og hans Kraft udtømmedes. *Hauch.I.411*. *Livets friske Strøm . . | Haabet, som vi aldrig her udtømmer. *PalM.II.212*. Kri-gen udtømte Landets Hjelpekilder. *VSO. Københavnernes Taalmodighed var udtomt. Pol.⁹⁹.1945.7.sp.1*. || (nu næppe br.) m. h. t. sum af genordg-heder. *jeg Ægttestandens Bitterheder | Har udtømt, og ei smagt endnu dens Sødme. *Heib.Poet.IV.18*. (jeg) udtømte . . i rigeligt Maal de Plager og Lidelser, som ere uadskil-lelige derfra (o: fra en hemmelig forlovelse). *smst.X.6*.

4) undersøge, beskrive, behandle til bunds, i alle henseender ell. enkeltheder. denne Materie (o: dette diskussionsemne), som synes nu snart at være udtømmet. *OeconT. VII.59*. hans Ord ere saa kiernefulde, at jeg maae pille langsommeligen, for at faae hvert især udtømmet. *Balle.Bib.I.81*. Jeg troer, at det er det Høieste at skyldte et andet Men-neske Livet, jeg troer, at denne Gjeld ikke lader sig opgjøre eller udtømme ved nogen Beregning. *Kierk.Stad.29*. (hun) mente, at man i Samtale kun sjelden ret udtømte en Gjenstand, saaledes som den burde ud-tømmes. *Schack.108*. Det som her er sagt om i-omlyd, udtømmer næppe hele spørgs-målet. *MKrisst.FS.111*. || ofte i part. ud-tømmende brugt som adj. *Kierk.I.33*. At afhandle en Gjenstand udtømmende. *Holst.R.* han (turde ikke) træffe en afgjørende Be-slutning, før han havde indhentet udtøm-mende Oplysninger. *Gjel.GD.55*. Beskrivel-sen skal være modsigelsesfri, udtømmende og den simplest mulige. *LHjelmslev.Sprogteoriens grundlæggelse.(1943).12. se ogs. u. Skil-dring 2*.

5) (jf. bet. 1.5 og 6.2,4) m. h. t. levende væsen, især person: blotte for kræfter, energi, virkelyst ell. viden, lyst til at tale olgn. Denne Anstrengelse har reent ud-tømt mig. *MO*. Et Løb over en lang Ager udtømte mig ganske. *Schack.(PersonalhistT. 1908.25)*. || nu vist kun i part. udtømt brugt som adj. (vist delvis til bet. 6.4-5). jeg (falte) mig dog alt for udmattet og udtømt til Legeme og Siel, til at kunne vaage Natten over hos min Kone. *Rahb.E.V.128*. Alt hvad hun . . har erfaret, kan hun da fortælle mig om. Hun bliver aldrig udtømt. *Winth.IX.30*. Giuliano af Medici, der som udtømt Vellystning var uden Ærgerrighed. *Brandes.MB.75*. Efter til lange Minutter var Holmgreen ud-tømt (o: efter at have skældt ud), han klap-pede Uret i og stak det i Lommen. *Buchh.UH.48*. i forb. m. for: efter den første store Høst af Komedier var (Holberg) komplet

udtømt for fysisk Energi. *Rubow.BB.216*. være udtømt for Idéer. *Bl&T*.

6) refl. 6.1) (til bet. 1) om beholder olgn.: udgyde sit indhold. hos det enkelte In-divid (o: af vandkæbe) naar Testiklerne deres største Omfang om Efteraaret, udtømmer sig i Vinterens Løb og faar saa en ny Vækst i Juli. *WesenbL.Ins.242*. 6.2) (jf. bet. 1.4; l. br.) om person: forrette sin nødtørft ell. kaste op. *Bl&T. 6.3*) til bet. 2: faa afløb; ud-gydes; til bet. 2.1: Sandet, ved at udtømme sig af Røret i Phiolen, merker ved sin Ned-gliden dend samme Høyde. *LTid.1725.78. til bet. 2.2: Min Vrede skal udtømme sig (1871: fuldkommes). Ez.5.13(1931)*. 6.4) (jf. bet. 2.2) give sine følelser, tanker udtryk, især i lange udtalelser ell. saa stærkt, grundigt ell. længe som man formaar (jf. *Leth.(1800)*); æls (⊞) i forb. m. i: Greven udtømte sig i Berømmelser over denne Anretning. *Gylb. III.150*. Dog, jeg vil ikke udtømme mig i Ord, for at skildre Dig min Sjæls gruelige Pine. *Sibb.I.74*. udtømme sig i Undskyld-ninger, Skældsord. *D&H*. udtømme sig i gisninger: *Blich.(1920).XIX.55*. Man ud-tømte sig i allehaande Gisninger om, hvad der kunde være paafærde. *VKorfitsen.TO.II. 64. dels (l. br.) i anden anv.: (han) lod hende først tale sig hæs og udtømme sig saameget som muligt. Rosenhoff.Skizzer og Scener.(1836)*. 16. Nu troer jeg, at jeg har udtømt mig, og vil derfor ende (brevet). *Coll.(HCAnd.BC.I. 19)*. jeg (vilde) derved uformodet rykke op i en Kaste, som jeg . . har udtømt mig næs-vist om. *JVJens.HH.209. 6.5*) (jf. bet. 5; l. br.) ombruge sine kræfter ell. hjælpe-midler, ressourcer. Starkadgittningen har udtømt sig, nu da vikingelivet er til ende. *AOr.DH.II.206*. || † gøre sig fattig; blotte sig for midler, forraad olgn. man seer ham efter Jerusalems Erobring . . at have udtømmet sig ved Gaver og Almisser til nødlidende Christne. *Hob.Hh.I.180*. han (skikkede) kun 30 Eksemplarer for ikke at udtømme sig for meget. *Rask.Br.I.197*. || † bruge alle sine kræfter; anstrenge sig til det yderste; i udtr. for, at naturen har skabt noget ypperligt: Cromwel kand regnes iblandt de faa Mænd, som Naturen haver ligesom udtømmet sig paa at danne. *Hob.Ep.IV.208*. jeg (o: en tjener) og mine Lige, ere de nyttigste og fuldkomneste Mennesker, og man kan med Billighed holde for, at Naturen maae udtømme sig, naar den bringer deslige Mesterstykker tilveie. *Skuesp. V.156*.

ud-tømmelig, adj. [ud'tøm'æli] som kan udtømmes. *vAph.(1759)*. nu næsten kun i udtømmelig (s. d.). -tømmelse, en. [-tøm'ælsø] fl. -r. 1) (⊞ ell. fagl.) som vbs. til udtømme. *vAph.(1764)*; spec. i flg. anv.: || til udtømme 1.2. Udtømmelse at en Sø. *D&H*. de fleste . . Grafitlejer . . viste Tegn paa Udtømmelse. *NaturensV.1914.208*. || (nu

l. br.) til udtømme 1.3. Frugten af de langvarige og blodige Krige var Rigets Afmagt og Udtømmelse for Folk og Penge. *Hobb.Ep. I.30.* Hansestædernes fredelige Udsugelser fulgte snart efter den blodige Udtømmelse ved Borgerkrigene. *Allen.I.38.* den nu overalt følelige Udtømmelse for gode Silkevarer. *Manufaci.(1872).91.* || til udtømme 1.4 (jf. Tarmudtømmelse). *Ruge.FT.276.* Ved stærk Forraadnelse dannes . . meget Svovlbrinte, og da Sulfider virker stærkt afførende, sikres herved en hurtig Udtømmelse. *Naturrens.V.1944.397.* || til udtømme 2.1 (jf. Sædudtømmelse). Udtømmelse af Mekonium og Urin hører netop til de Fønomener, der karakteriserer den intrauterine Kvælningsdød. *KPont. Retssmed. I.178.* || til udtømme 2.2. Inderlighedens øieblikkelige Udtømmelse efterlader som oftest en Mathed, der er farlig. *Kierk.VII.201.* || til udtømme 3.1; m. h. t. drik: Jeg gav Penge til en menageerlig Punsch, og under Udtømmelsen tingede mig for en meget billig Priis i Kost hos disse gamle Folk. [*Lyche.*] *MineHændelser.(1786).52.* || til udtømme 3.2. at opoffre Sverriges Kræfter indtil den yderste Udtømmelse. *Mob.BIS.2Saml.IV.91.* En fuldstændig Udtømmelse af Livsaanderne. *Holst.R. (samtale) Stoffets Udtømmelse. V.Korfitsen. EV.98.* jf.: (svenskernes) Krig var først i Tydskland . . til deres eget Riges . . Fordeel, og Tydsklands Udtømmelse og Ruin. *Slange. Chr IV. 1405.* **2)** i (mere) konkr. anv. **2.1)** (til udtømme 1.4 og 6.2; især ☐) hvad der udtømmes af legemet i form af uddunstninger, opkastninger, urin ell. (især) ekskrementer. *Kierk.VI. 217 (jf. smst.VIII.78).* De naturlige Udtømmelser (ved Sved, Uddunstning, Stolangang etc.). *MO.* Reden (er) reen og pæn, som da den toges i Brug; thi Forældrene bortskaffer stadigt Ungernes Udtømmelser. *Bogan.II.99.* naar du sætter dig . . skal du . . grave et Hul og bagefter tildække dine Udtømmelser (1871: det, som er gaaet fra dig). *5Mos.23. 13(1931).* **2.2)** (til udtømme 2.2 og 6.4; nu l. br.) udtryk (præget af inderlighed, iver, lidenskab oln. ell. grundighed, omstændelighed) for følelse, tanke, især i orå; udgydelse. Menneskene . . følte en uimodstaaelig Trang til at have i Himlen et ømt kvindeligt Hierte der var mere aabent for deres Udtømmelser. *Grundtv.Udv.I.267.* Naar man da har udtalt sig og fundet Husvalelse i denne Udtømmelse. *Kierk.III.223.* **-tømmer**, et. (nu næppe br.) tømmer, der i husbygning oln. anbringes udvendigt i ydersiderne af huset, udsat for vejrligets paavirkning. Poppeltræet bør ikke anvendes til Udtømmer. *VSO.* **-tømning**, en. [-tøm'nen] flt. **-er.** **1)** som vbs. til udtømme; især i flg. anv.: **1.1)** (☐ ell. jagl.) til udtømme 1.1-2. *vAph.(1759).* en herlig Karpedam med Stemmeværk og Stigebord til Vandets Opstemning og Udtømning. *GyrLemche.S.II.178.* || hertil ☀ **Udtøm-**

nings-anlæg, -hane (S&B.), -hul (Mackeprang.D.62), -prop, -tap, -ventil ofl. 1.2) (l. br.) til udtømme 4. Kun for et enkelt af disse Forhold, den relative Hyppighed af Fødsler udenfor Ægteskab, har jeg, af Hensyn til de store Forskelligheder fra Tid til Tid og fra Sted til Sted, foretaget en delvis Udtømning. *GBang.Kirkebogstudier.(1906).6.* **2)** (sj.) (mere) konkr., til udtømme 2.2 og 6.4: d. s. s. Udtømmelse 2.2. Der foregaar . . ingen Udvikling med den Menneskesjæl. Den er stagneret i æstetiske Udtømninger. *Gads Mag.1943.607.* † **-tømre**, v. vbs. **-ing** (*Amberg.*). (ty. auszimmern, holl. uittimmeren) forarbejde af tømmer; fremstille ved tømring. (de) fandt et stort Træ . . af hvilket de besluttede at udtømme og forarbejde dem et Knubskib. *LTid.1757.176.* **Amberg. -tørke**, v. (ænyd. udtrykke, jsv. (vbs.) utthörkan) **1)** (sj.) gøre meget tør (ved tørke); udtørre (1.1). den før saa udtørkede Jord har slukket sin Tørst (o: efter en tordenregn). *Bregend.GP. 101.* **2)** † jjerne (vædske) ved udtørring; udtørre (1.3). Kjødet er velsmagende, enten det er frisk eller tørt, hvilket sidste tillaves af Luften om Vinteren, i hvilket det udhænges, og ald Fugtighed deraf udtørkes. *LTid. 1727.649.*

udtørre, v. [ʰud'tørø] ell. (l. br.) [ʰud'törø] (jf. skrivemaaden udtøre. *Agerdyrkingen.(overs.1772).Fort.*). vbs. **-ing** (*LTid. 1738.495.* Ørst.II.138. *Suenson.B.II.18*) ell. (nu næppe br.) **-else** (*LTid.1751.4.* *Amberg.*). (ænyd. udtørre, -tiure; jf. tørre ud u. III. tørre; sml. udtørke; især ☐ ell. jagl.) **1)** trans.: gøre tør. **1.1)** i al alm., m. h. t. ting: jaa (noget) til at afgive sin fugtighed, sit vædskeindhold (ved at udsætte det for varme, vandsugende midler oln.); gøre helt tør ell. vissen. Herren . . udtørret det friske Træ. *Ez.17.24(1931).* udtørrende midler, (jf. Tør-, Tørre-, Tørringsmiddel; jagl.) stoffer med vandsugende evne. *S&B. Sal.² XXIV.519.* || m. h. t. jord, landstrækning. Blæsten har udtørret de højtliggende Marker. *VSO.* Ved sin Middagstid udtørret (*Chr.VI: tørrer*) den (o: solen) et Land. *Sir.43.3. 1.2) m. h. t. sø, vandløb, sump osv.: gøre til fast, tør grund; tørlægge; m. h. t. kilde, brønd: jaa til at løbe tør. Jeg haver gravet Brønde og drukket Vand, og udtørret (1931 afvig.) alle dybe Floder med mine Fødders Saaler. *Es.37.25.* at udtørre den Øe Nordstrand udi Holsten, som Vandet havde overskyttet. *Hobb.Heltind.II.371.* Et vanskeligt Arbejde vilde det være, at udtørre denne Sø. *Mob.Dagb.197.* (jeg) udtørret dets (o: Babels) Kilde (1871: jeg vil gjøre . . dens Kilde vandløs). *Jer.51.36(1931).* i billedl. udtr.: Ortodoksien udtørrede den kilde hvoraf studierne sprang. *Johs Ped.AB.128.* || i pass., om sø osv.: blive gjort til tør grund ad kunstig vej ell. (jf. bet. 2) blive tør (ad naturlig vej). Ferske Søer, som udtørres. *Forordn.²/1810.**

§2.D. Parcelejernes Brønde udtørres om Sommeren. *Ugeskr. f Retsv. 1945.A.486. i billedl. utr.*: Du maa ansee deslige plumpe Skrifter, som rindende Bekke, hvilke rase mest, naar man vil standse dem. De kand med intet bedre svekkes, end ved at give dem deres fri Lob, og ved at lade dem rinde indtil de udtørres. *Holb.MTKr.177. Kærlighedens Kildevæld udtørres aldrig. D&H. || hertil (fagl.) bl. a. Udtørnings-anlæg, -arbejde, -foretagende. 1.3) (nu næppe br.) m. h. t. vædske, fugtighed: faa til at forsvinde ved fordampning olgn.* Oprødning af Hvilelande og nye Jorde, uden at give brende, udtøre eller forderve deres Vædsker og Salte. *Agerdyrkingen. (overs. 1772). Fort. Paa ophøiede Steder udtørres Vinden Jordens Vædsker. Oluvs.DB.309. 1.4) † m. h. t. fugtig ell. snavset genstand: tørre, viske af. vAph.(1764). 1.5) billedl.: berøve noget dets fysiske ell. aandelige kraft, fylde, frodighed olgn.; ogs. m. h. t. livskraft, frodighed olgn.: faa til at forsvinde, visne hentyg Uretfærdighed udtørret (Chr.VI: fortørret) er Sjæl. *Sir.14.9. || især i pass. Publikum (lader) de ejendommeligste Lyrikere i Stikken, saa de enten udtørres eller forfalder til Manér. Brandes.F.153. Døden kunde komme indefra, ved at mandens livskraft udtørredes, så der ikke blev født sønner til at føre storsjælen videre. Grønbl.Hellas.I. (1942).130. (nu sj.) om person: blive mager, indtørret. vAph.(1759).**

2) intr.: blive tør. 2.1) (jf. bet. 1.1) i al alm., om ting. Hobene (af en plante) udtørre . . til et Pulver. *Manufact.(1872).255. alt Løvtræbrønde . . skal udkløves tilstrækkeligt til, at det kan udtørre effektivt ved Henstand i Skoven. NatTid.^{17/2} 1944. 3. sp.2. 2.2) (jf. bet. 1.2) om sø osv. Vandets Opstigen og Nedfalden forårsager, at Havet, Søer, Floder, Kilder, hverken udtørre ei heller løbe over. *Suhm.II.77. ganske lave, tidligt udtørrende Damme. Wesenbl.Ins.268. billedl.*: Dermed udtørrede . . en af de vigtigste Indtægtskilder. *Uss.Jærnproduktionens Hist.(1911).5.sp.1. || hertil (geol.) Udtørnings-horisont (AFang.IK.54. jf. Horisont 2), -lag (o: lag i mose, der viser, at mosen er tørrer ud og skoven vandret ud i den. Berl Konv.XXII.180).**

3) part. udtørret brugt som adj. (til bet. 1 og 2). 3.1) til bet. 1.1 og 2.1. Det hellige . . Eege-Træ . . blev udtørret og raadnede indvendig. *Kraft.VF.245. *Udtørret Græs staaer tyndt paa skaldede Agre. Blich.(1920). IV.156. Luften i et nybygget Hus, selv om det er „udtørret“, er altid straks efter Indflytningen fugtig. Panum.86. Er der Lerindskud (o: i gulvet), skal det være ordentlig udtørret. *IFB.1936.136. || om jord, landstrækning. De lave Enge . . ere nu udtørrede. Rawert&Garlieb.Bornholm.(1819).27. det var . . Overbefolkningen i det stadig mere ud-**

tørrede Arabien, der tvang Beboerne til at trænge ind i de omliggende Kulturegne. *Buhl.Muhammedanismen.(1914).17. Han skød op . . som et Rødkud af udtørret (1871: tør) Jord. Es.53.2(1931). 3.2) til bet. 1.2 og 2.2. Graverne og Digerne vare . . udtørrede formedelst en langvarig Torke. *Holb.DH.II.409. Larverne kryber rundt under Stenene i de halvt udtørrede Flodsenge. Wesenbl.Ins. 219. 3.3) (nu næppe br.) til bet. 1.3. naar tørre Foraar falder ind, saa ere Vædskerne udtørrede til den Tid, og da er det vanskeligt for Bygget, at komme op af Jorden. *JP Prahl.AC.36. 3.4) til bet. 1.5. ogsaa Samvittighedens Fred . . er en Følelse, som ikke boer i et udtørret Hierte. Mynst.Præd.(1815).101. Det var kun lidt (bønderkonerne) læste og tænkte til daglig, deres Fantasi var udtørret. *Skjoldb.L.118. Jeg (o: en kunstmaler) er udtørret for Idéer. Jeg er tom. LeckFischer.K.22. || om person(s legeme): indtørret; visnen. Den lille spinkle og udtørrede Dame. *Gjel.T.301. den stive, udtørrede Karoline. JernbaneT.^{15/12} 1934.8.sp.2. jf.: Giv dem ufrugtbart Moderliv og udtørrede (1931: golde) Bryster. *Hos.9.14.******

ud-tørrelig, adj. [u'dtør'æli] (l. br.) som kan udtørres. *vAph.(1759). især i udtørrelig: smst. evigt udtørrelige Kilder. Blich.(1920).XVIII.181. Taarer, der fra hendes Hjerter steg op til hendes Øjne som en rolig, fortsat, udtørrelig Strøm. Riget.^{12/10} 1912.8.sp.1. -tørste, v. (ty. ausdursten; sml. -hungre, -sulte; sj.) udmatte ell. faa til at opgve modstand ved at lade vedk. tørste. et Fatamorganas Oasekilde og Palmeskygge udtørster Ørkenvandrerens. *Gjel.GL.125. Obersten kendte ogsaa sindrigere Torturer. En Tid lang forsøgte han at udtørste den (o: en hest). sa.R.124.**

u-duelig, adj. [u'du'æli] (l. br. uduelig, [u'du'æli] jf. S&B.). (ænyd. udu(ellig), uduelig, uduelig, mnt. undogelik) 1) om person (mods. duelig 1.1). de ere . . u lydige og uduelige til al god Gierning. *Tit.I.16. u-duelige Embeds-Mænd. Holb.Ep.V176. „jeg føler mig ikke heller nedværdiget ved at —“ „Være led og kjed af Alt og føle Dig uduelig til Alt“. *Tops.III.67. || (jf. duelig 1.2; nu ikke i rigsspr.) ugidelig; doven. Moth.D.169. 2) (nu sj.) om brugs-, nyttedyr ell. brugsting (mods. duelig 2): uavvendelig; ubrugbar. al den ting, som var foragtelig og uduelig (1871: ubrugbar), den ødelagde hand. *ISam. 15.9 (Chr.VI). *Pulsvaaden og mit Bundgarn udueligt er blevet; | Alt gammelt, halvforraadnet, Ran har det sønderrevet. Oehl. XXXI.155. den uduelige, stenede, mosede . . Jord. LMWedel.WordingborgAmt.(1818). 43. -duelig-hed, en. (ænyd. d. s.) 1) til -duelig 1. 1.1) i al alm. Hvis den politiske Kandestøber havde examineret sin egen U-duelighed, havde han ikke taget sig paa at præsidere i Raadet. *Holb.MTKr.123.****

i Uduelighed (*Chr.VI:* unyttighed) er der Tilbagegang og megen Trang, thi Uduelighed (*Chr.VI:* unyttighed) er Moder til Hunger.*Tob.A.18. jf.:* den Uduelighedsattest, han mener at maatte give de amerikanske Damer.*VilhAnd.VT.53. || (ikke i rigsspr.) ugidelighed. Moth.D169. 1.2) ☐ konkr.:* uduelig person. Han skildrer (*Bona-parté*) som en Uduelighed, der kun formaæde at lade sine Tropper gaa paa.*Brandes.V146. Kongemagten bliver let despotisk eller falder i Udueligheders Haand. VVed.H.386. 2) (nu sj.) til -duelig 2. Cit. 1728 og 1739. (Vider.IV.44.III.449). Islands Uduelighed til Ager-Dyrkning. OeconJourn. 1758.69. -dulgt, part. adj. (nu næppe br. -dølget. Zellitz. (Rahb.Tilsk.1795.534)). (ænyd. u-dult, -dylt, -dølt; nu sj.) aabenlys; utilsløret. *Med udulgt Glæde hun det saae. Rein.267. Schand.SD.127. -dulig, adj. se 20 -duelig.*

ud-vaaget, part. adj. [-vã²qøt] (sv. utvakad; nu især dial.) medtaget, svækket, udmattet af at vaage ell. have været vaagen gennem lang tid; forvaaget. Kongen . . var bleven meget udvaaget og træt af den langvarige og besværlige Sejlsars.*Schousbølle. Saxo.455. udvaaget*, som jeg var, sov jeg over mig.*Blich.(1920). XII.59. Rasm Hans. M.174. jeg tror, at den udvaagede Tilstand, jeg var i, har slappet min Modstandskraft. Buchh.Sw.I.220. -vadske, -vadske, se -vask, -vaske. † -vagt, en. (ænyd. d. s., mnt. utwachte; jf. -post) vagt paa en fremskudt post. vAph.(1764). Leth.(1800). VSO.*

Udvalg, et. ['ud, val, q, dagl. 'ud, val'] ft. d. s. (jf. sv. urval og ty. auswahl; til udvælge) 1) (ofte m. overgang til bet. 2) som vbs. til udvælge: det ved et valg ml. et antal (individer ell. ting) at udtage ell. udsøge sig et ell. flere (som falder i ens smag, synes en def(t) bedste, mest egnede); udvælgelse. Amberg. til det første Gilde skal der være strengt Udvalg, vi ville kun have de Allerfornemste.*HCAnd. (1919).II.167. (kavalerieshstens) Udvalg. PW Balle.R.21. jeg overlader Udvalget af Prøverne til Dem. Ludv. Fremsendelse . . af Varer til Udvalg. Poul And. Næringsretten.³ (1944).145. || (efter eng. (natural) selection; jf. u. Udvalgelse; især biol. ell. landbr.) spec. 50 om det forhold, at individer med særlige værdifulde, formaalstjenlige egenskaber fortrinsvis kommer til formering, enten (jf. Darwin) ved en naturlig udvikling (naturligt udvalg. Sal.²V828. Boas.Zool.⁴127. naturens udvalg. Sal.²XXIV.181. udvalg i naturen. smst.) ell. kunstigt ved opdrætning; ogs. om det forhold, at individer af det ene køn foretrækker de individer af det andet køn, som har saadanne egenskaber (det kønslige udvalg. Sal.VI.213). Udvalg maa siges at finde 60 Sted i Avlen . . naar Parringen ledes af Mennesket efter dettes Formaal. MollH.VI.126. LandbO.IV.673. jf.:* der foregaar et økonomisk

Udvalg inden for Arbejderklassen (*det vil sige*) at de, der . . ikke kan opfylde Betingelserne, ikke engang Minimalbetingelserne, skilles helt ud.*Tilsk.1903.362. || der (serveres) øieblikkeligt en fuldstændig Diner (for de rejsende), og forskjellige Vinsorter fremsættes til behageligt Udvalg. Holst.IV 207. Her mangler altså ikke på tolkninger. Hav og himmel, verdens-altet, skyen (osv.) — alt til behageligt udvalg. AOlr.DH.I.290. || i forb. foretage ell. gøre ell. træffe (D&H.) et udvalg. Af alt dette (o: en samling skind) gjorde han et Udvalg og bandt det sammen.*Hauch.II.338. det er nødvendigt at gøre et snævert Udvalg mellem de Navne, der skal omtales. AarbTurist.1931. 111. || delvis til bet. 2(a), i forb. som et skøn-somt udvalg, se skønsm 1.2.**

2) i (mere) konkr. anv. 2.1) (især ♀) antal eksemplarer, arter, sorter af en vare, artikel, hvorimellem kunderne kan vælge. Krammeren har et stort Udvalg. VSO. et rigt (righoldigt) Udvalg i (noget). Ludv. Kom og se vort Udvalg af smukke gamle Mahogni-Møbler.*Pol.¹⁹/11948.13. sp.5. 2.2) samling af udvalgte, udsøgte ting ell. stykker. Her stod ogsaa hendes Boghyldet med Udvalget af hendes Yndlingsforfattere. Ing.LB.II.154. hele Ugen . . var besat med Udvalg af Indbydelserne. HCAnd. ML.417. Han eier et Udvalg af gode Malerier. MO. (bogen) fortæller om et Udvalg af virkelig eksisterende eller fabelagtige Dyr. CKoch.FF.38. || ofte om (bog ell. bøger, indeholdende) en samling af udvalgte stykker ell. arbejder af en litteratur ell. en forfatter. Udvalg af danske Viser. NyerupPRasm.(bog-titel.1821). et Udvalg (*Brandes.DD.55:* en Anthologi af Hauchs værdifuldeste lyriske Digte. *Brandes.I.400. (Rückerts)* formelle Virtuositet og noget beske Natur gør ham skikket til Tankesprogsdigter . . kun maa han læses i Udvalg. *N.Moll.VLitt.III.764. 2.3) (nu især som billedl. anv. af bet. 2.4) antal udvalgte personer; spec.: elite (1). Svend Tveskjæg havde . . samlet et Udvalg af Krigere, en udsøgt Kiærne til en staaende Hær. Molb.DH.I.395. Samlingsstedet for et Udvalg af Folkets viseste Mænd. Ing.EF.VI.33. Det, Israel søger efter, har det ikke opnaaet, men Udvalget (1819: de Udvalgte) har opnaaet det; de øvrige derimod blev forhærdede. *Rom.11.7 (1907). Man ikke blot bliver lidt sammen efter bordet, men et snævrere udvalg er en klike, der ogsaa samles om attenen i et afsides værelse i restaurationen i stuen. FBrandt.SK.3. 2.4) (først alm. efter anvendelsen i grundloven 1849, jf. u. Udskud 3.1; især emb., polit.) en (inden for en større kreds valgt) gruppe af personer, der danner en forsamling, komité til overvejelse af visse spørgsmaal (hvori der gøres indstilling) ell. varetagelse af særlige opgaver; undertiden m. overgang til bet.: be-***

handling i et udvalg. *Molb.HO.* (u. Udskud). Vel veed jeg at nogle Skribenterne have foreslaaet det danske Ord Udskud (efter det tyske) til at udtrykke det franske: Committee; men da hiint Ord iforveien har baade en anden og en uædel Bemærkelse, foreslaaer jeg at bruge Udvalg. *Hist. Calender. 1814. 272. Grundl. (1849). § 57.* Udvalget for Folkeoplysnings Fremme. 50 Aars Virksomhed 1866—1916. *bogtitel. 1916.* Varetagelsen af de daglige Forretninger . . overdrages af Menighedsraadet til et Udvalg, bestaaende af mindst 3 af Menighedsraadet indenfor dette valgte Medlemmer. *LovNr. 281⁹⁰. 1922. § 4.* I nogle Tilfælde kan et af Kamrene erklære sig for Udvalg. *Sal.² XXIV. 175.* hun har fået sæde i rigsdagen og skal sidde i så mange udvalg. *Grønb. Sprogets musik. (1943). 13.* i forb. som gaa, sendes i udvalg, om sag; overgaa til behandling i et udvalg. *Ugens Tilskuer. II. 1911/12. 97. sp. 1.* nedsætte et udvalg: S&B. *Forr. Folketing. § 7.* kirkeligt (se II. kirkelig), socialt (se social 2.1), staaende (*Lov⁴. 1857. § 16. Lov²⁰. 1868. § 5. jf. staa sp. 799⁹³*), særligt (*D&H.*) udvalg.

Udvalgs-, i ssgr. [ʰudval(q)s-] af Udvalg, især i flg. anv.: 1) ¶ af Udvalg 2.1, jz. Udvalgs-bog, -forretning, -nota, -regnskab, -sending, -vare, se især Hage.² reg. 2) (emb., polit.) af Udvalg 2.4: udvalgs-behandle, -behandling (*Riget.³/1912. 6. sp. 3. Forr. Folketing. § 7.*), -betænkning (Udvalgs-Betænkning afgiven i det medicinske Selskab. *bogtitel. 1852.*), -forhandling, -formand, -forslag, -medlem, -mode, -ordfører, -værelse (paa rigsdagen) ofl.

ud-valgt(e), se udvælge. **-valke**, v. [-valgø] vbs. **-ning**. (l. br.) (jærdig) behandle ved valkning. *MO. VSO.* **-valse**, v. [-val'sa] vbs. **-ning** (Amberg. *Ursin. D. 120. SkotojsO.* 48). (jagl.) udglatte, sammensprende ell. (især) udforme (i plader, stænger ell. traade) ved valsning. Amberg. Pladerne udvaltses . . tilklippes og forsynes med Naglehuller. *Thiele. Breve. 143.* Herrecykle . . udvaldsede Følge. *PolitiE. Kosterbl.²¹/1922. 2. sp. 1.* billedl.: Med Fare for at udvalde Billedet kan man sige, at Elinas Hjerte fra den Dag var som disse troldagtigt forvredne Landskaber (i Lapland). *NisPet. SG. 447.* **-vande**, v. [-van'ə] vbs. **-ing** (i bet. 2: *Huusm. (1793). 49.* *Landm B. II. 471. Foto Leks. 24.* i bet. 4: *Kierk. XIII. 387. BilleskovJ. DD. I. 101*) ell. † (skrevet) **-ning** (Amberg). 1) (jf. dial. udvandet, lavvandet (UjF.); jagl.) afvande (1.1). *LHøyer. G. 94.* Imidlertid kan vel ogsaa denne Plads benyttes (til kirkegaard) under Forudsætning af, at den afgroftes og udvandes i tilstrækkelig Grad. *SundhedsKollForh. 1894. 560.* Dette Kær udvandedes og kultiveredes. *Himmerl Kjør. 1939. 19.* 2) anbringe i ell. skylle (overstryge) med vand (for at fjerne visse stoffer, paavirke paa en bestemt maade olgn.); især i flg. anv.: 2.1) (kog.) m. h. t. saltede

jødevarer: lade henstaa i koldt vand for at trække (noget af) saltet ud; tidligere ogs. m. h. t. jersk kod: blanchere (*CMüller. Koge-Bog. (1785). 48.* vAph. (1759). Pillede Sukker eller andre Erter nedlægges med Salt eller i Lage, og udvandes naar de skal bruges. *Syltebog. (1795). 136.* Naar Skinken er mildt hjemmesaltet, behøver man ikke at udvande den og kan dog godt benytte Suppen. *Const. Kogeb. 100. 2.2)* (garv.) m. h. t. huder: udbløde. *JFBergs. G. 124. 2.3)* (jot.) m. h. t. fotografisk billede, plade osv.: skylle i vand; udvaske (2.2). Vil man tone og fikser i forskellige Bade, maa Billederne forud udvandes. *Haandv. 40. Foto Leks. 26. 2.4)* (jagl.) m. h. t. smørtræ: lade henstaa nogen tid fyldt med vand, for at det kan slippe smørret, naar det tages i brug. *Landm B. II. 471. 2.5)* m. h. t. træflade: overstryge med vand, saa fibrene rejser sig (hvorefter fladen slibes glat og (naar den er tør) bejdses ell. lakeres). *Brahtz. Polerebogen. (1933). 18. 3)* (nu næppe br.) gøre (en vædske, især: drik, sobemad) tyndere, mindre kraftig ved at tilsætte vand; opspæde (1). En udvandet Suppe. *VSO. D&H. 4)* (jf. -vaske 4) billedl. anv. af bet. 2.1 og 3; især i udtr. for at berøve noget dets kraft, lidighed ell. prægnans (ved banalisering, gentagelse, vidtløftig behandling, ell. omformning, forflygtigelse af det væsentlige); ogs.: forteriske; udtvære (3); ofte i part. udvandet brugt som adj. ikke vil (han) formaste sig til med egne Ord at udtynde og udvande, hvad her . . saa kraftig . . er sagt. *Rahb. Sandsig. 566.* denne Religion er udvandet og forkluddret til noget reent Pjank. *Kierk. XIV. 223.* Min almindelige Opfattelse var den, at Nationen var aandelig udvandet af for megen Æstetik. *Hørup. I. 8.* Sådan en udvandet Kavalser som Kapellannen gjorde sig naturligvis bundlatterlig som Elsker. *E. Erichs. Doktorens Jul. (1920). 99.* de andre sad i Timevis og udvandede en endeløs Diskussion. *Emil Rasm. DL. 143.* ¶ udvandet, om øje, blik: udflydende; udtryksløs; vandet. Øjnene havde Drankerens udvandede Blik. *Ris. FT. 157.* *Bergstrøm. KD. 107.* ¶ ¶ overflytte værdier fra et selskabs disponible fonds til aktiekapitalen gennem opskrivning af de gamle aktiers paalydende ell. udstedelse af friaktier; m. h. t. aktier: nedsætte deres noterede værdi ved udstedelse af friaktier. før Aktierne udbydes til Salg, er de gerne „udvandede“, bragt saa stærkt ned i Værdi, at de i heldigste Fald kun kan give Udbytte efter den almindelige Rentefod. *G Bang. S. 16.* *Regneb Købm. II. 7.* de altfor glubske Aktionærer, der raabte paa Udvanding eller højere Udbytte. *Fr Poulsen. F. 26.* **-vandre**, v. [-van'drə] vbs. **-ing** (s. d.). 1) om levende væsener. 1.1) (W ell. spøg., undertiden m. overgang til bet. 1.2) gaa, vandre bort; forlade sit hjem, opholdssted, arbejdssted olgn. ell. den institution, det fællesskab, man tilhører. *Paa Mark og Eng Guds Sendebud

udvandre. | Usynlige gaae de med Mejerne frem. *Ing.RSE.VII.171.* Faren havde ikke været hjemme i en Maanedstid, han plejede af og til at „udvandre“, som han kaldte det. *LCNiels.Historier.(1907).132.* (*sangerinden*) overfaldt Orkestrets Dirigent og hele Orkestret udvandrede. *Socialdem.^{3/12}1940.6.sp.5.* til Modet mødte kun 2—300 Mennesker, af disse udvandrede en Del Medlemmer, inden Afstemningen fandt Sted. *JySaml.5R.VII.35.* *uegl.:* *af denne . . uforgienglig aske | udvandre skal engang . . | Vor Himmel-Lærde Syv (o: Peder Syv). *Sort.(DSt.1909.48).* *Saa vil vi nu sige hverandre Farvel | Og ønske . . | At Kristus, Guds Søn, | Maa være vor Løn, | Naar vi skal af Verden udvandre. *Grundtv.SS.V527. 1.2* drage bort fra sit hidtidige hjemsted for at tage fast ophold (og søge sit udkomme) et andet sted, oftest i et fremmed land (spec. i en anden verdensdel); *emigrere.* det kværsiddende og ei det udvandrede Norden (maa) blive Aandens Hoved-Hjul. *Grundtv.Myth.3.* de til Kiøbenhavn udvandrede Jyder. *Foersom.L.17.* et Skib for fulde Seil førte Udvandrede til Amerika. *HCAnd.DB.15.* Den udvandrede Franskmand (*Brandes.E.33:* Den franske Emigrant). *Brandes.IV.19.* Se, et Folk er udvandret fra (1871: udgaaet af) Ægypten. *4Mos.22.5 (1931).* || (*zool.*) om dyr: vandre bort fra et omraade for at søge sig nyt fast opholdssted andetsteds. *OpfB.¹I.8. 2)* (især $\square$) om ting ell. forhold. **2.1)** som billedl. anv. af bet. 1.1. Menneskesielen . . udvandrer med sine Tanker ikke aleene over den heele Jordklode, den svinger sig endog med Tankerne fra den ene Verden til den anden. *Basth.Phil.184.* udvandrede hvide Blodlegemer. *Panum.159. 2.2)* som billedl. anv. af bet. 1.2. (et) lille til Tyskland udvandret håndskrift. *Palæografiskatlas.Da.afd.(1903).Fort.VIII.* den engelske jury) er ogsaa udvandret til Englands Kolonier. *JohsSteenstr.SU.213.* **-vandrere**, en. [-van'drør] person, der udvandrer (1.2), især til et fremmed land (en anden verdensdel), emigrant. *Primon.Lexicon.(1807).* 107. *Kierk.VI.162.* Lov^{1/2}1868. LovNr.134 ^{3/12}1934. §1,1. || hertil **Udvandrer-agent** (o: autoriseret person, der ordner udvanderes rejse til (et sted i) en fremmed verdensdel), **-arkiv** (o: arkiv, der indeholder materiale m. h. t. udvandrere), **-land**, **-strøm** ofl. samt betegnelser for passagerskibe, beregnet for udvandrede, som **Udvandrer-baad**, **-damper**, **-(damp)skib**, **-vandring**, en. [-van'dren] flt. **-er.** vbs. til -vandre. **1)** til -vandre 1. **1.1)** ($\square$ ell. spøg.) til -vandre 1.1. Jochimsens gigantiske Stemmemasse rullede mægtigt ind fra det inderste Værelse . . Ny Udvandring til Salonen af de konverserende Herrer. *Schand.TF.II.178.* Et Par af Mændene rejste sig og gik ud. Det blev Signalet til almindelig Udvandring. *LindskovHans.G.18.* || (nu næppe br.) udflygt; (vandre)tur; ekskursjon; ofte i

forb. gøre udvandring. Hvad Lectoren angaar, da var efter Instruxen 6 Udvandring i Marken og 27 Timers Forelæsning. *TønderLund.Videreomdenbot.Have.(1788).15.* jeg (skulde) logere hos hans Forældre i en af Bristols Forstæder, og derfra gjøre Udvandring med ham i Klippe-Egnen. *Grundtv.E.117. billedl.:* Den derimod, som med grundig Indsigt i een Videnskab, gjør Udvandring i de øvrige, vil fra hver Udvandring komme tilbage og et klarere Blik i sin egen. *Ørst.III.63. 1.2)* til -vandre 1.2; *ogs. koll., om udvandrede personer. Suhm.Hist.I.31.* Undertrykkelse og talrige Udvandring til America, havde underkuet og adspillet Scotterne. *Blich.(1920).I.8.* (*fartøjet*) skal have været bestemt til at afgaae med Udvandring til Sydamerica. *BornholmsAvis.^{4/12}1844.4.sp.1.* Udvandring er et Hovedmiddel mod Nutidens sociale Onder . . den fjerner den overflodige Arbejdskraft, og netop den uroligste og farligste Del deraf. *Nationaløkon Tidsskr.I.282.* || (*zool.*) m. h. t. dyr. *Lieberkind.DVX.79.* || (*delvis til bet. 1.1)* billedl., om et antal personers udtræden af et fællesskab *olgn.* i Maj (1882) kom saa det afgørende Brud med den store Udvandring fra „Foreningen“ og Stiftelsen af „Studentsamfundet“. *Neergaard.Er.I.117.* først i firserne begyndte en sand udvandring fra dette akademi til de frie skoler. *EKonstantin-Hansen.Samlivmeddanskunst.(1937).21.* || hertil (jf. Udvandrer-): **Udvandrings-agent**, **-agentur**, **-arkiv**, **-chef** (o: chef for udvandringskontor), **-kontor** (o: kontor, der ordner udvandring, giver oplysninger m. h. t. udvandring *olgn.*), **-kontrakt** (o: kontrakt ml. en udvandrer og en udvandringsagent), **-lov(givning)**, **-lyst**, **-politik**, **-tilladelse**, **-tog**, **-væsen** ofl. **2)** (*faql.*) til -vandre 2. Diapetesis kaldes de hvide Blodlegemers Udvandring fra Haarkarrene ud i det omgivende Væv, uden at Karrene ere bristede. *Panum.159.* om kulstoffets udskillelse af støbejern ved en særlig proces: *Sal.²I.192.* **-varme**, v. [-ivr'ma; -iva'rma] vbs. **-ning** (*Thaulow.MO.72.*) (jf. -gløde 2) $\odot$ underkaste (et metal) en opvarmning af lign. art som ved udglødning, men ved en temperatur, der ligger under glødningen. *Hinnerup.Juv.21.* Hannover.Tekn.99. **-varpe**, v. vbs. **-ning** (*Mall.SgH.239. VSO.*) $\mathfrak{F}$ (l. br.) hale (et skib) ud ved varpning; varpe ud. derpaa begyndte de at udvarpe alle Skibene af Havnen. *Mall.SgH.239. Wand.Mindesm.II.126. D&H.* **-va(d)ske**, en. (*faql.*) vbs. til -vaske (2.1) naar (lokomotivføreren) kommer hjem, skal Maskinen sættes til Udvask. *LokomotivT.1944.239.sp.1.*

udva(d)ske, v. [u'd,vasgø] **-ede.** vbs. **-ning** (*vAph.(1759).* *Manufact.(1872).229.* *LandbO.²II.624*), jf. **Udvask.** (*ænyd. d. s., mnt. utwaschen; jf. udto, udtvætte; især faql. (i bet. 1-3)*)

1) fjerne, bortskylle ell. udskille ved vask ell. ved udskylning, udvanding. 1.1) fjerne, borttage ell. udviske (plet olgn. ell. nu især farve, mønster) ved vask. Udvaske Pletterne af Tøjet. *Levin*. Mønstrene ere . . mindre varige og lade sig let udvaske. *Manu-fact.* (1872).294. Farven er helt udvasket af Tøjet. *D&H. billedl.*: *Du har udvasket Pletten paa mit Skiold. *Oehl.IV.127*. 1.2) udskille, udvinde ell. fraskille (stoffer) af en blanding ved udskylning, udtækning i vand olgn.; spec. (kem.) om udtækning af de opløselige bestanddele af noget v. hj. af vand ell. damp, især for at faa det uopløste stof i ren form. Guld, som man paa mange Steder udvaske af Jorden. *Goldschm.NSU.1858.I.261*. han havde . . ingen Pande, hvori han kunde udvaske Jorden og skille den fra Guldet. *DagNyh.* 9/1906. *Till.1.sp.2*. For der foretages en kunstig Tørring af Træ, bør Træets Safter udvaske. *TeknLeks.I.571.1.3* om regnvand, bølgeslag olgn.: skylle (noget) bort, jævne (det) ud, sprede (det) over et omraade. de vestlige (egne), hvor den udvaskede Strandsand er den forherskende. *JHLars.HA.I.14*. Urskoven gaar her ned til Stillehavets Kyst, og det stærke Tidevande udvaske gamle Gravpladser. *NationalmusA.1937.36. billedl.*: et Indtryk, som selv Tidens rullende Strøm ikke vil formaae at udvaske. *Schack.167*. || om opløsning af og bortskylning af næringsstoffer fra jordens øvre lag. *Havebr.L.11.1028*. jf. Udvaskeingstab. *TfP.1931.580*.

2) underkaste vask, udskylning ell. udvanding. 2.1) rense, rengøre ved vask, udskylning olgn.; ogs. om rensende indvirkning af skyllende regn, havvand olgn. En Sadelmager havde begyndt at stoppe Madrasser og Stolehynder med udvasket Græstang, zoster marina. *Rawert & Garlieb. Bornholm.* (1819).7. *dér hvor Vragstumpen bliver | udvasket, skyllet og bleget. *Drachm.PT.II*. || m. h. t. hul genstand, saar olgn. Sygevogterne . . udslaae og udvaske Pøsene, saa ingen Ureenlighed bliver staaende. *Cit.1789.* (*SøkrigsA.3Cccc3r*). Bornene hjalp ham derefter med at udvaske . . Saaret. *AERslev.DesstjaalneBorn.* (1902).47. Udvaskeing af Lokomotivkedler. *TeknLeks.II.578.* (jarg.): da Depotet ikke havde nogen anden P-Maskine under Damp, maatte der tages en, der kom ind for at udvaske (o: blive udvasket). *LokomotivT.1933.46.sp.2*. 2.2) behandle noget ved at skylle det med vand ell. lade det ligge og trække i vand, især for at fjerne visse stoffer fra det. *Olufs.NyOec.I.122*. Naar Pladen (ved fotografering) nu er udvasket for de kemiske Substanser ved Ophold i nogen Tid i rindende Vand, tørres den. *VortHj.III.1.141*. Inddampningsresten udvaske med 50° varmt Vand. *PharmDan.* (1933).580. || (delvis til bet. 2.1) m. h. t. tøj. Silken . . er bleven udvasket med fin Sæbe. *Thiele.Breve.164*. Udvaskede Varer

er . . Varer, som kun indeholder lidt Stivelse. *Manufakt.* (1942).116. || m. h. t. gær: slæmme. *Bryg.* (1941). || m. h. t. smør: lægge i vand, for at saltet kan trække ud. *CMüller.Koge-Bog.* (1785).64. e.br.

3) skade ell. ødelægge ved for megen vask ell. udskylning; især i part. udva(d)sket brugt som adj. 3.1) m. h. t. tøj: forvaske. Mandsperson . . iført . . lysegraa udvaskede Benklæder. *Politie.* 2/1923.3. (sømanden) er i blaa, udvasket og falmet Maskinsæt. *Sønderby.* (*Hendeviglemmer.* (1947).94). jf. bet. 4: den lille, udvaskede Løjtnant der. *GyrLemche.NB.241.3.2* om regn. Bagerovnen har . . stukket ud af Stuelængens Bagside og været udsat for Udvaskeing af Vej og Vind. *Steensberg.DB.80*. || især (landbr.) m. h. t. hø, korn, der ligger høstet. Det var en almindelig Jeremiade over den megen Regn . . Sædens Givtighed var god nok, men Vægten var ringe og Halmen udvasket. *Gjel.GL.38. D&H*.

4) $\boxtimes$ billedl. anv. af de foregaaende bet., især bet. 3: berøve noget dets oprindelige kraft, friskhed, karakter; udynde; udvande (4); udviske; forflygtige; især i part. udva(d)sket brugt som adj. Hun havde iført sig et Pynteforklæde og et — maaske lidt udvasket, men nystroget Smil. *Brodersen.S.99*. Jo mere udvasket hans Moral var . . jo bedre var han (o: en agent) i Stand til at sælge. *AaHermann.PH.53*. For at undgaa den udvaskede Lyrisme indførte (*J.P. Jacobsen*) en ny Sprogbrug, det valgte, længe prøvede Udtryk. *JVJens.* (Pol. 19/1941.10.sp.6).

Ud-va(d)ske-. i ssgr. (ogs. Udva(d)sker-. *LokomotivT.1944.152.sp.2.1948.51.sp.1*). (fagl.) til udvaske 2, jz. **Udva(d)skebord** (i garveri. Den gl.By.1947.7). spec. (jærnb.) m. h. t. rengøring af lokomotivets kedel ved udskylning, jz. **Udva(d)ske-dag, -hul, -klap, -plok, -prop, -pumpe, -stang**, se *Rambusch.JE.15.60.104.134. DampLok.136. TeknLeks.II.578*. **-va(d)sker**, en. (jærnb.) person, der udvaske (2.1) lokomotivkedler. *Rambusch.L.136*. **-va(d)sker-**, i ssgr. se -vaske- i ssgr. **-va(d)skning**, en. vbs. til udvaske (s. d.); til udvaske 2: **Udva(d)sknings-flaske**, (kem.) en med vædske fyldt flaske, hvorigennem luftarter ledes for at renses (jf. Vaskeflaske). *VSO.VIII.151*. **-hanc**, (jærnb.) skyllehane til brug ved udvaskeing af lokomotivkedel. til udvaske 1.3 slutn. (s. d.): **-tab, -vattere**, v. vbs. **-ing**. (fagl.) udstoppe med vat. Det synes virkelig, at i senere Tider Fodfolket har følt Savnet af Bryststykker, og søgt at erstatte dem ved Uniformernes Udvatting. *Magazin f. militair Videnskab.IV* (1821).319. $\boxtimes$ **-ve**, en. flt. (l. br.) **-er** (*EHannover.E.6. ESkrum.* (Pol. 9/11 1901.1.sp.7)). (dannet efter Hjemve; jf. Udtritt 2, Udlængsel) (stærk) længsel efter at drage bort fra sit hjemsted, især til et frem-

med land (for at opholde sig der nogen tid ell. bosætte sig der), han beskriver mig saaledes Bjergnaturen og de brusende Strømme (i Pyrenæerne), at det risler mig ned over Ryggen og jeg faaer „Ud-Vee“. *HCAnd. BCÆ.I.224 (aar1843)*. Jeg har gjort den store . . . psykologisk-æsthetiske Opdagelse hermed, at det modsatte af Hjemvé er Udvé, et Ord, hvorpaa jeg tager Patent. *JLange. (Brandes. Julius Lange. (1898). 83)*. (*Columbus's*) Væsen er Udve, Længsel efter det tabte Land. *JVJens.H.14*. intet Folk, maa-ske lige med Undtagelse af Kineserne, har i saa ringe Grad været besjælet af Udvé som de gamle Ægyptere. *Østrup. (Verdens-hist.I.305)*. uegl.: Elskov under sine første Former (vil) kunne ytre sig netop som Sky for alt sanseligt . . . en selvhængivende Længsel og Udve bort fra alt jordisk. *TroelsL. XII.64*.

Udvej, en. [‘uðˌvai’] ùdvèj. *Høysg.AG. 146. fjt. -e ell. † -er (Holb.DH.I.801. LTid. 1728.491)*. (ænyd. d. s., fsv. utvægher, oldn. útvegr)

1) vej ell. tur ud til et sted. (da) hun boede omtrent paa min Udvei (o: fra byen ud til hjemmet), faldt det gemeenlig i min Lod, naar jeg gik hjem om Aftenen, at give hende Følgeskab. *Rahb.E.IV.346*. jeg kan trøste Dem med, at er her Opvej, saa finder De ogsaa baade Nedvej og Fladvej — og Udvej ud paa Højpynterne. *AarbTurist.1926. 78*. || især (mods. Hjem-, Tilbagevej): vej ell. tur fra hjemmet ell. opholdsstedet ud til et sted, hvorfra man vender tilbage; henvej; udtur. Han mente, at jeg . . . ikke burde kjøre samme Vej hen og tilbage, og Udvejen gik derfor mod Sydvest, over Graahede. *Goldschm.(1908).VI.82*. Endelig naaede jeg en lille Gruppe Fyrrer, som jeg syntes at kjende fra Udveien. *Bergs.BR.25*. oftest i forb. paa udvejen: *Myst.BIS.III.216*. Han sang paa Udvejen . . . Han sang paa Hjemvejen. *Elfelt.NB.297*.

2) (jf. Afvej, Undvej) vej, der fører bort fra hovedvejen ell. den direkte, almindelige vej; vej, der fører uden om hindringer ell. gennem ukendt terræn ell. paa vildspor; nu kun (dial.): en over markerne afmærket rute, der bruges som vej, naar den alm. vej er spærret af sne (jf. Lods-, Snevej) (*Uff.*). igjennem vanskelige Udveye rykede (røverne) i en Hast lige ind udi Italien. *Holb.Herod.156*. hvis en Bonde ikke hafde viist hannem paa en Udvey omkring en Moratz om Natte Tiide, hafde hand ikke uden stor Nederlag undsluppet. *Slange.Chr IV.604*. || billedl. (jf. Afvej 2). de, som med størst Omhyggelighed leede efter den rette Vej, geraade snarest paa udveje. *Holb.MTkr. 81*. Frygt og Hykleri, paa den ene Side, Dristighed og Sandhed i sin yderste Streng-hed, paa den anden Side, ere to Udveie, som Forsigtighed selv maae gaee varligen frem

imellem, det er ikke en ringe Kunst at finde Middel-Veien imellem begge. *Langebek.SA.5*.

3) (mods. Indvej; nu l. br.) vej, rute, ad hvilken man kan komme, slippe ud fra et sted; udgang (5). (danskerne) fandt for sig de Brandenborgske Grændtzer besatte, og . . . maatte søge andre Udveye. *Slange.ChrIV.589*. (de) gav sig . . . til at brække Hul paa Væggen, og derigjennem bane sig en Udvei. *Grundtv.Saxo.I.294*. hvor de to Vige stødte sammen (laa) en af Datidens Borge, der saaledes havde to Udveje fra sin Standplads. *Rist.FT.216*. Den udvej, Polen har fået til Østersøen, vil ogsaa blive vej til København for disse tusindtals af polske Jøder, som strax vil røre sig, så snart de slippes fri. *EdvLehm.(GadsMag.1921. 105)*. || (sted, hvorigennem en strøm kan gaa) afløb. *Den Syge holdt endnu sig ganske brav, | Inflammationen Udvei havde faaet. *PalM.V.321*. en Klap, hvorigjennem Vandet kan søge Udvei. *Zeilau. Foz-Expeditionen. (1861).52*. || billedl. (m. overgang til bet. 4). *hos vor Gud og Herre sød | Er Udvei fra den bitter Død, | Fra Gravens mørke Leie. *Grundtv.SS.I.429*. (hans) Frygt for i Døden at blive indhentet af Vanære, lod hans Viisdom finde en sindrig Udvei af Livet. *Kierk. VI.306*. holde sig en Udvej aaben (jf. u. Bagdør). *Bl&T*.

4) (videre anv. af bet. 3) maade, hvorpaa man kan slippe ud af en vanskelighed ell. skaffe sig noget. 4.1) i al alm., om fremgangsmaade, der kan hjælpe; mulighed for at slippe ud af en knibe; raad (II.3). der var ikkuns 2 Udvejer at fatte i dette Tilfælde, enten med Magt at oprykke med Roode den Protestantiske Religion, eller og forunde Folket deres Samvittigheds Frihed. *LTid. 1728.491*. der gives mangen anden Udvei for mig til at komme i Besiddelse af Det, som De har fratøvet mig. *Heib.Poet.VI.283*. Han havde med sin paa Udveie rige Aand nu i saa mange Aar snoet og vendt sig gjennem de voxende Vanskeligheder. *Allen.I.132*. Trykket af Pengekrav maatte han gribe til den Udvei, at sælge . . . Gisselfeld. *OFCRasmussen.Gisselfeld.(1868).39*. Jeg har ingen anden Udvej end at søge Tilflugt i Filisternes Land. *ISam.27.1(1931)*. forsøge en sidste fortvivlet Udvej. *Bl&T*. bruge alle mulige Udveje. smst. || ofte (jf. u. bet. 4.2) i forb. som finde en udvej (*Hauch.I.143. Dan.6.15(1931)*). jf. finde sp.985^{af}, se udvej (*Holb.11.J.I.6. Gylb.(1849).V.218. HuldaLütK. (Nye danske Noveller.(1945).128)*), søge (andre) udveje (*Holb.Pants.I.2. Jacobi.(Skuesp.IV.228)*), vide udvej(e) (*Moth.V.83. Hrz.IX.274. JVJens.IV.105*. se ogs. Tak sp. 633¹⁹), (nu næppe br.) tage sin udvej til (o: tage sin tilflugt til; søge hjælp hos. *Oecon Journ.1757.450*), (nu l. br.) der er ingen udveje (alm.: intet udkomme) med ham

(*Ing.LB.III.177*). **4.2** spec. om maade, hvor-
paa, ell. middel, hvorved man skaffer sig
noget, klarer en udgift olgn.; især i forb. m.
for ell. (*nu især styrende en inf. ell. vbs.*) til
til betegnelse af udgiften ell. (*især*) anskaffel-
sen, det ønskede. han begyndte at blive tør-
stig. Garver-Bolettes Ludvig var en Dreng
med Udveje. *Schand.IF.304*. „Lørdag maa
den (o: huslejen) ligge paa Bordet, ellers
bliver vi sat ud . . .“ — „Det bliver der nok
Udveje for!“ *AndNx.PE.III.297*. ofte (*jf. u.*
bet. 4.1) i forb. finde, se, skaffe, søge,
vide udvej (for ell. til): hans Viinhandler
vil lade gjøre Indførsel i hans Boeskab for
1000 Rdl., han skylder ham og som han
ikke kan finde Udveje til. *Jacob.(Skuesp.*
VII.4). *Du skal give næste Høitid | Sexten
Voxlys til vort Kloster. | Kan du ikke selv,
da skal du | Skaffe Udvei hos din Slægt.
Hz.D.II.68. Ud til de alleryderste Grænser
(af) Bekendtskab gik han for at søge Udvej
til Penge. *Bang.S.322*. Det var stort af Ellen
at aabne sit Hjærte for den gamle, netop nu
de ikke engang vidste sikker Udvej for
Føden til dem selv. *AndNx.PE.III.226*. en
Snaps ser vi vel nok Udvej for i Dag. *Lind-*
skovHans.NH.96. gøre udvej(e) (for ell.
til), sørge for anskaffelsen af noget; skaffe til
veje; spec.: skaffe penge (til bestridelse af en
udgift, anskaffelse af noget), gjøre hurtig Ud-
vei til alle . . . Udgivter. *FrsSneed.I.390*. Til-
trods for sine tunge Kaar, gjorde han Udvei
til at bestride den lange Reise. *Heib.Poet.X.*
92. Den næste Dag begyndte jeg . . . med at
gjøre Udveje for Penge. *Gyld.III.57*. (*din*
fader) lader sig nøje med en flot Ytring fra
Dig om, at Du nok selv skal sørge for baade
det ene og det andet, og er ganske glad over
saaledes at slippe for selv at skulle gøre Ud-
veje. *Nans.FR.79*. Kromanden havde gjort
Udveje for det alt. Brød og Paasmøre og
alle Slags Paalæg. *AndNx.DM.III.215*.

ud-vejde, v. [-vai'də] († -veje. *Leth.*
(1800). CollO.) (efter ty. ausweiden; jæg.) ud-
tage indvoldene af (et stykke vildt); brække op.
Moth.V85. Haren er „udweidet“. *HKaarsb.*
LU.40. *DJagtleks.1335*. **I. -veje**, v. [-vai'ə]
vbs. -ning (*Cit.1794*). (*Søkrigs A. 2 Mmmm 7*).
Hage.O.1.635), *jf. Udvægt*. (*glda. wthweyæ*
I.Mos.23.16 (*GldaBib.*)), *jf. mnt. utwegen*;
mods. indveje; især jagl.) veje noget før ud-
leveringen ell. anvendelsen; især: afveje og
udlevere i et vist maal, kvantum. hvor er
skriveren? hvor er den, som udveyer (1871:
veiede) pengerne? Es.33.18 (*Chr.VI*). Naar
Sygekosten udvejes og udmaales, maae en
Officier beordres at være tilstæde. *Cit.1794*.
(*Søkrigs A. 2 Mmmm 40*). Det (*smør*) der brug-
tes i Kahytten, blev udskaaet i Midten af
Fjerdingen. Det som altsaa sad nærmest
ved Staverne og sommetider var lidt harskt,
blev udvejet til os andre. *BornhHaandv.Er.37*.
Brunkul skal henligge mindst 14 Dage ved
Lejet, før det udvejes. *Bek.Nr.16*¹³/₁1941. §8.

udveje i (lod og) kvintin(er), se Kvintin 1.
|| m. h. t. maaleinstrument: bestemme dets
(rette) maal ved vejning, før det udleveres ell.
(rette) brug. Maaleinstrumenter . . . kan le-
veres „udvejede“ . . . d. v. s. særlig omhygge-
lig udmaalte under Hensyn til Tempera-
turen. *Glasteknik.38. PharmDan.(1933).624*.
|| (sport). om vejning af væddeløbsrytteren før
starten. *Væddeløbsreglement.(1920).28*. || bil-
ledl. *Eders Fædreland Vi skal tilveie | Hvert
Gran af Ondt, det her til Os udveier. *Bredahl.*
VI.86. alle øver I Uret paa Jord, eders
Hænder udvejer Vold (1871: I veie Eders
Hænders Voldsdaad ud i Landet). *Ps.58.3*
(1931). **II. -veje**, v. se -vejde. **-vejre**,
v. [-vai'ra] vbs. -ing (*MO.*). **1**) (*især landbr.*)
udlufte, tørre igennem ved at lade henligge i
fri luft. Kornet er godt udveiret. *MO.* en
Ejendoms Areal ligger indeklemt mellem
Skove. I Hosten kan denne Omstændighed
medføre Ulemper ved at vanskelligøre Af-
grødernes Udvejning. *LandmB.III.274*. *jf.*:
Hesteknoglerne (*var*) i en meget opløst Til-
stand, saaledes som slige Knogler til blive
det, naar . . . Luften har havt friere Adgang
til dem. Mange vare saa stærkt udveirede,
at de vare ifærd med at hensmuldre. *Soph*
Müll.VO.555. 2) (*hos LFeilb.*) om et menne-
skes ubevidste, umærkelige afgivelse af fysisk
og aandelig kraft til ydervednen. det at leve
er at udvejre levende Kraft. *LFeilb.(VCav-*
ling.LFeilberg.(1915).113). *jf.* Udvejnings-
følelse. *LFeilb.NaturlærensLeve-ABC.1905-07*.
16. -veksel, en. ⚙ gear. *LSal.XI.483*.
-veksle, v. vbs. -ing (*s. d.*), *jf. Udveksel*.
(*ænyd. d. s. som vbs. (se -veksling), jf. ty. aus-*
wechsell; sml. indveksle samt II. udbytte)
1) m. flt.-subj. ell. m. ent.-subj. i forb. m.
med, om gensidig handling: (ud)levere, yde
den anden part noget, idet denne samtidig
leverer, yder noget (af samme art ell. værd)
til gengæld, som modydelse. *Moth.V97*. paa
begge Sider (blev) en skriftlig Slutning for-
fattet, snart ligegyldendes imod hinanden ud-
vexlet. *Slange.ChrIV.167*. Bliver nogen fan-
gen . . . hannem ville Vi eiter Sædvane fra
Fienden lade udløse, eller udvexle. *Søkrigs A.*
(1752).§936. Efter at de nu vare skikkede
til Sæde og de første Høflighedsytringer ud-
vekslede. *JPJac.I.138*. Udveksle Salutter.
Scheller.MarO. de Tyrker, der blev tilbage
vest for (en nærmere fastsat) Grænse, skulde
udveksles med de Grækere, der endnu
fandtes i Lilleasien. *Østrup.T.143*. Ty var i
Bronzealderen Centret for det store Lim-
fjordsrige, hvor Rav udveksledes med Guld.
JohsBrøndst.RU.II. *jf.* udskifte 2.2: de . .
udvexlede deres Tanker i venlige Hjerte-
udgydelser. *Ing.Levnet.I.147*. Jeg véd Ingen,
jeg kan udvexle saa forstandige Tanker med
som med Dem. *Schand.IF.42. 2*) (*jærnb.,*
post.) m. h. t. passagerer, gods, postsager: over-
flytte, overføre til et andet transportmiddel til
viderebefordring, især naar det første af en

ell. anden grund ikke kan fortsætte til den sædvanlige endestation (egl. (jf. bet. 1) samtidig med en overflytning i den anden retning). p. gr. af skinnebrud kunde togene ikke føres igennem, og passagerer og post maatte udveksles | **3**) (fagl.) *udtage, udløse noget af en forbindelse, et større hele (og erstatte det med noget andet); udskifte* (2.1). **3.1**) i al alm. Udveksle en Skinne. *JernbaneL.44*. Efter det danske Telegrafvæsens Erfaringer raadner (telegrafpælene) forholdsvis hurtigt i sur, fugtig Jord, mens de i let, sandet Jord kan holde sig over 45 Aar; der udveksles højst 4% aarlig. *Suenson.B.II.168*. **3.2**) sætte en maskindæl ud af funktion og en anden i funktion i stedet (for at forandre maskinens gang). man forandrer Saaakselsens Hastighed ved at udveksle de Tandhjul, der trække den. *Landm.B.I.570*. **3.3**) (jf. afveksle 2; tøm.) afskære en bjælke i et bjælkelag, saa den bliver kortere end de øvrige, og indtappe den i et tærsstykke ml. de to nærmeste hele bjælker. *Nord Conv Lex.V.642*. **-veksler**, en. (post., foræld.) en af beboerne paa landet udtaget (ikke i postvæsenet ansat) person, hos hvem postbudet afleverer forsendelser til personer i omegnen, som maa hente dem der. *Anordn.Nr.179¹/₁₀1888.II.516* i sa. bet.: Postudveksler. *SESevnsden.Engl.Postmands Erindringer.(1907).37*. **-veksling**, en. fl. **er**. (ænyd. d. s. i bet. 1) **1**) (jf. Menings-, Note-, Tankeudveksling) vbs. til -veksle 1. (lejdebrevene) laae tilrede hos Salvius i Hamborg, til Udveksling. *Slange.ChrIV.1055*. den Udveksling af Tanker og Følelser . . som jo er Det, man søger i Samfund med andre Mennesker. *Gylb.KV.113*. en Udveksling af græske og arabiske Fanger. *HCAnd.SS.VII.220*. et Sammentræf, en Udveksling af et venligt Blik eller et Haandtryk, hvori det gamle Venskab laa, har altid gjort mig blød. *Schand.O.II.12*. Private Vareudvekslinger kan . . finde Sted . . naar Udvekslingen sker i Forholdet mindst 1 mod 1. *LovNr.352²²/₁₂1934.53*. Udveksling af Professorer. *Bl&T.2*) (jærnb., post.) vbs. til -veksle 2. Lokomotivets første Hjulpær afsperedes. Der tilkaldtes Hjælpetog . . og der foretoges Udveksling paa Stedet. *JernbaneT.¹⁹/₁₁1936.8.sp.4*. || hertil Udvekslings-sted (o: ved paa jærnbanelinie, hvor passagerer og gods udveksles; ogs. (foræld.): sted, hvor posten afleveredes til en postudveksler), -tog. **3**) til -veksle 3. **3.1**) som vbs. til -veksle 3.1. Udveksling af Skinner, som efterhaanden er blevne opslidte. *Berl.Tid.²⁴/₁₀1915.M.4.sp.3.3.2*) vbs. til -veksle 3.2; ogs. om den anordning (fx. samarbejdende tandhjul, hjulværk, et sæt trappeskiver), hvorved en maskindæl sættes ud af funktion til fordel for en anden. *Nord Conv Lex.V.643*. en velbygget Hestegang med 2 Udvekslinger. *Landm.B.III.378*. Værkt *Mask.29.141*. || hertil: Udvekslings-akse(**1**), -forhold (o: forholdet ml. to akslers omløbstal

i en maskine), -hjul, -kasse, -ændring ofl. **3.3**) (tøm.) som vbs. til -veksle 3.3; ogs. om samling af den nævnte art. *Nord Conv Lex.V.642*. *Suenson.B.II.162*.

udvendig, adj. [u'dvæn'di] adv. d. s. ell. (især i bet. 4) -t (*Matth.23.27* (1907). *Rimest.DF.26*. *JernbaneT.¹/₁₀1935.3.sp.4*) ell. (†) -en (vAph.(1764)). (ænyd. d. s., sv. utvändig; fra mnt. utwendich ell. ty. auswendig, vil wenden (se vende); jf. ind-, nedvendig samt II. udvortes || ordet synes i nyere dansk l. br. før slutn. af 18. aarh. (fx. ikke fundet hos Holb.), jf. *DGrammat.I.167*)

1) i al alm.: som vender udad, ell. som findes paa, hører til det ydre, ydersiden af noget; ydre; yder-; ogs. undertiden som udr. for, at noget rammer, berører, kommer udefra. Rønne . . hvilken jeg paa Tab. X. i Grundris, og paa Tab. XI. i Prospect har forestillet, paa det Stadens udvendige Anseelse (o: udsæende) deraf kan skønnes. *Thurah.B.126*. De behøve ikke at vente længe med Brylluppet, for min Kone har . . henlagt af Linned og udvendige Ting over i ti Aar. *Gylb.III.176*. I rensede det udvendige af Bøgeret og Fadet (1819: Bøgere og Fade udvortes). *Matth.23.25* (1907). Manden er sportsklædt, med udvendige Lommer i Tojet. *ThBarfod.VillaTangloppen.(1918).119*. En Togbetjent styrter under sin Beskæftigelse ved udvendig Billettering (o: b. fra løbebrædderne) af Toget. *JernbaneT.²/₁1930.3.sp.3*. det kendte Spormaale, 5 Fod udvendigt Maal. *Vor Stand.1939.26.sp.1*. Udvendige Døre (o: yderdøre). *Tomrerarb.305*. udvendigt laas, skruer, se Laas 1.1, I. Skruer 1.1. være sikret mod al udvendig Skade. *D&H. (spag.): *Saa (o: ved at forlove sig) har man Elskov assureert | Mod al udvendig Skade. Heib.Poet.VI.359*. udvendigt trappe, trappe, der ude i det fri fører op til et hus. *Sal.²XXIII.702*. *AGatzsche. Bygningsret.²(1937).65*. udvendigt trædehjul, se Trædehjul 2. udvendig vinkel, (geom.) vinkel, der dannes ved sidernes forlængelse i en geometrisk figur. *Mundt. Plangeometrie.(1838).34*. *MO. D&H. || spec. (sport.) om side; dels om den del af legemet, der i dækstillingen ved hugning vender til højre (tertissiden). Gymn.II.165*. dels om den modsatte side af den, hvortil hesten er bøjet. *IdrætsB.II.824*. || som adu.: paa ydersiden; udenpaa ell. udadtil. I et gammelt Skab med Jern-Sprinklerverk for, og en Træ-Dør udvendig, forvares Kalk og Disk. *Thurah.B.156*. Hans Majestæt havde sat Nøglen udvendig. *Schand.IF.128*. *Matth.23.27* (1907); se u. indvendig 1). jeg skulde have laaset udvendig og taget Nøglen med mig. *EriKrist.DH.100*. (skibet har) moderne Bekvemmeligheder, kun udvendig beliggende Kahytter. *Pol.⁷/₁₀1934.7.sp.6*.

2) (især fagl.) som findes, hører til uden for huset, udendørs; som hører til, er beskæftiget ved udendørsarbejde

(fx. inden for jernbanetjenesten ell. (paa en gaard) uden for stuehuset ell. stuerne). den udvendige Gjærning hviler . . paa mig; thi i Køkkenet sætter Du aldrig din Fod. *Hauch. SK.8.* (en retsbetjents) saakaldte udvendige Forretninger. *Hylling. HJ.10.* For Prøve-Eleven gælder det (om) at skaffe sig praktisk Øvelse ikke alene i den indvendige (Kontor) Tjeneste paa Stationen, men ogsaa i den udvendige Tjeneste. *DSB. Tjen. I.A.* Der regnes med en Stuetemperatur paa 20° C. og en udvendig Temperatur paa ÷ 15° C. *Lovtid. 1943.1707.* udvendig pige (nu l. br.; jf. Udepige): Døtrene maatte besøge det Indvendige; én „udvendig“ Pige var nok. *Schand. F.362. D&H.* || (nu næppe br.) hørende til personer, der bor uden for ens hus; som kommer udefra. Skulde jeg . . komme til at behøve udvendig Hjælp, da veed jeg hvor den er at finde. *Blích. (1920). XXVIII. 124.* Kirken (o: i Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset paa Christianshavn) ophæves som offentlig, da den udvendige menighed har 3 kirker foruden denne paa Christianshavn. *FStuckenbergs. F.II.162.*

3) som findes paa, hører til ell. angaar legemets overflade, ydre. flygtig Kampherolie, som ikkun bruges udvendig. *Tychsens. A. II.269.* hvis der efter Fødselen, som altid efterlader et Saar indvendigt i Livmoderen, sker Infektion af dette, kan Følgen blive den samme som ved ethvert andet udvendigt Saar. *OBloch. D.2I.96.* Medicin til udvendig Brug. *D&H.* Vending paa Hovedet (o: af josteret) ved udvendige Haandgreb (o: ved haandgreb, der udføres uden paa moderens underliv). *Leop Meyer. FP.150.* || (under tiden m. overgang til bet. 4; l. br. i rigsspr.; især som adv.) som udr. for det legemlige, fysiske, der kan iagttages direkte (af legemets udseende), i modsætn. til det sjælelige; ogs. som udtryk for, at noget giver sig fysiske udslag. *Du er indvendig heed, vis dig og heed udvendig. *Wess.24.* Vor lille Lise . . voxer nu baade udvendig og indvendig. *Ing. LB. II.117.* Udvendig blank, indvendig radden. *Krist. Ordsp.370.* Han græd indvendig og fløjtede udvendig. *Erl. Krist. DH.11.*

4) (især $\varnothing$) billedl. anv. af bet. 1 og 3: som kun er ydre, overfladisk ell. paataget, kunstlet uden præg af det indre jeg, inderlighed, dybere følelser, indlevelse oln.; som kun angaar den ydre optræden, anseelse oln., kun giver et ydre skin; uden (præg af) (dybere) indtrængen i emnet. Over Maaden, hvorpaa de optræder, hviler der en frimodig Anstand, som ikke skyldes udvendige Manerer og tillærte Bevægelser, men er Personens eget Eje. *Cavling. A.I.198.* hans (o: en kunstmalers) sidste Billeder er udvendige. *EGad. GB.134.* Mærkelig udvendigt og forstandsmæssigt er ogsaa (*Holbergs*) Forhold til Religionen i største Delen af hans Liv. *ThA Müll. Holbergportrætter. (1918).30.* den Slags

udvendige Ting (o: social position) betød ikke noget for hende. *Aase Hans. Vr.148.* den hastige og udvendige Tid, vi lever i. *Vinding Kruse. E.I.5.*

5) (jf. ty. auswendig i sa. bet.; nu næppe br.) i forb. som kunne, lære noget udvendig, kunne (henh. lære at) fremsige noget læst (ordret) ud fra hukommelsen alene (uden hjælp af bog); kunne, lære noget udenad. *vAph. (1772). III.* fin købstedtale udtrykker sig: jeg kan det udvendig. *Kold. B.58.*

udvendig-fra, adv. fra ydersiden ell. (især) fra et punkt, der ligger uden for noget; udefra. Saalænge den Vanskelighed med det Dæmoniske hos Socrates behandles isoleret, saalænge den sees udvendig fra, bliver den naturligvis uforklarlig. *Kierk. XIII.246.* Jeg kan (ikke) antage, at nogen hellig Magt, som jeg ikke med Vilje og Bøn kan frembringe i mit Indre, kan indgives mig udvendigfra og virke mirakelmæssig. *Goldschm. V.405.* Forsiden af den indre Forgaard, seet udvendig fra (*Chr. VI.*: uden til; 1931 afvig.). *Ez.40.19.* (man) kan omrøre Kalken (i rummet) udvendig fra. *Manufact. (1872). 234.* -gøre, v. [-gø:rø] vbs. -else. ($\varnothing$, l. br.) give ydre form, haandgribeligt udtryk ell. gøre til noget udvendigt (4). Paa en ejendommelig Maade har (*Blicher*) forstaaet at udvendiggøre sig denne sin Livsposi, ved at lade sine jyske Fugle synge derom (i „Trækfuglene“). *Vilh. And. L.I.122.* Her (o: i København) er Uro ikke i Retning af Inderliggørelse, snarere i Retning af Udvendigørelse. *Æ Rosen-dal. SP.21.* -hed, en. flt. -er. (især $\varnothing$) til udvendig 4; ogs. om hvad der (kun) er overflade (2), paataget, kunstlet optræden, ydre skin. de romanske Folk med . . hele (deres) „glødende“ Udvendighed skjuler Lavkastens Hjærte. *JV Jens. M.I.V.95.* i Stedet for at opfatte (opgaven) i Aand, blev man hængende i Udvendigheder. *Har Niels. TT. III. 103.* Hvor redegor den ægte og følt, denne spinkle yndefulde Streg, saa helt uden Forsøg paa Tilsnigelser, saa blottet for al Udvendighed. *PChristians. CT.39.* Jeg hader al gængse Teaterudvendighed. *Kbh. 24. 1903. I.sp.4.*

$\varnothing$ Ud-verden, en. (vel efter ty. aussenwelt; l. br.) 1) (sj.) den uden for et menneske liggende verden; omverden; yderverden. Syner blive saaledes ikke andet end indre Tanker og Følelser, der ere saa stærke, at man, skjøndt vaagen, henfører dem til Udverdenen. *COtto. Phrenologien. (1825).102.* Tag en Tegning af Johannes Larsen, her er Sansindtryk og et Stykke Udverden gaaet op i en Enhed. *JV Jens. JL.2 (1947).140.* 2) den uden for en persons opholdssted ell. hjemsted, hjemlige verden, hjemland liggende verden. Byens hjemlige Enemærker . . begyndte at gaa over i Udverdenen. *JV Jens. NH.10.* (Danmark) er ægte nok repræsenteret i Udverdenen med (*HC Andersen*). sa. *FS.145.* al Forbindelse

med Udverdenen (o: fra et fængsel) var udelukket. *Holstein.Ts.54.* (sj.) i flt.: Han lod Kvinder komme til sig fra alle Egne af sit Rige, og fra fjerne Udverdener med. *JVJens. Pi.17.*

udvide, v. [ʌdˈviːðə] ell. (l. br.) [ʌdˈviðə] (jf. skrivemaaden udvidde. *vAph.* (1759)) ell. (især vulg. ell. dial.) [ʌdˈviðə] (jf. skrivemaaden udvie. *LTid.1730.415.* *PEduFriis.S.31.* sml.*Lollo.*). -ede ell. (nu ikke i rigsspr.) -te (*Lodde.NT.369.* *Bagges. VI06.*) vbs. -else (s. d.) ell. -ning (s. d.) ell. † -ing (*LTid.1727.173.*) (glda. vtvide, -vi(e), fsv. utvidha; jf. vide ud u. vide)

1) give (noget) større udstrækning, omfang ell. rumfang ved at trække, presse, spile det ud ell. paavirke det, saa at det svulmer op; m. h. t. aabning: gøre større ved udspilning ell. ved at borttage noget af omgivelserne. 1.1) i al alm.; dels m. h. t. ting, stof (især som udtr. for forandring af rumfang): Dernæst dilaterer eller udvider (mergelen) Jordens mindste Deele til alle Sider. *EPont.Atlas.I.456.* oftest refl.: *AWHauch.* (1799).30. (bønner) udvider sig meget (o: naar de lægges i blød). *Pol.V.1939.Sønd.24.* sp.4. det (er) af Betydning at vide, at Jorden ved Opgravningen „udvider sig“, kommer til at indtage et større Rumfang end den har i fastlejret Tilstand. *TeknLeks. I.573.* † udvidende kraft, d. s. s. Udvidekraft. Jo meer Luften indskrænkes jo stærkere bliver dens Kraft . . . hvilket kommer af dens udvidende Kraft. *Suhm.II.71.* *AW Hauch.* (1799).30. || dels m. h. t. aabning. Derfor skal Dødsriget udvide sit Svælg (1931 *afvig.*). *Es.5.14.* Nu stræbte Thorvald at udvide Aabningen i Væggen. *Hauch.V.236. 1.2)* m. h. t. legeme, legemsdel. Alle de mig see, bespottede mig; de udvide læben (1871: vrånge Mund). *Ps.22.8* (*Chr.VI.*) den Trykning, som de af Opblæselse udvidte Tarme yttre paa den store Slag- og Huulaare. *Ackermanden. Opblæselse. (overs.1794).* 5. || m. h. t. bryst, hjerte; ofte i videre anv.: fjerne beklemmelse fra ell. fylde med en stærk følelse; faa til at svulme; tidligere ogs. i udtr. for at give en følelse luft (i ord, sang). *Den Spæde | Udvider selv sit lille Bryst til Glæde. *Ew.* (1914).V.215. *Hiertet udvides ved Kunst og Natur. *Oehl.XX.170.* (jeg) udvider og styrker mit Bryst ved dybe Sukke. *Kierk.I. 322.* Endelig lyder der Skridt ude fra Verden, tunge levende Skridt, som faar mit Hjerte til at udvides. Jo, der kommer Manden — min Ven! *Buchh.UH.31.* i videre anv., m. h. t. sjæl, tanke: hand udvider sin siel, som helvede (1871: han, der som Dødsriget opspiler sit Svælg). *Hab.2.5* (*Chr.VI.*) *Lodde.NT.369* (se u. bet. 1.3). et Modersmaal, der er riigt i indre Oprindelighed, naar det udvider Sjelen. *Kierk.VI.454.* || refl. Mit Hierte udvider sig og det banker høit af Glæde og Taknemmelighed. *Tode.S.114.* hans hjerte

måtte udvide sig i den dejlige natur. *ADJørg. JE.128. 1.3)* (til dels uegl.) som udtr. for, at noget bringes til at omfatte ell. lægge beslag paa et større omraade || ✕ fordele, udbrede en række enheder (med mellemrum) over et større omraade. Udvide eller udvidde en Eskvadre. *vAph.* (1759). Man kalder en Stilling „udvidet“, naar Mellemrummene af de taktiske eller strategiske Eenheder ere saa store, at sammes umiddelbare Virksomhed ikke er tilstrækkelig til, at nægte Fjenden Indtrængen i disse tomme Rum. *MilComv.VII. 576.* || (jf. bet. 4) m. h. t. cirkel, kreds olgn.: gøre større, rummeligere; undertiden m. overgang til bet. 2, m. tanke paa hvad kredsen rummer. en Cirkel kand jeg udvide og indskrænke, saa meget jeg vil. *Eilsch.PhilBrev. 169.* udvide Kredsen. *Bl&T.* || (m. overgang til bet. 3 og 4) m. h. t. synsfelt, udsigt. Udvidte Udsigter udvide et snevert Sind, og give den indskrumpte Siel sin medskabte Kraft til at udbrede sig. *Lodde.NT.369.* Udsigten udvides. *Larsen. jf.:* Her udviider den sit Blik, hvis Vej er eensom og afsondret. *Mynst.Præd.* (1810).177. || i refl. anv., uden tanke paa rumlig ændring, som udtr. for form: være af større bredde ell. omfang. (huset) udvidede sig (*Chr.VI.*: var jo høyer jo videre; 1931: Saaledes var Tilbygningens Rum bredere og bredere opad). *Ez.41.7.* Gittervinduer, som udvidede sig indad i Siderummene og deres Murpiller. *Ez.40.16* (1931). floden udvider sig nær sin munding!

2) give større udstrækning ell. omfang ved at indføje, tilføje, tillægge noget. 2.1) i al alm. du (o: Israels folk) udvidede dit Leie (1931: gjorde Lejet bredt), og indlod dig i Pagt med dem (o: de hedenske konger). *Es.57.8.* Benklæderne udvidet bagl med 2 Kiler af mørkt Stof. *Politik.E.Kosterbl.* 1/11.1924.1.sp.1. 2.2) m. h. t. areal, omraade, bebyggelse, bygning, rum olgn. Udvid Pladsen til dit Paulun (1931: Vid Rummet ud i dit Telt). *Es.54.2.* Staden . . . fik fast et dobbelt Antall af Borgere, og . . . maatte udvides. *Holb.Herod.34.* Byens Havn skal udvides. *VSO.* efter at have udvidet sit rige i Slavernes land, drog Otto 951 over Alperne. *AOLr.DH.II.49.* (af) 31 Kirker er de 15 udvidede mod Vest. *Mackeprang.L.115.* || refl. (byen) kunde udvide sig til alle sider. *Gersov. KL.75.* 2.3) m. h. t. samling, virksomhed, forretning olgn.: gøre større m. h. t. indhold, lokale, personale osv.; ogs. (delvis til bet. 3) om (ofte dermed sammenhørende) forøgelse af virkeomraade, omsætning osv. udvide sin Forretning. *Ludv.* Askov udvidede Højskole. *HPHans.T.III.11.* (især ♀) uden obj.: hans Forretning voksede, han udvidede Gang paa Gang. *AJeppesen. Fra det gl. Kbh.* (1935).112. Selskabet udvider med en Radioafdeling. *Soya.HF.49.* || refl. (jf. bet. 2.6). Dagsavisen har paa sin toaars Fødselsdag udvidet sig. *EBrand.Br.II.72.* 2.4) m. h. t. noget talt ell.

skrevet. Samlingen (∴ en digtsamling) (er) bleven . . kraftig udvidet (*Brandes.DD.188: suppleret*). *Brandes.II.28.* udvide en Fortælling. *S&B.* en udvidet Udgave af hans Vocabularium. *OFriis.Litt.223.* || (*gram.*) m. h. t. sætning ell. sætningsled: gøre mere omfattende, kompliceret ved tilføjelse af yderligere led. Grundordet kan ifølge sin navneagtige Natur kun udvides ved tillægsagtige Bestemmelser. *BT Dahl.Da.Sætningslære.(1884).14.* Navneord som betegner Maal ell. er udvidet med en Maalsbestemmelse. *ERehling.Det da.Sprog.(1932).32.* part. udvidet brugt som adj.; om sætningsled: *F Guldberg.Grammatiske Forelæsninger.(1814).230.233f.238.* Centralledet i Forbindelse med et ved Enhedstryk tilknyttet Led kan tilsammen betegnes som det udvidede Centralled. *ERehling.Det da.Sprog.(1932).22.* se ogs. u. Omsagn 2. udvidet sætning, sætning, der rummer flere led end grundled og udsagnsled (mods. nøgen sætning u. nogen 5.2); tidligere ogs. om sætning, hvori et led har form som en (bi)sætn. *Rahb.Stiil.63.* *WBentzen.Da.Grammatik.(1825).125.* *Bek.Nr.179²⁴.1895.* *Mikkels.Sprogl.246.* 2.5) m. h. t. antal, numerisk størrelse: forøge; forhøje. under hans Regjering have vi set vore Lærekræfter (∴ ved universitetet) udvidede. *Madv.E.288.* udvide Aktiekapitalen. *Regneb.Købm.II.7.* udvide en brøk, 30 (*regn.*) multiplicere dens tæller og nævner med samme tal; forlænge en brøk (se u. I. forlænge 1). *Regneb.Mell.I.5.* 2.6) refl., om person: skaffe sig større plads, virksommaade; nu især: skaffe sig større plads, flere rum olgn. til sin beboelse ell. erhvervsvirksomhed; tidligere ogs.: faa (større) familie ell. højere levestad; skaffe sig mere magt, anseelse (jf. *Sporon.EO.III.44*) ell. flere færdigheder, kundskaber. Jeg (∴ *Nyerup*) har troet . . at kunne fatte mig kort, 40 da Professor *Rahbek* nu har saa bred en Mark at udvide sig paa. *Nyerup.Rahb.III.114.* Ja, du har udvidet dig i Hs. Majestæts Tjeneste! Andre Folk maa indskrænke sig i disse Tider. *Bredahl.III.96.* jeg (∴ en spurv) kan ikke have Jer Andre her (∴ i reden), naar jeg udvider mig med Kone og Børn. *HCAnd.(1919).II.234.* Forældrene vedblive endnu at lade deres Døtre lære Sprog og Grammatik uden at tænke over, om de ogsaa haver Evner til at udvide sig til saa meget. *Cit.1843.* (*Aakj.Enbristet Drøm.(1927).* 18. en ung Fabrik kan være meget lovende og give godt Udbytte og dog fordre Tilskud af Penge. Det sees snart, at man maa udvide sig. *Goldschm.R.318.* *Bergstrøm.M.55.*

3) m. h. t. forhold: gøre mere omfattende, udstrakt, vidtrækkende. (forfatterens) Udtryk er i Almindelighed for udvidet (∴ omstændeligt, langtrukket) og slapt. *Kritisk Journal.1772.88.* *midt i Fredens Skjød udvidet han sin Magt. *Storm.SD.4.* *Rullepølsens Bouquet af Faar og af oliedryppende Maskiner, Væverier, udvider mit Velbefindende.

JVJens.Di.54. Humanismen (har) Betydning ved at udvide Kendskabet til græsk Naturvidenskab. *OFriis.Litt.203.* || i forb. m. til: lade medindbefatte noget; udstrække til. udvide sin Omsorg til alle. *D&H.* udvide Tiltalen til andre strafbare Forhold. *LoVNr.90* ¹⁴/₄1916.§833. || udvidende fortolkning ell. (tidligere) lovfortolkning (*ASørsted.Haandb.I.363*), (lov)forklaring (*Nørreg.Privatv.V35.* *Baden.JurO.*), (*jur.*) anvendelse af en lovregel paa tilfælde, der ikke umiddelbart dækkes af lovens ord. *Eilsch.Term.28.* *JurO.(1934).154.* || part. udvidet brugt som adj. (ofte om virksomhed, undervisning olgn.: videregaaende). i mit Fædreland (∴ Danmark) . . havde (man) havt ligesaa udvidet Trykkefrihed, som i Frankrig. *Blich.(1920).XV.191.* Benævnelsen Storfiskeri, hvorved man nærmest betegner et udvidet Kystfiskeri. *Drechsel.Saltv.fisk.14.* Udvidet og indskrænket Retsbeskyttelse. *Lassen.AO.*933.* (jeg tog) den almindelige Styrmandseksamen og gik uopholdelig videre med at lase til den udvidede. *Buchh.FD.79.* udvidet kystfart, se Kystfart. i udvidet betydning (*S&B.*) ell. forstand (smst. *VigMøll.HJ.182*), i en betydning, forstand, der omfatter mere end hvad der egentlig rummes deri; i videre forstand.

4) (jf. bet. 1.3) m. h. t. grænselinie: flytte længere bort, ud (og derved forøge det indgrænsede omraade). at udvide Stadens Grændser. *Holb.Ep.I.122.* uegl.: *Tycho Brahe* udvidede overmaade meget Astronomiens Grændser. *Suhm.V48.* || nu kun (uegl.) i forb. som udvide ens horisont, synskreds (se u. Horisont 1.2, Synskreds), udvide rammerne for noget olgn. foreningen har udvidet rammerne for sin virksomhed |

Udvide-dorn, en. [1] *dorn* (1), hvormed en aabning udvides. *Skyderegl.82.* **-kraft**, en. 1) (jf. udvidende kraft u. udvide 1.1; *tys.*) et stofs, legemes evne til at udvide sig under givne forhold, ell. den kraft, hvorved et stof vil søge at udvide sig under visse betingelser; ekspansivkraft. *Orst.VIII.42.* den menneskelige Huds Udvidekraft. *Brandes.II.62.* den Udvidekraft, som Trykdamp besidder. *SkibsMask.47.* 2) (delvis billedl. anv. af bet. 1) ☉ om aandelig kraft, aandelig spændstighed, kraft til at underlægge sig nye omraader olgn. ét Sprog er der, overfor hvilket (det tyske sprog) i vore Dage har bevist sin Udvidekraft, det er det danske. *Brandes.XI.290.* den Udvidekraft, hvoraf Menneskehedens Fantasi som Helhed er i Besiddelse. *JLange.I.276.* til Børnebørnene rakte hendes Sinds Udvidekraft ikke. *JVJens.J.109.* **udvidelig**, adj. [ud'vi'dæli] (*fa-gl.*) som kan udvide sig; dilatabel. *vAph.(1759).* (*mave-sækken*) er meget elastisk og udvidelig. *Pannum.228.* en let udvidelig Vædske. *SkibsMask.28.* billedl.: Var det, fordi vi dengang var saa unge og med en saa udvidelig Fan-

tasi, at denne Have forekom os saa stor. *Drachm.EO.14.* den Handelsmand, hvis Samvittighed er af en udvidelig Art. *Hertel.A.407. jf.: Ejendomsrettens . . Udvidelighed. Torp.127. Udvidelse, en. flt. -r. vbs. til udvide (jf. Udvigning). Moth.V146. jf. Eilsch. Term.12.22. især i flg. anv.: 1) til udvide 1. 1.1) som vbs.; især: det at noget udvider sig (af sig selv). Om Træstængers Udvidelse i Kuld. *LTid.1745.819.* Luftens Udvidelse ved Heden. *AWHauch.(1799).380.* Udvidelse af Hulorganer kan opstaa paa Grund af vedvarende Overfyldning. *Panum.163. 1.2) det, at noget har udvidet sig, faaet større udstrækning, omfang (jf. Hjerte-, Lungeudvidelse); konkr.: parti, sted, hvor noget er bredere, omfangsrigere (jf. Sporudvidelse). med passende Mellemrum er der (s: i Suezkanalen) Udvidelser, hvor modgaaende Skibe kan komme forbi hinanden. *VilhRasm.ÆM.5.* Bredning: Særligt navn for udvidelserne i Limfjorden. *SøkeriStedn.27. 2) til udvide 2. || til udvide 2.2. Kiøbenhavns Styrke og Udvidelse. Holb. DH.III.158.* en vældig udvidelse af riget. *AOLr.DH.II.301.* foretage Udvidelser af sine Fabrikslokaler. *Ludv. || til udvide 2.3. Stor Automobillforeretning . . søger med Udvidelse for Øje Deltager med Kapital. BerlTid. 29/4 1929.M.18.sp.1.* en Del Industrier . . kunde dog bevare deres Produktion nogenlunde, ja, endog foretage Udvidelser. *Da.Industriberetning 1932.*12. || til udvide 2.4; ogs. konkr., om del, hvormed noget er udvidet, ell. den udvidelse form. BT Dahl. Da. Sætningslære.(1884). indholdsfortegnelse. Stillingen af umiddelbare udvidelser til navneord. *Mikkels. Ordf. 600.* Skildringerne i Rosenkrans-Digtet virker som store Udvidelser af . . Digtet om Menneskets Aldre. *OFriis.Litt.171. 3) til udvide 3. de fleste senere Samtaler blive kun en Dybere-gaaen, ikke en Udvidelse af den første, der forsaavidt kan siges at have indeholdt Alt. *Goldschm.VI.222.* Sohandelens, Fiskeriernes Udvidelse. *VSO.* Udvidelse af Tiltalen til andre straffbare Forhold. *LovNr.90^{1/4}1916. §833. Udvidelses-, -i sgr. (U ell. jagl.) til Udvidelse 1 bl. a. Udvidelses-evne, -fuge (i betonhus), -kobling (se PSchroder.Maskinlære.I.(1914).112), -kraft, -prove; til Udvidelse 2 jf. Udvidelses-lyst, -mulighed, -politik, -trang. Udvider, en. 1) (sj.) person, der udvider (2) noget. Erobrere, Statsformere, Rigsudvidere. *Rørd.HS.139. 2) redskab, hvormed noget udvides (1); jf. Handske-udvider (Larsen.), Rør-udvider (s. d.). || hertil Udvider-skrue. *SkotojsO.43. Udvidning, en. (U ell. jagl.) vbs. til udvide, næsten kun til udvide 1, dels: det at udvide noget, dels (sjældnere): det at udvide sig. *Amberg. (dampen) bevarede under Udvigningen sin Temperatur. *Ursin.D.112.* Kunstig Udvigning af Kanaler i Legemet. *Panum.163.* forstørrelse og udvigning af hjertet. *HKjær-gaard.Hjertesygdomme.(1948).32. billedl.: for-*********

ste og tredje Linje har fire Tryk, anden har tre, men fjerde har hele fem. Ved dette Middel er der frembragt et Indtryk som af en Udvigning, en bestandig Vækst: Dagen øges! *HBrix.TH.95. || i videre anv.: tilstand, i hvilken noget er udvidet (jf. Lungeudvigning), ell. udvidet parti af noget. en stor, med Kjødtraade forsynet Udvigning, der kaldes høre Forkammer. *Prosch.Dyreriget's Naturhist. (1851).43.* Vandet fyldtes paa den store cylindriske Beholder og kunde herfra strømme ind i den halvkrædsformede Udvigning, der er hul. *HMygind.Pompeji.(1923).93. (der) hvor Halsen i disse Flasker har en brat Udvigning. *Halleby.20. || hertil Udvignings-evne, -kraft (d. s. s. Udvidekraft. *Molb. HO.), -periode (s: den periode under fødselen, hvori moderhalsen og -munden udvider sig. *LeopMeyer.S.126).*****

ud-vifte, v. vbs. -ning (Amberg. MO.). (sj.) fjerne ell. (m. h. t. lys) slukke ved at vifte med noget. Amberg. *Ei Tanden, som end ryger, kan udviften. *Ing.RSE.VI.53.* Ud-vifte Avnerne af Kornet. *VSO. jf.: *Det ranke Granne-Træe sig rejser op at tage | Mod Fader, og slaauer ud sin kroonet grønne Top. | Og sin uskrymtet Fryd, naar det faeret til at brage, | Ud hvivter. *LTid.1733.586.**

-vige, v. [-vi²qð] vbs. -else (s. d.) ell. -ning (s. d.) (ænyd. d. s., jf. ty. ausweichen, mt. utwiken; sml. vige ud u. vige) 1) (nu næppe br.) vige til side ell. bort. 1.1) om levende væsen, transportmiddel olgn. Hand (s: en synder) bliver hos dig en time, men om du udviger (1871: drager du dig til side), da bliver hand ikke ved. *Sir.12.21 (Chr.VI).* *Vil ei du udvige, | Velan da, saa bliv. *Grundtv.NM.48. 1.2) forskyde sig udad ell. til siden; faa en ny, afvigende retning. Ved Sammentrækning af Jernbjælker, som i varm Tilstand forenede to udvegne Vægge i en stor Bygning, har man faaet disse rykkede til Rette. *Orst.E.2. 2) overf. 2.1) (nu sj.) om person: undlade ell. unddrage sig at gøre, præstere noget; afvige fra en regel, norm ell. det emne, der behandles. Udvige for Beviis, Svar. *Leth.(1800). 2.2) U om melodi: gaa over i en anden toneart. *MusikL.(1801).275. -vigelser, en. [-vi²qalsø] flt. -r. vbs. til -vige og vige ud. || (nu l. br.) til -vige 1.2. Bjælkelagernes Udvigelse . . af deres horizontale Leie. *Cit.1785.(CChrist.H.38).* om kompassets misvisning, deviation: D&H. || (nu næppe br.) til -vige 2.1; om udskjelse: han har gjort sig deelagtig i flere Udvigelser . . han har været . . overdaadig at til føje sine Lyster og Begjerligheder. *Tullin.III.288. om digression: *E.Pont.Atlas.III.611. D&H. || U til -vige 2.2. *MusikL.(1801).275. Beethovens G-Dur (-koncert) er ren fra først til sidst. Ren i Form, uden mindste Udvigelse, Essens. *Pol. 29/1920.7.sp.1. -vigning, en. [-vi²qnen] flt. -er. vbs. til -vige og vige ud || (nu næppe br.) til -vige 1.1; om vigespor: Udvigningerne********

og Sporvexlingerne ere færdige til at lægges. *3. Aarsberetning i det Sjæll. Jernbaneselskab. (1847). 19. jf. Udvisningsspor. smst. 18. ||*

♫ til -vige 2.2. Nord Conv Lex. 2. V. 836. D&H. udvikle, v. [u'd,veglə] (tidligere undertiden m. hovedtryk paa 2. led, se F. Dyrh. Uds. 36). -ede, imp. (l. br.) udvikl (Brandes. Br. VI. 237) ell. udvikle (jf. J. Baden. Gram. 139. E. Jessen. Gram. 123). vbs. -ing (s. d.) ell. † -else (Eilsch. Term. 23. Ew. (1914). II. 80. VI. 138. Leth. (1800)). (ænyd. d. s. (i bet. 1), sv. utveckla, no. utvikle; efter ty. auswickeln og entwickeln, fr. développer og lat. evolvere; sml. vikle ud v. vikle)

1) m. h. t. hvad der er indsvøbt, indhyllet, indfiltret ell. indblandet i noget: udtage; frigøre; løse ud. 1.1) (nu l. br.) m. h. t. noget indsvøbt, indhyllet: vikle ud. I det ene Aar kan en Planet . . funkle hele Natten med stærk Glands; i det andet kan den ligesom liste sig hurtigt og ubemærket over Horizonten, ikke tilstrækkelig udviklet af dennes Taager. Heib. Pros. IX. 61. en Pakke, som han udviklede af en Convolut. Gyll. IX. 157. *Som af et Svøb udvikles mine Lemmer. PalM. II. 318. billedl.: Den Advocat vidste saaledes at forsnoe Sagen, at Dommeren havde Vanskelighed ved at udvikle den. VSO. II. 228.

1.2) m. h. t. hvad der er indfiltret i ell. omslynget, omgivet (og fastholdt) af noget: rede ud; udløse. LTid. 1725. 287. han kunde blot udvikle sine foldede Hænder, og strække dem imod mig. Blich. (1920). XII. 159. Hun udviklede sit Sløb af Tornene. VSO. nu kun (jf. Udvingler 1.1; med.) m. overgang til bet. 2: jo langsommere Hovedet udvikles af de ydre Fødselsdele, desto sikkrere blive disse uskadte. v. Ammon. De første Moderpligter. (overs. 1840). 38. jf. bet. 1.3: Sktiær og Klipper, hvoraf de ikke uden Skibbrud kand udvikle sig. Holb. Hh. II. 285. || ofte i forb.

udvikle af en snare. det Dyr, der een gang lykkelig udviklede sig af den Snare, som Bonden opstillede for sin Kaalhaage. PAHeib. R. I. 224. billedl. (jf. bet. 1.3): Paven havde udviklet sig af denne Snare (o: den tyske konges krav). Holb. Kh. 612. *jeg udvikler hende fra den Snare, | Jeg selv har sat. Oehl. F. (1816). 385. 1.3) (nu næppe br.) m. h. t. hvad der er i en farlig, vanskelig situation, er indblandet i en sag: befri; udfri.

Saaledes blev Kong Erik lykkeligen udviklet af denne farlige . . Krig. Holb. DH. I. 372. refl.: Marsken . . gav gode Ord, saa at han denne gang udviklede sig herfra (o: fra en anklage). smst. 625. liderlige Mennesker . . formaae (ikke) at udvikle sig af Vanens Fortryllelser. Tullin. III. 234. 1.4) uegl.: uddrage, udlede ved logisk tænkning, spekulation. en let og sikker Kunst til at udvikle udi Breve, og deraf igjen udvikle allehaande geheime Beretninger. Oecon Journ. 1757. 801. jf.: Nærmest kan Philosophien da betragtes som Videnskaben uden Forudsætninger. Den

maa altsaa begynde med Intet . . Den kan ikke udvikles af en overste Sætning, thi en saadan maatte selv have en Forudsætning, altsaa ikke være den overste. Heib. Pros. I. 116.

2) faa noget sammenrullet ell. sammentrængt til at brede, folde, strække sig ud (i sin fulde udstrækning); faa noget hidtil skjult til at blive synligt, iagttageligt. 2.1) vist kun refl. (ell. i part. udviklet):

udbrede sig; udfolde sig; ogs.: vise sig, fremtræde tydeligt, synligt (i sin fulde udstrækning). *Knap daler Solens Guld, og Mørkets sorte Dække | . . udvikler langsomt sig. Storm. SD. 99. *En yndig Udsigt flux udvikler sig | af Aagre, Enge, Skov, Strand. Steners. Ode. 50. Naar man seiler til Taffelbjerget, burde man lade binde for sine Øine, indtil man var det saa nær, at dets Skikkelse stod heel udviklet for Synet. PMoll. (1855). II. 234. nu kun m. overgang til bet.

4.2: *Mens Skytset tordnende sit Tab | Indhyller vredt i Dampen, | Paa Hoiderne mod Syd og Øst | Sig rask udvikler Kampen. Holst. IV. 76. Blomsten udvikler (= udfolder) sig af Knoppen. D&H. 2.2) $\times$ lade en militær formation udbrede, sprede sig (i sideretningen, over et bredere omraade); opstille (tropper) i en forholdsvis bred formation (jf. udbrede 3). Kompagnierne var udviklede til Fægtning. RasmHansen. Niels Arnam. (1897). 70. To og tredive østrigske Eskadroner hugger ind, men Napoleon udvikler henvend tresindstyve Eskadroner imod dem. Johs PalM. DD. 326. refl.: Kompagniet . . udviklede sig i en lang Linje.

Rist. ER. 198. || uden obj. Sal. XVI. 540. Paa en Kommando fra Sheiken standse Arrièregarden, gjorde omkring og udviklede paa Linie. Wren. Örkenens Kurér. (overs. 1928). 149. || ogs.: opstille, formere i fuld styrke; udfolde. De fast ansatte Befalingsmænd af Livgardens Forstærkningsbataillon forrette Tjeneste ved Liniebataillon, undtagen naar førstnævnte Bataillon er udviklet og har indkaldt Mandskab. Tjenestereg. 225. jf.: Fjenden syntes indviet til den alvorlige Døds-kamp . . og de udviklede en Vaabenmagt, der kunde maale sig med Belejrerne i aaben Mark. Ing. PO. II. 309. 2.3) (nu l. br.) videre

(uegl.) anv. af bet. 2.1: lægge for dagen, vise klart, tydeligt; lade komme til udtryk ell. fri udfoldelse; udfolde. I saadanne Selskaber udviklede han en Lystighed og et Lune, som man ei skulde have ventet. Hauch. II. 54. Juletræet blev . . udsmykket paa det Bedste. Man udviklede den yderste Opfindsomhed. Rowel. Høgholt. (1868). 256. Peter udviklede et beundringsværdigt Talent til at gjøre sig det Hele saa anstrengende som mnlgt. Budde. F. 69. || refl.; dels om person: vise sine færdigheder, evner (fuldt ud); udfolde sig. for et taknemmeligt Publicum kan (De) udvikle Dem som en routineret Reiser. Coll. (HCAnd. BC. II. 26). dels om (indre) forhold: røbe sig;

lægge sig for dagen. Begge Systrenes forskjællige Characterer begynde strax at udvikle sig (i begyndelsen af et dramatisk arbejde). *Ev.*(1914).VI.137.

3) videre anv. af bet. 1-2 om udredelse ell. klarlæggelse af en sag, et emne, tanker. 3.1) ved tænkning afklare, finde ud af en sag og fremstille den (i afklaret form); give en indgaaende redegørelse for, fremstilling af noget; klarlægge; gøre rede for; forklare; nu især: fremstille (skriftligt ell. mundtligt) egne meninger ell. tanker for en (paa en forklarende, belærende, ofte omstændelig maade); tidligere ogs. i al alm.: udtale, give udtryk for, fremsætte (en tanke). (børn) udvikle ofte i deres spæde Aar . . . saadanne Sandheder, som koste en gammel . . . Forstand Møje at begribe. *JSneed.III.410.* inden ti Minuter var gaaet hen, havde han alt udviklet sin hele Siel for mig. *Kruse.(ForSandhed.VI.113).* de dunkleste, mindst udviklede Punkter i den kirkelige Christendomslære: Døden, Opstandelsen og det evige Liv. *Ing.EF.XIII.196.* Jeg skal nu, forudsættende hvad derom er udviklet i dette Skrift, blot recapitulere. *Kierk.VII.498.* Fru R. havde lige udviklet for sin Niece, at man rigtignok maatte sige, at (osv.). *Gjel.T.139.* Hypotese . . . udviklet af . . . amerikanske Forskere. *NaturensV.1912.233.* 3.2) (nu næppe br.) refl.: udtale sig (skriftligt ell. mundtligt) for at forklare, gøre rede for noget (især: i en længere udredning). da de nu vil stene ham, faaer han ikke Lejlighed til videre at udvikle sig. *Horreb.II.344.* Hans Peter udviklede sig meget net om det Umoralske paa Theatret. *HCAnd.SS.III.146.* (naar jeg) kan udvikle mig tydeligere. *ADJørg.Br.5.*

4) faa til at gro, vokse frem, folde sig ud (egl. (jf. bet. 2) som blomst af knop); dels: faa til at vokse frem, udfolde sig af kim, kerne, knop ell. tilstedeværende anlæg ell. faa til at antage, danne en ny form, skikkelse, type osv. ved (naturbestemt) vækst, gradvis forandring, omformning; spec. om forløb i plante- og dyreriget gennem tiderne (ved evolution) og oftest om omformning fra noget lavere, simplere til noget højere, mere differentieret, kompliceret; dels (i videre anv.): ved pleje, øvelse osv. opelske, uddanne, skabe noget ell. gøre det mere fuldkomment, formaalstjenligt. 4.1) i alm. trans. anv., især om handling, bestræbelser, hvorved noget opelskes, forbedres ell. uddannes. begge ere i Compagniets Tieneste for at opsøge og udvikle Landets naturlige Ressources til Fordeel for Handelen. *FrSneed.I.487.* Han havde . . . tidlig udviklet et stort Talent til Musik. *Ing.EF.XIII.73.* den ringe Sans for fyldig Læreruddannelse og udviklende Børneundervisning. *JoakLars.F.II.45.* udvikle sin Aand. *D&H.* Den danske Folkevis har udviklet en utrolig Evne til at variere . . . Omkvædene. *OFriis.Litt.131.* (spøg.) Skuespillere i Jæ-

gers Normal trænerer paa Velocipede og udvikler Skæg. *Esm.I.74.* m. overgang til bet. 5: i Betragtning af Alt, hvad der modsatte sig disse (ønsker, vilde hun) vente hvad Tiden vilde udvikle. *Gylb.VII.319.* det Had, (kriegen) vil udvikle. *Brochner.(Brandes.Br.I.137).* i pass. (jf. bet. 4.2): Drengen har gode Anlæg; men de behøve at udvikles. *MO. refl. (jf. bet. 4.2): opelske, uddanne sine evner, anlæg; naa en højere udvikling.* Den, hvis Gjærning i Livet er at udvikle sig selv. *Kierk.II.265.* Naturligvis vilde Beate gerne mere sig noget i København, men hun rejste da rigtignok for at lære og udvikle sig. *KLars.SA.59.* 4.2) i pass. ell. (især) refl., om forløb, der er naturbestemt ell. skyldes indre anlæg, årsager. Dyret bestyrker sig meere og meere, indtil Fødderne lidt efter lidt udvikles. *LTid.1738.* 521. ligesom et Løg eller som en Musling-skal ved Hinder og Kalklag udvikle sig lidt efter lidt. *Winth.RF.III.* Villiens Energi sløves eller den udvikles abnormt til en usund uethisk lønsyg Higen. *Kierk.VII.110.* Lehnsadelens Overgang til Arveadel lader sig . . . ikke henføre til noget vist Aar, men udviklede sig lidt efter lidt under gunstige Omstændigheder. *Allen.Haandb.214.* der udvikler sig en Diftong. *Brøndum-Nielsen.GG.I.141.* Der udvikler sig en Svulst paa Hjernen. *CHans.BK.79.* Byen udviklede sig. *Gersov.KL.76.* || om sags forløb. sagen udvikler sig ikke til hans fordel | i abs. anv.: blive mere omfangsrig, kompliceret ell. værre, alvorligere. tyverisagen udvikler sig; flere og flere er blevet inddraget i den | den udvikler sig. (egl. revu-refren, se) *Vogel-Jørg.BO.83.* || om en persons legemlige ell. aandelige vækst, ogs. fremgang, fremskridt olgn. Han udviklede sig sent i legemlig Henseende. *Schand.TF.II.4.* det er dog voldsomt, som hun udvikler sig; det er ikke mere end et Aar, siden hun blev konfirmeret. *JVJens.D.4.* Hun er i fint Sel-skab. Hun udvikler sig. *ErlKrist.DH.7.* || i forb. m. til (jf. II. til 13.1). (han) udviklede sig til at blive den sure, uemedgørlige Negativist. *Lauesen.(Pol.16/4.1933.9.sp.3).* Bispeskrøniken . . . er ved at udvikle sig til Danmarkskronike. *OFriis.Litt.63.* det kommer til Sammenstød mellem Araberne i Marokko og de spanske Styrker, og . . . det vil udvikle sig til et verdensfarligt Oprør, hvis Forholdene ikke ændres. *BerlTid.14/1.1948.Aft.1.sp.2.* 4.3) part. udviklet brugt som adj. || m. h. t. organisk vækst; spec. i abs. anv.: som befinder sig paa, har naaet det stadium, hvor væksten er afsluttet; udvokset. Naar Bedækningstiden er forbi, fælder Rensdyroxen . . . sine stolte, udviklede Horn. *Møllh.V.42.* Kyllingerne er stærke, som det hedder i Jægersproget, det vil sige: godt udviklede, kraftige, ikke Sildefødninger. *Bogan.I.117.* svageligt udviklede Børn. *Sal.XVII.1082.* (vaarfurernes) forskellige Stadier som Larver, Pupper og udviklede Insekter. *WesenbL.Ins.193.* || om person;

dels (til foreg. gruppe): legemligt udviklet; dels: paa et fremskredent standpunkt m. h. t. modenhed, erfaringer, kundskaber, kultur osv. Et religiøst udviklet Individ. *Kierk.II.40.* Et Menneske er ikke mere eller mindre udviklet, eftersom han har en større eller mindre Masse Stof i sit Hoved . . . men eftersom han er sig dybere og klarere bevidst. *CIPet.O.23.* Hun kunde være en 14 Aar, var paa det nærmeste udviklet. *Drachm.PV.18.* Han var udmærket smuk, tidlig udviklet, med et sydlandsk Ydre. *Schand.O.I.112.* || om ting ell. forhold. i det arktiske Omraade finder man de Kulturelementer, som er virkelig ejendommelige for Eskimoerne, enten fuldt udviklede eller (som Kajakfangsten) i Kim. *NaturensV.1918.549.* et saa udviklet Tempel som det ni-søjlede Tempel i Pæstum. *Fr Poulsens.TGK.38.* Henrich (i Holbergs „Abra-cadabra“) udmærkes ved udviklet Tungefærdighed. *HBriz.HK.389.*

5) frembringe; skabe; producere; især om fysisk proces, hvorved der frembringes (og afgives) et nyt stof, en kraft, udladning olgn. Indespærret Luft udvikler altid Gift. *Kierk.VIII.77.* Han var Undermaalid, men udviklede Tarmluft for en Kæmpe. *JVJens.HH.53.* Gas udviklet af Koks. *Sal.²IX.457.* Skønt . . . Bilens Motor (er) kraftig og i god Orden, kniber det alligevel at faa udviklet tilstrækkelig mange Hestekræfter. *Krørup Niels.Blandt Hovedjægere i Ecuador.(1934).34.* jf. bet. 3.1: For tilstrækkelig at udvikle Lys (o: skabe klarhed) i denne Henseende, maatte man opstille en fuldstændig Theorie af disse Ideer. *Mölb.Athene.IV.419.*

Udvikling, en. [uð,veglən] flt. -er. vbs. til udvikle; især i flg. anv.:

1) til udvikle 1. 1.1) til udvikle 1.2. vAph. (1759). *Aaskow.A.127* (se u. indvikle 2.1). *nu kun (med.) om barnets frigørelse af fødselsdelene ved naturlig fødsel.* jf. Selvudvikling 1. 1.2) (m. overgang til bet. 4; log.) til udvikle 1.4: det, at uddrage, udlede noget ad logisk vej, ved deduktion; ogs. om hvad der er udledet paa denne maade. Anskuelsens Umiddelbarhed maa, som enhver anden, ophæves i sin Modsætning, som er dens dialectiske Udvikling. *Heib.Pros.I.355.* Omdømmer og Slutninger ere Udviklinger af Begrebet som Subject. *smst.282.* I Hegels senere Skrifter var Foredraget unægtelig bedre, dog fortrinnsvis, hvor det galdt den polemiske Snert og den paradoxale Sammenfatning af Udviklingen. *Rubow.LK.165.*

2) x til udvikle 2.2. Mæglingen skulde gives Eftertryk ved Udviklingen af en betydelig Tropestyrke. *Goldschm.BIS.III.413.* en barrikaderet Landsby, hvorfra Kuglerne under Fremrykningen og Udviklingen slog ned imellem Karlene. *KLars.GHF.I.54.*

3) til udvikle 3: (det at give en) indgaende ell. omstændelig redegørelse for ell. fremstilling af noget, især egne meninger, tanker,

ideer. Indretningen til moralskfordærvede Personers Forbedring. For dette adle Foretagende, hvis Værd ikke trænger til Udvikling, stod vor Hauch i Spidsen. *Ørst.VIII.17.* Du hører paa deres Udvikling og nu siger Du: ja, jeg indseer det nu fuldelig. *Kierk.II.144.* En Læres fuldstændige Udvikling. *VSO.* Udviklingen af hans politiske og sociale Anskuelser (har) et mere smaaetærnet Præg end jeg er vant til at finde i en Bog af Dem. *JP.Jac.(Brandes.Br.III.139).* I Adolphe findes følgende Udvikling (Brandes.E.92: Passus). *Brandes.IV.79.* de to Købmænd var andægtige Tilhørere til de boglærde Herrers Udviklinger. *Pont.LP.VIII.118.*

4) til udvikle 4: det at udvikle (4.1) noget ell. (især) det, at noget udvikler sig; en naturbestemt, indefra betinget ell. ved indgriben udefra opelsket ell. fremhjulpet vækst ell. gradvis omformning, forandring fra et stadium, en tilstand, en form til en anden (et andet), især af højere, mere sammensat, moden ell. fuldkommen art; spec. (naturv.) om den gradvise forandring, der finder sted (har fundet sted) i tidernes løb i verden (universet) og paa jorden, især inden for den levende natur (organismerne); evolution (jf.: vor Tidsalder (vi) frembringe Udviklingens, Evolutionens Epos. *JP.Jac.(1924).V.251*); ofte i forb. m. gen. ell. som 2. led af ssgr. ell. i forb. m. af til angivelse af, hvad der undergaar en saadan omformning, ell. hvad der fremkommer, dannes herved, ell. i forb. m. i, inden for til angivelse af det omraade, hvor ændringen finder sted. 4.1) i al alm. (insekternes forvandlinger er) ingen virkelige Forvandlinger men kun Udviklinger. *Suhm.II.84.* i det tilkommende Liv begynde (vi) paa det Trin af moralsk Udvikling (jf. Udviklingstrin), hvorpaa vi her ende. *Horreb.II.IV.* det Dramatiske er isærdeleshed Udvikling, men Maleriet kan blot fremstille et Moment. *Heib.Pros.II.311.* (en grænse) der skulde standse Sprogets stigende Udvikling, eller dets omskiftende Skikkelse i tilkommende Tider. *MO.I.IV.* Det giver den aandelige Udvikling Fasthed og Sikkerhed, naar vi atter og atter vende tilbage til de samme Hoved-Sandheder. *Monrad.BV.107.* Udviklingen af enhver Organisme og af enhver Del af en Organisme udgaar altid fra en Celle. *Møllh.VI.126.* || i best. f. m. prægnant bet., især m. h. t. de politiske, sociale, kulturelle, tekniske forhold i et samfund ell. i verden. Udviklingen gaar sin Gang uden at spørge os om Forlov. *Pont.LP.VII.47.* Udviklingens Hjul kan ingen menneskelig Magt standse. *KBirk.Gronb.SF.144.* følge med i udviklingen: et Land, der efter Evne var fulgt med i det, man kaldte Udviklingen. *KLars.Dodens Besøg.(1917).4.* Universitetsfundatsen viser en tydelig Bestræbelser at følge med i Udviklingen. *OFriis.Litt.361.* skrue udviklingen tilbage, se III. skrue 4.3. || om en begivenheds, sags forløb, ell. det, at den

bliver mere kompliceret, antager en alvorligere form olgn. Sagens Udvikling. VSO. „man mener blot, at vi alle er Mennesker.“ — „Skal vi ikke hellere sige Dyr,“ sagde Thomas. Husets Son istemte en forceret . . . Latter for at afbyrde den pinlige Udvikling af Situationen. *Schand. TF. II. 128.* Der er stadig Udvikling i Tyveri-Sagen fra Tuborg. *Pol. 14. 1942. 5. sp. 4.* || i forb. være i ell. under udvikling, være ved at udvikle sig. S&B. de Begivenheder, der var i Udvikling. *Oluf Pedersen. Den politiske Modstand. (1946). 10.* en Taifun var under Udvikling Syd for os. *Naturforskeren Johs. Schmidt. (1947). 153. 4.2) fremkomst, opstaaen af noget som resultat af vækst, gradvis omformning; ogs. (mere) konkr., om det saaledes fremkomne, opstaaede; dan-nelse.* Hattens Udvikling (o: hos svampe). *CG Rajn. Flora. I. 56.* Studenterkomedien . . er en videre Udvikling af Vaudevillen. *Vilh. And. BT. 199.* det meget vanskelige Spørgsmaal om Stødet Udvikling i Dansk. *Ugens Tilsk. II. (1911/12). 45. sp. 3.* Alle disse Bornholmske Kalkudviklinger indeholde ingen virkelig udviklet Flint. *G. Forchh. DG. 47. 4.3) stadium under en vækst, omformning, uddannelse, ell. stadium, hvorpaa noget er helt udformet, udfoldet.* heraf følger tillige, at Læredigtet . . ikke hører til de poetiske Afarter, men tværtimod betegner Poesiens høieste Udvikling. *Heib. Pros. I. 421.* Hendes Stemme maatte . . især naar man blot tog Hensyn . . til dens tekniske Udvikling, henregnes til . . de mest omfattende Dage, da Lungebetændelsen naaede sin Udvikling, og han henlaa svæ-vende mellem Liv og Død. *Thom. La. AH. 325.* de dengang lige opdukkede flodeskumskager, der senere har nået så høj dansk udvikling. *Hjortø. Kr. 77.* naa sin fulde Udvikling. *Bl. & T. 40*

5) (især fa-gl.) til udvikle 5. Nogle Gasarter . . egner sig godt til Udvikling af Varme og Gas. *Sal. IX. 454.* *Da Eng. Tekn. O. jf. Varmedudvikling.*

Udviklings-, i ssgr. især (hvor intet andet ndf. angives; ☉ ell. fa-gl.) af Udvikling 4, jz. (foruden de ndf. medtagne) Udviklings-betingelse, -evne, -fase, -fjendtlig, -forløb, -følge, -grad, -hemmet, -periode, -punkt, -retning, -række, -serie (se Serie 3), -skala, -trang. **-alder**, en. (nu l. br.) den alder (overgangsalderen), hvori et ungt menneske udvikler sig stærkt legemligt. mange Tjenestepiger er i den saakaldte Udviklingsalder. *KvBl. 1/2 1912. 1. sp. 4.* *Rosman. Hans Datter. (overs. 1933). 68.* **-bane**, en. (jf. -vej; l. br.). Høyen stod endnu kun ved Begyndelsen af sin Udviklingsbane. *Hauch. MjU. 234.* *Socialdem. 22/11 1947. 9. sp. 6.* **-center**, et. (landbr.) i husdyravlen: besætning, der gennem spredning af avlsdyr paavirker udviklingen af en husdyrrace. *LandbO. IV. 673.* **-dygtig**, adj. jeg bærer alle gode Gunder bevare vort lille Fødeland fra, at de Ten-

denser til Sligt (o: regereri og militarisme) . . nogensinde bliver udviklingsdygtige i vor Jordbund. *Schand. O. II. 213.* stadig var han modtagelig og udviklingsdygtig. *Ellen Jørg. HH. 201.* **-fejl**, en. En medfødt Udviklingsfejl i Underlivets tendinose Bedækninger. *JP. Blich. Chir. II. 135.* || især (vet.): uregelmæssighed m. h. t. legemdelenes indbyrdes form-, størrelses- ell. leje-forhold, som skyldes paa-virkninger, dyret har været udsat for under opvæksten. *LandmB. II. 55.* **-form**, en. *Heib. Pros. I. 353.* visse Udviklingsformer af den nyere Philosophie. *Brochner. TV. 24.* *Bert. Konv. XXII. 183.* **-gang**, en. vor dramatiske Litteraturs Udviklingsgang. *Hrz. XIII. 193.* Han sagde oprigtig, at han ved sin Fortid var bleven skilt fra Fædrelandets Udviklingsgang. *Goldschm. VII. 486.* (Ewalds) ejendommelige udviklingsgang. *AD Jørg. JE. 2.* (Vasari) anlagde hele Rafaelbiografien paa at vise Udviklingsgangen i Rafaels Kunst. *Wanscher. R. 85.* || om handlingsforløb, gangen i en tankeoperation, en (mundtlig ell. skriftlig) fremstilling olgn. Udviklingsgangen i et Beviis. *MO.* **-historie**, en. Jordklodens Udviklingshistorie. *Ørst. III. 18.* mit forunderlige Barndoms-Liv, min hele Udviklings-Historie. *HC. And. Breve. I. 309.* Vor tidlige Rokokos Udviklingshistorie ligger . . klar i Hovedtrækkene. *Elling. PP. 9.* || spec. (naturv.) om et organisk væsens udvikling fra æg, foster til fuldt udviklet individ ell. om et organs udvikling (embryologi). Bladenes Udviklingshistorie. *Warm. Bot. 128.* *Boas. Zool. 462.* **-hypotese**, en. spec. om den af Darwin fremsatte arvelighedshypotese (pangeneses) ell. om udviklingslæren. *Nord. Conv. Lex. VI. 828.* *Vilh. Rasm. B. U. 4.* **-linie**, en. (jf. l. Linie 2.2). *A. Olr. DH. II. 306.* de Udviklingslinier, Insekt-æderne formenes at have gennemløbet. *Lie-berkind. DVX. 207.* **-lov**, en. *Vodskov. SS. 135.* sagnenes almindelige udviklingslove. *A. Olr. DH. I. 337.* **-lære**, en. (naturv.) læren om den udvikling, der gennem tiderne har fundet sted (og finder sted) i universet og paa jorden, især i den organiske natur; spec. om læren om arternes oprindelse ved en stadig fore-gaaende udvikling; afstammings-, evolutions-lære. Positivismen og Udviklingslæren vare Magter, Skandinavien ikke anerkjendte. *Brandes. MG. 43.* *Warm. Bot. 684.* jf.: (den) antagne Jordudviklingslære. *Ørst. AN. II. 35.* **-mand**, en. (l. br.) person, der følger med udviklingen, tiden ell. er tilhænger af udviklingslæren. *Larsen. D. & H.* **-mekanik**, en. (naturv.) udforskning, især ad eksperimentel vej, af de processer, der finder sted ved en organisms udformning fra dets første anlæg til den fuldt færdige skikkelse. *Sal. VII. 160.* *XXIV. 180.* **-mulig**, adj. (sj.) som har udviklingsmuligheder. (Kamma Rahbek) var i høj Grad udviklingsmulig og selvforbedelig. *Troels. L. BS. I. 73.* **-mulighed**, en. kun i ft., om de muligheder for udvikling, noget

rummer; spec. om en persons muligheder for at udvikle sig, udfolde sine evner olgn. Gladstone er . . et Menneske med Udviklingsmuligheder. *Brandes.IX.471.* Landet . . syntes kun at have faa Udviklingsmuligheder. *Riget.⁴1912.I.sp.1.* Udviklingsmulighederne i sprogene er . . mangfoldige. *Jesp.SprU.140.* **-stade** (*Ørst.Nat.II.584.* *JLange.BM.I.34*) ell. (*nu især*) **-stadium**, et. (*jf. -trin*). *MollH.VI.128.* Larver i alle Udviklingsstader. *WesenbL.(Pol.²¹1941.13.sp.2).* **-tanke**, en, i *best. anv.*, om den i udviklingslæren liggende tanke(gang). den Religion, der ligger bag ved Udviklingstanken. *VilhAnd.AD.252.* (*Schleicher gennemførte*) i sin sprogbetragtning . . Hegels og Darwins udviklingstanker. *Jesp.SprU.31.* **-teori**, en, den i udviklingslæren liggende teori. *JPJac.(1924).V.331.* Kritik over for Udviklingsteoriene. *Berl.Konv.XXII.182.* **-tid**, en, hans Barndom og første Udviklingstid. *ThomLa.NL.210.* en ny og rig Udviklingstil begyndte for Nationalmuseet. *SophMüll.N.63.* **-trin**, et. (*jf. -stadium*) *stadium* i en udvikling. *Kierk.I.45.* De Færreste naa til det højeste Udviklingstrin. At Børn og unge Mennesker skulle naa det, vilde jo være latterligt at antage. *Schand.AE.56.* Bjørketorp-stenens indskrift viser et senere udviklingstrin end Stentoftens. *LJac.F.41.* ofte i *forb.* (staa) paa et (vist) udviklingstrin: vi staae paa saa forskellige Udviklingstrin, at De nødvendig maa misforstaae mig. *Hauch.IV.167.* Du er mig et Fosterstadium, sagde jeg til Strudsen, du er bleven staaende paa et Udviklingstrin, hvor andre Fugle begynder. *JVJens.M.I.34.* || om trin i en tankeudvikling, ethvert nyt Udviklingstrin, hvorpaa Begrebet sætter sig. *Heib.Pros.I.285. smst.249.* **-vej**, en. (*jf. -bane; l. br.*). For at Anelsen kunde gaae over til Vished, maatte den sædvanlige Udviklingsvei følges. *Molb.Athene.IV.424.* *Kierk.XIII.86.* ved (*flytningens*) hastigt gennemløbne Udviklingsvej er (*der*) Grav paa Grav, hvori Luftens Helte hviler. *Riget.²1913.I.sp.6.*

I. ud-vinde, v. [-ven'ə] vbs. -ing (*vAph.(1772).III.* *Frem.DN.5.*), tidligere ogs. skrevet **-ning** (*Hallager.205.*) (*jf. indvinde 2.2*) m. h. t. stof, produkt, der forekommer i naturen: skaffe sig, tilvejebringe ved at fremdrage det ved grube-, minedrift olgn. ell. ved at udløse det af de forbindelser med andre stoffer, hvori det forekommer. Steensalt . . udvindes af dem (o: bjergværkerne) som andre Mineralier. *Hallager.74.* Fra 1754 til 1789 er ialt udvundet 284,168 Kubikfod Stene af alle Størrelser (o: af et stenbrud). *Rawert&Garlieb.Bornholm.(1819).42.* Hvad der især taler for, at Jærnet var kendt for de andre Nyttematerialer, er, at det er lettere at udvinde. *Uss.JærnproduktionensHist.(1911).3.* sølvet udvundet af ler, se *Solv 2.2.* || i videre *anw.*: *uddrage*. H. plejede at tage al den

Morskab, der kunde udvindes af en pudsig Tildragelse. *EBertels.MH.160.* han udvinder selv Aforismer af en længere Udvikling i Kilden. *BilleskovJ.H.I.201.* **II. -vinde**, v. [-ven'ə] (*ænyd. d. s.* (i bet.: trække op af jorden v. hj. af en vinde), *jf. ty. auswinden; nu næppe br.*) **1)** *sno, vikle ud.* *Saa er det vist, saa har du (o: *Molbeck*) dig udvundet | Af Vennelykken, som os sammenbandt. *Grundtv.PS.III.100.* **2)** m. h. t. *traad:* fuldende vindingen af; *vinde til ende.* *Grumme *Parcæ!* I som . . Varsel giver . . | Naar som Traaden er udvunden, | Tenen nok er dreied om. *Holb.Metam.66.* **-vindue**, et. (*ænyd. d. s.; foræld.*) et paa en facade udbygget, fremspringende vindue, i de Kjøbstæder, hvorigjennem Hovedpassagen . . gaaer, maa (*ingen*) herefter lade bygge *Karnapper*, eller indsætte Udvinduer til Gaden paa deres Huse. *Reskr.²¹1791.* *TroelsL.II.46.* **-vintre**, v. [-ven'drə] vbs. -ing (*LSal.XII.118.*) **1)** † *overvintre* (1). *vAph.(1764).* **2)** (*landbr.*) om *vintersed*, kløver olgn.: tage skade af vinteren, frosten. en Opgørelse over, hvor meget af Hveden der er udvintret. *NatTid.²¹1942.2.sp.3.* **-vippe**, v. **1)** (*sj.*) *jaa til at vippe ud* (og derved løse sig). Flere af (*rensdyrhornene*) viser Lejer efter . . udmejslede eller „udvippede“ Spaaner. *Johs Brøndt. DO.I.21.* **2)** (*myt.*) *utvuppen, ty. auswippen; foræld.*) m. h. t. mønter: ved vejning udskille de gode, fuldvægtige til indsmeltning og de undervægtige til udgivelse. 10 sk. støcker (*der*) ved slid, udvippen og kippen haver lidt afgang. *Cit.1726.(OrdbS.).* denne Mynt . . har bestaaet i ringehaltige og udvippede Pengesorter. *KjøbmSyst.III.2.35.* *Nordisk Kultur.XXIX.(1936).196.*

udvirke, v. [ud'virgə] -ede ell. (*nu næppe br.*) **-te** (*Holb.Paars.142.*) vbs. -ning (*Moth.V138.* *Slange.ChrIV741.* *MO.* i bet. 1.3: *Viborg&Neerg.HB.89.* *LandmB.II.287*) ell. (*især i bet. 3.*) **-else** (*Amberg.VSO.D&H.*) (*ænyd. d. s., ty. auswirken*)

1) *tildanne; bearbejde; forarbejde.* **1.1)** (*nu sj.*) i al alm. forgylte Vaaben . . og en Hielm paa Hovedet, som med Guld og Sølv ere udvirkede. *Pflug.DP.613.* *Alt hvad en konstig Haand ved Ild udvirke kand. *Helt.Poet.79.* m. h. t. vævede stoffer (*jf. indvirke 1.* virke): Tapeterne var af grønt og rødt udvirket Silkedamask. [*Bobé.*] *Bogenom Frederiksberg Slot.(1919).27.* **1.2)** † m. h. t. *litterært arbejde: udarbejde.* *LTid.1728.582.* **1.3)** (*landbr., vet.*) *tildanne en hov, klov ved beskæring; ogs.: bortskære, udgrave et af stengalle angrebet sted paa hoven.* *PhysBibl.II.423.* *Boers.Vet F.104.* m. obj.-skjifte m. h. t. *hest, ko:* en Smed, der rent husflidsmæssigt søgte at virke Kørerne ud, saaledes som man er oplært i at udvirke Heste. *Pol.¹1910.8.*

2) (*nu sj.*) *fremskaffe* (et stof, materiale); *udvinde* (I). at udvirke Tømmer af Skovene. *Slange.ChrIV.127.* I Værkets (o: *sten-*

bruddets første 35 Aar udvirkedes aarligt 8000 Kubikfod Sten. *Bornh. Samlinger. XIV (1922). 90.*

3) udrette; fremkalde (et resultat). 3.1) (nu kun m. overgang til bet. 4) især om person: frembringe ell. udrette ved handling. denne Befrielse er som et prælidium for det, som Pandolfus ved sin Hiemkomst vil udvirke. *Holb. Mel. IV. 10.* Kongen (vilde) sende sine Gesandter og Fuldmægtige til Sverrig, at derom (o: forbund) ved det Svenske Hof kunde tales og udvirkes. *Slange. Chr. IV. 616.* *Aanden, som kan Alt udvirke, | Som i Jesu Christi Kirke | Løser alle Tungebaand! *Grundtv. SS. II. 273.* Han virkede vist særdeles meget, men udvirkede vist kun meget lidt. *Hjort. B. I. 400. jf. bet. 4: (paven) faldt til Fode, og bad om Naade, ved hvilken Ydmyghed hand saa meget udvirkede, at Keyseren tilstædte ham at gøre 16 Cardinaler paa engang. Holb. GW. III. 2. 3.2) (nu sj.) om forhold: føre med sig; resultere i; bevirke; forårsage. Hvad kand ikke Omgjængelse med gemeene Folk udvirke? *Holb. DR. III. 5.* *Jeg tænker med Forundring paa, | Hvad Satans Ondskab kand udvirke. *Clitau. PT. 184.* Ørene ere i Forhold endnu større, end Øinene (o: hos haren) . . Deres Structur — thi Størrelsen alene udvirker ikke dette — lader Haren opfange enhver hørlig *Lyd. Blich. (1920). XVII. 3.**

4) (jf. bet. 3.1) m. h. t. ønsket handling, maal (nu især: en fordel, gunstbevisning, tilladelse olgn.): ved sine bestræbelser, især ved at henvende sig til og indvirke paa en, ved at gøre sin indflydelse gældende opnaa, bevirke, at det ønskede sker, realiseres ell. tilstaas en; bevirke fremskaffelse, fremkomst ell. virkeliggørelse af. „Det staaer kun paa at jeg nu strax kand faae Audience.“ — **40** „Det skal jeg nok udvirke.“ *Holb. Rpb. I. 8.* Jeg fik dog udvirket frie Heste til Reyens for ham. *Æreboe. 178.* Faae noget saa under Haanden udvirket. *Høysg. S. 303.* Den første og sidste Godhed Directionen viser mig er saa snart som muligt at udvirke min Afsked hos Hs. M: Kongen. *Oehl. Br. I. 8.* Hans Moder udvirkede, at han blev taget ud af Skolen i sit fjortende Aar. *Schand. VV. 23.* Endvidere bør de kommunale Udvalg udfolde Bestræbelse for at forminske Arbejdsløsheden i Kommunen ved at søge udvirket Beskæftigelse for arbejdsløse. *LovNr. 278⁸⁹. 1940. §4. stk. 2. (nu næppe br.) m. refl. hensobj.: „Jeg maa først have en andens Forlov dertil.“ — „Udvirek Jer den.“ Kom Gronneg. II. 32.* Han vilde strax tage bort og udvirke sig et andet Logis. *Hz. I. 281. jf.: (de) vilde ikke gaa fra Budet . . hvis det var dig mueligt at udvirke dem den (o: en gaard) til Eje. Rask. Br. I. 177.*

5) (nu næppe br.) udtømme sin kraft, virkning. Lægemidlet har udvirket. MO.

udvise, v. [ʉdviˈsə] -te. vbs. -ning

(s. d.) ell. (sj.) -else (*D&H. jf. Kalk. IV. 599*), **jf. Udvisende.** (*glda. wdwiise, udhuise, mnt. utwisen, nht. ausweisen; jf. vise ud u. vise*)

1) befale en, give en besked om at forlade det rum (værelse, hus olgn.) ell. omraade, hvor han befinder sig; spec.: give en (især: en udlænding) ordre til at forlade det land, hvor han opholder sig. Ingen skal udvisis af sin Gaard, som hand haver fæst af sin Husbond, saa længe hand holder den ved Hævd og Bygning. *DL. 3—13—1.* hand begjærede, at tale med mig i Eenrom, og da de alle vare udviste, Tryckte hand mig i min Haand, og sagde (*osv.*). *JRPauilli. SB. 45.* Udlændinge, som efter at være ifølge Dom udviste af Riget uden Tilladelse igjen begive sig ind i Landet, straffes med Fængsel. *Lov¹⁰. 1866. §16.* Personer, der . . tilsidesætter den Agtelse, som skyldes Retten, kunne udvises af Retssalen. *LovNr. 90¹⁴. 1916. §151.* Fodboldlovene hjemler en Dommer Ret til at udvise Spillere fra Banen. *Sportsleks. II. 634. billedl.: Lessing . . udviser derefter af Genren alle mindre Digte. Bille-skov J. H. I. 20.*

2) vise (en person) beliggenheden ell. tilstedeværelsen af noget; vise (en person), hvilken af flere steder, ting osv. det drejer sig om; udpege; anvise. 2.1) (nu l. br.) i al alm.: paavise; udpege. Kand Sandemænd ingen Oplysning . . bekomme til at udvise Banemanden, da er denne deris Eed (*osv.*). *DL. 1—16—11.* du Herre, som kiender alles hierter, udviis een (1819: giv tilkiende), hvilken du haver udvalt. *ApG. I. 24 (Chr. VI).* En klog Præst har engang læst, hvad der staaer skrevet (o: paa Jellingestenene), og derved udviist en Skat, som ligger ned-sænket i en Toft paa en stor Steen. *Thiele. I. 174.* at udvise Vand til Brønde og Boringer. *Sorø Amtstid. 1⁸. 1947. 2. sp. 1. || uegl. om mand ikke havde Efterretning af den hellige Skrift derom, vilde mand vel ikke kunne udvise af disse Steene, at ikkuns een og det en almindelig Syndflod har været til. LTid. 1727. 355.* Platon dadles gjentagne Gange, fordi han har . . udvist Homer som Ungdommens Forfører. *JLHeib. (StSprO. Nr. 122. 23).*

2.2) (nu l. br. i rigsspr.) vise en (beliggenheden af) noget med tilladelse til at benytte, udnytte det. hvis Husbonden hannem Tørveskær og Gierdsel, som hand tilforn til sin Fornødenhed nydt haver, udviser. *DL. 3—13—12.* Aarligen udvises . . Brønde til Borgerne uden Betaling. *Molb. Dagb. 189.* Udvis Køjeplads. *Harboe. MarO.* Er udvistes ham (o: Holberg) Gravsted i Sorø Kirke ved Siden af Absalon. *BiogrL. 2. X. 359. jf.: At udvise et heelt Liv til Lidelse, til Opoffrelse, er Forstandens Afsindighed. Kierk. XII. 110.*

2.3) (jf. udmærke 1.1, I. udskønne; forst.) udpege og afmærke de træer, der skal fjældes. ingen Frugtbarrende Trær udvises, saalenge forfurnede og Tophallende Trær ere

for Haanden. *Forordn. (Kvartudg.)*^{21/1} 1710. §12. med Stempel, Hammer og Øxe skal (*man*) løbe Skovene igiennem og udvise et Træ hist og her. *Schytte. IR. II. 290.* Igaar kørte Godsejeren ud sammen med Skovfogden for at udvise Træer. *Pont. DR. V. 62.* || udvise skov (jf. I. Skov 3). Er den udviste skov ikke førend den 12 Mart. bortført. *Forordn.*^{21/1} 1733. §17. *vAph. (1759).* 410.

3) lægge for dagen; lade komme til syne ell. udtryk; vise. 3.1) (⊙, nu især i mer ell. mindre faste forb.) om person: lægge en vis opførsel, optræden for dagen ell. vise en egenskab, indstilling, følelse i handling, i optræden; tidligere ogs.: udføre i handling; realisere. (jeg) lover ey heller nogen Tieneste, som jeg ikke kand udvise. *Holb. Rph. I. 14.* vi prise den Flid . . og Troskab, som Læreren udviser i sit . . Kald. *Mynst. Tale. (1843).* 11. „Jeg forlanger Borgerkorets Assistence for Politiet, mod hvilket der er udvist Vold,“ sagde Justitsraaden. *Schand. F. 131.* For sit udviste Forhold blev (sofficeren) dekoreret med Guldmedaillen. *Tilsk. 1919. I. 451.* vi takker for den os udviste Velvilje. *Ludv.* For udvist Deltagelse i Anledning af Fru N. N.s Jordefærd bringes en hjertelig Tak. *EGad. TT. 231.* se ogs. u. Opmærksomhed 2, Uforsigtighed 2. || † refl., i forb. m. præd.: vise sig (som). udvise sig en kær. *Moth. V. 220.* Han udviiste sig . . meget tjenstfærdig og velvillig mod A. *Schousbølle. Saxo. 83.* Etmüller udviste sig som en grundig Medicus. *Suhm. V. 61.* 3.2) (nu næsten kun i de l. 48 og 49 ff. nævnte anv.) om ting ell. forhold: stille til skue, for øje; give et synligt billede ell. indtryk af; tidligere ogs.: være et synligt ell. tydeligt vidnesbyrd om; røbe; bevise. Dine Gierninger udviiser, at jeg taledte ikke uret. *Holb. HP. I. 2.* hans Aasyn udviste klarligen den indvortes Virksomhed i en forvirret . . Hjerne. *Blich. (1920).* XX. 11. Filtratret . . udviser . . en blaasort Farve. *Pharm. Dan. (1933).* 108. || om tegning, billede. for Indgangen ligger gemeenlig 4. eller 5. store Steene . . sig saaledis præsenterende, som følgende Figur udviiser. *Pflug. DP. 580.* nu især i forb. som figura udviser, se u. Figur 4.1. || ¶ om skriftlig opstilling, især regnskab. som Regningen udviser. *J. Baden. DaL. Saldo af Capital Conto udviser, hvor stor A.s Formue er. NFSchiern. Det dobbelte Bogholderie. (1835).* 14. Omstaaende tager jeg mig den Frihed at tilstille Dem Kontokurant for det forløbne Aar, der udviser en Saldo i min Favor af Kr. 2064,37. *Regneb. Købm. III. 13.* Driften udviser et Brutto-Overskud af Kr. 2,612,632.50. *Berl. Tid. 4.* 1925. M. 11. sp. 3. af Patentkommissionen føres et Register, der udviser ethvert Patents Genstand (osv.). *Lov. Nr. 192.*^{1/1} 1936. §21.

Udvisende, et. (afl. af udvise 3.2; ¶ ell. emb.) det, at en ting, især et billede, et kort, en fortegnelse, et regnskab olgn. udviser

(3.2) noget. Til disse Kontokuranter udfærdigede Arrestanten selv Udkast, der stemmede med Udvisendet af Foreningens Bøger. *Pol.*^{16/12} 1910. 12. næsten kun i forb. m. foreg. gen.: jeg kan støtte mig til (protokollernes) Udvisende. *Thiele. LA.*² II. 108. Kortet, der herved tillige overleveres Køberen, og efter hvis Udvisende Parcellen har et Fladeindhold af 18,375 m². *Jur. Formularbog.*² 222. Fyrsterne . . lod slaa Mønt med ringere Metalindhold end deres Udvisende. *KRiis-Hansen. Samfundskonomien.*² (1919). 170. **Udviser**, en. flt. -e. 1) (nu sj.) person, der udviser (2.3) træer til fjældning. *vAph. (1759).* 2) (bygn.) rør, rende, der leder vandet fra tagrenderne bort fra huset, før kloaksystemet er i orden. *Tekn. Leks. I.* 573.

ud-viske, v. vbs. -ning (*vAph. (1764).* *JV. Jens. P. 15.* *Marcus. Leonardo. (1940).* 124) ell. (l. br.) -else (*EHenrichs. MF. I. 177.* *Jesp. Spr. U. 84.*) (ænyd. d. s., ty. auswischen, mit. utwischen; jf. viske ud u. viske) 1) (faql.) rense v. hj. af en visk olgn. den, der udvisker et speyl (1871: har holdt et Speil blankt). *Sir. 12. 15 (Chr. VI).* Møget udbares, Krybberne reene udviskes. *Cit. 1720. (Stutteri. 306).* De udleverede Geværer skulle daglig udviskes og indsmøres med frisk Olie. *Skyde-regl. 76.* 2) udslette ell. utydeliggøre ved at stryge viskende hen over det, gnide det ud olgn. Navnet paa en Forf. . . er (i protokollen) synligen udvisket. *Nyerup. Rahb. VI. 81.* Farven paa den falske Seddel gør et afbleget og udvisket Indtryk. Bagsiden . . saa udvisket, at Linierne i Tegningen næppe er kende-lige. *Politi. E.*^{15/1} 1925. 4. || billedl. De udviske Grænsen imellem Kongen af Danmark og den til Forbundet hørende Hertug af disse to Lande (: *Holsten og Lauenborg*). *Fædrel. 1844. sp. 13940.* at hun i Historien havde stillet sig den egne Opgave at udviske Karaktererne, at gøre dem ensartede med det daglige Livs Stemninger og Begivenheder. *Goldschm. VII. 335.* denne Dis, hvori de klare Omrids udviskedes. *Schand. TF. II. 145.* ofte i part. udvisket brugt som adj.: han stod for mig som en udvisket . . Erindring. *RSchmidt. SS. 121.* Hvad enten De ynder stærke eller udviskede Farver, studér deres Forhold til hverandre ude i Naturen og lad dem altid samvirke i Harmoni. *EGad. TT. 53.* Agnete Flemming var udvisket, uden Spor af Liv. *AHenningens. SA. 63.* 3) (efter ty. auswischen; 2. led afl. af Visk; ¶, foræld.) afmærke (en vej) v. hj. af halmviske, bundet til træer ell. stænger. *Mil. Tekn. O. -visker*, en. ¶ jernstok, hvormed geværløb renses; visker. *MR. 1834. 177.* *Sora. Amtstid.*^{27/1} 1947. 6. sp. 6. **-visning**, en. [-vi'snen] flt. -er. (ænyd. d. s., gl. da. wtvisinge, mnt. utwisinge) vbs. til udvise. 1) til udvise l. Haas Udviisning af Skolen. *VSO.* Udvisning af subsistensløse Personer. *Cirk. Nr. 191.*^{21/1} 1920. || hertil bl. a.: Udvisnings-brev, -dekret, -kendelse, -or-

dre, -ret. 2) til udvise 2(2-3). 2.1) til udvise 2.2, m. h. t. forhold paa landet: anvisning af (sted, hvor der findes) brænde, tømmer, tørv olgn., som man maa hente til eget brug; ogs. konkr., om det anviste. naar (bønderne) skærer deres egen Udvisning (o: af tørv). Cit.1740. (R.Nielsen. Sejers. (1923). 289). naadig Herren har desforuden lovet hende (o: en fattig kone) Udviisning: saa hun skal hverken sulte eller fryse. Blich. (1920). VII.5. 10 naar Fæsteren . . uden foregaaende Udvisning hugger i sin Gaards tilliggende Skovpart, Have eller Løkke. JurFormularbog. 5358. || hertil bl. a. Udvisnings-brænde, -træ. 2.2) (forst.) til udvise 2.3: udpegning og mærkning af træer, der skal fældes (ogs. (delvis til bet. 2.1): af træer, som skovejeren tillader andre at hugge og hjemføre til eget brug, jf. Skovudvisning); ogs. om sted, hvor saadan fældning finder sted. Moth. V225. (skovene er) ved 20 stærke Udviisninger . . kiendeligen formindskede. Weinwich. Stevns. (1798). 3. Udvisningen af de Træer, der maa hugges, sker ved den af Landbrugsministeriet antagne Skovtilsynsmand. JurFormularbog. 686. De hugger allerede paa den nærmeste Udvisning. Rørd. Vi. 166. || hertil bl. a. Udvisningshammer (jf. Skovhammer 2), -mærke, -tid. 3) til udvise 3. 3.1) (nu l. br.) til udvise 3.1. at gøre Sandhed, at øve sig 30 i Sandheds Udviisning. Hersl. TT. II. 100. under Udvisningen af den allerstørste Forsigtighed. Chevalier. Saint-Colline. (overs. 1945). 184. 3.2) (nu næppe br.) til udvise 3.2: d. s. s. Udvisende. denne sterke Drivlis kommer igiennem tvende store Freta (o: strømer), der efter Karternes Udvisning udgøre tvende Øer uden for det faste Land. LTid. 1729. 201. Hvo som vil . . følge den anden Lærdom, end den eneste efter Skrivtens Udviisning. Mynst. Jubelf. 11. -vitre. v. vbs. -ing. (efter ty. auswittern; om 2. led se u. forvitre) 1) † forvitre (1). Quartz og Krystaller, som ere gandske hvide sluttelig af Luften og Solens Heede udvittrede. LTid. 1755. 350. Steens Udvittring. Cit. 1785. (CChrist. H. 38). 2) (kem.) om stof: udskille sig (paa overfladen af noget); især: udbloomst. Paa Staldmure bemærker man undertiden, at der „udvitrer“ fine hvide Krystaller. 50 Christ. Kemi. 126. Suenson. B. III. 326. -vokse, v. -ede; part. -et ell. (nu dial.) -t (i bet. 1.2: Grundtv. Snorre. III. 267. i bet. 2.1: Reiser. IV. 164. Lollo.) ell. -en (især i bet. 2 som adj. i fk.: vAph. (1759). VSO. Aarb Frborg. 1913. 5; hertil inlk. voksent (Bergs. St. 261) og (især) best. f. og ft. -voksne: Kraft. VF. 196. Schand. F. 379. Gyr Lemche. S. I. VII). vbs. -ning (s. d.), jf. Udvækst. (ænyd. d. s. i bet. 1, ty. auswachsen; i bet. 1 foretrækkes alm. 60 vokse ud 1) (jf. -gro; nu sj.) vokse ud ell. op. 1.1) komme ud ell. frem ved (naturlig) vækst; vokse, gro frem; vokse ud (af ell. fra). isoppen, som udvoxer af (1871: voxer ud

af) væggen. IKg. 4.33 (Chr. VI). Herkules hugger vel et Hoved af Slangen, men der udvoxer nye Hoveder af det undrunde Blod. Schytte. IR. V. 306. Takker, der udvoxer fra en . . Rosenstok. Naturens V. 1914. 358. 1.2) vokse til sin fulde størrelse; blive færdig med at vokse. *Saadan udvoxer følt | Til Troid en Dverg. Oehl. XXXII. 194. Der han fik udvoxt og kom til sin myndige Alder. Grundtv. Snorre. III. 267. billedl.: Saaledes udvoxede han . . til at blive den sunde og stærke Natur. Johs. Steenstr. HD. 328. || (foræld.) om korn: spire færdig under maltning. Gulvet i Malthuset, hvor Kornet skal udvoxes og tørres, maae . . være af Steen. Ølbrygn. (1796). 21. 1.3) om saar, skramme olgn.: forsvinde helt ell. delvis under væksten; gro til; i billedl. udtr.: *Du (o: den ganske unge pige) fatter ikke Livets Tab, den fælles Sorg | Kun præger let sit Sørgestempel i dit Bryst, | Og alt som Barmen svulmer mere moden frem, | Udvoxer Arret, som igiennem Barken sig | Kun trængte flygtigt i den unge Ved. Oehl. III. 229. Ing. TB. 73. 1.4) vokse skævt, urigtigt; blive forvokset; om person: blive skruttet. vAph. (1759). 2) part. udvokset anv. som adj. 2.1) (fagl., især naturv.) til bet. 1.2: som har naaet sin fulde vækst; fuldvoksen. udvoxne Personer . . bør ved . . utaaelige Lidelser vise, at de i meer 60 ere Børn. Kraft. VF. 196. *klar skal Fremtid staae for Kunstnerøiet, | Hvordan hans Plantning i de fjerne Aar | Udvoxet viser sig. JHSmidth. Haver. 277. Hun var en delig, udvoxet Pige; jeg en kraftig Knøs. HCAnd. (1919). I. 301. Puper og udvoksede Insekter. Naturens V. 1915. 308. en funktion, der sørger for, at den udvoksne organisme bevarer sin vægt konstant. Ugeskr. f. Læger. 1948. 825. sp. 2. jf.: mange af de yngre, der endnu ikke var aandelig udvoksede. Brandt. CP. 197. 2.2) (nu næppe br.) til bet. 1.3: (delvis) forsvundet under væksten; tilgroet. *den gamle Familiebøg, der alt længe | Vedkiendes os med de nu alt næsten udvoksede Navne. Riber. II. 66. PalM. (1909). III. 229 (se u. I. Skramme 2). 2.3) (nu næppe br.) til bet. 1.4. Udvoxen Tand (o: dobbelttand). vAph. (1759). -voksning, en. ft. -er. (l. br.) vbs. til -vokse (ell. vokse ud); ogs.: hvad der vokser frem; udvækst. Stammen paa hver af (ryghvirvlerne er) u-jævn bag til formedelst deres Udvoxninger (Apophyses). Mesnard. Jordemoder-Skole. (overs 1749). 7. VSO. D&H. I. -vortes, et. [-vørtdas, l. br. -vørtdas, -vørtdas] uden bøjning. (substantivering af II. udvortes; nu lidt gløds.) hvad der er udvendig ell. uden paa noget; ydre; især om en persons ydre, skikkelse og fremtræden. Man bør ikke bedømme en Mand efter sit (o: hans) blotte Udvortes. 60 Bagges. L. I. 125. Anføreren var en Mand . . af et raat og vildt Udvortes. Blich. (1920). VII. 80. den Mand, der har en Smule legemlig Skjønhed og dertil et smukt Udvortes. Heib.

Poet. XI. 137. Hans Udvertes har været i fuldkommen Modsigelse med hans Indvertes. *Kierk. I. vi. HKaarsb. SK. 9. (sj.) m. prægnaant bet., om sceneydre: (jæg) bad (Collin) lade mig deputere (o: debutere); han . . sagde at jeg ikke havde Udvertes. HCAnd. L. 72. || (nu l. br.) m. h. t. ting ell. forhold. det er alt hvad han af sit Fødestavns Udvertes mindes. Foersom. L. 15. Heib. Poet. VII. 264 (se I. Indvertes). Eremithytternes Udvertes. Elling. H. 16.*

II. udvortes, adv. og ubøjetligt adj. [udvørðas, l. br. -vørðas, -vårðas] (glda. d. s. som adv. *Rimkr. Bønnéb. I. 256. Kalk. IV 599*) og adj. (*Rimkr. Kvinders Rosengaard. (1930). 66*), og udværtet, adv. (*Mariagerleg. 415. 432*) og adj. (*Suso. 16*), sv. utværtet, no. utvært; fra mnt. utwordes, utwerdes, jf. ty. auswärts; om 2. led se II. indvortes; sml. udeværtet, udvendig, I. Udvertes, udværtet || nu lidt gldes. ell. højtid.)

1) som adv., som udtr. for, at noget findes uden paa, hører til det ydre af noget; i ell. paa det ydre; udvendig. 1.1) i al alm. I rensø Bægere og Fade udvertes (1907: det uendvædig af Bægeret og Fadet). *Math. 23. 25.* I de Dage, jeg tilbragte i Berlin, fik jeg neppe Tid til at see Byen udvertes. *Hauch. MjU. 345.* || udvendig paa (dele af) legemet; paa huden; især ved angivelser af lægemidler til udvendig brug. (kogsalt bruges som lægemiddel) meest udvertes. *Tychsen. A. I. 291.* Hans Skade er udvertes paa Legemet. *MO. 1.2* (nu sj.) om forhold til omverdenen; især om hvad der angaar forhold til noget uden for en kreds, en by ell. (nævnlig) et land. udvertes (1907: udadtil) *Striid, indvertes Frygt. 2Cor. 7. 5.* hertil ell. til bet. 2.2: *Schweizerne . . afholdt udvertes Vold, og vedligeholdt indvertes Sundhed. Blich. (1920). III. 45. 1.3* m. særlig tanke paa ydre fremtræden; især om den maade, hvorpaa noget fremtræder ved en øjeblikkelig betragtning; ofte m. forestilling om ydre skin, om at noget tilsyneladende har visse egenskaber, ell. om at det ydre ikke svarer til det indre. I ere ligesom kalkede Grave, hvilke synes deilige udvertes (1907: udvendigt), men indentil ere fulde af døde Been. *Math. 23. 27.* Jeg seer, at meget, som har udvertes Anseelse, er indvertes hæsligt. *Holb. Plut. II. 1. *Han ligner ham udvertes, ei i Hiertet. Oehl. II. 105.* Dog var Konning Svend meget opragt, skjøndt han udvertes bevarede sin fulde Rolighed. *Hauch. V. 306.* Dette maa . . paa ingen Maade opfattes plumpt og udvertes. *CKoch. GF. 92.*

2) som adj.: ydre; udvendig. 2.1) i al alm. Hvad dens (o: asbestens) udvertes Flade angaaer, da synes den vel for. *LTid. 1728. 606.* (kirkens) udvertes Pragt beførdes ikke lidet af dens prægtige Taarn. *Adr. 1762. sp. 2.* de udvertes Beskaffenheder, som . . bør være ved en Stævning. *Nørreg. Privatr. V. 351.* || som findes ell. (om lægemidler) bruges udvendig

paa (dele af) legemet. Udvertes øre. *Moth. Conv. U2.* Slangerne have hverken Fødder eller andre udvertes Lemmer. *Raff. (1784). 241.* At have en udvertes Skade. *MO.* Udvertes Lægemedler. *VSO.* til udvertes brug, se u. I. Brug 2.1. udvertes sans(er), se I. Sans 1.1-2. 2.2) (jf. bet. 1.2; nu sj.) som hører til, angaar noget uden for en kreds, en by ell. et land; ofte: udenrigsk. (stoffets dele) ere . . ikke aldeles determinerte: Da ikke desto mindre alt, som skal existere bør være aldeles determinert, saa (maa) denne Determination . . komme fra noget Materien udvertes (o: uvedkommende). *Kraft. (KSelsk. Skr. VI. 109).* De indvertes Sager gave Stærterne saa meget at bestille, at de tænkte lidet paa de Udvertes. *Schytte. UR. I. 2.* Rigets indvertes og udvertes Tilstand. *Mall. SgH. 187.* udvertes fjende(r), se Fjende 1.1. udvertes krig, (sj., jf. *MO.*) krig mod et fremmed folk (mods. *Borgerkrig. JBaden. Horatius. I. 427.* udvertes sikkerhed, se Sikkerhed 2.1. || (dial.) udensogns. (sogneboerne havde) ikke noget imod de mange udensogns Folk, der søgte til Valloby Kirke . . Som en Mand fra Sognet engang udtrykte det: „Det er ingen Uære for Dem, Hr. Pastor, at der kommer saa mange udvertes Folk for at høre Dem.“ *Minder fra Gl. Grundtvig'ske Hjem. V. (1925). 98. 2.3*) svarende til bet. 1.3, m. særlig tanke paa ydre fremtræden (nævnlig mods. II. indvertes 2): som (for en øjeblikkelig betragtning) fremtræder paa en vis maade; som har visse ydre egenskaber; ofte: tilsyneladende; om opfattelse: overfladisk. han er enfoldig, og dum som et umædende Creatur, og har intet andet Menneskeligt uden den udvertes Skabning. *Holb. U. synl. I. 2.* Begjerlighed efter, ved udvertes Glands, at udmærke sig fra Andre. *Frunke. (1801). III. 127.* en blot udvertes Iagttaget, vilde maa-skee tænke paa, at der blev et Par af Tanten og mig. *Kierk. I. 337.* den udvertes Verden (mods.: den aandelige verden). *smst. III. 79.* (*Johannes Ewald*) kunde efter opfordring skrive lejlighedsvers, som folk syntes om. Denne færdighed var imidlertid noget temmelig udvertes. *ADJørg. JE. 39.* Kr. Arentzen (havde) drevet det langt videre i udvertes Henseende, om han ikke saa frejdt havde staaet ved sin Overbevisning. *Rubow. Oehlenschlägers Arvtagere. (1947). 15.* || det udvertes menneske, (jf. det indre, indvertes menneske u. II. indre 3.1, II. indvertes 2.1) den ydre legemlige skikkelse; den ydre fremtræden. hvis endog vort udvertes Menneske fordærves, fornyes dog det indvertes Dag fra Dag. *2Cor. 4. 16.* *Grundtv. Udv. III. 297.* det udvertes skin, se I. Skin 3. || om gudstjeneste, gudsyndkelse: som sker ved, er præget af ydre ceremonier, offentlighed; undertiden: tilsyneladende. *Eilsch. Term. 16.* Du viser ham (o: Jesus) al udvertes Dyrkelse, men Hiertet er det samme. *NordBrun. TT. 19.* Gud kræver

ikke blot en udvortes, men ogsaa en indvortes Lydighed. *Katek.* §42. Protestanten, der . . fornægter Billeders og udvortes Dyrkelses Ret. *Schindler. Liturgi.* (1928). 5. || † om værdi: *paalydende. Nørreg. Naturr.* 233 (se u. II. indvortes 2.2). **2.4**) i forb. det udvortes anv. *substantivisk* (jf. I. Udvortes). det Udvortes (o: de økonomiske forhold). *RasmSor. ML.* 164. || især svarende til bet. 2.3, om det rent ydre; ofte om en persons skikkelse, fremtræden. Unge Jomfruer seer kun efter det Udvortes, og derfor løber til deres egen Fordervelse. *Holb. Stu.* II. 3. der skeer Intet, i det Synlige og Udvortes skeer der Intet. *Kierk. VI.* 238. Selv om (*Baggesen*) har Ret i Hovedsagen, at Oehenschläger er dalet, saa er det dog i Reglen Smaating og det udvortes, han angriber. *Georg Christensen. Litteraturhist.* II. (1916). 20.

udvortes-fra, adv. [II.1] (l. br.) fra omverdenen; fra det ydre; udefra; udenfra. Fristeren træder dig . . udvortesfra imøde. *Mynst. Betr.* I. 239. D&H. **-hed**, en. flt. (l. br.) **-er**. (lidt glgds. ell. højtid.) til II. udvortes 2, navnlig til II. udvortes 2.3; især om noget ydre, væsentligt; ydre skin; ofte om (iagttagelse af) ydre former, formaliteter ell. om udvendig, overfladisk tænkemaade. Den, der maaske staaer tydeligst for En i Udverteshed, er Justitsraad Waller, netop fordi han er den ubetydeligste. *Kierk. VIII.* 33. Da det at betale Skat er en ligegyldig Udverteshed, saa underordner Christus sig smst. XII. 88. Udverteshedens Spektakel (o: verdens larm, uro, tumult). smst. XII. 311. historiske, videnskabelige, tekniske Udvertesheder . . optager en ufortjent Plads (hos *Flaubert*). *Brandes. VII.* 86. i 1. Korinthierbrev . . betegner (*Paulus*) den Slags Udvertesheder, endog Forskjellen mellem Slave og fri Mand, som ligegyldige. *JLHeib. CG.* 110.

ud-vride, v. [-vriːðə] (især tidligere ogs. **-vrie**. [-vriːðə] vAph. (1759). jf. sa. (1764)). vbs. **-ning** (smst.). **1**) vride, sno ud (af noget); især (sport.) som vbs., om parade i brydning, hvorved man søger at vride, sno sig ud af modstanderens angreb. *Sportsleks. II.* 635. **2**) (nu l. br.) sno, vride for at presse noget (især: fugtighed) ud; ogs.: presse ud ved vridding. vAph. (1759). udvride Saft af Bærene. *VSO.* til Slutning (bliver stofferne) godt udvaskede og udvredne. *Manufaktur.* (1872). 236. *OpfB.* II. 59. **-vriste**, v. (ænyd. d. s.; poet. ell. højtid.) fjerne ved at vride ell. rive; udrive. *Rostgaard. Lex.* U45b. *Kongen (skal) af hver gierrig Haand udvriste *Armod's* Rov. *NordBrun. Jon.* 28. jeg var ikke længere ene . . Der vaagede Nogen udenfor, som . . vilde udvriste mig fra den Elendighed, hvori jeg var styrtet. *Bergs. PP.* 612. billedl.: *man med Hovedbrud kunde udvriste | Visdom af Ordet. *Grundtv. PS.* IV 71. || *refl.* De bliver Vidne til . . at en Fyrste . . udvrister sig af det fordærvet Hofs . .

Arme. Rahb. Fort. II. 246. **-vurdere**, v. vbs. **-ing** (DL. 5—6—6. *Slange. Chr.* IV. 473. *Baden. JurO.*). (ænyd. d. s., sml. ænyd. gltd. udvorde, udvyrde; jur., foræld., jf. dog *Feilb.*) foretage udlæg (efter forudgaaende vurdering) i noget til dækning af gæld. da maa hand paa Skyldenerens Skade og Fordeel ved offentlig Auction selge det udvurderede Gods. *DL.* 1—24—32. *KrErsl. (DannRigHist.* II. 91).

-væg, en. (no. utvegg, oldn. útvegg; nu især dial.) ydervæg; ydermur. ieg lod heele Huusets Udvegge til Gaden og Torvet udspekke og med Olie-Farve bemale. *Seidelin.* 193. Karlene sad paa Langbænken med Ryggen til Udveggen. *Elkjær. HA.* 59. *Feilb. SydlynskeS.* 77. **-vægt**, en. (fagl.) vbs. til I. -veje (ell. veje ud): (ud)vejning. Kniplers Brug for Lodder, naar disse til store Ud vægter fattes, er . . tilladt. *Cit.* 1794. (*SøkrigsA.* Mmmm 27). *Bardenfl. Som.* II. 164. || † „det udslag som vegten gør når vegten er for stor.“ *Moth.* V88. **-vækst**, en. flt. **-er**. (ænyd. d. s. i bet. 1 (*Tausen. Sommerdelen* aff *Postillen.* (1539). CLXI); egl. vbs. til -vokse)

1) (nu næppe br., jf.: „sjæld.“ *Levin.*) det at vokse ud ell. frem; groning; vækst; billedl.: Den ved . . udvortes Vilkaar betingede Tilvæxt og Udvæxt af den hele Rigdom i Sprogets Ordstof. *Molb. (Hist Tidsskr.* 2R. I. 624). **2**) konkr.: noget, som er vokset ud fra, vokser uden paa et legeme. **2.1**) hvad der er vokset frem paa et træ (*Moth.* V238. D&H.) ell. (især zool. ell. anat.) paa dyrs ell. menneskers legeme; ofte (jf. *Gevækst* 3) om (skadelig) knude ell. svulst; spec. (anat.) om fremtra-gende, taplignende del af knogle. ved Hiertegvækter forstaaer (man) en Kiød- og svampagtig Udvæxt. *LTid.* 1761. 43. Haar, en tilfældig, i høiere Forstand betydningsløs Udvæxt paa det dyriske Legeme. *Heib. Pros.* II. 420. de stærke Haleklør, som sidder paa lange, benlignende Udvækster. *WesenL. Ins.* 178. ormagtig udvækst, se ormeagtig. **2.2**) i sammenligninger ell. (især) billedl. At være lunefuldt er . . en slet Udvæxt af Temperamentet. *Heib. Pros.* IV. 490. At Friheden (i Frankrig) ogsaa har sine slemme Padehatte er naturligt; der ere Udvækter og disse bestaae i en synlig Letfærdighed. *HCAnd. BC.* I. 132. Jordsmonnet var tuet og bulet som med Udvækter. *Rist. FT.* 23. de Udvækster paa Forfatningen, der kaldes Udvalg og Kommissioner. *ArthChrist. FF.* 93. **-væld**, et. (egl. vbs. til -vælde (ell. vælde ud); sj.) sted, hvor vand vælder ud; ogs.: vand, der vælder ud; væld. *JHSmidth. (VSO.)* billedl.: „Jeg er, det betyder Lysets Kilde . . alle Tings Ud-væld. *KMunk. HJ.* 58. **-vælde**, v. [-vælːə] vbs. jf. **-væld**. (ænyd. d. s.) **1**) (især poet. ell. højtid.) intr., om kilde, vandløb oln.: strømme, vælde ud ell. frem; fremvælde; ofte i sammenligninger ell. billedl. udtr. *Helenæ-Kilde* . . ved den Nord-vest Strandbredde udvældende. *Pflug. DP.* 63. Af det fordervede Hierte ud-

vælde Lasterne som af et Kildevæld. *Schytte. IR.V.245.* *den røde Sved (o: blodet) udvælder gennem Bryniens Rift. *Oehl.XXX.184.* Som en Brønd lader sit Vand udvælde (*Chr.VI:* udvælder sit vand), saa lader hun sin Ondskab udvælde (*1931 afvig.*). *Jer.6.7.* om Taarer olgn.: *LTid.1751.10.* store Taarer udvælde stille af hendes store Øine. *Gylb.I.224.* || i videre uegl. anv. *Nu udvælder en hylende Storm . . | Fra lavtsvævende sort-graa Sky. *JMHertz.Isr.200.* *Bliv hos os du, naar Dagen hælder . . | Naar Gravens Nat med Magt udvælder. *Boye.AD.II.40.* Vejen . . er overdækket af udvældende Træers Kroner. *KMich.(Pol.¹²).1926.II.sp.5).* (jf. u. -vælte 2; l. br.) om fremstaaende øjne (der synes at ville træde ud af deres huler): de store udvældende graa Øjne. *Schand.F.40. KMich.H.210.* || overf., navnlig om tanker, følelser ell. udtr. herfor. forfærdelige Eeder ud-vældede af Hans Mund. *RasmWinth.S.158.* Som en svulmende Strøm gjennem-bryder Dæmningen, saaledes udvældede mine trangt indspærrede Følelser i en Strøm af Ord. *Blich.(1920).XIX.102. 2) † trans.: lade strømme frem. Jer.6.7(Chr.VI; se u. bet. 1).*

udvælge, v. [i'ud,væl'qə] udvælge. *Høysg.AG.129.* (nu næppe br. **udvælle**. *Reenb.I.100. 5Mos.30.19(Chr.VI). Holb.Intr.I.169. EPont.Atlas.IV.7. udvæle. Kyhn.PE.16.90. Sort.PSKan.39. Høysg.S.122.126).* præf. **-valgte** (tidligere ofte skrevet -val(g)de, -val(d)te) ell. (nu næppe br.) **-vælgede** (*Pflug.DP.926. LTid.1755.245. LHøyer.G.64*) ell. (nu næppe br.) **-vælgte** (*Overs.afHolb Levned.107*); part. **-valgt** (tidligere ofte skrevet -valt ell. (sjældnere) -vald (*Holb.Metam.29*), jf. best. f. og flt. -valde (*sa.DH.III.6. Slange.ChrIV.781. Høysg.AG.172*) samt superl. -valdest. *Slange.ChrIV.1248. Lodde. NT.269*) ell. (nu næppe br.) **-vælgte** (*Holb. Mel.III.5. Graah.PT.I.313*). vbs. **-else** (s. d.) ell. † **-ning** (*Amberg.*), jf. **Udvalg**. (glda. utwel(l)is (*Brandt.RD.I.354.II.346*), utwælæ (*Kalk.IV.600*), æda. utwæliæ (jf. part. best. f. ut waldæ. *Fragm.28*), sml. oldn. útvalning, udvælgelse, samt ty. auswählen; jf. udkaare)

1) bestemme sig for en enkelt ell. enkelte blandt flere personer ell. ting som de(n), man foretrækker; vælge; navnlig (ofte m. refl. hensøjt.); efter nøjere prøvelse, undersøgelse vælge ell. bestemme, foretrække til noget; udkaare; udsøge; m. h. t. person ofte: bestemme til at skulle være; prædestinere. (*David*) udvalgte (*Chr.VI:* udvalde; 1931: udsøgte) sig iem glatte Stene af Bækken. *1Sam.17.40.* mænd, udvalte til striid (1871: udvalgte Tropper). *IMakk.12.41(Chr.VI).* Raadet har anset meer hans Meriter end hans Stand og Vilkor, og udvalt ham til Bormester. *Holb.Kandst.III.2.* unge Mennsker . . udvælge de Personer til Ægtefelle, som de tencke at leve fornøjede med. *sa. Jean.II.3.* (han) udvælgede den (o: en by)

til sin Residence. *LTid.1736.174.* *Af Konge-Stammen, ret udvalt, | Er Kristian til Kro-nen kaldt. *Grundtv.PS.VI.367.* Overster for Menigheden, udvalgte (1871: udnævnte) i Folkeforsamlingen. *4Mos.16.2(1931).* han udvalgte sig en god plads | || (bibl. og relig.) om gud: forudbestemme ens skæbne, især: foretrække som sig tilhørende ell. bestemme til frelse. Herren din Gud haver udvalgt (*Chr.VI:* udvalt) dig, at være ham til et Eiendoms Folk fremfor alle Folk. *5Mos.7.6.* Mange ere kaldede, men Faa ere udvalgte (*Chr.VI:* udvalte). *Matth.20.16.* *Er han ej vor Fader, som raader for alt! . . | Har os ej den bedste til Venner udvalgt. *Grundtv. SS.III.434.* || (nu l. br.) m. h. t. mulighed. Lader os udvæle retten (1871: vælge det Rette) for os (1931: lad os udgranske, hvad der er Ret). *Job.34.4(Chr.VI).* Maria haver udvalgt (*Chr.VI:* udvalt; 1907: valgt) den gode Deel, som ikke skal borttage fra hende. *Luc.10.42.* han har villet tage sig alt for stor Myndighed, og ikke altid udvalgt de lovlige Midler til at understøtte den. *Stampe.I.91.* *Vilhelm selv af egen Drift udvalgte | At gaee i Kamp. *Rahb.PoetF.II.15. talem.:* af to onder udvælger (nu: vælger) man det mindste ell. (sjældnere) det bedste (*Høysg.Anh.25*) olgn. *Mau.11867. Holb.NF.1.5* (se Onde 1). *sa. Mel.III.4* (se ond 4.2). nu især (Ø ell. faql.) i part. udvælgende anv. som adj.: som prøver efter granskning at finde det bedste; prøvende; eklektisk. *Meyer.¹172.* Nutidens Bygningskunst er udvælgende; den laaner sine Former fra Fortidens Rigdom. *Kobke.Kirkebygn.(1883).115. MNeien-dam.RS.83.*

2) part. udvalgt anv. som adj. (attrib. ell. substantivisk). 2.1) om person: som man udsøgt ell. valgt blandt flere; dels om særlig fremragende, dygtig person, som er udtaget til et særligt hver: udvalgte (*Chr.VI:* udvalte; 1931: udsøgte) Krigsmænd. *IKg.12.21.* de vare i Slagordenen komne næst ved (kongens) Side, blandt hans udvalgteste Strids-mænd. *Ing.EF.I.70.* Udvalgt Hold (i Fodbold), Hold bestaaende af Spillere fra mere end een Klub, f. Eks. Landshold. *Sportsleks. II.634.* dels om person, som (ved afstemning) er kaaret, valgt til et offentligt hver; især (hist.): som er bestemt til at indtræde i en stilling, være en andens efterfølger; designet; præsumptiv. udvalte Konger. *Holb.DH. III.6.* Omtrent samtidig med Hovedstaden (1660—70) havde Helsingør faaet udvalgte („eligerede“) Borgere. *Seeh.D.II.59.* „den udvalgte Prinds“ Kristian, der var født 1603 og allerede valgt til Faderens Efterfølger 1610. *Fabrieius.D.II.279. PJJørg.RH.307.* i substantivisk anv.: Folkets Udvalgte (o: folke-valgte mænd, rigsdagsmænd). *Lehm.III.125.* || (især bibl. ell. relig.) bestemt af, foretrukket af gud. (ofte i substantivisk anv.). han er den Christus, den Guds Udvalgte (*Chr.VI:* ud-

valte). *Luc. 23.25.* Den Ældste til den udvalgte (*Chr. VI:* udvalte) Frue og hendes Børn. *2Joh. 1.* *Dér (o: i Frue Kirke i Kbh.) klang saa mangt et helligt Ord, | Dér viedes i høje Kor | Saa mange Guds udvalgte. *Grundtv. PS. III. 235.* de store Mænd, Dine (o: guds) udvalgte Redskaber. *Kierk. III. 15.* De Udvalgte (o: kong David og hans venner). *KMunk. (bogtitel. 1933).* guds ell. det udvalgte folk, (efter *Ps. 105.43*) om jøderne. *Kierk. II. 308. VI. 236. Vogel-Jørg. BO. 582.* — i videre anv., om en af skæbnen begunstiget, en med særlige aandelige gaver udrustet person: Denne høieste af alle Gaver er kun bleven faa Udvalgte tildeel. *Gylb. Novel. II. 71.* I den pragtfulde Domkirke fremtræder den høivelbaarne . . Hof-Prædikant, den fornemme Verdens udvalgte Yndling, han træder frem for en udvalgt Kreds af Udvalgte, og prædiker . . over den . . Text „Gud har udvalgt det i Verden Ringe og Foragtede.“ *Kierk. XIV. 217.* selv de ringeste af (*maleren Pilos*) Arbejder bærer dog den udvalgtes Mærke. *Elling. RP. 26.* Aandens Udvalgte, Tænkere, Digtere og Kunstnere. *Schand. TF. II. 68. Troels L. XIV. 169.* || (*nu lidt gldgs., ofte spøg.*) uden tanke paa noget egl. valgt; dels om person, som man har fattet særligt venskab ell. kærlighed til; dels om person, som udmærker sig ved dannelse, fremragende egenskaber: *fin; udsøgt. (ofte i substantivisk anv.).* Lev vel udvalgteste Brud. *Ew. (1914). I. 377.* I saa glimrende et Selskab som muligt, mellem Stadens udvalgteste Damer. *Bagges. DVX. 90.* Blandt sine Kammerater havde Martin en udvalgt Ven. *Winth. VIII. 236.* de Udvalgte, Adelen. *Kierk. I. 260. jf. bet. 2.2:* Hun havde havt de udvalgteste tyske og franske Digtere til Læremestere (o: læst de bedste tyske og franske digterværker). *Blich. (1920). XXIX. 70.* især om den elskede (kvinde): *Min eneste Udvalde (o: Jesus), | Jeg vil af Hiertet, som du seer, | Dig ret mit alting kalde. *Brors. 95. (han)* giver sin Sjels Udvalgte en Present. *Fritz Jürg. nr. 85.* Sin Udvalgtes Billede bærer han i sit Hjerte. *OFriis. Litt. 169. 2.2)* om ting: udsøgt, foretrukket blandt flere; ofte i videre anv.: fremragende; udmærket; særlig god, *fin osv.* han tog sex hundrede udvalgte (*Chr. VI:* udvalte; 1931: udsøgte) Vogne. *2Mos. 14.7.* Den hvide Lilie er een af disse Planter, som dyrkes i vore Hauger . . formedelst deres Smukhed og udvalgte Lugt. *vAph. Nath. V. 109.* Dineren . . var udvalgt. *CHHolten. O. 182. jf.:* (jeg) læste disse med den udvalgteste Agtsomhed. [*Lyche.*] *Mine Hændelser. (1786). 12.* || *nu ofte om litterær frembringelse, der er udtaget, valgt blandt flere, navnlig inden for en enkelt forfatters produktion.* Udvalgte Bøger. *vAph. (1764).* spec. (ofte som modsæt. til samlede skrifter, jf. samle 3.1) i bogtitler som: *Johannes Evalds udvalgte Skrifter. (bogtitel. 1835).* J. H. Bredsdorffs Udvalgte Afhand-

linger. (*bogtitel. 1933.*) || (*nu næppe br.*) som adv. *Moth. V. 111.* Trykken i denne Tome er udvaldt god. *LTid. 1722. Nr. 13.5.*

Udvælgelse, en. fl. -r. (ænyd. udvel(g)else, -vællelse, glda. utvællelse (*Suso. 53.81*); *nu især i de l. 19 og 31 nævnte anv.*) vbs. til ndvælg (ell. vælg ud): det at (ud)vælg nogen ell. noget; navnlig: udtagelse, bestemmelse til et hverv ell. formaal. Naar nogen til nogen Bestilling udkaaris, da maa den Udvælgelse hverken begyndis, eller endis, med Drik, eller Giestebud. *DL. 3—4—12.* vore Danske Prindsers Udvællelser og Hyldinger lige indtil Aaret 1660. *Gram. (KSeisk Skr. IV. 12).* Czarens Udvælgelse til Riget. *Slange. Chr. IV. 356. (Holberg)* er ikke . . kritisk Forsker, men hans Maal er Stoffets Udvælgelse og Gruppering. *Norvin. Fra Hellastil Frue Plads. (1941). 89.* || (*bibl. ell. reltg.*) om prædestination, spec.: naadevalg. *2Pet. 1.10.* Christus var ikke Guds Søn ved Naturen, men allene ved Udvælgelsen. *Holb. Kh. 436.* Religions-Artikler . . om Guds Naade og Udvællelsen. *Slange. Chr. IV. 161. PalM. (1909). II. 524.* et Menneske skal vækkes, før det kan tage mod Udvælgelsens Gave. *Kirk. D. 162. † konkr.:* det Israel søger efter, dette haver hand ikke faaet; men udvællelsen (1819: de Udvalgte) haver faaet det, men de øvrige ere forhærdede. *Rom. 11.7 (Chr. VI).* || (*jf. u. Udvalg 1; efter eng. (natural) selection; biol.*) om arts-, kvalitetsvalg. (ofte i forb. som naturens ell. naturlig udvælgelse). Det er . . ingenlunde underligt at Racetypen ved denne voldsomme Udvælgelse efterhaanden omdannes. *JPJac. (1924). V. 377.* Der maatte . . i Naturen ske en „Udvælgelse“ af „bedst egnede“ Individuer. *Sal. V. 828. JVJens. Møllen. (1944). 122.* || † om dagvalgeri. visse Dagis Udvælgelse. *DL. 6—1—12.* **Udvælger**, en. fl. -e. (l. br.) person, som (ud)vælger noget. Valkyriur, det er de slagne heldtes udvælgere . . udvaldt dem, som bleve slagne. *Holb. DNB. 92.* Gyldendal udgiver jo udvalgte Skrifter af Grundtvig med Hal Koch og Georg Kristensen som Udvælgere. *ANørgaard. Grundtvig og Danmark. (1941). 9.* || især: person, som efter en nøje undersøgelse udvælger det bedste; undersøgende, prøvende natur; eklektiker. *JBaden. FrO. II. 45. (Otto Rung var)* en Udvælger. Sindrigt ud drog han af megen Viden det, han kunde give præcis Form indenfor sin vilde Begrænsning. *BerTid. 29/10. 1945. M. 6. sp. 6.*

udvælte, v. [-væl'də] vbs. -ning (*Amborg. VSO.*). (ænyd. d. s.) 1) (*nu sj.*) trans.: bringe noget ud ved at vælte ell. trille det; vælte ud ell. frem. *Seer du det rygende | Hekla udvelte Flammer? *Haste. BD. 80.* || i pass. (*ApG. I. 18 (Chr. VI; se u. bet. 2).* MO.) ell. refl. *Den snelle Flood . . | Sig gennem Klipperne udvælter stormende. *LTid. 1733. 586. 2)* (især i præc. part.) ⊕ intr.: strømme, trænge sig rask ell. voldsomt ud. *Chaos ud-

vælted' af Skaberens Haand. *Bagges. SV.49.* alle hans Indvolde udvæltede (*Chr. VI: udvæltedes; 1907: væltede ud*). *Ap.G.1.18.* || i præf. part. anv. som adj. indebrændte Heste og Kreaturer . . med sprængte Buger og udvæltende Indvolde. *Pont.D.197.* ofte (jf. u. -vælde 1) om øjne: (*strudsen*) har udvæltende Øjne. *JV.Jens.M.1.34. Pont.H.138.* † **-være**, v. (*ænyd. d. s.*) Naar nogen sin Tid udværet haver (*nu: har været sin tid ud*) i Bestillingen (som overformynder). *DL.3—18—5.* **-værfe**, v. (*efter ty. auswerfen, jf. holl. uitwerpen*) 1) kaste ud; spec. (jf. ud-kaste 4; bygn., foræld.) m. h. t. mur, væg: give et (første) lag kalk; kaste (II.33.8) ud; spække. Senere udvidede jeg Forhuse og opmurede en dobbelt Skorsten, udværfede Væggene, tapetserede dem m. v. *SCBarth. Livserindringer.(1900).I.225.* 2) † intr.: trænge frem; bryde ud; om indvoldsorm: (raad) for den udverfivende Orm (*hos heste*). *HesteL.(1703).BR (jf. Kalk.V.1104.1120).* † **-værk**, et. udenværk. *Hob.DH.III.312.* Udværkerne ved Stadens Fæstning. *Mk. 1779.735. Leth.(1800).191.* || billedl. (*moral-ske prædikener*) bestemmer kun Satans Udværker, Forstanden og Begrebet, men naaer ikke det alleringeste til Satans rette Castell, et Menneskes Villie. *Hersl.TT.II.194. Eilsch. Phil.Brev.XIX. jf.: (lodserne) maae langt ud, thi Skibet tør ej komme nær til Land (∴: den norske kyst), for ej at støde paa dets Udværker (∴: skær og klipper). Handels-og Industrie-Tidende.1803.118.* **-værts**, adv. (*efter ty. auswärts; jf. udenvärts og II. udvortes; l. br.*) om føddernes stilling og bevægelse: udad; ud til bens. *Collo.* alle Mennesker gaa med høje Hæle og sætte Fødderne udvärts. *Markman.Fort.15. (han) „svenskede“ et lille Sving udvärts i hvert Skridt. ÖRung.PS.61.* || (*sj.*) som adj. Den gamle Lærer (*i dans*) var et antikveret Balletben med mange udvärts Balletbuk og Fadermordere. *Bang.SE. 78.* Jeg har aldrig . . set et Menneske saa udvärts paa Fødderne som Hr. G. (∴: en balletdanser). *AnnaBloch.FraenandenTid.(1930). 58.* **-væve**, v. [-væ³væ] (*efter ty. ausweben; nu næppe br.*) væve færdig. Prøve, hvorefter Lærredet maa udvæves. *Cit.1836.(Blich. (1920).XX.170).*

I. U-dyb, et. (*substantivering af II. udyb; i bet. 2 efter ty. untiefe, jf. u-7.3; sj.*) 1) ikke dybt sted; grundt sted; grund. Herved dannede der sig efterhaanden større Ophøininger, hvoraf nogle dukkede op over det almindelige Hav; der blev Udyb i Havet, Øer og Bjerge. *Ørst.III.16. MÖ.II.249.* || billedl. Man (∴: teoretikeren) trænder et veiledende Fyr, men overlader Praktikeren at styre derefter med al den Forsigtighed, hans Kundskab om Skjær og Udyb medfører. *Ørst.VIII.61. 2) meget dybt sted; bundløst sted; uføre.* Hestene sank i Moser og Udyb op til Bugen. *Ploeyen.E.240.* || billedl. Jeg

maa . . samle mig, for ikke at geraade ud i et eller andet Udyb. *VThist.TVII.235.* **II. -dyb**, adj. (*ænyd. d. s.; jf. ty. untief; nu sj.*) som mangler dybde; især om farvand olgn.: grund. Bogense, hvis Havn er . . udyb og tager ikkuns dot smaae Skibe. *EPont.Atlas.III.388. (naar kældereren) ikke var gravet for dybt ned, men ikke heller for udyb. Huusholdn.(1799).I.3.* *Elvens Leje . . over u-dyb Sandbund. *Drachm.VS.43.*

-dyd, en. (*glde. udyth (Rimkr.M.16.193), udyghd (Mand.73. Brandt.RD.I.5. Fragm. 86.118), udyg(d)ht (GldaKron.43. Bonneb.I. 93), udygh (GldaKron.42), æda. vdygh, om usædelighed, sv. odygd, oldn. údygd, jf. ty. untugend*) 1) (∴, især poet. ell. høytid.; nu l. br., jf. dog Feilb.) egenskab, som i moralsk henseende er forkastelig; daarlighedsbetegnelse; fejl; lyde; uane; unode; ogs. om mangel paa gode, værdifulde egenskaber; mangel paa dydighed. 1.1) om egenskab (tilbøjelighed). Det er . . en Dyd at være gavmild, men naar den gaar forvit, og bliver til Ødselhed, er det en Udyd, hvilken er ligesaa lastværdig, som Gierrighed. *Hob.Vgs.(1731).I.3.* Udyd og Lastefuldhed. *Balle.Bib.I.131.* *Vi var jo reent fortabte, | Ved Fald og slem Udyd. *Grundtv.SS.I.353.* Jeg er heftig og jaloux og selvklod, og lunefuld og ubillig, ja despotisk maaske . . Men jeg elsker Dem — det véd De — og derfor vil jeg aflægge alle disse Udyder for at vinde Deres Kærlighed. *Bøgh. I.173.* Gubbevars, la os endelig belønne Udyden (∴: lade en tyvagtig dreng slippe)! *CHans.BK.45. talem.: lediggang er udyds moder. Moth.L71. Letterstidsskr.1942.553.* || om umoralskhed i kongelig henseende. Vellyst og U-dyd. *Hob.JH.I.708. (lad) en af Udydens Præstinder (være) klædt op i hvid Silke . . og Publikum vil tilbøje hende sit Bifald. Ipsen.Dr.Edu.Brandes og „Politiken“. (1899).21.* Han gifter sig med en anden Kvinde, der er dydigt forarget over Nabokøns Udyd. *Rubow.P.80.* || om uvaner hos dyr. (*visse*) Heste . . have den Udyd, under Sadlingen at ville bide den Sadiende. *PW Balle.R.127.* Hunde modtages til al Slags Dressur og alle Udyder fjernes. *Pol.1919.29. 24.sp.I. 1.2) (ofte m. overgang til bet. 1.1) om umoralsk optreden ell. handling. en og anden Misgjerning og Udyd. Forordn.1917.1701.* Med hvad Øine meener I vel jeg kan see paa alle de mangfoldige Udyder, I begaaer. *Lodde.(Skuesp.IV.337).* Dovenskab, Dagdriveri og Udsvævelser, eller hvilket som helst Udyder. *Hauch.VI.167. (for) offentlig eller huslig Udyd og Uorden kan Fattigbestyrelsen (ikende) Straf (til personer, der er anbragt i arbejds- eller forsørgelsesanstalt). LovNr.67/1891. §41. 2) (jf. Dyd 1 samt ty. († og dial.) untugend, legemlig svaghed, udsæt; dial.) om sygelig tilstand; dels om rosen (Erysipelas): Udyd . . kalder, gemæn mand, rosen. Moth.Conv.U2. || dels (og især): be-*

tændelse; bullenskab; ondartet saar (og smerter i et saadant). alle Orme og Udyd og Betændelser (i tænderne). *Cit.slutn.18.aarh.(FOhrt. Danmarks Trylleformler.I.(1917).256. Cit.ca. 1850.(smst.268). MDL. Feilb. jf. DF.V.9. 3)* (jf. lign. anv. af ty. untugend; til bet. 1) † „en ond arrig kvinde“. *Moth.D188. -dydig, adj. (ænyd. d. s., sml. glda. udydighed; nu l. br., jf.: „Mindre brugeligt“. MO.¹ VSO.) som ikke besidder dyd, moralsk værdifulde egenskaber; umoralsk; usædelig. Holb.Plut.1.7. i mine Tanker (er) en umoralsk, udydig gift Mand tusinde Gange lastværdigere og strafværdigere, end en umoralsk fri. Bagges.DV.XI.31. disse dydige Antitiser i dette udydige Digt. Brandes.VIII.69. jf. (spøg.): i den senere Tid er (du) saa udydig ikke engang at svare mig paa mine (breve). Schack.(Personalhist.T.1908.21). || om optræden, handling osv. dydige og udydige Tider. Holb.Herod.34. Heib.Pros.V169. -dygtig, adj. (ænyd. udygtig, -døgtig, mnt. unduechtich, ty. untüchtig) 1) om person (levende væsen). 1.1) (nu l. br.) som ikke er i stand til, ikke egner sig til noget; som ikke formaar noget; nu især i ssg. (som arbejds-, kamp-, march-, tjenst- udygtig) ell. (m. overgang til bet. 1.2) i forb. m. til. jeg har faat et Embede, hvorudi jeg veed ikke, hvad hvidt eller sort er og hvortil jeg finder mig gandske udygtig. *Holb.Kandst.V.7. oite gjør (slægtskab) et Vidne udygtigt til Vidnesbyrds Afleggelse. Schytte.IR.V423. en sølsom Trang til at være ene . . gjorde ham udygtig til . . Kammeratlighed. Goldschm.L.I.24. || † impotent. det (er) forgieves, at Udygtige og Gildingere begive sig udi Ægteskab. Holb.NF. II.21. || om dyr. som endeel (af hestene) vare blevne udygtige, købte Jeg . . 4 friske heste. J.Juel.426. MR.1781.814. 1.2) som ikke er dygtig (1.2); udelig; udygtige Folck, som var i Raadet. Holb.Kandst.1.6. kaster den udygtige (Chr.VI og 1907: unyttige) Tiener ud i det yderste Mørke. Math.25.30. jeg turde ikke lade denne enesteaende Lejlighed til at faa tusinder af Menesker i Tale gaa fra mig, selv om jeg følte mig ganske udygtig. Anna Larssen Bjørner. Teater og Tempel. (1935). 145. 2) (nu sj.) om ting: som ikke er af god beskaffenhed; som ikke egner sig til noget; uegnet; utjenlig. hans Skib var Udygtig, der hand sig paa Rejsen begav. DL.4—3—21. beesk og udygtigt Brød. Lavsartikler.²³11726. §5. Desuden var der en hel Del udygtig Jord som ikke blev takseret som Agerland. AarbHards.1931.30. jf. søudygtig: gore Færgerne sejludygtige. Sorø Amistid.²¹121945. I.sp.1. -dygtig-hed, en. flt. (i bet. 2) -er. (ænyd. unduechtighed, udygtighed) 1) det at være udygtig (1.1 ell. (især) 1.2). (kandestøberen, der er uegnet som borgmester, skal) ydmøgeligen bede om sin Afsked, og tilstaa sin Udygtighed. Holb.Kandst.III.1. Beviser, som udstædes til dem, der for Udygtigheds**

Skyld ikke ere tjenlige til Soldat . . disse saa kaldede Udygtigheds-Passer skal expederes . . uden nogen Betaling. MR.1746.943. Udygtighed til Egteskab (impotentia). Nørreg. Privatr.I.147. Senere havde hun været Skuespillerinde, men kun for en kort Tid, og gjorde sig altid lystig over sin Udygtighed. Kierk.XIII.364. || (nu næppe br.) til -dygtig 2). Slipper nogens bæster . . løs af toiret formedelst des udygtighed. *Cit.1706.(Vider.I. 407).* I samme Aar døde en stor deel Creaturer . . af Mangel paa Foring og dets Udygtighed. *Thurah.B.270. 2) (især ♂) udygtig person.* der var . . en Guds Velsignelse af Udygtigheden, som fyldte de offentlige Møder med endeløse Taler. *Lehm.II.50. Hiller.Min Kamp.I.(overs.1934).98. -dygtigheds-pas, et. ✕ bevis for uegnethed til militærtjeneste. MR.1746.943 (se u. -dygtig-hed 1). Lov¹1869. §18. nu især i ssg. Tjenst udygtighedspas. LovNr.123¹1912. §18. -dyr, et. (ænyd. udiur i bet. 2, sv. odjur, no. udyr, ty. untier; jf. Ubæst) 1) farligt, vildt dyr; navnlig: stort dyr af afskrækkende, uhyggeligt, vanskabt ydre; ofte om fabeldyr som drager: utyske. *din (∴ Herakles's) Kølle | . . alle U-dyrs Plager. *Rose.Ovid.I.92.* Om adskillige lidet bekendte Monstris Marinis og Udyr i Havet (∴ store havdyr). *LTid.1752.100. *Asator, | Der gaar i Strid mod Midgaards Udyr (∴ midgaardsormen). Grundtv.PS.II.171. det mægtige Udyr, som kaldes Krokodil. Winth. Krum.17. Kampen mod de Udyr (∴ ulve og bjørne), som jævnlig gjorde Skade paa Kreaturerne. PA Rosenb.BB. 9. en harnissklædt Krieger (støder paa billedet) sit Sværd i et vinget Udyr. Danm Kirker. XII.336. || (jf. bet. 3-4) i sammenligning. *Ret som et Udyr du (∴ en tyran) betragtes, | Der stoler kun paa sine Kløer. *Storm.SD.151. *Som et Udyr ligger en natmørk Sky | over Maanens Gry. Thøg Lars. J.¹(1904).19. 2) (dagl. ell. dial.) især i flt., om skadelige ell. generende smaadyr (som insekter); ofte: uløj. (pulveret) udrydder alle Slags Ukrudd og Udyr, i Særdeleshed Jordlopper. *Green.UR.15. jeg, der i mit renlige Hjem aldrig havde set en Lus . . gjorde mit første og eneste Bekendtskab med disse Udyr. Cit.ca.1910.(Mem.Br.XXXVI.89).* Fluor, disse grimme, svinske, plagende Udyr. *Bornholms Landbrug.1932.253.sp.2. 3) overf. anv. af bet. 1, om mennesker; især: (mands-) person med en grusom, morderisk, ond natur; umenneskelig person; ogs. (sjældnere) m. afsvækket bet., som mer ell. mindre nedset. personbetegnelse: bæst. Moth.D197. disse Udyr (∴ landsknægtene) — et Afskum af alle Europas Folkeslag — i hvis Bryst den sidste Gnist af Menneskefølelse forlængst var udsdakt. Blich.(1920). XV.46. PMoll.(Hjort. Krit.Lit.II.LXXIV). Han (∴ paven) kalder sig Guds Statholder, gør det store Udyr i Rom. *KMunk.ChriI.41. || (sj.) om ond kvinde. JGrove.Mikadoens Lune.(1893).52.*****

4) *overf. anv. af bet. 1, om ting ell. forhold.* dette U-dyr (o: *vanen*) søger at tilegne sig et Regimente endog over Forstanden selv. *LTid. 1737.333.* Folk (*krøb*) sammen om Kakelovnen og kunde ikke bestille andet end fodre dette grådigt hylende Udyr. *Rørd. På Højskole. (1898). 106.* **U -dyrdelig**, adj. [u'dyrgəli] som ikke kan dyrkes; især om jord. Stene hegner nu om den Jord, de før gjorde udyrdelig. *Storm. Taler. 36. Dederovre. (1912). 58.* **-dyrdet**, part. adj. (ænyd. d. s.; især **U**) 1) om jord: som ikke dyrkes (3); uopdyrdet. et udyrdet (1931: øde) Land. *3 Mos. 16.22.* mange Jorder ligge udyrdede, fordi ingen mælder sig for at paatage sig Dyrkingen. *Schytte. IR. II. 66. LCNiels. ML. 46. billedl.: Oehl. Ew. S. I. 11 (se u. reole).* 2) i videre anv.; især om evne, færdighed ell. (navnlig) jag, videnskab olgn.: ikke uddannet ell. behandlet. jeg fandt . . at hendes Forstand . . ikke var udyrdet. *Rahb. Pros. F. III. 85.* For at saadanne (*musikkalske*) Evner ikke skulle lades udyrdede, bliver hun dagligt . . ledsaget til Fortepianoet for at modtage Undervisning i Musik. *Fritz Jürg. nr. 39.* Studiet af det udyrdede Pali. *Vilh. And. Litt. IV. 57.* || † om person: uuddannet; udannet; ukultiveret. (*Ovid*) lever i Schythien blandt grove og udyrdede Folk. *Nord. Brun. (Samling af Skrifter fra Nord. Selskab i London. I. (1788). 16).* det meest udyrdede Menneske, saavel som den største og mest uddannede Taler, (*forvandler ofte*) ved lidenskabeligt . . Udtryk . . sin Dom til et Spørgsmaal. *Rahb. Stiil. 40.* dyrkede saavelsom udyrdede Nationer. *NTrechow. Evangeliet efter Johannes. (1829). 43.*

ud-æde, v. [-jæ'də] vbs. -ning (*Amberg.*) (ænyd. d. s. i bet. 1, ty. aussessen) 1) (nu l. br.) fortære, opæde fuldstændigt. *Moth. Æ. 6.* Hvis der er mange Larver i en Knop, kan de udæde den helt. *Haven. 1926. 40.* || (nu næppe br.) i videre anv.; især om skarpe, øtsende stoffer. *Moth. Æ. 6.* de fine Streger som ere udædte eller stukne i Pladerne (til kobberstik). *Phys. Bibl. VI. 167.* *I er alt for kostbar med den Kleppert: | I seer jo selv dens Tand er halv udædt. *Søtoft. T. 208.* 2) (jf. æde sig ud u. æde; nu dial.) spise færdig; spise sig mæt. *Agerbech. FL. 124.* || part. ud-ædt, om person ell. dyr: som har ædt sig tyk og fed. *Gaasen er saa udædt, at den ikke kan gaae. VSO. Ujf.*

u-dædig, adj. [-jæ'di] (vel omdannet af udædisk, jf. dog mnt. undedich, hty. untätig (foræld. i bet.: forbruderisk olgn.); sj.) d. s. s. udædisk. *JMHertz. Isr. 174.* *Saadan yndig Glut, | Udædig, oprørsk Underdan prægivet — | Det arme Barn! . . | Hun maa befries. *Bredahl. VI. 103.* en Redaktør, der ikke blot er en professional Injuriant, men en i Lovens egentligste Forstand udædig Forbrøder, idet han er dømt for Bedrageri. *Pol. 14. 1908. 2.* **-dædig-hed**, en. fl. -er. (jf. ty. untätigkeit; sj.) strafbar, forbruderisk

handling; misgerming. *NBlich. SL. 17.* **-dædisk**, adj. [-jæ'disig] (*glæda.* udedesk; vel dannet til *glæda.* æda. udæthæs man, ugermingsmand, jf. fsv. odædhis drænger samt oldn. ödådamadr, der er dannet til Udaad; jf. udædig samt misdædisk (ænyd. misdædig); nu kun arkais.) som over ell. har øvet udaad; forbrøderisk; misdæderisk; ogs.: moralsk fordærvet; ond; slet. Intet Udædisk Menneske, eller nogen anden, som forvunden er for nogen Uærlig Sag. . . skal staa til troende i Vidnisbyrd. *DL. 1—13—19.* Tag dig vare for et udædiskt menneske (1871: en Udaads-Mand). *Sir. II. 40 (Chr. VI).* udædiske Sammenrottelser. *KSelsk. Skr. I. 232.* Ildgjerningsmænd og udædiske Vikinger. *Hauch. TV. I. 31.* *Fræk og udædisk var hun, og bluedes aldrig ved Voldsdaad. *Wilst. II. V. v. 403. JVJens. NA. 140.* **-dækket**, part. adj. 1) (jf. II. dække 1) som ikke er (be)dækket, skjult af noget; ubedækket. *Amberg. Skotajs. O. 107.* || (l. br.) ikke dækket af klæder olgn.; ubedækket; utilhyllet. *Ved Alteret han løfter glødhed Jern | Med udækt Hud (o: ved jærnyrd). *Boye. PS. I. 199.* 2) (jf. II. dække 3) ubeskyttet mod angreb; uden dækning ell. værn. *D&H.* || spec. (fon.) om vokal i aaben, trykvaag stavelse: som ikke følges af konsonant. *MKrisl. (Arkiv. XXV. 124).* svind af enhver udækket vokal. *Skautrup. Spr. H. I. 227.* 3) (jf. II. dække 3.1 slutn. og 4; sport.) især i fodbold; om spiller: som ikke bevogtes af en modstander, saaledes at han frit kan røre sig. *Pol. 14. 1934. 6. sp. 6.* 4) (jf. II. dække 5.2) om udgift, fordring olgn.: som der ikke kan skaffes betaling til; som mangler dækning (4.2). udækkede Udgifter. *S&B.* Byggeriets udækkede Behov for Materialer og Arbejdskraft. *Socialdem. 11. 1947. 2. sp. 1.*

† **ud-ældet**, part. adj. (jf. ud- 2.2 samt ud-aldret, -gammel) svækket af ælde; alderdomssvækket. *Ære følger hans udældet Liig til Grav. *Tychon. Vers. 150.*

u-dæmpelig, adj. [u'dæm'pəli] (jf. ty. † undämpfig samt ty. undämpfbar; l. br.) som ikke kan dæmpes, ikke lader sig dæmpe. *Moth. D28.* fx. svarende til dæmpe 4.1: Ildsvaaden havde nu udbredt sig over hele Byen og var aldeles u-dæmpelig. *Levin.* || (jf. dæmpe 4.3) om lyd. det voldsomste Klap . . fyldte Parkettet . . og alle Løgerne med fast u-dæmpeligt Bulder. *Bagges. L. II. 118.* || (jf. dæmpe 4.1) om sorg, vræde olgn. *en mørk, en u-dæmpelig Sorg. *Pram. Stærk. 47.* **-dæmpet**, part. adj. som ikke dæmpes; fx. (jf. dæmpe 4.3) om lyd: *Schand. UM. 152.* han hørte den u-dæmpede Saamtale udenfor Kirken aftage og tiltage, eftersom Vinden bar fra eller paa. *Jak. Knu. A. 295.* || (jf. dæmpe 5.2) om flyvesand, klitstrækning. de vestlige Kyster af Frankrig (*skal*) have et Klitareal af 150 □ Mile, hvoraf 42 □ Mile dengang vare aabne (udæmpede). *Andres. Klitf. 262.* || ☉ om elektrisk svingning (bølge). diskontinuerte

(dæmpede) . . og kontinuerede (udæmpede) . . Svingninger eller Bølger. *OpfB.* II. 660.

ud-æske, v. vbs. -ning (s. d.) ell. (l. br.) -else (V Ved. H. 220. Nathans. GB. 92). (ænyd. d. s.; jf. mnt. uteschen, holl. uiteischen, ty. ausheischen samt æske ud) 1) *kræve; for-dre. jf.:* de besynderlige Medicamenter, som disse Sygdomme udæsker. *Silchmüller. Æden-de-Saar.* (1769). 78. || *nu kun (sj.) m. abstr.* 10
obj.: *afæske.* Knuds Dom blev udæsket, der blev talt til ham som til en udvokset Karl. *Martin AHans. NO. 112.* det var ellers hendes Princip ikke at blande sig i de Unges Forhold, naar de ikke udæskede hendes Mening. *AdDons. S. 177. jf. Borries. P. 149. 2)* (nu næppe br.) kalde frem ell. ud; fremkalde. *Saa lyser Glædens Soel dog midt i Angstens Taage . . | Udæsker Liv og Haab af Glædens lukte Knop. *Prahl. ST. III. 25. 3)* (jf. bet. 2) opfordre til at (komme frem og) deltage i kamp 20
(*tvekamp*); udfordre. 3.1) (især højtid.) i egl. bet. siden udeskede og dræbte han ham i en Tve-Kamp. *Schousbølle. Saxo. 39. (jeg)* kastede min Handske til ham og udæskede ham til en Tvekamp. *Bredahl. IV. 48. OFriis. Litt. 125.* || opfordre til kappestrid, leg. *Holb. Berg. 256. jf.:* Vildt udæsker til Jagt. *Blich. (1920). XXX. 207. 3.2)* overf.; dels m. person-obj.: fremkalde irritation, vrede hos; ægge; udfordre. nu kommer (Svend Tveskæg), ud- 30
æsket ved en troløs Forbrydelse (s: *søstere-rens drab i England*). *Vogelius. Lovt. 22.* skønt denne Tavshed paa en vis Maade havde udæsket ham, var han ikke helt utilfreds med den. *Pont. LP. IV. 66.* Med sin Skønhed og Stolthed udæsker hun (s: *Tove*) Dronningen. *OFriis. Litt. 100.* || dels m. abstr. obj., især m. h. t. vrede, ærgrelse, kritik: fremkalde. at have udæsket Gouverneurs Vrede. *Cit. 1869. (Jammersm. xxxi).* Baroktidens dristige 40
Mindesmærker . . udæsker Beundring og Kritik. *Brandes. XI. 87.* || uden obj. Stykket (er) trods sin Fordringsløshed et Arbejd, der udæsker til skarp Kritik. *sa. Goe. I. 236. (han opgav)* sit Forsæt for ikke unødigt at udæske. *Pont. LP. IV. 44.* især i part. ud-æsken- de anv. som adj.: udfordrende; irri- terende; om væsen, adfærd ogs.: hovmodig; stolt. *JLange. Breve. 70.* Det Afsæmpede og lidet Udæskende, der, fra én Side set, er en 50
Svaghed i Venstre, gør Partiet stærkt ved Valgene. *Hørup. III. 263.* hans optræden er meget udæskende | hans opførsel virkede udæskende | en udæskende (s: *dristig*) kjole | **U-æskring**, en. fl. -er. (ænyd. d. s. i bet. „krav, udfordring“) vbs. til -æske (ell. æske ud); især til -æske 3: udfordring til kamp ell. (i videre anv.) diskussion; provo- kation; ogs., især i fl., om udæskende ord ell. handlinger. *Moth. E88.* før Sol gaar ned, 60
kan Udæskningen skee, og imorgen . . Tve- kamp og Slag. *Ing. VS. III. 9.* ungdommeligt plumpe Udæskninger, rettede mod al anerkendt Vedtægt. *Brandes. VI. 534.* -ø, en.

(*glda. d. s., sv. utö, no. utøy, oldn. itey; nu især arkais. ell. om no. forhold, jf. dog MDL. (u. Udgrund) ø, som ligger langt ude i havet, langt fra fastlandet; afslidsliggende, ensom ø. Moth. Ø1.* Til dette Amt hører alene en af Udøerne, som de i Horsens-Kanten kalder, nemlig Hjarnøe, som er ganske omflødt. *EPont. Atlas. IV. 160.* de Fugle, der, liig Skarven eller Søravnen, sidde paa Udøer og nøgne Skjær i Havet. *Hauch. II. 313. Otto- sen. VH. I. 129. jf.:* (England) var i mange Henseender en Udø i den evropæiske Verden, som ikke havde Lod i de almindelige evropæiske Forhold. *JohsSteenstr. EE. 70.*

u-døbt, part. adj. (ænyd. d. s.; især **U**) som ikke er døbt; som ikke er medlem af den kristne kirke. Hvo som lader sine Børn ligge Udøbte uden Kirken over otte Dage, efterat de ere føde. *DL. 2—5—6. KNyrop. (Opuscula philologica. (1887). 196.* Feilb. jf.: De Udøbte (s: *natmandsfolkene*). *Blich. (1920). XXX. 41.* || i videre anv. Det at ville bruge sin Forstand til at ransage (alt) stod for ham som Udslag af en hedensk Drift, et udøbt Instinkt, hvis Berettigelse forekom ham dunkel. *Brandes. JuliusLange. (1893). 27. Roos. Vi. 58. -død, en. (glda. d. s.; nu næsten kun arkais., jf.:* „obsolet“. *Levin.*) brat, voldsom død; ogs.: skammelig død (*Moth. D213*). (et) Ægtepar, der ved en saadan Udød (s: *drukne- 30* *heden ved et forlis*) omkommer. *NyerupRahb. III. 239. FrGrundtv. LK. 71.* alle Spædbørn er død Udød (ved barnemordet i Bethlehem). *ThilJens. SK. I. 19.*

udødelig, adj. [u'dø'dæli] (sj. udødelig. jf. u. Udødelighed). adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en (*Moth. D216*). (ænyd. udød(e)lig, æda. udøthælic (*Fragm. 2*), oldn. údaudligr, eng. undeadly (alm. immortal), ty. untöddlich (alm. unsterblich))

1) (især relig.) som ikke kan ell. skal dø; som skal leve til evig tid; ofte om sjælen: som ikke kan forgaa. et Menneskes Barn (er ikke) udødeligt. *Sir. 17. 30.* Læren om en personlig Gud og udødelige Mennesker. *PMøll. (1855). V. 102.* Derpaa dør man — og saa bliver man udødelig. *Kierk. VI. 17.* Mennesket bestaaer af en udødelig Sjæl og et dødeligt Legeme. *Katek. §60. jf.:* Der er . . i 50
en Nation en vidunderlig Kraft til Fornyelse, saa at sige en udødelig Natur. *Allen. I. 35.* || (*spøg.*) i forb. som brække sin udødelige sjæl op, kaste voldsomt op. *D&H.* || i substantivisk anv. *Hvis vi (s: *Amor og Psyche*) maae skilles . . | Da faaer det fagre Barn, som du skal føde, | Kun Dødeliges Lod . . | Men hvis du tro bevarer . . | Det Hemmelige . . | Da bringer du til Verden en Udødelig, | Et Væsen, fyldt med evigt Liv og Glæde. *PalM. (1909). I. 101.* især i fl. de udødelige, om guderne (efter græske forestillinger) ell. om de salige. *vAph. (1759).* istedenfor de Udødeliges Forudvidenhed gav (*Prometheus*) Menneskene Haabet. *Kierk. I.*

264. Græcitetens Forestilling om, at de Udødelige først drak af Lethe, for at glemme. *smst. IV.419.*

2) *overf.:* som vil blive ved at bestaa, være til; som vedvarer. 2.1) i al alm. Retfærdighed er udødelig. *Visd. I.15.* *(*buddhisterne*) beder om Intet, om Fred, om udødelig Død. *Soph. Clauss. P.66.* || (*spøg.*) om ting. Det er morsomt, naar man har rejst standsmæssigt paa Jernbane, at sidde og være sig selv paa en ældgammel, udødelig Cykle. *Hoffmann. S. 18.* || om levende væsener: hvis tal stadig bliver det samme ved ny tilgang, udfyldning efter dødsfald; dels om mennesker (nu alm. m. overgang til ell. følt som hørende til bet. 2.2), navnlig om medlemmer af et akademi. *Sal. I.370.* Digteren Carl Strandberg, der senere blev en af „de udødelige aderton“, d. v. s. Medlem af det svenske Akademi. *Museum. 1893. I.355.* En af de 40 udødelige paa Besøg i København . . . Medlem af det franske Akademi. *Information. 1948. s. 7. af hærde-ling:* den udvalgte Perser-Trop paa 10000 Mand som kaldtes „de Udødelige“. *Grundtv. HVI.304.* dels (jf. Jærnkø; især foreld.) om kreaturbestand, som en forpagter o. lign. stadig skal holde ved lige med nye dyr. Endnu op i det 18de Aarhundrede havde man . . . de saakaldte Kirkekor . . . 1719 findes en saadan „udødelig“ Ko . . . omtalt. *SKjær. Fra Stavns- baandets Dage. (1888). 163.* udødelige Kreaturer . . . findes fremdeles paa Færøerne. Med ethvert Kongstætte . . . følger der her et vist Antal Faar . . . ved Gaardens Overdragelse til næste Fæstearving har den atfrædende Bonde . . . at levere Dyrene i god Stand. *Sal. XXIV.187. 2.2)* som (vil) mindes længe; ogs.: berømmelig; herlig; om navn, ry: uvisnelig. Nu er den Tiid kommen, paa hvilcken I kand bane jer Veyen til et u-dødeligt Navn ved eders Tapperhed. *Holb. Tyb. V.11.* (*jeg har*) skrevet nogle Eventyr for Børn, om hvilcke (HC) Ørsted siger, at naar „Improvisatoren“ gjør mig berømt, gjøre Eventyrene mig udødelig. *HC And. Breve. I.283.* Udødelige Mozart. *Kierk. VI.31.* Corrots Billede af Fiskeren i den gamle Borggrav, maaske den udødelige Mesters udødeligste Værk. *Pol. 1920. 3. sp. 2. substantivisk:* *Pustervigs Udødelige (v: *Suhm*). *Bagges. II. 19. 2.3)* (til bet. 2.1) m. afsvækket bet.: langvarig; ogs.: af voldsom styrke; stærk. Ja blir det ikke en u-dødelig Spot og Skam for vort heele Huus. *Holb. Jul. 8sc.* især (nu l. br., jf.: „man siger ellers alm. et dødeligt Had“. *Levin.*) i forb. som et udødeligt had. *Holb. Inr. I.333.* et udødeligt Had til Saxerne, som snart udbrod til aabenbare Fiendtligheder, og skilte dem ved Jylland for bestandig. *Suhm. Hist. I.321. Gylb. X.226.* || (l. br.) som adv., m. forstærkende bet. det er udødelig komisk at se paa. *Gyr Lemche. NB. 111.* Man keder sig ret udødeligt under Læsningen. *Nat Tid. 1929. M.7. sp. 6.*

udødelig-gøre, v. [-gøðrə] vbs. -else (*Kierk. XIII.434.*) (U, l. br.) gøre udødelig; forevige. Saadant et kunstigt Hus vilde han bygge, og i det skulde Moderen og Barnet bo, genopstaaet og udødeliggjort i et Billede. *JV Jens. C.56.* || især til udødelig 2.2: gøre berømt, bekendt. Evald udødeliggjorde ham . . . ved et af sine skønneste mindedigte. *AD Jørg. JE.37. Isak Din. FF.465. jf.:* den Tort at blive udødeliggjort af „Corsaren“. *Kierk. XIII.435.* **-hed**, en. (i vers, l. br. **Udødelig**). *Oehl. VI.40. Hauch. SD. I.241.* (glda. udødelighed (*Kalk. V.1121. Hell Kv. 67*), udolighed (*Mariagerleg. 21*), jf. oldn. údaudleikr) 1) (især relig. ell. teol.) det at være udødelig (1); evig tilværelse; ofte om sjælens liv efter legemets død (jf. personlig udødelighed u. personlig 2.1). det bør dette Forkrænelige at iføres Uforkrænelighed, og dette Dødelige at iføres Udødelighed. *ICor. 15.53.* han, som alene haver Udødelighed. *ITim. 6.16.* du, som er Theolog, (*kunde*) gjerne i al Korthed foredrage mig de bedste Beviser for Sjælens Udødelighed, mens jeg stryger min Ragekniv og tager mit Skjæg af. *PMöll. (1855). V57. KirkeLeks. IV.679. jf.:* *Du (v: *Columbus*) gav os Jorden igen og betraadede Udødelighedens hvislende Fraade. *JV Jens. Di. 23.* || hertil ssgr. som **Udødelighedsbegreb**, **-drik** (*mytol.:* drik (som nektar), der gav udødelighed. *Sal. I.749*), **-forestilling**, **-haab** (*Ing. KE. I.62. Rubow. HL.98*), **-land** (*mytol.;* spec., i j. nordiske forestillinger, om dødsrige, hvor de salige lever, ell. om paradís. *AOr. DH. I.231*), **-lære** (*Junge. 202. PMöll. (1855). V39*), **-rige**, **-tanke**, **-tro** (*Sibb. II.42. MKirkegaard. Positiv Religion. (1930). 73.77.*) 2) U til udødelig 2.2: langvarigt eftermæle; navnkundighed. Æren, denne Attraae efter Udødelighed. *JSneed. IV.128.* Kong Friderik den 4de gav sit Navn desstorre Udødelighed derved, at han indrettede de danske Skoler paa Landet paa en fast og ordentlig Fod. *FThaarup. Da. Monarkies Statistik. (1790). 182.* medens du der gaar omkring i orkesløs Beskuen, er du foreviget ved en Mesters udødelige Pensel. Det kan man kalde at sove sig til Udødeligheden. *Kofod-Hansen. KA. I.51. Grøn. H. II.181.*

ud-ødsle, v. (nu næppe br.) give ell. uddele paa ødsel maade; bortødsle. *NordBrun. D.159.* En Leiligheds Poet . . . som udødsler sin Lov til alle i Fleng. *Zellitz. Poes. 219. jf.:* *At stride, døe for sine Loves Ære, | Udødsle mandigt Blod for Fødestavn. *smst. 299.*

u-dølget, part. adj. se udulgt. **-dømt**, part. adj. (enyd. udømder, udømt, fsv. odömder; nu sj.) som der ikke er fældet dom over; som præd. ell. adv. ogs.: uden dom. de have hudstrøget os offentligent udømte (1907: uden Dom). *ApG. 16.37. Schousbølle. Saxo. 310. VSO.* || om sag. *Moth. D225. VSO.*

Ud-ørk, en. se -ørken. **-ørk(e)**, adj. se -ørket. **-ørkelig**, adj. som ligner en

udørk(en); øde; ørkenagtig. *Udstrakt laae nu foran dem en viid udørkelig Slette. *Bagges.DV.VII.365. smst.495.* -ørken, en. (ogs., især poet. (ell. dial., se Feilb.) -ørk. *JJuel.379. Holb.Intr.1.86. Ew.(1914).III.70. Oehl.III.17. Hauch.Lyr.*267. Brandes.IV.61. jf. MO. VSO. samt Holst.R.; hertil (nu sj.) flt. -er: Skove og Udørcker (2.udg.(1728). 82: Ud-ørkner). *Holb.Intr.1.86. Cit.1731.(Falsteriana.136). LTid.1754.397.* (ænyd. ud-ørk(en), no. utørken; jf. ud-3; ☐, især poet. ell. højtid.) *udyrket, øde, ensomt ell. afsides liggende landstrækning; (alm.:) ørken.* *I Verden hun ey meer kand finde nogen Glæde, | I en Udørcken hun Melampe vil begræde. *Holb.Mel.II.1. Udørkerne i Vermeland. Schousbølle.Saxo.f1r. de store Udørkener i Africa.Argus.1771.Nr.13.4.* *Babylons Sletter, | En Udørken nu! *Grundtv.SS.I.81.* disse det nordvestlige Sjællands vilde Udørkener (om sandflugtsegnene paa Halsnæs). *NPWivuel. R.23. || i sammenligninger ell. billedl.* Gaaer man udi Oxford efter at Klokken er slagen ti, skulde man (tro) at det var en Udørken, saa stille og roeligt er der. *Overs.afHolbLevned.28.* Øde, som i en Finsk Udørken. *Ew.(1914).I.341.* Unge Søekrigerel! . . jeg indbyder Eder til en Gang gjennem Udørkener . . og jeg leder Eder tilbage til en Tidspunkt, da Søekrigerens Værd var miskjendt i Dannerstaten. *Dichm.Samlinger.(1801).99.* leve (som) i en udørken (ø: i en meget afsides egn ell. ganske ensomt) | -ørket, adj. (nu næppe br. -ørk(e), se ndf.). (til-ørk; sj.) som ligner en udørken; øde. (spergel kunde) dyrkes paa de østlige Sider af Klitterne, paa de udørke Steder, som findes mellem dem. *Viborg.Sandvæxterne.(1788).26.* hvide Hjem i Tusindvis lyser op, hvor der før i det „udørkede“ Land var Mil mellem menneskelig Bolig. *HMatthiess.SJ.179.**

udøse, v. [uðøʂsə] præs. -er ell. (nu næppe br.) -øs (*Holb.Metam.65*); præt. -te ell. (nu næppe br.) -ede (*sa.Paars.269. sa. JH.II.48. LTid.1727.406*). vbs. -else (*Moth. Ø26. Ew.(1914).IV.363. Jacobi.Abs.81*) ell. -ning (*Stub.17. MO. VSO.*) (ænyd. d. s., fsv. utøsa; især højtid. ell. poet.)

1) fjerne (vædske) ved at øse; (alm.:) øse ud. 1.1) i al alm. udøse (1931: udgyde) Viin til Drikoffer. *Hos.9.4.* da kom en Qvinde . . med meget kostelig Salve, og udøste (1907: udgød) den paa hans Hoved. *Matth.26.7.* hver Vagt kunde (vi) udøse 53 Pøser Vand (af det lække skib). *Wigandt.D.188. i videre anv., om (voldsom) regn:* Regnen blev ikke mere udøst paa Jorden (1931: strømmede ikke mere ned). *2Mos.9.33.* De tykke Skyer udøste Vand. *Ps.77.18.* || m. h. t. noget ikke flydende. (han) stak ham . . i Underlivet og udøste hans Indvolde (1931: saa hans Indvolde væltede ud) paa Jorden. *2Sam.20.10.* *af Kræmmerhuus udøste Morlille sin Kaffe. *Riber.II.68.* || refl.: udtømme sig; løbe ud.

Disse Bække udøse sig i Søen Gambea. *LTid. 1736.458.* (jeg) stirrede . . paa de graae Skyer, der ganske artig udøste sig over os. *HCAnd.BC.I.6. 1.2*) (jf. bet. 2) i videre, billedl. anv., i fæste forb. som udøse blod, se Blod 1.1. || udøse sin galde (mod ell. paa), se I. Galde 1.2. || udøse graad ell. taarer, (nu l. br.) som udtr. for heftig graad. den stakkels Mand kand ikke tænke paa sin Kone, uden hand udøser Graad. *Holb.Pern. I.5.* *Du Angerstaarer har udøst. *Grundtv. PS.III.199. VSO.*

2) overf. 2.1) i udtr. for, at noget forbruges ell. (især) bortgives, tildeles i rigelig mængde. den Hellig Aands Gave blev . . udøst (1907: udgydt) over Hedningerne. *ApG.40.45.* *Jesus er Navnet mageløst. | Deri al Naaden er udøst. *Grundtv.SS.III.92.* disse smaa Kjærlighedsbeviser, som han var ufortrøden i at udøse over hende. *Muusm. LK.71.* i de rædselsfulde Dage 2.—5. Sept. (1807) udøste Engländerne et Bombardement over (København). *Arup.Rids af Danmarks Historie.(1921).49.* || bortødsle. du udøser dine kaabber-penger (1871: dit Kobber blev bortødslet). *Æz.16.36 (Chr.VI).* *Den, som beklager sin og selv sin Naboes Daler, | Udøser Tønder Guld, naar Staten kun betaler. *Ew.(1914).II.214. D&H. 2.2* frem-sætte (udtalelser, meninger) ell. give udtryk for (følelser), især paa en uhemmet, lidenskabelig ell. inderlig maade og navnlig m. h. t. forbitrelse, mishag, vrede. udøs ikke snak. *Sir.32.5 (Chr.VI).* Understaaer jeg mig at bede? For hvem udøses dog Bønnen? *JSneed.II.317.* den oprørte Almue . . udøste Skjældsord og Trusler (jf. u. Trusel 1) i Hobetal imod Bisperne. *Wand.Mindesm.I. 312.* de Forhaanelser Loke . . udøste mod Aser og Asynier. *Grundtv.Udv.I.258.* Nu er det for sent at udøse din Forbandelse mod dem (ø: dine børn). *Schand.VV.275.* ofte i udtr. som udøse sin forbitrelse (MO.), harme, vrede. Derfor udøste hand sin vredes grumhed (1871: sin Vredes Harme) over ham (1931: udgød over det Harme, sin Vrede). *Es.42.25 (Chr.VI).* Udøs din Harme over (1931: paa) Hedninger. *Jer.10.25.* Hun havde udøst Vrede og Foragt i sine Breve. *Søiberg.KK.II.170.* || udøse sit hjerte ell. sin sjæl (MO. Kofoed-Hansen.KA.II. 292) for en olyn., give udtryk for sine inderste tanker ell. dybeste følelser over for en (jf. u. udtømme 1.5). jeg haver udøst mit Hjerte (1931: min Sjæl) for Herrens Ansigt (ø: bedt under heftig graad). *ISam.1.15.* enhver af dem udøste sit hele Hjerte med al Ungdommens elskværdige Uforbeholdenhed. *Gyld.(1849).II.97.* jeg kaster mig paa Knæ og udøser mit Hjerte i hulkende Bøn. *Anna LarssenBjerner. Teater og Tempel.(1935).127.* udøse sit hjerte i ens barm olyn., se u. I. Barm 2.3. || udøse (et) suk, se I. Suk 1. || refl.: give (uforbeholdent, lidenskabeligt)

udtryk for sine følelser; især: meddele sig for-
troligt. Nu slæber . . . Fædra sig ind, og den
fortvivlede fader udøser sig over hende:
Triumfer nu, nu har I jert offer. *V Ved. Racine.*
(1932).226. Merete skulde altid udøse sig,
og Karen havde været en taalmodig Til-
hører. *Rae. TH.14.*

udøve, v. [ʉdø,øʔvø] -ede. vbs. -else
(s. d.) ell. (sj.) -ning (jf. *VSO.*). (ejfter ty.
ausübēn; jf. øve ud (u. øve); ☐ ell. jagl. 10
(emb., polit.))

1) give sig af med; have som beskæftig-
else; bringe til udførelse; sætte i gang;
i værksætte; praktisere. 1.1) m. særlig
tanke paa virksomhed, man stadig beskæftiger
sig med ell. har i tankerne. Hvorfor udøve
vi saa lidet af det, som vi foreslaae? *JSneed.*
V43. Hvor megen aandelig og legemlig Læge-
dom er ikke udøvet af de fromme Brødre
og Søstre? *Gylb.(1849).IX.47.* Tyvebesøget (i
rigsdagen) vil . . . give Anledning til, at der
udøves et skarpere Tilsyn end hidtil. *Riget.*
2/11 1912. 5. sp. 5. Virksomhed som Filmsud-
lejer kan kun udøves af Personer, der op-
fylder de i § 3 . . . nævnte Betingelser. *LovNr.*
117^{1/2}/1938. §16. udøve et erhverv, et haand-
værk, en kunst | || m. h. t. rettesnor, sædvane,
som man følger. den Borgerlige Dyd (er) let
at udøve. *JSneed.VII.107.* udøve en Religion.
Bl&T. udøve en skik, se Skik 3.1. 1.2) 30
uden udtrykkelig forestilling om øjeblikkelig
virksomhed, men med tanke paa, at man har
evne til at sætte en saadan i kraft, er i besid-
delse af en vis magt ell. myndighed; især m.
obj., der betegner en (ind)virkning, indfly-
delse, evne til ell. mulighed for at udføre no-
get: gøre gældende; faa til at træde frem ell.
lægge sig for dagen. (de) umærkelige Ind-
flydelser, som den ene Sjæl kan udøve
paa den anden. *Sibb. Til Minde om AW Brorson.* 40
(1836).9. De mindre Bomber . . . udøver
navnlig deres Virkning som Granater over-
for levende Maal. *Vor Stand. 1940. 292. sp. 2.*
udøve pres (se I. Pres 3.3), tryk (*Bl&T.*)
paa noget. || spec. i udtr. for besiddelse af
magt ell. retlighed. *JSneed.VII.67.* Almuen
selv udøvede den Magt . . . som ellers allene
Kongerne pleiede at besidde og udøve.
Molb.DH.II.148. Rigsforstanderen . . . ud-
øver, saalænge Rigsforstanderskabet varer, 50
i Kongens Navn alle dennes Rettigheder.
Grundl.(1849). §12. I mange Aar udøvede
(karlen) et Rædselsherredømme i Hestestald
og Vognport. Han taalte ingen Indblanding
paa sine Enemærker. *JacAnd.Er. I. 67.* ud-
øve stemmeret, valgre, jf. Stemmeret 2
øsv. udøve tyranni (mod en), se Tyranni
1. 1.3) part. udøvende anv. som adj.; dels
til bet. 1.1: Enhver, der er ansat ved det
udøvende Politi (o: ordenspolitiet), kan an-
holde (en forbryder). *Lov^{1/2} 1863. §10.* især
i forb. som udøvende kunstner, kunst-
ner (skuespiller, sanger, musiker), der dyrker
sit jagt praktisk, fortolker et kunstnerisk værk.

jeg (vilde) heller ikke nøies med at være
blot udøvende Kunstner; jeg vilde være . .
Componist. *Ing.LB.I.137.* den udøvende Mu-
siker skal lære at bevæge ikke blot Fingrene,
men sin Tanke og sin Sjæl. *Carl Niels.LM.18.*
jf.: Hans Hjem var meget musikalsk, om-
end han ikke selv var udøvende. *UnivProgr.*
1948.II.90. † om lære, tænkning: Philosophia
. . . Practica. Den udøvende (filosofi) (o: prak-
tisk filosofi, mods. spekulativ). *Eilseh.Term.35.*
|| dels til bet. 1.2; især i forb. den udøvende
magt, (jf. den fuldbringende, fuldbyrdende
magt u. fuldbringe 1, fuldbyrde 2; polit.)
det styre inden for en stat, der bestaar i at
føre love olgn. bestemmelser ud i livet og paase
deres overholdelse (mods. den dømmende og
lovgivende magt); den eksekutive magt. Den
udøvende Magt er hos Kongen. Den døm-
mende Magt er hos Domstolene. *Grundl.*
(1849). §2. *Berlin.S.II.158.165.193.*

2) m. h. t. enkelt handling: udføre; m. h. t.
slet handling (jf. *PEMüll.*359 f.*): begaa;
bedrive. de havde taget et Skib . . . og ud-
øvet store Grumheder. *Reiser.IV.424.* Nu har
du enten udøvet Manddrab . . . eller du har
det i Sinde. *Hauch.V.379.* Hvormange Velgjer-
ninger udøver hun ikke i Stilhed? *Heib.TR.*
nr.20.2. udøve (en) forbrydelse (*Bl&T.*),
tyveri (se Tyveri 1), udaad (s. d.) ell.
(m. overgang til bet. 1) vold (s. d.). || (jf.
bet. 1; nu næppe br.) m. h. t. egenskaber, der
lægger sig for dagen i handling. Tapperhed
. . . udøves ikkun paa visse Tider. *LTid.1754.*
397. for deres Ondskabs Skyld, som de ud-
øvede (*Chr.VI* og 1931: gjorde), for at for-
tørne mig. *Jer.44.3.*

Udøvelse, en. flt. (l. br.) -r (*Drachm.*
III.174.) (☐ ell. jagl. (emb., polit.)) vbs. til
udøve (ell. øve ud); især: 1) til udøve 1:
i værksættelse; udførelse; anvendelse; prakti-
sering. *Prahl.ST.II.20.* naar jeg og kunde
være enig med Magistraten i Principia,
holdt jeg dog ikke, i Henseende til Udøvelsen,
den af dem foreslagne Maade for den be-
quemste. *Stampe.I.250.* i Musikens Ud-
øvelse indskrænkede (hun) sig til smaa Sange.
Gylb.VIII.65. *Arbøl.Næringsloven.(1940).133.*
(nu l. br.) i forb. bringe (*Bibl.Læg.1811.20.*
Hjort.KritLit.II.22) ell. sætte i udøvelse:
Krigen (kan ikke) sættes i Udøvelse uden
ved Sved, Møje og Besværligheder. *Biehl.*
DQ.I.102. *Ing.VS.II.58.* (nu næppe br.:)
Forslage, som erholde Kraft og gaae i Ud-
øvelse, naar Chefen samtykker deri. *MR.*
1802.169. I Frankerig blev (vaccinationen)
bekendt 1723 . . . men den kom ikke til
Udøvelse. *LTid.1755.342.* || m. h. t. prin-
cip, rettesnor, den Fornøielse, som Dydens
Udøvelse giver den Dydige *JSneed.III.131.*
vi (skal) opfylde Pligterne (og ikke) be-
trakte deres Udøvelse . . . som et Offer,
vi nødigen bragte. *PEMüll.Kristeligt Moral-*
system.(1808).73. Fanger . . . er berettiget
til at være i Besiddelse af de indenfor de-

res Trossamfund brugelige Andagtsbøger og andre ved deres Religions Udøvelse almindelige Genstande. *Anordn. Nr. 139⁴, 1936. §19.* || til bet. 1.2, m. h. t. magt, retthighed. Den allerhøieste Magt i en Stat bør ikke deles; men Udøvelsen deraf kan deles. *JSneed. VII.66.* Den dømmende Magts Udøvelse kan kun ordnes ved Lov. *Grundl. (1849). §74.* den retsstridige Udøvelse af andres Formuerettigheder. *Lassen. AO. *273. 2)* til udøve 2, m. h. t. enkelt handling ell. egenskab. forsetlige Lasters og Daarligheders Udøvelse. *Argus. 1771. Nr. 40.2.* gode Gerningers Udøvelse. *OFriis. Litt. 151.* **Udøver**, en. flt. -e. (⊕ ell. jagl.) person, som udøver noget; fx. til udøve 1: *vAph. (1764).* Bedømmelserne af Literaturen og Kunsten rettede sig efter, om deres Udøvere var „gesinnungstüchtig“ eller ikke. *Schand. O.I. 215.* Landbrugets Udøvere. *VindingKruse. E.I. 53.* (sj.) uden nærmere bestemmelse: det (vides) at (*Leonardo*) var en fremragende Udøver, baade som Sanger og som Instrumentalist. *Marcus. Leonardo. (1940). 260.* || (l. br.) til udøve 1.1 slutn. Jeg lærte . . at Dydens Lærere ere langftaa ikke det samme, som Dydens Udøvere. *Bagges. NK. 158.* || til udøve 1.2. den godtroende Udøver af andres Formuerettigheder. *Lassen. AO. *273.* Hvis De bedømmer de Diktaturer Evropa kender i Øjeblikket vil det slaa Dem hvilket Misforhold Indtrykket af Udøverens Person staar i til deres Succes. *JVJens. RF. 82.* || til udøve 2. Udøvere af Statskup. *Hørup. I. 110.* Uretfærdigheds Udøvere. *Luc. 13. 27 (SkatRord.).*

u-effen, adj. best. f. ell. flt. uefne ell. (sj.) ueffene (*LTid. 1753. 391. Skuesp. VIII. 4.*) (sv. oäven, (m)nt. ueffnen (-eben, -even); jf. effen, even samt ujævn) 1) om (an)tal: ulige (mods. effen 1.1). *Moth. E9.* Kvinderne (paa Rygen) skrev paa en Træf en Hob Streger i Asken . . var der ueffen, troede de, det (?: deres ønske) vilde glippe. *Grundtv. Saxo. III. 296. Bogan. II. 96 (se effen 1.1).* || i alm. spr. næsten kun om gæstelegen (ell. terningspillet) effen eller ueffen (effen og ueffen. *Gram. Nucleus. 1156*), se effen 1.1. 2) (jf. effen 1.2; talespr.) om person ell. ting: uegnet; uskikket, vist kun i nægtende udtr., i forb. som ikke saa (helt) ueffen, ikke saa daarlige; ganske passende; ganske god; ret vellykket. det er ingen ueffen karl (?: en velopdragen, pæn mand). *Moth. E9.* Mine Døttre ere . . ikke saa ueffene i at holde brave Gæster med Selskab. *Skuesp. VIII. 4.* „Hvis altsaa En af Eder vil følge med, kan han bringe Pengene tilbage, og endda fortjene noget Lidet derover for sin Uleilighed.“ „Det var ikke saa ueffent talt.“ *Etlar. GH. I. 291.* hun var ferm i al huuslig Gjærning og i det Hele ikke saa ueffen endda. *HFEw. Fort. 215.* Dikcedarer som Udtryk for hin dog ingenlunde helt uefne Mands (?: J. L. Heibergs) samlede poetiske og prosaiske Skrifter er lige

haardt nok. *Brandes. XV. 150.* (han) begyndte en Festtale — slet ikke saa ueffen endda, men saa sammenhængsløs. *ThiJens. FS. 267.* **Feilb. LollO. -ueftergivelig**, adj. adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en. 1) (især jagl.) som ikke giver efter (for tryk olgn.); uelastisk. Læderhudvæggen mangler Underhud og er derfor meget fast og ueftergivelig fastet til Underlaget. *Grunth. Besl. 27.* Saalen er stiv og ueftergivelig. *Skomagerbogen. (1923). 17. 2)* (sj.) som ikke giver efter for, følger sig efter andre; ubøjelig; ueftergivende; umedgørlig. jeg har været bestemt og ueftergivelig mod dig. *Hovall. DB. 16. 3)* ⊕ som ikke kan eftergives ell. tilgives; især om betingelse, fordring; som man ikke kan slippe for; som man ikke kan komme uden om; uundgaaelig; absolut. den Ærlighed og Sanddrthed, der er Historie-Skrivereus ueftergivelige Skyldighed. *Grundtv. Udv. VI. 15.* en ueftergivelig Fordring til en Anmeldelse . . at den skal indeholde saavel Dadel som Roes. *PMöll. (1855). VI. 74.* ueftergivelige Betingelser. *Ludv.* || om straf: som skal udstaa. *VSO.* || (nu næppe br.) som adv. Dommeren (skal) ueftergiveligen dømme de Paagieldende i Strafbøder. *Forordn. 4. 1796. §10.* det (er) ikke allene tilladt, men endog ueftergiveligt Pligt for de Kristne. *Grundtv. Udv. II. 52.* **-ueftergiveness (de)**, part. adv. (⊕, l. br.) d. s. s. ueftergivelig 2. vi ere kivagtige, ueftergivne, uregjerlige. *Kaahund. MB. I. 396.* **-ueftergørlig**, adj. (ænyd. d. s.; l. br.) som ikke lader sig eftergøve, imitere. *vAph. (1759).* ueftergørlige Pengesedler. *Dannebrog. 1⁹/₁₂ 1907. I. sp. 7.* **-uefterladelig**, adj. (ænyd. d. s.; nu næppe br.) om straf: ueftergivelig (3). (han skal give) to hundrede Rix Daler til Uefterladelig Straf. *DL. 5—10—35. Cit. ca. 1700. (CChrist. H. 57).* ⊕ **-uefterlignelig**, adj. som ikke kan efterlignes; ogs.: uforlignelig. Der er noget guddommeligt, noget uefterligneligt i det latinske Sprog. *JSneed. IV. 20.* det var . . eet af dine Mesterstykker, o alt for tit uefterlignelige Natur! *Tode. IX. 7.* den franske saakaldte Lethed . . er maaske den sværeste og uefterligneligste Disciplin. *Soph. Claus. R. 132.* **-uefterrettelig**, adj. († uefterretlig. *Moth. U8. Holb. Ep. II. 5. Nye-rup. Litt M. 321.*) 1) ⊕ som man ikke kan rette sig efter ell. stole paa; upaalidelig; utilforladelig; om person ogs.: ikke pligtopfyldende; efterladende. den allerældste Historie er mørk, u-uefterretlig og grunder sig paa poetiske Digt. *Holb. MTKr. 451.* Saa uefterretlig som Kong Erik af Pommern var i sin Regiering, saa ustadig var han og i sit Ægteskab. *Mall. SgH. 466.* Med saadan uefterrettelig Snak er det, at man vil godtgøre min Bogs Mangel paa videnskabelig Værdi. *Brandes. XIII. 396.* du vil blie forsynet med en Karakterbog, hvori vi kan læse, om du har været flink eller uefterrettelig. *KAbell. E. 55.* || (nu næppe br., jf.: „usædv.“ *Levin.*)

om maaleapparat, retlesnor olgn. Samlingsstedets klokke blive allene gjældende, med mindre den er så urigtig, at de fleste stemmer skønne den uefterrettelig. *Cit.ca.1830. (Vider.II.379)*. Tommerstokkene maa være forarbejdede af aldeles tort Træ, saa at de ikke kunne kaste sig og derved blive uefterrettelige. *Cit.1849. (Levin.)* **2)** (*jur.*) om lov, befaling, forskrift olgn.: som man ikke behøver at rette sig efter; som ikke skal ell. bør overholdes; især om retshandling (*dom*): uretrettiget; ulovmedholdelig. (*de*) kunde (*ikke*) ansee (*befalingen*) anderledes end u-gyldig og u-efterrettelig. *Slange.Chr.IV.731. (dommen blev)* appelleret til Højesteret, og her blev Kriminalrettens Dom erklæret for uefterrettelig at være. *Berl.Tid.27.1909.Aft.2.sp.1. jf.: hele (Subms) Behandling af (sagen) maa kjendes for uefterrettelig at være. SvGrundtv. (DgF.III.318)*. det synes, at de Geistlige ikke studerede udi andre Capitler af Jure Canonico end dem, som handlede om deres Høyheder og Indkomster, og lode de gode Ting, som derudi findes, være sig u-efterrettlige. *Holb.Kh.871*. **⊖ -efterrettelig-hed**, en. *fl. (sj.)* **-er** (*Forordn.23.1781. §29*). især til uefterrettelig 1: upaalidelighed; utilforladelighed; ogs. mere konkr. 2): upaalidelig angivelse: fejl; unøjagtighed. *Gram.(K SelskSkr.IV.139)*. Climaets Strenghed og Uefterrettelighed. *Blich.(1920).XXII.12*. hans . . kendte Uefterrettelighed som Betaler. *Pont. FL.381*. Navnet „Tækki“ (*d. e. Tækkemand*) er et gammelt . . Sallingbonavn, som næppe vil findes i Fjends Herred. Den lille Uefterrettelighed, eller skal vi sige: licentia poetica, har man maattet tilgive mig. *Aakj.EE.141*. **-eftersporlig**, *adj.* [uæfdør'sbo'rli] (**⊖**, *l. br.*) som ikke lader sig efterspore (2): uopdagelig; uudgrundelig. enhver menneskelig Idræt kan have Bevæggrunde der indtil Dommedag forblive ueftersporlige. *Levin.De da. Folkeviser. (1861).7. Jac Paludan. TS. 29*. † **-eftertænkkelig**, *adj.* *d. s. s.* ueftertænkksom. *Pflug.DP.1139*. **-eftertænk-som**, *adj.* (*nu sj.*) som ikke bruger eftertanke; som handler uden overlæg; ubetænk-som; fremfusende; letsindig; overilet. *Hørn. Moral.II.49. (en)* ung eller ueftertænk-som Officer. *MR.1774.566*. Den stakkels Pige . . er en lille Fjante, en lille ueftertænk-som, for ikke at sige noget som er værre. *PAHeib. Sk.III.256. Ørst.VII.22. MO. VSO. jf.: jeg mærker vel, at jeg af Ueftertænk-som-hed var paa Vei til at forlange det Umulige. Ørst. I.31*. **-egen**, *adj.* [-e'q(ə)n] (*sj.*) ikke ejendommelig; især *m. hensøjt*: ikke hørende med til ens væsen; usædvanlig for en; unaturlig. (*der (skulde) skee saa mange besynderlige, os (o: os danske) uegne Ting. Irz.ST.226. V. be-fandt sig . . i en ham meget uegen forstyr-ret og urolig Stemning. sa. JJ.I.310. CAThort-sen. Metrik.I. (1833).36*. **⊖ -egenlytte**, en. *Argus.1770.Nr.4.1*. Til Vederlag forogede

han da Gagen, uagtet T. med en i vor Tid sjelden Uegenlytte forsikrede, at Skovrideren ogsaa uden Oldensvins-Ret vilde være særdeles vel aflagt. *Schack.398. KvBl.21.1913.1. sp.2*. **⊖ -egenlytte**, *adj. adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en (LTid.1748.262. Rahb.&Sander. (Riber.I.XVII). vAph.(1759)*). den egenlyttige Gniere ved Siden af den ædelmodige og uegenlyttige Menneskeven. *Basth.GT.254*. Deres Elskov er jo uegenlyttig. *Schand.IF. 188. jf. Uegenlyttighed. vAph.(1759). I.Johans.J.206*. **-egentlig**, *adj.* (ogs. **uegenlig**. *Grundtv.HVII.1. Schand.O.II.172*). *adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en (Moth.E30. Høysg.S. 96. Heib.Pros.IX.30)*. (*ænyd. d. s.; jf. ty. un-eigentlich*) **1)** (*jf. egentlig 1*) † *uvedkommende; uvæsentlig. jf. VSO. saml.: „Er det, som ei ret egner og bekvemmer.“ Moth.E30*. **2)** ikke egentlig (2); som ikke er af den almindelige, ægte slags; som egentlig ikke er, hvad det ser ud til ell. kaldes; spec. om sprogligt udtryk: som ikke skal tages bogstaveligt, i sin oprindelige betydning; ofte: figurlig; overført. *Gram.Nucleus.1379*. Naar Talen kan paa nogen Maade egentlig eller uegentlig forklares. *Høysg.S.70*. „Menneske-Slægten Levnets-Løb“ er kun et uegentlig, billedligt Udtryk for hvad Man ellers maatte kalde Menneske-Naturens gradvise Udvikling til Klarhed over sig selv. *Grundtv.HVII. 1*. De tre Evangelister kan kun uegentlig kaldes Forfattere. *NBlædel.Fodt af Jomfru Maria.(1910).4*. uegentlig brøk, se Brøk 2.1; ogs. *d. s. s.* uægte brøk. *jf. NordConvLex.V. 643. Hvad hedder det?(1947).343*. uegentlig indmad, se Indmad 1. || ofte i forb. som uegentlig betydning ell. (*nu sj.*) bemærkelse (*JBaden.Gram.156. VSO.*), overført, svækket betydning. *D&H. (i)* uegentlig forstand: *Basth.AaT.71. (de er)* kun i uegentlig Forstand Illustrationer, da Teksten er gjort til Billederne og ikke omvendt. *PChristians.CT.16*. uegentlig talemaade, (*nu l. br.*) talemaade med overført betydning; talefigur. *JSneed.VI.419. VSO*. **-egnet**, *part. adj.* (*især ⊖*) som ikke egner sig (*til noget*); uanvendelig; uskikket. *Brandes.VI. 606*. mange Enker . . ere uegnede til paa egen Haand at styre. *VortHj.III.3.88*. Han maa skønnes uegnet til paa-virkning gennem straf. *Ugeskr.f Retsv.1948.A.44. iron.*: Alene hendes Dagligstue. *Soyu.LJ.18. jf.:* Oliefarves Ueg-nethed til dekorativt Maleri. *EHannover. SvK.66*. **-elskelig**, *adj.* (*nu sj.*) som ikke fortjener at elskes; ikke vindende; uiltalende; ogs.: uelskverdig. *Moth.E49*. der var eet uelskeligt Menneske mindre, og een elskverdig Mand meer i Verden. *Bagges.LI.219*. denne Sjæl boede i et uelskeligt Ud-vortes. *Sibb.II.57. Kierk.IX.353*. **-elsket**, *part. adj.* (*l. br.*) som ikke er elsket; især: som ikke har været genstand for elskov. *vAph.(1764)*. *Brude misundte den Mø, der fulgtes uel-

sket til Graven. *FGuldb.I.51. Soya.GAM.64.*
-elskværdig, *adj.* (*jj.*-elskelig) som ikke fortjener at elskes; især: som ikke er imødekommende; uenlig. *visse Damer . . uelskværdige, sig fryde | Ved alt hvad nogenlunde lar sig tyde | Til de Elskværdiges Fortred. *Bagges.Gieng.23.* han (*var*) kommet i et gnavent og uelskværdigt Lune. *Hjemmet. 1912.929.sp.1.* et Par uelskværdige Ordspil paa pastor. Præsterne giver man med Rette Hydenavnet: de klipper ogsaa deres Faar. *Billeskov.J.H.I.166.* **-em(p)findlig**, *adj.* se uomfindlig.

uendelig, *adj.* [u'æn'øli] († uendelig. *Oecon.Journ.1750.351.*) *adv.* -t ell. d. s. ell. (†) -en (*Gram.Nucleus.430. Skuesp.VI.113.*) (*ænyd. d. s., glde. uendelig i bet. 1, oldn. uendaligr (-endanligr, -endiligr), ty. uendlich*)

1) uden ende, afgrænsning; endelos. 1.1) uden begrænsning i tid ell. rum; af ubestemt længde ell. størrelse; ofte (*jj. bet. 2.1-2*): umaalelig lang ell. stor. Verden er uendelig. *Hob.Ep.V36.* I sig selv er (stjernerne) Antal ikke uendelig . . Men for os bliver Stjernernes Mængde uden Ende. *PSøeborg. SC.7.* et Legeme i det lufttomme Rum falder med uendelig Hastighed. *Kierk.XI. 25.* En uendelig Varighed. *MO. talrækken er uendelig | jj.: *kun ved uendelig Manges Flid | Kan det (o: danaidernes bundløse kar) fyldes i en uendelig Tid (o: det kan aldrig fyldes). Heib.Poet.X.260. || uendelige størrelser, (mat.) talstørrelser uden begrænsning (uendeligt smaa ell. uendeligt store). MO.¹ At regne med en uendelig Størrelse er umuligt, thi at regne er netop at endeliggjøre. Kierk. IX.170. *Sal.*XXII.529. jj.: man (kan) ikke sige, om det uendelige Tal er Par eller Upar (o: lige eller ulige). Eilsch.PhilBrev.159. man (kan) see at i et og det samme Punct maae kunde være u-endelig gange u-endelig mange Forandringer. Kraft.(KSelskSkr.VI.104). billedl.: Genier maa anses som uendelige Størrelser, hvilket vil sige umaalelige. ChKjerulf. FE.19. hertil (i substantivisk anv.): uendelig(t), om en størrelse, der vokser ubegrænset (betegnet ved ∞). *Sal.XVII.983.* For Videnskabsmanden er der ingen Ulykke sket, selv om Jorden glipper under Fødderne. De kalder det x eller y eller z. Intet er dem mere kærkommen end at eftersøge og bestemme saadan noget ukendt, selv om det bliver . . x divideret med uendelig . . og forsvinder som Snus. *Soph.Clauss.Heroica.(1925).16. (fot.) overf., om indstilling af apparat paa ubestemt afstand: FotoLeks.8. || ♪ i forb. som uendelig kanon, kanon, der ikke bringes til afslutning, bestandig kan repeteres (canon infinitus). Geb.MusK.87. uendelig melodi, melodisk motiv i større orkesterstykke (fx.: opera), der gennemføres i hele stykket. Musik L.II.426. 1.2) ikke afhængig, ikke bundet af tid ell. rum; absolut; navnlig (filos. ell. teol.)***

om gud, som uberoende af alt andet. De guddommelige positive Love . . gives af en uendelig Forstand, der ikke kan tage fejl. *JSned.VII.10.* Tør vi sætte Grændserne for den Uendeliges Barmhertighed? *Basth. Tale.(1792).10. Kierk.XI.231. || (sj.) om (forhold i) naturen: som en alt omfattende enhed. *Din (o: naturens) uendelige Harpe saa huld . . | i mit Hierte trænge, | med sin Harmonie, | med sin søde Sympathie! Oehl. Digte.(1803).218.*

2) overf. anv. af bet. 1. 2.1) meget stor m. h. t. (ant)tal ell. omfang: umaadelig; ofte: utaaelig lang ell. stor. en u-endeligt Tall af Øxen. *Pflug.DP.784.* Hun havde været ødsel og ufornuet, gjort uendelig Gæld. *Slange. ChrIV.1022. *jeg fandt mig med eet i en viid uendelig Udørk. Bagges.NblD.315. man mærkede hos (Henrik Steffens) at en uendelig Mildhed var tilstede lige bagved de stærke og skarpe Udtryk. LZeuthen. Mine første 25 Aar.(1866).76. Trappen op var uendelig. Hun slæbte sig over de sidste Trin. ErikKrist. DH.44. 2.2) som er uden ophør; som varer meget længe; uophørlig; ofte: meget langvarig ell. langtrukken. afgjøre mange andre u-endelige trætter. *Høysg.2Pr.5.* Hans Tale, Snakken er uendelig. *VSO.* det tog en uendelig Tid at komme fra det ene Sted til det andet pr. Jernbane. *Bernadotte.SidsteAkt. (overs.1945).51. jj.: Alle Tjenestefolkene blev i Huset de uendelige Aar. Bang.HH.70. || (sj.) som stadig gentages; evindelg. Dette forhærdede Mandfolk (o: Poul Møller) . . synes simpelthen ikke at kende de uendelige Gloser, „sælsom“, „underlig“ o. lign., som Romantikerne elsker. VilhAnd.PM.I.204. || (sj.) om person: som ikke kan blive færdig med noget; meget langsom; omstændelig. Han var sær og vanskelig at omgaaes, dertil nølevorn og næsten uendelig i Forretninger. *Gude.O.142. 2.3) (sj.) om person: hvis muligheder er ubegrænsede; i stadig udvikling. Et ypperligt Hoved er (G. Brandes), letbevægelig, uendelig, receptiv. Ipsen.LP.37. Poul Møller er først og fremmest et uendeligt Menneske, i hele sit Liv i strømmende Udvikling. Jens Hansen er stivnet i Velbehagelighed, fed og færdig. VilhAnd.PM.II.127. 2.4) inkt. uendeligt i forb. som det er uendeligt, der er ingen ende paa det; man bliver ikke færdig med det. „At skrive et Brev holdes, kun for en Bagatelle, men . . her skal paa engang tænkes paa Postpapiir, Pen, Blek, Lys, Zignet, saa at en kand blive gal i Hovedet . . — „Herren glemte endnu at regne Lak med.“ — „Det er sandt . . det er uendeligt.“ *Hob.Stu.I.4. *Jeg (o: Aristofanes) er meget glad ved Dette (o: at du ikke kan græsk og latin), | Thi saa veed jeg . . | At der ei paa din Syntax | Er Uendeligt at rette. Heib.Poet.X. 204. || det ser uendeligt ud (for en med noget), se se 12.3. || (dagl.) i forb. m. med****

til betegnelse af en stor mængde. Uendeligt er her med Fugle. *JV Jens. Ma. 79*. Han havde uendeligt med Gaver med til dem. *Tom Krist. SE. 102*.

3) som ikke bringer ende ell. afslutning paa noget; uafgørende; uafsluttende. 3.1) om udtalelse, kendelse: som ikke giver noget bestemt svar; ubestemt formuleret. (hans) egenhændige dog uefterrettelige og uendelige Svar. *Cit. 1728. (Aakj. SP. 9)*. || især (jur.) om dom: som ikke er afgørende; som ikke ender sagen. Dommerne maa ingen Uendelige Domme udstæde med disse Ord: Uden det anderledes kand afbevisis, havis i minde, aftalis . . og andre deslige Uendeligheder. *DL. 1—5—12*. Bønderne (afsaad ved processen mod Torben Oxe) saadan Sententz: at hans egne Gierninger dømte ham; hvilket synes at være en u-endelig Dom, som kunde underkastes en dobbelt Udtolkning. *Holb. DH. II. 27. JurO. (1934). 154*. || (log., foræld.) om dom, der er uafgørende, uetsigende (fx.: en rose er en rose); ogs. om fornuftstridig dom (fx.: en elefant er ingen kubikrod). *Sibb. Log. 163. Heib. Pros. I. 298 f. X. 146. Kierk. I. 22. MØ. jf. V. Kuhr. Modsigelsens Grundsætning. (1915). 177 f. 3.2) (ænyd. d. s. (D Grammat. II. 377. III. 177)); efter lat. modus infinitivus, uafsluttet, ubestemt, uegentlig maade; gram.) † i forb. den uendelige maade, infinitiv. *Nv Haven. Orth. 197*.*

4) (til bet. 1-2) det uendelige i substantivisk anv. 4.1) (især filos.) hvad der er uden grænser, ikke er underkastet menneskelivets ell. jordelivets almindelige, begrænsende bestemmelser ell. vilkaar; uendeligheden. *Heib. Pros. I. 283*. en Tanke, der forbandt det Endelige og det Uendelige. *Kierk. I. 21 (jf. smst. XV 758 f.)*. selv legemligt er der jo i det Uendelige Noget, som overvælder et Menneske, idet hans Øie Intet kan faae at fæste sig paa. *smst. XI. 266*. Det Uendelige kan ikke naaes gennem Optællen af endelige Størrelser. *Brandes. XII. 70*. jf. bet. 1.2: (man) er vant til at betegne Gud . . som det uendelige, det ubetingede. *Krarup. L. 245*. 4.2) i forb. i det uendelige, som udr. for uafbrudt fortsættelse; overalt ell. (især) uophørlig; i en uendelighed. Disse Exempler kunde let mangfoldiggøres i det Uendelige. *Mynst. Bispepr. (1849). 26*. Og saaledes fremdeles i det Uendelige: Krinoliner . . Pocher, Veste til Knæene, Skjoder til Hælene . . Hvo formaar at opregne det altsammen? *Rowel. Br. 129*. den slidte Frakke . . var lappet og lappet i det uendelige. *TDitlevsen. BF. 109*.

5) som adv. til bet. 1-2. 5.1) (sj., ved sammenblanding m. bet. 1-2, m. adjektivisk form som attrib.): Dersom man gjorde Afregning (o: over tykkelsen af de enkelte edderkoppetraade), skulde man falde i det uendelige Lidets Afrund. *vAph. Nath. VII. 118*. *Ak, den Kunst er tung at lære, | dyrkes kun af saare Faa, | den uendelige svære, | den: paa

Jorden fast at staa. *Kaalund. 336*). ved adj. ell. adv., anv. til at betegne noget som ubegrænset, umaaleligt; ofte til bet. 2.1-2, som betegnelse for en meget høj grad: umaadelig; utrolig. (ofte i forb. saa uendelig(t), jf. VI. saa 5.4). Jer Fader er saa uendelig seen at fornøye Jer ved sin Dod. *Kom Grønneq. I. 264*. Lysningen bestod af uendeligen mange lysende Partikler og Puncter. *LTid. 1750. 310*. min Lykke er gjort; jeg er Deres Excellence uendelig forbunden. *Heib. Poet. VII. 339*. vi ser, hvor uendelig rig og mangfoldig og uensartet Skønheden (i kunsten) kan være. *KMads. B. 3*. Jeg holder saa uendeligt meget af dig. *Bonnelycke. Sp. 51*. || i forb. m. lille, stor (smaa, store); jf. u. smaa 8.3, 9.3; spec. (mat.) om uendelige (1.1) størrelser. *vAph. (1772). III. 396. Sal. XXIV. 192. 5.2) (l. br.) knyttet til verbum; dels: absolut; ubetinget; dels til bet. 2: overmaade; særdeles*. naar man frygter en større Fare, har et Menneske altid Mod til at gaae i en mindre; naar man uendeligt frygter en Fare, er det som vare de andre slet ikke til. *Kierk. XI. 123*. han led uendeligt under denne sygdom | jf. bet. 5.1: Stykket selv tog sig . . ikke ud . . Spillet var ringe og jeg sætter uendeligt Forestillingen hjemme langt over denne. *HCAnd. BC. IV. 103*.

uendelig-gøre, v. [-gø'rə] vbs. -else (*Kierk. XIII. 366*). (jf. endelig-gøre; filos.) til uendelig 1(2). Idet Fichte saaledes uendeliggjorde Jeget. *Kierk. XIII. 345*. (Jesu) Omvurdering af alle Jødedommens etniske Forskrifter og hans egen Uendelig-gørelse af det etniske Krav. *Vor Ungdom. 1940/41. 153*. -hed, en. fl. (især i bet. 2) -er. (ænyd. d. s. i bet. 1 og 3) 1) (især filos. ell. teol.; om brugen hos *Kierk.* og andre filosoffer se *Kierk. XV 758*) den egenskab at være uendelig (1); ogs. i best. f., om det ubegrænsede, det umaalelige, det uendelige (spec. i modsætn. til jordens, jordelivets endelighed). Verdens U-endelighed. *Holb. Ep. V. 36*. Hvad elsker Elskov? Uendelighed. — Hvad frygter Elskov? — Grændse. *Kierk. I. 409*. Mennesket er en Synthese af Uendelighed og Endelighed. *smst. XI. 127*. lade Tankerne drive med Skyerne ud i det bundløse Blaa og føle sit eget Væsen ligesom hensmelte og opgaa i Uendeligheden. *Pont. LP. VII. 24*. den rette ell. sande (*Heib. Pros. I. 125*) uendelighed, mods. den slette uendelighed, (filos.) se *Kierk. XV 758 f.* og III. slet 3.1. || om guds uberoenhed af alt, guds absoluthed. *Holb. Ep. IV. 503. BerlKonv. XXI. 184. 2) (talespr.) til uendelig 2: det, at noget er uendelig stort ell. langvarigt; ogs.: omraade, rum ell. tidsrum af uendelig, umaadelig længde*. Vejen til Skole . . var en Uendelighed til at begynde med. *Vilh Rasm. BU. 70*. Det forekom mig en Uendelighed, inden vi blev færdige. *Pol. 21/3. 1937. 14. sp. 5*. i een (sjældnere i al. *Schand. F. 472*. i ren. *Bang. F. 110*) uendelighed, i det uendelige. To-

gene krydsede paa Stationen i en Uendelighed. *Ohlsson.S.15.* Strømper og Sko er slidt, stoppet og lappet i en Uendelighed. *Pol.4.1945.9.sp.3.* || *uhyre mængde.* *Larsen. især i forb. m. af:* der blev . . drukken Hs. Majestæts Skaal ledsaget af en Uendelighed af andre. *RudBay.ÉP.II.44.* et Marmor-toiletbord med en Uendelighed af Krystalæsker. *Bang.HS.192.* der var Uendeligheder af mennesker ved festen | || (*nu næppe br.*) om langsommelighed, langtrukkenhed i handling ell. forhandling; ogs. (*i ft.*) om langtrukne forhandlinger ell. drøftelser. de Svenske søgte at forlænge denne Handel med Uendeligheder og mangfoldige Forevendinger. *Slange.ChrIV.165.* (*Ulfeld*) Undskyldede . . sin lange Ophold i Holland . . med Holændernes vanlige Langsomhed, ja Uendelighed i at bringes til det Maal, som burde dog naaes. *smst.1409.* **-heds-tegn**, et. (*mat.*) tegn for en uendelig (1.1) størrelse; tegnet ∞. *Troels.L.L.79.* (*flyvemaskinen vil*) beskrive Nathimlens Dunkelhed med flammande Uendelighedstegn. *Madelung.Opbrud. (1909).131.*

u-enig, adj. [u'etni] (*ænyd. d. s.; jf. ty. uneinig samt uens*) om to ell. flere: som har forskellige meninger, forsettet, ønsker oln.; som er i uenighed, i splid, i strid; splidagtig; ikke enig; ogs. om den ene part: som ikke samstemmer med en anden part. (*især i forb. som blive, være uenig(e) med (hinanden, en anden) om ell. i noget.*) *Moth.E59.* saa eenige de være i Maalet, saa uenige være de . . om Midlerne. *Rahb.Fort.I.328.* De har Lyst til at være af en anden Mening end han . . De er uenig med ham i Alt. *Heib. Poet.VII.277.* Jeg kan ikke tale med ham! Jeg er uenig med ham om alting! *Rode.E.M. 49.* Mængden i Byen blev uenig (1819: splidagtig). *ApG.14.4 (1907).* *talem.:* de lærde er uenige, se lærd 1.2. *ordspr. (jf. u. uens 1; foræld.):* når skibsfolkene er uenige, så går skibet let til grunden. *Moth.E59.* || være uenig med sig selv, være i tvivl; ogs.: betænke sig; vakte. *Mau.II.487.* D&H. *jf.:* inderligt overbeviist om, at Sandhedens Rige aldrig kan være uenigt med sig selv. *Ørst.II.197.* || (*l. br.*) attrib. de uenige arvinger blev forligt | (*jf. uens 2*) i videre anv., om ting: som staar i misforhold til hinanden; uoverensstemmende. (*de to fruer var*) i to uenige lila Farver. *Pol.184.1928.3.sp.2.* nogen absolut Viden om de reelle Begivenheder paa Kristi Tid naar vi næppe frem til, om vi saa finder tyve uenige Referater fra den Gang. *smst.1935.2.sp.2.* **-enighed**, en. *ft. -er* (*Nørreg. Privatr.I.218. Granb.K.M.12.*) (*ænyd. d. s.*) det, at to ell. flere personer er uenige, ikke lever i indbyrdes god forstaaelse. (*ofte i forb. m. ord af sa. ell. lign. bet.*) Naar nogen Tvist, eller Uenighed, kunde indfalde imellem Forældre og

Børn. *DL.2—9—29.* de avlsbrugende . . ere faldne i uenighed med hinanden. *Cit.1728. (Vider.IV.34).* Saaledes satte G. Fiendskab og Uenighed imellem to mægtige Nationer. *Schousbølle.Saxo.504.* Snorro laae i Uenighed med sine Brødre. *Nyerup.LittM.88.* under indbyrdes Uenighed (1819: der de vare usamdrægtige indbyrdes) gik de bort. *ApG. 28.25 (1907).* stifte uenighed, se III. stifte 2.2. || ☐ om uoverensstemmelse mellem ting ell. forhold. Der er en mindre uenighed mellem kilderne. *AOlr.DH.II.179.*

uens, adj. (*ubøjeligt*). [u'e'ns] († **uens**. *Holb.Intr.II.113.*) (*ænyd. d. s. i bet. 1, sv. oens(e); jf. ty. uneins samt uenig*) | (*nu næsten kun dial.*) uenig. Vorder een Skipper . . Ueens med sine Reedere. *DL.4—1—33.* Fader og jeg bleve ueens over en Pige, som han vilde gifte mig med. *Blich.(1920). XXIX.174.* *blev de ueens om en Tøs, | Saa gik det flux paa Livet løs. *Winth.III.270.* jeg var bleven uens med en af mine Søkende. *Pont.D.17. Feilb. Esp.64. UfF. ordspr. (jf. u. uenig; foræld.):* naar skibsfolkene (o: de regerende, styrende) er uens, gaar skibet til grunde. *Mau.10834. Holb.MTr.499.* || (blive ell. være) uens med sig selv oln., uenig med sig selv. Historien (lærer) at et Huus som er ueens med sig selv maa falde. *Grundtv. Udv.V.58 (efter Luc.II.17).* Jeg er ganske ueens med mig selv, hvorledes jeg paa en god Maade skal sætte mig i Rapport til hende. *Hzr.ST.68. VSO. jf.:* *Da hine Printzer, de to Brødre, bleve brændte, | Som med hinandens Blod fordrev hinandens Had, | Blev Luen u-eens . . | Og stridig skildte sig i tvende Deele ad. *Falst.Ovid.121. 2)* som er af forskellig slags; uensartet. (*nu oftest som præd. ell. adv.*) **2.1)** om to ell. flere ting. *Af Væsen eens, de (o: glæden og smerten) mod Forening hige, | Af ueens Form, hinanden de bekrige. *Palm.AdamH. II.213.* Ordene (kunde) komme febrilske og uens som bankende Feberpulse i hans Tale. *Bang.F.74.* Herrecykle . . uens Pedalarme, uens Pedaler. *Politik.E.Kosterbl.14.1922.2.sp.2.* (han) rykkede og filede i Tømmen, saa Hestenes Træk blev uens. *MartinAHans.NO.12.* || være uens med, (*nu sj.*) være uoverensstemmende med; ikke kunne sammenstilles med. I daglig Tale kaldes Laverne tit Mos, skønt de er saare uens med disse Planter. *Fedders.S.I.195. jf. bet. 1:* at Talen om gudelige Ting aldrig bør være splidagtig eller ueens med Andet end hvad der er Ugudeligt. *Kierke.V.207.* || som adv. de gamle i de forskellige Kommuner stilles i høj Grad uens. *ORode.KV.206.* et Garniture af Sølv og Krystal med seks uens store Skippades-Haarborster. *ORung.SS.106. 2.2)* om en enkelt ting, et enkelt forhold. *Deres Gang: | Den er urolig, ueens. *Hzr.Nin.69.* Naar han kom, var han ogsaa saa uens i Humør. *Bang.SE. 240.* || som adv. Hendes Højhed red saa

uens, saa Lakajen evigt maatte passe paa: saa var det Karriere, og saa var det Skridt. *Bang. SE. 132.* den (o: en *guirlande*) hang da ikke saa fejl . . . Maaske lidt uens. *Lunde. Midsommerbarnet. (1898). 30.* **uens-**, i ssgr. (især fagl.) til uens 2 ell. (snaest) dannet af u- og tilsvarende ssgr. m. ens-; se uensartet; endvidere kan nævnes: u-ens-aldrende (Forst O.), -benævnt (se u. ensbenævnt), -dannet (*Drejer. BotTerm. 154.*), -delig (smst. 51), -dobbelt (*Vore Sygd. I. 200.*), -formig (*TeknLeks. II. 517.*), -liggende (*Geom. 28.*), -sided (*D&H. Sal. VI. 338.*). **-artet**, adj. (sj. -artig. *Rothe. Europas Lehnsvæsen. (1783). 23.*) (især $\square$) 1) om to ell. flere ting ell. forhold: af forskellig art, natur; heterogen. (ofte især tidligere) i forb. m. med, der betegner det, noget sammenlignes med). *Molb. NTidsskr. IV. 473.* Timeligheden og Evigheden er ueensartede. *Kierk. IX. 10.* Catilina's første Sammensværgelse . . . er meget uensartet med den anden. *Brandes. Cæs. I. 196.* Netteene er under forskellige Forhold af aldeles uensartet Konstruktion. *Wesen L. Ins. 172. 2)* om enkelt ting: uens (2,2). Uensartet var (*Jesu*) Liv fra Først til Sidst. See hvilket Menneske, raabte Slægten, da den vilde gjøre ham til Konge, og see hvilket Menneske, da den vilde korsfæste ham. *Kierk. XII. 159.* uensartet Tendens, afvekslende højere og lavere Kurser. *Forro. 576.* $\square$ **-artet-hed**, en. fit. (sj.) **-er**. al sand gudelig Stræbens Uensartethed fra verdslig Stræben. *Kierk. XIII. 497.* Christendom er Uensartethed med denne Verden. *smst. XIV. 17.* Denne Uensartethed i Behandlingen (af stoffet). *Vla Cour. Sjællands ældste Bygder. (1927). I.* || (sj.) om person, der skiller sig ud fra det ensartede, falder uden for det normale. jeg skal vel sortere under Bestemmelsen: Phænomen; jeg er jo af disse Uensartetheder, som ikke have gjort deres Stræben maalbar for Embede o. desl. *Kierk. XIV. 97.*

† **u-enstemmig**, adj. (uens-. *Holb. Anh. 115.*) (ty. uneinstimmig; jf. enstemmig (3)) **uenig**; **uoverensstemmende**. de Ting, hvor disse tvende Skribentere ere uenstemmige. *Holb. JH. II. 159.* **-erfaren**, part. adj. (ænyd. d. s., jf. ty. unerfahren) som mangler erfaring; som er uvidende om, ukyndig i noget, ell. (nu især) som mangler (verdens)klogskab; ofte: godtroende; naiv; uskyldig. (ofte især tidligere) i forb. m. i ell. (sjældnere) paa). raae og u-erfarne Bønder. *Holb. DH. II. 306.* fattige og paa verslige Ting og høflig Omgængelse uerfarne Mennisker. *Æreboe. 78.* Ikkun en i Kjærlighed uerfaren Læser vil undres over (dette). *Tode. IX. 185.* det unge, uerfarne Sind, der ikke kjendte enten Lasterne eller deres Magt. *Gybl. Novel. II. 59.* (den unge *Voltaire*) folte sig smigret ved at have sin Plads mellem højest erfarne Herrer og ikke uerfarne Damer. *Brandes. Volt. I. 64.* jf.: *Tulte (o: en hane) var et Barn; | dog,

skjøndt ung og ganske gul, | ej ganske uerfaren. *Rich. I. 31.* || min Søn . . . behøver Styrmand, paa det han ikke af U-erfarenhed skal drives af det rette Lob paa fordervelige Veye. *Holb. Herod. 139.* Angaaende det sidste Punkt (o: et elskovsforholds udvikling) svævede han i Uerfarenhedens hele Taage. *Drachm. VD. 205.* **-erholdelig**, adj. (jf. ty. unerhätlich; emb. ell. $\forall$) som ikke er til at faa; uopnaelig; især om gældsfordring: som ikke kan inddrives. om end Vedaerne . . . skulde være mig uerholdelige. *Rask. Br. I. 336.* efter Fradrag af uerholdelige Restanceer. *Berl Tid. 4. 1906. 2. sp. 3.* † **-erhørlig**, adj. (fra ty. unerhörlich) uørt. *Kom Grønæg. II. 262.* **-erhørt**, part. adj. [u γ r, h γ rd] (ænyd. d. s., sv. oerhörd; efter ty. unerhört; arkais. (sj.)) uørt; især: ufattelig; utrolig. *Pflug. DP. 1194.* denne u-erhorte Gierning (o: et ægteskabsbrud). *Kom Grønæg. I. 200.* *J.P. Jac. (1924). I. 217.* **-erkendelig**, adj. (jf. erkende 1 samt erkendelig; filos., teol.). (gud kan) ikke blive Genstand for nogen eksakt videnskabelig Erkendelse. Deraf følger imidlertid ikke, at han er uerkendelig. *J.P. Bang. TL. I. 118.* Guds Uerkendelighed. *J. Nørregaard. Augustins religiøse Gennembrud. (1920). 334.* **-erkendt**, part. adj. (jf. erkendt (u. erkende 2) samt ty. uerkannt; nu sj.) ikke anerkendt. en Evighed, som med uendelige Lyksaligheder skal belønne hans her maaskee uerkiendte og uroeste, maaskee forfulgte Dyd. *JSneed. III. 125.* kun 33 Aar gammel døde (forfatteren) uerkendt, ja ukendt. *Brandes. X. 213.* **-erkendtlig**, adj. (jf. ty. uerkenntlich; nu l. br.) som ikke viser ell. vidner om erkendtlighed (1), taknemlighed; uskonksom; utaknemlig. *vAph. (1759).* man tilhød ham ufortjent den Lykke, men han stødte den skjændtlig fra sig. *PAHeib. (For Sandhed. II. 78).* *VSO. D&H.* $\square$ **-erstattelig**, adj. († -erstattlig. *vAph. (1759).*) (jf. ty. † unerstattlich) som ikke kan erstattes; om skade, tab ogs.: uoprettelig. *J. Baden. DaL. (tabet af en af vore gamle kirker) vilde blive uopretteligt for Menigheden, uerstatteligt for os Alle. JLUss. II. 355.* Den Tid er uerstattelig spildt. *VSO.* Ingen af os er uundværlig og uerstattelig. *Kulturminster. 1945-47. II.* $\square$ **-evne**, en. (l. br.) mangel paa evne. den isnende Uevne til at lade sig gribe og rive med. *Sadb. II. 142.* *GSazild. 33.* *NMøll. V Litt. II. 40. III. 190.*

uf, interj. [uf] (sv., no. uff, ty. uf, fr. ouf; jf. uh, uha) som udr. for ubehag ell. (især) afsky, væmmelse, foragt: fyl! føj! (ofte gentaget). *vAph. (1759).* Jeg er færdig at briste af Harme — Uf! — jeg har fanget mig selv. *Skuesp. IV. 512.* *Hagbarth var en Kongesøn, puf! puf! puf! | Troe var han, fik Skam til Løn, uf! uf! uf! *Cit. ca. 1780.* (*Norske Selskabs Vers-Protokol. (1935). 216.*) Harlekin (idet han kryber op): . . . Hjælp mig! Uf! Dette er en vanskelig gymnastisk

Øvelse.“*Heib.Poet.I.322.* Uf, føj for Satan! *Wied.Thum.3.* uf — hvor jeg fryser. *DJacobson.DP.38.* Disse bare Tæer, der boltrede sig som levende Fugleunger, uf —! *Buchh.DM.37.* || *i substantivisk anv. *(han) puffedede ham Puf i Puf, | Og puffed af ham mangt et Uf!* *Bagges.I.174.* || *hertil: Uf-pige, (jarg.) uartig, lellevende pige; fypige. JMagnus.VA.164.* Fy-Fy- eller Uf-Uf-Pige. *Pol. 2¹/1928.Sond.15.sp.1.*

u-faderlig, adj. (ænyd. d. s., fsv. ofadhurliker; *W, l. br.*) Mandens ufaderlige Forhold imod en saa elskværdig Datter. *Tode.IX.347.* Hvad der tilskikkes over Menneskene, synes mangan Gang saa . . ufaderligt. *Mynst.Betr.I.105.* **-faglært**, part. adj. (jf. ulært). en ufaglært Arbejder = en Arbejdsmand. *D&H.* de ufaglærtes Indgreb i Skomagerens hellige Rettigheder. *Bogtrykkerbladet.1937.157.* Ungdomsskoler for den ufaglærte Ungdom. *LovNr.312⁴/1942.* **-falden**, part. adj. (jf. falden (u. II. falde 2.6); *højtid., relig., nu sj.*) som ikke er falden fra troen, ell. som ikke har begaaet synd. Jøderne . . er det eneste ufaldne Folk. *Grundtv.VK. xxv.* || *som subst.; især i flt., om englens ell. de salige. *Hellige Gud, | Du som ufaldne med Rædsel tilbøde. Ew.(1914).V.163.* *Her prises af Ufaldnes Chor | Guds Naade mod den faldne Jord. *Grundtv.SS.I.393.* **-far**, adj. [-fa'r] (vel dannet til alfar; jf. affar og ænyd. landfar, alfar; arkats., sj.) om vej: ufarbar. den ufare Møllevey. *LHoyer.G.107.* billedl.: De, som ville viese Dig Verdens Vej, fører dig moxen alle paa den vrangte og ufare Vej. *Rist.J.276.* **-farbar**, adj. (jf. -far og III. ufor 2, ugangbar 2, uvejbar; især *W*) om vej, terræn: umulig ell. vanskelig at befære; ufermkommelig. *SvGrundtv.* Ufarbare Kærstrækninger tvinger Vejene ud i store Buer. *Pont.LP.VIII.251.* det ene Spor . . er ufarbart. *DSB.Togregl.17.* **-farlig**, adj. som ikke er forbundet med ell. rummer fare. *en let, | Ufarlig Rift i Brystet. *Ing.M.125.* *,Ej dog, for Skatte! . . | den Mand er farlig, | som mønster saa meget.“ | — „Saa gør ham ufarlig.“ *Drachm.VS.67.* Æskulapslangen er ligesaa ufarlig som Snogen. *Frem.DN.568.* || *som ikke gør (erotisk) indtryk paa andre; som ikke vinder andre for sig. (kvinden) leger med den Farlige som med Ild; men hun driver Spot med den Ufarlige. Goldschm. III.325.* lade dig (*o: en ung pige*) invitere af en ældre ufarlig Herre. *AaDons.MV153.* **-farvet**, adj. (ænyd. d. s.) som ingen farve har; især: som ikke er kunstigt farvet, har sin naturlige farve. „kaldes det som er sort eller hvidt, af naturen.“ *Moth.F86.* Ufarvet Uld, Vadmel, Silke. *MO.* et ufarvet Billede af en Vandkalv. *Vilh.Rasm.BU.103.* || (bot., foræld.) om plantedel (blad, stængel): grøn. *VSO.* || (jf. farvet 3) billedl. (man) vil lade see een u-sminket og u-farvet Alvorlighed til *Fred.Slange.ChriV.659.* han fortalte . . ikke

helt ufarvet om deres Vanskeligheder med Udkommet. *Uhrskov.Folk.(1925).141.* † **-fasonlig**, adj. (sv. ofasonlig, holl. onfatsoenlijk; jf. fasonlig) som ikke optræder paa sømmelig, ordentlig maade; uelskværdig; uhojlig; uopdragen. havde der været endnu en underligere og meer bizarre og u-fasonlig Kone i Byen, havde hun skikket mig derhen. *Holb.Vgs.III.4.* **-fattelig**, adj. [u'fadeli] (især *W*) som ikke kan fattes ell. gribes. *Moth.F25.* || *navnlig (til II. fatte 3.2; jf. fattelig 2): som ikke kan begribes, forstaas; ubegribelig; uforstaaelig. smst. *Du (o: gud), som | Ufattelig for Sind og Sands | Din helet Stat omstraalet. Storm.SD.215.* *Hvordan? | Skal Søn jeg føde foruden Mand? | Ufatteligt. *Grundtv.SS.V.470.* *det er mærkelig Ord, | Ufattelige for mig. *Hzr.IX.336.* Uendelighedens og Verdensforvaltningens ufattelige Sfærer. *NHedin.HH.186.* ofte m. videre anv.: utrolig; vidunderlig. *(elskovs) underlige, | Ufattelige, søde Fryd. *Bagges.I.200.* Det sorte Punkt (*o: et skib*) var rykket nærmere med ufattelig Hurtighed. *Goldschm.NSM.IV.202.* en gammel, ufattelig gammel Mand. *JacPaludan.L.46.* **-fej(g)**, adj. (glda. d. s. i bet. 1, oldn. ufeigr, jf. (?) run. ufaþ (*o: Ufeþ?*), se *DGP.I.1512*) *1*) hvis død ikke er forestaaende; som ikke skal dø; kun i det foreld. ordspr.: ufej mand færdes tryggelig om land. *Mau.7795.* *Moth.F118.* *2*) (sj.) ikke fej (II.2); modig; dristig. *Vel, at min Sage du vogted ufej, | Og at mit Navn du fornøgtede ej. *Grundtv.SS.V.32.* *Jolr.SD.I.102.* **-fejibar**, adj. [u'fail'ba'r ell. (især i Ufejibarhed) u'fail'ba'r] adv. (se bet. 4) d. s. ell. **-t.** (ænyd. d. s. som adv., jf. ty. ufehlbar) *1*) (sj., jf.: „usædv. og mindre rigtigt.“ *Levin.*) om skydevaaben ell. projektil: som ikke fejler (II.1.2); som rammer sit maal. ufeibar var hans Bue. *Blich.(1920).II.15.* *Vee mig Arme! Den Dreng (*o: Amor*) har havt ufeibare Pile; | Hjertet mig brænder. *Heib.Poet.VIII.62.* *2*) som ikke kan begaa fejl; hvis handlinger og udtalelser er uden fejl; fejlfri; nu navnlig om paven (i hans officielle udtalelser); ogs. (jf. bet. 3) om udtalelse, anskuelse: uden fejl; fejlfri. hvor ufeibare ere de ufornuftige Dyr! det var vel, om hans Pavelige Hellighed var halv saa sikker. *Lodde.NT.227.* alle regjerende Væsener . . ere ufeibare, uaddelige Guder. *MCBruun.F.28.* Den Fornuft, som aabenbarer sig i den villieløse Natur, er i sig selv ufeibar. *Ørst.I.26.* den gamle kirkelige, endnu populære Opfattelse af Biblen som en hellig, ufeibar, gudskrevet Bog. *NBlædel.Født af Jomfru Maria.(1910).3.* Paven . . er ikke ufeibar, uden naar han taler ex cathedra i religiøse og moralske Sager. *Jørg.Liv.III.128.* *3*) som der er ikke fejl ved; navnlig om kendemærke, middel: som ikke slaar fejl; paalidelig; sikker; (alm.:) ufejbarlig. „kand han saaledes (*o: saa at han*

ikke hører, hvad man siger til ham) fordybe sig udi Tanker? — „Ja vist! og det er et ufejlbart Tegn paa, at han er en stor og grundig Philosophus.“ *Holb.Philos.I.2.* Dette (middel) gjør en ufejlbar Virkning paa den meest fortvivlede Syge. *MCBruun.F.6. Brandes.VII.493.* *Doktor Bombastus har fundet et Raad som er mere ufejlbar: | Slaa Patienten ihjel, saa siger Feberen Pas. *Sig Müll.Overs.afHolb.Epigrammer.(1902).23.* 4) 10 (nu sj.) som adv.; til bet. 3: ganske sikkert; givet; upaatvivlelig. „hvad mener og troer mand, at saadan siunes Aabenbaring vil tilkiænde give, bemærke og betyde.“ — „Det betyder ufejlbar (1731: ufeilbarlig) Krig Madame.“ *Holb.Bars.II.8.* Hvilke Slags Torneller Træe-Arter ere de tienligste til levende Gierder? — Det er ufejlbar Hvid-Torn. *JPPrahl.AC.98.* tænker vi os alle disse legemlige ytringer af glæden bort, hvor har 20 vi så den glade? Ja, han er ufejlbart borte med det samme. *Brückler.L.114.* **-fejlbarehed**, en. især: 1) til ufejlbar 2; ofte i udr. som pavens, den pavelige ufejlbarhed. Grunden til den romerske Kirkes Ufejlbarhed og Myndighed; men ogsaa til dens Vantro og Vildfarelse. *JSneed.(MO.).* Bibelens Hellighed og Ufeilbarhed. *MCBruun&Horreb.JSP.50.* Overtro paa den rene Tankes Ufejlbarhed. *DaFolketid.1/10 1880.1.sp.2.* Kath 30 *Ordb.41. 2)* (nu sj.) til ufejlbar 3: paalidelighed; sikkerhed. Dette Middels foregivne Ufejlbarhed opvakte hos mig den Curiositet, at giøre et nyt Forsøg. *LTid.1751.364.* **-fejlbarelig**, adj. [ufail'bar'li] adv. (se bet. 3) -t ell. (især) d. s. ell. (f) -en (*Moth.F124. Schousbølle.Saxo.286. Tode.VI.64. MO.).* (ænyd. (adv.) ufeilbarligen; jf. ty. f ufeilbarlich) 1) (nu l. br., jf.: „i dagl. Tale“. *D&H.*) d. s. s. ufejlbar 2. Sandhedens 40 ufeilbarlige Ord. *HCAnd.SS.IV.130.* hun var ikke Moderen mere, den Ufeilbarlige, den Klogeste, Ypperste, Skønneste, hun var et Fruentimmer som andre Mennesker. *JPJac.II.413. Leop.EB.227.* 2) d. s. s. ufejlbar 3. *Holb.DH.III.3.* det hvide Spyt skal være et ufejlbarligt Tegn, at der vil slaaes en Vattersott til. *Kom.Gronneg.III.234.* (han) arbejdede paa et ufejlbarligt Urværk, der ikke skulde vise men være selve Tiden — 50 den ny Tid. *AndNz.PE.II.97.* jf. (ved omdannelse af adv. til adj.): een meget Tyk Skye paa Himmelen, som truede med ufeilbarlig Regn. *Holb.Didr.I.8. 3)* (gldgs.) som adv.: d. s. s. ufejlbar 4. *Holb.Bars.(1731). II.8* (se u. ufejlbar 4). De Saar, som de (for-giftede pile) giøre, ere ufeilbarligen dødelige. *Reiser.IV.13.* han vilde ufeilbarlig være styrtet ned, hvis Aanden ikke havde havt Tag i ham. *Goldschm.II.292.* den Glemsel, Ti- 60 den ufeilbarligt fører med sig. *Kofjed-Hansen. LD.63. D&H.* i udr. for ønske, haab ell. tro: Om Deres (bog) kan man dog ufeilbarligen giøre sig det Haab, at den kommer

med første for Dagen. *Gram.Breve.219.* et ungt Menneske . . i hvem han ufeilbarlig troede at gjenkjende Pagen. *Ing.EF.II.110.* **-fejlbarelig-hed**, en. 1) (især spøg.) d. s. s. Ufejlbarhed 1. *vAph.(1759). D&H.* || om ufejlbar person. Wimmer var ingen Ufejlbarlighed (som runolog). *Johs.Brøndst.(Pol.29/1941.10.sp.1).* jf. (som spøg. titel): hans Ufejlbarlighed Paven. *JPJac.(Brandes.Br.II.319).* 2) (l. br.) d. s. s. Ufejlbarhed 2. *Amberg.* andre for deres Ufejlbarlighed bekjendte skjæg- og haarfrembringende Midler. *Schand.F.5.* **-festlig**, adj. som ikke er festlig (2); som ikke bærer præg af fest; hverdagsagtig; ked-sommelig; om person: ugemtyllig. Der ligger noget Ufestligt i, at tvende Taler . . holdes, den ene lige oven paa den anden. *Oehl.(1851). XXV.200.* Tapetet er brunt og ufestligt. *Scherfig.Fu.109.* **-fiks**, adj. især (dagl.) til II. fiks 2 ell. 3: paa Forældrenes Pression er (hun) ved at ægte en grundhæderlig, men meget ufiks højere Embedsmand. *BerlTid.29/1903.Aft.1.sp.5.* Hendes Tøj er dyrt, men lidt ufikst. *Soga.HF.25.* der gik nogle Glas med i Købet (?: under opvask) . . Vi var lige ufikse begge to. *BerlTid.1/10 1948.Aft.6.sp.1.* **-filosofi**, en. (ty. unphilosophie; sj.) mangel paa filosofi; ufilosofisk tænkning. *Ørst.V59. Sibb.PhilosophisktArchiv.(1829-30).161.* **-filosofisk**, adj. (især ☐). de utallige Smaa-Hensyn, hvoraf den Uphilosofiske saa let lader sin Sjæl besnøres. *Sibb.PhilosophisktArchiv.(1829-30).154.* Skulde jeg vove at troe, at der var en Eneste i min filosofiske Samtid, der kunde raisonere saa uphilosophisk. *Kierk.V59. Goldschm.VIII.357.* **-fin**, adj. (ænyd. d. s., jf. ty. unfein; sml. -finlig) ikke fin; især i flg. anv.: 1) (jf. II. fin 1.2-3; l. br.) som ikke er (videre) god, smuk, pæn, elegant; navnlig: som vidner om daarlig, usikker smag; grov; tarvelig; vædel. At se en god Klædes Kjøle udstyret med tarvelige erøme Blonder gør ligefrem ondt i et Menneske med Smag; thi det er saa skærende ufindt. *VortHj.II,3.92.* (*Drachmanns*) Billeder (skæmmes) af ufine Farver og en overfladisk Behandling. *KMads.SkagensMalere.(1929).12.* Nora havde bragt noget fint Barnetøj med til hende fra Hovedstaden . . men de (?: to provinsbørn) saa opstadsede, stive og ufine ud i al den Prag. *Rønberg.GK.181.* 2) (jf. II. fin 2.3) som mangler dannelse ell. opdragelse; plump; uopdragen; uhovsik; ogs. (og især): som mangler finhed, nobelhed i karakter og tænkemaade; som optræder paa en unobel maade; grov; simpel; taktløs; udelikat; om væsen, adfærd ell. udtryksmaade: ikke taktfuld; stodende; ogs.: ikke honnet; ikke fair. *Moth.F161.* (jeg) sætter disse (grove) Talemaader (?: eder) rent ud i al deres ufine Tydelighed. *JHelms.G.137.* Grov som en Bonde, ufin, men aldrig smaalig. *Brandes.X.367.* Enkefruen og Datteren overbød hinanden i ufine Spørgsmaal og ufin Hvilken.

Baud. AB. 367. Dommerne alene afgøre om Spillet (∴ *cricket*) er fint eller ufint (fair or unfair). *Gymn. II. 58.* det ansaas for ufint at tage Honorar for at føre en Sag. *FrPoulsen. RK. 73.* **-findelig**, *adj.* [ulfen'øli] (*ænyd. d. s. i bet. 2*) **1)** (*l. br.*) som ikke (kan) findes, ikke er til at finde; ogs.: som mangler, er forsvundet, borte. *Moth. F166.* *saadan Brud og Kvinde | Er ey ufindelig. *Wadsk. P. C4r.* en dyrebar Skat havde han ladet ham sprede for alle Vinde, og nu, han skulde sanke den sammen igen, mærkede han kun altfor ofte, hvor meget der var gået ufindelig tabt. *Kidde. AE. I. 128.* Filmen (blev udløst) og siden har den været ufindelig. *Pol. 17/10. 1944.* **3. sp. 4.** **2)** † som ikke kan fornemmes, føles; umærkelig. *Moth. F166. Gram. Nucleus. 1618.* **VSO. 3)** † som intet kan føle ell. fornemme; ufølsom. *Gram. Nucleus. 1618. jf.: Ufinde-* **lighed . .** Er det når mand ei kand føle noget, som i slag eller koldfyr. *Moth. F166.* **-fin-hed**, *en. flt. -er.* (*ænyd. d. s.; især* **⊖**) navnlig til ufin 2; ogs.: tærvelig, simpel, taktløs adfærd ell. handling ell. groft, simpelt, taktløst udtryk, ord. *Moth. F161.* Ufinhed i sine Midler. *Danm Rig Hist. IV. 576.* Det var . . ingen bevidst Ufinhed fra Carls Side. *Jørgen Niels. KB. 174.* † **-finlig**, *adj. adv. d. s. ell. -en.* (*ænyd. d. s.; jf. mnt. finliken adv., mht. finlich, adv. og adj.; sml. -fin 2*) **3)** *grov; usømmelig; simpel; som adv.: Moth. F161.* skal enhver, som . . med vred hue ufinligen taler nogen til, betale (2 sk.). *Cit. 1776. (Vider. II. 58).* **-fliid**, *en.* (*ænyd. d. s., jf. mnt. unvlit, hly. unfeiss; nu sj.*) mangel paa flid; efterladenhed; tidligere især: skødesløshed; ligegyldighed. (*overformynderens*) Ufliid, Utroeskab. *DL. 3—18—4.* Ufliid, naar den som forfærdiger eller tilbereder en Vare, ikke anvender den tilbørlige Fliid eller Agtsomhed. *Kjøbm. Syst. I. 25. Samling af de for Universitetets Legater gjældende Bestemmelser. (1890).* **8. 27.** **-fliet**, *part. adj. se -flyet.* **-flittig**, *adj. adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en* (*Moth. F220*) ell. (†) **ufflittelig(en)** (*smst. høre det (∴ ordet) uflittelig (1688. 197: uflitteligen; 1901. 275: uden Frugt). Alterbog. (1882). 133.*) (*ænyd. d. s. og (som adv.) uflitteligen; nu næppe br.*) som ikke er flittig; lad; ogs.: efterladende; ligegyldig; skødesløs. hans reproche, at vi her vare alt for uflittige i at forbedre l'histoire naturelle. *Gram. Breve. 175.* een saa doven og uflittig Correspondent som jeg. *smst. 197. jf. Uflittighed. DL. 3—18—5.* **-flyet**, *part. adj. (ogs. -fliet).* (*til II. fly; arkais. ell. dial., jf. dial. uflysom, uhaandterlig (Graul. EB. 75), voldsom, umaadelig (UfF.), uflisom (smst.) om haar, skæg: uordnet; upejlet; uredt.* hendes Haar hang ufliet om hende. *Buchh. Kornmod. (1930).* **17.** Skæggløkkerne ringler i ufliet, svedig Fyldte. *ThitJens. VA. I. 89.* **-flyg**, *adj. (-fløg. Blich. (1920). XVIII. 105. Larsen. jf. D&H. † -flygget. Moth. F249).* (*jf. sv. oflygg, no.*

*uflyg samt ænyd. ufløgget, ufløyg, no. dial. ufløyg og ty. unflügge; nu sj.) om fugleunge: som ikke kan flyve; ikke flyveferdig. *ret som en Fugl bringer Mundfulde hjem til de uflyge (Wilst.: skaldede) Duer. Gertz. (Wilst. II. (1909). IX. v. 323). D&H. -flygtig, adj. (kem., foræld.) som ikke (let) fordamper. Smorets oljede Deel er af de milde, fede og uflygtige Oljers Natur. v Aph. Chym. III. 341. uflygtigt ludsalt, se Ludsalt. **-flytsom**, *adj.* [u'fløds'om] (*sj.*) uflyttelig (2). der blev raabt, at man skulde sprede sig i Stuerne, men mange blev staaende tunge og uflytsomme midt i Trængslen. *Søiberg. FLP. 16.* Der var noget uflytsomt over ham, hele hans store Legeme syntes tyngt af Dvaskhed. *sa. LL. 61.* **-flyttelig**, *adj.* [u'flødeli] (*især* **⊖**) **1)** om ting: som ikke (let) lader sig flytte; fast; tung; urokkelig. *Holst. R. Store, uflyttelige Mahognimøbler dækkede Væggene. Pont. LP. VII. 76.* Det hele (∴ en baad og redskaber) er hjemmegjort og saa uflyttelig tungt i Vægt og Form. *Erl. Krist. (Pol. 12/1937. 13. sp. 4).* || *billedl. Jak. Knu. A. 310.* Altting kom mig saa sejt og uflytteligt for. Jeg havde en Følelse af, at de Forviklinger, jeg havde levet mig ind i, vilde fordre en vidtløftig Løsning. *JV Jens. I. M. 39.* **2)** om person: svær; tung; urokkelig. Hun slentrede villigt mellem de to uflyttelige (∴ betjente), der spændte om hendes Arme. *LC Niels. Historier. (1907). 147.* Han kan gøre sig stædig . . blive uflyttelig som en Stud. *Bjarnhof. Møl og Rust. (1935). 148.* **-fløg**, *adj. se -flyg. ⊖ **-folkelig**, *adj.* („nyt Ord“. *Levin.*) navnlig til II. folkelig 3: som ikke passer for, er tilgængelig for ell. tager (tilstrækkeligt) hensyn til folket (s store mængde), de brede lag; tidligere ogs.: som ikke nyder folkeyndest; upopulær (*Levin. D&H.*) *Grundtv. SS. V. 236.* (da Monrad blev redaktør) blev „Folkebladet“ et kløgtig redigeret Oppositionsblad, men upopulært, ufolkeligt. *Goldschm. NSM. II. 56.* („Adam Homo“) ufolkelige Tone havde ligestraks bragt Bogen noget i Miskredit baade hos Oplæseren og Tilhørerne. *Jak. Knu. A. 20.* Heller ikke vore Examinere ere ufolkelige (*nu: udemokratiske*), thi ofte saae vi den unge Husmandssøn og den unge Baron indstille sig til dem, uden at der gjordes Forskel. *Scharling. Universitetstaler. (1908). 161.* det var en romersk Dannelse, Humanismen, der dominerede (i 17. aarh.), i højeste Grad ufolkelig. *Tilsk. 1933. I. 76.* || (*jf. II. folkelig 4. 2; ikke i rigsspr.*) *umenneskelig; dyrisk.* *Seer jeg til Folket (∴ i en barbarisk egn), de u-folkelig da ere, | Og verre Hierter ey i Ulve sidde kand. *Falst. Ovid. 126.* **-foragt**, *en.* (*sv. (av) oförakt, hallandsk uforavt (Sv LM. B13. 245b); til I. Foragt; sml. bornh. uforajt, adv., uforvarende (Esp. 370. Bornh OS.); nu kun dial.*) i forb. af uforagt, af vovare, uforsigtigt (*ell.: ved uforsigtighed, skødesløshed. Junge. (UfF.). jf. VSO.*) *der-**

som denne (o: en tjener) sig forseer | Af Uforagt og Vaade. *Falst. II. Cit. 1756.* (NkS 4^o813b; bornh.). når han siger sandhed, er det udaf uforagt. *BornhOS. -foranderlig*, adj. (nu næppe br. **-forandre**lig. *FGuldb. S. 163. CATHortsen. Metrik. II. (1834).* 28). adv. d. s. ell. -t ell. (-en (*Moth. A132. Holl. Herod. 20. Mynst. Betr. II. 217.*)). (ænyd. d. s. og uforandreilig; især $\text{\textcircled{W}}$ ell. dial. (*Fcilb.*)) **1)** som ikke kan forandres, ændres; urokkelig; uomstødelig; fast. (især om afgørelse, dom, lov olgn.). denne Regel er evig og uforanderlig. *Suhm. VI. 379.* Alt dreier sig . . . som Kloderne histoppe efter de uforanderlige Love. *Mynst. Betr. I. 189.* en uforanderlig Kendsgerning. *JPJac. I. 190.* er det jer bestandige og uforanderlige Beslutning? *KMunk. EI. 35.* **2)** som ikke forandrer sig; som ikke er underkastet (hyppig) skiftet, vekslen; stadig; bestandig; konstant. *Moth. A132.* de skabte Ting . . . ere uforanderlige de samme. *Holl. Ep. I. 416.* *mens Tid og Rum sig rundt forandrer. | Blir min Himmel uforanderlig. *Bagges. Danf. II. 344.* Gud er evig og uforanderlig. *Mynst. Betr. I. 143.* Uge efter Uge gik i kogende Varme med uforanderlig dyb Himmel og blændende Sol. *Kirk. F. 23.* || (især tidligere) spec. (om person): trofast; paalidelig. *Lad see, du Gudhed saa for ham fremdeeles bærer. | Og uforanderlig hans Sag dig tager paa. *Falst. Ovid. 120.* eet ret troløst og kierligt Hierte, uforanderligen ham (o: fyrsten) hengivet i Vee og Vel. *Mynst. Præd. (1829). 16. D&H.* || (gram., nu sj.) ubøjelig (3). Adverbium, Coniunctio, Præpositio og Interjectio ere uforanderlige. *Høysg. AG. 30. S&B. D&H.* $\text{\textcircled{W}}$ **-foranderlig-hed**, en. (ænyd. d. s.) til foranderlig **1** (Naturlovenes Uforanderlighed. *Ørst. II. 29*) ell. (især) **2**. *Moth. A133.* da Gud vilde ydermere vise Forjættelsens Arvinger sit Raads Uforanderlighed (*Chr. VI. u-omskiftelighed*), foiede han en Eed dertil. *Hebr. 6. 17.* Guds Uforanderlighed. *Kierk. XIV. 290.* (*fiskeren*) gik støtvæk sine egne Veje. Og de blev til Uforanderlighed traadt derhjemme ved Fiskerlejet. *Drachm. III. 125.* **-forandret**, part. adj. (ænyd. d. s.; især $\text{\textcircled{W}}$) som ikke er undergaaet forandring; uændret. *den forige (o: salmebog), som før, | Skal uforandret blive. *Reenb. II. 130.* Hans deeltagende . . . Hierte var uforandret det samme. *Mynst. Tale. (1830). 6.* Stillingen efter Valgene er uforandret. *Hørup. II. 10.* (nordlysbuene) kunde holde sig Timer, ja Dage igennem uforandrede. *Naturens V. 1919. 197.* (gram.:) Adjectiver, som endes paa e, blive uforandrede i Pluralis. *JBaden. Gram. 101. Iloft. R. 2.* || (jf. forandre sp. 212^off) † ugift. Den lange Tid som jeg haver frembragt udi en uforandret Stand. *Holl. Ep. III. 407.* || † efterstillet i abs. konstruktion. ord, som . . . kan, som Forøgninger, sammensættes med Verbum, men kan og skilles derfra og sættes

båg efter, meningen u-forandred. *Høysg. AG. 168.* || (jf. u. -foranderlig 2) tidligere spec.: standhaftig; paalidelig; støt. *Moth. A133.* *Det brave Borgerskab, som i den største Fare, | Faæer altid større Moed og uforandret Sind, | At holde Stang med dem, som vilde bryde ind. *JFriis. 193.* *Vær dog troe i Troens Stride, | Uforandret, uforagt. *Brors. 174. smst. 82. jf.:* „vær min Ven, som tilforn!“ . . . „Mit Venskab er uforandret og uforanderligt.“ *PAHeib. Sk. I. 103.* **-forbederlig**, adj. (ogs. **-forbedrelig**. *vAph. (1759).* *Bagges. V. 228. Rask. Retsskr. 120. Holberg Aarvog. 1921. 129.* se ogs. ndj.). adv. d. s. ell. -t ell. (-en (*LTid. 1761. 158.*)). (sv. oförbätterlig, no. uforbederlig; synes dannet omkr. midten af 18. aarh. efter ty. unverbesserlich; jf. ubedrelig) som ikke kan gøres ell. blive bedre. **1)** (nu næppe br., jf.: „sieldnere.“ *MO.* „Talespr.“ *Levin.*) saa ypperlig, fremragende, at forbedring er umulig; uovertræffelig; fuldenbt; fuldkommen. troe vi, at (agerdyrkingen) er uforbederlig? *OeconT. III. 98.* Jeg troede mig nu . . . den ypperste Digter i Danmark, og det som verre var, uforbederlig. *Ew. (1914). III. 246.* Gensningen er her uforbederlig god. *PhysBibl. IV. 3.* *Jeg (o: en skuespiller) har Hævd paa, aldrig at blive dadlet. | For de Andre kan en Visker være fornøden, | Men jeg er uforbederlig. *Heib. ND. 139. CLN Mynst. Præd. ældre Tid. (1882). 38.* **2)** som i saa udpræget grad er mangelfuld, uheldig ell. har mangler, uheldige egenskaber, at en forbedring er umulig; uhjælpelig; (i bet. 2.2) ogs. (især spøg.): urokkelig; ukuelig. **2.1)** (nu l. br.) om ting ell. forhold. *din Feil er uforbederlig (*Ew. Skr. IV. 162.* uforbederlig). *Ew. (1914). II. 300.* det Grund-Slettes saavel som det Grund-Godes Egenskab at være uforanderligt, alt-saa uforbederligt. *Grundtv. Br. S. 44.* Svends uforbedrelige Selvtillid afløkkede Kongen et Smil. *Etlar. GH. I. 52.* **2.2)** (nu især spøg. (talespr.)) om person. De, som formedelst deres Synders Storhed, synes at være ulægelige, eller uforbederlige . . . kastes i Helvede. *Kuge. FT. 119.* *en Niding er uforbederlig. *Oehl. XXXI. 253.* *Din Pjalt, din uforbederlige Dagtyv! *Hz. DY. 9.* den uforbederligt literære Son svarede, at han havde skrevet et stort Digt. *Brandes. IX. 281.* han er uforbederlig idealist, optimist osv. | *D&H.* $\text{\textcircled{W}}$ **-forbeholden**, part. adj. om person ell. (især) livsyttring (tale, blik, smil osv.): uden forhold, reservation; aaben; oprigtig; en reen og uforbeholden Tilstaaelse. *Blich. (1920). XIV. 183.* aabent og uforbeholdent tilstaaer og bekiender (jeg) min Uværdighed. *Kierk. Bl. 34.* Lad os være uforbeholdne mod hinanden. *Kofoed-Hansen. KA. II. 282.* et Barns uforbeholdne Smil. *JPJac. II. 69.* Vi gør en uforbeholden Undskyldning. *Pol. 4. 1948. 9. sp. 2.* || hertil: **Uforbeholdenhed**. *Ørst. VIII. 63.* Naar han ikke aner, at du er min Mand, saa vil han tale med

al mulig Uforbeholdenhed. *Heib. Poet. VI. 311.* hengivelsens hede uforbeholdenhed. *Hørlyk. UT. 161.* **-forberedt**, part. adj. (nu sj. **-forberedet**. *Gylb. X. 212.* se ogs. u. bet. 3-4). (sv. oförberedd; jf. uberedt) **1)** (jf. forberede 1; nu næppe br.) om ting: som ikke har modtaget nogen behandling; uforarbejdet. Farveblandinger for blandinge uforberedte Varer. *Manufact. (1872). 312.* **2)** (jf. forberede 3) $\square$ som indiræffer uden forudgaaende forberedelse, uden at vejen er banet derfor. Der er ofte blevet doleret over, at de politiske omvæltninger hos os er komne så bratte og uforberedte. *ADJørg. IV. 56.* **3)** (jf. forberede 4; især $\square$) m. h. t. manglende forberedelse, forudseenhed ved en (ulykkelig, uheldig) begivenheds (pludselige, uventede) indtræden; dels om person: som ikke har truffet sine forberedelser, ikke har belavet sig paa noget (og som derfor overrumpled, chokeres). (ofte i forb. som være uforberedt til (S&B. se ogs. ndf.) ell. (især) paa noget). det Nedslående i at modtage en sørgelig Efterretning uforberedet i et fremmed Land. *Hegerm. L. (Hjort. B. I. 312).* Man bør ikke være uforberedt paa noget Tilfælde. *Blich. (1920). XI. 12.* alle er de uforberedte til at følge ham (: døden). *CSPet. Litt. 308.* dødsbudskabet traf mig ganske uforberedt | jf.: *Flaaden laae i Greenaa-Vig, | Uforberedt paa Kamp. *Boye. PS. II. 123.* || dels om tildragelse: som indiræffer uventet, uden at de behørig forberedelser, forholdsregler er truffet. *det kom lidt uforberedet paa. *Riber. II. 187.* *Men naar Du paa en Prik veed, hvad der kommer, | Hvor kan da Noget overraske Dig | Som Nyt, Uforberedt og Uformodet. *Holst. VI. 303.* **4)** (jf. forberede 5) som ikke er resultat af ell. (især) ikke besidder forudgaaende øvelse, studium olgn. *Etatsraad H. er kommen for tidlig ind i Directionen, d. e. for ung og for uforberedet. Cit. 1832. (Hjort. B. II. 113).* aldeles forsømte og uforberedte Børn (: som aldrig (for) har været i skole). *Rasm. Sør. ML. 151.* *Brandes. II. 35* (se u. improviserer slutn.). || nu især (skol.) om elev (ell. lærer): som har forsømt at lære sin lektie, forberede sig til timerne (se u. forberede 5.1 slutn.). *Bl&T.* † **-forbigaaelig**, adj. (ænyd. (adv.) uforbigaaeligen) d. s. s. -forbigængelig. Det er uforbigaaelig nødvendigt. *VSO.* † **-forbigaaende**, part. adj. (ænyd. d. s.) d. s. På grandstefne . . overlægges og vedtages alt uforbigaaende til det almindelige og fælles tarf. *Cit. 1758. (Vider. II. 446).* † **-forbigængelig**, adj. adv. d. s. ell. -en. (ænyd. d. s. og uforbigængelig(e) (Forordn. om Kirckens Embede^{27/3} 1629. I. §10); fra mnt. unvorbigenklik; jf. uforbigaaelig) som ikke kan ell. bør forbigaaes, lades uænset; uundgaaelig; uomgængelig; tvungende nødvendig; ogs.: uundværlig. (ofte i forb. som en uforbigængelig fornødenhed, nødvendighed, uforbigængelig fornøden, nødvendig). Dersom den Indkal-

dede ikke møder, og ikke haver Uforbigængelig Forfald. *DL. 2—9—10.* Salt (er) uforbigængelig baade til vor Føde og til vor Sundhed. *Herst. TT. 449.* det er en Sag af . . en uforbigængelig Nødvendighed for mig. *Tullin. I. 327.* *Engelst. Phil. 219.* || som adv. *MR. 1702. 105.* Er Søbømad uforbigængeligen nødvendig . . til et Middagsmaaltid? *Tode. VI. 131.* September Maaned nærmede sig, til hvilken Tid han uforbigængeligen maatte være i Kiøbenhavn. *PAHeib. R. I. 284.* Statistik . . er uforbigængeligen fornøden. *Engelst. Stat. 20.* **-forbindelig**, adj. **1)** (sj.) som ikke kan forbindes; uden (mulighed for) forbindelse ell. sammenhæng. jf.: et lille Afsnit af Bogen . . blotter en Uoverensstemmelse i de dybe, de oprindelige Lag, en Uforbindelighed i Gemyt og Følelse, der (bunder i) uforlidelige Modsætninger i Racernes Aand. *Nathans. GB. 271.* **2)** † d. s. s. -forbindtlig. hvadsomhelst . . kunde være passeret til Lehns-Rettigheden at bestyrke, var enten af slet ingen Betydning, ja heel uforbindeligt, eller og det var skeet af Vildfarelse. *Slange. Chr. IV. 1064.* **-forbindende**, part. adj. (jf. -forbindelig (2), -forbindtlig; især $\square$ ell. emb.) om ytring, løfte, tilbud olgn.: som ikke medfører (bindende) forpligtelser; som fremsættes uden forbindelse; uforpligtende. *Holst. R.* den forlovedes Løfte om under Tvang af en daglig Mulkt at ville indgaa Ægteskab . . Løfter derom ere uforbindende. *Vorth. III. 3. 12.* Uforbindende Tilbud. *HandelsTekn. 140.* Underskriverne maa betragtes som uforbindende. *Pol. 29/11 1941. A. sp. 4.* **-forbindtlig**, adj. (fra ty. unverbindlich; jf. -forbindelig (2) og Forbindtligheud 2; l. br.) uforbindende; uforpligtende. *GHMüll. Wb.* de uforbindtligske Skoleforhandlinger, som indlededes af (ministeriet). *Flensb. A. 2/3 1925. 3. sp. 5.* denne Selskabelighed (havde) en flygtig, ganske uforbindtlig Karakter. *Univ Progr. 1942. I. 22.* $\square$ **-forblømt**, part. adj. (ænyd. d. s.) især om ytring olgn.: ikke dunkel ell. tvetydig; aaben; utilsløret. *Amberg.* Lad mig da sige det uforblømt: jeg elsker Dem. *Hostr. ÆS. II. 4.* Der bruges ganske uforblømede Ord — som vi alle gør, naar vi er fortvivlede. *Drachm. HI. 231.* *Vilh. And. Litt. II. 1019.* **-forbrydelig**, adj. [ufør'brý'dæli] (ænyd. (adv.) uforbrydelige i bet. 2) **1)** (sj.) som ikke kan forbydes, forspildes, fortages. *Larsen.* en uforbrydelig Ret. *D&H.* **2)** † d. s. s. uforbrødelig. (dette skal) efterdags uforbrydelig . . holdes og efterleveres. *Cit. 1795. (Vider. III. 69).* **-forbrændelig**, adj. (jagl.) som ikke kan fortæres af ild; brandfri; ildjast. *vAph. (1759).* uforbrændelig Materie som Ilden ikke kan fortære. *Sporon. Breve. I. 177.* Kullenes uforbrændelige Dele: Asken og Slaggen. *Skibs. Mask. 35.* jf. Forbrøding 1: Uforbrændelighed er ikke den blotte Benægtelse af Brandbarheden, men en Modstand mod Iltens Indvirkning. *Ørst. V. 57.* ||

billedl. *Ing.VS.I.175.* (baalet) lyste ind i en ny Tid. Meget blev Aske, men der glødede i det uforbrændelige Idéer, der skinner for os endnu. *Pol.²⁹; 1940. 8. sp. 6.* † **-forbrødelig**, adj. (glda. (adv.) uforbrødelige; *jf.* uforbrødelig (2) og ubrødelig samt ty. unverbrüchlich, gkholl. onverbrøkelij, mnt. unvorbrekelik) **ubrødelig**, deres fuldkomne Underdanighed, og uforbrødelige Troeskab (mod kongen). *LTid.1746.668.* **-forbunden**, part. adj. (ænyd. d. s., om saar, og i bet.: ikke forpligtet) *jx.* (☐) svarende til forbinde 1: *vAph.(1764).II.711.* man har samlet de Saarede og Uforbundne fra en Valplads. *Cit.1882.(Brændes.Br.III.357).* || (*jf.* forbinde 2; *jaql.*) de uforbundne („bundfreie“) (klaverer) vare saadanne, hvor enhver Tone havde sin særlige Streng. *OpfB.¹III.489.* || (☐, l. br.) svarende til forbinde 3(1); billedl.: brudstykkeagtige Notitser, hvoraf hver staar uforbunden med den foregaende og efterfølgende. *KrErst.(HistTidsskr.5R.III.352).* || (*jf.* forbinde 5; *nu næppe br.*) uforpligtet. *Moth.B180. vAph.(1764).II.711.* **-fordelagtig**, adj. adv. d. s. ell. -t ell. (†) **-en** (*vAph.(1759)*). til fordelagtig (1 og) 2: som man ikke har fordel af; som ikke er til ens fordel; ugunstig. ufordeeltigt Contracter. *Hobb.NF.(1728).II.81.* Hvor paa kiendes Sæden at være ufordeeltigt til Strøesød? *JPPrahl.AC.52.* Fra den Tid af opstod der i Compagniet en ufordeeltigt Mening om hans Mod. *Goldschm.NSM.I.42.* den af en temmelig betydelig literair Virksomhed ikke ufordeeltigt bekendte Digter Hr. H. C. Andersen. *Kierk.XIII.61.* Bigum vidste meget vel, hvor ufordelagtigt et Indtryk han frembragte. *JPJac.II.38.* han gjorde sig ufordelagtigt bemærket ved en meget saarende polemisk tone ! **-fordragelig**, adj. (ænyd. d. s. i bet. 1) (nu sj., *jf.* S & B.) som ikke kan (ell. bør) udholdes, taales; ulidelig; utaalelig; væmmelig. din (o: guds) æres Majestæt er ufordragelig (1871: ikke til at udholde, og (din) vrede . . er utaalelig. *Man.5 (Chr.VI).* (vandet) stank ufordrageligt. *PhysBibl.XXIV.107.* Var (hørelsen) saa fiin som Synet, vilde vor hele tempererede Musik være os ufordragelig. *Heib.Pros.IX.526.* Var han mig ubehagelig, da han rejste bort, saa var han bleven mig aldeles ufordragelig, da han kom tilbage. *Bøgh.JT.150.* Angiveri er noget i sig selv ufordrageligt. *Tjenerf.55. 2)* („dagl. Tale.“MO.) især om person (ell. væsen, optræden): som ikke kan forliges med sine medmennesker; stridbar; umedgerlig; uomgængelig; ubehagelig; ogs.: intolerant. *Leth.(1800).* Et Kastevæsen (i en lille by), tilsyneladende medgerligt, i Virkeligheden ufordrageligt som det indiske. *Drachm.F.II.3.* Noget af hendes ufordragelige Væsen havde hun sikkert i Arv fra (faderen). *EBertels.D.150.* Stridighederne førtes aldrig saa ufordrageligt, at de efterlod

nogen ond Brod. *sa.MH.40. 3)* (*jf.* fordrage 4) † uforligelig; uforenelig. (i forb. (være) ufordragelig med noget). (den) med Sandhedens frie Undersøgelse saa ufordragelige Myndighed at fælde den afgjørende Dom imellem Parterne. *Birckner.II.293.* (ved opdragelsen) at indpode noget Fremmed, som er ufordrageligt med de naturlige Sympathier. *Heib.Pros.VII.394.* ☐ **-fordragelig-hed**, en. *vAph.(1759).* MO. VSO. || *nu især til -fordragelig 2.* Alderdommens . . Haardhed, Uskaansomhed og Ufordragelighed. *ThomLa.NL.103.* Brødnid, Sladder og politisk Ufordragelighed (i en lille by). *Drachm.F.II.3.* fra (Paulus) stammer . . Kristendommens Ufordragelighed. *Holstein.GM.27.* ☐ **-fordulgt**, part. adj. (ænyd. ufordult) om livsytning, følelse oln.: som man ikke dølger, lægger skjul paa; aabenlyst; utilsløret. *Rostgaard.Lex.U9c.* Agnes, i hvis Øie han saae en ufordulgt Taare. *Ing.EF.V.10.* et Blik af ufordulgt Beundring. *Gjel.T.182.* Vekselereren trak helt ufordulgt paa Smilebaandet. *Pont.LP.V.32.* **-fordærvet**, part. adj. (glda. d. s.; især ☐) 1) om ting (nu navnlig: madvarer): som ikke er blevet (helt ell. delvis) ødelagt; som er bevaret i sin oprindelige, naturlige tilstand. Kun lidet findes (p. gr. af sandflugt) ufordærvet af Markerne ved Tibirke By. *Cit.1702.(Aarb.Frborg.1907.5).* ødelægge de endnu . . ufordervede Lande (ved krig). *Slange.ChrIV.933.* i Aften . . læser hun i den gamle (til dels ødelagte) Bog; thi Prædikenen til femte Søndag efter Paaske, vidste jeg, var heel og ufordærvet. *Sibb.II.2.* ufordærvet Kod. *D&H.AOlrE.NG.649. 2)* om person(s væsen): som har bevaret sin naturlige renhed, uskyld. *et ufordærvet Hjertes Sprog. *FGuldb.II.217.* det Skønne kan kun undtages i en ufordærvet Siæl. *Oehl.Tale.(1819).7.* D&H. || her til: Ufordærvedhed. S&B. i Læren (skal du vise) Ufordærvedhed (1819: Reenhed), Ærbarhed. *Tit.2.7 (1907).* (han) gjorde opmærksom paa min Ungdom og Ufordærvedhed. *CarlNiels.MinfynskeBarndom.(1927).162.* **-fordøjelig**, adj. (ænyd. ufordøye- lig, -døjelig, -døvelig, -døvelig (ogs. i bet.: som ikke kan fordøje; om mave), g da. (i bet. 1) ufordøveligh) 1) om fødemiddel: som ikke (ell. kun med besvær, ufuldstændigt) lader sig fordøje. *Moth.D220.* alt for meget Kjød er en ufordøjelig og usund Spise. *Tullin.III.245.* Reier er noget ufordøieligt. *Toi.FritzJürg.(NBøgh.FJ.31).* Ufordøjelige Stoffer i Føden: Cellulose, elastisk Væv, Hornvæv, Sand o. lign., gjenfindes i Tarmudtmøllserne. *Panum.608.* || billedl. store, fede Fraser, vamlø og ufordøjelige som varmt, bævrende Flæsk. *EErichs.SM.36.* for os er den hele Moralprædiken poetisk set ufordøjelig. *Kost.CSPet.Litt.449. 2)* (nu sj.) som ikke er til at døje, udholde; utaalelig; ulidelig. ingen Ting er mig saa ufordøjelig som Foragt.

Kom Grønæg. II. 68. saasom det er modbydeligt at høre daglig Snak udført i Vers, saa er det end meere ufordøjeligt, at høre saadant udi Sang. *Holb. Ep. III. 122.* At see sig en Biskop foresat, som endnu ei havde fyldt sine 30 Aar, var for mange ufordøjeligt. *Cit. 1813. (Farstrup & Azelson. Dagbog. (udg. 1813). 285.)* Der er en altfor ufordøjelig Manér i Tegningen af Trær og Klipper, Klodeskyr og Strømhvirvler. *K. Mads. J. M. 115.*

-fordøjelig-hed, en. *fl.* -**er.** (*ænyd.* (i bet. 1-2) *d. s. og ufordøvelighed*) **1**) **⊗** tilfordøjelig **1.** *Rostgaard. Lex. 9c.* Gaasestegs Ufordøjelighed. *Tops. US. II. 321.* || (*l. br.*) *konkr.:* noget ufordøjeligt, man (bør) spise det hele (o: af krebsen), dog med Undtagelse af Galden, Skallerne og andre Ufordøjeligheder. *Berl. Tid. 29/1. 1936. M. 24. sp. 5.* || *billedl.* (*tanker*) indhyllede i Ord-Skyer og Taager, i Haardheder og Ufordøieligheder. *Pal. M. (Kühle. Paludan-Müller. I. (1941). 26.)* de største dogmatiske Ufordøjeligheder. *Brandes. II. 368. 2*) (*jf.* -fordøjelse) † lidelse bestaaende i, at fordøjelseskanalen helt ell. delvis nægter at optage føden (*dyspepsi*); *fordøjelsesbesværighed.* *Moth. D220. JCLange. B. 91.* et Digestivmiddel, imod Sliim og Ufordøielighed i de første Veie. *Tode. ST. II. 8. S&B. (.s. sj. 4).* *jf.*: de Ufordøieligheder, for hvilke man i den begyndende Alderdom er udsat. *Daubenton. Ufordøielser. (overs. 1816). 14.* † **-fordøjelse**, en. *fl.* -**r.** *d. s. s.* -fordøjelighed **2.** Undertiden har man en Ufordøjelse uden synderlig Kolik-Smerte, men med heftig Drift til Brækning. *JBang. S. 301.* Plante-Diæt er et got Middel til at forebygge Ufordøielser i den begyndende Alderdom. *Daubenton. Ufordøielser. (overs. 1816). 26.* **-fordøjet**, *part. adj.* (*ænyd.* ufordøvet; *faql.*) om næringsmiddel *olgn.*: som ikke er blevet fordøjet. *Moth. D220. Meyer. 312.* Æggehvidestoffernes ufordøjede Rester. *Huslægen. I. (1941). 298.* || *overf.;* *især m. h. t. kundskabsstof olgn.*, som ikke er tilegnet til bunds. Resultater af en ufordøiet Philosophie. *Heib. Pros. X. 293. (den)* hastige, ufordøiede Læsning. *Hrz. ST. 157.* det svænske „ack“¹, som Bellman meget hyppigt anvender, er ganske ufordøjet gået over til Hertz. *StSprO. Nr. 63. 45.* **-forenelig**, *adj.* († **-forenlig.** *Moth. E61. vAph. (1759). Cit. 1827. (Kingo. xi). MO.*) **1**) **⊗** som ikke kan forenes, bringes i indbyrdes samklang; *uforligelig.* *Moth. E61.* MO. denne Sjel havde ved sin Forening af de sjældneste og tilsyneladende mest uforenelige Fortrin været uden Lige. *Brandes. IX. 533.* Arbejde og Snak var . . . to uforenelige Ting. *AaDons. MV220. (l. br.) knyttet til ord i ent.:* Denne uforenelige Forskjel. *Hjort. Krit. Lit. III. 8.* || *i forb. m. med.* Denne Synsmaade . . . er uforenelig med . . . Begrebet om den kongelige Myndighed. *Molb. DH. II. 149.* Værnepligtige, for hvem militær Tjeneste . . . maa anses for at være uforenelig med deres Samvittig-

hed. *Lov. Nr. 625^{18/11} 1917. §1.* || *hertil:* **Uforenelighed**, den forslidte Vise om Hymens og Amors Uforenelighed. *Gylb. (1849). III. 150.* *Stangerup. R. 105.* blande Uforeneligheder sammen. *K. Munk. A. 68. 2*) † *ufordragelig; uomgængelig; stridbar.* *Moth. E61.* **-forfalsket**, *part. adj.* (*ænyd.* *d. s.;* *især ⊗*) **1**) om ting (*især:* (*handels*)vare, *spec.:* fødemiddel): som ikke er forringet, fordærvet ved (*forsættlig*) tilsætning, iblanding af ringere stoffer; *ren;* *ogs.* (*spældnere*): som ikke er en forvanskning, efterligning af ell. et surrogat for noget værdifuldere; *ægte.* uforfalsket (*1907:* *ægte*) meget kostelig Nardus-Salve. *Joh. 12. 3.* reent Guld og uforfalsket Myndt. *Schousbølle. Saxo. 42. MO.* uforfalsket Dokument. *S&B.* uforfalskede Sødepulvere. *Socialdem. 29/1. 1948. 4. sp. 3. 2*) **i videre (overf.) anv.:** *ægte; ren;* *pur.* (*især* om følelse, tro ell. (*nu* navnlig) (*dialektal*) sprogform; ofte *i forb. ren* og uforfalsket). Den Kiærlighed jeg bær til hans Datter, er en reen og uforfalsket Kiærlighed. *Holb. LSk. IV. 6.* (*han*) taler sit danske Modersmaal reent og uforfalsket. *Klevenf. RJ. 84.* uhyklede, uforfalskede Følelser. *Rask. Br. I. 115.* uforfalsket Berliner-dialekt. *CHans. BK. 127.* || (*mindre br.*) om *person.* kjære Tante, jeg er Deres virkelige, uforfalskede Cousin. *Hrz. V254. (kalifen)* Osman . . . var en uforfalsket Repræsentant for den gamle, mekkanske Købmandsadel. *Østrup. AH. 73.* **-forfaren**, *part. adj.* (*ænyd.* *d. s., mnt.* unvorvaren; *nu sj.*) *uerfaren; ukyndig.* Hver, som faaer Melk, er uforfaren (*1907:* *ukyndig*) i den rette Lære, thi han er et Barn. *Hebr. 5. 13.* ved en uforfaren Anfører geraadede (*krigshæren*) udi farlig Tilstand. *Holb. Hh. II. 568.* et u-oplyst og i Skriften uforfaren Menneske. *Schousbølle. Saxo. 292.* *i nægtende forb. (m. litotisk bet.): smst. 71.* Susanne kastede sig plat ned paa Gulvet . . . hulkede og græd . . . Madam S. . . var ikke uforfaren i den Slags Scener og tog denne sidste med stor Ro. *Schand. VV. 189.* || *hertil:* **Uforfarenhed**, dersom . . . Skipperen fanger Skade enten paa Skib, eller Gods, for hans (o: *styrmandens*) Forsømmelsis og Uforfarenheds skyld. *DL. 4—1—5.* Phaëton, som formedelst sin Uforfarenhed i at regiere Solens Hæste, stak Verden i Brand. *Falst. Ovid. 5. MO.* **-forfærdet**, *part. adj.* († **-forfæret.** *jf. Moth. F81.* † **-forfærd.** *Kingo. SS. IV. 107.* *ChrFlensb. DM. I. 174. Pram. II. 58. Grundtv. PS. I. 37 (arkais.).* *jf.* Uforfæret. *Moth. F81.*) (*ænyd.* uforfærd(e)t, *mnt.* unvorver(e)t; *især ⊗*) *frugilos; kæk; uforsagt.* vær uforfærdet (*1871:* uforfærdet), naar du dømmes. *Sir. 4. 9 (Chr. VI).* *Uforandret er min Roe, | Uforfærdet er min Troe. *Brors. 226.* *Han hørte rolig . . . og uforfærdet, | Hvor nær os trued Fiendens største Magt. *Bagges. NblD. 28.* Vi ser ham (o: *Poul Helgesen*) heri (o: *i et brev*) uforfærdet indtage sin Kampstilling mod to Fronter. *OFriis. Litt. 233. BornhOS. jf. PE*

Müll.^o168. || *hertil* („nyt Ord, af Talespr.“ *Levin.*): **Uforfærdethed**. *Kierk.VI.130.* Kammeraternes Uforfærdethed i Farens Stund. *EBertels.MH.91.* Uforfærdethed. *vAph.(1759).* *JBaden.Tacit.I.25.* **-forgaaelig**, adj. (l. br. i rigsspr.) uforgængelig. skal de (o: nogle violintoner) ikke, naar man selv lægges i Graven, lyde fra det fjerne som en Fanfare fra det uforgaaelige — *DagNyh. 1/11.1922.* 10. sp.4. *UjF.* **U-forglemmelig**, adj. (*ænyd. d. s.*; *jf. uglemmelig*) 1) som ikke kan glemmes; *især*: som stedse vil mindes p. gr. af sine udmærkede, fremragende egenskaber; *ypperlig*; *storartet*. *Slange.ChrIV.1221.* Havde Christian den Tredie ikke gjort andet for Landet, end at rive det ud af Fienders Magt . . vilde dette aleene have gjort hans Navn uforglemmeligt. *Mall.SgH.703.* hiin ædle Konge . . hvis ilsomme Ridt . . den uforglemmelige Vise (o: folkevisen om dronning Dagmar) har gjort uforglemmelig. *Kierk.VI.451.* Tusind Tak for denne uforglemmelige Aften. *KMunk.DU.61.* 2) † som ikke bør glemmes; som ønskes bevaret i erindringen for stedse. Deres uforglemmelige Beate (o: i brevunderskrift). *Gyld.VII.225.* *VSO.* **-forgribelig**, adj. adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (*Moth.G256.* *Holb.Ep.III.95.* *vAph.(1764).*) 1) (sj.) om ting: som man ikke kan (ell. bør) forgribe (2) sig paa; *urorlig*; *uantastelig*. De største og betydeligste (værker af middelalderlig kirkelig kunst) hører til Kirkernes uforgribeligste Prydelser eller sidder lige saa urøkkeligt fast i Museerne. *Pol.^o11913.4.* 2) (*ænyd. d. s.* (*Kalk.V1123.* *Kingo.SS.V248.330.332.*), sv. oførgriblig; *fraty.* unvorgreiflich; *jf. foregribe*; *if. MO. Levin. talespr.*; *især U*) om mening, opfattelse oln.: som ikke tilsigter at foregribe andres dom, afgørelse; som ikke giver sig ud for at være korrekt ell. afgørende; *især i forb.* som (efter) min uforgribelige mening ell. (nu sj.) (efter, i) mine uforgribelige tanker (*Cit.1717.* (*Festskrift i Anl. af Borchs Kollegiums Jubilæum.* (1889). *Holb.Rpb.II.2.* efter mine ringe og uforgribelige Tanker. *Cit.1736.* (*JySaml.4R.III.239.* *VSO.*), anv. som et beskedent, høfligt udtr. for, at det fremførte kun rummer ens rent personlige opfattelse. *Moth.G255.* (denne) Skrivelse gjorde Churfyrsterne strax bekjendt for Kæyseren, tillige med deres u-forgribelige Raad og Mening. *Slange.ChrIV.1213.* de Ting, som jeg forebringer (maa) ei udgives for Orakler. Ingenlunde, de ere uforgribelige Meninger; Tanker, som jeg efter mit Begreb haver gjort mig, og hvilke kanske ere umodne, eller og nrigtige. *Westenholtz.A.9.* det er min uforgribelige Mening, som Lægmand. *Nordlyset.XI.(1829).349.* Endelig var der en (af folkene), som holdt det for sin uforgribelige Mening, at nogle saadanne „Kumpaner“ var sét Aftenen iforvejen at luske omkring . . „Men det kunde ogsaa

være troligt, at det var en Fejler.“ *Drachm. UB.298.* Ja, det er mit uforgribelige Standpunkt. *Thorsen.Afh.III.99.* || (*nu næppe br.*) som adv. (ofte i forb. som mene ell. tænke (*Gram.Breve.17.*) uforgribelig(en)). Den fornemste og billigste Ære (o: for Amerikas opdagelse) holder jeg u-forgribelig fore at kunde og billigst burde at tillegges Christophoro Columbo. *Pflug.DP.1139.* *En meente Venus fick heel uforgribelig | Sit Saar i høyre Haand i den Trojanske Krig. *Holb.Paars.52.* (jeg) gjør alleruforgribeligst Forslag (om en besparelse). *EPont.* (*KirkehistSaml.6R.I.44.*) 3) (tilsvarende i sv.; ikke i *MO. VSO. S&B.*; ved misforstaaelse (omtydning) af bet.2, vel under indflydelse af ord som uangribelig, uforanderlig, uforkastelig oln., *jf. ogs. mnt.* unvorgrepen, *fast, sikker*; „udansk . . i det kbh. Talespr.“ *Levin.*; *især U* og *nu vistnok hyppigere end bet.2*) om mening, opfattelse: som ikke kan ændres, omstødes; *bestemt*; *fast*; *urøkkelig*; *især i forb.* uforgribelig mening. (ofte lidt nedsæt., m. bibet. af, at opfattelsen fremføres som ubestridelig, ufejlbarlig, hævet over diskussion, men uden dybere indsigt ell. viden og paa en noget selv-sikker, arrogant maade). min private Mening, hvilken jeg ingenlunde vil have anseet for uforgribelig eller inappellabel. *JBaden.* (*Universitets-Journal.1801.15.sp.1.*) Han er en Mand af eet Stykke, har sine uforgribelige Meninger og sine faste Principer. *PalM.VIII.243.* (*yttringerne*) forekommer os at indeholde en saa uforgribelig Overbeviisning om egen Fortrinlighed, at (osv.). *Fædrel.1857.477.sp.2.* Forfatteren (uddaler) sine uforgribelige Meninger om Literatur, der ikke fremsættes som Meninger, men som Højesteretsdomme. *Brandes.Goe.II.207.* Kun paa ganske faa Omraader har Folk en saa uforgribelig Mening som om deres Medmenneskers Forstand. *Socialdem.¹⁹11947.4.sp.2.* || (*nu sj.*) som adv. Jeg troer uforgribelig, at denne Skik . . er opfundet av en Doktor. *Fasting.P.III.116.* jeg (var) bleven gammel i Cadiz. Alt der havde jeg set og bedømt uforgribeligt, der var ikke længere Stof for min Tanke. *JVJens.IM.49.* **U-forgængelig**, adj. (ogs., nu vist kun (i poesi) af rytmiske grunde **-forgængelig**, *Cit.1702.* (*DSt.1909.48.*) se ogs. *ndj.*) (*glida.* uforgængelik (*Mand.134.*), sv. oførgænglig, *mnt.* unvorgenklik; *jf. uforaaelig*) som aldrig (ell. sent) vil foraa; (*næsten*) evig. (*især om aandelige forhold, spec. minde, ry.*) (*Jesus*) haver et uforgængeligt Præstedomme, fordi han bliver til evig Tiid. *Hebr.7.24.* hans Navn vil blive i uforgængeligt Minde. *Wand.Min-desm.I.445.* *Derfor tilsværger jeg Dig en uforgængelig Troskab. *Hauch.DVII.117.* Bøgetræ, som ligger i Vand, er uforgængeligt. *JHSmidth.* (*VSO.*) en Skat af uforgængelige lagttagelser over Mennesket. *BilleskovJ.H.I.183.* || *hertil*: **Uforgængelighed**. *Moth.G59.*

Eilsch. Term. 28. *et og andet er da ogsaa skrevet (o: paa dansk) | i Uforøgænglighedsens Bog. *M. Lorentzen. Og saa videre. (1939).* 23. † **-forhaabet**, part. adj. (ogs. **-forhaabt**). (ænyd. uforhaab(e)t; jf. ty. unverhofft) som man ikke har næret haab om; som sker mod ens haab ell. forventning; uventet. du (gav) dem overflodigt Vand, uforhaabet. *Visd. II. 8. Rostgaard. Lex. U10b. MO.* en uforhåbt glæde. *Moth. H4.* den Svenske Armees uforhaabte fiendtlige Indfald i Holsten. *Slange. Chr. IV. 1210. vAph. (1764).* † **-forhinderlig**, adj. som ikke kan hindres (jf. uuhindrelig 1). *vAph. (1764).* S & B. **-forhindret**, part. adj. (ænyd. d. s.; jf. ty. ubehindert; nu næppe br.) uuhindret. *DL. 6—3—5.* (han) lærte om den Herre Jesu med al Frimodighed, uforhindret (1907: uuhindret). *ApG. 28. 31.* en uforhindret Adgang og Indgang til de Udvaldes Lyksalighed i den anden Verden. *Mossin. Term. 269.* Slaverne fik Lov til . . uforhindrede (orig. III. 271: ubehindrede) at komme over det første Vad. *Grundtv. Sawo. 2 674. Kierk. XIV. 315. S & B.* **U -forholdsmæssig**, adj. († **-forholdsmæssig**, *vAph. (1772). III.*) som ikke staar i det rette, passende forhold til noget andet. jo mindre et Lands Folkemængde er, jo mere uforholdsmæssigt maae Bidraget (o: til regeringspersonale) blive. *PAHeib. (ForSandhed. II. 48).* 30 Paa en Bog-Auction kjøber L. hiin lille primula veris (o: en digtsamling) for 25 Rbd., og bliver nysgjerrig efter at vide, hvem Den kan være, der var den næste om dette uforholdsmæssige Bud. *Kierk. VIII. 27.* den uforholdsmæssige Mængde af netop tyske Almuesønner, hvis Navne lyser i vor Kulturhistorie. *Pont. GA. 112.* || som adv. *Rawert & Garlieb. Bornholm. (1819). 48.* Vegeberby Kirke (er) uforholdsmæssig lang efter dens Brede. *Trap. III. 213.* Han er uforholdsmæssig furet, han er jo kun paa din Alder. *AaDons. MV. 29.* **U -forholdsstor**, adj. uforholdsmæssig stor. *vi stod Fare for at velte | Formedelst den uforholdsstore (Oehl. (1835). VI. 330: umaadelige) Ballast. *Oehl. PSkr. II. 385.* **-forhørt**, part. adj. (ænyd. uforhørt, -hørt(er); jf. uhørt 1) (jf. forhøre 1.2; nu sj.) om person (der sigtes for et vist forhold): som ikke er blevet afæsket forklaring (for retten); som ikke har haft adgang til at forsvare sig. (især i forb. (for) dømmene nogen uforhørt). *Holb. Kh. 472.* B. foreholdt (Nero), at han ikke maaatte uforhørt fordømme nogen. *sa. Heltind. I. 149.* er det Eder tilladt at hustryge en Romersk Mand, og det uforhørt (Chr. VI: udømt; 1907: uden Dom)? *ApG. 22. 25. MO. 2)* (jf. forhøre 1.3) † i forb. uforhørt sag, (rets)sag, som ikke er (søgt) oplyst ved forhør; vist kun i abs. anv.: at dømmes uforhørt sag. *Moth. H 390.* (Kristoffer II) forestillede . . udenlands for Keyser, Konger og Førster . . at han uforhørt Sag var stødt fra Thronen. *Holb. DH. I. 408. smst. 460.* **U -forka-**

stelig, adj. som man ikke kan forkaste, vrage; (fuldt ud) fyldestgørende, tilfredsstillende; antagelig uden diskussion ell. forbehold. Er Penge ikke tilstrækkelige Surrogater for alle sublunariske Herligheder? uforkastelige Representativer for Mad og Drikke, Klæder og Huuslyse? *Blich. (1920). XIV. 41.* Jeg spiste og drak. Hvad han havde bragt (af fødemidler) var godt og uforkasteligt. *Koføed-Hansen. L. 421. om person (bejler):* med Hensyn til Mønten var B. en aldeles uforkastelig Friar. *ZakNiels. TF. 131. Rørd. DL. 66.* || især: som p. gr. af indlysende sandhed ell. rimelighed ikke kan underkendes, beviises; som ikke er til at komme uden om, rokke ved; uomtvistelig. (ofte i forb. som et uforkasteligt bevis (Nyerup Rahb. VI. 371. Reumert. LT. II. 28), vidnesbyrd (Grundtv. Udv. II. 179. OskAnd. (Hist Tidsskr. 11 R. I. 65)) ell. (nu sj.) vidne (vAph. (1764). Hauch. DVII. 186. VSO.)). Af een Vildfarelse opkomme tusinde andre, og naar disse sidste ved uforkastelige Følger (o: slutninger) . . blive udledte af den første, saa maae man omsider komme overeens om, at den Lærdom . . er vildfarende. *Eilsch. Phil. Brev. 187.* En uforkastelig Analogie overbeviser os om, at (osv.). *Heib. Pros. IX. 112.* en Løsning, der vistnok er uforkastelig. *Vilh Hans. J. 100.* **U -forklarlig**, adj. († **-forklarelig**, *vAph. (1772). III.*) (ænyd. d. s. (Jersin. Miraclet. (1631). L4v)) som ikke lader sig forklare, tyde; uforstaaelig; ubegribelig. *uforklarlig Angest han betager. *T Bruun. Udv. Digte. (1834). 98.* Gallehus, hvor de uforklarlige Guldhorn bleve fundne. *Blich. (1920). XXIX. 56.* *Lad en bedre Tid | Forklare dig hvad nu er uforklarligt. *Hrz. IX. 337.* de (var) forandrede, uforklarligt næsten for dem selv, ubegribeligt for Andre. *Kierk. I. 279.* D & H. hans bratte omsving i politik syntes ved første øjekast helt uforklarligt | **-forknytt**, adj. (nu sj. **-forknyttet**). *Pont. M. 96.* jf. D & H. samt ndf.). (især U) ikke nedslaaet ell. forsagt; frejdig. Landstinget herskede over Regeringen med en uforknytt Udfoldelse af Myndighed. *Hørup. III. 180.* hans uforknytted Tonefald var ikke til at stå for i Længden. Der var i denne Hjøredrengs (o: hyrredrengs) enfoldige Glæde over at skulle hjem . . noget som varmede. *Rørd. KK. 176.* Forf. . . kan her ikke siges fri for en lovliv uforknytt Dogmatisme. *Univ. Progr. 1942. II. 128.* jf.: (den unge mand var) uforknyttet af stillesiddende Trældom, ufortøret af Lidenskaber. *Rahb. Fort. II. 415.* **-forkrænkelig**, adj. (glda. d. s.) 1) (bibl., højtid.) som ikke er underkastet forringelse, tilintetgørelse, ødelæggelse; uforøgængelig, (guds) uforkrænkelige Aand er i Alt. *Visd. 12. 1.* de Døde skulle opstaae uforkrænkelige. *1 Cor. 15. 52.* *Grundtv. SS. III. 42.* det danske folk (havde) ved (Johs. Ewalds) jordefærd . . bredt kærlighedens kåbe over et forkrænkeligt liv og derved hjemlet sig ret til dets

uforkrænkelige frugter. *AD Jørg. JE. 185. 2)* (nu næppe br.) som ikke maa ell. bør udsættes for voldsfærd, skadelige indgreb; fredhellig; ukrænkelig. *Mirabeau* foreslog . . at erklære alle National-Forsamlingens Medlemmer for uforkrænkelige, saa det var Livs og Æres Sag . . at forgive sig paa nogen af deres Personer. *Grundtv. M.M. 63.* for Helte er en Ubevæbnet altid hellig og uforkrænkelig. *Carst. (Edda. XIV. (1920). 148).* Kirker og Gudshuse . . skulle (i fjendtligt land) holdes hellige og uforkrænkelige. *HBlom. Katechismus f. den Danske Krigsmand. (1829). 42.*

-forkrænkelig-hed, en. (ænyd. d. s.) især (bibl., højtid.) til -forkrænkelig i: ufor-gængelighed. *1 Cor. 15. 42* (se u. Forkrænkelighed). vi (skal) kun glæde os over Seiren, Jesus vandt, da Han førde Liv og Uforkrænkelighed igien for Lyset. *Grundtv. Udv. IV. 439. sml.: Skibets Kølerum . . Uforkrænkelighedens Verden. JV Jens. RF. 91.*

-forkrænket, part. adj. (-forkrænkt. *Slange. Chr IV. 167. Bull. (Sk Vid. IX. 143). Hrz. IX. 225).* (ænyd. glda. uforkrænket); højtid., nu sj.) 1) (jf. forkrænke 1) som er i behold, ikke er forringet, tilintetgjort, ødelagt. *Mit Navn skal uforkrænket staae | Med Ævigheds Stempel paa. *Tychon. (KbhSaml. II. 238).* dette Podspor staaer tydeligt og uforkrænket. *Oehl. XXX. 13.* I Reformationssalmen bevarer Luthers . . Forkyndelse uforkrænket fra Slægt til Slægt. *OFriis. Litt. 321.* || om (den uforkrænkelige) sjæl, aand. *af Gravens Grus sig hæver | Min glade uforkrænkte Aand. *Storm. SD. 177. Hauch. SD. I. 104. 2)* (jf. forkrænke 2) som ikke overtrædes, krænktes; ubeskaaret; vindskrænket. (især om regel, ret-tighed ell. følelse). En hver Provincie . . skal beholde sine særdeels Privilegier, Friheder, Ræt, Statuter, og Sædvaner . . ufor- andrede og u-forkrænkede. *Holb. Anh. 251. (Penelope)* Ulyssis Gemahl, som udi sin Herres Fraværelse bevarede sin Troskab u-forkrænket. *Falst. Ovid. 19.* *bevarer uforkrænket, | men uden at I selv hinanden krænke, | som Rigets Borgere den Sæd og Skik, | hver bragte med! *RSchmidt. FK. 57.* Naturen og Stjernehimlen, hvor Guds Lov raader uforkrænket. *OFriis. Litt. 400.* || † efterstillet, i abs. konstruktion. Der kan vel findes den (danske sætning) iblandt, som ordenen (: ordfølgen) nogle snese gange kan forsættes i, meningen og sproget u-forkrænket. *Høysg. AG. 160.* endogsaa af det helligste kunne (italienerne) lave en Opera buffa, deres Fromhed uforkrænket. *VThist. RM. 12.* † **-forladelig**, adj. (ænyd. d. s.) utilgivelig. *Moth. LI5.* en Misgjerning . . som er u-forladelig. *LTid. 1732. 396. vAph. (1764).*

-forligelig, adj. [-fœr'li:qœli] (jf.: Man gjør forskjæl paa ù-forligelig (hadefuld) og ù-forligelig (uden lige). *Høysg. AG. 147).* adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (*Moth. LI68. Holb. DH. I. Fort. (4r. sa. Ep. I. 156).* (ænyd. d. s. i bet.

2; i bet. 1 vel efter ty. unvergleichlich) 1) † uforligelig; magelos. den udi Militaire og Civile Sager u-forligelige Mand Chilian. *Holb. UL. III. 3.* det er at gjøre jeres uforlige-lige Skionhed en stor Tort, at indtages af andet end den alleene. *KomGrønneq. III. 48. Pamela. I. 370.* || som adv.: uden sammenlig-ning; ulige. alle Potataters Indkomster er uforligeligen større, end de vare for et hun-drede Aar siden. *Holb. Ep. I. 211.* Godset saa vel som Kirken er udi uforligelig bedre til-stand, end det for (: før) min tid har været. *sa. Brv. 188. 2)* (W (nu l. br.) ell. dial.) om per-son: uomgængelig; ufordragelig; kivagtig. *2 Tim. 3. 3.* uforligelige . . Ægtefolk. *Anordn. 2. 1741. III. §5. (læreren)* er meget duelig og flittig, men skal være noget uforligelig. *Mynst. Vis. II. 34. Hylling. HJ. 170.* Unionsstriden med de . . voldsomme Kampe mellem to uforlige-lige Brødre folk. *HBriz. AP. V. 264. BornhOS. 3)* („Mindre brugeligt.“ *VSO.*) W som ikke lader sig bringe i overensstemmelse, samklang med noget andet; uforenelig; om strid, trætte: ufor-sonlig. der er en uforligelig Strid mellem Følelse og Forstand. *Mynst. Tale. (1839). 214.* uforligelige Meninger. *Grundtv. B. II. 626.* Der er for . . en Indfødt noget uforligelig frem-medartet over dette sommerlige Kjøben-havn. *Pont. M. 90.* Hans Naturel var . . saa uforligeligt med den danske Nationalkarak-ter, at han nødvendig maatte støde an. *sa. LP. VI. 35.* Worm søger at forlige det ufor-ligelige ved at lade Gorm rejse stenen i Thyres levende live. *DRun. sp. 80.* en ufor-ligelig modsætning: *Grundtv. (Kirketid. 1834. sp. 520).* (han) tolte Afstanden mellem Himmel og Jord som en uforligelig Modsæt-ning. *Goldschm. Hjl. II. 506. Nathans. GB. 271* (se u. -forbindelig 1). W **-forligelig-hed**, en. (ænyd. d. s. i bet. 1) især: 1) (jf. -for-ligelse; nu l. br.) til -forligelig 2. Just denne deres (: en ulvs og en hunds) Liighed udi Skabning forarsager deres Uforlige-lighed i Gemytterne. *Holb. MFbl. 89.* Gaær Uforligeligheden indtil Ægtesengen . . da er det ude med alt Haab om Forsoning. *Suhm. II. 136.* naar (tyendet) ved Uforlige-lighed med medtjenende forstyrrer Husets Fred og Orden. *Lov¹⁰. 1854. §41, 15. AndNz. LK. 8* (se u. I. Sæk 3.s). 2) til -forligelig 3. ophæve Uforligeligheden mellem Godt og Ondt. *Grundtv. (Kirketid. 1834. sp. 520).* I og for sig synes der at være Uforligelighed mellem Navnet og Værdigheden som den gode Hyrdes Efterfølger og Statholder paa Jorden og Anvendelsen af Straf og Pine for Vrangtro eller Vantro. *Jørg. Liv. IV. 46.* (jf. u. Forligelighed 2; med.:) hvor Trans-fusion paa Grund af Uforligelighed mellem Donors og Recipients Blod . . ikke kan udføres. *Ugeskr. f. Læger. 1920. 1162.* † **-for-ligelse**, en. uforligelighed (1). *Holb. Helt-ind. II. 282.* jf. Forligelsemaal 2: Han lever i Uforligelsesmaal med sin Kone.

Cit. 1772. (J.C. Jensen. Slagelse Herreds Skolehist. (1942). 128). **U- forlignelig**, adj. adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (Holb. Ep. V. 13. Reiser. II. 560. v. Aph. (1759)). (jf. uforlignelig 1, ulignelig) egl.: som man ikke kan naa, komme paa højde med ved efterligning; uefterlignelig. de gode Landfruer . . der stræbte at efter- snakke og efterligne hende, maatte erkjende, at hun var uforlignelig. Bogh. JT. 403. || især i videre anv., som et stærkt rosende udtr.: som ingen sammenligning taaler; enestaaende; mageløs; ypperlig. han indbilder sig at være den uforligneligste Borgere i Verden. Spectator. 352. en sandet Jord, som har en maadelig Leer-Blanding, (er) uforlignelig til Rug. Fleischer. AK. 88. *een Feil har dog min Pige . . | Denne Uforlignelige | Er desværre — ikke til. Bagges. IV. 11. Prinsen var en uforlignelig Pistolskytte. Tsak Din. FF. 20. || som adv.: uden sammenligning; i videre anv.: storartet; umaadelig. Den anden Oversættelse . . er u-forlignelig bedre. Holb. Ep. V. 13. denne Ensomhed skikker sig uforlignelig til dine . . Betragtninger. Ew. (1914). I. 316. Et Løfte er et Bruuspulver, hvormed den hele Menneskehed er uforlignelig vel tjent. Kierk. V. 42. Der er noget uforligneligt skønt over disse smaa æglæggende Selskaber (o: af guldsmede). Wesenbl. Ins. 56. **-forlovet**, part. adj. (ænyd. d. s., ogs. i bet.: som ikke har forlov (2)) som (endnu) ikke er forlovet (2.2). Moth. L. 207. Balth. Bang. S. 27. *hun var ene, tryk, og uforlovet. Sigfr. Ped. NSV. 7. **-forløst**, part. adj. (især med.) om fødende (svanger): som ikke er blevet forløst (2). (barselkønen) dør med Barnet u-forløst. Buchw. JS. (1725). 65. (kønen) maatte bukke under for Fødselsmerterne; hun døde uforløst. Nordlyset. X. (1829). 107. JS. Møll. MB. 163. || (jf. forløse 3) **U** overf., om følelser, meninger oln.: som ikke har fundet (naturligt) udtryk, ikke har opnaaet fri udfoldelse. der (er) i hans Væsen uforløste Følelses-momenter. Ipsen. LP. 166. det var med ham som med adskillige andre af Slægtens Lægfolk . . den uforløste Teolog i dem forvoldte en aandelig Bespændthed og vedvarende Veer . . De maatte og skulde præke. Pont. D. 151. Hun græd ikke . . hendes Træk var ved at sprænges af uforløst Kval. AaDons. S. 214.

U-Form, en. se U-4.

I. U-form, en. (jf. -formelig; sj.) mangel paa (fast, afgrænset ell. passende, harmonisk) form; misdannelse; deformitet. Faderen og Moderen ere begge ganske friske, uden nogen betydelig Uform. v. Aph. BO. 6. jf.: Roman-formen . . er en Uform, der let glider bort under Fødderne paa Kunstneren. Pol. 29/3 1945. 9. sp. 3. i ft., om uregelmæssige, kaotiske formationer: disse Klippestykker — hvis . . græsselige Uformer og truende Nedhængen . . ikke kunde andet, end indjage . . Gysen. Bagges. DVIX. 443. **II. -form**, en. se

Uform. **-formel**, adj. (jf. formløs 4; især **U**) som udfores, foregaar uden formaliteter, paa en jævn, ligefrem maade; om person: som ikke tager hensyn til formaliteter; ligefrem. (undertiden som spøg., eufem. udtryk for grovhed, ubehøvelthed). Bl&T. Amtmanden (var) fordomstri . . og uformel. Frederiksborg. Amts Spare-og Laanekasse. (1942). 151. Prins Valdemar . . paa sine smaa uformelle Visiter . . paa Carlsberg Laboratorium. Naturforskeren Johs. Schmidt. (1947). 164. Kongen er uformel, men aldrig formløs. Pol. 11/3 1949. 10. sp. 2. uformelle drøftelser | tonen i hans polemik er meget uformel | **-formelig**, adj. [u'fɔr'mæli] († -formlig. i bet. 1: MR. 1705. 129. i bet. 2: S. Langkjær. Varekunds-kab. I. (1856). 578. † **-formerlig**. Holb. DNB. Fort. 30 (sa. Staat.) (2v: -formelig). deres uformeerlige Paastand. sa. DH. I. 675. jf.: Skikkelsens (o: et misfosters) Uformerlighed. LT. id. 1752. 235). (ænyd. d. s. i bet. 1; til I. formelig ell. til dels efter ty. unförmlich; formen -formlig hører dog delvis til formlig, og formen -formerlig er dannet til II. formere) **I**) (jf. -formel; nu næppe br.) som er i uoverensstemmelse med gældende former, vedtægter, regler; behæftet med formelle fejl. MR. 1706. 130. den Danske Gesandt (besværede) sig meget ofver bemældte uformelige Resolution, der var uden Segl og Underskrift. Slange. Chr. IV. 1120. den uformelige Fremgangsmaade, man havde tilladt sig ved ikke at behandle Sagen i noget Møde af Skolekollegiet. Allen. DS. II. 406. **2**) (jf. -formet og formløs 1-3) som mangler (fast, afgrænset ell. harmonisk, sædvanlig) form. (ofte m. bibet. af, at det saaledes beskafte er ell. virker særlig omfangsrigt, stort ell. (især om person) misformet, vanskabt, jf. MO. D&H.). || om ting. et gammel vel forarbejdet Fad omstøbt til en rude massa og uformelig Klump. Holb. Kandest Br.). (4r. (sølv) findes i . . Masser, som ere frembragte i andre Malmer eller Steen- og Jordarter, hvor det forekommer uformelig, (amorphum). Brännich. M. 195. i en Opsætning af raae Stene (finder) selv de uformelige . . et Sted, hvor de kunne anbringes. Rabb. Stil. 86. Vraget var . . saa overiset, at det lignede en uformelig Klump, en uhyre Tællefjerdig. Drachm. III. 222. svære, uformelige Lastvogne. Bergström. KD. 38. || om person. den uformelige Figur, som ofte udmærker de Aar, der skille Barnet fra den voxne Jomfru. Gylb. (1849). I. 63. Hun trak en stor, flad Pakke frem under Kaaben. Hun blev en Smule mindre uformelig, efter at hendes Figur havde mistet dette uorganiske Tillæg. Schand. AE. 241. Hovenhed, som skyldes udræadt Blodvand, gør ham helt uformelig og opdunnet. OBlock. D. I. 87. Lollo. som adv.: Hun var uformelig tyk. Pont. LP. VIII. 143. || (jf. bet. 1) om aandeligt stof, spec. litterær fremstilling. ved korte og uformelige Taler have (talere) udvirket meere

end ved lange og zirlige Orationer. *Holb. MTKr. 74. (komedien)* Ulysses, hvor udi skiemtes med uformelige Marked-Comoedier. *sa. Ep. V. 222.* *Uformelige Billeder-Forstyrred' | Min Sandsnings Gang; i Feberphantasier | Gik hid og did paa Vandring mine Tanker. *Hzr. XII. 175.* Der gik de uformeligste Sagn om Hans Købmand og hans Penge. *AndNæ. PE. II. 85.* **-forment**, *part. adj. (ænyd. d. s.; til I. formene; u, nu l. br.) tilladt; især som præd. og i forb. m. hensobj.: Moth. M117.* Dersom en Selveier-Bonde finder sin Gaard af den Størrelse og Beskaffenhed, at flere Familier sig derpaa kunde ernære, da skal det være ham uforment . . at dele samme. *Stampe. VI. 114.* det bør være Skribenten uforment . . at foreslaae Ændringer (∅: i retskrivningen). *Grundtv. B. II. 61.* Det er Censorerne og den examinerende Lærer aldeles uforment at bestemme Fagkarakteren ved fri Diskussion. *Bek. Nr. 128°. 1871. D&H. jf. adgangsformene: selv uden Neglerensning og Flipskifte var Adgangen nu uforment. KMunk. A. 133. || som adv. ell. appos.: frit; uhindret. Moth. M117.* de Svenske have Frighed u-formeent at handle og selge . . udi Danmark. *Slange. Chr. IV. 56.* Under Kong Hakon var der Sikkerhed i Norge, saa Bonde sad og Købmand foer uforment (*orig. I. 133: uanfægtet*). *Grundtv. Snorre. 2 106. Nystrøm. OF. II. 196.* **-formerlig**, *adj. se -formelig.*

U-formet, *adj. se U-4.*

u-formet, (*part.*) *adj. (jf. I. -form) som ikke er formet, ikke besidder fast, afgrænset form; uformelig (2). (kømpens) uformede Hovedknub rakte høit op i Luften. Oehl. XXV. 12.* de uformede Skygger syntes efterhaanden at faae Skikkelse og Betydning. *Blich. (1920). X. 86.* Korallerlehaalsbaand, af aflange uformede Koraller. *Politie. Kosterbl. 22/1922. I. sp. 1.* en fjern Fortids flydende og uformede Evropa. *Fris-Moll. To Lover. (1943). 15.* **u-formidlet**, *part. adj. som mangler forbindende mellemed (og derved staaar isoleret). NatTid. 20/1910. M. Till. I. sp. 4.* Det pietistiske Tidsrum kom ikke saa uformidlet af Liv i vor hjemlige Kirke, som man har været tilbøjelig til at antage. *Osk And. (Kingo. Stunge-Koor. (1931). xcvi).* (*værkets skildringer af naturforskerne i 17. aarh.*) staaar som store Indskud, interessante i sig selv, men uformidlede med den litterære Historie. *OFris. Lätt. 11.*

U-formig, *adj. se U-4.*

u-formindsket, *part. adj. († -formindsket, Steners. Poes. 6).* (*ænyd. d. s.*) *ikke formindsket, forringet i omfang ell. antal; ubeskaaret. Moth. U10.* en Fred, som det Danske Folk . . i Fædrenes uforminskede Land, kan fryde sig ved. *Grundtv. Dansk. I. 436.* han (*rakte*) ham Haanden med uformindsket Velvilje. *Pont. LP. VII. 30.* Stormen rasede med uformindsket Heftighed. *D&H.*

|| † efterstillet, i abs. konstruktion. her er allerede god tilgivt, for at have nogle ord at slaae vrag paa, det udlovede tal uformindsket. *Høysg. 2 Pr. 18.* **-formlig**, *adj. se -formelig.* **-formodelig**, *adj. se -formodentlig.* **-formodende**, *part. adj. (ogs. -formodendes (se ndf.) og -formoden. Holb. Paars. 296. sa. DH. II. 847 (sa. DNB. 298: -formodende), jf. ndf. og u. -formodet (hvor formen -formodent dog snarest er fejl).* (*ænyd. uformodende, som adv. ogs. uformodendis; jf. -formodentlig, -formodet, -forventendes og nt. unvermoden(s), mnt. unvermodens, ty. unvermutend, -vermutens; nu kun dial.) uventet; overraskende.* kommer Ulykken af . . Uformodendes Tilfald. *DL. 5—7—6.* hvis der skede noget uformodendes (*1871: Uformodet*). *2 Makk. 9. 24 (Chr. VI).* en uformodende sterk Modvind. *Holb. Hamb. III. 1.* Rasmus (*kom*) en Formiddag . . uformodendes hjem fra Arbejde. *K Lars. HPE. 132.* jf.: iblant de Ducater I fik, er der uformodendes (∅: *ved uagtsomhed*) kommet nogen som jeg holder for at være falske. *Kom Grønæg. I. 271.* || *talem. uformodendes (uformodne. PSyv. I. 480. Feilb.) gæster (faar olgn.) uformodendes (uformodne. smst.) retter, uventede gæster maa tage til takke med, hvad huset formaar (jf. u. uventende).* *Mau. 3069. U jf. BornhOS.* Uformodende Fremmeder gi'r uformodende Retter. *Kok. Da. Ordsprog. (1870). nr. 144.* **-formodentlig**, *adj. (ogs. (skrevet) -formodentlig. Cit. 1705. (Kbh Dipl. V. 793). Oehl. Er. I. 109. III. 161. JP Jac. I. 303. † -formodelig. Cit. 1700. (Bruun. FR. II. 3). H Mikkels. D. 79.) adv. d. s. ell. (†) -en (Holb. Usynl. I. 1. Mall. SgH. 148. Ørst. Br. I. 72).* (*ænyd. uformodentlig; nu kun (sj.) arkais., jf. MO. Levin.) uventet; uformodet; ogs.: uforudselig.* det uformodentlige Svenske Indfald udi Holsten og Jylland Anno 1643. *Holb. Staat. 387.* motte jeg dog nyde Fred for andre uformodentlige Ting, saa mener jeg dog, at det kunde skee. *Gram. Breve. 86.* et uformodentligt Træk (*i skakspil*). *PMoll. (1848). II. 206.* til ham optændtes jeg af en . . hastig og uformodentlig Tilbøjelighed. *JP Jac. I. 303.* || *som adv. Reemb. II. 117.* De kan tage sig i Agt at ingen uformodentlig overrumper Dem. *Ev. (1914). IV. 35.* uventede Dødsfald og andre uformodentlig indtrufne Ulykkestilfælde. *Ing. EF. XIII. 59.* **-formodet**, *part. adj. (ænyd. d. s.; jf. -formodentlig; u, jf. MO.) som man ikke har været formodning om; uventet.* Det var uformodet for mig, at ieg nogen tid skulde beskiekis til at indsætte Sogne Præster. *Rasm Winth. S. 127.* *Det var et Lyn fra uformodet Tordensky. *Oehl. XII. 130.* (*han*) besluttede at overraske sin Fiende ved et uformodet Overfald. *Mobb. DII. II. 255.* han (*foreslog*) hende, at gifte sig med ham om tre Uger . . Hun kunde kun anmode ham om at give hende en Smule Henstand: dette

kom hende saa uformodet. *EBrand.UB.89.* || *adv. (han)* lod sin Frænde ganske uformodet om Natten fængsle paa hans egen Gaard. *Molb.DH.II.389.* da jeg saa uformodet (*Wied.MB.I.51:* uformodent; *jf. u. -formodende*) saa' ham. *Wied.LB.²II.(1914).37.* *Grønb.Goethe.II.(1939).51.* **-formue**, en. (*ænyd. d. s., sv. oförmåga; sj., jf. MO.)* uformuenhed (1). den Uformue, man føler hos sig til at udgyde sin Hævn. *Basth.AandeligeTaler.I.(1779).286.* **-formuende**, part. *adj. (ænyd. uformuende(s) i bet. 1-2, jf. sv. oförmögen) 1) (W, nu mindre br.; jf. VSO. og Levin. sj.) som ikke evner, er i stand til at udføre noget; afmægtig (2); evneløs. (ofte i forb. uformuende til noget). Moth.M19. (den syges) levende Haab til vore (o: lægernes) uformuende Bestræbninger, maae baade ymgye og smerte os. Tode.ST.II.112. (redaktøren) var . . uformuende til selv at give sit Blad Interesse. Hrz.ST.219. Han saå . . at han havde været uformuende i denne Kærlighed. Bang.HS.340. Han skildres . . som aandelig uformuende. FBrandt.SK.67. || m. overgang til bet. 2. Fattige Folk . . som med Övrigheds Attest bevise, at være uformuende til at lade sig befordre med Pakke- eller Extrapost. Forordn.²⁷1804. §7, 8. jf.: ulykkelige Hændelser giøre dem uformuende til at betale. JSneed.I.11. 2) (W, emb.) som (næsten) ikke ejer formue (2) (uden dog at lide mangel, være fattig); ubemidlet; tidligere ogs.: fattig; nødlidende. Cit.1705. (KbhDipl. V.799). den yderlig Fattige, den aldeles Uformuende. Æw.(1914).II.50. uformuende Stervboer, det er saadanne, som . . ikke behøve sig til mere end 100 Rdr. Nørreg. Privatv. VI.134. da jeg . . har nogen Formue, vilde det i min . . Formynders Öjne være en sand Mesalliance, om jeg giftede mig med en Uformuende. Heib.Poet.VII.275. Schand. VV.225. uformuende Elever kan opnaa Understøttelse til et Skoleophold. HæverL. 4II. 1040. **-formuenhed**, en. (*ænyd. uformu(w)enhed (Kalk.IV.610.VI.124. Kingo.SS. V.334), jf. sv. oförmögenhet; jf. S&B. foræld.) 1) (jf. -formue) W svigtende, manglende evne til at udføre noget; evneløshed; afmagt; vanmagt. (ofte i forb. uformuenhed til ell. (sjældnere) i (Stampe.I.272. Hrz.D. I.IV) (at gøre) noget). Moth.M19. jeg skulde love Lydighed; og jeg kiender min Uformuenhed, jeg kunde ikke holde det. Wand. (Skuesp.IV.16). jeg har viist Hr. Magisterens hidtilværende Uformuenhed til at begribe den logiske Trethed. Heib.Pros.I.458. de havde gjensidig ligefrem Møje med at finde paa noget at tale om. — Anna blev efterhaanden ærgerlig over sin egen Uformuenhed som Værtinde. JakKnu.G.264. Jødernes kunstneriske Uformuenhed. FrPovlsen.GO.145. 2) (W, emb.) det at være uformuende (2); tidligere ogs.: fattigdom; (stærk) mangel. Moth.M19. Holb.Rpb.II.2. dette Tab . . drog dem**

dybere ned, fra Uformuenhed i Fattigdom. *Goldschm.III.277.* Naar en Ejer paa Grund af Uformuenhed ikke kan udrede de ham . . paahvilende Udgifter. *LovNr.156¹⁴1920. §19.* || *hertil bl. a. Uformuenheds-attest (Jur Formularbog.²3).* **-formærkelig**, *adj. (nu sj., jf. Levin.) som ikke kan (be)mærkes; mærkelig. (disse) Insecter, hvis uformærkelige Eeg udgyde sig i det friske Vand. LT'id. 1726.335. ganske uformærkeligt skær saa Overgangen saadan lidt efter lidt. Kierk.XII. 131. D&H. -formærkt, part. adj. (ogs. (noget sjældnere) -formærket). (ænyd. uformærk(e)t; W, nu l. br.) som man ikke mærker ell. lægger mærke til; ubemærket; uænsset; ofte om hvad der foregaar ved en langsomt fremadskridende, (næsten) umærkelig proces; især som *adv. ell. appos. hand (har)* stillet sig uformærkt paa et Sted i Gaden med en Krabask for at give dig hug. *Holb.IIJ.V.9.* *med slibrige Flugt stiaeler sig uformærkt | Bort de deilige Aar. *Steners.Poes.9.* *Pæne lille Urt | staaer saa reent og puurt, | staaer saa frisk og grøn, | uformærkt i Løn. *Oehl. Digte.(1803).271.* *uformærkt han Mand for Mand | Har trende Legioner ført til Rom. *Hauch.DVI.211. Troels L. XII.175.* førend han forlod den Syge, stak han uformærket en Penge under hans Hoved-Pude. *Holb.Ep. IV.29.* En Aften . . faldt hun uformærkt i Søvn med Bogen i Haanden. *Winth.IX.132.* (gaden table) sig uformærkt i en landlig Vej. *Fønss.UA.10. (sj.) m. flt.-bøjning:* nogle Protestanter (*listede*) sig uformærkede til Stedet . . hvorudi Hostia var lagt, og toge det bort. *Holb.MTkr.204.* || (*nu næppe br.*) som *attrib. adj.* *Tit talte hand med Blink og Hænder . . | Og u-formærkte Tegn ved Bordet fra sig gav. *Falst.Ovid.45.* *(*han*) listede sig omkring, | Og gjorde med Forstand, et uformærket Sving. *JFris.42. JSneed. VII.52. W -fornuft, en. (ænyd. d. s., mnt. unvornuft, jf. glde. uformost (Postil. 178)) mangel paa fornuft (sund sans, klogskab, rimelighed); ufornuftighed. *Min Ungdoms Uformuft og Brøst, | Ö Herre, du for-gætte. *SalmHj.544.3.* Nonsens og Uformuft, som foredrages i zirlig Latin. *Birckner.II. 288.* *Jeg elsker hende . . | Kald det ei Ungdoms Letsind . . | Giv det ei hine Navne, hvormed Klogskab | Betegner Uformuft. *Pal M.I.270. (rets)Systemets Uformuft. SMich. Dommeren.(1921).126. -fornuftig, adj. (ænyd. d. s.; jf. -fornumstig) 1) (jf. -vittig; især foreld. og bibl.) som ikke besidder (udviklet) fornuft; som ikke hører til fornuft-væsnerne. da var jeg ufornuftig (1931: et Dyr) og kunde ikke forstaae noget, jeg var som et Dyr for dig. *Ps.73.22.* de vare . . bedragne ligesom umyndige og uforstandige Born . . Derfor sendte du Dommen over dem til Forhaanelse, som over ufornuftige Born. *Visd.12.25.* || *spec. om dyr i modsætn. til mennesket.* disse, som ufornuftige Dyr,***

sandselige, fødte til Rov og Odelæggelse, bespøtte, hvad de ikke kiende. 2Pet. 2.12. Ruge.FT.222. det ufornuftige Dyrrige. Hallager. 1. MO. ufornuftigt Kreatur, se Kreatur 3. 2) (især som et noget mildere udtr. end dum, taabelig) om person(s) handling, optræden (olgn.): som (vidner om, at man) ikke har ell. bruger sin fornuft (paa rette vis). det synes mig ufornuftigt (1907: urimeligt), at sende en Fange og ikke ogsaa angive Beskyldningerne mod ham. ApG. 25.27. * (jeg) ufornuftig mod Augustum syndet har. Falst. Ovid. 64. det er ligesaa ufornuftigt at forkaste iblinde, som at antage iblinde. Mynst. Betr. 1.56. Man begriber ikke, at en lærd Mand kan være saa ufornuftig. MO. Johs Wulff. MG. 13 (se u. tyrkisk 1.2). **-fornuftig-hed**, en. (l. br.) det at være ufornuftig (2). Det er et menneskes ufornuftighed, at lure (1871: Et uopdraget Menneske lærer) hos en dør, men den forstandige besværes ved saadan skam. Sir. 21.26 (Chr. VI). Handlingens Ufornuftighed. D & H. || konkr., om ufornuftig handling ell. ytring. Det er . . . mueligt at skrive Nonsens og Ufornuftigheder i en skum . . . Stiil. Birckner. II. 288. begaa ufornuftigheder | **-fornuftig**, adj. (ænyd. glda. d. s. og ufornymstigh; nu kun (sj.) arkais. ell. spøg. 1) d. s. s. -fornuftig 1. Afstandige Mennesker og Ufornumstige Børn. DL. 2—5—25. det ufornumstige Kreatur (∴ dyret). Blaum. Sk. 147. 2) d. s. s. -fornuftig 2. Moth. N61. at Brandes . . . giver sig til at haane N. N. . . er saa tindrende ufornumstigt, at det . . . bringer os de glade Taarer i Øjnene. Rode. (Berl. Tid. 9. 1925. Aft. 7. sp. 1). jf.: (jeg vil) værge mig mod at bringe Eder i en falsk og ufornumstig Situation. JPJac. 1.61. dette (maa) lyde som en underlig Tale for den Vredagtiges Ufornumstighed. smst. 42. **-forværmet**, part. adj. 1) (jf. fornærme 1; nu næppe br.) hvis interesser ikke anfægtes, trædes for nær; vantastet; ukranæket; vist kun efterstillet, i abs. konstruktion: alle sine Fuldkommenheder uforværmede . . . kand (gud) opholde onde Mennesker. Eilsch. Philhist. 39. det (var) mit Øyemed at vise, hvorledes Historien kan, Sandhed uforværmet, erobre ikke alene fra Poesi, men ogsaa fra Romanen. Johs Boye. H. VI. 2) (jf. fornærme 2; især $\mathfrak{U}$, l. br.) hvem krænkelser, fornærmelse ikke tilføjes; som ikke bliver ell. føler sig forværmet. lade Een være uforværmet. Leth. (1800). 194. Krig (havde) altid været Kampen til Lede, uforværmet som han i Følge Sagens Natur altid forblev af sine Medmennesker. JVJens. C. 65. (barnet) kastede Kaaben i Støvet og sparkede til den . . . (indehaversken af forretningen) samlede uforværmet Kaaben op. Buehh. FDK. 37. $\mathfrak{U}$ **-foruoden**, adj. inkr. -t ell. (nu næppe br.) d. s. (Holb. Paars.) (4r. Falst. Ovid. a 4r). best. f. og flt. **-foruodne** ell. † **-foruodene** (Holb. Ep. III. 213). (ænyd. d. s.) unødvendig;

upaakrævet; ogs.: overflodig. Gjør dig ikke uforuoden Umage ved dine mange Forretninger (Chr. VI: Gjør dig ikke umag forgieves i dine uforuodne gjerninger). Sir. 3.22. Ordenes Reenhed fordrer . . . at man vogter sig for alle uforuodne fremmede Ord. Rahb. Stiil. 2. en uforuoden Vandalisme. Koføed-Hansen. KA. II. 353. Ansøgning . . . uforuoden. Bek. Nr. 301⁹/1942. §4. hertil: $\mathfrak{U}$ **-foruoden-hed**, en. flt. (i konkr. anv.) -er. at vise Kalkens Uforuodenhed udi den hellige Nadvere. Holb. Ep. IV. 501. VSO. Johs Steenstr. DS. 30. || (nu næppe br.) konkr., om unødvendig (luksus)genstand. undvære de kostbare Uforuodenheder, Overdaadighed ogsaa lister ind i Hytten. FGuldb. SS. I. 314. † **-foruoden(t)lig**, adv. (ænyd. uforuode(n)-lig (ogs. som adj.)) uden tvingende grund; unødvendigt. Sort. (DS. 1909. 45). Hoysg. S. 213. **-foruøjelig**, adj. (ænyd. d. s. i bet. 1) 1) (nu især dial., jf.: „Talespr. og sjeld.“ Levn.) som er vanskelig ell. umulig at stille tilfreds; unøjsom; (meget) fordringsfuld. Moth. N127. Holb. MTKr. 30. „Jeg fik ved samme Leilighed (∴ i et slagsmaal) endnu elleve Huller i Ansigtet og paa Kroppen, som De gav mig intet for“ . . . „Du er altid saa uforuøjelig. Hvad skal Du have for Dine Huller?“ Obufs. GD. 71. jeg er en uforuøjelig Een, der baade vil have i Pose og i Sæk. Wint. VIII. 227. et uforuøjelig bæst som aldrig fik nok. Kollerød. 214. VSO. Feib. 2) (jf. foruøjelig 3; daql. (l. br.) ell. dial., jf. VSO. D & H.) ikke livlig ell. opmuntrende; kedelig; trættende; ogs. (jf. bet. 1): misforuøjet; gnaven. v. APh. (1764). *Saa lyktsalig og end uforuøjelig? FGuldb. S. 41. „Eders Dom er partisk . . . men det gjør Intet til Sagen, siden det aldrig falder Nogen ind at underkaste sig den.“ . . . „I gjør Uret i, at være saa uforuøjelig, for naar en Mand viser sig uforuøjelig, er han altid vis paa, at mishage sine Venner.“ Etlar. GH. II. 153. Naar det ikke sover, skrider det eller trier. Ret et uforuøjeligt Barn! Vi er alle gnavne paa det. Myl. Erich. (Pol. 2/1905. 1. sp. 4). en uforuøjelig rejse. Feib. **-foruøjelig-hed**, en. (ænyd. d. s.; jf. -foruøjelse) navnlig (nu især dial.) til -foruøjelig 1: Moth. N127. Rothe. KF. 118. Af Kierlighed til Menneskenes Siele, af Trøskab imod sin Herre kom denne saa ærefulde Uforuøjelighed (med sit arbejdes udfald) hos ham (∴ Hans Egede). J. J. Lund. Hans Egedes Levnet. (1778). 94. (jeg vilde ikke) begjære mere end Directionen af sig selv tilstod mig . . . Da dette var en Følelse, som var temmelig fremmed for de Andre ved Theatret, har jeg derimod ofte nydt Godt af deres Uforuøjelighed, og . . . faaet min Gage forhøiet. Fru Heib. Et Liv. I. 73. AFriis. (Hist. Tidsskr. 9R. I. 215). † **-foruøjelse**, en. (ænyd. d. s.; jf. -foruøjelig-hed) utilfredshed; misforuøjelse. Uforuøjelse udi Riigdom er . . . af all Armod den største. Holb. MTKr. 169. Aarsagen til

(*Tyge Brahes*) U-fornøyelse var . . at hand af Adelen . . var forhadet. *Slange. ChrIV.122.*

-fornøjet, *part. adj.* (*ænyd. d. s.; nu sj.*) *misfornøjet; utilfreds.* Kongen (*var*) paa det høyeste u-fornøyet med Hollænderne. *Slange. ChrIV.1032.* *Saae man før en Herres Brud | See saa uforføyet ud? *Brors.78. Soya.FH. 119.*

U-forpligtende, *part. adj.* som ikke forpligter, medfører forpligtelse; uforbindende. Folk føres til at underskrive nær sagt hvad som helst, fordi det ikke synes muligt at overholde Forpligtelserne, hvorved disse synes ikke alene urimelige, men ogsaa uforpligtende. *AFoss.IKrigsaarene.(1920).46. Jac Paludan.UR.199.*

U-forpligtet, *part. adj.* (*jf. pligtfri*) ikke bundet af forpligtelser. *vAph.(1764). S.&B.* Hvis De (*o: en ung pige*) vil være min Sekretær paa den Tur, alt andet uforpligtet, vil jeg give Dem en Løn De ikke kan bære hjem. *JVJens.G.114.* (*den nye minister*) følte sig uforpligtet overfor sin forgængers dispositioner. *JernbaneT.1/10 1948.8.sp.3.*

U-forrette, *v.* (*glæda. ufor-rættæ, -rette; fra mnt. unvorrechten*) forurette. (*kongen skal*) holde . . hver særdeels ved Lov, Skiel og Ret, Friheder og Privilegier; og ingen . . u-forrette udi nogen Maade. *Slange. ChrIV.104.* (*om*) nogen . . skulde i Tjenestesager troe sig af sine Foresatte uforrettet. *Cit.1802.(AarbVejle.1919.195).*

-forrettet, *part. adj.* (*ænyd. d. s.*) 1) (*nu næppe br.*) som ikke har forrettet, udført sit ærinde. (*han*) maa gaa uforrettet hjem Gang paa Gang. *NMKromann.FanosHist.I.1.(1933).84* (*i referat af beghenheder ca.1700*). 2) *om sag, ærinde: som ikke er blevet forrettet, udført, bragt til (gunstig, ønsket) afslutning; ufuldført.* Et uforrettet Ærende. *MO.* Intet Under . . at N. N. havde maattet lade Skattesagen uforrettet, naar Kongen selv ikke kunde løse den. *Bornh.Samlinger.XIV (1922).24.* || *næsten kun i forb.* (*drage bort, vende hjem osv.*) med uforrettet sag († uforrettet sag. *JensSør.II.1*) ell. (*nu l. br.*) ærinde (*Pflug.DP.8. Pol.12/1948.2.sp.6*), (*ænyd. uforrettet sag; efter ty. unverteter sache; jf. med ugjort sag u. ugjort*) *2Makk.12.18.* Hand har været paa Vejen saa ofte at fri, og dog altid med uforrettet Sag er kommen tilbage. *Hob.GW.IV5. Molb.DH.II.403.* Der var intet andet for end at gaa fra hverandre med uforrettet Sag. *ErIKrist.NS.119. Feilb.*

-forrykkelig, *adj.* (*l. br.*) urokkelig; *fast.* om man vilde tænke sig Ministeriets Vei som Solens Bane: aldeles uforrykkelig og ufravigelig. *HN Claus.FV.205.* en soleklar, uforrykkelig Sandhed. *Johs Clausen.OmKirkensEenhed.(1874).26.* Kirken, Guds Alvidenheds Slot med den uforrykkelige Grundvold. *TroelsL. XIII.133.*

-forrykket, *part. adj.* († **-forrykt**). (*ænyd. uforrykt, -ruckt; nu sj.*) som ikke (*for*)rykkes; *urokket; fast.* En Machine til at bringe ved Bygninger Materialerne

. . i Veyret, dog saa at Machinen uforrykket bliver staaendes paa Jorden. *LTid. 1725.294.* Han, som . . holder sit Øye uforrykt paa Forsynens alviise Huusholdning, glemmer ikke at takke Gud. *Eilsch.PhilBrev. 279.* at vandre med stadige, uforrykte Skridt paa Sandhedens Ste. *Basth.Tale.(1782).62.* Den kaldæiske Betragtningmaade . . maatte være uovervindelig, saalænge Forudsættningerne for dens Sandhed henstod uforrykkede. *TroelsL.XIII.24.* *jf.* Koncept 3.1: beholde alle sine Concepter uforrykte. *Hob. Heltind.I.267.* || (*jf. forrykke 2*) som ikke er beskadiget, forringet ved, at noget (*ell. alt*) er fjernet; *urørt; intakt.* de 6 Orlogs-Skibe (*skulde*) leveres med ald deres Tilbehør uforrykket i alle Maader. *Slange. ChrIV.310.* overgive til Efterslægten uformindsket og uforrykket dette Stadens gamle Arvegods (*o: de gamle gadenavne*). *HMatthiess.Gader.13.*

-forsagt, *part. adj.* (*ænyd. uforsag(e)t, -sagd, mnt. unvorsaget (ty. unverzag(e)t; til II. forsagt; U, nu mindre br.*) ikke nedslaaet, modløs; *uforknytt; uforfærdet; frejdig; (nu oftest følt som et lidt svagere udtr. end.) modig; tapper. et dristigt og uforsagt Mod. Schousbølle.Saxo.69.* *din Ven, som uforsagt, | Tør møde Faren med Foragt. *Ev.(1914). III.188.* *(*vi*) gaar fremad sejgt og ufor-sagt, | om ej i store Spring. *Drachm.Vag.232.* vær uforsagt (*Chr.VI: uforferdet*), naar du dømmes. *Sir.4.9. CSPet.Litt.582.* || *amv. som et opmuntrende tilraab. Stub.43f.* *Heisal Hop-sal! Uforsagt. *Oehl.Digle.(1803).236.* *Uforsagt, vær paa Vagt! | Jesus haver det Alt fuldbragt. *Hagerbek.AandeligeSange.(1867).8.* || *hertil: Uforsagthed. vAph.(1764).* Hun . . gaaer med Glæde og Uforsagthed i Døden. *Nyerup Rahh.I.151. Aadons.S.149.*

† **-for-seende(s)**, *part. adj.* (*ænyd. (adj. og adv.) uforseende(s), uventet, ubetænksom(t), ufor-sællig(t); efter mnt. unvorsene, unvorsendes; jf. -forset*) uforudset; *uventet.* (*kongen*) fandt . . fornødent at bereede sig imod ufor-seende Overfald. *Slange. ChrIV.425.* Ufor-seendes. *Moth.S83* (*som adj. og adv.*). (*fransk-mændene havde*) uforseendes bredet sig ud i Landet. *Slange. ChrIV.1385.* || *uforsællig; uforvarende.* Hvis (*o: hvad*) fæmon som ufor-seendis kand slippe løs eller kommer i vangen. *Cit.1725.(Vider.II.293).*

† **-forset**, *part. adj.* (*ænyd. d. s.; til II. forse*) d. s. med mindre nogen bliver af een brat og Ufor-seet Sygdom forrasket. *DL.2-7-3. Rost-gaard.Lex.U11b.*

† **-forsigtelig(en)**, *adv.* (*ænyd. uforsicteligen, jf. mnt. unvorsicht-lik(en) uforsigtigt. Moth.S88.* Derpaa begav han (*o: kong Niels*) sig til Slesvig, og det meget u-forsigteligen, efterdi han ingen-steds udi Riget var meere forhad end udi samme Stad. *Hob.DH.I.212.* Denne Ilde-brand forarsagede 2 uforstandige Drange, som . . skiøde uforsigteligen med Pistoler. *Borrebye.TF.370.*

-forsigtig, *adj. adv.*

d. s. ell. -t ell. (†) -en (*Moth.S88. Holb.MTkr. 270. Skuesp.II,1.6.*) (*ænyd. d. s., mnt. unvorsigtich; jf. -forsigtelig(en) som ikke udviser ell. præges af forsigtighed (2), varsomhed; ubesindig; overilet; uoverlagt. (i ældre tid kan foreligge (biklang af) en bet.: uforudseende*). Hans (o: spaamanden Tiresius's) Blindhed rejser sig deraf, at (han) u-forsigtig . . tildømte Pan Seyeren (*i en kappestrid mellem Pan og Apollo.Holb.Ul.III.1.* 10 (*embedsmanden*) havde været uforsigtig nok at gribe . . til Landets Kasse, i Haab at skaffe sig . . taaleligere Vilkaar.*PAHeib.R. I.45. *et Lys I vilde tænde, | Men tændte uforsigtig Vaade-Ild.Zetlitz.I.308.* det (*er*) meget uforsigtigt af Dem, at give Folk fra saadant et Land Credit.*Heib.Poet.VII.205.* hvært uforsigtigt Ord, Du lod falde, og som saarede din Næstes Hjerte.*HCAnd.(1919). II.363. Feilb.* kufferten havde faaet en meget 20 uforsigtig behandling undervejs | han var højt uforsigtig med, hvad han sagde | **-forsigtig-hed**, en. *fl. -er.* (*ænyd. d. s.) mangel paa forsigtighed (2), varsomhed; overilet; ofte m. mere konkr. bet., om uforsigtig, uoverlagt handling ell. ytring; ubesindighed. (ofte i forb. som begaa, udvise uforsigtighed(er); i ældre tid kan foreligge (biklang af) en bet.: uforudseenhed*). En synder skal forlades i sin uforsigtighed (*1871: Ubesindighed*). *Sir.23.10(Chr.VI).* Kong Ludvig . . havde haft den U-forsigtighed at tag sin unge og vellystige Dronning Eleonora med sig paa denne hellige Reise.*Holb. Kh.621. Cammeraders Feighed, Generalernes Uforsigtighed, slette Stilling, uformodentlige Vanheld, hundrede Ting forene sig i at quæle (injantieristens) Tapperhed.Ew.(1914). IV.252. (han) havde begaaet den Uforsigtighed at opsætte sin Flugt til næste Morgen.* 40 *Gylb.(1849). IX.200.* Af samtlige Hovedvidners Udsagn fremgik, at Ilden . . maatte være opstaaet ved Uforsigtighed, udvist af de to ulykkelige omkomne.*Wied.S.338.* han var i Stand til at begaa Uforsigtigheder.*Bergström.L.5. || hertil Uforsigtigheds-brand ofl. u -forsigtig-vis, adv. (nu sj.) u-forsigtigt; ubesindigt. da hand u-forsigtigvis stak et Lys igiennem Spundset . . havde Lysets Lue tent Ild i Brendeviinet.Æreboe.* 50 *171. Oehl.XXV.70. EJessen.RI.106. -forsianlig, adj. se -forsynlig.*

uforskammet, *part. adj.* [ufør-*lsgam'ot, 'uførsgam'ot*] (*nu kun vulg. udforskammet. Kom Grønneg.II.432. jf. Borries.P.28. † uforkammen. se ndf.). (†) best. j. i ubest. anv.: I er een uforkamede een. Kom Grønneg.III.248. † superl.: et af de uforkam meste Mennisker. Holb.Bars.III.2. Rein.288.* De er det uforkammenste Menneske paa Jorden.*Skuesp.V.457. smst. 128. (ænyd. uforkam(me)t, -skammen, -skam (i former som nogle uforkamme (folk), og komp. uforkammere) og -skem(me)t, sv.*

oførskäm'd; (*delvis*) *efter mnt. unvorschemet, ty. unverschämt, mht. unverschamet; jf. forskammet || m. h. t. formen udforskammet jf. u- sp.148^{off}, men maaske foreligger her (opr.) laan fra nt. utverschaaamt, mnt. utverschamet, ty. ausverschämt)*

1) (*jf. forskammet 2; nu kun bibl. ell. m. overgang til bet. 2) blotet for (naturlig) skam(følelse); skamløs; ublufærdig. Giv vel agt paa et uforkammet (1871: ublufærdigt) øye.Sir.26.12(Chr.VI).* De ere uforkammede, i det de ey agter hvem som forbigaar, naar de lader deris Vand paa aabne plutzer og stæder.*Pflug.DP.1076.* Hør I Østers-Kiellinger! I Carnalier! I Caronier! I uforkammede Tasker! I Ægtemænds Horrer! er der ingen Skam i jer, at I tor raabe saadan udi Bormesterens Gade?*Holb. Kandst.V.3.* I Krigen 1657 opholdt Corfitz Ulfeld sig hos de Svenske, og var uforkammet nok til at gaae dem til Haande mod sit Fædreneland og sin Konge.*Mall.SqH.188.* Som ørkesløse og uforkammede Tiggere drog de omkring.*Mynst.Bispepr.(1850).37.* At trygle vil være sødt i den Uforkammedes (*Chr.VI: en ublues*) Mund.*Sir.40.33.*

2) (*jf. bet. 3) bet. 1 i videre anv.: fræk; grov; ubehøvet; talperagtig || om person(s adverb) ell. egenskab. Det var . . uforkammet at handle saaledes med en gammel Mand. Holb.Jean.V.2. Han maae have været meget uforkammet imod dig? Jacobi.(Skuesp.IV114). din uforkammede Knægt! Tør du tiltale mig saaledes? Heib.Poet.VII.113.* det vilde være en uforkammet Frækhed om Nogen sagde at han elskede mig, fordi jeg havde en smuk Gorge.*Chievitz.FG.89.* en uforkammet Løgn.*S&B.* Det er u-forskammet.*Pol.¹⁰,1938.9.sp.3. Esp.85. (nu næppe br.):* At være uforkammet med eller til at skjælde.*Høysg.S.166. || om ytring, taleform. Dersom hyrden . . er slem og uforkammet udi munden imod granderne.Cit. 1719.(Vider.III.289).* den uforkammede Sludder om, at Christendommen er perfectibel, at vi gaae fremad.*Kierk.XIV.39.* han gav bare et uforkammet Svar.*Lollo. (nu næppe br.):* en uforkammet münd.*Moth. MI75.* du est en Carnali, og . . for din uforkammede Mund faar (*du*) et par Ørfigen eller to.*Holb.Kandst.IV.2. Clitau.PT.57. || om pris(ansættelse), (penge)fordring: ublu; opskruet. (lægen) var idelig i Pengeforlegenhed, skønt hans Regninger var uforkammede.Kidde.AE.I.163. Priser, som vi vilde kalde fabelagtige og uforkammede.Socialdem.¹⁰1945.6.sp.6. som adv. (jf. bet. 3.2):* Maden er . . kun maadelig og uforkammet dyr.*Cit.1830.(MReinhardt.FE.I.186).* (*han*) fandt Provision og Renter uforkammet høje.*60 AaDons.S.120. Rask.FynskeBS.66.*

3) (*jf. bet. 2) bet. 1 i særlige (spøg., uegl.) anv. 3.1) (talespr., mindre br.) som adj.: som virker, føles ubehagelig, generende,*

irriterende. den grove kolde tunge uforskammede brutale Sne. *Cit. 1867. (HCAnd. BC.IV.19)*. denne altfor kunstnerisk udstyrede Natur (*i Italien*), blottet i et uforskammet Solskin, der æder al Lød af Farverne. *ORung.ST.132*. En tre-fire uforskammede Vorter har taget Plads rundt om i Ansigtet. *Soya.HF.31. 3.2* (*nu især dial.*) som *adv.*, med rent forstærkende bet.: *overmaade; i høj grad; skammelig (2.2 slutn.)*; *bandsat* 10 (*2*); *pokkers*. *de Moncke . . var i Løgn, saa uforskammet fix. *Jernskæg.D.82*. jeg frøs uforskammet. *Molb.Breve.130*. Jeg kjæder mig altid ganske uforskammet i Dromme. *Kofoed-Hansen.KA.I.14*. (*hans kusine*) skal have været saa uforskammet smuk. *MylErich.NS.75*. Han var uforskammet lykkelig. *JVJens.RF.89. Feilb.*

U-forskammet-hed, en. († **-forskammen-hed**). *fl. -er.* (*ænyd.* uforkammen-, uforkammethed, *jf. ty.* unverschämtheit; *formen* Uforskammethed *er sj. før sidste halvdel af 19. aarh.*; *formen* Uforskammenhed *er eneraadende endnu i MO. VSO. SvGrundtv., mens Levin. og Holst.R. har -t-formen (sml. u. Haardnakkethed)* til uforkammet 1 (*Mossin.Term.456.832*) *ell. (navnlig, og nu kun) 2: det at være, optræde uforkammet; ofte m. mere konkr. anv., om handling, ytring olgn. (i fl.: Theatercritiker (indeholder) som oftest ikke . . Andet end Uforkammenheder. Heib. Pros.VII.43. jeg taaler ikke længere dine Uforskammetheder!* *Pont.A.35*). Hør Pernille! jeg merker nok, at du ikke blir gammel i mit Huus; thi din Uforskammenhed gaaer for vit. *Holb. Pern.I.7*. den Frækhed i alle hendes Miner, den Uforskammenhed i al hendes Adfærd. *Ew.(1914).IV.130*. *bundløs Uforskammenhed. *Oehl.AV(1810).81*. „jeg er ikke Deres (∴ *Vectors*) Forlovede.“ . . „Hvilken mageløs Uforskammenhed!“ *udbrød . . Victor.Hauch.GM.251*. der er Nicolai. Han har den Uforskammenhed at komme her. *Hzr.Lyr.I.305*. Uforskammethed: *Hzr.XIII.110*. Der kommer Vrede, Uforskammethed (*Chr.VI: uforkammenhed*) og stor Skjændsel, naar en Kone maa forsøge sin Mand. *Sir.25.23*. Det slesvig-holstenske Parti betragtede denne Optraeden som en topmaalt Uforskammethed. *DannKonger.438*. **-forskrækket**, *part. adj.* († **-forskrækt**. *Holb.Metam.38*). (*ænyd. d. s.; nu sj.*) som ikke lader sig forskrække; *frugtløs; modig*. saa som han var en u-forskrækket Helt, lod han ikke Modet falde. *sa.DH.I.159*. det u-forskrækkede Mod og den Kaaldsindighed, hvormed han besvarede sine Fiender. *sa.Kh.897*. Hand drog en gloende Staal-Handske paa sin højre Haand . . og bar den u-forskrækket. *Borrebye.TF.133*. *Folket, u-forskrækket, | Stod fast om Kongens Stol. *Ploug.SD.200*. *CEw.C.84*. hermed en Tak til de otte danske Dreng (∴ *boksere*), som

uforskrækkede, med Nerverne i Orden . . bjærgede (*sejren*) i Land. *Nat Tid. 29/12. 1927. 16.sp.1*. **-forskyldt**, *part. adj.* († **-forskyldet**. *Pram.IV.16*. *jf. Moth.S410*. † **-forskyldt**. *Cit.1727.(Falsteriana.70)*). (*ænyd. d. s. og ufor-schiølt*) 1) som man ikke har forskyldt (1), gjort sig fortjent *ell. værdig til; ogs. om person: som ikke har forskyldt noget; uden at være forskyldt ell. have forskyldt noget; ufortjent* || om noget ubehageligt, skadeligt, ligesom visse Mennisker u-forskyldte ere komne i Foragt . . saa ere for andre opreysede Æres-Stotter, som de aldeles ikke have fortient. *Holb. Ep.V.195*. vise mine Læsere en uforskyldt Ringeagt. *Engelst.Nat.xxvii*. *Maaskee har Rygtet uforskyldt bagtalt mig. *Heib.Poet.IV.213*. I lider uforskyldt, lad det være Eder en Trøst. *Holstein.T.17*. uforskyldt sorg kan ikke knæle en mand, se knæle 3. *spec. (jur.) om straf ell. (navnlig) frihedsberøvelse, som man underkastes uden egen skyld, med urette*: Erstatning . . for uforskyldt Udstaaelse af Straf. *LoVNr.90^{1/4}1916. §687*. Oprensning for uforskyldt Anholdelse. *smst. ofte i forb. som uforskyldt væretægtsarrest (Socialdem. 29/11 1947.3.sp.1) ell. varetægtsfængsel (LoVNr.52^{1/4}1888. §4. LoVNr.90^{1/4}1916. §687)*. || om noget godt, *onsk værdigt*. *jeg troer, at jeg er kommen i Himmerig Nille!* og det gandske uforskyldt. *Holb.Jep.II.1*. mit Hierte (*har*) ikke . . kundet svare til det uforskyldte Fortrin. De beærede mig med. *Biehl.Euph.6*. *Jeg er, skjønt uforskyldt, den Gamles Øienslyst. *NordBrun.Jon.80*. hendes uforskyldte Lykke. *SvGrundtv.(DgF.IV.428)*. *nu især (relig.) om naade(gave) fra gud*: Salighed er en uforskyldt Guds Gave. *Wand.Mindesm.I.302*. Af hans (∴ *Jesu*) uforskyldte Naade er jeg alt, hvad jeg er. *Vogelius.Præd.32. SkatRord.(Mindeblade fra Grundtvigs Hundredaarsfest.(1883).61)* 2) (*jf. forskyldte 2; nu sj.*) som er sagesløs, *uden skyld i, ikke med forset har fremkaldt et vist forhold; ogs.: grundløs; umotiveret*. hvorfor vil du synde imod uskyldigt Blod ved at ihjelslaa David uforskyldt (1931: uden Grund)? *1Sam.19.5. (gesandterne)* kunde ikke vel troe det, at Kongen vilde saa u-forskyldt forlade Kæyseren og det Romerske Rige. *Slange.Chr.IV.1283. (en)* Student, som . . mig uvitterligt og uforskyldt hemmelig var min Avindsmand. *Æreboe.69. jf.: Vi forventer, at der gensidig gives (tyskere og danskere under besættelsen) den samme Margin for Uvæsentligheder og Uforskyldthed. EKaper.De fremmede i Landet.(1940).32. 3*) (*jf. forskyldte 3; nu kun bibl.*) som ikke gengældes; som *adv.: uden gengæld, vederlag*. Vi have . . ikke uforskyldt (1819: for Intet) ædt brød hos nogen, men arbeidet med møye og besværing dag og nat. *2Thes.3.8(Chr.VI). vAph.(1759)*. Mange have vendt sig bort fra et Menneske for Skalkheds Skyld, fordi de frygtede for uforskyldt at lide Tab (*Chr.VI: blive af med deres gods*

uden betaling). *Sir. 29.10.* **U -forsonlig**, adj. († **-forsonelig**. *Lodde. NT. 121*). *Moth. S608.* **1)** (jf. forsonne 1.1; nu næppe br.) om forseelse, brøde: som ikke kan sones. nægter man hans Heste . . Ære, er Forseelsen uforsonlig. *Spectator. 358*. Med Suk . . maae jeg tilstaae min uforsonlige Forbrydelse. *NK Bred. VpP. 78*. jf.: Disse ugdelige, forargelige og forføriske Skrifter kalder Young uforsonelige, efterdi deres skadelige Virkninger strække sig langt længere end deres Forfattere leve. *Lodde. NT. 121.* **2)** (jf. forsonne 2; især **U**) om (hver af to) stridende, fjendtlige parter: som ikke kan bringes til forlig, enighed, udsoning; i videre anv. (jf. forsonne 1.4): forbitret; haardnakket. **2.1)** i egl. bet.; dels om person: som er utilgængelig for udsoning, ubøjeelig i sit fjendskab, had osv. de (er) uforsonlige Fjender. *PAHeib. Sk. III. 261*. *Bagges. DVIX. 331* (se u. afsagt). Døden forsonede ikke de mægtige Uforsonlige (o: *Corfitz Ulfeldts fjender*). *CBernh. NF. XIII. 18*. tvinger De mig til at blive Deres Fiende, saa er jeg uforsonlig. *smst. VIII. 199*. en uforsonlig modstander af alt diletanteri | jf. Uforsonlighed. *vAph. (1759)*. *Kierk. VI. 356*. || dels om følelse, ytring olgn. Et uforsonligt Sindelag. *VSO*. Hun vilde nødig have flere uforsonlige Ord sagt. *Elkjær. HA. 54*. spec. i forb. uforsonligt had: (de) havde fattet et u-forsonligt Had mod Kong R. Schousbølle. *Saxo. 262*. en Følelse af rasende Had til S., uforsonligt, aldrig tilgivende Had. *JPJac. I. 296*. jf.: *Sværg mig, at hade Hagbarth uforsonligt! *Oehl. VI. 198.* **2.2)** overf., om forhold, begreber, ml. hvilke der bestaar et (andre, grundlæggende) modsætningsforhold: som ikke kan forliges ell. bringes til at gaa op i en højere enhed; uforligelig. *uforsonlige er Krig og Fred. *Grundtv. PS. VII. 78*. her hjemme er en besynderlig, uforsonlig Splid mellem det Gamle og det Unge. *Goldschm. Hjl. II. 317*. uforsonlige modsætninger | jf.: Kun for Poul Helgesen . . var Mødet med Reformationen uforsonligt og tragisk. *OFriis. Litt. 227*. **-forstaaelig**, adj. (nu sj. **-forstaaelig**. *Schousbølle. Saxo. 113*. *Oehl. PSkr. II. 303*). som ikke kan forstaaes; ufattelig; ubegribelig; dunkel. *Moth. S729*. de fleste Forklaringer . . ere forstaaeligere, end Texten selv. *JSnæd. VIII. 50*. Almuens Tale er næsten uforstaaelig (o: i Provence). *Estrup. HistBl. 74*. Hans Opførsel er mig uforstaaelig. *MO*. Jeg fatter ikke, hvorfor jeg . . skal straffes saa uforstaaeligt haardt. *Bergstrøm. Karen Borneman. (1907). 120*. hertil: **U -forstaaelig-hed**, en. fl. -er. (jf. -forstaaelse 1). i alle Prophethier findes en slags Mørkhed og Uforstaaelighed. *LTid. 1744. 536*. De fleste (af forf.s ågte) er uklare indtil Uforstaaelighed. *Brandes. (Rubow. BB. 128)*. || (l. br.) i fl., om uforstaaelige ting ell. forhold. det (o: at blive tiltalt af en fremmed) var vel atter en af disse forunderlige Københavns Uforstaaelig-

heder. *KGBrøndst. B. 137*. **-forstaaelse**, en. 1) (nu næppe br.) uforstaaelighed. (benediktinermunkene) udfrie (oldskrifterne) fra dend Dunkelhed og Uforstaaelse, de over Tidens Længde ere geraadne udi. *LTid. 1724. 804.* **2)** (**U**, l. br.) mangler paa forstaaelse (1 og 3); uforstaaenhed. hendes Liv var forkvaklet . . Uforstaaelse fra alle Sider. *Schand. FrokenGram. (1897). 111*. „jeg (o: Goethe) savnede enhver Deltagelse. Ingen forstod mit Sprog.“ Fra alle Sider slog Uforstaaelse ham imøde . . Publikum havde tilvendt andre Forfattere sin omskiftelige Interesse. *Brandes. Goe. I. 241*. Farmors Minespil var Uforstaaelse i højeste Potens. *Soya. FH. 261*. **-forstaaende**, part. adj. („nyt Ord.“ *Siesbye*; især **U**) som ikke forstaar, begriber noget; spec.: som ikke kan sætte sig ind i ell. vise sympati, medfølelse for andres (sjælelige) egenart ell. vanskeligheder osv.; uden indlevelsesevne; ogs. om adfærd ell. livsyttring (udseende, blik osv.). (han) mødte et saa fremmed Blik (o: fra sin principal), saa koldt, saa uforstaaende, at han gjorde en klodset Hilsen og gik ud ad Døren. *Schand. BS. 438*. En Tid havde de to Mænd staaet ret uforstaaende over for hinanden. *Fridericia. NH. I. 192*. man stod uforstaaende overfor hans Motiv til at begaa Selvmord. *Femlange. Ar. 113*. || hertil **U -forstaaen-hed**, en. (jf. -forstaaelse 2). *Bang. F. 212*. nu hylledes (Bellmans) Minde bag nye Smagsretningers Uforstaaenhed. *Cit. 1904. (Studenterkom. 142)*. *Saaby.* **-forstaaelig**, adj. se -forstaaelig. **U -forstand**, en. (ænyd. uforstaa(a)nd; jf. -forstaaelse, -forstaaen-hed, -forstandighed) mangler paa forstand (1-2); uklogskab; dels om (tilstand, der skyldes) manglende ell. udviklet forstand (1), dels om urigtig ell. svigtende udnyttelse af aandsevnerne. *Sir. 47. 28*. *for at føie daarlig (o: taabelig) Uforstand | Maa Viisdom græmmes tidt. *Oehl. VII. 239*. Hertillands . . vilde det være den største Uforstand at indføre den (o: den franske tragedie). *Heib. Pros. V. 201*. Vi ser her et Folk . . ved politisk Uforstand gaa fra Nederlag til Nederlag. *Brandes. XII. 188*. Kørerne stiller sig op med Hornene mod Uvejret og staar og maaber, i fæisk Uforstand. *JVJens. JL. 72*. (nu næppe br.) i forb. m. paa: *Kierk. IX. 170*. Uforstand paa det Speculative. *smst. XIII. 341*. sin Forstand eller Uforstand paa Blomster røber man klart ved den Maade, paa hvilken man anbringer dem i sine Stuer. *VortHj. IV. 249*. **-forstandig**, adj. adv. -t ell. (l. br.) d. s. ell. (†) -en (2 *Cor. 11. 23* (*Chr. VI*). jf. *Moth. S745*). (ænyd. d. s. og -stendig, -stondig; jf. -forstand; især **U**) som (vidner om, at man) ikke har ell. bruger forstand; uklog. de vare . . bedragne ligesom umyndige og uforstandige Børn. *Visd. 12. 24*. *hvor kan saa skøen en Mund | Saa daarligt (o: taabeligt) tale dog, saa uforstandigt? *Oehl. (1831). I. 24*. Overtro . . fylder Sielen

med tomme Billeder, med uforstandige Tanker. *Mynst. Betr. I. 235.* mit Folk er daarligh (o: taabeligt), mig kjende de ikke, de ere uforstandige Born (*Chr. VI: vanvittige børn; 1931: dumme Sønnen*) og uden Indsigt. *Jer. 4. 22.* Principiel Pessimisme er lige saa uforstandig som principiel Optimisme. *Brandes. TD. 20. jf.: prophetens uforstandighed (1819: Daarlighed). 2Pet. 2. 16 (Chr. VI). Kierk. V. 60. JPJac. I. 138. ☐ -for-* 10 **stilt**, part. adj. 1) (l. br.) om person: som ikke forstiller sig. alle Naturens ufordærvede og uforstillede Born. *Blich. (1920). I. 20. 2)* om væsen, adfærd, livsytning: uskramtet; ikke paataget; oprigtig. I Hofsalen vil man vel ikke faae de frie uforstillede Tanker at høre. *Rothe. (Rahb. Min. 1786. I. 146).* Jomfruen viste en uforstilt Forfærdelse og . . en ligesaa uforstilt Sorg. *Blich. (1920). VII. 79.* En uforstilt Beundring. *MO.* De har et saa uforstilt 20 Udtryk i Deres Øjne. *Markman. HD. 10.* Han var en af de faa Danske, som alle kaldte ved Fornavn, og sagde nogen Nielsen til ham, saa han sig uforstilt om i Stuen efter, hvem der kunde være ment. *MLorentzen. (Hjemmet. 27/1941. 5).* **-forstyrrelig**, adj. 1) † om ting: som ikke kan ødelægges, nedbrydes, gaa til grunde; uforøgængelig. (mosekullene) ere næsten uforstyrrelige. *Jap Steenstr. Skovmoserne. (1841). 93.* En uforstyrrelig 30 Helbred. *MO. D&H. jf.: Alle disse Tilvirkninger ere . . grundede paa de ufuldkomne Metalleres Forstyrrelighed, og Sølvets Uforstyrrelighed, som er en fuldkommen Metal. vAph. Chym. III. 359. 2)* ☐ om persons virksomhed, tilstand, væsen): som ikke lader sig forstyrre (2), bringe ud af fatning, ligevægt; uforanderlig; upaavirkelig; urokkelig. *uforstyrrelig er deres Slummer, | Som Graven tog imod. *Rahb. Poet. II. 61. (deres)* 40 uforstyrrelige Tro paa dem selv. *Goldschm. IV. 260.* uforstyrreligt godt Humør. *Schand. SF. 306.* Lægerne fortsatte rolige og uforstyrrelige Forbindingen. *Ohlsson. S. 148.* med uforstyrrelig Ro. *D&H. -forstyrret*, part. adj. (ænyd. uforstyr(r)et; jf. ustyrrer) 1) (jf. forstyrre 1) som ikke er bragt i ulave ell. ødelagt, tilintetgjort. *Moith. S. 899. vAph. (1764).* Saar vilde jeg tage (i krigene), saa mange jeg med uforstyrret Helbred kunde taale. *Sibb. I. 32. || nu navnlig* (faql. (geol.)) om jordlag (2) oln. Lagene i Fjeldene . . er omtrent uforstyrrede. *Socialdem. 1911. 1947. 6. sp. 6. 2)* (især ☐) som ikke forstyrres (2), afbrydes, generes af (ydre) paa-virkninger; fredelig; rolig. (de maa) lade os vore Anliggender blive i god og uforstyrret 50 Gang. *St. tEsth. 13. 7. Oehl. XIX. 73.* jeg er herude, i uforstyrret landlig Rolighed. *Hz. X. 45.* Der er en Mand, jeg taler med paa mit Værelse. Vi ønsker at være uforstyrrede. *JakKnu. LS. 117. Feilb. jf. bet. 1: (en) ufor-* 60 **styrret** Forbrænding. *Skibbs Mask. 41. -for- **svarlig**, adj. adv. d. s. ell. -t ell. (†)*

-en (*Cit. 1715. (Vider. I. 13). LTid. 1751. 356.*) (ænyd. d. s.; jf. MO.) 1) om noget abstr.: som ikke kan forsvares; dels: hvis rigtighed, sandhed ikke kan hævdes med logiske, velbegrundede argumenter; uholdbar. de Hollandske Skipperes Indvendinger (var) saa u-antagelige, som u-forsvarlige. *Slange. Chr IV. 1403. Grundtv. PS. V. 158 (se u. forsvarlig 1 beg.)* naar han ei længere kunde forsvare en af hans uforvarlige Meninger, endte han med et: „Ja godt.“ *Dreusen. S. 46.* Ansaret kastede han paa Ministeriet, hvis det haardnakked vilde forsvare en uforvarlig Sag. *HAPaludan. Sp. 197. || dels (og især) i videre anv., om forhold, handlemaade oln.: hvis rigtighed, berettigelse man ikke kan hævde; forkastelig; fordømmelig (spec.: skodesløs, let-sindig). (anførerne holdt) det u-forsvarligt at ligge med Krigshæren saa længe ørkesløse. Holb. DH. I. 782. uforvarlig renset Sød. JP Prahl. AC. 84. det vilde være en uforvarlig 10 Pligtforsømmelse, dersom jeg trak mig tilbage. Monrad. Afskedsprædiken. (1854). 11. Uforvarlig Omgang ved Barnefødsler. Goos. I. 150. (spøg.:) Det Vejr staaer ikke . . ! det er da ogsaa aldeles uforvarligt, om vi nu skulde have Regn. Hostr. DT. 11. 2) (nu sj.) om noget konkr.: ikke i behørig (solid, velegnet osv.) tilstand (saaledes at man maa fralægge sig ansaret derfor); utilfredsstillende; slet; ringe. uforvarlige og onde 30 Skrifter. *Holb. Paars. (7v.* Havren var meget uren og aldeles uforvarligt Kiøbmands Gods. *JP Prahl. AC. 84.* Er det ikke ret slyngelagtigt af en Skrædder . . at han sætter saa uforvarligt Lærred i min Herres Lommer. *PMøll. (1855). II. 261.* man erholder et yderst slet Glas Brændeviin og et endnu uforvarligere Glas Øl. *Dick. SØ. 102. jf.: Uforvarlig (o: uforvarligt (1) stuvet) Dæks-* 40 **last. Scheller. MarO. -forsvarlig-hed**, en. ft. **-er.** især til -forsvarlig 1. *Alberg. MO. || (l. br.) om uforvarligt forhold oln.* Det kan ikke hjælpe, vi klager over det, vi finder er Uforvarligheder (i bystyret). *DagNyh. 12/1912. Till. A. I. sp. 4. KMunk. H. J. 15. † -for- **svigelig**, adj. (jf. u-bedragelig 2, -svigelig) som ikke bedrager ell. skuffer; paalidelig; sikker. alt hvad jeg haver sammenskrævet . . er forfattet efter en paalidelig Kyndighed og en u-forsvigelig Erfarenhed. *PJuel. GB. 42v. -forsynet*, part. adj. († **-forsynnet**). (ænyd. d. s.; nu sj.) som ikke er behørig, tilstrækkelig forsynet, udstyret; navnlig (tidligere): uforset (spec.: ugift). hun vil af Moderlig Bevaagenhed fremdeles beholde 50 Døttrene, som ere uforsynede hos sig, indtil de efter Guds Forsyn kand komme i Mands Værge. *Cit. 1709. (Fr Hjort. Slægten Gjerløff. (1904). 84). vAph. (1764).* Moderen vilde . . ikke slippe Barnet (der skal paa rejse) ud paa Vej og Mark som et uforsynet Tiggerbarn. *Johs Pal M. DD. 13. -forsynlig*, adj. († **-forsynlig**). adv. -t ell. (†) **-en****

(*Moth.S92. Kierk.V210*). (ænyd. d. s. og uforsianlig, jf. *glda. adv. uforsynligh(e), over-raskende; især foræld.*) *letsindig, ubetønk-som, kortsynet, uformuigt m. h. t. sine dis-positioner for fremtiden; uforudseende; ogs. (nu sj.): uforsigtig; skødesløs.* „Er den, som ei forskaffer sig i rette tide, hvad fornøden er.“ *Moth.S92. (armeen) var kommen til kort. . formedelst ond og u-forsianlig Huus-holdning. Slange. ChrIV.892. JohsBoye.III.71.* Den, der uforsynligen, i Tillid til en gaade-fuld Magt, vover sig paa Veien. *Kierk.V210. (De) kan (ikke) sidde ved et Tebord uden ved Deres uforsynlige Bevægelser at vælte alle Kopperne paa Gulvet. Birkedal.O.I.198. || hertil: Uforsynlighed. Moth.S92. Nord Brun.HelligeTaler.II.(1798).75. Fuglens Ufor-synlighed, der den ikke sanker i Lade. Kierk. IV144. -forsyvnnet, part. adj. se -forsyvet. † -forsæt, et. i forb. af uforsæt, ufor-sættelig. Befindis det (∴) *frapløjning af nabo-jord m. m.* . . at være gjort af vanvare og uforsæt. *Cit.1747. (Vider.II.164). -forsæt-lig, adj. († -forsættelig. Høysg.S.113). (især ∅) uforvarende (2); ufrivillig; uden forsæt. (navnlig (og nu vist kun) om for-seelse, uheldig adfærd olgn.). *Eenfoldighed, en uforsættelig Ting, | Er Aarsag nok til Sag (∴) *for toldsvig) mod fattig Skipper. Stub.107. Gud vil tilgive dem deres uforsættelige Van-kundighed. Ev.(1914).V174. jeg (vaagnede) hændelsesviis midt i min Sovn, og blev uforsættelig Tilhører ved en Samtale. Blich. (1920).XIX.109. Naar den forsættelige Over-lasts uforsættelige Følge er . . Skade eller Død er Straffen (osv.). Goos.I.63. Præsten skal skaffe ham Soning for den uforsættelige Synd, han har begaaet, uden at den var ham vitterlig. 3Mos.5.18(1931). -forsøgt, part. adj. (glda. uforsøkt, uerjaren (Mand.78); jf. -prøvet) 1) som ikke er gjort til genstand for undersøgelse, prøve; hvis beskaffenhed man ikke har erjaret. uforsøgt synes let. *Moth. SI028. *End af uforsøgte (∴) uundersøgte) Nødder jeg i Lommen har en Skok, | Thi til een og hver at prøve var ei Tiden ud-strakt nok. Heib.Poet.X.384. VSO.VII.338 (se u. ubetraadt). || nu næsten kun (∅) i forb. som ikke lade († efterlade. Nord Brun.ET.32) noget uforsøgt, prøve alle midler, muligheder for at opnaa et vist resultat; intet lade uprøvet. alle Fiedre spændes, alle Hiul settes i Bevægelse, intet lades uforsøgt. Sporon.Mod.211. jeg frygter en sildig Æng-stelse og Fortrydelse hvis jeg havde ladet Noget uforsøgt. Kierk.VI.233. Kommunen maa ikke lade noget uforsøgt for at raade Bod paa Bolignøden. Socialdem. 12.1947.6. sp.2. 2) † som ikke har gennemgaaet (haarde) prøvelser, lidelser. *Jeg selv forglemt mig, og mine gyldne Tider, | Og u-forsøgt i Ont, taalmodig Tiden sleed. Falst.Ovid.108. 3) (nu sj.) uden kundskab ell. (navnlig) erfaring; uerjaren. Fortællinger, som udj fremmede****

Folekes Øyne, i sær deres, som ere ufor-søgte eller ey befarne . . vil siunes at være til Overflødighed. *Æreboe.4.* Man løsnede alle Baand for Hirschholms Bonden paa engang og han lignede da det uforsøgte Barn. *Junge. 369.* han var ingenlunde uforsøgt i Vaaben, manglede heller ikke Mod. *Hauch.II.436.* det kom til Nærkamp; men de unge uforsøgte Mennesker blev drevne tilbage. *Brandes.NG. 38. (dronningen) var ikke uforsøgt i Intriger. Rosenkrantz.G.I.107. (jf. forsøgt sp.953⁹⁵⁴; nu næppe br.)* Hun var . . altfor ung og uforsøgt i Verden til saa hurtigt at for-vinde saadanne Indtryk. *Gylb.(1849).VI.121. D&H. -forsømmelig, adj. (ænyd. d. s. i bet.: uskadt, uanfægtet (om retlighed), og (som adv.) uforsøm(m)elig(e) 1) (sj.) som ikke maa forsømmes, negligeres. En uforsømmelig Pligt. VSO. 2) † som adv.: uopholdelig; ufortøvet. 20 Hvilket (byggerarbejde) altsammen skal Ufor-sømmeligen flyis og forfærdigis. DL.2—22 —62. (der) blev skrevet til Admiral A. . . at hand u-forsømmeligen motte . . haste til Gothenborg. Slange. ChrIV1309. -forsø-get, part. adj. (jf. -forsyvet) hvis (frem-tidige) udkomme ikke er sikret; som mangler (økonomiske) midler (for den kommende tid). Rostgaard.Lex.U11c. Ingen, som havde tient ham troe, gik uforsøret af hans Tieneste; 30 men han belønnede dem selv, ved at give dem en Sum til en eller anden borger-lig Næring. J.Sneed.III.382. || især dels om kvinde (sj. om mand): ugift (ell. uforlovet). Officiererne (har) aldrig reelle Hensigter. De gjøre Cour til gifte Koner og forlovede Pi-ger; men de uforsørgede, jo dem tage de sig nok iagt for. *Heib.Uadsk.15.* Til dem af os, som endnu ere uforsørgede og under 40, bringer (tilfødel) vel engang en Brud. 40 *Goldschm.VIII.118. VSO. Levin. dels (og nu vist kun; jf. u. uopdragen) om mindreaarig, der har mistet forsørgeren og endnu ikke kan underholde sig selv: *han har efterladt en elsket Mage, | Smaae Uforsørgede. Oehl. XVII.188. efterlade Enke og 2 uforsørgede Børn. D&H. -fortaal, part. adj. se II. -fortalt. ∅ -fortabelig, adj. som ikke kan fortæbes, forspildes; som man har uom-tvisteligt krav paa; umistelig; utabelig; ogs.: dyrebar. (ofte i forb. en ufortabelig ret (Levin. Pont.Fam.9. KMunk.C.40) ell. ret-tighed (Rahb.OS.6. Religions-Frihed hører til de ufortabelige Menneske-Rettigheder. Grundtv.B.II.217. Goldschm.IIj.II.252)). Rahb. Fort.II.304. Skrammerne vare dem (∴) vikin-gerne) ufortabelige Manddomsmærker. *Molb. DH.I.89. de (∴) figurer paa et maleri af dommedag) . . have taget Saligheden i evig og ufortabelig Besiddelse. JLange.II.80. et ufortabeligt Indtryk af det personlige Livs absolute Værdi. Krarup. Fra Romantisme til Realisme.(1930).41. jf.: Tvangsindsigelsens Ufortabelighed. Lassen.AO.3595. Levin. || (sj.) om person. Mine kiæreste, nøieste, ufor-***

tabeligste Venner. *Rahb. E. III. 22. I. -fortalt*, part. adj. [-fɔr'tal'd] (*JBaden. DaL.*) ell. (*m. tilknytning til II. fortælle, II. -fortalt*) [-fɔr'tal'd] (*Mohr. L.*). (*glida. ufortalet (Codex Esromensis. (1880-81). 282)*, sv. oförtalt; til III. fortale 1; jf. -fortænkt) som ikke gøres til genstand for nedsættende omtale, bagtælelse; som ikke kritiseres, misbilliges. *Moth. T44. en Lærer (kan) ufortalt tage tvende Louis'dors for et Collegium privatissimum. FrSneed. I. 14. *Dig (o: en modstander i en polemik) | Jeg, umistænkt for ækel Smiger, | Og ufortalt i Kjøbenhavn | (Skjønt det til visse meget siger) | Kan takke, love, prise højt. Grundtv. PS. V. 378. min søde lille Jomfru! her skal De sove i en god gammel Mands Seng, hvor De kan hvile ufortalt for Gud og Mennesker. Gylb. XI. 244. || især (og nu vist kun; w ell. dial.) i forb. som ham ell. hans ærlighed osv. ufortalt, (sv. honom oförtalt olgn.; sml. fortale sp. 968²⁴ samt Falk T. Synt. 222. Mikkels. Ord. 104) uden at sige noget ondt om ell. forklejnne, med skyldig hensyntagen til ham ell. hans ærlighed. (ofte brugt som et formelt høflighedsudtryk, spec. i forb. som enhver (anden) (*Rostgaard. Lex. UI 2b. MO. J Lange. I. 32*), alle andre (*Drachm. M. 75*) ufortalt (se ogs. náf.), anv. naar man roser en bestemt person ell. ting.) hand har været en god og dydig Mand, dog, som man pleyer sige, de fleste andre ufortalt. *Gram. (KSelsk Skr. IV. 289)*. *Hver anden Verden ufortalt, | Jeg ingen bedre kiender (o: end denne). *Bagges. IV. 31. den Dame, jeg tænkte paa, var en anden, eders skjønne unge Viv ufortalt. Ing. KE. II. 73. For mig er London Byernes By, Rom ufortalt. HC And. ML. 419. Hist Tidsskr. 10 R. IV. 43. Feilb. † *min Ost skal bære | Sin Priis, hver ærlig Kones Ost | Dog ufortalt at være. Reenb. I. 27. || (l. br.) foransat. (jeg glæder) mig til at se fremmede Lande og ny Ansigter — ufortalt de gamle — naturligvis. *Johs Palm. TV. 190. E Konstantin-Hansen. Samlv med dansk kunst. (1937). 56. II. -fortalt*, part. adj. [-fɔr'tal'd] († -fortaalt. *JBaden. DaL. † -fortælt. Gram. Nucleus. 998*). (ænyd. ufortælt; til II. fortælle; jf. -sagt; nu sj.) som ikke fortælles, opregnes; uomtalt; unævnt. *Moth. T44. Denne Omstændighed lod han blive ufortalt. VSO. *Om det saa lykkes trods alt | skal jeg lade ufortalt. Thuborg. KV. 43. -fortjent*, part. adj. (ænyd. d. s.) som man ikke har gjort sig fortjent til; ufor-skyldt. *Moth. T103. dels m. h. t. noget godt, ærefuldt osv.: *ufortjent jeg faaar af dig (o: gud) | Saa mange glade Dage. Salm Hus. 25. 2. ufortjent Værdistigning, Stigning i en Ejendoms Værdi uden Indehaverens Indgriben. Gyldeend Leks. 1515. Norge vandt (en) ufortjent (sejr) i fodboldlandskampen! (jf. fortjene sp. 981^{93ff.}; l. br.) om person; uværdig. nu pinte han sig ubarmhjærtig med at tænke paa, hvor mange ufortjente og uberettigede***

Personer der denne Aften havde Lov til at være i samme Stue som hun (o: den elskede). *Bergstrøm. Brogede Billeder. (1897). 85. || dels m. h. t. noget ubehageligt, nedværdigende osv. skjæve og ufortjent nedsættende Domme. Hjort. Krit. Lit. II. 53. Lidelser (der) ikke være ufortjente. J Lange. I. 368. Frodes ufortjente død. AOlvr. DH. II. 81. -fortreden (hed)*, en. se -fortrøden (hed). **-fortrudt**, part. adj. 1) (jf. -fortrøden 3; nu sj.) som ikke fortrydes, angres. *Kaper. Fortrudt: Moth. T161. vAph. (1764). -fortrydt: GHMüll. Wb. Amberg. 2) † uden fortrydelse (se Fortrydelse l slutn.; jf. u. -fortrydelig 1). *(budet bad, at) Mand . . . ufortrudt den Tienest vilde gjøre. Poul Ped. DP. (1937). 61. Maatte jeg ufortrydet anmode (Dem) at schaffe mig de manglende Tomos (o: bind af et bogværk). Cit. 1722. (Falsteriana. 42). † **-fortrydelig**, adj. (ænyd. d. s. i bet. 1 (*Kingo. SS. V. 152. 165*)) 1) (jf. -fortrøden 3) som ikke (bør, behøver at) angres, fortrydes. de naadegaver, og det Guds kald ere ufortrydelige (1819: Naadegaverne og sit Kald fortryder Gud ikke). *Rom. 11. 29 (Chr. VI)*. en sømmelig, u-skyldig og u-fortrydelig Tiidsfordriv. *LThura. Poet. Fort. ufortrydelige Omkostninger. Kbh Saml. I. Fort. at v. || som adv.: uden fortrydelse (1), irritation (jf. -fortrudt 2). H. Majst. . . vilde have den Taalmodighed u-fortrydelig at høre (beretningen). Tychon. AB. 181. jf. bet. 2: de andre møder alle (ved ildebrand) ufortøvet og ufortrydelig. Cit. beg. 18. aarh. (Vider. I. 265). 2) (jf. -fortrødelig) ufortrøden (1). Ufortrydelig at kiempe i sin Christendom. *LTid. 1726. 390. vAph. (1764). II. 711. -fortryden*, adj. se -fortrøden. **-fortryd(e)t**, part. adj. se -fortrudt. **-fortrædelig**, adj. se -fortrødelig. **-fortræden**, adj. se -fortrøden. † **-fortrødelig**, adj. (-fortrødelig. *Leth. (1800). 194*). (jf. ænyd. (adv.) ufortrædeligen; sml. fortrædelig og ænyd. fortrødelighed) d. s. s. -fortrøden 1; jf.: hendes Ufortrødelighed og Utrætelighed, til at more denne Huuskreds. *Rahb. E. V. 244. -fortrøden*, adj. [ʔufɔr'trøð(ə)n] († -fortryden. se u. bet. 1. † -fortreden, -fortrøden. *Moth. T157 (men sml. 161: -fortrøden)*. *Schytt. IR. V. 376 (,Sjeld. "Levin"). Leth. (1800). 194*). (ænyd. d. s. og ufor-trøden (*Kingo. SS. I. 128*), -treden, -traaden, -trod-den, sv. oförtruten; efter mnt. unvordroten; jf. -fortrudt) 1) (jf. -fortrydelig 2, -fortrødelig; især w ell. dial.) som udviser energi, utrættelighed, udholdenhed under udførelsen af en vis virksomhed; som vedholdende og uden at hemmes af vanskeligheder ell. modgang bestræber sig for at naa et maal; ihærdig || (jf. sp. 921^{21ff.}) om person. (ofte i forb. ufortrøden i ell. til (*Moth. T161. VSO.*) noget), saadanne (blev) til Skole-Embederne . . . beskikkede . . . som der udi ville være flittige og u-fortrødne. *Slange. Chr IV. 207. han var ufortrøden i sit Arbeide. Ew. (1914). IV. 249.***

*Ufortrøden | I Historien jeg var. *Heib.Poet. X.207.* En ufortrøden Arbejder. *MO. D&H. i personifikation (jf. u. -fortrøden-hed):* den ufortrødne Vestenvind, denne Jyllands daglige Fejekost. *CMøll.PF.16.* || nu især dels om handling, virksomhed: ufortrøden Fliid. *Sort.CIR.9.* *Har jeg | . . . med ufortrøden Stråben | Arbejdet Aar for Aar? *Oehl.IV.195.* Rektor . . . sagde: — „Tak for Deres (o: inspektors) altid ufortrødne Iver i Deres ansvarsfulde Gjerning.“ *Schand.AE.198.* dels som appos. ell. adv.: (ved ildebrand skal vi) indfinde os ved ilden . . . og ufortryden, det stærkeste vi kand, hjælpe at ræde og slucke. *Cit.1772.(Vider.I.475).* *Du søge maa . . . | Med Flid og ufortrøden. *Oehl.XXX.62.* *Engang tilbagestødt, han kom igjen, | Kom ufortrøden tredie, fjerde Gang. *Hauch.DVI.140.* Chauffør C. hørte . . . ikke (togets) advarende Fløjt, men fortsatte ufortrødent. *Socialdem. 12/1947.4.sp.4.* UjfF. || (sj.) om forhold ml. personer (venner): trofast; inderlig(t). *Som i Liv, i Døden | Er jeg ufortrøden | Din, som du er min. *SalmHus.509.3.* den ædle U., hans ufortrødne Ven. *Hjort. KritLit.III.53. 2)* (jf. fortrøden 3; nu næppe br.) som er ell. udføres uden fortrydelighed, ærgrelse, beklømyring, sorg. „den som er ioielig“. *Moth.T157.* *Der (o: hos gud) er Livet ufortrøden, | Fri fra Synden, fri fra Døden. *Brors.247.* *Tag ufortrøden da . . . | Imod en Viin udpræst af sure Hæggebær. *Steners. Poes.20.* *Og vil hand (o: åu, fader) det, jeg skal med bare Vifte gaee, | Da ufortrøden jeg vil gerne giøre saa. *Prahl.BJ.7. 3)* (jf. -fortrydelig 1; nu næppe br.) som ikke fortrydes, angres; ufortruddt (1). *erindrer du den ufortrøden Stund, | Da du brød første Kys paa nerfarne Mund. *Steners.Poes.5. ☐ -fortrøden-hed, en. († -fortreden-hed, -fortrøden-hed. Moth.T158. SundhedsMagazin.(1763).41.* til -fortrøden; især (og nu vist kun) til -fortrøden 1: *vAph.(1764).* Hvad gav ham dette Mod i Farer, denne Ufortrødenhed i Vanskeligheder? *Jacobi.Skr. 54.* Julie vedblev ufortrødent sin Gang, og Regnen holdt ved med ikke ringere Ufortrødenhed. *Ellar.X.224.* Myggens Ufortrødenhed, naar den flager om Lyset. *JLange. Breve.106.* -fortrøddt, part. adj. se -fortruddt. -fortælt, part. adj. se II. -fortalt. -fortænkt, part. adj. (ænyd. d. s.; jf. I. -fortalt; nu sj., jf. D&H.) som ikke gøres til genstand for mistydnig, urigtig ell. ubillig bedømmelse, udlægning; som ikke vækker anstød, giver anledning til (ubeføjet) kritik, skumlerier; ogs.: umistænkt. *Moth.T77. Holb. Paars.26.* det Spørsmal (rejste sig), om jeg ogsaa var af den Fødsel, at han ufortænkt kunde indføre mig i deres Samqvæm. *EPont. Men.II.8.* *Du ufortænkt med mig (o: din fader) kand allevegne gaee, | Det andet var, om man en Ung Karl hos dig saae. *Prahl.BJ. 9.* Til (staten) bør og Børn ufortrødte kunde

tage deres Tilflugt (naar forældre forkaster bornenes valg af ægtefælle). *Ev.(1914).II.93. Grundtv.PS.V.379.* det kand ieg giøre enhver u-fortænkt. *Rosgaard.Lex.U12b. jf. MO. VSO. -fortærlig, adj. († -fortærelig. vAph.(1764)).* som ikke kan fortæres; om føde: Bages. *(ABages.JB.I.139).* se Masser af ufortærlige og ufordøjelige Sager henkastede i Hønssegårdene. *VortHj.III.4. 46.* || uegl. *Jernet, som vi ufortærligt troede, | Paa Klipper ruster hen i Stykker smaae. *Bagger.II.366.* *Aandens Skat, der funkler ufortærlig. *FJHans.PS.I.160.* || navnlig (mods. fortærlig; jur.) om ting (fx. penge, fast ejendom), der taaler gentagen ell. fortsat benyttelse uden (væsentlig) forringelse. *Nørreg. Privatr.II.6. Sal.² VIII.546.* -fortøvet, part. adj. (ænyd. d. s., jf. ænyd. ufortøffendis og ænyd. glda. ufortøged, -tøget, -tøwret, -tøytret ofl.; fra mnt. unvortøget, unvortøget, men i da. omdannet efter tøve; i rigsspr. ☐, emb.) hurtig; ogs.: øjeblikkelig. de Svenske (var) strax ufortøvede i at forekomme sliig Aecord (o: mellem kejseren og de danske). *Slange.ChrIV.1192.* *(troldene) sværgede det (o: et uhyre) en ufortøvet Død. *PHFrim. (Sk Vid.XII.86).* Denne Meddelelse . . . opopfordrede til ufortøvet Virksomhed. *Bergs. PP.659.* Stræng Pliktopfyldelse, ubetinget Lydighed . . . eller ufortøvet Afsked. *Schand.SB. 87. D&H.* || navnlig (og nu næsten kun) som adv.: uden toven, opsættelse; uopholdelig; straks; omgaaende. *Holb.Paars.296.* *nu jeg ufortøvet | Gaaer til min Dronning hen. *Oehl.XXX.128.* *hun maa strax, | Maa ufortøvet følge med. *Heib.Poet.III.484.* (vandet) forvandles her ufortøvet til Damp. *Ursin.D. 200.* Et Stopsignal skal altid ubetinget og ufortøvet adlydes. *DSB.Sign.III.5. Feilb.* — i forb. m. straks; dels (nu ikke i alm. spr.) tilknyttet m. og (S. (skulde) strax og u-fortøvet begive sig til Freds-Forhandlings-Stødet. *Slange.ChrIV.911).* dels † i forb. straks(en) ufortøvet ell. ufortøvet straks: Stat op igjen, og gæck strax ufortøvet til Byen. *Holb.Ul.V.3.* hvis De ufortøvet strax vilde skrifve (ham) til. *Gram. Breve.184. smst.135.* ☐ -forudselig, adj. [uførud'se'(a)li] som ikke (med rimelighed) kan forudses; som indtræffer uden (synligt) varsel, forberedelse; uberegnelig. *min Skiæbne var | Uforudselig. *Oehl.AV(1810).95.* deels ved uforudseelig, deels ved uforudset Vanskjæbne (har han) seet sig gjentagen tilbagesat. *Blich.(1920).XXV.93.* paa Grund af uforudsete og uforudseelige Omstændigheder. *Schand.SF.298.* en Række ganske uforudselige Begivenheder. *Østrup.T.153.* ☐ -forudset, part. adj. som ikke forudses; som indtræffer uden varsel; uventet. *Amberg.* *Pludselig, uforudset, den (o: stormen) Skovene fylder med Susen. *Hauch.SD.I.128.* Uforudsete Udgifter. *Wolff.MarO.554.* -forvarende, part. adj. (nu kun dial. -forva-

rendes. som adj.: se u. bet. 1.1 (jf. GHMüll. Wb.); som adv.: 1Makk.1.32(Chr.VI; 1871: uforvarende). JSneed.VI.415. Blich.(1920). XXX.109. EBrand.Br.II.329. jf. VSO.(„i daglig Tale som adv.“). Feilb. Lollo. samt MO. (der har opslagsform Uforvarende, men oplyser, at „Nogle skrive uforvarende“; her- til: „Et reent ubegribeligt Indfald . . (saadanne former) ere nu i selve Talespr. platte, og tilhøre den udannede Almue.“Levin.)). 10 (ænyd. uforvarende(s), sv. (adv.; vist fra da.) oförvarandes, fsv. (adv.) oforvarande, -dis; fra nt. unverwahrens, mnt. unvorwarndes, jf. ty. unverwarnt; sml. I-II. forvare) 1) som indtræffer uden varsel, (tydelig) forberedelse; ufornodet; uventet; især m. bibet. af pludselig- heds, overrumpling. 1.) (især $\mathfrak{W}$, nu l. br., jf. S&B. og „sielden, og neppe rigtig.“MO.) som (attrib.) adj. der var kommen en hastig og uforvarende Frygt over dem. Visd.17.15 (Chr.VI og 1871; 1842: uforvarende) en ufor- varende Storm, som overvinder Styrmandens Kunst. Eilsch. Phil.Brev.104. de voldsomme Krigstider gjorde den uforvarende Død dag- liggids. PJohans.DB.101. 1.2) som (appos. ell.) adv. (han) gav sig uforvarende (1842: uforvarende; 1871: uventet) imod dem . . og jog dem paa flugt. 2Makk.12.37(Chr.VI). Cii.1743.(Vider.II.376). jeg (kom) engang uforvarende i Selskab med min gamle Kjæ- reste. Gylb.VII.238. dette pludselige Syn af et bekendt Ansigt efter alle de fremmede kom saa uforvarende paa ham. JPJac.II.143. Denne Meddelelse kom Møller R. ganske uforvarende. Gyr.Lemche.S.III.186. 2) (under- tiden vanskelig at skelne fra bet.1) som sker af vanvare, ved en tilfældighed, hændelse, uden at være tilslaget; uforsærlig; især om noget uheldigt, skadeligt, som forvoldes, uden at det kan lægges nogen til last. 2.1) (l. br.) som (attrib.) adj. en halvt uforvarende Blottelse (i et skrift). OFriis.Litt.354. 2.2) som (appos. ell.) adv. En Pige saae engang uforvarende sin Mad-Moer tage en Flaske (med et trylle- middel) af Skabet. Holb.UHH.I.5. At røre (hunden) uforvarende med en Finger, var en uforsonlig Forbrydelse. JSneed.III.146. *han i Havet dukked efter Daasen, | . . som | Ham uforvarende faldt over Borde. Oehl. (1831).VI.239. Det slap mig uforvarende ud af Munden. Heib.Poet.VI.379. I Italien tabte han uforvarende . . sit Hjerte til en ung dansk Pige. HBrix.DD.194. Lollo. -for- varet, part. adj. (ænyd. glda. d. s.; nu sj. (i omhyggeligt spr.)) d. s. s. -forvarende (1.2). Det var bedst, om de kom uforvaret (Søi- berg.Mange.SlagsFolk.(1943).17: uforvarende) paa Præsten, saa var han nemmere at be- stemme. sa.(Pol.^{18/19}1935.Sønd.2.sp.1). I Sæt- ningen Tyskerne faldt uforvaret ind i Belgien 60 er uforvarende blevet omdannet ved distra- herende Indflydelse fra uventet. ERehling. Skriftlig Form.(1948).83. $\mathfrak{W}$ -forveksle- lig, adj. som ikke kan forveksles med noget

andet; i høj grad særpræget. Saa kom den Dag, da Holger for første Gang virkelig for- bavsede Verden, viste sit eget, uforvekslelige Ansigt. JorgenNiels.VU.60. (Grieg'er) en Ener, en Uforvekslelig. Pol.^{19/1935}.13.sp.4. et uforveksleligt og iøjnefaldende Møbel. El- ling.H.63. † -forvædt, part. adj. (ænyd. uforvædt, uforstyrret, ty. unverwendet og (nu) unverwandt) 1) ikke bortvendt; navnlig om blikket: rettet vedholdende mod noget; ufravendt. naar jeg . . opdagede min Elske- lige, stirrede jeg uforvædt paa hende. Ew. (1914).IV.295. GHMüll.Wb. jf. vAph.(1764). 2) (moralisk) ufordærvet; naturlig. Selv Præ- stevælden i Middellalderen, hvor stor den end var, købtes med Opofrelser af alt det, der giver Magten Værd for et uforvædt Men- neske. Orst.VI.154. 3) til forvædt 3: ikke bort- kommen. Rostgaard.Lex.U12b. -forven- tendes, adv. (jf. -formodende; nu næppe br.) d. s. s. -forvarende 1.2. Moth.¹U12. MO. -forventet, part. adj. (ænyd. uforvent(et); $\mathfrak{W}$, nu l. br.) ufornodet; uventet. ufornooden og uforventet Glæde. Holb.LS.II.2. *Para- disets Glæde . . uforventet kom som Him- lens Gaver. PalM.VI.42. (hun havde) er- ventet . . faaet en Billet til Brylluppet. KLars. MH.199. det første, uforventede Fund af (et vikingskib) der er gjort her i Landet. JVJens.(Pol.^{19/1935}.11.sp.5). $\mathfrak{W}$ -forvin- delig, adj. (ænyd. d. s., jf. glda. uforwin- nelik, uovervindelig) som ikke kan forvin- des (1); uoprettelig; ubodelig. (næsten kun om noget ubehageligt, skadeligt). til vedkom- mendes u-forvindelige Skade. Slange.ChrIV. 1321. som hans Lykke nu var paa det høieste, fik den et uforvindeligt Stød. Rahb. Fort.I.240. et dybt, uforvindeligt Indtryk, som i hans Ungdom har grebet hans inder- ste Væsen. Gylb.(1849).V.270. jeg (kan) da ikke se, det var saa uforvindelig en Ulykke, jeg blev forlovet med din Søn. KMunk.O. 28. -forvisnelig, adj. († -forvisnenlig. Rostgaard.Lex.U12c). (ænyd. d. s.; højtid., nu l. br., jf.: „Sjeld. (eller obs.).“Levin.) som ikke kan visne. *Granskoven . . kneiste med grøn, uforvisnelig Krands. Rein.ND.127. || nu vist kun (jf. uvisnelig) dels i billedl. udtr., om sejrs-, æreskrans olgn.: den ufor- visnelige ærens krone (1819: Ærens uforvis- nelige Krands; 1907: Herlighedens uvisne- lige Krands). 1Pet.5.4(Chr.VI). prydede med . . Seierens uforvisnelige Palmegreene. Bath. Tale.(1782).54. de uforvisnelige Krands, som Muserne flette deres udkaarne Ynd- linge. Oehl.(1851).XXV.194. jf.: *Selv Aandens Blomster (=: digterværker) bære Tidens Mærke . . | Men seel der gives ogsaa andre Blomster | Med uforvisnelig og evig Glands, | Der staae som Vidner om et bedre Hjem. Hauch.SD.I.141. || dels i videre anv.: som aldrig taber sin værdi; uforgængelig; evig. (om aandelige egenskaber, begreber). Viisdom er straalende og uforvisnelig. Visd.6.13. en

uforkrænkelig og ubesmittelig og uforvisnelig (1907: uvisnelig) Arv . . er bevaret i Himlene til Eder. *IPet. I.4.* Stykkets evige og uforvisnelige Skionheder. *Nyerup Rahb. VI. 375.* En uforvisnelig Hæder. *VSO.*

Uf-pige, en. se u. uf.

u-fragaelig, adj. (⊙, l. br.) som man ikke kan fragaa, benægte rigtigheden af; uimodsigelig. *Levin.* den svenske Gymnastiks ufragaelige Kedelighed. *Da. Idræts-Blad. 1898/99. 537. sp. 2. R Gandrup. Mærket. (1917). 108.* **-fraskillelig**, adj. (ænyd. d. s. (D Grammat. II. 377); nu sj.) som ikke kan skilles (ud) fra, er uøselig, intimt forbundet med noget andet; især om noget abstr. (af præpositionerne) ere nogle U-fraskillelige, som bruges ikkun i Sammensatte ord. *Høysg. AG. 24.* Jeg taaler et lidet Tab, fordi det er ufraskilleligt fra en større Gevinst. *Eilsch. Phil. Brev. 202.* Ubekvæmligheder, Sorger og Elendigheder . . ere ufraskillelige Følger af Cultur. *Blich. (1920). XX. 118.* **-fratagelig**, adj. (⊙, l. br.) som ikke kan fragtages en; ufravristelig; umistelig. (især om noget abstr.). Der gives en dobbelt Vedbliven efter Doden . . den ene er vor ufratagelige Arvelod, den anden gjør Enhver sig selv. *Oehl. U. VII. 31. VSO.* Barnetiden . . skulde høre til enhvers intimeste, ufratageligste Ejendom. *Jac Paludan. IH. 62.* **⊙ -fravendt**, part. adj. (jf. iravende l. 1) som ikke vendes bort, i en anden retning; vist kun om sansevirksomhed (især: blik, iagttagelse): som foregaar vedholdende, uafbrudt og anspændt, uden at slippe genstanden for sin opmærksomhed (jf. -forvendt l.). det fortælles om visse Slangere, at de med ufravendt Blik fortrylle deres bange Bytte. *Mynst. Betr. I. 235.* hans Øjne havde kaaret hans brede Stovlesnuder til Maal for en ufravendt Betragtning. *PHans. KK. 93.* ufravendt Opmærksomhed. *S. & B. AOl. DH. II. 52.* uegl.: Fasthed i Villie . . grundet i . . ufravendt Hensken til Maalet. *HN Claus. Tale. (1843). 5.* || nu især som adv. ell. appos.; ofte i forb. som se, stirre ufravendt (efter, i) mod, paa noget). hendes Øjne vare ufravendt fæstede paa Gulvet. *Gylb. KV. 36.* (hun) hørte ufravendt paa, hvad han fortalte. *CBernh. XI. 139.* Han stirrede ufravendt paa læreren. *Gersov. KL. 67.* **-fravigelig**, adj. adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (HG Claus. (For Sandhed. III. 57). *Mynst. BIS. I. 140.* l.) (sj.) i egl. bet.: som ikke viger, fjerner sig fra noget. *Stjernen hist, | Som ufravigelig sin Bane gaar. *Bød. 144.* *HN Claus. FV. 205* (se u. -forrykkelig). **2) ⊙ overf.:** som ingen afvigelse taaler; urokkelig; uomgængelig; fast. (ofte i forb. som en ufravigelig beslutning, betingelse, lov, mening, pligt, regel). det (var) min ufravigelige Pligt at advare (eleverne). *Rahb. OS. IX.* det var en ufravigelig Skik paa Ulvedal, aldrig at nyde noget, naar der var Jagt, før om Aftenen. *Blich. (1920).*

XIX. 62. er det din bestemte, ufravigelige Mening, at du ikke vil være min? *Stuek. FO. 183.* den gamle Regel om faste og ufravigelige Salmer til hver Søn- og Helligdag i Aaret. *Ellekilde. DJ. 379.* jf. (l. br.): når sammenstillingen en gang er gjort, er den næsten ufravigelig (∴ ikke til at komme udenom). *MKrist. GN. 34.* || som adv.: urokkelig; bestemt; ogs.: regelmæssigt; uden undtagelse; stedse. Jeg kan da ikke overtale Eder? Mine ædle Gjæster have ufravigeligt besluttet at drage videre? *Hz. IX. 182.* (gadeopstande blev) ufravigeligt slaede ned af Militæret lige straks. *Brandes. X. 389.* Erfaringen har lært mig, at de, som vi klynger os til her i Livet, ufravigeligt ender med . . at blive kede af os. *Isak Din. FF. 17.* **-fravristelig**, adj. (højtid., l. br.) som ikke kan fravristes; ufratagelig. (næsten kun uegl.) om (mennesker) have Ro i deres Sjæl, som er ufravristelig. *Kofoed-Hansen. KA. II. 251.* den indlagte Dans (er) ufravristelig knyttet til Stykket. *Brandes. IX. 222.* jeg har et Maal: denne Krone ufravristelig om min Tinding. *KMunk. EL. 19.* **-fred**, en. († -fritid. *Cit. 1707.* (Vider. III. 252)). (glda. ufredh, ufrith, æda. ufrith, oldn. úfridr) l) (jf. Fred l) usikkerhed, utryghed m. h. t. overlast, angreb, jare. havets daværende ufred, før borgen blev anlagt. *AD Jørg. IV. 254.* især i flg. anv.: l. 1) (jf. Fred l. 2; nu næsten kun dial.) det, at noget udsættes for misbrug, overlaster, hvorved der tilføjes det skade; især om krænkelse af markfreden. *Cit. 1705 og 1723.* (Vider. III. 114. 207). enkelte Mænd, hvis Grunde paa-støde de fredede . . Strækninger (ved havet), blive ansvarlige for den Skade, samme tilføjes af Ufred . . hvad enten de ufredgjørende Kreature antræffes i den fredede Strækning, eller ikke. *Forordn. 19. 1792. § 20.* *Junge. Lov Nr. 53 29/1872. § 7.* den Ufred, som var tilføjet Tveden, tydede . . paa Hadet imod (dronning Bengerd). *Biogr. Lex. II. 85.* For at Hønsene ikke skulde gøre Skade ved at skrabe i Haverne, gav man dem Sokker paa Benene. Man maatte jo se at holde Ufred borte fra den Smule Urter . . man havde i Haverne. *Halleby. 192. l. 2)* (dial.) udraab, naar man, efter at være traadt ud af leg, atter træder ind; uhelle. *DSt. 1922. 108. Feilb. 2)* (jf. Fred 2; især ⊙, nu l. br.) uro; forstyrrelse. **2. 1)** i al alm. *Hjem støvned da Kong Erik, | I Hu var han saa gram; | Ind drog han paa sit Curve, | Og Ufred fulgte ham. *Winth. HF. 64.* især om forstyrrende lyd(e), støj, larm: *Moth. F344.* den ringeste Ufred i Omgivelserne bringer (vandfrosen) til hovedkuls at styrte sig i Dybet. *Frem. DN. 549. 2. 2)* sjælelig uro, splittelse, disharmoni; mangel paa (sjæle)fred. trindt om Hvilestedet (∴ graven) er saa tyst, saa roligt. Ingen Klage lyder meer; intet Suk hæver sig tiere . . , saaledes skiænkkes ogsaa Dig engang Fred efter Ufred! "

FGuldb.SS.I.292. en i Siælen opstaaet Ufred med hele Tilværelsen. *Mobb. BlS. 2Saml. I. 449.* jeg haaber . . at (*brevene*) ikke skulle kunne volde nogen tænksom Læser Forvirring eller Ufred. *Sibb. I. Fort.* inderst inde (*i ethvert menneske*) boer en Uro, en Ufred, en Disharmoni, en Angest for et ubekjendt Noget. *Kierk. XI. 136. 3) tilstand opfyldt, præget af strid, konflikt. 3.1) (jf. MO.¹ l. br.; nu alm.) uenighed, splid, kiv (ml. to personer ell. grupper).* *Falst. Ovid. 78 (se u. furdøje 2).* Gud bevare mig fra i disse velsignede Egne at komme i Ufred med Nogen. *Sibb. I. 11.* *mod Ufredens Aand . . | vil vi Baalet paa Fædrenes Gravhøje tænde. *Drachm. DVE. 148.* Med ingen af Naboerne havde hun levet i Ufred. *Søiberg. KK. I. 122.* stifte Ufred i Landet. *Mall. SgH. 177. And Nr. MR. 285.* se ogs. u. III. stifte 2.2. (jf. II. sætte 16.5; l. br.) (*hun var bange*) for at . . sætte Ufred mellem de unge. *Gyr Lemche. S. III. 187. 3.2) (nu især dial. og som forled i visse ssg.) væbnet opstand, urolighed; krig; fejde. Moth. F344. Holb. Mel. I. 1. (rundkirkerne) maa have været anvendte som Tilflugtsteder i Ufred. Rawert & Garlieb. Bornholm. (1819). 174.* efter ham fik Ufreden Navn af Grevens Fejde. *Jerslev. Fædrelandshist.¹⁷ (1892). 52.* under Ufreden 1848. *Ujf. Feilb. -fred, v. [-fɾe^(o)ðə] (glda. ufredæ, paaføre krig, oldn. úfriða; af Ufred; l. br., jf. VSO.) forulempe; genere; forstyrre. ingen turde ufredte Danneemarks Kyster. Grundtv. DVI. 147. (lappen) fordrer blot . . ikke at blive forstyrret i Nydelsen af sine smaa Goder . . eller paa nogen Maade at blive ufredet. JVAhl. Lapperne og den lapske Mission. (1866). 129.* under laden, hvor køernes skarn ikke kunde ufredes (*vættene*). *AOlrE. NG. 320. (uhyret bliver) ganske tamt (og) lader sig . . føre tilbage til sin Hule for ikke at komme ud og ufredes Byen for næste Aar. Jorg. OF. 83. (nu næppe br.) til Ufred 1.1: (kristtorn) voxer fortrefeligen i nogle Aar . . men allerbedst man glæder sig derved, fortørrer den . . endskjøndt den har Læe mod alle Vinde og ufredes af ingen. PhysBibl. XIV. 210. -fredelig, adj. (glda. ufredeligh, fredløs (?), æda. ufrithlik, voldelig; jf. -fredsom) især i flg. anv.: 1) (jf. -fred 2.1, fredelig 2; mindre br.) præget af uro, forstyrrelse; urolig. VSO. der var noget ufredeligt, uhjemligt over (hotellet). *Kædde. AE. II. 118.* i Jagttiden dukkede nogle tysktalende Herrer op . . og gjorde Egnen ufredelig et Par Dage. *Pont. Fam. 15. 2) (jf. fredelig 3) til -fred 3. 2.1) stridbar; trættekær; umedgørlig. Moth. F346. JSneed. VII. 17.* Et ufredeligt Sind. VSO. Udadtil var Stationsforstanderen . . ofte ufredelig og drilagtig. *JacAnd. Er. I. 139.* Vi har altid ligget i Strid med dem. Det er ufredelige Folk. *Kirk. F. 225. Feilb. || (spog., sj.) om ting: som volder fortræd, ærgrelse, „gør knuder“.* paa Udflugter tør jeg . . ikke tænke,*

da det i nogle Dage har tegnet til en y temmelig ufredelig Byld. *Grundtv. B. I. 481. 2.2) (nu l. br.) til -fred 3.2.* Ufredelig . . kaldes det, når der er krig og Urolig tilstand. *Moth. F346. jf. Ufredstid: saalænge ingen ufredelige Tider paakomme. MR. 1772. 429. -freds-, i ssg. (navnlig $\text{\textcircled{w}}$) især af -fred 3; foruden de ndf. behandlede kan bl. a. nævnes: Ufreds-aand, -aar, -bud (Recke. DE. 98), -dag (se u. Saltkorn), -kaar, -tidende (Lemb. Shak. II. 4). -freds-bøde, en. (jur.) bøde for ufred (1.1) forvoldt af løslupne kreaturer. *LoVNr. 53²³/s1872. §7. Anordn. Nr. 26⁹/1886. §20. -freds-mand, en. (glda. ufrithes (-)man, fredløs (DGL. I. 133 var.), æda. ufrípæman, d. s., oldn. úfriðar-maðr; især foræld. ell. arkais.) mand, der optræder voldsomt, ufredeligt, begaar overgreb; voldsmand; røver. Cit. 1739. (ECarsten-sen. Vigsø. (1884). 93). *vores Fædreland (skal vi) | Bevogte flink mod hver en Ufredsmand. *Grundtv. SS. V. 607. Kierk. IV. 141.* det kunde . . godt ske, at Ufredsmænd i en af Skovene kunde se Lejlighed til at hale . . et Stykke Vadmel . . af Vognen, hvis Kusken var alene. *Halleby. 129. -fredsom, adj. (ænyd. d. s. og ufridsom, oldn. úfriðsamr; nu sj. i rigsspr.) ufredelig. JHSmidth. (VSO.). jf. -fredelig 2.1: *Gjør Ret mod alle — fred-som boe | Hos en ufredsom Mand. Zellitz. Poes. 311. (han) sad . . alvorlig og ufred-som i Mine. *Søiberg. FLP. 70. jf. -fredelig 2.2: Folkevandrings ufredsomme Tid. DSt. 1932. 97. $\text{\textcircled{w}}$ -freds-stifter, en. (sj. (skrevet) Ufred-. HNClaus. Medb. 17. AOlr. DH. II. 257). (jf. stifte ufred u. Ufred 3.1 samt Urostifter) person, gruppe, der (an)stifter ufred, volder uro, splid. *vAph. (1759).* De (politikere, der) have taget sig Frihed til at gaae paa egen Haand (skal) gjøre mistænkte som Ufredstifere, som Regeringens systematiske Modstandere. *HNClaus. Medb. 17.* man (stemplede) Tyskland som Ufredsstifteren (m. h. t. krig-ten 1914). *Frisch. PE. 65. || (l. br.) til Ufred 1.1.* Menneskene ere endnu værre Ufredsstifere i Klitten end Kreaturer og kunne anrette langt mere Skade. *Andres. Klitf. 316. $\text{\textcircled{w}}$ -freds-tid, en. (ænyd. d. s.) uroligt tidsrum; fejde-, krigstid. (især styret af præp. i og ofte i flt.) dem, i hvis Hænder Danmark i Ufredstider vilde med Tiltroe overgive sit Flag. *Mall. HG. 29. HCAnd. SS. VIII. 521.* føre (landet) igennem Ufredstiden. *Rigsdagst. F. 1939/40. sp. 4198. -frelsl, adj. (ogs. -frelse) inik. (sj.) d. s. (et ufrels folk. HjælpeO.). (ænyd. d. s., oldn. úfriðsl, jf. æda. vfrals (Harp. Kr. LXXII; fejl for -fræls (ell. -frials?); arkais. ell. hos sprogrensere, jf. MO. VSO.) ufri; bunden. (kejser Josef) meddelte . . den spanske Sendeherre, at det var hans Agt at gjøre Østrigs Kirke mindre ufrels. *FrNiels. R. 21. || næsten kun (om person(s) stand) dels: trællefødt; livegen; dels: som tilhører de ufri, uadelige stænder (borgere og bønder);*******

(sj.) i videre anv.: trællesindet (Hjælpe O. D&H.). Moth.F350. *Slave han (o: bonden) var paa Baronens Slot, | ufrels og ufri paa egen Jord. LCNiels.R.41. (mon) Kongen vil tage imod Velkomst af en simpel Huskarl — Son af en ufrels Bonde? Gyr Lemche.S.I.122. Greven selv . . skrammede ikke af hendes ufrelse Stand. AGnudztn. En Selskabsmand. (1911). 27. S&B. *En stakkels ufrelse Tienestekarl. Oehl.XXXII.160. naar denne 10 (betingselse) opfyldes, vil jeg (o: en herremand) lukke Øiet for Eders ufrie Stand og give min Datter til en Ufrelse. Winth.IX.281. DSt.1941.101. **-fremkommelig**, adj. 1) (jf. III. -for 2; „Nyere Ord.“ VSO.; især $\square$, jf.: „dagl. Tale.“ MO.) navnlig om vej: som er vanskelig af færdes ad, ufarbar. Molb. HO. Alle Biveie ere slette og ufremkommelige for Vogne. Estrup. Hist. Bl. 46. Der var bælgmørkt og ufremkommeligt nede (i køl- 20 deren). AndNæ. PE. III. 330. Vejen var fuld af huller . . der sine steder dannede store ufremkommelige pytter. Gersov. KL. 7. 2) (l. br., jf.: „Talespr.“ Levin. „sj.“ D&H.) om person: vanskelig at komme til rette med; umedgørlig; urimelig; kontrær. Du skal ikke sige, at jeg er urimelig og ufremkommelig. Heib. Poet. V. 133. SHEgaard. UT. 219. Fru Brandt, som ellers kunde være saa god og blid, var ganske ufremkommelig i Dag. Jac 30 Paludan. S. 33. **-frest**, part. adj. se -frist. **-fri**, adj. (glæd. d. s.) 1) som savner selvstændighed, uafhængighed. 1.) (især $\square$) om (gruppe af) levende væsener (personer): som savner frihed (1), (vindskrænkede) personlige rettigheder; ofte: som ikke har (fuld) raadighed over sin person, staar i et personligt afhængighedsforhold til en overherre; ufrels. de vil heller døe end kaldes ufri folk. Moth. F362. Nørreg. Naturr. 394. den magre men 40 frie Ulv vil ikke bytte med den fede men ufrie Hund. Blich. (1920). XX. 117. Ufrie Væsener. MO. || spec. (foræld., hist.) dels om livegen, slave, træl: Moth. F361. Nørreg. Naturr. 395. Lov om Vederlag til de forrige Besiddere af Ufrie i de danske Besiddelser i Vestindien. Lov²³/1853. derfor bøjed han Ryg under Byrden og blev en ufri Træl (1871: skatskyldig Tjener). I Mos. 49. 15 (1931). dels om uadelig, person af borger- ell. bondestand: 50 Moth. F361. Holb. DNB. 509. de Egteskaber, som Adelen indgik med ufrie Quinder. Nørreg. Privatr. I. 188. *en ufri Mand, en Bonde (Oehl. (1831). V. 21: Træl) | Kan ikke tirre mig. Oehl. EA. (1820). 15. Arup. DH. II. 486. 619 (jf. 273). de ufri stænder. smst. 530 (sml. Moth. F361). jf. bet. 1.2: ufri stand. Winth. IX. 281 (se u. -frels). 1.2) om ting ell. forhold; især: som (i modsætn. til andre lignende) er bundet af regler, bestemmelser. *Nu 60 maa jeg (o: en forvist) her i Nord en u-fri Aande drage. Falst. Ovid. 102. En ufri Tilstand. MO. ufri kunster, se Kunst 2.1. || (jf. I. fri 6.2; foræld.) om jord(e-gods): som

(tilhører ufrie (1.1 slutn.) og derfor) er underkastet begrænsninger m. h. t. den frie dispositionsret samt (højere) beskatning; som er ell. hører til bondejord. en ufri Gaard uden Gods. Cit. 1736. (JySaml. 4R. III. 251). disse Bøndergaarde, af hvilke hver for sig bortpagtet er ufrit Jordegods. Stampe. I. 64. en (bondegaard) af maadelig Beskaffenhed og ufrit Hartkorn. Mynst. Vis. I. 133. VSO. LandbO. II. 624. || ufrit skib, ($\square$ og (især) jur.) fjendtligt handelsskib (som ikke nyder de for 60 neutrale skibe gængse retsgoder). uarmerede ufrie Skibe, som findes under fiendtlig Convoi. Cit. 1810. (Søkrigs A. Qqqq 4v). nu især (jf. u. I. fri 1.3 slutn.) i forb. ufrit skib, fri ladning (ell. frit gods), i folkeretten (siden 1856) gældende sætning, hvorefter neutralt gods om bord i fjendtligt skib er urorligt. D&H. AæMøll. F. I. 26. jf.: neutralt Gods paa fjendtligt Skib (var) Genstand for Opbringelse („Ufrit Skib, ufri Ladning“), indtil . . Parisersøretsdeklarationen af 1856. smst. 21. Scheller. MarO. 2) (jf. I. fri 3) $\square$ om person (s væsen, udtryk, virksomhed): som ikke udfoldt sig med fuld frihed, utvungenhed; hemmet, hildet af fordomme, snøversyn, forpligtelser, manglende overblik, sjælelige vanskeligheder osv.; bunden. (forfatteren har) hengivet sig til en . . ufri og mekanisk Copiering af Viserne. Molb. BIS. 2Saml. II. 235. Forsaavidt den Lærende er i Usandheden, men er det ved sig selv . . kunde det synes at han var fri; thi at være hos sig selv, det er jo Frihed. Og dog er han jo ufri og bunden og udelukket. Kierk. IV. 185. en Overgang fra tungere, friere Livsformer til lettere og friere. J. Lange. MF. 202. Man kalder ofte den Villen ufri, som udspringer af Smerte eller af Frygt i Modsætning til den Villen, som udspringer af Lyst eller Haab. Høff. E. 88. || (nu næppe br.) ufrivillig. *Ufri neddalende Tavshed | Båndt hver Læbe. JMHertz. Isr. 187. **-frijd**, en. se -fred. **-frihed**, en. (ænyd. d. s.; navnlig $\square$) 1) (især foræld.) til -fri 1(1). vAph. (1764). enhver Ikke-adelig . . var læknebrød til alle den Ufriheds Forordrelser, hvis haanlige Navn modtog ham ved Fødselen. Engelst. Nat. 266. personlig Ufrihed for Mandkønnet blev almindelig herskende (o: paa Sjælland). Allen. I. 17. || til -fri 1.2. Da Væbner N. N. havde købt Bondejord til sin Gaard . . dømte Erkebisp Jens Brostrup 1490 i Nexø, at herved var hele hans Gaardeje faldet i Ufrihed. Bornh. Samlinger. XVI. (1925). 130. 2) til -fri 2. Gjerningen er begaaet i en Overgangstilstand fra Frihed til Ufrihed. Howitz. Om Afsindighed. (1824). 88. de mange hende ubekjendte Mennesker, hvis Ansigter næsten alle udtrykte Tomhed og Ufrihed. PalM. IL. II. 749. Baud. OI. 199. **-frisk**, adj. næsten kun (jf. frisk 3.a; $\square$) uegl.: som savner frodighed, friskhed, livlighed; tør; stiv; kedelig. Det er . . langtfra, at den romantiske Duft i „Jom-

fruen fra Soen“ (o: *Walter Scotts digt „The Lady of the Lake“*) skulde have noget Ufrisk ved sig. *Brandes.V370.* et ufrisk Bondeland som det danske. *Pont.LP.VI.62.* Man kan ikke leve uden at rejse. Sindet tørrer ind, man bliver ufrisk. *LindskovHans.G.69.* || † i forb. ufrisk mand (*Oehl.s omtydning af folkevisens ufrisk mand (DgF.VIII.162), se -frist*) *Den er en ufrisk Mand, som aldrig kiendte | Til Kierlighedens Styrke. *Oehl.AV (1810).104(jf. sa.Gl.da.Folkeviser.(1840).131).* *Den er en arm, en ufrisk Mand, | Som elsker ei sit Fædreland. *Søft.DanielRanzau.(1823).5. jf.:* Den maatte være en baade ufrisk og en ufrisk Mand . . som ikke havde Nogen, den elskede langt mere end sig selv. *Sibb.Aa.I.671.* **-frist**, part. adj. (ogs. **-frest**). (ænyd. d. s. og ufre(e)st; til I. friste; dial. ell. arkais.) uferjaren; uprøvet. *Ufrisk kand ey udtyde, | Hvad Ægte-Sødhed Siæl og Sind | I slig Foreening (o: ægteskabet) nyde. *Reenb.I.373.* ufrisk i Livet, som de var, vilde de ikke bøje sig efter hinanden. *Skjoldb.PL.II.157. Feilb. jf. MO.* || i forb. ufrisk mand (*dial. ell.*) efter folkevisespr. (se *Kalk.IV.617*); jf. u. -frisk) *Jeg er saa liden en ufrisk Mand, | jeg kan ikke føre eders Banner af Land. *DFU.nr.19.2.* *Prinds Buris er en ufrisk Mand | Paa Stavn og vilde Vove. *Ing.VSt.82.* Danmarks Konge var død, og hans Plads indtaget af en ufrisk Mand. *Thyreg.FraafsidesEgne.I.(1877).328.* Du er en ufrisk Mand . . du fik en Gaard efter din Far og har ingen Ting prøvet. *Skjoldb.Per Holt.(1912).119.* **-frivillig**, adj. (især $\varnothing$) som sker ell. handler, optræder mod ens (sin) vilje ell. ønske (som følge af tvang, uforudsete ell. utilsigtede omstændigheder olgn.); ufor-sættelig. *vAph.(1759).* ufrivillige Taarer dryppede hede fra de Øine, der havde sat sig for at lee. *Ew.(1914).III.252.* denne brændende Elskers hele Væsen og Hentydninger til (*hans*) Lidelser . . indjog hende en ufrivillig Forfærdelse. *Gylb.TT.138.* mig var det høist ubehageligt at sidde som et ufrivilligt Ørevidne. *Kofoed-Hansen.DL.117.* Ufrivillig Komik. *bogtitel.1894. jf.:* (skolejomfruen) skal have været samvittighedsfuld og god, men jeg mindes hende kun som ufrivillig Komiker. *Schand.O.I.10.* ufrivillig komiske kærlighedsdigte | *Bl&T.* || (*med.*) om legemlige udtømmelser, der ikke staar under viljens herredømme; uvilkaarlig. *S&B.* Brækninger og ufrivillig Afgang eller Tilbageholden af de naturlige Udtømmelser. *OBloch.D.2I.50.* et patentbeskyttet Pulver, der helbreder ufrivillig Vandladning i Sengen. *Pol.7121928.13.sp.4. VoreSygd.IV.264.* $\varnothing$ **-from**, adj. (ænyd. d. s. i bet.: ond, slem) især til from 2: uden (præg af) fromhed ell. gudsfrugt; irreligiøs; ugudelig. *, *Graven (er) Sandheds Dør, og Fromhed Nøglen.* | — „Jeg er ei ufrom.“ — „Nei, det er du ei. | God er du; men du er for sand-

selig, | Og sætter alt for megen Priis paa Livet.“ *Oehl.VII.175.* (*Aarestrup*) var en from Sjæl og skrev næsten lutter ufromme Digte. *Brandes.II.81.* fromme Malere som Fiesole, der vil vække Andagt, og ufromme Skribenter som Diderot, der vil gøre Propaganda. *sa.Goe.II.229. GadsMag.1929.605.* **-frossen**, part. adj. (ogs. **-fros(s)en**). **1)** (*nu sj.*) ikke frossen (1). stærk Sne paa ufrossen Jord. *Høegh.AJ.75. VSO.* -frossen: *Rostgaard.Lex.U12c. 2)* (jf. frossen 2; dial.) ikke forfrossen; som ikke fryser. *Hin hvilte og u-frossen' Arm | Den varme Seng dog yndte. *Sort.PSKan.2.* det er skøn, te e vejr- lig er bleven saadan, te en kan gaa ufrossen. *AarbMors.1919.94.* **-frugtbar**, adj. superl. **-est** ell. (*nu næppe br.*) **-st** (*NyerupRahb. III.241. Cit.1820.(Hjort.B.I.58).*) (ænyd. d. s.; jf. -frugtsommelig) (næsten) gold. **1)** som giver ringe ell. ingen afgrøde; især om jordareal. de Syriske (osv.) slette (o: flade) Marke . . ere fulde af store Steene og u-frugt- bare. *Holb.Ep.V71.* Det Sted, hvor Spøgelset sank ned, er endnu et ufrugtbart Uføre. *Thiele.II.162.* ufrugtbar Jord. *HavebrL.4II. 898.* || (*sj.*) om bevoksning: som staar tyndt, giver magert udbytte. (*birken*) optræder i de ufrugtbare Skove inde i Landet. *CVaupell. S.36.* || (*l. br.*) om tidsrum. et slet eller ufrugtbart Aar. *VSO.I.12.* den fugtige og kolde, ufrugtbare Sommer. *Bogan.I.157. 2)* (*bot., gart.*) om træ: ikke frugtbærende (som følge af særlige omstændigheder, uheld). *VSO.* Der forekommer . . ufrugtbare Sorter og Individuer blandt Frugttræer. *LandbO.IV.683. 3)* (især $\varnothing$) i videre (overf.) anv. **3.1)** om levende væsen: som ikke har avlet ell. ikke kan avle afkom, formere sig; steril. (især om hunkønsvæsen). *Pflug.DP.577. MO.1* Sa-rai var ufrugtbar (*Chr.VI:* ufrugtsomme- lig), huu havde intet Barn. *1Mos.11.30.* Du (o: *Israel*) skal være velsignet fremfor alle Folk; der skal ingen ufrugtbar (*Chr.VI:* ufrugtsommelig) Han eller Hun være iblandt dig eller iblandt dit Kvæg. *5Mos.7.14.* en barnløs, ufrugtbar Kvinde, som ikke bør være en Mands Hustru. *KLars.AH.177.* En ufrugtbar Ko. *LandbO.IV.675. jf.:* Giv dem ufrugtbar (*Chr.VI:* ufrugtsommeligt; *1931:* barnløst) Moderliv og udtørrede Bryster! *Hos.9.14.* || (jf. bet. 3.2; nu l. br.) i forb. ufrugtbart ægteskab. *Holb.Ep.II.137.* Frue B. (*fik*) en Søn efter nogle og tyve Aars ufrugtbar Ægteskab. *Luzd.Dagb.I.218.* Hans Ægteskab var ufrugtbart. *Ing.EF.V 35.* || (jf. bet. 2) om plante(del). (*hunblomsten*) er ufrugtbar, dersom hun ei gøres frugtbar ved Støvet . . af Hannen. *Sukm.II. 64. spec. (bot.): gold* (1.2) kjønsløs, gold, ufrugtbar (*er en*) Blomst (flora neuter) naar den kun har Blomsterdække, ingen Befrugtningsdele. *Drejer. Bot Term. 49.* padderøkkens ufrugtbare sommerskud | **3.2)** om ting ell. forhold: som giver magert ell. slet intet udbytte;

(næsten) udbyttelos; ikke frugtbringende. *jf.* frugtbar *sp.* 106¹²: *det (o: et bjergværk) staaer ode nu i hundred Aar. | Man troer, det er ufrugtbar. *Oehl.* VI. 100. || *nu vist kun m. h. t. aandeligt udbytte.* 2*Pet.* I. 8. blot det at have foranlediget en Discussion er ingen ufrugtbar Gjerning. *Kierk.* V. 38. *Hvad kan det nytte, | jeg spilder Livet med ufrugtbar Klage? *Hostr.* DD. 63. (en) ufrugtbar Problemstilling. *APhS.* XVII. 123. **-frugtbarhed**, en. (*ænyd.* d. s.) 1) (især ☉) til -frugtbar 1. *Holb.* Ep. I. 269. Jordens Ufrugtbarhed. *Stedn.* VIII. 109. 2) (bot., gart.) til -frugtbar 2. *Landb.* O. IV. 683. *Havebr.* L. 11. 1028. 3) (jagl. ell. ☉) til -frugtbar 3. 3.1) til -frugtbar 3.1. (han) skildte sig ved sin Hustrue, og det end ikke for Utroeskab men for Ufrugtbarhed. *Holb.* *Herod.* 28. *Landb.* O. 11. 624. 3.2) til -frugtbar 3.2. *Brøchner.* (*Brandes.* Br. I. 101). den digteriske Ufrugtbarhed (20) (*Brandes.* DD. 123: Uproductivitet). *Brandes.* I. 546. Videnskabens . . tiltagende Ufrugtbarhed. *StSpr.* O. Nr. 200. 3. **-frugtsommelig**, adj. (*glda.* ufruktsommelig, -samelig; *nu sj.*) d. s. s. -frugtbar 3.1. dine faar og dine gedder have ikke været ufrugtsommelige (1871: født i Utide). *IMos.* 31. 38 (*Chr.* VI). vi veed ey meere af denne Fristelses Betydning end en Ufrugtsommelig veed af hvad det er at være i Barns-Nød. 30) *Tychon.* AB. 89. *Mens ufrugtsommelig syv monne fode, | Frugtbar forlored sin Styrke og Grøde. *Grundtv.* SS. IV. 88. se ogs. u. -frugtbar 3.1. **-fros(s)en**, part. adj. se -frossen. **-fuldbaaren**, part. adj. (ogs., som *sk.* -form -fuldbaaret. *Roos.* (*Univ.* Progr. 1941. II. 39)). *inik.* -fuldbaaret (*Hrz.* Lsp. 164. Ps. 58. 9 (1931)) ell. -fuldbaarent (*NJeppesen.* HK. 11. *Rubow.* HL. 60). (*ænyd.* d. s. (*PJColding.* *Dictionarium.* (1626). Xz 2°); især med.) om 40) *foster*: som er kommet for tidlig til verden; *utidig.* *Moth.* B. 510. dend lille ufuldbaarne Tvilling-Broder. *Rasm.* *Winth.* S. 114. et ufuldbaaret Foster i Spiritus. *Hrz.* III. 22. et ufuldbaaret (1871: en Kvindes utidige) Foster, der aldrig saa Sol. Ps. 58. 9 (1931). || ☉ *overf.* Der er Tanker, som ligge ufuldbaarne inde i Sjælen og ikke kunne bryde frem. *Goldschm.* Hjl. II. 473. Johannes Magnus havde givet Sverige en Oldhistorie, mod hvilken Saxos var ganske ufuldbaaren. *CSPet.* Litt. 384. Han var ganske ung med et lyserødt, blondt og ufuldbaarent Ansigt. *AaDons.* MV. 224. **-fuldendt**, part. adj. (især ☉) som ikke er gjort færdig; ikke fuldført ell. afsluttet. *vAph.* (1764). Kirken staaer endnu, efter 600 Aar, ufuldendt. *Ørst.* IX. 69. En dansk Students Eventyr. En ufuldendt Novelle. *CThaar.* (*PMøll.* ES. III. 19). en ufuldendt Roman. *LSal.* X. 645. spec. ♂: Den ufuldendte Symfoni, Symfoni Nr. 8 i II mol af Franz Schubert. *smst.* XII. 120. De varme, bløde Toner fyldte Stuen. Det var Schubert. „Den ufuldendte“. *KSecher.* Den frem-

mede *Gæst.* (1934). 56. **-fuldkommen**, adj. *inik.* -fuldkommen ell. † -fuldkommet (*Holb.* *MTkr.* 370 f.). (*ænyd.* d. s., *glda.* ufulkommen (*Kvindens.* *Rosengaard.* (1930). 129)), *inik.* wfulkometh (*Kempis.* 120)) 1) (☉ ell. jagl.) ufuldstændig; ukomplet. (bet. 1.1 og 1.2 lader sig ofte ikke skarpt adskille). 1.1) som forekommer i en uafsluttet, ufuldstændig ell. ikke fuldt udviklet form. *Det Skrift . . | Som Enden, for min Flugt, blev ufuldkommen paa. *Falst.* *Ovid.* 20. den, som haver laant en anden Penge, (siges) at have en fuldkommen Rett til at fordræ Betaling; men den, som haver bevist Velgierninger, siges at have en ufuldkommen Rett til at fordræ Taknemmelighed. *Mossin.* *Term.* 413. (det bevis er) ufuldkommen (probatio minus plena (ell.) insufficiens), som ei haver alt det, Lovene udfordre til juridisk Vished. *Nørreg.* *Naturr.* 442. som adv.: ufuldkommen renset Sød. *JPPrahl.* AC. 84. || (ofte som overs. af lat. incompletus) i forsk. naturv. anv. (hvor ufuldstændig nu i reglen anvendes). Puppen . . Ufuldkommen, som er ubevægelig med sigtbare Vinger og Been. *Brünnich.* *Zoologæ Fundamenta.* (1771). 151. *Drejer.* *BotTerm.* 258 (om ufuldstændig blomst). ufuldkommen syre, se I. Syre 2.5 og syrilig 1.2. † ufuldkommen 2) (o: uæddelt) metal. *vAph.* *Chym.* III. 359. spec. (anat.) i forb. ufuldkommen halehvirvel (*jf.* u. -fuldstændig 2.3). *Frem.* *ML.* 247. *jf.* (spøg.): Du er . . en sød Pige . . at Du saadan straks sætter Dig paa dine ufuldkomme og skriver til min (*datter*). *Wied.* (*Berl.* Tid. 29/12 1944. *Aft.* A. sp. 4). *Bories.* (*Ordb.* S.). 1.2) (*nu sj.*, *jf.* dog l. 39 ff.) som er underkastet visse indskrænkninger; betinget. *Convictio* semiplena. Ufuldkommen Overbevisning. *Eilsch.* *Term.* 16. (jur.:) ufuldkommen gensidige kaldes ofte de Aftaler, hvor vel begge Parter skal erlægge, men Ydelserne ikke forholder sig til hinanden som *Vederlag.* *Jur.* O. (1934). 154. || spec. i en række forb. i ældre (natur- og privat)-ret: ufuldkommen ejendom (s-ret), forpligtelse, fyldestgørelse, regering, ret, trældom, vaabenstilstand, se *Nørreg.* *Naturr.* 43. 47. 133. 184. 289. 465. sa. *Privatr.* II. 14. 114 samt u. Regering 1.1. 2) ☉ som ikke i enhver henseende er, som det bør være; *behrjættet med fejl, mangler* (3); *skrøbelig* (3); (et mildere udtr. end:) *fejlfuld, mangelfuld*. naar een uden Merit søger Rang over sine Medborgere, røber han jo sin Hoffmod og Ufuldkommenhed, og der ved erklærer sig den Ringeste og Ufuldkomneste. *Holb.* II. *Amb.* I. 3. de første Forsøg ere i alle Ting ufuldkomme. *JSneed.* VIII. 328. Gud er ikke et legemligt, ufuldkommen Væsen, men den fuldkomme Aand. *Katek.* § 16. *Adressen røbed alt, at den, der skrev, | var ufuldkommen i Orthografi. *Schand.* *UD.* 193. I denne ufuldkomme verden. *Socialdem.* 27/4 1948. 7. sp. 6. 3) (*nu sj.*) hvis størrelse, udviklingsgrad olgn. er util-

strækkelig, ufyldstgørende; uudviklet; svag. Ufuldkomne (1871: de ikke fuldt udvoxne) qviste skal allevegne sønderbrydes. *Visd. 4.5* (Chr. VI). ufuldkomne (nu: ufuldbaarne) Fostere. *Goos. I. 128. jf. bet. 2: *O!* værdiges du (o: gud) at fornemme | Min ufuldkomne svage Stemme, | Blandt de utalte Stemmers Kor. *Wess. 217. -fuldkommen-hed*, en. flt. -er. (ænyd. d. s.) vist kun (⊙) til -fuldkommen 2: (mindre) fejl, mangel; skavank; ogs.: svigende evne, fjærdighed. *Holb. HAmb. I. 3* (se u. -fuldkommen 2). man saae sin Ufuldkommenhed, til at afhande de største Fuldkommenheder. *Langebek. V. H. 20.* denne Ufuldkommenhedens Verden. *Lehm. III. 4. AKochSchjoler. LF. 22.* || navnlig (ofte i flt.) om (menneskelige) skrøbeligheder, svagheder, skødesynder. Mennesket elsker sig selv for meget, fordi det ey kiender sine Ufuldkommenheder. *Spectator. 123.* den Tanke som var det at trænge en Ufuldkommenhed, naar Talen er om at trænge til Gud. *Kierk. V. 98.* hun var . . blind for sine egne smaa Ufuldkommenheder. *Bogh. L. 26. Drachm. F. I. I. -fuldstændig*, adj. som ikke er fuldstændig (1-2), ikke udføres, forefindes i fuld udstækning; ikke fuldt udviklet ell. gennemført; ukomplet; ufuldkommen (1); defekt. 1) i al alm. ufuldstændige Efterretninger. *Reiser. III. 420.* Værket er ufuldstændigt; de to sidste Dele mangle. *VSO.* de giftige Myg . . imod hvilke man kun ufuldstændig kan beskytte sig ved de omkring Sengstederne anbragte Bobinets-Omhæng. *Bille. Italien. I. 68.* Den yngre Middelalders litterære Frembringelser er os kun ufuldstændig overleveret. *OFris. Litt. 137. 2)* i særlige (fagl.) anv. Ved Dandsen forekommer i Almindelighed to Slags Pas (Trin), nemlig de fuldstændige, (pas complet) og de ufuldstændige, (pas incomplet). *Dandsek. (1801). 20.* I Tilfælde af „ufuldstændig“ Føleløshed er Føleevnen svækket. *Panum. 255.* En Treklang kan være ufuldstændig. Derved forstaas, at en af dens Toner er udeladt i Samklangen. *Hamburger & Godske-Nielsen. Harmonilære. (1939). 25.* Ufuldstændig udfyldt Check . . Veksel. *Forr. O. især: 2.1)* gram. ufuldstændige Tidsord (o: udsagnsord, hvoraf visse former fattes; defektiver). *Meyer. 1600.* Et Forholdsordslid kan undertiden være . . ufuldstændigt, idet Styrelsen udelades, f. Eks. Den Baad, (som) jeg var i, kæntrede. *Mikkels. Sprogl. S. 91.* ufuldstændig sætning (o: sætningsemne). *P. Diderichsen. DG. 108.* (nu l. br.) om udsagnsord: uselvstændig (1). *Lefolii. SG. 17.* *EJessen. Gram. 4. 2.2)* dels om verslinie: i hvis slutning der er udeladt en ell. flere stavelser; katalektisk. *Meyer. 1295.* hvis den anden og fjerde Linie udelader sidste Bitryk — og saaledes er ufuldstændig (katalekt). *Borup. Ny da. Verslære. (1933). 42.* ogs. om versfod: *CATHortsen. Metrik. II. (1834). 8.* regne enhver „mandlig“ Versende for en ufuldstændig Fod.

EJessen. Gram. 183. || dels (l. br.) i forb. ufuldstændigt rim, halvrim; assonans. *S&B. 2.3)* naturv. || zool. Gællerne (er) Ufuldstændige, naar de mangle Dækket, Finnen eller begge Dele, og derfor kaldte blottede. *Brünnich. Zoologiæ Fundamenta. (1771). III.* nu vist kun i forb. ufuldstændig forvandling, se u. Forvandling 1. || (bot.) om blomst. *Drejer. BotTerm. 49.* Fuldstændig Blomst kaldes en saadan, som indeholder baade Båger, Krone, Støvdragere og Støvvej; mangler en eller flere af disse Kreser, er Blomsten „ufuldstændig“. *Rostr. Flora. I. 14* (1925). 454. || (anat.) i forb. ufuldstændig halehvirvel, om hver af de (4) halehvirvler, der danter halebenet. *Vore Sygd. I. 69. jf. Viborg & Neerg. HB. 13.* || (tys.) i forb. som ufuldstændig forbrænding, forbrænding, hvorved stoffet kun underkastes delvis omdannelse. *PSchroder. Tekn. Varmelære. (1915). 136.* ved utilstrækkelig ilttilførsel forbrænder stoffet kun ufuldstændigt; ⊙ **-fuldstændig-hed**, en. flt. -er. nogle besmykke deres Sprog-læres Ufuldstændighed dærmed, at man ey skal besvære Læsernes Hukommelse. *Høysg. S. a5v.* Ufuldstændigheden i Efterretningerne om Jesu Barndom. *Horreb. II. 355.* Ufuldstændighed i Blomsterdækket. *Drejer. BotTerm. 49. VSO.* || i flt., om mangler. Jeg har . . udarbejdet flere Lister, der forekom mig temmelig nøiagtige; men hver Gang, naar jeg er bleven færdig med en, har jeg dog erkjendt, at der var adskillige Ufuldstændigheder i den. *Schack. 313. -fyldelig*, adj. [-'fyl'æli] (ænyd. d. s., oldn. úfylligr; jf. fyldelig 1; nu sj.) som ikke kan (op-, ud)fyldes; spec.: bundløs. *Moth. F405.* *Hvert Trin af Staten efterlader | Ufyldelige Spor (o: har uoprettelige følger). *Ew. (1914). II. 212. jf. u. II. Sold 1.2 slutn.: *Hvad om jeg . . | Var bleven . . sat til Vand at bære | I det ufyldelige Sold? Rosenhoff. Bissekræmmeren. (1848). 18.* uegl.: Religionstolerancen maatte . . fremstilles, som en Skillingsmand . . som tog Passagepenge (og) slængte dem i et aabent og ufyldeligt Svælg. *Rahb. Tilsk. 1797. 800.* || (jf. -fyldsomhed; bibl.) unættelig; graadig, ød ikke med Graadighed . . og var ikke ufyldelig. *Sir. 31. 19.* Var ikke ufyldelig (1871: unættelig) med nogen lekker spise. *smst. 37. 34* (Chr. VI). en ufyldelig vom. *Moth. F405. -fyldstgjort*, part. adj. næsten kun (jur.) i forb. ufyldstgjort panthaver, panthaver, hvis krav ikke er blevet tilfredsstillet, opfyldt. *E. Møller. Dækningsadgang. (1892). 112.* *VindingsKrus. E. 2* (1945-46). 1700. ⊙ **-fyldstgørende**, part. adj. som ikke opfylder berettigede krav; utilfredsstillende; utilstrækkelig. (spørgsmaalene) bleve . . ufyldstgørende besvarede. *Pram. (Rahb. Min. 1787. II. 362).* Gud . . lader (menneskene) føle, hvor ufyldstgørende, hvor . . forfængelig den timelige Lykke er. *Mynst. Betr. II.*

37. (tolkningen) er på flere punkter ufyldstgørende. *LJac. F. 28. -fyldsom-hed*, en. (ænyd. d. s.; jf. -fyldelig; bibl., foræld.) *umættelighed; graadighed; forslugenhed*. i megen mad er sygdom, og ufyldsomhed (1871: Umættelighed) kommer nær til bugvred. Ved Ufyldsomhed (1871: Af Umættelighed) ere mange døde. *Sir. 37. 35f. (Chr. VI.) -fyndig*, adj. (ænyd. d. s.; nu kun dial.) til fyndig 1-2: uden kraft, energi, effektivitet; *kraftsløs; afmægtig; om person spec.: uarbejdsdygtig, stærkt besværet p. gr. af fedme ell. høj alder.* *Sorg og Kummer . . drage Kraften fra vor beste Andagt bort, | Og gjør vor Sjæle-Fryd u-fyndig, slap og kort. *LThura. Poet. 95. MDL. Feilb. -fældet*, part. adj. (i bet. 2 oftest -fældt). 1) (nu sj.) om træ: som ikke er fældet; som (endnu) staar paa roden. *Moth. F45. VSO. 2) (ænyd. ufæld(t), ikke underkendt, forkastet, øda. ufæld(ær), ikke domfældt (DGL. I. 842. VIII. 451); jur., foræld.) til II. fælde 2.3; dels: som ikke er dømt, domfældt; dels: som ikke er forkastet, underkendt. VSO. (den sagsøgte) skal altid være ufældet, indtil det ene eller det andet bliver svoret. DGL. Overs. II. 232. Sandemænd maa ej svære . . imod Sandemænd, som tilforn søret have, imens de ere ved fuld Magt og Ufælte. DL. I—16—14. Ufældt ved Dom. vAph. (1764). 744. Baden. JurO.*

I. Ufærd, en. [ʉu,fæ:ʀ] uden flt. (ænyd. d. s. (i bet. 1), jsv. ofærdh (sv. ofærd), no. uferd, jf. oldn. ufór og no. dial. ofar (samt Feilb.); sml. Færd 2 og Skamfærd; i rigsspr. nu næsten kun arkais. ell. hos sprogrenserne (jf. MO. VSO.))

1) *ulykke. I. 1) ulykkelig(e) tildragelse(r), skæbnetsliskikkelse(r); ogs. om ulykkelig tilstand, ulykkelige forhold.* *jeg ved Vers i Uferd kom. *Falst. Ovid. 107.* jeg forbinde mig til i treffende Ufærd, at have oplagt i Friderichsværn en Lønningsdags Brød for dens Garnison. *MR. 1810. 521. Grundtv. Snorre. III. 184.* *Den Mening kan Jer en Ufærd volde. *Ing. SR. 89.* *Du, som selv vanhellig har dræbt din Søn . . | Erfaer . . din Ufærd's Sammenhæng. *Wilst. Overs. af Euripides. (1840). 420.* tung af Sorg . . gaar Sigurd ud fra deres (o: hans og Brynhilds) sidste Møde, ventende den Ufærd der nu kommer over ham og over dem alle. *AOLr. NA. 44.* den nationale og sociale Ufærd i de øst- og sydøst-europæiske Stater. *Erik Møll. (Krigen 1939-1945. I. (1947). 10).* Helsing-Land, hvor der timestes ham en værre Ufærd. *Grundtv. Saxo. I. 50.* *Gid en Ufærd . . times maa | De slemme Dreng. *Euripides. Skuespil. II. (overs. 1875). 322.* Uf. navnlig i forb. som (gid du) faa en ufærd: *Nysted. Rhetor. 58.* Ach gid de Projectmagere faae en Ufærd. *Holb. Rpb. III. 6.* Nu fik de store Ege . . en Ufærd og Udfart til det skovfattige Storbritanien. *Blich. (1920). XXVII. 183.* *Saa gid du

faa en Ufærd, Nidding, som du er. *JForchhammer. To Komedier af Plautus. (1886). 175. Feilb. Uf. || (jf. u. bet. 1.2) m. forstærkende vedføjeelse.* *Da Knud kom til Stævnet og rømte var alle, | han vred blev i Hu og al Ufærd dem loved. *Nordsl. Sønd. Folk. 1895. 265. sp. 1.* *Ske Dig al Landsens Ufærd, Taabel ThorLa. (StSprO. Nr. 30. 50). || styret af til. *Hvad vilde hand (o: en daarlig digter) slaae paa, om en forvoven Krop | Hands Øyne vilde, til hands Ufærd, lukke op, | At viise det mand om hands lumpen Vers ej skøtter. *Worm. Sat. 37. 1.2) (jf. Ulykke 5) anv. m. mere ubestemt (nedsæt.) bet., i udraab, som edeligt udtr. ell. som led af forstærkende udtr. || efter spørgende pron. ihvor dend Ufær skal jeg forstaae det? JRPaulli. JM. 12.* hvad den Ufærd tænker Tøsen paa, og ikke vil antage et saadant Tilbud. *PAHeib. Sk. II. 84.* || hille den (ell. en) ufærd. hille den Ufærd, Herre. *Biehl. DQ. IV. 310. Uf. se ogs. u. hille 2.2.* || (ej, fy) for en ufærd. naar jeg . . blev Konge, saa maatte jo for en Ufærd . . min Hustrue, blivte Dronning. *Biehl. DQ. I. 56.* da (han) havde et Par saadanne unge raske Karle til sin Disposition . . saa burde han for en Ufærd bruge dem. *Tode. IX. 304.* „Kan De skyde en Hare?“ — „Det troer jeg ikke.“ — „Fy for en Ufærd! det var slemt.“ *Blich. (1920). XIII. 127.* *For en Ufærd! | Har vi da fælles Sag med de Katholske? *Recke. KL. 70. Uf. m. forstærkende vedføjeelse: Ei for en evig Ufærd! Biehl. (Skuesp. III. 5. 44).* Fy for al Ufærd! MO. || i forb. som en ufærd, anv. som forstærkende udtr. Rive om (o: arbejde rask) kan hun som en Ufærd. *EHHagerup. 102.*

2) *handling, optræden, hvorved der anstiftes skade, ødelæggelse, forstyrrelse oln.; især om voldelig fremfærd, voldsjærd.* *saa gruelig en Rad | Af Hændelser (o: drab) . . i intet Oldtidssagn | Afbildes, ja vel neppe lig en Tanke | Om slig Ufærd i noget Sind opstod. *Grundtv. Opr. I. 254.* *der savnes en Kjømper, | Een som Odysseus var, at væрге vort Huus imod Ufærd (o: fra de paatvængende bejlere). *PMøll. (1855). I. 154.* Ufærd (o: forfølgelsen af de kristne) varede ved indtil det sjätte hundredår. *FrHamn. Kirkehist. II. 11.* røverske Vender, der allerede længe havde drevet deres ufærd på havet. *HOLr. Knud Lavard. (1888). 110. ThiJens. VA. II. 31.* || om støj, røre, postyr. Der er saa megen Ufærd med disse Børn. VSO. hvilken Sindsbevægelse, hvilken Ufærd af Haan og onde Ord, hvilket Helvedes Spektakel vilde der ikke blive (i offentligheden)! *Hørup. III. 380.* || hertil bl. a. (jf. tilsvarende sgr. m. Ufreds-) Ufærd's-mand (MIA. Knud den Hellige. (1849). 46. JV Christensen. Midtsjællands Hist. I. (1907). 231), -tid(er) (*GyrLemche. S. II. 37.*)

II. U-færd, et. (jf. Genfærd, Færdsel 2.1; dial. (fynsk)) *overnaturligt væsen, trolld*

olgn. „Aamanden“ i Odense-Aa (der) hvert Aar tager sit Offer, men adskilligt saadant Ufærd siges der ogsaa at være i andre Aaer, Søer og Moser, hvilket ikke har anden Lighed med et Menneske end som blot Hovedet. *Thiele.III.189.* jeg var mere bange for Tjeneren, end for Mørket og dets Ufærd. *RasmHans.M.I.14.* hvad der blev bygget paa (kirken) om Dagen, rev et Ufærd ned om Natten. *UfF.(fjynsk).* **III. -færd, (part.)** 10 *adj. (sidste led vist egl. part. af I. færde (1) (sml. Feilb.I.394); jf. -færdig 1, -færdiget; nu næppe br.) vistnok: beskædiget; skamferet; molesteret. (hingstene) bides og slaaes, og derved . . . blive ofte saaledes tilreodede, at de staae ufærdige, heele 2, 3 ja 4 Uger. Phys Bibl.III.115. -færdig, adj. (ænyd. gl. da. d. s. og uferdugh, uferrig, i bet. 1 og i bet.: ikke (tilstrækkelig) forsynet (med), ell.: uskikket (DGL.V.40 var.), jf. mnt. unverdich) 1) (jf. -færdiget) † d. s. s. III. -færd. Cit.1705 og1725.(Vider.II.290.338).* går der fald på nogen mands gierder, og hand bliver til-sagt og ei rør derved til istandsættelse, da bøde derfor . . . for hver dag, det stander ufærdig. *Cit.ca.1750.(smst.III.400).* **2) (især ⊕) til færdig 4: ikke færdigbehandlet ell. -udviklet; ufuldendt; ufuldført. give En Forskud paa et ufærdigt Arbeide. *MO. Kaffedug . . . ufærdig, de 4 Hjørner færdigset, det øvrige kun paategnet. Politi E. Kosterbl. 289, 1925.I.sp.2.* en ufærdig Nybygning (∴ om skib). *Sorø Amtstid. 289, 1947.2.sp.3.* || *overf.:* *uudviklet; umoden.* Byron (var) ligesaa ufærdig i sit Fritænkeri som han var dilettantisk i sin Politik. *Brandes.V.539.* Børnene, sådan små unger med al deres ufærdige menneskelighed og halve dyriskhed. *NMøll. H.50.* hun (har) et stort, lyst Ansigt, bart og ufærdigt. *Raae.GL.6. † -færdiget, part.* 40 *adj. (til færdige 1) d. s. s. -færdig 1.* bliver der siden hul på (gærderne), og stander ufærdiget til 2den dagen. *Cit.1707.(Vider.III.394).* **-født, part. adj. (nu kun poet., sj. -fød. Schousbølle. Saxo.114. Rahb.PoetF.II.33.93. E Rode. Digte.(1920).64).** (ænyd. ufød(t), gl. da. ufødh og ufødder, ufødir (DGL.VII.39 m. var.), vda. uføddær) 1) som (endnu) ikke er kommet til verden, født. **1)** om barn, menneskeafkom. *Moth.F435.* Ufødt (nasciturus) kaldes den, som er undfangen, men ei endnu skilt fra Moderen. *Nørreg.Naturr. 388.* fire Dreng i sorte Klæder og tre Piger i hvide Klæder. Det var de syv ufødte Børn, som hun skulde have haft. *SvGrundtv. FÆ.II.203.* Varulven . . . forløses ved at drikke Blodet af det ufødte Barn. *OFriis. Litt.119.* || ⊕ i forb. ufødt(e) slægt(er), de(t) kommende slægtled. Udryddelsen af den arvelige Adel ville være en uselig Velgierning imod ufødte Slægter. *PAHeib.II.9.* *Pagtnes Palme . . . breder over ufødt Slægt sit Ly. *Ploug.I.66. jf.:* *Sandhed, som dog overlever dig (∴ Ewald) | Og vidner om**

dit Værd for den ufødte Alder. *Storm.SD.67. 1.2) om dyr. *Ufødte Hvalpe højt i Tispen gode. Grundtv. PS.II.33.* Den ufødte Buffalkalv er, som Lækkerbidsken, Indianerhøvdingens Part udenfor Deling. *Bogan.I.76. Feilb. ordspr. (dial. ell. arkais.):* man skal ikke baase for ufødt kvæg olgn. *MO. Krist.Ordspr.33. UfF. se videre u. baase 2.* || (fagl. (buntmager-spr.)) *m. henblik paa, at skindet af visse dyrefostrer anvendes som pelsværk.* Skindene af ufødte Dyr. *JFBergs. G.446.* Astrakan er . . . Skind af nyfødte eller ufødte Lam fra Rusland. *Manufact. (1872).333. 2) (dial. ell. i folklore) som ikke er kommet til verden ved naturlig forløsning, men er skaaret ud af moderens liv (og if. folketroen har overnaturlige evner, jf. Feilb.).* Denne Søn hed Knud Ufødt, efterdi han var udskaaret af sin Moders Side, og han var desaaarsag, fremfor alle Andre, istand til at binde an med Giengangere. *Thiele.II. 160.* I enkelte Saga frygter Bjærgmanden eller Trolden kun den, der er „ufødt“. *JSMøll.MB.162. 3) bet. 1 i videre (billedl.) anv. *svangre Knoppe | Forraadede det endnu ufødde Blad. Rahb. PoetF.II.33. *Dine (∴ en purung piges) flinke Svømmefagter, | hvad andet end ufødt Favntag? JVJens. Di.²136. || næsten kun (⊕) om noget abstr.: som endnu ikke har faaet eksistens, endnu ligger i fremtidens skød; uforløst. Bagges.IV.89. *et usagt Ord, en ufødt Tanke. Heib. Poet. III.239. jeg (har) endda en hovedinteresse på et helt andet sted, i et endnu ufødt forfatterskab. *ADJørg. ER.168.* Han havde aldrig vidst det før, det havde ligget som en ufødt Drøm inde i hans Sind. *KSecher. Den fremmede Gæst.(1934).71. spec. (højtid.) om fremtiden: *de Slægters Tary, | Som ufødt Tid end gjemmer. Ing. DM.68. stridende Partiers Vandring imod ufødte Tider. Borchsen. FF.II.238. † -føje, en. (gl. da. uføge; fra mnt. (unvoch) unvoqe, usømmelighed, spektakel) overløst; fortræd. Dersom nogen mand . . . gjør hveranden nogen uføje udi gildet efter oldermanden haver afløst våben og verie eller før. *Cit.1707.(Vider.III.248).* **-føjelig, adj. adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (se bet. 2).** (ænyd. d. s. (om vind), gl. da. (adv.) uføge(elig), usømmeligt, voldeligt, mnt. unvochlik, usømmelig, upassende) 1) (sj.) om ting: som ikke føjer sig, som undlader at tage form efter noget andet; genstridig; stiv. (den døde) laa stille paa sin Ryg, og de grove Kartoffelstængler sluttede sig uføjeligt om hans sørgelige Hoved. *JVJens.HF.150. uegl.:* Digtingen syntes fuldenst lige til det Punkt. Der gik den i Stykker, der glippede den, der blev den til haard, ubehagelig, uføjelig Virkelighed. *sa.P.14. 2) (nu næppe br.) ubekvem; upassende; ugunstig.* det uføjelige Værligt. *JLLund. Hans Egedes Levnet.(1778).89. jf.:* Brolæggerne ere satte i Værk med Gadernes Reparation, men Vej-**

ligets Uføjelighed har hindret kendelig Succes. *Cit. 1705.* (*KbhDipl. V.795.*) || som adv.: uden føje. fire meget kiendelige Myrehobe, som ej uføieligen kunne kaldes smaa Taarne. *Reiser. V.210. 3)* (nu sj. i rigsspr.) om person: som ikke lempet sig, retter sig efter andre; umedgørlig; genstridig; kontrær; vrangvillig; spec. (*diat.*): utjenstvillig (*UFf.*). *Moth. F. 438.* Kongens Broder lod sig merke med en særdeles Affection til hende; og fandtes hun da ikke uføelig, saasom en ung vel-skabt Prinds . . syntes hende at være et heel fordeelagtigt Partie. *Holb. Heltind. I.334.* (en) Mand der viser sig saa uføelig som Nabo. *Politievennen. 1798/99. 227.* MO. VSO. **-følb**, adj. (*ænyd. d. s.; nu næppe br.*) uføelig (2); usanselig. *Moth. F.441. Ew. (1914).* V74. *Valkyrien Fylla med ufølbarm | Kong Halvor omfavner. *Pram. Stærk. 157. jf.:* Man river (*kobber*) med en Tilsats af . . Viineddike paa en Rivesteen til den fineste ufølbare Velling. *JFBergs. G.564.* **-føelig**, adj. [-følæli] (*ænyd. d. s. i bet. 2*) 1) † ufølsom (2); forhædet. *Det haarde Sind og det uføelige Hærte | Er ret den Ambolt, som behager Diavelen. *Clitau. IR.11.* for at Sydens Skammelighed desbedre kunde fattes af de uføelige Mennesker. *OGuldb. Br.6. 2)* som ikke kan fornemmes (med sanserne); umærkelig. *Moth. F.442.* den allermildeste Regiering gjorde Straffen . . fast uføelig. *JSneed. VII.456.* et lidet, for Kirkerne uføeligt, Biedrag af Kirkerne Indkomster. *FThaarup. Bornholms Amt. (1810). 148.* VSO. || nu især (*med.*) om puls: meget svag. *Naturens VI.1920. 412.* Pulsen bliver lille og blod, næsten uføelig. *DagNyh. 17/1 1925.3.sp.1.* **-følsom**, adj. [føl(ø)sm(ø)] 1) (*faql.*, *pf. VSO.*) uimodtagelig for sanseindtryk, paavirkning. S&B. Det er koldt, men B. mærker ikke Kulden. Hun er ufølsom, især fra Verden. *KSecher. Den fremmede Gæst. (1934). 167.* || vi danske (*kan*) uden besvær . . sige „enten du eller jeg har uret“, idet formen har er ufølsom for forskellen mellem første og anden person som for den mellem een og flere. *Jesp. SprU. 53. 2)* (jf. uføelig 1) om person (*s væsen, sind*): hvis følelsesliv er afstumpet, svagt udviklet; kold (*sindig*); winteresseret; føleløs; hjertelos. (ofte i forb. som ufølsom (over) for ell. (nu l. br.) (i) mod (MO. VSO. D&H.), ved (*Gyllb. Novel. II.4*) noget). det ufølsomste Hærte havde maattet røres derved. *LSmith. DN. 187.* tro ei, at jeg er ufølsom for den Lykke du tilbyder mig. *Hauch. III.189.* En ufølsom Aagerkarl. VSO. Goethe . . var heller ikke ufølsom for den aabenlyse Beundring, som . . Caroline nærede for ham. *ElisabethHude. Caroline Schlegel. (1944). 107.* || som adv.: ubarmhertigt; usentimentalt; brutalt. „Du har altid været for fin!“ sagde J. ufølsomt. *JesperEw. PF.197.* Morgenlyset (*trængte*) ind til ham og paapegede ufølsomt,

at alt herinde i det lille Rum var usselt og i Forfald. *JørgenNiels. D.6.* **-følsomhed**, en. 1) (*faql.*) til -følsom 1. Undertiden kan Fuldblødhed . . forvalde en Ufølsomhed i hele Legemet. *Lægen. III.120.* Nerverne (*hos krybdyrene*) er til en vis Grad uafhængige af Hjærnen, hvoraf følger en (vis) Ufølsomhed. *BMøll. DyL. III.3.* || upaavirkelighed. jf. ssgr. som: Ufølsomhedsgraden (*hos en regulator*). *PSchröder. Maskinkære. I. (1914).* 363 samt Varmeufølsomhed. *Bl&T. 1597.* 2) til -følsom 2. En priselig Letsindighed er i sine Virkninger just det samme, som Ufølsomhed er hos Bonden, hvilken den bevarer for de hæftige Lidensker. *Lægen. V.4.* Den raaeste Ufølsomhed imod Medmenneskers . . Lidelser (*er*) et almindeligt Hovedtræk . . i China. *Molb. F.70.* MO. VSO. **I.-før**, en. se form. **II.-før**, et. se -føre. **III.-før**, adj. (*glada. d. s. i bet. 1-2*) (*Kalk. IV.620. Sydrak. 116*), *æda. d. s. i bet. 1, oldn. úfær;* til I. før; i rigsspr. nu især arkais. ell. *hos sprogtrensere*) 1) (jf. uførlig) som er (*næsten*) ude af stand til at udføre noget; uskikkelig; uduelig; især: som er forhindret i at bevæge sig, arbejde p. gr. af svaghed, skrøbelighed, manglende udvikling ell. kvæstelse, invaliditet (jf. vanfør). hand ligger deraf (o: som følge af slagsmaal) beenbrud og Ufør. *DL.6-7-9.* Samfundsforsorgen for de Syge, de Uføre (kunde man ikke benytte dette gode danske Ord i Stedet for det fjottede Invalid, der nu engang er mærket militært?). *EBrand. (Pol. 17/1 1930. 12.sp.3).* Forsvaret i Højesteret, hvortil han, der var ufør efter et Fald, blev baaren op. *VilhAnd. Litt. III.622.* han (*straffede*) mig paa Kroppen, og jeg (o: en skævbenet smed) er jo kun en lille, ufør Mand. *KLindemann. Den kan vel Frihed bære. (1943). 114.* *Esp. 370. jf.:* Tronfølgeren (*var*) paa den Tid, Regentskabet indsattes . . regeringsufør. *CVNyholm. Danmarks Statsforfatning. 4 (1891). 44* samt: I den agerdyrkende Klasse er Arbeids-Uførehed sjelden. *Olufs. Statsøconomie. (1815). 222.* || i forb. m. til. ufør til Arbejde. *MO. 1* Han fortalte . . hvormeget det havde smertet Eder (o: en kriger) at see Eder giort ufør til Eders Kald (*ved at miste højre haand*). *Oehl. Overs. af udmærkede Digterværker. (1848).* 95. 2) om terræn (*genstand*) (*spec.: vej*): hvor man ikke ell. kun med besvær kan færdes; ufarbar; ufremkommelig. Staternes raskeste Sønner (*drog*) ud, for nu at hænge fast i uføre Veie og Moradser. *Mall. KF. 11.* Verdenen Måspell er lys og hed, luende og brændende, og ufør (ufremkommelig) for dem, der ej dér have hjem og odel. *NMPet. Myth. 58.* *Ingen bærer dem Bud, | Ufør er Vejen. *JPJac. I.319.* Moser og Sumpe skal man . . være varsom med at regne for uføre, i hvert Fald i den tørre Aarstid. *RKall. Krigskunst. I. (1912). 66.* *Esp. 370.* **-føre**, et. ell. † en (*anden uføre. Cit. 1707 og 1723.*

(Vider.III.216.255). (dial. -fōr. Rask.FynskeBS.66. — dial. ell. som † skriftform ogs. **Ud-føre.** Riegels.HS.III.171. UJF.(sjæll.)). ft. (l. br. i alm. spr.) -r (Hauch.II.319.V.40. Thiele.II.297.III.188. JvJens.CT.10). (ænyd. (en, et) u(d)føre, oldn. úfœri, n., úfœra, f.; til I. Føre) (næsten) *ufremkomme-* ligt, *ufarbart terræn ell. sted* (paa ell. (især) uden for vejen); *især om mose, morads, opblødt vejstykke olgn., der dammer hindring for passage.* Bider Hund anden Mands Qvæg ihjel, eller jager det i Uføre.DL.6—10—6. Landeveien (skal) om Høsten og Vinteren . . være næsten et Uføre.Molb.Dagb.243. for Udgravningen 1790 var (mosen) et Uføre af Dynd, ubevoxet Sæk, hist og her med noget Birke- og Vidiektrat.JHLars.HA. I.18. Oldtidens Bosteder . . var skilte fra hinanden ved store Skove og andre Uførere. Dahlerup.SprH.163. Junge. For Sandhed.II.167.(lollandsk). FrGrundtv.LK.265. UJF. Feilb. jf.: Tilslidst sneede det . . Blæsten drev Uføret sammen i Hulvejene.EChristians. NT.64. || (l. br.) m. h. t. en vejs øjeblikkelige tilstand: *daarligt føre; søleføre.* Paa Gaden dannede den smeltede Snee et ubeskriveligt Uføre.SHeegaard.FG.407. det mindste Regnskyl frembringer et besværligt Uføre paa de ubrolagte Gader.JLuss.Nedre-Ægypten.(1889).14. || uegl. Riegels.HS.III.171. *Underlig er Vor-Herres Vej, | Derfor dog ej Uføre.Grundtv.SS.V.111. M. udnyttede (Kragts værk) paa det nøjeste, saa langt det rækker; derefter laa Uføre for ham, og han naaede ikke længere.EllenJørg.HH.159. || overf., om noget misligt, *fordæveligt, uheldigt, som man har svært ved at redde sig ud af, faa bugt med; vanskelig situation; knibe.* (man) blev stikkende i et Uføre af dybsindige Tvivl og Betænkeligheder angaaende det moralsk rigtige (i Niels Ebbesens daad). StGrundtv.(DgF.III.477). han geraadede kun fra det ene Uføre af Vrøvl i det andet. Rowel.Br.410. der maa rejses en Bevægelse . . for at udrydde den Slags Skadedyr (v: inden for forretningsverdenen) . . Ellers gaar tilslidst al Hæderlighed tilbunds i Uføret.Pont.LP.VI.104. Reaktionens Ræsonnementer og Talemaader fungerer som Lygtemænd, der fører ud i kulturelt og politisk Uføre.Kulturkampen.1935.Aug.5. **-førlig**, adj. [-fœrli] (sj.) d. s. s. III. -fōr I. D&H. **-førlighed**, en. (ænyd. d. s.; jf. -førlig; nu vist kun som *purisme*) *svaighed, skrøbelighed ell. invaliditet, vanførhed.* Gives Sygepleje i rigtig Orden, for derved at arbejde imod en af de vigtigste Aarsager til Uførlighed og Armod?Penia.1806.2. Indtræffer blivende Uførlighed (Invaliditet), skal Arbejdsgiveren . . udrede en bestemt Sum.Tidens Krav.^{10/11}1897.1.sp.3. D&H. **-form**, en. [-fœr'm] (ogs. skrevet **Udform**. — **Uform**. Cit.ca.1700.(Vider.I.100). Ufor. Cit.1776.(smst.II.59)). (ænyd.

uførme), ufyrm, uform ofl., æda. ufyrmð (og i forb. mæth ufyrdum); til -førme; jur., *foræld.*) *vold; overlæt; mishandling; forulempelse.* Moth.F456. om *gadespektakler olgn.:* naar Toget, ofte med Bryllupsmusiken i Spidsen, kom hujende og støjende ned ad Gaden . . saa maatte alle op og hen til Vinduet for at høre, om der var Brand eller „Uform“.TroelsL.XI.246. || Finder mand anden paa farende Veje, og gør hannem udførme, enten at hand tager hans Heste, eller Øg, fra hannem, eller vælter hans Vogn om.DL.6—15—19. Cit. 1716.(Vider.II.91). **-førme**, v. [-fœrma] (ogs. skrevet **ud-førme, -fôrme**). -ede. (ænyd. u(d)fôrme (Kalk.IV.621. Vider.II.37), -fyorme, æda. ufyrmæ, no. dial. (part.) uformet, *beskadiget; sidste* led muligvis egl. sa. ord som oldn. þyrma, skaane, se Brøndum-Nielsen.GG.II.26f.; jf. -fôrme; jur., *foræld.*) *valde overlæt; give en ublid medfart; mishandle; forulempe* (i ord ell. gerning). Skielder eller uførmer nogen hinanden (i gildet).Cit. 1707.(Vider.III.248). uførme ens gode navn. Moth.F456. Cit.1747.(Vider.V.107). Udførmer Husbonden dennem derfor med Hug, eller Slag straffis som for Vold.DL.3—19—9. (de har) skammeligt udførmet Vægterne med Skældsord.Cit.1741.(Hist.MKbh.VII.56). udfôrme: Cit.1728.(Vider.IV.40). Ingen Maae udfôrme Oldermænd paa Gade Stefne. Cit.ca.1800.(Uldal.485.§40).

ug (som forkortelse for udmærket god(t)), se udmærket 3.

u-galant, adj. ikke (meget, ikke videre) galant (2); lidet galant. *Man færdig var hverandre ned at træde, | Man puffedes endog lidt ugalant. PalM.AdamH.I.106. Hedspore (i Shakespeare's „Henrik IV“) er engelsk i sit ugalante, men hjertelige Forhold til sin Hustru.Brandes.VIII.222. **-gangbar**, adj. 1) (nu l. br.) ikke (længere) gangbar (1.2). bruge udanske og ugangbare Ord.Rahb.Stiil.9. et Partie cassabelt og ugangbart Metalskyts.MR.1832.83. Tjenesteregl.275. || spec. om mønt. vAph.(1764). MO. VSO. i sammenligning: saadanne Følelser ere en ugangbar Mynt.Gylb.II.35. 2) (nu næppe br.) om terræn olgn.: (næsten) ikke gangbar (2); *ufarbar.* Ogsaa det saakaldte ugangbare Terrain kan endnu stedse tjene smaae Infanterieafdelinger til Kampplads.MilConv.VIII.69. **-garvet**, part. adj. vAph.(1764). VareL.²319. || (l. br.) overf., om en persons væsen: (noget) *raa; upoleret.* deres noget ugarvede og ølplumpe Gammeltyskhed.VVed.HR.104. **-gavn**, en (NCRom.Læsebog.²II.(1888).239. MilitærTidende.1899.197. Feilb.) ell. et (Dagbl.^{11/11} 1886.2.sp.2. Søiberg.Meta.(1923).49). (ænyd. glda. d. s., oldn. úgavn; nu ☐ (især hos sprognere) ell. dial.) *unytte; besvær; skade; fortred.* Ugavn (er) skade, fortred.Moth. G63. hun maatte . . sidde paa Stads og

slide sit Liv op i Tant og Ugavn. *PEBenzon. SB.174.* Og nu det Ugavn med dette Dyr (o: en *hjørtekalv*) — man havde hørt at det fik Lov til at ligge i hendes Seng. *Søiberg. Meta. (1923).* 49. Bort, Phrygere! skal I altid gjøre Ugavn kun? *Evripides. Skuespil. II. (overs. 1875).* 293. *Hørup. II. 87. UfF. (sdjy.).* I saadanne . . næsten usynlige Traader ledes vi til vort Maal, det være til Ugavn eller Gavnlighed. *Rabb. (Sams. I. xxx). NMoll. 10* *N. 57. GSchütte. B. 34. jf. Feilb. -gavnlig, adj. (ænyd. d. s.; nu ☉, l. br.) ikke gavnlig; unyttig; skadelig. hvo som forkaster viisdom og tugt . . deres arbeider ere ugavnlig (1871: uden Frugt). Visd. 3. 11 (Chr. VI). Engelst. Nat. 252.*

Uge, en. [ur(q)ə] *fl. -r. (æda. uka ell. især uden for nom.) uku, wiku (Brøndum-Nielsen. GG. I. 135. II. 308. III. 232 ff.), sv. vecka, no. uke og veke, oldn. vika, ty. woche, 20* *holl. week, eng. week; rimeligvis m. opr. bet.: (om)veksling (jf. got. wiko, rækkefølge, og bet. 3 ndf.) og besl. m. Veksel, Vice-, Vikar samt vige)*

1) den mindste af de som faste tidsenheder (dele af aaret) anvendte tidsperioder, hvormed (ved tidsregning) et antal sammenhængende dage (døgn) betegnes, især med en særlig hviledag som afgrænsning (jf.: Ved Siden af Aaret og Maanedene havde Jøderne fra de 30 ældste Tider Ugen paa 7 Dage, der begyndte med Sabbat-Dagen, vor Lørdag. *Sal. XIII. 388.* Romerne (havde opr.) en Uge paa 8 Dage . . til den af Konstantin den Store blev afløst af en Uge paa 7 Dage med Markedagen (som hviledag og afgrænsning) henlagt til Søndag. *smst. 390*); *alm. (m. h. t. nutidsforhold) om et saadant tidsrum paa 7 dage (døgn), spec. regnet med søndag som første dag. 1.1) i al alm.* Der ere altid sex Uger imellem Vinter-Solhverv og Kyn- 40 *delmisse. Høysg. S. 285.* *Tøv lidt! sagde Jyden ved Frederikstad, | Syv Dage, de gjør jo en Uge. *Grundtv. Dansk. III. 678.* i de sex Dage (o: søgnedage) af Ugen formaa vi Alle Noget. *Kierk. VII. 408.* Onsdag er den fjerde Dag i Ugen. *VSO.* Det simpleste Tidsafsnit, den første „Uge“ blev . . paa fem Dage. Denne Tidsinddeling forekommer . . hos de gamle Persere og kan paavises som 50 den oprindelige i det skandinaviske Norden. *TroelsL. XIII. 16.* naar der kommer to søndage ell. to (ell. tre) torsdage i een uge, se Søndag, Torsdag. || *jf. IV. om 9.2:* Jeg faster to Gange om Ugen. *Luc. 18. 12.* Hvor meget Garn kand vel jer Jomfru spinde om Ugen? *Holb. Mel. IV. 6.* han er kun nar syv dage om ugen, se Nar 1.1. 1.2) *anv. om en bestemt uge (1.1) (i aaret). (om udtr. have uge olgn. se bet. 2.2). || (især kierk.) i forb. som den hellige (jf. Sal. VIII. 734) ell. stille uge (se II. stille 4.7), den hvide uge (se II. hvid 3). jf. ssgr. som Dimmel-, Faste-, Jule-, Lidelses-, Paaske-, Palme-,*

Passions-, Pinse-, Skuduge. *jf. (bibl.):* du skal holde Ugernes Høitid (1931: Ugefesten; se Ugefest) for Herren. *5 Mos. 16. 10. 2 Krøn. 8. 13.* || *om en vis situationsbestemt uge (1.1), især en indeværende ell. (i alm. ved nærmere bestemmelse angiven) foregaaende ell. efterfølgende uge; i forb. som (i) denne (Holb. Vgs. (1731). II. 3. Hrz. V. 48), forleden (1.2), forrige (vAph. (1764). har du læst Politievennen fra forrige Uge? Hrz. X. 23), sidste (II. 2.3), næste (vAph. (1764). Gybl. (Heib. Fam. 135). jf. III. næste 3.1), den følgende, kommende uge; først, hen, midt, sidst i ugen (Moth. U. 46. VSO.) ell. paa ugen ell. i denne ell. næste uge (se III. sidst 1.2) olgn. efter Sabbaten, da det gryede ad den første Dag i Ugen. *Matth. 28. I. Blich. (1920). XIV. 200 (se Rorelse 1.4).* i Kirken (køber man) Tilladelse til ugeneret at lee hele Ugen igjennem. *Kierk. VII. 146.* han rejser engang i Ugen (ell.) i denne Uge. *S&B.* Ugens Nyheder. *titel paa ugeblad 1882 ff.* Ugens Tilskuere. *titel paa ugeskrift 1910-20. (spøg.) talem.:* han ser hen ell. ind i den anden uge, (tidligere) sagt om den skeløjede. *Moth. U. 46. VSO. jf. Mau. II. 228.* det maa bie til en køddag i ugen, se Køddag. søndagsvejr til middag er ugens vejr til fredag olgn., se Søndagsvejr og Regn 1.1. || (i rigsspr. især ☉) med efterstillet (relat. bisætn. som) nærmere bestemmelse, i udtryk som i ugen, som kommer (HCAnd. BH. 113), følger (smst. 115), indkommer (se II. indkomme 5) ell. (nu ikke i alm. rigsspr.) i ugen kommer (vAph. (1764)) ell. indkom(mer) ell. inde var olgn., se II. indkomme 5, II. inde 4.1. 1.3) (jf. bet. 1.4) med særlig forestilling om en vis varighed; især (oftest i fl.) anv. som adverbial tidsbestemmelse (abs. ell. m. præp. i olgn.). Barselqvinderne (skal formæns til) at de sig indeholde i fem, eller sex, Uger efter deres Barnefødsel. *DL. 2—8—9. (jf. Holb. Bars. I. 1).* Siden . . var Hand i Føns nogle uger. *RasmWint. S. 52.* *Hans Moder ham (o: Moses) fostred tolv Uger i Løn. *Grundtv. SS. II. 77.* Lejerne skreg paa Reparationer . . saa lang Ugen var. *Bang. S. 260.* Solen havde straalet i Uger og Maaneder. *Wied. MB. I. 21.* der (kunde) i Isvintre gaa Uger og Maaneder, uden at nogen kom fra eller til Kjøbenhavn. *BornhHaandvEr. 148. jf. bet. 1.4:* lad rulle, Marie, der er tre uger til jul, se IV. rulle 2.4. || *gen. m. attrib. talord olgn. jeg troer det (o: „Agnete og Havmanden“) er et Arbeide der vil ikke doe hen med en Uges Snak mellem Kjøbenhavnerne. HCAnd. BC. I. 178.* der (skal) tilstaaes ham 4 Ugers Frist til at ryddeligjøre Huset. *Forordn. 27, 1848. §4.* et 2 Ugers Sygeleje. *JPJac. (Brandes. Br. II. 306).* han sled og slæbte alle ugens syv dage | en uges tid, en fire ugers tid olgn. (undertiden*

sammenskrevet: Ugestid. *Gylb. Novel. II. 180. Rode. Dg. 21*), se Tid 6.1, 11.1, 26.3. — spec. ved aldersangivelse: (*grisen*) blev købt om Forsommeren som 4—5 Ugers. *Aarb. Kbh. Amt. 1937. 152*. 7 Ugers Kyllinger . . sælges. *Soro Amtstid. 2°. 1944. II. sp. 6. 1.4*) bet. 1.3 anv. til betegnelse af et til periodens slutning svarende (omtrentligt) tidspunkt. efter omtrent 5 Ugers Forløb. *LTid. 1738. 72*. Det er i Dag tre Uger (*nu alm.*: tre uger siden; *jf. II. siden 2.2*), at (*osv.*) *vAph. (1764)*. *En Uge førend | Jeg ankom, var hun reist. *Hz. XVII. 50. i forb. (jf. u. Ugedag 2)* som tre-ugers-dagen efter (*ell. før olgn.*), *21 dage efter (ell. før)*. sex ugersdagen efter. *Cit. 1705. (Vider. II. 337)*. inden 4re ugersdagen. *Cit. 1800. (smst. III. 223)*. det var lige tre Ugers Dagen efter Brylluppet. *GGregersen. KS. 125*. || *jf. IV. om 9.4*: Om fire Uger skal Du have Bryllup. *HCAnd. (1919). I. 67*. det tog godt på rugen nu, den kunde hugges om et par uger. *Hjorto. IU. 29*. snart, det er om tre uger, se II. snart 2.2. || i dag, paa søndag osv. om tre uger olgn. (*MO. S&B.*) *ell. (nu i rigsspr. mindre br.) i dag osv. tre uger olgn.* Paa Søndag tre Uger skal han prædike. *Høysg. S. 143*. I morgen fire uger kommer (*selskabet hos mig*). *Hjorto. LT. 18. (i rigsspr. nu sj.) til angivelse af et tidspunkt i fortiden*: I Loverdags tre Uger reyste han bort. *Høysg. S. 142*.

2) med videre (uegl.) anv. 2.1) (*bibl.*) *tidrum paa 7 aar*. Der ere halvfjerdsinds-tyve Uger bestemte over dit Folk . . til at hindre Overtrædelsen. *Dan. 9. 24 (jf.: 3: Aar-uger, altsaa 490 Aar. 1931 anm.)*. 2.2) som udtryk for (et tidrum, der er præget af ell. bestemt til) en vis virksomhed af (omtrent) en uges varighed. Laban (*førte*) Lea sin Datter (som hustru i Rachels sted) ind til (*Jakob*). Og Laban sagde: . . Hold dennes (*Chr. VI: denne*) Uge ud (*1931: lad nu Bryllupsugen gaa til Ende*), saa (*vil jeg senere*) give dig (*Rachel*). *IMos. 29. 27. jf.*: Midt i Februar afholder Dansk Fægteforbund en Fægteuge. *Riget. 1². 1913. 4. sp. 5*. || om ugens 6 søgnedage (*arbejdsdage*). Vi Fruentimmer i det mindste hvile hele Ugen, naar vi sidde og sye, strikke eller brodere. Om Søndagen er det just vi faae os en Motion. *Hz. X. 6*. den poesi der trøster ham på helligdagene for ugens sure møje. *Grøn. Goethe. II. (1939). 152*. || (*især talespr.*) om (uge (1) med) ugevis skiftende tjeneste; navnlig i udtr. have uge (*jf. ugehave*), det er hans uge olgn. (*jf. Ordensuge*). Aristophanes: *, „Det er lystigt nok at staae | Ved Elysium som Vægter . . | Hver af os har her sin Uge, | Hvori han maa gøre Vagt“. *Heib. ND. 58. S&B. LeckFischer. KM. 185*. *især om hjemmeverende (voksne) dotres ugevis fordelte husgering*: *Cit. 1826. (Bron-dum-Nielsen. PM. 47)*. Foran Theemaskinen sad Flora, som netop havde Ugen. *CBernh.*

NF. IV. 25. Theemaskinen snurrer paa Bordet. En ung Pige staaer foran den; det er hendes „Uge“, som det hedder. Hun skjønker den varme Drik ud og rækker den til de Forskjellige. *VKorfitsen. EV. 179*. hvis der var flere Søstre, havde den ene af dem gerne „Uge i Huset“, som det kaldtes. *VortHj. III. 1.3. Nathans. MP. 48*.

3) uge søs, (ænyd. ug(e) søs (*jf. Ûg søes. Moth. U 46*), veg(ge) søes (*jf.: 3. Vog Soes. EPont. Atlas. IV. 77*), æda. ukæ syo (*DGL. V. 351*), sv. vecka, veek(ustj)ö (*jsv. vika sio(s)*), no. vike sjö, oldn. vika (sjövar), *jf. (rimeligvis fra nordisk) mnt. weke ses*; egl.: skift (veksling) til søs, som betegnelse for en strækning, man kunde ro uden at skifte mandskab ved aarerne; foræld.) som længdemaal til søs: en (gammel) sømil (i alm. c. 8 km). (*svenskernes flaaede*) laae 2 Uger Søes bedre op, ved et Stød kaldet Dyrhof. *Slange. Chr. IV. 322. Nordisk Kultur. XXX. (1936). 219. NE Nørhønd. De gl. da. Længdeenheder. (1944). 64 ff.*

Uge-, i ssgr. (ogs. (uden for den sammenskrevne forbindelse Ugestid (se Uge 1.3) nu næppe br.) Uges-, se u. Ugedag). *især af Uge 1*; saaledes (foruden de ndf. anførte) i talrige mindre br. ell. let forstaaelige ssgr., der betegner noget ugentlig ell. ugevis fremtrædende (varende, gældende) olgn., fx. Ugeabonnement, -abonnement, -arbejde, -beretning (om vejrlig, om handelsforhold osv.), -hæfte, -opgørelse, -regnskab (*jf. -regning*), -repertoire (se Repertoire 2). -avis, en. (1. br.) ugentlig udkommende avis (*jf. -blad*) ell. (nu især) film med billeder fra ugens begivenheder (ugerevu). *Stolpe. D. II. 136*. Vilh And. *Litt. II. 280. Femlange. Aar. 147*. -blad, et. (*jf. -avis, -journal 2, -magasin, -presse, -revu, -skrift*) blad (I. 3.4), der udkommer en gang om ugen, og som fortrinvis bringer (lettere) underholdende ell. oplysende (belærende, litterært) stof (*nu alm. med (farvelagte) illustrationer*; *jf.: et illustreret Ugeblad. Schand. TF. II. 15*. kulørte Ugeblade. *JacPaludan. I. 62*). De Uge-Blade, som et Selskab i London udgav under Navn af Tilskueren. *JSneed. I. 7*. den hele Konst at skrive et Ugeblad bestaaer deri, at man omhyggelig samler alle de Eventyrer og Anecdoter, som man kan faae fat paa . . kaager gamle Sager op i en ny Saus (*osv.*). *PAHeib. R. I. 164*. Brevduen. Et Ugeblad af blandet Indhold. *bladtitel. 1818-1824*. (læserne) der tidligere kun har læst Ugeblade, Søndagstillæg eller daarlig Litteratur. *Bogens Verden. 1938. 312. Bibl. Dan. IV. 603 ff.* -dag, en. (nu næppe br. Uges-. *HCAnd. (1919). I. 62. Lov¹². 1867. §45, 4*). (ænyd. d. s.) 1) en dag i ugen. 1.1) (*især* ☉) i al alm., navnlig i ft. om ugens syv dage. Ugedagenes Navne. *Høysg. S. 141. HCAnd. (1919). V. 212. Brøndum-Nielsen. GG. I. 15*. 1.2) (nu l. br. i rigsspr.) en af ugens (seks) søgnedage. *S&B. Pol. 1². 1941. II. sp. 6*. Feilb. || hertil (*kirk.*, nu l. br.)

om gudstjeneste olgn. paa sognedage: **Ugedags-forsamling** (i Christiansfjelds brødre-menhed: Trap. IX.69). -**gudstjeneste** (S&B.), -**prædiken** (VSO. HFRord. Univ.H.III.255. jf. Ugeprædiken). **2)** en (ved dagens navn ell. dens nummer i rækken) bestemt dag i ugen, ofte (jf. bet. 3) set i forhold til den tilsvarende dag i en anden (foregaaende ell. efterfølgende) uge ell. i en række af uger. *Søndag er vor Herres Dag, | Ikke dog, som Daarer mene, | Som om Salighedens Sag | Var den Ugedags alene. Grundtv. SS. III.3. den reglementerede Ugedag, paa hvilken Færgen frit fører Byens Folk over. HCAnd. KS. I.47. Hendes første Tanke var Ugedagen: det var Fredag. Gjel. M.271. || især (jf. Maanedsdag 2) i forb. ugedagen (der) efter (ell. før olgn.), samme dag i den følgende (ell. foregaaende) uge. Den Aften kom Forældrene rigtig glade hjem . . især (moderen), men Ugedag (HCAnd. SS. XV.284: Ugedagen) efter grød hun, for da reiste lille Hans. HCAnd. (1919). V.343. Drachm. PV. 113. Ugedagen, før Valget finder Sted. Lov Nr. 139^{11/4} 1920. §26. paa Ugedagen for Mordet. Sore Amtstid. ^{1/2} 1947.9.sp.2. || hver ugedag, (jf. hver maanedsdag u. Maanedsdag 1; nu l. br. i alm. rigsspr.) (paa) en vis dag i hver uge; hver 8. dag. Moth. U46. min Naboe pleier hver Ugedag at besøge mig. HCAnd. (1919). I.62. * „Saa I med Rygter levet har?“ — „Tilgavns! | En Pose fuld hver Ugedag os bragte.“ PalM. TreD.16. Seiberg. HK.72. Ujf. **3)** (dag for) ugentligt pligtarbejde; spec. (foræld.) m. h. t. ejer ell. bruger af et (oprindelig) under en (hoved)gaard hørende gaardbrug ell. husmandssted: (ugentlig) hoveddag. Moth. U46. De har boet et Par Aar i et Huus nede ved Stranden! Han fisker, og hun gjør Ugedage her i Haven. Blich. (1920). VII.38. Huusmænd, der boede i de Huse, som vare reiste paa Hovedgaardens Udlodder, og gjorde Ugedage. Rasm. Sør. ML. 53. Skr. ^{1/2} 1848. Halleby. 119. Feilb. || hertil (især foræld.): jf. Kalk. IV.622) sgr. som **Ugedags-arbejde** (Forordn. ^{1/2} 1807), -**bonde** (DL. 5—2—63. Ugedagsbønder eller Ugedagstjenere kaldtes forudm de Bønder, som boede nærmest ved Hovedgaarden, for saa vidt som de arbejdede der 1—3 Dage ugentlig hele Aaret igjennem. MøllH. VI.129), -**mand** (MO. han (arbejdede) paa Slottets Ladegaard som Ugedagsmand. Drachm. FÆ. 130. Halleby. 28), -**ijener** (d. s. s. -bonde. Moth. U46. Norreg. Privatr. III.228. Danm. RigHist. II.645). -**ferie**, en. (jf. -hvil, -lov; som overs. af eng. weekend; l. br.) (kort) ferie ved ugens slutning; weekend. Pol. ^{1/2} 1911.3.sp.4. da det allerede nu bliver tidlig mørkt, kvier Københavnerne sig ved at tage ud paa Ugeferie. smst. ^{1/2} 1940.13.sp.2. -**fest**, en. (jf. -højtid og ugerens højtid u. Uge 1.2; jød., bibl.) den hos jøderne 7 uger efter paasken fejrede takkefest for kornhøsten; jødernes

pinse. S&B. Sal. VI.476. 5Mos. 16.10 (1931). -**fredning**, en. (jur.) kortvarig ugentlig indtrædende fredning (fra lørdag aften til mandag morgen), med forbud mod brug af garnredskaber i vandløb. LandbO. II.74. -**gam-mel**, adj. (omtrent) en uge (ell. flere uger) gammel. *Saa jeg mon saadan ud som ugegammel? Recke. DE. 91. især til gammel 2: jeg (vil) gjøre Alvor af mit ugegamlle Forsæt at skrive til Dem. Cit. 1869. (HCAnd. BC. IV.103). ugegamlle Skægstubbe. PE Benzon. P.177. ugegamlle Snedriver. Erl. Krist. DH. 29. -**havende**, part. adj. (jf. jourhavende; jagl. ell. $\mathfrak{W}$, nu l. br.) som har uge (2.2). Om Formiddagen Klokken 10^{1/4}, raabes af ældste Classes ugehavende Underofficer. „Paa Plads!“ Instruction for Eleverne paa Artillericaadet-Institutet. (1823). 12. Bl&T. -**hvil**, et. (sj.) d. s. s. -ferie. Pol. ^{1/2} 1942.7.sp.2 (foreslaaet af Jesp., smst. sp.3). -**højtid**, en. (ænyd. d. s.; jød., bibl.) d. s. s. -fest. 2Mos. 34.22 (1931). -**journal**, en. 1) til Journal 1(2), spec. (A. u.) om skibsjournal vedrorende ugens forbrugsregnskab olgn. Bardenfl. Som. II.246. 2) (store, illustreret) ugeblad. Nordisk Uge-Journal, titel paa ugeblad. 1867. Bryllupsbillederne i de store engelske Ugejournaler. BMikkels. TF. 12. -**kort**, et. spec. (især jærnb.) om (jærnbane)kort, der gælder en uge. DS B. Ordre M. 75. $\mathfrak{W}$ -**lang**, adj. som varer (omtrent) en uge (ell. mere). nu er (sommere) forbi, forsvindende i ugelang Regn og Blæst. Tops. FS. 33 (jf. Ugeregn). Pont. Fam. 75.

ugelig, adj. se ugentlig.

Uge-liste, en. spec. (jf. -seddel; haandv.) om fortegnelse over det af en haandværker (svend) i ugens løb udførte arbejde. Amberg. Mur. Jernbeton. 410. -**lov**, en. (jf. II. Lov 2; l. br.) d. s. s. -ferie. Pol. ^{1/2} 1911.3. Fra 26. November 1911 gaves der Funktionærerne Ugelov, d. v. s. Frihed hver Lørdag fra Kl. 12. Carlsbergfondet. I. (1930). 44. jf.: (brygger Carl Jacobsen) indførte først af alle i Danmark Week-end for sine Arbejdere — han kaldte det Ugelov. Pol. ^{1/2} 1942.7.sp.6.

Ugelspil ofl., se Uglspil.

Uge-løn, en. flt. (sj.) -lønne (Dame-trøje (tabt) . . har kostet et Par Ugelønne for mig. Pol. ^{1/2} 1945.18.sp.5). (ænyd. d. s.) (ugevis beregnet) løn for en uges arbejde; ogs. som udtryk for hertil svarende kontraktmæssigt afsonningsforhold, i forb. som arbejde i (Sjæll. Jernb. Stat. 3), for (Cit. 1800. (CNYrop. Haandv. 54). Sjæll. Jernb. Instr. f. Maskinnestere i Korsør. (1855). 3) ugeløn, være paa ugeløn (Jernbane T. ^{1/2} 1939.3.sp.1). Mine Svenne . . holder Frie-Mandag, og jeg maa dog betale dem den heele Ugeløn. Argus. 1770. Nr. 6.3. *Hvis Du vil tiene mig, betaler jeg | Dig femten Ører Sølv i Ugeløn. Oehl. EA. (1820). 146. Tværs over Gaarden . . over til Forvalterens Kontor, kom Folkene, som skulde hæve deres Ugeløn. Drachm. VT. 245.

FagOSnedk. jf.: den Aften, hvor de Ugelønnede faar deres Gager udbetalt. *Pol.*¹²⁷, 1944.8.sp.4. **-maaned**, en. (jf. Maaned 1; l. br.) tidsrum af 4 uger. *Mob.HO. Harboe. MarO.274. VSO. -magasin*, et. (jf. -blad og Magasin 3.2). Uge-Magasinet. *titel paa ugeblad 1913, 1915 og 1939ff.* Radioblade og Ugemagasiner. *AaDons. MV.52. -marked*, et. (især ¥) ugentligt marked. *vAph.(1764)*. Herhjemme afholdes dels Ugemarkeder (Torvedage) navnlig for Fødevarer, dels særlige Heste- og Kvægmarkeder periodisk. *Hage.*⁶ 559.

u-gemen, adj. adv. (sj.) d. s. (se ndf.) ell. **-t** (*OeconH.(1784).II.223*). (ænyd. d. s.; fra mlt. ungemeine, ty. ungemein ell. holl. ongemeen (jf.: (han) besidder en ungemeen Indsigt i Landvæsenet. *OeconJourn. 1758.362*); nu arkais. ell. spøg.) som sjældent forekommer; ualmindelig, sjældent, usædvanlig (især: p. gr. af gode, fremragende, udmærkede egenskaber, som dygtighed, forstand olgn.). *Du ugemeene Geist, hvis Pen er uden lige. *Worm.Sat.13.* (han) haver ladet see Prøver paa en ugemeen Skarpsindighed udi utallige Ting. *Holb.Ep.I.200.* u-gemeene Ord. *Hoysg. S.332.* *Man faaer som ofteste den ugemene Gave, | At have Ahnelser, af en bedærvet Mave. *Wess.49. Oehl.PSkr.II.5.* Kongens (søster) kaldtes, for sin ugemene Deiligheds Skyld, Gunvor hin Venne. *Grundtv.Saxo.I. 219.* det var ham kjært at høre sit (engelske) Modersmaal, hvori jeg . . havde erhvervet mig en ugemeen Færdighed. *Winth.IN.53.* || som adv. Hun var u-gemeen lærd. *Holb.Kh. 160. Sukm.V53. -gemenlig*, adj. (sj.) d. s. (han) havde taget sig den ugemene Frihed, at tænde en Cigar og smøge den i Dagligstuen. *Bloch.Suhr.ÆS.VI.203. -gemytlig*, adj. (nu mindre br.) ikke (ret, ikke videre) gemytlig; (temmelig) humørfuldt, kedelig, tvær. Nej, Madam, saa maatte jeg nok være meget ugemytlig, naar jeg vilde tage saadan en Opmærksomhed ilde op. *Store.Bededagsaften.(1864).16.* En ugemytlig Broder. *Reinhard.FC.147.* Han søgte ned paa Kroen, og skønt der var ugemytligt, kom han igen. *AaDons.MV39. -gen-*, i sgr. se -igen-. **-genegen**, adj. (nu (l. br.) især spøg., iron.) ikke (videre) genegen; navnlig i vægtende forb.: ikke ugenegen (til at), ikke (helt) utilbøjelig (til at). *Slange.ChrIV.430.* Han er en Mand . . vil drikke al god Vin og favne alle fagre Kvinder — er endikke ugenegen til at synes om en ung, velskabt Mand — med andre Ord: en gennemført Æstetiker. *Drachm.F.II.78.* || (jf. genegen slutn., tilgenegen slutn.) † m. hensobj.: (ikke) ugunstig stemt (imod en). Jeg forsømmede ikke at møde, og fandt jeg . . at hun var mig ikke ugenegen. *Holb.Usynl.I.I. -generet*, part. adj. (nu (i bet. 2) mindre br. -generet. *Amberg. Hrz.V264.* — nu ikke i rigsspr. **-gneret** (uchineret. se ndf.), **-ski-**

neret (*HenrichUss.K.III.896*)). 1) som udtryk for, at man (slet) ikke generes ell. (med overgang til bet. 2) ikke føler sig generet af ydre forhold, andres nærværelse, iagttagelse, krav olgn. vi leve uchineret af Stadsen Tvang. *KbhAftenp.1784.Nr.48.4.sp.1.* *(aldrig) fik jeg . . Friheden fat, | Skjøndt ugeneert af Familie. *Bagger.I.31.* || nu især m. h. t. opholdssted, hvor man ikke generes (iagtages, forstyrres) af andre. *S&B. Niels. . boede ganske ugenert. AaDons.DenguleBilledbog.(1943). 132.* lad os gaa herind, her kan man være helt ugener(et) | (i annonce-spr. olgn.) om værelse osv.: store lukkede, ugenererte Altaner. *Pol.*¹¹²1939.20.sp.4. Enepige (søges) Stort, ugenerert Værelse. *SoroAmstid.*⁴111946.10.sp.6. 2) om en person(s væsen, adfærd), som udtryk for, at man ikke (i mindste maade) generer sig ell. lader sig genere (af hensyn til andre, til god tone, skik og brug): ikke (i mindste maade) genert, ufri, kejtet, tilbageholdende (i væsen ell. adfærd); (overmaade) fri; ogs.: (næsten) hensynsløs, fræk. *Mr.D. . . er en fortreffelig Mand; men ugeneert i høieste Grad. FrSneed.I.555.* (det) er mig (o: en handske) . . uendelig kjært . . at De (o: et kalvekryds) er kruset, og ikke lagt i disse brede flade Læg, som ere den nyeste, ugeneerte Mode. *Heib.JN.203.* i Begyndelsen af Scenen (taler han) i sagtmodig Tone, men efterhaanden ugeneerte. *Hrz.III.277. RSchmidt.MD.307* (se u. opstroppe). Selv stillede han sig op tæt foran mig og betragtede mig ugenert. *Buchh.UH.29.* uegl.: *Bølger stjal | Undslupne Havets raa Moral | Saa ganske ugeneert | Strandbreddens Kys. *Aarestr.SS.V229.* *Jeg ynder Naturen ugenert, | ej pyntet og fejlet! *Kaalund.EE.117.* jf.: den Ugeneerthed, hvormed vore Forlystelsessteder holdes aabne til den dybe Nat. *Hrz.(Vintergrønt.(1866).136). ArthChrist. DT.10.*

ugenlig, adj. se ugentlig.

u-gennem-, i sgr. se uigennem-. **-genstridig**, adj. (ænyd. d. s. (bet. 2); l. br.) 1) mods. genstridig 1(-2). *lær os bringe det (o: offeret), | Med et ugenstridigt Hierte! *Ev.(1914).III.106.* jf. ugenstridende u. genstridig. 2) uimodsigelig; uomstødelig; se u. genstridig 3.

ugentlig, adj. [l'u(q)ən(d)li] (ogs. skrevet ugentlig. *NyerupRahb.VI.243. Ing.Levnet. II.II. PHans.KK.120.* — nu (l. br.) som en i nyere tid (< S&B.) af sprogensere genoptagen form: ugelig. *Moth.U46. Cit.1728. (Hübertz.Aarh.III.141).* Sprogforeningens Almanak. 1897.16. *HVClaus.H.321*). adv. d. s. ell. (l. br.) **-t** (ugeligt. *Bornh.Samlinger.VIII. (1913).199* ell. (†) **-en** (*Holb.DH.I.851. Rawert&Garlieb.Bornholm.(1819).10. VSO.VII. 401* (u. Ugerente)). (ænyd. ugelig, no. ukentlig; jf. ty. wöchentlich; af Uge (1); jf. ugevis; især Ⓜ) som finder sted ell. hører til, er knyttet til (omtrent) hver uge (i en fortsat

rækkefølge), især: finder sted, fremtræder een gang om ugen, eders Collegium Politicum paa Landet haver endnu sine Ugentlige Samlinger. *Holb. Ep. II. 196. smst. III. 351* (se u. maanedlig 1). Ugentlige Blade. *Hzr. (tidsskrifttitel. 1858-59)*. ugentlige Præmier. *Forsikr. L. 143*. Pigen har en hel ugentlig Fridag. *Lollo*. ugentlig bededag, se u. Maanedsbededag. || som adv.: (omtrent) hver uge, een gang om ugen, et exercitz-huus, hvor borger-skabet ugentlig oves i at omgaaes med gevæhr. *Holb. DNB. 530. Bages. V. 195*. Ugentlig kom Fragtmanden forbi. *Feilb. BL. 292. spec. knyttet til en bestemmelse m. attrib. talord, i udtryk som: den, som lader en forgiældet Herremand sætte (o: i arrest), skal give Ugentligen til hans Underholding 32 Skilling Danske. Holb. DH. II. 669. Fr Horn. Somn. Poet. 116*. *Du skal gaae med Sække-lærd | Paa din bare Krop en Maaned. | Du skal desforuden tampe | Eengang ugentlig din Ryg. *Hzr. Lyr. I. 56*.

Ugepenge, en (*Schyte. IR. II. 176*) ell. (nu) pl. penge (beløb), som (regelmæssigt, i henhold til aftale, løjtte olgn.) betales ugentlig til (ell. for) en, til dækning af løbende udgifter, som løn, (aftalt) ydelse, almisse, gave (nu spec. (som lommepege) til et barn), trende adskillige Stiftelser til fattige Enkers Boelig og Uge-Penge. *EPont. Atlas. II. 348*. min bedste Dreng! . . Du skal strax spille (o: optræde som skuespiller) med os. Du skal have Gage, som de Andre — Ugepenge. *Oehl. XVII. 23*. (han) opbød alle sine pecuniaire Kræfter for at betale . . paa samme Tid (maatte han) afknappe i hendes (o: hustruens) Ugepenge (o: husholdningspenge). *Goldschm. Hjl. II. 664. Tekn. Mar. O.* en flink lille Fyr, som selv havde sparet sammen . . til sine Ski . . Det vilde han hellere bruge sine Ugepenge til end gaa i Biografen. *Pol. 1940. 5. sp. 3*. **-pige**, en („Talespr.“ *Levin.*; nu næppe br.) en ugevis fjæstet (tjeneste)pige. Ugepigerne der i Vinter-nætterne vaske Huustrapperne. *Berl. Tid. 29/10. 1845. 3. sp. 2*. **-presse**, en, især (fagl.) fællesbetegnelse for samtlige ugeblade. *Hage. 530*. den illustrerede Ugepresse. *Folket. 1928. 163. sp. 1*. **-prædiken**, en. (ænyd. d. s.; nu næppe br.) d. s. s. Ugedagsprædiken (u. Uge 1.2). *Reskr. 1/1739. MO*. **-regn**, en. (i rigsspr. l. br.) regn, der varer (omtrent) en uge (jf. u. ugelang), varer ugen ud (jf. Regn 1.1). *Krist. Ordsp. 617. ACand. HT. 77. UjF*. **-regning**, en. (ugevis opgjort) regning for en uge (s. indkøb); ogs. om (aftalt ordning om) ugentlig afregning. *vAph. (1764). Hzr. ST. 39*. Der er købt Brød paa Ugeregning hos Bageren. *Pol. 21/11. 1937. Sønd. 22. sp. 4*. **-revu**, en, oversigt over ugens begivenheder, i form af en mundtlig fremført ell. trykt (ofte versificeret, spogefuld) tekst ell. som billed-gengivelse (spec. film), med ledsagende tekst (jf. -avis). *VKorfitsen. KF. 114*. Ugerevuen (med de) korte Glimt . . et eller andet Steds

fra i Verden . . : Militærparader i London . . Peterskirkens Illumination (osv.). *JVJens. RF. 54*. Ærbodigsts Ugerevue (oplæst i radioen). *Berl. Tid. 29/10. 1936. Aft. II. sp. 1*. om ugeblad: Odense Uge-Revue. Illustreret Ugeblad. bladtitel. 1894-1939. Uge-Revynen. titel paa ill. ugeblad 1943ff.

u-gerne, adv. (ænyd. d. s., sv. ogärna, ty. ungern; Ω , især i mere formelt spr.) (absolut) ikke gerne (1); nødig; (kun) med ulyst. (ofte i forb. som højst, meget ugerne, kun ell. ikke ugerne). Jeg formaner eder, at I . . nøder os ikke til det middel, som vi ugerne bruge nemlig at udpresse Sanheden ved pinlig Forhør. *Holb. Hex. V. 2*. Kongen, som intet heller ønskede end at see Bispernes Magt og Hoffmod dempet, hørte saadant ikke u-gerne an. *sa. DH. II. 218*. Jeg vilde ugerne tiltroe mig, et Øyeblik, at have kundet tænke saa udeløst. *Ev. (1914). IV. 241*. *Ugerne Ran blev regnet i Gudernes Tal. *Oehl. NG. (1819). 225*. De kristne Soldater i den tyrkiske Hær kæmpede kun ugerne mod Trostæller. *Østrup. T. 71*. vi ser kun højst ugerne, at denne . . sjælsfine Kvinde skal falde som et Offer for . . Brutalitet. *KMunk. EL. 83*. **-gerning**, en. (ænyd. d. s., gl. da. ogerning (*Sjt. 71*), æda. ugærning (i ssg. ugærnings man; jf. Ild-, Misgerning og Udaad; nu Ω) ond gerning; misgerning; især: skændig, oprørende misgerning (jf. *PEMüll. 3 166*). Ingen skal pinligen forhøris, uden han tilforn er dømt til Døde for nogen Ugierning. *DL. I—20*. Grækerne . . hadede denne Ugierning, at Onias var myrdet uden Skjel. *2Makk. 4. 36*. Det er nu ej . . de enkelte Ugierninger jeg har begaaet . . der foruroliger min Samvittighed. *Cit. 1817. (Grundtv. B. I. 456)*. (præstens) Barskhed paa hiin Jagtdag havde fremskyndt Ugierningen (o: en mordbrand). *Blich. (1920). XXVIII. 148*. jeg skyede næsten Dagens Lys, som om jeg havde begaaet en Ugierning. *Gylb. KV. 192. Rosenb. I. 270. JVJens. Br. 272*. Sporene efter Ugierningerne (o: rovmord) er udsløttet. *Berl. Tid. 29/10. 1948. Aft. I. sp. 3*. **-gerningsmand**, en. (ænyd. gl. da. d. s., æda. ugærnings man; nu Ω) den (mand), der begaar en ugierning; misdæder; forbyrder. Tyv, eller anden Ugierningsmand. *DL. I—23—5*. *Du græsselige | Ugierningsmand, der af de Slagnes Hovder | Dig bygger Skiændselsstøtter. *Hauch. DVI. III*. I bør Jer jo ad som de Misdædere og Ugierningsmand, der . . true og skælde mod Gud Vorherre. *JJPae. I. 80*. ingen af eder bør lide som Morder eller Tyv eller Ugierningsmand (1819; Misdæder). *IPet. 4. 15 (1907). JVJens. RF. 142*.

Uges-, i ssg. se u. Uge-.

Uge-seddel, en. (ænyd. d. s., om fortegnelse over ugens forraadsforbrug) spec. (haandv.) d. s. s. -liste. *MalPrisl. 5. Fag O Snedk. -skrift*, et. (jf. -blad). det . . her begyndte Ugeskrift kaldet Le Magazin.

LTid.1743.390. Eders Blade ere alt for alvorlige . . . Saadanne Afhandlinger skikke sig ikke til et Ugeskrift, hvis Hensigt bør være at fornoie Folk. *JSneed.III.210.* den, som udgiver Aviser eller andre Ugeskrivter. *Reskr. 29/10.1773.* et politisk aktuelt ugeskrift. *Letterst.tidsskr.1946.513.* som del af *tidsskrift-titler:* Den politiske Kandestøber. Et Ugeskrift copieret af J. L. Bynch. *tidsskrifttitel. 1772.* Nord og Syd. Et Ugeskrift. *Goldschm. 10 (tidsskrifttitel.1849-59).* Ugeskrift for Retsvæsen. *tidsskrifttitel.1867ff. jf. Bibl.Dan.IV.605ff. -svend, en. (faagl.) (skrædder)svend, der er paa fast ugeløn. Socialdem. 19/10.1945.10. sp.6. -vis, adv. (og subst.). 1) som udtryk for beregning, fordeling efter (antal af) uger: for een uge ad gangen; for hver uge; uge for uge. jeg (har) fæstet Tjener A. ugevis à 4 Mark om Ugen. *Cit.1785. (Lyngby-Bogen.1937.259).* (gagen) betales ugevis bagud. *Ugeskr. 20 f.Retsv.1941.A.553. 2) som udtryk for varighed: i flere ell. mange uger; flere ell. mange uger igenem; uge efter uge; ogs. mere ubest.: overmaade længe. Dér ligger ugevis de frederikshavnske Kvaser. Myl.Erich.S.98. (cigarer) der varer ugevis og koster en Formue i Tændstikker. *Rosenkrantz.SG.202. || som subst., i forb. i ugevis, d. s. Han kan vandre i Ugevis paa Stepperne uden at se synderlig Forandring. Brandes.IR.44. Vi var i Slutningen af November Maaned, og Solen havde ikke skinnet i Ugevis. A.Strom.O.195.***

u-gidelig, adj. [u'giðali, u'gið'æli] (især talespr.) som ikke (ret) gider foretage sig noget (arbejde, bevæge sig); doven; sløv; uoplagt; utidig. *MDL.251* („i Siælland“). Folkene begyndte at blive lidt ugidelige (o: paa en bjergtur). *Vilh.Moll.MT.77.* Han var bleven ugidelig til sit Arbejde. *Gravl.Oen.124.* hun rejste sig tungt, — saa inderlig ugideligt. *Thit.Jens.TS.196.* Ragna er . . . doven og ugidelig. *Soya.HF.19. Rietz.482. Feilb.Lollo.uegl.:* Tarmenes Muskler blive lige saa ugidelige som Lemmernes. *FSadolin.VortHelbred.(1902).47.* Det var en klar, vindstille Sommerformiddag . . . Robaade med badende Dreng, ugidelige Sejskibe. *Soya.GAM.131. || hertil Ugidelighed.* „Jeg synes, Du sukker“ . . . „Det er af Ugidelighed efter den lange Morgentour.“ — „Fy — læg den Manér af at lade blaseret.“ *Schand.Hjemkomst.(1893).120.* Han lagde sig . . . hen paa Sofaen . . . gæbede og strakte sig af Ugidelighed. *EErichs.IKnibe.(1908).75.* Mennesker kan overfaldes af den værste form for lede: ugidelighed, fordi der ikke er noget værd at gide. *Gronb.H.I.418. -gift, part. adj. (tidligere ogs. ugiftet. Moth.G163. Holb.Anh.138. EPont.Atlas.II.142). (æda. ugift(æt) (DGL.II.38)) om mand ell. (især) kvinde: som ikke 60 er (ogs.: ikke har været) gift; ofte som præd. olgn., i forb. som være, forblive ugift, dø (Holb.LSk.II.2. Lollo.), leve ugift (Holb.Tyb.III.3. Ruth.1.13(1931)), sidde ugift*

(hen) (*Moth.S159. Ew.(1914).II.91. Thiele.III.73. Schand.UM.163*), (nu l. br.:) gaa ugift (*Boye.WS.69*) olgn. Et ugift besvangret Fruentimmer. *Nørreg.Privateir.I.226.* han troer, du er ugift, han kalder dig Frøken. *Heib.Poet.VI.290.* denne havde fire ugifte Døtre (1819: fire Døtre som vare Jomfruer). *ApG.21.9(1907).* ugift Moder. *JSMoll.MB.598. smst.602.* ugift stand, se Stand 5.2. jf. Ugift-hedsstand (u. Ugifthed): Præsternes Ugift-stand. *Norden.(Kbh.).1904.142. || anv. som subst. Til de Ugifte og til Enker siger jeg (osv.). ICor.7.8. Kierk.VI.244. i lysningsformular: ugift N. N., se Pige sp.774^a. -gifte, et. (ænyd. d. s.; jf. Ugift(heds)stand u. ugift, Ugifthed; især hos sprognere) (det at leve i) ugift stand; spec.: cølibat. *HjælpeO. TroelsL.XII.51.* de græsk-katholske Biskoppers Ugifte. *Flensb.A. 24/1898.2. sp.3. -giftet, part. adj. se -gift. -gift-hed, en. (jf. -gifte; Ø, l. br.). Hun var ved at føle sig trykket af sin Ugifthed, tænkte han. Jak.Knu.F.100. AHenmingsen.KA.106. jf. Ugift-hedsstand. Sibb.Aa.I.547. -gild, adj. (ænyd. glæda. d. s., æda. ugildær, oldn. úgildir; jf. ugæv; tidligere (i bet. 1) spec. jur.; nu især foræld. ell. arkais.) som ikke har fuldt værd (fuld værdi) ell. fuld gyldighed. 1) om person: (dømt) æreløs; uduelig; slet; daarlig. *Kong Knud er ingen ugild Mand; | Men falske er hans Venner. *Ing.VSt.(1824).127. ordspr.: nygifte mænd er ugilde krigsfolk. Mau.2818. HFEw.NB.II.93. Baud.MandsMod.(1879).73. jf. bet. 2: uden videre have (de) dømt Ord som kopuleret, Vattersot (osv.) ugilde og ugæve at være. FolketsAvis. 21/1869.2. sp.3. || spec. dels om en (dræbt) person, for hvis drab ingen bod skal ydes (betales). Kongen . . . erklærede (den dræbte) Ølver for ugild, og tilegnede sig . . . alt hans Gods. *Grundtv.Snorre.II.155. JGFRæder.Danm.underSvend Estridsen.(1871).287. dels om en (æreløs) person, hvis vidnesbyrd (ord) ikke har gyldighed (som ikke har ret til at komme med gode mænd). Vorder nogen dømt til fuld, eller half, Mandebod . . . være Ugild til at staa i nogen Ret . . . indtil hand retter for sig. DL1—24—13. Suhm.Hist.I.423. *du gjælde skal | For ugild Mand, naar sanddr just du hedde vil. *Dorph.Sofokles.371. jf.: Den militære Degradation . . . Nedsættelsen i anden Klasse (medførte i tiden 1846-1881) Ugildhed til at være Dommer i nogen Krigsret. Sal.V58. 2) (l. br.) om ting olgn.: uden værd (værdi) ell. gyldighed. det (vilde) blive u-gildt og u-gyldigt, hvad der . . . skulle forhandles. *Slange.ChrIV.185. Ugilde Varer. En ugild Plov.VSO. -gineret, part. adj. se ugenert. -gjort, part. adj. (ænyd. glæda. d. s., æda. ugørt, jf. oldn. úgorr; uden for enkelte udtryk (som gøre, ønske noget ugjort) nu Ø) ikke gjort (udført, fuldført). (nu især til gøre 9). Her er et endnu ugjort Studium at gøre. *Brandes.I.477. Gud ved,*******

hvad der ligger og flyder til mig af ugjort Arbejde. *Erl. Krist. DH. 73.* Hvad mer var at gøre ved Vingaarden, hvad lod jeg ugjort? *Es. 5.4 (1931).* *jj.* gøre 10: *Hans Tienere kom strax med ugjort (*alm.*: uforrettet) Sag tilbage. *NK Bred. Metam. 200.* *jj.* gøre 1.8: Ugiørdt (*nu.*: uforarbejdet) sølv. *Moth. G364. VSO.* *jj.* gøre 3.1: (*man siger.*) Studere til en Prædiken . . og: at studere paa en Prædiken: men det første skal forstaaes om en u-gjort, og det andet kan endog forstaaes om en gjort Prædiken. *Hoysg. S. 124.* || *spec.* som udtryk for et ønske om, at en vis handling (som man har øvet) aldrig var udført, kunde kaldes tilbage olgn. det skal være som ugjort. *Moth. G364. Kom Gronneg. II. 203.* Handlinger . . kunne ikke gøres ugiorte. *Nord Brun. (Samling af Skrifter fra Nord. Selskab i London. I. (1788). 24.)* (*jeg*) fordrer at alt . . skal være som om det var ugjort. *PA Heib. Sk. II. 205.* *disse Rædselsord: gid det var ugjort! *Hzr. XII. 169. AKohl. MP. III. 65.* **-glad**, *adj.* (*glda. æda.* uglath (*AM.*), *oldn.* úgladr; *jj.* Uglæde; *W.* til *dels arkaic.*) ikke (*rigtig, ikke videre*) glad; uden (*frisk, sund*) munterhed; (*lidt*) bedrovet, *mismodig, misfornøjet, ked* (*af noget*). *haarde Trusels Oord ham gjorde plet u-glad. *LThura. Poest. 243.* han . . var tankespredt og uglad, saasnart Magdala var der. *Rahb. Fort. II. 449.* *Til Borrevold, 30 uglad i Sind, | Den unge Hertug ganger. *Ing. VSt. (1824). 125.* Gjæstebudet var særdeles prægtigt . . Men Kongen var temmelig uglad (*oldn. orig.*: heldr ókátr). *NMPet. Isl Færd. I. 90. Hauch. TVI. 29.* En Rigsgadstjener . . overrakte ham et Visitkort . . med en uglad Mine strøg (*han*) sig ned over sine barberede Kinder. *Pont. DR. III. 24.* (*jeg*) skriver til en . . som ikke er bedrovet, men blot uglad. *MPont. (Aalborg Venstreblad. 24/12 1926. 3. sp. 2).* Maries mistænksomme og uglade Sind i det Daglige tiltog. *Aakj. FDD. 158.* (*sj.*) *jj.* -glæde: Ugladhed. *D&H.*

I. Ugle, en. [u'(q)læ] (*tidligere ogs. skrevet Ule. Cit. ca. 1709. (Nyerup Rahb. IV. 84) (∞ Smule). Baden. VA. 189. — dial. Ulle. Fr Grundtv. LK. 158. se videre u. bet. 2.1).* *ftt. d. s.* (*jj.*: disse Nattugle. *Hob. Hh. I. 250*) *ell. (i rigsspr. nu kun) -r. (ænyd. d. s., glda. æda. ug(g)læ (Brøndum-Nielsen. GG. II. 14f.), sv. 50 ugglä, no. ugle, oldn. ugla, ty. eule (mnt. Ule), eng. owl; lydord, sml. andre navne som I. Uhu, lat. ulula)*

1) *♂* fugl af gruppen *Strigidæ*, til *dels* henført til *natrofvuglene* og karakteriseret ved sin sammentrængte (*tunge*) legemsform med tæt, blød fjerkledning (*jj.* bet. 3.2-3), sine store, fremadrettede øjne, sin skarpe høresans, sin (uhygge)lignende tudende rost (se III. tude 1.1-2), sin levevis som udpræget natfugl, der nærer sig af levende dyr og forfølges af andre fugle, *if.* folketroen en ulykkesfugl (*jj.* *ndf.* bet. 1.2, 2.1-2). 1.1) i *al alm.* *vAph. Nath. VIII. 271. Kjørbøll. 60 ff. Lieberkind. DV VIII. 413.*

|| med nærmere (*arts*)bestemmelse. I Hudsons Bay (Bugt) findes den kronede og den hvide Ugle. *vAph. Nath. VIII. 272.* glat (*Funke. (1801). I. 219*) *ell.* glathovedet, hornet, laplandsk ugle, se glathovedet osv. Minervas ugle, se Minerva (*samt u. bet. 1.2*). || (*jæg.*) om levende *ell.* udstoppet skydeugle: skyde for ugle, se IV. for 2.3 slutn. 1.2) i udtryk for fuglens særlige væsen, egenskaber, udseende, levevis, *spec. if.* folkelige forestillinger dens optræden som varselsfugl, ulykkesfugl (*jj.* *Feilb. samt Ulykkesugle*). *en Ugle . . saa ynkelig hyler . . | „Alle Fugle plukke mig, | Maa jeg da ej hyle?“ *Nyerup PRasm. DVII. 158 (jf. Mau. 10848).* Jeg har Aarsag at være traurig, mit Huus staaer noget Ont for . . Ret i dette Øyeblik stood en Ugle paa min Skorsteen. *Hob. UHH. III. 9.* *Dødens Fugl, den sørgelige Ugle, | Sad klynkende paa hendes (o: *valkyriens*) brede Skulder. *Ev. (1914). III. 57. Oehl. Digte. (1803). 18. smst. 54* (se II. skrige 1.2). *Thiele. III. 138.* ovenover Hønsene sad Uglen med Ugle-Mand og Ugle-Børn: de havde skarpe Ører i den Familie. *HCAnd. (1919). II. 368.* *Hr. Strange . . lagde Uglens Hjerter, | Hvor Pigens (o: *den sovende Rhitras*) Hjerter slog (o: *som et trylle-middel, for at faa hende til at robe sin hemmelighed*). *Winth. HF. 226 (jf. Feilb. III. 965).* Aldrig skreg Uglerne i Kirketaarnet, uden imod Dødsfald i Sognet. *Bang. HH. 50.* være overset *ell.* vætteset af en ugle, se overse (2) osv. (*jj.* uglese). *ordspr.*: ugle og krage bliver aldrig mage olgn., se I. Krage. Uglen mener, at hendes Børn er de smukkeste. *Mau. 10844. jf. Oversk. Com. IV. 27.* || i sammenligninger. *Oehl. HS. (1815). 57* (se starblind). *Pal M. II. 269* (se II. lyssky). jeg er bleven som en Ugle (*Chr. VI.* falk) i det Øde. *Ps. 102. 7.* Kæmneren . . hørte som en Ugle. *Bang. L. 101.* min Sjæl blev en forvirret Ugle, der sidder om Dagen og glør og kan ikke klare sig mod de fremmede Fugle. *Stuck. FO. 206.* ligne, se ud som en ugle, være saa grim som en ugle (*Johs Wulff. MG. 148*), *spec.* om en forvirret, pjusket (*uredt*) person: ligne en ugle i blæst (*Argus. 1771. Nr. 26. 3*), i blæsevejr, tordenvejr (*UF.*) olgn. ligne en ugle ved en ørn, se ligne 7.3. || efter gl. græske forestillinger opfattet som visdomsgudinden Athenes hellige fugl (og staden Athens vaabenmærke; se *Sal. II. 323*); i udtryk som Athenes (*Oehl. X. 214. Drachm. A. 71*), Minervas (*Bodt. D. (1856). 37. Minerva. Wiedewelt. T. 52. jf. Minerva samt orf. u. bet. 1.1*) *ell.* visdommens (s. d.) ugle (*jj.* Uglebanner og Visdomsugle). — hertil talem. bringe (*Hoffd. (Tilsk. 1923. I. 414). KMunk. BF. 148*), bære *ell.* føre (*Mau. II. 488*) ugler til Athen, se Athen.

2) bet. 1 i (*andre*) talem., m. uegl. anv., til *dels* ved sammenblanding med *andre ord.* 2.1) der er ugler i mosen *ell.* (*sj.*) ugler en i

mosen *olgn.* (*Cit. beg. 18. aarh. (NkS. 4° 821. 113).* JCLange. B. 288), (*rimeligvis omdannelse af tilsvarende udtryk med Ulv (s. d.), fremkaldt af lydligt sammenfald ml. (ft. af) Ulv og Ugle; jf. (dial.): *der er ulla i mosen. Grundtv. DVIII. 361. Troels L. I. 38. H. Kaarsb. M. I. 215. Fr Grundtv. L. K. 230. Feilb. III. 963. jf. Uglerrøn, uglese(t) og Solugle (u. Solulv); se Univ Bl. I. 35. Festskr. Vilh Thoms. 268; sml. talem. ogler i mosen u. Øgle) som udtryk for, at der (paa en skjult, hemmelig, listig, lumsk maade) foreligger en fare, en truende usikkerhed, et forhold, der strider mod god orden ell. tilbørlighed, mod hvad der ønskes ell. ventes. „Hvad pokker er dette, her er ingen af dem udi Cammeret“ . . . „Ach jeg er bange der er Ugler i Mosen.“ *Holb. Pants. III. 3.* „Irene er lumsk“ . . . „saa lad os fylke da, og være beredte paa, hvad der kan møde, saa faaer vi at see, om der er Ugler (*Grundtv. Snorre. 2 695: Uller*) i Mosen. *Grundtv. Snorre. III. 186.* see at faae fat paa et Par Betiente . . . Her er Ugler i Mosen (s: noget galt paa færde)! *PN Jørg. BH. 47. Hostr. ÆS. II. 17.* min Sidemand sagde til mig, at der var Ugler i Mosen eller fjendlige Krydsere i Farvandet. *Drachm. STL. 295. spec. (eufem., spøg.)* som udtryk for (uønsket ell. uventet) frugtsommelighed: hun (gør) sine Døttre til Latter med slikt hovedkulds Bryllup, som her var Ugler i Mosen. *Ing. VS. I. (1826). 173.* Du har ingen Snoreliv paa i Dag, Vilde? . . . Du er da vel ikke — Der er da ikke Ugler i Mosen? spurgte (ægtemanden) med straalende Øjne. *Wied. S. 55. Borries. P. 122. 2. 2)* fange en ugle, (*rimeligvis (til dels) fra holl. een uil vangen (Holland Danmark. II. (1945). 347. 356)*, med henblik paa uglen som ulyksesfugl; tilsvarende talem. i sv., no., ty.; jf. Uglefangning samt nt. ulenfanger, person, der er oplagt til dumme streger; sml. dog (m. lign. anv.) udtr. fange ulke (u. Ulk 1); se *DSt. 1937. 151 ff.*) som udtryk for uheld (uheldig manøvre) til søs: 1. ved bidevind-sejlads som følge af daarlig styring ell. vind-spring faa vinden saa forlig, at sejlene lever og farten mindskes. *Anordn. 2/11 1798. § 32. Se Lex. (1808). Bardenst. Sem. I. 202. 2. ved roning føre aaren galt i vandet (faa den uklar, holde den for dybt, skive den for tidlig), saa at roeren mister magten over den (sprøjter vand op i baaden *olgn.*), ogs. (jf. bet. 2.3): falder bagover paa toften. *Haandbog i Roning. (1868). 30.* saa roede hun en kort Tid . . . hun fangede en hel Sværm Ugler og sprøjtede ham over. *CMoll. BB. 131. Idræts B. I. 362.* Manden . . . fisker med den ene Aare og fanger en Ugle, saa at han gaar baglæns over Sædet med Benene i Vejret. *Muusm. K. 8. jf.: jeg var saa forfjamsket, at jeg lavede den ene Ugle efter den anden og var nær ved at sætte os paa Grund. Baud. OI. 288. 2. 3)* krænge ell. vende (*Lollo. Uff.*) (en) ugle, (jf. bet. 2.2 og kyste en krage *olgn. u.***

I. Krage; *dial.*) slaa en svalerede (2.s). *Moth. K339.* jeg kunde „krænge en Ugle“ oppe i Skadegabet over min Faders Lo. *Bogh. E. 31.* han spurgt os, om vi kunde „krænge en Ugle?“ . . . saa tog han fat i en af Gyngens Stænger med begge Arme og slyngede sig saa helt rundt imellem den og den nedenfor liggende Stang. *OBloch. HVBissen. (1927). 35. Uff. † overf.: spille et puds *olgn.* *Er Kongen selv af Magt, hans Raad de ere hule, | Jeg stæde pleyer dog at krenge dem en Ule, | og faaer jeg ikkun først min tredske Mund paa Gang, | Saa vist jeg kommer ej at ride denne Stang (s: blive hængt). *Reynike Fosz. (1747). 171. 2. 4)* skyde uglen, (*dial.*) i leg: med en stok ramme et paa en mur (i mandshøjde) afsat mærke („uglen“). *Sal. 2 XXIV. 196. 2. 5)* (nu næppe br.) i udtr. som der fandt jeg lige saa mange ugler som agerhøns s: slet ingen; ikke en sjæl. (*vistnok ved sammenblanding m. det opr. ulve, se Ulv 2).* i stæden at finde Folck, fandt jeg Indgangen til een Kielder alben, Der gick jeg ind, men fandt ligesaa mange Ugler som Agerhøns. *JRPauli. SB. 72. Krist. Ordsp. 370.**

3) (jf. Horn-, Krudt-, Natugle (2.2); især talespr.) som nedset. personbetegnelse (med henblik paa fuglens (ringeagtede) særtilling, dens dagblindhed, dens store stirrende øjne, forpjuskede fjerdragt *olgn.*; jf. Uglebillede 2). *Jeg var en Daare, | En blind, kortsynet Ugle. *Oehl. (1831). VIII. 1. 151. Feilb. jf.: Nu er han en Guttermand og ingen bebrillet Bogugle. Leck Fischer. Tedora. (1928). 68. || (jf. uglese 2; jarg.) om (nysgerrig, kritiserende) tilskuer ved billard, skak, kortspil; sofaspiller. Vilh Hans. J. 146. Konsul R. (i Helsingør) betjente sig af dette Udtryk allerede i Midten af Firserne. *DSt. 1942. 52. smst. 1943. 125. Uff. (Kbh.). || (skol., nu næppe br.) d. s. s. I. Fuks 3. den klodsede og sky Bondedreng, der havde været Klas-sens Ugle fra den første Dag, han viste sig paa Skolen. Pont. DR. 2 I. 55. sa. D. 58.**

4) laadden (mærktjarvet) (nat) sommerfugl, maaler (3) *olgn.* (*EPont. Atlas. I. 686. vAph. Nath. VIII. 277*), nu spec. (zool.) natsommerfugl af familien Noctuidæ. jf. *Cuvier. Dyrhist. II. 272 f. Brehm. Krybd. 606. Damm Fauna. XIII. 1. jf. ssgr. Aks-, Brille-, Fyrre-, Gamma-, Græs- (2), Guld-, Have-, Kaal-, Møl-, Rør-, Skræppe-, Smutugle ofl. (se videre S Rostr. LS. 152. 166 f).*

5) (især talespr., jarg.) om ting (se ogs. bet. 2). 5.1) (ænyd. d. s.; skol., foræld.) en (i form af en ugle udskaaeren) træklods anv. som straffemiddel. *Moth. U 46. en Straf (kaldtes) at „bære Uglen“. Vilh Bang. LS. 90.*

5.2) (jf. Natugle 2.1) laveste brik i gnav-spil (med billede af en ugle). *Spillebog. (1786). 242. Wivert. EL. 47. VSO. Regler for Gnavspil. (1887). 5.3) støvekost med (langt) skaft (og kubeformet fjer-ell. haardusk; jf. Levin.);*

feje-, støveugle; ogs. om essekost, svaber
olgn. Støvekoste . . som Fruentimmerne kalde
Ugler. *Magazinf. Næringsstanden. V. (1799). 73.*
MR. 1823. 156. J Sødring. E. I. 5. lange Ugler
(blev) purrede op i de stille Ødemarker, der
havde bredt sig ovenpaa Bibliothekets Reo-
ler. EChristians. Hj. 78. Vort Hj. III, 4. 58. Feilb.
UfF. 5.4) tot af fnug, trævler, støv olgn.
(jf. Uld 2.3). 5.5) (forst.) gammel (forvre-
den) bog. Fleuron. SK. 173. 5.6) sten i
mosaikbrolægning. Tekn. Leks. II. 578. 5.7)
(muligvis omdannelse af (dial.) Lukas i sa-
anv.; dial.) pægleflaske; brændevins-
flaske. Feilb.

II. ugle, v. [u(q)lɔ] (tidligere ogs.
skrevet ule. *Etlar. SB. 504*). -ede. (af I. Ugle;
især talespr.) **1)** som udtryk for at bringe
ens ydre (paaklædning osv.) i en usæd-
vanlig, afstikkende, uordentlig, op-
stadset, naragtig tilstand. **1.1)** især **20**
(m. h. t. paaklædning, frisure olgn.) i forb.
ugle ud ell. (sjældnere) til (*KateFleron. Vi*
er Ungdommen. (1943). 184), *hejre ud, mæje*
ud, pynte (paa en overdreven, naragtig, latter-
lig maade). Min Cousins Haarskærer havde
uglet mig ud i Hovedet, saa jeg saae ud,
som en Pudelhund. *Rahb. Tilsk. 1791. 27. Sanct*
Vitus . . river (nok) deres Volde ned, til
Tak fordi de har uglet hans Billede ud til
en Vanskabning (o: afgudsbilledet Svantevit).
Grundtv. Saxo. III. 297. Tante skal følge os
paa Bal . . naar Moder er med, skal jeg altid
ugles saa tosset ud, som det bare er muligt.
CBernh. NF. III. 147. Wied. GP. 170. || refl.
ugle sig ud som Sælgekjælling. Dagbl. 20, 1864.
2.sp. 4. Krinoliner, Fiskebeensskjærter, Pocher,
Veste til Knæene, Skjøder til Hælene . .
Pudder, Sminke, Skjønhedspletter . . Man
begriber ikke, hvorledes Menneskene nogen
Tid have kunnet uglet sig saaledes ud. Rowel.
Br. 129. unge og gamle Herrer, der ugled
sig ud efter sidste Parisemode og ved Hjælp
af Pomader, Voks og varme Jærn berøvede
deres Haar og Skæg ethvert naturligt Fald.
Pont. Muld. 172. Baud. AB. 40. 1.2) (jf. uglet;
især dial.) m. h. t. en persons haar: bringe i
worden; gøre pjusket; især i udtr. som ugle
(rundt i) ens haar. Baronens ugledede ven-
skabeligt rundt i hans Haar. Zweig. Spørgikke.
(overs. 1933). 31. Sorø Amistid. 29, 1947. 2.sp. 6
UfF. (Fyn). se, hvor du har uglet mig! |
2) (dial.) behandle (en) med kolighed,
kølig kritik (jf. uglese), *afvisende hold-*
ning. kom der en ny Mand, blev han maalt
og vejket, og (ofte) vraget. Det vil sige, han
blev ikke hældt ud, men uglet ud af Klub-
ben. *Skouray. LM. 78. Feilb. 3) (jf. I. Ugle 3*
og u. ugles 2; l. br.) sidde som (nysgerrig,
generende, kritiserende) tilskuere ved et spille-
bord olgn. H. og J. sad hele Aftenen og ugled
ved vort Bord. OrdB. S. 4) (dial.) d. s. s.
uglesove. UfF.

Ugle-, i ssgr. især af I. Ugle 1; saaledes
(foruden de ndf. anførte) i forsk. mindre br.

ell. let forstaaelige ssgr. som ugle-agtig, -art,
-fje(de)r, -han (jf. -bonde), -hun, -hyl, -jagt,
-møg, -slægt, -vinge, -æg; (zool.) til I. Ugle
3.2: Ugle-art, -larve ofl. -**ansigt**, et. spec.
(nu l. br.) d. s. s. -(ge)fjæs. **VSO. -banner**,
et. (jf. I. Ugle 1.2 slutn.) studenternes ban-
ner, der bærer Athenes (Minervas) ugle som
mærke. D&H. -**billede**, et. (især dagl.).
1) grimt, daarligt, naragtigt billede, spec.
(med overgang til bel. 2) af et menneske(s
ansigt). Raphael gav os Guder og Engle i
menneskelig Colorit; (van der Werff) der-
imod giver os Vanskabninger og Uglebilleder
i guddommeligt Englehud. *Bagges. L. II. 272.*
den saakaldte Ryge-Vit . . en Billed-Støtte
. . var et stygt Ugle-Billede, og meget
klodset gjort. *Grundtv. Saxo. i. II. 309. Ing. L.*
I. 47. Schand. TF. I. 221. 2) grimt, latterligt,
uordentligt udseende menneske ell. (spec.)
ansigt (jf. -fjæs). *Moth. U47. Jacobi. (Skuesp.*
IV. 248), hvilket Uglebillede hun dog er
bleven ved det Fald! *Ing. EF. V. 95.* hvor kan
din Onkel troe, at jeg vilde tage denne
Kammerraad, naar han er et saadant Ugle-
billede, som du beskriver ham. *Hz. XVIII.*
282. Pont. LP. II. 143. UfF. -blad, en. (jf.
Ulveblad; nu næppe br.) & d. s. s. Firblad
1.1. *JTusch. 161. MO. VSO. -blind*, adj.
(i rigsspr. især $\square$) blind som en ugle om
dagen; ogs.: dagblind (UfF.). *Grundtv. Saxo.*
II. 89 (se IV. tokke). sa. Br. S. 263. D & H.
-bonde, en. (ænyd. d. s.; nu ikke i alm.
rigsspr.) hanugle. *Moth. U47. *1* Skaane man
finder en lyngfuld Hede . . Der allene |
Bygger Uglen og Uglebonden (efter Røvebog.
I. 223). *Oehl. RF. 126. -brille*, en. især
(talespr., til dels spøg.) i fl., om (horn)briller
med store, runde glas (der minder om en ugles
øjne). den gamle . . stirrede mig i Møde
gennem sine store, runde Ugle-Briller. *Pont.*
Sk. 20. ORung. SS. 107. -fangning, en.
 $\ddagger$ det at fange en ugle (I. 2.2); m. h. t. sejl-
skib: *SøLex. (1808). Harboe. Mar. O. Bardenfl.*
Søm. I. 202. -fis, en. & (sj.) d. s. s. Ulvefis.
Levin. (u. Ulvefis). jf. AxLange. FP. 119 samt:
den Skorreat som hedder Uglefjært. *Thit*
Jens. RA. I. 246. -fjæs, et. (jf. -ansigt,
-billede (2), -gefjæs, -hoved 2, -pande; dagl.)
grimt, hæsligt ansigt. VSO. (u. Ugleansigt).
-flugt, en. (l. br.) lydløs flugt (2.1) (som
uglens). Lydløst og lavt flyver (humlebieerne)
til deres Bo, en egen sorgelig Ugleflugt. *ACand.*
HT. 59. jf.: *Og da min Sang for første Gang
saa steg | og floj sin solskinsrædde Ugleflugt.
Jørg. Brevetil Stuckenbergs. (1946). 16. -galde,
en. (sj.) til I. Galde 2.3, som udtryk for
giftig ondskab: Her hviler en Enkefrue, der
havde Svanesang i Munden, og Ugle-Galde
i Hjertet. Hun gik om i Familier paa Rov
efter Næstens Mangler. *HCand. (1919). III.*
12. -gefjæs, et. (dagl., spøg.) d. s. s. -fjæs.
„Hun saae Jer kige gennem Ruderne og
blev forskrækket over Jeres Ansigt“ . . „Er
mit Ansigt da saa hæsligt? . . Det har nok

været Asmus med sit Uglefjæs. "Hrz.XVI. 279. Krist.Ordspr.370. **-glo**, v. (l. br.) betragte (stirrende, gloende) paa en uvenlig, afvisende maade; uglese. (jeg) besøgte . . . Djurgården; der var nogle simple Folk, som jeg syntes uglegloede mig, de fandt mig ikke efter deres Smag, grinede. HAnd.SL.91. jeg stiller lige godt det Forslag, at han skal uglegloes, naar han kommer. Schand.AE.204. **-gylp**, et ell. en (Frem.DN.394). (zool.) en af en ugle opgylpet klump, bestaaende af de ufjordelige dele (ben, fjer, haar) af dens føde. BøvP.I.386. Boas.Zool.*576. **-hoved**, et. 1) i egl. bet. MO. Feilb. jf.: *Hvor er jeg? Er jeg alt paa Vei til Helheim? . . . | Jeg seer ei Flaggermus med Uglehovder | At sprætte vildt omkring. Oehl.Fostbradrerne. (1817).90. 2) (jf. -fjæs; dagl.) grimt, uordentligt hoved (med pjuksket haar olgn.; jf. Uglerede 2.1); ogs.: grim, sjusket person (især: kvinde). (Harald Haarfager vilde) hverken bruge Kniv eller Kam til sit Haar, hvorover han . . . kom til at hedde Harald Uglehoved. Grundtv.HV.II.265. MO. Vilde Haaret krølle og kruse, maatte det vædes godt med Øl og glattes godt til, for at det skulde holde sig flat, thi man kunde ikke gaa med et „Uglehovede“. Folkedragter.139. Feilb. 3) (jæg.) variation af skovsneppen, *Scolopax rusticula*. Frem.¹⁹1927.omslag.2. DJagleks. 1337. **-hul**, et. (især dial.) lufthul i en lades gavl; skadegab (2). Skattegraveren.1886. I.40. Frilandsmus.21. UfF. **-hog**, en. blaa kærhog, *Circus cyaneus*. Kjørhøll.52. Brehm.FL.47. **-kobbelt**, et. (jæg.) remme, der fastspændes om fødderne af en som lokkefugl anvendt (levende) ugle. DJagleks.1337. **uglemmelig**, adj. [u'glæm'æli] (U, nu mindre br.) som ikke (kan) glemmes; uforglemmelig. ChrFlensb.DM.I.87. *Hvad denne Pantomine gjorde mig | Uglemmelig, | . . . er dette (osv.). Bagges.Ep.240. Heib.Poet. VIII.241. Det (o: en kunstnerindes besøg) er en Ære — en uglemmelig Ære. Bang.UA. 58. HBrix.AP.V.160.

Uglemærke, et. [I.3.2] (zool.) et (nyre-, ring- ell. tapformet) mærke paa uglernes (natsommerfuglenes) forvinger (jf. Nyre-, Ring-, Tapmærke). SROstr.LS.149. LandbO.IV.683.

uglen, i uglen duglen dof, se ulen.

Uglepande, en. (jf. -fjæs og II. Pande 4; nu næppe br.) (mands)person med et grimt ydre (ansigt). Har den gamle Uglepande ladet sig male? Skuesp.XI.96. **-papegoje**, en. nyzealandsk papegoje af underfamilien Stringopine (hvis fjerklædning og (natlige) levevis minder om uglernes). Brehm.FL.381. Lieberkind.DV.IX.18. **-rede**, en ell. (nu dial.) et (UfF.). 1) i egl. bet. Molb. HO. VSO. 2) med videre anv. 2.1) (tale-spr.) uordentligt, pjuksket hovedhaar; ogs. (jf. -hoved 2; dial.) om person (kvinde) med uordentligt haar (UfF.). hele hendes Haar

var een stor Uglerede. Branner.Legetøj.(1936). 95. jf. VSO. 2.2) (nu næppe br.) uordentligt, urent værelse ell. leje. Man kommer ind til ham i en Uglerede. VSO. jf. Uglereden (om en forfalden bolig). Marlitt.(overs.bogtitel. 1888). **-røn**, en. (sv. ugglerrön (JTusch. 261. Lyttkens.Växtnamn.(1904-15).158. jf. smst.157); jf. Ulve-, Ulvsrøn; nu ikke i rigsspr.) variation af *Viburnum opulus* L. OecMag.VI.334. **-se**, v. præf. **-saa** ell. (sj.) **-seede** (Leop.En ung KvindesRoman.(1930). 191). (ænyd. ugleset, forgjort, forstyrret (egl.: ved en ugles blik, onde øjne); jf. overset af en ugle (v. overse 2) samt ulve-, vætteset(1) 1) (nu dial.) som udtryk for, at en person er forhekset, forgjort ved onde øjne ell. (med mere ubest. bet.) er (ligesom) forstyrret, vild, ubesindig, taabelig ell. (nu næppe br.) pludselig bliver forskrækket (Moth.U47); især i part. ugleset brugt som adj. Ugleset . . . kaldes den, som er sset på med onde Øien. smst. Leth.(1800). Han bærer sig ad som var han ugleset. JHSmidh.Ords.169. MDL. MO. JSMøll.MB.260. Thorsen.186. 2) (jf. -glo) se fast (stirrende), især uvenligt (truende, skulende) paa en (ell. noget); se skævt til. (i talespr. især i perf. part., i forb. blive, være ugleset). i Kiøge (vendte) samtlige Pasagerer deres Lomme (o: kastede op), undtagen jeg som blev liggende, sovende og uglesende langs ad en Bænk i Kahyten. Grundtv. E.73. Nu ja! Har jeg spillet Dem et Puds, saa spil De mig et igjen . . . Men saadan at uglesee mig, det har De ikke Lov til. Bøgh.DA.IV.36. AntNiels.FL.I.106. *Tidshjulet drejer sig trægt og tungt; | ugleset bliver alt Varmt og Ungt. Ploug.ND.222. Den Eneste blandt de ældre Medlemmer (i Studenteforeningen), som tog sig af de yngre, var I. Levin, men han var lidt ugleset af de Toneangivende. Schand.O.I.125. Pont.DR.* I.336. SvLa.UR.35. jf. I. Ugle 3.1: Du maa ikke uglesee mine Kort. Levin. jf.: *Gaa væk! Jeg skjætter ikke (o: ved brætspil) om en Kreds | Af Ugleseeere, der flokkes om mig. Recke.KM. 37. **-skrig**, et. (især U). *Der Forskiel er paa Ugle-Skrig | Og Nattergalens Stemme. Reenb.I.222. Bergs.PP.350. || i sammenligning ell. uegl., anv. om uhyggelig (varsels)lyd, spec. om uhyggelig, urovækkende tale, advarsel, ogs. kaldesignal (ml. spejdere) olgn. (jf. -tuden). PoulPed.DP.(1937).12. *, „I agte paa mit Ord: | I har kun ringe Frist! I vil erfare, | At Eders Maal er fuldt.“ — „Du vover atter | At komme med dit Uglekrig.“ Hrz.XIII.158. en eller anden Krakiler, der har sin Morskab af at bryde Festens Velvære ved et skurrende Ugleskrig om, at Barnet er dødt. Hørup.III.237. anser De Spenglers Profeti om Europas Undergang for mere end et fantasifuldt Ugleskrig? GadsMag.1932.4. **-skrubbe**, en. (jf. I. Ugle 5.3; nu næppe br.) skrubbe (I.1.1) af særlig art. MR.1793.571. **-sove**, v. (jf.

-søvn og II. ugle 4; *dial.*) halvsove; (smaa)-blunde. *Grundtv. PS. V.548.* *Sødt du (?: Danmarks lysalf) smiler i din Vugge, | Giennem klare Øienlaag | Seer det ud paa dine Glugge, | Som om du kun uglesov. *sa. Dansk. IV.548.* om ogsaa jeg mangan Aftenstund, træet og foraset som jeg var, sad og uglesov over mit Haandarbejde. *Schand. AE. 140. Gravl. JB. 136. UjF. -spejl*, subst. se Uglspil. **-svale**, en. en natravnene nærstaende 10 jugl af den indisk-australske familie Podargidae. *Brehm. FL. 314. Bøv. P. II. 167. 563.* **-søvn**, en. (jf. -sove; *dial.*) halvsovn; (let) blund. *NPWivel. R. 38. UjF.*

uglet, (*part.*) adj. [u(q)læt] (af I. Ugle (1.2, 3.1) ell. *perf. part.* af II. ugle (1.2); jf. Uglehoved 2 og opuglet; *talespr.*) om en person (s haar, frisure): *pjusket*; *wordentlig*. *Norman-Hans. SB. 78.* Dit Haar flyver dig jo om Ørene, Tøs . . Du skulde beholdt 20 den Frisure, jeg lærte dig . . Med den Englefrisure der bliver du jo uglet paa et Øjeblik. *JVJens. MD. 73.* De havde bægge fladklemt Straahatte paa det ugledede Pagehaar. *ORung. VS. 189. UjF.*

Ugle-tjeneste, en. (*sj.*) en af en kortsynet, uklog ven ell. vejleder ydet daarlig tjeneste; bjørnetjeneste. den Dag Arbejderne virkelig faar Øjnene op for de store Ugle-tjenester, deres Repræsentanter har ydet 30 dem, ved at skaffe Arbejdet ud af Landet. *VortLand. 29/11 1906. 3.sp. 1.* **-tud**, et (se u. III. Tud 1), **-tuden**, en. (*især*). *Feilb.* jf. -skrig: Hun vilde stoppe sine Øren for sin Skinsyges Ugletuden. *Pont. LP. V. 165.*

-unge, en. *MO. VSO.* || (jf. I. Ugle 3.1 og Uglehoved 2; l. br.) uegl., om person (ung kvinde). en grim Ugleunge. *Ing. EF. V. 102.* **-vinter**, en. (*sj.*) vinter med mange ugler. et gammelt Ord . . siger: Uglevinter gir 40 Lærkevaar. *Pol. 1/2 1942. 7.sp. 3.* **-øje**, et. *især i ft.*, om (øjne, der minder om) uglens øjne; *saaledes om øjne, der ser godt i mørke* (Kalk. *V. 1126. Moth. U47. MO. jf. VSO.*) ell. (nu alm.) om store, runde, stirrende øjne olgn. seel han gjør store Ugleøjne derhenne i sin Krog. *Ing. L. I. 69.* Bispn . . er nu glorød med fremfaldende Ugleøjne. *Drachm. F. I. 363.* *AHenningsen. LGJ. 202. spec. om (øjne med) lysere, ikke solbrændte partier, fremkaldte af brug af solbriller: NatTid. 2/4 1941. 10.sp. 2.* || (l. br.) om store, cirkelrunde udhugninger (ornamenter) i sten. *DannKirk. XII. 730.*

u-glippelig, adj. [u'gleblil] (*sj.*) til I. glippe (2-3); som ikke ell. aldrig glipper; usvigeligt (i sikker). Ligesom med hundrede Øjne overfoer han alle Landes . . Literaturer, slog med uglippeligt (*Pont. LP. VI. 37:* sikkert) Instinkt ned paa alt, hvad der kunde tjene som Ansporsningsmiddel (hjemme i Dan- 60 mark). *Pont. LP. 2/II. 249.*

Uglspil, en. [u(q)l'sbel; ogs. u'q)l-, u'l'- (jf. *Feilb.*)] (*især tidligere ogs. Ugle-* *Skuesp. XI. 104. Ugel.* *Hob. MTKr. 201. Cit.*

1781 og senere (indtil 1857). (*Da. Folkebøger. XI. (1930). 362 ff.*). *Kierk. XIII. 130. Ul.* *Hob. Paars. 321. Skuesp. VII. 62.* — nu ikke i alm. spr.: **-spejl**, *især om hovedpersonen i folke-* *bogen: Hob. Paars. 321. FrHorn. SomnPoet. 19. Nyerup. Morskabslæsn. (1816). 267. Cit. 1874 og 1918. (Da. Folkebøger. XI. (1930). 383. 392).* jf.: Den gale Uglspeil. *Oehl. XXVI. 87.* som appellativ: *Skuesp. XI. 104. Fr Hamm. Levn. I. 4.*

— med (m)nt. form: **-spejel**. *Cit. 1781 og 1858. (Da. Folkebøger. XI. (1930). 362. 377).* *fl.* (l. br.) **-ler** (*Amberg. Oehl. XXVI. 100. Vith. And. (FritzJürg. Tegninger. (udg. 1919). xviii).*) (*ænyd. ugelspejel, -speil, ulspil, sv. ulspejel; fra nnt. ulenspe(i)gel, jf. hty. eulenspiegel, holl. uilespiegel, fr. espiegle samt. eng. (h)owl-glass; af ell. m. sen. tilknytning til I. Ugle og Spejl; egl. bet. omstridt (se Da. Folkebøger. XI. (1930). xf.)*; ved formen -pil med senere

(omtydende) tilknytning til I. Spil (3.3-5, 6.2 ofl.)) navn paa en fra en (opr. nt.) folke- bog kendt person, der udfører en række (grove) løjer og skarnsreger (*Hob. Paars. 321. Da. Folkebøger. XI. (1930). vii ff.*), ogs. som navn (titel) paa folkebogen (*FrHorn. SomnPoet. 53. Sal. XXIV. 198*); alm. (*især talespr., ofte spøg.*) med videre (appellativisk) anv., om en (yngre) person, der (ofte) over (kaade, dadelverdige) skælmsstykker: *gavtyv; spilopmager; skælmsmester.* Lad det Spøg være, du lille Uglespeil (?: en ung pige) | *Skuesp. XI. 104.* Cimbrenne, Teutonerne (*osv.*) vare alle gode Skolemestere og Uglspillere. De dreve deres 30 Stregere i det Store, og bidroge meget til at correxere og forbedre Menneskeslægten. *Oehl. XXVI. 100.* Loke, den Uglspil, der immer holdte mellem Aser og Jetter. *Grundtv. BrS. 15. (Brentano var) blandt Romantikerne Skalken, den ustadige Skelmsmester og Uglspil. Brandes. IV. 405. Feilb. UjF. Uglspil-*, i ssg. (*ogs. Uglspils-*, se u. -natur, -streg).

-agtig, adj. Øiene vare smaa og livlige og sad paafaldende tæt sammen, hvorved fremkom noget Uglspilagtigt. *Goldschm. Hjl. II. 1143.* det ugelspilagtige Raad. *Kierk. XIII. 130.* **-ansigt**, et. *JakSchmidt. SP. 17.* et forsoent Uglspilansigt. *OscJens. SL. 7.* **Uglspilleri**, et. (l. br.) en uglspils paa-fund, narrestreger, løjer; uglspilstreg. (i kahytten) forsøgte en forvoven Gøgler ved tusinde Kunster, latterlige Gebærder, og Uglspillerier . . at tiltrække sig (alles) Opmærksomhed. *Bagges. L. II. 141.* **Uglspil-natur**, en. Uglspils-: *Oehl. Er. I. 45.* **-streg**, en. (*Uglspils-*. S & B. jf. *Saaby.* ⁷ *Ulspils-*: *Skuesp. VII. 62.*) (jf. Uglspilleri) *især i ft.*, om (en uglspils) gavtyve-, skarns-, skælmsstregere, spilopper. *J. J. Paludan. Er. 37.* Smaa-pudserier og Uglspilstregere har jeg vel gjort mig skyldig i; men store —. *Oehl. XVII. 280. Schand. Fort. 34.*

U-glæde, en. (*ænyd. glda. d. s., oldn. úglædi; især højtid., l. br.*) uglad sindstil-stand; bedrøvelse; mismod. dybt under den

polemiske Strøm i (*Grundtvigs*) Prædikener . . mærkes der en Sky for Uglæden ved Livet. *HSchwandenfl. M. II. 120*. Resignation og Uglæde. *Olf Ricard. Med Mund og Pen. I. (1914)*. 50. **U** -**glædelig**, *adj.* ikke (*rigtig, ikke videre*) *glædelig*. *Amberg. (jeg) ventede mig en meget uglædelig Fremtid. Overs. L. 163*. over husets grå, uglædelige flade stod afskåret et stykke himmel med mange stjerner. *Hjortø. SvS. 137*. -**god**, *adj.* (*oldn. úgóðr; W, l. br.*) ikke (*rigtig, ikke videre*) *god*. hvo har best Leilighed til at bemerke de i Børnene fremspirende ugoede Atræae? *Rothe. KB. 22*. *Fangst og Fabel, | dertil ferske Møer | er Mands Gammen. | Ej ugoede er Gaverne. *JV Jens. Di. *129*. Hvad det saa var for en Skæbne, der var hende ugod, hun traf (*ham*) ikke. *sa. J. 76*. *TDillevsen. BG. 84*. -**granskelig**, *adj.* [*u'græn'sgæli*] (*nu sj.*) *uudgranskelig; u(u)grundelig*. 20 *Saxo. 251*. *Ugranskelige ere Norners Raad. *Grundtv. Opr. I. 12*. *hiin (o: *Moses*), hvem den Ugrandskelige (o: *gud*) | Kun tillod Synet af et Canaan (*jf. 5 Mos. 32. 49*). *Hz. GB. 118*. *Soph. Clauss. R. 56*. -**grej**, *adj.* (*fra no* ugrei; *l. br.*) *vanskelig at forstaa ell. klare; uklar; indviklet; ikke i orden*. (*Grundtvig*) slægtede Asathor paa, om hvem der staa skrevet, at han kunde aldrig sidde stille, naar noget var ugrej. *Schröder. (Mindeblade fra Grundtvigs Hundreåarsfest. (1883). 48*). *Vort nord. modersmål. (1942). 38*. -**greje**, en (*S&B. Larsen.*) *ell. et (Vort nord. modersmål. (1942). 38*). (*fra no* ugreise (en); *jf. I. Greje 1; (i rigsspr.) især hos sprogenesere*) *daarlig, uordenlig tilstand; worden. (især anv. uden attrib.)*. Svend (*og*) Gertrud . . har været Go'evener fra Præstens af; saa kom der Ugreje imellem dem. *Drachm. Strandbyfolk. (1883). 64*. *Hjortø. Afslørings-Ordbog. (1933)*. 81. Hvad Nytte var det saa til, det Skidt (o: *telefonen*), naar lidt Snestorm bragte det i Ugreje? *Fr Poulsen. (Pol. *11 1944. 15. sp. 5)*. **U** -**gribelig**, *adj.* [*u'gri'bæli*] (*glda. ugripelig, ufattelig; først i nyere tid mere alm. anv.*) *ikke (let) gribelig; især til gribelig 1: som ikke kan gribes (med haanden); uhaand-gribelig; ikke klart ell. tydeligt fremtrædende*. *vAph. (1764)*. Den videnskabelige Fremtid, han havde sat sin Hu til, svandt som et ugribeligt Fantom. *Tops. SF. 76*. Den ugribelige Luftbue (o: *en regnbue*). *RSchmidt. HT. 66*. (en) Kæde af u-gribelige og ugensigelige Følelser slynger sig vemodig-blødt om mig. *Drachm. HI. 260*. Kunstneren led under den tunge Fordring at skulle gribe det ugribelige. *KSchov. Maleren Peter Hansen. (1938). 20*. || til gribelig 3: *ufattelig; ubegribelig*. Om Guds ugribelige Villie til at lade sine Børn lide. *LTid. 1741. 210*. -**grund**, en. (*ænyd d. s. (H. Mogens.)*), *ty. ungrund; nu næppe br.*) *mod. I. Grund 5(3); fraværelse, mangel af den rette grund, af det rette grundlag, af beretti-*

gelsen for noget (en mening olgn.); grundløs-hed; ugrundethed; falskhed. Intet er . . stærkere til at vise denne Lærdoms Ugrund og Forfængelighed. *Hob. Ep. II. 228*. at vise de anførte Grundes Ugrund. *Cit. 1816. (Grundtv. B. I. 419)*. en Mistanke, om hvis Ugrund han føler sig overbevist. *Blich. (1920). XXI. 155*. Ordet troelovet, som med Ugrund og Uret . . (er) sat til Side for Ordet Møstemøe. *10 Rahb. Tilsk. 1798. 774. sa. E. I. 258. MO. VSO*. || *spec. til I. Grund 5.4, om hvad der ikke er (ell. duer som) argument, bevis, grund; slet, værdiløs grund*. Hvorledes kan en fornuftig Mand dog bygge paa slige Ugrunde? *Blich. (1920). XV. 205*. -**grundelig**, *adj.* [*u'gron'æli*] (*ænyd. d. s.; til II. grund; nu sj., jf. VSO*.) *uudgrundelig. Eilsch. F. 167*. *Ugrundelig er Allahs Viisdoms-Vey. *Oehl. PSkr. II. 115*. hvilken ugrundelig Ondskab der er i Hjertet. *Ber Liisb. GD. 167*. -**grundet**, *part. adj.* (*ænyd. d. s.; jf. grund, -grundig 1; især W*) *som er uden (tilstrækkelig) grund (I. 5.3(-4)), uden (det rette) grundlag; uberetiget; ubegrundet; umotiveret; ogs.: urimelig; usandsynlig; falsk. jeg (kan) ikke see hvorfor det (argument) kand kaldes saa meget ugrundet. Hob. NF. (1728). II. 49*. *Saa længe talte hver om Galskab paa sin Kant, | At alle Folk i Byen fandt, | (En baade grundet og ugrundet Troe) | At de var gale begge to. *Wess. 184*. Saa paradox . . denne sidste Yttring synes, er den dog maaskee ikke ganske ugrundet i den menneskelige Tankenatur. *Bagges. DVX. 10*. *Hun ængster med en ej ugrundet Frygt | Hvert christent Hjerte. *Blich. (1920). VI. 170*. Kritiken af Marinens Skibe var ugrundet; de var gode og praktiske. *Tidens Krav. 24. 1897. 2. sp. 4*. Englands traditionelle men ganske vist ugrundede Mistillid til Frankrig blev suspenderet (*under Krim-krigen*). *Rubow. Napoleon III. (1948). 46*. -**grundig**, *adj.* 1) † til grundig 2: *d. s. s. -grundet. vAph. (1759)*. *jf.: (i dette skrift) er beviist den Hamborgiske . . Apologies Ugrundighed. Slange. Chr IV. 1128. 2* (*l. br.*) til grundig 3(1): *ikke dybtgaaende; ikke (videre) grundig; noget overfladisk. Amberg. jf.: Vanskeligheden i at deeltage i og benytte den videnskabelige Undersøgelse . . medfører Ugrundighed, ofte ved Siden af mangeartet Kundskab. Madv. (Mds-skr. Litt. VIII. 600)*. † -**granselig**, *adj.* (*jf. -grænset og ty. ungrenzbar*) *som ikke kan afgrænses med en bestemt (afsluttende) grænse; ubegrænset; grænseløs (2(2)); uendelig. vi (har) af Naturen . . u-grændselig Begierlighed til at fornøyes i u-tallige Grader. LTid. 1740. 547*. *O Viisdoms Dyb, ugrændselige Magt (o: *gud*)! *LTaar. ES. 216*. -**grænset**, (*part.*) *adj.* (*nu næppe br.*) *d. s. *(guds) ugrændsede Storhed. JSneed. II. 161*. *Himlens ugrændsede Dyb. *Heib. Poet. VIII. 380*. -**græs**, *et. flt. (sj.) d. s. (LTid. 1754. 151)*. (*især efter sv. ogräs, no. ugress, ugras, jf. oldn. illgresi;*

sml. -grøde; **U** ell. hos sprogensere) især koll., om unyttige, skadelige planter (der vokser paa urette sted); ukrudt. U-gres . . kaldes det gres, som duer ikke til kvæg for (: kreaturfoder). *Moth.G.244.* Hørr-Frøet (bør) vel renses fra alt andet Frøe, der kan foraarsage Ugræs. *LTid. 1762.410.* *Det slemme Ugræs (Grundtv. *Optr. II.87.* Ukrudt) iblandt Kornet. *Grundtv. Optr.* II.(1861).71.* HjelpeO. *RSchmidt.HT.70.* (en) fornøftig Gartner (vil) kulegrave sin Have . . uden Frygt for det Ukrudt, der altid . . vil skyde op . . han véd, at hans Planter . . efterhaanden vil faa Bugt med Ugræsset. *Pont.Muld.327.* *Frø af Ugræs er føget over Hegnet — | Aag paa Nakke og Laas for vor Mund. *Otlosen.S.34.* Ikke et Barn var at se, og ikke et Ugræs (: paa kirkegaarden i Christiansfeld). *Tidens Krav.*94, 1898.1.sp.4.* *Warm.P.54.* *Matth. 13.25* og *27(1907);* se I. Hvede 1 og II. Klinte). *jf.:* mange Ugræsplanter fra Frø spire . . ved nogle faa Graders Varme. *Sal.XV.437.* || i sammenligning ell. overf. den krampagtige (sociale) rystelse . . under grevens fejde, der ikke kunde andet end gøre jordbunden mere modtagelig for omleberiets ugræs. *FDyrlund.TN.350.* (han) gror op som et vildt Skud mellem andet Ugræs (orig.221: Ukrudt). *ZakNiels.TF.*161.* den Sag, der havde . . faaet saa meget Ugræs til at gro i hendes Sjæl. *CFMortens. 30 KA.30.* **-grøde**, en. (no. dial. d. s. (intk.); sj.) d. s. (lignelsen) om Ugroden i Ageren. *OMøll.Guds sanddrue Ord.(1896).147.* *jf. D&H.* **-gud**, en. (jf. ty. ungot; sj.) falsk gud; afgud. *Moth.G301.* en alvidende Gud, uden velgiørende Virksomhed, er ikkun en Ugud. [*PDBast.*] *Poetiske Forsøg.(1782).58.* *Lindberg.* *Hva der Christendom i Danmark?(1826).10.*

ugudelig, adj. [ulgu'døli] adv. d. s. ell. **-t** ell. (**†**) **-en** (*Dan.12.10(1931):* gudløst). *40 LTid.1740.402.* *vAph.(1764).* (ænyd. d. s.; *jf. ugudisk*)

1) (især **U**, relig.) om en person(s sindelag, tankegang, adfærd): som viser (ell. vidner om) mangel paa gudstro (jf. gudløs, vantro), spec.: ved sit (gudløse, syndige) levned lægger foragt for gud(s bud) tydeligt for dagen, giver sig hen til synd, trodsrer den kristelige moral; ogs. med lidt afsvækket bet.: som viser (ell. vidner om) foragt for de 50 alm. borgerlige morallove, gældende forestillinger om god, sædelig adfærd; gudsfor-gaaen; ryggesløs; ond; (moralisk) for-dærvet; umoralisk. de Ugudelige (1931: gudløse) skulle handle ugudeligen (1931: gudløst). *Dan.12.10.* Est du der Forræder, som ved et ugudeligt Leifnet vil bringe dine Forældre for (: før) Tiden i Graven? *Holb. Masc.III.12.* Dersom jeg var ugudelig og vantroesk efter VerdensMaade, havde jeg ikke 60 saa mange Fiender. *sa.UHH.IV.2.* dersom De negter det, saa siger jeg reent ud, at det er det ugudeligste Bedragerie, som kan op-tænkes. *Skuesp.V.204.* *Du er ugudelig, be-

søger aldrig | Guds Huus, og Herrens Frygt er ei i dig. *Oehl.VIII.195.* London er en ugudelig By, hvor en Hyre-kusk ikke vil vende sin Vogn for en halv Skilling. *Grundtv. E.18.* De som give sig hen til Synden, og lade sig beherske af den, kaldes Ugudelige, og de synde med Forsæt. *Katek.§50.* (, *Werther*!) havde den Ære at blive forbudt som ugudelig (*Brandes.E.50:* irreligiøs) af den landsfaderlige danske Regering. *Brandes.IV 34.* Mændene i Sodoma var ugudelige (1871: onde). *IMos.13.13(1931).* || en ugudelig krop, (nu især dagl., til dels spøg.) en ryggesløs, forvorten, gudsfor-gaaen person (fyr, skælm). om der under Guds-Tienesten nogen Forargelse med Drik, Dobbelt eller anden Usømmelighed begaaes . . skal Politie-Retten . . tilkiendegive, at samme ugudelige Kroppe, andre til Exempel og Afsky, tilbørligen kan ansees. *Forordn.*10, 1701.II,2. §2.* *Kong Pharao var en ugudelig Krop, | Han sagde: det varer for længe | Med Svøben at slide Ebræerne op. *Grundtv.SS. II.77.* selve Hovedfiguren, det lille Kristus-barn i Midtfeltet, har en ugudelig Krop taget bort fra Krybbehalmen og puttet i sin Lomme som Erindring om sit Kirkebesøg. *KMads.SS.12.* || *talem.* de ugudelige skulle drikke barmen, se I. Børne 1. hvorfor skal de ugudelige have al lammestegen? se Lammesteg 2.

2) (især dagl., *jf. VSO.*) dels om uregel-mæssige, urolige, ubehagelige forhold, dels om (stor) mængde ell. masse: fremtrædende paa en efter art ell. omfang (mængde, masse) usædvanlig (følelig, iøjnefaldende) maade; syndig (2.2); ukristelig; forfærdelig; umaadelig; uhyre. || som adv. Aldting er Ugudeligt diurt her, og . . her er ingen penge. *JacBircherod.R.31.* til at betegne noget, som er overmaade stort eller meget (bruges i *Stjernholms amt, Aarhus stift*) det Ord ugudeligt sk. ugudelig meget Græs, ugudelig meget Korn etc. *EPont. Atlas.IV 176.* *Det varer vel sagtens ugudelig længe. *Blich.(1920).IV.200.* At tale i fem-føddede rimede Jamber? Ja, oprigtig talt, det vilde genere mig ugudeligt. *Hzr.XIII. 176.* Ismail holdt ugudelig meget af Vinen. *NMøll.VI.11.1.112.* *Feilb.* || som adj. i det Samme lød der et ugudeligt Skrig fra alle de Spillende, Alle raabte, det var Filouteri. *Hzr.XVI.193.* de Andre trampede og hysede, knirkede med Bænkene og dundrede paa Kakkelovnsskærmen, et ugudeligt Spektakel. *Drachm.EO.228.* en ugudelig Mængde Men-nesker. *Klods-Hans. 1907|08.72.* *Korch. Godt-folk.II.(1924).82.* *Lollo.*

Ugudelig-hed, en. *fl. -er.* (ænyd. d. s., *glda.* uguthelichet (*Postil.178*); *jf. Ugudisk-hed u. ugudisk*) 1) (især **U**, relig.) den egen-skab, det forhold at være ugudelig (1); ogs.: ugudelig handling ell. ytring. for disse Hed-ningers Ugudeligheds Skyld fordriver Herren

dem for dit Ansigt. *5Mos.9.4.* Ach! Himmel er det mueligt, at Christne Mennisker kand forfalde til saadan Ugudelighed, og give sig saaledes Fanden i vold? *Holb.Hex.I.2.* Naar jeg eftertænker mine forrige Ugudeligheder, saa maae jeg forundre mig over Himmels Langmodighed. *Lodde.(Skuesp. IV.349).* lad Kjerligheden boe i Nodens Øieblik Dør om Dør med Ugudeligheden, det gavner Ugudeligheden Intet. *Kærk.III.283.* der gives ingen anden Ugudelighed (*Brandes.E.198:* Atheisme) end Kulde, Egenkærlighed og Lavhed. *Brandes.IV.134.* (*forfatteren lader*) en meget aandrig Ateist sige alle de frygteligste Ugudeligheder. *N.Møll.V.Litt.III.106. 2)* (*talespr., mindre br.*) til ugudelig 2, især om uhyre mængde ell. masse. han brugte en ugudelighed af penge!

† **u-gudisk**, *adj.* (*jf.* afgudisk samt *ty.* ungottsch) *ugudelig* (1). Zinzendorfs Tilhængere ere . . reent Ugudiske, hengivne til grueligste Laster. *LTid.1750.88. jf.:* Om Atheister for deres Ugudiskhed maa straffes paa Livet. *smst.1752.160. -gunst*, *en.* (*ænyd.* *ugunst*, *ugunst*; *jf.* *Misgunst*; *nu især* $\text{\textcircled{u}}$ *og uden for enkelte særlige udtryk l. br.*) 1) *mods.* *Gunst* 1(1): *uwilje, uvenlighed, unaade (spec. fra en højerestaaende, overordnet persons side); saaledes i forb. som komme (Moth.G322. VSO.), staa (HCAnd. ML.331), være (Moth.G322. MO. VSO.) i gunst hos en, falde i (ens) gunst (HCAnd.TB.I.99. Brandes.Br.I.163), paa- drage sig ens gunst (Mynst.Betr.I.289. Hauch.TVI.204. MO.). (jeg) tilstaaer at have forient hendes Ugunst. Holb.Usynl. III.3. Mit Raad vilde man aldrig agte paa; jeg fik Had og Ugunst til Tak. Ing.KE.I.78. Veiledning . . skal beskytte (skuespillerne) mod den utidige, overdrevne Gunst og den kortsynede Ugunst hos . . Publicum. Fædrel. 1861.824.sp.I. m. h. t. forhold, virksomhed olgn., som vækker ubehag, uwilje; (jeg) havde fattet Ugunst for Historien. Rahb.E.II.87. en Forandring, som man betragter med Ugunst og Misnøie. Allen.DS.II.65. || (uegl., med overgang til bet. 2) i forb. lykkens (Graah. PT.II.87) ell. (nu) skæbnens (TBruun. Pr.65. se videre u. Skæbne 1.3) ell. tidens (JPJac.II.78) ell. (oftest) tidernes gunst, om modgang, vanskeligheder, hindringer (for en vis personlig virksomhed olgn.). V Korfitsen. TO.II.25. dette Herskab . . er ved Tidernes Ugunst og de evige Fejder blevet ret godt stækket i de forhen saa brusende Ridderfjær. Drachm.KW.14. Steenberg.H.II.10. jf.: (en skuespiller) Tilværelse (er) fuld af Vexlinger . . Man afhænger af Øieblikkets Gunst og Ugunst. Man er udsat for Tilfældigheder. Hrz.VII.48. 2) (*jf.* bet. 1 slutn.) *mods.* 60 *Gunst* 2, om skade, uheld, disfavor; især i forb. som (være, tale olgn.) til ugunst for (en ell. noget). alting vendes (i slaget) til Ugunst for de Danske. *Rubow.(Pol. 1941.**

9.sp.5). En Sammenligning mellem de to Værker (*o.* *Oehl.s Aladdin og Goethes Faust*) behøver ikke at falde ud til Ugunst for vor Landsmand! *sa. Betragtninger. (1947). 59.* til Ugunst for (*ansøgeren*) talte, at (*osv.*). *Vingehjulet.1945.179.sp.1. -gunstig, adj.* *adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (Moth.G323). (ænyd. d. s., glada. ugunstugh) 1) (jf. misgunstig; $\text{\textcircled{u}}$, nu mindre br.) mods. gunstig 1: uvenlig; unaadig; (især m. hensøbj.) om en person(s sindelag olgn.): dersom jeg gjorde mig ham ugunstig, og drev ham til at røbe mig, var jeg vis paa, at Tyboe vilde staae mig efter Livet. *Holb.Tyb.V2. Ew.(1914).II. 361.* Mod kglende og ugunstige Qvinder kan vanskelig nogen Mand forsvare sig. *Hauch. TVII.73.* Musen er ham (*o.: en digler*) ugunstig. *Billeskov.J.H.I.57. jf. -gunst 1 slutn.:* *den Lykke, som han klager, | Ugunstig er og underlig. *Reenb.I.292. || nu især (som adv.) i udtryk som tage noget ugunstigt op, være (en) ugunstig(t) stemt olgn.* Ach naadige Herrel tag ikke ugunstigt op, at jeg ydmygt beder ham om noget. *Holb. HAmb.II.4. Pol. 7/4 1940.1.sp.3. 2) (især $\text{\textcircled{u}}$) mods. gunstig 2): som er til skade ell. hindring for en person(s virksomhed); uheldig; daarlig. Veiret var os ugunstigt. *MO. 1* Ugunstig Vind. *Woljh.MarO.446.* arbejdet blev udført under højest ugunstige forhold | *jf. (†):* „Gunstig“ Handelsbalance var i tidligere Tider den misvisende Betegnelse for aktiv Handelsbalance i Modsætning til „ugunstig“ (passiv) Handelsbalance. *ForroO.249. -gunstighed, en.* (*ænyd. d. s.; jf. -gunst; $\text{\textcircled{u}}$, l. br.*) den egenskab, det forhold at være ugunstig (1-2). *vAph.(1759).* Tidens Ugunstighed for Malere. *Tilsk.1938.I.124. -gyldig, adj.* [*u*,*gyl*(^o)*di*, *u*gyl'di] (*ænyd. d. s.; især $\text{\textcircled{u}}$ ell. jagl.*) 1) *mods.* *gyldig* (1-2): som ikke (længer) gælder (har gyldighed); ikke gyldig. || om mønt: S&B. || især (spec. jur.) om reits-handel, aftale, løfte, befaling olgn. (*dommerne*) erklærede ugyldigt det Ægteskab, som var sluttet mellem Kongen . . og Margareta. *Holb.Heltind.II.310. Slange. Chr IV.185 (se ugild 2). MO. VSO.* ugyldigt: kaldes et Løfte, naar det hverken forpligter til Erlæggelse af den aftalte Ydelse eller af Opfyldelsesinteressen. *JurO.(1934).154. Gal. 3.17(1907; se I. rygge 2).* nul og ugyldig, se II. nul 1. *jf.:* en Ret, som ikke kunde opsiges eller ugyldiggøres af nogen senere Fordringshaver. *Nans.M.36.* Paa ugyldiggjorte Armsignaler . . er Armene fjernet . . og der vises fra et ugyldiggjort Mastesignal intet Lys. *DSB.Sign.III.41. 2) (nu ikke i rigsspr.) til gyldig 3: som ikke (ret) duer (til et vist formaal); ufyldestgørende; daarlig. *Min Prædiken ugyldig var | Hans Forsæt at forandre. Reenb.II.144.* Den Pusling kan kun regnes for en ugyldig Karl. *Junge. (VSO.).* En ugyldig Sæd eller Ager er den, som kun lover en maadelig Høst. *VSO. („I***

Almuesproget“). **-gyldig-hed**, en. [u'gyl'-di'heð] *især* (DH ell. faql., spec. jur.) til -gyldig 1. *Holb.DH.I.482*. et videnskabeligt Beviis for Ugyldigheden af den christelige Udødelighedslære. *PMøll.ES.II.191*. *Las-sen AO.*71*. Ugyldighed af Ægteskab. *JurO.* (1934).154. || hertil ssgr. som **Ugyldigheds-erklæring**, **-grund** (*Lassen.SO.437.439.547*), **-kryds** (et paa en signalmast anbragt (kryds-formet) mærke, der betegner signalet som ugyldigt. *DSB.Sign.III.40*), **-mærke** (d. s. *TeknLeks.II.578*). **-gæret**, (part.) adj. (⊕ ell. faql.) ikke (af)gæret. *S&B*. || overf. Paludan-Müller, den unge Dandy med de mange Muligheder og ugærede Tanker. *OThyreg.B.132*. **-gæstet**, part. adj. 1) (⊕, l. br.) til II. gæste 1.1-2: ikke gæstet; ikke besøgt. De reisende Herrer (vilde ikke) drage det rige Skovkloster ugjæstet forbi. *Ing.KE.II.6*. 2) † til II. gæste 2, om en gæst: som ikke modtages (beværes) gæstfrit; ubeværtet. *Budet, som meldte Papa (♁: Jupiter), | Gik aldrig ugjæstet derfra. *Tode.I.224*. **-gæstfri**, adj. *Ugjæstfri lukker du mig Borgens Port. *Sotofj.Panth.257*. *Pont.HK.71*. **-gæstlig**, adj. (ty. ungestlich; sj.) ugæstfri; ugæstmild; uegl., om naturforhold: Havet kan drage, selv naar dets grønlig Blik er ondt. Men i Dag var det saa ugæstligt og raat, at selv en fortvivlet maatte gyse tilbage. *Fr Poulsen. MD.192*. **-gæstmild**, adj. (⊕, *især i lidt højtid. stil*). *VSO*. uegl.: Pressen var ham (♁: Brandes) yderst ugæstmild, maaske ligefrem lukket for ham. *EThoms.DL.30*. spec. om (barske, uvenlige) naturforhold: Kysten frembyder . . et afskrækkende og ugæstmildt skue. *ADJørg. NK.I.259*. et ugæstmildt, foranderligt, uroligt, vildt og fremfussende Hav. *Drachm.HI.197*. **-gæv**, adj. (glda. ugeef, oldn. úgæfr; „Næsten forældet“). *VSO*; nu ikke i alm. rigsspr.) ikke gæv (2.1-2); ikke brav, god, tilfredsstillende (jf. *MDL.*); ugild; (tidligere) spec.: (dæmt) æreløs. U-gæv . . Er den, som har mist sin ære. *Moth.G328*. *Hvordan Dagfind blev ugiæv, | Tabte Gods og Ære . . | Visen dig skal lære. *Zettlitz.BS.41*. *FolketsAvis.* 1/4.1869.2.sp.3 (se -gild 1). *Helst, Hektor, vilde ene jeg med Fjenden gaa; | Men tykkes det dig ugiæv, ej Skibsstavnene | Med mig at brænde, da du alt saa længe stred, | Saa sæt imod Achillevs og hans Fylking mig. *Euripides.Skuespil.II.*(overs.1875).21. **-gorlig**, adj. [u'gøʀli] (jf. uladsgjærlig samt olda. úgerandi) ikke gorlig (1); umulig (at udføre, iværksætte, realisere). hun ikke alleene foretog sig høye og efter Anseelse fast ugiørlige Ting, men endogsaa lykkeligen udførte dem. *Holb.Heltind.II.384*. Intet i Verden er saa vanskellig, intet synes saa ugiørligt, at man jo med Flid . . kand overkomme det. *sa.Rpb.II.2*. Dette er ligesaa unødvendigt, som ugiørligt. *Ev.*(1914).V.172. *MO*. *Drachm.F.I.415*. *Feilb.* **-gorlig-**

hed, en. *flt. -er.* (l. br.) umulighed; ogs. om ugiørlig, umulig handling. *Rostgaard.Lex.U.130*. man tiltroede i alle Maader Guds Aand Ugiørligheder. *Grundtv.HV.III.10*. *MO*. *VSO*.

u(h), interj. [u] ell. (*især i tryksvag stil-*ling ell. som (mildt) udtr. for pludselig forskrækkelse, navnlig hos kvinder) [u] (ogs. (skrevet) uv. *Værlose.Jonna.*(1938).62. *Jørgen Niels.D.24*. *Soya.FK.II.110*. jf. *Rask.Fynske BS.88*. *Feilb.III.948*). (sv. uh, no. u, ty. uh; jf. uf, uha, uhu samt IV uh, II. puh) 1) som udtryk for ubehag, væmmelse, afsky, forfærdelse, smerte, ærgrelse, skuffelse olgn. U! Er et afsky's ord, hvormed mand beteer vederstyggelighed for noget. *Moth.U1*. Uh! hvad seer jeg! (Hun falder paa en Stool i Besvimelse.) *Tode.S.109*. Uh! der sad Hunden med Øinene, saa store som Theekopper. *HCAnd.*(1919).I.9 (jf. *AnkerJensen.HCAndersens sprog.*(1929).71.75). Uh, hvor jeg kjeder mig! *Goldschm.F.244*. aa fy, skam Dem noget! Det havde jeg aldrig troet, at De var saadan en — uh! *Hostr.Int.52*. „saa skal han gaae polsk Tiggergang.“ — „Uh nej, det er saa ækelt! saa skal man gaae og kysse dem allesammen.“ *sa.G.111*. „hvorfra vød Du det?“ — „Fru S. har læst (bogen) paa Engelsk, hun har fortalt mig Indholdet“ . . „Uh, saa er der jo ingen Fornøjelse derved.“ *EBrand.GG.31*. *Ant Niels.FL.III.22*. „Uh“, sagde Ada vredt, — „jeg kan ikke forstaa, Du kan taale at se ham, naar Du ved, han er forelsket i Dig.“ *Buchh.DM.228*. || (*især spøg.*) med overgang til bet. 2. U, hvor der er mange Ting jeg gjerne vilde have gjort færdig. *Cit. 1891.* (*Brandes. Br. II. 428*). *Men uh! hvor ser I bøse ud! *KMunk.C.38*. 2) som udtryk for velbehag, glæde, forundring, overraskelse, spændt forventning olgn. Uh! Landluften har forsynet Jer med et Par rødmosede Kinder; I er blevet ti Aar yngre paa Landet. *Jacobi.*(*Skuesp.VII.391*). (raabikken) stødte Hornene dybt ind i den bløde Muld, uh, det var en Lyst at børe med dem. *Fleuron.RH.12*. Uh, har De noget rart — hvor? *KAbell.M.15*. uh, hvor jeg glæder mig! | **uha**, interj. [u(ː)ha, u(ː)ha, u(ː)ha] (ogs. skrevet uh ha. *Korch.LL.23.49.75*). (muligvis dels af II. oha (med tilknytning til uh; jf. uha som sideform til oha: *Moth.OI*), dels (som forstærkelse af uh, jf. aha, puha (u. II. puh) og II. ha samt uhu) 1) (*især talespr.*; jf. uh 1) som udtryk for ubehag, skræk, forfærdelse, væmmelse olgn.; ofte anv. (som mere selvstændigt udbrud) i forb. uha da (*Skovroy.LM.58*. uha-da-da. *Pol.* 2/10.1938.4.sp.2), uha dog olgn. ell. med gentagelse uha uha (uha) (*KMich. Mor.*(1935).28. *Korch.LL.23.49.75*). *S&B*. Vekselsangen: „U ha, u ha, jeg fryser saa.“ *Troels.LVII.58*. uha — sikke noget! Det ligner en søsøys Opkast. *HelgeKaarsb.HM.15*. „Er du saa lykkelig, at du gerne vilde dø

her lige paa Stedet?" . . . "Dø? Uha, nej da! Ikke dø." *FrPoulsen.VN.96.* Uha, jeg er ked af, at De skal gaa . . . ligesom De er kommen. *AHenningensn.LG.189.* *Feilb. Lollo.* uha, o skræk, især (jarg.) som spøg. udtryk for forskrækkelse, forfærdelse. Uha, oh Skræk — sikke to Makkeduser. *CHans.BK.135.* *Jeg siger Uha og Føj, o Skræk! *VillHans.NT.4. 2)* (jf. uh 2; især jy.) som udtryk for glæde, forundring, overraskelse ell. (i svar) som forstærkelse af ja, jo ell. nej. Uha, uha, uha, at være hans Forlovede, hvor kunde det passe mig. *AHenningensn.LG.I.117.* uha, hvor det er net. *Feilb.* „bliver du ej træt?" — „nej uha!“ smst. ja (ell. jo) uha, ja (jo) vist saa. smst.

u-haandelig, adj. se -haandelig. **u-haandgribelig**, adj. [uhøn'griβeli] (jf. ugribelig; „sjeld.“ *Levin.*) Noget, der er uhaandgribeligt som Lyset og utilgængeligt som Solen, og som hedder: den menneskelige Fornuft. *Goldschm.BIS.III.127.* Fantasi-billedet af den attraaede Gjenstand (maatte) blive ham helligere og skjønnere end denne selv, fordi det var uhaandgribeligt og luftigt. *Brandes.(Staffeldt.(1882).[38]).* Er et Øjekast ikke det uhaandgribeligste af alt? *Soya.GAM. 65.* **-haandterlig**, adj. (*især dial.* **-handterlig**. *Drachm.STL.316.* *KMunik.I.Brændingen.(1929).37.* ikke (let) haandterlig; uhaandelig. *VSO.* de store, uhaandterlige Sværd. *TroelsL.IV.156.* || overf. det uhaandterlige Stof (: i et drama). *Brandes.VIII.57.* *Byskov. M.87.* **-halset**, adj. (jagl., l. br.) som er uden hals; til I. Hals 5.1: Dansk Asie (er) lang valseformet, uhalset. *AHansensFrøhanddel.(1937).9.* **-handelig**, adj. [u'han'æli ell. (alm.) u'han'æli] (i rigsspr. l. br. **-haandellig**. *vAph.(1759).* *Hinnerup.Juv.454.* *Højsk Bl.1897.868.* *FynskHjemstavn.1934.60.* — nu næppe br. **-handtlig**. *Weinwich.Stevns. 1798).160.* (ænyd. uhaandelig, uhaandelig, no. uhaandelig (no. dial. uhaantlig ofl.); jf. -handig, -hændelig (2), -hændig og -handelig samt -haandterlig; nu især i mere dagl. (folkeligt) spr.) **1)** ikke (let) handelig (1); uhaandterlig; (stor, tung og) klodset. *Moth. H67.* er (stoffet) større sammenlagt, er det uhaandeligt. *OeconH.(1784).I.19.* Han (har) svunget det uhaandelige store Kiævlé med (utrolig) Kraft. *Grundtv.Saxo.I.291.* tunge og uhaandelige Agerredskaber. *Molb.BfS.I.163.* Han blev hed . . . af pludselig Skræk. Da han lakkede Munden op for at svare, syntes hans Læber ham to tykke, uhaandelige Ting. *Jørg. LT.45.* De to Ægtefolk havde (længe) bakset . . . med den uhaandelige Kommode. *Aakj.VB.260.* *Lollo. UjfF. overf.:* Loven (er) i mange Henseender . . . praktisk uhaandelig. *MRubin.(DetnyAarh.IV.1.253).* || Uhaandelighed. *Amberg.* Nu gjaldt det (om) at undvige med den dyre Skat. Korsets Uhaandelighed var den første Hindring. *Rowel. Høgholt.(1868).44.* Som en Hovedgrund til

(*Sven Grathes*) Nederlag anføres Hestenes Uhaandelighed efter det stærke Foder. *AD Jørg.NH.I.167. 2)* (sj.) til handelig 2, om person: som ikke er let at have med at gøre, komme til rette med; uomgængelig; stiv. En saadan borneret Herre er ofte meget stiv og uhaandelig, og han vil nok . . . vide at sætte Haardt imod Haardt. *Winth.Fort.168.* **-handig**, adj. (jf. handig 2; især jagl.) d. s. s. -haandelig 1. En Motorcykle er ikke et særlig uhaandigt Befordringsmiddel i en (amerikansk polititbetjents) Haand. *Aarhus Posten. 1926.8.sp.2.* Da denne Regulator er forsynet med et Vægtstangssystem og Kviksløvtætning, er den noget uhaandig for Anvendelse som Distriktsregulator, der i Reglen skal monteres i en Udgravning under Jordoverfladen. *IngBygn.1948.139.sp.1.* jf. Uhaandighed. *Tidsskr. for Søveesen.1902.120.* **-handelig**, adj. [u'han'æli] (jf. handelig; til dels af -haandelig ved tilknytning til handle 1) d. s. s. -haandelig 1. *Manden . . . var af større Vext, og havde dobbelt Styrke. | (Saa stor er og uhaandelig). *ChrBorup.PM.258.* (bonden) vælter (store sten) op med Stænger, borer i de uhaandelige og sprænger dem med Skud. *Bogan.II.130.* det klodsede og uhaandelige Koretojt (væltede) paa den daarlige Vej. *Rist.FT.190.* det plumpe uhaandelige Møbel. *Aakj.VB.234. overf.:* hvilket drøjt og uhaandeligt Stykke Hverdag det blev givet Henrik og Henriette at elske og trodse. *SophClaus. TK.41.* Saksen er . . . henvist til at arbejde i et løst og uhaandeligt Stof. *HBrix.DD.3.* || Zeppelinernes Størrelse, Stivhed og deraf følgende Uhaandelighed . . . voldte de fleste Kvaler. *Pol. 1912.5.sp.1.* **-handterlig**, adj. se -haandterlig. **-handtlig**, adj. uhaandelig. **-hanet**, adj. **1)** (ænyd. d. s.; nu næppe br.) til Hane 1, om (høns)æg: ikke befrugtet. *Moth.H77. 2)* ✕ til Hane 3.s, om gevær, paa hvilket hanen sidder inde i laasen. *Lundb. D&H. -harmonisk*, adj. (især ♪ ell. ♫) uden (den rette) harmoni; disharmonisk. *MusikL.(1801).275f.* En uharmonisk Sang. *VSO.* uharmonisk tværstand, se Tværstand. || (jf. Harmoni 3, disharmonisk 2) overf. *LSmith.DN.400.* *PalM. 1911.359.* Uop-løseligheden af uharmoniske (Brandes. *IV. 105:* usamdrægtige) Ægteskaber gjør Livet til en Række af haabløse Ulykker. *Brandes. E.143.* **-hegn**, et. (glda. d. s., sv. ohägn; jf. Hegn 3; nu næppe br. i rigsspr.) voldelig skade paa bevoksning oln.; overløst. Hvilken som gjør U-hegn paa Korn eller Eng enten med Beed, Tyring (: tøjrning) eller Afslæt . . . hand skal bøde Skaden. *Cit.1707.(V.Lütken. LangelandsHist.(1909).364).* jf. *Cit.1776.(Vider.II.62).* **-hegning**, en. (sj.) det at være u(ind)hegnet. baade i Hegnings og Uhegnings Tid. *Cit.1758.(JySaml.V.337).* **-hegnlig**, adj. (nu næppe br.) om gærde oln.: som ikke hegner (paa fyldestgørende maade). lade sit gierde blive forfalden eller uhægnlig. *Cit.*

1805. (*Vider. II. 329*). -**helbredelig**, adj. [uhælb're'dæli] (jf. ulagelig (2); ofte uegl., spec. spøg., iron.). (et) dybtfolende Gemyt . . bærer, uden at knuses den ydre Modgangs Tryk, men af den Elskedes Haand modtager det kun altfor let et uhelbredeligt Hjertestød. *Gyld. TT. 280*. Der gives . . en Charakterløshedens Fjottethed, der er rædsommere end Forstandens, maaskee ogsaa uhelbredeligere. *Kierk. XIV. 274*. „den Søte“, som hun, med uhelbredelig Tyshed i Udtalen, kaldte hende. *MReinhardt. FE. I. 108*. Herren (slog) ham med en uhelbredelig Sygdom. *2Kron. 21. 18 (1931)*. som adv.: hendes Koketteri bestod . . i at være uhelbredelig blind for det Indtryk hun gjorde. *JPJac. II. 28*. (barnet) bliver uhelbredelig hjulbenet. *Vilh Rasm. BU. 70*.

Uheld, et ell. (nu kun dial.) en (*Moth. H 143. Holb. Tyb. III. 5. Ew. (1914). I. 273. Blich. (1920). XXVIII. 41. Hrz. VIII. 229*). [u'hæll'] fl. d. s. (især i bet. 3). (ænyd. d. s., oldn. úheill (inlk. fl.), ty. unheil; jf. Mis-, Vanheld)

1) † mods. Held (1)-2: vanhældende ydre ell. udseende; lyde; vanhæld; misprydelse; vansir. U-held (er) en vandske, lyde. *Moth. H. 143. Subscriptions-Plantilennyse Edition af Peder Paars. (1772). [1]*.

2) (nu næsten kun i tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til bet. 3; jf. bet. 4) mods. Held 5, i al alm., om ugunstig (skæbne-ell. naturbestemt) udvikling ell. tilstand af de for et menneskes alm. livskaar bestemmede forhold (tilskikkelser, begivenheder) | ugunstig, uheldig tilstand; ugunstige, uheldige livskaar; vanskæbne; modgang; ulykke. *Ulykkers Æske og all Uhelds skuiltte *Kar. Holb. Metam. 50*. jeg (har) udfundet et sikkert Middel, hvorved denne Uheld (: gadernes urenhed) kand hæves. *sa. Rpb. II. 2*. Min Velfærd og Uheld er i hendes Hænder. *KomGrønneq. II. 247*. Idda er uskyldig i det Uheld der knuser os alle. *Falsen. Idda. 19*. *imellem Lyst og Smerte, | Mellem Lykke og Uheld. *Grundtv. SS. VI. 89*. Kommer en frugtsommelig Kone tilfældigviis ind, hvor man sidder ved Maden, da maa man give hende med deraf, ellers faaer man Uheld. *Thiele. III. 41*. jf.: Det Uheld, som det Danske Sprog har havt, at blive sielden brugt enten af de Lærde, eller af de Store, har opfyldt det med adskillige Mangler. *JSneed. III. 121*.

3) mods. Held 6, om en (i en vis situation) ved tilfældighedernes spil, skæbnens luser, bestemt ugunstig, uheldig omstændighed ell. begivenhed (hændelse); (nu) især (mods. Ulykke) om ugunstige hændelser af mindre alvorlig art. (om særlige forb. (talem.) se bet. 4). En stor Uheld for Adelen var at de havde nogle bløde Agre at passere, førend de komme til Fienden. *Holb. DH. II. 306*. Smaa Uheld ere næsten altid

uden al Nytte; men store Ulykker derimod næsten aldrig uden een eller anden heldig Ledsagning eller Følge. *Bagges. DV. XI. 474*. Mit Held eller Uheld med de øvrige (planterede træer) skulde jeg ikke have berørt, dersom De ikke havde . . givet tilkjende, paa hvis Regning Uhelden skulde skrives. *Blich. (1920). XV. 208*. (da) Borgemeesteren . . vilde skraa over paa den anden Side af Gaden, havde (han) et Uheld, der var saa stort, at det nærmede sig til en Ulykke. Han . . faldt og brækkede det ene Ben. *Goldschm. L. I. 217*. en Mængde Børn (avles) mod Forældrenes Ønske, ved et rent og skært „Uheld“. *HKaarsb. M. II. 9*. Satans! . . vi forfølges sgu af Uheld. *Wael. DG. 16*. gaar Rigdommen tabt ved et Uheld (1871: ved en uheldig Stræben). *Præd. 5. 13 (1931)*. Skødet (vilde rive) den intetanende Marius med over Bord . . ingen vilde opfatte det som andet end et hændeligt Uheld. *EBertels. MH. 167*. *Vilh. And. Litt. II. 391*. teknisk uheld, se teknisk 2.

4) bet. (2 og) 3 i særlige (faste) udtryk, talem. oln. (ofte med tilsvarende udtryk med Ulykke). der er uheld i sprøjten, se I. Sprøjte 1.5. || (mods. Held 6) m. h. t. (kort)spil; jf.: Der er Uheld ved at sidde under Bjælken, naar man spiller Kort. *Halleby. 217*. sidde i uheld, (jf. sidde i tab u. Tab 1) (stadig) være udsat for uheld (m. h. t. kortfordeling ell. spillets forløb). *Hrz. EF. 206*. *Pont. H. 117*. uheld i (kort)spil giver held i kærlighed oln., se Kortspil 1, Kærlighed 2.4. || komme i uheld, (dial.) spec. om ugift kvinde: blive besvangret. Stine var kommet i Uheld ved Anton. *EBertels. D. 235*. || m. præp. til. *Til Uheld for dem begge to | De træffes i en Kroe. *Wess. 136*. se videre u. til *sp. 1154^{aa}*. spec. i udtr. til uheld (*Wess. 81. NPWiel. NS. 23*) ell. til al (*Cit. 1765. Personalhist. T. 1883. 199*). *PFaber. SK. 8*) ell. (i skriftspr. nu alm.) alt uheld, anv. (som adverbialt led) m. bet. af en beklagelse: uheldigvis; beklageligvis; desværre. *JACand. Er. I. 155*. Tegnninger (deraf) eksisterer til alt Uheld ikke mere. *Univ. Progr. 1944. I. 51*. || (det var da) held i uheld, anv. om et indtræffende held (en heldig hændelse ell. omstændighed), der i nogen grad forsoner med det (ell. de) uheld, som det ledsager. *D&H. Vogel-Jørg. BO. 231*. || (naar) uheldet er ude (se ude 1.4, 5.2), naar uheld(et) skal være ell. være skal, naar uheldet vil (*Borries. P. 29*) oln., anv. om særligt (mærkeligt, urimeligt) sammenbrud af ugunstige omstændigheder. hendes kunde det, naar Uheld skulde være, at (der for en snedig brændetyv) kunde . . løbe et Par Favnestykker . . med i Bunken. *JHelms. G. 70*. Ingen af dem havde Penge hos sig, saadan gaar det jo, naar Uheld være skal. *Buchh. Su. II. 29*. Naar Uheld være skal, og Lykken den er døv, man Finger bryde kan i gammel

Kærlings Rov. Brøndum-Nielsen. Da. Ordsprog. (1942). 75. Krist. Ordsp. 60. jf. Holb. Paars. 14. se ogs. u. I. Tyr 2.2. jf. Skæbne 1.4: en Dag vil Uheldet, at der kommer en robust Bursche ind. CHans. F. 33. Uheldet vilde, at Vædsken flød ud. Pol. 1948. 1. sp. 7. || (jf. tilsvarende udtryk u. Ulykke) om ugunstige hændelser (uheld), der følger (tæt) efter hinanden: en Uheld tager gierne den anden ved Haanden. Kraft. (K. Selsk. Skr. VI. 110). *det er rart (o: sjældent), en Uheld ene er. Prahl. ST. II. 40. Uheld følger paa Uheld (1871: Ulykke over Ulykke skal komme). Ez. 7. 26 (1931). da ét Uheld aldrig kommer alene, var det ikke blot Store Bælt, som blev spærret. Pol. 29. 1940. 3. sp. 1.

U Uheld-, i ssg. [u₍₁₎hæl^(?)-] af Uheld 2 ell. (nu) 3, især (mods. Uhelds-) i ssg., hvis 1. led staar som logisk obj. for (præs. part. som) 2. led, ell. hvis 2. led begynder med s (se uheldsvanger). -bringende, part. adj. (mods. heldbringende). Sætte Ondt! Det er, som at . . kaste uheldbringende Runer for den troskyldige Vandr. Gylb. (1849). VI. 138. Schiern. HS. I. 110.

uheldig, adj. [u'hæl'di] adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (vAph. (1759). Hjort. Krit. Lit. I. 80). (ænyd. d. s.; jf. mis-, vanheldig) præget af uheld; ikke (videre) heldig.

1) (jf. Uheld 1; i rigsspr. nu kun i tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til bet. 3(s)) mods. heldig 1: ikke (videre) smuk ell. tækkelig; uskøn; grim. Moth. H146.

2) (jf. Uheld 2; nu kun i tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til bet. 3) mods. heldig 2: uheldig. 2.1) om person. *Det Mod, hvormed du . . tilbødst dig, | At redde den Uheldige. Ew. (1914). III. 206. *en uheldig Skipper, | Der forud seer, han strande maa | Paa een af tvende Klipper. Wess. 19. o at Din uheldige Søn i Din faderlige Barm kunde udøse sine Bekymringer. Falsen. SA. 9. 2.2) om livsforhold olgn. Hendes Skjæbne var siden meget uheldig. Ew. (1914). IV. 312. *vor Elsker lærte | Uheldig Elskovs . . Qval. Baggés. Ungd. II. 41. jeg er en Ven, som i et for Dem uheldigt Øieblik er sendt Dem af Forsynet som Deres Ridder. Gylb. KV 186. med overgang til bet. 3.2: uheldig dag, stjerne, se Dag 2.5, I. Stjerne 3.2 (jf. Uheldsstjerne). uheldigt tal, se I. Tal 3.1.

3) (jf. Uheld 3) mods. heldig 3. 3.1) om person: som ved en vis lejlighed ell. ofte, stadig rammes af uheld. MO. VSO. *Jim'ses Enke — hun er gift med mig. | Lykk'lige Jim — | uheldig det var jeg. Olf. Jespersen. Oplevelser. (1930). 73. Vi har været uheldige med den forbandede Ovn. Erl. Krist. DH. 188. (spøg.:) han (var) saa uheldig at faa et Par Tikronesedler „op under Neglene“ (o: at stjæle dem). O. Gjerløv. Synd. (1915). 53. jf. komme i uheld u. Uheld 4: den sorthaarrede Sidse . . havde han rigtignok ladet

gaa for Lud og koldt Vand, maaske fordi hun ikke havde været saa „uheldig“ som saa mange kjønne Piger paa Godset. Schand. IF. 351. 3.2) om ting, forhold, tilstand: som bringer uheld, er forbunden med uheld; ugunstig; mislykket. MO. 1 denne Rigdom gaaer til Grunde ved en uheldig Stræben (Chr. VI: ved ond møy; 1931: ved et Uheld). Præd. 5. 13. det uheldige Slag ved Halmstad (o: det danske nederlag 1676). Paludan. RH. 294. hans Frieri . . løb uheldigt af. Brøndum-Nielsen. PM. 200. 3.3) med afsvækket bet., om hvad der ikke er af den rigtige, ønskede beskaffenhed: ikke ell. i (for) ringe grad egnet, tjenlig, passende, rigtig; (i en vis henseende) daarlig. Den uheldige Skik at døbe Christne om igjen, der gaae over til den Russiske Kirke, staaer . . endnu ved Magt. Suhm. V. 31. en dygtig Mathematiker kan jo ofte i mange andre Tænkningens Retninger være meget uheldig udviklet. F. Dreier. F. Fr. 15. Unge Madsen forærede Peer en ikke uheldig Tegning, han havde gjort af Hr. Gabriel. HCand. LP. 99. (ved klorblegning) faaer (silke) et uheldigt gulagtigt Skjær. Manufact. (1872). 245. At enkelte uheldige personer opnår embede og at man senere ømmer sig ved igen at afskedige dem. AD. Jørg. IV. 96. jf. bet. 1: hun fandt (hende) ret uheldig af Ydre. Aa. Dons. MV. 210. AHenningsen. LGJ. 85. †, uheldig bov, den bov (2.2), paa hvilken man under krydsning opnaar mindre tilnærmelse til den rigtige retning (end paa strækbov). Scheller. MarO. 199.

Uheldig-hed, en. fl. -er. den egen-skab, det forhold at være uheldig; ogs.: noget uheldigt. Amberg. jf. uheldig 1 (og 3.3): en stumpet Troie, som udgjorde Onkel Adams Jagthabit og kun tjente til at høre hans Figurs Uheldighed. C. Bernh. NF. VI. 150. jf. uheldig 2.2, 3.2: de yderste Tilfælde af Uheldighed, Tilskadekommen (ved gymnastik) ere derfor saa hyppige. F. Dreier. Fr. F. 35. nu især til uheldig 3.3: et nyt Bevis . . paa Udgivelsesmaadens Uheldighed. Ber. Tid. 15. 1906. M. 3. sp. 2. han (havde ikke) ventet sig denne Uheldighed (o: taktløshed) af Møller Jensen, der var hans gode Ven. O. Thyreg. PS. 28. de Uheldigheder, der nu beherske hans Foredrag. HWulf. DR. 44. -vis, adv. til uheldig 2 ell. (nu) 3: paa uheldig maade; ved et uheldigt tilfælde (sammentræf af omstændigheder); til alt uheld (4); desværre. *Naaer en troeskyldig, yndig Pige . . | Een af vort Kiøns Foragtelige | Uheldigviis til Elsker faaer. Baggés. Ungd. II. 157. Uheldigviis kom (onkelen) just i egen Person til den samme Kroe, hvor Frits sad ved Bordet. PMøll. ES. III. 26. Uheldigviis slog Bøssen Klik. VSO. S & B.

Uhelds-, i ssg. [u₍₁₎hæl^(?)s-] (jf. Uheld-; U ell. jagt.) af Uheld 2 ell. (nu) 3; saaledes ogs. (foruden de ndf. anførte) i mere tilfældige ssg. som Uhelds-dag, -fuld (jf. -svanger),

-melding, -tid(er), -tidende, -tilfælde, -time, -tung (jf. -svanger). **-forsikre**, v. (dannet til -forsikring; forsikr., nu sj.) ulykkesforsikre. *VorStand.1939.336.sp.2. -forsikring*, en. (efter ty. unfallversicherung; nu sj.) ulykkesforsikring. *FlensbA.29/10.1926.1.sp.4. || hertil Uheldsforsikringsforening* (Den gensidige Uheldsforsikringsforening for de danske Statsbaners Personale, stiftet 1891. *Krak.1943.II.2635.*), **-selskab** (Reglementf. *ChristiansholmsFabriker.(1882).5. LBramsen.ArbejderesForsikring.(1884).7.*), **uheld-spaaende**, part. adj. (jf. -varslenende og ilde-spaaende). (den) uheldspaaende Mine hvormed Heksen havde forkyndt sin Spaadom. *Ettar.DV.10. D&H. Uhelds-stjerne*, en. uhellig stjerne (I.3.2). *Nyerup.Tilstanden i Danmark.I.(1803).237. uheld-svan-ger*, adj. (ogs. uhelds-. *Ploug.(FødreI.1/1.1844.1.sp.1). Koføed-Hansen.L.315.*) som rummer muligheder for, varsler om, truer med uheld. Lokes uheldsvangre Frille. *Grundtv.(Rahb.Min.1806.III.297).* *Blich.(1920).X.152.* Især havde Musik en uheldsvanger Indflydelse paa hans Befindende; og han udstod de frygteligste Kvaler, naar . . en Lirekasse gav sig til at spille udenfor paa Gaden. *Wied.Fød.214. -varslenende*, part. adj. (ogs. uhelds-. *JHugo.HM.IV158.Tom Krist.EA.80.*) (jf. -spaaende og ildevarslenende). Synet af en Komet . . ansaaes for . . uheldvarslenende. *Ing.KE.I.76. Goldschm.F.308.* Et Øieblik herskede der en uheldsvarslenende Taushed. *JHugo.HM.IV158. Schand.AE.292.*

u-helelig, adj. [u'he'løli] (nu næppe br.) om saar: som ikke kan heles, læges; ogs. om person: uheldbredelig. *Moth.H137.* (et) Hospital . . hvor aarlig nogle tusende uhelelige døe, men endnu flere faae deres Halebred igjen. *EPont.Men.II.86. -helle*, interj. udraab, hvormed man atter træder ind som deltager i en leg (mods. VII. helle 2). *DSt.1922.108. -hellig*, adj. (ænyd. d. s., oldn. úheilagr; ω , mindre br.) 1) ikke hellig; ikke helliget, indviet; profan; verdslig; søgn. en Fribytter . . odelagde Staden, sparende hverken hellige eller uheilige Stæder (3: stæder). *Holb.Berg.215.* En uhellig Dag. *VSO.* („Forældet“). det gamle Mirakel med Fiskene og Brødene gentog sig (ikke) ved denne uheilige Lejlighed. *Kehler.RK.44. 2) uden (præg af) respekt for det hellige (gud, guds bud olgn.); vanhellig; ugudelig; ryggesløs. hofmodige . . utaknemmelige, uheilige (1819: vanhellige). 2Tim.3.2(Chr.VI). Eo.(1914).IV15. *hør den uheilige | hån imod Bromios.NMøll.B.29. jf. bet. 1: den hellige Grav (3: Helene-kilden) er ikke vel forvaret; ethvert uhelligt Kreatur kan passere over Gjerdet og ind paa den. *PalM.II.II.654. 3) (arkais.) d. s. s. ugild 1. (hån) støvnede ham . . derfor til at ligge uhellig (oldn. orig.: stefnir hån til óhelgi) — som**

retsløs Mand, der ej kan kræves Bod for. *Kyrre.(IslSagaer.III.187). -hellige*, v. (ænyd. d. s. (Huberinus. *Guds grummeStraff.* (overs.1543).109°); jf. sv. ohelga; sj.) ikke hellige (helligholde, helliggøre); vanhellige. *Moth.H151. || part. uhelliget brugt som adj.: d. s. s. uhellig (2). Verdens Børn . . var polerede nok til . . at gjøre meget endskjønt uhelliget Got, for at vinde en forfængelig Roes. *Ew.(1914).IV.25. ω -helse*, en. (sv. ohälsa; især hos sprognersere) daarlighelbred; sygelig tilstand; sygelighed; sygdom. jeg iagttagt mig selv og andre i Helse og Uhelse. *Sommerbogen.(1906).47.* Find uhelsens årsag. *FSadolin. Nerve-Helse.(1908).9. D&H. -hemmet*, part. adj. (især ω) ikke hemmet (af tvang, hensyn, selvkritik olgn.); uden hemning(er). Bedragerie og Selvraadighed (vil) ikke alene . . blive uhemmet, men . . vil tage Overhaand. *MR.1745.925.* en magnetisk, sympathisk Tiltrækning . . uhemmet og uhindret. *JLange.II.312.* Hun havde aldrig før set W. saa sikker og uhemmet. *AaDons.MV.149. -hensigtsmæssig*, adj. (især ω). *PWBalle.R.45. CGAndrø's Taler.II.(udg.1934).101. jf.: forældede Privilegiers Urimelighed og Uhensigtsmæssighed. *Tops.N.235.* de mange Uhensigtsmæssigheder og alt det onde, som ogsaa findes i Tilværelsen. *MKirkegaard. Positiv Religion.(1930).62. -hensigtssvarende*, part. adj. (ω , mindre br.). *MR.1826.3.* Tørvehuset var alt for lille og uhensigtsvarende. *Skjoldb.SM.19. -hildet*, part. adj. || til II. hilde 1-2 og (billedl.) 3.1-2. *Ja let det er for Hver, som har af Vanhelds Garn | uhildet Fod, at lære og formane den | Ulykkelige. *Dorph.ÆschylosPr.15. || især (navnlig ω) til II. hilde 3.3: ikke hildet af forudfattede meninger olgn.; objektiv (2); upartisk; fordomsfri. Enhver Uhildet maa tvertimod indrømme det Modsatte. *Heib.Intel.I.227.* Saaledes som Sagen viste sig for en uhildet Betragtning. *Molb.(MO.).* løsriv Dig dog blot et Øieblik fra din Lidelse, og fra de Tanker, den vil paanøde Dig, forsøg at tænke ganske uhildet over Livet. *Kierk.X.157.* Tænkere med et vidt og uhildet Blik. *Brandes.RS.146. jf. Uhildethed. *Sibb.Psychologie.(1843).284.* Paa disse gamle Tegninger . . kunde han se med en Uhildethed som om det var en Fremmeds Arbejder. *Tops.SF.124. -hinderlig*, adj. (ænyd. d. s. (i bet.: uhindret), jf. ty. un(ver)hinderlich) 1) (jf. uforhinderlig; nu sj.) som ikke kan hindres (afværges, afvendes); uundgaaelig; uafvendelig; ogs.: uhindret. *vAph.(1764). Amberg. *Endelig fril Kan uhinderlig drage. *Mylerich.Is.123.* så kom den over ham, uhinderlig som en pludselig frembrudende Strøm . . Gråden. *Kidde.AE.II.II.2) (nu især faul., emb.) som ikke er ell. virker hindrende (hinderlig). Vandet, som uop-hørlig (siver ned i ertsgangene), maae Ar-******

beiderne kunne gjøre uhinderligt. *Hinnerup. Juv.60.* Udfør Esbjerg var der igaar tynd Fastis: vanskelig for Motorsejlere, uhinderlig for Dampere. *BerTid.* 28/1894. M. 8. sp. 5. || *spec. om saar, lyde: som ikke gør vedk. person utjenstydigt, uarbejdsdygtig. MR.1839.* 220. Ere disse (legemsfejl) uden Betydning med Hensyn til Tjenstydgtigheden, betegnes de (ved sessionen) som „uhinderlige“. *Anordn. Nr.159* 24/1894. §3. Et uhinderligt Ar. Arb.-forskr.1907. Bilag I. 27. **-hindret, part. adj.** (ænyd. gl. d. s.; jf. ubehindret, uforhindret, uhinderlig 1; især ⊗) om (levende væsen i) virksomhed: som ikke hindres, ikke møder nogen hindring (især: udefra, fra andres side); uden (nogen som helst) hindring. de skulde . . lade farten være frie og u-hindret. *Holb. DNB. 551.* *blotted Dyd nød i en værdig Fristad (o: fristed) | . . uhindret al sin Glæde. *Ew. (1914). II. 8.* Løfte om fri og uhindret Bortgang. *Blich. (1920). XX. 121.* Joab (tog) ham til Side . . for at tale uhindret (1871: i Stilhed) med ham. *2Sam. 3. 27 (1931).* give (en) uhindret adgang (til osv.). *MO. Regulativ Nr. 247* 13/1942. §9. || (mindre br.) uden indre (subjektive) hindringer i form af frygt, undseelse olgn.; uforbeholden; uhemmet. De har en Ven i mig, som De uhindret kan betro Dem til. *Hrz. V. 122.* Fru Westergaard sad og græd . . uden en Lyd, men saa vel-signet uhindret — det er dog et Privilegium. Kvinderne har. *JakKnu. EtGjensyn. (1898). 69. sa. A. 291.* jf. Uhindrethed. smst. **-historisk, adj.** (især ⊗ ell. ⊕). 1) mods. historisk 1, om (tankegang hos) en person (forfatter), der ikke er jaglig historiker, ikke følger den historiske videnskabs princip, ikke ser tingene i historisk perspektiv. Vi saa, til hvilke Misforstaaelser af Samfunds-ideen det 18de Aarhundredes uhistoriske (*Brandes. RF. 112:* abstracte) og matematiske Tankegang ledte. *Brandes. V. 65.* Var Søren Kierkegaard den mest uhistoriske af alle tænkere . . så er Grundtvig historiker fra først til sidst. *EduLehm. Romantik og kristendom. (1910). 39.* 2) mods. historisk 2: som ikke tilhører historien, ikke er (sikkert) kendt gennem historiske meddelelser, ogs.: er i strid med historisk virkelighed. jeg (skal) vise, at . . den romantiske Kjærlighed er uhistorisk, om man end var istand til at fylde Folianter med Ridderens Bedrifter. *Kierk. II. 43.* *Dramer, | hvor en Fyr med Puf paa Ærme . . | spanker som en Stork i Moser, | uhistorisk, unaturlig, | og agerer troubadourlig. *Schand. SD. 152.* de egl. Kulturfolk og de „uhistoriske“. *Sal. XI. 507.* **-hjemlet, part. adj.** (ænyd. uhemlet; jf. -hjemmet) ikke hjemlet; som er uden hjemmel; uberettiget. *vAph. (1759).* dels (jur.) til hjemle 2: uden lovhemmel (lovlig adkomst). Uhiemlet Gods. *MO. VSO.* som adv.: de Varer, hvorpaa Andres Mærke eller Stempel uhjemlet er anbragt. *Lov* 10/1866. §278. *Lov Nr. 70* 24/1894. §6.

dels (⊗) til hjemle 4.3: *Uhjemlet Roes den unge Skjald forkjæler. *Blich. (1920). XIX. 165.* aldeles uhjemlede Paastande. *Oversk. Com. II. 4. PLevin. DG. 291.* **-hjæmli, adj.** (især ⊗) mods. hjemlig 2; alm. om sted, der ikke har (spor af) hjemligt præg, er fremmed, uden hygge olgn. som i et hjem. *Bagger. II. 524.* Stuerne, hvor alt var falmet og uhjemligt som i et Passant-Værelse i et Vestervold-hotel. *Bang. S. 315.* Skænkestuen var saa uhjemlig, Døren stod aaben til Mørket. *JVJens. HF. 3.* || (l. br.) til hjemlig 2.2, om person, der ikke føler ell. finder sig hjemme (paa et sted). jeg var trykket, jeg var uhjemlig i Tydskland. *HCAnd. BC. IV. 99.* **-hjæm-melt, adj.** [-jæm'æld] (ænyd. d. s., gl. d. æda. uhemæl(t), oldn. úheimill, úheimull; egl. intk. (se u. Hjemmel); jur., foræld.) som man ikke har lovlig adkomst (hjemmel) til; uhjemlet. Hvo som Utrolig (o: uærligt) om-gaais med Vrag, straffis derover som for andet Uhiemmet Gods. *DL. 4—4. Baden. JurO. anv. som subst.:* Hvo som sælger Uhiemmet, eller som hand til een anden solt, eller pantsat haver. *DL. 5—3—11. Forordn. 21/1705. §11.* ⊗ **-hjulp, part. adj.** ikke hjulpen; uden hjælp. *Moth. H. 189.* *(statten) der under Gjeld og Laan uhjulpen synker. *FGuldb. II. 209.* || *spec. i nægtende forb., i udtr. ikke gaa uhjulpen bort, om den, der beder om hjælp, almisse.* Ingen var gaaet uhjulpen (orig. 289: hielpeløs) fra de Porte. *HegermL. DFort. 2 (1862). 262.* Godt at være . . det var der imidlertid paa Bakke-gaarden; ingen Fattig gik uhjulpen bort. *Baud. GK. 202.* **-hjælpelig, adj.** [uhjæl'beli] (jf. ubehjælpelig (2), uophjælpelig og uhjælpsom). 1) (især ⊗) i egl. bet. 1.1) om levende væsen (person): som ikke kan hjælpes; ogs.: som ikke kan hjælpe sig selv (jf. VSO.); hjælpeløs; ussel. *skaffe Hielp for Millioner | uhjælpelige Smaapersoner. *Bogh. NM. 37.* Tugthuset Livsfanger . . var fortabte og uhjælpelige. *Bunizen. MB. 35. 1.2)* (jf. hjælp 4) om tilstand, mangel olgn.: som ikke kan afhjælpes; som man ikke kan raade bod paa. *Moth. H. 189.* Det var skændigt af mig at . . klynge mig til Jer med al min uhjælpelige Elendighed. *Gyr Lemche. FS. 167.* (Christian VI) selv klager i sin uhjælpelige Ensomhedsfølelse over, at han og Dronningen levede som Eremitter. *Bobé. (Danm Konger. 346).* med overgang til bet. 2: (han var) blevet totalt forvandlet — ikke i sit Ud-seende der . . var omtrent uhjælpeligt, men i hele sin Optraeden. *Bogh. JT. 252. 1.3)* som adv., med overgang til bet. 2: redningsløst; haabløst. Det naturlige Menneske . . vil føle sig mere og mere uhjælpelig fortabt, netop hvis han har „Lykken“ med sig, thi naar ikke den kan bringe ham Tilfredshed, hvad kan saa. *JakKnu. LF. 53.* (han) laa uhjælpelig syg. *Jørg. OF. 22. 2)* med mere ell. mindre afsvækket bet., som udtryk

for en uheldig, beklagelig beskaffenhed ell. tilstand, som ikke lader sig ændre: haabløs (2); uforbederlig (2). Han havde ingen Begreb om Forretning og var et uhjælpe ligt Vrvøl at have med at gøre. *Aakj.ÆÆ.12.* || især som adv.: haabløst; redningsløst; uundgaaeligt. Paa Wohlgemuths (malerier) er der . . . udtryksfulde Ansigter, men noget uhjælpe ligt plat og bornert klæber ved dem alle. *VVed.BB.420.* Det gamle Kristiansborg er brændt og Hirschholm uhjælpe ligt sunket tilbunds i sin Mose. *Blaum.Sk.190.* (man) synes at en Tilværelse, hvori slikt kan ske, er uhjælpe ligt kompromitteret. *Jørg.Liv.VII.61.* **-hjælpsom, adj.** [især u'jæl'p(ø)sm(ø)] (ænyd. d. s.) **1)** (l. br.) ikke hjælpsom. *Moth.H185. MO. VSO. S.&B. 2)* (nu ikke i alm. rigsspr.) uhjælpe ligt (1-2); ogs.: ubehjælpsom. *Moth.H185.* *Her er u-hielpsom Vrag. *Saml Danske Vers.VIII.612. JohsBoye.III.115.* hiin Tid . . . var saa uerfaren og uhjælpsom, naar noget Nyt skulde bygges og ordnes. *Allen.I.8. jf. DSt.1939.72. 3)* (dial.) besværlig (at have med at gøre). Uhielpsom (bruges) om Alt, som forarsager Møje og Besværlighed. — Det er en uhielpsomt Vei. — Det Træ falder noget uhielpsomt at hugge til. *JH Smidth.Ords.169. MDL. Lunde.HG.44.*

uhm, interj. se um.

u-holdbar, adj. [u'hold'(-), u'hold'(-)ba'r] (jf. u. præfiks u- 4.4 og 5.3). („Nyt Ord.“ *MO.*; „Dagbladenene, omkr. 1850 og derefter.“ *Levin.*; nu især $\square$) ikke holdbar; især i ftg. anv.: **1)** (mindre br.) mods. holdbar **2)**, om hvad der ikke (i længden) kan holde (sig), vare. Langs Sporvejsskinner i asfalterede Gader sættes som Regel Træklodser, da Asfalten er uholdbar her. *Suenson.B.II.175. jf.: Franske Blomster ere paa Grund af deres Uholdbarhed ikke nogen billig . . . Hattebesætning. VortHj.II.3.117. 2) til holdbar (1.2 og) **3)**, om tilstand, standpunkt, paastand, teori olgn.: som ikke (med rette) lader sig fastholde, forsvare olgn. en Stilling, som . . . vilde være uholdbar i Aarenes Løb. *HN Claus.Univ.15. Kierk.XIV.80.* N.s Standpunkt . . . synes mig aldeles uholdbart. *Brandes.Br.I.12.* uholdbare Paastande. *Schand.TF.I.30.* Situationen var uholdbar. *JesperEw. DegronneAar.(1945).131. jf.: jeg (havde) en Følelse af, at hun ikke vilde tage min Forklaring for gode Vare, rimeligviis fordi jeg selv ubevidst havde Fornemmelsen af dens Uholdbarhed. Heib.Poet.X.114.* Jeg begyndte at føle Stillingens Uholdbarhed. *Bergstrøm.KD.126.* **-holden, part. adj.** (nu næppe br.) som ikke fastholdes (i den rette stilling); som ikke holdes i tømme; utøjlet. Den mindste Gunst de nyder, saa raaber de det ud, og ved deris u-holdne Munde vanærer det Alter, hvor de har opofret deris Hjerte. *Kom Grønneg.II.248.* **-holdig, adj.** (ty. unhaltig; bjergv.) som ikke indeholder malm. *Sal.VII.1068. Sal.XVI.489f.**

Uhomsk-hed, en. se Uhumskhed.

Uhr, et. se VII. Ur.

I. Uhu, en. [u'hu(ø)] (ty. uhu; af II. uhu; nu sj.) **1)** ξ stor hornrugle, Bubo ignavus. *Funke.(1801).I.218. Tretow-Loof.Paa Jagti Rumænien.(1904).12. 2) som (skræmmende) udtryk for et uhyggeligt væsen, skræmsel, spøgelse. see en saadan Uhu, Troglodyt eller Huleboer komme luskende frem. *Kierk.VI.374. smst.IV.402. II. uhu, interj.* [u'hu'] (ænyd. uhu(hu), ty. uhu; lydord; jf. uh og IV.hu) ofte med gentagelse (uhuhu olgn.), som gengivelse af en tudende lyd, spec. (jf. I. Uhu **1)** uglens tuden, ogs. (et barns) graad, som udtryk for uhyggefølelse olgn. (uglen) skrigger sorgeligen eller uhu om Natten. *vAph.Nath.VIII.272. Bagges.L.II.297.* *,Hvad siger Uglen, Uglen fra Taarnet? | „Uhuu, uhuh, uhuu!“ *NE Petersen.Tusendfyrd.(1888).39. BøvP.I.386. jf.: **,Ih men Gud bevare's, hvad er paafærde“ . . . | „Det var en Tyv?“ . . . | „Gud, det var vistnok en Rottel!“ Alle Damerne: *,Uhl Huh!“ *Bogh.Hr.Grylle.(1852).15.**

u-huld, adj. (ænyd. glða. d. s.; jf. Uhyld samt ty. unhold; nu især arkais.) ikke huld; ikke venligsindet ell. tro (imod en); utro; fjendiligt (sindet). *Skulde jeg sy eder en Skjorte | og single med røden Guld, | saa Mænd ved, Dannerkonning, | da var jeg Hr. Marstig uhuld. *DFU.nr.28.23.* leg nu intet mere den Ufulde med mig, som jeg har leget den troløse Gast med dig. *JPJac.I.208.* *Skam have Eilif, den arge Skalk, | Han var Kong Niels uhuld. *Recke.SB.68. jf.: hans Uholdhed. JPJac.I.201.*

uhumsk, adj. [u'hum'sg] intk. og adv. d. s. (*Blich.(1920).IV.38. Soya.FH.237*) ell. (l. br.) -t (jf. *Mikkels.Sprogl.175j.*). (ænyd. uhumsk, uhumsk, no. uhumsk; dannet (med pejorativt præfiks, u- 7.2) af et (sj.) adj. humsk, smudsig (no. humsk; jf.: humske Steder (o: gæstgivergaarde). *BerTid.24/1922. M.1.sp.3*), ell. (muligvis m. ænyd. subst. uhumsk(hed) som mellemed, se u. Uhumskhed) til glða. æda. humskæ, hunska, (ond) vædske (*Brøndum-Nielsen.GG.II.200*), shell. humska, overtrukken himmel, sammenrørt masse af blod og mel, jf. no. dial. humsken, hymnsken, overskyet, utilpas, af oldn. hūm, tūsmørke, no. hum, mørk luft, jy. hum, slim paa enggræs, besl. m. Skum, III. skummel; jf. hjamsk og II. humsk samt (m. h. t. præfiksens funktion) no. dial. humsken og uhum-sken, begge m. bet.: utilpas, uoplagt || i rigsspr. nu især $\square$, til dels som et let glðs. (arkais., højtid.) ell. spøg. udtr.) **1)** forurenat af (høsligt, væmmeligt, stinkende) smuds; smudsig; skiden; uren. Rysszærne æder skidendevuren, omflottig, uhumsk føde. *JJuel.101.* *Nedqvalt i Dynd var du (o: en kilde) en skiden Søle, | Hvor sig uhumske Soe omveltet, sig at køle. *Steners.Ode.39.* saa uhumsk et Sted, hvor der dufter af Hestemøg. *Blich.*

(1920).IV.38. en uhumsk Kippe. VSO. Aakj. VB.92. Mit Hus . . er ikke en Menneskebolig men mere en Rede for Rotter og andre uhumiske Dyr. *Gyr Lemche. S.III.105. jf. bet. 2: *Mørkets uhumiske Flygtling (o: den syndige menneskesjæl)! og tør du da | Dristig beskygge Glands af den Helligste? Ev.(1914). III.261. 2) om utiltalende, dadelværdig adfærd, karakter olgn.: usin; smudsig (3); skiden (2.2); slibrig (2.3); utugtig. LEft. 1793.127. ingenlunde skorter (det) os paa Læsning heri Helvede; men . . i alt dette uhumiske, giftige Tøjeri (er der) ikke . . nogensomhelst Næring og Vederkvælgelse at finde. Rowel.Br.147. Tonen (i bladet er) ligesaa uhumsk som Tonen i de andre Smudsblade. Davids.KK.318. *Fem Hestehandlere . . fylder Kupéen med . . uhumsk Snak. Jørg. RNS.77. søle sig i uhumiske Tanker. Leck Fischer.HM.124. jf. Feilb. Ujf. **Uhumskhed**, en. (tidligere ogs. (skrevet) **Uhomsk.** Holb.Heltind.I.190. † **Uhomsk.** sa. NF.II.26. sa. MTkr.323). flt. -er. (ænyd. uhumsk-, uhømskhed; af uhumsk (ell. af ænyd. subst. uhumsk(e), uhømsk, smuds, urenhed; jf. uhumsk); „Nær ved at forældes.“ MO.; nu især ω , til dels som et let gldgs. (arkais., højtid.) ell. spøg. udtr.) uhumsk beskaffenhed; især med overgang til konkr. bet. 1) til uhumsk 1, især om noget væmmeligt, stinkende, spec. om hvad der udskilles af legemet: spyt, slim, ekskrementer olgn. Holb.NF.II.26. Jødegaden . . dette Frankfurtske Gosen . . hvilken lummerkvarm Pestdamp af levende, livløs, og død Uhumskhed! Bagges.L.II.122. *Kvaser . . som blev en Mand | Af Gudernes Uhumskhed (o: spyt). Oehl.HK.(1828).231. Præsten . . beskrev dem Helvede som en stinkende Hule, hvor al Verdens Uhumskheder flød sammen. HCAnd.(1919).II.317. jeg tumlede ind i et mørkt Rum (o: hos en kolerapatient) . . jeg faldt ned i de Uhumskheder, hvormed Gulvet var ligesom over-
saet. Bergs.PP.88. alle Borde er fulde af Spy, Uhumskhed flyder paa hver en Plet. Es.28.8(1931). 2) til uhumsk 2, især om uhumsk adfærd, ytring olgn. hun saae . . nogle Soldater, som usødede allehaande slags Uhumskheder mod hende . . uden at sagte Røsten. Holb.Heltind.I.190. *Bedrag og Simoni og Tyveranker, | Og Rufferi og slige Uhumskheder. CKMolb. Dante.I.65. Schand. O.II.176. „Der maa ikke tales Politik i Kirken,“ siger Djævelen. Han siger det med Kejserens Mæle, for Kejseren er interesseret i, at Præsterne tier stille til hans Uhumskheder. KMunk.IGudsBismær.(1946).28.*

I. Uhygge, en ell. (l. br.) et (S&B. Hørup.I.202.II.397. Drachm.SF.206. Ipsen. Fortællinger.(1889).13). [uhygø] (omkr. 1870 fra no. uhygge (jk. og dial.) intk.) ell. dannet til I. Hygge (2) og uhyggelig, Uhyggelighed) 1) ydre forhold ell. tilstand, der fremkalder en følelse af ubehag,

utilfredshed, mangel paa velbefindende. 1.) forhold ell. tilstand, der vækker ubehag, virker utiltalende, generende, forstyrrer ens velbefindende ell. velvære; især: mangel paa hygge (I.2) i den huslige, hjemlige tilværelse. først i dette Øjeblik følte (han) Uhyggen af at være en gammel, ensom Pebersvend. TLæssøe.TilMaalet.(1870). 260. Jeg glæder mig til at se, hvor kønt du får det (o: efter hovedrengøringen), og jeg er dig meget taknemlig, fordi du tager denne Uhygge på dig alene. FrNiels.(BiskopFr.Nielsen.(1911).314. saadanne Fremmede (var) desværre ofte . . ret besværlige Gæster, der skabte Uro og Uhygge. Pont.LP.VIII.136. de maskinjorte Allemandsmøblers Uhygge, Samfundet.¹³/₁₆1900.3.sp.5. 1.2) forhold ell. tilstand, der ved sin usædvanlige (mystiske, overnaturlige, truende, farlige) beskaffenhed fremkalder en urolig, ængstelig sindstilstand, gysende rædsel, til dels blandet med nysgerrig spænding, gysende behag olgn. Uhygge førte jeg (o: et genferd) med mig, hvor jeg kom frem; men uhyggelig var jeg selv tilmode. Rowel.Br.501. Livets Raahed og Uhygge. Dags Telegr.¹¹/₁₆1874.1.sp.3. den Uhygge (TroelsL.¹I.(1879).156: Uhyggelighed), der lammede Alle, naar man om Natten hørte usædvanlig Larm eller mente at skimte Lys i Skoven. TroelsL.I.80. Her var det Snigmordets Uhygge (Bergs.PP.542: Uhyggelighed) . . som fik mig til at tabe den Ro, jeg ellers er i Besiddelse af. Bergs.PP.¹¹/₁₆(1894).168. Kiddle.AE.I.162 (se I. Skræmme). 2) den ved uhygge (I.1.2) fremkaldte sindstilstand; uhyggefølelse. den Opdagelse, der nu var gjort (o: at de var forelskede i hinanden) . . forvirrede dem og voldte Uro og Uhygge i deres Samværen. Tops.J.136. naar (øjnene) med et kort Blink fæstede sig paa En . . kom der en Flakken deri, som vakte en dunkel Uhygge. RSchmidt.SS.116. Han kunde stadig ikke overvinde den instinktmæssige Uhygge, han straks havde følt ved dette Afskedsord. Pont.LP.VIII.45. uhyggen breder sig (jargon-udtr. fra en dansk film 1934, se Vogel-Jørg.BO.583). Kommuner! Alle-
rede Navnet faar Uhyggen til at brede sig. MartinAHans.NO.243. jf. bet. 1.2: Mogens mærkede med en stærk Følelse af Uhygge, at han blev løftet op og ført aisted. JJPJac. II.299. Esm.I.189. **II. uhygge**, v. [uhygø] (af I. Uhygge; l.br.) fremkaldte uhygge (I). 1) (talespr.) til I. Uhygge 1.1. den uorden uhygger saadan i stuen; 2) ω til I. Uhygge 1.2 og 2; spec. dep. uhygges, (begynde at) føle uhygge. man uhygges ved deres (o: hun-
nernes) uhyre hærmængde. AOlR.DH.II.309. **Uhygge**-, i ssg. (ogs. Uhygges-, se u-følelse, -tid). af I. Uhygge (1-2), i forsk. (især ω) ssg. som Uhygge-fornemmelse, fyldt (Sirenebrøl . . skar uhyggefyldte gennem den tunge Stilhed. MylErich.S.68. en uhyggefyldt Spænding. Søiberg.KK.I.84),

-følelse (*D & H. Under Dannebrog. 1936. 67. sp. 2.* Uhygges-: *Socialdem.*¹⁹/_{1945.4.sp.2}), **-stemning** (*Pont.LP.VII.57.* Maaltidet forløb under Uhyggestemning. *Bueh.FD.166*), **-tid** (det var en Uhygges-Tid (*efter krigen 1864*), for hvilken Christiansborgs Brand i 1884 satte et grandioست Punktum. *HBrix. (DagNyh.*²²/_{1921.7.sp.4})), **-varsleude** (*Vilh. And.Litt.III.33*), **-vækkende** (*Soya.LJ.14*).

uhyggelig, adj. [u'hygeli] (med støtte af no. uhyggelig, sv. ohygglig, dannet som modsætn. til hyggelig (3); jf. oldn. uhyggiliga, uforstandigt; fra beg. af 19. aarh. (endnu ikke i MO.¹); jf. ikke hyggelig olgn. u. hyggelig 3)

1) om ydre forhold ell. tilstand: som er præget af uhygge (I.1), fremkaldet uhygge (I.2). 1.1) til I. Uhygge 1.1, i rigsspr. spec. om huslige, hjemlige forhold, som mangler hygge (I.2). En uhyggelig Bolig. MO. Der er mig uhyggeligt i Huset, siden hun døde. VSO. Den øde, uhyggelige Borg. *TroelsL.*³ III.198. alt det roderi gør stuen saa uhyggelig | jf. bet. 1.2: Der var saa uhyggeligt, saa koldt paa det snevre Tagkammer, hvor Moderen blundede (*daadssyg*), og Sønnen led. *HCAnd.KS.III.57. 1.2*) til I. Uhygge 1.2: som vækker stærk sindsuro, ængselse, spænding, gysen; ogs. (især talespr.) med noget afsvækket grundbet., som udtryk for en meget høj grad (spec. som adv.): forferdelig (2); gyselig (3). Jeg var tilmode, som om endnu noget uventet, ja uhyggeligt forestod mig. *Sibb.*¹L.(1826).113. *Vinden slog med Træets vaade Dusk | Uhyggeligt mod Havestuens Rude. *Bødt.D.*(1856).49. Ibsen blev det Uhyggeliges Digter. *Brandes.III.277.* visse uhyggelige Sygdommes Forplantning gennem hele Slægter. *Pont.LP.VII.86.* Læg Mærke til hendes Ben . . det er ligefrem uhyggeligt, saa de er tynde. *Soya.HF.26. Rask.FynskeBS.66. Lollo. (dial.)* uhyggelig Sten, slem at flytte, kløve osv. *Fabricius.Drejø.*(1882).104. *FCLund.Thorseng.*(1823).106. som adv.: de om Vinteren fangede Ræve var ligefrem uhyggelig magre. *NaturrensV.1913.228.* Jeg bliver uhyggelig klarsynet: Aa, Sygehuset . . nu skal (operationen) altsaa gaa for sig! *Bueh.UH.25.* han saa da at der laa en mindre Ø udenfor, med et Sund imellem, uhyggelig (oldn. orig.: furduliga) langt. *JVJens. (IslSaqer.I.79).*

2) om en til bet. 1(2) svarende sindstilstand: præget af, fyldt af uhygge (I.2); især i forb. føle sig, være, blive uhyggelig til mode (*Goldschm.EJ.438. AndNz.M.259.* ogs. som adv.: uhyggeligt (*GyrLemche.S.III.183*) ell. (†) uhyggeligen (*DUGeskr.V231*) til mode), blive uhyggelig ved (at se) noget (*AOlr.DH.I.125*) olgn. en underlig . . gammel Kone (med) og Udtryk af Vanvid (*sagde*) til mig: „der har de sat ham (o: (en statue af) Napoleon) op! imorgen rive de ham ned igjen, ha, ha, ha! jeg kjender de Fran-

skel“ uhyggelig stemt gik jeg bort. *HCAnd.ML.126.* Charlotte formelig gottede sig af Velvære i disse Omgivelser; Annette derimod følte sig fremmed og uhyggelig. *Schand.SB.154. jf. bet. 1.1: *Man gik omkring uhyggeligt, | Man hvisked tyst i Vraa, | Med ængstelige Øine | Man paa hinanden saae. Winth.HF.74.*

Uhyggelig-hed, en. flt. -er. til uhyggelig (1), om den egenskab ell. det forhold at være uhyggelig; ogs.: noget, der er uhyggeligt.

1) (jf. I. Uhygge 1.1; (i skriftspr.) l. br.) til uhyggelig 1.1. Altid Skrig og Skraal af Børnene, der sloges . . Moderen foer . . om i Nattraøie, og Faderen listede gjennem Stuen med en Vinflaske under Armen . . Efterhaanden havde (*svigersønnen*) faaet Øinene bedre op for (*dette*) Hjems Uhyggelighed. *JFibiger.Liv.154. 2)* (jf. I. Uhygge 1.2) til uhyggelig 1.2; ogs. (spec. talespr.) om uhyggelig begivenhed, beretning olgn. Han gik til Assistentenskirkegaarden. Her vilde han opsøge det . . mest afsides Sted mellem Gravene, for at . . fremmane sit eget Aandebillede . . Han følte sig greben af hele Uhyggeligheden i sit Foretagende. *Ing.EF.V66.* alle disse Drillerier og Uhyggeligheder, som Godseiere saa tidt gjøre sig skyldige i. *Rigsdaagst.F.1850/51.sp.500. Bergs.PP.542* (se I. Uhygge 1.2). Dernede laa Brandstedet (med) de rygende Tomter . . nogle Nysgjerrige (talle) i en dæmpet Tone, der paavirkedes af Stedets Uhyggelighed. *Tops.FS.165.* Det var Aften; en regnfuld, ruskende Aften, men med større Styrke i Vinden og mere Uhyggelighed i dens Tuden, end Aftenen ifjor. *Drachm.PVI.160.* jeg kan ikke holde ud at høre om al den uhyggelighed ell. alle de uhyggeligheder | jf. uhyggelig 2: (*hans*) Antydninger vare ikke uden Virkning; dog fremkaldtes den tilsigtede Følelse af Uhyggelighed (især) hos Fru H. . . der opstod hos hende en frygtelig Skræk for, at (*han*) skulde hænge sig. *Tops.S.207.* **-vis**, adv. (sj.) som beklagelse af noget uhyggeligt, sorgeligt: desværre. Det er taabeligt med den Kærlighed! Imidlertid: den eksisterer . . Uhyggeligvis. *Sødb.KP.151.*

Uhygges-, i ssgr. se Uhygge.

† **Uhyld**, en. (ænyd. uhyld(e) (og uhyldest); jf. uhyld og Hyld u. I. Huld) ugunst; unaade; uvilje. Og skal derover ingen Husbond tvinge, eller trænge nogen Bonde, eller kaste ham derfor nogen Uhyld paa. *DL.3—13—16.* (paadrage sig) min Øvrigheds Uhyld eller Ugunst. *Cit.1775.* (*JCJessen. Slagelse Herreds Skolehist.*(1942).132). *Baden. JurO.*

I. Uhyre, et ell. (nu ikke i rigsspr.) en (*Math.II357. Skuesp.I.4.68.* [u'hyr³æ] ù-hyre. *Hoysg.AG.41.* († **Uhyr.** *Helt.Poet.73. LTid.1754.340. jf. vAph.*(1759)). flt. **-r.** (ænyd. uhyr(e), glda. uhyræ, sv. ohyra (en), uøj, pak, no. uhyre (no. dial. (en) uhyra, skade-

dyr); (uden for bet. 1.2) fra mnt. (ft.) de un(ge)huren, om *dæmoner* olgn., jf. *hty.* ungeheuer; til II. uhyre)

1) om farligt, skadeligt, hæsligt, uhyggeligt levende væsen. 1.) ifølge gamle folkelige forestillinger: et levende væsen af en unaturlig, naturstridig skabning (menneske- ell. især dyreskikkelse), der ved sin størrelse, hæslighed, vildskab indgyder skræk; stort, farligt fabelvæsen (fabeldyr); monstrum (1.) *Hercules (har) saa mangt et Uhyr dempet (o: overvundet). *Hell. Poet.* 234. *vAph. Nath.* VIII.277. Medusa . . Cerberus, Hunden med tre Hoveder . . den ildspyende Chimære, som havde Løvehoved, Gedebukkens Krop og Dragens Hale . . den gaadefulde Sphinx med det jomfruelige Aasyn og med Løveklørerne . . disse Uhyrer (overvindes) af de fra Guderne stammende Helte. *Winth. Overs. af Moritz: Guderlære.* (1847).50. Om der af en Kvinde nogensinde kan fødes et levende Væsen (der) ikke skulde kunne ansees for et Menneske, er omtvistet . . Et saadant Væsen benævnes da et Uhyre (monstrum, prodigium). *A.W. Scheel. Familieret.* I. (1859).5. Herren (skal) med sit . . Sværd hjemsoge Leviathan . . og han skal ihjelslaae Uhyret (*Chr.* VI og 1931: dragen), som er i Havet. *Es.* 27.1. jf. Hav-, Søuhyre: *Lad et Uhyre | Sin Hunger paa Hans (o: kong Helges) lumske Hierte styre! *Oehl. Helge.* (1814).110. jf. bet. 1.3; fangne Prindsesser, der bevogtedes af Ulve, Bjørne, Slanger eller andre Uhyrer. *Hauch. MfB.* 158. || i sammenligning ell. uegl. De Fremmedes Hær er et Uhyre, med tusinde og tusinde Arme. *Sander. Nebb.* 95. spec. (jf. bet. 2.1) om menneskehob, publikum olgn.: et mangedeget (s. d.), tusindhovedet (*Pol.* 1945.10.sp.1) uhyre. 1.2) (*dial.*) om skadedyr, utøj (rotter, mus olgn.). *Rietz.* 483. 1.3) med mere ell. mindre afsvækket bet. (ofte foragt. ell. spøg.), om et dyr, der er mærkeligt ved størrelse, hæslighed, adfærd olgn. Flodhesten (med det) uhyre . . Hoved (og de) sløve, fremvæltende Øjne . . hævede sig langsomt i Vejret . . Uhyret aabnede Gabet. *KLars. Ci.* 55. jf. bet. 2.2: Sidsel hugged en lang toflånet Gaffel i et af de hoppende Uhyrer (o: en kogende pølse) og kneb det i Skindet. *Aakj. VF.* 25. || (jf. bet. 2) m. præp. af. et utroligt stort Uhyre af en Musling. *LTid.* 1747.73. VSO.

2) (jf. Monstrum 2) med videre anv. 2.1) (jf. Menneskeuhyr) person, der i ydre ell. væsen afviger fra det normale; især om den, der er blotet for normale menneskelige følelser (umenneske) ell. (nu alm., ofte spøg.) om en urimelig, umedgørlig, ubehagelig ell. en stor, klodset, grim person. en af Vidunder af Deiligthed blev hun det hesligste Uhyre. *Biehl. Cerv. LF.* I.276. Det Uhyre! Mig lyver han paa, Dem bestieler han! Jo, en smuk Svingerson! *Olufs. GD.* 45. *Bandsat være Jorden nu, | For hun drak det Dyre (o: broderblodet)! |

Bandsat, fremfor Jorden, du, | Fuleste Uhyre (o: Kain). *Grundtv. SS.* II.27. Et Uhyre. *Bogh.* (farcetitel. 1858). Syjomfruen, det Uhyre . . havde gjort Kjølen for snæver i Ærmegabene. *Esm.* II.89. J. begyndte med at fortrænge K. fra sin Køje . . det vældige Uhyre maatte jo have Plads. *Buchh. FD.* 90. jf. bet. 1.1 slutn.: det vankelmodige og hjerteløse Uhyre, der hedder Publikum. *Nystrøm. OF.* I.105. || (jf. bet. 1.3 slutn. og 2.2 slutn.) med nærmere bestemmelse ved præp. af (jf. af A, 12.2 og 13), dels med flg. personbetegnelse: Et Uhyre af en Søn. VSO. Jeg har set et Uhyre af en Violinvirtuos i en skøn Andante af Mozart benytte en firetakters Pause til at afbørste sit Kjøleærme. *Carl Niels. LM.* 60. dels med angivelse af den særlige (uheldige) egenskab: jeg er en Skifting, ret et lille Uhyre af Grimhed. *Ing. EF.* V.87. et Uhyre af Brutalitet og Mangel paa Dannelse. *Bergs. PP.* 179. *Schand. TF.* II.201. 2.2) om ting olgn., der vækker ubehag, uvilje, afsky ved en unaturlig, urimelig, utiltalende beskafenhed (størrelse, omfang, hæslighed olgn.). Mig forekommer (*Grundtvigs „Verdenskrønike“*) at være et planløst Uhyre, oprigtigt! *Rask. Br.* I.160. otte Heste havde ondt ved at trække en Plov, et af de gamle tunge Uhyrer. *NRasm Søkilde.* B.97. Theaterbygningen (var) et af de værste arkitektoniske Uhyrer, København har havt at opvise. *PJernd. Minder.* (1913).88. || (jf. bet. 2.1 slutn.) m. præp. af, dels m. flg. tingsbetegnelse: dette Uhyre af et Billede (o: i et digt). *Hjort. Krit. Lit.* III. 74. (hun) spillede et Uhyre af en Sonate; idetmindste forekom den mig som det længste Musikstykke, jeg i min Livstid havde hørt. *Gylb. I.* 178. hun bærer et Uhyre af en Hat efter sidste Pariser-Mode. *KMads. Corot.* (1920).20. dels med betegnelse for den særlige (utiltalende) egenskab: deres Blomstervase, der gerne er et Uhyre af Smagløshed. *VortHj.* IV.248.

II. uhyre, adj. [u₁hyrø ell. (nu oftest) u₂hyra, sjældnere u₁hyrø, u₂hyrø] (jf. *CFBruun. Om Akcenten.* (1885).23. *AaHans. S.* 70.120). superl. (nu næppe br.) uhyreste (*Wiedewell. T.* 45. *Oehl. Er.* III.148. *Heib. Pros.* VI.295.334. *Hauch. RF.* I.198.II.40). (ænyd. uhyr(e), no. uhyre, jf. fsv. o-, uhyris, adv.; fra mnt. un(ge)hure, uwenlig, overmaade (forfærdelig) stor, jf. *hty.* ungeheuer samt oldn. uhyrr, uwenlig, ublid; til mnt. hure, behagelig, mild, *hty.* geheuer, oeng. hiere, god, blid, oldn. hyrr, venlig, blid; jf. I. Uhyre og uhyrlig)

1) som adj.; især (spec. i talespr.) attrib. 1.1) (nu næsten kun med overgang til bet. 1.2) som i størrelse, fremtræden olgn. er af en (næsten) unaturlig (vældig, grufuld) beskafenhed: forfærdelig; skrækkelig; utrolig; monstrøs; uhyrlig. de uhyreste Fratzen-Gesichter (o: karikaturer) (findes) paa et Hjørne (af bygningen), og paa et andet . . de deiligste Fruentimmer-;Hoveder. *Wiede-*

welt.T.45. midt i den Smerte, som en saa uhyre Verdensuorden lod ham føle, svulmede hans Bryst. *Oehl. Eventyr. II. (1816). 14.* *alt Uoplevet, | Skjøndt uoverdrevet, | Uhyre dog synes Godtfolk. *Grundtv. Dansk. IV. 517.* „disse Fruentimmer! Det er Vampyrer!“ . . Anton (*havde*) aldrig for . . hørt (*dette ord og*) vidste ikke selv hvilken Forestilling om noget Uhyre og Forfærdeligt, der foresvævede ham. *Ing. L. II. 60.* Gud forbyde (*at*) 10 *Danmark skulde*) beroves ikke blot Holsten og Lanenborg men Slesvig . . Skulde en saa uhyre Begivenhed indtræffe, vilde det være et afgjørende Vidnesbyrd om, at Danmark var ladet i Stikken. *PalM. IL. III. 241.* Saa utrolige vare deres Gerninger, saa uhyre deres Forhærdelse. *JPJac. II. 377. 1.2)* (*især* 20 *⊕*) *af højst usædvanlig art m. h. t. størrelse, omfang, enorm; umaadelig; kolossal; kæmpemæssig; vældig; overvældende, forfærdelig stor.* den u-hyre Hval. *Pflug. DP. 1195.* en Time er i den uhyreste Hovedstad ikke længer end i den mindste Landsbye. *Bagges. DV. X. 423.* *Da monne først aabenbare | Sig hans (*o: jøttens*) uhyre Krop. *Oehl. NG. (1819). 21.* *Saare behændig Stykker han skjær af et uhyre Vildsvin. *Hz. D. I. 83.* der er en uhyre Forskjel mellem at vide hvad Christendom er og at være Christen. *Kierk. VII. 329.* *Vandgræsset ligger dernede, 30 | Som en Fisk med uhyre Finne. *Drachm. SH. 101.* Overfor denne litterære Ven har han en uhyre Respekt. *Vilh. And. VT. 161.* Græshopperne . . slog sig ned . . i uhyre Mængder (*1871: i svær Mængde*). *2Mos. 10. 14 (1931).* *jj. (muligvis ved sammenblanding med uhyre (2) kær, god olgn.; sj.):* Birgitte . . hjælper (*sin mand*) Kjolen paa . . „Hjalp det saa noget med de Kiler under Armene?“ . . „Jo, nu er den god.“ — „Alligewel, min 40 | uhyre Ven, bare den ikke revner.“ *Øversk. EV. 46.*

2) (*bet. 1(2) anv.) som adv.: enorm; kolossalt; umaadelig; vældig; forfærdelig. (især som grads-adv. knyttet til et adj. olgn.). (han)* har været uhyre god imod mig. *KMRabb. 204.* veed De vel at De har uhyre fornærmet mig? *Blich. (1920). XVIII. 178.* en Keiser, som holdt saa uhyre meget af smukke, nye Klæder. *HCAnd. (1919). I. 142.* en uhyre nye østrigsk Jøde. *Boğan. II. 69.* Det er saa uhyre tungt og indviklet at berette. *Buchh. UH. 68.*

uhyrlig, adj. [u'hy:rli] adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (*Bagges. DV. X. 392*). (*ænyd.* uhyrlig, om vind: barsk, huas (og uhyrig, uhyret, voldsom, ustyrlig); *jsv.* uhyrliker, uhyre stor, forfærdelig, oldn. uhyrligr, barsk, ublid (*af udseende*), *mnt.* un(ge)hurlich, ublid, streng (om vejrlig olgn.), *hty.* ungeheuerlich (*tidligere ogs. ungeheurig*), uhyre, vældig, monstros, grotesk; til II. uhyre ell. I. Uhyre; tidligere l. br. (*jj. MO. VSO., der kun anfører subst.* Uhyrlighed; „Et usædvanligt Ord hos

Baggesen.“ *VSO.*); *i nyere tid (efter ty. ungeheuerlich og fortrængende uhorlig 2) efterhaanden alm., spec. (mods. II. uhyre 1) i talespr. (dagl., ofte spøg.) 1) (nu næsten kun i tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til bet. 2) uhyre (II); forfærdelig; enorm; kolossal.* formedelst sin uhyrlige Størrelse var (*skibet*) vanskelig at regiere. *Wand. Mindesm. I. 354.* Han (*havde været*) i en Kamp mod til af de uhyrligste og grummeste Kiemper som der kunde findes i den største Deel af Verden. *Biehl. DQ. I. 39.* *Jorden, et Sandskorn | I Melkeveiens uhyrlige Svælg. *Bagges. IV. 166.* Tartari Hund med sit uhyrlige Gab. *Meisling. Overs. af Martial. I. (1832). 73.* Jeg hader uhyrlige Tal, men at kalde A. Millionær vilde . . maaske være at undervurdere det unge Menneske. *Rosenkrantz. AG. 154.* || (*jj. II. uhyre 2) som adv.* Eventyrerne huppe sig nu saa uhyrligen oven paa hinanden, at jeg neppe kan drage Aande, end sige beskrive dem. *Bagges. DV. X. 392.* „Hvilke charmante Juveler! . . Formodentlig et Familiestykke“ . . „Min Mand har kjøbt det paa Auction . . Det har ogsaa været uhyrlig (*CBernh. GM. I. 182: uhyre*) kostbart.“ *CBernh. NF. VII. 126.* det er egentlig uhyrlig simpelt det Somandsvæsen, naar bare man . . forstaar det. *Korch. NielsDros. (1924). III. 2) (bet. 1) med særlig (i alm. nedsæt. ell. foragt.) bet., om noget stort, usædvanligt, abnormt, overraskende, der virker frastødende, urimeligt, uharmonisk, latterligt: græsselig (1-2); rædselsfuld (2); utrolig; unaturlig; barok; grotesk; vanvittig.* Sorte Skyer af uhyrlige Skikkelser jøge hinanden henover Himlen. *Rovel. Høgholt. (1868). 106.* Kætterier, Anskuelse, den ene mere uhyrlig end den anden, brøles ind i hans Øre af Kætterne selv. *Brandes. VII. 95.* Smaatalenter (*h bourgeoisie*-) Damen næsten altid . . dertil regnes at kunne dekorere Dagligstuer med uhyrlige Blomstermalerier. *SMich. S. 131.* Cornelius Petersen . . regalede de danske Embedsmænd med Sprogets . . uhyrligste Skældsord. *JacAnd. Er. III. 306.* uhyrlige overdrivelser. *Letterst. tidskr. 1946. 518.* som adv.: han (*kunde*) være uhyrlig grovkornet i sit Væsen. *HKaarsh. M. I. 175.*

Uhyrlig-hed, en. fl. -er. den egenskab ell. det forhold at være uhyrlig ((1)-2); ogs. om uhyrlige forhold, handlinger, ytringer olgn. Europas nyere meer end barbariske Politik (*har*) neppe udklækket nogen helvedligere Uhyrlighed end Jødernes borgerlige Forfatning. *Bagges. L. II. 132.* Begrebet „retfærdig Straf“ var en Uhyrlighed. *EmilRasm. F. 359.* Man (*maa*) dødsdømme en Prispolitik, der medfører saadanne Uhyrligheder som at det ikke kan betale sig at dyrke Kartofler. *Kbh. 29/1920. 2.sp. 6.* Da han havde fattet Planen, blev han rystet over dens Uhyrlighed. *Aase Hans. Vr. 138.*

u-hæderlig, adj. [u'hæ:ðərli (u'hæ:ðərli)] ell. alm. u'hæ:ðərli (u'hæ:ðərli)] (*jj.*

hæderløs; *især* **U** ell. *jur.*) som (*kontrær*) modsætn. til hæderlig. (*især* om *adfærd*). *At dræbe dig (*o: Hakon Jarl*) var . . let; | Men jeg . . afskyer hver uhæderlig Bedrift (*Oehl. ND.350: foragter denne usle Fordeel*). *Oehl. (1831).I.127.* Lysias selv undkom kun ved en uhæderlig Flugt (*Chr.VI: flydde med skamme*). *2Makk.11.12.* uhæderlig Adfærd. *Henry Ussing. Da. Obligationsret. (1935-37).342.* *jf.* Uhæderlighed. *VSO.* beskyldte (*en*) for videnskabelig . . Uhæderlighed. *Rubow. Betragtninger. (1947).135.* **-hændelig**, *adj.* [^uhæn'æli ell. (*alm.*) u'hæn'æli] (*ænyd. d. s. (bet. 2), no. uhændelig*) **1**) (**U**, *l. br.*) som sandsynligvis ikke (*let*) kan hælde (*indræffe*). et uhændeligt Tilfælde. *JHSmidth. (VSO.)* den opfindsomme, vittige, for hændelige og uhændelige Vaader evigt udsatte Lakej. *HBrix. HK.288.* **2**) (*nu l. br. i rigsspr.*) *uhændelig* (1). Uhændelig, uhaandelig . . det første er best. *vAph. (1764)*. De seige og uhændelige Træerødder give længere Varme. *Estrup. HistBl.14. Brandes. F.474 (se hændelig 2).* **-hændig**, *adj.* [^uhæn'di, u'hæn'di] (*ænyd. d. s., no. (dial.) uhændig, jf. jy. uhænd; nu l. br. i rigsspr.*) **1**) om person: *ubehændig; uhændelig* (2); *klodset. vAph. (1759)*. Hebbel er . . som tung, uhændig *Holstener* blottet for *Gratie. Brandes. F.381.* **2**) *uhændelig* (1); *uhaandterlig. Amberg. UjF. jf. Stenografisk Tidsskr. 1904.34.* **-hævnet**, *part. adj.* (*ænyd. d. s.; især U*) **1**) om krænket person ell. (*især*) *krænkelser* *olgn.*: som ikke hævnes; som lades uden hævn. (*især i nægtende ell. sporgende (afvisende) udtryk*). den Tort skal ikke blive u-hævnet, om jeg ellers heeder *Pernille. Holb. Tyb. IV.9.* *skal min kiære Fæstemøe | Af Sorg i Graven gaae og plat u-hævnet døe? *sa. Mel. II.6.* *Min Fader er uhævnet dræbt. *Oehl. Helge. (1814).13.* Uhevnet skulde jeg lade min Forsmædelse? *Ing. KE. I.39.* i den Slægt havde de aldrig ladet sig træde ned uhævnet. *AndNx. PE. I.257.* **2**) **†** om den *krænkende, angribende part: ustraffet*. *Saa lunge Sverd og Ild og Gift kand noget gjøre, | Skal mine Fiender ej u-hevned gaa bort. *Rose. Ovid. I.123. jf.*: *Lad ey Lucilia u-hævnet mig fixere, | Lad hende over mig ey længe triumphere. *Holb. Mel. II.5.* **-høflig**, *adj.* [^uhøfli ell. (*oftere*) u'høfli] (*ænyd. d. s.*) ikke (*tilbørligt*) *høflig; ufin; udannet; grov; plump; nu kun (jf. høflig 2) med forestilling om en mod en anden person udvist mangel paa agtelse, ærbødighed, iagttagelse af god tone*. Dette Folk bruge ingen Skeer, mens æder deris Supper med Haanden holdende det for uhøfligt at bruge Skeer. *Pflug. DP. 819.* ingen tør i hans Nærværelse tale noget uhøfligt Ord. *Borrebye. TF. 734.* *tør, og tvær | Og uhøflig var Personen . . | Uden mindste Levemaade. *Bagges. Danf. III.46. (han)* dristede . . sig til at foreslaa hende en Spadsertur i Haven. Inger overvejede et Øjeblik

men kom til det Resultat, at hun ikke godt kunde sige nej uden at være uhøflig (*Pont. LP. VII.142: uartig*). *Pont. LP. III.108.* **-høflig-hed**, *en. fl. -er.* (*ænyd. d. s.*) *den egenskab at være uhøflig; uhøflig adfærd, ytring.* Arv faar (*i panteleg*) en Dom at hand skal bevise *Jeronimus* en Høflighed og en U-høflighed. *Holb. Jul. 13sc.* Uhøflighed er for det meste grundet i Mangel af en god Opdragelse og god Omgang. *PEMüll. 324.* ved Fattigvæsenet kan erholdes nogen Hjælp . . med tilhørende Ubøhageligheder og Uhøfligheder, som desværre endnu har hjemme under dette Departement. *Cit. 1855. (Villads Christensen. København 1840-57. (1912). 586)*. Efter al Sandsynlighed havde Obersten allerede denne Dag ventet hans Genbesøg. At opsætte dette blot et Par Dage længere vilde være en Uhøflighed. *Pont. LP. VI.152.* **-højtidelig**, *adj. især (navnlige U)* *mods. højtidelig 2.2: uden (overdreven) højtidelighed (i væsen, tale, maade at tage tingene paa)*. „hvem vil angive dig? — Du er jo Fanden partere mig ogsaa taabelig,“ fortsatte han i en ganske uhøjtidelig Tone. *JPJac. I.275.* Mørch er af Forfatteren ment som en ganske uaffekteret Personlighed, uhøjtidelig, ærlig. *Brandes. XIII.505.* Homers uhøjtidelige Behandling af de græske Guder. *Frisch. Tænkt og talt under Krigen. (1945).34. jf.*: Dansk som ingen anden er *Knud Hjortø* . . dansk i sin sunde Sans, sin Uhøjtidelighed. *Nathans. P.131.* **-hømsk-hed**, *en. se Uhumskhed.* **-hørbar**, *adj. (sv. ohörbar; jf. -hørlig; nu l. br.)* *uhørbar for Engle kun sig, og Sønnen forstaaelig. | Talte den evige Fader. *Ev. (1914).V.75.* **-hørlig**, *adj.* [^uhørlig ell. (*alm.*) u'hørlig] (*glda. d. s. (i bet. 2), jf. oldn. úheyrligr, upassende, umaadelig, utrolig, mnt. unhorlik, uhørt, ualmindelig*) **1**) (*især U*) *mods. hørlig 1: som ikke kan høres. (især om tale)*. *Moth. H.389.* *Ofte lod mit Qvad fra Læben, | Stille, med uhørlig Rost. *Heib. FM.42.* her sank hans Stemme ned til en næsten uørlig Hvisken, som om han selv bluedes ved at høre sine egne Ord. *Winth. Nov.19.* han bevægede Læberne til uørlige Ord. *Bang. Udv.59. som adv.*: Grev Toll . . spidsede Læberne, som om han uørligt fløjtede. *sa. Mi.125.* || *om person, som man ikke hører bevæge sig ell. tale.* den hidtil uørlige Gjest i det andet Værelse tabte Noget paa Gulvet. *Gylb. IX.5.* I mange Dage var *Friehling* aldeles usynlig og uørlig. *Schand. TF. I.210.* **2**) (*i 19. aarh. efterhaanden næsten fortrengt af uhyrlig (og uhørt)*) *mods. hørlig 2, om hvad der er uden for ell. ud over det rette, passende, almindelige, især: næsten ikke lader sig høre ell. tro; uhyre (mærkelig, stor osv.); uhørt; forferdelig; græselig; utrolig; uhyrlig.* Jeg vil intet tale om den uørlige og ubeskrivelige blodige Rebell udi *China. Kyhn. PE.83.* *Hun offensive gik med et uørligt Mood. *Holb. Paars.186.* hand har

drucken sig fuld, og udi Druckenkaab be-
 gaæet saadan uhorlig Misgierning. *sa. Jæp.*
IV.6. en ganske nye, og i Christenheden hid-
 indtil uhorlig Samling af . . latinske Gram-
 matiker. *Ev. (1914). II. 75.* *den uhorlige Be-
 givenhed | Med Abu Casems Tøfler, den har
 jaget | . . Skræk i hele Byens Blod. *Oehl.*
PSkr. II. 391. vilde (*han*) give 50 Rigsdaler
 for Jens Jens's rode Horseplag. Det var jo
 en uhorlig Pris for den. *AntNiels. Landsby-
 liv. (1894). 58.* de uhorlige Ting, der gik for
 sig . . Drukkenkaab og Liderlighed. *HE*
Flindt. Glimt. (1903). 82. || *som adv.* ved en
 u-hørlig hastig Marche trængde sig (*gene-
 ralen*) igiennem Fienden. *Holl. Intr. I. 455.* *M.
 har i Dag u-hørlig drukket Thee. *LThura.*
Poet. 251. om det blot blev befalt, at alle
 Pebersvende skulde sminke sig, saa vilde
 dette . . kun gjøre Sminken uhorlig dyr.
Ev. (1914). II. 84. **-hørsom, adj.** (*ænyd.* 20
d. s., sv. ohørsam; nu næppe br.) *ulydig.*
DL. 4—1—9. MO. VSO. jf.: Uhorsomhed
imod Regiering og Øvrighed. CCPflueg. Chri-
stians Pleye-Huus. (1773). 37. **-horsomme-**
lig, adj. (*ænyd. d. s., jf. mnt. unhorsamich,*
gholl. (adv.) onhoorsamlike; nu næppe br.)
1) d. s. -horsom. Moth. H390. 2) upassen-
de; usømmelig. uhorsommelig skiends-
eller skielsord. Cit. 1720. (Vider. II. 525). **-hørt,**
part. adj. (*ænyd. d. s., glæd. d. s. (i bet.:*
ubønhørt. Bønned. I. 260), oldn. uheyrd; jf.
ty. unerhørt (sml. uerhørt samt uforhørt))
1) (især $\mathfrak{U}$) som ikke høres. 1.1) i al alm.,
som udtryk for, at en (svag) lyd ikke opfattes.
 *Odin omfavned (*den døde*) Baldur . . |
 Og hvileket ham i Øret tys | Et uhørt Ord
 (o: et ord, som ingen hørte). *Bagges. V. 47.* Hans
 sidste Ord bleve uhørte. *MO.* *Saa dristigt
 galer de (o: *hanerne*) Nat efter Nat, | uhørt
 i den sovende By. *Rord. SS. 9. jf. bet. 1.2.* *Jeg
 vil uhørt eensom græde. *Thaar. ES. 105.* om
 en persons (*listende*) bevægelse: (*han*) havde
 taget Skoene af paa Maatten for at slippe
 uhørt og uset i Seng. *AaHermann. PH. 45.*
LeckFischer. IIM. 109. 1.2) om en klagende,
bedende person(s ytring): som den tiltalte ikke
ønsker, ikke vil høre (laane øre). *uhørt er
 hans Klage, foragtet hans Ord. *F. Guld. I. 101.*
 Den store Hob (*begyndte at bagtale*) den ædle
 Kalife . . En Tidlang lod han det gaa hen,
 som uhørt; men Uforskommenheden tog til.
Oehl. Digt. I. 241. ingen vil gaa uhørt, ingen
 utrostedede bort fra hans Dør. *EmilRasm. En*
Heltinde. (1929). 97. 1.3) (spec. jur.) om per-
son: som ikke faar lejlighed (tilladelse) til at
tale (sin sag); i forb. dømme (en) uhørt.
 vi ville ingen fordomme uhørt. *Holl. Jæp. IV. 6.*
sa. Kh. 995. Bestyrrelsen . . har dømt mig uhørt,
 før de har hørt Sagen nøjere. *Tjernerf. 28. 1.4)*
(med overgang til bet. 2) om hvad der ikke har
faaet lydligt udtryk, været udtalt ell. omtalt:
(hidtil) ikke hørt, ikke omtalt; ukendt. *længe
 dog i Danevang . . | Uhørt var hartad
 Skjaldesang | For dem i Klæder grove.

Grundtv. PS. VI. 381. Hvad han fremførte var
 hidtil uhørt i de dansktalende egne. *ADJørg.*
JE. 6. hvis Herren lader noget uhørt ske
 (1871: skaber noget nyt). *4Mos. 16. 30 (1931).*
2) (bet. 1.4) anv. om noget (højt) usædvanligt,
spec. skæbnsvangert, forførdeligt: uhyre stor,
mærkelig; utrolig; forførdelig; uhorlig (2).
 Aar 1629. den 6te Sept. var paa Landet et
 stort og uhørt Jordskielv. *Thurah. B. 227.* vi
 (*var*) oplagte til de uhorsteste Eventyr.
Bagges. L. I. 413. Eders Fordring er uhørt og
 ublu. *Hz. XII. 323.* uhørte og høist usand-
 synlige Ting . . foregaae i (*romantikernes*)
 Digterverden. Dyrene tale som Mennesker,
 Menneskerne som Fø. *Kærk. XIII. 371.* (*han*)
 var elleveld . . fandt paa de utroligste Løjer
 . . der opstod nye Verdener af Morskab, de
 uhorsteste Ting. *JVJens. SN. 62.* det uhørt
 radikale og dristige i Lornsens Optra-
 den. *HansJensen. De da. Stænderforsamlinger. I.*
(1931). 100. jf.: De unge Folk blev en
Uhorthed paa Egnen. De regerede taabel-
ligt med baade Ejendom og Anseelse.
JVJens. HF. 43. **-høvisk, adj.** (*ænyd. glæd.*
uhøv(i)sk, jf. oldn. úhøverskr; „nær ved at
forældes. „MO.; nu $\mathfrak{U}$) stridende mod ærbar-
hed ell. sømmelighed; upassende; uanstændig.
 *uhovisk Skiemt. *Carst. Verv. 143.* *Jeg (o:
Loke) har uhøvisk været, har uvorent talt.
Oehl. NG. (1819). 355. uhøviske Udtryk, som
 vilde skurre i fine Øren. *Heib. Pros. VII. 78.*
 *Hun har da forført den unge Knos, | Ret
 som en anden uhøvisk Tøs. *Winth. St. J. 31.* at
 Samtalen var uhøvisk vil sige, at den drejede
 sig om Kvinder. *JVJens. HF. 4. eufem.: en*
 uhøvisk Sygdom (o: *kenssygdom*). *Heib. Pros.*
IX. 286. den runde Kasket, som vi lignede
 ved et omvendt uhøvisk Møbel (o: *en nat-*
potte). *Birkedal. O. I. 94.* **-høvisk-hed, en.**
ft. -er. (ænyd. d. s.; „nær ved at forældes. „
MO.; nu $\mathfrak{U}$) uhøvisk beskaftethed; uhøvisk
adfærd, handling, ytring. Et got Gemyt und-
 ser sig ved Uhøviskheder og skammer sig
 ved Laster. *Sporon. EO. III. 125.* Man finder
 (*i Bjovulfs drapa*) en lyslevende Skildring
 af Nordens Aand . . uden mindste Stænk af
 . . Uhøviskhed. *Grundtv. HV. VII. 219. Rowel.*
Br. 228. Spøgen voksede i Plumphed og
 Uhøviskhed. *JPJac. I. 232.* Han var . . im-
 poneret af hendes verbale Uhøviskhed. *Aa*
Dons. MV. 33. **-høvlet, part. adj.** (*ænyd.*
d. s.) 1) (jagl.) i egl. bet. Moth. H367. uhøv-
lede Bræder. Schand. BS. 455. ZakNiels. NT.
20. 2) (i rigsspr. nu l. br.; jf. MO. u. ube-
høvlet) om en person(s væsen): plump; grov;
ubehøvlet. et folek, hvileket endnu var grovt
og uhøvlet. J. Jucl. 5. forviise . . alle uhøvlede
Stoddere af Byen. Holl. Ph. I. 3. Leth. (1800).
 Den grundtvigianske Udtryksform har . .
 noget plebejisk Raat og Uhøvlet. *HNClaus.*
Optegnelser. (1877). 218. paa Bunden af hans
 uhøvlede Natur laa et sovende Følelsesliv.
ZakNiels. Maagen. (1889). 20. Feilb.

uigen-, i ssg. (ogs. ugen-, nu især i

part. adj. (se fx. u. uigenældt) samt i adj., hvis tilsvarende form uden u- (i talespr.) er særlig alm. (se u. ugenstridig); jf. gen- i ssgr. samt vAph.(1764). MO. VSO. Saaby.¹). [u(i)gen-] (i alm. ved part. adj., jf. u- 4.2) ell. (spec. ved adj. paa -elig, jf. u- 4.3, 5.2) [u(i)gæn-] (og med hovedtryk (og stød) paa den efter u(i)gen- følgende stavelse). af præfiks u-, i (part.) adj. (og deraf afledte subst.), som dels svarer til positive adj. med gen- (igen-), dels er dannede af verber med gen- (igen-); fx. (foruden de ndf. behandlede) i mere tilfældige og let forstaaelige (☐) ssgr. som uigen-dreven, -gældelig, -kendt, -løselig, -tagelig, -vindelig. **-bringelig**, adj. (nu næppe br.) som ikke kan bringes ell. faas (kaldes) tilbage; uigenkaldelig. vAph.(1764). kun den fortærende Længsel . . brændte i mit Indre . . Længselen efter det Uigenbringelige. Koføed-Hansen.L.234. som adv.: Blich.(1920).IX.232 (se tabe 2.1). den virkelige Historie . . er ugenbringelig begravet i Tidens bundløse Hav. smst.VIII.168. ☐ **-drivelig**, adj. (ugendrivelig. jf. vAph.(1764). VSO. Saaby.¹). om paastand, bevis olgn.: som ikke kan gendrives. Naturens . . Sparsomhed . . er et uigendriveligt Beviis paa Naturens Herres Viisdom. Eilsch.F.152. dette Selvforsvar . . støttedes paa uigendrivelige Grunde. Schand.TF.I.35. Wied.Sn.8. **-født**, part. adj. (ænyd. d. s.; jf. genføde 2; relig.) ikke genfødt (ved daab, tro, omvendelse). De Orthodoxe Lærere beskyldte Pietisterne for Fanaticismo; og Pietisterne kaldte de andre U-igenfødte. Holb.Ep.III.212. stakkels ulykkelige Skabninger! I ere vist endnu ugenfødte — i Djævelens Strikker. Blich.(1920).XI.35. ☐ **-givelig**, adj. som ikke lader sig gengive (4), ikke kan gængives (især: p. gr. af sprogets ufuldkommenhed, mangel paa ord; ogs.: p. gr. af sin upassende, anstødelige, utilborlige beskaffenhed). hvis Folkethingsmanden har brugt den — uigengivelige — Ytring, der tillægges ham, maa han gaa. DagNyh.¹⁰/1913.1.sp.3. En blid, uigengivelig Følelse greb (ham). KaiHolb.FC.IV.143. den ufattelige ugjengivelige Søndagsblanding af Andagt . . Kjedsommelighed og stille, selvbebreidende Eiftertænksomhed havde snart gjort sin Magt gjældende. Drachm.KK.22. disse ugengivelige couplets . . der kun kan synges i Paris. sa.F.I.272. Bøgh.E.308. ☐ **-gældt**, part. adj. (nu næppe br. -gældet. vAph.(1764). Ing.Eventyr.(1820).109). ikke gengældt. de uigen-gældte (☐: ikke refunderede) Omkostninger man har. Weinwich.Stevns.²(1798).VII. || nu kun (til gengælde 1.1) om venlig følelse, hengivenhed, kærlighed, elskov. Jeg kan se paa Dem, at De lider af ulykkelig, uigen-gjældt Elskov. Schand.AE.106. Rubow.T.63. uigengældt (-gældet): vAph.(1764). et Hjerte, som hang ved mig med en ubegribelig og aldeles ugjengjældt Lidenskab.

Ing.Eventyr.(1820).109. Schand.SB.233. den uigenældte (erotiske) Betagelse drev langsomt bort. Aadons.S.73. jf.: da (Heine) første Gang sang om sin Kjærlighed, dvælede han . . udelukkende ved sin Elskovs-sorg, Følelsens Uigjengjældthed. Brandes. UT.179. **-kaldelig**, adj. (uigenkaldelig. Moth.K17. Rahb.Poet.F.II.61. PalM.Poes.II.149. jf. vAph.(1764). MO. VSO. Saaby.¹). adv. d. s. ell. **-t** ell. (†) **-en** (vAph.(1759). PEMüll.Isl.96). (ænyd. u(i)genkaldelig; især ☐ ell. (i bet. 2) jur., emb.) 1) om hvad der ikke længere eksisterer, tilhører en svunden tid: som ikke kan kaldes tilbage (genvindes, genopstaa, genopleves). den forbigangne Tid var uigenkaldelig. Schousbølle. Sazo.453. disse den første Ungdoms glade, lette, uigenkaldelige Dage. Gylb.(FruHeib.HG.359). Hauch.S.K.I. || som adv., med overgang til bet. 3. da vare hans Mester-værker uigenkaldeligt tabte for hans Fødeland. Høyen.R.273.sp.2. hine Tider er jo uigenkaldeligt svundne. Jørg.Græs.(1904).16. 2) om (udtrykt) beslutning, tilladelse, løfte, paabud olgn.: som ikke kan tilbagekaldes; ikke gengældelig. vil du sige Ja til, at det, som jeg har fat paa, maa tilhøre mig, som en u-igenkaldelig Gave? Schousbølle. Sazo.115. Friheden er os vis; derfor borger os Kongens uigenkaldelige Tilsagn. Lehm.III.261. Har De . . isinde at gjøre Testamentet om? . . Skulde det være uigenkaldeligt, saa maatte der en bindende Clausul til. Hrz. XVIII.476. uigenkaldelig Fuldmagt. Lassen. SO.311. Sal.²XXIV.201. || som adv., med overgang til bet. 3. løsrive Slesvig fra Danmark, for endelig og uigenkaldeligt at udlevere det til Tydskland. Lehm.III.247. Jorden i Landet maa I ikke sælge uigenkaldeligt (1871: med fuld Afhændelse). 3 Mos.25.23 (1931). spec. i forb. uigenkaldelig sidste; især dels om en testators erklæring: Testator skaber (ikke) Uigenkaldelighed ved i Testamentet at erklære, at „dette er hans uigenkaldelig sidste Vilje“. VortHj.III,3.138. dels om teaterforestilling olgn.: uigenkaldelig sidste forestilling ell. uigenkaldelig for sidste gang (S&B.) ell. (nu alm.) for uigenkaldelig sidste gang olgn. Pont.EV.43. I Aften spiller Betty Nansen-Teatret for uigenkaldelig sidste Gang „Johnson over Jordan“. Pol.²⁸/1939.11.sp.I. jf. bet. 3: Dette var Kragholmermandens uigenkaldelig sidste Udflygt. Wied.Fæd.242. 3) (mindre br. uden for tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til bet. 1 ell. 2) uden (tydelig) forestilling om nogen (besluttende) personlig indgriben, m. h. t. (udtryk for) en udvikling(s resultat), et skæbneforløb: som ikke lader sig ændre ell. tænke anderledes, ikke er underkastet nogen indstrækning ell. betingelse; absolut. indvendigt saa (den dodes hænder) ud som forkullede — som havde (han) grebet om Jordens Akse og faaet

svedne Haandflader. Men nu udtrykte disse to Forlemmer endelig og uigenkaldelig Afmagt. *JVJens.HF.151*. Uigenkaldeligt er det at blive gammel. *HansPovls.HF.159*. || (*jf. bet. 1 slutn. og bet. 2 slutn.*) som adv. „Har Du slet ikke forsøgt at faa hende fra det?“ . . . „Nej“ . . . „nu er Slaget altsaa uigenkaldeligt tabt for dig.“ *SvLa.HjG.404*. Han søgte endnu en Gang efter Puls, men der var ingen, hun var død, uigenkaldeligt. *JVJens.RF.184*. **-kaldelig-hed**, en. den *egenskab at være uigenkaldelig (især jur. til -kaldelig 2)*. Ugiæn-, Uigienkaldelighed. *vAph.(1764)*. det Præg af Ukrænkelighed og Uigienkaldelighed (*Brandes.RF.324*): den ukrænkelige og uigienkaldelige Charakter), som de kongeligssindede Forfattere vilde tildele det legitime Kongedømme. *Brandes.RF.²(1892).396*. *Deuntzer.Fuldnaagt.(1872).51.54*. Bemyndigelsens Uigenkaldelighed. *Lassen.20 SO.739*. **-kendelig**, adj. (*jf. ukendelig; især $\varnothing$*). *VSO. S&B. KMads.(Tilsk.1932.I.206)*. som adv.: Hvem der var (*en*) vakker (*kvinde*) | Og i Vinden mellem Mandkønnet | og blev krøllet uigenkendeligt | af et Karlfolk! *JVJens.JB.16*. *jf. Uigienkendelighed. VSO. S&B.* **-købelig**, adj. (*nu næppe br.*) som ikke kan købes tilbage. Ugienkøbelig *vAph.(1764)*. som adv.: *hvert et Øieblik | Er kostbart, ugjenkjøbeligen kostbart. *Pram.II.261*.

uigennem-, i *sgr.* (ogs. *ugennem-*, *nu især dels i part. adj.* (se u. uigennemtænkt; *jf.*: uigennemarbejdet. *Brandes.L. III.159*. *af Svedens Draaber uigennemtrængt | . . . sit stolte Legem han bærer. *MHAMm.Sak.22*), *dels i adj., hvis tilsvarende form uden u-* (i *talespr.*) er særlig alm. (og *udtales med hovedtryk paa 1. led*); se u. uigennemsigtig; *jf. gennem-* i *sgr. samt vAph.(1764)*. *VSO. Saaby.⁷*) [u(i)(ø)gænem-] (i alm. ved part. adj., *jf. u- 4.2*) ell. (*spec. ved adj. paa -elig, jf. u- 4.3, 5.2*) [u(i)(ø)gænem-] (og m. hovedtryk (og *stad*) paa *den efter u(i)gennem-* følgende stavelse). af præfix u-, i (*part.*) adj. (og *deraf afledte subst.*), som *dels svarer til positive adj. med gennem-* (igennem-), *dels er dannede af verber med gennem-* (igennem-); *fx. (foruden de ndf. behandlede) i let forstaaelige og mere tilfældige* ($\varnothing$) *sgr. som u(i)gennem-ført, -set, -skaaren, -skinnelig; se ogs. ovf. l. 34.* **$\varnothing$ -brydelig**, adj. som ikke kan gennembrydes. *vAph.(1764)*. Religionen er . . . vort uigennembrydelige Værn. *Blich.(1920).XXIV.177*. Engelskmandens svære Fregatter kom tungt anduende i uigennembrydelig Kreds. *JPJac.II.64*. Paa Vestfronten staaer to Høre over for hinanden i tilsyneladende uigennembrydelige Befæstninger. *Pol.² 1939.7.sp.2*. **-forlig**, adj. (*især $\varnothing$*) ikke gennemførlig. *VSO*. Jeg maa . . . fastholde, at (*projektet*) søges virkeliggjort i sit fulde Omfang . . . eller at hele Historien paa Forhaand opgives som uigen-

nemførlig. *Pont.LP.V33*. *Soya.HF.42*. Dette er . . . tåbeligt og ugennemførligt. *Holg Ped.SN.273*. *jf.*: Mæglingsforsøget Uigennemførlighed. *Brøchner.TV.26*. Planens Uigennemførlighed (*Pont.LP.I.189*: Umulighed). *Pont.LP.²I.137*. **-sigtig**, adj. (ogs. alm. *ugennem-*, *især i bet. 1*: *AWHauch.(1799).280*. *Kierk.III.154*. *PapirL.398*. i bet. 2: *Drachm.F.II.181*. *Hjortø.TO.25*. *jf. vAph.(1764)*. *VSO. Saaby.⁷*) **1**) (*især $\varnothing$ ell. faagl.*) mods. gennemsigtig 1. Biplanernes uigien-nemsigtige Legemer. *vAph.Nath.VI.263*. Eet Vindue var der kun paa Huset, det . . . indholdt ni uigiennemsigtige Ruder. *Bogh. VersogProsa.(1861).28*. *Paulsen.I.505*. *jf.*: Uigiennemsigtighed eller Uigiennem-sigtighed. *ConvLex.XVIII.344*. **2**) $\varnothing$ mods. gennemsigtig 2: ikke (*fuldkommen*) klar, *gennemskuelig* (2). Der er Intet, der bedre gjør Lidenskab uigiennemsigtig, end Contoir- og Bogholder- og Forretnings-Stiil. *Kierk.VI.206*. Kælenavne (*er tit*) temmelig uigiennem-sigtige paa grund af vilkårlige omdannelser. *MKris.GN.21*. **$\varnothing$ -skuelig**, adj. **1**) mods. gennemskuelig 1. (*han røg af en*) lang Tobakspibe . . . fyldende Rummet med en uigiennemskuelig Damp. *Pont.Sk.60*. en uigiennemskuelig Stovskey. *Trelow-Loof.PaaJagt i Rumænien.(1904).20*. **2**) mods. gennemskuelig 2. Disse snilde Paafund, som hun ansaae for uigiennemskuelige. *Blich.(1920).IX.96*. Han havde forholdt sig tavs, uigiennemskuelig over for sin Far. *JørgenNiels.D.29*. Det 18de Aarhundredes Teater kendte ikke Begrebet: det „uigiennemskuelige Menneske“. Skurken maatte se ud som en Skurk, Helten som en Helt. *TKrøgh.Da.Teaterbilleder.(1932).159*. **-trængelig**, adj. (*ugennem-*. *Moth.T 202* (*men: uigennemtrængelig. smst.U15*)). *jf. VSO.*) (*ænyd. d. s.; især $\varnothing$ ell. faagl.*) mods. gennemtrængelig 1. (*ofte i forb. m. præp. for*). de Underjordiske, i Klipper udhugne, og for Luft og Vand uigiennemtrængelige (*kornhuse*) vilde være de beste. *LTid.1737.270*. en uigiennemtrængelig Urskov. *Kierk.P.I.64*. min Sejrsskjorte er uigiennemtrængelig for baade Stik og Skud. *KMunk.S.23*. *jf.*: Uigiennemtrængelighed eller Uigiennemtrængelighed. *ConvLex.XVIII.345*. (*den*) franske Grænsebefæstningslinie, der jo langt fra svarede til Førdringen om Uigiennemtrængelighed. *Krigen 1939-1945.I.(1947).230*. || om mørke olgn., som blikket ell. lyset ikke kan gennemtrænge. *Monrad.(Ved GAauards Bisættelse.(1857).9.)* tætte nedhængende Buske hyllede Stedet ind i et uigiennemtrængeligt Mørke. *Schand.BS.131*. || (*jf. gennemtrænge 2.1*) *overf.* en ubrødelig, en uigiennemtrængelig Taushed. *Ew.(1914).IV.180*. Anonymiteten er hidtil ganske uigiennemtrængelig. *Mynst.(Hjort.B.I.161)*. „Du er mig en Gaade, Lindstrøm, en uigiennemtrængelig Gaade!“ sagde hans Kone. *JakKnu.IS.124*. Han var altid ven-

lig og altid uigennemtrængelig. *KMunk. A. 121. -trængende, part. adj. (nu næppe br.) d. s. Moth. U15.* Det mørke Haar glinsede i sin uigennemtrængende Fasthed. *Schand. VV. 262. ☐ -tænkt, part. adj. ikke (paa tilbørlig, grundig maade) gennemtænkt. D&H. spredte og uigennemtænkte (bemærkninger). EBrand. Br. II. 399. Woldiderich. T. 104.*

uimod-, i ssgr. (ogs. (nu sj.) **umod-**, 10 *jf. VSO. Saaby.*) [u(i)mod-] (i alm. i part. adj., *jf. u- 4.2*) ell. (spec. i adj. paa -elig ofl., *jf. u- 4.3, 5.2*) [(u)u(i)mod-] (og m. hovedtryk (og stød) paa den efter u(i)mod- følgende stavelse) af præfix u-, i part. adj., der er dannede af verber m. mod- (imod-), ell. (især) i adj. paa -elig (ell. -ig), hvis sidste led er et adj. m. mod- (imod-) (se uimodtagelig) ell. er dannet til verber m. mod- (imod-) ell. 20 *verbalforbindinger* m. imod (uimodstaaelig til modstaa ell. staa imod osv.). **☐ -sagt**, part. adj. (**umod-**. *Amberg. jf. D&H.*) om en person (s ytring): som ikke modsiges, ikke bliver modsagt, imodegaaret; især i forb. (lade noget) (for)blive, staa, være uimodsagt, ogs. (om person): handle, tale, skrive uimodsagt olgn. Naar Hamburgerne selv skrive det, skal de af mig blive uimodsagt. *Gram. Breve. 79.* Denne nederdrægtige Løgn . . skal ikke forblive uimodsagt paa Prent. *Hjort. Valg. 34.* 30 i Slesvig og Holsten (*havde*) man ikke blot ustraffet, men uimodsagt . . ladet Opløsningens Aand voxte op. *Lehm. (HPloug. CP. 219).* jeg vilde være . . Præst eller Skuespiller. Det syntes mig saa misundelsesværdigt at kunne tale til Folket uimodsagt, med Autoritet. *Schand. O. I. 40.* Jeg skal knytte nogle kritiske Bemærkninger til N.N.'s Fremstilling; den bør ikke staa uimodsagt. *HarryAnd. (Arkiv. LXII. 218).* || som adv., ved udtryk for en ytrings uimodsigelighed: uden modsigelse; uimodsigelig. Det vigtigste i en Restaurant er uimodsagt god Mad. *Dannebrog. 4. 1899. 2. sp. 2. -sigelig, adj.* [uimodsiqəli] (**umod-**. *Moth. S188* (men: uimodsigelig. *smst. U15*). *Holb. Hh. I. 38. NyerupRahb. VI. 301.*) adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (*Reiser. III. 332. vAph. (1759).* *PAHeib. R. I. 133.*) (*enyd. d. s.; især ☐*) **1)** om ytring, paa-stand, vidnesbyrd olgn.: som ikke (med rette) 50 kan modsiges ell. bestrides; hvis sandhed, rigtighed, gyldighed ikke (med rette) kan modsiges ell. bestrides; uomtvistelig; ubestridelig. Efterdi da dette er uimodsigeligt, bør det Eder at være stille, og Intet foretage Eder fremfusende. *ApG. 19. 36.* denne hans Gierning er et uimodsigelig Exempel paa hans Oprigtighed. *KomGrønneq. III. 89.* ingen Døgnsmag (skal) bringe mig til at glemme de uimodsigelige Fortjenester, han har af Dan- 60 nemarks Litteratur. *Grundtv. PS. I. 132.* Mine Damer og Herrer! naar man elsker, saa hader man ikke, og naar man hader, saa elsker man ikke. Dette kunde synes uimod-

sigeligt, men —. *Hostr. G. 190.* Døden . . den største og uimodsigeligste af alle Menneskehedens Velgørere. Der groede idel Godt af dens Spor. *SMich. Gio. 21. 2)* (*bet. 1*) som adv.: uden modsigelse, protest, indvending. *Naar Landets Herre taler | . . da uimodsigelig | Maa skee, hvad Han befaler. *Reenb. II. 167.* Ham skulde det tilkomme . . uimodsigelig at afgjøre alle forekommende Tvistigheder. *Ew. (1914). IV. 121.* || nu især (*jf. uimodsagt slutn.*) som udtryk for en ytrings ubestridelighed: uden modsigelse; uomtvistelig; ubestridelig. *Narwa, som jo uimodsigelig er en Hafn i Østersøen. Gram. Breve. 58. PAHeib. R. I. 133* (se Torvekøb 2). den ubarmhjertige Natur har jo dog uimodsigeligt (*Pont. LP. 2. I. 301:* uimodsigelig) sat Skranker, som selv den mest rebelske Vilje bliver nødt til at respektere. *Pont. LP. III. 92. ☐ -sigelig-hed*, en. fl. -er. den egenskab, det forhold at være uimodsigelig; ogs.: uimodsigelig ytring (spec. med forestilling om selvfølgelighed, banalitet). *Amberg.* til Uimodsigelighed har (han) godtgiort (*sammenhængen*). *Rahb. Sandsig. 24.* *VSO.* han var saa inderlig træt af de Uimodsigeligheder, hvormed han i Reglen opvartedes. *PEBenzon. P. 118.* Denne . . Sandheds Uimodsigelighed er . . begyndt at gaa op for videre Kredse. *Nat Tid. 29. 1911. M. T. ill.* 1. sp. 4. -staaelig, adj. [uimod'sdå'əli] (**umod-**. *Pram. II. 52. Tode. IX. 103. Heib. Poet. IV. 278. Hauch. DV. II. 51.* — sj. **u(i)modstaaelig.** *Rostgaard. Lex. U 19 b. Hauch. Lyr. 2 269. Hjort. B. II. 398.*) adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (*vAph. (1759).* *Hjort. B. II. 398.*) **1)** ☐ om (overlegen) styrke, kraft olgn.: som det ikke er muligt at modstaa (især (*jf. modstaa 1*): for en person). *vAph. (1759).* (de) begyndte at vige for Bondehærens uimodstaaelige Angreb. *Blich. (1920). XV. 79.* Frankrig (*maatte*) bøje sig for denne uimodstaaelige Magts Vælde. *MdsskrLitt. VIII. 146.* som adv.: intet sætter vort Hierte i saa kraftig en Bevægelse, driver Blodet saa frit og umodstaaeligen igennem alle Aarer . . som et glad Hierte. *Tode. ST. II. 20. jf.: Uimodstaaelighed. vAph. (1759).* Projsernes Uimodstaaelighed omgav dem i Befolkningens Tanker med Forestillingen om alle mulige Skændselsgerninger. *HUss. IH. 201. 2)* om hvad der virker tilskyndende, lokkende, dragende. **2.1)** (især ☐) om indre drift: som det ikke er muligt at modstaa; som man (nødvendigvis) maa give efter for (lyde). Hans forrige Lyst, til at reyse til England, blev nu opvakt igjen med en langt større og uimodstaaeligere Heftighed, end før. *Prahl. AH. IV. 122.* to unge Personer, som . . reen uimodstaaelig Kjærlighed har fort sammen. *Tode. IX. 251.* dog river en uimodstaaelig Trang mig . . ud af Vennernes Favn. *Mynst. Betr. I. 3. 2.2)* om ydre forhold, fristelser, overtalelser, personlig charme olgn.: som ikke er til at modstaa, ikke til at staa for. (han) er

det uimodstaaeligste Menneske paa Jorden. *Oversk.Com.I.125.* han (saa) paa mig med et uimodstaaeligt Udtryk af ærlig Velvillie. *Gylb.KV.160.* med uimodstaaelig Veltalenhed beviste (han) Nødvendigheden af at forlade den gamle Tro. *Schand.UM.256.* det er saa uimodstaaeligt et Vejr — vil De gaa med mig ud ad Landet? *LCNiels.Historier.(1907).110. JVJens.J.61(se lunet 3).* som adv.: jeg fandt ham næsten uimodstaaelig smuk og elskværdig. *Draehm.F.I.310. KLars.MH.202. jf.:* en ung Capitain (der var) saa overbevist om sin Uimodstaaelighed, at han ligeoverfor det smukke Kjon ansaae Intet for umuligt. *Holst.V86.* det første Indtryk mit Hjerte . . har modtaget af kvindelig Uimodstaaelighed. *N Lassen.Erindringer.I.(1918).105. -stridelig, adj.* [uimod-'sdril?ðali] (**umod-**. *Rostgaard.Lex.U19b.*) (sj.) om paastand olgn.: ubestridelig; uimodsigelig. *vAph.(1759). S&B. Larsen. † -stridig, adj. d. s. Moth.U15.* det (er) u-imodstridigt, at en Hund er et ligesaa incommode Meuble, som en Kat er et commode udi Huus og Gaard. *Hobb.Ep.II.174. † -stodelig, adj. om paastand olgn.: uomstadelig; ubestridelig; uimodsigelig. uimodstødelig Vished.AW Hauch.(1799).II. -tagelig, adj. (umod-, i bet. 2: HCAnd.KS.II.56. NMøll.VLitt.I.352).* (absolut) ikke modtagelig. **1)** (nu næppe br.) til modtagelig 1. dette Ægteskab var u-imodtageligt. *Schousbølle.Saxo.59.* det efterstændende uimodtagelige Forslag. *Hjort.Krit.Lit.II.251.* Tilbudet er uimodtageligt. *VSO. 2)* (< MO. „Efter nyere Sprogbrug“. *VSO. jf. uimodtagsom*) til modtagelig 2. (især m. præp. for). **2.1)** m. h. t. et stof olgn., der optages som bestanddel. *Olie* er uimodtagelig for Vandet, og Vandet for Olien. *VSO. nu næsten kun m. h. t. smitstof, smitte, sygdom: immunitet Panum.347.* indiske Medicinmænd siges at kunne øve sig til at blive uimodtagelige for al Slangegift. *IsakDin.PF.417. jf.:* Immunitet kaldes Uimodtagelighed ligeoverfor Smitte. *Panum.347. 2.2)* m. h. t. (især psykisk) paavirkning, indtryk olgn. (jf. immunitet 2 slutn.). (han) fordræver sit Hjerte og gjør det uimodtageligt for de . . blidere Indtryk. *Heib.T.R.nr.87.6.* Hofjærmesterinden . . havde anbefalet ham (? : præsten) Per som et Menneske, der vist „ikke var uimodtageligt for religiøs Paavirkning“. *Pont.LP.VII.79.* Madam Borrevad var ham en . . ubøjelig Modstander . . Hun var ganske uimodtagelig for gode Ord. *JakKnu.F.186.* han er (absolut) uimodtagelig for fornuft(grunde) } *N Møll.VLitt.I.352. Erl Krist.OM.101. jf.:* Isolerende eller eenstavelssprog; hvert ord er een uforandret rodform, som er umodtagelig for indre ændring som for tilføjelser foran eller bagtil. *Jesp. SprU.28.* Fru Alm sendte Anna bebrejdende Blikke. Men alt prellede af mod hendes Uimodtagelighed. *AaDons.S.36. -tag-*

som, adj. (sj., nu næppe br.) d. s. s. uimodtagelig 2(2). Fortvivlelse . . gjør uimodtag-som for alt Oplivende. *Sibb.Psychologie.(1843).356.*

u-imponeret, part. adj. (især ω) til imponere 2: (absolut) ikke imponeret; uanfægtet; frejdig. *VVed.BB.225.* Student Rasch var den eneste uimponerede, han var saa balvant. *JaePaludan.S.119. jf. Uimpone-r(e)thed. Riget. 1/1913.1.sp.1. ω -ind-*

buden ell. -indbudt (*Brandes.L.III.203. Ludv.*), part. adj. ikke indbuden (*indbudt*), som gæst olgn. Aar 1510. Komme disse uindbudne Giester (? : lybækkerne) atter igjen til Landet, med en Flode af 26. Skibe. *Thurah.B.215.* Desuden havde den talrig Skare af Uindbudne indfundet sig for at bevise den Afdøde den sidste Ære. *Goldschm. BlS.I.81. Hostr.DD.5(se indtrange 2.1). TomKrist.P.70. -indbunden, part. adj. 1) † uindbunden stil, ubunden stil; se indbinde 3 slutn. **2)** til indbinde 4.2, om bog. (eksemplarer af „Peder Paars“) koste her 4 $\frac{1}{2}$ stykket uindbundne. *Hobb.Br.56.* Man tager Bogen fat, som den kommer af Pressen, og læser den uindbunden. *Bagges.L.II.208. Bibliot.H.II.347. -indfriet, part. adj. 1)* (især Ψ) til indfri 1.1. U-indfriet Pandt. *vAph.(1764).* uindfriede Gældsbeviser. *Pont.HK.119. 2) ω til indfri 1.2. MO. VSO. (grundlovsbestemmelsen om folkekirkens forfatning) har i den lange Aarrække staaet som et tomt Løfte, et uindfriet Tilsagn. *Mart.Levnet.II.133. (forf.) Jacob Hansen (blev) et uindfriet Løfte til det nye Aarhundrede. Vilh.And.Litt.IV.711. -indløst, part. adj. (især Ψ , emb.) om gældsbevis, part olgn. Cit.1715.(Vider.I.30). Prindsens . . uindløste . . Vexel. CBernh.NF.XIII.172. (pantelaanerens) Lager af uindløste Panter. *JesperEw.PF.60. || (især tidligere) om (ufrankeret) postforsendelse, der skal indløses mod (porto)afgift. (Kalk.V1128). *et uindløst Brev. Heib.Poet.IX.403. Gylb.XII.253 (se u. indløse). -indskrænket, part. adj. u-indskrænket. Hoysg.AG.19. (jf. uomskrænket; især ω ell. polit.) som er uden (nogen) indskrænkning (1.2); ubegrænset; især om magt, myndighed, rettedig; ogs. om person, hvem en saadan magt osv. er tildeelt. saadan Amnestie (skulde være) uden ald Vilkor, og for alle og enhver u-indskrænket. *Slange.Chr.IV.1168.* en fuldkommen og uindskrænket Eiendoms-Ret. *Nørreg.Privatr.II.17.* en Befuldmægtiget, forsynet med skriftlig og uindskrænket Fuldmagt. *Forordn. 1/1810. §28.* jeg har den mest uindskrænkede Agtelse for hende. *Heib.Poet.VI.251.* den uindskrænkede U-baadskrig blev erklæret. *JaePaludan.TS.312.* Le Breton . . er Hugos mest uindskrænkede Beundrer i vor Tid. *Rubow.HL.9. || spec. om en regent(s magt): eneældig; swerær (II.1). Eilseh.Term.21.* De potuanske Fyrsters Magt er uindskræn-****

ket. *Bagges.NK.95.* Kongen var Landets øverste uindskrænkede Herre. *StBille.Gal. III.72.* den uindskrænkede monarkiske Regeringsform (Enevælde). *VSO.* den Aand, af hvilken det uindskrænkede (*Brandes.E. 36:* absolute) Kejserdømme udgik og bares oppe. *Brandes.IV.22.* uindskrænket monark (1), monarki (1), regering (1.1), se Monark osv. jf.: *Din (∴: *guds*) Vælde uindskrænket er, | Alt hvad du byder, see det skeer. *Salm Hus.3.2.* *Han (∴: *Amor*) hersker uindskrænket, — | Hans Magt er absolut. *Winth. Lyr.183.* || jf. Uindskrænkhed. *S&B.* for Gud (*er*) hverken Indskrænkning eller Uindskrænkning. *Suhm.II.223.* **Uindtagelig**, *adj. mods.* indtagelig 1. *vAph. (1759).* Byen var saa stærkt befæstet, at den syntes uindtagelig. *Wand.Mindesm.I.112.* Philip (*af Makedonien*) pleiede at sige, at ingen Stad var uindtagelig, naar et Muul-æsel, belæsset med Guld kunde komme igjennem dens Porte. *HAKofod.Verdens-Historie. (1813). 67.* Thrige. *Lærebog i gl. Hist. (1854). 61* (se u. Træmur). *KMunk.DU.26.* || *overl., især m. h. t. erotiske forhold.* han (*talte om*) hvor uindtagelige hendes Sæder vare. *FGuldb. Overs.afPlautus.III.(1813).361.* ingen Fæstning er uovervindelig, og intet Qvindehierte er uindtageligt. *Hauch.GM.95. Rønberg.GK. 39.* **-indtagen**, *part. adj.* (∴: nyere Tid“ *VSO.*; **U**, l. br.) *spec.* til indtage 6.2: *ikke (paa forhaand) indtagen (for ell. imod noget); uhildet. jf. vAph.(1764). Grundtv.PS.II.4* (se u. indtage 6.2). enhver indtagen Læser vil erkjende (*dette*) for en ublu Fordrejelse. *Hjort.KritLit.II.74.* han staar udenfor alt som den fri Tilskuer, — uindtaget og med gode Stunder. *VVed.(LiteraturogKritik. III.(1890).375).* **-indviet**, *part. adj.* (*især U*). *vAph.(1764). 1*) i *egl. bet. 1.1*) til indvie 1, om ting, *især jord.* (*begravelse i*) uindviet Jord anses afskaffet. *LoV.LI.520.* Det Stykke . . skal være uindviet Land og tilfalde Byen (*1871:* almindeligt Land for Staden) til Boliger og Græsgang. *Ez.48.15 (1931). 1.2*) om person. *De høie Guders Lund, | Hvor ingen uindviet Fod tør træde. *Oehl.ND.243.* *en Uindviet | Hvis Skjønhed (*nonne-*)Sloret endnu grusomt ei | Bedækte. *sa.AV(1810).10.* naar alle (*i menigheden*) tale i Tunger, men der kommer uindviiede (*1819:* Læg-Folk) eller vantro ind, ville de da ikke sige, at I rase? *ICor.14.23(1907). 2*) *uegl. 2.1* (*sj.*) til indvie 1 *slutn., m. hensobj.* *En Venskab uindviet Dag | Forloren, misbrugt er. *Rahb.PoetF.I.52. 2.2*) til indvie 2.2. (*især m. præp. i*). (*han*) var fremmed, og uindviet i de københavnske Mandfolks . . Spekulatser. *Tode.IX.16.* *En Dødelig har skrevet dette Digt. | En ringe Sanger, uindviet i | Naturens helligste Mysterium. *Oehl.PSkr.II.91.* Den Fremmede, som var ganske uindviet i Jagtvidenskaben, og altsaa kjendte hverken dens Termino-

logie eller Magie. *Blich.(1920).X.62. Heib. Nei.(1836).50. JV Jens.RF.190.* **-indvir-kende**, *part. adj. spec.* (jf. uvirkende; *gram.*) om verbum: *intransitiv. Lund.OO.218. Mikkels.SproglS.102.* **-interessant**, *adj.* (*især U*). uinteressante Monologer. *PdRosenst G.DramatiskJournal.1772.234.* selv en uinteressant, tiltvant Personlighed kan ved sin Fraværelse forårsage . . et Savn. *Goldschm. K.140.* Adskillige ikke uinteressante „Culturmeddelelser“ kunde jeg give. *Brochner. (Brandes.Br.I.168).* Efterretningen var Vilhelm aldeles uinteressant. *Schand.VV.223.* **-interesseret**, *part. adj.* (l. br. **-interessert. Luud.PS.93. Bøgh.E.226.** 1) (jf. interessere 5.2-3; *især U* ell. *faql.*, *spec. filos.*) som ikke har (præg af at have) personlig del ell. part (interesse (2)) i en vis sag, ikke forholder sig dertil med forestilling om ell. følelse af egen fordel ell. nytte; ogs. *spec. med forestilling om tilsidesættelse af hensynet til egen fordel olgn.: uegennyttig; uegoistisk; uselvisk. upartiske og u-interesserede Dommere. Holb.Herod.86.* Jeg er ikke af de Advocater, som smøre deres Clienter om Munden . . for at sue dem desbedre ud. Jeg er en ærekiær og uinteressert Mand. *Skuesp.VI.17.* Jeg har (*villet*) advare Dem om hans Daarskaber. Jeg har været aldeles uinteresseret derved og alene have Deres Vel . . for Øie. *ChievitzARecke.FA.56.* Denne aldeles uinteresserede Hjælpsomhed. *Schand.O.II.38.* Skjønt er, siger Kant, hvad der vækker et frit, uinteressert Behag. *CIWil-kens.Æst.7.* Districtslægen . . begyndte som Regel med . . at skjælde enhver Patient Huden fuld . . men var saa Udskjældningen besorget, var han baade omhyggelig og uinteresseret. *Baud.OI.243. jf.: Ethisk er den høisete Pathos Interesserehedens . . æsthetisk er den høieste Pathos Uinteresserehedens. Kierk.VII.338. (hun) var hurtig bleven populær . . paa Grund af den Uinteresserehed . . hvormed hun søgte at være Hjælp og Støtte for uformuende Landsmænd. NJBerendsen.Erindringer.(1918). 84. 2*) som ikke har (præg af) levende opmærksomhed for ell. optagethed af en sag, omgi-velsernes forhold olgn.; *ikke interesseret(5.1).* den, som talte, var pludselig saa langt borte fra sine Ord, træt og uinteresseret. *Bang.F.73.* Jeg ved ikke bestemt, om Ordet hun sagde netop var Naa eller Naa—h . . Jeg ved heller ikke om Betoningen var kølig, uinteresseret eller blot konsterende. *Buchh.UH. 46.* **-istand**, *adj. se* Stand 8.3. **-istandsættelig**, *adj. spec.* (∴, *jur.*) om skib: som (ved lovlig besigtigelse) skønnes ikke at kunne repareres (være istandsættelse værd). Skibet strandede . . og blev aldeles uistandsættelig sønderslaget paa Klipperne. *Rask.Br.II.60. Lov Nr. 56^{1/4} 1892. §6.* **-iværksættelig**, *adj.* (**U**, nu l. br.) en Reformation, der . . var næsten uiværksætte-

lig. *Grundtv. Det Danske Fiir-Klover. (1836). 12. Lehm. III. 258. S&B. jf. Uiværksættelighed. smst. U -jordet, part. adj. (ænyd. gl'da. d. s.; jf. ubegravet) bl. a. i forb. ligge ujordet olgn. hans Legeme blev længe liggende u-jordet. Holb. MTKr. 593. Pram. Stærk. 132. 135. Dorph. Sofokles. 166. Ofte så jeg . . ulve fråse i ujordede lig. AOl'r. DH. II. 150. U -jordisk, adj. ikke jordisk (1); (ligesom) hævet over det jordiske. ganske anderledes ujordiske (o: end hos Oehl.; Brandes. E. 22: abstracte), ja saa at sige blodløse bliver Typerne i . . Ingemanns Romaner. Brandes. IV. 9. (han venter) at Aanden skal fylde ham med sin milde, salige, ujordiske Fryd. Ib Ostenfeld. Lundbye. (1937). 160.*

U-Jævn, et. se U - 4.

U-jævn, adj. (ænyd. gl'da. d. s., oldn. újafn; jf. ueffen) 1) om (over)flade: ikke (paa normal ell. ønskelig maade) jævn (1.1), 2) om flade, plan, flad. (spec. om tildannet flade, vejbane olgn.). Luc. 3. 5 (se II. slette 1.1 slutn.). Norge (er) fast over alt ujevnt, steenigt. Holb. D. N. B. 36. Bagges. DV. IX. 398. ujevn (scaber), forsynet med fine ophoiiede Ujævnheder, der kun kunne føles, ikke sees. Drejer. BotTerm. 169. jg gled paa de vaade, ujevne Stene (o: brølægninger). HCAnd. SL. 112. JakKnu. G. 18 (se Knot 1.2). $\ddagger$ om haubund: de frygtede, at de maaskee skulde støde paa u-jævne Steder (1819: støde paa Skiær). ApG. 27. 29 (Chr. VI). (ved) Læsø er ujevn Grund af Revler. JensSør. II. 100. Scheller. MarO. 2) som udtryk for uregelmæssighed, mangel paa ensartethed, m. h. t. stilling, bevægelse, beskaffenhed. 2.1) m. h. t. stedlig fordeling, stilling, bevægelse olgn. At saae Sæden ujevn. JPPrahl. AC. 56. Den geografiske Fordeling (o: af kirker uden taarn) er . . ret ujevn. Mackeprang. L. 126. jf.: De sad lidt ujevnt, disse mærkværdige Øjne. RNeiendram. Wiehe og Hoedt. (1920). 5. || især (jf. I. jævn 2.1) om bevægelse, fysisk virksomhed, af uregelmæssigt vekslende karakter (hurtighed, styrke). uregelmæssig, ujevn Puls. Fränkel. Fruentimmer-Sygdommene. (overs. 1842). 548. En stærk, ujevn Vind blæste gennem Byens Gader. JPPac. I. 55. (lygtens) dinglende Lys faldt ujevnt hen over Hegn og Pil. Bang. T. 21. Sal. ³III. 152 (se I. jævn 3.1). jf. bet. 1: Kjørselen (faldt) temmelig ujevn, og ved ethvert heftigt Skump hørte jeg et qvindeligt „H!“ Blich. (1920). VII. 59. 2.2) (især U) om (resultat af) aandelig virksomhed, spec. (æstet.) stilform, (kunstnerisk) produktion olgn. Ujefne verB. Moth. 177. Regeringens ujevne Politik. NatTid. ²⁴ 1920. Aft. 1. sp. 4. Fliden var ujevn oppe paa Skolens gamle Atelier. KSchou. Maleren Peter Hansen. (1938). 20. 2.3) (jf. I. jævn 4; især U) om en person(s karakter, sindstilstand, væsen), som mangler ro, sindig fasthed, ligevægt. Hans Øie vare vilde og mørke, hans Væsen ujevnt. FrSneed. I. 515. Kamma Rahbek . .

var nervøs, lunefuld . . noget ujevn i sit Væsen. Brandes. KP. 475. Edith havde i den senere Tid været i ujevnt Humør. HomoS. VD. 60. -jævn-hed, en. flt. -er. (ænyd. d. s.) ujevn beskaffenhed; ofte med overgang til konkr. bet. 1) til ujevn 1; især konkr., om forhojninger (og fordybninger) paa en flade. de Ujævnheder, som findes paa Peberkornet. Basth. Aat. 7. Vognen . . var en gammel, ulslidt Jumpekasse . . Fjedrene slog sammen ved den mindste Ujævnhed i Vejen. Pont. LP. VIII. 130. Gletscheren . . lader sig ikke standse af Dalbundens Ujævnheder. Uss. DanmGeol. ³195. 2) (jf. ujevn 2; især U ell. fagl.) om mangel paa ensartethed, regelmæssighed. Ew. (1914). II. 83. Udjævning kaldes (en) Bearbejdelse af en Talrække, hvorved man bortfjerner forskellige „Ujævnheder“ i Rækkens Forløb. Forsikr. L. 142. Det ældste sprog har sikkert haft en sand overflodighed paa ujevnheder og uregelmæssigheder. Jesp. SprU. 139. -kaglet, part. adj. se u. Høne-rumpe, -rov, Hønsrumpe 1. -kaldet, part. adj. (sj. -kaldt. Palm. TreD. 34. Bogh. E. 39). (ænyd. d. s.; især U) til kalde 2(2): som ikke er kaldet (ell. hidkaldt). *Hver Yngling ukaldet ved Banneret moder. FGuldb. II. 156. enhver, Mand eller Kvinde, som ukaldet gaar ind til Kongen (1871: gaaer til Kongen . . uden at være kaldet). Esth. 4. 11 (1931). || især om en person, der af egen drift, af overdreven iver, uden de tilbørlige kvalifikationer, giver sig i lag med noget, spec. udtaler sin mening, sin kritik. *Kaldet og ukaldet offentlig skriver. CFrim. Poet. 83. Denne de absolut Ukaldedes, de store Massers Higen efter Theatret. Heib. Pros. VI. 362. en temmelig ukaldet Recensent over Poesi. J. Lange. III. 251. || om ting ell. forhold. naar jeg nu ser en (moderne) Sal . . dukker Bestfaders Sal ukaldt op i min Erindring. Bogh. E. 39. om handling: (Frederik II's) herskesyge Moder . . irriterede ham ubeskriveligt . . særlig ved sine ukaldede Mæglingsforsøg under Syaarskrigen. Danm Konger. 256. -kammerat, en. (jarg., til dels vulg.) person, der ikke er (en god) kammerat (i forhold til en anden); spec. med forestilling om (pludselig opstaende, navnlig forbigaaende) fjendtligt, uvenligt forhold: uven; ofte i forb. blive, være ukammerat med en ell. (især) om flere: blive, være ukammerater. „Masken“ (o: ansigtet) blev smadret paa Ukammeraten, naar denne rasende slog om sig med sin Skedekniv. Jack Skagen. Stedforandringens Slaver. (1923). 55. vi var lige ved at blive Ukammerater. NatTid. ¹⁴ 1924. Sond. 10. sp. 2. der . . var slagsmaal og de to ukammerater blev enige om at afgøre sagen udenfor. MKlitgaard. GM. 29. Eva kunde ikke holde til Tavsheden og spurgte ynkeligt: Hugo, er vi Ukammerater? Lis Elkjær. Jeg tror ikke paa Jer! (1939). 143. -kammeratlig, adj. ikke (paa rette maade)

kammerallig; som er (særegen for) en daarlig kammerat. Gerhard . . greb sig pludselig i en styg, ukammeratlig Tanke. Han mærkede, at han kunde misunde Ulf denne unge Pige. *Drachm.F.I.227.* (den ny matros var) ukammeratlig mod os samtidig med, at han var slesk til det yderste overfor Kaptajnen og Styrmanden. *Buehh.FD.90.* jf.: Angiveri og Spioneri . . kunde vække megen Ukammeratlighed. *H.A.Paludan.Sp.101.* **-kampdygtig**, adj. (jf. kampudygtig; Ψ ell. jagl.). *S.&B.* gøre ukampdygtig. *Scheller.MarO.* (sol-daten) blev saaret og ukampdygtig. *Ugeskr.f.Retsv.1946.A.32.* m. h. t. sportskamp: *Pol.²/₄ 1937.8.sp.1.* (spøg.) uegl.: Jeg personlig er gjort aldeles ukampdygtig (ρ : ude af stand til at arbejde, skrive) for lange Tider. *Wied.* (Brøndum-Nielsen.GW.62).

Ukas, en ell. (mindre br.) et (EJessen. *NyJord.II.*(1888).515). *JVJens.A.II.* 20 *12.Verdenshist.VI.374.* jf. *Glahder.Retskr.² (1925).* [u'ka's, u'kas ell. 'lukas] († **Ukase**. *ConwLex.XVIII.346.* jf. *JBaden.FrO.*) flt. **-er.** (fra russ. ukázu, befaling, lov; foræld. ell. (uegl.) Ψ) i zartidens Rusland: kejserlig anordning (forordning), spec. med særlig forestilling om befaling, der kræver blind lydighed. Keiserinden . . udgav en trykt Ukase, at siden den Grædske Religion stod Fare . . havde hun nu bestøget sin 30 *souveraine Russiske Throne.* *Luxd.Dagb.I.166.* *Sal.²XXIV.203.* i sammenligning: *Mordersprog er Magtsprog, der som en Ukas rammer. *Bergs.B.72.* *Hendes Røst er striks som et kejserligt Ukas. | Hun . . sætter sig til at læse | paa et meget langt Skriftsted af Lukas. *Bergstedt.I.37.* || (til dels spøg.) uegl., om bydende meddelelse, kategorisk ordre. *Wied.Fæd.261.* Direktionen sendte mig et Ukas . . gaaende ud paa at . . afskedige alle 40 mine Musikere in pleno. *Pol.⁴/1929.3.sp.5.*

U-kende, subst. se Ukynde. **-kendelig**, adj. [u'kæn'æli] (ænyd. glåda. d. s. (*Brandt.RD.II.193*), oldn. ukenniligr; især til III. kende 4) 1) (nu Ψ , mindre br. uden for udtryk, der ogs. kan opfattes som hørende til bet. 2) som (p. gr. af lidet fremtrædende, uadvasket, utydeligt særpræg) ikke (sikkert) kan iagttages, skelnes, bestemmes efter sin art ell. sin individuelle beskaffenhed. || om genstand 50 for sansning, især synssansen. Vee Eder, I Skriftkloge og Pharisæer, I Oienskalkel at I ere som ukjendelige Grave, og Menneskene, som gaae over dem, vide det ikke. *Luc.11.44* (jf. II. kalke 1). disse Ord (paa Ulfeldts skamstøtte) vare blevne ukjendelige. *Borrebye.TF.865.* den Sti, hvorpaa de gik, (blev) stedse smallere og ukjendeligere, ja tilsidst hørte den aldeles op. *Hauch.RF.I.80.* i selve Kulmassen er Planteresterne . . sammen- 60 pressede saa stærkt, at de næsten er ukendelige. *Uss.DanmGeol.*61.* jf. II. inkognito: Medens (tidligere) Underofficererne, Officiererne (osv.) vare kjendelige . . saa vil nu

de Udmærkede, Lederne . . være ukjendelige . . og bære deres respektive Distinktion skjult. *Kierk.VIII.99.* || om noget abstrakt. fine og u-kjendelige Forskjel paa Ordnes tilfældige Bemærkelser. *Høysg.S.313.* de indre Tvistigheder, hvis Følger hellerikke i Jægerspriis's Historie ere ukjendelige. *CFWegener.A.II.79.* || (nu næppe br.) om genstand for erkendelse: uforstaaelig; ufattelig. hvad som gjorde den Islandske Poësie saa u-kjendelig bestaaer derudi, at Poëterne betiene sig af gamle antiqverede Ord, som ikke ere meere brugelige udi daglig Tale og løs Stiil. *Hob.Ep.VII.* denne store Hemmelighed (er) for den naturlige Fornuft . . fremmed og ukjendelig. *Ew.* (1914).I.17. 2) om hvad der (ved omformning (udklædning, maskering olgn.) ell. ved naturlig udvikling, spec. alderens, skæbnetilskikkelsernes paavirkning) har forandret sig saa stærkt (spec. i ugunstig retning), at det ikke (let) erkendes som identisk med sig selv (paa et tidligere stadium): uigenkendelig. Til den Ende gjorde han sig u-kjendelig i Ansigtet. *Schousbølle.Saxo.147.* Det var . . de forrige unge Dilettanter fra den gamle Professors musikalske Aftener, der nu, som ældre, ham næsten ukjendelige Mænd, omringede ham. *Ing.L.IV.139.* den Dødes . . Ansigt var næsten ukjendeligt, saa skrammet var det blevet. *JakKnu.GP.89.* han fik sin stjaalne overfrakke tilbage, men den var næsten ukjendelig; jf.: jeg har (i fortællingen) omdøbt og saa vidt mulig ukendeliggjort . . de omhandlede Personer. *Bøgh.UF.II.117.* *Brandes.VIII.340.* || (nu næppe br.) m. præp. fra: forskellig (fra) indtil ukjendelighed. udi en Tiid af et Seculo bliver (verden) ligesom ukjendelig fra sig selv, og faaer en nye Skikkelse. *Hob.Ep.I.20.* smst.II.15. **kendelighed**, en. (især Ψ) den egenskab, det forhold 40 til være ukjendelig. (nu især til ukjendelig 2). *vAph.* (1759). jf. I. Inkognito: Hvad er Ukjendelighed? Ukjendelighed er, ikke at være i Dets Charakter, men væsentligen er, f. Ex. naar en Politiebedsmand er civilklædt. *Kierk.XII.119.* || (være forandret, forvansket) (ind)til ukjendelighed olgn. Ophovnet til Ukjendelighed, sorteblaat i Ansigtet (af kopper) laa (det døde barn) paa Sengen. *Bergs.S.201.* *Nystrøm.LyngbySogn.* (1934).137. I Ordbogen ligger Ordene slappe og intetsigende indtil Ukjendelighed, som Tøj i en Kuffert. *JohsSmilh.HverdagensrødeFrakker.* (1948).75. **-kendskab**, et. (no. ukjendskab; jf. Ukendtskab, Ukundskab samt Ube-kendtskab; især Ψ) mangel paa kendskab (1); i alm. m. præp. med ell. især til. det var vistnok alene Ukjendskab til Terrainet, som forårsagede, at (reserveartilleriet) ei her kom til Anvendelse. *Vaupell.Kampen for Sønderjylland.I.* (1863).166. (middelalderens) fuldstændige Ubekjendtskab med græsk Litteratur (er kendt) . . man har dog længe været opmærksom paa, at det absolute

Ukjendskab med Græsk ikke maa tages bogstavelig. *JLHeib. (StSpro. Nr. 11.1.)*. et aldeles forbavsende Ukendskab til danske Fagforeringsforhold. *Samfundet. %1900.1.sp.3*. Han sagde det saa beskedent . . som om han vilde gøre Undskyldning for sit Ukendskab med Skik og Brug. *P.Levin. LN.130*. Ukendskab til Loven er ikke gyldig Undskyldning, hverken for Dommere eller for Tiltalte. *Blækspr. 1947.6*.

ukendt, part. adj. [h₁kæn'd] (æmyd. ukend(t), *glda.* okiænd(ir) (SjT. 72.113), ukænd (P.Laale. I.76. Mand. 77. Brandt. RD. I. 209); *jf.* ubekendt)

1) (*jf.* kendt u. III. kende 9.1; *især* ☐) *m. pass. bet. 1.1) i al alm.: ikke kendt (af vedk. ell. af nogen); især (jf. ubekendt) om hvad man (ell. vedk.) slet ikke kender (noget til), ikke har lært at kende, har hørt, ved, kan oplyse (meddele) noget om; ogs. (jf. III. kende 4 og u(igen)kendelig): som man ikke kan identificere. der jeg gik omkring (i Athen), fandt jeg og et Alter, paa hvilket var skrevet: For en ukjendt Gud. ApG. 17. 23. *(som barn) bad jeg . . for ukjendte Konge, og den Stodder, | Der gik mig krum og sukkende forbi. Bages. IV. 28. *Ukjendt af din Fiende, miskjendt af din Ven . . | Du (∴: fornuften) virker i Lon. s. SV. 48. vor Aand henrykkes, og vi ane andre Klo- 30 ders ukjendte Natur. Oehl. Tale. (1819). 26. (en rejse) over et stormfuldt Hav til et ukjendt Land. Pont. LP. VII. 99. den irske Æventyrer Skipperhelgenen St. Brandon var ikke ukjendt i Danmark. EllenJørg. H. 41. Tilfælde, . . hvor den for Hæleri tiltalte ubestridt har været i Besiddelse af de stjaalne Ting, men hævder, at han i god Tro har købt dem af den ukjendte Mand. Ugeskr. f. Retsv. 1948. B. 23. substantivisk: *Et Brev han digtede 40 (som) i en Ukjendts Navn, han lader være skrevet. Wess. Skriver. I. (1787). 209. Skibet fører den døde bort over hav til det ukjendte. A. Otr. DH. I. 231. || (et) ukjendt land, (efter lat. terra inognita) overf. (*jf.* Land 4.4), om emne, (jagligt) omraade, som man ikke har kendskab til (ikke har studeret). Meyer. 1021. Det gkl. Biblioteks Musik-Haandskriftsamling (er) den Dag i Dag . . et ukjendt Land for samtlige Musikhistorikere. 50 Pol. 171. 1921. 7. sp. 2. || (den) ukjendt(e) soldat. Minde om en ukjendt trofast Soldat der faldt for sit Fædreland. 1864. indskrift paa gravsten paa Dybbøl banke, se Berl. Konv. XXII. 192. spec. efter verdenskrigens afslutning 1918 om en ikke identificeret falden soldat, som (tidligst i London og Paris, 11 u 1920) blev højtideligt begravet i en mindegrav, der tænktes som et væsminde for krigens menige soldater. Pol. 12 u 1920. 1. sp. 3. Her 60 hviler han, Somebody fra Nowhere. Ligesom den ukjendte Soldat i sin Grav. Han mangler Triumfbuen. Achtou Friis. DØ. III. 197. Den finske Regering forbereder . .*

Oprettelsen af den ukjendte Soldats Grav. Berl. Tid. 14/1940. M. 1. sp. 6. 1. 2) *især om person: ikke kendt uden for sin egen (snævre) kreds; navnløs (3); uberoemt. *en lavere Kreds . . | Hvor ukjendt man lever. Rein. ND. 79. *Naturrens Son, | ukjendt i Løn . . | ham vil vi (∴: guderne) hædre. Oehl. Digte. (1803). 80. det Behageligste er at stole ukjendt gennem Verden, uden at være kjendt af 10 Hs. Majestæt Kongen, Hds. Majestæt Dronningen (osv.). Kierk. VII. 391. N. Møll. N. 51 (se rylos). 1. 3) om forhold, tilstand, fænomen: som (indtil et vist tidspunkt) ikke har været kendt som forekommende; spec. (*jf.* uhort) om noget mærkeligt (som overgaar, hvad man indtil et vist tidspunkt har kendt ell. oplevet). Vandet steg til en for ukjendt Hoide. Molb. DH. II. 142. Frederik II (af Preussen) bragte Krigskunsten til en længe ukjendt Hoide. OpfB. VII. 35. Ægte Parthenogenese er ikke ukjendt paa Plantelivets laveste Trin. Warm. Bot. 554. Fritid for Husmoderen . . er et ukjendt Begreb. AndNz. (Pol. 1936. 12. sp. 3).*

2) (*jf.* kendt u. III. kende 9.2 samt ubekendt 2) *m. aktiv bet.: som ikke har lært (en ell.) noget at kende, ikke er (bleven) kendt ell. fortrolig med (en ell.) noget; især som præd., i forb. være ukjendt med ell. (jf. Kendskab (til), Ukendskab (til); sj.) til (HC. And. (Coll. HCA. 45)). Rahb. E. I. 238 (se I. Svaj 1.3). Socrates (har) ikke været ukjendt med Møie og Smerte. Kierk. III. 131. (han) er . . ukjendt med de egentlige militære Forhold. Samfundet. 14/1900. 2. sp. 1. Fruen er nok ikke ukjendt med, at Generaldirektøren gaar under Navnet „Kongen“. Rode. SF. 8. Feilb. *jf.* lokal-, stedkendt: (gaarden er) omgivet af mange lynggroede Bakker, mellem hvilke graagule Moser slynge sig . . Ukjendte, som her vilde finde Vei, skulde snart blive hildede i denne Labyrinth af Moser. Blich. (1920). VII. 74. Jeg er ukjendt der paa Egnen, i det Farvand. VSO. S&B. *jf.* ubekendt 1.1: Saa hændtes . . at Lieutenant S. kom til Borgen, ikke for at beile, for han var der baade ubekjendt og ukjendt. Blich. (1920). XXVIII. 114.*

Ukjendt-hed, en. flt. -er. 1) (l. br.) *det forhold at være ukjendt (1). S&B. || konkr., om noget ukjendt, spec. en ukjendt (1.2), navnløs (3) person (forfatter). anonyme Smaaromaner eller Produkter af anden og femterangs Ukendtheder. Stangerup. R. 142. 2) (sj.) det forhold at være ukjendt (2) med noget; ukendskab. i sin Ukjendthed med de nye Omgivelser morede han sig over de simpleste Ting. Tolderl. H. 106. -skab, et. (*jf.* Ukendskab og Ubekendtskab; nu ikke i alm. spr.) d. s. s. -hed 2. Hendes Ukjendtskab til den øvrige Verden, gav hende kun en Yndighed mere. Oehl. Oen. (1824). IV. 132. Kuper.*

☐ **u-kirkelig**, adj. uafhængig af (frijgjort fra, i modsætningsforhold til) kirken

(3); ikke (kirke)lig) religios. *JLange.II.276.* (*Schandorph*) var selv en from, om end ukirkelig Sjel. *Brandes.T.83.* min prægtige Bror Erik . . var ganske ukirkelig af Anskuelse. *MPont.MO.41.* jf.: den unge nye Adjunkt, ham, der er jaget fra Kjøbenhavn for Ukirkelighed, eller hvad det er for Noget. *Schand.AE.142.* **-klanderlig**, adj. [u'k'lan'dərli] (fra sv. oklanderlig, no. uklanderlig; til klandre 3; $\mathfrak{U}$, mindre br.) som ikke (med rette) kan klandres; uadælelig. Iført en uklanderlig Badedragt gaar jeg saa til Søs ($\mathfrak{O}$: i vandet), overbevist om, at jeg har gjort for Moralen, hvad der . . er mig muligt. *CEuv.(Pol. 1897.I.sp.8).* (snedkeren) vilde skrive en Piece (om) Arbejdersagen . . Med utrolig Møje havde han . . lært sig at skrive et ret uklanderligt Dansk. *AGnudsM.SR.172.* han var . . en Riddersmand, som de havde dem i gamle Dage, uklanderlig og frygtløs. *JørgenNiels.D.71.*

uklar, adj. [u'k'la'r] (ænyd. d. s., gln. úklarr) ikke klar; især m. flg. anv.:

1) mods. klar (1-2): ikke lys og gennemsigtig; især (spec. faql.) om vædske: uren, grumset olgn. *Moth.K134.* uklar Viin. *vAph. (1764).* de grønne, uklare Vinduesruder, giennem hvilke Solen sparsomt skiød sine Straaler. *HegermL.DFort.99.* Boller til Suppen maa koges for sig selv . . for ikke at

gøre Suppen uklar. *FrkJ.Kogeb.86.*
2) (især $\mathfrak{U}$ ell. faql.) mods. klar (3-4). 2.1) om forhold, som man ikke helt kan gennemskue, ikke har fuld ell. sikker forstaaelse af ell. viden om: tvivlsom; omtvistelig. *Moth.K134.* *Hvad Preussen vil er uklart end, | Sit Spil det fint maskerer. *Holst.LHbl.82.* det (er) mig ikke paa nogen Maade uklart . . hvad der egentlig er det Afgjørende ved denne Sag. *CGAndrø'sTaler.II.(udg.1934).248.* det (var) svært for Dommerne at træffe en klar og fast Afgørelse i en saa uklar og alvorlig Sag. *KMunk.EI.81.* 2.2) om sansning, tænkning, udtryksmaade olgn., som mangler (den normale) klarhed (4), sikkerhed, præcision: upræcis; dunkel; taaget. det uklart Udtalte . . er det uklart Tænkte. *Kterk.XIII.19* (jf. *Vogel-Jørg.BO.96*). Man tænker saa uklart, naar man tænker med Følelsen eller endog med unge Følelser. *Goldschm.Hjl.II.563.* uklare ud af Læsning abstraherede Doktriner. *Schand.O.I.79.* Uklart fornam han . . at det var selve (den store kunstners) berygtede Holdningsløshed, som tiltalte ham. *Pont.LP.2II.213.* han er ør af Vin og sanser uklart. *KMunk.DU.63.* Jakob havde en uklar Følelse af, at der foregik en Strøm-kænting . . men han kunde ikke faa fat i Tendensen. *JesperEw.DerigeAar.(1947).97.* 2.3) om person. || (jf. bet. 2.1) som ikke helt kan gennemskue et forhold, en sag, ikke har fuld ell. sikker forstaaelse deraf ell. viden derom. *Schand.O.II.4.* være uklar over noget. *Ludv.* || (jf. bet. 2.2) som

ikke har de normale aandsevners fulde brug; som er omtaaget (af vin, søn olgn.); uden fuld bevidsthed. *Den Dreng var uklar, taaget, dvask og sky | og kunde Intet klart og grundigt fatte. *Schand.UD.4.* en (af beruselse) noget uklar Forsamling. *TroelsL.XI.13.* (patienten var) fuldstændig uklar, uden Bevidsthed om Tid og Sted. *KPont.Psychiatr.I.84.*

3) mods. klar 6-7. 3.1) (især $\mathfrak{U}$) mods. klar 6: i en uordenlig, forstyrret tilstand; ikke rede, ikke i orden (til brug). *Moth.K134.* *Den Bombe, der slog ned i deres Krudttaarn, | Har gjort lidt uklart der. *Rahb.Tord.44.* spec. ($\mathfrak{U}$) om (forstoppet ell. utæt) pumpe: *Moth.P128.* *Harboe.MarO.316.* *Drachm.PV.141.* 3.2) (især $\mathfrak{U}$) mods. klar 7, i egl. bet., om tov, kæde osv.: som p. gr. af berøring, sammenstød, indfiltrering ikke kan fungere frit; især i forb. være, komme, rage (III.2.1) uklar olgn. Uklare Touge. *SøLex.(1808).* der blev malet et uklart Anker ($\mathfrak{O}$: et anker, hvis kæde har tørt om ankerfligene olgn.) paa Stormasten . . som skulde betyde at Skibet var priisdømt. *Federspiel.MineHændelser.(1841).24.* *WCerstensen.OmbordogLind.(1878).192.* Sejlet er uklart ($\mathfrak{O}$: fangel, fastholdt) af Raacen. *Scheller.MarO.* Det vil . . ikke være tilraadeligt at lade begge Ankere falde paa en Gang; thi man risikerer derved, at Ankere eller Kæder kommer uklare af hinanden. *KuskJens.Søm.236.* 3.3) (af bet. 3.2, i forb. som rage uklar, se III. rage 2.1-2; især talespr.) om person: som er (kommen) i konflikt, strid, trætte (med); i alm. spr. næsten kun (som præd.) i forb. blive, være, rage (III.2.2), rive (IV.7.1), ryge (4.4) uklar (med). Den Ældste var en Galning, han blev uklar med Forældrene og gik til Vestindien. *Gylb.(1849).VI.77.* *Bergs.PP.20.* han var jo den Gamles høire Haand, og han er allerede noget uklar med den Nye. *Gjel.R.86.* *Bang.S.139.* *Feilb.UJf. m. subj. i flt.:* (blive, rage) uklare (*Thuborg.Brødre.(1923).108.* *ASølling.Sømandsliv.(1925).89*) ell. (især) uklar (*HansPovls.HF.98.* *Plesner.B.84*).

U-klar-hed, en. flt. -er. (ænyd. d. s.) den egenskab, det forhold at være uklar; ogs. med overgang til konkr. bet., om noget (der er) uklar. 1) (især faql.) til uklar 1. *vAph.(1759).* *Bryg.(1941).* konkr.: Uklarheden bundfælder sig. *EllenCarlsen.Raasytning.º(1934).52.* 2) (især $\mathfrak{U}$) til uklar 2. || til uklar 2.1 og 2.3. (*Hauchs*) Uklarhed med Hensyn til det Religiøse. *Brøchner.(Brandes.Br.I.187).* || især til uklar 2.2-3; dels om mangel paa klarhed i tanke, udtryksform olgn. ell. om uklar tanke, udtryksform. Otto fornam Uklarheden og Selvmodsigelsen i disse Ord. *Goldschm.Hjl.II.764.* jeg hader al Mysticisme, al aandelig Uklarhed. *Bergs.Hvh.143.* der er mange uklarheder i fremstillingen; dels om den sindstilstand at være uden fuld bevidsthed:

Uklarhed stigende til Bevidstløshed. *Ugeskr.f.Læger.1928.178.sp.1. JorgenNiels.D.162.*

-klippet, part. adj. (*ænyd. d. s.*; W ell. *fa. g.*) **1)** i egl. bet.; især til III. klippe 1.3-4. *Moth.K155.* Et Væderlam . . uklippet. *PolitiE. 1925.3. (den) uklippede Billet. JernbaneT. 1939.3.sp.1. 2) (l. br.) overf. **2.1)** til III. klippe 2.2: *uformindsket. Moth.K155.**

*Hermelinskaaben af Drotten maa heel og holden bevares, | Stor var din Arv, til din Søn gaaer den uklippet i Arv. *Bagger.II.333.*

hans årlige Løn . . blev lagt uklippet på Kistebunden. *Rørd.KK.12. 2.2)* til III. klippe 2.3: *ikke bedragen, snydt, blanket af (for penge). Moth.K156.* Han slap ikke uklippet fra den Bedrager. *VSO. -klog*, adj. (*uden for (adv. og) intk. ent., brugt som præd., især W) ikke (ret, ikke videre) klog; mindre klog. U-klog kaldes den, som er uforstigt. Moth. K161.* *mig . . de hiertelig beklage | Som uklog, og som gal maaskee. *Bagges.Ep.442.*

Napoleon (*jandt det*) uklogt at opføre Danmarks sikre Venskab for et meget usikkert Forlig med Sverrig. *Grundtv. MM.321.* at handle uklogt. *Brandes.L.I.387.* *det var ubetinget Synd, at lade | Din lille Pige mærke det, — | og det var ogsaa uklogt. *JakKnu. Va.159.* uklog mand kender ikke sin maves maal, se I. Maal 1.4. (*sj.*) til klog 3: *En ung enfolding Dreng skal . . | Tage Skatten . . | Og fye mig den, uklog paa dens Værdie. *Oehl.PSkr.II.92.* || *hertil: Uklogskab. Amberg. MO.* Jeg tiltroer (*ham*) ikke . . den Uklogskab, at udgive en ung Pige for Prindsesse, naar hun ikke var det: det maatte dog engang opgaves. *Schack.465. ADJorg.IV.99. -klædelig*, adj. [*uklædelig*] (*grev*) Moltke . . havde aflagt den meget uklædelige Paryk, hvorved hans ædle Ansigts og Hoveds Dannelse frit kom tilsyne. *Mynst.Levnet.81.* En for stor Stang vanzirer den lille Hest, en for lille bliver uklædelig for den store Hest. *PWBalle.RD.94.* den, der begynder at blive gammel, (*bliver*) ikke sjældent . . federe, ofte uklædeligt fed. *OBloch. D. 1.125.* en for en saa lille Mand uklædelig Arrigskab. *Soya.HF.41. -komplet*, adj. (*især W ell. fa. g.*) *ikke komplet; ufuldstændig. JBaden.FrO.173.* bogen, værket er ukomplet (*o: der mangler et ell. flere blade i bogen (jf. II. defekt slutn.), bind i værket*) | (*foræld.*) *mods. komplet sædegaard (se komplet 1.2): Krogerup er en liden og ukomplet Herregaard. EPont.Atlas.II.247. Repholtz.Stampenburg.(1820).24. Sal. XXII.947. -konfirmeret*, part. adj. *især (W, emb.) til konfirmere 3: som (endnu) ikke er konfirmeret. Heib.Poet.VI.357 (se konfirmere 3).* Luthers Catechismus . . En Lærebog for den uconfirmerede Ungdom. *CFBatslev.(bogtitel.1849).* 60 | Kvinden i alle Aldre, fra uconfirmerede til gamle Koner. *JacPaludan.TS.235. jf.: „Næh! Er det Jer, Børnlille!“ raabte (jægermesteren), idet hans uconfirmerede Stemme (o: stemme*

som hos et barn i overgangsalderen) straks slog over i Diskanten. Pont.DR.V155. -konsekvens, en. (*sj.*) *inkonsekvens. Brachner. (Brandes.Br.I.60).* **-konsekvent**, adj. (*sj.*) *inkonsekvent. Verner.137. -korrekt*, adj. **1)** *mods. korrekt 2, om sprogform, gengivelse, citat olgn. Moth. 1. U133.* Sproget er på mange Steder utilgelvelig ukorrekt. *Hjort. KriiLit.III.27.* Udtalelser, som . . vare gjen-

givne i en ukorrekt Form. *HCAlund.St.II. 362.* Ukorrekt Udførelse (*af en sportsevelse*). *Sportsleks.I.315. 2)* *mods. korrekt 3. (hun) havde genkendt J. og straks sagt Du til ham . . Dette fandt P. ukorrekt. JesperEuv. PF.133. -korrekt-hed*, en. *flt. -er. (især W) den egenskab, det forhold at være ukorrekt; ogs. med overgang til konkr. bet., om hvad der er ukorrekt (sprogform, handling olgn.). 1)* til ukorrekt 1. *Hegerm.L.(Hjort.B.I.319).* Arreboe . . har (*ikke*) følt alle sine (*metriske*) ukorrektheder. *StSprO.Nr.199.27. 2)* til ukorrekt 2. de Ukorrektheder, Kongen ofte tillod sig overfor den unge Broder. *KrErst.AA. 26. -kristelig*, adj. [*ukræsdøli (i bet. 1) ell. (spec. i bet. 2) ukræsdøli*] *adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (Moth. K 348. Slange. ChrIV.899).*

(*ænyd. d. s., gno. ukristelig; jf. -kristen (I-II)*) **1)** (*især W*) *mods. kristelig 1(-3); navnlig om mening, sindelag, adfærd: som ikke er i overensstemmelse med kristendommen, ikke sommer sig for kristne mennesker; (kristeligt set) forkastelig, fordømmelig; ugudelig. Handler nogen Husbond tyrannisk og Uchristelig med sin Hustrue. DL.6—5—7. Føre et uchristeligt Levnet. vAph.(1764).734. (det) er uchristeligt, at ville tvinge Folk til at tie med hvad de troe, endside da til at bekynde en Tro, de ikke har. Grundtv.Udv. V61. Jeg maatte . . gøre Gjæld imod Aagerrente og fandt . . en christen Menneskeven (o: pengeudlaaner), der tog mig under meget uchristelig Behandling. Oversk.L.382. Voltaire var som hele Oplysningstiden lidet religiøs og absolut ukristelig. GBang.EK.II.250. Jeg troede ikke du vilde fæste Lid til sliq ukristelig Skik (o: at tænde volkstys mod trolde). Sofus Christensen. Et Folkesagn.(1937).12. jf. bet. 2: Han bandede ukristeligt. Duelund. N.44. mods. kristelig 3.2: en gammel kone (i Ammassalik), Teemiartissaq . . havde aldrig lært at læse eller skrive og bar dengang (1906) endnu sit ukristelige arvenavn. Letterst.tidskr.1932.9. || (jf. bet. 2) med afsvækket, mere ubestemt udsæt. bet. tyske Mester Gregor (paastod) med en . . Strøm af latinske Konstord . . at en . . Aareladning var nødvendig . . Bispren (*sagde:*) „I . . dræber . . den gode Fader Saxo med eders barbariske og uchristelige Latin.“ Ing.VS. I.46. „Prokuratøren gaar med ham under Armen. Det skal en Mester aldrig gjøre med sin Svend“ . . „Ja saadant Noget kalder jeg egentlig ukristeligt,“ sagde Købbersmeden, som var en døbt Jøde. Schand.*

10 |

20 |

30 |

40 |

50 |

60 |

70 |

80 |

90 |

100 |

110 |

120 |

130 |

140 |

150 |

160 |

170 |

180 |

190 |

200 |

210 |

220 |

Fort.165. 2) (talespr.) uegl., om noget ualmindeligt, usædvanligt, især som udtryk for usædvanlig mængde ell. grad: *umanerlig; utrolig; syndig* (2.2); *ugudelig* (2). 2.1) som adj.; især knyttet til subst., der betegner mængde ell. masse, ell. i udtryk som det var held ell. noget saa ukristeligt (som osv.). saa er (præsten) saa ukristelig til at messe. *Skjoldb.KH.90.* det var ogsaa helt ukristeligt, som det Svinebæst (∅: en gris) kunde æde. *Aakj.VF.11.* Det var dog en ukristelig Masse Trær. *AndNz.PE.I.235. Esp.498. Feilb.Lollo. 2.2)* som adv. det store Tårnur havde ukristeligt mange Time- og Kvarterslag at ruge med. *Rørd.TB.21.* Vi har spist og drukket ukristeligt. *KLars.GHF.I.242.* saa rent ukristeligt doven. *NisPet. Muleposen. (1942).42. Esp.498. Feilb. -kristelighed, en. ft. -er. især* (∅) til ukristelig 1. *vAph.(1759).506.* den aabenbare Uchristelighed. *Grundtv.(Kirketid.1837.sp.404).* S&B. om ytring *olgn.:* man fæstede sig ikke saa meget ved (skuespillet) forsonende slutning, men lagde mere mærke til alle de ukristeligheder, som havde gaaet forud. *AlfHenriques.Kaj Munk.(1945).45. I. -kristen, en. (ænyd. d. s.; nu l. br.) især i ft., om ikke-kristne, hedninger, vantro. (de) skulle samtlig stride imod Tyrken og deslige U-christne. Pflug.DP.906. Holb.Ep.V*13.* Han er den christeligste Uchristen og det andægtigste Umeneske som jeg kiender. *Ew.(1914).II.79.* vel er der hos os, som overalt, hvor Daaben paa tvinges, mangfoldige døbte Uchristne. *Grundtv.Vart.41. Mart.Levnet.II.92. II. -kristen, adj. (ænyd. d. s., oldn. úkristinn; l. br.) Tater og andre uechristne Personer. Forordn. 2/10. 1701.II.4. §3.* christne eller uechristne Spekulant. *Rawert & Garlieb. Bornholm. (1819). 19. -kritisk, adj. ikke (i tilstrækkelig, tilbørlig grad) kritisk* (1). En ucritisk Bedømmelse. En ucritisk Udgave af en gammel Forfatter. *VSO.VII.341.* afholde sig fra ucritiske og tankeløse Lovtaler. *Mart.Levnet.III.22.* Jeg staa trods al Taknemmelighed ikke helt ukritisk overfor ham; men han er en hæderlig Mand. *Rode.EM.21. jf.: (denne bogs) Ucritiskhed. Nyerup.LitM.48. -kronet, part. adj. især* (∅) i forb. ukronet konge *olgn., om person, der indtager en stilling (næsten) som en konges: som en stats, en bys leder, som den første, ypperste inden for en vis kreds. Fru Millioneusen (spiller) Rollen som ukronet Society-Dronning. Nat Tid. 15/10. 1928.M.8.sp.6.* Raditch havde været Kroatiens ukronede Konge. *Pol. 15/10. 1928. I. sp.6.* Bjørnson (blev) Norges ukronede Konge og nationale Samlingsmærke. *Nathans.P.10.*

Ukrudt, et ell. (sj.) en (*Hørn.Moral.II. 64. jf. *ald Ukrud. Clitau.PT.163.*) [*u₁kru^d*] 60 (*i rigsspr. nu l. br. Ukrud [u₁kru^d] jf. Ukrud ∞ ud. Clitau.PT.26.163. se videre ndf. — nu ikke i rigsspr. Ukryd. Borreby.PA.28. jf. Feilb. — † Udkrud. PÉdv.Fris.S.364. Nye*

SangvedKronprindsensTraktemente.[1788].v. 9). ft. (sj.) d. s. (Ukrud. Gylb.X.44). (ænyd. ukrud, no. ukrutt; til I. Krud (Krudt, jf. I. Krudt) efter mnt. unkrut, hty. unkraut; jf. Ugræs || den tidligere i skriftsproget ene-raadende form var Ukrud: Job.31.40 (1931: Ukrudt). Moth.K357. Holb.Paars.85. HaveD. (1762).288. Ing.EF.III.12. Hauch.VZ.143. Kierk.VI.370. MO. VSO. Holst.R. Nord Conv.Lex.V.646 (men NordConv.Lex.*V.840: Ukrudt). HFEw.FB.40. NMøll.H.18. formen findes endnu i dial. (jf. Feilb.) og søges genindført af visse faql. forfattere, se jx. LandbO. IV684. Sal.*XXIV204. samt TjP.reg.I-II. || formen Ukrudt (først fra slutn. af 19. aarh. alm. raadende i skriftspr.): Grundtv.Saxo. III.141. Oehl.HK.(1828).41 (men Ukrud: sa. Helge.(1814).25). Ørst.VI.95. Sibb.II. (1850).18. SvGrundtv. Saaby.* FrGrundtv. LK.51. Sjæll.Bond.19. Lollo. jf. Feilb.)

1) især koll., om (i alm. urteagtige) planter, der ikke er bestemte til nytte ell. pryð (jf. Nytte-, Prydplante), men gror vildtvoksende paa uønskede steder (paa dyrket areal); uden for faql. spr. ogs. mere ubestemt, som nedset. betegnelsen for planter, der vækker mishag ved ubehagelige egenskaber (overdreven frodighed, giftighed, stikkende, brændende egenskaber, ubehagelig lugt *olgn.*). 1.1) i al alm. || (nu især ∅ ell. faql.) om en enkelt plante (ukrudts-plante). (han) rykkede en Snylteplante op, som havde snoet sig om (en) Rosenbusk . . . „Hvi lader du ei Ukrudet staae?“ — spurgte Faderen — „hvad kan det for, det blev Ukrud?“ *Ing.PO.1(1835).I.72.* *Snart hun et Ukrud uden Busken finder, | Snart . . . reiser hun den faldne Rosenstok. *PalM. Adam.H.I.274.* Uaget (hylden) er et almindeligt Ukrud og voxer med stor Frodighed, er det dog ikke haardtort. *CVaupell.S.113.* Rector selv gik . . omkring mellem Bedene og bøiede sig hvert Gøeblik forat tage et Ukrudt, der var undgaaet (havekarlens) Opmærksomhed. *Baud.G.135. (benediktinertidslen ligner)* mest af alt et Ukrud, hvad den ogsaa er i sin Hjemstavn. *DanmHavebr.30.* || koll. gid der da voxer Tjørn istedetfor Hvede, og Ukrud (1931: Ukrudt) istedetfor Byg. *Job.31.40.* Stien (var) begroet med Græs og Ukrud. *Gylb.TT.121.* Botanikeren elsker Planter, — og for ham existerer intet Ukrudt. *Sibb.II.(1850).18.* *i Sol jeg luged Ukrudt op. *Stuck.S.II.* Ved Ukrudt forstaa man alle de paa dyrket Areal optrædende Planter, som man ikke tilsigter at have der. *Landm.B.I.572. Havebr.L*II.1029. jf.: Rhododendronen . . staaer og venter paa at faa Halsen drejet om paa sig, for det er noget Ukrudt man aldrig faar i Blomst i Stue. J.P.Jac. (Berl Tid. 2/10. 1922. Aft. 3. sp.2). 1.2) (jf. bet. 1.3 og 2) i sammenligning, som udtryk for noget skadeligt, ondt, der trives ell. bør følges ligesom ukrudt (1.1). *Oehl.NG.(1819).62.**

vogt Dig for Fru Sigbrit, thi hun er som en Tidsel paa Marken, et bevæbnet Ukrud. *Hauch. VZ.164.* de vilde Roser. . voxte (i Portugal) som Ukrudt (∴: *vildt, ikke i haver*). *HC And. BC.III.314.* || *billedl.* See (til) at du i Tide afluger ald Ondskabs Ukrud hos dig. *Hørn. Moral. II.57.* Næst vore slette Riimmeddes og Versemageres er vel ingen Mark frugtbarere paa dette Slags Ukrud (∴: *tautologier*), end vore Rabulisters. *Rahb. Stiil.75.* Han hørte til det Ukrudt, som trives og breder sig i urolige Tider. *Allen. I.140.* Pastor B. (saa heri) et nedslaaende Eksempel paa, hvorledes Ufordragelighedens og Mistroens Ukrudt kunde vedblive at skyde op i et ved Aanden lutret og frigjort Samfund. *Pont. LP. VIII.75. 1.3*) i *talem., ordspr., som betegnelse for overdreven frodighed, seghedhed olgn. (jf. tilsvarende u. I. Krud 1 samt Mau. II.489).* ukrudt forgaar ikke (saa let), ogs.: 20 gror allerstærkest olgn. (*Moth. K.357.* Kom Grønneq. I.108), ofte anv. om en person, spec. (spøg.) den talende selv. *Mau. 10851.* *Ei Ukrud — veed du — saa let forgaar, | Og skal jeg hænges, jeg drukner ikke. *Ing. VSt. (1824).167.* *HolstLHbl.17.* *Da vil han (∴: en ulykkelig elsker) døe, men det har ingen Fare — | Ukrudt forgaar min Sandten ej saa let. *Bøgh. Hr. Grylle. (1852). 1. N Moll. H. 18.* som Tiden gaar, skyder Ukrudt op, siger man. *HCAnd. (1919). III.393.* ilden skal kvæles i asken og ukrudt i sæden osv., se kvæle 3.4.

2) (jf. I. Krud 3; nu l. br. i rigsspr.) som nedsettende betegnelse for en person (*Moth. K357*) ell. et dyr (som skældsord: Der har Du den, dit Ukrud! sagde Per og drev Hunden nok et Slag. *Wied. Silh.71*), spec. (*dial.*) om ubehagelige smaadyr, utøj, kryb. *Kalk. IV.632.*

Ukrudt-ell. (i alm.) **Ukrudts-**, i ssgr. (nu mindre br. **Ukrud(s)-**, se nærmere u. Ukrudt). (især $\mathfrak{W}$ ell. *faql.*, spec. *landbr.*) af Ukrudt 1.1 || *formen* Ukrudt- (Ukrud-) forekommer især i $\mathfrak{W}$, mindre faste ssgr. som ukrudt-bevokset (jf. Ukrudtbevoksning. *Stedn. V280*), -dækket (* en ukruddækket steenstrøet Plet | Et Eden blev ved hendes Skaberhænder. *Rahb. Poet. F. II.188*) olgn. og i ssgr., hvis 2. led begynder med s (se u. Ukrudts-sæd), desuden som mere tilfældig sideform (se u. Ukrudts-dræber, -frø) || *foruden de ndf. anførte i talrige let forstaaelige ell. l. br. ssgr. som ukrudts-agtig, -art, -bekæmpelse, -bestand, -flora, -fri, -fyldt, -holdig, -indhold, -rod, -spire, -undersøgelse, -urt. -dræber*, en. d. s. s. -middel, han forgav sin Kone med Ukrudt-dræber. *Jesper. Ew. AP. 226.* -**fisk**, en. (jf. Ukrudt 2; l. br.) *fisk*, der (forekommer i stor mængde og) ikke bruges til menneskeføde. 60 *JyllP. 121, 1924.7.sp.4.* -**frø**, et. (Ukrudt-*JPJac. (Brandes. Br. II.323).* **Ukruds-**. *Sal. XVII.995*). frø af ukrudt (ukrudtsplanter; mods. Kulturfør). Spredning af Ukrudtsfrø

fra Grofter, Skraaninger, Rabatter m. v. langs Veje og Jernbaneskraaninger. *Cirk. Nr. 171²⁴, 1889.* *LandbO. II.305* (se ondartet 1 slutt.). jf. Ukrudtsfrø-Sold (til rensning af hørfør). *CG Rafn. (Landhuushold. VII.36).* -**hakke**, en. (jf. Lugehakke). *Bl&T. Hvdæ hedder det? (1947).235.* **I. -harve**, en. (jf. -strigle) harve, der anvendes til ødelæggelse af ukrudt (paa nybesaaede marker). *LandbO. IV.695.* *Maskinbog Landm. 417.* Ukruds-: *Sal. XVII.994.* **II. -harve**, v. vbs. -**ning**, harve (besaaede marker) med en ukrudts-harve (I). *LandbO. IV.696.* *JyllP. 41948.7.sp.1.* Ukrudsharvning. *Sal. XVII.994.* -**jord**, en. (mods. Blad-, Græstørvjord ofl.; især *gart.*) jord, der har været bevokset med ukrudt (anvendt som lettere jordblanding til potteplanter). *Sal. IX.965.* Ukruds-: *Sal. 2 XIII.170.* -**middel**, et. (jf. -dræber) præparat (vædske) til bekæmpelse af ukrudt. *Socialdem. 1948.3.sp.3.* -**plante**, en. (Ukruds- *NordConvLex. V646.* *Sal. 2 XXIV.204*). Ukrudtsplanternes stærke Formering. *MøllH. VI.130.* *Havebr. 4II.1029.* jf. Ukrudt 1.2 og 2: Slige Djævelens Kvinder var giftige Ukrudtsplanter i Guds Menighed. *GBang. EK. II.170.* -**strigle**, en. (jf. I. Strigle 1) ukrudtsharve af særlig form (med mejseldannede tænder). *Maskinbog Landm. 418.* $\mathfrak{W}$ -**sæd**, en. (jf. -frø og Ukrudt 1.2) *billedl.*: saaledes gjælder det ogsaa at frede om Barnehjærtet, at ikke de gode Spirer blive nedtraadte, og en Ukrudtsæd saaet i Stedet. *Pont. SV.103.* *Johs Steenstr. (Univ Progr. 1900. II.98).*

U-kræ, et. (ænyd. d. s.; især *dial.*) skadedyr; især om (ubehagelige, skadelige) smaadyr, som rotter, mus ell. (navnlig) insekter; utøj. *Ukre* . . som fortærer planter træer og frugt. *Moth. Conv. U29.* en af ovennævnte *Ukræ* (∴: *oldenborrer*) hærjet *Ager. Aakj. M.53.* Hæng den (∴: en slaget ko) op under en af Bjelkerne i Loen, der er den bedst afvejen for Hundene og andet *Ukræ*. *Rord. II.20.* *Rask. Fynske BS. 66.* *CReimer. NB. 494.637.* *Ujf.* -**krænkelig**, *adj.* [u¹kræn'gøli] (ænyd. *glæd. d. s.*; jf. *uforkrænkelig*; især $\mathfrak{W}$ (højlid.) ell. *jur.*) som (p. gr. af sin fortrinnsstilling, sin opøjethed, sin særlige retlighed) ikke kan ell. tør (maa, bør) krænkes. 1) (jf. *krænke* 2; nu vist kun i tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til bet. 2) som ikke er forkrænkelighed, omskiftelighed, for-gængelighed underkastet; *uforkrænkelig* (1). *Moth. K332.* den samme ukrænkelige Ærlighed . . fulgte ham i al hans private Vandel. *Pram. JESch. 318.* *Kunsten (bestaar) i | Vor Sjæls Formuenhed at bringe Harmonie | Imellem det, som Tidens Vexel krænker, | Og det, der er ukrænkeligt deri. *Hz. AN. 129.* 2) til *krænke* 3. Kongen er ansvarsfri; hans Person er hellig og ukrænkelig (jf. sakrosankt). *Grundl. (1849). §18.* (de) have et ukrænkeligt Krav paa at holdes i Agt og Ære. *IIN Claus. Da Spr. 22.* Historien er en

ukrænkelig Helligdom. *JLUss.H.399*. Postforsendelser paa Søen erklæres for ukrænkelige. *BerlTid.*^{27/6}1907. *M.3.sp.1.* *jj.* Ukrænkelighed. *MO*. Nu kommer Krigen, saa skal der igen slagtes en halv Snes Millioner. Men Lægerne tror stadig paa Menneskelivets Ukrænkelighed. *Branner.DK.247.* **-krænket**, *part. adj.* (*ænyd. glæd. d. s.* (Bønneb. *I.174*); Ω , især højt.) ikke krænket; især (*jj.* ukrænkelig 2) til krænke 3. af forbe-

10 paa en simpel og ukonstlet Maade, derved nemlig, at man har kjøbt Bogen. *Kierk.XIII.412.* i Mynsters Veltalenhed (*var der*) i Sammenligning med Paludan-Müllers aldeles simple ukonstlede men dog smukke Tale . . foremgen Kunst. *LZeuthen.Mine første 25Aar. (1866).72.* *Schand.TF.I.8.* *jj.* Ukunstlet-

20 hed. *S&B.* **-kunstnerisk**, *adj.* (*især* Ω) ikke kunstnerisk; især: som ikke er i overensstemmelse med (som ikke fyldestgør, som er i strid med) kunstens regler, fordringerne til (*god*) kunst. alle tyske (*ministres*) Dece-ter vare udramatiske . . vare som Taager . . deres Programmer — hvor ukunstneriske, hvor flade! *Goldschm.NSM.III.280.* det Mangelfulde og Ukunstneriske i (*Henrik Steffens*) Noveller. *Mart.Levnet.II.44.* den beskædnede og ukunstneriske Beskæftigelse at male Portrætter . . efter Fotografier. *Brandes.X.337.* **I. -kvem**, *subst.* se -kvemme.

30 **II. -kvem**, *adj.* (*ænyd. d. s., glæd. vquæm, vquæm, no. dial. ukvæm, fsv. (og sv. dial.) opvæm(ber);* *jj.* -kvems; ikke i alm. spr.) uskikket (*til noget*); ubeqvem; spec. om *ytring*: upassende; (ære)krænkende. *Moth.K401.* (*hun*) vovede (*ikke*) at ytre det mindste Martin krænkende ondt eller uqvemt Ord. *RUss.ME.I.115.* Naar Vejsporene var meget opkørte, med en Kam i Midten, var det vanskeligt og ukvemt for en Enspænder at følge Vejen. *PhRDam.FI.198.* *Vort nord. modersmål. II. (1943).91.* **-kvemme**, en ell. et. (**-kvem**. *Cit.1709.* (*Vider.I.400*)). *ft. -r.* (*jj.* I. Kvemme; ikke i alm. spr.) uegnet, ubeqvem tilstand; ulempe. For at undgaae denne Uqvemme, er det fornødent at bruge megen Langsomhed. *vAph.Chym.III.517.* disse Ulejligheder og alle disse Uqvemmer. *smst.II.469.* Alt Ukvemmet kommer af, at Folk ikke mere har et godt Haandelag til at opdrage Børnene. *Martina Hans.K.42.* **-kvemmelig**, *adj.* (*ænyd. d. s., glæd. vquæm(melig); nu næppe br.*) *d. s. s. II. -kvem.* *Moth.K402.* *jj.* *HDahl.SM.76.* **-kvems**, (*ubøjeligt*) *adj.* [*u₁kvæms*] (*ænyd. d. s., no. dial. ukvæms; muligvis egl. gen. af Ukvem(me) (brugt som I. led i ssgr.);* *jj.* Ukvems-) ell. af (II. ukvem med tilslutning spec. til) Ukvemsdor; (*uden for ssgr.*) *nu næppe br.*) *d. s. s. II. ukvem.* *Moth.K402.* Jeg saae . . et høyt Landstryger-Skaffot (*o: til udstillede varer*) . . Bygnings-Konsten var temmelig gothisk og uqvems paa det; Ud-zirelserne vare gandske ulige. *Rabener.Satirer. (overs.1758).27.* *(*en deserteret soldat*) paa

10 paa en simpel og ukonstlet Maade, derved nemlig, at man har kjøbt Bogen. *Kierk.XIII.412.* i Mynsters Veltalenhed (*var der*) i Sammenligning med Paludan-Müllers aldeles simple ukonstlede men dog smukke Tale . . foremgen Kunst. *LZeuthen.Mine første 25Aar. (1866).72.* *Schand.TF.I.8.* *jj.* Ukunstlet-

20 hed. *S&B.* **-kunstnerisk**, *adj.* (*især* Ω) ikke kunstnerisk; især: som ikke er i overensstemmelse med (som ikke fyldestgør, som er i strid med) kunstens regler, fordringerne til (*god*) kunst. alle tyske (*ministres*) Dece-ter vare udramatiske . . vare som Taager . . deres Programmer — hvor ukunstneriske, hvor flade! *Goldschm.NSM.III.280.* det Mangelfulde og Ukunstneriske i (*Henrik Steffens*) Noveller. *Mart.Levnet.II.44.* den beskædnede og ukunstneriske Beskæftigelse at male Portrætter . . efter Fotografier. *Brandes.X.337.* **I. -kvem**, *subst.* se -kvemme.

30 **II. -kvem**, *adj.* (*ænyd. d. s., glæd. vquæm, vquæm, no. dial. ukvæm, fsv. (og sv. dial.) opvæm(ber);* *jj.* -kvems; ikke i alm. spr.) uskikket (*til noget*); ubeqvem; spec. om *ytring*: upassende; (ære)krænkende. *Moth.K401.* (*hun*) vovede (*ikke*) at ytre det mindste Martin krænkende ondt eller uqvemt Ord. *RUss.ME.I.115.* Naar Vejsporene var meget opkørte, med en Kam i Midten, var det vanskeligt og ukvemt for en Enspænder at følge Vejen. *PhRDam.FI.198.* *Vort nord. modersmål. II. (1943).91.* **-kvemme**, en ell. et. (**-kvem**. *Cit.1709.* (*Vider.I.400*)). *ft. -r.* (*jj.* I. Kvemme; ikke i alm. spr.) uegnet, ubeqvem tilstand; ulempe. For at undgaae denne Uqvemme, er det fornødent at bruge megen Langsomhed. *vAph.Chym.III.517.* disse Ulejligheder og alle disse Uqvemmer. *smst.II.469.* Alt Ukvemmet kommer af, at Folk ikke mere har et godt Haandelag til at opdrage Børnene. *Martina Hans.K.42.* **-kvemmelig**, *adj.* (*ænyd. d. s., glæd. vquæm(melig); nu næppe br.*) *d. s. s. II. -kvem.* *Moth.K402.* *jj.* *HDahl.SM.76.* **-kvems**, (*ubøjeligt*) *adj.* [*u₁kvæms*] (*ænyd. d. s., no. dial. ukvæms; muligvis egl. gen. af Ukvem(me) (brugt som I. led i ssgr.);* *jj.* Ukvems-) ell. af (II. ukvem med tilslutning spec. til) Ukvemsdor; (*uden for ssgr.*) *nu næppe br.*) *d. s. s. II. ukvem.* *Moth.K402.* Jeg saae . . et høyt Landstryger-Skaffot (*o: til udstillede varer*) . . Bygnings-Konsten var temmelig gothisk og uqvems paa det; Ud-zirelserne vare gandske ulige. *Rabener.Satirer. (overs.1758).27.* *(*en deserteret soldat*) paa

uqvems Sted (o: paa ryggen) modtager Aareladen | . . for at være tydelig, | Han Spidsrod gaær. *Wess.83. især (med overgang til ssg. Ukvemsord) i forb. m. Ord: Saladin var . . en Hader af grov Skiemt og ubluë Snak, hvorudover man hørte ham aldrig tale et uqvems Ord til nogen. Holb.Hh.I. 183. vAph.(1759).521. han udlod sig med en heel Deel uqvems Ord. Jacobi.(Skuesp. IV.124). (han) svarer ikke ligefrem . . paa 10 et hvert Spørgsmaal, for ikke uforsigtigen at tale et uqvems Ord, der enten i Nu- eller Fremtiden kunde skade. Russ.U.167.*

Ukvems-, i ssg. [u₁kvæm^(s)] (*ænyd. d. s. (se u. Ukvemsord); dels af ukvems ell. gen. af Ukvem(me) (spec. i ssg. Ukvemsvejr), dels (med tilslutning hertil) omdannelse af Ukvædens- i ssg. Ukvædensord; nu i alm. spr. kun i ssg. Ukvemsord*) **-floskel**, en, hvad betyder da hans Uqvems-Floskel: 20 „at det maaskee ei er første Gang, jeg . . foredreier mine Ord.“ *Heib.Pros.X.92. -navn*, et. *øgenavn. Pram.(Rahb.Sandsig.582). -ord*, et. (*ænyd. no. d. s.; (til dels) omdannelse af Ukvædensord; jf. Ubevksvmsord; nu især* $\text{\textcircled{w}}$ *utilbørligt, nedsættende, foragteligt, spottende, (være)krænkende ord; skældsord. (især i ft.). Ingen maae angribe nogen med Uqvems Ord, Skjelds Ord, eller tillægge nogen noget Øge-Navn. SokrigsA.(1752).§636. (han) hørte sig 30 beegnet med Løgner og Kieltring, saavel med andre Uqvems Ord. Biehl. DQ. II. 44. Oehl.XI.355. Uqvemsord mod Bibelen, hvormed (Grundtv.) i sin Tid forargede de ældre Lutheranere, Uqvemsord og Magtsprog istedenfor Tanker kan naturligviis kun . . tilfredsstillende Tilbedere. Kierk.VII.26. Han kaldte sig Conrad, som hans overgivne Herrer lidt lapset havde forkortet til: Rad, hvis Betydning, som dansk Ukvemsord, dog 40 var ham ubekjendt. Ing.L.III.132. Lov^{19/}. 1866. §217. (enken) brugte Ukvemsord som „et gammelt Asen“ om sin salige Halvdæl. Schand.SF.10. ESkræm.UB.76. **-tale**, en. (*ænyd. ukvems tale (Vider.I.177); jf. Ubevksvmsstale) utilbørlig, fornærmelig tale (med brug af ukvemsord)*. *Skal jeg Uqvemsstaler høre | Af en nybagt Riddersmand? *Heib. Poet.II.176.* han skreg og raabte op, uden at bryde sig om, at Tjenerskabet hørte hans 50 Ukvemstale. *EChristians.O.I.27. -vejr*, et. *besværligt, ugunstigt vejr. stride sig til Havet i Ukvemsvejr . . det var han Gudsketak Mand for endnu. MylErich. NS. 5. -værk*, et. *utilbørlig, skammelig, vanværende handling. *Imellem ærlig Daad og Uqvemsværk | Kan hver Mand vælge frit. Boye.PS.II.114.**

u-kvindelig, adj. [u₁kvænəli, u₁kvæn'əli, u₁kvæn'əli] Jeg var . . ukvindelig nok til at tilstaae ham min Kjærlighed. *Gylb. Sk.209.* Har du kjendt Mage til Kone? er hun ikke rædsom ukvindelig? *Hostr.E.I.13.* Intet er saa ukvindeligt som at være anderledes end andre. *JVJens.Br.165. jf. Ukvind-*

delighed. *VSO.VII.441.* i disse Kvinders Liv forekommer Ordet Arbejde ikke. De have ikke methodisk lært det Allermindste, og i deres Angst for Ukvindelighed er de stolte deraf. *Brandes.U.493. -kvædensord*, et. (*ænyd. uqvædens ord, glda. vqvæthins (vqvæthans, vqve(th)ns) ord (Kalk. IV.633. Skraaer.II.61.74.126), sv. okvädinsord (fsv. okvædhins ordh); I. led muligvis et adj. m. bet.: som ikke kan tale, som ikke taler sømmeligt, tilbørligt, jf. oldn. úkvæði, marillos, stum, hvortil oldn. úkvæðis-ord, -mál, ukvemsord, fsv. okvædhens ordh, jf. ogs. fsv. okvædhings ordh; muligvis er den oldn. form den opr., hvoraf de andre da er omdannelser; nu sj., arkais.) d. s. s. Ukvemsord. Disse dine Ukvædensord (orig.I.156: Ukvemsord) skal du fortryde. *NMPet.DH.² I.(1854).176. -kynde*, subst. (*ænyd. ukynd, vanart, oldn. úkynni, dels: ukendskab, dels: synd m. m., jf. I. Kynde samt sv. okynne, uartighed, unoder, no. dial. ukynde, ond natur*) 1) † *ukendskab; ukyndighed; uvidenhed. Moth.K92.* En trykt Dom lærer os: Ukynde i Landets Sprog efterdags kan blive regnet . . blant Forbrydelser. *[CProthe.] Betenkning over Kommando-Ord.(1773).10. 2) (dial.) det at være ukendt; i talem. ukynde gør ell. gi(ve)r uynde, er man ukendt, er man lidet anset. Moth.K92. MDL.306. Mau. I.516. Krist. Ordsspr.370. Feilb. jf. ænyd. ukiende, ukyndighed, uvidenhed: *(jeg) Maa slutte med den gamle Text: | Ukiende giver Ynde. | At kiende var ey Fordeel min. *Reenb.I.394. -kyndig*, adj. [u₁kyøn'di, u₁kyøn'di] (*ænyd. d. s.; især* $\text{\textcircled{w}}$ *jeg vil ikke, at I skal være ukyndige (1819: uvidende), brødre! om dem, som ere hensøvede. IThe. 4.13(Chr.VI).* hand er saa ukyndig udi Medicinen, at hand gjør en Historie-Skriver til en Apotheker. *Holb.KR.III.4.* ukyndige Skrivers Misbrug. *Høysg.Anh.20.* hun (har) aldrig sat sine Ben udenfor København og er ukyndig i fremmede Tungemaal. *Esm.I.72. jf.: Ukyndighed i det Norske Sprog. Holb. DII.I.658. (bidronningen) har et vist Antal af Mænd, som Ukyndigheden kalder vilde Bier. Suhm.II.85. Der findes i Hovedstaden stor Ukyndighed om Stemninger og Tilstande i Købstad og Land. Schand.O.II.90. $\text{\textcircled{w}}$ -kysk*, adj. (*ænyd. glda. d. s.; $\text{\textcircled{w}}$ letfærdig; (stærkt, overdrevent) sanselig; utugtig. Lad ikke bugs begiering, eller ukyske samqvem (1871: Kjødets Lyst) begribe mig. Visd.23.8(Chr.VI). (en skøges) ukyske Levnet. Holb.Bars.V7. *et ukyskt Hjerte. Hauch.DV.III.8. *et Forhæng drager den frynsede Bøg | (Tilskuer selv) for den ukyske Gøg! *JVJens.Aa.34. $\text{\textcircled{w}}$ -kysk-hed*, en. (*ænyd. glda. d. s. (Dyrerim.7.24 oft.) det at være ukysk; ukysk adfærd, handling; letfærdighed; utugtighed; udsvævelse(r).* Hvad Anledning gives ikke til Ukydskhed ved Mascarader. *Holb.Mase.II.3.* dersom han (o:***

Chr.IV) mindre havde givet efter for sin Tilbøjelighed til Ukydskhed. *Fabricius.D.II. 284.* naar Kvinder begaar nogen Ukydskhed under det dionysiske Sværmeri, er det ikke Dionysos, der forlokker dem. *VilhAnd.BT. 15.* **-kær**, adj. (ænyd. glda. d. s. (Brandt. *RD.I.166*); nu Ω , især i lidt højtid., mere formelt spr.) ikke kær (II.1.1-2); som man ikke (ret) holder af, sætter pris paa, kan lide. *Ei altid ukjær er uventet Gjæst. *Boye.Erik.42.* *da viste | Sig for hans Blik en ukjær Skikkelse. *Bagger.II.356.* Byer blev ham hele hans Liv en fremmed Verden, nødvendig, men ukær. *Brandum-Nielsen. (VidSelsk Oversigt.1935.84).* || især i udr. det er mig (ikke) ukært (at) olgn. „Jeg er ikke capable til at gjøre noget i Dag, min Hierte. Jeg har min Troe ligesom en Feber i Kroppen“ . . . „Det er mig u-kiert.“ *Holb.Masc.I.4.* „O nei, Deres Majestæt . . . det er mig saa ukjært at tale om Pengel!“ *HCAnd.ML.404.* Det har ikke været Holberg ukært, at man her hjemme fik at vide, hvorledes man i Udlandet saa paa ham og hans Værker. *ThA Müll. (Holberg-Blandinger.III.(1946).55).* **-kæret**, part. adj. († **-kært**. *DL.5—5—1.* jf. *VSO.*). (ænyd. ukær(e)t, glda. æda. ukært(h); jf. nildsket; jur., nu sj.) ikke kæret (III.2); ikke paa-klaget. (jordegodsset maa han) ej afhænde, med mindre hand det i tre Aars Tid Ukært og Ustævnet haver besidet. *DL.5—6—2.* den uhindrede Benyttelse af Uddriften . . . som ukæret havde haft Hævd fra Slægt til Slægt. *HMatthiess. Det gamle Land.(1942).75.* **U-kærkommen**, part. adj. *Tilgiv | At jeg uskyldig bringer Eder da: uvelkommen (Oehl.AV(1810).48: uvelkomment) Budskab. *Oehl.(1841).V.32.* især om person: *Moth.K428.* mine ukjerkomne Gjæster. *Blich.(1920).XV.189.* (en) ukærkommen bejler. *AOLr.DH.I.125.* **-kærlig**, adj. (ænyd. d. s.; især Ω) ikke kærlig (1); som ikke har ell. ikke vidner om (den normale, ønskelige) kærlighed. Menneskene skulle være . . . ukierlige, uforligelige, Bagtalere (osv.). *2Tim.3.3.* man kan gjøre Kjerlighedsgjæringer paa en ukjerlig, ja endog paa en selvkjerlig Maade. *Kierk.IX.17.* det, der nærmest drev Niels til denne ukærlige Færd, var Skinsyge. *JPJac.II.60.* jf.: *Man . . . seer i Ægteskab | Saa meget ondt regjere: | Ukjærlighed, ja ofte Drag | Og andet saadant mere. *Falst.159.* jeg har ingen Uret, ingen Ukjærlighed at behreide mig. *Bergs.GF.I.347.* **-kønnet**, adj. (jf. kønsløs) ikke kønnet. 1) (zool., bot.) mods. kønnet 1. ukønnet Forplantning. *Warm.Bot.673.* Hos mange (grønalter) kan kønnede og ukønnede Generationer veksle med hverandre. *KoldRo.Sporepl.60.* Foruden de . . . egentlig kønsløse „Ammer“ findes ogsaa hos selskabelige Insekter saakaldte ukønnede Individuer (Arbejdere, Soldater) . . . Hunner (ell.) Hanner, hvor Kønsorganerne

er hemmede i Udvikling. *Sal.² VI. 581. 2)* (gram., l. br.) mods. kønnet 2 (s. d.).

I. Ul, en. se Ulv.

II. Ul, et. [u^l] flt. d. s. (fra no. ul; til ul; sj.) hylene, tuden (af blæsten). kun Blæstens Ul lod sig høre. *Kidde.AE.I.261.*

Ul-, i ssg. se Ulve-.

U-laas, en. $\odot$ vandlaas med U-bøjet rør. *TeknLeks.III.601.*

U-lad, en. (ænyd. ulad(e), ulaad, uklad olgn., glda. wlaad, fsv. olat, upassende opførsel; til I. Lad; jf. u-7.2 slutn. (og 7.3); sml. Ulade; arkais., sj.) larm; støj; skrig(en); raab(en); udskaeldning. *Moth.LI4.* Døden lader sig ikke bevæge . . . af nogen Skænden eller Ulad og ej af nogens høje Stand. *Rist.J.271.* **-lade**, en. (til I. Lade; jf. u-7.2; sml. Ulad; sj.) vist kun i flt.: unoder. *PEMüll. (HjælpeO.510).* hvor dybt sidde vi ikke den

20 Dag idag — efter tyve Aars Frihedsliv — fast i den sunske Enevældes Grusdyng, i enevoldsundersaatlige Synsmaader, Sædvæner, Fordomme og Ulader. *Hejmdal.⁹1869. 1.sp.2.* **-ladsiggørlig**, adj. [-lasaitgø²rli] (til forb. lade sig gøre (se lade sp.178²⁹); jf. u-3.2; jarg.) som ikke lader sig gøre, praktiserer, realisere; ugørlig; næsten kun som præd.: Udtalelsen om, at noget ikke kan lade sig gøre, eller som det hedder paa jævner Dansk, er ula'siggørligt. *BerlTid.²⁹1936.M.18.sp.2.* det er jo næsten ula'siggørligt. *Soya.FK.II.145.* **-lag**, et ell. en (se u. bet. 1); i reglen uden art. (**-lav**, en. *Moth.L64.* jf. Feilb. u. ulave). (sv. olag, no. ulag, oldn. ulag; jf. Ulave) 1) (jf. Lag 3; ikke i rigsspr.) d. s. s. -lave. Ula^u . . . er en forvirring, eller sammenblanding uden orden. *Moth.L64.* hver Gang den (v: en jærnform) kommer i nogen Ulag. *PhysBibl.XIX.368.* (han) har faaet saadant Ulag paa Underbukserne, at han ikke kan faa Benene fri. *Falk Rønne. Omkring Gadekæret.(1921).76.* 2) (jf. Lag 4.2; nu næppe br.) i forb. i ulag, til ubelejlige tid, i utide. komme i Ula^u. *Moth.² U134.*

Ulan, en. [u^llaⁿ] († **Ulaner**. *JBaden. FrO.*) flt. **-er**. (fra ty. ulan, af polsk ulan; egl. af tyrkisk oprindelse) $\times$ ryttersoldat, som hører til det lette kavalleri og bl. a. er bevæbnet med lanse. (nu kun om udenlandske forhold). Uhlanerne skulle . . . øves saavel i sluttede som Sværme-Attaqver. *MR.1815.28. MilConv.VIII.386.* Hvem førte en Lanse nu til Dags? Højest Uhlaner, som red i Trup, og som desuden førte Karabin eller Revolver. *Brandes.F.193.* han er en udpræget „Feldgrau“ — Ulanen med Huen paa det ene Øre. *Achton Friis.DØ.III.433.* || hertil ssg. som **Ulan-angreb**, **-frakke** (særlig uniformstrøje for ulaner („ulanka“)). *Sal.²XXIV.207*), **-officer**, **-regiment** ofl.

U-lask(e), en. se U-4.

u-last, part. adj. se ulastet. **-lastelig**, adj. [-lastdøli] (ænyd. d. s., fsv. (adv.) olaste-

lika; *jf.* -lastende, -lastet; *især* **U**) som ikke med rette kan lastes ell. dades; som der ikke er noget at udsætte paa; dødelig; uadælelig; upaaklagelig. **1**) om person ell. persons optræden, vandel. Gjører alle Ting uden Knur og Tvivl, at I kunne vorde ustraffelige og rene, Guds ulastelige Børn, midt iblandt den vanartige og forvandede Slægt. *Phil. 2.15.* han har opført sig ikke blot aldeles ulasteligt, men ædelt. *Mynst. (Hjort. B. I. 171).* jeg saa ham (o: en skuespiller) forleden . . i „Amors Geniestreger“, og fandt ham virkelig ulastelig. *PV Jac. Breve. 179.* i de sidste 5 Aar har (han) ført en ulastelig Vandel. *Jur Formularbog. 45.* en stolt og selvtilfreds Bevidsthed om deres egen Ulastelighed, som i alle Maader korrekte og normale Hverdagsmennesker. *JP Jac. I. 252.* **2**) om ting (s stand), *især* om legemsdele ell. (oftest) paaklædning; paa hvis properhed, pæne, velholdte stand der intet er at udsætte. sin ulastelige blaa Overfrakke fra et af de første Skræderetablissementer, havde han knappet op. *Schand. VV. 161.* (hans) Hænder var . . ikke ulastelige. *Aa Dons. S. 154.* Smokingen (er) ulastelig. *Soya. HF. 29.* velindbundne exemplarer (af bøger) i ulastelig stand. *Plesner. B. 70.* **3**) om (andre) forhold. Hvad kendt vel kaldes et ulasteligere Foretagende, end at opføre sin Tid og Flid til sit Fæderne-Lands Ære. *Langebek. SA. 3.* Orthografien er ikke ulastelig, Interpunktionen yderlig forsømt. *Schand. BS. 473.* hendes ulasteligt formede Nakke. *Drachm. F. II. 144.* † **-lastende**, part. adj. (glda. ulastend, no. dial. ulastande; til præs. part. (m. passiv bet.) af I. laste) ulastelig; upaaklagelig. en tøndte god ulastende øl. *Cit. 1706. (Vider. I. 369).* **-lastet**, part. adj. (ogs. **-last**. *DL. 5—5—1*). (ænyd. ulast, upaatalt, ulastet, ukærnet, glda. ulast, upaatalt *Kalk. I. 289. IV. 634*), fsv. olastadher; nu næppe br.) **1**) som ikke bliver lastet, kritiseret; som man ikke retter indvendinger mod, udtrykker misfornøjelse med. *Moth. L60.* *Din Dyd og Fromhed var alleene uden Skamme. | U-lasted. *Falst. Ovid. 139.* *Smaabog! vil Du herfra? for trykkes, og bindes, og sælges, | end i faderlig Pult hvile ulastet, ulæst? *FGuldb. S. 5.* **2**) som der ikke rejses indsigelse mod ell. gøres fordring, krav paa. Hvis Gods og Ejendom nogen haver haft i Haand og Hævd (o: i besiddelse) i tyve Aar Ulast og Ukært til Tinge, det beholder hand. *DL. 5—5—1.* **-latin**, en. (*jf.* -latiner, -latinert, -latinsk) i best. f., om modersmaalet (ell. andre nyere, levende sprog) som modsætning til det (lærde) latinske sprog. Det synes jo ikke stort bevendt med den Frihed, Ulatinen har faaet til at besøge baade eders lave og høje Skole. *Grundtv. Breve. 206.* **-latiner**, en. (*jf.* -latin osv.) person, der ikke kender det latinske sprog, er latinsk dannet. *smst. 207.* † **-latinert**, part. adj. (m. h. t. 2. led sml. ældre fr. latiner, tale,

skrive (paa latin) d. s. s. -latinsk. *den u-Latinerte Mand. *Fr Horn. Somn. Poet. 27.* **-latinsk**, adj. (*jf.* -latin(er), -latinert; nu næppe br.) om person: som ikke kender, har studeret latin; ustuderet. det latinske Sprog; et Sprog, som den store Hob ikke forstod . . disse læge, ulatinske Mennesker. *Birckner. Tr. 111.* || om forhold: ikke præget af kendskab til latin ell. latinskoleuddannelse. en ulatinsk og ægte dansk Dannelse. *Grundtv. Breve. 203.* **-lav**, en. se -lag. **-lave**, en (*Moth. L64.* den grundigste Ulave. *And Næ. DB. 60*) ell. et (et syndigt Ulave. *Galsch. SR. 63*); næsten altid uden art. (*gl. dativform af Ulag ell. dannet til I. Lave*) uheldig, urigtig, upassende orden, stilling ell. (til) stand; uorden; urede; ogs. som udtr. for at være ude af sin rette forbindelse, sammenføjning med noget, at være af lave; næsten kun i forb. i ulave; ofte i forb. som bringe, gaa, komme, være (*MO.*), (*dial.*) faa i ulave. Jeg kand forsikre Herren, at det ringeste ellers ikke er kommet bort eller kommet i Ulave. *Holb. Stu. II. 4.* Det kan lettelig skee i siid fast Jord, imod Steen eller Rødder, at Plov-Kniven kan komme i Ulave, eller blive løs. *JPPrahl. AC. 13.* den meget sammensatte . . Maskine gaaer ofte i Ulave. *Rahb. Tilsk. 1796. 153.* Frokenen sidder . . og græder. *Ja hele Huset er kommet i Ulave. Hostr. ML. 211.* Kommunens Pengevæsen var kommet i det syndigste Ulave. *Galsch. H. 97.* Enkefru B. (*sidder*) og strikker . . naar det gaar i Ulave for hende, taler hun med sig selv. *And Næ. FD. 7.* *jf.* (*sj.*): De hæftige lidenskaber, der som en hvirvelvind bringer ulave og forvirring ind i alle sjælens kræfter. *Cardale. Liturgien. III. (overs. 1902). 27.* || (*dial.*) om lem: det at være af led. min ene Pegefing er kommen i Ulave. *Lollo.* Jeg har faaet mit Akselben (o: min skulder) i Ulave. *UFF. || (sj.) om persons uligevægtige sindstilstand.* jeg er slet ikke selv i Lave, idet jeg bringer Andre i Ulave. *FCBDahl. Overs. af Platon: Menon. (1885). 27.*

Uld, en ell. (*dial.*, se *Feilb. Flemløse. 118*) et (i rigsspr. undertiden (ved indflydelse fra *dial.* ell. fra forb. m. (ikke-kongruerende) mængdeangivende ord, som lidt, meget, noget uld) i forb. m. attrib. ord af synt.: fint uld. *Cit. ca. 1700. (Vider. I. 56).* det fornødne Uld. *Begtr. Sjæll. II. 426.* hvidt og sort Uld. *Blich. (1920). XIX. 133.* det bløde Uld. *Søiberg. KK. II. 175.* Alt Uld under Kontrol. *Pol. 1940. 8. sp. 3.* *jf.* v. Kæruld. [ul] uden st. (*jf. dog Feilb. III. 966 b⁹⁹*). (æda. ul (*Harp. Kr. 70*), ull, vll (smst. 12. 35. 108), sv., no., oldn. ull, oeng. wull (*eng. wool*), mnt. wulle, oht. wolla (*nhl. wolle*), got. wulla; besl. m. sanskr. ऊर्णा, russ. volna, lat. lana og vellus i sa. bet.; *jf.* ulde, ulden, uldet, uldre)

1) (*jf.* Laad 2.2. I. To 1.1.) den samling af tynde, bløde, bøjelige og ofte bølgeformet krusede haar, som udgør en stor

del (oftest det indre lag) af haarbeklædningen hos mange pattedyr (jf. VareL.⁴ 900. Sal.²XIII.501 og ssg. som fx. Hunde-, Kamel-, Kashmir-, Lama-, Pud(d)eluld, sml. ogs. Strudseluld); især (uden nærmere bestemmelse) om saadanne haar i faarets haarbeklædning: faareuld; ofte om en vis losrevet, afklippet mængde af saadanne haar, spec. anvendt som spindemateriale til fremstilling af garn (ogs. undertiden om spindemateriale, der delvis ell. helt bestaar af dækhaar af visse faaracer, jf. VareL.⁴900). 1.) i al alm. den første Uld af dine Faar skal du give (præsten). 5Mos.18.4. Faarene . . ryste Regnen af den dryppende Uld. Birch.II.18. han glædede sig rent umiddelbart ved at sætte en Kniv op, saa den skar Uld paa Vand (∴ uld, der af strømmen førtes mod knivsgggen; sml. Snorre.Edda.(udg. 1900).103). JvJens.NH.199. Et Væderlam . . uklippet, Ulden behængt med Burrer. PolitiE.¹⁹/₁₀1925.3. Manufakt.(1942).116. || (jf. Laad 2.2; dial.) spec. om den (korte) uld, som klippes af faarene om efteraaret (efteraarsuld, sommeruld). FrGrundtv.LK.116. SjællBond.83. jf. Feilb. ogs. (sjældnere) om den uld, som faarene har baaert om vinteren, og som klippes af dem om foraaaret (foraarsuld, vinteruld). Feilb.BL.111. || (jf. bet. 3.1; jæg.) om harens haarbeklædning. Bogh.DD.1866.184. VigMøll.HJ.193(se u. Laad 2.2). 1.2) i særlige forb. (se ogs. bet. 1.3). || en tot uld, se I. Tot 1 (jf. Uldtot). || (fagl.) i særlige forb. m. adj. (se ogs. S Langkjer.Varekundskab.I.(1856).512). lang uld, kamuld. Manufakt.(1872).80. „Nappet Uld“ er Uld, der plukkes saaledes, at de grove Haar nappes bort med højre Haand, og man i den venstre kun beholder den allerfineste, inderstvoksende Uld. Haandarbf.1937.138. død, kammert, skær uld, se II. død 3, kamme 1.2, VIII. skær 2.2. || i forb. m. verber, som karde (Moth.U47. Elkjær.NT.81. se ogs. u. II. karde 1), nippe, plukke, spinde, tese uld, se II. nippe 2 osv. spinde sin uld op, se II. spinde 1.3. 1.3) billedl. ell. i sammenligninger, talem., ordspr. olgn. || billedl., især (jf. ulden 6) som udtr. for noget tilslørende, afdæmpende ell. for uklarhed, valenhed olgn. *vi véd, hans klare ord dør hen i uld, | og hvem har lyst at tale til de døde (∴ for døde øren)? NMøll.R.52. (denne politiks) Skærende er en jævn Gliden bort fra alle klare Standpunkter over i en Tilstand af Uld. NordreBirksTidende.⁵/₁₀1905.2. sp.4. han . . har (ikke) lutter Uld overst oppe (∴ er ikke uklar, taaget). JacPaludan. (Pol.⁵/₁₀1943.13.sp.6). || i sammenligninger, især anv. m. henblik paa uldens bløthed ell. den rene ulds hvide farve. den Gamle af Dage satte sig; hans Klæder vare hvide som Sne, og Haaret paa hans Hoved som reen Uld. Dan.7.9. Han var led ved Ordene (∴ til en komposition), de laa ham i Munden

som Uld. EChristians.Hj.229. en ung pige, blød som uld. AOLrE.NG.85. || i talem. ell. ordspr. skrig nok ell. meget skrig og (ell. men) lidt uld (ofte med tilføjelsen: sagde manden ell. fanden, han klippede soen), (efter ty. viel geschrei und wenig wolle, jf. eng. great (much) cry and little wool; sml. ænyd. Meget af munden, lidet af ulden, (sagde hand som klippede soen). PPSyn.I.187 (jf. Mund sp. 491⁶²); i rigsspr. nu l. br. (dog ofte citeret i den ty. form; jf. ogs. NatTid.¹⁹/₁₀1943.7.sp.6)) som spøg. udtr. for, at vidtløftige, besværlige forberedelser ell. ledsagende omstændigheder (spec. mange store ord, praleri olgn.) staar i modsætningsforhold til det lidet, der (som udbytte, realiteter) kommer ud deraf. Man kan sige om alle „Fruentømmer“: Vræl nok, men ingen Uld, akkurat som Fanden sa'e, da han klippede sin So. Schand.VV215. det (er ikke) for det Gode, at Studentere vil paatage sig Ledelsen i Politik, det bliver da gerne til meget Skrig og lidt Uld. Østrup.Er.163. SjællBond.188. sml.: Der er mere bræg som uld. Krist.Ordsp.26. (sj.:) Forhørene fortsattes endnu i nogen Tid, men man kan ikke klippe Uld af en Frø (alm.: pille, plukke haar af den skaldede, se Haar 1.2, IV. pille 2.1). HPHanss. T.II.86.

2) (ofte m. overgang til bet. 1) hvad der er fremstillet af uld (1). 2.1) garn ell. traad, fremstillet af uld (1) og anv. til strikning, vævning osv. (skjoldmoens) Hænder, i hvilke oftere fandtes Blessurer og Vaaben, end Uld og Hør. Schousbølle.Sazo.198. *Aldrig før saa fin en Uld man | Væved til saa fin en Toga. PalM.ND.191. *Min Uld slap op til de hvide Rakker (∴ et broderi forestillende hunde). Gjæl.HS.41. Du maa ikke bære Tøj, som er vævet baade af Uld og Hør (1871: af Uldent og Linned sammen). 5Mos.22.11 (1931). 2.2) stof ell. tøj, beklædningsgenstand, fremstillet (vævet, strikket olgn.) af uldgarn. (præsterne skal) føre sig i linnede Klæder; og ingen Uld skal komme paa dem (1931: de maa ikke have Uld paa Kroppen). Ez.44.17. medens han som fattig Karl drog omkring og handlede med Uld. Goldschm.VII.6. hans Hoved . . var omhyllet af det brændende Uld og Linned. Jørg.VF.220. paa en Klædning enten af Uld (1871: uldent Klæde) eller Lærred. 3Mos.13.47 (1931). hel uld, d. s. s. Heluld (mods. Halvuld). det (∴ en modest) var hel Uld. KLars.KÆ.48.

3) hvad der (i form ell. (og) udseende) minder om uld (1). 3.1) (l. br.) i al alm., om blødt haarlag, blød pels. (hum) klappede Kattedrifterne, mens Graaden randt ned over deres varme Uld. NJeppesen.GH.143. 3.2) egl. (jf. Uldhaar 1.3) om hovedhaar, der ligner uld, ell. (nedsæt.) om hovedhaar i al alm.; især (dial.) i forb. komme, være i ulden paa hinanden, komme, være

i totterne (se I. Tot 2.2) paa hinanden. de to var jo stadig i Ulden paa hinanden. *Lunde. HG.79. CReimer. NB.233. 3.3*) (jf. Ager-, Bom-, Frø-, Plante-, Poppel-, Silke-, Sæd-uld ofl.; især jagl.) (beklædning, lag af) fine, bløde og krusede haar paa plantedel (blad, stængel olgn.) ell. om fnug paa visse planters frø (frugter). *Moth.U47. Alle . . . egentlig saa kaldte Ferskenere have . . . en fin Uld. Fleischer. HB.449. Drejer. BotTerm. 130. Nogle (bomulds)Planter . . . bære Bomuld med lang fin Uld. Manufact.(1872).1. *Vinden pusted hans Frakke fuld | af Mælkebøtternes hvide Uld. Dumreicher. Blaaklokker. (1917).15. store Tidsler med violette Blomster og allerede med hvid Uld i store Duske. AchtonFriis. DO.I.208. || som 2. led i ssgr., der bruges som plantenavne, se fx. Ager-, Eng-, Hvid-, Kær-, Skov- (2), Sneuld. 3.4) (jagl.) naturligt ell. kunstigt stof (produkt), der bestaar af fine, bløde, bøjelige (og krusede) fibre, trævler olgn. *AFang. LK.40. især som 2. led i ssgr. som Bjerg-, Glas-, Gran-, Kobber-, Papir-, Slagge-, Staal-, Sten-, Træ-, Torveuld. || filosofisk uld, (ty. philosophische wolle; overs. af nylat. lana philosophica; foræld.) den ved ophedning af zinkholdige stoffer fremkomne lette zinkulle, som minder om uldtofter ell. snefnug. Tychsen. A.II.445. OpjB. III.183. || (dagl., især i ssg. Lommeuld (s. d.)) om smaa mængder, totter af støv, fnug, trævler olgn. jf. Aadons. MV.32. 3.5) (l. br.) om formationer, der ligner uld. Tøvejret er kommet og har smeltet Frostens vasede Uld af Ruderne. *ErlKrist. OM.124. || især (jf. Uldsky) om skymasse. *Skyernes fugtige Uld. ThogLars. DF.19. *Bag den mægtige Mark . . . er en Villaby lagt | under Skyernes Uld. KWinstedt. Solog. Sorg.(1926).17.***

Uld-, i ssgr. [ul-] af Uld, især i bet. 1(1) og 2; fx. (foruden de paa alfabetisk plads anførte) Uld-affald, -arbejde, -arbejder, -balle, -blegning, -eksport, -farveri, -fiber, -flok (se u. II. Flok 1), -forbrug, -fo(d)ret, -forretning, -hækling, -import, -industri, -kardning, -klipping, -kradsning, -kæmning, -leverandør, -manufaktur, -marked (se u. Marked 3), -masse, -mængde, -opkøber, -parti, -plukning, -produktion, -slags (se u. Slags 2.1), (en) -sort, -sorterer (se u. Sorterer 1), -sortering, -spinding, -told, -trævl, -tvæt(ning), -tørring, -vaskning, -vævning; endvidere en mængde betegnelser for ting, fremstillet af uld(garn) ell. uldent stof, som fx. Uld-baad, -broderi, -dragt, -dækken, -filt, -florstømpe, -frynse, -galon, -hose, -lue, -islæt, -klud, -krep (se u. II. Krep 2), -kvast, -kæde (til I. Kæde 2), -lagen, -lue (se u. II. Lue), -luffe, -løber, -sager, -sejl, -sjal, -skjorte, -skørt, -sparre (se u. Sparre 2.2), -stoppegarn, -streng (se I. Streng 1.2), -strømpe, -stykke, -særk, -ting, -trikotage, -tørklæde, -vaar, -vest; spec. nævnes en række (jagl.)

betegnelser for stoffer (af den ved sidste led angivne art), vævet (paa forsk. maade) af uld, som Uld-atlask, -batist, -damask, -flonel, -fløj, -lasting, -musselin, -plys, -reps (-rips), -satiu, -serge(s), -silke, -tyl, se især *VareL. 4904. Sterm. Textil. (1937). reg. Manufakt. (1942). 116 f. -abe*, en. (jf. u. uldet 1.1, uldhaaret 1; zool.) sydamerikansk abe af slægten *Lagothrix*, der har en lang, tæt og uldhaaret pels. *Sal.XVII. 998. Lieberkind. DVXII.407. -agtig*, adj. (☐ ell. jagl.) som minder om uld. *LTid.1728. 604. Et uldagtigt Haar. VSO. BMøll. DyL. I.5. || jf. Uld 3.5: Nede over Fjorden væltede sig hvide, uldagtige Taager, hvorigennem tilsidst . . . Solen langsomt brød sig Vej. Pont. Vildt.(1899).113. -aks*, et, en. [3.3] (jf. -græs; nu næppe br.) ☉ kæruld, *Eriophorum L. Viborg. Pl.(1793).20. CGRafn. Flora.I. 499. -bi*, en. [3.3] (zool.) bi af slægten *Anthidium* (der bygger celler af planteuld). *Naturens V.1934|35.77. -binderi*, et. (foræld.) strikning af uldstømper (især som erhverv, husflid). *Blich.(1920).XXII.140 (se u. Strømpebind). -binding*, en. (foræld.) d. s. *CReimer. (Hjemmet.1913.242. sp.2). -blaa*, adj. (foræld.) om uldent stof: som er farvet blaåt. *MR.1818.59. -blaar*, plur. ell. en, et. (jagl.) korte uldhaar, som ved kamgarnsfabrikationen bliver siddende i kammen. *CollO. VareL. 88. -bladet*, adj. [3.3] i forb. uldbladet pil, (bot., foræld.) om de pilearter, hvis blade (paa undersiden) er silkehaarede. *Træerarter.(1799). 351. Funke.(1801).II.116. -blomst*, en. 1) [3.3] ☉ som navn paa forsk. planter m. uldagtige haar, trævler, fnug olgn. 1.1) bukkeblad, *Menyanthes trifoliata L.* (hvis kronflige haarformede papiller). *JTusch.146. HavebrL. 411.254. 1.2) (nu næppe br.) rundbælg (2), Anthyllis L.* (hvis blomst har et uldagtigt behaaret bæger). *FEkkard. Naturkundskab. (1795).196. Kjørball. FB.103. 1.3) (nu næppe br.) plante af slægten Phlomis* (hvis krone har en tæt haarbeklædning). *Hempel. Flora. (1836).278. 2) [3.3] (sj.) mælkebottens afblomstrede blomsterstand, hvis nødfrugter har lange fnug. jeg gaar hver Morgen og blæser Uldblomster af, ikke for at spørge, om jeg faaar nye Klæder iaar, men om Fru H. (☉: den tilskrevne) kommer i Dag (m. henblik paa den folketro, at hvis man i eet pust kan blæse alle mælkebottens fnug af, vil et ønske gaa i opfyldelse). IICAnd. BH.88. sa.(1919).II.331. 3) kunstig blomst af kulørt uldgarn, anv. som pynt. -blød*, adj. (l. br.) blød som uld ell. uldent stof. Skindet (paa bøveren) er bedækket med udvendigen brune, glindende, udbløde Haar. *Molb. LB.71. *Lojbænkens Tæppe*, der uldblødt, tungt | ligger slængt langs Hvide-træet. *Stuck.(J.Andersen. Stuckenbergl. I.(1942). 180). -burre*, en. se burre. -bryllup, et. (l. br.) (fest i anledning af) et vægtepars 40-aars bryllupsdag. *BerlTid. 1912.144. Aft.8. sp.2. -burre*, en. [3.3] (ænyd. vldburre;

nu ikke i rigsspr.) & *Cynoglossum officinale* L., hundetunge (hvis blade og stængel er blødt behaarede, og hvis frugter har børster med modhager) -borre: *Moth.U48. vAph.Nath.III. 583. Hornemann.OP.²177. jf. FolkLægem.III. 113. -bærende*, part. adj. (l. br.) som bærer, er beklædt med uld. MO. Uldbærende Dyr. VSO. || jf. Uld 3.3: Uldbærende Planter. MO. VSO. -**du**g, en. ♀ et slags stof, vævet af uldgarn ell. fæhaar og anv. til indløg. 10 *Stern.Textil.(1937).173. Manufakt.(1942).116. jf.: Frakke . . med Ulddugsindløg.Varehus.1935.68. -dusk*, en. (zool., l. br.) uldhale. *FrHeide.Sommerfugle-Atlas.(1913).7.*

ulde, v. [ulə] -ede. (af. af Uld; jf. uldre og ylde) 1) (dagl.) intr.: blive flosset, laadden, ulden; ogs.: afsætte uldfrug; fnygge. Garnet ulder. D&H. Feilb. 2) (dial.) trans., om af-, opvikling af noget (uldent). 2.1) i forb. ulde af, m. h. t. garnnogle: vikle (garn) af. *UjF. 2.2) (jf. opulde u. opylde) i forb. ulde op, m. h. t. noget vævet, strikket, snoet: adskille i traade olgn.; faa til at skilles; trævle op; ylde op. Tougene uldes og op ved Slidning. Junge. Hun kommer til at ulde sin Strømpe op igjen. MDL. FrGrundtv. LK. 182. AarbErrborg. 1920. 98. 3) (l. br.) intr. ell. i pass.: fremtræde paa en maade, der minder om en uldmasse (med flossede, trævlede ell. usikre konturer). 30 *Tusmørket uldede i Krogene. Brodersen.T. 120. lige op af Holts Skorsten stod Røgen som en rank Søjle, der uldedes lidt ud foroven. HUSS.IH.270. 4) (l. br.) i forb. m. ind: indhulle som i uld. graat i graat . . som Lyset i Lamperne, der hang oppe under Loftet og uldede sig mer og mer ind i Tobaksrøg. Pol. 1/2 1948. Sond. 4. sp. 1. jf.: Udenfor laa Gaden uldet ind i en mærkelig Stilhed. Linck. Mistænkt.(1942).7.**

ulden, adj. [ulə(n)] *Hoysg.AG.53. inth. -t ell. (nu kun dial.) uldet* (3Mos.13.47 (Chr.VI). *JacBircherød.R.50. FarumEr.24. BornhOS. jf. Lollo.) ell. (nu kun dial., m. overgang til ulden- i ssqr.) d. s. (ulden gods. Cit. 1705. (KbhDipl. VII. 747). ulden Toy. vAph.(1759). ulden Garn. sa.(1772).III. Feilb. se ogs. u. bet. 1.3); best. f. og flt. **uldne** ell. (nu kun dial.) **uldene** (*Hob.DH.I.63. Hoysg.AG.53. Funke.(1801).I.614. BornhOS.) ell. (nu kun dial., m. overgang til ulden- i ssqr.) d. s. (de ulden vares dygtighed. Cit. 1705. (KbhDipl. VII. 747). Ulden Sager. vAph. (1772).III. Ulden Strømper. smst.). (Glda. vllen, ullæn (*GldaKron.32.33*), (inth.): vllith (*Mand.142*), æda. ullæn (*Harp.Kr.181*), sv. yllen, oeng. wyllen, wullen (eng. woollen), oht. wullin (nht. wollen); afl. af Uld; jf. uldne)**

1) fremstillet af uld; uld-. 1.1) (jf. bet. 1.3) om stof ell. beklædningsgenstand olgn.: vævet, strikket osv. af uld (garn). (*Henrik IV af Tyskland*) maatte . . med bare Fødder og uldene Klæder bede Paven

om Absolution. *Hob.Intr.I.314. *(en) ulden Klud. Bredahl.VI.135. *uldne Vanter. Winth. IV.54. Møblernes . . uldne Betræk. Schand. F.296. noget groft uldent Stof med smaa sorte Tærn. Buchh. Godlille By.(1937).82. || uldent gods, (nu næppe br.) uldvarer. *Agerbeck. Beskrivelse over Begivenheder.(1804).67. se ogs. sp.1035⁴⁵. uldne strømper. Reskr. 14/2 1741. Sal.²XXII.475. et uldent stykke, se I. Stykke 5.2. uldent tøj, dels: uldent stof; dels: beklædningsgenstande fremstillet af saadant stof. Funke.(1801).I.614. OpfB.¹ VII.103. uldne varer, (nu sj.) uldvarer. Reskr. 14/2 1741. Sonnen havde nogle Aar gaaet omkring med uldne Vare. Blich.(1920). XIV.37. Forordn. 14/2 1834. §4. 1.2) om traad, snor olgn.: fremstillet (spundet, snoet) af uld (taver). *Hoysg.AG.47. Hattene med hvide uldene Snorer om. Thurah.B.122. en ulden Traad (ikke: Uldtraad). MO.II.1235. se ogs. u. II. Tvinde 1. jf.: et „uldent“ reb (d. v. s. reb, lavet af hestehår og svinehår). Ribe Amt. 1938.38. 1.3) inth. uldent (nu kun dial. ulden. DL.5-6-9. Feilb.) brugt substantivisk i selvstændig anv. (jf. sv. ylle, uldtøj, dannet af yllet (inth. af yllen, ulden), der er opfattet som subst. i best.f.; talespr., delvis dial.) hvad der er af uld; uldent stof, uldtøj olgn.; ogs.: uldgarn, -traad. blaat Uldent (*Chr.VI: ulden; 1931 afvig.*) og Purpur. 2Mos.25.4. (*de kinesiske kvinder bruger*) en lang og viid Overkirtel, nogle af Uldet, nogle af Silke. *Kyhn.PE.36. gaa med uldent inderst paa kroppen i (jf. II. linned 1) i forb. uldent og linned. Du skal ikke iføre dig Klæder, vævede af Uldent (1931: Uld) og Linned sammen. 5Mos.22.11. Uldent og Linned gav Moder ham med, nyt og godt. HCAnd.AV.68. En Kiste fyldt med Uldent og Linned havde hun med sig (o: i ægteskabet). Gravl.T.9. Feilb. Lollo. 1.4) (jf. II. linned 3) † overf.: som bærer uldne klæder. „kaldes Mandfolk; fordi de bær uld“. *Moth.U48.*****

2) (vel dannet til ulden- 2 ell. efter ty. wollen- i ssqr., opfattet som smst. m. adj. wollen (se u. ulden-)) † om fabrik olgn.: som fremstiller uldne (1) varer. De uldene Manufacturer der i Riget havde overmaade stoer Fremgang. *ExtrRel.²1723.6. Af uldne Fabriker er den Klædefabrik, der er anlagt i Kiøbenhavn . . betydelig. FThaarup.Da. Monarkies Statistik.(1790).29. se ogs. u. II. linned 2.*

3) som har en (især naturlig) beklædning af uld(haar) ell. af noget uldagtigt. 3.1) (jf. uldet 1.1; især fagl.) om dyr(s legeme, legemsdel). I godt Vejr bærer (hunrøven) de smaa, uldne Unger fra den mørke Hule ud i fri Luft. *BMøll.DyL.I.98. (disse heste) var „uldne“ i Haarlaget. LandbO.III.136. *Kattens uldne Krop. JVibe.Strand-Asters.(1921). 18. jf.: *Med stærktudspændte, tykke, uldne Vinger | Han (o: valravnen) med den frygte-*

lige Havmand kæmper. *Oehl.XXIV.65.* || (*nu l. br.*) om jaar. *det uldne Lam paa Engen gaær. *CKMolb.SD.178.* *Den hele, uldne Skaat, som her | paa disse Enge græsser (o: faareflokken). *UBirkedal.(StSprO.Nr.76.30).* || uegl. (*hans*) Kinder . . var uldne af Skægstubbe. *AaDons.DU.82.3.2)* (*sj.*: *videre anv.* en lille Kampestensvraa med en høj, ulden Kalot til Straatag. *MartinAHans.(Nat Tid.⁴⁶/12.1947.4.sp.2).* *jj.*: Han drejede ind paa den brune, uldne Mosevej. Hjulenes Lyd forstummede. *ErlKrist.St.130.*

4) (*undertiden m. overgang til bet. 5)* som i udseende, konsistens ligner, minder om uld; uldagtig, en Orkan af Sprøjt, der . . skød Skumfraade foran sig. Tykke uldne Totter fæg i Dans hen over Sandet. *CFMortens.KA.56.* det uldne Støv (*paa landevejen*). *HAPaludan.Sp.31.* || *især om taage, skyer (jf. Uldsky), sne(fnug), regntykning, røg olgn.* Uldent og blødt, tæt og stille faldt Sneen. *Schand.F.205.* en stor Dampner med en tyk, ulden Røg i en milelang Stribe bag efter sig. *Pont.F.I.63.* en Stjernenat med lette uldne Skyer. *HansPovls.HF.102.* Luften var tung, Himlen ulden af Regntaage og Varme. *AaDons.DU.188. jj.*: Skumringen blev tættere og mere ulden. *ErlKrist.St.83.* || (*især med.*) i videre anv., om fornemmelse (i fingrene): valen, løs, som om man rørte ved uld ell. havde uld om fingrene. en Følelse af, at der findes et Lag imellem Huden og den Gjenstand, man berører: „ulden Fornemmelse“, „Handskefornemmelse“. *Panum.255.*

5) som giver ell. er forbundet med et uskarpt ell. uklart syns- ell. høreindtryk. 5.1) (*især jagt.*) om synsindtryk; *især: som har uskarpe, udflydende omrids, grænser; lidt udvisket.* Englen (o: paa et maleri) er kedelig tung og ulden. *Bierfreund. Rembrandt.(1900).202.* Daarlig Belysning af (sigteskiven) vil have til Følge, at Pletten synes at vokse (bliver „ulden“). *ESætter-Lassen.Skytternes Haandbog.(1928).25.* graat Blæk . . giver en sprængt og ulden Cliché. *HF.B.1936.489.* jeg (*husker, at*) Tingene i Stuen blev graa og uldne og tilsidst flød i eet med det faldende Mørke. *Branner.TMS.9. jj.*: (*denne malers*) Farve var tung og lidt snavset, hans Behandling ofte ulden. *EHannover.NA.216.* || om lys, flamme. Praaserne lyste med et uldent Skjær som gennem Horn. *Aakj.VF.19.* Et Tegn paa, at Brænderen . . trænger til at renses, er, at Flammerne bliver bløde og „uldne“. *GasK.II.sp.1.5.2)* $\square$ om høreindtryk: svag, dæmpet ell. (og) utydelig, uklar. Af og til trænger en Replik ud til dem som et fjernt, uldent Raab. *PLevin.DG.63.* Sneen faldt, stille, alting stille, kun fjerne, uldne Lyde, dæmpede og uvirkelige. *Oluf Bang.Byen.(1924).137.* Domhusets tykke Mure gjorde alle udendørs Lyde uldne. *Vbergstrøm.GodeDanskere.(1946).49. jj.*: blødt og uldent flagnende Ugler

(slaar) med skarpe Skrig . . ned paa deres Bytte. *KnudPouls.BD.152.* om stemme: et Par Stemmer kom nærmere, gled underlig hule og uldne forbi — og atter lukkede Stilheden sig bag dem. *Nathans.S.74.* Hans (o: en klaverspillers) Klang er fyldig og bred, men for enstonig ulden til rigtig at leve og spille i Nuancer. *Pol.¹⁰/1923.8.sp.1.*

6) (*dagl., i bet. 6.2 næsten vulg.*) om optræden, holdning ell. forhold, sag: præget af uklarhed, ubestemthed, valenhed, mistænkelighed olgn. 6.1) om person(s optræden, holdning, udtalelser): som mangler fasthed, bestemthed, undgaar stillingtagen ell. stiller sig noget reserveret m. h. t. en sag ell. tilslører sit virkelige standpunkt (ved at udtrykke sig uklart ell. tvetydigt); ogs.: som ikke er aaben og ærlig, men virker noget fordægtig, mistænkelig ell. underfundig. blakkede Ord og ulden Tale. *Hørup.III.16.* Den afgaaende Konsejlspræsident var moderat Opportunist, ulden og bondeffig. *JakHans.D.65.* i den sidste Tid . . har (*der*) været noget uldent (*Pont.Sk.234:* gedulgt) ved dig. *Pont.Sk.(1906).149.* Jeg har i den omtalte Sag brugt stærke Udtryk . . Men selvfølgelig erkender jeg (*at man*) gør klogest i at være ulden og venlig til alle Sider. *Pol.⁷/10.1909.4.* Hendes moder gav sig til at snakke uldent: hun „syntes dog ikke —“, „man kunde jo bære over —“. *AnkerLars.VS.194.* Pastor S. (*i Nordlesvig*) har optraadt meget uldent. *Letterst.tidskr.1946.117.* Ingen Mandighed, ingen Selvstændighed, ingen Tillid, men Ængstelse, Vigen og Uldenhed paa de fremdragne Hovedpunkter. *Vort Land.¹⁴/1905.1.sp.1.* de slatne Standpunktets Uldenhed. *EErichs.Pastor Stefanus.(1921).41.6.2)* om ting ell. sag: som der er noget mistænkeligt, muggent ell. prekäert ved. der er noget uldent ved (*billetterne, de har tiltusket sig*). *CHans.F.314.* (*han*) fik Fornemmelsen af, at Luften var noget ulden. Der var ligesom en skjult Udfordring i Præstens Ord. *Kirk.F.42.* ofte i forb. den er ulden. den var sgu ble'en ulden. *Wied.Silh.39.* „Er den „ulden“ i Aften?“ spurgte hun pludselig. *CarlGandrup.Fanestugt.(1918).64.*

ulden-, i ssg. af ulden, dog delvis efter ty. wollen- i ssg., til wolle, uld; i reglen svarende til ssg. m. Uld-. 1) (*foræld. ell. dial.*) til ulden 1.1-2, i betegnelser for hvad der er fremstillet af uld ell. uldent stof, f. ex. Ulden-damask (*Riber.II.102*), -gods (Islands vigtigste Fabrikation er Uldengods. *FThaarup.Da.MonarkiesStatistik.(1790).94*), -gørn (*d. s. s. Gørn.Winth.V.93*), -sager (*vAph.(1759)*), -skjorte (*dels om skjorte af uld, dels om forsk. klædningsstykker, der bæres uden paa lærredsskjorten ell. som yderklædning. (Kalk.IV.636)*). „Er en nattrøie“. *Moth.U48.vAph.(1764).* *Amagerdragler.42.126.* Feilb. *jj.* ogs. MDL. (*u. Uldenskiot*) og Feilb. (*u. uldenskjørt*), -strømper (*Moth.*

U48. vAph.(1764).673), -tøj (ConvLex.XIX.85), -varer (S Langkjer. Varekunds-kab.I.(1856).528). **2)** (foræld.) til ulden 1.3 (jf. ogs. ulden 2), fx. Ulden-fabrik (Skr.^{25/3}1741. Cit.1842.(AarbHards.1940.25)), -halle (en Klæde- og Ulden-Halle. ObufNiels.(KbhDipl.VII.747)), -handler (Fædel.1846.sp.451. V Korfitsen. EV25), -kræmmer ((Kalk.V.1129). Fædel.1846.sp.451), -manufaktur (Cit.1701.(KbhDipl.VII.641). en Halles Op-rættelse for Ulden-Manufacturerne. Forordn. (Kvartudg.)^{14/}1739. jf. Manufaktur 1). **3)** (l. br.) til ulden 1 og 4 i farvebetegnelser som ulden-farvet (*den himmelvante Skye, | Som uldenfarvet lavt i Luften flyder. PH Frim. (Sk Vid. XII. 91)), -graa (Dagbræk-ningen var uldengraa. KarenChristiansen. To-biasNefinger.(1937).46).

uldet, adj. [uløi; som 2. led i sgr. -uløi] (ænyd. d. s. (Kingo.SS.II.46); aft. af Uld; jf. ulden) **1)** (jf. ulden 3) beklædt med uld(haar) ell. en uldagtig (haar)beklædning. 1.1) (jf. Uld 1.1) om dyr; ogs. i videre anv.: som har haarbeklædning af graalig farve som uvasket uld. Den uldede Ko. JHSmidth.Ords. 169. Fr Grundtv. LK. 111. om faar: Birch. II.225. (der) kom en vældig, brægende Faareflok. Det bølgede og vrimlede af Hunderedre af uldede Rygge. Bergstrom. KD. 37. de uldede Aber (o: uldaberne). Mentor. (1949).sp.829. || i rigsspr. især (fagl. ell. $\emptyset$) som 2. led i sgr.: som er beklædt med uld(haar) af en vis beskaffenhed; fx. fin-(DenViborger Samler.^{22/3}1824.4.sp.1. BMøll. DyL.I.222. jf.: det tæt-uldete . . . det fint-uldete Faar. Prosch. Avlensalm.Love.³(1886). 139), grov- (Wilkens.Tr.105), krus- (Manu-fact.(1872).74), lang- (s. d.), rag- (s. d.), silke- (Prosch. Avlensalm.Love.³(1886).93), tyk- (s. d.), tætuldet (se ovf. l.35). **1.2)** (jf. Uld 3.3; bot.) om plante(del): uldhaaret (3). (bladene er) uldede mod Enden. Rei-ser. IV.168. Uldede (blade). Tychsen. A.I.105. CMatthies. D.F.I.20. **2)** om haarlag: bestaa-ende af uld(haar); ell. om haar: fin, blød, kruset. **2.1)** (fagl.) svarende til Uld 1. Lamaen er beklædt med temmelig lange, uldede Haar. Sal.²XV.275. **2.2)** (bot.) svarende til Uld 3.3. uldet Behaaring (o: paa nogle planter). Tidsskr. f. Havebrugets Fremme. 1931-32.22. **3)** (l. br.) som (i en ell. anden henseende) minder om uld. Paulizky. Anvisning til Sundhedspleie. (overs.1798).524.

Uld-faar, et. (ænyd. d. s.; landbr.) faar af uldrig race, der opdrættes for uldens skyld (mods. Kød-, Malkofaar). S Langkjer. Vare-kunds-kab.I.(1856).522. Landb.O.I.182. **-fald**, et. (sml. Haar-fald; vet., nu næppe br.) det, at faaret taber ulden (i unormal høj grad). Abildg.&Viborg.F.21. **I. -farve**, en. (fagl.) ved fremstilling af uldtapeter anv. farvestof, der bestaar af (farvet) uldslov. Opf.B.¹VI.574. **II. -farve**, v. vbs. -ning (MO. Opf.B.^{VIII}.468. Hage.⁹03). (fagl.) farve uld i spunden

tilstand. || især i perf. part., om uldent stof (klæde): farvet inden vævningen (mods. styk-farvet (u. stykfarve)). VareL.(1807).III.283. en nye Sort uldfarvet lysebleat Kirsei. MR.1821.133. VareL.⁴18. **-fedt**, et. (jf. -sved; fagl.) fedtlignende stof, der afsondres i faars uld; lanolin. VSO. Hannover.Tekstil.I.38. **-fje(de)r**, en. (x, foræld.) cylinder-formet dusk af uld, anv. som pynt paa mili-tære hovedbeklædninger. MR.1834.55. **-fnug**, et. (ogs. -fnok. se u. bet. 1). **1)** (fagl. ell. $\emptyset$) lille stump, trævl olgn., flok (II.1) af uld. Vi have gjort vort Dagværk, Turner! og slugt nok Støv af Tæpper og Uldfug. Gjel. HS.77. Pol.^{25/3}1945.10.sp.1. || billedl. Enhver Bølgefald bevæger sig frem, først skum-mende, derpaa glatter den sig umærkeligt, lader sine hvide Uldfug bag ved sig. Schand. RP.47. *Synskredsens Rand | skinned som Silkespind bløde, | som flossede Uldfnokke røde. Jørg.Vers.(1887).3. **2)** (jf. Uld 3.3; bot., nu sj.) laadden, fnugget beklædning paa plante. VSO. **-fæt**, et. en. (ænyd. vld(e)fæt olgn., glæda. wlle fææt, wlfæth, fsv. ulla fætter; nu næppe br.) ulden paa et faar; ogs. (jf. -skind) om faareskind med ulden paa; fæt (I). Moth.U48. hvo kand være den Uldfæt, der er tør, naar Jord og Gaard er fuld af Dug (jf. Dom.6.39)? Galthen. Liig-Tale over Elisa-beth Rosencrantz.(1727).71. **-garn**, et. garn, fremstillet af ren uld. vAph.(1759). en Ende rødt Uldgarn. Thiele.III.103. Manu-fakt.(1942).116. se ogs. Tak sp.633²⁰. || hertil sgr. som Uldgarns-broderi, **-dukke** (jf. I. Dukke 3.1), **-hose**, **-nogle**, **-prøve**, **-traad**, **-gods**, et. (jf. uldent gods u. ulden 1.1; nu næppe br.) hvad der er fremstillet af uld(garn); uldvarer. Larsen. den bekjendte Kniplings- og Uldgodshandler Jens Wulff. Dagen.^{7/4}1841.1.sp.1. $\emptyset$ **-graa**, adj. (jf. uldengraa u. ulden-3) af graalig farve som uld. MO. Taagen rullede . . . som en uld-graa Masse ind fra Vest. Pont.FL.227. det vrimlede foran dem i Mørket af uldgrå Poppelsværmerne. Kidde.AE.II.179. **-græs**, et. en. (jf. -aks og Bomuldsgæs) & kærul, Eriophorum L. Amberg. VareL.⁴511. **-grøn**, adj. (foræld.) om uldent stof: som er farvet grønt. Extra fint Klæde . . . Uldgrønt. MR. 1820.16. **-haands-krabbe**, en. (jf. Uld 3; zool.) krabbe med laadne klosakse; Erioch-eir (sinensis). Vid Selsk.Medd.B.1936.Nr.3. 1. Lieberkind.D.VIII.224. **-haar**, et. (jf. -haaret) **1)** om haardannelse(r) hos dyr og mennesker. 1.1) (fagl.) især i flt., om de blø-derne, finere og (undertiden) krusede haar hos pattedyr, der sidder under dækhaarene, og som hos fx. faaret er udviklet særlig kraftigt (saa-ledes at dækhaar helt kan mangle); bundhaar; grundhaar. Den øvrige Pels (paa faaret) be-staaer . . . af meget stride Uldhaar. Abildg.&Viborg.F.88. Manufact.(1872).56.244. Boas. Zool.⁴596. **1.2)** (anat.) især i flt., om ganske smaa, fine og spredtsiddende haar paa største-

delen af det menneskelige legeme (mods. de kraftigere haar paa stærkere behaarede partier som hovedet). *Anat.*(1840).II.221. *Panum*. 272. 1.3) (jf. bet. 1.2 og Uld 3.2; især ☉) hovedhaar (hos mennesker) af blod, kruset, smækrollet karakter. Afrikaneren med . . de tykke Læber, det sorte Uldhaar.*HCAnd.* (1919).III.139. en sjov lille mand med hvidt uldhaar.*Herdal.Bisser.*(1933).54. 2) (jf. Uld 3.3; bot.) uldagtigt haar paa plante(del). *VareL.*511. **-haaret**, adj. 1) (zool.) om dyrs haarbeklædning: som navnlig bestaar af uldhaar (1.1), ell. som er kraftigt udviklet, tæt, blod og kruset; om dyr: som har saadan haarbeklædning. S&B. skimtede han ikke . . et mørkt, uldhaaret Hoved (o: paa en puddelhund)? *Hom.AA.*95. Kroppen er dækket af en lang, paafaldende tæt, uldhaaret Pels (o: hos uldaberne).*Sal.*2.XXIV.211. i betegnelser for dyrearter som den uldhaarede abe, 2) (zool.) om menneske: hvis hovedhaar er blodt, kruset, smækrollet, saa at det minder om faarets uld. Indbyggerne . . ere tilsammen uldhaarede Sorte, ligesom deres afrikanske Naboer.*Reiser.*II.512. *Tilsk.*1936.II.460. 3) (jf. -haar 2 og uldet 1.2; bot.) om plante(-del): beklædt med bløde, slappe og oftest stærkt krusede haar (lanatus, lanuginosus). *Drejer.BotTerm.*173. *Lange.Flora.*IV. i betegnelser for plantearter som fx. uldhaaret hestegræs, fløjlsgræs, *Holcus lanatus* L. (*LandbO.*II.619), ranunkel, *Ranunculus lanuginosus* L. (*Lange.Flora.*594), vikke, sandvikke, *Vicia villosa* Roth. (*LandbO.*IV.781. *Rostr.Flora.*I.14(1925).276.). **-hal**, en. (jf. Uldenhalles u. ulden- 2; foræld.) hal (1.2.2) for uldvarer. Man har i Jylland haft en Lerredshalle og Uldhalle.*MO.*I.866. **-hale**, en. (jf. -dusk; zool.) spinderen *Eriogaster* (ell. *Bombyx lanestrus* (hvis bagkrop er beklædt med uldagtige haar). *Sommerfugle.*46. *RomsAtlas.* *Sommerfugle.*(1943).49. **-handel**, en. 1) (ænyd. d. s.; jf. -handler 1) † det at underkaste den raa uld en behandling ell. det at forarbejde noget af uld. *Moth.*U48. 2) (jf. -handler 2) handel med uld. *MO.*VSO. *Hannover.Tekstil.*I.51. **-handler**, en. 1) (jf. -handel 1) † person, der behandler den raa uld ell. forarbejder noget af uld. *Moth.*U48. 2) (jf. -handel 2; nu l. br. i rigsspr.) person, der driver handel med uld ell. (jf. -kræmmer og Uldenhandler (u. ulden- 2)) uldvarer. *Moth.*U48. *Manufact.*(1872).57. *Feilb.* jf.: (bylten) var omtrent i Størrelse som en mindre Uldhandlerbylt. *BornhHaandvEr.* 216. **-hat**, en. (fagl.) herrehat, fremstillet af kæmlinger. *Hannover.Tekstil.*II.395. || (dial., foræld.) hat (for mænd) af form som en cylin-

derhat og fremstillet af filt af uld(affald). *PJensen.Snesere.*(1883).471. Nogle af de ældste Bønder havde sorte Fløjls Knæbenklæder, høje Uldhatte og langskafte Støvler.*Pont.D.6.* Paa Hovedet bar man til Stads og ved højtidelige Lejligheder en høj, sort Uldhat.*Folkedragter.*34. *Feilb.* Lollo. *UfF.* **-hvid**, adj. (oldn. ullhvitr; l. br.) af hvidlig farve som (vasket) uld. *Langs over Bjærgets | Sol-Lide bort | trækker sig Taagens | uldhvide Hjord.*Gjel.Br.*57. en lille Unge med uldhvide Krøller.*Schand.SB.*10. **-hæk**, en. (dial., foræld.) lille tremmekurv, hvori den kardedde uld (tojerne) lægges. *Cit.*1796. (*PJensen.Snesere.*(1883).150). Fr *Grundtv.LK.*268. *SjællBond.*64. **-hætte**, en. 1) hætte (strikket) af uldgarn. *Schand.BS.*249. 2) [3.s.] (nu næppe br.) ☉ bladmos af slægten *Polytrichum*, hvis hætte har et langt gulligt haar; jernfruhaar (2.1); guldhaar (2.3). *Viborg.Pl.*(1793).214. *Tychsen.A.I.*705.713. **-høne**, en. (zool., nu næppe br.) japansk hønerace med glatte fjer, der minder om uld. *Funke.*(1801).I.150. *Kielsen.NHM.*71. **-jyde**, en. (jf. -handler 2, -kræmmer og Jydekræmmer) omvandrende jysk uldkræmmer, spec.: som hører hjemme i de egne af Jylland, hvor strikning af uldvarer drives erhvervsmaasigt (i ældre tid som husflid); ogs. nedsat., i al alm. om indbygger i disse egne (*Sal.*XIII.283). *AndNz.D.*132. (jeg er) oprindelig Uldjyde med Bylden paa Nakken.*Brodersen.T.*85. *Feilb.* **-kam**, en. (ænyd. (ft.) wldkomme, oldn. ullkambr; fagl.) kamlignende haandredskab ell. maskindel, hvormed ulden inden spindningen behandles (redes, kæmmes), saa at de enkelte uldhaar lægger sig parallelt. *Reskr.*1739. *Manufact.*(1872.)141.371. **-kanin**, en. (fagl.) en art angorakanin, der opdrættes for haarbeklædningens skyld. *JBrems.Angora-Kaninen.*(1941).9f. **-karde**, en. (ænyd. d. s. og ullkaare; fagl.) karde (1) til rensning og udredning af uld. *Cit.*1705. (*KbhDipl.*VII.750). Spinderokke og Uldkarter i rask Bevægelse. *NRasmSøkilde.B.*177. **-karder**, en. (ænyd. uldkarere; l. br.) person, der er beskæftiget med, ernærer sig ved at karde uld. *Moth.*U48. se ogs. u. Karder. Jf. De flittige Uldkarterinder. *Ing.EM.*III.194. **-klipper**, en. (nu l. br.) person, der er beskæftiget med, ernærer sig ved at klippe uld af (faar). *Olufs.Landoecon.*444 (se u. Pels 2). *Resol.*29/10.1846. **-klokke**, en. (i rigsspr. især foræld.) klokke (4.6), under- ell. yderskørt oln. af uld; ogs. om en slags ulden underbeklædning til børn. S&B. (*hun*) sad . . i rødstribt Uldklokke og bare Arme. *Wied.Fæd.*82. (børnene) løb rundt uden Bukser, kun med en laset Uldklokke om Livet. *AarbKbhAmt.*1937.210. *Manufact.*(1942).69. *Feilb.* **-klæde**, et. (oldn. ullklædi, klæder af uld) tildannet stykke af et uldent stof; dels (fagl.) i al alm.: VSO. (bordpladen) er bedækket med et dobbelt Uldklæde. *Manufact.*(1872).296. *OpfB.*VII.

574. dels (især dial.) om halstørklæde strikket af uldgarn. MylErich.S.25. Et varmt Uldklæde bandt hun om hans Hals. Søberg.KK. II.122. ogs. om uldent skulder(tør)klæde, tidligere anv. af kvinder paa landet. UjF. -kradser, en. (nu næppe br.) 1) person, der renser og udreder uld ved hegling, kardning olgn. VSO.III.K287. MO. jf. Kradser sp. 232³⁰. 2) redskab til hegling, kardning af uld. Amberg. jf. VSO.III.K287. -kradseri, 10 et. (nu næppe br.) det at opkradse gammelt uldstof (for at anvende uldfibrene igen); ogs. om det saaledes fremstillede produkt. Uldkradserier af gammelt Klæde. Resol.²⁹/1846.

-krykke, en. se Ulvekrykke. -kræmmer, en. (jf. -handler 2, -jyde og Uldenkræmmer (u. ulden- 2); især dial.) person, der vandrer om og falbyder uldne, strikkede varer. Rask.FynskeBS.94. Han gik nu omkring . . . som Uldkræmmer. JVJens.NH. 144. Feilb. UjF. -kurv, en. (ænyd. vllc kurff; jf. -hæk; foræld.) kurv, hvori ulden ell. tojerne opbevares. FrGrundtv.LK.180. midt paa Gulvet, med Uldkurven ved sin Side, sad Moderen med sin knurrende Rok. CFMortens.RW.60. UjF. -kæmmer, en. (ænyd. d. s.; nu sj.) person, der er beskæftiget med kæmning af uld. Hallager.87. FStucken-berg.F.II.244. Kaper. -kæmmeri, et. (fagl.) den virksomhed at kæmme (1.2) uld; 30 ogs. om sted (fabrik olgn.), hvor denne virksomhed finder sted. Hannover.Tekstil.II.392.

-lok, en. (nu næppe br.) større, længere uldtot. Moth.U48. MO. VSO. -lus, en. (jf. Uld 3; zool.) insekt af en skjoldlusene nærstaaende gruppe, der skjuler sig i en hvid, uldliggende masse; Pseudococcus. Brehm. Krybd.682. Havebr.L.II.1033. -maaler, en. (zool.) sommerfuglen *Phigalia pedaria* Fabr. af maalerens familie, hvis forbryst er stærkt 40 laaddent. FrHeide.Sommerfugle-Atlas.(1913). 13. -mus, en. [3.1] (zool.) sydamerikansk gnaver af slægten *Eriomys*, der har en tæt og blød pels; spec. om *E. laniger* (den egentlige uldmus). Brehm.Patted.461. Lieberkind.DV. X.463. -møl, et. (zool., nu næppe br.) møllet *Endrosis lacteella*, hvis larve lever i uldent stof. Cuvier.Dyrhist.II.277. VSO.

uldne, v. [ulna] -ede. (afsl. af ulden; sj. i rigsspr. (jf. UjF.)) blive ulden, uld- 50 agtig. (han) saa kritisk paa sin høje Silkehat, der begyndte at uldne slemt over Pullen. ThitJens.M.132. || jf. ulden 3: *Kjær og Moser uldnes i af Kjærulds laadne Skare. Rose.Bygevejr.(1892).25. || (jf. ulden 4) refl.: fremtræde som, danne en uldagtig masse. Røgen uldner sig op af (damperens) gule Skorsten. Norman-Hans.DegladeSmilsBoplads.(1909).5.

Uld-net, et. (dial., foræld.) net, strikket ell. hæklet af uldgarn til at opbevare den afklippede uld i. SMBeyer.E.55. StevnsBjev. 84. UjF. || (jf. I. Net 1.3) om hovedbeklædning for kvinder. StevnsBjev.103. -pap, en, 60

et. (fagl.) en slags tyk, løs, pap, der bl. a. anvendes til fremstilling af tagpap. Sal.² XXIII.21. -papir, et. (fagl.) papir, der indeholder uldfibre. PapirL.352.398. -pels, en. (især fagl.) haarbeklædning hos dyr, bestaaende af et tykt, blødt haarlag, af uldhaar. Oluvs.Landoecon.441. Faaret er beklædt med en tæt Uldpels.BMøll.DyL.I.220. -pud-(d)el, en. (fagl.) puddel, hvis haarlag er 10 krøllet. Brehm.DL.³III.2.125.

uldre, v. [ulrə] -ede. (vel afsl. af ulde) 1) (dial.) i forb. uldre op, d. s. s. ulde op (se ulde 2.2). Nordsjøell.F.I.152. 2) (dagl., l. br.) m. h. t. hovedhaar: bringe i orden (fx. ved at purre op i det med haanden); ugle. OrdbS. || part. uldret anv. som adj. (hun) ordner sit uldre Haar ved et Kast med Hodet. Soya.AV.29.

Uld(rian), subst. (et: Moth.U48). [ul'-rian] (folkelig omdannelse af orlean (VareL.⁴ 644. Sal.²XVIII.616), fra ty. orlean, fr. orléane; fagl. ell. dial.) betegnelse for et stof, der udvindes af frugtkødet af det tropiske træ *Bixa orellana* og anvendes dels som farvestof (tidligere til tøjrvarning), dels som lægemiddel. Uldrian: Moth.U48. Linnedgarn farve de . . . guult ved Uldrian.Høegh.AJ.541. Hag.² VII.336. FolkLøgem.III.113. Feilb. Uldrian: MøllH.V.515 („i daglig Tale“). LandbO.II.47 („ulvgært“).

uld-rig, adj. (Ø ell. fagl.) om dyr: som har en kraftig og rigelig uldbeklædning; som bærer megen uld. Moth.U48. de uldrigeste og tillige fineste Arter (af faar). OecMag.VIII. 202. Angorakaniner . . . uldrige Avlsdyr. Sorø Amtstid.²/1947.8.sp.2. Halens Længde og Uldriched (paa et faar). Abildg. & Viborg. F.27.

Uldrik, propr. se Ulrik.

Uld-rok, en. (nu l. br.) rok, hvorpaa 40 uld spindes. Amberg. MO. VSO. -ryg, en. ♀ sydamerikansk skrigfugl af gruppen *Eriodoridae* ell. *Formicariidae*, hvis ryg-fjer er ejendommelig uldagtige. Sal.²XXIV. 212. -ræv, en. (vet.) ræv med unormal (uldagtig) pels. Sorø Amtstid.²/1949.2.sp.6.

-saks, en. (ænyd. d. s.; fagl.) saks med meget brede og flade, omtrent parallelle klinger, der ved den ene ende forbindes ved en krummet fjeder (anvendt ved klipping af faar). Oecon Journ.1758.189. Aakj.VF.150. LandbO.II.31. -sat, part. adj. (bot., nu næppe br.) om plante(del): besat med uld (3.a). AFJust.Piile-arter.(1798).5. -side, en. (fagl.) den med uld beklædte side af skind. OrdbS. -skind, et. (ænyd. d. s. (Kalk.IV.635); jf. -fæt; fagl.) afslaaet (og tilberedt) dyrehud, som er beklædt med uld; spec. om skind af lam, der 50 tages efter 1. april. da lægger jeg et Uldskind (1931: Faareskind) i Gaarden.Dom. 6.37. Cit.1784.(AarbPræsto.1931.85). CollO. VareL.²319. -sko, en. (nu næppe br.) hjemmesko af uldent stof ell. strikket af uldgarn. Hindenburg.Haandbogf.Fodgængere.

(1836).38. **-sky**, en. [3.5] **1)** (jf. u. -tot; især **☉**) sky(masse), der i udseende minder om uld. *ei tynde Uld-Skyer omkring paa Himmelen svæve. *Kampp.Overs.afVirgil: Om Landbruget.*(1797).36. Det var en skinnende Solskinsdag med gjennemsigtige Uldskyer drivende for en let Brise.*Skovrøy.Hundevagten.*(1913).27. *CP Hansen.TomsBedrifter.*(1930).43. **2)** (sj.) samling af laadne, uldne smaaartikler, der flyver af sted gennem luften. 10 Poplen sender sine lette Uldskyer ned gennem Luften.*V Ved.It.*173. **-snor**, en. snor, fremstillet af uld. *Amberg. Riget.*^{20/11}1911.6. sp.2. || spec. (sport.): tynd traad af uld, der er udspondt over maallinien (ved løb og kuggang), og som sprænges af vinderen; uldtraad. *Sportsleks.II.*635. **-sok**, en. sok, strikket af uldgarn. *Ing.EM.I.*149. *Leck Fischer.Tedora.*(1928).20. || (jf. Sok 2.2; l. br.) i udtr. for mangel paa fasthed, holdning. Disse unge (o: danske) Mænd, som gennemgaaende besidder en Uldsoks Fasthed.*Brandes.III.*165. **-spinder**, en. (ænyd. uldspindere; nu l. br.) person, der er beskæftiget med, ernærer sig ved spinning af uldgarn. *Moth.U48. MO. VSO. jf.: Uldspinderske.vAph.*(1764).*MO. VSO.* **-spinderi**, et. (jagl.) handlingen, næringsvejen at spinde uldgarn; ogs.: bedrift, fabrik osv., hvor der spindes uldgarn. *Amberg. Manu- 30 fact.*(1872).134. **-stabel**, en. (ænyd. vld-stabel, oplag af uld (HMogens.)) **1)** (jagl.) stabel (2.2) af uldhaar. *VareL.*⁴902. **2)** se u. Stabel 4. **-stof**, et. stof, fremstillet af uldgarn. *S Langkjer.Varekundskab.I.*(1856).515. *SyStrikkeB.*151. **-stribet**, adj. (dial., foræld.) om stof: med stærktfarvede striber af uldgarn. *AarbSorø.1924.37. Folkedragter.*150. **-støv**, et. (jagl.) fint affald fra uld, fremkommet ved behandlingen (kardning, spinning) af uld ell. ved overskæringen af klæde. *Manu- 40 fact.*(1872).220. hun (rejste) sig og strøg ivrigt Uldstøvet af Forklædet. *CF Mortens. RW.8.* **-sved**, en. (jf. I. Sved 3.1; jagl.) d. s. s. -fedt. *Manufact.*(1872).58. *Hannover. Tekstil.I.*38. **-sæk**, en. **1)** (l. br. i rigsspr.) sæk, som er fyldt med uld ell. beregnet til opbevaring (og transport) af uld. *Agerbech.FL.*151. *VSO. MO. AphS.XX.*89.(*ørøsk*). || om en med uld fyldt pude paa formandens plads i overhuset i det engelske parlament. *Sal.*²VII.228. jf.: hiint Land (o: England), hvor Parlementslemmernes Sæde er en Uldsæk. *Molb. UV.*189. (sj.): tale fra Uldsækken, o: holde en Tale fra Formandspladsen. *D&H.* || i udtr. for resultatløs virksomhed olgn. (egl. m. henblik paa, at en med uld fyldt sæk giver efter ved slag og derefter antager sin tidligere form, ell. at slag i en saadan sæk ikke frembringer nogen lyd). Vort Arbejde den Gang blev meget træffende betegnet som en Kamp mod Uldsække!*DagNyh.*^{21/11}1925.7.sp.5. man . . kan (ikke) slaa Genlyd af en Uldsæk. *HarNiels.TT.*III.191. **2)** (l. br.) som ned-

sæt. betegnelse for ting ell. person; især om uformelig skikkelse ell. person, der mangler ydre holdning ell. karakter. Du nationalliberale Dannelsen fra Halvfjerdserne! Du dumme, opblæste, blaserte, materialistiske, gamle Uldsæk!*Hørup.II.*8. *D&H.* (figuren) er et Mesterværk i Forhold til den uskonne og blodløse Uldsæk, Kunstakademiet ifjor beærede med sin store Guldmedalje. *Tilsk. 1928.I.*200. **-tapet**, et. (jagl.) tapet, som er overtrukket med et tyndt lag af uldstøv; fløjlstapet. *OpfB.*¹VI.574. *VareL.*⁴847. **-ta- 50 ve**, en. **1)** (jagl.; jf.: „er intet dansk Ord.“ *Levin.*) hver af de enkelte fibre ell. haar i uld. *MO. VareL.*⁴903. **2)** (jf. II. Tave 2.1; sj.) lille tot af tilberedt uld; uldtoje. (han) fik Lov til at . . række hende Uldtaven, imedens hun spandt. *HolmHansen.KarenHav.*(1887).235. **-tot**, en. (ænyd. ville tot; jf. -lok, -tave 2) tot af (afrevet, afplukket) uld. nogle faa Uldtotter ligge der (o: paa en koloni-udstilling) som Prover. *Goldschm.NSU.VII.*244. Uldtotter bleve hængende paa Tornebuskene. *VSO. UjF.* || billedl. ell. i sammenligninger. *Angorakaniner . . disse levende Uldtotter. Sorø Amtstid.*^{1/2}1946.6.sp.4. især (jf. -sky 1) om lille sky, som i udseende minder om uld. Om Wetterhorn hang ligesom en fiinkartet sort Uldtot, en truende Sky. *HCAnd.*(1919).IV.198. En blaa Foraars-himmel med hvide Uldtotter. *PoulSor.BS.*500. **-traad**, en. traad spunnet af uld. *Manuact.*(1872).138. *Erl Krist.NS.*133. || (sport.) d. s. s. -snor (sp.1045¹). *Sportsleks.II.*159. **-tryk**, et. (jagl.) det at paatrykke uldent stof mønstre olgn. *Manuact.*(1872).293.311. *OpfB.*¹VI.540. **-træe**, et. (jf. Bomuldstræe slutn., Kapoktræe) $\frac{3}{4}$ d. s. s. Silkebomuldstræe. *Drejer.BotTerm.*288. *Hannover. 40 Tekstil.I.*149. **-trøje**, en. kort klædningsstykke, trøje (I.1), der er fremstillet (vævet, strikket) af uld. *VSO.* || dels (og i alm.spr. især) om en kroppen dækkende underbeklædningsgenstand (med ell. uden ærmer, til voksne og børn); undertrøje (af uld). gennemsvedte Uldtrøjer. *Pont.LP.VIII.*42. Undertøj brugtes ikke (i 1850'erne), ligesom Mændene heller ikke havde Underbenklæder eller Uldtrøjer. *AarbFrborg.*1918.65. Undertøj, 2 Sæt (Uldtrøje og Benklæder). *Politie.Kosterbl.*⁴1925.2.sp.1. dels (l. br. i rigsspr.) om overbeklædningsgenstand (for mænd), fx. en slags sweater. Om Aftenen tog han sin ny blaa Uldtrøje paa og de blaa Sømandsbukser med Sving i. *Gravl.VF.*99. jf. *Feilb.I.*142b⁶. islandsk uldtrøje, d. s. s. islandsk trøje (se u. islandsk). Trods Varmen trak han i en islandsk Uldtrøje. *Drachm.EO.*347. *CHans. F.*224. dels (dial., foræld.) om en af kvinder anvendt beklædningsgenstand, som bæres uden paa særken. *Sjæll Bond.*74. **-tæppe**, et. 60 læppe, fremstillet af uldgarn; især om tæppe (I.1.2) med stærkt ruet (opkradset) overflade. *S&B. Gravl.EP.*157. *Manuact.*(1942).117.

-tøj, et. 1) (især jagl.) stof (1), tøj (I.3.2), fremstillet af uldgarn; undertiden spec. om stof, fremstillet (vævet) af kamgarn. MO. VSO. OpfB.¹VI.517. VareL.⁴904. 2) sammenfattende betegnelse for beklædningsgenstande af uld, især uldent undertøj. Schand.TF.I.81. Han (o: en uldkræmmer) viste sig med en høj Dragt Uldtøj paa Ryggen, Bændler og Seler i en Byldt foran. JV.Jens.NH.144. **-tøje**, en. (jf. -tave 2, -væge; dial.) tot 10 uld, som ved kårdrøingen formes til en (pølseformet) trille; tøje (I). vAph.(1759). Halleby. 169. Feilb. **-vadsk** osv. se -vask osv. **-vante**, en. vante, strikket af uld. Foersom.L.16. OldemorsErindringer.(1908).13. paa med uldvanten! (sj.) anv. som opfordring til at gaa lemfældigt ell. forsigtigt til værks i en sag. Var der Meningsforskelle i Sognet . . . var han ikke den Mand, der skyndte sig med et; Paa med Uldvanten! KMunk.IIJ.113. || billedl. Piletræerne havde Uldvanter om sine Blomster.HCAnd.(1919). II.352. **-vare**, en. (jf. -gods) især i flt., om varer (beklædningsgenstande), fremstillet af uld. OpfB.¹VII.436. D&H. Feilb. **-va(d)sk**, en. 1) (jagl.) vask af (spec.: afklippet, ubehandlet) uld. VSO. Manufact.(1872).77. 2) (talespr.) vask af uldtøj; ogs. konkr., om vasket uldtøj. Const.Kogeb.322. (hun optager arbejdet) med og reparerer den sidste Uldvask.Soya.EnGæst.(1941).50. **-va(d)sker**, en. (jagl.) person, der er beskæftiget med, ernærer sig ved uldvask (1). EPont.Atlas.II.432. Kaper.⁵ **-va(d)skeri**, et. (jagl.) virksomheden at vaske (afklippet, ubehandlet) uld; ogs. konkr., om bedrift, fabriek osv., hvor uld vaskes. i 1799 blev (han) sat istand til at indrette et Maskinspinderi, Uldvaskeri og Farveri. CChrist.H.339. LandbO.³I.308. **-va(d)sket**, part. adj. (jagl.) om uld: vasket efter afklippingen. Manufact.(1872).79. **-vat**, et. (jagl.) 1) vat, fremstillet af lammeuld. Sterm.Textil.(1937).111. 2) vatlignende masse af renkæmmed uld. OpfB.¹VII.485. 3) meget aabent, strikket stof af bomuldsgarn med indvævet uld, der opkradses. Sterm.Textil.(1937).173. **-vinge**, en. (bot., foræld.) uldagtig vingelignende udvækst paa frogemme. JPaulli.Urte-Bog.(1761).138. vAph. Naib.VIII.232. **-væge**, en. (jagl.) uldtøje. Hannover.Tekstil.II.217. **-væver**, en. (ænyd. vldveffer(e)) person, der fremstiller (væver) stof ell. beklædningsgenstande af uld. Moth.U48. en Valkstage, som Hattemagerne og Uldvæverne bruge. Borrebye.TF.807. OpfB.³III.1.233. **-væveri**, et. (jagl.) virksomheden at væve noget af uldgarn; ogs. konkr., om bedrift, fabriek osv., hvor saadan virksomhed finder sted. VSO. Manufact.(1872).167. DanmRigHist.reg.158. **-vævet**, 60 part. adj. (især jagl.) vævet af uldgarn. uldvævede Tøjer. Johs.Brøndst.DO.I.190. Thit Jens.SK.I.166. **-æder**, en. (jf. -ædning; landbr.) faar, lam, der æder ulden af andre

faar. CollO. D&H. **-ædning**, en. (landbr.) den wane (sygdom), at et lam, faar napper uld af andre faar og væder den. LandbO.IV.698.

I. Ule, en. se I. Ugle.

II. **ule**, v. [u'le] **-ede**. vbs. jf. II. Ul. (fra no. ule, jf. no. sv. dial. yla, oldn. ýla; lydord af lign. art som hyle og lat. ululare, hyle, gr. hyláein, gø; sj.) om vinden: hyle; tude. AKohl.MP.II.121. Blæsten uler med en dyb Tone.Raage.ST.235.

III. **ule**, v. se II. ugle.

Ule-, i sgr. se Ulve-.

u-leddet, adj. (især zool. ell. bot.) som ikke er forsynet med led (II.1 ell. 3); som ikke består af flere afsnit ell. led (II.2 ell. 4). en Mellemstok uden Knæ hedder uleddet. Drejer.BotTerm.II. Rundormene er lange, trinde, uleddede Dyr.SRostr.LS.7. **-leder**, en. (jf. sv. oledare samt I. Leder 2.; fys., nu sj.) legeme, som ikke (ell. kun i ringe grad) har evne til at lede elektricitet; ikkeleder; isolator. Herholdt.(PhysBibl.XIII.67). AWHauch.(1799).540 (se u. I. Leder 2.). S&B. **-leg**, en. (ogs. (vel ved tilknytning til ud(e)) Udleg. Krist.BRL.549. Halleby. 148. Sal.²XXIV.213 („fejlagtigt“). jf. Udlæg. MO.II.1350). i langbold, pind og lign. lege: det at være ude (se ude 2.1 og 3.3), at spille i 30 marken (mods. Indleg, Leg (sp.548⁶⁶)); ofte i forb. faa, have uleg. VSO.III.L99. Cit. 1837.(Hübertz.Aarh.III.403.405). MDL.313. 629. Gymn.II.35 (se Leg sp.549⁹). FrGrundtv. LK.196. SjællBond.181. **u-legemlig**, adj. (ænyd. d. s., glda. vleghmelig, oldn. úlíkamlig) som ikke har, er bundet til et legeme; som ikke hører til den materielle, sanselige verden; af uhaandgribelig, abstrakt ell. aandelig, sjælelig art; immateriel. vAph. (1764). Siælens ulegemlige Natur. MO. Derfor har ikke noget andet Oldtidsfolk formaaet i samme Grad som (joderne) at tænke sig en ulegemlig Gud.TroelsL.XIII.58. (hun gjorde) i sin luftige Dragt et næsten ulegemligt Indtryk.Pout.LP.VII.30. Han elskede denne uklare, søde, ulegemlige . . . Fornemelse, som vækkes i Sjælen ved Tonernes Samklang og Overgang.IJohans.J.38. ulegemlige ting, se I. Ting 4.3. || (l. br.) modsat legemlig 1 slutn. Forholdet (mellem Sibbern og Sophie Ørsted) var sikkert et ganske ulegemligt (Brandes.Menneskerog Værker.(1883).48: uskyldigt). Brandes.I.290. || hertil: Siælens, Englenes Ulegemlighed. MO. Roos.(UnivProgr.1941.II.43).

ulejlige, v. [u'la'i'li'(q)ə] **-ede**. imp. ulejlig ell. (nu sj.) ulejlige (jf. EJessen. Gram.123). (vel dannet til (I. led af) Ulejlighed (ell., hvis ordet har eksisteret i ænyd., til ænyd. ulejlig, se u. Ulejlighed); jf. forulejlige) 1) (jf. Ulejlighed 2; nu næppe br.) med tings-subj.: medføre ubehagelighed, besværlighed, fortrædelighed; være til plage ell. gene for; genere (1). de fleste

Underdommere . . ere heel maadelig aflagte, saa at slige Muleter, skiont i sig kun smaae, virkelig kan uleilige dem. *Stampe.I.380.* Tobaksrøg ulejliger Dem dog ikke? *Blich.(1920).XIII.59. (patienten)* blev flyttet til Nr. 1, hvorfra hendes støiende Skrig mindre uleiligede de andre Syge. *Herholdt.RH.21. 2)* næsten kun m. person-subj.: volde en besvær ell. forstyrrelse; især: volde afbrydelse i ens arbejde ell. hvile ell. volde en ekstra ell. ikke pligtmæssigt arbejde; gøre ulejlighed (3); m. afsvækket bet., som udr. for at beskæftige sig med, behandle (en sag); ofte i forb. m. med. 2.1) i al alm. ieg faaer uleilige Min Ven med at efterhaanden give mig rigtige Copier. *Langebek.Breve.321.* „jeg vilde gjerne tale med Hr. Justitsraaden.“ — „Han er ikke hjemme.“ — „ . . . Jeg kommer da til at uleilige Dem.“ *Heib.Poet.VII.252.* Naar det ikke var bedre bevendt med hiin Bemærkning, at Musikken er et Sprog, saa skulde jeg ikke uleilige den. *Kierk.I.49.* Undskyld jeg ulejliger saa sent. *AaHermann.PH.128. jf.:* alt, hvad (denne forsker) fortolkede som spor av tretalssystem hos Indoeuropæerne . . kan vistnok tydes på anden måde, uden at vi behøver at ulejliges Summererne. *HolgPed.SN.296. m. tings-subj.:* *Det skulde smerte mig, hvis mit Besøg | Ulejliger. *Hz.Nin.82. || (jf. u. bet. 2.2) i forb. m. stedsbestemmelse: paaføre (en) det besvær at begive sig et sted hen. Bliv endelig ikke vred, at jeg har uleiliget Dem herhid. Hz.Ton.13. 2.2) refl. ell. (sj.) i pass.: paaføre sig selv besvær; volde sig selv ulejlighed. *Saafernt I vil uleiligelig at bringe | Vor unge Konge Skrivelse og Hilsen, | Jeg skal bevise ham, at (osv.). *Boye.PS.I.194.* Hver Slægt har sin Opgave og behøver ikke at uleilige sig saa overordentligt med at være alt for de . . efterfølgende. *Kierk.IV279.* digteren fik besked . . at med de presenter som han sendte skulde han ikke ulejliges sig yderligere. *Grøn.H.I.80. iron.:* du skal endelig ikke ulejliges dig | || i forb. m. retningsangivende adv. ell. præp.-led: gøre sig den ulejlighed ell. behage at begive sig et sted hen. den, som naar han førstegang seer Vesterhavet, har meget at sige, borde aldrig uleiliget sig did. *Blich.(1920).XX.3.* Kongen . . kunde gøre ham hans Umag betalt, hvis han vilde ulejliges sig did. *JPJac.I.136.* Bed ham være saa god at ulejliges sig herud. *Pont.DR.V74.**

Ulejlighed, en. [u'lei'li'heð] flt. -er. (ænyd. d. s., sv. oläglighet; til ænyd. ulejlig, vanskelig, ubelejlig, sv. oläglig, ubelejlig, jf. mnt., nht. ungelegen; sml. lejlig samt belejlig, Lejlighed)

1) † i al alm. om forhold, der virker skadeligt, nedbrydende ell. uheldigt. 60
1.1) om brud paa lov, orden oln. have god Tilsyn og Varetægt at ingen Uleilighed eller Tyverie (ved mønten) bliver øvet. *Skr.(MR.) 10, 11710.* saa snart han merkede nogen Al-

larm eller U-leylighed, skulle han strax skyde af Slottet ind paa Bryggen. *CPRothe.MQ.II.19. 1.2) skade, fortræd, der foraarsages af skadedyr, naturforhold oln. (stoffet)* sætter en Skorpe paa Steenen, og vogter den for Luftens Ulejligheder. *vAph.Nath.III. 613.* Skolehuset af Piséc (o: stampet ler), og derfor molesteret af Rotter og andre Uleiligheder. *Mynst.Vis.I.160. 1.3) uheldigt ell. skadeligt forhold, der er forbundet med noget; ulempe (I.2).* Ulejligheden er denne at visse folk kand ikke selge deres arbeid for den priis, som man kand have udenlands. *Hob.DNB.17.* Fra Falsters Side er en anden Uleilighed . . der er kun en Færge, og denne ligger paa Møens Side. *JPaludan.Moen.II.(1824).101.* Der klagedes over indskrænket Plads, over Mangel af Sol . . og mange andre virkelig eller formeente Uleiligheder (o: ved en bolig). *Werl.Erindringer. (udg.1910).161. || det har sin(e) ulejlig-*

hed(er), (jf. III. sin 4.4). Dette (o: at alle borgere samles for at regere landet) havde sine store Uleiligheder. *Schytte.IR.I.154.* ingen Procurator maae føre Sag for mere end een af Parterne ad Gangen. Dette kand nu i sig selv være gandske godt, men det har dog ogsaa sine Uleiligheder. *PAHeib.Sk.III.137. 2) (nu næsten kun (i bet. 2.1 og 3) m. overgang til bet. 3) ubehagelighed, besværlighed, plage ell. gene, som nogen udsættes for. 2.1) (nu l. br.) i al alm.* Ingen af dem skal voldes nogen Uleilighed (*Chr.VI:* ingen skal gjøre dem nogen klammer) for hvad der er begaaet af Misforstaaelse. *2Makk.II.31.* Kappen er mig til Uleilighed. *D&H.* have ulejligelig: Herremands-Standen haver og haft sin U-leylighed i de Dage, ved den Løns Omstændighed (o: bestemmelsen om godssets arvefølge) som dermed var forbunden. *Gram.(KSelskSkr.II.278).* En anden . . Uleilighed, jeg havde af, ikke at have den honette Ambition, som Mesterlectiens nobles Venitiens egnede og anstod, var følgende. *Rahb.EI.113. || især i flt.* Vi haver med Taalmodighed udstaaet alle de U-leyligheder, som Reysen har ført med sig. *Hob.Sgan.3se.* Acciser og Consumptioner . . føre flere Uleiligheder med sig, end man skulde troe. *OeconT.IV10.* han (er) en uforstigt . . Person, der ikke bryder sig om, hvad Uleiligheder, der kand komme af hans kaade Mund. *Rahb.Tilsk.1806.275.* de mange Uleiligheder, der flyde af den giite Stand . . min Frihed bindes, mine Vaner krydses. *Hz.XV201.* Foranstaltninger, som . . kunde mildne de Uleiligheder, som Militærtjenesten maatte forvolde. *Linvald.KF.234. 2.2) † om anfald af legemlig svagheit, (lettere) sygdom; hvad der forstyrrer sundhedstilstanden ell. velværet. vi betragte de Uleiligheder, som anfaldte Maven og Tarmene. WeisbachsCuur. (overs.1755).388.* jeg havde . . min gamle Uleilighed (o: gene ved at kore baglæns)

at trækkes med. *Rahb.E.I.102.* En, som er uvant til Snustobak, har Ulejlighed deraf, at baade Øynene og Næsen flyder. *Abildg. D.21. jf.:* denne Engelske Ulejlighed (∴ spleen). *Bagges. DVIX.162.* om skade, sygdom i planier: *Schytte.IR.II.105. 2.3)* efter præp. i, om vanskelig stilling; knibe; forlegenhed; især i forb. som bringe, komme, (l. br.) falde, sætte i ulejlighed olgn. Min Herre Leander . . var geraaden udi en U-lejlighed, hvoraf han ikke uden ved mit Middel kunde redde sig. *Hob.Abrac.III.9.* *Vogt Jer for Lejlighed . . | Thi mangen herlig Fyr, og mange Piger | I svær Ulejlighed ved denne faldt. *Pal.M.D.119.* Jeg lover Dem, at De ikke skal komme i nogen Ulejlighed for det. *Hosir.E.II.7.* Det var dog den laveste Kæltringstreg! bringe den Mand i Ulejlighed, der havde hjulpet (ham). *JPJac. II.348.* Det er ikke første Gang, W. sætter mig i Ulejlighed. *AaDons.MV.250.*

3) det forhold, at man griber, ell. hvad der griber forstyrrende ind i noget, især: forstyrrer en paa et ubejligt tidspunkt (i hans arbejde ell. ro, hvile) ell. forarsager ham ekstra ell. ikke-pligtmæssigt arbejde. 3.1) det at volde en saadan forstyrrelse, ulejlige 2) en. ungerne . . var bragt ud af harms og ulejligheds vej hos en slægtning (∴ p. gr. af en forestaaende fødsel). *NisPet. Dagtyve.(1941).44.* især i forb. som blive, komme, være ell. (nu l. br.) falde til ulejlighed. maae jeg falde Dem til Ulejlighed denne ene Nat? *Blich.(1920).XXX.147.* *Jeg ellers ikke havde jer besværet, | Og ikke til Ulejlighed jer været. *Heib.ND.56.* Er du ked af at gaa. Sigurd vendte sig mod Afrida. — Ja, jeg ser, jeg er til Ulejlighed. *LeckFischer.A.155.* Goddag! Jeg kommer maaske til Ulejlighed. *EriKrist.MM.194.* gøre en ulejlighed: Jeg frygter jeg kommer og gør ulejlighed. *Moth.L112.* den Fatige gør os ikke Ulejlighed paa Gaderne ved at betle. *NordBrun.TT.63.* || (jf. bet. 2.1:) have ulejlighed (af en ell. med noget), man siges at have Bryderi (Fortræd, Ulejlighed —) af een, som er ubeskeden. *Høysg.S.326.* || nu si'r jeg Farvel og Undskyld Ulejligheden. *Soya.AV18. 3.2)* det at foretage sig noget, hvormed man besværer sig selv, især noget ekstra, ikke-pligtmæssigt, ikke strengt nødvendigt, ell. gøre noget, der betragtes som en tjeneste, venlighed olgn. overfor en; det at ulejlige (2.2) sig. (jeg har) ingen ulejlighed ladt falde mig for svær. *KomGrønneg.I.323.* (Rolv) burde jeg jo slaaet ihjel, men nu har en Anden betaget mig Ulejligheden. *Grundtv.Sazo.I.146.* med nogen Ulejlighed fik hun Genstanden gravet frem — den maa have ligget ganske overlgt i Jorden. *IFalbe-Hansen. Øhlenschlägers nord. Digtning.(1921).126.* det er ikke Ulejligheden værd. *Ludv.* De skal ha en Krone for Deres Ulejlighed! *MLorent-*

zen.AL.26. || gøre sig ulejlighed ell. have ulejlighed (med): skal Deres Høivelbaarenhed selv have Ulejlighed at tage mod Billetterne? *Ing.EF.VII.70.* Gjør dig ikke Ulejlighed med at modsige mig. *Gylb. XI.14.* Vil De maaske nødig ha' Ulejligheden med at vande dem (∴ palmerne)? *Buchh. UH.38.* du skal ingen Ulejlighed gøre dig med at komme til min Fødselsdag, din snoskedumme Tos! *Pol.¹⁹., 1936.Sønd.29.sp.1.* spare sig ulejlighed, se II. spare 3.2. || spildt ulejlighed, se u. II. spilte 4. || det er ingen ulejlighed olgn., dels som høftigt udtr. for, at man gerne paatager sig besvær for at hjælpe en, ell. at en henvendelse olgn. ikke forstyrrer; dels anv. som mild bebrejdelse til en, som nødig vil foretage sig noget. det er da ingen (ell. kun ringe) ulejlighed at telefonere til ham |

I. Ulempe, en. [ulæm̥b̥a] ft. -r. (ænyd. d. s., sv. olämpa, mnt. un(ge)limpe; jf. I. Lempe og forulempe; sml. Ulejlighed)

1) (i rigsspr. nu især jur., undertiden m. overgang til bet. 3) ubehageligheder, genvordigheder, som en person (et samfund osv.) udsættes for, ell. bryderi, besvær, øget arbejde, ulejlighed (3), som voldes en; ogs. om vanskelig stilling, forlegenhed olgn. *Du som dig understod med Trøst mig først at vebne, | Da min Ulempe og Forandring kom mig paa. *Falst.Ovid.15.* *Det kosted' stoer Ulempe, megen Tiid, | Før hun kom did. *Wess.92.* *Af Ulykker, Plager og Ulemper | Nok vi har. *Grundtv. PS.VIII.253.* (han) fandt uden Ulempe den rette Vei. *Winth.VIII.71.* Det skulde gjøre mig ondt . . om jeg var Skyld i Deres Ulempe. *Kofoed-Hansen.KA.I.381.* naar det skønnes, at Tilkaldelsen har medført større Tab eller uforholdsmæssigt Besvær eller Ulempe for den tilkaldte. *Lov.Nr.53 ¹⁹⁰⁹. §56.* være til ulempe: *Gylb.IV.127* (se u. ulempelig 2). (hun) hørte, hvordan de sloges med Kristian derhenne, han kunde aldrig dy sig, han var altid til Ulæmpe. *Gravl.T.31.* || efter præp. i: i fortræd ell. nød, knibe, forlegenhed. *Hob.DNB.204.* *Da raaber den (∴ løven i kamp med lindormen), bestå i stor Ulempe: | „Red mig.“ *Oehl.Digte.(1803).34.* kommer han i Ulempe for den kongelige Væbner, vi kastede i Rækkerkullen . . saa er vi Gildesbrødre nok til at hytte ham. *Ing.EM.I.47.* *VSO.* || (†, foræld.) om nadssituation ombord paa skib, bestaaende i skade paa skibet, mangel paa proviant ell. mandskab olgn. *Harboe.MarO.* det var Lineskibet „Provence“, der var løbet paa os. Der blev gjort Signal for Ulempe. *van Dockum.Gl. Minder.(1888).119.*

2) (jf. Ulejlighed 1.3) ubehagelig, uheldig følge, virkning af noget ell. side, egenskab ved noget. *Cit.1732.(Vider.II.150).* Midler til at forekomme de Ulemper, som

deraf (o: en sindssyg konges regering) kunde følge. *J.Sneed.VII.96.* Man havde den Gang endnu ikke faaet Øjet op for den Ulempe, der fulgte af at holde Svin i København. *Seeh.D.I.38.* (*han var*) lidt skaldet, en Ulempe han søgte at bøde paa ved . . en sort Silkekalot. *S.Heegaard.UT.18.* den vel kjendte store Ulempe ved den kollegiale Behandlingsform. *E.Holm.DH.1660-1720.II.103.* (*bogens*) Vittigheder . . lider af den Ulempe at være sagt baade for og bedre. *VilhAnd. Litt.II.985.* det har sin(e) ulempe(r) (jf. III. sin 4.4). Vandets Opstemning i (*mølle-*)Dammen kunde ogsaa have sine Ulemper. *Nystrøm.S.228.*

3) det at forulempe, tilføje skade ell. forse sig. 3.1) (tilføjelset af) legemlig skade ell. forulempelse; nu kun (jf. bet. 2; jur.: om (virkning af) en vis art af legemsbeskadigelse (se Goos.I.53). *Oehl.XXIV.69.* *Prindsen veed jeg Intet om | Som vog det store Dyr; | Mon ei han til Ulempe kom? *Ing.VSt.47.* den Skyldige (*skal*) betale den Skadelidende en . . Godtgjørelse for de Lidelser, som ere ham paaforte, saavel som for den Ulempe, Lyde og Vansier, der maatte flyde af den ham tilføiede Skade. *Lov⁹.1866.§301.* *LovNr.127¹⁴.1930. §15. 3.2)* (jf. bet. 3.3; nu næppe br.) (tilføjelset af) forurettelse ell. krænkelset. 3.2) (saafremt) saadan hans (o: dommerens) Ulempe af Over Dommeren befindis, da skal hand . . forfriske den forurettede Sagen paa sin egen Bekostning. *DL.I—5—9.* Knur, Skiendsord, og anden Ulempe. *smst.2—14—8.* De foreholdt dem ogsaa, hvad som sig tildrog ved Liig-Begjængelsen, den Sal, og Høyloflige Konge til U-lempe. *Slange.ChrIV.12.* den Skade og U-lempe, jeg har tilføyet eder. *Schousbølle.Saxo.118.* jf. bet. 1: en Vittighed, som glider i Tilhørerne, uden at de føle nogen Ulempe deraf. *Flensb.A.²⁹.1895.I.sp.3. 3.3)* (jf. bet. 3.2; nu næppe br.) brud paa lov ell. orden; forseelse. Oprør . . eller anden Ulempe. *DL.2—21—4.* Est du sat til at skal straffe nogens Ulempe. *Horn.Moral.I.88.* Hvilken broder som følger sin medbroders ulempe, som er imod skraaen, bøder ligesom hand det selv havde gjort efter 6 broders sigelse. *Cit.1775.(Bornh.Samlinger.XVI.(1925).215).*

II. ulempe, v. [u'ljæm'bø] (dannet til I. Ulempe ell. forulempe; sj., hos sprogsnensere) tilføje skade (*Moth.L119*), ell. volde ubehageligheder; forulempe; genere. at fjærne de dumdristige uden at ulæmpe Leviterne. *FrNiels.R.II.40.* (*nybyggerens hus var aldrig*) bleven ulempep af fjendtlige Indianere. *MayneReid.DenquleUlv.²overs.1904).14.* Ulempelig, adj. [u'ljæm'bøli; i bet. 2 u'ljæm'øbøli] (*enyd.* d. s. i bet.: upassende, fsv. olämpeliker) 1) (nu ikke i rigsspr.) uhaandterlig, ustyrlig olgn. Det er et ulempeligt Stykke Træ. *VSO.* Et ulempeligt Øg. *smst. 2)* (sj.) om fremgangs-

maade, behandling olgn.: ikke lempelig (3), lempelig, varsom. de fór ulempeligt frem. *JVJens.NH.7.* || (jf. lempelig 3 slutn.) forbundet med ubehagelighed, ulemper; besværlig. Jeg kunde saa meget mere gaae ind i hans Idee, og kalde denne Lystour ulempelig, som de Fremmede, der vare indbudne, vare mig til største Ulempe. *Gybl.IV.127.*

ulen, interj. (ogs. (skrevet) ulen, uglen. se ndf.). i forb. som ulen dulen do(r)f [u'n(ø)(a)n 'du(ø)(a)n 'do(r)f] begyndelsesord (uden egentligt betydningssindhold) i en tælle-remse. *Ullen dulen doi! | Fingel fangel fof! | Fof for alle Mærkepande! | E! B! Ba! Bof! *Oehl.XIX.89.* *Hun (o: Athene), uden Hovedet at bryde, | Saa let mit hele Æmter kan udtyde. | Som hun kan sige: Uglen Duglen Dof. *Grundtv.DVIII.312.* den Art Poesi, Enhver fra sin Barndom kjender i det skønne Vers: Ulen Dulen Dorf. *Kierk.XIII.375.* *Krist.BRL.190ff. jf.:* *Spil du (o: Ochlen-schläger) kun Ridder Ulen, Dulen, Dof | Og Vaabendrager Finken, Fanken, Fof. *Bagges.III.176* (jf. *smst.340*).

Ulf, en. se Ulv. Ulf-, Ulfs-, i ssgr. se Ulve-, Ulvs-.

U-ld, en. (*enyd. d. s.; nu næppe br.*) 1) mangel paa tillid, fortrostmng. Ulid o: Mis- haab blandet med Mistroe. *SoroSaml.II.195.* *VSO. 2)* (jf. I. Lid 2) troloshed; utroskab; især i talem. slaa (*Moth.L146. VSO.III. L126*) ell. sætte (sin) lid til ulid. *Moth. L146. -lidelig, adj.* [u'li'døli] adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en (*Moth.L149. Dumetius.III. 65c. Schousbølle.Saxo.42*). (*enyd. d. s. og vliderlig, glida. vliedelig (Bønneb.I.148), wydelig (GldaKron.126), fsv. oidheliker, mnt. unlidelik, -liderlik, -litlik; jf. ufor- dragelig 1, ufordøjelig 2)* om smerte, pine, trængsler, anstrengelser ell. (nu oftest; i videre anv.) om noget modbydeligt, ubehageligt, gene- rende: som man (næsten) ikke kan udholde; uudholdelig; utaalelig; som byder en stærkt imod, generer en i høj grad; ogs. (især tid- ligere) om byrde, forpligtelse: meget trykkende; haard. ulideligt Arbejde. *Pflug.DP.1177.* efter u-lidelig Smerte maatte (*han*) opgve sin Aande. *Holb.JH.I.685.* Misvext . . aarsager en ulidelig Priis paa Korn Vare. *OeconT.I.38.* *Plaged' mig ei en ulidelig Tørst, | Saa var jeg af Hjertet fornoet. *Ilr.D.II.118.* At en Krigssang blev gjort til en Slags Koncert- nummer, var mig ulideligt. *Goldschm.VI.147.* Den Tone, hvori han taler om Kongedøm- met . . er rent ulidelig. *Brandes.V.195.* *var- men er ulidelig. *Herdal.Nagndigte.(1933).15.* ulidelig stank, se I. Stank 1. || om person (ell. persons væsen, optræden ell. (især tid- ligere) ydre): som man ikke kan udholde at ongaas, have at gøre med, betragte osv. hands Galne Adfærd gjør ham ulidelig over alt. *KomGrønneq.I.257.* Et ulideligt Ansigt. *VSO.* Shakespeare har . . tilspidset alle Omstæn- digheder saaledes, at Cressida bliver ulidelig

og kun fremkalder Uvilje. *Brandes.IX.38.* || hertil: UHdelighed. *vAph.(1759).* MO. *VSO.* **U** -lidenskabelig, adj. (jf. lidenskabeløs; mods. lidenskabelig 2(-3)). høj og ulidenskabelig Alvor ligger udbredt over det symmetrisk ordnede . . . Aasyn. *Rothé.KB.6.* hans jevne, aldeles ulidenskabelige Væsen. *Blich.(1920).XIX.51.* Hun sagde dette sidste med Hæftighed, medens hun hele Tiden havde talt ulidenskabeligt. *Drachm.F.I.416.* jf. Ulidenskabelighed. *sa.EO.22(se u. Drøjhed).*

ulig, adj. [ˈuˌliː, især højt. ˈuˌliːq] jf.: vi siger tiere u-lig end ð-lig. *Høysg.AG.195 (sml. Bertels.H.254).* intk. og adv. -t [ˈuˌliɡd] ell. (sj.) d. s. (se u. bet. 2); flt. -e ell. (som præd. og appos. ofte) d. s. (ønyd. d. s., glda. vliĝ, (intk.:) wliĝth, fsv. oliker, oldn. ulfkr; til III. lig || ordet anvendes nu oftest som præd. og appos.; best. f. og flt. ulige er vanskeligt at skelne fra ulige || især **U**)

1) (jf. ulige 1 og III. lig 1-3) som ikke ligner, ikke er (som) et afbillede af noget andet (m. h. t. udseende ell. egenskaber olgn.). 1.1) i forb. m. foranstillet ell. efterstillet substantivisk bestemmelse (undertiden nærmende sig anvendelse som præp. og postposition). Det er forunderligt hvorledes et Menneske i kort Tid kand blive sig selv saa u-lig. *Holb.Abrae.I.7.* *Tro mig . . . jeg er ikke, som jeg skriver, | Min Adfar ærbar er, og mine Vers ulig. *Falst.Ovid.41.* Sønnen blev Faderen ulig i alting. *Høysg.S.154.* I de nyere Digte ere Formerne . . . konstigere, og Rimene langt almindeligere; men deri ganske ulig den europæiske rimede Poesie, at Chineseerne finde Smag i . . . at rime 4 eller 6 Verslinier med den samme Lyd. *Molb.F.96. Aarestr.SS.II.212.* Dette Maleri er ham uligt. MO. *maaske til ulige 1:* Patiens og Occupans ere vel altid hinanden ulige i Construction. *Høysg.S.A4r.* De to vare hinanden højst ulige. *Barfod.KarolineAmalie.(1884).9.* i forb. ikke ulig. „de var saamen . . . ikke hinanden uligt af Ansigt.“ „Ikke heller af Sind.“ *Blich.(1920).XI.202.* Det var en gammel, stærk Væv, ikke ulig en af Boels. *Elkjær.HF.87. 1.2)* (jf. bet. 3) uden substantivisk bestemmelse (idet det herved betegnede fremgaar af sammenhængen). (portrættet) lastes . . . fordi det . . . er uligt. *ADJørg.JE.184.* *maaske til ulige 1:* (der er) en stor Lighed mellem de forskellige Væxter, selv mellem de uligeste. *Ørst.V.87.* Hvor (hun) dog har faaet ulige Brodre (o: forskellige fra hende) . . . Hun fik sin Moders Natur. *Ing.LB.III.17.*

2) (især m. efterstillet substantivisk bestemmelse) som udtr. for en ufyldstøgende, upassende sammenligning: som ikke er at sammenligne med noget andet; vist kun i (litotisk) forb. m. ikke. Ethvert Verbum . . . er ikke uligt Hovedet, der opliver alle Lemmerne, og hvis Nik de alle maa rætte sig efter. *Høysg.S.Z5r.* *Et Nordlys ej uligt er Skialdens Flugt. *Blich.(1920).VIII.1.* Alt

dette gjorde ham ikke ulig en Vædder, der vil til at stange. *Kofoed-Hansen.KA.I.214.* *maaske til ulige:* (de) blev ved at trippe rundt . . . med mærkelige Underlivssymptomer, ikke ulige Begyndelsen til Søsøge. *Bang.S.230.*

3) (jf. III. lig 3-4) d. s. s. ulige 2. 3.1) d. s. s. ulige 2.1; kan ikke skelnes fra dette; jf.: Underlige Omstændigheder. MO. (u. Uliig). 3.2) (nu sj.) d. s. s. ulige 2.2. disse Digte have en meget ulig (*Hauch.Lyr.III:* ulige) Værdi. *sa.Lyr.*IV.* To Baand af ulig . . . Farve. *VSO.* ulig Stand . . . ulig Alder. *VSO.* (jf.: „Man siger alm. ulige Stand.“ *Levin.*) (delvis til bet. 1.1-2:) Alt ligt er uligt, se III. lig 3.2. || ligt og uligt, se III. lig 3.3. 3.3) (nu næppe br.) d. s. s. ulige 2.3. Stilen er ulig; jævnlig . . . reen og tydelig, men . . . paa andre Steder . . . mere rask og oplivet. *Molb.EL.148. 3.4)* (nu næppe br.) d. s. s. ulige 2.4. alle Slags ulig Tykke og irregulære smaae Legemer. *KSelskSkr.VI.158.* (bot., nu næppe br.) Ulig Samboe . . . med Hunkroner og tvekiønnede Kroner, paa en Blomsterbund, som begge sætte Frøe. *Træarter.(1799).351.* foran komp.: Folkene arbejder ulig hurtigere, naar jeg er til Stede end ellers. *Wors.OB.128. 3.5)* (l. br.) intk. uligt anv. som en slags præp.: i modsætning til. Uligt hvad Tilfældet var med Al Ubaid Perioden, fører fra Uruk Kulturen talrige Linier direkte ned til historisk Tid. *VerdenGD.I.42.*

4) (nu sj.) d. s. s. ulige 3. *med ringe Haab om Seir | I en for os saa ulig Kamp som denne. *Hrz.XIII.43.* Et uligt Ægteskab (i Henseende til Alder, Stand ell. desl. hos Ægtefolkene). MO. (jf.: „Man siger alm. ulige Ægteskab.“ *Levin.*) *Mit Land . . . | Du tabte et uligt Spil. *LCNiels.SmS.64.*

5) (kun som præd.; jf. ulige 6) som udtr. for, at noget ikke er, som man havde grund til at vente. 5.1) (jf. bet. 1.1) i forb. m. foranstillet ell. (sjældnere) efterstillet substantivisk bestemmelse. Man sagde, at min ærede Papa . . . gjorde Fruen sin flittige Opvartning. Det vilde ikke være ham uligt. *Drachm.F.I.114.* det ser ham (ikke) uligt, (nu næppe br.) det er, hvad man (ikke) kunde vente af ham; det ligner ham (ikke). jeg kand og ikke troe, at . . . Hvitfeld, har selv ene været Mestere for dette Stykke i vor Konges Historie; Saa uligt seer det hannem. *Gram.(KSelskSkr.IV.196).* Der sidder han nu henrykt med en Cirkel i Haanden, i et Postyr, som ikke seer et Menneske uligt, der opløfter sit Sind over Sanders og Indbildings Sphære. *Eilsch.Font.224. 5.2)* (nu næppe br.) uden tilhørende substantivisk bestemmelse. || i forb. han ser ikke ulig til det, d. s. s. det ser ham ikke uligt (se u. bet. 5.1). „Nei, see mig engang, hvilken Koblerskel!“ — „Hun seer ikke ulig til det.“ *Skuesp.V119.* || i forb. det ser ikke uligt

(ud) til ell. efter, *det synes sandsynligt; det ser i høj grad ud til.* hun gremmer sig sandelig vis nok til døde, om Arlequin kommer af dage, som det seer ikke u-ligt ud til. *KomGrønæg.III.390.* dog seer det ikke uligt ud til, at den ene undertiden søgte at stoppe Veien for den anden. *Rahb.Tilsk.1794. 77.* Vind-Fælder, som Skibene (o: som var dækket med grønne grene) heller ikke saae uligt ud til at være. *Grundtv.Sazo.I.265.* Det seer ikke uligt ud til Regn, efter Regn. *MO. („dagl. Tale“).*

ulige, adj. [u₁li^ə, især højt. u₁li^q] (om vaklende udtale hos Høysg. se Bertels. H.254). uden bøjn. (ænyd., glda. d. s., fsv. olika; jf. V. lige || ofte vanskeligt at skelne fra best. f. og flt. af ulig)

1) (jf. V. lige 1; nu l. br.) d. s. s. ulig 1(1). Frans Hals . . er ham saa ulige, i mange Henseender saa modsat. *K.Mads.NM.91.* se 20 ogs. u. ulig 1.1-2.

2) (jf. ulig 3) som ikke er præget af ensartethed ell. identitet; uens; uensartet; forskellig. 2.1) om flerhed: indbyrdes forskellig. (englænderne og franskmændene), hvis Tænksomme og Smag altid har været saa ulige. *JSneed.IV.83.* De forskellige Lande have ulige Naturfrebringelser. *Ørst.III.5.* det er mange ulige Æmner, som Forfatteren rorer ved. *F.Bajer.Nordenspol.Digtning. 30 (1878).98.* || ogs. (jf. bet. 3): af forskellig styrke, grad, værdi, anseelse, stand olgn. *En Lære-Dreng og Svend de ere to u-lige. *Holb. Paars.116.* han var en Keyser og jeg er kun en Viinhandler. Det er to u-lige Professioner. *sa.Hex.III.8.* || (vist efter sv. (flt.) olika; l. br.) uden (tydelig) tanke paa forskelligartethed, som udtr. for et ikke nærmere præciseret (mindre) antal: nogle, visse, diverse inden for en række, samling. det samme Ord, der er benyttet til Bygningen af Stednavne i ulige Lande, har i det ene Land en anden Betydning . . end i det andet. *Johs.Steenstr. IS.9.* fortællingen er bleven til . . ved sammenflikning til ulige tider. *A.Olr.DH.II.70.* || som er forskellige m. h. t. størrelse, længde, antal olgn. et Divanbord paa ulige vaklende Ben. *Tops.US.II.62.* 2.2) om enkelt forhold: som ikke er det samme, ikke fælles, identisk (i de sammenholdte tilfælde); ogs. (jf. bet. 3): som ikke er af samme grad, værdi, anseelse osv. Man maa vel forundre sig over . . at der kunde sigtes med saa ulige Fordeel (o: for de to høre). *Holb.III.1.344.* *Hvor ulige er | Befordringen! Her seer Du En til Føds, | En Anden hist endog paa Krykker. *Blich. (1920).XV.233.* Udbyttet blev . . af ulige Værd. *P.Johansen.Eckersberg.(1925).16.* Ægteskaber imellem Folk af ulige Alder. *JSneed. VI.8. JCLange.B.8.* Min Dotter mister heller sit Liv, end at hun lever ud Ægteskab med en Mand af u-lige Stand. *Holb.DR.V.4.* || (jægl.) hvis dele er forskellige m. h. t. størrelse, længde olgn. ulige (inækvialis) (bruges)

naar Delene (o: plantedelene) have forskjellig Størrelse. *Drejer.BotTerm.154.* || (jægl.) om gevir (opsats): som har et forskjelligt antal takker paa hver stang. *Frem.¹⁵1927.omslag.2.* *Weismann.Jagt.158. 2.3* (l. br.) om enkelt forhold: som ikke viser noget konstant ell. jævnt forløb; skiftende; varierende; ujævn; ogs. om person: ustadig; uligevægtig. Hunnen . . udlægger Æg, hvis Antal er efter Alderen ulige. *CVHertel.C.44.* en svag langsom og ulige Puls. *JABraun.LægeniNoden.(overs. 1819).63.* Denne ulige Bevægelse forværede (hendes) pinefulde Gang. *CBernh.I.156.* Det altid gode Vejr her (o: i Syditalien) under ikke Malerne den Rist, som det ulige Vejr i Danmark. *Zahrtmann.(Tilsk.1923.I. 225).* Hun blev urolig og ulige af Sind. Sommetider var hun tungsindig og sommetider lystig. *GGregersen.KS.213. 2.4* som adv. knyttet til et adj. (adjektivisk ord). Efter Materierens ulige Natur ere de ulige ahandlede (o: i et landbrugsstatistisk skrift). *Fleischer.AK.a2v.* to ulige store Cylindre. *SkibsMask.51.* (Kierkegaards) to ulige lange Bukseben. *Tilsk.1935.I.114.* || (efter ty. ungleich; jf. VIII. lige 3; især ω) som forstærkelse foran komp. (ell. anden): uden sammenligning; langt; i høj grad; meget. visse Riger hafve faaet en ganske anden Lov, og et ulige andet og bedre Jus regium hereditarium, end som i gamle Dage. *Gram. (KSelskSkr.IV.11).* jeg (tænkte) mig dette Arbejde ulige lettere, end det er blevet mig. *Molb.LB.III.* hvad der ikke siges, er tidt ulige vigtigere end det, der siges. *ËChristians. NT.347.* Ulige simple vilde det dog være, hvis man antog (osv.). *JySaml.5R.VIII.76.* jf.: Frankrig maae anvende en ulige Haaben mere Land, til Grøden af denne Viin . . end Brabrand behøver . . til Horr-Sæden. *OeconT.V.24.*

3) (jf. ulig 4) som ikke byder de samme vilkaar, betingelser ell. fordele for de deltagende parter, ell. hvori de deltagende, implicerede ikke er ligestillede; ikke jævnbyrdig, ligelig ell. retfærdig. Gavers ulige Uddeeling. *Holb.III.1.82.* det er Middelstanden og den ringere Stand, der bør ivre imod ulige Ægteskaber, men selst ikke Adelen. *PAHeib.Sk.II.37.* *Et Flinteløb han folte | Pisset mod sit Bryst, — | Det, syntes den gjæve Bonde, | Var en ulige Dyst. *Holst.I.148.* kampen var ulige. *Gersov.KL. 265.* partiet er ulige, se Parti 2.5. (jur., foræld.) Et ulige Selskab . . er, naar Een eller Fleere af Selskabets Lemmer have større Rettigheder, end andre; eller: naar Regieringen i Selskabet er hos Een eller Nogle af Lemmerne. *Nørreg.Naturr. 269.* || som adv.: Mange øve Dyder ud lige Grad, men blive u-lige derfor berømmet. *Holb. MTKr.159.* Verdens Goder ere altfor ulige fordeelte. *Heib.KM.7.* En ond Kvinde er som et Par Øxne, der drage ulige i et Aag

(Chr.VI: der strudde hid og did). *Sir.26.8.* nu kun dial. i talem. verden er ulige skift (jf. u. uligelig 4). Verden er ulige skift, somme kvinder har to mend, somme känd ei blive gift. *Moth.L159. CReimer.NB.54.*

4) (nu sj.) som ikke danner en lige linie; især om vej: buget; krum; ogs. (jf. Ulighed 4): bakket. smaa Huuse og ulige Gader. *LMFasting.VT.92.* Fra Skanderborg til Harrestrup Gaard var der paa de krumme og ulige Veie en Afstand af over ti Mil. *Ing.EM.II.97.* talem. (nu næppe br.): Ulige (jf. bet. 2.1) øxen gør ulige furer. *Moth.F61.*

5) (jf. V. lige 4) om (an)tal: som ikke lader sig dele med 2, uden at der fremkommer en rest; ogs.: som bærer, er nummereret med et saadant tal. Salutationen og Contra-Salutationen skeer paa bægge Sider med ulige Losen . . saa at, naar den første Salut er bleven gjort med 3, 5, 7, 9, 11 eller 13, o. s. v., Skud, Contra-Salutationen . . skeer med lige saa mange Skud. *Cit.1731.* (SøkrigsA.²Mmm3^v). Hvem gaar med ulige (o: tretten) Knapper? *Ing.EM.II.164.* Almuen (ofjrede) ulige Penge (o: ved hellige kilder). *SMBeyer.E.93. JKamp.DF.134.* nu (uden for faql. spr.) især om tal, antal, numre olgn.: *Holb.UHH.Prol.1sc.* (jf. *Werl.Holb.²367.*) Kun vil jeg anprise een Egenskab ved det Tal 1003, at det nemlig er ulige. *Kierk.I.74. Bar-denfl.Som.I.175* (se u. V. lige 4.1). de ulige numre (o: husnumre) | || (faql.) om den højre side i en bog (der bærer et ulige tal). *Hvad hedder det? (1947).392.* || ulige røde, se I. Rode 1.2. || ulige takt(art), ♪ takt(art), der indeholder et ulige antal taktede. *MusikL. (1801).248. HPanumB.ML.²660.* || lige og ulige, se V. lige 4.1.

6) (nu næppe br.) d. s. s. ulig 5; i forb. som det tegner ikke ulige til, det ser i høj grad ud til. „Det skulle jeg ikke formode, at De skulle dø uhiulpen.“ — „Det tegner ikke ulige dertil.“ *Supplicanten.(1774).17.*

ulige-, i ssgr. af ulige, især i bet. 2; næsten kun i ssgr., hvis 2. led er et part. adj. ell. en aftledning (paa -et) af subst.; desuden undertiden i sammenskrivninger som ulige-høj (*Drejer.BotTerm.90.*), -stor (*Cramer. (1762).44. Drejer.BotTerm.25.*). **-armet**, adj. især (fys.) om vægtstang: hvis arme er ulige lange. *HOGEllinger.Physik.(1887).21. Sal.²XXV.469.* **-artet**, adj. (jf. ligeartet; nu l. br.) **1)** om to ell. flere ting: af forskellig art; uensartet. *Rahb.Stiil.60. Ørst.II.170* (se u. ligeartet 1). ihvor uligeartede (sprogene) end maatte være af Oprindelse og Art. *By-skov.M.229. 2)* om en enkelt ting, forhold: af forskellig beskaffenhed; uensartet. (vi) ville ikke forsøge paa at bringe Overensstemmelse i det Uligeartede. *Mynst.Bispepr.(1850).*

42. Manilla Bomuld (er) uligeartet kort og lang. *Manufact.(1872).14.* **-dannet**, part. adj. [1-2] (jf. ligedannet; ⚬ ell. faql.) dannet saaledes, at det er uligt noget andet.

Kaper. || (bot., nu næppe br.): Uligedannet Krone . . hvis Dele . . i Henseende til Størrelsen (er) forskellige. *Træearter.(1799).351.* uligedannet (difformis) (bruges) om forskellige (plantedele), der i Formen afvige fra hinanden. *Drejer.BotTerm.153.* || (mat.) mods. ligedannet sp.836⁹⁸: **Larsen. -finnet**, adj. [5] (jf. uparretfinnet; bot.) om finnet blad: som ender med et uparret smaablad (mods. ligefinnet). *Drejer.BotTerm.40. Lange.Flora. xxxvi. -føddet, adj. (zool.) i ft., de ulige-føddede, om insekter (biller) af afdelingen *Heteromera*, der kendetegnes ved, at de to forreste benpar har fem led, det bageste kun fire. *Bergs.MS.205.**

u-ligelig, adj. adv. -t ell. d. s. ell. (†) **-en** (*Moth.L161.*) (ænyd. d. s., som adv. ogs. wlligeligenn, glða. (adv.) wlligelighe, jf. fsv. olikliker, oldn. ulikliqr, usandsynlig; jf. ligelig) **1)** (jf. ulig 1, ulige 1) † som ikke kan sammenlignes ell. frembyder lighedspunkter. *Moth.L161. 2)* (jf. ulig 3 og ulige 2; nu næppe br.) hvis dele er af forskellig størrelse, form olgn. Bøgeret er . . uligeligt . . naar dets Dele ere af forskellig Størrelse. *Drejer. BotTerm.73. 3)* (jf. ulige 2.3; sj.) om sindelag, temperament: uligevægtig. Forunderlig uligelig var (*DGMonrad*): snart overstadig lystig . . snart tavs og tilbagetrukket i sig selv. *Neergaard.(Tilsk.1891.97).* **4)** (jf. ulige 3; i rigsspr. kun ⚬, l. br.) om (for)deling: ikke ligelig (3.3). at dele Herredømmet, om end uligelig, mellem de tre Kronider. *Grundtv.BrS.136.* Det blev uligelig deelt. *VSO. jf.:* Samlingen bærer trods denne uligelige fordeling et ejendommeligt helhedspræg. *Ludwigs.Kingo.(1924).71.* || (jf. u. ulige 3) talem. Verden er uligelig skift; Somme for Meget, Somme for Lidt. *Mau.10866.* det bliver uligelig skift, somme faar en og somme faar to og somme bliver aldrig gift. *Feilb. -ligelig-hed*, en. (ænyd. ulig(e)lighed, glða. vllighelighet (*Suso.133.*), vllighe-ligheet (*2Mos.34.7*(*GlðaBib.*))) det forhold at være uligelig; fx. i ftg. bet.: **1)** (nu næppe br.) til uligelig 1-2. *Moth.L161. 2)* (sj.) til uligelig 3: uligevægt i sindet. bortset fra nogen Uligelighed i den sidste Tid var Humøret det samme. *Pol.¹⁴.1926.3.sp.5. 4)* (sj.) til uligelig 4. denne Uligelighedens Verden. *Kirkebladet.1887.506.*

ulige-sidet, adj. (ogs. -sidig, se ndf.). (af ulige og -sided, maaske dog delvis af u- og ligesidet; faql.) **1)** om figur ell. ting: hvis sider er af forskellig længde. *S&B. ulige-sidet Vinkeljern. Hvad hedder det? (1947).439. 2)* [1 ell. 2] om ting med to flader, sider: hvis ene side m. h. t. beskaffenhed er forskellig fra den anden. uligesidet Kiper (o: en slags tøj). *Sterm.Textil.(1937).reg. 3)* hørende til forskellige sider (I.1.1) af et legeme; (gym.:) Uligesidige Rundsving . . udføres i Bredstilling og indledes med smaa uligesidige Armsving fremad og bagud (fx. venstre

arm fremad-opad, højre arm modsat). Sportsleks. II. 635. **-svævende**, part. adj. ♪ i forb. uligesvævende temperatur, (jf. II. svæve 6.6, Temperatur 3) betegnelse for en saadan stemning af et instrument, at alle intervallerne i enkelte tonarter stemmes rene, hvorved intervallerne i de andre, fjernere tonarter bliver saa meget mere urene. Sporon. Breve. II. 283. Drachm. KO. 86. Musik L. II. 386. **-synet-hed**, en. (jagl.) forskellig optisk bygning af de to øjne (anisometropi). C. J. Berg. Leksikon for Optikere. [1944]. 30.

U-ligevægt, en. 1) (l. br.) i egl. bet.: mangel paa ligevægt (1). Uligevægtstilstande i selve Jordlegemet. Thog Lars. Stjerner og Tid. (1914). 106. 2) ♪ billedl. 2.1) (l. br.) i al alm. om mangel paa det rette (jævnbyrdige, ligelige) forhold (m. h. t. størrelse, styrke, magt, betydning oln.) ml. to dele. en skion Mod sætning af Hof og Leir (o: krigslejr) . . 20 giver os strax en tydelig Grund til den hele kommende Ulykke, til den hele Uligevægt. Oehl. EvS. II. 98. kompositionen . . er i uligevægt. A. O. R. DH. II. 265. || om magtforhold, navnlig ml. stater. den europæiske Uligevægt (var) sat i Højsædet. Rubow. Napoleon III. (1948). 131. 2.2) mangel paa sindsligevægt. Vort Land. 9. 1901. 2. sp. 5. han (havde) i nogle Dage gennemlevet en Krise af aandelig Uligevægt. K. Secher. Den fremmede 30 Gæst. (1934). 133. Trods sin Stridbarhed og Uligevægt var han . . et hensynsfuldt og fint Menneske. K. Schou. Maleren Peter Hansen. (1938). 139. **-ligevægtig**, adj. (dannet til Uligevægt ell. af u- og ligevægtig) 1) (sj.) svarende til Uligevægt 2.1. Klokketaarnet staar skævt for (de to slotsgaardes længdeakse og gør) derved . . Hovedslottet uligevægtigt. Wanscher. Slotte fra Chr. 4's Tid. (1939). 12. 2) svarende til Uligevægt 2.2: som mangler 40 sindsligevægt. hans Søster synes . . at være noget uligevægtig (hysterisk). Sundheds Koll Forh. 1900. 122. I Virkeligheden var hans Sindstilstand i høj Grad uligevægtig. Pont. HK. 37. Stemmen dirrede uligevægtigt. Erl Krist. DH. 116. jf. Uligevægtighed. Vort Land. 9. 1901. 2. sp. 5.

Ulig-hed, en. oftest udtalt [uli(q),he?ð] (vi siger) ù-lighed og ù-lighedén; men ikke ù-lighed, ù-lighedén. Høysg. AG. 195. fl. **-er**. 50 (ænyd. d. s.; til ulig (ulige) ell. af u- og Lighed) det at være ulig(e), forskellig; mangel paa lighed; især i flg. anv.: 1) det at være ulige (1 ell. (især) 2); det ikke at ligne noget andet; forskellighed. Man merker . . en stor U-lighed paa Jorde og Agre. Hobb. Rpb. II. 2. Der er stor Ulighed imellem gamle og nye Tider. VSO. hans egen Ulighed med næsten alle hans Medmennesker, hans Følelse af Fremmedhed overfor dem. Jak Knu. LU. 133. 60 || nu især (mat.): forskellighed m. h. l. (numerisk) værdi, størrelse. CCrone. Funktionslæren. (1890). 32. hertil Ulighedsstegn, om hvert af tegnene =, > og <, der angiver forskellig

værdi, størrelse. Kaper. 5 Typogr. Ord. 45. 2) (jf. ulige 3) det ikke at være jævnbyrdige ell. lige-stillede (m. h. t. magt, indflydelse, rang, stand oln.). Jeg veed nok, hvad Fruen vil sige: Deres Familie er ældre, end som vores, og at den U-lighed ey tillader at indgaae saadan Alliance (o: ægteskab). Hobb. DR. II. 3. Parternes U-lighed (o: en kamp to mod een). Schousbølle. Saxo. 92. en utidssvarende U-lighed for Loven. Pol. 2 1/2 1941. II. sp. 6. 3) † til ulige 4: det, at veje er bugtede; ogs. om ujevnhed i et terræn. samme Rytterier (kunde ikke) formedelst Jordens Ulighed . . gjøre noget Angreb, uden man steg ned af Hæstene. Hobb. Hh. I. 339. man (maa) ofte . . age heele Timer formedelst Veyenes Ulighed, førend man kand komme til et Sted, som ligger gandske nær. sa. Ep. V. 109.

u-lignelig, adj. [u'li:?(q)nøli] (gl. d. s., fsv. olikneliker; nu næppe br.) som ikke kan sammenlignes (med noget). Moth. L. 162. || især som et stærkt rosende udtr.: som er uden sidestykke; enestaaende; mageløs; uforlignelig. LTid. 1731. 492. *Rein, den sande Sorgs ulignelige Sanger. Zellitz. II. 303. *I Smaat som Stort, ulignelig (Oehl. V. 38: uskittelig) den Samme (o: om Michelangelo) Oehl. (1831). IV. 49. HCand. SS. V. 153. som adv. (især foran adj.): det Talent, han (o: Kingo) er den Danske Poesie ulignelig besad. Tychon. (Kbh. Saml. II. 51). ieg var kommet (som rektor) til Faaborg Skole, efter en ulignelig-god Formand. Rasm. Winth. S. 83. (Altona) er i det Hele ulignelig smukkere end Hamborg. Bagges. DV. 2. I. 120. **-limet**, part. adj. spec. (ty. ungeleimt; jagl.) om papir: som ikke er tilsat lim. S. & B. Papir L. 302 (se u. II. lime 2.1). smst. 398. **-liud**, en. se II. Ulyd. **-liv**, et. (ænyd. d. s. (i bet. 1), no. dial. uliv, dod (i forb. til ulivs, til døde), jf. oldn. ðlif (i bet. 2); nu sj.) 1) (jf. u- 7.2) levned, livsførelse (og virksomhed) af daarlig, slet art, uden værdifuldt indhold; værngebillede af liv. udenfor Asgaard fandtes der ogsaa Liv, om det end stundum nærmest var et Uliv. Barfod. F. I. 41. En drukkenbolts liv er ikke et liv, men et uliv. HjælpeO. Tilliden til Livet er rokket, fordi Ulivet triumferer. Tilsk. 1939. II. 404. 2) livets og livsvirksomhedernes ophor; dod (I. 1.1). Naturens Nedgang, Kulden, der gør sig gældende . . det er ikke noget Sindbillede, det er Døden selv, Uliv, som besætter disse Breddegrader. JV Jens. A. II. 67.

Ulivs-, i ssgr. [ulivs-, l. br. uliv?vs-] (oldn. ðlifis- (i fæ. ðlifismadr, mand, der har forbrudt sit liv)) til Uliv, især i bet. 2. **-fange**, en. (sj.) dødsdomt fange. *Vildt jeg flygter gennem Livets Gader, | En udslyppen Ulivsfange lig. Bagges. Ros. 14. **-kaar**, et. (jf. Uliv 1; sj.) i flt., om levekaar af saa ringe, slet art, at de ikke muliggør en menneskeleværdig tilværelse. alle (danske bør) medvirke til de trofaste Sønderjyders Udfrielse fra de Urets- og Ulivskaar, de for-

tiden . . maa friste. *Hejmdal.*^{27/1869.1.sp.2.}
-kamp, en. (højtid., sj.) kamp, som kan medføre døden; kamp paa liv og dod. de lange og mange Ulivskampe mellem (de nordiske riger). *Barfod.F.II.32.* *I Fredens Skjød en Ulivskamp | For evigt Ungersvendens Øje lukked. *Krossing. D.208.* **-saar**, et. (ogs. (skrevet) ulivs saar) (ænyd. d. s., no. dial. d. s., jf. oldn. sår til ulffis, saaret til dode; i rigsspr. poet., højtid., i dial. bevaret endnu i 19. aarh., se MDL.) saar, der medfører døden; drøbende, dødeligt saar (jf. Livssaar); ofte i forb. faa, give ulivssaar. *Jeg har otte Ulivssaar, | de er baade dybe og onde. *DFU.nr.2.17. Rahb.F.I.347.* *Kong Frode staaer i Leiregaard, | Han gav sin Broder Ulivssaar. *Oehl.Helge.(1814).3. Ing.VSt.160.* da fløj et Spyd ind ad Vinduet og gav ham Ulivssaar. *JOltr.SD.III.73.* || billedl. ell. i sammenligninger. *Sorgende times blide Kaar, | Læges skal Hjertets Ulivssaar. *Grundtv.SS.II.229.* *hvad der mødte ham af ondt, | det ramte mig som Ulivssaar, | fordi jeg saa hans Sjæl saa skær. *Stuck.S.III.(damperen) fik Slagside, til den Side hvor den var revet op . . det var som den krummede sig sammen om et Ulivssaar den havde faaet. JVJens.RF.198.*

Ulk, en. [ul'g] († Ulke. *EPont.Atlas.I.649. Funke.(1801).I.336. jf. Moth.U51. vAph.Nath.VIII.280.* fl. **-e** ell. (vel især til entformen Ulke; nu næppe br.) **-er** (i bet. 1: *Moth.U51. EPont.Atlas.III.252. [Abildg.] Eivhelmeent Brev.(1771).Alr.* (ænyd. ulk(e), glda. vlk, jf. (?) æda., som tilnavn (Petri) Ulke (ValdJord.(1926).3), no. ulk(e) (i bet. 1), ulk (i bet. 2), sv. ulk (i bet. 1), jf. ty. ulker (i bet. 1); besl. m. (ell. sa. ord som) no. dial. ulka, padde, tudse, nt. ulk, ulk, tudse; af samme stamme som bl. a. no. ulka, slim, ulken, uren, m. m., sv. dial. ulken, muggen; jf. II. ulke)

1) (jf. København 2, Stenbider 3, Søulke 1) **1** fisk (af uskønt, frastødende udseende) af slægten *Cottus* (der hører til panserkinderne); især om *C. scorpius* (den almindelige ulk); ogs. (navnlig som 2. led i ssgr. som fx. Fjeder-, Flyve-, Grode-, Nøb-, Panser-, Stenuk) om fisk af nærstaaende skægter af panserkinderne ell. af slægten *Lophius*. *LTid.1729.204. Krøyer.I.130. Danm.Fauna.XI.65.* den langtorne ulk, se langtornt. || † fange ulke, maaske egl. d. s. s. fange en ugle (se I. Ugle 2.2) (jf. *DSt.1937.161*); ogs. om fartøj: gaa over stag mod den styrendes ønske. *vAph.(1764). jf. DSt.1937.161.*

2) overf., om person. 2.1) (jf. „iblandt Søfolk i Kiøbenhavn, eller i det saakaldte „Nyboders-Sprog.“ MO. „Haansord.“ VSO. (jf. sp.1064¹²)) om somand; tidligere vistnok spec. om underordnet, menigt medlem af et fartøjs besætning: matros; nu især (navnlig ⚓) som spøg. ell. hædrende betegnelse for somand, hvis ydre ell. adfærd er præget af

livet paa havet; vejrbidt, djærv, forsoeren somand; søulk (2). *Ulkene vore, | Ulke med begede Broge . . | Lodbrog har Søner endnu. *Grundtv.PS.I.353.* *Det er en Søgut, brav og flink . . | En Kjørnekarl, en rigtig Ulk. *Holst.IV.3.* en vis naturlig og jovial Vittighed . . betegnede den ægte Holmensmand, Ulken, som han almindelig kaldtes. *Dauids.KK.254.* *hils dem . . | de Ulke, de Dreng af Danmark, | som kæmped ved Helgoland. *Hoffmann.HH.43.* (de) tjærede ulke, se tjæret 1.2. || (nu næppe br.): det Ord Ulk er et Navn, som af Spøg gives de Matroser og Søfolk, som ere uvandte til Søes og ubefarne i Seiladsen. *Jonge.Kbh.sBeskrivelse.II.(udg.1945).111.* || hertil (foræld.): elev i Nyboders skole. *OrdB.S.2.2) (dial.) som nedsæt. personbetegnelse, bl. a. om lømmel, tyk person, særting. Esp.498. Feilb. UJF. jf. †: Kremmerulk kaldes kremmerbørn af foragt. Moth.K329. jf. VSO.III.K290.*

3) (fisk., dial.) overf., om ting. 3.1) redskab til rejefangst. *Fiskeriredsk.(1872).11. Nord.Tidsskr.f.Fiskeri.1874.295. 3.2) en slags mindre hyttefad. Frederikshavns Avis. 22/1935.4.sp.4.*

I. **Ulke**, en. se Ulk.

II. **ulke**, v. [ul'gø] **-ede**. (sv. dial. ulka, være nær ved at kaste op, no. dial. ulka, d. s., ogs. afsonder vædske; besl. m. Ulk; maaske dog (til dels) lydord (sml. gulke (u. Gulk), hulke (1.2), kulke); jf. Ulrik) 1) (nu kun dial.) frembringe en skulpende lyd i halsen, naar man er ved at kaste op; ogs.: foretage stærke muskelbevægelser i halsen, hvorved den sunkne jøde osv. kastes op; (være ved at, begynde at) kaste op; gylpe. „Er at gylpe og hikke, som en hånd, når hand vil spye.“ *Moth.U51. FrGrundtv.LK.88. UJF. jf.: klagende Vaande blandede sig (hos de søyge) med kvalte Ulk-Lyde. CFMortens.EF.61. ofte (jf. opulke) i forb. ulke op (Lollo. UJF.) ell. af sig (UJF.).* || billedl., især: udslynge vrede ord, eder, skældsord; give ondt af sig. *naar Du (o: en præst) ved krybben staaer, | Og ulcker til os ud, hvad Du i kiefthen faaer. *Cit.beg.af18aarh.(NKS4°821.107). Esp.373. jf.: *Saa er og tidens bug, en giftig malm og grube | Som ondskabs damp og qval, ud-ulcker af sin Strube. Cit.1709.(Thott^onr.1524.511.) i forb. ulke af sig. UJF. 2) (dial.) (søge at) synke, sluge noget ved en kraftig muskelbevægelse, der ofte ledsages af en skulpende lyd. (præsten) blev tyk i Halsen. Han stod og ulkede med noget, han prøvede paa at synke. *Nordkild.Kulsvierblod.(1929).66. i forb. ulke i sig. UJF. 3) (l. br.) i videre anv., m. h. t. ell. om røgmasse: (jaa til at) brede sig, vælde ud over omgivelserne, i luften. Da ulkede der graa Røgmasser op bag Skoven. *Nordkild.SF.39. (kulmilerne) laa og ulkede Omgivelserne fuld med en kvælende Røg. sa.(Danmark.III.(1943).694.sp.1).***

Ulke-, i ssgr. [ulgø-] af Ulk 1; fx. (foruden de paa alfabetisk plads anførte) Ulkefamilie, -garn, -grupe, -slægt. **-agtig**, adj. i forb. den ulkeagtige kutling, $\times$ d. s. s. Ulkekutling. *BovP.III.541*. **-fisk**, en. (zool.) fisk af slægten *Cottus* ell. nærtstående slægter. *Panserulken* . . (en) storhovedet Ulkefisk. *BovP.III.538*. **-kutling**, en. (jf. u.-agtig) $\times$ kullingen *Gobius scorpioides*. *DammFauna.XI.162*.

Ulle, en. se I. Ugle.

Ulle-, i ssgr. se Ulve-

ullen, interj. se ulen.

I. Ulm, en. [ul'm] fl. -e. (ænyd. d. s., mnt., holl. olm, jf. nhl. ulme og oeng. ulm-treow, elmetrø; vistnok laant fra lat. ulmus; sideform til Alm og Elm; nu kun dial. (sdjy., vel laant fra ty.) samt i gadenavnet Ulmestredet (i Præsto. H.Matthiess.Gader.26)) $\times$ træet *Ulmus L.*, især *U. montana* Smith; 20 elm (1). *Moth.U52*. *En stor, en gyseligt Ørnekrøp | Opdaged han da i Træets Vraa. | Den bredte sig vidt i grønningen Ulm | Med Vinger, saa sorte som Nattens Mulm. *Oehl.XXIX.144. UfF.(sdjy.)*.

II. Ulm, en. [ul'm] (til I. ulme) (jy. **Vaal**, *Volm*. *MDL.654. Feilb.(u.1. ulm)*). 1) (jf. I. ulme 1; dial.) trykkende varm, stillestående luft. *MDL.630*. || *optrækkende mørk sky(masse)*. *smst.654. Feilb.* || *billedl.* 30 Særlig hos mindre kultiverede Individuer slaar der en Ulm af Lyst og Henrivelse op . . fra den kaotiske Livsmængde. *Lambek.Fremskridt.(1912).106*. 2) (jf. I. ulme 2; $\mathbb{W}$, l. br.) det, at noget (ligger og) ulmer; ogs.: *ulmende stof, masse*. *Mørke og Mulm | Truer Gnisten i Ulm. *Grundtv.PS.VI.522*. *Det (o: det nye aar) skyes af Mulm | fra rygende Tomter og osende Ulm. *Danskeren.9/1.1941.8. sp.1*. 3) (jf. I. ulme 3; l. br.) sløret lys(svær), især af rødlig farve. *Saa mørk en Nat: | Det bløde Mulm | mod Maanens Ulm. *HuldaLütke.Klode i Driift.(1941).58*.

I. ulme, v. [ulma] (l. br. i rigsspr. *olme*. *Moth.O18. VSO.IV070. AchtonFriis.D0.I.182. UfF. jf. u. opulme*. — jy. **vaalme**, **volme**. *MDL.654. Feilb.(u. ulme)*). se ogs. u. bet. 1. ogs. **hvolme**. *Vejrup.KM.148. jf. Feilb.I.710*. -ede. vbs. jf. II. Ulm. (ænyd. d. s., sv. *ulma* (i rigsspr. til dels laant fra da.), 50 sv. dial. *ulma*, om luften: mørkne, no. dial. d. s., bl. a. i bet.: *blive mørk, trykkende (om luften)*; *best. m. volme, koge, syde, bruse, vælde (frem) olgn. (se volme) (hvormed det i jy. er sammenfaldet), og med olm (og I. olme) samt m. oldn. ylr, varme(dis) || i visse tilfælde er det vanskeligt at skelne ml. ulme og volme, idet ordenes betydninger griber over i hinanden, saaledes har *Moth.U52 ulme* i bet.: *smaa koge*)*

1) (især dial.) som udtr. for fremkomst af varmedis, skyer, tryk olgn. 1.1) om vejret: være lummer, trykkende, ell. (jf. bet. 1.2) blive præget af optrækkende, truende skyer olgn.,

saa at uvejr ell. regn kan ventes; ogs. om luften: *flumre p. gr. af stærk varme (UfF.)*; *især upers*. Det olmer stærkt i Østen. *VSO.IV070*. Det ulmer i Veiret. *MDL.630*. Det volmer o: det trækker op med Regnskyer, bliver tykt i Luften. *smst.655. Feilb.* det ulmer (op) i vejret. *UfF.1.2*) om mørke skyer: *komme op paa himlen, trække op, ell. trække sammen, samle sig og true med* 10 *regn, uvejr*. sorte ulmende Skyer. *Thøg Lars. Kvernene.(1915).33*. Idag ser vi . . enkelte Skyer ligge og olme lavt paa Sydvesthimmelen — skulde det være Regnen, der endelig kommer? *AchtonFriis.D0.I.182*. Oven over Skorstene og Tage ulmede Tordenskyerne. *ErlKrist.MM.56*. jf.: hvor let kunde der ikke ogsaa hvolme en Torden op. *Vejrup.KM.148. 1.3*) om røg, stov, mørke olgn.: *stige op, vælte frem i store, mørke skyer; kvalme* (II.1.3); *især i forb. m. adv. som frem, op, ud*. Røgen vaalmer op igiennem Skorstenen. *MDL.655*. Der ulmer en lille Støvsy fra Harven hen over Agrene. *NJeppesen.HH.105*. *Der ulmer Mørke op i Nord, | en Dampers tunge Røg. *Tom Krist. YR.13*. Røgen ulmede stadig ud af Barakken. *Pol.19/12.1944.II.sp.2. Feilb. jf.*: Mulden . . ulmede sort op (o: bag ploven). *Hans Povls.HF.73. upers.*: *Derude under Nattens Sky | det volmer rødt i Vest (o: af en ildbrand). *Aakj.HÆ.128*.

2) brænde ganske svagt, med rødgult ell. rødligt lys, uden flammer (og næsten uden røg), især: under et dækkende lag (fx. af aske), inde i en masse, et stof (saa at ilden er usynlig). 2.1) i egl. bet.; ofte i forb. ligge og ulme. *Moth.U52*. Denne Brand, som endnu ulmer udi Jordens Indvolde. *LTid.1749.230*. en Glød, der umærket havde ligget og ulmet, til den nu med eet var slaaet op i hoiie Luer. *Rahb.Fort.I.250*. Her lugter saa forbandt brændt. Se efter, om det ikke ulmer i Halmmaatten! *Bergs.BR.226*. Ilden ulmede uden at lyse . . vel dækket til med Aske. *JV Jens.Br.128. 2.2*) (jf. bet. 4(1); sml. II. flamme 2) $\mathbb{W}$ i *billedl. udtr.* den Christendoms Gnist, som endnu ulmede i Haralds Barm. *LTid.1746.20*. allerede begyndte den himmelske Ild (o: i en digters sind) at ulme. *Ew.(1914).IV.262*. *Af Vælden, hvormed Vreden udbrød, saae man, | At Gnisten havde ulmet lang Tid alt. *Oehl.ND.319*. *under Asken ulmed | Min Smertes skjulte Ild. *Winth.II.29*. *os levnes kun Haddets den ulmende Glød. *Socialistiske Sange.(1885).4*.

3) (især $\mathbb{W}$) fremtræde med et (sløret) rødgult ell. rødligt farvesvær ell. lys (der minder om gløder), bl. a. om solen (og hvad der faar farve af den), om lysset ved dag-gry, om maane, stjerne ell. lysgiver som lygte; ogs. i videre anv., om ting, der træder lyse frem paa en mørk baggrund. *Blomsterstøvet ulmer | Nedsænkt i Rosens Barm. *Winth.III.62*.

*Fred, der frodig svulmer | som en Storskov om mig, hvor hver Tanke | kun som maane-fangne Aablink ulmer. *Stuck.SD.7*. Fra Knæene op ulmede hendes Skikkelse i et svagt rødligt Gensker af den forsvundne Sols Efterglans. *AndNx.M.195*. Dagen ulmer og bryder frem, i Morgen som i Gaar. *Gravl.S.17*. *Det var en Aften, enkle Stjerner ulmed. *MSchneider.ED.11*. En Koral ulmede blodrød fra hendes Bluse. *ORung.P.78*. Bag hende ulmer Dugen hvidt i Stuens Halvmørke. *Bjarnhof.LE.14*. smalle krogede Gader (o: i den indre by) hvor der kun ulmede lidt svagt Lys hist og her. *Branner.DK.180*.

4) videre anv. af bet. 2-3. 4.1) om følelse, sindsstemning, tanke olgn.: ligge skjult, udvikle sig i det skjulte uden at give sig (tydeligt) udtryk, udslag, men saaledes at den (det) stadig er levende og kan komme til udbrud ved given lejlighed; gøre. *Haabnings 20 ulmer, der ulmer i hans Blod. *PoulPed.DP.(1937).43*. *En Angst, som ulmer, flammer, | Og bryder voldsomt ud. *Oehl.ND.53*. Kunde der i vore Hierte ulme nogen anden Tanke, end Troskab mod Kongen . . . Ja! da havde vi tabt alt. *Cit.1807.(AarbThisted.1937.341)*. mangt et Ord . . . laae og ulmede i mig. *Sibb.I.135*. helt inde i os . . . ulmer en himmelig Grusomhed . . . just mod dem, vi mest holder af, og den slaar ud et Nu. *Bang.SF.10*. Munkenes onde Kætter . . . ulmer (endnu o: 1537). *EllenJørg.HH.82*. || om misfornøjelse, uro olgn. i et samfund, en folkemasse; ofte upers. det ulmer. det Hele (o: „jødefejden“ 1819) var Udbrudet af en Misfornøjelse, som længe har ulmet. *Mynst.Breve.136*. Opstanden i Jylland er udbrudt. Det ulmer i Sjælland. *Ing.PO.I.65*. Rundt om i Landet ulmede det. *KrErsl.KL.57*. 4.2) (jf. I. olme; især ☐) om øjne ell. blik: have ell. antage et (især: lurende, fordækt) udtryk, der vidner om en vis (stærk) følelse olgn., ell. om, at noget (en følelse osv.) er ved at give sig et (voldsomt) udslag. det firkantede spanske Hoved med de blaabarberede Kinder og det ulmende Blik. *JVJens.C.147*. Øjnene ulmer af Raseri. *Fleuron.DTN.60*. Pigenes Øjne ulmede vaagent. De saa paa hinanden uden Undseelse. *JørgenNiels.KB.17*. upers.: *da ulmed det 50 ondt i hans Blikke. *OlafHans.Tværveje.(1904)*. 300. det ulmede lunt i hans Øjenkroge. *Erl Krist.S.78*. || (sj.) m. subj.-skifte, om person: se paa, blinke til en med øjne, der giver udtryk for en vis (stærk, voldsom) følelse. paa en Knejspe, hvor hun ulmede med Øjnene til Mandfolkene. *JohsWulff.Det gode Land.(1931).111*. 4.3) (jf. bet. 4.4; l. br.) om virksomhed, proces: ytre sig, foregaa svagt, med ringe styrke. jeg (har) Intet at undskylde, uden maaskee, at jeg ikke gjorde det mange Aar tilbage, mens det glødede i mig hvad nu kun ulmer. *Grundtv.BrS.10*. Festen holdt paa at blusse op igen efter at have ulnet

nogle Timer. *Bjarnhof.LE.97.4.4* (især dial.) om en vedvarende svag, dump, ubestemt fornemmelse af smerte (især: forud for den egl. smerte): murre; værke ganske svagt; især upers. pinen ulmer. *Moth.O18*. det ulmer i Tænderne. *Levin*. Hovedpinen (var) ved at forsvinde. Kun omme i Nakken ulmede det endnu svagt. *CarloAnd.TA.10*. *Esp.504*. *UJF.jf.*: *Hvad Møje blir uforsøgt, kun for at dræbe | Den pinende Tid, og den ulmende Plage! *Pram.Stærk.50*. || (sj.) i videre anv., om graad, der er ved at bryde frem. Taarerne ulmede i hendes Hals. *EChristians.O.II.233*. 4.5) † i pass. ulmes, om forhold: være ved at blive almindelig kendt. Omsider ulmedes det, at han var bleven Hyrde for at kunde i denne Dragt følge Hyrdinden Marcela. *Biehl.DQ.I.94*.

II. † ulme, v. -ede. (vel fra nt. ulmen, 20 olmen, til nt. ulm, olm, hty. olm, trøske i træ; jf. forulmet samt II. mulme (1), mulstre) om noget organisk: smuldre hen; i part. anv. som adj.: Naturen kan erstatte bortulmede og afbladede Been. Efter at et stort Stykke af Kragebeenet var taget bort, fyldte Naturen Mellemrummet . . . op igen. *Tode.ST.1782.407*.

Ulme-brand, en. [I.2] (l. br.) brand, ved hvilken ilden ikke slaar ud i lue (men blot udvikler røg). *Pol.2/1949.I.sp.4*.

Ulmerdug, en. se Olmerdug.

Ulme-træ, et. (ænyd. d. s.; nu næppe br.) & elm; ulm (I); ogs. om træets ved. *Rose.Ovid.I.45*. et høit Ulmetræ. *Biehl.DQ.II.102*. *Viborg.Pl.(1793).53*. *JPaludan.Møen.II.(1824).162*.

U-logik, en. (jf. -logisk; l. br.) unøjagtig(t), ulogisk tænkemaade, ræsonnement. hun, den „elskende Kvinde“, siger slikt. Hun føler det naturligtvis med ægte Ulogik kun som en Lidelse for ham (o: den elskede). *Bang.Va.224*. *JVJens.H.168*. jf.: o, forunderlige Liv i al din dybe Ulogik! *KMunk.HJ.235*. -logisk, adj. (jf. logisk 1-2). *MilConv.VIII.424*. En ulogisk Slutning. *VSO. Jesp.SprL.5* (se u. logisk 2.2). (eksempel) på simpelt hen ulogiske sætninger: Vi er blevet lagt på husejnen. *Hjorta.ST.122*.

-lov, en. (ænyd. gl.da. vlog, wlog olgn., uret, æda. vlogh, ulovlighed olgn. (DGL.I.41.II. 150.440), ulagh (smst.V237), oldn. ulog; nu kun arkais.) 1) (m. overgang til bet. 2) (en paa unormal maade udsiedt) urimelig, uretfærdig, skændig retsbestemmelse, lov (I.1.1). *Leth.(1800)*. om ogsaa Kongen vilde Ulov byde, saa vilde de dog ikkun Loven lyde. *Grundtv.Snorre.I.258*. Trykkefriheden . . . skal indskrænkes ved Love og ikke ved Ulove. *Monrad.FPB.17*. bønderne (raable) højt på, at de ej vilde tage imod sliq ulov. *JBoesen.SnorreSturleson.(1879).131*. || jf. I. Lov 1.2: Frækt trædes loven under fod, uloven ræder. *FrHamm.Nordensældstedigt.(1876).70.2* (jf. bet. 1) adfærd (optræden, handlemaade), der

strider mod loven (I.1.2) ell. mod sund og naturlig retsopfattelse ell. mod alm. gældende regel og forskrift for menneskelig adfærd; ulovlig ell. urigtig, ubillig adfærd; ogs.: uret-(færdighed), ubillighed. „Uret, ubillighed.“ *Moth.L199*. den Uskik, for ikke at sige Ulov, for Tiden at indlade et Antal Privilegerede gennem Giethuset over Theatret. *Råhb.E.IV.55*. (maaske som modsætning til II. Lov): Nissen (kan aldrig) lide, nogen Hest bruges til Ulov, og harmes, naar Mennesker bliver saa magelige, at de vil ride, hvor de skal gaa. *RasmHans.M.II.224. 3)* bet. 1-2 anv. i (nu kun arkais.) ordspr. Hvo Ulov driver, han Ulov nyder. *Ing.KE.I.114* (efter *PLaale.Nr.331*). „hvad En med Ulov faar, med Lov tilbage gaar,“ det er det bedste Ordsigende. *Thit.Jens.VA.II.226* (efter *PSyv.I.502*).

-lovbestemt, part. adj. (jf. lovbestemt 1; jur.) om forhold: for hvilket regler olgn. ikke er fastsat i loven; spec. dels om lovovertrædelse: hvis strafbarhed (ikke direkte er fastslaaet i loven, men) kan sluttes ud af sagens natur og lovens grundsetninger (aand); dels om straf: som (uden direkte at være nævnt i loven) idømmes for en saadan lovovertrædelse. *Nørreg.Priiatr.IV.23.53j. Goos.I.488. Arup.DH.I.272. -lovlig*, adj. [ul'ou'li] (ænyd. wloflig (*Røvebog.*), ulog(elig, gl'da. ulaghligh, (adv.): uloghelig, æda. ulaghlik (*DGL.V.238*), (adv.): uloghlikæ, -lika (smst.I.29 var. 213.V108), oldn. (adv.) ulogliga) som ikke er i overensstemmelse med loven (dens forskrifter, regler, bud); som strider mod loven; som ikke er tilladt efter loven; uretmæssig; lovstridig; ogs.: som ikke er i overensstemmelse med, strider mod (af en myndigheds udstedte) regler, reglementer, alm. vedvægt olgn.; endvidere (jf. lovlig 2.2; nu næppe br.): som strider mod alm. borgerlige æresbegreber, alm. moral, gældende sædvane olgn. Gjør hand nogen anden ulovlig Gierning, stande derfor til Rette efter Sagens Lejlighed. *DLA—1—7*. det sikkerste skiont af alle ulovligste Middel, hvorved man kommer til verdslig Høyhed, er Skinhellighed og en sminked Ydmyghed. *Holb.Hh.I.83*. En beskiemmet Moder, som, for at redde sin Ære, dræber Frugten af en ulovlig Kierlighed. *JSneed.IV.82*. Mange . . havde drevet ulovlige Kunster (*Chr.VI. brugt nyttige ting; 1907: drevet Trolddom*). *ApG.19.19*. ulovlige Erhverv. *Goos.II.108* (der) opføres en Mængde ulovlige Huse. *Dag.Nyh.*²⁴. *1921.4.sp.1*. Ulovlig Brug af Vaaben (o: i jægning). *Sportsleks.II.635*. jf.: vil (du) sværge, ikke at aabenbare noget Menneske hvad du idag ulovlig og uberettiget har hørt (o: ved uden adkomst at overvære en samtale)? *Ing.VS.I.184*. i faste (jur.) forb. som fx. ulovlig aftale (o: aftale, ved hvis indgaaelse ell. opfyldelse en af parterne ell. begge overtræder en lovbestemmelse ell. retsgrundsetning. *Sal.*XXIV.225*), besiddelse (*MO.*), jagt (*Goos.III.20. Lov.Nr.145*²⁴

1931.§13), omgang (med hittedogs) (se Omgang 6.3-4), tvang (se Tvang sp.1119¹⁴); ulovligt slægtskab (Lovligt ell. ægte kaldes Slægtskab, naar det hviler alene paa ægte Fødsler, i modsat Fald ulovligt ell. uægte. *Sal.*XXI.783. JurO.(1934).154*), spil (se I. Spil 4.2), svogerskab (se Svogerskab). **-lovlig-hed**, en. (gl'da. wlofl(we)-lighet olgn. (*Dom.20.6 og 12 (GldaBib.)*). *Bøneb.I.93*; især **o**) det forhold at være ulovlig; ogs.: ulovlig adfærd, handling. *vAph.(1759)*. Min første Deeltagelse i denne Ulovlighed var ved et Overfald . . paa min Faders Halvbroder. *Hz.XII.304*. Fordringens Ulovlighed. *VSO. -lovmedholdelig*, adj. (sj. -lovmedholdig. *EBrand.(Pol.)¹⁴.1925.7.sp.5*). (især jur., mods. lovmedholdelig). Politiovrighedens ulovmedholdelige Forhindring af lovlige Sagers . . Foretagelse. *RasmSor.ML.288*. De Fredløse paastode, at Dommen var uretfærdig og ulovmedholdelig. *Johs.Steenstr.Vore.Folkveiser.(1891).278*. jf. Ulovmedholdelighed. *KancSkr.⁴.1830. -lovskikket*, part. adj. (l. br.) som ikke er lovlig ell. lovformelig. en Under-Dommere, hvis atsagte Dom Landsdommerne ei allene underkiende, men og ansee den som ugrundet, ulovskikket eller uretviis. *Stampe.I.378. Hørup.II.210*.

Ulrian, subst. se Uldrian.

Ulrik, propr. [ul'reg] (dial. (jf. *Univ Bl.I.367*) Uldrik. *Moth.R5.U48. Jernskæg.D.76* (jf. smst.107)). mandsnavn; spec. anv. i (spøg.) forb. som kalde paa ell. ofre til Ulrik, ogs. hilse paa (*Frem.B.I.(1924-25).56*), raabe paa (*D&H. Bom.S.20*), (tale ell.) snakke med Ulrik (*D&H. Pol.¹⁴.1922.3.sp.1*), sige Ulrik (*S&B.*), (nu næppe br.): syngte om (*Jernskæg.D.76*), raabe Ulrik (*Moth.U48*), (ænyd. raabe paa (sanct) Ul(d)rik, sv. ropa (på) Ulrik, maaske fra ty. sankt Ulrich anrufen (anbeten) olgn., anv. m. henblik paa Ulrik af Augsburg (f 973), som bl. a. paakaldtes ved drickelag; maaske dog snarere til II. ulke ved tilknytning til propr. Ulrik, jf. *Th.Hjelmqvist.Förnamm och famljenamn.(1903).307f.*; dagl., nu lidt gl'dgs.) kaste op; brække sig, især p. gr. af søsyge. råbe på en tiener o: kalde på uldrik o: kaste op. *Moth.R5*. endog den svenske Kaptajn (maatte) ofre til Ulrik. *Cit.1905.(Aarb.Vends.1945.22)*. kalde paa „Ulrik“. *BogensVerden.1922.225*. jf.: (jeg maatte) søge en Afkrog paa Dækket, for vedvarende . . at kalde paa mit eget Navn Ulrik. *vSundt.Udtogaf en Dagbog.(1827).3*. En ældre Dame (paa et skib) har allerede lagt sig tilbage i sin Stol, signeret, men fuld af Kvalme og bange Anelser. Hvis man hvi-skede „Ulrik“ til hende . . vilde hun være komplet færdig. *KnudPouls.B.137*.

Ulspejl, -spil, en. se Uglspejl.

Uls-røn, en. se Ulsrøn.

Ulster, en. [ul'sdør] (især vulg. Ulsters.

Friis-Moll.To Lover. (1943). 51. *SoraAmstid.* 2/1945.7.sp.3). flt. -e ell. (sjældnere) **ulstre** (*Fleuron.KO.72.* Byskov.FR.) ell. (især ♀) -s (*Glahder.Retskr. Sterm.Textil.* (1937).168). (fra eng. ulster, (overfrakke af) groft klæde, fremstillet i landskabet Ulster i Irland || tidligere brugtes i sa. bet. Ulster-coat (eng. d. s.). Vinden greb fat i Fligene paa min store Ulster-Coat. *Drachm.DG.9.* Schand.SB. 61. jf. *Sal.*²XXIV.230) lang, vid overfrakke, fremstillet af svært uldent stof og forsynet med opslagskrave (og spændetamp (og bælte)), anv. af saavel mænd som kvinder. *Esm.I.96.* (hun) svøbte Rejseplaiden, som hun havde taget over Ulsteren, tættere om sig. *LBruum.LT.272.* Han var i sin gamle . . graa Ulster med de store Hornknapper. *Pont.EK.63.* (en) ung Mand, iført en lang Rejseulster. *Hjemmet.1912.986.sp.3.* || hertil **Uls-ster(s)-lomme, -stof.**

Ultimatum, et ell. † en (se ndf.). [ulti¹ma:tom] (l. br. **Ultimat** [ulti¹ma:ʔd] *Ultimat. Moth. Conv. U 13* (som fk.). *JN Høst. HAPaludan.Sp.218.* jf. *JBaden.FrO. Meyer.*⁵). best. f. -(m)et [-tom⁰el] ell. (l. br.) **ultimatum** (*Frish.PE.193*); flt. (l. br.) -(m)er [-tom⁰or] (*Kaper.*⁵ *DagNyh.*¹⁹ 1921.5.sp.1) ell. (l. br.) **ultimater** (*Pol.*¹⁴ 1923.7.sp.1) ell. (l. br.) **ultimata** (*Sal.*² XIX.25). (ænyd. d. s. (*HistTidsskr.3R.III.637*); sv. ty. eng. jr. d. s.; fra mlät. ultimatum, til mlät. ultimatus, sidst, til lat. ultimus, sidst; besl. m. ultra-) **1)** (nu ofte som billedl. anv. af bet. 2) det sidste forslag, den sidste, endelige betingelse, som en person stiller en anden og kræver antaget, henh. opfyldt, saafremt noget skal udføres, finde sted, og hvis afvisning kan faa alvorlige følger; tidligere ogs.: den sidste, endelige erklæring, det sidste ord i en sag. *Moth.Conv.U13.* Ultimatum til Hr. K. L. Rahbek fra Oversætteren af Eusebiers. *PAHeib.* (bogtitel.1787). (præsten sank) ned i de bløde Puder med det Ultimatum: „at han ikke døbte Barnet, førend han fik sikker Underretning om dets Herkomst.“ *Blich.* (1920). VII.100. om Alt vil træffe saaledes sammen, at vi kan besøge Dig den sidste Uge i denne Maaned, det veed jeg ikke, men skal nu parlamentere til paa Tirsdag og saa give det bedste Ultimatum, jeg kan. *Grundtv.B.II.337.* Legen holdt først op efter Udstedelsen af et meget bestemt Ultimatum om, at nu skulde vi i Seng. *POPedersen.Barndomsminder.* (1937). 21. **2)** erklæring, hvori en stat over for en anden, især efter resultatløse (diplomatiske) forhandlinger, opstiller visse krav, som den forlanger opfyldt inden for en vis frist (hvorefter den, saafremt kravene afvises, kan gribe til anvendelse af forsk. tvangsmidler, især krig); ofte i forb. som stille et ultimatum til (jf. II. til 14.3). Uden at afventes Svar paa et Ultimatum til Maria Theresia faldt (*Frederik II*) med sin Hær ind i

Schlesien. *Fridericia.17&18Aarh.403.* der var stillet Ultimatum til Rusland om at afvæbne. *ErikMøll.Fredsbrudet1914.* (1915). 32. Østrigs ultimatum til Serbien med forlængendet om underkastelse inden 48 timer. *Jesp.* (Tilsk. 1917.I.9). Der er i Løbet af Dagen gaaet Rygter om, at Danmark skulde have modtaget et Ultimatum. *Bønnelycke.Sp.195.*

I. Ultra, en, **II. ultra**, adj. (og adv.) se u. ultra- 2.

ultra-, præfiks. [ultrə-] (fra lat. ultra- (til ultra, paa hin side, udover, videre); besl. m. lat. ultimus, se Ultimatum || præfikset er i levende brug til dannelse af nye ord; i bet. 2 bruges det ofte til dannelser af mere tilfældig art)

1) egl. m. steds-bet.: paa den anden side (af); hinsides (jf. u. Ultramarin); i videre anv.: uden for, hinsides grænserne for noget; især i jagl. ssgr. for (hvad der angaar) syns-ell. høreindtryk, som ligger uden for, hvad mennesket (med sine sanser ell. ved brug af alm. apparater) kan opfatte, som Ultra-lyd, -lys, -mikrobe, -stråling, -tone og adj. som ultrahørbar (*Pol.*¹⁹ 1947.4.sp.1), -visibel (*Klänisk Ordbog.*³ (1937).508) og betegnelser for de lysstråler, der ligger uden for enderne af det synlige solspektrum (den røde og violette ende): ultra-rød, -violet; endvidere i betegnelser for undersøgelsesapparater og -metoder, som i kapacitet, virkeomraade, finhed overgaar rækkevidden af apparater osv. af den alm. art, fx. Ultra-filter, -filtrering, -mikroskop(isk).

2) som forstærkende præfiks ved subst. og (især) adj., angivende, at det ved 2. led betegnedes er til stede i særlig høj grad, ud over det sædvanlige ell. i for høj, overdreven grad: hyper-; outreret; (for) yderlig-, vidtgaående. **2.1)** som eksempler paa adj. kan nævnes: ultragenialsk. *Blich.* (1920). XXI.140. Mænd, der giver sig ud for at være ultragode. *Riget.*²¹⁷ 1913.8.sp.3. den ultrahvide, næsten „frostsyngende“ Sneflade. *ErlKrist.OM.150.* hendes ultramoderlige Omhu. *Blich.* (1920). XXVII. 221. ultramoderne Retning. *Bogvennen.1928.63.* ultrakorte (radio)bølger, (jagl.) om radiobølger med bølglængder ml. 1 og 10 m. *Pol.*¹⁹ 1930. 8.sp.3. spec. i forb. m. (ofte som subst. anv.) adj., der betegner nationale, politiske oln. egenskaber, forhold: ultrakonservativ. *HjælpeO.631.* De (er) naturligvis ultraliberal. *Hostr.Int.27.* De af Ultranationalerne. [*MFbiger.*] *ClaraRaphael.* (1851). 81. (Wergeland er) en ultranorsk Nordmand. *Blich.* (1920). XXXII. 90. ultraradikalt Medlem af „Studentersamfundet“. *Jerg.II.232.* et ultra-reaktionært Organ. *HomoS.VD.168.* ultrarevolutionair. *JBaden.FrO.* politisk, ultra-tydsk eller germanisk Uvillie imod Danmark. *Wors.SÖ.5.* **2.2)** som eksempler paa subst. (ofte hørende til tilsvarende adj.) kan nævnes: Grundtvigs Ultradanskhed. *Brandes.I.298.* Brügge er berømt for . . sin Ultrakikalisme. *Drachm.*

Sk.133. det saakaldte „unge Evropas“ Ultra-Liberalisme. *Ing. (The Ev. En Slægts Historie. II. (1905). 50)*. Ultramonarchist. *JNHøst. Ultracifisternes Krav om total . . Afrustning. Dettredje Standpunkt. 1943/45. 326*. den franske Ultrarevolutionsperiode. *Staffeldt. D. I. 38. 2.3)* undertiden bruges præfikset i (mere) selvstændig anv. || som adj. (og adv.). De er da ikke ultra — meget ivrig liberal? *Hostr. SpT. II. 6. (han er ikke) i nogen Henseende . . ultra. Monrad. (Kirkehist Saml. 6R. III. 362)*. „ja er det ikke liberalt?“ — „Ultra!“ *Oversk. EV85. (sj.) som attrib.: (ministeriets) ultra Oprindelse. Samfundet. 4/1901. I. sp. 5*. || som subst. (undertiden med flt.-bøjning -er), om person, som i en ell. anden henseende (spec. m. h. t. politisk anskuelse) er meget yderliggaaende, har outrerede meninger. *JBaden. FrO. den Strid, som nødvendig maatte opkomme mellem det gamle roialistiske Partie . . og det Bonapartistiske, mellem Ultraer og Liberale. Estrup. Verdens-Historie. (1826). 477*. Skont grumme angstelig for enhver „ultra“ . . var (min fader) alligevel til en vis grad frisindet. *FrHamm. Levn. I. 264. (Rudelbach)* lagde sig ud baade med „Ultra’erne“ og de mæglende. *OskAnd. (Kirkehist Saml. 6R. I. 166)*.

Ultra-marin, en, et. [ultramaˈriːn, ultramaˈriːn] flt. (sj.) -er (Amberg.). (ty. d. s., 30 eng. ultramarine; fra mlat. ultramarinus, hørende hjemme hinsides havet, af ultra- (1) og marinus (jf. I. Marine); navnet, fordi raa-stoffet opr. indførtes til Europa fra Asien; jf. Azur 1.2, Lasur 2, Luftfarve; især fælg.) blaat farvestof, opr. fremstillet af lasursten; lasurblaa; ogs. om stærk blaa farve som dette stof ell. frembragt ved anvendelse heraf (undertiden m. (overgang til) anv. som adj.: ultramarinblaa; lasurblaa; azurblaa). *OecMag. II. 40 103. *Til Purpur trænger jeg, Ultramarin; | Hvorledes kan jeg male uden Farver? Oehl. V. 51. Christ. Kemi. 135*. luften fik en lasur af ultramarin, saa den blev dyb blaa. *Joak Skovgaard. (Tilsk. 1908. 317)*. *En Muslingeskal . . rokked mod Tangens Ultramarin, i Dybet, i korte Knæk. *MLorentzen. Iverdagen. (1927). 34*. et Billede . . i knaldende gul Okker og dertil ultramarin. *Bjarnhof. LE. 8. grøn(t) ultramarin, d. s. s. ultramarinrønt. OpfB. VI. 478. VareL. *905. gul(t) ultramarin, d. s. s. ultramarinult. smst. || hertil ultramarin-blaa, adj. (o: lasurblaa; azurblaa. *BovP. III. 313*. det ultramarinblaa Hav. *Achton Friis. DØ. I. 261)*, -blaat, et (o: ultramarin. *Sal. XVII. 1012. TeknLeks. I. 574)*, og betegnelser for andre farver, fremstillet kunstigt ved lignende processer som de ved fremstilling af ultramarin anvendte, ell. fremstillet paa grundlag af ultramarinblaat: Ultra- 60 marin-grønt, -gult, -rødt, -violet.*

U-lugt, en. (jf. u- 7.2; sj.) daarlig, ubehagelig lugt. Negerens Uddunstning er . . ofte saa vederstyggelig stinkende, at den

længe kan efterlade Ulugt i et Værelse. *HWest. St. Croix. (1793). 25*. -lugtende, part. adj. spec. (jf. lugte 5; bot.) om plante(del): som ikke udbreder lugt; som er uden (en vis) lugt. *vAph. (1772). III*. Bladene (har) en svag Moskuslugt, dog forekomme de ogsaa ulugtende. *Lange. Flora. 1(1851). 397*. Ensidig Vintergrøn (har) en gulgrøn ulugtend Blomsterklase. *Bornh. Samlinger. III. (1908). 96*

Ulv, en. [ulˈv] (i ældre tid ogs. skrevet *Ulf*. jf. *Moth. U49* samt u. Ulvs-klinge, -røn. — nu vist kun dial. **Ul**. *Kort. 132. Feilb. jf. Moth. U49. Esp. 373* og u. Ulve-fis, -krykke, Ulvs-bær, -røn samt: im tåglichen . . Reden *Ulle. Abrah. Dän. Sprachlehre für Deutsche. (1812). 50*). flt. -e ell. (nu kun dial., sml. u. I. Ugle 2.1) -er (*KomGrønneq. II. 47. 354. jf. Lollo. og u. Varulv*). (æda. ulf (jf. run. propr. ulfr, urnord. propr. (hau-) wulafn), sv. (poet., højtid.) ulf, no. ulv, oldn. ulfr, oeng. wulf, oht. wulf (nht. d. s., se Vulf(e) (Volf(e))), got. wulfs; sandsynligvis sa. ord som gr. lýkos, ulv, og lat. lupus (jf. I. Lup, Lupin, I. Luppe, Lupus) og best. m. got. wilwan, røve, wulwa, rov || i visse tilfælde foreligger sammenfald m. (spec. i dial.) lydligt nærtstaaende ord: Ugle (jf. u. bet. 2 slutn. samt I. Ugle 2.1 og u. Sol-, Varulv), Øgle (s. d.) oft. (se bet. 5) || sv. (og no. dial.) bruger i stedet varg (oldn. vargr), der egl. er en eufem. benævnelse (opr. bet.: drabsmand, røver) af sa. art som Graaben (1), -mand (2))

1) rovdyret *Canis lupus* af hundefamilien (i Danmark (Jylland) udryddet i beg. af 19. aarh.); ogs. (især i ssg., se Bjerg-, Guld-, Hjorte-, Manke-, Prærie-, Pung-, Steppe-, Strandulv; sml. ogs. Tigerulv) om ulvelignende arter af hundeslægten (*BovP. III. 37*). (ofte i (best. f.) ent., m. koll. anv.). En Ulv og et Lam skulle græsse sammen. *Es. 65. 25*. Saasart et Lam seer en Ulv, seer det sin Fiende. *Tullin. II. 61*. *Ham Fenrisulven frækt i Møde griner; | Da kuer Vidar Ulven som en Hund. *Oehl. XXIX. 301*. *Ræven i Skove og Ulven paa Hede. *Grundtv. PS. VI. 235*. (drengen maatte) efter Traditionen . . væрге Faarene mod Ulven. *JVJens. III. 205*. || i sammenligninger, især m. henblik paa dyrets glubskhed, graadighed, blodtørst. Benjamin skal røve som en Ulv (1931: Benjamin, den rovlystne Ulv; jf. bet. 3.1). *IMos. 49. 27*. disse Advocater, hvilke . . sloges med hinanden som glubske Ulve, og trækkes om mig ikke anderledes end om et Rov eller Bytte. *Holb. Bars. V. 6*. *efter Hevn de vrede Bonder hige, | Med opragt Hu de rundt om Kirken sværmer, | Som Ulve graae, der høit af Blodtørst skrige. *Hauch. S. D. II. 64*. T. sled som en Ulv. *KrJens. DF. 155. jf. ogs. u. III. tude 2.1-2*. — spec. (jf. bet. 3.2 samt Ulvehunger, -sult) i udtr. for at føle ell. tilfredsstillt stærk sult: (du) æder som en Ulv og drikker som en Borsteinbinder. *Goldschm. II. 368*. de slugte Maden

. . som om de var Ulve. *I Johans. J. 92.* sulten (*nu sjældnere*: hungrig. *Moth. H318*) som en ulv. *S&B.* Har De sørget for noget til Aften . . jeg er saa sulten som en Ulv. *Esm. II. 264. And. N. x. M. J. II. 162.*

2) bet. 1 brugt i talem. og ordspr. (*hvoraf de fleste nu er ubrugelige i rigsspr.; kun et udvalg er anført ndf.; se videre fx. Mau. II. 491 ff. Moth. U49f. samt u. Is 2.3, nogen 7.2, I. nær 5.3, III. saat, Saks 4.3, III. tude 1.3, VII. tælle 1.1*). gammel ulv frygter ikke for højt skraal *olgn., den erfarne, forhærdede er ikke let at skræmme. Mau. 2677. PAHeib. Sk. III. 72.* ulven er aldrig saa graa, han har jo venner, dog er de faa. *Mau. 11312. PAHeib. Sk. III. 13. CBernh. IV. 211.* Grum Ulv tager stor Bid, — siger et gammelt Ord. *V Starcke. Danmark i Verdenshistorien. (1946). 175. jf.: (de) mener, du . . tilbageholder, hvad deres er. Det synes mig klogere, at du gør din Broder Hrut et sømmeligt Tilbud, thi grum Ulv tager stort Bid. Thog Lars. (Isl. Sagaer. I. 204).* liggende ulv bider ingen lam *olgn., (efter PLaale. nr. 920) den domne maa undvære. Grundtv. Saxo. I. 273. jf. Mau. 10877f. Moth. U49 samt Norræn fornkvædi. (1867). 49.* lær ulv paternoster, han siger dog: lam! lam! *olgn., naturen gaar altid over optugtelsen. Mau. 10880. PalM. I. L. I. 281. Feilb. naar man ser ørene af ulven, er han selv ej langt borte. Mau. 10889. jf.: Hvor jeg ser Ulvørene, der venter jeg Ulven. Gjøl. KH. 16 samt Arlaud. 128. det kommer ej alt uskadt af ulvs mund, der i kommer, ell.: det er ikke nemt at faa af ulvs mund, hvad der først er kommet deri *olgn. Mau. 10883. Krist. Ordspr. 219. 370. UjF. Feilb. jf.: det tøg hand af ulla's münd (o: redede han fra overhængende fare, i sidste øjeblik). Moth. U50. VSO. IV. M. 229. (han) baadede om Natten Mandskabet i Land . . og forstak sig der . . saa at, da de Danske kom i Dagningen og angreb de fiendtlige Skibe . . fandt de der ligesaamange Ulve som Ager-Høns (o: ikke en sjæl). Grundtv. Saxo. II. 315 (efter AS Vedel. Saxo. (1575). 225). jf. Krist. Ordspr. 370. Feilb. samt u. I. Ugle 2.5. der er ulver (Kom Grønneg. II. 47. 354) ell. (ojtest) ulve (*nu alm.: ugler, se I. Ugle 2.1*) i mosen (ænyd. der er ulv(e) i mosen, jf. ty. es sind wölfe auf dem wege) *Moth. U 49. LSmith. S. I. 18. „Dersom han fik Lyst til hende —“ . . „Aah!“ tyssede Faderen. „der er ingen Ulve i den Mose — tredsindstyve Aar — graa Haar!“ Blich. (1920). XXVII. 72.* Ikke fortrod jeg atter at være forlovet . . men jeg gruede for de fjerne Udsigter og anede, at der under disse vilde komme slemme Ulve i Mosen. *RUss. U. 95. Skovroy. LM. 18. MDL. Esp. 373.***

3) (jf. bet. 4) overf. anv. af bet. 1, om (graadig, grim, ødelæggende) person. 3.1) (især $\mathcal{W}$, jf. dog Feilb. Kalk. IV. 624b⁴⁶) i al

alm. (*Jerusalems*) dommere ere ulve om aftenen (1871: Aften-Ulve), som byrde ikke et been om morgenen. *Zeph. 3. 3 (Chr. VI). Æreboe. 234. *Hvad vil du Ulv (o: kong Svend) i Faareflok? | Saa møded Kristi Hyrde (o: bisp Vilhelm). Grundtv. PS. III. 198. Hans Povls. HF. 124. || (efter oldn. vargr í véum, egl.: ulv i helligdommen o: person, der be-gaar helligbrødede og derfor) er fredløs; sj.) De (o: en missionærs øjne) ser paa et Menneske, der er kommet som en Ulv i Helligdommen; de er rede til ved deres Glans alene at forkaste ham. *Lauesen. MF. 110. || ordspr. (nu l. br.): det bekendte Ordssprog, at det ene Menneske er det andets Ulv. JSneed. VII. 17. jf.: For regnede man (menneskenaturen) for slet . . fordi Menneskene efter deres Væsen var Ulv mod Ulv. NMoll. VLitt. III. 152 samt Vogel-Jørg. BO. 245. 3.2) (l. br.) person, der spiser med graadighed, føler stærk sult. (tjenestepigen) gjorde allerede Morgenmæden færdig til Pensionatets Ulve. *Weltzer. VG. 73.* Jeg kunde ikke ha denne sultne Ulv (o: en sulten ung mand) gaadende ret længe (hjemme). *Buchh. Vanda Venzel. (1939). 130. 3.3) i forb. en ulv i faareklæder (ell. faareham, -skind), se u. Faareklæder osv. 3.4) inden for spejderbevægelsen om person m. et mærke, emblem, der forestiller en ulv; især i ssg., se Ulve-spejder || om ulveunge (2.2), i ssg. som Ulve-bog (Ulvebogen. *Baden-Powell. (overs. bogtitel. (1919)), -flok (Sal. XXI. 1081).****

4) (jf. Skov-, Sol-, Trivstulv) dyr ell. ting (forhold), der ligner, minder om ell. sammenlignes med en ulv (1). Skørbugens snigende Ulv kom over dem som en Tyv om Natten. *Josef Petersen. Vitus Bering. (1941). 119. især i flg. anv.: 4.1) om dyr; dels om (glubsk, tudende) hund: Nogle foregive vel, at Hundelyd er ikke ubehageligt; men de, som finde Behag udi disse tamme Ulves Tuden, have Midæ Øren. Holb. Ep. II. 174. den lille, stride Ulv ved Faarehyrdens Fødder vejrer vagtsomt . . hen over Marken. Vilh. And. N. 65. mange schæferhunde er rene ulve || dels $\mathcal{X}$ om hav-, søulv (1), *Anarrhichas lupus. Tidskr. f. Fiskeri. 1873. 206. 4.2) (astr.) i best. j.: navn paa et stjernerbillede paa sydhimlen. Bugge. Astr. 5. Ing. RSE. VII. 272. Heegaard. Stjernevederen. (1921). 127. 4.3) (efter mlat. lupus i sa. bet.; foræld.) forsvarsvaaben bestaaende af en med stærke tænder forsynet saksformet jernklo, der i et tov sænkedes ned fra martinden for at fatte om angriberens murvædder og trække denne opad. *Jahn. NK. 361. Aarb. 1895. 36. jf. (ved misforstaaelse, om angrebs-, belejringsvaaben) En stor Hær vilde her blive fornøden (o: ved stormen paa en befæstet by), Bli der, Væddere, Ulve og andre Krigsmaskiner. HFEw. VT. I. 284. 4.4) (sj.) om maskine til oplukning, rensning af (bom-)uld; volf(e). *CollO. 4.5) (faul. (♁, bjergv.), foræld.) dels om luppe (I), dels d. s. s.****

I. Stykke 7.1. *Funke*.(1801).III.408. *Wagn. Tekn.*291. Jernklumpen — Ulven som den kaldtes — . . fremdroges (af ovenen). *FA Krog. Jernstøberi*.(1911).8. 4.6) (ænyd. ulv(en) i sa. bet., jf. ty. warr; overs. af lat. lupus (se Lupus)) † om soar, bylder olgn., der æder om sig; især d. s. s. Lupus. *Moth.*U49 (ogs. om sprinkler (II)). naar (ædende saar) findes paa Skinne-Beenet kaldes de den ædende Ulv (Lupi). *Silchmüller. Ædende-Saar*.(1769).88. 4.7) (l. br. i rigsspr.) i forsk. lege og spil (jf. *Krist. BRL.*243. *Feilb.*); bl. a. i forb. ulv og faar, navn paa brætspil (omtr.) d. s. s. hundene efter haren, se Hare 3.1); ogs. om den enkelte brik, der søges indkredset. *Legeb.*I.c.23. 4.8) (dial.) om bisol. *Feilb.* jf. Sol-, Soulv (2).

5) i tilfælde, hvor der (sandsynligvis) foreligger (sammenblanding med) andre ord. 5.1) (ved misforstaaelse (omtydning) af I. Ur; sj.) *nu driver Ulven paa hviden Sand fra Norden. *Grundtv. SS.*II.91 (efter folkevisen om Angelfyr og Helmer Kamp (Alf i Odderskær), hvor *AS Vedel.*100 *Danske Viser*.(1591). *K3r.* *PSyv. Viser*.(1695).125 og *Abrah. Nyer Rahb.*I.139 har Vlfuven, Ulven, jf. *DgF.*I. 253 ff. X.15 f.). 5.2) (vistnok omtydning af II. Ol; jf. *Jærnol.* *Negl.* 2.3; *vet. ell.* (nu vist kun) dial.) i forb. ulv(en) i øjet, d. s. s. Hank. se citater u. Hank, II. Ol. 5.3) (af 30 uvis oprindelse) † landfast (tapformet) havgrund. *Søkort Stedn.*17. 23.50.

Ulve-, i ssg. [ulv-] (nu ikke i rigsspr. (i faste ssgr.; sml.: en ulvrig egn. *VidSelsk Medd.*HF. XXXII, 1.79) **Ulv-** (Ulf-), se u. ulve-agtig, -blakket, -fis, -kors, -los, -saks, -skind, -tand, -tap, -tid og u. Ulvs-bær, -røn. — nu dial. **Ulle-** (Ule-, Ul-), se u. Ulveblad, -fis, -kruk, -krykke, -kule, -kulk, -tand og u. Ulvs-bær (og -røn). (jf. Ulvs-) især af 40 **Ulv** 1; foruden de næf. behandlede kan bl. a. nævnes ulve-bidt, -blod, (et) -bo, -fangst, -flok, -gab, -glam, -gridsk, -hyl, -jagt, -jæger, -lignende, -pels, -skare, -tuden, -yngel; endvidere kan nævnes ssg. (især adj.) af mere tilfældig karakter, betegnende egenskaber ell. forhold mindende om ulvens; som eksempler anføres: dette Ulve- og Ræve-Temperament. *Agerbech.*FL.150. *,Schwartzenberg" . . | Og *,Radetzky" ulvegram | Vilde Dannebrog hjemføre . . | Men *,Niels Juel" dem skød i 50 **Flugten.** *Grundtv. PS.*IX.92. *At nu ei begge Herrer her skal mødes | Og offre ulvegrumt det lille Lam — | See, det er din Forretning. *PalM.*I.210. *Uh, hvor den (o: grævlingen) er ulveslunken! | Blot den ikke æder Børn! *Noe-Nygd.*S.90. || om ssg. til **Ulv** 3.4 se u. dette. **-agtig**, adj. († **ulv-**. *vAph.*(1764).II.815. se ogs. *ndf.*). (jf. -lig) som minder om en ulv; ulvelignende. *vAph.*(1764). Ulveagtig Graadighed. *VSO. AOl.*DH.I.119. Hunden, en stor ulveagtig Spids. *JV.Jens.*Ma.75 (sml. Ulvespids). jf. **Ulv** 3.3: *Ulvagtig Fromhed, klæd i

Faareskind. *Bredahl.*V.8. **-blad**, et, en. (ogs. **Ule-**. *vAph.*Nath.II.167. **Ulvs-** (Ulf-). *Moth. Conv.*U11. jf. *Moth.*U50). (ænyd. ule-, ulfsblad; jf. Ulvsbær 1, Ugleblad; nu sj.) † *et-bær*; *firblad* (1.1); *Paris quadrifolia* L. *Moth.*U50. *FolkLegem.*III.113. **Ulfe-**: *Johs de Buchwald. Specimenbotanicum*.(1721).360. **-blakket**, adj. (jf. -graa, -gul, blakket 1 og no. dial. ulsblakk; nu næppe br.) om lød hos hest: Eenfarvet Lød (hos hesten) kan være . . ulvblakket. *Viborg&Neerg.*HB.76. **-bær**, et, en. se Ulvsbær. **-bønne**, en. († **Ulv-** (Ulf-). *Moth.*U50. sa. *Conv.*U11). (jf. ty. wolfsbohne og sv. vargböna) † *Lupinus* L.; (alm.:) lupin. *Reiser.*IV.375. *Kjørbøll.*FB.265. *Havebr.*II.188. **-edderkop**, en. (zool., nu l. br.) edderkop af slægten *Lycosa*; jagtedderkop. *NordConvLex.*II.599. *ENielsen.* *Danmarks Edderkopper*.(1928).312. **-fis**, en. (ogs. m. (nu vist kun dial.) former som **Ulv-** (OFMüll. *Svampe.*28. *JTusch.*137), **Ul-**(l)(e)- (smst. 317. *JKamp.*Da. *Folkeminder*.(1877).175 (jy.). *Feilb.* UfF.), jf. *ndf.* samt Uglefis). (ænyd. d. s.; egl. overs. af den gr. systematiske benævnelse lycoperdon (jf. Fjært), sml. ogs. det ældre lat. systemnavn crepitus ulpi samt Bovist, Fisebolle, Fissvamp; nu kun (i folkeligt spr. ell.) dial.) † svamp af slægten *Lycoperdon* *Tournef.*; støvbold. *vAph.*Nath.VII.677. *Tode.*NH.99. *Viborg.*Pl.(1793).273. *Skattegraveren.*1886.I.69 (Falster). *Feilb.* || (dial.) billedl., om sølle person, skrog, pjalt. *PJæger.*IFerien.(1888).45. Hende den ny vil jeg have, sa han (o: *Sigge*). I kan faa de to andre . . Om hun vil ha dig, dit Skøvl sa Bove. Tro du ikke, Jyden er en Ulfis! sa *Sigge.* *Gravl.Kongen*.(1939).94. **-fod**, en. spec. † 1) (ænyd. d. s.; jf. -klo 2, *Jordmos* 2, *Kattehale* 2.2, *Kragefod* 2, *Slangemos*) løvsporeplanten *Lycopodium* L. (med krumme bladepids); spec. om arten almindelig ulvefod, *L. clavatum* (Funke).(1801).II. 561. *Rostr.*Flora.I.⁴(1925).2). *JTusch.*137. Ulvefod krøb i det ru Lavtæppe under Lyngen og sendte langhovede Skud op hist og her for at holde Udkg. *JV.Jens.*Br.292. *Ulvefodens vilde Bændelslyng. *Aakj.*RS.61. 2) (muligvis ved forveksling af de systematiske navne) † sværtevæld, *Lycopus* (europæus) L. *Fekkeard.* *Naturkundskab*.(1795).274. 3) bregnelignende urt af slægten *Selaginella* *PB.* *JNRisum.* *Stueplanter*.(1911).202. *Berl.*Havel. III.70. jf. Ulvefodmos. *Dalskov.* *Stueplanter*.(1904).30. **-fælde**, en. (foræld. ell. muligvis som stednavn (EHHagerup.103)) fælde til at fange ulve i. *vAph.*(1764). MO. **VSO.** **-gaard**, en. (gln. ulfigård; jf. -have og sv. varggård, no. varg(e)gard; foræld.) mindre indhegning m. fuldlemme, anv. til ulvefangst. *HStröm.* *Søndmør.*I.(1762).158. *Weismann.* *Jagtlcks.* sml. *VSO.* **-galskab**, en. (jf. Hundegalskab; l. br.) smitsot forvoldt af en ulvs bid. *Troels.*L.I.46. jf. *Weismann.* *Jagtlcks.* **-garn**, et. (jæg., foræld.) jagtgarn

til ulvefangst. *Moth. U51. DJagtleks. 1342.*
-graa, adj. (oldn. ulfgrár; jf. -blakket, -gul; især W) af en (brunlig)graa farve som ulvens. *vAph. (1759)*. Haaret (o : Egils) ulvegraa og tykt. *JVJens. (IslSagaer. I. 91)*. en ulvegraa Schäfer. *Gerdes. De blaa Gardiner. (1943). 57.* **-grav**, en. (glda. (stednavn) Wlgraff (Stedn. IX. 37)) 1) (jf. -grube 1, -kule, -stue og Grav 1.2; foræld.) faldgrube, hvori ulve fangedes. *Moth. U51. Blich. (1920).* 2) *XXX. 214. DJagtleks. 1342. Feilb. † talem.: et herligt Vertshuus! sagde Ræven, han faldt i Ulve-Graven. PAHeib. Sk. III. 77. || (delvis vist ogs. til bet. 3; W , nu mindre br.) i sammenligning ell. billedl. (rendestene) burde ey være saa dybe, som Ulve-Grave. Argus. 1771. Nr. 19. 3. Cyklen gled ud i den store Afbørende, som paa Knippsbro lurer som en Ulvegrav paa Cyklisterne, naar de tvinges ud paa Siden. BerlTid. 14/11 1916.* 3) *Aft. 3. Svensk er . . det sværeste Sprog at oversætte fra. Det er fuldt af Ulvegrave (o: faldgruber). TomKrist. (Tilsk. 1929. I. 272).* 2) (jf. -hule og Grav 3; foræld.) hul, hule, hvor ulven har sit tilhold; ulvede. *Weismann. Jagtleks. 3* $\times$ gravet, forveden spidst til-løbende (camoufleret) hul, i hvis bund der er anbragt en opadvendende spids genstand (pæl, bajonet), og som tjener som forhindring mod en fremrykkende fjende. *MilTeknO. jeg saae Ulvegrave med Pæle og Huller (ved Dannevirke). HCAnd. ML. 539. Feltarb. 45.* **-grube**, en. 1) (foræld.) d. s. s. -grav 1. *vAph. (1759).* 2) (A , nu næppe br.) uegl. om temmelig stort hul i havbunden. *Fisker. SøO. 141. Harboe. MarO. D&H.* **-gul**, adj. (jf. -blakket, -graa) af en gullig (graa) farve som ulvens; især (vet.) om hest: *Stutteri. 133 (i omtale af forhold ca. 1780)*. den ulvegule Lod. *HGold-schmidt. Hestens Ydre. (1922). 80.* **-ham**, en. (oldn. ulf(s)hamr, (flt.) ulfahamir; jf. I. Ham 3; især W ell. i folkloristisk spr.) Jetter i Ulveham. *Grundtv. Mytologi. (1808).* 161. en Troid i Ulveham forfølger Maanen. *Hauch. V340. Jomfruen i Ulveham. SvGrundtv. (DgF. II. 156). Feilb. III. 970. (jf. Ulv 3.1; sj.:) det (var) yderst rare og godmodige Mennesker, der kun holdt af overfor et større Publikum at optræde i Ulveham. Propforeningen „P“. (1919). 41. **-have**, en. (jf. -gaard; foræld.) indhegning, fangebur, hvori ulve fangedes, idet de lokkedes ind v. hj. af aadsler. *DJagtleks. 1342.* **-hest**, en. (dial.). Man har her-oppe paa Heden endnu bevaret Ordet en Ulvehest, dermed menes Heste, der havde udviklet et særligt Angrebsmod over for (ulve). *Aakj. HV58.* W **-hjerter**, et. (ænyd. d. s., fsv. ulfshjärta) spec. (jf. Ulv 3.1 og 8) om grumt ell. hyklerisk, listigt hjerte hos mennesker. Satan selv kand . . indsvøbe sit Ulve-Hierte i Faareskind. *Hørn. Moral. II. 104.* *mangt et Ulvehjerte | Slog bag et Lamme-skind. *Winth. D. 143.* *du mente, | at Folkets Hjerte var et Ulvehjerte, | der tørsted efter*

Blod. [JKMunk.] *Pilatus. (1937). 101.* **-hule**, en. (især foræld.) ulvegrav (2). *Amberg. MO. S&B.* **-hund**, en. 1) (jf. -spids; især zool., jæg.) kraftig, hurtig hund (med ulveblod i sig), der kan løbe en ulv ind og tage den; ogs. (talespr.) om ulvevignende hund, spec.: schæferhund (D & H. *Hvad hedder det? (1947). 217*). *Rostgaard. Lex. U49c.* den irske Ulve-hund. *Sal. IX. 115. DJagtleks. 1343.* 2) (jf. -sjakal; nu næppe br.) om en sjakal (*Canis anthus*). *Brehm. Patted. 199.* **-hunger**, en. (jf. -sult og -hungrig; især W) meget kraftig sult (følelse); spec. (med.): unaturlig, sygelig, unættelig hunger (hos mennesket); *Cynorexia. vAph. (1764).* *Fortvivlelsen (greb) | De haarde Birkebener, mattede | Af . . Tørst og Ulvehunger. *Boye. KS. 10.* de glade Unger-svende . . stillede deres attenaarige Ulve-hunger. *Drachm. EO. 306. Panum. 610.* || uegl. Kjøbstædernes Ulve-Hunger efter „Nyheder fra Hovedstaden“. *Kierk. P. III. 26.* en ung Bonde, der fra Landet er indvandret til Byen, med sin Ulvehunger efter Guld og enhver Art Livsnydelse. *Brandes. III. 445.* **-hungrig**, adj. (jf. -sulten; W , l. br.) som lider af ulvehunger; skrupsulten. den ulvehungrige Maade, hvorpaa F. tømte Fadets Indhold. *Gyr Lemche. S. IV. 254.* hun (sad) ulvehungrig paa Køkkenbordet og spiste Rugbrød. *Aa Dons. DU. 67.* **-hvalp**, en. (æda. ulf(æ)hwalp, -hwælp (DGL. I. 204 m. var.), oldn. ulfhvalpr; nu sj.) ulveunge (1). *DL. 5—13—10. VSO. Brehm. DL. III. 2. 105.* **-kirsebær**, et, en. S † kantbæger, *Nicandra physaloides* Gärtz. (med uspiselige bær). *OJN Mørch. Blomsterfrø. (1838). 26. Kjørball. F. B. 294.* **-klinge**, en. se Ulvsklinge. **-klo**, en. († Ulvs- (Ulfs-). jf. *Moth. U50.* se ogs. ndj.). (ænyd. d. s. i bet. 1) 1) (især i flt.) en ulvs klo. *En Ulvekloe, en Ulvetand | Kan let det stakkels Faar lemleste. *CFrim. AS. 171.* *FOhrt. Danmarks Trylleformler. I. (1917). 305.* || især uegl., nu udtr. for grum, voldsom ell. listig adfærd olgn. Hvad som kommer med Ulvekloer, gaer bort med Ørnevinger (o : det uretmæssig erhvervede mistes hurtigt). *vAph. (1764).* vi (skal) snart rive Lammets (o : en bortført ung pige) af Ulvekloerne. *Ing. E. M. I. 16.* *Med Ulvekloer udkradse (falske præster) Herrens Ord | Af Confessionen. *Bredahl. VI. 108.* jf. *Ulv sp. 1075^{4E}.* *Af nye og gammel Tid det Ordspør sandet bliver: | Hvad først i Ulvs-Kløe er, man ey saa let udriver. *Chr Flensb. DM. I. 171.* 2) (jf. Dyvelsklo) † S i flt.: d. s. s. -fod 1. *Moth. U50.* **-kors**, et. (2. led har bet. signelse (2), signeform, jf. *FOhrt. Da signed Krist—(1927). 26*) i folketroen: værneformular mod ulve. *Feilb. Ulv-: Krist. JyF. VIII. 401.* *FOhrt. Trylleord. (1922). 116.* **-kruk**, en. (ogs. **UI(1)e-**. *JTusch. 262.* jf. *Feilb.* (om ørne-bregne?)). (til I. Kruk; jf. -krykke; dial.) S ulvsrøn. *JTusch. 262.* I Skovenes Udkanter trives et frodigt Krat af Hylt og Ulvekruk.

Etlar. US. 12. MentzO. Bill. 46. -krykke, en. (alm. **Ul(le)-**. *Moth. U52. Blich. (1920). XV. 108. JTusch. 262. 350. Feilb.*). (ænyd. i ssg. ulkrykkektræ (*Kalk. IV. 642a¹⁹*); til II. Krykke; *dial.*) ♀ d. s. s. Kulaes bedst af let og løst Veed, saasom Torfaestret, Uldkrykke, men især *Lind. Blich. (1920). XVI. 173. -kul*, en. se -kulk. **-kule**, en. (*dial.*) d. s. s. -grav 1 (ell. 2?). som stednavn (m. former som **Ul(l)e-**): *Stedn. VI. 264. 513. 547. Feilb. III. 970 a¹⁸. -kulk*, en. (alm. **Ul(le)-**. ogs. **-kolk**, **-kul(le)** ofl., se *JTusch. 262. 350. MDL. Feilb. UjF.*). (sidste led er sideform til *Kvalk*; formen -kul maaske ved tilknytning til III. *Kul*, jf. u. -krykke; *dial.*) **ulvsrøn**. || ogs. om tørstetræ, *Rhamnus frangula L. UjF. -lig, adj. (sj.) ulveagtig. vi (modte) nogle Bjærgbønder med deres ulvelige Hunde. *Se Grundtv. (GadsMag. 1931. 405). -los, en. (jf. se. varglo; zool., nu næppe br.) form af los med ulvelignende farve (tegninger). *Moth. U51. Pflug. DP. 19. Ulv-: Rostgaard. Lex. U49c. Blich. (1920). XVII. 154. † -mos, et, en. (skrevet **-maase**, **-moos**, **-muss**) ♀ *Chlorea vulpina (L.)* (brugt til at forgive rovdyr med). v. *Aph. (1772). III. Schaar. Oecon. Afhandling. (1775). 44. Nennich. -mælk, en. ♀ 1) (æda. uluw miele (AM.); jf. -urt 2, Skademælk; nu især *dial.*) plante af slægten *Euphorbia L.*, vortemælk. *JTusch. 85. Moth. Conv. U14. v. Aph. Nath. VIII. 228. MO. VSO. Feilb.* se ogs. u. cypræagtig. 2) (muligvis efter systemnavnet *Ulva lactuca*) ♀ grøn-algen søsalat. *Moth. U51. -mærke, et. (jf. -stempel; foræld.) mærke, stempel forestillende en ulv, hvormed ulvsklinger var forsynet. *OpfB. VII. 58. Rosenborg. EnFører. (1943). 35. -ovn, en. (jf. *Ulv 4.5*; bjærgv., foræld.) stykovn. *Sal. XII. 896. Ulvs-: Sal. XIV. 1032. -røn, en. se *Ulvsrøn. -saks*, en. (jæg.) saks (4.æ) til ulvefangst. *VareL. (1807). III. 285. Alwin Pedersen. Polardyr. (1934). 51. Ulv-: Rostgaard. Lex. U49c. -set*, part. adj. (ænyd. d. s.; nu ikke i rigsspr.; m. h. t. den til grund liggende overtro se *PSyvs Danske Ordsprog. (udg. 1944). 428*). d. s. s. ugleset (se u. ugles 1). (han) kom frem for at holde en offentlig Tale, men blev strax stum, ligesom hand havde været Ulveseet. *Lodde. M. 55. MDL. -sjakal, en. (jf. -hund 2; zool.) den ulvelignende sjakal *Thous lupaster. Lieberkind. DV. XI. 178. -skat*, en. (hist.) skat, som i middelalderen svarede til bekæmpelsen af ulve (og andet rovildt). *Allen. II. 533. DJagtleks. 1343. -skind*, et. (nu næppe i rigsspr. **Ulv-**. *Moth. U50 (Ulf-; men smst. 51: Ulv-). Hoib. Paars. 32. jf. Feilb.*). (ænyd. ulf-, ulveskind) skind af en ulv (bl. a. brugt som pelsværk). *Hoib. Anh. 120. VareL. II. 548. || (jf. u. Løvehud, Ræveskind; nu dial.) talem. jeg kjennder de Skalke; hvor Ulveskindet slipper, der ville de fæste Ræveskindet ved. IIF. Ev. VT. II. 156. hvor ikke ulveskind kan naa,*********

oger man ræveskind til. *UjF. -spejder*, en. (jf. *Ulv 3.4*) inden for spejderbevægelsen: spejder med det højeste udmærkelsetegn, en sølvulv. *C. Lembcke. Spejderbogen. (1923). 47. -spids, en. (jf. -hund 1) ulvelignende spidshund. En rød Ulvespids. *Nat. Tid. 4. 1909. M. Till. I. sp. 1. Pol. 2^{1/4}. 1948. 14. sp. 5. -sprosse, en. (jæg.) sprosse (2.1) paa visse hjortes gevir (følgende efter mellemsprossen). *D. Jagtleks. 1343. -stempel, et. (foræld.) ulvemærke. *OpfB. VII. 58. jf.: *(en hest) | Der er saa sej og goed, som Ulve-stempled Klinge. Sort. Poet. 73. -stue, en. (ænyd. d. s., jf. no. varg(e)stue; foræld.) ulvegrav (1). *Moth. U51. VareL. (1807). III. 285. MO. -sult, en. (jf. -sulten; sj.) ulvehunger. *Meyer. 533. *Den Fat-tige gaar med sin Ulvesult. Hoffmann. BS. 60. -sulten, adj. (jf. -sult; sj.) ulvehungrig. Ulvesultne kaster vi os over (maden). *Samfundet. 2^{1/2}. 1900. 2. sp. 2. -svælg, et. 1) en ulvs svælg; uegl., om gabende slugt: *Oehl. Overs. af Kind: Jægerbruden. (1821). 26. S&B. en høj Sti paa venstre Side af et verita-belt Ulvesvælg. M. Weis-Bentzon. 50 Søndags-ture. (1934). 25. 2) (med.) om stærk grad af ganespalte. *Rau. Børnesygdomme. (overs. 1838). 82. Panum. 282. -tand, en. (nu vist kun *dial. Ul(v)- (Ulf-). Hoegh. AJ. 262. Skoma-geren. (1832). 22. UjF. jf. Feilb. — Ulvs- UjF. jf. Ulis-: Moth. U51. PESbach. Heste-Cuur. (1727). 66. (ænyd. ulve- og ulvstand (*Rostgaards S. 4^e 161. [40]*), *glda. (fil.) ulf* tænder (*Suso. 35*); jf. -tandet) 1) en ulvs tand (ofte i billedl. udtr. for vold, grimhed). *Som et Lam i Ulve-Tænder | Maas hand (o: Jesus) følge hvor de (o: præsterne tjener) ren-der. *Kingo. SS. IV. 334. CFrim. AS. 171 (se u. -klo 1). VSO. Feilb. uegl.: *Hr. Ridder, I er en ærlig Mand | Og ønsker ei, at Danmark slides af Ulvetand. Hauch. SD. II. 231. || (for-æld.) om saadan tand brugt af børn i tand-brudsalderen (som et legeløj) til at bide i (jf. overtroen gav den let tandbrud, jf. *Kalk. IV. 642. Feilb.*). *Moth. U51. jeg havde kastet min Rangle fra mig, førend jeg var to Maaneder gammel, og vilde ikke bruge min Ulve-Tand, førend mand havde taget Biel-derne af den. Spectator. I. 3. Ulvetand, tand-amulet. Nationalmuseets Særudstilling. Barnet. (1949). 13. || (jf. bet. 2) uegl., om hvad der minder om en ulvs tand (tænder). *hørt jeg har om hans (o: en trolds) Hest og ham, | De bide med Ulvetænder. *Grundtv. PS. VII. 169. (han) saa hende smile med alle sine hvide Ulvetænder. Branner. TMS. 208. Stilen (raader) over andre Motiver, f. Eks. de saa-kaldte „Ulvetænder“ (der ikke er andet end den spiraliserede Buerække). *Johs Brøndst. DO. II. 223. 2) (jf. -tap; zool., vet. ell. dial. (landbr.) om særlig dannet (spids) tand hos visse pattedyr (hund, svin, hest); spec. dels om (småa) sorte tænder hos nyfødte individer (der kan genere ved patningen og derfor i reglen fjernes), dels om (tand foran) forreste**************

kindtand (spec. hos hesten) ell. i al alm. om abnorm ell. unaturlig stillet enkelttand. *Moth. U51. Viborg.S.36. LandbO.IV.639.641. Boers. VetF.299.384. MDL. Feilb. UjF. 3) redskab(-s-del), i formen mindende om ulvetand (1). 3.1) (haandv., nu næppe br.) om glittetand (af ben ell. jærn). vAph.(1772).III. Skomageren.(1832).22. 3.2) * særlig form af stødfilet savtand. Wilkens.MT.186. Tekn Leks.I.443. -**tandet**, adj. (poet., sj.) med tænder som en ulvs; hvas; bidsk. *Ja, øved de aabenlys Skændsel og Skam, | de Folk, som regerer i Landet . . | saa viste sig mangt godmodigt Lam | omsider vel ulvetandet. *LCNiels.ML.39. † -**taur**, en. ulvetand (2). Ulf.: PESbach.Heste-Cuur.(1727).66. -**tid**, en. (sj. **Ulv-** i bet. 2: Sandvig.Edda.I.55. Jørg.HB.I.16). 1) (sj. i rigsspr.) tidsrum, i hvilket ulve forekommer (i en bestemt egn). (morfaderens) Barndom som Faarehyrde paa Madum Hede i „Ulvetiden“. *JKamp.DF.5. 2) (efter oldn. (Voluspá) vargøld; jf. Skæg-, Sværdtid) ☉ tid, hvor ulvene har frit spil; urolig, kampfyldt tid; krigs-, ufredstid. Jesp. Levned.160. midt i en Ulvetid (o: under tredveaarskrigen). ThAMüll.UH.135. se ogs. l. 17f. -**unge**, en. (ænyd. ulv(e)unge (Kalk. V1130. P5yv.I.412)) 1) en ulvs unge; ulvehvalp. *Moth.U51. Grundtv.Saxo.I.238. Måsskr DyrL.VII.156. 2) overf., om barn. 2.1) (nu næppe br.) om uartig, vornt barn. *Moth.U51. Oehl.X.12(om roverdreg). MO. 2.2) (sml. Grønsmutte) dreg i 8-12 årsalderen, der er tilknyttet et spejderkorps (uden endnu at være egentlig spejder). BerlTid.²1919.Aft.7.sp.3. Ulveungerne er Spejdernes yngste . . De raske Smaa fyre i de mørkeblaa Sweaters med den lille kække Hue (med Ulvehovedet i Panden) vil blive Publikums Yndlinge. smst.²1921.M.3.sp.2. C Lembcke. Spejderbogen.³(1923).12. -**urt**, en. (ænyd. d. s.) ☉ 1) (nu næppe br.) stormhat; venusvogn; *Aconitum (napellus) L. JTusch.3. Moth.Conv.M177. 2) (nu næppe br.) ulvemælk (1), *Euphorbia L. JTusch.85. VSO. 3) (nu ikke i rigsspr.) gemserod, Doro-nium L. (især arten D. Pardalianches L.). Tychsen.A.I.586. OHMynst.Pharm.I.351. jf. Ulveurt-rod. PharmDan.1772.17. FolkLæg-gem.III.113. -**ved**, en. (no. dial. ulvvid, oldn. ulfvidr; vist kun no.) ☉ **Ulvsrøn**, *Viburnum opulus L. JTusch.261f. vAph.Nath.VIII. 295. S&B.********

Ulv-fis, en. se Ulvefis. -**inde**, en. (skrevet Ulf-. *Holb.Intr.I.36. LTid.1722. Nr.10.4).* (ænyd. ulv(e)inde) 1) (især ☉) (voksen) ulv af hunkøn; hunulv. en Ulvinde (maa) forsværge sin Natur for at opkække Romulum og Remum. *Holb.Hh.I.32. Aarestr. SS.V.228. Fleuron.HFR.167. (jf. bet. 2) i sammenligning: (hustruen) forsværer ham som en Ulvinde. J.VJens.(Pol.¹⁹21946.10.sp.3). 2) (l.br.) overf., om stridbar, arrig eller tapper kvinde. *Frimodig i din Særk | du*

(o: Leonora Christine) viste Tand, Ulvinde. *JVJens.Di.778. jf.: Hvem vilde bides med en ulfinde? o: skendes med en arrig kvinde. Moth.U50. -**kors**, -**los**, -**røn**, se Ulvekors, -los, Ulvsrøn.*

Ulv-s, i ssgr. (ogs. skrevet **Ulf-s**. — **Ulf-s**. se Ulvsrøn) af **Ulv** (1), i rigsspr. nu kun alm. i enkelte ssgr. (jf. u. Ulve-blad, -bønne, -klo, -ovn, -tand). **Ulv-saks**, se Ulvesaks. **Ulv-sblad**, se Ulveblad. -**bær**, et, en. (**Ulf-** vAph.(1772).III (i bet. 1). jf. Ulvebæurt. *FolkLæg-gem.III.113. — i bet. 2 ogs. **Ulf-**, **Ulf(e)-**).* (ænyd. ulfsbær) ☉ 1) (jf. Ulveblad; nu næppe i rigsspr.) (bær af) etbær, firblad (1.1); *Paris quadrifolia L. JTusch.161. vAph.Nath.II.167. VSO. 2) (dial.) om (bær af) planter tilhørende Rubus-slægten som korbær, hindbær. JTusch. 205f. Feilb.(u. uldbær). -**bønne**, se Ulvebønne. **Ulv-skind**, se Ulveskind. **Ulvsklinge**, en. (ogs. (skrevet) **Ulf-s**. — undertiden skrevet i to ord: ulfs klinge. *Moth.S711. VSO.III.K156. — sj. **Ulf-**. OpjB.VII.53).* (ænyd. ulveklinge; fra ty. wolfsklinge, egl. om klinge m. en ulv indstemplet som varemærke (jf. MO. og Ulve-mærke, -stempel samt fx. Svanekniv)) bred, meget tynd og smidig kaardklinge af fremragende kvalitet. *Moth.U50. Hallager.244. VSO.III.K156. || nu kun (arkais. (sj.), som efterligning af Holb.-spr.) i forb. staa sig som en ulvsklinge, (jf. II. staa 22.1) staa sig tappert, brant; holde stand; ogs.: klare sig fint. Moth. S711. mange af mine Kiendinger er kommen did hen (o: til Kiel) med tomme Hænder, men inden nogle Aar have staaet sig som Ulf-s-Klinger. *Holb.GW.II.4. Rahb.E.I. 207. Skriftlig Examen var forbi: jeg havde staaet mig som en Ulfsklinge. Schack.334. de nyere danske formueretlige Love (vil forhaabentlig) staa sig som en Ulfsklinge i Retsanvendelsen. F Dahl. (Tilsk. 1917. II. 75).* -**klo**, -**ovn**, se Ulve-klo, -ovn, -røn, en. (ogs. (skrevet) **Ulf-s**. *HavebrL.⁴II.1085. jf. JTusch.186. — nu dial. Ulf-* (*JTusch. 261. Svedstrup.Fortællinger.(1929).164. UjF.*), **Ulf(e)-** (*JTusch.261. Moth.U51. UjF. jf. ndf. l. 49).*) (ænyd. ulvrøn, sv. dial. ulvrönn (skaansk, hallandsk ul(l)arönn(e)), no. dial. ulvaraun; jf. Ulve-kruk, -krykke, -kulk, -ved og Ugleron) ☉ 1) kvælvæd, *Viburnum opulus L. Funke.(1801).II.137. Lange.Floro. 417. *den fodsmele | Gangsti under Kysten | mellem Ulvsrøn og Hyld. Rør.GD.140. 2) (dial.) høg (I), *Prunus padus L. JTusch.186. Funke.(1801).II.126. VSO. UjF. -**tand**, se Ulvetand. **Ulv-tand**, -**tap**, -**tid**, se Ulve-tand osv.****

I. U-lyd, en. se u. U-1. **II. -lyd**, en, † et (*Moth.L229; rettet fra en*). († -**liud**. *Cit.1709 og 1733. (Vider.I.400.IV.219).*) flt. (i bet. 2; jf. MO. VSO. (der begge kun kender bet. 1) „ud. pl.“) -e (se u. bet. 2). (glda. ulydh og wliud (*Skraer.I.97*), uliydh (*GD*

Love.V.239), sv. oljud, oldn. úhljóð) 1) (til I. Lyd 1; nu sj.) egl.: hvad der bryder roen, stilheden; støj, tumult, larm, spektakel (frembragt af en (raabende, urolig) menneskemængde); navnlig (ofte i forb. gøre ulyd) m. tanke paa, at en taler derved hindres i at komme til orde, skaffe sig ørenlyd. Hvo som paa Tinge . . . gjør Dommeren Ulyd med Raaben, Buldren, Banken, eller Banden. *DL.1—12—2*. Knap havde Kongen udtalt, og fremsat det Forslag, før der strax blev Ulyd og Knur fra alle Kanter. *Grundtv. Snorre.I.135*. (den) som fandtes paa Gaden om Natten . . . og gjorde Ulyd, skulde Vagten sætte i Byens Fængsel. *Sech.D.II.286*. (den store drengs ytring) var Signalet til Drengvittigheder og Ulyd (hos de mindre). *Bang. SE.xv. m. overgang til bet. 2: der (var) i Skoven en frygtelig Taushed . . . for hvem der ikke regner Kjækken og Galen og Snorcken for Andet, end hvad det i Aandens Øre er: U-Lyd. Grundtv. Udv. III.626*. *Vil en Ulyd | Da forstyrre din Fryd, | Det har dog ingen Nød. *sa.SS.IV.351 (efter Kingo.SS.IV.180)*. 2) (til I. Lyd 2; jf. u- 7.2 og Mislyd; ω , l. br.) samling lyde ell. enkeltlyd, der er disharmonisk(e), skurrende, ubehagelig(e). *Moth.L229*. vi (blev) vækkede af en forfærdelig Ulyd. Det var et Slags falske Triller paa et forfærdelig stærkt, hæst Instrument. *Bogh.DD.1872.295. JV.Jens.A.II.27 (se u. II. Gnid)*. han (lagde) sig ned paa Jorden og fortærede (en kage) under de værste Ulyde. *Pol.º/1929.7.sp.3*. **-lydig, adj.** [u'lyði] (ænyd. d. s. og uliudig, glða. u lydugh) som ikke udviser lydighed, ikke lystre. (især om person og ofte i forb. ulydig (i) mod nogen ell. (sml. overhørig; nu næppe br., jf. „gldgs.“ *D&H.*) styrende et umiddelbart foregaende substanzvisk led). Findis nogen at være sine Forældre Ulydig, og foragte deris . . . Formaning. *DL.6—5—1*. vi syndede for Herren, og vi vare ham ulydige (1871: ulydige imod ham). *Bar.1.17 (Chr.VI)*. jeg var romt fra min Faders Huus, og bleven en ulydig Søn. *Robinson.I.9*. ingen (understod) sig, at være min Befaling ulydig. *Bagges.NK.338*. sky, ulydige og gjenstridige Heste. *PWBalle.RD.96. Vilh.Rasm.BB.II.47*. 5 maanedes fængsel til ulydig rekrut. *Sorø.Amstid.º/1949.5.sp.6* || hertil: **Ulydighed**. *DL.6—6—19*. Skriften definerer altid Synd som Ulydig-hed. *Kierk.XI.193*. Begrebet Ulydighed er videre end „Nægtelse af Lydighed“. *Lassen.SO.672*.

Ulykke, en. [u'lygø] flt. -r. (æda. ulyk-kæ (*Harp.Kr.187.190. DGL.II.247* (i forb. mæth ulykkæ, ved et uheld)), sv. olycka, no. ulykke (dial. ogs. ulukka, jf. bornh. ulokka. *Esp.374* samt oldn. úlukka ved siden af úlykka); fra mnt. ungelucke; jf. Vanlykke, I. Ufærd samt forulykke)

1) om enkelt hændelse, begivenhed, der bringer stor sorg, ødelæggelse,

skade, lemlæstelse, sygdom osv. over den (de) ramte; især (jf. bet. 2) om saadan hændelse, der skyldes skæbnen, tilfældet, naturbegivenheder, sammentræf af uheldige omstændigheder ell. er forvoldt af mennesker uden at være direkte tilsigtet. (anv. som et mildere, svagere udtr. end Katastrofe (2), men som et stærkere udtr. end Uheld (3) (jf. bet. 1.3)). 1.1) i al alm. møder ham (º: min søn) nogen

Ulykke paa Veien . . . da skulle I føre mine graae Haar med Sorg til Graven. *IMos.42.38*.

*Af saadant (º: daarlige varsler) iisnet blev skøn Dorotheæ Blod | Hun merckede, at en Ulykke forestood. *Hollb.Paars.348*. lader os kaste Lod, at vi kunne faae at vide, for hvis Skyld denne Ulykke (º: et uejrt til søs) hændes os (*Chr.VI*: dette onde er over os; 1931: denne Ulykke er tilstodt os). *Jon.1.7*. (jeg vil) hjemsøge eder med skrækkelige

Ulykker (1871: Forfærdelse): Svindsot og Feberglød. *3Mos.26.16 (1931)*. ofte i ssg. som Jærnbane-, Kørsels-, Sporvogns-, Tog-ulykke (s. d.); endvidere kan nævnes Drukne-, Flyve-, Trafikulykke. || (nu især i særlige forb., se u. bet. 3.3) om saadan hændelse, der er forsælig ell. skyldes en forbyrdelse. Militaires Arrestering (naar) Drab, Mord eller anden Ulykke kunde være begaaet (º: forvoldt af militære). *MR.1714.267*. Undsiger Nogen en Anden, eller truer ham med Brand eller anden Ulykke. *Lowº/1866. §299*.

1.2) i nægtende, spørgende ell. iron. udtr., angivende at man ikke tillægger en uheldig omstændighed større betydning, ikke regner noget for (videre) uheldigt. hvad U-lykke er det . . . at Penge føres ud af et Land, naar samme Penge ligesom ved Circulation komme tilbage igjen? *Hollb.Ep.IV.118*. „Der er da ingen Ulykke i at byde en Mand Brød.“ — „Ingen Ulykke . . . jeg skal lære Ham, hvad det er at gjøre Nar af Folk.“ *Goldschm.II.122*. jeg (kan) da ikke se, det var saa uforvindelig en Ulykke, jeg blev forlovet med din Søn. *KMunk.O.28*. ofte i forb. m. stor (større): Hvor kand du udhulle mig for en Ringe Ting! Er Ulykken da saa stor, at den ey kand oprettes igjen? *KomGrønæg.I.250*.

*Hvordan? er Lampen Skyld i den Ulykke (º: at aanden viste sig)?“ . . . — „Ulykke? Ja, en stor Ulykke er det, | At faae Fasaner, Dyrekød og Bagværk.“ *Oehl.I.124*. „Ei, kjære Fa'er, saa havde han jo siddet og ventet paa mig.“ — „Ja, det forstaaer sig, den Ulykke havde været stor.“ *Hz.V.184*. han havde faaet anden Karakter. Ulykken var imidlertid ikke stor. *Tops.I.239*. se videre u. stor 8.1 og a. 1.3) (nu vist kun i visse faste forb., se u. bet. 3) m. afsvækket bet., om (mindre) uheld, kalamitet, ell. (jf. fx. gøre, lave ulykker) om mindre, uforvarende voldt skade, ødelæggelse, afbræk. ieg (havde) den Ulykke at falde ned af en Stige, og havde . . . nær knuset Næsen og skamferet hele Ansigtet. *Langebek.Breve.194*. nu var der ind-

løben en Ulykke. Officieren havde, ved at springe af Hesten, forvreden sin *Fod.Tode. IX.315.*

2) om magt ell. skæbne, der bringer fortærd, ulykker (1) (ofte i best. f. og undertiden personificeret), ell. indbegreb af onde tilskikkelser, ond (livs)skæbne, onde kaar (ofte i ubest. f.); tidligere ogs. (jf. forb. som have sin ulykke med u. bet. 3.2) m. afsvækket bet.: besvær, bryderier, kvaler olgn. 2.1) i al alm. denne Mand søger ikke dette Folks Bedste, men dets Ulykke. *Jer.38.4.* *Ulykken er Tugtemester. *Oehl. XXV.254.* Ulykken forfølger ham. *S&B.I. 255.* || (jf. Skæbne 1.4 beg.; i best. f.) som subj. for ville. Ulykken vilde, at de tilbageblevne Munke netop vare de, hvis Portraiter saaes paa Billedet. *Hauch.III.251.* saa vil Ulykken, at der ingen er hjemme hos Kulmanden. *And.Nx.PE.III.228.* 2.2) 20 *gen. i særlige anv., (mere og mindre) faste forb. (spec. i tilfælde, hvor der nu (alm.) anvendes ssg.).* *Saae i (o: I) kun ulykkens snare | Som er lagt til Eders død. *Kingo.SS. IV.287.* *Nu er min Ulykkens Kalk da fuld. *Winth.II.167.* det Slags Ægteskab . . hvor Mand og Kvinde gik hver sin egen Vej, det kunde kun være et Ulykkens Liv med idel Mulm og ingen Dagning. *JPJac.I.136.* Hjem, hvor Ulykkens Budskab i Dag har kastet sine dybe Skygger ind. *Pol.²⁹.1938. 2. sp. 2.* ulykkens huler, se I. Hule 4. (*især bibl.:*) ulykkens dag ell. stund, tid, deres Ulykkes Dag (1931: Undergangs Dag) er nær, og hvad der er beredt for dem, skal komme hastelig. *5Mos.32.35.* i deres Ulykkes Tid (1931: i Ulykkestid) sige de: staa op og frels os! *Jer.2.27.* Menneskens Børn (*bliver*) besnærede til Ulykkens Tid (*Chr.VI:* i en ond tid; 1931: i Ulykkens Stund), efter- 40 som den falder hasteligen over dem. *Præd. 9.12.* Salig den Mand, der tager sig af de svage, ham frelser Herren paa Ulykkens Dag (1871: den onde Dag). *Ps.41.2 (1931).* † ulykkes (ulykkens. *KomGrønneq.III.179.* *Skuesp.V.48.* *VSO.II.296 (men smst.VII.415:* Ulykkes)) fugl, d. s. s. Ulykkesfugl 2(1-2). *Moth.F390.* *Wand.(Skuesp.IV.35).* (jf. sp. 1094²²; nu sj.): ulykkens mand, haardt prøvet, hjemsogt man. *Selv paa sin fromme Vandring | Var han (o: kong Erik) Ulykkens Mand. *Winth.HF.259.* *D&H.* † ulykkes stjerne (jf. Ulykkesstjerne). *vAph.(1759).* † ulykkes tilfælde, ulykkestilfælde. de skrekkeligste Ulykkes Tilfælde. *LTid.1741. 133. jf.:* Det er godt at bruge denne Forsigtighed for Ulykkes Tilfælde. *VSO.* || † *gen. anv. m. rent forstærkende bet. (jf. bet. 5): pokkers; forbandet; ulyksalig; dels (i best. f.) knyttet til et subst.:* Lad os . . see til, at vi . . 60 faaer dette Ulykkens Forsæt kastet over styr. *KomGrønneq.II.260.* den Ulykkens Kasse (o: med gift, hvormed hunde er blevet aflivet). *Gylb.III.289.* *smst.V.18.* *dels (i ubest. f.)*

knyttet til et adj. (adv.): Jens Kromand! et Smørrebrød mere! Det første jeg fik var Ulykkes tyndt. *HMikkels.D.15.* * (øget) sig kunde føre | Saa Ulykkes net. *smst.155.*

3) bet. 1-2 i (andre) faste forb. ell. særlige udr. (jf. ogs. bet. 4-5). paa lykke og ulykke, se I. Lykke 1.1. flg. anvendelser fremhæves: 3.1) (jf. Kræmmerulykke) i angivelse af, at et enkelt forhold (en enkelt genstand, ogs.: person) er (har været) skæbnesvangert, har afstedkommet fortærd, ulykke(r). deri stikker ulykken, se II. stikke 15.2. || i forb. som være, blive ens ulykke. *vAph.(1764).* Dette jordiske Snavs (o: penge) er Mangfoldiges Ulykke! *Bredahl.III.31.* Han vil blive din Ulykke. *CHans.F.103.* || (ofte m. afsvækket bet., jf. bet. 1.3) i forb. som: det er ulykken (at osv.) ell. ulykken er (at osv.). Jeg vidste nock, at mand skulle begynde Talen af det Ord saasom eller eftersom, men det var Ulyken, at jeg icke kunde hitte paa andre Ord at hefte til dette saasom. *Holb.Kandst.I.3.* Hele Ulykken er, at jeg er kommen herud i Besøg. *Heib.Poet.VII.147.* „Jeg vil følge Deres Raad i Et og Alt.“ — „Ja, det er just Ulykken.“ *EChristians.Hj. 234.* ogs. (*talespr.*) i uvidede former som det er ulykken at (*kbh. replik 1948*) ell. ved det, ell.: det er 'ulykken den (*ell. 'det; jf. det sp.687⁴⁰ (og Skade sp.130³⁹), det er just det uheldige, sørgelige, skavanken (ved det).* „mand hører icke gierne nogen skade (o: forlis, havari) paa de Farvande.“ — „Det er just ulycken det.“ *Holb.III.I.2.* „Du est en sanddru Mand, Potkurrl!“ — „Ja, det har været min Ulykke den, naar jeg har havt med . . Kjeltringer at gjøre.“ *Bredahl.III.46.* „(skibshunden) faldt over Bord en Dagsrejse fra Bergen.“ — „Ja, det var Ulykken, det,“ sagde Styrmændene. — „Hvorfor?“ — „Jo, det betyder Ulykke, naar Skibshunden gaar over Bord.“ *Hver8. Dag.1910/11.320.* *OrdbS.* || i forb. som blive ell. være til ulykke (for nogen) olgn. denne Sejlads vil blive os til Ulykke (*Chr.VI:* skee med spot; 1907: vil medføre Ulykke) og megen Skade. *ApG.27.10.* det bliver til hendes Ulykke. *Schand.BS.322.* *S&B.* || der var Ulykke ved Andvares Ring. *D&H. 3.2)* i udr. for at trues ell. rammes, hjemsoget af, blive offer for ulykke(r). || i stilling som subj. ulykken svæver over en(s) hoved, se II. svæve 3.5. ulykken er ude, se ude 1.4. se ogs. u. I. Skygge 5.1. om Ulykke kommer over os . . skulle vi staae . . for dit Ansigt . . og raabe til dig i vor Nød. *2Kron.20.9.* Vil man give et Brød bort . . da skiærer man forinden et Stykke af dets ene Ende, da der ellers kunde komme en Ulykke over Huset. *Thiele.III.51.* *S&B.* † Ligg stille. Der blir ellers en Ulykke af. *Holb.Jean. V.3.* se ogs. u. blive 7.1 beg. || (jf. u. bet. 3.4) i stilling som obj. han skal ske, times en ulykke olgn., se III. ske 4.2, II. time 3.3.

— som obj. for faa, især i udtr. for, at man kan vente straf ell. store ubehageligheder af en person: Naar En borger for en Fremmed, da faaer han vist en Ulykke (1931: Den gaar det ilde, som borger for andre). *Ords. II. 15.* Jeg er saa bange min Hustrue faar det at vide, saa faar jeg en Ulykke. *Holb. Jep. I. A.* nu fik man en Ulykke af Kongen, om man skreg saa højt. *Goldschm. I. 32.* faa en ulykke i sin mave, for sin mund, se u. I. Mave 2.4, 10 Mund 4.4. i trusler, forbandelser, onde onsker olgn. (jf. *Holb. Ep. III. 377*): Henrich! du skal faa en Ulykke, dersom du indlader nogen Borger-Kone herefter. *sa. Kandst. IV. 9.* „Han kunde nok vænne sig til at sige: hvad befaler?“ — „Faae den en Ulykke, der gjør!“ *PAHeib. Sk. II. 326.* Ti Tusinde Ulykker skal Du faa, hvis Du ikke holder op med din Snak. *Drachm. III. 170.* jf. *ndf. l. 61.* „See der, mit Barn, har i (o: I) 20 Skilling for jer umage, havde min Mand været hjemme, skulde i have faaet meere“ . . . (manden:) „Hun skulde have faaet 12 Ulykker, havde jeg været tilstede.“ *Holb. Bars. II. 1.* i selvforbandelse: Det har hun, faae jeg en Ulykke! godt af. *Tode. IX. 370.* † Da troer jeg, faae den Ulykke! ikke, at jeg er den første ærlige Mand, som De har malet som en Skjelm. *PAHeib. Sk. I. 206.* — som obj. for have: Jeg har havt en Ulykke 30 (siger tjenestepigen, naar hun har staaet noget itu). *GHMüll. Wb.* Jeg har ogsaa Ulykke paa Ulykke. *JLGottlieb. Fraseologi.³ (1882). 361.* Denne Mand havde den Ulykke, at alle de Børn, hans Kone fødte ham, døde kort efter Fødselen. *Goldschm. II. 179.* Han havde den store Ulykke at have en skinsyg Hustru. *IsakDin. FF. 11.* i forb. m. præp.-led m. af (da vil Folket kun have Ulykke af sin Rigsdag. *Grundtv. (Rigsdagst. L. Overordentlig Samling. 1866. sp. 123).* de har kun haft ulykker af deres børn !) ell. (nu næppe br.) med (i forb. som have ulykker ell. (sin) ulykke med, have besvær, kvaler, fortrædeligheder med): (du) var med at opbringe Forbryderen, vi nu atter har Ulykker med (o: idet han er flygtet). *Ing. L. B. I. 92.* han høster paa enhver Maade Utak . . . som jo f. Ex. Moses ikke blot havde sin Ulykke med Ægypterne, men ogsaa med Jøderne. *Kierk. XII. 472.* Vi have vor Ulykke med Koch. Det er et djævelsk Menneske, som søger sin Glæde i at sætte Splid. *Cit. 1845. (PLaurids. S. VIII. 102).* jf.: hvad jeg havde en Ulykke at komme hjem, for alle de der hyede og peeb og kastede efter mig! *Tode. R. 42.* i trusler, forbandelser olgn.: Nej, nu sku' da di Frømtømmer (o: fruentimmer) haa'e in Ulykke! *Kulsvier. B. 56.* (i rigsspr. nu kun som spøg. efterligning af *Holb.-spr.*) i udtr. som: Hun 60 (o: signekællingen) skal have 4re ulykker, ikke 4re Mark. *Holb. Bars. I. 7.* || styret af præp. (O, nu l. br.): falde (den, som taler forvendt med sin Tunge, skal falde i Ulykke

(1931: Vaade). *Ords. 17. 20. VSO.*), geraade (*Holb. II. J. V. 7. Schousbølle. Saxo. 63*) i ulykke. — især (jf. u. bet. 3.3) i forb. m. komme. 1. i forb. komme i ulykke, (jf. II. komme 5.4) komme galt af sted. Monsieur maa tage sig vare hvad hand siger, hand kunde komme i Ulykke derover. *Holb. Jean. III. 5. MO. S & B.* (han) var glædest når andre kom i ulykke. *A Olr. DH. II. 60.* 2. i forb. komme til ulykke, (jf. II. komme 16.5 slutn.; nu især dial.) komme galt af sted; komme til skade (spec.: blive besvangret, ell.: nedkomme i utide). Jeg er bange for, at mit Skib er kommen til Ulykke. *Holb. LSk. IV. 3.* (han) kom i sin Opvext til U-lykke ved en gal Hest, som slog ham af. *Schousbølle. Saxo. 319.* allermost kunne de, der ere i velsignede Omstændigheder, komme til stor Ulykke, naar de age paa en Vogn. *Tode. VI. 359.* (drengen) var nær kommen til en stor Ulykke i Loverdags. *HCand. BC.Æ. I. 284.* *KBirk. Grønb. SF. 17. UjF.* — (nu næppe br.) i udtr. for uforsællig at volde skade, ødelæggelse: Hun kom til Ulykke og slog Speilet itu. *MO. VSO. 3.* (talespr., lidt gldgs.) m. efterstillet præp., i forb. komme en ulykke til, komme til skade, komme (II. 51.5) noget alvorligt til. disse (vand) Bassiner (maa) sikres saadan, at Born ikke kan komme en Ulykke til (o: ved at falde deri). *Socialdem. 29/6. 1947. 2. sp. 2. 3.3*) i udtr. for at afstedkomme, forarsage fortræd, ulykke(r), gøre en til genstand for hjemsøgelse, (søge at) volde en ondt olgn. bringe (vAph. (1764). *JHelms. G. 113.* den unge Pige, som Du i sin Tid bragte i Ulykke (o: forførte), hun er bleven et slet Menneske. *JakKnu. LS. 67*), føre (*Holb. Kandst. I. 6. Skuesp. I. 4. 62. NPWiv. NS. 83*), (nu ikke i rigsspr.) komme (*Moith. K257.* se ogs. u. II. komme 24.1 slutn. og jf. u. bet. 3.2), styrte (se II. styrte 2.4 og 5.2), † sætte ((han) maatte (enten) føje Kejseren, eller sætte sig i Ulykke. *Schousbølle. Saxo. 415.* jf. II. sætte 22.2) (en (sig), noget) i ulykke. || i stilling som obj. anrette, (an)stifte, sprede, volde ulykke(r), se anrette (2.2) osv. ønske ulykke over en, (alm.:) ønske ondt (4.3) over en. *Høysg. S. 191. MO. D & H.* — bringe ulykke(r) (over en, noget): *Schand. BS. 353.* hun vilde . . . blot bringe Ulykke over mig. *AWinding. SD. 64. m. h. t. overtroiske forestillinger:* det bringer Ulykke, naar man sælger et Bistade. *Thiele. III. 68.* Vedbend og Myrter bringer Ulykke. *AarbLollF. 1941. 66.* — (nu sj.) føre ulykke over en, noget: Herren vilde føre Ulykke (1931: kunde bringe Ulykke) over Absalom. *2Sam. 17. 14.* Tro mig, han fører en Ulykke over os! *NPWiv. NS. 82. D & H.;* ogs. (nu næppe br.): føre sig (selv), nogen ulykke paa ell. føre ulykke paa en, noget: Vee deres Sjæll thi de have fort sig selv Ulykke paa (1931: styrte sig selv i Vaade). *Es. 3.9.* føre ulykke på landet.

Moth.F447. jf.: Man siger: at føre Ulykke over een (*ell.*) at føre ham Ulykke paa: men ikke: at føre Ulykke paa ham. *Høysg. S.71. — (nu især m. afsvækket bet. (jf. bet. 1.3))* gøre (*talespr. ogs. lave:* Han var . . blevet sendt til Udlandet af sin Far for ikke at lave flere Ulykker. *PDrachm.D.218.* de væmmelige biler laver saa mange ulykker. *Lollo.)* (*en*) ulykke *ell. (nu især)* ulykker: tobak-smøg har ved ildebrand på mange steder gjort uløkke. *Cit.1711.(Vider.III.100).* jeg synes ligesom jeg havde gjort en U-lykke. *Holb.Vgs.(1731).II.6.* Ulykker gjør (*husmusen*) ogsaa ved at søndergaae meget, som den ikke æder. *Frem.DN.458. i forb.* gøre en ulykke paa (*dial. ved. Uff.*) en, navnlig som (*eufem.*) *udtr. for at øve vold mod en person ell. (især) dræbe vedk.:* Slip mig Svoger, jeg gjør ellers en ulykke paa jer alle. *Holb.III.V.2.* det Drab, som aleene skeer for at skade . . skeer med fri Forsæt og beraad Hu . . aleene i Tanke, at gøre en Ulykke paa nogen . . uskyldig Person. *Nørreg.Privatr.IV.160.* ham vil jeg bønhøre, saa jeg ikke gør en Ulykke paa eder (*1871:* at jeg ikke skal lade Eders Daarlighed gaae ud over Eder). *Job.42.8(1931). spec. i udtr. gøre en ulykke paa sig (Ing.EF.V.6. Søiberg.KK.II.179) ell. (oftest) sig selv, be-gaa selvmord. Holb.Masc.III.4. jeg (frygtede) for, at han i Fortvivlelse havde gjort en Ulykke paa sig selv. Kierk.III.216. AdDons. S.247. 3.4) (jf. bet. 5) i forb. m. (gen. ell. adj. som) forstærkende tillæg. en støt (stødt) ulykke, se støt 4. (faa, som) en evig ulykke, se evig 4.3 (og u. bet. 5.3). || (nu næppe br.) i forb. som (faa, ske (jf. bet. 3.2)) en verd(s)ens ulykke. Du skal faa en Verdens Ulykke, hvis du taler andet end kortelig om Kierlighed i Aften. *Holb.GW.(1724). 23sc. Gid jeg faaer en Verdens Ulykke, — er hun ikke saa smuk som — (c: jeg ved ikke hvad) den Diævell! Skuesp.IV.492. — nu især i forb. al landsens ulykke(r), se Land 4.3. jf.:* han skal skee al Landsens og Verdens Ulykke. *Kierk.P.XI.2.285. 3.5) styret af til (jf. sp.1090^{ne}).* til Ulykke for Staten, for mig. *S&B. i udtr. m. mere selvstændig anv., som udtr. for beklagelse: uheldigvis; ulykke-lignis. Cit.1711.(Vider.III.100).* Til Ulykke har L. sin jevnlige Gang derovre. *Hauch.I. 99. nu især i forb. som til al (vAph.(1759). VSO. Pont.LP.II.13) ulykke ell. til min (ell. hans osv.) ulykke: Jer.25.7. en Paaske-Dag, da Staden til dends Ulykke var fuld af Jøder. Holb.Intr.I.125. Grundtv.(Kbh.Skild. 1815.1457; se til sp.1154^{stf}).* på kongresserne anså (*man*) det for en mulighed, at krigen trods alt ville komme — hvilket til menneskehedens ulykke også blev tilfældet. *ErnstChristiansen. Hvorfor er Socialdemokratiet forsvarsvenligt? (1949).10.**

4) i ordspr. og talem. (se videre *Mau.II. 495ff. Moth.L241f. Vogel-Jørg.BO.143.284.*

332 samt u. I. Smed 2, II. spøge 1.3, II. spørge 2.1). otte haandværker, ni ulykker, *ell.:* nitten haandværk(er) (gør *ell.* volder *ell. er*) tyve ulykker, se II. Haandværk 1.2 *slutn., IV. tyve 3 samt Mau.3388.* Der spørges (*nu:* man hører) ikke andet, end Ulykker. *VSO. || i udtr. for, at ulykken er uafvendelig.* naar ulykken skal være, kan man bryde sig ben paa et stuegulv (*ell.:* falde over et halmstraa. *Krist.Ordspr.371), olgn. se u. Stuegulv. sml. Mau.10935* og: naar ulykken skal være til stede, kan man lige saa snart brække en finger i sin røv, og et hjulsnav. *Feilb. (jf. Uheld 4 og Vogel-Jørg.BO.377f.). (jf. u. I. Tyr 2.2; spøg.)* Naar Ulykken skal være, kan Hyrden lige saa snart faa Kalv, som Tyren. *Mau.10936. || (jf. u. krybe 3.1) i udtr. for, at ulykken ofte kommer pludselig, uventet, men er vanskelig at slippe af med igen.* Ulykke springer på én, men kryber fra. *Moth.L242.* Ulykke kommer hoppende paa, og krybende af. *Mob.Ordspr.236 (jy.). || (ofte i modsætnings-forb. m. Lykke) i udtr., der fremhæver gode egenskaber, (bi)omstændigheder ved ulykken ell. i udtr. for, at ulykken ikke er ene-raaadende (jf. forb. held i uheld u. Uheld 4).* ulykke gør tit fagre folk, som hedt vand krebsen, se Krebs 1.2. *Agerbeck.Beskrivelse over Begivenheder.(1804).17.167.* For en Mand kan der være Lykke i Ulykken (*Chr.VI: i onde stykker. Sir.20.8.* Aldrig er en ulykke så stor, der er dog lykke ved. *Krist.Ordspr. 371. Feilb. jf. Moth.L241f. samt:* Ulykken er aldrig saa stor, den kunde jo have været større. *Mau.10942. Feilb. || (jf. u. Hobetal 2) i udtr. for, at ulykker ofte optræder flere i følge, indtræffer rask efter hinanden.* en ulykke (kommer) efter (*ell. over*) den anden. *Moth.K249. L241f.* den ene ulykke rækker den anden haanden. *sa.L242. Biehl.DQ.II.117. Grundtv. Da. Ordsprog.(1845).nr.2805. jf.:* Sandheden af den bekendte Paastand, at Ulykkerne vandre Haand i Haand. *Hauch.VI.284.* Den ene Ulykke fører den anden med sig. *Kok.Da. Ordsprog.(1870).nr.884 samt:* den Ulykke er god, som kommer allene. *Biehl. DQ.IV.205. jf. Mau.10919. — i alm. rigsspr. nu navnlig i udtr. en ulykke kommer sjælden(t) alene (Argus.1770.Nr.7.2. Goldschm.II.11. Friis-Møll.ProfaneProfeter.(1922). 1. jf. Mau.10913. Vogel-Jørg.BO.147.584 og u. Modgang slutn., Sorg 1.7 beg.), i ældre spr. ogs. i former som (en) ulykke kommer ikke (*ell. aldrig. HCAnd.SS.IV.239*) (al)ene (*Moth.L242. vAph.(1764). Heib.Pros.II.219), ulykken kommer (ell. er. Holb.Vgs.V5) sjælden (ell. aldrig. smst. Bredahl.VI.117) ene. Suhm.Hist.I.98. jf. ogs. u. II. enkelt 1.2.**

5) i friere, uegl. anv., især i udraab, edelige *udtr. ell. (jf. bet. 3.4) som led af forstærkende udtr. 5.1) i udraab, edelige udtr. olgn. (nu sj.):* Død og Ulykke! kommer min Herre saa tidlig hjem? *PMøll.(1855).II.261. se ogs. u. I. Død 6.1 slutn. jf.:* *Du kan ogsaa

snakke, Dul | Ja, Død og al Ulykke, | Og det med Kongen . . som I var | To Alen af eet Stykke. *Holst. IV. 135 samt (nu næppe br.) Satan og al Ulykke! Rahb. (Skuesp. IX. 181). se ogs. u. kold sp. 1029as og jf. Feilb. hille (d)en ulykke, hille(-)død og ulykke, se hille 2.2, hilledød. || (jf. hvad sp. 790^{asff}) † i forb. hvad (den) ulykke, hvad pokker. Hvad, ulykke! kommer det dig ved. *Moth. L241.* „jeg er Mamamouehi (o: en høj titel).“ — „Hvad den Ulykke er det for et slags Dyr?“ *KomGrønneg. II. 394.* hvad den Ulykke tager De mig an for? *PAHeib. Sk. III. 44. 5.2) (jf. IV. for (16 og) 17) styret af præp. for || i udbrud af overraskelse, irritation, harme, afsky olgn.; dels (nu vist kun spøg.) i ft., i forb. m. talord (jf. u. II. tusinde 1.3 slutn.): Men for nitten Ulykker! — falder jeg nu ikke der igjen paa Hovedet lige lukt ind i Vrovlet. 20 [EWolle.] *Framin første Praxis. (1871). 65.* For tusende Ulykker, Herrel! er han gal. *PAHeib. Sk. I. 207. VSO. VII. 293. dels i forb. for en ulykke: Ja, for en Ulykke, det er det giftige Fruentimmer. Wand. (Skuesp. IV. 10). For en Ulykke jeg gad været i Dubois Sted. Biehl. (smst. 391). Saa for en Ulykke! Nu græder han med. Heib. Poet. V. 200. se ogs. u. IV. for 17. spec. i rigsspr. nu især spøg., mindre br.) i forb. fy (olgn.) for en ulykke, 30 fy for pokker. fy for en Ulykke! hand maa være en Hoved-Pedant. *Holb. Vgs. (1731). II. 11. Rask. Fynske BS. 88. se ogs. u. fy 1 slutn., pøj, tvi 2. || (nu næppe br.) i tilfælde, hvor præp.-leddet er knyttet til et verbum og fungerer som en forstærkende bestemmelse til dette. det kan jeg for en Ulykke lide, at du ikke bliver storagtig. PAHeib. Sk. II. 145. næsten kun i forb. skamme († skamme. Ej fy skiem dig for en Ulykke. Det er en Spot for en Pige at stille sig saadan an. *Holb. Er. I. 5. jf. skamme 4.2) sig for en ulykke, skamme sig meget, „som en hund“. Moth. L241. Kongen maatte skamme sig for en Ulykke, som han havde gaaet i Taaget. Grundtv. Saxo. III. 98. det er en net Ære for Dig at løbe i Hælene paa Pigerne, medens de Andre slaaes Een imod To. Skam Dig for en Ulykke! *Holst. III. 50. 5.3) (især tale-spr., spøg.) i forb. som en ulykke, føjet som forstærkende tillæg til adj. ell. verbum: „som bare Janden“. || knyttet til et adj. hun er løs paa Traaen som en Ulykke. *Holb. HP. I. 2. Jeg horte (professorerne) Allen og Schiern . . Allen var tør som en ulykke. ADJorg. ER. 78. (han) var stædig som en Ulykke. Elkjer. MII. 9. (mindre br.) m. saa (korresponderende m. som) stillet foran adj.: jeg havde ladet Ilden gaae ud i Kakkell-ovnen, og . . det var saa koldt som en Ulykke. *CBernh. X. 60. en grov Krabat, saa 60 hidsig som en Ulykke. Budde. JF. 38. — ofte i forb. som grim (JacPaludan. UR. 215. se ogs. u. III. grim 2), kold(t) (Heib. Poet. V********

339. *KGBrøndst. F. 315*), smuk (*Ing. VS. I. 163. Isted Møller. Hugo Stelling. (1893). 230*), stolt (*CEv. Æ. IV. 34. JVJens. EE. 108*), stærk (*Blich. (1920). XIV. 223. Buchh. SP. 241*) som en ulykke. (*nu næppe br.:*) han er doven som en evig Ulykke. *Biehl. (Skuesp. VI. 385).* se ogs. u. evig sp. 569^{asff}. || knyttet til et verbum. et par Skoe, som trykker mig som en Ulykke. *KomGrønneg. II. 326.* det sved jo som en Ulykke, da han skar en Rem af hver af deres Bag. *SvGrundtv. FÆ. I. 189. (da komfuret endelig) var muret færdigt, saa røg det som en Ulykke. Rättel. TA. 45. jf. Feilb. (nu næppe br.:*) Hand lyver som en ulykke. *Moth. L262. VSO. III. L244. 5.4) i forb. værre end en ulykke, knyttet til et verbum angivende noget som meget slemt (en forstærkelse af udtr. som en ulykke, se bet. 5.3 slutn.). Klokken kimedede værre end en Ulykke. *Wied. MB. II. 44. (de) saa ud værre end en Ulykke. AndNz. PE. IV. 79.**

Ulykke, i ssg. (glad. vlykkæ man, ulykkelig, af skæbnen plaget mand (*GldaKron. 30*)) og af Ulykke (1-2) (jf. Ulykkes-); kun alm. i ssg., hvor første led er obj. for en ved andet led betegnet verbalhandling, som ulykke-bringende (*Schand. TF. II. 364. Brandes. X. 240*), -bringer (*SMich. Dommeren. (1921). 110*), -spaaende (*Amberg. Hrz. D. I. 78. S&B.*), -varslende (*JTJensen&M Goldschmidt. Lat.-da. Ordbog. II. (1884-86). 33. Bl&T.*), -voldende, -volder (*NatTid. 24/12 1928. M. 8. sp. 1*); sj. i andre tilfælde (hvor man nu vilde bruge Ulykkes-): Ulykke-Jagten (o: *Valdemar Sejrs*) paa Lyo. *Ing. EM. II. 142.*

ulykkelig, adj. [ulløgli] adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (*Moth. L245. Slange. ChrIV. 1293. Thurah. B. 263*). (ænyd. d. s., sv. olyckelig, no. ulykkelig (*dial.* ulukkelig), jf. mnt. unglucklich, ty. unglücklich og ulyksalig, ulyksom, usalig; til Ulykke ell. lykkelig)

1) om levende væsen (næsten kun: person). 1.1) (i rigsspr. nu især i tilfælde, der staa paa overgangen til bet. 1.2) som (ved en vis lejlighed) rammes af, kommer i ulykke, kommer ud for et slemt uheld; meget uheldig; navnlig som præd. hand blev ulykkelig, i det at Skibet paa de Norske Klipper stotte. *Pflug. DP. 1175.* Hvo som er så ulykkelig at miste et eller andet kreatur. *Cit. 1783. (Vider. IV. 83).* Professor Baggesen (raser imod) nationale Giftblandere, (han) har været ulykkelig nok til at opdae saadanne Folk i Danmark. *PAHeib. II. 359. Blich. (1920). XXVI. 88.* saa ulykkelig som (kong) Salomons kat, se Salomon. || spec. om den tabende part i krig, væbnet sammenstød ell. spil. Dend der spiller kort, maae ikke sidde under een biekle, ellers bliver hand ulykkelig i spillet. *JacBircherod. FF. 56.* De Gulandske vare u-lykkelige, og maatte lade de Danske Sejeren. *Schousbølle. Saxo. 241. Gylb. IX. 295.* det gamle Ordsprog: de Ulykkelige i Spil blive lykkelige i Kjær-

lighed. *Heib. Pros. II. 223. S&B. jf. bet. 1.2:* hvem der er lykkelig i kortspil, er ulykkelig i giftermaal, se Kortspil 1. || (*dial.*) i forb. blive ulykkelig (for noget), *komme i fortræd (for noget); spec.: blive tiltalt (for en loovertrædelse) og straffet.* passer (træskoene) ikke, saa bliver Du 'sgu ulykkelig af vor Mo'er. Hun er ikke til at spøge med. *AntNiels. FL. II. 63.* blive ulykkelig . . blive meldt, komme for Retten. *AarbFrborg. 1920.* 10 *UjF. 1.2) som befinder sig i en (varig) tilstand af ulykke (2); hvis liv, forhold, sindstilstand præges af en uheldig skæbne, (uafbrudt) modgang, lidelse; ogs.: meget bedrøvet, (dybt) fortvivlet.* Erobrere, som ikke har opsøgt nye Lande, uden for at gjøre flere Mennesker ulykkelige. *JSneed. VII. 58.* Den var aldrig ret lykkelig, der aldrig har været ret ulykkelig. *Ørst. IX. 55.* En ulykkelig Ægtemand. *VSO.* Leif saa ulykkelig til alle Sider efter Hjælp. *Buchh. UH. II. (han)* kom saa til Antiochia, overmaade ulykkelig over, at hans Stridshær var omkommen. *2Makk. 8.35.* konen var meget ulykkelig over, hvad der var sket | (*især* Ω) *substantivisk:* oprette et Tilflugtsted for hjælpelese Ulykkelige. *Blich. (1920). XIV. 25.* jeg maa sige: jeg Ulykkelige (*Chr. VI afvig.; 1931:* Jeg usle!) *Es. 24.16.* „Det ($\circ$: en kvinde i selskab med en fremmed mand) er min Hustru.“ 30 — „Ulykkelige! Fortæl.“ *Sønderby. Forsvundne Somre. (1946). 88 (i parodi paa romanstil).* alm. (*børne*)vittighed: Vand, Vand — skreg den ulykkelige — og saa druknede han! *GJørg. GF. 32.* || (*især talespr.*) m. afsvækket bet.: slet stillet; ilde faren. Hun stiklede paa sin Søster . . hun yppede Klammeri med sin ulykkelige ($\circ$: arme, stakkels) Forlovede. *Gylb. IV. 279.* VSO. man er ulykkelig (stillet) med et uregerligt barn paa en lang togrejse | 40 || (*nu sj.*) over hvem der hviler en uheldig, usalig skæbne (der forplantes til omgivelserne); som er i ulykkens (2) vold, forfulgt af ulykken. efterdi (russerne) tit havde Nederlag, gave de Z. skyld, hand maatte være u-lykkelig. *Pflug. DP. 375. jf. S&B. 1.3) † ulykkevars-lende.* jf. Ulykkesfugl 2.1: Ulykkelig fugl. *Moth. L245.*

2) om ting ell. forhold: som præges af, rummer ell. medfører, bevirker ulykke; 50 meget uheldig; fatal; ulyksalig; uheldsvanger. 2.1) i egl. bet. vi mistede . . næsten alle (vore penge) i en ulykkelig Ildebrand. *Overs. af HolbLevned. 5.* hin ulykkelige Pøil, som paa Jagten i Refsnæs Skov . . saarede hele Danmarks Hjerter ($\circ$: idet den drøbte tronfølgeren). *Ing. VS. III. 238.* den ulykkelige Krig i 64. *JVJens. NA. 44.* (*jf. sp. 1096^{14ff}*) m. h. t. overtroiske forestillinger: vedbende . . gravblomst, tages ej gerne i hus, ulykkelig. 60 *Feilb. III. 1020.* ulykkelig sten, stjerne, se Sten 2.1, I. Stjerne 3.2. — ofte (til dels foræld.) i forb. som ulykkelig begivenhed (*JurFormularbog. 4863*), hændelse (se

Hændelse 2.2), tildragelse (*Ew. (1914). IV. 64. BerlTid. 7. 1906. M. 2. sp. 6*), ulykkelig(t) tilfald (se Tilfald 1.1), tilfælde ($\circ$: ulykkes-tilfælde); uløkelig tilfælde med plougbesterne. *Cit. ea. 1700. (Vider. I. 106).* Stedet ($\circ$: hvor et kradtmagasin skal bygges) synes ved et ulykkeligt Tilfælde ($\circ$: i tilfælde af eksplosion) at blive af mindst muelig Fare. *MR. 1779. 736. Harboe. MarO.* || om tidsforhold. være født i en ulykkelig time | ulykkelig stund, se Stund 2.2. *spec. (jf. Dag sp. 415^{22ff}).* forvorpren 1, Tycho Brahes Dag samt Werl. *Holb. 161f.)* i forb. ulykkelig dag, dag, som *if. overtroen er forbundet m. ulykke(r), og paa hvilken man derfor ikke bør udføre ell. paa-begynde visse arbejder; ogs.: dag, da man synes at være forfulgt af ulykke(r); ulykkesdag.* *Holb. Bars. III. 5. KbhSkild. 1329. sp. 1390. Dania. IX. 60.* mandag . . er en ulykkelig dag. *Feilb. II. 544.* || som har et uheldigt ell. negativt udfald, forløb; som mistlykkes ell. iniet fører til, bliver uden (heldigt, ønsket) resultat; fejlslagen. Adam og Ewa eller Den ulykkelige Prøve. *Ew. (1914). I. 145.* han stræbte at gøre det ($\circ$: det kolnede forhold til hustruen) godt ved ulykkelige Forsøg paa igen at flyve den gamle, sværmeriske Flugt. *JPJac. II. 10. spec. i forb. som ulykkelig kærlighed ell. elskov (Schand. AE. 106. se ogs. u. Elskov 1.1), uigengældt, haabløs kærlighed (2.1). Rahb. (Trojel. II. cXII).* I ulykkelig Kjærlighed har Poesien fra umindelige Tider havt en Gjenstand for sin lykkelige Kjærlighed. *Kierk. VI. 377. IsakDin. FF. 276. ogs. (jf. Kærlighed 3; især spøg.) uegl.:* han nærer en ulykkelig kærlighed til fremmedord, skønt han ikke forstaar at bruge dem | Philosophiske Tanker om de moralske Aarsager til ulykkelige Ægteskaber. *JPaulli. (bogtitel. 1769). D&H. II. 611.* || som adv. komme ulykkeligt af sted, se Sted sp. 1080⁵¹. (*han*) var . . ulykkelig gift. *Tode. IX. 437. Pol.¹⁸¹¹ 1948. 9. sp. 1.* i udtr. for at de voldelig ell. ved et ulykkestilfælde: General H. . . som for 3 Aar siden saa ulykkelig omkom i det store Udfald. *Holb. Ul. III. 6. Wied. S. 338 (se u. Uforsigtighed).* nu især i forb. komme ulykkelig(t) af dage: *LTid. 1724. 551.* en Jernbaneulykke, ved hvilken 35 Mennesker kom ulykkeligt af Dage. *Lokomotiv T. 1938. 148. sp. 2. 2.2) m. (forholdsvis) afsvækket bet., især som udtr. for beklagelse af et forhold: som volder (en vis) skade, for-trædelighed, virker uheldigt, skæmmende ell. besværligt, indviklet olgn.: højst beklagelig; usalig; fordømt; pokkers.* den højst ulykkelige Præposition Oppaa ($\circ$: i en gl. salme). *NyerupRahb. II. 252.* Kjeppen begyndte strax at dans paa hendes Ryg, saa hun maatte hyle og skrike . . „O den ulykkelige Kjøp!“ raabte hun, „den slaaer mig ihjel.“ *MWintther. Da. Folkeeventyr. (1823). 30.* en ulykkelig Trykkejl, som gjorde en Beregning . . meningsløs. *JVJens. Mindets Tavle. (1941). 136.*

det var jo det ulykkelige, at Folk altid gjorde sig forkerte Forestillinger om hende. *Pont.DR.I.133.* de fleste er tilbøjelige til selv at gøre det, som de fordømmer hos andre; det er det ulykkelige ved det | || (*dial.*) som *adv. m. rent forstærkende bet.: voldsomt; bandsat.* det er ulykkeligt kolt. *Moth.L245. Esp.374.* det er ikke saa ulykkelig mange aar siden. *UfP.*

⊗ **Ulykkelig-hed**, en. *vist kun til ulykkelig 1: følelse, tilstand af ulykke, (dyb) sorg; hjertekval.* jeg vilde pines af Ulykkelighed og Samvittighedsnag, fordi Du (*o: den fraskilte mand*) sad alene uden ham (*o: barnet*). *E.Brand.Bes.87. JV.Jens.HF.106. AnkerLars.VS.31.* ⊗ **-vis**, *adv. til al ulykke; (et noget stærkere udtr. end:) uheldigvis, desværre. vAph.(1759).* (*karlene*) gik om Aftenen paa Kroen, som ulykkeligvis laa ligeoverfor os. *Goldschm.II.109. Bregend.BirgitteBorg.(1941).265.*

Ulykkes-, i ssg. († (*jf. ty. unglücks-* og sv. olycks-)) **Ulyks-**. Ulyks-Pille. *Kyhn. PE.42* (se u. II. Pille 3). se ogs. u. -fugl, -sted, -tilfælde). (*især* ⊗) af Ulykke (1-2) (*jf. Ulykke-*); *foruden de ndf. behandlede kan bl. a. nævnes Ulykkes-aarsag, -beskyttelse, -blomst, -død, -herold (jf. -profet), -ramt, -skæbne, -spaaemand (jf. -profet), -stifter, -svanger (jf. uheldsvanger), -tal (mods. Lykketal), -tegn, -varsel, -værk. spec. kan nævnes: 1. ssg. til angivelse af tidspunkt, -afsnit, paa ell. inden for hvilket ulykke(r) indtræffer: Ulykkes-aar, -nat, -stund, -øjeblik; 2. (især avis-spr.) betegnelser for genstande, som volder ell. rammes af ulykke, skade i en (trafik)ulykke: Ulykkes-bil, -maskine (om flyvemaskine), -skib, -tog; 3. (forsikr.) Ulykkes-anmeldelse, -assurance (jf. -forsikring), -risiko. **-broder**, en. 1) (*højtid., nu sj.*) mandsperson, man deler ulykke(r) med; ulykkesfælle. *Bredahl.I.7.* han blev kastet ned i et mørkt Hul under Jordan blandt de værste Forbrydere. Her bad han sine Ulykkesbrødre at fortælle ham deres Drømme. *StBille.Gal.III.61. D&H. 2)* (*sj.*) ulykkesfugl (2.2). den usalige (minister) Hr. B., som synes at være Ministeriets Ulykkesbroder. *E.Brand.(Pol.4,1911.10.sp.5). D&H. -bud*, et. (⊗, *højtid.*) 1) budskab om (forestaende ell. (især) indtruffet) ulykke; ulykkesbudskab; jobspost. *MO. Gravl.VF.57.* hør . . . et Ulykkesbud (1871: Budskab om Ulykke). *Jer.4.15 (1931).* 2) (*jf. -engel*) person, der bringer et ulykkesbudskab. *Amberg. LeckFischer.HM.117.* uegl.: han sendte sin grumme Vrede paa dem, Harmen og Fortørrelse og Angst, en Sending af Ulykkes-Bud (*Chr.VI:* onde tings bud; 1931: Ulykkes-engele). *Ps.78.49. -budskab*, et. (*jf. u. Ulykke 2.2)* d. s. s. -bud 1. *S&B. Pol.24/1937. 3.sp.1. -dag*, en. (*jf. u. Ulykke 2.2)* dag, paa hvilken ulykke(r) indtræffer; spec. (*jf. ulykkelig dag u. ulykkelig 2.1)* om Tycho*

Brahes dag. see ei med Lyst paa din Broders Dag paa hans Ulykkesdag (*Chr.VI afvig.; 1931: Vanhelds Dag*). *Ob.12.* alle de Ulykkesdage, der fandtes i Aaret. *Arland.523.* Ulykkesdag med to Nedstyrtninger og en Brand paa Refshaleøen. *Socialdem.29/1947.3.sp.4. -dyr*, et. (*landbr.*) (*husdyr*), der ikke er held, gevinst ved i een (*husdyr*) Sag kommer (*man ofte*) til at følge et Kreatur tilbage gennem flere Led af Ejere, det drejer sig i Reglen om de saakaldte „Ulykkesdyr“, der som Sorteper gaar hurtigt fra Haand til Haand og ofte ikke er mange Piber Tobak værd. *Ugeskr.f.Retsv.1941.B.204. -engel*, en. (*bibl.*) engel, der optræder som ulykkesbud (2). *Ps.78.49 (1931; se u. -bud 2).* **-forsikre**, v. (*dannet til -forsikring; jf. uheldsforsikre; især forsikr.*) forsikre (1.4) mod tab ved ulykke (*hvortved liv ell. arbejds- evne er i fare*). Selskabets Optræden lige overfor den Ulykkesforsikrede. *Jernbane T. 1898.Okt.2.sp.3.* Medlemmerne (*o: af en laane forening for fiskere*) skal være ulykkesforsikrede. *LouNr.4019/1920. §5e.* Enhver Arbejdsgiver skal . . . ulykkesforsikre de Personer, der beskæftiges i Virksomheden. *Hage.93. -forsikring*, en. (*jf. Uheldsforsikring; især forsikr.*) forsikring (1.2) mod tab ved ulykker. *L.Bramsen.Arbejderes Forsikring.(1884).II.* der (*sondres*) mellem den almindelige, private Ulykkesforsikring og den lovpåliggende Ulykkesforsikring, hvilken sidste det paahviler enhver Arbejdsgiver at tegne for sine beskæftigede. *Hage.6.II.609. -fugl*, en. († **Ulyks-**, *Nemnich.*) (sv. olycksfågel, *jf. ty. unglücksvogel (og pechvogel)*, lat. avis mala) 1) (*jf. -skade; l. br.*) fugl (*især: ravnefugl, ugle*), som varsler ulykke. Der floi en stor sort Ravn ned paa Veien foran hende, skreg, og skrev igjen. „Eial!“ sagde hun, „hvad er Du for en Ulykkesfugl!“ *HCAnd.(1919).III.399.* Enhver, som bringer mig denne Ulykkesfugl (*o: en hane, som ved at gale har varslet ulykke*), skal faa en Dusør! *StSprO.Nr.96.56. jf.:* Noget var der sikkert i Behold for ham, enhver kunde se Ulykkestuglen paa hans Husrvg. *AndNx. DM.I.114. talem. (jf. bet. 2 og Molb.Ordspr. 236; næppe i rigsspr.):* en Ulykkes-Fugl skal man skyde i Flugten. *Grundtv.Sazo.III.41. CKeimer.NB.498. || (som gengivelse af lat. infaustus i (ældre) systemnavne)* † som fagl. navn paa bestemte fugle; dels om skovskade (1), *Garrulus glandarius: EPont.Atlas.I.618. vAph.Nath.II.322. Nemnich. dels (jf. -skade) om lavskrige, Perisoreus infaustus: Colto. 2)* (*jf. -ravn, -ugle og u. Ulykke 2.2)* overf. 2.1) (*jf. ulykkelig fugl u. ulykkelig 1.3; nu l. br.*) person, der varsler ulykke ell. bringer onde tidender. *Moth.L245. *Jeg negter ei, jeg kommer rigtig nok | Som en Ulykkesfugl (der meddeleer en dødsdom). Oehl.XVI.193. Grundtv. PS.VII.311. D&H. jf. bet. 2.2: *Ulykkesfugl (o: om sortebrøder Knud)! du skal den*

Første være, | Som her mig møder? Et usaligt Varsel! *Oehl.IV.140. 2.2*) (jf. -broder 2) person, der er forfulgt af ulykken ell. (navnlign) volder ulykke(r) (spec.: uden at ville det). *Moth.L245. Ulykkes-Fugl*, som du (∴: *Aslak*) est! der huggede du Norge af min (∴: *kong Olavs*) Haand. *Grundtv.Snorre. II.283. Hrz.ST.343.* mange er der endnu, der . . i (*Mynster*) ser Ulykkesfuglen i den danske Kirke. *NM Plum. Mynster. (1938). 17.*

-fælle, en. (∴, nu l. br.) ulykkesbroder (1); lidelsesfælle. *Goldschm. BLS. IV.144.* Struense og hans Ulykkesfælle Enevold Brandt. *APetersen. Vallo. (1877). 165. Samfundet. 1/2. 1900. 3.sp.3. uegl.* Vort Fædreland var i saa Henseende Ulykkesfælle med de fleste andre europæiske Lande. *EHolm. DH. 1660-1720. II. 480.*

-hændelse, en. (sv. olyckshändelse) ulykkelig hændelse; (nu alm.:) ulykkestilfælde. Plyndring, Fangenskab, Sygdom . . eller desl. uforudsete Ulykkehændelser (paa en rejse). *Rask. Br. I. 318. Wied. S. 341. Lov Nr. 149 1/4. 1937. §131. -profet*, en. egl. (teol.) om profet (se Profet sp. 1349^{16ff.}), der spaar ulykke for Israel (*Sal. XIX. 582*); i videre (især spag.) anv. om (pessimistisk) person, der spaar ulykke(r) (jf. -fugl 2.1 og I. Profet 2). *Holst. R. OThyreg. B. 185. jf.: Jammerklager og Ulykkes-Propheetier. Grundtv. Udv. V. 57. Socialdem. 1/4. 1946. 7.sp.2. -ravn*, en. (l. br.) om ulykkesfugl (2). *Hjemmet. 1912. 709.sp.3.* Godt varsler du mig ikke . . En Ulykkesravn har du alle dine Dage været. *GSchütte. OK. 103. -skade*, en. (jf. u. -fugl 1; nu l. br.) $\frac{1}{2}$ ravnefuglen *Perisoreus infaustus*, lavskrige. *Brehm. F.L. 278. D&H. -sted*, et. sted, lokalitet, hvor en ulykke er indtruffet. *S&B. Tom Krist. Vi. 184. Stenhobe*, sammenkastede hos Ulyksstederne ved Veyen. *PNSkovgaard. B. 98. -sten*, en. (især fagl.) ædelsten, som bringer ulykke. Overtroen om Opalen som Ulykkessten. *Dragsted. Ædle Stene. (1933). 93. Pol. 2/4. 1948. 14. sp. 5. -stjerne*, en. (højtid., nu l. br.) ulykkelig stjerne (I.3.2). *vAph. (1764); jf. u. Ulykke 2.2.* der staaer en Ulykkesstjerne over vore Hoveder. *Ing. VS. III. 226. -tid*, en. (sj.). *Jer. 2. 27 (1931); se u. Ulykke 2.2.* September Maaned 1944 var en Ulykkestid for Tyskland. *Frisch. Tænkt og talt under Krigen. (1945). 115. -tilfælde*, et. (jf. -hændelse og u. Ulykke 2.2) uforudset, pludselig indtrædende, tilfældig begivenhed, der medfører skade paa ell. tab af liv, forlighed, arbejdsduelighed, ell. tingskade. (ofte i forb. ved et ulykkestilfælde). de Ulykkestilfælde, der finde Sted ved Kjørslen paa Jernbanerne. *Opf B. II. 81. Haandbog i Forsikring. I. (1946). 380.* Ulyks-: *EHeiberg. Hvalfangsten paa Stråtdavid. (1805). 12.* || (især spag.) m. afsvækket bet., om mindre uheld, uheldigt træf. Bøger . . med Pletter af Temperafarve, der ved et Ulykkestilfælde var kommet dem for nær. *Jerg. Liv. III. 73. 8-Timers Arbejds-*

dagen hviler . . på det Ulykkestilfælde, at 3 Gange 8 er 24. *OBenzon. Tilsk. 1921. I. 101.* den sidste lille efternøler har de (∴: et ægtepar) vist faaet ved et ulykkestilfælde | **-ugle**, en. (sj.) ulykkesfugl (2). „Mod Guds Dom hjælper intet Kors . . Den kommer!“ — „Ti, I Ulykkesugle.“ *CBernh. V. 218.*

Ulyks-, i sgr. se Ulykkes-.

u-lyksalig, adj. [uløglsa'li] (ænyd. d. s., sv. olycksalig; jf. ulykkelig, usalig) i høj grad ulykkelig, uheldig; nu især (i bet. 1-2; ofte spag.) m. afsvækket bet., som udtr. for stærk beklagelse ell. medfølelse; elendig; usalig. ! om person. hvad skal jeg ulyksalige Menniske anfange? *KomGrønne. I. 241.* uagte Børn, denne ulyksalige Deel af Folket. *Ew. (1914). II. 49. VSO. Rubow. Napoleon III. (1948). 129.* den skændige behandling, der blev de ulyksalige tyske jøder til del under nazismen | kommer den ulyksalige (∴: „fordømte“, „pokkers“) tjener nu ikke igen og forstyrrer os! | || (jf. lyksalig sp. 194^{88ff.}; relig.) som har mistet, forspildt sin ret til saligheden, det evige liv; fortabt (2). Synden gjør tilsidst alle dem evig ulyksalige, som ikke benyttede Guds naadige Foranstaltninger til Synderes Frelse. *Katek. §54. 2*) om ting ell. forhold. mit Hierte vil briste over de ulyksalige Tidender, at min Rival er kommen saa uformodentlig tilbage. *Holb. Jean. II. 1.* i det ulyksalige Portugal, har (et jordskælv) efterladt de jammerligste Virkninger. *Langebek. Breve. 231.* Man har ogsaa et ulyksaligt Overhæng af de Mandfolk. *Tode. IX. 463.* hans ulyksalige Forlovelse. *Pont. LP. VII. 142.* det ulyksalige Statskup. *Rubow. Napoleon III. (1948). 130.* en ulyksalig stjerne, se I. Stjerne 3.2. || om tidsforhold. ulyksalig var dend Tid, jeg fik dig at see. *Holb. III. IV. 2.* Ach ulyksalige Leonora! i en ulyksalig Tid for dig kom dend Person i din Faders Huus, i en ulyksalig Tiid kom du til Byen at høre saadant. *sa. HP. II. 6.* En ulyksalig Aften sad hun alene i sit Værelse. *I. Johans. J. 213.* ulyksalig stund, se Stund 2.2. 3) (sml. u. ulykkelig 2.2; ikke i rigs-spr.) m. forstærkende bet. Hovedmændene for Oprøret . . fik ulyksalige (∴: læsterlige) Stryg. *Grundtv. Saxo. III. 290. -lyksaliggøre*, v. [-gö'ræ] (nu sj.) gøre ulyksalig (1). (at) bede, at Gud vilde forderve og ulyksaliggjøre det gandske Menneskelige Kiøn, paa det jeg kunde fare vel, var visseligen en ond Bøn. *Ruge. FT. 344. spøg.:* om det eskelige Carlsbergfond i Stedet for at ulyksaliggøre os med et problematisk Monument gik hen og forarede os en stor, dejlig Badeanstalt. *DagNyh. 2/4. 1925. 7.sp.6. -lyksalighed*, en. fl. (i bet. 2) -er. (ænyd. d. s.; nu l. br.) ! til -lyksalig 1. *Holb. Hex. I. 1.* de Fremmede bespottede mig (∴: *Vermund*) i min U-lyksalighed. *Schousbolle. Saxo. 93.* (de faldnes aander) maatte svæve i den tykke Taage afsides i Kjør og Moser, hvilket blev

anseet for den største Ulyksalighed efter Døden. *Blich. (1920). I. 3. 2*) til -lyksalig 2. Her beskriver Poëten sit Fængsels Ulyksalighed af Kulde, U-sikkerhed og andet saadant Onde. *Falst. Ovid. 70.* vi (har ikke) Aarsag til at klage . . over vore Tidens Ulyksalighed. *Subm. V. 5.* || i *fl.*, om ulyksalige begivenheder, tilskikkelser. det Polske Rige har udi dend førte Krigs tid maat udstaae store Ulyksaligheder. *Extr. Rel. 2/1 1722. 8.* 10 en utømmet Begierlighed, som styrter Menneskene i Laster og Ulyksaligheder. *JSneed. I. 263.* dette Ulyksalighedernes berømte Lokale (o: spillebanken i Monte Carlo). *HKaarsb. M. II. 136.* **-lyks-fugl**, en. se Ulykkesfugl. **-lyksom**, adj. (*ænyd. d. s.*, *jf. ældre ty. unglücksam; nu næppe br.*) *ulykkelig; ulyksalig (1-2).* *Ulyksom er ieg vel, uskønsom ieg dog ikke | Vil kaldes. *Tychon. Vers. 96.* *Ulyksom Pen! Papir! 20 *Blek! Graah. PT. I. 104.* **-lyks-sted, til-fælde**, se Ulykkes-sted, tilfælde. **-lyst**, en. *fl. (sj.) -er (Borreby. PA. 11).* (*ænyd. ulyst, ulust, jf. sv. olust, œnyg, unlust, got. unlustus; fra mnt. unlust; jf. -lystelig, -lystig*) 1) † *modgang, fortraed, uro olgn. Vanheld og U-lyst (i krigen). Slange. Chr. IV. 929. Gram. (KSelsk. Skr. IV. 123).* 2) (*jf. Lyst 1-2*) 30 **⊗** (*en i natur, karakter ell. sindsstemning grundet*) *modvilje, uvilje, mangel paa lyst, tilbøjelighed til noget.* hans Artighed mod en Dame (*var*) for stor, til at nogen Ulyst kunde afholde ham fra at indfinde sig. *Gylb. EA. 391.* især m. nærmere angivelse af det, over for hvilket modviljen næres, udtrykt ved præp.-led m. for (din naturlige Ulyst for at skrive Breve. *FrSneed. I. 1. Etlar. F. 93*), mod (følge sin Ulyst mod at tjene og lyde. *Jak Knu. F. 152*) ell. (*nu især*) til: *Hob. DNB. 33.* Det Hang til Ensomhed og den Ulyst til det selskabelige Liv, der hos hende var en virkelig Sygdom. *Hauch. IV. 307.* Mange Jægere føler Ulyst til at dræbe Unger. *Bogan. II. 93. Pont. LP. VII. 165.* 3) (*jf. Lyst 3*) **⊗** følelse af (sterkt) ubehag, (mildere form af) lede, modbydelighed, væmmelse. *Moth. L257.* En Tomhed, en Ulyst og Slaphed var kjendelig i hans Væsen. *Gylb. IX. 153. Høff. Psyk. 284 (se u. Lyst 3).* (*l. br.*) i forb. m. for: en Ulyst . . for al . . qvægsom og styrkende Føde. *Rahb. Sandsig. 30.* † i forb. m. over: en hemmelig Ulyst, de (o: de tilsyneladende lykkelige) viide ikke hvorover, har søgt sig ind i deres Hjertes. *Mynst. Præd. (1810). 250. HN Claus. GD. 22.* || i forb. med ulyst, med ubehag, wilje; ogs.: ugerne. det (er) en Regel: at man altid bør føre Krig med Ulyst. *JSneed. VII. 36.* *Med Ulyst er jeg kommen hid, med Ulyst | Jeg tænker paa at gjøre blot et Skridt i denne Sag. *Hz. IX. 298. D&H.* || (*nu sj.*) sorg; bedrøvelse. *Moth. L257.* *Er Kronen uden Printz? Er Danmarks Konge-Rige | Foruden Konge-Søn? . . | Et Savn, som skienker os med Galde

og Ulyst! *Wadsk. Pr. Christ. A. 2r. D&H. jf. (om bedrøvelig tilstand):* *Jeg vil . . forjage | I hendes Selskab Alderdommens Ulyst. *Hz. XV. 87.* **⊗ -lystelig**, adj. (*oldn. ulýstilig; jf. -lystig; „nu sieldnere i Talebrugen.“ MO.*) ikke lystelig; næsten kun: blotlet for (evne til at vække) lyst (3), glæde, behag; ufor nøjelig (2); trist; bedrøvelig; kedsommelig; ogs.: ubehagelig. (*vist kun om ting ell. forhold*). De var saa god at blive hos mig i Aftes, skjøndt De vist kiedede Dem og her . . var saa ulysteligt. *KMRahb. 116.* det ulystelige Syn . . at see unge Mennesker, der kunne mediere Christendom og Hedenskab. *Kierk. II. 155.* (*en*) temmelig tør og ulystelig opbyggelsesbog. *Plesner. Sneedorff. (1930). 15.* *jf.:* (*hans*) Skrift . . er smukt at see til, men . . ulysteligt at faae Forstand af. *Brochner. Br. 12.* **-lystig**, adj. (*ænyd. d. s.; jf. -lystelig*) 1) (*jf. lystig 1*) † som vækker ubehag, ulyst, virker utillalende, frastødende (ved grimhed, barskhed olgn.); trist; bedrøvelig; (meget) ubehagelig. dette ulystige Værlig. *Gram. Breve. 246.* Solens Fraværelse om Vinteren . . giver alting en bedrøvet og ulystig Gestalt. *Derham. Astro-etPhysico-Theologie. (overs. 1759). 124. 2* (til lystig 2(1); nu sj.) *ilde til mode; bedrøvel; humorfjorladt; ogs.: kedelig; kedsommelig.* *Fuld lystigt er Poëteri, | Ulystigt dog at lære. *Sort. Poet. 27.* ved det Spanske Hof var mand meget tankefuld og ulystig formedelst de Franskes Overhaand i Italien. *Slange. Chr. IV. 1032.* det vilde blive for vidtløftigt at fortælle . . alle lystige og ulystige Eventyr paa denne Reise. *Hauch. Br. 73.* han sled sig igennem (*dagene*), træg og ulystig og tavs. *Bers. G. 254.* *jf. lystig 2.2:* (*det*) ubehagelige og ulystige Arbejde, som et saa vidtløftigt Lexicon at componere. *Gram. Breve. 261.* 3) (*jf. lystig 3*) † uden energi, virkelyst, raskhed olgn.; treven; træg; uoplagt. en Hest (med gulso) er ulystig til sit Foer. *Heste L. (1703). CSR.* modløs og ulystig er den Siælndske Bonde . . til sin Gierning. *EPont. Atlas. II. 42.* **-lægelig**, adj. (*jf. u- 4.3 slutn.*) 1) [u₁læ₂qəli] (*l. br.*) til lægelig 1: som ikke vedrører ell. (*især*) passer sig for en læge. *Bl&T.* kvaksalveri er en sammenfattende betegnelse for alskens ulægelige behandlinger | en højst ulægelig optræden | 2) [u₁læ₂qəli] (*ænyd. d. s., /sv. olækeliker*) 30 **⊗** til lægelig 2: uheldbreddelig. 2.1) i egl. bet., om levende væsen ell. (*nu især*) saar, sygdom olgn. (*syge*) søgte Hielp hos hennem i de Sygdomme og Tilfælde, som de andre holdte snart for u-lægelige. *Slange. Chr. IV. 122.* 93 vare Reconvalescentere . . een blev udeladt som ulægelig. *FrSneed. I. 534. Hz. XVIII. 125. Jur. Formularbog. 97.* se ogs. u. I. Sot 1 beg. 2.2) overf. en, som er en større og langt ulægeligere Nar, end han. *Ev. (1914). II. 74.* *Følerie! Sværmeri! Phantasie! . . | Du er ulægelig — jeg skal ej mere umage | Mig til din Frølse. *Blich. (1920). IV. 151.* *Jeg har følt

din (o: Columbus's) vilde, ulægelige Længsel. *JVJens.Di.62.* || ofte i forb. som ulægelig(t) brud (*Jer.30.12(1931; 1871: svart).*) Albrechts Styre (*havde*) ført til et ulægeligt Brud mellem ham og Rigsraadet. *VlaCour. DH.I.235.* saar (Derfor vil jeg klage og hyle . . . Thi (*Samarias*) Saar ere ulægelige (*1931: Ulægeligt* er Herrens Slag). *Mich.1.9. Bagges.DVIX.362.* (*hvem kender*) de ulægelige Saar i det store Menneskes Indre. *Roos. Nietzsche.(1937).84.*), smerte (*Es.17.11.* denne Livssmerter (*hører*) til de ulægelige. *VThist.RM.137.*), syge (*Biehl.DQ.I.46.* Lotterier- og Spillesygen er næsten ulægelig. *PAHeib.R.I.28.*) **-lærd**, adj. (*ænyd. d. s., oldn. úlærðr*) 1) ω til lærd 1, om person: som ikke besidder lærdom (3); nu især (jf. lærd 1.2): som ikke har faaet en højere (videnskabelig, akademisk) uddannelse; *ustuderet; læg (VI.2).* de (o: to apostle) vare ulærde Mænd, og læg Folk. *ApG.4.13.* Er jeg end ulærd i Tale, saa er jeg det dog ikke i Kundskab. *2Cor.11.6.* den ulærde Bademand paa Friderichs Hospital. *GHLund.KA.145.* Saa ulærd jeg er, saa veed jeg dog at Amsterdams ligger i Holland. *Heib.Poet.VI.49.* *Jeg er for ulærd til Sligt at forstaae. *Beyer.LL.32. D&H.* || substantivisk (ofte i forb. som lærde og ulærde, de lærde). *Sir.51.32.* man (*ønsker*), at dette . . . Beviis maatte affattes saaledes, at Ulærde ligesaavel, som Lærde kunde kiende . . . dets Kraft. *Adr.^{29/1762.2.} sp.1.* Naar de Lærde tvistes, hvorledes . . . skulle da de Ulærde afgjøre Striden? *Mynst. Betr.II.77.* Ulærd er ikke uoplyst. *VSO. 2)* (jf. lærd 2; l. br.) om ting ell. forhold: som vidner om, præges af manglende lærdom (3 (2)). En ulærd tale. *Moth.L273.* et i god Forstand ulærd Syn paa Livet. *JohnSteenstr. HD.366.* **-lært**, part. adj. spec. (jf. III. lære 5.2): som ikke er uddannet, udlært i noget fag, haandværk; (*atm.:*) ufulgært. Ogsaa de „ulærte“ Arbejdere begynde at organisere sig. *Hoffd.E.338.* Jeg har for Tiden i mit Brød syv udlærte Geseller . . . desuden flere ulærte Møllearbejdere. *GyrLemche.S.III.83.* || † m. bevarelse af de verbale syntaktiske egenskaber (jf. u- sp.152^{29E}). *Tiden ulært (o: som ikke har lært) at forbarme, | Hader selv Dyden, som staaer. *Ev.(1914).II.40.* **-læselig**, adj. [*ulæ:æli*] ù-læselig. *Høysg. AG.121.* (*nu sj. (i skrift)*) **-læslig**, vAph. (1759).517. jf. Lollo.). (*ænyd. ulæslig, sv. oläslig*) 1) (jf. læselig 1.1) om (skrift)tegn, tekst(stykke): som ikke (ell. kun med stort besvær) kan læses, tydes, dechifrere et ulæselig Haandskrift. *JSneed.V.51.* (*hun*) skrev i en Hast nogle ulæselige Linier. *Schand.IF.38. OFrüs.Litt.100.* 2) (jf. læselig 2) ω om fremstilling, især skønlitterært arbejde: som man (*næsten*) ikke kan udholde at læse (p. gr. af dens fremstillingsform ell. stethed, forældthed olgn.); næsten umulig at komme igennem; ikke læseværdig. F.s lange ulæselige Frem-

stilling af N. N.s Levned er dobbelt ulæselig, fordi Brevene fra og til en saa uinteressant Personnage som Southey indtager en uforholdsmæssig Plads deri. *Brandes.V.449. Vodskov.SS.33.* (*den*) righoldige men ved sin Bredde noget ulæselige Bog. *Roos.Nietzsche.(1937).19. 3)* † om bogstav (som symbol for lyd): som ikke bør ell. (*næsten*) ikke kan udtales (i et givet tilfælde). *Høysg.AG.121.124.* **-læskelig**, adj. (*ænyd. ulæsk(e)lig*) 1) (*nu sj.*) som ikke kan læskes, ikke lader sig læske; næsten kun om tørst: u(ud)slukkelig. Tørsten er saa ulæskelig at ingen Drikke vil forslaae. *Agerbech.FA.II.54. TBruun.V.246. VSO. (jf. bct.2) uegl.: de Lysstraler, som hans store Øjne med en ulæskelig Tørst drak i sig. Tode.IX.6.* det længselsfulde Minde af den levende Aand . . . er Sjælens ulæskelige Tørst i Helvedes Lner. *Grundtv.Udv.III.289.* 2) (*nu næppe br.*) overf., om lyst, følelse, sindsstemning. Uhelds . . . ulæskelige Hevngierrighed. *Paus.CU.II.253.* især i forb. ulæskeligt had. *Holb.DH.III.98. Paus.CU.I.32.* **-læsket**, part. adj. spec. (*ænyd. d. s.; jagl.*) om brændt kalk: som (endnu) ikke er blevet omdannet under paavirkning af vand (luft). *HesteL.(1703).A5^r.* Liget var kastet i Rakkerkullen og fortaeret af ulæsket Kalk. *Ing. KE.II.69. JVJens.Di.55.* **-læslig**, adj. se læselig. ω **-læst**, part. adj. (*ænyd. d. s.*) som ikke er blevet læst. dette smukke Digt, der ikke bør lades ulæst af nogen, som ynder dansk Poesi. *Hjort.KritLit.III.63.* hendes (breve) lod han tidt ligge flere Dage ulæste. *EChristians.Hj.306.* || (*skol., univ.*) i forb. ulæst tekst, tekst, som en eksaminand ikke har haft lejlighed til at læse, gennemarbejde for eksamen; ekstemporal tekst. *Cit.1884. (J.Andersen. Stuckenber.G.I.(1944).94).* Regler for sproglig-hist.Skoleembedseksamen.(1935).14. **-lønnet**, part. adj. (*ænyd. uløn(t) (Røvebog. PSyn.I.324).* fsv. olonadher, olønter, glno. úlaunaðr) som ingen løn nyder; ω svarende til I. Løn 1: Ondt bliver sjælden ulønnet. *Mau.7182.* Den unge (violinist) maser flittigt paa, og som det syntes efter hans sidste Koncert . . . forbliver Fliden ikke ulønnet. *Pol.^{29/1944.8.}sp.6.* || især (*nu navnlig emb.*) til I. Løn 2: som ingen betaling, pengeløn oppebærer; som intet vederlag nyder. Valgte konsulære Tjenestemand er ulønnede. *Lov Nr.257^{9/1921}.§7.* Hvervet som Medlem af de omhandlede kommunale Udvalg er frivilligt og ulønnet. *LovNr.278^{9/1940}.§1.stk.3.* jf.: *Trællens Haand maaskee har maattet grave, | Ulønnet Sved maaskee har vædet (haven). *Lund.ED.53.* **-lønksom**, adj. (*fra no. ulønssom; l. br.*) især om arbejde, virksomhed olgn.: som ikke er umagen værd, ikke lønner møjen, ikke svarer regning; ikke lønnende; ufordelagtig. (jeg er) Assistent ved Fabrikkerne paa Frederiksværk . . . denne Stilling . . . er meget anstrengende og især ulønksom. *AFTscherning. Efterladte Paprer.I.*

(1876).141 (aar1825). det gamle Taarn blev . . staaende, det havde vel været for uløn- som en Opgave at bryde det ned. *Dagbl.* 1880.2.sp.2. Opper (banken) var det uløn- somt at kravle; men mod øst og nord- øst var Terrænet omtrent jævnt, og netop her gik Vejen frem. *FortNut.IV.64. -løse- lig*, adj. [u^lo^lsøli] († -løsliq. *Moth.* 1. U147). (ænyd. uløselig, fsv. olosliker, oldn. úleysi- lig; jf. uopløselig) som ikke kan løses. 1) i egl. bet.; især dels (sml. bet. 2 og løse 1.4; l. br., jf.: „sjeld.“ *Levin.*) om noget sammen- flettet, -filtret, -knyttet: som ikke kan udredes. to forskelligartede Sind . . slynger dem (o: sig) i hinanden til en fast og uløselig Fletning. *Winth.NDign.243*. det (vil) være Kongens Viisdom . . forbeholdt at løse Knuden (o: det slesvig-holstenske spørgsmaal). Og en saadan Knude kan ikke høre til de uløselige. *HN Claus. Medb. 13. D&H.* || dels (jf. løse 2.2; nu næppe br.) om masse: som ikke kan adskilles, opløses i sine enkelte bestanddele. endskjønt alle Legemer bestaae af Parter, som naturligen kand løses, saa kand den guddommelige Magt dog gjøre dem u-løselige. *Holl. Ep. I. 385. 2) (især ☉) overf. S&B.* Den uløselige Konflikt. *OFriis. Litt. 116.* Problemet var uløseligt. *Gersov. KL. 251.* * Uløselige Gaader. *Meisling. MK. 119. Winth. Nov. 127. D&H.* || som adv., navn- lig i udtr. for intim tilknytning. „Aage og jeg er uløseligt bundne til hinanden.“ — „Uløseligt?“ — „Ja, vi holder jo saa meget af hinanden. Vi vil gifte os.“ *Rode. Dg. 130.* Spørgsmaalet om selve (folkeviset) Genrens Alder, hvormed er uløselig forbundet Spørgs- maalet om dens Oprindelse. *OFriis. Litt. 130. -løst*, part. adj. (nu næppe br. -løset. *Holl. Ep. I. 2. 177).* (ænyd. uløst (i bet.: vindløst), fsv. oloster) især i flg. anv.: 1) (jf. løse 1.4; nu l. br.) om noget sammensnoet, indfiltret: ikke udredet, opløst. uegl. (jf. bet. 3): de stør- ste og subtilste Hoveder, som have arbej- det paa at finde en Middelvey, have efter udstandet Arbejde efterladt sig Knuderne uløsede. *Holl. Ep. I. 177. 2) (jf. løse 2; l. br.) om masse: som ikke er løstet ell. skilt i sine enkelte bestanddele; sammenhængende.* der medgaar 1 Kubikfavn af den uløste Jord til 1 Kubikfavn Dævning. *LandmB. I. 278. 3) ☉ billedl.; især (jf. løse 4.2) om problem, tvivlsspørgsmaal: ikke udredet, (for)klaret, ty- det. S&B.* Hvorvidt Trawlen egner sig til Brug i Kattegattets dybe Vand i Øster- renden . . er endnu et uløst Spørgsmaal. *Drechsel. Saltv. fisk. 17.* uløste Problemer. *Johs Wulff. T. 49.*

um, interj. [(u)m olgn.] (ogs. skrevet uhm, umh, umm). (sml. sv. um, hm olgn. i bet. 1-2 (*Idefors. De primära interjektionerna. I. (1928). 134 ff. 142. 145*)) 1) (jf. hm 2, nam- nam) som udtr. for velbehag, især vel- smag; ah (2). Hvordan var den (o: en mund) da? — Et Hyben, dul to Hyben,

fuldmodne, røde, truttende ud lige til at kysse! Umm, umm, umm, dejlig, dej- lig! *Wied. LH. 167. Vejrup. Plovmandssange. (1922). 40 (se u. Kræ 2.1).* Uhm hvor du kysser dejligt, Bamse! *Soya. AV. 36. 2) (mulig- vis blot skriveform for hm 1 og 3; jf. uh; l. br. i rigsspr.) som udtr. for bedrøvelse, klage, irritation olgn.* Uhm! . . Det er forskrækkeligt! *Erl. Krist. St. 18. jf. Goldschm. VI. 279.*

um-, i ssgr. se om- (og jf. u. Ruskom- snusk).

U-maade, en. uden flt. (efter ty. un- mass, jf. mnt. unmate; dog maaske delvis en hjemlig dannelse til forb. som med, til maade (jf. I. Maade 3.3), event. under ind- flydelse af umaadeholden, umaadelig; „obs.“ *VSO.*; især styret af præp.) 1) (nu næppe br.) det forhold, at noget er saaledes beskaffet, at det vækker utilfredshed, modvilje, mishag. Hand talte til umåde. *Moth. M. 10.* i forb. m. hensobj. (jf. Maade sp. 655^{35 ff.}): Alt det jeg gør er ham til umåde. smst. 2) (jf. Umaade- lighed 2) for stor mængde; overmaal; overflod. man dyyper . . i denne Lud gammelt Jern- skrab, for at sprænge til Bekomst Syrens Umaade (fr. orig.: pour absorber l'acide excedant). *vAph. Nath. VIII. 462.* || nu kun (l. br.) i forb. til (ogs. med: Delirium Tre- mens kommer af at drikke med Umaade. *K. Mich. Mors Øjne. (1940). 44*) umaade, saa- ledes at en vis passende, sammelig grænse overskrides; til overmaal; umaadeholden; uden maade. Han straffede i Utide og til Umaade. *J. C. Jessen. Stagelse Herreds Skolehist. (1942). 93 (efter kilde fra 1784).* nogle drak til Umaade. *Aarb. Turist. 1931. 98. ☉ -maadeholden*, part. adj. [u^u(^u)mã^(^o)ðø, høl^(^a)n, l. br. u^umã^(^o)ðø^(^a)høl^(^a)n] (ogs. -holdende). som ikke udviser, ikke er udslag af maadehold; ubehersket; over- dreven. Søvnløshed og Kvalmes Besværlig- hed og Bugvrid følger en umaadeholden (*Chr. VI: Ringeagt for Iloben. Brandes. IX. 93.* det umaadeholdne Drikkeri. *Bech Nygaard. Livets Dræt og Dodens. (1943). 184.* hertil (jf. Umaade 2): Umaadeholdenhed. *S&B.* hans Umaadeholdenhed overfor Kvinder. *Hal Koch. (Danm Konger. 50).* -maadelig, adj. [-mã^(^o)ðøli] adv. d. s. ell. (l. br. som grads- bestemmelse til et adj.) -t ell. (†) -en (se bet. 2 slutn.). (glda. umadælich, umodelig; fra mnt. unmat(e)lik (i nogen grad dog vist hjemlig dannelse til maadelig)) 1) (i talespr. især som adv. (jf. *VSO.*)) som i størrelse, omfang gaar langt ud over det almindelige, normale; over- maade stor; enorm; kolossal. Roms u-maade- lige Fremvext. *Holl. Ep. V. 14.* *Haa kom . . | Bringende Skiænk af umaadeligt Værd. *Bagges. Nbl. D. 51.* Denne forhen umaadelige Sø (o: Soborg sø) er nu godt ifærd med at forsvinde. *Kierk. P. I. 44.* den umaadelige Hol- berglitteratur. *Billeskov. J. H. I. 16.* || som adv. *Moth. M. 11.* *Nu stryger jeg (o: en undvegen

fange) om som Hjorten i Skov, | Saa frie og umaadelig karsk. *Wilst.D.III.6.* en umaadeligt rig Familie. *JLHeib.(StSprO.Nr.118.10).* (*gedebukkens horn*) voksede umaadeligt (1871: overmaade). *Dan.8.9(1931).* **2)** (i rigsspr. kun m. overgang til bet. 1, jf. dog Umaadelighed 2) *umaadeholden*; ogs.: *overdreven.* (*ofte m. h. t. (hang til) materielle nydelser*). Menneskene skulle være . . umaadelige (1907: uafholdne) *2Tim.3.3.* Skatterne maa ikke have været meget u-maadelige. *Holb.DII.1.680.* Menneskene vare fordem mere umaadelige i Mad og Drikke end i vor Tid. *Ørst. II.141.* Umaadelig Drik. *MJLomholt.Nørre Broby.(1918).57.* || som adv. Den Odsle holder icke til raade, men tærer umaadeligen af det han hár. *Nysted.Rhetor.51.* de drikke umaadeligen Aqvavit. *Reiser.III.352.* han døde af Indigestion, det vil sige, han spiste umaadeligt. *HFEu.JF.II.78.* **-maadelighed**, en. (*glda. umoddelighed*) **1)** (*l. br.*) til -maadelig 1. Udenfor Grønsund aabner Ostersoens sig i sin Umaadelighed. *Rawert & Garlieb. Bornholm.(1819).8.* **VSO. 2)** (**☉**, lidt *glds.*) til -maadelig 2. Vrede forvolder U-maadelighed i Straffen. *Horn.Moral.II.43.* Overflodighed og Umaadelighed af Spise og Drik. *OeconH.(1784).III.75.* Umaadelighed i Mad og Drikke . . er fordærlig baade for Sjæl og Legeme. *Katek.§101.* Radioraadets Vanskeligheder ved at bevise, at Dobbeltprogrammer er en Umaadelighed. *Pol.³⁹/1936.9.sp.1.* jf. Umaade 2: Hvo som paa Bededage udtapper . . til Overflod og Umaadelighed nogen Drik. *DL.6—3—9.* Perserne drikker Te til Umaadelighed. *Arth.Christ.P.13.* **☉ -maalelig**, adj. [*¹målali*] (jf. *glda. umælælig*, *oldn. úmæligr*) som ikke kan bestemmes, udfindes ved maaling. (nærlig som *udtr. for uhyre udstrækning i rummet*). luften er umåelig. *Moth.M40.* I kunne ikke forestille eder et umaaleligere Tal end Stjernerne og Sandets. *Basth.AaT.104.* Fluglen . . svæver uden Ro, over den, under den et umaaleligt Dyb. *Mynt.Betr.I.1.* Underst laa de fire Elementers Verden. I umaalelig Afstand herfra bevægede sig Maanen og de seks andre Planeter. *TroelsL.XIII.23.* *Stavnstrup.DS.30* (se u. uvejelig). || *uegl. Heib. Pros.II.404.* Hun levede og var taknemmelig over denne umaalelige Glæde. *LeckFischer.HM.54.* || hertil: Umaalelighed. *Moth.M40.* Kjerlighedens Element er Uendelighed, Uudtømmelighed, Umaalelighed. *Kierk.IX.172.* S&B.

I. Umage, en. [*¹u,ma'qə*] (*Høysg.AG.118*); mindre br. (*maaske efter formen Umag (og II-III.nmage)*) [*¹u,ma'qə*]. (ogs. **Umag**, en ell. (*sj. i rigsspr.*) et (*Cit.1722.* (*Vider.III.426*; *Fano*). *Drachm.PHK.95* (se u. kvæle 1.2). *Esp.374*). [*¹u,ma'qə*] jf. *Høysg.AG.118f.* se videre *sp.1103^{ff}* — undertiden (jf. *præfks u-sp.145^{ff}*) **Udmage**, jf. *HCAnd.BC.E.I.6.* *Borries.P.28*). *ft.* (ikke i alm. spr.) -r (*Skuesp.*

I.3.53. se videre *sp.1110^{ff}, 1111^{ff}* (*ænyd. glda. umagh(æ) (fk. og n.), sv. omak (n.), no. umak(e) (fk.), oldn. úmak (n.) og úmaki (m.), jf. mnt. un(ge)mak (ty. ungemach), holl. ongemak || formen Umag er gængs (om end næppe saa alm. som Umage) i litteraturen i 18. aarh. (veksler m. Umage i Chr.VI's bibel 1740 (se *EEwald. Den Bibelske Concordantz. II.(1749).843*); *eneraadende hos Moth; hos Holb. fx. Bars.I.5.V.3. Jean.III.2(1731 alle 3 steder: Umage); endvidere bl. a. sa. Brv.64. Hh.I. Fort.)² (men Umage ogs. hyppig); desuden kan nævnes Slange. Chr.IV.36.578 (men 900: Umage). *Høysg.S.33.57.116* (jf. *sa.AG.118f.*). *Suhm.II.129.V.41* (men *V.44: Umage*). *JPPrahl.AC.14* (men 70: Umage)); i 19. aarh.'s to første tredjedele er formen ualmindelig (*Blich.(1920).XXVIII.132. Ing. VSt.¹(1824).134* (men 279: Umage). *Hzr. Ton.19.* jf. *FGuldb.DS.31. Molb.HO. MO. VSO. samt: „Umag er udansk.“ Levin.*), men vinder derefter en del indpas (som den formenlig korrekte form), især hos skribenter med skandinaviserende ell. arkais. tendenser (*Bøgh. JT.583. Drachm.GG.53. JPJac. Fru Marie Grubbe.(1876).151. Fr.Niels.KH.II.447. Rørd. JE.9.* jf. *HjælpeO. samt ndf.; Georg Brandes retter i sine senere udgaver Umage til Umag, fx. i Brandes.I.194* (i forhold til *sa.KP.446*), *Vl.220* (i forhold til *sa.RS.364*), jf.: „Jeg har endda gjort mig saadan Umage,“ tilstod jeg. „Det hedder Umag,“ rettede (*Brandes*). „Umage kan De tale om, hvis De kaster Deres ene Handske bort.“ *AHenningens.LG.148*)); i moderne rigsspr. er Umage den eneste gængse form, jf. *SvGrundtv.(1872). Sv Grundtv. Saaby.¹⁻³ D&H. Brøndum-Nielsen. (NatTid.²²/1940.8.sp.5*); i dial. kendes formen Umag fra bornh. (*Esp.374*; dog ogs. *trestavellesform: BornhOS.*) og jy. (*Feilb.; ved siden af trestavellesformen*))**

1) (nu kun m. overgang til bet. 2) *ubehageligheder* som besvær, bryderier, kvaler ell. (nu næppe br.) skade, fortræd, der paaføres en af andre, skyldes ydre aarsager. Det er jo megen Umag hver gang man vil have Ploven til at gaee dybt. *JPPrahl.AC.14.* Det er en Selvfølge, at man faaer Umage med Heste af mangelfuld og modstridende Ydre. *PWBalle.K.59.* Tegnsætningen, som alle Dage voldte ham megen Umage. *Cit.1919.(HCAnd.(1919).I.387).* (*Englands*) Konge var nu atter Konge i Hannover; men den Forbindelse havde man altid i England snarere regnet for en Umag end for en Fordel. *Verdenshist.V.14.*

2) arbejde, besvær, man paa lægger sig selv; især: arbejde, anstrengelser, som er forbundet med (den samvittighedsfulde, omhyggelige) udførelse af en gerning, et hverv; uvejelighed; møje. (nu især i faste forb., se bet. 3-4 (og *sp.1109^{ff}*)), sådan hans (2: *oldermandens*) flittig umage (skal) holde hannem fri udi alle laug og gilder. *Cit.ca.1700.* (*Vider.*

I.95). (der) saaes . . Tegn til Frugt og Nytte af Umagen. *Slange. Chr. IV. 1144*. Han kunde jo gjerne siddet i Mag, og havt sine kronede Dage . . men naar Mag og Manddom ei kunde forliges, var Umagen ham . . kjaerest. *Grundtv. Sazo. I. 53*. al optaenkelig Iver og Umage er brugt for at attinge Havet dets Rigdom. *Tidsskr. f. Fiskeri. 1873. 184*. || (jf. spildt umage u. bet. 3.4) i forb. m. for-gæves som adj. ell. (nu især) adv. deslige 10 Arbejder . . synes at være for-gæves Umage. *Rask. Br. I. 187*. al Umage anvendtes for-gæves. *D&H. I. 211*. jf. u. bet. 3.1: Gjør dig ikke umag for-gives i dine ufor-nødne gierninger (1871: Gjør dig ikke ufor-nødne Umage ved dine mange Forretninger). *Sir. 3.22 (Chr. VI)*. (han) gjør sig for-gæves Umage for at tie. *Oversk. (TR. Nr. 139. 10)*. S&B. I. 256.

3) bet. 1-2 i (mer ell. mindre) jaste forb. m. verber. 3.1) i udtr. for, at der udkræves, 20 medqaar arbejde, mæje, besvær til udførelsen af noget, opnaelsen af et vist resultat. || (nu næppe br.) som obj. for give; dels (til bet. 1): Det Arbeyd, som giver meest Umag, bliver gemeenlig slættet betalt. *Høysg. S. 33*. dels (til bet. 2) m. refl. hensobj.: give sig umage (med ell. for (at gøre) noget; ogs.: give sig den umage (at gøre noget) o!gn.), gøre sig (den) umage (se l. 49ff.). Auctor har . . givet sig Umage for at efter-søge Testaments Historie. *LTid. 1736. 643*. (man) gav sig den Umage at undervise ham i den mathematiske Methode. *JSneed. IV. 134*. jeg (tror) at han giver sig Umage med sit Embede. *Mynst. Vis. I. 169*. jeg gav mig al Umage med at forklare (reglen). *Gyld. VII. 198*. || som obj. for gøre; dels (til bet. 1) m. ikke-refl. hensobj.: gjør mig ikke umage (1819: Uro; 1907: Vold mig ikke Besvær). *Luc. 11.7 (Chr. VI)*. Hor min kiære Gunild, 40 jeg har gjort dig Umag (1731: Umage) at komme hid i Dag for at vide noget, som ligger mig paa Hiertet. *Holb. Bars. V. 3*. *De (o: kalle, roiter og mus) i den soorte nat mig gjøre . . Umag. *Worm. Sat. 49*. hvis Klæderne (paa en druknet) gjøre Modstand og Umage . . da skære dem om . . for at faae dem hastig og let af. *CEManor. RS. 7*. dels (til bet. 2) m. refl. hensobj.: gøre sig umage, sætte energi, evner ind i et arbejde, i en vis sags tjeneste; bestræbe sig. (undertiden i forb. m. nægtelse, som (iron.) udtr. for, at man fra-beder sig en tjeneste, haandsrækning). nu skal jeg strax hen og sige ham paa en god Maade, at hand ingen Umage gjør sig oftere. *Holb. Tyb. III. 6*. *Nystrøm. OF. II. 43*. eleven gør sig den yderste umage | ofte m. nærmere bestem-melse, dels direkte tilknyttet inf. (Holb. *Didr. 5se*. *de, som ikke vil sig gjøre den Umage, | . . dit og mit Vers at randsage. *Graah. PT. I. 274*); dels (og nu navnlig) v. hj. af præp- 60 led m. for ell. med († om (2Makk. 2.32 (Chr. VI; 1871 afvig.)), paa): Man har gjort sig stor Umage paa at udfinde disse

6 Konger . . Men, hvor megen Umage man har gjort sig med at udiukke virkelige Konger . . saa har det dog ikke vildet flaske sig. *Holb. DH. II. 66*. Hun (gav) mig i Koldsindighed til Svar: Borgemester skal slet ingen umage gjøre sig for min Søn. *RasmWinth. S. 101*. Skialde . . gjorde sig . . ikke liden Umage for, at deres Vers . . ikke skulde glemmes. *Molb. DH. I. 157*. gøre sig Umage i Skolen med sin Lektie. *D&H*. hans kone gør sig umage med at holde hans tøj rent. *MKlitgaard. MS. 52*. se ogs. u. optænke-lig. jf.: Jeg har . . gjort mig megen Umage for (nu: med) Engelsk i denne Tid. *Rask. Br. I. 156*. || som obj. for have; dels til bet. 1: Vaer dig for ham (o: en daare), at du skal ikke have umage (1871: Besværlighed). *Sir. 22. 15 (Chr. VI)*. *Moth. M20f*. se ogs. u. Nar 1.2. dels (m. tilknytning til bet. 2; især gløds. ell. spøg.) i forb. den (ell. min osv.) hafte umage (ofte (jf. bet. 4.1) styret af for): *DL. 4—11*. jeg vilde gjerne bede, at hand vilde betale mig (o: en barber) for min hafte Umage. *Holb. GW. IV. 9*. den hafte Umag staar alt for tydelig at læse i Billedet. *HBriz. DD. 75*. talem. (l. br. i rigsspr.): Hvem der gjør sig vred for ingen Ting har to Umager (først at gjøre sig vred og saa at gjøre sig mild igjen). *Grundtv. Da. Ordsprog. (1845). nr. 2948*. *Krist. Ordspr. 389*. — især m. nærmere bestemmelse, dels direkte tilknyttet inf. (See her min hierte Jomfrue! skal hun selv have Umag at lücke op. *Holb. Ul. II. 5*. hosbunden (bad) mig, at jeg vilde have den umage at sammensette . . et grandebrev. *Cit. 1765*. (Vider. II. 242). *Tode. IX. 460*, dels (og nu navnlig, bortset fra den ovj. l. 34 anførte forb.) v. hj. af præp.-led m. med (Holb. *Abrac. II. 4*. hvor har dog en redelig Mand Umage med at forstille sig! *NKBred. Tron. 12*. jeg har Umage med at troe, at (osv.). *Bagges. L. II. 227*. *Esp. 374*. bestyrelsen har haft stor umage med at arrangere festen |), tidligere ogs. ved (Holb. *Hh. I. Fort.*) (2°. Han havde megen Umage derved. *VSO.*) ell. for: A. havde havt stor umage (1728: umag; 1871: maatte kæmpe) for præstedømmet. *IMakk. 7. 21 (Chr. VI)*. jeg havde den største Umage for ikke at briste i Latter. *FruHeib. EtLiv. II. 186*. jf. *Høysg. S. 57*. || koste umage, være for-bundet med besvær. *Moth. M20*. *Holb. Hex. II. 5* (se koste sp. 20^{434E}). Folk har . . Afskye for det, som koster nogen U-mage. *Eilsch. Anv. 13*. *Bøgh. JT. 583*. || (nu næppe br.) i forb. som det er ingen umage, det er ingen uejlighed, hvor saa mange Dyder udi et subjecto ere samlede . . er det ingen umage at skrive Vers. *Holb. LSk. I. 5*. i høf-lighedsfrase (jf. ingen 5): „Jeg vil, min troe, ikke umage nogen dermed.“ — „Ingen umag, Madame.“ sa. *Bars. II. 8. 3.2*) i udtr. for at paatage sig, ikke unddrage sig, ikke vige uden om besvær, uejlighed (jf. forb. som give sig, gøre sig umage u. bet. 3.1 og in-

gen umage spare (sig) u. bet. 3.3). tage sig umage(e) til, se u. II. tage 19.1 og 44.3. (nu ikke i rigsspr.:) tage sig (en) umage paa. *Moth.M20*. Der kunde nok findes de Personer, der tog sig den Umage paa at stække Deres Hovmod. *Biehl.(Skuesp.VI.401)*. du tager dig Umage paa for S.s Skyld. *Elkejær.MH.85*. (jf. V. sky sp.1228^{af}) $\emptyset$ som obj. for sky. han (havde) ikke skyet den Umage til tilbagelægge den lange Vej. *Brandes.Mennesker og Værker.(1883).339*. han skyr ingen Umage. *S&B. 3.3*) i udtr. for at befri, forskaane for, undgaa ulejlighed, møje. Jyderne styrtede sig, af Frygt for at nedsables, ud i Havet, betogse saaledes Fienderne Umagen. *Schousbolle.Saxo.320*. Jeg vil tage dig Umagen af. *Hoysg.S.88*. se ogs. u. II. tage 23.3 slutn. || nu vist kun i forb. m. spare, i udtr. som spare (sin) umage, spare (en, sig) den umage, ingen umage spare (sig) (*S&B.*; jf. bet. 3.2), spare en for umage. *Henter, Jyder ost og kage, | Mens de andre Muld mon age, | Jær kost kand jær umag spare. *LKok.(PSyv.Viser.(1695).585)*. Spare een Umagen. *vAph.(1764)*. Der bliver ingen Umage sparet med hende (o: m. h. t. undervisning). *Heib.Poet.VI.58*. *Hvis blot jeg kunde faa at vide . . | Hvad Sorg dit Hjærte tynger, sparede jeg helst | To Mennesker for Umag og Ulejlighed. *JForchhammer.ToKomedier af Plautus.(1886).91*. se ogs. u. II. spare 3.1 beg. (sj.) i flt.: Jeg maae strax ud igien, saa jeg kan spare to Umager. *Skuesp.I.3.53*. 3.4) i udtr. for, at en møje, et besvær intet fører til ell. staar i et vist forhold til resultatet, opvejes ved et vist vederlag olgn. || spille sin umage (paa noget) (sml. II. spille 4). *Moth.M20*. jf.: *I, som . . giøre hvers Umage spildt, | Som vil opdage, hvad I mene. *Wess.237*. nu især (jf. forgæves umage u. bet. 2) i forb. (det er) spildt umage: Det vilde være spildt Umage at vredes over saa almindelig en Synd. *Kofoed-Hansen.KA.I.63*. En Fugl . . saa dem (o: aberne) gøre sig denne spildte Umag (o: at puste til røde frø, for at de skulde brænde). *HRasmussen.Overs.af indiske Eventyr.(1893).76*. *Rord.JE.9*. || lønne († belønne. *ChrFlensb.DM.I.162*; se u. hæge 2.1) umagen. *Kierk.VI.64*. *VSO*. se ogs. u. I. lønne 1.2. || (nu l. br.) i forb. m. betale, i udtr. for at nyde ell. yde vederlag, løn (som forskyldt) for sin (ens) møje, besvær. Personen, som elsker mig . . er en fornemme ung Herre, som kand betale vel en fattig Piges Umag, og hvileken jeg er for ringe til at nægte en liden Tieniste. *Holb.KR.III.7*. *Wadsk.42*. *VSO.I.347*. *VII.416*. (han fik) det Hverv (at) lade (guldmageren) forstaa, at (kongen) vel kunde gøre ham hans Umag betalt, hvis han vilde ulejlige sig did (o: til Danmark). *J.PJac.I.136*. || ((ikke) finde (det), være) umagen værd, se værd.

4) bet. 1-2 i særlige forb. styret af præp.; flg. anv. fremhæves: 4.1) efter for. (ofte i

forb. som begære, have ell. (nu oftest) faa noget for sin (hafte; se ovf. sp. 1110²¹) umage). *DL.2—23—11* (se u. forgæves 1.1). *Da vil jeg ev en Døjt begiære for Umage. *Holb.Paars.172*. *I (satirikere) som jer beske Sæd forgiæves iekun saae | Og for Umagen tit en bancket Troje faae. *smst.260*. jeg (skriver) herefter ikke . . førend jeg veed hvad jeg kan vente for min Umage. *Ev.(1914).IV.347*. *I maa . . takke os for Eders Umag. *Lemb.Shak.IX.20.4.2*) efter med; dels (til bet. 1): med besvær, vanskelighed, ubehag; dels (til bet. 2; nu kun): anstrengende sig af al magt, med megen omhu, store bestræbelser. (ofte i udtr. som med let (*Slange.ChriV.578*. *vAph.(1764)*) ell. (nu vist kun) megen, stor olgn. umage). *DFU.nr.3.5* (se u. II. lakke 1). en Pottemager, som med Umage ælter det bløde Leer. *Visd.15.7*. *Med stor Umag den tykke Helt | Paa svolne Fod fremtræder. *Ing.VSt.108*. *Drachm.GG.53*. det (lykkedes) med uendelig Umag at læse de gamle Indskrifter. *A.Erslv.Fremmed Digtning.(1894).13.4.3*) efter uden. (ofte i forb. faa noget uden umage). *Moth.M20f*. Som en ung Skribent, der gav Haab, fik jeg ingen synderlig Umage en Plads paa Valkendorfs Kollegium. *Grundtv.MM.327*. *S&B*. se ogs. u. I. Loppe 1.2.

II. umage, ubøieligt adj. [u,ma^(v)qə] ù-måge. *Hoysg.AG.119*. (sj. umagen (m. flt. umagne). *Bøgh.JT.276.281*). (ænyd. d. s., sv. omaka, no. umake (jf. subst. sv. omake, no. dial. umake, umage (II) genstand); dannet til I. Mage (ligesom formen umagen til best. f. af I. Mage og jy. umager (*Fæib.*; jf. u. III. mage) til dette ords flt.-form), sml. *Dania.III.122f*. *Arkv.XIII.230*. *KGLJunggren.Adjektivering av substantiv.(1939).137ff.*) 1) (svarende til I. Mage 3) om genstand; dels (knyttet til subst. i ent.): som udgør den ene af to sammenhørende genstande, der alm. optræder som par (fx. handsker, strømper, sko, kopper), men hvoraf den anden mangler (er bortkommet, gaaet tabt); dels (knyttet til subst. i flt.) om to ell. flere genstande af sa. art, kategori: som ikke danner et sammenhørende par ell. som (i udseende, bygning) ikke stemmer nøje overens, ikke svarer fuldstændig til hinanden. *Moth.M22*. *gid vi maa Gaffel faae | Til vor umage Kniv. *Wess.78*. den umage Solv-Erme knap. *Bagges.LI.6*. en fattig Bondehytte med . . smaa søndrede Blæreruder i to umage Vinduer. *Ing.VS.III.173*. Hans havde ondt ved at faa skrabet fire umage Hjul sammen og sat paa en gammel Undervogn. *SvGrundtv.FÆ.II.58*. De umage (nu: uparrede) Finner. *Lütken.Dyr.1248*. i Vestjylland kaldes det sidste umage neg ofte for „Enken“. *A.OlrE.NG.792*. jeg gaar med umage Træsko . . den ene har jeg laant. *Gravl.JB.89*. som præd.: Handskene ere umage. *vAph.(1764)*. *Esp.374*. *Lollo*. || i billedl. udtr. (fru Rahbek) vidste . . at de (o: hun

og Rahbek) vare ikke — som hun engang har sagt om Ægtefolk, to „umage“ Handsker til samme Haand, men een høire og een venstre, som udgjøre et Par. *FruHeib.EtLiv.⁴I. 270.* *Vi passe; vi er to umage Handsker, | Som man har kastet hen i samme Krog. *Recke.HB.33.* 2) om levende væsen (især: person). 2.1) (nu navnlig spøg., til dels som overf. anv. af bet. 1) svarende til I. Mage 4: som ikke lever, optræder i (konstigt) fællesskab med en andet, ell. som ikke udgør et ægtepar olgn.; uparret. Jeg bliver (vred), hvis jeg ikke faaer et heelt (storke)Par paa min Gaard. I Fjor var der kun en enkelt umage langbenet Person. *VKHjort.(Hjort.B.I.13).* *Mennesket i Paradis, | Mellem alle Dyr umage . . | Havde til hvert Dyr et Navn. *Grundtv.SS.V251.* en umage Okse. *Madelung.SH.108.* Der var en Fætter og et Par umage Onkler og Tanter. *JesperEw.K.61.* paa overgangen til anv. som subst.: som en finere Kirsten Giftkniv blander Forfatterens Forsyn dem (o; parrene) saaledes mellem hinanden at de, der er Mage, først . . finder en Umage og derefter . . hinanden. *VilhAnd.Litt.III.438.* || (jf. jy. umage, ulige (om tal), ueffen (1) (Feilb.) samt I. Mage 3 slutn.; ikke i rigsspr.) overtallig. Naar der er ulige til at spille (langbold) da hører den umage Person altid til det Partie, der har Leg. *Cit.1837.(Hübertz.Aarh.III.404).* 2.2) (l. br.) svarende til I. Mage 2: som afviger fra, ikke ligner en andet; forskellig(artet); ulig; uens. min fire Aar ældre Broder . . og jeg var et ret umage Par. *Pont.H.6.* de to mest umage Mennesker tænkes kunde. F. rank og stærk som en Stamme. Borgmesteren nærmest som udslettet blandt de levendes Tal. *Buchh.KK. 89.* et ægteskab mellem to højt umage mennesker. *BogensVerden.1943.57.*

III. umage, v. [u^hma^(c)qə] (jf. *CF Bruun.Om Akcenten.* (1885).23(stodløs udtale)). -ede. (glda. umaghe, ogs. i bet.: plage, fortrædige, sv. omaka, no. umake; af I. Umage) uejellige. 1) (nu især Ω , l. br.) volde en person bryderi ell. arbejde, uejlighed. 1.1) i al alm. din Datter er død, hvi umager du Mesteren længere? *Marc.5.35.* *Holb.Vgs.IA.* (han) blev meget vreed over at man havde umaget ham for saa ubetydelig en Aarsags Skyld. *PAHeib.R.II.88.* 1.2) m. nærmere angivelse af, hvori besværet, uejligheden bestaar, v. hj. af en direkte tilknyttet inf. ell. (nu næsten kun) v. hj. af præp.-led m. med. Jeg vil, min troe, ikke umage nogen dermed. *Holb.Bars.II.8.* Med (kommissionen) har det saavidt naaet sit Endskaab, at Præsterne . . ikke længer blive umagede, at møde der. *Gram.Breve.43.* du behøver ikke at umage hele Folket med at drage derop (1871: du skal ikke lade det ganske Folk uleilige (Chr.VI: bemøje) sig derhen). *Jos. 7.3(1931).* 2) refl.: anstrenge sig (under udførelsen af et arbejde), lægge sin energi,

omhu deri; bestræbe sig; gøre sig umage. 2.1) i al alm. den, som umager sig og slider og haster. *Sir.11.13.* *Holb.Vgs.(1731).I.8.* VSO. David havde umaget sig forgæves. *Bobé.HE.215.* (iron.) i afvisende udtr.: „Nu skal a følge din bette Søster hjem,“ sagde han . . „Nej du skal ikke umage dig,“ svarede L. hvast. *GGregersen.KS.7. 2.2)* m. nærmere angivelse af, hvori besværet, uejligheden bestaar, udtrykt ved: 1. (nu næppe br.) direkte tilknyttet inf. *Holb.Paars.245.* 2. præp.-led m. for (især m. inf. som styrelse). *Moth.M21.* (de) umagede sig for at støde Fartøiet bort. *Biehl.DQ.III.268.* *Forgjæves for et Smil (o: for at smile) hun sig umager. *PalM.IV.271.* Næste Gang skal jeg umage mig for at gøre det bedre. *Buchh.UH.219.* 3. præp.-led m. med. man umagede sig meget . . med at skrive net Latin. *Suhm.V.45.* *Drachm.F.I.363.* iron.: Lumpehandelen skal I ikke mere umage Jer med; den skal jeg ikke længere have spoleret. *GyrLemche.S.III. 48. 2.3)* Ω i forb. m. (adv., præp.-led som) retningsangivelse, som bevægelsesverbum: uejlige sig, bevæge sig (trodsende det dermed forbundne besvær) et sted hen. (ofte i høflighedsudtryk, anmodninger). Jeg er dem meget forbunden derfor, min Herre, at de . . har villet umage sig herhid. *Ew.(1914).II.360.* Vil Hr. Baronen gunstigst umage sig ind i Boutikken. *Heib.Poet.V.225.* *Schand.F.286.* det (hændte), at de letlevende indfødte Damer fra Nairobi umagede sig ud paa Farmen. *KBlitzen.AF.163.*

u-magelig, adj. [u^hma^(c)qəli, u^hma^(c)-qəli] (ænyd. (adv.) umage(s)ligt, umagelige(n), besværligt, ubekvemt, glda. umageligh, plagsom, generende, som adv.: voldsomt, håardt, no. umakelig; jf. -magsom) 1) (nu sj.) d. s. s. ubekvem 2. det Jern-Beslag . . gjorde kun Skibet tungt og umageligt til at seile. *Holb.Søhist.106.* (jf. ubekvem 2.3) om tidspunkt: de svenske Studenter sang paa det højt umagelige Klokkeslet 5. *Pol.⁴1921. 6.sp.5.* 2) d. s. s. ubekvem 3.2. (kongen) lod sig det ikke være umageligt, at sidde Rætten, fra Morgenen til langt ud paa Aftenen. *Slange.ChrIV.354.* Eiter Gerners Regel . . behøver man ogsaa to Prikker (over i) foruden den 3die Prikke, som i tilkommer, hvilket tilhøve ogsaa er umageligt frem for at skrive j. *Høysg.IPr.8.* Jeg skulde nu ogsaa til at holde historiske Forelæsninger . . og skiondt det i Forstningen forekom mig lidt umageligt, har jeg dog nu ret faaet Lyst til det. *Grundtv.B.II.299.* om (del af) bolig: det (er) sandelig . . et heelt u-mageligt Huus. *Cit.IV31.(DMag.6R.V.221).* det male- risk umagelige Køkken med Blyvinduer og Røg-hættet Komfur. *Rord.DL.116.* || nu især dels om beklædningsgenstand: som snæver, klemmer, hemmer ens bevægelser. Helligdags Klæder, hvilke ere lige saa umagelige, som de ere glimrende. *Holb.Hellind.I.17.* *Skinnet

(o: skindhællen) er stivt, af umageligt Maal. *Oehl.XXX.71.* Umagelige Skoe. *VSO.* *umageligt siddende Klæder. *OlafHans.Tværveje. (1904).28. dels (og nu oftest; jf. magelig 4.2) om sæde, sidde-, liggeplads olgn.: hvor man ikke sidder, ligger godt, bekvemt. vAph.(1764).* (hun) tog Plads paa et umageligt Sæde i en . . Bondevogn. *Gyld.(1849).VII.155.* de (sad) paa en umagelig Bænk. *Buchh.DM. 224. jf.: Officererne sov i de umageligste Stillinger. KaiHob.FC.IV143.* publikum sidder umageligt (i teatret). *Pol.^{19/2}1949.5.sp.7.* om befordringsmidler: hun havde tilbagelagt (rejsen) ved at kjøre med nogle Landfolk paa deres umagelige Vogne. *Gyld.EA.295. PWBalle.R.171(om ridehest). VSO. (s, sj.) om (sejl)skib: som slingerer, hugger i søen. D&H. Ordbs. 3) (jf. magelig 5; dial.) d. s. s. ubekvem 4. Uff. -magelig-hed, en. svarende til -magelig 1: besvær, ulejlighed, ell. (nu vist kun; sj.) til -magelig 2: ubekvemhed. kvindfolkene skulle mene, det var en stoer umagelighed, når de ikke strax kunde trine udaf deris seng og stuer ind i bagoven (o: bageovnen). *Cit.1711.(Vider.III.101).* udi gemeene (huse var gulvene belagt) med Muursteene, hvilket forarsagede saavel Umagelighed som Usundhed. *Hob.Ep.V²128. Slange. ChrIV606(om en oversvømmelse).* en saadan Befordrings (o: en bondevogns) Umagelighed. *Oversk.L.342. -magen, adj. se II. umage. -maget, part. adj. (til IV. mage; nu næppe br.) som ingen mage (I.3) har; uparret. Den umagede Muskel (i hestens hale). Viborg&Neerg.HB.37. -magsom, adj. (ænyd. d. s., sv. dial. omaksam (i bet. 1), no. umaksam) 1) (jf. -magelig og magsom 2; nu kun dial.) besværilig; plagsom; vanskelig; ubekvem. *en u-magsom Smerte (o: om stærk tandpine). LThura.Poet.48. Junge. BornhOS. || om levende væsen: som kun med besvær kan bevæge sig, arbejde; klodset; ubehjælpsom; tungvindt. Kværnd. Uff. 2) (jf. magsom 3) † arbejdsom; virkelysten; energisk. Moth.M22. 3) (jf. magsom 4; dial.) vrangvillig; willig; ufølgelig. MDL. -malelig, adj. [-ma'læli] (nu sj.) som ikke kan males (II), skildres (sandt, træffende) i maleri, farver; spec.: som i skønhed overgaar, trodes al malerkunst; uforlignelig. Bagges.IV74. *Skjønt svømmer i Kilden umaleligt Skier | af pragtfulde Skyer. *Haste.BD.183. smst.4. som adv.: Det var umaleligt skiont. Bagges.DVIX.109. -malet, part. adj. [-ma'læi] (jf. u. præfiks u- 5.1) spec. (til II. male): ikke forsynet med, dækket af et paasmurt, paastroget farvelag; raa. *Rostgaard.Lex.U18c.* umalet Egebindingsværk. *Blich.(1920).VII.75. HFB.1936. 262. -mandig, adj. [oftest: u'man'di] (især Ø) om mand ell. (oftest) en mands adfærd, udseende osv.: som ikke er, opfører sig som, henh. ikke sommer sig for en mand (I.7); især: jejj; kvindagtig. Moth.M56. Med umandig Graad kastede han sig for Kongens****

Fødder. *Molb.DH.II.387.* det er ikke umandigt at kunne græde, men qvindagtigt ikke at kunne skjule det. *Kierk.VI.246.* „umandige“ smalle skuldre. *Sal.T.1948.1098.* || her-til Umandighed. *Rostgaard.Lex.U18c.* den militære Statsborgeropdragelse . . bortfierner Umandighed fra Sæderne. *Engelst. Nat.199.* Racepræget (hos spanierne): den romanske Umandighed. *AlfHenriques.IVJensen.(1938).8. jf.: Det er en Umandighed af mig, at jeg saa længe har været bange for at vise mig svag og give efter. Goldschm.I. 296. -manér, en. (jf. -manerlig; sj.) slet, dadelværdig manér (jf. Manér 3 og I.3 slutn.). en vis U-Maner i (forf.s) Billeder. *Hjort.Krit Lit.III.195. -mauerlig, adj. [uma'ne'ri] 'uma'ne'ri] († (jf. præfiks u- sp.148^{sm}) un-. FrIVsSio-Artikler.8). (ænyd. d. s. (i bet.: usædvanlig), sv. (gldgs.) omanerlig, udan-net, no. umanerlig, ty. unmanierlich, jf. mnt. subst. unmanerlichkeit) 1) („i dagl. Tale.“ MO.) stridende mod god, vedtagen skik, sømmelighed; usømmelig; upassende. mange Skjælds- og umanerlige Ord. *Cit.ca.1700. (CChrist.H.57).* jf. bet. 2: Som Gammeltory nu paa en Tid lang umanerlig har været opfyldt med Ho- og Halm-Læs. *Cit.1705. (KbhDipl.V791).* || om person: hvis optræden er præget af mangel paa maadehold, selv-tugt: uregerlig; ustyrlig. (jeg er) umanerlig som en Pascha af tre Hestehaler. *Kierk.I.6.* Aladdin . . er Aandens Yndling, fordi han er umanerlig. *smst.VI.101.* den uhyre Mod-sætning mellem den sløve Træghed, naar han er nøgtern, og Umanerligheden under Rusen. *VilhAnd.BT.88. nu navnlig (især dagl. ell. dial.) om barn: uartig (2.a); bal-styrig. S&B. børnene har været rent umanerlige hele dagen | 2) usædvanlig; uvant; mærkelig; paafaldende (i sin art). (Caligula) opfandt umanerlige Bade, ret forunderlige Slags Retter. *ThSchmidt.S.433.* en Kirke . . hvor en Klerk . . sad og vaasede noget umanerligt for de Troende. *POBrøndst.RD. 18. || nu vist kun (især dagl.) i udtr. for usædvanlig størrelse: voldsom; mægtig; meget stor. *Da skal ieg gjøre dem en umanerlig tort. Cit.1721. (Kall399a.97^v). Officererne . . drak en umanerlig Hoben Caffé. *Agre. RK.78. *en Hoben Skrifter, | Som umanerlig Nytte stifter. Grundtv. PS.I.204. *en umanerlig Gæld. SigfrPed.SS.32. || som adv. Jeg er umanerlig glad. Moth.M65. Fyrsten havde leet umanerlig af denne Tildragelse. Bagges. NK.69. *At skulle . . | De umanerligt Snorkende fra dem, | Der som Poeter blot maanerligt sove. *Hzr.D.III.157. Rørd.Va.105. um-arme, v. se omarme.******

U-masse, en. (fra ty. unmasse (jf. u- 7.3 og -mængde, -tal); sj.) kolossal mængde. mohammedanismens ufolkelige ånd har (fyldt tyrkisk) med en masse af arabiske og persiske låneord. *HolgPed.SN.100. -meddelelig, adj. (Ø, l. br.). vAph.(1759).*

*Er Kjærligheden umeddelelig? *Grundtv. PS. IV.218.* Menneskene . . tillagde Stene og Træ det umeddelelige Navn (∴ *guds navn; Chr. VI: det navn, som ikke burde være tilfælles. Visd. I.4.21.* **∩ -meddelsom, adj.** (ikke i *MO. VSO.*, *jf.*: „sjæld.“ *Levin.*; *nu alm.*) som nærer ulyst til at meddele sig, udtale sig (udførligt); faamælt; ordknap; ogs.: *tavs. (de europæiske landes universiteter) staae fremmede og umeddeelsomme overfor hverandre (∴ efter afskaffelse af latin som internationalt videnskabeligt sprog). H.N. Claus. Univ. 5.* Vi gik . . nogen Tid umeddeelsomme videre, indtil jeg sagde . . : Ja, det var den Gang. *Drachm. DG. 77. (moderen)* spurgte hastigt: „Fik du ett æ Plads?“ „Jow.“ svarede Gjertrud umeddelsom. *EBertels. D. 23. uegl.*: For mig er Naturen, alle disse Landskaber, umeddelsom, indesluttet i sig selv og følesløs. *Drachm. T. 43.* Jeg tog Marnas Arm; hun lod mig beholde den, men den hvilede koldt og umeddelsomt i min. *sa. UB. 15. -medgørlig, adj.* (ikke i *MO. VSO.*; *efter sv. omedgørlig, jf. Hjælpe O. først brugt af Lucianus Kofod og „Fædrelandet“ i 1863* besværlig at have med at gøre; vanskelig at komme til rette med; ikke fordragelig, føjelig, eftergivende. *Allen. I. 231.* De offentlige Myndigheder vare ved denne Leilighed . . ikke umedgørlige. *SHeegaard. UT. 6.* han havde fortalt hende om sit umedgørlige og utilgængelige Sind. *Schand. I. F. 165.* de blev urimelige og umedgørlige som svangre Kvinder. *AndNæ. PE. III. 45.* om ting: *JLange. I. 272 (om materiale, hvoraf stenalderrødskeer er dannet).* Sneploven er undertiden umedgørlig og vil gaa af Sporet. *Rambusch. L. 149. uegl.*: alle de kunstige Glorier, hvormed han kroned sin Elskov, sluttes . . af den umedgørlige Sandhed, at det var i Edeles Skønhed han var forelsket. *JP Jac. II. 36. || her til Umæd gørlighed. ThomLa. KH. 39.* Oppositionens Umæd gørlighed og Hensynsløshed. *Hørup. I. 75. (brugen)* af Indskrifter havde hurtig belært Stenhuggerne om Granittens Umæd gørlighed. *VLorenz. RD. 131. -meldt, part. adj.* (*nu sj.*). *især: 1) i forb. som komme umeldt, indfinde sig uden forudgaaende meddelelse, underretning; komme uanmeldt.* Gaae ind umældt. *vAph. (1764).* „Jeg pleier, selv umeldt, at finde mine Mænds og Tjenere Borge aabne . . for mig!“ . . svarede Kongen. *Ing. KE. I. 217.* *Undskyld, at jeg umeldt kommer. *PalM. I. 254. 2) som ikke omtales, nævnes. (især i forb. som lade noget (staa) umeld(e)t, lade noget uævent, uomtalt).* *Moth. M34. Slange. Chr IV. 1339. vAph. (1764).* **-menneske**, et. (*ænyd.*, *no. d. s.*, *sv. omänniska, ty. unmensch, oht. unmennisco*) **1)** (*nu især m. overgang til bet. 2)* væsen, som ikke er et menneske; *især: person, der (i sin aandform ell. (især: slette, lastværdige) adfærd) afviger saa stærkt fra den menneskelige norm, at han næppe (ell. ikke) kan er-*

kendes som et menneske, regnes blandt menneskene. en Pligt (∴ kærlighed til fædrelandet), som er os saa naturlig, og som ingen kan efterlade, uden at blive til Umenneske. JSneed. III. 323. hvor er det Overmenneske, eller Umenneske der kan sige sig frie for (*sindsbevægelser*)? *Rahb. Tiisk. 1793. 399.* da saae vi baade Slaver, Finner, Tartarer og Mongoler og det var nogle rene Umennesker, de kunde ikke et dansk Ord, spiste nogle Hundrede $\bar{u}$ Kjød om Dagen (*og*) drak alt vort Vand. *HC And. Breve. I. 21. jf. bet. 2.* *Glemmer ej, at Guddoms-Manden (∴ *Jesus*) | Er et Menneske som vi, | Saa Umennesket er Fanden. *Grundtv. PS. VIII. 483. spøg.*: Det skandinaviske Umenneske (∴ *Jørgen Bukdahl*). *Friis-Moll. Et Narreskib. (1935). 42. 2) person, der er blotlet for menneskelige, humane følelser; grusomt, grumt menneske; afskum; uhyre. Moth. M122. Ew. (1914). II. 79.* Saa skal han (∴ *en morder*) nu miste Livet . . ak, ja! han var jo et farligt Umenneske. *Ing. LB. II. 18. JTang. Mindre Bibelhist. II. Opl. (1886). 76. spøg.*: Haandværkerne (*havde*) hjemsogt hende paa det grusomste . . og først i Eftermiddag var det lykkedes Maren at udslætte de sidste Spor af disse Umennesker. *Ohlsson. S. 166. -menneskelig, adj.* [*u¹mæn(a)sgæli ell. (især i bet. 2-3) u¹mæn¹(æ)sgæli (ænyd., no. d. s., sv. omänsklig; delvis) efter ty. unmenschlich, mnt. unmenschlich, jf. oeng. unmennisclic, lat. inhumanus; af II. menneskelig (ell. (i bet. 2) af Umenneske); jf. dyrisk 2) 1) (jf. II. menneskelig 1-2; nu især m. overgang til bet. 2) svarende til -menneske 1. Moth. M123.* Denne Scribent agte Jøderne . . langt høyere end den rette Josephus, hvilket kand tiene til Beviis paa deres u-menneskelige (∴ *urimelige, barbariske*) Gout (∴ *smag*). *Hölb. Kh. 106.* (*nogle*) gaaer methodice frem ad begge Veiene (∴ *den subjektive og den objektive*) paa eengang, hvilken Maade at gaae paa for et eksisterende Menneske er saa umenneskelig, at jeg ikke tør anbefale den. *Kierk. VII. 161.* Hun havde skuffet ham tusind Gange, men han vilde ikke vide af det . . Hun var . . hans Tabu og hans umenneskelige (∴ *overmenneskelige, ideale*) Pubertetsdrøm. *Branner. DK. 97. 2) (jf. II. menneskelig 3) svarende til -menneske 2; ogs. som beleggelse for en meget høj grad: uhyre; umaadelig.* formedelst deres voldsom og u-menneskelige Medfart og Handel hafde (*de*) gjort sig forhadte. *Slange. Chr IV. 477.* Man vedblev at føre Krigen . . med en umenneskelig Grusomhed. *Mölb. D. II. I. 380. Brandes. III. 292. || i videre (uegl.) anv.* En By, som næsten kun bestaar af Rejsende og Hotelværter, er i og for sig en temmelig umenneskelig Regelstridighed. *smst. XI. 172.* Som hun saa ud (∴ *af sygdom*), var det umenneskeligt at staa op. *ErlKrist. DH. 96.* umenneskelige (∴ *ublu*) priser. *BornhOS. 3) som adv. de Spaniske Gouverneurer (har)*

u-menneskelig og Tyrannisk med dem (o: *indianerne*) . . omgaaed. *Pflug.DP.1140*. det er Synd, at De vil drikke saa umenneskelig. *Goldschm.II.31*. være umenneskeligt taalmodig. *Marcus.Leonardo.(1940).245. jf.*: Mine Digte har jeg korrigeret to Ark af — de bliver stadig trykt temmelig umenneskeligt. *Jørg.BrevetilStuckenbergt.(1946).18. -menneskelig-hed, en. flt. -er. (ænyd. d. s.) til -menneskelig 1 og (nu især) 2. Rostgaard. Lex.U18c.* det er en Umenneskelighed uden Lige, at De (o: *en rig mand*) have Paarørende i Provindsen, som ere i yderste Armød. *Skuesp.V.307. (fabriklederens)* Umenneskelighed . . havde tvunget Ejerne til at afskedige netop de Arbejdere, som havde opslidt sig i Fabrikens Tjeneste. *Bogh.JT.378.* Til at være sand Missionsmand kræves der en stor Portion Umenneskelighed. *KMunk.OS.45. || i flt., om grumme, barbariske handlinger, grusomheder. Levin.* oprørende Umenneskeligheder trækker op over Konstantinopels Horizont. *DagNyh.⁹11.1912. 1.sp.2.*

Um-frag, et. se Omfrag.

umh. interj. se um.

umiddelbar, adj. [oftest udtalt: 'umid- (ə)l̥ba'r (jf. præfiks u- 4.1)] *inlk. og adv. -t ell. † d. s. (Moth.M103. Mossin.Term.567. JSneed.II.102. Hjort. Krit.Lit.II.173. MO.¹ se ogs. ndf.); best. f. og flt. -e ell. † d. s. (Slange.ChrIV633); superl. (sj., udtrykkes i reglen ved omskrivning m. mest) -est (Orst.I.187). (efter ty. unmittelbar (ell. dannet til middelbar); jf. uden middel u. I. Middel.5.1 samt umiddelbar-ig(en), -vis; især ☐)*

1) som finder sted uden indskyldelse af mellemed; som er knyttet til, forbundet med, staar i forhold til noget andet uden mellemed; direkte. 1.1) m. h. t. berøring ml. (sammenstodende ell. tæt op til hinanden liggende) ting. Tingene i det de umiddelbar røre hverandre, indretter det saaledes imellem sig, at et Punkt bliver tilfelles for begge. *Kraft.(KSelsk Skr.VI.124).* hans Værelse stødte umiddelbart til Søsterens. *Ing.L.IV.86.* umiddelbar Berøring. *MO. (han)* aabnede Døren, som fra Afsatsen førte umiddelbart ind i hans lille Dagligstue. *Schand.BS.269.* Holdepladsen findes nu umiddelbart overfor Huset. *ChrBang's Traveture.²I.(1941).37. 1.2) (jf. bet. 1.3) m. h. t. forhold, begreber.* Indbyggerne i disse Riger (vidste) aldeles ikke . . hvad det var at føre u-middelbar Handel, men vare ikke andet end Høkkere for Nederlænderne og Hansestæderne, der hentede Rigerens Producter, og bragte fremmede Vare derfor. *Holb.DH.II.391.* den sneverhiertede Synsmaade . . bestemmer Tingenes Værdie kun efter den umiddelbare Nytte, de kunne bringe. *Mynst.Frb.9.* det var (ikke) Skuespillet's umiddelbare Hensigt at forbedre Sæderne. *Heib.Pros.VI.78. jf. bet. 1.3: (N.N. avancerede)* til Førstedepu-

teret, fik . . umiddelbart Referat til Kongen. *Lanwald.KF.68. ofte i forb. som* (staa i) umiddelbar forbindelse (med noget) (se u. Forbindelse 3.), være umiddelbart forbundet (med noget) (*Ev.(1914).IV.216*), (en) umiddelbar følge ell. konsekvens, virkning (af noget) (*Høysg.S.47. Molb.F.76. Nystrom.OF.I.16*), følge umiddelbart (af ell. (jf. bet. 1.4) efter, paa noget) (heraf følger umiddelbart, at $x = 2y$) (jf. bet. 1.4: den Tale, som fulgte u-middelbart paa denne. *LTid.1737.271.* det Brev, der fulgte umiddelbart efter det forhen-anførte. *NyerupRahb.VI.133.* Udførelsen skal umiddelbart følge Beslutningen. *Kofoed-Hansen.KA.I.244.* et umiddelbart følgende Navneord. *Mikkels.Sprogl.181*), (være) umiddelbart indlysende (se u. indlysende) ell. forstaaeligt (*Borries.P.24. 1.3) m. h. t. (myndigheds-, afhængigheds)forhold ml. (over- og underordnede) personer, statsdannelser, instanser olgn. (israelitterne)* stode under Gud u-middelbar, hvilken Tiid efter anden . . opvakte dem Anfører. *Holb.JH.I.232.* man (har) holdt det sikkert at adressere sine Bønner til Jomfrue Maria, end umiddelbar til Gud selv. *sa.Ep.IV.508.* de Regimenter . . som staae under Vort umiddelbare Commando. *MR.1823.184.* Kongen meddelede, dels umiddelbart, deels gennem vedkommende Regjeringsmyndigheder . . Bevillinger. *Grundl.(1849).§32.* At henvende sig umiddelbart til Regjeringen. *VSO. (jf. Fadeburslen; hist., l. br.:)* umiddelbart (o: direkte under landsherren staaende) Lehn. *S&B. D&H. || spec. (jf. rigsumiddelbar og Rigs- sp.1029^{9ff}; hist.) m. h. t. forhold i det gamle tyske kejserrige (for 1806).* Kongen deres (o: hamborgernes) rette u-middelbare Herskab. *Slange.ChrIV730.* den umiddelbare Rigs-Adel. *vAph.(1759).364.* Würzburg . . umiddelbar By i Bayern. *Sal.³XXV.455. 1.4) m. (fremherskende) tanke paa tidsforhold: som indtræffer, sker ganske kort for ell. efter, næsten samtidig med noget andet; ogs. (nu l. br.): øjeblikkelig; pludselig. (den tyske kvægbestand)* bestod af magert Kvæg, som altsaa ikke var skikket til umiddelbar Slagtning. *Lehm.II.287.* Udstedelsen af Modtagelsesbeviser skal ske i umiddelbar Tilknytning til Kornets Aflevering. *Bek.Nr.301⁹/1942.§8. || især som adv. *Ti tusind' Løvers Mod* umiddelbar jeg fik. *Bagges. Com.F.70.* Det var . . Graavejr, uden at det umiddelbart truede med Regn. *Schand.TF. I.172. ofte i forb. m. ord som* (der)efter, før, (der)paa: *Umiddelbar derpaa man hørte Fieldet revne. *Bagges. Ungd.I.90.* Umiddelbart, før han døde, tømte han tre Glas. *VilhAnd.BT.106. 1.5) (jf. bet. 2 og MO.) om følelse, forestilling olgn.: som ikke er produkt af, ikke paavirket af ell. udformet under indflydelse af* eftertanke, spekulation; ureflekteret; primitiv; instinktiv. du føler i Bønnen

med umiddelbar Forvisning, at Gud er dig nær. *Mynst. Betr. II. 198.* (en) sund og umiddelbar Livsglæde. *PLMøll. KS. II. 211.* Hjorden fornemmer umiddelbart Ulvens Nærhed. *Rowel. Br. 175.* Reflexionen dræber det Umiddelbare. *Kierk. I. 52.* Bogvennen. 1928. 26. 1. 6) i forsk. (andre) fa. (mer og mindre fæste) forb. || (jf. bet. 1.1; gram.) om det forhold, at to leds indbyrdes tilknytning ikke angives ved et særligt led. Naar det ene af slige 10 Navne styrer det andet, skeer det enten umiddelbar, eller ved en Præposition. *Høysg. S. 170.* umiddelbart eller direkte tilknyttede Led. *PDiderichsen. DG. 150.* || ♪ Den bortvigende Modulation er . . . umiddelbar, naar den sidste Accord i den herskende Toneart ikke tillige er scalaegen i den nye Toneart. *Geb. Mus. K. 66.* || (polit.) i udtr. for, at en person, en repræsentation vælges direkte af deltagerne i et valg (og ikke af valgmænd 20 olgn.); især i forb. som umiddelbart valg, umiddelbar valgmaade, vælger, se Valg osv. || (jur.) umiddelbar bevisførelse (hvorefter hele bevisførelsen i en sag foregaar for selve den dommende ret). *LovNr. 90^{1/4} 1916. § 11.* *Pol. ^{1/11} 1948. 5. sp. 4.* umiddelbar fogedforretning, ind- og udsættelsesforretning (der kan foretages uden formelt eksekutionsgrundlag). *JurO. (1934). 154.* *Forro. 283.* — om færd. jur. udtr. som 30 umiddelbar gerning, infami (o: majestætsforbrydelse øvet mod majestæten selv; jf. u. middebar), (tingenes) ret(tighed) (o: ret i tingene; se I. Ting 4.3), stævning se Nørreg. *Naturr. 25. 386.* sa. *Privatr. II. 11. IV. 28f. 100. V. 338.* || (filos.) i forb. som umiddelbar slutning, slutning ud fra en enkelt given forudsætning. *Sibb. Logik som Tænkelse. (1827). 311.* *Høff. Logik. ^{1/40} 40.* jf.: umiddelbart Bevis. *S&B. D&H.*

2) (til bet. 1.5) om person: som tænker, føler, reagerer ureflekteret, primitivt, naivt; oprindelig (3). De var altfor umiddelbare . . . til at kunne lyve for hinanden. *Hjemmet. 1912. 306. sp. 2.* slige Opførelser (o: af dødendane) har gjort det stærkeste Indtryk paa et umiddelbart Publikum. *PJohans. DB. 50.*

⊗ **Umiddelbar-hed**, en. til umiddelbar 1-2: *vAph. (1764).* *Heib. Pros. I. 354.* 50 Ganske uden Reflexion er Umiddelbarheden ikke. *Kierk. VI. 385.* der er en velgørende Umiddelbarhed . . . noget barnlig friskt over ham. *Pont. FL. 18.* *NJeppesen. ON. 45.* || her-til bl. a. (jf. u. umiddelbar 1.6; jur.): Umiddelbarheds-grundsætning, -princip. † **-lig(en)**, adv. umiddelbart; direkte. *Hob. NF. I. 183* (se u. middebarlig). vi kand forsynde os . . . umiddelbarlig mod Dyrene. *Eilsch. Phil. Brev. 90.* Prindsenskjold-Visen er 60 digtet umiddelbarligen efter Tildragelsen. *PNSkovgaard. BS. IX.* † **-vis**, adv. d. s. Bornholm (var) fra utænelige Tider Danmarks Krone tilhørende, om ikke altid umiddelbar-

viis, saa dog ved sine Nesse-Konger, saasom Vasaller . . . af den egentlige Regent. *EPont. Atlas. III. 182.*

u-mild, adj. (æda. d. s. (*Fragm. 24. Mariakl. 22.*), oldn. *umildir*) 1) (m. overgang til bet. 2; nu næppe br.) som ikke viser omsorg for, gavmildhed mod en. Naturen har ikke været umild imod det smukke Kjon. *Tullin. II. 240. 2)* (især ♂) som viser ell. vidner om grusomhed, grumhed ell. (nu kun) mangel paa lemfældighed, skaansomhed ell. barmhjertighed i sin behandling ell. bedømmelse af en (noget); forholdsvis streng. 2.1) om person ell. gud, skæbnen olgn. Gud! . . . udfor min Sag imod et umildt Folk (1931: Folk, som ej kender til Mildhed). *Ps. 43. 1.* (gud) er haard og umild alleene for at være haard og umild. *Hob. Ep. IV. 179.* (Luther) kaldtes frem for de umilde Dommere. *Mynst. Jubelf. 30.* Vor Herre nedtræder umilde Mænds Lemmer. *Jørg. RH. 95.* Savnet af Oplevelser og Afhængigheden ved Baalet gjorde ham umild af Sind men ikke fattig eller ond. *JVJens. Br. 7. jf.:* *Helt alene i en umild By. *Pla Cour. A. 73.* *Alt sligt har umild Skiæbne nægtet mig. *Bagges. I. 43. MO. 2.2)* om udsæende, minespil, sindsstemning. Umildt ansigt. *Moth. M139.* Et umildt Blik. *VSO.* saa haarde skrevne (ord) ere vel blevne til i et Øieblikke umilde Stemning. *HCAnd. ML. 509.* i udtr. som anse (*Spectator. 139.*), betragte med umilde øjne: den Person, der en Gang havde været fængslet for Gjæld . . . blev næsten betragtet med mere umilde Øine end den Mand, der ved sine forrovne Spekulationer havde styrtet mange Familier i Ulykke. *David. KK. 286.* Ingen erhvervsfisker vil se med umilde øjne på (disse lystfiskere). *Socialdem. ^{1/2} 1949. 6. sp. 3. 2.3)* om optræden, handlinger, (udtryk for) bedømmelse olgn. vi ville bede Lærerne, inden de alt for umildt bryde Staven over Forf. . . at kaste et Øie i Noten. *Nyerup Rahb. VI. 102.* *Hvo vækker os . . . | Med hæs og umild Røst? *Ing. D. I. 144.* hun blev behandlet . . . umildt. *Mob. DH. II. 467. MO.* umildt (ell. umilde) ord: *HCAnd. ML. 224. VSO.* aldrig havde hans fromme Læber udtalt et umildt Ord. *Bogh. JT. 391. 3)* om leve-, naturforhold: som byder mennesker strenge, barske kaar. *her jeg daglig gaer | En umild Alderdom imøde. *Hzr. VI. 224.* || næsten kun (⊗) m. h. t. vejr-, klimaforhold. Umildt Veir. *Moth. M139.* det umilde og bestandig veksende Veirig. *Hauch. V. 348.* Bjærgget . . . skærner Byen mod umilde nordlige Vinde. *Jørg. JF. II. 31.* En lang, umild Kuldeperiode skabte megen Elendighed blandt Kvarterets Beboere. *LeckFischer. A. 98.* i bil- 60 ledl. udtr.: *Brandes. IV. 126.* (hun betragtede sig) som en Art tropisk Urt, der var skudt frem under umilde Himmelstrøg. *JPJac. II. 4.* † **-midelig**, adv. ubarmhjertigt, umildt (2). *fattig Folkes Pung u-midelig at lætte.

LThura.Poet.335. **U-mildhed**, en. fl. -er. (glda. umildhet (*Kalk.IV.646. Postil.106.110. Glda.Krøn.66.92*); nu l. br.) || svarende til mild 2. den U-mildhed, hvormed de (o: de bohmske høder) af Regieringen tracteres. *Holb. JH.II.709.* hvis han (o: gud) øver Umildhed. *sa.Ep.IV.179.* Deres Kærlighed var saa ny . . og nu . . skulde den skaanselløst udsættes for allehaande Umildhed og Fare. *JPJac. I.135.* jf. flg. gruppe: Værgudernes Umildhed. *Woel.D.19. m. h. t. skæbne(tilskikkelse)*: i den sidste Svenske Feyde prøvede (*Chr.IV*) Lykkens Umildhed. *Slange.ChrIV.1485.* Skieb- nens Mildhed, eller Umildhed. *KritiskJournal. 1771.338.* || svarende til -mild 3. gaae igien- nem Byen med sin Kappe eller sine Buxer i Haanden, og udsætte Legemet . . for Luftens Umildhed. *Bagges.NK.319.* nogle af de Goder, som Natursens Umildhed havde nægtet deres (o: nordboernes) Fædreland. *NCRom.Læsebog.III.(1837).118. (sj.) i flt.:* de sande vandrende Ridderer (*flyver*) heele Verden om, satte blotte for Solen, Frostens, Luften og Himlens Umildheder ved Nat og ved Dag. *Biehl.DQ.III.46.* **-mindelig**, adj. [-'men'oli] (*dannet til V. minde, vel efter fr. immémorial; jf. u. tænkelig 3*) **1**) (*især glgds.*) om forbigangent tidsrum: som ligger forud for hvad mennesker kan huske, i en fjern fortid; næsten kun i forb. umindelig(e) tid(er). Maaskee har i nu umindelige Tider en fordærvelig Brug afskrækket een Generation. *Blich.(1920).XXII.14. sml.: Beboere (o: af et slot),* der var saa umindeligt-høj- fornemme, saa de selv helt havde glemt det. *JakKnu.A.238. (jur.):* Alderstid . . eller, som det undertiden betegnes, umindelig Tid. *Torp.510. jf. Alderstidshævd (u. Alder 7.1):* umindelig Tids Hævd. *S&B.* || styret af fra. fra u-mindelige og gamle Tider. *Slange.ChrIV. 182.* den fra umindelig Tid bestaaende fak- tiske Tilstand. *MinSkr.¹⁷.1849. Kierk.VI.377 (se u. ulykkelig 2.1).* **2**) om indeværende tids- rum: hvis begyndelse ikke kan huskes mere, ligger langt tilbage i tiden; især i forb. gen- nem (se u. Tid 19) ell. i umindelig(e) tid ell. (nu oftere) tider ell. (uden præp.) umindelige tider brugt som tidsangivelse: meget længe; i meget lang tid. i uminde- lige Tider vare (de) allene vante dertil (o: til en despotisk regering). *OGuldb.VH.I. 1063.* det er umindelige Tider, siden han skrev en Linje. *Ploug.(AfOrla Lehmanns Pa- pিরer.(1903).139.)* I umindelig Tid havde man graveret Ornamente i Metalplader; nu fandt man paa at tage Aftryk af Mønstrene. *VVed.BB.171.* Toget korte ud over Cam- pagnen . . Vi holdt umindelige Tider paa Sporene. *MLorentzen. Midtvejs.(1932).50. jf. (sj.):* han synes, hun har gaaet med det (o: bluselivet) i umindelige Aar. *Lindskov Hans.NH.109.* **U-miskendelig**, adj. som man ikke kan miskende (1), tage fejl af, bedømme forkert ell. overse; tydelig; aaben-

bar; haandgribelig; evident. *Bagges.NK.73.* De modtog Kongen med umiskjendelige Tegn paa Frygt og Uro. *Ing.KEI.173.* Det var umiskjendeligt, at (baadens fart) tiltog i en mærkelig Grad. *Schand.AE.106.* en umis- kendelig Lighed. *PReumert.Masker og Menne- sker.(1940).7.* **-mistelig**, adj. [u'mesdali] (*ænyd. d. s. (i bet. 2); jf. utabelig 1*) **1**) (u, l. br.) som man ikke kan berøves, miste; ufratagelig. (*især om aandelige værdier*). Alt umisteligt laa dog i en selv. *KLars.GHF.64.* om sejr: hin Sejr er fuldkommen, fordi den er umistelig. *ERode.BÆ.71. NisPet.SG.509.* || om rettighed: som man ikke bør berøves; ufortabelig. Ethvert folk beholder . . som en umistelig ret sin fri selvbestemmelse. *ADJørg.IV.8. D&H. 2*) (*i rigsspr. U, høj- tid.*) hvis tab forarsager (vilde forarsage) et alvorligt, smerteligt, (næsten) ubodeligt savn, afbræk; (næsten) uundværlig; yderst nødven- dig, vigtig; ofte anv. som et stærkt rosende udtr.: kostelig; dyrebar. *LTid.1731.507.* Lære- bøger troede jeg, det var mig en umistelig Pligt at læse. *Æw.(1914).III.247. Oehl.XXIV. 183(se u. ubesmittet).* vort Lands Ære, Selvstændighed og Udelelighed . . disse tre umistelige Goder. *Horup.I.247.* Hav og Bøge, Romantikens lyriske Inventar, som jo i øvrigt den Dag i Dag er lige umistelige Virkeligheder. *JVJens.SØ.7. BornhOS.* || (nu sj. i rigsspr.) om person. Da D. nu fik Ti- dende om denne umistelige Mands (o: sin feltherres) Død, blev hand ikke lidet forskrekket. *Holb.Intr.I.26. JSneed.V.115.* *O Jesu lad mit hierte faae | En saadan smag paa dig, | At nat og dag du blive maa | Min sial umistelig. [*BC Lund.] Jesu Bruds Glæde.(1764).30(jf. Grundtv.SS.III.17).* *VSO.* han (o: en afdød familieforsørger) var saa umøstelig. *BornhOS.* **-mistydlig**, adj. (*nu næppe br.*) som ikke kan mistydes ell. misforstaas; uvetydig; (aldeles) klar. hans Forstands Værd, og Ypperlighed, er umis- tydeligt erkendt og hødret. *Thaar.(Rahb. Min.1788.I.67). Rahb.E.III.92.* **-mistæn- kelig**, adj. (glda. umisthænkeli) **1**) (*nu l. br.*) som ikke vækker mistanke; ikke mis- tænkelig; troværdig. En umistænkelig Ærlig- hed, Troskab. *VSO.* *I træder frem, | . . og siger, som vi her har aftalt; | Det lyder ganske umistænkeligt. *Recke.HB.96.* Jeg vil . . lade en forstandig Naturalist aflegge det meest umistænkelige Vidnesbyrd. *Balle. Bib.I.143.* et i det mindste for Partiskhed umistænkeligt Vidnesbyrd. *Rahb. Tilsk. 1797. 788.* || om person: til hvis ærlighed, retsindig- hed man ikke nærer mistanke; redelig; ret- skaffen. Luther kunde blive stedt til et Forhør for lærde, fromme og umistænkelige Dommere. *HN Claus. Ref.15. 2*) (*nu ikke i omhyggelig spr.*) umistænksom. med en . . umistænkelig Oprigtighed kom (hum) mig i Møde. *Kruse.E.62.* Det sødeste Haab op- fyldte mit umistænkelige (*Blich.(1846).V*

167: umistænkssomme) Hjerte. *Blich.* (Nordlyset. I. (1827). 23). *Grundtv. Dansk. II. 158. MO. VSO.* † **-mistænkende**, part. adj. *umistænkssom*. en sledsk Forfører, der under Venskabs Maske støder Dolken i en umistænkende Mands Bryst. *PAHeib.* (Fru Heib. HG. 174). ☐ **-mistænkssom**, adj. (jf. -mistænkelig 2, -mistænkende) som ikke nærer, er utilbøjelig til at nære mistanke; godtroende; tillidsfuld; ogs. om dertil svarende følelse, adfærd. Hans redelige, umistænkssomme Venskab . . rorte mig. *Gylb.* (1849). VIII. 63. *Din Sjæl er sorgløs, brav og umistænkssom. *Holst. VI. 51.* (P. A. Heiberg), der i al sit Ægteskabs Tid havde været umistænkssom og uerotisk. *Rubow. Betragtninger.* (1947). 81. ☐ **-mistænkt**, part. adj. (ænyd. gl. da. umistænk(t)) mod hvem mistanke ikke næres ell. rettes; hævet over mistanke. *Rostgaard. Lex. U19b.* den umistænkte *Dyd. Biehl.* (Skuesp. III, 3.125). *(vi) Kan gjøre vore Forslag umistænkte | Og som i Forbigaaende. *Hrz. II. 202.* Jeg har . . umistænkt i Henseende til Motivet, kunnet udtale mig (der) om. *LBruun. E. IVv.*

umm, interj. se um.

u-mod, adj. se umoden. **-mod-**, i sgr. se -imod-. **-moden**, adj. (nu ikke i rigsspr. **-mod.** *Visd 4.5* (Chr. VI; 1871: umoden). *Holb. MTKr. 437.444.* Foersom. *Hamlet. 116* (Foersom & Lemb. *Overs. af Shakespeare. V.* (1864). 92: umoden)). (ænyd. *umoen*, *umogen*, sv. *umogen*, no. *umoden* (no. dial. *umo*(g)en) 1) om (voksende) sæd ell. frugt: som ikke har naaet fuld udvikling, ikke er tjenlig til at høstes, plukkes, anvendes som føde; ikke færdigudviklet; grøn 2). et Figentræ nedkaster sine umodne Figen, naar det røres af et stærkt Veir. *Aab. 6.13.* *Bie nogen Tid; thi Pæren er | Umoden end. *PAHeib. Sk. III. 384. HCAnd. SS. XI. 508.* umodne *Druer* (1871: Kjørner). *4Mos. 6.4* (1931). 2) m. videre anv.: som befinder sig paa et (forholdsvis) ufærdigt, tilbagestaaende udviklingstrin; som ikke har naaet højdepunktet af sin naturlige udvikling; i alm. m. forestilling om, at noget derved er uskikket ell. mindre tjenligt, egnet til et vist formaal. 2.1) (især jagl.) om ting (som er underkastet en naturlig fysisk udvikling). De fleste (occidentalske perler) ere graae og kaldes 50 *umodne*. *Hinnerup. Juv. 385.* en umoden Æggestok. *Boas. Zool.* 525.* umoden *Honning. Sorø Amtstid. 17/10. 1945. 10. sp. 2.* (jf. u. *moden* 2.1) om malm: umoedne *Sølvertser. VareL.* (1807). III. 345. *Wagn. Tekn. 318.* 2.2) om levende væsen || (jagl.) om dyr: ikke fuldt udvokset, udviklet og derfor ujenlig til jagst ell. føde. *Fiskeyngel* og *umoden Fisk*, der indfanges. *Lov Nr. 56* 1/4 1888. §56. *And Nz. M.J. II. 12* (om ikke slagtefærdigt svin). (jf. grøn 3.2; jæg.) om 60 *vildt* (spec.: *allinger*): ikke jagt-, skydemoden. *Aadseljæger* er den, der skyder umodent *Vildt* i Eks. grønne *Ællinger. VigMøll. III. 183. DJagtleks. 1343.* || (jf. grøn 3.1) om

person: som (befinder sig i barnealderen ell. (især) den første ungdom og) (endnu) ikke er afklaret, erfaren, moden (2.2). (navnlig m. henblik paa intellektuelle egenskaber). Skolebarnet er endnu for umodent, Speculanten for overmoden (o: til at udtrykke sig klart). *Kierk. VII. 41.* han er ethisk umoden. *smst. 116.* (en) ung, umoden *Rus. Bergs. St. 13.* andre Synspunkter for Strafbarheden (ved kønsfrihedsforbrydelser) maatte finde Anvendelse, vel ikke ved enhver umoden Kvinde, men dog ved Barnet, fordi hun i kjønslig Henseende endnu kun var en vordende Kvinde. *Goos. I. 381.* jf.: vi (holder) den umodnere Alder borte derfra (o: fra prædikeembedet). *Mynst. Talev. Præste-Vielse. 18/1835. 8. 2.3)* om forhold: præget af mangel paa modenhed hos ophavsmanden, frembringeren. || om virksomhed, mening, frembringelse *olgn.*, som hører til og er karakteristisk for en saadan person. *umodne Skrifter. Holb. MTKr. 484. Bages. L.I. xv* (se u. i. *Omdømme 1*). Man kjædede sig eller man sagde umodent *Tøi. Brandes. Br. III. 350.* Min Far døde, da jeg var 14, saa mit Indtryk af ham er kun vagt og umodent. *Soya. (Profiler. 1944). 104.* || (nu l. br.) om plan, foreset *olgn.*: ufærdig; ikke gennemtænkt; ogs.: hvortil det rette tidspunkt (endnu) ikke er inde. (forslaget er) af Kongen bleven anseet som alt for u-modent og ikke noksom overlagt. *Slange. Chr. IV. 917.* En saadan umoden og ubillig *Dom krænger* . . vore Venner. *Mynst. Præd. (1810). 124.* En umoden *Plan. VSO.* se ogs. u. *Overlæg 2.1.* ☐ **-moden-hed**, en. til -moden 1 og (nu navnlig) 2(2-3). *Moth. M151. U18.* i Forhold til et Træ, der skal bære Frugt, er jo dog ogsaa *Blomstringens Tid* en *Umodenhed. Kierk. X. 114. D&H.* **-modens**, ubøjeligt adj. [-mo^(c)ð(ə)n(s)] (nu sj.) *umoderne* (2). **Umodens Klæ'er. Tode. I. 228.* han eier værdige *Koners* og *umodens Pigers* *Yndest* og *Agtelse. FGuldb. (Rahb. Tilsk. 1797. 100).* dette Forslag er . . aldeles *umodens. smst. 1798. 448.* *umodens Kostymer. Rubow. KS. 128.* **-moderne**, adj. 1) (l. br.) som ikke tilhører nutiden, den nye(re) tid; fortidig. at han (o: *Mérimée*), ægte romantisk, næsten altid fremstillede det Fremmede og *Umoderne. Brandes. VI. 250.* 2) (jf. -modens) ikke i overensstemmelse med *moden*(s nyeste krav); gammeldags; ogs.: som for tiden ikke nyder (folke)yndest; ude af kurs. In puncto sexti (o: m. h. t. det 6. bud) er *Bonden* endnu heel *umoderne. Junge. 157.* det *umoderne Mahogni* fra *Tipoldeforældrenes Tid. ORung. VS. 29.* jf. bet. 1: saa *umoderne* *dyder* som nøjsomhed og sparsommelighed | ☐ **-moral**, en. (ty. *unmoral*) til *Moral 1* og (især) 2: slet, usømmelig *moral*, ell.: *mangel paa (god, sund) moral.* (ofte m. spec. tanke paa *kønsmoral*). det er en sand uylkke for politiken . . hvis det bliver gængs *anskuelse*, at alle kneb gælder, når blot man

kan nå sit mål ved dens hjælp; en sådan politisk umoral vil tilsidst hævne sig frygteligt. *Frit Ordskifte. 1903. 211. sp. 1.* jeg (lærte), at Dyd er Indsigt, og Umoral . . . hænger sammen med Tankeløshed . . . paa en Tid, hvor jeg knap kendte Sokrates' Navn. *FrPoulsen. V.N. 17.* Konen . . . er ganske ligeglad med hans Umoral. *Pol. 27/11 1931. 9. sp. 6.* beklagelser over tidens forvirring og umoral. *Hohlenberg. Kærkegaard. (1940). 17.*

U-moralitet, en. fl. -er. det at være umoralsk; ogs.: (spec.: i kønslig henseende) umoralsk levevis ell. handling. Tjenestepiger-nes Umoralitet. *Holst. VI. 147.* den gennem den nyere franske Literatur indstrømmende Umoralitet. *Chiewitz. FG. 18.* et Par Traktater om Umoraliteterne. *GeorgJens. FH. 80.*

-moralsk, adj. (jf. a-, immoral og moralsk 3) som strider imod (god, sømmelig) moral. (ofte m. spec. tanke paa kønsmoral: ikke ærbar; letferdig; usædelig). umoralske Bevæg- grunde. *Birchner. Tr. 95.* *Kierk. XIII. 267. 366.* Et umoralsk Levnet. *VSO.* Mon det (o: et fransk lystspil) ikke egentlig var en „umoralsk“ Komedie? *Schand. TF. II. 243.* Det var den mest umoralske Garderobe, man kunde se for sine Øjne . . . Der var kødfarvet Silke og Triots nok til hele Balletten og Silke- sokker med Stjerner og Striber. *ORung. SS. 105.*

-motiveret, part. adj. (især U) uden (paaviseligt, fornuftigt) motiv ell. an- givne begrundelse; u(be)grundet; grundløs. *S&B. (den sindssyge) kunde undertiden være motiveret angstelig og propheterer sin nærførestaaende Død. KPont. Psychiatr. I. 84.* Stykket (slaar) fra Lystspillet rolige Pas- gang ganske umotiveret over i nogle grote- ske Farcehop. *EdgHøyer. (Vort Land. 23/11 1904. 3. sp. 1).* en umotiveret mistanke, afgørelse | en umotiveret afskedigelse, udmeldelse | || (dagl.) i videre anv., om ting (der virker af- stikkende, paafaldende, ejendommelig i for- hold til omgivelserne, og) hvis tilstedeværelse, anbringelse er uventet, overraskende. et Klippe- stykke, der laa umotiveret midt imellem Træerne. *Gjel. Mi. 203.* (Frederik VII) i lyse- blaaret Husaruniform og med en noget umo- tiveret Fez paa Hovedet. *AHenriques. SD. 38.*

umulig, adj. [u'mu'li] adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en (Moth. M19. *Bagges. Gieng. 113.* *Høyen. Breve. 6.* *JPJac. I. 22. 180*) ell. † -ens (Cit. 1734-37. (DMAg. 6R. V231. 256. 272). (gl- da. unuuelik (GldaKrøn. 200) og umøghælik, umo(g)hæ)lik m. fl., sv. omøjlig, no. umulig, oldn. umoguligr (og umoguligr, udygtig (til noget)), jf. mnt. umogelisk)

1) som udtr. for, at noget er saaledes beskaffent, at det under visse forhold er ugørligt ell. utænkeligt. (især som præd. i upers. sætn., ofte m. inf. som egl. subj.). 1.1) saaledes beskaffent, at det i forhold til de(n) virkende person(er)s evne ell. kraft ikke kan udføres, realiseres; ugørlig. Vil I myrde mig, fordi jeg ikke kand giøre u-muelige

Ting? *Holb. Didr. I. 2.* de skjulte Grunde gjorde Giennemfarten umuelig. *Jacobi. Skr. 29.* den relativt eller subjektivt umulige Ydelse o: den, som vel kan erlægges, men ikke af den paagjældende. *Lassen. AO. *5.* hvad Kongen kræver, er umuligt (1871: den Ting, som Kongen begjærer, er svar). *Dan. 2. 11 (1931).* jf.: Umuelig Sum (o: som ikke kan skaffes til veje). *vAph. (1764).* fysisk, plat, platter- dings umulig(t), se fysisk 1, III. plat 3.2 osv. i talem.: lige saa umuligt som at klyve ell. krybe til maanen, se II. klyve, krybe 2.2. det er umuligt at gøre alle tilpas, se II. til- pas 1.2. se ogs. *Feilb.* || styrende et direkte foranstillet led (især: personbetegnelse) ell. i forb. m. præp.-led m. for. det, som var Loven umueligt . . . det gjorde Gud. *Rom. 8. 3.* det (er) mig umuligt, at forlade C., fordi min Farbroder vil have det. *JRPoulli. SB. 24.* hos Tyskerne var det mig umuelig at vinde noget Gjør. *Rask. Br. I. 328. Stuck. I. 10.* Det var umuligt for chaufføren at rette vognen op. *Sora Amtstid. 19/2 1949. I. sp. 6.* || U det umulige brugt substantivisk, om hvad der ikke kan udføres, præsteres. *en Genius har . . . | Til Ideens Triumf her det Umulige gjort. *Heib. Poet. VIII. 165. Kierk. VII. 186.* I sin Trang til Selvhævdelse gik Knud . . . for vidt, forsøgte det umulige og led forsmædelige Nederlag. *Martin AHans. NO. 34.* de vestallie- rede gjorde det umulige muligt (o: ved gennem lang tid at forsyne Berlin ad luft- vejen). *Socialdem. 1/10 1948. 2. sp. 4.* forlange det umulige: Ørst. I. 31. se ogs. u. forlange 3. 1.2) (jf. bet. 1.1) saaledes beskaffent, at det efter forholdene ikke kan (tænkes at) være tilfældet, ske; utænkelig; udelukket. det er umueligt, at Forargelser ei skulde komme. *Luc. 17. 1.* „Det skal vist være en fornemme Banqverotter.“ — „Endnu ikke . . . men hand kand blive det. Ingen Ting er u-mue- ligt.“ *Holb. Pants. I. 1.* Det er saa umuligt, som at to og to kan blive fem. *Gylb. X. 153.* um- ligt var det ikke, at de Slusker endnu holdt til paa Egnen. *Rosenkrantz. MV. 7.* || (jf. anden 5.4) i forb. det er umuligt andet, alle andre muligheder er udelukkede; det er en fysisk nødvendighed. Det er umuligt andet, end at de lavere samfundsklasser . . . må have dyrket idens kvindelige vatte. *AOLRE. NG. 189.* Han saa hende, det var umuligt an- det. *ErlKrist. DH. 158.* || i (forkortede) udtr., der udtrykker en høj grad af overraskelse, forbløffelse (parret m. vantro, tvivl). „Vi har bedraget dig.“ . . . | „Umuligt! Hvad? Bedraget mig?“ *Oehl. ND. 329. Bøgh. Valby- gaasen. (1859). 54. 56. Pol. 1949. 4. sp. 7.* „kon- gen er død.“ — „(det er) umuligt!“ | 1.3) som adv. (oftest i forb. m. kunne); næsten kun m. bet.: ikke paa nogen mulig, optænkelig maade; aldeles ikke. saadant kand u-mueligt andet end komme fra Fanden. *Holb. Er. III. 5.* *Uret kand | Umuelig dig (o: gud) behage. *Brors. 69. (han) gik saa strunket, saa han*

umulig kunde see sine egne . . Støvle-Næser. *Ing.LB.I.44.* selv det bedst indrettede . . offentlige biblioteksystem kan umuligt erstatte behaget og bekvemmeligheden ved at have sine bøger omkring sig. *Plesner.B.12.* || † i forb. m. pleonastisk nægtelse. Jeg kand umuelig ikke troe andet, end at disse Huler har sine fornuftige Indbyggere. *Ruge.FT.54.* Det kand De umueligen ikke som en fornuftig Naturaliste nægte. *smst.250.*

2) (især talespr.) videre anv. af bet. 1: som ikke kan anvendes, bruges, nyde fremgang, gøre fyldest, ell. som virker urimeligt, svært, uegnet; haabløs. (om forb. alle mulige og umulige se u. bet. 2.3); flg. anv. fremhæves: 2.1) om ting ell. forhold (se ogs. bet. 2.3); oftest m. særlig forestilling om, at noget forekommer urimeligt, forkert, svært, malplaceret, stridende mod naturlighed ell. gængs, fornuftig skik; ogs.: uholdbar, jo urimeligere og umueligere et Forslag er, jo sikkrere er det paa almindeligt Bifald. *Bagges.NK.239.* Ulriks Stilling i Præstegaarden var umulig. *Drachm.VT.312.* denne Efterretning gav hans umulige Lidenskab (∴ haabløse kærlighed) ny Næring. *JPJac.I.166.* en Menneskefigur . . vreden og vendt . . paa de forunderligste og umuligste Maader. *JLange.MF.203.* (teater)Stykket var umuligt. *Bang.K.98.* (gymnastikholdet) vinder ved en „umulig“ Kendelse af Dommerne. *Pol.¹/s.1919.6.sp.5.* Var det en aldeles umulig Tanke, at hun kunde ville leve med ham? Hun var 19 og han var 59. *JVJens.RF.135.* En enkelt Vægt var helt umulig (∴ vejede meget fejl). *Pol.¹/s.1944.6.sp.2.* som adv.: en slank og rank Søjlehals, umuligt lang. *VVed.BB.258.* Bogskorpionen . . flad som et Bogmærke og af næsten umulig ringe Størrelse. *JVJens.Gutenberg.(1939).52.* jf. næste gruppe: Høns som gik og puttede deres Æg af Vejen — hen paa de umuligste Steder. *AndNz.DM.III.10.* || om lokalitet spec.: som takket være sin afsides beliggenhed (og smaa, ravnekragsagtige forhold) synes uegnet til et vist formaal, virker paafaldende som skueplads for en vis begivenhed. et Koncertbureau, som havde . . alle Nordens umuligste Provensbyer til Slagmark. *Bang.S.266.* (telegrammet) var afsendt fra et eller andet umuligt Sted i fransk Vestafrika. *Hornaday.FraNaturesVidunderlande.(overs.1926).218.* 2.2) om person; dels: som er aldeles uskikket, udygtig til noget. Vi havde prøvet ti Elever . . De var umulige. *Bang.SF.76.* Bisp og Provst blev hurtigt enige om, at han (∴: en præst) var komplet umulig. *Pont.F.I.179.* jeg er umulig til at huske Navne. *Pol.¹/s.1934.Sønd.3.sp.1.* jeg var umulig i Regning (∴: i skolen). *ValborgDahl.DeungeDage.(1940).68.* jf. næste gruppe: Lisbeth er umulig i Selskab. *BHolst.L.33.* || dels: præget af uligevægt, mangel paa selvkontrol i optræden, væremaade ell. ulyst til at adlyde, følge forskrifter oln.; meget umedgørlig, van-

skelig, uartig, irriterabel; ogs. som et mildt, overbærende udtr. for at være aparte, sær oln. Hun spiller Harmonika — Hun er umulig! *Bøgh.II.70.* De er da ogsaa aldeles umulig i Aften. Kan De dog ikke et Øjeblik tale alvorligt. *Pont.LP.I.121.* Kommer (bladene) en Dag lidt senere, er han nervøs og umulig. *CEw.DVII2.* en Latter, der sagde, at han var umulig, men indtagende alligevel. *Raae.GL.109.* Bedste skældte ud paa denne umulige knægt. *Gersov.DR.12.* || i forb. gøre sig ell. en umulig, optræde saaledes, at man mister sit arbejde, sin stilling, forspilder sine muligheder (et vist sted), gør sig forhadet, ugleset, henk.: ødelægge en andens position, gode omdømme, chancer, indflydelse oln. (han) vilde gjøre sig selv — som det hedder i det nyere Sprog — end mere umulig. *Mynst.Levnet.77.* (han har længe) stræbt at gøre mig hvad man kalder „umulig“. *Brandes.XIII.390.* de havde . . gjort sig saa umulige iblandt den skikkelige Bondebefolkning, som kun rigtig løsslupne Københavnerne kan gøre sig. *Aakj.EE.35.* 2.3) (især spøg.) i forb. som alle mulige og umulige steder (ell. paa hit, mennesker osv.), som udtr. for en uensartet ferhed (af til dels ringe, stette, søre osv. elementer). han rensede den pavelige Curie for den Horde af Humanister som indtog alle mulige og umulige Stillinger dér som Skrivere Sekretærer osv. *MDrachmannBentzon.Michelagnolo.(1908).76.* (Pontoppidan skrev) en Mængde novellistiske Bidrag til alle mulige og umulige Blade. *EThoms.DL.77.* du er naturligvis smækfuld af alle mulige og umulige Vaner. *KAbell.E.63.* se ogs. u. mulig 1.2.

Uumulig-gøre, v. [-gø'ra] vbs. -else (*Lassen.SO.778.*) bevirke, at noget bliver umuligt (1.1); hindre udførelsen, gennemførelsen af noget. *Kofoed-Hansen.F.97* (se u. Afsving 2). (demonstranterne) umuliggjorde Byraads-mødets Afholdelse. *DagNyh.¹/s.1911.2.sp.5.* *DrewsenChrist.RM.108.* -hed, en. fl. -or. (ænyd. umu(e)lighed, gl. umøg(e)lighed) 1) til umulig 1. *intet er Umuelighed for Gud. *Bagges.NbD.37.* at gå til Lands (skal) grænse nær til Umulighed. *Rask.Br.I.445.* *Lassen.AO.³463.* Over dette Emne, Lykens Umulighed, digtede Paludan-Müller . . en Række Tankedigte. *Rubow.P.10.* || m. nærmere bestemmelse, tilknyttet ved for, i ell. (nu vist kun) af, † m. inf. direkte tilknyttet. Blindhed. Umueligheden at see en gammel Ven, naar han er i Nød. *PAHeib.(ForSandhed.II.200).* Umuligheden i at flygte tvang dem . . til at staae. *Blich.(1920).* XV76. Umuligheden af et Tilværelsens System. *Kierk.VII.98.* Lidenskabens Umulighed for at sætte sig Skranker. *Drachm.T.110.* en Umulighed af Servituttens Udøvelse. *Illum.Servitutter.(1943).245.* || m. (mere) konkr. bet.; dels i forb. som det er en umulighed (at osv.): *Holb.Kh.682.* det (var)

ingen Umuelighed at faa Vegten (*af klokken*) at vide. *LHøyer.G.23.* det har været mig en Umulighed at lære noget andet Sprog. *Kierk. VI.454.* Hørup uden Støtte af de radikale Elementer i Hovedstaden var en Umulighed. *JySaml.5R.VII.55.* en fysisk umulighed, (*jagl.*) om hvad der er udelukket, umuligt *if. naturlovene. Tode.ST.I.27* (se u. fysisk 1). *PoulAnd.F.312. jf. Spectator.1946.108.* (*talespr.*) i videre anv., om hvad der er absolut udelukket, umuligt: det er jo en fysisk Umulighed at gjøre Alt færdigt i Løbet af sex lumpne Uger. *Cit.1873.(Brandes.Br.1.301). Wiwel.137.* en moralsk umulighed, se u. moralsk 4. en plad umulighed, se III. plad 3.1. — *dels i flt. (ofte i forb. som forlange umuligheder): LTid.1724.643.* Umuligheder er det kuns Daaren der gjør Paastand paa. *PAHeib.Sk.III.368.* *Umuligheder maa ingen tro, | Endsige da forlange. *Grundtv.SS.V460.* Herren (o: gud) . . fordrer ikke Umuligheder af os. *NPWiwel.NS.106. 2)* (*især talespr.*) til umulig 2. *jf. umulig 2.1:* (*hun*) kunde sige de uføreneligste Modsætninger . . og blev hun fangen i een Umulighed, havde hun stadig en ny rede til at klare sig med. *Bergstrøm.Ve.92.* ved Offentlighedsørelsen af et Privatbrev under en Polemik er (*man*) ude paa Umulighedernes Gebet hvad angaar Takt og Hensyn. *EGad.TT.63. jf. umulig 2.2 beg.: (elevernes)* Umulighed (o: til at lære). *AaDons.MV.50.* || navnlig *ren konkr. anv., om hvad der er aldeles mislykket ell. uegnet, „haabløst“ (til et vist formaal); dels (jf. umulig 2.1) om ting: det gamle Kunstkammer var en Umulighed. SophMüll.N.104.* Salmedigteren . . Sthens „Kortvending“ . . er en dramatisk Umulighed. *VilhAnd.HB.16. dels (og især; jf. umulig 2.2 og Umulius) om person: SHEegaard. ØF.2.* Denne Udtalelse gjorde Iver Bertelsen til en Umulighed ved Universitetet; han maatte skyndsomst fortrække. *Troels.V.VIII.123. (de)* ansaa hinanden for komplette Umuligheder som Jernbanefolk. *KBokkenh. U.132.*

Umulius, en. [u'mu'lius] (*l. br. (skrevet) Umuligus.* Student Umuligus. *JPHolbæk Jensen. (bogtitel.1932).* se ogs. *nåf.). best. f. (l. br.) -sen (TomKrist. (Pol. 10.1944.6.sp.4)); flt. -ser (se nåf.). (no. d. s.; dannet til umulig (2.2 beg.) ved tilføjelse af den lat. endelse -us (og vistnok m. hentydning til navne som Emilius, Julius), jf. sv. (jarg.) friskus, frisk fyr, fräckus, fræk fyr osv. samt Bom.S.29; spøg.) person, der er ganske uskikket, umulig til et ell. andet; umulighed (2 slutn.). De er den største Umulius af et Kvæg paa hele Guds grønne Jord! *VilhMøll.MT.30.* de Elever, vi . . i vort stille Sind plejer at benævne*

„Umuliusser“ i Dansk. *Folkeskolen. 10.1924.91. sp.1.* Dumpekandidater og andre Umulig-
us'er. *AndNz.VE.67.*

u-musikalsk, adj. 1) (*især æstet.*) om

lyd, metrisk form olgn.: stridende mod harmonien, vellyden; blotet for harmonisk skiftende toneforhold, melodiositet. S&B. Verse-maalet (i Hertzs „Valdemar Atterdag“) er ulyrisk, Folkeviseriset er med Flid gjort umusikalsk. VilhAnd.Litt.III.448. falske og bundumusikalske Betoninger. *StSprO.Nr.189.101. 2)* om person: uden sans (øre, anlæg) for musik; undertiden m. tanke paa, at en person nok kan nyde musik, men ikke selv udoe den, ell. savner indsigt i musikkens (*teori og*) væsen. Havde jeg derfor kun lidt Forstand paa Musiken . . men nu er jeg, til Uheld, selv meget umusikalsk. *Grundtv. BrS.76.* den Umusikalske opfatter Musiken i al Fald som Larm. *Schand.UM.73.* Ploug var ganske umusikalsk, han har aldrig skabt en Strofe. *VilhAnd.Litt.III.601.* **-myndig**, adj. [*alm. udtalt: -'møn'di*] (*ænyd. glde.*) umyndigh, umøndigh, umyndugh, ogs. i bet.: uberettiget, ell.: magtesløs, uden indflydelse, *jf. mnt. unmundich*) 1) (*i rigsspr. nu kun i tilfælde, der ogs. kan opfattes som bet. 3)* ikke myndig (1), mægtig, kraftig; svag; kraftes-, indflydelsesløs. Den gode . . Mand er et af de Mennesker, som i flere Henseender vedblive deres hele Liv igjennem at være umyndige, som . . ikke kunne staae ved egen Kraft. *POBrønds.RD.63. Heib.Pros.I.27* (se u. myndig 1). *jf. Feilb. 2)* (*sj.*) ikke myndig (2); mild; blid. saa svagt, saa mildt, umyndigt, som jeg har forsøgt det, at drage Christendommen frem noget sandere. *Kierk.XII.416. 3)* som p. gr. af mindreaarighed ell. ved myndighedernes bestemmelse ikke selv kan raade over sin formue og forpligte sig ved retshandler; som ikke er (blevet) myndig (3), ikke har (opnaaet) myndighed (1.3). 3.1) (*jf. edsumyndig; spec. jur.*) i egl. bet. spar mig dog for min fattige Hustrue og u-myndige Børns skyld. *Holb.Jep.III.2.* Ingen . . må tillade, at de umyndige bruger dobbel eller drik eller andet uskikkeligt, som ungdommen kan forføres af. *Cit.1729.(Vider.III.297).* *Mynst.Betr.I.13.* Personer, der . . af Øvrigheden . . erklæres umyndige, ere umyndige i formueretlige Forhold, men antages i Almindelighed for myndige i personlige. *Lassen. AO.78.* Saa længe Arvingen er umyndig (1819: et Barn), er der ingen Forskel imellem ham og en Træl, skønt han er Herre over alt Godset. *Gal.4.1(1907).* i forb. som de umyndiges (jorde)gods (DL.3—17—22), midler (*Resol. 25/10.1786. Ing. EF. VII.134. Sal. 2XVIII.697; jf. Børnemidler.*) hør de umyndiges røstl udtryk, brugt naar man hører børn udtale en sandhed, ell. hvad voksne ikke vover at udtale (sml. u. uskyldig). *jf.:* De umyndiges Røst. *SuLa. (skuespiltitel.1906).* *Borries.P.100.* || (*nu sj.*) om tidsrum, i hvilket man (endnu) ikke er myndig. Umyndige Aar, som agtis i Mands Person under tyve fulde Aar og i Qvindis Person under Sexten fulde Aar. *DL.3—16—5. Schousbølle.*

Saxo.99. Det er fornemmelig Galenskab . . og den umyndige Alder, der . . giøre en Person inhabil til at være Dommer. *Nørreg.Privat.V.82. 3.2*) ☉ *m. videre anv.: som ikke har frigjort sig fra afhængighed; uselvstændig; afhængig (af andres paavirkninger, indflydelse); umoden. JSneed.IV.63.* en umyndig theologisk Candidat, der prøver Penne i en Afkrog. *Grundtv.Udv.I.202.* illustrerede Udgaver af Digtværker, tilbedste for Børn og aandeligt Umyndige, som blot formaae at nyde gennem Oiet. *Heib.Pros.VII.279.* Umyndige i Kærlighed. *titel paa skuespil (opført 1881) af Vilh. Topsoe (i forf.s manuskript kaldet: Kærlighedens Myndlinge; jf. Vilh.And.VT.164).* en Besidder af en stor Fæstegaard eller en rig jordløs Mand var politisk umyndig. *Verdenshist.V18. -myndig-gøre, v. [-'møðrə] vbs. -else. (jur.) gøre umyndig (3.1); især i part. umyndiggjort samt som vbs. en Umyndiggjorts Værgemaal. KaneSkr.¹⁴/1817. umyndige Personer, d. v. s. mindreaarige under 21 Aar samt Personer, der ved særligt Retsdekret er umyndiggjort, f. Eks. paa Grund af Sindssygdom. Hage.*II.444. || som vbs. myndige Personers Umyndiggjørelse. Prom.¹⁴/1803. JurO.(1934).155. || billedl. Folkets Umyndiggjørelse. Allen.I.31. en enestaaende Umyndiggjørelse af den offentlige Mening. JV Jens.RF.114. -myndig-hed, en. [-'møn'di,heð] (æynd. umøndighed, ugildhed) 1) (diul.) svarende til -myndig 1: svaghed. jf. KrJens.DF.27. 2) (jur.) til -myndig 3(1). Naar Kongen er udi sin U-myndighed, det er under 12. Aar, bliver Riget forestaaet af en Regent. *Hobb.Anh.145.* Ludovici XIV. hans Umyndigheds Aar. *LTid.1733.72. Henry Ussing.Da.Obligationsret.(1935-37).169. || (jf. -myndig 3.2) billedl. den sære aandelige Umyndighed, som vore fleste studeerte Folk vise ved de allerletteste matematiske Opgaver. Ørst.VI.147. Hauch.I.414. || hertil bl. a. Umyndigheds-dekret ell. -erklæring (Lassen.AO.*80f.), -indsigelse (Goos.II.512), -stand (NatTid.¹⁴/1913.Sønd.I.sp.4) ell. -tilstand ((kvinder-nes) borgerlige Umyndighedstilstand. PWorm. Fire Breve om Clara Raphael. (1851). 4. Hjemmet. 1913.306.sp.2). -mælende, part. adj. [-'mæ'lønə, ogs. -'mæ'lønə] (jf. Høysg.AG.122. AaHans.S.71.128). (æda. umælend, umyndig (om barn); til III. mæle) 1) (jf. -mælet) som (jf. sin art, natur ell. sit udviklings-trin) mangler evnen til at kunne udtrykke sig i (artikuleret) tale, gøre sig forstaaelig ad sproglig vej; stum (1). umælende Unger (☉: pattebørn). *PMøll.I.246. || næsten kun om (ell. som omskrivning for) dyr (i modsætn. til mennesker); dels (nu især arkais.) i adjektivisk anv. knyttet (attrib.) til ord som Bæst, Dyr ell. Kreatur (se Kreatur 3): alting i Verden finder hos sig Elskov endogsaa u-mælende Beester. *Hobb.Kandst.I.3.* det umæ-***

lende Lastdyr (*Chr.VI.*: det stumme trælbaarne dyr) taledede med menneskelig Røst. *2Pet.2.16.* *Umælende, som Hest og Hund, | Er alle Dyr i Dale, | Men Folk gav Verdens Skaber Mund | Til med ham selv at tale. *Grundtv.PS.VI.435. Schack.82* (se u. III. mæle 1.3). hun er bleven puttet ned (☉: begravet (i vindviet jord)) som et umælende Dyr. *BerLiisb.DominaHelena.(1919).69.* || *dels (i rigsspr. især gldgs.) i substantivisk anv.: et umælende, (de) umælende. uindhegnede brønde (bør) forvares således, ingen mælende — fornemlig børn — og umælende derudi komme til skade. Cit.1758. (Vider.II.451).* en Gift (☉: alkohol), hvis første Virkning er at nedstyrte dem (☉: menneskene) under de umælende, der bestemtes til at være den Allerhelligstes Billeder. *EW.(1914).IV.269. (de jægere, der) ere ubekyrrerede over, hvad det Umælende lider. Werfel. Jagt.2. Blich.EB.40. MO. (jeg) løfter aldrig Haand imod umælende — eller umælendes Doctores (☉: dyrlæger). KLars.DM.64. — i sammenligning: Dersom Menneskene af Naturen vare saa ufredelige, som man mener, saa var det ædelste af alle synlige Creature værre end de umælende. JSneed.VII.17. Hvi skal vi regnes for Kvæg og staa som umælende (1871 afvig.) i dine Øjne? *Job.8.3 (1931). især i forb. (behandle, staa osv.) som et umælende: (de) haanderte mig selv som et Umælende! . . Sig dog den Kælling . . Besked! Wied.Fæd.167. (hun) teer sig som et besat Umælende. NSvends.H.81. Lollo. jf.: Hun var et Umælende som havde at tie og gøre sit Arbejde. *And.Nz.DM.IV.118. 2) (☉, l. br.) som (har taleevne, men) (for øjeblikket) intet siger, forholder sig tavs; stum (2); ogs. om tilstand opfyldt af tavshed, stumhed. han forstummer i en umælende, tankeløs Tilintetgjorthed. Kierk.VIII.321. saa gik de to smaa Mennesker, umælende, med Retning mod Kirken. *Anesen.JG.78.* Der blev en umælende Stilhed i Stuen. *Pol.¹⁴/1936.9.sp.3. billedl.: Øvrigheden (talte) hen over det umælende Folks Hoved. PLaurids.S.I.17. man overfaldes af en umælende Melankoli. JVJens.OM.12. Folket blev umælende eller indskrænkede sig til Hyldestraab. FrPoul-sen.RK.46. || som ikke udtrykker sig forstaaeligt, i (gængse, tydelige) ord. Tjenestefolk, der er bleven Talere . . bryder jeg mig grumme lidt om at have i mit Brød, saa foretrækker jeg umælende Polakker og Svenskere, om det skal være. *JakKnu.F.222. jf.: Selv synger Moderen Glædssange for sit Mirakel (☉: barnet), uden Ord, umælende Lovsange der sprudler hende ud af Struben. JVJens.C.45. † -mælet, part. adj. (jf. æynd. umælig i sa. bet.) d. s. s. -mælende i. *Don Pedro spurde strax hvad Vredes Iver-Galde | Ham overløbet var, imens (☉: siden) hand saadan sad, | Som*****

et u-mælet Kræe. *PoulPed. DP. (1937). 64.* **U-mængde**, en. (efter ty. umenge; jf. -masse og u- 7.8) kolossal mængde; utal. Gennem et Utal af Gange naaede vi en Umængde af Sale. *Bang. Va. 110.* **-mærkelig**, adj. [-mærgøli ell. (især i bet. 1) -mærgøli] (oldn. úmerkiligr, uanselig, uforstændig, upaalidelig) 1) (jf. -formærkelig; især ω) som (næsten) ikke kan mærkes; ikke (ell. lidet) mærkbar. *Moth. M126.* om nogen synes, at d forvolder hær (o: i ordet „bedst“) et læspende, saa er dette saa ù-mærkeligt og lidet. *Høysg. AG. 122.* smaa Virkninger, saa smaa, at de ofte ere absolut umærkelige for Iagttageren, ialfald saa umærkelige, at han ikke kan gjøre Regnskab for dem. *Tops. US. II. 191.* || (nu l. br.) som er vanskelig ell. umulig at faa øje paa; højest uanselig; (næsten) usynlig. Jorden, som . . . kuns er en umærkelig Punkt i Naturen, synes for vores Begierligheder at være noget 20 *saa Stort og . . . Ædelt. JSneed. IX. 49.* Gudenaæ — der her allerede er temmelig bred, og har et næsten umærkeligt Løb. *Blich. (1920). XVIII. 159. Pont. LP. III. 24 (se u. Isseplade 2).* smaa, graa Kirker, hvor høje Stræbepiller rækker op til det flade Tag, og det næsten umærkelige Taarn kun lige naar over med sit Glamlul. *HAPaludan. Sp. 14.* || nu især som adv. ell. appos. Den lille Flod risler umærkelig giennem . . . Dalen. *Bagges. 30 L. I. 361.* Forf. har . . . dels vidst at beherske sit Hang til Reflexion, dels næsten umærkelig at indsmelte det som organisk Bestanddel i Fortællingen. *PLMøll. KS. II. 246.* Umærkelig var den snelyse Skumring gleden over i maaneklar Nat. *Pont. EV. 94. 2* (ikke i MO.; jf. mærkelig 2) ω som ikke er værd at lægge mærke til, bemærke; winteressant; ligeegyldig; undertiden (jf. mærkelig 3) nærmende sig bet.: uden paafaldende ejendommelighed; almindelig; ordinær. En umærkelig Person. *VSO.* || næsten kun i (litotisk) forb. m. nøgtelse. Den ikke umærkelige Anledning til disse Visers Udgivelse. *Heib. Pros. IV. 180.* en lille, psykologisk ikke umærkelig, Tildragelse fra Forbryder-Verdenen. *Kierk. XIV. 206.* Det var en stilfærdig, men ingenlunde umærkelig Mand. *Aarb. Skive. 1938. 122.* **-mærket**, part. adj. (i bet. 2 ogs. (poet.) -mærkt. *Rein. 237. Recke. GND. 169. Rose. MD. 119. 183.*) (ænyd. umerk(e)t, oldn. úmerktr (og úmarkaðr) 1) (især faql.) ikke forsynet med mærke (II. 2). *Cit. 1718 og 1731. (Vider. I. 359. III. 467; om kvæg). D&H. jf. III. mærke 1.3:* Helt umærket er han ikke gaaet ud af Kampen. *Buhl. Jobs Bog. (1887). 55. KMunk. A. 90. 2* (især højtid., poet., nu l. br.) som (sker i dyb stilhed, uden uro, tummel, i langsom, jævn fremadskriden og) ikke bemærkes, ænses, opfattes; ubemærket; uformærkt. *jeg har Tiden seet umærket ile | Som Tanken. *Bagges. SV. 309.* *Umærket som en stille Blomst du stod. *Oehl. XIX. 257.* det Hele . . . gik saa umærket af. *Kierk. XIII. 63.* Ingen Indianer lister sig mere umærket

og lydløst ind gennem en Urskov. *Brandes. XII. 282.* substantivisk: *Umærkte for sig op til Høihed svinge, | Og den, som før ansaaes stor, er ringe. *Rein. 237.* **-mættelig**, adj. (glda. umættheligh (Mariagerleg. 37); især ω) 1) (jf. -fyldelig, -slukkelig) som ikke kan mættes (II. 1). || om levende væsen. *Moth. M134.* Den anden (konge) skal være en u-mættelig *Ulv. Holb. DH. II. 66.* Naar barnet er i kirke for at døbes . . . maae moderen ikke spise, barnet bliver ellers umætteligt. *Jac. Bircherod. FF. 53. Kalk. II. 34.* jeg maa give ham tre madpakker med paa arbejde; han er aldeles umættelig ! || om sult ell. (nu næppe br.) tørst (LTid. 1743. 190). en umættelig Hunger. *JSneed. II. 67. MO. D&H. 2* overf.: som ikke kan tilfredsstilles, mættes (II. 2). 2. 1) om levende væsen. de Qvinder syntes at være u-mættelige, som vare skindsyge, og ikke kunde fordrage, at deres Mænd omgikkes andre Fruentimmer, naar de ikkun noksom elskede deres egne Hustruer. *Paus. CU. I. 60.* *Man umættelig i Lyst | Lærer blive her i Syden. *Aarestr. SS. V. 312.* Nordboerne synes at have været umættelige efter sjeleklenodier. *Grønb. LN. 8.* Hun var en modbydelig og umættelig Vampyr. *AaHermann. PH. 76. 2. 2* om ting. *Gladkow. Cement. (overs. 1917). 103 (se u. Svælg 2.2).* industrien (i Tyskland), hvis behov for råstoffer er enormt, og hvis oliepumper . . . er umættelige. *Samvirke. 44. 1948. 3. sp. 5.* øse stadig nye skatter i den umættelige statskasse ! 2. 3) om følelse, lidenskab olgn.: som ikke kan tilfredsstilles; ustyrlig; utæmmelig. Cistercienser-Munkene, hvis Gierrighed var u-mættelig. *Holb. Kh. 668.* Han rovede med en umættelig Begierlighed. *JSneed. IX. 74.* Helges brøde var den stadig umættelige elskov. *AOLr. DH. I. 161.* de to „sensationer“ (i et par aviser) skyldes en umættelig nyhedshunger. *Pol. 19. 1948. 11. sp. 7.* (nu næppe br.): Der ved opstod i ham en umættelig Tørst til Opdagelser og Erobringer. *Reiser. I. 388. Balth. Bang. S. 96 (se u. I. Tørst 3).* 2. 4) som adv.; undertiden som et kraftigt forstærkende udtr.: overvættes; kolossalt. hun er stolt, umættelig stolt. *Ev. (1914). I. 307.* jeg glæder mig rasende, umættelig til at see Parma. *Brandes. Br. I. 118.* (Shelley) læste umættelig, særlig Filosofi. *NMøll. V. Litt. III. 515.* ω **-mættelig-hed**, en. 1) (nu l. br.) til-mættelig 1. *Moth. M134. vAph. (1759).* med megen Mad vil følge Sydgom, og Umættelighed (Chr. VI: ufylldsomhed) vil lede til Kvalme. *Sir. 37. 35. 2* til-mættelig 2. (Alexander den Stores) Umættelighed var saa stor, at den heele Jord syntes for liden for ham. *Holb. Ep. III. 178.* din Umættelighed efter fremmed Eiendom gaaer jo over alle Grændser. *Hauch. I. 319.* (kvindens) erotiske Umættelighed. *Univ. Progr. 1944. II. 6.* **-møntet**, part. adj. (ænyd. umyntet; især mønt.) om (mønt)metal: ikke (ud)møntet (jf. mønte sp. 763³⁸f.). *Moth. M 202.* *gamle Kæmpehøje,

| Rige paa umøntet Guld. *Grundtv. PS. VI. 40.* (*ditmarskerne erobrede*) den hele Krigscasse, umyntet ædelt Metal. *Blich. (1920). XV. 37. Forro.*

un-, præfiks. se u- sp. 148**ff.

U-naade, en. uden fl. (ænyd. d. s., fsv. onapir, mnt. ung(e)nade (nht. ungnade), jf. oldn. únáð, uro) til I. Naade 1: det (forhold, den tilstand, der skyldes,) at en person (en guddom, fyrste, en overordnet, en person, der protegerer en, hjælper en, under en) undrager en sin bevaagenhed; ugunst. Hendes (o: den tilbedtes) U-naade er mig haardere end Døden. *Holb. Usynl. II. 4.* Lad da ikke den, der sukker over sine Forbrydelser, sucke over din (o: guds) Unaade. *JSneed. II. 325.* det Kast med Hovedet, som ledsager unge Pigers Naade. *CBernh. X. 146.* der (var) noget i den Maade, hvorpaa han (o: en gammel lokomotivfører) mønstrende saa sig om i Stuen, der varselede Unaade. *Bønnelycke. Lt. 168.* || ofte i (mer og mindre) faste forb., dels som obj. for verber: Jeg beder da at Greven vil ikke fatte U-naade for mig. *Holb. Pants. II. 5.* *Hand burde derfor ey paa dem Unaade kaste. *sa. Paars. 55.* se ogs. u. II. kaste 7.4. nu navnlig (Ω) i forb. som have ell. paadrage sig ens unaade. dels efter præp. (navnlig i): Mademoiselles forrige Hofdame . . . som hun . . . havde afskediget i Unaade. *Schand. IF. 138.* jf.: Han fik sin Afsked i Unaade. *MO. 1* falde (l. br. komme. *Holb. Ep. IV. 422.* † geraade. *Pflug. DP. 517*) i unaade. *I Jordiske Gudinder (o: de gifte koner)! hvis Unaade | Jeg nær var falden i. *Graah. PT. II. 112.* Skoleprogr. *Odense. 1852. 15.* *Lollo. (nu sj.:)* optage († tage (det) op. *Hørn. Moral. I. 12*) i unaade. *Holb. Intr. I. 2v.* Deres Excellence vilde da ikke i Unaade optage, at jeg har biet noget længer. *Gram. Breve. 202.* jf.: At ieg bruger den underdanige Frihed, hoslagte . . . Memorial at tilsende, vilde Deres Excellence ikke til nogen Unaade optage. *Langebek. Breve. 213.* være i Øfrigheds Unaade. *Cit. ca. 1740. (Vider. V. 187).* være i Unaade hos Een. *MO.* Jeg er vedblivende i hendes (o: *Amalie Skram's*) Unaade. *Brandes. Br. III. 231.* *LBruun. SF. 34.* være i kongens naade og unaade, se I. Naade 1.3 slutn. overgive sig olgn. paa naade og unaade, se smst. jf.: I næsten en time var vi overladt til ham (o: en nævenyttig medpassager) paa naade og unaade. *Pol. 29.* 1949. *Sønd. 4. sp. I. -naadig*, adj. [ʰuːnɑːˈdi, ogs. ʰuːnɑːˈði] (ænyd. d. s.) 1) som udtrykker, er præget af unaade, mangel paa naade (I. I.), bevaagenhed. Kayseren blev dem u-naadig. *Holb. Kh. 70.* *Kan end Livet holdes ud | Med en streng, unaadig Gud, | Er en ond, en uretfærdig, | Mennesket dog reent uværdig. *PalM. VII. 94.* Et unaadigt Svar. *MO.* kritikken gav bogen en særdeles unaadig modtagelse | hvor taktløse og klodsede de Mennesker er, som en unaadig Skæbne har anbragt dig imellem.

CKoch. Undervejs. (1907). 32. *Pol. 15.* 1949. 8. sp. 2. ofte i forb. som tage noget unaadigt op: Herren tar det dog ikke unaadigt op, at vi begjærer Forsikring. *Holb. II. J. I. 4.* *vAph. (1759). Socialdem. 2.* 1949. 5. sp. 6. han optog (mig) mine spagfærdige indvendinger meget unaadigt | *MO. 2*) (jf. naadig 3; dial.) uenig; umedgørlig; urolig. *Feilb. Lollo. Ω-national*, adj. (jf. -folkelig). 1) (mods. national 2) stridende mod det for en nation særegne, karakteristiske. de fornemme Kjøbstedsjomfruer med deres unationale . . . Modepynt. *Ing. EF. I. 202.* Forbindelsen Gjedser-Warnemünde . . . har bragt en ugemtylig, unational Precision ind i vor Jernbanedrift. *Gjel. T. 13.* 2) (mods. national 3) som savner særlige følelser, interesser for et enkelt land (fædrelandet), ikke føler sig intimt knyttet dertil (og svigter det, handler mod dets velfærd); ikke fædrelandssindet; upatriotisk. en ufolkelig eller unational Beslutning, Foranstaltning eller Gjærning af Regeringen. *Goldschm. V. 368.* Indfødsretsloven indeholdt . . . en frygtelig Kritik af de tidligere Enevoldskongers unationale Holdning. *EHolm. DH. 1720-1814. V. 261.* han dømtes for unational optræden under den tyske besættelse | **Ω-natur**, en. fl. (sj.) -er (se u. bet. 2.) (jf. ty. unatur) 1) (mods. I. Natur 2.1) (aands)beskaffenhed, væsen, der strider mod det oprindelige, ufordærvede, virker tvungent, skabagtigt, vægte, kunstlet. *Udgjør | Den blotte Tegning Malerkunsten? Hvad | Er Tegningen? blot Nødhielp, Unatur. | Der gives ingen Linier. *Oehl. V. 81.* det Haab, at hendes skønne Naturlighed ikke har ladet hende see min Unatur. *Sibb. I. 94.* Det er dog en Unatur med disse store indlagte Arier. *HCAnd. SS. VI. 107.* en Parodi, der sigter paa Unatur og Skruethed. *Stangerup. R. 41.* 2) (jf. I. Natur 2.3; sj.) om menneske præget af unatur (1), forskruethed, kunstleri, affektation. Moder og Datter . . . Den ene gammel — og . . . ønskende sig ung. Den anden ung med frodigt Talent til at melankolisere sig gammel . . . Forøvrigt Unaturer begge. *AzelThomsen. Af Kains Slægt. (1899). 74.* -**naturlig**, adj. (glda. unatturligh (Sydrak. 119), oldn. únattúrligr; jf. modnaturlig) *natursstridig; abnorm; især i flg. anv.: 1)* som ikke er i overensstemmelse med, som staar i modsætningsforhold til et væsens ell. en tings iboende ell. almindelige, normale egenskaber, naturens orden. *Lad eder Helved ey og Furia forleede | Til at fremture i slig u-naturlig Vrede (o: mod søsteren, hvis død hun arbejder paa). *Holb. Mel. IV. 2.* *som en Urt, | Omplantet i en fremmed unaturlig Grund. *Oehl. ND. 154.* det at ville være glad er naturligt, det at sørge unaturligt. *Kierk. II. 210.* Det er unaturligt at giøre Natten til Dag. *VSO.* || m. h. t. seksuelle forhold: pervers. *Rom. I. 26.* Tiberius . . . nedsankede sig i Drukkeskab og unaturlige Vellyster. *Mynst. Bispepr. (1850). 6.* lade

sig bruge til unaturlig Utugt (1819: synde imod Naturen). *1Cor.6.9* (1907). *det unaturlige, | det Blodskams-Forhold, jeg har levet i. *KMunk.C.32*. unaturlig omgængelse, se Omgængelse 3.2. || om levende væsner (personer); navnlig om slægtinge, familiemedlemmer: som svigter deres mest primitive pligter mod, hensyn til andre slægtinge (spec.: groft svigter ell. mishandler afkommet). *Holb.Ep.I.268*. Et ulyksaligt barn, en frugt af sine forældres uordentlige lyster, forloedes af en unaturlig moeder. *Kothe.KF.19*. *Hun vil ei som et unaturligt Dyr | Fortære egen Byrd. *Oehl.VI.223*. O du unaturlige Fader! Du har jo solgt din Datter. *Hostr.Int.56*. **D&H. 2)** som strider imod det oprindelige, primitive olgn.; kunstlet; affekteret; skabagtig; akavet; tvungen. hendes Tale (er) unaturlig. *Ev.(1914).I.307*. hun er jo saa gammel, saa hun kunde være min Tante; det falder mig reent unaturligt at kalde hende Cousine. *Heib.Poet.VII.255*. i vers, hvor man venter unaturlige omstillinger. *Jesp.SprU.62*. en unaturlig dragt, latter, (ægteføds)stilling | **3)** (jf. u. naturlig 2.2) $\searrow$ ægtefødt. De er Fyrstens naturlige Søn eller maaske endog en unaturlig — af et hemmeligt Ægteskab. *Ing.EF.II.112*. **4)** (jf. bet. 1) som forefindes, foreligger i en meget høj, (næsten) naturstridig, abnorm grad. Unaturlig tørst. *Moth. U31*. din unaturlige Paastaalighed i denne Sag. *Hzr.X.121*. || nu især (navnlig tale-spr.) som adv. (undertiden m. blot forstærkende bet.). hver Konge har regieret unaturligen længe. *Holb.DH.I.73*. en unaturlig tyk, attenaarig Grosserer aspirant. *Schand.TF.II.125*. en unaturlig dejlig Pige. *LeckFischer.KM.184*. **-naturlig-hed**, en. flt. **-er**. (ænyd. d. s.) især til -naturlig 2 (ogs. om unaturlig foreteelse): Amberg. vi see (til) hvilke Unaturligheder det kunde lykkes Egennytte . . under Religionens Maske at holde den ene Slægt fangen efter den anden. *HN Claus.Leil.32*. Peruginos (o: en malers) Figurer . . gaa videst i Tyndhed; deres Unaturlighed i denne Henseende er undertiden (næsten) latterlig. *JLange.II.5*. **U -navngiven**, part. adj. *Rostgaard.Lex.U19c. 1)* (mindre br.) som er uden navn, benævnelse, ikke er navngiven (1); navnløs (2.1); udbø. *NyerupRahb.VI.74*. et unavngivet versemål (o: i Snorres „Håttatal“). *AÖlr.DH.II.212*. 1843 nævnes ved siden af Vejrs også Knolden, som nu er unavngivet. *SøkortStedn.54*. **2)** hvis navn skjules, holdes hemmeligt, ikke opgives; unævnt; især d. s. s. anonym (om person ell. skrift). jeg (fik) Lyst at indlevere unavngiven et Stykke, og jeg skrev et lille Lystspil. *HAnd.BC.II.106*. Forlæggeren (modtog) et Brev fra en Unavngiven. *HSchwänenfl.H.552*. Afsend ikke et unavngivet Brev. Den, der skriver anonyme Breve (osv.). *EGad.TT.67*. **-navnkundig**, adj. (ænyd. d. s., i bet. 1-2) **1)** (især højtid.) hvis

ry ikke er udbredt viden om; ukendt; uberømt. *Moth.N14*. *O mit Corsica, | Du er en unavnkundig liden Øe; | Een Mand skal muligt skaffe Dig et Navn, | Saa aldrig Du paa Jord skal glemmes meer. *Bagger.II.106*. en ikke unavnkundig Mand. *Cit.1865*. (*Acta Jul.XX.1.66*). *JVJens.G.190* (se u. I. Top 6 beg.). **2)** (bibl.) † om dag; som ikke ønses, højtideligholdes. *2Makk.15.36* (*Chr.VI*; se u. navnkundig 3).

unbefangen, part. adj. se u. ubefangen.

und-, præfiks. [lon-] foran g dagl. ogs. [lon-] (se u. undgaa); især højtid. (kirrk.) ell. dial. [un-] (se u. und-fange, -gaa, -skyld, -skyldning, -selig, -tagelse, -være samt Høysg. *Anh.22*. Feilb.); undertiden (ved visse verber ell. (navnlig) afledninger deraf) (ogs.) [on-(un-)] m. hovedtryk paa flg. led, se u. und-fange, -gaaelig, -skyldelig, -tagen, -værlig. (m. h. t. formen om- se om- 3). (ænyd. glda. un(d)-, unt-, som præfiks i verber og afledninger heraf (navnlig vbs. og verbal-adj. paa -elig), sv. und-, no. unn-; dels fra nnt. unt- (foran læbelyd: um-; jf. om- 3), ont-, ent- (holl. ont-, ty. ent- (ohl. int-; jf. ent-), emp- (jf. omfindtlig)), af osax. and-, ant-, jf. oeng. (on-, un-) op-, got. and-, und- (jf. u. Ansvar og undfly) samt got. and, præp.: imod m. m., oeng. op-, indtil; dels foreligger i visse tilfælde det nord. adv. undan (se II. unden), jf. ogs. u. und-drage, -komst, -tage samt oldn. forb. som ganga, komast, hlaupa undan || af anden oprindelse er und- i undbukkende og aflade (s. d.) præfiks anv. ved verber (og afledninger heraf; jf. dog Undvej) til at betegne en fjernelse, bortvigelse, udfrielse, sjældnere modtagelse, udligning olgn. (se und-fange, -gælde, -se); præfikset er i nutiden kun meget sjældent anv. til nydannelser (i bet.: bort fra); af tilfældige (delvis spøg.) dannelser kan nævnes: Man frygtede at det vilde gaae (saaledes) med denne Ud-gave (o: af Holbergs komedier) . . at Stykkerne skulde forandres . . og at Holberg derved vilde — man tilgive mig Ordet undholberges. *Tode.Dramatiske Tillæg. (1789). 265*. (man) fortæller om en Greve, som i hele tre Aar forgieves stræbte at undfrøkene sin Gemalinde. Han maatte reise, uden at have . . rystet hendes Jomfruekrands. *sa.SJ.I.396*. Michaëlis undsmutter (i en utopisk digtning) det sikre Nederlag. *Kehler.KK.211*.

undbukken(de), part. adj. **1)** led er egl. en dial. form af oven, jf. Feilb. u. ovenbukkende; dial.) sideform til overbukkende (s. d.). du er bleven for svær (o: frugt-sommelig) ved mig, siger du; men tho, den Slav' er kommen undbukken paa saa mange Piger før dig. *Aakj.VF.74*. Efter det Rabalder, de (o: nogle tyske soldater) havde lavet med deres Besser, var der ingen Tid at spille, om de vilde komme undbukken paa de danske Dragoner. *Elkjær.UnderUvejret.(1922).87*.

(at faa) En hvælle (o: trivelig) Trækstud lige ind ad Døren, helt undbukkende. sa. RK.62.

unddrage, v. [ʊnˈdraːʒə] præf. -drog; part. -draget. vbs. -else (LTid.1761.284. Biehl.DQ.IV.299. Goos.II.622. HenryUssing. Erstatningsret.(1937).41). (glåa. un(dær)-draghe, jf. sv. oldn. undandraga, æda. draghæ undæ, trække (et straa, der ligger under et andet) bort, ud (DGL.V120), samt mnt. ent- 10 dragen, -dregen || ofte i konstruktioner som unddrage en (sig) noget ell. m. efterfølgende præp. fra (ogs. (nu næppe br.) af ell. (nu l. br.) for))

1) (undertiden m. overgang til bet. 2-3 (se spec. bet. 1.2); bibl., højtid., nu sj.) drage, trække, føre bort fra (et sted) (for at bringe et andet sted hen ell. bringe i sikkerhed, befri for fare, overløst olyn.). 1.1) i egl. bet. *Achl ja hvor mangen Vee | Har du min Siel be- 20 taget | Og Aanden sødt unddraget (SalmHus. 479.2: hendraget) | I Himlen ind at see. Brors.54. *Aand og Vand og Blod, | Som Sielen kand unddrage | Til Livets Strøm at smage. smst.145. m. hensobj. og obj.: Jeg greb hendes Haand, som hun ikke unddrog mig. Blich.(1920).XIX.103. Med graadige Læber søgte Jægeren hendes Mund, som hun unddrog ham ved at bøje sig ud over Broens Rækværk. GyrLemche.S.III.11. || refl. Jesus 30 havde unddraget sig, da der var meget Folk paa Stedet. Joh.5.13. især m. flg. præp.-led: snige sig bort . . . eller unddrage sig fra een eller fra noget. Høysg.S.95. (jeg) unddrager . . . mig af dine venskabelige Arme, og søger . . . Eensomhed. Biehl.Cerv.LF.I.126. hun gav sig til at lee . . . Derved unddroge Læberne sig for hans (o: en kysselystens) Mund. Tode. IX.464. 1.2) uegl., i tilfælde, der staar paa 40 overgangen til bet. 2-3. Stakkels gode Barn! just i det han (o: hendes trolovede) skal blive Din for stedse, unddrages han Dig for stedse (o: ved at dø). Biehl.(Skuesp.III,3.97). at unddrage det (o: skuespillet) denne ubillige Glemsel. NyerupRahb.VI.313. saaledes optage da vi, eders tilkommende Lærere, Eder med de bedste Forhaabninger og Ønsker. Sluttes Eder til os, og vi skulle ikke unddrage os Eder. Ørst.II.131. || m. efterfølgende 50 præp. (gud) unddrager ikke sine øyne fra en retfærdig (1871: Han drager ikke sine Øjne bort fra de Retfærdige). Job.36.7 (Chr. VI). (kejseren havde) ikke villet unddrage dem (o: Hamborgs indbyggere) fra deres rette Herskab (o: de holstenske herrer). Holb.DH. II.420. er der skarns Mennesker til, som søge at forlokke unge Piger, saa unddrag mig dog af deres Tal. Lodde.(Skuesp.IV.293). ingen Kjærlighed og intet Had . . . skal fra denne Time af unddrage vor Arm og vor 60 Kraft . . . fra vor store Konges Tjeneste. Ing. VS.III.137. hver lille Strækning (af marsken) er et fra Havet unddraget Bytte. Goldschm.NSU.VII.83.

2) (jf. bet. 1.2; især ☉) bet. 1 i videre, ikke-refl. anv.: hindre, at noget kommer ell. forbliver i andres eje, kommer andre til gode olyn.; forholde (II.1.2); berøve; betage. (især m. h. t. noget ønskværdigt, et gode). (Gustav Adolf vilde) have dend Tillid . . . til Kongen, at hand Sverriges Rige sin Velvilighed ikke ville unddrage. Slange. ChrIV.366. (kongen) unddrog Fædernelandet sin Nær- 10 værelse (o: ved at rejse bort). Schousbølle.Sazo. 354. *hvis Du | Unddrager den (o: høren) det velfortiente Bytte. Kruse.DVIV.56. (glentens) rustbrune Fjerdragt . . . gled over i Farven af de tørre Stammegrene og unddrog den baade Dyr og Menneskes Opmærksomhed. GyrLemche.S.III.7. Folk gemte Kobbermønterne i den Hensigt at unddrage dem den tyske Industri. FemlangAar.228. || (nu sj.) m. obj. og præp.-led m. fra. unddrag ikke 20 din gave fra (1871: opsæt ikke Gaven til) den nødtørftige. Sir.4.3 (Chr.VI). Ruge.FT. 183.

3) (jf. bet. 1.2; især ☉) bet. 1 i videre, refl. anv. 3.1) om person: (søge at) undgaa, vige tilbage (for), slippe fri (for), frigøre sig (for), knibe uden om (et hverv, en forpligtelse ell. en hædersbevisning osv.) (og derved svigte, ikke gøre fyldest, lade i stikken). || (nu mindre br.) uden nærmere bestemmelse. Husk paa, man lever kun een Gang; er det forsømt, kom Du ikke til at lide, unddrog Du Dig: det er evigt nopretteligt. Kierk.XIV.304. Godeisieren (inviterede) hele Selskabet . . . til et Festmaaltid . . . De ældre Medlemmer unddrog sig. Gjæl.T.332. ERode. Livets Ekko.(1944).72. || m. angivelse af, hvad man 30 skyr osv. hand (har) aldrig havt i sinde at unddrage sig gandske Arbejdet. LTid. 1723.106. om hun end ikke just kom mig imøde, saa unddrog hun sig dog heller ikke min Kjærlighed. Schack.140. unddrage sig sine Forpligtelser (jf. u. I. Pligt.2.3). Ludv. (atlantflyveren) unddrog sig Københavnernes 40 Hyldest. Pol.27/1933.I.sp.4. || m. flg. præp.-led m. fra ell. (nu sj.) for. jo stærkere hand unddroeg sig for denne Ære, desto meere holdt Paven ham samme værdig. LTid.1725. 420. de Lybske . . . ville unddrage sig fra at betale . . . Told. Slange. ChrIV.207. Vi kan overhoved ikke unddrage os for den tanke, at (osv.). AOlvr.DH.I.15. jeg unddrog mig ikke fra at forkynde (1819: jeg forholdt ikke, at jeg jo forkyndte) eder hele Guds Raad. ApG.20.27 (1907). unddrage sig fra sin(e) 50 pligt(er); Slange. ChrIV.927. Mynst.Frb.19. EJessen.RI.131. 3.2) om ting ell. forhold: være utilgængelig for, være hævet over, ikke kunne gøres til genstand for sansning, (rigtig, dybtgaaende) forstaaelse, erkendelse. den mellemste Deel af Skympnen er omgivet af en Luifhvirvel, som unddrager sig lagttagelsen, fordi den ingen uigjennemsigtige Dele indeholder. Ørst.VIII.38. Kierk.V5. Den egentlige, intime Grund til (Tycho Brahes) Fald

.. unddrager sig vistnok vor Viden. *CSPet. Litt.362.* *Haven er vildsom og stor, | Paa een Gang ser man den ikke; | Meget unddrager sig let | Tilfældigt-Besøgende Blikke. *KaiHob.ZH.25.* (l. br.) i forb. m. fra: det biografiske spørgsmål unddrager sig fra sikker granskning. *AOLr.DH.I.71.*

I. unde, adj. i best. f., se ond.

II. unde, v. [ʼonæ; især højt. l. unæ (jf. *Høysg.Anh.22*)] præs. -er ell. (foræld.) and (DFU.nr.42.20. *Moth.U54*); præt. -te ell. (sjældnere) -ede (*Hob.DH.III.165.* Rasmus Nielsen. *Regensen.* (1906). 111. *HMatthiess.DK.78.* jf. *Moth.U53* og u. misunde); part. -t [on'd; især højt. un'd ell. (sjældnere) -et (*Falst.Ovid.22.* *Ing.LB.I.17.* *Schand.UD.183.* *Frisch.PE.310.* jf. *Moth.U53.* *VSO.* og u. forunde). (glda. unnæ (*Fragm.117*) m. præs. an(d), æda. (præt.) unæ (smst.14), run. (præt.) uni, overdrage som arv, sv. unna, no. unne, oldn. unna (præs. ann, part. un(na)t), oeng. unnan, osax. oht. (gi)unnan (jf. mnt. hold. gunnen, ty. gönnen samt (derfra) ænyd. gynde, sv. gynna); besl. m. I. Ast, (sidste led af) Avind, Gunst; jf. for-, misunde, ynde og I. Under)

1) ((i rigsspr.) nu kun arkais.) være sindet, indstillet paa en vis maade over for en; næsten kun i forb. med kvalificerende adv. som godt, vel, ilde: være venligt sindet over for en, ynde, holde af, elske vedk., enh.: være wenligt indstillet over for en, være en fjendsk; unde bedst (v: holde mest af, foretrække): en Debitor (søger) at forskafe de Creditorer, han best under, deres fulde Betalning. *Stampe.II.22.* *Grundtv.SS.V400.* *Værg mod Verdens vilde Bølger | Du det Land, han undte bedst | *Recke.Digte.VII.* (1911). 45. (faderen) gav hende gode Ord. Hun kunde stadig mærke, han undte hende godt. *Elkjær.RK.213.* jf. *Grundtv.PS.VI.231.* (nu næppe br.:) unde en ilde. *Moth.U53.* *baade undte Hav og Mennisker mig ilde. *Falst.Ovid.28.* || navnlig i forb. unde vel. *, „Og hør du nu det, Tove min: | hvor vel under du Soffilin?“ | „Jeg under saa liden Soffi | som Sønne min Kristoffer.“ *DFU.nr.17.2.* han (blev) hos Broderen, mere for et Syns skyld, end fordi han undte ham vel. *Schousbølle.Saxo.382.* *Aldrig jf tænkte, at | Jeg skulde Vaners | Æt unde vel. *Grundtv.PS.I.73.* *Jeg ser det gamle svinde, | jeg under det nye vel. *OlafHans.DB.51.*

2) (undertiden vanskeligt at skelne fra bet. 3) som udr. for, at en guddom, forsynet, en overmand ell. anden, hvem man er undergiven, afhængig af ell. staar i et vist forhold til, lader en blive noget til del (som udslag af venlighed, velsindethed, imødekommenhed; ofte m. bibet. af, at den beviste velgerning, gunst ydes uførtjent, som en naadessag); indrømme (2.2); tilstaa (4); yde; forunde; værdige; m. h. t. bøn, ønske: opfylde. (nu vist kun m. hensobj. og obj.; † m. præp. til (*Cit.1718.*

(*Vider.III.466.*) Det er mig usigeligen kiært at den (v: en dyrekølle) smagede dem; thi jeg har ingen bedre Venner at unde den til. *Hob.HAmb.II.2*); (sj.) i abs. anv.: *Grundtv.RR.113*; (nu næppe br.) som vbs.: han havde Meget af Munden, men Lidt af Unden, lovede Folk baade Guld og grønne Skove, og gav dem kun en lang Næse. *sa.Saxo.I.249*). vi (vil) gerne unde ham nogen Fornøjelse. *Hob.Jul.13sc.* *naar undtes mine Ønsker mig? *Rahb.PoetF.II.32.* *Vel er jeg svag, dog, kiære Død! | End und mig nogle Dage. *Oehl.XXVII.10.* *, „couchel ici!“ han (v: en hund) maatte forstaae, | Før et Stegebeen blev ham undt. *Winth.IV.97.* (gæssene) maatte undes Tid til at flytte de brede Fødder. *EBertels.D.104.* i forb. m. kunne: Hun sagde, at jeg var et brutalt mandfolk, der . . ikke kunde unde sin lille kone et skaldet tørklæde. *MKlitgaard.GM.21.* unde en fred (*HAhlmann.M.56*), frist (*HMatthiess.DK.78.* jf. ndf. l. 43f.), hvile (*Kierk.I.280.* se ogs. u. I. Hvile 1.1), madro, part (af noget) (*PalM.VI.199.* se ogs. u. Part 2.1), ro (*KKarstens.S.213.* *D&H.*), (den) øre (at osv.) (*Hob.Bars.II.7.* *KMunk.El.121.*) || i udr. for at handle hos en næringsdrivende (og saaledes støtte ham), du er en smuk Mand, som under mit Huus en Skilling. *Hob.Jep.I.6.* unde en sin næring, søgning, se I. Næring 2.3, Søgning 2. || m. refl. hensobj. Jeg vilde unde mig dend fornøjelse at see Hannem her hos mig. *Cit.1735.* (*DMag.6R.V245*). Jeg . . bad ham unde os sin Nærværelse og sig selv nogen Hvile. *Gylb.* (1849). *IX.13.* den fattige Trøst den under han sig. *KMunk.El.114.* || (nu l. br.) m. person-obj. Min skæbne vilde ei unde mig ham lenger. *Moth.U53.* *PAHeib.Sk.II.339.* *Naar Gud kun hende vil unde mig . . | Begjער jeg ei hans Himmerig. *Hauch.SD.II.271.* || v m. hensobj., der betegner ting, at recreere Sindet og unde Hiernen Pauser. *Hob.Ep.II.91.* *Ei Haandevendingis Frist søvnagtig Ladhed undes. *Bull.* (*SKVid.IX.153*). *Und min Fortrolighed | Gengældelse. *Gjel.HS.136.* und (*1871*): Tilsted) ikke dine Øjne Søvn. *Ords.6.4* (1931). || (nu sj.) m. h. t. noget ubehageligt, skadeligt. *du bliver ved alt Onde mig at unde. *Falst.Ovid.103.* jf.: *Du vilde dræbe Alf, og fordred Kamp — | Den var jeg tvungen til at unde dig; | Jeg maatte følge Landets gamle Skik. *Oehl.VI.194.*

3) i udr. for, at man føler tilfredshed, glæde ved en andens skæbne, kaar, ell. haaber, ønsker, at en vis skæbne vil blive vedk. til del; ikke være misundelig, fortrydelig (over noget eksisterende ell. evt. i fremtiden indtræffende); gerne se noget tilfælde, hændes ell. tilhøre en (vist kun i forb. m. hensobj. og obj.); dels m. obj., der betegner et gode, noget eftertragtet: Jeg havde hellere undet hende vores lille Lieutenant (v: til mand). *PAHeib.II.61.* Det er da en farlig Mængde (æbler) | det Syn undte jeg Mo'er. *HCAnd.* (1919). *IV.*

151. (*hun*) undte ham ret af Hjertet Rejsen. *JLange.Breve.324.* *(*den døde*) mumler . . . Ikke at være | under jeg alle. *JVJens.Di.*139.* i *forb. m. kunne: GHMüll.Wb.* Han kunde unde Folkene fra Øen at komme først. *Elkjær.MH.8.* i *udtr. for at misunde ell. knapt, karrigt tilmaale (undergivne, tyende) det nødvendigeste til livets ophold: ikke (ell. knap olgn.) unde en brødet (det bare ell. tørre brød) (Moth.U53. PalM.IV.201. S&B.), føden, mad(en) (MO.¹ And.Nx.DM.I.62. Lollo.), (en) vands drik (se Drik 1.3). — *dels (ofte iron.) m. h. t. noget ubehageligt: *Det er mine Fiender; | Jeg undte dem vel Døden. Boye.PS.II.82.* i *forb. m. kunne: D&H.* jeg kunde unde bestyrelsen en rigtig dukkert paa næste generalforsamling | || i *forb. m. adv. som godt ell. (nu mindre br. i rigsspr.) vel. SalmHj.17.1.* „jeg maa meget bede Dem undskyldte, at jeg berøvede Dem et Leve, som var Dem tiltænk.“ . . . „Det var min Skomager, som undte mig saa godt.“ *Hostr. KG.I.5. (talespr., ofte iron.) i forb. unde en det godt (ell. vel): jeg (har) haft Ballade med Fruen . . . Ih, hvor jeg sevede (o: sæbede) hende ind! Og Manden . . . sad bare og grinte af det! Du kan tro, han undte hende det godt, for han kan godt lide mig. CESim.15.* nu bliver der Liv og Virksomhed i jeres Sogn. A. under baade dig og de andre det vel. *Kirk.D.123.* du under mig det godt, maa jeg sige (*yttring fx. naar en har skaaret et stort stykke kage af til en anden*) | || *perf. part. i stilling som præd.* Undt er ham hans Ro. *JVJens. Mindets Tavle. (1941). 64.* *Kaffen, som hun skænker, | er en saa undt. *KBecker.S.I.38. især (navnlige talespr.) i forb. det er dig vel undt: *Drik, Kammerat! det er vel dig undt. Hrz. D.II.119.* „Den Glæde vil I dog aldrig berøve mig?“ — „Kan I glædes over saa Lidt, skal det være Jer vel undt.“ *CKMolb.Amb.108. Elkjær.HF.120. jf.: dat ist dig vell undt. Holb.Jep.I.6 samt (jarg.) det er dig vel misundt (Bom.S.169. Lollo.377).**

I. Unden, en. [ʊn(ə)n] (ogs. skrevet Unnen, Onden, Onnen ofl. — ogs. m. former som Un(n)e, One (*Iris.1800.II.182* (jynsk). *HofmanBang.OdenseAmt.(1843). 537. CReimer.NB.168*), Un(n)er (*NKlein. TreFortællinger fra Erø og Als.(1927).133. sml. EPont.Atlas.IV.263. Feilb.II.747*), Undern (*Gram.(K Selsk.Skr.V.143. Den gamle Edda v. VBHjort.(1865).4. jf. Feilb.*), Unjarna (*Esp.371. BornhHaandvEr.109*), Øn(n)en (*Hübertz.Æra.(1834).253*(jy.). *MDL.672. ACAndersen.HusmandensDatter.(1906).26. Feilb. jf. Ynden.Gram.(K Selsk.Skr.V.143) samt MDL.674.*) (*ænyd. unden (jf. æda. stedn. Undærn ás. ValdJord.(1926).38*), sv. *dial. undar(n), undun, no. dial. undorn m. fl., maaltid ikke længe efter middag (kl.ca.15), oldn. undorn (undurn, undarn), maaltid ell. tidspunktet kl.ca.9, oeng. undern, d. s., oldfrs. unden, ond,*

*morgen, osax. undorn, tidspunktet kl.ca.9 (mnt. undern, middag), oht. unorn, untarn, middag, jf. got. undaurni-mats, middagsmaaltid; afl. af osax. undar, mellem (nht. unter, se IV. under); egl.: mellemliggende (maal)tid || dial.) maaltid (mellem dævre og nadver), i reglen indtaget kl.12 middag (undertiden dog ogs. paa andre tider af dagen); middagsmaaltid; ogs. om tidspunktet herfor. *Moth.U56. *Pogen (ved) hvad han fik til Unden. Grundtv.PS.V.390. *Imens de finge Unnen, | Der hortet ei et Ord. Winth.HF.202. *Navn fik Morgen og Midjedag, | Unden og Aften, Aar at tælle. ThogLars.Edda.I.18. Mellem-maden, „Unjarna“, Kl.5 Eftermiddag, var . . . Smorrebrod og Snaps. PhRDam.FI.99. MDL.631. FDyrlund.Uds.60.74. Feilb.II.747. || hertil bl. a.: Unden-bord, -dags (o: middagstid), -tid (ogs. Undens-(maal)tid).**

II. unden, adv. (ogs. præp.). [ʊn(ə)n] (æda. Undan, undæn, unnæn (i *forb. undan (DGL.I.115)*, unnæn takæ(n), undtag(n)e, fritag(n)e (smst.II.377), ga undæn, slippe (for at dø) (*Harp.Kr.171*)), sv. undan, præp. og adv., no. (*dial.*) unna (unda), præp. og adv., oldn. undan; afl. af oldn. und, præp., under (sml. II. neden, oven); jf. undenstaaende, -tag, -til, -tægt, -ud || i bet. 2(-3.1) delvis efter det besl. ty. unten (oht. untana(n), mnt. unden(e)) **1**) (*dial.*) bort, væk (fra noget). *Esp.371. || føjet til verber. slippe unden, slippe bort, undslippe. Gram.Nucleus. 933.1969. Esp.309. se videre smst.371.2*) (nu næppe br., jf. dog *dial. sgr. som Undenred, nederste del af bygning (BornhHaandvEr.82; jf. III. Rede og Underrede), Undenvand, underfaldsvand (BornhOS.) neden under; forneden. Stejle sønderrevne Fjeldmasser hænge truende ud over Vejen, unden brusser Middelhavet. Gierlev. Italien. II. (1807). 176. smst.I.363.II.131. || efter præp. fra: nedefra. paa Island, hvor Afgrundens Ildfloder raser fra unden. *KbhAftenp.1784.Nr.23. 3.sp.2.* fra unden af. *LTid.1724.126.* Ilden ledes fra unden af igjennem Trækhuller ind i Ovn. *Hallager.166. 3*) som præp. **3.1**) † (*neden*) under. een for-Stue unden den østen for tilbygt Bindingsværks Stue Bygning. *Cit.1741.(SvendbAmt.1924.49). 3.2*) (*dial.*) bort fra (noget ovenover liggende). en sten, som de tog frem unden stuelængen. *BornhOS. de rykte (vugge)klæderne unden bælg. (o: barnet). smst. † unden-staaende, part. adj. (til II. unden 2) neden under, nedenfor staaende. Inden for Muren mellem Rendebanen og Tilskuernes Sæder var en Grav rundt omkring, for at sikre de undenstaaende Tilskuere imod Vognene og Hestene, og imod de vilde Dyr, naar disse fægtede i Circus. *Gierlev.Italien.I.(1807). 399. -tag, et. flt. d. s. (jf. bornh. ta unnan, forbeholde sig (Esp.371), undentag, forbehold (2) (BornhOS.); egl.: det at tage noget fra, forbeholde sig noget; til II. unden; jf. -tægt og***

III. Under-tag, -tægt; *dial. (østdansk)* d. s. s. Aftægt 1. (*han*) betinger sig et saa kaldet Undentag, af hvilket han og Hustruen skikkelig kan leve. *IIJSkougaard. Bornholms Vedtægt. (1771). 20.* Ofte kan der være to til tre Undentag paa en Gaard. *FThaarup. Bornholms Amt. (1810). 45. (hans)* Forældre . . havde betinget sig et aarligt Undentag til Livets Ophold. *NPWiuel. JL. 73.* en gammel Mand, der havde Undentag i Stedet. *Ærø Avis. 1865. I. sp. 3.* Kirkemølleren nød Undentag i Møllen for sin og Hustrus Levetid. *Rosenkrantz. MV. 2. FDyrlund. Uds. 60. Esp. 371. (nu næppe br.:)* Hvem der maatte ønske at erholde en Sum Penge, for at hæfte Undentag paa deres Gaard, anvises . . en Kjøber. *Bornholms Avis. 1844. 4. sp. 2. jf.: Selvejergaard . . med det paa hæftede Undentag. Cit. 1828. (Bornh. Samlinger. IX. (1915). 65).* || *hertil bl. a.* Undentags-folk, -kone, -kontrakt, -mand, -nyder, -stue. † **-til**, *adv. (til II. unden 2) nedenunder; paa undersiden.* en Busk, hvis Blade undentil ere besatte med stiklende Haar som Frøet af vore Hyben. *HWest. St. Croix. (1793). 286. -tægt, subst. (jf. Undertægt; sj.) d. s. s. -tag; uegl.: *Mit Folk . . | det sidder nu (o: modsat i tidligere tider, hvor det havde mere magt) paa Undentægt. Ploug. NS. 208. † -ud, adv. (til II. unden 2) ud forneden.* Trænger Naturen ikke paa Vomitiv, da bør Lægen heller ikke tvinge den, men rense Maven unden ud. *Agerbech. FL. 60.*

I. Under, en. [ʰonər] *flt. -e. (til II. unde efter Misunder (og ty. gönner); sj.) person, der under en noget. ikke de smaa Misundere, men de store Undere, de som under de Andre Ret og Velvære. Brandes. VII. 627.*

II. Under, en. [ʰonər, ogs. ʰon'ər] *flt. -e. (især bag.) forkortelse af Under-hvede, -krydder, -tvebak. Siesbye. (NKS 8°591). Pol. 13/4 1941. 13. sp. 3.*

III. Under, et ell. (*nu næppe br., jf. dog Feilb. samt forb. ingen under u. bet. 4.2)* en (en stôr ûnder. *Moth. U60 (men smst.: Under, et). LTid. 1743. 162. *hvilken Under. Clitau. PT. 195. Er det da nogen Under. Biehl. (Skuesp. III. 3.93). *Under stor. Bagges. I. 3.). [ʰon'ər] ell. (*i rigsspr. højtid., glåds.*) [ʰun'ər] (*jjf.: U læses som u (i) et ûnder. Høysg. Anh. 22. D&H. samt Flemlose. 30.70). (nu kun sdjy. Vunder. Pflug. DP. 473. Kom Grønneg. I. 223. Rothe. KF. 145. Feilb.). flt. -e [ʰon'ərə, ʰun'ərə] ell. (*sj., i sammentrukken form) undre (Theg Lars. Limfjords-Sange. (1925). 29. (best. f. flt.) undrene. Holstein. Jehi. (1929). 18) ell. (nu næppe br.) d. s. (Ew. (1914). V. 33. Mynst. Betr. I. 148. Winth. HF. 177. PalM. T. 36. Kierk. XII. 48. jf. MO. VSO.). (ænyd. under, vunder, glda. undær, æda. undær (Mariakl.; jf. Harp. Kr. 138: undær (smst. 40: undærlic) mykæt), sv., no. under, oldn. undr, oeng. wundor (eng. wonder), oht. wuntar (nht. wunder); af uvis oprindelse; jf. II. undre, Vidunder)***

1) (*nu kun m. overgang til bet. 2)* stor undren, forundring over for et (især: overnaturligt, uforklarligt ell. mærkverdigt) fænomen. Under . . Er en forvirring êns sind kommer i, over noget, som ei er sêet eller skêdt før. *Moth. U60. i forb. til under for ell. til ens under: den venstre (arm) skiulede han bag Ryggen, og gik saaledes til hver Mands Under allevegne frem. Ew. (1914). I. 272. *Saa kyssed sin Moder Guds Herligheds Glands (o: Jesus), | Til Under for alle de Døde. Grundtv. SS. I. 473. *De Tanker, der flyve som Svaner over Sø, | Til Under for de fjerneste Lande. Hauch. SD. I. 191. være ens under, være genstand for ens undren ell. beundring. *Stor Magt . . er ikkun Daarens Under. Bull. (SkVid. VII. 16). || † i særlige forb. som obj.; i forb. som det giver, gør ell. tager mig under (efter ty. es gibt mir wunder, es nimmt mich wunder) det forbauser mig meget. det skal give, gøre, tage mig ûnder, om hand når det hand søger. *Moth. U60. høre, se (sin) under paa (efter ty. (sein) wunder an etwas hören, sehen) høre, se med undren paa. *Jeg hørte nylig Under paa | En Deel af eders Sinker, | Af hvilke nogle talte om | At Talmud var en Frue. Fals. 92. *Blant andre Verdens Ting skal du da ogsaa see | Din store Under paa det usle Menniske. Clitau. PT. 178. tænke under (efter ty. wunder denken, jf. eng. think wonder) tænke med undren, undre sig ell. (jf. bet. 3) have store tanker om. *Jeg skiælvende stod op, et Lys fik tændt, | Og tænkte Under, hvad var Manden håndt. Wess. 181. (de) tænke Under om den Herlighed der venter paa dem. TBruun. Pr. 403.**

2) hvad der hensætter folk i den største forundring; fænomen, foreteelse, der forbauser folk i højeste grad ved sin storslaethed, fuldkommenhed, mærkelighed; vidunder; især om noget storslaet i naturens verden, storslaet menneskeværk oln.; underværk; ogs. (*jf. bet. 3*): hvad der er skabt af gud, præget af sit guddommelige ophavs fuldkommenhed, ell. hvad der synes en uforklarligt i øjeblikket, sker som ved overnaturlige kræfter ell. er i høj grad uventet; tidligere ogs.: beretning om noget vidunderligt, mærkverdigt. saa var det ikke meere mueligt at tvivle paa alle de Vunder, som derom (o: om Kina) var udspreed. *LTid. 1736. 456. alle Naturens Herligheder og dens Under. Ew. (1914). V. 165. *Mig dets (o: Roms) Under og henreve. Bagges. II. 123. *Om du end grubler ved Nat og ved Dag, | Ej af dig selv du udgrunder | Skjaldskabets hellige Under. Grundtv. PS. III. 14. *I Julelysets Skær | . . er Solens Under (o: sommeren) nær | og alle gule Blomstersole smaa som sove. JV Jens. Di. 385. *Du er mig, Pige, et Under stort. KMunk. Tempelvers. (1939). 42. Ved Schevlingen udi Holland skal Ao. 1661. være fanget saadan en Fisk, som i Begyndelsen blev anset for et Mon-*

strum og forskrækkelig Hav-Vunder. *LTid. 1731.212.* iron.: en Søn eller en Dotter, til hvilket Under (*orig.*: Vedunder) at see, de skal komme derhen. *Hob. Bars. (1731). I. 1.* || *i forb. m. af.* Cirkustellet er et Under af Skønhed. *Pol. 1/2 1935.7.sp.6.* *de sikre Fingres Undere af Snarhed. *KMunk. E.9.* || (*jf. u. bet. 3*) gøre ell. virke undere, gøre stor virkning; bringe store resultater; (nu oftest:) gøre underværker. en Grachi . . en Prielis iver skulde kunne virke vunder, naar den forbandtes med den christne sæde-læres styrke. *Rothe. KF. 145.* Har du aldrig hørt om Tidens Almagt? Hvilke Under kan den gjøre. *Lodde. NT. 34.* man (*har*) havt Fortællinger om de Under, han paa dette Tog havde gjort. *JBaden. Horatius. I. 202.* || † unders under (*uign. udtr. paa sv., ty., fr., se SNF. XXVII. 1. 44f.*) stort under. *Unders Under! | Hvis Dyb i Evighed du knap udgrunder. *Bagges. Gieng. 57. PalM. III. 250.* *jf.*: Rhinfaldet, dette alle Naturunders Under. *Bagges. DVXI. 147.*

3) foreteelse, især gerning ell. hændelse, der (menes at) skyldes overnaturlige kræfter ell. strider mod naturens love; mirakel; spec. om de af Kristus ell. helgener udførte overnaturlige gerninger; undergerning; jærtegn. *Naturens muntre Søn er Lykken næst. | Hvorefter Nattens Grubler flittigt grunder . . | Det finder han med Lethed ved et Under. *Oehl. I. 81.* *at i Under Gud er stærk, | Vil Verden aldrig lære. *Grundtv. PS. IV. 57.* Sygdom var . . et Under, Guds direkte Indgriben i Naturforholdene. *Troels L. SN. 49.* Undernes Tid er ikke forbi. *D&H. jf.*: (*fragmentet*) indeholdt . . en Legende om Sancta Christina og et Maria-Under. *OFris. Litt. 138.* i sammenligninger (*jf. bet. 4*): Jeg (o: David) har været for mange som et Under (1931: For mange staar jeg som mærket af Gud.) *Ps. 71. 7.* han er bleven reddet som ved et Under. *S&B.* || et guds under (*ogs. m. afsvækket bet., jf. bet. 4*), se Gud 4.3. || gøre undere (*jf. u. bet. 2 samt undergørende*). Gød gør ingen under mere. *Moth. U61.* hvorfor rende de efter ham (o: Kristus)? fordi han kan gjøre nogle Under. Men hvo siger, at det er Under, eller at han giver sine Disciple den samme Kraft. *Kierk. XII. 48.* || (*især bibl.*) i forb. som tegn og undere. *LTid. 1723. 47.* Gud vidnede med, baade ved Tegn og Under (*Chr. VI*: underlige gerninger) og manglehaande kraftige Gjerninger. *Hebr. 2. 4.* selv samler (*Kristus*) den (o: opmærksomheden) afgjort paa sig ved Under og Tegn, om hvilke der bliver Tale i hele Landet. *Kierk. XII. 39.* ved Apostlenes Hænder skete der mange Tegn og Undere (1819: Under-Gjerninger) iblandt Folket. *ApG. 5. 12 (1907).*

4) bet. 2-3 brugt (i faste forb.) m. afsvækket bet. som udtr. for, at man finder et tilfælde ganske usædvanligt, underligt, mærkværdigt, ell. at man undrer sig over noget. 4.1) i forb.

det er (var) et under ell. (nu kun dial.) under. „Den mand kiender jeg ikke.“ — „Det er under, han har dog de beste Viiner her i Staden.“ *Hob. Hex. III. 8.* et Under var det, at jeg ikke faldt. *Bagges. L. II. 175.* har I været i Paradis, saa var det Under, at I ikke blev der. *NPWewel. JL. 155. Feilb. UjF. jf.*: det er en stør under om hand ei er hjemme. *Moth. U60. 4.2*) i forb. det er intet ell. (*dagl.*) ingen under ell. det er ikke noget under ell. (*nu næppe br.*) det er ikke, ej under, det er ganske forklarligt, forstaaeligt, naturligt, ligetil. saadanne falske apostler ere bedragelige arbejdere, som forvandle sig til Christi apostler. Og det er ikke under (1819: Og intet Under); thi satanas selv forvandler sig til lysets engel. *2 Cor. 11. 14 (Chr. VI).* „Jeg har saa ont deraf, at min Søn skal give sig tabt i Latinen.“ — „Ach Bestemoer! det er jo ingen Under. Per er jo ogsaa meget ældre, end hand.“ *Hob. Er. III. 3.* Mand flatter ham meget i disse Tider, saa det ey er Under, om hand var storagtig. *Klevenf. RJ. 103.* det (er) intet Under, om man finder de første Stater at være stiftede i en ganske anden Hensigt end den, hvori de burde stiftes. *JSneed. VII. 43.* *skulde og lidt Snavs ved Skiltet klæbe | Nuvel, det er da heller ingen Under. *Drachm. D. 118.* || *ellipt.*: intet (ingen) under ell. (*nu næppe br.*) ikke, ej under. *Ey Vunder, disse tvende Mænd | Saa stort opskrevne ere, | At deres hoytberømte Pen | For alle Priisen bære. *Reenb. II. 41.* *Ingen Under, at Folk tænker | Med en Had paa slige Rænker. *Chitau. PT. 188.* Intet Under derfor, at han sluttede sig til Søren Norby. *Allen. BA. 499.* *De gav os Høvl | da vi var Dreng — Prygl og ikke andet. | Ej Under, at vi begge løb af Landet. *Drachm. DD. 79. 4.3*) i spørgeformede udtr. som er det noget under, hvad under er det ell. (*nu næppe br.*) er det under? hvad Under er det, at andre foragter os, naar vi saaledes foragter os selv. *Høysg. 1 Pr. 5.* er det Under, om denne Kierlighed ikke varer længe, naar Aarsagen dertil er saa ubestendig? *J Sneed. IV. 75.* Er det da nogen Under, at Prindsen foragter mig? *Biehl. (Skuesp. III. 3. 93).* *jf.*: Hvad under er deri? *Moth. U60.* || *nu især ellipt.*: hvad under? hvad under at Menneskers Formerelse ved saadanne Trængsler og bliver hindret. *OeconT. I. 43.* Al Forelskelse er et Vidunder, hvad Under da, at Forstanden staaer stille. *Kierk. VI. 116.* Hvad Under . . at man i et Klima som dette befinder sig fysisk slet. *EBrand. Br. II. 284.*

IV. under, præp. og adv. [*tryksterkt* 'on'ær, *tryksvagt* onær] under. *Høysg. AG. 24.* (*vulg. ell. jarg. unter. se u. bet. 17.1 samt herunter*). (*ada. undir, undær, undæ, under (Harp. Kr. 132), run. undir (DRun.), sv., no. under, oldn. undir, oht. untar(i) (nht. unter), oeng., eng. under, got. undar; besl. m. sanskr.*

ådharma-, adj., nedre, lat. inferus; egl. komparativ-dannelse til oldn. und, præp., under, (se II. unden) og stammen i sanskr. ádhas, nede || i bet. 15 foreligger et andet ord, der svarer til lat. inter || i reglen mods. III. over || *jf.* I. undre, underst)

A. som foranstillet præp.

1) (undertiden m. overgang til bet. 2) paa ell. befæstet til den nedadvendende side af noget. sætte forgyldte Stjerner under en Hvelning. *Høysg.S.302.* Klappe een under Hagen. *smst.* jeg fik en Vabel under Foden. *Aakj.EE.148.* Blanklæderstøvler, beslaaet med Sinker under Hælene og med Støvlebeskyttere under Forsaaalen. *PolitiE.Kosterbl. 11/1925.1.sp.2.* under jorden (o: paa den anden side af jordkloden), se Jord 1.2. afryste støvet under sine fødder, se Støv 1.1.

2) betegnende at noget befinder sig paa et sted, punkt, der ligger længere nede (i lodret linie) end noget andet, ell. betegnende en bevægelse til en saadan stilling, et saadant punkt, ell. en bevægelse (i en bue) nedem om (og forbi, paa tværs af noget). (som udtr. for en bevægelse bruges under (især hvor sa. ordforbindelse kan betegne en forbliven i en stilling) ofte i forb. m. foregaaende retningsangivende præp. som hen, ind, ned, op, ud, ell. det indgaaer i en af enhedstryk karakteriseret verbalforbindelse, fx. gaa 'under' broen (mods. Igaa under 'broen')). 2.1) i al alm., betegnende at noget befinder sig ell. anbringes længere nede end noget andet i nogenlunde samme lodrette linie, dels saaledes at de to ting ikke berører hinanden, dels saaledes at de berører hinanden, men i sidste tilfælde kun (*jf.* bet. 2.2-3) m. tanke paa deres indbyrdes stilling (og uden tanke paa at den ene hviler paa den anden); ogs. om bevægelse til saadan stilling. hand laae oven paa mig . . . men jeg havde faaet Klingens fat . . . saa hver Stod gik under mig hen. *Æreboe.165.* Enhver ny Verdensborger maa føle stor Trang til at blive bekendt med de Ting, der ere omkring ham, under ham og over ham, og ret at orientere sig paa den Skueplads, hvorpaa han finder sig selv, naar hans Bevidsthed vaagner. *PMøll.(1855).V.15.* Omeletten bages . . . paa Panden, idet man stadig lemper ganske smaa Klumper Smør ind under den. *Pol. 11/1942.Sønd.16.sp.4.* hunden var kommet ind i haven ved at krybe under stakittet | *jf.* bet. 4: hejse et Flag under Gaffen. *Scheller.MarO.* || styrende ref. pron., især sig. *jf.* bet. 2.2: hand (satte) sverdet under sig (1871: han (kastede) sig i sit Sværd). *2Makk.14.41.* især om bens oprukne stilling: (han) sad med sine Ben under sig oppe i Stolen, som en Buddha. *JVJens.RF. 112.* (han) trak Benene op under sig. *Søiberg.KK.I.50.* slaa benene under sig, se III. slaa 14.1. om hest: staa under sig, se II. staa 8.1. træde under sig, se III. træde 1.8. om gevær, le: staa (om le ogs. sidde. *Kulsvier.B.89*) under sig, se II. staa 11.1. || (l. br.) styret af en

anden præp. der gik vand ud fra under husets dør-tærskel (1871: der gik Vand ud under Husets Dørtærskel). *Ez.47.1(Chr.VI).* || styrende en betegnelse for, hvad der danner afdekning, loft over et rum, ell. hvad der skærmer, beskytter en person mod paavirkning ovenfra. en paakommende Regn jøge os alle ned under Dækket. *Bagges.DVIX.96.* under et Solseil. *VSO.* *Gaar han i sin egen Dont, | han nynner under Hjalde. *Aakj.RS. 88. jf. bet. 1:* Den gammeldags Lysekorne under Loftet. *Gylb.Novel.II.265.* højt, lavt under tag(et), se I. Tag 1 (især: 1.2) styrende betegnelse for en hovedbeklædning: han smilede under sin enorme Trekantede. *Drachm. F.I.400.* *han sad under Hjelmen støvt og strag, | og skarpt han ud under Brynet så. *Rørd.B.60. jf. faa,* bringe, samle under een hat u. Hat 1.4. i videre anv. i forb. under gevær, skjold, vaaben, se Gevær 4.4, Skjold 1.3, Vaaben. || angivende plads i det rum, der oventil begrænses af en tings brede ell. udstaaende del(e) ell. hovedmasse (ofte m. bibet. af at være i ly, skjul). *Gak under Jesu Kors at staa. *Kingo.SS.IV.475(jf. u. Kors 4.1).* hun (kastede) Drengen under een af Buskene (1931: hen under en af Buskene). *1Mos.21.15.* hand sidder vist under Bordet. *Holb.Kandst.V4.* *Under lyse Bøg den danske Beiler | Med sin herligtvoxne Pige gaaer. *PMøll.(1855).I.65.* (han) tog frem under Sengen . . . en Flaske. *Reinhard.FC.314.* De roede stadig inde under Elmen langs (sø)-Bredden. *AdDons.MV64.* Se ind under Sengen. *smst.32.* krybe under bordet, sengen, *jf. u.* krybe 2.2. i udtr. m. videre anv.: kaste noget under bænken, se Bæk 1.1. stikke ell. sætte noget under stol(en), se I. Stol 2.2. || angivende del af jord, gulv, lege, hvorpaa et levende væsen træder, staar, ligger. *Roser spire . . . | Under hendes skionne Fod. *Bagges.SV.102.* *Hovsporet lyser under hans Hest. *Recke.BB.100.* (han) havde glemt at „skrabe ned“ under den hvidbrogede Ko. *JørgenNiels.D.66.* muge under kreaturerne, se muge 1. || om stilling, i hvilken man (kan) rammes ell. paavirktes af noget ovenfra faldende. Bjørnson . . . plejede . . . at tage Styrtebad under en lille Fos. *JVJens.Intr.7.* stikke Munden under Vandposten (o: for at drikke). *Soya.LJ. 43.* *Under Regn af gyldne Gnister | sad vi rundt om Lejrens Baal. *GJørg.(De Unges Sangbog.(1928).393).* faa en under pumpen, se I. Pumpe 2.3. befinde sig under regndryppet, se Regndryp. komme fra regnen under (tag)-renden, se I. Rende 1.1, Tagrende. (*jf. bet. 7.4*) i forb. som stillingen laa konstant under fjendens ild | Skanserækken og det bagved liggende Terræn (blev) taget under Ild. *Vla Cour.DH.II.377.* se ogs. u. I. Ild 5.2. i udtr. for at være i skygge (og ly): *I de danske Fædres Spor, | Under Egeskygger . . . | Enigheden bygger. *Ing.RSE.II.213.* se ogs. u.

I. Skygge 4.1. *i* udtr. for at et rum belyses ovenfra: *Til Harper og til Fløiter under tusind Kerters Glands | Paa kostelige Tillie der træde vi vor Dands. *Winth.VI.199.* Tjeneren satte Vestibulen under Lys. *ORung.SS.148.* || om stilling, hvorfra noget, især ild, paavirker noget ovenover liggende. Jeg vilde med glæde male Coffeen, puste under Kiedlen. *Holb.Bars.I.6.* Bøgerne . . blev hentet til Brændsel under Vaskekedlen. *AGarboe.Agersø.(1938).195.* jeg har lige tændt under Rø'kaalen. *Soya.HF.10.* slukke under en gryde, se I. slukke 1.2. **2.2)** som udtr. for at noget er beliggende, anbragt ell. anbringes, saaledes at noget deroverliggende hviler ell. støtter paa det, holdes oppe deraf. *Leden var lang, og Vejen var trang, | selv gik Valdemar under Baarestang. *DFU.nr.17.25.* En Stodhingst . . vrinsker under hver, som sidder paa den. *Sir.33.6.* Naar Iversen vil sætte sig, trækker hand Stoelen under ham, saa hand falder paa sin Rumppe. *Holb.Vgs.I.2.* vi følte os . . glade ved at have Landjorden under os. *HCAnd.(1919).IV16.* under armen, arm under arm, se I. Arm 1.1, 1.2. med haanden under kind, se u. I. Kind 1. sætte stiver(e), støtter under, se I. Stiver 1, I. Støtte 1.2-3. sylde under et hus, se II. sylde. m. h. t. vand, luft, der bærer noget, holder det oppe: have vand (nok) under kølen, se I. Køl 1.2. faa luft under vingerne, se Luft 2.1 (*jf. u. I. Sut 2*). || (*jf. u. bet. 2.1*) om stilling af lemmer olgn., der bærer kroppen. Beenene gaar under mig af Længsel efter at komme afsted. *Biehl.DQ.IV.178.* slaar fødderne væk under en, se Fod 1.4. benene slaar sludder under ham, se Sludder 1. **2.3)** (*jf. bet. 5*) m. bibet. af at noget trykkes, beskædiges, rammes af noget, der hviler paa ell. føres ned ell. hen over det. *Vort Hjem, du danske Jord . . | gavmilde Muld | med Mindeguld, | der klinger under Plovent | *LCNiels.U.16.* Hun hører Togets Fløjten, hun ønsker sig under det. Hun ønsker sin Tilintetgørelse. *KMMøll.D.156.* || *i* udtr. for at træde, trampe paa noget; ogs. *i* billedl. anv. (*jf. bet. 10*). Herren gav dem under hans Fødders Saaler. *IKg.5.3.* de Svenske (kunde) intet Rige lettere og hastigere bringe under Fod (end Danmark). *Holb.DH.III.180.* kaste, lægge, træde under fod, se Fod 1.5 (og II. kaste 4). (træde) under hestefødder, hestehoven, hæl, se Hestefod 1, Hestehov 1, I. Hæl 3.2. || m. bibet. af at noget ved sin vægt, tyngde ødelægger ell. nedtynger det, hvorpaa det hviler, virker. jeg gik over en lis, som brast hvert Øieblik under mine Fødder. *Bagges.DVX.272.* *Synkende under Metal syntes betyngede Bord. *FGuldb.S.43.* (han) gik frem over gulvet . . Gulvfjælene gav sig under hans vægt. *Gersov. KL.25.* ofte *i* forb. under en byrde (ogs. billedl., til bet. 10.2): du seer din Ævens Asen liggende under sin Byrde (1931: segue under Byrden). *2Mos.23.5.* Der stod et ungt Pige-

barn . . ved et Stoppested . . skæv under Byrden af en stor Bylt, (der) indeholdt et Spædbarn. *JVJens.K.95.* se ogs. u. I. Byrde 1.1, stønne 1-2, synke 2.4, 3.2. **2.4)** m. særlig tanke paa (bevægelse til) stilling, beliggenhed lavere end en vis vandret linie (gennem et punkt) ell. grænseflade. *Just under mine Fødder ere Fængsler | Af mange Slags. *Hauch.CarlVI.125.* Vi stod paa Bierget, og saae de andre dybt under (neden for) os. *MO.* han bor under mig (mit Værelse). *S&B.* Under mig laa det milevide Landskab. *Tolderl.F.III.164.* under trægrænsen | *jf. bet. 14.1:* Thermometret er gaaet ned under Frysepunktet. *VSO.* under horisonten, synskreds, se Horisont 1.1, Synskreds. under skuddet, se I. Skud 2.3. uegl., *i* forb. som under bevidsthedens tærskel, se Bevidsthed 2. || *i* angivelser af sted paa legemet: lidt længere nede end ell. (undertiden) paa den nederste del af. En del af tungen er under svelget. *Moth.U56.* Ar i Nakken lige under Haargrænsen. *Politie.²³11.1923.1.* han har faaet det venstre Ben afkørt lige under Knæet. *Vingehjulet.1944/45.46.sp.2.* under ansigtet, se Ansigt 3. under øjne(ne), se Øje (og u. IV. sort 9.1). slaar en under øret olgn., se Øre. || (m. overgang til bet. 3) styrende betegnelse for hav- ell. jordoverflade. Der ere flere (marsvin) under Bølgerne. *Schousbølle.Saxo.112.* Hvorlænge kan et Menneske blive under Vandets Overflade uden at kvæles? *KPont. Retsmed.II.145.* under jorden, se Jord 2.2 og 3.1. Lige under Muld. *Høysg.S.301.* *Den dybe Sorg, den mørke Grav, | De kjære under Muld. *Grundtv.SS.III.431.* se ogs. u. I. Muld 3 og synke 1.2. under sø, se Sø 2.6. under vandet, se Vand (og I. svømme 1.2). **2.5)** uegl., om placering længere nede paa en trykt ell. skrevet side, et kort osv. end noget andet (hvortil det horer, er knyttet) ell. efter det skrevne, paa foden af siden olgn. under linien, siden, teksten, se I. Linie 1.1, I. Side 2.6, Tekst 1. sætte streg under noget, se Streg 1.1. under strengen, se Streg 2.2. || *i* udtr. for at signere, underskrive et dokument olgn. jeg (finder) kun tvendes Navne under alt, hvad som i denne Sag er udgaaet fra General-Forstamtet. *Stampe.IV.200.* skrive (*Høysg.S.301*), sætte sin haand under, se Haand 5.3. sætte sit navn under noget, se II. sætte 14.1. || *i* videre anv. *i* udtr. for at et dokument er forsynet med behørig underskrift og segl, ogs. delvis til bet. 11, m. bibet. af garanti. *Høysg.S.303.* det skal jeg vedstaae . . mundlig og skriftlig, under Haand, Segl og Eed. *Rahb. Fort.I.28.* *jf. u.* Haand 5.3 og II. Segl 2.2. **2.6)** (oldn. undir *i* sa. bet.) uegl., angivende at noget er afkom efter et forældrepar; *i* forb. falde under en hingst og hoppe, se II. falde 6.2.

3) betegnende stilling, hvori noget er dækket, skjult ell. omsluttet af noget, der ligger oven over ell. uden om det;

ogs. om bevægelse til saadan stilling. **3.1)** dækket, skjult af noget overliggende, under den blode Overflade er (der) en Steenbund. *Mynst.Betr.II.18.* *Mjød under Skum. *Grundtv.NM.14.* Tegnebogen . . laa under Hovedpuden. *PolitiE.4/11.1924.3.* Hele Vendsyssel og Ty laa i Gaar under Sne. *Pol.30/10.1941.3.sp.1.* se ogs. u. I. Aske 1, I. Dyne 1.1, I. Dække 1.2, Laag 1 (og IV. lukke 1.1), Vinge. slaa, stikke noget under sig, se III. slaa 19.2, II. stikke 6.4. staa, sætte under vand, se II. staa 19.1, Vand. **3.2)** angivende beliggenhed indenfor noget dækkende, omgivende, ell. at noget er dækket, skjult ell. omsluttet, omgivet af noget udenpaa ell. udenom liggende. De have skærpet deres Tunge som en Slange, der er Øgle-Gift under deres Læber. *Ps.140.4.* Broche . . i Midten en Lok Haar under Glas. *PolitiE.Kosterbl.15/1.1925.1.sp.1.* Indsprøjtning under Huden. *Apol.(1938).17.* under haanden, se underhaanden. under et (sit) hjerte, se I. Hjerte 1.1 (og 6.2). Jeg stak mig under Neglen. *Gjel.HS.72.* se ogs. u. Negl 1.2, slide 3.1, springe 2.2. et lys under en skæppe, se I. Skæppe 1.3. || inden for ell. inden (ind) i (ell. undertiden: som fo(de)r i) et Klædningsstykke. (han) tog sit Harnisk paa under sine Klæder. *Schousbolle.Saxo.86.* hans Taskespilleri (bragte) Klendodiet under Tørklædet. *Blich.II.573.* *Danmarks Ungdom, skulderbred, | slankest under Bælte. *Drachm.(M.Bredsdorff&Nutzhorn.DennyeSangbog.(1884).145).* hun var nøgen under kimonoen. *M.Klitgaard.GM.20.* under skind, se Skind 3.3. bringe en under sløret, se II. Slør 1.1. **3.3)** som udtr. for at noget er indpakket, indsvøbt i noget ell. skjuler sit virkelige udseende ved forklædning, maskering olgn. under konvolut, korsbaand, krydsbaand, kuvert, se Konvolut, Korsbaand 3, Krydsbaand 3, Kuvert 1.4. || i udtr. for forklædning, maskering (ogs., i billedl. udtr., delvis til bet. 8). nu er De vel nok forklædt, og jeg troer, at De under denne Dragt . . kan lade Dem see med al Sikkerhed. *Skuesp.V379.* min Søn (genkendte) hans Ansigt og Stemme, skjønt han var under Forklædning. *Blich.(1920).IX.185.* under maske(n), se II. Maske 1.1, 1.2, 3.2. || betegnende legemsudseende, ydre som dække over indre egenskaber. *Under en Rosen-kind Hierte kand foorne. *Kingo.SS.III.235.* *Med Hjærtet blodt og Bølger blaa, | Med Løvemod i Barmen, | Har Dansken under Lokker graa | End Kraft i Skjoldmø-Armen. *Grundtv.PS.VII.39.3.4)* som udtr. for at noget er forsejlet, laast inde olgn.; se fx. u. Forsejling 2, II. Gemme 1, Laas 1.1, III. Lukke 2.6, Toldbodlaas, Told- forsejling, -laas, -lukke, -plombe(ring), -segl.

4) som udtr. for at sejl, flag, mærke olgn. er hejst ell. sat op over noget. **4.1)** i forb. under sejl, se I. Sejl 1.4. **4.2)** i udtr. for at et skib fører et (vist) flag. *Skibe under

alle Flag | Strømme ind og ud af Sundet. *Grundtv.PS.VII.20.* under dansk, falsk, fremmed flag, se u. I. Flag. **4.3)** i udtr. for at en hær(afdeling), en organisation olgn. fører et vist flag ell. banner, mærke som sit samlingsstegn, kendemærke (egl. højt paa en stang); ogs. i udtr. for at noget sker, foregaar et sted, der er kendetegnet ved et saadant flag osv. ell. et symbolsk tegn, ell. at der kæmpes for det, tegnet symboliserer. *Skab nu og af os en Hær, | Som tør svinge Aandens Sværd, | Under Korsets Mærke! *Grundtv.SS.I.624.* Under Dannebrog. Nogle fædrelandske Digte. *FBarfod.(bogtitel.1848).* Under Halvmaanen. En Fortælling om Kretensernes sidste Frihedskamp. *HJ Lambert.(bogtitel.1899).* Under Korsets Tegn. *Ipsen.(bogtitel.1903).* under rosen, se I. Rose 1.4. under dette tegn skal du sejre, se II. Tegn 2.1.

5) (jf. bet. 2.3, 10.1, 12.2-3) i udtr. for at et redskab ell. en kraft er taget i anvendelse, er i virksomhed ell. rede til at fungere. *taus Forsamlingen lyttet, | . . hvor runde hans Toner | Rullede under hans (o: en violinspillers) Bue. *Riber.II.193.* det historiske Værk, han har under Pennen (o: skriver paa). *BilleskovJ.H.I.226.* det (vil) under Mikroskopet vise sig, at (osv.). *Gelsted. Tibirke.(1941).9.* under damp, se II. Damp 2.2; under hammeren, kniven, ploven, pressen, saksen, slagterkniven, se I. Hammer 2.2, I. Kniv 1.1, Plov 1.2, I. Presse 3.2 (og II. svede 2.4), Saks 3, Slagterkniv. under tanden, under ens tænder, se I. Tand 1.3. i forb. m. Haand (Hænder): *Haand! du deilige Haand, som leged paa Strænge! | Under dig bæved Strængene salig og længel. *Ing.RSE.VI.203.* Det kan godt være, at Historien under dygtige Hænder kan blive god. *Schand.AE.223.* Alle disse Ting (o: købertøj olgn.) tog Sivert med ned i sin underjordiske Verden (o: kælderen), aandede paa dem og tryllede dem levende ved Gnidning med Klude. De opstod fra de døde til Glans og Herlighed under hans Hænder. *Buchh.UH.71.* se ogs. u. Haand 12.11, Løgehaand.

6) (egl. spec. anv. af bet. 2) som udtr. for at sky, himmellegeme olgn. er lige over en ell. højt oppe paa himlen, ell. som udtr. for at befinde sig et sted ude i naturen ell. (i en vis region) paa jordkloden ell. i et vist klima; næsten kun i faste forb. Fuglene under Himmelen. *Høysg.S.176.* Under forskellige Himmelstrøg. *VHansen.(bogtitel.1885).* *under Vinternattens lave Himmel | ser Rækker jeg af sorte Skorstenspiber. *Stuck.S.21.* Under hellenisk Himmel. *Fr Poulsen.(bogtitel.1908).* se ogs. u. Himmel 1.1, 1.3. under aaben Himmel, se aaben 4.1. under sky(en), se I. Sky 2.4, 4.2. || under solen, se I. Sol 4.5. || styrende betegnelse for stjerne, himmeltegn. Tvillingerne, som I er født under. *JP Jac.I.141.* Under Aftenstjerner. *Aakj.(bogtitel.1927).* være ene (med sig

selv) under stjernerne, være født under en vis stjerne, under et vist tegn, se I. Stjerne 2.2, 3.2, II. Tegn 2.2. || *styrende betegnelse for himmelstrøg, breddegrad olgn. de uopdagede Lande under Syd-Polen. Ew. (1914). IV. 238.* Under Æquator. Livsbillede fra Java. *Gerstæcker. (overs. bogtitel. 1860).* under den 50de Breddegrad. *S&B. jf.: *Der (o: i himmerige), under det yndigste Bælte, | Hvor Foraar og Høst sammensmelte, | Der alting ved Livet sig fryder. Grundtv. SS. IV. 408.* under en vis bredde, under vor(e) breddegrad(er), under disse grader, under linien, polen, se II. Bredde 4, Breddegrad 1, I. Grad 6.2, I. Linie 1.3, I. Pol 1.1. || *styrende betegnelse for klima, under et vist klima, under vor luft, vore luftkredse, se Klima, Luft 3.4, Luftkreds 2.*

7) *tæt ved, i nærheden af noget, der er højereliggende end det omtalte, rager op over det ell. har det indenfor rækkevidde; om hale (sig) under et varp se II. hale 1.3. 7.1) om (bevægelse til) stilling, beliggenhed tæt op til noget højereliggende; nedenfor.* lister jer sagte hen under Vindverne. *Holb. Vgs. (1731). II. 17.* *Han, som bød lidt under Havet (o: hollænderen). *Wess. 224.* *Weichsel-floden snoer sig langsomt under Krakaus Muur. *Hauch. SD. I. 83.* Menigheden har trængt sig under Prædikestolen. *Øfriis. Litt. 246.* || om beliggenhed i terrænet neden for ell. i lø af noget højereliggende (højde, skov olgn.). De agede under Klinten. *Høysg. S. 302.* *Lyslands-Bjerger! Solglands-Dale | Under Himalayas Fod. *Ing. RSE. VI. 254.* *Nu holder han her nede under Skoven. *Recke. KM. 177.* Far og Søn var ude „under“ Lyngbakkerne med Heste og Vogn efter et Læs Foder-Lyng. *Jørgen Niels. D. 79.* i særlige forb. (ofte m. afbleget bet. af under): under lide, nørrelide, strand(e), se I. Li, Nørrelide, Strand 1.1. i stednavne som Under Bjerget, Under Skoven, se *fa. Stedn. V. 193.* || i folkevise-spr. i videre anv., angivende beliggenhed indenfor et område: i. *Striden stander norden under Jylland. *DFU. nr. 5. 19.* || delvis til bet. 7.2: under o, se Ø. 7.2) om position paa havet; egl.: tæt ved (og beskyttet, i lø af) en kyst; (især $\frac{1}{2}$) ud for; paa højde med. som Seiladsen i mange Dage gik langsomt, og vi med Vanskelighed naaede Cnidus . . holdt vi ned under Creta ved Salmone. *ApG. 27. 7.* Han krydsede under Norge, og bemægtigede sig adskillige Skibe fra Bergen. *Holb. DH. II. 209.* Endelig fik Svend bedre Held. Han overvandt Harald under Lessøe. *Mall. SgH. 33.* (bjergningsdamperen) turde (ikke) opholde sig her under Kysten Natten over. *Pont. F. I. 74.* Barken Juliane for fulde Sejl under Hongkong. *Lauesen. S. 11.* jf.: De landede under Norge (o: et sted paa Norges kyst), og kom siden ned til Kiøbenhavn. *Mall. SgH. 256.* jf. bet. 7.4: Til Ankers under Kronborg, den 12te Sept. 1711. *Blich. (1920). VII. 19.* un-

der kysten, land(et), en lægerval, vallen, se Kyst 1, Land 5.2 (og I. ligge 8.3), Lægerval, Val. 7.3) (jf. bet. 2.4) om beliggenhed i forhold til (nær ved ell. lige op mod)ølger ell. (jf. bidvind) vind; dels $\frac{1}{2}$ i forb. (ligge) under søen, vinden, se I. ligge 8.3, Vind; ligge under kursen, sejlskibsudtr., der betegner at skibet ligger fjernere fra vinden end kursen. *Scheller. MarO. dels i udtr. for at nærme sig et dyr mod vinden, saa det ikke fær færten af en, se u. Vind; jf. komme under vejr med u. Vejr samt komme under fund med u. III. Fund 3. 7.4) (jf. u. bet. 2.1; især $\frac{1}{2}$) om beliggenhed nedenfor og indenfor rækkevidden af fæstning, skyts. Commandanten paa Kronborg havde tilkjendegivet den brittiske Admiral, at han under Fæstningens Kanoner ikke kunde taale en fremmed Flode. *Pram. IV. 23.* Under Fæstningens Kanoner . . siges om at være beskyttet af Fæstningens Kanoner, eller at befinde sig indenfor Skudvidden af Fæstningens Kanoner. *MilTehnO. 7.5) i udtr. for at være indenfor synsvidde, være synligt ell. for at være, gaa en tæt ind paa livet, betragte en næved, staa ansigt til ansigt med en olgn. Alt saadant (o: smaa dyr i luften og vandet) kommer ikke under det menneskelige Syn. Holb. Plut. II. 1. Esther blev rød under Nannas blik. Anker Lars. KL. 124.* især i udtr. m. Øje, se u. Øje og u. II. fire 2.*

8) (videreudvikling af bet. 3(.3)) som udtr. for, at noget dølger, tilslører, camouflerer sig v. hj. af noget paataget, et ydre skin, en ny ikklædning, ell. som udtr. for at noget har antaget et nyt ydre, en ny form, skikkelse. disse Personer, som under et Selskab og Compagnie foretog sig saadan en Handel, blev med besynderlige Friheder benaadede. *Oecon. T. III. 68.* Grazierne forestilles under qvindelige Skikkelser. *Gynvøl. XII. 166.* skulde det . . være Falskhed . . under en fin Indklædning at yttre vor Hjertensmøning? *Blich. (1920). XX. 25.* Hvad er Alterens Saerament? Det er vor Herres Jesu Christi sande Legeme og Blod, under Brød og Viin, at ædes og drikkes af os Christne, indsat af Christus selv. *Katek. §111 (jf. Kingo. SS. IV. 20).* Det var under en ny Livsstilling (hun) besøgte os; (hun havde maattet) lade sig separere fra sin Mand. *JCLund. Er. 68.* især i faste forb. som under et vist billede: Gud under Billedet af en god Konge indbyder alle til Lyksalighed. *Blich. (1920). VII. 175.* Døden indtræder her under samme Billede, som naar Hjernen angribes ved, at Materie fra et Saar er gaaet over i Blodet. *OBloch. D. 1. 62.* under form (Jernbane T. 14. 1934. I. sp. 2. se ogs. u. Form 1.1), gestalt, lignelse, skikkelse, skin, skjul af, se Gestalt 1, Lignelse 1.2, I. Skin 4.2, Skjul 1.2; under foregivende, forevending, paaskud af, titel af, se Foregivende 2, Forevending, Paaskud, Titel 4.2. † under (nu: til ell. paa) en vis melodi (ty. unter einer

melodie) til ell. paa en vis melodi. Aria. Under egen Melodi. *Stub.87.* || styrende betegnelse for navn olgn. Alle disse Skrifter offentliggjordes under Lønnavnet Theodoros. *Ipsen.LP.13.* under firma, navn, navneskjul, titel (af), se Firma 2, Navn 1.2 og sp.1012⁵⁵ (samt u. gaa 4.6, nævne 3.1), Navneskjul, Titel 1.1, 3.1-2. || i forb. m. verber. forstaa noget under (nu alm.: ved) noget andet (jf. forstaa 2.2). Under Sæden forstaaes alt det slags Korn 10 tillige med Engen, som det Aar høstes. *DL. 2—13—4.* Sig mig dog engang . . . hvad forstaaer I under en Pave? *PolPhysMag.VII. 441.* indskyde noget under noget andet, se indskyde 1.4. skjule noget under noget andet, se skjule 3.1. || i udtr. for at skjule sin virkelige hensigt, have bagtanker med noget olgn. II. . . frygtede for, at der var Bedragerie under S.s Løfte. *Schousbølle.Sazo.233.* V. (begyndte) under Skiers at forestille Prindsessen sit Medbringende. *smst.101.* have noget under det: „han vilde ikke, at De maatte tage imod Deres Kjereste her nede.“ . . . „Hvad mon han kan have under det.“ *PA Heib.Sk.II.297.* Hun anede strax, at Moderen havde noget under det. *Schand.SB.21.* *S.Holst.Stefanie.(1902).81.* nu især i forb. der stikker noget under det, se II. stikke 15.s.

9) betegnende, at noget omfattes af, hører til noget; især som udtr. for et indordningsforhold, tilhørlighed til en klasse, kategori, samling olgn. Det hører ind under Begrebet, Afdelingen. *VSO.* Det Nols, sagde Doktoren altid om ham til sig selv. Og under Begrebet Nols sammenfattede han alle og enhver, der efter hans Mening savnede Berettigelse til Hædersnavnet: et Mandfolk. *ERichs.DoktorensJul.(1920).17.* Bæltedyret maa opføres under Gumlerne. *D&H.* trafik ekspedit under 14. lønningssklasse. *Vingehjulet.1948/49.188.* sp.1. jf. bet. 10.4: Samle alle Brøkerne under fælles Nævner. *VSO.* styrende betegnelse for rubrik, afsnit, artikel i bog olgn. ell. (jf. bet. 8) nummer: Nærmere Forklaring see under Ordet Aand. *VSO.* Stoffet Thallium henføres under Liste II B. *Bek.Nr.7⁴.1936.* vi kan slaa op i Bogen under S. *Pol.¹⁷.1937.13.* sp.4. jfr. (ordbogen) under Klipuld. *DSt.1941.137.* under et nummer, en rubrik, se Nummer 1, Rubrik 2. befatte, indbefatte, indeholde under noget, se befatte 1, indbefatte 2, indeholde 3.3. falde, gaa ind under, se II. falde 8.2, gaa 26.s, jf. ind 4.2. samle (noget) under eet synspunkt, se Synspunkt 2. || m. h. t. fællesskab, enhed, under ening, se Ening 2. under eet, se II. en 4.1.

10) betegnende stilling, tilstand, i hvilken en ell. noget er kuert, ufri(t), paalagt tvang, forpligtelser ell. beherskes, styres, ledes, overvaages olgn. 10.1) (jf. bet. 5) styrende betegnelse for (straffere)dskab, vaaben, ell. hvad der symboliserer tvang, magt, herredømme. jeg haver Eder i

Hiertet . . . under mine Lænker (*Chr.VI:* i mine baand). *Phil.1.7.* alle disse Stater, der lever af at lade Asiens og Afrikas Folkeslag slæve for sig under Rifler og Knut. *KMunk. S.37.* under aaget, under ens haand, under klingen, krumstaven, kvindetøffel, pisken, under ens scepter, spir, under tøffelen, se I. Aag 1.2-3, Haand 12.11 osv. 10.2) (ofte m. overgang til bet. 10.3-4) styrende en betegnelse for tvang, forpligtelse, frihedsberøvelse, bevogtning, retslig forfølgelse, undersøgelse ell. (jf. bet. 2.3) trykkende omstændigheder. (han) var forbleven under Arrest i Christiania. *Stampe. II.397.* under ave, disciplin, tugt, tvang, se I. Ave 2, Disciplin 3, Tugt 1.1, I. Tvang 2; under bevogtning, forvaring, indseende, opsigt, opsyn, se bevogte 1 osv. || (jur.) i udtr. for at noget bliver genstand for en undersøgelse, retslig behandling, administration olgn. (lægge) 20 under beslag, se Beslag 4.1. sætte under anholdelse, anklage, komme under forhør, sætte, være under tiltale, se Anholdelse osv. være under administration, konkurs, se Administration 1, I. Konkurs 1. || som udtr. for, at noget underkastes regulering ell. kontrollering. vort Sprog kan lige saa vel bringes under Regle, som andres. *Høysg.S.44v.* jf. bet. 10.5: Flaskegas er ikke inde under Rationeringen. *Pol.¹⁹.1942.10.* sp.3. || (jf. bet. 10.6) m. bibet. af en varigere tilstand. Under præjskik Arrestation. Danske Civilfanger 1914. (*bogtitel.1939.*) under malicen, se u. Militis 1. 10.3) betegnende tilstand af beskyttelse, ledsagelse, varetægt. at grøden i rette tid under guds velsignelse kand nae sin fremvæxt. *Cit.1772.(Vider.IV60).* den nedbojede Olding (*henlevede*), under en øm Hustrues Pleie, endnu tvende Aar. *Cit.1817.(Jacobi. Skr.XXIV).* under Ledsagelse blev jeg ført gennem store Dele af Fabriken. *Pol.¹⁴.1942.* 12.sp.5. under vor hyldest og naade, se Hyldest 1.1. under konvoj, protektion, varetægt, se Konvoj 2, Protektion, Varetægt. 10.4) styrende en betegnelse for herredømme, ledelse, magt, myndighed, overordnet person, overlegen modstander olgn., især i udtr. for at faa ell. have en herre, overordnet over sig, være ell. blive ledet af en anden, være i en afhængig stilling olgn. jeg er . . . et Menneske, som staaer (*Chr.VI:* er) under Øvrighed, og haver Stridsmand under mig. *Math.8.9.* Landet er under den Tyrkiske Regiering. *LMFasting.VT.104.* Jeg vil ikke være under hans Bestyrelse. *VSO.I.701.* *Er som et Barn jeg under Værgе sat? *Søft. Chr.IV.128.* under fattigvæsenet, formynderskab, værgeraadet, se Fattigvæsen osv. under ens anførsel, forsæde, forvaltning, kommando, ledelse, lydighed, protektorat, se Anførsel 1.1 osv. || (jf. u. bet. 10.8) styrende en betegnelse for den person, der har ledelsen, styret. Fæet . . . udaf byen skal gåe under hyrde. *Cit.1719.* (*Vider.III.287.*) han havde kæmpet under Helgesen. *Bang.T.67.* de . . . Aar, han (o: lær-

lingen) havde tilbragt med at binde Bøger ind under ham (o: mesteren). *LKragballe. Minder.(1904).12.* Ny Madrid-Regering under Caballero, Spaniens stærke Mand. *Pol. 1/2.1936.1.* have en under sig, være ens foresatte, overordnede. *Math. 8.9 (se sp. 1160⁶¹).* Han havde 500 Mand under sig. *MO.* have noget under sig, have ledelsen, forvaltningen af noget. Arkiverne . . som (Huitfeld) som Kancellisekretær havde under sig. *OFriis. Litt.431.* staa, være under en, være ens undergivne, underordnede; ogs.: være en underlegen; se II. staa 3.4, være. i udtr. for at blive besejret af, falde til føje over for en, give sig i hans magt olgn.: bukke, bøje sig, give sig (ind) (*Sir. 4.30. Hoysg. S.302.* se ogs. u. I. give 11.1), indordne sig, kaste sig, tvinge en, underordne sig under, se II. bukke 3.3 osv. || i videre anv., i udtr. for at beherske, kunne styre ting ell. forhold. Under Dribbling skal Bolden altid være indenfor Rækkevidde og hele Tiden altså under Kontrol. *KnuudLundborg.Fodbold.(1944).46.* under kommando, se Kommando 2.2. **10.5)** (jf. bet. 9) betegnende et tilhørsforhold; især som udtr. for at noget tilhører en som besiddelse, ejendom, retlighed, hører til en institutions ell. persons myndigheds- ell. virkeomraade olgn. ell. udgør en del af et større hele. *Hvad mand under Danmark regner, | Nyder værn af vand. *LKok.(PSyv.Viser.(1695).584).* Lotterup Ladegaard (er for længe siden) nedbrudt og dens Jorde bruges under Baritskovs Hovedgaard. *EPont. Atlas. IV.144.* Staae under en Ret. *vAph.(1772).III.* (jeg er) Gaardmand under Græse (o: i Græse by). *NPWiwel.R.235.* Min Fader har en Fæstegaard under Slottet. *Holstein.Tr.34.* de store Skove under Skjoldenæsholm. *FrHeide. Midtsjælland.(1919).137.* Professorerne under det filosofiske Fakultet. *AFriis.(Tilsk.1923.I.29).* henhøre, henlægge under, høre (ind) under, inddrage under, ligge, lyde, lægge (ind) under, sortere, svare under, se henhøre 1 osv. **10.6)** (jf. bet. 13) betegnende et tidsrum, i hvilket en person hersker ell. et herredømme varer. Aristot lefde under kong Sander den store. *Moth.U56.* Krigen med Ditmarskerne under Friderik den anden. *Mall.SgII.36.* Literaturen i Danmark under Pavedømmet. *Nyerup. Litt M. 213.* Under Junigrundloven. *Neeergaard.(bogtitel.1892-1916).* hun er saa gammel at hun har levet under fem konger | under ens regering, under suveraniteten, se Regering 1.1, Suveranitet 1.1. **10.7)** (især geom.) uegl., angivende, at en vinkel spænder over et vist linie-stykke, ell. angivende, at der dannes en vinkel ml. to linier; se u. Vinkel.

11) som udtr. for at visse pligter, betingelser, vilkaar, garantier, forudsætninger olgn. er knyttet til noget. **11.1)** i al. om en Præstee-Enke . . enten fæster en Gaard, eller leier den under de Forpligtelser, som characterisere Fæstebrev. *Stampe.I.354.* under en be-

tingelse, under ed(s tilbud), under forbehold, forbeholdenhed (af), under forudsætning af, under visse indskrænkninger, under paalæg (om ell. af), under protest, under tavshed(s løfte), under vilkaar, se Betingelse 1 osv. || † styrende en betegnelse for modydelse, betaling: mod betaling af; for (en sum af). (han) købte denne Gaard . . som er 381 Tønder, under den Capital af 6000 Rixdr. og den forrenter. *Cit.1735.(JySaml.4R.III.263).* **11.2)** (jur. ell. bibl.) styrende betegnelse for fare, risiko olgn., der kan ramme en, en straf, man kan ifalde. Dom at lide for . . sin formastelig Adfærd, alt efter den Irettesættelse, som Citanten agter yderligere at lade gjøre, ladende ingen Udeblivelse skee under Faldsmaal. *Holb.GW. IV.10.* hvis en Forordning kom ud, at ingen under vis Pengestraf maatte bruge Salvie. *sa.MTKr.559.* man siger, at noget er enhver forbudet . . under Varenes Forliis. *Hoysg.S. 302.* under sin faderlige Forbandelse forbød han hende . . at nævne Camill. *Rahb.Fort.I. 350.* (man) indgav Klage til Amtet, der kendte ham pligtig til, under en Dagsmukt af ti Kroner, at udlevere alle Bøger og Papirer Sognet vedrørende. *Wied.Fæd.61.* ingen maatte under ti Rigsdalers Bøde have Brændevinshatte eller Destillerepander i Huset. *Nystrøm.NO.352.* under adfærd efter loven, under forbrydelse, fortabelse af noget, under (livs)straf, under nam, se Adfærd 2 osv. under trusel af, se Trusel 1. forpligtelse under synd, (katolsk-kirk.) forpligtelse, ved hvis undladelse man begaar en synd (obligatio ad peccatum). *AOtto.Denkatolske Kirke. (1943).45ff. 11.3)* (jf. bet. 12.4) i udtr. for at visse vilkaar gælder for ell. er (bør være) bestemmende for noget, især en persons handlinger, livsførelse. baade Jøder og Grækere ere alle under Synd. *Rom.3.9.* Synden skal ikke herske over Eder; I ere jo ikke under Loven, men under Naaden. *smst.6.14.* en Casser, der staaer under Regnskab. *Holb.Ep.III.408.* Konger og Førster . . ere under en Nødvendighed til at udskrive og oppebære Skatter og Afgifter. *OeconT.IV.10.* Hvor skulde jeg da nu, da hendes Svangerskab er synligt, tilegne mig hende under min Tvivl, om jeg er Faderen? *MHAMM.Sak.66.* *Som en rejselysten Flaade . . | under Vejrs og Vindes Naade | ligger Landet. *Rode.SH.101.* under ansvar, betingelser, se Ansvar 3.1 og 3.2, Betingelse 2 slutn. under forvandlings lov, se Forvandling 1. **11.4)** i udtr. for at tage et vist hensyn, henwise til, paaberaabe sig en myndighed, autoritet, retlighed osv. ell. anlægge et vist synspunkt. Egentlige Samlinger, dannede under det Formaal at samle og med Navn af Museer. *SophMüll.N.99.* Afgørelse træffes af Statens Jordlovsudvalg under Appel til Landbrugsministeren. *Lov Nr.163¹⁴.1934.§13.* under hensigt, hensyn til, se Hensigt 1.1, Hensyn 1.1; under et vist synspunkt, en vis synsvinkel, se Synspunkt

2, -vinkel 2. under paaberaab, paaberaabelse, paaberaabende af, se Paaberaab, Paaberaabelse, Paaberaabende. under tilhold af loven, se Tilhold 3.2.

12) som udtr. for stedfindende behandling, paavirkning ell. handling, virksomhed ell. for tilstedeværelsen af visse omstændigheder, ledsagefænomener; om forb. lide under noget se IV. lide 1.3-5. 12.1) angivende at en kraft, handling, paavirkning, indflydelse er virkende og (ell.) har fremkaldt ell. været medvirkende til et resultat. Alting bestaaer under hans (o: guds) Villies kraftige Indflydelse. *Basth. AaT. 42.* inden Hugget kunde falde, sank han af Hesten under utalige Stik. *Goldschm. I. 371.* *Plænegræsset visner under Tørken. *Olaf Hans. S. 15.* Baaden skød Fart under (hans) kraftige rytmiske Aaretag. *Aa Dons. MV. 65. jf.: Nitrobenzol . . koger under (o: ved) 213°. Manufact. (1872).* 261. sætte under tryk, se II. sætte 9.2. under højtryk, se Højtryk 2.2. under paavirkning af ell. fra, se Paavirkning. 12.2) som udtr. for at noget er genstand for behandling; ofte spec. som udtr. for at en behandling foregaar for øjeblikket, endnu ikke er afsluttet. (oftest i forb. m. verber som komme, sætte, tage, være). paa en stor Mængde Ax (fremkommer) en hvid eller gualladen klæbrig Vædske, der under Følelsen (o: beføling), ved at trække Axene imellem Fingrene, ligner Tjære. *Tidskr. f. Landoekonomie. 1833. 366.* Taget . . var under Tækning. *HCAnd. SS. VI. 36.* Trappen er under Maling. *Heib. Hjem. 246.* Lokalet under Rengøring. *Pol. 31/8 1934. 12. sp. 3.* Varen er „under Indladning“. *Hage. 2/11 248.* bogen er under trykning, udarbejdelse | under afstemning, arbejde, behandling, betragtning, bygning, debat, forfølgelse, kultur, kur, kvæstion, ladning, observation, om-tale, opførelse, overvejelse, proces, reparation, spørgsmål, tale, trykken osv., se Afstemning osv. 12.3) (især i forb. m. være) som udtr. for stedfindende (men ikke afsluttet) handling, virksomhed; undertiden (m. overgang til bet. 12.2) ogs. (jf. bet. 13) m. tanke paa det tidsrum, i hvilket handlingen foregaar. Man lagde (ved tilberedelsen af punch) et stort Stykke Sukker paa en Rist over en Kasse-rolle, god lidt Arrak derpaa og antændte den og lod nu under fortsat langsom Paagyldelse Sukkeret brænde. *Goldschm. IV. 266.* et Skib under Gang. *Scheller. Maro. (N. N.)* foroverbøjet Holding under Gangen. *Politi E. 2/11 1925. 1.* Advarselslygten . . markerer, at et Tog er under Indkørsel. *Pol. 17/8 1942. 3. sp. 2.* se ogs. u. Letning 1.4, Opkørsel, Opsejling 2, Optræk 5.4. 12.4) (jf. bet. 11.3) angivende tilstedeværelsen af visse for situationen, tilfældet bestemmende ell. vigtige omstændigheder. *Vor Tid flyver hen under Arbeid og Bon. *Bagges. Ungd. II. 151.* *en Slave-Hob, | Der under Prygl istemmer Hurraraab. *Rein. ND. 189.* *I evigt Solskin segner Blomsten mat, | Og

under evigt Havblik Vandet skimler. *Blich. (1920). VI. 80.* Ellen (spurgte) Doktoren, om han trode, Faderen vilde dø under mange Smertes. *Drachm. UB. 275.* i Storm og under Regn og under Himlens Kulde. *Bang. T. 91.* bevare sin Fatning under alle Livets Tilskikkelser. *D & H.* under disse, saadanne osv. forhold, omstændigheder, se III. Forhold 4, Omstændighed 2.2. under havari, se Havari 1.1. || undertiden nærmende sig bet.: uagtet; trods (II.1). den gamle Verdens ypperlige Aandsværker . . forbause os, under al vor Rigdom paa Vid, Konst og Erfaring. *Molb. F. 322.* under alt det nye og herlige, han saa' og lærte at kende, hang hans Hjærte ved Hjemmet. *Hoffd. (Sibb. II. VI).* 12.5) som udtr. for at noget sker samtidig med, som en ledsagende omstændighed ved noget (hovedhandlingen); ofte styrende en betegnelse for lyd/frembringelser, følelsesudbrud, bevægelser, ceremonier. Omsider døde han under alle de Ceremonier, som denne Sect holdt nødvendige. *J. Sneed. III. 144.* (han) trampede imod Jorden under et halv Dosis nyemodige Eder. *Ew. (1914). I. 68.* *Saa surred de, saa bandt de | Under vold-somme Greb | Hans Arme og hans Hænder | Med stærke Hampereb. *Winth. HF. 10.* *naar Drengen vaagner, syngte de om Kampens Ørn, | Under Sang om svunden Storhed vaagne Polens Børn. *Hauch. SD. I. 83.* De skiltes under Kys som de var mødtes. *E. Brand. UB. 135.* Det sidste Spørgsmaal har man besvaret, under Tøven, med Antagelsen af en Overbefolkning. *Johs Brøndst. (Pol. 12/1 1944. 8. sp. 2).* under taarer, se I. Taare 1.5. || † under det brugt som sætningsindleder (sv. under det att, jf. ty. underdes(sen), † underdes(sen) dass) medens; idet. enkelte Mennesker . . lade sig forlede til at forgifte deres Medmenneskers Liv . . under det de tænker at opmuntre sig. *PA Heib. R. I. 516.* 12.6) (denne bet. og bet. 13) føltes tidligere (delvis) som paavirket af ty., jf.: „efter tysk Sprogbrug“. *VSO.* „begynder nu at lyde udansk.“ *Levin.*) videre anv. af bet. 12.1-5, om ell. m. særlig tanke paa tidsrum, i hvilket noget sker, finder sted: medens noget staaer paa. Under præken. *Moth. U 56.* Midt under et Giestebud indbryde Morderne. *Jacobi. Skr. 15.* Han strandede under en vild Storm paa Kysten. *Hauch. VII. 509.* *der er Perlebaand, | Til under Dandsen Haaret op at holde. *PalM. TreD. 119.* Mage til Fattigdom lærte jeg først at kende under mine senere Rejser i det græske Bondeland. *Fr Poulsen. VN. 23.* Den lille Mand . . havde lært sit rædsomme Tysk under Fangenskab i Tyskland under Krigen. *A. Ström. O. 17.* under desserten, mødet, opvæksten, under ens sygdom osv., se Dessert osv. jf. under vejs u. undervejs. || under alt dette (sjældnere det. *Holst. III. 14).* medens alt det nævnte staaer (stod) paa, foregaar (foregik). Under alt dette laae Kongen og sov. *Grundtv. Snorre. III. 241.* *Kierk. VIII. 257.* Jakobe var under alt dette

endnu ikke kommen længere end til Berlin. *Pont.LP.VII.195.*

13) (jf. bet. 10.6 og 12.6) *m. ren tidsbet. 13.1) (jf. sv. under, ty. unter i sa. anv.; vel udviklet af bet. 12.6; nu især m. overgang til denne bet.) paa et tidspunkt indenfor et tidsrum, ell. saalænge tidsrummet varer; i; i løbet af; igennem. en Roman . . som Islænderne fordom under deres lange Vintere, have roet sig med at sammenskrive. Langebek.Breve.238. Denne Frøken . . kom ofte under vore Læsetimer. Gylb.(1849).IX. 19. *I Daggyr var det, | Og just jeg (o: en hyrde) havde drevet Qvæget sammen, | Der under Natten havde spredt sig ad. PalM.(1909).I.387. Tine havde lukket op til begge Sider under Kirketiden. Bang.T.42. vi kan ikke sælge Dem Varen under Marts. Ludv. Mammutter har levet her i norden under istiden. MinBek.Nr.122^{22/12}1948.§I.III.1b. se ogs. Tid 31, I. Time 3.8. jf. under løbet af u. II. Løb 5.3. 13.2) (vistnok udviklet af bet. 7) angivende tiden umiddelbart for et tidspunkt (oftest: aften ell. en af aarets højtider, navnlig julen). *Gadestøvet har lagt sig | under Aften tilligemed Blæsten. SMsch.D.5. derfor kommer man trygt — ikke mindst under Jul. AxRosendal.SP.96. Det er blevet under Aften. Pol.^{19/12}1927.14.sp.4. især i forb. hen, ind, op under, se II. hen 1.4, ind 8.7, op 16.7. jf.: (hun) agik ved Døden, tæt op under de 100 Aar. Pol.^{9/12}1940.3.sp.4. 13.3) (sv. under dato av, eng. under date, ty. unterm 11. januar olgn., mlat. sub datam; jf. bet. 2.5; især emb., †) styrende en datoangivelse; især i henvisninger til breve, dokumenter af en bestemt dato. At faae et Brev under (ell. af) den Dato. Høysg.S.303. Denne Kongelig Resolution er under 18 Martii 1768 communiceret Stiftamtmand Scheel. Stampe.II. 244. Deres mig under 18de dennes tilstillede Bidrag til den flyvende Post skal jeg med stor Fornøielse indrykke. Heib.(Hjort. B.I.191). Under Dato 19 Mai 1845 fik jeg Ordre som Chef af Corvetten Galathea. StBille.Gal.I.1. Under ^{19/1}1949 har justitsministeriet meddelt cand. jur. K.A.H. . . beskikkelse som underretssagfører. Statstidende. ^{17/1}1949.I.sp.1.*

14) *betegnende at noget er lavere, ringere end noget angivet m. h. t. maal, værdi olgn. ell. ikke staaer maal med, svarer til noget. 14.1) styrende en betegnelse for maal, pris, norm, niveau: lavere, mindre end. Bogen bliver ikke solt under fem Daler. Høysg.S.302. (han) var noget under de Tredive. Goldschm.VII.14. Han var snarere under end over Middelhøjde. Schand.F.217. (han) vejede sine Udsigter ved den nærførestaaende Eksamen. „Under fem og halvfems (o: points) faar jeg ikke,“ sluttede han. JVVjens.D.I. en Oktav under Grundtonen. Bl&T. jf. u. bet. 13.2: (hesten) noterede sig . . for . . en indkørt Præmiesum tæt op under*

20,000 Kr. *Trav-Tidendes Julenummer. 1930. 27.sp.2. under lavmaalet, maallet, middel, niveauet, pari, tariffene, se Lavmaal osv. under prisen, billigere end den normale ell. fastsatte pris. til de billigste Priser, ja under Prisen sælger jeg. Kierk.VI.66. Ludv. jf.: *Se Butikken, hvor den straalær smukt! | Varer kan man faa i Tusindvis, | Tænk Dem bare, under Indkjøbspris. PFaber.VV.113. || under (al) kritik, al satire, se Kritik 1, Satire. 14.2) som udtr. for at noget ikke svarer til, staaer paa højde med, hvad man kan forvente ell. forlange, ell. hvad der er passende. *Det er under ingens Stand, | At han plojer eget Land. Wess.225. være under Forventning. Bl&T. giitte, klæde sig under sin stand, være under ens værdighed, se Stand 5.1, Værdighed. 14.3) (jf. bet. 10.4) som udtr. for at noget er ringere end noget andet m. h. t. betydning, værd, udviklingstrin olgn.; især som udtr. for at en person er ringere end anden m. h. t. rang, fornemhed, dygtighed, dannelse olgn. I denne Henseende (o: skønt det er født nøgent) er Mennesket derfor ikke under Dyret; det (o: manglende pels olgn.), som synes at være en Mangel, er en Fordeel. Basth.Phil.169. andre Mennesker, hvad enten de . . ere over os, eller under os, eller vore Lige. Mynst.Betr.II.143. Hun . . følte sig saa langt under ham i al Dannelse. Gylb.Novel.II. 230. Molières Denouements ere under Holbergs. Hjort.KritLit.I.65. rangere, staa under en, se rangere 3.2, II. staa 3.4. stille, sætte en under en anden, se IV. stille 5.1, II. sætte 3.1. || (skol.) m. h. t. elevens inddeling i højere og lavere klasser ell. rækkefølge efter dygtighed i klassen. han gik nogle Klasser under os (o: i skolen). AaDons.MV.62. se ogs. u. sidde 3.1.*

15) (efter ty. unter) † blandt; mellem (3). I det næste (run i et tempel) vare de beste Historiskriveres, i det tredie de fortrefligste Taleres Støtter. Under disse bemærkede Digteren i sær Pericles og Phocion. JSneed. III.189. paa det at flere Slægter ei skulde antikket, og Mennesket paa Jorden tabte sig tilsidst under Dyrene. Balle.Bib.I.31. Endog under Kleresiet ere Misfornøiede. [Sintemis.]Hallo den Anden.I.(overs.1798).19. jf.: ikke et rim (er) at finde i deres hele legeme, om man vilde skiære dem op, og lede efter dem under (Holb.DR.(Berlingsoptryk 1745).27: blant; sa. Den Danske Skue-Plads. VI.(1753).17r: udi deres kallum. Holb.IV.673. || under hinanden (ty. unter einander, mnt. under (e)n ander(en)) indbyrdes ell. blandet med hinanden. Moth.U56. Paa samme Maade kunde ellers flere antiscorbutiske Urter ekstraheres . . enten alle eller nogle tages sammen under hinanden og traeteres som . . foran er lært. Garboe.LII.35. mange smaae Parter . . sættes under hinanden i Bevægelse. Suhm.II.86. || under os (ty. unter uns, mnt. under os beiden) sammen med hinanden ell. for os selv, alene. Regn og

Snee. Under os hele Dagen. Vi Fire spillede Troissept. *ACBeckers Dagbog*. (udg. 1870). 5. sagt under os, sagt mellem os (se II. mellem 5.6.) det maa være sagt under oB. *Moth. U56*.

B. som adv. ell. efterstillet præp. ell. som præp. med udeladt styrelse (jf. derneden-, der-, her-, hvor-, nedenunder).

16) svarende til bet. 1: paa undersiden; underneden. et Slags flade Pramme, under med stærkt Korch forseete, ofven ganske platte og med Kaaber bedækte. *Klevenf. R.J.6*. du kan undersøge, om (juvel-) Bakken er gjort fast under og hvordan. *Fallada.B.437*. under paa foden. *Feilb.(sdyj.)*. nu i rigsspr. især i forb. med noget under: et par Skoe med Seemlars Saaler under. *Holb.U.I.7*. || i særlige verbalforb. „Vis mig hvordan man skor en Hest!“ . . „Det kan jeg ikke vise, naar jeg ikke har en Hest. Jeg kan da ikke lægge Dig en Sko under.“ *Drachm.PV20*. slaa under, se III. slaa 62.1.

17) svarende til bet. 2. 17.1) svarende til bet. 2.1. Inde i Bagbutikken laa de store Brændevinstønder med Spildebakkerne under. *AaseHans.EK.21*. der er ikke saa mange kartofler under (o: under planterne) i aar | pisse under, se pisse 2 (og u. II. svide 6.3). || om bevægelse nedenunder (og forbi) noget. at (byleddet) vies kand op og ulyckes, og at ei grise eller gies igiennem eller under kand komme. *Cit.1712.(Vider.II.111)*. Træet begyndte at give sig (i stormen), netop da to biler passerede under. *Socialdem.^{5/3}1949.7*. sp.6. kan du ej over komme, saa kryb under, se III. over 16.5. billedl.: Det 16. Aarhundrede havde en svag Fornemmelser af disse Indvendingers Vægt, men smuttede under. *TroelsL.SN.100*. || om bevægelse til et sted, der er ajdækket, beskyttet oventil; især (vulg. ell. jarg. og oftest i formen un- | ter!) brugt som opfordring til at søge en saadan plads. Under med sig! sagde han . . (hunden) luskede slukoret ind mellem Hjulene (paa vogterhuset). *Wied.Silb.72*. (jf. eng. stand from under) † brugt paa skibe som varselraab, naar noget falder ell. kastes ned paa dækket ell. i lasten: Fald under! *Fisker.SøO.Till.IX*. Under paa Dækket (Praj fra Vejret)! *Scheller.MarO*. Under dernede! *OrdB.S.* se ogs. u. II. falde 9.23. || ride en hals, blok under, se II. ride 6.12. 17.2) svarende til bet. 2.2. en . . Bænk med fire Fødder under. *Tode.IX.362*. gør Kilden ren, lige til Bunden skinner igennem. Der er fast Sand under. *Elkjær.HA.133*. (næppe i rigsspr.) i udtr. for at løfte op, holde oppe med haanden: Under Vognen var der kun tre Hjul. Det „frømmes“ (o: højre, fjerner) Baghjul var „af“ (ae) | Uden at sige et Ord gik Karlen ud, tog fat ved den „frømmes“ Aksel, og „bar under“. *FrGrundtv.LK.148*. lette under, se V. lette 6.4. 17.3) (l. br.) svarende til bet. 2.3; især

(delvis til bet. 2.1) i forb. ligge (se I. ligge 38), være under: Den skal være under, der mindst formår. *Krist.Ordspr.nr.9862.17.4*) svarende til bet. 2.4. || længere nede; lavere. Fjerdosalen (maatte) nøjes med det (o: trappelys), der kom fra Etagen under. *Soya.FH.317*. Desværre kommer han (o: fodboldspilleren, der skal skyde paa maal) for meget „under“ i Bolden og løfter den over Maal. *Pol.^{12/1}1937.6.sp.4*. stille under, se IV. stille 27. || i udtr. for (bevægelse til) stilling nedenunder for horisonten ell. vandoverflade; dels om himmellegemes nedgang. for (o: før) soel er under. *Cit.1717.(Vider.I.442)*. især i forb. gaa, rinde, synke under, se gaa 38.1, III. rinde 2.1, synke 2.5. jf. skride under u. skride 4.1. dels om ned-synkning i vand og (i videre anv.) drukning, forlis, undergang. hun . . slyngede (stenen) ud i bassinet. Den plumpede under, så det sprøjtede. *NMøll.H.130*. inden (de tililende badegæster) naaede Stedet havde den unge Mand (der var ved at drukne) to Gange været under. *SorøAmtstid.^{9/1}1944.4.sp.1*. dukke, gaa under, se II. dukke 3.2, gaa 38.2-3. ride, skære under, se II. ride 6.12, IV. skære 32. sejle et skib under, sætte næsen under, se II. sejle 4.1, II. sætte 9.1. || † i den nederste del af noget; fornedet. grofter skal være allen (o: 1 alen) vide under. *Cit.1731.(Vider.I.353)*. 17.5) svarende til bet. 2.5. *ingen Datum under stod. *Reenb.I.184*. Dagen efter bragte en Ube-kjendt . . nogle Dokumenter, hvorunder jeg skulde skrive mit Navn — min før nævnte tidligere Tutor havde sat sit under som Kurator. *Schand.F.48*. skrive, tegne under, se skrive 3.6, tegne 2.2. strege, stryge noget under, se II. strege 1.3, III. stryge 13.14.

18) svarende til bet. 3. Drengecykle . . et stort Hul paa Bagdækket med Lap under. *PolitiE.Kosterbl.^{25/10}1924.2.sp.1*. han gik i en tynd arbejdsbluse og havde ikke noget under | klæde under med, se II. klæde 3.1. stryge noget under, se III. stryge 13.14. i udtr. for at skjule, tilægge sig noget: slaa noget under, se III. slaa 62.2.

19) svarende til bet. 7. De Folk, der paa- | viise (o: foreviser) denne Synderlighed (o: en rokkesten), roe i en Baad tæt under, medens andre vakkle Stenen. *PNNyegaard.S.76*. dreje under, se dreje 3.2 samt u. Takkel 1.2.

20) svarende til bet. 8; i forb. som der er, ligger (se I. ligge 13.1) ell. (nu især) stikker (se II. stikke 15.3) nget under. Jeg er min troe ogsaa af de Tanker, at her er noget Kaaglerie under. *Holb.HP.III.12*. Jeg troer, at der maa være saadan en Aarsag under. *VSO.I.701*. troer Du, at Obersten vilde have taget sig den Sag saa nær, hvis der ikke havde været ganske andre Ting under. *NPWiwl.NS.87*. (nu sj.) der er ell. stikker (*Suhm.Hist.I.294*) svig under: *DL.5—2—78* (se u. Svig). *Holb.Pern.III.7*. *VSO*. forstaa (noget) under, se u. forstaa 2.3.

21) svarende til bet. 10, især 10.4. samme

Parti var kommen under (o: blevet underle- gent). *Holb. DH. I. 693.* naar (svenskerne) havde bragt Danmark under, saa kunde de siden sikkert vende deres Vaaben mod andre. *smst. III. 180. jf. bet. 17.3:* Herren skal sætte dig til hovedet, og ikke til halen, og du skal alleneste være oven, og ikke være under (1871: du skal kun gaae opad, og ikke ned- ad). *5 Mos. 28. 13 (Chr. VI).* || nu kun i faste forb. som bukke, ligge under (se II. bukke 3.3, I. ligge 38) samt som efterstillet præp. hvem er den soldat under. *Moth. U. 56.*

22) svarende til bet. 14; til bet. 14.1: „er han over de fyrrer?“ — „nej, jeg tror, han er under.“ | sælge under, se sælge 2.4. || (m. overgang til bet. 21) svarende til bet. 14.3. han gik i klassen under | † i forb. som (tjene) fra under op (holl. van onder op, mt. van under up) fra lavere til højere grader, stillinger; (tjene sig) fra nedan op (se u. tjene 9.3). han skulde kun allene lade sig befalle, at tjene fra under op, hvilket var ham en Lyst. Han lod sig derfor strax med Fornøjelse indskrive som gemeen Soldat. *CCRothe. Waldemar Löwendahl. (1750). 10. Cit. 1765. (Personallist T. 1883. 191).*

23) (vist egl. til bet. 2 og 17; ikke i rigsspr.) som udtr. for at noget væltes, omstødes (og ødelægges), ell. at noget køres, rides osv. over. er (den brøstfældige oven) ei forfærdiget, skal hand støde dend ganske under. *Cit. 1719. (Vider. III. 292). Esp. 372.* || hertil vel ogs. udtr. for at omstøde, forkaste en dom: kende (en dom) under, se III. kende 6.

Under-, i ssgr.

A. [lønær-] († **Vunder-**). *Cupido smilende sin Vunder-Bue spendte. *JSneed. I. 158.* *Natures Vunder-Spill. *Anti-Spectator. 152.* se ogs. u. Under-tegn, -værdig, -værk). af III. Under 2-3 (jf. Vidunder-); som eksempler paa sjældnere, ndf. udeladte dannelser kan nævnes: *Store Ting har for os du øvet; | Underdaad og vise Raad. *EBrand. S. 74.* *Engle gjæster end vor dunkle Jord | Stundom som i gamle Underdage. *Gravblomster. II. (1826). 11.* Underdrikken (o: en livseliksir). *Brandes. VII. 21.* Storcken var ham et Underdyr, som Fuglen Ror. *HCAnd. SS. IV. 12.* Om Undergavens Stilling i den kristne Kirke. *Krærup. (bogtitel. 1888).* Han (o: præsten) havde troet paa Forsoningen mellem Philosophi og Theologi . . . „det kom da ogsaa altsammen derovre fra Berlin.“ . . . „Ganske vist . . . dér sprang den Underkilde, som vi valfartede til med tørstige Læber.“ *Gjel. T. 226.* i adj.: den underblaa Luft. *Bergström. KD. 11.* enten de ansee Stykket for underklogt eller splittergalt, tilkommer Æren ikke mig. *Grundto. DVIII. 16.* *Er Sangen saa Natur . . . og reen, | da faaer et Digt derved et under- ligtig Smykke. *OvStaffeldt. Den poetiske Konst. (1826). 6.* *hun er skøn og lokkende og yndig | og undersød. *Brandes. XII. 378.*

B. [lønær-] undertiden: [ønær-] m. hoved-

tryk paa flg. led, især i (afledte) adj. som underdanig, -flundig, samt i uegl. ssgr. som underhaanden, -lvejs; i ssgr., der er verber ell. af verber afl. subst. og adj. faar 2. led normalt stød, for saa vidt det er modtageligt herfor || af IV. under, oftest mods. over-, jf. ogs. neden-, neder- 2 || hvor intet romertal angives ndf. ved de enkelte ssgr., foreligger ssgr. af denne art; flg. tilfælde fremhæves: 1) svarende til IV. under 2. 1.1) i betegnelser for, hvad der er anbragt under noget ell. danner underlag for noget; af disse ssgr. er mange udeladt ndf., fx. Under-affutage, -beholder, -beton (under sporvognsskinner), -bom, -bræt, -etage, -fad, -kahyt, -karm, -madras, -plade, -sokkel. || † spec. i betegnelser for hvad der hører til den nederste del af rejsningen, se fx. Under-gods, -hals, -mast, -raa, -sejl, -skøde. 1.2) (vist i reglen efter tilsvarende iy. ssgr., hvis 1. led synes at være adj. under (jf. I. undre)) i betegnelser for den nederste del af det, efterleddet betegner, ell. i betegnelser for det nederste af et sammenhørende par, fx. (foruden de ndf. medtagne): Under-flab, -fod, -fortand, -hjørnetand, -hoved, -kind, -reol, -sal, -skrog, -streng, -vindue. 1.3) i afl. til (faste ell. ikke-faste) præp.-forb. m. under, fx. underbordsk, underjordisk, underfølsk og afl. paa -s som underbys, underdæks, underjords, undervands. 2) svarende til IV. under 3.1-2; udeladt er bl. a. Underdug, -filt, -frakke. 3) svarende til IV. under 3(3) og 8, om hvad der er skjult bag noget ell. er trængt, holder sig i baggrunden, danner baggrund for noget olyn.; som eksempler paa udeladte ord kan nævnes: Evanston (fremstiller) the missing link, alle Menneskets Undergenskaber, sluppet løs og rendyrket under Navn af Fremskridt. *JV Jens. S. 11.* nu hørte Mikkel Stilheden igen, og nu var den meget forandret, saa stærk og syngende, saa fuld af dump Underlyd, at den skrækkede ham. *sa. FD. 89.* medens Einar hørte ham kvæde, anede han en anden Undermelodi — som om han sang en Vise, skønt han vilde synge en anden. *sa. EE. 87.* Crookes blev sat i Bevægelse paa samme Maade som Faust, paa Jagt efter Illusion, ynkkelig hildet i Virkeligheden undervejs og endende som Offer for den sultne Undernatur. *sa. S. 10.* 4) delvis svarende til IV. under 9, men især efter tilsvarende ty. ssgr. (jf. u. bet. 5), i betegnelser for hver af de afdelinger, grupper osv., der er dannet ved deling af en større afdeling, gruppe; udeladt er bl. a. Under-felt, -gruppe, -paragraf, -rubrik, -sprog, -system, -udvalg. jf.: Klassifikation i Grupper, Undergrupper, Under-Undergrupper o. s. v. *Sal. XVIII. 183.* Systemet er meget elastisk . . . ved at der kan indskydes under-under-avdelinger. *Jesp. Levned. 215.* 5) svarende til IV. under 10 og 14.3, men vist hovedsagelig efter tilsvarende ty. ssgr. m. unter-, hvori muligvis indgaar adj. unter, nedre, lavere (jf. bet. 1.2)) i betegnelser for hvad der

er underordnet noget andet, af lavere rang, magt, myndighed end dette; hvor intet andet angives ndj., foreligger denne bet. ell. bet. 4; udeladt er mere specielle betegnelser og mere tilfældigt forekommende dannelser, især (emb.) betegnelser for kommissioner, nævn, raad, som Under-agentur, -embede, -entreprise, -instans, -kretsret, -nævn, -skattekommission; personbetegnelser (tiller) som Under-agent, -arkivar, -assistent, -berider, -bestyrer, -bibliotekar, -bogholder, -direktor, -entreprenør, -feltherre, -fiskal (sml. I. Fiskal 1), -fodermester, -formand, -formynder, -forvalter, -fører, -gartner, -guvernør, -hofmarsk, -husholder(ske), -jomfru, -kancellist, -kannik, -kok, -kokkepige, -konstabel, -løjtnant, -maskinmester, -prior, -sekretær ofl. || ♪ i ssgr. som: (en tones) Over- eller Undersekunde. MusikL.(1801). 88. Tonen a siges at være Undertertsen til c.EAbrah.T.18. 6) svarende til IV. under 14, i betegnelser for hvad der ligger under et vist maalt, en vis norm ell. er utilstrækkeligt, for ringe; som eksempler paa specielle ell. mere tilfældige dannelser kan nævnes: Underdødelighed kaldes i Livsforsikringen en Dødelighed under den, der ligger til Grund for Præmieberegningen. ForsikrL.145. De er underflittig. Hjortø.SvS. 132. 10 (brevkort) var underfrankeret. Sorø Amstid.¹³1947.3.sp.4. underfremkaldt (fotografisk billede). Bl&T. Hovedstaden er underrepræsenteret (i rigsdagen). Pol.³1946.9.sp.5. de enkelte Tilslagsstoffer . . indeholder forskellige Mængder af Korn i Over- og Understørrelser. IngBygn.1939.211.sp.1. || (kem.) i betegnelser for forbindelser, der indeholder mindre af et metalloid end den normale (i alm. lettere tilgængelige ell. praktisk vigtigere) forbindelse; især i betegnelser for visse syrer med mindre indhold af ilt end den almindeligste af vedk. grundstofsyre, nu dog i reglen om syrer med et iltindhold, der er ringere end i de med ordet Syrling betegnede forbindelser; forbindelserne m. under- som 1. led er nu i reglen erstattet af tilsvarende forbindelser med -under- som 2. led (som fx. klorundersur, klorundersyrlig, Salpeterundersyre); af disse ssgr. er de fleste udeladt ndf. som fx. Under-kloresyre, -kloresyrlig, -kloresyrling, -kulsur, -salpetersyre. 7) svarende til IV. under 15, kun i ssgr. dannet efter ty. forbillede, som underhandle; jf. underbinde 3. -admiral, en. (ænyd. d. s.; nu næppe br.) en overadmiralen undergiver admiral, der havde kommandoen over en afdeling af flaadens. Holb.DH.I.845. Slange.ChrIV.1261. -admiralitetetsret, en. (foræld.) en 1771 ophævet underret for søetaten (i den sidste tid kun for dennes civile betjente; mods. Overadmiralitetetsret). Nørreg.Privatr.V.130. Baden.JurO.217. Sal.²I.187. -afdele, v. vbs. -ing (s. d.). (jf. -dele, -inddele; l. br.) (ind)-dele i underafdelinger. Trosse-Afdeling, der underafdeles i flere større Eenheder.MR.

1842.240. denne Formation, som underafdeles i Rullesteensleer og Rullesteenssand. NordConvLex.V.127. NationalmusA.1941.32. -afdeling, en. (jf. -del 2, -deling) inddeling af en afdeling (2) ell. gruppe (i en systematisk opstilling) i mindre, specielle afdelinger ell. (nu kun) om hver af disse mindre afdelinger. Eilsch.Term.41. Underafdelingen i Klasser efter Imperfektums Beskaffenhed.Rask.NSO.61. de tre naturlige Grupper af Mineralier, Planter og Dyr, med alle disses Underafdelinger. Heib.Pros.II.236. Leksikograferne nummererer det enkelte Ords skiftende Betydninger med Romertal og Afdelingers Underafdelinger. OGeismar. MM.114. Underafdeling, militær, Kompagni, Eskadron, Batteri eller Eskadrille. Gyldend Leks.1519. -afkøle, v. [14] vbs. -ing (Christians.Fys.reg. IngBygn.1942.269.sp.2). (jagl.) afkøle en vædske under frysepunktet, uden at den størkner; overafkøle; underkøle. Fedtet i selve Mælkekuglerne . . er i en smeltet, saakaldet „underafkølet“ Tilstand. LandmB.II.429. -afsnit, et. (især bogtr., æstet.) underafdeling af et afsnit. Selmar.¹136. Begge bøger er med heldig haand delt i passende perioder med korte underafsnit. VorUngdom.1944/45.267. -ansigt, et. (jf. Under- B1.2) den nederste del af ansigtet. Hans (øjne) vare skjulte under en sort Halvmaske, som dog ikke bedækkede Underansigtet. CBernh.NF.VIII.221. Underansigtet var for tungt, Munden var for bred og Læberne var ogsaa alt for fulde. JPJac.II.5. LeckFischer.Ka.71. (jarg.) som udtr. for munden: Direktøren . . steg frem i Dørkarmen og tog Cigaren ud a' Underansigtet. KAbell. M.21. -arbejde, v. [2,17.1] (jf. -bore 1; jagl.) bearbejde forneden ell. paa undersiden. alt gengivet i Sandstenen med store, kraftige Mejselhug . . eller underarbejdede med løbende Bor, saa Skygger synes at vælde frem af Stenens Dybder. FrPoulsen.MH.I.30. -arm, en. (ænyd. d. s.; jf. u. Under- B1.2; sml. Forarm) 1) den nederste del af armen (fra albuen til haandledet). Anat.(1840).I. 209. *Silkesjalet, | hvormed du har måttet | bedække din Skulder . . | forråder din blændende | Underarm. Blaum.Stb.141. 2) (zool.) nederste del af armen (forlemmet) hos dyr. Viborg&Neerg.HB.33. LandO.II.172. -arms-, i ssgr. 1) (især vet. Underarm-) af -arm 1-2, fx. (anat., vet.) Underarms-blodaare, -hule (o: hulhed i overarmsbenets nederste del. HKrabbe.HestensAnatomi.(1885).36. Underarm-. Viborg&Neerg.HB.20) -knogle (Underarmknoklen. Viborg&Neerg.HB.19), -muskul, -pulsaa (HKrabbe.HestensAnatomi.(1885).212. Underarm-. Viborg&Neerg.HB.43. jf. Sal.²III.437) og (sport.) Underarms-fatning (o: det at fatte med hænderne om underarmene nær albuerne, efter at underarmene er bøjet ind over hovedet til ret vinkel med overarmene. Sportsleks.II.636), -greb (greb paa

underarmen i brydning. smst.), **-hængende** (om stilling i barre, hvorved underarmene hviler mod hver sin bom. smst.). **2)** (jf. Underhaands-2; sport.) til forb. under armen, i betegnelser, der angiver, at armen bevæges i en nedadgående bue, som **Underarms-hold** (i kriket: Kriket.1934.41.sp.1), **-kast** (Sportsleks.II.636), **-kastning** (Kriket.1930.47.sp.2), **-serve** (i tennis. Sportsleks.II.636). **-art**, en. underafdeling, -gruppe under en art. Vare L.(1807).III.69. Det Bayerske (hvoraf det Østerrigske vil maa ansees som en Underart). Bredsdorff. Afh.72. de forskellige Arter og Underarter af Poesie. PMøll. (1855).VI.54. || især om saadan gruppe i zool. ell. bot. systematik, nu spec. om mellemtrinnet ml. art og varietet. Puddelen er en Underart af Hundearten. VSO. Warm.Bot. 666. **-baadsmand**, en. (jf. Kvartermester 3). ⚓ tidligere betegnelse for den laveste grad indenfor chargin baadsmand. Scheller. MarO. Sal.²II.448. **-baand**, et. [2] (bogtr.) baand, der presser arket mod cylinderen under trykningen. Bogtrykkeren. 1934.Juli.5.sp.1. **-bakke**, en. (jf. u. Under-B1.2; sport.) den del af en bakke til skihop, der ligger neden for det sted, hvorfra der hoppes. Sportsleks.II.637. **-balance**, en. [14] (ty. unterbilanz (ældre: unterbalanz); især **Υ**) det, at summen af udgifter (passiverne) overstiger summen af indtægterne (aktiverne), ell. størrelsen af denne forskel; underskud. Frankeris Underbalance i denne Handel (med Italien) reiser sig fornemmelig af den Mængde Silke, som Frankerig fra Italien til sine Manufacturer behøver. Kiøbm Syst.III.1.148. Hun sendte 200 Rdl., hvorfra 132 Rdl. brugtes til at dække Underbalancen. Bruun.(Falsteriana.69). ForrO. billedt.: til at bøde paa deres moralske Underbalance (har de) faaet et stort Forraad af Forstandsoverlegenhed. Brandes.II.238. || i forb. komme ell. være i underbalance. Vexel-Lagien . . er mere end høj nok . . saa længe vi ere i Under-Balance med Fremmede. Suhm.II.176. Seminarie-Fondet var kommen i en betydelig Underbalance. Cit.1839.(VorUngdom.1941/42.181). **-balancere**, v. [14] (l. br.) opstille et budget, saaledes at der er underbalance. Socialdem.¹⁸10.1945.1.sp.5. **-bar**, adj. (sv. no. d. s., ty. wunderbar; til III. Under og suffiks -bar 1; nu især som efterligning af sv. (og no.)) vidunderlig; underfuld; mærkvaerdig; ofte spec.: vidunderlig skøn. der ere Spater . . hvis Tyngde er underbar. vAph. Chym.III. 369. *en rhythmisk underbar Musik. Drachm. HI.257. Postkort med flotte Mænd og underbare Kvinder, hvis Kjoler er overhængt med Diamantflimmer. LindskovHans.NH.8. iron.: Derefter fulgte i en underbar Blanding af Græsk, Latin og Fransk vor Udnævnelse til Ridderne af det grønne . . Absinthens Farve. SophClauss.AP.166. **-barn**, et. (ænyd. vunderbarn, ty. wunderkind; til III. Under 2-3;

nu næppe br.) barn, der er et overnaturligt væsen, af overnaturlig oprindelse, ell. barn med vidunderlige egenskaber, evner; vidunderbarn. Reinald Underbarnet. Ing.(skuespillitel. 1816). at forvandle en almindelig Pige til et Underbarn. Kierk.II.274. Det sjælfulde og livfulde Underbarn (o: fru de Staël som barn) blev Faderens Stolthed. Brandes.IV.96. || (lign. anv. af ty. wunderkind (se Zjdw.II. 314)) om Jesusbarnet. *Underbarnet, der, af Kjærlighed | til Jordens Slægter, steg til Jorden ned | fra Himlens lyse, rene, sorgfri Sale. Drachm.GG.36. **-beboer**, en. [2] (l. br.) d. s. s. -bo 2. Vort Hj.II.1.50. **-bedækning**, en. [3] (sj.) underbeklædning. Hrz.D.I.153. **-befalingsmand**, en. ⚓, ✕ befalingsmand (3) af laveste grad; underofficer. Scheller.MarO. Rockstroh.Hær.II. 109. **-befolke**, v. [14] vbs. **-ning** (s. d.). (Ω, l. br.) befolke i for ringe grad; især i part. underbefolket brugt som adj. det underbefolkede Australien. DagNyh.¹⁶1922.8.sp.1. Waugh.GodtStof.(overs.1944).194. **-befolkning**, en. [14] (sj.) vbs. til -befolke; ogs.: befolkning (i et omraade), der er for faatalig. nu er det Underbefolkning man frygter, Folk vil pludselig ikke mere have Born. JVVens.RT.67. **-befragte**, v. [10] vbs. **-ning** (Sindballe.Søret.(1936-38).288) ⚓ befragte et skib af en, der selv har befragtet det (jf. Frembefragtning). Bl&T. **-befragter**, en. [10] ⚓ person, der underbefragter et skib. Sal.²XXIII.448. ForrO.491. **-begavelse**, en. [14] (l. br.) det at være underbegavet ell. underbegavet person. Rubow.Geistlige og verdslige Breve.(1937).76. **-begavet**, part. adj. [14] (jf. -begavelse) hvis begavelse, evner ligger under det normale; ogs. som et mildt udtr. for dum. Han stod bare med Hænderne paa Ryggen og saa underbegavet ud. GJørg.Kluk&Co.[1930].28. Rubow.P.111. **-begreb**, et. især (log.): det af hovedbegreberne ved logisk slutning, der bliver subjekt i konklusionen. Sibb.Tænkelære.(1849).142. Starcke. Formel Logik.(1917).40. **-beklædning**, en. [3] (jf. -bedækning) beklædning, der bæres direkte paa kroppen under klæderne; undertøj. Panum.¹(1895).370. Krak.1946.II. 4047. **-belyse**, v. [14] vbs. **-ning** (s. d.). (fot.) give negativet for kortvarig belysning ved fotografering. Pol.²1934.Sønd.26.sp.2. Foto Leks.58. **-belysning**, en. 1) [14] (fot.) vbs. til -belyse. FotoLeks.58. 2) (jf. Under-B1.1; fagl.) belysning forneden ell. nedefra. i den relativt svage Underbelysning fra Rampen modelleres (skuespillernes ansigter) op i en kontrastrig plastisk Form. Univ Progr.1942. I.81. **-belægge**, v. vbs. **-ning** (s. d.). || spec. [14] (fagl.): ikke belægge (3.1) sygestue, hospital olgn. med saa mange patienter, som der er plads til. Til Trods for, at Afdelingen til Tider har været stærkt overbelagt . . har den til andre Tider været noget underbelagt. Beretning fra Landsforeningentil Kræf-

tens Bekæmpelse. 1946/47. 121. **-belægning**, en. [3] vbs. til -belægge; spec. (haandarb.) konkr.: baand, kant under stoffet i klædning til afstivning olgn. SyStrikkeB.55. **-bemande**, v. [14] vbs. -ing (Pol.^{29/10} 1934.3.sp.6). **♣** bemande et skib med for faa folk. Jeg har forsøgt at sætte Skik paa Skibet, men vi har altid været underbemandet. BMikkels. TF.88. **-ben**, et. (jf. Under-B1.2; især med., zool.) det parti af benet (I.3.1), der ligger ml. knæ og fod. runde Skuldre, faste Ben, korte Underben, ikke just store Hænder og Fodder. Drachm.DG.67. Bagfod og det nederste af Underbenet af en Dinosaur. Boas.Zool.⁴572. Vore Sygd. I.71. **-benklæder**, pl. [3] (jf. -permissions) brugt som et finere ord for Underbukser. Et tykt Been i Underbeenklæder stak frem. CBernh. XI.119. Manufakt. (1942). 118. jf. u. -bukser: Det er de Færreste, som er Helte i Underbenklæder. Drachm.LK. 119. **-betale**, v. [14] vbs. -ing (BerlTid. ^{7/1}1913.Sønd.2.sp.1). give en for lav betaling for noget; især m. h. t. person: give for lav løn, for ringe honorar osv. Bilvognmændenes Medhjælpere faar deres Arbejde underbetalt. Jernbane T.^{15/11} 1935.3.sp.2. Saavel Kvinder som Born var underbetalte, og deres Arbejdsvilkaar . . . var forfærdelige. Kulturkampen. 1935. Nov. 8. Handels- og Kontor-medhjælperne underbetales. Pol.^{9/1} 1937. 3.sp.6. † **-betjening**, en. underordnet bestilling, embede. Amberg. MO. **-betjent**, en. († **-betjenter**. Holb.Kh.170. Slange. Chr IV. 170). (foreld.) funktionær ell. bestillings-, tjenestemand i underordnet stilling. Stædernes Øvrighed, Under-Betiente og fornemste Borgere. Holb. Ep. II. 303. Borgrættene (er) en Ret, som egentlig er sat, anordnet og indrettet for Hans Majestæts Under-Betiente ved Hoffet. Stampe. I. 288. mange Undertrykkelser, hvorved Fogeden og andre Underbetiente fornærme Bonden. JSneed. VI.6. VSO. **-betræk**, et. [3] stof, hvormed noget er betrasket paa undersiden. || (♣, jarg.) som spøg. betegnelse for I. Undertræk (jf. -bid). **-betydning**, en. spec. (jf. Under-B3; l. br.) skjult, underliggende betydning (især i en udtalelse). Hvorfor havde Ingeborg tillagt hans Ytringer om Vejret en hemmelighedsfuld Underbetydning. JV Jens. EE. 68. **-bevidst**, part. adj. (vel dannet til -bevidsthed; filos.) som foregaar i ell. hører til underbevidstheden; undertiden m. (omtr.) sa. bet. som ubevidst (2.1). Jesp. (TF. 4R.V137). sikkert er det, at der for ubefæstede Sjæle kan rummes en Fare i Arbejdet med de underbevidste Sjælstilstande. Ugeskr. f. Læger. 1922. 55. i Dag vilde han jo blive sat fast for sin Forbyrdelse. Det havde han underbevidst regnet med hele Tiden. Jørgen Niels. KB. 149. **-bevidsthed**, en. (jf. IV. under 2.4; filos.) indbegrebet af den sjælelige virksomhed, der ikke foregaar bevidst, men under bevidsthedens terskel (se Bevidst-

hed 2), ikke umiddelbart tilgængeligt for vedk. individ i vaagen tilstand; ogs. undertiden om den virksomhed, der foregaar paa overgangen ml. det bevidste og ubevidste. man har . . . kunnet paavise, at . . . en posthypnotisk Suggestion robedes, vel ikke af Individets sædvanlige Bevidsthed, men af en „Underbevidsthed“. Høffd. Psyk. 159. (man) ærgrer sig over den Snobisme, der endnu sidder fast i ens Underbevidsthed. FrPoulsen. VN.75. billedl.: en fuldgældig Repræsentant for Hertugdømmets danske Underbevidsthed. PLaurids. S.V.5. **-bid**, et. (dannet efter Overbid) om det forhold hos mennesker og visse dyr (især heste), at underkæben rager længere frem end overkæben, ell. (og) at undermundens fortænder rager frem foran overmundens, naar munden er lukket. Levin. En eller Anden har engang sagt, at Folk med Underbid skal man være paa sin Post imod. Drachm.F.I.100. Hun havde Underbid. Bang. S.104. LandbO.IV.544. || (♣, jarg.) som spøg. betegnelse for I. Undertræk (jf. -betræk). Frem. A.I.(1924-25).733. **-bide**, v. [2,17] [-biðə] (forst.) om dyr: bide blade og kviste af træer fra neden af (og saa højt de kan naa). Fleuron.KO.15.66. **-billede**, et. (ty. wunderbild; til III. Under 2-3; nu sj.) underfuldt, vidunderligt billede. vAph.(1764). PalM. AdamH.I.286. **-binde**, v. [-ben'ə] vbs. -ing (s. d.). (jf. oldn. undirbinda, forpligte) 1) [1-2] (l. br.) fastgøre noget paa undersiden af, nedenunder noget. Moth. U57. det var ikke paa Rygningen (af kirketaget), han promenerte; det var paa . . . de udstaaende Kanter af Blytavlene, hvori han fæstede med underbundne Iisporer. Blich.(1920). XIII.164. || m. obj., der betegner, hvad der forsynes med et paabundet underlag. Ved Hjælp af underbundne Aarer . . . strøge de rask gjennem Indløbet. P.P. Hist. Billeder.(I.1863).387. vi underbandt . . . vore Slæder med Fangeblærer, oppustede Sælkskind. Knud Rasm. G. 29. 2) [2] (l. br.) omvinde ell. sammensnøre nedenfor et vist (angivet) sted. kvinderne . . . vare underbundne (1871: ombundne) med sække under brysterne. 2Makk.3.19 (Chr.VI). det runde fremadvendte Knæ (o: paa Michelangelos Moses), underbundet i Dragten. Wanscher.Æ.31. 3) (efter ty. unterbinden, der synes at indeholde under som udtr. for adskillige, spærring (egl. sa. bet. som IV. under 15); med.) binde en snor, traad stramt omkring en del af legemet for at standse strømmen af vædske, spec. blod, i den. den afklippede Navlestreng . . . underbindes. Tode. ST.I.3. Forøvrigt maa Saaret (efter hugmebid) udskares, underbindes og ætzes med Salmiakspiritus eller Helvedsten. BMøll.DyL.III.62. || især m. h. t. aare (jf. omsnøre 1). PhysBibl. XX.60. *Den Blødende man løfter op paa Baaren. | Og Lægen underbindar varsomt Aaren. Drachm.DM.175. De blødende Kar underbindes. Ugeskr. f. Læger.

1943.400.sp.2. i billedl. udtr. (jf. bet. 4): man (vil ikke) tilstede den danske Befolkning (i Slesvig) at drage sin aandelige Næring (fra) dansk Dannelse . . man underbinder de Aarer, hvorigjennem Livets Blod skulde strømme. *Madv. (Dagbl. 9/12 1865. I. sp. 2)* at isolere Danmark til en barbarisk Enklave . . at underbinde Kulturstrømmens Aarer. *Schand. TF. II. 96. 4) (videre anv. af bet. 3; Q, l. br.) m. h. t. forbindelsesvej, tilførsel, tilstrømning af menneske ell. udviking, fri udfoldelse af noget: afskære; standse; forhindre; holde nede; hæmme. Troels L. XII. 173. Preussen (træder) ind i en lang og voldsom Reaktionsperiode, der yderligere underbinder de liberale Frihedsideer. AGarde. Preussens Tyskland. (1916). 84. Underbindes Indvandringen fra de frisiske-tyske Egne Sydvest for Tønder, vil Byen heller ikke ret længe kunne modstaa Trykket af det derefter rent danske Opland. HV Claus. Før Afgørelsen. (1918). 35. det er ikke muligt for Vestmagterne at underbinde Tilførslerne . . til Tyskland uden at krænke neutrals Staters Rettigheder. Pol. 31/3 1940. 12. sp. 2. **-binding**, en. [-ben'en] († (skrevet) **-binding**. GHLund. KA. 230). vbs. til -binde; især i flg. anv.: **1)** (med.) til -binde 3; ogs. konkr., om stedet, hvor aare olgn. er underbundet, ell. den traad, der er bundet om. Mennesker, som ere bidte (af en hugorm) f. E. i en Hæl eller Stortaa, kunne, naar Underbinding forsømmes, inden faa Timer ophovne til Underlivet. Schade. Mors. (1811). 199. hvis man sammensnerer (et blodkar) med en Underbinding, opsvulmer det mere henimod Tarmen. Gosch. B. 15. Panum. 82. || hertil: **Underbindings-naal, -pincet. Kirurg Instr. 27. 2) (Q, l. br.) til -binde 4.** Efter den aarhundredlange Knebling og Underbinding udfolder Livet sig nu atter frit og løfterigt. GSchütte. FL. 97. en hel eller delvis Underbinding af Tilførslerne (vil) hurtigt faa Modstandskraften til at smuldre hen. Pol. 29/3 1943. 2. sp. 3. **-bisp**, en. (ænyd. d. s. (og -biskop), glno. undirbiskup; foræld.) almindelig biskop (mods. Over-, Ærkebiskop); lydbiskop. D&H. || Underbisp . . kaldes og viebisp, og er den som forretter embedet for en fyrstelig persøn, som er bisp i Tydskland. Moth. B185. **I. -bjælke**, en. [2] nedre, nederste bjælke. Ræven lod sig øjeblikkelig dumpe ned fra Broen . . I samme Nu rev Strømmen den ind mod Underbjælkerne. EBertels. D. 102. || (bogtr.) nederste rigel paa bogtrykkerpresse. PLMøll. B. 141. || (faql.) den del af stangen, der findes under mundstykket i en kandaar; bom (I. 2. 6). PWBalle. R. 99. **II. -bjælke**, v. [2, 17.2] (2. led dannet til Bjælke; nu næppe br.) egl.: sætte understøttende bjælker under; grundfæste. *Gud underbjæle Hans Huus og Hans Throne! Wadsk. FrV. 25. **-bladet**, adj. [2] (bot., foræld.) om akseblad (2): som sidder lidt neden for bladets udspring. CGRafn. Flora. I. 71. Tychsen. A. I. 113. **-blind**, en. [2]*

(bygn.) blinding (I. 3) under dør, vindue olgn. Arbejdsløn. 30. FagOSnedk. † **-blive**, v. (efter ty. unterbleiben, til unter som udtr. for afbrydelse olgn. (svarende til lat. inter; se IV. under 15)) ikke finde sted; udeblive. Saalænge den Syge er i Sved, allerhelst naar denne medfører Lettelse, bør Døres og Vinduers Aabning underblive. Tode. ST. II. 49. **-blomst**, en. (ty. wunderblume; til III. Under 2; nu sj.) underfuld, vidunderlig ell. underskøn blomst; ogs. billedl. *Hjertets Dronning, Aandens Kvinde, | Himlens Underblomst i Muld! Grundtv. PS. VIII. 267. *mangen Underblomst jeg finder der | Som Kunsten kjender ei. Ing. D. I. 108. PalM. I. 212. || ♀ blomsterplante af slægten *Mirabilis* (jalappa) L. Funke. (1801). II. 475. Larsen. **-blus**, et. [2] (faql.) blus i den nederste del af lysekronen, gasovn olgn. Sore Amtstid. 9/1 1944. 10. sp. 2. **-blæse**, v. [2, 17] [-blæ'se] **1)** (faql.) blæse ind under (og frembringe hul under). Ogsaa kan Vinden underblæse dem (v: rør, der er sat i klitten), saa at de hist og her falde om, hvorved et Brud i Klitten let bevirkes. Andres. Klitf. 309. 2) (efter sv. underblåsa; sj.) puste til ild (for at faa den til at brænde stærkere); billedl.: Selvom disse Republikanere . . viste sig ganske farlige for Statsstyret, var de ikke helt betydningsløse ved at underblæse de sociale Rivninger. KFFabrics. (Danmark. V. (1945). 357. sp. 2). **-blæst**, en. [2] kraftig lufttilførsel, blæst (2) til et ildsted (esse, kedel osv.) fra neden af; ogs. om den indretning, hvorved denne blæst frembringes. Wagn. Tekn. 44. Han satte Underblæsten paa højeste Tryk og fyrede (under dampkedlen). Pol. 27/1 1935. Sond. 24. sp. 2. **-bo**, en. [2] (i bet. 2 ogs. -boer. Knud Pouls. (Aage Houken. Knud Poulsen. (1949). 18)). (oldn. undirbúi) **1)** (dial.) overnaturligt væsen, der tænkes at bo under jorden; underjordisk. Feilb. BL. 46. 2) (jf. -beboer; l. br.) person, der bor i værelse, lejlighed i etagen under en. jeg trak rundt med Sophaen og Bordene, indtil der omsider kom Bud op fra Underboen med Forespørgsel, om Candidaten ikke snart var færdig med sin Flytning. Scharling. Min Hustru og jeg. (1875). 17. Brandes var i lange Tider min Underbo. J Clausen. Mennesker paa min Vej. (1941). 70. **-bord**, et. (jf. Under-B1.1) **1)** (dial.) om hylde(r) under køkkenbordet (hvorpaa gryder olgn. anbringes). (hun) pegede paa al den Grød og kogte Kartofler, der stod paa Underbordet. Ods-herred. 1930. II. sp. 2. (hun) hev Fustagen frem fra Underbordet. Erl Krist. DH. 132. 2) ☉ det flade træstykke, der begrænser en spidsbælg forneden. Wagn. Tekn. 45. **-bordsk**, adj. (jf. Under-B1.3; sj.) som ligger, er gaaet under bordet (fx. ved et drikkelag). Du der (v: en af deltagerne i et gilde) seer ud til, at Du snart vil lede efter de underbordske; og Du der har vistnok Qvalmer. Blich. (1920). XXVIII. 61. **-boer**, en. se

-bo. **-bore**, v. [2, 17] [-bo'ra] (ænyd. d. s., ty. unterbohren) 1) bore (hul, hulhed) ind under ell. neden for noget. Springvandet (∴ vandstrømmen) maatte ikke underbores; det vil sige, Opstanderen skulde have sit Udlob i den bestemte Højde, hvor Vandmesteren havde sat det. *Villads Christensen. København 1840-1857. (1912). 160.* de foroven stærkt underborede Ojelaag (∴ paa en buste). *KunstmusA. 1921-23. 317.* || især m. h. t. laas, haspe olgn.: bore hul under (ell. omkring) den (i døren, vinduesrammen) for at kunne komme til at fjerne den, slaa den fra. *PolitiE.¹⁰ 1923.4.* || (l. br.) billedl.: undergrave; underminere. Kraften sivede ud i det store Intet, underboret, marvstjaalet af de tusinde usynlige Magters Sømmenspil. *CF Mortens. KA. 9. 2* † bore hul i et skib under vandlinjen; bore i sønk. Odds Flaade, som det lykkedes ham at underbore. *Grundtv. Sazo. I. 232.* **-bortfragte**, v. [10] vbs. -ning (Sindballe. *Søret. (1936-38). 281.*) † om befragter: bortfragte (fartøj) til en anden. **-bortfragter**, en. [10] †, befragter, som atter bortfragter et fartøj. *Sindballe. Søret. (1936-38). 408.* **-brammaa**, en. **-bramsøj**, et. (jf. u. Under- B1.1) †, den nederste bramraa, det nederste bramsøj (i et fremastet fuldskib). *Scheller. MarO. -bras*, en. (jf. u. Under- B1.1) †, bras til underraaen. *Larsen. Scheller. MarO. -bringe, v. [2] [-bren'ø] vbs. **-else** (MR. 1786. 98. *Berl. Tid.¹⁴ 1904. Aft. I. sp. 1. Bek. Nr. 184²⁰ 1934. § 12.*) (ænyd. d. s. i bet. „ombringe, dræbe“ (GkS 2⁹⁹⁶. [22])); fra ty. unterbringen, mnt. underbringen; nu kun †) bringe under tag; skaffe plads i hus; skaffe logi, husly; især m. h. t. soldater og krigsmateriel. v. *Aph. (1764).* de Folk, som man havde formodet at faae underbragt i Forstæderne, maa her i Staden indkvarteres. *MR. 1786. 74.* (prinsen tilbød) de ham tilhørende Fabriksbygninger . . der vare ledige, for at Stiftelsen kunde underbringes sammesteds. *MR. 1852. 449.* De frivillige bevåbenede danske Organisationer skal som frivillige indgaa under Hæren og vil blive lønnet, forplejet og underbragt ved Hærens Foranstaltning, saalænge Tilhørsforholdet vedvarer. *Information.⁹ 1945. I. sp. 6.* † **-bryde**, v. (efter ty. unterbrechen, til unter som betegnelse for adskillelse (se IV. under 15)) afbryde; forstyrre. man (vil) u-gierne . . underbryde saa vel de Herrer Politicorum Roelighed, som deres Blades Læseres Forlystelse, med Indvendinger mod deres politiske Betragtninger. *LTid. 1745. 673.* jeg (∴ Harlekin) underbrød deres (∴ læsernes) vigtige Sysseler. *Sorø Saml. I. 92.* **-brække**, v. (efter ty. unterbrechen, se u. -bryde) 1) † trans.: bryde itu; søndre. *(baadens) Stavn i Slaget knækkes, | . . o veel den underbrækkes! *Bynch. VT. 38. 2* (vet.) intr., i part. underbrækende, om hovedstilling hos heste: hvorved hestens næsespids (p. gr. af for krum hals-*

stilling) ligger bagved den lodrette hovedstilling (hvor pande og næse ligger i en lodret linie). *Viborg & Neerg. HB. 61. PW. Balle. RD. 30.* **-brænding**, en. [14] (jagl.) utilstrækkelig brænding af cement olgn. *Da Eng. TeknO.* **-bud**, et. [14] (jf. -byde; især †) bud (4), der ligger lavere end et andet; dels om et bud fra køberen, der ligger under den pris, sælgeren forlanger; dels om pristilbud fra sælger, leverandør, der ligger under en anden sælgers (andre sælgers). Prisen for den valgte Klædning var nedsat til en Femtedeel, (men) trods alle Israelitens Forestillinger . . blev han haardnakket ved sit Underbud. *Bagges. DVIX. 84.* Er der Ingen der vil gjøre Underbud (∴ ved en licitation)? *Levin.* Der foreligger Oplysninger just om saadanne Underbud . . Den danske Industri forlangte den samme Pris, men Udlandet satte sine Tilbud voldsomt ned. *Pol.³⁰ 1912.4.* **-bug**, en. (ænyd. d. s.; jf. Under- B1.2; nu sj.) nederste del af bugen; underliv. *LTid. 1737. 621. Caspari. Huus- og Reiselæge. (overs. 1828). 44.* **-bukser**, pl. [3] (jf. Inderbukser; nu især dagl. som et mindre fint ell. dammet udtr. end -benklæder) bukselignende klædningsstykke (nu især af trikotage) m. lange ell. korte ben, der er del af underbeklædningen, undertøjet for damer og (især) herrer. *Moth. B452.* *Siig, naar han gjør en Bog om Grædske Underbuxer, | At af den Sæd Foragt for lærde Folck opvoxer. *Holb. Skiemt. C6^v. PalM. VI. 312.* (madam) Moslins opblæste Underbukser (∴ paa torresnoren). *CHans. BK. 40.* det er ikke nemt med de Pigeborn, bare man ryster et Par Underbukser over deres Seng, saa skal de straks have Børn. *Lindskov. Hans. NH. 47.* ordspr.: ingen er helt i underbukser (jf. u. Kammertjener). *Erl. Krist. MM. 88.* **-bul**, en. [3] (dial.) ærmelos undertrøje ell. livstykke. hun var jo død nu . . hun knappede ikke hans Underbul i Ryggen mere. *And. Næ. PE. I. 21. Aakj. SV. VIII. 37. Thorsen. 186.* **-bund**, en. [2-3] (jf. -grund) nederste ell. inderste bund ell. underlag; om vognbund i arbejdsvogn: *Fr Grundtv. LK. 118.* om jordlaget under mulden ell. overfladen (jf. -grund 1.1). Sne var der . . men Underbunden var endnu ikke haardfrossen. *Dag Nyh.¹⁴ 1909. 2. sp. 2.* *Himmel. Kjøer. 1948. 305.* om det underste lag ved tækning: *Jy Saml. IX. 343.* jf. I. Bund 6.3: Strandtørklæde . . rød Underbund med forskelligfarvet Mønster. *PolitiE. Kosterbl.²¹ 1925. I. sp. 2.* || i alm. rigsspr. næsten kun billedl., om forhold, der ligger bag ved ell. danner baggrunden for noget; især om dybere, til grund liggende tilstand, indstilling, stemning olgn. Det var al denne Overtro . . og den dertil svarende Følelse af Uhygge, der dannede den mørke Underbund i Datidens Bevidsthedsliv. *Troels. L. VI. 32.* Bag Skæmtens i Digtet er der en Underbund af Alvor. *Th. AMüll. UH. 87.* den samlede Støjsymfoni (om bord) med Dampmaskinens regelmæssige Pulsslag

og Dynamoens jævne Durren som Underbund. *Naturforskeren Johs. Schmidt. (1947). 151.* † **-busk**, en. [2] (jf. Busk 1) *underskov*. her og der findes . . nogle smaa Lunde, af et Par Snese Træer og liden Underbusk. *EPont. Atlas. II. 64. -byde*, v. [14] [-by'ðə] *vbs. -ning* (V Ved. BB. 155. *Malerjaget. [1935]. 270*), jf. (nedsæt.) **-eri** (*Folkeskolen. 1931. 353. sp. 1. Socialdem. 22/2 1946. 7. sp. 4*) samt **-bud**. (jf. ty. unterbieten, eng. underbid) *give et underbud; især m. person-obj., dels om køber ell. arbejdsgiver: give et tilbud, der ligger under den af sælgeren (arbejderne) forlangte pris ell. under den passende pris; dels om sælger, leverandør: tilbyde noget til en pris, der ligger under en andens (andres).* i det denne Colonie med sine Priser paa Rum, Bomuld, Sukker &c. vilde underbygge de vestindiske Planter, vilde den lidt efter lidt omhugge Slavehandelen ved Roden. *FrSneed. I. 483.* under den frie Konkurrence . . Herredømme underbyder Enhver den Anden. *Brandes. VII. 517.* undertiden kaprede de ogsaa Kunder fra Mester ved at underbyde ham i Smug. *And Næ. PE. II. 76. billedl.:* han vil overbyde Virkelighedens Vilkaar . . Vanskeligere bliver det, naar han vil underbyde. *Kierk. VI. 166.* Lucretia overkvikker den kvikke og underbyder (∴ *distancerer, overgaar*) den husholderiske i Nøjesyn og Forbehold. *HBrix. HK. 65.* **-bygge**, v. [2] *vbs. -else* (i bet. 2: *Nathans. GB. 43. Vor Ungdom. 1946/47. 198*) ell. (*især*) **-ning** (s. d.). (ænyd. d. s. (ogs. i bet.: *hemmeligt, underhaanden afgøre samt i bet.: hindre, forebygge*), ty. unterbauen, mnt. underbuwen, *fremskynde en sag til afgørelse*) **1)** (l. br.) *indbygge noget nedenunder noget andet. Lastautomobil . . med underbygget Kasse. Politik. E. Kosterbl. 17/2 1923. 1. sp. 1. Herrecykle . . Sadel med underbyggede Fjedre. smst. 11/2 1925. 2. sp. 1. 2) forsyne med et støttende underlag, fundament; især m. h. t. bygningsværk: fundamentere; ogs. undertiden m. h. t. underlaget: bygge som fundament. Moth. B 489.* Underbygget Batterie . . Batterie, som er bygget paa en Stillads, af Mangel paa Plads. *MilTeknO.* Her er meget at underbygge, inden Monumentet kan opreises. *MO.* Bygningen (∴ *synagogen*) er istandsat 1906-07, da Murene underbyggedes. *Trap. 4. I. 317. 3)* *billedl. anv. af bet. 2, især som udtr. for at give noget en solidere basis, konsolidere, styrke det.* underbygge sin sag (∴ *søge at stemme dommeren mildt*). *Moth. B 486. eensidige . . svagt underbyggede . . Angreb. Hist Tidsskr. VI. 646.* det er grundig Læsning af Classikerne, som . . skal underbygge den sproglige . . Undervisning. *M Hamm. (Fædrel. 1858. 1257. sp. 2).* Vor utvungne Tone er behagelig, men den maa underbygges med Takt. *EGad. TT. 60 153. ||* (sj.) *m. obj., der betegner grundlaget, og hensøjt.* han havde søgt at underbygge den lutherske Nadverløre en formentlig fastere Grundvold. *HF Rørd. Univ II. III. 574. ||*

ofte: grunde paa ell. støtte ved grunde, argumenter, beviser olgn.; gøre (paastand, teori osv.) sikrere, sandsynligere ved at anføre, hvad der taler for den; bygge, basere (en fremstilling) paa sikker viden, gode kilder, ræsonnementer osv. (en) temmelig svagt underbygget Hypothese. Mob. F. 224. Forfatningskrav, der . . underbyggedes med Henviisning til de kongelige Løfter. AFriis. B. 152. Værkets forskellige Dele (er) noget uensartet underbygget, des solidere, jo længere vi er kommet frem i Tiden. BRubin. MB. 178. -bygning, en. **1)** (l. br.) *vbs. til -bygge* (2). *MO. navnlig* (jf. -bygge 3) *billedl.:* *V Ved. (Dag Nyh. 11/2 1913. 1. sp. 2).* I sine senere Aar skred Platon til en Revision af sin Idélære eller rettere en dybere Underbygning. *Verden GD. I. 343. 2)* (jv. undbygning, bolig i nederste etage; sml. Overbygning **2)** *hvad der danner underlag, fundament for noget. 2.1) i egl. bet.:* *hvad der er bygget som grundvold, underlag, fundament for bygningsværk, anlæg; ogs. undertiden om den nederste del af bygning. Moth. B 490. da (klokkerne) merkedes at sætte Underbygningen i nogen Bevægelse, blev KirkeMuren midt paa, bestyrket med et zirligt Forspring mod Torvet. EPont. Atlas. II. 114.* Underbygningen for Rytterstatuen og dens Forhold til denne er her ganske udmærket. *J Lange. II. 218.* Underbygningen er den Del af en Brokonstruktion, der bærer Overbygningen og fører dens Vægt ned paa Grunden. „Underbygning“ er saaledes et noget videre Begreb end Bropiller, idet det ogsaa omfatter Pendul søjler, Pendulaag, Gittertaarne etc. *TeknLeks. II. 580. ||* (faql.) *om det tilfannede ell. opbyggede underlag, hvorpaa vebane ell. jærnbanespor og ballast hviler. Opf B. 11. 82. Vejens Jordlegeme med Broer, Kister og Overkorsler kaldes under eet dens Underbygning. Landm B. I. 402. Tekn Leks. II. 580. 2.2) || billedl. anv. af bet. 2.1 (undertiden m. tilknytning til -bygge 3). Christus-Troen, saaledes som den er Underbygning og Hjørnesteen for dette Arbejde. *HN Claus. Det evangeliske Kirkeliv. (1859). v. Hans Kunst har kun en meget svag Underbygning af Disciplin og Studium af det Legemlige. J Lange. MF. 221. i sit store Værk „Kapitalen“ (gav Marx) den solide videnskabelige Underbygning for denne Tankegang. GBang. EK. II. 506. -bys, adj. 1)* (jf. Under- B 1.3; sj.) *som befinder sig, løber under byen. Nu brød Toget frem af sin underbys Bane. And Næ. MR. 181. 2)* (jf. IV. under 7.1) † *Underbyes . . kaldes det, som er tet under byen, udenfor. Moth. B 471. -bæger*, et. [2-3] (*bot.*) *udvidelse af blomsterbunden hos omkring- og oversædige blomster (tidligere opfattet som dannet af de sammenvoksede bægerblade). Drejer. Bot Term. 72. Mentz O. Bill. 222. 229. -bære*, v. [2] [-bæ'trə] (l. br.) *understøtte og holde oppe.* I en Stueetage uden Kælder underbæres Gulv og Indskud af Underliggere. *TeknLeks. I. 575. -bøje*, v. [2]*

[-,bœi'ə] (ænyd. d. s. i bet.: undertvinge, -kaste, fsv. undirbøghia, d. s.; sj.) bøje op, ind under. de indiske Uhyrer, Dvergeskikkelser, med underbøjede Been siddende Guder. *Molb.F. 197. Larsen. I. -dan*, en. [-da'n] (-dane. *Pflug.DP.621. Kyhn.PE.15. -daner. Falst. Ovid.68. ft. -danere: Holb.DH.I.676. Reskr. 24/1738. Mall.SgH.276. PolPhysMag.VIII. 157. ft. -er.* (ænyd. underdan, -dane, -daner, gl.da. vndærdan(æ) (*GldaKron.99. Mand.69. 10 Fragm.151. gln. (1384) (dat.) vnderdanom (se Seip.L.I.53); egl. substantivering af II. underdan; nu kun arkais., sj.) person, som er undertvungen af en anden ell. under hans herredømme, magt; person, som er undergivet en anden som træl, tjener, tyende olgn. ell. undergivet en magt, myndighed, øvrighed; ogs. om person, der høyr ind under og har pligter overfor et fællesskab, et samfund ell. er underkastet lovbestemmelser olgn. Kongen 20 af Zilon, som ellers var hans Underdan, (sendte) en Gesandt til Kongen af Pegu. *Pflug.DP.624. indkræve Mestermanspenge af Grevskabets Bønder og Underdanere. Reskr. 24/1738. Jorden var Menneskenes. Alle Dyr hørte dem til: Da Gud skulde straffe Menneskene, straffede han ogsaa disse hans Underdaner. Eilsch.Philhist.28. *Du (o: Eva) har forført din Mand — nu var hans Underdan (o han). Ew.(1914).I.262. Jeg . . er 30 overtvundet, at jeg — idet jeg kom Vennen og Sandhedstolken ihu — ikke fornægtede Danneborgeren og Lovens Underdan. *Rahb. E.V.391 (jf. SvLa.AB.251). nu est du vor Konges Than og Underdan, thi du annamede Sværd af ham. Grundtv.Snorre.I.115. saa er Du da blot Hr. Ebbes Underdan og som en Hovedsmand for hans Livvag. HFEw.VT.II.311. || især om indbygger i et land som undergivet regenten ell. regeringen; undersaat. Da han nærmede sig til Kongen, kastede han sig ned paa Jorden, for at viise, at han var en Underdan. Holb. JH.II.399. *høit fra sin brede Ganger | Velsigner Drotens Haand hver Underdan. Oehl.XX.60. *en troe Underdan. Blich.(1920).VI.262. *hver en Underdan skal lystre mig (o: kongen). Søtoft.KH.41. II. -dan, adj. [-da'n] (ænyd. d. s., æda. undærdan (DGL.II.12 var.); fra mnt. underdan, egl. perf. part. af underdon, underkaste; jf. I. -dan, -danig samt suffikset -dan; nu kun arkais., sj.) som præd.: undergivet, underkastet ens magt, herredømme; underdanig. Moth.D28. *Du lumsk Edderslange (o: midgaardssormen) | Mig vorder underdan. Oehl.XXIX.104. Ordre og Befaling til dem, at de med Ild og Sværd, med Paarend og Belejring gøre sig denne Stad og hvem som er deri underdan og ganske deres egen. JPJac. I.41. 60***

underdanig, adj. [onər'da'ni] adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en (2 Makk.4.18 (Chr.VI). Reiser.II.298. *Molb.(Harp.M.vi)). (gl.da. d. s., æda. undærdanugh (DGL.II.12), sv.*

underdanig; fra mnt. underdanich, afl. af underdan (se II. -dan); jf. allerunderdanigst) som er underkastet ens magt, herredømme, myndighed, ell. som lydigt, ydmygt bøjer sig for ell. underordner sig en anden ell. en myndighed ell. (sjældnere) lovregler olgn.; spec.: som er ell. viser sig som en tro, lydlig undersaat; nu især: som (ofte: i udpræget grad ell. paa en overdreven, servil maade) viser ell. er udtryk for lydighed ell. ydmyghed, ærbødighed over for en (overordnet).

1) som præd. ell. appos., styrende et foranstillet ell. (sj.) efterstillet ord, der betegner den magt osv., man underkastes, indordner sig under. *Hun mægted ei at vaagne; | Underdanig hans Blik | Hun laae opløst og fængslet | Som af en Dvaledrik. Winth. HF.226. || i forb. være ell. blive en underdanig. Kiødets Sands er Fiendskab imod Gud; thi den er ikke Guds Lov underdanig (1907: det er ikke Guds Lov lydigt). *Rom.8.7. Jeg (o: Pernille) skal aldrig aflade at være hende (o: Leonore) underdanig som tilforn. Holb.Pern.III.3. Ved denne Stads Indtagelse vilde heele Riget vorde ham underdanigt. Wand.Mindesm.I.271. (Jesus) drog ned med dem (o: sine forældre) . . til Nazareth; og var dem underdanig (1907: lydigt). Luc.2.51. i det bibl. (og tidligere ved kirk. vielse indskærpede) paabud om kvindens forhold til manden i ægteskabet: I Qvinder, værere Eders egne Mænd underdanige (1907: Hustruerne skulle underordne sig under deres egne Mænd), som Herren. *Ephes.5.22. 1Pet.3.1 (1907: underordner eder). „Blev der ikke sagt til Dem i Kirken ved Deres Bryllup, at De skulde være Deres Mand underdanig?“ — „Jeg har været ham underdanig — underdanig i Kjærlighed, for det er det, det gjælder om.“ Hostr.E.III.11. Alterbog.463. || gøre sig en ell. noget underdanig(t), ogs. brugt i videre anv. Gud sagde til dem (o: manden og kvinden): vorder frugt-bare og mangfoldige, og opfylder Jorden, og gjørere Eder den (Chr.VI: den eder) underdanig (1931: gør eder til Herre over den). *1Mos.1.28. Brøderne (strejfede) med Krigs-Folk igiennem det heele Land for at gjøre sig alting underdanigt. Holb.DH.I.382. (Kong) Gylve, som han gjorde sig underdanig. Cif. 1752.(Schousbølle.Saxo.b3r). I det henrundne Aarhundrede har dette Folk gjort sig en halv Verdensdel underdanig, har udjaget Indianere, plojet Prærier (osv.). Cawling.A.I. 141.***

2) som attrib. adj. (gud) skal ikke foragte en faderløses underdanige (1871: ydmyge) begiering. *Sir.35.14 (Chr.VI). *mens mit Øye Deel i Verdens Lys skal have . . | Skal jeg forblive dig (o: digterens ven) en underdanig Selave. Falst.Ovid.130. *Smiger . . hilste ham | Med . . underdanigt Knæfald. Bredahl. V121. en alt for underdanig Opræden. D&H. || (jf. u. bet. 3) brugt i ydmyg omtale af sig*

selv overfor en myndighed. Underdanigste Tiener, Velbaarne Hr. Bormester. *Holb. Kandst. III.2.* et til en vis Tid meget almindeligt, efter Midten af det 17de Aarhundrede opkommet, Udtryk under Skrivelser til Regeringer og fornemme Herrer: Deres underdanige, underdanigste Tiener. *VSO.*

3) som *adv.*; oftest (især i *superl.*) som et formelt udtr. for den talendes (skrivendes) stilling til visse myndigheder, overordnede personer, spec. i forb m. underskrift i breve til medlemmer af kongehuset (Werfel. *Brev- og Formularbog.*¹⁴ (1894). *xvi.* Den store *Brev- og Formularbog.* (1920). *40* undt. kongen (jf. allerunderdanigst) ell. (tidligere) til ministerierne (*Hylling. HJ. 344. DSt. 1922. 130.*) tre hundrede drachmer sølv . . hvilke de . . som bare dem frem, begierede underdanigen (1871: dog bade Overbringerne indstændigt om), at ikke skulle bruges til offer. *2Makk. 20 4.18 (Chr. VI).* De trættes om Rangen. Abellone: „Madame, jeg meener underdanigst, det kommer mig til at sidde her.“ *Holb. Bars. II. 11.* Kjøbenhavn den 29de Juli 1829. Underdanig I. L. Heiberg. Til den høie Kongelige Theater-Direction. *Heib. Pros. XI. 484.* Maa jeg underdanigst ansøge om en Audienz? — I Deres eller i Dronningens Gemakker. *Schand. IF. 94. iron.:* Han . . lod sig underdanigst oversprøjtet af Vandet fra Bilerne hvæsende Ringe. *ErlKrist. MM. 199.*

Underdanig-hed, en. (ænyd. underdan(n)ighed, *fsv.* undirdanoghet) det at være underdanig. det skede for de indsnegete falske Brøders Skyld . . hvilke vi ikke noget Øjeblik vege med Underdanighed (1907: i Eftergivenhed). *Gal. 2.5. (gesandterne)* begierede at Kong Christian . . ville udsætte hannem (o: *Sigismund*) . . saa fremt det skulle blive nødigt med Magten at tvinge Sverige til sin Pligt og Underdanighed. *Slange. Chr IV. 144. Kierk. VII. 429. 525.* den tyske Nation, der i enestaaende Grad vant til Underdanighed over for sine Fyrster. *Sal. 2. XXV. 156. jf.:* Kongens haandgangne Mænd . . stode i personligt Underdanighedsforhold til Fyrsten og lønnedes med Sold. *Kr Ersl. DM. 2.* || i *henvendelse til regent, regering* *olgn.* forbliver Jeg udj allerdybeste underdanighed med lif og blod Eders Kongelige Maj^{ts} (tjener). *JJucl. 3.* Jeg fordrister mig her udi dybeste Underdanighed at presentere Eders Kongel. Høyhed dette mit første Verk. *Holb. Intr. I. 2v.* || om *kvindens underordningsforhold til manden* i *løftet ved vielsen.* sa. *HP. I. 3.* Der er den rette ægteskabelige Underdanighed. *Bierfreund. FN. 49.*

Under-degn, en. (ænyd. d. s., jf. *mlat.* subdiaconus; *foræld.*) medhjælper for degnen; substitut (1). *Moth. D50. Reskr. 14/1796. Skr. 20/1821.* **-dej(g)**, en. [2] (*bryg.*) masse af fine skaller, cellulosefnug m. m., der lægger sig under masklaget i sikarret. *Bryg. (1941).*

-dejlig, *adj.* (til III. Under 2-3; jf. II. -skøn; ω , især *poet.*) enestaaende, vidunderlig *dejlig.* første Gang saae jeg Havet, det underdeilige Middelhav. *HCAnd. SS. II. 163.* hvor er der Ord for Stilheden, hvori Alt dette aander, og som underdejlig afbrydes af en Fuglestemme. *Goldsehm. VI. 53.* den underdejligste Edderkoppefrue hans (o: *edderkoppens*) Øjne nogentid saal. *JVJens. M. I. 26.*

-del, en. 1) (ænyd. d. s.; jf. u. Under- B.1.2; *mod.* Overdel) den nederste del, det nederste parti af noget, nu især af møbler, apparater, redskaber, indretninger. et lidet lystigt og med ung Skov bevokset Bierg, hvis Under-Deel har knap en Fierding Vey i Omkreds. *EPont. Atlas. I. 391.* en stor Skorsteen, der, da Underdelen var revnet, holdtes ved Bjælker og Stivere. *HCAnd. SS. V. 10.* Underdelen af et Skib, et Huus. *VSO.* Denne Reol er ganske glat . . og med en bredt fremspringende Underdel. *KLars. Ci. 144.* Underdelen (af *Marmorkirken*) er 21, Tambouren og Kuppelen 38 m høj. *Trap. I. 271. (jagl.)* om *nederste ell. inderste lag:* Spaltemaskine (deler Skindet (i et garveri) i Overdel (Haarsiden) og Underdel (Kødsiden). *Hvad hedder det? (1947). 478.* || (nu l. br.) om *nederste del af kroppen; underkrop; ogs.: bagdel (2); podeks.* naar Amageren er i sin fulde Prydelse, har han i det mindste 5 par Buxer paa, som gjør hans Underdeel meget breed og anseelig. *EPont. Atlas. II. 219.* Personer med kort Underdeel ride ubeqvemt paa en for bred Sadel. *PWBalle. R. 125.* Bag hende staar D. — og stirrer stift ned paa hendes bløde, rundformede Underdel i den tynde, sommerlyse Kjole. *ThitJens. EH. 97.* || (l. br.) *nederste (underkroppen dækkende) del af klædedragt.* Vinden vred Underdelen af hendes Kjole om de slanke Lemmer. *Schand. UM. 78. 2) [9] † underafdeling.* Dysseldorph Maintz, Francfurt og andre Underdele af Tydskland. *Klevenf. RJ. 196.* Fæ-Avlen med dens Underdele saasom Bie- og Silke-Avlen. *KiøbmSyst. I. 39. Baggens. III. 159.* ω **-dele**, v. [-dele] *vbs.* **-ing** (s. d.). (jf. -afdele, -inddele) *inddele i underafdelinger.* Vi ville underdele (bjørnene) paa følgende Maade. *Cwvier. Dyrhist. I. 111.* de nærmere staaende Sprog vilde ofte kunne underdeles i saadanne mindre Enheder. *FDreier. FFr. 9.* mange flere Grupper end dem, der nævnes, maa underdeles (o: ved katalogisering af bøger), ellers vil Masser af Emner forsvinde i de store Grupper. *Bogens Verden. 1938. 113.* **-deling**, en. [-de(w)len] *dets* (ω) *vbs.* til -dele, *dels* (nu næppe br.) om hver af de ved yderligere deling dannede underafdelinger. *Høysg. S. a. 3. I* Længdemaalet og dets Underdelinger er Alne-Maalet det bekendteste. *KiøbmSyst. II. 57.* alle den himmelske og jordiske Videns Riger tilbydes her (o: i dette værk) den begærlige Læser i Delinger og Underdelinger ved Hjælp af store Tavler og Oversigter. *Hist Tidsskr. 10R. VI. 212.* **-dommer**, en.

Jethro raadede . . Moses at sætte Underdommere, der kunde afgjøre de mindre vigtige Sager. *SBHersl.L.39.* || nu (*jur.*): dommer ved domstol i første instans; officielt (*m. h. t. forhold uden for Kbh.*): underrettsdommer. *DL.1—6—13* (se u. Overdommer). Underdommerne i Danmark ere Byfogderne i Købstæderne, Herredsfogderne og Birkedommerne paa Landet. *Baden.Jur.O.* Formanden (for huslejenævnet) vælges af den stedlige Underdommer. *LovNr.187^o1916.§2.* -**domstol**, en. (*l. br.*) underret. *Kaper.* -**drag**, et ell. (*sj.*) en. [2] (*vist fra no. underdrag*; *jf. I.Drag 6.1*) ⚓ *d. s. s.* -dønning, der var en temmelig høj Underdrag af Søen fra Nord, saaledes at Skibet arbejdede haardt for Ankrene. *Sø-ogHandelsretstidende.1917.81.* Scheller. *MarO.* -**dragt**, en. [3] (*l. br.*) dragt, der bæres under en anden ell. udgør undertøjet. *LTid.1726.772.* *Kiolen (*er*) af Skarlagenklæde, | Sort af Ems min Underdragt. *Oehl. XV.57.* Festklæder, Underdragter, Sjaler (*1871: Helligdags-Klæderne og Kaaberne og Forklæderne.* *Es. 3.22* (1931). -**dreje**, v. [-drai'a] vbs. -ning (*i bet. 3: Larsen. Scheller. MarO. se ogs. u. bet. 2.*) 1) [2] om bevægelse, hvorved noget drejes ind under noget. Forvognen (*o: paa en trævogn*) underdrejes. *Jernbanetransportreglement j. Hæren. (1909).* 19. 2) [2] (*sportl.*) som vbs., om bevægelse i brydning, hvorved den ene bryder søger at komme til at ligge over modstanderens bryst og hoved ved en drejning af sin underkrop under ham. *Sportsleks. II.637.* 3) (*jf. dreje under* (*u. dreje 3.2*), *tildreje 1*; *til IV. under 7.3.19*) ⚓ under storm lægge et skib saa nær op mod vinden som muligt for smaa sejl ell. langsomt gaaende maskine. Scheller. *MarO.* vi maatte rebe Sejlene og underdreje. *Buchh.FD.74.* || især i part. underdrejet brugt som præd., oftest i forb. ligge underdrejet (*jf. ligge bi u. II. ligge 19*). I det Samme vi løb op imod Vinden for at komme til at ligge underdrejet, krængede et Bygekast os endnu mere over end nogensinde for. *Drachm.STL.266.* *WCarstensen.Den gamle Skole.(1882).122.* ligge underdrejet for haardt Vejr. Scheller. *MarO. billedl.: Kaptajnen laa underdrejet (i sengen) og glippede med Øjnene, han var ædru og nu. Myl.Erich.S.195.* da vi (*o: en sømand og en missionær*) havde stukket en tre Stykker (*o: glas*) ud, begyndte han at præke. Han gjorde det godt. Alvorligt og højtideligt. Ingen har nogen Sinden haft mig saadan underdrejet. *MartinAHans.K.110.* -**drejereb**, et. (*jf. u. Under-B1.1 slutn.*) ⚓ drejereb, hvormed underræerne hejses. *Funch.MarO.II.144.* Scheller. *MarO.* || hertil Underdrejerebs-blok, -gl. -**drive**, v. [14] [-driivæ] vbs. -else (*s. d.*). (*dannet som modsætning til overdrive 2.3; l. br., delvis spøg.*) ikke drive vidt nok; især: i skriftlig ell. mundtlig fremstilling tillægge noget mindre dimensioner, betydning, værd osv., en lavere grad, end det

i virkeligheden har. Hvor Kotzebue holder sig til det Burlæske, er han morsomt. Men han underdriver det Komiske (*hertil fodnote: Man tillade mig et nyt Ord, i Modsætning til at overdrive. Dette er en Følge af Overflodighed, hint af Mangel.* *Oehl.Reise. II.(1818).85.* *Jesp.(Tilsk.1902.194).* *Buchh. Su.II.123.* -**drivelse**, en. [-driivælsø] flt. -r. (*l. br., delvis spøg.*) vbs. til -drive; ogs.: *udsagn, der underdriver noget. Rør.(Samfundet.^o1904.2.sp.3).* At omtale Fyrsten af Lignes Skrifter blot som et Curiosum vilde være en Underdrivelse. *Friis-Møll.Mit Bibliotek.(1945).19.* -**drot**, en. (*sj.*) *d. s. s.* -konge. *Oehl. XXXII.173.* *J Chr Rasmussen. Fædrelandshistorie paa Vers.(1879).9* -**dykket**, part. adj. [17.4] (*jf. ænyd. underdykke, skjule (under noget), mnt. underduken, dykke under; bot.*) om (del af) vandplante: som er, vokser under vandfladen. *Drejer.BotTerm.147.* helt underdykkede Vandplanter. *Sal.XVI.405.* -**dyne**, en. [2] (*ænyd. underdyne, -dione*) dyne til at ligge paa i sengen. deres Senge her . . bestaaer af een tynd og fyldløs Underdyne, hvorunder er lagt en Sæk af Halm. *Klevenf. RJ.51.* *Ham (*o: sin gris*) gav Ole sin Underdyne | En Vinter, da Kulden var lovlig stram. *Drachm.SH.66. Manufakt.(1942).118.* -**dyrisk**, adj. [14] som ligger under, lavere end det dyriske. Jeg har . . aldrig drukket allene for at drikke — hverken for paa en underdyrisk Maade at prøve Styrke i den Fald, eller for at gjøre Verten Ære. *Ew.(1914).IV.276.* -**dæk**, et. (*jf. Under-B1.2*) ⚓ om et af de nederste dæk i et skib, især om det næstmesteste dæk i handelsskib med fire dæk (*ml. mellem- og banjerdæk*). *Amberg. VSO. Scheller. MarO.132.* I. -**dække**, et. [2-3] (*nu l. br.*) hvad der danner dække ell. tag nedenfor ell. indenfor et andet dække, tag; ogs.: tæppe til at brede under noget. Skifertaget og Underdækket stode Fare for at falde ned. *Cit.1701.(NRasm Søkilde.B.90).* Af Rends-Dyrenes Huud gjøre de sig og deres Seng, som bestaaer af et Under- og Over-Dække. *LTid.1727.650.* II. -**dække**, v. [2-3] (*sj.*) dække nedentil ell. indadtil med noget. *Blich.(1920).XXIX.14.* -**dæks**, adv. (*jf. Under-B1.3; l. br.*) (*i rummene*) under dækket. Vist var der dødeligt hedt herne underdærks idag. *AKohl.MP.II.84.* † -**dæmpe**, v. [10,21] (*ænyd. d. s.*) (*ned-dæmpe; undertrykke.* uden denne Klærlighed med Venskab er sammenføjet, da er den ej andet end . . en Blodets opsvolmen . . som et hvert skikkeligt Menneske er pligtig til at underdæmpe og skule. *LTid.1737.509.* -**dønning**, en. [2] (*jf. -drag*) ⚓ dønning i vandet under overfladen. *S&B.* *et graasort Hav | Med Underdønninger og Bølgerækker. *Recke.DE.34.* hvor vi rullede — Underdønning tænker jeg. *JVJens.MD.2. billedl.: Som altid var de Taler, (Hørup) holdt paa Rigsdagen, kun svage Underdønninger af hans Agitation i Pressen og paa Folkemøder.*

EHenrichs.VH.51. -dør, en. (jf. Under- B 1.2) (især dial.) den nederste af to (sammenhørende) halvøre; nederdør. Amberg. *AndNz. PE.I.285. CFMortens. RW.30. Esp.47.372. Kværnd.*

undere, adj. se I. undre.

Under-ejendom, en. (jur., foræld.) om (ejendom, man har) underejendomsret (over). *Nørreg.Naturr.187. -ejendomsret*, en. (jur., foræld.) den del af ejendomsretten (til faste ejendomme), der ikke omfattes af overejendomsretten (især: brugsret olgn.). *Nørreg. Privatr.II.145. Sal.²XVIII.695. -ekspone- nere*, v. [14] vbs. -ing (OpfB.³III.3.46). (fot.) belyse (1), eksponere (1.1) i for kort tid. *Stockholm.Foto.47. -ekstremitet*, en. (jf. u. Under- B1.2; især med.) oftest i flt., om benene (I.3) i hele deres længde. (hendes) lange Underextremitæter. *Tode.IX.303. VoreSygd. I.71. -ende*, en. (jf. u. Under- B1.2 samt I. Overende; især $\frac{1}{2}$) nederste ende. Underenden af Dreierebet. *Funch.MarO.II.28. Larsen. -ernære*, v. [14] vbs. -ing (Hjemmet. 1904.178.sp.2. AKrogh. Fysiol.77). give for lidt ernæring, føde; næsten kun som vbs. ell. i part. underernæret brugt som adj. Det var de Arbejdsløse. Det var de Underernærede. *JVJens.H.313. der (er) maaske Men- nesker, som . . . altid underernæres. DagNyh. ¹/1913.Till.I.sp.1. || billedl. der er hos (Pon- toppidan) en naturlig Melankoli, et med- født mørkt og strengt Blik, en Underernæ- ring af ungdommelig Livsglæde. VilhAnd. HP.37. den ugenældte Betagelse der lang- somt bort og efterlod dens endnu mere sjæleligt underernæret. AaDons.S.73. -fag*, et. (jf. Under- B1.2; væv.) den nederste del af den aabning, kødetraadene danner under vævningen, for at skytten kan gaa igen- nem. *Manufakt.(1872).156. -fakturere*, v. [14] vbs. -ing (Hjefle & Madsen-Mygdal. Valutaloven.(1938).reg.). $\frac{1}{2}$ udfærdige fak- tura over noget med angivelse af lavere pris end den ml. køber og sælger aftalte ell. den lorligt gældende med det formaal at føre trediemand (i reglen: offentlig myndighed) bag lyset. smsl.98. -fald, et. 1) [2] (jagl., især i ssg., se Underfalds-) det at strømmende vand rammer den nederste del af vandhjul. *MO.¹ almindelige Vandmøllehjul med Under- fald. OpfB.³II.243. 2) [3] (skræd.) del af klædningsstykke, der ligger under en anden del, som er lagt, bøjet hen over det, f. ex. den del af det ene forstykke paa en overfrakke, der ligger under det andet, naar frakken knappes. *Hjemmet.1904.349.sp.2. SyStrikkeB. 35. -faldende*, part. adj. [-fal'ønde] (jf. IV. under 17 og understikken (u. under- stikke 2); jagl.) om en vinkel: under 90°; spids; ogs.: som danner en spids vinkel. Huller med smige Sideflader (underfal- dende). *Priskurantf. Stenhuggerfaget.(1938).35. -falds-*, i ssg. [onarfals-] (jf. Nederfalds-; jagl.) af -fald 1: **Underfalds-hjul** (o: vand-*

hjul, der rammes af det strømmende vand paa et sted, der ligger under akselens højde. *Kraft. M.II.774. PSchrader.Maskinlære.III.(1918). 399), -indløb* (Sal.XVIII.42), -**kværn** (for- æld., d. s. s. -mølle. *Moth.F44. Nystrom. S.234), -mølle* (o: vandmølle, der drives v. hj. af et underfaldshjul. *Kraft. M.II.782. SprKult.II.128), -vand* (o: vand, der dri- ver et underfaldshjul (jf. Nedenfaldsvand). *Amberg. JakKnu.R.82), -vandhjul* (d. s. s. -hjul. *Kraft.M.II.765), -vandmøllehjul* (d. s. Ursin.D.74). -**familie**, en. (naturv.) en af de grupper, der ved underdeling af fami- lien undertiden indskydes, før opdelingen i slægter foretages. *Brehm.Patted.128. LandbO. II.108. -fange*, v. [2.2] [-fan'ə] vbs. -ning (S&B.). (efter ty. unterfangen; bygn.) under- støtte det nederste af en mur, bygning ved at indsætte noget neden under den, f. ex. under udgravning under den. S&B. underfange de gamle Piller . . . ved Hjælp af mægtige Jern- bjælker. *DagNyh.²⁵/1920.6.sp.2. NatTid.¹⁹/ 1937.14.sp.4. I. -farve*, en. [3] (jagl.) farve, der danner bund (I.6.s), grund (I.4.4-5) for en anden farve, en dekoration osv. *VareL.²785. II. -farve*, v. [3] [-fær'vø, -fær'rvø] (l. br.) give en vis underfarve. billedl. (jf. Under- B3): Træk af Beregning, Udregning og Taktik farver Fysiognomiet, en vis lyssky Reserva- tion underfarver det. *Nathans.Brandes.(1929). 137. -fejning*, en. [2] (jf. Overfejning 2; især dial.) straa og aks, som fejes bort fra det tærskede korn paa loen. *Feilb.* En Gang havde de ikke Brød i Huset i en Maaned og maatte leve af Frø og Underfejning, der maledes . . . og saa lavedes i flode Kager, der bagtes . . . over Ilden. *Hedebogen.(1909).39. -file*, v. [17.4] [-fi'lə] vbs. -ing. (efter ty. unter- feilen; bogtr.) tilfile et (skrævende) skrifttegn- s typelegeme. som vbs.: *Selmar.²275. -flade*, en. [1] flade, der begrænser undersiden af noget. *Træerter.(1799).314* (se u. Overflade 1.1). en Saalepude, der bedækker Under- fladen af hele Taaen. *Prosch. Dyreriget's Na- turhist.(1851).116. Lillebæltsbroens Under- flader males sorte. VorStand.1938.244.sp.2. -fladestrom*, en. (dannet efter Over- fladestrom; jagl.) strøm under vandfladen. en mægtig . . . Underfladestrom fra det syd- lige Polarhav, hvis kolde Vand trænger ind under Atlanterhavets af Solen opvarmede Overfladevand. *Paulsen.II.675. -fo(de)r*, et. [3] (æmyd. d. s.; jf. Underfo(de)r; især skræd.) fo(de)r paa andersiden af klædnings- stykke. Folkene . . . vare alle af det siælndske National-Regiment, og bare blaat Under- foer. *Mall.SgH.369. han . . . fremtrog sin æl- dste Officersuniform, den karmoisinrøde Kjole med . . . paillegult Underfoer. Davids.KK.230. || billedl. *Prudentius er Manden, | En Mand, som havde sund Forstand | Til Under-Foer i Panden. Graah. PT. I.114. jf. II. -fodre 2 slutn.: (de) for beste viisdom holder . . . | At deris miner kand ha høflighedens folder,*

| hvis underfoer dog ey af nogen varme veed. *Sort. (D St. 1909. 44)*. **I. -fodre**, v. [14] [-fo'ra; ogs. -fo'dra, -fo'd'ra] vbs. -ing. (l. br.) (undernævere ved at) give for lidt foder. som vbs.: *Bek. (Till.) Nr. 277. 24. 1944*. **II. -fodre** ell. **-fore**, v. [3] [-fo'ra] vbs. -ing (se II. Underfodring). (glda. wnderforæ i bet. 2) **1)** (jagl.) i alm.: give noget et underlag ell. beklædning paa undersiden. Kronen er af tøndt Guld, Sølf eller Blick med anden Materie underfoeret. *Pflug. DP. 358. jf.: (de) roede med underforede Aarer. Grundtv. Saxo. I. 232*. || (tom., foræld.) i part. underfo(d)ret om trappetrin: forsynet med stødtrin. *Forkl. Tømrere. 78*. **2)** (skræd.) sætte underfo(de)r i (klædningsstykke). samme kaabe var underfoeret med guult taftt. *J. Juel. 67*. Den næste Dag underfører De den (o: en skindkrave til kaabe) med et Lag Vat. *Sy Strikke B. 165*. || (nu næppe br.) billedl., som udr. for at give noget en vis undertone ell. skjulende iklædning ell. dobbeltbundethed. med en sørbar Latter underfore de deres lydelige Bifald (orig.: With modest laughter lining loud applause). *Lodde. NT. 283*. part. underfoeret (jf. ty. † unterfüttet i lign. anv.) brugt som adj.: lumsk; underfundig. saadan en underfoeret Ræv (o: kong Olav), han kan sagtens hitte paa at føre os i Vilderede med Jernbyrden. *Grundtv. Snorre. II. 213. jf.: det havde vel, for Oeconomiens Skyld ikke været afveien, om min Kone havde værdiget den underforede Sag lidt Opmærksomhed. sa. B. II. 80*. **I. -fodring**, en. se I. -fodre. **II. -fodring** ell. **-foring**, en. vbs. til II. -fodre; spec. (tom.) til II. -fodre 1: (anbringelse af) lister, klodser bag ved panel. Underforinger ved Væggepaneler eller Beklædninger henvises til Bestemmelserne for Blindlister. *Arbejds-løn. 32*. **-foged**, en. (ænyd. d. s., jsv. undir-foghate, jf. gldo. undirfulviti) **1)** (emb.) embedsmand, der er underordnet en foged (L2) som medhjælper (og som eksekverer domme i civile sager); nu kun som titel for fogdens medhjælper i Kbh., der foruden at udføre eksekutive handlinger afsiger derunder forefaldende kendelser; ogs. (hist.) om lensmændenes nærmeste underordnede (W Christensen. *D. S. 244*). Underfoged . . kaldes byfogdens handlinger. *Moth. F. 273. Nørreg. Privatr. V. 250*. *Underfogden hos ham (o: den hængte) staaer, | Skjær ham ned og skriver. *PA Heib. (Lommebog for Historie og Selskabelighed. (1795). 120. Lov Nr. 53. 28. 1909. § 16. 2)* (l. br.) person, der er underordnet en privat foged (2). en Negerplantage med Millioner Slaver og en eneste Herre med dennes Underfogder. *Brandes. III. 534*. **-forbrænding**, en. [2] (jf. -tyr; jagl.) forbrænding i en kedel, hvorved ilden kun brænder i magasinets nederste del (og ikke op gennem hele magasinet), idet roqaftrækket findes nede ved bunden. *HFB. 1936. 418. Ing Bygn. 1940. 176. sp. 1*. || hertil **Underforbrændings-kedel**. *Centralvarme. 191*. **-fore**, v. se

II. -fodre. **-foring**, en. se II. -fodring. † **-forordnet**, part. adj. (ty. unterverordnet) underordnet. *St. Esth. 13. 1 (Chr. VI)*. **-forsikre**, v. [14] vbs. -ing (Forsikr. L. 145). (forsikr.) forsikre noget for en sum, der ligger under dets værdi. *Forsikr. O.* Havde Sagsøgeren ikke haft underforsikret i saa betydelig Grad, vilde han intet Tab have lidt (ved indbruddet). *Ugeskr. f. Retsv. 1945. A. 613*. **-forske**, v. (vel trykfejl for udforske ell. sammenblanding af udforske og undersøge) udforske. Jeg haver med Fliid undersørsket alle Hoved-Poster, og efter nøye Meditation formeret mit System. *Holb. MTKr. 341*. **-forstaa**, v. vbs. -else (s. d.). [20] **1)** (ænyd. d. s., jf. forstaa noget under u. forstaa 2.3 samt ty. darunterverstehen og lat. sub-intelligere; „Ordet som vel jævnlig benyttes ved Underviisning i fremmede Sprog og Tydning af classiske Forfattere, høres og forekommer ellers kun sielden“. *MO.*; nu alm. br.) forudsætte, regne med ell. opfatte noget, der ligger skjult i ell. bagved et udtryk uden at være direkte (eksplcicit) udtalt ell. i tankerne tilføje noget til udfyldning af et ufuldstændigt ell. udlømmende sprogligt udtryk; ogs. (især gram.) i pass.: ikke være sprogligt udtrykt, men være at tilføje, indsætte, hvis udtrykket skal gøres fuldstændigt (i forhold til indholdet ell. i grammatisk henseende). Sidden har Hensigt til tvende Punkter i Tiiden, nemlig til den . . forbigangne, som Tiiden regnes fra; og til den underforstaaede, nemlig: den følgende, som man regner til. *Høysg. S. 144*. ved at see, underforstod (han) — paa Skuepladsen. *Nyerup Rahb. VI. 274*. *hvor kan vi elske slikt et Billed (o: vintematuren)? | Nu jeg tænker, vi kjært det faar, | nærmest ved det, vi underforstaa. *Hostr. SD. II. 115*. En Ordform eller en Forbindelse af Ordformer, der skulde staa to eller flere Gange efter hinanden, sættes i Almindelighed kun paa det ene Sted . . og underforstaas paa det andet. *Mikkels. Sprogl. S. 125. jf.: (dette digt) er det mest diskrete, underforstaaede, suggestive. Brandes. Br. III. 253*. **2)** i forb. være underforstaaet med noget, (jf. -forstaaende; sj.) være indforstaaet med noget (uden at det direkte er besluttet, jf. bet. 1). Det kan være Tvivl underkastet, hvilke Tanker vi har gjort os om Forsvars-kommissionen. Men med én Ting var vi alle underforstaaet, og det i dette, at saa længe Kommissionen sad, skulde vi ikke sidde her og drøfte et Forslag om højere Militærgudgifter. *Pol. 14. 1906. 2. sp. 3*. **-forstaaelig**, adj. (vist kun hos Høysg.) som kan underforstaaes ell. er underforstaaet (implicit). enhver Grammaticalsk Proposition haver altid baade Subjectum og Prædicatum udtrykkelig eller underforstaaelig lige saa vel, som en Logisk. *Høysg. AG. 151*. **-forstaaelse**, en. flt. -r. vbs. til -forstaa 1; ogs.: hvad der er underforstaaet. Ellipsis (Ordfortielse, Under-

forstaaelse, eller Ords Udeladelse). *Høysg.S. 23^v*. Hvor en Gaards Ejendomme bestaae af gode Jorder . . kan naturligviis med Fordel holdes saavel Fedestude som Malkekøer; og ikkun med Underforstaaelse af saadant Localitet betragter jeg Spørgsmaalet som ubetinget. *Blich.(1920).XXII.96*. hans Ord blev æggende med Dobbeltklang og Underforstaaelser. *Bang.F.73. Mikkels.SproglS.125.*

-forstaaende, et. (sj.) vbs. til -forstaa 2: (hemmelig) forstaaelse (3). de nylige politiske Begivenheder har givet Anledning til Rygter i Tyskland, gaaende ud paa at deres Tendens skulde tydes som et Underforstaaende med England. *JVJens.NA.119.*

-forsyne, v. [14] vbs. **-ing** (*GBang.S.56. FemlangeAar.193*). (især ¥ , polit.) give, tilføre et marked (et land) for smaa forsyninger; oftest i part. underforsynet og som vbs. et Amerika, der er truet af Overskudsproduktion, og et underforsynt Europa. *Socialdem.²⁴.1947.4.sp.3.*

-fra, adv. [17] (ænyd. d. s. (*Kalk.V.1133*); l. br.) fra et sted neden under ell. inde under noget. inde underfra, hvor Baade sejler, at høre Bølgeplasket mod Bropillerne. *Soph Clauss.L.54. (rorhønen)* laa og dasede, ofte med lukkede Øjne, for hvilke den hvide Blinkhinde skød sig op under fra. *Ornithol FT.XXXII.37.*

-frossen, part. adj. [2] (sport.) om snelag: frossen under overfladen. Sneen laa tyk og lækker, lidt underfrossen, men med den rigtige Smoring klarede Skiløberne let denne lille Vanskelighed. *Pol.²⁰.1942.3.sp.4.*

-frysning, en. [1] [-fry²sne] (sport.) sneens tilbøjelighed til (under visse forhold) at fryse fast under skiene. *Sportsleks. II.637.*

-fuld, adj. (ænyd. d. s., fsv. underfulder, fuld af forundring, eng. wonderful, oeng. wunderfull, ty. wundervoll; til III. Under 2-3) som skyldes ell. er knyttet til ell. fuld af overnaturlige kræfter; som sker ved mirakler olgn.; nu især: som virker som noget overnaturligt ell. guddommeligt; som hensætter en i den største forundring ved sin fuldkomnethed, storlaaethed ell. mærkelighed; ogs. undertiden blot betegnelse for en høj grad af fortræffelighed ell. behagelighed: vidunderlig (dejlig). *den underfulde Lampe. *Oehl.I.107. (han)* staaer i Pagt med underfulde Magter. *Heib.Poet.II.216*. I det Salzburgiske har man et underfuldt Sagn om en gammel Ruin. *Sibb.I.47.* *Ægget var saa stort og rundt, | og Smagen underfuld. *Rich.I.31*. hvo er som du (o: gud) . . underfuld i Gjærning (*Chr.VI*: som gjør underlige ting)! *2Mos. 15.11.* *Skøbæns underfulde Spil. *LCNiels. VLM.19*. Ude fra Søen kom nu og da en kolig, underfuld Luftning. *MartinAHans.NO. 184.* *Reklamens Magt er underfuld. *reklameslagord, se Vogel-Jørg.BO.470.*

-fund, et. ell. en (jf. ndf.); oftest uden art. (ænyd. d. s. (*Kingo.SS.II.19*); dannet af -fundig ell. af IV. under 8 og III. Fund 2; poet., foræld.) underfundighed ell. underfundig plan, frem-

gangsmaade. *Om Helters dierfve Drift lad andre Skialdre tale . . | Om Hyrdens Elskov, om Stivmoders underfund. *Hølb.Skiemt.*(7^v. *hvilken Forskiel! Ærlighed — Forstillelse, | Oprigtighed og Underfund. *Oehl.XII.318.* *han pønser paa nogen Underfund. *smst. XXXI.244.* *En Kjærlighed, som . . lønner Fjendens Underfund | med Had af Hjertensgrund. *Ploug.NS.A.*

-fundig, adj. [onær|fon|di] adv. **-t** ell. d. s. ell. (†) **-en** (*Moth.F169. Reiser.II.90*) ell. † **-fundeligen** (*Mal.1.14 (Chr.VI). LT'id.1727.534*). (ænyd. d. s., sv. (sj., delvis efter da., ell. dial.) d. s. (i bet.: grublende, snu), jf. sv. dial. underfunderlig, snu (se SoS.VIII.217); af IV. under 8 og fundig; jf. -fund og u. -fore 2; sml. oldn. ssg. som underhyggja, underfundighed, undirkurr, hemmelig list, undirmål, hemmelig aftale) som paa en hemmelig, lumsk og ufin, svigefuld maade finder paa ell. (og) bruger udveje, kneb, list for at opnaa, gennemføre noget, undgaa loven, forpligtelser olgn.; nu ofte uden (sterkt) nedsat. bet.: som finder paa narrestreger, skælmerier, er polisk, udspekuleret, har bagtanker med noget. Lovens underfundige Overtrædere. *DL.3—16—9—8*. jeg kiender eders tanker; ja eders underfundige tanker (1871: eders Rænker), med hvilke I giøre vold imod mig. *Job.21.27 (Chr.VI)*. De (o: mandfolkene) kalder os (o: kvinderne) underfundige og u-stadige. *Hølb.Tyb.IV.10*. En Forfører . . fremstiller man . . oftest i vild dæmonisk Lidenskab skjult og underfundig. *Kierk.VI.456*. Solen bagte paa dem. Det var Einar, der fik den underfundige Ide, at de skulde gaa i Vandet. *JVJens.EE.23*. „Jakob er hjemme i Dag —.“ Hun sagde det saa uskyldigt og samtidigt saa underfundigt, at det lød, som om det var Jakob, der ønskede Maries Nærværelse. *Johanne Buchardt.GudsogMenneskersAger.(1945). 116*. || hertil Underfundighed. *I Underfundighed hun haide ey sin Liige . . | Saa tit hun gjorde Ont og nogen Fejl begik, | Nu een nu anden strax for saadant Skylden fik. *Hølb.Paars.202*. I alle Tilfælde er Snildhed tilladt saalænge den ei vanslægtter til Bedragerie, eller fornedrer sig til Underfundighed. *Mall.SgH.349*. Ironikerens Underfundighed. *Kierk.VII.482*. det lille kloge . . Ansigt lysende af . . Underfundighed. *Pol.¹⁴.1934.9.sp.5*. svig og underfundighed, se Svig 1. ogs. om udslag af underfundighed, underfundig fremgangsmaade, underfundigt udtryk olgn.: Denne hendes saa trædskeligen optænkte Underfundighed var ikke læst at kiende. *Schousbølle.Sazo.41*. det gamle Rævedigts kyniske Opfattelse af Statslivets Underfundigheder. *IBriz.AP.V.258*. et poetisk Billedsprog, der kun for den indviende er tilgængeligt i alle Detailler og Underfundigheder. *OFris. Litt.449.*

-fyr, et. [2] (jf. -forbrænding, -fyring, faql.) 1) fyr, ildsted, der ligger under kedel olgn., saa at loftet i ildstedet udgøres

af kedlens bundflade. Maskinbog Landm. *260. Snaakoks fra Underfyr. Pol.^{19/10} 1944.12.sp.2. 2) (især jarg.) underfyingskoks. af Madam Jensen, hvis Mand er paa Gasværket, har jeg faaet en Sæk „Underfyr“ (fødnote: smaa haarde Kokes). CESim. Dagens Helt. (1914). 196. -fyring, en. [2] (fagl.) fyring v. hj. af et underfyr (1). Dengl. By. 1927.49. Sal. IX.345. || hertil Underfyings-apparat (o: varmekedel med underfyring. HavebrL.⁴ II.1072), -koks

10 o: koks, der anvendes i et gasværks generatorer, og hvoraf der fremstilles generatorgas til opvarmning af retorerne (i de ældre ovne laa fyrene direkte under retorerne). Pol.^{27/1} 1948. 15.sp.1), -rist (o: rist, hvor brændselet presses ind i en opadvendende aaben rende under tryk. Thaulow. MO.155) oft. -fødnung, en. [2] [-føðnen] (fagl.) fyring, hvorved kullene presses nedenfra op i ildstedet. OpfB.⁴ I.98. -førelse, en. [2] [-førelse] (ogs. -førsel). 20 (fagl., l. br.) d. s. s. -føring. Underførelsen af Bernstorfsvejen under Holtebanen. Nord. Hygieinisk Tidsskr. V (1924). 373. jf. Vejunderførsel. Jac Paludan. L.23. -føring, en. [2] [-føren] flt. -er. (jf. -førelse; fagl.) det at anlægge en vej olgn. saaledes, at den krydser under en jernbanelinie, anden vej olgn.; ogs. om saadant anlæg. der anlægges forskellige Vejoverskæringer, Statsbanerne vil saa udarbejde Projekter for Over- eller Underføring. 30 Jernbane T.^{1/2} 1934.12.sp.4. Den ^{1/2} 1941 udbød Statsbanerne i Licitation Udførelsen af en saakaldt Underføring (Viaduktanlæg) for Vigerslevvej i København. Ugeskr. j. Retsv. 1945. A.738. jf. Vejunderføring. DSB. Banbygn. 42. -førsel, en. se -førelse.

undergaa, v. [1'onərgå] præf. -gik; part. -gaaet ell. -gangen, næsten kun (l. br.) i best. f. og flt. -gagne (Rahb. Min. 1794. III. 362. Ørst. I. 174. J. V. Jens. Paaskebadet. (1937). 16. se ogs. u. bet. 1.3); næppe br. i pass. — vbs. jf. Undergang. || til dannelse af de smatte tider bruges i alm. være, i bet. 2 dog ogs. have. (ænyd. undergaa, -gange, gl. da. vndergaa(a) (i bet. 1-2), eng. undergo (oeng. undergan), ty. untergehen, mnt. undergan || ordet betegnes som hørende til daarlig stil af Høysg. S. 311)

1) [17.4] (nu kun (l. br.) i perf. part. (brugt som adj.) til bet. 1.2-3) gaa under (se gaa 38). l. 1) † om sol olgn.: gaa ned. vAph. (1772). III. 1.2) især om skib, landstrækning: synke ned under vandfladen. han (døde) paa en Sørejse fra Rønne i en Storm, hvori Fartøjet undergik. F. Thaarup. Bornholms Amt. (1810). 61. Nogle uhyre store . . Stene, som . . ragede frem af Vandet ved begge Broenderne, syntes at være Levninger af en undergaaet Steenbro. Ing. E. M. I. 164. Bunden i hele den rundt regnet 1000 km² store Husum-Bugt . . er undergaaet Land. Natu- 60 rens V. 1939. 151. billedl.: *Er ei Lykkens Himmel blaa, | Og man Havn ei nær kan naae: | Haabets Skib da strax vil undergaae. Tullin.

I. 101. 1.3) synke i jorden, synke i grus ell. gaa til grunde; fx. om bebyggelse, bygning, virksomhed, institution, værk, samfund, verden, tidsalder, folkeslag, dyre-, planteart. *De (o: vindene) skulde Himmel, Jord og alle Ting bevæge, | Tilsammen blande hvad de kunde træffe paa. | Mand skulde Verden see i hast at undergaa. Holb. Paars. 7. hans satyriske Arbejder ere undergange, og have, som det synes, heller ikke nogen Tid været i Trykken. Rahb. Min. 1794. III. 362. at der, længe førend Mennesket kom paa Jorden, er foregaaet mangfoldige store og rystende Forandringer, hvori hele Dyrearter, ja endog Dyreslægter ere undergaaede. Ørst. II. 52. et dødningsblegt udtåret Ansigt, som endnu dog bar Spor af en sjelden undergaaet Skjønhed. Ing. E. M. II. 192. det undergaaede Babylon. Troels L. XIII. 92. Hybenbusken med de røde Bloddraaber, det sidste Passionsminde om den fuldstændige undergange, nu næsten glemte Sommer! J. V. Jens. J. L. 89. om plante ell. (især) bevoksning: *(paddehatten) fæstet Rod, | Men hastig undergik, som den blev hastig moed. Holb. Metam. 77. Skovene . . maa undergaae, som et Rige skilt ved sit unge Mandskab. Oecon Journ. 1758. 319. vore fordums, nu forlængst undergaaede Skove. Andres. Kbhj. 35. Ved Togsvig, langs Rind Aa, er der fundet undergaaede Træer, dels Naaletræer, dels Eg. Trap. VIII. 233. 1.4) (undertiden m. omgang til bet. 1.3) om person: omkomme, dø ell. rammes af ulykker olgn. (kongerne) fordele saa megen Krig paa hver andre, indtil de alle undergik og bleve fordervede. Pflug. DP. 509. *Dit Huus, Leanders Huus skal begge undergaae, | Jeg udi Læncker seer alt begge for mig staae. Holb. Mel. II. 4. Brors. 247. *Saa skal jo Mørke over Jorden ruge, | Til Aser undergaa paa Vigrids Mark. Grundtv. PS. II. 430.

2) [2.3, 10, 12] egl.: bære noget tungt, trykkende; være genstand for ell. underkastes en paavirkning, behandling, udvikling olgn. 2.1) (nu l. br.) m. h. t. noget byrdefuld ell. ubehageligt (straf, prøve, besværligheder). Erfarenhed viser, at de fleste Mennesker ville tracteres som smaa Børn, og at man uden Møye kand bringe dem til at undergaae Byrder, naar de paalegges under visse Navne. Holb. Ep. II. 74. Jarlen . . lader Eder undergaae den Straf, som Vikeringer sædvanlig pleie at lide. Hauch. V. 237. m. h. t. prøve: Den første Prøve, hvormed disse mine Prøveaar begyndte, og som . . dybt har indpræget sig hos mig, og altsaa, da jeg undergik den, maa være dybt følt, var følgende. Rahb. E. III. 1. se ogs. u. I. Prøve 1.1. jf. bet. 2.3: En Morgen meldte Professor S. mig, at jeg skulde undergaa en Operation. Schand. O. II. 366. 2.2) (nu l. br.) m. h. t. paavirkning. i Italien undergik fremfor Alle Giovanni Berchet Byrons Indflydelse. Brandes. V. 584. Det er en Suggestion, man under-

gaar, naar man tror, at (*malerierne*) alle uden Undtagelse maa være malede i tidlige Morgentimer. *EHannover.E.108. 2.3* m. h. t. *behandling (især: forandring, omdannelse) ell. udvikling*. Slottet . . har . . undergaaet betydelige Forskionnelser og Udvidelser. *Thiele. Breve.261*. Man kom . . under Samtalen bestandig tilbage til de Forandringer, de vare undergaaede i deres Stilling. *Tops.US.11.64. (facaden)* har undergaaet saare faa Forandringer i Tidens Løb. *ESchiødtte.Gl.kbh.Huse. (1894).60*. Forslaget vil til den tid være undergaaet mange forandringer. *Mikkels.Ordf. 423*. Næringsvædsken opsamler sig lidt efter lidt i Maven og undergaar her en videre Fordøjelse. *Wesenb.L.Ins.253*.

3) [14] (*vel dannet som modsætn. til overgaa 5(2-3); sj.*) være under et vist maal; gaa under en vis grænse. Fuldmægtigen . . havde naaet denne stille nydende Fordøjelsesstemning, som det var hans Force hverken at overskride eller undergaa. *Pont.SV.18*. den Retfærdighed, der undergaar de skriftkloges og Færisæernes. *KMunk.BF.105*. || (*skibsbygn.*). Undergaaende Mahl. Saaledes kalder Skibsbyggeren enhver Mahl (Vinkel), som er mindre end 90 Grader. *Funch.MarO.II.144*.

4) (*ældre ty. untergehen i sa. bet.*) undgaa; blive fri for (at møde). *Lad ham (o: kongen) velsignet her sin Fiende undergaae. *Schandrup.E1v*.

Undergang, en. [ˈʉnərˌgɑŋ] fl. (i bet. 4) -e. (*ænyd. d. s. (i bet. 1 (Kingo.SS.I. 86), 2 og 3), glda. wndergāng (som overs. af lat. successio, det at erhverve noget ved arv. 5Mos.18.8 (GldaBib.)), ty. untergang, mnt. undergank; vbs. til undergaa*)

1) (jf. undergaa 1.1) † om solens og andre himmellegemers forsvinden under horisonten: nedgang. solen er laug og nær ved undergang. *JJuel.399*. *Solens Undergang os gjorde Nat af Dagen. *FrHorn.SomnPoet.66. Garboe. LH.40*.

2) (jf. undergaa 1.2) det at et skib gaar under, synker; forlis. Søen og Vinden bar paa Land, og truede os (o: et skibs besætning) med sand Undergang. *Agerbech.B.I. 57*. Skibet vil lide en Forandring i Stabilitet og Flydeevne, som kan medføre Fare for dets Undergang. *Bardenfl.Som.II.88. billedl.: Grundtv.Üdv.X.576*.

3) (jf. undergaa 1.3-4) det at gaa til grunde. 3.1) i alm. Det deylige Fruentimmer, som Venus gir dig, skal blive dig, din Familie og det heele Trojanske Rige til Undergang. *Holb.Ul.Prol*. Enden paa Verden er dens Undergang. *Høysg.S.326*. Optrin af Kæmpelivets Undergang i Nord. *Grundtv. (bogtitel.1809)*. Fra den Stund gik Kapellet mere og mere sin Undergang imøde, og nu staae de udvendige Mure ikkun for endeeel tilbage. *Rawert&Garlieb.Bornholm.(1819)*. 183. en medvirkende Aarsag til urningdiske Ords Undergang kan være den stærke Ind-

skrænkning i Lydstof i hine Aarhundreder. *LJac.DanskSprog.(1927).283. (manuskriptet)* blev . . reddet fra Undergang. *Cit.1934. (RasmWinth.S.21)*. maaske redder han det uerstattelige fra Undergang (o: ved en ildebrand)! *CHans.BK.146. (ind)viet til undergang, se indivi(e) 1, vi(e). true undergang ell. (nu kun) true med undergang: Staden er bragt udi saadan Forvirrelse, at den trues med Undergang. Holb.Plut.VI.1*

*stolte Fyrster ruste sig, | Og true Undergang og Krig. *Thaar.E.S.182*. *Himlen selv maae brage | og true Undergang. *Trojel. I.179*. Vestens Kultur trues med Undergang. *Howalt.DB.89. 3.2) (højt.d.) det at en person dør, omkommer ell. (nu næsten kun) rammes af ulykker, fortabelse, gaar moralsk, økonomisk til grunde olgn.* Det er langt fra, at jeg vil hans eller nogens Undergang. *Holb.Usynl.II.1*. det (er) ikke . . de Romeres Skik, af Gunst at opoffre noget Menneske til Undergang (*Chr.VI: til at omkommes; 1907: at prisgive noget Menneske*). *ApG.25.16*. Han gaaer sin Undergang imøde. *VSO. Livet (som det) skaber sig, i Lykke og i Ulykke, i Opgang og i Undergang. JakKnu.LU. 228*. de, som jo skulle lide Straf, evig Undergang (1819: Fortabelse) bort fra Herrens Ansigt. *2Thes.I.9 (1907). jf. u. bet. 3.1: Nu tænkte jeg . . at komme udi Possession af Jomfruen . . Men just, da man tænker at være allersikrest, reiser sig en uformodende sterk Modvind, som truer med Undergang. Holb.HAmb. III.1*. Skiebne truer ham med Undergang. *MO.II.1254. 3.3) (jur.) det forhold, at genstanden for en kontrakt gaar hændeligt til grunde før ell. efter kontraktens indgaaelse.* De ved Contracter paadragne Pligter og erhvervede Rettigheder ophøre . . Ved den Tings Undergang, som i Følge Contracten skulde præsteres. *Nørreg.Privatr.III.51*. at Sælgeren bærer Risikoen vil sige, at han mister sin Ret til Købesummen . . i Tilfælde af det Solgte Undergang. *Lassen.SO.42*. det er en fast Regel (paa flæsketorvet), at Risikoen for Varens hændelige Undergang overgaar til Køberen, naar Vejningen har fundet Sted. *Ugeskr.fRetsv.1945.A.1152*.

4) konkr., om vej, passage. 4.1) † gang, der fører ned i jorden. Med brændende Lampe hængende paa Brystet stege vi derpaa ned i Undergangen; 300 Fod under Jorden vare vi. *NyeHlygaa.II.(1823).195. 4.2) (især jernb.) gang, tunnel, der fører ned under (og paa tværs af) noget, især under jernbanelinje ell. -spor (jf. Perronundergang)*. Naar Sneen havde ligget saa længe, at den var fast, lavede Naboerne (*der var inde-sneede*) en „Undergang“ for at komme til hinanden eller ud til Lyset. *KThuborg.Detgl. Harboere.(1928).29*. Under Stien er ført en Undergang, saaledes at Kvæg uhindret kan komme til Vandingssted. *Da.Naturfredning.*

4) konkr., om vej, passage. 4.1) † gang, der fører ned i jorden. Med brændende Lampe hængende paa Brystet stege vi derpaa ned i Undergangen; 300 Fod under Jorden vare vi. *NyeHlygaa.II.(1823).195. 4.2) (især jernb.) gang, tunnel, der fører ned under (og paa tværs af) noget, især under jernbanelinje ell. -spor (jf. Perronundergang)*. Naar Sneen havde ligget saa længe, at den var fast, lavede Naboerne (*der var inde-sneede*) en „Undergang“ for at komme til hinanden eller ud til Lyset. *KThuborg.Detgl. Harboere.(1928).29*. Under Stien er ført en Undergang, saaledes at Kvæg uhindret kan komme til Vandingssted. *Da.Naturfredning.*

1938/39. 82. *jf.*: en Personundergang (ved Korsør jærnbane). *BerlTid.* 4/1906. M. 2. sp. 5.

Under-gardin, et. [3] (*især foræld.*) *især i flt., om (i reglen: lyse, klare) gardiner, der, set inde fra stuen, hænger inden under andre gardiner, ragende et stykke frem langs yderkanten af disse. Kaper. VortHj. IV, 2. 112. Rønberg. GK. 118. -general, en. *spec.* (*soldat.*) spøg. betegnelse for Underkorporal. *KLars. Soldatspr. 4. Bom. S. 100. -gerning*, en. (*til III. Under 3; især bibl.*) en ved naturlige kræfter udført handling; mirakel (2.1). *Amberg.* der skede mange Tegn og Undergjerninger (*Chr. VI.*: underlige gjerninger; 1907: Undere) iblandt Folket ved Apostlernes Hænder. *ApG. 5. 12.* Alle de Undergjerninger (1871: Tegn), jeg (*o: gud*) giver dig Magt til at udføre, skal du gøre for Faraos. *2Mos. 4. 21 (1931).* *jf.*: *Gud er den Undergjernings-Mand, | som rejse brat og fælde kan. *Grundtv. SS. III. 101.* || *i videre anv., om enestaaende, storlaaet, forunderlig daad.* Dette er Christendommens Undergjerning, vidunderligere end det at forvandle Vand til Viin . . . at gøre ethvert Menneske guddommeligt forstaaet til en Konge. *Kierk. IX. 132.* Nordboerne og Angelsaxerne gjorde Undergjerninger af Tapperhed. *Johs Steenstr. EE. 61. -gevær*, et. (*ænyd. d. s., ty. untergewehr; jf. Under- B1. 2; s, foræld.*) sidegevær, -vaaben. *Slange. Chr. IV. 293. Mil. Conv. III. 400. Villads Christensen. København 1840-1857. (1912). 230. se ogs. u. Overgevær.**

undergive, v. [10] [ʊnərˌgɪvə] ell. (*l. br.*) [ʊnərˌgɪ] *præt. -gav; part. -givet ell. (nu især som adj.) -gven.* (*glæd. vndergifue, sen. oldn. (perf. part.) undirgefinn, mnt. undergeven (nht. untergeben), jf. mlat. subditus, undergven; sml. give sig (ind) under u. I. give 11.1 og dial. give under, give tabt (Feilb. I. 438)* || *i reglen brugt i forb. m. to substantiviske bestemmelser, hvoraf den første er obj. for verbets sidste led (give), den anden styrelse for verbets første led (under)* || *sml. underkaste* || *især* ☉

1) *give en ell. noget under ens magt, herredomme, lydighed; bringe i et underordnet forhold, egl. som træl, tyende, under-saat, lydskyldig, afhængig stat olgn.; nu oftest med noget afsvækket bet. som udtr. for at bringe ell. (refl. ell. i pass.) komme under en myndighed, et styre ell. i en stilling, hvori man har overordnede over sig. 1.1) (nu l. br.) i al alm. vi undergive vore sønner og vore døtre til tienerne (1871: vi maae give vore Søner og vore Døtre hen som Trælle). *Neh. 5.5 (Chr. VI).* || *refl. (kosakkerne) undergave sig Endeel Muscov og Endeel Tyreker. Pflug. DP. 399. (Ludvig XI af Frankrig) merkede, at Genueserne aldrig undergave sig Frankriges Herskab, uden naar de vare ndi Knibe. Holb. DH. I. 464. 1.2) i part. undergivet (undergven).* || *i forb. være en undergven. qvinden,**

som er en mand undergven (1819: Den givte Qvinde), er bunden ved loven til manden. *Rom. 7. 2 (Chr. VI).* Philippus, ved Guds Naade de Franskes Konge, sender Bonifacio, som giver sig ud for Pave, liden eller ingen Hilsen. Eders Daarlighed . . . maa vide, at jeg er ingen undergven. *Hob. Kh. 793.* Skulde var misnojet med, at hendes Mand skulde være hendes Broder (*o: kong Rolf*) undergven. *J. Erslev. Fædrelandshst. 17 (1892). 12.* Grønland (*bebyggedes*) slet ikke fra Norge, men fra Island, der engang var en selvstændig Fristat og ikke Norge undergivet. *Berlin. G. 121.* || (*l. br.*) *i attrib. anv.* En Folkevittighed vilde vide, at han (*o: provsten*) en Gang som Svar paa et Cirkulære til „mine undergivne Præster“ havde faaet et Brev adresseret til „vor overgivne Provst“. *Gjel. GL. 19.* Undergivne Personer lagde i det gamle Ægypten deres højre Haand paa den venstre Skulder. *Østrup. (Univ. Progr. 1927. I. 37).* || *i substantivisk anv. undergven, nu især om person, der er i tjeneste hos ell. i en underordnet stilling under en anden.* Godgjørenhed mod den Fattige, Æmhed mod sine Undergivne, Føylighed mod sine Venner. *Ew. (1914). IV. 140.* jeg tør sige, at jeg (*o: en korporal*) er æret af mine Foresatte og elsket af mine Undergivne. *Heib. Poet. XI. 132.* Enhver undergven skal vise sine foresatte Subordination. *Barndenfl. Søm. I. 38. 1.3) † part. undergivende m. pass. bet.: som er undergivet en.* Kongen affærdigede (*o: afsendte*) . . . Rigens Marsk med sin undergivende Hær til Halmstæd. *Slange. Chr. IV. 296.*

2) *videre anv. af bet. 1, i udtr. for at give en ell. noget i ens varetøgt, under ens beskyttelse, vilje ell. lade en ell. noget blive genstand for en behandling, prøvelse, indflydelse olgn. ell. lade noget være bestemt af visse vilkaar. 2.1) i al alm. det blev derefter undergivet Forhandling, om man skulde tilraade en ny Sammenkaldelse af Rigsraadet. *Lehm. (Hist. Tidsskr. 10 R. IV. 290).* (nogle historikere) havde undergivet Saxos Værk og andre gamle Kilder en fin og skarpsindig Prøvelse med Hensyn til deres Troværdighed. *Johs Steenstr. Min Virksomhed. (1934). 15.* Den sociale Smitte er nyhere her inde i den tætte Befolkning; den enkelte undergives . . . alle de Stemninger og Indskydelser, der bølger gennem Massen. *V. Ved. M. 44.* Anbringelse af Personer, der . . . undergives Særforsorg. *Lov Nr. 77 14/2 1934.* Det staaer den paagældende frit for inden 14 Dage, efter at Landbrugsministerens Afgørelse er tilgaaet ham, at forlange Sagen undergivet Domstolens Afgørelse. *Lov Nr. 261 14/12 1936. § 2.* || *refl.* Lilis var Adams første Hustru . . . hun (*vilde*) undergive sig denne Straf, at hundrede af hendis Born . . . skulde døe hver Dag. *Pflug. DP. 895.* at undergive ell. underkaste sig Guds Villie. *Høysg. S. 86.* Hans Kone (*er*) for stolt til at ville undergive*

sig hans Luner. *Pont. LP. VII. 9. 2. 2*) i forb. være undergivet noget, være underkastet ell. afhængig af; være udsat for, præget ell. bestemt af. de (skal) i alle maader . . være Lands Loven undergivne. *DL. I—2—9*. Elias var et Menneske, lige Vilkaar undergIVEN (1907: undergivet) med os. *Jac. 5. 17.* „Frøken Edith! hvorfor undgaar De mig?“ — her saa' han bedende, fortvivlet, aldeles undergivet sin Lidenskab, paa hende. *Drachm. F. 191*. Raadigheden over Bondeejendomme (er) i forskellige Retninger Indskrænkninger undergIVEN. *Møll. H. I. 244*. (nu l. br.): (dette) kan saa meget mindre være Tvivl undergivet, som (osv.). *Nyerup Rahb. VI. 247. Cit. 1802. (F. Stuckenbergs. F. II. 152)*.

Undergiven-hed, en. (nu l. br.) det at være en undergivet (1.2) ell. underordnet, ell. det at vise lydighed, underdanighed, gøre sin skyldighed overfor en overordnet; subordination. *LTid. 1734. 531*. her har aldrig været Undergivenhed i Huuset, og nu er her hverken Velanstændighed eller Sæder mere. *Skuesp. V. 357*. den gamle prøvede Tjeners Undergivenhed og Hengivenhed. *V. Ved. HR. 81*. || (jf. undergive 2) det at indordne sig under, finde sig i et forhold; resignation. Enhver Lydighed . . er ikke et Beviis paa Undergivenhed under Loven. *Basth. Aandedlige Taler. II. (1779). 264*. jeg (naaede) til sidst at se Dødsfaldet som saa nødvendigt som Frugtens Fald, naar den er moden, og skikkede mig med dump Undergivenhed i det. *V. Ved. M. 84*.

Under-gi(v)tov, et. (jf. u. Under- B 1.1) † givtov til undersøjlene. -givtov: S & B. Scheller. *MarO*. -**gjord**, en. se u. Gjord 2.2. -**glasur**, en. [3] (jagt.) keramisk dekoration (s-kunst), der udføres v. hj. af farver (underglasurfarver), som paamaales, inden brændingen; ogs. om porcelæn, der er saaledes dekoreret. *Bl & T. Underglasurfarver. Vare L. 843*. Underglasurmalning. *Hage. 866*. **I-gods**, et. (jf. u. Under- B 1.1) † den staaende takkeluge til undermasterne ell. fastestængerne. *Levin. Bardenft. Søm. I. 80*. **II-gods**, adj. [14] (jf. Gods 2.5; ✕, foræld.) om kanon: hvis vægges metaltykkelse er mindre end kaliberet. *MilTeknO. Sal. VII. 857*. -**grad**, en. lav(ere) grad. enhver indser let, at disse Spendinger i Nerverne kunne have mangfoldige forskellige Undergrader. *Basth. Phil. 178*. || spec. (✕): Undergrader kaldes ved Skydning med Kanoner de Elevationsvinkler, som gaar under 45°. *Gyldend. Leks. 1519*. -**grave**, v. [-gra'və] vbs. -ning (s. d.) ell. (l. br.) -else (*R. Schmidt. BH. 61*. *Nyström. OF. I. 20*). (gl'da. (i bet. 1-2) vndergraffue, vndergrawe, mnt. undergraven (nht. untergraben); m. h. i. bet. 2 sml. oldn. undirgröptr, underfundighed, hvormed man søger at svække ens stilling, skade ham) 1) [2] grave ind under noget; lave en udgravning ell. gang ind under noget; især om saadan

gravning, hvorved bygning olgn. trues med ell. bringes til sammenstyrtning, ell. hvorved der dannes gange til mineringsarbejde (jf. -minere). siden . . graves og hakkes vidt om Rooden paa Træet . . indtil det er om- og undergravet. *Oecon Journ. 1757. 204*. 16000 Bomber vare i denne Tid faldne i Staden, Byens Hovedgade var undergravet af Miner. *Holst. V. 289*. Rotterne have undergravet hele Huset. *MO*. hvormange (paver) har ikke taalt, at Fundamentene (til antikke bygninger) blev undergravede, alene fordi man vilde grave efter Pozzolanjord. *Wanscher. R. 121*. i billedl. udtr. (m. overgang til bet. 2): Naar jeg nu byggede paa denne Omstændighed, og Prindsen imidlertid gaaer hen og undergraver Grunden til min Bygning. *Biehl. (Skuesp. III. 3. 86)*. *hver Sjæl af Løgnens Kuld, | Som besmitter Helligdommen, | Krænker Pagten ondskafuld, | Undergraver Klippegrunden. *Grundtv. SS. IV. 129*. || om vand: bortskylle jorden under noget. i det (vandet) foer fort at voxte, saa havde det undergravet Væggene. *Reiser. III. 462*. disse undergravede Bygninger, der paa Jorden liggende Tage, Strandsandet henover Markerne (efter stormfloden). *Drachm. VT. 333*. || (dial.) grave en brønd dybere (end den er i forvejen). *UjF. 2*) billedl. anv. af bet. 1: (medvirke til at) svække, nedbryde ell. ødelægge noget, især lidt efter lidt ell. paa en (næsten) umærkelig, usynlig maade; spec. om forsættelig handling, hvorved en person svækker en anden persons stilling ell. en sag ved indirekte ell. i det skjulte at modarbejde ell. angribe ham (den). undergrave en. 3: med hemmelige renker at fælde en. *Moth. G. 234*. lad ikke en ugrundet Tvivl undergrave Dit . . Livs Roelighed. *Biehl. Euph. 30*. *Skumleren hans Hæder undergrov. *Gutfeld. 52*. Hans Helbred var undergravet, hans Sindelag bittert. *Brandes. III. 602*. Dengang Deres Mand kom her til Byen, stod Nationen Fare for . . at undergraves af det vildeste Anarki. *Pont. A. 40. 3*) [17] (efter ty. untergraben) † udgravere; se -gravning 3. 4) [17.4] (efter ty. untergraben) † nedgrave (1). (godningen) udføres paa Landet som allerede er opgravet engang, da Giødningen atter paa nye undergraves. *LTid. 1727. 280*. **I-graver**, en. [-gra'vər] (onyd. undergraver(e)) 1) (foræld.) til -grave 1; spec.: minerer (1). *Moth. G. 238*. Sku dør Mur-Undergraverne med deres tunge Hakker. *Thit. Jens. VA. I. 220*. 2) ω til -grave 2. Hor derfor ikke paa de Røster, der forlanger, at nu skal vi smaaede os efter Særinteresser . . Disse Fristerer er de sande Undergraver og Samfundsomvælttere. *Horup. III. 219*. Vor Folkekirkens Undergraver. *M. Pont. (bogtitel. 1914)*. **II-graver**, en. (kirk.) underordnet kirkefunktionær; (alm.:) anden graver. *MCBruun. J. SR. 2. Oversk. I. 443. Ven. 2. XIII. 930*. -**gravning**, en. [-gra'vən] vbs. til -grave. 1) til -grave 1; ogs. (nu l. br.) konkr.,

om den gravede gang, mine (Moth.G237). Moens Klints Undergravning ved privat Sten-fiskeri. *DagNyh.*^{29/1911.3.sp.1.} 2) til-grave 2. Undergravning af Helbred. *VindingKruise.E. I.31.* det Undergravningsarbejde mod al Tvang, al Avtoritet i Aandens Verden, som først Renæssancen, siden Reformatio-nen havde begyndt. *GBang.EK.II.231.* 3) † til-grave 3: udgraving. Hvad Undergraf-ning og Bilthuggerj angick, da brugte hand kun det for at øve sit Legeme, at flye orkesløshed. *Dumetius.III.45.* -greb, et. [2] (jf. II. -tag; især gym., sport.) greb, hvorved man fatter om noget nedenfra, ved at føre haanden ind under det. *HjLegeb.38* (se u. Overgreb 1). jeg (fik) i sidste Øjeblik Undergrebet (o: i en brydekamp) og ka-stede ham med hele min Vægt til Jor-den. *F Werfel.Studenterjubilæet.* (overs. 1929). 72. -grebs-klo, en. [2] (tøm.) d. s. s. -klo. 20 *Tømterarb.222.* -groet, part. adj. [2, 3.1] (ænyd. d. s.; jf. -voksen 1) som er groet op neden under noget andet ell. har en bevoikning neden under noget. Undergroet med Haar, med Mos. *MO.* || nu kun (faql., landbr.) om uld paa faar: som er vokset frem under den gamle uld, som ikke er afklippet; ogs. (dial.) om faar: som har saadan uld (MDL. *Fæilb. StevnsBjev.84.108.* *Abildg.&Viborg.F.8.* *Vare L.⁸813.* -grund, en. 1) [2] dybereliggende grund. 1.1) i egl. bet.; dels (især landbr., jord.) om det under det øverste muldholdige jordlag (overgrunden) liggende jordlag; dels (geol.) om de dybereliggende geologiske forma-tioner (denne brug af ordet kritiseret i *Pol.^{29/1} 1934.7.sp.5* og ^{21/1}1936.11.sp.3) og foreslaaet erstattet af Dybgrund). *NordConvLex.V651.* *MøllH.VI.144.* Træet . . er meget haardført paa stærk rødleret Undergrund. *CMathies. DF.II.290.* Raastoffer i Kongeriget Dan-marks Undergrund. *LovNr.27^{29/1}1932.§1.1.2* 40 $\text{\textcircled{w}}$ billedl. den dybe Undergrund i hans Væsen. *VilhAnd.BT.185.* det jyske æventyr . . repræsenterer . . den undergrund, hvoraf det fyldige sagn er groet op. *AOlr.DH.II.166.* man (har) en nihilistisk-polemisk figur for sig, hvis undergrund er fortvivlelse. *FBrandt. SK.401.* 2) [3] om bagved liggende lag, bag-grund olgn. 2.1) (faql.) i egl. bet.: farvelag, tegning, mønster olgn., der danner underlag 50 ell. baggrund, grund (I.4.4-5) for noget; spec. (bogtr.) om farve ell. ornamentalt mønster under noget trykt. Begge Frimærker er for-synet med Bandtryk — eller Undergrund. *DanmarksFrimærker.* (1925).31. Den nye ud-vikling af den kufiske skrift viste sig i Ko-raner i modereret form, f. eks. saaledes at der som undergrund var tegnet et mønster af ranker, paa hvilket skriften var anbragt. *JohsPed.AB.70.* 2.2) (undertiden vanskeligt 60 $\text{\textcircled{w}}$ at skelne fra bet. 1.2) $\text{\textcircled{w}}$ billedl.: baggrund (3.2); underbund. Saa maa der endelig i det Hele være et Billede eller en Lignelse, der ligger som en Undergrund, hvori det Øvrige

spejler sig . . saa først er det et Digt. *Bergs. BR.266.* Billedet . . gemmer vel endogså en undergrund af fred. *EKonstantin-Hansen. Samlivmeddanskkuunst.* (1937).20. 3) i best. anv., om hvad der befinder sig, er beliggende under jorden. 3.1) (jf. eng. the underground (movement) og Undergrunds- 3) om aso-ciale personer, forbydere, der virker i det skjulte, søger at skjule sig (i storbyer), ell. (oftest) om indbegrebet af de personer, der under krigen 1939-45 i de besatte lande i det skjulte, illegalt bekæmpede besættelsesmagten. Siden 1943 havde han arbejdet illegalt og kunde have angivet hele Undergrunden. *Pol.^{17/1}1945.10.sp.6.* „Undergrunden“s folk. *Bom.S.134.* 3.2) (efter eng. the Underground; l. br.) som forkortelse for Undergrundsbane. Der skal Tøj til, man kan bruge paa sit Kon-tor, eller i Undergrundens Kupeer. *Tilsk.1938. II.66.* Luften i Undergrundens overfyldte Vogn var saa kvalmende. *Pol.^{20/1}1946.1.sp.3.*

Undergrunds-, i ssg. (sj. Under-grund-. se u. bet. 4). 1) af Undergrund 1.1; dels (landbr.) i ssg. som Undergrunds-be-arbejdning (*LandbO.³II.637.* -grave (*Landb O.II.736.*), -gravning (*MHans.H.47.* *Havebr L.⁴II.119.*), -grubber (*LandbO.IV.701.*), -klo (o: en paa plovlegemet anbragt, med tre tænder forsynet klo, der bearbejder bunden af plov-furen. *MøllH.VI.145.* *LandbO.IV.700.*), -lø-sner (o: redskab til løsning af undergrunden (af form som klæer (jf. -klo) ell. tænder) til at paasætte en alm. plov; ogs. om plov med paasat redskab ell. om undergrunds-plov. smst. 699. *HavebrL.⁴II.518.*), -løsning (smst.), -mose (o: tørve- ell. gytjelag fra de varmere perioder ml. istidernes. *Hydbog iHjemstavnforskning. (1939).50.*), -plov (o: plovlignende redskab til løsning af bunden i plovuren. *NordConvLex. V.651.* *LandbO.IV.699.*), -pløje (*Dalgas.Skov-Kulturer iJyllandsHedeegne.* (1890).34), -pløj-ning (*Thyreg.UdvFørt.I.276.* *LandbO.I.617.*), -skær (smst. *IV.700.* jf. II. Skær 3); dels (geol.), bl. a. Undergrunds-kort (o: geologisk kort, der angiver de dybereliggende geologiske dannelser. *Sal.VII.648.*) 2) (faql.) af Undergrund 2.1, bl. a. Undergrunds-maling (*FagOSnedk.*), -plade (*TypogrOrd.118.*) 3) (jf. Under- B1.3 samt Undergrund 3.1) i betegnelser for hvad der angaar den skjulte forbyrderverden (i stor-byer) ell. (især) den illegale kamp, modstand mod besættelsesmagten i de (af Tyskland) under krigen 1939-45 besatte lande: Undergrunds-ar-bejde (*Pol.^{29/1}1948.9.sp.4.*), -bevægelse (1000 Ord fraHüller-Krigen. (1945).68), -hær (*EFoss. Fra passivtilaktivModstand.* (1946).292), -mand (*Vestre Landsrets Tidende. 1945.322.*), -tilværelse (Enkeltpersoner kan sortstemples og derved udelukkes fra alle Herberger og hen-vises til en Undergrundstilværelse, uden at der kan drages Omsorg for, at de kommer under virkelig Anstaltsbehandling. *Pol.^{4/1}1948.11.sp.7.*) 4) (efter eng. underground (railway), til adj. underground; jf. Under-

B1.3) i betegnelser for anlæg olgn. under jordens overflade: Undergrunds-bane (∴ en i udgravninger, tunneller under jorden løbende bane i visse storbyer. *BerlTid.*¹⁹ 1928. *Aft.* 10. sp. 5. *TeknO.* Undergrund-: *PDrachm.K.* 127. *jf.* Undergrund 3.2), -station (*BerlTid.*¹⁹ 1928. *M.* 2. sp. 1), -tog (*Alsted.Skoleminder.* (1946). 92).

Undergrænse, en. (jf. Under- B1.2 og -kant) linie, der afgrænser noget nedadtil. Snelinien — Undergrænsen for den Sne paa Fjældene, som ikke smelter om Sommeren. *Uss. Danm Geol.*³ 191. uegl.: (Lundbyes) Stemningsliv . . bevægede sig i Undergrænsen af det „normale“. *Id Ostenfeld. Lundbye.* (1937). 44. -**gud**, en. (især religions-hist.) gud af lavere grad indenfor en gudokreds. *LTid.* 1732. 60. *Ing.DM.* 192. Olympens hellige Herskere og . . de tallose Underguder og Halvguder. *GBang. EK.I.* 43. se ogs. u. Overgud. -**gulv**, et. 1) [2.2] (tøm.) gulv, der tjener som underlag for det egentlige gulv; især: blindgulv. Beton bruges . . til Undergulv paa Jorden under Brædegulve. *Gnudizm.Husb.* 102. *FagO.Snedk.* 2) (fagl.) om det lavestliggende af to plankegulve i en vis form af stæmmeværk. *NordConv Lex.V.* 392. -**gump**, en. (jf. Under- B1.2; zool.) partiet ml. hale og gatbor hos fugle. *Kjærbøll.* 423. *Seier. Bornholms Fugle.* (1932). 169. -**gær**, en. [2] (bryg.) gær, der samler sig paa gærkarrets bund; bundgær. *MDL.* 600. det lykkedes (*JC Jacobsen*) at omdanne Hvidtølsgæren til en Undergær. *Johs Steenstr. C.J.* 19. *Bryg.* (1941). 16. -**gære**, v. [2] [-gæ̀rə] vbs. -**ing**. (bryg.) om gæring (ved oljefremstilling, hvorved der anvendes undergær; dels som vbs.: *NordConv Lex.V.* 322. *Bryg.* (1941). 16. dels i part. undergæret brugt som adj., om ol: fremslillet til anvendelse af undergær. *Rigsdagst.L.* 1882/83. sp. 139. (*JC Jacobsen*) grundlagde . . vort første Bryggeri for undergæret Bajerskøl. *VlaCour.DH.II.* 446. **U-gørende**, part. adj. [-gø̀rənə] (til gøre under u. III. Under 3; sml. -virkende) som udfører noget ved overnaturlige kræfter; som gør mirakler. *Amberg.* den hellige Jomfrues berømte, undergørende Billede. *NPWivel.R.* 247. *Om dit Hoved Himlens Kloder, | i dit Hjerte Livets Floder, | undergørende Guds Moder! *JV Jens. C.114.* **U-gører**, en. [-gø̀rər] (jf. sv. undergöra; til -gøre (ell. gøre under u. III. Under 3)) undergørende person, væsen. erkiende Underets Storhed, og prise Undergjørerens Uendelighed. *Basth.AaT.* 4. Dog er han, Undergjørerens (∴ Kristus), bestandigt det ringe Menneske. *Kierk.XII.* 39. *FrPoulsen.RK.* 252. uegl. (jf. III. Under 2): Musikken . . den overjordiske Trøsterinde, den opflammende Undergører, der griber om alle Nerver og løfter Sjælen. *Brandes.L.II.* 174. -**haand**, en. spec. (jf. Under- B1.2; fagl.) den haandstaden dækkende del af handske. alle Hansker er af Gazeldaskind med Nektarin Underhaand. *Pol.*¹⁴ 1938. 9. sp. 1.

underhaanden, adv. [onər'høn'an] (især tidligere alm. (skrevet) i to ord under haanden). (ænyd. d. s. (*Kalk.V410a*⁶), eng. underhand, ty. unter der hand (mods. auf der hand, aabenlyst, tydeligt), holl. onder (de) hand, fr. sous main; egl.: skjult under ell. inde i haanden; jf. sv. under hand, lidt efter lidt, ældre ty. unter hand i sa. bet.; sml. Underhaands- 1) paa en hemmelig, skjult, ikke aabenlyst maade; nu især som udtr. for, at noget meddeles en ad skjulte veje, i fortrolighed, ganske privat ell. uofficielt, ell. at noget sælges privat til en person uden om det regulære marked, uden at være (offentligt) udbudt til salg (ofte m. bibet. af at de nævnte handlinger sker som en vennetjeneste olgn.). *Jomfrue!* . . som alle Ambassadeurs gierne har hemmelige Instruxer, saa har jeg Ordre at fornemme under Haanden, om Jomfruen har sin Møedom endnu. *Holl. Ul.II.* 5. Jeg har faaet at vide saa under Haanden, at der er saa nogle visse Folk, som vil have Fingre paa min Herre. *Kom Grønneq.III.* 380. forgiæves havde (han) friet til Atles Sester Oddruna, som han derpaa underhaanden elskede. *Suhm.Hist.I.* 293. Hos en Antiquar og under Haanden køber man for Halv-Priis. *Kierk.VI.* 277. Joden vil sælge (smykket) underhaanden for 20,000 Livres. *Schand.IF.* 224. || hertil (l. br.) **Underhaanden-salg** (*ForstO.* jf. u. Underhaands- 1). **I. underhaands**, adj. [onər'høn's] (ty. dial. unterhands, adv., hemmeligt, privat, holl. onder(s)hands, onderhandsch, adj., som foregaar underhaanden; til underhaanden; l. br.) i attrib. forb. m. subst. (vekslende m. ssg. m. Underhaands- 1): som sker underhaanden. *Pol.*¹³ 1913. 3. jeg (blev) sendt til Stockholm for der ved underhaands Samtaler at undersøge Stemningen. *JacAnd.Er.II.* 113. jeg har faaet underhaands Besked fra Ministeriet. *KMunk.Sm.* 24. **II. underhaands**, adv. (og adj.). [onər'høn's] (jf. Under- B1.3; især sport.) som udtr. for en maade at kaste ell. slaa (til bold) paa, idet haanden føres i en nedadgaende bue fremefter (jf. Underhaands- 2). Skulde man prøve at kaste den (∴ en kastepil) underhaands? L. førte Haanden bagud. *Gerdes.SE.* 17. **Sportsleks.II. 637. **Underhaands-**, i ssg. [onər(h)øn's-] 1) til underhaanden ell. I. underhaands, i betegnelser for hvad der sker, foretages underhaanden, bl. a. Underhaands- aftale, -akkord (jf. Akkord 1.3), -arbejde, -forhandling, -indbydelse (jf. Hjælpe O.), -indflydelse, -løfte, -meddelelse (jf. Hjælpe O.), -paa-virkning, -salg, -tegning (af aktier), -vlden. 2) (jf. Under- B1.3, II. underhaands, Underarms- 2 samt Overhaands-; især sport.) i betegnelser for bevægelser, hvorved haanden føres i en nedadgaende bue fremefter, fx. Underhaands-slag (i tennis, badminton m. m. *Gymn.II.* 116. *Sportsleks.II.* 637).**

Under-haar, et. [3] spec. (fagl.) om

de underste haar i en paryk. *Haararb.* 32. † **-haft**, part. adj. (jf. -havende) som man har (haft) under sig; undergiven, -ordnet. han . . blev Capitain ved Czarens Livvag, og var blant andre med sine underhaftige Folk beordred at beskytte den unge Czar Peters person udi det store Oprør. *Holb. Hh.* I. 254. **-hage**, en. (jf. Under- B.1.2). 1) (l. br.) nederste del af hagen. den brede Underhage med dens atlaskglatte Hud (: hos en ung kvinde). *Gjel.M.* 40. 2) (nu kun dial.) hage lignende parti under den virkelige hage hos person med dobbelthage (1). *Moth. Conv.* U16. Feilb. **-hale**, v. [7] [-ha'la] (jf. hale (sig) under u. II. hale 1.3) † m. h. t. varp, udsat fiskeline olgn.: i en baad hale sig hen langs det (den), idet man efterhaanden løfter det op. *Harboe.Mar.O. Idræts.B.I.* 380. **-hals**, en. 1) (jf. Under- B.1.2; jagl.) nederste del af halsen. *vAph.* (1759). Saadanne Folk have vel ingen Underhals, ey heller stive Laugsansigter med nedhængende Kæver. *Lægen.* III. 12. (fuglen er) hvid paa Strube og Underhals. *Sal.* V 500. || (vet.) m. prægnant bet., i forb. have underhals, om hest: have en hals, hvis underside danner en konvekse bue. *Idræts.B.* II. 824. *Travsportens Aarbo.* 1944. 195. 2) (jf. u. Under- B.1.1) † hals (1.6) paa undersejl. *Tuxen.* *Sofart.* 472. *Scheller.Mar.O.* **-haltig**, adj. se -holdig. **-handle**, v. [-han'la] vbs. -ing (s. d.). (ænyd. d. s. i bet. 2; efter ty. underhandeln, til ty. unter, mellem (se IV. under 15)) 1) føre forhandlinger, drøftelser for at naa til en overenskomst. 1.1) † trans., m. h. t. sagen: ved forhandling (af mellemmand) ordne, forlige, bringe i stand. er Giernings-Manden ogsaa af høj Stand, bliver Sagen af hans Venner underhandlet. *Pflug.* *DP.* 1091. *Hamburgerne* (søgte) at underhandle et Forlig imellem Kongen og Keiseren. *Holb.DH.* II. 362. 1.2) intr., især i forb. med med og om til angivelse af modparten, henh. sagen: forhandle for at opnaa en ordning, overenskomst om (en sag). *Carolus Simplex*, seende sig med Magt intet at kunde udrætte mod disse mægtige Fiender (: normannerne), betienede sig af Francon Erkebispnen af Rouen . . til at underhandle om Fred eller Stillstand. *Holb.DH.* I. 28. Kejseren underhandler med Grev Henrik. *Ing.V.S.* III. 159. to af Rigens Raader vare tagne afsted for at underhandle med Fjenden. *JPJac.* I. 34. han (sender) Sendebud hen og underhandler (1819: handler) om Fred. *Luc.* 14. 32 (1907). 2) † handle paa urigtig ell. ulovlig maade. „gâe en i forkøb“. *Moth.* H68. **-handler**, en. [-han'lar] (†) **-handlere**. *Slange.* *ChrIV.* 249). (ænyd. underhandlere, ty. unterhändler; til -handle) 1) person, der underhandler (2), især paa en andens vegne; spec. om person, der er bemyndiget til paa en stats vegne at føre forhandlinger med en anden stats repræsentanter. *DL.* 1—6—4. Jeg har taget mig den Frihed at skrive Fruen

til, og uden Underhandlere og Mediateurs at tilkiendegive hende mit Hiertelav. *Holb. Philos.I.4.* (hans) tyske Blod og maritime Opragelse . . gjorde (ham til) en brugbar Underhandler med den tyske Intendantur. *Lehm.II.* 273. 2) † person, som driver ulovlig handel. „den, som gâer andre i forkøb“. *Moth.* H68. ogs.: person, som handler lumskt, svigagtigt. *Cit.* 1715. (*Vider.II.* 147). **-handling**, en. [-han'len] flt. **-er**. (ænyd. d. s., ty. unterhandlung) vbs. til -handle (2); forhandling med det formaal at opnaa en overenskomst. Efter lang Underhandling (orig.: Negotiation) blev endeligen Kongen og Hertugen tilladt at begive sig . . til Tydskland igien. *Holb.DH.* I. 403. Mellem Kongen og de fremmede Kjøbmænd fandt der en lang Underhandling Sted. *Ing.KE.* I. 50. Der kom intet ud af Underhandlingerne. *VSO.* *Modstand er forgjæves Værk, | Bønner er til ingen Nytte, | Underhandling frugter ei. *Drachm.* *DM.* 135. indlede underhandlinger (*Bl&T.*), pleje underhandling (se u. II. pleje 2.1); ligge i (*Bl&T.*), træde (*Ludv.* se ogs. u. II. træde 4.1) i underhandling(er) med; staa i underhandling(er) med: Antiquaren N. i Hamburg staaer i Underhandling om at købe hele Bibliotheket. *Mynst.* (*Hjort.* *B.I.* 119). se ogs. u. II. staa 4.1. || † drøftelse; diskussion. I een af vore Underhandlinger over det danske Sprog . . kom vi paa Tale om Hexameter. *Bagges.DV.* IX. 101. **-harve**, v. [2] [-hær'vø, -ha'r'vø] vbs. **-ning** (*Landm.B.I.* 554). (landbr.) harve den pløjede jord første gang. *Moth.* H102. enkelte (har) været lidt ude at underharve eller slæbe Jorden. *Ugeskr. f. Landmænd.* 1944. 160. sp. 1. **-hav**, et. (jf. ænyd. underhau, sydligere hav; sj.) m. hentydning til *Wess.* 224 (se u. IV. under 7.1) om Holland, *Nederlandene*. (i de nederlandske malerier er) gemeenligen Noget, var det end nok saa lidt, af Underhavets Taage. *Bagges.DV.* IX. 223. **-havende**, part. adj. [-ha'vøna] (ænyd. d. s., ty. unterhabend (til unterhaben); jf. IV. have 12.1) som staaer under en anden som hans underordnede ell. undergivne. 1) † som adj. (m. pass. bet. i forhold til det flg. subst.); vist kun i forb. m. poss. pron. ell. gen. (lederen af brobygningen) blev vaer en af sine underhavende Timmermand, som havde mistet sit Skiæg. *Holb. Hh.* I. 285. *SøkrigsA.* (1752). §57. (kongernes) underhavende Fylker. *Grundtv.* *Snorre.* II. 103. den videnskabelige Deel af min underhavende Expedition. *StBille.* *Gal.* III. 29. 2) (gldgs., jf.: „taber sig stærkt.“ *Levin.*) substantivisk; især om person, der er i ens tjeneste, ansat hos en, undergivet ens magt, myndighed; navnlig om person, der er underordnet en anden indenfor militæret, etaterne, en forretningsvirksomhed olgn.; tidligere ofte spec. om undersaat; næsten kun i flt., i forb. m. poss. pron. ell. gen. Øvrigheden skal tilholde deris Underhavende, og Husbonderne deris Ty-

ende og Tienere, at komme til Kirke. *DL. 6—3—2.* Konger, der har været elsket og afholdt af sine Underhafvende. *Dumetius. III.6. (bonden)* omgaaes . . stedse sine Underhavende med Mildhed. *Junge.361.* kommer (*embedsmanden*) fra en anden Provinds, da forstaaer han ei engang sine Underhavende; thi deres eiendommelige Mundord er ham fremmed. *Blich. (1920). XXI.70.* Nu var Foreningen blevet sagt op, og Formanden . . var ude for at finde et nyt Domicil for sine Underhavende. *Aakj.FDD.117.* || (*sj.*) *i ent.* han beegnede mig mere som en Paarørende, end som sin Underhavende. *Biehl. Cerv. LF.I. 70.* han (*kom*) i Huset hos mig, for under min Veiledning at fortsætte sine Studier . . Jeg behandlede ham som en yngre Ven og ikke som en Underhavende. *Ørst.VIII.153.*

-havs-, *i ssgr. (jf. Under- B1.3; l. br.)* *undersøisk; i ssgr. som Underhavs-kabel (Opf. B. I.315. Opf. B. III.2.79.)* -ledning (*Opf. B. I.315.*), -linie (*o: undersøisk telegraflinie. smst. 314.*), -traad (*o: telegraftraad til undersøisk brug. D&H.*).

Underhold, et. [ʰonər, hølʰ] (*ænyd. d. s., mnt. underholt, nht. unterhalt*) **1)** *vbs. til underholde 1: det at sørge for et væsens føde ell. (nu næsten kun, m. h. t. person) føde og andre livsfor nødenheder (gennem længere tid); mere konkr., om understøttelse, penge til livsfor nødenhederne ell. undertiden (især tidligere) om persons indtægter, levebrød ell. om føde- (midler).* en Dagdriver, der alleene aad og drack, og intet vilde arbejde til Kones og Børns Underhold. *Holb. Kandst. II.3.* indbyggerne (*i Finnmarken*) nære dem allene af deres fiskeri, undtagen, Fieldfinnerne, som søge deres underhold af jagt og skytteri. *sa. DNB.37.* ham var det, der havde betalt Peers Underhold og Opragelse hos Hr. Gabriel. *H. C. And. SS. VI.93.* mindre Vej- og Broarbejder, som havde givet ham et godt Underhold. *Pont. LP. VIII.166.* Som Eksempel paa et Underhold for Ægtefolk (*o: ved aftøgt*) skal anføres fra 1848 (*osv.*) *Aarb. Kbh. Amt. 1938-39.365.* Forraadet til Dyrenes Vinterunderhold. *Steensberg. DB.49.* tjene til underholdet, *se tjene 7.1.* **2)** *til underholde 2; næsten kun i forb. livets underhold (jf. Livsunderhold).* *den Trældom, som ey fattes | Livets Underhold, er sød. *Reenb. II.443.* forhold ikke den Fattige hans Livs Underhold (*Chr. VI:* lad den fattige ikke lide nød i sit liv). *Sir. 4.1.* **3)** (*nu næppe br.*) *til underholde 3: underholdning (3).* for det meste lod (*man dansen*) optøres kun af Slaver til selskabelig Underhold, som et behageligt Skuespil for Sandserne, uden at man selv deeltog i den. *Frank. SM. 1809.364.* her (*er*) aldeles Intet gjort til Gjesternes Underhold. *H. C. And. ML.388.*

underholde, *v. [ʰonər, hølʰ] prætt. -holdt; part. -holdt ell. (nu ikke i rigsspr.) -holdet (Pflug. DP.616. Holb. Kh.671. Brors.*

79. Buchhave. BV14). *vbs. -(n)ing (se Underholdning) ell. (sj.) -else (LTid. 1742.85. Oecon Journ. 1757.389), jf. Underhold. (ænyd. d. s., mnt. underholden, nht. unterhalten; til IV. under 2; grundbet. (for bet. 1-3): holde under noget for at understøtte det, sml. fr. soutenir)*

1) *m. h. t. levende væsen: holde i live; give føde og andre livsfor nødenheder; skaffe det til livets ophold nødvendige. 1.1) (nu næppe br.) m. h. t. dyr og planter; ogs. (m. h. t. dyr): holde (II.11.2).* I Hafverne er ofveralt Sand-Bunker, hvorudi han om Sommeren underholder alleslags Insecter til sin Plaisir og Observationer. *Klevenf. R. J. 114.* Denne Forskiellighed (*m. h. t. jordbund og plantevækst*) tiener . . til at underholde saa mange flere Slags af Planter og Creature. *Suhm. II.60.* || *i præss. part. m. pass. bet. Sædelandets Frugtbarhed skal vedligeholdes og forøges ved den af de underholdende Kreaturer tilvirkede Godning. Cit. 1776. (Aarb. Sora. 1917.99).* **1.2)** *m. h. t. person; især om handling, hvorved en person ell. institution for et længere tidsrum skaffer en person, der ikke kan forsørge sig selv, (midler til) livets underhold; ofte spec. m. h. t. person, der ikke bor hos forsørgeren; tidligere ogs.: holde i sin tjeneste (som slave, tyende osv.).* See her er den brave Mand, jeg har foreslaaet (*til din ægte mand*), som . . er i Stand at underholde dig (*o: datteren*) reputeerlig. *Holb. LSk. I.6.* Almuen forargede sig over (*at jøderne*) underholdte mange Christne Slaver af begge Kiøn. *sa. Kh.660.* et lidet Hospital, hvor fire Fattige underholdtes. *Thurah. B.87.* Man siger om en Familiefader: han har flere smaae Børn at ernære og en fraværende Søn at underholde. *PEMüll. 227.* vi (*ser*) Frederik den Anden underholde Arbejdsfolkene ved Frederiksborgs Optørelse med saltet Vildbrad fra Bergenhus. *Troels L. I.49.* Moderen er . . pligtig til at underholde Barnet (*o: det vægte*). *Vorthj. III.3.70.* || *spec. m. h. t. elskerinde (jf. u. II. holde 11.1).* fornemme Folks underholdte Elskerinder. *Brandes. VIII.122.* (*bogen*) handler om et Pariserbarn, Søn af en „underholdt“ og smuk Dame. *Rubow. P.130.* || (*nu næppe br.*) *refl.: ernære sig. (disse folk) underholdt sig meest ved Jagt og Fiskerie. CFWegener. A. I.3.* || *lade sig underholde. det (var) rimeligt, hun lod sig underholde af Kalo Gods. JPJac. I.212.* han lader sig underholde af sin kone | *spec. †: lade sig hverve som soldat. Moth. H249.*

2) *m. h. t. ting ell. forhold: holde i en vis tilstand ell. virksomhed; især: sørge for, at en virksomhed varer ved, holder sig, fortsættes. 2.1) † m. h. t. ting: holde i en vis tilstand ved at underkaste den en varig fysisk påvirkning. Moth. V184.* skulde . . en Tørke indfalde, bliver Stedet ofte vandet og underholdt i en frugtbar Fugtighed. *Buchhave. BV14.* saavel Formen selv som

Karret hvori den staaer maa underholdes med koghed Vand (o: ved lysestobning). *HCLund.Samler.I.(1803).53. 2.2* (nu kun undertiden fys.) m. h. t. fysisk proces (især: forbrænding), livsfunktion: holde i gang, vedligeholde (ved at skaffe ell. frembringe det hertil fornødne); opretholde. Den forøgede Uddunstning, som den saa længe vedvarende stærke og næsten altid tørre Heede bestandigen har underholdt. *Tode.ST. II.17.* Paa Bredden havde de antændt et Baal, som En af dem bestandig underholdt. *Etlar.GH.II.48.* ilt underholder forbrændingen | || i billedl. udr. umag dig intet med at dæmpe en Brand (o: en kærlighed), som jeg finder Fornøvelse i at underholde. *KomGrønneq.III.86.* De nøjedes med at tænde deres poetiske Fakkel ved den Alterild, som de renhertede Sværmerer underholdt. *Brandes.VI.312.* || underholde livet, (jf. bet. 1; nu sj.) opretholde livet. *(gud har) Underholdet Livet, | Mad og Drikke givet. *Brors.79.* i denne Sommer har (jeg) næsten maattet underholde Livet med sur Mælk og deslige. *Cit.1763.(AarbVends.1926.326).* **2.3** (nu l. br.) m. h. t. foretagende, virksomhed, især forbindelse, samkvem olgn.: opretholde; holde i gang. alle de Fabriquer . . som Danemark nu underholder i Holland og England. *OeconT.I.5.* I senere Aar have vi . . altid underholdt en fortrolig Brevvexling. *Gylb.IX.113.* Til Danzig underholder jeg som hidtil regelmæssig Fragtdamperforbindelse. *Pol.²⁶⁴.1920.19.sp.2.* || (jf. bet. 3; nu næppe br.) m. h. t. samtale. hun nødes . . til at underholde Samtalen med nogle faa alleene. *Eilsch.F.10. Gylb.I.92. 2.4* (nu næppe br.) m. h. t. andre (fysiske ell. aandelige) tilstande: opretholde; støtte. det Haab, som hendes mere alvorlige Søster stedse underholdt hos dem. *Ew.(1914).I.62.* jeg fandt det nødvendigt, at underholde denne gamle Vildfarelse hos (folket). *Bagges.NK.302.* Ægtestanden tiener til at underholde Sundhed. *Tode.ST.I.133.* Jeg troer, der er en Forstaaelse imellem dem; ved hvilke Midler de underholde den, veed jeg ikke, men hvorledes den er opkommen, det veed jeg. *Gylb.IX.109.*

3 („en nyere, af det Tydske optagen Bemærkelse.“ *MO.¹ jf. ogs. Festskr.Siderw. 272*) sørge for, at en ikke keder sig; faa tiden til at gaa for en paa en behagelig maade ved adspredelser (som spil, musik, oplæsning, optræden af forsk. art osv.) ell. ved at fortælle vedk. noget ell. samtale med ham. Philedon og Renatus underholde hinanden udi en Discours over de udi Titlen nævnte Materier. *LTid.1726.542.* *Lad os nu passiare lidt engang, | Jeg skal jer underholde. *Heib.Poet.IV.386.* Han underholdt be-

levent. *LeckFischer.Ka.32. jf.:* For at Frankrig aldrig skulde kede sig, underholdt Kejseren bestandig sine Undersaatter med storartede udenrigspolitiske Foretagender. *Ru-*

bow.NapoleonIII.(1948).68. || refl. (især i forb. m. med, jf. III. med 5.1). Dr. Detmoldt, som underholdt sig længe med mig over det Nyeste af Fysik og Philosophi. *Ørst.Br. I.27. (Bulwer var)* temmelig døv og meget vanskelig at underholde sig med. *HCAnd. ML.425.* Med slige Enetaler underholdt Dr. R. sig. *JVJens.RF.103.* || part. underholdende brugt som adj. især er Overblikket fra det høie Slot underholdende. *Bagges.L. II.66.* at dansse mellem Æg, og andre lignende lige saa underholdende som gavnlige Øvelser. *Kierk.VI.53.* Han er ganske underholdende. *Pont.DR.II.208.*

4 (ænyd. d. s. i bet.: opholde sig (*Kalk.IV.657*); efter ty. sich enthalten; sml. sv. undanhålla, förholde en noget; jf. undholde) † refl., i forb. m. fra: holde sig (borte) fra; afholde sig fra. Det er sieldent, at de underholder sig fra de Ragouts og andre saadanne Modens Retter, hvor den naturlige Smag er qvalt. *Tode.Overs.af Cadogan. Gigt.(1796).54.*

Underholder, en. fl. -e. (ænyd. underholdere (i bet. 1); til underholde) **1** (nu sj.) person, der underholder (1) en anden. *vAph.(1759).* krigen har ødelagt ogsaa din (o: en fraskilt kones) underholder. *NisPet. Dagtyve.(1941).122.* jf. underholde 2.3: (staten) som denne Skoles Opretter og Underholder. *ArneFogPedersen.DanmarksførsteHøj-skole.(1944).17. 2* (l. br.) person, der underholder (3) andre. den joviale Agent var en flink Underholder, som forstod at fortælle og udfritte i det rette Forhold. *AndNø.D. 264. BerlTid.²²⁴.1944.M.7.sp.6.*

underholdig, adj. (-haltig. *VVed. BB.304.* (efter sv. underhaltig; sj.) af ringere gehalt, lodighed, værdi end det paakrævede (jf. -lødig). B. førte underholdige Varer og blev trængt i Baggrunden. *Madelung.Opbrud.(1909).48. billedl.:* Kvinden vilde aabent og hensynsløst vrage alle underholdige Mænd. *smst.99.*

Underholdning, en. fl. [lonær,høln'en] († **Underholding**. i bet. 1: *Holb.UHH.IV.5. Pamela.I.319.* i bet. 3: *Blich.(1920).XXXII. 161. jf.:* „for ogsaa Underholding, hvilken Form endnu synes almindeligst i Betydn. = Conversation.“ *Levin.*) fl. -er. (ænyd. underhold(n)ing (i bet. 1), mnt. underholdinge, nht. unterhaltung) vbs. til underholde. **1** til underholde 1; især til underholde 1.2: det at underholde en person; ogs.: hvad der ydes en person af (ell. til anskaffelse af) føde, ell. (nu i reglen) føde og andre livsmønstre; nu oftest: underhold (1.2); ogs. undertiden: indtægter, levebrød; tidligere ogs.: føde-, nærings-, levnedsmidler. Oran Zeb gav ham hen ved fem Tønder Guld aarligen til Underholdning. *Holb.Hh.I.151.* Det er billigt, at en Fader bidrager til hans uægte Barns Underholdning. *Stampe.IV.190.* de enkelte agtbare Tydskere . . der blot ved deres . . Duelighed, uden Vindmagerie, have banet sig Veil til

den Ære og Underholdning, som de her nyde. *PAHeb.R.II.3.* Ved Fratrædelsen fra Embedet havde han (o: en biskop) beholdt noget af dets Jordegods til sin Underholdning. *Fr Hamm.EnSkolastiker.(1865).114.* han (vilde nødig) søge sin Underholdning som Huslærer. *EhrenerM.F.X.A.2* (nu næppe br.) til underholde 2: opretholdelse; vedligeholdelse. bemærkede Svenske Raad . . forsikrer de Danske udtrykkeligen om god Naboeskabs og Venskabs Underholdning. *Slange.ChrIV.1322.* Underholdningen af Blussene koste omtrent 2½ B. pr. Time. *MR.1830.68.* || livets underholdning (jf. u. Underhold 2). En Mand . . erhvervede sig sit Livs Underholdning ved at lade nogle Aber gjøre Konster. *Kielsen.A.116.3* til underholde 3; især: hvad der jaar tiden til at gaa paa en behagelig maade; adspredelse; oftest om optræden, musik, oplæsning o.lgn., hvorved et selskab underholdes (jf. Aftenunderholdning 2); tidligere spec. om samiale, konversation (jf. Aftenunderholdning 1). *vAph.(1764).* enkelte Skrifter, baade til Opbyggelse og Underholdning. *Ing.K.E.II.168.* Gjesternes eneste Underholdning (var) den, enten til Fods eller paa et Æsel at gjøre Vandring i Bjergene. *HCAnd.ML.388.* Hun smilte spottende, et Rollesmil til gold Underholdning for sig selv. *JørgenNiels.DH.8.* Broget Underholdning (i radioen). *Hvad hedder det?(1947).379.* stof til ell. for underholdning, se Stof 3.2. **Underholdnings-**, i ssgr. 1) (emb., jur., nu l. br.) af -holdning 1 (jf. Underholds-): **Underholdnings-bidrag** (Regl.^{22/1814.§61.} *Lassen.AO.755*), **-penge** (Forordn.^{10/1798.} *MinSkr.4/1859*), **-pligt** (*Goos.I.461*). 2) (især æstel.) af -holdning 3, bl. a. **Underholdnings-bog**, **-film**, **-forfatter**, **-komedie**, **-lekture**, **-litteratur**, **-musik**, **-program**, **-roman**, **-skribent**, **-stykke**; spec. (nu l. br.) til bet.: konversation bl. a. **Underholdnings-gave** (*Ing.EF.V.105.* *Goldschm.IV.126*), **-genstand** (*Ing.EF.XIII.27*), **-kunst** (sa. *EM.III.116*), **-sprog** (sa. *LB.III.71*), **-stof** (*smst.II.104.* *Gjel.T.316*), **-talent** (*Pont.BH.70*), **-tone** (*Ing.EF.VIII.199*). **Underholds-**, i ssgr. [lonærhøls-] (emb., jur.) af Underhold 1.2 (jf. Underholdnings-1): **Underholds-bidrag** (o: pengeydelse til en person, som man har forsørgerpligt overfor; spec. om ydelse fra en barnefæder til underhold for et udenfor ægteskab fødte barn; alimentationsbidrag. *Instr.Distr.18.* *JurFormularbog.79*), **-krav** (*Lassen.SO.548*), **-penge** (spec. om penge, som en kreditor skulde udrede til underhold for en gældsfange. *David's.KK.293.* *LovNr.90^{11/4}1916.§623*), **-pligt** (*VortHj.III.3.41.* *Ugeskr.f.Retsv.1948.B.265*), **-ret** (*Ugeskr.f.Retsv.1949.A.203*), **-ydelse** (smst.200).

Under-horn, et. (efter ty. wunderhorn; til III. Under 3; nu sj.) horn (3.1), hvis toner har magisk virkning; ogs. billedt.

Ing.DD.III.21. den rette Riddersvend med det klingende Underhorn. *Tops.II.550.* Schlegel blæser revolutionære Melodier i det store romantiske Underhorn. *Brandes.IV.259.* || (sj.) om drikkehorn, der ad magisk vej fyldes med drikke. (det er) vistnok sandt, at Oehlen-schlägers Muse har et Overflødhedshorn i Armen . . og at dette Horn ligesom Underhornet i Thors Rejse efter hver ny Udgydelse synes lige så fuldt som før. *Hjort.KritLit.II.54.* **-hud**, en. [2] (anal.) bindevævslag under læderhuden; subcutant væv. *S&B.LandbO.II.678.* || hertil: **Underhuds-bindevæv**, **-fedtlag**, **-fiber**, **-slimsæk**, **-væv** ofl. **-hug**, et. (jf. -skære 2, -stille 2) filehug (paa dobbelthugget fil), der danner en vinkel paa 35°—55° med filens længderetning. *Larsen.Thaulow.M.I.376.* **-hugge**, v. [2] vbs. **-ning** (se ndf.), jf. (sj.) **-hugst** (*Larsen.*) (ænyd. d. s. (*ASVedel.Sazo.(1575).450.451*), glda. (vbs.) wnderhwghælsæ (*5Mos.19.5* (*GldæBib.*)), ty. unterhauen) hugge ind i ell. under noget forneden; især (forst.) m. h. t. træ: hugge ind i, gøre indhug i stammen forneden, inden det bringes til fald. Underhugge . . Er at hugge løst nedentil. *Molh.H296.* (træet, der skulde fældes, var) underhugget rigtigt nok. *HilmarWulff.VL.127.* Skorstenene underhuggedes og sank i Grus en efter en. *AarbKbh.Amt.1937.248.*

|| i stenhuggeri: tilhugge trinforkanterne i de øvre trappetrin paa undersiden, saaledes at de enkelte trin kommer til at slutte jævnt til hinanden. Underhugging af Trappetrin. *Priskurantf.Stenhuggerfaget.(1938).40.* **-hulle**, v. [2] [-hu!le] (l. br.) danne hulheder under noget ell. ind i det nederste af noget; underminere; undergrave. du sprudlende Bæk! hvor brusur du hen, nedentil om de underhulede Rødder. *Birch.II.59.* *HCAnd.(1919).IV.86.* den underhulede Brink (ved stranden). *Elkjær.HF.24.* **-hus**, et. (ænyd. d. s. i bet. 1 (*HMogens.*), oldn. undirhús, mnt. underhus; jf. Under- B1.2) 1) (l. br.) nederste del af et hus; underetage. Ilden maatte være opstaaet i Taget; thi ellers maatte Røgen af AVerne, som Underhuset var fuldt af, have ytret sig som et Forvarsel. *Cit.1731.* (*RNielsen.Sejersø.(1923).80*). *Bardenfl.Som.II.142* (se u. Overhus 1). 2) (efter eng. the lower (ell. † nether) house) betegnelse for det ene (rent folkevalgte) af en rigsdags to kamre; næsten kun om det ene kammer i det eng. parlament: house of commons. *Holb.MTKr.206.* en Majoritet i Underhuset for Slavehandelens totale Afskaffelse 1796. *FrSneed.I.485.* *Heib.Pros.I.394.* den franske Republikens Underhus. *Rubow.NapoleonIII.(1948).35.* **-hvede**, en. (jf. Under- B1.2, II. Under, Underkrydder; bag.) den af den overskaarne hvedebølles nederste flade halvdel dannede hvede (II). † **-hyre**, v. (ænyd. d. s.; fra mnt. underhuren, hyre, leje hemmeligt, holl. onderhuren; jf. Under- B3) (ved tilbud om højere løn)

hyre en person, som allerede er borthyret til ell. i tjeneste hos en anden, i at hemmelighed ell. mod den andens vilje. Ingen Skipper maa underhyre een andens Styremænd, eller Baadsmænd. *DL. 4—1—2. Cit. 1707. (Dekgl. Laugs-Artikler til 1723. I. 322).* † **-hænde-havende**, part. adj. (*til have under hænder u. Haand 12.11*) *m. pass. bet.: som man har i arbejde. det underhænde-havende Kobberstykke om Slaget 2den April. BerlTid.^{3/4} 1803. [6]. sp. 2. -hæng*, et. [17.4] (*ja gl.*) *det at hænge (for langt) ned; spec. (mol.) om det forhold, at liggeren er kommet ud af stilling. SprKult. II. 118. -hænge*, v. [-hæn'ə] vbs. *jf. -hæng. 1) [2] hænge nederunder noget, ned fra noget; vist kun i præs. part. brugt som adj. DaEngTeknO. underhængende Rende. Bl&T. 2) [3] (l. br.) hænge noget bag ved noget andet; give (noget) et ophængt underlag. Gardinerne, som De vel nok skal underhænge med hvide, (kan) være af mørkere grønt . . . Stof. Tidens Kvinder.^{22/4} 1930. 32. -hængsel*, et. (*jf. Under-B1.2; ja gl.*) *nederste hængsel (paa dør, vindue olgn.); ogs.: nederste del af en særlig art hængsel (Hamborg-hængsel). FagOSnedk. -hørig*, adj. (*dannet til høre under u. høre 10.10; sj.*) *som hører ind under; substantivisk: Mariekapellet i Haderslev (blev forenet) med dets Underhørige (s: hospitalet i Eckernførde). APetersen. Fra de 30 otte Sogne. (1933). 180. -høst*, en. [14] (*sj.*) *høst, hvis udbytte er under middel; daarlig høst. Bl&T. -høvding*, en. (*l. br.*) *høvding, der staar under en anden høvding (overhøvding). Hostr. FF. 160. Dag Nyh.^{22/4} 1913. Till. 4. sp. 1. † -i*, adv. [17.4] *i den underste del; for neden. Alle grøfter skal være allen (s: I alen) vide under i. Cit. 1718. (Vider. III. 463). -ilte*, et. [14] (*jf. Forilte; kem.*) *iltforbindelse, der kun indeholder lidt ilt (for lidt ilt til at danne salte med iltstyrer); suboxyd. Ørst. TN. XXIII. EBüllmann. Uorganisk Kemi.¹ (1940). 177. -inddele*, v. vbs. (s. d.). (*jf. -afdele, -dele*) *inddele i underafdelinger. Den materielle Kunst . . . underinddeles i: Arkitektur, Skulptur, Relief. Brandes. I. 500. Speciallægerne kunde (i telefontbogen) underinddeles i Mavelæger, Kvindelæger, Nerve-læger o. s. v. Spectator. 1947. 61. -inddeling*, en. *det at inddele noget i mindre, mere specielle grupper, afdelinger ell. om hver af disse grupper, afdelinger. Rask. Br. I. 384. i dette system (for bakteriernes nomenklatur kan) indføres finere underinddelinger, således kan familien deles i subfamilier, disse i tribus, tribus undertiden i subtribus o. s. v. Mds-skrDyrl. LX. 279. -jagt*, en. (*efter ty. unterjagt; jæg., foræld.*) *egl.: jagt, som det var tilladt alle at drive paa visse dyr, mods. jagten paa de dyr, grundæjeren forbeholdt sig; jagt paa 60 det mindre vildt; ogs. om videt ell. jagtrettigheden. *Hun (s: en gudinde) Reven underjagt gav over Gæs og Ænder. Holb. Metam. 25. Til Underjagten høre Harer, Daxe, Oddere*

(*osv.*) *Schytte. IR. II. 313. DJagtleks. 558. se ogs. u. Overjagt. spøg.: Invention af en uskyldig, nyttig og Philosophisk Underjagt. Denne Øvelse bestaaer i at jage efter Fluere, udi Huuse og Værelser. Holb. Ep. III. 96. -jord*, en. [2] (*ænyd. d. s. i bet.: lavere liggende jord; jf. -jordisk osv.; nu l. br.*) *i best. f., om sted, verden, der forestilles beliggende under jorden; underverden. *(Oehl. som Aladdin) staaer derinde | Blandt Underjordens diamantne Træer. Bagges. II. 152. *Til at vorde Underjordens Dronning blevst du (s: Hel) født. Oehl. ND. 203. den mytiske verden, fra gudernes himmel indtil underjordens og dødsrigets dyb. AOltr. (DSt. 1918. 18).*

underjordisk, adj. [ʊnər'jor'disg, -jor'disg] († **-jor(d)sk**. *Holb. Jul. 12. sc. Bagges. V. 261. Heib. Poet. VII. 377*). (*ænyd. underjordisk, -jordisk (i bet. 2), jf. ty. unterirdisch; dannet til forb. under jorden (se Jord 1.2, 2.2); jf. -jord, -jords*)

1) † *som hører til paa den anden (som nedadvendende forestillet) side af jordkloden; substantivisk om antipode: *Underjordiske som sover . . . | Under Jorden giør et Hop! Wess. 12.*

2) *som befinder sig ell. hører til under jordoverfladen ell. i jordens indre (mods. overjordisk 1). 2.1) i al alm. underjordiske Reyser, hvortil den berømmelige Niels Klim, den underjordiske Columbus, har banet Veyen. Holb. Rpb. II. 2. at opbrække de underjordiske Steene, som Ploven støder an paa. Borreby. PA. 17. næsten alle uden Undtagelse leve de (s: insekterne) et underjordisk Liv. Lükken. Dyr.¹ 48. Savonnière-Stenen . . . er blod ved Brydningen, der foregaar underjordisk, men hærdner i Luften. Suenson. B. III. 300. Jordskielv og underjordisk Ild. LTid. 1726. 823. Jorden slaar Revner, saa den underjordiske Ild bryder frem. Goldschm. Hjl. II. 470. se ogs. u. I. Ild 1.2. underjordisk torden, se Torden 2.1. 2.2) (bot.) om plante-del: *som befinder sig, vokser under jorden. Drejer. BotTerm. 17. Sal.² XII. 64. || i betegnelser for planter, hvis vigtige, udnyttelige dele vokser under jorden. I Frankrige finder . . . Arachis eller den underjordiske Jordnød (Arachis hypogæa L.) flere og flere Yndere. HCLund. Samler. II. (1804). 335. Den som Køkkenurt dyrkede Oxalis Deppei hedder: Underjordisk Agurk (1) Ammerødderne syltes som Asier. A. Lange. (Fynsk Hjemstavn. 1939. 26). underjordisk kaalrabi, kaalroe, Brassica napus rapifera ell. Rutabaga. Mall. H. V. 116. Mentz. O. Pl. 207. 2.3) som er bygget, anlagt ell. udgravet under jorden. (de) lode grave mange Huuler og underjordiske Gange, hvorudi de kunde skiuile sig og have Communication med hverandre. Holb. Kh. 112. Emdrup-Søe, som giennem underjordiske Render giver Kiøbenhavn sit meeste Vand. EPont. Atlas. II. 66. (Londons) over- og underjordiske Jernbaner. Brandes.**

Br.I.112. den underjordiske Toiletanstalt. *ORung.P.211.* || (*jarg.*) substantivisk, især i best. anv. den underjordiske, om en under jorden bygget nødforårsanstalt i (stor)byer. den „Underjordiske“ paa Amagertorv. *Pol. 1⁴/1902.1.sp.5.* || (*jf. bet. 3.1 slutn.; sj.*) om person. *een underjordisk Potentat (∴ en kældermand). *Sort.(Saml.DanskeVers.VI.154).* **2.1**) som hører til en verden, der tænkes at eksistere under jorden ell. i jordens indre (underverdenen). *det skumle, gyselige, | Nysnævnte underjordiske Rige (∴ helvede). *Bagges.V.261. spec. om (hvad der hører til i) den i Holb.NielsKlirmsReise.(overs.1742) omtalte verden inden i jorden: Holb.Ep.IV.359.* || især: som hører til det samfund af overnaturlige, i reglen dvergagtige væsener, som *if. folketroen bor under jorden (i høje) ell. under (ved) menneskers boliger.* *I saadant (∴: pisset) haver gjort just paa et saadant Sted, | Hvor under samme Tid et Maaltid var bered, | For underjordske Folk. *Holb.Paars.179.* de kunde fortælle, om Trolldøj og andet underjordisk Tøj. *Halleby.193. jf.: Dvergens underjordiske Skikkelse paa den store Hest. CBernh.V.290. substantivisk, oftest i ft. (de) underjordiske: Mand haver adskillige Exempler paa, at Folk ere bleven forjodt, fordi de haver kastet deres U-reenlighed paa de Steder, hvor Underjordske holte til. Holb.Paars.179.* *Men, Fader! er det Sanden, | Og er der Skatte til, | Som gives En og Anden, | Naar Underjordisk vil? *Oehl. XXIV.27.* de Underjordiske. — Saaledes kaldte Almuen et Slags Gnomer eller Nisser, som efter gamle Sagn vare Øens (∴: *Bornholms*) hemmelige Beskyttere. *Ing.EF.I.3.* de underjordiske gav Bonden god Aaring. *Grav. Espen.(1933).9. jf.: De er da vel døbt, Børsting? spørger Nikodemus betænkelig. — Aa, han er vel ingen ren Underjordisk, siger Katrine. Buchh.SP.163. † m. substantivisk ft.s-bojn.: Underjordsker. *een havde hørt Hælhæsten, | Een anden Nissen seet, een Underjordsker hørt. Holb.Paars.78. skiemt kun icke med Underjordsker. sa.UHH.I.6.*

3) uegl. **3.1)** (*l.br.*) som tilhører et lavt, icke fremtrædende lag; som skjuler sig bag en overflade, icke kommer frem i dagens lys. Analogilighed, der erfaringsmæssigt kan bevirke Association, hvad enten man nu mener, at Analogiligheden for at virke forudsætter en selvstændig, mere eller mindre klar abstrakt Forestilling om det, der er fælles, eller den virker mere „underjordisk“, underbevidst. *Az Dam.FO.102.* en folkelig Tradition, en underjordisk Strømning, der næsten icke kommer tilsyne i Litteraturen. *FrPoulsen.RK.246.* || som tilhører den laveste underklasse. (*arbejderne*) var her (∴: i *Petrograd*) . . en underjordisk Kaste, der intet hade at gøre uden for den korte, usynligt afspærrede, Strækning fra Fabriksporten til Baggårdshulen og tilbage igen.

AndNz.MD.104. substantivisk (jf. bet. 2.4): (familien) skiftede gennemsnitlig Pige fire Gange om Aaret. Men det var og blev . . den samme Race af smaa pandekrøllede og uvaskede „Underjordiske“. Bang.S.232. **3.2)** som eksisterer ell. foregaar i det skjulte, hemmeligt, bag ens ryg; især: som i det skjulte, illegalt arbejder, kæmper mod magthaverne. i 1848 var De en Hvalp, og De har icke fulgt Oligarkernes underjordiske Odelæggelse af Frihedens Forkæmpere. *Schand.TF.II.313.* I Nordamerika har vi (∴: *kommunisterne*) hidtil været et illegalt Parti og maattet arbejde underjordisk. *Pol.1⁴/1923.9.sp.1.* Danmarks underjordiske Hær (∴: *frihedskæmperne*). *Information 1/1948.4.sp.1.* diplomatiske Modtræk mod Babels underjordiske Arbejde i Syrien. *ThAMüll.Palæstina.(1912).27.* at han fik Fødegaarden var Resultatet af underjordisk Arbejde og listigt Ondskab. *Martina Hans.NO.15.* Bismarck (*trøder*) fra en uregelmæssig og halvt underjordisk politisk Virksomhed ind i regelmæssigt politisk Arbejde. *AFriis.B.199.* tyskerne lagde . . et stigende tryk paa det danske politi for at faa det til at afsløre den underjordiske virksomhed. *Linnemann.NF.157.*

under-jords, adj. og adv. (*ænyd. d. s.*) (*som adj. og adv.;* *jf. Under-B1.3. 1)* som adj. (*ofte vekslende med (og vanskelig at skelne fra) ssgr. m. Underjords-;* *d. s. s. underjordisk 2.* || *svarende til underjordisk 2.1.* et ildsprudende Bierg, som ideligen opkaster den underjords brændende Materie i store Strømme. *Bagges.NK.144.* || (*gart., bot.*) *svarende til underjordisk 2.2.* Underjords Kaalrabi. *MO. Bentz.Stg.14* (*se u. overjords*). || *svarende til underjordisk 2.3.* *BDiderichson. Friderichs-Berg.(1705).B3^v.* || *svarende til underjordisk 2.4.* Naar barnet er fød, skal der sættes een sax . . under listen, til det kommer i kirke, saa er der intet underjords kræe som tager det. *JacBircherod.FF.54.* *Snart Maanen kommer frem, da maa du kalde | . . paa den Underjords | Gudinde. *Oehl.X.182. substantivisk: Svøb nu Vættelyset ind i den Klud og stik det ind under Listen, naar du svøber Barnet, Ann Mari, saa er vi fri for de Underjords. HUSS.III.10. (dial.) i ft., m. substantivisk bojning: Underjords'er. Overtroen i sin naiveste Form med Forestillinger om „Underjords'er“, Trolde, Nis Pugh (*osv.*) *ESkram.HG.74. (manden)* byder dem begge komme til Barselgilde hos Underjordserne. *JakKnu.ML.98. Feilb. 2)* (*nu næppe br.*) som adv.: under jorden. *under-joords en Muldvarp letter Krop. *LThura.Poet.26. -jords-, i ssg. († -jorde-. se u. bet. 3). til -jords ell. til forb. under jorden (se Jord 1.2, 2.2). 1)* † i ssg., hvor 1. led svarer til underjordisk 1: **Underjords-folk** (∴: *antipoder. Moth.J98.* **2)** (*l.br.*) i ssg., hvor 1. led svarer til underjordisk 2.1-3,*

bl. a. **Underjords-bane** (Londons Underjordsbane. *Friis-Møll. Profane Profeter.* (1922). 25), **-jagt** (jæg., om jagt med gravhunde. *Blich.* (1920). XVII. 55), **-rejse** (*Bagges.NK.* 387), **-trafik** (*NatTid.* 1/1919. M.2.sp.1). **3)** (især dial. ell. i folkloristisk spr.) i ssg., hvor 1. led svarer til underjordisk 2.4: **Underjords-folk** (*Møll.* J98. *PN Skovgaard.* B.110. *JSMøll.* MB.229. *Esp.* 372. † **Underjorde-**. *BDiderichsen. Friderichs-Berg.* (1705). A4^v), **-gud** (*AOlRE.NG.* 143), **-kone** (smst. 267), **-konge** (*Esp.* 372. *AOlRE.NG.* 453), **-kvinde** (smst. 280), **-rige** (*AOlR.DH.* I.290). **-jordser**, pl. se u. underjords 1 slutn. **-jor(d)sk**, adj. se-jordisk. **-jordsker**, pl. se u. -jor-disk 2.4. **-kaalrabi**, en. [2] (l. br.) ♀ *underjordsk kaalrabi* (se u. underjordisk 2.2). *FWendt. Rodfrugter.* (1860). 42. **-kanoner**, en. ♂, ♀ fra 1771-1922: en underkanonen rangerende underofficer (af 1. klasse 3. grad) i søværnets artillerikorps; nu om befalingsmand af underkvartermestergruppens laveste grad. *SokrigsA.* 2 §404. *Harboe. MarO.* 200. *Scheller. MarO.* **-kant**, en. (jf. *Under-B1.2*) den nederste kant ell. (tidligere) flade af en genstand. Lavetens hele underste Flade kaldes . . . *Underkanten. Mil TeknO.* 323. Paa *Underkant* af Blokken findes der et Beslag med *Hvirvel. Bardenfl. Som.* I.110. han ramte i *underkanten* af pletten | || (jf. -grænse) *billedl.*, som *udtr.* for den nederste grænse, det laveste, man kan fordre ell. vente, *mindstemaale*; især efter præp. i, oftest i forb. ligge ell. være i *underkanten* (af noget). Antallet af *Formuer* mellem 1/2 og 1 *Mill. Kr.* er 896, og . . . Flertallet heraf ligger lige i *Underkanten* af *Millionen. Pol.* 2^{7/10} 1926.8.sp.2. en Slægtsroman af Slagsen. *Amsterdam*, gammelt *Firma*, *Sønner* og *Døtre*. En *gifter* sig i *Underkanten* af sin *Stand. smst.* 2^{9/10} 1935. 8.sp.3. Hans *Begavelse* ligger . . . lidt i *Underkanten* af det normale. *Ugeskr. f. Reitsv.* 1948.A.156.

underkaste, v. [lonær, kasda] -ede ell. (ikke i rigsspr.) -kaste; part. -et ell. (ikke i rigsspr.) -kast (*Holb. Ul.* V.3. *Heysg.* S.14. *JSneed.* II.471). vbs. -else (*vAph.* (1759). *Evo.* (1914). III.242. *Kierk.* VII.426.525. *PL Møll.* KS.II.202. *KrErst.* DM.5). (ænyd. d. s. (i bet. 1-2), fsv. *undirkaasta*, jf. *mnt.* underwerpen, *nht.* unterwerfen og *lat.* sub(j)icere; *sml. sen. oldn.* undirvorpning, *underkastelse*, *dannet* til verpa undir, *underkaste*, vel efter *mnt. forbilled*)

1) [17.3. 23] † *kaste* til jorden, *omkuld*; *omstyrte. Kingo.* SS.IV.244. *billedl.*: Tvende *Gange* . . . er det *grønlandske Værk* *underkast* *formedelst* *altfor* *store* *Depenser.* *Cit.* 1731. (*Bobé.* HE.187).

2) [10.4. 21] (jf. u. II. *kaste* 2.7, 3.4, 4; *egl.*: *kaste* en ell. noget til jorden til pris for dyr, ell. saa der kan trædes paa det) *tvinge ind* *under* *ens* *magt*, *herredømme*, *vilje*;

bringe under tvang; *undertvinge*; i *videre anv.*: *lade* en ell. noget *blive genstand for*, *undergaa* en *haard* ell. *pro-vende* *behandling* ell. en *tildannelse*, *bearbejdelse*; *lade* en *lide* ell. *gennem-gaa* noget; *undergive*; ogs.: *indskyde* noget *under* ell. *lade* noget *være afhængigt af* *ens* *dom* *olgn.*; i bet. 2.2 ogs. *spec.* som *udtr.* for at *lide under*, *tynges af*, *hjemsoget af* ell. *være hjemfalden til* noget, *eksistere under* *visse* *bestemmende vilkaar.* 2.1) i alm. *trans.* *anv.* i *aktiv.* || (l. br.) i forb. m. to (*substantiviske*) *bestemmelser*, *hvoraf* *den første* (oftest et *refl. pron.*) er *styret af* *verbets første del* (*under-*), *den anden af* *verbets anden del* (-kaste). (ofte *vanskeligt* at *skelne fra* bet. 2.3, *sml. Wiwel.* 59). paa samme *Tid* . . . *begyndte* *Harald Haariager* . . . for *Fode* at *underkaste* *sig* *Norge. Nyerup.* LittM.65. *Olav* *drog* *ned* *gien-nem* *Landet*, *underkastede* *sig* *Alt.* *Grundtv.* *Snorre.* I.253. *Hans Hærfører* *underkastede* *ham* *Landet.* *VSO.* Du (?: *Strindberg*) *kunde* *underkastet* *dig* *disse* *tre* *smaa* *Lande*, *hvis* *du* *havde* *anvendt* *dit* *Talent* *med* *Klogskab.* *EBrand.* Br.VI.144. || i forb. m. to (*substantiviske*) *bestemmelser*, *hvoraf* *den første* er *styret af* *verbets sidste del* (-kaste), *den anden af* *verbets første del* (*under-*). *Jeg* *tilstaar* *alt* *hvad* *jeg* *er* *beskyldt* *for*, *og* *underkaster* *det* *Hr. Dommers* *Skionsomhed.* *Holb.* LSk. V9. *Jeg* *har* *ikke* *i* *Sinde*, *at* *underkaste* *jer* *flere* *Farligheder.* *Kom Grønne.* III.95. *stun-dum* *underkaster* *ham* *dem* (?: *forklarin-gerne*) *sin* *Kritik.* *Brandt.* CP.96. *Privat* *havde* *han* . . . *underkastet* *Nanny* *et* *indgaaende* *Forhør.* *Pont.* LP.VII.123. *underkaste* *noget* *censur*, *se* *Censur* 3.1. || † *m. obj.* og *præp-* *led* *m. til*: *Jeg* *underkaster* *det* *til* *denne* *høje* *Rettes* *Kiendelse.* *Holb.* Masc.II.4. *saa* *overgiver* *og* *underkaster* *jeg* *og* *disse* *Blade* *paa* *det* *underdanigste* *til* *Deres* *høiere* *Eftertanke.* *OeconT.* VI.63. 2.2) i *pass.*, i forb. *m. en* (*substantivisk*) *bestemmelse*, *der* *er* *styret af* *verbets første del* (*under-*). *befindes* *nogen* *at* *have* *fordøjet* *dem* *for* *at* *undgaa* *Justitien* *og* *undflyde* *den* *tilbørlige* *Straf* . . . *da* *skal* *de*, *som* *Med* *Viidere* *underkastes* *samme* *Straf.* *Holb.* Hex.IV8. *hvor* *mange* *lov-lige* *Mord*, *der* *begaaes* *ved* *Krige* *og* *ved* *andre* *Farligheder*, *som* *Menneskene* *under-kastes* *i* *de* *store* *Selskaber* (?: *samfund*). *JSneed.* VII.48. *Ingen* *kan* *underkastes* *Vare-tægtsfængsel* *for* *en* *Forseelse*, *som* *kun* *kan* *medføre* *Straf* *af* *Pengebod* *eller* *simpelt* *Fængsel.* *Grundl.* (1849). §85. *Ved* *Eksamen* *underkastes* *Eksaminanden* *mundtlige*, *skrift-lige* *og* *praktiske* *Prøver.* *Bek.* Nr.199^{12/10} 1934. §2. (*Lundbyes*) *Tilfælde* (*skal*) *i* *det* *følgende* *underkastes* *en* *mere* *indgaaende* *psykiatrisk* *Analyse.* *Ib* *Ostenfeld.* *Lundbye.* (1937). 182. || *især* *i* *forb.* *være* *ell.* *blive* *underkastet* *noget*. *jeg* *veed* *hvad* *et* *Menneske* *er*, *og* *hvor* *mange* *Skrøbeligheder* *det* *er* *under-kasted.* *Holb.* *Usynl.* III.3. *Comp.* *Feltskjæ-*

rerne (*maa*) være Krigsretten underkastet. *MR.1775.608.* Forandring var hun jo, som Menneske, underkastet. *Blich. (1920). XIII. 138.* En 24-aarig . . Billedhugger var alt fra Fødselen af underkastet et Scrotalbrok paa høire Side. *Chir. (1845). II. 494.* Huustugt er det mandlige Tyende underkastet, indtil det bliver 18 Aar. *Lov¹⁰/1854. §27. m. tings-subj.:* dette høje Embede, der var saa mange Vanskeligheder underkastet. *Schousbølle. Saxo. 395.* Priserne er underkastet betydelige Svingninger. *Ludv.* være tvivl underkastet ell. underkastet tvivl, være *tvivlsomt.* det turde være Tvivl underkastet, om der mellem alle Løpe de Vegas 2000 Theaterstykker . . har været et eneste . . Mesterstykke. *Heib. Pros. V. 95. VKorfitsen. GM. 65.* det er ikke nogen Tvivl underkastet at, — *Ludv.* — (*nu næppe br.*) i *udtr. for at rammes, hemsoges af skadelige fysiske paavirkninger, naturkatastrofer olgn.:* Philadelphia . . hvilken Stad megen Jordskel er underkastet. *Pflug. DP. 963.* endog de Lande, som ligge i den middelmaadig varme Luft, ere underkastede kolde Nætter. *Oecon Journ. 1758. 76.* disse Kilder . . ere alle Veyrligheder og Tilfælde underkastede. *JCLange. NV. 46. 2.3* i *refl. anv.;* *dels m. refl. pron. som eneste substantiviske bestemmelse:* Han følte, at Tode underkastede sig over for ham som sædvanlig. *Schand. VV. 165.* de (*skuttede*) Fred med David og underkastede sig (1871: tjente ham). *IKrøn. 19. 19 (1931).* Adonia underkastede sig, men da han senere viste Tegn til at genoptage sit Forsøg, lod Salomon ham dræbe. *Billeskov J. DD. I. 212.* || *dels (og især) m. refl. pron., styret af verbets sidste del (-kaste) og m. en yderligere (substantiviske) bestemmelse, styret af verbets første del (under-). de (har) alle tre samtykke, at underkaste sig eders Dom uden Appel. Holb. Ul. Prol. Derpaa underkastede det hele Land sig Harald Gille. Grundtv. Snorre. III. 255.* Han bestod Artium glimrende, ligesom enhver af de følgende Eksaminer, han underkastede sig. *Birkedal. O. I. 108.* glæder eder ikke over dette, at Aanderne underkaste sig eder. *Luc. 10. 20 (Skat Rørd.).* Ethvert Medlem er pligtig at underkaste sig Formandens Kendelse angaaende Overholdelsen af forneden Orden. *Førr. Folket. 50 §4.* underkaste sig en kur (*Holb. Ep. I. 125. Kierk. XII. 108. Bl&T.*), prøve (*Schand. TF. II. 319*), straf (*Holb. U. III. IV. 8. Oehl. (1844). VI. 138*). 2.4) (*sj.*) part. underkastet brugt som *adj.:* underdanig; ydmyg. Konen vartede op, blufærdig og underkastet. *Johs Wulff. Det gode Land. (1931). 58.* Negrene . . er saa vennesele og godtmenende med bløde, underkastede og ydmyge Stemmer. *sa. MG. 129.*

Under-kaution, en. (*jur., l. br.*) kontraktation. *Dag Nyh.¹⁵/1925. 9. sp. 3.* -**kautionere**, v. (*jur., l. br.*) stille kontraktation. *Dag Nyh.¹⁵/1925. 9. sp. 3.* -**kende**, v.

[23] [-kæn'ə] *vbs. -else (DL. I—6—13. Holb. DNB. 681. Heib. Pros. VIII. 471. J L Heib. CG. 87).* (*ænyd. d. s., sv. underkänna; tilkende under u. III. kende 6*) *egl. (jur.): forkaste, omstøde en (især: af en lavere instans truffet) afgørelse ved en dom, kendelse; ogs. m. h. t. ikke-juridisk dom: erklære ugyldig; finde urigtig; i videre anv.: nægte at anerkende, godkende (rigtigheden ell. værdien) af; ogs.: tillægge for ringe betydning, værd; underskatte, -vurdere. med mindre Nams Dommen til højere Ret indstævnis og underkendis. DL. 5—6—6. jeg vil . . have dette Ægteskab underkiendt. Skuesp. II, 3. 121. alene dermed var allerede Recensentens hårde . . Dom underkjendt. Hjort. Krit. Lit. II. 98. den Hegelsk-Heibergske Underkenden af det enkelte Menneskes Betydning. Brandes. I. 496. Det var en kyndig Mand, der udtalte sig, en Autoritet, hvem Publikum anerkender, og Malerne naturligvis underkender. RGandrup. JD. 55. den . . berammede Auktion (skal ikke) kunne standses eller underkendes ved nogen Paaankning til højere Ret. Lov Nr. 78²³/1932. §6. B. I. m. h. t. person: desavouere. Menigheden i Damascus har den Opfattelse, at det er Jesu Værk. At hvis I forkaster Saulus's Omvendelse til Paulus, underkender I Jesus selv. KMunk. Alverdens-Urostifterne. (1947). 28. -**kindben**, en. (*jf. Under- B1.2; nu næppe br.*) *underkæbeben. Saxtorph. O. A. -kirke*, en. (*jf. Under- B1.2; bygn.*) *dels (l. br.) om krypt (1). St. Knuds Kirke i Odense vil . . være aaben for Publikum . . Dog undtages herfra Underkirken og det øvrige Korparti. Dagbl.⁷/1875. 2. sp. 4. || dels om nederste del af en dobbeltkirke. JLUss. (Festskrifter udg. af det philos. Fakultet. (1879). 12). Jørg. OF. 42. Danm. Kirker. III. 569. -**kirurg**, en. (*nu l. br.*) *kirurg i underordnet stilling i forhold til en overkirurg (især tidligere i heren). MR. 1789. 271. Baden. Jur. O. Larsen. -kjole*, en. [3] *kjole af let stof, der bæres under kvindekjole (saa den bliver varmere, uigennemsigtig olgn.); tidligere ogs. [2] om en slags nederdel ell. skørt, der var del af kvindedragt. Amberg. en Dame . . i en stadselig Spaderserdragt med Under- og Overkjole, Skjød og Skørt. Plenge. Livet i Kbh. (1873). 17. Manufaktur. (1942). 118. En Dame i et Kaffeekøkken er blevet afskediget, fordi hun ingen Underkjole havde. Saadan gaar det, naar man bliver gennemskuet. Blækspr. 1944. 36. || † om del af herredragt. Sort. (Saml. Danske Vers.¹ VI. 190). -**kjortel**, en. [3] (*gl. d. s. (3 Mos. 8. 7 (Glda Bib.)), oldn. undirkyrtill; foræld.*) *kjortel, der bæres indenfor den egentlige kjortel. Ing. V. S. II. 74. J P Jac. I. 5. se ogs. u. Kjortel 1. -klang*, en. (*jf. Under- B3*) *klang af lavere tonehøjde ell. underliggende svagere klang; især om biklang ved stemme ell. (i videre anv.) om bibetydning, undertone olgn. Jensens Røst var fyldig og rund som hele hans Person, men med****

en fed Underklang, som havde han nylig spist. *Stuck.I.133*. En vis Tone vækker ikke alene sin Lige men ogsaa Over- og Underklange. *JV Jens.EE.83*. Hendes Stemme fik en Underklang af Haardhed. *Bers.G.157*. Ordet (o: „verdens trøst“) har . . en Underklang af Religiositet; Verdens Trøst er altid en højeste Værdi. *Roos.Vi.191*. Der kan være ikke saa lidt Salt og Peber i en saadan Satirekunst, og en stærk Underklang af national og social Harmé. *PJohans.DB.130*.

-klasse, en. (jf. Under- B1.2) **1)** om laveste, laveststaaende klasse af personer; især, oftest i best. f., om de laveste samfundslag (mods. mellem- og især) overklassen). *Brandes.I.433* (se u. Overklasse). det galdt Liv eller Død for Underklasserne. *AndNx.PE.III.328*. (be-grebet) „Folkelige Forfattere“ (skal) betegne en litterær Underklasse. *Egeberg.M.53*. Andersen Nexø har igennem hele sin Produktion været Underklassens Digter. *SvErichsen.MartinAndersenNexø.(1938).25*. || hertil **Underklasse-barn, -bevægelse, -mand** (l. br.: mandsperson, tilhørende underklassen. *FrPoul-sen.(DagNyh.2½1929.11.sp.3)*), **-stilling** ofl. **2)** (skol.) klasse i underskolen (mods. Mellem-(2), Gymnasieklasse). *S&B.Skoleprogr.SortedamGymnasium.1926.1*. **3)** klasse (1.2.2) af lavere rang, charge, ell. afdeling, gruppe, dannet ved underinddeling af en klasse; dels (nu l. br.) i al alm.: I Frankrig danne Corpora-lerne en særskilt Underklasse (o: af under-officerer). *MilTeknO.309*. Af Underklasserne (o: underofficerer og menige) tabte Cor-pset 184 Mand (døde, saarede og savnede). *SvGrundtv.(GrundtvigoghansnærmesteSlægt.(1933).414*). Postvæsenets Underklassers gen-sidige Kautionsforening. *bogtitel.1909*. || dels (naturv.) om hver af de afdelinger, hvori en klasse kan inddeles, og som igen inddeles i ordener. *Warm.Bot.665*. *Lieberkind.DVI.9*.

-klo, en. [2] (tom.) hanklo (paa et spær), som gaar ind under en grat (2); undergrebsklo. *Tomrerarb.222*. **-klodse**, v. [2] vbs. **-ning**. (faql.) tilhugge det nederste (paa beton-lag oln.). hvilende trappetrin paa undersiden, saa denne dannet en jævn flade; som vbs.: *Pris-kurantf.Stenhuggerfaget.(1938).11*. **-klok-ke**, en. [3] (nu dial.) underskørt; klokke (4.6). *vAph.(1759)*. Hun stod . . i Nat-trøje med opsmøgede Ermer, Underklokke. *Schand.SF.174*. *Pont.Sk.261*. *UfF.I.-klæ-de*, et. (ænyd. d. s. (i bet. 2)) **1)** [3] i ent.: klædningsstykke, der bæres inden for et andet. Hand . . befæstede ham med styrkes tøj, Med under-klædet (1871: med Underklæder), og den lange kiortel, og liv-kiortelen. *Sir.45.14* (Chr.VI). *Pflug.DP.1099* (se u. I. Over-klæde). || nu kun (dial.) om vadmestørklæde, der om vinteren bruges af kvinder paa landet. *Flemløse.94*. *UfF.2) (nu sj.) som pl. **2.1)** [3] klæder, klædningsstykker, der bæres inden under andre; især: undertøj; underbeklædning. *Moth.K180*. (jeg) trak Slobrokken over*

mine Underklæder. *Bogh.UF.II.184*. *ApG.9.39* (SkatRørd.). **2.2)** [2] (jf. Nederklæder) klædningsstykker, der dækker legemets nederste dele; især om (vest og) benklæder. „jeg er ligesaa nøgen, som jeg kom af Moers Liv.“ — „Nej, du har jo dog Underklæderne, thi jeg veed jo, ingen bliver fød med Vest og Buxer paa.“ *Holb.III.V.9*. Priisen paa alle slags Underklæder blev nedsat, især Skoenes. *Biehl.DQ.IV.172*. de Gemene finge blaa Kjole med hvid Krave og Opslag, og gule Underklæder. *PN.Skovgaard.B.162*. Saa blev Mændene bundet i deres Kapper, Underklæder (Chr.VI: nederklæder; 1871: Undertøj), Huer og andre Klædningsstykker og kastet i den gloende Ovn. *Dan.3.21* (1931). **II. -klæde**, v. [2-3] [-k]læ'dæ] beklæde nede- under ell. indenfor. *Moth.U58*. At underklæde Jorden (i en udgravning) med Træestykker ville falde alt for kostbart. *EPont.Atlas.III.176*. Hoved-Salve at stryge paa tynd Skind, og underklæde med Kammerdug. *Agerbech.FA.I.142*. || nu vist kun (dial.) i forb. som være (godt, daarligt) underklædt, have (godt, daarligt) undertøj paa. *UfF. w-klæd-ning*, en. [3] (nu l. br.) underklæder (2.1); tidligere ogs. [2]: underklæder (2.2) (MO. VSO.). *Amberg.*Seer* du denne Underklædning, | Tunica'en, purpurfarvet. *Pal.M.VI.232*. Den græske Underklædning, „Kiton“. *Haandv.63*. **-konge**, en. (glda. vnr koning (Mand.142), oldn. undirkonungr; jf. -drot samt Lyd-, Næsse-, Skatte-, Smaa-, Sættekonge; hist.) konge, der staar under en anden konges overhøjhed; vasal oln. Adils . . Broder Sivald var bleven hans Underkonge, og gav ham Skat. *Oehl.XXXI.144*. Skjold-ungasaga . . gør Hjarvard til Rolfs under-konge på Øland. *AOlr.DH.I.40*. *Dann Rig Hist.I.168*. jf.: Du synder jo ikke mod din Over-Konge Gud . . naar du med Res-pæct . . opstaar for din Under-Konge paa Jorden. *Horn.Moral.I.22*. **-kop**, en. († **-koppe**. *Tode.SB.8*). (jf. Under- B1.1) **1)** forholdsvist flad lille skaal, der tjener som underlag for en (over)kop. *FruentTid.1770.nr.25.2.sp.2*. Peer Matros . . drak Kaffe af sin Underkop. *Drachm.EO.326*. Frokostet med . . samhörige Kopper og Underkopper. *Bogvennen.1928.18*. se ogs. u. Over-kop. **2)** (soldat.) spøg. omdannelse af Underkorporal. *K.Lars.Soldatspr.4*. *Bom.S.100*. **-korporal**, en. (jf. -general, -kop 2) per-son (værnepligtig befalingsmand) af den laveste befalingsmandsgrad i den danske hær. Under-Corporaler, som avancere til Under-officerer. *MR.1842.125*. *LovNr.106* 2½, 1880. §11. **-kraft**, en. (ænyd. d. s.; til III. Under 3; især teol.) undergørende kraft. Jesus hen-viiste selv til sine Curer, som til Gjærninger skeete ved Guds Underkraft. *Horreb.II.433*. *Pal.M.VII.293*. *Krarup.L.27*. **-krat**, et. [2] **1)** (l. br.) krat under højere træbevoksning. En stor Livsbegivenhed . . fortrænger alt

Andet; som Skovens høje Pinie, drager den Blikket fra det lave Underkrat. *HCAnd.SS. II.304. 2*) † *lav buskvækst. vAph.Nath.VI. 306. -krop*, en. (jf. Under- B.1.2 samt Nederkrop) *den del af legemet, der ligger nedenfor brystkassen ell. bæltstedet. MO.¹II. 153 („sieldnere“). Panum.611.* Kvindeskikkelser (i stuklofter), hvis Underkrop løber ud i Akantusløv. *Kulturminster.1945-47.121.*

|| *damen uden underkrop, goglernummer (paa markeder olgn.) med en dame, der vises, saa det ser ud, som om hun mangler underkrop. Blækspr.1908.4.sp.2. Hilmar Wulff.VL.61. jf.: en Dame, der ingen Underkrop havde (paa et marked). Wied.Silh.127.*

|| *hertil Underkrop-stilling, (med.) fosterleje, hvorved benene ell. sødet fødes først. Leop Meyer.FP.149. -krydder*, en. (jf. II. Under og u. Under- B.1.2; især bag-) *nederste flade del af en krydderbolle, der ved anden bagning skæres fra og udgør et selvstændigt stykke bagværk. BerlTid.²⁸1948.Aft.6.sp.3.*

-kue, v. [10] [-ku^ə] (ikke i rigsspr. **-kuje**. *Holb.Kandst.(1731).III.5. vbs. -else (LTid. 1732.61. TroelsL.XIII.56).* (ænyd. vnderkuffue; især $\wp$) **1**) *m. h. t. person: tvinge en til at underordne sig, rette sig efter en; holde en nede i en tilstand af ufrihed, uelbstændighed; kue (2.1-2); undertvinge; ogs.: lægge et aandeligt tryk paa; forkue. Slange. ChrIV.1035. I forhaane den Fattige! Er det ikke de Rige, som underkue Eder (Chr.VI: Overvælde ikke de rige eder med magt), og som drage Eder for Domstolene. Jac.2.6. Selvfølgelig kan en usurpator underkue et kontinent. Finanstidende.1946/47.373.sp.1. || (l. br.) m. tingssubj. Mennesket (er) et i Overflødhedsdage og et andet, naar det underkues af Fattigdom. Junge.120. Det var, som han gik paa et slingrende Skib og var underkuet af Søsyge. Schand.UM.143. 2)*

m. h. t. ting ell. forhold. 2.1) i al alm.: hindre i at udvikle sig, udfolde sig, trives. *I, som sukkede tit med mig, | Naar Dyd og Sandhed blev underkuet. Zellitz.Poes.281. det sjællandske Skriftsprog (havde) næsten ganske underkuet de jydsk og skaanske Skriftsprog. LJac.RH.36. || (nu l. br.) m. h. t. plantevækst. Sandjord (maa), naar den er græsbundet, pløyes med brede Furer . . og gandske vel overkastet . . derved underkues Græs-Rødderne. JPPrahl.AC.27. underkuet Eg hist og her paa Heden.Both.D.I.7. 2.2)

(l.br.) hindre egen følelse, tilbøjelighed, tanke i at komme til udbrud ell. udfoldelse; betvinge. *Lad den største Kjarlighed | Ilver en Tanke underkue, | Som ei Christus kjendes ved! SalmHus.439.2. (pigerne) forsvandt med megen underkuet Latter og indeklemt Snak. LeckFischer.HM.104. -kuer, en. [-ku^ər]

(l.br.) underkuede (1) person. Amberg. Jap Steenstr. Skovmoserne.(1841).103. hvor var (Danmark) stort dengang i vore Læreres og Underkueres Øjne. Drachm.(Brandes.Br.III.

102). *Gyr Lemche.VK.201. -kultur*, en. [2] (forst.) *kultur, der vokser under en bevoksning af højere planter. ForstO. $\wp$ -kur*, en. (til III. Under 2-3) *kur m. vidunderligt ell. mirakuløst resultat; vidunderkur. Naar . . Jesus ansaa sine . . fuldbragte Helbredelser for Underkurer, gjorde han ikke andet end hyldte en herskende Nationalvildfarelse. Horreb.II.441. en udannet, men forfaren Bondekone . . opnaar at blive . . anset som Læge og . . berømt for Underkure. Brandes. B.261. -kurs*, en. [14] Υ *kurs, der ligger under den almindeligt beregnede, note-rede; ogs.: disagio. HCRisv.Statuslære.[1923]. 88. Aktier maa ikke udstedes til Underkurs. Krenchel. Aktieselskabsloven.(1930).119. at Guldagio er 50 % vil sige, at 100 i Guld betales med 150 i Papir, hvilket . . betyder Underkurs (Disagio) for Papir. Hage.⁵628.*

-kvabbe, en. (jf. I. Kvabbe 2; $\wp$, jarg.) *underkvartermester. Bom.S.100. -kvartermester*, en. (jf. -kanoner) *kvartermester af laveste grad; nu $\wp$: person tilhørende den laveste befalingsmandsgruppe i søværnet. Underkvartermester under et Dragon-Regiment. Reskr.²⁸1752. LovNr.113⁷1937.82. IV. -kæbe*, en. (jf. Under- B.1.2; især anat.) *stor hesteskoformet knogle, der danner den nederste del af kraniet, og hvis nedre del danner undermundten med undertænderne (Mandibula); ogs. om det med hud, muskler osv. beklædte parti omkring denne knogle. Amberg.II.848. Underkæben hang, som om han var lam i Mundvigene. JJPJac.I.298. (hans) brutale firskaarne Underkæbe. Gyr Lemche.S.III.18. Vore Sygd.I.77. || (zool.) om tilsvarende munddel hos insekter. Lieberkind.DVIII.230. || hertil: Underkæbe-ben (Anat.(1840).I.143. Panum.611. jf. Underkindben), -brusk (Lieberkind.DV.IV.61), -gren (2: de fra kæbevinklen opstigende grene af underkæben. Panum.611. JVJens.LB.13), -kanal (2: kanal, der strækker sig paa langs gennem underkæben under tænderne og rummer nerver og blodkar til disse. HKrabbe.Hestens Anatomi.(1885).20. Panum.611), -knude (2: nerveknude bag tungespytkirtlen (hos heste). HKrabbe.Hestens Anatomi.(1885).154), -nerve (smst.152), -parti (Schand.F.84), -spyt-kirtel (NordConvLex.V369. Vore Sygd.I.108. jf. Kæbespytkirtel), -vinkel (vinklen ml. underkæbens vandrette del og de to grene. Anat.(1840).I.624. Panum.611). -kob*, et. (jf. mnt. underkop, det at være mellemmand ved et køb, ell. kob, hvorved man kommer en anden køber i forkøbet; nu sj.) *vbs. til -købe. At i øvrigt dette Opløb var tilveie-bragt ved Underkiøb eller Leie, har jeg (ikke) kunnet faae i mit Hoved. Rahb.E.IV. 204. MO. VSO. D&H. -købe*, v. [-kø^bə] *vbs. (nu sj.) -else (OGuldb.Overs.afPlini Lovtale til Trajanum.(1763).95. Amberg.) ell. -ning (GSchülte.FL.162), jf. -kob. (ænyd. vnderkiøbe; vistnok fra mnt. underkopen,*

købe, sikre sig noget, som en anden vil købe, holl. onderkoop, til mnt. onder, mellem (ty. unter, se IV. under 15) ell. (snarere) til Under-B3) (hemmeligt, paa en ufin maade) faa en til at yde sig en ønsket tjeneste, handle efter ens ønske ved at yde ham betaling, gaver oln.; ogs. spec.: faa en til at svige sin pligt, handle urigtigt mod betaling osv.; bestikke; især m. person-obj. og fig. til til angivelse af den ønskede tjeneste, handling (tidligere ogs. i forb. m. inf. ell. at-sættn. uden til). jeg (maa) underkøbe Folek at laste min Skabning i Byen, at jeg kand sommetiider have Roe for Fruentimmer. *Holb. Tyb. II. 2.* *Han (∴ Judas), som med et Kys fremtraadte | Og sig underkøbe lod, | Saa han skændelig forraadte | Jesu rene, skyldfri Blod. *SalmHj. 202. I.* Du har snydt os Alle for Løsesummen og underkøbt Pietro til at forraade os. *Bergs. PP. 541.* Det lykkedes nogle Banditter, hvem Lægerne havde underkøbt, at faa ham i deres Vold. *TroelsL. SN. 178. billedl.:* *Den (∴ døden) ey lår sig underkøbe | Af det gule Støv og Leer. *Stub. 45. (sj.) m. tings-subj.:* *Hvor Egennyttens ei har underkøbt de Arme. *Wess. 222. || part. underkøbt brugt som adj. Moth. K. 444.* Landet vrimler af underkøbte Forrædere. *Vogelius. Lovt. 23. substantivisk:* Nu vilde jeg, at vi kunde faae een underkøbt til at gjøre nogle galne Vers for ham, som skulde støde Jomfruen for Hovedet. *Holb. Tyb. I. 6.* det australske Valg-system . . er ugunstigt for Bestikkelse af Vælgerne, da man ikke kan kontrollere den Underkøbte. *DagNyh. 21. 1892. 3. sp. 2. -købmand*, en. (ænyd. vnderkøbmand, holl. onderkoopman; foræld.) en overkøbmanden (2) underordnet handelsbetjent paa en handelsplads ell. i en koloni. *Holb. DNB. 558. Slange. ChrIV. 1029.* en mere end almindelig formaende Personlighed, saasom en „Underkøbmand ved den Kongelige Negotie“. *ABoeg. Lungfejtsens Ætiologi. (1902). 32. Biogr L. 2 III. 516. -køje*, en. (jf. Under-B1.2) den nederste af to (ell. flere) standkøjer paa et skib, i en sovevogn osv. *DagNyh. 1/2 1911. B. I. sp. 6. BMikkels. TF. 21. -køle*, v. [14] [-køla] vbs. -ing (*Thaulow. MO. 31. IngBygn. 1941. 79. sp. 1.*) (fagl.) d. s. s. afkøle; især i part. underkølet brugt som adj. ell. som vbs. *MøllH. V. 280. IngBygn. 1942. 68. sp. 1. -kørsel*, en. [2] (nu l. br.) sted, hvor man (med vogn) kan køre ind under noget, især del af bygning; fx. om passage for kørelojer under en banelinie, gennemkørsel under en forbindelsesgang ml. to bygninger ell. om gennemkørslen gennem en malle; ogs. om udbygning, halvtog oln. over indgangen til en bygning, beregnet for tilkørsel, en langsom med underkørsel, hvilende på pæle, forbandt tøjhushets loft med en bindingsværks bygning. *ADJørg. IV. 329.* en Underkørsel, der paa Siden af en Villa dannede en prægtig Bueportal. *Gjel. Mi. 263.* Det trak kjølgt fra Møllens

Underkørsel. sa. M. 52. *RNeiiendam. TH. III. 153. -laar*, et. (jf. Under-B1.2) dels (anat.): underbenet ml. knæ og fodrod (*Crus*); dels (vet.) om tilsvarende del af hests bagben (jf. I. Skank 1). *Saatorph. O. 8. LandbO. I. 189. † -lade*, v. (ænyd. d. s. s., sv. underlåta; fra mnt. underlaten, nht. unterlassen, til unter, mellem (se IV. under 15)) d. s. s. undlade. *Moth. L13.* Hand selv vil ikke underlade at meddeele noget af hans eget Arbeyde. *LTid. 1742. 684.*

Underlag, et. [2(-3)] [1'onar,la²q] flt. d. s. (efter ty. unterlage, mnt. underlage; jf. sen. oldn. undirlag, (hemmelig) tilskyndelse, hvorved man indgiver en, hvad han skal gøre; sml. Under-læg, -lægge)

1) konkr., om hvad der ligger ell. er lagt under noget andet. 1.1) (l. br.) om det nederste af to ell. flere lag. Det Lag i ethvert Spant, hvilket vender mod Middelspantet, kaldes Overlaget og det som vender fra Middelspantet kaldes Underlaget. *Funch. MarO. II. 123. 1.2* (især geol.) jordlag, der ligger under og bærer et andet; spec.: undergrund. Jordsmonnets Underlag . . eller det Jordlag, som findes umiddelbar under det dyrkede Lag. *Obufs. Landoecon. 78.* Jordsmonnet er . . muldsandet . . med Sand og Kalk i Underlaget. *Trap. II. 245.* i den største Del af Grenaa Halvøen er Underlaget for Istidsdannelserne ukendt. *Uss. Danm Geol. 3 113.*

1.3) hvad der er udbredt, lagt ell. anbragt under noget for at tjene som støtte(flade), leje, baggrund oln. for det. Puncten, ved hvilken Vægtstangen understøttes, kaldes Hvilepunct eller Bevægelsespunct; det, som understøtter Vægtstangen, kaldes Underlag. *AW Hauch. (1799). 98.* Den lille . . Pige maatte sætte sig ved Klaveret paa et Underlag af tydske Lexica. *Winth. VIII. 5.* Værelset, hvis Gulv var belagt med brogede Tæpper, som det tykke Underlag gjorde elastiske (jf. Tæppeunderlag). *HCand. SS. IV. 127.* Til Underlag for Skinnerne har man forøvrigt mange Materialer i forskellige Former. *Opf B. III. 109.* Taffeloblater . . benyttes navnlig i Konditorier som Underlag for Kager o. l. *VareL. 631.* || om skriveunderlag. Et Underlag til at skrive paa. *VSO.* Der var . . Brevpressere, Mapper og Underlag. *Leop. FL. I. 45.*

1.4) (landbr., dial.) saa meget sæd, som lægges frem til tærskning ad gangen. *Moth. L 101. Fleischer. AK. 125. Ujf. 1.5* (gart.) den stamme ell. rod, hvorpaa der er foretaget podning, og som skal danne basis for den nye vækst. *Warm. Bot. 513.* Sorten podes over paa andet Underlag. *CMatthies. DF. I. 29.* Frugttræer paa Dværgunderlag skal helst staa (dybt). *Pol. 1/4 1934. 4. sp. 3.*

2) ☉ billedl. 2.1) (l. br.) billedl. anv. af bet. 1.2. Vækkelsen var naaet ned i Underlagene (af befolkningen). *PLaurids. S. VII. 85.* 2.2) billedl. anv. af bet. 1.2-3; især om forhold hvorpaa noget grundes, støttes; hvad der dan-

ner forudsætningen for, har affødt noget; hvad der danner basis for ell. den første begyndelse til et arbejde, foretagende; grundlag; ogs. om forhold, der er undertonen i ell. baggrund for noget ell. tjener til at fremhæve noget. unægtelig behøver dennes (o: en aries) Glands intet Underlag (o: ved sammenligning med en ringere) for at fremhæves. *NyerupRahb. VI.128.* disse Sager . . kunde (Hverken) ove Øiet eller tjene til Underlag for Kunststudiet. *Thiele.LA.²II.(1917).26.* Versene må (i syngestykker) tjene Musikken til Underlag. *Hjort. KritLitt.I.38.* *Det første Underlag med Held er lagt, | Fuldenet har man de faste Retters Tygning. *PalM.I.110.* helt igennem synes et kvad at danne underlag for Saksens fremstilling. *AOlr.DH.II.88.* Fremstillingsmaaden er Patos, enkel eller med et Underlag af Ironi. *VilhAnd.Litt.IV.817.* Munk brugte her som altid kristendommen som underlag og avtorisation for, hvad han nu anså for rigtigt. *Dreusen Christ.RM.129.*

Under-lagen, et. (jf. Under- B1.2) *lagen*, der ligger over underlaget (og under den hvilende) i en seng. *vAph.(1759).* *Manufaktur.(1942).118.* **-lager**, et. (Mohr&Nissen. *Ty.-da.Ord bog.II.(1904).745.*) [2] (fra ty. unterlager, m.; jf. I. Lager 2; bygn.; næsten foræld.) især i flt., om underligger, strøer. Underlagerne til Formen (af et lerstampet hus). *Olufs.NyOec.I.38.* Befæstelse af Underlager eller Strøer for Gulve. *HFB.1936.233.*

Underlags-, i sgr. især af Underlag 1.3, bl. a. **Underlags-bjælke**, **-blok**, **-klods**, **-konstruktion**, **-liste**, **-læder** (d. s. s. Skurelæder. *MilTeknO.258.*) **-pap**, **-papir**, **-plade**, **-skive** (især om jærnskeive, der lægges under en møtrik), **-sten**, **-stykke**, **-træ** (tidligere spec. om jærnbaneselle. *SLangkjer. Varekunds kab.I.(1856).308.*) **-tommer** || til Underlag 2, bl. a. (fagl.) **Underlags-musik** (til film. *Socialdem.^{18/2}1949.8.sp.6*).

Underland, et. 1) (til III. Under 2; l. br.) vidunderligt land; eventyrland. *Dræhm. FÆ.II.* det var noget, der hørte hjemme i Drømmenes Underland. *ThøgLars.FB.70.* 2) (ty. unterland; jf. Under- B1.2; sml. oldn. undirland, land, der er underlagt et andet; † ell. dial.) landstrækning, der ligger lavt i forhold til det tilgrænsende terræn; især om forland (1). Denne Kyst har . . lavt Underland mod Seen. *IslKyst.57.* *F.Jacobsen.EtAar iGrønland.(1862).10.* jf. *Feilb.-last*, en. (jf. Under- B1.2) † (lasten i) nederste lastrum i et skib (under mellemdeksbjælkerne). *Agerbech. B.I.75.* *KuskJens.Som.74* (se u. Overlast 1). **-led**, et. 1) (jf. Under- B1.2) † (parti omkring) et lavere liggende led (II. 1.1 og 1.3). Løs det høye Under-led (ved forskæringen af kalkunen). *Kletten.NyTrencher-Bog.(overs.1747).43.* 2) (foreslået af Jesp.; gram.) led i en grammatisk forbindelse, der knytter sig bestemmende til et adled. *Jesp.SprL.31.* || ogs. i al. om led,

der er underordnet et andet, spec.: led, der bestemmer et overled (jf. Adled). *VBrøndal.Morfologi og Syntax.(1932).80 ff.* *PDiderichsen.DG.141.* **-legeme**, et. (jf. Under- B1.2; l. br.) underkrop. *Gymn.(1828).22.* Kristus (sidder) med nøgen Overkrop, med en hvid Kæbe over Underlegemet. *Brandes. MB.278.* **-legen**, adj. [-lɛːqən] (no. d. s., jf. sv. underlägsen; efter ty. unterlegen (perf. part. af unterliegen), i adjektivisk anv. efter überlegen (se overlegen) || endnu ikke i VSO. *MO. SvGrundtv.¹(1872), jf. Jesp.TS.148*) som ikke staar maal med en anden (andre) i styrke, dygtighed olgn. *Meyer.²403.* du er ham underlegen. *S&B.* For første Gang i sit Liv traf han her Mennesker, overfor hvem han folte sig underlegen. *Pont.LP.II.151.* det ingenlunde uelskværdige, men stundom lidt underlegent virkende hos Georg Brandes. *KLars.(Pol.²1929.10.sp.4).* (vendernes) underlegne Krigsteknik. *Sal.²XXIV.717.* **-legenhed**, en. det at være underlegen. *Meyer.⁵403.* hans . . komplette Underlegenhed i Diskussionen. *Schand.Fort.286.* det Værdifuldeste i et Menneske sætter ham i en Tilstand af Underlegenhed i alle Livskampens verdslige Forhold. *Brandes.VII.38.* *Buchh.Su.I.24.* || hertil **Underlegenheds-følelse** (o: følelse af sin egen underlegenhed, eget mindreværd. *Jak Km.G.61.* *HBrix.AP.II.282.*) **-kompleks** (*Nis Pet.(HBrix.Nis Petersen.(1947).254.*) jf. u. Mindreværd). **-lejre**, v. [2] [-lɛiːrø] (jf. ty. unterlagern; især geol.) om aflejring: ligge (lejret) under et andet (ell. andre) lag. disse paleocæne (lag) er paa flere Steder underlejet af Bryozokalk. *V.Milthers.NordøstsjællandsGeologi.(1922).32.* de Stranddannelser, der . . underlejer Kulturlaget. *Aarb. 1939.211.* **-lem**, et. (jf. Under- B1.2; især anat.) navnlig i flt., om de nederste lemmer (hos mennesker). *S&B. Sal.²XV.643.* **-len**, et. (hist.) efterlen. *S&B. KrErsl.AA.74.* **I. -lig**, et. (jf. Under- B1.2) 1) (tov, der forstærker) underkanten af et sejl, spec. et raasejl. *SøLex.(1808).* *Funch.MarO.I.41.131.* Underliget, der gaar nærlig horisontalt fra Halsbarmen til Skodsbarmen. *Bardenfl.Som. I.95.* 2) (fisk.) nederste kant, lig (II.2), af et fiskergarn. *Nord.Tidsskr.f.Fiskeri.1875.369.* *Frem.DN.532.*

II. underlig, adj. [ʊnɔrli] (flt.:) underlige. *Høysg.AG.16.* adv. -t ell. d. s. ell. (†) **-en** (*Sir.43.9.* *PNNyegaard.S.147.*) (vda. uunderlic (*Harp.Kr.40.77*), oldn. undarlig, jf. mnt. wunderlik, hty. wunderlich; til III. Under)

1) som har ell. skyldes overnaturlige kræfter; som udfører ell. sker ved, er forbundet med mirakler; underfuld. 1.1) † om væsen (gud ell. Kristus). Herre du er stor og herlig, underlig (1871: vidunderlig) i din styrke, og uovervindelig. *Jud.16.16* (*Chr.VI*). han (o: gud) er underlig (1931: underfuld) i Raad og stor i Viisdom. *Es.28.29.*

*Hvem var som han (o: Kristus) blant Himliske Propheter? | Saa underlig, saa myndig i sin Lærdom? *Ew. (1914). I. 140. jf. bet. 2:*

*Den Helt (o: mennesket), som Løver frygt-somt dyrke | Blødgjør hans Hjerte frit ham ud | O siig, hvori bestaaer din Styrke, | Du Jordens underlige Gud. *smst. V. 198. 1.2* (nu kun i den l. 32 angivne forb.) om foretelse, især handling. hans underlige opstandelse, hans herlige vældige Himmelfart. *DL. Vidneed.*

*Du, Gud-Faders eenbaarne Søn, | Mand i Lys, men dog Gud i Løn, | Underlig skjult af Kjød og Blod. *Grundtv. SS. I. 344.*

*Den Finger (o: guds førelse), som rørte | Ved Lyset i Kvæld, | Mig underlig førte | Lysvaagen til Hel. *sa. PS. V. 219.* || underlige gerninger ell. ting, *mirakler; undere.* jeg skal udstrække min Haand og slaae Ægypten med alle mine underlige Ting (1931: Undergerninger), som jeg vil gjøre midt i det. *2Mos. 3. 20.* naar Pharaos taler til Eder, sigende: gjører en underlig Gjerning (1931: Naar Pharaos kræver et Under af eder), da skal du sige til Aaron: tag din Stav og kast for Pharaos Ansigt; den skal blive til en Slange. *smst. 7. 9.* Vilde David takke Herren af sit ganske Hierte, vilde han fortælle hans underlige Gierninger . . da sang han. *JSneed. I. 137.*

*Flyv høit, min Sjæl, i Lys dig sving! | Guds store underlige Ting | De løste Tunger tale. *Ing. RSE. VII. 98.* nu kun i forb. (gøre) tegn og underlige gerninger (tidligere ogs. underlige ting. *Dan. 6. 28* (Chr. VI.). *Jer. 32. 20* (1931: Tegn og Undere)). jeg vil forhærde Pharaos Hjerte og mangfoldiggøre mine Tegn og mine underlige Gjerninger (1931: Tegn og Undere) i Ægyptens Land. *2Mos. 7. 3.* der skede mange tegn og underlige gierninger (1819: Under-Gjerninger) iblant folket ved apostlernes hænder. *ApG. 5. 12* (Chr. VI.). brugt spøg. i videre anv. (ved tilknytning til bet. 3) om mærkelige hændelser ell. handlinger, især om gebærder, haandbevægelser ell. anden form for tegngivning ell. fiksjakter. Hvilke Tegn og underlige Gjerninger er der da sket . . siden jeg faar et saa uventet . . Besøg? *Bergs. PS. I. 651.* Man smilede, nikkede, gjorde „Tegn og underlige Gjerninger“. *Anna Bloch. Fra en anden Tid. (1930). 116.* Tegn og underlige Gjerninger fra de øvrige Maskiner viste samtidig, at alle var underrettet. *Flyvning Hær. 104. jf.:* Troldene gjorde nu mangeslags Kunster og underlige Gjerninger for at fange ham (o: faa ham til at le). *Hauch. MfB. 127.*

2) (nu kun m. overgang til bet. 3) som hensætter en i den største forundring ell. forekommer en (næsten) overnaturligt ved sin storslaaethed, mystik ell. uforklarlighed; som synes en ufatteligt, uudgrundeligt ell. (næsten) umuligt, uvirkeligt; ofte: som gør et overvældende indtryk paa en ved sin storslaaethed, skønhed oln.; vidunderlig. Skulde nogen Ting

være underlig (1931: noget være umuligt) for Herren? *IMos. 18. 14.* hvis saadant (o: at bilde Jeppe ind, at han er baron, og atter gøre ham til bonde) med Forstand blev exequeret, vilde det have en underlig Virkning, og hand vilde bilde sig ind, enten at have drømt om saadan Lyksalighed, eller at have virkelig været i Paradis. *Holb. Jep. I. 8.* det Underlige, det Store, og det Vellystige i Naturen. *Ew. (1914). III. 242.*

*Kong Didrik langsomt paa sin Ganger rider | I stille, underlige Midnattstider. *Oehl. XXIV. 31.*

*Underlige Aftenlufte! | Hvorhen vinker I min Hu? *smst. XIX. 261.*

*Guds underlige Raad | Mig kaldte til en større Daad. *Grundtv. PS. V. 426.* At være Kristen er . . af Jesus at have lært det underlige at tro paa det underlige, der hedder Gud. *KMunk. OS. 7.* som adv.: (der) skal opstaae en ublue konge, og som skal forstaae mørke Taler . . hand skal underligen forderve (1871: anrette uhørte Ødelæggelser). *Dan. 8. 24* (Chr. VI.). I October indtraf nogle underlig skønne Dage. *Oehl. XXV 230. jf.:* jeg vil blive ved at handle underligen med dette Folk, paa det underligste, ja paa det underligste (1871: ja vidunderligt; 1931 afvig). *Es. 29. 14* (Chr. VI.). || om navn, identitet: omgivet af mystik, hemmelighed. Herrens Engel sagde til ham: hvi spørger du om mit Navn? see, det er underligt (1931: underfuldt). *Dom. 13. 18.* Thi et Barn er født os, en Søn er given os, og fyrstendømmet skal være lagt paa hans skulder; og hans navn kaldes Underlig (1871: Under), Raadgiver, vældige Gud, evigheds Fader, Freds-Fyrste. *Es. 9. 6* (Chr. VI.). jeg (har) i fremmede Lande underligen opholdt mig. *LTid. 1726. 405.*

3) som man maa undres over; som er vanskelig at forstaa, volder en hoved-brud ell. (nu især) som virker paafaldende, mærkeligt, fordi det afviger fra det sædvanlige ell. ventede; forunderlig; besynderlig; ofte m. nedset. bibet.: løjerlig, snurrig, naragtig (om ordets anvendelse i impressionistisk stil se MøllKrist. DF. 73 ff.). Det Mesopotamiske Sprog er et underlig Sprog. *Holb. Ul. I. 14.*

*Med mig (o: Holger Danske) drev Lykken et underligt Spil. *Ing. RSE. VI. 177.* En underlig Uro var over ham, han kunde daarligt stedes. *Rørd. S. 117.* Det har alle Dage været en underlig Maade, hvorpaa vi har „ædt af Kundskabens Træ.“ *Wesenb. L. Ins. 277.* han har et underligt hoved at sy sko efter, se I. Sko 2.2. i forb. som det er underligt: Det er jo underligt, at Fanden, som gaar om at forføre Siæle, skulde vælge Wardehus til sin Residentz. *Holb. UHH. I. 5.* Underligt er det, at den lætte og tynde Luft kan bære den tunge og store Ørn. *Høysg. S. 32.* Det er underligt med Alderen; jo ældre man bliver, des vanskeligere falder det En at lyve. *Brandes. B. 163.* Hun er ikke staaet op endnu . . Er det

underligt, om jeg bliver gnaven? *Erl. Krist. DH.152.* (nu næppe i rigsspr., jf. II. komme 34.2) i forb. det kommer mig underligt for. *Moth.U62.* saadan Stiil kommer alle Danske i vore Tider underlig for. *Heysg.S.96. v.Aph.(1764).* || underligt nok, se V. nok 6.3. || som adv. *. „Mine gamle Ørenringe skal du faae.“ | — „For dem jeg kunde i Ilden gaae.“ | — „Er det for Ringene, eller for mig?“ | — „Hvor kan De nu saa spørge saa underlig.“ *Oehl. Digte.(1803).227.* Papa . . traf os sammen og saa saa underlig paa os. *I Johans.J.125.* I det Øjeblik kan Sjælen, saa underligt det lyder, ikke tro, at den nogensinde kan forløses. *OFriis.Litt.235.* som bestemmelse til et adj. ell. adv.: *underlig følt han (: *Hakon jarl*) smiler i Drømme, | og Karker ræddes ved dette Syn. *Oehl. Digte.(1803).21.* *Underlig trist er det fugtige Skuur, | Sparsomt belyst af en eneste Lygte. *20 Hrz.D.I.183.* Efter Marthas Død gik Far og Son underlig hjælpeløse omkring. *Egeberg. M.31.*

4) om levende væsen: som føler ell. vækker andren. 4.1) (nu kun m. overgang til bet. 4.2; jf.: „endnu undertiden i Talespr.“ *Levin.*) som undrer sig; forundret; forbauset; vist kun som præd. *Vor Foged, som var mat og træt af sidste Krig, | Og laa i beste Søvn, blef meget underlig, | Da hand slig hæftig Slag, slig Bulder fik at høre. *Holb.Paars.138.* *Han blev saa underlig, han troer ei hvad | Hans Øren høre. *Heib.Poet.VIII.14.* saadan har Gud holdt hele det brogede Liv i Gang, Aartusinder efter Aartusinder, er det ikke til at blive underlig ved. *KMunk.BF.65. 4.2)* som føler sig hensat i en unormal ell. ukendt fysisk ell. aandelig tilstand (og selv er uforstående over for den); kun som præd., især i forb. som blive underlig (til mode; jf. u. II. Mod 1.3). *Ved denne sære Tale | Blev Thor heel underlig. *Oehl.ND.99.* (ministeren) var ordentligt lidt underlig om Hjerter ved at tænke paa, at Den, som var dum, eller slet passede til sit Embede, ikke kunde see det (: stoffet til kejserens nye klæder). *HCAnd.(1919).I.143.* *Beskeden, fra en Mødding, | han (: en hane) sendte sine Suk; | Tulte (: en hane) blev saa underlig, | hun svarte med et Kluk. *Rich.I.33. NisPet. Dagtyve.(1941).26. 4.3)* som i sit ydre ell. (især) i væremåde, levevis, tankegang, sinds-tilstand afviger fra det normale, sædvanlige; som virker paaføldende, mærkelig ell. (med nedset. bibet.) sær, snurrig, løjerlig. Det er dog nogle underlige Dyr disse Fruentimmer. Naar de kommer til at besidde det, som de længe have attraaet, saa skønne de ikke derpaa. *Holb.Pern.I.8.* Jeg er saadan underlig En, at jeg ikke for min Død kan lide at see dig bedrøvet. *Hauch.SK.13.* *jeg (: en forlegen frier) er nu saadan' et underligt Skravl. *Rich.I.65.* (*Frederik Wilhelm I*

og *Frederik II* er) sjælden ejendommelige og underlige Personligheder. *ThAMüll. Frederikden Store.(1936).3.* Han var en underlig Snørestøvle. *V.Bergström.M.117.* se ogs. u. I. Fisk 2, I. Patron 3, I. Skruer 5, Snegl 3, I. Stykke 4.5, I. Støvle 4.2. || i forsk. spec. anv.; (især dial.) forrykt; smaatosset; ogs. som formildende (litolisk) udtr. for sindssyg. Jeg troer I er underlig, I snakker saadan for ham, som I gjør. *Kom.Gronneg.I.68.* En ung Fisker har selv seet dem (: ellepigerne) . . han løb for Livet og var „underlig“ siden den Tid. *Berl.Tid.^{28/}.1886.Aft.3.sp.2. Wied. Silh.85.* hun havde taget Skade paa Forstanden. Der er et Udtryk mellem Bønderne — de siger om en, der er bleven underlig, at han har „set for meget“. *JVJens.HF.13.* hun var blevet underlig i Hovedet . . helt forstyrret var hun tilsidst. *AndNz.PE.III. 54.* (nu næppe br.) ubestandig; flygtig; vægelsindet. *Moth.U61.* det er virkelig en af de underligste Koner udi Byen, som har 16 Sind paa en Dag. *Holb.Vgs.I.3.* lykken, hun er en underlig trold, se I. Lykke 3. (nu næppe br.) vranten; gnaven; umedgørlig. *Moth.U61.* akl et sødt Kys; hun er ikke underlig, det giver hun mig nok. *Birch.II.51.*

under-ligge, v. [17.8] (glda. vnderliggæ (i bet. 2), mnt. underliggeren, nht. unterliegen; jf. ligge under u. I. ligge 38; sml. underlegen) 1) † egl.: blive kastet til jorden og ligge underst i en kamp; bukke under; blive besejret. er det mig allene, og faae andre ligesaa besynderlige som jeg, der har maattet underligge, under vore Sjæles stærkere Ild, under vores fleer og større Anfald af Luuner, og under den skjulte Kjæde af Hændelser, som vi kalde vor Skjæbne? *Ew.(1914).IV. 275.* *jeg har kæmpet haardt . . | Først underlaae jeg — men jeg Seier vandt. *Ing. TB.46.* *(de) maatte vige | Ad Flugstens beeske Sti, og underligge. *CKMolb.Dante.II.94. 2)* være hjemfalden til ell. undergivet, underkastet, underordnet noget. 2.1) („usædv. og ikke ret dansk.“ *Levin.*) † om person: være hjemfalden til, underkastet haarde tilskikkelser, prøvelser. *Jeg underligger ikke Anytos' og hans | Og Lykons Had, men Mængdens, hvis jeg falder. *Oehl.X.206.* Ingen af Sophokles's Helte har underlagt saa haard en Skiæbne som han selv, længe efter sin Død | sa. *Br.II. 184. 2.2)* (nu l. br.) om forhold: være underkastet en lov, udvikling, visse vilkaar, indskrænkninger. Overalt besidder Mennesket i sine Redskaber og Værktøier Midlerne til visse Hensigters Opnaelse, men disse Hensigter underligge selv den Dialectic, at blive til Midler. *Heib.Pros.I.338.* i nærværende Tilfælde forekommer Anciennetetsprincipet mig fra de forskjelligste Sider at underligge de største Betænkkeligheder. *Mart.(Kirkehist Saml.6R.I.699).* At Thorvaldsen blev den langt større Kunstner af de to, det underligger selvfølgelig ingen Tvivl. *Brandes.XII.*

248. en Udviklingsgang, der underligger psykologiske og historiske Love. *Høfd.E.44. 2.3*) (sj.) høre, falde ind under. netop derfor ejede hun det umiddelbare, utilslørede Klarsyn for alt hvad der underlaa hendes Interessesfære. *Kaja Nagler. Man siger at Tiden læger alle Saar.* (1940). 9. **I. -liggende**, et. (substantivering af I. -liggende 5; emb., jur.) hvad der hører ind under noget; især: underliggende (5) gods, jord. (kejserdømmet) skulde undøve Suveranitetsrettigheder over alt sit Underliggende. *Lehm.II.203.* (munkene) har mere Underliggende end Borgen her. *Drachm.VD.18.* Gaard med Til- og Underliggende. *Bornholms Avis.* ²⁹in 1844. 4. sp. 1. *Ugeskr. f Retsv. 1944.A.908.* jf. *DSt.1922.134.* **II. Ø -liggende**, part. adj. (glda. vndhærlighed) (i bet. 1); til -ligge og ligge under) 1) [2] som ligger neden under ell. lavere i forhold til noget. de underliggende dybe Dale. *Schousbølle. Saxo. f27.* Den (o: en kaskade) styrter ned i en egentlig Klippekrug, lige over for det underliggende Meiringen. *Bagges. DVX.34.* Naar De lægger en Sten paa en anden, bærer da ikke den underliggende den øverste? *Ørst.I.6.* i en fleretages Bygning er (man) mere plaget af Støjen fra den overliggende end fra den underliggende Etage. *Suenson.B.II.221.* m. overgang til bet. 2, om lag: Det underliggende Papir. *VSO.* Jordsmonnet er . . leermuldet med underliggende Leer. *Trap.²II.680.* De ældste Lag i Moserne saavel som det underliggende Dynd indeholder (levninger af bævreasp, birk osv.). *Uss. Danm Geol.³291.* || (bot.) om blad: hvis forreste rand dækkes af ell. ligger lavere end det foran siddende blads bageste rand. *KoldRo. Sporepl. 282.* 2) [3] som ligger inden for ell. inde under noget. Herrecykle . . Fordæk m. en Revne og underliggende Lap. *Politi.E. Kosterbl.¹2/2 1924.2.sp.2.* (man kan) male Billederne paa Lærred opspændt paa Blindramme, som indfældes i Muren . . ydermere kan man dække den underliggende Murflade med Asfalt. *LTuxen. En Malers Arbejde. (1928). 291.* 3) [8] (jf. I. ligge 13) om forhold: som ligger bagved ell. til grund for noget. Det er ordentligvis dette Forhold (o: valutaforholdet), der betegnes som det Vexelen underliggende Forhold. *Lassen. SO.272.* den der fordyber sig i Saksen Starkaddigt, møder også forestillinger, som tilhører den underliggende danske digtning. *A.Olr. DH. II. 11.* Amerika med sit baade i borgerlig og økonomisk Henseende liberalistiske Samfundssystem følger sig som Modpolen til det sovjetrussiske Samfundssystem. Dette er en underliggende Spænding. *Pol.³1/2 1946.9.sp.5.* 4) [14] Ø som ligger lavere end noget andet i en trinfølge. fra H til til det underliggende F. *Dann Sanglege.x. 5*) [9-10] (jf. I. ligge 11; især foræld.) som hører ind under ell. er underlagt, underordnet noget. (der) haves Profit af Guld-sand, Guld-Bierge, Told og Skienkatzer af

de underliggende Førster. *Pflug.DP.605.* det Siælandske Stift, samt underliggende Øer. *EPont. Atlas. II. a4r.* en Godset underliggende Gaard. *Gylb. XI.32.* et vældigt Kejserrige med underliggende Bilande. *HBriz.AP.V226.* **-ligger**, en. [2,17] 1) (sj.) om person. 1.) person, som ligger neden under noget. (de) kom hen til os, som just stode foran et Par Lig-stene hvis Eiermænd og Underliggere i levende Live havde været bitre Fjender. *PalM. IL.III.173.* Ligger der ingen under Sengen, beroliger hans Undersøgelser Konen, og ligger der nogen, skal han ikke skræmme hende ved at oplyse det, men han bør give et diskret Vink til Underliggeren om at fjerne sig i Stilhed, naar Konen er faldet i Søvn. *Takt og Tone paa Sengekanten. (1943). 16.* 1.2) (til -ligge 1) person, der bukker under, bliver besejret. *Brodersen.HD.142.* 2) (fagl.) om ting, som ligger under noget og bærer, understøtter det, bl. a. om den underste møllestien i en kvævn (Amberg. *Tilsk. 1922.I.374.* jf. -sten), om hver af de sten, der bærer taget, overliggeren i stendysse olgn. (Wors. *OB.71*), om lømmer, der danner underlag for noget, bl. a. for et gulv, hvorunder der ingen kaldes er (Gnuddtzm. *Husb. 150.175.* *FagOSnedk.*); (foræld.) om en slags middelalderlige tagsten: nonne (I.3.3) (Gnuddtzm. *Husb.197*).

Underlig-hed, en. flt. -er. (glda. wnderlighet (Fragm.143. Mand.77)) det at være underlig; ogs. (oftest i flt.): hvad der er underligt; især i flg. anv.: 1) (nu sj. og m. overgang til bet. 2) til II. underlig 2. naar mand . . gav agt paa (dragens) fart, og gang, da maatte mand forundre sig ikke mindre over fartens Hastighed, end maadens Underlighed, at gaee paa. *Holb. Bars. II.8.* Skoven (var) for hende fuld af frydefuld Underlighed. *Bregend. Birgitte Borg. (1941). 155.* 2) til underlig 3. *Hz. ST.300.* den gamle ærværdige Rigsstad (o: Nürnberg) med dens Vidundere og Underligheder. *Brandes. IV.310.* den Underlighed, at Danskerne tælle fra 40 til 100 i Snese, og ikke i Tiere. *Rosenb. I.6.* Møens Klint staaer baade geologisk og æstetisk fuldt Maal med de andre Landes Underligheder. *MLorentzen. (Pol.¹2/2 1941.9.sp.4).* jf. u. II. underlig 1: Sonja saa paa sine Kufferter . . Der var . . Toldvæsenets Tegn og Underligheder. *Jac Paludan. KK.344.* 3) til II. underlig 4, næsten kun 4.3. Rahbek havde mange Underligheder og Særheder. *Oehl. Er. III.16.* Det blev klart, at den Underlighed, der har vist sig hos ham i den sidste Tid, var kommen til en Krise. Han havde gaaet i Vildelse og var nu dødelig syg. *Goldschm. VI.478.* jeg kendte hans Underligheder, saa jeg sagde ingenting. *Wied. LH.2.*

Under-line, en. (jf. Under- B.1.2; fagl.) ved tospand: den af de to hinanden krydsende liner, der er ført under den anden ved forspændingen. han (o: en kørehest) skulde da have Underlinen, han — han knejser da

nok til det. *Gjel. GL. 49. Ujf. -linned*, et. [3] (nu l. br.) underløj (skjorte, særk olgn.) af linned. *Manufact. (1872). 336. (hun)* havde løbet aldeles forvildet om i det blotte Underlinned. *Pont. F. I. 325. -lippe*, en. se -læbe. **-liv**, et. 1) (jf. Under- B1.2) nederste del af kroppen; underkrop; spec. m. h. t. mennesker: den del af kroppen, der ligger ml. bryst- og bækkenhulen, og som bl. a. rummer fordøjelsesorganerne (jf. I. Mave 3); ogs. spec. om den forreste del heraf. mand igiennemskærer alle Musklerne udi Under-Livet. *LTid. 1730. 415.* jeg fik . . saadan en Kniben i Underlivet, at jeg faldt af Hesten. *Ing. EF. II. 27. Panum. 611.* || m. henblik paa forsk. funktioner af underlivsorganerne. heller ikke, at Enhver, der har et besværet Underliv, derfor er en Fødende, da det kunde være noget ganske Andet. *Kierk. VI. 458.* Han kan godt . . blive en go' Digter, selv om han skulde ha en daarlig Mave. Men jeg vil drage i Kri' mod Digterne med det træge Underliv (∴ træg fordøjelse), som de sagde i gamle Dage. *SKoch. Digteren. (1907). 51.* jeg (har) ikke . . elskt dig, aldrig nogensinde, det var bare Forfængelighed og Underliv (∴ sanselighed) altsammen. *Aa Dons. DU. 229. jf.:* „Udslæt paa Underlivet“, idet Underlivet ikke alene bruges i Betydningen Bækkenorganerne, men ogsaa om de ydre kvindelige Genitalia. *30 Borries. P. 90.* || (zool., foræld.) om kroppens underside hos fugle; bug. *CVHertel. C. 36.* Paa Ryggen er (lammegribben) graubrun eller næsten sort og paa Underlivet rødliggul. *Kielsen. NHM. 103.* || (zool., foræld.) om kroppens underside ell. bagkrop hos insekter. Stor-Vaabneflue . . sort med 7 gule Pletter paa Underlivet. *P. J. Estrup. Insektologien. (1828). 487. VSO. 2* [3] (især foræld.) et livstykke, der bæres under kjole-, bluselivet. Fru E. var i Underliv og løb . . ud af Sovekamret. *Bang. Udv. 338. Manufact. (1942). 118. 3* (jf. Under-B3; sj.) om indbegrebet af de fysiske og aandelige livsrørelser, der er skjulte ell. tilbagestrængte. Sult og Kønndrift og andre saadanne mere primitive Tilskyndelser fra det private Underliv. *Vilh. And. VT. 132. -livs-*, i ssg. [-lius-] (især med.) af -liv 1, bl. a. **Underlivs-besværlighed** (∴ fordøjelsesbesværlighed. *VSO.*), **-betændelse** (∴ bughindebetændelse. *Chir. (1845). II. 479. OBloch. D. I. 96.*), **-brok** (∴ brok paa underlivsindvoldene. *Panum. 93.*), **-bælte** (∴ bælte, der støtter ell. bærer et slapt underliv. *smst. 612.*), **-fletning** (∴ nervefletning i underlivet. *Panum. 231. 574f.*), **-hule** (∴ bughule. *Nord. ConvLex. V. 848. Panum. 612.*), **-hulhed** (d. s. *ConvLex. XVIII. 383.*), **-huling** (nu næppe br., d. s. *smst. 382.*), **-indvolde**, **-lidelse**, **-muskul**, **-nerve**, **-organ**, **-pulsaaer**, **-rulning** (∴ betegnelse for en gymnastisk øvelse. *ArnMøll. Sundhedst. 150.*), **-smerte(r)**, **-svangerskab** (∴ bughulesvangerskab. *Panum. 612.*), **-sygdom**, **-tyfus** (∴ tyfoid feber, *Febri typhoidea.*

smst. 605.), **-væg** (∴ bugvæg. *Nord. ConvLex. V. 848. Panum. 612.*), **-lud**, en. [2] (fagl.) lud, indeholdende opløselige urenheder, salt, glycerin m. m., der ved sæbefremstilling samler sig paa bunden af kedlerne. *VareL. 834. -lukke, et. [2] spec. (jæg.): drejelig jern- ell. staaelskive, der paa ældre jagtbøsser holdt løbet paa plads og bøssen lukket. *Politi. E. Kosterbl. 24/10 1923. 2. sp. 2. D. Jagtleks. 1343. -ly, et. [17.4] (nu næppe br.) d. s. s. -læ. *Cit. 1806. (Begr. Jyll. II. 323).* **-lydende**, part. adj. [9-10] [-ly²dæna] (l. br.) underliggende (5). paa de smaa underlydende Øer vil jeg forplante vilde Dyr. *Schack. 31.* Krogenæs med underlydende Gods. *Rousthoi. Mads Marsvin. (1918). 9. -lys, et. 1) (til III. Under 2; sj.) vidunderligt lys. bag ham slog Dybet sammen og blev hvilende, forunderlig Gaade, og foran ham rødmede Vejen i Fjærnhedens Underlys. *JV Jens. D. 205. 2* (jf. Under- B1.2; l. br.) lys i den nederste del af rum, ell. lys, der kastes op nedefra. Spejlet paa Mikroskopets Fod blev indstillet og gav Underlys. *Jørg. Liv. I. 141.* De elektriske Lamper . . hang saa lavt, at de delte Rummet i et Underlys . . og Mørke foroven. *Bønnelycke. Lt. 214. -læ, et. [17.4] (jf. -ly; forst. og gart.) læ nede ved jorden (skabt af buske, lautovoksende træer). *MHans. H. 115. HavebrL. I. 349. -læbe, en. (nu ikke i rigsspr. -lippe. *vAph. (1764).* jf. *Feilb. og Ujf. samt Underlæppe. Æreboe. 13.*) (jf. Under- B1.2). 1) om legemsdel. 1.1) nederste læbe hos mennesker (og pattedyr). De unge Baroner . . kastede Underlæben op over (∴ lukkede munden ved, svarede ikke paa) disse Trudsler, og derved blev det dengang. *Evo. (1914). IV. 195.* den store Overlæbe hang altid ned over Underlæben. *Blich. (1920). XIX. 47. (heksens)* Underlæbe hang hende lige ned paa Brystet. *HCand. (1919). I. 7.* en stor kry Karl med fremstaaende Underlæbe. *JV Jens. HF. 37.* hun bed sig i underlæben (fx. for at beherske sin vrede, jf. u. I. bide 1.1) || hertil (fon.) **Underlæbelyd** (se u. Læbelyd. 1.2) (zool.) om tilsvarende legemsdel hos lavere dyr; især om nederste par munddele hos insekter. *P. J. Estrup. Insektologien. (1828). 522. Lieberkind. DVII. 45. 2* (bot.) om del af et bløster, der minder om en underlæbe; især om den nederste udadvendte del af et læbeformet bløster. *Træarter. (1799). 319. Warm. Bot. 705. 3* (∴ foræld.) nederste hvide læbe paa gevær; *undermule.* *Mil TeknO. 108. -læder, et. (jf. Under- B1.2; især sko.) læder, der anvendes til saaler; saalelæder; ogs. om det læderstykke, der udgør undersiden, saalen af fodtøj. *Moth. L269. EPont. Atlas. II. 219.* (se u. Overlæder 1). *Vare L. V. II. 315. -læge, et. [2] (nu kun dial.) d. s. s. -lag 1.3. Gjøre Underlæg, lægge Grundvold (∴ til bygning) . . Underlæg, (til at skrive paa). *Leth. (1800). Ujf. -læge, en. 1) (til III. Under 3) † læge, der fremkalder mirakuløse helbredelser; *mirakeldoktor. Schlüter. Mave-*********

krampe.(overs.1797).153. *Horreb.II.387. 2)* læge, der er af en lavere grad ell. underordnet en anden; næsten kun om læge i hæven, dels (foræld.) om bataillonskirurg, dels (efter 1867) om indkaldt værnepligtig læge (studerende) under den første uddannelse (af rang som korporal). *VSO. Lov⁴/1867. §166. Bardenst.Søm. II.169.* || † om læge for hoffunktionærerne. *Moth.L265.*

underlægge, v. [1onær|læge] præet. 10
-lagde; part. **-lagt**. vbs. **-ning** (s. d.) ell. (l. br.) **-else** (*Amberg. Bl&T.*), jf. **-læg**. (*ænyd. d. s.*, fsv. undirlægga, oldn. undirleggja, jf. eng. underlay, mnt. underlegen, nht. unterlegen; sml. II. lægge 10.8-4)

1) i egl. bet. 1.1) [1] *belægge, beklæde paa undersiden.* jf.: denne prægtige Himmel-Befæstning . . dette høihellige Loft, underlagt med gylden Ild.*Foersom.Hamlet. 77.* || *især* (fagl.) m. h. t. hestesko: *paasætte*. 20
 At probere eller underlægge (heste) Skoen hed, er feilagtigt. *PWBalle.R.81.* Underofficererne . . undervises . . i Veterinairskolens Beslagsmedie i at underlægge Hesteskoe paa døde Fodder og Øvelsesheste. *MR.1844.294.*
 1.2) [2] (l. br.) lægge, anbringe ned en under noget; *især* i part. underlagt. Fodstykkerne ere i en Alens Høide underlagte med Kampesteen. *VSO.* ved underlagte Kul kan (vandet) holdes i en eensartet Tempera- 30
 tur. *Manufact.(1872).98.* || (bogtr.) anbringe skydelimer olgn. under ordene i en linie. jf. u. Underlægning 1.2; ogs.: anbringe som forklaring olgn. under noget. De underlagte Bemærkninger (o: sceneanvisninger i et skuespil). *Selmar.¹156.* herom kan man lade det følgende Billedstof tale, idet de underlagte Tekster giver den fornødne Orientering. *IngBygn.1946.25.sp.2.* || † part. underlagt i bet.: som man har lagt under sig (o: er steget 40
 op fra); *underliggende*. *De sig paa Brinken satte . . | Om majestætisk Høi, om underlagte Dale . . | Hver talte paa sin Viis. *Wess. 169. 1.3)* [3] (fagl.) lægge noget inden under, inden for noget; spec. (haandarb.): sy det første lag sting (ved broderi), som dækkes af det egl. broderi; trokke; *især* i part. underlagt. istedetfor Tagsteen ere alle Husene taggede med Træbrikker, der ere afrundede i den udgaende Ende, og sammenføjede, 50
 samt underlagt hinanden paa Tagets Beklædning. *vSundt. Udtog af en Dagbog.(1827). 139.* En hvid Troje med underlagt Broderi. *Kunstudstill.(1879).75.* hvor (lapis lazuli) maledes paa Guld, blev den underlagt med hvidt. *KunstmusA.1921-23.184.* Herrecykle . . Bagdækket . . er skaaret itu og forsynet med underlagt Lap. *PolitikE.Kosterbl.²⁰/1923. 1.sp.2.*

2) (jf. Under- B3) egl. (jf. bet. 1.3): lægge 60
 noget ind under noget for at danne baggrund, angive en deri indeholdt ell. underliggende stemning, betydning olgn.; i bet. 2.1-2 *især* i pass. ell. i part.

underlagt brugt som adj. 2.1) (*især æstet.*) lægge musik ind i noget; udtrykke ell. fremhæve ell. ledsage med musik; nu *især* om musikledsagelse til film. kan der i Vers lægges Musik, saa idetmindste forsøgte jeg her at underlægge Stoffet Sproget Musik. *HCAnd. ML.216.* et Skuespil, hvis Patos er underlagt med Musik. *EChristians.LH.10.* den europæiske Imitationsmusik, der er underlagt Filmen (*fra Bali*). *Pol.¹⁶/1941.7.sp.5.*
 2.2) (*især æstet.*) lade ledsage med ord, vers; *især*: sætte ord til en musik. Det i alle Henseender elendige Vers, der var underlagt Musiken. *Bagges.DV¹XI.339.* Honoraret . . betales strax naar Bog og det med Oversættelse underlagte Partitur indleveredes. *Oversk.L.333.* *en Vise, underlagt | En dyb, alvorlig Melodie. *Winth.V.98.* nogle gammelhebraiske Melodier med underlagt Tekst, som han selv medbragte i en Bog. *ChKjerulf. GU.292.* jf. bet. 2.3: Syngemesteren spillede en gammel Folkevise; Ingen af dem sang Ordene; Enhver underlagde vist sine Tanker. *HCAnd.SS.VI.100.* 2.3) ☐ tillægge ell. tilskrive noget en vis betydning, et vist (betydning)sindhold, visse skjulte årsager, formaal olgn. Ordet er brugt figurligt, og (han) giver at forstaae, at det maa være af ond Villie, at jeg underlægger det en anden Betydning. *Heib.Intel.IV.36.* Ulykken er, at man saa let kommer til at underlægge det den Mening, at der i disse Levninger skulde være . . en egen Stil. *JLange.MF.174.* Maa jeg være fri for din Underlæggen mig Motiver og — Bagtanker. *KLars.Eibl.23.* (lappen) underlægger så let den nordiske skik sin egen fortolkning. *AOLrE.NG.142.* Det er en primær Ejendommelighed hos Menneskene at underlægge Fænomenerne Hensigt. *SvClaus.ER. 135.*

3) [10] ☐ lægge ind under en magt, myndighed, ledelse ell. undergive visse vilkaar; *især* i forb. m. to (substantiviske) bestemmelser, hvoraf den ene (vndtagen hvor denne er meget lang (*ADJørg.I.109*) og uden for forb. m. (pers. og refl.) pron. (se u. bet. 3.1) den førststillede) er styret af verbets sidste led (-lægge), den anden af verbets første led (under-); oftest brugt i pass., i forb. være en underlagt. 3.1) som udr. for at bringe noget ind under ell. for at underordne noget en magt, myndighed, ledelse. landet bliver underlagt (1871: undertvunget) for Herrens ansigt. *AMos.32.22* (*Chr.VI*). *Den store Romer-Bye, ja heele Verdens Magt, | En Spaamand, Giæk og Nar har været underlagt. *Holb.Paars.190.* *Har han ei med Heltmagt | Hele Norden underlagt? *Oehl.XXIV.196.* et Skib under Ekvipering er underlagt Chefen for Orlogsværftet. *Scheller.MarO.* Finanserne underlagdes et Finanskonseil. *VerdenGD.III. 73.* billedl.: (greven) spurgte om hendes Mening og underlagde enhver Bestemmelse hendes Approbation. *CBernh.X.148.* m. pers.

pron. som første bestemmelse (styret af verbets første led): alle Ting lagde du under hans Fødder. — Idet han altsaa underlagde ham alle Ting, undertog han Intet, som jo er ham underlagt; dog see vi endnu ikke alle Ting at være ham underlagte. *Hebr. 2.8.* *Al Verden ham er underlagt, | Hvis Blod paa Korset randt! *Grundtv. S.S.I.481.* || *refl.*; ogs. i billedl. *anv.*; *dels* (jf. bet. 3.2) *m. refl. pron.*, styret af verbets sidste led (-lægge). Er en Skibschef, der er paa Togt, beordret til at underlægge sig en Flaade- eller Eskadrechef eller en ældre Skibschef. *Bardenfl. Søm.I.60. dels* (især) *m. refl. pron.*, styret af verbets første led (under-); *(*aanden*) er jo en Drot, hvis Magt | Har . . | Underlagt sig Jordens Pragt. *Winth.(Fædreel. 1847.sp.1307).* Schandorph har underlagt sig nye Omraader, vist sig som Herre over en historisk Stofverden. *Brandes.III.179.* Sakserne . . vil underlægge sig Danmark. *A.Olr. DH.II.73. 3.2)* som *udtr. for at underkaste noget visse vilkaar.* Skabningen er underlagt Forfængelighed (*Chr.VI: creaturet er forfængelighed underlagt*). *Rom.8.20.* *Jesus (*var*) . . paa Korset bragt, | Al Straffens Tyngsel underlagt. *Stub.14.* Du har underlagt ham et . . grundigt Studium. *Drachm. (Brandes.Br.III.64).* ikke være underlagt nogen Told. *Ludv.404. jf.*: Der er en christelig Anskuelse, der underlægger Alt under Synd, der ingen Undtagelse kjender. *Kierk.XIII. 359.* || *refl.*: *under-give, -kaste sig.* den Trængsel jeg udstod, underlagde jeg mig for at udrette min Herres Ærende. *Grundtv.B.II.8.* Da jeg saa hendes Glæde ved at blive elsket, da underlagde jeg mig selv . . under Elskovens Tryllemagt. *Kierk.III.236.* man maa underlægge sig den samme Lov som Hønen, der brækker ud af Hønssegarden. *Erl.Krist.BT. 15. jf.*: (*tvivlen*) maa give sig tabt og underlægge sig. *Kierk.X.191.*

Under-lægger, en. *spec. (faagl.) til underlægge 1.2 (og lægge under): hvad der lægges under noget (især et gulv) som stotte, underlag for det; (alm.) underligger (2).* *Bryg. (1941).* **-lægning**, en. *ft. -er. vbs. til underlægge. Amberg. VSO. især i flg. anv. 1) til underlægge 1. 1.) til underlægge 1.1; især (smed. og (tidligere) sko.) om paasætning af hestesko og skosaaler: Støvlesaalers Underlægning. MR.1842.432. Underlægning af Sko (o: hestesko). PriskurSmed.63. 1.2) til underlægge 1.2. (der) legges en passelig Steen eller en Øxe under Aasen paa Plovbøssen, saa gaaer den (o: ploven) meget grundere end før. Saadan Underlægning under Aasen bruges naar man renser Huulflurerne. JPPrahl.AC.14. || især *bojtr.*; *dels om anbringelse af skydelinier olgn. under ordene i en linie. Selmar.85.156. dels om lægning af tilretningspapir under steder i satsen, der ellers ikke træder tydeligt nok frem i aftrykket. Den gl.By.1928-29.52. 1.3) (haandarb.) den første syning (ved broderi), der oversys af de sting,**

10 som danner det egentlige broderi; ogs. *konkr.*, om det saaledes syede. *VortHj.III.1.104. Sy StrikkeB.309. 2) til underlægge 2. 2.1) til underlægge 2.1; spec. (teat.) om musikledsagelse til film olgn. Underlægningsmusik: Pol.2.1946.8. sp.1. Socialdem.2.1947.7.sp.1. 2.2) (l.br.) til underlægge 2.2. de danske Operatekster . . udmærkede sig (ikke) hverken ved fremragende Underlægning af de musikalske Episoder eller ved at være særlig sangbare. EmilHolm.Erindringer.I.(1938).98. (syngepillen) Røverborgen (synes at være) en yderst fri Oversættelse af eet eller flere franske Boulevardstykker, eller en Ord- 20 underlægning til et bekendt pantomimisk Melodram. *Bagges.DVXI.426. 2.3) (l.br.) til underlægge 2.3. Mærkeligt, at en gammel (o: erfaren) maler lar sig rive med ud i psykologiske underlægninger af maleriet. Pol.22. 1934.13.sp.3. Islændernes Bedrift er Omplantningen paa den nationale Jordbund, Underlægningen af en bestikende genealogisk og topografisk Basis. Rubow.Smaakritiske Breve.(1936).22. -lærer, en. (*ænyd. underlærer(e); især foræld.*) lærer i underordnet stilling, hjælpelærer olgn.; *bl. a. tidligere om alm. lærer, hører, i modsætn. til rektoren; tidligere ogs. om kapellan (1).* Underlærer . . kaldes gemenlig en hører i skolen, eller 30 en kappelân i kirken. *Moth.L276.* Min Farbroder, der, som Rector, noie kientde Underlærerne i Skolen. [*Lyche.*] *MineHændelser. (1786).16.* Læreren . . har interimistisk en Underlærer. *Mynst.Vis.I.126. -læsejl*, et. (jf. u. Under-B1.1) *† sejl, der i rum sejlads føres udenfor undersejlet. SøLex.(1808).83. Scheller.MarO. -løb, et. vbs. til underløbe og løbe under. 1) (fagl. ell. dial.) til underløbe 1.3. de almindelige Arbejdsvogne beskæftiger (Leonardo) sig med og angiver en Type med bedre Underløb og Skagleanbringelse. Marcus.Leonardo.(1940).200. || (dial.) underløben vogn (se underløbe 4.1). Feilb. || hertil (l.br.) Underløbs-vogn (jf. Underløber 1). JVJens.VO.288. 2) (jf. underløbe 1.4) egl.: løb, strøm ned fra ell. ind under noget. jf. Blodunderløb. || (faagl.) om de ukrudtsfro og smalkorn, som løber gennem soldet, sigteindretningen paa tørskæverk olgn. (og bl. a. bruges som vildtfoder). Fleuron. VJ.146. Pol.22.1941.5.sp.2. || (sj.) om nedløbsrør. gabende Tagrender, der længselsfulde skuede ud efter de Underløb (orig.86: Underdele), som de havde ejet i lysere og bedre Dage. *Bergs.PP.83. || (faagl.) sted, dækket ledning, hvorigennem et vandløb kan strømme under vej, jernbane osv. S&B. Sal.2 XII.476. 3) (dial.) om redskabsdel (forneden paa redskabet). 3.1) d. s. s. II. Løb 8.2. Blich.(1920).XXII.26.tvl. ogs. om liste, der paaskrues plovskæret forneden for at holde det i en bestemt stilling. Feilb. 3.2) d. s. s. Underløber 2.4. Feilb. 4) (skibsbyggn.) den underste af de to under et staalskib, der skal søsættes,****

paa beddingen anbragte (planke)baner, hvoraf ved stabelfløbningen den øverste, der følger med skibet ud i vandet, glider paa den nederste. OrdbS. 5) (efter holl. onderloop, ty. unterlauf; ⚓, foræld.) det krumme tommer, der afslutter kolen fortil, og paa hvis øverste ende stævnen hviler. Nennich.

underløbe, v. [lonar, lo'ba] præf. -løb; part. -løbet ell. (især som adj., se bet. 4) -løben. vbs. (l. br.) -ning (se u. bet. 1.3-4), 10 jf. Underløb. (ænyd. d. s. i bet. 3.2 og 1.1 (Cit.1601.(HFRord.UnivH.III.110)), jf. mnt. underlopen, løbe hen og stille sig i vejen for, nhl. unterlaufen i forsk. bet.)

1) (til IV. under 2-3) bevæge sig ell. strække sig ind under noget. 1.1) (især sport. ell. dial.) i slagsmaal, ved angreb: bukke sig og løbe ind under en person for at vælte ham omkuld, faa tag om hans ben og vælte ham olgn.; 20 under fodboldspil: ureglementeret løbe ind under en modspiller, der er i luften, og udsætte ham for at falde, miste balancen. (han) hævdede atter sit . . Slagsværd, da Reimer underløb og greb ham om Livet. Blich.(1920). XV.79. (han) sprang frem, i den Hensigt at underløbe ham og trække ham ud med sig. Drachm.VD.331. (fodboldspilleren) blev underløbet af to (modstandere), og Dommeren (dømte) Straffespark. Pol.²⁷11939.12. sp.5. Sportsleks.II.637. UjF. 1.2) (fisk.) 30 hale en krogline til sig, tage de fangede fisk af og sætte ny madding paa. UjF. 1.3) (jagl.) om det forhold, at en vogns forhjul kan drejes ind under fadningen; vist kun som vbs. Underløbning (Sal.² XXIV.252) ell. i part. (se u. bet. 4.1). 1.4) (nu kun i perf. part., se bet. 4.2) strømme, flyde ind under noget; især om blod: løbe, træde ud (spec.: under huden og farve den 40 rød). Brændevin . . er skadelig . . ved skudte Saar og betydelige Knusninger og deraf kommende Blodets Underløbninger. Aaskov. A.115. Blodet underløb hans . . Ansigt, men han undertvang sin Harme. Blich.(1920). XV.23. || m. subj.-skifte i forb. ansigtet underløber med blod ∴ bliver blodfyldt og rød. Ridderens Ansigt underløb med Blod. Blich.(1920). XXVII.62. 1.5) (tom. ell. skibsbygn.) om form for overlappning, hvorved en del af et tommerstykke strækker sig 50 ind under en del af et andet (jf. u. overløbe 1.2). OrdbS.

2) (jf. IV. under 17.4) ⚓, om skib: med bunden løbe mod hindring i vandet (rev, sandbanke olgn.). Man maa . . vogte sig for ikke at underløbe Sandet. DendanskeLods. (1850).171. underløbe et Rev. Scheller. MarO.

3) (efter ty. unterlaufen, vist egl.: løbe ind, forekomme mellem andre, til under, mellem, blandt (se IV. under 15)) † om forhold; som 60 udtr. for at noget blandes sammen med noget andet, gaar op i et større hele olgn. (kongen maatte i 1690) lade alt sin tiende og mynteprofit (af sølvværket Kongsberg i Norge) lige-

ledes underløbe verkets indtægt og udgift uden nogen særdeles beregning. Holb.DNB. 49. || især om uheldigt forhold; som udtr. for, at noget forekommer i forbindelse med, ledsagende noget andet, ell. at noget indsniiger sig, forekommer ved en fejl, forseelse, skodestløshed olgn.; ogs.: gaa i svang. de mangfoldige ting, der underløbe imellem betienterne (paa sølvværket Kongsberg i Norge). Holb.DNB.49. paa det ingen Underslæb . . skal underløbe. Forordn. (Kvartudg.)²⁴1733. (det skal være ham) tillat at opbyde sit Gods til Creditorerne; Dog at der ikke et bedrageligt Forsæt med underløber. DL.5—14—40. ifald ellers ingen andre Omstændigheder eller Delicta ved saadan hans (∴ en bortrømt slaves) Evasion med underløber (skal han piskes). MR.1743. 857. || gøre indgreb i ell. unddrage sig noget. siden Toldstedet er saa langt fra dennem beliggende, underløber vel og andre Vare (∴ end de nævnte) hans Maj.^t i sine Intrader. Cit.1736.(JySaml.4R.III.237).

4) part. underløben ell. (i bet. 4.1 ogs.) underløbende brugt som adj. 4.1) (jagl.) egl. om forhjul: som kan drejes ind under fadningen, paa tværs af normalstillingen (saa vognen kan vende paa en ringe plads). de lette Ammunitionsvogne, der er forsynede med underløbne Forhjul. MR.1833.321. En Vogn med underløbende Hiul. VSO. nu især i videre anv. om vogn: som har underløbende hjul. VSO.III.L172. OpjB.⁴II.31. underløben eller underløbende (vogn). Sal.²XXIV.252. 4.2) (nu især i ssg. blodunderløben) egl.: som er flydt, strømmet (ud) under en overflade. jf.: Hun sad fast i det levende, underløbne, falske Sand (∴ kviksandet). Skjoldb. EF.117. især om blod: som har fremkaldt blodudtrædning under huden. *Mod Issen (var Hel) blaa at skue, | Af underløbet Blod. Oehl.ND.56. Ved Undersøgelsen fandt jeg en betydelig Svulst forårsaget af underløbet Blod. BiblLæg.XVI.20. || om sted paa legemet: hvor der er blodudtrædning under huden; egl. i forb. være underløbet med blod (jf. blodunderløben): den store med Blod underløbne Bule, hun havde i Panden. Ing.LB.I.21. Goldschm.VII.230. i abs. anv.: rundt om paa ham var der blaa, underløbne Pletter, som vanskelig vilde fortage sig — han havde daarligt Lægekød. AndNx.PE.I. 60. blodende Næse, underløbne Øjne, mørkbankede Lemmer. HBriz.AP.II.283. 4.3) (vist videre anv. af bet. 4.2; hos Kierk.) i forb. underløben harme, om følelse af harme (mod verden), som farver ens udtalelser. For at betegne hans (∴ H. C. Andersens) Misfornøjelse med Verden i disse dens tilfældige Ytringer veed jeg ikke andet Udtryk end: underløben Harme. Kierk.XIII.81. jf.: (Auerbach havde ikke) et Stæk af Bitterhed i sin Sjæl, ingen Menneskeforagt, ingen underløben Harme. Brandes.VII.313. 4.4) ⚓, om

stævn, bov: som løber skraat opefter (som paa isbrøder), har stærkt fremfald. *Bardenfl. Som. I.265. Scheller MarO.359.384.*

Underløber, en. (især til IV under 17) **1)** (til Løber 3 og (?)) Undermaaler (2); sj.) væsen ell. plante, som er sat tilbage i væksten. naar der (for løvspring) fandtes en . . grøn Bøgegren, stammede den fra et kuert Træ, en Underløber, en Skrælling, en Fortrykt. *Bogan. II.1. 2)* om jorsk. redskaber og redskabsdele. **2.1)** (jf. underløbe 1.3 og 4.1; jagl.) underløben(de) vogn (se u. -løbe 4.1). *LandbO. IV.800. JV Jens. LB.199. 2.2)* (jærnb.) beskyttelsesvogn. *Larsen. Jærnbane. L.48. 2.3)* (mol.) om kværntype, hvor overliggeren er fastspændt, medens understenen bevæger sig. *Maskinbog Landm. 589. jf. VSO. 2.4)* (væv.) den bom under væven, hvorom det vævede tøj efterhaanden rulles op. *Moth. L293. Væver B.5. Esp. 373. Thorsen. 186. Feilb. 10*

-lødig, adj. [14] (først alm. efter forslag af *LJac. 1930* (se *Ugeskr. f. Læger. 1930. 1033 og 1183f.*); sml. -holdig) som ikke er fuldlødig; især m. h. t. aandelige ell. sociale forhold (jf. lødig 1.2); som ligger under jævnmaalet (m. h. t. aandsverner, dygtighed, aandelig ell. moralsk værdi); mindre værdig; ogs. (mindre br.) om person: som føler sig ringere end, underlegen andre; som har et mindre værdskompleks. (en dansk avis havde) antydnet, at de (o: nogle 30 nordsløvigerne) havde befundet sig i underlødig Selskab (ved en fest i en tysk forening). *FlensbA. 174. 1905. 1. sp.4.* en saadan Nedgang fra fuldlødige til underlødige Produkter (o: fra smør, groft brød m. m. til margarine, hvidt brød m. m.) . . hævner sig. *Haven. 1931. 26. sp.1.* Sterilisering af underlødige Børns Forældre. *Forum. 1931.96.* et Steds lurede en Mistanke om, at dette, at Tingen antog disse forfærdelige Former, skyldtes noget underlødig 40 i hans Væsen. *Jørgen Niels. VU. 149.* (en) skarp og partilos Polemiker, der i lige Grad vendte sig mod det, han fandt underlødig i det kirkelige og uredeligt i det borgerlige. *Liv. BiogrL. 2 XIII.34.* ofte om litteratur olgn.: Forlæggeres Forsvar for underlødig Oversættelseslitteratur. *Da. Folkebog. XIII. (1936). 257.* Protest mod den underlødige Dagbladskritik. *Schyberg. DT.10.* || her-til: **Underlødighed.** Arbejderen „hældte paa Lampen“ for at faa Bugt med Følelsen af Underlødighed og Foragtethed. *AndNz. LK.165.* Til Trods for dets kunstneriske Underlødighed har (smyrnatæppet) vundet enorm Udbredelse. *P Westermann. Ægte Tæpper. (1945).* 89. Underlødighedssjølølse: *Norman-Hans. Stærstikkerens Ungdom. (1931).* 33. Underlødighedskompleks: *KLindemann. Vi skal nok blive berømte. (1933).* 51. **-lønne**, v. [14] [-løn'ə] (l. br.) lønne for lavt; underbetale. en stor Del af Bilfolkene er underlønnede. *Lokomotiv T. 1938. 147. sp.1.* **-maal**, et. [14] **1)** (især 7) maal, der ligger under det krævede, normerede ell. rette maal; ogs.:

den del ell. mængde, der mangler i det krævede osv. maal. *Moth. M38.* Nu indføres (varerne) strax i Facturabogen med de paa Facturen anmerkede Mangler eller Undermaal. *Kiøbm Syst. II. 135.* nogle Fodder (kødfulde) taa-ler Undermaal, medens de magre ofte skal have Overmaal i Taamaalet. *Skomagerebogen. (1923). 33.* || m. h. t. fisk. Fladfisken af rent Undermaal smides fraborde. *MylErich. S.100.* || m. h. t. højdemaal. i Peblinge- og Sorte-dams-Søe (findes der) af og til . . 13 til 24 Tommers Undermaal. *Callisen. BK. I. 280.* især (nu l. br.) m. h. t. højde af person, der skal være soldat, samt af militærhest: *MilTeknO.* Karlen havde Undermaal af halvanden Tomme. *VSO. 2)* billedl., om mængde ell. grad, der er ringe i forhold til det normale; især i forb. m. a.f. er der et Overmaal af national Selvfølelse, som visselig er af det Onde, saa er Undermaalet det ikke mindre. *HN Claus. N.17.* begavet med et Overmaal af Sandhedskjærlighed og et Undermaal af Smag. *Bogh. DD. 1869.90.* Vi har gennemgaaende ikke det sjældent store Undermaal af sund Fornuft og sunde Instinkter. *Friis-Møll. Profane Profetier. (1922). 39.* **-maaler**, en. i bet. 2: [-mã'lar] (ænyd. d. s. i bet. 1) **1)** (foræld.) underordnet maaler (1.1); især om medhjælper hos kornmaaleren. *Skr. 296. 1819* (se u. Overmaaler 1). *Rhode. LaalF. 2. I. 133. 2) (dannet til -maal; jf. Lavmaaler) væsen, der er under et normeret ell. normalt maal. **2.1)** (fisk.) om fisk og andre sødyr: som er under et vist, især: det for deres fangst foreskrevne, mindste-maal. Prisen har været 75 Øre for en hel Hummer paa 8 Tom. og derover. For Undermaalere og énkløede betales kun halvt saa meget. *Tidsskr. f. Fiskeri. 1879.46. Fedders. FF. 135.* de havde . . fundet en Plads med en Masse Flyndre; men det var allesammen Undermaalere, mellem 6½ og 8 Tommer. *EBertels. US. 201. 2.2)* person, der er under en vis højde; især (x) om værnepligtig, der ikke naar det foreskrevne højdemaal (og derfor ikke udtages til soldat). *VSO. Ettar. IX. 207. Rockstroh. Har. III. 367. 2.3)* (jf. Lavmaaler) person, som m. h. t. dygtighed, evner, intelligens staar under det normale; især om underbegavet person. Nogle Elever ere af Naturen prægede til, kun at skulle være Middelmådigheder i Intelligens, og man udretter allerede Noget, naar man forholder dem fra at synke og blive Undermaalere. *Goldschm. VI. 76.* Han kan ikke udstaa mig . . Det er et demokratisk Had. Det er, fordi han er en Undermaaler. *Hostr. US. II. 2.* børnene (i hjælpeklasser) blir stemplet som undermaalere og udsættes for haanlige betragtninger af kammerater. *Vor Ungdom. 1939/40. 341.* Ø., der blandt sine Samtidige nærmest gik for en aandelig Undermaaler, og som havde gjort en alt andet end glimrende akademisk Bane. *Schand. TF. II. 235.* (der) er utallige trinvis Overgange fra den dybeste Idioti*

gennem de Imbecile og de aandelige Undermaalere (Sinkerne, „Taaberne“) op til den blotte Enfoldighed, den slette Begavelse. *KPont. Retsmed. I. 23.* **-maalig**, adj. [-mål-] (jf. sv. undermålig; til -maal; l. br.) som ligger under et vist (mindste)maal; undermaals-. **1)** i egl. bet. ifald Partiet er sorteret over Sold paa forsvarlig Maade . . kan (der ikke) fremkomme en saa stor Procentsats undermaalige Kartofler. *Ugeskr. f Retsv. 1933. A. 627.* || om person: som er undermaaler (2.2). man (burde) for Fremtiden ei tage undermaalige Folk. *MR. 1803. 463.* **2)** m. h. t. arbejdsvegne, intelligens olig. (jf. -maaler 2.3). (han, o: en person, der udspørges af en folkemindesamler) sad sikkert inde med en del stof, men intellektuelt så undermålign at (han gav) lidet udbytte. *Grøn. SV. 83.* intellektuel Undermaalighed. *Vor Ungdom. 1945/46. 277.* **-maals-**, i ssgr. [-måls-] af -maal (jf. Maals-); især i flg. anv.: **1)** (fagl.) i betegnelser for ting under et vist maal, jx. **Undermaals-barde** (o: hvalbarde, der er under 2 m lang. *CPont. HR. 93. VareL. 229*), **-bor** (o: bor med mindre diameter end den, hullet skal have. *Thalow. M. II. 195*), **-tømmer** (Trondh Selsk. Skr. Nye Sml. I. 50. VSO). **2)** (fisk.) i betegnelser for fisk under et vist mindstemaal, jx. **Undermaals-aal**, **-fisk** (*Myl. Erich. S. 73. E. Bertels. MH. 94*), **-flynder**, **-rodspætte**, **-østers**. **3)** (l. br.) i betegnelser for person, der hører til undermaalerne (2.3), jx. **Undermaals-folk** (Bergstedt. TR. 37), **-mand** (*JV Jens. (Studerterblad. 1895/96. 255)*). † **-maanisk**, adj. (ænyd. d. s., holl. ondermaansch, -manig, ty. untermondisch, -mondlich; overs. af sen. lat. sublunaris; jf. Under- B1.3) sublunarisk. *Moth. M61. Eilsch. Phil. Brev. 209.* **-magt**, en. (sj.) **1)** (til III. Under 2-3) vidunderlig stærk ell. undergørende magt. *Skjønhed er en Undermagt, | Kjent og erkjent i alle Lande. *GBetzovich. Fra et Ungkarleiv. (1871). 40.* den, der er større end os, har givet os noget af sin vældige Magt, af sin Undermagt. *AGmudtz. DB. 111.* **2)** [14] (mods. Overmagt 1) underlegenhed m. h. t. magt. enhver Tiener . . vil, til Skadesløsholdelse for sin Undermagt, ansee sig klogere end Herren. *Junge. 282. Molb. (Hist Tidsskr. I. 502).* **-male**, v. [3] [-mål] vbs. **-ing** (s. d.). **50** (fagl.) paalægge det første farvelag, der skal danne underlag, grund for det egentlige; grunder; især: dække den hvide billedflade med et tyndt lag af billedets (maleriets) hovedfarve for den endelige udarbejdelse. *T. Baden. Suppl. (1833). 12.* Malere, der undermale visse Dele af deres Malerier med Guld, som skinner igennem de senere paamalede Farvelag. *R. Schmidt. For. 81.* han tegnede kun, begyndte at undermale, saae paa hende og saae paa Lærredet. *Baud. AB. 164. S. Schultz. CA Jensen. I. (1932). 132.* **-maling**, en. [3] [-mål] (fagl.) vbs. til **-male**; ogs. om det paastrogne farvelag ell. ældre, overmalet (del

af) billed. Idag har jeg begyndt Undermalingen af mit store Maleri. *J. Th. Lundbye. D. 24.* Med tynde, flydende Farver har han paa en lige saa tynd Undermaling med den letteste Haand hensat en Mangfoldighed af Nuancer. *Kunstmus. A. 1929-1931. 134.* „Kongernes Tilbedelse“ (1472-80, en Undermaling i Uffizierne, Firenze). *LSal. XII. 444.* **-mand**, en. (ænyd. d. s. (i bet. 3), oldn. undirmaðr) **1)** (til III. Under 2) † mirakelmager, de mange Slags Gjøglere og Undermand, som foreene sig i Leipzig til Messen. *Horreb. II. 388.* **2)** [2] person, der befinder sig neden under en anden. Er (julefangeren) kommen op paa en Afsts i Klippevæggen . . haler han sin Undermand op til sig. *PAHolm. Skildringer fra Færøerne. (1856). 72.* || næsten kun (fagl.) om person, der ved akrobatøvelser har en ell. flere andre paa sine skuldre. *Blækspr. 1937. 50. Pol. 14. 1942. 14. sp. 5.* **3)** [10, 14] person, der er en anden underordnet ell. underlegen. **3.1)** (m. overgang til bet. 3.2) person, der er i tjeneste hos en anden ell. undergivet, underordnet; nu især (x): militærperson, der i grad ell. tjenestealder rangerer under en anden. Naar jeg beviser Velgierninger til min Undermand eller Client, haver Velgierningen gemeenlig en fortreffelig Virkning. *Holb. MTKr. 586.* *bage Konger love | At holde deres Undermand i Tomme. *Recke. DE. 143.* En Undermand maa ikke uden Nødvendighed ro forbi en Overmand, naar begge Fartøjerne ro samme Vej. *Bardenfl. Søm. I. 144.* Peter . . kom med hakke og spade (til brøndgravningen), straks rede til at gå ind i stillingen som undermand. *Hjortø. LT. 30.* se ogs. u. Overmand 2.1. **3.2)** (l. br.) person, der socialt, m. h. t. magt, fornemhed ell. dygtighed, evner staar under en anden. *hand (o: en adelsmand) agter sig dertil for goed | Sin undermand at trykke. *Saml. Danske Vers. II. 118.* (den) Mørkhed, hvor jeg laae, Ormenes Undermand, og ringere i Rang, end det Støv, jeg træder paa. *Lodde. NT. 89.* *ilsindig er han | Og farlig for sin Undermand i Kræfter. *Bredahl. III. 55.* en Tysker (ved) ikke . . hvordan han skal opføre sig, før han ved, om han taler med en Overmand eller en Undermand. *Sv. Claus. Kulturaben. (1927). 88.* jf.: *Magt er Lovens Herre, | Og en uskyldig Sag er Sværdets Undermand. *Falst. Ovid. 126.* || om person, der sidder under en i en klasse, hvor eleverne har plads efter dygtighed. I de fem år, jeg sad på skolebænken i Viborg, sad jeg med Jespersens fader, som min overmand, på den ene side, på den anden side med Rasmus Nielsen . . som min undermand. *Cit. 1897. (Jesp. Levned. 7).* **-mast**, en. (jf. u. Under- B1.1) † om selve masten i modsætn. til den ell. de støtter, der forlænger den. *LMFasting. VT. 132.* Nu stod imidlertid Masterne, det vil da sige Undermasterne; for Støngerne var gaaet fløjten, straks da vi stødte. *Drachm. SS. 101. Schel-*

ler. *MarO.* -**menneske**, et. [14] (jf. -menneskelig; mods. Overmenneske; l. br.) *individ, der er underlødigt, ell. hvis menneskelige egenskaber er ringe, som staar paa et lavt trin; ogs.: individ, der staar under mennesket, paa det dyriske stadium. D&H. Jorg.Liv.II.14.* Mangel paa Vitalitet, Løshed i den aandelige og legemlige Struktur, det er ægte Karakteristika for Undermennesket. *HP.Jacobsen. Mysteriet Anderson.(1940).111.* Under-Mennesker herskede i Belsen (∴ *en tysk koncentrationslejr. Pol.^{29/10}1945.2.sp.1.* -**menneske-lig**, adj. [14] (jf. -menneske; l. br.) *som ligger under det menneskelige, tilhører dyrenes (og tingenes) verden. naar den (∴ troen paa Madonna) optræder med plump Haandgribelighed, med undermenneskelig Stupiditet, fordommer jg den. VThist.RM.25.* det er netop undermenneskeligt at lægge sig Livet rationelt til Rette ved at glatte dets Modsigelser ud og ophæve dets Paradoksaltet. *Nøjgaard. OrdetsDystogDaad.(1946).443.* se ogs. u. overmenneskelig. -**mester**, en. (jf. ty. untermeister, mnt. undermester (i bet. 1)) **1)** (sådj., nu næppe br.) *underlærer; hjælpelærer. Kok. DFspr.I.340.* **2)** (foræld.) *i marinen indtil 1771: betegnelse for læge (kirurg, barber) af laveste klasse paa et skib. Moth.M131. SøkrigsA.(1752). § 118 (se u. Overmester 2). Røding.* **3)** (jf. u. Mester 4; frimurer-spr.) *betegnelse for en af „embedsmændene“ i en loge. NMøll.VLitt.III.354.* **4)** (fagl.) *mester (5) af lavere grad; især om en i søværnets haandværkerkorps ell. fabriksafdeling ansat person, der rangerer under mestrene (se u. Mester 5); ogs. om person i tilsvarende stilling ved større private skibsbyggerier. En Mestersvend, en Undermester, er berettiget til tredobelt Hus (i Nyboder). Davids.KK.¹ II.50.* Undermestrene ved Tøihuskompaniet have hver for sig den specielle Ledelse af og Tilsyn med de Arbejder, der udføres i de dem underlagte Værksteder. *Tjenestereg. 285.* Undermester ved Kbhvn.s Flydedok. *DagNyh.^{9/10}1911.4.sp.3.* || *om graden ml. maskinmester og maskinpasser i dampskibe. Erhvervelse af Bevis som Undermester. LovNr. 50^{29/10}1916. §12.* -**midde**, et. (til III. Under 2-3; l. br.) *midde med vidunderlig virkning; vidundermiddel. Om Lægekunsten kjender et Under-Midde, eet for alle Sygdomme, veed jeg ikke. Kierk.X.139. †* -**mine**, v. [2] d. s. s. -minere. *Moth.M145. Falst.122. Slange.Chr IV.632.* -**minere**, v. [2] vbs. -ing (Moth. M145. *MilTeknO. Roos.Vi.141.*) (jf. -grave) **1)** i egl. bet.: *grave gang ell. hule ind under noget; spec. (X): grave minegange ind under; ofte om dyrs ell. vands undergravende virksomhed. de skrækelige ildsprudende Bierge tiene til Godt; deres indsluttede Luer maatte ellers underminere Verden. Lodde.NT.337.* Tid efter anden undermineres Kirken (i Højrup) af Søen. *Weinwich. Stevns.²(1798).135.* Kasernen er undermineret, om et Øjeblik

flyver den i Luften. *Bergs.FM.142.* Militæret vilde 1750 . . ikke længere finde sig roligt i, at Hønsene ved deres hidtige Skraben underminerede Voldene. *IIMatthiess.K.G.20.* jf.: *Gravkældere havde undermineret Kirken. Svendb.Amt.1927-28.33.* **2)** *billedl.: umærkeligt ell. hemmeligt (lidt efter lidt) svække noget, gøre det skrøbeligt, let at omstyrte, ødelegge; egl. i billedl. udtr.: intet i Verden . . underminerer Livets Grundvolde saa uopreiseligen . . som Venus. Tode.ST.II.20.* de søgte at underminere Grunden for Estrup. *EHenrichs.MF.II.206.* Sokrates, som førte sine Ideer til Sejr, ikke ved voldsomme Frontal-angreb, men ved at underminere Fjendens Positioner med blid Ironi. *Roos.Vi.128.* i videre anv.: *Hyklerie . . underminerer Religionen selv. LTid.1750.381.* al den Glæde, vi kender, er undermineret af Sorg og Savn. *Brandes.IV.393.* Novemberkundførelsen af 1858 havde undermineret Fællesforfatningen af 1855. *V la Cour.DH.II.362.* || (nu l. br.) *m. h. t. person: søge at svække ens magt, position, især ved underhaandsarbejde, ad indirekte ell. skjulte veje, tidligere ogs. ved bestikkelse olgn. (stormændene) lode sig derfor nøye med hemmeligen at underminere hende (∴ Sigbrit), og at gøre hende soort hos Almuen ved at tilskrive hende alle de Haardheder, som Kongen siden øvede. Holb. DH.II.31. (de) tager langt heller alting op i den beste Meening; Ingen Efterstræbelse, de søger icke at under-minere Folk. Kom Gronneg.II.214.* Macedoneren sprængede Byernes Porte, og underminerede Kongerne sine Medbeilere (∴ kongerne, der var hans rivaler) ved Forræinger. *JBaden.Horatius.I.281.* -**mule**, en. (jf. Under-B1.2; **XZ**, foræld.) d. s. s. -læbe **3.** *MilTeknO.108.* -**mund**, en. (jf. Under-B1.2) *mundens nederste parti; ogs. om partiet omkr. underlæben ell. om gebis af undertænder. VSO. Tandens, en Kindtand i højre Undermund, var saa om som en Byld. MLorentzen.R.I.100.* hendes Undermund . . dirrede. *Bergstrøm.Ve.174.* -**mun**dering, en. [3] (ænyd. d. s.) **XZ** *soldatens underbeklædning (undertøj, strømper, skjorte, halsbind osv., desuden sko). Forordn.(Kvartudg.)^{14/10} 1701. §8. MilTeknO. Tjenestereg.81.* || hertil bl. a. **Undermunderings-bog** (∴ bog, der føres over de mandskabet ydede pengegodtgørelser til undermundering. *Best.Nr.255^{23/12} 1874*), -**gebyr** (∴ opsparede undermunderingspenge, der udbetales ved hjemsendelse ell. permission. Sv *Grundtv.(Grundtvig og hans nærme-ste Slægt.(1933).163*)), -**penge** (∴ pengeydelse til soldaten til anskaffelse af undermundering. *ChrVs KrigsArt. Ordonnance.A.27. MilTeknO.309.*), -**sager** (*BerlTid.^{17/10}1949.M. 3.sp.4*). -**mure**, v. [2] [-1mu:ra] vbs. -iug (s. d.). (bygn.) *opføre murværk under (del af) bygning for at forstærke fundamentet; underbygge (2).* *D&H.* noget af et Hus . . maatte stives af og undermures. *AndNz.A.H.*

80. Før eller senere menes det nødvendigt at undermure Façaderne, hvis Træet i Piloteringen skulde blive raadent. *Pol.*^{17/4}1930. 10.sp.4. i foråret 1655 sluttedes kontrakt med muremester N. S. . . om at undermure murene stykkevis. *Danm.Kirker.VIII. 100. billedl.*: den Arv, der havde undermuret hans hele Eksistens blev snappet væk for Næsen af ham. *Christmas.UT.39. -muring*, en. [2] [-*mu'ren*] (*bygn.*) vbs. til -mure; ogs. om selve murværket. Hvor man bruger Bindingsværks Skillerum, maa de dog have en grundmuret Undermuring. *Gnudtzm.Husb.80. TeknLeks.1.575. † -mænge*, v. (*ænyd. d. s.*; *fra mnt.* undermengen, ty. *untermengen*, til *unter*, mellem (se IV. under 15)) *blandte sammen med, i noget*. 2 til 300 udvalte egne Merkværdigheder om allehaande Geistlige og Verdslige Sager med undermengde mange rare Antiquiteter. *LTid.1725.6. Hoefrøe*, som een eller anden vil samle og levere tørt og ikke med Straae undermænget. *Adr.*^{25/1}1762. sp.12. **-mærseraa**, en. (*jf.* Under-B1.1) †, *underste mærseraa*. *Tekn.MarO. Scheller. MarO. -mærsejl*, et. (*jf.* Under-B1.1) †, *underste mærsejl*. *Larsen. Scheller.MarO.* se ogs. u. stor 1.2. **-møge**, v. [2] (*nu næppe br.*) *gøde med nedgravet, -pløjet gødning*. *LHøyer.G.83. -mølle*, en. (*jf.* Under-B1.2; *møl.*) *om rum under selve møllen; møllens nederste etage*. I Undermøllen var 2 „Sigter“, en til Rug og en til Hvede. *AarbVejle.1926. 204. SprKult.I.125. -nakke*, en. (*jf.* Under-B1.2; *zool.*) *nederste del af nakken hos fugle*. *Kjærbøll.XII.*

underneden, adv. og præp. [onær'neðan, l. br. 'on'ær'neðan, onær'neðan; gl'dgs. og vulg. onær'nai'ðan, 'on'ær'nai'ðan] (*ænyd*) *undernen* (for), *oeng. underneðan*, *jf. eng. underneath*; af IV. under og II. neden || *ordet tilhører især talespr.* (*i bet. 2: det lavere talespr. og dial.*), *jf.* „Bruges jævnlig i daglig Tale for: under og nedenunder.“ *VSO.* „Talespr.“ *Levin.*; *i bet. 1.1 foretrækkes nu ofte underneden for nedenunder; muligvis kan ogs. underneden (især i bet. 2) bruges til at betegne en større nærhedsgrad end nedenunder, jf. FGuldb.GrammaticalskeForelæsninger.(1814).262*

1) *som adv. 1.1) angivende plads, stilling paa (befæstet til) undersiden af noget*. *Fodbladene . . var lyse underneden. JVVjens. RF.58. (de franske kartofler) begynder at gyldne underneden. Pol.*^{1/4}1940.10.sp.2. 1.2) *i al m., angivende plads, stilling længere nede i lodret retning (under noget andet)*. *Moth.U56. Skoven lød . . af Fuglens Vaarsang; højt over den kredsede Ørnen, og dybt underneden skummede Vildanden de blinkende Bølger. Blich.(1920).XI.169. (broen findes) i en Højde, der tillader de mægtigste Skibe at sejle hen under neden. Reinhard.FC.43. der sidder en Jernrist for at tillade Træk fra den underneden anbragte*

aabne Askeskuffe. Pol.^{1/10}1939. *Sønd.24.sp.3. || oftest om beliggenhed i en lavere etage af et hus*. Vi . . spiste i begge Værelserne under neden. *Cit.1812.(Hjort.B.I.19)*. Naar De har smurt alle Laasene heroppe, smører De dem underneden! *Buchh.SP.93. 1.3) (undertiden m. overgang til bet.1.ø) som udtr. for beliggenhed af et lag direkte under et andet (overliggende) ell. som udtr. for beliggenhed under en vis vandret linie*. en And, der med blot det halve Hoved over Vandskorpen og det Øvrige underneden . . listede sig afsted for Hundene. *Blich.(1920). XIII.145*. Der var kun et tyndt Lag Græstørv øverst oppe. Underneden var der Vand og Dynd. *Rosling.LilleNonne.[1922].74. billedl.*: Bøtten maa vendes. Der bliver ingen Mening i Tingene, før de, der nu er underneden, kommer ovenpaa, og de, der er ovenpaa, kommer underneden. *Schand.SF.131. || gaa underneden, (vulg. l. br.) gaa under (i vand); gaa nedenom; drukne*. Forliser der et Skib, og Mandskabet gaar underneden, saa griner han. *KLars.KV15. 1.4) (l. br.) paa den nederste del ell. rand af noget; forneden*. høje klipper . . hvilcke underneden ved vandet ere udhuulede. *JJuel.89*. Om Alterets Højde gælder følgende: Fra Foden underneden op til det nederste Fremspring to Alen med en Alens Bredde (1871 afvig.). *Ez.43.14(1931). 1.5) (l. br.) længere nede mod foden af en side end noget andet; ogs.: paa et senere sted i en skriftlig fremstilling; nedenfor*. Underneden gives et Uddrag af St. Helena af Skofdens Levnet. *Ber Liisb.DominaHelena.(1919).55*. De latinske Ordsprog . . trykkes øverst . . de tilsvarende danske Linier underneden. *OFriis.Litt.154. 1.6) (l. br.) under (IV.3), indenfor et ydre lag. *I gamle Dage . . | Fandtes der Mænd, der . . | Forstod at skære dybe Tegn i Træ, | Og over disse skrev de Tegn paany, | Der ledte hvert et Speidrblik paa Vildspor; | Men naar de øvre Mærker skares bort, | Da kunde Skriften underneden læses. Hauch. HN.37. Læg Din Sweater . . Underneden havde hun en gul Bluse. LeckFischer.HM.80. || billedl. (jf. IV. under 3.8, 8), som udtr. for delvis skjulthed bag noget andet, en undergrund, undertone*. „Saa gi'er han Dem nok til et Par ny igjen,“ sagde Justitsraaden i en saa tør Tone, at det var umuligt at opdage, om der underneden laa Alvor eller Spøg. *Goldschm.III.350.*

2) *som præp.: (neden)under. 2.1) paa ell. befæstet til undersiden af; under (IV.1)*. En Bolt . . forbinder Fjæderen med Axelkassen, naar Fjæderen hænger underneden denne. *Rambusch.L.30*. A skuld sidde med en Underkop . . og gnide undernejen Koppen og saa op i Ansigtet. *HansPovls.HF.123. 2.2) under (IV.2)*. faa Secunder efter ligger Præstegaarden saa godt som lige underneden os. *Blich.(1920).XX.14. *underneden*

(I. (revideret udg. 1849). 100: nedenunder) Alt (laa) et skrevet Blad. *PalM. AdamH.I.105*. Mange Gange kan man ikke faa Ovnen varm, fordi Komfuret er snavset. Man maa da med en lille Fjervinge .. feje ud ovenover og underneden Ovnen. *Const. Kogeb. 314*. underneden Rorpinden findes paa Dækket et Leje for Rorstammen. *KuskJens. Søm. 91*. || *spec.*: i en af etagerne, især i etagen under. Manden i tredje Etage af et Huus vilde kunne sige: Underneden mig (anden Etage) boer min Broder, men nedenunder (Stuen) min Søster. *FGuldb. Grammaticalske Forelæsninger. (1814). 262. 2.9*) under (IV.3). (ringen) sidder her paa min Arm underneden Frakken. *Hostr. SpT. II. 2*. Hans Paryk er spilleme længern (o: længere end en) Hestehale! Og darvel (o: der er vel) osse akkurat lissaa mejen Hjerne underneden den, som der æ under en Hestehale! *CHans. F. 249. 2.4*) under (IV.14). det stakkels nedværdigede Kongebarn, som man lader sidde i en Klasse for sig selv, endda underneden de andre fattige hæderlige. *NisPet. SG. 369*.

Under-note, en. [2.5] (bogtr.) note, der knytter sig til et ord, sted i en fodnote og sættes under denne (med mindre skrift end fodnotens). *Selmar. 133*. -**næb**, et. (jf. Under-B1.2) nederste (under mundaabningen liggende) del af en fugls næb. *Saxnæb* (Rhyncops). Næbbet lige; Overnæbbet meget kortere end Undernæbbet. *Kielsen. FLN. I. 108*. *Soya. FH. 155*. -**officer**, en. (anyd. Under-officer(er)) befalingsmand af den laveste afdeling (omfattende forsk. grader) i en hær ell. flaaede (mods. Officer 1); m. h. t. da. forhold indtil 1922 om befalingsmand af en afdeling, der i linien var delt i sergentklassen, hvis medlemmer var faste, og korporalklassen, der bestod af værnepligtige med midlertidig tjeneste; efter 1922 (og oprettelse af officiantklassen) kun om faste befalingsmænd (sergent) i reserven m. grad lige efter officiant samt om korporaler (værnepligtige under-officerer); ogs. (især tidligere) om befalingsmand af tilsvarende grad i korps med militærisk organisation (jæ. borgervæbning, politi. *Stampe. I. 154*. *Trap. IV. 621*); tidligere endvidere om underbefalingsmand paa koffardiskib (*Robinson. I. 25*). en Corporal, som holdtes for een af de kækkeste Underofficiers udi Garnisonen. *Holb. MTr. 581*. *jeg er Underofficer | ved første Kompagni. *Hostr. G. 117*. en Myndighed, der .. er sat over mig som en Underofficer over en Menig. *Schand. VV. 275*. Underofficer af 1ste Klasse 1ste Grad; Dæksofficer. *Wolfh. MarO*. || hertil bl. a. **Underofficers-** († Underofficerer-. Underofficerer-Klasser. *Collegial-Tidende. 1800. 583*. Underofficerer- eller Gymnastikskolen. *MR. 1826. 11*) -**besætning** (paa krigsskib), -**elev**, -**enke**, -**grad**, -**klasse**, -**korps**, -**lukaf**, -**messe**, -**nummer** (se u. Nummer 5), -**post**, -**skole**, -**stand**, -**stilling**, -**tjeneste**, -**vagt**

(o: vagt, der kommanderes af en underofficer), -**værdighed** og (især foræld.) betegnelser for beklædnings-, udrustningsgenstande som **Underofficers-hue**, -**klæde** (o: klæde, hvoraf sys underofficersuniformer; jf. u. Officersklæde), -**riffel** (*MilTeknO. 232. 241*), -**sabel** (smst.), -**snor**, -**stok** (*vAph. (1759)*). jf. *Stok 1.2*), -**uniform**, -**op**, adv. [17] (nydann.; jagl.) i forb. som svejse noget underop, om svejsning i vandret plan, udført med svejseflammen ell. lysbuen i retning fra neden opad mod arbejdsstykket. (der) iordres stor Dygtighed til at kunne svejse under-op. *IngBygn. 1939. 191. sp. 1*. (en) Elektrodes Evne til at svejse sideind, lodret og underop. *DanskStandard. Nr. 315. (1941). 9*. || brugt som adj. ell. 1. led af ssgr. Svejsningen kan udføres ret godt baade i vertikal og under/op Stilling. *IngBygn. 1939. 198. sp. 1*. Underopsvejsning. *DanskStandard. Nr. 315. (1941). 5*. -**orden**, en. (naturv.) underafdeling af en orden (4.2). *PJ Estrup. Insektologien. (1828). 409*. *MdsskrDyrl. LX. 305*.

underordne, v. [10] [lonar,ør'dnə] -**ede**, vbs. -**ing** (*vAph. (1772). III. Amberg. Madv. E. 11*. *Brandes. VII. 107*. *JacPaludan. UR. 179*. *PDiderichsen. DG. 140*) ell. (nu især jur.) -**else** (*S&B. Pont. SM. 5*. *VVed. H. 312*. *HUss. IH. 211*. *PJ Jørg. RH. 165*. jf. Underordnelsesforhold. *Nord Conv Lex. V. 651*. *Goos. I. 230*. *Hage. 91*. Underordnelsespligt. *Lassen. SO. 680*). (sv. underordna, no. underordne; i slutt. af 18. aarh. fra ty. unterordnen, jf. fr. subordonner (se subordinere); især ☐) bringe ind under ens herredomme, magt, myndighed ell. (især) anbringe i en stilling, paa en plads, hvor indehaveren har en anden (andre) over sig, som han maa rette sig efter, ell. har mindre magt, myndighed, selvstændighed end denne (disse), staar under ham (dem) i rang oln.; anbringe noget paa en plads i en orden, rækkefølge, hvor det rangerer under noget ell. indgaar som en underafdeling under det ell. kommer til at faa mindre betydning, spille en ringere rolle, træde i baggrunden; spec. (gram.) om det forhold, at et led, en sætning knyttes i et vist afhangighedsforhold til et andet (en anden), som en bestemmelse til det (den) (og sammen med det (den) danner en større, mere kompliceret enhed). *JBaden. DaL*.

1) uden obj. ell. i forb. m. obj. alene. at underordne det faktisk Sande og Vigtige (i historiske romaner), for at fremhæve en vilkaarlig opfundet Helt. *Ing. PO. I. vi*. i litterair Henseende betragtes (mytologien) blot fra den poetiske Side, som den der indbefatter og underordner de øvrige Retninger. *Heib. Pros. III. 7*. underordnende (subordinerende) Bindeord. *Mikkels. SproglS. 73*. oftest refl.: hvorledes kan Tanken underordne sig og vorde Tjener, uden at tabe sin Frihed. *Hauch. IV. 224*. det tilstedes dem (o: kvin-

derne) ikke at tale, men lad dem underordne sig (1819: men at være underdanige). *1 Cor. 14.34* (1907). || i forb. m. præp.-led med under ell. (nu næppe br.) for. du skal underordne det Sandselige under det Høiere. *Mynst.Betr.II.169*. en saa forstandig ung Fyrste, der lod til at kunne underordne sit eget Hjertes Følelser for Statsklogten. *Ing. PO.II.169*. de saa kaldte Filosofer . . vil underordne Aandslivet under matematiske Formler. *Schand.SF.222.refl.: Heib.Poet.VIII.182*. Menigheden underordner sig under Kristus (1819: er Christo underdanig). *Ephes. 5.24* (1907). Konens Underdanen sig under Husbonden. *UnivProgr.1944.II.49*.

2) i forb. m. to bestemmelser, hvoraf den første er styret af verbets sidste del (-ordne), den anden af verbets første del (under-). (om de to leds stilling jf. *Mikkels.Ordf.645*). disse Mennesker (har) aldrig . . lært at underordne deres Villie . . nogen fremmed Forskritt. *Engelst.Nat.199*. saa tidt han ikke gjør Sandhed til den høieste Magt, men vil underordne den nogen ringere. *Molb.Indl.19*. Det hænder ret almindeligt, at en Bisætning indeholder en selvstændig Meddelelse lige saa vel som Hovedsætningen, saa det kan være fra Menings Side ret ligegyldigt, om man formelt underordner den Hovedsætningen eller sideordner den med den. *Byskov.Da.Sprog-lære.(1910).120*. (jf. bet. 3) i forb. være en underordnet ell. underordnet en: Kvæg-avlen er underordnet Agerdyrkingen. *Bolh. D.I.296*. Han er mig underordnet. *VSO. || refl. *Saa bør . . hver heftig Attraa | Sig underordne denne Hovedsag. Oehl.VII.278*. (universitetet) er en Institution, hvor det gjælder om, at den Enkelte underordner sig det Hele. *Schand.TF.II.177*. Hver Sjæl underordne sig de foresatte Øvrigheder (1819: være de foresatte Øvrigheder underdanig). *Rom.13.1* (1907).

3) part. underordnet brugt som adj. (jf. underforordnet). 3.1) om person (i forhold til en anden (andre)): som staa under en anden, som han maa rette sig efter, lade sig befale ell. lede af; som rangerer under en anden (inden for samme institution) i rang olgn.; ogs. (l. br.): som føler sig en anden underlegen; om stilling olgn.: hvis indehaver staa i det angivne forhold til en anden (andre); subaltern (II). *Birckner.Tr.120*. (hun) ombyttede gjerne sin underordnede Plads med en Selskaberindes hos Lucy. *Blich.(1920). XIV.65*. Aldrig endnu havde jeg hos noget Menneske følt mig saa ydmyg og underordnet. *Sibb.I.137*. en ældre Borgerkone, som . . havde tjent i Huset . . og som stod i et af de underordnede Venskabsforhold til det, som der fandtes saa mange af hos Øhlen-schlagers. *MReinhardt.FE.II.72*. (zoologen) lod sig nøje med en ganske underordnet Stilling ved det zoologiske Museum. *Pont.HK.96*. || substantivisk (jf. I. Subaltern).

(den overordnetes) Beføjelse til at gjøre den Underordnede Forestillinger og udtale Dadel imod ham. *Goos.I.230*. enhver Underordnet skal hilse en Overordnet. *Scheller.MarO. 3.2*) som gaar ind under en større helhed som en underafdeling ell. et afhængigt led deraf, ell. (oftest) som kommer i anden række, træder i baggrunden ved en opstilling ell. betragtning efter vigtighed, betydning; inferior; ogs. undertiden i mere absolut anv.: temmelig ringe.

*derpaa . . skal man skille | Geniet fra det underordnede Talent (osv.). *Grundtv.PS.IV.482*. Fægtningen med blanke Vaaben, der var Grundvolden for den romerske Infanterietaktik, kan i vores ikkun spille en meget underordnet Rolle. *Magasinf.militairVidenskab.IV(1821).323*. vi maae aldeles misbillige ethvert Valg af Forziring, hvorved Uhret selv træder tilbage eller bliver noget Underordnet. *Ursin.Uhre.(1843).145*. Italienerne see i Regelen paa Fremmede som underordnede Væsener. *Kofoed-Hansen.L.188*. Sætningskæden . . er en Sammenknytning af sproglig uensartede (o: over- og underordnede) Sætninger. *BT Dahl.Da.Sætningslære.(1884).3*. I Mysterierne er Dialogen oftest kun af underordnet Betydning. *OFris.Litt.196*. det er underordnet, om det bliver idag eller senere, naar bare det sker ! || (jf. bet. 2; l. br.) styrende et umiddelbart foranstaaende led: underlegen; ringere end. (Cæsars) Troppers Tal var næsten altid Modstandernes underordnet. *Brandes.Cæs.I.23*.

Underpande, en. (ænyd. d. s. (om nederste del af en kanontaps leje); jf. Under-B1.2) nederste pande i et akselleje olgn. Hvert Hovedleje har en Over- og en Underpande. *SkibsMask.95*. Hannover. Tekn. 92. **-pant**, et. (ænyd. d. s., mnt. underpant, nht. uterpfand; vistnok til IV. under 10.4; især jur.) pant i noget (fast ejendom, skib, løsøre), der forbliver i pantsætterens besiddelse, i reglen mod tinglysning af pantsætningen (mods. Haandpant, haandfaet pant); hypotek; ogs. (uden for jur. spr.; nu især i billedl. anv.) om pant i al alm. For denne Summa Penge caverede 10 Vendiske Stæder, og blev dem given Stockholm til Underpant. *Holb.DH.I.506*. Det er ved Tinglysningen Pantebrevet, hvorved Underpant sættes, bliver til Pantebrev, uden den er det intet Pantebrev. *Norreg.Privatr.III.327*. Med Eed og Underpant blev det Forlig besejlet. *Grundtv.Snorre.I.50*. Hvo kan i den korte Tid skaffe en saa stor Sum tilveie! . . Jeg kan tilbyde, at de (o: røverne) kunne tage mig i Underpant saalænge. *Hzr.XII.311*. Fordringer . . forbundne med almindeligt, lovbestemt eller villiesbestemt, Underpant i Løsøre. *LovNr.51^{2/3}1872.§34*. *Hage*II.509*. sekundært underpant, se sekundær. || billedl. Den Omhyggelighed vi har for vores Navn og Rygte tiener til et Underpant paa voris Oprigtighed. *KomGrøn-*

neg. II. 248. *Hjærterne derpaa tor bygge | Med Guds Ord til Underpant. Grundtv. PS. VIII. 282. Chr. Reventlow. Rusland og Russerne. (1916). 112. || hertil (jur.) **Underpantret** (Torp. 668), **-rettighed** (Lov Nr. 51^{25/3} 1872. § 37. Lassen. AO. 3836) samt **Underpantbrev** (Lov L. VI. 550), **-haver** (Torp. 671), **-sætning** (Lassen. AO. 3602), **-sætte** (Ugeskr. f. Retsv. 1945. A. 992), **-sætter** (Goos. III. 406). † **-parlament**, et. (jf. ænyd. Under Parlamentshuset (Kingo. SS. V. 373)) d. s. s. -hus 2. Holb. Anh. 223. Lodde. NT. 3. **-part**, en. (jf. Under- B1.2; faql.) **nederste** (halv)del af noget; **underdel**; **spee.** om nederste del af en formkasse ell. model. S & B. Hannover. Tekn. 21. **-permissioner**, pl. [3] (l. br.) **underbenklæder**. Schand. TF. II. 73. **I. -plante**, en. [2] (gart., forst., l. br.) plante, der dyrkes under andre, højere vækster. LandbO. IV. 575. **II. -plante**, v. [2] [-p|an'də] **vbs. -ning** (s. d.). (gart., forst.) plante nedenunder en højere vækst, **plantning** ell. forsyne en højere vækst, **plantning** med en **plantning** **underneden** af lave vækster. Larsen. Der findes . . ikke saa ganske faa hundredeaarige Egeskove i vort Land. Men de fleste af dem bærer Dødsspiren i sig, idet de er underplantede med Bøg, der næsten altid trives fortræffelig under Egens milde Skygge. Da. Naturfredning. 1926/27. 73. **-plantning**, en. [2] **ft. -er**. (gart., forst.) **vbs. til II. -plante**; **konkr.**, om hvad der er plantet under noget. Tiden er da kommen til **Plantning** paany, dels for at skaffe Træer, der en Gang kan erstatte de gamle (i en have), dels for at danne **Underplantning**. Pol.^{25/2} 1904. I. sp. 3. **Underplantning** af skyggetaalende Buske. Havebr L.⁴ II. 509. **-plov**, en. (jf. Under- B1.2; landbr.) den nederste del af ploven, der arbejder i jorden (muldfjæl, skær og landside). MHans. H. 48. Sjæll. Bond. 104. **-ploje**, v. [2] [-p|oi'ə] **vbs. -ning** (Tomrerarb. 32). (ænyd. d. s. i bet. 1) **1)** (nu næppe br.) ploje ind under. Hvo som plojer anden mands jord fra hannem eller underplojer hans jord. Cit. 1747. (Vider. II. 164). || **ogs.**: **ploje ned** under et jordlag. Gram. Nucleus. 47. J. Baden. Lat. L. II. 49. Man bør, hvor Grundlaget er Sand, ikke underploje Muldjorden. VSO. **2)** (tøm.) ploje (3.2) (gulvbrædder) paa en særlig maade, saaledes at de to sammenstødende ender ikke naar helt sammen fornedet. **Underplojede Gulvbrædder**. Tomrerarb. 32. **-port**, en. (ænyd. d. s., om endetarmsaabningen; jf. Under- B1.2) **spee.** (♂, ♀): **nederste halvdel** af en port (3.1). Scheller. MarO. **-presser**, en. [18] (faql.) person, der i beklædningsindustrien **presser** sømme, lærred olgn. samt stryger foret, inden de forsk. dele af et stykke konfektion samles til et hele. Socialdem.^{4/3} 1945. 9. sp. 3. **-prikke**, v. [2.5] **vbs. -ning** (KrErst. III. 37. Biblioth. H. I. 89). (faql.) sætte prikker under overstregede bogstaver, ord for at angive, at de (alligevel) ikke skal udgaa; **ogs.**: sætte

prik under bogstaver, ord for at angive, at de skal udgaa, ell. (i et tryk) at læsningen af vedk. sted i haandskriftet er usikker. VSO. OlufNiels. (RibeOldem. 16f.). PDiderichsen. (Fragm. IV). **-pris**, en. [14] (jf. Mispris 2; især ♀) **pris**, der ligger under den normale, rette. Larsen. Middagsp.^{4/4} 1907. 2. sp. 6. forhenværende Fem-Øres-Kager, som hun solgte for 4 Øre Stykket . . hun tjente endda godt ved . . at sælge dem til Underpris. KBokkenh. U. 88. **-produktion**, en. [14] (polit., ♀) **produktion**, der er for ringe i forhold til efterspørgselen. Bl & T. **-raa**, en. (jf. Under- B1.1) **♂, raa** paa undermast (i et fuldrigget skib mødsat: Mærse-, Bram-, Bovenbramma). SøLex. (1808). 113. Scheller. MarO. **-rakke**, en. (jf. Under- B1.1) **♂, rakke**, hvormed en underraa (stor-ell. fokkeraaen) holdes til sin mast. Funch. MarO. I. 160. Bardenfl. Som. I. 88. **-ramme**, en. (jf. Under- B1.2; faql.) ramme, som fornedet afslutter noget; **ogs.**: **nederste** (del af) ramme. Mil. TeknO. jf. **Underrammertræ** (i en dørramme. FagO Snedk.) og **Underramstykke** (i vindue. Tomrerarb. 315). **-rand**, en. (jf. Under- B1.2) **nederste rand**; **spee.** (♂, ♀) om underkant af himmellegeme. VSO. Solens Underrand naede Horizonten. KnudAnd. HH. 30. **-rasket**, adj. (dannet efter overrasket; spøg, l. br.) skuffet over, at noget ventet, haabet ikke er sket. D & H. **-rede**, et. (jf. Under- B1.2; dial.) **underdel** af vogn; **undervogn**; **understel**. MDL. 696. Fr Grundtv. LK. 119. jf. Esp. 373. || **ogs.** om huset fra grunden til tagkragget. jf. Esp. 497. **-reden**, **-redet**, part. adj. se u. ride. **-rende**, en. (jf. Under- B1.2; foræld.) **groft**, der i bunden er fyldt med sten ell. ris, hvorigennem vandet kan trække. Giersing. Landoeconomien. I. (1825). 58. **-ret**, en. [10] (ænyd. d. s.; især jur.) **domstol** i første instans (hvorfra kan appelleres til højere instanser). Herrets-Birke- og By-Ting og andre ordinære Under-Retter DL I—3—5. Dette og andet forårsager, at enhver der taber sin Sag, declamerer mod Retten, helst naar han haver vundet den for en Under-Ret. Holb. Ep. II. 298. De almindelige Domstole er Højesteret, Landsretterne og Underretterne samt Sø- og Handelsretten i København. Lov Nr. 90^{21/4} 1916. § 1.

Underretning, en. [lonər|rɛdnɛn] († (sj.) **Undretning**. Cit. 1717. (Falsteriana. 104). Cit. 1718. (smst. 110)). **ft. -er**. (ænyd. d. s., jf. **mlt.** underrichting, **nht.** underrichtung; v s. til underrette)

1) (nu kun dial. ell. m. overgang til bet. 2) til underrette 1: **belæring**; **undervisning**; **anvisning**; **forklaring**. Alle Degne i Danmark skal efterdags (isteden for den egentlige Underretning i Børnelærdommen) . . holde ordentlig dansk Skole. Forordn.^{25/4} 1739. § 1. et par timers mundtlig underrætning (kan) være ham nok til at lære, hvorledes han kan øve sig selv i at udaande de ørd ræt.

Høysg. AG. 16. hver Gang der var Tid der-til . . gav han mig selv Underretning i Styrmandskunsten. *Hauch. VII. 470. Lollo O.* || (delvis til bet. 2) *i forb. som tak for god underretning! tak for god beløring ell. besked, vejledning!* „Hvor boer Monsieur?“ — „Der er min Dør Velbaarne Herre.“ — „Skyldigste Tiennere Monsieur, jeg takker for god Underretning.“ *Holb. Bars. V. 6. (grev Otto gav)* hastig sin lette Hest af Sporerne, takkede høflig for god Underretning (o: om vej). *Ing. VS. I. 152.* „„Underdan“ betyder ikke Medhjælp, det betyder Undersaat.“ . . „Tak — mange Tak for god Underretning! Jeg behøver ikke mere.“ *Hostr. E. III. 11.* Tak for Underretningen! *D&H.* til underretning, se u. bet. 2.

2) til underrette 2: *det at give en oplysning (om en sag, et forhold), som det er af interesse ell. betydning for ham at have; ogs. (og især): meddelelse, der indeholder saadanne oplysninger. (ofte i forb. bringe, faa, give, indhente, skaffe sig, søge underretning om noget). jeg maa hjem og bringe Underretning om det jeg har udsponeret.* *Holb. Mel. IV. 7.* ved ham fik man Underretning i Byen om alt, hvad Fienden foretog sig. *Mall. Sg. H. 156.* ved falske Underretninger vare (de) bragte paa Fejlspor. *Blich. (1920). X. 106.* Jeg vilde søge Underretning angaaende hans berømte Planeskole. *Hz. XVII. 269.* Jeg løber for at skaffe dig nærmere Underretning. *Gyllb. (1849). IX. 197.* Brevet, der bragte Underretning om Broderens Død. *HCAnd. (1919). III. 92.* Tjenestefolkene, der som oftest give de sikreste Underretninger om deres Herskabs Karakter. *Goldschm. I. 12.* indhente Underretning om noget. *Ludv.* || (*gym.*) om den første del af en kommando, der bestemmer, hvad der skal gøres (mods. sidste del, der giver signalet til udførelsen); *avertissement* (1). *Gymn. I. 60* (se u. Avertissement 1). *jf.: hver (gymnastisk øvelse skulde) have sin bestemte Kommando, bestaaende af Underretningsord, Pause og Udførelsesord* (f. Eks.: Et Skridt fremad — gaa!). *Tilsk. 1932. I. 118.* || (delvis til bet. 1) *i forb. til underretning, til oplysning, orientering for en i en sag; ogs.: til vejledning, beløring, efterretning* (1) for en. Til Reisendes Underretning har Staten . . ladet opføre Milepæle. *Schytte. IR. II. 391.* Denne allerhøieste Resolution . . meldes her ved Hr Professoren til behagelig Underretning. *Cit. 1819. (Rask. Br. I. 411).* Den overordnede kan meddele den underordnede noget til Efterretning (hvorefter denne har at rette sig), medens den underordnede meddeler sin overordnede noget til Underretning. *DSt. 1922. 131.* det maa tiene jer til Underretning herefter, at, naar jeg giver noget bort om Aftenen i Druckenskab, maa I levere det tilbage om Morgenens igien. *Holb. Jap. III. 1.* Denne Beskrivelse tjener

dog kun til foreløbig Underretning. *Goldschm. VIII. 327.* || *hertil: Underretnings-ord* (se sp. 1259st), **-pligt** (*spec. (jur.) om den pligt, som en vekselejer har til at underrette sin formand om en veksels protest. Lassen. SO. 464*), **-signal** (*jærnb., om signal bag paa et tog, der adviserer om efterfølgende særtog olgn. DSB. Sign. III. 128*).

Underrets-, i ssg. (*især jur.*) af Underret, bl. a. **Underrets-behandling, -dom, -dommer, -kreds, -procedure, -sag, -sagfører** og (*nu ikke om da. forhold*) **Underrets-advokat, -assessor, -prokurator, -skriver.**

underrette, v. [ʊnər, rɛdə] **-ede. vbs. -ning** (s. d.) ell. **-else** (s. d.). (*ænyd. d. s., sv. underrätta, no. underrette; efter mnt. underrichten, mht. underrichten, ogs.: rettede under meningsudveksling, samtale, nht. unterrichten, til unter, mellem* (se IV. under 15))

1) (*nu kun dial. ell. m. overgang til bet. 2*) give en anvisninger, forklaringer ell. beløring, undervisning; forklare; beløre; under-vise; m. h. t. dyr: afrette; dressere. Hør Peer! hvad jeg vil sige dig ikke af nogen Hoffart . . men for at underrette dig, hvorledes du skal titulere andre af min Stand. *Holb. Tyb. III. 7.* han . . underrettede sine Venner og Disciple i Mathematiske og andre høye Videnskaber. *Eilsch. Philhist. 89. smst. 92. 103.* i lang Tid har jeg underrettet en sort Gieddebuk for dig, og lærer ham Kunster. *Birch. II. 56.* Hvad der oftest gav Barbarerne Overrægten over de mere Underrettede, var Oplysningens Udartning, hvori Spidsfindighed toges for Viisdom. *Ørst. V. 152. Lollo. UjF.* || *refl.* Da Pythagoras havde underrettet sig selv . . begyndte han og at undervise andre. *Eilsch. PhilBrev. 302.* forstaaer han den (o: meningen med vejriagttagelser) ikke, saa lad ham underrette sig, og han vil snart have Nydelse deraf. *Ørst. V. 175.* || *m. tings-subj.* Erfarenhed har underrettet mig . . om Sandheden i dette. *Spectator. 361.* (jeg) har af Erfarenhed lært, hvad Fornuften forhen havde underrettet mig om. *PAHeib. II. 364.*

2) forsyne en med oplysninger (om en sag, et forhold), som det er af interesse ell. betydning for ham at have; informere; oftest i forb. m. om til angivelse af sagen, forholdet. Dronningen var bleven underrettet om Gesandstens Mistanke. *Holb. Heltind. II. 207.* Han lod sig nøje underrette om (sagens) Sammenhæng. *Engelst. Phil. 125.* Det skulde Faderen vide. — Man burde underrette ham. *Rode. Dg. 108. m. tings-subj.: Ynglingatal . . underretter os om, at (osv.). AOLrE. NG. 501.* || (*nu næppe br.*) *m. tings-obj. var saa god at underrette mig noget om jer Herre, hvilken Mand det er.* *Holb. HP. I. 4.* || (*nu l. br.*) *refl.: skaffe sig oplysninger; forhøre sig; ogs.: faa noget at vide. jeg maae derhos tilstaae, at da jeg nøiere har underrettet mig derom, har jeg erfaret, at (osv.). Stampe. IV. 249.*

T. underrettede sig da om Madame Wolfgangs Bolig. *Hauch.III.334*. De vil have den Gudhed at underrette Dem derom, og melde mig hvad De eriarer. *CBernh.II.169*. || holde en underrettet (om), sørge for, at en faar oplysning, meddelelse om noget. „Hvad for mærkværdigt har du saa om (o: i lektierne) i Dag da?“ Pelle maatte fra Dag til Dag holde ham underrettet. *AndNx.PE.I.261*. Ladningsmodtagerne maa endvidere selv holde sig underrettede om, naar Godset er fremme til Aftagning paa Skibets Røling. *Børsen.²1920.I.sp.5*. || være godt, daarligt osv. underrettet, være i besiddelse af gode, daarlige oplysninger om en sag; ogs.: være godt, daarligt inde i noget, kendt med noget. ilde underrettet. *vAph.(1759)*. Jeg er bedre underrettet end du. Jeg kan fortælle dig at Klokkeslettet er forandret. *Heib.Poet.VII.96*. hun er . . nyfgen og meget vel underrettet i Kapitlet: Mandfolk. *VVed.BB.260*. hun var . . utilgængelig for den Forestilling, at hun kunde være forkert underrettet om et og andet. *JørgenNiels.D.38*. godt, daarligt underrettet brugt som attrib.: hun drak den ene Spokum Kaffe efter den anden med sin vel underrettede Veninde. *Schand.SB.24*. (*P.Vedels*) korrespondance med udlandet gjorde ham til den måske bedst underrettede mand i Danmark. *AFriis.(Letterst.tidskr.1943.261)*. || (*l. br.*) part. underrettende brugt som adj. Dette Tidsskrift skal være rent underrettende. *Pol.¹1928.15.sp.6*.

Underrettelse, en. *fl. -r.* (*nu sj.*) d. s. s. Underretning 2. skaffe ham Underrettelse om (*en sag*). *Rask.Br.I.358*. da jeg nu en Tid lang skulde opholde mig i hendes Nærhed, fandt han det dog passende, at jeg . . erholdt en nøiere Underrettelse. *Schack.370*.

under-ri, v. [1-2] vbs. **-ning**. (*haand-
arb.*) *ri* neden under noget, ell. saaledes at ritraadene kun er synlige paa tøjets underside; som vbs.: *BerlHaandarb.III.322*. **-ride**, v. [-ri²ðə] vbs. **-niug** (*VHansen.Sømandskab.I.(1875).87*). ⚔. m. h. t. hals (1.6): ride under (se II. ride 6.12 slutn.). *CollO.II.569*. || især i part. underreden (-redet. *VHansen.Sømandskab.I.(1875).94*). *smst.86*. Bidevind er Halsen underreden og Skødet halt an de Vant. *Bardenst.Søm.I.175*. **-rige**, et. (*naturv.*) om hver af de største underafdelinger af dyreriget. *Sal.²XIX.628*. *Lieberkind.DVI.9*. **-rum**, et. (*jf. Under-B1.2*) nederste (del af) rum; spec. ⚔.: nederste lastrum. *Hz.XVII.147*. *Underrummet (*i et skib*) fyldtes meer og meer, | Thi gennem Plankerne brød Havets Vande. *PalM.II.9*. Ved . . disse Taarnformer danner Underrummet en Slags Forhal til Skibet, med hvilket det staaer i Forbindelse. *Mackeprang.L.51*. **-ryg**, en. (*jf. Under-B1.2; zool.*) den nederste del af ryggen hos fugle. *Kjærball.XII*. *Wiese.T.I.329*. **-ræk-**

ke, en. spec. (*zool.*): underafdeling af en række (I.4.2). *Lieberkind.DVI.30.II.16*. **-rør**, et. (*jf. Under-B1.2*) spec. (*faagl.*) om den del af et cyklestel, der ligger ml. kranken og det rør, der bærer styret. *PolitiE.Kosterbl.¹1922.2.sp.1*. *Hvad hedder det?(1947).272*. **-saa**, v. [2] vbs. **-ning** (se u. bet. 2). 1) (*ikke i rigsspr.*) bringe ned i jorden ved saaning ell. saa noget neden under en plantning. *Moth.U59*. || saa bygg, idet den pløjes ned i st. f. at harves ned: Feilb. 2) (*landbr.*) saa med saamaskine, saaledes at sædefrøet skydes ud under saakakslen; som vbs.: *MaskinbogLandm.433*. **-saal**, en. (*nu næppe br.* **-saale**. *vAph.(1764)*. *MO.*). (*jf. Under-B1.2; sko.*) den nederste saal; ydersaal. *Holst.R. D&H*.

Undersaat, en. [onær|sød] (*tidligere vistnok ogs. udtalt m. lang vokal i 2. led, jf.: „Udtalen tvivlsom, og vel snarest lang.“ Levin. jf. ogs. skriftformen Undersaater. Holb.Ep.I.4. Rødder.Lidskialf.(1826).31*). († *Undersat. Moth.S155*. *fl. Undersatter. Forordn.(Kvartudg.)²¹12.1709*. *Falst.Ovid.95*. *LTid.1738.616*. *Undersattere. PEdvFriis.S.87*. — † *Undersaate. JensSør.I.18*. — † *Undersaater. LTid.1731.592*. *JPaulli.Urie-Bog.(1761).300*). *fl. -ter* ell. † *-te* (*jf. Undersate. Moth.S155* ell. † *-tere* (*Holb.DH.II.53*. *Stampe.I.60*. *PAHeib.R.I.107*. *Cirk.⁴1804*). (*glæda. (fl.) undersotte, -sate og -sätte (GDLove.V309)*, sv. undersäte, -sätare, fsv. undirsati, -satter, -satar, no. undersätt; fra mnl. undersate, *jf. nht. untersass(e); smsat. af IV. under 10* og en aflydsform af stammen i II. sidde, *sml. oht. untarsizzan, være en undergivet; jf. I. Saat samt Arve, Indsaat; en sideform til 2. led foreligger i mnt. -sete (fx. i holtsete, holstener), svarende til oldn. -seti (fx. i häseti, rorskarl), æda. -sætæ (se u. Drost, I. Gaardsæde, Holster)*)

1) (*jf. I. Underdan*) person, der er undergivet, underordnet en anden person ell. en myndighed, øvrighed. 1.1) (*nu kun som spøg. anv. af bet. 1.2*) i al alm., om person, der er undergivet en anden, fx. om vasal, underkonge i forhold til overherren, bonde paa et gods i forhold til godsejeren, tyende i forhold til herskab, ell. om underordnet i forhold til overordnet. Justitien anlangende, da have af Kejseren hver Herre indtil den ringeste Borgere selv ret over deris Undersaatter og Tienere. *Pflug.DP.580*. (*greven*) fraadter i Hovedstaden, og lader sine Undersaatter vansmagte. *Rabb.(Skuesp. IX.153)*. *Mig (o: hovedsmanden) adlyde raske Svende, | Skiondt jeg selv er Undersaat. *Grundtv.SS.II.246*. Nu begynder jo snart Dine (o: teaterdirektørens) urolige Undersaatter (o: skuespillerne) at samle sig. *Fru Heib.Hjem.219*. (*forstanderinden*) staaer med gnistrende onde Øjne og vil ikke tro, at en Undersaat lige har nægtet at adlyde hende. *BechNygaard.GØ.114*. || om mennesket i forhold til gud. *Mossin.Term.293*. gien-

stridige Guds Undersaatte maa straffes. *O Guldb. Br. 253. 1.2*) egl.: person, der som beboer i et land er undergivet landets regent og har forpligtelser overfor ham; medlem af et statsamfund, m. særlig tanke paa forpligtelserne overfor statsmagten; især: person, der i kraft af at være indfødt ell. have indfødsret er statsborger i et samfund (og har deraf flydende forpligtelser). (ordet Statsborger, der særlig lægger vægt paa de med stillingen forbundne rettigheder, har nu i reglen fortrængt Undersaat i de tilfælde, hvor talen er om moderne, folkestyrede samfund). Kongens Undersaatte . . skulle rette sig efter Kongens Lov, Befalninger og Forordninger. *DL. I—5*. *Undersaatten mod sin Øvrighed opknejses. *Falst. 125*. Deres Majestæts Undersaatte saavel som Fremmede. *Stampe. I. 60*. Ikke enhver Borger er Undersaat; thi Regenten selv er Borger, saavel i egentlig, som uegentlig Forstand, uden at være Undersaat. *Norreg. Naturr. 313*. Naar der i denne Instruktion bruges Udtrykket danske Undersaatte, forstaaes derved Personer, som har dansk Indfødsret (Statsborgerret). *Bek. Nr. 77^{18/1} 1912. § 35*. Nu er Tyskeren ikke Undersaat længere. Han er Borger i den frie tyske Republik. *Gads Mag. 1930. 101*. (moabiterte blev) Davids skatkyldige Undersaatte (1871: saa blev Moabiterne Davids Tjenere, og de bragte ham Skjenk). *2 Sam. 8.2 (1931)*. || ofte i forb. tro undersaat. Han er bleven befordret som tro Undersaat. *Høysg. S. 40*. det Aandelige (o: stavnbaand), der for Hans (o: Fr. VP's) troeste . . Undersaatte er langt tungere at bære (o: end det legemlige). *Grundtv. B. II. 217*. vore kære og tro undersaatte, formel brugt i kgl. breve, kundgørelser olgn. *DL. Fort. 22*. Thi kundgør Vi herved for Vore kære og tro Undersaatte, at (osu.). *Kundg. Nr. 158^{10/1} 1936*.

2) billedl. anv. af bet. 1(1)-2. 2.1) (l. br.) i al alm. Jeg (o: Robinson) havde alle mine Undersaatte (o: dyrenes) Liv i min Magt (o: paa øen). *Robinson. I. 229*. saa anseer vi ofte Sagen urigtig, naar vi tillægger et Foster af Væxt-Riget den Virkning, som en Undersaatte af Dyr-Riget frembringer. *J. Paulli. Urte-Bog. (1761). 300*. den Tid da Fyrren ubestridt er Skovens Herre med Hasselen som fornemste Undersaat. *Johs Brøndst. DO. I. 121. 2.2*) (jf. ty. untertan i lign. anv.; vel med tilknytning til IV under 2; dagl., spøg.) om (persons) underkæmptremiteter; ben; fødder. (jeg) har derimod ofte, med Ulyst, maattet iorblive staaende fra Kl. 5½ til Kl. 10 og derover, hvorimod mine Undersaatte sædvanligst have protesteret. *Politivennen. 1801. 2839*. *Blich. (1920). XVIII. 49*. *Bogh. UF. I. 254*. Hans undersætter vil ikke stå ham (o: den berusede) bi. *Krist. Ordsp. 371*. han (snubled) over sine egne Undersaatte. *Osc. Jens. SL. 137*. || ogs. undertiden om fødtoj. *AndNæ. PE. II. 138*. jf. *Bom. S. 59*.

undersaatlig, adj. [¹onær, sødli] (sv., no. d. s.; afl. af Undersaat; især hist. ell. emb.) som hører til, angaar undersaatterne; undersaats-; ogs.: underdanig. man (kan med) undersaatlig Frimodighed tale mod Folkenes Forhaanere. *Rothe. (Rahb. Min. 1786. I. 139)*. Kongens København. Der er ingen By, der er saa undersaatlig som denne. Har De set denne Bys Borgere langs et Fortov, krummende sig over Rendestenen, naar de røde Kuske kører forbi? *Hørup. II. 47*. (adelen) har Ansvarret for, at den undersaatlige Troskab holdes vedlige (hos folket). *Isak Din. FF. 243*. (nedenfor nævnte personer) har godtgjort at være løst fra deres hidtidige undersaatlige eller statsborgerlige Forhold. *Bek. Nr. 229^{21/4} 1946*. jf. Undersaat 1.1: nu var min Vilje hendes, nu var hun gaet ind til undersaatligt Vilkaar i mit Rige. *R. Gandrup. JD. 141*. **Undersaats-**, i ssg. (emb.) af Undersaat 1.2, især i ssg. Undersaatsforhold. *MinSkr. 24/1862*. *Mackeprang. Nord-slesvig. (1910). 80*.

Under-salg, et. [14] † salg til en pris, der ligger under andre handelendes ell. under den pris, som forhandleren overfor fabrikant ell. grossist har forpligtet sig til at tage; ogs. om salg paa et fremmed marked til lavere priser end dem, hvortil varen afsættes i hjemlandet, ell. hvortil varen kan produceres af det fremmede land selv („dumping“). *Pol. 14/11 1919. 5.sp. 1*. Mindstepris og Undersalg. *P. Bang-Jensen. (bogtitel. 1934)*. Sovjet, der rantes føleligt ved de svigtende Eksportmuligheder og manglende Kredit, søgte gennem Undersalg af russiske Produkter at bøde paa Vanskelighederne. *Verden GD. IV. 2.363*. **-saling**, en. (jf. Under- B.1.1) † saling paa undermast. *Funch. MarO. II. 144*. **I. -sat**, en. se Undersaat. **II. -sat**, adj. (-sæt. Pflug. DP. 11. *Pamela. I. 272*. *Feilb.*) (ænyd. undersat, -sæt, ældre sv. undersatt, no. dial. undersett; fra nt. unnersett olgn., gtholl. onderset, nht. untersetzt, perf. part. af untersetzen (i en bet.: understøtte, forstærke olgn.); jf. II. sat || nu kun dial., jf.: „Hores i daglig Tale.“ *VSO.*) d. s. s. undersætsig. *Han fik hans Legems-skabning fat, | (Hvorpaa ej var at sige) | At han var tyk og undersat, | Med andet meer deslige. *Falst. 184*. *Jeg nok kjendte de Rødbroged' (o: stude). | Een var dygtig undersat. *H. Mikkel. D. 157*. en lille undersat Karl. *Grundtv. Snorre. III. 229*. Du er en bitte undersat karl ligesom storken. *Krist. Ordsp. 150*. *Feilb. UF. -sats*, en. [2] (ty. untersatz; faql.) hvad der sættes under noget, især som underlag for det. Undersats; et halvcylindrerformet Træunderlag, hvortil Caliberboret fastskrues. *MilTeknO. nu især om sokkel, fodstykke olgn.*: Glyptotekpladsens Figurer (jaar) smukke Sten- og Marmorundersatses. *Pol. 9/1 1914. 5.sp. 4*. (vasen) hviler uden Fod paa en Bronzeundersats. *Fr Poulsen. GO. 26*. **-save**, v. [-sava] [2] (dan-

net efter -hugge; sj.) save træ igennem ved roden, saa det kan væltes. *Kierk. XIII. 272.*
-sejl, et. (ænyd. d. s.; jf. Under-B1.1) †, om hvert af de underste raasejl (der er underslaaet underræerne), i reglen: storesejl og fok. v. *Aph. (1759). Drachm. PT. 48. Bardenfl. Som. I. 28.* || stryge undersejlene, spec. (foræld.): (tage bukserne ned og) faa prygl. *Grundtv. Dansk. I. 481* (der angiver at have hørt det brugt af en sømand). || hertil bl. u. **Undersejls-dug**, **-gast**, **-kuling** (v: kuling, hvorunder et skib (normalt) kan føre undersejl under bidevind sejlad. *Cit. 1735. (Ordb S.). Harboe. MarO. 238. Sal. XIV. 369.* se ogs. u. V. rebe). **-side**, en. [1] nedadvendende side; ogs. [2]: den nederste side (i en ramme, firkant osv.). *Høysg. S. 302.* der var ogsaa blodige Ridser paa Undersiden af Foden. *Jak Knu. LS. 21.* Guldring, ret smal paa Undersiden, bredere foroven, hvor der er paasat en Brillant. *Politi E. Kosterbl. 11/2 1924. I. sp. 1.* **-skaal**, en. [2] skaal, beregnet til at sætte under noget; nu spec. om flad skaal til at sætte under urtepotte; især tidligere ogs. om underkop. *Amberg. VSO. VI. 246.* vi (maa) stille Potterne . . i Underskaale fyldte med Vand. *Benz. Stg. 75.* Nu drak hun Kaffe. Hun hældte den i Underskaalen, og blæste paa den. *Hulda Lütik. Degnens Hus. (1929). 15.* **-skaaren**, **-skaaret**, part. adj. se u. -skære. **-skab**, et. [2] skab, anbragt under noget, ell. skab, der udgør den nederste del af et stykke inventar, møbel. Bogreol med Underskab. *NatTid. 15/11 1912. M. Till. A. sp. 2.* I Reglen er Opvaskebordet helt lukket med Underskabe. *Tømrerarb. 336.* **-skatte**, v. [14] (jf. ty. unterschätzen; w, l. br.) ansætte for løst ved en vurdering; ikke vurdere efter fortjeneste; undervurdere. Naturligvis underskatter den forrige Dialecticus (v: humanisten J. A. Sinding, † 1547) saa lidt som sin retoriske Kollega, Petrus Parvus, Værdien af de stilistiske Fag. *Vilh. And. Erasm. I. 141.* (Johs. V. Jensen) er i høj Grad blevet underskattet som Tænk. *Kehler. KK. 140.* † **-sked**, en. (ænyd. d. s. (ogs. i bet.: udlægning, forklaring, betingelse, bestemmelse), jf. ænyd. underskede, gl. da. vnderskeden; fra mnt. underschet, -scheit, jf. nht. unterschied; til mnt. underscheden, se -skede; jf. -skel) forskel. I stæden for Bogstaver lærde hand dem ved Knudder paa en Stricke at giøre underskeed. *Pflug. DP. 504.* *Hvad var der da for Underskjeld | Paa vores Liv og deres, | Der Mæle, Syn og Helbred om | I Betlerbrev maa bare. *Falst. 40. Høysg. AG. 19* (underskêd). Skægget er given Mandfolket til Særkiedne og Undersked fra Fruentimmeret. *v. Aph. Nath. III. 241.* † **-skede**, v. (ænyd. d. s., jf. gl. da. vnderseedigh, vnderkæthnyng, vnderkening, vilkaar, betingelse; fra mnt. underscheden, -scheiden (og vbs. underschedinge), jf. nht. unterscheiden, til unter (se IV. under 15) og scheiden, (ad)skille (se III.

skede); jf. -skille) adskille, underskeed ham fra den skyldige og straf ham icke for det hand icke har syndet. *Kom Grønneg. I. 210. v. Aph. (1759). refl.:* En Tosse der icke tal et Ord, underskæder sig icke fra en Lærd Mand der tier. *Kom Grønneg. II. 44.* † **-skedlig**, adj. (ogs. -skedelig. *LTid. 1728. 252. Slange. Chr IV. 1376. -skædelig. Cit. 1732. (Kirkehistsaml. 6R. III. 599).* (ænyd. undersked(e)lig; fra mnt. undersched(e)lik, jf. nht. unterschiedlich; afl. af -sked) forskellig. en Beskrivelse over allehaande Arter af Pumper efter underskeedlige Kræfter. *LTid. 1739. 462.* Græshoppe-Slægten indbefatter nogle Species, som ere underskedlige i Størrelse og Farve. *v. Aph. Nath. III. 127.* **-skel**, en. (ænyd. d. s.; maaske jordanskning af undersked ved tilknyfning til I. Skel 2, Forskel; nu kun dial.) forskel; ogs.: hvad der (af kendetegn) adskiller noget fra noget andet. *LTid. 1732. 48.* Forandring (i afgrodens størrelse) kand findes i hver Stift . . dog i henseende til de saa kaldede Sand-Egne, og de saa kaldede, gode Muld-Egne, med stor Underskiæl. *Oec. Mag. VII. 43.* „er jer Jord intet bedre nu, end den Tid, I modtog Gaarden?“ . . „Jou, Faar, der æh en faale Unnerskjæl.“ *NBlich. VP. 172. MDL. Feilb.* † **-skellende**, part. adj. (afl. af -skel ell. maaske sa. ord som (præs. part. af) underskille) adskillende; hvorved noget adskiller sig fra noget andet. Enhver Sag er beskrevet efter sin mærkeligste og meest under skiællende Charakter. *LTid. 1763. 290.* **-skellet**, adj. (maaske omdannelse af ænyd. underskællig, forskellig; sml. underskedlig; nu næppe br.) som har en underliggende betydning; dobbelttydig; tvetydig. *Grundtv. Verdens-Kraniken. (1817). XXXV.* de tvetydige eller underskiellede (ordsprog). *sa. DV. III. 70.* **-skib**, et. (jf. Under-B1.2) 1) †, den del af skibets skrog, der er under vandlinien. *SøLex. (1808). 135. Kusk Jens. Som. 78.* 2) (byggn.) det nederste skib i en dobbeltkirke. *JP Jørgensen. Ledøje Kirke. (1892). 11.* † **-skille**, v. (vel efter ty. unterscheiden (se u. -skede), jf. dog gl. da. vnderkillie, vndher skilie (ogs. i bet.: stille som vilkaar) og fsv. undanskilia) adskille; skelne. I en Tid af 3 Maaneder kan man neppe underskille Natten fra Dagen. *LTid. 1763. 344.* Peder Paars (træder) irem i en Dragt, som underskiller dette Digt i Henseende til den udvortes Anseelse fra de gemeene Digter. *LEjt. 1773. 17.* **-skipper**, en. (ænyd. d. s.; foræld.) skipper (2) af lavere grad. *H. G. Garde. ES. IV. 8. sa. Denda.-no. Sømagts Hist. 1700-1814. (1852). 124* (se u. Overskipper). **-skjorte**, en. [3] (nu sj.) skjorte, der bæres under en anden ell. indert paa kroppen. *Amberg. MO. Ludv. -skole, en. (ikke i officielt spr.) om underklasserne i en skole ell. barneskolen (møds. Mellemskole, Realklasse og Gymnasium). *Bl&T.* han gaar endnu i underskolen | || (foræld.) skolestue, der var fælles for alle klasser undt. mesterlektion. *HistTidsskr.**

4R.III.26. **-skorpe**, en. (jf. Under- B1.2; bag.) skorpe paa undersiden af brød. vAph. (1759). OeconH.(1784).II.110. BornhHaandv Er.75. **-skov**, en. (glda. d. s. (FyenskeAkt-stykkeI.(1841).99); jf. Under- B1.2 samt -busk) bevoksning af smaa træer, buskads olgn. i en skov af høje træer; spec. (forst.): skygge-taalende buske ell. lave træer (fremkommet som skud fra stød) i mellemskov; ogs. (især tidligere) i al alm., om bevoksning af lave træer, buskads (paa aaben mark); krat(skov). Geder maa frit holdis, hvor Heede er og ikke findis Underskov. DL. 5—12—1. Olufs. Landoecon. 336. Græsninger eller Overdreve, som deels med Overskov og deels med Hegnings- eller Underskov ere bevoxede. Forordn.²⁷/1805. §6. Nauren . . optræder enten som Busk i Underskoven eller som et Træ i Høiskoven og opnaar der en Høide af omtrent 40 Fod. CVaupell. S.45. Dyrehavens Bøge, der uden Underskov rejste sig aristokratisk-selvstændige hver for sig. Schand.TF.II.324. Sal.² XVI.895. (nu næppe br.) om skoveffekter af underskovens træer: et Læs nedstevnte Grene, Gierdsel, Stauer eller anden Underskov. Forordn.²⁸/1733. §1. || (l. br.) billed.; dels om haarvækst: (gamle køllinger) klør deres Underskov (o: skamhaarene), fremviiser deres slattede og visne Bryster. Lodde.M.73. der (var) nu ogsaa voxet en hel Underskov af Smaadun ud paa hans Hage. Ing.EF.VI.58. der er meget hvidt i Haarets Underskov. D&H. dels i videre anv. (om forhold): (jeg ønsker) at forvilde mig i Forordets lyriske Underskov, ret at baldre mig deri. Kierk. P.II.167. Troslivets Underskov: Trolddom, Magi og Besværgelse. Johs.Brøndst. DO.III. 338. || hertil: **Underskovs-drift**, -ejer (foræld.; om person, der ejer retten til at udnytte underskoven. Forordn.²⁷/1805. §6), -træ (Møll H.IV.337. l. br. Underskovstræ: Johs.Brøndst. RU.78) ofl. **-skride**, v. [14] [-sgri:ðə] vbs. -else (s. d.). (jf. ty. unterschreiten; dannet som modsætn. til overskride (2); l. br.) gaa under en vis grænse, et vist maal. Aldersgrænsen for at maatte indstille sig til (trolovsproven) var vel ubestemt, men Skik og Brug synes dog at have sat et Lavmaal, som ikke gerne blev underskredet. TroelsL. IX.130. kom der en Ladning Jærn til en By, købte Smedelavet den under ét, og da der ingen andet bydende var, kunde det skrue Prisen saa langt ned, det vilde, naar blot det ikke underskred den Grænse, hvor Kobmanden sagde Stop. GBang.EK.I.290. denne Tid vilde (løberen) sikkert kunne underskride. Pol.²⁷/1941.16.sp.1. **-skridelse**, en. [14] (l. br.) vbs. til -skride; ogs.: hvad noget mangler i at naa en vis grænse, et vist maal, der (maa paa budgettet) være en temmelig vid Ramme for Overskridelser og Underskridelser. Goos. (Rigsdagst. L. 1892/93. sp.146).

Underskrift, en. [ʰonərɪsgʁɛf] fl. -er.

(ænyd. d. s., ty. unterschrift, jf. lat. subscriptio; vbs. til underskrive ell. skrive (3.e) under)

1) (ofte m. overgang til bet. 2) det at underskrive; signering; spec. om signering af dokument, hvorved dette faar gyldighed, sættes i kraft; ofte i forb. faa, forelægge til underskrift. Moth.S363. „Hvad er der ellers? Noget til Underskrift?“ — „En Dødsdom skulde underskrives.“ Biehl.(Skuesp.III,3.26). *Skriv, som jeg siger . . Gaa hjem, | Og hav Depechen færdig . . Strax jeg kommer efter | Til Underskriften. Heib.Poet.IV 264. denne Oprigtighed er . . heller ei et Navns Underskrift paa et Stykke hvidt Papir, en Vedgaaen med Navn af en tom Almindelighed. Kierk.VI98. den Resolution, der . . forelægges Kongen til Underskrift. HansJensen. De danske Stønderforsamlinger. I. (1931).12. Underskrifterne skal ske ved personligt Møde paa Forsikrings-Registerets Kontor. Bek.Nr.282¹/₁₀1934. §2. (nu næppe br.): Markdirectionen . . bevidner (i protokollen) med hænders underskrift, når (osv.). Cit.1789.(Vider.III.525).

2) om (ell. m. særlig tanke paa) hvad der skrives under noget (jf. Haand 5.3). 2.1) i al alm., om hvad der er skrevet ell. trykt nedenunder noget (som forklaring, vejledning, titel, motto osv.). (billedet) havde til Underskrift de første Strofer af en af ham forfattet Sonnet. Davids.KK.¹I.264. nu især i ssg. Billedunderskrift. 2.2) (nu l. br.) de ord, indbefattet brevskriverens navn, hvormed et brev afsluttes. Da enhver Underskrift vilde være en tom Gjenklang af hvad jeg har søgt at udtrykke i dette Brev, saa hensætter jeg blot mit Navn i al sand Ærbødighed. Hjort. KritLit.II.260. Den almindelige Form for Underskrift i private Breve mellem Bekendte er: Din (Deres) hengivne N. N. VortHj.IV,1.115. Søg i Privatbreve at finde en lidt mindre banal Over- og Underskrift end Kære N. N. og Deres hengivne X. Y. EGad.TT.66. 2.3) persons navnetræk i skrevet form; signatur; i al alm., om navn, egenhændigt skrevet under brev, i dedikation, autograf ell. under artikel, afhandling osv. ell. (l. br.) under maleri ell. andet kunstværk af vedk., der har skrevet (ell. i sit navn ladet skrive) brevet osv.; ogs. om gengivelse af navnetræk (i trykt form, faksimile osv.). Et Brev uden Underskrift. MO. Det er en kendt Sag, at mange Underskrifter er helt eller delvis ulæselige. Hage.¹I.728. || om signatur under et dokument som udr. for, at den signerende gaar ind paa, indestaar for ell. tiltræder dokumentets indhold, giver det kraft, gyldighed olgn. Davids Exempel, som behøvede Saadia Underskrift for at autorisere sin Lov . . giver tilkiende, at Førsternes Myndighed har været indskranket. Holb.JH.II.594. hendes Underskrift er ligesaa god og bindende som en Mands.

Hz.XVI.236. Kongens Underskrift under de Lovgivningen og Regjeringen vedkommende Beslutninger giver disse Gyldighed, naar den er ledsaget af en Ministers Underskrift. *Grundl.*(1849).§19. Jeg skikker et Papir ned til dig en af Dagene og faar din Underskrift for Pengene . . Det er bedst, vi faar det lovformeligt sat op. *AndNz.DM.* I.20. bekræfte (bevidne) en Underskrift. *Ludv.* den billige underskrift, (*jarg.* 10 *især bl. journalister, forfattere, kunstnere*) om vitterlighedsvidnets underskrift paa et kautiondokument (med hentydning til at vidnet ikke som kautionisten løber nogen økonomisk risiko). *OrdbS.*

3) (sj.) oprindeligt, senere udsløttet tekst i et paa ny beskrevet haandskrift (palimpsest). *VilhAnd.*(*BerlTid.*²⁴/₁₁1924.*Aft.* 7.sp.2).

underskrive, v. [ʰonərˌsgriːvə] præf. 20 **underskrive**; part. **underskrevet**. vbs. -ning (*Moth.S* 362. *vAph.*(1764). *HUss.IH.* 232. *KMunk.S.23*) ell. -else (s. d.), jf. -skrift. (ænyd. d. s., fsv. (perf. part.) undirskrivin; fra mnt. underschreven, jf. nht. unterschreiben og lat. subscribere; sml. skrive under u. skrive 3.6; jf. IV. under 2.5, 17.5) *skrive noget neden under noget, især under, umiddelbart efter noget skrevet; nu kun: sætte sit navn, sin underskrift (2.3) under; under- 30 dertegne (1).*

1) i egl. bet. (jf. ogs. bet. 3). 1.1) uden obj. Lad Prints med min Dotter først underskrive, siden tegne vi andre til Vitterlighed. *Hob.DR.V.4.* Man havde paa Stedet vedtaget at affatte en Adresse til Harald Holst med Tak . . for den forløbne Tid . . Alle Tilstedeværende underskrev. *Tops.III.* 311. Den unge Kunstner underskriver med Familienavnet „Lorek“. *J.Sthyr.DanskGrafik.* 40 (1943).17. jf. bet. 1.3: (i tilfælde, hvor testator ikke selv kan skrive) bruger man ofte at lade en saadan Person (o: en tredje mand (foruden de 2 vitterlighedsvidner)) holde ved den Pen, hvormed en Anden underskriver hans Navn, hvilket kaldes, at have underskrevet med paaholden Pen. *Norreg.Privatr.* II.367. || spec. (jf. bet. 1.4; ♀): tegne firmaet. Herr F. S. vil underskrive. *Ludv.* 1.2) m. obj., der betegner brev, dokument osv. (jeg) beder Hr. Jeronimus, at hand vil komme hid i Aften med Notario, for at underskrive Ægteskabs Contracten. *Hob.Pern.II.5.* (det) kunde blive Penges Udgiwt, naar man underskrev et Gieldsbeviis, som Borgen. *Rahb.Fort.I.* 87. For Merete syntes han (o: hendes fader) kun at være den, der underskrev vidnesbyrd og karakterbøger. *AnkerLars.Rus.*(1931).121. 1.3) m. h. t. navn. Antager hand Vexelen, da skal hand det derpaa . . tegne, og sit Navn underskrive. *DL.5—14—11.* Dette kan ske saaledes, at Endossenten paa Vexelens Forside indsætter Endossatarens Navn og underskriver sit eget

(fuldstændigt Endossement). *Lassen.SO.290.* 1.4) underskrive et firma, ♀ tegne et firma (se u. tegne 2.2). *Ludv.* 1.5) refl.: sætte sit navn under; undertegne sig. Papiret er sluppet for mig og siger, at ieg skal underskrive mig . . I. *Langebæk.Langebek.Breve.* 397. *Bl&T.*

2) ☞ billedl. Lykken har endnu ikke vil- det underskrive mine Ansøgninger. *Spectator.* 65. || især om person: godkende, anerkende, tilltræde en andens mening, dom olgn.; tidligere ogs.: gaa ind paa, vedtage en stillet betingelse. Jeg underskriver ikke i alding saadan Tale. *Hob.Bars.I.6.* Han underskrev . . enhver Betingelse, som hun paa hans Vegne vilde indgaae, enhver Bestemmelse, som hun foreskrev. *Gylb.*(1849).IX.128. Montaigne havde gerne underskrevet denne Definition. *Bille- skovJ.H.II.95.*

3) part. underskrevet, -skrevet brugt som adj. 3.1) † skrevet efter noget andet, med- delt i det følgende; nedenstaaende. hand . . skrev til Jøderne dette underskrevne (1871: nedenstaaende) brev, paa ydmyg supplicationsviis. *2Makk.9.18*(*Chr.VI.*) 3.2) om brev, dokument: forsynet med underskrift. en underskrevet kontrakt. *stud.med.1943.32.* han sendte kontrakten tilbage i underskrevet stand † 3.3) (især emb.) om person: som har underskrevet (dette brev, dokument); under- tegnet. Underskrevne Vidner. *vAph.*(1764). især substantivisk: (jeg, vi) underskrevne, (nu:) (jeg, vi) under tegnede; ogs. brugt i al alm. som en talendes ell. skrivendes om- tale af sig selv. Af denne herlige Byes lovlige Borgerskabs anseelige Laug, fremstiller sig som en Første-grøde jeg underskrevne N. N. uværdig Oldermænd for det anseelige Hattemagers Laug. *Hob.Kandst.V.3.* Underskrevne maae erfare, at den i vore Lande . . begyndte Kleveravl, staaer Fare for at gaae Krebsgang, formedelst Mangel paa *Froc.Adr.*¹⁵/₁1762. sp.9. Jeg underskrevne A (*JurFormularbog.*⁵ 134: Under tegnede Grosserer A) bestemmer herved som min sidste Villie. *JurFormular- bog.*⁴134. *Statstidende.*²⁴/₁1949.4.sp.4.

Underskrivelse, en. [ʰonərˌsgriːvəlsə] ft. -r. (ænyd. d. s.; vbs. til underskrive ell. skrive (3.6) under) 1) som vbs. (jf. Underskrift 1). (han skal) det med sit Navns Underskrivelse bekræfte. *DL.5—14—18.* disse Artikler bleve ham overleverede til Underskrivelse. *Hob.DH.I.* 365. Underskrivelsen finder Sted i Overværelse af Notarius publicus. *JurFormularbog.*⁶66. 2) † underskrift (2). 2.1) d. s. s. Underskrift 2.1. Det er et lidet Bind . . 1523. kommen fra Pressen, som Underskrivelsen betegner. *LTid.1724.770.* 2.2) d. s. s. Underskrift 2.2-3. med hans Segl og trende trofaste Vidners Underskrivelse og Forsøgling være bekræftet. *DL.5—4—18.* Naar de først har underskrevet, ansees de, som de, der godvilligen har samtykt der i, og følgelig tabt deres Rett, til nogen videre

Tiltale, da . . de ved slige Underskrivelser har tabt deres Rett for Underdommeren. *Mossin.Term.427. I. Underskriver*, en. [lonær|sgri²vør] person, der underskriver. Underskriveren af et Dokument. *Skr.º/1868*. der er to Lister, og Underskriverne paa samme Liste er solidariske med hinanden indbyrdes. *Jak.Knu.GP.61. jf.*: Adresseunderskriver. *EBrand.Br.11.12.*

II. Under-skriver, en. (ænyd. d. s.; 10
foræld.) underordnet skriver (2). *WChristensen.D.S.243. jz. om sekretær i kancelliet (Moth. S361), om medhjælper hos notarius (Holb. Berg.280. KomGronneg.I.134) og om skriver hos proviantforvalter paa skibe (Cit.1794.(SøkrigsA.²Lill2v.). Bobé.HE.170). -skud, et. (ænyd. d. s., om (pludseligt angreb af) hekse-
skud (FOhrt.DanmarksTrylleformler.I.(1917). 228), ty. unterschuss (i bet. 2 samt om en slags vævefejl); jf. -skyde) **1)** [2-3] hvad der er 20
skudt ind under, anbragt under noget; ogs.: hvad der befinder sig neden under noget ell. forneden paa noget. **1.1)** (jf. Overskud 2.2; væv.) indslag af skytten, der gaar under kædetraaden. *VæverB.2. AFGeismar.Bindingslære.(1929).22. || hertil Underskuds-binding. 1.2)* (dial.) vognaksel af træ. *Feilb. 1.3)* (vet., foræld.) en art spat (II) paa inder-
siden af bagbenet under ledet. *Moth.S400*. den saa kaldte tørre spat eller Underskud. *Forordn.²³/₁₂1778.§8. MilTeknO.22. 2)* [14] 30
(først brugt af sprognersere i folketinget 1862 (se Rigsdagst.F.1862/63.sp.74); dannet som motsætn. til Overskud (ty. unterschuss i sa. bet. findes brugt allr. 1845)) det forhold, at udgifterne paa et regnskab overstiger indtægterne; underbalance; ogs. om det beløb, der mangler i, at indtægterne dækker udgifterne; deficit. Underskuddet må dækkes ved en ny skat. *HjælpeO.* Budgetten viser et Underskud paa 2 Millioner. *S&B.* Det (º: teatrets drift) er for dyrt . . Det skal give Underskud. *ErlKrist.DH.128.* en Række Aar med stadig voksende Underskud. *Hage.ºI.107.* se ogs. u. II. køre 7.2. || billedl. (mods. Overskud 1.1-2). Fødselsoverskudet er . . i Frankrig endog forvandle til et Underskud. *KvBl.¹⁵/7,1908.2. sp.1.* Han folte tydeligt, at han havde Underskud i sit Liv. *JørgenNiels.D.20.* de Æggehvidestoffer, som snarest ville være i 50
Underskud i . . Herskabs-Hønsierer. *Vort Hj.III,4.45.* Man kunde . . sige om en Person, at han kunde have Behov for mere Dannelse, hvormed man da mener, at han er i Underskud m. H. t. Dannelse, dog uden at han selv har nogen Oplevelse af denne Mangel. *VorUngdom.1943/44.213. || hertil (især ♪): Underskuds-aar, -drift, -forretning, -host, -konto ofl.**

underskyde, v. [lonær|sgy²ðæ] vbs. 60
(l. br.) -ning (se u. bet. 1.2) ell. -else (Brandes.XII.128. XIII.451), jf. -skud. (ænyd. d. s. (i bet.: „støde (en) ned“ og „skyde en sag ind under en myndighed til afgørelse“);

efter ty. unterschieben (i bet. 1) og unter-schiessen (i bet. 2))

1) [2-3] egl.: skubbe noget ind under noget. **1.1)** (l. br.) i egl. bet. saa spalter man de angivne Dele paa en underskudt Huulsonde. *Chir.(1845).II.491. 1.2)* (nu næsten kun jur.) indskyde, indsætte noget i stedet for noget andet; især: hemmeligt, i det skjulte sætte noget i stedet for noget andet ell. give det ud for at være noget andet. Isolde (bevæger) Tærnen til at stedfortræde hende i Bryllupsnatten, — en Underskydning af den Slags, som der fables om i saa mange Sagn. *VVed.R.322.* et underskudt (º: inderpoleret) Sted i en Tekst. *D&H.* Hingste, som ikke vil bedække Følhopper, lader man „lave sig til“ ved en ung Hoppe, medens Følhoppen holdes rede til Underskydning i rette Øjeblik. *LandbO.² 1007. || m. h. t. dokument, især testamente.* falske, underskudte eller paa mislig Maade frembragte Testamenter. *NyCollegial-Tidende. 1845.579.* der kunde let underskydes falske Testamenter, som vare daterede flere Aar tilbage i Tiden og forsynede med Personers Navne, som nu vare døde. *FC Bornemann. Saml.Skrifter.II.(1864).162. SvClaus.I.Rosenløvker.(1933).157.* man (havde) „fundet“ en Plan til Opstand mod Kongen blandt Fouquets Papirer. Det var sikkert et underskudt Dokument. *Rubow.Solkongen.(1949).30. || ud-give et fremmed barn for at være sit eget; oftest i forb. underskudt barn.* for at sikre sig (fideikommiset) og forhindre, at det gik over til en anden Linie af Slægten, har (grevinden) underskudt en Søn, da hun ingen selv havde. *Pol.¹/₂1903.I.sp.6. smst.²/₁1930.I. sp.2. jf.*: hans Begreber er kun underskudte Børn avlede af andre Sjæle. *Brandes.V.229. 1.3)* forestille (sig) noget som liggende bag ved ell. til grund for noget; indsætte, indskyde et tænkt grundlag ell. en tænkt grund til noget (især: en anden persons handlinger ell. tanker); lægge noget ind i; ofte spec.: uden grund ell. uredeligt tilskrive, tillægge en tanker, mening, motiver olgn. at en saadan Tanke kunde underskydes af Kunstneren, kan let tænkes. *JLange.II.275. *vist med Løgn man fo'r; | Nag skal jo altid noget underskyde. Drachm.DJ.I.35.* Det er urigtigt at underskyde en tavs Kjærlighed til Abbeden i Soer som delvis Aarsag til denne Hengivenhed. *HSchwanenfl.In.343.* Det er . . vanskeligt at underskyde nogen anden end Ørsted under den lærde Mand (i eventyret „Skyggen“), som skrev om „det Gode, det Skønne og det Sande.“ *Rubow.HCA.79. (l. br.) refl. (ingen har)* Mod til at være ene med Guds Ord, saa intet, intet Sandsebrag underskyder sig. *Kierk.XII.320. || i forb. m. to (substantiviske) bestemmelser, hvoraf den første (ofte en personbetegnelse) er styret af verbets 1. del (under-), den anden af verbets sidste del (-skyde).* De Beskyldninger . . i Anledning af at jeg ikke er optraadt for

Socialismen, falde kun tilbage paa mine Angribere, de have underskudt mig de Bevæggrunde, som de forstaae. *Brandes. Forklaring og Forsvar. (1872). 53.* Jeg . . . tar ikke mine Øjne fra (*gendarmerne*) under Visiteringen. Di skal ikke faa Lov til at underskyde En noet! *CHans. F. 365.* nu er det jo Præsteskik at underskyde dette mangetydige Ord (o: „livet“) en næsten overjordisk Betydning. *Ø Geismar. Kaj Munk. (1945). 48.*

2) [2] (*nu næppe br.*) skyde for lavt, saa skuddet gaar under maalet. paa længere Afstand (over 80 Alen) maa holdes forholdsmæssigt over Maalet, da Man ellers underskyder. *Blich. (1920). XVI. 182. jf. Moth. U59.*

3) (*jf. IV. under 22; sj.*) som udtr. for at skyde, skubbe noget fra sig, undertrykke noget. da Taarer atter har flydt, underskyder Kaja sin datterlige Respekt og erklærer, at hun syr ikke en Trævl, hvis det ikke bliver i 20 Hellinend. *Martin AHans. K. 77.*

4) [14] (*efter overskydende; sj.*) part. underskydende, som mangler i det fulde antal. Antallet af de over- eller underskydende Vognladninger. *DSB. Ordre M. 53. smst. 54.*

under-skylle, v. [2] [-sgøf'ə] vbs.

-ning ell. (*l. br.*) **-ing** (*Vei Bygn. (1865). 82.*) (*jf. -vaske; jagl.*) undergrave ved at skylle mod. paa disse Kyster (*findes*) Klinter, som Søen har underskyllet. *Thaar. K.S. 247.* Ved Foden af Kaimuren var nedrammet en Spundsvæg . . . for at sikre mod Underskylninger. *Berl Tid. 19. 1894. M. 2. sp. 5.* Skrænter styrtede ned paa Grund af Havets Underskylning. *smst. 10. 1902. Aft. Till. 1. sp. 4.*

-skæde (lig), se -skede, -skedlig.

-skæg, et. (*ænyd. d. s.; jf. Under- B1.2; l. br.*) skægvekst paa underlæbe og hage (*jf. Hage-, Overskæg*). Alle Albaneserne bære Moustacher, hvorimod ikkun nogle faa af dem lade Underskægget voxte som Tyrkerne. *Schiern. EF. 425. Howalt. DB. 7.*

-skælle, v. [1-2] [-sgøf'ə] vbs. (*mur., foræld.*) understryge tagsten (*med kalk*). Tagsteene . . . hvilke blev med Kalk underskielede. *LHoyer. G. 48.* Hvidtning af Muur og Underskjælning af Tag. *Berl Tid. 3. 1884. Aft. 2. sp. 2. jf.: Isblokkene (i ishytten) var indfugede og underskællede med Sne. Mgl. Erich. V. J. 111.*

-skærrer, v. [-sgøf'rə] vbs. -ing (*se u. bet. 1.2-3 og 2.*) (*ænyd.*) vnderskiere, bortskiere, glåvnderskiere, beregne, *jf. ty. unterschneiden; sml. skære under u. IV. skære 32*) [2] skære ind under noget. 1.) om skærende redskab; spec. (*landbr.*) om plovskær. (*plovskæret*) bør naturligvis underskære hele Landbredden. *Nat Tid. 22. 1907. M. Till. 1. sp. 4. LandbO. III. 819. 1.2*) (*jagl.*) om vandstrøm, bolgeslag; skære ind under grunden, foden af noget. (*det fortælles om en gaard*) at den i een Nat ned-sank med Top og Tavil, efter at Grunden ved det forbiløbende Vand var underskaaren. *EPont. Atlas. III. 115.* Bakkerne underskæres af Havet. *Andres. Klitf. 227.* Ingeniører . . .

standsede Underskæring (*af kysten*). *Berl Tid. 4. 1902. Aft. Till. 1. sp. 3.* en af de Læmoler er jo rigtignok knækket; Bunden er løs, saa Strømmen underskærer Blokkene. *Jac Paludan. F. 78. 1.3*) (*jagl.*) skære ind under, danne indhulinger i, især under del af billedskærer-, billedhuggerarbejde. For at kunne gennemmodellere den enkelte Legemsdel tog han sin Tilflugt til en Indhuling af Stenen — „Underskæringen“ —, som giver stærk Skygge ind under den lysende hvælvede Form. *Wanscher. KN. 14.* Skulderlokkerne (*paa figuren*) er underskaaret og elegant udarbejdet. *Fr Poulsen. TGK. 167. 2*) (*jf. -hng, -stille 2*)

tilskære noget, saaledes at en retlinie viger skraat indad i nedadgaende retning, ell. saaledes at en udskæring bliver bredere indad, i bunden end ved overfladen; især i part. underskaaret brugt som adj. ell. som vbs. *Wagn. Tekn. 531.* Furen skal kun være underskaaren i den nederste Side. *Haandv. 170.* (*stuepigens*) nydelige Sko med disse høje „underskaarne“ Hæle, der er saa efterstræbte i Dansesalonerne. *Pont. SV. 26.* || *m. h. t. tænder i tandhjul: give en form med underskaarne sider. Da Eng TeknO.* Underskæring (*af Tænder paa Tandhjul*). *smst.* || underskaaret bogstav, (*bogtr.*) type, hvis tegnbilledde hænger ud over skriflegemet. *Selmar. 193. Typogr Ord. 118.*

-skøde, et. (*jf. Under- B1.1*) skøde til undersejl. *SøLex. (1808).* *Bardenfl. Søm. I. 96.*

I. -skøn, et. (*emb.*) om den første skønsforretning i modsætn. til overskønnet. *Holst. R. Sal. XVI. 198.*

II. -skøn, adj. (*jf. ty. wunderschön; til III. Under 2; højtid.*) vidunderlig, overmaade skøn. *Almægtige! | Din er al denne Bygning rundt omkring | saa Under-skøn. *JSneed. II. 121.* *Bifrost, den underskiønne Bro. *Oehl. XXIX. 195.* blandt alle andre Tider var der en Gang en underskønne Tid, hvor jeg var Eder saare, saare kær. *JPJac. I. 193.* en underskøn Majdag med tindrende blaa Himmel. *Wied. CM. 73.*

blomst underskøn, (*egl. efter tielen paa Goethes digt: Das Blümlein Wunderschön; jf. den blaa blomst u. III. blaa 3.4*) som udtr. for romantisk længsel. Blomst Underskøn. Den fangne Greves Sang. (*Efter Goethe.*) *Oehl. XXIV. 103.* *en Tid, da man romantisk drømte | om Blomsten Underskøn. *Schand. U. D. 21.*

-skørt, et. [3] (*ænyd. d. s.; jf. -klokke*) skørt, der bæres under kjole (*nederdel*) ell. et andet skørt; tidligere ogs. [2] om en slags nederdel. Om Lærerne bære (*negerinderne*) et Slags Underskiorter af tyndt Tøi. *Reiser. II. 531.* *hvem kan løbe | I snevert Liv og Underskjørt? *Faye. Lit Arb. I. 124.* Madame F. (*var*) iført et snehvidt, folderigt Underskjørt og en lyserød, langskjødte Nattrøje. *Winth. N. Digt. 257.* hun (*korn*) ind . . . i Underskørt og Frisertrøje. *Pont. LP. VIII. 235.*

-slaa, v. vbs. **-ning** (*i bet. 2: Bardenfl. Søm. I. 80. se ogs. u. bet. 4*) ell. (*nu næppe br.*) **-slagning** (*i bet. 2: Rø-*

ding. *Funch.MarO.I.160*), *jf. -slag*. (ænyd. vundersla(a), undertrykke, dølge, begaa underslæb med, refl.: tillage, tilrive sig, *fsv.* undirsla, *mnf.* underslan, *jf. nht.* unterschlagen; *sml.* slaa under (u. III. slaa 62) og slaa noget under sig (u. III. slaa 19.2)) **1**) [1] (l. br.) beslaa med noget paa undersiden. Kirkeværgen . . . tilbød at lade det hele (o: loft og bjælker) underslaa med gennemskaarne Brædder. *JySaml.4R.V.233. 2*) [2] † m. h. t. sejl: befæste dets overlig til raaen (ved at binde det fast til raaens stræktov) ell. (m. h. t. gaffel-, stagsejl) naje dets lig til løjerterne; ogs. m. h. t. flag (Wolffh. *MarO.398*) ell. signal (Scheller. *MarO.*): fastgjøre; opsætte. *Riding. Harboe.MarO. Ny Sejl* undersloges i de iturevnes Sted. *MylErich.S.169. 3*) [2] (sj.) bevæge, trække (legemsdel) op under sig; i forb. som sidde med underslagne ben. *V.Schmidt. Reise i Grækenland. (1863). 150. 246. 4*) [3] (jagl.) ri (for ell. lærred) i en frakke ell. jakke. 1 Dame til Underslaaning af Frakkefoer. *Socialdem. 9. 1945. 9. sp. 3. 5*) [3.3, 8] (især emb.) m. h. t. hvad der er betroet en, gaar gennem ens hænder: beholde, saaledes at ejeren hindres i at faa det; stikke til side, skjule, især for at anvende det til egen fordel; tilegne sig det uretmæssigt, begaa underslæb med det olgn. dersom nogen forrykker, eller underslaar, noget af samme skibbrudet Gods, den skal straffis ligesom for andet Tyverj. *DL. 4—3—1. (loven)* satte Livs-Straf for Alle hvem der underslog og understak hvad der blev skikket Kongen til Foræring. *Grundtv. Saxo.I.242.* den, som underslaaer noget et Stervbo tilhørende Gods. *Forordn. 11. 1840. §42.* Fru J. har underslaaet Kontingentmærker af de Beholdninger som hun forestod. *BertTid. 23. 1937. M. 7. sp. 1.* || spec. (foræld.) m. h. t. told: begaa toldsvig ell. underslæb m. h. t. oprkævede toldbeløb. *Ludv.* || m. h. t. postforsendelse: stikke til side for at tilegne sig den, undlade at afstevre udbringe den ell. forhindre, at den kommer adressaten i hænde. Hvis nogen ved Postvæsenet ansat Embedsmand ulovlig aabner, tilintetgjør eller underslaaer de til Forsendelse med Posten indleverede Breve eller Pakker. *Lov 19. 1866. §138. (postbudet)* havde underslaaet — som det hedder i Postsproget — 267 Tryksager. *Ekstrabl. 9. 1939. 7. sp. 1.* || † m. h. t. hvad der bør oplyses, paatales olgn.: hemmeligholde; fortie. (provsterne skal) aldels intet Uskikkeligt dølge, eller underslaa, men tilbørligen lade det paatale og straffe. *DL. 2—16—5. -slag*, et. flt. d. s. ell. † -er (i bet. 3.2; *Cit. 1780. (HermAndersen. Kbh.s Toldbod. (1915). 74)*). (ænyd. d. s. (i bet. 3.2 og 4), *mnf.* underslach (i bet. 3.2), *nht.* unterschlag) **1**) om bevægelse, slag, hvorved noget rammes paa undersiden ell. slynges, kastes under noget; spec. i flg. anv.: **1.1**) [1] (sport.) slag i hockey, bandy, hvorved bolden rammes i sin underdel saaledes, at den faar retning opad.

Det er . . . tilladt at slaa til Bolden i Luftten, undtagen med Underslag. *Lovef. Hockey. 7 (1937). 13. Sportsleks. II. 637. 1.2*) [2] (dial.) undergreb, -tag i brydning. *Esp. 373. 1.3*) [3] † hvert af de rundslag i et bindsel, der ligger under andre. *Funch.MarO.II.102* (se u. Overslag 1.3). **1.4**) [3] (nu næppe br.) om fejl i vævet klæde, bestaaende i, at skuddene ikke er slaaet jævnt sammen. *Forordn. (Kvartudg.) 11. 1705. §9. 2*) [2] hvad der ligger, strækker sig under en vis linje. **2.1**) (fisk.) det stykke, et sætlegarn er anbragt under vandoverfladen. *Stibolt.SF.10. 2.2*) (bogtr.) den række udslutninger, der sættes („slaaes“) under sidste linje paa en satsside; ogs. om mellemrummet ml. sidetal og første tekstlinje ell. mellemrummet over og under overskrifter. *Selmar. 74. 3*) [2] hvad der er fastgjort under noget. **3.1**) (nu næppe br.) ombojet somien, der fastholdt ring paa hjulnav. *MilTeknO. 3.2*) (især tom. og †) bjælke, tømmerstykke, der er anbragt under noget til støtte, afstivning; især om vandret liggende drager ell. rem, anbragt paa stolper under bjælkelaget i en bygning, ell. anbragt under strækbjælkerne i en bro paa tværs af broen, ell. om tømmer, der løber langs skibssiden indenbords ell. er anbragt under midten af dæksbjælkerne. *Moth. S467. ForklTømre. 9. Scheller.MarO. Tekn Leks. I. 575.* || (dial.) om skillerum (under en bjælke). *Kværnd. UfF. 4*) [3.3, 8] (emb., foræld.) vbs. til -slaa 5: underslæb (2). *Moth. S467.* Underslag, retsstridig Tilgenelse af fremmede Ting, som man paa lovlig Maade er kommen i Besiddelse af, f. Ex. af betroede eller fundne Ting. *Nord Cow Lex. VI. 843. Sal. XXIV. 254. -slagning*, en. se u. -slaa. **-sluge**, v. [2.4, 17.4] (*jf. ty.* unterschlucken) sluge; nedsvælge. *De (o: musene) bleve fangne (o: af væslerne), underslugte | I Fiendens huule Vom og Kroe. *Reenb. II. 324. -slæb*, et ell. † en (*JJuel. 33. Slange. ChrIV 512. Suhm. VI. 380*). († (i bet. 2) -slæf (-slef). *Slange. ChrIV. 1082. 1131. -slof. jf. Moth. S511*). (ænyd. underslæb, -sleef, -sloff, -sleuff, -s(ch)leiff i bet. 2, sv. underslev; efter ty. unterschleif; vist egl. to ord, i bet. 1 til ty. schliefen, smutte (ind, ud osv.), m. sideformerne unter-schlief, -schlauf, -schluf, i bet. 2 til ty. unterschleifen, egl.: skjule under noget; i da. med tilknytning til Slæb, II. slæbe) **1**) † husly; herberg. ey heller (skal) dennem (o: oprørske haandværkssvende) gives nogen Undersleb. *Regl. (Kvartudg.) 24. 1734. §14. 2*) det at tilegne sig (noget af) ting, der er betroet en, ell. som gaar gennem ens hænder, ell. unddrage en person ell. myndighed, hvad der tilkommer ham (den) (fx. ved smughandel, snyderi m. h. t. told og andre afgifter, beklipning af mønter, forfalskning af værdipapir, dokument); ogs. i al alm. om snyderi, bedrageri, svig; nu i mere spec. anv., om tilegnelse af en rørlig ting, som er i gerningsmandens varetægt, om fragaelse af laan og (især) om

uretmæssigt forbrug af betroede penge, kasse-mangel; ogs. om det bedragne beløb. 100 Rubel . . skal nu efter Tsarens anordning veje 7 $\mathfrak{R}$, og formedelst mynteriets underslæb vejer de gemeentlig kun 6 $\mathfrak{R}$. *JJuel.75.* begaaer han noget falskt i Reigenskab, eller noget Underslæb, da skal han erstatte det, og efter Omstændighederne straffes. *SøkrigsA.(1752).* §399. At der ey skal skee Underslæb med Rugen, lader Kongen endog bage Brød. *10 Argus.1771.Nr.17.A.(han)* havde gjort sig skyldig i Underslæb med Hensyn til . . private Midler. *Lehm.I.83.* en Herregaards-frue, som efter sin Mands Død gjorde Underslæb af Testamentet (ρ : *undertrykte det, skyulte det*). *Redaktør.Jessen iTale og Skrift.(1921).59.* Der blev konstateret et Underslæb paa næsten halvtreds Tusind Kroner. *Carlo And.TA.26.* **-slægt**, en. (*naturv.*) *underafdeling af en slægt (5.2).* *Cuvier.Dyr-20 hist.I.4. DanmFauna.XX.20.* **-sløf**, en. se -sløb. **-snit**, en. (*ff. Under-B1.2; bogb.*) nederste snit paa en bog. *SvDahl.Ordbogf.Bogsamlere.(1919).114.* **-sprøjte**, v. [3] [-sbrøi'də] (*faql.*) sprøjte ind under, det kløende Parti (*af huden*) undersprøjtedes med 40% Alkohol. *Ugeskr.f.Læger.1940.505.sp.2.* (*bjælkerne*) blev . . undersprøjet med Sand. *Pol.^{14/1} 1942.5.sp.3.* **-spænding**, en. (*faql.*) **1)** [2] (*indretning til*) spænding af undertraaden i **30** *en symaskine. SyStrikkeB.18. 2)* [14] nedsat elektrisk spænding. *IngBygn.1940.14.sp.1.*

underst, superl. [lon'ørst] (*ænyd. d. s.*) (*Kalk.IV.653.V1133*), sv. no. d. s.; vist fra mnt. underst, *ff. nht. underst*, superl. til unter(e), *nedre, adj. til præst. unter (se IV. under); ff. I. undre; især talespr. og $\mathfrak{A}$.* **1)** som *adj.:* d. s. s. nederst 1. **1.1)** i *egl. bet.;* svarende til IV. under 2: (*Leviathans*) herte er fast . . som et stykke af den underste **40** (*1871: nederste*) mølle-steen. *Job.41.15(Chr. VI).* Om Morgenen før Solens Opgang saae jeg den hele underste Bye (ρ : *nederste del af byen*) indhyllet i Damp, medens den øverste taarnede i klar Himmel. *Bagges.DV.X. 269.* de underste Gange (*i slottet Kronborg*). *Thiele.I.19.* (*lerkarskaarene*) findes i alle Dele af Dyngerne fra underste til øverste Lag. *NaturensV.1932.1.* se ogs. u. I. Pol 1.2, Stokværk 2. ofte $\mathfrak{A}$, bl. a. i *forb.* som underste **50** batteri (ρ : *det batteri paa krigsskib, som er nærmest vandlinien*), dæk, hækbjælke, kahyt, mærssejl, se især *Funch.MarO.* og *Scheller.MarO.* underste vandlinie, se Vandlinie. *substantivisk:* Det underste af Pyramiden. *VSO.* || svarende til IV. under 3: *inderst.* Underste Bind (ρ : *i en forbindelse*). *vAph.(1759).* e. br. **1.2)** svarende til IV. under 14: *lavestaaende m. h. t. stand, værdighed, udvikling osv.;* af *laveste orden, grad; paa laveste trin* **60** *olgn.* Tienestepiger og Personer af den underste Stand. *PAHerb.II.357.* de underste Klasser i Skolen. *S&B.* Kunstmørret skulde bruges til at sammensveje de underste Sam-

fundslag mod de mere besiddende Dele. *Jy Saml.5R.VII.29.* det underste land (ρ : *de laveste samfundslag*). *gustafmunch-petersen.(bogtitel.1933.)* *substantivisk:* den Underste i Klassen. *S&B.* de allerunderste i Samfundet. *Soga.AV.22. 2)* som *adv.:* d. s. s. nederst 2. **2.1)** i *egl. bet., svarende til bet. 1.1.* *Moth.U.60.* *I tvende Stokværk er det (ρ : *huset*) bygget. *Underst (Oehl.P.(1809).127: dernelde) | Er Borgestuen.Oehl.IV.83.* *snart er han (ρ : *en hund, der leger med andre hunde*) underst, snart ovenpaa. *Kaalund.121.* || (*nu næppe br.*) i *forb.* som fra øverst til underst, fra øverst til nederst (*se nederst 1.4*). mange Kirker revnede, fra øverst til underst. *Borrebye.TF.425. 2.2)* svarende til bet. 1.2. en haard og barsk Verden, hvor Arbejderne stod underst og skulde bære Byrderne. *Pol.^{3/0}1944.5.sp.4.*

understaa, v. [lon'ørst] ($\mathfrak{A}$) **understande.** i bet. 2: *Kletten.NyTrencher-Bog.(overs.1747).2.* *præst. understod; part. understaaet ell. $\mathfrak{A}$ understaaen (LTid.1742.640) ell. $\mathfrak{A}$ understanden (-standet) (Stange. ChrIV.1148. LTid.1750.63).* (*ænyd.* understaa i bet. 2-3 *mft., glida.* understaa(a), -standæ forstaa (*Kalk.IV.663. Lucid.49. Fragm.84*), *æda.* under-, undistandæ, forstaa (*MKris. Fr.24. ff. smst.68*), *oldn.* undirstanda, *oeng.* understandan (*eng.* understand), *mnt.* understan, *træde hen under noget, vove, forstaa, ff. ty.* *unterstehen; til IV. under 2: bet. „forstaa“ udviklet af bet.: staa under noget (sml. II. forstaa) ell. (til IV. under 15) af en bet.: staa mellem noget (og saaledes „være inde i“ det) || grundbet. for bet. 2-3: staa, stille sig under noget for at bære det, tage noget paa sig)*

1) staa nedenunder. **1.1)** (*efter ty. sich unterstehen; bogtr.*) *refl., om papir, der skal bruges til trykning: ligge en tid under et tungt bræt efter lugtningen. Dengl.By.1928-29.55.* **1.2)** (*nu l. br.*) i part. understaaende, som findes nedenunder; nedenfor staaende. *Skyggefulde Træer . . gjøre ikke det understaaende Græs Skade.Schytte.IR.II.279.* paa de sparsomme Vinterveje bærer Isen som Broer over understaaende Vand. *Fleuron.HFR.44.* || $\mathfrak{A}$ som staa nedenfor paa en side ell. i det følgende; nedenstaaende. en understaaende Nota (ρ : *fodnote*). *LTid.1755.139.* Endnu er af hans Efterladenskab udgivet et Bind, udkommet for sig selv. Understaaende er . . det, der bedst passer for denne Læsebogs Bestemmelse. *Rahb.LB.445.*

2) (*undertiden m. overgang til bet. 3.1; nu næppe br.*) *refl.:* *paatage sig (at udjøre) noget; tage sig af (en sag); ogs.: bestræbe sig for; prøve paa.* Eftersom man nu ey hafde Videnskab imod Vesten at komme . . har sig Megallanus understaaet paa Keyser Caroli Qvinti Omkostning en Vey til Søes mod Vesten at opsøge. *Pflug.DP.1179.* *Du som dig understod med Trøst mig først at vebne, | Da min Ulempe og Forandring kom

mig paa. *Falst.Ovid.15.* Lützw undskyldede sig, ey at understaae sig dette, uden Ordre. *Slange.ChrIV.1015.*

3) *næsten kun refl.: vove; driste sig.* 3.1) (nu kun m. overgang til bet. 3.2) have mod, dristighed til at gøre noget; fordriste sig til; ofte brugt som et undskyldende udtr. for, at den talende gør ell. siger noget: tage sig den frihed, at; tillade sig; især m. inf. som obj. Esaias understaaer sig, og siger (1819: 10 drister sig til at sige): jeg er funden af dem, som mig ikke søgte. *Rom.10.20 (Chr.VI).* Jeg understaaer mig Høj-gunstige Herre at dedicere ham dette ringe Skrift. *Holb.Bars.V3.* Mod En, som understaaer sig at sige hvad han tænker, findes tusinde krybende Hyklere. *JSneed.I.366.* Tør jeg i Følge af alt dette, understaae mig at bede Deres HøyVelbaarnhed, om et lille Svar. *Ev.(1914).IV.370.* jf.: *Aldrig . . til Kamp dig . . at bevæbne . . | Understod sig dit Mod. *Bagges.NbID.79.* || † i ikke-refl. anv. da vi ey understaae at lade os see i Warschau . . tage vi os den Frihed at præsentere ham vores allerydmygste Forestillinger. *LTid.1726.45.* Denne Mand understaar at bekiende sig til en Sect, der var meget almindelig i Europa. *JSneed.III.107.* 3.2) (nu næsten kun (i præs., inf. og imp.) i trusler olgn.) vove at gøre noget, som er forbudt, utilborligt, upassende, urigtigt, frækt, anmassende; formaste sig; ofte i forb. turde understaa sig (denne forb. er undertiden blevet dækket som en pleonasm, jf. *Holb.Orthogr.118.*) || i forb. m. obj. Hvad vil den Fiante? hvad understaaer hun sig? *Biehl.(Skuesp.III.3.88).* At Hans Majestæt af Livslede skulde ville tage Livet af Allerhøjstamme, turde være en lige saa umulig Tanke, som at nogen sand Kongens Tjener skulde understaa sig den Mangel paa Subordination selv at ville berove sig Livet. *TroelsL.BS.II.191.* næsten kun m. inf. som obj.: Skibsfolkene (skal) straffis, om de . . understaa sig at gaa med Ild, eller Lys, under Overløbet. *DL4—1—18.* Understaae dig ikke, du umættelige Blodigle, at sætte din Fod nogen Tiid meere paa brittisk Grund. *Tode.S.110.* Hvor tør De understaae Dem at fordrø Sligt? *Kofoed-Hansen.KAI.52.* Forvalteren . . raabte hende an og sagde, at hun ikke maatte understaa sig at samle Spaaner. *Tops.US.I.220.* Nu understaar I Jer at røre Jer af Pletten. *ORung.P.22.* || i forb. m. præp. til ell. (nu især) i (Bl&T.) (ell. adv. dertil, deri). Tør din lidelige og vanartige Karl understaa dig til at møde for mit Ansigt. *Holb.GW.IV7.* Hvis nogen understod sig dertil, skulde det koste hans Liv. *sa.Usynl.I.1.* Hvis De nogensinde understaaer Dem til at sætte Deres Been i mit Nabolag, saa skal De komme til at fortryde det. *Hostr.T.145.* Ja, understaae dig dertil saa kan du være vis paa, at du skal faae med din Fader at bestille. *PNJorg.S.127.*

Du understaar dig ikke til at lukke ham ind! *Pont.DR.1.403.* du kan bare understaae dig i at være næsvis. *Lollo.* || i (ved aposiopese) forkortede udtr. Hvor tør hun understaae sig paa egen Haand —. *Heib.Poet.V.315.* Ja, I kan bare understaae Jer — raaber hun forfærdet. *CHans.BK.49.*

Under-stab, en. (X, nu kun om udenl. forhold) om de laveste militærpersoner i et regiments, korps's stab. *JBaden.DaL.585* (u. Stab). *Forordn.1806.§17. MilTeknO.273. VSO.VI.757.* -stag, et. (jf. Under-B1.1) †, stag til undermasten. *SoLex.(1808). Scheller.MarO.71.* -stamme, en. 1) (jf. Under-B1.2; l.br.) nederste del af en træstamme. *S&B. 2) (faql.) underafdeling af en stamme (1.5).* Jomuderne er opdelt i en Hovedstamme og talrige Understammer. *PWestermann.ÆgteTæpper.(1945).157. jf. I. Stamme 5.2 slutn.: Forædlingsbestræbelser i de mellemliggende Aar har forøget Ydeevnen i de bedste Understammer (ø: af roer). TjP.1910.253.* -stand, en. flt. (i bet. 2) -e, (i bet. 3:) -stænder. (ænyd. d. s. i bet. 1 og 3, ty. unterstand i bet. 2-3) 1) [2, 17] (jf. jy. understandelse, bærmø, bundfald (MDL.600); dial.) valle (i flødebotte). *Moth.S743. Stevns Bjev.38.47. 2) [2, 17] (efter ty. unterstand; sj.) et (betonstøbt ell. paa anden maade beskyttet) rum, hvor soldater (især mandskab ved en (kanon)stilling) kan søge dækning; beskyttelsesrum. Woel.DG.55. soldater (var) ved at trække pigtraadsspærringer og støbe understande. Linnemann.LN.59. 3) [14] (hist.) i flt., om borger- og bondestanden. *Moth.S743. VlaCour.DH.II.80.* -stande, v. se understaa. -stand, en. (jf. Under-B1.1) † fastestang (i modsætn. til Bramstang). *Funch.MarO.II.145. Larsen.* -station, en. [14] spec. (elektr.) elektrisk station, hvori elektricitet af een art omdannes til elektricitet af en anden art ell. en anden spænding. *Sal.2 VII.5. Kbh.sSporveje.(1936).73.* -stel, et. [2] (jf. I. -stilling) stel (I.1), der udgør den nederste, bærende, understøttende del af maskine, apparat, redskab, møbel olgn.; oftest om saadan del af vogn, automobil, flyvemaskine; ogs. om løst stel til at stille noget paa. *VSO.* Flyvemaskinekonstruktionen skal være beregnet for de Paavirkninger, der gennem Understellet ved normale Starter og Landinger overføres paa Planer og Krop. *Lowtid.1920.A.1616.* Klappbord . . brunmalet Plade, grønmalet Understel. *PolitiE.Kosterbl.29/1923.3.sp.1.* derefter (kom) selve „Faste-lavnsskibet“, en guirlandesmykket Baad sat op paa Understellet af en Langvogn. *Pont.D.12.* en Vogn af gamle Margarinekasser med Understel af en Barnevogn. *SonjaHauberg.SyvAarforLea.(1944).120.* || (dagl.) billedl., om underkørestremitterne. Han var . . robust trods sine firsindstyve Aar, naar undertages Understellet, som svigtede. *JVJens.RF.89.* hun havde en temmelig umulig Fi-*

gur, langstrakt og smal øverst og med et mægtigt Understel. *Nat.Tid.* 1945. 12. sp. 1. **-stemme**, en. [14] ♪ *den dybeste stemme, bassen, i et flerstemmigt tonestykke (mods. Mellem-, Overstemme (1.1)); ogs. om alle de andre stemmer end overstemmen. Bagges.L.II. 144. MusikL.II.416.* det er jo ligesom én hørte Blinde Andersen spille paa sin Fløjte! Og om ikke han lægger Understemme under Melodien ogsaa — med Drøbelen saagu. *AndNx.FL.96.* **-stempel**, et. (jf. Under-B.1.2; jagl.) *det stempel, der ved prægning, smedning olgn. trykkes nedefra mod arbejdsstykket; spec. om undersenke. NordConvLex. V.485. Hannover. Tekn.147. -sten*, en. 1) [1] (sj.) *underfuld sten. Grundtv.RR.219.* 2) [2] (ænyd. d. s.; mol.) *den underste af de to sten i en kværn; underligger (2). Moth.S789. Soph Müll.N.21. Maskinbog Landm.589. -stige*, v. [14] [-sdi²qə] (*dannet efter overstige 2.3; sj.*) *beløbe sig til mindre end. Den Nytte, Skoleholderne finde ved saa smukke og bekvemme Herligheders Brug, skal efter deres egen Beregning ikke understige 26 a 30 Rdr. aarlig. Cit.1764. (Nordsjælland. 1906. 1.sp.3).* **-stik**, et. [14] ♣ *om hvert stik, en spiller (ved spillets afslutning) mangler i det antal, han skal have (har meldt); undertræk (I). Levin. Spillebog.(1900).43. -stikke*, v. (ænyd. d. s. (i bet.: „række haanden ind under“ samt i bet. 3.2, 4, 6), mnt. understeken, skjule, forbytte, m. m., jf. nht. understecken og understecken) 1) [2] (jf. -bore; l. br.) *stikke noget ind under noget andet. jf.: (tyvene) skaffede sig Adgang (til villaen) ved at understikke Vindueshasperne. Socialdem. 29/12 1945. 5.sp.3. 2) [17] (jf. -faldende; stenhugger-spr.) i part. understukken, om profildel: som i en spids vinkel afvriger i indadgaende retning fra forkantens lige linie. understakne Karnisser. Priskurant f. Stenhuggerfaget.(1938).52. smst.53. 3) [3.3, 8,20] egl. skjule (sig) under ell. bag noget andet. 3.1) † i egl. bet. *Af Gulderts Glands den Selve-Grund (o: paa et bæger) | Varskiult, og understukket. Tychon.Vers.363. 3.2) (l. br.) *stikke til side; tilvende sig; under-slaa (5). Dronningen . . sagde til Ulfeld, at Ambassadeuren af Danmark beskyldte ham for at have understukket 24000 Rdr., som Kong Friderik havde leveret ham. Holb. DH.III.125. (brevene) understak og fordulede hand. Slange. ChrIV.593. Grundtv.Sazo.I.242 (se u.-slaa 5). alle de Tøjrester, han (o: skrådereren) har understukket og kastet ned i sin Kurv under Værkstedbordet. VVed.BB.394. Der staar noget om nogle kostbare Juveler, som han har understukket. Rosenkrantz. Arme Riddere.(1930).159. 3.3) (l. br.) lade noget indgaa i en fremstilling olgn. paa en indirekte maade, som undergrund, -strøm ell. med en delvis skjult hensigt, mening olgn.; vist kun i part. understukken. Stilen (i amerikanske aviser) har gennemgaaende en vis understukken Humor, som man kan**

vente sig i Mark Twains Land. *JVJens. Gutenberg.(1939).63.* Afhandlingen om Lallsalle . . er en eneste Parafraze over Agitatoren Georg Brandes, i smaat og stort, i stolt Selvhævdelse og i understukket Forsoningstilbud. *Stangerup. K.I.100. 3.4) (nu sj.) sætte noget falskt i stedet for noget ægte, rigtigt; underskyde (1.2).* I denne Deel har hand . . undersøgt om de gamles Skrifter ere ægte eller understukne. *LTid.1722.Nr. 11.5.* Han prøvede paa at understikke et falskt Document. *VSO.* hans foregivne Søster, i Virkeligheden Ammens understukne Barn, hentares af ulykkelig Kærlighed til ham. *VVed.B.132. 3.5) (nu næppe br.) d. s. s. underskyde 1.3.* man . . understikker endog sine mindst undskydelige Handlinger prisværdige . . Grunde. *Rahb. Tilsk.1794.467. 3.6) † intr., i forb. som der understikker noget, der stikker noget under (se u. II. stikke 15.3).* Med Spanien havde Danmark staaet udi stor Fortroelighed, siden den Lybekske Fred. Ja den Fortroelighed var saa stor, at adskillige Potentater allarmedes derover, bildende sig ind, at der understak meere end et blot Venskab. *Holb.DH.III.48. 4) (jf. -købe samt Under-B3) † bestikke (II).* den listige Jugurtha viste vel, at de stridbare Romere kunde lettelig tvinges med Penge, forsømte derfor ikke at understikke dem Tid efter anden. *Holb.Intr.I.81. 5) [14] (♣, l. br.) lægge et lavere kort til end det af modspilleren udsplillede (i nolo); krybe. D&H. 6) [15] † sætte soldater ind i en hærafdeling for at udfylde den. Moth.S814.* endeel som ville tage Tieneste . . bleve under Rantzovs og Penses Regimenter understukne. *Slange. ChrIV.321. (de danske soldater) maatte lade (sig) fange, og sig siden iblandt de Keyserlige lade understikke. smst.589. -stikker*, en. (til -stikke 5; ♣, l. br.) kort, hvormed man kan gaa under et andet (i nolo). *S&B. -stille*, v. [-sdel'ə] vbs. -ing (se u. bet. 3). (ænyd. d. s. (i bet. 3), ty. unterstellen; jf. stille under u. IV. stille 27) 1) [2] *stille neden under noget; vist kun (□) i part. understillet brugt som adj. Det understillede Kar løb ganske fuldt. VSO. Risten (i samovaren) erstattedes med en løs understillet Lampe. Sal.²XXIII.217. jf. IV. under 2.5: Bogstaver, hvis Læsning er usikker, markeres ved et understillet Punkt. PDiderichsen.(Fragm.IV). 2) (jf. -hug, -skære 2) stille efter en linje, der gaar skraat nedad og indad; vist kun (vet.) i part. understillet brugt som adj., om hests forlemmer: som staar skraat bagud (ind under kroppen). Landm.B. II.190. Bølum.HestensYdre.(1936).14. 3) [9] (l. br.) stille, indordne under en myndighed olgn. Exemptionen betød . . for Odenses Vedkommende ikke en direkte Understilling under Pavestolen. *HistTidsskr.10R.III.523. 4) [14] (sj.) stille lavere i en rangforordning, skala. Afgiftsbeløb, der . . vilde understille**

dem i Konkurrencen med de andre Exportslagterier. *BertTid.*^{10/1}1900. *M.2.sp.2. I. -stil-*
ling, en. [2] (jf. -stel; jagl.) *underlag, hvil-*
ende paa fødder, hjul olgn.; især om saadan
del af maskine, vogn, sæde olgn. De mindre
 Bøsser . . skæftedes gjerne i en Tømmerstok,
 hvilken da . . kunde hvile . . paa en Under-
 stilling, saasom en trebenet Buk eller en
 Slags Lavet med Hjul. *OpfB.*¹*VII.94.* Som
 man ser er Understillingen af Stolen dannet
 ganske som ved det først omtalte Bord.
Haandv.161. Endestykkerne, Understillingen
 og Vognstangen (paa *Dejbjergvognen* er) for-
 synede med rig Bronze. *G.Schütte.FL.46.* se
 ogs. u. II. Stilling 5.2. **II. -stilling**, en.
 [-sdel'en] se u. -stille. **-stive**, v. [2] [-sdi²vø]
 vbs. **-ning** (VSO.). (nu næppe br.) *anbringe et*
tømmerstykke under et andet til støtte for det.
VSO. („Tømmermandsudtryk“). **-stiver**,
 en. [2] (nu næppe br.) *tømmerstykke, hvormed*
et andet er understøttet. VSO. **-stoppe**, v. [2]
 vbs. **-ning** (Sjæll Jernb. Instr. f. Banevogtere.
 (1855).4. JernbaneL.42). (jagl.) *stoppe noget*
ind under noget, saa dette kommer til at ligge
fast; især: bringe ballasten ind under sveller,
sporvejsskinner og støde den fast sammen.
Sjæll.Jernb.Instr.f.Banemestrene.(1855).5. man
 er . . gaaet over til at understoppe Skin-
 nerne (: sporvejsskinnerne) med jordfugtig
 Mortel. *Suenson.B.III.430.* Ingen af de store
 Sten (i hellekistens kammer) var understop-
 pede med mindre Sten til Støtte. *National-*
mus.A.1932.34. -strege, v. [2.5] [-sdræi¹ø]
 vbs. **-ning** (s. d.). (jf. strege noget under
 u. II. strege 1.3 samt -stryge 2) **1**) i egl. bet.:
 sætte en streg under ord, passus osv. i noget
 skrevet ell. trykt, især for at lade det springe
 mere i øjnene, henlede opmærksomheden paa
 det, vise at man tillægger det særlig vægt,
 betydning. *Moth.U59. Bergs.PP.379* (se u.
 -stryge 2). *D&H. jf.: Titelen (: paa et bog-*
bind) er understreget med en smal Kande-
laberrulle. Aarboj.Bogvenner.1924.60. 2) bil-
 ledt.: lade noget træde tydeligt frem; fremhøve;
 især: gøre et legemligt træk mere iøjnefaldende
 (v. hj. af paaklædning, kosmetik osv.) ell.
 lade noget i en (mundlig ell. skriftlig) frem-
 stilling træde stærkt frem, faa vægt, eftertryk,
 blive indskærpet (ved fremføringsmaaden).
 disse to Verber understregede (han) ved at
 løfte Øjenbrynene op i Panden. *Schand.SF.*
42. Der var . . over hendes . . Skikkelse
 noget raffineret Stilfuldt, som hun, navnlig
 ved sine Baltoiletter, vidste at understrege
 med en resolut og hensigtsklar Kunst. *JPJac.*
II.27. Den afgørende Betydning, som Om-
 kvædet har for den enkelte Vises Indi-
 vidualitet, understreges ved, at hver Vise
 har sit eget Omkvæd. *OFris.Litt.131. ||*
part. understreget brugt som adj.; ogs. i
videre anv.: iøjnefaldende; tydelig; outreret. de
tre unge pigers dristigt understregede skøn-
hed. Hørljg.GP.65. (stabstrompeteren) lyttede
 med Hovedet paa Siden med understre-

get Opmærksomhed. *KaiHolb.F.C.V.180.* som
 adv.: hun var smuk og saa' udenlandsk
 ud, understreget chic i alting. *SvLa.FruG.*
36. Stemmen var en Grad distinktere da
 han talte, understreget høflig. *JVJens.RF.23.*
-strengning, en. [2.5] [-sdræi'nen] fl. **-er**.
 vbs. til -strege (ell. strege (II.1.3) under).
1) til -strege 1; ogs. konkr. om den anbragte
 streg ell. den understregede passus osv. *Am-*
berg. „Løjtenanten ynder meget Understreg-
 ning i sine Bøger“ . . „her — og her —
 rundt om — han gjør det maaske for at
 vejlede Dig under Læsningen.“ *Tops.I.61.* Da
 falder hans Øjne paa Avisen med den blaa
 Understregning. *Røde.Dg.186. 2*) til -strege 2.
 For at give sin Haan en flot Understregning,
 havde han vixet sin forpjuskede Knebels-
 bart. *Gjel.R.139.* Lapseri var der ikke Spor
 af i hans Holdning og Paaklædning, snarere
 en lille Understregning i Retning af det
 klassiske: en skødesløs Form sømmer sig for
 Mænd! *KLars.GHF.I.5. (han talte)* i Præke-
 tone, med en Stemme, der laa lidt højere
 end hans sædvanlige, og med mange Under-
 stregninger af mere eller mindre ligegyldige
 Sentenser. *KMunk.HJ.112. -stryge*,
 v. [-sdrj²(q)ø] vbs. **-ning** (s. d.). (ænyd. d. s.,
 sv. understryka (i bet. 2); jf. stryge under
 u. III. stryge 13.14) **1**) *paastryge et lag un-*
der noget. 1.1) [1-2] (jf. III. skælle 4, under-
 skælle; mur.) *tætte fugerne ml. tagstenene*
indvendigt med kalk, der paastryges med en
særlig murske (understrygeske). Moth.S874.
ForklMurere.73. Hvor man ikke kan komme
 til at understryge, som . . langs Rygninger
 og Grater, maa man forskælle udvendig fra.
GnudsT.Husb.196. 1.2) [3] (mal.) *male med*
et første lag, hvorover den egenlige farve
paaføres; grunde. Amberg. Det er først un-
 derstrøget med Limfarve, og siden malet
 med Olie. *MO.¹ Bl&T. 2*) [2.5] (nu næppe
 br.) d. s. s. -strege (1). de af Amtstuen
 requirerede Estafetter, der alle findes un-
 dstrøgne i Listerne. *MR.1811.176.* Alle de
 understrøgne Vers og Ord har jeg staa-
 let fra Digteren. *Bagges.PV88.* de Ord, som
 jeg en Gang fandt understrøgne (orig.379:
 understrøgne) i en Bog, der laa paa dit Bord.
Bergs.PP.²364. 3) (sj.) billedt. anv. af bet.
 1(2); *give en vis undergrund, undertone ell.*
baggrund. endeligen har jeg i Lighed med
 Fortællingen bestandigt søgt at understryge
 ved Hjælp af Tidsalderens Totalitet. *Kierk.*
VIII.29. denne hans underløbne Harne mod
 Verden . . understryger den enkelte Yttring
 og giver den et Anstrøg af hans . . Misfor-
 nøielse med Verden. *smst.XIII.81. -stryges-*
ske, en. (til -stryge 1.1; mur.) *murske*
til understrygning af tagsten; tagske (2). *Tekn*
Leks.I.575. -strygning, [-sdrj²(q)nen]
1) (mur.) vbs. til -stryge 1.1; ogs. konkr.,
 om den paastrogne kalk. *Bogan.I.129.* Tag-
 stenene understryges indvendigt . . fed Kalk-
 mørtel med Tilsætning af hydraulisk Kalk

giver en god Understrygning. *MurJernbeton. 301.* Husene (*rystede ved jordskælvet*), flere Steder kom der Revner i Lofferne, og Tag-Understrygning faldt ned. *Tilsk. 1930. II. 431.* || *hertil bl. a. Understrygnings-kalk, -mortel, -ske* (*alm.: Understrygeske. OrdbS.*). 2) (*mal.*) *vbs. til -stryge 1.2; ogs. om det paastrogne farvelag. Strygfarvens Tilberedning afhænger af, om Farven skal staa alene som Oliefarve eller skal være Understrygning.* 10 *TeknLeks. I. 508. -strøm, en. 1) (jf. Under-B1.2; især ⚓; mods. Overstrøm) strøm under vandfladen, nær bunden. Harboe. MarO. 403. Det salte Vand, der som en Understrøm fra Nord løber ned fra Skagerak. Frem. DN. 83. 2) ⚓ billedl. Hr. G. T.s Anmeldelse (fremhæver) den dybe Alvors Understrøm (o: i HCAnd.s eventyr). HCAnd. ML. 566. det sociale Problem (vedbliver) at være ligesom en Understrøm i Samfundet. Mart. Levnet. II. 128. Der var en Understrøm af Ophidselse i hendes Stemme. Bers. G. 172. ⚓ -strømme, v. [2] [-sdrøm̃ə] (l. br.) strømme, løbe i en strøm under; vist kun billedl. (jf. -strøm 2). Han fortalte Henriette sin hele Historie som „gesinnungstüchtig“ Student med en understrømmende Tvivl. Schand. TF. II. 350. hun . . . ejede ærlig Vilje til at forsøge enhver Mulighed for at naa det gode Maal . . . Alligevel understrømmedes hendes Forsæt- 30 ning af hemmelig Angst. Bers. G. 52. -strømning, en. [2] (l. br.) d. s. s. -strøm 2. Chr Reventlow. Krigen og vi. (1916). 62. han (fortalte) alt, hvad han vidste om den lokale Politik, Intriger, Understrømninger og indfødte Sager i Almindelighed. Wren. Orkenens Kurér. (overs. 1928). 25. gennem Bogen (gaar) en Understrømning af levende Indignation. FrNygaard. (Kentaur. 1934. Nov. 14. sp. 2). -strømpe, en. [3] (*faql.*, *delvis foræld.*) om en slags (nu: tynde, uldne, halvlange) strømper, der anvendes under flor- og silkestrømper. Levin. (se u. Overstrømpe). Manufaktur. (1942). 118. -stykke, et. (*faql.*) 1) (jf. Under-B1.1-2) stykke, der ligger neden under noget ell. danner den nederste del af noget; i forsk. spec. anv., jz. den del af dor-, vinduesrammen, der ligger under aabningen. (stigen) er forsynet med . . . et snabeldannet Jern til at gribe om Understykket i Vindueskarmen. Dagbl. 50 1/4 1859. 1. sp. 4. Understykket i en Dørkarm slides meget. Gnutztn. Husb. 234. se ogs. u. Overstykke 1. 2) [3] klædningsstykke, der bæres inden for et andet, ell. stykke tøj, der ligger under et andet stykke. Et varmt, tyndt Understykke (Fruentimmerskjørt). Levin. Knap-hulssiden (o: i en jakke) var slidt . . . hun tog Understykket væk, lagde nyt paa. AlbDam. B. 140. -styrmand, en. ⚓ styrmand af lavere charge (2., 3. styrmand osv.) ell. styrmandslev. Reiser. II. 536. Hrz. VII. 164. Scheller. MarO. -stytte, v. se -støtte. -stærk, adj. 1) (til III. Under 2-3; l. br.) overnaturlig ell. vidunderlig stærk. *De største Horn ud-*

stukke | De understærke Mænd. *Oehl. XXIX. 9.* *Ej mer end Tordenbygen skrækker Vandet, | mig skrækker Korsets understærke Tegn. *Rose. Rosmer Havmand. (1897). 50. 2) [14] (sj.) som har under normal trykstyrke. LL Hammerich. Tysk fonetik. (1934). 56. -støbe, v. [2] [-sdrø̃bə] vbs. -ning (s. d.). (*faql.*) støbe et underlag under. *DaEngTeknO. Skinnerne understøbes med Asfalt. LSal. XI. 99. 1. -støbning, en. [2] (faql.) vbs. til -støbe; ogs. konkr. om det støbte underlag. Oppe i den ene Skrænt ligger et Hus, som forlængst vilde været styrtet ned, hvis ikke en massiv Cementunderstøbning holdt det paa Plads. Jernbane T. 4. 1934. 7. sp. 1. II. -støbning, en. [14] (bryg.) kortvarig støbning (1), ud-blødning af byg inden maltingen. Bryg. (1941). † -stød, et. [2] understøttelse; ogs.: hvad der understøtter noget. Understød som holder Bygningen sammen. *Gram. Nucleus. 480.* Tyge Brahe (blev) forlehnet med Nædenæs Lehn . . . til et Understød, dermed at fortsætte det kostbare Verk, hand sig . . . havde foretaget. *Slange. Chr IV. 32. vAph. (1759). † -støde, v. [23] (ænyd. d. s., ty. unterstossen) støde ned; slaa til jorden. Ved de Grækere Usamdrægtighed er han komet til Velde, og ved deres Samdrægtighed skal han understødes igjen. Wing. Curt. 63.***

Understøtning, en. *ft. -er.* vbs. til understøtte (jf. Understøttelse). 1) (*faql.*) vbs. til understøtte 1; ogs. konkr., om hvad der understøtter noget. Kostbare Understøtninger af Tømmerværk. *Schytt. IR. II. 156.* Man søgte ved Understøtning at bevare Bygningen for Fald. *MO. I andre Tilfælde bliver Anlægget (af en tovbane) mere sammen-sat: der behøves stærkere Tove, Understøtninger for samme undervejs. MøllH. VI. 53. 2 Stykker fladt Jern, der . . . tjener som Understøtning for 2 Ristebærere (i en damp-kedel). P Schröder. Maskinlære. II. (1916). 34. se ogs. simpel sp. 1402^{ef}. || *hertil: Understøt-nings-flade, -pille, -punkt ofl. 2) (nu næppe br.) vbs. til understøtte 2: d. s. s. Understøttelse 2. den Herre . . . Zebaoth skal bort-tage af Jerusalem og af Juda alle slags understøtning (1871: Støtte); al understøtning af brød, og al understøtning af vand (1871: hver Støtte af Brød og hver Støtte af Vand). Es. 3.1 (Chr. VI). Fra den Tid af har Handel og Skibsart paa Grønland endnu ei nogensinde været reent afbrudt, ikke heller har Missionen savnet Understøtning og Frem-gang. Mall. Sg H. 273. (penge) til Laan og Understøtninger. Bärens. Biografie. (1813). 33.**

understøtte, v. [onarsdoda] (*nu ikke i rigsspr.* -stytte. *Moth. S768. Holb. DII. II. 15. Høysg. S. 226. JBaden. Gram. 8. Blich. (1920). I. 96).* præf. -ede ell. † -støtte (understøtte. *Holb. DII. II. 376)*; part. -et ell. (jf. sp. 1287^{af}; nu næppe br.) -støt (de bleve understøtte af Geistligheden. *sa. Hh. I. 260)*; imp. -støt ell. † -støtte (Understøtte (1871: Styrk) mig,

at jeg maae blive frelst. *Ps.119.117 (Chr.VI)*. vbs. -else (s. d.) ell. -ning (s. d.). (ænyd. understytte, *fsv.* undirstytta, *mnt.* understutten, *nht.* understützen; *til* IV. under 2; *jf.* støtte under noget u. støtte *sp.888^{aa}*)

1) *anbringe støtter, piller ell. andet støttende underlag under noget ell. (bidrage til at) holde noget oppe, oprejst, paa plads ved at støtte, afstive det; støtte (II.1.1). I.1) m. h. t. ting.* Tempelen . . har mange Vinkeler, og af skønne Marmor-Piller understøttet. *Pftug. DP.841.* To store Søiler skulle understøtte Loftet. *HCAnd. BC. II.205.* understøtte et Skib (som staar paa Kølen). *Scheller. MarO. jf. (s.).* Jeg udstrakte for mig mit Spyd, at understytte mit Spring over Elven. *Blich. (1920). I.96.* se ogs. simpel *sp.1403^{aa}*. *m. h. t. gren.* *Guldstribet Frugt mod Jorden tynger ned | Den understyttet Green. *Steners. Ode.50.* Ved Tildannelsen af Pyramide-træer understøtter man Grenene, indtil de blive tilstrækkelig stive. *Bredsted. Pom. I.361. 1.2) m. h. t. levende væsen, især person (ell. legemsdel).* man maatte understøtte ham, at han ikke skulde falde paa Jorden. *Holb. JH. II.240.* min ældste Søn stod ved Hovedgjerdet og understøttede ham — det var just hans Tuur at passe den Syge. *Blich. (1920). XV.137.* Remi træder ind, understøttet paa den ene Side af Maurice, som holder ham under Armen, paa den anden ved en Krykkestok. *Heib. Poet. XI.259.* Staven vil understøtte ham paa Vandringsen. *Kierk. IV.62.* (*jf. bet. 2) i billedl. udtr.* du giver mig min Frelses Skjold, og din højre Haand understøtter (1931: støttede) mig. *Ps.18.36.* du maae understøtte os, naar vi snuble. *Basth. Tale. (1782).64.*

2) *overf.:* yde militær, økonomisk ell. anden materiel hjælp ell. moralsk støtte; bidrage til at holde noget oppe, hjælpe det over en vanskelig periode; arbejde ell. tale til gunst for en ell. noget; (søge at) skaffe noget fremgang, fremme ell. jaa det til at komme til sin ret ell. underbygge, bekræfte noget; støtte (II.1.s). De Misfornøiede . . begyndte igien at udlægge Czarens Forhold og Gierninger til det verste, hvorudi de bleve understøttede af Geistligheden. *Holb. Hh. I.260.* der maa ingen være (*til steds*) uden Republikken og Monsr. Leander tilligemed mig, som kand lidt understøtte hans Sag. *sa. Rpb. I.8.* anlegge eller understytte nyttige Manufacturer og Fabriker. *Oecon. T. VI.67.* Den . . Sopran, Camilla med sin . . Alt understøttede. *Ing. LB. IV.135.* Smaa Detaschementer, opstillede mod Neapolitanerne, understøttedes med Raad og Daad af det bevøbnede Landfolk. *Magazin f. militair Videnskab. IV. (1821). 256.* Den evangelisk-lutherske Kirke er den danske Folkekirke og understøttes som saadan af Staten. *Grundl. (1849). §3.* Endskjøndt Hovedparcellen mangler lidet i befalet boniteret Areal, tillader jeg mig dog . . at

understøtte Ansøgningen. *Hylling. HJ.354.* vi skal understøtte Dem i Deres Bestræbelser. *Ludv.* jeg kan . . understøtte mit Indtryk med en rationel Analyse. *Billeskov. J. H. II.107.* Det er Illustrators Opgave at understøtte, levedegøre Teksten mest muligt. *P. Christians. CT.54.* || (*i skak; foræld.:*) understøttede Piecer (*o: garderede brikker*). *Skak. (1773).13.* || (*sprog.*) om sprogligt element. Articulus er det lille ørd en eller et, som hjælper og understøtter Navn-ørdet. *Høysg. AG.19.* navnlig om *indskud af et stumt bogstav (spec. e) i ortografien efter (lang) vokal:* O bør aldrig fordobles, mindre understyttes ved et e. *J. Baden. Gram.8.* De forskellige Midler, hvorved man har villet betegne Længden, ere: 1) understøttende h, 2) understøttende e, 3) Fordobling. *Rask. Retskr.132. LJac. RH.224.*

Understøttelse, en. *fl. -r.* vbs. *til* understøtte (*jf.* Understøtning).

1) *til* understøtte 1: støtte (I.4.1); ogs. (*nu l. br.:*) *hvad der understøtter noget; støttende underlag; støtte* (I.1). at hele Legemet ved Hjælp af den Understøttelse, han . . faaer af Læreren med Svømmekrogen, kommer til at flyde op mod Vandets Overflade. *Gymn. (1828).50.* (*vi*) hjalp Damerne ud af Baaden. Ligesom før afslog Miss Mary Andrews tilbudte Understøttelse. *Drachm. II.393.* Langsvellessystemet (*for sporvejsskinner*), Tværvellessystemet og Systemet med spredte Understøttelser. *Berl Tid. 1°/4 1883. M.2.sp.1.* En stor sund Kvinde som balancerer med hele sin smidige Vægt paa saa ringe en Understøttelse som sine to Fødder. *JV Jens. RF.102.* || (*bot., foræld.*) *d. s. s. I. Støtte 1.4. vAph. Nath. VI.306.* || *heril:* Understøttelses-flade (*o: den del af underfladen af et legeme, der er understøttet, ell. den flade, hvorpaa noget hviler, støtter sig.* *JLange. II.76.* *Wesenb. L. Ins.46).* -**mur** (*o: støttemur.* *Bl&T.*), -**punkt** (*o: det punkt af en genstand, der er understøttet.* *Ursin. D.120. S&B.*), -**tryk** (*o: det tryk, en genstand udoover paa det, der understøtter den.* *Bl&T.*).

2) *til* understøtte 2. 2.1) (*nu l. br.*) *i al alm., om hjælp, bistand, støtte* (I.4.2). (*ijenderne*) toge mig med fordele i min modgangs tiid; men Herren var min understøttelse (1871: Støtte). *2 Sam.22.19 (Chr.VI).* Patrouiller . . til Politie-Betjenters Understøttelse. *MR. 1783.898.* At de Danske (*i Madrid*) ere saa ganske berøvede diplomatisk Understøttelse, er et stærkt Stykke. *Coll. (HCAnd. BC. III. 97).* Fruen henkastede den Bemærkning, at det kunde være saa rart, om hendes Datter havde Nogen at synge Duetter med; Hr. I. var for beskeden til at tilbyde sin Understøttelse i denne Henseende. *Tops. I.153.* || *det at (søge at) skabe bedre basis for, underbygge noget.* Nogle Faa antog jo i Oldtiden Endeel af Dette, endskjøndt ikke med Understøttelse af alle de Grunde, vi nu have for disse Sandheder. *Ørst. I.173. Hrz. III.265.* || (*sprog.*) om *indskud af stumt bogstav (spec.*

e) i ortografien efter (lang) vokal. Fordoblinger og Understøttelser. *Rask. Br. I. 47. sa. Retskr. 150.* || hertil (s. foræld.) **Understøttelsesposter** (*MilConv. VIII. 418*), **-tropper** (*Sal. XXI. 980*) om afdelinger, der er bestemt til at forsterke ell. evt. optage tropperne i skytte-linien (ell. feltvagten); *soutiens. 2.2*) om støtte til en person, institution, et foretagende i form af penge (ell. anden materiel hjælp); ogs. om selve pengebeløbet; ofte spec. om alderdoms-, arbejdsløsheds- ell. socialunderstøttelse olgn. Understøttelse af Fattigvæsenet, som ikke er enten eftergivet eller tilbagebetalt. *Grundl. (1849). §35.* Alle de andre, der var rejste for han, havde faaet ministeriel Understøttelse (jf. Rejseunderstøttelse), men han fik ingen. *Stuck. III. 464.* naar man (o: en arbejds-løs) ikke har noget og bare hæver Understøttelse, saa —. *LeckFischer. HM. 71.* han betalte . . hvad den (o: ruđen) kostede, skønt han (o: en arbejdsløs) ikke havde ret meget i Understøttelse. *TDilevsen. Denfulde Frøhed. (1944). 20.* || hertil (fagl., især emb.): **Understøttelses-anstalt** (*S&B. Krak. 1946. II. 2626*), **-beløb**, **-berettiget**, **-fond**, **-forening**, **-kasse** (*Junge. 90. LovNr. 31^{11/1890}*), **-politik**, **-princip** (se *ForsikrL. 145*), **-samfund**, **-selskab** (*Baden. JurO. II. 218. Krak. 1946. II. 2627*), **-told** (l. br., om beskyttelses-told. *AxelDam i Skriftog Tale. (1938). 113*), **-udgift** ofl.

Understøtter, en. (af. af understøtte)

1) (sj.) hvad der understøtter (1) noget; støtte (i. l.). Kjølens er lagt til et stort Fartoi, af hvilket Spanterne (med tilhørende Stivere eller Understøttere) samt Oplærgerne allerede ere stillede paa Kjølens. *Hrz. XVIII. 230.* 2) $\varnothing$ person, der understøtter (2) en ell. noget. Til de Svenske hafde (hollænderne) erklæret sig ikke mere at være Mæglere, men deres Hielpere og Understøttere imod de Danske. *Stange. ChrIV. 1340.* Suhm, den Lærde . . Videnskabernes høimodige Fremmer og Understøtter. *Rahb. LB. II. 91.* Til sin Død var han politiske Flygtninges og Forfulgtes trofaste Understøtter. *Brandes. V. 441.* de stærkeste Understøttere af det nazistiske Regi-mente. *Pol. 2^{7/4}. 1946. 4. sp. 1.*

Under-sug, et. (jf. Under- B. 1.2; l. br.) sug (2) af understrøm. Undersuget (ved Horn-bæk strand) tog mig og trak mig tilbage og ned. *Pol. 9^{1/2}. 1934. 2. sp. 3.* **-sur**, adj. (jf. u. Under- 6 og Undersyre; kem., nu l. br.) i ssg. (svarende til -syre) som klor- (chlorunder-sure Salte. *Manufact. (1872). 262*), svovl-undersur (s. d.). **-svend**, en. (ikke i rigs-spr.) om tyende i underordnet stilling; nu: andenkarl. *Cit. 1714. (VedelSim. Elvedgaard. II. (1846). 87).* MDL. *UjF. -sving*, et. [2] (gym.) røkeløse, hvorved benene føres ind under stængen mellem armene. *Sportsleks. II. 638.* **-svovlsur**, adj. (jf. u. Under- 6; kem.) d. s. s. svovlundersur. undersvovlsurt Natron. *Manufact. (1872). 263.* **-svovlsyre**,

en. (jf. u. Under- 6; kem.) d. s. s. Svovlundersyre. *Larsen. Sal. XXI. 256.* **-svovlsyr- lig**, adj. (jf. u. Under- 6; kem.) d. s. s. svovlundersyrlig. Undersvovlsyrligt Natron. *Vare L. 496.* **-svovlsyrling**, en. (jf. u. Under- 6; kem.) d. s. s. Svovlundersyrling. *Larsen. Bl&T. -sy*, v. [2] (haandarb; især i perf. part.) sy paa undersiden; fastsy neden under noget. *Moth. U59.* Jakkesæt . . 1 Knap foran og undersyet med en anden Knap. *Politi E. Kosterbl. 25^{1/10}. 1923. 3.* Bordløber, hvidt Hør-lærred, undersyet med klart Bobinet. *smst. 22^{1/10}. 1924. 2. sp. 1.* **-syn**, et. (glda. vnder siwn; til III. Under- 2-3; nu næppe br.) overnaturligt ell. vidunderligt syn, skue ell. i al alm. om mirakel, under (III. 3). *Moth. U61.* Om Natten kunde jeg neppe sove for de lige over for mig giennem Vinduerne lokkende Undersyer af Maanens og Skyernes Spil over Gletscheren. *Bagges. DV. X. 40.* *Da skal dog Jomsborg staa i hellig Kraft, | Som Undersyn. *Grundtv. P. S. II. 54.* **-syre**, en. (jf. u. Under- 6 og undersur; kem.) syre med mindre iltindhold end oversyre og syre. *ThThomsen. Uorganisk Chemi. (1875). 24.* **-syret**, adj. (jf. u. Under- 6; kem.) af en lavere iltningegrad end den normale syre. **-syrlig**, adj. (foræld. -syrlæt, se svovlundersyrlæt). (jf. u. Under- 6; kem.) adj. til -syrling; især i ssg. som klor- (klorundersyrlig Kalk. *Christ. Kemi. 82*), svovlundersyrlig (s. d.). **-syr- ling**, en. (jf. u. Under- 6; kem.) syre, hvis iltindhold er mindre end den ved „syrling“ be- tegnede. *ThThomsen. Uorganisk Chemi. (1875). 24* (se u. I. Syrling 1). jf. Klor- (*smst. Sal. X. XIV. 162*), Svovlundersyrling (s. d.). **-sæ- dig**, adj. (jf. Under- B. 1.3; mods. omkræng-, oversædig; bot.) om blomst (ell. dele deraf): hvis bæger, krone og støvdragere sidder nede- for frugtknuden (støvejen); om frugt: som sidder under bæger, krone og støvdragere (i en oversædig blomst). *CGRajm. Flora. I. 71.* Støv- dragerne ere . . undersædige. *Drejer. BotTerm. 89.* (bærret er) undersædigt. *smst. 111.* Warm. *Bot. 569.* **-sælge**, v. [14] [-sæl'qø] vbs. **-ning** (*Argus. 1771. Nr. 21. 3.* *Pol. 2^{9/10}. 1921. 6. sp. 1*), jf. **-salg. ¶ 1**) sælge (en vare) til under- pris. det (engelske klæde) trængtes selv til- bage, andre varer dukkede op, efterspørgslen efter det tog af, det begyndte at blive under- solgt og gaa ud af kurs. *Arup. H. 143.* Under- sælges Mærkevarer, opstaaer der blandt Pub- likum Misstemning og Mistillid overfor Va- ren og dens Pris. *KjeldRordam. KanUndersalg af Mærkevarer forhindres? (1934). 4.* 2) sælge varer til lavere pris end en konkurrent og derved skade ham, konkurrere ham ud; dels m. h. t. person, forretning olgn.: hvad der kan være Aarsag til, at saa mange, og nesten alle Lande, kan undersælge os, og arbeide for bedre Kiøb end vi. *OeconT. III. 31.* rej- sende Kræmmere; hvis Hovedhensigt virke- lig synes at være denne, at de kunne under- sælge hverandre. *Blich. (1920). XXII. 155.* Hans

Knap kunde undersælge de andre Kroverserter med gammel Rhinskviin. *CBernh.III. 29.* Tyskland undersolgte den hollandske Industri. *Sal.²XVII.786.* || *dels om vare: paajore en anden vare konkurrence ved at sælges billigere end denne.* denne Kaffe undersælges af den Brasilianske, rigtig nok mindre gode, Kaffe. *Schow.N.139.* Naar 4000 Kr. omsat til polsk Mønt kan købe og drive en (polsk) Bondegaard, saa vil (polske) Landbrugsprodukter kunne undersælge danske Landbrugsprodukter. *Berl.Tid.¹² 1921. M. 3. sp.2. -sælger, en. [14] [-sæl'qør] flt. -e. † person, der undersælger (1), sælger til underpriser.* Fabrikanten vil nægte fremtidig at levere den paagældende Vare til Undersælgeren. *Johannes Hansen. Detailprisen. (1934). 16. Bang-Jensen. Mindstepris og Undersalg. (1934). 76. -sænk-, i ssgr. (til II. -sænke) ☼ i betegnelser for hvad der er tildannet, saa det kan undersænkes, fx. Undersænk-bolt (Da EngTeknO.), -hoved (IngBygn.1944.10.sp.2), -skruer (TeknO.). I. -sænke, en. (jf. Under-B1.2 samt -stempel) ☼ den underste af de to sammenhørende forme i et sæt sænker. *Wagn.Tekn.146. TeknLeks.I.524. II. -sænke, v. [2, 17] [-sæn'gø] vbs. -ning (s. d.). nedsenke (under en overflade); fx.: drukne (en). Moth.U59. || nu kun (☼) m. h. t. skrue-, nittehoveder (s huller): forsænke (1.2). undersænket Nagle . . undersænkede Huller. Scheller.MarO. TeknLeks.I.165. -sænker, en. (jf. Under-B1.2) ☼ d. s. s. I. -sænke. NordConvLexV.485. Hannover.Tekn.147. -sænkning, en. [-sæn'gñen] ☼ vbs. til II. -sænke; ogs. konkr., om jordybning i overfladen af noget, beregnet til at optage sømhoveder olgn. *Thaulow.M.II.208. jf.: Samlestykkerne . . hviler imod koniske Undersænkninger i Samlekassen (i en overheder). DampLok.109. || hertil Undersænkingsbor, forsænkbor (FagO.Snedk. Træslojd.154), -boring (smst.286). I. -sæt, et. [2] (ogs. -sætter, en. Fleischer.B.685). (biavl.) om en slags forlængelse til en bikube, der anbringes under den, naar kuben bliver for lille. Fleischer. B.685. Kværd. II. -sæt, part. adj. se II. -sat. I. -sætning, en. 1) (log.) den anden sætning (det andet præmis) i en syllogisme (Proposito minor); tidligere ogs. om hypotese (Leth.(1800)). *Lundhoff.Forstandens Brug. [1742.J. 84. tvl. Eilsch. Term. 37. Heib. Pros. I.309. Brandes.I.85. jf.: saa forfærdeligt, blot menneskelig talt, er det at blive elsket af Gud og at elske Gud, Undersætningen i den Sætning: Gud er Kjerlighed, er: han er Din Døds-Fjende. Kierk.XIV190. 2) (gram., l.br.) underordnet sætning; bisætning. *Rahb. Stil.64. J.Lauritsen. Vori bogmål. (1887). 15. II. -sætning, en. se u. -sætte. -sætsig, 60 adj. [lonær'sædsi; ogs. onær'sædsi] (sv. undersåtsig, ældre sv. undersåttig; fra ty. untersetzig (-sätzig, -sässig), nt. undersettig, jf. (i sa. bet.) ty. untersetzlich og untersetzt (se*****

II. undersat); til ty. untersetzen; bet. -udvikling usikker; „dagl. Tale.“MO.) om levende væsen(s), især person(s) legeme): temmelig lav og samtidig kraftig, bred, firskaaren (af legemsbygning). *vAph.(1759).* en undersætsig Krabat, med nedhængende Axler og et vældigt stort Hoved. *Blich.(1920). XIV.219.* en noget ældre Mand af en undersætsig Legemsbygning. *Kofoed-Hansen.DL.36.* Ibsen er undersætsig, sværtbygget. *Brandes.III. 278. om dyr: Latterfuglen er en lille undersætsig, bred og kort bygget Fugl. Knud Pouls. B.27. jf.: Merinosfaaret har et Legeme af undersætsig Størrelse. Manufact.(1872).69. || (l.br.) billedl., om ting. undersætsige Sørgepile. *Gjel.PastorMors.(1894).113.* en lille undersætsig Bog. *Aarbog f. Bogvenner. 1920. 129.* Font af Granit, romansk, af en Sten, bred og undersætsig. *DannKirker.VI.616. || hertil (l.br.) Undersætsighed. Amberg. Holst.R. -sætte, v. vbs. -ning. (ænyd. undersætte, hjælpe, undsætte, ordne, arrangere, fsv. undirsætia, overlade, overdrage, refl.: underordne sig; fra mnt. undersetten, sætte noget støttende under, festsætte, ordne, nht. untersetzen; fagl.) egl. [2]: anbringe, placere noget neden under; bl. a. om anbringelse af støttende tommer olgn.: (kirken) var indtil for faa Aar siden undersat med Bindingsværk og Blyvinde. Nu er den grundmuret og Vinduerne indfattet i Træ. *SvGrundtv.DF.II.66. || ♪ om fingersætning ved klaverspil, hvorved tommelfingeren anbringes under en af de andre fingre; som vbs.: MusikL.(1801).277. HPanum B.ML.143. || (nu næppe br.) om tilføjelse af noter, forklaringer olgn. under noget trykt ell. skrevet. Wingard hafter ladet undersætte mine merkværdigste Ordsprogger med nogen anden Forklaring. *Wing.Curt.b3v. || [10] underordne. Undersætning under andre.vAph. (1759). I. † -sætter, en. [2] d. s. s. Forsætter. *GutsMuths.(1802).36. II. -sætter, en. se I. -sæt. -sø, en. (jf. under-B1.2) †, understrøm ell. stærk bevægelse i vandet under overfladen. *Blich.(1920). XIV.131. tæt ved Bredden gav en dybere Undersøe, den brød sig mod Havstokken. smst.XIX.185. Krøyer. (NaturhistTidsskr.I.(1837).409).* der gik en stærk Undersø med høj Bølgegang i Retning vest-nordvest. *Bornholms Tidende.¹⁹11.1924.2. sp.1. -søge, v. [-sø'gø] vbs. -else (s. d.) ell. -ning (s. d.), jf. -sogende. (sv. undersöka, no. undersøke; efter ty. untersuchen, jf. mnt. undersøken, oeng. underseean; vist egl.: gennemsøge underneden (under overfladen, under bunden), fra øverst til nederst; jf. -forske) søge at naa til kendskab om, hvad noget indeholder, dækker over, rummer, dets tilstand, egenskaber, sammenhæng olgn. ved at underkaste det et noje eftersyn, gennemgaa, ransage det noje, i enkeltheder, spec. ved benyttelse af eksperimentelle metoder, sagkyndig fremgangsmaade, videnskabelig forsken olgn.; ogs.: ransage, gennemsøge noget i søgen efter noget bestemt, ell.******

underkaste det et eftersyn, en prøvning for at konstatere dets værdi, brugbarhed, ægthed oln. ell. (m. afsvækket bet.) forhøre sig om noget. Kobberets Vægt blev ikke undersøgt (1931: Kobberet blev ikke vejat). I Kg. 7.47. Vil det gaae godt, naar han (o: gud) undersøger (1931: ransager) Eder? Job. 13.9. Det er ikke nok, at Regjeringen giver Love, den maae tillige undersøge, hvor vidt Gierningerne ere overeensstemmende med Lovene eller ei. JSneed. VII. 71. i denne Tid vil (jeg) kunne blive undersøgt (o: visiteret) og maaskee standstødt flere Dage af min Reise. HCAnd. Breve. I. 76. Bygningerne (er) opmaalte og undersøgte i 1874. HJHolm. BK. I. sp. 1. Man undersøger en Ventil for Tæthed ved at smøre Mærkerødt paa den (osv.). SkibsMask. 137. I Lejligheden har (tyven) opbrudt Skrivebord og undersøgt alle Gemmer. PolitE. 22/10. 1923.4. || part. undersøgende brugt som adj. Den unge Rektorfrue (sendte) Erik et undersøgende nysgjerrigt Sideblik. Schand. AE. 54. Hun saa undersøgende paa hende. Erl Krist. D. H. 218. **-søgelse**, en. [-sø²qølsø] ft. **-r**. vbs. til -søge (jf. -søgning): eftersyn, granskning, efterforskning, der har til formaal at konstatere, afsløre, hvad noget indeholder, bestaar af, dets tilstand, egenskaber oln., at klarlægge en sag ell. finde noget eftersøgt; ofte om saadan handling, der foretages metodisk (med nøje eftersyn, med brug af apparater, forsøg, prøver osv. med anvendelse af særlige (især: empiriske) fremgangsmaader), ell. om beskrivelse (især i form af en afhandling) heraf. (Ofte i forb. m. gen. ell. (nu næsten kun) af ell. (nu især m. h. t. metodisk, videnskabelig forskning, jf. III. over 10.4) over til angivelse af genstanden for handlingen). Hendes Majestæt Dronningen (agter) først en vis Dag til (portrætternes) Eftersyn og Undersøgelse . . at beramme. LTid. 1732. 589. Vore Undersøgelser over Jordens Dannelse. Ørst. I. 35. der var saa meget Vrøvl med vore Pas, saa mange Undersøgelser (o: visitationer) og Beskuelser, at jeg nær var bleven kjed af den hele Reise. HCAnd. Breve. I. 117. Undersøgelser til nordisk Oldhistorie. E. Jessen. (bogtitel. 1862). Man finde ikke en saa nøjeregnende kritisk Undersøgelse (Brandes. DD. 203: Analyse) pedantisk eller smaaligt Brandes. II. 37. Af Betydning for Diagnosen er . . Resultatet af Lægens egen Undersøgelse, dels ved Patientens Eksamination, dels ved Undersøgelsen af Patientens Legeme, Patientens Udtømmelser o. s. v. Panum. 159. han (aabnede) sin Kuffert og anstillede en Undersøgelse. Bierfreund. FN. 137. Køberen (har), naar Salgsgenstanden er leveret . . at foretage saadan Undersøgelse, som ordentlig Forretningsbrug kræver. LovNr. 102⁴/1906. § 51. || spec. (jur.) om den politimæssige efterforskning i en sag og forundersøgelsen ved retten. indlede kriminel Undersøgelse mod en. D&H.

I. 407. Hurwitz. S. 385. **-søgelses-**, i ssgr. af -søgelse, bl. a. Undersøgelses-ekspedition, -færd, -kommission, -materiale, -metode, -objekt, -omraade, -pligt (spec. ♣ (jf. -ret ndf. l. 7) om en køberen paahvilende pligt til at undersøge varen ved modtagelsen. Lassen. SO. 88. Handels Tekn. 87), -rejse, -ret (spec. ♣ om en købers ret til at undersøge det købte), -række, -trang, -udvalg; betegnelser for tekniske foranstaltninger, og hvad herved anvendes, som Undersøgelses-batteri, -bor, -borring, -laboratorium, -lampe, -rør (o: rør nedsat i jorden over gasledning til undersøgelse af, om der trænger gas ud af rørene), -sonde, -stolle, -ur (o: barometerlignende apparat, der anbringes paa enden af et undersøgelsesrør). || (jur.) til Undersøgelse slutn., i ssgr. som Undersøgelses-arrest (nu: varetagtsjængsel. Kaper.), -dommer (o: dommer, der leder forundersøgelsen i en sag. NordConvLex. V. 651. Goos. III. 192. LovNr. 90¹¹/1916. § 514), -forhør (Kierk. XIII. 462), -kammer (om hvert af de kamre inden for Kbh.s politi, der ledes af en politiadvokat), -princip (o: procesgrund-sætning, hvorefter retten har det nærmeste ansvar for, at sagen bliver fuldt oplyst. Munch Pet. BR. 11 (1940). 422), -proces (o: inkvisitionsproces), -ret (o: ret, hvor de forhold i en straffesag, der gaar forud for domsfor-handlingen (fx. retlige afhøringer, fængslinger, beslaglæggelse paa efterforsknings- og forunder-søgelsesstadiet) foregaar. Hurwitz. S. 142). **-søgende**, et. (ikke i rigsspr.) d. s. s. -søgelse. Hvilken . . Regjeringsform skulde ved ogsaa frygte for et frit Undersøgende. MCBruun. Forsvarf. Meningsfriheden. (1798). 6. **-søger**, en. [-sø²qø] (til -søge) person, der undersøger noget. 1) ♣ i alm. Naturens flittige Undersøgere have draget Nytte af Jordens, Planternes og Dyrenes Rige. Spectator. 413. (lægen) er en god Undersøger, som har Evnen til at vurdere selv de mindre fremtrædende Symptomer. Pol. 2⁸/1943. 6. sp. 2. 2) (faql.) person, der for en velgørenhedsforening ell. en kommunes sociale forvaltning undersøger en ansøgers forhold. han var Undersøger og Uddeler ved en meget stor Velgørenhedsforening. AndNz. DB. 33. Krak. 1946. I. 1179. **-søgning**, en. [-sø²qnen] undersøgning. Høysq. AG. 114 (men: undersøgning. smst. 26. 38. sml. AaHans. S. 126). ft. **-er**. (nu sj.) d. s. s. -søgelse; tidligere ogs. undertiden: spekulation, grubleri ell. efterforskning, efter-søgning. (ofte i forb. m. gen. ell. præp. som af, om). der skal skee undersøgning (1871: Undersøgelse) om en ugudeliges raadslag. Visd. 1.9 (Chr. VI). ey heller kand nogen Troe dem tilregnes, efterdi de ey have villet betiene sig af den Ævne og Leylighed, som de have haft til Kundskabs Undersøgning. Holb. Ep. I. 389. (de) som ikke bør ansees anderledes end ryggesløse Menniker, efterdi de ere Atheister, ikke af formegen Grublen og Undersøgning, men af Inclination. smst.

V.81. De fleste Love have saa vigtig en Indflydelse i alle Dele af en Stat, at de udkræve mange Undersøgninger og en Foreening af adskillige Indsigter. *JSneed.IV.36.* om denne Sag agter jeg at handle vidtløftigere i en særdeles Undersøgning om Opdragelsen. *Suhm.I.294.* der var tydelige Tegn paa frembrydende Sindssyge. Det bedste vilde være at faa ham indlagt til . . . mental Undersøgning. *Gravl.PerPræst.(1938).122. -soisk, adj.* [-so²isg] (jf. ty. unterseeisch samt Under-B1.3, undersøs og Underhavs-) som findes, ligger ell. hører til under vandfladen (i hav osv.), et Ocean med en undersøisk Vegetation. *Brandes.RT.5.* Undersøiske Ledninger. *Opf.B.¹III.444.* undersøiske Miner. *Opf.B.²I.190.* undersøiske Tørvemoser. *Uss.DanmGeol.³325.* (torpedobaaden er) sunket . . . efter at være stødt paa et undersøisk Skær. *Pol.²1940.I.sp.6.* den undersøiske torpedobaad, se Torpedobaad. || *billedl.* der laa han . . . med Dynen op under Hagen og det store, skikkelige Ansigt lysede af den forborgneste undersøiske Fryd! *Wied.Fæd.157.* Hun førte os ind i en Stue med undersøisk Lys: en Slingplante dækkede næsten hele Vinduet. *M.Lorentzen.R.I.48. -søs, adj.* (ell. I. led af sgr.). (jf. Under-B1.3; sj.) d. s. Dybet var en Rende mellem undersøs Rev. *Gravl.VF.104. I.-tag, et.* [3] (fagl.) *det underste, inderste lag af en tagbeklædning.* Undertag . . . kaldes det første lag langhalm, som legges nederst på halmhuse. *Moth.D56.* Taget er belagt med tegl paa et undertag af brædder beklædt med tagpap. *VoreKirkegaarde.XIV.(1941-44).114.sp.2. II.-tag, et.* [2] (jf.-greb, nu ikke i sportsspr.) om tag i brydning, hvorved man har fat paa modstanderen om livet under armene; *lvtag. Ing.Levnet.II.17* (se u. II. Overtag 1). *Rask tog ham Junkrens Arme | Et vældigt Undertag. *Winth.HF.242.* Jon Præst havde faaet Undertag (i brydekampen). *Elkjer.RK.96. Lollo. billedl.: Drachm.LK.57* (se u. II. Overtag 1). Her er den samme Bølgen i Fortællingens Træk, Linjerne veksler som mellem Strand og Vand, Undertag og Overtag skifter. *HBriz.AP.V23. III.-tag, et, ogs. undertiden en (UfF.). (vbs. til -tage; egl.: det at undtage ell. forbeholde sig noget ved en ejendoms overdragelse (sml. bet.-udviklingen af Aftægt); jf. -tægt og Undentag; nu næsten kun dial.) aftægt* (1). Lars køber sin Faders Ole Hansens Gaard . . . og hans Moder skal have Under-Tag hos ham. *Luxd.Dagb.II.191. Junge. (datteren)* skulde arve Gaarden, naar den Gamle satte sig paa Undertag. *NPWiwel.NS.202.* De (ø: enken, der afstaar gaarden) . . . kan (selv) stille Fordringerne — f. Ex. til et betydeligt Undertag, som jeg i saa Tilfælde (tør) love Dem. *Pont.L.218. Sal.²I.288. AarbFrborg.1938.183. || hertil Undertags-betingelse* (*E Carstensen.Vigso.(1884).64*), *-folk* (*JHSmidh.Ords.168. AarbFrborg.1920.98*), *-hus* (*CChrist.H.326*), *-kone*

(*E Carstensen.Hjorlunde.(1878).74. Nordsjøell F.II.203*), *-kontrakt* (*E Carstensen.Vigso.(1884).65*), *-mand* (*MO.II.1403. AarbFrborg.1940.95*), *-stue* (*NPWiwel.NS.222. Pont.L.183. Undertag-: NPWiwel.NS.204*). † *-tage, v.* (ænyd. d. s., gl. æda. (part.) undertagen, under taken (*Kalk.IV.665. DGL.II.377 var.*); *vistnok* (ved tilknytning til IV. undertag) *omdannelse af æda. undan takæ, se undertag*) *forbeholde sig ell. undtage noget. Moth.T18. Gram.Nucleus.101. || i part. anv. som en art præp.: undtagen. Undertagen. Moth.U56. i forb. som intet undtagen ell. undtagende(s), intet undtaget.* gjøre een billig Taxt paa Vin, Salt og andet, intet undtagendis. *DL.3—4—8.* aldeelis intet deraf undtagen j nogen maade, være sig med hvad navn det nævnis kand. *Rosigaard. (Bruun.FR.II.43). -tal, et.* [14] **1**) (fagl.) *antal, der ligger under det normale ell. normale. Mens Bidforhold og Tandstilling (hos yngre stenalders folk) kun sjældent afveg fra det normale, kunde der nu og da konstateres saavel Overtal som Undertal af Tænder. JohsBrandst.DO.I.363. Ugeskr.f.Læger.1941.468.sp.1. 2) (**W, l. br.**) *underlegenhed m. h. t. tal; mindretal; minoritet; ogs.: det antal, noget mangler i at være paa højde med noget andet. Grundtv.Udv.X.70. (valgkandidaten blev) slaaet . . . dog kun med 12 Stemmers Undertal. HWulf.DR.308.* han (lod) sig opstille i Frederikshavnkredsen (men) faldt med faa Stemmers Undertal. *Neergaard.Er.I.6. || i forb. (være) i undertal. Malerne er i undertal (bl. kafégæsterne). H.Raage.DagHrude.(1906).32.* selv om de to Hærgrupper blev samlede ved Metz, vilde de optræde i Undertal over for Tyskerne. *Rubow. NapoleonIII.(1948).107. -tallig, adj.* [14] (jf.-tal 1 og overtallig 1) *spec. (metr., sj.): som rummer et for ringe antal af stavelser, verselødder; ufuldstændig; katalekt. et par (vers)linjer er afgjort undertallige. A.Olr.DH.II.322. -tand, en.* (jf. Under-B1.2) *tand i undermundten. HCAnd.BC.II.179.* Tænderne saa' man, alle hans Undertænder, saadan var Munden, skævt vrænget ned ad. *Bang.SF.22. -tangent, en.* (jf. Under-B1.2 samt -taste) *♪ hver af de lavere liggende, som regel hvide tangenter paa et klaver. MusikL.(1801).250. MusikL.II.416. -taste, en.* (jf. Under-B1.2) *♪ d. s. s. -tangent. MusikL.II.416. -tegn, et.* († **Under-**) *LTid.1726.347.1729.52*). (ænyd. vnder-, vundertegn, jf. fsv. unders tekn; til III. Under 2-3; nu sj.) *mirakel; under* (III.3); *jærtegn. Ew.(1914).II.156.* du (ø: profeten) skal tilhulle dit Ansigt og ikke see Landet; thi jeg haver sat dig til et Undertegn (*Chr.VI: underligt Tegn; 1931: Tegn*) for Israels Hus. *Ez.12.6.* Ikke nogen-sinde er der hændet Undertegn paa Grund af en Løgn. *AKohl.MP.I.250. -tegne, v.* [-tai'na] *vbs. (i bet. 1) -else (s. d.) ell. -ing* (*MO. Berl.Tid.¹⁹1919.M.1.sp.2. Wanscher.**

R.4.) (ænyd. d. s. i bet. 1 (HMogens.); efter ty. unterzeichnen, gñoll. ondertekenen, -teikenen; jf. tegne under u. tegne 2.2.) 1) [2.5] (især $\text{\textcircled{W}}$ ell. emb., $\text{\text{¥}}$) sætte sit navn under noget; **underskrive**. Don Ramudo: „Hvert Land har sin Skik; Lader os da undertegne først, eftersom det er saa brugeligt.“ De tegne alle under. *Holb.DR.V4. ref.*: *Indtil da jeg undertegner mig med Agtelse, ærbødigt Deres Hammer. *Heib.Poet.VII.347.* 10 Det gør en forskel, om H. C. Andersen undertegner sig med fuldt navn eller blot „forfatteren“ (o: i dedikationer). *Plesner.B.42.* || m. obj., der betegner skrivelse, dokument olgn. ell. (indholdet af) en kontrakt, overenskomst ell. (nu næppe br.) navn, signatur. da (blev) casserede alle de Forordninger, som Kong Albert havde udgivet. Dette blev samtykt og undertegnet af Sverriges Riges Raad. *Holb.DH.I.508.* Dagen derefter . . skikkede 20 han Fuldmægtige til den Aghvanske Leier, for at slutte og undertegne Artikler. *sa.Hh. II.208.* da den kraftløse Haand neppe formaadede at undertegne Navnet. *Jacobi.Hielmst. 34.* Han undertegnede Skriftet med et Kors, da han ei kunde skrive. *MO.* Freden var undertegnet (o: i 1864). *Buchh.FD.25.* || † tegne sig for noget (ved indsamling af penge, prænumeration olgn.); **subskribere**. Undertegnelsen (o: en indsamling) var endnu 30 i Fødselen. Her B. taledede med en Herre, som begyndte derpaa, og undertegnede selv en stor Summe. *Reiser.III.485.* || *perf. part.* (i best. f.) undertegnede brugt som adj. (i forb. m. flg. navn, stillingsbetegnelse olgn.) ell. subst. (jf. ty. unterzeichner, fr. le soussigné) i den underskrivendes omtale af sig selv, især i ansøgninger, erklæringer olgn. som en mindre privat, personlig ell. anmas- 40 sende form end jeg (bruges i forb. m. pron. af saavel første som tredje person: undertegnede tillader mig ell. sig osv.; efter forb. jeg undertegnede bruges alm. første pers. af pron.; se *BerlTid.V.1932.Aft.6.sp.1-2*). Fra mig Undertegnede, er en Dreng navnlig (o: ved navn) Svend . . bortløben. *Adr.11.1 1762.sp.16.* Iaftes var Deres Undertegnede inviteret paa Skydebanen. *HCAnd.Breve.I. 550.* Da jeg Undertegnede, Bødkermester heri Staden, agter at indgaae i Ægteskab (osv.). 50 *MRasmussen.Formularbog.*134.* Jeg underskrevne A) bestemmer som min sidste Vilje. *JurFormularbog.*134.* (især spøg.) brugt i videre anv. som en talendes omtale af sig selv. ganske ædru er Undertegnede nok ikke. *Ris.J.163.* „Undertegnede tager ikke mod Valg,“ sagde Proprietær R. *JakKnu.F.242.* 60 Jeg havde lavet mig en nydelig lille Gæld paa et Par Hundrede Kroner. Den begyndte at se lidt sort ud for Undertegnede, forstaa du. *Bergstrøm.PD.114. 2)* [14] (mods. over-

tegne 2; l. br.) m. h. t. hvad der udbydes til tegning, subskription: ikke tegne fuldt ud, i fuldt omfang (saaledes at en del ikke har fundet libhavere) e. undertegnet Laan. *D&H. -tegnelse*, en. [-tai'nælsa] vbs. til -tegne 1; ogs. undertiden om det underskrevne navn, signaturen. (*decanus skal*) med sin Paaskrift og Haands undertegnelse sit Betænkende paa det, som til Trykken forfærdigis skal, saaledis give. *DL.2—21—1.* Et Ægteskab, som efter Loven med almindelig Samtykke og Undertegnelse er stadfæstet, kand ikke til intet giøres. *Holb.DR.V4.* Fredstraktatens Undertegnelse begyndte *Kl.3.12. BerlTid.29/ 1919.M.I.sp.4.* || † om subskription olgn. *Reiser.III.485* (se u. -tegne 1). **-tegner**, en. [-tai'nør] (l. br.) person, der undertegner (1) noget; **underskriver**. denne Proclamations Undertegnere skulde sættes under Tiltale. *Rahb.Fort.I.384.* Vi træffer . . Herman . . 20 blandt undertegnerne af et gavebrev i Nestved. *ADJørg.I.13.* *GyrLemche.DT.59.* || † **subskribent** (1). der fattedes endnu tive Pund i Summen, hvilken Mangel den første Undertegner ædelmodigen gotgjorde. *Reiser.III. 485.* **-telle**, en. se u. I. Telle 1. **-tiden**, adv. [onærtid'ðan] undertiden. *Høysg.AG.22. 28* (jf. *Bertels.H.256*). (ænyd. undertiden(e), (sammenrykning) af ænyd. under tiden, 30 *stundom*, *mnt.* under tiden, jf. *glda.* vnder thidhen, *paa den tid*, *mnt.* under den tiden, under desser tyd, *paa den tid*; til IV. under 13 og Tid (31); *sml. ænyd.* understundom, *glda. d. s.* og understunden, *mnt.* understunden; *fortrinsvis* $\text{\textcircled{W}}$ *paa enkelte tidspunkter* ell. *i enkelte tilfælde*; *ved forskellige, ikke ret hyppige lejligheder*; *stundom*; *nu og da*; *af og til*. Der kommer Breve undertiden Fanden i vold fra Indien til Lars Andersen. *Holb.11J. 40 V9.* Jeg er ingen Drukkenbolt; men undertiden slaarer jeg en Sviir af. *Ew.(1914).IV.267.* Hun og Ditlev gik næsten hver Aften en Tur i Ørstedsparken. Undertiden havde de den ældste Dreng med. *JakKnu.In.273.* der vokser undertiden en kroget gren paa et ret (lige) træ, se kroget 1. undertiden sover den gode Homer, se sove 4.1. || (nu l. br.) *gentaget*: undertiden — undertiden, *ved io sideordnede led* ell. *setn.*: *snart — snart* (se II. snart 5). *Visd.16.18f.* Undertiden bær Madamen stor Fortroelighed til mig, undertiden igjen har hun mig mistænkt. *Holb.Vgs.(1731).I.8.* *Høysg.S.18.* **-titel**, en. [2.5] (især æstel. ell. bogtr.) en under en bogs, en *afhandlings hovedtitel anbragt titel*, der i reglen angiver værkets art ell. nærmere antyder, 50 *oplyser dets indhold*. En Sjal efter Døden . . førte som bekendt Undertitlen En apokalyptisk Komedie. *Brandes.I.490.* „Niels Lyhne“ kaldes i sin Undertitel: en Ungdoms Historie. *EFrederiksen.JJ.80.* ogs. om hver af tillerne paa de enkelte bind i et større værk, *samlingsværk* olgn. (jf. *Smudstitel*). *D&H. -tone*, en. (jf. -klang og Under-B3) *tone*,

der høres svagt, tilbagetrængt, dømpet gennem noget tonende, ell. tone, der er lavere, dybere i forhold til en anden (samtidig) tone; ♪ spec. om de teoretisk eksisterende toner, der anlages at følge en klang nedad (paa sa. maade som overtonerne opad); ogs. om toneføring i tale, der er tonemæssigt lavere ell. bærer præg af en delvis skjult, undertrykt stemning, følelse. (dønningen) kom nu rullende indelter med Kraft og Vægt, ledsaget af en kjendelig Larm i Brændingen og en endnu dumpere Undertone ude fra Pynterne. *WCRussell. MindanskeBrud.(overs.1892).19.* et langt kunstfærdigt Recitativ, som han, i et privat Undertone, forsynede med Anmærkninger. *JVJens. C.132. Sal.²XXIV.258.* Hun læser hurtigt, flydende og med en let ironisk Undertone. *T Dillevsen. BG.224.* || billedl., især om delvis skjult ell. undertrykt stemningspræg. Den første Halvdel af Brevene har Længselsens Undertone. *Roos.Goethe.(1932).74.* Moderstoltheden gav hendes Træk den dybeste Undertone af kvindelig Ynde og sejrende kongelig Værdighed. *VlaCour.DH.II.73. spec. (✓):* Undertone, i Børs sproget en Betegnelse for en Stemning paa Børsen, som ikke tydeligt gør sig gældende under Notering og Omsætning. *ForrO. -traad, en. (jf. Under-B1.2; haandarb.) traad (i en symaskine), der nedefra (fra skytten) føres op i tojet (og knyttes med overtraaden). Manufact.(1872).318. Sy StrikkeB.15. † -trine, v. [23] (ænyd. d. s.; jf. -træde) træde under fod; nedtræde. *Døden, Dragen, | Naar han griner, | Jeg beleer og undertriner. *Brors.172. jf.: *Hvo en Christen være vil . . . | Skal ved Jesu Død og Pine | Verdens Lyster undertrine. smsl.25. -tro, en. (til III. Under 3; relig.) tro paa undere, mirakler. Goldschm.VIII.316. Sal.²XVII.106. -trusel, en. [14] (skak.) om en sekundær trusel i skak. *Skakopgaven.(1942).26. -tryk, et. 1) [14] (faql.) tryk, især luftryk, der er mindre end et andet, især: end den omgivende lufts tryk (vakuum). SkibsMask.25. Da Malkningen for en væsentlig Del sker ved Sugning, maa der til Anlægget knyttes en Sugepumpe, der fremkalder det nødvendige Undertryk (Vakuum). *Maskinbog Landm.^o 732.* Luften har haft Undertryk nede i disse Egne, altsaa lavt Barometer. *Pol.¹/1940.2. sp.6. for og agter (for et skib i bevægelse) maa (der) herske Overtryk og midtskibs omvendt Undertryk. Ugeskr. f Retsv.1946. A. 830. 2) [3] (især bogtr.) tryk, der skal danne underlag, undergrund, baggrund for noget, der trykkes oven paa det. *OpfB.¹I.562.* det er Kunstnerens egen Tegning paa Stenen, der trykker, og et Undertryk af en kraftig farvet Tone under Billederne . . . forhøjer ofte den kunstneriske Virkning. *Bogvennen.1926.24.*****

undertrykke, v. [ʊnɔ̀r̥t̥rø̀g] -te ell. (nu sj.) -ede (*Jacobi.Luxd.12. Winth. HF.146. Gylb.X.11.*) vbs. -else (s. d.). (ænyd. undertrykke, -trække, -tricke, gllda. wnder-

trykke, -trække (*Kempis.110.176*); efter mnt. underdrucken, jf. nht. unterdrücken og lat. suppressere; til IV. under 2.3 og 10.2 og trykke)

1) † trykke ned (mod ell. til jorden); knuse; odelægge. (præstegaardens bygninger var af sandflugt) ganske undertrykte. *Cit. 1708. (Niels Pedersen.Kirken i Tibirke.(1903). 46.) (frækheden)* reiste sig altid op igjen hos ham, ligesom det smedige Palme-Træ immer af sig selv reiser sig igjen; i hvor stor Byrde Mand end legger derpaa for at undertrykke det. *Dumetius.III.90.*

2) (jf. bet. 3; nu næppe br.) om forhold: ligge om en tyngte, plage paa en; nedbøje; nedtrykke. jeg bliver hver Time saa undertrykt af Eders Godhed, at det er neppe man kand udstaae at bære sin egen Glæde. *Pamela.III.159.* Et rigt Legat, som . . . naar det var blevet fornuftig uddelet . . . skulde have sat mange Familier, der nu undertrykkes af Fattigdom og Foragt, i Virksomhed. *JSneed.III.85.* Undertrykt — næsten qualt, som min arme Muse er, af de meest martrende, de meest ydmygende Ulyksaligheder; skulde hun maaske være svag nok til at fortvivle. *Ew.(1914).IV.377.*

3) m. h. t. personer, især (del, klasse af) et folk: med magt, vold bringe under ens herredømme; hindre i at gøre sig gældende, virke, udfolde sig frit; holde nede i en tilstand af (politisk, økonomisk) ufrihed ell. haarde kaar; plage med haarde arbejde, elendig behandling, ydmygelser oln.; undervinge; (under) kue; (nu l. br.) m. h. t. enkeltperson: kue; forurette. undertrykker (1931: undertryk) ikke Enken eller den Faderløse, den Fremmede eller den Elendige. *Sach.7.10.* en Tid lang haver (*Persien*) været undertrykt af Saracenerne og Tartarne. *Pflug.DP.829.* han paasaae, at ingen Ridefoged undertrykkede (bønderne). *Jacobi.Luxd.12.* dem, som undertrykker Daglejere (1871: nedtrykke Daglønnerens Løn). *Mal.3.5 (1931).* || part. undertrykt brugt substantivisk. jeg vendte tilbage og saae alle de Undertrykte, som ilde medhandles under Solen (1931: al den Undertrykkelse, som sker under Solen). *Præd.4.1.* *Du var hver Voldsmands Skræk, hver Undertryktes Broder. *F.Guldö.II.61.* en Helt, der ikke er bleven det ved meningsløse Kampe og lovløs Fremskriden over den Undertryktes Nakke. *Kofoed-Hansen.KA.I. 202.*

4) m. h. t. ting ell. forhold: hemme i sin vækst, udfoldelse, udvikling oln. 4.1) m. h. t. plantevækst. (vækker) er et Slags Sæd, som . . . ey let lader sig af Græs eller Ukrud undertrykke. *JPPrahl.AC.42.* I Fyrreplantningerne trænger Egen ind og undertrykker Fyrren. *C.Vaupell.S.91.* || (bot.) om plantedel: udvikle svagt; reducer (3.1). Blomsten (o: af sværdliljefamilien) er en oversædig Tvekøns-Blomst med kronbladagtigt

Bloster . . men den indre Støvbladkrans er undertrykt, og de tilstedeværende 3 ydre Støvblade have udadvendte Knapper. *Warm. Frøpl. 149.* de to Rum i Frugtknuden ere hos Viburnum altid mere eller mindre undertrykte. *smst. 424. 4.2)* forhindre i at komme til udtryk, *jaa frit løb, fri udfoldelse ell. bringe til ophor, ophæve, tilintetgøre; ogs.: forhindre i at blive synligt ell. tydeligt, trænge tilbage i ubemærkethed ell. forhindre, at noget kommer til ens kundskab, bliver offentlig bekendt olgn.; tidligere ogs. i al alm. skjule, dolge. (de) beklage . . Republiken, der undertrykker Dyd, og ikke kand skønne paa dydige og duelige Borgere. *Holb. MTKr. 272. (hamburgerne)* fandt for got (ikke) at gøre (kongens svar) bekendt, men undertrykte det stiltiendes. *Slange. Chr IV. 707.* Sandheden lader sig ikke længe undertrykke. *PAHeib. R. I. 80.* undertrykke et Oprør. *MO.* Man undertrykte Islands Handel ved Meddeling af Eneret. *Brandes. T. 69. (epigrammerne)* blev undertrykt og er aldrig fremkommet siden. *Aakj. EE. 106.* undertrykke i fødslen, se u. Fødsel 4. || m. h. t. (udtryk for) fornemmelse, følelse, trang olgn. hos en selv. Atter undertrykte Signe et Suk. *Suhm. (Sk Vid. XII. 121).* Jeg kunde ikke undertrykke min Fortrydelse og Vrede herover. *Bagges. NK. 53.* Sov jeg? sagde hun langsomt og undertrykte en Gaben. *Schand. TF. II. 247.* jeg har et arbejde til Dem. Han sagde det med giverens undertrykte glæde. *MKlitgaard. GM. 66.* Stemmen dirrede undertrykt. *Erl. Krist. DH. 152.* se ogs. u. Smil 1.*

undertrykkelig, adj. [onartrøgeli] (aft. af undertrykke; sj.) som lader sig undertrykke (4.2). en ikke helt undertrykkelig Trang til ideelle Bestræbelser (*hos den travle forretningsmand*). *Bobé. (Tilsk. 1933. II. 176).* den skønne Allegorie, hvorved de sindrige Græker betegnede (den offentlige menings) Undertrykkelighed. *Rahb. LB. II. 354.* **Undertrykkelse**, en. flt. -r. (ænyd. d. s.) vbs. til undertrykke; især i flg. anv.: 1) til undertrykke 3; især: det med vold, magtmidler at underkue (det, klasse af) et folk ell. holde det nede i ufrihed, haarde kaar olgn.; ogs.: tilstand, præget af saadanne forhold. (han) maatte underskrive alt hvad som sigtede til Adelen Højhed og Almuens Undertrykkelse. *Holb. DII. III. 17.* De leve i Undertrykkelse og Armod. *VSO.* uden glimtvis Sans for Bondernes Undertrykkelse havde Peter (den store) ikke været. *Fridericia. 17 & 18 Aarh. 355. (nu l. br.) i flt.: Bondens Uvidenhed derom (? om sine rettigheder) . . er Aarsag til mange Undertrykkelser. J. Sneed. VI. 6.* Over de mangfoldige Undertrykkelser (Chr. VI: Ved volds mangfoldighed; 1931: over den megen Vold) raaber man, skriger om Hjælp imod de Mægtiges Arm. *Job. 35. 9.* || hertil bl. a. **Undertrykkelses-krig**. *Schiern. HS. I. 473. AOlr. DH. II. 107.* 2) til undertrykke 4. || (bot.) til undertrykke 4.1. Frugtknude-

rummenes Undertrykkelse. *Warm.-Frøpl. 425.* || til undertrykke 4.2. (de kristne ansaa) dette Foretagende som det allerfarligste, der nogen Tid kunde ophittes til Religionens Undertrykkelse. *Holb. Kh. 253.* Undertrykkelse af Dokumenter . . bestaaende i, at den i et Dokument indeholdte Bestemmelsesgrund for Handlingen unddrages Vedkommende. *Goos. II. 33.* **Undertrykker**, en. flt. -e. (især ☉) person, der undertrykker (3) (en del af) et folk. *vAph. (1759).* (Niels Ebbesen var) en modig Mand, opfyldt af Harme imod sin egen og sit Lands Undertrykker. *SvGrundtv. (DgP. III. 486).* Vi skal ikke kæmpe mod tyskerne, men mod undertrykkerne. *Linne-mann. NF. 155.* || (nu l. br.) om person, der underkuer, udnytter, foruretter en enkeltperson. Dette lille, qvindelige Overmod mod hendes gamle Undertrykkere var voveligt. *Gybl. (1849). II. 195.* En Fattig og en Undertrykker (Chr. VI: bedrager; 1931: Blodsuger) mødes. *Ords. 29. 13.*

Under-træ, et. 1) [III.2] ☉ kristpalme, *Ricinus communis L. Moth. Conv. U16. Have-Tidende. 1843. 126.* 2) [2] (ænyd. d. s.; nu næppe br.) stykke tommer, der ligger som underlag under noget; underslag (3.2). *VSO.* **-træde**, v. [23] vbs. (sj.) -else (Levin.). (ænyd. d. s., mnt. undertreden, jf. nht. undertreten, eng. undertread; nu næppe br.) 1) (jf. -trine) i egl. bet.: træde (noget) ned, under fod; nedtræde; sondertræde. folket undertraadde ham (1871: traadte ham ned) i porten. *2Kg. 7. 17 (Chr. VI).* En Karl (blev) undertraadt af en vild Hest og fik følgende Skade. *Dencimbriske Mercur. 1822. 227. jf.: *Til anden Undertræden vant, | Jeg denne (? det at en blomst nedtrædes af en skøn kvindefod) saa livsalig fandt. Bagges. SV184. 2) bil-ledt.: odelægge; tilintetgøre; undervinge; overvinde. i dit navn vil vi undertræde dem (1871: nedtræde dem), som staae op imod os. *Ps. 44. 6 (Chr. VI).* *Gjører Satan Tiden lang, | Vover det i Troens Glæde | Al hans Magt at undertræde. *Brors. 25.* Herren undertraadte vore Fjender. *Ing. VS. III. 70.* **-træffe**, v. [14] (dannet efter overtræffe (2); l. br.) i forb. som undertræffe ens forventninger, ikke svare til, være ringere end, hvad man havde ventet. (jeg) saa Kejser Max's Gravmæle, som . . undertraf min Forventning. *JLange. Breve. II. 28. ORode. (Pol. 114, 1903. 2. sp. 2).* Spillerne fra Czekoslovakiet undertraf ikke de Forventninger, man . . havde Grund til at stille til dem. *B. T. 126, 1922. 2. sp. 3.* **I. -træk**, et. [14] (efter eng. undertrick; jf. -betræk, -bid, -stik; mods. I. Overtræk) ♠ i bridge: hvert af de stik, spilleren faar under det antal, han har meldt. *H. Koppel. Auktionsbridge. (1923). 72. J. Warburg. Melding i Kontrakt Bridge. (1932). 107.* **II. -træk**, et. [2] 1) (sport.) tag i brydning, hvorved man fra knæliggende stilling tager fat i den fjerneste af modstanderens arme baade ind-*

og udvendigfra og søger at krænge ham over. *AC Meyer. Idr. I, 4. 46. Sportsleks. II. 638. 2)* (mol.) det forhold, at (rem)trækket ligger under møllestenene (mods. II. Overtræk 1). en Kværn med Undertræk. *Sora Amtstid. 23/4. 1947. 7. sp. 1. 3)* (sj.) lufttræk under noget, forneden. *L. Smith. Læ-, Heqns- og Smaaplantninger. (1929). 112. -trække. v. (sj.) 1)* [2] trække en linje, kontur paa undersiden af noget op. I det Fjerne grønne Øgrupper og nøgne Klipper, som ved Solstraalernes Brækning og de opstigende Dunster synes ligesom undertrukne med en søvglindsende Rand at svæve i Luften. *LBelmann. Erindringer. (1833). 16. 2)* [3] forsyne med betræk paa undersiden. Fileret Sengetæppe, undertrukket med Blegblaad. *Jesper Ew. PF. 58. † -trænge, v. [21] (ænyd. d. s.; efter mnt. underdringen, nht. underdringen) trænge til side ell. bringe i en lav, ydmyg stilling. jeg er saa ringe, at jeg er slet idel intet andet, end et undertrængt Menneske i Guds Huusholdning. Agerbech. FA. II. Dedic. 2. -trøje, en. [3] trøje, som bæres inderst paa kroppen ell. under jakke, vest olgn., men over skjorte osv.; nu især om underbeklædningsstykke (for mænd og kvinder), der dækker overkroppen. de (i rasphuset) indsatte . . . forsynes med . . . et par vadmels buxer, en vadmels undertrøje (osv.). Cit. 1708. (F. Stuckenberg. F. I. 139). naar (amagerne) ere i deres rette Prydelse, have de sorte blaae Klædestrømper, og røde Charlagens Undertrøjer (∴ røde uldenskjorter, jf. Amagerdragter. 38 ff.). EPont. Atlas. II. 219. blaa- og hvidstribet Undertrøje. Scheller. MarO. BerlTid. 27/4. 1949. M. 3. sp. 4. -tunge, en. spec. (jf. Under- B. 12; zool.) om et par folder paa tungens underside hos mange pattedyr. Boas. Zool. 622. -tvebak, en. (jf. Under- B. 12 samt II. Under, Under-hvede, -krydder; især bag.) tvebak, dannet af den underste halvdel af den overskaarne bolle. VSO. VII. 301. Vort Hj. I, 2. 22. -tvinge, v. [21] [-tven'ə] vbs. -else (Holb. DNB. 217. JSneed. III. 479. OFriis. Litt. 64). (ænyd. d. s., fsv. undirthinga; efter mnt. underdringen, jf. nht. underdringen samt tvinge (ind) under sig u. III. tvinge 3.2) 1) tvinge (et land, et folk) ind under sin magt, sit herredømme; underlægge sig (et land); besejre, underkue (et folk) og gøre sig til herre over det; tidligere ogs. m. h. t. enkeltperson: øve tvang mod ell. (m. h. t. fjende) overvinde, betvinge. de undertvang dem til (1871: tvang dem til at være) tienere og til tjenestepiger. Jer. 34. 11 (Chr. VI). Hercules, som undertvang de 5 Parter af Verden, maatte jo lade sig coujonere af en Dalila. Holb. Tyb. III. 5. Portugiserne vilde først dele den (∴ jagten efter guldet) med dem (∴ spanierne); men undertvanges. Blich. (1920). XVI. 193. Her Wdgerd Danske, der sejrrikt undertvang Hedningerne i Frankrig. OFriis. Litt. 218. (nu sj.) i forb. m. refl. pron., der styres af ver-*

bets første led (under-); de sydlige Lande, som Gother, Franker, Longobarder etc. have undertvunget sig. Holb. Ep. II. 383. (han) undertvang sig ham saavel ved sin artige Opførsel, som snilde Krigs-Puds. Schousbølle. Saxo. 58. (kongen) undertvinger sig 20 riger. AOlr. DH. II. 298. || (nu næppe br.) m. h. t. dyr: gøre sig til herre over; betvinge; spec.: bringe under tvang, tæmme olgn. Mængden af (rovdyr) har været større, førend Menneskene lærte at undertvinge dem. JSneed. VII. 56. see, din Konge kommer til dig sagtmodig, og ridendes paa et asen, og paa den undertvingte asenindes (1819: paa Asenindens) føl. Matth. 21. 5 (Chr. VI). Birch. Bibel-ske Historie. 18 (1820). 103. 2) (nu l. br.) billedl., især m. h. t. forhold: tilintetgøre, gøre det af med, kue ell. (især) jaa under kontrol, beherske, betvinge. *(Jesus) som Døden undertvang. Riber. I. 36. undertvinge Oprøret. Hjort. KritLitt. III. 108. || især m. h. t. (udslag af) egne drifter, lyster, følelser olgn. Kierlighed er en stor Mester . . . ofte kand den i et Øyeblik aldeles forandre alt vores Væsen, den undertvinger Naturen selv. KomGrønæg. II. 148. Selv en hårdet Krigsmand undertvinger ikke sin Smerte. Sander. NEbb. 101. (han) undertvang et Smil. HFEw. Liden Kirsten. (1896). 180. Den, der har undertvunget sig selv, bliver modig. JacPaludan. KK. 265. -tvinger, en. [-tven'ər] († -tvingere). fl. -e. (l. br.) person (væsen), der undertvinger. en Konge (der) ikke agter den stolte Titel af Verdens Undertvingere. LTid. 1741. 349. vAph. (1759). VSO. -tægt, en. (ænyd. under-tægt, -tekt, undertagelse, aftægt, indsigelse, forsvar, glda. undertekt; vbs. til -tage; jf. III. -tag samt Undertægt; nu kun dial.) aftægt (1). Kollerød. 76. MDL. Han sidder paa Undertægt. MO. han var den, der havde haft direkte Fordel af Mordet. Han havde sluppet Halvdelen af Undertægten og maaske erhvervet nogle rede Penge. Rosenkrantz. MV. 39. Lollo. billedl.: *Du (∴ Grundtvigs yngste søn, Fr. Lange G.) er en Skrabekage | Af Paradisets Bægt | Til Bod i Hungers Dage, | Til Danskens Undertægt. Grundtv. PS. VIII. 245. || hertil: Undertægts-folk (Strange. P. II. 19), -hus (UJF.) oft. -tærsker, en. [2] se u. Tærsker 3.1. -tøj, et. 1) om beklædningsgenstande. 1.1) [2] (nu næppe br.) beklædningsgenstand(e), der dannet den nederste del af damedragt, især nederdel (3). (han) kommer . . . forklædt som Fruentimmer, i mørkt Undertøj, med Kaabe og Hat. Hrz. KP. 43. Brandes. XI. 26. 1.2) [3] beklædningsgenstande, der bæres inderst (under-trøje, -benklæder, skjorte olgn.). VSO. Dan. 3. 21 (se u. Nederklæder). Undertøjet (∴ kvindernes) bestod af en Lærdesssærk . . . Benklæder brugtes ikke; man havde Klokker . . . derover et sort Underskjørt. Amagerdragter. 82. Dame-Undertøj.

Hvad hedder det? (1947). 110. billedl.: (mon) Misundelsen, naar den misundeligst atklæder et Menneske ham hans . . . Storhed, mon den kan saaledes trænge ind til det inderste Undertøil . . . Men Kjerligheden kan trænge ind indtil det Inderste. *Kierk.IX.168.* || (sj.) om et enkelt klædningsstykke. efter morgen-gymnastikken løb (hun) ind til mig med sit lille undertøj i haanden. *A.Hemmingsen. Kærlighedssynder.* (1947). 104. 2) [2] (fagl.) understel, chassis paa vogn, automobil olgn. *Cit.1898.* (OrdbS.). 1 Brædekasse (paa vogn) at beslaa med gl. Beslag og paasætte Undertøjet. *PriskurSmed. 59.* Trækvogn . . . Kassen grønmalet og Undertøjet rødmalet. *Politik.E.Kosterbl. 9/1923.1.sp.2.* || del af en drejebænk's mekanisme. *FagOSnedk. -tømmer*, et. [2] (ænyd. d. s. (Cit.1660. (Svendb Amt.1926.57)); tøm.) tømmer, der ligger under og bærer andet tømmer ell. brædder. *FagOSnedk.* || (foreld. ell. dial.) det tømmer, der indgaar i væggene i en bindingsværksbygning (som stolper, løsholter, syldestykker). *Bornh Haand Er. 82.* Aarb Frborg. 1918.18. -ud, adv. [17.1] (sj.) ud fornedet; nedenunder. (høet) i Forbindelse med det Ukrudtsfro, der gik underud af en nærboende Bondes Rensemaskine, udgjorde omtrent alt Foderet. *Hjemmet. 1907.486.sp.2.* -uld, en. (jf. Under- B2; fagl.) om de uldhaar, der hos visse dyr ligger under dækhaarene. ogsaa Underulden fra mere korthaarede Hunde . . . giver et rigtig godt Materiale (: til spinning). *NatTid. 18/1942.6.sp.5.* *Hvad hedder det?* (1947). 218. -vand, et. (ænyd. d. s.; jf. Under- B1.2; fagl.) det nederste af en vandmasse ell. vand, der løber under noget. Garnene maatte saa dybt ned, at de tidt kom i Klemme i det tunge Undervand. *AndNx.DM.I.37.* Pumpeanlæg (er) nødvendige for at bringe Undervandet til Overfladen, hvor det benyttes til Overrisling. *DagNyh. 1/1924.6.sp.1.* Det (: Softe Moths intriger) var som Undervandet, der ubemærket siver under Kridtjældet og bier sin Tid. *Rosenkrantz.G.I.159.* || om (det lavere liggende vand i) vandstrømmen, der har passeret vandhulet. *OpfB. 3II.1.43.* -vands, adj. og adv. (jf. Under- B1.3 samt under vandet v. Vand) som findes ell. anvendes, hører til under vandfladen. 1) (fagl.) i adjektivisk anv. (vekslende m. ssg., se -vands-). undervands Panserdæk. *Bardenfl. Som. I.20.* den Bundskade, der tilføjedes Skibet ved Paasejling af et undervands Skær. *DagNyh. 10/1904.2.sp.4.* undervands Udskydning af Torpedoer. *Scheller.MarO. billedl.:* Det . . . blev et afsat Lag i hans Sind, en undervands Dannelse. *TroelsL.BS.III.47.2)* (nu sj.) som adv.: under vandfladen, en hvid Sandhage, som var undervands om Styrborde. *Cit.1703.* (JensSør. II.56). Vogntøget holder (foran den aabnede bro) — kunde man endda komme undervands ad en Havnetunnel nede un-

der Skibenes Køl! *ORung.* (Danm HVC.71). -vands-, i ssg. [-vans-] (jf. -vands; fagl.) i betegnelser for hvad der er beliggende ell. foregaar, anvendes ell. hører hjemme under vandfladen; foruden de ndf. medtagne kan nævnes betegnelser for dele af skibe olgn., der ligger under vandlinjen, som Undervands-del, -form (af skibsskrog), -parti (fx. af isbjerg), -skrog; i talrige betegnelser for apparater, indretninger, beregnet til brug under vandfladen, ell. (hvad der henhører til) disses virksomhed, bl. a. Undervands-apparat (til torpedoudskydning), -belysning (af springvand), -ekko, -kabel, -klokke (paa fyrskib), -lampe, -lydsignal, -lys, -lytteapparat, -mine, -ramning (af pøle), -signal, -taageklokke, -taagesignal, -telegraf, -udskydningsapparat (til torpedoer), -værktøj og betegnelser for (krigs-)fartøjer, der kan sejle under vandet, og for deres virksomhed, bl. a. Undervands-angreb, -fart, -fartøj, -sejlsd; endvidere kan nævnes betegnelser for grunde olgn. i havet under overfladen, som Undervands-grund, -klippe, -skær. -vands-baad, en. (jf. U-Baad (u. U-3) og Dykkerbaad 2) krigsfartøj (med torpedo-udstyr), der er i stand til at dykke ned og sejle under vandoverfladen. *Dagbl. 19/1885.1.sp.6.* *AKohl.MP.I.100.* *OpfB. 4IV.576.* || billedl. ell. i sammenligninger. de smaa Krikænder ude i Vaagerne dykker som Undervandsbaade. *BovP.AD.27.* *det lyser af Vandstjerners vaargule Lov | under Vandkalves Undervandsbaade. *KWiinstedt.Min Have.* (1922). 76. (sport.) i best. f., om kunstsømningsovelse, hvor udøveren ligger i flydestilling paa ryggen under vandet og løfter det ene ben op (som et periskop). *Sportsleks.II.638.* || hertil Undervandsbaads-jager, -kaptajn, -krig, -mandskab, -taarn, -tilkøj (: lontilleg for tjeneste i undervandsbaade. Undervandsbaad-tillæg. *LovNr. 84 27/3 1934. nr. 219).* -tjeneste oft. -vands-blad, et. (bot.) nedstøkket blad (se nedsænke 4.1). *Raunkær.Floras.* (1906). 18. -vands-krig, en. † (den del af) krig, der føres v. hj. af undervandsbaade. *Pol. 7/1915.1.sp.5.* den uindskrænkede Undervands-krig, der førtes af Tyskland under Verdenskrigen (1914-18). *Sal. 2XXIV.262.* -vands-plante, en. (bot.) vandplante, hvis vegetative dele i alm. er nedsænkede under vandoverfladen, medens blomsterne ligger oven for denne (submers plante). *Warm.Bot.106.* -vands-sav, en. ☼ særlig sav til afskæring af pøle under vandet. *LandbO.IV.702.* *TeknLeks.I.575.* -vands-sluse, en. (fagl.) afvandrings-sluse, hvor vandet ledes ud i havet gennem en ledning, hvis yderste ende ligger under lavvande. *LandbO.IV.272.* -vands-svømning, en. (sport.) svømning under vandet. *Cirk.Nr.154 23/1922.* *Sportsleks.II.638.* -vands-tunnel, en. (fagl.) tunnel under et vandløb ell. hav, farvand. *OpfB. 3I.3.193.* -vands-vaaben, et. ☼ om undervandsbaade olgn. som krigsvaaben. *DagNyh. 29/1913.*

Till.1.sp.1. **-vands-øje**, et. (zool.) om det nederste parti af øjet hos tandkarpfen frøje (Anableps), der hyppig svømmer med det halve af hovedet over vandet. *L.Sal.XI.483.*

-vant, et. (jf. Under- B1.1) ⚓ *vant*, der tjener til afstivning af (under)masten. *Sø Lex.(1808).* (Tordenskjold) vilde heller ligge paa en Lægerval med slappe Undervant og Tværskjører i Stængerne, end om Bord i et Skrædderværksted. *Oehl.XV.34. Scheller. 10 MarO. -varme*, en. [2] (jagl.) varme, der paavirker noget fra nedden af (fx. varme under drivbed, under bagværk i oven). Butterdejs skal bages ved stærk Varme, især Undervarmen skal være god. *Const.Køgeb.234. HavebrL.³ II.391. billedl. ell. i sammenligninger: en ejendommeligt religiøs Undervarme (o: under kærligheden). TroelsL.XII.64. Der var en indre Hengivelse over hende, der virkede som Undervarme paa Pelle. AndNx.PE.III.114. 20 -vaske, v. [2] (sj.) d. s. s. -skylle. Vandet slikker Foden af (fortets) stærke Murværk og undervasker Grunden. *NJuel-Hansen.FraNientilHimalaya.(1884).196. -ved*, et. (jf. Under- B1.2; jagl.) det træ, der lægges nederst i kulmilen. *AfhandlingomKulttilvirkning.(1799).**

10. **-vejs**, adv. [onər'vai's] (især tidligere (skrevet) i to ord under vejs. *Hob.Hh.II.409. Falst.Ovid.28. Krydsede Klinger. (1918). 1. (ænyd. d. s. (Kalk.V.1161); efter ty. unterwegs, af ældre unterwegens (jf. ænyd. under weyens. Kalk.IV.780), (m. tilføjet adverbialt -s) af mht., oht. underwegen, mnt. underwege(n); jf. ænyd. under vejen (Kalk.IV.780.V.1161), sv. under vägen, eng. on the way, samt lat. inter vias, undervejs; jf. IV. under 12.6) paa turen, rejsen, farten ell. transporten ml. to steder. Cæsar ventede da med Forlængsel paa de Tropper, som vare under vejs. *Hob.Hh.II.409. *Din Haand er 40 varm, | . . Du har vist lidt | Af Heden undervejs. Hrz.KRD.48. han var undervejs (1819: reiste) og nærmede sig til Damaskus. ApG.9.3(1907). Undervejs hjem blev han i bedre Humor. Leck.Fischer.KM.172. (toget) skulde standse undervejs. Pol.⁴.1936.2.sp.5. i forb. som være længe ell. en vis tid undervejs: Vi vare tre Timer undervejs paa Bæltet. *MO.¹ vi har været længe undervejs (o: turen har varet længe) | || uegl., m. h. t. tænkt bevægelse. Min kiere Mand! Nu er De alt igien undervejs med en Kompliment; qvæl den for min Skyld i Fødselen. Skuesp. IX.5. Undervejs til mig selv. Pont.(bogtitel. 1943). inderst inde var hans Krænkelse undervejs til at blive til Raseri mod hans Hustru. Lauesen.S.234. Til foreløbig Orientering undervejs kan vi bestemme Folkevisen som et fortællende Digt i lyrisk Form. OFriis.Litt.81. i forb. være længe ell. en vis tid undervejs: (han) var saa optaget, at bare Lyden trængte ind til hans Bevidsthed, Meningen var længere Tid undervejs. *Elkjær. MH.30. (talespr. ell. dial.) i udtr. for, at et****

barn ventes, ell. for at en kvinde er frugtso- melig. Jo — det er for hvis der skulde være noget undervejs efter det første Ægte- skab. *AndNx.DM.IV.53. medens et Menneske (er ni Maaneder undervejs og en Elefant to Aar, kan det jo tænkes at en Kæmpe som Panevropa saagar bruger fem eller ti.KMich. (Pol.^{20/10}1926.I2.sp.6). || hertil (post-, jærnb.) betegnelser for post-, jærnbanelastationer undervejs paa en rute (og hvad hertil hører) som Undervejs-posthus (DSB.PlanV Postens Befordring.([maj.]1935).14), -station (Vingehjulet.^{30/5}1949.154.sp.2), -sted (FrOs. Postv.II.81), og (sj.) -post (om postbud, der er undervejs paa sin rute. Just i dette Øjeblik fik jeg et Brev med Undervejs-Posten. Tullin.I.369. -vender, en. [2] (landbr.) en slags vendeplov. *LandbO.III.823. -verden, en. [2] (ænyd. d. s. i bet. 2 (Kingo. SS.II.147); jf. -jord) 1) † den modstaaende del af jordkloden (antipodernes egne). *Moth. V133. 2) (især i best. anv.) || hvad der ligger under jordoverfladen, i jordens indre, især forestillet som en særlig verden (mods. Oververden 1); oftest om (sted i) denne verden, forestillet som bolig for overnaturlige væsener ell. (if. antik forestilling) som dødsriget, Hades, ell. som de fordomtes opholdssted, helvede. man gav (Harald Hildetand) efter Tidernes Brug en Hest med sig paa Baalet, at han paa den maatte ride . . til Underverdenen (Tartara). Junge.198. Grundtv.BrS.91. Orpheus i Underverdenen. Plakat fra Folketheatret.^{11/10}1860. de ere allesammen overgivne til Døden, for at komme til Underverdenens Land (Chr. VI: under jorden; 1931: Underverdenen). Ez.31.14. jf.: nu er (spøgelse)Timen gået — Underverden er overvundet! *St.Dreusen. K.171 samt: man ser dybe oplyste Huler ind under Jorden, hvor sorte Menneskehobe trænger sig sammen — Underverdenen, det vil sige en Station, 50de Gade (i New York), hverken mer eller mindre. JVVJens.OM.112. 3) (især i best. anv.) || billedl. anv. af bet. 2, om hvad der ikke er umiddelbart tilgængeligt for iagttagelse, skjuler sig bag noget, ikke kommer frem i dagens lys. *Høstens Nat har venligt | dæmpet Tid og Sted, | sænket Sind i Drømmes | Underverden ned. Thøg Lars.(Nordiske Digteres Nytaarsgave.1919. 28). den Opsigt, (psykoanalysen) har vakt om Sjælsens Underverden. Friis-Møll.EtNarreskib.(1935).21. || om de laveste samfundslag ell. (nu især) forbryderverdenen (i en storby). den Beundring, han (o: en forbryder) nyder overalt i den københavnske Underverden. Brodersen.T.138. Kristendommen, det var Slaverne der rottede sig sammen, Underverdenen som kom ovenpaa, og som har haft Ordet, siden Antikens Dage. *JVVJens. RF.80. lovlydige og derfor ufarlige personer har afleveret . . vaaben, medens det af tilfældige ransagninger tydeligt fremgaar, at underverdenen og den sorte børs er rigeligt*****

forsynet med vaaben. *Ugeskr. f Retsv. 1947. B. 235.* -vest, en. [3] (foræld.) vest, der bæres under et andet klædningsstykke. S&B. Søstrene havde da travlt med hans Kalvekrøs og fine Underveste. *Vilh. And. VT. 26.* -vigtig, adj. se -vægtig. -virkende, part. adj. (til III. Under 3; l. br.) d. s. s. -gørende. et Billede af Guds Moder, som Indbyggerne tillægge en undervirkende Magt. *Holst. V. 281. MO. II. 1403. D&H. II. 517.* -virkning, en. (til III. Under 3; nu sj.) (virkning af) undergørende kraft. *Naar Intet længer Jordens Hersker (?: mennesket) blinder, | Da seer han Undervirkning rundt omkring. *Oehl. I. 109.* Troens „høiere Erkjendelse“, der skylder en ved en guddommelig Undervirkning tilveiebragt Potenssation af de naturlige Evner sin Tilværelse. *Brochner. TV. 19.*

undervise, v. [ʌnər,viːsə] præf. -te (tidligere undertiden skrevet -de. *Birch. Bælske Historie.*¹⁸ (1820). 90) ell. (nu kun arkais., sj.) -ede (Holb. *Kh. 292. sa. Hh. II. 14. J. P. Jac. I. 138*). vbs. -ning (s. d.). (gl. da. vnderwijsæ og vnaneruysæ (Mand. 30); fra mt. underwisen, jf. nht. unterweisen, mht. underwisen, vise tilrette under samtale; vist til ty. unter, mellem, blandt (se IV. under 15); jf. underrette)

1) (nu kun m. overgang til bet. 3-4) give (en) meddelelse ell. underretning om noget (direkte ell. indirekte) ell. gøre en bekendt med, sætte en ind i, orientere ell. vejlede en m. h. t. en sag; ogs.: (paa) vise, udpege noget (for en). Lærer mig, og jeg . . vil tie; og underviser (1871: viser) mig, hvad jeg haver faret vild udi. *Job. 6. 24* (Chr. VI). jeg skal føre min Sviger Mama og Mademoiselle Isabelle til Mad: la Fleche, for at undervises, hvordan højeste Fruentimmer Mode nu er i Paris. *Holb. Jean. IV. 6.* Efter at Dronningen var bleven underviist om Ambassadeurens Mistanke, lod hun ham sige . . at hun vilde holde alt hvad hun havde lovet Dagen tilforn. *sa. DH. III. 124.* hun befalede mig at dække Theebordet, og underviste mig . . om hvad herved var at iagttage. *Gylb. V. 30.* || m. tings-subj. du kalder dig en Jøde . . og roser dig i Gud, og veed hans Villie, og prøver Tingenes Forskiel, underviist (1907: idet du undervises) af Loven. *Rom. 2. 18.* Saadan . . Indskrifter, kunne undervise om et og andet Vigtigt. *J. P. Aludan. Moen. I. (1822). 16.* || være undervist (i noget), være orienteret i, bekendt med noget. Giver nogen Dommere een Uretfærdig Dom ud, og det skeer, fordi hand er ikke ret underviist i Sagen (osv.). *DL. I—5—3.*

2) (nu næppe br.) mere spec. anv. af bet. 1: give en instruks, direktiver, anvisninger ell. raad, paamindelse, tilskyndelse. de toge Pengene, og gjorde, som de dare underviste (1907: som det var lært vem). *Matth. 28. 15.* underviist (1907: tilskyndet) af sin Moder, sagde hun: giv mig

hid Johannes den Døbers Hoved paa et Fad. *Matth. 14. 8.* *Daarlige (?: jeg taabe) som underviser Himlen, | Hvorhen bortrives du af Angst og Medynk (?: hvad vover jeg at sige p. gr. af angst og medynk)? *Ew. (1914). III. 191.* Jeg vil derhos lade ham undervise om: at om Nogen vil udfritte ham om Eder . . skal han blot svare . . at han veed det ikke. *Blich. (1920). XXVIII. 28. m. tings-subj.:* Jeg vil love Herren, som gav mig raad; ja mine nyere undervise (1871: paaminde) mig om nætterne. *Ps. 16. 7* (Chr. VI). jf.: Underviste ved en Drøm droge de . . til Galilæa. *Horreb. II. 357.*

3) (nu kun m. overgang til bet. 4) i al alm.: (søge at) bibringe en kundskaber, viden, lærdom, en nyttig lære, højere oplysning, rigtige anskuelser oln.; lære en noget; belære en. Leviterne underviste Folket om Loven (1931: udlagde Loven for Folket). *Neh. 8. 7.* En . . fornuftig Mand søger at undervise got Folk med lærde Discourser. *Holb. Hex. IV. 4.* Jesus . . underviiste dem i mange Ting. *Birch. Bælske Historie.*¹⁸ (1820). 90. De (?: præsterne) skal . . undervise dem i (1871: kundgjøre) Forskellen mellem rent og urent. *Ez. 44. 23* (1931). m. tings-subj.: En Comædie er et Speyl, som forestiller menneskelige Feyl saaledes, at den fornøyer og underviiser tillige. *Holb. UHH. Prol. 3. se.* || part. undervisende brugt som adj.: belærende; som man lærer (meget) af. een af de mest undervisende Lærde, jeg har kiendt. *Fr Sneed. I. 431.* sædvanlig blev Udtrykket (?: pragmatisme) taget paa Polybs Maade som den undervisende eller demonstrerende Beretning. *Johs. Steenstr. IID. 7.*

4) om lærer: søge at bibringe en elev indsigt, kundskaber i et fag ved forelæsninger, gennemgang af (og eksamination i) stoffet ell. ved anden pædagogisk fremgangsmaade. Dægnene (skal) undervise Ungdommen i Børnelærdommen. *DL. 2—15—2.* Endog den hellige Historie selv bør behandles med megen Forsigtighed, naar man underviser Born. *J. Sneed. IV. 140.* Ved at undervises sammen med andre Børn gaar det bedre op for Børnet, at Livet giver Pligter at opfylde, og at det kræver Disciplin. *Panum. 544.* se ogs. u. I. Time 8. 2. || i forb. som vel underviist, (nu næppe br.) som har nydt god undervisning, faaet en god uddannelse. det synes fast umueligt, at denne falske Prophet (?: Zoroaster) har kundet sammensmede saadan Religion, med mindre han har været vel underviset og opdragen i den Jødiske. *Holb. Hh. II. 14.* duelige Lærere, som, selv vel underviste, kunne undervise Andre. *Mynst. Jonstr. 15.* en Læge, der, lig de Fleste af hans Fag paa den Tid, kun var lidet underviist. *Hauch. II. 199.*

Underviser, en. [ʌnər,viːsər] fl. -e. (ænyd. undervisere) person, der underviser; især (skol., univ.) til undervise 3 og (navnlig;

4: person, der underviser elever; lærer, professor osv., betraget m. h. t. dygtigheden i at undervise. Men saa maae Du tillige vide, hvad denne Mand (o: en skoleleder) i Fremtiden bliver Dig, Din største Velgiører. Din Underviser og Ledsager. *Biehl. (Skuesp. III, 4. 47)*. Saaledes var det Æresposter og Tilsynshverv ved Universitetet . . . der tilbødes Adelen, ikke Stillingen som Lærere og Undervisere. *Johs Steenstr. Bonden og Universitetet. (1888)*. 3. Høedt var . . . som Lærer uforlignelig, den eneste store Underviser eller Indøver, som vor Theaterhistorie har kendt. *EBrand. (Pol. 2°/10. 1935. 13. sp. 4)*. min Virksomhed om klinisk Underviser. *KFab. Mit Universitetsliv. (1943)*. 102.

Undervisitet, et. se Universitet.

Undervisning, en. [ʰonərviʰsneŋ] ell. (glåds.) [onərviʰsneŋ] (sm. *Jesp. MFon. 2135*). undervisning. *Hoysg. AG. 7* (jf. *Bertels. H. 246*). 20 *ft. (nu sj.) -er* (se især bet. 4 slutn.). (ænyd. d. s., glåds. underviisning, beløring (GDLove. V. 123), jf. mnt. underwisinge; vbs. til undervise) **1)** (nu næppe br.) til undervise 1: meddelelse, underretning om ell. kendskab til en sag. Vanvittighed (o: uvidenhed), eller Vrang Undervisning (hos dommeren). *DL. I—5—3*. **2)** (nu næppe br.) til undervise 2: instruks, anvisning, raad ell. paamindelse. Den forsmædelse, og forhaanelse skal være en underviisning (1871: til Advarsel) og forskrækkelse for hedningerne, som ere trindt omkring dig. *Ez. 5. 15 (Chr. VI)*. **3)** (nu kun m. overgang til bet. 4) til undervise 3: beløring; ogs.: opdragelse; optugtning. skjøndt jeg (o: gud) lærte dem tidligen og ideiligen, hørte de dog ikke, saa at de annamede Underviisning (1931: vilde de ikke høre eller tage ved Lære). *Jer. 32. 33*. 18 Ark, han havde skrevet derover til sin egen Underviisning. *Ørst. Br. I. 28*. han lærde dem meget ved Lignelser, og sagde til dem i sin Underviisning (*Chr. VI*: lærdom): Hører til: see, en Sædemand gik ud at saae. *Marc. 4. 2*. Daarerne foragte Viisdom og Underviisning (*Chr. VI*: tugt; 1931: Tugt). *Ords. 1. 7*. **4)** til undervise 4; ogs. om indbegrebet af den i skole, ved læreanstalt osv. givne uddannelse, om skolegang olgn. *Han (o: magisteren) haver nu kun 5 Skolarer, som betale | For underviisning i Stats-Konster og Morale. *Holb. MpS. 276*. Du maa give ham Underviisning i at ride, skyde og fægte. *Heib. KM. 17*. jeg tager Underviisning i at skrive Fransk. *Brandes. Br. I. 114*. Underviisningen (o: i en skole) begynder igen d. 15de August. *D&H*. Underviisningen drives ved Forelæsninger, Eksaminatorier og Studiekredse. *Hage. II. 671*. fri, gensidig, indbyrdes underviisning, se I. fri G.s., gensidig, indbyrdes 2.1. || (nu næppe br.) om den enkelte lektion (2). Min Hensigt er at . . . undervise den Deel af dem (o: læserne), som kan behøve mine Underviisninger. *PAHeib. R. I. 4*.

han lod hende tage Deel i . . . mine Underviisninger. *Blich. (1920)*. X. 174. **Undervisnings-**, i ssg. (især skol., univ.) af Underviisning 4, bl. a. (foruden de nåf. medtagne) Underviisnings-aar (jf. Skoleaar 3), -arbejde, (til) -brug, -emne, -frihed, -færdighed, -gren, -kyndig, -lokale, -maade, -metode, -plan (jf. Skoleplan 2), -stof, -tid og betegnelser for hvad der anvendes ved underviisningen som Underviisnings-apparat, -film, -materiale, -materiel, -middel. **-anstalt**, en. anstalt, hvor der gives (især: en speciel ell. højere) undervisning. *Mynst. Vis. I. 77*. Bjergværks-Academiet (i St. Petersborg) en Underviisningsanstalt for 250 unge Mine-Ingenieurer. *Holst. IV. 196*. Som Underviisningsanstalt byggede Akademiet i Baches Ungdom endnu i alt væsentligt paa den Eckersbergske Tradition. *PChristians. OttoBache. (1928)*. 25. **-assistent**, en. (univ.) en ved en højere læreanstalt ansat person, der som lærerens (professorens) medhjælper udfører en del af underviisningen. *Lektionskatalog. 1927. I. 25*. **-fag**, et. **1)** (sj.) i best. f.: d. s. s. Skolefag 1. Nogle uforgribelige Tanker om den nærværende Giøring i Underviisningsfaget. *Tauber. (bogtitel. 1790)*. **2)** (jf. Skolefag 2) fag, hvori der undervises ved skole, læreanstalt osv. *S&B. Lov Nr. 223 1/2. 1923*. § 22. **-genstand**, en. (nu næppe br.) emne, hvori der undervises. det danske Sprog . . . er indført som Underviisnings-Gienstand ved Seminarierne. *Engelst. Nat. 50*. *Bojesen. Aristoteles's Statslære. II. (1852)*. 32. **-hemmet**, part. adj. om barn: som ikke kan følge med i underviisningen. *Sal T. 1943-44. 47*. **-inspektion**, en. en underviisningsinspektors virksomhed ell. kontor. *Cirk. 1911*. 1881. *Krak. 1946. II. 2627*. **-inspektør**, en. (tidligere -inspektor. *Resol. 2°/1848*) embedsmand, der paa underviisningsministeriets vegne fører tilsyn med underviisningen i de lærde skoler ell. (nu) i mellem- og gymnasietskolen. *Schand. AE. 23*. For Tiden findes to Underviisningsinspektører, en for Gymnasietskolen . . . og en for Mellem- og Realskolen. *Sal. XXIV. 263*. **-minister**, en. (om da. forhold fra 1916) leder af et underviisningsministerium. *S&B. kirke- og underviisningsminister, se u. Kirkeminister*. **-ministeriel**, adj. (l. br.) adj. til -ministerium (og -minister). *Pol. 2°/1949*. 7. sp. 1. **-ministerium**, et. ministerium, hvorunder sager vedrørende den højere og lavere underviisning, institutter og samlinger for viden-skab og kunst m. m. henhører; m. h. t. danske forhold om det ved *Bek. Nr. 129 2°/1916* (ved deling af det tidligere Kirke- og Underviisningsministerium, se u. Kirkeministerium) oprettede selvstændige ministerium. *S&B. Sal. 2 XXIV. 264*. **-pligt**, en. **1)** (l. br.) pligt for en ved skole, læreanstalt osv. ansat person til at undervise (i et vist antal timer). *Hævebr L. II. 1043*. **2)** (jf. Skolepligt) pligt for forældre ell. værger til at lade et barn (nu: i al-

deren 7 til 14 aar) nyde forsvarlig (anerkendt) undervisning (hjemme ell. i skole). LovNr. 223^{1/2}, 1923. §2. **-sprog**, et. sprog, hvorpaa der undervises i en skole (især: i et vist flersproget område). Allen.DS.II.111. LovNr. 223^{1/2}, 1923. §6. **-time**, en. (jf. I. Time 8.2). Riber.(Egeria.I.1.(1804).221). Han var . . . helt henvist til at leve af Undervisningstimer. Brandes.II.220. Den ugentlige Skoletid til samtlige Fag og Øvelser . . . maa ikke overstige 30 Undervisningstimer paa 50 Minutter. LovNr. 62^{3/4}, 1903. §17. **-væsen**, et. (jf. Skolevæsen) indbegrebet af hvad der hører til et omraade (et lands) undervisningsanstalter, skoler osv. og deres virksomhed. Rahb.Min. 1788.III.273. ministeriet for kirke- og undervisningsvæsenet, se Kirkevæsen.

Under-vogn, en. (fagl.) 1) (jf. Under-B1.2) nederste del af vogn (jærnbanevogn, lokomotiv olgn.); understel, chassis olgn. (i modsætn. til vognkasse, jading olgn.). Moth. V229. Dertil (o: at føre kongen) blev brugt en lukt Vogn, tagen af sine Hiul og Under-Vogn, og sat paa en lang Slede. Slange. Chr IV. 1476. MDL. 646. Undervognen . . . tjener til at bære Vognkassen og til at muliggøre Vognens Bevægelse paa Skinnerne. DSB. Matr. I. 9. Motorvogn . . . graamalet Undervogn og sort Overdel. Politie. Kosterbl. 7¹¹, 1925. I. sp. 2. 2) [2] en slags vogn, der tjener som rullende underlag for noget, f. ex. for kanon, kran, redningsbaad. (matroserne) førte en Svingbasse paa en rødmalet Undervogn med sig. HAMall. E. 105. Kørekraner, anbragte paa en særlig konstrueret Undervogn. DSB. Ordre K. 29. **-voksen**, **-vokset**, part. adj. (til gl. da. vndhervoxæ, jf. mnl. (part.) underwassen, hty. unterwachsen; sml. -vækst) 1) [2, 3.1] (nu kun dial.) vokset (op, ud) under noget andet; undergroet. jf.: Faar skal klippes paa Næ; om For-aaret og paa Ny om Efteraaret, saa er de bedst undervoxede. UfF. 2) [14] (sj.) som er holdt nede i sin vækst, kun naar ringe højde. kun nogle faa Marker og en lille undervoxen Skov laae imellem Klosteret og Slottet. Sæft. Sommerfugle. (1821). 9. **-vurdere**, v. [14] vbs. **-ing** (Blich. (1920). XXI. 187. Vort Land. 2^{1/2}, 1904. 2. sp. 7). vurdere for lavt; underskatte; især i uagl. anv., f. ex. m. h. t. kræfter, magt, dygtighed, betydning. det er en farlig Sag at undervurdere sin Fjende. Hauch. VII. 251. sin egen digteriske Produktion undervurderede han. Schand. O. I. 223. paa hele den menneskelige Kulturs Vegne maa man advare mod at undervurdere Erfaringsvidenskabens Hoffd. DF. 36. **-væg**, en. (jf. Under-B1.2; især bygn.) nederste del af en væg. Danm Kirker. VIII. 42. || spec.: væggen under løsholterne i bindingsværk. H Zangenberg. Da. Bondergaarde. (1925). 72. UfF. **-vægt**, en. [14] 1) lavere vægt end en anden vægt ell. (især) end den rette, normerede ell. normale vægt; navnlig om for ringe vægt af en leveret

vare; ogs.: hvad noget mangler i at have den rette vægt. Moth. V 88. Kierk. VII. 88 (se u. Overvægt 1.2). give en Undervægt paa Varer. D&H. hun (især) blevet befundet undervægtig (o: hos skolelægen). Mor betragter det som en stor Skam . . . det med Undervægten. TDilleven. BG. 76. Svind og Undervægt maa . . . medkalkuleres i en Vares Kostpris. Hage. I. 635. 2) (l. br.) billedl. anv. af bet. 1, om mindretal, underlegenhed i en ell. anden henseende, underlødighed olgn. det Kjø, som paa et Sted er i Overvægt, begav sig andendsteds hen, hvor det er i Undervægt. Scharling. Christelig Sædelære. II. (1886). 447. Undervægt af Stemmer. D&H. det udenlandske Repertoire, de optraadte i, var alffor ofte af aandelig Undervægt. Dag Nyh. 7. 1933. 10. sp. 1. || om underbalance, underskud. En offentlig Casses Undervægt. MO. **-vægtig**, adj. [14] († -vigtig. jf. vAph. (1759)). (jf. -vægt samt ty. unterwichtig) 1) i egl. bet.: som har lavere vægt end noget andet, ell. (især) som vejer mindre, end det skal (end det rette, normerede ell. normale); som har undervægt (1). Undervægtigt Ducat. vAph. (1764). En Klage, saa gammel som Bagerlavet selv, er den over undervægtigt Brød. Troels L. V. 30. Drengen var undervægtig og svagelig, men han stod det dog igennem. Buchh. Su. I. 33. formedelst hans Moders uheldige Fald paa en Trappe var (drengen) kommet til Verden med ungefæhr to Punds Undervægtighed. Gyr Lemche. S. IV. 76. 2) $\otimes$ billedl.: som ikke har tilstrækkelig kraft, fynd, ell. (især) som ligger under jøvnmaalet, er underlegent, temmelig ringe m. h. t. værd, betydning, er underlødigt olgn. intet Øjeblik under Læsningen fik (jeg) Indtryk af noget som helst Undervægtigt. Stuck. (Breve ml. Stuckenbergh og LC Nielsen. (1946). 69). Nationer med færre Soldater og Kanoner er blevne erklærede for „undervægtige“ („minderwertig“). Hoffd. LT. III. han slættede mange formentlig overflødige Ord . . . ligeledes ombyttede han . . . en undervægtig Vending med en mere prægnant. Rubow. LS. II. Fantasisikkelsen Herman Ronges sædelige Undervægtighed. Jørg. EA. II. **-vækst**, en. (ænyd. d. s. (om underhaar)) 1) [2] (især forst.) hvad der vokser nede under højere vækster; især om bevoksning i skov af lavere træer, buske olgn. under de højere træer; (vækst, bevoksning i en) undervokst. Undertiden kan Eg danne Undervæksten under Skovfyr. Landm B. III. 232. Gennem Hækens Undervækst af langt visent Græs kiggede Einar ind i Gangene. JV Jens. EE. 23. store Strækninger af Hasselundervækst under Egene. Aarb. Præstø. 1936. 82. 2) [14] (nu sj.) vækst, højde, der er lavere end normalt, ell. lav vækst, der skyldes vantrivsel. jf.: hele Jødefolket . . . har været undervækstligt. JV Jens. AS. 48. || † Undervekst . . . kaldes en vanskabt vekst. Moth. U61. **-værd**, et

ell. **-værdi**, en. [14] (*jf. ty. unterwert; sj. mindreværd*, den biehlske Comedies Under-værd. *NyerupRabh.VI.108.* legemlig og åndelig underværdi er just et fremtrædende træk i dette bundlags (*o: proletariatets*) struktur. *GadsMag.1921.263.* † **-værdig**, *adj.* (**vunder-**. *Pflug.DP.164. Skuesp.V278.*) (*efter ty. wunderwürdig, jf. ty. wundernswürdig; til ty. wunder (se III. Under) og wundern (se II. undre)*) *beundringsværdig; vidunderlig; ogs.: mærkværdig.* *Det Under-værdig Rom. *PoulPed.DP.(1937).71.* Dom-Kirken . . er en under-værdig Bygning, og bliver holden for det ottende Mirackel. *Pflug.DP.145.* sit Fædrelands Revolution, paa hvis store, skrækkelige, og underværdige Scener August ofte og gerne hæftede sit Øie. *Rabh.Fort.II.470.*

I. Underværk, et. [lonær,værg] (*nu kun (sj.) arkais. Vunder-*, *Brors.155. Anti-Spectator.161. NordBrun.Jon.74. Leop.EB.237. ftl. -er ell. (nu næppe br.) -e (Brors.155. Lodde.NT.39. Suhm.II.223. Tullin.I.189) ell. (nu næppe br.) d. s. (LMFasting.VF.100. Graah.PT.II.195. JSneed.III.193).* (*ænyd. (v)underværk; fra ty., mnt. wunderwerk; til III. Under 3*)

1) (*nu især i den l. 59 angivne anv.*) *gerning, handling, begivenhed, der (synes at) skyldes overnaturlige kræfter; undergerning; mirakel; m. afsvækket bet. om handling osv., der er meget mærkelig, overraskende, sker som ved et mirakel ell. er af enorm virkning olgn.* de mange Underværk, som skulle være skeedte ved hans Grav. *LTid.1731.619.* *i Tidens Aftenrøde | Klares skal det Underværk, | At vor Drot stod op af Døde. *Grundtv. SS.I.223.* slipper jeg levende herfra er det et Underværk. *Ing.EM.I.127.* Lad dem takke Herren for hans Miskundhed, for hans Underværker (*Chr.VI: underlige gjerninger; 1871: underfulde Gjærninger*) mod Menneskens Børn. *Ps.107.8 (1931).* Hver Uge skete et nyt ondt Underværk. Han var som en utæmmet Tyr brudt løs i den fredelige Hjord. *Lauesen.MF.69.* || *i forb. gøre underværker, gøre undergerninger, mirakler ell. (m. afsvækket bet.) udføre store bedrifter.* *dend og dend Person, en verdslig eller Clerk, | Har gjort og i sin Grav endnu gjør Underværk. *Falst.(DSt.1929.61).* *Du gjør vist Underværker, | Hvis du det (*o: fadet med kaal*) tømme kan. *Wess.45.* *Jødelands Apostel-Skare! | Hvad i Verden kan forklare | Kraften i dit gamle Ord, | Som endnu gjør Underværker. *Grundtv.SS.II.273.* Den Mand gjør ingen Underværker *o:* man kan ikke vente stort af ham. *JHSmidth.Ords.169.* *nu især om ting ell. forhold: have stor virkning; frembringe store resultater.* *Tid og Flid kan gjøre Underværker. *Oehl.I.292.* „De er nu et ganske andet Menneske, end da De drog hjemmefra.“ — „Ja, Du har Ret! . . Omgangen med Møller . . og Souffleur

Holm har gjort Underværker.“ *PalM.II.207.* Det er Sol og Varme, han trænger til . . nogle Aars Ophold i fremmed Luft vilde gøre Underværker. *Pont.LP.VIII.188.* || *her-til (nu næppe br.; jf. Mirakel-) bl. a. Underværks-doktor (Werjel.E.I.142), -kur (Funke.(1798).74).*

2) (*især* **U**) *værk, der er (som) skabt ved overnaturlige kræfter; hvad der (især i naturen ell. af menneskelige frembringelser) er af en vidunderlig storhed, sindrig-hed; vidunder.* Underværk . . store, og konstige bygninger, som en hver bygmester ei kand eftergøre. *Moth.U61.* *Mystisk Helligdom omsvæver | Deres (*o: guldhornenes*) gamle Tegn og Mærker. | Guddomsglorien ombæver | Evighedens Underværker. *Oehl.XXIV.60.* Skulde hvad der gjælder om mig Stakkel (*o: liljen*), ikke gjælde om det, at være Menneske, der jo er Skabningens Underværk. *Kierk.VIII.254.* Huset, jeg vil bygge, skal være stort, det skal være et Underværk (*Chr.VI: forunderligt; 1871: vidunderligt*). *2Kron.2.9 (1931).* Hovedet (*o: paa en statue*) . . er et helt Underværk for sig. *FrPoulsen.KGK.15.* || *i forb. m. af: et unikum, vidunder af. hun er et Underværk af Modgang, Adelmogighed og Dyd. Skuesp. I.4.30.* hans Daatter, som var et Underværk af Deilighed. *Grundtv.Saxo.I.54.* Tronen, en byzantinsk Kejser sad paa . . var et Underværk af Mekanik. *FrPoulsen.RK.46.* || *i forb. verdens (syv) underværker (især tidligere ogs. de syv verdens underværker), om syv mærkelige bygninger og kunstværker i den græsk-orientalske verden i oldtiden (jf. u. Mirakel 1).* (*Semiramis har*) højt over Jorden ladet bygge en Lyst-Have, som i blant Verdens Vunder-Vereker blef regnet. *Pflug.DP.376.* *eid Verden fjorten | Af Underværker — syv dog har den blot — | Bar denne Perle Prisen. *Heib.Poet.II.155. Sal.²XXII.939.* Blandt de syv „Verdens Underværker“, hvori man i sen-klassisk, aleksandrinsk Tid saa Kulminationen af teknisk-kunstnerisk Evne i Hellas og Orienten, var „Babylons Mur“ det ene. *UnivProgr.1939.I.17. jf.: Jeg har maattet holde mig til Madvigs Grammatik — naa, det er da ogsaa et af Verdens syv Underværker. Schand.AE.239.* et ottende underværk, om hvad der kan sidestilles med de syv underværker (*jf. u. Mirakel 1*). denne saa herlige Kirke kand med Billighed kaldes det ottende Vunderværk i Verden. *Borrebye.TF.544.* Krystalpaladset i Sydenham . . dette ottende Underværk. *Casse.IE.92. Leop.EB.237. iron.: Verdens ottende Underværk (o: en chaussée i Gassum sogn, Randers amt). Blich.(1920).XXI.137.*

II. Under-værk, et. [2] (*l. br.*) *understel olgn. alt Underværket (af vognen) var klinet til, den lignede en Snevogn. JVJens. NH.224. spøg.: hvor Skørterne ikke fik Tid at presses ind under, kunde der rejse sig*

en hel Port i Rundbuestil, der aabnede Udsigt til Damens „Underværker“ i betænkelig Grad. *Aarb.Soro.1925.25.* **-vætte**, en. [2] (*dial.*) en *underjordisk* (2.4) *Kok.Da.Ordsprog.* (1870).nr.30. *Feilb.B.L.46.* **-ændre**, v. (jf. -ændring; sj.) *ændre ved en underændring.* S.&B. **-ændring**, en. (l. br.) *ændring i en ændring.* S.&B. || hertil **Underændringsforslag**, (polit.) *forslag til forandring i et ændringsforslag.* *Rigsdagst.F.1851/52.sp.3513.* 10 *ForrFolketing.§22.* **-ærme**, et. 1) [1] *underside af ærme; del af ærme, der vender nedad ell. indad mod kroppen.* Gaee med Huller, Fedtpletter paa Underærmerne. *Levin. Sy StrikkeB.81.2.* 2) [3] *ærme, der ligger inden under et andet; især om løst, snøvert ærme, der kommer frem under et kort, vidt ærme og dækker underarmen.* VSO. de vide Polkaærmer gled helt op, op over de brusende, hvide Underærmer. *J.P.Jac.II.130.* Hun tog hvide Flors Underærmer paa. *Drachm.II.443.* frem fra Ærmeopslagene stikker hvide, broderede Underærmer „engageanter“, som blev til „andra skanter“ paa Dansk. *Ellen.Andersen.Som man klædtesig.* (1939).9. || (nu næppe br.) *skjorteærme.* han atrakr sin Kjole og løb ud paa Gaden i de bare Underærmer. *Hostr.FG.32sc.* **-ættse**, v. [2.3] vbs. **-ning**, (jagl.) (*lade syren*) *ætte for længe ved fremstillingen af en klicheé, saa den æder sig ind under billedets streger.* *Bibliot.H.3.I.468f.* **-øvrighed**, en. (*ænyd. d. s.; emb.*) *forvaltningsmyndighed i første instans (mods. Overøvrighed), nu (efter 1919) om politimestrene, før den tid om herredsjogeder og birkedommere paa landet, byfogeder og kgl. borgmestre i byerne.* DL. 1—9—16. *Norreg.Privatr.I.294. PoulAnd.F.487.* **und-falde**, v. [-fal'ə] (gl'da. undfalle, fsv. un(t)falla; fra mnt. unt-, entvallen, jf. hty. entfallen († empfallen); nu kun arkais. 40 (sj.)) 1) *som udtr. for, at noget falder fra en, slipper en ud af haanden, ell. (i videre anv.) at man gaar glip af, mister noget.* 1.1) *i al alm.* *Hil være . . | Dig (o: Snorre) første blandt Islandets Skjalde! | Som, selv skjönt omgjordet med Forfædres Sværd, | Dog ej lod Dig Harpen undfalde. *Blich.* (1920).VIII. 131. det fromme Plekter var dog allerede en Snees Aar tidligere undfaldet hendes (o: Dorthé Engelbretsatters) svage Hænder. 50 *Barfod.* (Stub.v11). || uegl.: *undslippe en; dels om ytring: falde en ud af munden; dels om forhold, tanke: falde en ud af hukommelsen; undgaa ens opmærksomhed.* *ak hvad Ord undfaldt min Mund! *Rahb.PoetF.II.73.* Det er ganske undfaldet min Erindring. VSO. Sikkert maa det i Dag være en stor Helgens Dag, som er mig undfalden af Hukommelsen. *Thom.La.Skitser og Eventyr.* (1881).216. 1.2) (jf. bet. 2.2) *om følsele: forlade; svigte.* *Vor Helt i denne Nød hans Mod og ej undfalder, | Men med Koldsindighed hand Folket sammenkalder. *Holb.Paars.43.* *Aldrig hendes Venskab ham undfalder. *Rahb.*

PoetF.II.111.2) *om person: gaa bort fra; forlade.* 2.1) *do fra.* *Fader og Moder undfaldt mig begge; | som Hittebarn paa en hellig Plads | for alt skylder Tak jeg til Loxias (o: Apollon). *ThorLa.* (StSprO.Nr.85. 10). 2.2) (jf. bet. 1.2) *falde* (9.7) *fra; opgive; svigte.* *Før skal Jordens Grundvold bryste, | Før hand (o: gud) skal undfalde dig. *Kyhn.PE.a8.r* *(han) undfaldt feig | Sin beste Ven i Proven. *Bagges.II.39. Blaum.AH.315.* jf.: *At ikke han (o: Harald Klak) skulde, naar Røsten tav, | Undfalde tilbage i Henskab. *Grundtv.* (Kirketid.1847.sp.545).

undfange, v. [on'fan'ə, især kirk. hun-] jf.: U læses som u . . i undfange. *Høysg. Anh.22;* tidligere ogs. m. tryk paa 2. led, jf. *AaHans.S.123.* præf. **-ede** ell. (nu sj., jf.: „nu undfangede.“ *Levin.*) **undfik** (1Mos. 21.2 (1931: undfangede). *Holb.DH.I.623.* 20 *Grundtv.PS.I.475. CKMolb.Dante.I.46. MO. jf. VSO.*); part. **undfanget** ell. (især i bet. 2, efter være som præd. i fk.) **undfangen** ell. (sj.) **undfangt** (*Helt.Poet.7.*) vbs. **-else** (s. d.). (gl'da. un(d)-, untfaa, -fange ofl. (præt.-fik, -fangede), fsv. un(t)-, umfa, untfanga; fra mnt. untvan, untfangen (ogs. entvan, entvangen), jf. hty. empfangen (se II. omfange), oeng. onfon)

1) † *jaa tildelt; modtage* (som gave). Hertug Adolf aflagde sin Troeskabs Eed . . og undfik Fahnen af Kongen, som han erkjendte for sin Arve-Herre. *Holb.DH.I.623.* *At jeg i Eenfoldig- og Ydmygheds Gange | Din Viisdom kand søge og liflig undfange. *Brors.169.* || (jf. bet. 3) *i forb. som undfange sæd.* Formodelst troe fik Sara . . kraft til at undfange sæd (1819: undfange), dog hun var ufrugtsommelig. *Hebr.II.11* (Chr.VI). jf.: *Overskygges (o: *lad dig overskygges*) ret i Glæden, | Derved at undfange Sæden, | Ordet, som dig nye kand gjøre. *Brors.190.*

2) (nu næppe br.) *m. h. t. besøgende, gæst, tilrejsende: tage imod; modtage.* Onias undfik (1871: inodtog) den mand, som var udsendt, hæderligen. *Makk.12.8* (Chr.VI) med Armene udstrakt til at undfange sine med inderlig Længsel forventede Konge og Dronning. *Gram.Breve.31.* *Syndre vil hand mildt undfange, | Aldrig komme de for mange. *Brors.73. Schalddem.MR.101.* || *m. h. t. fjende.* Hun faldt . . ind i Halland; men blev der saaledes undfangen . . at hun tabte Slaget. *Schousballe.Sazo.226. Oehl.IV.159.*

3) (ω, i bet. 3.1 navnlig bibl. ell. kirk.) *om kvinde: (modtage sæd af en mand (ved samleje) og derved) blive frugtsommelig; blive befrugtet; koncipere* (2). 3.1) *i egl. bet.* Adam kjendte sin Hustru Eva; og hun undfik (1931: blev frugtsommelig) og fødte Cain. *1Mos.4.1.* *hun undfik, og Tvillinger bar hun til Verden. *Wilst.II.VI.v.26.* Guds Moder . . undfangede uden at miste sin Jomfruelighed. *BilleskovJ.DD.I.14.* *om dyr:*

faarene undfik (1871: parredes). *1Mos.30.39* (Chr.VI). || *m. obj.*: blive moder til; avle. jeg er født i Skyld, og min Moder haver undfanget (1931: min Moder undfanged) mig i Synd. *Ps.51.7*. *Du est jo dog min Søn, og med mig din Moder dig undfik. *Wilst.II.Vv.896*. Jeg troer paa Jesus Kristus, Guds eenbaarne Søn, vor Herre, som er undfangen af (1909: ved) den Hellig Aand, født af Jomfru Maria. *Katek.§66. (sj.) i videre anv.; dels om mand*: Drengen hed ikke Victor, fordi den Mand, der havde undfanget ham (o: hans far), hed det, men fordi Victor betød: Sejr. *KLindemann.Viskal nokbliveberomte.(1933).29. dels i pass., om plante(det): blive til; blive dannet*. *Luften (i paradiset), som er reen, ja frydefuld og glad | af Knoppen lokker ud det nys undfangte Blad. *Helt.Poet.7. 3.2) billedl.* naar Begierligheden haver undfanget, føder den Synd. *Jac.1.15*. en ny og jomfruelig Jord, ingen Plovture havde brudt, og som skælvende undfangede sin første Grøde. *Bang.F.162*. Vaaren 1921 er allerede undfanget og rører paa sig. *KnudPouls.BD.10*. || *især m. h. t. tanke, forestilling ell. (navnlig) plan til et litterært ell. kunstnerisk arbejde. (ofte i forb. som undfange en idé, en tanke)*. vi have undfanget og udtalt (1931: vi fremførte) falske Ord af vort Hjerter. *Es.59.13*. Poesi og Musik ere hos (Bellman) undfangne i samme Øieblik. *Hauch.VII.404*. Ideen var neppe undfangen, før den strax blev født til Verden. Tusinder ydede deres Dollars, og snart reiste sig det colossale „sailor's home“ i New-York. *StBille.Gal.III.57*. et klart og levende Dansk, der formaar at udtrykke selv vanskelige og fjerne Tanker, undfangne i fremmede Sprog. *Brandes.XIII.519*.

† **undfangelig**, *adj.* (dannet til undfange (2.2) efter *ty.* empfindlich) modtagelig; følsom. (forældrene) have gjort Døttrenes Hjerter undfangelig for alt Got. *Frank.KL.57*. badende Patienter, hvis Hud formedelst Badningen er bleven undfangeligere for ethvert udvortes Indtryk. *DiætLex.II.264*. **Undfangelse**, *en. flt. -r.* (ænyd. d. s., *glda.* un(t)fangels (*1Mos.25.21* (GldaBib.)), ogs. i bet.: modtagelse (*Suso.173*); ☐, i egl. bet. *især bibl. ell. kirk.*) *vbs.* til undfange 3: det at blive befrugtet; det at blive frugtsommeligt; konception. Til Kvinden sagde han: jeg vil meget mangfoldiggjøre din Kummer og din Undfangelse (1931: dit Svangerskabs Moje). *1Mos.3.16*. Aaret 1553 efter Herrens Undfangelse i Kjødet. *Hauch.IV.95*. *jf.*: jeg vil støtte min Paastand (om alimentationsbidrag) paa, at jeg har haft Samleje med Sagsøgte paa Barnets Undfangelsestid. *JurFormularbog.752*. ubesmittet undfangelse, se ubesmittet slutn. Mariæ (ubesmittede) undfangelse, *spec.* (katolsk-kirk.) om en fest d. 11. Sal.*XVI.602. *jf.*:

Den græske Kirke fejrer Festen 9. Decbr. under Navnet „Den hellige Anna's (Jomfru Maria's Moder) ubesmittede Undfangelsesfest“. *smst.* || (*biol.*) om befrugtning hos lavere dyr ell. planter. *jf.*: Gennem et Hul i Oogoniet (o: æggemmet i en grønalge) trænge Spermatozoïderne ind til Eggcellen, der i Forenden har en farveløs „Undfangelsesplet“. *Warm.Bot.520*. || *billedl.*; *især om tankes, idées tilblivelse*. *OGuldb.VH.II.218*. Digtekunstens Undfangelse. *Bagges.IV.226*. Rousseau's Undfangelse af Kulturproblemet. *Høffd.SH.9*.

und-fare, *v.* [-fa²r] (efter *ty.* entfahren; *jf.* *glda.* un(t)fare, *drage bort, unddrage sig*, *mnt.* entvaren; *sj.*) om ytring, følelsesudbrud: undslippe (en). *der hende vist undfær | Et Ømheds Suk. *TBruun.ST.68*. Vor Kudsk ventede kun paa dette Angreb for at lade sine Læber undfare en Forbandelse. *Goldschm.NSU.VII.143*. **-flugt**, *en.* (ænyd. vndflucht, *sv.* undflykt (fsv. un(d)flykt); *egtl. vbs.* til -fly; *nu næppe br.*, *jf.*: „sielent“. *MO.*) det at undfly (1); mulighed for, udvej til at flygte. *Moth.F243*. *VSO.* (grotten) har sandsynligvis tjent til Undflugt i Tilfælde af en vanskelig Belejring. *ThorLa.MF.202*. || (*sj.*) foregivende, paa-stand, hvorved man søger at unddrage sig noget; undskyldning; udflugt. jeg (o: en præst) vil . . knytte dem (o: to elskende) Ægteskabets hellige Baand — gjøre de Undflugter, saa veed jeg hvad der er ved dem. *Blich.(1920).XXIX.30*. **-fly**, *v. vbs.* (nu næppe br.) **-else** (*LTid.1734.382*), *jf.* **-flugt**. (*glda.* un- (*Suso.35.42.59*), *un(t)fly* (*Kalk.IV.670*), *fsv.* un(t)flya; efter *mnt.* entvlen, *jf. hty.* entfliehen, *holl.* ontvlieden *samt got.* unþapliuhan; *jf.* -flygte; ☐, *højtid.*) 1) gribe til flugt, navnlig for at undgaa en truende fare; flygte bort; reddes sig ved flugt; i videre anv.: blive reddet fra en fare; undslippe. de overblevne . . skal jeg ihjelslaa med Sværdet; af dem skal ingen, som flyr, undfly, og af dem skal ingen, som undkommer, reddes. *Am.9.1*. du (skal) ikke kunne holde Stand imod et saadant Rytteri og en saadan Hær paa Marken, hvor der ikke er Klippe, ei heller Steen, ei heller Sted til at undflye. *1Makk.10.73*. Niels Ebbesen undflyde over Broen. *SvGrundtv.(DgF.III.487)*. || *m. obj.*, der betegner den ell. (*især*) det, man flygter for ell. fra; ofte *m.* overgang til bet. 2, *m. h. t.* fare ell. trusel, som man undslipper fra, undgaar. (*gud*) revser og forbarmer sig, fører ned til Dødsriget og fører op igjen, og der er ingen, som kan undflye hans Haand. *Tob.13.2*. I Slanger! I Øgleunger! hvorledes kunne I undflye Helvedes Dom? *Matth.23.33*. (*hinden*) undflyr ham (o: jægeren) stadig. *OFris.Litt.120*. *jf.*: *Kan Mennesket, | Undflye sin Siæl, *sig selv*. *Ev.(1914).III.227*. undfly sin skabne, se Skabne 2.a. 2*) *m. obj.*: med forsæt holde sig fra noget; undgaa;

navnlig *m. abstr. obj.*: med vilje holde sig fra anvendelse, udførelse af ell. deltagelse i noget. Jeg skriver dette som en Christen, der vil undfly mistanke og Vanrygte. *Falst. (Falteriana. I. 147)*. al Haardhed med Soldaterne skal undflyes. *MR. 1776. 648*. *Smaafolk bør undflye de Store som Pest. *Rahb. Poet. F. I. 151*. (*jeg*) undflyede at tænke paa mine egne Anliggender. *Gyld. I. 179*. Hun var selv gaaet fra hende og havde undflyet hendes Selskab. *Isak Din. FF. 311*. **3**) billedl., *m. tings-subj.* **3.1)** svarende til bet. 1, især om blik, gestus, ytring: undslippe (*en*). (*en*) Situation, som skulde have undflyet mig. *Sporon. (Ehrencr. M. F. XII. 248)*. Jeg havde . . . naar jeg undtager det halve Blik, der undflyede mig paa Halvveien, bestandig seet stivt til mine Fødder. *Bagges. L. I. 314*. *Et dæmpet Skrig undflyer fra hendes Hjerte, | Med det floi Haabet bort. *Pal. M. (1909). I. 13*. **3.2)** svarende til bet. 2. *Hvis du er søvnlig . . . | Saa gak du kun til Sengs. Mig undflyer Søvnene. *Oehl. III. 130*. *SHægaard. UT. 308*. **-flygte**, *v. vbs. jf. -flugt*. (vel omdannelse af -fly, *sml. ogs. glåa. vndfloetwgh, bortrømi; sj., jf.: „udansk“.* *Levin.*) *d. s. s.* -fly (1-2). *Jeg seer at listig Du undflygter Faren. *Hauch. DV. II. 262*. *Hz. D. I. 4*. || *m. tings-subj.*: *d. s. s.* -fly 3.1. *Tilstaelsen deraf | Er aldrig end undflygtet mine Læber. *Heib. Poet. III. 152*. **-flyve**, *v.* **30** [-flyv²va] (*sv. untflygha, jf. holl. ontvliegen, ty. entfliegen og mnt. entvlegen, undfly; sj.*) **1)** undslippe fra ell. undgaa ved at flyve; flyve bort fra. Jeg saae ham . . . bortkaste de sønderrevne Blade. Jeg passede som en Falk paa mit Bytte, og kun faa Blade undfloi mig. *Ing. EF. III. 210*. Maskinen . . . har begivet sig ind mod Land for at undflye Fjenden. *Pol. VI. 1941. I. sp. 2*) billedl.: *d. s. s.* -fly 3.1. et hemmeligt Suk undfloi hende. *Suhm. (Sk Vid. XII. 163)*. der (*var*) undflojet hende et Blik, som kun Mølleren opfangede. *Gjel. M. 131*. **-fri**, *v. (sv. utfria; fra mnt. entvri(g)n ell. ty. entfreien, jf. holl. ontvrijen; sj., jf.: „Nyt og usædvanligt“.* *MO.*) befri; *udfri. JM Hertz. Isr. 37*. *Jeg skal undfrie dit Hjerte | Fra Lavards sorte Tryllerie. *Sander. Knud. 113*. † **-føre**, *v. (glåa. undføre og unføre (SjT. 100); fra mnt. unt-, entvoren, entvuren; jf. entføre; sml.: „sjæld“.* *Levin.*) føre noget bort; bortføre. undføre en jomfru. *Moth. F451*. *melkhvidt Kid fra dets Moder undføres. *JMHertz. Isr. 67*.

undgaa, *v. [ʊnˈgɑː, især kirk. (jf. dog Feilb.) ʊn-; daql. ogs. ʊnˈgɑː] ungåae. Hoysg. AG. 27. præf. undgik, hvortil flt. (foræld.) undginge (Holb. JH. II. 74. 649); part. undgaaet ell. (foræld.) undgangen (jf. best. j. flt. undgangne. KiøbmSyst. III. 2. 189. Ing. EF. I. 25). vbs. -else (Essén. Problem Rusland. (overs. 1941). 138. Statstidende. 21/2. 1949. I. sp. 3) ell. (alm.) -en, jf. Undgang. (glåa. un(d)-gaa (Rimkr. M. 99. Rimkr. 53. Skraaer. I. 20), unga (Suso. 139), undgonge (Brandt. RD. I.*

230), untgaa (Skraaer. I. 20. Rimkr. M. 197); efter *mnt. entgan, jf. hty. entgehen; sml. undergaa (4) || i de sammensatte tider bruges i bet. 2-4 oftest have, men ogs. — ved tilknytning til undslippe olgn. — være, jf. Mikkel's Ordj. 424; i bet. 5 bruges oftest være)*

1) † flygte bort fra; undfly; undkomme; undslippe. **1.1)** *intr.* Dend tyrkiske Vezier . . . havde jeg rigtig ved Vingebeenet, men i dette samme kom een Bombe, som slog mind Haand til bage, saa hand dend gang undgik. *Holb. Didr. I. 18*. De svenske Dragoner satte vel ud efter (Tordenskjold), (*men*) da de ei havde Skydegevær hos sig, undgik han med Livet. *Mall. SgH. 231*. en Orlogsbrig . . . gjorde Jagt efter ham. Blom undgik ved øieblikkeligen at lade sine Seil løbe og roe op imod Vinden. *Wiib. Sø-Helles Bedrøvel. (1819). 223*. **1.2)** *m. obj.*, som betegner den, man undslipper fra. *Tøv lit; men Himmell! hun mig undgick udaf Hænder. *Holb. Mel. IV. 4*. Jeg flyer fra den, som jeg ved Flugten undgaaer. *Hoysg. S. 321. Boye. PS. II. 89*.

2) (ofte *m. overgang til bet. 4*) gaa bort fra; fjerne sig fra; gaa uden om for at blive fri for; nu især: søge at unddrage sig en; prøve at blive fri for ens selskab, for møde ell. samvær med en. Jeg undgik med Flid, nogle Qvindes-Personer af et fælt Anseende. *Ev. (1914). I. 69*. Han (o: Baldur) gaaer ind i Skoven . . . *Jeg (o: Odin) saae min Søn, min Baldur, hvi undgaa (Oehl. (1841). I. 9; undflyr) han mig? *Oehl. ND. 140*. *Tejn. Der skal være Oprør. (1943). 92*. || *m. h. t. ting ell. forhold; ofte (jf. bet. 3) m. h. t. noget truende ell. ubehageligt.* *Han undgik hvert Skiær, og løb hurtig i sin Havn. *Oehl. XXX. 115*. *Igjennem ringe, folketomme Strøder | Undgaaer hun Mængdens Vink og Øjerkast. *Bødt. Saml. D. 73*. (*drengen*) sprang sommedtider til siden for at undgaa de værste vandpytter. *Gersov. KL. 7*.

3) *overj. anv. af bet. 1.2, m. h. t. noget farligt, truende, ubehageligt: blive reddet fra, blive fri for, navnlig ved et tilfælde; undslippe fra; slippe for. (især m. abstr. obj. som Fare olgn. ell. m. flg. inf.).* *Niels Corporal befoel, man skulle ingen spare. | Vor Stads Satyrius dog undgick denne fare. *Holb. Paars. 300*. (*vi*) undgik, at blive seilet i Grund af (*galeasen*). *Bagges. L. I. 27*. *det gjorte ej kan ændres, | Og det tilkommende kan ej undgaa. *Grundtv. PS. II. 329*. Du er undgaaet en Ulykke og er bleven frelst. *Arth. Christ. (StSpr. O. Nr. 40. 21)*. *jj.*: derved (o: ved at udgive journalen i hæfter paa over 6 ark, og saaledes slippe for gennemsynet) ere vi ikke undgaaede Loven, og Straffen vilde kun blive saa meget haardere, om vi overtraadte den. *Goldschm. NSM. I. 31*. || undgaa sin skæbne, se Skæbne 2. s. undgaa straf olgn.: *Moth. S848*. om jeg end denne Gang kunde undgaae Menneskers Straf, saa kan jeg dog hverken levende eller død und-

flye den Almægtiges Hænder. 2Makk. 6.26. MO.

4) *overf.*: handle saaledes, at man bliver fri for noget; med forsæt undlade at gøre noget; afholde, unddrage sig fra. (oftest m. abstr. obj. ell. m. flg. inf.). vi har betenkt os siden, og for at undgaa den Tids-spilde, og de Omkostninger, som fodes af Rettergang, at underkaste os Her Bormesters Sigelse. *Holb. Kandst. V. 2.* „Har du da hørt Samtalen?“ — „Det kunde jeg ikke undgaa! Væggen er meget tynd imellem mit Kammer og Salen.“ *Heib. Poet. VII. 302.* Det har jeg altid fundet at være et sikkert Tegn paa et Fruentimmers Mishag, naar hun undgaaer at see paa et Menneske. *Gylb. (1849). IX. 144.* Tyven har søgt at undgaa at afsætte Fingeraftryk ved at tage fat paa Glaset med Klude. *Politi E. 29/12. 24. 3.* || (*sj.*) m. flg. overflødig nægtelse. Mit Ønske var . . at hun vilde gaae først og derved undgaae, at vi ikke kom til at følges ad. *Kierk. VI. 198.*

5) (*videre anv. af bet. 3-4*) m. tings-subj.: unddrage sig; især m. h. t. blik, opmærksomhed: blive ubemærket for; ikke opfatte af. Naar vi betænke . . hvor mange Laster der undgaae baade Lovgiverens og Dommernes Agtsomhed. *JSneed. VII. 48.* *Af det man havde, har og sildig venter, | Gaaer intet hans (o: digterens) Opmærksomhed forbi, | Og Himmel Jord og alle Elementer, | Har intet som undgaaer hans Poësie. *Ew. (1914). V. 45.* hans forelskede Blik til den skønne Elna vare heller ikke undgange ham. *Ing. EF. I. 25.* hans uregelmæssige Levnet var vel ikke undgaaet streng Dadel. *smst. V. 139.* Det undgik ikke hans skarpe Blik. MO. Intet har undgaaet hans (o: Mendels) Opmærksomhed, alt er bleven omhyggeligt optaget i det modtagelige Sind. *Naturens VI. 1922. 338.*

und-gaelig, adj. [on'gå'æli ell. (især) on'gå'æli (l. br. uden for undgaelig) som kan ell. bør undgaaes (3-4)]. *Moth. G. 45.* ved ei at faae dem (o: pengene), blev (jeg) sat i en ellers undgaelig Forlegenhed. *Cit. 1821. (Grundtv. B. II. 22).* (en) sikkert let undgaelig Hensynsloshed. *Dag Nyh. 1/2. 1912. 2. sp. I.* **-gang**, en. (*sj.*) det at undgaa (3-4) noget. *vAph. (1764).* det (er) især nødvendig i iagttagelse Maadelighed i Mad og Drikke, Undgang af oplæsende Grøntspiser. *Diæt Lex. II. 325.* **-gælde**, v. [-'gå'æ] præf. -gjaldt ell. (nu næppe br.). -gældte (*Schousbølle. Saxo. 324. Mall. SgH. 421*); part. -gældet (*Schousbølle. Saxo. 61. MO.*). vbs. -else (*vAph. (1759).* *Stampe. I. 273. Hylling. H. J. 90*) ell. † -ing (*Moth. G. 107*). (*glda.* un(d)-gialdæ, -geldæ, untgialdæ ofl., sv. umgålla; fra mnt. unt-, entgelden, *jj. hty.* entgelten || nu næsten kun i inf.) 1) (O, især højtid.) m. h. t. brøde, forseelse olgn.: gøre bod for; bøde for; lide for; blive straffet for. (de) klaffrede op paa Tagene, og kastede Steene paa

Rytterne, hvilke derudover maatte undgælde det Onde, som de havde øvet mod andre. *Holb. Herod. 163.* *Bør Myndling . . | Formynders Svig undgælde? *Tullin. I. 62.* *han sin enbaarne Søn | Deres Brøde lod undgælde. *Grundtv. SS. IV. 177.* *I skal dyrt undgælde denne Trods. *Hauch. DV. III. 66.* *Alterbog. 427. jj.*: *Det lyver du Skielm . . | Dit Blod det undgælde (o: du skal bøde for det med dit blod). *Bagges. Ungd. II. 90.* *Alt Leerne klang fuld lyd i Eng, | Det Blomsterne maatte undgælde. *Grundtv. PS. V. 123.* || nu især i forb. m. for. *heele Jorden skal for en Person (o: for en enkelts fejl) undgælde. *Kom Grønneq. III. 306.* den, der spiser deraf (o: urent kød), skal undgælde for sin Brøde (1871: bære sin Misgjerning). *3Mos. 7. 18 (1931).* 2) (nu næppe br.) m. h. t. straf, ubehagelighed: underkaste sig; lide. lide og undgælde Dom efter Landsloven. *DL. 5—10—3. jj.*: holde Mandræberen tilstæde, og antvorde hannem Stædets Øvrighed . . der at undgælde hans fortiente Løn efter sagens Lejlighed. *smst. 4—1—12.* † **-holde**, v. (*ænyd. d. s.*; efter mnt. entholden, hty. enthalten; *jj.* entholde) holde borte fra; afholde. *Moth. H. 248.* næsten kun refl. og i forb. m. fra (ell. af. *Tode. KD. 161*): holde sig borte fra; afholde sig fra. af Frygt at mishage Folket, undholdt (han) sig fra at tage en Hustru. *Holb. Hh. II. 86.* Hamburgerne hafde forpligtet sig, at undholde sig fra Raad og Sæde iblant Rigs-Stæder. *Slange. Chr. IV. 1068.* Efter sin Lov er Tyrken forpligtet til at undholde sig fra Viin. *Tode. M. 84.*

Undine, en. [on'di'nø] flt. -r. (*eng.* undine (ondine), *ty.* undine, *fr.* ondine(e); *fr.* nylat. undina, af lat. unda, bølge (*jj.* ondulere, Undulat)) 1) (foræld. ell. poet.) kvindeligt elementaraand, der mentes at leve i vand; *nikse*; *vandnymfe.* *Cow Lex. XVI. 605.* Sylferne komme fra Luften . . Undinerne fra Sæen. *Heib. Poet. II. 346.* *Vidunderlige Qvinde . . | Paa eengang Billedet af en Undine | Og af Valkyrien i Vaabendands. *PalM. (1909). II. 216. Drachm. V. 223 (se u. Nikse).* 2) (*med.*) glasbæger til skylning af øjne, inddrypning af vædske. *Kirurg Instr. 59.* **und-dine-kold**, adj. (O, l. br.). Ida havde . . ingen Friere havt. Selv var hun ikke af nogen erotisk Natur, men noget undine-kold. *Oehl. Er. IV. 153. Baud. H. 421.*

und-komme, v. [-'kø'm'ə] vbs. **-komst** (*s. d.*). (*glda.* un(d)kommæ (*Glda. Krøn. 131. 198. Brandt. RD. II. 210. Mand. 155. Kalk. IV. 671*), untkommæ (*smst.*); efter mnt. entkomen, *jj. hty.* entkommen; *sml. oldn.* koma undan; (*lidt gldgs.*) komme bort; navnlig: redde sig ved flugt fra en fare; slippe bort; undslippe. (ofte i forb. som undkomme af ell. fra en fare, *jj. PEMüll. 278*). den Skyldige undstikker sig . . eller hand undkommer for dem, som hannem anholde ville. *DL. 1—24—48.* de, som kunde svømme, skulde først

kaste sig ud (fra baaden), for at undkomme til Landet (1907: slippe i Land). *ApG.27.43.* Udi denne Tumult undkom den Ægyptiske Konge, og tog Tilflugt til sin Krigshær. *Hob. Hh.II.410.* (Absalon) undkom . . herfra (o: fra blodbadet i Roskilde) og ud af Staden til en Bonde i Omegnen. *Mob.DH.II.291.* undkomme af slaveri, se Slaveri I. || † m. obj., der betegner den, man flygter for. ikke for at undkomme Fjenden, men for at naae ham og vinde. *Jacobi.Skr.32.* **-komst**, en. (jf. ty. entkommung samt oldn. undankoma; sj.) vbs. til -komme. *Rahb.(MO.).* det dunkle Sagn om Olafs Undkomst i Slaget ved Svolder. *Heib.Pros.III.186.* **-lade**, v. [-la²-də] vbs. **-else** (s. d.). (omdømmelse af underlade; sml. III. omlade) **1)** (især w. ell. emb.) lade være med at foretage sig ell. udføre noget, som det var ens pligt ell. hensigt at gøre; for-somme. (nu især m. inf. som obj.). *Moth.II.3.* **2)** *Kirkens Lov (fordrer) et Mærke paa | Skilsmisssens Vigtighed . . . ,vi | Undlade denne Skik (Oehl.AV(1810).88: sætte denne Skik tilside) for dennegang.“Oehl.(1831).II.86.* *For det, jeg undlod, ei for det, jeg gjorde, | Hiin Sol jeg misted. *CKMolb.Dante.II.48.* den, som undlader (1871: efterlader) at fejre Paasken. *4Mos.9.13(1931).* Forfatteren vil altid overfor den, der har begaaet en Krænkelse af hans Ret ved uretmæssig Fremførelse af hans Værker, ved Dom kunne faa anerkendt Krænkerens Pligt til at undlade Handlingens Foretagelse. *TorbenLund.Loven om Forfatterret.(1933).154.* jf. bet. 2: (hun) undlod helt tyske Vendinger, som hun ellers brugte. *Aa Dons.MV.109.* || ofte i forb. m. nægtelse (især i høflige, undskyldende udtr.). Jeg har en sand, en inderlig Godhed for ham, og dog kan jeg ikke undlade at være næsten knibsk imod ham. *Heib.Poet.VII.147.* (den) forlangte Straffeattest . . undlader jeg ikke herhos tjenstligt at fremsende. *Hylling.HJ.351.* vi kan ikke undlade at bemærke (osv.). *Ludv. m. tings-subj. (især i omskrivende, formildende udtr.): Sibb.PI.28.* endskjøndt Dette ikke undlod at fornærme min Selvfølelse, saa tog jeg dog ingen . . Notice deraf. *Heib.Pros.VI.103.* **2)** (sj.) ikke medtage; udelade. Lucas . . undlader . . adskilligt, som det var interessant at vide. *Horreb.II.356.* I en Del Tilfælde er Kilderne nævnt i selve Teksten, og de undlades derfor her. *JAPetersen.Fra deotte Sogne.(1933).220.* **-ladelse**, en. ft. -r. (w, især jur. ell. emb.) vbs. til -lade I. *vAph.(1764).* jeg græmmede mig inderlig over, ikke at have givet ham Noget . . Men jeg blev lidt efter lidt enig med mig selv om, at denne Undladelse var een af de mindre Synder, jeg har paa min Samvittighed. *Bagges.DV.X.383.* Undladelse af at komme en Person, der er i Livsfare, til Hjælp. *Goos.I.168.* **-ladelsesdom**, en. (jur.) dom, hvorved den domfældte jaar paalæg om at afholde sig fra en vis

handlemaade. *LovI.VIII.868.* *MunchPet.Br.11(1940).441.* **-ladelsesforbrydelse**, en. (jur.) retsstridigt forhold, der følger af undladelse af visse pligter. *Goos.I.141.* *JurO.(1934).155.* **w-ladelses-synd**, en. (jf. Efterladellessynd) fejl, forseelse, som skyldes efterladenhed. *Markman.IID.71.* Et fornuftigt Menneske vil aldrig angre noget han har gjort — Undladellessyndene er værre. *JV Jens.H.191.* **-live**, v. [-li²və] vbs. **-else** ell. (sjældnere) **-ning**. (ænyd. un(d)live, -leve, glda. untlive; fra mnt. entliven, jf. hty. entleiben; sml. II. live; uden for dial. (jf. MDL. Feilb.) især w, sml.: „Meget alm. i den Udannedes og Almuens Talespr.“ *Levin.) berøve livet; dræbe; aftive. Wing.Curt.84.* „i Himmerig kommer Du ikke alligevel.“ „Saa er det din Skyld . . naar Du vil undlive mig midt i mine Synder.“ *Blich.(1920).X.58. sa.EB.6.16.* Folk, der gjorde saadan noget, burde dræbes ved Gas — lukkes inde i et tæt Rum og undlives ganske stille. *Buchh.Su.II.260.* || refl. *Levin. Feilb.* Det er Straffen for den, der vil skænde den hellige Flod ved at undlive sig i den! *Tandr.ProfetenJonas.(1937).117.* || overf. *Stavnstrup.DS.9.* (ministeren) undlivede den „sagkyndige Kommissionsbetænkning“. *Pol.121942.12.sp.3.* **-løb**, et. (jf. ty. entlauf; sj.) vbs. til -løbe: det at løbe bort; flugt. *vAph.(1759).* *Fødderne stod ei længer ham bi . . | Hverken til hurtige Spring efter Spyd, ei heller til Undløb. *Wilst.II.XIII.v.513.* **-løbe**, v. [-lō²bə] vbs. jf. **-løb**. (glda. d. s. (Brandt.RD.II.14); efter mnt. entlophen, untlophen, jf. ty. entlaufen; sml. -fly) **1)** (w, især poet. ell. højtid.) løbe bort for at slippe fra noget (fare, straf olgn.); desertere; flygte; rømme (2.2). han er undløben (*Chr.VI: undløbet*) som en Raa af Snaren. *Sir.27.20.* saa undløb de, som vare feige og mistvivlede om Guds Retfærdighed, og de rømte bort. *2Makk.8.13.* (han søgte at) slippe bort og undløbe til Søes. *Schousbølle.Saxo.203.* Mandsperson . . undløb, da han hørte Tale om, at Politiet telefonisk var tilkaldt. *Politie.13/10.1923.4.* || (nu sj.) m. obj., som betegner den ell. det, man løber bort, undslipper fra. (han kunde) paa Stoerseilets opgivelses mercke, at sellatzen blev lempet, for at indbie, og ej undløbe Ham. *JJuul.40.* *Skal de Misgjernings-Mænd kun Straffen ey undløbe? *ChrFlensb.DM.I.125.* han syntes at have en Slags Hævd paa at undløbe Retten. *TroelsL.HF.II.88.* jf.: Illen undløber den (o: staden), for at styrte sig i Rhinen. *Bagges.DVXI.102.* undløbe sin skæbne, se Skæbne 2.3. billedl.: Pennen undløb mig, og skrev her et Navn, jeg maatte udslette. *Rahb.Fort.I.57.* **2)** (nu næppe br.) d. s. s. undgaa 5. meget undløber og skiules for den, som løslig beskuer en Ting. *Hob.NF.I.2.* Iler den Talende for stærkt (vil) mange Ting . . undløbe Tilhorerens Opmærksomhed. *SBloch.UF.8.*

I. undre, *adj.* [ˈɔnra] (ogs. *undere*. *Trondh Selsk. Skr.* 1774. II. 44. *Wors. OE.* 224). (*sv.* *undre*; *vist efter ty.* *untere*, *best. f.* (og *fl.*) *af unter*, *adj.*, *til ty.* *unter*, *præp.* (se IV. *under*); *jf.* *underst*; *kun attrib.* og *vist kun m. foransat bestemmelsesord*; *uden for dial.* (se *Feilb. u. underst*) *sj.*: som ligger under noget andet; *nedre*; ogs.: som ligger længst nede; *underst*. *Kirtelknuder omkring den undre Mavemund. Tode. ST.* (1799/1800). 818. den undre Plankegang ved Bordlægningen. *OpfB.* II. 462. || *billedl.*, om rækkefølge i rang, stand; *lavere*. Ingen Replikker. Komikken i de undre Lag overlades af Forfatterne beredvilligt til dem selv, optaget som de er af at forsyne Herskaberne med Vid og Vittigheder. *H. Brix.* (*Berl Tid.* 2. 1948. *Aft.* 4. sp. 2).

II. undre, *v.* [ˈɔndra] *især højt.* (*ell. dial.*) [ˈɔndrə]. U læses som u (i) *ändres*. 20 *Hoysg. Anh.* 22. *jf.* *Thorsen.* 115 samt *Feilb. -ede*; *imp.* (*l. br.*, *undgaas* som regel ved omskrivning) *undr* (*E. Jessen. Gram.* 123) *ell. (højt.)*, *sj.* *undre* (*Cit.* 1744. (*Kirkhist. Saml.* 4R. II. 130). *Rahb. (Hjort.) B. II.* 437). *Præd.* 5. 7 (1931). *vbs. -ing* (*s. d.*) *ell. (alm.) -en* (se bet. 1.3). (*ænyd.* *undre* (og *vundre*), *glda.* *undre* (jæg *ell.* mig *undrer*), *sv.* *undra*, *no.* *undre*, *oldn.* *undra* (*personligt* og *upersonligt*; ogs. *dep.* *undrast*), *eng.* *wonder*, *ty.* *wundern*; 30 *af.* I. *Under*)

1) (*uden for dial.* (*jf.* *Esp.* 498. *Feilb.*) *næsten kun i (de til dels ogs. til bet. 2 hørende former) præp. part. og vbs.* (se bet. 1.2-3); *den nuværende*, *sj.* *brug i bet. 1.1 vel til dels ved omdannelse af bet. 3 samt ved efterligning af sv.*; *if.* *Levin.* *endnu undertiden i talespr.*) *blive ell. være forbavset, overrasket*; *føle forundring over noget*; *forundre sig*. 1.1) *i alm.*; ofte i *forb. m.* over *ell. (navnl.) paa.* 40 *Jeg undrer paa* (1907: *undrer mig over*), at I saa snart lader Eder afvende ira den, som kaldte Eder ved Christi Naade, til et andet Evangelium. *Gal.* 1.6. *For Resten undrer jeg, at I saa frit tør sige, | Et Sprog er got, fordi det gode Skriver har. *Fr. Horn. P.M.* 108. *Det mindste Græs, jeg undrer paa, | I Skove og i Dale. *Brors.* 74. *det jeg undrer over, | Er denne Dristighed. *Ev.* (1914). I. 220. *Hele Norden | undrer! *Oehl. Digte.* (1803). 78. *Jeg tænkte jo nok, at vi fik den Ære; | kun undred jeg paa, det saa snart skulde være. *Drachm. UD.* 345. man skulde undre, at de havde haft Kræfter nok dertil. *Myl. Erich. S.* 55. *i forb.* som det er ikke at undre (paa), *det er ikke forunderligt ell. mærkeligt*, *det (er)* ingenlunde . . . at undre, at de (*egenskaber*) ei kand passe sig paa Gud. *Eilsch. Phil. Brev.* 124. At Uro, Forvirring og Forfærdelse er over Landet 60 (*i 1813*), er ikke at undre over. *Cit.* 1813. (*Ribe Amt.* 1919. 60). Skiveskraberer er jo et Redskab, der har været meget anvendt gennem hele Stenalderen, og det er derfor

heller ikke at undre, at den forekommer i Gudenaakulturen. *Aarb.* 1937. 83. || *i videre anv.*, *m. flg. spørgsætn.*: *være nysgerrig efter at faa at vide*; *spekulere paa*; *gide vide*. Karsten har ofte undret paa, hvordan det ser ud i stakkels Pappas Hoved. *Jac. Paludan. KK.* 72. *Esp.* 498. *jf.* *Vort nord. modersmål.* (1942). 42. || (*sml. bet. 2.1 og 3*; *sj.*) *i pass.* Et gyseligt Syn (o: en akrobatforestilling), og her blev grinet og undret og støiet forførdeligen. *AC Hvid. Dagbog.* II. (1787). 37. 1.2) *part. undrende anv. som adj.*: *som føler forundring*; *ogs.*: *betaget*; *forundret*. *den undrende Skov | Gav Gienlyd af Skaberens Lov. *Ev.* (1914). III. 89. *Da saae jeg undrende Guds Sol at dale | Lidt efter lidt i Havets gyldne Skiød. *Bagges. IV.* 28. *(*hun*) zittrende hæver | med undrende Aand, | af sorten Muld . . . | det røde Guld. *Oehl. Digte.* (1803). 78. Ser man dig, stirrer man paa dig med undrende Blikke (1871 *afvig.*): „Er det ham, som fik Jorden til at bæve?“ *Es.* 14. 16 (1931). ofte *i (spog. ell. lidt iron.) udtr. som:* Det er det (*krucifiks*), hvorom en undrende Eftertid fortæller. *Sv. Larsen. Graabrødre Hospital.* (1939). 17. *Cuvier* havde . . . vist sin undrende Samtid, hvorledes (*osv.*) *Pol.* 2. 1945. 7. sp. 1. 1.3) (*jf.* *Undring*; *især v.* *jf.*: „ikke i Talespr.“ *Levin.*) *som vbs.*: *Undren*, *vAph.* (1759.) *Med Undren skued han den skjulte Rigdom. *Hauch. SK.* 26. *Her komme saa sjældent Fremmede hid, | Af Undren han falder i Staver. *Heib. Poet.* X. 275. *Da saae jeg til min Undren midt i Søen | Syv unge Piger . . . svomme. *Hz. Sv.* 23. (*dette forhold er*) egnet til at fylde os med Undren. *CSPet. Litt.* 467. han gik hjem i Undren (1819: *forundring* sig selv) over det, som var sket. *Luc.* 24. 12 (1907).

2) *i pass.* (*som dep.*) *ell. refl.* (*især i forb. m. præp.*, *nu navnlig over ell. (dial. ell. ved paavirkning fra no.) paa*) *d. s. s. bet. 1.* 2.1) (*uden for dial. især poet. ell. højt.*) *i pass.* *undres som dep.* jeg undres over, at han understaar sig at begiære slige Ting. *Holb. Usynl. II.* 1. *Johannes vel med Føje | Maa højlig undres paa, | At sig for ham vil bøje | Den største, Øjet saae. *Grundtv. SS.* III. 155. *Hvem undres, at det Skjønne . . . | Som Heliotropen vender sig mod Solen? *Aarestr. ED.* 144. *jeg undres for hvad jeg ser! *Holstein. L.* 74. *Lyt, hver navnkundig død, og undres nu. *Fris-Møll. Ind.* 110. (*jf. u. bet. 1.1*) *i forb.* som det er ikke at undres (paa *ell. over*), *det er ikke mærkeligt*. *Heib. TR.* Nr. 45. 12. Saa gaar Lanterne ud. Ja, det var ikke at undres over — for der var ikke mere Lys i den. *Gravl. Øen.* 2. || *i videre anv.*: *spekulere paa*; *gide vide*. Jeg skal undres paa hvor han er. *Junge.* 136. Hun undredes paa, om Søren vilde have Mod til at bejle til hende. *J.P. Jac.* (1924). I. 286. *Esp.* 498. || (*vel ved sammenblanding m. bet. 3*; *jf.* *FalkT. Synt.* 7; *sj.*) *i forb.* som (det) undres mig.

mig undredes, at de torde bruge saadan en viis Mund i Bormesters Stue. *Holb. Kandst. V5*. *at denne Færd jeg ønskede overstaet. | Jo før jo heller, kan det undres (*Oehl. (1831). I.128*: undre) dig? | At jeg bedrog en Sværmer, som foragter | De høje Guder, kan det undres (*Oehl. (1831). I.128*: undre) dig? | Og kan det undres (*Oehl. (1831). I.128*: undre) dig, at jeg tillod | Min Kæmpes Anslag. *Oehl. ND. 351*. *Lad det kun aldrig undres dig, min Ven! | Kun faa kan fatte Tingens sande Væsen. *Heib. Poet. I.178*. (*Jf. sp. 1328⁸⁸*) i videre anv. Undres mig, hvad Stormen er . . Aldrig mindes jeg at have set den. *Hulda Lütch. L. II. 212. 2.2*) refl. Jeg undrer mig over, at du, som har været Soldat tilforn, lader dig cujonere af din Hustrue. *Holb. Jep. I.6*. *Elhøy . . byder | Den trette Vandringsmand, | At undre sig paa hvert et Træ, som pryder | Det nyelig skabte Land. *Ev. (1914). II.20*. han undrede sig (*Chr. VI*: forskrekkedes; 1931: det undred ham) saare, at der var ingen Midler (o: person, der greb ind). *Es. 59.16*. da skal Verden undre sig . . ved at mindes Tiden, der fostred paa engang Octavian og Herodes. *KMunk. EI.70. Esp. 498*. || (sj.) udtale sin forundring. Jeg undrede mig engang derover for Emilie. *Hz. JJ. II. 181*.

3) gøre forbavset, overrasket; vække forundring (hos); forbavse; forundre. mest undrede hun dog ham . . ved at hun . . altid talte, som skulde der nu straks gribes ind, øjeblikkeligt handles. *Brandes. IV. 110*. rødgule Paladser, der som alle russiske Regeringsbygninger undrer ved denne besynderlige Farve. *smst. X. 307*. || næsten kun upers. (mig undrer. *Ev. (1914). III. 212. Ing. VSt. 107*) ell. (navnlig) i ubestemt formet sætn. i forb. som det undrer mig. *vAph. (1764)*. „Saa blev jeg nødt til at sælge den (o: maskinen), fik ikke det Halve derfor, af hvad den havde kostet mig —“ — „Det undrede mig endda, De fik saa meget.“ *Hz. IV. 144*. Jørgen undrede det fremdeles, hvad den Dreng kunde magte. *KrJens. DF. 42*. (*Jf. u. bet. 1.1 og 2.1*) i forb. som det kan (kunde) ikke undre. *JacAnd. Er. III. 28*. Det kan derfor ikke undre, at Færøerne har betydelige dialektiske Forskelle. *Bron-dum-Nielsen. DD. 64*. || (*Jf. u. bet. 1.1 og 2*) i videre anv., i udr. som det skal (skulde) ikke undre mig, jeg vil ikke blive forbavset over. *Leth. (1800)*. det skulde ikke undre mig, om en sådan „metatese“ virkelig fandtes et eller andet sted. *MKrist. FS. 81*. || (sj.) i perf. part. anv. som adj.: forundret. Erik Pontoppidan . . blev meget undret over at finde bogen (o: et gammelt glossarium) i en norsk præstegaard. *Norden. (Kbh.) 1903. 49*. „Hvorfor skal vi ha ham her!“ . . „Hvad har du imod Albert?“ sa Moderen undret. *Gravl. Væ. 107*.

und-rende, v. [-rɛn'ə] (sj. -rinde.

i det vi betraadte Landet . . da meente vi at være undrundne Havets Omvexlinger. *Mynst. Taler. (1840). II. 179*. -te ell. † -ede (*Slange. Chr. IV. 1300*). (gl'da. wnt rende; efter mnt. entrennen, *Jf. hty. entrinnen; uden for dial. nu sj.*) d. s. s. -lobe. Udi denne Flugt blev (*Absalons*) Haar indviklede udi Greenene af en Eeg, saa at han blev hængende, og Muulen undrendte. *Holb. JH. I. 352. Blich. EB. 25*. Ridderens Hest standes ved Elvepigens Runemelodi, saa at han ikke kan undrende. *HBrix. VGD. 16. Feilb. UfF. (sj.)* Jeg maatte jo undrende bort fra det hest (o: min livsform) . . se til at redde mig selv. *JakKnu. CD. 9*. || (nu sj.) m. obj., der betegner den ell. det, man flygter fra. *(jæg) til Hafn maa søge, ock | See om jeg dem (o: fjenderne) kand undrende. *Guds Medhold. (1710). v. 5. billedl.*: *du undrender | Den onde Verdens Garn. *Brors. 229. Med hvad Ret kaldes Theologien Løgn? (1843). 15*.

Undrer, en. flt. -e. (*Jf. Be-, Forundrer; sj.*) person, som undrer (II.1); (en) undrende. *Bagges. IV. 95*.

Undretning, en. se u. Underretning.
und-ride, v. [-rɪ'ðə] (ænyd. d. s., fsv. untridha; fra mnt. unt-, entriden, hty. entreiten; nu sj. uden for dial.) ride bort (fra); undslippe til hest. *Moth. U52. Æreboe. 145. Kulsvier. B. 44. 164*. || (sj.) m. obj., der betegner den ell. det, man flygter fra. han kunde undride dem, der var bag ham. *Hz. EF. 334*.
-rinde, v. se -rende.

Undring, en. (sj.) vbs. til II. undre: forundring; undren. (han) seer med Undrings Øye | Sin Elskovs hvide Soel (o: sin elskede) til Afskyens Mørk (o: en neger) at boye. *PoulPed. DP. (1937). 49*. Saa meget mere maa det fylde én (o: sprogforskeren) med Undring, naar han . . ser „efter“ brugt for „til“. *HøjskBl. 1897. sp. 127*. Den halvaabne Tun og de opspledte Øjne er Undringens Kendetegn. *Billeskov. J. P. 17*. || hertil bl. a. undrings-fuld (*Oehl. II. 10*), -værdig (o: forunderlig. *NCRom. Læsebog. 2 II. (1888). 254. Leop. EB. 166*).

und-rive, v. [-rɪ'və] (*Jf. ty. entreissen; sj., sml.:* „Nyt og usædvanligt.“ *MO.*) rive bort fra; løsryve fra; dels: befri fra; udfri; redde. *fra Hungerens Svælg undrev han Misraims Skarer. *JMHertz. Isr. 70*. Forsynet, hvis mægtige Haand havde undrevet os den nære Død. *T. Mørch. Mit Levnet. II. (1831). 61*. Salvini . . dræber den ædle Lords Forlovede; han undrives i sidste Øjeblik fra Bøddelen ved hans Tilgivelse. *VilhAnd. Litt. II. 577*. || dels: fratage; berøve. *Lægen. IV. 47*. *Den Luuskhed, som undriver mig mit Væрге. *Sander. Knud. 142*. † -rykke, v. vbs. -else (s. d.). (gl'da. unrykke; efter mnt. entrukken, *Jf. hty. entrücken*) 1) føre pludselig bort; dels om døden: hendes Barn blev undrykt (1819: bortrykt) til Gud. *Aab. 12. 5 (Chr. VI). SalmHj. 67. 2*. *din Aand, undrykt fra Jord, |

Lytted til i Englekor. *Grundtv. PS. III. 184.*
 || *dels billedl.: bringe i ekstase; henrykke* (1.2).
 det skede mig, der jeg kom tilbage til Jeru-
 salem, og bad i templen, at jeg blev und-
 rykt (1819: faldt i Henrykkelse). *ApG. 22.*
17 (Chr. VI). Brors. 15. 2) *berove; fraltage;*
unddrage. *Saa lad nu din Sødhed mig aldrig
 undrykkes, | Men dybt i mit Hierte som
 Seglet indtrykkes. *smst. 240.* † **-rykkelse,**
 en. (*ænyd. d. s.*) *flt. -r. vbs. til -rykke* 1:
ekstase; henrykkelse (1); *trance.* imens de
 reedde til (o: *maden*), overfaldt ham en
 undrykkelse (1819: Henrykkelse). *ApG. 10. 10*
(Chr. VI). saa varslar han . . som faldt i
 Undrykkelse. *4Mos. 24. 4 (Lindberg).* † **-røm-**
me, v. vbs. -ing (*vAph. (1759)*) *ell. -ning*
(vAph. (1772). III). (*ænyd. undromme, -rym-*
me, fsv. untryma; fra mnt. unt-, entrumen,
jf. hty. enträumen) 1) m. h. t. rum, plads:
flytte bort fra (og overlade til andre); rømme
 (2.1). Kongen var bleven Helsingør Stad
 u-naadig: efterdi Borgerne sammesteds ikke
 vilde undrømme deres Boliger til de Hol-
 landske Colonier. *Holb. DH. II. 34.* 2) *flygte;*
rømme (2.2); *undløbe.* Ulfeld, da hand blev
 citered for Retten til svare for sig, und-
 rømmede hand Rigerne. *Holb. Intr. I. 680.* *Ey
 Verdens Sværm, ney! Mennesker undrøm, |
 Hvis Du vil flye fra Avind, Nid og Daarer.
Rein. 167. **-se, v. vbs. -else** (*s. d.*) (*ænyd.*
 undse sig, *frygte, skamme sig, sv. undse* (sig);
efter mnt. sik ent-sen, ty. sich entsehen, jf. got.
andsaifvan, betragte; vel egl.: se frygtsomt,
stjaalent paa, vende blikket bort fra) *refl. 1)*
(uden for dial. (se ndf. l. 37) kun med over-
gang til bet. 2) have frygt, respekt for; frygte.
Gram. Nucleus. 2021. J. Baden. DaL. || (dial.)
i videre anv.: være bange for; ikk turde; ogs.:
ikke have lyst til. JHSmidth. Ords. 170 (fal-
stersk). MDL. Feilb. 2) (især w) føle sig
genert ell. skamfuld (ved noget) ell. holdes til-
bage (fra at gøre noget) p. gr. af finfølelse,
takt, blufærdighed, beskedenhed, moralfølelse
olgn.; føle forlegenhed; være blufærdig; genere
sig; ofte omtr.: skamme sig; i forb. m. næg-
telse ofte som udtr. for fræk, dristig, tarvelig
optræden. (nu oftest m. flg. præp., tidligere
ogs. m. inf. direkte tilknyttet; dels i forb. m.
ved, der styrer betegnelse for handling ell.
forhold, dels i forb. m. for, der styrer person-
betegnelse, men undertiden ogs. betegnelse for
handling ell. forhold (Holb. Vgs. IV. 3. Schous-
bølle. Saco. 81. Lauesen. MF. 102); sj. i forb.
m. over: Jeg undsaae mig over mig selv . .
for alle, der ikke kunde see mit Hierte.
Bagges. L. I. 342). der var en Dommer . .
som frygtede ikke Gud, og undsaae sig ikke
for noget Menneske. Luc. 18. 2. Qvinderne ere
til Løssagtighed genegne, og helst med de
huide, foruden sig noget at undsee. Pflug.
DP. 1040. jeg (o: en fornem dame) vilde . .
ikke undsee mig at gjøre det samme med
hende (o: laane penge af Dem). Holb. Bars.
III. 2. dette maatte man jo dog vel undsee

sig ved, baade for Gud og Mennesker.
OeconT. VII. 75. at du vil undsee dig for din
 kjødelige Fætter, der saa tidt har seet dig
 i din hele Nøgenhed, det gaar dog alt for
 vidt. *PMøll. (1855). II. 95.* Jeg har anseet det
 for uværdigt, om jeg vilde undsee mig mere
 for Menneskene og deres Dom end for
 Guden og for hans Dom. *Kierk. VII. 152. jf.*
(spog.): Arbejdsløshedstallet undsaa sig ikke
for selv i de gode Tider at nærme sig det
halvandet hundredetusinde. KMunk. OS. 138.
 || *part. undseende anv. som adj.: undselig.*
 nej dig høvisk og sig den velbaarne Madame
 Gyldenleu, hvor galen jeg er bleven, — vær
 intet undseendes *JPJac. (1924). I. 178. -see-*
lig, adj. se -selig. -seelse, en. (ænyd. d. s.
(Kingo SS. V. 324.)) vbs. til -se. 1) (nu næppe
br.) til -se 1: det at vise en person sær-
lige hensyn, overbøienhed ell. ærbødighed, ære-
frygt. Moth. S82. lader os holde fast ved
Naaden, ved hvilken vi kunne tiene Gud
velbehageligen, med Undseelse og Ærefrygt
(Chr. VI: med blufærdighed og frygt; 1907:
med Ængstelse og Frygt). Hebr. 12. 28. enhver
(skal) uden nogen undseelse gribe volds-
manden an. Cit. 1706. (Vider. I. 414) for hvilke
bøder . . uden nogen undskyldning og und-
seelse pantis. Cit. 1729. (smst. III. 301). 2)
(især w) til -se 2: blufærdighed; generthed;
skamfuldhed; spec. om blufærdighed i erotisk
henseende. en velanstændig Datter vil . .
have Undseelse for Manden. Str. 26. 26. Krem-
merne her i Staden bær aldeles ingen Frygt
eller Undseelse for, offentlig at sælge, og
falholde heele Stycker af et Slags Klæde,
som de lade være af Castor. Holb. Kandst.
V3. aflegger den naragtige Undseelse over
Eders Stand. Bagges. L. I. 204. man føler en
vis Undseelse ved . . at aflkøde sig i Andres
Paasyn (o: i sine memoirer). Mynst. Levnet.
Fort. *med om hendes Aasyn | Sank Und-
seelsens Slør (o: rødmen). Winth. HF. 224. Hun
vilde gerne have vidst lidt om, hvordan det
gik til, at (faderen) traf hendes Mor . . Men
hun havde Undseelse for at spørge. Aase
Hans. S. 25. jf. u. undselig l. 18: den Lille
(trak) at Undseelse Særken op over sit
Ansig. H. C. And. SL. 95. || falsk undseelse,
uægte ell. misforstaaet generthed; ogs.: falsk
beskedenhed. Bagges. I. 139. hendes Forlegen-
hed hidrørte fra en falsk Undseelse over at
være . . et uægte Barn. Gylb. KV. 49. CHans.
BK. 233. † -sejle, v. (ænyd. undseile, -segle;
efter mnt. entsegelen, ty. entsegeln) sejle bort
fra; spec.: undkomme, undfly ved sejlad. Jeg
. . kunde have undseglet Haunem. JJuel. 45.
Skulde han (o: en skipper, der passerer Kron-
borg) undseile, uden at gjøre Rede for sig,
da blive Bøderne . . askede. MR. 1756. 162.
da Iver ikke fandt sig stærk nok . . til at
slaaes med sliq en Landhær, undseilede han
til Sverrig. Grundtv. DVI. 366. -selig, adj.
[on'se'li] (ogs. -seelig [-se'e'li] Oehl. V. 30.
Drachm. Fest-Spil. (1888). 31). adv. -t ell. d. s.

ell. (†) **-en** (*vAph.*(1764)). (*ænyd.* undseelig (*Kingo.SS.V.149*), *jf. sv.* undsenlig; *af.* af undse; *især* **⊕**) som føler undseelse; blufærdig; generet; tilbageholdende. (ofte i forb. *m. præp.,* *især* ved (*m. h. t. handling, forhold*) ell. for (*m. h. t. person*); *sjældnere* over: *Heib.Poet.VI.286. Gylb.KV.87*). (*de er*) meget undseelige i nogens nærværelse at lade en Vind stryge, som holdis for en stor Grofthed. *Pflug.DP.1076*. Min stakkels Kone er meget undseelig for fremmede Mandfolk. *Holb.Jul.13sc.* *tal, og slaee ei Øiet | Saa undseeligt mod Jord! *Winth.HF.150*. jeg omgaaes hende undseeligt som var hun ikke min Forlovede, men blot betroet min Omsorg. *Kierk.VI.216.* (*professorens*) Foredragsform var yderst glansløs og undselig. *Rubow.(Univ Progr.1942.II.60).* *talem.* (*jf. u.* Undseelse 2): Hun er så undselig, at hun holder for sine øjne med sin særk. *Krist.Ordspr.624.* || (*l. br.*) attrib. En Person i sorte Klæder, som seer ud til en undseelig Nødlidende. *Skuesp.V.244.* *mangen bly, undseelig Pige | som Kone tapperlig til Pidsken ta'er. *Blich.(1920).VII.72.* naar jeg nu ikke kan lade være — jeg mener (de næste Ord udtalte hun sagte og med aandeløs, undselig Hurtighed) — naar Djævelen forfører mig til at læse i dem (de: nogle nye bøger). *Schand.AE.338.* **-selig-hed**, en. fl. (*sj., jf.:* „uden pl.“ *MO.*) **-er** (*se ndf.*). (*især* **⊕**) det at være undselig; *generthed; tilbageholdenhed.* *Moth.S85.* at rødmes af Undseelighed. *Tode.IX.12.* uden al falsk Undseelighed. *Drachm.(Brandes.Br.II.177).* || (*sj.*) person, der er undselig. *hun er skjøn, den lille Rytterske; | hun er vist en af disse smaa Undseeligheder, | der helst vil være ubemærkede. *JakKnu.Va.85.* **-sige**, v. [-sɪː(q)] *vbs.* **-else** (*s. d.*). (*glda. d. s.*) (*part. wnsawth*) i. bet. 1; *fra mnt. unt-, entsæg(ge)n, jf. ty. entsagen*) 1) (*arkais.*) erklære, at man ikke vil have venskab ell. forbindelse med; erklære fjendskab; *sige sig løs fra; opsige huldskab og troskab.* *DFU.nr.29.14.* (*adelen*) Undsiger Christian 2. *Holb.DH.III. Titi4.r Slange.ChrIV.1088.* *At jeg (o: Hakon jarl) har undsagt ham (o: Harald blaaland), da siden han | Forlangte Hylding, Skat og Lydighed, | Det kan vist ingen Norges Mand fortryde. *Oehl.III.23.* De protestantiske Religioner undsagde i Frihedens Navn den fæle pavelige Autoritet. *PBille Brahe. Flojtespil og Klagesang.(1921).44.* *jf.:* *Afsig, undsig den gamle Ræv (o: djævelen), | Paa Lur i Mørkets Lænker. *Grundtv.SS.IV.30.* 2) (*især jur., jf. dog Feilb.*) rette trusler i ord ell. gerning mod en andens liv, helbred ell. velfærd; true paa liv ell. velfærd; true med skade. Undsiger nogen Dommeren, eller truer hannem med noget Gevær, eller giver hannem Ubeqvems Ord for Retten. *DL.6—4—18.* Tiggeren undsagde ham med de Ord: Den røde Hane skal gale over Dig. *VSO. LovNr.126^{15/4}1930.§75.* Nidstangen foran den Undsagtes Port. *Johs*

Brøndst.RU.56. undsige paa livet, *se Liv 2.5.* 3) † *nægte; afslaa.* saalænge han maae undsige sig selv fast alle Livets Nydelser. *Stoud.(Rahb.Tilsk.1792.88).* **-sigelse**, en. fl. **-r.** (*glda.* undsevælsæ (*GD.Love.V.32*)) *vbs.* til *-sige* 1 (*jf. Undsigelsesbrev*) og *især* (*jur.*) til *-sige* 2: *trusel mod en andens liv ell. velfærd.* *Moth.S188.* trusseler, undsigelser. *Cit.1725.(Vider.III.541).* „vi undsige ham paa Liv og Død“ . . . „Slig Hilsen og Undsigelse maa I selv bringe min Herre og Konge.“ *Ing.KE.I.52. JurO.(1934).155.* *jf.:* (*Oehlschlägers*) Brud med det attende Aarhundredes Retninger er mere en Undsigelse fra hans Temperament end en altigørende ideologisk Nyorientering. *Stangrup.L.44.* **-sigelsesbrev**, et. (*glda.* wndsegelsæbreff; *hist., foræld.*) troskabsopsigelse; *fejdebrev.* *Holb.DH.I.544.* (*den jyske adel sendte*) Herr Mogens Munk . . . med ovenmeldte undsigelses Brev til Kongen (o: Christian II). *smst.II.118.* **-sigelsesord**, et. (*nu næppe br.*) truselsord. *Cit.beg.18.aarh.(CChrist.H.369).* *Skr.¹⁴1829.*

undskyld, v. [ʊnːsgylːə, l. br. (*uden for dial.*) ʉn-] **-te** ell. **-de** (*Pflug.DP.528. Holb.NF.II.127. Slange.ChrIV.166. Schousbølle.Saxo.75*). *vbs.* **-(n)ing** (*se Undskyldning*). (*ænyd.* un(d)skyldte, -skulde; *efter mnt.* entschulden ell. *hty.* † entschulden; *jf. hty.* entschuldigen; *svarende til Skyld 2*)

1) *fritage for skyld.* 1.) erklære uskyldig; *finde brodefri; især: opgive ell. undlade at straffe, dadle ell. være vred paa; ikke tage fortrydeligt ell. unaadigt op; forlade; tilgive; ogs. m. h. t. brøde, forseelse: bære over med; ikke være vred over.* Jeg læster min Herre, at hand svarede saa plat; men undskylder derfor aldeles icke hende, der saaledes har prostitueret en brav Mand. *Holb.Vgs.IV.4.* *Fyld dit Glas, og drik din Piges Skaal, | Hun undskylder alt; drik bredfuldt Maal. *Sheridan. Bagtalesens Skole.(overs.1788).84.* For een Gangs Skyld kan hans Forsømmelse vel undskyldes. *MO. jf.:* Færdsele (*var*) spærret. Et Dyr var styrtet. Det var at undskyldte — ti det var dødt. *Bang.UA.5.* || (*jf. flg. gruppe*) i forb. som bede (en) undskyldte. jeg taledes siden med hende udi eenrom, da græd hun som et Barn, og bad mig undskyldte sig. *Holb.IIJ.V5.* *uden obj.:* De bad meget undskyldte. *Bergstrøm. KD.19.* || i opfordringer om at vise overbærenhed, ikke at tage noget ilde op; ofte som rent høflighedsudbrud ved kejtet adfærd, forstyrrelse; ogs. som høflig indvending. saaledes gaaer jeg klædt — De undskylder, at jeg nævner Klæderne, men jeg veed, at det er en Betragtning, som ikke er uvæsenlig. *Heib. Poet.VII.294.* Byfogden saå et Øjeblik paa hende. Han sagde høflig; — Vil De undskyldte mig et Øjeblik. *Schand.BS.402.* Mine Læsere faar undskyldte denne noget udfordelige Forklaring. *WesenL.Ins.275.* Jeg har vist

ladet Dem (o: en model) sidde for længe; det maa jeg bede Dem undskyldte. *Heib. Poet. VII.140.* vi beder Dem undskyldte Ulejligheden. *Ludv. (jf. u. bet. 3)* i forb. m. for: mit Hjerte sidder mig i Buxerne, derfor beder jeg, at I vil undskyldte mig for at møde. *Holb. Vgs.V2. uden obj. for bede (jf. Mikkel's Ord. 110 samt bede sp. 38⁹⁰):* jeg beder meget undskyldte, Hr. Forfatter, at jeg tillader mig at forstyrre Dem i Deres skriftlige Udarbejdelser. *KLars. SF. 111.* du (De) maa undskyldte mig (*VSO.*) ell. (*nu især*) du maa undskyldte. „Hr. Forfatteren erindr mig maaske ikke?“ — „Nej, De maa undskyldte —.“ *KLars. SF. 112.* Du maa sgu undskyldte, jeg siger det lige ud. *ErlKrist. DH. 200. jf.:* Ubevidst ulogiske Vendinger kan blive ganske faste: „Saa maa De mange Gange undskyldte.“ *NatTid.⁹⁰/1930. Aft. 7. sp. 5. i imp.; nu især m. flg. bisætn. (indledet m. at, hvis, om) ell. abs. forlad mig, undskyld mig. vAph. (1759). I. 739.* Undskyld min Dristighed; jeg synes at skulle have den Ære at kjende Herren. *Hrz. III. 11.* om Forladelse! undskyld! *Meyer.⁹⁵74.* „Hertha! Drikker man The med Køkkenforklæde paa?“ — „Gud, nej — undskyld!“ *Wied. TK. 88.* jeg skal stille paa Alarmpladsen Kl. 4; det er Fanden til Tidspunkt, undskyld jeg bander i Bispens Hus. *Wael. DG. 201.* Undskyld, om jeg forstyrrer. *ErlKrist. DH. 121. 1.2) overf., m. tings-subj.; især om forhold: fritage for straf ell. dadel; ogs.: tjene til grund for skyldfrihed ell. overbærenhed; forklare.* langt mindre kand det undskyldte os for en Fejl, som vi saa lettelig kand være fri for. *Høysg. IPr. 19.* *Hun har vel sine Feil, men hendes Ungdom | Undskylder dem. *Heib. Poet. IV. 201.* jeg har feilet imod dig, men lad Kjærlighed undskyldte mig hos dig. *Gyld. Novel. II. 111. 1.3) part. undskyldt i forsk. forb. være undskyldt, være fri for straf ell. (især) bebrejdelse, kritik; være fritaget; være forhindret. Dersom (præsterne) ikke kaldes (til de syge), da ere de undskyldte, om de ikke komme. DL. 2—7—3.* „Naar man sover, er man undskyldt!“ sagde Østen-vinden. *HCAnd. (1919). I. 247. i forb. m. for ell. (nu sj.) fra: Skulle Hertug Karl udi (Sigismunds) Fraværelse . . gøre noget, som ikke var ret eller behageligt, ville hand derfor være undskyldt. Slange. ChrIV. 131.* hun er undskyldt fra at skrive, da hun stændig ligger. *Cit. 1853. (HCAnd. BCÆ. II. 68).* være lovlig(t) undskyldt, se I. lovlig 2.3. være vel undskyldt, (*nu næppe br.*) *især som udr. for, at en er fri for kritik, mistanke, ell. ogs. (iron.) at der ingen undskyldning er for en.* „Jeg (o: en gammel mand) har . . ikke gjort ham nogen indpas (o: i hans ægteskab).“ — „Ach jeg maa lee. I er vel undskyldt.“ *Holb. Bars. I. 5.* Ja du est vel undskyit at tale om Christendom; Du saasom har forsvoret Troen og forskrevet dig til Fanden med dit

eget Blod. *sa. Hex. IV. 10. Nysted. Rhetor. 40. || (jf. sp. 1334⁹⁰ og 1335⁹⁰)* i forb. bede sig undskyldt. du (*gaar*) til (*hans*) Udstilling og beder mig undskyldt ved Sygdom. *Bang. Mi. 300. ||* have en undskyldt, *modtage en undskyldning fra en; tilgive en; spec.: tilgive, at man ikke kan komme til stede; ogs. i udr. for, at man er uenig med en, føler sig krænket olgn. Luc. 14. 18 (se u. bet. 3).* hils eders Jomfrue, mit Barn! at hun maae have mig undskyldt. Jeg har just lovet mig et Sted hen til Klokken 5, og nu er den strax paa Slaget. *Prahl. AH. I. 13.* Møgen Latter vakte det hos Cimbærerne da de første Gang . . blev bekendt med Skrift . . nej nu maatte man virkelig have dem undskyldt, og de lo en Kæmpelatter, forgik af Glæde. *JV Jens. CT. 223. ||* holde en undskyldt, (*jf. II. holde 14.2; nu næppe br.*) *undskyldte en.* *Set ham udi mit Sted, og holdt mig da undskyldt, | Om nu mit Hierte er af Sorg og Smerte fyldt. *Kom Grønneq. III. 281.* Nu holdes jeg vel undskyldt for den Kulde, hvormed jeg bragte den bedrøvelige Tidende. *PMøll. (1855). II. 105. jf.:* ved vore Arbeider . . mene vi os undskyldte for ret at kunne leve for Nogen. *Mynst. Heger. 5.*

2) forklare grunden til en forseelse ell. fejl; ogs.: (prøve at) bortforklare; i videre anv.: bede om tilgivelse for; fremkomme med, gøre en undskyldning; beklage. Aلتid citerer man Fanden, for at undskyldte en Gierning. *Holb. Forv. 6 se. (hans) Lovtalere selv vove ikke at undskyldte denne Gierning. Wand. Mindesm. I. 83. *en Ven, | Som . . | Undskylder Feil, og elsker Dyd. Rahb. Poet. F. I. 53.* Greven undskyldte i høflige Udtryk sin Paatrængenhed. *Gyld. Novel. II. 183.* Hun undskyldte, hun havde ladet mig vente. *Bergstrøm. KD. 23. talem.:* angret og undskyldt er halv(t) forladt, se I. forlade 5.1. || *m. h. t. person.* Nu . . har han holdt inde med at smelde paa ham for eder . . Nu tvert imod lover hand ham, og undskylder ham udi alle Poster. *Dumetius. III. 14. (de) kom . . med en ny Nota og undskyldte Værten, der ikke var præsental. Bergstrøm. KD. 21.* Han var ogsaa indbuden, men lod sig undskyldte. *MO. || part. undskyldende anv. som adj., om ord, udtryksmaade, gebærder olgn. vAph. (1772). III.* skulde jeg . . tilhulle den sorgelige Sandhed med undskyldende Ord. *Mynst. Betr. I. 241.* da Birke-dommeren stadig ikke sagde noget, tav hun ogsaa lidt og tilføjede i en undskyldende Tone (*osu.*) *KLars. SF. 110.* der er forskellige undskyldende momenter i sagen | et undskyldende smil |

3) (jf. bet. 2) gøre undskyldninger; bede om tilgivelse; ofte: paa høflig maade undslaa sig for noget; afslaa; vægre sig; sige nej tak. han udsendte sin Tiener . . at sige til de Budne: kommer . . Og de begyndte alle eendrægteligen at undskyldte sig. Den første

sagde til ham: jeg haver kjøbt en Ager . . hav mig undskyldt. *Luc. 14. 18.* Hun blev budt paa Kaffe, men hun undskyldte sig og bad om at have den tilgode. *Søiberg. KK. II. 106. talem. (efter fr.; l. br.):* den, der undskylder sig, anklager sig (selv). *Mau. 757. Vogel Jørg. BO. 466. jf. Kierk. VII. 461. || i forb. m. præp.* Det var en gammel Skik i China, at naar en blev kaldet til et Embede, saa undskyldte han sig med sin Uværdighed. *Oecon T. VI. 26. Mynst. Præd. (1810). 315. især i forb. m. for: Spinoza . . undskyldte sig for Gaven, sigende, at det var mod al Fornuft at hænge et kostbar Dekke over et uselt og ringe Legeme. Eilsch. Phil. Brev. 137. Lægen reiste sig, og . . undskyldte . . sig for at blive længere tilstede, da en anden Patient . . ventede ham. Gylb. KV. 34. ogs. m. h. t. person: fremkomme med undskyldninger over for. Høysg. S. 86. jf.: at Rafael selv skulde have taget imod Bestillinger fra nogle tilfældige Munke i Norditalien, naar han i de senere Aar undskyldte sig overfor Konger og Fyrster . . er ligesaa urimelig en Antagelse. Wanscher. R. 6 samt: undskyld dig for unge enker (1819: undslaae dig for unge Enker) *1 Tim. 5. 11 (Chr. VI). (nu l. br.) i forb. m. fra: LTid. 1753. 152. Jeg undskyldte mig, fra at træde ind, i En forretning som tilhørte andre. Rasm Winth. S. 131. jf.: Den Kendsgerning . . behøvede han ikke at undskyde sig bort fra. AaHermann. PH. 15.**

undskyldelig, adj. [on'sgyll'æli, l. br. un-] (af. af undskyld; jf. ænyd. undskyldig, undskyldt, uskyldig, fsv. untskyldogher; især Ψ) som kan ell. bør undskyldes; tilgivelig. *Moth. S. 408.* en Handling kan være nok saa undskyldelig, saa kan den dog fortjene Straf. *Birckner. I. 87. undskydelige Feil. CAThortsen. Metrik. I. (1833). 321.* Skyldnerens undskydelige Uvidenhed eller Vildfarelse om Forpligtelsen. *Lassen. AO. 3435. || (nu sj.) om person. *Jeg kan dig let forlade | En Tvivl saa rimelig for dig at falde paa, | Du er undskyldelig, og jeg er ligesaa. Wess. 15. den fattige, i sine Udskielser maaskee undskydelige Ulykkelige. Gylb. (1849). XII. 209.*

Undskyldning, en. [on'sgyll'næn, l. br. (uden for dial.) 'un-] (nu vist kun i skodesløst spr. Undskyldning. *Moth. S. 409. Holb. Mel. I. 6. Høysg. S. a. 5. v F Guldb. S. 86). ft. -er. (ænyd. undskyld(n)ing); jf. ty. entschuldigung) vbs. til undskyldte.*

1) (nu næsten kun, uden for forb. som bede om undskyldning, tjene til undskyldning, m. overgang til bet. 2) til undskyldte 1: det at tilgive, bære over med noget; overbærenhed; tilgivelse; tidligere ogs.: det at erklære ell. blive erklæret fri for skyld, fejl; retfærdiggørelse. Jeg kan . . af den kyn-
dige Læser vente en billig Undskyldning, om jeg ikke altid . . haver truffet det rette. *Basth. FM. 552.* Et Menneske, selv det kjerligste, han kan dog i det Høieste give Dig

Formildelsen, Undskyldningen, overladende Dig, hvorvidt Du nu kan bruge den. *Kierk. XII. 289. || være uden undskyldning, ingen undskyldning have, ikke kunne undskyldes; ikke være undskyldelig; mangle undskyldende grunde, momenter.* det, som man kan vide om Gud, er dem (o: de ugudelige) aabenbart, thi Gud har aabenbaret dem det. Thi hans . . evige Kraft og Guddommelighed, beskues fra Verdens Skabelse af, og forstaaes af haus Gierninger, saa at de have ingen Undskyldning. *Rom. 1. 20.* til hvilken Tid Waterskouten uden Undskyldning skal være præcise tilstede. *Lavsartikler. 2°, 1707. § 25. (han har) ingen Undskyldning mere, midt iblant Livets Pligter, at anvende saa megen Tid paa dets Tidsfordriv. Lodde. NT. Fort. A. v jf.: (teaterstykket) var altfor maadeligt . . er der nogen Undskyldning for Udpibning, saa var den visselig her. Oehl. Er. IV. 2. || bede om undskyldning. Sporon. EO. 245. jeg (vil), efter sommeligen forud at have bedet om Undskyldning og Tilgivelse, hvis det skulde synes Nogen upassende . . : jeg vil med en erindrende Taknemlighed mindes min afdøde Fader. Kierk. VII. 548. vi beder om Undskyldning for Fejltagelsen. Ludv. jf.: det Forslag . . som Tilskueren maae bede om Undskyldning (o: fritagelse) for at meddele. *Rahb. Tilsk. 1797. 785. || til undskyldning. Dræber mand anden af Nødværge, og dog af frygt for Sagens Udgang undviger, da skal hand, saa snart hand kommer i sin Frelse inden Maanets Udgang . . forfølge Sagen til sin Undskyldning. DL. 6—12—8. endog de sorteste Udaad (har stedse) noget til Undskyldning for den, der kan randsage dem til Grunde. Rahb. Tilsk. 1796. 37. (spillemanden) forebragte sin Alder til gyldig Undskyldning (o: for ikke at ville springe syvspring). Blich. (1920). XXIV. 182. (dette) maa jeg sige til min Undskyldning. Danmark. IV (1944). 134. sp. 1. ofte (jf. tjene 6. 1) i forb. tjene til undskyldning, der er i Djævelen ingen Dunkelhed, som kunde tjene til formildende Undskyldning. Kierk. XI. 154. hun havde meget mere, der kunde tjene til hendes Undskyldning, end Du har. Schand. VV. 288.**

2) til undskyldte 2: det, at forklare grunden til forseelse ell. fejl; det at bede om tilgivelse for, beklage noget; nu især om høflige ord ell. vendinger, hvorved man søger at bode paa en fejl, en forseelse, ell. hvorved man beder sig fritaget, undskyldt for noget; ogs. (ofte i forb. som have en undskyldning) om forhold, der forsvare, undskylder noget; undskyldende aarsager, momenter. Intet gøres så ilde, det jo har en undskyldning. *Moth. S. 409. *Naar man har ingen Lyst, man strax Undskyldning finder. Holb. Mel. I. 6. en Undskyldning er nok til at stille den Fornærmede tilfreds. JSneed. VI. 415. hvor der*

er Mange, der er Udvorteshed og Sammen-
 ligning, og Aftad, og Undskyldning og Ud-
 flugt. *Kierk.VIII.237.* Jeg orker ikke at
 blive her . . . jeg giver som Undskyldning,
 at en Ungdomsven er død. *ERode.LivetsEkko.*
(1944).114. || *talem.* undskyldninger har
 vi nok af, se V. nok 1.2. fanden slog sin
 oldemoder (ihjel), fordi hun ikke havde (*ell.*
vidste, kunde finde paa) en undskyldning.
Mau.1934. Krist.Ordspr.372. || *i forb. m. adj.*
 jeg vil nødes til at sige Meget, som er almin-
 delig bekendt; men Nødvendigheden heraf
 til Fremstillingens Heelhed skal, haaber jeg,
 være mig en tilstrækkelig Undskyldning.
Ørst.I.60. de ubehændige Undskyldninger,
 hvormed denne Mand søgte at beskykke
 sin Adfærd. *Gyld.(1849).IX.205.* intetsigende
 undskyldninger | lovlig undskyldning, se I.
 lovlig 2.3. tom, uforbeholden undskyldning,
 se II. tom 4.3 osv. *i forb. m. adj., der anvendes*
iron. ell. nedset.: Det er en skaldedt und-
 skyldning hand bruger. *Moth.S409.* en skiden
 undskyldning. *smst.* „Jeg vilde kun see engang
 hvorledes der gik til (*paa maskerader*), at
 jeg siden med des bedre Grund kunde straffe
 andre.“ — „En herlig Undskyldning.“ *Holb.*
Masc.I.6. en fattig Undskyldning. *VSO.* ||
som obj. for verber. Gjør mig den tjeneste
 naar i taler med Bispem at legge min und-
 skyldning fordj ieg ikke toog afskeed med
 ham. *Holb.Brø.40.* *Undskyldning bringes
 herved alle Taftes | Og andre fine Dame-
 Klædningsstykker, | Der lod sig krølle noget
 igaaarftes. *Aarestr. SS.II.204.* sende Und-
 skyldning (*o: afbud*). *Bl&T. især i forb. som*
gøre undskyldning. Herren sidder i for-
 trædelige Forretninger, som har hindret
 ham i Dag baade at æde og drikke; hand
 har bedet mig gjøre sin Undskyldning. *Holb.*
Stu.II.7. Præsten gjorde mange Undskyld-
 ninger, for at slippe fri for denne Naades-
 beviisning. *Blich.(1920).XIII.94. Soya.GAM.*
93. (dagl., næsten vulg.) i forb. som stik-
ke en undskyldning. *Ekstrabl.²⁰⁴, 1905. 3.*
sp.2. Jeg kommer, naar du kommer og
 stikker mig en Undskyldning. *CHans.F.100.*
jf.: „jeg (*er*) tilbøjlig til at tro, at manden
 virkelig var uerfaren.“ . . . „Nej her . . . nu må
 De sgu snart stikke mig en undskyldning
 (*o: det tror jeg ikke*).“ *Hjortø.DG.98.*

Undskyldnings-, *i ssgr. (l. br.) navn-*
lig til Undskyldning 2; jz. Undskyld-
 nings-brev (*Slange. ChrIV.965. Bl&T.* †
 Undskyldings-: *Holb. DH.I.327.*), -grund
 (*Goldsch.VIII.46. Lassen.AO.³435.*), -løs
 (*sj.*; som ikke kan undskyldes; ikke sagetos.
KMunk.DU.60.), -seddel (*Kaper.*), -skrift
 (*Slange. ChrIV.700.*), -skrivelse (*Bl&T.*).

und-slaa, *v. vbs. (nu næppe br.) -else*
(i bet. 2.2: LTid.1761.281). (*ænyd.* undslaa,
 -slage (sig); *efter mnt.* entslan, *ty.* entschlagen;
eql.: rive løs, slippe løs) † *i alm., trans. anv.*
 1.) slippe løs; give fri; *jf.:* Undslåen . . . den,
 som er fri for noget. *Moth.S462. 1.2) forlade;*

lade i stikken; forsømme (pasningen af). *Moth.*
S461. En fattig undslåen mand. *smst.S462.*
 1.3) forholde en noget; nægte at yde. Han
 haabede . . . at, saasom de (*o: dalkarlene*) alle
 Tiider havde ladet sig see færdige til Fæderne-
 landets Frelse, de nu ikke vilde undslaae
 deres Bistand paa den Tiid, som den aller-
 mest var nødvendig. *Holb.DH.I.787. 2) refl. 2.1)*
(nu sj.) især i forb. m. fra ell. for: fjerne
sig; flygte; romme. Hvis og nogen (*vornede*)
 skulle sig undslaae, eller forstikke fra deris
 Husbond, da maa de af Husbonden, hvor de
 antreffis, anholdis. *DL.3—14—3. Gram.Nu-*
cleus.494. || *navnlig: unddrage sig (ens sel-*
skab); holde sig borte fra; være afvisende over
for. undslaa dig for (1819: skye) de van-
 hellige. *ITim.4.7(Chr.VI).* *Ach! falske Ven,
 hvi har du mig saa slet forsaget? | Hvorfor
 undslaaer du, i min Nød, saaledes dig? *Falst.*
Ovid.22. jeg . . . undsløg mig fra mit forrige
 Selskab. *EPont.Men.II.188.* undslaae dig for
 (*Chr.VI:* undskyld dig for; 1907: atvis)
 unge Enker. *ITim.5.11. 2.2) især i forb. m.*
for ell. (sjældnere) ved (jf. Kaper. D&H.)
ell. (nu næppe br.) fra (LTid.1734.476.
Slange. ChrIV.35): nægte at ville gøre ell. paa-
tage sig noget; vægre sig (ved); undskyldte
sig (for). *for slig ærinde af Frygt hver sig
 undsløg. *Holb.Paars.236.* Stænderne . . . havde
 været forarsaget . . . at overdrage Riget og
 Regieringen til Hertug Karl, som sig dog
 derfra havde undslaget. *Slange. ChrIV.162.* han
 . . . havde undslaget sig for at holde en Kamp.
Schousballe.Sazo.207. (frøkenen) havde man
 indbudt, men hun havde undslaaet sig.
Tops.II.118. (spog.:) Havet maatte spæde
 tit med Fisk, hvor tit det end undsløg sig.
KMunk.ND.17. || *i videre anv.: slippe uden*
om; blive fri for. (vi kan) ikke vel undslaae
os for at antage, at Runeskriften er yngre
end den græske. *Bredsdorff.Afh.146. -slippe,*
v. vbs. -else (Tops.II.32. ThitJens.KK.148)
ell. (sj.) -ning (AOlr.DH.II.39). (*ænyd.* und-
 slippe, -sleppe, *glda. (part.) vnslupin (SjT.*
 32), vnd slwpen (*Brandt.RD.I.262*), *jsv.* unt-
 slippa; *jf. ty.* entschläpfen; *sml.* slippe uden
 v. II. uden 1) undkomme; undløbe; slippe
 bort (*fra ell. ud af*). (*ofte i forb. m. af ell.*
(især) fra ell. (navnlig w) m. obj., der be-
tegner den ell. det, man undgaar, slipper fra).
 1) *i egl. bet. Moth.S496.* Mange . . . prøvede
 ved Svømning eller Vadning at undslippe
 Døden. *Blich.(1920).XV.84.* *Rundtom kun
 Fare, | Himmel og Jord os blev til en Snare;
 | Fangne vi ere, | Vi kan ei undslippe mere!
PalM.(1909).III.178. Fischen undslap (slap
 ud) af Garnet. *VSO.* Alt den Slags Undslippen
 fra gamle Gedder, store, forslugne Ørreder
 gik for ham (*o: en ung laks*) som en Leg.
Fleuron.VS.50. undslippe med livet, se
 Liv 2.2. 2) *overf.* naar vi . . . forsøge at holde
 dette Billede fast, da undslipper det os
 næsten. *Mynst.Jonstr.7.* han havde . . . Evnen
 til at holde paa de Forestillinger og Indtryk,

Andre lader undslippe. *Brandes.III.370.* || især om ytring (ord, udraab), som man uforvarende, mod sin vilje fremkommer med. Efter hin uventede Scene undslap der hende ikke eet Vink, ikke eet Ord, som kunde forraade hende. *Rahb.Fort.I.104.* Der undslap ham en Ed. *MO.* Et selsomt, dæmpet, uvilkaarligt Udbrud undslap ved Synet af denne Hilsen fra flere af de Tilstedeværendes Læber. *ThomLa.AH.86.* Fru A. lod ikke en Lyd undslippe sig. *AdDons.S.178.* **-slips-ventil**, en. (til -slippe) ☼ *overflodsventil. Bl&T.* † **-springe**, v. (ænyd. d. s., fsv. uentspringa; fra mnt. unt-, entspringen, hty. entspringen) undfly; undløbe. E. er undsprungen fra Bagnoet (∴ slavefængselet) i Toulon. *Cit.1854. (Studenterkom.166).* † **-staa**, v. (ænyd. undstaa sig *Huitfeldt.Chr.II.s.Hist.(1596).225*); efter ty. entstehen; jf. entstaa) blive til; opstaa; fremkomme. Der vil undstaa meget ont af. *Moth.S728.* Vi have . . ladet Os referere, hvorledes der udi Bergens Bye tit og ofte skal undstaae Tvistigheder imellem de Militaire og Civile. *MR.1743.894.* **-stikke**, v. (ænyd. undstikke, bringe af vejen, skjule, glda. unstikke segh, sv. undstieka; fra mnt. entsteken; sml. II. stikke 18; nu sj., jf.: „usædvanligt“. *MO.*) refl.: redde sig ved at skjule sig (og løbe bort); gemme sig; bortfjerne sig. den Skyldige undstikker sig, og vil ikke lade sig finde, eller han undkommer for dem, som hannem anholde ville. *DL. 1—24—48.* Jeg skal lære den Karl at undsticke sig uden at betale. *Holb.Jean.V2. Gorm den Gamle.(1919).121.* jf.: at man ikke skal troe, jeg, ved at gjøre mig til Lov, ingen levende Medborger at nævne, har villet undstikke mig selv for muligt Had, tilføier jeg mig, *Rahbek.Rahb.E.IV.386.* † **-svømme**, v. (-svemme. *Moth.S953.*) (ænyd. d. s. og -svemme, -sømme; efter ty. entschwimmen) svømme bort; redde sig ved svømming. *Schousbølle.Saxo.118.* **-sætning**, en. flt. -er. (ænyd. d. s. og undsætning, fsv. uentsætting, jf. mnt. entsættinge, hty. entsetzung) vbs. til -sætte 1: hjælp; bistand; nu: det at yde hjælp til ell. redde, befri nødstedt person ell. (især) gruppe af personer (fx. en ved naturkatastrofer, ishindringer isoleret befolkning, mandskabet fra havareret skib, nolandet flyvemaskine, ekspedition olgn.); spec. ☼: hjælp, støtte til en kæmpende hærafdeling ell. til en belejret by; ogs. konkr., om tropper, der kommer til hjælp, ell. levnedsmidler, ammunition, der tilføres. nu faaer Fienden Overhaand. Skal vi hen til Undsætning? *Holb.Ul.II.9.* (de belejrede) begiære Undsætning, hvorudover Kongen lod skikke et stort Antall Folk med Floden (∴ flaaen) fra Calmar. *sa.DH.I.787.* Undsætning af Penge havde ikke tient denne unge Karl til andet end at fornye hans daarlige og vellystige Levnet. *sa.Ptut.III.7.* en stor Undsætning, som med det Første skulde komme os (∴ lynboerne) til Hjælp, og jage

Svensken af Landet (∴ i 1659). *Winth.VIII.49.* *MilTeknO.* Redningsmandskab (gor klar til Undsætning af det havarerede Skibs Besætning). *Hvad hedder det?(1947).296.* || her-til bl. a. **Undsætnings-armé** (*Engelst.Wien.388. MilTeknO.310.*), **-ekspedition** (*Larsen. Ringsted.OmkringTysklandsFald.(1945).12.*), **-flaade** (*Pol.^{16/11}1904.I.sp.2.*), **-hær** (*Ing. VSt.108. Pol.^{25/1}1940.I.sp.2.*), **-port** („i et Citadel den Port, som vender imod Marken“. *MilTeknO.*), **-tropper** (*Kaper.*). **-sætte**, v. vbs. **-ning** (s. d.) ell. † **-else** (i bet. 1.2: *LTid.1727.246.*) (ænyd. glda. und-, uentsætte, fjerne, fratage, hjælpe, ænyd. ogs. undsætte sig, blive bange, undse sig; efter mnt. entsetten, hty. entsetzen; jf. got. andsatjan; egl.: sætte bort, sætte fra et sted) 1) (nu ofte erstattet af komme til undsætning og (i pass.) faa undsætning; jf.: „nu sjeldent.“ *Levin.*) yde hjælp og bistand; hjælpe; støtte. 1.1) (nu vist ofte opfattet som overf. anv. af bet. 1.2) i al alm. (de) lader det ey mangle, om de ham (∴ den nødlidende) med raad og daad kunde undsette. *Pflug.DP.1075.* hele Sko paa Fødderne maa jeg have . . vil ikke Du undsætte mig med et Par Mark. *Baud.KK.84. 1.2)* hjælpe, redde ell. befri en nødstedt gruppe personer; komme til undsætning; spec. (☼) m. h. t. hærstyrke ell. belejret by, fæstning. *Carolus Magnus* blev . . begiæret af Paven at undsætte Rom mod de Longobarder. *Holb.DH.1.60.* han (begav) sig med en Krigsmagt til det Neapolitanske, for at undsætte den nye Konge. *sa.Hh.I.374. Wilst.II.XVv.735.* Expeditionen skal undsættes. *VortLand.^{19/1}1905.4. sp.1.* enkelte Øer maatte (i isvinteren) undsættes fra Luften. *FemlangeAar.215. 2)* (efter mnt. sik entsetten, ty. sich entsetzen; egl.: sætte sig op, jare op p. gr. af sindsbevægelse, skræk) † blive urolig ell. ængstelig; komme i sindsbevægelse; blive bange. Jeg nægter icke, at jeg jo undsætte mig over saadan Fortale (∴ *JRPaullis* fortale til omdigtningen af „*Kandestøberen*“). *Holb.KandestBr.*) (3.^v **-tage**, v. [-ta²qə, ogs. -ta¹] jf. præv. undtager. *Hoysg. AG.13.* vbs. **-else** (s. d.). (ænyd. undtage, fratage, glda. un(d)tage (*Suso.2.43. Brandt. RD.II.118.*), untage (*DGL.II.377 var.*), ond-tage (*Harsyssels Diplomatarium.(1893).73*); vel af æda. undan takæ, unnæn takæ, ud-skyde, fritage (*DGL.I.115.II.377*), jf. fsv. undantaka (samt oldn. taka undan); egl.: tage bort; jf. und-; sml. undtagen samt Undentag, undertage; især ☼) fjerne noget fra forbindelse, sammenhæng med, indbefatning under noget; adskille; navnlig: give en særstilling (over for det almindelige, normale); tage visse forbehold m. h. t. noget; m. h. t. person ogs.: fritage for at gaa ind under en lov, forpligtelse olgn. (ofte i forb. m. fra ell. † ud af). (kon- gen) haver høyeste Magt og Myndighed . . at undtage hvad og hvem hannem lyster ud af Lovens almindelige Befalning. *DL. 1—1—1.* undertiden udgav (han) Love med kiøde-

lige Vellyster, men han undtog sig alletider selv. *Holb. Hb. II. 89.* Herfra und-tages de ord, som (osv.). *NvHaven. Orth. b3.r* Hvorved have vi fortjant at undtages fra vore Brøders Lod? *NPWiwel. NS. 176.* 1797 solgte han Sæbygård, men undtog Frihedslund. *HV Claus. H. 216.* || undtag! *spec. (gram.) i grammatikker olgn. som angivelse af, at (de)t flg. ord ikke følger en opstillet regel. Høysg. S. a. 2.r KNyrop. Spansk Grammatik. 9 (1927). 25.* || naar man undtager, naar undtages, med undtagelse af; undtagen. naar jeg undtar hendes Riigdom, saa er der intet andet hos hende end hos en gemeen Piige. *Holb. HP. I. 6.* Saxeoversættelsen er tabt, naar undtages det lidet, Stephanius giver i sin Saxe-kommentar. *Ellen. Jørg. III. 73.* (jf. undtagen 2) foran at-sætn.: naar undtages, at. *Bl&T.* || (jf. undtagen) i *perf. part.; dels i forb. m.* være: jeg er i de menneskelige Væseners Række og dog undtagen fra dem. *Kofoed-Hansen. K. A. II. 238.* dette Tilfælde er undtaget. *S&B. dels (især jur., emb.) attrib.: som indtager en særstilling.* Det er en Vildfarelse, naar man troer, at alle Kjøbstæder i Danmark stode i en og samme Stilling som undtagne Retskredse med særegne Birkerettigheder. *CPal. M. O. 380.* Undtagne Risikoer. I hver enkelt af de forskellige Forsikringsbrancher findes der en Række Risikoer, som — fordi de er ret høje og ret sjældne — er udelukket fra Forsikringen. *Forsikr. L. 145.* om forbyrdelse: som bedømmes mildere end sædvanligt, i forb. som undtaget bedrageri (*Goos. II. 556*), forbyrdelse (*JurO. (1934). 156*), hæleri (*Goos. II. 423*), røveri (*smst. II. 594*), tyveri (*smst. II. 398. Sal. 2 XXIV 101*).

Undtagelse, en. [ʌnˈtɑːqʌlsə, l. br. ʌn-] *fl. -r.* (gl. da. vntaghils (*Suso. 99*); *vbs.* til undtage)

1) *det at undtage.* (ofte (jf. u. bet. 2) i forb. som gøre undtagelse(r) fra). *Moth. T19.* der skeer Undtagelse for disse ewaldske Sørgqvad (o: de behandles udforligere, end bogens plan ellers tillader). *Nyerup Rahb. VI. 48.* Denne Nabo var — til en Undtagelse — en gerrig „Krakiler“. *HKAarsb. M. I. 134.* Handelsministeren kan gøre Undtagelser fra Bestemmelserne. *Pol. 4/1940. I. sp. 5.* || med undtagelse af olgn., naar undtages; undtagen. *Høysg. S. 23. v* En Præst . . opfordrede de Dødsdømte til at skrifte. De afslag det med en enkelt Undtagelse. *Brandes. X. 515.* Cyklen . . er grønklakeret overalt med Undtagelse af Skærmene, der er sorte. *Politi. E. Kosterbl. 24/1925. 2. sp. 2.* uden undtagelse, med (alt) det nævnte indbefattet; undtagelsesløst. *vAph. (1759).* „Ere De ogsaa Danske?“ — „Alle uden Undtagelse.“ *Heib. Poet. VII. 245.* Passagerer var bleven samlet sammen fra vist uden Undtagelse alle Nationer i Europa. *JV Jens. RF. 40.*

2) *hvad der undtages fra, skiller sig*

ud fra noget andet; især om hvad der ikke indbefattes under almindelige læresætninger ell. regler, *spec. (gram.) om uregelmæssige sproglige foreteelser.* vi merke ved nøiere Under-søgning saa mange Undtagelser fra de almindelige Sætninger. *J Sneed. I. 380.* Paa den ene Side staaer Undtagelsen, paa den anden Side det Almene. *Kierk. III. 260.* Foraaret blev skjønnere og skjønnere; det var en ren Undtagelse i Danmark, saa dejligt blev det. *Schand. AB. 278.* (han) skulde nævne de Undtagelser, der var, fra at Ordene paa -ail er Hunkon. *KLars. (Jule-Album. 1899. [13]. sp. 3).* det er stadig Undtagelsen, at en cand. polit. opnaar at faa Foden inden for i Ministerialbygningen. *Pol. 14/1943. 3. sp. 4.* i *mods. til Regel,* se I. Regel 3.1. (*gram.:*) en ret artig regel, som sig hør og bør, med undtagelser og undtagelsesvis undtagelser. *Verner. 137. Larsen-Ledet. LK. I. 219.* || om *person.* *Leth. (1800).* Dem faaer jeg da Brev fra naar jeg skriver, det er ikke Tilfældet med de Andre hjemme, Fru D. er dog en Undtagelse. *HC And. BCÆ. II. 53. (kongerne)* er alle, paa én Undtagelse nær, danske Høvdinge. *Brandt. CP. 123.* en mærkelig Mand var (*rektor Krarup i Vejle*) — en diametral Modsætning til alle pædagogiske Doktriner og Regler. Ikke saa sært, at det blev en Skole for Undtagelser. *NJeppesen. HK. 28.* || (*m. overgang til bet. 1*) i forb. som danne ell. (*tidligere*) gøre (en) undtagelse. (*disse digte*) gjøre . . deri en Undtagelse, at de virkelig vække en poetisk Stemning. *Hjort. Krit. Lit. I. 78.* Jeg . . danner ingen Undtagelse fra det ovenstaaende. *Pol. 14/1940. II. sp. 2.* || i *særlige forb. m. adj.* den virkelige Forelskelse er sjelden i vore Dage . . Gud bevares, der kan gives hæderlige Undtagelser; men underlig er det, at jeg . . ikke kan erindre et eneste Tilfælde. *Bergs. GF. II. 335.* en udsøgt Skare af tildels foraldne Subjecter — der var kun ganske enkelte hæderlige Undtagelser. *V Korffitsen. KF. 69.* se ogs. u. hæderlig 2.2. af disse Faa er der kun en ganske sjelden Undtagelse, der veed at holde sig i godt Humeur. *Kierk. II. 287. smst. VII. 311.* Han mener da mindst, at han er en stor Undtagelse eller et Geni og Talent med særlig Begavelse. *Rode. K. I. 68.* se ogs. u. stor 4.4.

Undtagelses-, i *ssgr.* (jf. Undtags-; *især jur. ell. emb.*) til Undtagelse 1; *fx. for-uden de udf. anførte:* undtagelses-agtig, -behandling, -foranstaltning, -paragraf, -pris, -tarif, -værneting. **-bestemmelse**, en. (jf. -lov). *Bl&T. VorStand. 1940. 301. sp. 1.* **-fri**, adj. (jf. -løs) *hvorfra der ikke gøres undtagelse(r); uden undtagelse.* *Larsen. 2 (1888).* (en) undtagelsesfri Regel. *MunchPet. (Akad. Ugeblad. 1913. 190. sp. 1).* || *især i intk. som adv.* *Berl Tid. 24/1907. Aft. 1. sp. 6.* Undtagelsesfrit gælder dette (o: et juridisk forhold) dog ikke. *PoulAnd. OE. 35.* **-lov**, en. (jf. -bestemmelse; *især om udenl. forhold*)

lov, der midlertidig ophæver almindelige rets-tilstande, udelukker enkelte samfundsklasser fra almindelige retsgoder. *ConvLex.XVIII. 389. Brandes.NG.9.* en Række skarpe Undtagelseslove mod Anarkisterne. *VerdenGD. IV.2.97. -løs, adj. d. s. s. -fri.* Forledet (*i stednavne paa -lev*) er næsten undtagelsesløst et personnavn. *M.Krist. (Aarb Kbh.Amt. 1912.134).* Litteraturens næsten undtagelsesløse Overgang til Indignationen. *Stangerup. K.II.63. jf.: lydlovenes undtagelsesløshed. Thorsen.Ajh.II.5. -menneske, et. (jf. -væsen). (JGBorkman i Ibsens drama)* kalder sig selv et Undtagelsesmenneske, hvem det Ualmindelige er tilladt. *Brandes.III.343. Tilsk. 1937. I. 102. -stilling, en. særstilling.* hun havde . . givet ham en undtagelsesstilling mellem mennesker. *Hjortø. FS.114. Stangerup.R.60. -tilfælde, et. ofte i forb. i undtagelsestilfælde, undtagelsesvis. J.Lange.I.399.* den radikale Individualismes Interesse for de sjælelige og moralske Undtagelsestilfælde. *V.Ved. (Litteratur og Kritik. III. (1890). 369). -tilstand, en. midlertidig tilstand, under hvilken alm. love er sat ud af kraft. Pol. 1926.1.* Undtagelsestilstand: militær Sikkerheds- og Straffeforanstaltning over for Befolkning, med Udgangsforbud, Forbud mod „Sammenstimlen“ osv. Blev meget brugt af Tyskerne i de besatte Lande. *1000 Ord fra Hitler-Krigen. (1945). 68. -vis, adv. og (i bet. 2) adj. (sj., som adv. -vist. Nathans.I.M.104. Rubov.Bergsøe. (1948). 47). 1) som adv., om hvad der kun indtræffer ell. gælder i enkelte, sjældne tilfælde; i undtagelsestilfælde; en sjælden gang; for een gangs skyld. Goldschm.Hjl.II.77.* Undtagelsesvis er jeg denne Gang enig med Dem. *Schand.AE.215.* Vi synes i dette Tilfælde — rent undtagelsesvis — at have Originalmanuskriptet for os. *OFris. Litt.150. 2) (l.br.) som adj. jeg holdt mere af, at man nu i vor Tid proklamerede alle Menneskers Ret end en undtagelsesvis Ret for de geniale Individer. Schand.U.M.228. substantivisk: han . . skelnede meget slet mellem det undtagelsesvis og det almindelige. Bers.G.84. -væsen, et. (jf. -menneske). Goldschm.V.296. (barnet) skal hærdes, ikke forkæles, at det ikke maa vænnes til at betragte sig selv som et Undtagelsesvæsen, som der skal tages særligt Hensyn til. *FrHallager.Hysteri. (1901). 151.**

undtagen, part. adj. [on'ta'qən, ogs. on'ta'ən (jf. *Mohr.L.*); ogs. især i bet. 1.1: 'on'ta'qən (jf. *Levin.*)] (gldgs. **undtagens.** *Oversk.Com.I.99.II.18. dial. udentagen. KLars.HPE.135. sa.KV.66. jf. Feilb. — ogs. undtaget; især i bet. 1.1: JVVens. (Pol. 1911. 1939.II.sp.3). Statstidende. 1914. 1949.3.sp.3. jf. Levin. PDiderichsen.DG.218. i bet. 1.2: Cit. 1815. (HimmerlKjær.1921.32). i bet. 2: Bredahl.VI.124. jf. PDiderichsen.DG.219.) (ænyd. undtagen (i bet. 1.1: BThott. Seneca.III. (1658).334; i bet. 1.2: DaViser.nr.32.51), und-*

taget (*i bet. 1.2: smst.nr.266.6*), glda. un(t)-, und-tagen (*OlufNiels.Tingsvidner. (1882). 8f.17.22.* inktæt vndtagen (vnden taghet, vden taghæn). *Bønneb.I.134 var.*), jf. ænyd. undtagendes (*Kalk.IV.676*); part. af und-tage, jf. undertagen u. undertage; smf. lign. brug af uagtet, uanset) knyttet til et fore-gaaende ell. flg. led, som er logisk obj. for (verbalhandlingen i) undtagen; med fradrag ell. forbehold af; naar undtages; med undtagelse af.

1) knyttet til subst. (substantivisk ord). 1.) ∞ knyttet til et foregaaende ord. Alting er fælles hos os, Konen og Kieresten undtagen. *Biehl.Cerv.LF.I.51.* Tag alt hvad jeg eier — alle mine Rigdomme — intet undtagen. *PAHeb.Sk.I.327.* Elendigere exerceret Militair har jeg aldrig seet, Borgerskabet paa S. Thomas ej undtagen. *PNNyegaard.S.59.* Bibliografiske håndbøger er det skrald for så godt som alle betydeligere forfatters vedkommende — Ehrencron-Müllers Holberg dog altid undtagen. *Plesner.B.8. (nu l.br.) m. flt.-form knyttet til flt.-ord: Professores . . svare til Consistorium i alle Sager, Drabs Sager undtagne. DL.I—2—14.* ingen af dem, Josva og Caleb undtagne, skulde . . betrede det forjættede Land. *SBHersl.L.49.* alle Ord, nogle faa undtagne. *Rahb.Stiil.12.* han henter hele sit Materiale, de lærde Notehenvvisninger ikke undtagne, fra Bayles Artikel. *BilleskovJ.H.I.217. || (nu l.br.) i forb. mig, dig osv. (sj. jeg, du osv.) undtagen. alle, dig undtagen. Høysg.AG.159. *Hver af de Sammen-svorne, han undtagen, | opløfted' Dolken kun af Nid mod Cæsar. Foersom.JC.152. I (vil) erfare, hvad endnu, mig undtagen, intet Menneske (ved). Oehl.XXVII.400. Hun . . tog kun med tydelig Ulyst Deel i . . Selskaber, dem undtagen, som fandt Sted hjemme i Huset. Gylb.TT.68. 1.2) knyttet til umiddelbart flg. substantivisk led (som en slags præp.). jeg vilde ønske (at) Alle, som høre mig i Dag, maatte blive saadanne, som og jeg er, undtagen disse Lænker (1907: paa disse Lænker nær). *ApG.26.29.* Den Stolte vil finde sig i alt, undtagen det ene, at bøye sig. *NordBrun.TT.52. *Min Doctor er en ærlig Mand, | Han siger: Du maa drikke | Alt hvad du vil, undtagen Vand. Storm.SD.167.* han er . . undtagen en idiotisk Broder „eneste Barn“. *Brandes.Br.I.297.* alle Kvinder (*syntes*) ham uden Betydning, lige undtagen hans Mor. *EBertels.MH.58. talem.: alting har en ende, undtagen pølsen, den har to, se Pølse 1.2. (nu næppe br.) m. flt.-form knyttet til flt.-ord: efter den 9. Art.: skal (med land- og soofficerer) forholds; Undtagne de højeste Officerer. DL.I—2—11. alle, undtagne Præsterne, bleve Slaver af Kronen. Holb.JH.I.81. || hvor det af undtagen styrede led hører til et andet led i sætn. end subj., sættes et i førstnævnte led indgaaende (personligt) pron. i oblik kasus. De dræbte Alle**

undt. mig. *Levin.* han gav ingen haanden undtagen hende ! *hvor leddet horer til subj. i sætn., sættes pron. i reglen i nom. (idet undtagen behandles som en konj.), dagl. dog oftest i oblik kasus:* meesten alle kvinderne hår qvitteret moden, med at bære belter, undtagen de, som endnu lever efter dend gamle Verden. *JacBircherod.R.26.* Der findes Ingen i denne Tid, der vover en saadan Leg, undtagen jeg. *Hauch.V354.* *Hvo kunde skrive saadant Noget, | Hvo vise sligt et Mesterskab i Sproget, | Undtagen du. *Heib. Poet.IX.434.* De er allesammen helt tosedede med hende . . Undtagen Jørgensen og mig — sagde Drengen . . Karen syntes, at det var kedeligt, at han sagde mig i Stedet for jeg. *ERode.BÆ.9.* For Resten blev alle Mennesker efterhaanden saa fine; undtagen ham selv. *JorgenNiels.KB.6.* || (*dagl.*) *styrende inf.* han kan alt i skolen undtagen (at) regne !

2) *indledende bisætn.;* *dels i forb. m. flg. konj. (navnlig at), dels (og nu især) alene.* 2.1) (*nu l. br.*) *indledende indskrænkende (betingelses)bisætn.:* *naar undtages; med undtagelse af; bortset fra.* Vil man have det (∴: *tøjlet*) . . Perlefarvet, saa gaær man paa samme Maade til verks, undtagen at man ikke lader det ligge længer i Farven, end til man seer, at det er farvet nok. *CVarg.Farve-Bog.(1773).14.* Ja mænd er det godt Veir nok, undtagen det er noget koldt. *PAHeib.Sk.III.III.* *hvor det (∴: *brevet*) er, veed jeg minsanten ikke, | Undtaget: at jeg veed, at det er borte. *Bredahl.VI.124.* *jf. PDiderichsen.DG.219.* 2.2) *indledende nægtende betingelses-sætn.:* *hvis ikke; medmindre.* Soliman havde engang udi Sinde at drive alle Armenianer ud af Persien, undtagen de vilde antage Mahomeds Lærdom. *Holb.Hh.I.419.* Dog pines maae han . . undtagen han er mindre naragtig end da han gik ud. *PAHeib.Sk.II.305.* *UjF.* nu næsten kun efter hovedsætning med nægtende mening: „En Steen kand ikke flyve“ . . „Ney det er vist nok, undtagen man kaster den.“ *Holb.Er.II.3.* det kan Ingen falde paa, — undtagen han har et Oxehoved. *Heib.Intel.I.228.* Der blev ikke sat Hæs, undtagen der aldeles ikke var Plads under Tag. *PhRDam.FI.58.* Ved Bordet sagde Børnene ingenting, undtagen de blev spurgt. *AaDons.MV.90.* || undtagen hvis (*D&H. Bl&T.*) *ell.* undtagen naar. Da Moses sagde: Du skal ikke lyve, da sagde han ikke tillige: undtagens naar Du staaer ved Disken. *Oversk.Com.II.18.* Disse forholdsregler behøves ikke, undtagen når tordenvejret er ganske nær. *Mikkels.Ordf.535.* 2.3) (*l. br.*) *indledende nægtende følgebisætning: uden at (jo).* De kunde ikke komme ud, undtagen at Sneen væltede ind paa Barnet. *Freuchen.(Pol.24,1941.Till.4.sp.1).* der gives (*ikke*) én eneste uforlovat ung Mand, undtagen han jo følger noget

som en Mindelse, naar han ser et Forlovelseskort. *PalleBister.EnJuleferie.(1888).379.*

3) *knyttet til et præp.-led, adv. olgn.:* *dog ikke.* *Høysg.S.216.* han lod haant om hele Verden undtagen om sig selv. *Bagges.LI.356.* Hund . . nylig klippet, undtagen paa Halespidsen. *PolitiE.Kosterbl.111923.3.sp.2.talem.:* der er raad for (*ell. mod*) alt, undtagen for (*ell. mod*) døden, se I. Raad 3.3. der skal tid til alting, undtagen tid at fange lopper, se Tid 6.2. || *efter forudgaaende nægtelse, i forb. som ikke* — undtagen, *kun.* jeg kan aldrig huse (∴: *huske*) en Vise, undtagen syngende. *Tode.S.211.* (*hans lidenskab var*) at samle Penge, hvorfor han ej heller nænnede at spise sig møt, undtagen ved Andres Bord. *Blich.(1920).XIX.47.* hun har ikke ha't no'en Rettigheder over mig efter den Tid med Penge udentagen meget sjældent — meget lidt. *KLars.KV.66.* || undtagen som, se som 2.3.

Undtags-, *i ssgr. (jf. no. unntak, undtagelse; sj.) undtagelses-;* *fx.:* en undtagsfri Opløsningsret. *E Møller.Landstingsopløsning.(1902).10.* rent undtagsvis. *Pol.24,1942.5.sp.4.*

Undulat, en. [ondu¹la²d] (*sj., skrevet Ondulat. Blækspr.1948.27.sp.1).* *fl. -er. -er dannet til det lat. (i artsnavnet indgaaende)* *adj.* undulatus, som har glænsende, bølgeformede striber, changerende (til lat. undula, lille bølge, dim. af unda, bølge, jf. undulere, Undine, Vand); *sml. (det ældre navn) undulad-papegoje (Meyer.)* *3* lille australsk papegoje med vatret fjerbeklædning og livlige farver, der ofte holdes som burflug; *Melopsittacus undulatus. NordConvLex.2VI.844.* Stillider og Støre, grønne Undulater, Finker. *ORung.P.5.* Han standsede foran Buret med de to Undulater . . han havde aldrig for set saa blaa og pæne Fugle. *Branner.OL.161.* || *i sa. bet. (faql.)* **Undulat-papegoje.** *Wiese.T.I.301. Sal.XIV.9.*

† **Und-vej.** en. (*sv. † undvåg; vel dannet til Udvej og undvige*) *mulighed for at undslippe; udvej* (2). nu er der ingen Undvej for ham, siden baade Dørre og Vindever ere lukkede. *JRPauilli.SB.71.*

undvige, v. [on¹vi²qø, ogs. -vi²ø; l. br. 'un-] *præt. undvej [-ve²q] (saaleeds allr. JBaden. DaL. sa.OrtO. Amberg. Molb.HO. osv.; NøHaven.Orth.185 og vAph.(1772).III har undvej og undvige) ell. † -ede (1Makk.9.7(Chr.VI). Holb.DH.I.383. Pamela.I.438. EPont.(K Selsk.Skr.II.119)) ell. † -te (LTid.1734.477. BerlTid.16,1830.3.sp.1); part. undvejet [-ve²qøt] ell. (især som adj. i fk., se bet. 1.1) undvejen (Holb.Herod.227. PolitiE.161923.1) ell. † undviget (Pflug.DP.1062. Holb.DH.II.442. EPont.Men.III.62) ell. † undvigen ((kongen) var undvigen. Holb.DH.II.190) ell. † undviget (LTid.1722.Nr.5.5. Slange. ChrIV.133. Blich.(1920).V.198. VSO.VI.48). *vbs. -else (især i bet. 1.1: Holb.DH.I.**

799. *J.Sneed.I.127. Lov¹⁰/21866. §108. (sport.)* i bet. 2.1: *Sportsleks.II.638. (jagl.)* i bet. 4: Luftarternes Undvigelse. *Bl&T.) ell. -ning (s. d.). (ænyd. d. s. (præt. undvige, -vigte), gl. d. s., fsv. un(d)-, untwika (præt. -jek); efter mnt. entwiken, hty. entweichen; -wj. entvige)*

1) *flygte bort; rømme; undfly; undløbe.*
1.1) *(nu især emb.) intr. (ofte i forb. m. af ell. (nu) fra). der undvige (1871: undveg)* 10 mange af leyren. *IMakk.9.6 (Chr.VI).* de flygtige Svenske . . havde (nu: var) undviget om Natten. *Hob.DH.II.442.* Elefanterne . . af Frygt for (*enhjørningen*) undvige. *LTid.1720.Nr.13.3.* en Tieneste-Karl eller Pige, der ulovlig undviger af sin Tieneste. *Stampe.I.450.* to Fanger (*i Middelfart arrest*) havde til Hensigt at undvige. *BerlTid.²¹ 1948.M.5.sp.2. || perf. part. anv. som adj. LTid.1723.66.* undvigte Slaver. *Pl.²³/21813.* 20 undvegen Fange. *Goos.III.55. VorStand.1939.72.sp.1. 1.2) (nu sj.) m. obj., som betegner den ell. det, man flygter fra.* Undviger nogen Baadsmænd Skipperen med sin Hyre. *DL.4—1—21.* Da han merkede, at Kong Christian II. havde undviget Rigerne, fulgte han ham i Landflygtighed til Holland. *Hob.Berg.141.* Indbyggerne . . undvigte deres Huuse og Hiem. *Slange. ChrIV.313. OFris.Litt.487.*

2) *undgaa (2); unddrage sig. 2.1) fjerne sig fra; gaa uden om; især: søge at blive fri for ens selskab, for sankvem med en.* Komme tvende Skibe seglende og kunde ikke undvige hveranden, men fange begge Skade. *DL.4—3—3.* Har han endnu nogen Følelse af Ære tilbage, da undviger han mig med endnu større Forsigtighed, end jeg undviger ham. *PAHeib. (Fru Heib. HG.⁴ (1947). 163).* Undvii dig et kiettersk Menneske (*Chr. VI: Undslaa dig fra et kætterske menneske; 1907: Et kættersk Menneske skal du afvise). Tit.3.10.* Skygeboksnng, under hvilken den trænende Boks angriber og undviger en indbildt Modstander. *Pol.⁹/1910. 2.sp.5. || m. overgang til bet. 3.* Gjester, hvis raae og vilde Selskab hun ofte havde undveget. *Ing.EF.II.84.* Længe har han søgt at undvige enhver Samtale med mig. *MO.¹* Formanden saa uforstaaende (paa ham) og undveg hans Øjne. *ErlKrist.Ler. (1930).177. 2.2) m. h. t. fare, forpligtelse, trusel olgn.: søge at undgaa; prøve at slippe for, blive fri for.* *Hvad skiæbnen har beskiert, det kand mand ey undvige. *Hob.Paars.14.* hvorved ei aleene Hs. Majsts. Kasse taber de forbrudte Bøder, men Forbryderne ogsaa undvige Straffen. *MR.1800.1021.* *O Hellig-Aand . . | Styr al min Id, | Saa jeg med Flid | Undviger Synd og Laster. *Grundtv. SS.IV.360.* Han 60 undveg Hugget, ved en hastig Bøining med Kroppen. *MO.¹* en Politiker . . maa . . ikke undvige det parlamentariske Ansvar. *HP Hanss.T.III.228. jf.: et ret Hypothecam*

Tacitam (o: en stiltiende panteret), som kan give Panthaveren saadan tilforladelig Sikkerhed, som ikke lader sig undvige. Stampe.I. 409.

3) *handle, optræde saaledes, at man undgaa noget, bliver fri for noget; afholde sig, unddrage sig fra; undgaa (4).* 3.1) *i al alm. denne Printz . . undvigte en Hoved-Bataille. LTid.1734.477.* „Madamen forlangte jo at jeg skulde frie til den ene Jomfru“ . . „Men det burde De jo have undveget.“ *Heib.Poet.VI.464. (jeg) stræbte . . at undvige Vidtløftighed. Gylb.I.60. J. undveg Svaret. HPHanss.T.II.185. || m. flg. inf. ell. (sj.) at sætn. Bagtalelse . . og Ondskab . . ere de besynderlige Viderværdigheder, hvilke retskaffene Stats-Betiente icke kunde undvige at lide. LTid.1731.162.* han synes undertiden at have undveget at straffe. *Mynst. Levnet.122.* jeg har med al Flid undveget at det skulde komme til noget Tilbud. *Rask.Br. I.239.* Han spurgte ham ud om, hvad han legede, men H. undveg at svare. *Søiberg.KK.I. 93. || (sj.) uden obj. du er modvilligen undviget (1871: har unddraget dig), fra at være under din mand. 4Mos.5.20 (Chr.VI). (hun) spurgte ham, hvad han havde ment med det. H. undveg. Rosenkrantz.SG.175. 3.2) (til dels til bet. 4) part. undvigende* 30 *anv. som adj. og adv., om handlemaade, optræden: hvorved man søger at undgaa ell. komme uden om noget; spec. om ytring (svar): forbeholden; henholdende. vi søgte undvigende, næsten svigefulde Ord, under hvis Skiul Sandhed og Vildfarelse kunde mødes. Mynst.Præd.I.450. *Paa slig en . . oprigtig Tale | Undvigende dog Svar gav Adam. PalM.AdamH.I.311.* han svarede undvigende og beskedent og sagde, at det Hele var jo en Bagatel. *Schand.F.9. Frk.J. saa undvigende paa hende. ErlKrist.DH.128.*

4) *m. tings-subj. *Luftens Kuld ey nogen Tiid undviger. Falst.Ovid.115. *dit Blik | Undviger mig, er altid mørkt. Oehl.III.222. || især (jagl.) om luftart: undslippe.* Friskbrudte Kul indeholder Grubegas, som efterhaanden undviger. *SkibsMask.4.* en Lyd som naar Kulsyren undviger af et Glas Champagne. *JVJens.RF.71.*

undvigelig, adj. [-vi²qæli] *(nu næppe br. uden for ssg. uundvigelig) som kan undviges; undgaaelig. Moth.VI64. vAph.(1772). III.*

Undvigelses-forsøg, et. (jf. undvige 1.1) *flugt-, rømningsforsøg. Schand.TF. I.243. Duelund.N.53. -plads, en. (til undvige 2.1; jf. -sted samt Undvigelplads; foræld.) *plads med vigespor, hvor to tog ell. sporvogne kan krydse hinanden. Ursin.D.167. -sted*, et. (jf. -plads samt Undvigested; foræld.) *Ursin.D.179. Undvigelplads*, en. (til undvige 2.1; jf. Undvigelsesplads) || (jagl.) *i kanal. Sal.²XIII.475. -spor*, et. (til undvige 2.1; jærnb., foræld.) *vigespor.**

NordConvLex.V.364. WDinesen. Hellere Tydskerne end Venstre.(1885).24. -sted, et. (jf. Undvigelsessted) dels (jærnb.; foræld.): Kapper. || dels om sted i kanal. Larsen. Undvigning, en. [-vi²(q)nen] flt. -er. vbs. til undvige; fx. (tagl.) til undvige 4: Undvigning af Luften. Opfb.²II.418. spec. (jærnb., foræld.) konkr.: undvigeplads, -spor. Regl.²1/4 1856. §8.

undvære, v. [lon,væ'ra, l. br. lun-] præs. -er ell. (dial.) undvær (jf. Loll.O.); præt. (l. br., jf.: „forekommer sielent“ VSO.) -ede ell. (dial.) undvar (Feilb.; jf.: „er ubrugeligt“ MO.¹); part. undværet ell. (nu dial.) undvært (Ew.(1914).IV.314. jf. Feilb. samt sjæll. undvætt. Arkiv.XIII.90) ell. (glågs. og dial.) undvaaren (smst.(kbb.). Ordbs.(Loll.)). vbs. -else (s. d.). (ænyd. d. s. i bet. 1 (Kalk.III.293.301) samt i bet. „undgaa“ (smst.IV.676), glåds. vntvære, afstaa, sv. undvara (alm.: umbära), no. unnvære; omdannelse af mnt. unt-, en(t)beren, hty. ent-behren ell. af (det fra ty. laante) II. ombære efter være (jf. oldn. án vera); maaske egl.: „ikke bære ell. taale“ ell. „taale at savne ell. mangle“; sml. omvære; ordet har i da. oftest regelmæssig, svag bøjning (jf. Mikkelss. Sprogl.206), men bruges næsten kun i inf. og perf. part.)

1) finde sig i, taale at være noget foruden; ikke føle (stærkt) savn af noget, man har haft ell. (navnlig) har brug for; udholde, taale at savne ell. mangle; give afkald paa; klare sig uden. 1.) (navnlig i perf., i de øvrige tider sj.; l. br.) i al alm. Moth.V289. *Bliv uden Titel stor, undvær et borget Navn. NordBrun.ET.19. altsaa undværede man dette (o: underskriften) med megen Fornøielse. Rahb.ProsF.III.56. I forstaae at undvære, hvad Lykken nægtede. Engelst. Nat. 227. *(i Norden) hvor det blier en Dyd, | Naturen lærer, at undvære. Oehl.III.114. *Prisen gjerne jeg undværer. PalM.ND.189. Hvad man længe har undværet, det vænner man sig fra. MO.¹ Lejerakket (o: det lejede „rak“, lejetropperne) larmede, klamredes og sloges, det undværede aldrig Krig. FrNygaard. SS.116. Loll.O. || (sj.) i præs. part. den højeste Grad af haardfør og undværende Tarvelighed. Molb.Bls.2. Saml.I.364. 1.) i forb. m. modalverber som kunne, skulle, ville og (sjældnere) burde, maatte. Min hierte Son! du maa icke være saa længe fra din Mamma. Jeg kand icke undvære dig et Øjeblik. Holb.Jean.I.6. *En Ven bør aldrig stolt undvære Vennegave, | Men taale Vederlag. NordBrun.Jon.134. Jeg har (eftertænkt), om jeg ville have undgaaet al den martrende omummer . . som denne min første Kjerlighed har været Aarsag i, paa det Vilkaar at jeg tillige skulle have undværet alle de Sødheder . . som den har skjænket mig. Ew. (1914).IV.314. *Dog, har man Hierne, | Kan man jo gjerne | Undvære Orden og Stierne.

PAHeib.(Morgen-Posten.1790.641). Vi maa undvære mange Fornøielser; men vi savne dem lidet. MO.¹ snart blev ogsaa han og min Fader Venner og kunde ikke undvære hinanden. Schand. O.I.23. Blomster kunne ikke undvære Luft, Lys og Varme. D&H. du kan vel ikke undvære (o: laane ell. give mig) 10 kroner? || (nu sj.) i forb. som kunne undvære noget fra en vis brug, se fra sp. 1144°. || (m. overgang til bet. 2) i udtr. som det vilde jeg ikke have undværet (for meget), den lejlighed vilde jeg nødig være gaaet glip af; det havde jeg nødig givet afkald paa. jeg vilde ikke have undværet denne Lystscene for meget mere. Bagges.L.I.318. D&H. Feilb. || (nu l. br.) i udtr., der angiver, at man helst er fri for, gerne vil undgaa noget. (ofte i hypotetiske udtr.). Det Ørefigen kunde jeg have undværet. Holb.LSk.III.10. den Udgift, den Møie, den Bekymring etc. havde du kundet undvære. JBaden.DaL. Hun vil helst undvære saadanne Besøg. VSO.

2) (nu kun m. overgang til bet. 1) mangle noget, man har brug for ell. holder af; savne (1-2). *naar ham Skjæbnen kalder bort, | Og evig ham vil skal undvære. Lund.ED.135. *Du boer mig dog | Nu alt for langt fra Haanden. Siden du | Har faaet denne Gaard, undværer jeg dig. | Min Regnskabsfører kan ei være borte. Oehl.V23. Jeg vil se Aage. Jeg har undværet ham længe nok. Rode. Dg.100.

3) (nu næppe br.) ikke have; være blottet for; mangle (II.1.1). Totaliteten, selv i deres eget Fag, er dem meget ofte fremmed, fordi de undvære al grundig philosophisk Dannelse. Heib.Pros.IX.18. De Lande, som undvære Adel . . undvære tillige de skønne Kunster. Gylb.(1849).IV.35.

Undværelse, en. flt. -r. (nu sj.) vbs. til undvære (1): afkald; mangel; (af-) savn. et velmeent Forslag til fremmede Soldaters Undværelse og vore egne bedre Pleye. Argus.1771.Nr.15.1. jeg har i ingen Henseende lidt Savn eller Undværelse i min Menage. Winth.(Tilsk.1918.I.171). JVJens. CT.252. || i flt. Jeg var nu saa vandt til uafbrudt Virksomhed og Undværelser, at man uden Fare kunde unde mig et friere Liv. PNNygaard.S.13. Krigens Undværelser. JVJens. CT.317. **undværlig**, adj. [onlvæ'rlī, -lvgr'li] (til undvære; jf. ty. ent-behrlich; Ø, navnlig i u-undværlig (s. d.)) som man kan undvære; som man ikke har brug for; usodvendig; overflødig. vAph.(1764). den utallige Mængde af undværlige Ting, som indføres aarligen til os. Suhm.II.176. Den frisiske Faarestamme skal forøges af dens Tillæg til 40 Moderfaar, og det undværlige Afkom sælges paa Auction. Begtr. Sjæll.II.434. De fleste af disse Laaneord . . er mere eller mindre undværlige. Dahlerup. SprH.129. || (nu næppe br.) undgaaelig. *Jeg flyer den Helt, som bød undværlig Krig.

Thaar. (Rahb. *Tilsk.* 1791. 170). *Abrah.* (*SkVid.* VII. 29). *jj.*: *Vær, Borgerkrands! hans Løn for Mod | Usmittet af undværligt Blod. *Thaar.* *ES.* 364. || *hertil*: *Du indsaæ ei . . Ideens Herlighed | Og alle andre Tings Undværlighed. *Inq.* *RSE.* X. 29. den daglige Fastslaaen af Kvindekønnets Undværlighed. *Bers.* G. 261.

I. Une, en. se I. Unden.

II. une, adj. i best. f., se ond.

u-nem, adj. (*ænyd.* d. s. i bet. 1) **1**) (nu dial., *jj.*: „Sielden“. *MO.*¹) navnlig i forb. m. til: som ikke har let ved noget; især: som har svært ved at fatte noget; ungenem. *Moth.* N58. O! I Uforstandige og Unemme til at troe, hvad Profeterne altsammen have sagt. *Luc.* 24. 25 (*OGuld.*). *Aahj.* *SVVIII.* 46. *Feilb.* *jj.* *Rietz.* 467 (skaansk). **2**) (l. br.) som ikke er nem (4-5); ubekvem; svær. *Leth.* (1800). 194. Man har tænkt paa Grebbestad, men mange finder det for fjært og unemt tilgængeligt, saa længe der ingen Jærnvej findes i Bohuslen. *HøjskBl.* 1897. sp. 1428. Lad mig dreje Maskinen, saa putter De Tojet i . . det er unemt at være ene om det Arbejde. *Buchh.* *Su.* I. 298.

un-ens, adj. se uens.

Uner, en. se I. Unden.

un-fair, adj. oftest m. eng. udtale. (fra eng. unfair, af eng. un- (se u-) og fair; egl. og især sport.) som støder an mod de alm. (af god sportsaand prægede) regler for redelig, reel, korrekt optræden over for andre; ufin; ukorrekt. *NordConvLex.* VI. 844. *Vædløb.* 74. Jeg vilde finde det i høj Grad unfair, hvis Grupp havde en Forbindelse med en Dame paa sit Kontor, saa nær ved sit Hjem. *AHenningens.* E. 19. unfair Konkurrence. *Sundbo.* *FS.* I. 322. *jj.*: I Polen har denne Skælnen ført til de derboende Jøders grænseløse Unfairhed i Handel. *Vor Fremtid.* 1911/12. 258.

ung, adj. [øn'] *Høysg.* *AG.* 56. || (i rigspr. arkais., poet.) gl. kasusformer: **unger** (egl. nom. m.): *Moth.* U65 („hoß de gamle“). *Esp.* §156. *jj.* bet. 1.4: Unger Svegder. *Abrah.* *NyerRahb.* I. 253. *Unger Magnus. *MN Schmidth.* *Himeros.* (1822). 59. spec. (med overgang til ssg., *jj.* Ungersvend) i forb. m. Svend, se u. bet. 1.3. **ungen** (egl. akk. m.): *Moth.* U65 („hoß de gamle“). *Manden skienker jeg sit Mod, | Skienhed ungen Pige. *Oehl.* F. (1816). 122. sml. bet. 1.4: *ungen Svegder. *Abrah.* *NyerRahb.* I. 253. *jj.* Ungersvend u. Ungersvend. || **komp. yngre** [øn'ræ] ell. (nu sj.) **yngere** (*Moth.* U63. *JSnecd.* V. 6. *Høysg.* *AG.* 56 (yngere). *Blich.* (1920). III. 168. IV. 151. *HCAnd.* *BC.* I. 274. *Gjel.* T. 353) ell. (nu dial.) **ung(e)re** (Jo ungere, jo bedre. *Holb.* *Forv.* 5. sc. *AKristensen.* 60 *Fynboer.* (1901). 14. *jj.* *Feilb.*); **superl. yngst** [øn'sd] (yngst. *Høysg.* *AG.* 56) ell. (nu dial.) **ung(e)st** (*Blich.* (1920). XXVI. 78 f. *Feilb.*). (*ænyd.* gl. da. d. s. (nom. m. vngir. *Sjt.* 7. 33,

akk. m. vngan. smst. 20. 40 ofl.), æda. d. s. (*fl.* ungæ. *Harp.* *Kr.* 15, *inik.* ent. unct. smst. 197; *komp.* yngri. *DGL.* I. 849 ofl., *superl.* (*fl.*) yngstæ. smst. 742; *jj.* *Brøndum-Nielsen.* *GG.* I. 111. 158. 171), sv. no. d. s., oldn. ungr, ty. jung (*jj.* Jungmand, Junker, Jomfru), eng. young, got. juggs; besl. m. lat. juvenecus, yngling, juvenca, kvie; *jj.* vsk || *komp.* yngre anvendes ofte uden egl. sammenlignende bet., som udtryk for en relativt set ret høj (ogs. forholdsvis ringe) grad (ligesom I. bedre 5, større u. stor 8.2 osv.); *jj.*: I mine yngre Aar (?:) da jeg endnu var noget ung. *MO.* Efter Talebrugen er jo, som bekendt, „yngre Folk“ betydelig ældre end „unge Folk“, og „ældre Folk“ betydelig yngre end „gamle Folk“. *Bøgh.* *DD.* 1867. 129. Damen var Frøken R. Det var en yngre Pige, dog over de tredive Aar. *Tops.* J. 73. en ældre Dame og en yngre Herre. *Politi.* E. *Kosterbl.* 1/4 1925. I. sp. 1. en yngre Dame er yngre end Gennemsnittet, men ikke positivt ung. *PDiderichsen.* *DD.* G. 107)

1) om (hvad der hører til) en person af forholdsvis lav alder (mods. gammel ell. ældre), dels: som endnu er barn (se spec. ungt barn, ung datter, søn u. bet. 1.3; *jj.* Unge), dels (og i alm. spr. især; mods. barnlig I. III. lille 6, sp. 1.1) som er ude over barndommen (s. første aar), men endnu ikke (i væsentlig grad) er præget af sat modenhed, af alderens slid (paa legemlige ell. sjælelige kræfter).

1.1) som (kun) har levet (forholdsvis) kort tid, (endnu) kun har opnaaet en (forholdsvis) lav alder, (endnu) ikke er gammel (II.1); ofte (*jj.* bet. 1.7) med mere ell. mindre fremtrædende forestilling om de for en saadan person karakteristiske (heldige ell. uheldige) egenskaber, som sundhed, livskraft, (ungdommelig) livslyst, mangel paa erfaring, besindighed olgn.; ogs. med nærmere bestemmelse i forb. som ganske, meget, ret, temmelig ung, pur ung (se III. pur 3.2; *jj.* purung) olgn. ell. (til dels mods. bet. 1.7) i forb. ung af aar olgn. jeg er ung af Aar (1931: af Dage), men I ere bedagede Mænd. *Job.* 32. 6. Jeg hader disse unge Stratener. *Junckere* som en Pest. *Holb.* *Jul.* 13sc. *Den Skiebne er dog grumme tung | at være Enke naar man er ung. *Oehl.* *Digte.* (1803). 242. *Mellem Brødre kaldt den Lille, | Og derhjemme yngst af Aar, | Vandrede i Vang jeg (?: *David*) stille, | Vogtede min Faders Faar! *Grundtv.* *SS.* II. 166. *Skynd dig da min Gut! mens du est ung og varm, | Før det blier for silde, tag din Glut i Arml *Blich.* (1920). IV. 208. hun lod til at være saa ung, at hun først nylig var traadt over Barneddøms Grændse. *Gyld.* *KV.* 37. *Gjør ikke Verden Dig for tung . . | Husk paa Du er kun eengang ung. *HCAnd.* *OL.* 15 (*jj.* *Bl&T.*). Fruen var ung, Manden endnu yngre. *SMich.* S. 122. ung spradebasse, springfyr ofl., se

Spradebasse osv. (*sml. bet. 1.3 ndf.*). ung, smuk og mager, se II. mager 1.1. *jf. bet. 1.7*: „Hvor gammel er du?“ . . . „Hvad skal jeg svare? I disse Klæder seer jeg vist yngre ud end jeg er . . . Jeg er fiorten Aar.“ *Heib. DP.40.* (*jf. bet. 1.7-8; poet.*) med personifikation: *Saa bryd da ud i Fryderaab, | Du gamle Trol du unge Haab! *Grundtv. SS. IV.255.* || *i særlig (abs. ell. appositionel) stilling.* *Forbyde det Gud Fader i Himmerig | At Dagmar skulde døe saa ung! *Abrah Nyer Rahb. II.90.* *Ung i Kvinders Kridthus stod jeg | for min Sang og for mit Mod. *Drachm. F. II.35.* Du skal gifte dig ung. *Elkjær. HF.109.* den, guderne elsker, dør ung, se Gud 1.1. saa ung og saa for-dærvet, se VI. saa 3.2 (*jf. Kom Grønneq. II.177 samt ndf. u. Ungdomsalder.*) *jf. bet. 1.5 (og fra 2.1):* en Husmandsøn, der fra ung af havde rendt med Prangere til Markeder og holdt en Ko, en Hest eller et Svin, der skulde sælges. *Schand. IF.342. D&H.*

1.2) (*jf. II. gammel 4.1 med aldersangivelse: et vist (ringe) antal aar (olgn.) gammel.* det var længe siden hun var atten Aar ung. *JPJac. II.407.* (*en*) københavnsk Almuelærerinde, henved fyrretyve Aar ung, forøvrigt ganske pikant. *Pont. GA.78.* || *i alm. spr. kun i komp., ved angivelse af aldersforsk. Jeg vilde ønske, at du var 6 å 7 Aar yngre.* *Hob. Er. II.2. Topp. J.76.* Hans Ulrik (*Møller*) var et Par Maaneder yngre end Christian Winther, Poul Møller 2 Aar ældre. *NBogh. CW. I.100.*

1.3) (*bet. 1.1*) *i særlige (attrib.) forb. m. appellativisk personbetegnelse.* || *om forb. som en ung datter, dreng, herre, karl, kone, kvinde, mand, mø, person, pige, selle se Datter osv. et ungt blod, menneske, se Blod 4.1, Menneske 4.2 (samt III. net 2.1).* den unge (yngre) slægt, se I. Slægt 3. det unge Danmark (*jf. bet. 1.7*), mandskab, se Danmark 2, Mandskab 2.2. || *i forb. m. Barn 2 (nu sj., jf. MO.) ell. (nu) Barn 3.2.* hver, som faaer melk, er uforfaren i retfærdigheds ord; thi hand er et ungt barn (1819: et Barn; 1907: spæd). *Hebr. 5.13 (Chr. VI).* de bare og unge (1819: smaa) børn til (*Jesus*). *Luc. 18.15 (Chr. VI).* ingen (*blev*) sparet, end ikke hans unge Barn, som endda laae i Vuggen. *Hob. Hh. I.475.* Kamma Rahbek . . . har undertiden en Overgivenhed som et ganske ungt Barn. *Brandes. KP.461 (se ogs. u. Barn 3.2).* hver Gang vi har henvist et saadant ungt Barn til . . . Værgeraadenes Forsorg. *Pol. % 1913.5.* || *ung dame, især til Dame 1.2, navnlig om ugift, voksen kvinde (der endnu ikke regnes for at høre til de (midaldrende ell.) ældre); ogs. (spøg.) om et barn.* En ung Dame er saa god at interessere sig for ham (o: en ung advokat, i et skuespil). *Kierk. VI.381.* ældre unge Damer . . . paa hvis Mavekatarh det virker gavnligt paa

fastende Hjerte at vexe Hilsen med et net ungt Menneske. *Esm. I.94.* Ung Dame, ca. 20 Aar . . . med Kendskab til alt forefaldende Kontorarbejde søges. *Nat Tid. % 1948.13.sp.1.* || *unge folk, (jf. Ungfolk) se u. Folk 4; spec. (nu lidt glæds. ell. dial.) om unge, nygifte ægtefolk (jf. ungt par ndf.).* *Naar unge Folk hinanden faaer, | Det gierne saa med dennem gaær, | At de ey veed for Glæde, | Paa hvilket Been de helst vil staae. *Graah. PT. I.299.* hun (*tog*) en gammel Tøffel . . . og kastede efter (*vognen*) for at de unge Folk kunde faa Lykke. *JV Jens. HF.18. UjF. spec. (jf. Ungfolk; dial.) i forb. gaa unge folk i kirke, gaa i kirke som nygifte (første søndag efter brylluppet).* *Feilb. UjF.* || *et ungt par, spec. (jf. (de) unge folk ovf.) til I. Par 1.2, om (ungt, nygift) ægtepar, brudepar.* *klinkende ønskede alle | Over det unge Par Guds rige Velsignelsers Fyld. *Riber. II.173.* her bor et ungt (= nygift) Par. *D&H.* || *ung svend ell. (i rigsspr. arkais., poet.) unger svend (jf. Ungersvend, Ungsvend), spec. (nu l. br.) til Svend 1.* *vil mand Skue-Spil Cupido skal behage . . . | Da maa en unger Svend udøse Suk. *Hob. NP.43r.* *Den unger Svend, som til Examen var i Fior, | I egne Tanker er den klogeste i Nord. *Anti-Spectator. 166.* hun (*sendte*) et spejdende Øjekast til den unge Svend, som nu hørte hende allene til. *Tode. IX.259.* *Skal jeg fortælle, | Saa maa du tie . . . Det er en hæslig Vane, | At unge Svende blande næsviis sig | I Talen. *Oehl. AV(1810).125.* || *ung søn olgn.* De yngre Sønner af rige Familier. *JSneed. V.103.* yngste Søns Ret (o: arveret). *Sal. % XXV.540. spec. (jf. I. Søn 1.1, nu især dial.) om nyfødt barn:* Dronning Christina (*blev*) forlost med en ung Søn. *Hob. DH. I.790. Blich. (1920). VI.21. Feilb. III.740.* || *spec. om (unge) mennesker, der deltager i en seltskabelig sammenkomst olgn., i udtryk som ungt selskab, ung aften (Borregaard. VL. II.236), ung middag (Homo S. GL.142) ofl. Hendes Forældre skulle ikke med, for det er „ungt Selskab“.* *VKorfitsen. F.117. Hjorte. Kr.21.* Ungt Bal. *ESkram. (bogtitel. 1895). TDilleven. BF.124.* || *om det unge Europa, Tyskland ofl. se bet. 1.7 slutn.*

1.4) (*bet. 1.1*) *i særlig (attrib.) forb. m. propr. (personnavn) ell. (som propr. anv.) titel (standsbetegnelse).* || (*arkais., poet. ell. spøg.*) *i ubest. f. (tryksvag stilling) foran propr. (fornavn), med lign. anv. som liden 7, II. skøn 1.2.* *Ung Adelteen paa Tinge stod. *Thaar. PB.43.* *Ung Halfdan ligger krum paa Skiold | Med Staalet i sit Hierte. *Oehl. Helge. (1814).3.* *Unger Magnus med sin Mø | Stunde (o: stod) paa den grønne Lide. *MN Schmidth. Himeros. (1822).59.* *Ung Anna for var lystig. *Winth. NDigt. 24.* Det har undret mig at ung Anna (o: den 17aarige frk. A. Henriques) ikke har tænkt paa mig (*med brev*). *HCand. BH.173.* Ung Hjalmar

var Poet. *Gjel.T.15.* *Ung Rosa drager røde Tøffer paa. *SigjrPed.NSV.15.* *jf. flg. bet-gruppe:* *Og hvor ung Jomfruen gik eller stod, | Der tænkte hun kun paa Drab og paa Blod. *Oehl.HrS.(1817).182.* || *best. f. unge, dels (nu især spøg., iron.) uden foransat bestemmelsesord, knyttet til propr. ell. (jf. Mik-kels.Ordf.206. AaHans.BUS.116; nu ikke i alm. spr.) til appellativ (titel) i best. f., om en ung (1.1), lidt ungdommelig person.* Unge Baronen var ude af sig selv for Glæde. *MC Bruun.F.44.* Det var hverken første eller sidste Gang, Unge Bruuns (o: M. C. Bruuns) Revolutions-Frisure var i Vinden. *VilhAnd.Litt.II.984.* *dels som foranstillet ell. (hist., arkais., poet.) efterstillet attrib. (knyttet til propr.), i formen den unge ell. (i rigsspr. især spøg., iron.) unge ell. (øjstet efterstillet; højtid., arkais.) hin unge, anv. som et (mere ell. mindre fast) tilnavn ell. kendingsnavn,* 20 *spec. (jf. flg. bet.-gruppe) om en yngre person, en søn, i modsætn. til en ældre, faderen (af samme navn).* *Der dantze Riddere baade fro og glade. | For Erick Kong hin unge. *DgF.III.407.* Mads Andersen den unge. *Cit. 1740.(Vider.III.130).* Otrite hiin Unge. *Schousbolle.Saxo.219. Oehl.XII.153* (se u. hin 4). Valdemar den Unge (jf. Valdemar konung hin unge. *GldaKron.246*), dansk Konge, Søn af Valdemar Sejr. *Sal.*XXIV.419.* 30 *jf. MKrist.GN.64.* som foranstillet attrib.: Grefinden og den unge Gabel vare og med i Byen. *Klevenf.RJ.2.* *Mig hover ei, at I har tilladt Clara | Igjen at være med den unge Brahe . . | de kan ei faae hverandre. *Heib.TBS.40.* *Nu va jæ ente længer Søren, | Jæ va den unge Pipperop. *Bagh.Redaktionssekretæren.(1863).48.* Naa, saa Du er Far til Barnet . . jeg troede saamænd, det var unge Ole Jensen (o: (gamle) Ole Jensens søn). *Rist.J.196. JPJensen.Sjæll.Bonde-liv.(1927).36.* || (jf. foreg. bet.-gruppe) komp. den yngre, anv. (med overgang til bet. 5) for at skelne navnets bærer fra en ældre (især: faderen) af samme navn; dels foransat: den yngre Rudbek. *PEMüll.Isl.177.* den yngre J. L. Heiberg. *VilhAnd.Litt.II.309.* *dels (og især) eftersat (ofte forkortet: d. y.; jf. II. junior): Capperronier (har) udgivet en god Edition af Qvintilianus; Capperronier* 50 *den yngre . . af andre Classiker.Suhm.V73. Caspar Bartholin d. Yngre.CSPet.Litt.724. Drewsens Brodersøn Johan Drewsen d. y. Nystrom.NO.408. jf. (med hentydning til hovedpersonen i Holbergs „Erasmus Montanus“): Montanus den Yngre.Gybl.(novelletitel.1837). jf. om den yngste datter: Ida-Yngst. Bang.SE.172.*

1.5) (bet. 1.1) anv. som subst. || i ent.; *dels i udr. den unge ell. (⊕) en ung, anv. med individuel ell. (⊕) generel (kollektiv) bet. (mods. den gamle (II.1.5) olgn.).* Hvormed skal en Ung holde sin Sti reen? *Pv.119.9.* den unge har endnu ikke erfaret hvad Livet

bringer. *Mynst.Betr.II.203.* Livet paa Sportspladserne . . har i mangel en ung nedlagt Sædekorn, der . . ikke blev til Gavn. *WesenbL.Ins.XI.* den gamle skal man ære, den unge skal man lære, se II. gammel 1.6; *sml. I. Tjære 1.* en ung kan dø, en gammel skal dø, se III. skulle 4.1. *dels (især poet. ell. i talem.) uden bestemmelsesord, i sideordnings ell. modsætnings-forb.:* baade Mand og Kvinde, baade Ung og Gammel (1931: Mænd og Kvinder, unge og gamle). *Jos.6.21. Grundtv.SS.I.69* (se II. gammel 1.5). *haardt I maatte trølle | Olding, Barn og Ung! *AndNx.Digte.(1926).116.* (foræld.) Ung hos Ung (som regel for passende ægteskab). *Mau.11034. TroelsL.XII.113.* || i flt.: de unge (mods. de gamle (II.1.5) olgn.), vi unge osv. ell. uden bestemmelsesord, især i forb. unge og gamle ell. gamle og unge (se u. II. gammel 1.5). en sand gudsfrygt . . bør plantes i de unge ved goed og idelig under-visning. *Cit.1725.(Vider.III.550).* Det er mig en Afsky at see de Unge gamle. *Gybl.EA.3.* *hvad er denne Brydnings-Time? | Skumring eller Gry? | Derpaa maa I unge svare. *Hostr.SD.II.48.* De Unges Bog til Holger Drachmann. *bogtitel.1896.* Blandt de unge. *Bregend.(bogtitel.1919).* (hun) kom til at følges med nogle andre unge. *Gravl.AB.75.* som de gamle sjunge, saa kvindre de unge olgn., se II. gammel 1.6 og kvindre 3.1. || *komp. og superl.:* den yngre, yngste, de yngre, yngste olgn., ogs. (⊕) uden bestemmelsesord: yngre, om yngre mennesker (i almindelighed). det var de Tidens Maade, at de ældere ickun maadeligen ærede de yngre. *RasmWinth.S.46.* *Dyb er den Ældres Kummer ved den Yngres Død. *Oehl.Aml.(1847).* 124. derfor ere Dine Yttringer saa farlige for Yngre. *Kierk.II.73.* i ent.: den, min yngste olgn., spec. om det yngste barn i et hjem. Den Yngste (o: af tre dotre, søstre). *Hz.(lystspiltitel.1855).* da jeg kommer hjem, har min yngste skilt sin Mors Cykle ad. *MLorentzen.AL.14.*

1.6) (mods. II. gammel 3; især i tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til bet. 1.1) som (kun) i kort tid har været i en vis virksomhed ell. stilling (m. bibet. af uvanthed olgn.): ny (II.3); lidet erfarende; uovet; uprovet. (især m. præp.i). han havde endnu ikke mistet alle sine Illusioner, han var endnu saa ung i Politiken. *Goldschm.Hjl.II.345.* han er yngste svend paa værkstedet | *jf.: (han) forlangte yngste Svendeløn.CHans.BK.236.* ung læge, ny kirkegaard, se I. Læge 1.

1.7) (jf. evig-, sjæleung) som i det ydre ell. i sind, væsen, adfærd har (visse af) den unges særlige egenskaber som sundhed, livslyst, manglende paa erfaring, besindighed osv.; ungdommelig. Hand bliver gandske ung igen. *Moth.U63.* en Fornøjelse, som vil gjøre mig ung igjen paa min Alderdom. *Langebek.Breve.*

374. *Du unge Olding (o: *den tyske digter og maler Fr. Müller, j. 1750*) | . . | Hvis Sindrigheid, som Hæftighed er stor. *Oehl. Digtn. I. 209.* *Graaskiæggen han følge sig ung paany (o: *ved Yduns æbler*). *Grundtv. (Brage og Idun. I. (1839). I.* Han kan ikke blive gammel, thi han har aldrig været ung. *Kierk. I. 200.* *Følg ej med Strømmen, men følg med Tiden, | hvis du vil holde dig ung i Striden. *Hostr. ED. 94.* det forstaaer du ikke, du er altfor blid og ung, du gamle, søde Mor. *SvLa. Fru G. 49.* || (jf. bet. 4.s; *hist., æstet.*) om forsk. frisindede (moderne, oppositionelle) politiske ell. litterære sammenslutninger ell. grupper (digterskoler), spec. fra 1830'rne, som det unge Europa, England, Italien (*Sal.³ XXIV 232*). Det unge Tyskland. *Brandes. (bogtitel. 1890).*

1.8) som hører til, er karakteristisk for unge (1.1) personer, især med forestilling om sundhed, livskraft, ungdomsfriskhed olgn. || om (del af) legemet, organismen, sindet. (*denne tale*) kunde tilskynde dem til Tapperhed og gjøre deres unge Hjertet mandige. *2 Mak. 15.17. Holb. Paars. 5* (se II. salt 1). *Med barnlig Andagt bad min unge Læbe | Den Bøn, min fromme Moder lærte mig. *Bagges. Ungd. II. 136.* *Bange for sit unge Liv, | Paa den blanke Offerkniv | Peged han (o: *Isak*). *Grundtv. SS. III. 192.* de unge, fint hvælvede *30* Bryster. *LBruun. SF. 31.* *hærdet strækker han sin unge Krop. *HSeedorf. (Pol.¹⁸, 1940. 9. sp. 6).* med overgang til flg. bet.-gruppe: Ungt Blod. *Drachm. (bogtitel. 1877).* se videre u. Blod 2.s. Saaledes bevæger Folk sig . . paa deres første aarlige Skovtur, i stille Undren, med unge Sanser. *Ellving. RH. 27.* || om fysisk ell. psykisk tilstand ell. virksomhed, ogs. om en virksomheds resultat. (*jeg skrev*) en maa-skee lidt ung Recension af hans Oversættelse. *Rahb. E. V. 326.* *Vel er jeg gammel, men jeg føler ungt. *Heib. Poet. S. (1848). III. 153.* Marie havde fortalt ham sin lidet lystelige Barn-domshistorie, og han elskede . . at udmale sig hendes unge Lidelser. *JPJac. I. 120.* Ung Elskov. *Pont. (bogtitel. 1885).* Unge Viser. *Drachm. (bogtitel. 1892).* jf.: det (er) saa yndigt at se saadan en ung Lykke (o: *et par nyforlovede*). *CEw. E. IX. 9.* || om livsaftnit, ungdomsaar, ungdomsalder; især i forb. (i mine) unge ell. yngre aar (I.2.2) ell. dage (4.s), (især ω) i den unge alder (2) olgn. (se videre u. Aar osv.). *(han) mindes med bevøget Sind | De svundne unge, gamle Dage. *Oehl. XXI. 94.* Erindringer fra mine unge Dage. *Bogh. (bogtitel. 1894).* *de unge Aar, de unge Aar, | jeg kan dem ikke glemme. *Jørg. D. 10.* Den Gang fiskede alle i den unge Alder. *JVJens. HF. 36.* jf. bet. 4: (et) Barn . . i den unge Alder af fjorten Dage. *Kierk. VII. 323.* || (1. br.) om ting (brugsgenstand), der spec. hører til, passer for den unge. (*jeg beklager, at*) Glarøjnene ey hafver været (*Dem*) tienlige . . og vilde (*gerne vide*) enten

De fandt dem for unge eller for gamle i Henseende til Deres Øynes nuværende Tilstand. *Gram. Breve. 28.*

2) om dyr, svarende til bet. 1.1; m. h. t. dyr, der bruges som føde (for mennesker), ogs. med særlig forestilling om tjenlighed (i tilberedt stand mør, lækre). unge Duer (1931: Dueunger). *3 Mos. 12. 8.* *Forgangen Dag vor sluen Kat, | en ung og lekket Muus fik fat. *Thielos Arier. I. 136.* de uægte Karper . . ere yngre Individuer af Emden. *Krøyer. III. 494.* Se, unge Ænder, Niels! Paa denne Aarstid! *SvLa. SS. 66.* Det Tidspunkt, paa hvilket det vil være rigtigst at tage de unge Dyr i Brug i Avlens Tjeneste. *LandbO. I. 179.* et ungt nød, se III. Nød 1 (jf. Ungnød). som de gamle krabber kryber for, saa vil de unge efter, se I. Krabbe 1. unge stude gør krumme frurer, se II. krum 1.4. ung hest skal have en gammel rytter, se I. Rytter 1.1. || jf. bet. 1.8: *Lykken . . | klinger af (lærkernes) unge Struber. *Thøg Lars. ST. 10.* ungt Kød bliver . . hurtigere mørt end gammelt. *Ingeb. Møll. KH. 48.* bedre er ungt hønsekød end presset kallun, se Hønsekød.

3) (især ω ell. fa. gl.) om plante (vækst), skud, løv, blomst olgn.: som nylig er vokset frem, (endnu) kun har haft en (forholdsvis) kort væksttid, endnu er frisk (frodig, grøn), spinkel, bøjelig olgn. Lader os bære krands af unge roser (1871: Rosenknopper), før de visne. *Visd. 2.8 (Chr. VI).* Om Sommeren levede Hand af den unge Frugt, som Hand selv samlede dagligen til sin føde. *Dumetius. III. 44.* *Liljen faldt i en Ny fremtræder: | yngre Løv snart Skoven klæder. *F Guldb. II. 47.* den stakkels (fangne) Lærke . . sang om det unge, grønne Korn paa Marken. *HCand. (1919). I. 199.* *Det unge Krat, | Har Fjer i Hat. *Rich. SD. 43.* Hyldetræets gamle Grene og helt unge Skud. *Hans Povls. HF. 27.* man skal bøje kvisten, mens den er ung, se Kvist 1.1. jf. Ungskov: Pladser . . hvor ung Skov af sig selv opvoxer. *Forordn. ²⁴, 1733. §3. LMWedel. Wor- dingborg Amt. (1818). 6. jf. ForstO. 64.*

4) uden egl. forestilling om (en ved alder bestemt) vækst; om ting ell. forhold, tilstand, virksomhed. (øjte med overgang til bet. 5). 4.1) (især ω ell. fa. gl.) om hvad der er frembragt ved naturlig udvikling ell. ved kunst, er resultat af en (organiseret) virksomhed olgn.: som (i sin nuværende form ell. art) kun har eksisteret en (forholdsvis) kort tid, ikke er naaet ret langt i sin udvikling olgn. der er frossen ung Is oven paa Vandet. *CPont. HR. 59.* *Alt (her) er ham nyt . . | Det Gamle selv er ham et ungt Bekjendtskab. *PalM. KH. 82.* Det danske Sprog er i sin nuværende Skikkelse ikke noget meget gammelt, snarere et ungt Sprog. *Madv. GB. II. 91.* Retshistorien er en forholdsvis ung Videnskab. *PJ Jørg. R. 1.* Elers' Kollegium, der (i 1728) endnu var ungt og fattigt. *Bog-*

vennen. 1928. 80. i (Chaucers) yngre Digte mærker man meget stærkt den italienske Paavirkning. Men i sin senere Digtning frigør han sig for det fremmede. Frisch. EK. I. 627. Skibene var ikke unge mere. Knud And. HH. 203. jf. bet. 3: ung lej(e), se II. Leje. || (spec. geol.) som udtryk for geologisk udviklingsstadium (mods. moden 2.1, II. gammel 2.1). den Tid, da Verden var ung. JP. Jac. (1924). V. 370. Den unge Flod har et ujævnt Bundprofil . . et stridt og ujævnt Løb med Vandfald og Strømhvirvler. Sal. VIII. 254. Steensby. Geogr. 156. Geologisk set er Vildmosen meget ung. HV. Claus. DL. 118. || (jf. Ungvin) om drikke, som undergaar omdannelse ved at henstaa; dels om spirituose drikke olgn.: frisk; ulagret; ugæret. ung Franskvin. Fruent. (1799). III. 212. jeg (vil ikke) gaa over til at levere Ollet til Hjemmebrug yngre, d. e. mindre forædlet end hidtil. Cit. 1865. (Johs. Steenstr. CJ. 70). en Punsch, der var lavet af en billig ung Rom med Citron og Sukker. Schand. Fort. 244. Man kommer . . ikke ung (1819: ny) Vin paa gamle Læderflasker. Matth. 9. 17 (1907). et Glas ung Æblemost. Oldemors Erindringer. (1908). 124. dels (tidligere) om mælk, fløde: frisk; ikke (for) gammel. Melk og Fløde er, naar den er ung, en let fordøjelig, og mild Føde. Diæt. Lex. II. 64. 4.2) (især ♀, navnlig højtid., poet.) om tidsafsnit (epoke, del af aaret, dagen olgn.): som endnu ikke er skredet ret langt frem; tidlig (m. bibet. af friskhed, præg af gryende dag, foraar, sommer). *O! da — just som i Dag den hist brød frem — | kom nu den unge Morgenrøde. F. Guld. I. 248. *(det himmelske lys) Vil altid som den unge Dag | Sin Vej med Glans sig bryde. Grundtv. SS. III. 273. *naar Livets Alder | Endnu er vaarlig som det unge Aar. Bødt. Saml. D. 34. *de gik ad den grønne Rugmark til, — | i den unge Vaar. Foersom & Lemb. Overs. af Shakespeare. XIII. (1869). 289. hvilket Menneske har ikke fornummet den Sjøleglæde, som en saadan ung Morgen bebuder. Fru Heib. Et Liv. I. 378. den unge Morgenvind kølde hans Tindinger. Isak Din. FF. 465. 4.3) (jf. bet. 1.7; især ♀) om aandelig bevægelse, tidsstrømning olgn.: som ikke har eksisteret ret længe (nylig er brudt frem), spec.: har præg af friskhed, (stræben efter) fornyelse, af nye (moderne) ideer, ungdommelig begejstring olgn. *Unge Gjenbyrds-Liv i Norden! | Røst fra vore Fædres Grav! Ploug. V. V. I. 121. Det gamle Nürnberg var den første Stad, som gik ind paa den unge Tids gigantiske Tanke at drage Byerne til hinanden ved Damp og Jernbaand (s: jernbaner). H. C. And. DB. 42. Der var mange unge Bevægelser oppe ved Aaret 1880. E. Christians. Hj. 206. 4.4) (jf. bet. 1.7 og evigung) spec. i forb. evig ung, som aldrig præges af tiden (s forandringer), altid bevarer sin oprindelige beskaffenhed. *(vor sjæl) med Ordet

evig ungt, | Sig let til Himlen svinger. Grundtv. SS. III. 431. spec. (jf. m. lign. anv. den gamle historie u. Historie 3.1) om hvad der (under givne forhold) stadig indtræder, forløber (gentager sig) paa sædvanlig maade: Aischa var ti Aar, og Muhammed omkring de halvhundrede, da han ægtede hende, og den evig unge Historie (s: at den gamle ægtemand bedrages) synes ogsaa her at være gaaet for sig. Østrup. Muhammed. (1911). 59.

5) (uden skarp adskillelse fra bet. 4.1; især ♀ ell. faql.) som har sin oprindelse paa ell. maa henføres til et (forholdsvis) sent tidspunkt (dels: et tidspunkt, der ikke ligger (særlig) langt tilbage i forhold til det reelt ell. tænkt indeværende; dels: et tidspunkt, der falder (væsentlig) senere end et vist fortidigt ell. (væsentlig) senere end almindeligt, normalt ell. ventet); ny (II. 2.6); sen (2). (ofte i komp. m. abs. anv., uden sammenligningskonj.). Vil I da ikke heller troe, at man kand skabe sig til Varulve? Derpaa kand jeg give et yngre Exempel, som en Skipper har fortaalt mig. Holb. U. H. I. 5. Det er længe siden jeg hørte fra Fædrelandet nu, mit yngste Brev er et Aar gammelt. Rask. Br. II. 27. Mit Bekendtskab til Pastoren er af ung Dato. Drachm. T. 147 (jf. Dato 2.a). || nu spec. ved historisk tidsbestemmelse, m. h. t. (tidspunkt i) det historiske tidsforløb. den St. Dionysius, som man holdt for (klosterets) Helgen, var ikke Dionysius Areopagita, som omtales i Skriften, men en langt yngre Helgen. Holb. Kh. 606. de Prysser og Liflænder . . som derom hafve skrevet, ere alle yngre end sidst bemældte Aar. Gram. (K. Selsk. Skr. IV. 48). *Er alt det Andet (af borgen) revet | Af yngre Eyer ned? | Kun Taarnet reddet blevet? Oehl. P. Skr. I. 348. Lorenzo er en lidt yngre Samtidig af Columbus. Brandes. MB. 46. Ordene (af typen Høker, Soldat, Fabrik olgn.) er gennemgaaende meget unge Laan. Brøndum-Nielsen. GG. I. 21. de yngre, yngste runer, se Rune 1.

ung-, i ssgr. [lon-] især af ung 1(-3) (jf. Unge- 2, Ungen-svend, Unger-) || saaledes foruden de ndf. anførte talrige let forstaaelige ell. mindre br. (især ♀ ell. faql.) ssgr.; bl. a.: 1) til bet. 1, spec. (faql.) bet. (1.1 og) 1.6, om (yngre) person, der i en vis virksomhed endnu ikke har naaet sin fulde uddannelse (og dertil svarende løntrin): Ungarbejder (til Arbejder 1.2: Pol. V. 1940. I. sp. 6. Ugeskr. f. Retsv. 1947. A. 540), -jomfru (til Jomfru 3.2: Videregaaende Smørrebrøds-Elev eller Ungjomfru antages. Pol. V. 1947. 11. sp. 6), -kelner (Leck Fischer. M. 86), -kok (Berl. Tid. V. 1921. Aft. 9. sp. 3), -senior (sport., jf. I. Senior 1. Pol. V. 1942. 10. sp. 4), se ogs. ndf. Ung-karl 3, -svend 2, -tjener. 2) (især landbr. ell. zool.) til bet. 2: Ung-bjørn, -dyr, -faar, -fisk, -fugl, -fæ, -gaas, -hest, -hoppe, -hund, -høns, -ko, -kvie, -laks, -løve, -oldenborre, -sild, -so, -stud, -sæl, -tyr. 3) til

bet. 3: Ung-birk, -bøg, -krat, -lærk, -plantning (jf. -skov). 4) til bet. 4(1-3), spec. (især æstet., kunst-hist.) om stil-epoke, der endnu er i sit begyndelsesstadium, endnu ikke fuldt udviklet (mod. Høj-, Sen-): Unggotik (Stilart. 142. Ung-Gotik o. 1250-1300. *DanmKirker. XII. 24*), -gotisk (Stilart. 157. *Trap. III. 138*), -renaissance (Stilart. 219. *Ung-Renaissance* o. 1550-1590. *DanmKirker. XII. 24*), -rokoko (*Elling. RP. 7*). || (især polit.) om (tilhænger af) et parti, en retning, der er præget af stræben efter fornyelse, af nye, moderne ideer (i opposition mod en ældre retning), af ungdommelig radikalisme, fanatisme, begejstring olgn.; jf. Ung-finne, -fransk, -kommunist, -radikal, -russisk (Som Componist tilhører Rimski-Korsakow den „ungrussiske“ Skole. *MusikL. II. 248*), -socialisme (*Sal. XIX. 1288*), -socialist (*Howall. DB. 87*), -socialistisk (*JVJens. A. II. 256*), -tyrk (*Sal. XVII. 1041. Østrup. T. 68*), -tyrkisk (smst. 59), -tysk (*FlensbA. 29/11 1926. I. sp. 2*), -ægypter ofl. 5) (l. br.) til bet. (4.3 og) 5, m. lign. anv. som ny- 1: P. Hansen udfoldede sig her (o: i „Dagbladet“) samtidig med (C.K.F.) Molbech som Ungheibergerianer. *Schyberg. DT. 259*.

Ungarer, en. [ʊŋgɑːrɑr, -gɑː(r)] (nu l. br. *Ungar. vAph. 1759. Rask. Udv. I. 112. jf. Ungarland. Schand. RP. 260. Ungarsine. Bang. F. 185* samt *Ungarinde* u. *Ungarerinde* (om delvis hertil hørende flt.-form se ndf.). — (især) tidligere m. forsk. andre sideformer: **Unger** (jf. *Ungerland. LTid. 1723. 403*), **Ungerer** (*Pflug. DP. 1072. Slange. Chr. IV. 695*), **Ungrer** (*LTid. 1738. 398. jf. VilhThoms. Afh. II. 278*), hvortil flt.-former som *ungerer* (*Pflug. DP. 267. OeconH. (1784). II. 115*), *unger* (*LTid. 1723. 373. Rask. I. 28. VilhThoms. Afh. II. 278*), best. f. ogs. *ungerne* (*LTid. 1729. 6. OFMüll. Svampe. 64*). flt. -e (*VSO. Saaby. 7*) ell. (i skriftspr. nu l. br.) d. s. (til dels som flt. af formen *Ungar*: *Holb. Ep. II. 15. Borrebye. TF. 304. HCAnd. BCÆ. I. 290*). (ænyd. unger, sv. ungrare, no. ungarer, oldn. (flt.) ungarer, ty. ungar, unger) person, der stammer fra ell. er hjemmehørende i Ungarn. de Ungarer ere bleven kaldede Tyrker i Middel-Tidene. *LTid. 1741. 182. en indfødt Ungarer. smst. 1742. 315. Kierk. I. 232. De sortsmudsede Ungarere. ThGraae. Gamle Minder. (1917). 74. Ungarer-inde*, en. kvindeligt ungarer. den deilige Ungarerinde. *Ing. EF. XIII. 143*. „Er hun ikke Ungarerinde?“ . . . „Ja, hun er Ungarerinde.“ *Bang. F. 186*.

ungarsk, adj. [ʊŋgɑːrsg ell. (alm.) -gɑːrsg] (mindre br. *ungarsk. Torp. Berigelsesforbrydelserne. (1909). 16f. SvClaus. NM. I. 52. — nu sj. ungersk. KomGrønæg. III. 189. Oehl. PSkr. I. 14. Rask. I. 28. Heib. Poet. I. 149. Blich. (1920). XVIII. 2. VilhThoms. Ajh. II. 278. jf. Fr Grundtv. LK. 96. ungarisk. Holb. Heltind. I. b 8r. VareL. (1807). I. 57. HC*

And. BCÆ. I. 294. † ungersk. Amberg.). (ænyd. ungers(k), sv. ungersk, no. ungarsk, ty. ungarisch) adj. til Ungarn ell. Ungarer.

1) i al alm.: som hører til ell. stammer fra Ungarn. De Ungarske Folk. *Holb. Ep. II. 15. en Ungersk Haiduk* (jf. *Hejduk 1*). *Junge. 317. det ungarske Lavland. Sal. XXIV. 270*.

2) (især jagl.) i særlige (faste) forb., om hvad der stammer fra Ungarn ell. er efterligning af noget saadant. 2.1) (spec. ♀) om forsk. handelsvarer, brugsgenstande olgn. || ungarsk læder, (nu næppe br.) hvidgarvet læder; alunlæder. *VareL. (1807). I. 15*. || ungarsk peber, se *Peber 3.1*. || ungarsk Skæg balsam . . . tilberedt af Sæbe . . . Voks og Glycerin. *Sal. XXIV. 281*. || ungarsk (ungersk) støvle, (foræld.) blank (over vristen foldet) støvle, der naar halvt op paa læggen; husarstøvle. *Oehl. PSkr. I. 14. en Mand . . . med en ny fin Hat, blanke ungerske Støvler og en zirlig Faareskindspeles. Heib. Poet. I. 149. Skomageren. (1832). 86. Fr Grundtv. LK. 96*. || ungarsk (ungersk) vand, (foræld.) vellugtende vand, anv. som parfume ell. lægemiddel. *KomGrønæg. III. 189. Rahb. (Skuesp. X. 430)*. Ungarsk Vand er Viinspiritust destilleret eller aftrukket over Rosmarin. *VareL. (1807). III. 287. Levin. Feilb. || ungarsk vin, om tokayervin olgn. Æreboe. 208. Wors. OB. 191. VareL. II. 549. 2.2) (især ♀, sport., rid.) om forsk. udstyr, tilhører ved ridning, særlige sportøvelser olgn. Mandskabet skal have lange, eller de saa kaldede ungerske Buxer. *MR. 1788. 148*. Den ungerske Grime (med kæbe- og nøserem). *PWBalle. R. 31*. || Ungarsk Post . . . et flot Opvisningsnummer, hvor Rytteren staar paa 2 Heste, 1 Ben paa hver, og kører et To-, Tre- eller Firspand foran sig. *Sportsleks. II. 638*. || ungarsk sadel, en (ofte med for- og bagsvansel forsynet) særlig sadel, spec. kavalerisadel. *MR. 1794. 629. PWBalle. R. 112. Sal. XX. 764. 2.3) m. h. t. musik, dans (jf. bet. 3.3)*. „Det er en snurrig Dands! . . . det er ingen rigtig polsk Dands.“ — „Det skal ogsaa være ungersk.“ *Blich. (1920). X. 112*. de ved en karakteristisk, raffineret Rhythmik, ved allehaande Udsmykninger, ved Synkoper, hurtig Vexlen af Takt, af Dur og Moll eiendommelige ungerske Dandse- og Folkevisemelodier. *MusikL. III. 173*. Brahms ungerske Dandse. *AaDons. S. 157. 2.4) (landbr.) om forsk. heste- ell. kvægracer*. Ungarsk Hest. *LandbO. IV. 703*. det ungerske Steppekvg. smst. 2.5) (♂ ell. landbr.) i navne paa planter, kornsorter. ungarsk havre, sværðhavre; tyrkisk havre (se tyrkisk 3). *CGRajn. Flora. I. 566. VareL. (1807). I. 460. jf. LandbO. II. 553*. Ungarsk Søvlind. *Tilia tomentosa. Berl. HaveL. III. 182*. ungarsk vejsennep, *Sisymbrium altissimum L. Lange. Flora. 642. Rostr. Flora. I. 16 (1943). 216. se videre TjP. reg. I. 231. 2.6) haandarb. ungarsk broderi, kors-**

sting, syning, se *BerlHaandarb.III.322.324. I.265.*

3) (nu l. br.) anv. som subst. 3.1) om sproget: *magyarisk*. Ungersken. *Rask.I.27.* finske Rodord, der ere tabte i det Ungerske. *sa.NSO.107.* Ungarsk horer til de Sprog i Europa, der har den bedste Overensstemmelse mellem Retskrivning og Udtale. *Sal.T.1941-42.1015.* 3.2) d. s. s. Ungarer; i fl.: de Ungarske. *Holb.Intr.II.106.* de Ungerske. *Schousbølle.Saxo.133.* 3.3) (jf. bet. 2.3) om ungarsk dans. der var . . Dands . . Valse, Skotsker, Ungersker og Hallinger. *OverSk.L.31.*

Ungbroder, en. (glda. d. s.: jf. -søster; l. br.) til Broder 2.4, om ung klosterbroder, mandlig novice. Novicer, eller Ungbrødre og Ungsøstre, optoges i Klostrene i en utilberdig tidlig Alder. *HFEw.KT.I.250. HjælpeO.*

Ungdom, en. [ʊnˌdøm] fl. (spec. i bet. 2.2; l. br.) -me (*Soya.* (*Viborg Stiftstidende.*^{19/12.1944.8.sp.6.})) ell. (til dcls spog.) -mer (*Grøn. Goethe.II.* (1939). 195 (se bet. 2.2 slutn.)) en Flok larmende Ungdommer. *BerlTid.*^{19/12.1944.Sønd.8.sp.1.} (ænyd. glda. d. s. (*Mand.87.* *Suso.7.*), sv. no. d. s.; jf. i sa. bet. oldn. ungleiki, ænyd. glda. yngske og yske, øske, oldn. øska (se ysk); til ung)

1) den egenskab at være ung ell. dertil svarende tidsrum (aar, alder). 1.1) (uden skarp adskillelse fra bet. 1.2; jf. Unghed; især U) til ung 1(1); m. h. t. person: den egenskab at være ung (især: men ikke længer barn), (endnu) at være i de unge ell. yngre Aar, navnlig med forestilling om de for en saadan alder karakteristiske egenskaber, som sundhed, livskraft, livslyst, mangel paa erfaring, besindighed olgn. *Styrke og Ungdom i blomstrende Aar, | Høyt over andre kaand Hovedet bære, | Falder dog af og i Tjden forgaar! *Kingo.SS.III.234.* Jeg har altid tænkt, at det var Ungdoms Ubetænksomhed, som vilde forgaae med Alderen, men jeg mercker at det tar heller meer til. *Holb.UHH.I.1.* *Jeg ønsker mig en yndig Viv, | Som elsker mig med Ungdoms Varme. *Heib.KH.51.* hun (er ikke) ældre end 28 Aar, og saa aldeles berøvet al Ungdom baade paa Sjæl og Legeme. *Gylb.* (1849). *III.156.* Den Yngste er endnu kun halv udviklet, men man bliver glad ved at see hendes friske Ungdom, der sprudler af Liv og Sundhed. *sa.TT.222.* Ungdom i Digt og Sang. *Drachm.* (bogtitel. 1879). Ungdom er den største Skat. *Bogan.II.197.* *Du . . vil, at jeg skal angre | min Ungdoms krasse Gudsforagt, | min Ungdoms kaade Djævelpagt, | min Ungdom! Ungdom! *Stuck.S.114.* Hvorfor plukker han ikke hendes søde Ungdom, hvorfor tager han hende ikke i sine Arme? *PCVHansen. Den hellige Lidenskab.* (1919). 29. jf. ung 1.7: den evige ungdom i Holbergs „danske skueplads“. *ADJørg.JE.105.* || i særlige forb., talem.

være ved ungdommen, (især dial.) være ung (frisk, kraftig). *ZakNiels.GVI54.* Lollo. ungdom og visdom følges ikke (altid) ad. *Man.11015.* *Skuesp.III.2.42.* *Oehl.XIV.60.* *Krist.Ordspr.372.* *Feilb.* ungdom og galskab, se Galskab 2.3 slutn. 1.2) (jf. bet. 1.1) det tidsrum (især: efter den egl. barndomstid), da man (endnu) er ung (og sund, livsfrisk, lidet erjaren ell. besindig); ungdoms-aar; ungdomsalder; ungdomstid; ogs. (uden særlig forestilling om de for denne alder karakteristiske egenskaber, som mere alm. tidsbestemmelse) om ens unge dage, tidlige aar. Ungdom (er, d. v. s.: efter konventionel opfattelse, i fine kredse olgn.) Mandfolks Alder til femten og Fruentimmers til halvtredsindstyve Aar. *PAHeib.* (*For Sandhed.II.229.*) Deres Ungdom gik ikke hen i Ørkesløshed. *Mynst.Ref.110.* *Livsglad din Ungdom nyd. *PalM.ND.19.* Ungdom (bruges) særdeles om Menneskets unge Alder, imellem Barndommen og Manddommen (eller til henved det 30te Aar.) *MO.* *Jeg mindes, hvor blond og ubændig du stod . . | Rolig men fuld af stormende Blod, | Svunden er vor Ungdom. *JVJens.Di.40.* Jeg kan da ikke spille min Ungdom i disse smaa Stuer. *TDilleven.BF.9.* || i præp.-forb., især i udtr. i min ungdom olgn. Herren maae take sine Forældre i deris Grav, der har lært saa meget i sin Ungdom. *Holb.Tyb.II.2.* i hendes Ungdom kunde mand faae det beste Pund Oxe-Kiød for en halv Skilling. *sa.Bars.II.12.* mange, der har været ligesaa eenfoldige som hand udi Ungdommen, ere dog bløvne meget vittige (o: kloge), naar de ere avancerede udi Alderen. *sa.Pants.II.2.* Glød dig, du Ungel i din Ungdom (*Chr.VI:* barndom). *Præd.II.9.* *I din Ungdom var du stridig, | i din Manddom utaalssom og streng. *JVJens.Di.*103.* i sin grønne (se grøn 3.1), pure (*III.3.1*), tidligste ungdom var han en letsindig fyr | hvad man i ungdommen nemmer, man ikke i alderdommen glemmer, se glemme 2.1. || i andre (faste) præp.-forb. af sin ungdom, af ungdommen op, fra ungdommen (op) ell. (nu) fra ungdommen af olgn., se fra 2.1, op 10.1. Menneskets Hjertes Tanke er ond fra hans Ungdom (*Chr.VI:* af hans ungdom; 1931: fra Ungdommen af). *IMos.8.21.* (han var) ude over den første Ungdom. *Isak Din.FF.371.* || gen. i forb. som ungdoms aar, dage osv., især i præp.-forb. lad dit Hjerte være vel tilmode i din Ungdoms Dage (1931: i Livets Vaar). *Præd.II.9.* *lær os i vor Ungdoms Tid | at kjende Livets Værd! *Lund.ED.123.* *Hvor blev I røde Roser dog | Fra Ungdoms Dage glade? *Oehl.Prom.I.31.* jf. ung 1.7: sin Ungdoms Dage skal han faae igen (1931: han oplever atter sin Ungdom). *Job.33.25.* ungdommens vaar, se Vaar. 1.3) (især U ell. *faql.*) til ung 2-5. || til ung 2, m. h. t. dyr. Hesten har . . Ung-

dom (∴ er ung). *Junge*. den fra Ungdommen af vel behandlede Hest. *PWBalle.R.56. JV Jens.M.I.20* (se somre 2.1). || til ung 3, m. h. t. planter. denne (skov) der fra Ungdommen af er stormvant. *Blich.(1920).XV.102*. De Aarringe, der dannes i Træets Ungdom, er bredere end de, der dannes i Alderdommen. *Suenson.B.II.11.* || til ung 4(3), m. h. t. aandelig bevægelse, tidsstrømning olgn. Guds Kirke . . som (1554) endnu var i sin Ungdom. *PEdoFriis.S.364.* en umbrisk Mester fra Renæssancens skønne Ungdom. *KMads.SS.31.* || (l. br.) til ung 5. Alt dette tyder på fortællingens ungdom. *AOlr.DH.II.136.*

2) unge personer; dels om børn (jf. Gade-, Skoleungdom), dels (og i alm. spr. især) om de unge, der er ude over barndommen (s første aar). 2.1) som sammenfattende betegnelse for (børn og) unge mennesker, de unge; især i best. f. ungdommen, ogs. (navnlig $\mathfrak{Q}$, jf. dog Feilb.) byens ungdom olgn. Dægnene . . skulle . . underwise Ungdommen i Børnelærdommen. *DL.2-15-2.* *man hart ad ey kand fatte, | Hvorfore gamle Folk fast Livet meere skatte, | End blomstrand Ungdom selv. *Iolb.Paars.237.* Det var en Juleaften; Byens Ungdom var forsamlet hos hendes Fader. *Oehl.Digtn.II.273.* Ungdommen er selvklog, saa lad den da ogsaa blive klog af Skade. Af mig skal han (∴ brodersønnen) ikke faae en Skilling. *Heib.KH.78.* den Tids Ungdom vare Cavallerer, der magelig kunde sige Sparto til Ungdommen nu omstunder. *Chievitz.FG.146.* mine Hilsener . . vil De bringe Deres Kone . . og hele Ungdommen (∴ Deres børn). *HCAnd.BC.II.202.* *da gaar Ungdom til Dans | paa dit Bud, Sante Hans! *Drachm.DVE.147.* Agnes var i Skoven med nogen Ungdom. *Bang.SE.329.* Ammer og Bonner færdedes her med deres Ungdom. *Pont.M.104.* gylden ungdom, se II. gylden 1 slutn. den opvoksende, studerende ungdom, se opvokse 1.3, studere 4.1. ungdommen raser, sagde kællingen osv., se rase 1.1. ungdommen har altid ret. *Vogel-Jørg.BO.*657. 2.2)* (især $\mathfrak{Q}$, mindre br.; til dels efter sv.) med individual bet.: ung ell. yngre person; ungt menneske (yngling); ung 50 pige; ogs. ($\mathfrak{Q}$, poet.) med mere ubest. bet., om (person, der er som) en personifikation af ungdom (1.1), en type af en vis art ungdom (2.1). 1761 reyste denne haabefulde Ungdom til (hovedstaden). Kun et Aar henbragte han der. *NordBrun.Fast.A5v.* Jeg saae . . et hvidt, blændende Syn . . gyldent Haar (over) blottede Skuldre . . Jeg saae i Grunden Intet . . mindre end der i en af vore Balsale bydes ud . . for en slap Ungdom . . Jeg var ikke 60 en slap Ungdom, jeg var uerfaren og uforøgt. *Drachm.EO.121.* en saa lovende Ungdom (∴ en 12aars dreng). *PEBenzon.P.209.* *Min Nelly er en Ungdom | på næppe fjorten

Ar. *Rørd.EK.28. Søiberg.LL.187.* ungdommerne slængte muskedonneren på nakken og løb ud i feltet. *Grønberg.Goethe.II.(1939).195).*

ungdommelig, adj. [on'døm'øli] (sv. ungdomlig, no. ungdommelig; til Ungdom (1)) 1) (uden for tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til bet. 2, nu $\mathfrak{Q}$, mindre br.) som hører ungdommen (ungdomstiden) til; ungdoms-; ung (1.1, 1.3). et ungdommeligt Livs indvortes hemmeligste Historie. *Kierk.XIII.60.* de ungdommelige Indtryk ere meget stærke. *Monrad.Rescr.16.* man (kan) ikke vilkaarligt . . sætte ældre Skuespillerinder ind i disse ungdommelige Roller (∴ som halvoksnede piger). *Heib.Pros.IV.59.* fly de ungdommelige Begæringer (1819: Ungdoms-Begieringer). *2Tim.2.22 (1907).* 2) (jf. ung 1.7) som svarer til, passer for ell. er karakteristisk for ungdomstiden ell. de unge (med deres særlige fysiske ell. (navnlig) psykiske beskaffenhed: friskhed, sundhed, livlighed, mangel paa erfaring, besindighed olgn.). hendes Skikkelse var ligesaa ungdommelig som hendes Ansigt. *Brandes.Br.I.22.* Med raske, ungdommelige Bevægelser gik den nys saa syge Prinsesse hen i en Krog af Værelset. *Schand.IF.179.* Han ynder at klæde sig ungdommeligt. *Soya.HF.34.* Brudens ungdommelige Moder. *Bl&T.* || om (resultat af) virksomhed. denne lille Digtsamling . . var et meget ungdommeligt Værk, som der hørte mere Letsindighed end Besindighed til at sende ud i Verden. *Gyllb.TT.66.* (Kiellands debutbog „Novelletter“) er i god Forstand ungdommelig. *EBrand.Br.II.334.* ungdommelig Overrelse. *S&B. Ungdommelighed*, en. flt. -er. den egenskab at være ungdommelig. *VSO.* Den korte simple Kjole . . sluttede sig snart om Skikkelsens Ungdommelighed. *Gjel.GL.461.* jf. Ungdom 1.3: Jeg kunde se alle Kindtænderne (∴ paa en hingst), saamange som den da i sin Ungdommelighed havde. *Madelung.F.32.* || om ungdommelig adfærd, handling, ytring; især (ofte nedset.) til ungdommelig 2. Ungdommeligheder eller, om man vil, Barnagtigheder, som han selv paa et lignende Punkt af sit Liv gjorde sig skyldig i, dengang ogsaa han phantaserede. *Schack.5.* Til andre Tider kunde (rektor) ret vakkeret mere sig over vore Ungdommeligheder. *Schand.O.I.93.*

Ungdoms-, i ssg. [on'døms-] især (navnlig $\mathfrak{Q}$ ell. jagl.) af Ungdom 1(1-2) ell. (tillige) af Ungdom 2, saaledes i ssg., der betegner, hvad der bestaar af, er beregnet for unge, som Ungdoms-arbejde (2), -fængsel, -gaard, -herberg, -hjem ofl. (ofte uden skarp adskillelse fra usammensat forb., se fx. u. Ungdoms-aar, -arbejde 1, -tid, -vaar). || saaledes (foruden de ndf. anførte) talrige mere tilfældige ell. let forstaaelige ssg. som Ungdoms-bedrift, -begejstret, -begejstring, -bekendt(skab), -brud, -daad, -daarskab, -digt,

-digtning, -drøm, -dumhed, -erindring, -eventyr, -fejl, -flamme (jf. -elskede), -forelskelse, -forlovede, -forsyndelse, -forvildelse, -forsøg (jf. *litterært*, jf. -arbejde 1), -føjdig(hed), -fyrig(hed), -glad, -glæde, -higen, -ideal, -ild (jf. Ild 7), -indtryk, -kammerat, -kraft, -kraftig, -lykke, -lyst, -minde, -mod, -oplevelse, -portræt (jf. -billede), -skrift, -skøn(hed), -streg, -stærk, -styrke, -synd, -tilbeder, -tilbøjelighed, -trods, -ubesindighed, -udskøjelse, -varm, -varme; *spec.* (til Ungdom 2) *ssgr.*, der betegner *sammenkomst, sammenslutning, gruppe af unge, omsorg, undervisning, skole for unge olgn.*, som Ungdoms-afdeling, -arbejdslejr, -arbejdsløshed, -bibliotek, -fest, -forbund, -forening, -forsorg, -gilde (*spec.*: paa landet), -gudstjeneste, -kostskole, -kreds, -leder, -møde, -opdragelse, -opdrager, -organisation, -skare, -undervisning, -vejleder *oft.* **-aar**, *et.* (*især i ft.*). Hvis hun beraaber sig . . paa sine blomstrende Ungdoms Aar, som er sige Fristelser underkaste, stopper jeg mine Øren til. *Holb. Ul. 5.3.* *David gik i Ungdoms Aar | Som salvet Drot og vogted Faar. *Grundtv. S.S.I. 392.* *den korte Glæde . . forsvinder, | Saa hurtig, som de glade Ungdomsaar. *Høedt. Lyr. 54.* **-alder**, *en.* Ungdomsalderen . . gaaar fra Begyndelsen af Mandbarheden, indtil Vexten ophører. *Hallager. 17.* Ungdoms-Alderen fra nogle og tyve til nogle og tredive Aar er vor naturlige Heltetid, da Kraften nærmer sig sin Højde. *Grundtv. M.M. 328.* **-arbejde**, *et.* 1) (jf. -værk) arbejde (*spec.* af litterær ell. kunstnerisk art), udført i vedk. persons ungdom, ofte med forestilling om ungdommeligt præg, uvetthed olgn. (den ældre forf.) vil undsee sig ved at have sadt sit Navn for en Samling af Ungdoms-Arbejder, som den modnere Alder ganske ville ønske at kunne fralægge sig. *PA Heib. R.II. 54.* Ungdomsarbejder. *Bagges. (bogtitel. 1791).* *Billeskov. J.II. I. 35.* 2) (et ved social ell. kirkelig forsorg tilrettelagt) vejledende, opdragende arbejde til bedste for unge mennesker. *Dag Nyh. 30/10 1913. I. sp. 4.* **-billede**, *et.* 1) billede (portræt) af en person som ung (fra hans ell. hendes ungdom). *MO.* om forestilling, erindring: *frem just stilled | Sig for hans Sjæl hans eget Ungdomsbilled | Fra den Tid, da han . . | Drev om paa Gaden ussel og afpillet. *PalM. AdamH. II. 331.* 2) billede, der er udført i vedk. kunstners ungdom (som et ungdomsarbejde). Architekturen spiller . . ingen Rolle i Rafaels Ungdomsbilleder før i „Barnemordet“. *Wanscher. R. 76.* **-blomst**, *en* (-blomster (et). *vAph. (1759).* (*poet.*, nu næppe br.) til Blomst 3: ungdoms (skønneste) blomstring; ungdomsflor. denne Kone . . maatte bort i sin Ungdomsblomst. *Meisling. Overs. af Gøahe: Udv. Skrifter. I. (1832).* 78. *Endnu du staaer jo i dit Ungdomsblomster. *Bredahl. III. 17.* **-dag**, *en.* i ft. om (dage af ens) ungdomsaar. *Rahb. Tilsk. 1795.*

424. *Grundtv. Saxo. II. 121* (se Rosenbaand). *saa hensvandt | I Hjertesorg hans fagre Ungdomsdage. *PalM. AdamH. I. 72.* jf. Ungdom 1.3: Debatterne i vor Friheds Ungdomsdage. *HWulff. DR. 12.* **-elskede**, *en.* (jf. -kærlighed) person (*især: kvinde*), som man elsker i (har elsket i ell. (lige) fra) sin ungdom. *Holst. R. (H.C. Andersens)* Ungdomselskede. *H. Schwanenfl. A. 43.* Ridderen . . finder sin Ungdomselskede i Kloster. *Brøndum-Nielsen. P.M. 58.* **-flor**, *en* ell. (*nu*) *et.* (jf. -blomst og II. Flor 2.1; ☐, højtld.) en smuk og elskværdig Datter, der nu stod i sin skønneste Ungdomsflor. *Gylb. II. 12.* **-forfører**, *en.* person, der forfører mandlig ell. kvindelig ungdom (2.1). (jf., til Ungdom 11(-2): Du min Ungdoms Forfører! *Heib. Poet. VI. 293.* *Oehl. X. 196.* *af min Kone jeg hører, | At jeg skal see ud som en Ungdomsforfører, | At hele mit Væsen er flot og letfærdigt. *Bogh. DA. VI 166.* (paa) Gjæstgivergaarden . . havde han drukket og spillet med et Par unge Kjøbmænd. Altsaa: en Ungdomsforfører. *Schand. BS. 87.* jf.: En Ungdomsforførerskel En af den Slags, som han i sin Ungdom havde maattet bruge al sin moralske Modstandskraft mod for ikke at falde for. *smst. 358.* **-form**, *en.* *spec.* (jf. -skud, -stadium og Ungdom 1.3; *bot.*) om planter (særlige form paa det) første udviklingsstrin. *Warm. Bot. 637.* **-frisk**, *adj.* De er . . blevet saa mageløs ungdomsfrisk . . efter Deres tunge, farlige Operation. *HC And. BC. IV. 243.* (oldingen) glædede sig ungdomsfriskt til den nye Tid. *Lauesen. RV. 145.* jf.: skjønt den første Ungdomsfriskhed var borte, havde hun dog endnu smukke Øjne. *Schand. TF. I. 32.* || (jf. Ungdom 1.3) med videre (*uegl.*) *anv.*; jz. til ung 3: I Vinduet stod et Rosen-træ, nys var det ungdomsfriskt, nu saae det sygeligt ud. *HC And. (1919). IV. 381.* til ung 4.2: *I Vaarens ungdomsfriske Dage | Han blomstred selv. *Oehl. XXIV. 357.* **-fængsel**, *et.* (*jur.*) *en* i 1923 foreslaaet, i henhold til straffeloven 1930 indrettet særlig anstalt (fængsel) for unge forbrydere (paa 16-20 aar). Betænkning afgiven af Straffelovskommissionen af 1917. (1923). 2. Afsnit. 15. *Lov Nr. 126¹⁹¹⁴. 1930. § 41.* Statens Ungdomsfængsel for Mænd. *Krak. 1946. II. 2627.* **-gaard**, *en.* *en* (ved statstilskud indrettet) bygning, der tjener som samlingssted for ungdommen (2.1). *Lov Nr. 312¹⁹¹⁴. 1942. § 26.* *Sal. T. 1943-44. 1193.* **-herberg**, *et.* (efter ty. jugendherberg) tilflugts- og overnatningssted for (vandrende, cyklende, rejsende) unge mennesker; vandrerherberg. Ungdomsherberger. *botigtel. 1930. L. Sal. XII. 158.* **-hjem**, *et.* *spec.* til I. Hjem 3.1, om samlingssted, hvor unge mennesker (i deres fritid) kan modtage opdragende vejledning, beskæftiges, underholdes olgn. *Krak. 1946. II. 2627.* || (jf. Skolehjem slutn.) om opdragelseshjem (opdragelsesanstalt) for mandlig ell. kvindelig (for sømt, forvildet) ungdom (der er underkastet

værgeraadets forsg. (betegnelsen) „Anstalt“ . . . afløses af . . . „Ungdomshjem“ (jf. forslag i en kommissionsbetænkning). *Kbh.* 13/4 1912.5. sp.6. *Lov Nr. 237* 13/4 1922. § 36. *Sal.* 2 XXIII. 953 f. **-kilde**, en. kilde, der menes at kunne bringe fornyet ungdom, fornyelse, livsmod. Ungdomskilden. *PalM.* (bogtitel. 1865; jf. *Pal M.* (1909). III 388). *uegl.*: *Dit Øie var for mig en Tid | En evig Ungdomskilde. *Recke.SB.* 133. **-kærlighed**, en. kærlighed (spec. om erotisk følelse, forelskelse) i ell. fra ungdommen (de unge aar); ogs. om ens ungdomselskede. en Mand, der i sine unge Dage lover meget: er en talentfuld, frisindet Mand, men senere glemmer sine Ungdomskjærligheder og bliver heel og holden en tom, fin Kammerherre og saa dør. *Cit.* 1849. (*Grundtvig og hans nærmeste Slægt.* (1933). 184). Kong Frederik den Andens Ungdomskjærlighed. *CF Bricka.* (bogtitel. 1873). *Gjel.R.* 150. **-lejr**, en. spec. 20 om de i henhold til *Lov Nr. 169* 13/4 1938 oprettede lejre for unge arbejdsløse, der her arbejder, driver idræt og modtager undervisning. *Krak.* 1946. II. 2627. **-liv**, et. især til Liv 2.7-8, om livet i ungdommen (de unge aar). *Kierk.* X. 113. Findes der i Kierkegaards ungdomsliv et afgørende vendepunkt? *FBrandt.SK.* 342. || (jf. Liv 7) med særlig forestilling om den her-til svarende (ungdommelige) livskraft, livslyst osv. Ungdomslivets Bevarelse ved en hemmelig Konst. *Ing. KE.* II. 87. (jf. Liv 9; relig.) *Seier over Døden, | Ungdoms-Liv i Morgen-Røden. *Grundtv. SS.* I. 690. **-lærer**, en. lærer for et ungt menneske ell. for den opvoksende ungdom (børn ell. unge mennesker). vor Bernstorffs første Ungdomslærer var ikke heldigen valgt, fordi han behandlede den raske Yngling med for megen Strængthed. *Abildg. Mindetale over AP Bernstorff.* (1797). 11. *Riget.* 11/4 1913. I. sp.3 (om Høfding). **-sind**, et. ungt (1.7-s), ungdommeligt sind. *Det lette Ungdomssind er brat bortvegen. *Blich.* (1920). V 178. *HCAnd.TB.* III. 130. *sa.SL.* 127. **-skole**, en. skole for ungdommen, spec. for 15-18aarige, som ikke modtager undervisning i de alm. skoler ell. fagskoler. de danske Søekrigers Ungdomsskole (o: kadetskolen). *Mall.HG.* 21. jeg har tjent baade det ene og andet Sted . . . og et Par Vintre har jeg været paa Ungdomsskole. *Skjoldb.KH.* 19. *Lov* om Ungdomsskoler for den ufaglærte Ungdom. *Lov Nr. 312* 4/4 1942. **-skud**, et. (jf. -form og Ungdom 1.3; bot.) et paa en ældre plante optrædende skud (fx. rodkud), der har samme udseende (farve, bladstilling, bladform), som planten i sin første ungdom havde. *Warm.Bot.* 636. **-slov-sind**, et. (med.) sindssygdom (slovsind), der kan optræde allerede i de unge aar, og som karakteriseres ved fremadskridende af- 60 stumpning af følelses- og viljesliv; *Dementia praecox* (tidligere: *D. juvenilis*). *PHertz. SundSkoleungdom.* (1917). 155. *VoreSygd.* III. 424. **-stadium**, et. spec. til Ungdom 1.3,

dels (zool.) om et dyrs første livsafsnit (ml. fødsel og konsmoderhed). *Boas.Zool.* 138. *dels* (jf. -form; bot.) om planters første udviklingsstadium. *Warm.Bot.* 639. **-stævne**, et. sammenkomst af unge mennesker (fra en vis egn, landsdel oln.), spec. om sportsstævne. I sin Ungdom havde han været . . . den heldigste Danser ved ethvert Ungdomsstævne. *Aakj. VB.* 201. Ungdomsstævne . . . for Svømmere. *Sportsleks.* II. 639. **-tid**, en. især (i ent. ell. (Ø, poet.) flt.) om en persons ungdomsaar, unge aar (dage). *Den død er (siger man) ej nogen mere biider, | Det har jeg stødse hørt fra mine Ungdoms Tiider. *Holb.Paars.* 65. *Hvad har . . . Kraft og Glands som Ungdomstiden? *PalM. Adam H.* I. 93. *Elkjær.HF.* 111. || (jf. Ungdom 1.3; Ø ell. fagl.) med videre anv.; jf. ung 4.2: *I Aarets Ungdomstid (o: i januar og februar), naar Solen stiger. *CKMolb.Dante.I.* 147. jf. ung 4.3: Ogsaa i den gotiske Kunst dvælede (*Francis Beckett*) helst ved Ungdomstidens sprøde Stil. *Elling.* (*Univ Progr.* 1944. II. 112). **-vaar**, en. (jf. ungdom(mens) vaar u. Vaar; især poet.) den tidlige (friske) ungdom (ungdomstid). *Amberg. MO.* **-ven**, en. en (omtrent jævnaldrende) ven fra ungdommen (af). *Livet skiller Ungdomsvenner ad. *Wilst.D.* II. 4. Den fremmede Herre er altsaa en Ungdomsven af Deres Mand. Følgelig maa han jo være et gammelt Støfad. *Gylb.TT.* 202. *Hvad meest jeg elsked, fandt i Graven Skjul, | Og ingen Ungdomsven jeg har tilbage. *Hauch.LDR.* 47. *CMoll.PF.* 285. **-veninde**, en. (jf. -ven). Frøken R. (var) over de tredje Aar . . . Hun var en Ungdomsveninde af Ida. *Tops.J.* 73. Hun hilste . . . og gik forbi — som forbi en Fremmed — forbi sin Ungdomsveninde, sit Hjertes Fortrolige. *Gjel.W.* 44. *Brøndum-Nielsen.PM.* 57. **-værk**, et. spec. i flt., om litterære ell. kunstneriske ungdomsarbejder. *Oehlenschlägers rige Ungdomsværker. *PalM.* D. 67.

Unge, en. [lonɔ] flt. -r ell. (dial.) d. s. (*Bornh.HaandvEr.* 46. jf. *Esp.* §125.1). (ænyd. d. s., glda. ungæ, ungi (*Brøndum-Nielsen. GG.* III. 202.210.212), æda. (flt.) unga (ræfwa unga. smst.206), sv. no. unge, oldn. ungi, ty. junge, åreng (mnt. junk, jf. ænyd. jung, ung fyr, tjener), holl. jong, (dyre)unge; af ung)

(1) levende væsen af (ganske) ung alder, i alm. (se dog bet. 1.3) endnu ikke fuldvokset. (1) om afkom af dyr, især hvirveldyr, navnlig pattedyr og fugle, ogs. fisk, krybdyr, padder; i alm. dog med undertagelse af saadanne (tamme) dyr, hvis afkom har særbetegnelser som Føl, Kalv, Lam, Kid, Gris, Hvalp, Killing, Gæsling, Ælling, Kylling; jf. ssg. som Bjørne-, Løve-, Rotte-, Ræveunge, Fugle-, Gøge-, Lærke-, Ravne-, Skade-, Støreunge, Krokodilleunge, (fagl. ell. dial. :) Fiske-, Hunde-, Katunge oft. de ere bittere i Sindet som en Bjørn, hvem Un-

gerne røves fra. *2Sam.17.8.* Mand seer jo u-mælede Beester holde af deres Unge, ja end ogsaa Tyrker og Hedninger af deres Afkom. *Hollb. Jean. I. 5.* *Katten ligger under Kakkelovnen, | Sørger han for sine Unge. *DSkæmtev. I. 47.* Ungerne af nogle Arter (af krybdyr) have en meget forskiellig Form fra de voxne. *Cuvier. Dyrrhist. I. 312.* *Løvinden raser, | Naar man har røvet den sin Unge. *Oehl. (1831). VIII. 154 (jf. Løvinde 2).* *mine (o: en røvs) forsultne Unger | De skrige saa forfærdelig | Af Hunger! *Rich. SD. 84.* Fiskene (s og) Insekternes Afkom kaldes . . ikke Unger, men Yngel. *VSO.* Før Fødselen kaldes det (unge dyr) Foster . . efter denne Unge. *Boas. Zool. 472.* Ungen . . hos Dyr med Forvandling betegnes med Navnet Larve. *smst. 73.* Først naar det meste af den mægtige Blommesæk er opbrugt, arbejder Ungen (o: lakseungen) sig frem til Lyset (o: fra bundens sten) . . Allerede paa dette Tidspunkt er de smaa Lakseunger let kendelige fra Ørredunger paa deres store Brystfinner. *DannFauna. XV. 130.* || i særlige forb. føde levende unger (jf. I. l. føde 3.1). *Lütken. Dyr. 17. 202. 233.* kaste, lægge unger, ligge, ruge unger ud ofl., se kaste osv. med overgang til bet. 1.2: en rede fuld af ell. en redefuld (af) unger, se Rede osv. der er unger i størekassen, se Størekasse 2.3. || ordsp. ofte kommer (der) en sort unge af et hvidt æg, se hvid sp. 847^{ff.} naar kattene rives, bliver der unger af, se Kat 2.3. 1.2) om et barn, især (navnlig dagl., dial.) et (ganske) lille barn (jf. Aars-, Patteunge) ell. (mere ell. mindre nedsat.) om et fattigt, snavset, besværligt, uartigt barn (jf. Gade-, Djævle-, Rakker-, Ravne-, Skarns-, Skraale-, Skrige-, Stodderunge ofl.). *den kaadmundete unge (o: den nævisse dreng). *Cit. beg. 18. aarh. (NkS 4° 321. 111).* Snotted Unge. *vAph. (1764).* den lille fattige Glut . . udstrakte sine smaae, buttede Hænder. Søsteren . . saae taus, sørgmodigt smilende op til mig. „Sikke stygge Unger!“ hvidskede Laura. *Blich. (1920). XII. 152.* *Hun dækked ei med Blussel | Det ene nægne Bryst, | Mens Ungen laae og kravled | I Lyngen. *Winth. HF. 40.* Stuen var fuld af støiede Unge. *VSO.* *I Skammekrogen med sig, | uartige Unge! *Hanebogen. (1890). 51.* Skøndt Udtrykket „at vride Halsen om paa Ungen“ jævnlig høres, griber Barnemorder-sken kun sjældent til denne Kvælningsmaade. *KPont. Retsmed. I. 187.* *Paa skindbredt Briks . . | Ruller Eskimokvinden | med yppige Yvere | sig om sin diænte Unge. *JV Jens. Di. 127.* naar jeg har faaet to eller tre Unge, blir jeg rund og hoftesvær. *Gyr Lemche. S. IV. 58.* en rede fuld af ell. en redefuld (af) unger, se I. Rede 2.1, Redefuld. || (jf. bet. 1.3 og Kæle-, Kællingunge; talespr.) som kærlig, kælede betegnelse for et (mindre) barn. *Ak Gud, hvor det (o: et maleri) er herligt

levende! | Guds Moder . . | Vor Frelser huld i barnlig Majestæt | . . Nei, den Unge kunde jeg | Paa Skjødet tage, kysse tusend Gange! | Du søde Dreng! Nei, han er alt for deilig. *Oehl. C. (1811). 146.* Den lille fireaarige Glut . . er en nydelig Unge. *Sibb. II. 293.* *Hører Du det, min egen Unge, | Nu maa du kjønt holde Tand for Tunge; | Vor Faer . . trænger haardt til en Middags-Luur. *Rich. SD. 105.* Tulle og Marie var et Par yndige Unge. *SMich. S. 123.* i ssg. m. propr. som 1. led: Saa blev det Elseungen (o: et spædbarns) Spisetid. *And Næ. MR. 120. 1.3)* (jf. bet. 1.2 slutn.; talespr.) som (især kærlig, kælede, indsmigrende) betegnelse for en ung person, især ung kvinde (pige). *Fyel Min Hierte søde unge . . | Den stoere Netthed, som hun tør tillegge mig, | Har hun langt bedre og i større Grad hos sig. *FrHorn. SomnPoet. 40.* den unge, efter den nyste Mode klædte Herre . . tilkastede (den unge pige) et stjaalet Blik og hviskede: „Du søde Unge!“ *Gylb. XII. 169.* Amalie (til den lidt yngre kusine Rikke:) Hør, min Unge sig mig nu reent ud af Posen, hvad du egentlig har at bestille med den Student. *Hostr. G. 73.* Du (o: en ung slavinde) er en god, lille Unge, sagde Mama. *Etlar. SB. 125.* raa unge, se IV. raa 3.4.

2) med videre (uegl.) anv. 2.1) (faql. ell. spog.) om ting, der ved deres ringe størrelse minder om en unge (1.1). Tyrols største Vandfald . . er dog kun en Unge, selv mod det i Tivoli. *HCAnd. BCÆ. I. 115.* || (jf. Skibsunge) om (ganske) lille baad. jf.: i Agterenden af Kajakken havde vi anbragt en saakaldet „Unge“, o: en lille lufttæt, kajakformet, løstliggende Kasse af Skind. *EBluhme. Fra et Ophold i Gronland. (1865). 180.* || (jf. I. Kalv 2.1) om lille ø (ved siden af en større). de stenede Holme Sydøst for (Ouro), Rønø og dens Unge. *Achton Friis. DO. III. 175.* || (jf. bet. 2.2 og ung 3; gart.) om lille, ung plante, aflægger olgn. *Moth. Cov. S164.* om ynglekopper paa bladene af gulerodsbrægne: *Berl Havel. I. 65.* 2.2) (jf. bet. 2.1 slutn.; især $\square$) om hvad der m. h. t. oprindelse, præg olgn. minder om en unge (1.1); barn (1.4), aflægger (2.1 slutn.) olgn. *den Rotterdamer Unge, | Hvis Skye-berømte Navn er end paa hver Mands Tunge (o: Erasmus af Rotterdam). *Tychon. Vers. 351.* *Nytaaret gaar som et Barn os i Møde, | Solhvervets Unge. *Thøg Lars. VV. 7.* om bogværk, der har et andet (større) som mønster: „Danmarks gamle Folkeviser“ (fik) i 1882 til (Svend Grundtvigs) store Glæde „en levende unge“: Europas andet store folkeviseværk. *DSt. 1905. 86.* jf. (bet. 1.2 og) Aandsfoster: Tak for Bemærkningerne om mit Manuskript . . jeg (vil dog) retfærdiggjøre mit Renommé ved at forsvare min Unge. *JLange. (Brandes. Br. II. 392).*

Unge-, i ssg. 1) af Unge (1.1). 2) (nu dial.) af ung; se Unge-folk, -herre u. Ung-

folk, -herre. **-dragt**, en. (zool., jæg.) *de unge fugles fjerklædning (efter at dununger-nes dunklædning er afløst af fjer)*. Kjærbøll. XXXIII. *Sal.V.498.*

ungefær, adv. (adj., subst.). [longe-*fæ'r*] ungefær. Høysg.AG.60. (tidligere ofte (skrevet) ongefær. Worm.Sat.37. Eilsch.Phil Brev.377. Høysg.S.292.304. VSO.IV.O121. MO.II.279. Meyer.*714. † ohngefæ(h)r, -gefe(h)r. Pflug.DP.8. KomGrønneg.I.289. Thielo.M.2f. — nu ikke i rigsspr. un-*gefe(h)r*). Nysted.Rhetor.5. Holb.Tyb.III.7. Høysg.AG.60. (ænyd. on-, ungefær, -fe(h)r, sv. ungefär (tidligere ogs. ungefehr olgn.); fra ty. ungefähr (tidligere alm. o(h)ngefähr, ænt. on gefehr, mht. an gevære), jf. holl. ongevær; af ty. ohne, uden, og gefähr, fare, ond, fjendtlig hensigt, ondskab, sideform til ty. gefahr, se I. Fare; jf. ungefærlig)

1) som adv. 1.) („Lidet brugeligt.“ VSO. 20 IVO121) † ved et (rent) tilfælde ell. træf; tilfældigvis; uforsætlig. han taler eder saa haart til, naar han ongefær moder eder. Pamela.I.76. vAph.(1759). Jeg kom der ganske ongefær o: hændelsesviis, uden at have foresat mig det. VSO.IV.O121. 1.2) (i rigsspr. nu især arkais. ell. som (spøg.) efterligning af glåds. ell. folkeligt spr.) omtrent; saa nogenlunde; noget nær; paa det nærmeste. (især (jf. omtrent 1-2) ved steds-, tids- ell. navnlig størrelsesbestemmelser; tidligere ogs. forkortet: ung. Lette Anker ung. ved Middag. Jens Sør.II.3). een belejlig Kirke, ungefær midt i Herredet. DL. 2—16—12. *Achl sagde Føgden, hun en stemme haver jo, | Fast ungefær som naar man grynte hør vor Soe? Holb.Paars.238. Jeg har den Ære at kiende Herrens Hierte. Det gaar ungefær ligesaa rigtigt som Holmens Klokke. sa.Vgs.(1731).II.4. det (var) 40 ungefær 4, 5 eller 6 Uger siden. Paus.CU. II.36. Da jeg gik ind ad Porten bankede mit Hjerte i mig ongefær som den Dag, vi sloges med Svensken. Blich.(1920).VII.20. Jo Mester! det bliver ungefær det sundeste at jeg (o: kobbersmedesvenden) rubber af. Hostr.G.110. *Min Tante veier noget nær | En fjorten Lispund ongefær. Rantzau.D. Nr.7. saadan ongefær gaar det næsten immervæk, naar een skal til at spidde en anden. Bergstedt.A.171. *For det ved vi alle, at (H.N.) Andersen | er ungefær Kejser i Kina. Fr Nygaard. Flag og Vimpler.(1920).48. Esp.372. Feilb.II.748. Dragens Gloehed og Skin var saa stor, at dend gjorde ungefehr omtrent samme Virkning paa Himlens Poel, som det mindre Nattens Lius, jeg meener Maanen gjør, naar det er udi sin Qvarteers Førsthed. Holb.Bars.II.8.

2) † (bet. 1 anv.) som adj.; til bet. 60 1.1: tilfældig(t) indtrædende, forekommende). der . . findes (ikke) nogen ongefær Hændelse i Verden. Eilsch.Philhst.62. vAph. (1759).

3) (bet. 1 anv.) som subst., af inlk. ell. (i præp.-forb.) jk. 3.1) † til bet. 1.1: hændelse; tilfælde; (slumpe)træf. Urineringen var . . meget besværlig, og det var næsten kun et Ungefær, naar det lykkedes ham at udtømme Urinen. BiblLæg.1815.126. Jeg skylder altsaa et Ongefær den Lykke at see Dem her, d. e. et blot Tilfælde. VSO. IVO121. || især (jf. smst.) i præp.-forb. m. sa. bet. som bet. 1.1. om jeg, eller Arving efter mig, for ohngefær skulle forefinde en fattig nødlidende Lem, som . . var skikket til en saa kaldet Pesthus-Lem. Cit. 1752. (Chr Brandt.Kbh.Pesthus-Historie.(1768).23). Jeg bliver da staaende som af en Ongefær og saaer rigtigt til om det ogsaa var den Stumme. BlochSuhr.ÆS.V.197. Det skede ved en Ongefær o: en Hændelse. VSO.IV.O121. 3.2) (jf. tilsvarende anv. af jy. (o en) gefær (Feilb.I.427.III.980); nu ikke i alm. spr.) til bet. 1.2: paa en ungefær, d. s. s. bet. 1.2. *Du veed dog vel det Sted, saa paa en ongefær (Bagges. Ungd.I.89: saa noget nær), | Hvor Suttung nedsat har den Drik, jeg søger her? Bagges.ComF.22. Jeg skal paa en Ongefær kunne sige det o: slumpende, saa omtrent. VSO.IV.O121.

ungefærlig, adj. (ænyd. d. s.; fra ty. ungefährlich; til ungefær; nu næppe br.) 1) (jf. ungefær 1.1 og 2) tilfældig; som adv.: en og anden ungefærlig funden Antiquitet. LTid.1728.152. 2) (jf. ungefær 1.2) omtrentlig, de Penge, som Bøgerne, efter dend ungefærlige Taxt var ansatte for. Rostgaard. (Bruun.FR.II.85). tvende ohngefærlige Ud-kastninger (o: udkast, tegninger). Gram.Breve. 31. EPont.Atlas.II.24.83. et ungefærligt Overslag. MR.1780.784. Nyerup. Univ.A.31. 271. || som adv. denne Bye (skal) være stiftet og bygget af den berømtelige Børge Jarl, og det ongefærlig 1252. LTid.1726.591. Byen, som i henseende til Størrelsen og Indvaanernes Antal ongefærlig kand lignedes med Marseilles. smst.1738.317.

unge-fødende, part. adj. (zool.) som føder (levende) unger; levendefødende. unge-fødende Tandkarper. KKLaursen.Akvarie-Bogen.(1939).129. **-herre**, en. se Ungherre. **-løs**, adj. (l. br.) som er uden unge(r); ordspr.: Ungeløs Rede bliver let kold. And Nz.DM.I.9.

un-gemen, adj. se ugemen.

Unge-svend, en. se Ungersvend.

I. Unger, en. se Ungarar.

II. unger, adj. se ung. **Unger-**, i ssgr. [ʊŋar-] sideform til ung-; fra Ungersvend overf. til enkelte andre (især poet., sj.) ssgr.: *Der gik en Svend og en Ungermø. Røse. Bygevejr.(1892).41. *For Ungerskjalden er og overflødig | Den Skiær, Skjaldoldingen har ofte nodig. Bagges.Danf.I.63. Grundtv. Prøver af Snorro og Saxo.(1815).24.

Ungerer, **ungersk**, se Ungarer, ungarsk.

Unger-svend, en. (*sj. Ungen-Grundtv. RS. 121. jf. ungen u. ung.*) (*ænyd. (glåa.) d. s. (DgF. I. 104 ofl. DaViser. VII. 267); jf. ung(er) svend u. ung 1.3 samt Ungsvend; især ω (spec. poet., arkais., som efterligning af folkevise-spr.) ell. spøg.*) *ung ugift mand; yngling; især: rask, sund, livslysten ung mand (yngling), spec. som en ung kvindes tilbeder, beyler olgn.* *Saadan er Ungersvend i sin Troe, | Som man triner paa Træskebroe. [*Sandvig.*] *Levninger af Middell-Alderens Digtekunst. II. (1784). 54 (jf. Træskebro og Mau. 11042. DgF. IV. 358).* *Hør Du goden Ungersvend! | Leg Tavelbord med mig! *AbrahNyerRahb. IV. 122.* *Hvor ofte icke maa (*i de gamle folkebøger*) | Til døde plages, nu en Unger Svend, en Møe | Af en fortvilet Skielm, en Gast en Ridder Røe. *Holb. Paars. 320. sa. KR. I. 3. Rahb. NF. I. 202.* *Taarer skal i Øiet staae, | Naar min Sang I høre; | Om saa bold en Ungersvend, | Alle fagre Pigers Ven (*o: Willemoes*). *Grundtv. Kvæld. 171.* Hestehaven — saa hedder dette Forsamlingssted . . Hvormangen Ungersvend . . finder her sit Hjertes Dronning! *Blich. (1920). X. 108.* Ungersvende (*Chr. VI: de udvalte mænd; 1931: Ynglinge*) skulle falde brat. *Es. 40. 30.* ude i Verden er . . dejlige Piger, der før vil lide den forskækkeligste Død end blot tænke paa at svige den Ungersvend, som de har skjænket deres Tro. *Schand. Fort. 86.* naar man skal have Bal, og en Skare Ungersvende, man næppe kender af Navn, tropper op (*paa takkevisit*). *EGad. TT. 123.* Korn giver blomstrende Ungersvende (*1871: unge Karle*), Moste giver blomstrende Møer. *Sach. 9. 17 (1931).* *Ungersvenden forsmaar sin Seng, | før Sol staar op over dugvaad Eng. *JV Jens. Paaskebadet. (1937). 86.*

Ung-folk, et ell. pl. (*Unge- Lollo. 40*) (*jf. unge folk u. ung 1.3; ω ell. dial.) unge mennesker (folk); de unge, ungdommen (paa et sted, i en by olgn.).* *Iros han kaldtes af Ithakas Ungfolk. *Wilst. Od. XVIII. v. 6.* da stod (*højene*) ogsaa om Natten paa 4 Pæle som Ildsjæler, og Ungfolkene samledes for at prøve deres Mod ved at vove sig derud. *Sv Grundtv. DF. I. 165.* blandt Ungfolkene gled Blikket til Kresten, og der kom et Glimt af Spot i deres Ansigter. *Søiberg. L. 213.* *I Aften vil Ungfolket fejre | den dejlige danske Dag (*o: sankt Hans*). *Fr Nygaard. O. 22.* || *spec. (dial.) om unge, nygifte ægtefolk; jf. unge folk (u. ung 1.3).* Anden Søndag efter kom de (*nygifte*) ned til mig med det Ønske, som hun fremførte i Begges Navn: at maatte „gaae Ungfolk i Kirke“ samme Dag. *Blich. (1920). XXIX. 33. Lollo. UjF. || (jf. -tid; sj.) til ung 4.1-2, om oldtids-, urtids-folk.* *Ad Aaerne op, i en Egebuls Baad, | Ungfolket kom. *JV Jens. Paaskebadet. (1937). 20. sa. VO. 63.* **-grammatiker**, en. (*efter ty. junggrammatiker (jf. Junggrammatiker. KNyrop. Adjektivernes Kønssøjning. (1886). 3.*

Brøndum-Nielsen. DD. 10. 51. Sal. XIII. 244; til ung 4.3; *sprog. v., mindre br.) sprogforsker af en ved midten af 1870'erne (i Tyskland) opstaaet sprogvidenskabelig retning, der vilde reformere den historiske (sammenlignende) sprogforskning efter strengere (lyd-historiske) principper. Holg Ped. (Tilsk. 1927. II. 371). Jesp. Leved. 30. jf.: (den) „unggrammatiske“ retning. Vilh Thoms. Afh. I. 186. Holg Ped. SN. 271.* **-gris**, en. (*jf. -svin; især landbr.*) *ung gris (af mindre end 4 måneders alder). 6 Unggrisser. Cit. 1744. (PJensen. Snese. (1883). 123).* En Unggris, ca. 3 Mdr. gl. *Politi. E. 1912. 3.* **-hed**, en. (ω , *sj.*) *det at være ung; ungdom (1.1). Moth. U65.* den raa Kultus af Ungdommen, den blotte Unghed. *JV Jens. Mindets Tavle. (1941). 70. (jf. Ungdom 2.2) konkr.: Naar hørte man andet af den ældre Hob end at man var en Grønskolling, den halve Del af ens Liv, den anden Halvdel var man i Unghedens Øjne senil. sa. VO. 59.* **-herre**, en. (*1. br.) ung herre; ung kavaler.* et Par Ungheerrer af Kontorlaget. *Bang. L. 153.* en Skønhed, der passiarer dæmpet med en af Rios Ungheerrer. *Jac Paludan. VV. 66. jf. Junker 1.4: (han) aulede denne nu regierende Unge-Herre, Ferdinandum Carlum. Pflug. DP. 163.* **-hoved**, et. (*jf. -kreatur; især dial.*). *Cit. 1794. (Vider. II. 561). Blich. (1920). XXVIII. 140.* saa skulde han . . ud i Mosen og vande Unghevederne. *Jak Knu. GP. 82. Aarb. Sorø. 1924. 14. Feilb.*

Ung-karl, en. (*ænyd. d. s., sv. ungkarl, no. ungar*) **1)** (*i alm. rigsspr. nu kun i tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til bet. 2)* *ung karl (1.1); ung (voksen) mandsperson; yngling; ungersvend. en bevæbnet og kneisende Ungkarl. Ev. (1914). I. 73.* Hun aifmalede . . hvor ulige større Behag det var at hvile i en rask Ungkarls Arme end i en gammel udlevet Mands. *Biehl. Cerv. LP. II. 243.* *Hvad vil Du, Ungkarl? | Vogt Dig! *Oehl. Fostbrodrene. (1817). 96.* en halvvoxen Knøs, i Alder mellem Dreng og Ungkarl. *HCand. OT. II. 110.* *Der gaær hver Ungkarl med blanke Skoe | Og med en sølvknappet Trøie. *Hauch. LDR. 17.* Derude brunes og barks Bondens Hud i Aarens Løb, der hærdes Ungkarls Muskler. *Skjoldb. KII. 36. jf. Moth. U64. 2)* (*i rigsspr. nu især i lidt gldgs., folkeligt spr.) voksen mandsperson, som ikke er ell. har været gift.* Er jer Herre ung Karl, eller hand har været gift tilforn? *Holb. HP. I. 4.* der er flere Ungkarle og ugifte Fruentimmer nu end for faae Aar siden. *Tullin. II. 258.* Han døde Ungkarl. *Høysg. S. 43.* Det er ingen Ungkarl . . men en gift Mand. *Blich. (1920). X. 111.* *Det var en Aften silde, han laasede sin Dør, | Og listed' hen i Kroen, som Ungkarle gjør. *Winth. D. (1832). 273.* Han var Ungkarl, til han var over 40 Aar. *Schand. O. I. 120.* I mange Aar . . da (*Lars Dinesen*) var uden anden

Stilling end sin politiske, benævntes han højest mærkeligt med Titlen Ungkarl. *Bransager. Regering og Rigsdag. (1901). 177.* Den gamle Ramse, som Bønderne kalder Ungkarlens Bøn, faldt ham ind: „Jeg beder dig, kære Gud, at jeg ikke maa blive gift (osv.).“ *IsakDin. FF. 466. Flemlose. 97. Feilb. Lollo. (tidligere) i lysnings- ell. vielsesformular olgn.: Saa tilspørger jeg dig . . Ungkarl . . N. N. om du . . vil have denne Pige . . som hos dig staaer, N. N. til din . . Ægtehustru? . . Ligeledes tilspørger jeg dig . . om du . . vil have den Ungkarl . . som hos dig . . staaer. PAFenger. Forslag til en Alter-Bog. (1874). 102. se videre u. I. Pige 1.2. || (jf. Pebersvend 3) i forb. gammel ungkarl. *Gid ingen længer som Peber-Svend og gammel Ungkarl gaa. Wadsk. Brudevers til JPA. nchersen. (1737). (2r. Ew. (1914). II. 303. en gammel Ungkarl paa to og fiirsindstve Aar. Blich. (1920). XV. 100. naaar de gamle Ungkarle dø blive de „Skronni-horsere“, og . . de ugifte Piger blive Viber. Thiele. III. 74. Lollo. 3) (jf. ung- 1; l. br.) yngre karl (4) paa en gaard. Gaardejer L. og hans Hustru . . var usædvanlig flittige og dygtige Mennesker, sled i det fra tidlig Morgen til sen Aften og klarede Bedriften ved Hjælp af en enkelt Ungkarl. DagNyh. 3/4 1933. 3. sp. 4.*

Ungkarle-, i ssgr. (i rigsspr. nu mindre br. Ungkarls-) af Ungkarl 2, om hvad der hører til, (særlig) passer for, er særegent for en ungkarl; saaledes ogs. fx. Ungkarle-gilde, -hjem, -husholdning, -hybel, -manér, -mid-dag, -møbel, -selskab, -stue, -tilværelse, -tone, -værelse, -væsen. **-bolig**, en. (jf. -lejlighed). man savner altid i en Ungkarle-bolig Sporene af et kvindeligt Væsen. CMoll. PF. 447. en Ungkarlebolig, der gjør sig for-trolig med Tanken om at blive et Pebers-vendehjem. Gjel. R. 15. **-dag**, en. i flt. (jf. -tid): Den gamle Sovesofa, den, Konferens-raaden havde brugt i sine Studenter- og Ungkarledage. Schand. VV. 76. Gyr Lemche. FS. 212. Ungkarls-: Holb. Bars. II. 14. Bagges. Ungd. I. 237. VSO. Feilb. UfF. **-lejligh-ed**, en. (jf. -bolig). Tops. FS. 103. (hans) Hustru laa stadig syg, der laa noget af en Ungkarlelejligheds Tomhed over de lave Værelser. Schand. O. I. 105. **-liv**, et. Ungkarle-Livet (er) ikke saa moersomt, at det skulde friste mig længere. Rahb. Fort. I. 403. Kongen (vilde) gøre Ende paa Ulrik Frederiks vel lystige Ungkarleliv. JP Jac. I. 63. Ungkarls-: Erindringer fra et Ungkarls-Liv i Kjøbenhavn. Bagger. I. 247. Schack. 302. **-skat**, en. en ugifte mænd paahvilende særlig skat (II). Pol. 18/2 1927. 2. sp. 1 (se Ungpige 2.1). Berik. Konv. XXII. 240. **-stand**, en. til Stand 5.3: evig Ungkarlestand. F Dreier. CR. 68. Wied. Fæd. 35. Ungkarls-: *Jeg oite i min Ungkarls Stand . . | En Anstøds Steen har fundet. Graah. PT. I. 277. MO. **-tid**, en. (jf. -dag). den store sort betrukne Sofa, Faderen

havde bragt med fra sin Ungkarletid. Stuck. I. 27. Ungkarls-: Lars Clausen. Digte. (1893). 15. Feilb. **-vane**, en. især i flt.: (enke-manden) begyndte . . at falde tilbage til sine Ungkarlevaner. Gyr Lemche. FS. 3. Hjortø. Kr. 78.

Ung-kreatur, et. (jf. -hoved, -kræ, -kvæg, -nød; især landbr.) ungt kreatur, spec. (i alm. i flt.) om hornkvæg (unge køer, tyre ell. (især) kvier). Vi har 300 Køer som malke, og over 100 Ungkreaturer. Rørd. KK. 65. JakKnu. S. 183. **-kræ**, et. (-kræ. Feilb. Kværnd. Lollo.). (ænyd. ungkre; jf. Kræ 2(1); nu dial.) især som sammenfattende be-tegnelse for ungkreaturer. ODLütken. Oeconomi. I. (1760). 25. Plage og Ungkræ bør man ikke slippe ud paa egen Haand. Dodt. R. 292. **-kvinde**, en. (jf. -mand 1; sj.) ung (ugift) kvinde. Allerede var den Lære prædikt rundt om, at hverken Ungmand eller Ung-qvinde skulde tænke paa at gifte sig. Sibb. Aa. I. 31. Femø største odelsonde gifter sig med en skøn men ilsindet ungkvinde. Bogens Verden. 1948. 263. jf. Moth. U64. **-kvæg**, et. (især landbr.) ungekreatur (kvie). et Par Ungqvæg. FThaarup. Bornholms Amt. (1810). 27. 2 Køer og nogle Ungqvæg. Bornholms Avis. 14/1 1844. A. sp. 1. || i alm. spr. koll. *frisk opvoxende Ungqvæg. Riber. II. 165. Drivervn med sit Ungqvæg. H CAnd. K. S. II. 12. Ungkvæg tilligemed Tyre (Chr. VI: studene med de stærke øxne). Es. 34. 7. Kreaturerne skulde ud næste Dag. Pelle skulde vogte Ungkvæget. AndNz. PE. I. 40. LandbO. I. 633. UfF. jf. -stykke 1: et stykke ungvæg, se I. Stykke 4. 4. sml. Ungkvæg-fodring. Sal. T. 1941-42. 187. Ungkvæg-stald. LandbO. IV. 703. **-mand**, en. (ænyd. d. s. (bet. 1), oldn. ungmadr) 1) (sj.) i al alm.: ung mand; ungersvend; yngling. Sibb. Aa. I. 31 (se u. kvin-de). en gammel Ungmand (o: Borge Thor-lacius). HN Claus. Optegnelser. (1877). 23. jf. Moth. U65. 2) m. spec. bet. 2.1) (jf. bet. 2.2; sj.) til ung 1.1 og 6: person, der er ung ell. ny i en vis virksomhed; (ny)begynder. (Moltke Bregentved) erklærede sig bered til at træde ind i det nye Ministerium sam-men med de nyopløbne Ungmænd, som da blev Ministre. Sibb. Samfundsbetragtninger. I. (1865). 76. 2.2) ⚔ til ung 1.1 og 6: d. s. s. Jungmand. Palm. ZL. III. 442. Kusk Jens. Som. 361 f. BMikkels. TF. 21. jf. Moth. U65. **-mester**, en. [1.6] (især foræld.). Var endelig (svendeprøven) overstaet . . blev „Stykmeisteren“ Medlem af Lauget som „Ungmester“. Villads Christensen. København 1840-57. (1912). 278. AJepesen. Fra det gl. Kbh. (1935). 117. **-mø**, en. (jf. -pige; især 1) (navnlig poet., arkais.) ell. spøg., iron.) 1) ung mø (I. 1.1); ung jomfru, pige. Rahb. Sandsig. 401. *Hos Ungmøen (o: jomfru Ma-ria) hans (o: englen Gabriels) Tiltale | Var: du Yndigel hilsæl. Grundtv. SS. II. 197. *Ungmø sover | I gammel Mands Arm.

PMøll.ES.I.136. *Jeg (o: kong Valdemar) frister dig ei længer, nu kjender jeg din Hu, | Christ give, hver en Ungmø var trofast som du! Winth.D.(1828).111. Billedet fremstillede hende som en sextenaarig Ungmø, der legede med et Egem. Bagger.Br.L.82. En fin og velopdragen ung Frøken. Saadan ser I Maria, naar hun om Formiddagen skrider ned ad Gaden mellem de andre korrekte og ærbare Ungmøer. Nans.M.23. Isak Din.FF.466. billedl.: *Sønderjyllands Ungmø, saa fager og saa skær, | blev villig udleveret til Røverens Begjær. Ploug.NS.174. 2) (mindre br.) ugift kvinde (især uden hensyn til alder); ogs.: (ældre) pebermø. En gammel ung mō. HjælpeO. før skal Tøsen sidde Ungmø alle sine Dage, end leve med en Stodder. Bergs.BR.97. jf.: en meget livlig Ungmø paa et Par og trediv Aar. CMøll. PF.46. -næb, et (ell. en). (jf. Næb 3; talespr., l. br.) ung, fripostig (næb) person (grøn-skolling). *see mig til det Ungnæbs Utaalmodighed. Oehl.XII.153. D&H. -nød, et. (jy. ogs. Ovner ofl. Aakj.VF.118.120. sa. SVVIII.42. Feib.II.776 (u. ovnød).III.980). (ønyd. glda. d. s.; især dial.) ungreatur. Reenb.II.238. RasmWinth.S.146. Et Ungnød kommer fra Toften farende ind i Haugen. Blich.(1920).XXV.101. Der er ellers i Heden, hvor der var Noget at gnave, 30 gik Byens Ungnød og Faar paa Græs. Budde.JF.159. om Kresten skulde træffe at have et og andet Ungnød han vilde sælge? JVJens.LB.200. Sydlynske S.118. Feib. -pige, en. 1) (uden for sgr. (se ndf.) nu o, l. br.) ung pige; ungmō (1). Som Ungpige havde hun hørt til de glædste . . i hele Frimenigheden. JVJens.NH.158. AndNæ.DM. III.34. jf. Moth.U65. (jf. -pigeagtig) om følelser olgn. som hos unge piger: hendes Ansigt var en hvid Maske af Fornemhed; men der var Ungpige bag Masken, Kinder, der godt kunde blusse. TomKrist.OA.18. 2) m. spec. bet. 2.1) (især dial.) d. s. s. -mō 2. 1831 holdt Niels Kragelund Bryllup med Ungpige Maren Nielsdatter. Aarb.Hards.1937. 25. man taler om Ungkarleskat, men man taler ikke om en Skat for Pebermøer eller „Ungpiger“. Pol.¹⁸⁴.1927.2.sp.1. Ujf.F. 2.2) (faql., l. br.) ung (1.1, 1.6) pige (1.3), (hus)medhjælperse. Vil De være Ungpige? N.N. søger en kvik Pige, 14—18 Aar, der kan gaa til Haande i Forretningen . . Der er Chancer for senere at blive Elev. SorøAmtstid.⁴.1947.9.sp.3. jf.: mit japanske Herberges tjenende Ungpiger. Haslund-Christensen. Asiatiske Strejftog.(1945).52. -pige-, i sgr. især af -pige 1, om hvad der hører til, er særegent for en ung pige; fx.: Ungpigeaar, -agtig (Brandes.XI.160. en fin, ungpigeagtig Rødme skød sig op i hendes Kinder. OMMøll.O.35. jf. pigeagtig 1 og ungpigelig), -alder, -ansigt, -bøg (en for unge piger skreven ell. særlig beregnet (let,

romantisk) bog. Der er . . en hel Litteraturgren, der hedder Ungpigebøger. BogensVerden.1922.173), -dage (D&H. hun var lidt lunefuld i sine Ungpige dage. Men jeg troede, det gik over, naar hun blev gift. PoulSør. BS.88), -drøm (deres (o: de unge pigers) Ungpige drøm om Romantik, Ridderlighed og god Tone. Isak Din.FF.114), -figur, -kjole, -kulør ((om) den blussende . . hedder det (om begge køn), at man har fået sin ungpige kulør igen. Bom.S.55), -latter (Edith lo med en kaad, løssluppen ungpigelatter. Horlyk.UT.128), -længsel, -navn (jf. Ungpige 2.1, om pigenavn (1). Bl&T.), -ring (Guldring (Ungpigering), med 3 Perler og 3 smaa Safirer. Politik.Kosterbl.²⁹.1924.I.sp.2), -smil, -stemme, -tanke, -tilværelse, -vane(r), -værelse (Élling.H.131). -pigelig, adj. (o, mindre br.) adj. til -pige 1: hørende til, særegen for en ung pige; ungpige-. Jenny sørgede, men besluttede sig til at vise en ægte, ungpigelig Standhaftighed og, paa Forlangende, troligt opbevare sit Hjerte til Hr. Iversen. Tops.S.162. dette Udtryk var Skalkeskjul for et ungpigeligt Koketteri. Nathans.F.102. Bønnelykke.A.183. jf.: (jeg) folte mig . . ilde berørt paa hendes Ungpigeligheds Vegne. PEBenzon.S.144.

Ungrer, en. se Ungarer.

Ungskov, en. (især forst.) skov (træsamlund) af endnu ikke fuldvoksne træer (som endnu ikke er tjenlige til hugst; mods. Højskov). Olufs.Landoecon.385. Hist og her var isolerede Trægrupper, som Maanen ikke kunde trænge igennem; saa var der tynd Ungskov, hvor Maanelyset spogede frit omkring paa grusbelagte Gange. Drachm.T.107. et gammelt Træ (ragede) højt op over Ungskoven. Jørg.LT.101. den Ungskov, der skulde vokse op til store Træer. Frem.DN.281. i sammenligning: Skal jeg tilsidst staae ene . . liig en gammel bemosset Eeg midt i den frodigt voksende Ungskov? Blich.(1920). XXIV.21. den fuldstændige Mangel paa strømmende Bevægelse, hvori Dage paa Landet kan glide hen, alt som Mennesker gro stille op som Ungskoven. Schand.SB.40. -skue. et. (især landbr.) dyrskue for unge dyr. Fællesskuer for unge Dyr — Ungskuer (2 og 3 Aars Hingste og Hopper, Tyre over 1 og under 3 Aar, Ungkvæg (Kvier) over 1 og under 3 Aar, Væddere og Faar (1 Aars og 2 Aars), Orner og Søer). Landb.O.I.633. Anesen.JG.21. -stykke, et. 1) (dial.) et stykke (I.4.4) ungvæg; ungreatur. Strange. IP.II.79. Ujf.F. 2) (bryg.) gulv med maltbyg paa det første stadium af spiringen. Bryg.(1941). -svend, en. (oldn. ungsveinn; jf. Ungersvend og ung svend u. ung 1.3) spec. i flg. anv.: 1) (sj.) til Svend 1, om ung ugift mand; ungersvend; ungarl. Bruden bliver dandset af Møernes Lag, og Brudgommen af Ungsvendenes. CJMøller. KongSvend.(1808). 29. 2) (faql.) til ung 1.6 og Svend 2.2, om

ung haandværkssvend (lige efter læretidens udlob). *NicNeienddam.VV25. Pol.^{29/1}1945.10. sp.3. -svin*, et. (*ænyd. d. s.*; *jf. -gris*; *især landbr.*) *Amberg*. Ungsvin er en Betegnelse for Svin i Udviklingsalderen mellem 20—60 Kg. *Landb.O.IV704*. Ungsvin . . ca. 7 Uger gl. *PolitiE. Kosterbl.^{29/1}1925.2.sp.2. -søster*, en. (*jf. -broder*; *l. br.*) *kvindelig novice*. jeg har en ældre Søster, som er i Solsbjerg Kloster ved Visby som Ungsøster. *HF Ew. VT.I.57. -tid*, en. [4.1-2] (*jf. -folk slutn.*; *arkæol.*, *l. br.*) *fjern fortid*; *urtid*; *oldtid*. biologisk er Begrebet Oldtid absurd, her vilde man snarere tale om en Ungtid. *JV Jens.RT.140 (jf. HarryAnd.JL.252.301)*. De Tider, der ligger længst tilbage er de yngste, og de svarer til Barndommen. Man skulde derfor vende Begrebet Oldtid om og tale om en Ungtid i Stedet for. *JV Jens. VO.11. Johs Brøndst. DO.I.175. -tjener*, en. (*fa. gl.*) til ung 1(s) og Tjener 3.3: *Aase Hans.Vr.227*. „Hvorledes er en Overtjener lønnet?“ . . „Udelukkende af sine Drikkepenge . . hvoraf han skal betale Piccoloer og Ungtjenere.“ *Pol.^{19/1}1926.8.sp.1*. To Ungtjenere mindst 4 Aar ved Faget, antages snarest. *JyllP.^{9/1}1943.9.sp.4. -vin*, en. (*nu næppe br.*) *ung (4.1) vin. ChrBorup.PM.128*. suur og tynd Ungviin. *Backhausen. Tydskerens Færd i Jylland.(1864).7*.

I. Uniform, en. [uni'fjør'm, især i mere folkeligt spr.: oni-] (tidligere ogs. (*skrevet*) *m. fr. form: Uniforme. Holb.Ep.II.411. V².142. vAph.(1759)*). *ft. -er.* (*sv. no. ty. holl. eng. d. s.*; *fra fr. uniforme*; *af II. uniform*) *en for visse civile (2.1) personer (højere statsembedsmænd, hofjunktionærer (jf. Hofuniform), politimænd, post- og trafiktjenestemænd ofl.) ell. (især; jf. Mundering 2, Soldatertøj 2) for militære bestemte (normeret) (tjeneste)dragt, der ved sit særlige, for en vis gruppe ensartede udstyr (form, farve, distinktioner oln.) karakteriserer bæreren som hørende til en vis (embeds- ell. tjenestemand)klasse, især med forestilling om iøjnefaldende farver, særlige (gradsbetegnende) kendetegn, blanke knapper oln.*; *dels (spec. i forb. fuld uniform) om alle de hertil hørende (synlige) udstyrsdele (med hovedbeklædning, ordestegn, sidevaaben oln.)*, *dels spec. om de egl. beklædningsdele (jf. Overmundering), navnlig (uniforms)frakken, ogs. i forb. halv uniform om (overordnede sporvejstjenestemand) kappe, kasket oln. (Kbh.sSporveje. (1936).53)*; *ofte (spec. om militære personer; jf. I. Trøje 1 slutn.) i forb. komme, trække (NatTid.^{24/1}1948.10.sp.1)*, *være i uniform, bære uniform (Heib.KS.80. Scheller.Mar O.), ogs. som udtryk for (paabegyndt) tjeneste oln.* den saa kaldte Uniforme eller Mundering, som udi Ludv. 14. Tid blev inventeret udi Frankrig, er bleven efterfulgt af andre Europæiske Krigs-Folk, efterdi saadan

Liighed udi Krigs-Dragten medfører stor Ziirlighed og Beqvemhed. *Holb.Ep.V².142*. Uniform og glimrende Vaaben gjør enhver Krieger kiendelig fra Kiobstændmanden. *Bagges.NK.89*. Geværet holdt de (*o: tinsoldaterne*) i Armen . . rød og blaa, nok saa delig var Uniformen. *HCAnd.(1919).I.203*. Borge-mesteren stod i fuld Uniform ligeoverfor et stort Speil i sin Dagligstue. *Ing.EF.VII.97. (soldaten)* stillede i fuld Uniform. *Casse.IE. 30*. ikke enhver Tjenestedragt . . er en Uniform. Eksempel: Præstekjolen. *Dag Nyh.^{22/2}1934.9.sp.3*. unge Piger fra en Klosterskole (*kan*) siges at bære dennes Uniform, saavel som Sygeplejersken. *smst*. Stalin er den eneste Feltmarskal, som aldrig har baaret en Uniform for sit 40. Aar. Fangedragten (*som Stalin bar som statsfange*) er ikke nogen Uniform. *BerlTid.^{27/1}1948.Ajt.1*. || (*ofte spøg.*) *om klædedragt af lignende (ensartet) beskaffenhed, et Mandfolk og et Kvindfolk, begge i reglementerte fuurske Uniformer. Blich.(1920).XXIX.22. (han)* tænkte paa, at han selv var i Uniform (*o: selskabsdragt, kjole*). *Drachm.F.I.402. jf. Adamskostume: *Eens Uniform har (ved badning) de Simple, de Rige, | Bølgerne kjende til Mennesker kunl Rich.SD.73. jf. Skorstensfeieruniform. Blich.(1920).XXVIII.112. || (jf. uniformere 1) overf., om hvad der virker ligesom en uniform, hindrer individualitetens frie udfoldelse, udviser særpræg. (litteraturhistorien) tvinger ikke Digteren til at bære anden Uniform end den, som passer ham. HSchwanenfl.Be.I. den Frihed, der samler Menneskene som Numre i Rækken, der nivellerer og blot er en ny stram Uniform. Starcke.VK.43. || (l. br.) uniformeret person. man kunde lejlighedsvis blive bange, naar man passerede en af de mere indægte uniformer paa gaden . . men ogsaa uniformerne havde haard hud af at ruske i et snævert budgets jerntremmer. NisPet.Muleposen.(1942).15. II. uniform. adj. [uni'fjør'm] (*fra fr. uniforme, lat. uniformis, af lat. unus, een (se II. en), og forma, form (se Form)*; *jf. I. Uniform, uniformere*; *☉, nu mindre br.*) *ensartet; ensdannet; formet efter en bestemt norm; uniformeret. udi alle Navigations-Skoler (skal) bruges en uniform Informations-Maade. Lavsaartikler^{25/1}1707.§5*. Verdens Materie, som udi Begyndelsen var Uniform, er siden deelt udi mange smaae Particler, alle begavede med Bevægelse. *Holb.JH.I.5*. Det brogede er det ægte, det oprindelige. Det graa, det uniforme, tilhører vor seneste Tid. *Drachm.X. 125. (England)* er et Gentlemanland, uniformt uden Uniformer indenfor det mest mangfoldige Verdenssceneri. *KLars.GHF.I. 179. jf. I. Uniform: en Uniform Mundering (for) de virkelige Cadeter. EPont.Atlas.II. 183. en Uniform Skibsdragt. Lodde.SH.7. Uniform-, i ssg. se Uniforms-. unifor-**

mere, v. [uni'fɔrm'e:ə, især i mere folkeligt spr.: oni-] -ede ell. (mindre br.) -te (part. uniformert. *Drachm.DM.171*). vbs. -**ing** (s. d.). (fra fr. uniformer; til II. uniform ell. (i bet. 2) I. Uniform) 1) **W** forme paa en ensartet (ell. samme) maade, efter en bestemt norm (med undertrykkelse af individuelt særpræg); gøre uniform; ensforme; ensrette. *J.Baden.FrO.II*. Lysten til at uniformere Statskirken var . . fremherskende. *Brandt.(Kirketid.1845/46.795)*. vi (søger) at tage individuelt paa Børnene og ikke uniformere dem for stærkt. *GadsMag.1931.163*. 2) **U**dstyre med, forsyne med, iføre uniform (I). *J.Baden.FrO.II*. (Bornholms krigsfolk) tjener uden Lønning og uniformer sig selv. *P.N.Skovgaard.BS.114*. De sovjetrussiske Bankfunktionærer vil i Fremtiden bære Uniform. For nylig blev ogsaa Minearbejderne uniformeret . . hvilket (minder om) det nazistiske Diktatur, der (næsten) havde uniformeret hele den tyske Nation. *NatTid.^{21/}1948.10.sp.1*. || nu især (navnlig **W**, emb.) i part. uniformeret brugt som adj.: som bærer uniform. *Nu bøier (fjellægen) sig fremad | Og Kappelfigen raskt tilbage slaar | Uniformert, men intet Ordensbaand. *Drachm.DM.171*. Vægterinstitutionen (i Randers) afskaffedes for at erstattes af et militært uddannet og uniformeret Politikorps efter Københavns Mønster. *Pont.D.165*. **W** **Uniformering**, en. vbs. til uniformere; ogs. med overgang til konkr. bet., om den herved frembragte tilstand (form, beklædning). 1) til uniformere 1. hun følte sig personligt stødt tilbage af Sindenes Uniformering. *Brandes.XIV.64*. En gennemgribende Mekanisering og Uniformering af Valgkampen havde fundet Sted. *PDrachm.D.211*. 2) til uniformere 2. en militær Pedant vilde vistnok have sine Bemærkninger at gøre om Uniformeringen . . i dette Kompagni. *J.Lange.II.369*. Vor Borgervæbning streifede i Henseende til Uniformering og Holdning lidt ind paa Karrikaturens Omraade. *Davids.KK.27*. **Uniforms-**, i ssgr. (l. br. **Uniform-**). af I. Uniform; saaledes **Uniforms-benklæder**, **-bukser**, **-del**, **-effekter**, **-frakke** (Selv har han (o: en prins) en smuk Uniformsfrak af egen fantastisk Opfindelse. *Ing.EF.VII.27*. Herredsfogden . . havde aabenstaaende Uniformsfrakke. *Drachm.VT.278*), **-genstand**, **-hue** (*S&B. NatTid.^{19/}1913.M.Till.1.sp.1*), **-jakke**, **-kappe**, **-kasket** (*JacAnd.Er.II.15*. Uniform-: *Rønberg.GK.98*. *JernbaneT.^{1/2}1937.7.sp.4*), **-kjole** (Du (o: en kammerjunker) har jo din nye Uniformskjole paa. Ja, den stikker i Øinene. *Hz.XVII.248*. *Scheller.MarO.*), **-knap**, **-krave**, **-los** (l. br.: uden uniform; ikke uniformeret. uniform-: 60 Det var det uniformløse Folk, der reiste sig. *Monrad.PD.31*), **-pligt**, **-reglement**, **-skræd(d)er(I)**, **-slag** (Uniformsslag med Hætte. *Scheller.MarO.*), **-stovle**, **-trøje** ofl.

Unikum, et. [u'ni'kom] flt. -(m)er [u'ni'kom'ər] (*Pol.^{2/}1942.4.sp.2*) ell. (i alm., m. lat. flt.-form) **unika** (unica) (*VilhAnd.Litt.IV.400*. *Plesner.B.46*). (inlk. af lat. unicus, eneste, afl. af unus, een (se II. en); især **W**) noget, som er det eneste (eksempplar) i sin art; noget i sin art enestaaende; noget, som er uden lige; noget højest usædvanligt, sjældent; ofte spec.: noget i enestaaende grad fortræffeligt, udmærket. *Meyer.¹* hans Sprog blev et Unicum ved Renhed og Kraft. *Brandes.Volt.II.55*. en Statuette . . en antik Bronze, Unikum. *JVJens.RF.44*. „Falleen er dog en snurrig, mærkelig Mand,“ sagde Hr. Abrahams, „han er et Unicum.“ *AnnaBløch.FraandenTid.(1930).80*. (*H.C.*) Andersen . . var et Unicum til at anbefale sig selv. *KMunk.A.8*. || med nærmere bestemmelse af arten ved præp. af (A.17.3). han var . . et Unikum af Finhed og Agtværdighed. *Bregend.Thora.(1926).46*. *MartinAHans.NO.25*.

Union, en. [uni'o'n] flt. -er. (fra sen. lat. unio (gen. unionis), enhed, af unus, een (se II. en); især fagl.)

1) forbund (1(5-6)); sammenslutning (af større, mere omfattende, kontraktmessig sikret art, med fælles virke, organisation olgn.).

1.) i al alm. *Moth.Conv.U21*. En Forening (Union) til gensidig Beskyttelse af den industrielle Ejendomsret. *Hage.²257*. Unionen af danske Provins-Kulimportører. *Krak.1946.II.2628*. 1.2) (jf. Personal-, Realunion; hist., polit.) sammenslutning af to ell. flere stater. *Slange.ChrIV.425*. en Union uden andet Fællesskab end den fælles Konge (er) en tom og blot formel. *Lehm.IV.145*. Allerede forinden Verdenskrigen havde Interessesfællesskabet mellem Staterne givet sig Udtryk i en Række Sammenslutninger (Unioner). *Hage.³372*. jf. Forbund 1.2 og 1.4: Ogsaa mine Ord skulle sigte til en Union, dog ikke til den store, verdenshistoriske mellem Nordens Mænd; men til den lille, ældgamle, og dog evigvige, den Union, der sluttes mellem Mand og Kvinde. *Hostr.SpT.I.1*. hertil bl. a. **Unions-skat** (spec. hist., om en i de forenede riger Danmark og Norge opkrævet skat, der anvendtes til den staaende hervede hær. *Hob.DNB.708*. *DannRigHist.IV.228*); m. h. t. **Sverrigs og Norges forening 1814-1905: Unions-land** (Norge holder skarpt Øje med det større Unionsland, det er i Stand til at gøre Norge Fortræd. *Schand.O.II.160*), **-mærke** (*BerlKonv.XXII.243*) ell. **-tegn** (et af det svenske og det norske flags farver sammensat mærke. *GyldendLeks.1522*). || spec. om den i Kalmar 1397 sluttede (i 1523 opløste) forbindelse mellem de tre nordiske riger (Kalmarunionen). *DannRigHist.II.382*. Tiden fra Valdemar Atterdag til Unionens Ophør. *Dahlerup.SprH.30*. især i ssgr. som **Unions-konge** (*Brandt.CP.10*. *DannRigHist.III.140*), **-tid(en)**

(*NyerupRabb. II.200. Danm Rig Hist. III.3.*)
 jf.: den mægtige Uniondronning (o: Margrethe). *HCAnd.(1919).IV.12.* || om forbund mellem stater m. h. t. visse begrænsede forhold, jv. mønt- og toldordning, der dannes . . . Møntforbund (Unioner), indenfor hvilke Staterne gensidig tillægge hverandres Mønt, i større eller mindre Udstrækning, lovlig Kurs jævnsides med deres egen. *Hage.¹359. især i ssgr. som Mønt- (Hag.VII.382. VerdenGD.IV.2.353), Toldunion (s. d.). jf.: Bernerunionen, stiftet 1886 (til beskyttelse af den litterære og kunstneriske ejendomsret). Hag.I.431. 1.3) om landomraade, dannet ved en union (1.2). jf. Sovjetunion. || (jarg., gløgs.) efter eng. (amerikansk) om de nordamerikanske fristater, man seer virkelig i den senere tid undertiden unionen brugt om de forenede stater. *Selmer. Nye bidrag. (1867). 163.* Jeg var i Unionen i fem Maaneder. *KLars. 20 Ci.99.**

2) om ting, der er sammensat af to dele ell. to forskellige stoffer. || ♣ Union . . . fx. halvlinned, halvuldent. *Sterm.Textil. (1937).194. Manufakt.(1942).118.* || ⚙ forbindelsesstykke (muffe), der bestaar af to (ved en møtrik samlede) halvdele. *SkotøjsO. 121. TeknLeks.I.575.III.587.*

Unitar, en. [uni'taʀ] (især tidligere Unitarier. Meyer.¹⁻⁷). ft. -er ell. (især tidligere) unitarier(e) (*ConvLex.XV.331. JBaden.FrO. Meyer.²⁻⁷*). (af sen. lat. unitarius, til lat. unitas, enhed, af unus, een (se II. en); relig.) tilhænger af en kirkelig retning, der forkaster læren om treenigheden og kun antager een person i guddommen. *ConvLex.XV.331. Alex Rasmussen. Unitarismen. (1907).99. 1900—18 (var U. Birkeadal) Unitarernes Præst i Kbh. BiogrL.²III.134. unitarisk*, adj. [uni'taʀisg] (relig.) adj. til Unitar. S&B. unitariske Anskuelser. *Skr. (GR.)²1904. Unitarisme*, en. [uni'taʀismə] (relig.) unitarisk lære ell. (kirkelig) retning. *NordConvLex.V.657. Unitarismen, dens Historie og Theologi. Alex Rasmussen. (bogtitel. 1907).*

Univers, et. [uni'vɛʀs] (nu især arkais. **Universum**. *Leth.(1800). Oehl.XIV.43. Jak Knu. CD.7.*) (fra lat. universum, *intk. af adj. universus, hel, fuldstændig, altomfattende, af unus, een (se II. en), og part. versus, vendt (jf. Vers), egl.: vendt mod eet punkt, sammenjattet til en enhed; ♣ ell. jagl. verden som et hele; verdensalt(et) (jf. II. Alt 2).* komme paa Spor efter den Analogie, der . . . synes at gaee igjennem hele Universet. *PMøll.ES.III.41. Jorden er kun et lille Punkt i Universet. Kierk.XIV.193. *Drei kun Universet helt omkring, | Vend kun op og ned paa alle Ting . . . | Ror blot ikke ved min gamle Jul. PFaber.VV.115. en Theori for et Univers i Ligevægt. LuplauJ. S.454. jf.: Meyer's Universum, eller Billeder og Beskrivelser af det Seeværdigste og*

Mærkværdigste . . . paa den hele Jord. *Oehl. (overs.bogtitel.1835-42).*

universal, adj [uni'veʀ'saʎ] (ænyd. d. s.; fra lat. universalis, afl. af universus, hel, fuldstændig, altomfattende (se Univers); (uden for ssgr.) nu l. br.) (alt)omfattende; almen; almindelig; universel. Hvis Jerusalems Skoemager . . . havde villet paatage sig at sammenskrive en universal Geographie, havde man kunnet være forvisset om et autentique Verk. *Holb. Ep.III.145. eneste og universal Arving (jf. Universalarving). Stampe.VI.20. de sammenfattende (universale) Henvisningsord. Mikkels. Sprogl.S.57. Universal-i ssgr. (især ♣ ell. jagl.) af universal, som udtryk for, hvad der er af (alt)omfattende, almen art, ikke begrænset til et enkelt særligt omraade (mods. Special-); saaledes (foruden de ndf. anførte) talrige let forstaaelige ell. mindre br. ssgr. som Universal-bibliografi, -bibliotek, -forsikring, -konkurs, -leksikon, -ordbog, -studium, -uddannelse; om (person med) omfattende, vidtspændende, almen begavelse (jf. -geni): Universal-aand, -digter, -hoved; (især ⚙) om redskab, der kan bruges i flere øjemed, indstilles til forskellig anvendelse olgn.: Universal-bor, -dirk, -fatning, -fræsmaskine, -fræser, -kondensator, -krumpasser, -kugleled, -lampe(holder), -maskine, -modtager, -motor, -passer, -plan-skive, -plov, -redskab, -(rund)sav, -skruenøgle (jf. -nøgle), -skruestik, -slibemaskine, -snedkerimaskine, -tang, -tørreapparat, -valseværk (jf. -jærn), -værktøj (se bl. a. Sal.²XXIV.288 ff. TeknLeks.I.575f.); om stof (materiale) med forskellig anvendelse (jf. -medicin, -middel): Universal-lak, -lim, -lægemiddel, -olie, -pille(r), -plaster, -tinktur oft. desuden jv.: Deres Universal-Venskab (o: venskab med alt for mange, alle mulige mennesker) og Sladderagtighed. *Skuesp.IX.110. Frøken Arentz, Husets Universaldamme (o: faktotum), der havde hentet hende paa Stationen, førte hende ind i Spisestuen. JVJens. EE.116. -arving*, en. (jf. universal ell. universel arving u. universal, universel; jur.) arving, der skal arve alt, hvad der ikke udtrykkelig er tillagt andre. *Leth.(1800).* fordi der intet Testament er gjort, er jeg hans lovlige Universal-Arving. *Heib.KH.45. (han havde) ved Testamente indsat hende til sin Universalarving. Wied.Fæd.224. Jur Formularbog.²143. -balsam*, en ell. (l. br.) et (*Kierk.VII.458*). (-balsom. *Tode.M.173. Kierk.VII.458*). (apot.) en af voks, olivenolie m. m. sammensat salve, anvendt mod brandsaar olgn.; *Unguentum universale. Panum.613. uegl.: Vandet, det er den sande Universalbalsam, den virkelige Livstinctur . . . Det er den bedste Drik baade for Syge og Sunde. Holst.VI.151. -foder*, et. blandingsfoder til alle insektædende stuefugle. *Wiese.T.II.80. -geni*, et. (alt)omfattende, vidtspændende geni. (ofte anv. iron.). Alberto,*

som var et Universalgeni i egen Indbildning, besluttede nu at lægge sig efter Malerkunsten. *Oehl. Digtn. II. 97. Dagbl. 29/11. 1853. I. sp. I. (Leonardo)* er det virkelige Universalgeni. *Marcus. Leonardo. (1940). 244. Vogel-Jørg. BO. 390.* **-historie**, en. (nu mindre br.) alle folkeslags (og alle tiders) historie; (almindelig) verdenshistorie. den store Engelske Universal-Historie (o: *An Universal History from the earliest Account of Time to the present, 1736-65. Holb. Ep. III. 65.* i det Attende Aarhundrede, da Man aabenbar hverken vidste ud eller ind i Universal-Historien (2. udg.: *Verdenshistorien. Grundtv. HV. I. v. jf.: Omstændigheder . . . har gjort det vanskeligere for Universalhistorikerne at „følge med“. ThA Müll. Afhandlinger. (1945). 54.* den omfattende, universal-historiske (2. udg.: verdenshistoriske) Udsigt over Menneske-Livet. *Grundtv. HV. I. x. H. Schwanenfl. In. 377.* **-instrument**, et. dels om et vinkelinstrument (teodolit) til maaling af saavel horisontal- som vertikalkvinkler. *NordConvLex. V. 536. Tekn. Leks. II. 582.* dels om instrument til maaling af en elektrisk strøms styrke og af spændingsforskellen (ampère- og voltmeter). *smst. I. 575.* **-jærn**, et. ⚙ kantvælst jærn, der er vælst i et (universal)vælsværk med baade horisontale og vertikale valsepar. *Bildsøe. Smedebogen. (1928). 32. 35.* **-kobling**, en. ⚙ kobling (I. 1.3), der tillader akslerne at indtage en indbyrdes vinkel af betydelig størrelse. *Sal. X. 710. P. Schröder. Maskinlære. I. (1914). 113.* **-led**, et. ⚙ led (forbindelse), der (ved smaa indskudte led) tillader to i forlængelse af hinanden liggende aksler ell. redskabsdele (under smaa vinkler) at indstille sig i forskellige retninger (kardansk led). *Larsen. Opf. B. I. 167.* **-medicin**, en. (jf. -middel; med., nu især spøg., iron.) medicin, der anvendes mod (næsten) alle mulige sygdomme. Den Læge, som kunde udfinde een Almindelig Lægedom, eller universal-Medicin, vilde uden Tvivl blive den rigeste paa Jorden, og hans Naun uodødeligt. *Lincke. Kongs-Kilde-Vands Beskrivelse. (1745). §1. Skuesp. III. 1. 10.* **-middel**, et. et i (næsten) alle mulige forhold tjenligt middel til opnaelse af en vis ønsket tilstand, til afhjælpning af en mangel, en sygdom (jf. -medicin) olgn. Man har ofte hørt om den eller den i Lægekunsten Uindviende, som har opfundet et eller andet Middel, som . . . er blevet udgivet for et Universalmiddel. *Horreb. II. 431. (han) ansaae Rigdom for det højeste Gode og Universalmiddelet til Lyksaliggjørelse. CBernh. NF. XI. 259.* Den seirnde Seminarist var frapperet over Virkningen af det gaadefulde Ord, der syntes et Universalmiddel til at stoppe Munden paa Folk. *Goldschm. Hjl. II. 79.* Prøgl blev . . . Opdragelsens Universalmiddel. *Vort Hjl. I. 2. 6. Panum. 613.* **-nøgle**, en. ⚙ indstilletlig skruenøgle; skiftesnøgle (3). *Larsen. Tekn. Leks. I. 576.*

|| ogs. om (en slags) dirk. smst. **-police**, en. (forsikr.) police, som dækker for brand, tyveri, vandskade m. m. *Forsikr. L. 146.* **-princip**, et. spec. (jur.) om den grundsætning, at en stat straffer alle forbrydelser, uanset hvor og af hvem de er begaaede. *JurO. (1934). 156.* **-ring**, en. (fot.) et af metalblade dannet apparat til fastholdelse af fotografiske objektyver af forskellig størrelse. *Sal. XXIV. 289.* **-sprog**, et. (jf. almindeligt sprog u. I. almindelig 1.1) et sprog, som er (egnet til at være) fælles for alle nationer, er (ene)raadende inden for en vis fagkreds olgn.; fællessprog; verdenssprog. det italienske Sprog . . . er Sagens Universalprog. *Heib. Pros. VI. 255.* Kirkens Universalprog, Latinen. *GBang. EK. II. 124.* den Tanke kunstig at udnævne et levende Sprog til Universalprog. *Sal. XVIII. 183.* **-tid**, en. tid (10.1), der over hele jorden regnes efter en bestemt meridians middeltid (jf. Fællestid). *NordConvLex. VI. 669. Sal. XXIV. 290.*

universal, adj. [univer'sæl] (fra fr. universel, af lat. universalis, se universal; ⚙ ell. fagl.) (alt)omfattende; almen; almindelig; ogs. spec.: gældende (for), omfattende (hele) universet. *Moth. Conv. U. 21.* Den . . . filosofiske Methode kan nok have Sted i en universal Grammatik. *Høysg. S. a. 2°.* det universelle (2. udg.: almene) Præg, den ny Videnskabelighed, ved Tydskernes Speculation, har vundet. *Grundtv. HV. I. VIII.* at lade et tilfældigt Individ faae den universelle Idee, at ville være hele Verdens Befrier. *Kierk. I. 120.* Den stolte, den ædle Mand bør kun adlyde en universelle (Brandes. IV. 106: almene) Moral. *Brandes. E. 146.* En Sygdom kan . . . være lokal, eller hele Legemet kan være lidende: Sygdommen er universal, der foreligger en Almenlidelse. *Panum. 571.* jf. Universalarving: han indsatte hans gifte Tjener . . . til hans universelle Arving. *Gude. O. 149. JurFormularbog. 5. 142.*

Universitet, et ell. (nu ikke i rigsspr.) en (Klevenf. RJ. 19). [univer'si'te't, især gl'ds. ell. i mere folkeligt spr. oni-] († **Universitæt**. *LTid. 1739. 706. jf. Heib. Pros. VIII. 419.* — (ved tilknytning til undervise) som folkelig forvanskning ell. spøg.: **undervisitet**. *PHans. KK. 232f. KLars. HPE. 140. jf. KNyrop. SVS. 14. 27).* flt. **-er**. (ænyd. d. s., sv. no. d. s., ty. universität, holl. universiteit, eng. university, fr. université; af lat. universitas (gen. -tatis), helhed, kollegium (af lærere og elever), af lat. universus, se Univers; jf. Akademi 1.1, Højskole 1, Studiegaard) en for højere, videnskabelig undervisning indrettet institution, hvor ansatte lærere (professorer, docenter osv.) har til opgave at drive videnskabelig forskning og meddele (studenter) uddannelse til bestemte embedsstillinger (fx. præste-, dommer-, lærerstillinger) og virksomheder (fx. læge-, sagførervirksomhed) og at oplære til selvstændige videnskabelige studier; ogs. om den

ell. de bygninger, hvor saadan undervisning meddeles; ofte i forb. som (om student:) ligge ved (se I. ligge 6.1), studere ved (vAph. (1759).461. JBaden.DaL. VSO.VI.906. S&B.) ell. (nu l. br.) paa (vAph.(1764).674. jf. Holb.Intr.I.4*) et universitet ell. universitetet, om universitetslærer ell. studerende: være paa universitetet, spec.: holde ell. deltage i universitetsforelæsninger olgn. *(Avind) Fløy som en Piih hen til det Universitet, | Hvor Usamdrægtighed var udaf Fama seet.Holb.Paars.51. *Her er et stort Universitet, | Hvor man bliver til Livet forberedt | Ved at lære Det, som er bestemt | Til just i Livet at vorde glemt. Heib.ND.104. Stygotius (i Holb.s „Jacob v. Tyboe“) beraaber sig paa alle de Universiteter, ved hvilke han har studeret.Kierk. VII.541. Sal.*XXIV.290. || spec. om Kbh.s Universitet. Mit Embede, som Qvæstor ved Universitetet.Holb.MTkr.42. Cantate ved Universitetets aarlige Fest i Anledning af Reformationens Indførelse.Heib.Poet.IX.109. Københavns Universitet i Middelalderen. Norvin.(bogtitel.1929). **Universitets-**, i ssg. (især univ.) saaledes (foruden de náf. anførte) talrige let forstaaelige ell. mindre br. (spec. emb., univ.) ssg. som Universitets-anliggende, -ansat, -ansættelse, -arbejde, -assistent, -bestyrelse, -betjent, -bibliotekar (jf. -bibliotek), -boghandler, -bogtrykker, -bygning, -dannelselse, -dannet, -direktion, -embedsmand, -fag, -festskrift (jf. -fest og -program), -folk, -forelæsning, -forvalter, -gaard (især til Gaard 2.4), -hus, -institut, -kammerat, -klinik (jf. Klinik 2), -kollega, -kollegium (især til Kollegium 3), -kursus, -kvæstur, -lektor, -liv, -lærd, -lærebog, -lærer (jf. I. Lærer 2.2), -mand (jf. I. Mand 6.3), -matrikel (jf. Matrikel 1), -pedel, -professor, -rektor, -stipendiat, -stipendium, -studium, -tid, -uddannelse, -undervisning, -ven, -verden ofl. **-adjunkt**, en. m. h. t. danske forhold: yngre videnskabsmand, hvem universitetet (for en periode af 3-6 aar) tildeleer et større universitetsstipendium, hvormed følger en vis (begrænset) forelæsningspligt. Rugsdagst.F.1942/43. sp.1128. || m. h. t. (ældre) svenske forhold: H CALund.St.I.244. **-bibliotek**, et. spec. om det 1432 stiftede, til Kbh.s Universitet knyttede (offentlige) bibliotek (Bibliotheca Universitatis Hafniensis). EPont.Atlas.II.132. Bibliot.H.*II.33 ff. **-by**, en. (jf. -stad) om (del af) en by, som har et universitet. Universitetsbyen Oxford. KFabricius.G.44. **-fest**, en. (jf. Aarsfest 3 og Reformationfest). Livet en Reise. Et Digt. Frem sagt som Rector tale ved Universitetsfesten, i Anledning af Hans Majestæt Kongens Fødselsdag.Oehl.(bogtitel.1847). OFriis.Litt.226. **-fuldmægtig**, en. spec. 1916-36 anv. for den ældre betegnelse Pedel. LovNr.132²²⁴/1916. §13. **-inspektør**, en. (i tiden 1919-36) d. s. s. -sekretær. BiogrL.*

VII.529. **-program**, et. (jf. Indbydelsesskrift) spec. om et universitets aarskrift (festskrift) med aarsberetning og en af en universitetslærer forfattet afhandling. I Aaret 1820 tilfaldt det mig som Professor at skrive Universitetsprogrammet og at holde den latinske Tale ved Reformationstesten.Oehl. Er.IV.33. Ostrup.(UnivProgr.1927.I.5). **-sekretær**, en. (i tiden 1916-19 og efter 1936) anv. som betegnelse for chefen for Konsistoriums Kontor ved Kbh.s Universitet (jf. -inspektør). LovNr.293¹¹⁵/1921. §18. Anordn. Nr.223^{5/10}/1936. §5.1. **-stad**, en. (jf. -by; nu glgds. ell. højtid.). Tübingen . . Würtembergs eneste Universitetsstad.PLMøll.B.222. Brandt.CP.27.103. **-vej**, en. spec. uegl., i forb. gaa universitetsvejen, gaa den studerende (4.1) vej. Feilb.BL.2.

un-maerlig, adj. se umanerlig.

Unne(n), Unner. se I. Uden.

U-node, en. (ænyd. d. s.; jf. Noder samt Ulade) en (i adfærd fremtrædende) tilbøjelighed ell. væne af dadelværdig (uheldig, upassende, navnlig: mere udvendig, mindre alvorlig) art; uване; uskik; daarlige manerer (lader); (tilbøjelighed til) dadelværdige, sæere paafund (i adfærd); ogs.: (sære) nykker. (især i flt.). Jeppe sætter sig ned. De andre staaer bag ved Stolen og leer af hans U-noder, naar han griber med alle 5 Finger udi Fadet, ræber over Bordet (osv.).Holb. Jep.III.1. *Hver Oldemoder har havt eens Unode, | (kan troe, hver Alder har sin Mode) | De troede . . | At Toiletet var en Bagatel. Wess.153. Oehl.XXVII.291 (se u. Noder). Jeg (havde) endee af Lømmelaarens Unoder. Mynst.Levnet.39. *Hver Morgen sang hun (o: moderen) bort hans smaa Unoder, | Hver Aften hun med Kys ham bar i Seng.PalM. AdamH.I.43. de smaa Aander, som danner sig i de stores Billede . . forgaber sig (oftere) i disses Unoder end i deres Dyder.Pont.EV.92. HHostr.F.31 (se IV. pille 2.2). || m. h. t. dyr. forudsat at Hesten ikke havde Unoder, (vilde han gerne) erholde den.Kofoed-Hansen. KA.I.385. Barber (er) fredelige Fisk, hvis eneste Unode er deres Tilbøjelighed til at æde Æg og spæde Unger.DanmAkvarium.29.

-nodig, adj. (jf. ænyd. unodelig, upassende, samt multigrvis jy. unoen, urolig, utaalmodig, klagende (MDL.); nu næppe br.) præget af unoder; upassende; usømmelig. unodige Dandse og . . letfærdige Sange.P.P.GrevensFeide. I.(1850).112. **-normal**, adj. Ved unormale eller abnorme Spirer forstaaes Kimplanter, som paa forskellig Maade er forkroblede, helt eller overvejende raadne, eller som mangler Hovedrod.LandbO.*I.441. || især om menneskelig (sinds)beskaffenhed, adfærd olgn. jeg var selv saa unormal i den Tid af Spænding og Forventning, saa jeg vilde helst være sammen med En, der mindst var ligesaa underlig i Hovedet som jeg selv.JakKnu. EtGjensyn.(1898).56. han ansaa ham for

kjønslig noget unormal og for en afgjort Forbryder-Natur. *sa. LU.123.* Undervisning af Sinker og Unormale har været forsømt. *HAPaludan.Sp.100. jf.:* Hun henregnedes alt saadant til Sygelighed og Unormalitet. *Leop.FL.I.61. JacPaludan.IH.74. -noteret. part. adj. spec. (†) til notere 2.2, om værdipapirer, checks, børsseffekter olgn. Lov Nr.8⁹⁰.1932.§1. Bank-Aarbogen.1941.304.*

Unse, en. [onsa] (ogs. (skrevet) **Unze**). ¹⁰ *ft. -r. (ænyd. uns(e), unz(e), sv. uns, no. unse, ty. unze, holl. ons, eng. ounce, fr. once; fra lat. uncia, vistnok af lat. unus, een (se II. en); især foræld.) væglenhed for medicinalvarer, ædle metaller olgn.: ¹/₁₂ ell. (i alm.) ¹/₁₆ pund (2 lod, ca. 30 gram).* Unse . . Er en Apoteker vægt, som indeholder to lod. *Moth.U66. Steene, som vejede 100 Untzer. Holb.DH.II.601. 2 Unzer hvid Sæbe, 1 Unze Saffran. Blich.(1920).XVIII. 31. det mindre Brød indeholder nogle faa Unser Mel mindre. Verden GD. IV,2.91. || uegl., med mere ubest. bet., som udtryk for en ringe vægt(enhed) ell. mængde. Luxdorphiana. I.(1791).255. hver Overtrædelser, hvori de havde gjort sig skyldig, skulde regnes dem lige indtil Lod og til Unze. JPJac.II.384. Af Forfædredyrkelse eller krigersk patriotisk Opbyggelse er der . . ikke bleven mange Unzer tilbage i Sangene. VVed.H.121. **Unse-** ²⁰ **perle**, en. (jf. Lodperle; nu næppe br.) om mindre perler, der sælges flere sammen efter vægt. *Funke.(1801).I.525. Hinnerup. Juv.384. -vis, adv. (foræld.) (vejet, maalt) i unser; een unse ad gangen. vAph.(1764). MO. VSO.**

unter, adv. se IV. under.

⊞ **u-nuanceret**, part. adj. (jf. uafskygget), der (var) over hans hele Syn paa Tilværelsen noget primitivt og mærkelig unuanceret. *Uviv Progr.1932.II.125. (Oehlen-schlægers) unuancerede Patos. VilhAnd.Litt. III.74. jf. Unuancer(e)thed. Cit.1940. (Brandes.Br.III.XXVI). -nydelig, adj. (nu sj.) som ikke (ret) kan nydes. vAph.(1759). Manglen af Forbindelse mellem Idealitet og Realitet gjør ogsaa dette Klopstockske Værk unydeligt. Oehl.Ew.S.I.43. VSO. jf.: Forsøg opdager snart nok deres (o: visse giftige substansers) Unydelighed. Schlüter. Mavekrampe.(overs.1797).23. **-nydt**, part. adj. (nu l. br.) især til nyde 3-4. || om mad olgn. (ogs. uegl.). (vi) foragte modne Frugter, og lade dem unyde henraadne. *Rahh.Tilsk.1794. 327. * (han) aabner Daasen, men, tænkl spilder Tobakken unydt. FGuldb.S.27. || om livsgode olgn. *min Vaar svandt hen | nydt; | thi jeg fandt Ingen paa min Vei, | som følte med mig. Oehl.Digte.(1803).165. *ryggen blev tung af din unyde skat. NMoll.EL.II. ⁶⁰ **-nytte**, en. (ænyd. d. s.; jf. Ugavn; især ⊞ ell. i folkeligt præget spr.) det forhold, at noget ikke er til gavn, er unyttigt; ingen nytte; unyttighed. *Moth.N92. man klager***

over livets korthed (og har dog) tid nok tilovers til u-nytte, til plaiser. *Hersl.Sande Christnes Skarpsigtighed.(1731).30. Titaner . . taarner Klippestykker paa Klippestykker for at storme Himlen . . Noah . . har indset Unytten af deres Vovestykke. Brandes.XI. 214. Nu er det jo unytte at skælde ud i Herning. NisPet.(GadsMag.1943.209). || i alm. spr. næsten kun i forb. (være olgn.) til unytte, til ingen nytte; ogs.: til skade. (for) at fordærve Hafnen (lod man) nedsiunke nogle Skuder . . Dog dette forslog lidet og blev til Unytte. *Slange. ChrIV.1236. Man har eengang Værelserne . . hvorfor skal de da staae til Unytte? Rahb.Fort.I.199. i denne Nat maatte hun jo ende sit Arbejde, ellers var Alt til Unytte. HCAnd.(1919).I. 233. Forsynet (har ikke) givet os Pengene, for at vi skal bruge dem til Unytte. Jørg. DB.182. MartinAHans.NO.42. -nyttelig, ²⁰ adj. adv. d. s. (Jernskæg. D.66. jf. *Moth.N 93*) ell. -t ell. -en. (ænyd. glæd. d. s.; nu næppe br. (jf. VSO.)) unyttig (1). *Moth.N93. at ville foragte andres, som noget unytteligt . . er en Daarlighed. Chitau.PT.Fort.I. || især som adv.: paa unyttig maade; til ingen nytte; til unytte. have Opseende med, at hun ej Unytteligen noget af Boen bortoder. DL.5-2-12. lade og uduelig Munke, som unytteligen fortærede landets største indkomster. Holb.DNB.248. -nyttet, part. adj. (især ⊞, spec. hos sprogensere) til II. nytte 1(1): ikke (ud)nyttet; ubenyttet. *Moth.N93. *O, lad ei svinde | Timen unyttet bort! Winth.Haandt.42. Dette Øieblik syntes Franziska ei at hun kunde lade gaae unyttet bort. Hauch.SR.I.178. Hvad hver af jer lader ligge unyttet hen som Hegn, Markvej og Stakkehave kunde føde en Familie! MartinAHans.NO.102.****

unyttig, adj. [u'nyditi, ogs. u'nødi] adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (Gram.Breve.274. Sir. 20.12.(Chr.VI: unytteligen). (ænyd. glæd. d. s. (GldaKron.97); jf. unyttelig)

1) (i rigsspr. nu især ⊞) som (imod forventning) ikke (i mindste maade) er nyttig; ofte (jf. nyttig 3) m. præp. i forb. (være) unyttig for ell. (nu næppe br.) til (OeconT.VI.60) en olgn. 1.) om levende væsen: som ikke gør (nogen) nytte, ikke er (andre) til (nogens) nytte (er uegnet, uduelig, forsømmelig olgn.). kaster den unyttige (1819: udygtige; 1907: unyttige) tiener ud i det yderste mørke. *Math.25.30 (Chr.VI). Holb. Skiemt.D.2. r Aadons.S.102 (se I. Skravl 1). en unyttig jordens byrde, se u. I. Byrde 1.2. jf. Mund 3.2: Unyttige Munde . . kaldes i en beleiret Fæstning alle de, som ei kunne forsyne sig med Levnetsmidler for hele Beleiringen, eller blot er tærende Personer; saasom Fruentimmer, Oldinge, Børn o. s. v. MilTeknO. S&B. 1.2) (jf. nyttesløs) om ting, forhold olgn.: som ikke er til (nogen) nytte, ikke tjener noget nyttigt formaal; ogs.*

(jf. bet. 2): *overflødig* (2); *ubetimelig*. deres frugt er unyttig (1871: ubrugelig), unøed til at æde, og beqvem til intet. *Visd. 4.5* (Chr. VI). *Hob. III. I. I.* (se III. slaa 3.3.). Astronomer . . havde forudsagt Solfør- mørkelser, der ikke indtraf, og derved indjaget en unyttig Skræk i Keiseren og Folket. *Heib. Pros. II. 388.* den tørre, nyttige Lyng. *NP Wiwel. N.S. 169.* (han) elskede Alt, hvad der var Kunstnerisk og Poetisk og Unyttigt. *Rubow. (Oscar Wilde. Bunbury. (overs. 1946). 151).* jf. unyttet: Imidlertid lod han dog ikke Tiden gaae gandske unyttig bort. *Mall. Sg H. 264.* || *spec. om (forgæves, overflødig, ubetimelig) menings- ell. følelsesyttring.* men- niske skal gjøre regnskab paa dommens dag for hvert unyttigt (1819: utilbørligt) ord, som de have talet. *Matth. 12. 36* (Chr. VI). Du gjør mig saa mange u-nyttige Spørsmal, jeg har saa meget andet i Hoedet (jf. Spørgs- maal 1 slutn.). *Hob. Mel. IV. 6.* *Nu har I spildt den lange, | Kostbare Tid med lang, unyttig Tale. *Heib. Poet. IV. 207.*

2) (jf. sv. dial. onyttig, *kivagtig, ufor- skammet, vred, uarlig, ty. unnützlich*), *ond, slet, næsvig, nt. unnützig, opsætsig, ufor- skammet; nu vist kun i tilfælde, der kan opfattes som spøg. ell. iron. anv. af bet. 1*) som *volder besvær, skade, fortræd*, mange, som havde brugt unyttige ting (1819: drevet ulovlige Kunster), bare bøgerne frem tilhobe, og op- brændte dem aabenbare for alle. *AP. G. 19. 19* (Chr. VI.) *T. Baden. Suppl. jf. Esp. 375.* || *spec. i forb. gøre sig unyttig (ænyd. d. s., sv. dial. göra sig onyttig, jf. ty. sich unnützlich) ma- chen, mt. sik unnutte maken*) (ved sin *optræden*) *voldte besvær, fortræd, kiv, spek- takel; blive ell. være genstridig, trodsig, op- sætsig, ufor skammet; gøre sig ud til bens.* Far nogen Baadsmænd af Skibet, og gjør sig Unyttig udj Druckenskab eller udj andre Maader, og bliver derover Lemmelæst, saa hand ikke kand fuldende sin Rejse, (skal) Skipperen hyre een anden udj hans Stød. *DL. 4—1—30. Moth. N. 94.* er her ikke et Sted, hvor jeg kunde skjule mig? og allenfals være i Nærheden, om der skulle komme Nogen og gjøre sig unyttig. *Blich. (1920). V. 36.*

Unyttig-hed, en. fl. -er. (ænyd. d. s.; især ω) den *egenskab ell. det forhold at være unyttig* (1); *unytte; jf. unyttig 1.1: i unyt- tighed* (1871: Uduelighed) er forringelse og stor nødtørfthighed; thi unyttighed (1871: Uduelighed) er moder til huer. *Tob. 4. 18* (Chr. VI). især til unyttig 1.2: (jeg) er ble- vet fuldkommen overbeviist . . om (døds- straffenes) Unødvendighed og Unyttighed. *PAHeib. Sk. IV. 283.* Unyttigheden . . af al Arbeide i frisinde Retning herhjemme. *Drachm. (Brandes. Br. II. 195).* den blotte For- standsoplysning og dens Unyttighed eller Skadelighed. *Hoffd. E. 386.* || (med *overgang til konkr. bet.*) om noget unyttigt: unyttig virk- somhed, ting olgn. Det er uforsvarligt at

spilde den gyldene Tiid paa Unyttigheder, men daarligt tilligemed at spille den paa vanskelige og besværlige Unyttigheder. *Hob. MTr. 413.* de Unyttigheder, Hjemmet rum- mer, og som til daglig gives Fællesnavnet *Nips. VortHj. IV. 2. 44.*

Unse, en. se Unse.

u-nægtelig, adj. [u'nægðəli] adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (Tode. *ST. II. 43. MR. 1795. 734.*) (no. unektelig, jf. sv. oneklig(en)) 1) ω som adj.: *hvis eksistens, sandhed, rigtig- hed, berettigelse ikke (med rette) kan nægtes; ubestridelig; uimodsigelig.* jeg (vil) gjøre Be- gyndelse . . med et Par unægtelige Anmerk- ninger. *Eilsch. Phil. Brev. 105.* Det er en evig, unægtelig Sandhed, at man vel kan kjende Mennisker uden at være klog. *Ew. (1914). IV. 91.* Naturen er en mægtig, en unægtelig Virke- lighed. *Mynst. Afsk. 9. (jødernes) unægtelige Fremgang i Kultur og Moralitet. Blich. (1920). III. 63.* der (mangler) ikke Momenter, der kan forsonse med de anførte unægtelige Skav- kaner. *JLHeib. (StSprO. Nr. 118. 42).* jf.: den Forudsætning, hvis Unægtelighed jeg nat- urligviis forudsætter. *Grundtv. Br. S. 212.* || m. *bisæln., pron. det, dette olgn. som subj.* at Kundskaaber forfine Sæderne er unægteligt. *PAHeib. II. 16.* Trykkefriheden er det Spyd, som selv lægger de Saar, det frembringer. Rigtigt forstaaet er dette unægteligt. *Ørst. VII. 32.* Det er unægteligt, at der spildes megen Tid i Verden paa en saadan Seentilbage. *Kierk. VI. 441. RichPet. Kingo. (1887). 338. 2)* som adv. 2. 1) (nu ω , l. br.) i al alm.: *uden at sandheden, rigtheden (med rette) kan nægtes; uimodsigelig(t); ubestridelig(t).* Naar nu Forstanden bestaaer uden for Le- gemet, saa bestaaer ogsaa den af Forstanden unægtelig hængende Villie i samme Tilstand. *EPont. Men. II. 135.* Naar en Commandert paa Hvervingen ved Døden afgaaer og efter- lader Kone og Børn vil dennem unægteligen tilhøre hans tilgodehavende Brødpenge. *MR. 1795. 734. Grundtv. KG. 24. 2. 2)* (bet. 2.1) *med særlig indrømmende bet.* „Ja, ere dog ikke Naturens Veie forunderlige?“ — „Unægte- ligt!“ *Hz. Lsp. 164.* Det er dog unægtelig den vanskeligste Gaade . . at indrette sit Liv som var den Dag idag den sidste. *Kierk. VI. 358.* „Du tænker vel ikke paa dig selv, John?“ — „Jo — unægtelig.“ (*Pont. DR. II. 79:* „Naa ja — hvorfor ikke?“) *Pont. DR. I. 213. ω* **-nænsom**, adj. [u'næn^(v)-, u'næn^(v)søm^(v)] Unensdom. *VSO.* her er min Hjærne, grav med unænsom Haand ind i dens underfulde Bygning. *JPJac. II. 43.* (rugmarkernes) grønne Spirer skjælv og bævede uden (blæstens) unænsomme Strøg. *Bregend. HB. 42.* || som adv. *Unænsomt, hvor hun (o: en ugift moder) stod og gik, | Der peged mangan Finger. *Winth. Haand. 83.* jeg talte unænsomt om vor fattige Vaskerkone og hendes lappede Skørt. *Pont. AG. 19. ω* **-nærme- lig**, adj. [u'nær^(v)mæli] som man ikke kan

nærme sig (til), ikke komme nær, især paa grund af vedk. tings ell. (i alm.) persons op-højede beskaffenhed, fornemhed, tilbageholdenhed, reserverthed; uilnærmelig. Agathe . . havde udviklet sig til en unærmelig ung Dame af engelsk Tilsnit. *Bang.S.269.* Huset . . saae fornemt og unærmeligt ud. *EChristians. Hjt.1.* Jørgen var ene med . . sin ulykkelige Kjærlighed . . siden hin Augustaften . . havde Lise været ganske unærmelig. *Gjel.M.213.* *KnudRasm.M.S.III.149.* jf.: Det var Kulde altsammen, og Haardhed og Unærmelig-hed d. *E.Erichs.S.274.* **-nævnbår**, adj. [u'næu'n,bãr] (sv. onåmnbår, ty. unnennbar; sj.) som ikke kan ell. bør nævnes; unærmelig; tidligere spec. (jf. unærmelig 3.2; anat.) i forb. de unævnbare ben, d. s. s. de unævnte ben (se u. unævnt). *CJ Berger. Spørs-maale over Menneskets Fødsel.(1766).17.* *Buch-have.J.3.* **-nævnbår**, adj. [u'næu'næli] (nu næppe br. unævnbår). *Leth.(1800).* *Levin.* (,i Talespr.'). (no. unevnelig, ældre ty. un-nennlich; jf. unævnbår, ubenævnelig) som ikke kan ell. bør (tør) nævnes (ved navn, ved sin egentlige betegnelse). 1) ω som man ikke har ell. kender (noget) navn til, nogen (sprog-lig) betegnelse for; navnløs (1). *Han . . Svaret finder, | Unævnelig i Ord, paa beges blege Kinder. *PHFrim.(Poet.Saml.I.15).* Disse kalder jeg Erotikere . . Mændene kalde dem Forførere, Qvinden har intet Navn for dem, en Saadan er for hende unævnelig. *Kierk.Stad.52.* Forholdet til „de Unævnelige“ — ja, man maa undskylde Ordet, jeg ved ingen anden Maade at benævne dem paa; det er jo saadant et underligt blandet Selskab, som aldrig har kunnet finde noget Navn til sig selv (o: de højirkkelige). *VBeck. Erindringer.(1900).177.* 2) ω (især højtid., poet.; nu l. br.) som (i sin art) er af en saa overordenlig, usædvanlig, mærkelig beskaf-fenhed, at dækkende udtryk (næsten) ikke er at finde; som næsten ikke kan udtrykkes i ord; ubeskrivelig; u(ud)sigelig; navnløs (1). *Min Iver er slukt i unævnelig Smerte. *Haste.BD. 61.* *O unævnelige Glæde! | Søde Hanse-mand, betænk, | Hvor vi skal tilsammen græde (over en roman). *PMøll.ES.I.83.* Der er en unævnelig Magt i denne Luft, i denne Jordbund . . gid jeg kunde oprulle Rom for Dem. *H.Cand.TB.II.69.* unævnelig Fryd og uudtømmelig Lyksalighed. *VKorfusen.EV76.* 3) som særlige følelser forbyder en ell. afholder en fra at nævne (ved det rette, egentlige navn). 3.1) ω om noget overnaturligt, guddommeligt, ophøjet. „hvad er dit Navn, Du forunderlige Væsen?“ . . „Mit Navn er unævneligt, men Du kan kalde mig Svava!“ *Bagger.I.176.* om gud: *Stiig, Sang! fra alle Folkefærd | Til den Unævnelige! *Riber.II.79.* *H.Cand.(1919). III.314.* 3.2) (jf. uudsigelig 3.2) eufem., om hvad man af sømmelighedshensyn, kon-ventiøns-hensyn ikke vil nævne (ved det rette, egentlige navn); saaledes om, hvad der ved-

rører seksuelle forhold, forføjelsesprocessen (affæringen; jf. nok sagt u. V. nok 1.5) olgn. en lille Dør . . førte til et unævneligt, men nødvendigt Rum. *Schand.IF.126.* Det var et halvt Hundrede Aar siden, men det for-hindrede ikke, at de huskede alle Enkelt-heder til de unævneligste . . „Det var en dejlig Tid; men du kyskede faktisk skidt!“ *NisPet.SG.52.* høje Stabler af Tallerkener og Kander og unævnelige (o: natpotter). *Socialdem.2/1945.3.sp.1.* || om visse klæd-ningsstykker, som damelinned, (under)buk-ser olgn. tilskaarne Sager (der skulde) sys og dannes til Særke, Skjorter og endnu unævne-ligere Klædningsstykker. *Schand.SB.1(1884).* 330. unævnelige Ting af Silke (o: dameunder-toj). *MartinAHans.NO.109.* spec. brugt som subst.: (et par) unævnelige, (eltr eng. inexpressibles, unmentionables olgn.; til-svarende i andre spr.; „etter 1866“. *Levin.*; jf. Permission 4; se *KNyrop.OL.I.57*; nu mindre br.) som eufem. betegnelse for (under)-bukser. Begge Gentleman bare . . symetriske unævnelige og . . parfumerede Lomme-tør-klæder. *LMøllke.Dick.V451.* *Gadeordb.1(han)* aabnede Laaget paa den store Reisekuffert (og der) væltede (en) Masse af Gjenstande frem . . et Par sorte Unævnelige . . hvide Halstørklæder . . Fadermordere (osv.). *Bergs. PP.242.* *Schand.Fort.161.* Tante Bertha . . lod et Par unævnelige, som hendes flittige Fingre bødede, synke ned i Skødet. *ThBar-fod.EnHjertefejl.(1924).84.* **-nævnt**, part. adj. (nu næppe br. **-nævnet**. *Falst.Ovid.73.* *Langebek.SA.20.*) (glda. wnefnd (*Mand.22*); jf. ubenævnt (2); især ω) ikke nævnt (ved navn); ikke nævngiven (2.2); ogs. (om for-fatter); anonym. Alle disse saa vel u-nævnte, som ommeldte (digtere). *PoulPed.DP.(1937).* 12. Heri fortæller den unævnte latinske for-fatter os følgende. *FrHamm.EK.101.* Varer, der ikke findes anført i Tariffen, er told-pligtige som „Unævnte Varer“ med 7.5 % af Værdien. *Hage.831.* ustævnt skal være unævnt, se ustævnet. || tidligere spec. (jf. unævnbår slutn.; anat.) i forb. de unævnte ben, de egl. bækkenben (hoft-, skam-, sæde-ben). de u-nævnte Beene (Ossa Innomi-nata). *Mesnard.Jordemoder-Skole.(overs.1749).* 11. smst.6. smst.tvl.Nr.2. jf. ubenævnt 2.3: Den „unævnte“ Pulsaare. *Panum.8.* **-nød**, part. adj. se -nødt.

unødigt, adj. [u'nøðiç]di, ogs. u'nøðði] adv. d. s. ell. -t ell. (-t) -on (*Chr.VIII.(Bornh). Samlinger.XVI.(1925).43*). (anyd. d. s., sv. onödigt, no. unødigt, ty. unnötigt (nt. un-nödigt))

1) mods. nødtig 1: ikke nødvendig; ikke paa krævet; unødvendig; ufornøden; upaa krævet; ogs.: overflødig (og forkaste-lig, dadelværdig). (nu vist kun om virksomhed ell. tilstand, især af besværlig, ubehagelig art (som vedk. godt kunde have sparet sig selv ell. andre for): anstrengelse, bekymring, besvær,

sorg(er), støj, ulejlighed). Skyder, eller kaster nogen over Huus, Skib, eller Plankeværk, eller nogen slig Unødigt Gierning gjør. *DL. 6—11—4*. de Midler, som mine Landsmænd betiene sig af, for at lade see deres Generositet, bestaae gemeenligen udi Overflod af Mad og Drikke, udi u-nødige Opvartere, udi Vogne og Bære-Stole. *Holb. Ep. III. 17*. u-nødige Udgifter, som burde at inddrages. *Slange. ChrIV. 122*. sin skrællede Vidje, som han med en unødigt Kraft skar op i lange hvide Spaaner. *Pont. S. 109*. mange af Digtenes plettes af tildeels ganske unødige Fremmedord. *HPloug. CP. 276. spec. i forb.* unødigt trætte, unødvendig, overflodigt trætte; især jur.: retssag uden rimelig grund. at man Dristelig beskylder os, og anfører intet Beviis imod os . . . det er noget, som kand kaldes unødigt Trette og ulovlig Omgang. *Langebek. SA. 5. Forordn. 1807. Hurwitz. Twistemaal. (1941). 233.* || O som præd. Jeg for min Part holder det ganske unødigt, at tale enten pro eller contra her udi. *Holb. JJ. Bet. a. 2^v*. den Inscription . . . syntes mig deels smagløs . . . deels unødigt. *Bagges. L.I. 290*. Det er unødigt at dvæle ved den sære Sideordning af Navnene Homer, Dante, Milton og Disraeli. *Brandes. IX. 344.* || (især O) som adv. Forstanderen, der altid unødigt bredgjorde alle Sætninger. *Bang. Du F. 282*. det (bør) ikke unødigt . . . vanskeliggøres for den paagældende at opnaa Stilling. *Bek. Nr. 6 1/2. 1944. § 45. 6.* (som grads-adv.) i forb. m. adj. (part.) ell. adv.: I det samme lød der tunge Skridt gennem Boudoiret, og Døren til Toiletværelset blev aabnet unødigt larmende. *Wied. S. 300*. Han talte unødigt højt. *ErlKrist. DH. 140.* || hertil (jf. tilsvarende u. unødvendig-; O , l. br.) unødigt-gøre (den senere tids stednavneforskning (har) unødiggjort en fortsat diskussion. *Skautrup. Spr H.I. 96*), -hed (til Unødighed (: uden nødvendighed; unødigt). *S&B. Bl&T.*).

2) (muligvis (ved paavirkning) fra nt. unødigt, unødigt, unood, ugerne, mnt. un-(n)ode, af un- (se u-) og nt. öd, let, nem, mnt. ode, (adv.) let, gerne, glada. øth-, let, i glda. øthmiukær, egl.: let at boje (se ydmyg); sammenblandet med unødigt 1, nt. unødigt (mnt. node, ugerne), hvorved u- faar en vis forstærkende bet., jf. u- 7.3 og Arkiv. XXIX. 152 ff.; næppe besl. m. øda. a(n)østhughær, ufrøles, oldn. ánaudigr; „Høres i daglig Tale.“ *MO.*; nu br.) næsten kun som adv.: (kun) nødvendig(1); (meget) nødig(2); ugerne. Denne Konge friede til Signe, men hun vilde unødigt have ham, fordi han var gammel. *Suhm. Hist. I. 174. JHSmidth. Ords. 170.* *til de Kiere | Der flux blev sagt et smerteligt Farvel. | Unødigt vilde Bølgen bort os bære. *Oehl. PSkr. I. 414.* *Unødigt gik jeg denne Gang. *Hauch. DV¹. 131*. Det var mig, som om jeg unødigt maatte bryde op fra et kjert Selskab. *Blich. (1920). XI. 189.* de elske den vanlige

Tingenes Orden, som de høist unødigt slippe. *Kierk. XIV. 113.* *man paastaar, at Du selv kun høist unødigt | var med til denne Fest. *Kaalund. F. 104. Rubow. Solkongen. (1949). 137.*

u-nødt, part. adj. (sj. -nod. *Cit. 1722*). (*Vider. III. 424*). *vAph. (1764)*. (ænyd. glda. unød(t), sv. onödd; i rigsspr. nu O , mindre br.) især til III. nøde 1: utvungen; frivillig. *Han, som er til Guddom født . . . | Klædte sig i Støv unødt. *Grundtv. SS. III. 459*. Havde (prinsen) ikke villet (gifte sig) unødt, saa vilde han det meget mindre nu, da man vilde tvinge ham dertil. *SvGrundtv. FÆ. I. 74. JakKnu. S. 153*. Hvo som i Fejdetid Unødt og Utvungen tager Tieniste hos Fienden. *DL. 6—4—6. Pol. 1/2. 1921. 7. sp. 4*. ustokket, ublokket og unødt, se u. ublokket. **-nødvendig**, adj. [unød'væn'di; ogs. 'unød'væn'di] (ænyd. d. s., no. d. s.; jf. ufor-nøden, unødigt 1) Correctionen har ikke bestaaet i andet end puur Pedanterie og u-nødvendige Antegninger. *Holb. Ep. V. 31*. Encyclopædien, hvis Øiemæed er at gjøre fast alle andre Bøger unødvendige. *Suhm. V. 71*. inden jeg slutter min Fortale, bør jeg tilføje nogle ikke unødvendige Bemærkninger om (ordet) Kjeltring. *Blich. (1920). XIV. 205*. Snak er kedeligt og helt unødvendigt mellem voksne Mennesker. *ErlKrist. DH. 125*. han behandler (Steenstrups produktion) unødvendig kritisk. *UnivProgr. 1948. II. 67*.

unødvendig-, i ssgr. (jf. tilsvarende u. unødigt 1). O -gøre, v. *Troels L. IV. 139*. Den ny Kemi . . . opbygges paa det 19. Aarhundredes Kemi, som den supplerer, men ikke unødvendiggør. *Naturens V. 1922. 154*. **-hed**, en. flt. -er. (ænyd. d. s.) at bevise Forsvarets Unødvendighed ved at skrive det, var selv en Unødvendighed. *Heib. Pros. V. 357. VSO.* || med overgang til konkr. bet., om noget unødvendigt, en unødvendig ting. mange (har) til Overflod . . . vaant sig i deres Naturs Frihed til en og anden Unødvendighed. *Hörn. Moral. II. 54*. jeg (besluttede paa rejsen) ingen Unødvendigheder at anskaffe mig — ingen Nødvendigheder at kaste bort. *Bagges. L.I. 399*. det svære Seletøj (er) gjort svarere endnu med blanke Unødvendigheder i Messing. *CHans. F. 15*. **-vis**, adv. (nu l. br.) paa unødvendig maade; uden nødvendighed. disse Artillerie-Kudske (bør) af Roullen ud-slettes . . . thi ellers vilde deres Antal i Roullerne unødvendigviis blive forøget. *MR. 1787. 109. Oehl. Tjeck. I. 326*.

u-nøjagtig, adj. [unøi'agdi] (ænyd. d. s.) 1) (nu næppe br.) til nøjagtig 1: utilfredsstillende; ufyldstgørende. dersom de . . . dømme ølet unøjagtigt at være. *Cit. 1707*. (*Vider. III. 254*). 2) til nøjagtig 2(1). En unøjagtig Afskrift. *VSO*. Uhret gaar unøjagtigt. *S&B.* || mods. nøjagtig 2.2, om person. Den, som er unøjagtig i det Smaa, vil og være forsømmelig i det Store. *Hauch. VZ. 50. S&B.* **-nøjagtig-hed**, en. flt. -er.

(*især* ω). *TBaden. Suppl. (1833). 8.* Følelsen af sprogets uøjsaglighed er levende hos temmelig mange mennesker. *Hjort. ST. 116.* || om noget uøjsagligt: uøjsaglig (enkelthed i en) gengivelse, beskrivelse olgn. Madam Hjort kom til at begaa sig med mange Uøjsagligheder . . fordi hun fik „Konens“ Livshistorie paa anden, tredje Haand. *C Christensen-Ordbrug. Trækfugle. (1905). 104.* -**øjsom**, adj. [*u'no'i'*-, ogs. *u'no'i' (i)som*(^o)] (jf. uformøjelig 1; *især* ω). *MC Bruun. PF. I. 129.* den Uøjsomme (*jaar*) aldrig nok. *Mynst. Præd. I. 243.* Vær ikke saa uøjsom, saa ubeskednen. *Fru Heib. B. I. 86. Nans. M. 143. jf. **gridsk og stolt Uøjsomhed. *Ew. (1914). V. 163. Elkjær. HF. 39.* -**ombedet**, part. adj. (tidligere ogs. (*især* som *ft.*) -**ombeden**. *Slange. Chr IV. 852.* — **ombedt**. *Vilh. And. GD. 95.* (*ænyd. d. s., sv. ombedd; nu glågs., arkais.*) *uanmodet; uopfordret.* Han pleyede . . u-ombedet at forære dennem store Skienck. *Wing. Curt. 26.* Folk, der brænde af Begierlighed til at blande sig uombedet i andres Sager. *Skuesp. IX. 355.* Da jeg ikke har at aflægge nogen Kansler Regnskab for mit Arbejde, men uombedet taler dets Sag for dem, der vil læse det. *Vilh. And. Erasm. I. iv.* -**ombærlig**, adj. (*sv. ombärlig, jf. ty. uombehrlich; til H. ombære; nu næppe br. uundværlic; nødvendig.* Monsr. Paulsen har andre saare meget gode Meriter, og er uombærlig for den unge Greve. *Gram. Breve. 125.* Begge (*bøger*) er uombærlige. *smst. 214.* -**omgaaelig**, adj. (jf. omgaaelig 1; *især* ω ; (*nu*) mindre *br., til dels anv. (af sprogenre)* som en mere dansk form end uøjsaglig (1) (jf. *Borger-Vennen. 1840. 159*)) *d. s. s. uomgængelig 1.* Faa erkjende anden Indskrænkning i Penges Erhvervelse end den uomgaaelige, Lovene kun sjelden kan sætte og sjeldnere hævde. *Grundtv. Til Fædrenelandet. (1813). 31.* Barnet maa lære at stave førend det kan lære at læse. Dette er nu eengang saa, en uomgaaelig Nødvendighed. *Kierk. IX. 128.* det havde været min uomgaaelige Pligt. *Chievitz A. Recke. FA. 42.* disse (*økonomiske vanskeligheder*) er efterhaanden blevne saa uomgaaelige. *Nat. Tid. 1/4. 1912. M. Till. 2. sp. 4. D&H. som adv.: den Virkelighedens Fare, som uomgaaeligt er forbunden med at være Christen. Kierk. XII. 230. D&H. -omgængelig, adj. adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (Slange. Chr IV. 1451. Pram. VI. 126). (ænyd. d. s., no. uomgængelig; efter ty. unumgänglich) 1) (jf. uomgaaelig og uforbigængelig; *især* ω) om pligt, krav, skæbnetilskikkelse olgn.: som man ikke kan omgaa (2,2), komme (slippe) uden om; uundgaaelig; (absolut) nødvendig. 1.1) som adj., *især attrib. (alt hvad)* af stor og Uomgængelig Fornødenhed . . sig eller sine . . at hielpe og redde, sig kand tildrage. *DL. 6—3—4.* den evige Ulyksalighed . . den uomgiengelige Følge af Udyd. *Ruge. FT. 186.* Er*

ikke denne min Handling en Frugt af sønlig Kjerlighed? . . af uomgængelig Pligt? *Blich. (1920). XI. 175.* Crémekopper var Moders uomgængelige Tilgift til Sy piger. *Bang. L. 12.* vi stiller det som en absolut, uomgængelig Fordring til ham, at han . . gør Obersten den forlangte Indrømmelse. *Pont. LP. V. 118.* Det østrig-ungarske Monarkis Opløsning var vel i 1918 uomgængelig. *Pol. 23/12. 1921. 7. sp. 1.* jf. Uomgængelighed. *vAph. (1764). VSO. 1.2)* som adv. ofte besøgte (*jeg*) Ham, hvileket Jeg uomgiengelig maatte gjøre, for at have Ham til vens. *JJuel. 97.* Jeg skrev . . at jeg uomgiengelig behøvede 10 Rdlr. til Skolebøger. *Rahb. Tilsk. 1794. 93.* || *nu vist kun (som grads-adv.) i forb. m. adj., i udtr. som uomgængelig fornøden (Eilsch. Phil. Brev. XI. Skuesp. II. 3. 21) ell. (nu alm.) nødvendig olgn.* Rimene ere uomgiengelig nødvendige i et Dansk Vers. *J. Sneed. I. 320. Chievitz. FG. 139.* disse Mænd . . ansaae det for uomgængelig nødvendigt først at fremskaffe en begrundet Dom om Foretagendet. *Pont. LP. V. 32. 2)* (jf. uomgangsom u. omgangsom) *især om person: vanskelig ell. ubehagelig at omgaa (at have at gøre med); ikke (videre) omgængelig (2); umedgørlig. vAph. (1759).* alle tre ustyrlige, haardsindede, og uomgiængelige Mennesker. *Rahb. NF. I. 118.* han blev mere og mere uomgængelig. *Søiberg. KK. II. 163.* hertil Uomgængelighed. *Amberg.* ved sin Uomgængelighed . . stødte (*hun*) alle bort. *Pont. KS. 82.* -**omgørlig**, adj. (*sj.*) til omgøre (1): som ikke kan gøres om (*ændres til det oprindelige, gøres ugjort*). *Amberg. Levin. -omhyggelig, adj. (ænyd. d. s.; nu sj.) ikke (i fornøden grad) omhyggelig; skødesløs. vAph. (1759). Hoysg. S. 150.* en midaldrende, bleg, uomhyggeligt paaktædt Mand. *Brandes. L. I. 272.*

U-Omlyd, en. se u. U-1.

u-omskaaren, part. aaj. (*ænyd. d. s.; især relig., bibl.*) ikke omskaaren (jf. omskære 1.2); *anv. om (ikke retroende) jøde ell. om ikke-jøder, spec.: hedninger.* er der ingen Kvinde . . iblandt alt mit Folk, at du (*o: Samson*) gaar hen at tage en Hustru af de uomskaarne Philister? *Dom. 14. 3. Ew. (1914). I. 71 (se u. omskære 1.2). Gal. 2. 7 (se u. Forhud).* Jøder og Græker, Omskaaren og Uomskaarne. *Kierk. VII. 77.* Paa Trods har Paulus taget den uomskaarne Græker Titus med. *JLHeib. CG. 106.* || *med videre anv., i udtryk for mangel paa (sand) gudsfrygt, tro, modtagelighed for forkyndelsen, renhed i levned olgn.* I haarde Halse og Uomskaarne paa Hierte og Øren! I imodstaae altid den Helligaand. *ApG. 7. 51.* *det forfængelig Dyr (*o: mennesket*) . . | Der gekker sig og driller . . | Med uomskaarne Griller. *Reenb. I. 118.* *Uomskaarne Hjerter (*maatte*) grue, | Der man fik paa Val at skue | (*Hellig-*) Olavs hvasse Løve-Øie. *Grundtv. Prøver af Snorro og Saxo. (1815). 45.* Det var endnu

ikke gaaet op for hans uomskaarne vest-slesvigske Sind, at Nordslesvig stod foran en national Genoplivelse. *PLaurids.S.III.13.* *jf. Tungebaand 3.1: Mose . . sagde: see, Israels Born høre mig ikke, og hvorledes skulde Pharao høre mig? og derhos er jeg uomskaaeren paa Læberne (o: taler daartigt). 2Mos.6.12 (jf. smst.4.10).* **-omskiftelig**, *adj.* (*ænyd. d. s., sen. olån. uumskiftelig; ω , især højtid.*) *uforanderlig; uden omskiftelse.* u-omskiftelige (1819: uforanderlige) ting. *Hebr.6.18 (Chr.VI).* (*guds*) evigen ene styrende, uomskiftelige Villie. *Rothe.Ph.I.139.* Han var . . en fast og uomskiftelig Figur paa Egnen. *JVJens.NH.160. || hertil Uomskiftelighed.* En Afhandling om Guds U-omskiftelighed. *LTid.1744.222.* Det var et rigtig dansk Præstegaardshjem, et Uomskiftelighedens Sindbillede. *Pont.LP.VII.76.* † **-omskrænket**, *part. adj.* (*ogs. -omskrænkt. Brors.155. Ruge.FT.74.*) (*efter ty. unumschränkt*) *uindskrænket; ubegrænset; absolut.* *Fuglenes Monark, som fører Regiment | og u-omskrænket Magt i det Crystalle Rige. *Holb.Metam.55.* (*jeg*) tillader Almuen en u-omskrænket Frihed. *sa.Ep.I.26.* han har en uomskrænket Magt over sin Dotters Villie. [*Suhm.*] *Euphron.(1774).25.* **-omstridelig**, *adj.* som ikke kan omstrides; *ubestridelig; uomtvistelig.* Et omstrideligt Krav. *MO. VSO.* til Trods for sit nonchalante Væsen (*var han*) uomstridelig . . en Gentleman. *GyrLemche.BD.95. jf. ubestridt: Den første (kong Frode)* har uomstridt retten til den guldmalende kværn. *A Otr.DH.I.280.* **-omstødelig**, *adj.* *adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en* (*Suhm.VI.338. Kierk.V152.*) som ikke kan omstødes, ikke lader sig omstøde. (*især (overf.) til omstøde 2.2.*) Gud (*sætter*) uomstødelige Grændser, Grændser for Havets vilde Bølger, for de brusende Storme. *Mynst.Betr.I.74.* en omstødelig Tillid. *MylErich.S.39. jf.: Magtens Uomstødelighed. LTid.1741.372. || i alm. spr. spec. om paastand, bevis olgn.* jo længere jeg har eftertænkt mit Beviis, jo uomstødeligere er det kommen mig fore. *Eilsch.Phil Brev.68.* Dine Argumenter ere uomstødelige. *Heib.Poet.VI.263.* den Jubel, (*talens*) havde vakt, var en uomstødelig Kendsgærning. *Pont.Sk.257. jf. Uomstødelighed. VSO.* de havde afsluttet en Handel og vilde besegle dens Uomstødelighed. *DagNyh. 1913. 4.sp.5.* **-omtaaaget**, *part. adj.* (*nu ω , l. br.*) En uomtaaaget Synskreds. *MO. VSO. billedl.: vi som elskede Sandheden, endskjønt indhyllet i Taage, skulle engang skue hende saa skjøn som hun er, uomtaaaget. Jacobi. (PhysBibl.XIX.159).* (*hun*) lod sit store, skønne, rene Hierte ligge saa aabent for mig, som en uomtaaaget Himmel. *Rahb.E.II.27. || især overf., om aandsevner, bevidsthed, blik olgn.: som ikke er størst ell. støvet; skarp og klar; ogs. spec.: ikke beruset.* Sagas ypper-

lige Konst (*fordrer*) allene et klart Øie og uomtaaaget Syn. *Mob.Indl.33.* dersom han vil holde sin Indbildningskraft i Ro, uforstyrret og uomtaaaget af ukjerlige Liden-skaber. *Kierk.IX.244.* de store Snapse løb mig stærkt til Hovedet . . hvad der taltes om har jeg ingen tydelig Forestilling om, og jeg havde vel, selv i uomtaaaget Tilstand, ikke forstaaet Sammenhængen deraf. *Schand. FrProv.42.* **-omtalt**, *part. adj.* *især til omtale 1: Moth.T44.* I dette omtalte — eller rettere uomtalte Tidsløb har jeg været oppe i Norge. *Bogh.(GadsMag.1927.46).* *styrende et foreg. led: Sandheden var da ogsaa den, at Marie David — hendes Karakters gode Sider uomtalt — ikke tog Vare paa sin Person. HarryJacobsen.Strindbergoghans første Hustru.(1946).72. spec. i forb. lade uomtalt, unladte al omtale; forbigaa med tavshed. JBaden.DaL.(forf.) lader Læseren ane, at der er Ting, som han helst vil lade uomtalt. EhrenerM.F.X.2. Meget skal . . lades uomtalt, og ene det medtages, hvor al Tvivl synes mig gold. Mackeprang.L.12. || til omtale 2. for faa Aar siden var han en ganske uomtalt Mand. HWulff.DR.169. **-omtivistelig**, *adj.* (*især ω*) *især om mening, paastand olgn.: ubestridelig; uimodsigelig.* Den uomtvistelige Sandhed, som skarpsindige Hoveder nu saa mangesidig have udviklet. *Hauch.SR.I.52.* Mandagen (*var*) i det mest uomtvistelige Ry for at være kjedsommelig. *Tops.FS.172.* Cicero, der i Alt hvad der angaar Veltalenhed, har en uomtvistelig Autoritet. *Brandes.VII.481. jf.: Den gode tone i Tranevig er en uomtvistelighed. NisPet. Muleposen.(1942).7. || som adv. Maaskee ere Menneskene dog ikke saa uvillige til at anvende Tid og Flid . . naar det blot kunde blive dem uomtvistelig klart, hvad Op-gaven er. Kierk.VIII.375. især (jf. uden tvist u. I. Tvist) anv. som udtryk for, at en ytring(s rigtighed) ikke (med rette) kan omtvistes. Din Fader døde af Græmmelse over den Sag, som han tabte . . og som kostede ham næsten hele hans Formue, skøndt Retten uomtvistelig var paa hans Side. Bergs. GF.I.209. „Er du maaske ikke min Datter?“ — „Uomtvistelig.“ *KMich.Mor.(1935).20.* **-omtvistet**, *part. adj.* han havde ofte følt, at det vistnok forholdt sig saaledes, og det kom i dette Øjeblik til at staa aldeles klart og uomtvistet for ham. *ThomLa.NL.257.* Din literære og moralske Stilling er uomtvistet. *EBrand.Br.II.370. D&H. -omtvivlelig*, *adj.* (*nu sj.*) som ikke (med rette) kan omtvives; *upaatvivlelig; utvivlsom.* de fyldes med den uomtvileligste Overbeviisning, at . . Iagttagelse af Pligterne er den stærkeste Fornødenhed. *OGuldb.Br.314. Tode.IX.323. jf.: en af de mest uomtvivlede store Egenskaber. MCBruun.JSR.242.* Amberg. **-opdagelig**, *adj.* *især til opdage 3: de levende Væsener, der, useete og***

uopdagelige af (o: for) os, maaskee kunde befinde sig under vore Fied. *L.Smith.DN.396*. Om Natten kan han see mange for os uopdagelige Skikkelser. *Bagger.Dign.22. TroelsL.BS.III.70*. **U-opdaget**, *part. adj.* især til opdage 3(1-3). *Amberg.* (vi) kom ikke altid hjem i ædru Tilstand. Forunderligt nok gik det tidt uopdaget hen. *Schand.O.I.85*. I Ly af Mørket smutter han uopdaget forbi Gruppen. *CHans.F.224*. || til opdage 3.3, om ukendt land *olgn.* de uopdagede Lande under Syd-Polen. *Éw.(1914).IV.238*. *Kom du (o: en bølge), maaskee, fra uopdagede Strande. *Rein.ND.56*. || (sj.) til opdage 3.4. Systematisk Afstraffelse . . for samtlige Døde var endnu uopdaget. *E.Jessen.RI.28*. **-opdragen**, *part. adj.* [ʊmɔbˈdraːq(ə)n ell. (spec. i bet. 2.2) uɔmˈbˈdraːq(ə)n] *inik.* **-draget** (i bet. 2.1: *Tode.S.42. Oehl.(HCAnd.ML.572).VSO.* (ft.: 3 smaa uopdagede Børn. *Cit.1826.(AarbSora.1923.113)*); i bet. 2.2: *Gylb.IX.17. MO.*) ell. (i bet. 2.2 nu kun) **-dragent** (*Holst.R. S&B. D&H.*) 1) (U, sj.) til opdrage 1. de nederste Stigbord (*har*) altid . . staaet uopdragne. *AarbErborg.1916.54*. 2) til opdrage 2(1). 2.1) (nu sj. uden for tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til bet. 2.2) om person (barn): (endnu) ikke opdraget; endnu ikke voksen, i stand til at tjene sin føde; uforsørgt. *Moth.D115.* efterlod (en fader) sig uopdragne Børn, sørgede Lovene . . for Børnenes Opdragelse. *Schyttte.IR.V134.* (jeg) har maattet kæmpe med trange Kaar og sidder med Kone og fem uopdragne Børn. *Hostr.ÆS.I.9. Cit.1863.(ActaJull.XX.1.64).* *jj. S&B. sml. bet. 2.2:* Børn vide overhovedet ikke hvad dem tjener, jo yngre og uopdragnere, jo mindre. *JCLange.B.11.* (*hun*) var ikke Andet end et uopdraget og uartig Barn. *Gylb.EA.18. 2.2)* som i sin opførsel viser mangel paa (god) opdragelse (velopdragenhed); ubehøvet, plump, grov, uartig (af vøsen); ogs. om hertil svarende adfærd, ytring *olgn.* *Moth.D115.* Jeg indlod mig ikke syndelig med ham og tilgav ham hans uopdragne Bemærkninger. *Gylb.(1849).IX.103. RudBay.EP.I.153* (se u. Hvalp 2). Det er en Faders Skam, at han har avlet en uopdragen (*Chr. VI:* utugtet) Søn. *Sir.22.3. S&B. jj.* opdrage 2.3: *Dog er det Viin . . | Men — uopdragen. Alting kræver Aue jo | I Tide. *Pleie.Oehl.XII.155.* **-opdragenhed**, en. den egenskab at være uopdragen (2.2); ogs. om adfærd, ytring, der vidner herom. ved dette Slags Ytringer . . rødmer (*man*) over Dens Uopdragenhed, der gjør sig skyldig i en saadan Mangel paa Delicattesse. *Gylb.(1849).IX.121.* Hvad jeg kalder Ærlighed, kalder de Uopdragenhed, og, hvad de kalder Velopdragenhed, kalder jeg Løgn. *OBenzon.S.34. jj.:* Hvor besynderlig afstikkende staa ikke disse romerske Bronzekar . . imod alle de øvrige paa dansk Jord fundne Sager, som hyppig vidne om den

største kunstneriske Uopdragenhed. *JLange. I.283.* **-opdyrket**, *part. adj.* (*især* U) ikke opdyrket; udyrket. uopdyrket Jord. *Toldert.H.13. overf., til opdyrke 2.2:* Norsk og dansk Pressehistorie er et temmelig uopdyrket Felt. *Hist.Tidsskr.IIR.I.566.* **-opfordret**, *part. adj.* (*især* U) som foretager sig noget uden at være opfordret dertil; især som adv. ell. appos.: uden (nogen) opfordring ell. tilskyndelse (dertil); af egen drift. *Amberg.* *Derfor bør ogsaa uopfordret jeg . . dit Arbejd dele. *Eurripides.Skuespil.II.(overs.1875).177.* Hunden Ludvig „sitsede“ uopfordret. *JesperÉw.PF.61.* især m. h. t. ytring: Ogsaa for Grey Henrik . . vilde jeg advare Eder, Herre Konge! hvis I ikke vilde fortryde paa, at jeg uopfordret blander mig i eders Anliggender. *Ing.VS.¹II.(1826).251.* Amtmanden (*havde*) flere Gange ganske uopfordret . . lovet at anbefale ham . . til Indenrigsministeren. *Pont.LP.VIII.193.* (*hun*) sagde ikke noget uopfordret. *Elkjær.MH.65.* **-opfyldelig**, *adj.* (*ænyd. d. s.;* især U) som ikke kan opfyldes (I.2.3), virkeliggøres, fuldbyrdes, tilfredsstilles. Drøml uopfyldeligste af alle Drømme! *Bagges.L.II.99.* i os lever en absolut, dyb og uopfyldelig Trang til Noget, vi kalde Lykke. *Tops.N.83.* hun gik til Konfirmationsforberedelse og hørte saa meget om Gud, Himlen, Helvede og alle disse uopfyldelige Bud. *A.Andreasen.DN.126. jj.:* det var . . ikke blot . . Ønskets Uopfyldelighed, der gjorde dette saa kiært. *Rahb.Tilsk.1796.269.* **-opfyldt**, *part. adj.* (*ænyd. d. s.;* især U) 1) til I. opfylde 1. *Moth.F.407.* til Anlæg af et Skibsværft (*erholdt han*) et uopfyldt Areal paa Christianshavn. *BiogrL.²III.346.* 2) til I. opfylde 2.3. fra Dag til Dag blev jeg opholdt med uopfyldte Løfter. *Heib.Pros.IV.311.* Hjertet . . er fuldt af . . uopfyldte Længsler. *CBernh.NF.III.286.* Et uopfyldt Ønske. *MO. S&B.* **-oppgivelig**, *adj.* (U (l. br.) ell. faql.) især til I. opgive 3.1: som ikke kan opgives; som man ikke kan ell. vil opgive. (sproget er) blandt alle naturlige Gaver . . den Medgift, der er given (et folk) som det Uopgivelige. *Mart.Levnel.III.149.* Taleren . . fastholdt (*sin*) Opfattelse af Salmerne som uopgivelig. *DagNyh.²1913.3.sp.5.* uopgivelige Fordringer. *HenryUssing.Obligationsret.²Alm.Del.(1946).585.* || (sj.) om person: som ikke kan ell. vil opgive (sit forset, haab *olgn.*); som ikke giver op. *jj.:* om hans Mund skrev skarpe Rynker en tydelig Skrift om sammenbidt Uopgivlighed. *Vejrup.KM.165.* **-ophjælpelig**, *adj.* (U, l. br.) som ikke kan (op)hjælpes (2(2)); uhjælpelig. Leonora Christinas statsretlige Samvittighed . . var kommet i et uophjælpeligt Vilderede. *JLange. I.373.* en trøstesløs Skildring af den uophjælpelige Armod, hvori Landet tilsidst vilde synke ned. *Pont.LP.III.36. D&H.* som adv.: Den skønne Idyl var uophjælpelig

tilintetgjort. *sa. K. 91. (de) ansaa' ham for uophjælpeligt fortabt. sa. Muld. 306. -opholdelig, adj.* [uøb'hø'ali, ogs. 'uøb,hø'ali] *adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (Forordn. 3. 1796. §28. Amberg. Jomtov. C.M. 306). 1) („usædv.“ Levin.; nu næppe br.) om (en persons) virksomhed: som ikke lader sig opholde (4.1-8), standse, afbryde; som foregaar uden (afbrydende) ophold; uafbrudt; uophørlig. disse uopholdelige Angreb havde . . udmattet de Belejrede. Fr Sneed. III. 1. 233. Lidenskabelighed . . begavede ham . . med en uopholdelig Strøm af veltalende Ord. Winth. N. Digt. 179. Med uopholdelig Hast. MO. VSO. jf. S & B. || som adv. Den nye Fangefoged var uopholdeligen sysselsat med at eftersee Alt. Hauch. VZ. 240. Dødens Porte, der uopholdelig aabnes og igjen tillukkes. Mynst. Bispepr. (1850). 19. 2) (især ω) om (en persons) virksomhed: som i forhold til et vist (indeværende) tidspunkt ikke opholdes, sinkes (men straks udføres); ufortøvet; øjeblikkelig; (som foregaar) uden opsættelse. Misgjæringer, som disse . . fordre Himmels uopholdelige Hævn. Jacobi. Skr. 15. || især (nu næsten kun) som adv. Saasart Forhøret er sluttet, sendes det uopholdeligen beskrevet til den vedkommende Øvrighed. Forordn. 3. 1796. §28. Mundskjænkten tog imod Gaven og lovede at gjøre uopholdelig, hvad han blev anmodet om. Goldschm. SF. 253. Den Handlende (er) forpligtet til uopholdelig efter Modtagelsen af Adviset at sætte sig i Forbindelse med Leverandøren. Bek. Nr. 301. 1942. §22. † -**opholdsom**, adj. (efter ty. unaufhaltsam; sj.) d. s. s. uopholdelig (2(3)). Da de nu eengang vare komne i Farten løbe de uopholdsom frem og fordrev Fienden. Cit. 1848. (Rist. OR. 121). -**ophævelig**, adj. (ω , nu sj.) som ikke kan ophæves (6.2). en Philosophie . . som er sammensat . . af uophævelige Modsigelser. Eilsch. Phil. Brev. 110. Frederik den Sjette (erklærede) Folke-Raadet for uophæveligt. Grundtv. Dansk. II. 153. Mellem Tro og Viden danner der sig (en) uophævelig Modsætning med Hensyn til Erkjendelsen af det guddommelige Væsen. Brøchner. TV. 41. D & H. -**ophørende**, part. adj. (sj., nu næppe br.) som ikke ophører; uophørlig. (solen) nærer sine Planeter med uophørende Ild. Lodde. NT. 379. smst. 362. -**ophørlig**, adj. [uøb'hø'rli, ogs. 'uøb,hø'rli] Hoysg. AG. 76. *adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (Moth. H. 389. Biehl. DQ. I. 97). (ænyd. d. s., sv. oupphørlig, no. uophørlig; efter ty. unaufhörlich; jf. uophørende; til ophøre 2; jf. uopholdelig 1) om virksomhed olgn.: som ikke ophører, men vedvarer (fortsættes) uden (midlertidigt) at standse, afbrydes; som foregaar, forekommer, vedvarer uden ophør; uafbrudt; nu især om vensknet, besværtilig, trættende, ensformig virksomhed: ustandselig; evig; evindeligt. 1) („sjæld.“ Levin.; nu ω) som adj. Der vare . . stedse u-ophørlige Tvistigheder. Holb. DH.**

III. 15. *Der holde de (ω : de salige) nu Kirkegang | Med u-ophørlig Jubel-Klang. Brors. 304. (de) nød uophørlige Beviser paa hans Gavmildhed. Gylb. KV. 202. Gennem alle Stuer hørte man Arenes uophørlige Dikken. Bang. P. 131. || hertil Uophørlighed. Amberg. Fuglesangs Uophørlighed hører med til Skonhedensindtrykket. HV. Claus. (Lande og Folk. I. (1910). 544). 2) (især ω) som adv. (kongen var) med sine Regerings-Sager stædse og u-ophørligen udi Arbeyde. Slange. Chr. IV. 1423. (i Norge) maae (kreaturerne) i det mindste staae uophørlig inde i sex Maaneder. Suhm. VI. 366. (to) unge Damer . . af hvilke den ene uophørlig bad, og den anden uophørlig loe. Bagges. L. II. 171. *Aand og Bogstav uophørlig kriges. Heib. ND. 50. (jeg vil) skaffe hende Ret for at hun ikke uophørligt (1819: uden Ophør) skal komme og plage mig. Luc. 18. 5 (1907). ω -**opklaret**, part. adj. (jf. uoplyst (2)) især til opklare 4.2. S & B. Endnu er de første Stadier i den almindelige Aals Livsløb uopklarede. Riget. 11. 1912. 3. sp. 3. De fem uopklarede Mord i Aar. Nat. Tid. 11. 1948. 5. sp. 5. -**oplagt**, part. adj. ikke oplagt (5); ilde, daarligh oplagt; især p. gr. af øjeblikkelig tilstand (daarligh humor, træthed olgn.). Amberg. naar jeg stundom en Dag . . kan føle mig saa uoplagt, saa træt, saa udelig. Kierk. XII. 363. Han duer ikke til Handelen. — Noget uoplagt, noget tankeløs. Schand. TF. I. 165. hun (var) aldeles ikke uoplagt til endnu engang at opleve et galant Æventyr. Bergström. KD. 126. || hertil **Uoplagthed**, den tilstand at være uoplagt; anfald af mathed, daarligh humor olgn. (i) det Absolute (er) enhver Svaghed, enhver Mathed, enhver Uoplagthed . . som en Dødsynd. Kierk. VII. 361. nogle lette Ildebefindender og Uoplagtheder. PHans. KK. 177. ω -**oplukket**, part. adj. (ænyd. uoplukt) uaabnet; (til) lukket. tre endnu uoplukkede Æsker. Jesper Ew. PF. 68. billedl.: *En uoplukket Kuffert fuld af Smerte . . | har fulgt mig paa min Rejse alle Dage. Rode. VR. 65. (jf. tillukket u. tillukke 5.2) overf.: dette tilbageholdne, uoplukkede Væsen i (Velazquez's) Ungdomsarbejder. J. Lange. III. 118. ω -**oplyst**, part. adj. 1) til oplyse 1.1. Amberg. Gaderne vare uoplyste. MO. jf.: Hvad er Mørke andet end Uoplystthed? Troels. L. XIII. 192. 2) (jf. uopklaret) til oplyse 2.1. hvor meget have dog selv disse (ω : Schlegels forelæsninger) endnu ladet blive uoplyst, fornemmelig i Shakspeare. Hjort. Krit. Lit. II. 28. adskillige uoplyste enkeltheder i hans liv (vil) endnu kunne klareres. AD. Jørg. JE. 2. 3) om person: som er uden oplysning. || til oplyse 2.2. Senere gir ingen uoplyst fra mig, som forlangte Underretning om et eller andet Reiserer. KG. 13. || især (nu næsten kun) til oplyse 2.3. vankundige og u-oplyste Mennesker. Schousbølle. Sazo. 9. den uvidende, uoplyste Mængde skulde pludselig være . . Statens Styrrer. Goldschm. N. SM.

I.24. de uoplyste Klasser. *Isak Din. FF. 23.*
-opløslig, adj. se u. opløslig. **-opløselig**,
 adj. (tidligere ogs. **-opløslig**. *JFræs.*
218. Tode. ST. II. 89. adv. d. s. ell. **-t** ell.
 (†) **-en** (*Schousbølle. Saxo. 78. Mynst. Betr. I.*
124.) (ænyd. wopløs(e)lig) som ikke kan op-
 løses; især m. flg. anv.: **1)** (jf. uløselig) **⊗**
 om noget sammenbundet, sammenflettet, (ved
 baand, knude) sammenknyttet olgn.: som ikke
 kan løses op ell. fra. **1.1)** (jf. opløse 1) i egl.
 bet., om baand, knude olgn. *JBaden. DaL.*
MO. VSO. 1.2) uegl., om hvad der (for ens
 følelse) virker sammenknyttende, forbindende
 (ligesom et baand, en lænke). Kongen (føjte)
 en ubillig Harme mod (sin) uskyldige ube-
 kjendte Dronning. Han saae sig bunden i
 en uopløselig Lænke, som han selv og hans
 besynderlige Skjæbne havde sammenkjædet.
Ing. VS. II. (1826). 13. *jeg bunden er til
 dette Land | Med uopløselige Baand. *Heib.*
TR. nr. 26. 2. Hrz. V. 196. som adv.: Jeg elskede
 og elskedes . . . og i Morgen foreenes jeg
 uopløseligen med Maalet for al min Øm-
 hed. *Skuesp. IX. 411.* Kastevæsenet (er) uop-
 løselig knyttet til (det indiske folks) reli-
 giøse Meninger. *Molb. F. 207. 1.3)* (jf. opløse
 3.1) uegl., om (kontrakt)forhold, der hviler
 paa bindende aftale, lofte olgn. et uopløs-
 ligt Forbund og oprigtigt Venskab. *Holb.*
DH. III. 525. Antonia er nu gift efter Eders
 catholske Skikke, og hendes Ægteskab er
 uopløseligt paa Jorden. *Hauch. PF. II. 149.*
1.4) (jf. opløse 6 og uopløst; nu l. br.) uegl.,
 om indviklet, forviklet, vanskelig sag, problem,
 gaade olgn. (nu alm.: uløselig). (han) sam-
 mendynger Tvivl, som efter hans Tanker
 ere uopløselige. *Eilsch. Phil. Brev. 124.* et evigt
 uopløseligt Problem for alle Verdens Psyko-
 loger. *Blich. (1920). I. 21.* en uopløselig Op-
 gave. *smst. XXI. 268.* han udvikler sig i
 de uopløseligste Modsigelser. *Mynst. Bispepr.*
(1852). 20. jf. I. Knude 2.2 (slutm.): det synes
 sikkerst, ikke at binde sig stricte til at viise
 den jordiske Skabnings Orden og Herlighed
 af nu værende Tilstand; thi derved knyt-
 tes u-opløselige Knuder. *Holb. Ep. III. 10.*
Monrad. FPB. Nr. 4. 23. 2) (især jagl.) til op-
 løse 2(2), om stof: som ikke kan opløses i sine
 bestanddele, blandes med et andet, opløses i
 vand olgn. en sær bitter u-opløselig Salt.
LTid. 1734. 718. Støberibogen. (1938). 101. jf.
 Uopløselighed. *Manufact. (1872). 228. Stø-*
beribogen. (1938). 433. -opløst, part. adj.
 (jf. uløst; især **⊗** ell. jagl.) ikke opløst; spec.
 (tidligere) til opløse 6 (jf. uopløselig 1.4),
 om indviklet sag, problem, gaade olgn. Knu-
 den staaer . . . u-opløset tilbage. *Holb. Ep. IV.*
66. Hallager. 8 (se u. Opgave 1). Heib. Poet.
VIII. 36. uopløste Vanskeligheder (i en
 tekst). *Brandt. CP. 327. -opmærksom*, adj. **⊗**
 [uøbm̥r̥g̥(⊗)søm̥(⊗), ogs. uøbm̥r̥g̥(⊗)søm̥(⊗)]
1) (især **⊗** ell. skol.) til opmærksom 1.
vAph. (1759). Thora lod (kværnen) male,
 uopmærksom for den ensomme Lyd. *PR*

Moll. Sejrog Thora. (1902). 164. jf. bet. 2: det
 godgjørende Forsyn er aldrig uopmærksom
 paa det menneskelige Livs Nødvendigheder.
Tullin. III. 255. || (i alm. spr.) især om til-
 hører. jeg (blev) en uopmærksom og adspredt
 Tilhører af en Prædiken. *Kierk. VI. 133.* „De
 afbrød ham paa det mest spændende Sted“
 . . . „Men jeg hørte godt Historien . . . Uop-
 mærksomme unge Damer kunne ofte være
 meget opmærksomme.“ *Tops. J. 68.* spec. om
 skoleelev: *Egeria. I. 2. (1805). 335.* (børnene)
 var uopmærksomme i Timerne. *KSecher. Den*
fremmede Gæst. (1934). 85. 2) (nu l. br.) til
 opmærksom 2. Kongen havde bemærket, at
 hans fornemme Gjest . . . havde følt sig til-
 sidesat . . . og han ønskede dog ikke at gjælde
 for . . . uopmærksom mod denne vigtige
 Mand. *Ing. VS. I. 106. -opmærksomhed*,
 en. flt. **-er.** (især **⊗**) den egenskab ell. det
 forhold at være uopmærksom; ogs. om en saa-
 dan egenskabs udslag i handling, adfærd.
1) til uopmærksom 1. *vAph. (1759).* *Kierk.*
VI. 64. || (nu næppe br.) om ydre udtryk for,
 udslag af en saadan egenskab: tankeløshed,
 sjuskeri olgn. Som en lille Uopmærksomhed
 ved Decorationsvæsenet maa jeg bemærke
 den i Bondestuen (fra middelalderen) hæn-
 gende Aftegning af en dansk Landsoldat.
Heib. Pros. VII. 130. mange smaa Uopmærk-
 somheder paa sig selv aflagde han ganske.
 Han kom ikke ind om Morgen med uredt
 Haar og i en smudsig Frakke, han kom ikke
 om Aftenen med Tøfler, og lagde Fødderne
 op i Sofaen, og deslige. *Gylb. IV. 227. 2)* (nu
 l. br.) til uopmærksom 2. Hun blev fortørnet
 over en Uopmærksomhed af mig. Ja jeg
 negter det ikke, det var en Uopmærksomhed.
Kierk. VI. 298. Jeg beder Dem tusinde Gange
 om Undskyldning for min Uopmærksomhed.
Brandes. Br. I. 356. -opnaelig, adj. adv.
 d. s. ell. **-t** ell. (†) **-en** (*Heib. Pros. IX. 102.*)
 (jf. uanaelig (u. I. naelig); især **⊗**) som
 ikke kan opnaas. **1)** (sj.) til opnaa 1(2).
 *hvor steilt (bjerget) end er, og for dem uop-
 naeligt. *Bagges. Gieng. Fort. [3].* gammel Fol-
 ketro, der taber sig i en uopnaelig fiern Old-
 tid. *Molb. DH. I. 85. 2)* til opnaa 2-3, især om
 (eftertragtet) maal, (genstand for) ønske olgn.
 *iiler til opnaae den Hænder, | Som for mig
 er uopnaelig! *Rahb. Poet. F. II. 8.* spild ikke
 dine bedste Aar med at jage efter et uop-
 naeligt Maal. *CBernh. NF. II. 27.* (et) uop-
 naeligt Ønske. *Erl. Krist. MM. 200.* jf.: naar
 Andre have et Ideal, saa udhæver De dets
 Uopnaelig hed. *Goldschm. Hjl. II. 165. JP*
Jac. II. 97. || (jf. -overgaelig; nu mindre br.)
 spec. til opnaa 2.1. Han var . . . en uopnaelig
 Mester i at binde sit Halsklæde. *Blich. (1920).*
XIII. 124. Opførelsen . . . blev den uopnae-
 lige for alle, der overværede den. *Orbis littera-*
rum. V. (1947). 146. (sj.) om noget dadelværdigt:
 (blandt) de fornemste danske Høvdinger
 (var) Ivar . . . der i alle Kroniker beskrives
 som uopnaelig i Grusomhed. *Molb. DH. I.*

353. **u-opredelig**, *adj. spec. til oprede* 2.2, *om sag, forhold: som ikke kan opredes (udredes)*, sine levende Sammenhæng, hvor Alt er udraabt for et uopredeligt Virvar. *Grundtv.Br.S.46.* En uopredelig Konfusion og Brist paa Disciplin. *E.Holm.DH.1660-1720. I.43.* **-opregnelig**, *adj. (u, l. br.) om mængde: som ikke kan opregnes; utallig.* *De deiligste Lande, Man veed paa Jord, | Med en uopregnelig Blomster-Flok. *Grundtv. Kron.I. uopregnelig (Chr.VI: utallig) Rigdom. Visd.7.11.* **-oprejselig**, *adj. adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (Tode.ST.II.20).* (ænyd. d. s.; nu næppe br.) *som ikke kan (gen)oprejses.* 1) (jf. oprejs 1-2 og 5.1; sj.) i *egl. bet.* Selv derfor om Drøbelen var uoprejselig sunken (jf. Drøbelfald og Drøbel 1), om Aarene havde bøjet min Ryg og fortæret min Kraft, burde jeg have Mod til . . at tale godt og sandt om de forbigangne Dage. *Grundtv.MM.6.* (jf. bet. 2) *billedl.: (vi nærer) det Haab, at de (tidsaldre), som have Grundprincip tilfælles med (gud), ei kunne være uoprejselig sjunkne. sa. Indbydelse. (1808).3. 2) til oprejs 5.2, om tab (ell. noget tabt), skade olgn.: som ikke kan (gen)oprettes, bødes, erstattes; uoprettelig; ubodelig. (svenskerne) forbleve sammesteds (o: i Sachsen) til Landets uopreiselige Skade. Holb.Intr.II. 106. JPPrahl.AC.36.* det kan vare længe endnu til hun kommer: og inden den Tiid bliver mit Tab uopreiseligt. *Tode.S.68. VSO.* **-oprettelig**, *adj. adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (Sibb.I.74. MdskrLitt.VIII.147).* (ænyd. d. s.; jf. uoprejselig; især **u**) til oprette 4.2: *som ikke kan (gen)oprettes; som der ikke kan raades bod paa; ubodelig.* Det var . . en uoprettelig Skade, om alle andre brave og ypperlige Danske Mænds Skrifter skulde tabes og gaae til Grunde. *Langebek.SA.43.* hans Død (var) for mig et uopretteligt Tab. *Rahb. Fort.II.20.* Her er Ødelæggelsen grundig, uoprettelig for lange Tider. *Bogan.I.83.* jeg havde ikke tænkt mig, at Du vilde see paa det næsten som en uoprettelig Ulykke. *Jak Knu.In.250.* *som adv.: Uoprettelig fortabt!* siger jeg til mig selv . . Fortabt for evig. *Sibb.I.99.* Hans Liv var . . uopretteligt ødelagt. Fremtid som Fortid var forgiftet for ham. *Pont.BH.95.* || *hertil Uoprettelighed. Amberg. S&B.* **u-oprigtig**, *adj. (ænyd. d. s.) ikke (i tilberlig grad, fuldt) oprigtig (1); uærlig; falsk.* Skalke og u-oprigtige Folk. *Slange.Chr.IV.1484. Kierk.X.188.* I Childe Harolds bedre Jeg er intet Uoprigtigt; for Alt hvad han tænker og føler, vil Byron selv staa inde. *Brandes.NE.397.* || *hertil Uoprigtighed. (Kalk.IV.681). Kierk.X.187.* et Bevis for Uoprigtigheden af Disraelis her udtalte Velvilje. *Brandes.IX.401.* **-oprindelig**, *adj. (u ell. faql.) 1) mods. oprindelig 1.* Bologna . . gammel Lærdoms og en lærd, uoprindelig Kunstskoles Sæde. *Brandes.L.II.39.* Sprogforskerne av den æl-

dre skole gik ud fra det som noget givet . . at de uregelmæssigheder vi forefinder i de gamle sprog, var uoprindelige. *Jesp.SprU.58.* jf.: et Afsnit, hvis Uoprindelighed er indlysende. *JLHeib.CG.7I. 2) mods. oprindelig (2)-3.* han er en uinteressant, uoprindelig Natur. *Brandes.IX.471. EThoms.DL.98.* **-opryddelig**, *adj. (sj.) som ikke kan opryddes (1); uudryddelig.* forelskede Folk have jo som bekendt en uopryddelig Tilbøjelighed til ligeoverfor hinanden altid at gjøre det, der er mindst naturligt. *Tops.FS.187.* **-opsigelig**, *adj. (især jur. ell. †) som ikke kan opsiges.* for at bestyre Anstalten som uopsigelig Directeur forbeholder han sig 4000 Rdlr. *David.B.I.35.* || *især til opsig 2.4.* Legatet voxte til 1768 Rdlr., som uopsigelig staaer i Borrebye Gaard og Gods. *SMBeyer. E.127. Heib.KH.46.* Panteobligation er (under tiden) udstedt saaledes, at Gjælden skal henstaa uopsigelig „fra Ejer til Ejer“. *Las-sen.AO.*682.* jf.: Naar den i Obligationen betingede Uopsigelighed er udløben. *Jur Formularbog.*140.* **-opskaaren**, *part. adj. se opskære sp.1029'og'40f.* || **u** til opskære 1.2 slutn., om vævet stof, fløjl olgn. uopskaaret Fløil. *Manufact.(1872).194. Manufakt.(1942). 118.* **-opskærilig**, *adj. spec. (landbr., nu l. br.) til opskære 2.3, om tørvemose: som ikke (i overskuelig tid) kan opskæres (tømmes ved tørveskæring).* *SMBeyer.E.32. Trap.II.201.* **-opslidelig**, *adj. som (næsten) ikke kan opslides. Levin.* || om brugsgenstand, især (stof til) klædedragt. *Molskindsbukser . . var uopslidelige. Sviberg.KK.II.175. Lollo.* || (især **u**) *billedl., navnlig om samtaleemne ell. arbejdsævne, helbred, humør olgn.; ogs. om person med stor arbejdsævne. (han) har spillet en betydelig Rolle (i politik) (som en uopslidelig Brugbarhed. Lehm.I.35. (hans) uopslidelige Gemytlighed. Oversk.L.351. Blandt Kolleger i Rigsdagen var han vel lidt for sit uopslidelige Humør. Riget.°, 1911.5.sp.2. Samtalen drejede sig om Chefen, for H. Sildeberg var det uopslidelige Emne. JesperEw. PF.17. || hertil Uopslidelighed. S&B. Herup.I.166.* **-opsættelig**, *adj. (især u) som ikke kan opsættes (8), ikke taaler opsættelse (4); paatrængende (nødvendig); presse-rende.* for andre uopsættelige Forretningers Skyld (havde han) ikke kundet opholde sig længere der i Byen. *Eilsch.Phil.Brev.320.* Geheimeraadinden var beskæftiget . . med at skrive uopsættelige Breve. *CBernh.NF.VIII. 51. Hurwitz.S.301.375.411.* jf.: et Antal af Kudske, Heste og Vogne . . holdes i Beredskab til de Reisendes uopsættelige (o: ufor-tovede) Befordring. *EPont.Atlas.II.139.* *som adv.: min Afreise er uopsættelig bestemt. CBernh.NF.III.121. Holstein.T.8.* **-opøselig**, *adj. (d. s. (jf. ænyd. opøse, tomme (en brønd olgn.); nu næppe br.) om kilde olgn.: som ikke kan tømmes (ved opøsning); uudtømmelig. Troe*

til Gud . . er en uopøselig Trøste-Kilde for os. *Eilsch.PhilBrev.283*. Pontanus . . kunde tillegge Danmark adskillige Metallers uopøselige Aarer. *EPont. Atlas.I.477*. -ord, et. (no. d. s., oldn. uord; ikke i alm. spr.) ondt, skadeligt ord; forbandelse. Arne Germann, ved hvis Vugge Huldgudinderne havde været saa ualmindelig runde med Aands, Hiertes, og Legems Gaver, at en avindsyg Kakodæmon galrede det Uord derover, at de skulde vende . . ham selv til aarle Fordærv. *Rahb.E.IV.4*.

Uorden, en. [u¹ør'd(ə)n] fl. (om enkelte tilfælde ell. forekomster; især ω) -er ell. (sjældnere) -ordner (Brünnich. *Norges Biergverker*. (1819). 122. Bek. Nr. 45¹⁹¹/1934. §5). (ænyd. d. s.; jf. Uordentlighed, Uordning og Misorden) forhold ell. tilstand, som (i en vis henseende) afviger (stærkt) fra den rette, normale orden ((1-)3), fra det normale, rette, regelmæssige, spec.: paa uønsket (uheldig, dadelværdig) maade mangler (præg af) orden.

1) i al alm. om uregelmæssighed, forstyrrelse, forvirring, urede olgn., ofte (spec. i bet. 1.a) i forb. der er ell. er kommen uorden i, have, bringe uorden i noget olgn. (om forb. i uorden se bet. 2). 1.a) (nu sj.) om rent naturbestemte forhold. Nogle have . . beskyldt (kometer) for at forårsage disse Uordener ved deres Virkning paa disse Planeter (ω : Jupiter og Saturn). *PSøeborg.SC.XVII*. Tyge Brahe . . fandt Rede i adskillige tilsyneladende Uordener i Maanens Gang, som før havde forvirret de Stjernekyndige. *Ørst.VIII.145*. 1.2) (nu mindre br.) m. h. t. legemlig ell. (nu næppe br.) sjælelig tilstand (jf. bet. 2.1). *Holb.Ep.V.83*. Han prøvede sin Patient med Stethoskopet, men kunde ikke finde noget Tegn paa Uorden i Aandedrætsorganerne. *Schand.AE.249*. jf.: Edvard har i Sommer lidt en Deel af Maveuden. *Cit.1874*. (*HCAnd.BC.IV.297*). 1.3) m. h. t. virksomhed, ting olgn., som ved forstyrrende indgriben, overlast, svigtende omhu, skodeslashed, sjuskeri er bragt ud af den ordnede tilstand. bringe Uorden i Fjendens Rækker. *S&B*. Uordenen (i en skuespiltekst) lader sig ikke forklare som opstaaet ved en tilfældig Forbytning. *HBrix.AP.I.94*. (der) kom . . i Nat Uorden i Sirene-Alarmeringen. *Pol.³11.1941.1.sp.3*. (jf. høre til dagens orden u. Dag 2.4) spøg., iron.: (toget) havde en dygtig Forsinkelse; hvilket iøvrig næsten hørte til Dagens Uorden paa den Tid. *Gjel.T.13*. jf. bet. 3.1: Gadeslagsmaal, Syndikalistoptøjer, Opløb . . er Fænoméner, der hører til Dagens Uorden. *JesperEv.K.99*. || spec. m. h. t. brugsgenstande, der ikke er paa plads, ligger huller til bulter, ikke er til at finde rede i, vidner om manglende ordenssans, gør et opholdsrum utiltalende (sjusket, rodet) olgn. hvilken Uorden i Salen! her maa ryddes op! (Han flytter Stolen hen paa dens

Plads, tager Links Kjøle og Halstørklæde, sin Hat og sit Speil, og løber ind med det . . i sit Værelse.) *Heib.Nei.(1836).23*. Gaden (bærer) Spor af en Flyttedags Uorden ved adspredte Halmbunker o. s. v. *Hzr.Lsp.147*. bringe Uorden i Ens Papirer. *S&B*. Inde i Stuen var der . . vild Uorden. *Pol.²1.1940*. I.sp.6. || m. h. t. pengesager, regnskab olgn., spec. med forestilling om fejl(regning), daarlig økonomi, underslæb olgn. (jf. bet. 3.1). Der er Uorden i hans Regnskaber. *VSO*. Tallotheticollecteur H. . . havde været Caserer i Courantbanken, men gik af, da der kom Uorden i hans Pengeaffairer. *WKorne-rup.KM.64*. (tolderen) døde . . med Uorden i Kassen. *Sundbo.FS.I.155*. jf. II. grov 2.2: Fallenten (har) gjort sig skyldig i grove Uordener i Henseende til Førelsen af sine Handelsbøger. *Low¹⁹1.1866*. §262.

2) (bet. 1) i forb. i uorden, navnlig i udtr. bringe ell. (tidligere) sætte i uorden, være ell. komme ell. (i sa. bet.; dagl., dial.) blive (*LokomotivT.1938.250.sp.2*) i uorden. 2.1) til bet. 1.2. Svend græder og raser af Væmod — Anders er i en rørende Uorden (ω : forvirret, uvis sindstilstand). *Ev.(1914)*. *VI.144*. et Menniske . . som har faaet noget at see paa, der sætter hans heele Blod i den behageligste Uorden. *smst.IV.52*. Nu spec. om (forbigaaende) sygelig tilstand: Hans Mave maa være i Uorden; der er ingen Tvivl om. (Høit.) Lad mig see Jeres Tunge. *Hzr.VIII.57*. hans nerver er i uorden | 2.2) til bet. 1.a. Nu vrier hun sin hue lige, som barnet hafde sat i u-orden (ω : skævi). *JacBircherod.R.22*. Dette har gandske bragt det Cartesianske Systema ndi Uorden. *Kraft.(K SelskSkr.III.220)*. Herren . . bragte (ægypternes hær) i Uorden (1871: forfærdede Ægypternes Hær). *2Mos.14.24(1931)*. (*Blicher*) gik til i Uorden og Kiv og Armod, Modgang af alle Slags. *KMunk.A.6*. Den der som Barn er voxet op i Uorden . . er fordærvet for Livet. *Roos.HS.42*. store Granitblokke kastede løse imellem hinanden i malerisk Uorden. *FrOpffer.BV.82*. rundt omkring Spillemandene sprang Alle og Enhver . . i vild Uorden mellem hverandre. *NPWivel.JL.83*. || om noget sammenfiltret, pjusket olgn. (hum) slog Håret i Uorden ned over Panden. *StDreusen.K.159*. *Epheu i vild Uorden | Smykket det runde Portal. *Winth.ND.101*. *I malerisk vild Uorden | Groede Skaggets buskede Krat. *CKMolb.SD.148*. *T Dillelsen.BF.145*. || om (ikke funktionsdygtig) mekanisk indretning, en saadan Maskine (vilde) have Fortrin ved at . . den mindre let kom i Uorden. *Ursin.D.114*. Og saa skulde det Apparat (ω : telefonen) være i Uorden netop i Aften. *Lauesen.SD.106*. (dørens) Lukketøj er i Uorden. *Politie.²⁰1924.5*. || om brugsgenstande, der ikke er paa plads, ligger huller til bulter. Overalt Vaser med Blomster. Paa det midterste Bord Pragtværker spredte i beregnet

Uorden. *Bang. Hverdagsskampe. (1879). 7.* Jakke, Flip og Slips . . laa spredt i malerisk Uorden over hele Stuen. *Frie Kvinder. 1947. 15. sp. 2.* alt laa i den syndigste Uorden. *D&H. Dagligstuen* var fuld af Kasser og Meubler, der stode i den vildeste Uorden. *Bergs. PP. 437. SvLa. HJG. 243.* || om pengeforhold, regnskab, der udviser mangler, fejl, underskud olgn. *S&B. hans økonomiske Forhold . . var i vild Uorden. Pol. 1/1942. 9. sp. 4.*

3) spec. om tilstand ell. adfærd, der er præget af manglende respekt for gældende vedtægter, af selvraadighed, vildskab olgn. 3.1) (især jur., emb.) tilstand ell. adfærd, der er i strid med (forstyrrelse) en institutions (spec. en stats) rette orden; alvorlig uregelmæssighed; misbrug (2); nu især om (ordens)forstyrrende, selvraadig, opsætsig, oprørsk adfærd, med tumulter, spektakler (jf. Gadeuorden) olgn.; bl. a. i forb. som begaa (MO.), gøre (VSO.), foretage (MR. 1798. 908) uorden(er) olgn. de mange U-ordener og Misbruge (der var forårsagede af krigen) skulle blive rettet og afskaffet. *Slange. Chr IV. 683.* en svag Eftergivenhed, der ikke tilborligt straffede Usæder og Uordener i Landet. *Molb. DH. II. 75.* Naar et Medlem . . er kaldet to Gange til Orden, kan . . Thinget aldeles . . nægte ham Ordet . . Skulde almindeligere Uorden opstaae, paaligger det Formanden . . at afbryde Mødet. *Rigsdagst. L. 1850. sp. 381.* Kingo . . saae (ikke) igjennem Fingre med begaaede Uordener i Skolerne. *ACL Heiberg. Kingo. (1852). 132.* (han) udmærkede sig . . ved Slagsmaal ved alle Gilder, og grove Uordener og Spektakler. *JHelms. G. 47.* Forstyrrelse (af gudstjenesten) ved at opvække Larm og Uorden. *Goos. I. 565. 3. 2)* (nu l. br.) om levevis, der strider imod moralens bud, imod sømmelighed, god tone; uordentlig (2.3) levevis ell. handling, enhver lever her hos jer ligesom dem selv lyster, i lutter Tummel og U-orden. *Kom Grønne. II. 199.* Kilde til min Fortvivlelse, mine Uordener og mine Ulykker! *Ew. (1914). IV. 291.* Uorden i Ægteskaber (Chr. VI: giftermåls uordentlighed), Horeri og Uteerlighed. *Visd. 14. 26.*

uordentlig, adj. [u'ør'd(ə)nli, l. br. u'ør'd(ə)nli, u'ør'd(ə)n(d)li] (ogs. skrevet uordenlig. *Leth. (1800). Drachm. STL. 97. jf. Lollo.). (penyd. d. s.) 1)* (uden for tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til bet. 2, nu l. br.) mods. ordentlig 1(2): uregelmæssig; afvigende (fra reglen, normen). da maatte Planeternes Hvirveler hvor de stødte sammen med Cometerens, bøyes, hvorved de fik en uordentlig Bevægelse. *Kraft. (K Selsk. Skr. III. 268).* Feberens uordentlige Kommen. *JBaden. DaL. Rippe- eller Strygfluglene, som til uordentlig Tid stryge om fra et Sted til et andet. CVHertel. C. 38. 2), mods. ordentlig 2. 2.1)*

(nu især med overgang til bet. 2.2) som ikke er af den rette, ordentlige art; (noget) ufuldkommen; ogs.: ikke bragt i ordnet tilstand; uordnet. Og har Riime-luften af alders tid klinged, omendsskint u-ordentlig . . hos de Snee-vaante Lapper. *Poul Ped. DP. (1937). 7.* Nogle korte og uordentlige Tanker kan jeg vel fremsætte; og det er alt hvad Læseren maae fordre af mig. *PAHeib. R. I. 32.* Moses har givet en uordentlig Samling af Bud, saaledes som de efter hans Erfaring ere faldne ham ind. *Horreb. II. 210. jf. Uorden 1.2: (han) er rød i Hovedet . . og varm af Mad og Vin . . skryder . . lidt uordentlig i Tungen (?: med usikker, lallende tunge). JVJens. LB. 173. 2.2)* (jf. ordentlig 2.1 slutn.) om en person(s) adfærd, virksomhed): som viser ell. vidner om mangel paa sans ell. respekt for god skik og orden, paa omhu, præcision, ordenssans olgn.; skødesløs; sjusket. en sjusket Sløie . . med Haaret i uordentlige Taver ned om Ørene. *Rahb. Tilsk. 1796. 751.* Hvad om de fik en Løgende, der var uordentlig med Betalingen, ja maaskee slet ikke betalte. *Tops. S. 172.* se meget uordentlig ud (i Dragt). *S&B.* Koreplanen var uordentlig lagt. *Jernbane T. 1/1934. 2. sp. 2. 2.3)* (jf. ordentlig 2.2; nu mindre br.) spec. om en person(s) adfærd, der er i uoverensstemmelse med (reglerne for) borgerlig orden ell. moral, sømmelighed, god tone: upassende; utilbørlig; usømmelig; spec.: udsøvende; usædelig. Meener din Slyngel, at det er sunt at føre et u-ordentlig Levnet, og gøre Nat til Dag? *Holb. Masc. II. 3. (man) gav i uordentlige Begierligheder Mandfolket meer Frihed end Kjønnen (?: kvinderne). Kraft. VF. 313.* hun havde hørt og dunkelt forstaaet nogle Yttringer og Antydninger . . om det uordentlige Liv, han havde ført i Hamborg. *Tops. J. 89.* enten saa sad jeg og gjorde Abe-kattestregere med dem, eller ogsaa brugte jeg „uordenlige“ Midler (?: trolddomsmidler) i min Baad. *Drachm. STL. 47. Uordentlighed, en. ft. -er. (især ♂) den tilstand ell. det forhold at være uordentlig; ogs.: noget, der er uordenligt. 1)* (jf. Uorden 1-2) til uordentlig 1 ell. (nu alm.) 2.1-2. da . . forhidser mand den (af podagra) angrebne Deel eller driver Vædskerne tilbage deri, hvilket forårsager mange Uordentligheder. *LTid. 1738. 46.* Uordentlighed i sine Sager. *JBaden. DaL. VSO. S&B. 2)* (nu mindre br.) til uordentlig 2.3: utilbørlighed; usømmelighed; uorden (3.2); spec.: udsøvelse olgn. *Visd. 14. 26 (Chr. VI; se u. Uorden 3.2).* Intet er forargeligere end at høre en Person, hvis Levnet er en Kiede af Uordentligheder, at catechisere. *Holb. Brv. 197. (han) foragter alle de Fruentimmere . . som han udvælger til Handlangere i sine Uordentligheder. TBruun. (Skuesp. I. 1. 61).* jeg vilde tale med Dem om . . den slæmme Uordenlighed, De har begaaet, — De veed, dette (?: et kærlighedsforhold) med Karen. *Jak Knu. LS. 49.*

-vis, adv. (sj.) paa uordenlig maade. Hvoraf kommer det vel, at De der gaae i Kirke uordentligvis først kommer der ved den Tid, da Præsten bestiger Prædikestolen. *Kierk. VII.417.*

U-ordning, en. flt. **-er**. (ænyd. d. s., sv. oordning, ty. unordnung; „obs.“ VSO.) **1)** (nu næppe i rigsspr.) d. s. s. Uorden 1(-2). Varmen og Kulden, som pleyer at forandre Uhrets gang, kand (ved dette nye ur) ey forårsage nogen U-ordning. *LTid.1723.413.* Den største Skyld (for legemets sygdomme) giver hand Saftene og de Uordninger, som komme for der ved. *smst.1743.366.* || (jf. Uorden 2) m. præp. i: (der) kom saa stor en Skræk udi Leopolds Leyer, at . . de udi . . U-ordning brød op. *Slange. ChrIV.530.* af Mangel paa en tilstrækkelig og ordentlig Fordielse . . geraade Mavnen og Tarmene i Uordning. *BGBaumgarten. Lægebog for Modre. (1789).32.* || jf. Kasdesorder: et Udvalg af smukke begyndte Brodeer-Arbeider med alt Tilbehør, saasom: Pibebrætter, Uordningskurve (o: til afjald olgn., som kan fremkalde uorden). *Bornholms Avis. 21.1844.4.sp.2.* **2)** † d. s. s. Uorden 3(1). Slig Uskik og Uordning heretter at forekomme. *MR.1706.131.* (de) takkede . . for dend tilsagde Forandring og Forbedring paa de saa vel udi de Geystlige, som de Verdslige Sager indsnegne Misbruge og Uordninger. *Slange. ChrIV.683.* Samme Aar bleve af Kongl. Majest. hidsendte Commissarier . . adskillige Uordninger at neddempe og nogen Irring mellem Øvrigheden og Landskabet at billege. *Thurah. B.234.* **-organiseret**, part. adj. **1)** til organisere 2. den sløve, uorganiserede Hob. *Cit.1873. (Brandes. Br.I.293).* || spec. (jf. organisere 2.2 slutn.; faql.): som ikke er medlem af en (arbejder-)organisation. *Bl&T.* uorganiseret arbejdskraft. *Gersov. KL.244.* Man kunde risikere, at Haandværkerne . . nægtede at arbejde sammen med en uorganiseret Mand. *Kirk.D.186.* **2)** (naturv., l. br.) til organisere 3: uorganisk (2). de organiserede Væsener . . bestaa af Kulstofforbindelser (og Vand), medens den organiserede Verden væsentlig bestaar af de øvrige Grundstoffer og deres Forbindelser. *MøllH.VI.367.* **-organisk**, adj. **1)** (o ell. faql.) ikke levende organisme(s funktioner ell. organer); livløs, uorganiske Kræfter. *GForchh. DG.7* (jf. organisk 1). den uorganiske Natur (jf. I. Natur 4.2). *OpfB. VI.6.* jf.: Hun trak en stor, flad Pakke frem under Kaaben. Hun blev en Smule mindre uførmelig, efter at hendes Figur havde mistet dette uorganiske Tillæg. *Schand. AE.241.* || (jf. organisk 4) overf. uorganiske lydformer. *UnivBl.I.1. Brøndum-Nielsen. SF. I17. 2)* (kem.) mods. organisk 3. de uorganiske Stoffer. *Sal.X.368.* de uorganiske Syrer eller Mineralsyrene. *VareL.*834.* den uorganiske Kemi om-

handler de Stoffer, som udgøre Bestanddelene af den livløse Natur. *Sal.X.364.* Lærebog i uorganisk Kemi. *EBüilmann. (bogtitel. 1914).* **-overens**, adv. (ikke i alm. rigsspr.) i forb. komme uoverens, (jf. komme overens u. overens 1(2)) blive ell. være uenig(e). De kom hurtigt uoverens. *DagNyh. 15.1922.2.sp.3.* **-overensstemmelse**, en. [uouærle'nisdæm'ølse, ogs. uouæren'sdæm'ølse] flt. **-r**. (især o) om (absolut) mangel paa overensstemmelse (2); ogs. om hertil svarende sag, punkt, forhold. *Moth.S786.* naar man confererer Ctesiaë Historie . . med de Græske, synes det at være differente Historier, saasom der er U-overensstemmelse baade udi Tiden, udi Regenternes Bedrifter og deres Navne. *Holb.MTkr.524.* Opnaaes da ei heller Enighed (o: om et lovforslag), skal . . et Udvalg (afgive) Betænkning over Uoverensstemmelseerne. *Grundl. (1849).§57.* Han opdagede en Uoverensstemmelse mellem Copien og Originalen. *VSO.* den dybe Uoverensstemmelse i Livssyn, der skiller mig fra din Fader. *Pont.LP.VIII.239.* sindenes (*NMøll. VLitt.II.688*) ell. (alm.) gemytternes uoverensstemmelse, spec. m. h. t. ægtefæller (som skilsmissegrund olgn.). separation paa grund af gemytternes uoverensstemmelse. *AnkerLars.VS.194. Personalhist.T.1940.158.* **-overensstemmende**, part. adj. [uouærle'nisdæm'øna, l. br. uouæren'sdæm'øna] (ænyd. d. s.; især o) *Schousballe. Saxo. 437.* Theaterdirektionen vilde ikke tillade (tragedien) som uoverensstemmende med Tidens Fordringer. *Cit.1867. (BalthBang.S.131).* Den (med et tilbud) uoverensstemmende Accept anses . . som Afslag. *Lassen.AO.351.* **-overgaaelig**, adj. [uouær'gã'øli] (jf. -opnaelig (2 slutn.)) som ikke kan overgaaes (3); uovertræffelig. (især om kunstnerisk mesterskab). i de tvende Breve, Overdaadighedsforordningen, (har Pram) givet os et uovergaaeligt og vel ikke saa let opnaeligt Myster. *Rahb.LB.II.488.* Palnatoke . . fremstilles af Saxo som en uovergaaelig Mester i Skieløben og Bueskydning. *Blich. (1920).X.12. (del Sartos)* beundringsværdige, uovergaaelige Herredømme over Form og Farve. *JLange.II.120.* hvor (Johs. V. Jensen) er bedst, giver han noget, som er tilgavnns godt, stundom uovergaaeligt godt. *Rode.R.147.* **-overgaaet**, part. adj. (ænyd. uovergangen) ikke overgaaet (3); uovertruffen. (især om kunstnerisk mesterskab). Ingen forstaaer bedre end (Fiesole) at lade den paradisiske Fred lyse frem gjennem de Saliges Aasyn og Blik . . I denne Henseende staaer han næsten uovergaaet. *Hauch. MfU.309.* skjemtsonne Rimbreve, en Digtart, hvori Baggesen er uovergaaet. *Arentzen. BO.I.25. (l. br.) om noget dadelværdigt, uheldigt: et Ægteskab (o: Chr.VII's), der var ulykkeligt som faa, og som endte med en uovergaaet Skandale. HEFriis. DetOldenburgskeKongehus'*

*Hist. II. (1902). 221. -overkommelig, adj. 1) (sj.) i egl. (stedlig) bet., til overkomme 1 ell. komme over (III.3.2): ikke til at komme over. (maa) Herskerens Sikkerhed . . grunde sin Throne paa Overmagt . . omgrøfte den med uoverkommelige Afgrunde? *Rahb. Tilsk. 1807. 13. (hunnerne)* nissede nu længe om mellem Moradserne paa hin Side det Asovsk Hav, som de holdt for uoverkommeligt. *Grundtv. HV. II. 82.* adskilt fra ham ved et uoverkommeligt Rum. *GFerry. Guld-sogerne. (overs. 1852). 232. jf. bet. 3:* Der var en næsten uoverkommelig Kontrast imellem denne barnagtigt vaasende Ægtepeter og saa Manden inde fra Studerekamret. *JakKnu. G. 232. 2) (uden for tilfælde, der ogs. kan opfattes som særlig anv. af bet. 3, nu mindre br.) til overkomme 2: ikke overkommelig (1); ikke til at faa (skaffe sig, købe). Den Bog er uoverkommelig. VSO. *TroelsL. II. 137. 3) til overkomme 5, om hindring, vanskelighed, opgave, økonomisk ydelse olgn.: ikke overkommelig (2). Alt . . synes . . den Efterladne uopnaeligt og uoverkommeligt. Mynst. Tale. (1838). II. Var ikke Værket uoverkommeligt? Var det ikke latterligt for en enkelt Mand at stille sig en saa kæmpemæssig Opgave? Schand. TF. II. 392. Vi kender Alle Taksigelsen pr. Avis: „Da det vilde være uoverkommeligt at takke hver Enkelt“ — o. s. v. EGad. TT. 130. nogle faa Tusind Kroner . . var (ikke) nogen uoverkommelig Sum. *AaDons. MV. 20. jf. Uoverkommelighed. S&B. Opgavens Uoverkommelighed. Hans Povls. HF. 82. om uoverkommelig opgave olgn.: Han sér kun Teoriene, de praktiske Uoverkommeligheder eksisterer ikke for ham. Frejlif Olsen. Danske Socialister. (1892). 28. -overlagt, part. adj. (især $\mathbb{W}$) om handling, ytring: som ikke er (forud) overlagt, udføres ell. fremføres uden (foregaaende) overlæg; især (jf. uovervejet) med forestilling om overikelse, mangel paa betænksomhed. *vAph. (1759).* En uoverlagt Gierning . . er den, hvis Følger man kun utydelig haver forudset. *Norreg. Naturr. 24.* Greven er en sindig og klog Mand, han vil intet uoverlagt foretage sig. *Jacobi. (Skuesp. IV. 227).* *Et Ord uoverlagt af Vennemund | Fornærmer kun en kold, indsnerpet Sial. *Oehl. VII. 15.* en Forpligtelse, hun har paataget sig ved et uoverlagt (1871: ubetænksomt) Ord. *4 Mos. 30. 7 (1931).* Under disse for vort Fædreland saa alvorlige Forhold (kan) enhver uoverlagt Handling eller Ytring . . have de alvorligste Følger. *Kundg. Nr. 154 1/4 1940.* uoverlagt manddrab, se Manddrab. -overselig, adj. (jf. uafselig; nu sj., jf. MO.) ikke overselig (1); uoverskuelig. 1) til overse 1.1. en viid yndig Udsigt, der tilsidst taber sig uoverseelig for mig i denne reene Luft. *Birch. II. 30.* Bjergryggen selv (er) et uoverseeligt Iishav. *HE Saabye. Brudstykker af en Dagbog. (1816). I.* Landet høinede sig meer og meer, med brune,****

uoverseelige Høie. *HCAnd. OT. I. 408.* om stor (menneske)skare; *Schalderm. CN. 163.* Toldboden og Langelinie . . vare besatte af en uoverseelig Menneskemasse. *JHLorck. Skumlerier fra Krigens Tid. I. (1851). 5. 2) til overse 1.2. en Materie, der, naar man først faaer den at see fra det rette Synspunkt, er uoverseelig. *F Guldb. (Rahb. Tilsk. 1797. 102).* Heib. *Pros. II. 396.* om langt tidsrum: Herrens Forjættelse (om sin genkomst) antyder Noget, som skal skee i Fremtiden, men . . det sammenfatter, hvad der maaskee skal udvikle sig giennem uoverseelige Tider. *Mynst. Betr. II. 407. smst. 361.* om stor mængde, stort antal: Antallet af (astronomiens) nøie bestemte og indtræffende Forudsigelser er uoverseeligt. *Ørst. I. 131. $\mathbb{W}$ -overskridelig, adj. om grænse, skel olgn.: som ikke kan overskrides. 1) i egl. (stedlig) bet., til overskride 1.2. Jeg drømte om Himlen og vaagnede foran en dyb og uoverskridelig Afgrund. *Etlar. DV. 291. billedl.: Rowel. Br. 603. 2) overf., til overskride 2.1. (jeg) veed hvad der, trods alle tilladelige Udvidelser af Sphæren, hvori Tragedien bevæger sig, maa være og blive dens uoverskridelige Grænse. *Bagges. DV XII. 105. Job. 14.5 (1931).* -overskuelig, adj. (jf. uoverselig; især $\mathbb{W}$) som ikke kan overskues (II.1), ikke (let) er til at overse. *Amborg. 1) til overskue 1.1. 1.) i egl. bet., om (vidtstrakt ell. af højdedrag olgn. delvis skjult) stedligt omraade. Vore Vinduer aabnede os en viid Udsigt til en grøn, uoverskuelig Egn. *Thiele. Breve. 128.* Paa høje Fløj var Terrænet saa uoverskueligt og vanskeligt, at man . . stundom slet ikke saa Fjenden. *Mil Tidsskr. 1905. 38. 1.2) (med delvis afsvækket bet.; jf. bet. 2.2 og endeløs 2) om (stor, talløs) menneskeskare olgn. Udenfor strømmede Menneskemængden . . uoverskuelig, uendelig. *Goldschm. NSU. VII. 238.* 70,000 unge bevæbnede Mænd togede i en uoverskuelig Skare ad Vejen mellem Neapel og Rom. *Tilsk. 1926. I. 101. jf. bet. 2:* De gaar . . ud (i livet) fra det varme, dybtfølte Venskabs snevre Kreds til det kolde, fortærende Fjendskabs vide Uoverskuelighed. *Oversk. EV. 67. 2) til overskue 1.2: som man ikke kan overse (1.2), faa overblik over; hvis art (omfang, grænser) man ikke (klart) kan opfatte ell. skønne over. 2.1) om noget indviklet, uklart, meget omfattende olgn. S&B. den uoverskuelige Tilværelse, som Tanken aabner for os. *Hoffd. DF. 160.* opstillingen (af regnskabet), fremstillingen (af emnet) er saa uoverskuelig | med overgang til bet. 2.2: følgerne ell. konsekvenserne er uoverskuelige | *D&H. jf.: Man venter Krigen i al dens Uoverskuelighed. *Pol. 1940. 8. sp. 4. 2.2) (med delvis afsvækket bet.; jf. bet. 1.2) om forhold, som man paa grund af dets udstækning, omfang olgn. ikke kan overse ell. beregne; ogs. med (rent) forsterkende betydning: uendelig (stor); umaadelig (stor). Humanismens Be-********

tydning . . er uoverskuelig. *OFriis.Litt.224.*
 || *spec. (jf. overskuelig slutn.) m. h. t. (kom-*
mande) tidsrum, som man ikke kan se ell.
tænke sig ende paa. (den akademiske) Dan-
nelse (vil) endnu i en uoverskuelig Frem-
tid . . have Kurs i Samfundet. Schand.AE.
123. denne tilstand vil nok vare ved i
 uoverskuelig(e) tid(er) | **u-overstige-**
lig, adj. [uouar'sdi'qæli] **1)** til overstige
 1.1, især om bjerg, mur olgn. *vAph.(1764).* 10
 *en Flod . . med uoverstigelig Dybhed Veien
 ham afskiær. *Storm.Br.22. uoverstigelige Fiel-*
de. Rahb.Tilsk.1808.771. et gothisk Fange-
taarn . . omgivet af en steil Klippemur og
dybe uoverstigelige Grave. Ing.EF.II.116.
VSO. || (jf. bet. 2) billedl. jeg vender ikke
mere tilbage til Klosteret . . jeg vil reise en
uoverstigelig Muur imellem mig og Klosteret.
Heib.KM.41. der er en uoverstigelig Kløft
mellem hendes og mit Dannelsenstrin. Erl
Krist.NS.80. 2) overf., til overstige 2, om
vanskelighed olgn.: uovervindelig. Bagges.L.
I.XIX (se u. Hindring 2.1). Alt som Tiden
gik, forvandlede imidlertid disse Myg sig til
Elefanter, til uoverstigelige Vanske-
ligheder. Kierk.I.218. BilleskovJ.H.I.33. u-
oversættelig, adj. (l. br. -oversættelig.
vAph.(1759). JVJens.Hamlet.(1924).26. om
ord, udtryk, litterært arbejde: som ikke (paa
tilfredsstillende maade) kan oversættes (6)
 30 *(især: p. gr. af sprogform, hvortil nøjagtigt*
modsvarende udtryk ikke (kan) findes i
oversættelsesproget). det af Prof. C. Cramer,
som uoversætteligt (v: uforstaaeligt), op-
givne Sted i (Ewalds) Fiskerne. Rahb.Stiil.
28. uoversættelige Udtryk og Vendinger. PE
Müll.Isl.29. (Baggesens) Rumbreve er . .
uoversættelige i ethvert fremmedt Sprog.
Molb.NTidsskr.I.209. En stor Lyriker er
uoversættelig, selv om han nu og da bliver
 40 *oversat. Brandes.III.118. -overtalelig,*
adj. (nu sj.) som ikke (let) kan overtales (1),
ikke vil lade sig overtale; spec.: ubønhørlig.
Moth.T43. den blinde, den haarde, den
uovertalelige Skæbne. Eilsch.Philhist.59. saa
godgjørende, som han var imod Arbeideren,
saa uovertalelig var han tillige til at udgive
noget til Losgiengere. Mall.SgH.636. jeg (bad
om tilladelse til) at komme til min saa længe
savnede Ægtemand, men Lord M. var uover-
 50 *talelig. Gylb.IV.155. Ing.L.II.109. u-over-*
truffen, part. adj. ikke overtruffen (se
overtræffe 1); uovergaaet. S&B. en Frokost,
der i Omfang, Soliditet og Kvalitet staar
uovertruffen blandt mine kulinariske Erin-
dringer. JesperEw.K.87. de faa, men fuldt
virkende Farver, saa uovertruffet enkelt
 60 *sammenstillet. Fort Nut. XIII.201. -over-*
trædelig, adj. [uouar'træ'dæli] **(nu sj.)**
som ikke bør ell. maa overtrædes. 1) til over-
træde 5.1(-2); jf.: Det overlades (i Eng-
land) til Domstolene at forsøre den hjem-
lige Dørtærskels Uovertrædelighed. Pol.
 25/1947.6.sp.2. **2) til overtræde 5.3, om pligt,**

lov, bud: ufravigelig. den Forargelighed, som
 den retskafne Christne anseer for en uover-
 trædelig Pligt. *Wand.Mindesm.I.334. Love*
som vor Siel saa uovertrædeligt maae følge.
Johs.Boye.II.3. VSO. -overtræffelig,
adj. [uouar'træ'fæli] (især u) som ikke kan
overtræffes (1); uovergaaelig. vAph.(1764).
hendes Kaffe var uovertræffelig. PWorm.De
Fornuftige.I.(1857).104. som Historielær-
inde (var hun) paa sin Vis uovertræffelig.
KvBl.2/1913.1.sp.2. -overvejet, part. adj.
(jf. uvejet; især u) ikke (vel) overvejet;
uoverlagt. (især om ytring). vAph.(1764).
flygtige og u-overvejede Indfald er oftest
. . ikke tryggere end Drømme. Høysg.IPr.6.
De kan ikke tilskrive det . . Barndommens
uovervejede (Brandes.E.142: ureflecterede)
Indtryk. Brandes.IV.104. S. har maaske, i et
Øjebliks Ophidselse, anvendt uovervejede
 Udtryk mod Betjenten. *Howalt.S.18.*

uovervindelig, adj. [uouar'væn'æli]
adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (Suhm.II.58.
jf. (arkais.) som attrib. adj.: en naturlig
og uovervindelig Attraktion. JPJac.I.303).
(ænyd. glæd. d. s.; jf. ubesejrelig; især u)
som ikke kan overvindes (II.1).

1) (jf. uimodstaaelig) til II. overvinde
 1.2, med forestilling om forholdet ml. mod-
 staaende (kæmpende) parter. Herrel du er
 stor og herlig, vidunderlig i Styrke og uover-
 vindelig. *Jud.16.16. Holb.Ul.I.8 (se u. løve-*
hjetet). Stormægtigste Aller-u-overvinde-
ligste Keyser. Tychon.AB.232. naar han vilde
føre dem, troede de sig uovervindelige.
Wand.Mindesm.I.139. uovervindelige kri-
gere. AOlr.DH.I.212. den uovervindelige
armada, se Armada. (jf. bet. 2) uegl.: med
en kæmpende og uovervindelig (v: ukuelig)
Høiyhed, gik hun hen til mit Leye. Ew.(1914).
IV.292. *Kære Veninde, kom an i din Be-
væbning, | ryk ud imod mig med din uover-
vindelige Mund, | dine farlige Lænder, dine
Øjnes Baghold. JVJens.Di.60. || (nu mindre
br.) om fæstning olgn.: uindtagelig. Chitor
(var) Hovedstaden, som holdtes da u-over-
vindelig udi Indien. Holb.Hh.I.213. S&B. ||
hertil: Uovervindelighed. vAph.(1759).
Zeus selv, med Tordenkilen i sin Kappes
Folder, kunde ikke have givet Indtryk af
 mere knusende Uovervindelighed. *IsakDin.*
FF.57.

2) til II. overvinde 1.3. || om hindring,
 vanskelighed olgn. en u-overvindelig Vanske-
 lighed. *Holb.Ep.IV.482. Høysg.IPr.II. hendes*
Løfte gjorde en uovervindelig Hindring.
Suhm.(SkVid.XII.116). Arbejdet . . maatte
paa Grund af uovervindelige Vanskeligheder
. . opgives. OpfB.II.104. Kong Valdemar
skulde drage paa Korstog . . og hindredes
han ved Død eller anden uovervindelig Aar-
sag, skulde han betale 20000 Mark Sølv.
DanmRigHist.I.769. || (nu sj.) om arbejde:
uoverkommelig. deres Evne var altfor svag
 til at overkomme dette uovervindelige Ar-

bejde. *JySaml. 5R. VII. 163.* || (nu sj.) om skade: *ubodelig*. Ulykke og u-overvindelig Skade. *Slange. ChrIV. 1165.* || om drift, stærk følelse *olgn., især afskyt, lede*. man finder ikke alleens hos polerede, men endogsaa hos grove og barbariske Folk . . en u-overvindelig Afskye for . . Ægteskab mellem Forældre og Børn. *Hob. NF. (1728). 32.* hvor ofte føler ikke de Klogeste iblant Menneskene en u-overvindelig Tvivl ved at vælge de Midler, som tiene til deres egen Nytte? *J. Sneed. VII. 6.* *jeg forskød dig. | Hvor heldigt, at du . . samtidigt | ytrede en uovervindelig Lede for mig. *JV. Jens. Di. 56.* han (var) blevet uovervindelig søvniq. *Jørgen Niels. FL. 48.* || (nu næppe br.) om mening, paastand: *uimodsigelig; uomstødelig*. Mange Meeninger, som i Begyndelsen have været holdne vanskabte og daarlige, passere nu for u-overvindelige Sandheder. *Hob. Ep. I. 369.* At det ene passer sig til det andet . . viser uovervindelig, at et eeneste nødvendigt Væsen . . maa være til. *Suhm. II. 58.* Dalberg havde en Mening . . som maatte synes ham at faae Uovervindelighed derved, at den blev istemt af saa Mange. *Goldschm. Hjl. II. 773.* || (jur., foræld.) om *uvidenhed olgn., mods. overvindelig 2.* *Eilsch. Term. 29.* *Nørreg. Privatr. IV. 15.*

U **u-overvunden**, part. adj. især til II. overvinde 1.2, om person, hær, som ikke (ved en vis lejlighed ell. overhovedet, nogen- sinde) er (bleven) overvunden; ubesejret. *Moth. V. 195.* *Du er . . den Uovervundne i L'homme. *FGuldb. S. 54.* den uovervundne Hær. *Frisch. PE. 124.* || spec. i forb. som dø uovervunden *olgn. (da)* Epaminondas . . havde hørt sine Landsmænds Seier, udbrod han: Jeg døer glad thi Jeg døer uovervunden! *HA. Kofod. Verdens-Historie. (1813). 63.* *Aolr. DH. II. 315.* til II. overvinde 1.4: *Jeg tror paa, at der findes | en Gud (som vil lønne) dig . . | fordi du holdt dig selv i Hævd . . | fordi uovervunden | du vandrer ud af Livets Port. *Stuck. S. 124.* U **-paaagtet**, part. adj. som man ikke agter paa, skænker opmærksomhed ell. lægger mærke til. i et upaaagtet Øjeblik. *Halleby. 24.* i Rigsarkivet, i en Pakke, hvor det slet ikke hørte hjemme, fandt han et hidtil upaaagtet Pergamentsbrev. *AFang. R. I. 122.* || især som præd. ell. appos. Paulus's Afskedsord . . fore upaaagtede ud i det tomme Rum. *VThist. (Gæa. 1847. 227).* Han kunde . . drage noget for Lyset, han hidtil havde ladet upåagtet. *Blaum. Sk. 90.* havde (man ikke) kunnet se, at der var noget i Vejen, saa vilde det være gaaet temmelig upaaagtet hen. *Vollquartz. P. 33.* Hr. L. . . synker tilbage i den Upaaagtedethed, som tjener ham bedst. *DagNyh. 1911. B. I. sp. 3.* **-paaankelig**, adj. 1) (nu næppe br.) som der ingen grund er til at besvære sig over; *upaaklagelig*. Hyrdehuset . . holder hver mand ved lige, og hver sin part deraf . .

forsvarlig og upåankelig. *Cit. 1758. (Vider. II. 453).* (Jesus) leed (for) at fremstille eder for sig selv hellige og dadelfrie og upaaankelige. *Col. I. 22 (OGuldb.). 2)* (jur.) om dom: inappellabel. en saadan indgaaet For- ening (skal) have samme Kraft og Virkning, som en usvækkelig og upaaankelig Dom. *Forordn. 1917. 1795. §43. (en)* upaaankelig Lands- rets- eller Underrettsdom. *Jur. Formularbog. * 794.* **-paaanket**, part. adj. (ænyd. d. s.; nu l. br.) som der ikke er rejst anke, paatale imod. beholde Pantet Upaaanket. *DL. 5—7—2.* min lovlige Adkomst, og upaa- ankede ældgamle Borger-Ret. *Hob. Ep. III. 301.* *hvad han (o: gud) byder og tillader, | Bør det ei upaaanket skee? *Ev. (1914). III. 191.* naar De havde seet og upaaanket prøvet Kiolen. *H. Cand. BCÆ. I. 263. jf.:* en Stræben efter Borgerlig Retfærdighed og et upaaanket Røgte. *E. Pont. (K. Selsk. Skr. II. 128).* **-paa- kald(e)t**, part. adj. (U, l. br.) som man ikke har paakaldt (3) ell. bedt om; ogs. m. overgang til bet.: *upaakrævet*. en af de lige- saa hyppige som upaaakaldte Ideassocia- tioner. *PHans. KK. 273.* de to Skuespillers Vægning (o: ved at spille et bestemt teater- stykke) var sket af Omsorg for min Digter- ære. — Hvor ophøjet og hvor upaaakaldt! *E. Christians. NT. 408.* upaaakaldet: *S&B. H. Briz. AP. III. 193.* **-paaklagelig**, adj. adv. d. s. ell. -t ell. (-) -en (Cit. 1701 og 1717. (Kbh. Dipl. VII. 649. VIII. 415)). (jf. -be- klagelig 1, -paaankelig) som ikke giver grund til klage; som der ikke med rette kan klages over. Hør, jeg forretter jo mit Embede u-paaklageligt. *Hob. Er. IV. 2.* „hvordan Lev- net fører jeg?“ — „O et meget got og upaaklageligt.“ *Lodde. (Skuesp. IV. 272).* Rektor (skrev) i min Karakterbog . . i Opførsels- rubriken: Hans Opførsel i Skoletimerne har i det Hele været upaaklagelig. *Schand. O. I. 90.* Maden var upaaklagelig. *Bergström. KD. 33.* hun passer sit Arbejde upaaklageligt. *Soya. HF. 6.* **-paaklaget**, part. adj. (nu sj.) *upaatalt; upaaanket*. *Moth. K. 123.* dette kunde Chur-Fyrsten . . ikke lade u-paaklaget. *Slange. ChrIV. 627.* han havde besiddet (jorden) upåklaget i 3 år. *Dahlerup. Jyskelov. (1919). 109.* **-paaklædt**, part. adj. nogen ell. (især) kun delvis *paaklædt*. *Upaaklædt. v. Aph. (1764).* *Naar upaaklædt jeg sidder ved mit Bord, | Og mellem Foliaenter nysler. *Bagges. SV. 86.* Naar V. kom fra kontoret, fandt han hende mere eller mindre upaaklædt. *Horlyk. UT. 173.* Synet af Pigen's Upaaklædthed fyldte hende med Væmmelse. *Gyr. Lemche. T. I. 120. jf.:* (han) viste sig aldrig inde i Stuen i Underbukser eller anden Upaaklædthed. *Hjemmet. 1912. 1934. 68. sp. 2.* **-paakrævet**, part. adj. (især U; i D&H. angivet som no.) ikke udkrævet, nødvendiggjort (især: af for- holdene). (en) aaben Plads er ganske upaa- krævet her, hvor man har Højbroplads . . i nærmeste Nærhed. *Riget. 1913. 6. sp. 6.*

Den sære strengende Behandling i Figureerne synes upaakrævet. *K.Mads. Skagens Malere. (1929). 171.* Den Tjenestemand, som ud over, hvad der fulgte af uravrigelig Instruks for paagældende Embede, har ydet Besættelsesmagten en upaakrævet og ikke uvæsentlig Hjælp, straffes med Fængsel. *LovNr. 259^v. 1945. §11.* **-paalidelig**, *adj.* som man ikke kan stole paa; med hvis korrekte optræden ell. bestandighed, stabilitet man ikke kan regne; om person ofte spec.: værlig, tilbøjelig til at lyve ell. fare med løs snak oln. saa roos-værdigt, som den gode Mands Forsæt var, til at stifte Fred og Enighed . . saa u-vis og u-paalidelig stuntes dem Fremgangen at vilde blifve. *Slange. ChrIV. 979.* en reen udvortes og tillige upaalidelig Grund til nogen Menings Antagelse. *Ørst. IX. 37.* Mit højt upaalidelige Helbred. *Drachm. (Brandes. Br. III. 99).* et Par store, vandblaa, upaalidelige Øjne. *Wied. Fæd. 17.* Et Par Gange havde han besøgt hende, men var nu ganske udeblevet, trods Aftale — Aa, han var nok en upaalidelig Herre. *CE Sim. 37.* Vejret var upaalideligt. *EBertels. MH. 38.* || *hertil: Upaalidelighed. Amberg. (han)* var noget lune-fuld og uberegnelig, mistede aldrig en ung Students elskværdige Upaalidelighed. *Schand. O. I. 177.* Klimaets Upaalidelighed. *PHans. KK. 45.* **-paaregnelig**, *adj.* (nu især især.) som man ikke kan regne med paa forhaand, forudsætte, forudse. saafremt ingen uventet Begivenhed . . skaffer os enten en upaaregnelig Udsættelse eller en anden upaaregneligere Afgjørelse. *Fædrel. 19^v. 1860. I. sp. 2. Bøgh. JT. 266.* Følger, der var upaaregnelige ved Aftalens Indgaelse. *Henry Using. Obligationsret. Alm. Del. (1946). 164.* || (sj.) om person: uberegnelig. (en) Erindring drejer sig om et Træk af . . den upaaregnelige Gudinde Nemesis. *Bøgh. E. 356.* **-paaset**, *part. adj.* (jf. -beset; nu sj.) som man ikke har taget i øjesyn, været vidne til, kontrolleret ell. inspiceret. *vAph. (1764).* saa maa jeg spørge den Talende: er Du da Hvede (i modsætning til klinte)? Og upaaset tør jeg nok sige det, den saaledes Talende er ikke mere sand Christendom end jeg er. *Kærk. XII. 474 (jf. smst. XIII. 417).* En upaaset Misbrug. *VSO.* **-paatalt**, *part. adj.* som ikke er blevet paatalt (2.2); som der ikke er protesteret, gjort indsigelse mod. (kongen) giftede sig med en Nonne . . Denne Gierning blev ikke allene u-paatalt; Men Geistligheden var . . fornøyd med ham. *Holb. Kh. 672.* 200 Aars rolig og u-paatalte Hæfd. *Slange. ChrIV. 221.* man (kan) i Danmark . . komme i Tugthuset for om en fremmed Regering at meddele en ordret Oversættelse af hvad der upaatalt er sagt i vedkommende Lands egne Blade. *Lehm. III. 94.* det, som finder Sted nu, upaatalt af Rigsdagen. *CGAndræ's Taler. II. (udg. 1934). 86.* || *oftest i forb. (lade) gaa upaatalt hen († bort. Schousbølle. Saxo. 323) ell.*

† lade forbigaa upaatalt. dersom de Kongens Befalningers, eller Lovens, Overtrædelse tre Uger Upaatalt lade forbigaa, efter at det dem vitterligt været haver. *DL. 3—4—6.* hvorfør skal denne Adfærd gaae upaatalt hen! *Brandes. Br. I. 11. JakKnu. LU. 103.* **-paatvivlelig**, *adj.* (nu ikke i rigsspr. -paatvilelig. *LTid. 1731. 562. Nyerup. LittM. 388).* *adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (vAph. (1759). PAHeib. Sk. I. 99. JakKnu. CD. 31).* (jf. uomtvivlelig, utvivlelig; nu l. br.) som ikke kan drages i tvivl; som der ingen grund er til at tvivle om; sikker; uomtvivlelig; utvivlsom. *Den upaatvivlelige Jordens Gud. *Bagges. Ep. 309.* det er en upaatvivlelig Sandhed, at man altid virkeligen er det, som man har Løn for at være. *PAHeib. R. I. 139.* Naa, hun holder da sin Skønhed for en upaatvivlelig Ting, tænker han og bliver igen ked af hende. *AHenningens. BM. 126.* især som *adv.:* *Moth. T235.* Ferdinand . . er hans nærmeste Paarørende, og upaatvivlelig hans eneste Arving. *Heib. Poet. VII. 51.* Jonas er druknet; og han vilde upaatvivlelig . . være druknet, selv om han havde været Profet. *Drachm. VI. 420.* **-paatænkt**, *part. adj.* (nu næppe br.) som man ikke har tænkt paa, haft i tankerne. *Moth. T78.* Imidlertid har B. siddet hen i sin forige Forvaring i Castellet, ligesom upaatænkt, indtil nu for en 14 Dage siden, da Greve Danneskiold besøgte ham i Arresten. *Gram. Breve. 110.* Alt dette maatte, foruden meget her upaatænkt, tages i Betragtning. *Ørst. III. 190.* **-paavirkelig**, *adj.* (især $\varnothing$). Affekter . . kunne vidne om, at der i Sindet bor en Kraft, Dybde og Modtagelighed for Indtryk, som danner en heldig Modsætning til sløve og upaavirkelige Naturer. *SHeegaard. O. 1 (1880). 152.* den hele salomonske Familjes upaavirkelige Ensidighed og Snerighed i Livsopfattelsen. *Pont. LP. V. 173.* Kapellanen er ingenlunde upaavirkelig af jordisk Mamon. *E. Erichs. Doktorens Jul. (1920). 91.* (han er) upaavirkelig for Modgang. *Billeskov. J. H. II. 53.* det er ogsaa den Enkelte muligt, at høre sig til Upaavirkelighed af de nationale Phraser. *F. Dreier. FF. 35. JohsWulff. FA. 144.* **-paavirket**, *part. adj.* (især $\varnothing$). S&B. De maa være fri og upaavirket for at faa Tillid til Dem selv. *GyrLemche. FS. 392.* Med lidt forstyrret Puls, og ikke upaavirket af Whiskyen . . kom Doktoren ned i sin Kahyt. *JVJens. RF. 129.* pigebarnet (der „siddet efter“) sad upaavirket af situationens alvor. *Gersov. KL. 66.* i absolut anv. især: uanfægtet (af situationen) ell. ikke paavirket af spiritus. || *hertil: Paa den ene Side (finder man hos Plato) en moralsk Fasted . . paa den anden Side Upaavirket af et (sek-suelt) Forhold, som faar det til at vende sig i de fleste. Sv Claus. ER. 75.* $\varnothing$ **-paavise-lig**, *adj.* (sj. -paavislig. jf. Larsen.). Det er upaaviseligt at ved Affattelsen af Jydske

Lov andre end Jyder have været virksomme. *Johs Steenstr. (Hist Tidsskr. 10R. III. 18)*. Ad mange, nu upaaviselige Veje er Eventyr-Motiver strømmet ind i Folkeviserne. *OFriis. Litt. 119*. **-par**, et. *især brugt som adj., undertiden m. fl. og best. f. -par(r)e (Moth. 1. U189. jf. VSO.)*. (sv. opar, adj., no. upar, nt. unpaar; jf. I. Par 1.3; *sdjy. ell. no. (jf. S&B. Larsen.) ulige (antial); umage; uparret. (man undgaar at beskadige de opfiskede muslinger, østers olgn.)* for at Skallene ikke skal skilles ad og blive upar. *vAph. Nath. VII. 223*. disse Egs Tal er altid upar; de (o: nogle frben) lægge fra tretten til fem og tyve. *smst. II. 349. Feilb. (lege) par eller upar, se I. Par 1.3. -parlamentarisk, adj. i Stedet for Sagen om Gagetillæg og Embedsmænds Trang, der er paa Dagsordenen, give de (o: tre politiske talere) sig aldeles uparlementarisk til at tale om hans utilfredsstillede Trang til at prædike. Goldschm. II. 328*. en uparlamentarisk Regering. *D&H.* || *især svarende til parlamentarisk slutn. den meget uparlamentariske Benævnelse „dundrende Løgn“. Goldschm. (Borchsen. HI. 42)*. et uparlamentarisk Udtryk. *D&H.* Skældsord og anden uparlamentarisk Tale. *CSPet. Litt. 908. -parret, part. adj. (ænyd. d. s. (i bet. 2)) 1) (i rigsspr. især naturv.) om ting (især dele af dyr ell. planter): som ikke forekommer parvis; som forekommer i et ulige antal, er umage. når ù-måge er det samme som ù-pærrer eller ilde-passed til noget andet. Høysg. AG. 119. Uparrede Handsker. MO. paa Island ser man hyppig Væddere med 6 eller med uparrede Horn, 3 eller 5. BMoll. DyL. I. 223. det stærkt udviklede, uparrede Blad i Blosterets inderste Kred (hos orkideerne). Warm. Bot. 705. de uparrede Finner (o: hos fiskene). Boas. Zool. 476. Feilb. || hertil: **uparret-finnet** (bot., foræld., om blad: uligefinnet. Tychsen. A. I. 111. Drejer. Bot. Term. 40). **-taæet** (zool., i forb. uparrettaæede hovdyr ell. (substantivisk) (de) uparrettaæede, de ægte hovdyr, *Perissodactyla*, med oftest 3 ell. 1 taa. Brehm. DL. I. 368. Boas. Zool. 638). **2) om dyr: som ikke er blevet parret (med hinanden, med individer af modsat køn); (nu kun spøg.) om person: som ikke har højt kønslig omgang med en person af det andet køn; uberart, ugjft olgn. *hun vilde døe | Om ey en Nonne, dog en Møe | U-parret, ja god Morgen! Wadsk. 34. Men det ligner ingenting at lade Pigebarnet sidde der uparret sine bedste Aar. Bang. L. 103. uparrede Dyr. D&H. **-partisk, adj. (ænyd. d. s.) som ikke tager parti for den ene af to parter; som ikke paa forhaand er indstillet paa en vis maade over for noget, hvortil der skal tages standpunkt, men forholder sig neutral, objektivt over for det; uwildig. den Viisdom herovenfra er . . upartisk og uden Skrømt. Jac. 3. 17. *Jeg fød i Norge er, er Paarses Lands Mand ej, | Er derfor Upartisk. Holb. Paars. 266. *Samvittig-*****

hed! du møder vel, | Du er saa upartisk et Vidne. *Stub. 33*. Den Danske Stats-Kirke upartisk betragtet. *Grundtv. (bogtitel. 1834)*. Om hun (o: kvinden) ser en fuldendt Statue, en veludført Rolle . . eller hører om en Heltebedrift, er hendes aandige Glæde, hendes upartiske Beundring lempelig ledsaget af Æros. *Goldschm. III. 325*. en (strengt) upartisk Dom(mer). *D&H.* || hertil **Upartisk-hed**. Du og alle kand være forsikrede om min Upartiskheed udi Gavers Uddeeling. *Holb. Plut. II. 2*. Ligevægt i Sjælen . . hører til for med tilhørlig Upartiskhed at beklæde den kritiske Domstol. *Hauch. MjB. 284*. At Delingen foregik paa den Maade, var for Upartiskheds Skyld. At faa det delt, saa alle Portionerne var lige gode, var umuligt. *Bornh. Haandv. Er. 35. -passelig, adj. [u'pæsli] (nu næppe br. -paslig. Nysted. Rhelot. 28. Extr. Rel. 20, 1722. 5). (ænyd. upasselig (i bet. 1-2), sv. opasslig; i bet. 1 til passelig 1; i bet. 2 efter ty. unpässlich, jf. ældre sv. opass i sa. bet., ty. unpass; sml. utilpas) 1) (nu næppe br.) upassende (1). spørge dem derom, det er upasseligt, og røber en uanstændig Nysgjerrighed. *PAHeib. Sk. I. 8*. vel maa jeg . . kalde det upasseligt, at en Kristen prædiker om en saliggørende Tro uden at sig bestemt: det er Troen paa Kristus. Grundtv. B. I. 110. Annette følte godt det Upasselige i Hr. v. Ruths Spøg. *Gyld. IV. 287*. havde Du fundet det upasseligt af mig (at vise et brev til en anden end adressaten), havde Du ikke fortalt ham (o: brevskriveren), at jeg havde gjort det. *FruHeib. Hjem. 151*. || uegnet; uanvendelig. den (o: kuren) var upasseligt paa Tilfældet (o: sygdommen). *Garboe. LH. Fort. B2r. 2) (jf. -passende 2; nu især Ø, sml.: „tilhører nærmest Talespr.“ Levin.) som (legemligt) er daarlig tilpas, ikke føler sig (helt) frisk, rask; uvel; indispomeret. Vi hører med største Smerte, at Herren er u-passelig. *Holb. Jep. II. 3*. jeg (o: en dyrlæge) (har) været paa Billesborg for at see til en Ko, som var upasselig. *Heib. Poet. VII. 15*. Hds. Maj. Dronningens Fødselsdag vilde jeg høitideligholde med en lille Diner. Men det regned og blæste saaledes, at to af mine Gæster meldte dem upasselige af Søsyege. *St. Bille. Gal. I. 68. -passelig-hed, en. fl. -er. (ænyd. upasselighed i bet. 2) 1) (nu næppe br.) til -passelig 1; ogs. om upassende forhold, udtalelse olgn. Man kan saaledes med en . . Digter vel sige: En Ring af svømmende Volkaner omdordner; men forandrer man det sidste Udtryk til det egenlige beskyder, vil man strax føle Upasseligheden. *Rahb. Stil. 20*. den saakaldte Latinskole beholdt sin ældgamle Indretning og dermed forbundne Upasseligheder. *Cit. ca. 1800. (Vor Ungdom. 1944/45. 110)*. Man kan da heller ikke være bekendt at komme her (o: i en ungarlejlighed), saadanne Upasseligheder, man altid faaer at høre. *Chievitz. NF. 55. 2) (nu****

især Θ , jf.: „Talespr.“ *Levin.*) til -passelig 2; ogs.: anfald af utilpashed; ildbefindende; lettere sygdomstilfælde. en liden Upasselighed hindrer ham at komme ud i disse Dage. *Hölb.Stu.I.6.* de sig i Legemet nu og da yttrende Upasseligheder. *LTid.1756.104.* Det er ikke værdt . . at tale om . . sine smaa Upasseligheder. *Gylb.(1849).VIII.217.* en Upasselighed, som hun længe havde fornummet, brød ud til en alvorlig Sygdom. *HegermL. DFort.287.* hendes maanedlige Upasselighed. *AaDons.S.47. billedl.:* Tvivl og Anfægtelser og Anger og andre aandelige Upasseligheder. *KMunk.BF.73.* **-passende**, part. adj. **1)** som ikke passer til, svarer til noget andet, ikke passer ind i en sammenhæng; som ikke er det rette i en given situation, ikke egner sig til anvendelse i et givet tilfælde olgn.; inadækvat; nu især: som ikke er i overensstemmelse med regler, skik og brug, god tone olgn.; 20 (i nogen grad) usømmelig, utilbørlig. det vilde være upassende, ifald fornævnte Lieutenant ved Udøvelsen af sine Handelsforretninger, bar den ham tilladte Uniform og Felttegnet. *MR.1800.1036.* (landboreformerne) ere ikke enkelte Blus af Enthusiasme . . ikke kunstige Poder paa svage, upassende Stammer. *Olufs.NyOec.I.²157.* „hun er død nu?“ . . „jah! det var ellers en snurrig Historie den — ikke egentlig snurrig; det er et upassende Udtryk — men saadan underlig.“ *Blich.(1920).XXX.71.* den gode Justitsraad er . . lidt fri i sin Mund og upassende i sin Tale. *Winkh.NDigt.176.* det er næsten en upassende Historie at fortælle! men det er ganske vist! *HCAnd.(1919).II.369.* Den første Del af Verhien er et her upassende Citat. *EBrand.JP.109.* Navne, der efter Øvrighedens, eventuelt Justitsministeriets, Skøn ikke stemmer med dansk Sprogtonen eller er upassende. *JurFormularbog.⁵27.* i forb. m. præp. for ell. (nu næppe br.) med: med Sprogets Natur upassende Former. *JBaden.Gram.a.7^e.* saavidt jeg af Deres Kones Ytringer kunde dømme, er (han) jo et aldeles upassende Partie for Emma. *Hrz.V.65.* || her til (nu næppe br.) **Upassenhed**, en godt-gjør dette Navns (?: „germanisk“) Almindelighed og Upassenheden af gotisk. *Rask.Br.I.139.* det (?: at tale om, at du skal have 50 et barn) er en Upassenhed, men nu er du en gift Kone og kan høre paa alt. *Sick.HÆ.36.* **2)** (vel ved sammenblanding med upasselig 2; sj.) d. s. s. upasselig 2. (han) anmodede sin Svigermoder (hans Hustrue var nemlig upassende) om at staae op for at tænde Lys. *NyeHygea.VIII.(1826).105.* **-passioneret**, part. adj. (ænyd. d. s.) spec. (nu næppe br.) ; upartisk; objektiv. Justitiens Befordring og upassionerede Administration. *MR.1705. 50 129.* (danskerne) vilde . . gerne lade skøe, at Krigs-Aarsagerne motte af alle U-passionerede og Statskyndige werde examine-rede. *Slange.ChrIV.1324.* **-personlig**, adj.

(ænyd. d. s.) **1)** (sj.) som ikke er til stede i egen person ell. legemligt. Kunde han blot have siddet afsides, langt borte eller været upersonlig tilstedel! *Goldschm.II.241.* **2)** som ikke er karakteristisk for det enkelte individ ell. præget af dets væsen, individualitet. Pres-sen, som repræsenterende den abstracte, upersonlige Meddelelse. *Kierk.XIII.544.* Værelset var øde, med en Mængde Nips og faa, upersonlige Møbler. *NJeppesen.GH.149.* (skuespillerinden) synger skønt, men er saa temmelig upersonlig i sit Spil. *Pol.V.1938.6. sp.6.* **3)** (l. br.) som ikke tager hensyn til personer, men anlægger et upartisk, objektivt, sagligt synspunkt. se upersonligt paa en Sag, glemme Personen over Sagen, det lærer de aldrig. *Hostr.E.II.5.* en upersonlig Kritik. *D&H.4)* som ikke angaar, hører til personer, mennesker, men andre væsener ell. ting, forhold. **Upersonlige Rettigheder.** *MO.* de Fristelser, der omringer den forsætlig Stemme er saa upersonlige (*Brandes.DD.216:* have en saa abstract Charakter). *Brandes.II.45.* upersonligt firma, Υ firma, hvis navn ikke angiver indehaverne, men den virksomhed, firmaet driver. *Forro.* upersonlig konto, Υ d. s. s. Sagkonto. *Hage.¹156.* *Handels Tekn.405.* || upersonligt køn, (sprogve.) køn, der betegner, hvad der ikke er personer (ell. levende væsener). *StSprO.Nr.163.32* (se u. personlig 3 slutn.). **5)** (gram.) som ikke udtrykker forskellen ml. talens tre personer ell. ikke kan forbindes med et subjekt i enhver af de tre personer; især om verber, verbalkonstruktioner, der kun bruges i 3. person ent. og enten mangler subj. ell. har et subj. af ubestemt ell. rent formel art. *vAph.(1764).* Til at danne upersonlige Verber, eller til at tale upersonligen, betiene vi os af de Partikler: de, det, man, der. *JBaden.Gram.204.* Den upersonlige Måde (Infinitiv). *Rask.Udv.II.92.* Naar en Virksomhed finder Sted, uden at man i Bevidstheden henfører den til nogen bestemt Ting, udtrykkes dette ved en Sætning, der mangler et virkeligt Grundled. Saa-danne Sætninger kaldes upersonlige. *Mikkels.Sprogls.78.* Upersonligt formet kaldes en Sætning, hvori der eller det staar paa Grundledets Plads . . men der tillige findes et virkeligt Grundled. *smst.79.* upersonligt subjekt, se II. Subjekt 3. **-personlig-gøre**, v. [-gø'ɹə] vbs. **-else.** (Θ , l. br.) gøre upersonlig; især til upersonlig 4. Min Naturbetragtning var . . panteistisk. Jeg upersonliggjorde . . mig selv. *Brandes.L.I.409.* Aktieselskaberne . . betød en Upersonliggørelse af den økonomiske Virksomhed. *Verden.GD.IV. 1.8.* **-personlig-hed**, en. (Θ , l. br.) især til upersonlig 2-4. *Amberg.* hun kan suspendere (udødeligheden) for en Lidenskab, for en Personlighed, i hvem hun ser Kjærlighedens Uendelighed; men Udødeligheden ihjelslaet ved Siden af en Upersonlighed er hende en afskyelig Ting. *Goldschm.III.511.*

Forfatterne (*forsvinder*), gaar op i samme Upersonlighed, den store Anonym: Tiden, Traditionen. *O.Fris. (Wintb. Skrifter. I. (1927). III).* **-plejet**, *part. adj. (især $\varnothing$) ikke passet med røgt, pleje; oftest om person(s ydre): usoineret. Amberg. Ud til Vejen var en høj, uplejet Hæk. *And.Nz.M.9.* Det svære, uplejede Skæg. *Tretow-Loof. Paa Jagt i Rumænen. (1904). 65.* forfatterens personlige grebthed af stoffet hæver (*sproget*) op over den uplejede slaabrokspassier. *Alf Henriques. KajMunk. (1945). 162.* **-pletlet**, *adj. 1) i egl. bet. 1.1) (l. br.) ikke tilsmudset med pletter. De uplettede, graa Benklæder. L.Bruun. SF.61. T. havde tilbageleveret den første (laante) Bog — uplettet. JørgenNiels.D.131. 1.2) (især zool.) som ikke har pletter af afvigende farve. det uplettede, hvide Forbryst (hos kjoene). *Naturens V.1914.263.* (blæresællens unge) har ved Fødselen skiftet Uld- dragten og er oventil staaagraa, uplettet. *Sal.²XXII.956. 2) $\varnothing$ billedl. anv. af bet. 1.1: ikke plettet af vanære, moralske lyder olgn. *en Vandel, mer uplettet, | Efter Kristi Bud indrettet, | Førte ingen her paa Jord. Grundtv. PS.I.139. *Upletlet skal du (o: dannebrog) svinge | Dig over Verdens Sø | Til Nordens Brynier springe — | Og Danmarks Hjerter døe. Ing.RSE.II.190. en Kurv fik jeg ikke. Jeg staaer . . endnu aldeles uplettet. Hostr.DT.29. De, der beskikkes (til dommere i sø- og handelsretten), skal . . have et upletlet Rygte. *Lov Nr. 250^{1/2}, 1932. §6.* om hans Karakteres Upletthet . . er der kun een Mening. *DagNyh.^{14/}1909.Till.1.sp.4.* **-pligt**, *en. (ænyd. d. s.; fra mnt. unpflicht, egl.: tilsidesættelse af pligt; nu ikke i rigsspr.) hvad der er ulovligt, utilbørligt ell. til skade; spec.: trykkende (ulovlige) forpligtelser, afgifter olgn. vi vil ikke længere lide Upligt og Uskiel. Grundtv. Snorre.II.98. Peder Skram . . har selv faaet Ord for at være en . . mild og god Herre, som ikke trykkede nogen med Upligt. *J.Nørregaard. Peder Skram. (1887). 48. || især i forb. til upligt, ulovligt; utilbørligt; til (stor) skade; ogs.: mere end man er forpligtet til. (for at) gaarden ikke Skal til u-pligt af mig Besidis og Jorden Lige u-dørket. Cit. 1707. (Aarb. Presto. 1937. 53).* tilgiveligt var det vel . . efterat have anstrængt sine Kræfter maaskee endog til Upligt. *Grundtv. DVII.vi. (kusken havde) faaet et Par høje Kaffepunche i Folkestuen — om end absolut, som han selv siden sagde, ikke til „Upligt“. Jac.And.Er.I.44. bruge til upligt: (andre dokumenter er) efterhaanden enten af ufornuftige brugte til Upligt og Fordærvelse, eller af curieuse Folk henlagte og giemte som noget rart. *Langebek. Breve. 142. Thi vel bekjender jeg strax, som De véd, at jeg tit har brugt Sværdet til Upligt. Grundtv. MM. 502. Engskiftet maa Lejeren bruge efter Godtbeholdende, dog ikke til Upligt. Cit. 1872. (OrdbS.). forhugge (en skov) til******

upligt olgn. *DL.3—12—3.* Skovene (*fik*) deres Skiænde og bleve skamhugne til Upligt. *L.Hoyer. G.5.* **-pligtig**, *adj. (ænyd. wplichtig(hed), jf. glda. (adv.) vplicetelig(en), vplechtelighe, wplettelig; fra mnt. unplichtich, unplichtlik; til -pligt; nu næppe br.) ulovlig; utilbørlig. bøndernes mis- og upligtig brug af (engene). Cit. 1760. (Vider.II.577). Amberg. -plukket, *part. adj. (ænyd. d. s.) spec. (nu l. br.) til plukke 1.4 og 2.5: uden at være blevet udplyndret, blanket af, ribbet for noget; i forb. som komme uplukket fra noget, fra gildet olgn. Han skal have ondt ved at komme uplukket fra det. VSO. Selv den yndige Dione og den bournonville-ske Ballet slipper ikke uplukkede fra Gildet . . det er ikke bare „Danserindens“ Stil, som „Adam Homos“ Forfatter har korrigeret. Han har revet Vingerne af dens Psyche. *Vilh. Anå. PMü. II. 54.* Georg Brandes, en fremmed Fugl, kommer ikke uplukket fra (*Vilh. Andersens*) Hænder. *Rubow. Smaa kritiske Breve. (1936). 104. se ogs. u. upuklet. $\varnothing$ -poetisk, *adj. de meest upoëtiske Adspredelser. Ew. (1914). IV 378. denne ikke upoëtiske Strofe. Nyerup Rahb. I. 87. Poesien gjør det ene Forsøg efter det andet at virke som Virkelighed, hvilket er aldeles upoetisk. Kierk. VII. 274. Roos. HS. 132. jf.: (jeg) rødmer naar jeg eftertænker den Upoetiskhed, hvormed jeg den Tid læste (Horats). Ew. (1914). III. 239. -poleret, *part. adj. (ænyd. d. s.) 1) i egl. bet. Mandolin . . ny . . upoleret. *Politik. E. Kosterbl.^{22/}1923.2.sp.2.* upolerede Ris. *Tidens Kvinder.^{19/}1929.38. 2) overf. (til polere 2.2). (digtet) er kort, det er upoleret, men det er gribende. Bierfreund. Kulturberere. (1892). 6. || især (jf. -garvet) om person(s væsen): som ikke er (tilstrækkeligt) civiliseret ell. (nu; især spøg. ell. arkais.) dannet, afslebet, hvilket groft og u-poleret Folk vi boer iblant. *Holb. Jean. V.3. den Ild, som flammede i vore upolerede Fædres Bryst ved Synet af Landets Fare. CPont. Hå. 2. Grundtvig kom temmelig upoleret til Langeland. M.Neiendam. RS. 84. -politisk, *adj. 1) som ikke angaar ell. beskæftiger sig med politik ell. hører til et politisk parti. De første Spirer til et særligt Arbejderparti begynder at vise sig i Fyrreerne. Rigtig nok var de endnu smaa og svage, og de første Foreninger, Svendene dannede, var saa upolitiske som vel muligt. *Villads Christensen. København 1840-57. (1912). 445. upolitisk* Ministre. *Fem lange Aar. 134. 2) (nu næppe br.) som ikke er god politik (4); uklog m. h. t. politik, taktik, fremgangsmaade. den upolitiske Forskiel, der gøres paa . . Linietropper og Nationalgarder. *Fr. Sneed. I. 402. Slesvigs høist upolitiske Forbindelse med Holsteen (Aar 1386). Heib. Pros. III. 39. det vilde være upolitisk af mig at nedsætte mine egne Landsmænd i en Fremmeds Øine. Dick. SØ. 34. For Intet vil han (o: Bismarck)**********

ei give dette Land (o: *Nordslesvig*) bort, og det vilde vel ogsaa være upolitisk. *Brandes. Br.I.208.* **-popularitet**, en. (jf. *-populær*; *især* ω). Man troer i Almindelighed, at det, der gjør en Fremstilling upopulær, ere de mange Kunstudtryk . . . Det er (en) tilfældig Art Upopularitet, som videnskabelige Parleurer have tilfælles med f. Ex. Skippere, der . . . ere upopulære, fordi de tale en Jargon. *Kierk.VI.387.* (postmesteren) havde . . . erhvervet sig en ikke helt almindelig Upopularitet. *JacAnd.Er.I.214.* **-populær**, adj. (jf. *-folkelig*) som ikke er populær (1 ell. (*især*) 2). de for Mængden lidet fattelige, følgende upopulære Kunstarter. *Heib.Pros.II.364.* *Kierk.VI.387* (se u. *-popularitet*). Partiet (o: et ægteskabeligt) synes . . . at have været upopulært. *Dann.Konger.255.* **-praktisk**, adj. (*ænyd. d. s.*; *især* *godt*) egnet ell. bekvemt m. h. t. brug, anvendelse; om person: som mangler godt haandelag, praktiske færdigheder. *Kierk.XIII.589.* Fru Dann var . . . forpint . . . af Arbejde i sit store Hus, som hun, den upraktiske Gouvernante, aldrig havde haft Magt over. *Schand.VV.170.* *DagNyh.*³⁹ 1913. *Till.2.sp.2.* Upraktiskhed. *Kierk.XIII.589.* (J.P.Jacobsen rejste i 1884) til Thisted efter at have døjet den besværlige Rejse over Land, fordi han med sin sædvanlige Upraktiskhed kom for sent til Dampskibet. *Georg Christensen.JP.Jacobsen.(1910).92.* **-privilegeret**, adj. (*ænyd. d. s.*; *især* *emb.*, *polit.*, *hist.*) Stamhuse, naar de først ere oprettede, besiddes saavel af uprivilegerede, som privilegerede Arvinger, dog have de første ei Privilegeredes blandede Rettigheder. *Nørreg. Privat.II.65.* det (kan) langtfra siges, at al tidligere uprivilegeret Jord er Bondejord. *Møll.H.I.243.* den Forskel i paahvilende Byrder, der stadig bestod mellem privilegeret, „frit“, og uprivilegeret, „kontribuerende“, Hartkorn. *Hans Jensen. De da. Stenderforsamlinger.I.(1931).27.* uprivilegeret krav, fordring: *HandelsTekn.464.* uprivilegeret stand, se Stand 6.1. **-produktiv**, adj. 1) (jagl.) om ting, forhold: som ikke skaber, frembringer noget nyt, *især* nye værdier. Naar Skribenterne i Finantsvidenskabens tale om uproductive Afgifter, saa maa derved forstaaes saadanne, som ingen nye Værker af Flid frembringe, men tvertimod ofte kvæle Fliden. *Baden.VA.134.* disse skove var (Aarb) uproductive for agerbrugen. *H.Olr.(AarbFrborg.1906.11).* uproductive Tomløb (af godsvoagne) undgaas. *JernbaneT.*³⁴ 1933. 6.sp.4. 2) om person: som ikke ved arbejde skaber nye værdier; spec. (æstet.) om kunstner, forfatter: som ikke ell. kun i ringe grad producerer kunstneriske, litterære værker. Fantasteriet er de Uproductive, men æstetisk Dannede og Modtageliges Sygdom. *V.Ved.(Litteratur og Kritik.III.(1890).365).* *Cit.1939.* (*Brandes.Br.I.XIX.*) ω **-produktivitet**, en. det at være uproductiv (1 ell. (*især*) 2).

i denne Bødtchers Moro (o: at samle originaler om sig) (var) noget af den Samlermani, som ofte følger med den poetiske Uproductivitet (*Brandes.I.546:* Ufrugtbarhed). *Brandes.DD.123.* han følte sig beskæmmet ved sin Uproductivitet. *Jens Pedersen.PASchou.(1929).58.* **-proper**, adj. (l. br.) malproper. *VortHj.IV.3.260.* (han er) lidt uproper i Paaklædning. *Howalt.DB.81.* **-prøvet**, part. adj. (*ænyd. d. s.*; jf. *-forsøgt*, *-frist*; *især* ω) saalænge denne sætning er os forelagt, kunne vi umulig lade den være uprøvet. *CJHeise.Overs.afPlatonsDialoger.VIII.(1859).76.* vor lille uøvede og uprøvede Hær (havde) ikke . . . havt at gjøre med . . . sammenløbne Friskarere, men med Eliten af den preussiske Hær. *Lehm.II.249.* jeg følte uprøvede Kræfter gære i mit Væsen. *Brandes.L.I.94.* netop i selve denne Uprøvetthed og Uforsøgethed laa Grunden til hans Fataliteter. Thi . . . disse Egenskaber (*grænsede*) nær op til den Naivitet, der tangerer Begrebet Dumhed. *Wied.S.109.* **-puklet**, (part.) adj. (sj.) uden buler. *(*Odin*) støder sit | Blanke Sværd imod Brystet paa | Fredens Baldur . . . | Men med upuklet Hvælving | Bugner Pandsret, som forhen. *Oehl.III.199.* || i *Oehl.P.(1809).21* er upuklet en korrekturfejl for upluppet (se *Rubow.SP.11*). † **-purret**, part. adj. (jf. III. purre 4) i forb. som lade upurret, ikke paatale ell. angribe; lade i fred. Altsaa kan kun enhver lade mig upurret, jeg har indlagt mig et godt Rygte. *Biehl.DQ.IV.13.* *Baden.Jur.O.II.215.* ω **-pyntet**, part. adj. som ikke er forsynet med noget pyntende, ikke er søgt forskønnet, men har sin dagligdags dragt, sit naturlige usædende olgn. 1) i egl. bet. (han) traf hende upyntet, og, som hun sagde, ikke belavet paa noget. *Ev.(1914).II.306.* smukke Fruentimmer ere smukkeste upyntede. *Rahb.ProsF.III.73.* 2) uegl. ziirlig Pølse-Snak for upyntet skönt grundig Materie. *Holb.Ep.III.239.* Skrifter, hvori Stilen er upyntet, opbygge ikke alene Hoben, men og mange Lærde meer end alle Vittighedens Arbejder. *J.Sneed.I.61.* hans hele usnobbede og upyntede Væsen. *Cit.1865.(JySaml.5E.VII.204).* Skiltringen giver et sandfærdigt, upyntet, i sig selv gribende Billede. *JVJens.(Pol.*²⁸*),1939. II.sp.6).*

I. Ur, en. [u^r] (sj. *Ure.* i bet. 2: *Nord ConvLex.V.661*). (sv. *ur* (i *ur* och *skur*, i *sne* og *regn*, i *al slags vejr*, og *urväder*, *snefog*), [sv. *ur*, *n.*, *snefog*, *no. dial.* *ur*, *m.*, *regnskyer*, *oldn.* *úr*, *n.*, *fin regn*, *støvrekn*; *besl. m. no. yr*, *støvrekn*, *sv.* (snö) *yra*, *snefog*, *oldn.* *úrigr*, *vaad*, *oeng*, *urig*, og *endvidere m. Urin*, *Vor* (i bet.: *materie*, *pus* i *saar*); jf. II. *Ur*) 1) (foræld.) *regn*-ell. *snebygge*. *nu driver Uren (efter *DgF.I.253*): *wreden*; sml. *Arwidsson.Svenska fornsånger.I.(1834).107*: *Uren* (drifver noran) paa hviden Sand for norden. *DFU.nr.2.I* (om varianter se u. *Ulv*

5.1). **2)** (nu kun dial.) taage; især: taage, gus, der danner sig over moser ell. over havet og derfra driver ind over land. sidst i Juni . . saae jeg op paa Formiddagen en Taage eller Uhr drive fra Gadekjæret og hen mod det nordvestre Hjørne af min Rug.Blich. (1920).XXXIII.47. Eftertankens tunge Sky (kunde) komme drivende som en Ur fra Havet.Staun.UD.229. MDL. Feilb. Ellers var hendes Stemning uden Festrus — tvært imod gennemsnit af en Kulde, som om en Hav-Ur drev over Gaarden og skyggede for Solen.Staun.UD.262.

II. Ur, en. (Or. Moth.¹078). (jf. dial. ur(r)e, stinke (MDL.633); maaske sa. ord som I. Ur, maaske besl. m. II. oret (se Arkiv.XLI.126); ikke i rigsspr.) daarlig lugt; stank. *Kom Immerfuld kom hid og døm | Du har Forstand i Panden | Det giver jo saa sterk en Uur | Som nogen Drank kand gjøre.Schandrup.SI. *En saa fyndig Uur og stank | Jeg ey har lugtet lenge.smst.

III. Ur, en. (ogs. Ure). (vist egl. sa. ord som I. Ovre; ikke i rigsspr.) d. s. s. I. Ovre. enhver, som hente ler ved uren.Cit.1739. (Vider.III.59). Udenfor Uren findes for det meste overalt nyt tilsat Land.CDalgas.Ribe Amt.(1830).19. smst.47. Ure kaldes en lav Steen- og Sandvold, en Havstok, som beskytter de indenfor liggende Marskenge paa Vestkysten af det nordlige Slesvig.NordConv Lex.V.661.

IV. Ur, en. [uʀ] (l. br. Urd. Luc Kofod. Bornholms drupe.(1871).4. Kirketid.1876.542. Bornholms Tidende.^{27/4}1928.3.sp.5. Ure. i bet. 1: Moth.U67. se ogs. u. bet. 2). fl. -er. (glda. steenordh, stendynge (Stedn.V.152); i moderne rigsspr. laamt fra no. ur(d), oldn. urð; der er betydningsberøring med I. Ore || i bet. 2 vist ved sammenblanding med II. Ovre) **1)** (især geol., geogr.) samling af sten (stykker), der i tidens løb er sprængt løs af bjerg, fjæld og har samlet sig ved en bjerg-, fjældskraanings fod; ogs.: terræn, omraade, der er opfyldt af sten, klippestykker. EPont. L.129. *Snart Uren blev grøderig, Fennet blev grønt. Zellitz.BS.70. *(vi var) Hos Ottar Bonde hist i Numedal; | Vi pløied Agren med ham, rødded Urer.Oehl.XI.4. Grundtv.Snorre.II.291. *Nu falder Skoven under Øxens Eg, | igjennem Uren brydes Vej, og højt | mod Fjeldets Top . . der bølger Slettens Korn.Hostr.NF.5. Steensby. Geogr.148. De (stene) som kunde tages i Steen-Urer, hvor Fjeldet er udrustet. OecMag.I.95. Grøn. Nordiske myter.(1927).35. || billedl. *Ære ham . . som grov i Oldtids Ur, | og satte Mund for Hejmdals Lur (3: Grundtvig).Rich.VH.15. man kan næppe tænke sig et sørgeligere Syn end disse til Urer forvandlede Templer.JLUss.H.121. **2)** (dial., m. h. t. forhold ved kalkgruberne ved Daubjerg og Mønsted) lag kalkgrus, sammenældet med sand og smaa flintsten,

beliggende under jordoverfladen oven paa den faste kalksten. Molb.NTidsskr.III.151. Jordsmondet under Gulvene dækkes . . i Nærheden af Kalkbruderne af en faststampet Blanding af fin, ubrændt Kalk (Ure) og Lyng.DetnyAarh.1905/6.II.402.sp.2.

V. Ur, en. (ænyd. u(h)r, oldn. úrr, oeng. ur, mnt. ur(osse), hty. ur (oht. uro), lat. (laant fra germ.) urus, jf. sv. dial. ure, mandolm tyr; af usikker oprindelse; nu kun i ssgr. Urokse, jf. I. Ur- i ssgr. 1) d. s. s. Urokse. *(man) har en Uhr-Oxe fundet, | . . denne ædle Uhr.Tychon.Vers.249.

VI. Ur, en. i reglen uden art. [uʀ] (ty. ur; dannet til ord m. præfixs ur- som Ur-skov, -tid; højtid., sj.) tilstand, der herskede ved tidernes begyndelse; tilstand, forhold som i urtiden ell. i en urskov; ogs.: tidernes begyndelse, „morgen“. *vi (3: jordaanderne) drømme og længes | efter den formløse Ur. Gjel.Aander og Tider.(1882).22. *det skabtes Fornyer (3: guddommen), der virked' fra Tidernes Ur.E Goldstein.A.33. Rævsgaards Skifter, der endnu delvis laa i Ur, var fulde af den bløde, silkede Kæruld. Fleuron.KO.194. *Op ad Kirkegaardsgiget . . | havde Ukruddet faderlig Lov | til at vokse og vælde i vildeste Ur.KWinstedt. Nælder.(1929).29.

VII. Ur, et. [uʀ] (tidligere alm. skrevet Uhr). fl. -e ell. (nu kun dial.) -er (Moth. U67. Eilsch. Pont.193. JSneed.III.311. jf. Feilb. se ogs. u. Stueur) ell. † d. s. (de Vand-Uhr. LTid.1735.399). (ænyd. d. s. (i ssgr. som urmager, -verk); fra mnt. ur(e), ur, time, jf. nht. uhr; laan fra romansk: ital. ora, oldfr. ore (jf. fr. heure, eng. hour), lat. hora, time, gr. hōra (jf. u. Stundgudinde), der er besl. m. I. Aar || bet.: tidsmaaler⁴ snarest fra ssgr. som Urværk, se TjF.4R.VI.117ff. jf. dog Sandfeld.S².88 || den ældre betegnelse er II. Sejer, Sejerværk; i dial. bruges Klokke (se I. Klokke 2.2))

1) instrument, apparat, der udmaaler, registrerer tiden og stadig angiver indeværende tidspunkt af dagen (jf. Solur) ell. døgnet, klokkeslættet (undertiden ogs. ugedag, dato, maaned osv., jf. Kalender-, Verdensur); nu i reglen om et med en tolvdel skive og visere forsynet apparat, der holdes i gang ved en mekanisme (lodder, fjeder, elektricitet olgn.) og findes i mange forsk. udformninger (bl. a. i lille størrelse til at bære paa sig (jf. Armbaands-, Lommeur) ell. i forsk. former til anbringelse i taarne, paa vægge osv. (jf. Taarn-, Vægur)); undertiden (især dial.) kun om lommeur (Esp.175. sml.: „Ur . . kaldes en lommeklokke“. Moth.U67); i ssgr. om primitive tidsmaalere af anden art (se fz. Sand-, Vandur). **1.1)** i al alm. Ej Herre! Uhrverk og Soelskiver rette sig jo efter Soelen. Vil nu Herren forsøge at stille Soelen tilbage paa 10 eller 9, see, om Uhret ikke strax skal avancere tilbage.Holb.Masc.I.I.

det store Blylod løb lige ned til Gulvet, bum! og saa stod ogsaa Uhret stille. *HCAnd. (1919).II.294.* *Naar Klokken slaar tolv paa Regensens Uhr. *Hostr.G.65.* Hun tog Uhret op og saa' paa Klokken. *Bang.SE.172.* Urmagere og Ure i Danmark. *BerLisb.(bogtitel.1908).* urets stand, se I. Stand 1.3. 1.2) *m. attrib. bestemmelse.* Om Soelen gaar ikke ret, saa veed jeg dog, at mit Uhr ikke løber ogsaa gall; thi det er et Engelsk Uhr. *Holb.Masc.I.1.* Elektriske Ure. *OpfB.4.III.501.* astronomisk ur, særlig slags ur, brugt til bestemmelse af tiden ved astronomiske observationer; ogs. om ur, der foruden tiden angiver solens, maanens, planeterens stilling *m. m. S&B.II.566. Sal.II.222. Luplau.J.S.98.* Bornholmske Uhrer med malede Futteraler. *Adr.14,1762.sp.14.* *jf. u. bornholmsk (samt Bornholmer 2.1).* et ottedags ur, se ottedag(es) 2. 1.3) *i faste forb. m. verber.* || 20 *som subj. uret gaar (o: er i gang), se gaa sp.501re.* *i forb. m. adv., der angiver gangen:* Seer du vel Henrich, at mit Uhr gaar ret. *Holb.Masc.I.2.* Mit Uhr gaar 5 Minutter for stærkt. *S&B.II.566.* uret gaar forkert, for langsomt | *se ogs. gaa sp.501^{of}.* uret slaar: *Paa usædvanlig Tid naar man et Uhr hør slaae, | En Død i Huuset man da ufeilbar maae faae. *FrHorn.SomnPoet.51.* *se ogs. u. III. slaa 36.s. i forb. m. angivelse af klokkeslæt: se III. slaa 6.1 slutn. og I. Time 7.2, tolv 3. i forb. m. adv.: se III. slaa 36.s.* uret staar, *se II. staa 15.2. i forb. som uret er bagefter, foran: Uret er bagefter Greenwich Middeltid. Wolfh.Mar.O.414.* uret er for tidlig(t), *se tidlig 2.4. (sj. i rigsspr.) i forb. som uret (alm.: klokken) er tolv (se tolv 3), hvad er uret (alm.: klokken)?* Hvad er Uret? Den mangler kun fire Minutter i hel. *Pol.14,1943.3.sp.5. UJF.* || *i andre særlige verbalforb. (hun skulde) bringe en Kande skoldhedt Vand op . . . hver Morgen paa Slaget 6. Da hun ikke kendte Uret (alm.: klokken), voldte det hende i Begyndelsen store Kvaler. Aa Dons. S.16. passe (paa), rense, spytte u., stille, sætte ur(et) (frem), trække et ur (op), se III. passe 4.2 osv. se paa ell. (nu l. br.) efter (MO. II.1391) uret, se, hvad klokken er. Holb. Masc.I.1. OlafHans.ND.63. 1.4) *i særlige forb. m. præp. hvor mange er Klokken efter Deres Uhr? S&B.II.566.* Henne under Gaslygterne paa Højbroplads kredse nogle Damer med løftede Skørter — et Par Herrer ventede under Ranchs Ur (o: ved et stort ur *i Ranchs forretning*) paa hjørnet af Strøget og Købmagergade, ofte brugt som aftalt mødested). *Bang.H.S.548. MRubin.Er.209.* || *i udtr. for omdrejning, omvikling i ell. modsat den retning, hvori urviseren bevæger sig.* Vandmasserne (bevæger) sig langsomt omkring Øen i Urets Retning. *Naturforskeren Johs.Schmidt.(1947).23. især (fagl.) i forb. med, mod uret: Kabelenden (lægges) om**

Klemskruen „med Uhret“. *MeddRygt.77. (sno-rens) Omløbsretning: mod Uhret. smst.34. TeknO. 1.5) billedl. ell. i sammenligninger.* *Blot i mit Hjertes Uhr der skeer en Stilstand, | Saa er jeg netop selv i samme Tilstand. *PalM.AdamH.III.206.* Solen, det store Ur, hvorefter man rettede sig. *TroelsL.11.330.* Hun . . . følte et Øjeblik hans Hjerte som et lille Uhr tæt mod sit eget. *IsakDin.FF.485.* Et Øjeblik havde det været, som om Tidens Ur havde staaet stille. *PoulSør.BS.175. i sammenligninger, der angiver præcision ell. regelmæssighed: Punktlig som et Ur rejser han sig, da den halve Time er gaaet. Raage.Venusetoget i Norden. (1918).115. gaa som et Ur. Bl&T.*

2) *hvad der ligner ell. i en ell. anden henseende minder om et ur (1). jf. Blomster, Dødning(e)ur. 2.1) (især fagl.) om forsk. mekaniske apparater (især: maaler-, registreringsapparater), der minder om ure (1) (jf. fx. Gas-, Kontrol-, Maale-, Puls-, Slukke-, Tændeur). Uret (o: en paa tid indstillet mekanisme) i Helvedesmaskinen. Pol.14,1939.2. sp.2. Viseren paa „Uret“ (o: vandstandsmaaleren). Pol.14,1942.6.sp.5. om taksameter (II): (hun) havde en Taxa staaende udenfor med løbende Ur. Pol.14,1935.3.sp.2. Uret staar allerede paa tre Kroner! *JesperEw.PF.201.* || *hollandsk ur, i visse auktionshaller (for grøntsager): urlignende indretning med en skive, der langs randen bærer tallene fra 1 til 100 og indenfor er forsynet med en række smaa nummererede ruder, som ved elektriske ledninger staar i forb. m. køberpladser m. sa. numre (naar viseren under sin bevægelse kommer ud for det tal, der svarer til en pris, en køber vil betale, trykker han paa en kontakt og viseren standser, samtidig med at hans nummer paa skiven oplyses). Haven,1929.146. sp.1. Pol.14,1943.6.sp.5. 2.2) ♠ i best. f. navn paa en kabale, hvor kortene efterhaanden skal lægges som tallene paa en urskive (idet knægten gælder 11, damen 12 og kongen lægges midt i ringen); urkabale. *Legeb.I.c.42. 2.3) (jf. Pendulur 2; astr.) i best. f., navn paa et stjernerbillede paa den sydlige himmel (Horologium). Sal.XVII.1078. ogs.: Det astronomiske Uhr. H.Schiellerup. PopulærAstronomie.(1855).148.***

VIII. Ur, et. se I. Or.

I. Ur-, *i ssgr. [ʰu(ˈ)ɾ-] 1) af V. Ur, se Urko, -nød, -okse, -tyr. 2) i Urhane, -høne, -kok. 3) (sj. Ure- se u. Urværk). (især fagl.) af VII. Ur; fx. (foruden de ndf. medtagne) Urbøjle (jf. Bøjle sp.266¹³), -dæksel, -fabrik, -fabrikant, -fabrikation, -federal, -forretning, -hage, -hammer, -handel, -handler, -hjul, -industri, -lager, -lidse (jf. I. Lidse 2). || (jf. VII. Ur 1.5 slutn.; sj.) i adj., som udtr. for nøjagtighed m. h. t. gang, ell. forekomst m. bestemte mellemrum, fx.: fra en revnet Teglsten drypper Regndraaber ned paa Gulvet i smaa, næsten urnøjagtige Dryp. *KBecker.TK.I.149.**

II. ur-, præfiks. [lu(·)r-] (ænyd. d. s. (i urgammel), sv., no. ur-; fra ty. ur-, oht. ur-, oeng. or-, osax. ur-, or-, got. us- (og ur-, fx. i urreisan, staa op), svarende til oldn. or-, ór-, ur-, úr- og ør- (fx. i øreigi, fattig, ørskipt, fraskilt, jf. no. dial. ørgalen, ravgal, ørgamall, ældgammel, ørliten, lille bitte); hertil en svagtryksform (i verber): ty. er- osv. (se er-, præfiks), oeng. a- (opr. ar-), eng. a- (i abide, arise, awake oft.); sa. ord som præp. sv. ur, ud af, oldn. úr, ór, oht. ur (ar, er, ir), got. us (sml. ordele og de der nævnte ord); jf. ogs. u. Urhingst || grundbet.: bort fra ell. ud af (det indre af noget); ud fra ord som ty. ursprung, oht. urspring (m. bet.-udvikling: udsprung, kilde, oprindelse) bliver præfikset i nyere ty. (og derefter i da.) brugt til betegnelse af noget som det oprindelig tilstedeværende, hvad der har dannet grundlaget for noget senere udviklet, fremkommet; anvendelsen som præfiks i adj. (m. overgang til rent forstærkende bet.) udgaar fra adj. som ty., oht. uralt m. grundbet.: ødelagt, nedbrudt af alderdom, udsliidt, hvoraf bet.: ældgammel; se nærmere Johannisson. Verbal och postverbal partikelkomposition. (1939). 65ff. || naar intet andet angives ndf. ved ord med Ur- (ur-), foreligger dannelser med dette præfiks (og ikke med I. Ur-))

1) i substantiver, betegnende noget som det oprindelige, det ældste trin, det grundlag, hvoraf noget er udviklet (jf. Grund-); ofte spec. angivende noget som hørende til det ældste, primitiveste, oprindeligste stadium i verdens, jordens, menneskenes udviklingshistorie; ogs. betegnende noget som bevaret fra ældgammel tid, noget nedarvet ell. indgroet ell. som noget ægte, uberørt; alm. brugt i nydannelser; som eksempler paa ndf. udelatte dannelser (af mere tilfældig forekomst) kan nævnes: tryllebunde Tegn . . er mejslede i den mægtige Urblok (∴ overliggeren paa en jættestue). NHedin.HH.185. (Thorvaldsens) Skaberevne fremvældede fra Urbunden i hans Natur. Toppermann.HEFfreund.(1916).43. Heroisme og Sjøfelisme, Troloshed og Opofrelse — en Urskov af Trudrifter og Urdrømme. Nathans.MP.411. Deraf følger dog ikke med Nødvendighed, at Mennesket nedstammer i lige Linie fra Havets Urdynd. Cii.1872. (JPJac.(1924).V.408). Uskyldens Urforstand, der tidt, saa sikkert som ubevidst, træffer Hovedet paa Sømmet. Brandes.I.180. *En Urfryd følger sig i Kræet, | en kvæget Tak for Dagens Farve. JVVJens.JB.91. Frihedstrangen, Selvopholdelsesdriften — det er Menneskets Urfølelse. Pont.Nattevag.(1894). 148. store Mænd og Ursjenier. Grundtv.Udv.I. 26. Menneskeaanden er fremstegen af Tilværelsens mægtige Urhav som en Afrodite Anadyomene af det marmorhvide Skum. Schand.U.M.121. vi (∴ guldmagerne) paa kalde dem (∴ mørkets navne) ikkuns for at udfri den hellige Urmaterie af Støvs og

jordisk Askes urene Besmittelse og Beblandelse; thi det er Guldet; Guldet er den originale Begyndelsesmaterie. JPJac.I.140. desuden kan nævnes: Ur-fornødighed, -gaade, -grundform, -grundlag, -gud, -haandskrift, -kerne, -kim, -kladde, -kolonist, -kunst, -liv, -lyd, -længsel, -magt, -materiale, -medlem, -myte, -næringsvej og betegnelser for (person, tilhørende) et folk paa det mest primitive udviklingsstadium, som stammefædre for de(t) senere folk af sa. navn, som Ur-afrikaner (JVJens.(Pol.²¹11.1946.9.sp.3)), -eskimo (NaturesV.1914.299), (zool.) betegnelser for urtidsdyr som grundlag for vedk. dyrs senere udviklede former, som Ur-abe (JVJens.DF.197), -fisk (Den Stamme, hvortil Haier og Rokker høre, har man kaldt Urfisk. JP Jac.(1924).V.115. HuldaLütk.GrædendeLatter. (1944).91), -hovdyr (Brehm.DL.³III.3.62), -hval (Lieberkind.DV.XI.405), -insekt (WesenbL.Ins.7), -krokodille (OrnitholFT.1916.144), -pattedyr (Brehm.DL.³III.1.5), -pungdyr (smst.19), -rovdyr (smst.III.3.1), -slimdyr (Brehm.Krybd.891), -vingeinsekt (Lieberkind.DV.II.79) og (geol.) betegnelser for til urbjergtet hørende formationer, som Ur-gnejs, -grønsten, -kalk, -skifer(formation).

2) i adj. 2.1) i adj. svarende til de u. 1 nævnte subst.; fx.: urariske bøjningselementer. Jesp.SprU.124. (Tang Kristensens) helt igennem urjyske Natur. OThyreg.(Pol.⁴1938.13.sp.1). ursvensk. Schack.230. 2.2) i adj., der angiver et forhold som ældgammelt og primitivt, oprindeligt ell. (og samtidig m. overgang til rent forstærkende bet.) angivende en stærk, outreret form af, et stort maal, en høj grad af det, efterledet betegner; som eksempler paa dannelser af mere tilfældig art kan nævnes: selve Racernes urdybe Mod-sætning — Goethe og Heine. Nathans.GB. 291. et urkedsommeligt Herredsfoged(par). Jac.Paludan.KK.70. den milevide og urkolde Havbund. AKohl.MP.I.29. det urkvindelige. HBrix.HK.128. *hvilken urmægtig Ro | over Landskabet af drukkende Skove! JV Jens.Di.69. Slavoflernes urnationale Parti. Brandes.X.371. Der er noget uroprindeligt ved ham. Roos.TL.41. Med Undtagelse af Fuglesangen og Kildens Snakken i Grøften var her urstille. JVVJens.Møllen.(1944).163. det ursonde i Idéerne hos Marx og Engels. Rudolf Nielsen. FrDreier.(1921).44. JVJens.VO.194. *Mod Orkney-Øerne drøner det hult, | hvor ur-trodsigt Fjæld-Siden staar. Drachm.HI.323. *den . . Lov, | som Rovdyret følger i den urvilde Skov. OlafHans. IHøstmatten.(1914).19. de har bevaret noget af det Naive, det Ur-Ægte, det Usammen-satte fra Folkets brede Lag. Drachm.F.II. 277. (ordsprogen er) Nationens urældgamle Ejendom. NyerupRahb.I.3.

3) (sj.) i adv., betegnende et forhold til urtiden ell. meget gammel tid ell. m. (overgang til) forstærkende bet. *Vi slap løs fra det liv-

løses Aander, som urlængst holdt | os fangne. *Gjel. Aander og Tider. (1882). 30.*

Ur-aabenbaring, en. (relig.) aabenbaring, der tænkes at være sket i de ældste tider, til de første mennesker. (Muhammed vil) kun som Reformator føre Menneskene tilbage til den rene Uraabenbaring, som den lærtes af Abraham, der hverken var Jøde eller Kristen. *Buhl. Muhammedanismen. (1914). 14.* Således fandt Umland den romantiske uråbenbaring i Edda. *Gronb. R.S. 93.*

Uraad, et ell. (nu næppe br.) en (*Garboe. HA. Till. (5v. Foersom. Hamlet. 161. Bergs. GF. I. 243).* [u'ráð] flt. d. s. (*LTid. 1728. 281.* se ogs. u. bet. 2 slutn. og u. bet. 3). (glda. vraad, vrodh (*Rimkr.*), oldn. úráð, oeng. unráð, ty., mnt. unrát)

1) (undertiden vanskelig at skelne fra bet. 2) (forhold, der bringer) skade, ulykke ell. vanskeligheder; noget farligt ell. ondt; ofte spec.: skjult ell. truende fare. i Publicum drømte Ingen om, at der var Uraad paafærde. *Nyerup. Levnet. 49.* *Frelse fra de grumme Vender | Og fra Tyskernes Uraad. *Grundtv. P.S. VII. 259.* Han saae hende ængstelig og prøvende ind i Ansigtet, men da han i dette ikke læste den ringeste Uraad, greb han rask hendes Haand og sagde: „Farvel Moder!“ *Bergs. GF. I. 243.* *Al Slægtens Graad og Klage | af Kvinde som af Mand, | dens Uraad — Aar tilbage — | hun læste det her i Vand (o: ved at stirre ned i brønden). *Aakj. VVF. 129.* || i alm. spr. kun i forb. ane ell. mærke (tidligere ogs. befrygte. *Foersom. Hamlet. 161.* frygte for. *vAph. (1764).* sj. lugte. *Schand. BS. 137*) uraad (jf. ty. unrát merken) ane, mærke, at der er noget mistligt ell. mistænkeligt ved noget, at noget galt, farligt er paa færde ell. under forberedelse, optræk; lugte lunt. H. hafde . . . mærket U-raad og stukket sig af Vejen. *Slange. Chr. IV. 975.* *Alt gik godt; men, da jeg atter | Over Muren vilde flygte, | Mærked' Eders Portner Uraad. *Hrz. D. II. 67.* *Vor Helt, som ingen Uraad monne ane, | Troskyldig havde meddeelt Manden Alt. *PalM. V. 184.* (de) trængte ind i Byen, uden at nogen anede Uraad (1871 afvig.). og slog alle Mændene ihjel. *1Mos. 34. 25 (1931).* || (nu sj. i rigsspr.) i forb. m. I. Raad 3.3; ofte i ord-spr. der er (altid) raad for ell. mod uraad, enhver vanskelighed kan overvindes; der er en udvej af enhver vanskelig situation. *Mau. 7591.* Det gode Venskab imellem Kong Christian og hans Naboe Kong Gusta i Sverrig, skaffede Raad mod dette Uraad. *EPont. (K. Selsk. Skr. II. 122).* saaledes maae kloge Folk vide at finde Raad for alt Uraad. *PAHeib. Sk. III. 188.* *For alt Uraad findes Raad. *Grundtv. P.S. VI. 248.* Du lærer heraf: at Du aldrig skal fortvivle; thi der er altid Raad imod Uraad. *Blich. (1920). XVII. 27.* havde Husfaderen ikke faaet et Spil nye Kort . . . var der Raad for alle Uraad . . . saa

blev blot de gamle forslidte . . . Kort pudset op. *CReimer. NB. 454. UJF.*

2) (sj. i rigsspr.) ond ell. daarlig plan, beslutning, idé ell. ondt, skadeligt ell. ubesindigt foretagende. Jeg er endnu for ung til saa stort et Foretagende; desuden var det stor Uraad at sætte dem op mod hinanden, som bør forsvare een Herre. *Mall. Sg. II. 72.* *Kvinde, Du tænker paa U-Raad. *Drachm. VS. 52.* det var Uraad at krænke mig, naar man ikke var sikker paa . . . at . . . hindre min Hævn. *VortHj. III. 3. 83.* || ord-spr. raad er ikke bedre end uraad, uden de(t) tages i tide, hvis en god plan, beslutning ikke realiseres i tide, er den ikke mere værd end en daarlig. *Mau. 7573. JHSmidth. Ords. 124.*

3) (sj.) daarlig vejledning, anvisning; daarligt raad (II. 8). Harald hårderåde fulgte urådene, drog til Bretland og kom ikke levende hjem. *Hjælpe O. 517.*

4) † uforsættighed; vanvare; i forb. af uraad. svære (o: sværge), at (skaden) skeede af Uraad, og ikke med Villie. *DL. 4—3—3. Moth. U193.*

5) (sj. i rigsspr.) ubeslutsomhed; raad-vildhed; vildrede; situation, i hvilken man ikke ved sine levende raad. A. sad stadigt . . . og grubled i et Uraad (eng. orig.: a confusion of spirit), som han aldrig før havde kendt. *JVJens. P. 234.* Jeg var i uråd med mig selv. *Hjorte. SvS. 186.* Du (kan) ikke gaa fra Gærningen her . . . Du bringer os helt i Uraad. *HansHenriksen. Fremskridtsfolk. (1937). 88.*

6) (efter ty. unrát) † konkr., om noget skadeligt ell. væmmeligt, snævet. om Natten hvilede vi udi Skouven, holdt dog stedse Vagt at U-dyer og andre U-raad ey skulle skade os. *LTid. 1728. 281.* Derfor gav jeg hende, for at endtlige den forslimede Mave og Lunge fra saadant Uraad, et Brækpulver. *Garboe. LH. 45.*

U-raade, subst. (vel dannet til Uraad (5); sj.) vanskelig situation; forlegenhed; vildrede. ogsaa politisk er Tiden i Uraade. *Pol. 1931. II. sp. 4.* Om Magnus kommer i nogen Uraade, da er det aldrig sin Adel, han skal sætte sin Lid til. *ThitJens. VA. II. 110.* **-raadelig**, adj. [u'rá:ðali] (enyd. d. s. (i bet. 1-2), glda. vradelig (i bet. 1), sv. orådlig (i bet. 1), oldn. úráðligr; til raadelig og III. raade, i bet. 4 maaske af Uraad 1)

1) (nu sj.) som man ikke kan tilraade, ikke finder hensigtsmæssig, nyttig, fornuftig; utilraadelig; ufornuftig. begge Churførsterne holdte det uraadeligt enten at tale eller at handle noget derom. *Holb. DH. II. 531.* det (synes) ligeså urådeligt som unødigt at antage en udansk Skrivemåde for to, tre Ord. *Rask. Retskr. 134. 2)* (nu ikke i rigsspr.) vanskelig at styre, beherske, holde i tømme; uregerlig; ustyrlig; genstridig; egenraadig. *Moth. U193.* Om nogen broder . . . dene skraa

ikke holder, men vil være egensindig og u-raadelig . . da skal hand udstødes. *Cit. 1775. (Borñh. Samlinger. XVI. (1925). 215). MDL.*

3) (sj.) som ikke kan ordnes, udredes olgn. Alting synes mig i Øjeblikket saa uraadeligt, saa haablost. *Sødb. KP. 190. 4) † som kan volde skade, ulykke olgn. hvor . . der holdis farlig og urådelig ildstød. Cit. 1705. (Vider. II. 351). Cit. 1743. (smst. 375).* -**raadig**, adj. [-rã²ði]

(ænyd. d. s. (i bet. 1), no. dial. uraadug, forsommelig (i husholdningen), jf. mnt. unradich, ødsel, økonomisk) **1) † d. s. s. -raadelig 2. Moth. 1 U193. 2) † som ikke ved raad, udvej; raadvild. MO. VSO. 3) (jur.) som ikke har raadighed over noget. (blive) uraadig over sit Bo. Ugeskr. f. Retsv. 1894. 424. Konen er uraadig over, hvad Manden fortjener. Vort Hj. III, 3. 31. 4) † uduelig til at disponere, forestaa noget (især husholdningen); ødsel, økonomisk olgn.; se -raadighed 3. -**raadig-hed**,**

en. **1) † til -raadig 1. Den paaklagede Overlast af Krigsfolkets U-raadighed kom af Mangel paa behørig Sold. Slange. Chr. IV. 941. 2) (jur.) til -raadig 3. det bliver af Vigtighed at sondre skarpt mellem Umyndighed . . og Uraadighed. Lassen. AO. 166. Uraadighed over sit Bo har samme Virkninger som Dom for en vanærende Forbrydelse. Lov. L. VI. 387. || hertil **Uraadigheds-tilstand (Anordn.****

14/10 1837. § 6. Lov 20/11 1858. § 25. Sal. 2 XXIV 311), -virkning (smst.). 3) † til -raadig 4. Ved Uraadighed vil jeg have forstaaet Uduelighed til en fornuftig Huusholdning. NTre-

schow. Lovgivningsprincipper. [II]. (1821). 305.

Ur-adel, en. (*hist.*) den ældste adel (i et land). imponerende ved Styrke og ved Ælde, repræsenterer (*egen*) Fortiden. Den er lige- som de gamle Slægter, der hører til et Lands „Uradel“, og den holder stolt paa sine arvede Rettigheder. *Baud. GK. 153. Otto Thott, en Mand af dansk Uradel. AFriis. BD. II. 35.*

-adelig, adj. (*hist.*) adj. til adel. Barnekow, vendisk uradelig Slægt. *Sal. 2 II. 676. Bobé. HE. 128. -afstemning, en. afstem-*

ning blandt alle en forenings medlemmer (*mods. afstemning blandt valgte repræsentanter ell. fremmødte medlemmer*); især om saadan afstemning bl. arbejdsqiverforenings ell. fagforenings medlemmer. *Vedtægter f. Kbh.s Huslejerforening. 1918. § 12. Berl. Tid. 21/11 1918. M. 3. sp. 2.*

u-raget, part. adj. (ænyd. d. s. (i nuværende bet.), glda. d. s. (om dokument: hvori der ikke er foretaget raderinger); nu l. br.) om skæg: ikke afraget; om person: ubarberet. det uragede Skjæg stod . . tykt paa Hagen. *Tode. IX. 101. NPWivel. R. 271. Larsen.*

ur-agtig, adj. (*dannet til VI. Ur ell. II. ur-; l. br.*) som minder om urtid, urtilstand olgn. at gøre den retliniede Plastik til Formel . . at betragte den som et rent udvortes

Middel til at opnaa Virkningen af „det store“, „det simple“, det primitive, det uragtige! *JLange. I. 256. Schand. O. I. 100. nogle*

uragtige Sangbrøl fra den fulde Karl. *Brodersen. L. 5. -ane*, en. (jf. -fader; l. br.) ældste ane; stamfader. „Zeus“ . . var Folkets Ur-ahne. *E. Jessen. RI. 28. jf.: nedarvede Rudimenter fra (pattedyrenes) fiskeagtige Ur-Aner. Brehm. DL. 3 III. 1. 2. billedl.: (ordsprogenes) Urakner ere de gamle Visers og Digteres Orakelsprog. Bresemann. Da. Ordsprog. (1843). xiv.*

Urangutan(g), en. se Orangutang.

u-ransagelig, adj. (glda. d. s.; uden for bibl. især spøg.) som ikke lader sig udforske ell. udgrunde; u-udforskelig, -udgrundelig. (guds) Forstand er uransagelig (1931: udgrundes ikke). *Es. 40. 28. O Røgdoms Dyb, baade paa Guds Viisdom og Kundskab! hvor uransagelige ere hans Domme, og hans Veie usporlige! Rom. 11. 33. Holb. Ep. IV. 262. det Resultat, at Gud er uransagelig, og ikke kan erkjendes. Heib. Pros. I. 396. Hu-*

struers Indflydelse er uransagelig. E Gad. TT. 144. || hertil: Uransagelighed. Amberg. VSO. Han havde opfanget hendes Smil, der i sin Uransagelighed altid irriterede ham. Pont. HK. 133.

Ur-apostel, en. (*relig.*) om hver af Kristi første apostle (især mods. Paulus). *PO Ryberg-Hansen. Opstanden fra de Døde. (1911). 35. CIScharling. Den historiske Jesus. (1925). 23. -baand*, et. [VII] **1) (foræld.) et (ofte som haandarbejde fremstillet) baand, der fæstedes til et lommeur og brugtes i st. f. urkæde ell. som pynst. Oehl. Br. I. 97. en Sam-**

ling af Signeter, som i et langt Uhrbaand ideligt slog ham paa Siden af Maven. HC And. SS. III. 121. et af Haar virket Uhrbaand. Palm. LL. I. 508. 2) (ur.) baand til fastgørelse af et armaandsur. Krak. 1938. 4038. sp. 3. smst. 1946. II. 4088.

urban, adj. [ur|ba²n] (*fra lat. urbanus, som hører til (i) byen, fin, dannet, afl. af urbs, by; ☐ og højere talespr.*) præget af god opdragelse, levemaade; kultiveret; sleben; dannet; især om udtryk(s)form, tale: kultiveret og høflig. (i skuespillet) findes meget træffende og snorrigt, skjønt ved ikke saa ganske urbant, hvoriblandt Bondekonsens Beskrivelse af de Vare, hun sender til Kiøbstæden. *Nyerup Rahb. II. 169. en urban, dannet Mand. V Korffitsen. GM. 30. hans naturlige Respekt for de ældre udløstes . . i smaa Nik og urbant imødekommende Buk. Jac Paludan. TS. 7. ofte i forb. en urban tone: Leth. (1800). 218. Hrz. XII. 66. Ordene er stemte efter Landstingets urbane Tone. E. Henrichs. MF. II. 74. ☐ **Urbanitet**, en. [urba|ni²te²d] (*ty. urbanität, fr. urbanité, lat. urbanitas*) det at være urban; urban optræden, tale, udtryk(s)form olgn. (Baggesen) skulde lært Urbanitet i de Kredser, hvori han nu bevæger sig. *Tode. Iris. 1791. IV. 368. *Stedse elskede jeg Urbaniteten, som snoer | Smagens nette Acanth om Samfundets grundende Støtter. Staffeldt. (SPoulsens Nyaarsgave 1805.**

81). den Urbanitet, hans Sæde i Landstinget paalagde ham. *E.Henrichs.MF.II.78.*

Ur-beboer, en. (jf. -befolkning, -indbygger, -indvaaner; l. br.) oprindelig beboer (af et omraade). *Wors.DO.II.* Caliban er det formløse Naturvæsen, Urbeboeren, halvt Dyr, halvt Kannibal. *Brandes.VII.37.* i jætterne tror han at have landskabets urbeboere. *A.OlrE.NG.17.* **-befolkning**, en. (jf. -beboer osv.) ældste, oprindelige befolkning (i et omraade). *OpfB.¹VII.reg.128.* Hadbardenne som en tysk urbefolkning i Danmark. *A.Olr.DH.I.341.* **-beslægtet**, adj. (jf. -slægtskab; især sprogv.). Med gr. *πύργος* kan got. baürgs ikke være urbeslægtet. *V.Brondal.Substrater.(1917).135.* *Aarb.Turist.1931.119.* **-bi**, en. (ty. urbiene; zool.) i flt., som navn paa den mest primitive bifamilie med hovedslægten *Prosopis*. *Bergs.MS.²II.356.* **U-billede**, et. (efter ty. urbild; 20 jf. *SoS.XVIII.88ff.*) om billede, der er det oprindelige, originale ell. mønsteret, idealet i forhold til noget, ell. om idé, tankebillede, der ligger bag noget; spec. om de evige, uforanderlige idéer, der if. Platon ligger bag den sanselige verden; grundbillede. at fremtrylle et Skin af denne . . . betydningsfulde Kamp (: mellem aser og jætter), saa vel som af dens Urbillede, er mit Livs Haab. *Grundtv.PS.II.8.* (ved øerne) sydvest for Fyen . . . 30 har man en Fornemmelse af, at her er Urbilledet for Danmarks Tilblivelse: saadan steg det Hele engang op af Havet. *Goldschm.VII.287.* de evige Ideer af Tingene, deres Urbilleder og Begreber. *J.Lange.MF.87.* Mens videnskabsmanden iagttaget og klassificeret, skuer han (: Goethe) gennem fænomenerne ind til urbilledet. *Grønbl.Goethe.I.(1935).144.* jf.: den urbilledlige Natur. *CI.Scharling.Grundtvig og Romantiken.(1947).35.* **-bjerg**, 40 et. (jf. -fjæld; geol., delvis foræld.) betegnelse for de ældste stenarter (fra tidsrummet ml. dannelsen af den første faste skorpe og det organiske livs begyndelse), der danner underlag for de senere aflejringer; grundfjæld; ogs.: bjerg af saadanne stenarter (jf. Grundbjerg). det Urbjerg, som fra Nexø strækker sig næsten til Rønne. *Rawert & Garlieb.Bornholm.(1819).41.* De smukkeste Krystaller lever Uralbjergene og Svejtseralpernes Urbjerge. *OpfB.³III.133.* || hertil Urbjergs-ø, om sted, hvor urberget bryder frem. *J.N.Panum.Bornholm.(1830).15.102.* **-bog**, en. (γ, l. br.) d. s. s. Grundbog 2. *Hage.²1212* (se u. Grundbog 2). *Hirschsprungs Handelshaandbog.³(1943).sp.1258.* **-børste**, en. [VII] (ur.) fin børste, brugt til rensning af ure. *Haandgern.482.* **-celle**, en. (biol.) celle (5), hvoraf en organisme udvikler sig. *S&B.* et Væsen bliver til af Æg og Sperm, to Urceller. *JV.Jens.60 RF.153.* billedl.: Familien . . . er Urcellen for al social Bevidsthed i Japan. *KLars.Japansk Aand.(1909).13.*

Urd, en. se IV. Ur.

ur-dansk, adj. (l. br.) som er dansk i sin historiske oprindelse ell. tilhører, stammer fra den ældste danske kultur; ogs. undertiden: ægte, typisk dansk; kernerdansk. urdanske (ord). *Blich.(1920).XXXI.174.* den gamle urdanske (folkeaaend). *Brandes.L.III.351.* i denne urdanske købstad (forekom) en del udenlandske navne. *Grønbl.SV.163.* den naive Sætning om Sønderjyllands Urdanskhed. *GSchütte.(Sdju.Maanedsskr.XV(1938/39).151).* **-dyr**, et. 1) (l. br.) dyr fra urtiden. H. er en smuk Mand med hele Urdyrets Helbred. *JV.Jens.NV.42.* sa. *MD.182.* 2) (zool.) dyr, der kun bestaar af een celle, Protozoa. *Brehm.Krybd.879.* *Boas.Zool.¹144.*

I.-III. Ure, en. se I., III. og IV. Ur.

u-red, adj. (oftest i inlk. -redt; ogs. (maaske ved tilknytning til -redt og (ell.) perf. part. af VI. rede 2) ved ord af jk.: den unge Pige (sad) ivrigt beskjeftiget med sin Teen, som om Strängen var uredt. *Winth.Nov.141.* Hordos, en meget uredt . . . (hør) Sort. *Manufact.(1872).40.* (jf. IV. red; nu især dial.; i best. f. og flt. kan ordet ikke skelnes fra II. rede) 1) som er i urede (I.1). *Moth.¹U193.* et Fjed uredt Garn. *PAHeib.Sk.I.19.* Kæden (blev) . . . taget af Vinden og lagt i Løkken, for at Garnet ikke skulde blive uredt. *Dengl.Klokker i Farum.(1928).112.* *Lollo.* || i billedl. udtr. ell. sammenligninger. *Hvad var klart og tydeligt selv for et lidet Barn, | Det kunde han forvikle, fast som et uredt Garn. *Hauch.LDR.222.* Der begyndte ganske langsom ligesom at vikle sig et Nøgle Garn op i mit Hoved. Men Garnet var rigtignok meget uredt. *Drachm.EO.187.* 2) præget af uorden, forvirring, roderi ell. uklarhed; uordenlig; kaotisk. Der er nu ogsaa saadan en mystisk Tone i den Harpe; dersom Nogen kan sige, den taler reedt og redeligt, vil jeg tale uredt og uredeligt og ikke være den gode Smags Tjener, men den Slettes. *Søtoft.AM.51.* *JPJac.I.162* (se u. IV. red). der var svært uredt i Værelset. *UfF.* || ogs.: ubequem, upraktisk (*Lollo.*) ell. (om person) ude af sindsligevegt, uenig med andre (*UfF.*). **I.-rede**, en (*Moth.¹U193.* *Rahb.(MO.)*) ell. (nu i rigsspr. kun) et. flt. (sj.) -r (den Tillid, der ikke kan undgaa at blive sat paa Prøve i Livets Ureder. *Termansen.Breve til Fru.Skibsted.(udg.1914).38.*) (jfv. oredha, oredhe; jf. II. Rede) 1) det forhold, at oprullede ell. paa anden maade ordnede dele, især traade, snore olyn., er blevet indviklet, indfiltret i hinanden; vist kun efter præp. i, ofte i forb. som gaa, komme, være i urede. *Moth.¹U193.* (jeg) fandt . . . noget i Urede af Seletøjet. *Blich.(1920).XXVII.196.* Saa maatte man sørge for, at det (: garnet) ikke kom i „Urede“. *Fr Grundtv.LK.181.* jf.: Spindelvæv, der var gaaet i tykt Urede. *ThogLars.Kvænnen.(1915).30.* 2) tilstand, hvor alt ligger spredt (tilfældigt) mellem hinanden, huller til bulter, ell.

det at noget ikke er ordnet, bragt i orden; uorden; tidligere spec.: uorden i ens økonomiske forhold. Min personlige Fremfærd i min daværende Urede. *Rahb.(MO.)*. Urede og Uredelighed er nærmere i Slægt, end Folk tror. *Bøgh.JT.290*. Der . . havde igennem flere Aar været det syndigste Urede i hans (∴: *kassererens*) Sager. *VilhHans.J.145*. I Komediebygningen har vort Aandsliv faaet sin Gaard paa Torvet — og hvilket Urede hersker der ikke indenfor dens Mure! Her tiltrænges kun et: Orden, Orden i Uredet. *Levy.(Tilsk.1922.II.339)*. *jf. u. bet. 1*: Ordenen gaar i Urede igjen. *JPJac.(Brandes.Br.II.349)*. **3**) om uorden i tanker, opfattelse, sindstilstand, fremstilling olgn. Oven for dem, Nord paa ved det Caspiske Hav, er alt Urede hos de gamle Skribenter. *OGuldb.VH.II.200*. (han satte) Forsamlingen i Forlegenhed ved et Urede af mørk og gaadefuld Tale. *Pont.DR.I.77*. en Ide (sprang) frem af hans Hjærnes Urede. *JVJens.D.132*. || (*jf. u. bet. 1*) efter præp. i. den Mængde Sagn, han forefandt i Folkemunde, vare Historie . . der i Tidens Løb var kommen i Urede. *Rosenb.I.333*. naar han . . skulde til at give det, han tænkte, Ord . . løb det altsammen i Urede. *EErichs.S.324*. Raadvild og i Urede med sig selv stod han der paa Vejen. *Gerdes.SE.137*. **4**) om enkelt punkt ell. forhold, hvor der hersker uorden, ell. (konkr.) om samling af ting, der er indfiltret i hinanden, ligger i virvar, roderi; virvar; sammensurium; rod; ofte i forb. m. af. Et Urede af slyngende (vækster) hange som Buer fra Træ til Træ. *IngvBond.JR.463*. Eneboeren (laa) paa Ryggen i en Halm seng. Armene laa . . ubevægelige paa et Urede af Pjalter. *Pont.DR.II.107*. Det hele (∴: *brugen af store og smaa bogstaver i 17. aarh.*) var imidlertid et urede. *EdvLehm.(DagNyh.¹⁴, 1923.11.sp.4)*. **II. -rede**, adj. (ubøjeligt). (ænyd. d. s., mnt. unrede; *jf. V. rede*; i visse tilfælde ikke til at skelne fra -red (s. d.); især dial.) **1**) om (hvad der bestaar af) traade, snore, haar olgn.: som er i urede (I.1); ogs.: som ikke er bragt i orden ved kæmning olgn. Urede Garn. *vAph.(1764)*. *Blich.(1920).XXV.26* (se u. V. rede 2.1). Hestens urede Manke. *LBruun.DensidsteFribonde.(1905)*. 4. hendes Kroge var slemme til at blive urede, naar de sattes i Havet. *EBertels.US.67*. *FrGrundtv.LK.253*. *Feilb.* || i billedl. udtr. *tænd Lys i denne Sjel, at jeg med Klarhed | . . kan ordne disse mange | urede Tanketraade, dette Virvar | af dunkle Planer. *Hostr.DD.107*. *i Rænkernes urede Spind | al Sands og Mening gik fløjten. *Ploug.II.293*. en nedbrudt Stakkel, håbløst forvirret i Livets og sit eget Sinds urede Væv. *Kidde.AE.II.220*. **2**) som ikke er i behørig orden ell. stand; især om forhold: præget af uklarhed, forvirring, virvar, skjøndt Handlingen (∴: *en vielse*) foretoges i et Gemak, hvor intet Tyende kom . . saa

vilde dog . . den beslærede Bruds Ankomst snart have bragt Kammerperger og Lakejer paa Spor, om dette endog i Førstningen vilde været urede. *Blich.(1920).XXVII.95*. du må undskylde, at mine breve tit er så urede. *Dederovre.(1912).100*. Kun et forbløst Hegn og en urede Grøft var imellem dem. *NJeppe-sen.HT.169*. *Feilb. III. -rede*, v. (dannet til I. -rede; sj.) bringe i urede. den friske Vind, der fra Søen svøber ind over Land, ureder Haaret, saa det tjavser ned i Øjnene. *OFris.(Winth.Skrifter.I.(1927).xv)*. **-rede-kammer**, et. (-red-. *vAph.(1759)*). **-reds-**. *vAph.(1772).III*). (til I. -rede; nu næppe br.) pulterkammer. Amberg. **-redelig**, adj. i bet. 2 oftest: [u're³dali] adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en (*Moth.U20. vAph.(1759)*). (ænyd. d. s. og wrædelig, vrelig (i bet. 2 samt i bet.: utilberørig, uretfærdig), sv. oredlig (i bet. 2), *fsv. (adv.) oredelige, mnt. unredelig (i bet. 2 samt i bet.: ufornuftig, utilberørig), jf. hty. unredlich*) **1**) (næsten kun dial.) d. s. s. II. -rede; ogs. om sag: vanskelig at finde rede i. *Moth.¹U194. MO.* („forældet“). *Larsen. (det store hus)* laa der med sit vilkaarlige Præg af . . hundrede Landsbyer fejlet sammen i en uredelig Dyng. *AndNv.PE.III.185*. Garnet slap op eller bortkom, lyldedes i uredelige Bundter. *ORung.SM.117*. *Feilb. 2*) mods. redelig 2; tidligere ogs.: uretfærdig; forbyderisk. hand . . raabte: tienerne have handlet uredelig (1871: svigfuldt). *Jud.14.17 (Chr. VI)*. geraade udi Rigets Bann, hvis Virkning er denne, at . . de selv blive holdet u-reedelige, og agtet u-værdige til den almindelige Guds Tieneste og Kirkens beneficier. *Hob.Anh.65*. Uredelige Huuseiere . . opflinke og opmale forfaldne Bygninger for at skiuile deres Brøstfældighed. *Rahb.Tilsk.1791.806*. en så uredelig Behandling af de kritiserede Digte. *Hjort.KritLit.I.33*. Ulfeldt var . . en upaalidelig og uredelig Karakter. *JLange.I.373*. afsat for uredelig Embedsførelse. *Sal.^xXXI.894*. **-redelig-hed**, en. (ænyd. d. s. og wreelighed) det at være uredelig (2); ogs.: uredelig handling. *Sorø Saml.II.184*. den store . . Uredelighed det ville være at bedrage sine Giester med saadanne Retter. *PAHeib.II.87*. den (∴: *den faste beslutning*) lader sig ikke bedrage, den taaler ingen Uredelighed. *Kierk.V.137*. Uredelighed (1871: svigagtig Handel) med en Okse. *2Mos.22.9 (1931)*. **-rede-silke**, en. (-red-. *vAph.(1764)*). (til I. -rede; nu næppe br.) affald, der fremkommer ved kæmning af floretsilke. Amberg. **-redet**, part. adj. se -redt. † **rede-tøj**, et. (-red-. *vAph.(1764)*). (til I. -rede) virvar; rod; miskmask. Amberg. **-redig**, adj. (efter sv. oredig; sj.) uklar; utydlig. *Molb.DS.14*. Dogmernes uredige Skyggerige. *Ellar & Augusta CaritEtlar. KarlXII's Stjerne.²(1914).84*. I disse Menneskers langsomme uredige Sjæle var der mere, end de naaede at faa med, mens

Tid var *Lambek.Dagligdagen.(1914).15.* den Uredighed i mine Tanker, der kommer af at have for mange paa engang. *Molb.Breve. 28.* **-red-kammer, -silke,** se *-redkammer, -silke. -redsom, adj.* [-'re²ð₍₁₎-søm⁽²⁾], -'reð⁽¹⁾søm⁽²⁾] (*ænyd. d. s. og uræd-som*) **1)** (*nu sj.*) *d. s. s. -redelig* **1)**; ogs. om haar olgn.: som vanskeligt lader sig rede (VI.2.2). *Moth.¹U194.* Et langt, ured-somt Skjæg skjulte hans Flip. *L Bruun.SF. 28.* **2)** † *umulig ell. vanskeligt at udrede ell. finde rede i; indviklet; forvirret. Gram. Nucleus.1938. Amberg. -redt, part. adj. (i bet. 1 ogs. (l. br.) -redet, et sort uredet Haar. Ing.VS.III.223. MO.). 1)* som ikke er redt (se VI. rede 2). **1.1)** om seng olgn. Sengen er uredt. *Holst.R. I Kammeret stod en uredt Seng. Leck Fischer. KM.182. jf.: mit uredte Sovekammer. KLars. Ci.70. 1.2)* om haar. *Oehl.XXXI.160.* Udenfor stod I, med uredt Haar, i Pyjamas. *JVJens.RF. 183. i videre anv., om person: den uredte og uvadskede Mand. CBernh.XI.117. 2)* se *-red, -reel, adj. især: 1)* (*især jagl.*) *svarende til reel 3.* Afkogning af Ben eller ureelt Kød. *Mad og Kvadrater.(1939).107.* denne Hest var ureel i den Forstand, at den ikke lod sig binde. *Ugeskr.f.Retsv.1943.A.604. 2)* (*l. br.*) til reel 4. Kritikken af Kirken gaar fremfor alt ud paa, at den er ureel. *Da.Kirkeliv.1933.111.* han var saa ureel, at han lagde sig mellem Ægtefæller. *Pol.^{14/6}. 1938.7.sp.5. ☐ -reflekteret, part. adj. 1)* om forhold: som man ikke har tænkt (nærmere) over; ikke præget af refleksion(er). De kan ikke tilskrive det . . . Barndommens ureflekterede (Brandes.IV104: uovervejede) Indtryk. *Brandes.E.142.* Religiøst levede (Chr. IV) paa en enfoldig og ureflekteret Lutherdom. *DannKonger.264. 2)* om person: som ikke tænker (dybere) over tingene, sine gerninger. *Kierk.VII.26.* ureflekteret som en Stud lader (han) sig føre mod Golgatha (o: omvende til troen). *MartinAHans.NO.164.* ureflekterede, socialt og kulturelt lavtstaaende Mennesker. *BilleskovJ.H.II.128. -regelbunden, part. adj. (jf. gl. da. wregelbunden, ikke bundet af klosterløfte; ☐, l. br.) d. s. s. -regelmæssig, hans Indtægter var uregelbundne (Brandes.KP.472: uregelmæssige) og smaa. Brandes.I.210. gram.: Uregelbundne ere (flg. verber). N.Andersen. Da. Sproglaere. Nr. 1. (1897).77. -regelmæssig, adj. [h_ure²qəl,mæ^(?)si] adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en (vAph. (1759)). 1)* ikke i overensstemmelse med regler, normer, forskrifter. *Heib. Pros.II.195* (se u. regelmæssig 1.1). || (*gram.*) om ord: som ikke (i sin bøjning) følger de for vedk. ordgruppe almindelige (bøjnings)regler; oftest om verbum (*spec. om stærktbøjet verbum i germanske sprog.*). *Høysg.S.Y6r.* Det gaar med Menneskene . . . som med de uregelmæssige Verber i adskillige Sprog, alle Verberne ere næsten uregelmæssige. *Kierk.P.I.*

81. Wiwel.201. || (nu næppe br.) ikke i overensstemmelse med givne forskrifter ell. regler; ureglementeret. Forresten hørte han til Gjængerne, ligesom de øvrige Tilstedeværende, og var bevæbnet paa samme uregelmæssige Maade som disse. *Ellar. GH.I.148. 2)* som ved sin stilling, form ell. bygning, linjeføring afviger fra det almindelige, normale ell. ensartede, især ved at danne ell. forløbe i ulige, skæve linjer, ujevne buer ell. bestaa af ulige, usymmetriske dele olgn. ell. af dele med uens mellemrum. Disse uregelmæssige Gader . . . kunde forandres til prægtige Pladser. *JSneed.IX.137.* Kiselsinterne er som oftest graalige . . . Overfladen er meget uregelmæssig, ofte blomkaalsagtig. *NaturensV.1922. 113.* uregelmæssige tænder || (*bot.*) om bæger ell. krone: hvis dele er ulige i form, størrelse ell. har ulige mellemrum. *Drejler.Bot Term.74. Warm.Bot.575. 3)* som har et uroligt, ujevnt forløb; som ikke følger en vis rytme, ikke indtræder, (frem)kommer med lige store mellemrum, pauser. *Adressecontoiret (havde) udgivet uregelmæssige Avertissementsblade. PLMøll.B.180.* uregelmæssig Puls. *S.&B. (N.N.)* vuggende uregelmæssig Gang. *PolitikE.^{18/6}.1925.I.* uregelmæssig . . . eller uafgjort Tendens, afvekslende højere og lavere Kurser. *Forr.O.576. 4)* om person(s) levevis, handlinger; dels (jf. bet.1): som ikke (helt) følger de givne forskrifter, morallove olgn. uregelmæssige (o: vægteskabelige) Forbindelser. *Hauch.(Hjort.B.I.229).* jf. Uregelmæssighed 4. dels (nu især): som ikke følger ell. er præget af nogen fast orden (og inddeling af sin tid) m. h. t. arbejde, hvile, maaltider osv.; noget værdtlig (undertiden: lidt udsværende) i livsførelse. et uregelmæssigt Liv gjorde ham (o: Ewald) tidlig til Krøbling. *CFWegener.A.II.218.* leve uregelmæssigt. *S.&B. HarryJacobsen.Strindbergoghansførste Hustru. (1946).64. 5)* (*l. br.*) som ikke kan undviges i sin helhed; hvoraf noget gaar til spilde; ureel (1). Det uregelmæssige Kød, der bliver til Rest (o: fra stegen), kan hakkes sammen med Løg. *Pol.^{14/10}1939.Sønd.24.sp.4. -regelmæssig-hed, en. flt. -er. vAph.(1759). 1)* til -regelmæssig 1; ogs.: uregelmæssigt forhold. de ældste trin av vor sproget er fulde av uregelmæssigheder. *Jesp.SprU.58. 2)* til -regelmæssig 2. *Uregelmæssigheden giver | Et Ansigt tidt en Ynde. *Hzr.D.III.198.* I det historiske Billede bruger (*Rafael*) tillige Uregelmæssigheden af Billedfladen som dramatisk Moment. *Wanscher.R.60. 3)* til -regelmæssig 3. de smaa Uregelmæssigheder i Bevægelsen, der fremkaldes ved Gnidningsmodstanden i Hjulværket. *OptB.II.284. jf.: Variationen (i hastighed) kaldes Motorens „Uregelmæssighedsgrad“. Maskinbog Landm.⁵ 131. 4)* til -regelmæssig 4: om uordentlig livsførelse, (mindre alvorlig) overtrædelse, forseelse; spec. som et formildende udtryk for rapseri, underslæb ell. en gift persons erotiske

udskejelser. de . . havde opdaget en tilsyneladende stor, men i Virkeligheden lille Uregelmæssighed hos ham (o: at han benyttede et andet navn end sit eget). *Goldschm.VII.634.* det russiske Hof med sin elegante Lefærdighed og sine talrige Uregelmæssigheder. *Brandes.X.378.* hendes Skillsmiss . . og Forødelser af hendes Mødreneary var kun altfor iøjnefaldende Uregelmæssigheder. *JPJac.I.252.* (man) siger at begaa en lille Uregelmæssighed (o: stjæle). *KNyrop.OL.I.31.* || (l. br.) om vordenlig tilstand; brud paa god orden; worden. den danske Bevægelse i Nord-slesvig stillede (*ASørsted*) sig fjendtlig imod som en Uregelmæssighed i Staten. *ADJørg.NH.II.315.* Gulvene var overstrøet med Sofa-puder og Køkkenredskaber, og alle Vegne flød det med Tobaksaske og Cigaretstumper. Jeg plejer ikke at lægge stærkt Mærke til den Slags Uregelmæssigheder. *Larsen-Le-det.LK.III.31.* **U-regelret, adj. 1)** d. s. s. -regelmæssig 1. De Kjøbenhavnske tæler . . u-ræglræt, naar de siger et Ørefigen. *Høysg.AG.32.* Ord, hvis Deklination eller Conjugation er uregelret. *Ørst.VII.169.* (*digtereus*) Poesi . . var uregelret, af en raa Voldsohmhed. *LCNiels.OA.134.* **2)** (nu l. br.) d. s. s. -regelmæssig 2. Hver Befæstning, som bestaaer af sammenhængende Linier, er . . enten regelret . . eller uregelret; d. v. s. dens Linier og Vinkler ere enten eensformede til alle Sider af Mangelkanten . . eller de rette dem efter (passe i) Terrainet. *Mil TeknO.23.* Shelley var . . høj og spinkel . . Trækkene uregelrette, men Munden ualmindeligt skøn. *Brandes.V454.* Sognevejene vare ikke andet end et „Vejspor“ i meget uregelrette og slangeagtige Bugtninger. *PhR Dam.FI.151.* || (bot., foræld.) om bæger ell. krone. *CGRafn.Flora.I.71.* *Tychsen.A.I.137.* **3)** (nu l. br.) d. s. s. -regelmæssig 3. *(han spadserer) med gyselige, lange, | Uregelrette, tunge Fied. *Bagges.I.7.* i gammel Tid førtes (posten) til Øen (o: *Strynø*) med Baad, og det til meget uregelrette Tider. *SydjynskeS.38.* **4)** (l. br.) d. s. s. -regelmæssig 4. en uregelret Student, der snart er udskejende, snart forsulten. *Brandes.X.357.* *Dumas*, der . . havde ført et højt uregelret Liv, arbejdede sig tidligt ud af Uregelmæssigheden. *smst.VII.174.* **-regelret-hed, en. flt. -er.** (nu l. br.) spec. til -regelret 1; ogs.: uregelmæssigt forhold. (*finsk har*) yderst faa Uregelretheder. *Rask.Br.I.405.* (*de*) ældre Verse-arters . . Uregelretheder. *NMPet.IV.427.*

ur-egen, adj. (*ty. ureigen; sj.*) som fra gammel tid tilhører ell. tilkommer en; ogs.: helt original ell. helt ejendommelig for en. her hævder hvert Individ sin uregne Ret til at sige buh, hvor de naive Fædre sagde bah. *Vodskov.SN.LVI.* (*Dürers og Holbeins*) Kunst er fællesmenneskelig og tillige ur-egen *Dürersk, Holbeinsk. V Ved.BB.439.*

u-regerlig, adj. adv. -t ell. d. s. ell.

(†) **-en** (*Moth.U20. vAph.(1759).*) (*ænyd. d. s., jf. ty. unregierlich; især talespr., jf.: „Talespr.“ Levin.*) **1)** om levende væsener ell. (udslog af) deres karakter, lidensskaber oln.: som ikke ell. (*især*) kun vanskeligt lader sig styre, holde i ave (af andre); vanskelig at faa til at lystre; ustyrlig; ogs.: som er ubehersket, voldsom i sin optræden, har et vildt, utæmmet sind oln. ell. (*dial.*) meget ophidset, vred, ude af sig selv. vilde og uregierlige Heste. *Hob.Hh.II.530.* Frygt for Verdens Skam kand dæmpe . . uregierlige Tilbøvelser. *Eilsch.PhilBrev.253.* Ved Indlæggelsen (var patienten) meget uregierlig og støjende, kastede sig omkring i Sengen, slog og fægtede med Armene. *KPont.Psychiatr.I.64.* jeg har været bestemt og ueftergivelig mod dig, fordi dit Sind var uregierligt. *Howalt.DB.16.* || hertil **Uregierlighed. vAph.(1759). *Brandes.V.550.* **2)** (*delvis spøg.*) om ting ell. naturkræfter oln.: som vanskeligt lader sig bringe under menneskers herredømme, kontrol, styre, ell. som det er vanskeligt at faa skik paa, faa til at virke efter ønske oln.; ogs.: vanskelig at haandtere. et sted . . hvor Donaustrommen ey er saa uregierlig og hæftig i sit Løb. *LTid.1726.469.* Damp af saare høj Spændkraft . . var i visse Maader uregierlig d. e. gennembrød alle Samlinger. *Ursin.D.201.* Hele Nationen havde hun ligget med Papilloter i det uregierlige Haar for at faa Skik paa det. *Rønberg.GK.140.* **-reglementeret, part. adj.** som ikke er i overensstemmelse med regler, forskrifter (*spec. angaaende udøvelse af sport ell. militær paaklædning*); ogs. i mere alm. bet.: unormal; usædvanlig; uregelmæssig. en uventet Styrtesø . . lod Fregatten gjøre en høist ureglementeret Bevægelse. *VKorfitsen.TO.II.48.* (lojntanten) mødte ureglementeret (o: uden at overholde de militære forskrifter vedrørende sit udsende). *HCALund.St.II.172.* Ureglementeret Spil. *Sportsleks.II.642.* **-regnet, part. adj.** [-rai'nat] (*glda. d. s., jf. ty. ungerchnet, ghholl. ongerekent; jf. beregnet 2; nu næppe br.*) ikke med-, iberegnet; eksklusiv. (*især knyttet til et umiddelbart foregaaende led, undertiden talbøjet i overensstemmelse med dette*). Disse Karavaner vare halvtredsindstive Dage paa Veien, Rastdagene uregnede. *Reiser.III.155.* Det øvrige uregnet. *MO. -religiøs, adj.* (l. br.) *irreligiøs.* jeg agtede at holde Skole paa et . . ukirkeligt om end ingenlunde ureligiøst Grundlag. *MPont.MO.163.* Min Mand var oprindelig ureligiøs, senere blev han grebet af en hæftig Trang til at beskæftige sig med Livet efter Døden. *Buchh.SP.78.***

Ure-mager, en. se Urmager.

uren, adj. [u're'n] (*æda. d. s. (Fragm.4), oldn. úhréinn; jf. forurene*)

1) som indeholder fremmedartede bestanddele. **1.1)** svarende til III. ren 1.1. Denne Egn's Granit bliver ofte gjenneemt med *Qvarts og Feltspaths Stykker*, som dog

almindeligtvis ere meget smalle og urene. *Ravert & Garlieb. Bornholm. (1819). 58.* en Kage af urent Sølv (Tallerkensølv). *OpfB. III. 213. jf. bet. 2.2:* Blandfrø og „Uren Vare“ (∴ ved frøundersøgelser). *TjP. 1913. 681. 1.2)* svarende til III. ren 1.2; især (delvis til bet. 2) om farve: skiden, urent farvet. *Drejer. BotTerm. 108.* (julerosens) Blomster er saa kedelige med en uren og ufestlig hvid Farve. *Pol. 14. 1941. 21. sp. 2.*

2) som er iblandet ell. dækket af noget, der ophæver, skader, ødelægger dets naturlige, normale ell. propre, velholdte karakter (især: udseende). 2.1) svarende til III. ren 2.1: (lidt) snævset, smudsig, malproper (især: af mangel paa renholdelse). en god og kostbar Drik kand forderves udi et u-reent Kar (jf. *Mau. 3189*). *Hob. Ep. II. 414.* jeg haver toet mine Fødder; hvorledes! skal jeg gjøre dem urene (*Chr. VI.* skidne) igjen? *Højs. 5. 3.* den lille Stakkel (∴ et vanrøgtet barn) var saa uren. *Oldemors Erindringer. (1908).* 108. den urene haand gør den fede mund, se Haand 11 slutn. (have) urene hænder, ogs. billedl. som udtr. for uredelighed, uerlighed ell. skyld, brøde. *D&H.* De urene Hænder. *Sartre. (oversat skuespiltitel. 1949).* || m. h. t. tilsmudsning ved ekskrementer. ligesom han vil sætte det fremtagne Smørrebød til Munden, falder der noget Urent ned derpaa fra en Svale, der flyver hen over hans Hoved. *Ing. Levnet. II. 20.* et trøldet Barn, der i sit afmægtige Raseri hævner sig paa sine Omgivelser ved at gøre sig uren i sine Bukser. *Pont. HK. 12. VilhRasm. BU. 25.* || om vand. urent Fødevand. *SkibsMask. 125.* jf.: Man taler om en Affiltrerings-Proces; Vand affiltreres, afsætter i denne Proces de urenere Bestanddele. *Kierk. XIV. 233. billedl.:* jeg, der allerede har faaet manges Spand ureen Vand, over sig (∴ er blevet spottet og latterliggjort) af kaade Dreng og af Taaber. *HCand. BC. II. 201.* kast ikke det urene vand bort (ud), før du har det rene, se III. ren 2.4. 2.2) svarende til III. ren 2.2. || (især bibl. ell. med., vet.) m. h. t. sygelig tilstand; navnlig: dækket af udslæt olgn., fuld af pletter olgn. ell. befængt med smitstof, udflaad olgn.; spec. (jf. bet. 3.3; bibl.): som har spedalskhed, flaad olgn. og derfor ikke er ren i religiøs forstand. den Mand er spedalsk, han er ureen. *3Mos. 13. 44.* ureen, ormet og umoden Frugt. *JC Lange. B. 101.* skade af urent, sygt eller uvant kreatur. *Cit. 1783. (Vider. IV. 84).* Saaret vedblev at være urent. *BiblLæg. XVI. 13.* blegt Ansigt med røde Knopper (uren Hud). *Politi. E. 13. 1922. 3.* (med., jarg.) som (muligvis) rummer smitstof, er inficeret: Desinfektionsrum med Adgang for det urene (∴: tøj osv.) direkte fra det fri. Mellem den rene og urene Afdeling er indrettet Brusebad. *Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse. 1938/39. 17.* operationsgangen er meget bred og er delt i et „rent“ og et „urent“ afsnit.

stud. med. 1943. 37. || (landbr., gart.) om sæd, jord: fuld af ukrudt. paa urene Jorder synes (ukrudtet) mere tilbøjeligt til at faa Magt over den radsaaede end over bredsaadet Sæd. *Landm. B. I. 555.* || ⚔ om skibsbund: bevokset med alger, skaldyr olgn. *Scheller. MarO.* || fri for trafikhindringer; især ⚔ om farvand, kyst, havbund: fuld(t) af (skjulte) grunde, skær olgn., som gør sejlads vanskelig ell. umulig. Inden for dette Rev er vel noget dybt, dog helt urent og farligt at sejle igennem. *JensSor. II. 97.* Farvandet var urent; smalle Sejlløb og brede Sande. *Drachm. VT. 148.* *Scheller. MarO.* ogs. (nu næppe br.) om skær olgn.: som ligger (skjult) under vandfladen. blinde, urene Skjær, saaledes som Rev eller Banker, findes ikke ved Arsutfjordens almindelige Indseiling. *Zeilau. Fox-Expeditionen. (1861). 152.*

3) svarende til III. ren 3. 3.1) (l. br.) svarende til III. ren 3.1: som ikke straal, lyser i sin fulde glans; uklar. jeg (saa), at Barometret stadig var i Falden. Himlen var ogsaa uren, og vi maatte belave os paa en Storm. *Drachm. STL. 221.* en uren Edelsten. *D&H. 3.2)* (bibl., jød.) svarende til III. ren 3.2, om personer, dyr ell. ting: som ved omgang, berøring besmitter en i religiøs forstand (se bet. 3.3). *3Mos. 11. 47* (se u. III. ren 3.2). Tag dig af allehaande reent Kvæg, syv og syv, Han og Hun; men af det Kvæg, som er ureent, et Par, Han og Hun. *1Mos. 7. 2.* Den anden Sect . . lærte, at de . . som holdte sig fra alt, hvad der var urent, (hvorved de forstode Omgang med Folk af en ringere Caste, i sær Bramaner af den gamle Sect) at disse . . bleve de udødelige Guder lige. *J. Sneed. III. 143.* Intet er urent i sig selv (*Chr. VI.* ingen mad er almindelig i sig selv); dog for den, som agter Noget for urent (*Chr. VI.* almindeligt), ham er det urent (*Chr. VI.* almindeligt). *Rom. 14. 14.* billedl.: I maa icke vanhellige jer Huus med sliige u-reene Dyr, som jeg, der har mist deris Jomfrudom. *Hob. UHH. I. 2.* se ogs. u. III. ren 3.2. 3.3) (især ⚔ ell. relig., bibl.) svarende til III. ren 3.3: tynget ell. præget af synd, ondskab, brøde, skyld, umoral, lystenhed olgn.; spec. (bibl.) om person: som (jf. regler i *3Mos. 11ff.*) er besmitet i religiøs forstand (og derfor udelukket fra helligdommen), bl. a. ved berøring med lig, aadser ell. (jf. bet. 2.2) personer, der er spedalske, har menstruation olgn. hvorsomhelst det er, naar det flyder af hans Kjød, da er han ureen formedelst sit Flod. *3Mos. 15. 2.* Ikke det, som indkommer i Munden, gjør Mennesket urent, men det, som udgaar af Munden, dette gjør Mennesket urent. *Matth. 15. 11.* Urene Kvinder (*Chr. VI.* Fraskilte) og Barselkvinder røre ved Stykkerne af deres Offer. *Bar. 6. 28.* De kan faa Ubehageligheder af det, naar det engang kommer frem, jeg er en uren (∴: en jøde). *KMunk. Sm. 73.* uren aand, (bibl.)

ond aand, der menes at gribe ødelæggende ind i menneskers liv (og hindre menneskers frelse; jf. KirkeLeks.I.9). der var et Menneske i Synagogen, som havde en ureen Dievels Aand (1907: en uren ond Aand) og raabte med stor Røst (osv.). Luc.4.33. han kaldte sine tolv Disciple til sig, og gav dem Magt over de urene Aander, at uddrive dem, og at helbrede al Sygdom og al Skrøbelighed. Matth.10.1. jf.: Gak fra mig du u-reene Aand! Holb.Pern.III.7. || om sind, handling, lidenskab olgn.: præget af synd, umoral ell. uredelighed. Sagen var, fra B.s Side, saa tvetydig, for ikke at sige ureen, at han ikke vilde befatte sig dermed. PAHeib.E.44. han synes . . at have været en raa Person af temmelig urene Sæder. CPalm.O.398. urene Lyster. D&H. (hun vilde) blive stødt over, at hun ikke kunde sætte sig paa min sengekant uden at jeg fik urene tanker. 20 MKlitgaard.GM.20.

4) svarende til III. ren 4. 4.1) (l. br.) i al alm.: som indeholder noget fremmedartet, uvedkommende olgn. Dateringen (af maleriet) er vanskelig, fordi Stilcharakteren er uren. Wanscher.R.28. 4.2) (jf. III. ren 4.2) om sprog(form): iblandet fremmede elementer. Færøsk . . er i høj grad urent, fuldt af låneord. MKrist.N.12. urent Sprog. D&H. 4.3) svarende til III. ren 4.3, om lyd, stemme: 30 som har (skurrende) bilyde, er uklær olgn.; spec. (♂) om tone: som ikke er ren (III.4.3); (lidt) falsk. da Reenhed kun er et Forhold mellem Toner, men den enkelte Tone i sig selv ikke kan være ureen. Heib.Pros.IX.527. en dyb, uren Stemme. ErlKrist.MM.226. der stødes i en Fløjte . . Tonen er uren. KAabye.PT.166. jf.: en Operasangerinde . . havde en meget smuk Stemme, men et "urent" Øre, som . . ofte lod hende synge falsk. Pol.²1925.9.sp.3.

5) svarende til III. ren 5. 5.1) i al alm.: ikke (helt) rigtig, korrekt, ordentlig, regelmæssig. (Johannes Ewalds) udtale var uren, — han udtalte som bekendt l som r. ADJørg. JE.36. urene rim. MKrist.FS.97. en Næse med uren Linje. Wanscher.R.20. 5.2) (sport.) om (udførelse af) bevægelse, øvelse, idræt: som ikke er i den rette stil, ikke saaledes som det skal være if. forskrifterne, ell. naar det 50 gøres helt korrekt. Dommerne diskvalificerede ham (o: motorcykelkøberen) for uren Kørsel. B.T.¹⁵1934.16.sp.2. mange af (boksere)s Stød var urene. Socialdem.⁹12.1947. 9.sp.5. Urene Slag (i badminton, hockey). Sportsleks. II.642. jf.: en saa uren Bokser som N.Pol.³11.1941.6.sp.4. uren skridt, se Skridt 3. Af uren Trav skal særlig mærkes Pasgang, Firslag eller Svømmetrav, den jappende Trav og Treslag. Sal.²XXIII.707. forceret 60 Originalitet (vil) virke som urent Trav. Jac Paludan.IH.100. jf. trave urent u. III. trave 1. blive hængt ud for urent trav, egl. (sport.) om travhest, der diskvalificeres,

idet dens nummer udhænges i taarnet (se u. Taarn 1.4 slutn.); (jarg.) i videre anv.: blive fordømt, stærkt kritiseret ell. spottet for noget.

-uren, suffiks. se -vorn.

u-urenfærdig, adj. (ænyd. d. s. (HMo-gens.); nu næppe br.) urenligh. ureenfærdigt Menneske. vAph.(1759). En Hollænder laster andre Nationer for U-reenfærdighed. Holb.MTkr.325. -renhed, en. fl. -er. (glda. vrenheeth (3Mos.5.2 (GldaBib.)) det at være uren; ogs.: noget urent. 1) til uren 1. Disse følgestoffer (i metaller) kan enten have karakter af urenheder . . eller af hjælpestoffer. Thaulov.MO.23. Klarecentrifuge (fjerner Urenheder og Vand fra Fedtet). Høvedhæder det? (1947).477. 2) til uren 2. Gaderne Urenhed er saa stor, at dend ikke kand fortælles. Holb.Bars.II.7. || konkr.: smuds; snavs. I (o: de skriftkloge og farisæerne) ere ligesom kalkede Grave, hvilke synes deilige udvortes, men indentil ere fulde af døde Been og al Urenhed. Matth.23.27. Gange, Porte o.l. tildækkes, for at der ikke skal falde Urenheder i dem. SkibsMask.136. spec. (gldgs.) om ekskrementer: Schytte.IR.II.38. Paa Enge og Græsmarker bør Gies ikke komme; thi deres Ureenhed bortbrænder Græsrodderne. OeconH.(1784).II.92. 3) (især bibl.) til uren 3(2-3). din Hustru, i hendes Urenheds Svaghed (Chr.VI: i hendes ureenheds fraskillelse; 1931: under hendes maanedlige Urenhed), skal du ikke komme nær, til at blotte hendes Blusel. 3Mos.18.19. Urenhedens Aand (1871: den urene Aand) driver jeg (o: herren) til ud af Landet. Sach.13.2(1931). 4) (l. br.) til uren 4. Traditionens Urenhed. Wanscher.R.85. -renlig, adj. [u're⁽ⁿ⁾li, ogs. u'reⁿli] adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en (Moth.U20. vAph.(1759)). (glda. d. s., oldn. 40 uhrleinligr) 1) om levende væsen, især person: som ikke holder sig selv (sine klæder, omgivelser) ren(e), i proper stand. En urenligh Husmoder. VSO. || spec. (bl. a. om barn, patient, visse husdyr): som besørger sin nødtørft saaledes, at klæder, husrum osv. tilsmudses. Hunden, der ellers havde været pinligt renlig, blev nu urenligh baade Dag og Nat. MåsskrDyrl.LVIII.199. 2) (nu mindre br.) om opholdssted, klæder, føde olgn.: ikke holdt i ren, proper stand; præget af mangel paa pasning, properhed olgn. (jeg) fandt . . 50 Krostuen for urenligh, og mit Kammer (var) for uhyggeligt. Winth.VIII.3. Gaderne ere ujevne, uregelmæssige og urenligh. Holst.IV.210. I Almindelighed plejede hun om Hverdagen at gaa skødesløst, urenligh, næsten lurvet klædt. JPJac.I.255. -renlighed, en. fl. -er. (glda. vrenlighet) 1) (nu især m. overgang til bet.2) d. s. s. Urenhed 1. Urenlighed i Metal. vAph.(1764). fjernere Urenlighederne (fra raabomulden). Manufact.(1872). 111. Byg af den . . nævnte Sort . . er uanvendelig til Udsæd, naar der er konstateret en Urenlighed paa 5 pCt. Ugeskr.f

Retsv.1929.A.884. 2) (W, jf., Talespr. "Levin.") svarende til -renlig. **2.1)** (undertiden m. overgang til bet. 2.2) det at være urenlig (1); spec.: det at forrette sin nødtørft paa en saadan maade ell. et saadant sted, at kløder, rum olgn. derved tilsmudses. urenlighed krænker alferne (∴ man maa ikke forrette sin nødtørft, hvor de holder til). *AOLrE.NG.150.* Af smalle Portgange oser det af menneskelig Urenlighed. *GeorgJens.FH.7.* urenlighed forbydes! *alm. indskrift paa skill, opslag i porte, gaarde olgn. CHans.F.121. 2.2)* noget urent, snavs, urenhed (2) (især: fremkommet ved mangel paa properhed, pasning olgn.); ogs.: hvad der er malpropt, tilsmudsende, forurenende. den U-reenlighed . . . som Mennesker kaste fra sig, og som tiener Sviin til føde. *Holb.Ep.II. 183.* Pialterne maatte rives af dem . . . Ureenligheden afgnides og afbørstes. *PAHeib.R. II.104.* Det er ækelt at see hvilken Mængde Ureenlighed der i een Vinter sankes sammen i et Huus. *Gylb. (Heib.Fam.161).* At skylle Ureenligheder i Canalen. *MO. || (nu l. br.) om ekskrementer. Ruge.FT.270.* Sneglenes naturlige Ureenligheder. *vAph.Nath.VII.211.* bortføre . . . Ureenligheder af Latrinerne. *MR. 1821.12. jf.: afført Urenlighed. D&H. 3)* (nu sj.) det at være uren (3.2-3), især: have urene lyster olgn. (de), som vandre efter kødet, i urenligheds (1819: Besmittelsens) begiering. *2Pet.2.10 (Chr.VI).* allehaande Bedragerier og Hiertets Ureenlighed. *Junge.354.* det er et Land, som er urent ved Landenes Folks Ureenlighed (Chr.VI: for folkenes slemme gierningers skyld; 1931: paa Grund af Hedningernes Urenhed). *Esr.9.II. jf.: min Længsel blev mig generende som en Urenlighed. Kidde.B.358. -rentabel, adj. (især 7)* Driften blev mere og mere urentabel. *BerlTid.^{3/4}. 1906. Aft.1. sp.6.* Beregningen af særlig urentable Sidebaners Økonomi. *Vor Stand. 1938. 7. sp.2. || hertil Urentabilitet. FlensbA.^{3/4}. 1926. 3. sp.2.* hele Landet damper af Overprioriteter og Urentabilitet. *KMunk. H.11.*

I. Uret, en. [u'rød] flt. (om uretfærdig handling olgn.; nu sj. (og spog.)) -ter (se u. bet. 3 beg.). (æda. uræt og oræt (Da.Sprogtekster.I. (1925).14); jf. II. uret, forurette) fra værelse af, mangel paa ret (1.2).

1) svarende til I. Ret 2.1, i al alm., om ubillighed, uretfærdighed. (den ugudeliges) Munds Ord er Uret og Svig. *Ps.36.4.* jeg skal lære dig at trode Urettens Magt. *Ing.KE. I.42. (gud)* skal fri deres Sjæle fra Uret (1871: Undertrykkelse) og Vold. *Ps.72.14 (1931).* De (kristne) maa jo dog vide, at denne Verdens Retfærdighed selv i dens højeste Form er lutter Uret. *HøjskBl.^{11/4}. 1945. 192.sp.2. i personificeringer:* lad os . . . rive Dolken fra Uret, og Masken fra Løgn. *Rahb. Tilsk.1798.751.* *du (∴ det unge genbyråsliv) spænder Styrkebeltet . . . for at slaa tilgavn af Felten | graaet Uret, rusten Tvang.

Ploug.I.5. jf. II. tale 11.5 (og u. II. uret 1.3): dersom du borttager Aaget fra din Midte, og ikke udstrækker Fingrene og ikke taler Uret (1931: holder op at tale ondt og pege Fingre). *Es.58.9. ||* med uret, (nu sj.) ubilligt, uretfærdigt ell. (jf. bet. 2) d. s. s. med urette (se II. uret 3). (føre nogen) bort med Vold og Uret. *DL.6—9—9.* Den kjære Kikibusk (∴ en hund) — hvem han, maaskee ikke med Uret, elskede højere end sin Kone. *Blich.(1920).XVI.221.* *han tjente med Uret sit Ryl. *Gjel.HS.137.* med ret eller uret, se I. Ret 2.1. || i tale-, ordspr., valgsprog olgn. (katten) bekjendte sig . . . til den germanske Bondeprotest: hundred Aars Uret skaber ikke eet Aars Ret. Den betragtede (den anden kat) som en fræk Usurpator. *Gjel.M. 358 (jf. Mau.11073).* gaa aldrig paa akkord med uretten, se Akkord 1.3. ret skal være ret, og uret skal (undertiden) ogsaa være ret, se I. Ret 2.1. frostvej og uret faar altid en skiden ende, se skiden 2.2. uret har en lang hale (*Ing.VS.III.228. UJF.*) ell. rumpe (*RasmHans.M.II.26*), (især dial.) uret har vidtrækkende følger ell. hævner sig selv efter lang tid.

2) svarende til I. Ret 2.2, i udtr. for at en persons handlinger ell. paastande, krav er i uoverensstemmelse med, hvad der er rigtigt, retfærdigt ell. berettiget. Uretten er paa min Side. *MO. ||* give en uret, (nu sj.) hævde, at en ikke har ret; ikke give medhold. Da give de ikke deres Grundsætninger, men Virkeligheden Uret. *Heib.(MO.).* Deri maa jeg give ham Uret. *MO. i Grunden* er det svært at give dem Uret. *ErikMøll.(GadsMag.1947.172).* || i forb. faa (*Kierk.III.245*), have uret (i noget), ikke faa ell. have billighed, retfærdighed ell. loven paa sin side ell. hævde, forsvare det urigtige. I skal . . . ikke slaa ham Svoger, han har . . . ikke Uret i den Post. *Holb.Masc. II.3.* mod Gud have vi altid Uret. *Kierk.II. 306.* Samfundet har altid Uret. *Goldschm.L. I.321.* Gor ikke fælles Sag med den, der har Uret (1871: den Ugudelige), ved at optræde som uretfærdigt Vidne. *2Mos.23.1 (1931).* den, som slaar igen, har uret, se III. slaa 50.1. (nu sj.) m. attrib. bestemmelse: Han har ikke stor Uret derudi. *Holb.Abrac.II.5. jf.: man havde meget Uret, om man lod det staa ved dette løse Bekjendtskab med Hamburg. Bagges.L.I.125. ||* være i uret, (næppe i rigsspr.) ikke have retten paa sin side; have uret. Lora var i Uret med den Stage (∴ som der stredes om). *KMich.SSF.8.*

3) svarende til I. Ret 2.3, om handling over for, behandling af andre, der ikke stemmer med billighed, retfærdighed, samfundets vedtægter olgn. *jeg har gjort mig skyldig i | En Uret, jeg maa gjøre god igjen. *Hrz.IX.318.* Hans Sjæl . . . vender sig i Trods mod den Evige med den Tanke, at hans Uret mod Skabningen nu er bleven aabenbar. *Kofoed-Hansen.LD.193. i flt.:* deslige U-rætter at faae

Bod for, var forgiæves at nogen vilde tænke paa. *Slange. Chr IV. 716.* Strømme af Blod ere flydte forat hævne Uretter der aldrig ere blevne begaaede. *Troels L. (Festskrift til HP Hanssen. (1932). 226).* Den Dag idag véd jeg, at der skete Holbæk Uret, men jeg véd ogsaa, at det var en af den Slags Uret'er, som sker næsten hver Dag paa et Redaktionskontor. *Frejlif Olsen. En kbh. Journalist. (1922). 162.* || i forb. gøre uret, udføre en uretfærdig, ubillig ell. urigtig handling. den bør ej at straffis, som lider Uret, men den der gjør Uret. *DL. 3—16—15—1—3.* I skulle ikke gjøre Uret i Dommen (1931: I maa ikke øve Uret). *3 Mos. 19. 15. i alm. (tale)spr. kun i forb. m. hens.-obj. gøre en uret, behandle en uretfærdigt, være uretfærdig overfor en, nu især ved at bedømme ham forkert ell. tillægge ham fejl, udyder, han ikke har, give ham skylden for noget, han ikke har begaaet. Ven!* 20 *jeg gjør dig ikke Uret; er du ikke bleven eens med mig om en Penning? Matth. 20. 13.* mit Hierte bløer i mit Liv, naar jeg seer, at mand gjør fremmede Folk uret. *Hob. 11 J. II. 1.* „Sandt at sige, vi troede, De var bleven en Smule fornem.“ — „De gjør mig Uret. Der kan Ingen være jævner og mere ligefrem end jeg.“ *Hz. V. 219.* Jeg tvivler ikke paa, at ogsaa Laaland er gjort storlig Uret. *30 Ingv Bond. Karreten fra Lenneskov. (1888). 24. talem.* man kan ogsaa gøre (et) skarn (en skælm) uret, se I. Skarn 2 (Skælm 1.2); herefter forsk. variationer: man kand, efter Ordsproget, og gjøre Fanden U-ret. *Hob. MTr. 402.* man kan altsaa ogsaa gjøre en Theolog Uret. *V Korffitsen. EV. 193.* gøre en (en) blodig uret (jf. u. blodig 2): *det muligt er, | At blodig Uret jeg den unge Qvinde gjør. *Oehl. XII. 271.* *I forivrer Jer og gør | jer mest hengivne Tjener blodig Uret. 40 *K Munk. C. *52. jf. ogs. u. IV. sort 10.3.* || lide uret, (jf. IV. lide 1.4). *DL. 3—16—15—1—3 (se ovf. l. 12).* jeg fattig Mand har lidt stoor Uret, som Bormester nu strax skal begribe, naar hand faar det at høre. *Hob. Kandst. V. 3.* Friheden (vil) fordre, at Mange skulle miste deres Rettigheder og lide Tab og Uret og Overlast. *Goldschm. NSM. I. 20. talem.:* bedre at lide uret end gøre uret olgn. *Maru. 11065. MO.* i Platons Skrifter 50 (*findes*) en helt anden Grundsætning opstillet . . „det er bedre at lide Uret end at gøre Uret“. *Hoffd. E. 213.* || tilføje en uret, (jf. tilføje 2.2). (*hun*) viisede hvor stor Urett de havde tilføjet hende og andre af Adelen. *Hob. DH. II. 314.* de hafde begyndt og fornemmeligen ført Krigen for sig self, til at hæfne de dennem tilføyede Uretter. *Slange. Chr IV. 1163.* Forestillingen gjorde magtig Lykke og gav ham (∴ komponisten) Oprejsning for megen Skuffelse og megen tilføjet Uret. *E Christians. NT. 223.* || ham ell. han sker ell. vederfares uret, se III. ske 4.2, vederfare.

II. uret, adj. [u'p'rd] gl. bøjningsform urette bevaret i forb. med urette (se bet. 3). (æda. uræt (i bet. 2), oldn. úréttir)

1) (jf. V. ret 2) som ikke er i den behørig orden, i overensstemmelse med det sande, faktiske, reelle, korrekte; især: som ikke er det, der er paakrævet, tilsigtet, kommer i betragtning, har betydning ell. interesse (i det givne tilfælde); urigtig; forkert. 1.1) (især i faste forb.) som attrib. adj. ell. som præd. Contracter . . som paa slet eller uret Sort Papiir ere skrevne, skal stemples inden en vis Tid. *Forordn. 124/1701.* *Men var Du da blind? | Den urette Flaske | Har Du grebet i Hast. *Winth. HF. 184.* *Brev og Bud, | som . . ramte uret Mand saa haardt, | skal vorde udi Eet og Alt | hoitidelig tilbagekaldt. *Ploug. I. 331.* Manuskriftet . . kunde falde i urette Hænder. *J Lange. I. 377.* || paa urette sted, ofte i videre anv., som udtr. for at noget ikke passer i den givne sammenhæng ell. situation, er malplaceret. Al Spøg er her (∴ m. h. t. Skirnismaal) paa urette Sted. *Grundtv. (Rahb. Min. 1806. III. 287).* Det er . . lige saa misligt, at være pathetisk og alvorlig paa urette Sted, som at lee paa urette Sted. *Kierk. VII. 458.* hans Viden var . . Sprænglærdom, anbragt paa urette Sted. *Paludan. (Biogr Lex. XVIII. 150).* || (i, til) urette tid. *v Aph. (1759).* Sin Kraft anvender han i urette Tid, paa urette Sted og paa urette Maade. *Goldschm. Bls. I. 87.* til urette Tid. *Ludv. jf.:* Trøstesløst er et Badested ved urette Aarstid. *Johs Brøndst. RU. 9.* || en uret vej. *v Aph. (1764). 779.* hun anviisde ham en uret Vej paa den anden Side af Præstegaarden. *Mall. SqH. 223.* *Ad en uret Vej | Fra Bjerget ned i Dalen søgte jeg, | Og Stien opad maae igjen vi drage. *PalM. VII. 70.* paa uret(te) vej(e), ogs. billedl., som udtr. for fejlagtig, urigtig fremgangsmaade olgn. ell. (jf. bet. 2) som udtr. for at afvige fra det paabudte, moralsk rigtige olgn. Denne Beskriven er . . ejendommelig ved en Lyst til at bringe det sædelsfulde . . Æmne til at tabe sin Braad . . Paludan-Müller er her paa uret Vej. *Brandes. II. 154.* slaa ind paa urette Veje. *S&B. 1.2* i substantivisk anv. (i forb. m. foransat best. art). Forældrene har fra Barnsbeen holdet den u-rette for deres egen Dotter, og optugtet hende derefter. *Hob. Pern. III. 4.* jeg leder efter Lykken, som man siger . . Naar jeg fulgte en, som jeg troede var den — naturligvis et Pigebarn — og jeg saa fangede hende, saa — jeg kender de urette paa deres Ja. *JV Jens. EE. 46.* komme til den urette, (jf. u. V. ret 2.4 slutn.) komme til, komme ud for en person, der er anderledes (især: stærkere, klogere), end man havde regnet med. Naar man har Mistillid til min Redelighed, saa kommer man til den Urette. Ingen skal sige, at jeg har forvansket en Skilling af de Penge, der var mig betroede. *Hz. IV. 215.* Karlene

. . vilde føre ham ind med Magt; men der kom de til den urette, for han smed dem til Jorden som et Par Vanter. *SvGrundtv. FÆ.II.174. jf.*: han havde med den Urette at bestille: jeg var belavet paa alle Tilfælde. *Tode.IX.63. 1.3) som adv.* Komme uret an. *Leth.(1800).* *Gjetter jeg uret? *FGuldb.S. 119.* den Salme . . som Oehlenschläger har brugt i den oprindelige Slutningssang af Aarets Evangelium . . uret tillagt Kingo. *10 VilhAnd.Litt.II.234.* en dansk Kritiker . . har ikke uret kaldt ham (o: Fröding) Lyrikens Shakespear. *smst.IV.842.* || forstaa (en ell. noget) uret. 1. (nu l. br.) i al alm.: misforstaa (en, noget). *D&H. se ogs. II. forstaa 2.2 slutn. i videre anv. (nu næppe br., jf.: „Talespr.“ Levin.) forsællig misforstaa noget; lade, som man ikke har forstaaet; ogs.: ikke lade sig føre bag lyset; gennemskue (en); lugte lunten. en fangen Dansk Major . . 20 skulde vise Vey . . men Majoren forstod Sagen uret, og (flygtede). CPRothe.MQ.II. 468.* *skjændt han alt var pærefuld, saa vilde | Han dog i Kioldren efter mere Viin. | Men jeg forstod ham uret, og jeg greeb ham | Paa ferske Gierninger. *Oehl.XVI.178.* Min Kone lod spænde for, for at kjøre i Theatret, men jeg forstod uret, lod Kudskene kjøre hende til Onkels, hvor jeg i Porten modtog hende meget venligt. *Levin. D&H. 30 2. (nu næppe br.) optage noget som en ufor-skammethed, krænkelse, udfordring.* Narren forstod uret, og meente, at han blev truet med en Ørefigen. *Anti-Spectator.88.* Han vilde række Jomfru Inge den ene Arm . . Men Jomfru Inge forstod Uret: hun sagde ham et koldt . . Farvel. *Ing.EM.III.63. se ogs. u. II. forstaa 2.2 slutn. || tale uret, (nu næppe br.) sige noget urigtigt, fejlagtigt.* Dine Gierninger udviiser, at jeg taledede ikke uret. *Holb.HP.I.2.* Bekjænde man har talt uret. *vAph.(1764).*

2) (jf. V. ret 2; nu vist kun (l. br. i rigs-spr.) i tilfælde, der kan opfattes som I. Uret (se náf.) som ikke er i overensstemmelse med billighed, retfærdighed, vedtægter, moralbud oln.; ubillig; uretfærdig; ulovlig; urigtig i moralsk, religiøs ell. juridisk henseende; om ting: ulovligt, uretmæssigt erhvervet. Gjører eder Venner ved den urette Rigdom. *Luc. 50 16.9 (OGuldb.).* der er Noget, som er uret og ondt, og det Urette bør Mennesket flye. *Mynst.Betr.II.21.* *hans (o: guds) Dom er aldrig uret, hans Vilje aldrig blind. *Ploug.I. 234.* Uret (falsk) Maal og Vægt. *MO. den (det) urette mammon, se Mammon.* uret gods har ingen trivelse, se Trivelse 1.3. || som adv. (især i forb. handle uret). Ogsaa jeg handler sikkerlig ofte . . urigtig, stundum vel uret, og ilde. *Rahb.Tiisk.1798.831.* *At jeg har handlet uret, | Det har jeg ofte bit-tert mig bebreidet. *Hzr.Svh.135.* || i tilfælde, der nu oftest opfattes som hørende til I. Uret; dels som præd. i forb. det er uret, det

er ubilligt, uretfærdigt ell. uforsvarligt. *MO.¹* Det er uret at glemme en Velgjører. *VSO.* Hvor det er Uret af Tine at gøre mig saa forskrækket. *Bang.T.257. Feilb. dels (jf. I. Uret 3) i forb. gøre uret (i noget), handle uretfærdigt, ubilligt, uforsvarligt ell. (jf. bet. 1) ukorrekt.* Deri gjør han Uret imod Drengen. *MO.¹* Nepos gør Uret i at behandle sine ophøjede Emner i saa jævnt et Sprog. *Billeskov.J.H.I.134.* gøre uret (o: snyde) i kort. *Feilb.*

3) i forb. med urette (glda. met vrætæ (*Mand.52*), mæth vrætte, vrætta (*Brandum-Nielsen.GG.III.132*); alm. opfattet som hørende til I. Uret; jf. med uret u. I. Uret 1) uretfærdigt, ubilligt, ulovligt ell. (nu næsten kun) uden føje, grund, berettigelse. Med Uret (eller med Urette) beklage vi os over det, vi have forskyldt. *MO.¹* smukke Landskaber af den med Urette forglemte Chauvin. *KMads.(Bogen til Frankrig.(1920).22).* Med Uret eller Urette. *VogelJørg.BO.²504.*

U-retfærdig, en. (nu næppe br.) d. s. s. -retfærdighed. *MCBruun.JSR.53.* ikke bryde Staven over dem, der ere ulykkelige Redskaber i Løgn og i Uretfærdis Haand. *Rahb. E.V305. †-retfærdelig(en), adv. (enyd. d. s.) uretfærdigt.* vi have været ugudelige, handlet uretfærdigen (1871: uretfærdigt). *Bar.2.12 (Chr.VI).* hand (blev) ihielslagen . . (efter Dronning Olympia Tilskyndelse . . efterdi Philippus uretfærdigen havde forskuddt hende). *Holb.Intr.I.23. -retfærdig, adj. [uræd'fær'di, ogs. hæræd'fær'di] adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en (vAph.(1759). Visd.14.28 (Chr.VI: uretfærdigen)). (glda. vrætærdug) 1) om person: som ikke overholder lovens (bibl.: guds) bud; som gør uret; nu især: som ikke yder enhver, hvad der tilkommer ham; som ikke skifter sol og vind lige; som ikke er uwilldig. *Math.5.45 (se u. retfærdig 1.1).* En dum, lad, gierrig, eller af andre Aarsager uretfærdig Dommer. *JSneed.IV.28.* *jeg bekæmped en uretfærdig Drot, | Som vilde hæрге Landet til evig Skam og Spot. *Oehl. XXXI.208.* du skal ikke række den Ugudelige Haanden til at være et uretfærdigt (Chr.VI: ubilligt) Vidne. *2Mos.23.1. 2) om forhold. 2.1) (nu kun m. overgang til bet. 2.2) i al alm.: som er i modstrid med lov og ret, det juridisk ell. moralsk rigtige. (svenskerne havde) midt i Freds-Tiid uden Aarsage overfaldet Kongen og Riget med en u-retfærdig, u-forkyndet og u-lovmæssig Feyde. Slange. ChrIV.1337. spec. om retssag: Ingen maa sig dertil (o: som prokuratorer) lade bruge, uden de, som af Borgemester og Raad dertil forordnis, og af demnem beviste vrænge og Uretfærdige Sager ville lade sig bruge. *DL.1—9—10.* jeg (o: en advokat) har aldrig taget nogen uretfærdig Sag an min Livs-Tid. *Holb.Bars. V5. Nørreg.Privatr.V.267. MO. || som adv. Handle uretfærdigen. vAph.(1764).* Hvorfor**

du (o: herren) og plagede dem, som levede uretfærdigen (Chr. VI: uretfærdelig) i deres Levnets Uforstandighed. *Visd. 12.23. 2.2*) som (i sin bedømmelse, udmåaling) ikke svarer til, hvad man med rette fortjener, hvad der maa tilkomme en ved en uvildig bedømmelse; ogs. undertiden: som er ubegrundet ell. uberettiget. Giver nogen Dommere een Uretfærdig Dom ud. *DL. I—5—3*. Man har talt meget om, at Poesien forsoner med Livet . . . Poesien er i sin Qvantiteter uretfærdig mod Menneskene. *Kierk. VI. 426*. *Brandes. TD. 25* (se u. retfærdig 1.2). „Han er frivol, ansvarsløs og forfængelig.“ . . . „Det er den uretfærdigste Føringelse af hans Væsen.“ *Rode. EM. 63*. de, som havde talt deres Stads og Folks (sag, led) hastelig en uretfærdig Straf. *2Makk. 4.48. 3*) (især bibl., foræld.) om ting: erhvervet paa ulovlig, uretmæssig maade. Forlad dig ikke paa uretfærdigt Gods; thi det skal ikke hjælpe dig paa Hjem søgelsens Dag. *Str. 5.10*. (jeg maa) være glad ved at jeg er skildt ved de u-retfærdige Penge (o: vundet i proces ved bestikkelse). *Holb. Abrac. III. 2*. Om . . . Deres Fader havde tilranet sig en uretfærdig Formue, vilde De ikke give den tilbage? *Gylb. (1849). IX. 46*. den (det) uretfærdige mammon, se Mammon. i *ordspr. og talem.*, se u. retfærdig 1.2 slutn., trives 2 og 3 slutn. **-retfærdighed**, en. flt. **-er**. (ænyd. d. s.) 1) (især bibl., foræld.) til uretfærdig (1 og 2) 2.1: overtrædelse af love, guds bud oln.; det at øve uret, begaa misgerninger; ogs.: handling, hvorved der øves uret; misgerning. erholde Uretfærdigheds Løn. *2Pet. 2.13*. alle Naader og Velgjerninger ophøre ved hans (o: en konges) Død, og Uretfærdigheder foroges. *Holb. Hh. I. 184*. Undersaatterne udsues, og Landet opfyldes med Uretfærdighed, ubluie og oftest falske Eeder og andre deraf flydende himmelraabende Synder. *Forordn. 23/12. 1735*. *(gud) stilled hen sin rige Fred | Og Fryd for mine Blikke, | Men gjør jeg Uretfærdighed, | Da kjender man mig ikke. *MNSchmidth. Bibelske Sange. (1839). 45*. 2) til uretfærdig (1 og 2) 2.2; ogs.: uretfærdig (2.2) handling. Det har altid forekommet mig en Uretfærdighed mod Lindberg. *Kierk. VII. 34*. Udøver en Valgbestyrrelse under en Valghandling forsætlig Vold eller gør sig skyldig i grov Uretfærdighed, straffes et saadant Forhold med Fængsel (osv.). *Lov (Till.) Nr. 22 3/10. 1903. § 61*. Hvis Lovene i et Land bliver brudt, da sker der Uretfærdighed; thi Menneskenes Love er jo altid offentlige Lotter. *JakKnu. LF. 13*. himmelraabende (*SHeegaard. UT. 290*. se ogs. u. himmelraabende), skrigende, sort uretfærdighed, se II. skrige 4.1, IV. sort 10.a. **-retfærdigvis**, adv. (u, l. br.) uretfærdigt. Der er her i Reglen ikke Tale om bevidst Brug af anakolutiske Former, men for en Nutidslæser vil det uretfærdigvis ofte tage sig ud som halvt spøgefuldt. *Ulla Albeck. Da. Stilistik.*

(1939).163. Lige saa ombejlet og fejret hun (o: en skuespillerinde) havde været i sine umodne Begynderaar, lige saa ubemærket kom uretfærdigvis hendes kunstneriske Regeneration til at forme sig. *Schyberg. (Pol. 25/11. 1944.3.sp.6)*. **-retlig**, adj. se -rettelig. **-retmæssig**, adj. adv. **-t** ell. **d. s.** ell. (**†**) **-en** (*Slange. Chr IV 712. vAph. (1759)*). (ænyd. d. s.) 1) (især jur.) om ting ell. forhold: som strider mod retsreglerne, lov og ret ell. (nu næsten kun) de en tilkommende retlighed; som man har tiltaget sig uden ret, adkomst. Donatisterne foregave, at Cæciliani Vall (o: valg) var u-retmæssigt, og søgte ved Keyseren at gjøre det til intet. *Holb. Kh. 185*. Uretmæssig Adkomst. *Nørreg. Privatr. II. 13*. uretmæssig Tilegnelse af noget. *D&H*. Lov om Bestemmelser mod uretmæssig Konkurrence og Varebetegnelse. *Lov Nr. 98 29/12. 1924*. saalange man ikke erkjendte Uretmæssigheden af Slaveri og Slavehandel. *Heib. Pros. X. 351. 2*) (nu l. br.) som besidder en stilling, hvortil han ikke har adkomst, ell. et hverv, hvortil han er ubeføjet. hans Keiserlige Majestet har fornummet, at Sverrig udi nogle Aar af dets uretmæssige Regent er bleven ilde medhandlet. *Holb. DH. II. 365*. Uretmæssig som Dommer. *vAph. (1759)*. **-retsindig**, adj. (ænyd. d. s.; nu næppe br.) uerlig; uredelig; uretfærdig. **VSO. -retsindighed**, en. (nu næppe br.) uerlighed; uredelighed; uretfærdighed. de fornævntes uretsindighed (1871: Ubesindighed) gjør, at vor gandske slægt kommer ikke lidet til agters. *2Makk. 14.8 (Chr VI.)*. man (ser) deri et stort Beviis paa Menneskens . . . Uretsindighed i deres Domme. *Eilsch. F. 190*. **-retskaffen**, adj. (svarende til retskaffen 2; nu sj.). *Hjælpe O. 516. D&H. -retskaffenhed, en. (emb., l. br.). Naar en Tjenestemand beskyldes for Uretskaffenhed i Tjenestegerningen . . . kan det paalægges ham at fralægge sig Beskyldningen ved Dom. *Lov Nr. 489 12/10. 1919. § 20. Lov Nr. 418 12/10. 1946. § 67. † -rette*, v. vbs. **-else** (s. d.). (ænyd. d. s. (*Suhm. N Saml. I. 71*); ogs. i bet.: hævne ell. udjævne en uret: *Lyschander. Sleectebog. (1622). 165. 194. 226*), ghloll. onræchten, gøre uret, mht. unræchten, jf. mnt. unretten; sml. forurette) gøre uret imod; forurette. 3 mark til dend urettede. *Cit. 1729. (Vider. III. 304)*. (de skyldige skal straffes) paa det . . . at dend ene icke dend anden forderver eller uretter. *Cit. 1731. (smst. I. 367)*. **I. -rettelig**, adj. (**-retlig**. *Moth. U21. VSO*. se ogs. u. bet. 1). (glda. (som adv.) wrættelghe, vreteligh (*Brandt. RD. II. 119*), æda. (som adv.) urættelich, urættlikæ, oldn. urættlich, adj., urættliga, adv.; jf. I. rettelig; nu sj.) 1) som adj.: ulovlig; ubillig; urigtig; ogs.: uretmæssig. *vAph. (1759)*. Den Forbrydelse, som her er dømt og straffet, er Begjærlighed efter urettelig Vinding. *Ploug. CP. 152*). hans formeentlig uretlig Dom. *PRasmussen. Blade af mit Liv. (1862). 27*. uretlig Svig.*

D&H. 2) som adv.: ubilligt, uretfærdigt, uberegtiget, ubeføjet ell. urigtigt, fejlagtigt, med urette. Ord, som hand urettelig udgiver for Brabantske Stæders Navne. *LTid.1720. Nr.32.4.* *I Os urettelig for Gnierie anklage. *KomGrønneg.I.30.* med Kæyserens Søn . . var uretteligen gaaet til Verk. *Slange. ChrIV 818.* enten havde Hr. Capitainen hørt fejl, eller og havde hans Præst lært uretteligt og forset sig. *Nordlyset.XI.(1829).348.* flere af (Saks) Konger have uretteligt faaet Kongetitel. *JohsSteenstr.HD.110.* **II. -rettelig,** adj. (ænyd. d. s.; jf. II. rettelig; nu sj.) 1) om fejl, misbrug olyn.: som ikke kan afhjælpes, (op)rettes. *Moth.¹U197.* at Feyl, hvis Fremvæxt intet hindrede, hastig naaede en Haardhed der siden gjorde dem urettelige. *Ew.(1914).IV.218.* Teksten er belemt med talrige delvis urettelige Fejl. *HBrix.HK.135.* 2) om person: som ikke lader sig forbedre; uforbederlig. Gud . . søgte at rette dem, som han forud dog vidste i Evighed at være urettelige. *Ruge.FT.185.* Et Folk, saa fordærvet som det . . i Egypten, var, og viiste sig uretteligt. *OGuldb.VH.I.108.* † **-ret-telse,** en. vbs. til -rette; ogs.: handling, hvorved en forures. *Moth.U21. Cit.1729. (Vider.III.315).* de Danske Underdaneres indgifne Klagemaal over eendeel Svenske, for Geld og for andre U-rettelser. *Slange. 30 ChrIV.164.* **U -rettet,** part. adj. nu især m. h. t. opgave, manuskript, korrektur olyn.: hvis fejl ikke er blevet rettet. *Moth.¹U197. (læreren)* forlod endogså Posten nogle Dage inden Juleferien var begyndt, efterladende sig urettede Stile. *Hjort.B.I.290.* Man fandt mine to sidste Foredrag urettede under hans (o: en censors) Hovedpude. *Brandes.X.81.* **-retviis,** adj. (glde. d. s., oldn. uréttviss; gldegs.) uretfærdig; ubillig (han) bør for sit utilbørlige, uretvis og egenraadige Forhold og Opførsel have sit Dommer- og Skriver-Embede forbrudt. *Stampe.I.92.* da tier vi, til Dom er fældet, for ikke at volde, at den bliver uretvis. *Pol.²², 1902.2.sp.8.* || om person. de Uretvis og Uretfærdige, som ikke ville giøre Ret. *DL.Fort. Ing.VSt.102. Allen. I.477.* || hertil Uretvished. *Moth.U21. i flt.: (prokuratorerne skal love)* Ingen Uretvisheder i Rettergang . . videndis drive. *DL. 50 1-9-10.*

Ur-evangelium, et. (teol.) et oprindeligt (paa hebraisk affattet) evangelium, der if. en hypotese har dannet grundlag for Matthæus, Marcus og Lukas's evangelier. *Grundtv. Verdens-Krøniken.(1817).636. KirkeLeks.IV.467.*

Ure-værk, et. se Urværk.

Ur-fader, en. (efter ty. urvater; jf. -ane, -moder; l. br.) mandlig person, fra hvem en slægt ell. (især) et folk ell. hele menneskeslægten nedstammer; stamfader (i urgammel tid); ogs. (i flt.) m. mere ubestemt bet.: forfædre. vi kunde kalde den (o: en „nytaars-

gave“) Prometheus, thi enhver Philosoph og Digter triner i sin Urfaders Fodspor og river Ilden ned fra Himlen. *Oehl.Br.I.119.* Veroneserne sad paa Amphitheatrets Steenbænke, hvor deres Urfædre havde siddet. *HCanD.SS.II.327.* *Her er Aaen og Dalen, hvor vore Urfædre tog Land. *JVJens.Di.72.* **-fikke,** en. [VII] (nu kun dial.) d. s. s. -lomme. *VSO.VII.406. TomSmidth.Finmark. (1923).14. Feilb. Ujf. -fje(de)r, en. [VII] fjeder (I.3) i et ur. *vAph.(1759). TelefB.1947. sp.9361.* || hertil (faql.) **Urfje(de)r-blik** (en særlig slags blik til fremstilling af urfjedere. *VareL.²I.132).* **-ranke** (bot., -an en slags tynde, spiralarullede elastiske organer (en art klatretraade) hos visse lianer. *Warm.Bot.120).* **-fjern,** adj. (jf. ty. urfern; l. br.) i forb. som urfjern tid, urgammel tid; urtid. *Fra urfjær Tid er det sagt, | fra Fædre til Sønerne bragt, | at Thursekvinder trende | har Skøbæns Traade ihænde. *Gjel.Br.81.* Disse utallige smaa . . Korn af Kvarts og Granit . . har i urfjerne Tider været Dele af Skandinaviens faste Fjeld. *BøvP.AD.119.* **-fjæld,** et. (jf. ty. urfels(en); geol.) grundfjæld; urbjerg. Imod Øst bestaar (Grønland) af Urfjæld, især Gnejs. *NaturensV.1921.245.* **-folk,** et. (ty. urvolk; især etnogr., hist.) primitivt folk, naturfolk, hvorfra andre folk nedstammer, ell. oprindelig befolkning i et land ell. i verden. See, jeg (o: gud) fører over Eder . . et Folk langveis fra . . et Klippe-Folk er det, det er et Ur-Folk. *Jer.5.15 (Lindberg).* Urfolkets Efterkommere (i Amerika) svinde mere og mere sammen. *Blich. (1920).XXVI.204.* Urfolket førtes til Skillevejen mellem Kulden og Skoven. *JVJens. Br.12.* || (sj.) om folk, der fra arilds tid har bevaret sine karaktertræk, gode egenskaber, holdt sig fri for indblandning af fremmed blod osv. (Fichte) sagde, at kun det Folk, som var et Urfolk og forstod sin egen Aands Dybder . . kunde være frit. *Brandes.IV.455.* **-form,** en. (ty. urform; jf. Grundform; faql.) ældste, oprindeligste form (hvoraf en anden (andre) er udviklet, opstaaet). *Fritz Jürg.nr.13. Monrad.(NytDMdskr.III.231).* Goethe . . opdagede Hemmeligheden ved Planternes Metamorfose (en og samme Urform i alle Plantens Dele). *Brandes.VI.144.* („Bjarkemaal“) er storslaaet i sin Komposition, et Drama i Urform. *OFriis.Litt.24.* (sprog.) om ords historiske, etymologiske grundform: *AOlR.DH.II.255. VBrondal.Substrater.(1917).170.* **-frisk,** adj. (ty. urfrisch; l. br.) frisk som i urtiden; som har bevaret sin oprindelige (natur)friskhed, uberørt. her var . . en solfyldt, skær og urfrisk Luft. *MCohn.VH.16.* et Barn med urfriske Øjne. *JVJens.LB.17.* Digteren (har) i Kraft af sin Fantasi Urfriskhed rykket Læseren tilbage til den Tid, da Natursynene i fuld Nyhed formede sig til Myter. *Brandes.V.466.* **-fugl,** en. (om I. led se u. -hane; jf. Aar-*

flugt 1) ♀ hønseflugt af slægten *Tetrao*; især om arten *Tetrao tetrix*. *Blich.* (1920). *XVI.149*. *Kjærbøll.410*. Urfuglen forekommer i største delen af Europa. *BovP.I.366*. *Ornithol.FT.I.8*. jf. Rypeurflugt u. Rype- i ssgr. || hertil **Urfugle-han, -hun, -jagt, -slægt, -steg** (*NBlich.VP.97*) ofl. **-født**, part. adj. født i urtiden. *Da den urfødte Mand havde hvælvet sin Hytte, | stod du (o: *Karlsvog- naen*) lysende højt for hans skinddækte Dør. *AAkj.RS.55*. **-gammel**, adj. (ænyd. u(h)r-gammel; efter ty. uralt, jf. oeng. oreald) som hører til ell. stammer fra ældgammel tid (ofte spec.: de ældste, forhistoriske tider, et tidligt stadium i menneskeheds historie); ogs. undertiden om person: som har levet i mange aar; ældgammel. det uhrgamle Ordprog. *Nysted.Rhetor.3*. urgamle Skove, hvor den vilde Ranke snoer sig fra Træ til Træ. *HCAnd.SS.IV.124*. de urgamle, pelagiske 20 *Gravkamre*, hvælvede Huler, der vare udhugne i den haarde Klippe. *Drachm.KK.182*. en urgammel afgaaet General. *JVJens.RF.42*.

⊙ **urgere**, v. [ur]ger[rø] -ede ell. (nu næppe br.) -te. vbs. -ing (*HjælpeO.632*. *S&B.*). (ty. urgieren, lat. urgere) søge at fremme, fremskynde, faa gennemført ell. (nu især) lægge (særlig) vægt paa, holde fast ved, hævde; ogs.: gøre for stærkt gældende; presse (*II.4.3*). *Moth.Conv.U24*. 30 *Da Erke-Bispen satt en Adels-Fruue udi Kirkens-Band . . urgerede han (o: kongen) paa nye (Holl.DH.²: drev han paa nye paa), at Erke-Bispen skulde svare til de ovenanførte Beskyldninger. *Holl.DH.I.332*. Stricte taget kommer man nemlig til at urgere det Modsatte af det man egentlig vilde. *Kierk.I.36*. Naar jeg . . i det Foregaaende har brugt . . det Udtryk Stadium, saa maa det ikke urgeres, som om hvert enkelt existerede selvstændigt. *smst.56*. Jeg følte mig i Mod-sætningsforhold til Italien, jeg urgerede min Nordiskhed. *Jørg.Liv.III.170*. i forb. m. paa: Nu begynte den Tribunus M. Livius Drusus at urgere paa den Lov, kaldet Lex Civitatis. *Holl.Intr.I.85*. Det er naturligvis pinligt for mig at skulle være den, som urgerer paa, at hun er sindssyg. *Gyr.Lemche.BD.81*.*

ur-germansk, adj. (nu næppe br. -germanisk. *EJessen.EtymO.3*). (ty. urgermanisch 1) (sj.) i al alm.: som er af gammel (primitiv) germansk oprindelse ell. karakter; gammelgermansk. (*Goethe*) som Repræsentant for urgermansk konservativ Aand. *Nathans.GB.291*. 2) (hist. ell. sprogv.) som hører til det oldtidfolk, hvoraf de germanske folk er opstaaet, ell. til det oldgermanske fællessprog, hvoraf de germanske sprog (nordisk, gotisk, tysk, engelsk osv.) har udviklet sig (jf. u. germansk 1); ofte substantivisk, om dette sprog. 60 et urgermansk (person)navn. *AOltr.DH.I.138*. den Norm, som fulgtes fx af den urgerman-ske eller urindoeuropæiske Nation. *V.Brøndal.Substrater.* (1917). *204*. *Brøndum-Nielsen.GG*.

I.95. -glas, et. [VII] glas, der dækker ur-skiven; ogs. undertiden om glasklokke, der sættes over taffelure olgn. *vAph.* (1759). *Jørg.Liv.I.141*. ⊙ **-grund**, en. (ty. urgrund) 1) (l.br.) den oprindelige, fra urtiden stam-mende grund (i jorden), ell. grund, der hen-ligger i urtilstand. Huset . . laa som et Smil midt i en Urgrunds Øde. *CFMortens.RW.43*. Han havde først været der med Rydde-hakken, for det var ligefrem Urgrund. *Elkjær.RK.45*. jf.: *Se, hvor Kilden springer . . hør, | hvor frisk den klinger, | Skovens Urgrunds-Elv. *Drachm.GG.154*. 2) det dybest-liggende, oprindelige lag ell. væsen ell. det oprindeligste grundlag; oftest om den dybeste grund (I.4.6) i et menneskes væsen, karakter. At der nu i Ironikerne . . er en Urgrund, et Valuta, det er udisputeerligt. *Kierk.XIII.146*. *Iar mig at finde mig selv i min indre hellige Urgrund. *Kaalund.F.42*. (da) havde Tilværelsens Urgrund afdækket sig for ham. *Pont.LP.I.173*. **-hane**, en. (tidligere ogs. skrevet Or-. se ndf.) (gl'da. wrhanæ; fra mnt. urhane (nht. auerhahn); I. led er en sideform til (en omdannelse af) Aar- (i Aar-fugl, -hane, -høne, -kok (s. d.), ænyd. aar-fugl, -hane, -kok, jf. ældre sv. orhane, mnt. orhan, oht. or(re)huon, urhane, oeng. worhana), der svarer til I. Orre || skriftformen orhane (Ohr-haner. *Pflug.DP.19*. Orhane. *Blich.* (1920). *I.198*. *XVI.149*) hører nærest til formen Aar-hane || jf. -kok, Skovhane samt u. Konsi-derialraad) ♀ urflugens han; ogs. under-tiden i al alm. om urflugt. (den norske by *Hammers*) Vaaben var en Urhane med ud-slagne Vinger. *Holl.DH.II.351*. *EPont.Atlas.I.626*. *Danm.Fauna.XXIII.220*. se ogs. u. I. Spil 8.2, III. spille 9.3. || (æstet.) spøg. betegelse for deltagerne i den litterære strid om ordet Urkraft (s. d.). *NMPet.Ajh.I.231*. **-hest**, en. (om I. led se u. -hingst; vet. ell. dial.) d. s. s. -hingst. *Feilb. DF.I.52*. **-hingst**, en. (fra ty. urhengst; ligesom ty. urbår, kastreret orne (galt), urfel, kastreret vædder (bede), dannet efter oht. urfur, kastreret dyr, til erfuren, kastrere, til er- (se er-, præfiks) og oht. furen, oeng. fyran, ka-strere; jf. -hest; vet. ell. dial.) hingst, hvis testikler begge findes tilbageholdt i bughulen ell. lyskekanalen. *MøllH.VI.146*. *HGold-schmidt.HestensYdre.* (1922). *77*. || ogs. (især dial.): hingst, hvis ene testikel er tilbageholdt ell. fjernet (ved operation); klaphingst. *Viborg.HY.91*. *Feilb. Husdyrsygdomme.* (1941). *599*. **-historie**, en. (hist.) ældste historie; især: historie, der behandler et folks, menneske-slægtens ældste stadium, i urtiden. Ogsaa i Karakterdannelsen gaar Shelley tilbage til Slægtens Urhistorie. Personerne bliver halvt mytiske Personligheder. *Brandes.V.481*. den babyloniske "mythologiske" Verdensanskuelse, der lever i det Gamle Testamen-tes Urhistorie. *ThAMüll.Palæstina.* (1912). *57*. **-hjem**, et. (især hist.) ældste, oprindelige

hjemsted (især i urtiden). *SophMüll.VO.277*. Ariernes Urhjem. *JVJens.H.22*. Andre er tilbøjelige til at betragte Mellemasien som Hvedens Urhjem. *NaturensV1918.410*. -**hus**, et. [VII] (jf. -kasse samt Hus 13, Klokkehus 2; l. br. i rigsspr.). *vAph.(1759)*. (urene var) forsynede med Foderaler eller Uhrhuse, som de kaldtes, af en daarlig Beskaffenhed. *BornhHaandvEr.123*. et Urhus til et Lommeur, udført i borgerlig Louis XVI Stil i malet Traskrærerarbejde. *FortNut.VII.199*. -**hvirvel**, en. (ty. urwirbel; anat.) hver af de smaa terningformede legemer (ursegmenter), der hos fosteret ligger paa begge sider af den bruskagtige streng (chorda), og hvoraf if. en ældre antagelse hvirvlerne udviklede sig. *LandbO.II.249*. || hertil **Urhvirvel-plade** (jf. Ryggplade). *Panum.635*. -**høne**, en. (om l. led se u. -hane; jf. Aarhøne, Skovhøne) $\frac{1}{2}$ urfuglens hun; ogs. undertiden om urfugl i al alm. *Moth.U66*. *Blich.(1920).XVI.171*. *Kjærbøll.410*. *DanmFauna.XXIII.220*. -**høns**, pl. (ænyd. d. s.; om l. led se u. -hane; jf. Aar-, Skovhøns) $\frac{1}{2}$ urfugle. *LTid.1727.638*. *Blich.(1920).XVI.162*. *Kjærbøll.410*. vi døer væk . . ligesom Urhønsene. *Baud.H.389*.

Urian, propr. (l. br. en. *Moth.U67*. den Urian. *S&B.*) [u'ri:an] flt. (sj.) -'er [-jan'ər] (begge Hr. Urianerne. *PAHeb.Sk.II.26*). (sj., i omdannet form **Urias**. hva' gør saa Mester Urias? *Wied.Silh.41*). (ænyd.) her Urian om sølle, enfoldig person; fra ældre ty. (herr) Urian (1591 som navn paa en hofnar, se *ArchivfürSächsischeGeschichte.X.(1872).223*), der vistnok gaar tilbage til navnet paa en slyngelagtig person Urjans i *Wolfram von Eschenbachs „Parzival“ (ca. 1208)*, se *KorrespondenzblattfürniederdeutscheSprachforschung.XXIV(1903).27* og *Festskrift.40* 159ff.; nu i rigsspr. glgds., l. br.) især i forb. hr., mester ell. monsieur Urian, brugt som nedsæt. personbetegnelse, om slyngel, taabe olgn. ell. (især) som (oftest spøg. ell. respektløs) betegnelse for en person, som talen er om, og som man ikke vil ell. kan betegne nærmere: fyren; *kalorius*. Urian . . kaldes en stór skalk. *Moth.U67*. Saa er jeg ikke heller sindet, at tage imod saadane stræger og stikke dem i min Lomme, og lade min Hr. Urian have fremdeles sin gang der hos Hende. *KomGrønneq.II.121*. *Ved samme Tid en sort Krabat (o: en studerende) . . | Kom, henrykt i Qvintilian, | og rendte paa Herr Urian (o: den hængte tyv). *Bagges.I.175*. han tog Mester Urian i Brystet og satte ham baglænds ud igjennem hele Bræddevæggen. *VKorfitsen.GM.28*. hvem tror De saa han ser? Monsieur Urian, Kontoristen! Og hvem tror De der var med ham? Tøsen fra Systuen! *RSchmidt.MD.73*. vi maa jo have en Dag berammet til Brylluppet, det første Hr. Urian (o: sviger-sønnen) atter gæster vort Hus (da datte-

ren skal have et barn). *JakKnu.GS.75*. *Kalk.IV.686(Sejersø)*. *UjF.* || spec. om *Ujævelen*. er Mester Urian til, maa han naturligvis have hjemme her blandt Tydskerne (o: paa Bloksbjerg). *Ing.EF.XIII.95*. *PalM.(1909).III.191*. *SHeegaard.UT.341*. || om dyr (ell. ting. *PHans.KK.55*). de (tog) min gode Hr. Urian (o: ræven) ved Nacken . . og leegte Himelsspret med ham. *Phonixb.FM.1726*. *Nr.3.6*. om Vinteren . . skulde man synes, det maatte knibe for Mester Urian (o: polarræven). *BøvP.I.111*. *UjF.*

Urias-, i ssg. [u'ri:as-] (m. hentydning til betænkningen i 2Sam.11, hvor David for at komme i besiddelse af Bathseba (Batsheba), Urias's hustru, sender Urias med et brev til fæltherren Joab med paabud om at anbringe Urias paa en saa udsat post i kampen, at døden er ham vis) -**brev**, et. (ænyd. Hand bær Urias breve (*PSyv.I.53*), At bære Urias brev (smst.379), sv. *Uria-*, *Urie*brev, ty. *Urias*brief; $\frac{1}{2}$, nu l. br.) brev af lignende art, som det *Urias* medførte; brev, der volder overbringeren ulykke. at bære *Urias* breve. *Moth.U68*. Kongen befalede, at fandtes Regnskabet ikke i Orden, skulde Slots-hovedsmanden gaa frem med Lovens Streng-hed imod Skrивeren. Med dette *Urias*brev sendtes (skriveren) tilbage til Slottet. *CPal M.O.305*. Bellerofontes blev sendt til Lykien med et *Urias*brev, en sammenfoldet Tavle, hvori der stod uhyggelige døds-voldende Tegn. *NMøll.VLitt.I.273*. -**post**, en. plads, post som den, *Urias* blev stillet paa; post, hvor man er udsat for ulykker ell. (nu især) ubehageligheder, kritik olgn.; udsat post; ofte i forb. stille, sætte paa en *Urias*post. *Meyer.* 5 Blomsten af vor Embedsstand tager ikke mod de *Urias*poster. *Slesvigerne* faar kun det andet eller tredje Bryg af Embedskaffekjedlen. *Schand.VV.18*. (han blev sendt) til Tunis, til Grænseegne, hvor der kæmpedes (med) en saa ringe Eskorte, at den i Nordafrika kommanderende General protesterede imod at stille en fransk Officer paa en saadan *Urias*post. *Brandes.NG.190*. (han) havde faaet den *Urias*post at staa juridisk Skildvagt for den Estrupske Politik. *EHenrichs.MF.I.259*. At være eneste Barn, det er og bliver nu en *Urias*post. *AHenningensn.BM.17*. || (jæg.). *Urias*post, gængs Betegnelse for en daarlig Post paa Klapiagt. *DJagtleks.1346*.

u-ridderlig, adj. [u'ri:d'ərli, ogs. u'ri:d'ərli] (til ridderlig 1; især $\frac{1}{2}$). ligesaa uridderligt, som om man i en Kaarde-Duel vilde iføre sig selv Visir og Harnisk, medens Modstanderen var ubedækket. *Heib.Pros.VI.277*. *(jeg) voved' ei at krænke | Min Dames høie Skjøn-hed med uridderlig Begjær. *Hrz.D.I.23*. medens Kongens (o: *Frederik VII's*) Privatliv saaledes blev nogenlunde respekteret, var Folkestemningen uridderlig nok til at . . angribe Grevinden. *Villads Christensen*.

København 1840-57. (1912). 485. Satire over det selskabelige og kirkelige Hykleri, det politiske Vindmageri, Uriddeligheden. Brandes. VI. 241.

urigtig, adj. [u₁regdi, ogs. (især i bet. 1) u₁regdi] adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en (Moth. U21. Slange. Chr IV. 891). (ænyd. d. s., mnt. urrichtich)

1) som ikke er den (det) tilsigtede, ønskede, rette; forkert; gal. Man bør aldrig forsømme denne Undersøgelse, thi ellers risquerer man let at udtrække en urigtig Tand. Chr. (1845). II. 103. urigtig Nøgle. S&B. Jeg fik urigtigt (telefon)nummer |

2) som ikke er i den behørigte, rette orden. Feilb. i rigsspr. især: som ikke er af ell. viser den rette sum, vægt, størrelse olgn. Urigtigt Maal. vAph. (1764). Urigtig Vegt. smst. urigtigt regnskab | || om tid (s-maal). passe Tiden efter Stadens 20 Klokker, hvor u-rigtige (nu: urigtigt) de end gaae. Holb. Ep. IV. 58. et Uhrværk, som gaaer urigtig. Skuesp. V. 432. Cit. ca. 1830. (Vider. II. 379) (se u. uefterrettelig 1). Paa en urigtig Tid. MO. dette Uhr gaar urigtigt (bedre: ikke rigtig). S&B.

3) ikke i overensstemmelse med de faktiske forhold (virkeligheden, sandheden); ogs.: som ikke er hvad det foregiver at være; falsk; uægte. de Samlere, hvis Skrifter urigtigen gaae under D. Harris Navn. LTid. 1748. 643. At mange Certificatzer vare tvivl-agtige, nogle ogsaa slet u-rigtige, var beviist. Slange. Chr IV. 1188. urigtige Fordringer paa Boet gjøres gældende. Lov^{10/} 1866. §260. urigtige Væretegnelse. Lov. Nr. 70^{27/} 1897. Figuren (?: paa et maleri) er usandsynlig i sin Vending ogsaa af den Grund, at Armene, navnlig den højre i Billedet, er urigtige. 40 Wanscher. R. 30. Den, som . . i Læge-, Tandlæge-, Jordemoder- eller Dyrlægeattest afgiver urigtig Erklæring. Lov. Nr. 126^{14/} 1930. §175. 1. Køb af en Ting i den urigtige Formening, at den kan bruges til et bestemt Formaal („urigtige Forudsætninger“). ForrO. 211. || (delvis til bet. 4.1) m. h. t. sprogrigtighed, hvem præker i dag? for hvo præker i dag? . . er ligesaa u-rigtigt talt, som om nogen vilde sige paa Latin: qvem scripsit hoc? NuHaven. Orth. 16. Et urigtigt Udtryk. 50 MO. Fastsættelse af Skel imellem det rigtige og det urigtige (det som er i almindelig Brug hos de skrivvante, og det som ikke er det). ERehling. Skriftlig Form. (1948). VII.

4) ikke i overensstemmelse med normer, vedtægter, skik og brug, god moral osv. 4.1) især om handlemaade, adfærd: ubillig; uredelig; nu især: som strider mod moralens bud, takt og tone, korrekt optræden olgn. Lærerne . . klagede, at de blefve u-rigtigen 60 betalte, og haide meget tilgode af deres Besoldning. Slange. Chr IV. 891. Rahb. Tilsk. 1798. 831 (se u. II. uret 2). Hendes urigtige Opførsel, hvilken hun godt forstod . . ry-

stede hende med Forfærdelse. HCAnd. SS. V. 71. bære sig urigtig ad. MO. det vilde være urigtig af mig, at —. Ludv. 4.2) (nu næppe br.) om person. || upaalidelig (i pengesager). nu er jeg ret fornøjet i mit Sind, thi jeg har faaet mine Penge af en urigtig Mand's Hænder i en andens, som jeg ikke med besværlighed skal kræve Renterne af. Holb. 11J. IV. 6. || hvis tænkemaade, opfattelse strider mod det vedtagne ell. (jf. bet. 3) som sandhed betragtede. Maatte ikke Gregorius XII, Johannes XXIV og Benedictus XIII, paa det Costnitziske Mode, af Martino V, som ey var bedre end de, afsettes, og erklæres for urigtige. EPont. Men. III. 47. || som ikke er ved sin fulde forstand; tosset. Urigtig i Hovedet. vAph. (1764). || † syg; smittefarlig. en skaansk Mandsperson, som jeg . . lod forvise Amtet af samme Aarsag, at han var mistænkt for at være urigtig. Cit. 1750. (C Christ. H. 125).

Urigtighed, en. fl. -er. (ænyd. wric(h)-tighed) det at være urigtig; især i flg. anv.: 1) svarende til urigtig 2. Er vel i Almindelighed ej fundet stor Urigtighed (?: hos bagerne m. h. t. brødet's vægt), men stor nok hos endel forat meritere Tilrettesæt. Cit. 1705. (Kbh Dipl. V. 793). regnskabet's urigtighed | || (nu næppe br.) worden, kludder i noget. „Jeg veed jo, at der er giort offentlig Forlovelse imellem os?“ — „Det er rigtig nok, men der er kommen nogen Urigtighed i den Sag siden.“ Holb. Er. III. 6. een eller anden af de vigtigste Parter (af et statsmaskineri) kommer i Urigtighed og bliver u-brugelig. Spectator. 90. om worden i legemsfunktioner: om de Sygdomme, som reyse sig af . . Indvoldenes Urigtighed og Svaghed. LTid. 1744. 284. Saa skader og denne Urt (?: bukkeblad) 50 svangre Personer naar den for meget bruges . . saasom den da let kan foraarsage en Ekkelhed og befordre Urigtighed (?: abort). Garboe. LH. 38. 2) svarende til urigtig 3; ogs. mere konkr., om usandhed, løgn ell. (nu især) fejl, fejltagelse. (kongen) igiendref og overbeviiste dem de U-rigtigheder, hvormed . . deres Undskyldning var opfyldt. Slange. Chr IV. 700. (inddelingens) Rigtighed eller Urigtighed. Heib. Pros. VIII. 388. Som sædvanligt fortalte Bladene de skammeligste Urigtigheder om Privatforhold. Hjort. NBl. 87. (være) uvide om Betegnelse's Urigtighed. Lov. Nr. 70^{27/} 1897. §4. fremkomme med positive Urigtigheder. D&H. || m. h. t. sprogrigtighed; ogs.: sprogfejl. accenten i Dansk kan rætte de fleste af de urigtigheder i vor skrivning, om hvilke der mest trættes. Hoysg. 2Pr. II. 3) (nu næppe br.) svarende til urigtig 4: ubillig ell. utilbørlig ell. uredelig opførsel, handling; ogs.: det at være uredelig, uærlig, medmindre De er self bange for nogle af Deres Debitorers Urigtighed. Gram. Breve. 164. Naar man selv har holdt sig fra al Urigtighed og aldrig bemaaget sig med

Justitsen. *Hrz.III.240.* der (blev) klaget over Urigtighed i Hospitalernes og Skolernes Anliggender. *RichPet.Kingo.(1887).416.*

urimelig, *adj.* [u'ri:meli] (i *dial.* ofte *m. hovedtryk paa u-* jf. *urimelig. Høysg. AG.4.103.129* samt *FDyrlund.Uds.36. Løll Gr.4. Feilb.* — *dagl. ell. (især) dial. udtalt med kort vokal i 2. stavelse, se jx. FDyrlund. Uds.36. Univ.Bl.I.382. Flemlose.20. Feilb. og sml. skrivemaaden urimmelig. Holb.DH.I. 268.II.804. Skuesp.III.1.46).* *adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en (Molh.U21. LTid.1738.694).* (*ænyd. d. s., fsv. (adv.) orimilika, ty. unreimlich; jf. mnt. unrimesch, forvirret, tosset, hty. unreimisch og ungereimt samt mnt. unrim, worden, forvirring*)

1) (*sj., især m. ordspil paa bet. 2*) som ikke har rim, rimfri, ell. som ikke kan danne rim. (*Troels*) er et u-lyksaligt og u-rimeligt Navn udi Poesien; thi der er ikke et eeneste Dansk Ord, som rimer sig til Troels. *Holb. Bars.V.4.* *Nu skal det holdes for det høye og Sublime | I Digter-Kunsten, at den er urimelig. *LTid.1751.282.* faa det til at klinge og synges og rime sammen, hvor urimeligt det end var. *Brandes.VIII.51.* se ogs. u. rimelig 1.

2) om forhold: som udtryk for en vis uoverensstemmelse, der skønnes at være til stede. 2.1) (*nu næppe br.*) som ikke lader sig forene, bringe i overensstemmelse, samklang; uforenelig. hele Verden . . . kand siges at være sammensat af stridige og indbyrdes urimelige Ting. *EPont.Men.III.3.* 2.2) (*m. overgang til bet. 2.3 og 5*) som ikke passer til sit formaal ell. svarer til, hvad man venter sig; upassende; uhensigtsmæssig. er dette ikke en forbandet Stue, hvor ikke mere, end en Dør er, jeg har aldrig seet sliq en urimelig Bygning. *Holb. Bars.II.11.* det urimelige Parti (o: *ægteskab*) I er falden paa at vil gjøre med en Tøes fra Ægypten. *KomGrønneq.I.312.* de øvrige havde begaaen betydelige Feil i Diaten eller tagen urimelige Midler. *Tode.ST.II.111.* jf.: Alle Doctor-Comoedier ere . . . urimelige her i Landet, hvor den Medicinske Nation er et fornemme Folk. *Holb.JJBet.a.6.* 2.3)* som ikke skønnes at være tilstrækkelig grundet i de faktiske forhold ell. at bygge paa sundt om-dømme, logisk tænkning, rigtig vurdering af forholdene; fornuftstridig; absurd; ufornuftig; meningsløs; ogs. (*især tidligere*): vrøvlet; løjerlig; sær; taabelig. Jeg vil ikke meer høre din u-rimelige Snak. *Holb. Masc.II.3.* *Gjør ey urimelige Spring, | Men skik dig udi alle Ting. *Stub.61.* er det da ikke urimeligt at gjøre To ulykkelige, naar man kan nøies med Een? *Kierk.VI.299.* det synes mig urimeligt (*1819*: ufornuftigt) at sende en Fange uden ogsaa at angive Beskyldningerne imod ham. *ApG.25.27(1907).* jf. bet. 2.5: man bør ikke gjøre noget til en Regel, som er tvertimod Bruggen, med

mindre den er en urimelig Misbrug. *Høysg.S. Aa3.* || (nu næppe br.) som adv.: med urette; uden grund, at udvælle Biskoper (som han (o: Zinzendorf) urimeligen kalder dem) for hans nye Kirke. LTid.1750.85. 2.4)* som ikke svarer til forhold i virkeligheden, gaar ud over grænsen for, hvad man venter at finde i den virkelige verden; usandsynlig; fantastisk. Jo u-rimeligere saadanne Eventyr ere, jo bedre. *Holb.UHH.I.6.* en Mand har en Overbeviisning; denne Overbeviisnings Gehalt er det Urimelige, det Usandsynlige (*osv.*). *Kierk.IV.257.* Digteren . . . har fabrikeret ham den urimeligste (*Brandes.DD.25: absurdeste*) dansk-franske Mundart. *Brandes.I.382.* En helt igennem god Bog, logisk opbygget, spændende og handlingsmættet uden at være urimelig. *Bogens Verden. 1943.387. 2.5)* (*m. overgang til bet. 2.6*) som gaar ud over grænsen for det billige, retfærdige, antagelige; ubillig. B. (*blev*) beskyldet . . . at have gjort urimelige Offerter, saa vel til Moscovien, som til Sverrig. *Holb.DH.II.804.* formedelst de Kæysserliges Overmodighed, og alt for u-rimelige Vilkaar, som de vilde betinge sig . . . blef denne Handling forhalet. *Slange. ChrIV.735.* Urimelig Købesum. *Porro.O. 2.6)* som i maal, styrke, grad (*langt*) overgaar det normale ell. passende; overdreven; ofte *m. rent forstærkende bet.: umaadelig; overmaade; vældig; ogs. delvis til bet. 2.5: overdreven og derfor ubillig, usømmelig.* det var en Misforstaaelse, den urimeligste Misforstaaelse af Verden. *Heib.Poet.VII.242.* det var ganske urimeligt, hvad den Unge kunde æde. *NPWiwel.NS.187.* Krigsfolket . . . maa gaae og soppe i ded urimelige Solefore. *PNJørg.ER.3.* Vasari . . . har malet en urimelig Masse større Altertavler. *Bierfreund. FlorensBilledkunst.I.(1903).22.* hun gjorde saa urimeligt ud af dig. *Korch.LL.44.* se hinanden har de ikke gjort i urimelige tider. *HNorlev.L.81. || som adv. det (vilde) urimeligt glæde mig at møde Dig. EBrand.Br.II. 312.* det var kommet saa urimelig bag paa hende. *AndNz.DM.I.131. knyttet til flg. adj. ell. adv.: *selv I vige fra Kamp, urimelig rædde. Wilst.II.XVII.v.332.* Der gik ellers meget Ry paa Slottet af den nye Hønspejge. Baade var hun da saa urimelig kjon, og saa var hun saa fingernem. *SvGrundtv.FÆ.II. 95.* Dansk bibliofili er urimeligt traditionel. *Plesner.B.7.*

3) om person: som er ubillig, alt for fordringsfuld over for andre; for vidtgaende i sine krav til andre; især: som det er umuligt ell. meget vanskeligt at gøre til pas (og som derfor er vanskelig at omgaa). Jeg har haft mit Huus fuld af galne og urimelige Folk, der ligesom forsætlig viis ere hid komne for at gjøre mig Fortred. *Holb.Stu.III.1.* Manden var intet mindre end (o: *alt andet end*) Moros (o: *vranten, gnaven*), særsindig og urimelig i sin Om-

gængelse. Jeg fandt ham meget mere munter, mild og belevet. *EPont.Men.III.9.* Han var gnaven og urimelig mod Skolebørnene de følgende Dage. *Schand.TF.I.148.* Konen var et urimeligt Menneske, ingen kunde gøre hende tilpas. *Kirk.NT.7.*

Urimelig-hed, en. fl. -er. (ænyd. d. s.) *det at være urimelig; især i flg. anv.: 1) til urimelig 2, især 2.s.; ogs.: urimeligt forhold ell. urimelig handling.* Denne Forordning er alleene tilstrækkelig at vise . . . hvad Lyksalighed man kunde forvente sig af en Konge, som det kostede saa lidet at forlede til de største Urimeligheder. *Hob.Hh.II.167.* man kand sige uden al Frygt at Urimelighed, at Materierne trækker hinanden til sig. *Kraft.(K Selsk.Skr.III.236).* Det hele Forhold maatte derfor for Marie komme til at tage sig ud som den rene, skære Urimelighed. *JPJac.I.26.* I gamle Dage gik Damer ikke med til Begravelser, men denne Skik er forsvundet sammen med saa mange andre Urimeligheder. *EGad.TT.227.* || til urimelig 2.s. forlange Urimeligheder af en. *D&H. jf.: de saare praktiske Miss'er vilde have Urimeligheder for deres Dollars, der daglig blev mindre værd. Pol.¹⁵/1934.Sønd.8.sp.4. 2) til urimelig 3; ogs. handling ell. befaling, der er udtr. for en persons overdrevene fordringsfuld-hed ell. utilfredshed med andres arbejde, op-træden. er det ikke et Barns Pligt at adlyde sine Forældre, endogsaa i deres Urimeligheder. PAHeib.Sk.III.364, hun faldt i Betragtninger over sin Mands . . . Urimelighed. DagNyh.¹⁷/1909.Till.3.sp.6.*

u-rimet, part. adj. (især æstet.). rimede og urimede Vers. *Bagges.NK.178.* femfodede urimede Jamber. *Oversk.L.215. VilhAnd.Litt. II.1058. -rimmelig*, adj. se -rimelig.

Urin, en ell. † et (*Ruge.FT.276. Hock. VeneriskeTilfælde.(overs.1792).55.* [u'ri:n] flt. (om forsk. slags ell. portioner; jagl.) -er (den Nedsats, som gjør disse Slags Uriner uklare. *vAph.Chym.III.575.* Uriner skal undersøges i Mængdevis. *Maanedsskr. for praktisk Læge-gering.1940.316.*) (ænyd. urine; fra lat. urina, besl. m. gr. ūron, urin, og m. I. Ur; grundbet.: vand (sml. bet.-udviklingen ved Vand)) **1)** (især jagl., spec. med.) den gennem nyrerne afsondrede (og de af blodet udskilte stofsifteprodukter indeholdende) vædske, som (med mellemrum) udtømmes af legemet gennem særlige veje (urinvejene); p.is. (palmevin har) den Kraft, at den purgerer og udvider Urinen. *Pflug.DP.III.* *Nimrods Børn (o: jægere) forgiæves | Fandt paa dens (o: hundens) ømme Puls, og saae af dens Urin, | Saa got dens Sygdoms Art, og om den kunde hæves. *Ew.(1914).III.122. AKrogh. Fysiol.59.* drive (Pflug.DP.489. se ogs. u. II. drive 4.s), lade (se IV. lade 3.2), † ud-drive (se ovf. l. 54) urin(en). **2)** (l.br.) som (oftest spøg. og forsættlig) fortællelse for Ruin. inden et Aar seer De Herskabets fatale Urin.

PAHeib.Sk.I.254. det er (pavillonen), der har voldet hele min Urin! *Wied.MB.II.132. Bom.S.48. Urin-*, i ssgr. (især med.) af Urin 1, bl. a. (foruden de náf. medtagne) Urin-afgang, -afløb (i stald, pissoir), -afsondrende, -afsondring, -agtig, -brønd (jf. Ajele-brønd), -bækken (jf. Bækken 1.s), -førende (organ), -mængde, -prøve, -sygdom, -tønde, -udsvivning, -udskillelse, -udtømmelse, -undersøgelse og betegnelser for stoffer, der findes i ell. danner sig af urin, som Urin-ilte, -kvælstof, -sukker. **-blære**, en. det organ, hvori den fra nyrerne kommende urin samles, indtil den udtømmes (Vesica urinaria). *Mesnard. Jordemoder-Skole.(overs.1749).105. Panum. 616. -brændt*, part. adj. (slagt.) om bacon: mørkfjæret p. gr. af svinenes ophold i urinfugtig fold inden slagtingen. *Regulativ.Nr. 218^{2a}/1934.§1,1.*

Ur-indbygger, en. (jf. -beboer; l.br.) d. s. s. -indvaaner. *Lundb.*

urin-drivende, part. adj. (jf. drive urinen u. II. drive 4.s samt pis-, vand-drivende) som indvirker paa urinafsondringen, saa at urinmængden forøges; især i forb. urindrivende midler, diuretica. *LTid. 1741.573.* Hundred Gange farligere er det stærktkølede og urindrivende Øl. *Tode.ST. II.16. Panum.614.*

Ur-indvaaner, en. (jf. -beboer, -indbygger) i flt., om et lands oprindelige indbyggere. *Holst.R.* Kineserne undertrykke det himmelske Riges Urindvaanere. *Høffd.E. 538. Amerikas Urindvaanere. JV Jens.(Pol. ¹⁷/1940.10.sp.5).*

uriner, v. [uri'nɛ:rə] -ede ell. (nu næppe br.) -te. vbs. -ing (*SechLeth.BP.24. LandbO.I.334.*) (ty. urinieren, fr. uriner; af lat. urinare, aft. af urina (se Urin); jagl.; især med.) lade vandet; pisse. *Primon.Lexicon.(1807).* Saa ofte Patientten er til Stoels eller urinerer. *Baden.VA.27.* Den hyppige Trang (hos gamle folk) til at urinere kan skyldes en Sygdom i Urinvejene eller Naboorganerne. *Nic Holm. LA. 178.* Kreaturer er tilbøjelige til at skyde Ryg . . . naar de rejser sig, og naar de urinerer. *MåsskrDyrl.LVI. 101.* urinere i skaffet, se I. Skaff 5.s. **Urin-fistel**, en. fistel, hvorigennem der afgaar urin. *Klinisk Ordbog.²(1937).510. -flaske*, en. (nu næppe br.) en slags uringlas. *MR. 1823.270. -flaad*, et. (oftest skrevet -flod). (jf. -løb) **1)** om ufrivillig afgang af urinen ved en stadig, langsom udsiven (Inconten-tia urinæ). *Agerbech.FL.214. Panum.618. 2)* (foræld.) en slags sukkersyge, Diabetes insi-pidus (med forøget urinafsondring). *Panum.¹(1895).565. -forgiftning*, en. sygdoms-tilstand, der skyldes, at visse bestanddele i urinen ikke udskilles i normal mængde, men ophober sig i blodet (Uræmi). *Panum.¹(1895). 570. VoreSygd.IV.306. † -fosfor*, et. fosfor, fremstillet af urin. *Funke.(1801).I.656. Vare L.(1807).III.293. -gang*, en. (foræld.) dels

d. s. s. -rør; dels d. s. s. -leder. *LTid.*1735.349. *Herholdt.RH.*63. *Anat.*(1840).II.451.

u-uringet, part. adj. (ænyd. d. s.; jf. IV. ringe 1.2; især foræld.) om visse husdyr (tyre ell. (især) svin): ikke forsynet med ring i næsen. Befindes noget Svin uringet paa nogen Mands Grund, skal det optages, og Eieren betale (en bøde). *Forordn.*²⁶.1733.89. *Bornh.Samlinger.XI.*(1917).33. de unge, endnu uringede Tyre. *Fleuron.KO.*64. billedl.: *en „radikal“ er En, hvis Sind | staar altid til at rode | at rode med uringet Mund | hvert Blomster op af frodig Grund. *Cit.*1841.(*Galsch.H.*319).

Urin-glas, et. glas til urin; især: glas (af forsk. form), brugt (af sengeliggende patienter) til at lade vandet i. *Cit.*1712.(*AarbKbh Amt.*1935.95). *Panum.*618. **-grus**, et. (jf. -sand, -sten) smaa korn af blæresten, der forekommer i urin. *NordCovLex.*V662. *Panum.*617. **-hinde**, en. (nu næppe br.) d. s. s. -sæk. *PhysBibl.*II.182. † **-hul**, et. urinrørets umdunding i kønsorganet. *WeisbachsCuur.*(overs.1755).259. **-kanal**, en. om hver af nyrenes kirtelrør (*Tubuli uriniferi*). *Anat.*(1840).II.449. *Husdyrsygdomme.*(1941).328.

† **-kirtel**, en. nyre. *Anat.*(1840).II.446. **-laden** (*Ackermann.Oplæselser.*(overs.1794).10. *Panum.*614) ell. **-ladning** (*Panum.*618. *LandbO.*IV.708), en. vandladning. **-leder**,

en. (jf. -gang samt Nyregang, -streng) hver af de to kanaler, der forbinder nyrene med urinblæren (Ureter). *Gynæol.*II.62. *Husdyrsygdomme.*(1941).329. **-løb**, et. 1) d. s. s. -flaad 1. *Cit.*1817.(*Boers.VetF.*83). *LandbO.*IV.708. 2) (nu næppe br.) d. s. s. -flaad 2. *Aaskov.A.*37. **-organ**, et. (jf. -redskab) i ft.: fællesbetegnelse for nyrene og urinvejene. *Anat.*(1840).II.446. *Panum.*616. **-redskab**, et. i ft.: d. s. *Funk.*(1798).211. *Boas.Zool.*⁴42. **-rende**, en. 1) † d. s. s. -rør. *Agerbech.*FL.204. 2) (jagtl.) rende i stald, hvori ajlen opsamles. *PWBalle.R.*25. **-rør**, et. (jf. -gang, -rende 1) det rør (I.4.3), der fører urinen fra urinblæren til udlømsstedet i kønsorganet (*Urethra*). *vAph.*(1759). *Panum.*616. || (nu næppe br.) d. s. s. -streng. *PhysBibl.*II.182. || hertil **Urinrørs-betaendelse**, **-fistel**, **-forsnævring**, **-lidelse**, **-misdannelse**, **-muskel**, **-snit** (γ: *urethrotomi*), **-spalte** (γ: *misdannelse af det mandlige lem*, hvorved det er spaltet i sin øvre flade (*Epispadi*)), **-sten** (γ: *sten* (5.4), der forekommer i urinrøret), **-sygdom**. **-salt**, et. (foræld.) et salt, der dannes ved inddampning af urin. *Tychsen.A.*II.309. *Funke.*(1801).I.656.

-sand, et. uringrus (m. lidt mindre korn). *Panum.*¹(1895).569. **-sten**, en. *sten* (5.4), der danner sig i urinorganerne (blære-, nyresten olgn.). *Lægen.*VIII.324. *MdsskrDyrl.*LVIII.402.

⊗ **Ur-instinkt**, et. de omtalte Institutioner (γ: *ægteskab*, *familieliv* osv.) . . drage Næring fra Menneskenes Urinstinkter. *Vort Hj.*III.3.157. De religieuse Urinstinkter er

istand til fuldstændigt at forvandle en Religion. *JLHeib.ReligionogMoral.*(1911).27.

Urin-stof, et. et krystallinsk, farveløst, letopløseligt stof (karbamid), der findes i blodet og urinen. *Herholdt.RH.*28. *Husdyrsygdomme.*(1941).331. || hertil bl. a. **Urin-stof-bakterie**, **-forgærende** (bakterier), **-gæring**, **-omdannende** (bakterier), **-opløsning**, **-spaltende** (bakterier), **-spaltning**, **-sonderdelende** (bakterier). **-streng**, en. (jf. u. -rør; nu l. br.) *urinsek-gang*. *Anat.*(1840).II.453. † **-styrning**, en. (jf. -flaad 2, -løb 2) om sukkersyge (med henblik paa den dermed forbundne stærke urinafsondring). *Düst Lex.*II.77. **-sur**, adj. til -syre. *urinsuur Ammoniak*. *NordCovLex.*V662. *urinsur Sten* (i blæren). *Panum.*618. jf.: *urinsure* (γ: *gigtiske*) *Ledemod.* *Bergstedt.A.*120.

-syre, en. (jf. -sur og Stensyre) en syre, der er hovedbestanddelen af urinen hos fugle, krybdyr og mange ledgyr (og som ogs. findes, men i ringe mængde, i pattedyrs urin). *Tychsen.A.*II.236. *AKrogh.Fysiol.*45. || hertil bl. a. **Urinsyre-gigt** (γ: *gigt*, der skyldes aflejring af urinsure salte i brusik, knogler og ledkapsler). **-sæk**, en. (jf. -hinde og Aandesæk) den i fosterhindeområdet (uden for fosterlegemets krop) liggende forstørrede urinblære (*Allantois*). *Viborg&Neerg.HB.*42. *LandbO.*II.251. || hertil **Urinsek-gang** (γ: *kanal*, der i fosterlivet danner forbindelsen ml. den i bughulen liggende del af urinblæren og den udenfor liggende større del (jf. -hinde, -streng); *Urachus*. *HKrabbe.HestensAnatomi.*(1885).250. *LandbO.*IV.708). **-trang**, en. 1) smertefuld, vanskelig vandladning (*Stranguri*). *Stockfeth.*S.73. *Panum.*618. 2) (l. br.) trang til at lade vandet. *Larsen.* **-trængsel**, en. (nu sj.) 1) d. s. s. -trang 1. *VSO.*VIII.120.

2) d. s. s. -trang 2. *NordCovLex.*V662. *D&H.*

-tvang, en. (sj.) d. s. s. -trang 1. *S&B.*

-vej, en. i ft.: fællesbetegnelse for nyrebækken, urinledere, urinblære og urinrør. *Aaskov.A.*37. *Panum.*615.

Ur-kabale, en. [VII] † d. s. s. VII. *Ur* 2.2. *OrdbS.* **-kammer**, et. [VII] (jagtl.) kammer i taarn, hvor værket til taarnuret findes. *Ursin.Uhre.*(1843).157. *Buchh.SP.*73. **-kapsel**, en. [VII] (især ur.) kapsel (2) til ur; undertiden spec. om en (af to halvdele bestaaende) løs, gennemsigtig (celluloid-)kapsel til beskyttelse af et lommeur. *Kaper.*⁵ Du havde en Lok af mit Haar i Din Urkapsel. *Tidens Kvinde.*¹⁹.1929.24. **-kasse**, en. [VII] (jf. *Klokkehus* 2, -kasse; især ur.) kasse (I.1.9), hvori et stueur er indbygget; ogs.: d. s. s. -kapsel. *vAph.*(1759).516. *Urmageri.*154. ⊗ **-kilde**, en. (jf. -væld) ældste, oprindelige kilde (aarsag, udspring ell. hjemmel). *Larsen.* Det er værd at prøve, hvor langt vi . . kan naa frem mod Kristendommens Urkilde. *CIScharling.Den historiske Jesus.*(1925).41. *Ur-Kilden* er i det væsentlige samtidig med *Begivenhederne*. *LJac.SvenskeVæl-*

dets Fald. (1929). 85. **-kirke**, en. (teol.) ældste kristelige kirke (3); oldkirke. E.Jessen. *RI*.146. **-klokke**, en. [VII] (l. br.) taarnklokke, der automatisk ved slag angiver timerne; ogs.: klokke i et slagværk. *VSO*.VII.406. *Tilsk*.1933.II.362. **-klokkeslæt**, et. [VII] ⚔ det klokkeslæt, der ved en observation aflæses paa søuret, før det er rettet til middelklokkeslæt. Scheller. *MarO*. **-ko**, en. [V] (sj.) koen (hunnen) bl. urokser. *JVJens*.NG.230. **-kok**, en. (ænyd. d. s., glda. d. s. (som tilnavn: *DGP*.I.832); om 1. led se u. -hane; jf. Aarkok) ⚔ d. s. s. -hane. *stundom og en Urkok gol. *Grundtv*.PS.IV.5. de unge Urkokke kan snart faa Lyre, deres største Prydelse. *Bogan*.I.53. *KMunk*.ND.13. Feilb. jf. *MDL*.394. **-komisk**, adj. (ty. urkomisch) i høj grad komisk; grund-, højkomisk. *Drachm*.EO.370. (folkloristen) var i sin geskæftighed så urkomisk at de ikke engang kunde l ad ham. *Grøn*b.SV.66. **⊖ -kraft**, en. (fra ty. urkraft; i anl. af Oehl.s brug af ordet (se ndf.), der af Abrah. kritiseredes som en germanisme, opstod der en litterær strid („urstriden“) om ordet, hvori deltog Molb., Rask og Grundtv. (jf. u. Urhane), se *Oehl*.Br.IV.298) en oprindelig, i ell. fra tidernes begyndelse eksisterende naturkraft ell. aandelig kraft; nu især: primitiv kraft, styrke, der er bevaret ell. stadig virker i en person, et folk, en organisme, drift, følelse o.lgn. Det, som I tilskrive den Gud, hvorom Bibelen taler, det kan forklares af Urkraften. (anm.: Det liden Tillægsord Ur burde vi enten optage, eller i det mindste nytte det svenske Or). *Tode*.V.88. *Saaledes lyster hver en Urkraft (*Oehl*. (1831).VII.196: Grundkraft) da vort (o: gudernes) Bud. *Oehl*.ND.143. her er det desværre ikke Kultur, men Racens Urkraft, det kommer an paa. *Brandes*.XI.290. Hørups Natur var af en egen Urkraft, som Nationalfølelsen er. *Danm*.Konger.440. **⊖ -kraftig**, adj. (efter ty. urkräftig) adj. til -kraft. Der ved viser netop Geniet sin urkraftige Magt, at det opdager Skjebnen. *Kierk*.IV.368. en vis urkraftig Lidenskab, som senere er forsvundet af hans (o: Hertz's) Poesi. *Brandes*.II.453. en Muld Bræen havde malet ud af Bjærgenes urkraftige Indre. *JVJens*.Br.278. **-kristelig**, adj. (teol.) som hører til urkristendommen, de første kristne; oldkristelig. Bortrykkelse ved Aanden omtales hyppigt i urkristelige Skrifter. *NBlædel*.Født af Jomfru Maria. (1910).61. De ældste Skrifter, vi har fra den urkristelige Tid, Pauli Breve. *PORyberg* Hansen. *Opstanden fra de Døde*. (1911).14. **-kristendom**, en. (teol.) den ældste, oprindelige kristendom (i den form, hvori den findes i det nye testamente, ell. i hvilken den fandtes i de ældste menigheder); oldkristendom. *Conv* Lex.XVIII.440. *Hoffj*.DF.168. † **-kræmmer**, en. [VII] person, der (uden at være urmager) handler med ure (og andre ting).

Ursin.Uhre.(1843).187. **-kæde**, en. [VII] (jf. -baand 1, -lænke) kæde (især af metal), v. hj. af hvilken et lommeur er fæstet til tøjet ell. omkr. halsen; ogs. undertiden om kæde, der er del af et ur, fx. kæde, hvori lodderne hænger (NordConvLex.V.645). *Prahl*.ST.II.31. *Hvad hedder det?* (1947).485. **-laas**, en. [VII.2.1] (jagl.) en slags cykellaas m. urliggende skive. *Politik*.Kosterbl.¹⁰.1923.2.sp.1. **-lampe**, en. [VII.2.1] (foræld.) lampe, hvori olien blev drevet fra beholderen op til brænderen v. hj. af et urværk. *NordConvLex*.IV.172. *Sal*.³XV.299. **-lod**, et. [VII] lod (II.2.2) i større ur (væg-, taarnur). *vAph*. (1764). *FThaarup*.BornholmsAmt. (1810).103. e. br. **-lomme**, en. [VII] (jf. -fikke) lomme, beregnet ell. alm. brugt til at rumme lommeuret. *vAph*. (1764). *Ursin*.Uhre. (1843).190. benklæder (med) urlomme. *Statstidende*.²⁹.1949.2.sp.3. **-lænke**, en. [VII] (en slags) urkæde. *Krak*.1946.II.4083. *Feilb*.(u. 3 ur). *UJF*. **-maaler**, en. [VII] (elekt.) elektricitetsmaaler, hvis tælleværk drives af et urværk, der paavirkes af strømmen. *LandbO*.I.674. **-mager**, en. († *Ure*-. *Holb*.Bars.I.I. sa.Hh.I.277). (ænyd. d. s., ty. urmacher; til VII. Ur) haandværker (svend ell. mester), der fremstiller ell. (nu især) reparerer og forhandler ure. min Hierne er saa confus af Speculationer, at jeg maa have en Uhrmager at sætte Hiulene i Orden igien. *Holb*.LSk.III.11. de Uhrmagere, de Uhrmagere! — jeg har kjendt En, som sagde, at de spyttede i Uhret — og det tog de 9 Mark for. *StoreBede*dsagsfien. (1864).20. *Krak*.1946.II.4083. mit ur er hos urmageren, o: til reparation; ogs. (jarg.): mit ur er pantsat paa assistenshuset. *KNyrop*.OL.51. lille, stor urmager, (foræld.) om urmager, der fremstillede lommeure, henh. større ure. *Artikel*¹⁴. 1752.§1. || hertil Urmager-butik, -dreng, -haandværk, -kunst, -lav, -mester, -mærke (o: mærke, som urmageren sætter i et ur, han har fremstillet ell. repareret), -skole, -svend, -vindue, -værksted og betegnelser for materialer og redskaber, der bruges af urmagere, som Urmager-bænk (jf. Bænk 2), -fil, -lup, -messing (o: en art haardhamret messingblik, tyrolermessing), -olie (o: benolie (I)), -passer, -pincet, -sav, -skruer, -tang ofl. **-mageri**, et. den kunst ell. virksomhed at fremstille ure; en urmagers haandværk. *FThaarup*.BornholmsAmt. (1810).79. Handel, Søefart og Jordbrug, samt Uhr- og Pottemageri ere Indbyggernes vigtigste Næringsveie. *Ravert & Garlieb*.Bornholm. (1819).119. Lærebog i det praktiske Uhrmageri. *HSievert*.(overs.bogtitel.1885). *OpfB*.³III.500.501. **⊖ -mand**, en. (jf. -menneske; l. br.). Billedet forestiller Optrin af en Urmands Liv. *JVJens*.(Skonvirke).IV. (1918).22. det nyttige for urmanden i at kunne berette for sine medskabninger om ting af vigtighed for livet. *Jesp*.SprU.147. **-menighed**, en. (teol.) den

ældste kristne menighed. PORYberg-Hansen. Opstanden fra de Døde. (1911). 45. Grøn. Kri-stus. (1941). 27. **U -menneske**, et. (jf. -mand) mennesket paa dets mest primitive udviklings-, kulturtrin; menneske fra urtiden; ogs. om de første mennesker i verden. JPJac. (1924). V.179. Maupassant, en Natur, som fra først af syntes udrustet med alle et Urmenneskes friske, vilde Instinkter. Brandes. VII.199. *Kæmpemæssigt er Kødgildet, | og krads forædt Mands Dromme . . Saa- | ledes æder Urmennesket | sig til Udvidelser | af Sjælen. JVJens. Di.* 128. **U -menne- | skelig**, adj. (l. br.) dels som adj. til -men- | neske; dels: oprindeligt, primitivt, ægte men- | neskelig, en lille Samling Digte, simple og | søre, naive . . men i al deres Særhed og | Synderlighed underligt urmenneskelige. Bran- | des. XIII.534. I „Don Ranudo“ fremkalder | Bondens troskyldige Ytring, at baade Her- | ren og Fruen ser saa mager ud, den næsten | tragiske Gestus, at „de stryge sig begge to | over Øjnene.“ Meningen er vist, at de skam- | mer sig, og Bevægelsen hører i saa Fald til | det urmenneskelige Tegnsprog. VilhAnd.HB. | 54. **-moder**, en. (dannet efter -fader; sj.) | om hver af ens kvindelige forældre; ogs.: stam- | moder. S&B. de fleste voksne Kvinder er | svære og tunge, og af Billederne paa Væg- | gene i det ødelagte Pompeji fremgaar det, | at deres Urmødre har været af lignende Type. | ThogLars. (Pol.¹²/1926.11.sp.3). **-mund**, en. | (jagl.) urtarmens munding (Blastoporus). | Sal.VI.959. Boas. Zool.* 64. **-mørke**, et. | (l. br.) mørke som før verdens skabelse ell. | kulsort nat, bælmark. Dagen gaar under | i Urmørke. JVJens. TL.12. ThitJens. PN.130.

I. Urne, en. [urnə, ogs. ʊrnə] flt. -r. (ligesom ty., fr. urne, eng. urn fra lat. urna)

1) en slags krukke, i reglen med let buede sider, især brugt til flg. formaal: 1.) (jf. Aske-, Gravurne) til opbevaring af en afdøds aske (og andre levninger); tidligere ogs. under-tiden om ligkiste (Leih. (1800)); endvidere om en paa grave anbragt urne ell. om ornament, tegning af en saadan, brugt som symbol paa døden (jf. Lodde. NT.324). de gamle tyske og Nordiske Folkes Urner. LTid.1756.246. Paa en Liig-Sten findes denne Skrift, som i Form af en Krukke eller Urne er skreven. 50 Thurah. B.177. *Din (o: kæmpehøjens) Urne staaer | fra Oldtids Aar, | af Aske fuld | i det dybe Muld. Oehl. Digte. (1803). 217. De kan . . hos mig see . . en Mængde Urner fra alle Hedenskabets Tider. Jeg har en Urne, der bestemmer sig over 3000 Aar gammel. Hrz. III. 24. (hvis) den Skik var opkommen, at nu skulde Lerurnen være den Dødes Grav, maatte man have ventet en bestemt Form for Urne fastslaaet og dermed en 60 særlig Opgave stillet Pottemageriet, den at gøre Dødeurner. Johs.Brøndst. DO. II. 161. jf.: tvende Begravelse-Urner eller Krukker. LTid.1731.7. || (poet.) i udtr. for død, be-

gravelse ell. gravsted. *ved Din Urne | Skal Walkendorphs forladte Søner (o: alum-nerne paa Valkendorfs kollegium) græde. Ew. (1914). III.95. *Eviggrønt, o Vahl! og Granbar vinde | Hver en Vinter om Din Urne sig. Oehl. XIX.251. 1.) brugt som beholder for lodder olgn. ved lodtrækning ell. (nu især; jf. Stemme-, Valgurne) for stemme-sedlerne ved afstemning, valg. Eiterat Stemme-sedlerne ere nedlagte . . i en dertil bestemt Urne, fremtages de . . af (landstings) For- | manden. Lov¹²/1867. §82. nogle blev samlet | op paa Gaden (o: ved et valg) og ledsaget til | Urnen af ivrige Kammerater. AndNz. PE. | IV.30. LovNr.90¹¹/1916. §858. || (nu sj.) i | udtr. for at menneskeskæbner tænkes trukket | op som lodder af en urne (af den personifi- | cerede skæbne). Skjæbnens Lod er kastet, | dens sorte Steen falden ud af Urnen. Jeg | har siddet i to Timer og stavet dens Paa- | skrift: landflygtig. Kofod-Hansen. KA. II. 46. | det ligger endnu skjult i Skøbnsens Urne. | I Johans. J. 207. 1.3) (jf. Blomsterurne; nu | kun dial.) brugt som vase til afskaarne blom- | ster. *Som Vand i en Urne med Blomster | omsat, | Saa favnes af brogede Strandbredde | Sundet (o: Svendborg sund). Oehl. XIX.140. | Lunde. Vagabonder. (1908). 38.

2) billedl. anv. af bet. 1. 2.) (poet.) i al alm., i billedl. anv. (især til bet. 1.1). *i disse | Blade seer du | Urnen med min Elskovs | Aske. Aarestr. SS. V.133. *de frosne og visne | Minder i Hjærtets sprukne Urne. Gjel. Rø. 37. 2.2) † en slags sokkel, hvori daverne er | anbragt. SkibsbygnK. 167. 2.3) om plantedele, | der ligner en urne. || i poet. anv. Hiben- | rosens skarlagensrøde Urner. JPJac. II. 210. | spec. (hos Oehl.) om blomsterbæger (1), -kalk: | *de Roser i Haugen har Urnerne lukt. Oehl. | Oberon. 46. sml.: *Til en fiern, en himmelsk | (o: blomst) stod hans (o: Steffens's) Minne, | Til Philosophiens Urne blaa. Oehl. XIX.271 | samt smst. 196. || (bot., foræld.) om spore- | huset, kapselen hos visse mosser. Krøyer. Na- | turhist. Lærebog. (1834). 48.

II. Urne, en. se II. Orne.

Urne-, i ssg. af I. Urne, især (i reglen jagl.) i bet. 1.1. † **-ben**, et. dåningeben. (i glasruden afbildet) to Orne-ben holdende et rundt oval-glas. Cit. 1758. (DanmKirker. III. 471). **-brandgrube**, en. (arkæol.) brandgrav fra yngre bronzealder, hvor baal- | resterne er (delvis) nedpakket i en urne. | JohsBrandst. DO. II. 233. **-gemme**, et. plads | (niche olgn.) i en urnehal, hvor en urne kan | hensættes. NatTid. ¹³/1920. Aft. 5. sp. 3. **-grav**, | en. 1) m. h. t. moderne forhold: grav (især | paa kirkegaard), hvori en urne nedsættes. | Pol.¹³/1929.18. TeknLeks. III. 588. 2) (ar- | kæol.) bronzealdergrav, der indeholder en urne. | SophMüll. VO. 335. JohsBrøndst. DO. II. 162. **-gravsted**, et. d. s. s. -grav 1. Appro- | bation (GR.) ¹⁴/1923. **-hal**, en. hal (ved krema- | torium) med plads til urner; kolumbarium.

Pol.¹⁴, 1897. 3. sp. 5. Vedtægt for Da. Ligbrændingsforening. (1947). 5. **-have**, en. en slags kirkegaard med urnegravsteder. Dag Nyh.⁹, 1912. 2. sp. 1. Approbation (GR.)¹⁵, 1923. **-hus**, et. (l. br.) d. s. s. -hal. Bl&T. **-kasse**, en. (arkæol.) lerkasse (fra yngre bronzealder), der indeholder brændte ben. Aarb. 1933. 53. **-mark**, en. (arkæol.) oldtidsgravplads, hvor urnerne er nedsat i jorden nær hinanden og i stor mængde. NordConvLex.³ VI. 864. Sal.² XXIV. 331. **-mur**, en. (jf. -væg) mur i urnehal med plads (nicher olgn.) til urner. Vedtægt for Da. Ligbrændingsforening. (1947). 6. **-plads**, en. plads i urnehal olgn. til en afdøds urne. Ugeskr. f. Retsv. 1945. A. 789. **-væg**, en. d. s. s. -mur. Bl&T.

ur-nordisk, adj. 1) (sprog.) som hører til det (af det fællesgermanske sprog udskille) sprog, hvoraf de forsk. nordiske sprog har udviklet sig (i reglen ansat til tiden ca. 200—ca. 800); ofte substantivisk, om dette sprog (jf. u. oldnordisk). Dahlerup. Spr.H.² (1896). I. Skautrup. Spr.H. I. 15. 2) (l. br.) helt særegent for de nordiske folk; ægte nordisk. (JPJac.'s) urnordiske Tilbøjelighed til at lasser aller. Cit. 1873. (Brandes. Br. I. 301). efter Sigende (have) hans Moder, en finsk Bondepige . . . ladet sig bedaare af Matrosen Svend Hansen fra Thurø; (sønnen) holdt denne Myte om urnordisk Elskov ved lige. AaDons. DU. 12. **-nyre**, en. (zool., med.) en i fostertilstanden udviklet nyre („melleznyren“) (tidligere betragtet som det første nyreorgan hos fosteret). Panum.¹ (1895). 585. Lieberkind. DVIV. 94. || hertil Urnyre-gang, urnyreus udførselsgang. Landb.O.II. 248. **-næring**, en. (naturv.) om svøvet (plankton) og jastsiddende planter (som havgræs, alger) i havet som næring for havets dyr; ogs. i al alm. om dyrs oprindelige næring. Naturens V. 1921. 49. Plantevæksten er Urnæringen for Dyreverdenen. VilhRasm. EM. 46. † **-nød**, et. ell. (sj.) en (Es. 51. 20 (1825)). (ænyd., glda. d. s.; af IV. Ur og III. Nød) d. s. s. -okse. Disse ere de Dyr, som I maae æde: . . . Steenbuk og Daadyr og Urnød og Steenged (1931 afvig.). 5Mos. 14. 5. Dine børn ere forsmægtede, de laae foran paa alle gader, ligesom et urnød (1871: en Raabuk) i garnet. Es. 51. 20 (Chr. VI). || (jf. III. Nød 2) som skældsord. det store Urkød (vistnok trykfej for Urnød) hand har til Føgtmester. Kom Grønneq. II. 338. **-nøgle**, en. [VII] (jf. I. Nøgle 5.1). vAph. (1759). Gylb. Novel. II. 118. Jeg saa paa mit Ur. Det stod. Jeg vilde anvende min Urnøgle, men jeg havde glemt den derhjemme. Drachm. SS. 32.

I. Uro, en. ell. (undertiden i bet. 4 (Feilb. UfF. se ogs. u. bet. 4) og 5 (s. d.)) dial. ogs. i andre bet.: Feilb.) et. [u,ro²] (tidligere undertiden i vers anvendt som jambe, o: med hovedtryk paa 2. led: *Nu i Sorrig, nu i Glæde, | Nu i Fald og nu i Sæde: | Ofte fuld af stor Uroo. Kingo. SS. III. 188. smst.

234. 385. jf. Holb. Paars.) (I) (I samt Bertels. O. 61. 64. sa. H. 243). jft. -er (i bet. 5: Urma-geri. 142. Skjoldb. MM. I. 16. sj. i bet. 2-3: *en salig Fart i Fred | Fra verdslige Uroer. Clitau. PT. 193. Bonde-uroerne (o: urolig-hederne bl. bønderne). Rothe. NS. II. 404) ell. (sj., i bet. 5.2) d. s. (En Fange . . . var snild til at lave Træfugle (de saakaldte Uro). SamsoFolkeblad.²⁵, 1924. [3]. sp. 4). (glda. uroo, oldn. úró (og úrói))

1) om forholdsvis stærk, især uregel-mæssig, bevægelse ell. (tilstand, periode af) aktivitet, der afbryder ell. danner mod-sætning til tilstand af hvile ell. uvirksomhed. 1.1) (m. overgang til bet. 2.2) om levende væsners travle bevægelser, rastløse færden, stærke aktivitet. han er i evindeligt Uro. D&H. jf. Kærk. I. 329. 1.2) om bevægelse af ting; især om stærkt røre i vand(et) i sø ell. hav. Hele Fjorden laa blikstille . . . Solspil for over Bunden som Revner i et Spejl, naar Vandet kom i Uro. JVJens. EE. 24. Krusede Flager springer frem over Søens glatte Spejl . . . Det (o: regnen) er der nu om lidt . . . det trækker op i alle Hjørner og der er Uro i Søen. HilmarWulff. VL. 35. Uro (i havnen) er (ikke) saa generende for store Fartøjer. TeknLeks. II. 221. jf.: Florvingede Vaarfliuer . . . blev snappede af opdukkende Smaafisk og efterlod en Uro af bitte smaa Hvirvler. GyrLemche. S. IV. 11.

2) (tilstand, præget af) smerter, be-svær, bekymringer, nervositet olgn. 2.1) om lettere ell. ustådige smerter ell. (jf. bet. 2.2) om mærkbar unormal funktion af et organ. føle Uro i Kroppen, i et Lem. MO. Henimod Aften blev der Uro i Saaret, og Smærterne tog stadigt til. JPJac. II. 265. han har Vokse-værk og Uro alle Vegne. AndNx. PE. II. 148. 2.2) sjælelig ell. fysisk tilstand (under-tiden lokaliseret til bestemte legemsdele), der giver sig udslag i (unødvendige, umotive-rede) bevægelser, trækninger ell. (jf. bet. 1.1) i rastløshed, nervositet, usikker-hed, ubestemt længsler olgn.; ofte i forb. som faa, have uro paa sig, have uro i benene, blodet. (kærlighed til gud er) et Foster af Blodets Uro i dine Aarer. Mynst. Betr. I. 34. have Uro i Benene, o: ikke kunne holde dem stille. D&H. Ungdommens Uro sad ham endnu i Blodet. Pont. DR. I. 6. En underlig Uro var over ham, han kunde daarligt stedes. Rørd. S. 117. vi havde jo en forfærdelig Uro paa os for at komme af Sted. Dengl. KlokkeriFarum. (1928). 97. Tidens ja-gende Uro (har) ogsaa . . . grebet den gamle Generation. WesenbL. Ins. XIII. jf.: jeg havde . . . Rejse-Uro i Blodet. Brandes. L. III. 311. Mennesket vandrer kun som et Skyggebil-lede, de gjøre sig kun Uro forgjæves (1931: kun Tomhed er deres Travlhed). Ps. 39. 7. 2.3) (sjælstilstand, præget af) bekymringer, ængstelse, utryghed, forvirring; mangler paa sindssro, sjælefred; ogs.: bryderier, be-

svær, vanskeligheder, der volder en bekymringer. *Sir.40.1* (se u. Urolighed 2.2). **(jeg)* kiendte Mismod, Uro, Grublen, Harme | Saa lidt som Penge, Græsk og Galathee. *Bagges.IV.27*. *O Soster! forstyr mig dog i Læsningen eil | Af Uro mit Hjerte vil briste! *Heib.Poet.IX.71*. Marthal! Marthal! du gjør dig Bekymring og Uro (*Chr.VI*: forvirres) med mange Ting. *Luc.10.41*. den utaalmodige Længsels søde Uro. *Kierk.I.293*. Uro for sit Barn. *VSO*. Jeg, som stod ved Roret, var i en hel Uro herover; det kunde hvert Øjeblik befrygtes, at Jens vilde gaa over Bord. *Bornh.Haandv.Er.40*. delvis til bet. 3.1: Nye Forslag fra Stalin vækker Uro i Finland. *Pol.²/10.1939.1*. den fremkomne Meddelelse (om en skat) er egnet til paa unødige Maade at skabe Uro. *smst.²/1946.3.sp.1*. || bringe (*Høysg.S.282*) ell. sætte en i uro, (nu l.br.) gøre bekymret, urolig. *vAph.20* (1759).380. *MO.II.1109*. Hans Kone bebrejdede ham lidt, at han havde sat dem i Uro (ved sin udeblivelse). *Lauesen.RV.127*.

3) (ofte m. overgang til bet. 2) om tilstand, i hvilken en person forstyrres, generes af andre ell. en rolig, ordnet tilstand forstyrres. 3.1) det at en person forstyrres i sin rolige tilværelse, ikke kan leve i fred for andre, ell. (nu især) det at en tilstand, der er præget af orden ell. stabilitet, forstyrres, bringes ud af ligevegt ell. trues med forstyrrelse (fx. ved strid, optøjer, tumulter, oprørske bevægelser olgn.); ogs. om diskussioner, stridigheder, avissskriverier om en sag. blod og mord, tyverie og sviig, forkrænkelse, utroskab, forstyrrelse, meen-eed, de godes uroe (1871: Foruroligelse). *Visd.14.25* (*Chr.VI*). er det Nisser, som i har uroe af, maa i strøe Hørfrø for Sengen, saa faaer de strax Fødder at gaae. *Holb.Bars.III.3*. med hans (o: *antipaven Guidos*) Død endtes derfor ikke Kirkens Uroe. *sa.Kh.643*. at der fremdeles har været Uro og Splid, ses af følgende Skrivelse. *Bruun.(Falsteriana.17)*. Med Ewald sættes Uroen ind i dansk Litteratur. *JBorup.LitteræreUdkast.(1910).33*. det har skabt Uro i Pressen. *Bl&T*. social, politisk uro | der er for tiden uro om politiet | || med uro, forstyret, generet, plaget, angrebet af andre ell. (til bet. 2.3) uden ro i sit sind. du skal æde dit Brød med Bøven, og drikke Vand med Uro og med Bekymring (1931: i Frygt og Bøven). *Ez.12.18*. Bedre er Lidet med Herrens Frygt, end stort Liggendefø med Uro (*Chr.VI*: naar der er forstyrrelse derhos). *Ords.15.16*. i ordspr., se I. Ro 3.1. || gøre uro, lave forstyrrelse; ogs. (til bet. 3.2): lave postyr, spektakel. jeg (boede paa) Vertshuset; (thi jeg vilde) ikke gjøre nogen Uroe i Deres Huus. *Olufs.GD.37*. *hun sidder stille, 60 (gjør ingen Uro. *Grundtv.SS.III.435*. *MO.I.781*. gøre en uro, forstyrre, genere, besvære en. man skal ikke gjøre dem uroe (1819: besvære dem), som omvendte sig til gud

af hedningerne. *ApG.15.19* (*Chr.VI*). hvorfor gjorde du mig Uro (1931: Hvorfor har du forstyret min Ro) og lod mig hente op? *ISam.28.15.3.2*) larmen, støjen (især af mennesker), der virker generende, forstyrende; spec. om larmende bevægelse af ell. blandt folkemasser. Her er en uophørlig Uro i Huset. *MO*. der er Uro paa Gaden. *D&H*. det er en farlig Uro med alle de Børn. *Lollo*. ved disse ord fra taleren udbrød der stærk uro i salen | || uro i lejren (jf. u. Lejr 2): *Der er Uro | I Leiren, Ridder. *Boye.PS.II.33*. ogs. (jf. bet. 2.3) som udtr. for tilstedeværelse af nervøsitet, ængstelse (bl. en gruppe mennesker). *D&H.3.3* (delvis til bet. 1.2) om voldsomt (larmende) røre i luftmasserne (især som forvarsel om storm, uvej). *Jeg synes, der er Uro nu i Luften, — | Hu, hvor det lyner. *Recke.BB.83*.

4) person, der er i ell. frembringer uro. 4.1) (jf. bet. 1.1 og 3.1; l.br.) rastløs person; person, der altid er i travl aktivitet; person, der frembringer røre om en sag. jeg er et evigt Uro, der jager om uden Fred eller Hvile. *HCAnd.(Tilsk.1924.II.46)*. (*Grundtv.*) blev den store Uro i Kirken. *ADJørg.(Danm.Rig.Hist.VI.1.92)*. Schmidt var et Uro, som ikke kunde tilfredsstilles af sin Skolegerning. *SdlyAarb.1933.28*. 4.2) (jf. bet. 3.2; dagl.) person, især barn, der laver spektakel, forstyrrer andre ved sin larmen, færden. Vor Kirkegængerske kom . . meget betimeligt og med hende hendes lille Uro. *Kierk.VI.133*. (den lille pige) var sig selv, lige den samme Uro som før. *Elkjær.HA.56*.

5) om hvad der hele tiden er i ell. let kommer i bevægelse. 5.1) (især ur.) svinghjul (især i lommeure), der er forbundet med en spiralfjeder og ved sine svingninger regulerer urets gang; balance (1.4); tidligere vistnok ogs. om andre regulerende indretninger i ure. Uhrers første Bevægelse med Hiul er gjort formedelst en ved en Snor hængende saa kaldede U-roe. *LTid.1735.415*. *Hallager.260*. *Urmageri.102*. || billedl. ell. i sammenligninger. *Som et Uroe da aldrig er | I Seyerverket stille, | Saa jeg i Sindet altid bær | Nu een, nu anden Grille. *Cit.ca.1710*. (*NkS4^o820.24*). dette, om det er et Be- drag, det er Uroen i Sorgens perpetuum mobile. *Kierk.I.156*. Naar Føllet pattede, gik Halen som en Uro. *Elkjær.MH.26*. 5.2) indretning (fx. af form som en figur, fugl) af meget let materiale (spaaner, papir, straa, tøjstumper olgn.), der (i reglen ophængt under loftet ell. opstillet paa en kakkellovn) er i stadig bevægelse p. gr. af luftstrømningerne (jf. *MM.1937.23 ff.*). *Af Halm gøres vel saa gild | Et uroe over borde. *Cit.ca.1700*. (*Thott4^o1525.281*). "Han saae en Levning af den saakaldte „Uro“ under Loftet. Denne de fattige Bønderhuses Lysekroner er et Slags Legetøi, der bestaaer af mange smaa, i fine Traade nedhængende Firkanter af Straa med

forskjellige Farver. *Ing. EF. VIII. 35.* oppe under det mørke, tilrøgede Bjælkeloft drejer en halmflettet Uro sig i en Traad. *Stuck. FO. 148. Kuldall. FK. 67. 5.3* (nu næppe br.) & springbalsamin, *Impatiens Noli me tangere L.* (med let opspringende skulper). *JTusch. 113. Bredsdorff. BE. I. 27.*

II. uro, v. [u_oro³] (vist kun dial. uroc. *AndNæ. PE. I. 271. Bregend. DN. 112. KMunk. EI. 79. jf. Esp. 498. LollO.*). -ede. (ænyd. d. s. sv., fsv. oroa, no. uro(e), oldn. úróa; afl. af I. Uro; jf. foruro(e); især dial. ell. hos sprognrensere)

1) (sj.) til I. Uro 1.2: være i stærk bevægelse, oprør. jf.: Hun er den jeg elsker. Og dog — mit Blod uroer, naar jeg tænker denne Tanke. *Buchh. UH. 235.*

2) til I. Uro 2.2-3: gøre bekymret, ængstelig, utryg; foruroelige (1). da jeg nok kunde fornemme, hvad det var, der uroede ham, saa stødte jeg ganske sagte til ham, og sa'e (osv.). *Drachm. STL. 330.* Den gamle harmonis magt binder ham (o: Wordsworth), så at han ikke uroes af den tanke, at det nye liv kræver nye former. *Gronb. RS. 36.* Hvad er der håndt? Det uroer Stygge mere ikke at vide, mener den erfarne J., og han fortæller ham det. *Thiljens. SK. II. 41.* Det, der uroede mit Hjerte . . . det var Tiden, den forsvundne Tid. *Soya. FH. 52.* || refl. ell. i pass.: blive ængstelig, urolig. Saa behøver Folket ikke at uro sig, ikke at være bekymret for Landets Bedste. *NMPet. V. 1. 11.* Jeg syntes, hun uroedes, naar jeg var nær. *Hans Povls. LB. 77.* Vi har ingen Grund til at uroe os for hinanden. *KMunk. EI. 79.* || i part. uroet brugt som adj.; som præd. ell. appos.: Hr. H. har ikke været mindre uroet derover end ieg. *Langebek. Breve. 460.* de ledende Mænd var uroede. *Woel. D. 20.* (l. br.) som attrib.: Det nervøse, uroede Sinds Kamp. *sa. Eftersaarets Bøger 1934. (1935). 12.*

3) til II. Uro 3. 3.1) til II. Uro 3.1: plage, forstyrre, ulejlige (en person) ell. bringe forstyrrelse ind i (en rolig tilstand, udvikling). Jeg beder om Forladelse, at jeg uroer Madammen saa tidlig paa Dagen. *Falsen. D. 80.* (de) vilde afgjøre deres Trætte om, hvem af dem der havde Ret til at blande sig i den Parti-Strid, der uroede Epidamnus. *Grundtv. HVI. 351.* Naar blot Kalle sørger for, at jeg (o: en døende) bæres ud med Fødderne udfor, saa tænker jeg ikke jeg skal uroe jer. *AndNæ. PE. I. 271.* || uden obj. Øvrigheden blev ked af at have Knud gaaende længer, han uroede for meget. *AndNæ. PE. I. 48.* i part. uroende brugt som adj. At kjøre efter Buk er magelig og fængslende, og yderst lidt uroende for Vildtstanden. *VigMoll. HJ. 95.* en Bog saa straalende intelligent og saa uroende og ægende som nogen tidligere af denne blændende Begavelse. *EThoms. (Tilsk. 1936. II. 437).* 3.2) (sj. i rigsspr.) til I. Uro 3.2 || uden obj.: frem-

bringe forstyrrende, generende støj. naar det uroer et eller andet Sted i Væggen, eller der lyder som et Skridt over Gulvene. *Rilke. Malte Laurids Brigge. (overs. 1927). 67.* || m. obj.: forstyrre, genere en ved sin larmen, støj ell. fylde et rum med generende larm. uforklarlig Skraslen og Dronten uroer Stald og Lade. *MylErich. NS. 125.* Usalighedens Ø, hvor al Lyd er Klage, hvor Metallunger uroer Luftten. *JVJens. SS. 73.*

Uro, i ssgr. [u_oro³-] (jf. Uros-; især ♂) af I. Uro, især i bet. 2.3 og 3.1(-2), jz. (foruden de ndf. medtagne) uro-bringende, -bringer, -element, -moment, -punkt, -skabende, -stemning, -tegn, -volder. || (ur.) til I. Uro 5.1, bl. a. Uro-spindel (se u. II. Spindel 1.4), -stang (*OpjB. III. 486*), -svinghjul (smst. 490). -center ell. -centrum, et. [I. 1.2, 3.3] (meteorol.) centrum for urolige vindforhold. || [I. 3.1] ♂ midtpunkt for uroligheder (3.2). Czaren frygtede, at en Vasalstat kunde blive et Urocenter. *Verdenshist. VI. 46.*

uroe, v. se II. uro.

Uro-fjer, en. (ogs. Uros-. Skattegravere. 1886. I. 39. Feilb. (u. uro). *LollO.*) (jf. Urolighedsfjer og urolige fjer u. I. Fjeder 1.1; dial.) især i flt., om de lange tynde fjer undervingerne paa gæs og hans, der ikke maatte bruges i puder og dyner, da man ift. folketroen ikke kunde (sove og) dø rolig paa dem. *TroelsL. XIV. 52. Ujf. -fuld*, adj. (jf. -fyldt; især højt. d.) fuldt af, fyldt med uro; især i fg. anv.: 1) (l. br.) til I. Uro 1.2. *Espens urolfulde Blade. *Frank. SD. 43.* 2) til I. Uro 2.3. et urofuldt Hierte. *Blich. (1920). VII. 180. PalM. VII. 76.* Efterhaanden var kommen en urofuld Stemning i Selskabet . . . Den kom af Tanker om Afsked og Rejse. *Goldschm. IV. 351.* 3) til I. Uro 3.1-2. *Her paa denne urofulde Klode, | Hvor du satte os. *Thaar. ES. 367.* i urofulde Tider. *HN Claus. Leil. 56.* -fyldt, part. adj. (højt. d., l. br.) d. s.; til I. Uro 1.2 og 3.3: det urofyldte Landskab (o: mod uvej). *Thøg Lars. FB. 105.* d. s. s. -fuld 2: (han) havde maattet leve saa mange Aar med sin Længsel og sit urofyldte Savn. *Bregend. HH. II. 302.*

u-rokkelig, adj. [u_orøgeli] (jf. -ryggelig) 1) i egl. bet.: som ikke lader sig bevæge frem og tilbage paa sit underlag, i sin fastsiddende stilling, ell. som ikke lader sig forskyde, forskubbe fra sit støttepunkt, sin stilling; ogs.: som staar, sidder solidt fast. Forstavnen borede sig fast, og stod urokkelig (*Chr. VI:* blev uroelig). *ApG. 27. 41.* en tyk og urokkelig Green. *HC And. (1919). IV. 232.* Sammennitning . . . bruges, naar Forbindelsen skal være urokkelig og varig. *SkibsMask. 16.* Infiltrationen omkring er ret haard . . . urokkelig mod Underlaget. *Ugeskr. f. Læger. 1940. 978. sp. 2.* || om person: som ikke flytter sig ell. lader sig fordrive fra stedet, hvor han staar. *tifold Død hver Helt omringer; | Hver slaar til sidste Tordenrør |

Urokkelig, som for. *Sander. Skivertorsdag 1801. [1801]. 6.* Vagtsmændene staa urokkelige som Billedstøtter. *Knud. And. HH. 43. 2)* billedl.; dels om person: som holder absolut fast ved sin mening, beslutning olgn., ikke kan bringes til at vakle i sin tro, beslutning osv.; dels om grundlag, sag, forhold, mening, beslutning olgn.: som ligger helt fast, er uden svage punkter; som ikke lader sig anfægte, ændre. *Thora | Giorde sig færdig til Reisen, urokkelig i sin Beslutning. *Bagges. Skudd. 58.* Det er urokkeligt, jeg har svoret det, jeg har taget Sacramentet derpaa. *Oehl. VI. 96.* den Christelige Kirkes urokkelige og uforanderlige Grundvold. *Grundtv. Ud. IV. 400.* Jeg ser, at De har fattet en urokkelig Beslutning. *Schand. IF. 102.* bliver faste, urokkelige (1819: ubevægelige), altid rige i Herrens Gerning. *1 Cor. 15. 58 (1907).* || den Urokkelighed, hvormed (pavedømmet) har trodset ethvert Tryk og Stød. *HN Claus. Catholicismen og Protestantismen. (1825). 127.* Livet i dets tusindfold er en følge af kampen mellem sjælens urokkelighed og omstændighedernes bøjende magt. *Grøn. RS. 50. 3)* som adv.; til bet. 1: Forvarmeren er . . fastboltet urokkeligt til Lokomotivrammen. *DampLok. 128.* (bilens) kørte med venstre Forhjul ned i (hullet). Bilens Bagdel blev derved staaende urokkeligt paa Jernbanespoeret. *Jernbane T. 4, 1940. 8. sp. 4. jf.:* ligesom Magneten uden Misvisning peger urokkeligt mod samme Punkt. *Kierk. VI. 99.* til bet. 2: *Aar for Aar henflyder, | Og urokkeligt vor Venskab stod. *Rahb. Poet. F. II. 82.* Maaltiderne indtog han som sædvanlig sammen med Minna. Guderne alene ved, hvorfor hun saa urokkeligt holdt paa den Skik! *Buchh. UH. 73.* || ofte i forb. urokkelig(t) fast. *Henrykkelse nagled min bævende Fod | Urokkelig fast til det Sted, hvor jeg stod. *Bagges. Nbl. D. 263.* Davids Trone skal staa urokkelig fast (1871: skal være fast) for Herrens Aasyn til evig Tid! *IKG. 2. 45 (1931).* ☉ **urokket**, part. adj. (jf. -rygget; oftest som præd. ell. appos., hyppigt i forb. staa urokket). 1) i egl. bet.: ikke rokket (III.1) af stedet; som staaer fast paa sit sted. *Moth. 1 U198.* *Saa staaer ung Fridleif og paa Bjergets Tinde | Glad bævende, urokket paa sit Sted. *Blich. (1920). III. 97. jf. bet. 2:* den uforfærdede Luther mødte paa Rigsdagen (i Worms) 1521. (Han) stod urokket som Klippen i Uveir. *Bagges. L. II. 219.* Saa var han jo en ret rig Mand . . Paa Pungen kunde han . . ikke rammes. Han sad urokket i Sædet. *Schand. VV. 21. 2)* billedl.: som ikke er svækket, bragt til at vakle; som der ikke er rokket (III.2.2) ved. *Kirkens Hoved-Hjørneste . . | Det er Herren Jesus Krist, | Som urokket staaer for vist. *Grundtv. SS. III. 471.* han var i Besiddelse af . . et endnu urokket Helbred. *Jørgen Niels. D. 20.* Ordenen i Riget er urokket. *K. Munk. S. 63.*

Ur-okse, en. (ænyd. d. s.; til V. Ur;

jf. -nod samt Kæmpeokse; især zool.) den store uddøde okse *Bos primigenius* (ell. *Bos taurus urus*), hvorfra det sorte tamkvæg menes at nedstamme. *vAph. Nath. VIII. 300.* Uss. *Danm. Geol. 295.* Urokser (1871: Bøffeler) styrter med dem, Ungkvæg sammen med Tyre. *Es. 34. 7 (1931).* i sammenligninger: *De vilde Folkeslag, der styrte sig, | Uroxen liig, med Brøl fra Skoven ud. *Hauch. DVI. 141.* stærk som en Urokse. *JV Jens. Br. 7. -old*, en. (jf. ældre sv. urålder, ty. uralter; l. br.) (ældste) oldtid. *S&B.* et Ord fra Urold. *Thorsen. Afh. III. 105.* allerede i en fjern Urold skal det mægtige nordøstafrikanske Galla-Folk . . have gjort (æslom) til Husdyr. *Brehm. DL. 3. 57. jf. (som spøg.) navn paa en oldgransker):* Kammerraad Urold. *Blich. (1920). XX. 40.*

uroilig, adj. [u'ro:li] (ænyd. d. s., fsv. oroliker, oldn. (adv.) úróliga; jf. urolige, forurolige)

1) som foretager ell. er præget af stærke, især uregelmæssige, unormale, bevægelser. 1.1) om levende væsen(s legeme, legemselv ell. bevægelser): som er i rastløs ell. nervøs bevægelse, ikke kan holde sig i ro (p. gr. af nervøsitet, stærk aktivitetstrang, ustyrlighed olgn.); især: som stadig flytter paa sig, gaar rastløs omkring olgn. sidde urolig med Fødderne. *Amberg. (u. Side).* *Saa kasted han omkring sin urolige Hest. *Winth. VI. 202.* Kirsten sang godt . . Karlene nødte hende . . hun tviede sig urolig paa Bænken. *JV Jens. HF. 15.* se ogs. u. I. Krybbe 1, I. Loppe 1.2, I. Sæde 2.3. || (jf. bet. 1.2) om øje, blik: som stadig skifter retning, flakker omkring. (N. N.) flakkende uroligt Blik. *Politi E. 187, 1925. 1. 1.2)* om ting: som stadig er i stærk, skiftende bevægelse, bevæger sig ell. kastes hid og did ell. har en ujævn, uregelmæssig gang. Urolig. Siges et Skib at være, der arbejder mere end almindeligt i Søgang. *Harboe. MarO. 408. jf. bet. 2.3:* *Reise sig det faldne Mod! | Rinde let uroligt Blod! | Frygt og Sorg forsvind! *Grundtv. SS. I. 293.* || om vand: i stærkt røre, oprørt. de urolige Bølger. *Bredahl. II. 69.* Vandet bliver uroligt i Kedlen. *Lokomotiv T. 1933. 33. sp. 2.* urolig sø, se Sø 3.2.

2) som er præget af ell. volder en smert, bekymringer, fysisk ell. sjælelig uro (I.2). 2.1) som er opfyldt af bekymringer, ængstelse, nervøsitet, utryghed; om tanker: i urolige Tanker. *Høysg. S. 282.* jeg erindrer i nogle Dødelister at have seet anført den curiose Sygdom: „Urolige Tanker“. *Gylb. X. 249.* Det er dog, hvor livsalig den end er, en urolig Tanke „at prøve“. *Kierk. IX. 37.* om sind, hjerte: *Urolige Hjærte! | Hvad fejler dig dog? | Hvi gør du dig Smerte, | Du ej har behov? *Grundtv. SS. III. 434.* *Hindres min Søvn af et uroligt Sind, | Sover

nok du for os begge. *Hz. D.I.186.* Urolige Hjerter. *Buchh. (bogtitel. 1919).* hans Sind (var) uroligt (1871: bekymret). *1Mos. 41.8 (1931).* || om person. Deres Hustru . . har været heel urolig og bedrøvet. *Langebek. Breve. 510. (han)* bad mig komme hen og se til hans Kone . . Han var noget urolig. *SvLa. Fru G. 50.* Arams Konge (blev) urolig i sit Sind (1871: Kongen af Syriens Hjerter (blev) heftig oprørt). *2Kg. 6.11 (1931).* i forb. m. præp. led, der angiver grunden til ens uro; dels m. for (navnlig m. h. t. noget usikkert, hvordan det gaar med noget), dels m. over: urolig paa Deres Vegne over denne Brevvexling, har (han) bedet mig at vise Dem hendes Brev. *Skuesp. III, 1.76. (han)* havde været meget urolig for en Nøgle, som var bortkommen. *Ing. EF. II. 85.* din Fader (er) urolig (1871: bekymret) for eder. *1Sam. 10.2 (1931).* **2.2)** om hviletilstand, søvn: som har et uregelmæssigt forløb p. gr. af smerter ell. sjælelig uro ell. (jf. bet. 3.1) forstyrrelser udefra. jeg har haft en meget urolig Nat, thi Marren har reedet mig. *Holb. UHH. I. 5.* urolige Drømme. *D.&H.* sove uroligt, se sove 2.1. Det var . . en saare urolig Søvn ledsaget af onde Drømme. *Rahb. Sandsig. 117. (han)* glider over i en urolig Søvn. *Bech Nygaard. T. 191. 2.3)* (l. br. i rigsspr.) som volder en legemlig ell. sjælelig uro. han vilde lægge kapsun på sit urolige kød. *NMøll. N. 77.* de urolige fjer, (jf. Uro-, Urolighedsfjer) se I. Fjeder 1.1.

3) som volder ell. er præget af forstyrrelse af stilhed, rolig tilværelse, herskende orden olgn. **3.1)** som støjer, larmer paa en forstyrrende, generende maade; ogs.: som forstyrrer en i ens arbejde, rolige tilværelse ved støj, plagerier, afbrydelser olgn., ell. som er præget af saadanne forstyrrelser. hand skal, min troe, ikke logere der, der er saa uroligt. *Holb. 11J. II. 1.* Et uroligt Embede. *VSO.* jeg har haft en urolig dag med mange forstyrrelser | || spec. (især dial.) om sted: der er plaget af spøgeri olgn. De (o: karlene) vidste nu ikke af, at der før havde været uroligt paa denne Gaard. *SvGrundtv. DF. II. 129. 3.2)* som forstyrrer (ell. truer med at forstyrre) ro og orden i et samfund, er præget af (truster om, udsigt til) omvæltninger, tumult, ufred. det urolige Aar 1771. *Nyerup Rahb. VI. 332.* det ser uroligt ud i Frankrig. *Bl&T.* det (ell. Europas) urolige hjørne, se Hjørne 1.1. Det tegner til urolige Tider. *Høysg. S. 257.* Tiderne var saa urolige, at disse Breve vel aldrig er komne til deres Bestemmelse. *Hauch. I. 449. 3.3)* spec. om person(s optræden): som forstyrrer andre ved støjende adfærd olgn. ell. forstyrrer ro og orden ell. skaber røre om sig. Urolige Lejere. *EH v Dedenroth. (bogtitel. 1881).* || (især med.) om patient: der opfører sig paa en støjende og voldsom, ubehersket maade, jaar raserianfald olgn. en urolig Patient. *Bl&T.* jf. den urolige

afdeling (*CHans. BK. 79*) ell. gang (se Gang 7.3). || i videre anv.: som skaber røre, har oprørske tendenser ell. ikke kan finde sig tilrette i forholdene. han var en altfor urolig Mand til at kunne slaa sig til Ro i en Detailhandlers ensformige Liv. *TKrak. Vejviserens Vej. (1904). 3.* i forb. som et uroligt hoved, se Hoved 6.1. **3.4)** (jf. bet. 1.2) om vejr: præget af uro i luftmasserne, storme. Urolig verlig. *Farum Er. 20.* Naturen havde vekslet i Smil og Graad, og særlig havde Aftnerne været urolige. *Drachm. T. 106.* Vejret var uroligt. Sol og Blæst vekslede uaf-ladeligt med Byger. *Jørgen Niels. D. 155.*

4) præget af en ustadighed, ustabilitet ell. (især) uensartethed, broget blanding, der virker generende, ubehagelig, disharmonisk. et stærkt uroligt Terræn, bakket, højtliggende. *V la Cour. Sjællands øldste Bygder. (1927). 54.* (Christian IV's) Initiativ var uroligt og bundede mere i Følelse og Stemning end i konsekvent politisk Tænkning. *Dann Konger. 279.* || især m. h. t. synsbillede (mods. rolig 3.5). Kirken er for urolig i Farven. *FrNiels. (Biskop Fr. Nielsen. (1911). 298).* Urolige farver taler man om, når farvesammensætningen påmales i et ornament eller mønster, der i sig selv bærer et vidt-løftigt præg. En urolig farve kan dog også betegne den enkelte farve, men vil i så tilfælde ikke være meget forskellig fra benævnelsen stærk eller giftig. *Elevbladet. (Aarh. Malerskole). 1930. 13.* (raadhuses) urolige Façade i forskellige Stilarter. *Emil Rasm. BH. 48.*

urolige, v. [u'ro'li(q)ø] -ede. (aft. af urolig; sml. II. uro og forurolige; $\mathfrak{U}$, l. br.; hyppigt hos Kierk.) **1)** d. s. s. II. uro 2. (hun besluttede) heller at ville efterleve Acontii Begiering . . end af Siugdommen ydermere at uroliges. *Rose. Ovid. II. 71.* *ingen Drømme meer | Urolige den trøtte Vandrers Hierne. *Oehl. VI. 206.* ingen Udsigt frister hende, intet Haab uroliger hende. *Kierk. I. 200.* Ds forsigtige væsen uroliger ham. *Raage. Dag Hrude. (1906). 185.* || refl. ell. i pass.: blive urolig (2). et ret forelsket Hierte gjør sig Udreigning over hundrede smaae Ting og uroliger sig overmaade. *Kom Grønne. I. 181.* Ak ja, der er nok at spørge om og uroliges for. *Ruths Bog. (1931). 91.* **2)** d. s. s. II. uro 3(1-2). (den norske konge) fattede . . saadan Affection til den Engelske Konge, at han ved Eed forpligtede sig ikke at urolige hans Undersaatter mere. *Holb. DH. I. 119.* For at urolige disse i deres Retirade, fremrykkede Avantgarden af Canoneerschalupperne, som forfulgte de Flygtende med en levende Ild. *ACHansen. Kbh.'s Leirkands. (1807). 94.* som en Moder, der ad vanskelige Veie bærer sit elskede Barn slumrende ved sit Bryst . . kun frygter for, at Barnet skal blive forstyret og uroligt. *Kierk. VIII. 193.*

Urolig-hed, en. flt. -er. (glda. d. s. (*Bønneb. I. 296*)) det at være urolig; tilstand,

præget af uro. 1) til urolig 1. det Joniske Havs U-rolighed, fra hvilket ingen inden Borde ventede at undkomme. *Falst.Ovid.10.* 2) til urolig 2; nu oftest: uro (I.2). 2.1) d. s. s. I. Uro 2.1-2. Barselqvinden: „Jeg har saadan urolighed i mit Legeme.“ *Holb.Bars.III.6.* 2.2) d. s. s. I. Uro 2.3. Stor urolighed (1871: Uro) er skabt for hvert menneske. *Sir.40.1* (*Chr.VI*). saadant Foretagende vilde foraar- sage ham stor U-rolighed. *Holb.DH.II.128.* Hvad . . mon han vilde sige med disse Trudser? . . Dette sætter mig i stor Urolighed. *PAHeib.Sk.II.265.* „Det har intet at betyde,“ sagde Advokaten, da en af hans Venner ytrede nogen Urolighed over hendes Befindende. *Hauch.VI.373.* *da en Comiker blev altfor fri, | Og fast Respccten brød i sin Fortrolighed, | Saae Homo paa sit Uhr med lidt Urolighed. *PalM.V.302.* hendes urolighed for sin søns skæbne | 3) til urolig 3. 3.1) (l. br.) til urolig 3.1. Denne byes urolighed tilstæder ei at skrive meer. *Cit.1726.* (*Falsteriana.69*). 3.2) til urolig 3.2; især om urolige begivenheder som gadeoptøjer, tumulter, revolter ell. (tidligere) om (ufred under) krig. Det var i Aaret 1761 i den preussiske Urolighed, og altning var dyrt i den højeste Grad. *Cit.1825.* (*JySaml.3R.I.435*). Hver Gang der var Urolighed paa Gaden, hver Gang der var Ildløs. *Hauch.I.286.* nu næsten kun i flt.: Lader os ikkun sammenligne de forige fredelige Tider med de paafølgende U-roligheder. *Holb.MTKr.501.* han haabede, at H. . . skulde blive indviklet i U-rolighederne med de Tydske. *Schousbølle.Saxo.282.* det er kommet til uroligheder under strejken | borgerlige uroligheder, (nu l. br.) om tumulter, revolter, indre stridigheder bl. et lands borgere. *Schousbølle.Saxo.403.* Riget (var) sin Ødelæggelse nær, formedelst indvortes borgerlige Uroligheder. *Wand.Mindesm.I.315.* D&H. || ofte i sgr. som Arbejder- (s. d.), Gade- (*Frisch.PE.87*), Krigs-urolighed(er) (*Slange. ChrIV.727.* *MR.1801.122*). 3.3) til urolig 3.3; ogs. d. s. s. I. Uro 3.2. Man skal med denne gode Lægedom (o: en medicin) tidt være i Stand til at fordrive Børnenes Urolighed. *Lægen.VIII.181.* 3.4) (l. br.) til urolig 3.4. *Ved Vindens stigende Urolighed | Sig Baaden (o: gondolen) hæver, og Ballonen flyver | Afsted. *PalM.(1909).III.13.* **Uroligheds-fjer**, en. [2] (*dial.*) d. s. s. Urofjer. *Skattegraveren.1887.II.155.*

Uro-mager, en. (l. br.) nedst., om person, der skaber uro (I.3.1) ell. laver generende støj. (faderen maatte) skænde paa de værste Uromagere (mellem børnene). *Gyr Lemche.S.IV.159.* Der var virkelig Brug for en Agitator an sich, en Uromager. *Stangerup. K.I.109.* **U-mættet**, part. adj. (jf. -fuld, -fyldt), i en saa uomættet Atmosfære kan (præsidenten) ikke handle paa egen Haand. *Pol.^v.1936.6.sp.2.* den samme uomættede Stilhed, der kan være i et Solstref, det sidste

umiddelbart før en Orkan bryder løs. *Johs Wulff.FA.20.*

ur-opføre, v. vbs. -else (s. d.). (*teat.*, *J*) opføre (4.2) et teaterstykke, musikværk for første gang (i hele verden). (komponisten) vakte megen Opsigt med sin første Symfoni, der . . uropførtes i Tivoli. *Pol.^v.1944.11.* sp.1. (*suiten*) blev uropført i 1931. *Eniiddem.^v.1946.2.sp.1.* **-opførelse**, en. (jf. -opføre, -premiere; *teat.*, *J*) første opførelse (i hele verden) af et teaterstykke ell. musikværk. *RNeiendam.TH.IV.26.* *Schyberg.DT.124.*

Uros-, i sgr. af I. Uro, især i bet. 2-3 (jf. Uro-); uden for ssg. Uros-fjer (se Urofjer) kun i tilfældige dannelser som: Ved Forhandlingerne paa Tinge . . voksede Urosaaenden. *DanmRigHist.I.658.* Saa blev . . Alt stille . . og næste Nu hvinede Vinden ned igen, og Urosbølgen med dens Brus . . bredte sig atter ud over Haven. *JPJac. I.58.* Oven over begyndte Jack Isak sin evige Urosgang, frem og tilbage, frem og tilbage. *CJacobi.Judas.(1912).87.*

Uro-signal, et. [3.3] (*meteorol.*) signal, der hejses i havne for at angive urovorsel. urosignalet er hejst i Thorshavn | billedl.: Straks i den første Epistel hejses Urosignalet paa ny. *VilhAnd.Litt.II.147.*

uro-rost, part. adj. (*ænyd. d. s.*) 1) (sj.) som ikke er blevet rost, paaskonet. en Evighed, som med uendelige Lyksaligheder skal belønne hans her maaskee uerkjendte og uroeste, maaskee forfulgte Dyd. *J.Sneed.III.125.* *Før visne Balder her, uroest, usavnet! *Ew.(1914).III.22.* 2) (jf. ældre sv. *urost* at tala, *urost* før gud; nu næppe i rigsspr.) brugt som et indskud, en parentetisk bemærkning som udtr. for, at en udtalelse ikke bør tages som selvros, ell. at noget ikke er særligt rosværdigt: uden at rose mig selv. jeg gaer uroest aldrig til Sengs uden med en halv Snees Bouteillers Baglast. *Holb.Tyb.I.I. Wess. 149.* Endnu maae jeg erindre, at jeg saa tiilig ikke allene følte, men selv, uroest, opvakte en Art af Kjærlighed. *Ew.(1914). IV.301.* *Grundtv.PS.VIII.445.* Du kjender mit udbredte Bekjendtskab og mine Tale-gaver — urost, min Ven! jeg har ruttet med Luft og Lunger. *FJHans.PS.II.11.* jf.: *Med Munin (o: en af Odins ravne) han (o: skjalden i Nord) fulgte i Nordost . . | Og stansede kun, sig selv urost, | Hvor Mørket faldt paa med Kulde. *Grundtv.PS.VIII.322.* || i forb. urost for gud m. sa. bet. *Moth.U.201.* *Junge.* Jeg er ogsaa lagt til som in reitig Kulsvier, uroest for GydiPNJørg.ER.7. MO. jf.: urost for Damerne, har jeg virkelig selv gjort mig det Samvittigheds-Spørgsmaal. *Grundtv.BrS.214.*

uro-stiftende, part. adj. (jf. -stifter; *U*, l. br.) som stifter (III.2.2) uro (I.3.1-2). fra Udlandet kom urostiftende Paavirkninger. *Brandes.VI.624.* **-stifter**, en.

urostiftende person. Oehlsenschläger, hvis Sag Urostifterne turde give sig Mine af at tale. *Heib.Pros.III.163.* Bismarek som Urostifterne og Provokatoren i Europa. *VerdenGD. IV.1.212.* *jj.*: *Nu er det stille; han har os forladt, | solen, den gamle urostifter. *Hostr. SD.I.2.* **-telegram**, et. spec. (meteorol.): telegrafisk melding, der udsendes som urovarsel. *HOGellinger.Meteorologi.² (1906).103.* *DSB.OrdrerK.73.* **-tid**, en. (Ω, l. br.) 10 *Uroe-Tiden jo tids nok kan komme. *CFrim. AS.72.* I Urotider var de rige Klostre udsat for Efterstræbelser. *AarbTurist.1942.33.* **-varsel**, et. [I.3.] (meteorol.) et af vejr-tjenestens udsendt varsel om uroligt vejr. *MeteorologiskInstitutsMorgenvejrberetning.³⁰12.1948.* 3. spøg.: Første urovarsel for vejr-kommissionen. *Pol.³⁰1949.3.sp.2.* **U -vækkende**, part. adj. som vækker uro (I.2.3 og 3.1). tre fuldvoxne Personer . . . blev pludselig syge under saa urovækkende Symptomer, at en Læge . . . strax blev hentet. *Dannebrog.²⁷4 1899.3.sp.3.* der var en fremmed, urovækkende Lugt i Stuen. *IsakDin.FF.116.* **-vækker**, en. (jf. -vækkende og -stifter; Ω, l. br.) person, der vækker røre ell. uro i et samfund ell. om en sag. Vi har i de sidste Menneskealdrer haft Urovækkere nok her i Landet. *Pont.MII.165.* *SydfynskeS.131.*

Ur-padde, en. (jf. Skælsalamander; 30 zool.) uddød salamanderlignende padde (ste-gocejal), der levede i kultidene og senere. *NordConvLex.³VI.864.* *Lieberkind.DVVI.45.*

-poesi, en. (æstet.). *Din Sjæl har en Klang | som af Urpoesi. *Schand.SD.175.* Kunstværket fastholdes (hos Tieck) i sin første Fostertilstand som Taagekugle. Fantasien, der frembringer slikt, betegnes som Urpoesi. *Brandes.IV.297.* **-premiere**, en. (jf. -opførelse; teat.) første gang overhovedet (i hele verden) et teaterstykke olgn. opføres ell. en film forevises for publikum. Filmen havde for nogen Tid siden Ur-Première i Berlin. *B.T.²¹12.1920.10.sp.3.* *Schyberg.DT.124.*

-produktion, en. spec. (fa-gl.): virksomhed, hvorved der tilvejebringes rene raaprodukter (fx. jordbrug, husdyrhold, bjergværksdrift, fiskeri). *ConvLex.XVIII.449.* *Hage.⁵12.* **-rem**, en. [VII] (jf. -baand) rem til et (lomme- ell. (især) armbaands)ur. *Gersov.DR.169.* 50 *Pol.¹⁸1945.12.sp.1.*

-rovdyr, et. (zool.) om uddøde rovdyr af underordenen Creodontia. *LSal.II.681.* **-skive**, en. [VII] 1) den under viseren liggende (fra 1 til 12 ell. 1 til 24 ind-delte) skive paa et ur; ogs. om lignende skive paa maaleapparater olgn. *vAph.(1759).* *Bornh HaandvEr.124.* (gas)Maalere med Urskiver. *Pol.⁴1945.10.sp.3.* *jj.*: Negre kan . . . læres op til at betjene Maskiner og gøre Sadelmagerarbejde og huske Urskiven rundt

(o: kende klokken). *JVJens.NV.33.* || hertil (fa-gl.) **Urskive-laas**, d. s. s. Urlaas. *PolitikE. Kosterbl.¹⁶1924.1.sp.2.* 2) (jf. VII. Ur 2.2) 50 † især i best. f., om en kabale. *Kabale-Bogen.*

(1907).37. **-skov**, en. (jf. ty. urwald) skov, der ligger hen i urtilstand; (fa-gl.) skov, der (i det væsentlige) er upaavirket af menneskers indgriben ved skovhugst ell. anden udnyttelse; udenfor fa-gl. spr. især om saadan skov i trop-perne, tropisk regnskov, jungle. i Urskoven, hvor Tausheden boer og hvor intet Spor af Mennesker viser sig. *Kierk.VI.154.* Landet har ingen virkelige Grænser, det gaar paa alle Sider over i ubeboet tropisk Urskov. *JVJens.Sk.7.* *NaturensV1915.94.* *jj.*: en stor Landtunge (der er) bevoxet med Egeur-skov. *Blich.(1920).XXVII.183.* || billedl. Forestillingen om det fjærne Østen begyndte atter at overgroes af den middelalderlige Fantasis vilde Urskov. *GBang.EK.II.81.* Grøftkæntens vældige Urskov af Nælder og vild Kørvel. *KnudPouls.BD.151.* han gjorde Værelserne til Urskove af Nips. *EChristians. Hj.129.* (dagl.) om tætt, uordentlig, uredt haar-vækst: drengen maa klippes, han har en hel urskov paa hovedet | *jj. Bom.S.63.* || hertil bl. a. **Urskovs-abe**, -agtig (ogs. urskovagtig. *Rist.FT.186.*), **-dyb**, **-dyr**, **-nat**, **-pragt**, **-stilhed**, **-tilværelse**, **-vild**. *jj.*: Som et Ur-Skovland aabnede sig Servien (o: Ser-bien). *HCAnd.ML.245.* **-skrift**, en (i bet. 1) og et (i bet. 2). 1) Ω oprindelig(t) ell. fra ældgammel tid stammende skriftsystem ell. indskrift, skriftlig meddelelse. den hemmelige og lærerige Urskrift (paa en palimpsest). *Brandes.IX.457.* (nu) lyser (runestenens) Urskrift renere end før. *VilhAnd.BM.24.* *jj.*: at ville solo læse de individuelle, humane Existents-Forholds Urskrift, det . . . fra Fædrene Overleverede. *Kierk.VII.548.* 2) (fa-gl.) skrift, der har dannet grundlag for senere skrifter, repræsenterer en optegnelse i dens oprindelige form; ogs. undertiden om skrevet ell. trykt skrift i forhold til afskrif-ter, optryk deraf; original(skrift). jeg (har) i Mangel af det franske Urskrivt benyttet mig af den tyske Oversættelse. *PhysBibl. VIII.2.* De Ypperste af de Tilstedeværende modtage Afskrivter af Urskrivtet. *CJMøller. KongSvend.(1808).21.* det hedder i Menne-skeslægtens Urskrift (o: bibelen) om Patri-archen med det simple, underlige, dybe Ord: „Isak blev trøstet efter sin Moder.“ *Kofoed-Hansen.L.389.* den liberalteologiske Overtro paa et Urskrift, ogsaa kaldet den præstelige Kilde eller . . . den første Elohist. *Rubow.Reflexioner.(1942).31.* **-slange**, en. (sj.) om stjernebilledet slangen (I.2.1). *Urslangen sig mod Mælkeveien vridr. *Ing.RSE.VII.262.* **-slim**, en. (biol., delvis foræld.) om celle-slim (cytoplasma), ell. om dette og cellekernen (protoplasma). *S&B. TomKrist.F.12.* Celle-kernen, en Lilleverden igen indenfor Ur-slimen. *JVJens.(Pol.¹⁶1942.10.sp.3).* *Sal.² XXIV.334.* **-slægt**, en. (l. br.) slægt, der levede i urtiden. Urslægternes Tillempelse efter de Vilkaar, hvorunder deres Liv fortes. *Hoffd. Psyk. 387.* *Johs Brøndst.VK.11.*

-slægtskab, et. (jf. -beslægdet) slægtskab paa det (historisk, udviklingsmæssigt) ældste trin; især (sprog.) m. h. t. sprogligt slægtskab. *EJessen. Etym. O. 59. Jesp. Spr. U. 25.* **-snor**, en. [VII] (nu l. br.) urbaand, -kæde af snor; ogs. om hver af de snore, hvori urlodderne hænger. *Sv Grundtv. (Grundtvig og hans nærmeste Slægt. (1933). 26).* **-sprog**, et. (jf. Grundsprog) **1)** (sprog.) ældste og oprindeligste (form for) sprog, især betragtet som stam-sprog for en gruppe sprog (navnlige: en sprog-æt) ell. for alle jordens sprog. *Den paradisiske Grammaire | (Der, som et Ursprogs, vel var værdt, | At Rask fik noget af den lært). *Hz. D. III. 61.* Bopp gik ud på at trænge ind i sprogets inderste hemmeligheder. *Jesp. Spr. U. 8. 2* (sj.) *originalsprog*. Der foreligger fra hans Haand Udgaver af den græske Lægevidenskabs Hovedværker, paa Latin og Ursproget. *V Ved. HR. 170.* **-stand**, en. **1)** (jf. -tilstand; teol.) om menneskets tilstand før syndefaldet. *JP Bang. TL. II. 92. 2) [VII] (især ♁) urets stand (1.3 slutn.); kronometerstand. *S & B. Scheller. Mar. O. || her til Urstands-observation. smst. -sten- alder*, en. (arkæol.) stenalderens ældste tidsrum. *Sal. XVI. 669. Ribe Amt. 1937. 67 ff.* **-steril**, adj. (jagl.) som er steril (2) fra naturens haand. *Warm. Bot. 395. Vilh. Jensen. Vejledning i Baktteriologi. (1921). 10.* **-stof**, et ell. † en (*LTid. 1744. 743*). (ty. urstoff; fys., i bet. 1 foreld.) **1)** et ell. flere stoffer, som if. ældre (naturfilosofisk) anskuelse laa til grund for, var grundlaget for al materie, hele den materielle verden. *LTid. 1744. 743. J. Baden. Horatius. I. 65.* Naar Urstoffet paa een Gang var koldt og tørt, var det Jord; var det derimod koldt og flydende eller fugtigt, var det Vand. *Vilh. Rasm. VU. 48.* Man traadte . . ikke (græsk religion) for nær ved at hævde at alt var opstaaet af et Urstof eller af en Blanding af flere Urstoffer, som de gamle Naturfilosofers regelmæssig gjorde. *AB Drachm. AH. 20. 2) kemisk element, grundstof olgn.; nu: det første (primære) stof i en „familie“ af radioaktive grundstoffer. *AW Hauch. (1799). 24.* Et oprindelig rent radioaktivt Stof, der ligger uforstyrret hen, vil . . blive til en Blanding af forskellige Grundstoffer: Urstoffet, en Række aktive Mellemstoffer og det inaktive Slutningsstof. *Christians. Fys. 319.* **-svamp**, en. ♀ i fl., om meget lavstaaende svampe, hvis mycelium er svagt udviklet ell. helt mangler; *Archimycetes. L. Sal. XII. 179.***

I. Urt, en. [ur'd, u'rd, or'd, o'rd] ört. *Høysg. AG. 138.* (i dial. m. former som **Ört**. *Dania. IX. 29* (sydsjæll). jf. Feilb. sml. skriveformen Öрте. *Cit. 1774. (Denda Tartuffe. 171)*). flt. **-er** [urdør, urrdør osv.]; gen. **-s** ell. (nu næppe br.) **-es** (*LTid. 1738. 424*), **-is** (*Lucopp. TB. 47*). (glda. urt (*Brændum-Nielsen. GG. I. 117*), yrt, ört, æda. yrt (*Harp. Kr. 65 ff.*) og (i sgr.) urt (se u. Pors(e)urt), sv. ört,

no. urt, oldn. urt (og jur), oeng. wyrt (eng. i sgr. som colewort, grønkaal, liverwort, lungelav; jf. u. II. Muk), osax. wurt, oht. wurz (nht. i sgr. som hauswurz, husløg, nieswurz, myserød; jf. Gevyrts, got. waurts, rod; besl. m. I. led i got. aurtigards (se u. Urtegaard) og m. I. Rod; sml. II. Urt)

plante med lysskud, der ikke forvedder (men som regel dør og visner bort hvert aar).

1) (især bot. ell. dial. ell. (i rigsspr.) foreld.) i al alm., om saadanne planter (i bot. spr. mods. vedplanter og stængelsaftplanter) (jf. *Warm. Bot. 77*), uden for jagl. spr. ogs. mods. græs, korn olgn.); i dial. nu især som fællesbetegnelse for blomsterplanter (jf. bet. 2) og haveurter (jf. bet. 3) (*UjF.*). Urt . . kaldes alle planter, som vokser på jorden. *Moth. U68.* Vores Heste maatte behielpe sig med de bæske Urter paa Marken. *Æreboe. 149. vAph. Nath. VIII. 310.* danske Konst-Navne til vore indenlandske Urter. *Viborg. Pl. (1793). A3.* Bogens Skygge er saa stærk, at selv af Urternes talrige Flora er der kun faa, som kunne trodse denne Skygge. *CVaupell. S. 93.* Andre Vækster udvikle sig . . fra Urter og Buske til store Træer. *JV Jens. Br. 81.* Farmor (der levede paa Stevns) brugte ordet „urter“ . . om alle planter, nu betegner urter: køkkenurter. *DF. III. 144.* jf. bet. 2: *Dækker Graven, grønne Urter smaae! *Oehl. XIX. 250.* *I Sne staaer Urt og Busk i Skjul; | Det er saa koldt derude. *Ing. EF. III. 148.*

2) (nu kun dial.; i rigsspr. dog meget alm. som 2. led af sgr. (plantenavne)) om de vildtvoksende ell. dyrkede planter, der bærer blomster, har smukt løv ell. andet prydende ved sig ell. hører til den alm. forekommende flora; især om blomsterplante, blomst (1.2); ogs. om plukket, afskaaren blomst ell. potteplante; undertiden spec. om ukrudt (*Kværnd.*). Hans kindbeen ere som kostelige urters beed (*1871*: duftende Blomsterbede). *Højs. 5. 13* (*Chr. VI*). krandserne ere med smukke urter beprydede. *Cit. 1758. (Vider. I. 224).* *Pæne lille Urt (o: sankt Hansurt) | Staaer saa reent og puurt. *Oehl. I. 44.* *(jeg) Saa' Bierne hænge | Ved Urternes Bryst. *Grundtv. P. S. I. 85.* *I Vinduet stode Urter | Og duftede sødt. *Winth. HF. 123.* den indianske, slyngendes Urt, der har sin Støtte af et Træ i sin Ungdom. *JP Jac. (1924). I. 69.* Navnet „Blomst“ brugtes kun om selve Blomsten. Duften fra Havens Urter stod ind til mig. *KMunk. DU. 17. Feilb. Lollo. billedl. (maaske delvis til bet. 3).* *Dog, blandt de Urter, som saa yppig gro | I Paradisets nyoplukte Have, | Ei Indsigt, men den høie Sjælero | Vurderes maa som Troens bedste Gave. *Grundtv. Saga. 104.* Stridens Urt havde fundet et Grosted midt i hans lille, fredlyste Samfund. *Gyr Lemche. S. III. 50.* (jeg) lod Blæsten feje to visne Urter som Josef og Hyrkan

bort (∴ jeg dræbte dem). *KMunk.EI.117.* || i særlige forb., især i plantenavne. fandens urt, se Fanden 2.1. følende urt, se u. føle 2.1. gule urter, (nu kun dial.) dels: agerkaal, *Brassica campestris* L. *JTusch.39.* dels: agersennep, *Sinapis arvensis* L. *smst.227.* dels d. s. s. onde urter. *smst.59.* hvide urter, (nu kun dial.) hvid okseøj, *Chrysanthemum leucanthemum* L. *smst. OrdbS. ond(e) urt(er).* 1. (nu ikke i rigsspr.) ukrudt(s-plante). 10 onde urter vokser mest. *Moth.U68. vAph. Nath.VIII.310.* (der) voxer en Cactus mellem Senegræs . . og andre onde urter. *Hz. Ton.94. billedl.:* Spot er en ond Urt, som kun vokser paa Kærligheds Grav. *Grundtv. VK.23.* se ogs. ond sp. 685³². 2. som plantenavn, se ond 4.2. (sankt) Jørgens urt, se Jørgen. Sankt Simons Urt, se sankt sp. 780³⁰. Sankt Peders urt, se Sankt Peter 3.3.

3) om plante, der finder en ell. anden speciel anvendelse, hvoraf udvindes visse nyttige midler; nytteplante oln.; spec. (jf. ogs. Trold- (1), Trylleurt) i flg. anv.: 3.1) især i ft., om plante, der dyrkes som foder (jf. Foderurt) ell. (især) for at bruges i husholdningen; foderplante ell. (især) køkkenurt; ogs. om de dele, der anvendes; i rigsspr. især om visse til søbomad anvendte (dele af) haveplanter (selleri, porre, persillerod, gulerod); 30 suppeurt. optænd ilden, gjør, at kødet fortæres; og tilreed det vel med urter (1871: lad Suppen koge). *Ez.24.10 (Chr.VI).* tilføjefattige folk og andre skade på deris urter og kål. *Cit.1715. (Vider.II.132).* Derfra gik vi videre til Fisketorvet (i Liverpool), som er fortrefelig, hvor han købte nogle Pd. Lax; herfra til et Amagertorv, hvor vi indkøbte nogle Urter. *FrSneed.I.555.* I give Tiende af Mynte og Rude og allehaande Urter (Chr.VI: mad-urter). *Luc.II.42.* Om Sommeren bør Urterne koges særskilt, da Suppen ellers let bliver syrlig. *CGinderup.Det da.Køkken.(1888).28.* kun leve af Urter og Frugter. *D&H.* komme Urter paa Suppen. *smst.* grønne, søde urter, se grøn 1.1, II. sød 1.2. 3.2) (uden for ssgr. nu i rigsspr. lidt glåds.) om plante, hvoraf jaas et krydderi, nydelsesmiddel, røgelse oln., ell. om de paagældende dele af planten; især om krydderi(urter). Røgelse af kostelige Urter (1931: vellugtende Røgelse). *2Kron.2.4.* Urter . . kaldes allehånde kryderi. *Moth.U70.* krydrende, krydrede urter, se krydre 1, krydret I. billedl.: *Forandring det er Urten, | Som krydrer Kjærlighed. *Heib.Poet.I.23.* ordspr.: hunger ell. sult er den bedste urt paa maden, se u. Hunger 1.3, Sult 1.3. || (jf. Tobaksurt) om tobak. *Bedrøvet Øyne-vee, der seer til alle suurt, | Kandtrøstis udi Røg af denne dydig Urt. *Lueopp. TB.A4r.* imedens De siger alt dette, kildrer De Deres Gane, med Røgen af en skarp, en ildesmagende Urt. *Ew.(1914).IV.269.* Den

Urt han røg . . var en lille grøn Cerut. *JVJens.SN.111.* *den søde Urt, Tobakken. *HSeedorf.DD.85.* (foræld.:) Indiens (Wess. 93) ell. den indianske (OmTobak.(1918).5) urt. 3.3) (især apot.) om (del af) plante, der bruges som lægemiddel oln. hverken Urt eller Plaster lægede dem. *Visd.16.12.* *en Eremit . . med Løgevand skal toe ham | Og helbrede ham med Urter. *Heib.Dv.178.* *Med Markens Urter hun hans Saar forbinder. *PalM.VII.54.* Blade og Urter indsamles, naar de er fuldt udviklede. *Pharm Dan.(1933).3.* om bladene og andre grønne dele af planten (jf. fx. Syresalt-, Sølvurt): Angelica, saavel Roden som Urten, (er) en ypperlig Sundhedsvext for disse Creature. *OeconH. (1784).III.122.* fordelende (se fordele 4), lægende (Winth.Krum.5. se ogs. u. II.løge 1), medicinske (se medicinsk 2) urter. || 20 billedl. kærligheds syge læges ei med ürter. *Moth.U68.* *Trøstens Urt tidt groede der, | Hvor Smertens Graad den vanded. *Winth. XI.65.* *Dog groede den Urt ei paa Jorden, | Der lindred Barnets Nød. *Hauch.SD.II.132.* *Der tynger noget paa dit Sind, | Som gjør Dig syg, Du Lille | Men for hver Sygdom groer en Urt. *Holst.IV.102.* Det er en Trøst, at der, som Ordet siger, gror en Urt for hver Sot. *Tandr.(BerlTid.3/1925.Aft.1.sp.1).* der gror ell. vokser ingen urt for ell. mod noget, det er uløseligt. *Voxer end der ei paa Blomster-Engen | Nogen Urt for hendes Bane-Saar. *Grundtv.SS.I.47.* for den (∴: pestsygen) voxer ingen Urt. *CBernh.V.28.* Mod hans Sygdom (∴: længsel) gror ingen Urt. *BilleskovJ.P.37.* ordspr.: Der voxer ingen Urt for Døden . . der gives ingen Hielp for Ulykken. *Oehl.XXXII.97.* Mod Døden voxer ingen Urt. *Heib.Poet.II.50.* 40 *Mau.I.150.* i sa. bet.: ingen urt hjælper mod døden. *Mau.1549. Vogel-Jørg.BO.292.* der er ej (vokset) nogen (ell. den) urt saa stærk, som kan helbrede (ell. fordrive) dødens værk oln. (*PSyv.II.45).* *Moth.U68. Mau.I.150. S&B. Krist.Ordspr.625.* nødvendigheden er en bitter urt, se Nødvendighed 2.

II. Urt, en. [ur'd, u'rd, or'd, o'rd] ürt. *Høysg.AG.138.* ft. (om forsk. slags, se sp. 1501¹¹) -er. (ænyd. d. s. (og wutt. jf. m. h. t. jormen Fæib.), æda. urt (Småstykker.(1884-91).29), sv. vört, no. vorter, olån. virtr, oeng. wyrt (eng. wort), mnt. wert(e), oht. wirz (nht. würze); besl. m. I. Urt; jf. Humle-, Pure-, Ølurt; bryg.) ved brygning af øl (og mjød): den ved kogning af malt og humle fremstillede vædske inden gæringen (og lagringen), ell. om den første, ved mæskning fremstillede vædske (ofte kaldt den søde urt. *Rask.Fynske BS.66.* Nytteplanter.295); ogs. om denne vædske, efter at den er kogt under tilsætning af humle, ell. om den ved kogning af humle fremstillede vædske, der blandes med den først fremstillede (i de to sidste tilfælde alm. kaldt den bitre (VSO. Nytte-

planter.295) ell. (*dial.*) den beske (*Rask. FynskeBS.66*) urt). *Cit.1700.(NkS4°nr.822.5)*. Malt (*bliver*) skraaet paa Møllen, og udmasket med kogende Vand; den søde Likør, som kommer ud deraf, kaldes Urt. *Hallager. 73. Grundtv.PS.V.167. OpfB.²III.323*. *der staar Mor i sin Bryggersdør | og rækker Far en Taar Urt af Øsen.*Aakj.RS.71. jf.*: Den første Urt kaldes her i Landet Stamurten . . og denne saavel som 2. og 3. Urt, der faas ved Eftergydningen (disse Urter betegnes ogsaa ofte som 1. Cavent og 2. Cavent) samles i Urtkedlen. *Kemisk-teknisk Haandbog.(1938).218* og: Ved Brygning i Hjemmet havde vi i gamle Dage 3 Slags Øl: Førsteurten, det var Nr.1, saa kom Næsteurten, det var Nr.2, og saa kom til sidst Tredieurten, det er den Slags, som løber i Jesu Navn, det var den ringeste.*Aarb Løff.1941.165*.

Urt-, i *ssgr.* [ʼurd-, ʼord-] (*ogs. Urte-* se u. Urt-kar, -kedel) (*brygg.*) af II. Urt, se Urt-kar, -kedel, -pumpe.

Ur-taage, en. (*faql.*) taage (I.2.3), *hvoraf (if. en hypotese (nebularhypotesen) solsystemet (og de øvrige stjernesystemer) menes at være opstaaet. *vi, der var blevne tilbage | af Urtaagens Flig. Gjæl.Aander og Tider.(1882). 16. Høffå.DF.103. Sal.²XVII.747*.

urt-agtig, *adj.* se urteagtig.

Urt-tarm, en. (*med., zool.*) den hulhed i josteranlægget, hvis udmundning er urmunden. *Sal.VI.959. Boas.Zool.*64*.

Urte-, i *ssgr.* 1) (*nu ikke i rigsspr.* **Urt-** *fa.:* en Urt- eller Plante-Familie. *vAph.Nath. VIII.311. se ogs. u. urteagtig. — † Urter- se u. Urt-bad, -bog, -kender, -salve, -skab, -suppe, -videnskab). af I. Urt, *især (hvor intet andet angives ndf.) i bet. 3; foruden de ndf. medtagne kan (til I. Urt 3.1) nævnes (kog.) betegnelser for grøntreiter som Urte-frikadelle, -frikassé, -krustade, -salat. 2) se Urt- -ag-tig, adj. [I.1] (nu ikke i rigsspr. **urt-**. *Oluvs. NyOec.I.115*). (*jf. urtet*) som minder om ell. har samme egenskaber som en urt; *især (bot.; mods. træagtig) om stengel: hvis dele er forholdsvis bløde og af kort varighed; om plante: hvis lysskud ikke forvedder, som hører til urterne (I.1). Drejer.Bot.Term.64. Enhver afskaaren Green, som (ikke er) for blød eller urteagtig. Bentz.Stg.83. Lange.Flora.LVI. Græstuer og andre urteagtige Planter. Naturens V1916.100. -bad, et. († **Urter-**. *vAph. (1759)*). (*jf. Krydderbad; med., foræld.*) bad i badevand, der er tilberedt med lægeurter. *Ew.(1914).II.153*. Drengen . . vejede kun fem Pund og kom strax i Urtebad. *Bang. HS.15. Panum.619. -bed, et ell. † en (Moth. B29.U69)*. [I.2, 3(1)] (*nu ikke i rigsspr.* -bjed. *Rostgaard. Lex.U58c. Hørm.Moral.I.11. — 60 dial. -bede. vAph.(1764). BornhOS.). flt. -e ell. (I.br.) d.s. (Oehl.III.338.V258) ell. † -er (Holb.Ep.III.191. LTid.1728.564)*. (*ænyd. urtebid; nu især gart. ell. dial.) bed med****

haveurter ell. (nu kun dial.) blomsterbed (Thorsen.186); ogs. billedl. ell. i sammenligninger. *Retfærdighed | I Jesu Christi Blod, | Mit Hvile-Sted | Og skønne Urte-Bed, | Fuld af Hiertens-Fryd begroed. Brors.131. *De røde Roser og de Blomster blaae | I Skjønheds Urtebed, vi veed, de staae; | Ak! skynd Dig, pluk! | End er hun smuk. Winth.I.13. *sit Urtebed hun har bedug-

get (o: vandet) | Og Havens Udgang netop nær hun stod. *PalM.IV.268. (en) Have med store Blomster- og Urtebede. Schand.BS. 199. Wied.S.85. -bitter, en. (jf. -snaps; apot.) bitter, tilberedt med udtræk af urter (I.3.8). AxLange.(FynskHjemstavn.1939.42). -bjed, et. se -bed. -bod, en. († -bo. *Holb. GW.IV.10. Ew.(1914).I.3*). (*ænyd. d. s.; jf. Krydderbod; foræld.*) urtekramhandel; urtekrammerbod. *Holb.GW.I.1. (hum) sendte Bud**

hen i Urteboden for at købe et halvt Pund Puddersukker. *Heib.Poet.VI.34. *Jeg gaar til en Urtebod, | Naar Du lydige er og god, | Figner jeg da hjem Dig bringer. Bastian. nr.7.1. Urteboderne, der ikke havde den mere prætentiose Titel Kolonialhandel. Davids.KK.23. ChKjerulff.GU.166. jf.: De faas i hver en Urtebod, disse Talemaader, de er knap en Øre værd Pundet. Brandes.XIII.484.*

|| *m. henblik paa det forhold, at manuskripter og usælgelige skrifter tidligere solgtes som indpakningspapir i (urtekram)butikker. intet af mine Skrifter, saa vidt mig er bekendt, er kommet udi Urteboder. Holb.MTKr.63. Disse Papirer, der vare bestemte til Urteboden, fik jeg Lov til at gjenmøse og udtage, hvad jeg vilde. Cit.1841.(Personalhist.T.1937.187). -bog, en. [1, 3] († **Urter-**. *vAph.(1764)*). (*ænyd. urtebog, æda. yrtæbo(o)k (Harp.Kr.105.148); især foræld.*) bog, der handler om planter; plantelære; botanik; spec. om bog, der særlig behandler læge- og (ell.) haveurter og deres dyrkning og anvendelse. Dansk oeconomicisk Urt-Bog. *JPauilli. (bogtitel.1761)*. Urtebog eller Kundskab om mange forskellige Urters og Planters gavnlige Egenskaber og deres Brug til forskellige Sygdommes Helbredelse. *DenklogeKonesBog. [1905].37. * (der stod) i Reolens Krog | en Huspostil og Urtebog. AxJuel.GH.24. jf.: *min hele Urtebog | End er Faders gamle Have. Grundtv.PS.III.480. || † herbarium.**

*Moth.²U200. -borer, en. (kog.) køkkenredskab, hvormed kartofler udbores olgn. i smaa runde stykker. Const.Kogeb.157. -butik, en. (foræld.) d. s. s. -bod. Cit.1908.(AarbFrborg. 1946.18). -drik, en. (især foræld.) en af visse urter fremstillet drik, der bruges som medicin. *vAph.(1772).III. Oehl.XI.118. Ing. VS.I.19. Om Aftenen listede jeg mig ind i mystiske Boder i Smaagaderne for at købe de kloge Mænds Urtedrikke. Hjemmet. 1912.1067.sp.1. -form, en. (kog.) redskab, hvormed gulerødder udskaeres i form af stjerner olgn. Const.Kogeb.181. -frø, et.**

(ænyd. d. s.) frø af urter, nu især: køkkenurter. *En . . . Hob (myrer) | holdt Urtefrø i deres Munde fast. *Foersom.D.I.62. Svend Lassens Hoved-Prisliste. (1931). I. Esp. 375. Újf.* -**gaard**, en. fl. -e ell. (ikke i rigsspr.) -er (Holb. *Metam.* 27). (gl. da. urtegard, vrtegard (Kvindens Rosengard. (1930). 3), yrt(e)gard, yrtgard, ørtgerdth, ørttegard (5 Mos. 11.10 (GldaBib.)), yrter gard (Bønneb. I.132), yrtagard (Sjt. 40), jf. mnt. wortegarde, oeng. wyrtegeard (eng. orchard, frugthave) og got. aürtigards; sml. Gaard 2.2; foræld. ell. dial.) have; undertiden spec.: urtehøve (og blomsterhøve). (Jesus) gik . . . ud med sine Disciple over den Bæk Kedron, hvor en Urtegaard (1907: en Have) var. *Joh. 18.1. Holb. Ep. III. 191.* *Liden Else sidder luunt ved sin Faders Urtegaard | Med sin flittige Rok. *Winth. VI. 197.* *der de kom ned udi Urtegaardens Læ, | Saa hang der en Guldring paa hvert et Træ. *CKMolb. SD. 172.* *jeg vandrer myg og ene i min faders urtegård. *NMøll. R.4. Urtegaarden (o: bog om køkkenhaven). FBruun. (bogtitel. 1901). Újf. jf.: *I Vinduet mine Blomster lee. | Det er dog saa tungt med en Urtegaard, | Som indsluttes kun af et Potteskaar. *Oehl. I.8. || billedl. Holland . . . kand kaldes Evropæ Urtegaard. Holb. Ep. V. 2. 83.* *Du (o: Jesus) est min skønne Urtegaard, | Hvori min Siel sig fryder. *Brors. 95.* Stilen er uden andre Blomster end dem, som kan trives i den juridiske Urtegaard. *VilhAnd. VT. 42.* kvinders urtegaard, titel paa et skrift (fra ca. 1500) med raad for kvinder, især barselkvinder. *Brandt. LB. 289.* || (foræld.) om del af kirkegaard; vist egl. om de i den katolske tid i klosterets oprindelige urtehøve liggende begravelsespladser, derefter om den direkte ved kirken liggende (del af) kirkegaard, hvor pladserne var dyrere (og regnedes for finere) end i den øvrige del af kirkegaarden. Urtegård . . . kaldes den fornemste kirkegård. *Moth. U69.* den 17. (juli) blev hendes Lig nedsat ved Siden af hendes elskede Mands og Datters Kister i Helligestest Urtegaard. *Gude. O. 15.* *Lykken svæver over Urtegaardens, | Naar Støvet lægges i sin Skabers Haand. *Grundtv. PS. VI. 243.* Villads Christensen og ABerg. *Vestre Kirkegaard. (1920). 4.* -**gaardsmand**, en. (ænyd. d. s.; foræld.) gartner; havemand. *Joh. 20. 15 (1907: Havemanden)*, som hans Fader var en Urtegaardsmand, blef Sønnen opdragen ndi samme Handverk, og tit solte Have-urter paa Torvet. *Holb. Intr. (1728). 265.* *Jeg røgtede hans Abild | Fra Vaar og til Høst; | En Urtegaardsmand | Lever ogsaa med Lyst. *Winth. HF. 27. J.PJac. (1924). I. 119.* Det smukke Landsted . . . hvortil han . . . trak sig tilbage for at leve Resten af sit Liv som en fredelig Urtegaardsmand. *Pont. DR. III. 36. jf. Urtegaardsmandskab (o: gartneri). Holb. Qvægs. 396. || billedl. Hvor sielndene ere de Menneskehedens Urtegaardsmænd, som**

luge Beddet og vande de tilsyne komne Planter. *Bagges. L.I. 180.* „Jeg gjør kun hvad han (o: gud) vil“ sagde Døden, „jeg er hans Urtegaardsmand!“ *HCAnd. (1919). II. 299.* -**gartner**, en. (jf. Køkkenurtegaardsmand; l. br.) gartner, der dyrker køkkenurter; køkkengartner. *Galsch. H. 64.* -**grube**, en. (jf. -kule; gart.) udgravning i haven, hvori urterne indslaaes tæt ved hinanden og beskyttes af jordvold. *Haven. 1927. 157.* -**grøn**, adj. [I.1-3] (især dial.) grøn som urters blade; ogs.: grøn p. gr. af bevoksning af grønne urter. *Moth. U69. F.Dyrlund. Uds. 60.* Han strøg fra Stien ind over den urtegrønne Bund (i skoven). *Stuek. III. 434.* Bladene bliver indtil et Par Favne lange og er yppigt urtegrønne. *JVJens. Pi. 10.* -**handel**, en. (nu næppe br.) handel med have- og lægeurter; ogs.: urtebod. *vAph. (1764). MO.* -**handler**, en. (nu næppe br.) person, der driver urtehandel. *Amberg. MO.* -**have**, en [I.2-3] (ænyd. urtehaue, urterhøve, yrthe-, ørthehøve) have; urtegaard; nu i rigsspr. kun: køkkenhave (jf. Kaalgaard); (dial.) ogs. om blomsterhave; tidligere ogs. om prydhøve (omkr. slot olgn.), botanisk have olgn. giv mig din Viingard, at den maa være mig til en Urtehave (1931: Køkkenhave). *IKg. 21. 2.* Bøndernes Urte- og Kaal-Hauger. *Holb. Ep. II. 150.* *Gud Herren lever paa mørkeste Dag — | Det suser i Urtehaven (o: haven ved Golgatha)! *Ing. RSE. VII. 17.* i 1890erne forstod de ældre Arbejdere i Glorup Slots-høve ved Ordet Urtehave den egentlige Prydhøve ved Slottet. *Gartner-Tidende. 1929. 416.* Nede i Urtehaven drev hun langsomt rundt og følte paa Ærterne. *SonjaHaugberg. SyvAar for Lea. (1944). 245. Gravl. EB. 7. Feilb. Lollo.* -**hytte**, en. (gart.) hytteagtig jordkælder til opbevaring af køkkenurter. *Haven. 1927. 157.* -**kammer**, et. (apot.) rum i et apotek til opbevaring af droger. *Gude. O. 136. Apot. (1938). 8.* -**kar**, -**kedel**, en. se Urtkar, -kedel. -**kender**, en. († -kendere. *LTid. 1754. 11. OeconJourn. 1758. 355.* † **Urter-** vAph. (1764)). (nu ikke i rigsspr.) plante-kyndig person; botaniker. *Moth. U69. Wand. Mindesm. II. 20. MO. BornhOS.* -**kniv**, en. (kog.) lille (glat ell. riflet) køkkenkniv til udskæring af grøntsager. *Frlk. J. Kogeb. 85.* -**kone**, en. (foræld.) kone, der forhandler grøntsager; grøntkone. vAph. (1759). *HavebrL. 1. 576.* -**kost**, en. fl. -e ell. (nu ikke i rigsspr.) -er (LTid. 1728. 626). (ænyd. u(u)rtoko(o)st) l) (foræld., arkais. og dial. samt spog. (jf. Bom. S. 73), sml. „vulg. en buket.“ *Moth. U69.* „Ordet er obs. (o: obsolet, uddød), men endnu meget i Brug i h. St. (o: høj stil) og Digterspr.“ *Levin;* sml. ogs. Blomsterkost) (blomster) buket. Hans kindbeen ere som kostelige urters seed, som urte-koste (1871 afvig.). *Højs. 5.13 (Chr. VI).* *(tilbederen staar) med Haanden fuld af Blomster, | Og byder hende strax en Urtekost. *Oehl. XVI. 117.* *Alle

de unge Piger | Langs Borghroen stod | Og strøede Urtekoste | For Brudeparrets Fod. *Winth.HF.317*. saa stod jeg der paa dækket med alle mine kuffetter og en vældig urtekost. *CHermansen.Fra Thorshavn til Frederiksholms Kanal.(1948).II. Feilb. Esp.375. CReimer.NB.63. Hedebo.121. jf.:* „Urtekoste“ af udenlandske, brogede Fuglejer. *AndNz.DB.86. || billedl. (Gerstenbergs anakreontiske for-søg)* Tændeleyen, en Urtekost, hvori de fleste Blomster synes . . . at dufte Grækenlands yndigste Friskhed. *Bagges.L.I.179.* *Hvor er den Yngling med et varmt og aabent Bryst, | Der svæver ei uestadig, Bien liig, en Tid | Fra Blomst til Blomst, for udlært, som en Gartner snild, | Med Sindighed sin Urtekost han ordne kan. *Oehl.Bidr.II.II. Winth.II.85. 2) (dial.) suppevisk. Kværnd. UjF. 3) (jf. I. Kost 2.2) † om en slags blomsterskærm. Moth.U69. -kram,* et (*D&H.*) ell. en (*Brors.284. MO. VSO.*) i reglen uden art. (*ænyd. urte-, yrterkram; nu især i ssg., se Urtekram-*) varer som krydderier, te, kaffe, sukker; kolonialvarer; urtekramvarer; tidligere ogs. spec. om krydderier, urtesalver olgn.; † om grøntsager. jeg (*har*) seer Amagerne med deres Urte-Kram til Marked i Corsøer. *Argus.1771. Nr.23.3. (Kierkegaards Jæder)* drev en indbringende Handel med Høse- og Urtekram. *Vilh.And. Litt. III.694. Urtekram* en gros. *Krak.1946.II.4088. -kram-, i ssg. (nu næppe br. -krams-* Urtekrams-Vare. *Suhm.VI.409).* (jf. -kræmmer- og Kolonial-) af -kram, fx. **Urtekram-butik** (*ValborgDahl. DeungeDage.(1940).56. Pol.²¹v.1941.17.sp.6).* -forretning (*IJohans.J.36. Pol.²¹v.1941.12.sp.3).* -handel (*Schand.TF.II.225. Hage.³540).* -kommis (*Pol.¹⁹v.1944.9.sp.3).* -vare (*Cit.1720.(Kbh Dipl.VIII.486). Gylb.V.172. TroelsL.³V.67).* -krans, en. [I.2] (*ænyd. urtekrantz, urterkrandz; nu næppe br.) blomsterkrans.* *Hovedet har Gylden-Glands, | Haaret staaer som Urte-Krans. *Brors.237.* *Skynder jer, Piger! at binde dem (o: blomsterne), | Fletten en duftende Urterkrands. *Oehl.XXXI.8. Winth.HF.196. -kræmmer,* en. [-kræmar, ogs. (*især kbh.*) -kræm'ør] (jf. *AaHans.S.90).* (*ænyd. urte-, örterkrem(m)er;* jf. Krydderhandler || ordet bruges nu næsten kun (*ved siden af den alm. som fi- nere betragtede betegnelse Kolonialhandler*) om forretningsdrivende i *Kbh., jf. Købmand 1*) egl.: person, der handler med krydderier, lægeurter, droger olgn.; nu: person, der driver detailhandel med kolonialvarer m. m.; (*dial.*) ogs. om omvandrende handelsmand, der sælger urteførs (*UjF.*). „Lad see! Det er en halv Specie-Daler. Hvor har du faaet den?“ — „Er det en Specie-Daler, saa maa det være fra en Urtekrammer.“ *Holl.Rpb.I.14.* noget lige saa ubetydeligt som det at springe ind hos Urtekrammeren ved Siden og købe for 4 Skilling. *Kierk.P.XI.2.149. Schand.BS.294 (se u. Kolonialhandler).* Ordet Materialist

bruges nu oftest til at betegne de Købmænd og Detaillister, der særlig fører Industriartikler, i Modsætning til Urtekrammerne, der særlig fører Konsumvarer. *Jur Formularbog.⁵554. Krak.1946.II.3514. jf. Urtebod slutn.:* Denne Afhandling henhviler altsaa, med en Høben andre, indtil den hele Samling af utrykte Skriverter, engang efter min Død, falder i en Spekhøkers eller en Urtekrammers Hænder. *PAlleib.E.382. || nedset. (jf. u. Urtekrammer-).* Kristeligt set betyder 9 Biskoppers Ord ikke mere end 9 Urtekrammeres. *KMunk.HJ.60. -kræmmer-, i ssg. (især †, delvis foræld.) af Urtekrammer, fx. Urtekrammer-bød, -butik, -dreng, -forening, -handel, -lav, -lære, -lærling, -svend, -vare(r) ofl. || (nedset.) i udtr. for jævn handelsmoral, jævne kundskaber olgn.; som eksempler anføres: Urtekrammerforklaringer, der ikke tage det saa noie med en lille Mislighed. *Kierk.VII.93. Dumheden og Ondskaben . . . ligger paa, Lur for med deres Spyt at besudle hver den, som rager lidt op over almindelig Urtekrammerhøjde. PLMOll. (En Kvinde Kærlighed.(1928).85).* nogle Hib (*i et hørespil*) til Menneskenes Urtekrammermoral. *Socialdem.²⁰v.1947.4.sp.6. || endvidere i ssg. Urtekrammer-fnat,* (*dagl.*) kløende hudlidelse, fremkaldt af en paa tørrede frugter forekommende mide. *Spærck.ND.211.**

Urtekst, en. (*jaql.*) den oprindelige tekst (*i forhold til afskrifter, bearbejdelser heraf*). Humanisterne begyndte at sammenligne Vulgata med den græske Urtekst. *V Ved. RF.203. LJac.SvenskeveltdetsFald.(1929).22.*

Urte-kule, en. (*jf. -grube, -kælder; gart.*) en i jorden gravet kule (*til grøntsager*), der i frostperioden overdækkes med et lag stænger og halm ell. lign. *Haven.1926.29.*

-kundskab, en. [I.1] (*jf. -kyndighed; nu næppe br.*) botanik ell. læren om have- og lægeurter. *Blich.(1920).XXIV.104. ConvLex. XVIII.453. -kur,* en. (*l. br.*) kur med vegetarisk kost. *S&B. -kyndig, adj. [I.1] (nu næppe br.) plante-, botanikkyndig. Moth.U69. LTid.1746.727. R. hvis Fortieneste, som Urtekyndig og Læge ere bekjendte. Wand. Mindesm.II.32. -kyndighed, en. [I.1] (jf. -kundskab; nu næppe br.) kyndighed paa det botaniske omraade; botanik. *LTid.1745.478. VSO. -kælder,* en. (*jf. -kule; gart.*) kælderrum til opbevaring af grøntsager om vinteren; ogs.: d. s. s. Jordkælder. *HabevL.⁴ II.1045. Berl Have L. III.215. -lære, en. [I.1] (nu næppe br.) plantelære; botanik. Moth.U70. vAph.Nath.VIII.311. SMich.H.186. † -lærer, en. [I.1] botaniker. *LTid.1739.493. OFMüll.Svampe.23. -mand, en. (jf. Urtegaardsmænd; dial., især fynsk) gartner; navnlig: gartner, der avler og sælger grøntsager, frugt osv.; ogs.: gartner, som passer en andens have; endvidere om frohändler (*UjF.*). *Eisen.Urters og Rødders Tørring.****

(overs. 1783). 80. Rask. (NkS. 203 d. II. 102). MDL. MHans. H. 20. † **-mester**, en. [I.1] (ænyd. d. s.) botaniker. Moth.¹U200. OFMüll. Svampe. 37. **-ost**, en. (nu l. br.) ost, fremstillet af mælk, hvori der er blandet visse urter. DietLex. II. 5. BMøll. DyL. I. 206. **-pose**, en. (ænyd. d. s.; nu kun dial.) pose med lægende urter ell. plantedele; især d. s. s. Krydderpose. Weisbachs Cuur. (overs. 1755). 64. Ing. VS. I. 145. Kulturminster. 1942-43. 82. **-potte**, en. [I.2-3] (ænyd. urte(r)potte; jf. Blomsterpotte) potte (især af ler), hvori en plante er plantet; især om saadan potte med prydeplante til anbringelse indendørs (i vindueskarm olgn.); ogs. om keramik-, porcellæns- og tegl-, brugt som urtepotteskjuler olgn. (OpfB. VIII. 486), ell. om stor vase ell. krukke til at anbringe i haver og til at tilplante med blomster (Nystrom. Frederiksberg. II. (1946). 137); tidligere ogs. om vase til afskaarne blomster (jf. Moth.¹U203). 20 **Hob. DH. III. 47. *I** Vindvet staaer | End Urtepotter med Geranium, | Med . . Ambra, Krusemynt. Oehl. VII. 222. *En Rose . . i Urtepotten brammer. PalM. AdamH. I. 267. || billedl. Han var altsaa Politiker, det er: en Mand, der gror i Partiets Urtepotte! Dag Nyh.²⁹. 1921. I. sp. I. Underligt, at man ikke paa en Dag som denne groede helt ovenud af Urtepotten (o: gik ud af sit gode skind af vigtighed). OGeismar. E. 60. || hertil bl. a. 30 **Urtepotte-hvergarn** (jagl., d. s. s. -tøj. Aarb Turist. 1933. 226), **-jord**, **-skaal** (o: under-skaal til urtepotte), **-skjuler** (o: krukke, potte af keramik, porcelæn, metal olgn., hvori en urtepotte anbringes (jf. Potteskjuler). Haand- gern. 352. VidSelskOversigt 1934/35. 226), **-stativ** (o: stativ, hvorpaa urtepotter anbringes i stuen. Kaper.), **-tøj** (især dial., om hvergarns- stof med mønster, bestaaende af enkeltstaaende stilserede urtepotter med blomst. Folkedragter. 122. Nationalmus. A. 1939. 76). **-prikket**, part. aadj. (især dial.) om stof, tøj; af urtepotte- tøj. Bedstemoderens Nationaldragt. Urte- prikket Skørt, dito Snørliv, snævret, ildrøde Ærmer. Bregend. DN. 32. Berl Haandarb. III. 325.

Urter-, i ssg. se u. Urte- (1).

† **Urte-rige**, et. [I.1] planterige. OF Müll. Svampe. 55. Amberg. **-saad**, en, et. se -sod. **-saft**, en. (nu l. br.) saft af planter, især lægeplanter. Amberg. Ing. EF. VII. 16. VSO. **-sager**, pl. (dial.) grøntsager; ogs.: krydderier (Feilb.). Korch. LL. II. Aarb Kbh Amt. 1938-39. 278. **-salve**, en. († Urter-. vAph. (1764)). (apot.) en af visse lægeurter tilberedt salve. Fr Schmidt. ND. 258. FolkLægem. III. **-samler**, en. (nu l. br.) person, der indsamler lægeurter ell. planter til et herbarium olgn. Amberg. MO. **-samling**, en. (nu l. br.) det at indsamle (læge)urter ell. samling af 60 planter, herbarium. vAph. Nath. VIII. 314. MO. **-seng**, en. (jf. sv. örtasäng, blomsterbed; sj.) afgrænset stykke jord bevokset med planter; især: urtebed. *De fagre Blomsterenge |

Og Agrene paa Rad, | De grønne Urtesenge | Og Skovens friske Blad. SalmHj. 46. 2. det Stykke Jord, som producerede de benevnte 3 Skiepper Patatos, er ey fuldt i Størrelse af 2de smaa Urtesenge. LTid. 1759. 66. **-skab**, et. († Urter-. vAph. (1764)). (nu næppe br.) krydder(i)skab. VSO. **-skærer**, en. (apot.) redskab til sønderskæring af urter i et apotek. Dengl. By. 1942. 25. **-smørelse**, en. (især dial.) (en slags) urtesalve. Gravl. Vejr billeder. (1908). 41. **-snaps**, en. (jf. -bitter; apot.) en Flaske Urtesnaps. JVibe. OT. 51. **-sod**, en ell. et. (ogs. skrevet -saad). (ænyd. urte-saad; foræld.) afkog af urter. Moth. U70. VSO. jf. -øl: den Brunsviger-Humle og den anden Urtesaad, de (o: bryggerne) sætter til (o: til øllet). JPJac. I. 15. **-suppe**, en. († Urter-. vAph. (1759)). (jf. Rodsuppe; kog.) suppe, kogt paa urter (I. 2. 1) (uden kød). Holb. DR. I. 2 (Holb. IV. 659, jf. Dass's ms.; Coldeweys ms.: Ærtesuppe). Frk J. Kogeb. 94. ogs. om lægemiddel, tilberedt af vand, syrer, kornel, purlog olgn. Raspail. Huslægen. (overs. 1856). 77. **-sæbe**, en. (foræld.) en slags glycerin-sæbe, der var tilsat forsk. urte-ingredienser. Kaper.

urtet, adj. (afsl. af I. Urt; nu næppe br.) urteagtig. Urtet Stengel. CGRafn. Flora. I. 71. i navne paa planterarter (jf. u. urteagtig): Urtet Salting. VareL. (1807). II. 168.

Urte-te, en. (jf. Krydderte) te, lavet paa visse lægende urter (nu navnlig brugt som husraad ell. af kvaksalvere). Tychsen. A. II. 610. den af Nutidens Kvaksalvere ud- øvede Anvisning paa visse „lægende“ Midler, f. Eks. forskellige Slags Urtete. Nyttelplanter. 308. **-vand**, et. (ænyd. d. s.) dels (jf. Kryd- dervand; apot., foræld.): afkog af urter. VSO. MdsskrDyrl. LX. 131. dels (kog.): vand, hvori grøntsager er kogt: Frk J. Kogeb. 5. † **-viden- skab**, en ell. et (LTid. 1739. 501). [I.1] (Urter-. vAph. (1764)). botanik. LTid. 1744. 406. Mall. SqH. 527. Leth. (1800). **-vin**, en. (l. br.) kryddervin. VareL. (1807). III. 330. Bl&T. **-øl**, et. (foræld.) øl, der er tilsat visse urter (og derved jaar en særlig, krydret smag). Funke. (1801). II. 615. VareL. (1807). III. 330.

I. Ur-tid, en. (jf. ty. urzeit; sml. Old- tid, Ungtid) meget gammel tid; især om den tid, da menneskeverdenen stod paa det mest primitive stadium; ogs. om verdens første tider ell. (geol.) om tidsrummet ml. dannelsen af den første faste jordskorpe og det tidspunkt, da det organiske liv begyndte, den arkaiske tid (Uss. DanmGeol.³ 13. Naturens V. 1913. 293). *I Urtidens Dyb jeg (o: naturen) slumrede, | Da traf mig dit (o: aandens) Blik. PalM. ND. 4. *hun minder om en af Urtidens Drager. Drachm. DD. 102. Mig (o: visdommen) skabte Herren først blandt sine Værker, i Urtid (1871: fra forudms Tid), førend han skabte andet. Ords. 8. 22 (1931). Sufismen . . bunder i folkepsykologiske Dispositioner, der taber sig i en fjern Urtid. Arth Christ. DT. 119.

(l. br.) i *ft.*: Der er en umenneskelig Raahed, en vild og lav Drift fra fjerne Urtider blotstillet i dette frygtelige Ansigt. *ORung. Y.63.* || *hertil Urtids-dag(e), -dyr, -folk, -menneske, -mørke ofl. II. -tid,* en. [VII] (*jf. Sol-* (1), *Stjernetid; astr.) tid (klokkeslæt) bestemt v. hj. af et ur. S&B. Sal.²XIV.151. -tidig, adj. (sj.) adj. til I. -tid.* Dan og Frode fredgode er stamfædre af mytisk eller urtidigt præg. *AOlr.DH.II.224. -tilstand,* en. (*jf. -stand 1*) den tilstand, hvori menneskene, verden, naturen befandt sig i urtiden; det, at naturen ligger hen, ell. at mennesker lever som i urtiden; ogs. om det mest primitive stadium i tings udvikling; *spec. (teol.) om uskyldighedstilstanden hos menneskene før syndefaldet (LSal.XII.182).* paa mange Steder (i Ribe amt) ligge . . Veiene aldeles hen i den kompletteste Urtilstand. *Rigsdagst.F. 1856.sp.2000.* en Urtilstand (o: i menneskeheden) med (ægteskabelige) Forbindelser i Flæng indenfor hver Stamme. *Brandes.XII. 55.* Da jeg blev Student, kendtes Cyklen kun i sin første ubrugelige Urtilstand, der med Rette kun benævnedes „Væltepeter“. *TRovsing. (GadsMag.1927.262).* **-tinktur,** en. (*apot.*) tinktur fremstillet af friske ell. tørrede planter og dyr, brugt som homøopatisk middel. *VareL.²316. -tjære, en. (fagl.) tjære,* der faas ved destillation af stenkul i roterende retorter ved temperatur under 500°. *OpfB.⁴ I.538.*

Urt-kar, et. (ogs. *Urte-*. *Ølbrygn. (1796).10.* (*ænyd. d. s.; til II. Urt; nu næppe br.*) sikar (3). *Cit.slutn.18.aarh. (Dania.V.22).* **-kedel,** en. (ogs. *Urte-*. *TroelsL.²II.214. Hvad hedder det? (1947).472).* (*glida. d. s.; til II. Urt; bryg.*) den kedel, hvori urten (II) koges. *Kemisk-teknisk Haandbog. (1938). 218. Bryg. (1941).* **-pumpe,** en. (*til II. Urt;* *40 bryg.*) d. s. s. Klarepumpe. *OråbS.*

Ur-type, en. (*nu sj. -typus. Hauch. (Hjort. B. I. 240). Tidsskr. f. Landoekonomie. 1834.263.* oprindelig(ste), primitiv(este) type; *især: type, hvoraf en anden (andre) er udviklet; prototype; ogs.: urbillede paa noget ell. mest typiske repræsentant for noget. Hauch. ÆA.440. Maaske har vi dér Mandsidealet for os i Ur-Typen: raa, stærk, doven. Drachm. F.I.226. Urtyperen for Strygeinstrumenterne. Musikkat.129. Gram . . er Urtyperen for en Lærd. Vilh.And.Litt.II.113. -tyr,* en. [V] (*l. br.*) tyren bl. urokser. *Schack.42. J.V.Jens. NG.192. -tysk, adj. (ty. urdeutsch; sj.) af gammel, oprindelig tyskhed; ogs.: ægte tysk. KLars.Ci.29. -tysker, en. (l. br.) tysker med nationens oprindelige, ældgamle egenskaber; ægte tysker; ogs. *nedst.: vildtysker. langt Haar, der gav ham Udseende af at være halvvejs en Urtydsker, halvvejs en Kosak. H.Calund.St.I.80. And.Nx.MR.303.**

u-rund, adj. hvis omkreds, runding ikke er cirkelrund; *især: som ved slid olgn. har mistet sin oprindelige cirkelrunde form,*

*ell. som forsættelig er tildannet i en ikke-cirkulær form (som ekscentrisk cirkel, ellipse ell. lign.). Det er ikke tilraadeligt at bearbejde Tappen (o: en stadt tap i et pendulur) for meget med Tapflen (med Hugning) efter Drejningen, da Tappen herved let bliver noget urund. Urmageri.53. Viser det sig, at en Ventil er urund, maa den adfreges. SkibsMask.137. urunde hjul (Wagn.Tekn.187. Sal.²XXIII. 62), skiver (NordConvLex.V.288.424), valser (Hannover.Tekn.108). || om bevægelse. Gjør man Staalet bevægelig i en Plan vinkelret paa Axen saaledes, at det udfører en Bevægelse frem og tilbage, medens Stykket drejer sig en Omgang, bliver Snittet i dette ikke mere cirkulært, man faar da urund Drejning eller Pasdrejning. Wagn.Tekn.221. **-rundet,** part. adj. *spec. (fon.) om sprogl. udtalt uden læberunding. Dahlerup&Jesp. Lydlære. (1889).10. Jesp.MFon.²26.**

U-Rune, en. se U-2.

u-rustelig, adj. [*u*’rosdøli] (*l. br.*) som ikke rustet (III); *vist kun billedl. (til III. ruste 2): de urustelige Minder . . hentedes frem fra Hjærnekisten. Gjel.GL.56. Drachmann (er) vendt tilbage til denne sin gamle og urustelige Kærlighed (o: havet). KBokkeh. (Drachm.Udv.Arbejder. (1909).6).*

Ur-vaaben, et. (*herald.*) heraldisk vaaben i dets oprindelige skikkelse. *Sal.²XI.299f.*

U-verden, en. (*jf. ty. urwelt*) (*en*) verden i urtilstand, i urtid(en). Tider, som tabte sig i Urverdens dybeste Mørke. *Hauch.MfU.194. Kjært og friskt, et lille Stykke Urverden var Strøget, hvor de boede. Lunde.HG.77. Nye udsigter over sprogenes urverden. Jesp.Spr.U.127. -viser, en. [VII] (jf. Klokkeviser) den viser ell. hver af de visere, der drejer sig paa urskiven og viser klokkeslættet. vAph.(1759). V.Korfitsen.F.66. Woel.DG.12. **-væld,** et. (*jf. -kilde; l. br.*) Som ægte Friluftsbørn voksede de ubevidst sammen med Naturen, og sov og sang i dens Arme og drak af dens Urvæld. *ZakNiels.K.13. Tiden er ingenlunde forbi, hvor den danske Kirkeager befrugtes af dette Urvæld i dansk Kirkelig (o: Grundtvig, Grundtvigianismen). Grundtvig i 150Aarete efter hans Fødsel. (1933). 29.**

-vælger, en. (*ty. urwähler; polit.*) i visse lande om de alm. vælgere i modsætn. til de af dem valgte valgmænd, som foretager det endelige valg af medlemmer til parlamentet. *S&B. Sal.²XXIV.338. -værk,* et. [VII] († *Ure-*. *Holb.Paars.258. sa.Vgs.I.I. LTid.1735.398).* *ft. -er ell. (nu næppe br.) -e (Lodde.NT.143) ell. (nu kun dial.) d. s. (Holb.Herod.80. Bornh HaandvEr.123. KBirkGrønb.SF.18); gen. -s ell. (nu næppe br.) -es (Ruge.FT.77).* (*ænyd. urverkt, ty. uhrwerk; jf. Klokkeværk 2*) d. s. s. VII. Ur (i rigsspr. uden for sammenligninger (se ndf.). nu foræld. og som regel kun om større ure (stand-, vægure osv.), i dial. ogs. om lommeur (se fx. Feilb.; jf. Lommeurværk)); ogs. om slagværket, mekanismen i et

ur; (nu alm.:) værket (i uret). Uhrværk og Soelskiver rette sig jo efter Soelen. *Holb. Masc.I.1.* *Deroppe i Hallen et Uhrværk slog | . . med dumpe Slag. *Sotoft.Panth.23.* Paa hvert Gadehjørne stod et gammelt Taarn med et rigt Urværk. *G.Keller.Klæderskaber Folk.(overs.1919).51.* man (anvender) selv paa smaa og simple Kikkerter altid et Uhrværk til at udføre Drejningen. *LuplauJ.S.38.* || ofte i sammenligninger; dels m. henblik paa billedet af et hjulværk: Mennesker er Kjædedledede og Fjedre i det store Uhrværk. *Tode.IX.318.* Tankerne (skal ikke) vorde som Hiulene i et Uhrværk, der kun dreie sig i den foreskrevne Gang. *Mynst.Betr.I.303.* dels m. h.t. ur, især m. henblik paa dets mekaniske virken, inddeling af tiden ell. (oftest) regelmæssige gang olgn. Jeg lever her som et gammelt Uhrværk, den ene Dag som den anden. *Cit.1805.(Oehl.Er.II.26).* Denne Aften var . . altfor varm til at Mennesker, der ikke var blevet Urværker, kunde søge Sengen saa tidligt. *Tandr.K.217.* Vort Liv inddeles af Passion; jævnt gode og jævnt sløje Tider har ligesom intet Urværk. *Jac Paludan.IH.95.* især i udtr. for at fungere med præcision, nøjagtighed, være yderst regelmæssig ell. præcis. (ofte i forb. som fungere, gaa som et urværk, præcis, punktlig, regelmæssig som et urværk). Han er et levende Uhrværk. *MO.* *dog vil ej al Ting som et Urværk gaa. *Drachm.III.277.* regelmæssig som et Urværk kaster Hunnen Æggene ud. *WesenbL.Ins.56.* Han er præcis som et Urværk. *KAabye.PT.63.* Bang (gik) altid i Seng paa Slaget ni, punktlig som et Urværk. *Pol. 19/10.1942.14.sp.2.* || hertil (jagl.) **Urværksklokke** (om en særlig slags cykelklokke. *Politik.E.Kosterbl. 2/1.1925.1.sp.2.*), **-lampe** (o: lampe, hvori olien presses op i lampen ved en af et indbygget urværk drevet pumpe; *Carcel-lampe. S&B. TeknO.*), **-rør** (o: brandrør, der virker mekanisk v. hj. af et urværk. *Sal. 2 XXIII.449.*), **-væsen**, et. (ty. urwesen)

1) (l. br.) det første eksisterende væsen ell. levende væsen paa det ældste, primitiveste trin; ogs.: væsen fra urtiden. *Larsen.* som det første Menneske kan det Urvæsen opfattes der første Gang gaar en Vinter igennem og opfinder Bolig og Klæder til Værn mod Kulden. *JVJens.TL.24.* Den religiøse er besat af det guddommelige Urvæsen, som han tror paa. *Chr.Reventlow. Afen Eneboers Betragtninger.(1938).108.* jf.: den øde Have, hvor gamle skæve Stammer stod i det duftende Vildnis, graanede Urvæsner, der rakte Grenene hid og did, som vidste de ikke, hvorehen de skulde pege i deres knoklede Livsvisdom. *JVJens.FD.61. 2)* (zool., bot.) i flt.: fællesbetegnelse for de encellede organismer i dyre- (jf. Urdyr 2) og planteriget; protister. *Warm.Bot.1. Sal. 2 XXVI.1056.*

Uryd, et ell. (l. br.) en (*KMich.PG.176*). i alm. uden art. [u^hryd^o] ell. (især glågs.)

[u^hryd] (jf. skrivemaaden **Urydt**. Inde fra Stuerne halsede de to Silkepudler og gjorde Urydt. *KGBrøndst.NG.140.* De forbandede Unger . . de ka' da ogsaa altid lave Urydt! *Soya.SmaaaveligeSmaaafsk.(1941).41.* (ogs., især dial. **Urydde**, et ell. (nu sj.) en (*Moth. 2 U202. Skjoldb.G.162*)). uden flt. (ænyd. uryd(de), no. urydde, no. dial. uryde, tæt krat; dels til I. Ryd, dels dannet til uryddelig; jf. Udryd)

1) (nu næppe i rigsspr.) sted, der ikke er ryddet for ukrudt, overfladig bevoksning; helt tilgroet sted. af et Urydde, der tilforn var begroet med Nælder, og Tidsler, og Skræpper (har hun) vidst at frembringe et lidet Paradiis. *Rahb.Tilsk.1793.442.* jf.: Skoven er et Uryd. *D&H.*

2) (dagl.) tilstand af uorden, fremkaldt ved, at ting (der ikke hører til paa stedet) ikke er ryddet bort, sat paa plads; ogs. i al alm.: vild uorden, roderi, kaos. Teppet blev i Gaar lagt paa Gulvet. Jeg levede den hele Dag i Uryd. *Gylb.(Heib.Ungd.70).* Egenlig tænke gjorde hun kun, Dagen lang, paa en eneste Ting, om Børnene nu igen havde bragt Uryd i Tanteregimentet af Galosher. *Bang.HH.142.* alt ligger i eet Uryd. *D&H.* hver Uge bragte sin Lørdag med . . Lugt af Klor, Husholdningsregnskab og Uryd. *KMich.Atterdet skille—.(1918).35.* (sj.) i best. j.: Gunhild varmede Kaffen . . og satte den midt i Urydden. *KMich.PG.176.* de gamle Papirer laa i Urydde inde paa Skrivebordet. *HomoS.F.24.* De stod sammen i Salen, hvor der var Urydde efter Opruddet. *Eriksholm. Majoren paa Torpe.(1916).122.* || gøre, lave uryd: han (kunde) ikke andet end gøre Uryd. *MytErich.VJ.180.* hun taalte slet ikke, at man gjorde Uryd nogen Steder. *Bregend.HS.52.* se ogs. u. gøre 4.1. Ungerne kravlede rundt og lavede Urydde med Sengetøj og Potter og Gud ved hvad. *AndNz.DM.V43.* Hvor er der pønt i den lille Lejlighed . . Men der er jo heller ikke mange til at gøre Urydde. *AxRosendal.SP.69.* ligge, være til uryd, ved sin beliggenhed, tilstedeværelse gøre noget uryddeligt. Dette (o: et utrykt digt), som laae mig nu til Uryd, da jeg ikke vidste nogensteds at komme med det saalænge bag efter. *Rahb.E.I.342.* „naar Directionen samles om lidt, saa skulde Stuen være ryddelig —“ „Ere vi da til Uryd, hvad.“ *Wengel.II.31.* alle Sten, som laa i Vejen til Urydde . . skulde graves ned eller fjernes. *AarbKbh.Amt.1926.39.* || uegl. dette Uryd af Terminologie og Subtiliteter, hvorunder (*Høysgaard*) har skuilt saa mangen herlig Iagttagelse. *JBaden.Gram.a6.* måske én ikke havde været saa pillen, om én havde haft Børn til at bringe lidt Urydde ind i Tilværelsen. *AndNz.DM.IV7.* Han bragte vildt Urydde i sin Fars Tanker. *Brodersen.L.127.*

3) (nu l. br. i rigsspr.) om ting, der skaber uryd, ikke hører til, hvor de ligger, ell. er sat

hen, kastet bort som ubrugelige; skrammel; ragelse. *Moth.*¹*U202*. jo mere Ureenlighed og Uhumskhed, og al Slags Uryd der er, jo hellere holde Rotterne sig til *Rahb.Tilsk. 1798.510*. Min gamle Præstegaard fandt jeg nu i de bedste Hænder. Det meget Uryd, hvormed min Eftermand havde fyldt den, er nu bortskaftet. *Mynst.Vis.I.184*. tømme Kvartskjælderen for alt det Grus og Uryd, som Explosionen havde belemret den med. *Bergs.GF.II.244*. Over den hele Kongeskanses tre-fire Tønder Land flød alt dette skidne Uryd (o: madpapir osv.). *KLars.(Pol. 27.1928.9.sp.2)*. *Gravl.EB.115*.

U-rydde-, se u. ryds-. **I. -ryddelig**, adj. [u'ryd'øli, gldgs. u'rød'øli, u'rydøli] (tidligere ogs. (i bet. 1) skrevet -rød(d)elig. *Cit. 1743*. (*Vider.II.375*). *Hzr.V.76*). (no. dial. uryd(c)lig, færøsk öruddeligur, jf. no. uryddig; til Uryd ell. dannet som modsætn. til ryddelig; talespr.) om sted, rum: fuldt af ting, som ikke hører hjemme der, som burde være ryddet bort ell. sat paa plads; hvor der er uryd (2). *Moth.*¹*U202*. om Aftenen stod (han) i sit uryddelige Værelse og pakkede sin Reisekoffert. *Ing.LB.II.160*. Lad os gaa op i Stuen! Her er saa uryddeligt. *Drachm.UB.86*. den uryddelige Seng, hvor Ungerne lå. *Rørd.KK.143*. || hertil **Uryddelig-hed** (jf. Uryd). intet i Skolen ligger til Uryddelighed. *Cit. 1808*. (*AarbFrborg.1913.57*). Hun rejste sig langsomt og træt for at bringe lidt Orden i Værelset. Søsteren hadede al Uryddelighed. *EErichs.N.82*. **II. -ryddelig**, adj. [u'ryd'øli] (ænyd. uryddelig; til I. rydde (1 og) 3; nu sj.) som ikke lader sig fjærne, udrydde; uudyddelig. *Moth.*¹*U202*. der hænger en Vanart fra Barndommen ved hende, der er uryddelig. *Hzr.NG.13*. jf.: han holdt uryddeligt (o: urokkeligt, ufravigeligt) fast ved Jorden. *MartinAHans.NO.214*. **-ryddet**, part. adj. [-ryd'øt] (ænyd. d. s., sv. orödd, oröjd, fsv. orydder, orudder) som ikke er ryddet for bevoksning ell. andre ting. *Moth.*¹*U202*. et tiltrampet, uryddet Brakland. *LeckFischer.HM.112*. || (l. br.) d. s. s. I. uryddelig. her er jo saa uryddet — vi sover jo (o: herinde). *PLEvin.SG.168*. **-ryds-**, i ssg. (ogs. -rydde-, se ndf.). (især foræld.) af Uryd 2-3, bl. a. **Uryds-bunke** (*OrdbS.*), -kammer (o: pulterkammer. *FDyrlund.Bygningsmaaden paa den sydslesvigske Landryg.(1853).tvl. Troels L.L.41*. jf. *Urøds-Kamre. CCPflueg. ChristiansPleye-Huus.(1773).10*). **-kasse** (o: kasse til affald olgn. *OrdbS.*), **-krøg** (*Marthas* (o: en selvmorderskes) lille Grav i Kirkegaardens Urydskrog. *Pont.UE.*²*145*. Urydde-. *OrdbS.*), **-kurv** (d. s. s. Ryddekurv. *S&B.D&H.*), **-rydt**, et. se ryd-. **-ryggelig**, adj. [-ryt'(q)øli] om tobaksvare: saa daarlig, at den ikke kan rygges. *VKorfitsen.F.111*. den (o: en cigar) var aldeles uryggelig. *CEw.GD.148*. **-ryggelig**, adj. [u'røgøli] (ogs. skrevet -rykkelig. *LTid.1746.23*. *Ørst.V.37*. *Hørup.*

III.390. *Roos.Vi.104*). adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en (*DL.5—2—25*. *Holb.DH.I.329*. *EPont. Atlas.II.374*). (ænyd. uryggelig, -røggelig, sv. oryggelig, no. uryggelig, jf. oldn. úruggliga, adv., sikkert (se *MM.1915.170f.*); til I. rygge, ryggelig; sml. uforrykkelig) 1) (næppe i rigsspr.) i egl. bet.: saa fast, solidt, at det ikke kan røkkes ell. flyttes; absolut fast, solid. *LTid.1738.487*. Naturen bliver overladt til sin egen Vanart . . Hvor faste og uryggelige maae dets (o: ukrudtets) Rødder blive? *Basth. AandeligeTaler.I.(1779).124*. *En Torden foer igiennem Himlens Vidde, | Og Lynets Piiil mod Biergets Bryst blev skudt . . | Uhyre Biergl' uryggelig du stod. *PHFrim.(SkVid.XII.83)*. Derfor (o: p. gr. af et offer af et barn) skal den (o: Københavns void) være uryggelig. *Thiele.I.147*. 2) (gldgs., jf.: „Nu sjæld.“ *Levin.*) billedl.: urokkelig (2); ubryddelig; uomstødelig; ufravigelig; om person: som ikke kan bringes til at fravige standpunkt, idé olgn. „Saa er det da hans uryggelige Forsæt at elske den Usynlige.“ — „Intet uden Døden kand skille mig fra hende.“ *Holb.Usynl.II.4*. *CPRothe.MQ.II.352*. (*naturvidenskaben*) fører til uryggelige Sandheder. *Goldschm.IV.5*. Jeg ved, at du holder fast . . ! jeg stoler paa dig — uryggeligt. *Sick.HÆ.235*. tre Gange i hvert Døgn kunde man til uryggelig bestemte Tider se hende komme. *Bregend.DN.42*. Medernes og Pernes uryggelige Lov. *Dan.6.9(1931)*. den Tværstreg, der er draget mellem Menneskeverdenen for neden og Guderne for oven, er et Grundtræk i Verdensordenen, som staa uryggelig fast. *JLange.II.95*. || hertil **Uryggelig-hed**. *vAph.(1759)*. (de) kiendte hans Løvters Uryggelighed. *Wand.Mindesm.I.115*. *Rahb.E.V.134*. **-rygget**, part. adj. (ogs. skrevet -rykket. *Urykket bliver Maalet Gud sig satte, | Urykket Naadens Rige skal bestaae. *PalM.Paradiset.(1862).184*). (ænyd. urygget, fsv. oryggiaðher; til I. rygge 2; foræld.) urokket (2); uforandret. da stunde de (o: dommene), saavit Dommeren angaar, Uryggede. *DLI—6—14*. *Naturens hele Orden | Urygget staaer. *Wess.52*. *den Tomt besidder han, | Som Fædres Rad for ham besad urygget. *CFrim.Poet.8*. vi bede dig, at du vil bevare denne din Ordning og Velsignelse (o: ægteskabet) urygget ogsaa iblandt os. *Alterbog.466*. **-rykkelig**, **-rykket**, se -ryggelig, -rygget. **-rystelig**, adj. [u'røsdøli] (sj.) som ikke lader sig ryste; urokkelig (2). *Danrigets Borger urystelig staaer. *FGuldb.I.89*. (*Mantzus's*) Teknik var forbløffende . . ad denne taalmodigt og urystelig sikkert optømrede Stige naaede han højt. *EChristians.NT.186*. **-ræd**, adj. (glda. urædh, uredh, oldn. úhræddr; næsten kun hos sprogenere) som er uden frygt; frygtes; uforfærdet. *LTid.1761.282*. *Hau voved det urædd: | Gik . . | Uhyret kiæk imod. *Grundtv.Bjow.82*. *Nu Gubben til-

bage | Jeg fulgte urød. *sa.PS.V.171.* *ene paa Jord for Død urød | Er Menneskeslægtens Engel. *smst.VIII.324.* *Tomas Nielsen er sig en Mand urød. *SvendNagelfar. Rigsdags-Runer.(1871).29.* „Vil! De vil, hvad jeg vil. Basta.“ — „Jeg vil undersøges af Dem, Doktor Gudme,“ sagde Gudrun urød. *Buchh.GS.194.* Under Besættelsen udgav han to urødde Pièces. *Danmark under Besættelsen.I.(1945).491.* || hertil (sj.) **Urøddelig**, *Fullom. Qvindens Historie.(overs.1856).90.*

-røddelig, *adj.* se I. uryddelig.

U-Rør, *et.* se U-4.

† **U-rørende(s)**, *part. adj. (glda. d. s.) m. passivisk bet., om gods: som ikke kan flyttes; urørlig (2) den Skyldigis Gods, baade rørendis og Urørendis. DL.I—24—12. se ogs. u. III. røre 9.1.* **-røret**, *part. adj. se -rørt.*

urørlig, *adj.* [u'rø'rlī, -l'rø'rlī] (ænyd. urør(e)lig, *fsv.* orørlīker, *oldn.* úhrørlīgr)

1) som ikke flytter sig ell. (*især*) ikke rører paa sig, ikke foretager den mindste bevægelse med sine lemmer; ubevægelig (2); vist kun som præd. ell. appos. *Fortvivlet, forstenet, urørlig jeg stod. *Bagges.V.131.* *Hvor kan den fyrige Elsker . . | Dvæle urørlig paa eet Sted? *Ing.D.I.128.* Bønderne stod i store Klynger, urørlige som Blokke, midt paa Gaden. *EmilRasm.Mafia.(1906.39.* der lyder et voldsomt Brag . . Edith trækker sig forskrækket tilbage fra ham — de er urørlige et Øjeblik. *KAbell.M.26.*

2) (*jf.* bevægelig 1.1) som ikke kan flyttes fra stedet; som staar urokkeligt fast. forstavnen sank og blev urørlig (1819: stod urokkelig), men bagstavnen sloges sønder af bølgernes magt. *Ap.G.27.41 (Chr.VI).* billedl.: *sæt mit Navn (o: som digter) i Rom paa en u-rørlig Fod. *Falst.Ovid.81.* || nu kun (*jur.*) i forb. som urørlig ejendom, urørligt gods, urørlige ting, (*jf.* u. I. Ting 4.3) om fast ejendom (*mods.* Løsøre). *Nørreg. Privatr.II.4.* Forliget er begjært læst, for . . at betage Debitor Raadigheden over hans rørlige og urørlige Eiendomme. *Hylling.HJ.29. JurO.(1934).156.* se ogs. u. rørlig 2.1. *jf.*: mit hele Liv (*har*) slet ikke . . noget Nagelfast, (Alt er Rørligt — Intet Urørligt, ingen fast Eiendom). *Kierk.P.II.151.* urørligt pant, se Pant 1.1.

3) som man ikke kan ell. maa berøre, røre ved. 3.1) (*sj.*) i al alm., i egl. bet. *Moth.¹U205.* Kakterne (o: kaktusplanterne) staar urørlige tornebevæbnede mod alverden. *HSeedorf.(Pol.²1920.11.sp.1).* 3.2) (*l. br.*) om person: som man ikke kan ell. maa, tør berøre; spec. om kvinde: som man ikke kan komme i erotisk forbindelse med; ogs.: upaa-virkelig; ubevægelig (3). I erotisk Henseende var hun urørlig. *Manzius.SH.VI,1.33.* Hun virkede saa tabuagtig paa mig, hun var ligesom urørlig og usædvanlig. *OleJuul.De rødeEnge.(1945).40.* 3.3) som ikke kan ell. maa angribes, antastes, krænktes, generes oln.;

uangribelig; uantastelig. medens Ære og Skam er Ting, som Samfundet er Herre over, saa er derimod den gode Samvittighed et Menneskes egen, urørlige Privatejendom. *Jak Knu.LF.31.* Ceremonier, som Religionen holder for indstiftede af Guddommen og derfor urørlige. *JLHeib.Religion og Moral.(1911).19.* Separatistiske Rigsdagsmænd er ikke urørlige (o: immune (1)). *Flensb.A.¹⁶1924.1.sp.5.* || (*sport.*) som ingen af konkurrenterne kan naa op til og gøre rangen stridig. I Opløbet var Baghestene . . naaet op, men Harriet Neil (o: vinderhesten) var urørlig. *Trav-Tidendes Julenummer.1930.6.sp.3.* (*studenterroerne*) var . . aldeles urørlige i Fjerner uden Styrmand. *Pol.¹⁹1942.10.sp.6.* 3.4) (*især jur.*) om kapital: som der ikke maa bruges af; som ikke maa angribes (3). Moderen havde en urørlig Kapital af 300,000 Kroner. *Schand.SB.163.* det halve af Datterens Arv skulde henstaa i urørlige Midler. *GyrLemche.S.II.176.*

4) (*nu næppe br.*) som ikke er blevet flyttet; urørt (1.2). (*de*) gamle Tagsteene . . ligge tildeels endnu urørlige paa Taarnet. *LHoyer.G.21.*

u-rørt, *part. adj. († -røret. Holb.Paars.322).* (*glda. d. s.; jf.* -berørt; næsten kun som præd. ell. appos.) 1) som man ikke har rørt ved, taget fat paa. 1.1) (*nu l. br.*) som ikke er blevet berørt, befamlet, befingret osv. (*og derved beskadiget, forurenet oln.*); uberørt. *Moth.¹U205.* Bind interesserede ham (o: en bogsamler) ikke; hans lyst var det urørte exemplar. *Plesner.B.13. jf.*: hun (*gemte*) Mindet om ham urørt i sit Hjærte. *TomKrist.SE.14.* || spec. om kvinde: som har sin uskyld i behold; uberørt. *Man tit en Jomfru seer i Bierg-Trolchs Hænder falde, | Der æder Mennisk-Kiød, og dricker Blod og Galde | Men Lycken gjør, at hun urøret, skiær og reen | Af Kløer kommer. *Holb.Paars.322.* gift hende med hvem du vil, af mig er hun urørt. *Suhm.Hist.I.226.* da Medgiften ikke fuldt betaltes, blev hun (o: bruden) urørt sendt tilbage. *DannRigHist.I.722.* 1.2) som man ikke har (*haft*) i hænde ell. fat paa for at bearbejde, behandle, benytte, udnytte, tage til sig oln.; ofte i forb. som ligge, staa urørt, lade (ligge, staa) urørt. *Jeg forbinder mig strax til at viise hver Guld-børsen er henlagt, som er gandske u-rørt og i god Behold. Holb.Abrac.III.9.* *der var Ingen | I hele Huset. Og hans Seng var urørt. *Hzr.XVI.47.* nu spiste han alene af det nederste Fad og lod alle de andre urørte. *Sv Grundtv.FÆ.II.11.* (*opbyggelsesbøgerne*) havde hidtil faaet Lov til at staa saa godt som urørte paa hans Reol. *Pont.LP.VII.23.* Forbindingen lades urørt i 3—4 Dage. *Maa-nedsskr.for praktisk Lægegerning.1947.290. jf.*: hermed et Brev med aftaget Convolut men som sædvanlig urørt af mine Øine. *Coll.(HCAnd.BC.II.352).* Clark hævder, at Bil-

ledet er helt igennem egenhændigt og urørt af anden Haand. *Marcus. Leonardo.* (1940). 264. 2) (l. br.) *upaavirket; uberørt* (2); *uanfægtet*. *Hvo seer det alt (o: *baronens lyse humør*) urørt og mørk og vranten? *Ew.* (1914). III.12. *Dit urørte Hierte | Var døvt for Elskovsbønner. *Oehl.* XIII.147. Jens syntes urørt af alt dette. *Gylb.* XII.292. der er nu ingen Kvinde der kan forblive urørt af at blive attraaet. *JV Jens.G.* 173. Litterær Kritik lod Grundtvig temmelig urørt. *Georg Christ.* (Grundtv. (1940). VII. xviii). 3) (nu l. br.)

uomtalt; uberørt (3); *om emne: ubehandlet; oftest i forb.* lade noget urørt. vi (*kan*) ey lade de skadelige Orme . . . gaae urørte forbi. *WeisbachsCuur.* (overs.1755).388. Greven . . . vilde og maatte lade denne Sag . . . forblive, saavidt det stod til ham, urørt og glemt. *JakKnu.GP.* 80. Et mindre fængslende, men i det store og hele urørt Afsnit af samme Periodes (o: *renæssancens*) Billedkunst kulegravede (*Francis Beckett*) i Skriftet Kristian IV og Malerkunsten. *Elling.* (UnivProgr. 1944.II.110).

FORDELING AF REDAKTION

AH = Aage Hansen, *BN* = Johs. Brøndum-Nielsen, *HN* = Holger M. Nielsen,
JG = Jørgen Glahder, *KB* = Kaj Bom.

Tø—Tøgrød	HN	Udlaan—udpønske . . .	BN	Ul—ulugtende	HN
Tøj—Tørringsstue	BN	Udraab—udsjunge . . .	HN	Ulv—undenud	KB
Tørsalt—tøvtløs	HN	Udskaar—Udstrom-		Under—Underøvrig-	
U—uciviliseret	AH	ning	BN	hed	AH
ud—udborge	JG	udstudere—udvitre . . .	AH	undfalde—unfair	JG
udbralle—Uddør	KB	udvokse—uflog	JG	ung—uovervunden . . .	BN
ude—Udeværelse	JG	ufolkelig—uforme	KB	upaaagtet—urørt	AH
Udfald—udkørt	AH	ug—ukønnet	BN		

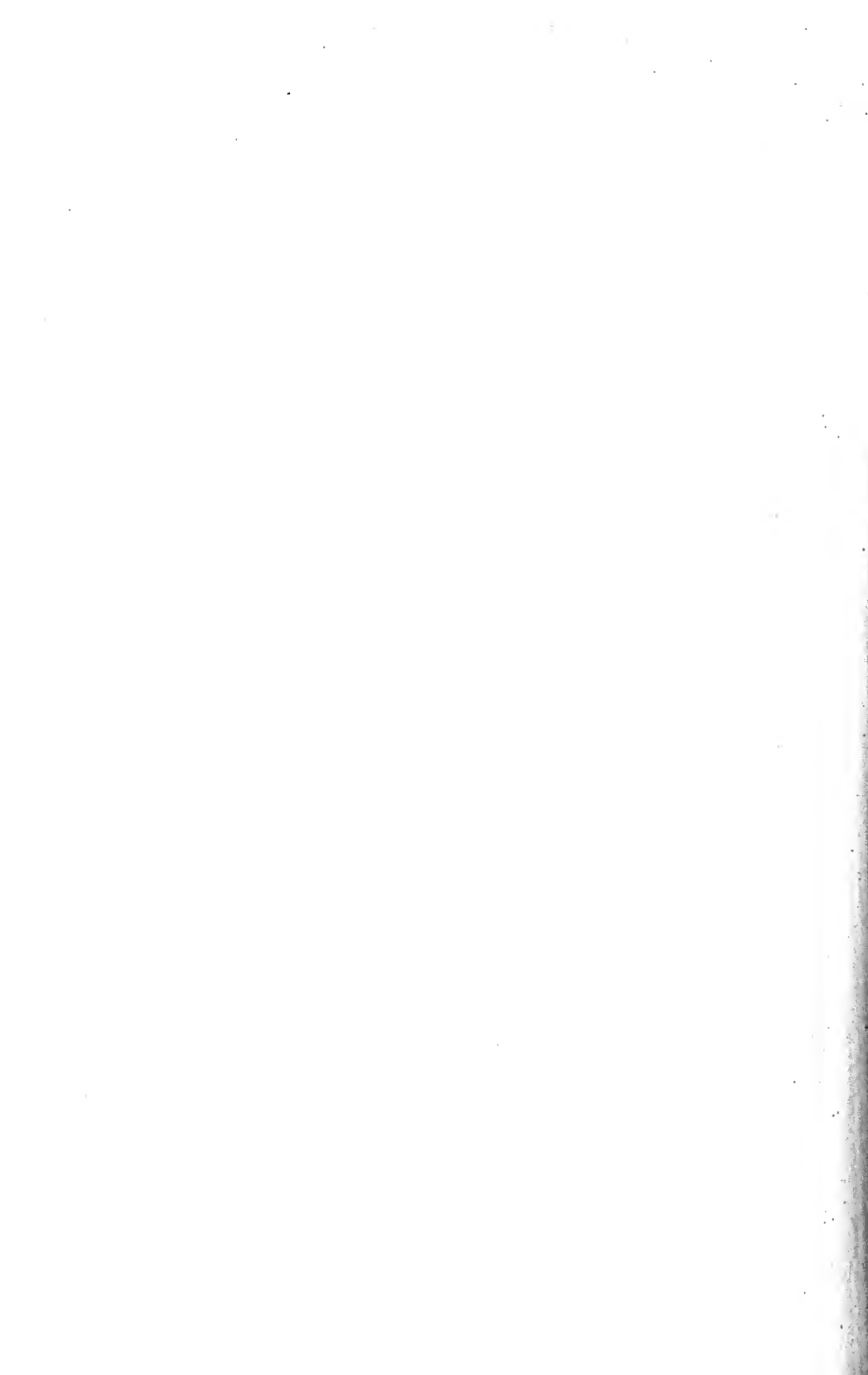

PD
3625
D28
Bd.25

Danske sprog- og litteratur-
selskab, Copenhagen
Ordbog over det danske
sprog

**PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET**

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
